

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

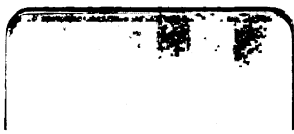
We also ask that you:

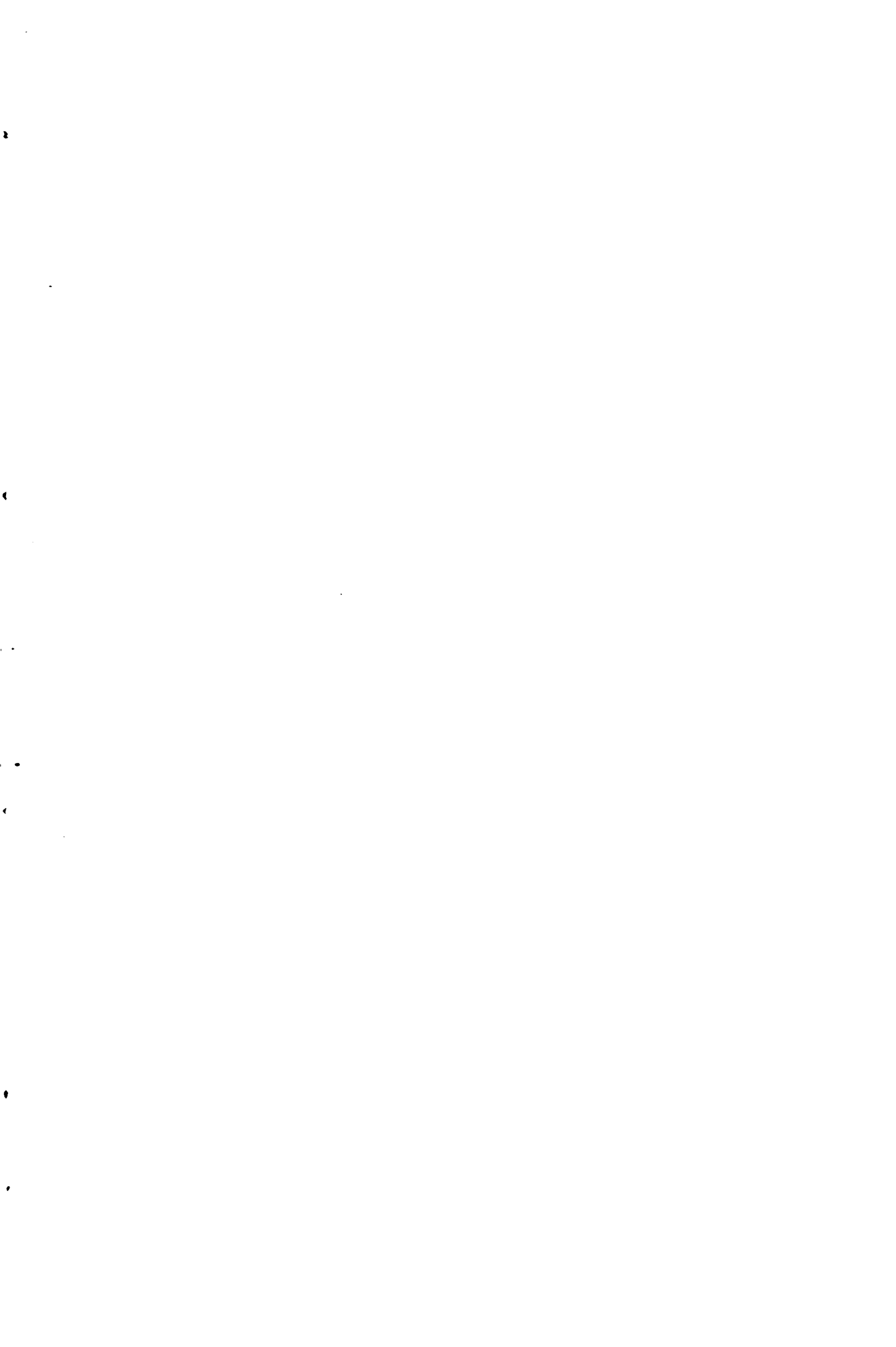
- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

HARVARD
DIVINITY
SCHOOL
*Andover-Harvard
Theological Library*

Migne, Jacques Paul.

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS,

SEU BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA,
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM,

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM.

QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD TEMPORA CONCILII TRIDENTINI (ANNO 1545) PRO LATINIS,
ET CONCILII FLORENTINI (ANN. 1439) PRO GRÆCIS FLORUERUNT:

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSISTERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER QUINDECIM PRIMA
ECCLESIAE SÆCULÆ ET AMPLIUS,

IUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS, PERQUAM DILIGEN-
TER CASTIGATA; DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS, VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA; OMNIBUS
OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DERENTUR ABSOLUTAS DETECTIS, AUCTA;
INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS SIVE AUTORES ALICUIUS MOMENTI SUBSEQUENTI-
BUS, DONATA; CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM
MARGINEM SUPERIOREM DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA; OPERIBUS
CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM ECCLESIASTI-
CAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;

DICENTIS ET AMPLIUS LOCUPLETATA INDICIBUS AUCTORUM SICUT ET OPERUM, ALPHABETICIS, CHRONOLOGICIS, STATI-
STICIS, SYNTHETICIS, ANALYTICIS, ANALOGICIS, IN QUODQUE RELIGIONIS PUNCTUM, DOGMATICUM, MORALE, LITUR-
GICUM, CANONICUM, DISCIPLINARE, HISTORICUM, ET CUNCTA ALIA SINE ulla EXCEPTIONE; SED PRÆSERTIM
DUOBUS INDICIBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS, ALTRO SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID
NON SOLUM TALIS TALISVE PATEAT, VERUM ETIAM UNUSQUISQUE PATRUM, NE UNO QUIDEM OMISSO,

IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR; ALTERO SCRIPTURÆ
SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBVIUM QUINAM PATRES ET IN QUIBUS OPERUM
SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM S. SCRIPTURÆ VERSUS, A PRIMO
GENESEOS USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT:

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS,
CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS,
TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIÆ DECURSU CONSTAN-
TIBUS, PRETII EXIGUITAS, PRÆSENTINQUE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA,
SENGENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM,
PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ÆTATES,
LOCOS, LINGVAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM.

SERIES GRÆCA PRIOR,

IN QUÆ PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIAE GRÆCÆ
A S. BARNABA AD PHOTIUM,

ACCURANTE J.-P. MIGNÆ,

Bibliothecæ Cleri universæ,

SIVE CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIA, AD INSTAR IPSIUS ECCLESIAE, IN DUAS PARTES DIVIDITUR, ALIA NEMPE LATINA, ALIA GRÆCO-LATINA.
LATINA, JAM PENITUS EXARATA, QUOAD PRIMAM SERIEM, VIGINTI-QUINQUE ET DUCENTIS VOLUMINIBUS MOLE SUA
STAT, MOXVE POST PERACTOS INDICES STABIT, AC QUINQUE-VIGINTI-CENTUM ET MILLE FRANCIS VENIT. GRÆCA
DUPplici EDITIONE TYPIS MANDATA EST. PRIOR GRÆCUM TEXTUM UNA CUM VERSIONE LATINA LATERALIS AMPLE-
CTITUR, ET AD NOVEM ET CENTUM VOLUMINA Pervenit, SED SINE INDICIBUS; POSTERIOR AUTEM HANC VERSIONEM
TANTUM EXHIBET. IDEOQUE INTRA QUINQUE ET QUINQUAGINTA VOLUMINA RETINETUR; UTRAQUE VICESIMA QUARTA
DIE DECEMBRIS 1860 OMNINO APPARUERAT. UNUNQUODQUE VOLUMEN GRÆCO-LATINUM OCTO, UNUNQUODQUE NEMPE
LATINUM QUINQUE FRANCIS SOLUMMODO EMITUR: UTROBIQUE VERO, UT PRETII HUIUS BENEFICIO FRUATUR EM-
PTOR, COLLECTIONEM INTEGRAM SIVE GRÆCAM SIVE LATINAM, 326 VOLUMINIBUS PRO AMPLIORI EDITIONE ET 272
PRO MINORI ABSQUE INDICIBUS CONSTANTEM, COMPARET NECESSE ERIT, SECUS ENIM CUIUSQUE VOLUMINIS AMPLI-
TUDINEM NECNON ET DIFFICULTATES VARIA PRETIA ÆQUABUNT. ATTAMEN, SI QUIS EMAT INTEGRE ET SEORSIM
COLLECTIONEM GRÆCO-LATINAM, VEL EANDEM EX GRÆCO LATINE VERSAM, TUM QUODQUE VOLUMEN PRO NOVEM VEL
140 SEX FRANCIS OBTINEBIT. ISTÆ CONDITIONES SERIEBUS PATROLOGIÆ NONDUM EXCUSIS APPLICANTUR.

PATROLOGIÆ GRÆCÆ TOMUS LII.

S. JOANNES CHRYSOSTOMUS.

EXCUEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNÆ EDITOREM,
IN VIIA DICTA D'AMBOISE, OLIM PROPE PORTAM LUTETIÆ PARIORUM VULGO DENFER
NOMINATAM, SEU PETIT-MONTROUGE, NUNC VERO INTRA MœNIA PARISIENSIA.

AVIS IMPORTANT.

D'après une des lois providentielles qui régissent le monde, rarement les œuvres au-dessus de l'ordinaire se font sans contradictions plus ou moins fortes et nombreuses. Les *Ateliers Catholiques* ne pouvaient guère échapper à ce cachet divin de leur utilité. Tantôt on a nié leur existence ou leur importance; tantôt on a dit qu'ils étaient fermés ou qu'ils allaient l'être. Cependant ils poursuivent leur carrière depuis 21 ans, et les productions qui en sortent deviennent de plus en plus graves et soignées: aussi paraît-il certain qu'à moins d'événements qu'aucune prudence humaine ne saurait prévoir ni empêcher, ces Ateliers ne se fermeront que quand la *Bibliothèque du Clergé* sera terminée en ses 2,000 volumes in-8°. Le passé paraît un sûr garant de l'avenir, pour ce qu'il y a à espérer ou à craindre. Cependant, parmi les calomnies auxquelles ils se sont trouvés en butte, il en est deux qui ont été continuellement répétées, parce qu'étant plus capitales, leur effet entraînait plus de conséquences. De petits et ignares concurrents se sont donc acharnés, par leur correspondance ou leurs voyageurs, à répéter partout que nos Editions étaient mal corrigées et mal imprimées. Ne pouvant attaquer le fond des Ouvrages, qui, pour la plupart, ne sont que les chefs-d'œuvre du Catholicisme reconnus pour tels dans tous les temps et dans tous les pays, il fallait bien se rejeter sur la forme dans ce qu'elle a de plus sérieux, la correction et l'impression; en effet, les chefs-d'œuvre même n'auraient qu'une demi-valeur, si le texte en était inexact ou illisible.

Il est très-vrai que, dans le principe, un succès inouï dans les fastes de la Typographie ayant forcé l'Éditeur de recourir aux mécaniques, afin de marcher plus rapidement et de donner les ouvrages à moindre prix, quatre volumes du double *Cours d'Écriture sainte et de Théologie* furent tirés avec la correction insuffisante donnée dans les imprimeries à presque tout ce qui s'édie; il est vrai aussi qu'un certain nombre d'autres volumes, appartenant à diverses Publications, furent imprimés ou trop noir ou trop blanc. Mais, depuis ces temps éloignés, les mécaniques ont cédé le travail aux presses à bras, et l'impression qui en sort, sans être du luxe, attendu que le luxe jurerait dans des ouvrages d'une telle nature, est parfaitement convenable sous tous les rapports. Quant à la correction, il est de fait qu'elle n'a jamais été portée si loin dans aucune édition ancienne ou contemporaine. Et comment en serait-il autrement, après toutes les peines et toutes les dépenses que nous subissons pour arriver à purger nos épreuves de toutes fautes? L'habitude, en typographie, même dans les meilleures maisons, est de ne corriger que deux épreuves et d'en confier une troisième avec la seconde, sans avoir préparé en rien le manuscrit de l'auteur.

Dans les *Ateliers Catholiques* la différence est presque incommensurable. Au moyen de correcteurs h'anchis sous le harnais et dont le coup d'œil typographique est sans pitié pour les fautes, on commence par préparer la copie d'un bout à l'autre sans en excepter un seul mot. On lit ensuite en première épreuve avec la copie ainsi préparée. On lit en seconde de la même manière, mais en collationnant avec la première. On fait la même chose en tierce, en collationnant avec la seconde. On agit de même en quarte, en collationnant avec la tierce. On renouvelle la même opération en quinte, en collationnant avec la quarte. Ces collationnements ont pour but de voir si aucune des fautes signalées au bureau par MM. les correcteurs, sur la marge des épreuves, n'a échappé à MM. les correcteurs sur le marbre et le métal. Après ces cinq lectures entières contrôlées l'une par l'autre, et en dehors de la préparation ci-dessus mentionnée, vient une révision, et souvent il en vient deux ou trois; puis l'on cliché. Le clichage opéré, par conséquent la pureté du texte se trouvant immobilisée, on fait, avec la copie, une nouvelle lecture d'un bout de l'épreuve à l'autre, on se livre à une nouvelle révision, et le tirage n'arrive qu'après ces innombrables précautions.

Aussi y a-t-il à Montrouge des correcteurs de toutes les nations et en plus grand nombre que dans vingt-cinq imprimeries de Paris réunies! Aussi encore, la correction y coûte-t-elle autant que la composition, tandis qu'à leurs côtés elle ne coûte que la dixième! Aussi enfin, bien que l'assertion puisse paraître téméraire, l'exactitude obtenue par tant de frais et de soins, fait-elle que la plupart des Editions des *Ateliers Catholiques* laissent bien loin derrière elles celles même des célèbres Bénédictins Mabillon et Montfaucon et des célèbres Jésuites Petau et Sirmond. Que l'on compare, en effet, n'importe quelles feuilles de leurs éditions avec celles des nôtres qui leur correspondent, en grec comme en latin, on se convaincra que l'in vraisemblable est une réalité.

D'ailleurs, ces savants éminents, plus préoccupés du sens des textes que de la partie typographique et n'étant point correcteurs de profession, lisaient, non ce que portaient les épreuves, mais ce qui devait s'y trouver, leur haute intelligence suppléant aux fautes de l'édition. De plus les Bénédictins, comme les Jésuites, opéraient presque toujours sur des manuscrits, cause perpétuelle de la multiplicité des fautes, pendant que les *Ateliers Catholiques*, dont le propre est surtout de ressusciter la Tradition, n'opèrent le plus souvent que sur des imprimés.

Le R. P. De Buch, Jésuite Hollandais de Bruxelles, nous écrivait, il y a quelque temps, n'avoir pu trouver en dix-huit mois d'étude, une seule faute dans notre *Patrologie latine*. M. Deuzinger, professeur de Théologie à l'Université de Wurzburg, et M. Reissmann, Vicaire Général de la même ville, nous mandaient, à la date du 19 juillet, n'avoir pu également surprendre une seule faute, soit dans le latin soit dans le grec de notre double *Patrologie*. Enfin, le savant P. Pitra, Bénédictin de Solesmes, et M. Bonetty, directeur des *Annales de philosophie chrétienne*, mis au défi de nous convaincre d'une seule erreur typographique, ont été forcés d'avouer que nous n'avions pas trop présumé de notre parfaite correction. Dans le Cergé se trouvent de bons latinistes et de bons hellénistes, et, ce qui est plus rare, des hommes très-positifs et très-pratiques, eh bien! nous leur promettons une prime de 25 centimes par chaque faute qu'ils découvriront dans n'importe lequel de nos volumes, surtout dans les grecs.

Malgré ce qui précède, l'Éditeur des *Cours complets*, sentant de plus en plus l'importance et même la nécessité d'une correction parfaite pour qu'un ouvrage soit véritablement utile et estimable, se livre depuis plus d'un an, et est résolu de se livrer jusqu'à la fin à une opération longue, pénible et coûteuse, savoir, la révision entière et universelle de ses innombrables clichés. Ainsi chacun de ses volumes, au fur et à mesure qu'il les remet sous presse, est corrigé mot pour mot d'un bout à l'autre. Quarante hommes y sont ou y seront occupés pendant 10 ans, et une somme qui ne saurait être moindre d'un demi million de francs est consacrée à cet important contrôle. De cette manière, les Publications des *Ateliers Catholiques*, qui déjà se distinguaient entre toutes par la supériorité de leur correction, n'auront de rivales, sous ce rapport, dans aucun temps ni dans aucun pays; car quel est l'éditeur qui pourrait et voudrait se livrer APRÈS COUP à des travaux si gigantesques et d'un prix si exorbitant? Il faut certes être bien pénétré d'une vocation divine à cet effet, pour ne reculer ni devant la peine ni devant la dépense, surtout lorsque l'Europe savante proclame que jamais volumes n'ont été édités avec tant d'exactitude que ceux de la *Bibliothèque universelle du Clergé*. Le présent volume est du nombre de ceux révisés, et tous ceux qui le seront à l'avenir porteront cette note. En conséquence, pour juger les productions des *Ateliers Catholiques* sous le rapport de la correction, il ne faudra prendre que ceux qui porteront en tête l'avis ici tracé. Nous ne reconnaissons que cette édition et celles qui suivront sur nos planches de métal ainsi corrigées. On croyait autrefois que la stéréotypie immobilisait les fautes, attendu qu'un cliché de métal n'est point élastique; pas du tout, il introduit la perfection, car on a trouvé le moyen de le corriger jusqu'à extinction de fautes. L'Hébreu a été revu par M. Drach, le Grec par des Grecs, le Latin et le Français par les premiers correcteurs de la capitale en ces langues.

Nous avons la consolation de pouvoir finir cet avis par les réflexions suivantes: Enfin, notre exemple a fini par ébranler les grandes publications en Italie, en Allemagne, en Belgique et en France, par les *Canons grecs de Rome*, le *Cerdil* de Naples, le *Saint Thomas* de Parme, l'*Encyclopédie religieuse* de Munich, le recueil des *déclarations des Papes* de Bruxelles, les *Bollandistes*, le *Suarez* et le *Spicilege* de Paris. Jusqu'ici, on n'avait su réimprimer que des ouvrages de courte haleine. Les in-8°, où s'engloutissent les in-folio, faisaient peur, et on n'osait y toucher, par crainte de se noyer dans ces ahmes sans fond et sans rives; mais on a fini par se risquer à nous imiter. Bien plus, sous notre impulsion, d'autres Éditeurs se préparent au *Bullaire universel*, aux *Décisions* de toutes les Congrégations, à une *Biographie* et à une *Histoire générale*, etc., etc. Malheureusement, la plupart des éditions déjà faites ou qui se font, sont sans autorité, parce qu'elles sont sans exactitude; la correction semble en avoir été faite par des aveugles, soit qu'on n'en ait pas senti la gravité, soit qu'on ait reculé devant les frais; mais patience! une reproduction correcte surgira bientôt, ne fût-ce qu'à la lumière des écoles qui se sont faites ou qui se feront encore.

SÆCULUM V. ANNUS 407.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΙΩΑΝΝΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ,

ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ,

ΤΑ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΠΑΝΤΑ.

S. P. N. JOANNIS CHRYSOSTOMI

ARCHIEPISCOPI CONSTANTINOPOLITANI,

OPERA OMNIA QUÆ EXSTANT

VEL QUÆ EJUS NOMINE CIRCUMFERUNTUR,

AD MSS. CODICES GALLICOS, VATICANOS, ANGLICOS GERMANICOSQUE; NECNON AD SAVILIANAM ET PRONTONIANAM
EDITIONES CASTIGATA, INNUMERIS AUCTA; NOVA INTERPRETATIONE UBI OPUS ERAT, PRÆFATIONIBUS, MONIIS,
NOTIS, VARIIS LECTIIONIBUS ILLUSTRATA; NOVA SANCTI DOCTORIS VITA, APPENDICIBUS, ONOMASTICO ET COPIO-
SISSIMIS INDICIBUS LOCUPLETATA;

OPERA ET STUDIO D. BERN. DE MONTFAUCON, MONACHI BENEDICTINI E CONGR. S. MAURL

EDITIO NOVISSIMA, IIS OMNIBUS ILLUSTRATA QUÆ RECENTIUS TUM ROMÆ, TUM OXONII,
TUM ALIBI, A DIVERSIS IN LUCEM PRIMUM EDITA SUNT,
VEL JAM EDITA, AD MANUSCRIPTORUM DILIGENTIOREM CRISIM REVOCATA SUNT,

ACCURANTE ET DENUO RECOGNOSCENTE J.-P. MIGNE,

BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSITATIS,

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLĒSIÆ RAMOS EDITORÆ.

TOMI TERTII

PARS POSTERIOR.

VENEUNT 18 VOLUMINA 160 FRANCIS GALLICIS.

EXCUDERATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMLOISE, OLIM PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER
NOMINATAM, SEU PETIT-MONTROUGE. NUNC VERO INTRA MŒNIA PARISIINA.

1862

ELENCHUS

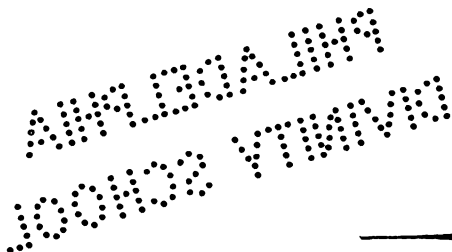
OPERUM QUÆ IN HOC TOMO LII CONTINENTUR.

S. JOANNES CHRYSOSTOMUS.

Opuscula XV de motibus Constantinopolitanis, deque iis quæ ad utrumque Chrysostomi exsilium spectant.	col. 389-528
Epi-tolæ S. Joannis Chrysostomi et aliquot aliæ.	529 791
Spuria.	791-844
Henrici Savilii et Frontonis Duçei Notæ in tomum III Operum S. Joannis Chrysostomi.	845
Index Rerum quæ in duabus ejusdem tomi partibus continentur.	861

MONITUM.

Forsitan miraberis, Lector benevole, quod, dum in omnibus tum præcedentibus tum subsequen-
 tis S. Joannem Chrysostomum SS. Patribus versio Latina ad textum Græcorum *columna ad columnam* accedit,
 in hacce nostra ejusdem S. Doctoris editione, *pagina* Latina juxta Græcorum *paginam* tantum ponatur. Hæc
 causa fuit et quidem unica, quod priusquam nobis in animo fuisset integram SS. Patrum Ecclesiæ Græcæ
 traditionem contexere, jam quindecim abhinc annis seorsim edideramus Latine tantum S. Joannis Chry-
 sostomi Opera, litterisque mandaveramus immobilibus. Res cum ita se haberent, et nec in manu esset lit-
 teras immobiles movere, neque in animo hujusce editionis mere Latine novem delere volumina quæ jam
 integre typis immobilibus mandata erant et plura quam sexaginta millibus constiterant francis, hunc
 feliciter invenimus modum, non tamen sine opera et impensa, hæc aptandi huic editioni novæ, quæ sic
 lingua tum Græca tum Latina ditata evadit.

SANCTI JOANNIS

CHRYSOSTOMI,

ARCHIEPISCOPI CONSTANTINOPOLITANI,

OPUSCULA

DE MOTIBUS CONSTANTINOPOLITANIS,

DEQUE IIS QUÆ AD UTRUMQUE EJUS EXSILIUM SPECTANT.

[379] PROŒMIUM.

Visum est ea omnia Opuscula quæ ad historiam motuum Constantinopolitanorum, et ad utrumque Chrysostomi exsilium spectant, in prius editis hinc et inde sparsa, secundum temporis ordinem hic simul collocare, et epistolarum collectioni præmittere. Sunt autem hæc opuscula hujusmodi :

1. Homilia in Eutropium eunuchum et patricium, qui ad ecclesiæ asylum confugerat.
2. Homilia in eundem Eutropium, qui ecclesiæ asylo relicto captus est.
3. Homilia cum Saturninus et Aurelianus acti essent in exsilium, et Gaimas egressus esset ex civitate.
4. Homilia Chrysostomi post reditum ex Asia, ex quo itinere Asiatico occasiones incusandi Chrysostomi captatæ fuere.
5. Homilia seu oratiuncula de recipiendo Severiano, qui tumultuante populo pulsus fuerat.
6. Homilia seu oratiuncula Severiani cum susceptus esset a beato Joanne episcopo Constantino-
politano.
7. Homilia antequam iret in exsilium, et vetus versio Latina ejusdem.
8. Altera antequam iret in exsilium, ἀνέκδοτος.
9. Homilia post reditum a priore exsilio, et vetus versio Latina ejusdem.
10. Altera post reditum a priore exsilio.
11. Homilia de Chananzæa post reditum habita.
12. Liber, « Quod nemo læditur nisi a seipso, » ab exsilio scriptus.
13. Liber adversus eos qui scandalizati sunt, item ab exsilio scriptus.

Hæc omnia opuscula cum præviis monitis subjiciuntur.

1317

CIRCA DUAS

SEQUENTES IN EUTROPIUM HOMILIAS

MONITUM.

Eutropius eunuchus gratia apud Imperatorem Arcadium plurimum valebat, ejusque consilio et auctoritate quæque maxima Imperii negotia gerebantur. Is cum Joannis Chrysostomi in sedem Constantinopolitanam promovendi auctor fuisset, initio ejus monitis placitisque haud ægre morem gerebat. Sed cum eum S. doctor ob avaritiam ambitionemque, amico licet animo, frequenter objurgaret, in ejus tandem offensionem incurrit. Inter alia vero, quæ præter Chrysostomi consilium et voluntatem designavit Eutropius, legem ferri curavit, ut asyli et immunitatis jus ecclesiis tolleretur. [380] Verum id ille in capitis sui perniciem molitus est : cum enim Consulatum anni undequadragesimi, Arcadii nutu, consecutus esset, universorum in se odium concitavit. Tum Tribigildus Tribunus, clam favente Gaina, coacta militum manu, a formidoloso principe impetravit, ut gradu dejiceretur Eutropius : qui, quod unum ipsi perflugium residuum erat, in ecclesiam se recepit, et asylum, quod ipse abrogandum curaverat, supplex adire coactus est. Unus tum et asyli et Eutropii defensor adfuit Chrysostomus, qui fortiter et militum impetui et Imperatoris decreto obstitit, et ne jus ecclesiæ violaretur effecit. Verum hæc pluribus in Vita Chrysostomi. Insequente post Eutropii in ecclesiam receptum die, hanc elegantissimam concionem habuit Chrysostomus : ubi de fluxa rerum humanarum conditione mirifice disserit, Eutropium compellat, exponit quam inconsulto immunitatem ecclesiæ violare tentaverit, quam ipse prior adire et expetere compulsus sit : ad ejus tamen misericordiam populi cœtum ita παθητικῶς perpulit, ut omnium lacrymas excuteret.

Elapsis post illam habitam homiliam aliquot diebus, Eutropius ut inimicorum excubias falleret, seseque proriperet, ab ecclesia aufugit. Verum captus, moxque in Cyprum relegatus, deindeque haud ita multo elapso tempore Chalcedonem adductus, damnatus capiteque plexus est. Hanc porro tragediam in Vita Chrysostomi ad annum 399 pluribus recensita habes : ac multa quæ ad hanc historiam spectant, vel hactenus intacta, vel intricata admodum, ad veram germanamque rerum seriem nos reduxisse speramus.

Vix elapsis duobus post Eutropii fugam diebus concionem sequentem habuit Chrysostomus : ubi quibusdam præmissis de utilitate lectionis divinarum Scripturarum, obsessam paucis ante diebus ecclesiam fuisse narrat, neque tamen traditum inimicis Eutropium, qui si ecclesiam non deseruisset, captus nunquam fuisset. Fluxam iterum humanarum facultatum divitiarumque conditionem ob oculos ponit : desertumque dicit ab amicis, a domesticis, a fortunis omnibus Eutropium. Multisque additis de vero legitimoque divitiarum usu, deque vita præsentis, quam peregrinationem esse commonstrat, ad Ecclesiæ laudes transit, ejusque nuptias cum Christo pluribus prosequitur, hoc frequenter usus Psalmi quadagesimi quarti versiculo, *Astitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato*, etc. Hujus autem versiculi occasione Savilius et Fronto Ducæus hanc concionem inter Homilias varias in Psalmos locaverunt, reclamante licet et titulo et priori homiliæ parte, ubi de capto a militibus Eutropio pluribus agitur. Enimvero hæc homilia ubinam commodius locetur, quam post illam ipso præsentis Eutropio habitam? In illa quippe de Eutropio ecclesiæ asylum et præsidium implorante agitur; in hac vero de eodem eunucho post dimissum ecclesiæ asylum capto sermo habetur. Hujusmodi autem homilias separandas non esse cum ipsa ratio, tum eruditorum, quos consulimus, judicium suadebat.

Cæterum in hac posteriori homilia Chrysostomus a solito dicendi genere non parum deflectit. Hic enim illam, ceu sponte fluentem sancto doctore familiarem elegantiam non deprehendimus. Orationis genus non expolitum est, sed strigosum et intricatum : ordo sententiarum interceptus plerumque : interturbata series, ut vix capias qua de causa ab hoc argumento in illud transeat. Denique per totam homiliam multum videtur infusa peregrinitas. His haud dubie permotus Tillemontius putavit secundam partem ubi de Ecclesie nuptiis agitur, alicunde excerptam priori de Eutropio assutam fuisse; nec obscure innuit dubitare se an illa pars posterior sit Chrysostomi, tantum scilicet abhorrere videtur ab illius dicendi genere. Verum si quis priorem cum posteriore parte sedulo conferat, utriusque stylum a consueto Chrysostomi dicendi genere longe diversum haud dubie deprehendet : sed primam partem secundæ hac in re omnino similem, ni mea me fallit opinio, iudicabit. Quod non eo a me dictum animo existimes, ut totam homiliam Chrysostomo abjudicari velim. Non enim ubique sui similis ille est, quod in aliis summis viris, oratoribus maxime, passim observatur. Certe nonnullas jam vidimus homilias, quas Chrysostomi esse vix dubitare licet, ubi mirum quantum a consueto styli genere deflectat S. doctor. In hac autem concione multo minus liceat *ὀρθῶς* suspicionem admittere. Nam illa quæ de Eutropio eunucho frequenter dicuntur, non alium quam Chrysostomum auctorem habere posse videntur. Et alioquin in homilia secunda, modico post priorem tempore habita, aperte declarat se nuper multa contra divites divitiasque dixisse, ita ut hac de causa in multorum offensionem incurreret, quod cum illa priori homilia ita convenit, ut dubitare non liceat, quin hæc ipsa ibi prior commemoretur. Vide in homilia priore numerum 2.

Prioris homiliæ interpretationem Latinam a Sigismundo Gelenio editam, sed aliquot in locis emendatam e regione Græci textus edidimus. Posterioris autem novam paravimus, quia illa, quam Godefridus Tilmannus ediderat, paraphrasin omnino sapiebat.

HOMILIA

IN

EUTROPIUM EUNUCHUM PATRICIUM

AC CONSULEM (a).

1. *Quam fluxæ res hujus vitæ. — Semper quidem, nunc vero maxime opportunum est dicere: Vanitas vanitatum, et omnia vanitas (Eccles. 1. 2). Ubi nunc inclytus ille consulatus splendor? ubi illustres illæ facès? ubi applausus illi, ac choreæ epulæque et festi conventus? ubi coronæ et aulæ? ubi strepitus urbis, et illæ circensium faustæ acclamationes, spectatorumque adulationes? Omnia illa perierunt: procella vehemens folia dejecit, arborem spoliatam reddidit, jam radicibus vacillantem: tantaque vis venti impacta est, ut cum nervos ejus universos concussisset, tum ipsam funditus prosternere minetur. Ubi nunc fœcati illi amici? ubi computationes et cœnæ? ubi parasitorum examen, et merum per totam diem exhaustum, variæque coquorum artes, et potentatus cultores illi, ad gratiam omnia dicere ac facere assueti? Omnia illa nihil nisi nox et somnium fuerunt, et appetente die evanuerunt: flores fuerunt verni, et vere exacto emarcuerunt omnia: umbra erant, et præterierunt: fumus erant, et soluta sunt: bullæ erant, et dirupta sunt: aranæ erant, et lacerata sunt. Quapropter spirituale hoc dictum occinimus, frequenter dicentes: Vanitas vanitatum, et omnia vanitas. Hoc enim dictum in parietibus, in vestibus, in foro, in ædibus, in viis, in januis, in atriis: sed potissimum in ipsa cujusque conscientia continenter inscriptum esse oportet, omnique tempore cogitationi obversari. Quandoquidem negotia fraudulenta et personata ac mimica veritatis opinionem apud plerosque sibi paraverunt: hoc dicto in prandio, in cœna, in cœtu hominum, quemque proximum*

(a) Collata cum Ms. Regio 1974. Post, *patricium ac consulem*, Sigismundus Gelenius addit, *Præfectumque cubiculi Arcadii Aug. cum officio principis delitesceret sub altari ecclesiæ, cui ipse antea jus asyli abrogare conatus fuerat. Quæ in nullo Exemplari Græco, hactenus a nobis conspecto, exstant. Hæc homilia scripta est anno Christi 399.*

suum compellere oportebat, idemque ab illo vicissim audire, nempe *Vanitas vanitatum, omnia vanitas*. Annon assidæ tibi dicebam fugitivas esse divitias? Tu vero nos non ferebas. Annon dicebam eas ingratum domesticum esse? Tu vero credere nolebas. Ecce experientia docuit non solum fugitivas et ingratas, sed homicidas etiam esse, ut quæ in tremorem ac metum nunc te conjecerint. Nonne dicebam tibi, cum me indesinenter objurgares vera monentem, me tibi potius amicum esse, quam adultores? me qui arguerem, majorem tui curam gerere, quam eos, qui tibi per omnia obsequerentur? Nonne et hoc addebam, fide digniora esse vulnera ab amicis, quam voluntaria oscula inimicorum (*Prov. 27. 6*)? Si mea vulnera tulisses, haudquaquam tibi illorum oscula hoc exitium attulissent: mea enim vulnera sanitatem afferunt, illorum oscula morbum immedicabilem tibi conciliaverunt. Ubi nunc pocillatores tui? ubi qui in foro populum de via decedere cogebant, tuasque laudes passim apud omnes prædicabant? Transfugerunt, abnegarunt tuam amicitiam, suam securitatem tuis periculis quæerunt. At non tales nos, sed et tunc quamvis ægre ferentem non destituimus, et nunc collapsum protegimus ac curamus. Ecclesia a te hostiliter habita, expanso sinu te suscepit: theatra autem magnis obsequiis a te culta, quorum causa sæpius nobis infensus fuisti, et prodiderunt te et perdidērunt. Attamen numquam destitimus his te verbis alloqui: Cur ista facis? in Ecclesiam debaccharis, et teipsum in exitium præcipitem agis: et tu hæc omnia monita negligenter prætercurrebas. Et circensis quidem multitudo exhaustis in se tuis facultatibus gladium in te acuit: Ecclesia vero importuno tuo furore exagitata, ultro citroque cursat, si quo pacto te ex his casibus implicitum extricare queat.

2. *Quo consilio hæc loquatur; Eutropii splendor*

ΟΜΙΛΙΑ

ΕΙΣ

ΕΥΤΡΟΠΙΟΝ ΕΥΝΟΥΧΟΝ ΠΑΤΡΙΚΙΟΝ

ΚΑΙ ΥΠΑΤΟΝ.

α'. Ἀεὶ μὲν, μάλιστα δὲ νῦν εὐχαιρον εἰπεῖν· *Ματαιότης ματαιότητων, καὶ πάντα ματαιότης*. Πού νῦν ἡ λαμπρὰ τῆς ὑπατείας περιβολή; πού δὲ αἱ φαιδραὶ λαμπάδες; πού δὲ οἱ κρότοι, καὶ οἱ χοροὶ, καὶ αἱ θαλάιαι, καὶ αἱ πανηγύρεις; πού οἱ στέφανοι καὶ τὰ παραπετάσματα; πού ὁ τῆς πώλεως θόρυβος, καὶ αἱ ἐν ἵπποδρομίαις εὐφημῖαι, καὶ τῶν θεατῶν αἱ κολακείαι; Πάντα ἐκεῖνα οὐχεται· καὶ ἀνεμος πνεύσας ἀθρόον τὰ μὲν φύλλα κατέβαλε, γυμνὸν δὲ ἡμῖν τὸ δένδρον ἔδειξε, καὶ ἀπὸ τῆς ῥίζης αὐτῆς σαλευόμενον λοιπὸν· τοιαύτη γὰρ ἡ τοῦ πνεύματος γέγονε προσβολή, ὡς καὶ πρόβριζον ἀπειλεῖν ἀνασπᾶν, καὶ ταῦτα διασαλευῖται τοῦ δένδρου τὰ νεῦρα. Πού νῦν οἱ πεπλασμένοι φίλοι; πού τὰ συμπόσια καὶ τὰ δεῖπνα; πού ὁ τῶν παρασίτων ἔσμος, καὶ ὁ δι' ὅλης ἡμέρας ἔγγεγμένος ἄκρατος, καὶ αἱ ποικιλίαι τῶν μαγείρων τέχνηαι, καὶ οἱ τῆς δυναστείας θεραπευταὶ, οἱ πάντα πρὸς χάριν ποιοῦντες καὶ λέγοντες; Νῦν ἦν πάντα ἐκεῖνα καὶ θναρ, καὶ ἡμέρας γενομένης ἔφανίσθη· ἔσθη ἦν ἑαρινά, καὶ παρελθόντος τοῦ ἔαρος ἅπαντα κατεμαράνθη· σικὰ ἦν, καὶ παρέδραμε· καρπὸς ἦν, καὶ διελύθη· πομφόλυγες ἦσαν, καὶ διεβράγησαν· ἀράχνη ἦν, καὶ διεσπάσθη. Διὸ ταύτην τὴν πνευματικὴν ῥῆσιν ἐπάδομεν συνεχῶς ἐπιλέγοντες· *Ματαιότης ματαιότητων, καὶ πάντα ματαιότης*. Ταύτην γὰρ τὴν ῥῆσιν καὶ ἐν τοίχοις, καὶ ἐν ἱματίοις, καὶ ἐν ἀγορᾷ, καὶ ἐν οἰκίᾳ, καὶ ἐν ὁδοῖς, καὶ ἐν θύραις, καὶ ἐν εἰσοδοῖς, καὶ πρὸ πάντων ἐν τῷ ἑκάστου συνειδῶτι συνεχῶς ἐγγεγράφθαι δεῖ, καὶ διαπαντὸς αὐτὴν μελετᾶν. Ἐπειδὴ ἡ τῶν πραγμάτων ἀπάτη, καὶ τὰ προσωπεῖα, καὶ ἡ ὑπόκρισις, ἀλήθεια παρὰ τοῖς πολλοῖς εἶναι δοκεῖ· ταύτην καθ' ἑκάστην ἡμέραν, καὶ ἐν δεῖπνῳ, καὶ ἐν ἀρίστῳ, καὶ ἐν συλλόγοις ἐπιλέγειν ἑκάστον τῷ πλησίον ἐχρῆν, καὶ παρὰ τοῦ πλησίον ἀκούειν, ὅτι *Ματαιότης ματαιότητων, τὰ πάντα*

ματαιότης. Οὐκ ἔλεγόν σοι συνεχῶς, ὅτι δραπέτης ὁ πλουτὸς ἐστί· Σὺ δὲ ἡμῶν οὐκ ἠνείχου. Οὐκ ἔλεγον ὅτι ἀγνώμων ἐστὶν οἰκέτης; Σὺ δὲ οὐκ ἐβούλου πείθεσθαι. Ἴδου ἐκ τῶν πραγμάτων ἔδειξεν ἡ πείρα, ὅτι οὐ δραπέτης μόνον, οὐδὲ ἀγνώμων, ἀλλὰ καὶ ἀνδροφόνος· οὗτος γὰρ σε τρέμειν νῦν καὶ δεδοικέναι παρεσκεύασεν. Οὐκ ἔλεγόν σοι, ἤνικα συνεχῶς ἐπετίμας μοι λέγοντι τάληθῆ, ὅτι Ἐγὼ σε φιλῶ μᾶλλον τῶν κολακευόντων; ἐγὼ ὁ ἐλέγχων πλέον κήδομαι τῶν χαριζομένων; Οὐ προσητίθην τοῖς ῥήμασι τούτοις, ὅτι ἀξιοπιστότερα τραύματα φίλων ὑπὲρ ἐκούσια φιλήματα ἐχθρῶν; Εἰ τῶν ἐμῶν ἠνείχου τραυμάτων, οὐκ ἂν σοι τὰ φιλήματα ἐκείνων τὸν θάνατον τοῦτον ἔτεκον· τὰ γὰρ ἐμὰ τραύματα ὕγεια ἐργάζεται, τὰ δὲ ἐκείνων φιλήματα νόσον ἀνάταν κατεσκεύασε. Πού νῦν οἱ οἰνοῦχοι; πού δὲ οἱ σοδοῦντες ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς, [382] καὶ μυρία παρὰ πᾶσιν ἐγκώμια λέγοντες; Ἐδραπέτευσαν, ἠρνήσαντο τὴν φιλίαν, ἀσφάλειαν ἑαυτοῖς διὰ τῆς σῆς ἀγωνίας πορίζουσιν. Ἄλλ' οὐκ ἡμεῖς οὕτως, ἀλλὰ καὶ τοῦ δυσχεραίνοντός σου οὐκ ἀποπηδῶμεν, καὶ νῦν πεσόντα περιστέλλομεν καὶ θεραπεύομεν. Καὶ ἡ μὲν πολεμηθεῖσα Ἐκκλησία παρὰ σοῦ τοὺς κόλπους ἠπλώσε καὶ ἐπέδξατο· τὰ δὲ θεραπευθέντα θέατρα, ὑπὲρ ὧν πολλὰκι; πρὸς ἡμᾶς ἰγανάκταις, προῦδωκε καὶ ἀπόλωσε. Ἄλλ' ὅμως οὐκ ἐπαυσάμεθα αἰεὶ λέγοντες· Τί ταῦτα ποιεῖ; ἐδακχυεῖς; τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ κατὰ κρημνῶν σαυτὸν φέρεις· καὶ παρέτρεχε; ἅπαντα. Καὶ αἱ μὲν ἵπποδρομίαι, τὸν πλοῦτον τὸν σὸν ἀναλώσασαι, τὸ ξίφος ἠκόνησαν· ἡ δὲ Ἐκκλησία ἡ τῆς ὀργῆς τῆς σῆς ἀπολαύσασα τῆς ἀκαίρου, πανταχοῦ παρατρέχει, τῶν δικτύων σε ἐξαρπάσαι βουλομένην.

* Sic Savil. et Reg. qui postremus habet, ὅτι δραπέτης ἐστὶν οἰκέτης. In Morel. hæc mutila sunt.

β'. Καὶ ταῦτα λέγω νῦν, οὐκ ἐπεμβαίνων τῷ κειμένῳ, ἀλλὰ τοὺς ἐστῶτας ἀσφαλεστέρους ποιῆσαι βουλόμενος· οὐκ ἀναξαίνων τὰ ἔλλαττα τοῦ τετραμένου, ἀλλὰ τοὺς μηδέπω τετραμένους ἐν ὑγείᾳ διατηρῆσαι ἀσφαλῆ· οὐ καταπονίζων τὸν κλυδωνιζόμενον, ἀλλὰ τοὺς ἐξ οὐρίας πλέοντας παιδεύων, ὥστε μὴ γενέσθαι ὑποδρυχοὺς. Πῶς δ' ἂν τοῦτο γένοιτο; Εἰ τὰς μεταβολὰς τῶν ἀνθρωπίνων ἐνοώμεθα πραγμάτων. Καὶ γὰρ οὗτος εἰ ἔδεισε μεταβολὴν, οὐκ ἂν ὑπέμεινε μεταβολὴν· ἀλλ' ἐπεὶ περ οὗτος οὕτε οἴκωθεν, οὕτε παρ' ἐτέρων ἐγένετο βελτίων, ὑμεῖς γοῦν οἱ κομῶντες τῷ πλοῦτι, ἀπὸ τῆς τούτου κερδάνετε συμφορᾶς· οὐδὲν γὰρ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων ἀσθενέστερον. Διόπερ οἶον ἂν εἶποι τις ὄνομα τῆς εὐτελείας αὐτῶν, ἔλαττον τῆς ἀληθείας εἶρεῖ· κἂν καπνὸν αὐτὰ, κἂν χόρτον, κἂν θναρ, κἂν ἄνηρ, κἂν ὄχιον, κἂν ὄτιον ὀνομάσῃ· οὕτως ἔστιν ἐπίκρηρα, καὶ τῶν οὐδὲν ὄντων οὐδαμινώτερα· ὅτι δὲ μετὰ τῆς οὐθενείας καὶ πολὺ ἔχει τὸ ἀπόκρημνον, δῆλον ἐντεῦθεν. Τίς γὰρ τούτου γέγονεν ὑψηλότερος; οὐ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην παρῆλθε τῷ πλοῦτι; οὐ πρὸς αὐτὰς τῶν ἀξιωματῶν ἀνέβη τὰς κορυφάς; οὐχὶ πάντες αὐτὸν ἔτρεμον, καὶ ἔδεδόκεισαν; Ἄλλ' ἰδοὺ γέγονε καὶ δεσποτῶν ἀθλιώτερος, καὶ οἰκετῶν ἑλαστέρος, καὶ τῶν λιμῶν τηχομένων πτωχῶν ἐνδεέστερος, καθ' ἑκάστην ἡμέραν ξίφη βλέπων ἠκονημένα, καὶ βάραθρον, καὶ δημίους, καὶ τὴν ἐπὶ θάνατον ἀπαγωγὴν· καὶ οὐδὲ εἴποτε γέγονεν ἐπὶ τῆς ἡδονῆς οἶδεν ἐκείνης, οὐδὲ αὐτῆς αἰσθάνεται τῆς ἀκτίως· ἀλλ' ἐν μεσημβρίᾳ μέσση, καθάπερ ἐν πυκνοτάτῃ νυκτὶ, περιστοιχισμένος οὗτος τὰς ὄψεις πεπηρωταί. Μᾶλλον δὲ ὅσα ἂν φιλονεικῆσωμεν, οὐ δυνησόμεθα τῷ λόγῳ παραστήσαι τὸ πάθος, ὅπερ ὑπομένει αὐτὸν εἰκὼς, καθ' ἑκάστην ὥραν ἀποκτείνεσθαι προσδοκῶντα. Ἀλλὰ γὰρ τί δεῖ τῶν λόγων τῶν παρ' ἡμῶν, αὐτοῦ ταῦτα καθάπερ ἐν εἰκόνι σαφῶς ὑπογράφαντος ἡμῖν; Τῆ γὰρ προτεραίᾳ, ὅτε ἐπ' αὐτὸν ἦλθον ἐκ τῶν βασιλικῶν αὐλῶν πρὸς βίαν ἀπελκῦσαι βουλόμενοι, καὶ τοῖς σκεῦεσι προσέδραμε τοῖς ἱεροῖς α, [383] ἦν αὐτοῦ τὸ πρόσωπον, καὶ τανῦν, νεκρωθέντος ἅπασι οὐδὲν ἀμεινον διακείμενον· κτύπος δὲ τῶν ὀδόντων, καὶ πάταγος καὶ ῥόμος παντὸς τοῦ σώματος, καὶ φωνὴ διακοπτομένη, καὶ γλῶττα διαλυομένη, καὶ σχῆμα τοιοῦτον, οἷον εἰκὼς τὴν λιθίνην ἔχειν ψυχῆν.

γ'. Καὶ ταῦτα λέγω, οὐκ ὀνειδίζων, οὐδὲ ἐπεμβαίνων αὐτοῦ τῇ συμφορᾷ, ἀλλὰ τὴν ὑμετέραν διάνοιαν μαλάξαι βουλόμενος, καὶ εἰς ἔλεον ἐπισπάσασθαι, καὶ πείσαι ἀρκεσθῆναι τῇ τιμωρίᾳ τῇ γεγεννημένῃ. Ἐπειδὴ γὰρ εἰσι πολλοὶ παρ' ἡμῖν ἀπίθθρωποι, ὥστε ὁμοίως καὶ ἡμῖν ἐγκαλεῖν, ὅτι αὐτὸν ἐδεξάμεθα τῷ βήματι· τὸ ἀστοργον αὐτῶν τοῖς διηγῆμασι μαλάξαι βουλόμενος, ἐκπομπῶν τὰ τούτου πάθη.

Τίνος γὰρ ἐνεκεν ἀγανακτεῖς, εἰπέ μοι, ἀγαπητέ; Ὅτι, φησὶν, εἰς ἐκκλησίαν κατέφυγεν ὁ πολεμήσας αὐτὴν διηνεκῶς. Διὰ τοῦτο μὲν οὐν μάλιστα δοξάζειν ἐχρῆν τὸν Θεόν, ὅτι ἀφῆκεν αὐτὸν ἐν τῷ τῷ καταστῆναι ἀνάγκη, ὥστε καὶ τὴν δύναμιν τῆς Ἐκκλησίας

καὶ τὴν φιλανθρωπίαν μαθεῖν· τὴν δύναμιν μὲν, ἀφ' ὧν τῷ τῷ ὑπέμεινε μεταβολὴν ἐκ τῶν πρὸς ἐκείνην πολέμων· τὴν φιλανθρωπίαν δὲ, ἐξ ὧν πολεμηθεῖσα νῦν τὴν ἀσπίδα προβάλλεται, καὶ ὑπὸ τὰς πτέρυγας ἐδέξατο τὰς αὐτῆς, καὶ ἐν ἀσφαλείᾳ πάσῃ κατέστησεν, οὐ μνησικαχῆσασα ὑπὲρ τῶν ἐμπροσθεν οὐδενός, ἀλλὰ τοὺς κόλπους αὐτῷ μετὰ πολλῆς ἀπλώσασα τῆς φιλοστοργίας. Τοῦτο γὰρ τροπαίου παντὸς λαμπρότερον, τοῦτο νίκη περιφανής, τοῦτο Ἑλλήνας ἐντρέπει, τοῦτο καὶ Ἰουδαίους καταισχύνει, τοῦτο φαιδρὸν αὐτῆς τὸ πρόσωπον δείκνυσιν· ὅτι τὸν πολέμιον ἀιχμάλωτον λαβοῦσα, φεῖδεται, καὶ πάντων αὐτὸν ἐν ἡμέρᾳ παριδόντων, μόνη καθάπερ μήτηρ φιλόστοργος, ὑπὸ τὰ παραπέτασματὰ αὐτῆς ἐκρυψε, καὶ πρὸς βασιλικὴν ὄργην ἔστη, πρὸς δῆμου θυμὸν, καὶ πρὸς μῖσος ἀφόρητον· τοῦτο τῷ θυσιαστηρίῳ κόσμος. Ποῖος κόσμος, φησὶ, τὸ τὸν ἐναγῆ καὶ πλεονέκτην καὶ ἀρπαγα ἀπειθεῖσαι τὸ θυσιαστηρίου; Μὴ λέγε ταῦτα· ἐπειδὴ καὶ ἡ πόρνη ἤψατο τῶν ποδῶν τοῦ Χριστοῦ, ἡ σφόδρα ἐναγῆς καὶ ἀκάθαρτος· καὶ οὐκ ἦν ἐγκλημα τῷ Ἰησοῦ τὸ γενόμενον, ἀλλὰ θαῦμα καὶ ὕμνος μέγας· οὐ γὰρ τὸν καθαρὸν ἔδραπεν ἡ ἀκάθαρτος, ἀλλὰ τὴν ἐναγῆ πόρνην ὁ καθαρὸς καὶ ἁμωμος διὰ τῆς ἀφῆς καθαρὰν εἰργάσατο. Μὴ δὴ μνησικαχῆσης, ὡς ἀνθρώπου. Ἐκεῖνο οἰκεταί ἐσμέν τοῦ σταυρουμένου καὶ λέγοντος· Ἄραξ αὐτοῖς, οὐ γὰρ οἶδωσι τί ποιοῦσιν. Ἄλλ' ἀπειτείχισε, φησὶ, τὴν ἐνταῦθα καταφυγὴν γράμμασι καὶ νόμοις διαφόροις. Ἄλλ' ἰδοὺ διὰ τῶν ἔργων ἔμαθεν, ὅπερ ἐποίησε, καὶ τὸν νόμον ἔλυσε πρῶτος αὐτός, δι' ὃν ἐποίησε, καὶ γέγονε τῆς οἰκουμένης ἄεταρον, καὶ σιγῶν ἐντεῦθεν ἀφίησι φωνὴν ἅπασι παραινῶν, Μὴ ποιεῖτε τοιαῦτα, ἵνα μὴ πάθητε τοιαῦτα. Διδάσκαλος ἀνεφάνη διὰ τῆς συμφορᾶς, καὶ λαμπρὸν μέγαλιν ἀφίησι τὸ θυσιαστήριον, νῦν φοβερὸν μάλιστα καὶ ἐκ τούτου φαινόμενον, ὅτι τὸν λέοντα δεδεμένο ἔχει· ἐπεὶ καὶ βασιλικὴ εἰκὼν μέγας γένετο κόσμος, οὐκ ἔταν ἐπὶ τοῦ θρόνου κάθηται πορφυρίδα περιδεδημένος, καὶ διάδημα περικείμενος ὁ βασιλεὺς μόνον, ἀλλὰ καὶ ὅταν ὑπὸ τῷ ποδὶ τῷ βασιλικῷ βάρβαροι τῶν χειρῶν [384] ὀπίσω δεδεμένοι, κάτω τὰς κεφαλὰς νύσσωσι καίμενοι. Καὶ ὅτι οὐ πιθανότητι χέρηται λόγων, ὑμεῖς μάρτυρες τῆς σπουδῆς καὶ τῆς συνδρομῆς. Καὶ γὰρ λαμπρὸν ἡμῖν τὸ θέατρον σήμερον, καὶ φαιδρὸς ὁ σύλλογος, καὶ ὅσον ἐν τῷ Πάσχα τῷ ἱερῷ δῆμον εἶδον ξυναγόμενον, τοσοῦτον ὄρω καὶ ἐνταῦθα νῦν· καὶ οὕτω σιγῶν πάντας ἐκάλεσε, σάλπιγγος λαμπρότερον φωνὴν διὰ τῶν πραγμάτων ἀφείξ. Καὶ παρθένου θαλάμους, καὶ γυναῖκες γυναικῶνας, καὶ ἀνδρες τὴν ἀγορὰν κενώσαντες, πάντες ἐνταῦθα συνεδράμετε, ἵνα τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἴδητε ἐλεγχομένην, καὶ τῶν βιωτικῶν πραγμάτων τὸ ἐπίκρηρον ἀπογυμνούμενον, καὶ τὴν πορνικὴν ὄψιν τὴν χθὲς καὶ πρῶτον φαιδρὸν ἀπολάμπουσαν (καὶ γὰρ τοιοῦτον ἡ εὐπραγία ἡ ἀπὸ τῶν πλεονεξίων, παντὸς γραιδίῳ ῥυτίδα· ἔχοντος αἰσχυρότερα φαινομένη), καθάπερ σπογγίᾳ τινὶ τῇ μεταβολῇ τὰ ἐπιτρίμματα καὶ τὰς ἐπιγραφὰς ἐκμάξασαν β.

δ'. Τοιαύτη γὰρ τῆς δυσημερίας ταύτης ἡ ἰσχύς· τὸν φαιδρὸν καὶ περιφανῆ πάντων ἐποίησεν εὐτελέστερον φαίνεσθαι νῦν. Κἂν πλοῦσι εἰσέλθῃ, μέγала κερδαίνει· ὁρῶν γὰρ ἐκ τῷ τῷ κρυφῆς κατενεχθέντα τὸν σείοντα τὴν οἰκουμένην ἅπασαν, καὶ συνεσταλ-

α Ad litteram vertendum esset, cum ad sacra vasa confuisset. Sed quae hic sacra vasa dicuntur, non βῆμα sive ara appellabuntur.

β Reg. ἐνμαχθεῖσαν.

ante calamitatem; *Eutropium Arcadius Imperator ab-
aucti a templo jubet.*—Et hæc nunc dico, non quo pro-
strato insultem, sed quod eos qui adhuc stant, tutio-
res reddere cupiam: nec ut plagas vulnerati refri-
cem, sed ut nondum vulneratos in sanitate conser-
vem: non ut jactatum fluctibus demergam, sed ut
eos, qui secundis auris navigant, erudiam, ne forte
in profundum deferantur. Quo autem modo caveri
possit? Nimirum si rerum humanarum mutationes
consideremus. Si enim iste mutationem timuisset,
nunc eam non pateretur; sed quoniam iste nec do-
mesticis nec alienis consiliis corrigi potuit, vos sal-
tem qui divitiis extollimini, hujus calamitatem in ve-
strum profectum convertite: nihil enim est humanis
rebus infirmius. Quapropter quocumque nomine ear-
um vilitatem significaveris, minus quam pro rei ve-
ritate dixeris: vel si fumum eas, vel fœnum, vel
somnia, vel flores vernos, vel quidlibet aliud nomi-
naveris: usque adeo sunt fragiles, et magis nihili
quam nihil ipsum; quod autem non solum nihili sint,
sed et in præcipiti stent, vel hinc apparet. Quis hoc
homine fuit excelsior? nonne in toto orbe divitiis
præcellerat? nonne ad ipsa fastigia honorum con-
scendit? nonne omnes eum formidabant ac vereban-
tur? Sed ecce factus est et vinctis miserior, et servis
miserabilior, et mendicis fame tabescentibus indigen-
tior, per singulos dies gladius præ oculis habens in se
exacuos, et barathra et carnifices, et viam quæ ad
supplicium ducit: ac neque memoria præteritarum
voluptatum fruitur, imo ne luce quidem communi,
sed meridie quoque tamquam in densissima nocte
angustiis parietum inclusus, oculorum usu privatur.
Et quorsum hæc commemorare attinet, cum quan-
tumvis adnitar, nullis verbis exprimere valeam, quis
illi animus sit, per singulas horas capitis supplicium
expectanti? Aut quid nostris verbis opus est, cum
ipse hæc nobis tamquam in imagine depingat? Heri
namque missis ad eum ab Imperatore qui vel per vim
hominem pertraherent, cum ad sacrarium confugis-
set (a), nihilo meliorem, ut nunc quoque, quam mortui
colorem obtinebat: tunc dentium stridor, tremor
totius corporis, vox singultiens et lingua titubans, in
summa talis habitus, qualem oportebat habere ani-
mam quæ lapidea esset.

3. Hæc dico non exprobrandi causa, neque insultans
ejus infortunio, sed ut vestrum animum molliam,
et ad commiserationem pertraham, eoque inducam
ut præsentis hominis pœna sit contentus. Quoniam
eamini multi sunt e nostris adeo inhumani, ut nos etiam
incusent, qui eum sacrario exceperimus, illorum du-
ritiam nostris sermonibus mollire volens, miseras
latus traduco.

*Eutropius in ecclesiam, cujus immunitatem violaverat,
confugere coactus est.*—Quid enim est, quæso, dile-
cte, quod indigne fers? Dices, Quia in ecclesiam

(a) Ad literam vertendum esset, cum ad sacra vasa con-
fugisset. Sed quæ hic vasa, sive sacra vasa dicuntur, mox
pœna, sive ara appellabuntur. Verum de his ultimo Tomo
agetur, ubi de disciplina Ecclesiastica.

confugit, qui eam indesinenter impugnabat. Atqui
hoc potissimum nomine glorificandus erat Deus, quod
permisit eum in tanta constitui necessitate, ut et po-
tentiam Ecclesiæ et clementiam disceret: potentiam,
eo quod in tantam inciderit mutationem ob bella quæ
ipsi intulerat: clementiam vero, quod ipsum objecto
nunc scuto protegat, et alarum obtentu tueatur, præ-
teritarumque injuriarum oblita, sinus ei amantissime
pandat. Hoc enim quovis tropæo splendidius, quavis
victoria illustrius, hoc ethnicos, hoc Judæos pudefa-
cit, hoc placiditatem vultus ejus ostentat: quod hosti
captive parcat, et ab omnibus desertum ac contem-
ptum sola ut amantissima mater suis velamentis occul-
tet, Imperatoris simul iræ et intolerabili populi furori
ac odio se opponens: hoc ipsum est eximium altaris
ornamentum. Dices, Hoccine ornamentum, hominem
scelestum, avarum, rapacem, altare contingere? Cave
talia dixeris: quandoquidem et meretrix pedes ipsius
Christi contigit, incesta illa et impura: nec tamen
hoc in crimen Domino Jesu cessit, sed in laudem ma-
gnam et admirationem: neque enim purum impura
offendit, sed scelestam meretricem purus et inculpa-
bilis suo contactu purificavit. Cave injuriarum memi-
neris, o homo. Crucifixi illius servi sumus dicentis:
*Remitte illis, non enim sciunt quid faciunt (Luc. 23.
34).* Dices: At præclaudit hujus loci refugium legibus
scriptis, quibus hoc irritum facere conatus est. At
nunc reipsa didicit, quale sit quod fecit: et suomet
facto legem suam primus abrogavit, factus orbis to-
tius spectaculum: et sileat licet, omnes tamen admo-
net, Nolite hæc facere, ne qualia ego patiamini. Sua
calamitate alios docet, et altare hoc ipso illustrem ex
se splendorem emittit, ac vel hinc tremendum vide-
tur, quod leonem vinctum contineat: quandoquidem
et regiæ effigiei non tantum ornatus ex eo contingat,
si solio rex sublimi sedeat purpuratus et diademate
redimitus, quantum si sub pedibus quoque regiis bar-
bari manibus post terga revinctis proni jaceant. Et
quod verbis non sit usus ad persuadendum paratis,
vosmet festinatione vestra ac concursu attestamini.
Etenim præclarum hodie nobis spectaculum et hilaris
conventus contingit: nec minorem nunc video populi
frequentiam, quam in sacra Paschæ celebritate: adeo
exciti estis istius silentio, quod impræsentiarum qua-
vis tuba clariorem sonum emittit. Et virgines thala-
mis, et mulieres gynæceis desertis, et viri foro vacuo
relicto, universi huc concurristis, ut humanam natu-
ram traduci videretis, et sæcularium negotiorum mo-
mentaneam mutabilitatem detegi, illamque meretri-
ciam faciem heri ac nudius tertius præclarissime
splendentem (talis enim est ex alienis injuriis felicitas,
quæ rugosa quavis anicula deformior apparet),
rerum mutatione tamquam spongia quadam tectoria
fucosque abstersisse.

4. Tanta nempe est hujus infortunii vis, quæ vi-
rum felicem ac conspicuum, nunc omnium abjectissi-
mum reddidit. Introeat dives aliquis, et magnam
utilitatem percipiet: videns enim tam celso fastigio
delapsus eum qui totum orbem nutu concutebat

ac formidine contractum, quavisque rana aut lepore timidiorum, et absque vinculis columnæ huic hærentem, et vice catenæ timore affixum tremementemque, reprimet arrogantiam, fastum exuet, et consideratis quæ in humanis casibus considerata sunt, discedet re ipsa doctus, quæ Scripturæ nos docent: quale est illud: *Omnis caro fœnum, et omnis gloria hominis ut flos fœni: aruit fœnum, et flos ejus decidit (Hesai. 40. 6. 7)*: item illud: *Sicut fœnum velociter areascit, et sicut olera herbarum cito decident (Psal. 36. 2)*: et *Quoniam sicut fumus dies ejus sunt (Psal. 101. 4)*, et reliqua similia. Contra pauper introgressus, et hoc spectaculum animadvertens, non displicet sibi ipse, neque sortem suam deplorat; sed gratias insuper paupertati habet, quæ sibi et asyli vice sit tutissimi, et portus tranquillissimi, et arcis munitissimæ: et his visis, si detur optio, mallet præsentem conditionem contentus esse, quam omnium facultatibus paulisper occupatis, mox in proprii sanguinis periculum venire. Vides non parvam utilitatem divitibus et pauperibus, et celsis et humilibus, servis et ingenuis, ex hoc istius refugio enatam esse? vides ut cum remedio quisque hinc abeat, hujus rei spectaculo affectus curans suos? Num igitur mollivi vestros animos, aut indignationem expuli? num inhumanitatem extinxit? num ad commiserationem adduxi? Equidem adduxisse me opinor: Idque ex vultibus vestris ac lacrymis colligo. Quandoquidem igitur petra cordis vestri in pinguem et fertilem agrum versa est, age jam fructum quoque misericordiæ proferentes, uberesque commiserationis spicas præ nobis ferentes, procumbamus Imperatori ad genua: vel potius deprecemur benignissimum Deum, ut molliat iram Imperatoris, et cor illi tenerum dare dignetur, quo hanc gratiam integram ab ipso auferre possimus. Jam enim ex illo die quo huc confugit iste, non parva est facta mutatio: postquam enim cognovit Imperator eum ad asylum hoc se recepisse, affluente exercitu et concitato ob ejus crimina, deposcenteque hominem ad supplicium, longam habuit orationem, qua militarem indignationem compesceret, postulans ut non culparum modo, sed etiam recte factorum rationem haberent: ut qui pro illis gratiam haberet, et si quid secus accidisset, tamquam homini ignoscendum duceret. Cum autem illi de integro urgerent ad vindictam læsi Imperatoris, clamantes, exsistentes, ad mortem deposcentes, hastas vibrantes: tum vero fontes lacrymarum clementissimis suis oculis effundens, et sacrosanctæ mensæ, ad quam per-

gerat, religionem illis incutiens, ægre tandem iram eorum sedavit.

5. Admoveamus igitur nos quoque quæ a nobis adhiberi par est. Qua enim ipsi venia digni essetis, si, Imperatore propriam injuriam condonante et oblito, vos nihil tale passi in ira obstinate pergeretis? aut quomodo hoc spectaculo soluto sacramenta contrectabitis, et precationem illam dicetis, qua rogare jubemur: *Dimitte nobis sicut et nos dimittimus debitoribus nostris (Matth. 6. 12)*, si a debitore vestro pœnas exigatis? Injuriis vos forte magnis affecti ac contumeliosi? Ne nos quidem istud inficias ibimus. Sed non tribunalis est præsens tempus, sed misericordiæ potius: non repetundarum, sed clementiæ: non examinis, sed condonationis; non suffragiorum ac calculorum, sed miserationis ac gratiæ. Ne igitur quis vestrum accendatur, neve ægre ferat, sed potius mitissimum Deum deprecemur, ut reo vitam proget, eumque ex impendente cæde eripiat, ut ipse errata sua corrigat: et communi opera interpellemus clementissimum Imperatorem pro Ecclesia et altari, unum hominem sacrosanctæ mensæ donari obsecrantes. Quod si fecerimus, et Imperatori gratum faciemus, et Deus prius quam Imperator factum nostrum approbabit, magnamque nobis hujus humanitatis mercedem retribuet. Sicut enim crudelem et inhumanum aversatur et odit: ita misericordem et humanum amplectitur et amat: eique, sive justus sit, splendidiore plectit coronas; sive peccator, peccata ejus dissimulat, commiserationis erga conservum talionem illi retribuens: *Misericordiam volo*, inquit, *et non sacrificium (Osee 6. 6)*; et per universam Scripturam vides eum semper hoc requirere, atque hanc esse dicere peccatorum medelam. Proinde nos quoque ad hunc modum illum propitium reddemus, sic peccata nostra redimemus, sic Ecclesiam ornabimus, sic et Imperator clementissimus, ut dixi, nos laudabit: ita fiet ut universus populus nobis applaudat, et usque ad fines orbis terræ humanitatis et clementiæ nostræ fama celebretur, et hoc comperto ubique terrarum laude afficiamur. Ut igitur talibus bonis frui contingat, procidamus ad genua, obtestemur, deprecemur: eripiamus e periculis captivum, profugum, supplicem, ut et ipsi futura bona consequamur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et imperium nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA

CUM EXTRA ECCLESIAM DEPREHENSUS EUTROPIUS ABREPTUS FUIT. DE PARADISO SEU HORTO, ET DE SCRIPTURIS; ATQUE IN ILLUD, ADSTITIT REGINA A DEXTRIS TUIS (*Psal. 44. 10*) (a).

—*—*—

1. *Lectionis Scripturarum utilitas.* — Suave primum, suavis est hortus, at longe suavior divinarum (a) Collata cum Mss. Reg. 1955, 1963, 1963, 2343. Titulum damus e Savil. et Mss.

Scripturarum lectio. Illic quippe marcescentes flores, hic sententiæ vividæ: illic zephyrus spirat, hic aura Spiritus: illic spinæ sepiunt, hic providentiæ Dei tutatur: illic cicadæ cantant, hic prophetæ modu-

μένον, και λαγωῦ και βατράχου δειλότερον γεγεννη-
 μένον, και χωρὶς δεσμῶν τῷ κλονι τούτῳ πρῶσλη-
 μένον, και ἀντὶ ἀλύσεως τῷ φάσθι περιτριγγόμενον,
 και δεδοικόντα, και τρέμοντα, καταστέλλει τὴν φλε-
 γμονὴν, καθαιρεῖ τὸ φύσημα, και φιλοσοφῆσας ἄχρη
 περὶ τῶν ἀνθρωπίνων φιλοσοφεῖν, οὕτως ἀπεισιν, ἃ
 διὰ ῥημάτων λέγουσιν αἱ Γραφαί, ταῦτα διὰ τῶν
 πραγμάτων μανθάνων· ὅτι Πᾶσα σὰρξ χόρτος, και
 πᾶσα δόξα ἀνθρώπου ὡς ἄνθος χόρτου· και ὁ
 χόρτος ἐξηράνηθη, και τὸ ἄνθος ἐξέπεσεν· ὅσον,
 Ὅσοι χόρτος ταχὺ ἀποξηραίνεται, και ὅσοι
 δόξα χλόης ταχὺ ἀποκесоῦνται· ἐπὶ Ὅσοι και πόνος
 αἱ ἡμέραι αὐτοῦ, και ὅσα τοιαῦτα. Πάλιν ὁ πένης
 εἰσελθὼν, και πρὸς τὴν ὕψιν ταύτην ἰδὼν, οὐκ ἐξευ-
 τελίζει ἑαυτὸν, οὐδὲ ὀδυνάται διὰ τὴν πτωχεῖαν· ἀλλὰ
 και χάριν οἶδε τῇ πενίᾳ, ὅτι χωρίον αὐτῷ γέγονεν
 ἄσυλον και λιμὴν ἀκύμαντος, και τείχος ἀσφαλές· και
 πολλάκις ἂν ἔλοιτο ταῦτα ὀρῶν μένειν, ἔνθα ἐστὶν, ἢ
 πρὸς βροχὴν τὰ πάντων λαθῶν, ὕστερον και ὑπὲρ
 αἵματος κινδυνεύειν ἑαυτοῦ. Ὅρξ· ὡς οὐ μικρὸν κέρδος
 γέγονε και πλουσίους, και πένησι, και ταπεινοῖς, και
 ὑψηλοῖς, και δούλοις, και ἐλευθεροῖς ἀπὸ τῆς ἐνταῦθα
 τούτου καταφυγῆς; ὀρξ πῶς ἕκαστος φάρμακα λαθῶν
 ἐντεῦθεν ἀπεισιν, ἀπὸ τῆς ὄψεως ταύτης μόνης θε-
 ραπευόμενος; Ἄρα ἐμάλαξα ὑμῶν τὸ πάθος, και
 ἐξέβαλον ὀργῆν; ἄρα ἐθεσσα τὴν ἀπανθρωπίαν; ἄρα
 εἰς συμπάθειαν ἤγαγον; Σφόδρα ἐγώ γε οἶμαι, και
 δηλοῦ τὰ πρόσωπα, και αἱ τῶν δακρύων πηγαί. Ἐπει
 οὖν ὑμῖν ἡ πέτρα γέγονε βαθύγειος, και λιπαρὸν
 χώρα, φέρε δὴ και καρπὸν ἐλεημοσύνης βλαστήσαν-
 τες, και τὸν στάχυν κομιώντα τῆς συμπαθείας ἐπι-
 θεξάμενοι, προσπέσωμεν τῷ βασιλεῖ, μάλλον δὲ πα-
 ρακαλέσωμεν τὸν φιλόκωπον Θεόν, μαλάξαι τὸν
 θυμὸν τοῦ βασιλέως, και ἀπαλὴν αὐτοῦ ποιῆσαι τὴν
 καρδίαν, ὥστε ὀλόκληρον ἡμῖν δοῦναι τὴν χάριν. Καὶ
 [385] ῥῆθι μὲν γὰρ ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ἥς οὕτως
 κατέφυγεν ἐνταῦθα, οὐ μικρὰ γέγονεν ἡ μεταβολή·
 ἐπειδὴ γὰρ ὁ βασιλεὺς ἔγνω, ὅτι εἰς τὸ ἄσυλον τοῦτο
 χωρίον κατέδραμε, τοῦ στρατοπέδου παρόντος, και
 παροξυνόμενου ὑπὲρ τῶν αὐτῷ πεπλημμελημένων,
 και εἰς σφαγὴν αὐτὸν αἰτοῦντων, μακρὸν ἀπέτεινε
 λόγον, τὸν στρατιωτικὸν καταστέλλων θυμὸν, ἀξίων
 μὴ τὰ ἁμαρτήματα μόνον, ἀλλὰ και εἰ τι αὐτῷ γέ-
 γονε κατόρθωτα, και τοῦτο λογιέσθαι, και τοῖς μὲν
 εἰδέναι χάριν ὁμολογῶν, ὑπὲρ δὲ τῶν ἐτέρως ἐχόντων
 ὡς ἀνθρώπων συγγινώσκων. Ὡς δὲ ἐπέκειντο πάλιν
 εἰς ἐκδικίαν τοῦ ὕβρισμένου βασιλέως, βοῶντες, πη-
 δῶντες, θανάτου μεμνημένοι, και τὰ δόρατα σείον-
 τες, πηγὰς λοιπὸν ἀφίει δακρύων ἀπὸ τῶν ἡμερωτά-
 των ὀφθαλμῶν, και ἀναμνήσας τῆς ἱερᾶς τραπέζης,
 εἰς τὴν κατέφυγεν, οὕτω τὴν ὀργὴν κατέπαυσε.

ε'. Πλὴν ἀλλὰ και ἡμεῖς τὰ παρ' ἑαυτῶν προσθῶμεν.
 Τίνος γὰρ ἂν ἦτε συγγνώμης ἄξιοι, εἰ τοῦ βασιλέως
 τοῦ ὕβρισμένου μὴ μνησικακούντος, ὅμεις οἱ μὴδὲν
 τοιοῦτον παθόντες τοσαύτην ὀργὴν ἐπεδείξασθε· πῶς
 δὲ τοῦ θεάτρου τούτου λυθέντος, ὅμεις μυστηρίων
 ἄψασθε, και τὴν εὐχὴν ἐραῖτε ἐκείνην, δι' ἧς κελευό-
 μεθα λέγειν· Ἄφες ἡμῖν καθὼς και ἡμεῖς ἀφίε-
 μεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν, τὸν ὁμῶν ὀφειλέτην ἀπαι-
 τοῦντες δίκην; Ἦδίκησε μεγάλα και ὕβρισεν; Οὐδὲ
 ἡμεῖς ἀντεροῦμεν. Ἄλλ' οὐ δικαστήριον καιρὸς νῦν,
 θάλλ' ἐλέους· οὐκ εὐθύνη, ἀλλὰ φιλοανθρωπίας· οὐκ
 ἐξετάσεως, ἀλλὰ συγχωρήσεως· οὐ ψήφου και δίκης,
 ἀλλὰ οἰκτροῦ και χάριτος. Μὴ τοῖνον φλεγμαινέτω
 τις, μηδὲ δυσχεραίνετω, ἀλλὰ μάλλον δεηθῶμεν τοῦ
 φιλοκωπου Θεοῦ, δοῦναι αὐτῷ προθεσμίαν ζωῆς,
 και τῆς ἀπειλούμενης ἐξαρπάσαι σφαγῆς, ὥστε αὐτὸν
 ἀποδύσασθαι τὰ πεπλημμελημένα, και κοινῇ προσέ-
 θωμεν τῷ φιλοκωπῷ βασιλεῖ, ὑπὲρ τῆς Ἐκκλη-
 σίας, ὑπὲρ τοῦ θυσιαστηρίου. Ἐνα ἄνδρα τῇ τραπέζῃ
 τῇ ἱερᾷ χαρισθῆναι παρακαλοῦντες. Ἄν τούτου ποιῆ-
 σωμεν, και αὐτὸς ὁ βασιλεὺς ἀποδέξεται, και ὁ Θεὸς
 πρὸς τοῦ βασιλέως ἐπαινεῖσται, και μεγάλην ἡμῖν τῆς
 φιλοκωπίας ἀποδώσει τὴν ἀμοιβήν. Ὅσπερ γὰρ
 τὸν ὁμῶν και ἀπάνθρωπον ἀποστρέφεται και μισεῖ,
 οὕτω τὸν ἐλεήμονα και φιλόκωπον προσέεται και
 φιλεῖ· κἂν μὲν δίκαιος ὁ τοιοῦτος ἦ, λαμπροτέρους
 αὐτῷ πλέκει τοὺς στεφάνους· ἂν δὲ ἁμαρτωλὸς, πα-
 ρατρέχει τὰ ἁμαρτήματα, τῆς πρὸς τὸν ὀμόδουλον
 συμπαθείας ἀμοιβὴν αὐτῷ ταύτην ἀποδιδούς. Ἐλσον
 γὰρ, φησὶ, θέλω, και οὐ θυσιᾶν· και πανταχοῦ τῶν
 Γραφῶν ὀρξ αὐτὸν τοῦτο αἰεὶ ἐπιζητοῦντα, και ταύ-
 την λύσιν τῶν ἁμαρτημάτων εἶναι λέγοντα. Οὕτω
 τοῖνον αὐτὸν και ἡμεῖς ἴκωμεν ἐργασίμεθα^b, οὕτω τὰ
 ἡμέτερα διαλύσωμεν πλημμελήματα, οὕτω τὴν Ἐκ-
 κλησίαν κοσμήσωμεν, οὕτω και βασιλεὺς ἡμᾶς ὁ φι-
 λάνθρωπος ἐπαινεῖσται, καθάπερ ἐφθην εἰπὼν, και
 ἅπας ὁ δῆμος κροτήσαι, και τὰ πέρατα τῆς οἰκουμέ-
 νης τὸ φιλόκωπον και ἡμερον τῆς πόλεως θαυμά-
 σεται, και μαθόντες οἱ πανταχοῦ τῆς [386] γῆς τὰ
 γενόμενα κηρύξουσιν ἡμᾶς. Ἴνα οὖν ἀπολαύσωμεν
 τῶν τοσοῦτων ἀγαθῶν, προσπέσωμεν, παρακαλέσω-
 μεν, δεηθῶμεν, ἐξαρπάσωμεν τοῦ κινδύνου τὸν αἰχ-
 μάλιον, τὸν φυγάδα, τὸν ἰκέτην, ἵνα και αὐτοῖς τῶν
 μελλόντων ἀγαθῶν ἐπιτύχωμεν, χάριτι και φιλοκω-
 πείᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα
 και τὸ κράτος, νῦν και αἰεὶ, και εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν
 αἰῶνων. Ἄμην.

^a Sic Savil. Soltree Morel. et Montf. ἐπιδείξασθε. Euseb.

^b Ms. Reg. ἐργασίμεθα... διαλύσωμεν... κοσμήσωμεν.
 Morel. et Savil. ἐργασίμεθα... διαλύσωμεν... κοσμήσωμεν.

OMILIA

Ἔστι τῆς ἐκκλησίας ἐξω εὐρεθείς Εὐτρέπιος ἀποσπάσθη, και περὶ παραδείσου και Γραφῶν, και εἰς
 τὸ, ἡ Παρῶστη ἡ βασιλίσα ἐκ δεξιῶν σου. 1

α'. Ἦδὺς· μὲν λειμῶν και παράδεισος, πολὺ δὲ ἡδύ-
 τερον τῶν θείων Γραφῶν ἡ ἀνάγνωσις. Ἐκεῖ μὲν γὰρ

^a Savil. et unus cod. ἡδύ. videtomi hujus Praef. § 5c. 11.

ἐστὶν ἀνθη κραινόμενα, ἐνταῦθα δὲ νοήματα ἀκμά-
 ζοντα· ἐκεῖ ζέφυρος πνέων, ἐνταῦθα δὲ Πνεύματος
 αὔρα· ἐκεῖ ἔκτανθαι αἱ τειγίζουσαι, ἐνταῦθα δὲ πρῶ-

νοια Θεοῦ ἡ ἀσφαλιζομένη· ἐκεῖ τέττιγες ἔβδοντες, ἐνταῦθα δὲ προφῆται κελαδοῦντες· ἐκεῖ τέρψις ἀπὸ τῆς ὕψεως, ἐνταῦθα δὲ ὠφέλεια ἀπὸ τῆς ἀναγνώσεως. Ὁ παράδεισος ἐν ἐνὶ χωρίῳ, αἱ δὲ Γραφαὶ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης· ὁ παράδεισος δουλεῖαι καιρῶν ἀνάγκαις, αἱ δὲ Γραφαὶ καὶ ἐν χειμῶνι καὶ ἐν θερίσι κομῶσι τοῖς φύλλοις, βρῖθουσι τοῖς καρποῖς. Προσέχου- μεν τοῖνυν τῇ τῶν Γραφῶν ἀναγνώσει· ἐὰν γὰρ τῇ Γραφῇ προσέχης, ἐκβάλλει σου τὴν ἀθυμίαν, φυτεύει σου τὴν ἡδονὴν, ἀναίρει τὴν κακίαν, ρίζοί τὴν ἀρε- τὴν, οὐκ ἀφήσιν ἐν θυροῦν πραγμάτων τὰ τῶν κλυ- δωνιζομένων πάσχειν. Ἡ θάλασσα μαίνεται, σὺ δὲ μετὰ γαλήνης πλέεις· ἔχεις γὰρ κυβερνήτην τῶν Γραφῶν τιν ἀνάγνωσιν· τοῦτο γὰρ τὸ σχοινίον οὐ διαβρήγγυσι τῶν πραγμάτων ὁ πειρασμός. Καὶ ὅτι οὐ ψεύδομαι, μαρτυρεῖ τὰ πράγματα αὐτά. Ἐπολιορ- κήθη ἡ ἐκκλησία πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν· ἤλθε στρα- τόπεδον, καὶ πῦρ ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἤφειε, καὶ τὴν ἑλαίαν οὐκ ἐμάρανε· ἔφιφη γεγύμωντο, καὶ τραύ- ματα οὐδεὶς ἐδέξατο· αἱ βασιλικαὶ πύλαι ἐν ἀγωνίᾳ, καὶ ἡ ἐκκλησία ἐν ἀσφαλείᾳ· καίτοι γε ὁ πόλεμος ἐνταῦθα ἔβδουσεν. Ἐνταῦθα γὰρ ἐζητεῖτο ὁ καταφυ- γών, καὶ παριστάμεθα μὴ δεδοικότες τὸν ἐκείνων θυ- μόν. Τί δῆποτε; Ἐφῆγον ἐνέχυρον ἀσφαλὲς τὸ, *Σὺ εἰ Πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν· καὶ πύλαι ᾄδου οὐ κατισχύ- σουσιν αὐτῆς*. Ἐκκλησίαν δὲ λέγω, οὐ τόπον μόνον, ἀλλὰ καὶ τρόπον· οὐ τοίχους ἐκκλησίας, ἀλλὰ νόμους Ἐκκλησίας. Ὅταν καταφεύγῃς ἐν ἐκκλησίᾳ, μὴ τότῃ καταφεύγῃς, ἀλλὰ γνῶμη. Ἐκκλησία γὰρ οὐ τοίχος καὶ ὄροφος, ἀλλὰ πίστις καὶ βίος.

Μὴ λέγε, ὅτι προεδόθη ἀπὸ Ἐκκλησίας ὁ προδο- θεὶς· εἰ μὴ ἀφῆκε τὴν ἐκκλησίαν, οὐκ ἂν προεδίδοτο. Μὴ λέγε, ὅτι καὶ κατέφυγε καὶ προεδόθη· οὐχ ἡ Ἐκ- κλησία αὐτὸν ἀφῆκεν, ἀλλ' αὐτὸς τὴν ἐκκλησίαν ἀφῆ- κεν. Οὐκ ἐνδοθεν παρεδόθη, ἀλλ' ἐξωθεν. Διὰ τί κατέ- λιπε· τὴν ἐκκλησίαν; Ἐβούλου σῶζεσθαι; Ὀφείλεις κατέχειν τὸ [387] θυσιαστήριον. Οὐκ ἦσαν ἐνταῦθα τοῖχοι, ἀλλὰ Θεοῦ πρόνοια ἡ ἀσφαλιζομένη. Ἄμαρ- τωλὸς ἦς; Οὐκ ἀποπέμπεται σε ὁ Θεός· οὐκ ἤλθε γὰρ καλέσαι δικαίους, ἀλλὰ ἀμαρτωλοὺς εἰς μετα- νοίαν. Πόρνη ἐβόθη, ἐπειδὴ πόδας κατέσχευεν. Ἦκού- σατε τοῦ σήμερον ἀνεγνωσμένου; Ταῦτα δὲ λέγω, ἵνα μηδέποτε εἰς Ἐκκλησίαν καταφεύγων ἀμφιδάλῃς. Μένει εἰς Ἐκκλησίαν, καὶ οὐ προδίδουσι ἀπὸ τῆς Ἐκ- κλησίας. Ἐὰν δὲ φύγῃς ἀπὸ Ἐκκλησίας, οὐκ αἰτία ἡ Ἐκκλησία. Ἐὰν μὲν γὰρ ἦς ἔσω, ὁ λύκος οὐκ εἰσέρ- χεται· ἐὰν δὲ ἐξέλθῃς ἔξω, θηριάλωτος γίνῃ· ἀλλ' οὐ παρὰ τὴν μάνδραν τοῦτο, ἀλλὰ παρὰ τὴν σὴν μι- κροφυλίαν. Ἐκκλησίας οὐδὲν ἴσον. Μὴ μοι λέγε τεί- χη καὶ ὄπλα· τείχη μὲν γὰρ τῷ χρόνῳ παλαιούνται, ἡ Ἐκκλησία δὲ οὐδέποτε γηρᾷ. Τείχη βάρβαροι κα- ταλύουσιν, Ἐκκλησίας δὲ οὐδὲ δαίμονες περιγίνου- νται. Καὶ ὅτι οὐ κόμπως τὰ ῥήματα, μαρτυρεῖ τὰ πράγματα. Πόσοι ἐπολέμησαν τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ οἱ πολεμήσαντες ἀπώλοντο; αὕτη δὲ ὑπὲρ τῶν οὐρα- νῶν ἀναβέβηκε. Τοιοῦτον ἔχει μέγεθος ἡ Ἐκκλησία· πολεμουμένη νικᾷ· ἐπιβουλεύουμένη περιγίνεται· ὕβρι- ζομένη, λαμπροτέρα καθίσταται· δέχεται τραύματα, καὶ οὐ καταπίπτει ὑπὸ τῶν ἐλαίων· κλυδωνίζεται, ἀλλ'

οὐ καταποντίζεται· χειμάζεται, ἀλλὰ ναυάγιον οὐχ ὑπομένει· παλαίει, ἀλλ' οὐχ ἠττάται· πυκτεύει, ἀλλ' οὐ νικάται. Διὰ τί οὖν συνεχώρησε τὸν πόλεμον; Ἴνα δείξῃ^b λαμπρότερον τὸ τρόπαιον. Παρήτε κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, καὶ ἐδέξατε ὅσα ἐκινεῖτο ὄπλα, καὶ θυμὸς στρατιωτικὸς πυρὸς σφοδρότερος. καὶ ἡμεῖς ἐπὶ τὰς βασιλικὰς αὐλὰς ἐπειγόμεθα. Ἄλλὰ τί; Τοῦ Θεοῦ χάριτι οὐδὲν ἡμᾶς ἐκείνων κατέπληξε.

β'. Ταῦτα δὲ λέγω, ἵνα καὶ ὑμεῖς μιμήσθε. Διὰ τί δὲ οὐ κατεπλάγημεν; Ὅτι οὐδὲν τῶν παρόντων δεινῶν ἐδεδοίκαμεν. Τί γὰρ ἐστὶ δεινόν; Θάνατος; Οὐκ ἐστὶ τοῦτο δεινόν· ταχέως γὰρ ἐπὶ τὸν λιμένα ἀπερχόμε- θα τὸν ἀκύμαντον. Ἄλλὰ δημεύσεις; *Γυμνὸς ἐξῆλ- θον ἐκ κοιλίας μητρὸς μου, γυμνὸς καὶ ἀπελεύ- σωμα*. Ἄλλ' ἐξοῖσαι; *Τοῦ Κυρίου ἡ γῆ καὶ τὸ πλή- ρωμα αὐτῆς*. Ἄλλὰ συκοφαντίαι; *Χαίρετε καὶ ἀγαλλιᾶσθε, ὅταν εἰπάω πᾶν πονηρὸν ῥῆμα καθ' ὧμῶν ψευδόμενοι, ὅτι ὁ μισθὸς ὧμῶν πολλὸς ἐν τοῖς οὐρανοῖς*. Ἐύρων τὰ εἶφη, καὶ τὸν οὐρανὸν ἐλογιζομένη· προσεδόκων τὸν θάνατον, καὶ τὴν ἀνά- στασιν ἐνενόουν· ἐύρων τὰ κάτω πάθη, καὶ ἠρίθμου τὰ ἄνω βραβεῖα· ἔθελον τὰς ἐπιβουλὰς, καὶ ἐλογι- ζομένη τὸν ἄνω στέφανον· ἡ γὰρ ὑπόθεσις τῶν ἀγώνων ἀρκοῦσα ἦν εἰς τὴν παράκλησιν καὶ παραμυθίαν. Ἀπηγό- μνη δὲ, ἀλλ' οὐκ ἦν ὕβρις ἐμοὶ τὸ γινόμενον· ὕβρις γὰρ ἐν μόνον ἐστίν, ἡ ἀμαρτία. Κἂν γὰρ ἡ οἰκου- μένη πᾶσά σε ὑβρίζῃ, σὺ δὲ σαυτὸν μὴ ὑβρίσῃς, οὐχ ὑβρίσθῃς. Προδοσία μόνη ἡ τοῦ συνειδότης. Μὴ προ- δῶς σου τὸ συνειδός, καὶ οὐδεὶς σε προδίδωσιν. Ἀπη- γόμνη, καὶ ἐύρων τὰ πράγματα, μᾶλλον δὲ τὰ ῥῆ- ματά μου πράγματα γινόμενα, τὴν ὀριλίαν μου, τὴν διὰ τῶν ῥημάτων, ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς διὰ τῶν πραγμά- των [388] κηρυττομένην. Ποίαν ὀμιλίαν; Ἦν ἔλεγον αἰεὶ. Ἄνεμος ἐπνευσε, καὶ τὰ φύλλα κατέβαλεν. Ἐξη- ράνθη ὁ χόρτος, καὶ τὸ ἄνθος ἐξέπεσεν. Ἀπῆλ- θεν ἡ νύξ, καὶ ἐφάνη ἡ ἡμέρα· ἠλέγχθη ἡ σκιά, καὶ ἐφάνη ἡ ἀλήθεια. Ἄνεθσαν ἕως τῶν οὐρανῶν, καὶ κατέβησαν ἕως τῶν πεδίων. Τὰ κύματα γὰρ ἄνω κατεστάλη διὰ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων. Πῶς; Διδασκαλία ἦν τὰ γινόμενα. Καὶ ἔλεγον πρὸς ἑμαυ- τὸν· Ἄρα σωφρονίσονται οἱ μετὰ ταῦτα; Ἄρα οὐ πα- ρέρχονται δύο ἡμέραι, καὶ λήθη τὰ γινόμενα πα- ραδίδονται; Ἐναυαία τὰ ὑπομνήματα ἦν. Πάλιν εἶπω, πάλιν, λαλήσω. Τί ὄφελος; Μᾶλλον δὲ ὄφελος. Κἂν γὰρ μὴ πάντες ἀκούσῃσι, οἱ ἡμῖς ἀκούσονται· κἂν μὴ οἱ ἡμῖς ἀκούσῃσι, τὸ τρίτον μέρος· κἂν μὴ τὸ τρίτον, τὸ τέταρτον· κἂν μὴ τὸ τέταρτον, κἂν δέκα· κἂν μὴ δέκα, κἂν πέντε· κἂν μὴ πέντε, κἂν εἰς· κἂν μὴ εἰς, ἐγὼ τὸν μισθὸν ἀπῆρτισμένον ἔχω. Ἐξηράνη ὁ χόρτος, καὶ τὸ ἄνθος ἐξέπεσε· τὸ δὲ ῥῆμα τοῦ Θεοῦ μένει εἰς τὸν αἰῶνα.

γ'. Εἶδετε τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων τὴν εὐτέλειαν, εἶδετε τῆς δυναστείας τὸ ἐπικηρῶν; εἶδετε τὸν πλοῦ- τον, ὃν αἰεὶ δραπέτην ἐκάλουν, οὐ δραπέτην δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀδροφόνον; Οὐ γὰρ καταλιμπάνει τοὺς ἔχοντας μόνον, ἀλλὰ καὶ σφάζει αὐτούς· ὅταν γὰρ τις αὐτὸν θεραπεύῃ, τότε μάλιστα αὐτὸν παραδίδωσι. Τί θεραπεύεις τὸν πλοῦτον τὸν σήμερον πρὸς σε, καὶ αὔριον πρὸς ἄλλον; τί θεραπεύεις πλοῦτον, τὸν μη- δεποτε κατασχεθῆναι δυνάμενον; Βούλει θεραπεύσαι αὐτόν; βούλει αὐτὸν κατασχεῖν; Μὴ κατορύξῃς αὐ-

^b Alii et Savil. δέξῃ, alii δείξῃ.

* Alii cum Savil. δότι κατέλιπε· alii cum Morel. διὰ τί κατέλιπε.

^c Κἂν μὴ εἰς deerst in edito Morel., sed habetur in mss. et in Savil

lantur : illic ex aspectu voluptas, hic ex lectione utilitas. Hortus uno in loco, Scripturæ ubique terrarum; hortus tempestatum necessitati subditus est, Scripturæ et hyeme et æstate comantes foliis, fructibus onustæ sunt. Attendamus igitur Scripturarum lectioni : nam si Scripturæ attendas, abigit illa mœrorem, voluptatem inserit tibi, malitiam tollit, virtutis radices roborat, nec sinit in negotiorum tumultu fluctuantium more turbari. Furit pelagus, tu vero cum tranquillitate navigas; vice namque gubernatoris habes Scripturarum lectionem : hunc enim funiculum non abruptit negotiorum tentatio. Quod autem non mentiar, res ipsæ testificantur. Ante dies aliquot obsessa fuit Ecclesia : venit exercitus, qui ignem oculis emittebat, neque tamen olivam marcidam reddidit : nudabantur enses, nemoque vulnus accepit : imperatoria ostia in anxietate versabantur, et Ecclesia in tuto posita erat, etiamsi huc bellum eruperit. Hic quærebatur is, qui huc confugerat : illorumque furorem non formidantes adstitimus. Quare? Aderat nobis tutissimum pignus, nempe illud : *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt adversus eam* (Math. 16. 18). Ecclesiam dico, non locum tantum, sed mores : non muros ecclesiæ, sed leges ecclesiæ. Cum confugeris in ecclesiam, non locum pete, sed animo transfuge. Ecclesia enim non murus et tectum, sed fides et vitæ ratio est.

Eutropius quomodo captus. — Ne dicas eum, qui proditus est, ab Ecclesia proditum esse : nisi deseruisset ecclesiam, captus non fuisset. Ne dicas ipsum confugisse et proditum fuisse : non Ecclesia ipsum dimisit, sed ipse ecclesiam dimisit. Non intus proditus est, sed foris. Cur reliquit ecclesiam? Te servatum volebas? Altare complecti oportebat. Non hi muri, sed Dei providentia te tutum præstare poterat. Peccator eras? Non te Deus ideo respuit : non enim venit vocare justos, sed peccatores ad pœnitentiam (Math. 9. 13). Meretrix salutem consequuta est, quia pedes apprehendit. Audistisne hodiernam lectionem? Hæc porro dico, ut numquam dubites in Ecclesia confugere. Mane in Ecclesia, et non proderis ab Ecclesia. Quod si fugeris ab Ecclesia, tunc Ecclesia in causa non erit. Nam si intus fueris, lupus non ingreditur; sin exieris, a bellua capieris; verum non caula, sed pusillanimitas tua in causa erit. Nihil Ecclesiæ par est. Ne mihi commemores muros et arma : muri enim tempore deteruntur, Ecclesia vero numquam senescit. Muros barbari demoluntur, Ecclesiam ne dæmones quidem vincunt. Quod hæc non sint jactantiæ verba, res ipsæ testantur. Quot Ecclesiam oppugnarunt, ipsique perierunt? Ecclesia vero cælos transcendit. Talis est Ecclesiæ magnitudo : vincit impugnata; insidiis appetita superat; contumeliis affecta splendidior evadit; vulnera excipit, nec ulceribus cadit; agitata fluctibus non demergitur; procellis impetita naufragium non patitur; luctatur, nec prosternitur; pugilatu certat, nec vincitur. Cur ergo bellum permisit? Ut illa splendidius

tropæum erigeret. Aderatis illo die, ac vidistis quanta moverentur arma : militaris furor igne vehementior erat : nosque ad aulam imperatoriam propebamus. Sed quid? Per Dei gratiam nihil eorum nos terruit.

2. *Vero Christiano nihil timendum.* — Hæc porro dico, ut et vos imitemini. Cur non perterriti sumus? Quod nullum præsentium malorum formidaremus. Quid enim grave est? An mors? Nequaquam gravis est illa : citius enim ad tranquillum portum deveniemus. An bonorum publicationes? *Nudus egressus sum de utero matris meæ, et nudus revertar* (Job 1. 21). Num exsilia? *Domini est terra, et plenitudo ejus* (Psalm. 23. 2). Num calumniæ? *Gaudete et exsultate, cum dixerint omne malum verbum adversus vos mentientes, quoniam merces vestra multa est in cælis* (Math. 5. 12). Videbam gladios, et cælum cogitabam : expectabam mortem, et in mentem veniebat resurrectio : has infimas ærumnas cernebam, et superna præmia numerabam : insidias observabam, et supernam coronam meditabar; certaminum argumentum satis erat ad consolationem. Abducebar utique; sed id mihi contumeliæ non erat : Una quippe contumelia est, peccatum. Licet enim te totus orbis contumelia affecerit, si eam tu tibi ipse non inferas, nequaquam contumelia affectus es. Proditio ea soluni est, quæ ex conscientia procedit. Ne tuam prodas conscientiam et nemo te prodet. Abducebar, et videbam negotia; imo potius verba mea in negotia conversa, nempe concionem meam, quam verbis habueram, in foro per res ipsas denunciavam. Quam concionem? Eam quam semper dicebam. Insufflavit ventus, et folia dejecit. *Exsiccatum est sænum, et flos decidit* (Hesai. 40. 8). Abiit nox, et illuxit dies; rejecta est umbra, et apparuit veritas. Ascenderunt usque ad cælos, et descenderunt usque ad plantiæm. Fluctus enim, qui se in altum extulerant, per humana negotia depressi sunt. Quomodo? Doctrina erant ea, quæ gesta sunt. Et dicebam intra meipsum : An posteri hinc erudiantur? an duobus non transactis diebus hæc, quæ gesta sunt, oblivioni sunt tradita? Manentia erant illa monita. Rursus dicam, iterum loquar. Quæ hinc utilitas? Imo utilitas aderit. Licet enim non omnes audiant, pars saltem dimidia audiet; si nec dimidia pars, saltem tertia; si neque tertia, quarta; si non quarta pars, saltem decem; si non decem, quinque; si non quinque, saltem unus; si neque unus, ego paratam mercedem habeo. *Exsiccatum est sænum, et flos decidit : verbum autem Dei manet in æternum* (Hesai. 40. 8).

3. *Divitiarum quis usus.* — Vidistisne humanarum rerum vilitatem? vidistisne potentie fragilitatem? vidistisne divitias, quæs semper fugitivas dixeram, non modo fugitivas, sed etiam homicidas? Non enim solum se possidentes deserunt, sed etiam jugulant : cum enim quis eas studiose colit, tum maxime illæ cultorem suum produunt. Cur divitias colis, quæ hodie penes te sunt, cras penes alium? cur divitias colis, quæ numquam retineri possunt? Vis eas colere? vis reti-

nere? Ne defodias eas, sed in pauperum manus tradas. Feræ sunt divitiæ: si retineantur, fugiunt; si dispergantur, manent. Nam *Dispersit*, inquit, *dedit pauperibus, justitia ejus manet in sæculum* (Psal. 111. 9). Disperge, ut maneant: ne defodias, ne fugiant. Ubinam sunt divitiæ? ut placide interrogem eos, qui tunc abscesserunt. Hæc autem non exprobrans dico, neque ulcera refricans, absit, sed ut aliorum naufragia in portum vobis convertam. Cum milites, cum gladii aderant, cum urbs incendebatur, cum diadema¹ nihil poterat, cum purpura contumeliis afficiebatur, cum omnia furore plena erant, ubinam divitiæ? ubi vasa argentea? ubi argentei lecti? ubi domestici? In fuga omnes. Ubi eunuchi? Omnes sese proriperunt. Ubi amici? Larvas ponebant. Ubi domus? Claudebantur. Ubi pecuniæ? Earum possessor aufugit. Et ubi tandem pecuniæ? Defossæ sunt. Ubinam reconditæ? Num molestus vobis sum, num onerosus, dum semper dico, divitiis eos, qui ipsis male utuntur, prodere? Venit tempus, quo verborum veritas ostenderetur. Quid eas retines, quæ in tentatione nihil te juvare possunt? Si quid habent virium, adsint tibi cum in necessitatem incideris: si tunc diffugiunt, cuiam tibi usni sunt? Ipsæ res testificantur. Quænam ex iis utilitas? Gladii acuti, mors imminens, exercitus furens, tot minarum expectatio: divitiæ vero nusquam comparant. Quo se subdlexerunt illæ fugitivæ? Ipsæ tibi hæc omnia mala procurarunt, et in tempore necessitatis fugiunt. Quamquam me multi semper accusant, quod divites incessam: at illi pauperes semper incessunt. Ego vero semper incesso divites; non, inquam, divites, sed eos, qui male divitiis utuntur. Semper enim dico me non criminari divitem, sed rapacem. Aliud dives, aliud rapax; aliud opulentus, aliud avarus. Res distingue, ne confundas ea, quæ commisceri non possunt. Dives es? Non prohibeo. Rapax es? Hoc do crimini. Tua possides? Illis fruire. Aliena rapis? Non sileo. Vis me lapidare? Paratus sum sanguinem profundere, peccatum dumtaxat tuum prohibeo. Non curo odia, non bellum: una mihi cura est auditorum profectus. Filii mei sunt perinde divites atque pauperes: ambos enim eadem parturivit alvus, iisdem ambo doloribus nati. Si itaque pauperem incessas, te arguo: non tantum est damnum pauperis, quantum divitis. Nam pauper non multum detrimenti patitur; in pecuniis enim læditur: tu vero in anima læderis. Qui vult, cædat, lapidibus impetat, odio habeat: materia quippe coronarum insidiæ sunt, præriorum idem numerus, qui vulnecum.

4. *Solum peccatum lædere potest.* — Insidias igitur non timeo: unum timeo, peccatum. Ne me quis peccati arguere possit, et totus orbis me bello impetat. Hoc quippe bellum me splendidiorem efficit. Ita et vos instituire volo. Ne timeatis insidias viri potentis², sed timeate vim peccati. Homo te non lædet,

nisi tu teipsum. Si peccatum non habeas, et innumeris alsint gladii, te Deus eripiet; si peccatum habeas, et in paradiso fueris, inde excides. In paradiso erat Adam, et cecidit; in simo sedebat Job, et coronatus est. Quid illi profuit paradisos, quid huic obfuit simus? Illi nemo insidiabatur, et supplantatus est; huic diabolus insidiabatur, et coronatus est. Nonno facultates ejus abstulit? Sed pietatem non eripuit. Nonne filios ejus sustulit? Sed fidem non succussit. Nonne corpus ejus sauciavit? Sed thesaurum non invenit. Nonne uxorem ejus armis instruxit? Sed militem non prostravit. Nonne tela sagittasque emisit? Sed ille vulnera non accepit. Machinas admovit, sed turrim non quassavit; fluctus induxit, sed navem non demersit. Hanc mihi legem servate, quæso, vestraque tango genua, etsi non manu, saltem animo, lacrymasque fundo. Hanc mihi servate legem, et nemo vos lædet. Numquam beatum prædicetis divitem; neminem miserum dicatis nisi eum qui in peccato sit: beatum prædicat eum qui in justitia. Non enim natura rerum, sed mens hominum et hunc et illum talem efficit. Numquam gladios timeas, nisi conscientia te accuset: numquam timeas in bello, si conscientia tua pura sit. Ubinam sunt ii, qui hinc abscesserunt? Nonne omnes demissi stabant? nonne qui in maxima dignitate constituti erant, tremebant illos? nonne venerabantur? Sed venit peccatum, et omnia prostrata sunt; famuli iudices, adulatores carnifices effecti sunt; qui manus ejus osculabantur, ipsum ab ecclesia abriperunt; qui heri manum ejus osculabatur, hodie inimicus illius est. Quare? Quia heri non vere illum diligebat. Venit tempus, et larvæ deprehensæ sunt. Annon heri manus oscularis, eumque servatorem, curatorem et beneficum vocabas? nonne laudes texebas innumeras? Cur hodie accusas? Heri laudator, hodie accusator? heri laudes, hodie criminosa offers? Quæ mutatio? quæ translatio?

5. At non ego talis: qui insidiis appetebat, patronus effectus sum. Innumera gravia passus, non pari retuli. Dominum meum imitor, qui in cruce dixit: *Dimitte eis: non enim sciunt quid faciunt* (Luc. 23. 34). Hæc autem dico, ne malorum vos suspicio corrumpat. Quot mutationes exstiterunt, ex quo civitati huic præfui, et nemo ad meliorem se frugem recipit? Cum autem dico, nemo, non omnes condemnò, absit. Non enim fieri potest, ut hoc pingue arvum, sementem recipiens, segetem non proferat: sed ego insatiabilis sum, nolo paucos, sed omnes salutem consequi. Si vel unus pereat, ego perii: puto me pastorem illum imitari, qui cum nonaginta novem haberet oves, ad unam quæ erraverat occurrit (Luc. 15. 4). Quousque pecuniæ? quousque argentum, quousque aurum, quousque vinum effusum? quousque famulorum adulationes? quousque crateres coronati? quousque satanica convivia, diabolica operatione plena?

¹ Unus sic habet, *cum urbs incendebatur, cum intolerabilis furor, cum leges calcabantur, cum reges contemnebantur, cum diadema.*

² Hæc verba, *ne timeatis insidias viri potentis*, et se-

quentia, usque ad, *si conscientia tua pura sit*, quæ mediâ circiter paginam absolvunt, in Editis et in Mss. bene multis desiderantur: sed habentur in Regio Codice 1363, et optime quadrat ad sensum.

τὸν, ἀλλὰ θεὸς αὐτὸν εἰς τὰς χεῖρας τῶν πενήτων. Θηρίον ἐστὶν ὁ πλοῦτος· ἂν μὲν κατέχηται, φεύγει· ἂν δὲ σκορπιζέται, μένει. Ἐσκορπίσθη γὰρ, φησὶν, ἔδωκε τοῖς πένησιν, ἢ δικαιοσύνη αὐτοῦ μένει εἰς τὸν αἰῶνα. Σκόρπισσον, ἵνα μείνη· μὴ κατορύξῃς, ἵνα μὴ φύγῃ. Ποῦ ὁ πλοῦτος; ἡδέως ἂν ἐροίμην τοὺς ἀπελθόντας. Λέγω δὲ ταῦτα οὐκ ὀνειδίζων, μὴ γένοιτο. οὐδὲ ἀναξαίνων τὰ ἔλκη, ἀλλὰ τὰ ἐτέρων ναυάγια ὑμῖν λιμένα κατασκευάζων. Ὅτε οἱ στρατιῶται, καὶ τὰ ξίφη, ὅτε πόλις ἐκαίετο, ὅτε διάδημα^α οὐκ ἴσχυεν, ὅτε πορφύρα ὑβρίζετο, ὅτε μανίας πάντα ἔγεμε, ποῦ ὁ πλοῦτος; ποῦ τὰ ἀργυρώματα; ποῦ αἱ κλίβαι αἱ ἀργυραὶ; ποῦ οἱ οἰκέται; Πάντες ἐν φυγῇ. Ποῦ οἱ εὐνοῦχοι; Πάντες ἐδραπέτευσαν. Ποῦ οἱ φίλοι; Τὰ προσωπεῖα ἤλλασσον. Ποῦ αἱ οἰκίαι; Ἀπεκλείοντο. Ποῦ τὰ χρήματα; Ἐφυγεν ὁ ἔχων αὐτά. Καὶ τὰ χρήματα ποῦ; Κατωρύγη. Ποῦ ἐκρύβθη τοῦτο ὄλον; Μὴ φορτικός εἰμι, μὴ ἐπαχθῆς, ἀεὶ λέγων, ὅτι ὁ πλοῦτος τοὺς κακῶς κεχρημένους προδίδωσιν; Ἦλθεν ὁ καιρὸς δεικνῆς τῶν ῥημάτων τὴν ἀλήθειαν. Τί κατέχεις αὐτὸν, ἐν πειρασμῷ σε μηδὲν ὠφελούντα; Εἰ ἔχει ἴσχυρ, ὅταν ἐμπέσης εἰς ἀνάγκην, παρέστω σοι· εἰ δὲ τότε φεύγει, τί χρειαῖν αὐτοῦ ἔχεις; Αὐτὰ τὰ πράγματα μαρτυρεῖ. Τί τὸ ὄφελος; Ξίφη ἠκονημένα, θάνατος ἀπειλούμενος, στρατόπεδον μαινόμενον, προσδοκία ἀπειλῆς [389] τοσαύτης· καὶ ὁ πλοῦτος οὐδαμοῦ. Ποῦ ἐφθγεν ὁ δραπέτης; Αὐτὸς σοι κατεσκεύασε ταῦτα πάντα, καὶ ἐν καιρῷ ἀνάγκης φεύγει. Καίτοι πολλοὶ ἐγκαλοῦσι μοι ἀεὶ λέγοντες, Κεκόλλησαι τοῖς πλουσίοις· καὶ γὰρ καὶ ἐκείνοι ἀεὶ κεκόλληται τοῖς πένησιν. Ἐγὼ δὲ κεκόλλημαι τοῖς πλουσίοις· οὐ τοῖς πλουσίοις δὲ, ἀλλὰ τοῖς κακῶς τῶν πλοῦτον κεχρημένοις. Ἀεὶ γὰρ λέγω, ὅτι οὐ τὸν πλοῦτον διαβάλλω, ἀλλὰ τὸν ἄρπαγα. Ἄλλο δὲ πλοῦσιος, καὶ ἄλλο ἀρπαξ· ἄλλο εὐπορος, καὶ ἄλλο πλεονέκτης. Διαιρεῖ τὰ πράγματα, καὶ μὴ σύγγχε τὰ ἀμικτα. Πλοῦσιος εἶ; Οὐ κωλύω. Ἄρπαξ εἶ; Κατηγορῶ. Ἐχεις τὰ σά; Ἀπολαυε. Λαμβάνεις τὰ ἀλλότρια; Οὐ σιγῶ. Θέλεις με λιθάσαι; Ἐτοιμός εἰμι τὸ αἶμά μου ἐχέειν, μόνον τὴν ἁμαρτίαν σου κωλύω. Ἐμοὶ οὐ μέλει μίσος, οὐ μέλει μοι πόλεμος· ἐνδὲ δὲ μοι μόνον μέλει, τῆς προκοπῆς τῶν ἀκούοντων. Καὶ οἱ πλοῦσιος ἐμὰ τέκνα, καὶ οἱ πένητες ἐμὰ τέκνα· ἢ αὐτὴ γαστήρ ἀμφοτέρους ὄδινεν· αἱ αὐταὶ ὄδινες ἀμφοτέρους ἔτερον. Ἄν τοίνυν κεκόλλησαι τῷ πένητι, κατηγορῶ σου· οὐ γὰρ τοῦ πένητος τοσαύτη ζημία, ὅση τοῦ πλοῦσιος^β. Ὁ μὲν γὰρ πένης οὐδὲν μέγα ἀδικεῖται· εἰς χρήματα γὰρ βλάπτεται· οὐ δὲ εἰς ψυχὴν βλάπτῃ. Ὁ βουλόμενος ἀποσιμέντω, ὁ βουλόμενος λιθαζέτω, ὁ βουλόμενος μισεῖτω· ὑποθῆκαι γὰρ ἐμοὶ στεφάνων αἱ ἐπιβουλαί, καὶ ἀριθμὸς βραβείων τὰ τραύματα.

δ. Οὐ δέδοικα τοίνυν ἐπιβουλήν· ἐν δέδοικα μόνον, ἁμαρτίαν. Μὴ μέ τις ἐλέγη ἁμαρτάνοντα, καὶ ἡ οἰκουμένη πᾶσα πολεμεῖτω μου. Ὁ γὰρ πόλεμος οὗτος λαμπρότερόν με ἐργάζεται. Οὕτω καὶ ὑμᾶς παιδεύσαι βούλομαι. [Μὴ φοβηθῆτε ἐπιβουλήν δυνάστου ε, ἀλλὰ

φοβήθητε ἁμαρτίας δύναμιν. Ἄνθρωπος σε οὐ βλάψει, ἐὰν μὴ σὺ σεαυτὸν πλήξῃς. Ἐὰν μὴ ἔχῃς ἁμαρτίαν, καὶ μυρία ξίφη παρῆ, ἀρπάξει σε ὁ θεός· ἐὰν δὲ ἔχῃς ἁμαρτίαν καὶ ἐν παραδείσῳ ᾖς, ἐκπίπτεις. Ἐν παραδείσῳ ἦν ὁ Ἀδάμ, καὶ ἔπεσεν· ἐν κοπρίᾳ ἦν ὁ Ἰώδ, καὶ ἔστεφανώθη. Τί ὠφέλησεν ἐκεῖνον ὁ παράδεισος; ἢ τί ἔβλαψε τοῦτον ἡ κοπρία; Ἐκείνῳ οὐδεὶς ἐπεβούλευσεν, καὶ ὑπεσκέλισθη· τοῦτω ὁ διάβολος, καὶ ἔστεφανώθη. Οὐ τὰ χρήματα αὐτοῦ ἔλαθεν; Ἄλλὰ τὴν εὐσέβειαν οὐκ ἐσύλησεν. Οὐ τοὺς παῖδας αὐτοῦ ἤρπασεν; Ἄλλὰ τὴν πίστιν οὐκ ἐσάλευσεν. Οὐ τὸ σῶμα αὐτοῦ διέβρηξεν; Ἄλλὰ τὸν θησαυρὸν οὐκ εὔρεν. Οὐ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ ὥπλισεν; Ἄλλὰ τὸν στρατιώτην οὐκ ὑπεσκέλισεν. Οὐκ ἔβαλε τόξα καὶ βέλη; Ἄλλὰ τραύματα οὐκ ἐδέξατο. Προσηγάγε μηχανήματα, ἀλλὰ τὸν πύργον οὐκ ἔσεισεν· ἐπήγαγε κύματα, ἀλλὰ τὸ πλοῖον οὐ κατεπόντισε. Τοῦτόν μοι τὸν νόμον τηρήσατε, παρακαλῶ, καὶ τῶν γονάτων ὑμῶν ἄπτομαι, εἰ καὶ μὴ χεῖρ, ἀλλὰ τῇ γνώμῃ, καὶ δάκρυα ἐκχέω. Τοῦτόν μοι τηρήσατε τὸν νόμον, καὶ οὐδεὶς ὑμᾶς βλάπτει. Μηδέποτε μακαρίζετε πλοῦσιον· μηδέποτε ταλανίζετε [εἰ μὴ τὸν] ἐν ἁμαρτίᾳ· μακαρίζετε τὸν ἐν δικαιοσύνῃ. Οὐ γὰρ ἡ φύσις τῶν πραγμάτων, ἀλλ' ἡ γνώμη τῶν ἀνθρώπων καὶ τοῦτον κακείνον ποιεῖ. Μηδέποτε φοβηθῆς ξίφη, ἐὰν μὴ τὸ συνειδὸς σου κατηγορήσῃ· [390] μηδέποτε φοβηθῆς ἐν πολέμῳ, ἐὰν τὸ συνειδὸς σου καθαρὸν ᾖ.] Ποῦ οἱ ἀπελθόντες; εἰπέ μοι. Οὐχὶ πάντες ὑπέκυπτον; οὐχὶ οἱ ἐν ἀρχῇ ὄντες μέζον ἔτρεμον αὐτούς; οὐκ ἐθεράπευον; Ἄλλ' ἦλθεν ἡ ἁμαρτία, καὶ πάντα ἠλέγχθη· καὶ οἱ θεράποντες δικασταὶ ἐγένοντο, οἱ κολακεύοντες δῆμιοι· οἱ τὰς χεῖρας καταφιλοῦντες, αὐτοὶ αὐτὸν εἶλον ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας, καὶ ὁ χθὲς τὴν χεῖρα καταφιλῶν, σήμερον πολέμιος. Διὰ τί; Ὅτι οὐτε χθὲς μετὰ ἀληθείας ἐφίλει. Ἦλθε γὰρ ὁ καιρὸς, καὶ ἠλέγχθη τὰ προσωπεῖα. Οὐ χθὲς τὰς χεῖρας καταφιλοῖς, καὶ σωτήρα ὠνόμαζες, καὶ κηδεμόνα, καὶ εὐεργέτην; οὐκ ἐγκώμια ὕφαινες μυρία; Διὰ τί σήμερον κατηγορεῖς; Χθὲς ἐπαινέτης, καὶ σήμερον κατηγορός; χθὲς ἐγκώμια, καὶ σήμερον ἐγκλήματα μιγνύεις; Τίς ἡ μεταβολή; τίς ἡ μετὰστασις;

ε. Ἄλλ' οὐκ ἐγὼ τοιοῦτος· ἀλλ' ἐγὼ ἐπιβουλεύμενος, προστάτης ἐγενόμην. Μυρία ἔπαθον δεινὰ, καὶ οὐκ ἡμεψάμην. Τὸν γὰρ δεσπότην τὸν ἐμαυτοῦ μιμούμαι, ὃς ἐν τῷ σταυρῷ ἔλεγεν· Ἄφες αὐτοῖς· οὐ γὰρ οἶδασιν τί ποιοῦσιν. Ταῦτα δὲ λέγω, ἵνα μὴ τῇ ὑπονοίᾳ τῶν πονηρῶν παραφθέρησθε. Πόσαι μεταβολαὶ γεγόνασιν, ἐξ οὗ τῆς πόλεως ἐπέστην, καὶ οὐδεὶς σωφρονίζεται; Οὐδεὶς δὲ ὅταν εἶπω, οὐ πάντων καταγινώσκω· μὴ γένοιτο. Οὐ γὰρ ἔστι τὴν ἀουραν ταύτην τὴν λιπαρὰν, δεξαμένην σπέρματα, μὴ καὶ στάχυν ἐνεργεῖν· ἀλλ' ἐγὼ ἀκόρεστός εἰμι, οὐ βούλομαι ὀλίγους σωθῆναι, ἀλλὰ πάντας. Κἂν εἰς ἀπολειφθῆ ἀπολλύμενος, ἐγὼ ἀπόλλυμαι, καὶ οἶμαι τὸν ποιμένα ἐκεῖνον μιμεῖσθαι, ὃς ἐνενήκοντα ἐννέα εἶχε πρόβατα, καὶ ἐπὶ τὸ ἐν πεπλανημένον ἔδραμεν. Μέχρι πότε χρήματα; μέχρι πότε ἀργυρός· μέχρι πότε χρυσός; μέχρι πότε οἶνος ἐκχεόμενος; μέχρι πότε κολακείαι οἰκέται; μέχρι πότε κρατήρες ἐστεμμένοι; μέχρι πότε συμπτώσια σατανικὰ, καὶ διαβολικῆς γέμοντα ἐνεργείας;

^α Unus sic habet, ὅτι ἡ πόλις ἐκαίετο, ὅτε μανία ἀφόρητος, ὅτε νόμοι ἐκατοῦντο, ὅτε βασιλεῖς κατεφρονούντο, ὅτε διάδημα.

^β Sic unus Regius optime. Eulii et alii οὐ τοῦ πένητος δὲ τοσοῦτον ὅσον τοῦ πλοῦσιος τὸ ἀδικημα.

^γ Hæc verba, μὴ φοβηθῆτε ἐπιβουλήν δυνάστου, et sequentia, usque ad ἐάν, τὸ συνειδὸς σου καθαρὸν ᾖ, uncinis inclusimús, utpote quæ in multis cum editis tum manuscriptis non existunt. Edit.

Οὐκ οἶσθα, ὅτι ἀποδημία ὁ παρῶν βίος; Μὴ γὰρ πολίτης εἶ; Ὀδίτης εἶ. Συνήκας τί εἶπον; Οὐκ εἶ πολίτης, ἀλλ' ὀδίτης εἶ καὶ ὀδοιπόρος. Μὴ εἴπης· Ἔχω τήνδε τὴν πόλιν, καὶ ἔχω τήνδε. Οὐκ ἔχει οὐδείς πόλιν. Ἡ πόλις ἄνω ἐστὶ. Τὰ παρόντα ὁδὸς ἐστίν. Ὁδεύομεν τοίνυν καθ' ἡμέραν, ἕως ἡ φύσις ἐπιτρέχει. Ἔστι τις ἐν ὁδῷ χρήματα ἀποτιθέμενος· ἔστι τις ἐν ὁδῷ χρυσοῖον κατορύπτων. Ὅταν οὖν εἰσελθῆς εἰς πανδοχεῖον, ἐπέ μοι, τὸ πανδοχεῖον καλλωπίζεις; Οὐχί, ἀλλ' ἐσθίεις καὶ πίνεις, καὶ ἐπέιγγι ἐξελθεῖν. Πανδοχεῖόν ἐστίν ὁ παρῶν βίος. Εἰσῆλθομεν, καταλύομεν τὸν παρόντα βίον· σπουδάζωμεν ἐξελθεῖν μετὰ καλῆς ἐλπίδος, μηδὲν ἀφώμεν ὧδε, ἵνα μὴ ἀπολέσωμεν ἐκεῖ. Ὅταν εἰσελθῆς εἰς τὸ πανδοχεῖον, τί λέγεις τῷ παιδί; Βλέπε πού ἀποτίθης τὰ πράγματα, μὴ τι καταλείπης ἐνταῦθα, ἵνα μὴ τι ἀπώληται, μήτε μικρὸν, μήτε εὐτελές, ἵνα πάντα εἰς τὴν οἰκίαν ἀπενέγκωμεν. Οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐν τῷ παρόντι βίῳ· βλέπωμεν ὡσπερ πανδοχεῖον τὸν βίον, καὶ μηδὲν ὧδε καταλείπωμεν ἐν τῷ πανδοχεῖον, ἀλλὰ πάντα εἰς τὴν μητρόπολιν ἀπενέγκωμεν. Ὀδίτης εἶ καὶ ὀδοιπόρος, μᾶλλον δὲ καὶ ὀδίτου εὐτελέστερος. Καὶ πῶς; ἐγὼ λέγω. Ὁ ὀδίτης οἶδε τὸ πότε εἰσέρχεται [391] εἰς τὸ πανδοχεῖον, καὶ πότε ἐκβαίνει· κύριος γὰρ ἐστὶ τοῦ ἐξελθεῖν, ὡσπερ καὶ τοῦ εἰσελθεῖν· ἐγὼ δὲ εἰσερχόμενος εἰς τὸ πανδοχεῖον, τουτέστιν, εἰς τὸν παρόντα βίον, πότε ἐξέρχομαι οὐκ οἶδα. Καὶ ἐνίστα παρασκευάζομαι πολλοῦ χρόνου διατροφῆς, καὶ ὁ Δεσπότης παραχρῆμα καλεῖ με· Ἄφρων, ἡ ἡτοιμασας, εἶναι βυται; Τῇ νυκτὶ γὰρ ταύτῃ λαμβάνουσι τὴν ψυχὴν σου. Ἀδελφός ἡ ἕξοδος, ἀστατος ἡ κτήσις, μυρία κρημνί, πανταχόθεν κύματα. Τί μαίνη περὶ τὰς σκιάς; τί ἀφείς τὴν ἀλήθειαν κατατρέχεις ἐπὶ τὰς σκιάς;

ς'. Ταῦτα λέγω, καὶ λέγων οὐ παύσομαι, συνεχὴ τὴν ὁδὴν ἐργαζόμενος, καὶ τὰ τραύματα καταστέλλων, καὶ οὐ διὰ τοὺς πεσόντας, ἀλλὰ διὰ τοὺς ἐστῶτας. Ἐκεῖνος γὰρ ἀπήλθον, καὶ τέλος ἔλαβον· οἱ δὲ ἐστῶτες ἐν ταῖς ἐκείνων συμφοραῖς ἀσφαλέστεροι γέγονασιν. Καὶ τί, φησὶ, ποιήσομεν; Ἐν μόνον ποιήσον, μίσησον χρήματα, καὶ φίλει σου τὴν ζωὴν. Ρίψον τὰ ὄντα, οὐ λέγω τὰ πάντα, ἀλλὰ τὰ περιττὰ περίκοπον. Τῶν ἀλλοτρίων μὴ ἐπιθύμει, τὴν χήραν μὴ γυμνώσῃ, τὸν ὀρφανὸν μὴ ἀρπάσῃ, τὴν οἰκίαν μὴ λάθῃς· οὐ λέγω πρόσωπα, ἀλλὰ πράγματα. Εἰ τινος δὲ ἐπιλαμβάνεται· τὸ συνειδὸς, αὐτὸς αἴτιος, οὐχ ὁ ἐμὸς λόγος. Τί ἀρπάξεις, ὅπου φθόνος; Ἄρπασον, ὅπου στέφανος. Μὴ ἄρπαξε τὴν γῆν, ἀλλὰ τὸν οὐρανόν. *Βιαστῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, καὶ βιασταὶ ἀρπάζουσιν αὐτήν.* Τί ἀρπάξεις τὸν πένθητα τὸν ἐγκαλοῦντα; Ἄρπασον τὸν Χριστὸν τὸν ἐπαινοῦντα. Εἶδες ἀγνωμοσύνην καὶ μαυλίαν; Ἄρπάξεις πένθητα τὸν ἔχοντα ὀλίγον; Ὁ Χριστὸς λέγει· Ἐμὲ ἄρπασον, χάριν σοι ἔχω τῆς ἀρπαγῆς· τὴν ἐμὴν βασιλείαν ἄρπασαι καὶ βιάσαι. Τὴν κάτω βασιλείαν ἐὰν θελήσῃς ἀρπάσαι, μᾶλλον δὲ κἂν θελήσῃς ἐγνωῆσαι, κολάζῃ· τὴν ἄνω δὲ ἐὰν μὴ ἀρπάσῃς, τότε κολάσῃ. Ὅπου τὰ βιωτικά, φθόνος· ὅπου δὲ τὰ πνευματικά, ἀγάπη. Ταῦτα μελέτα καθ' ἑκάστην ἡμέραν, καὶ μὴ πάλιν ἰδὼν μετὰ δύο ἡμέρας ἄλλον ὀχλήματι φερόμενον, σηρικὸν περιβεβλημένον ἱμάτιον, κορυφούμενον, θορυβηθῆς, ταραχθῆς. Μὴ ἐπαίνει β' πλοῦσιον, ἀλλὰ τὸν ἐν δικαιοσύνῃ μόνον. Μὴ χάκιζε

* Sic optime Savil. Morel. et Montf. ἐκλαμβάνεται. Edit.
b Sic μὴ ἐπαίνει omnes et Savil. Morel. vero καὶ ἐπαίνει.

πένθητα, ἀλλὰ μάθε τῶν πραγμάτων τὴν κρίσιν ἔχειν ὀρθὴν καὶ ἀδιάπτωτον.

Μὴ ἀπέχου Ἐκκλησίας· οὐδὲν γὰρ Ἐκκλησίας ἰσχυρότερον. Ἡ ἐλπίς σου ἡ Ἐκκλησία, ἡ σωτηρία σου ἡ Ἐκκλησία, ἡ καταφυγή σου ἡ Ἐκκλησία. Τοῦ οὐρανοῦ ὑψηλοτέρα ἐστὶ, τῆς γῆς πλατυτέρα ἐστίν. Οὐδέποτε γηρᾶ, ἀεὶ δὲ ἀκμάζει. Διὰ τοῦτο τὸ στεῆρ-
ρὸν αὐτῆς καὶ ἀσάλευτον δηλοῦσα ἡ Γραφὴ ἦρος αὐτὴν καλεῖ· τὸ ἀφθορον, αὐτὴν καλεῖ παρθένον· τὸ πολυτελές, βασιλίσσαν αὐτὴν καλεῖ· τὸ συγγενές τὸ πρὸς τὸν Θεόν, θυγατέρα αὐτὴν καλεῖ· τὸ πολύγονον, στείραν αὐτὴν καλεῖ τίκτουςαν ἐπτά· μυρία ὀνόματα, ἵνα παραστήσῃ αὐτῆς τὴν εὐγένειαν. Ὅσπερ γὰρ ὁ Δεσπότης αὐτῆς πολλὰ ὀνόματα ἔχει· καὶ Πατὴρ καλεῖται, καὶ ὁδὸς καλεῖται, καὶ ζωὴ καλεῖται, καὶ φῶς καλεῖται, καὶ βραχίον καλεῖται, καὶ ἰασμὸς καλεῖται, καὶ θεμέλιος καλεῖται, καὶ θύρα καλεῖται, καὶ ἀναμάρτητος καλεῖται, καὶ θησαυρὸς καλεῖται, καὶ Κύριος καλεῖται, καὶ Θεὸς καλεῖται, καὶ Υἱὸς καλεῖται, καὶ Μονογενὴς καλεῖται, καὶ μορφὴ Θεοῦ, καὶ εἰκὼν Θεοῦ καλεῖται· μὴ ἀρκεῖ ἐν ὀνόματι [392] παραστήσῃαι τὸ ὄλον; Οὐδαμῶς· ἀλλὰ διὰ τοῦτο μυρία ὀνόματα, ἵνα μάθωμέν τι περὶ Θεοῦ, κἂν μικρὸν. Οὕτω δὲ καὶ ἡ Ἐκκλησία πολλὰ καλεῖται. Παρθένος λέγεται, καὶ μὴν πόρνη ἦν πρὸ τούτου· τὸ γὰρ θαυμαστὸν τοῦ νυμφίου, ὅτι ἔλαβε πόρνην, καὶ ἐποίησε παρθένον. Ὡ καὶ τῶν καὶ παραδόξων πραγμάτων. Γάμος παρ' ἡμῖν παρθενοῖαν λύει, γάμος παρὰ Θεοῦ παρθενοῖαν ἀνέστησε. Παρ' ἡμῖν ἡ οὐσα παρθένος, γαμουμένη, οὐκ ἐστὶ παρθένος· παρὰ Χριστῷ ἡ οὐσα πόρνη, γαμουμένη, παρθένος γέγονεν.

ζ'. Ἐρμηνεύτω ὁ αἰρετικὸς τοῦτο μόνον, ὁ περιεργαζόμενος τὴν ἄνω γέννησιν, καὶ λέγων· Πῶς ἐγέννησεν ὁ Πατὴρ; Εἶπε αὐτῷ· Πῶς ἡ Ἐκκλησία, πόρνη οὐσα, παρθένος ἐγένετο; πῶς δὲ ἡ γεννήσασα, παρθένος ἔμεινε; *Ζηλω γὰρ ὑμᾶς Θεοῦ ζήλω, ὁ Παῦλὸς φησὶν ἡρμοσάμην γὰρ ὑμᾶς ἐνὶ ἀνδρὶ παρθένον ἀγνήν παραστήσαι τῷ Χριστῷ.* Ὡ σοφία καὶ σύνεσις. *Ζηλω γὰρ ὑμᾶς Θεοῦ ζήλω.* Τί ἐστὶ τοῦτο; *Ζηλω*, λέγει. *Ζηλοῖς*, ὁ πνευματικὸς; *Ζηλω γὰρ*, λέγει, ὡς ὁ Θεός. Καὶ Θεὸς *ζηλοῖ*; *Ναί*, *ζηλοῖ*, οὐ πάθει, ἀλλὰ ἀγάπῃ, καὶ *ζηλοτυπία*. *Ζηλω γὰρ ὑμᾶς Θεοῦ ζήλω.*

Εἶπω σοι, πῶς *ζηλοῖ*; Εἶδεν ὑπὸ δαιμόνων διαφθειρομένην τὴν γῆν, καὶ τὸν Υἱὸν αὐτοῦ ἐξέβωκε. Τὰ γὰρ ῥήματα ἐπὶ τοῦ Θεοῦ λεγόμενα οὐ τὴν αὐτὴν ἔχει ἰσχύν· οἷον, *ζηλεύει Θεός*, ὀργίζεται Θεός, μετανοεῖ Θεός, μισεῖ Θεός. Τὰ ῥήματα ταῦτα ἀνθρώπινα, ἀλλὰ τὰ νοήματα θεοπρεπῆ. Πῶς *ζηλεύει Θεός*; *Ζηλω γὰρ ὑμᾶς Θεοῦ ζήλω.* Ὅργίζεται Θεός; *Κύριε*, μὴ τῷ θυμῷ σου ἐλέγξῃς με. Ὅστε καὶ καθεύδει Θεός; *Ἀνάστηθι*, ἵνα τί ὑπνοῖς, Κύριε; Μετανοεῖ Θεός; *Μετανοήσα*, ὅτι ἐποίησα τὸν ἀθροῦπον. Μισεῖ ὁ Θεός; *Τὰς δορτὰς ὑμῶν καὶ τὰς νεομηρίας μισεῖ ἡ ψυχὴ μου.* Ἀλλὰ μὴ πρόσχε τῇ εὐτελείᾳ τῶν λέξεων· ἀλλὰ λάβε θεοπρεπῆ τὰ νοήματα. *Ζηλεύει ὁ Θεός*, ἀγαπᾷ γὰρ. Ὅργίζεται ὁ Θεός, οὐ πάθει, ἀλλὰ τιμωρίζῃ καὶ κολάσει. Ὑπνοῖ Θεός, οὐ καθεύδων, ἀλλὰ μακροθυμῶν. Ἐκλεγε τὰς

* Hæc est lectio Savilliana, Benedictiniana interpretatiōni consona. Morel. et Montf. καὶ ἀφθορον αὐτὴν καλεῖ, παρθένον. Edit.

Hæc vita peregrinatio. — Num nosti vitam præsentem esse peregrinationem? Numnam tu civis? Viator es. Intellexisti quid dixerim? Non es civis, sed viator et peregrinus. Ne dixeris: Hanc et illam civitatem habeo. Nemo civitatem habet. Civitas sursum est. Præsentia via sunt. Quotidie igitur iter facimus, donec natura cursum perficit. Est qui in via pecunias recondat: est qui in via aurum defodiat. Ingressus diversorium, illudne exornas? Minime, sed comedis et bibis, atque hinc egredi festinas. Diversorium est vita præsens. Ingressi sumus, præsentem vitam finimus: curemus cum bona spe egredi, nihil hic relinquamus, ne illic nobis pereat. Ingressus in cauponam quid puero dicis? Vide quo loco res nostras deponis, ne quid hic relinquatur, ne quid quantumvis leve vel exiguum pereat, ut omnia domum reportemus. Sic et nos in præsentī vita: eam quasi cauponam respiciamus, nihilque hic relinquamus, sed omnia in metropolim reportemus. Viator es ac peregrinus, imo viatore vilior. Quomodo? ego dicam. Viator scit quando ingreditur diversorium, et quando egreditur: in ejus enim arbitrio est egressus, quemadmodum et ingressus; ego autem ingressus in diversorium, hoc est in præsentem vitam, quando egressurus sim ignoro. Atque interdum pro longo tempore alimenta paro, et Dominus repente me vocat: *Stulte, quæ parasti cujus erunt? Hæc enim nocte accipient animam tuam (Luc. 12. 20).* Incertus exitus, instabilis possessio, sexcenta præcipitia, undique procellæ. Cur insanis circa umbras? cur relicta veritate ad umbras fugis?

6. Hæc dico, nec dicere desinam, dolorem inferens, et vulnera comprimens; idque non propter eos qui ceciderunt, sed propter eos qui supersunt. Illi namque abscesserunt, finemque acceperunt: qui vero supersunt, eorum calamitatibus cautiores evaserunt. Et quid, inquires, faciemus? Unum hoc facito, pecunias odio habeas, et vitam tuam diligas. Abjice facultates, non dico omnes, sed superfluas reseca. Aliena ne concupiscas, viduam ne exspolies, pupilli bona ne rapias, domum ne accipias: non personas dico, sed res. Si quem conscientia mordet, ipse in causa est, non meus sermo. Cur rapis, ubi invidia? Rape, ubi corona. Ne rapias terram, sed cælum. *Violentorum est regnum cælorum, et violenti rapiunt illud (Matth. 11. 12).* Quid rapis pauperem accusantem? Rape Christum laudantem. Vidisti improbitatem et insaniam? Rapis pauperem pauca possidentem? Christus dicit, *Me rapito, rapinæ tibi gratiam habeo: regnum meum rapito, et vim facito. Terrenum regnum si rapere volueris, imo si id vel cogitaveris, supplicium lues: supernum vero si non rapueris, pœnas lues. Ubi mundana, ibi invidia: ubi vero spiritualia, ibi caritas. Hæc singulis diebus meditare; ne post biduum cernens alium curru vectum, serico indutum vestimento, sese efferentem, conturberis aut stupeas. Ne laudes divitem, sed eum tantum qui in justitia*

vivit. Pauperem ne vituperes, sed circa res omnes discere recto et incorrupto uti iudicio.

Ecclesiæ laudes. — Ab ecclesia ne abstineas: nihil enim fortius Ecclesia. Spes tua Ecclesia, refugium tuum Ecclesia. Cælo excelsior et terra latior est illa. Numquam senescit, sed semper viget. Quamobrem ejus firmitatem stabilitatemque demonstrans Scriptura montem illam vocat; ejus incorruptibilitatem appellat virginem; magnificentiam ejus reginæ nomine declarat; cognitionem, quam cum Deo habet, filiæ voce indicat: propter numerosam prolem illam olim sterilem, nunc vocat eam, quæ peperit septem: sexcenta nomina, ut ejus nobilitatem indicet. Quemadmodum enim Dominus ejus multa habet nomina: nam pater vocatur, via, vita, lux, brachium, propitiatio, fundamentum, ostium, impeccabilis, thesaurus, dominus, Deus, filius, unigenitus, forma Dei, imago Dei: an sufficit nomen unum ad totum repræsentandum? Nullo modo: ideoque innumera sunt nomina, ut de Deo vel tantillum ediscamus. Sic et Ecclesia multis vocatur nominibus. Virgo appellatur, quæ tamen prius meretrix erat: nam, quod in sponso mirabile est: accepit meretricem, et effecit virginem. O rem novam et admirabilem! Nuptiæ apud nos virginitatem solvunt, nuptiæ apud seum virginitatem resuscitant. Apud nos quæ virgo erat, nupta, non est virgo; apud Christum quæ meretrix erat, nupta, virgo efficitur.

7. Hoc solum velim interpretetur hæreticus, qui de superna generatione curiosius inquiri, ac dicit, Quomodo genuit Pater? Dic illi, Quomodo Ecclesia, quæ meretrix erat, virgo effecta est? quomodo illa, quæ genuit, virgo permansit? *Æmulor enim vos Dei æmulatione*, inquit Paulus; *despondi enim vos uni viro, virginem castam exhibere Christo (2. Cor. 11. 2).* O sapientiam, et intelligentiam! *Æmulor enim vos Dei æmulatione.* Quid hoc est? *Æmulor*, inquit. *Æmularis tu*, qui spiritualis es? *Æmulor enim*, inquit, ut Deus. Ergone Deus æmulatur? Etiani, æmulatur, non animi morbo, sed caritate et zelotypia. *Æmulor enim vos Dei æmulatione.*

Affectus in Deo quomodo. Varia Christi nomina. — Dicam tibi quomodo æmulatur? Vidit terram a dæmonibus corruptam, et Filium suum tradidit. Verba quippe de Deo dicta non eadem sunt vi prædita: exempli causa, æmulatur Deus, irascitur, penitentia movetur, odit. Verba sunt humana, sed sensum habent Deo congruentem. Quomodo æmulatur Deus? *Æmulor enim vos Dei æmulatione.* Irascitur Deus? *Domine, ne in furore tuo arguas me (Psal. 6. 1).* Itaque etiam dormit Deus? *Exsurge, quare obdormis, Domine (Psal. 43. 25).* Penitentia movetur Deus? *Pœnitet*, inquit, *me fecisse hominem (Gen. 6. 7).* Odio habet Deus? *Solemnitates vestras et neomenias odit anima mea (Hesai. 1. 14).* Verum ne verborum vilitatem spectes, sed sententias, ut Deum decet, intellige. *Æmulatur Deus*, quippe qui diligit. Irascitur Deus, non animi motu, sed ultione et supplicio. Somnum capit Deus, non dormiens, sed diutius tolerans. Di-

¹ Sic, Ne laudes, omnes et savil.; Morel. vero, et lauda.

ctones cum delectu accipe. Sic cum audieris Deum gignere, ne sectiones cogites, sed consubstantialitatem. Verba enim multa similia a nobis mutuatus est Deus, ut et nos ab illo mutuati sumus, ut id nobis sit honor.

8. Intellexisti quid dixerim? Attende sedulo, dilecte. Divina sunt nomina, et humana sunt nomina. A me accepit, et mihi dedit ipse. Da mihi tua, inquit, et accipe mea. Meorum opus habes verborum: non opus habeo ego, sed tu: quia enim substantia mea incorrupta est, tu autem homo es, corpori connexus, corporeas quærens dictiones, ut tu, corpori connexus, a notis tibi verbis sententias quæ te superant intelligas. Quænam accepit a me, quænam dedit mihi nomina? Ipse Deus est, et deum me vocavit: ibi natura rei, hic honor nominis. *Ego dixi: Dii estis, et filii Excelsi omnes (Psal. 81. 6)*. Hic verba sunt, illic rerum natura. Vocavit me deum, hoc enim me honore dignatus est: ille vocatus est homo, vocatus est filius hominis, vocatus est via, ostium, petra. Hæc a me accepit, illa vero sibi propria nomina dedit mihi. Cur vocatus est via? Ut discas nos per eum ad Patrem ascendere. Cur vocatus est petra? Ut ediscas sinceram simul et inconcussam fidem. Cur vocatus est fundamentum? Ut scias cum omnia portare. Cur vocatus est radix? Ut discas nos in ipso florere. Cur vocatus est pastor? Quia nos pascit. Cur vocatus est ovis? Quia pro nobis immolatus, factus est propitiatio. Cur vita? Quia nos mortuos suscitavit. Quare lux? Quia nos a tenebris liberavit. Cur brachium dicitur? Quia consubstantialis Patri. Quare verbum? Quia a Patre genitus. Quemadmodum enim verbum meum ab anima mea gignitur, sic et Filius a Patre genitus est. Cur vocatus est vestimentum? Quia ipso indutus sum in baptismo? Cur mensa? Quia ipsum comedo, dum fruor mysteriis. Quare domus? Quia in ipso habito. Cur inhabitans dicitur? Quia templum ejus efficitur. Cur caput? Quia n. embrum ejus sum constitutus. Quare sponsus vocatus est? Quia in sponsam me concinnavit. Quare castus dicitur? Quia me virginem duxit. Cur dominus vocatur? Quia ancilla ejus sum.

9. Vide enim Ecclesiam, ut dicebam, quomodo aliquando sponsa sit, aliquando filia, interdum virgo, nonnumquam ancilla, modo regina, modo sterilis, aliquando mons, deinde paradus, interdum fecunda, modo liliū, aliquando fons: omnia est. Quamobrem his auditis, cave putes corporea illa esse: sed mentem tuam ad scopum dirige; corporea quippe talia esse non possunt. Verbi gratia: mons non est virgo; virgo non est sponsa; regina non est ancilla; Ecclesia hæc omnia est. Quare? Quia hæc non in corpore, sed in anima. Nam in corpore hæc contineri nequeunt: in anima vero magnum est pelagus. *Adstitit regina a dextris tuis (Psal. 44. 10)*. Regina? Illa conculcata et inops, quomodo facta est regina? quo ascendit? Sursum adstitit hæc regina. Quomodo? Quia rex factus est servus: non erat, sed factus est. Disce igitur quæ sunt divinitatis, et sapienter intellige quæ ad œconomiam spectant. Disce quis erat,

et quis propter te factus sit: ne res confundas, neque ejus erga nos benignitatis argumentum blasphemiz occasionem efficias. Sublimis erat, et hæc humilis; sublimis non loco, sed natura. Incorrupta et immortalis erat substantia, incorrupta natura, incogitabilis, invisibilis, incomprehensibilis, semper existens, eodem modo existens, transcendens angelos, supernis virtutibus superior, ratiocinia superans, mentem transcendens: videri non potest, credi solum potest. Angeli videbant et tremebant, et faciebat eam tremere: minabatur mari, et exsiccebat illud. Fluvios ex deserto educebat; montes statuit in pondere, et saltus in statera. Quomodo narrabo? quomodo declarabo? Magnitudinis ejus non est terminus, sapientiz ejus non est numerus, judicia ejus investigabilia, viæ ejus inscrutabiles. At ille tantus et talis, si tamen sine periculo dici potest, tantus et talis. Verum quid faciam? homo sum, et humane loquor; luteam possideo linguam, veniam a Domino postulo. Non enim ex arrogantia his verbis usus sum, sed ex infirmitatis penuria, et ex linguæ nostræ natura. Propitius esto, Domine, non enim ex arrogantia hujusmodi voces usurpo, sed quod aliæ non suppetant. Neque tamen in dictionis vilitate consisto, sed alis intelligentiz ascendo. Tantus et talis. Hæc dico, ut ne dictionibus vel dictorum inopiæ immorans, tu quoque idipsum facere discas. Quid miraris si id ego facio, quod et ipse facit, quando vult quidpiam indicare quod humana transcendat? Quoniam homines alloquitur, humanis utitur imaginibus, quæ quod dicitur satis quidem demonstrare non possunt, neque totam rei mensuram in medium adducere, sed ad auditorum infirmitatem sufficiunt.

10. Hic mentis contentionem adhibe, nec sermonis prolixitate fatiscas. Sicut enim cum apparet, non ut est videtur, neque nuda substantia apparet: (nemo enim vidit Deum, hoc ipsum scilicet quod ille est; nam licet attemperatione quadam appareret, Cherubim tremebant; attemperate descendit, et montes fumigant; attemperate descendit, et mare siccat; attemperate descendit, et cælum commovetur: ac nisi attemperate descendisset, quis ferre potuisset?) ut enim non apparet id quod est, sed profacultate ejus qui respicit: ideo aliquando senex apparet, aliquando juvenis, interdum in igne, interdum in aura, modo in aqua, modo in armis, non mutans substantiam, sed visum conformans ad subjectorum varietatem. Sic quoties vult quidpiam de seipso dicere, humanis utitur imaginibus. Exempli causa: ascendit in montem, *Et transfiguratus est ante eos, et resplenduit facies ejus sicut lux, vestimenta autem ejus facta sunt alba sicut nix (Math. 17. 2)*. Aliquatenus ipsis divinitatem suam aperuit, ostendit eis inhabitantem Deum, *Et transfiguratus est ante eos*. Attendite sermoni diligenter. Dicit: *Et transfiguratus est ante eos, et resplenduerunt vestimenta ejus sicut lux, et vultus ejus sicut sol*. Quando dixi, Tantus et

λέξεις. Οὕτω καὶ ὅταν ἀκούσης, ὅτι γεννᾶ Θεός, μὴ τμησιν νόμιζε, ἀλλὰ τὸ ὁμοούσιον. Τὰ γὰρ ῥήματα ταῦτα πολλά παρ' ἡμῶν ἐχρήσατο ὁ Θεός, καὶ ἡμεῖς παρ' αὐτοῦ, ἵνα τιμηθῶμεν.

η'. Συνῆκας τί εἶπον; Πρόσεχε μετὰ ἐκτριβείας, ἀγαπητέ. Ὑνόματα ἔστι θεῖα, καὶ ὀνόματα ἀνθρώπινα. Ἐλαβε παρ' ἐμοῦ, καὶ ἔδωκέ μοι αὐτός. Δίς μοι τὰ σέ, καὶ λάβε τὰ ἐμά, λέγει. Τῶν ἐμῶν χρῆσασθε· οὐκ ἐγὼ χρῆσασθε, ἀλλὰ σύ· ἐπειδὴ γὰρ ἡ οὐσία μου ἀκήρατος ἔστι, σὺ δὲ ἀνθρώπος εἶ, σώματι συμπλεγεμένος, σωματικὰς ζητῶν καὶ λέξεις, ἵνα σὺ, ὁ σώματι συμπλεγεμένος, λαβὼν ἀπὸ τῶν παρὰ σοὶ γνωρίμων ῥημάτων, νοήσης τὰ ὑπερβαίνοντά σε νοήματα. Ποῖα ἔλαβε παρ' ἐμοῦ, ποῖα δὲ ἔδωκέ μοι ὀνόματα; Αὐτὸς Θεός ἔστι, καὶ ἐμὲ θεὸν ἐκόλυθεν· ἐκεῖ φύσις πράγματος, ἐνταῦθα τιμὴ ὀνόματος· Ἐγὼ εἶπα· Θεοὶ ἔστε, καὶ υἱοὶ Ὑψίστου πάντες. Ῥήματα [393] ἔστιν ἐνταῦθα, ἐκεῖ δὲ πραγμάτων φύσις. Ἐκάλεσέ με θεόν, ἐτιμήθη γὰρ. Ἐκλήθη αὐτὸς ἀνθρώπος, ἐκλήθη αὐτὸς ὕιός ἀνθρώπου, ἐκλήθη αὐτὸς ὁδός, ἐκλήθη αὐτὸς θύρα, ἐκλήθη αὐτὸς πέτρα. Ταῦτα παρ' ἐμοῦ ἔλαβεν, ἐκεῖνα παρ' ἐαυτοῦ τὰ ῥήματα μοι ἔδωκε. Διὰ τί ἐκλήθη ὁδός; Ἴνα μάθης, ὅτι δι' αὐτοῦ πρὸς τὸν Πατέρα ἀνερχόμεθα. Διὰ τί ἐκλήθη πέτρα; Ἴνα μάθης τὸ ἐπιτήδειον καὶ ἀσάλευτον τῆς πίστεως. Διὰ τί ἐκλήθη θεμέλιος; Ἴνα μάθης, ὅτι πάντα βαστάζει. Διὰ τί ἐκλήθη ῥίζα; Ἴνα μάθης, ὅτι ἐν αὐτῷ ἀνθούμεν. Διὰ τί ἐκλήθη ποιμήν; Ὅτι ἡμᾶς νέμει. Διὰ τί ἐκλήθη πρόβατον; Ὅτι ὑπὲρ ἡμῶν ἐτύθη, καὶ ἰλασμός ἐγένετο. Διὰ τί ἐκλήθη ζωή; Ὅτι νεκροὺς ὄντας ἡμᾶς ἀνέστησε. Διὰ τί ἐκλήθη φῶς; Ὅτι σκότους ἡμᾶς ἀπήλλαξε. Διὰ τί ἐκλήθη βραχίον; Ὅτι ὁμοούσιός ἔστι τῷ Πατρὶ. Διὰ τί ἐκλήθη Ἀδός; Ὅτι ἀπὸ τοῦ Πατρὸς ἐτέχθη. Ὅσπερ γὰρ ὁ λόγος ὁ ἐμὸς ἀπὸ τῆς ψυχῆς μου γεννᾶται, οὕτω καὶ ὁ ὕιός ἀπὸ τοῦ Πατρὸς ἐτέχθη. Διὰ τί ἐκλήθη ἱμάτιον; Ὅτι ἐνδεδυμαι αὐτὸν βαπτισθεὶς. Διὰ τί ἐκλήθη τράπεζα; Ὅτι ἐσθίω αὐτὸν ἀπολαύσας τῶν μυστηρίων. Διὰ τί ἐκλήθη οἶκος; Ὅτι οἰκῶ ἐν αὐτῷ. Διὰ τί ἐνοικος; Ὅτι ναὸς αὐτοῦ γινόμεθα. Διὰ τί ἐκλήθη κεφαλὴ; Ὅτι μέλος αὐτοῦ κατέστην. Διὰ τί ἐκλήθη νυμφίος; Ὅτι νύμφην με ἡμίμοσατο. Διὰ τί ἐκλήθη ἀγνός; Ὅτι παρθένον με ἔλαβε. Διὰ τί ἐκλήθη Δεσπότης; Ὅτι δούλη αὐτοῦ εἰμι.

θ'. Ὅρα γὰρ τὴν Ἐκκλησίαν, ὅπερ ἔλεγον, ὅτι ποτὲ νύμφη ἔστι, ποτὲ θυγάτηρ ἔστι, ποτὲ παρθένος ἔστι, ποτὲ δούλη ἔστι, ποτὲ βασιλισσά ἔστι, ποτὲ στείρα ἔστι, ποτὲ ἄσπρος ἔστι, ποτὲ παράδεισός ἔστι, ποτὲ πολυτόκος ἔστι, ποτὲ κρίνον ἔστι, ποτὲ πηγὴ ἔστι· πάντα ἔστι. Διὰ τοῦτο ἀκούσας ταῦτα, μὴ νόμιζε σωματικὰ εἶναι, παρακαλῶ· ἀλλὰ σύντεινον σου τὴν εὐάνοιον· τὰ γὰρ σωματικὰ ταῦτα εἶναι οὐ δύναται. Οἶόν τι λέγω· τὸ ἄσπρος παρθένος οὐκ ἔστιν· ἡ παρθένος νύμφη οὐκ ἔστιν· ἡ βασιλισσα δούλη οὐκ ἔστιν· ἡ Ἐκκλησία πάντα ἔστι. Διὰ τί; Ὅτι οὐκ ἐν σώματι ταῦτα, ἀλλ' ἐν ψυχῇ. Ἐν μὲν γὰρ σώματι ταῦτα ἐστὲν ὁμιώρηται· ἐν δὲ ψυχῇ πολὺ ἔχει τὸ πέλταχος. Παρέστη ἡ βασιλισσα ἐκ δεξιῶν σου. Βασιλισσα; Ἡ πεπατημένη, ἡ πτωχὴ, πῶς βασιλισσα ἐγένετο; καὶ ποῦ ἀνέβη; Ἄνω παρέστη ἡ βασιλισσα αὐτή. Πῶς; Ἐπειδὴ ὁ Βασιλεὺς ἐγένετο δούλος· οὐκ ἦν, ἀλλ' ἐγένετο. Μάθε οὖν τὰ τῆς θεότητος, καὶ σοφίζου τὰ τῆς οικονομίας· μάθε τῆς ἡν, καὶ τίς ἐγένετο διὰ σέ, καὶ μὴ σύγγχε τὰ πράγματα, μηδὲ τὴν

ὑπόθεσιν τῆς φιλανθρωπίας ἀφορμὴν ποιῶν βλασφημίας. Ὑψηλὸς ἦν, καὶ αὐτὴ ταπεινὴ· Ὑψηλὸς οὐ τόπω, ἀλλὰ φύσει. Ἀκήρατος ἦν, ἀνώλεθρος ἡ οὐσία, ἀφθαρτος ἦν ἡ φύσις, ἀπερινόητος, ἀόρατος, ἀκατάληπτος, αἰὲ ὢν, ὡσαύτως ὢν, ὑπερβαίνων ἀγγέλους, ἀνίτερος τῶν ἄνω δυνάμεων, νικῶν λογισμῶν, ὑπερβαίνων διάνοιαν, ὀφθῆναι μὴ δυνάμενος, πιστευθῆναι δὲ μόνον. Ἄγγελοι ἔβλεπον καὶ ἔτρεμον, τὰ Χερουβιμ τὰς πτέρυγας ἐπέβαλλον, πάντα ἐν φόβῳ. Ἐπέβλεπεν ἐπὶ τὴν γῆν, [394] καὶ ἐποίει αὐτὴν τρέμειν· ἠπείλει τῇ θαλάσῃ, καὶ ἐξήραινεν αὐτὴν· ποταμούς ἐξηρῆμου· τὰ ὄρη ἔστησε σταθμῷ καὶ τὰς νάπας ζυγῷ. Πῶς εἶπα; πῶς παραστήσω; Ἡ μεγαλωσύνη αὐτοῦ πέρας οὐκ ἔχει, ἡ σοφία αὐτοῦ ἀριθμὸν οὐκ ἔχει, τὰ κρίματα αὐτοῦ ἀνεξιχνίαστα, αἱ ἔδολ αὐτοῦ ἀνεξερευνήτοι. Ἄλλ' οὕτως ὁ τοσοῦτος καὶ τηλικούτος, εἰ ἀσφαλὲς καὶ τοῦτο εἰπεῖν, τοσοῦτος καὶ τηλικούτος. Ἄλλὰ τί πάθω; ἀνθρωπῶς εἰμι, καὶ ἀνθρωπικῶς διαλέγομαι· πηλὴν κέκτημαι γλώσσαν, συγγνώμην αὐτῷ παρὰ τοῦ Δεσπότη. Οὐ γὰρ ἐξ ἀπονοίας ταῖς λέξεις ταύταις κέχρηται, ἀλλὰ δι' ἀπορίαν τῆς ἀσθενείας, καὶ τῆς φύσεως τῆς γλώττης τῆς ἡμετέρας. Ἰλεως ἔσο, Δέσποτα, οὐ γὰρ ἀπονοίξω κέχρημένος ταύτας λέγω τὰς λέξεις, ἀλλ' οὐκ ἔχω ἄλλας· οὐ μὴ οὐδὲ ἴσταμαι ἐν τῇ εὐτελείᾳ τῆς λέξεως, ἀλλὰ ἀναβαίνω τῷ πτερῷ τοῦ νοήματος. Ὁ τοσοῦτος καὶ τηλικούτος. Ταῦτα λέγω, ἵνα μὴ ταῖς λέξεσι παραμένων, μηδὲ τῇ πτωχείᾳ τῶν λεγομένων, μίσησιν καὶ αὐτὸς τοῦτο ποιῶν. Τί θαυμάζεις, εἰ ἐγὼ τοῦτο ποιῶ, ὅπουγε καὶ αὐτὸς, ὅταν βούληται τι παραστήσαι ὑπερβαίνων τὰ ἀνθρώπινα; Ἐπειδὴ ἀνθρώποις διαλέγεται, καὶ ἀνθρωπίναις κέχρηται εἰκόσιν, οὐκ ἀρκούσαις μὲν παραστήσαι τὸ λεγόμενον, οὐδὲ δυναμέναις ὅλον τὸ μέτρον ἄγαγῆν εἰς τὸ μέσον, ἀρκούσαις δὲ τῇ ἀσθενείᾳ τῶν ἀκουόντων.

ι'. Σύντεινον σαυτὸν, μὴ ἀπόκαμνε δὲ τοῦ λόγου μηχανομένον. Ὅσπερ γὰρ ὅταν φαίνεται, οὐκ ὅπερ ἔστι φαίνεται, οὐδὲ γυμνὴ ἡ οὐσία φαίνεται (οὐδεὶς γὰρ εἶδε Θεόν, αὐτὸ ὃ ἔστιν· τῇ γὰρ συγκαταβάσει, καὶ τὰ Χερουβιμ ἔτρεμον· συγκατέβη, καὶ τὰ ὄρη κακνίζονται· συγκατέβη, καὶ ἡ θάλασσα ξηραίνεται· συγκατέβη, καὶ ὁ οὐρανὸς σαλεύεται· καὶ εἰ μὴ συγκατέβη, τίς ἂν ἤνεγκεν;) ὡσπερ οὖν οὐ φαίνεται ὅπερ ἔστιν, ἀλλ' ὃ δύναται ὁ ὅριον ἰδεῖν· διὰ τοῦτο ποτὲ μὲν παλαιὸς φαίνεται. ποτὲ δὲ νέος, ποτὲ δὲ ἐν πυρὶ, ποτὲ δὲ ἐν αὔρα, ποτὲ δὲ ἐν ὕδατι, ποτὲ δὲ ἐν ὄπλοις, οὐ μεταβάλλων τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ σχηματίζων τὴν ὄψιν πρὸς τὴν ποικιλίαν τῶν ὑποκειμένων. Οὕτω δὴ καὶ ὅταν βούληται τι περὶ αὐτοῦ εἰπεῖν, ἀνθρωπίναις εἰκόσι κέχρηται. Οἶόν τι λέγω· ἀνέβη εἰς τὸ ἄσπρος, καὶ μετεμορφώθη ἔμπροσθεν αὐτῶν, καὶ ἔλαμψε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡς τὸ φῶς, τὰ δὲ ἱμάτια αὐτοῦ ἐγένοντο λευκὰ ὡσεὶ χιών. Παρήνοιξε, φησὶν, ὀλίγον τῆς θεότητος, ἔδειξεν αὐτοῖς τὸν ἐνοικούντα Θεόν, καὶ μετεμορφώθη ἔμπροσθεν αὐτῶν. Προσέχετε μετὰ ἀκριβείας τῷ λόγῳ. Λέγει, καὶ μετεμορφώθη ἔμπροσθεν υἱῶν, καὶ ἔλαμψε τὰ ἱμάτια αὐτοῦ ὡς τὸ φῶς, καὶ ἡ ὄψις ὡς ὁ ἥλιος. Ἐπειδὴ εἶπον, τοσοῦτος καὶ τηλικούτος, καὶ εἶπον ἃ, Ἰλεως μοι γενοῦ, Δέσποτα (οὐ γὰρ ἐναπα-

• Verba τοσοῦτος. εἶπον, a Morello omitta, ex mss. suppletur.

μένω τῆ λέξει, ἀλλ' ἀπορῶ, καὶ οὐκ ἔχω ἄλλην λέξιν συντιθεμένην), θέλω σε μαθεῖν, ὅτι ἀπὸ τῆς Γραφῆς τοῦτο ἐπαιδεύθη. ἠθέλησεν οὖν δεῖξαι τὴν λαμπρότητα αὐτοῦ ὁ εὐαγγελιστὴς, καὶ λέγει, "Ελαμψε. [395] Πῶς Ελαμψεν; εἰπέ μοι. Σφοδρῶς. Καὶ πῶς λέγεις; Ὡς ὁ ἥλιος. Ὡς ὁ ἥλιος, λέγεις; Ναί. Διὰ τί; Διότι οὐκ ἔχω ἄλλο ἄστρον φαϊρότερον. Καὶ λευκός ἦν Ὡς χιών; Διὰ τί, Ὡς χιών; Διότι οὐκ ἔχω ἄλλην ὕλην λευκότεραν. Ὅτι γὰρ οὐχ οὕτως Ελαμψεν, ἀπὸ τοῦ ἐξῆς δεικνύται. Καὶ ἔπυσον χαμαὶ οἱ μαθηταί. Εἰ ὡς ὁ ἥλιος Ελαμψεν, οὐκ ἂν ἐπιπτον οἱ μαθηταί· ἥλιον γὰρ ἐβλεπον καθ' ἡμέραν, καὶ οὐκ ἐπιπτον· ἀλλ' ἐπειδὴ ὑπὲρ τὸν ἥλιον Ελαμψε, καὶ ὑπὲρ τὴν χιόνα, διὰ τοῦτο μὴ φέροντες τὴν λαμπρότητα, κατέπεσον.

ια'. Εἰπέ μοι οὖν, ὦ εὐαγγελιστὰ, ὑπὲρ τὸν ἥλιον Ελαμψε, καὶ σὺ λέγεις· Ὡς ὁ ἥλιος; Ναί· γινώρισόν σοι θέλων ποιῆσαι τὸ φῶς, οὐκ ἔχω ἄλλο ἄστρον μείζον, οὐκ ἔχω ἄλλην εἰκόνα τὴν ἐν τοῖς ἀστροῖς βασιλεύουσαν. Ταῦτα εἶπον, ἵνα μὴ τῆ εὐτελείᾳ τῆς λέξεως ἐναπομείνῃς. Ἐδειξά μοι τὸ πτώμα τῶν μαθητῶν. Ἔπυσον χαμαί, καὶ ἐκαρῶθησαν, καὶ κατεχώνοντο. Ἀνάστῃς, λέγει, καὶ ἤγειρεν αὐτούς, καὶ ἦσαν βεβαρημένοι. Τὴν γὰρ ὑπερβολὴν τῆς λαμπρότητος οὐκ ἠνεγκαν, ἀλλὰ χάρις ἔλαβε τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν· οὕτω τὸ φαινόμενον φῶς ὑπὲρ τὸν ἥλιον ἦν. Εἶπε δὲ ὁ εὐαγγελιστὴς, Ὡς ὁ ἥλιος^α, ἐπειδὴ τὸ ἄστρον τοῦτο γινώρισον ἡμῖν ἐστὶ, καὶ ἐν ὑπερβολῇ τῶν λοιπῶν ἀστροῦ ἀπάντων. Ἄλλ', ὅπερ ἔλεγον, ὁ τοσοῦτος καὶ τηλικούτος ἐπεθύμησε πόρνης. Πόρνης ἐπεθύμει ὁ Θεός; Ναί, πόρνης· τῆς φύσεως ἡμετέρας λέγω. Πόρνης ἐπεθύμει ὁ Θεός; Καὶ ἀνθρώπος μὲν, ἐὰν ἐπιθυμῆσιν πόρνης, καταδικάζεται, Θεὸς δὲ πόρνης ἐπιθυμεῖ; Καὶ πάνυ. Πάλιν ἄνθρωπος ἐπιθυμεῖ^β πόρνης, ἵνα γένηται πόρνος. Θεὸς δὲ ἐπιθυμεῖ πόρνης, ἵνα τὴν πόρνην παρθένον ἐργάσται· ὥστε ἡ ἐπιθυμία τοῦ ἀνθρώπου, ἀπόκλιμα τῆς ἐπιθυμουμένης· ἡ δὲ ἐπιθυμία τοῦ Θεοῦ, σωτηρία τῆ ἐπιθυμουμένης. Ὁ τοσοῦτος καὶ τηλικούτος ἐπεθύμησε πόρνης; Καὶ τί; Ἴνα γένηται ὁ νυμφίος. Τί ποιεῖ; Οὐ πέμπει πρὸς αὐτὴν οὐδένα τῶν δούλων, οὐ πέμπει τὸν ἄγγελον πρὸς πόρνην, οὐ πέμπει ἀρχάγγελον, οὐ πέμπει τὰ Χερουβὶμ, οὐ πέμπει τὰ Σεραφίμ· ἀλλ' αὐτὸς παραγίνεται ὁ ἐρῶν. Πάλιν ἔρωτα ἀκούσας, μὴ αἰσθητὸν νόμιζε. Ἐκλεγε τὰ νοήματα ἀπὸ τῶν λέξεων, καθάπερ ἀρίστη μέλιττα ἐφιπταμένη τοῖς ἀνθεσι, καὶ τὸ κηρίον λαμβάνουσα, τὰς δὲ βοτάνας ἔωσα. Ἐπεθύμησε πόρνης· καὶ τί ποιεῖ; Οὐκ ἀνάγει αὐτὴν ἄνω· οὐ γὰρ ἐβούλετο πόρνην εἰς τὸν οὐρανὸν ἀγαγεῖν, ἀλλὰ καταβαίνει αὐτὸς κάτω. Ἐπειδὴ αὐτὴ οὐκ ἠδύνατο ἀναβῆναι ἄνω, αὐτὸς κατέβη κάτω. Πρὸς τὴν πόρνην ἔρχεται, καὶ οὐκ αἰσχύνεται· ἔρχεται εἰς τὴν καλύβην αὐτῆς. Ὁρᾷ αὐτὴν μεθύουσαν. Καὶ πῶς ἔρχεται; Οὐ γυμνῆ τῆ οὐσίᾳ, ἀλλὰ γίνεται, ὅπερ ἦν ἡ πόρνη. οὐ τῆ γνώμῃ, ἀλλὰ τῆ φύσει γίνεται τοῦτο, ἵνα μὴ ἰδοῦσα αὐτὸν πτοηθῆ, ἵνα μὴ ἀποπηδήσῃ, ἵνα μὴ φύγῃ. Ἔρχεται πρὸς τὴν πόρνην, καὶ γίνεται ἄνθρωπος. Καὶ πῶς γίνεται; Εἰς μήτραν κυοφορεῖται, αὐξεται κατὰ μικρὸν, καὶ ἔρχεται τὴν ὁδὸν τῆς ἡλικίας τῆς ἡμῆς. Τίς; Ἡ οικονομία, οὐχ ἡ θεότης· ἡ [396] τοῦ δούλου μορφή, οὐχ ἡ τοῦ Δεσπότη· ἡ σὰρξ ἡ ἐμὴ, οὐχ ἡ οὐσία ἐκεί-

νου· αὐξεται κατὰ μικρὸν, καὶ μίγνυται ἀνθρώποις, καίτοι εὐρίσκει αὐτὴν ἑλκῶν γέμουσαν, ἐκτεθηρωμένην, ὑπὸ δαιμόνων πεφορτισμένην· καὶ τί ποιεῖ; Προσέρχεται αὐτῇ. Εἶδεν ἐκείνη καὶ ἔφυγε. Καλεῖ μάγους. Τί φοβεῖσθε; Οὐκ εἰμι κριτής, ἀλλ' ἱατρός· Οὐκ ἤλθοι ἵνα κρῖνω τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σώσω τὸν κόσμον. Καλεῖ εὐθέως μάγους. Ὡ καινῶν καὶ παραδόξων πραγμάτων. Αἱ ἀπαρχαὶ εὐθέως μάγοι. Κεῖται ἐν φάτνῃ ὁ τὴν οἰκουμένην βαστάζων, καὶ ἐσπαργάνωται ὁ πάντα περιέπων. Κεῖται ὁ ναός, καὶ ἐνοικεῖ ὁ Θεός. Καὶ ἔρχονται μάγοι, καὶ προσκυνοῦσιν εὐθέως· ἔρχεται τελώνης, καὶ γίνεται εὐαγγελιστὴς· ἔρχεται πόρνη, καὶ γίνεται παρθένος· ἔρχεται Χανααῖα, καὶ ἀπολαύει φιλανθρωπίας. Τοῦτο ἐρώντος, τὸ μὴ ἀπαιτῆσαι εὐθύναις ἀμαρτημάτων, ἀλλὰ συγχωρῆσαι παρανομήματα πλημμελημάτων. Καὶ τί ποιεῖ; Λαμβάνει αὐτὰ, ἀρμόζεται αὐτῇ. Καὶ τί αὐτῇ δίδωσι; Δακτύλιον. Ποῖον; Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Λέγει Παῦλος· Ὁ δὲ βεβιωὼν ἡμᾶς σὺν ὑμῖν Θεός, ὁ καὶ σφραγισάμενος ἡμᾶς, καὶ δοὺς τὸν ἀράβωνα τοῦ Πνεύματος· Πνεῦμα αὐτῆ δίδωσιν. Εἰτά φησιν· Οὐκ εἰς παράδεισόν σε ἐφύτευσαν; Λέγει· Ναί. Καὶ πῶς ἐξέπεσες ἐκείθεν; Ἦλθεν ὁ διάβολος, καὶ ἔβαλε με ἀπὸ τοῦ παραδείσου. Ἐφυντεύθη ἐν τῷ παραδείσῳ, καὶ ἔβαλε σε ἔξω· ἰδοὺ φυτεύω σε ἐν ἐμαυτῷ, ἐγὼ σε βαστάζω. Πῶς; Οὐ τοιμὰ^ε ἐμοὶ προσελεύθει. Οὐδὲ εἰς τὸν οὐρανὸν σε ἀνάγω· ἀλλὰ μείζον ἐναῦθα τοῦ οὐρανοῦ· ἐν ἐμαυτῷ τῷ Δεσπότη τοῦ οὐρανοῦ βαστάζω σε. Ποιμὴν βαστάζει, καὶ ὁ λύκος οὐκέτι ἔρχεται· μᾶλλον δὲ ἀπὸ αὐτὸν καὶ προσελεύθει. Καὶ βαστάζει τὴν ἡμετέραν φύσιν· καὶ προσέρχεται ὁ διάβολος, καὶ ἠττάται. Ἐφύτευσά σε ἐν ἐμαυτῷ. Διὰ τοῦτο λέγει, Ἐγὼ ἡ ρίζη, ὑμεῖς τὰ κλήματα· καὶ ἐφύτευσεν αὐτὴν ἐν ἐαυτῷ. Καὶ τί λοιπόν; Ἄλλὰ ἀμαρτωλὸς εἰμι, φησὶ, καὶ ἀκάθαρτος. Μὴ σοι μελέτω, ἱατρός εἰμι. Οἶδα τὸ σκεῦος τὸ ἐμὸν, οἶδα πῶς διεστράφη. Πῆλινον ἦν πρὸ τοῦτου, καὶ διεστράφη. Ἀναπλάττω αὐτὸ διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας, καὶ παραδίδωμι αὐτὸ τῷ πυρὶ. Ὅρα γάρ· ἔλαβε χούνη ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον· ἔπλασεν αὐτόν. Ἦλθεν ὁ διάβολος, διέστρεψεν αὐτόν. Ἦλθεν αὐτὸς, ἔλαβε πάλιν, ἀνεφύρασεν αὐτόν, ἀνεχώνευσεν αὐτόν ἐν τῷ βαπτίσματι, ἀλλ' οὐκ ἀφῆκεν αὐτῷ πῆλινον εἶναι τὸ σῶμα, ἀλλ' ἐποίησεν αὐτὸ ὀστράκινον. Παρέδωκε τὸν πῆλιν τῷ πυρὶ τοῦ Πνεύματος· Αὐτὸς ἡμᾶς βαπτίσει ἐν Πνεύματι ἁγίῳ, καὶ πυρὶ· ἐν ὕδατι, ἵνα ἀναπλασθῆ· ἐν πυρὶ, ἵνα στερεωθῆ. Διὰ τοῦτο ὁ Προφήτης ἄνωθεν προαγορεύων ἔλεγον· Ὡς σκεῦη κεραμῆως συντρίψεις αὐτούς. Οὐκ εἶπεν, ὡς σκεῦη ὀστράκινα, ἀ ἕκαστος κέκτηται· ἔστι γὰρ σκεῦη κεραμῆως ἐκεῖνα, ἀ ἐργάζεται ὁ κεραμῆς ἐν τῷ τροχῷ· ἀλλὰ τὰ σκεῦη τοῦ κεραμῆως πῆλινα, τὰ δὲ ἡμέτερα ὀστράκινα. Προαναφωνῶν οὖν τὴν διὰ τοῦ βαπτίσματος ἀναχώνευσιν, Ὡς σκεῦη, φησὶ, κεραμῆως συντρίψεις αὐτούς. Ἀναπλάττει, λέγει, καὶ χωνεύει. Καταβαίνω εἰς τὸ βάπτισμα, καὶ ἀναπλάττεται μοι τὸ σχῆμα, καὶ ἀναχωνεύει τοῦ Πνεύματος τὸ πῦρ, καὶ γίνεται ὀστράκινον. Ὅτι ἐὼς ὁ κόμπος τὰ ῥήματα, ἀκουσον τοῦ Ἰωβ· [397] Ἐποίησε δὲ ἡμᾶς πῆλιν· ὁ δὲ Παῦλος· Ἐχόντες δὲ τὸν θησαυρὸν τοῦτον ἐν ὀστράκινῳ σκεύειν· Ἄλλὰ βέλετε ὀστράκου ἰσχύον. Οὐ γὰρ πυρὶ ὥπτηται.

^α Sic Mss. Edit. ὑπὲρ τὸν ἥλιον.

^β Savil. πάνυ. Ἀνθρ. μὲν γὰρ ἐπιθυμεῖ.

^ε Savil. ἐμαυτῷ. Πῶς; Ἐ. σ. β. οὐ τολ.

talís, et dixi etiám¹, Propitius esto mihi, Domine (non enim in hac dictione persto, sed hæreo, nec habeo aliam compositam loquendi formam), volo dicas, me a Scriptura hoc edoctum esse. Eius ergo splendorem declarare voluit evangelista, dicitque, *Resplenduit*. Quomodo resplenduit, dic mihi. Vehementer. Quo pacto dicis? *Sicut sol*. *Sicut sol*, dicis? Etiam. Quare? Quia nullum aliud splendidius astrum dicendum habeo. Et albus erat *Sicut nix*. Quare, *Sicut nix*? Quia nulla alia suppetit candidior materia. Nam quod non ad eum modum splenderit, ex sequentibus ostenditur. Et ceciderunt in terram discipuli. Si resplendisset sicut sol, non cecidissent discipuli (*Matth.* 17. 6): nam solem quotidie videbant, neque cadebant: sed quia plus quam sol, et plus quam nix resplenduit, ideo splendorem non ferentes ceciderunt.

11. *Exempla nulla Deo digna*. — Dic ergo mihi, o evangelista, plus quam sol refulsit, et tu dicis, *Sicut sol*? Etiam; cum tibi lucem illam representare volo, nullum astrum majus habeo, non aliam imaginem inter astra regnantem. Hæc dixi, ut ne in dictionis tenuitate consistas. Lapsus discipulorum ostendi. Ceciderunt in terram, sopore oppressi et aggravati sunt. *Surgite* (*1b.* v. 7), inquit, et excitavit eos, aggravatique erant. Splendoris quippe vehementiam non tulerant, sed sopor occupaverat oculos eorum: ita nempe lux illa splendens solem superabat. Dixit autem evangelista, *Sicut sol*, quia hoc astrum notum nobis est, ut alia astra superans. Verum, ut dicebam, ille tantus et talis meretricem concupivit. An meretricem concupiscit Deus? Etiam meretricem: naturam dico nostram. Meretricemne concupiscit Deus? Homo quidem si meretricem concupiscat, damnatur, et Deus meretricem concupiscit? Sane quidem. Homo meretricem concupiscit, ut fornicarius efficiatur; Deus vero meretricem concupiscit, ut eam virginem efficiat: itaque concupiscentia hominis, concupitæ perniciosa est; concupiscentia vero Dei, est concupitæ salus. Tantus ac talis meretricem concupivit? Quare? Ut fieret sponsus. Quid vero facit? Non mittit ad eam aliquem servorum, non mittit angelum ad meretricem, non archangelum, non Cherubim vel Seraphim: sed ipse amator accedit. Rursum cum audis amorem, ne putes eum esse qui sub sensum cadit. Delectum habe sententiarum in verbis, quemadmodum optima apis, quæ ad flores advolat, et favum accipit, herbasque relinquit. Meretricem concupivit: et quid facit? Non sursum eam ducit: nollet enim meretricem in cælum adducere; sed ille descendit. Quia illa non poterat sursum ascendere, ipse deorsum properat. Ad meretricem ingreditur, nec erubescit: in ejus latibulum intrat. Videt eam ebriam. Et quomodo venit? Non nuda substantia; sed illa efficitur, quod erat meretrix, non voluntate et proposito, sed natura, ne videns eum perturbaretur, ne resili-ret, aut fugeret. Venit ad meretricem, et ef-

ficitur homo. Et quomodo efficitur? Gestatur in utero, paulatim crescit, venitque in viam ætatis meæ. Quisnam? (Economia, non divinitas: servi forma, non Domini: caro mea, non substantia ejus: crescit paulatim, et cum hominibus miscetur: etsi invenit eam ulceribus plenam, efferatam, a dæmonibus oneratam: ecquid facit? Accedit ad eam. Vidit illa et fugit. Vocat ille magos. Quid timetis? Non sum judex, sed medicus: *Non veni ut judicem mundum, sed ut salvum facium* (*Joan.* 12. 47). Statim magos vocat. O rem novam atque mirabilem! Magi mox primitiæ sunt. In præsepi jacet qui portat orbem, et pannis involvitur qui universa administrat. Ponitur templum, et inhabitat Deus. Veniunt magi, et statim adorant; venit publicanus, et fit evangelista; venit meretrix, et virgo efficitur; venit Chananæa, et benignitate fruitur. Id amantis erat peccatorum pœnas non reposcere, sed delicta peccataque condonare. Ecquid facit? Accipit eam, despondet sibi. Quid illi dat? Annumulum: qualem? Spiritum sanctum. Dicit Paulus: *Qui autem confirmat nos vobiscum Deus, qui et obsignavit nos, deditque pignus Spiritus sancti* (*2. Cor.* 1. 21. 22). Spiritum et dat. Deinde ait: Nonne in paradiso te plantavi? Respondet, Etiam. Ecquo modo istine excidisti? Venit diabolus, et ex paradiso me adripuit. Plantata eras in paradiso, et te inde ejecit; ecce in meipso planto te, ego te gesto. Quomodo? Non audeat¹ ille ad me accedere. Non te in cælum inducam: sed melius hic eris, quam in cælo: in meipso te porto, qui sum Dominus cæli. Pastor gestat, et lupus non ultra accedit; imo potius ut accedat diabolus, et vincitur. Plantavi te in meipso. Ideoque dicit: *Ego radix, vos palmites* (*Joan.* 15. 5); et plantavit eam in seipso. Ecquid postea? Sed (*n*) peccator sum, inquit, et immundus. Ne sis sollicitus, medicus sum. Novi vas meum, scio quo pacto depravatum sit. Luteum prius erat, et perversum est. Refingo illud per lavacrum regenerationis, et trado illud igni. Vide namque: accepit pulverem de terra, et fecit hominem; formavit eum. Venit diabolus, et pervertit eum. Venit ipse et denuo acceptum refinxit eum, denuo conflavit eum in baptismate; neque sivit ejus corpus esse luteum, sed testaceum ipsum effect. Lutum tradit igni Spiritus: *Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto, et igni* (*Matth.* 3. 11). In aqua, ut reformaretur; in igni, ut consolidaretur. Ideo propheta olim vaticinans dicebat: *Tamquam vasa figuli conteres eos* (*Psal.* 2. 9). Non dixit, tamquam vasa testacea, quæ singuli possident: sunt enim illa vasa figuli, quæ figulus in rota sua effingit: sed vasa figuli lutea, nostra vero testacea. Prænuntians itaque conflationem per baptismata denuo repetendam, *Tamquam vasa*, inquit, *figuli conteres eos*. Refingit inquit, et constat. Descendo in baptismata, et refingitur forma mea, denuo conflatur ignis Spiritus, et efficitur

¹ Sav. sic habet, *in meipso planto te; quomodo? ego te gesto. Non audeat.*

¹ Morel. hæc verba, *tantus et talis, et dixi etiam*, omiserat; ex Mas. et Savil. sup. lentur.

(a) Similia habentur supra in Catechesi ad illuminandos, circa medium.

testacea. Quod autem hæc non ex jactantia prodeunt, audi Jobum : *Fecit autem nos lutum (Job 10. 9)*; Paulus autem : *Habentes autem thesaurum hunc in vasis testaceis (2. Cor. 4. 7)*. At vide testæ fortitudinem. Non enim in igne cocta est, sed in Spiritu. Quomodo testaceum est ? *Quinquies quadragenas una minus accipi : ter virgis cæsus sum, semel lapidatus sum (2. Cor. 11. 24. 25)*, et testaceum vas non confractum est. *Nocte et die in profundo maris fui*. In profundo fuit, et vas testaceum non solutum est : naufragium fecit, et thesaurus non periit. Navis submersa est, et onus ejus navigavit. *Habentes autem thesaurum*. Quem thesaurum ? Spiritus commeatum, justitiam, sanctificationem, redemptionem. Quem, quæso, thesaurum ? *In nomine Jesu Christi, surge et ambula (Act. 3. 6)*. *Ænea, sanat te Jesus Christus (Act. 9. 34)*. *Tibi dico, maligne spiritus, exi ab eo (Act. 16. 18)*.

12. *Qui verus thesaurus; dos sponsæ Christi*. — Vidisti thesaurum regis thesauris splendidiorem ? Quid enim tale facere unquam poterit regia margarita, quale verba apostoli ediderunt ? Appone innumera diademata mortuis, et non excitabuntur : unum ex apostolo egressum verbum rebellem naturam reduxit, et in pristinum statum restituit. *Habentes autem thesaurum hunc (2. Cor. 4. 7)*. O thesauri qui non servatur solum, sed qui servat domum in qua reconditur ! Intellexisti quid dixerim ? Reges terræ et principes, cum thesauros habent, magnas construunt domos, muros nempe, vectes, fores, custodes, seras, ut custodiatur thesaurus : Christus autem contrarium fecit; non in lapideo, sed in testaceo vase thesaurum posuit. Si magnus thesaurus, cur vas infirmum ? Atqui ideo vas infirmum est, quia magnus est thesaurus : non enim servatur a vase, sed ipse vas conservat. Ego thesaurum pono, quis cum suffurari potest ? Venit diabolus, venit orbis terræ, venerunt sexcenti homines, et thesaurum non furati sunt. Flagellatum est vas, et thesaurus non proditus est. Demersum est in mare, et naufragium non fecit. Mortuum est, et thesaurus manet. Dedit igitur arrhabonem. Ubinam sunt qui in Spiritu majestatem blasphemant ? Mentem adhibete. *Qui autem confirmat nos vobiscum in Christum Deus, qui dedit arrhabonem Spiritus (2. Cor. 1. 21. 22)*. Scitis vos omnes, arrhabonem partem exigam esse totius : audi quomodo. Abit quis empturus domum pretio multo, et dicit : Da mihi arrhabonem pro cautione. Abit quis mulierem ducturus, de dote et de facultatibus paciscitur, et dicit : Da mihi arrhabonem. Attende : in auctione servi arrhabo, itemque in omnibus commerciis. Cum itaque Christus pacta nobiscum inibat (me etenim sicut sponsam erat ducturus), mihi etiam dotem adscribit, non pecuniæ, sed sanguinis. Dotem vero mihi adscribit largitionem bonorum, *Quæ oculus non vidit, et auris non audivit, et in cor hominis non ascenderunt (1. Cor. 2. 9)*. In dotem igitur adscripsit immortalitatem, laudem cum angelis, immunitatem a morte, libertatem a peccato, hereditatem regni (ingentes sunt divitiæ), justitiam, sanctificationem, liberationem a presentibus, futu-

rorum ademptionem. Magna mihi dos erat. Attende diligenter : vide quid faciat. Venit acceptum meretricem, sic eam voco, quod esset impura, ut sponsi amorem ediscas. Venit, accepit me, dotem mihi adscripsit. Dicit, Do tibi divitiis meas. Quomodo ? Perdidisti, inquit, paradysum ? accipe illum. Perdidisti, inquit, formam ? accipe illam. Hæc omnia accipe. Verum dos mea hic mihi non datur.

13. Adverte animum, quapropter hæc dotem prædicat. Mihi in dotem adscripsit resurrectionem corporum et incorruptionem. Resurrectionem quippe non necessario sequitur incorruptio, sed hæc duo erant. At enim multi resurrexerunt, et rursus defuncti sunt : quemadmodum Lazarus et corpora sanctorum. Verum hic non similiter : sed resurrectionem promittit, incorruptionem, choreas cum angelis, Filii occursum in nubibus, *Et sic semper cum Domino erimus (1. Thess. 4. 17)*, ereptionem a morte, libertatem a peccato, demersionem interitus. Quale illud est ? *Oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt ea, quæ præparavit Deus diligentibus se (1. Cor. 2. 9)*. Bonane mihi das quæ non novi ? Etiam, ait : hic te desponso, hic me ama. Cur mihi non hic dotem tradis ? Cum ad Patrem meum veneris, cum veneris in regia atria. Ego ad te veni, an tu ad me ? Veni non ut hic maneas, sed ut te assumam, et ascendam. Ne hic quæras dotem ; omnia in spe, omnia in fide. Nihilne hic das mihi ? Respondet : Accipe arrhabonem, ut mihi de futuro credas : accipe pignora, accipe sponsalia. Ideo Paulus dicit, *Despondi enim vos (2. Cor. 11. 2)*.

Quam præstet vita futura præsentis. — Ceu sponsalia tradidit nobis Deus præsentia bona ; sponsalia et pignus sunt præsentia : dos tota illic manet. Quomodo ? ego dicam. Hic senesco, illic non senesco ; hic morior, illic non morior ; hic doleo, illic non item ; hic paupertas, morbus, insidiæ, illic nihil ejusmodi ; hic tenebræ et lux, illic lux tantum ; hic insidiæ, illic libertas ; hic morbus, illic sanitas ; hic vita, quæ finem habet, illic vita, quæ non habet terminum ; hic peccatum, illic justitia, peccatum vero nunquam ; hic invidia, illic nihil simile. Hæc mihi dato, inquit. Exspecta, ut et conservi tui salvi fiant : exspecta. Qui nos confirmat, dedit nobis arrhabonem. Quem arrhabonem ? Spiritum sanctum, Spiritus sancti donum. Sed de Spiritu loquor. Annulum dedit apostolis dicens : Accipite, et date omnibus. Annuluse in partes scinditur ? In partes scinditur, nec dividitur ; in partes scinditur, nec absumitur. Disce Spiritus donum. Accipit Petrus, accepit et Paulus Spiritum sanctum. Circuibat orbem, peccatores a peccato liberabat : claudos erigebat, nudos induebat, mortuos suscitabat, leprosos munda- bat, diabolo os obturabat, dæmonas suffocabat, cum Deo loquebatur, Ecclesiam plantavit, templa diruit, altaria evertit, malitiam solvit, virtutem plantavit, homines angelos fecit.

14. Hæc omnia eramus. Hæc arrha implevit totum orbem terrarum. Cum dico totum, terram dico, quantam sol respicit, mare, insulas, montes, saltus,

ἀλλὰ Πνεύματι. Πῶς ὀστράκινον; *Πετρίκις τεσσαράκοντα παρὰ μίαν ἔλαβον, τρις ἔρραβδίσθη, ἕκαστ' ἐλιθάσθη*, καὶ τὸ ὀστράκινον σκευὸς οὐ κατεκλάσθη. *Νυχθήμερον ἐν τῷ βυθῷ πεποιήκα*. Ἐν τῷ βυθῷ πεποιήκεν, καὶ τὸ ὀστράκινον οὐ διελύθη· ἐναυάγησε, καὶ ὁ θησαυρὸς οὐκ ἀπώλετο· τὸ πλοῖον ὑποβρύχιον, καὶ ὁ φόρτος ἔπλευσεν. *Ἐχοντες δὲ τὸν θησαυρόν*. Ποῖον θησαυρόν; Πνεύματος χορηγίαν, δικαιοσύνην, ἀγιασμόν, ἀπολύτρωσιν. Ποῖον; εἰπέ μοι. *Ἐν τῷ ὄνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἔγεραι καὶ περιπάτει*. Αἰρέα, ἰῦται σε Ἰησοῦς ὁ Χριστός. Σοὶ λέγω, τὸ ποτηρὸν πνεῦμα, ἀπελθε ἀπ' αὐτοῦ.

ιβ'. Εἶδες θησαυρόν βασιλικῶν θησαυρῶν λαμπρότερον; Τί γὰρ τοιοῦτον δύναται ποιήσιν μαργαρίτης βασιλέως, οἷον ῥήματα Ἀποστόλου; Ἐπιθες μυρία διαδήματα νεκρῶν, καὶ οὐκ ἐγείρεται· Ἐν δὲ ῥήμα ἐξῆλθεν Ἀποστόλου, καὶ στασιάζουσιν τὴν φύσιν ἐπανάγαγε, καὶ πρὸς τὸ ἀρχαῖον ἀποκατέστησεν. *Ἐχοντες δὲ τὸν θησαυρόν τοῦτον*. Ὁ θησαυρὸς οὐ τηρούμενος μόνον, ἀλλὰ καὶ τηρῶν τὸν οἶκον, ἔνθα ἀπόκειται. Συνήκας τί εἶπον; Οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς καὶ οἱ ἄρχοντες, ὅταν ἔχωσι θησαυροὺς, μεγάλους οἴκους κατασκευάζουσιν, οἷον τοίχους, μογλοὺς, θύρας, φύλακας, κλειθρα, ἵνα τηρηθῇ ὁ θησαυρὸς· ὁ Χριστὸς δὲ τούναντίον ἐποίησεν· οὐκ ἐν λιθίνῳ, ἀλλ' ἐν ὀστράκινῳ σκευεῖ τὸν θησαυρόν ἔθηκεν. Εἰ μέγας ὁ θησαυρὸς, διὰ τί τὸ σκευὸς ἀσθενές; Ἀλλὰ μὴ διὰ τοῦτο ἀσθενές τὸ σκευὸς, ἐπειδὴ μέγας ὁ θησαυρὸς· οὐ γὰρ τηρεῖται ὑπὸ τοῦ σκευοῦς, ἀλλ' αὐτὸς τηρεῖ τὸ σκευὸς. Τίθῃμι ἐγὼ τὸν θησαυρόν, τίς δύναται λοιπὸν κλέψαι; Ἦλθεν ὁ διάβολος, ἦλθεν ἡ οἰκουμένη, ἦλθον μυρία, καὶ τὸν θησαυρόν οὐκ ἐκλείψαν· ἐμαστίχθη, καὶ ὁ θησαυρὸς οὐ προεδόθη· κατεποντίσθη εἰς θάλασσαν, καὶ ναυάγιον οὐκ ἐποίησεν· ἀπέθανε, καὶ ὁ θησαυρὸς μένει. Ἔδωκε τοίνυν τὸν ἀρραβῶνα. Ποῦ εἰσιν οἱ τοῦ Πνεύματος τὴν ἀξίαν βλαστημούμεντες; Προσέχετε. Ὁ δὲ βεβαιῶν ἡμᾶς σὺν ὑμῖν εἰς Χριστὸν Θεὸς, ὁ καὶ δούς τὸν ἀρραβῶνα τοῦ Πνεύματος. Ἴστε πάντες ὑμεῖς, ὅτι ὁ ἀρραβῶν μέρος ἐστὶ μικρὸν τοῦ παντός· ὅπως ἀκουε. Ἀπέρχεται τις ἀγοράσαι οἰκίαν πολλῆς τιμῆς, καὶ λέγει· Δός μοι ἀρραβῶνα, ἵνα θαρῶ. Ἀπέρχεται τις γυναῖκα ἀγαθήσθαι, προίκα συντίθῃσι καὶ πράγματα, καὶ λέγει· Δός μοι ἀρραβῶνα. Πρόσχεσ' καὶ ἐν πράξει δούλου ἀρραβῶν, καὶ ἐν πᾶσι τοῖς συναλλάγμασιν ἀρραβῶν. Ἐπεὶ οὖν ὁ Χριστὸς συνάλλαγμα μεθ' ἡμῶν ἐποίησε (καὶ γὰρ ὡς νύμφην με ἐμελλε λαμβάνειν), καὶ προίκα μοι γράφει, οὐ χρημάτων, ἀλλ' αἵματος. Προίκα δὲ μοι ταύτην γράφει τῶν ἀγαθῶν τὴν ἀντίδοσιν, Ἄ θάλαμος οὐκ εἶδε, καὶ οὐς οὐκ ἤκουσεν, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέθε. Ἐγραψε τοίνυν εἰς τὴν προίκα ἀθανάσιον, αἶνον μετὰ ἀγγέλων, ἀπαλλαγὴν θανάτου, ἐλευθερίαν ἁμαρτίας, κληρονομίαν βασιλείας (πολύς ὁ πλοῦτος), δικαιοσύνην, [598] ἀγιασμόν, ἀπαλλαγὴν τῶν παρόντων, εὐρεσιν τῶν μελλόντων. Μεγάλη μοι ἦν ἡ προίξ. Πρόσχεσ' μετὰ ἀκριβείας· βλέπε τί ποιεῖ. Ἦλθε λαβεῖν τὴν πρόξην, λέγω γὰρ αὐτὴν, ὡς ἦν ἀκάθαρτος, ἵνα

* Savil. in locis grammaticis, in partē πράγματα.

μάθης τοῦ νεμφίου τὸν ἔρωτα. Ἦλθεν, ἔλαβέ με, γράφει μοι προίκα· λέγει· Δίδωμί σοι πλοῦτον τὸν ἐμόν; Πῶς; Ἀπώλεσας, λέγει, παράδεισον; λάβε αὐτόν. Ἀπώλεσας, λέγει, τὸ εὐεϊδές; λάβε αὐτό· λάβε ταῦτα πάντα. Ἄλλ' ἡ προίξ μου οὐκ ἐδόθη μοι ὧδε.

ιγ'. Πρόσχε, διὰ τοῦτο εἰς τὴν προίκα ταύτην προλέγει· Ἐγραψέ μοι ἐν τῇ προικί ἀνάστασις σωματίων, ἀφθαρσίαν. Οὐ γὰρ ἀκολουθεῖ πάντως; τῇ ἀναστάσει ἡ ἀφθαρσία, ἀλλὰ δύο ἦν ταῦτα. Καὶ γὰρ πολλοὶ ἀνέστησαν, καὶ πάλιν ἔπεσον, ὥσπερ ὁ Λάζαρος, καὶ τὰ σώματα τῶν ἁγίων. Ἄλλ' οὗτος οὐχ οὕτως, ἀλλ' ἀνάστασις, ἀφθαρσίαν, τὴν μετὰ ἀγγέλων χορείαν, τὴν τοῦ Υἱοῦ ἀπάντησιν ἐν νεφέλαις, καὶ τὸ, *Οὕτω πάντοτε σὺν Κυρίῳ ἐσόμεθα*, τὴν ἀπαλλαγὴν τοῦ θανάτου, τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἁμαρτίας, τὸν καταποντισμὸν τῆς τελευτῆς. Ποῖον ἐκείνον; Ἄ θάλαμος οὐκ εἶδε, καὶ οὐς οὐκ ἤκουσεν, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέθε ἡ ἡτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν. Ἀγαθὰ μοι δίδως, ἀ οὐκ οἶδα; Λέγει, Ναί· ὧδε ἀρμόζω, ὧδέ με φλεῖ. Εἰς τί οὐ δίδως μοι τὴν προίκα ὧδε; Ὅταν ἔλθῃς πρὸς τὸν Πατέρα μου, ὅταν ἔλθῃς εἰς τὰς βασιλικὰς αὐλάς. Ἐγὼ πρὸς σὲ ἦλθον, μὴ γὰρ σὺ πρὸς μέ; Ἦλθον οὐχ ἵνα μείνῃς, ἀλλ' ἵνα λάβω σε καὶ ἀνέλθω. Μὴ ζῆτει ὧδε τὴν προίκα· πάντα ἐν ἐλπίδι, πάντα ἐν πίστει. Καὶ οὐδὲν μοι δίδως ἐνταῦθα; Λέγει· Λάβε ἀρραβῶνα, ἵνα μοι πιστεῦσθης περὶ τοῦ μέλλοντος· λάβε ὑπόβολα, λάβε καὶ μνηστρα. Διὰ τοῦτο Παῦλος λέγει, *Ἦρμολόγησεν γὰρ ὑμᾶς*.

ιδ'. Μνηστρα ἔδωκεν ἡμῖν τὰ παρόντα ὁ Θεός· μνηστρά ἐστι τὰ παρόντα, ἀρραβῶν ἐστὶν ἡ προίξ ὅλη ἐκεῖ μένει. Πῶς; ἐγὼ λέγω· ὧδε γηρῶ, ἐκεῖ οὐ γηρῶ· ὧδε θνήσκω, ἐκεῖ οὐ θνήσκω· ὧδε λυπούμαι, ἐκεῖ οὐ λυπούμαι· ὧδε πενία, καὶ νόσος, καὶ ἐπιβουλα, ἐκεῖ οὐδὲν τοιοῦτον· ὧδε σκότος, καὶ φῶς, ἐκεῖ φῶς μόνον· ὧδε ἐπιβουλή, ἐκεῖ ἐλευθερία· ὧδε νόσος, ἐκεῖ ὑγίεια· ὧδε ζωὴ ἔχουσα τέλος, ἐκεῖ ζωὴ οὐκ ἔχουσα τέλος· ὧδε ἁμαρτία, ἐκεῖ δικαιοσύνη, ἁμαρτία δὲ οὐδαμοῦ· ὧδε φθόνος, ἐκεῖ οὐδὲν τοιοῦτον. Δός μοι, φησὶν, ταῦτα. Ἀνάμενε, ἵνα καὶ οἱ σύνδουλοί σου σωθῶσιν, ἀνάμενε. Ὁ βεβαιῶν ἡμᾶς, καὶ δούς ἡμῖν τὸν ἀρραβῶνα. Ποῖον ἀρραβῶνα; Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τοῦ Πνεύματος τὴν χορηγίαν. Ἀλλὰ λέγω περὶ τοῦ Πνεύματος. Ἔδωκε σοὶ ἁποστόλοις τὸν δακτύλιον, εἰπὼν· Λάβετε καὶ δότε πᾶσιν. Ὁ δακτύλιος μερίζεται; Μερίζεται καὶ οὐ διαιρεῖται· μερίζεται καὶ οὐκ ἀναλίσκεται. Μάθε Πνεύματος χορηγίαν· ἔλαβε Πέτρος, ἔλαβε καὶ Παῦλος Πνεῦμα ἅγιον. Περιῆλθε τὴν οἰκουμένην, ἁμαρτωλοὺς ἀπήλλαττεν ἁμαρτημάτων, χωλοὺς διώρθου. γυμνοὺς ἐνέδυε, νεκροὺς ἤγειρε, λεπροὺς ἐκαθάριζε, διάβολον ἐπεστόμεζε, δαίμονας ἀπέπνιγε, τῷ Θεῷ διελέγετο, Ἐκκλησίαν ἐφύτευσε, ναοὺς κατέσκαψε, βωμοὺς (599) ἀνέτριψε, τὴν κακίαν ἔλυσε, τὴν ἀρετὴν ἐφύτευσε, τοὺς ἀνθρώπους ἀγγέλους ἐποίησε.

ιδ'. Ταῦτα πάντα ἡμεν Ἀρραβῶν ἐπλήρωσε τὴν οἰκουμένην ἄπασαν. Ἄπασαν δὲ ὅταν εἶπω, λέγω, ὅσην ἦλιος ἐφορᾷ γῆν, θάλασσαν, νῆσους, ὄρη, νάπας, καὶ

b Sic duo mss. Alii προλέγει ἄπερ ἔγραψε.

βουούς. Περιήλθε καθάπερ ὑπόπτερος ὁ Παῦλος ἐνὶ στόματι παλαίων, ὁ σκηνοποιός, ὁ σμιλῆν μεταχειριζόμενος, καὶ δέρματα ῥάπτων· καὶ αὕτη ἡ τέχνη κώλυμα τῇ ἀρετῇ οὐκ ἐγένετο, ἀλλ' ὁ σκηνοποιός φαιμόνων ἰσχυρότερος, ὁ ἄστροβος φιλοσόφων φιλοσοφώτερος. Πόθεν; Ἐλαθε τὸν ἀρραβῶνα, ἐβάσταζε τὸν δακτύλιον καὶ περιέφερεν. Ἐβλεπον πάντες, ὅτι Βασιλεὺς ἠρμόσατο τὴν φύσιν ἡμῶν· εἶδεν ὁ δαίμων, καὶ ἀνεχώρει· εἶδε τὸν ἀρραβῶνα, καὶ ἔτρεψε, καὶ ὑπεχώρει· ἱμάτια ἔβλεπε, καὶ ἔδραπέτευεν. Ὁ δύναμις Πνεύματος! οὐ ψυχῇ ἔδωκε τὴν ἐξουσίαν, οὐ σώματι, ἀλλὰ καὶ ἱματίῳ· οὐχ ἱματίῳ, ἀλλὰ καὶ σκιᾷ. Περιῆει ὁ Πέτρος, καὶ ἡ σκιά αὐτοῦ νόσους ἐφυγάδευε, καὶ δαίμονας ἀπήλαυε, καὶ νεκροὺς ἤγειρεν. Περιῆει Παῦλος τὴν οἰκουμένην, τὰς ἀκάνθας ἀνατέμνων τῆς ἀσεβείας, τὰ σπέρματα καταβάλλων τῆς εὐσεβείας, καθάπερ ἀροτὴρ ἄριστος τὸ ἄροτρον ἔχων τῆς διδασκαλίας. Καὶ πρὸς τίνας ἦλθε; Πρὸς Θρᾷκας, πρὸς Σκύθας, πρὸς Ἰνδοὺς, πρὸς Μαύρους, πρὸς Σαρδόνιους, πρὸς Γοτθοὺς, πρὸς θηρία ἄγρια, καὶ μετέβαλε πάντα. Πόθεν; Ἀπὸ τοῦ ἀρραβῶνος. Πῶς διήρκεσεν; Ἀπὸ τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος. Ἰδιώτης, γυμνός, ἀνυπόδετος· ὁ καὶ δούς τὸν ἀρραβῶνα τοῦ Πνεύματος. Διὰ τοῦτο λέγει· *Καὶ πρὸς ταῦτα τις ἱκανός; Ἀλλ' ἡ ἱκανότης ἡμῶν ἐκ τοῦ Θεοῦ, ὃς καὶ ἰκάνωσεν ἡμᾶς διακόνους Καινῆς Διαθήκης, οὐ γράμματος, ἀλλὰ πνεύματος.* Ἴδε τί τὸ Πνεῦμα ἐποίησεν· εὔρε τὴν γῆν δαιμόνων γέμουσαν, καὶ ἐποίησεν αὐτὴν οὐρανόν. Μὴ γὰρ τὰ παρόντα ἐνοήτε, ἀλλὰ ἀναλάβετε τῷ λογισμῷ αὐτά. Τότε ἦν θρῆνος, τότε πανταχοῦ βωμοί, πανταχοῦ καπνός, πανταχοῦ κνίσσαι, πανταχοῦ πορνεΐαι, πανταχοῦ τελεταί, πανταχοῦ θυσαίαι, πανταχοῦ δαιμόνες βακχεύοντες, πανταχοῦ ἀκρόπολις τοῦ διαβόλου, πανταχοῦ πορνεία στεφανομένη· καὶ εἰς ἦν ὁ Παῦλος. Πῶς οὐ κατεποντίσθη; πῶς οὐ διεσπάσθη; πῶς ἤνοιξε τὸ στόμα; Εἰσῆλθεν εἰς Θηβαΐδα, καὶ αἰχμαλώτους ἔλαθεν. Εἰσῆλθεν εἰς τὰς βασιλικὰς αὐλάς, καὶ τὸν βασιλεῖα μαθητὴν ἐποίησεν. Εἰσῆλθεν εἰς τὴν δικαστήριον, καὶ λέγει αὐτῷ ὁ δικαστής· *Παρ' ὀλίγον με πείθεις Χριστιανὸν γενέσθαι· καὶ ὁ δικαστής μαθητὴς ἐγένετο.* Εἰσῆλθεν εἰς τὸ δεσμητήριον, καὶ τὸν δεσμοφύλακα ἔλαθεν. Ἀπῆλθεν εἰς βαρβάρων νῆσον, καὶ τὴν ἔχιν διδάσκαλον ἐποίησεν. Ἀπῆλθεν εἰς τὸν δῆμον τῶν Ῥωμαίων, καὶ τὴν σύγκλητον ἐπέσπασεν. Ἀπῆλθεν εἰς ποταμούς, ἀπῆλθεν εἰς ἔρημους τόπους πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης. Οὐ γῆ, οὐ θάλασσα ἄμοιρος αὐτοῦ ἐστὶ τῶν κατορθωμάτων· ἔδωκε γὰρ τὸν ἀρραβῶνα τοῦ δακτυλίου, καὶ δούς τὸν ἀρραβῶνα, λέγει· *Τὰ μὲν ἤδη δίδωμί σοι, τὰ δὲ ἐπαγγέλλομαι.* Διὰ τοῦτο λέγει αὐτῇ ὁ Προφήτης· *Παρέστη ἡ βασίλισσα [400] ἐκ δεξιῶν σου ἐν ἱματισμῷ διαχρῦσφ.* Οὐχ ἱμάτιον λέγει, ἀλλ' ἀρετὴν. Διὰ τοῦτο ἡ Γραφὴ ἀλλαχοῦ λέγει· *Πῶς εἰσῆλθες ὡς μὴ ἔχων ἐνδύμα γάμου;* Ὅστε οὐκ ἐνδύμα λέγει, ἀλλὰ τὴν πορνείαν, καὶ τὴν ῥυπαρὰν πράξιν καὶ ἀκάθαρτον. Ὅσπερ οὖν τὰ ῥυπαρὰ ἱμάτια, ἀμαρτία· οὕτω τὰ διάχρυσα, ἀρετὴ. Ἀλλὰ τὸ ἱμάτιον τοῦτο τοῦ βασιλέως ἦν· αὐτὸς αὐτῇ καὶ ἱμάτιον ἔδωκεν· γυμνὴ γὰρ ἦν, γυμνὴ καὶ ἀσημονοῦσα. *Παρέστη ἡ βασίλισσα ἐκ δεξιῶν σου ἐν ἱματισμῷ διαχρῦσφ.* Οὐχ ἱμάτια λέγει, ἀλλ' ἀρετὴν· οὐκ εἶπεν, ἐν χρυσῷ. Πρὸς τὴν αὐτὴν ἡ λέξις πολλὴν ἔχει εὐγένειαν νοημάτων. Οὐκ εἶπε, ἐν χρυσῷ, ἀλλὰ, *Διαχρῦσφ.* Ἄνευ τυνητός. Τὸ χρυσοῦν ἱμά-

τιον ὅλον ἐστὶ χρυσοῦν· τὸ δὲ διάχρυσον μέρη μὲν ἔχει χρυσᾶ, μέρη δὲ σηρικὰ. Διὰ τί οὖν μὴ χρυσοῦν ἱμάτιον εἶπε φορεῖν τὴν νύμφην, ἀλλὰ διάχρυσον; Πρὸς τὴν ἀκριβῶς. Τὴν πολιτείαν λέγει τῆς Ἐκκλησίας, τὴν ποικίλην. Ἐπειδὴ γὰρ οὐ πάντες βίου ἐνόος ἐσμεν, ἀλλ' ὁ μὲν παρθενίαν, ὁ δὲ χηρείαν, ὁ δὲ εὐσέβειαν ἀσχεῖ· ἱμάτιον τῆς Ἐκκλησίας ἡ πολιτεία τῆς Ἐκκλησίας.

ἰσ'. Ἐπειδὴ οὖν ἦδει ὁ Δεσπότης ἡμῶν, ὅτι ἂν μίαν ἴδῃν τέμῃ, πολλοὶ ἔχουσιν ὀκνησά, ποικιλίας ἔτεμεν ὁδοὺς. Οὐ δύνασαι διὰ παρθενίας εἰσελθεῖν; Εἰσελθε διὰ μονογαμίας. Οὐ δύνασαι διὰ μονογαμίας; Κἂν διὰ δευτερογαμίας. Οὐ δύνασαι διὰ σωφροσύνης εἰσελθεῖν; Εἰσελθε δι' ἐλεημοσύνης. Οὐ δύνασαι δι' ἐλεημοσύνης; Εἰσελθε διὰ νηστείας. Οὐ δύνασαι ταύτην; Δεῦρο ἐκείνην. Οὐ δύνασαι ἐκείνην; Δεῦρο ταύτην. Διὰ τοῦτο οὐκ ἔδειξες τὸ ἱμάτιον χρυσοῦν, ἀλλὰ διάχρυσον. Ἡ σηρικὴ ἐστίν, ἡ πορφύρα ἐστίν, ἡ χρυσαῖ ἐστίν. Οὐ δύνασαι εἶναι χρυσοῦς; Γενοῦ σηρικὸς. Δέχομαι σε, μόνον ἐν τῷ ἱματίῳ. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος· *Εἰ τις ἐποικοδομεῖ ἐπὶ τὸν θεμέλιον τοῦτο, χρυσοῦν, ἄργυρον, λίθους τιμίους.* Οὐ δύνασαι εἶναι ὁ λίθος τιμίου; Γενοῦ χρυσοῦς. Οὐ δύνασαι εἶναι χρυσοῦς; Γενοῦ ἄργυρος, μόνον ἐν θεμελίῳ. Καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ· *Ἀλλη δόξα ἡλίου, καὶ ἄλλη δόξα σελήνης, καὶ ἄλλη δόξα ἀστέρων.* Οὐ δύνασαι εἶναι ἥλιος; Γενοῦ σελήνη. Οὐ δύνασαι εἶναι σελήνη; Γενοῦ ἀστέρ. Οὐ δύνασαι εἶναι μέγας ἀστέρ; Γενοῦ κἂν μικρὸς, μόνον ἐν τῷ οὐρανῷ. Οὐ δύνασαι εἶναι παρθένος; Γάμῃσον μετὰ σωφροσύνης, μόνον ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Οὐ δύνασαι εἶναι ἀκτῆμων; Ἐλέησον, μόνον ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, μόνον ἐν τῷ ἱματίῳ, μόνον ὑπὸ τὴν βασιλίσσαν. Διάχρυσον τὸ ἱμάτιον, ποικίλον τὸ ἱμάτιον. Οὐκ ἀποκλείω σοι τὴν ὁδόν· ἡ ἀφροσύνη γὰρ τῶν ἀρετῶν εὐκολον ἐποίησε τὴν οἰκονομίαν τοῦ βασιλέως. *Ἐν ἱματισμῷ διαχρῦσφ περιβεβλημένη, πεποικιλμένη.* Ποικίλον ἐστὶν αὐτῆς τὸ ἱμάτιον· καὶ εἰ βούλει, ἀνάπτωξον τὸ βάθος τοῦ λόγου τοῦ εἰρημένου, καὶ βλέπε τὸ ἱμάτιον τὸ διάχρυσον. Ἐνταῦθα μὲν γὰρ οἱ μὲν μονάζοντές εἰσιν, οἱ δὲ γάμον σεμνὸν ἀσχοῦσιν, οὐ πολλοὶ ἐκείνων ἀπολιμπανόμενοι· καὶ οἱ μὲν μονόγαμοι, αἱ δὲ χῆραι ἀνοῦσαι. Διὰ τί παράδεισος; διὰ τί ποικίλος; Ἐχων ἄνθη διάφορα, καὶ δένδρα, καὶ πολλοὺς τοὺς μοργαρίτας. Πολλοὶ οἱ ἀστέρες, ἀλλὰ εἰς ὁ ἥλιος· πολλοὶ οἱ βίοι, ἀλλὰ εἰς ὁ παράδεισος· [101] πολλοὶ οἱ ναοί, ἀλλὰ εἰς ὁ παράδεισος· πολλοὶ οἱ ναοί, ἀλλὰ μία ἡ μήτηρ. Τὸ μὲν, σῶμα, τὸ δὲ, ὀφθαλμοί, τὸ δὲ, δάκτυλος, ἀλλὰ πάντες· εἰς. Τὸ αὐτὸ γὰρ τὸ μικρὸν, καὶ τὸ μέγα, καὶ τὸ ἥττον. Ἡ παρθένος τῆς γεγαμημένης χρείαν ἔχει· καὶ γὰρ ἡ παρθένος ἀπὸ γάμου, ἵνα μὴ καταφρονη γάμου. Ἡ παρθένος ρίζα τοῦ γάμου. Πάντα συνδεδεμένα, τὰ μικρὰ τοῖς μεγάλοις, καὶ τὰ μεγάλα τοῖς μικροῖς. *Παρέστη ἡ βασίλισσα ἐκ δεξιῶν σου, ἐν ἱματισμῷ διαχρῦσφ περιβεβλημένη, πεποικιλμένη.* Τὸ λοιπὸν, *Ἀκουσον, θύγατερ.* Ὁ νυμφαγωγός φησιν ὡς· μέλλεις ἐξέρχεσθαι πρὸς τὸν νυμφίον, ὑπερβαίνοντά σου τὴν οὐσίαν, ὑπερβαίνοντά σου τὴν φύσιν. Ἐγὼ νυμφαγωγός. *Ἀκουσον, θύγατερ.* Εὐθὺς ἐγένετο ἡ γυνή; Ναί· οὐδὲν γὰρ σωματικόν. Καὶ γὰρ ὡς γυναῖκα ἠρμόσατο, καὶ ὡς θυγατέρα φιλεῖ, καὶ ὡς δούλης προνοεῖ, καὶ ὡς παρθένον τηρεῖ, καὶ ὡς

e-Illes. Circuibat ceu volucris Paulus uno tantum ore dæcertans, tentoriorum opifex, qui cultrum concin-
nandis coriis tractabat, et pelles consuebat hoc arti-
ficium non fuit virtutis impedimentum : sed tentorio-
rum opifex dæmonibus fortior erat, infacundus phi-
losophis argutior. Undenam ? Accepit arrhabonem,
gestavit anulum et circumtulit. Videbant omnes a
Rege desponsatam naturam nostram; videbat dæ-
mon, et recedebat : videbat arrhabonem, et tremo-
bat, seque subducebat : vestimenta videbat, et su-
gam faciebat. O virtutem Spiritus ! Non animæ dedit
potestatem, non corpori tantum; sed et vestimento,
nec vestimento solum, sed umbræ. Circuibat Petrus,
et umbra ejus morbos fugabat, dæmonas abigebat,
mortuos suscitabat. Circuibat Paulus orbem, impie-
tatis spinas resecaus, semina pietatis jaciens; sicut
arator optimus, aratrum doctrinæ tractans. Et ad
quosnam venit ? Ad Thracas, Scythas, Indos, Mau-
ros, Sardos, Gothos, ad feras agrestes, et omnia
mutavit. Undenam ? Ex arrhabone. Quomodo ad hæc
sufficere potuit ? Per gratiam Spiritus. Idiota, nudus,
discalceatus : qui dabat arrhabonem Spiritus. Ideo
dicit : *Et ad hæc quis idoneus* (2. Cor. 2. 16) ? *Sed suf-
ficientia nostra ex Deo est, qui et idoneos non fecit mi-
nistros Novi Testamenti, non literæ, sed Spiritus* (2.
Cor. 3. 5. 6). Vide quid fecerit Spiritus : invenit ter-
ram dæmonibus plenam, et ipsam cælum fecit. Ne præ-
sentia cogitatis : sed illa cogitatione repetite. Tunc
luctus erat, tunc ubique altaria, ubique fumus, ubique
nidores, ubique fornicationes, ubique initiationes,
ubique sacrificia, ubique dæmones debacchantes,
ubique arx diaboli, ubique fornicatio coronabatur :
unesque Paulus erat. Quomodo non submersus est ?
quomodo non disceptus ? quomodo os aperuit ? In-
gressus est in Thebaidem, et captivos fecit. Ingressus
est in aulam regiam, et regem fecit discipulum. In-
gressus est ad tribunal, et dicit ei judex : *Parum abest
quin suadeas mihi ut fam Christianus* (Act. 26. 28) :
judexque factus est discipulus. Ingressus est carce-
rem, et carceris custodem cepit (Act. 16). Ingressus
in barbarorum insulam, viperam fecit doctorem (Act.
28). Abiit ad Romanum populum, et senatum ad se
pertraxit. Abiit ad flumina, ad deserta loca quocum-
que per orbem. Non terra, non mare ejus præclaro-
rum officiorum expers fuit : dedit enim arrhabonem
annuli, datoque arrhabone ait : *Hæc tibi jam do,
cætera polliceor. Quamobrem dicit ei propheta : Ad-
stitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato* (Psal. 44.
10). Non vestimentum dicit, sed virtutem. Ideo Scri-
ptura alibi ait : *Quomodo huc intrasti non habens vestem
nuptialem* (Math. 22. 12) ? Itaque non vestem dicit,
sed fornicationem, et obscœnum impurumque facin-
os. Quemadmodum sordida vestimenta peccatum
sunt : sic et aurea, virtus. Sed vestimentum hoc re-
gis erat : ipse vestitum illi dedit : nuda quippe erat,
nuda et turpiter deformata. *Adstitit regina a dextris
tuis in vestitu deaurato.* Non vestimenta dicit, sed vir-
tatem : non dixit, In auro. Attende : vox hæc magnam
habet sententiarum nobilitatem. Non dixit, In auro,

sed, *Deaurato.* Solerter audi. Aureum vestimentum,
totum est aureum; deauratum vero quasdam aureas,
quasdam sericas partes habet. Cur ergo non dixit
sponsam ferre aureum vestimentum, sed deauratum ?
Attende diligenter. Conversationem Ecclesiæ dicit,
quæ varia est. Quia non unam omnes ducimus vitam;
sed alius virginitatem, alius viduitatem, alius pieta-
tem exercet : vestimentum Ecclesiæ est conversatio
Ecclesiæ.

15. *Viæ sunt variæ ad salutem.* — Cum igitur sciret
Dominus noster, si unam posuisset viam, multos in
segnitie victuros fuisse, multas instituit vias. Non
potes per virginitatem ingredi ? Intra per unicum ma-
trimonium. Non potes per unicum ? Ingredere saltem
per secundum. Non potes per continentiam ? Ingredere
per eleemosynam. Non potes per eleemosynam ? In-
tra per jejunium. Non potes hoc modo ? Illo saltem.
Non potes illo ? Alio ingredere. Ideo non ostendit
aureum vestimentum, sed deauratum. Aut serica ves-
tis est, vel purpurea, vel aurea. Non potes esse au-
reus ? Esto sericus. Suscipio te, tantum in vestimento.
Ideo Paulus : *Si quis ædificat super fundamentum hoc,
aurum, argentum, lapides pretiosos* (1. Cor. 3. 12).
Non potes esse lapis pretiosus ? Esto aurum. Non po-
tes esse aurum ? Esto argentum, tantum in funda-
mento. Et alibi rursum : *Alia claritas solis, alia cla-
ritas lune, et alia claritas stellarum* (1. Cor. 15. 41).
Non potes esse sol ? Esto luna. Non potes esse luna ?
Esto stella. Non potes esse magna quædam stella ?
Esto saltem parva, tantum sis in cælo. Non potes
esse virgo ? Nuptias contrahe cum continentia, sed
tantum in Ecclesia. Non potes esse inops ? Fac ele-
mosynam, tantum in Ecclesia, tantum in vestimento,
tantum sub regina. Deauratum vestimentum, varium
vestimentum. Non tibi occludo viam : virtutum enim
copia Regis dispensationem facilem reddit. *In vestitu
deaurato circumdata, varietate ornata.* Varium est
ejus vestimentum : ac si vis, profundum hujus ser-
monis explica, ac vide vestitum deauratum. Hic enim
sunt monachi, alii honorabile connubium colunt, nec
multum ab illis distant; alii unas contraxere nuptias,
aliæ viduæ sunt ætate florentes. Quare paradisus ?
quare varius ? Habens scilicet varios flores, et arbores
et multas margaritas. Multæ stellæ, sed unus sol ;
multa vivendi genera, sed unus paradisus ; multa
templa, sed unus paradisus : multa templa, sed una
mater. Illud est corpus, illud oculi, illud digitus, sed
omnes unus. Idipsum enim est parvum, et magnum,
et minus. Virgo opus habet ea, quæ nupta est : nam
virgo ex nuptiis, ne nuptias aspernetur. Virgo est
radix nuptiarum. Omnia copulantur, parva magnis,
et magna parvis. *Adstitit regina a dextris tuis in vestitu
deaurato circumdata, varietate ornata* (Psal. 44. 10).
Quod reliquum est, *Audi, filia* (Psal. 44. 4). Pro-
nubus ait, te egressuram esse ad sponsum, qui et
substantia et natura sit longe superior. Ego pronu-
bus. *Audi, filia.* Statimne facta est uxor ? Etiam :
nihil enim hic corporeum. Etenim ut uxorem despon-
savit, ut filiam diligit, ut ancillam curat, ut virginem

servat, ut hortum muro cingit, ut membrum fovet, ut caput providet, ut radix pullulat, ut pastor pascit, ut sponsus desponsat, ut propitiatorium condonat, ut ovis immolatur, ut sponsus in decore sponsam conservat, et ut vir ipsi providet. Multi sunt variique sensus, ut vel minima dispensationis parte fruamur. *Audi, filia, et vide*, et nuptialia spiritualiaque negotia respice. *Audi, filia*. Hæc prius dæmonum filia erat, filia terræ, ipsa tellure indigna; et nunc facta est filia regis. Id autem voluit ejus amator. Qui amat enim, formam non requirit; amor non respicit deformitatem; ideo autem vocatur *Epous*, quia plerumque deformem amat. Sic et Christus fecit: deformem vidit (non enim illam formosam dixerim), et adamavit: illamque innovat, ut non habeat maculam, aut rugam. O sponsam ornantem deformitatem sponsæ! *Audi, filia, audi, et vide*. Duo dicit, *Audi*, et *Vide*. Duo hæc ex te sunt, illud ab oculis, hoc ab auribus. Quoniam igitur dos ejus in auditu erat (si qui ex vobis acutius prævident, expectent tamen infirmiores: et vos laudo præoccupantes, et illis ignosco sequentibus), quoniam dos ejus in auditu erat (quid est, in auditu? In fide: *Nam fides ex auditu* [Rom. 10. 17.]) In fide, non in fruitione, nec in experientia omni, prius dixi, ipsum in duas partes divisisse dotem ejus, et alia ipsi dedisse pro arrhabone, alia vero in futurum tempus pollicitum esso. Quid ipsi dedit? Peccatorum veniam, supplicii remissionem, justitiam, sanctificationem, redemptionem, corpus dominicum, mensam divinam ac spiritualem, mortuorum resurrectionem. Hæc quippe omnia habuerunt apostoli. Itaque alia dedit, alia promisit: alia in experientia erant et fruitione, alia in spe et fide. Audi iterum. Quid dedit? Baptisma, sacrificium. Hæc in experientia. Vide autem. Quid promisit? Resurrectionem, corporum incorruptionem, unionem cum angelis, choreas cum archangelis, vitam in ipsius consortio, vitam immortalem, bona *Quæ oculus non vidit, et auris non audivit, et in cor hominis non ascenderunt, quæ præparavit Deus diligentibus se* (1. Cor. 2. 9).

46. Intelligite id, quod dicitur, ne perdati illud: ideo laboro, ut intelligatis. In duas igitur partes erat dos ejus divisa; in præsentia, et in futura; in ea quæ visu, et in ea quæ auditu percipiuntur: in ea quæ dantur, et in ea quæ ereduntur: in ea quæ in experientia, et in ea quæ in fruitione: in ea quæ in præsentia vita, et in ea quæ post resurrectionem. Hæc vides, illa audis. Vide igitur quid dicat illi, ut ne putaret quod hæc solum accepisset: etsi magna erant et ineffabilia, et mentem omnem superantia. *Audi, filia, et vide*: audi illa, et hæc vide; ut ne dicas: Rursum in spe? rursum in fide? rursum in futuro? Et vide: alia do, alia promitto: illa itaque in spe, hæc vero accipe pignora, hæc accipe in arrhabonem, hæc in specimen accipe. Promitto tibi regnum: crede ex præsentibus, crede mihi. Regnum mihi promittis? Etiam. Quod majus erat tibi dedi, nempe Dominum regni, *Qui proprio Filio non pepercit, sed pro nobis*

omnibus tradidit eum; quomodo non etiam cum illo omnia nobis donabit (Rom. 8. 32)? Resurrectionem das corporum? Etiam. Quod majus erat tibi dedi. Quodnam illud? Quod libereris a peccato. Quo pacto majus est illud? Quia peccatum mortem peperit. Matrem interfeci et filium non interficiam? Radicem arefeci, et fructum non tollam? *Audi, filia, et vide*. Quid videam? Mortuos suscitatos, leprosos mundatos, mare frenatum, paralyticum in vigorem restitutum, paradysum apertum, panes ubertim erogatos, peccata soluta, claudum subsilentem, latronem paradisi civem factum, publicanum in evangelistam mutatum, meretricem virgine continentem. Audi, et vide. Audi illa, hæc vide. A præsentibus argumentum accipe: de illis etiam pignora dedi tibi: hæc illis meliora sunt. Ecquid tandem dictura es? *Mea hæc sunt. Audi, filia, et vide*. Hæc dos sunt. Quid infert sponsa? Videamus. Et tu inferas quoque. Ecquid tu tandem, ut ne maneas indotata? Ego quid possim inferre ab altaribus, a nidore, a dæmonibus? quid inferendum habeo? Quid? Voluntatem et fidem. *Audi, filia, et vide*. Ecquid vis faciam? *Obliviscere populum tuum* (Psal. 44. 11). Quem populum? Dæmonas, idola, fumum, nidorem, sanguinem. *Et vide, et obliviscere populum tuum, et domum patris tui*. Dimitte patrem, et ad me veni. Ego Patrem dimisi, et ad te veni, et tu non dimittes Patrem tuum? Cæterum illud, dimisi, de Filio dictum, ne ita intelligas, quasi dimiserit. Me tibi attemperavi, dispensatione usus sum, carnem assumpsi. Hoc sponsi, hoc sponsæ est, ut relinquamus parentes, et nos mutuo copulemur. *Audi, filia, et vide, et obliviscere populum tuum, et domum patris tui*. Ecquid mihi das, si obliviscar? *Et concupiscet rex decorem tuum* (Ibid. v. 12). Habes amatorem Dominum. Si illum amatorem habeas, quæ illius sunt utique habes: si tamen quod dictum est possitis intelligere: subtilis quippe est sententia; voloque Judæorum linguam consuere.

Pulchritudo corporis ex natura; animæ ex virtute proficiscitur. — Sed hic mentem adhibete: sive enim quis audiat, sive non, ego sudio, ego terram aratro scindo. *Audi, filia, et vide, et obliviscere populum tuum, et domum patris tui, et concupiscet rex decorem tuum*. Hic decorem, qui sensum movet, intelligit Judæus; non spiritualem, sed corporeum.

47. Attende, discamus quæ sit corporea pulchritudo, et quæ spiritualis. Est anima, est corpus, duæ substantiæ sunt; est pulchritudo corporis, et est pulchritudo animæ. Quæ est pulchritudo corporis? Supercilium extensum, subridens gratia oculorum, gena rubens, labia puniceo colore, collum erectum, coma leniter fluctuans, digiti prælongi, statura arrecta, candor efflorescens. Hæc pulchritudo corporis vel a natura, vel a voluntate efficitur. In confesso autem est a natura proficisci. Attende ut philosophorum sententiam ediscas. Hæc pulchritudo, sive vultus, sive oculorum, seu comæ, seu frontis, vel a natura,

¹ savil., et quid vis, inquit.

πυράδειστον τειγίζει, καὶ ὡς μέλος περιέπει, καὶ ὡς κεφαλὴ προνοεῖ, καὶ ὡς ρίζα φυτεύει, καὶ ὡς ποιμὴν βόσκει, καὶ ὡς νυμφίος ἀρμόζεται, καὶ ὡς ἰλαστήριον συγχωρεῖ, καὶ ὡς πρόβατον θύεται, καὶ ὡς νυμφίος διατηρεῖ ἐν κάλλει, καὶ ὡς ἀνὴρ προνοεῖ τῆς κηδεμονίας. Πολλὰ τὰ νοήματα, ἵνα κῖν μικροῦ μέρους τῆς οἰκονομίας ἀπολαύσωμεν. *Ἀκουσον, θύγατερ*, καὶ ἴδε, καὶ βλέπε τὰ γαμικὰ πράγματα, καὶ πνευματικὰ. *Ἀκουσον, θύγατερ*. Θυγάτηρ ἦν τῶν διαιμόνων αὐτῆ πρώτον, θυγάτηρ τῆς γῆς, ἀναξία τῆς γῆς, καὶ νῦν γέγονε θυγάτηρ τοῦ βασιλέως. Τοῦτο δὲ ἠθέλησεν ὁ ἔρων αὐτῆς. Ὁ γὰρ ἔρων οὐκ ἐξετάζει τρόπον· ὁ ἔρωσ οὐ βλέπει ἀμορρίαν· διὰ τοῦτο δὲ καλεῖται ἔρωσ, ὅτι πολλάκις καὶ ἀμορρον φιλεῖ. Οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἐποίησεν· ἀμορρον εἶδεν (οὐ γὰρ ἀν αὐτὴν εἰποιμι εὐμορρον), καὶ ἠράσθη, καὶ ποιεῖ αὐτὴν νέαν, μὴ ἔχουσαν σπῖλον ἢ ρυτίδα. Ὁ νυμφίος καλλωπίζοντος ἀμορρίαν νυμφῆς! *Ἀκουσον, θύγατερ*, ἀκουσον, καὶ ἴδε. Δύο λέγει, *Ἀκουσον*, καὶ, *βλέπε*, τὰ δύο ἀπὸ σοῦ, τὰ μὲν τοῖς ὀφθαλμοῖς, τὰ δὲ τῇ ἀκοῇ. Ἐπεὶ οὖν ἡ προῖξ αὐτῆς ἐν ἀκοῇ ἦν· εἰ καὶ τινες ἠγύστερον προαῖδον, ἀναμενέτωσαν τοὺς ἀσθενεστέρους· καὶ ἡμᾶς ἐπαινῶ προλαθόντας, καὶ ἐκεῖνοις συγγνωτῶτα ἀκολουθοῦσιν· ἐπειδὴ ἡ προῖξ αὐτῆς ἐν ἀκοῇ ἦν (τὶ ἔστιν ἐν ἀκοῇ; Ἐν πίστει. *Ἡ γὰρ πίστις ἐξ ἀκοῆς*· ἐν πίστει, οὐκ ἐν ἀπολαύσει, οὐκ ἐν πείρᾳ πάσῃ), προαῖδον, ὅτι εἰς δύο μέρη διεῖλε τὴν προῖκα αὐτῆς, καὶ τὰ μὲν ἔδωκεν αὐτῇ ἀντὶ ἀρραβῶνος, τὰ δὲ ἐπηγγείλατο αὐτῇ εἰς τὸ μέλλον. Τί αὐτῇ ἰδῶκεν; Ἐδῶκεν αὐτῇ ἀμαρτημάτων συγχώρησιν, κολάσεως ἄφεσιν, δικαιοσύνην, ἀγιασμόν, ἀπολύτρωσιν, σῶμα θεσποτικόν, τράπεζαν θείαν, πνευματικὴν, νεκρῶν ἀνάστασιν. Ταῦτα γὰρ πάντα εἶχον οἱ ἀπόστολοι. Οὐκοῦν τὰ μὲν ἔδωκεν, τὰ δὲ ἐπηγγείλατο· καὶ τὰ μὲν ἐν πείρᾳ ἦν καὶ ἀπολαύσει, τὰ δὲ ἐν ἐλπίδι καὶ ἐν πίστει. Καὶ ἄκουε. Τί ἔδωκε; Τὸ βάπτισμα, τὴν θυσίαν. Ταῦτα ἐν πείρᾳ· βλέπε δέ. Τί ἐπηγγείλατο; Ἀνάστασιν, σωματικὴν ἀρραβῶνα, τὴν μετὰ ἀγγέλων ἔκθεσιν, τὴν μετὰ ἀρχαγγέλων χορείαν, τὴν [402] μετ' αὐτοῦ πολιτείαν, τὴν ζωὴν τὴν ἀκήρατον, τὰ ἀγαθὰ, *Ἄ σθραλλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὐκ οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίᾳ ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἢ ἠτολίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν*.

15'. Σύνετε τὸ λεγόμενον, μὴ ἀπολέσητε αὐτὸ· διὰ τοῦτο κάμνω, ἵνα νοήσητε. Εἰς δύο οὖν ἦν αὐτῆς ἡ προῖξ διηρημένη, εἰς τὰ παρόντα, καὶ εἰς τὰ μέλλοντα· εἰς τὰ ὁρώμενα, καὶ εἰς τὰ ἀκουόμενα· εἰς τὰ δεδομένα, καὶ εἰς τὰ πιστευόμενα· εἰς τὰ ἐν πείρᾳ, καὶ εἰς τὰ ἐν ἀπολαύσει· εἰς τὰ ἐν τῇ παρούσῃ ζωῇ, καὶ εἰς τὰ μετὰ τὴν ἀνάστασιν. Ταῦτα βλέπεις, ἐκεῖνα ἀκούεις. Βλέπε οὖν, τί λέγει αὐτῇ. ἵνα μὴ νομίσῃ, ὅτι ταῦτα μόνον ἔλαβε· καίτοι μέγιστα ἦν καὶ ἀπὸρρήτα καὶ πᾶσαν διάνοιαν ὑπερβαίνοντα. *Ἀκουσον, θύγατερ, καὶ ἴδε*· ἀκουσον ἐκεῖνα, καὶ βλέπε ταῦτα· ἵνα μὴ λέγῃς, Πάλιν ἐπ' ἐλπίδι; πάλιν ἐν πίστει; πάλιν ἐν τῷ μέλλοντι; Καὶ βλέπε· τὰ μὲν ἰδῶμι, τὰ δὲ ἐπαγγέλλομαι· ἐκεῖνα μὲν οὖν ἐν ἐλπίδι, ταῦτα δὲ λάβε ἐνέχυρα, ταῦτα λάβε ἀρραβῶνα, ταῦτα λάβε εἰς ἀπόδειξιν. Ἐπαγγέλλομαι σοι βασι-

λείαν· πιστεῦτε ἀπὸ τῶν παρόντων, πιστεύε μοι. Βασίλειαν μοι ἐπαγγέλλῃ; Ναί. Τὸ μεῖζόν σοι ἔδωκα, τὸν Δεσπότην τῆς βασιλείας, *ὃς γὰρ τοῦ ἰδίου Υἱοῦ οὐκ ἐξεῖσατο, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρῆκεν αὐτόν· πῶς οὐκ καὶ σὺν αὐτῷ τὰ πάντα ἡμῖν χαρίζεται*; Ἀνάστασιν· δύοσ σωματῶν; Ναί. Τὸ μεῖζόν σοι ἔδωκα. Ποῖον; Ἀπαλλαγῆναι ἀμαρτίας. Πῶς τὸ μεῖζον; (Ὅτι τὸν θάνατον ἡ ἀμαρτία ἔτεκεν. Τὴν μητέρα ἔσφαξα, καὶ τὸν υἱὸν οὐ σφάζω· τὴν ρίζαν ἐξήρανα, καὶ τὸν καρπὸν οὐκ ἀναρῶ, *Ἀκουσον, θύγατερ, καὶ ἴδε*. Τί ἴδω; Νεκροὺς ἐγειρομένους, λεπροὺς καθαιρομένους, χαλινομένην θάλασσαν, παραλυτικὸν σφιγγόμενον, παράδειστον ἀνοιγόμενον, ἄρτους πηγάζοντας, ἀμαρτήματα λυόμενα, χυλὸν πηδῶντα, ληστὴν παραδείσου πολίτην γενόμενον, τελώνην εὐαγγελιστὴν γενόμενον, παρθένου σεμνοτέραν τὴν πόρνην. *Ἀκουσον, καὶ ἴδε*· ἀκουσον ἐκεῖνα, καὶ βλέπε ταῦτα. Ἀπὸ τῶν παρόντων λάβε ἀπόδειξιν· καὶ περὶ ἐκεῖνων ἔδωκα σοι ἐνέχυρα· ταῦτα ἐκεῖνων ἀμείνω. Καὶ τί θέλεις λέγειν; Ταῦτα ἐμά. *Ἀκουσον, θύγατερ, καὶ ἴδε*. Ταῦτα ἡ προῖξ. Τί εἰσφέρει ἡ νύμφη; Ἰδῶμεν. Καὶ σὺ εἰσένεγκε τί ποτε, ἵνα μὴ ἦς ἀπροικὸς; Ἐγὼ τί ἔχω, φησὶν, εἰσένεγκεῖν ἀπὸ βωμῶν, ἀπὸ κνίσσης, ἀπὸ δαιμόνων; τί ἔχω εἰσένεγκεῖν; Καί; Γνώμην καὶ πίστιν. *Ἀκουσον, θύγατερ, καὶ ἴδε*. Καὶ τί ὀλέεις ποιῆσαι; *Ἐπιλάβου τοῦ λαοῦ σου*. Ποίου λαοῦ; Τῶν δαιμόνων, τῶν εἰδώλων, τοῦ καπνοῦ, τῆς κνίσσης, τοῦ αἵματος. *Καὶ ἴδε, καὶ ἐπιλάβου τοῦ λαοῦ σου*, καὶ τοῦ οἴκου πατρὸς σου. Ἄφες τὸν πατέρα, καὶ δεῦρο πρός με. Ἐγὼ τὸν Πατέρα ἀφήκα, καὶ ἦλθον πρὸς σέ, καὶ σὺ οὐκ ἀφίης τὸν σὸν πατέρα; Ἄλλα τὸ, ἀφήκα, ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ, μὴ ἐγκατάλειψιν νόμιζε. Συγκατέβην, ὀκονόμηκα, σάρκα ἀνέλαβον. Τοῦτο νυμφίον, τοῦτο νύμφης, ἵνα καταλείψῃ τοὺς γονέας, καὶ ἀλλήλοις ἀρροσώμεθα. *Ἀκουσον, θύγατερ, καὶ ἴδε, καὶ ἐπιλάβου τοῦ λαοῦ σου, καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς σου*. Καὶ τί μοι δίδως, ἐάν [403] ἐπιλάβωμαι; *Καὶ ἐπιθυμήσει ὁ βασιλεὺς τοῦ κάλλους σου*. Ἐχεις ἔραστὴν τὸν Δεσπότην. Ἄν ἐκεῖνον ἔραστὴν ἔχης, τὰ ἐκεῖνον καὶ ἔχεις· ἐάν ἂν δυνθῆτε συνιδεῖν τὸ λεγόμενον· λεπτόν γάρ ἐστι τὸ νόημα, καὶ βούλομαι ἀπορῥέψαι· Ἰουδαίων τὴν γλῶτταν.

Ἄλλὰ συντείνετε μοι τὴν διάνοιαν· ἂν τε γὰρ ἀκούη τις, ἂν τε μὴ ἀκούῃ, ἐγὼ σκάπτω, ἐγὼ ἀροτριῶ. *Ἀκουσον, θύγατερ, καὶ ἴδε, καὶ ἐπιλάβου τοῦ λαοῦ σου, καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς σου, καὶ ἐπιθυμήσει ὁ βασιλεὺς τοῦ κάλλους σου*. Κάλλος ἐνταῦθα τὸ αἰσθητὸν λέγει ὁ Ἰουδαῖος, οὐκ τὸ νοητὸν, ἀλλὰ τὸ σωματικόν.

15'. Πρόσχε, μάθωμεν τί ἐστι σωματικὸν κάλλος, καὶ τί ἐστι νοητόν. Ἐστὶ ψυχὴ, ἐστὶ σῶμα, δύο οὐσίαι εἰσὶν· ἐστὶ κάλλος σώματος, καὶ ἐστὶ κάλλος ψυχῆς. Τί ἐστὶ κάλλος σώματος; Ὀφρὺς ἐκτεταμένη, ὀφθαλμὸς μειδιῶν, παρειαὶ ἐρυθραίνουμένη, χεῖλη φοινικίζοντα, τράχηλος ἀνεστηκῶς, κόμη κραιδαινομένη, δάκτυλοι εὐμήκεις, ἡλικία ἀνεστηκυῖα, λευκότης ἐπανθοῦσα. Τοῦτο τὸ κάλλος, τὸ σωματικὸν ἀπὸ φύσεως γίνεται, ἢ ἀπὸ προαιρέσεως; Ὁμολόγηται, ὅτι ἀπὸ φύσεως. Πρόσχε ἵνα μάθῃς φιλοσόφων νοήματα. Τοῦτο τὸ κάλλος, τὸ τῆς ὄψεως, τὸ τοῦ ὀφθαλμοῦ, τὸ τῆς κόμης, τὸ τοῦ μετώπου, φύσεως γίνεται, ἢ ἀπὸ

* Ἐρωσ, ὅτι πολλάκις καὶ ἀμορρον φιλεῖ. Etymologicon: Ἐρωσ, παρὰ τὸ εἶρην τὰς ψυχὰς τῶν ἐρώντων τοῖς ἐρωμένοις, ὁ ἐστὶν ἐπεσθα· τυρλὸς γὰρ ὁ ἔρων περὶ τοῦ ἐρωμένου. Sed hoc ultimum de Christo dici nequit.

b Savil. τὰ ἐκεῖνου κέκτται. Λάβε τὰ ἐκεῖνου, καὶ ἔχεις ἐκεῖνον, ἐάν.

προαιρέσεως. Εὐδὸλον ὅτι ἀπὸ φύσεως γίνεται. Ἡ γὰρ ἀμορφος, κἄν μυρία φιλοκαλήσῃ, εὐμορφος γενέσθαι οὐ δύναται κατὰ τὸ σῶμα· τὰ γὰρ τῆς φύσεως ἀκίνητα, ὅροις πεπέδηται, μὴ μεταβαίνοντα. Ἢ τοίνυν καλῆ, ἀεὶ καλῆ, κἄν μὴ ἔχη φιλοκαλίαν· ἢ δὲ ἀμορφος εὐμορφον ποιῆσαι οὐ δύναται, οὐδὲ ἡ εὐμορφος ἀμορφον. Διὰ τί; Ἐπειδὴ φύσεώς ἐστι ταῦτα. Εἶδες οὖν σωματικὸν κάλλος; Ἄγωμεν ἔσω εἰς τὴν ψυχὴν· ἡ δούλη πρὸς τὴν δέσποιναν. Πρὸς τὴν ψυχὴν ἄγωμεν. Βλέπε ἐκεῖνο κάλλος, μάλλον δὲ ἄκουε ἐκεῖνο· οὐ γὰρ δύνασαι αὐτὸ ἰδεῖν· ἀόρατον γὰρ ἐστίν. Ἄκουε ἐκεῖνο τὸ κάλλος. Τί οὖν ἐστὶ κάλλος ψυχῆς; Σωφροσύνη, ἐπιείκεια, ἐλεημοσύνη, ἀγάπη, φιλαδελφία, φιλοστοργία, ὑπακοὴ Θεοῦ, νόμου πλήρωσις, δικαιοσύνη, συντριβὴ διανοίας. Ταῦτα κάλλη ψυχῆς. Ταῦτα τοίνυν οὐκ ἐστὶ φύσεως, ἀλλὰ προαιρέσεως. Καὶ ὁ μὴ ἔχων, δύναται ταῦτα λαβεῖν, ὁ δὲ ἔχων, ἐὰν βραθυμῆσῃ, ἀπώλεσεν. Ὡσπερ γὰρ ἔλεγον ἐπὶ τοῦ σώματος, ὅτι ἡ ἀμορφος εὐμορφος γενέσθαι οὐ δύναται· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς τὸ ἐναντίον λέγω, ὅτι ἡ ἀμορφος ψυχὴ εὐμορφος γενέσθαι δύναται. Τί γὰρ ἀμορφότερον τῆς ψυχῆς Παύλου, ὅτε βλάσφημος ἦν καὶ ὑβριστής· τί δὲ εὐμορφότερον αὐτοῦ, ὅτε ἔλεγε, *τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἠγωνίσμαι, τὸν δρόμον τετέλεκα, τὴν πίστιν τετήρηκα*; Τί ἀμορφότερον τῆς ψυχῆς τοῦ ληστοῦ; τί δὲ εὐμορφότερον αὐτοῦ ἐγένετο, ὅτε ὑπήκουσεν, Ἄμην λέγω σοι, *σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ*; Τί ἀμορφότερον τοῦ τελώνου, ὅτε ἤρπασε; τί δὲ εὐμορφότερον, ὅτε τὴν οἰκειάν ἔδωκε γνῶμην; Ὁρᾷς ὅτι τὴν εὐμορφίαν τοῦ σώματος οὐ δύνασαι μεταλλάσσειν· οὐ γὰρ ἐστὶ προαιρέσεως, ἀλλὰ φύσεως. Ἡ δὲ τῆς ψυχῆς εὐμορφία ἐκ τῆς προαιρέσεως ἡμῖν πορίζεται. Ἐλαθεὶς τοὺς ὄρους. Ποιους; Ὅτι τὸ κάλλος τῆς ψυχῆς ἀπὸ ὑπακοῆς τοῦ [404] Θεοῦ. Ἐὰν γὰρ

ὑπακούσῃ τῷ Θεῷ ἡ ἀμορφος ψυχὴ, ἀποτίθεται τὴν ἀμορφίαν, καὶ γίνεται εὐμορφος. *Σαῦλε, Σαῦλε, εἰ με διώκεις; Ὁ δὲ· Καὶ τίς εἶ, Κύριε; Ἐγὼ εἰμι Ἰησοῦς*. Καὶ ὑπήκουσε, καὶ ἡ ὑπακοὴ τὴν ἀμορφον ψυχὴν εὐμορφον ἐποίησε. Πάλιν τῷ τελώνῃ λέγει, *Δεῦρο, ἀκολούθει μοι*. Καὶ ἀνέτη ὁ τελώνης, καὶ ἐγένετο ἀπόστολος· ἡ ἀμορφος ψυχὴ ἐγένετο εὐμορφος. Πόθεν; Ἀπὸ ὑπακοῆς. Πάλιν τοῖς ἀλιεῦσι λέγει, *Δεῦτε ὀπίσω μου, καὶ ποιήσω ὑμᾶς γενέσθαι ἀλιεῖς ἀνθρώπων*· καὶ ἀπὸ τῆς ὑπακοῆς ἐγένετο εὐμορφος αὐτῶν ἡ διάνοια. Ἰδωμεν ὡς ποῖον λέγει κάλλος. Ἄκουσον, *θύγατερ, καὶ ἴδε, καὶ ἐπιλάβου τοῦ λαοῦ σου, καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς σου, καὶ ἐπιθυμήσει ὁ βασιλεὺς τοῦ κάλλους σου*. Ποῖον κάλλος ἐπιθυμήσει; Τὸ ψυχικόν. Πόθεν; Ὅτι ἐπελάθετο. Λέγει, Ἄκουσον οὖν, καὶ ἐπιλάβου. Ταῦτα προαιρέσεώς ἐστίν. Ἄκουσον, εἶπεν. Ἀμορφος ἀκούει, καὶ ἡ ἀμορφία αὕτη οὐ λύεται ἢ τοῦ σώματος. Εἶπα τῇ ἀμαρτωλῇ, Ἄκουσον, καὶ εἰ ὑπακούσει, βλέπει οἷα ἡ εὐμορφία. Ἐπεὶ οὖν ἡ ἀμορφία τῆς νύμφης οὐκ ἦν φυσικὴ, ἀλλὰ προαιρετικὴ (οὐ γὰρ ἤκουσε τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ παρέδῃ), διὰ τοῦτο ἐτέρω φαρμάκῳ ἀγεῖ αὐτήν. Ἀμορφος τοίνυν ἐγένου, οὐκ ἀπὸ φύσεως, ἀλλὰ προαιρέσεως· καὶ εὐμορφος ἐγένου ἀπὸ ὑπακοῆς. Ἄκουσον, *θύγατερ, καὶ ἴδε, καὶ ἐπιλάβου τοῦ λαοῦ σου, καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς σου, καὶ ἐπιθυμήσει ὁ βασιλεὺς τοῦ κάλλους σου*. Εἶτα ἵνα μάθῃς, ὅτι οὐδὲν λέγει αἰσθητὸν, ἀκούων τὸ κάλλος, μὴ ὀφθαλμὸν νομίσης, μὴ βίβα, μὴ στόμα, μὴδὲ τράχηλον, ἀλλ' εὐλάβειαν, πίστιν, ἀγάπην, τὰ ἔνδον· *Πᾶσα γὰρ ἡ δόξα τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως ἔσωθεν*. Ὑπὲρ δὲ τούτων ἀπάντων εὐχαριστήσωμεν τῷ Θεῷ, τῷ δοτῆρι, ὅτι αὐτῷ πρόκειται μόνω δόξα, τιμὴ, κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἄμην.

MONITUM

Hanc homiliam duabus prioribus de Eutropio subnectendam esse, ipsa rerum series suadet. Cum enim Gainas post impetratum, partim vi, partim dolo, Eutropii ruinam perniciemque, pctulantior in dies evaderet, eo demum impudentiæ processit, ut armis copiisque instructus, Saturnini et Aureliani, qui later imperii proceres eminebant, capita deposceret, nec nisi hac conditione se arma positurum esse minitaretur. Arcadius vero Imperator, qui ob inertiam metumque cuivis injuriæ opportunus erat, rem quantumvis indignam denegare non ausus, tantos viros ad necem traditurus erat; nisi Chrysostomus, utpote communis omnium pater, sic ille Gainam adiiisset, *Obambulans, Inquit, exhortans, obtestans, supplicans, ut a*

[405] ΟΜΙΛΙΑ

Ὅτε Σατορνίνος καὶ Αὐρηλιανὸς ἐξωρίσθησαν, καὶ Γαϊνᾶς ἐξῆλθε τῆς πόλεως· καὶ περὶ φιλαργυρίας.

α'. Πολὺν ἐστίγησα χρόνον, καὶ διὰ μακροῦ πάλιν πρὸς τὴν ὑμετέραν ἐπανήλθον ἀγάπην· ἀλλ' οὐ βραθυμία

τινὲ καὶ ὀκνηρὸν σώματος, ἀλλὰ τὰς παραχρᾶς καταστῆλλον, τὰ κύματα κοιμίζων, τὸν χειμῶνα διορθούμενος,

vel a voluntate efficiunt. Palam est a natura effici. Nam deformis etiam si innumeris utatur artificiis, quod ad corpus attinet, formosa effici nequit: etenim quæ sunt a natura, immota manent, definita terminis, qui præteriri nequeunt. Quæ igitur pulchra est, semper est pulchra, etsi nullo utatur artificio; deformis vero se formosam facere nequit, nec formosa deformem. Quare? Quia naturæ sunt hæc. Vidistine ergo corpoream pulchritudinem? Eamus intus ad animam: ancilla dominam adeat. Ad animam ducamus. Vide pulchritudinem illam, imo potius audi; non potes enim illam videre: invisibilis quippe est. Audi illam pulchritudinem: Quid igitur est animæ pulchritudo? Temperantia, modestia, eleemosyna, caritas, fratrum amor, benignitas, obsequentia Deo præstita, legis observatio, justitia, contritio animi. Hæc animæ pulchritudo. Hæc itaque naturæ non sunt, sed propositi. Ea qui non habet, adipisci potest: qui habet, si supine se gerat, utique perdit. Ut enim de corpore dicebam, deformem non posse formosam fieri: sic et de anima contrarium dico, deformem animam formosam fieri posse. Quid enim anima Pauli deformius, quando blasphemus et contumeliosus erat? quid vero formosius illa, cum diceret: *Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi* (2. Tim. 4. 7)? Quid deformius anima latronis? quid contra formosius ea cum audivit, *Amen, dico tibi, hodie mecum eris in paradiso* (Luc. 23. 43)? Quid deformius publicano, quando rapiebat? quid vero formosius illo, quando propriam edidit sententiam? Vides te formam corporis non posse mutare: non enim id voluntatis est, sed naturæ. Animæ vero decor ex proposito nobis comparatur. Accepistis definitiones. Quas vero? Pulchritudinem animæ ex obsequentia erga Deum pro-

ficiendi. Si enim deformis anima Deo obtemperaverit, deformitatem ponit, et formosa efficitur. *Saule, Saule, quid me persequeris? Ille vero, Et quis es, Domine Ego sum Jesus* (Act. 9. 4. 5). Et obedivit, et obedientia deformem animam formosam effecit. Rursu publicano dicit: *Veni, sequere me* (Matth. 9. 9). Et surrexit publicanus, factusque est apostolus: deformis anima formosa effecta est. Undenam? Ex obedientia. Rursum piscatoribus dicit: *Venite post me, et faciam vos fieri pisces hominum* (Matth. 4. 19), exque obedientia ipsorum mens formosa facta est. Hic videamus quam dicat pulchritudinem. *Audi, filia, et vide, et obliviscere populum tuum, et domum patris tui, et concupiscet rex decorem tuum*. Quem decorem concupiscet? Utique animæ. Undenam? Quia oblata est. Dicit, *Audi igitur, et obliviscere*. Hæc voluntatis sunt. *Audi, ait*. Deformis audit, et deformitas corporis non solvitur. Dic peccatrici animæ, *Audi: et si obediat, vide quali decore ornatur*. Quia igitur deformitas sponsæ non erat naturalis, sed voluntaria (non enim audierat Deum, sed prævaricata fuerat), ideo alia illam medicina ducit. Deformis igitur facta es, non ex natura, sed ex voluntate: et ex obedientia formosa facta es. *Audi, filia, et vide, et obliviscere populum tuum, et domum patris tui, et concupiscet rex decorem tuum*. Deinde ut discas, eum hic nihil sensibile dicere, cum audis pulchritudinem, ne oculos putes, non nasum, non os, non collum; sed pietatem, fidem, caritatem, quæ intus sunt: *Omnis enim gloria filie regis ab intus* (Psal. 44. 14). Pro his vero omnibus gratias agamus Deo horum datori, quia ipsum solum decet gloria, honor, imperium in sæcula sæculorum. Amen.

IN HOMILIAM CUM SATURNINUS ET AURELIANUS, ETC.

dominis ea calamitas depelleretur; idque demum a barbaro impetrasset, ut satis haberet si Saturninus et Aurelianus in exilium mitterentur. Id accidit anno circiter ineunte 400, ut pluribus in Vita Chrysostomi narratur. Quo peracto negotio hanc concionem habuit; ubi de Constantinopolitano tumultu, de vicissitudine humanarum rerum, de divitiarum vanitate eleganter pro more suo disserit. Paupertatis bona deprædicat, utpote quæ tantam præstet securitatem, quantum divitiarum periculum pariunt. Demum exemplo Jobi ad calamitates fortiter ferendas hortatur, et sic concionem claudit.

Incerti interpretationem Latinam, plurimis in locis emendatam, e regione Græci textus posuimus.

HOMILIA,

CUM SATURNINUS ET AURELIANUS ACTI ESSENT IN EXILIUM, ET GAINAS EGRESSUS ESSET E CIVITATE; ET DE AVARITIA (a).

1. Multo tempore silui, et post longum temporis
(a) Collata cum Ms. Reg. 1974.

spatium ad caritatem vestram reversus sum: verum id non accidit ulla vel animi socordia, vel corporis

desidia, sed abfui tumultus componens, fluctus atque tempestatem sedans : eosque qui jam demergi ceperant, ad portum et in tranquillum porrecta manu reducere studens. Sum enim communis omnium pater, eoque necesse est curam agere non tantum eorum qui stant, sed eorum quoque qui collapsi sunt : non illorum tantum, qui secundis navigant ventis, sed et illorum qui tempestate jactantur : non eorum modo qui in tuto sunt, verumetiam illorum qui periclitantur. Harum sane rerum gratia reliqui vos ad temporis spatium, obambulans, exhortans, obtestans, supplicans, ut a dominis ea calamitas depelleretur. Posteaquam autem inamœnis illis ac tristibus finis est impositus, denuo me ad vos recepi, qui in tuto estis, qui multa cum tranquillitate navigatis. Ad illos profectus eram, ut tempestatem sedarem : ad vos reversus sum, ne qua tempestas exoriatur. Ad illos discesseram ut eos a molestiis liberarem : ad vos redii, ne in molestias incidatis. Quemadmodum enim oportet habere curam, non eorum modo qui stant, sed eorum quoque qui lapsi sunt : ita rursus non lapsi tantum nobis debent esse curæ, sed et stantes : illi, ut erigantur, hi, ne cadant : illi, ut ab urgentibus malis liberentur, hi, ne incurrant in ærumnas imminentes. Nihil enim est in rebus humanis stabile, nihil inconcussum, sed ea sunt quasi mare vesanicus, quotidie parturiens naufragia stupenda gravissimaque.

Constantinopolitani tumultus imago. — Omnia tumultuum ac turbarum plena sunt; omnia scopuli et precipitia; omnia rupes sub aquis latentes; omnia terrores, discrimina, suspensiones, tremores et angores. Nemo cuiquam fidit, a suo quisque proximo metuit. Tempus fortassis illud in propinquo est, quod propheta depinxit his verbis : *Ne fiduciam habeatis in amicis, et in principibus nolite spem ponere* (Mich. 7. 5); a suo quisque proximo cavete; *A conjuge tua cave, ne quid illi credas.* Quid ita tandem? Quia tempus malum est, *Quia omnis frater insidiatur calcaneo, et omnis amicus dolose incedit* (Jerem. 9. 4). Non est amicus tutus, non frater firmus. Sublatum est caritatis bonum; civile bellum occupat omnia, civile, et non apertum, sed obumbratum. Innumere ubique larvæ, simulataeque facies. Multa ovium vellera, innumeri ubique lupi sub his occultati : ut jam inter hostes aliquis tutius vixerit, quam inter eos qui videntur amici. Qui heri adulabantur, qui manus osculabantur, hodie repente comperti sunt esse hostes, abjectisque larvis facti sunt omnibus accusatoribus acerbiores; pro quibus hesterno die gratias agebant, hos nunc incusant et calumniantur.

2. *Adversus avaritiam; paupertatis bona.* — Quæ est igitur horum omnium causa? Pecuniarum amor, vesana divitiarum cupiditas, morbus insanabilis, formax quæ numquam exstinguitur, tyrannus quaquaversum per totum orbem terrarum diffusa. Hanc ob causam et nos quæ prius dicebamus, nunc dicere non desinemus, tametsi nuper complures incusabant nos, talia loquentes : Itane numquam desines adversus divites armatam habere linguam? non desi-

nes hos assidue impugnare? Num ego cum illis bellum gero? num adversus illos armorum? An non potius pro illis cuncta tum dico, tum facio; ipsi vero adversus seipsos gladios acuunt? An non id declaravit ipsa rerum experientia, quod ego quidem, increpans et assidue objurgans, quærebam illorum commodum, sed illi verius sunt hostes qui nobis hæc loquentibus culpam impingunt? Vidistis eventus rerum cum oratione nostra congruere. An non semper dixi, fugitivas esse divitias, ab hoc ad illum transeuntes? Atque utinam transissent solum, non etiam occidissent : utinam discessissent tantum, ac non e medio quoque sustulissent. Nunc autem præterquam quod deserunt, etiam gladio tradunt, et in barathrum pertrahunt, eo quod sint periculosæ proditricæ, cumque iis potissimum bellum gerunt, a quibus amantur. Ingratæ sunt, fugitivæ, homicidæ, implacabiles, bestię incurabiles, precipitium undequaque præruptum, scopulus assiduis plenus fluctibus, mare innumeris ventis agitatum, tyranni acerbe imperantes, dominæ quovis barbaro sæviores, inimicæ irreconciliabiles, hostes implacabiles, quæque numquam erga eos a quibus possidentur, remittunt similitatem.

3. At non hujusmodi paupertas, sed iis quæ dicta sunt contraria. Ea siquidem est tutum asylum, portus tranquillus, perpetua securitas, deliciae periculorum expertes, voluptas sincera, vitaurbationum nescia, vita fluctuum ignara, copia inexpugnabilis, philosophiæ parens, frenum arrogantiae, supplicii sublatio, radix modestiæ. Cur itaque hanc fugientes, illas persequimini? illas hostes, illas homicidas, illas quavis bestia sæviores? Talis enim est pecuniarum amor, tale vesanum auri studium. Cur hostem tibi perpetuum contubernalem facis? cur bestiam irritas, quam delinare oportuit? Et quo pacto, inquis, fiet mansucta? Si vel nunc mea verba toleretis, cum clades adsunt, cum calamitas viget, cum omnes in tumultu sunt ac mœrore. Qui fieri possit ut bestia non sit bestia? Equidem possum illam immutare, si vos velitis : nam ea sermonum vis est. Quo pacto igitur a feritate sua mutabitur? Si didicerimus quomodo sæva efficitur. Quomodo ergo sæva efficitur? More leonum, more pardorum, more ursorum, qui dum includuntur coercenturque in tenebris, erigunt animos, acuuntque iras : itidem et divitiæ dum includuntur et defodiuntur, acrius rugiunt quam leones, ac terrorem undique incutiunt; quod si eas e tenebris educas, et in egenorum ventres disseminas, ex feris bestiis fiunt oves, ex insidiis præsidia, ex scopulis portus, ex naufragio tranquillitas. Quandoquidem hoc et in navigiis videre licet : si quando onus est justo gravius, demergit cymbam : rursus cum est moderatum, prospero fertur cursu. Idem usu venit in nostris aedibus : cum ultra quam usus postulat, congeris pecunias, exigui venti flatus, et quivis rerum inexpectatarum incursus demergit cum viris cymbam : at si tantum reponas, quantum postulat necessitas, etiamsi vehemens turbo ingruat, facile percurris undas. Noli igitur plus concupiscere, quam exigit necessitas, ne

τοὺς ναυαγοῦντας ἀνιμώμενος, τοὺς γινομένους ὑποβρυχίους πρὸς λιμένα καὶ γαλήνην χειραγωγῆσαι σπεύδων. Κοινὸς γάρ εἰμι πάντων πατήρ, καὶ οὐ τῶν ἐστῶτων μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν πεπτωκότων φροντίζειν ἀναγκαῖον· οὐχὶ τῶν ἐξουρίας φερομένων, ἀλλὰ καὶ τῶν κλυδωνιζομένων· οὐχὶ τῶν ἐν ἀσφαλείᾳ, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν κινδύνοις. Διὰ δὲ ταῦτα τὴν παρελθόντα ἀπελείφθη ἐνδοῦς χρόνον περιῶν, παρακαλῶν, δεόμενος, ἰκετεύων τοῖς κυρίοις λυθῆναι τὴν συμφορὰν. Καὶ ἐπειδὴ τέλος ἔλαβεν ἐκείνα τὰ σκυθρωπά, πάλιν πρὸς ὑμᾶς ἐπανήλθον τοὺς ἐν ἀσφαλείᾳ ὄντας, τοὺς μετὰ πολλῆς πλεόντας τῆς γαλήνης. Πρὸς ἐκείνους ἀφικόμεν ὥστε λύσαι τὴν χειμῶνα· πρὸς ὑμᾶς ἐπανήλθον, ὥστε μὴ γενέσθαι χειμῶνα. Πρὸς ἐκείνους ἀπῆειν, ἵνα ἀπαλλάξω τῶν λυπηρῶν· πρὸς ὑμᾶς παρεγενόμην, ἵνα μὴ περιπέσῃτε τοῖς σκυθρωποῖς. Ὡσπερ οὐχὶ τῶν ἐστῶτων δεῖ φροντίζειν μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν πεπτωκότων· οὕτω πάλιν οὐχὶ τῶν πεπτωκότων μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐστῶτων· ἐκείνων μὲν, ἵνα ἀναστῶσιν, τούτων δὲ, ἵνα μὴ καταπέσωσιν· ἐκείνων μὲν, ἵνα ἀπαλλαγῶσι τῶν κατεχόντων δεινῶν, τούτων δὲ ἵνα μὴ περιπέσωσι τοῖς προσδοκωμένοις λυπηροῖς. Οὐδὲν γὰρ βέβαιον, οὐδὲν ἀκίνητον τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων, ἀλλὰ μιμεῖται ὁλόκασσαν μαινομένην, καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν ὠδίνει ναυάγια ξένα καὶ χαλεπά.

Πάντα θορύβων γέμει καὶ ταραχῆς· πάντα σκόπελοι καὶ κρημνοί· πάντα ὕφαλοι καὶ σπιλάδες· πάντα φόβοι, καὶ κίνδυνοι, καὶ ὑποψαίαι, καὶ τρόμοι, καὶ ἀγωνίαι. Οὐδεὶς οὐδενὶ θαρρῆει, τὸν πλησίον ἕκαστος δέδοικεν. Ἐκεῖνος πάρεστιν ὁ καιρὸς τάχα, ὅν ὁ προφήτης ὑπογράφων ἔλεγε· *Μὴ πιστεύετε ἐν φίλοις, καὶ ἐπὶ ἠγουμένοις μὴ ἐλπίζετε*. Ἐκαστος ἀπὸ τοῦ πλησίον ἀφῆξεσθε· Ἄπὸ τῆς συγκροτοῦ σου *σύλαξον τοῦ ἀναθέσθαι* α αὐτῆ. Τί δήποτε; Ὅτι καιρὸς πονηρὸς ἐστίν, Ὅτι πῶς ἀδελφὸς πτέρην πτερνιεῖ, καὶ πᾶς φίλος δολῶς πορεύεται. Οὐκ ἐστὶ φίλος ἀσφαλῆς, οὐκ ἀδελφὸς βέβαιος. Ἀνήρηται τὸ τῆς ἀγάπης καλόν· ἐμφύλιος ἅπαντα κατέχει πόλεμος, ἐμφύλιος, καὶ οὐτε οὗτος δήλος, [406] ἀλλὰ συνεσκιασμένος. Μυρία πανταχοῦ προσωπεῖα. Πολλὰ τῶν προβάτων αἱ δοραὶ, ἀναριθμητοὶ πανταχοῦ κερκρυμένοι λύκοι· καὶ ἀσφαλέστερον ἂν τις ἐν πολεμίοις μᾶλλον βιώσειεν, ἢ ἐν τοῖς δοκοῦσιν εἶναι φίλοις. Οἱ χθὲς θεραπεύοντες, οἱ κολακεύοντες, οἱ χεῖρας καταφιλοῦντες, ἀρόρον νῦν πολέμιοι ἀνεφάνησαν, καὶ τὰ προσωπεῖα βίψαντες, κατηγόρων ἀπάντων πικρότεροι γεγόνασιν, ὑπὲρ ὧν πρώην χάριτας ὡμολόγουν, ὑπὲρ τούτων ἐγκαλοῦντες καὶ διαβάλλοντες.

β. Τί οὖν πάντων αἴτιον; Τούτων ὁ τῶν χρημάτων ἔρως, ἡ περὶ τὴν φιλαργυρίαν μανία, τὸ νόσημα ἀνίατον, ἡ κάμινος ἡ μηδέποτε σθεννυμένη, ἡ τυραννὶς ἡ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἐκτεταμένη. Διὰ δὲ τοῦτο καὶ ἡμεῖς ἂ πρότερον ἐλέγομεν, καὶ νῦν λέγοντες οὐ πασόμεθα, καίτοι πολλοὶ πρῶν ἡμῖν ἐνεκάλου, καὶ ταῦτα ἔλεγον· Οὐ παύη κατὰ τῶν πλουτούντων ὀπλιζόμενος τῇ γλώττῃ; οὐ παύη συνεχῶς τοιοῦτος πολεμῶν; Μὴ ἐγὼ τούτοις πολέμῳ; μὴ

ἐγὼ κατ' αὐτῶν ὀπλιζομαι; οὐκ ἐγὼ μὲν ὑπὲρ σῶτων πάντα λέγω καὶ ποιῶ, αὐτοὶ δὲ κατ' αὐτῶν τὰ ζήφῃ ἠκόνησαν; οὐκ ἔδειξε τῶν πραγμάτων ἡ πείρα, πῶς ἐγὼ μὲν, ὁ ἐπιτιμῶν καὶ συνεχῶς ἐγκαλῶν, τὸ συμφέρον ἐζήτουν, πολέμιοι δὲ μᾶλλον ἐκείνοι, οἱ ἐπιτιμῶντες ταῦτα λέγουσιν ἡμῖν; Ἴδετε ἐπὶ τῶν πραγμάτων τὰ ῥήματα ἐξεληθόντα τὰ ἡμέτερα. Οὐκ αἶε ἔλεγον, ὅτι δραπέτης ἐστὶν ὁ πλοῦτος ἀπὸ τούτου πρὸς ἐκείνον βαίνων; Καὶ εἶθε μετέβαινε μόνον, καὶ μὴ καὶ ἀπέκτεινε· εἶθε μεθίστατο, καὶ μὴ καὶ ἀνήρει. Νῦν δὲ καὶ ἐρήμους καταλιμπάνει τῆς αὐτοῦ προστασίας, καὶ τῷ ζήφει παραδίδωσι, καὶ ἐπὶ τὸ βράθρον ἄγει, προδότης ὢν χαλεπὸς, καὶ τούτοις μάλιστα πολεμῶν, τοῖς φιλοῦσιν αὐτόν. Δραπέτης ἐστὶν ἀγνώμων, ἀνδροφόνος ἀμελικτος, θηρίον ἀτιθάσσευτον, κρημνὸς πανταχόθεν ἀπτόμος, σκόπελος διηνεκῶν κυμάτων γέμων, πέλαγος ὑπὸ μυρίων ἀέμων διακοπτόμενον, τύραννος χαλεπὸς ἐπιτάττων, δεσπότης ἢ βαρβάρου τινὸς χαλεπότερος, ἐχθρὸς ἄσπονδος, πολέμιος ἀκατάλλακτος, οὐδέποτε τὴν πρὸς τοὺς κεκτημένους αὐτὸν καταλύων ἐχθραν.

γ. Ἄλλ' οὐχ ἡ πενία τοιοῦτον, ἀλλ' ἀπειναντίας τῶν εἰρημένων. Χωρῖον γάρ ἐστιν ἀσυλον, λιμὴν γαλήνης, ἀσφάλεια διηνεκῆς, τρυφή κινδύνων ἀπηλλαγμένη, ἡδονὴ εἰλικρινῆς, βίος ἀτάραχος, ζωὴ ἀκύμαντος, εὐπορία ἀκαταμάχητος, φιλοσοφίας μήτηρ, χαλινὸς ἀπονοίας, ἀναίρεισις κολάσεως, βίβια ταπεινοφροσύνης. Τίνος οὖν ἕνεκεν, εἰπέ μοι, ταύτην φεύγοντες, ἐκείνην διώκετε τὴν πολεμίαν, τὴν ἀνδροφόνον, τὴν θηρίου παντὸς χαλεπωτέραν; Τοιοῦτον γὰρ ἡ φιλαργυρία τοιοῦτον ἡ περὶ τὰ χρήματα μανία. Τί πολέμιον συγκατοικίζεις σαυτῷ διηνεκῇ διαπαντός; τί τὸ θηρίον ἀγριαίνεις, ὃ τιθασσεύειν δέον; Καὶ πῶς ἂν γένοιτο, φησὶν, χειροῦθες; Εἰ τῶν ἐμῶν ἀνάγκαιοσθε λόγων, κἂν νῦν ὅτε τὰ πτώματα ἔναυλα, ὅτε ἡ συμφορὰ ἀκμάζουσα, ὅτε πάντες ἐν θορύβῳ καὶ κατηφείᾳ. [407] Πῶς οὖν τὸ θηρίον ἀπαλλαγῇ τοῦ θηρίου εἶναι; δύναμαι γὰρ αὐτὸ μεταβάλλειν, ἐὰν ὑμεῖς θελήσητε· τοιαύτη γὰρ ἡ τῶν λόγων ἰσχὺς. Πῶς ἂν οὖν μεταδληθεῖ τῆς θηριωδίας; Ἐὰν μάθωμεν, πῶς γίνεται χαλεπόν. Πῶς οὖν γίνεται χαλεπόν; Ὡσπερ οἱ λέοντες, ὥσπερ αἱ παρδάλεις, ὥσπερ αἱ ἄρκτοι συγκλειόμεναι καὶ ἐν σκότῳ καθειργόμεναι διεγείρουσι τὸν θυμὸν, αὖθροισι τὴν ὀργήν· οὕτω δὲ καὶ ὁ πλοῦτος συγκλειόμενος καὶ κατορυπτόμενος λέοντος μᾶλλον ὠρύεται, καὶ πάντοτε ἀνασοβεῖ· εἰ δὲ ἐξάγει αὐτὸν ἐκ τοῦ σκότους, καὶ διασπείρει εἰς τὰς τῶν πενήτων γαστέρας, τὸ θηρίον γίνεται πρόβατον, ὁ ἐπίβουλος προστάτης, ὁ σκόπελος λιμὴν, τὸ ναυάγιον γαλήνη. Ἐπεὶ καὶ ἐπὶ τῶν πλοίων τοῦτο ἂν ἴδοις· ὅταν ὑπὲρ ἄκρον ἢ τὸ φορτίον, βαπτίζει τὸ σκάφος· ὅταν δὲ σύμμετρον, ἐξουρίας φέρεται. Τοῦτο δὲ καὶ ἐπὶ τῶν οἰκιῶν γίνεται τῶν ἡμετέρων· ὅταν ὑπὲρ τὴν χρεῖαν συναγάγῃς τὰ χρήματα, μικρὰ ἀνέμου προσβολή, καὶ ἡ τυχοῦσα τῶν ἀδοκῆτων πραγμάτων περιστάσις αὐτάνδρον καταδύει τὸ σκάφος· εἰ δὲ τοσαῦτα ἀποθῆς, ὅσαπερ ἡ χρεῖα ἀπαιτεῖ, κἂν καταίγῃς ἐπέλθῃ, βῆδῶς διατρέχεις τὰ κύματα. Μὴ τοῖσιν ἐπιθύμει τοῦ πλείονος, ἵνα μὴ τὸ παντὸς ἐκπέσης· μὴδὲ τὰ περιττὰ τῆς χρεῖας συναγάγῃ, ἵνα μὴ τὰ

* Reg. τοῦ ἀναθέσθαι, et sic legitur apud Michæani, addito π ante αὐτῆ. Editi. ἀνακείσθαι.

ἢ Reg. χαλεπῶν ἐπιταγμάτων δεσπότης.

πρὸς τὴν χρεῖαν ἀπολείπης· μὴ δὲ τοὺς νενομισμένους ἔργους ὑπέρβαινε, ἵνα μὴ τῶν ὄντων ἀπάντων ὀμοῦ γυμνωθῆς· ἀλλὰ περιόκητε τὸ περιττόν, ἵνα ἐν τοῖς ἀναγκαίαις κίωταις. Οὐχ ὄρας, ὅτι καὶ γηπόνοι τὴν ἀμπελον περιτέμνουσιν, ὥστε τὴν δύναμιν ἄπασαν μὴ ἐν τοῖς φύλλοις, καὶ ἐν τοῖς κλήμασιν, ἀλλ' ἐν τῇ ῥίζῃ τοῦ φυτοῦ ἐπιδείκνυσθαι; Τοῦτο δὴ καὶ αὐτὸς ποιεῖ· περιόκητε τὰ φύλλα, καὶ τὴν σπουδὴν ἄπασαν εἰς τὴν τῶν καρπῶν φορὴν ἀνάλισκε. Εἰ δὲ οὐ βούλει ἐν ταῖς εὐημερίαις, ἔλπιζε τὰς δυσημερίας· ἐν τῇ γαλήνῃ χειμῶνα προσδόκα· ἐν τῇ ὑγείᾳ νόσον ἀνάμενε· ἐν τῷ πλούτῳ πένιαν καὶ πτωχείαν ἔλπιζε. *Μηθήσθητι γάρ, φησὶ, καιρὸν λιμοῦ ἐν καιρῷ πλεσμωρίας, πτωχείαν καὶ ἐνδοίαν ἐν ἡμέρᾳ πλοῦτου.* Ἄν γὰρ οὕτω διακείμενος ᾖς, τὸν τε πλοῦτον μετὰ πολλῆς διοικήσεως τῆς σωφροσύνης, τὴν τε πένιαν ἐπιβουλεύσαν μετὰ πολλῆς οἴσεως τῆς ἀνδρείας. Τὸ μὲν γὰρ μὴ προσδοκῆθῆν θορυβεῖ προσπεσόν, καὶ ταράττει· τὸ δὲ ἐλπίσθῆν συμβᾶν οὐ πολὺν ἐπάγει τὸν θόρυβον. Δύο δὴ ταῦτα κερδαίνεις τὰ καλὰ, τὸ μὴτε μεθύειν καὶ παραπαίειν ἐπὶ τῆς εὐημερίας, μὴτε θορυβεῖσθαι καὶ ταράττεσθαι ἐπὶ τῆς εἰς τὰ ἐναντία μεταβολῆς, μάλιστα μὲν εἰ μέλλεις ἀεὶ κερδοσκοπεῖν τὰ ἐναντία· ἀρκεῖ γὰρ ἀντὶ τῆς πείρας ἡ προσδοκία. Οὐδὲν τι λέγω· πλουτεῖς; ἔλπιζε πένιαν καθ' ἐλάχιστην ἡμέραν. Τίνος ἔνεκεν καὶ διὰ τί; Ὅτι τὰ μάλιστα σε ὠφελῆσαι δυνήσεται ἡ προσδοκία αὐτῆ. Ὁ γὰρ ἐλπίζων πένιαν, ἐν πλούτῳ ὦν οὐ τυφροῦται, οὐ χανοῦται, οὐ διαβῆει, οὐκ ἐφίεται τῶν ἀλλοτρίων· ὁ γὰρ τῆς προσδοκίας φόβος ἀντὶ παιδαγωγοῦ τινος παρὸν σωφρονίζει, καταστέλλει τὴν διάνοιαν, καὶ πονηρὰ βλαστήματα τὰ ἀπὸ τῆς φιλαργυρίας οὐκ ἀφίρσι φυῆναι, ὥσπερ ὄρεπάνη τινὶ τῷ φόβῳ τῶν ἐναντίων κωλύων αὐτὰ καὶ περικόπτων.

[408] δ'. Ἐν μὲν οὖν τοῦτο μέγιστον ἀγαθὸν κερδαίνεις· ἕτερον δὲ οὐκ ἔλαττον τούτου, τὸ καὶ παραγενομένης αὐτῆς μὴ δεδοικέναι. Προλαμβάνεται τοίνυν ἡ προσδοκία τῶν θλιβερῶν, ἵνα μὴ παραγένηται ἡ πείρα τῶν λυπηρῶν· διὰ τοῦτο ἡ πείρα ἔρχεται, ἐπιωὴ ἡ προσδοκία οὐ πάρεστιν· ἐπεὶ εἶγε ἐκεῖνη κατώρου τὸν ἄνθρωπον, οὐ σφόδρα ταύτης ἔδει. Καὶ μάρτυς τούτου ἐπὶ τῶν Νινευιτῶν Ἰωνᾶς ὁ προφήτης· ὡς ἐλπίζοντες ἐκείνου τῆ τοῦ προφήτου προφῆρῆσι ἀνηκίστω περιπέσειν συμφορᾷ, τῇ προσδοκίᾳ τῶν ἐλευσομένων κακῶν ἀπέστρεψαν τὴν ὀργὴν· Ἰουδαῖοι δὲ μὴ πιστόντες τῷ προφήτῃ λέγοντι τὴν ἄλυσιν Ἰερουσαλήμ, ὑπέστησαν τὰ δεινά. *Σοφὸς γὰρ φοβηθεὶς ἐξέκλινεν ἀπὸ κακοῦ· ὁ δὲ ἄφρων μίγνυται πεποικώς* *. Ὁ ἐλπίζων γενέσθαι πένης, ἐν εὐημερίᾳ διάγων, οὐκ ἂν ταχέως γένηται πένης· ὁ γὰρ ἀπὸ τῆς προσδοκίας κερδᾶναι οὐκ ἠθέλησας, ἀπὸ τῆς πείρας τοῦτο μαθήσῃ καλῶς. Ἐν πλούτῳ τοίνυν ὦν προσδόκα πένιαν, ἐν εὐημερίᾳ τυγχάνων προσδόκα λιμόν· ἐν δόξῃ ὦν ἔλπιζε ἀδοξίαν· ἐν ὑγείᾳ διάγων νόσον ἀνάμενε. Συναχῶς ἐπισκέπτου τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων τὴν φύσιν, τῶν ποταμίων βρεμάτων οὐδὲν ἀμεινον διακειμένην, καὶ καπνοῦ εἰς ἀέρα διαλυομένου δευρῆρεστερῶν καὶ σκιᾶς παρα-

τροχούτης οὐδαμινωτέραν. Ἄν ταῦτα φιλοσοφῆς, οὔτε τὰ χρηστά σε φουστῆται δυνήσεται, οὔτε τὰ λυπηρὰ ταπεινώσαι· ἂν παρόντων τῶν χρηστῶν μὴ σφόδρα τούτων ἀντέχη, οὐδὲ ἀπειθόντων ἰδυνηθήσῃ. Ἄν ἐθίσης τὴν διάνοιάν σου ἐν τῇ προσδοκίᾳ τῶν ἐναντίων, πολλάκις μὲν οὐδὲ κἀρέπονται τὰ ἐναντία, εἰ δὲ καὶ παραγένοιτο, οὐ σφόδρα σου καθίζονται.

ε'. Καὶ ἵνα μάθητε ὅτι οὐ στοχαζόμενος ταῦτα λέγω, καλαιάν τινα ἱστορίαν διηγῆσασθαι ὑμῖν βούλομαι. Ἐγένετο τις ἀνὴρ θαυμαστὸς καὶ μέγας, καὶ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἀοιδίμος, ὁ μακάριος Ἰωθ, ὁ τῆς εὐσεβείας ἀθλητῆς, ὁ στεφανίτης τῆς οἰκουμένης, ὁ διὰ πάντων τῶν ἄθλων ἐλθὼν, ὁ μυρία κατὰ τοῦ διαβόλου τρόπαια στήσας. Οὗτος ἐγένετο πλούσιος καὶ πένης, ἐνδοξος καὶ εὐκαταφρόνητος, πολὺταις καὶ ἄπαις· οὗτος ἐγένετο ἐν βασιλικαῖς αὐλαῖς, ἐγένετο δὲ καὶ ἐν κοπρίᾳ· οὗτος ἐγένετο ἐν λαμπρῇ στολῇ, καὶ μετ' ἐκείνην ἐν πλιγγῇ σκωλήκων· οὗτος μυρίας ἀπέλαυσε θεραπειᾶς, καὶ μετὰ ταῦτα μυρίας ὑπέμεινεν ὕδρας, οἰκτῶν ἐπανισταμένων, φίλων δνευδίζοντων, γυναικῶς ἐπιβουλεύουσας. Πάντα αὐτῷ τὴν ἀρχὴν καθάπερ ἐκ πηγῶν ἐπέβρε, χρημάτων περιουσία, δυναστείας μέγεθος, δόξης περιβολή, εἰρήνη καὶ ἀσφάλεια, τιμαὶ καὶ θεραπείαι, καὶ σώματος ὑγεία, καὶ παίδων εὐκληρία, καὶ οὐδὲν ἦν ἐκεῖ λυπηρὸν· παρῆν αὐτῷ πλοῦτος μετὰ ἀσφαλείας, καὶ εὐημερία ἀδιάπτωτος, καὶ μάλᾳ εἰκότως· ὁ θεὸς γὰρ πανταχόθεν αὐτὸν ἐτείχιζεν. Ἄλλ' ὕστερον πάντα ἐκεῖνα ἀπέπτῃ, καὶ μυριοὶ χειμῶνες λοιπὸν ἐσκήνουν εἰς τὴν οἰκίαν ἐκείνου, καὶ πάντες ἐπάλληλοι καὶ συνεχεῖς, καὶ μεθ' ὑπερβολῆς ἄπαντες. Τὰ γὰρ ὄντα αὐτῷ ἄπαντα ἀθρόον ἀντηράζετο· οἰκείται, παιδὲς [409] κατεγώνωντο βίαιος καὶ ἄωρον θανάτῳ, ἐπὶ τῆς τραπέζης· καὶ τοῦ συμποσίου κατασφαγέντες, οὐ μαχαίρῃ καὶ ξίφει, ἀλλὰ πνεύματι πονηρῷ τὴν οἰκίαν κατασείσαντι. Καὶ γυνὴ μετὰ ταῦτα ὠπλιζε τὰ ἑαυτῆς μηχανήματα, καὶ τῷ δικαίῳ προσήγε· καὶ οἰκείται, καὶ φίλοι, οἱ μὲν ἐνέπτουν εἰς τὸ πρόσωπον, ὡς φησιν αὐτός· Ἄπο γὰρ προσώπου μου οὐκ ἐφείσαντο πτυέλου· οἱ δὲ ἐπέβαινον, καὶ τῆς οἰκίας ἐξεβάλλετο πάσης, καὶ ἐνδιαίτημα αὐτῷ ἦν ἡ κοπρία λοιπὸν, καὶ πηγαὶ σκωλήκων ἔβρουον, πάντοθεν καὶ αἵματι καὶ ἰχώρι κατεβρέετο ὁ ἀδάμας, καὶ λαβῶν δοτρακον ἔξεε τοὺς ἰχώρας, δῆμιος αὐτὸς ἑαυτῷ γινόμενος· καὶ δόδυναι ἐπάλληλοι, καὶ βάσανοι ἀκαρτέρητοι, καὶ νύξ ἡμέρας χαλεπωτέρα, καὶ ἡμέρανυκτὸς φρικωδεστέρα, ὡς φησιν· Ὡς ἂν κοιμηθῶ, λέγω, Πότες ἡμέρα; ὡς δ' ἂν ἀναστῶ, λέγω πάλιν, Πότες ἐσπέρα; πλήρης δὲ γίνομαι ὀδυνῶν ἀπὸ ἐσπέρας μέχρι πρωῆ. Καὶ πάντα κρημνοὶ, καὶ σκόπελοι, καὶ ὁ μὲν παρακαλῶν οὐδείς, οἱ δὲ ἐπεμβαίνοντες μυριοὶ· ἀλλ' ὁμως ἐν χειμῶνι τοσοῦτῳ καὶ κύμασιν ὄντως ἀφορητὸς ἔστη πρὸς πάντα γενναῖος καὶ ἀπερίτρεπτος· τὸ δὲ αἴτιον τούτων τοῦτο ἦν, ὅπερ ἔφη, ὅτι ὅταν ἐπλούτει, προσεδόκα πένιαν· ὅτε ὕγιαίνε, νόσον ἀνέμενε· ὅτε παίδων τοσοῦτων πατήρ ἐγένετο, καὶ ἄπαις ἀθρόον ἤλπιζεν ἔσεσθαι. Καὶ τοῦτον τον φόβον ἀεὶ παρ' ἑαυτῷ ἀνείλιττε, καὶ ταύτην τὴν ἀγωνίαν ἀεὶ ἔτρεφε, τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων εἰδὼς τὴν

* In Proverbiis legitur xiv, 16, ὁ δὲ ἄφρων ἑαυτῷ πεποικώς μίγνυται ἀνόμῳ.

totum amittas; noli quæ superant usum congregare, ne perdas etiam necessaria; noli præfinitos terminos prætergredi, ne facultatibus universis exuaris: sed quod superest reseca, ut in necessariis ditescas. An non vides quod agricolæ vitem putant, ne vim omnem in pampinis et palmitibus, sed in radice proferat? Idem et tu facito: amputa folia, omneque studium huc intende, ut quamplurimum fructus ferat. Quod si facere recuses in rebus prosperis, expectes adversas; in tranquillitate tempestatem, in sanitate morbum, in divitiis paupertatem ac mendicitatem expecta. *Memento, inquit, temporis famis in tempore abundantiae, mendicitatis et egestatis, in diebus opulentiae (Eccli. 18. 25).* Ad hunc modum si fueris affectus, tum et divitias multa cum sobrietate administrabis, et egestatem, si incidat, fortissime perferes. Malum quippe inexpectatum perturbat animum, si incidat; quod autem expectabatur, si accidat, non multum adfert perturbationis. Ita duo commoda lucrifeceris, alterum ne prosperitas te reddat ebrium et insolentem, alterum ne commovearis ac perturberis rebus in diversum commutatis, maxime si semper expectatione contrariorum pendebis: sufficit enim pro experientia expectatio. Tale est quod dico: dives es? Expecta quotidie paupertatem. Quare et quamobrem? Quoniam ista expectatio tibi maximam adferre poterit utilitatem. Etenim qui expectat paupertatem, in divitiis non extollitur, non inollescit, non diffuit, non concupiscit aliena: nam expectationis metus pædagogum cuiusdam vice cohibet ejus mentem, nec patitur malæ avaritiæ germina subnasci, dum eâ metu contrariorum veluti falce quadam prohibet crescere amputatque.

4. *Expectatio tristium, ea cum advenerint, mitigat.*— Hoc igitur unum est e maximis bonis quæ lucrificas: alterum autem non est isto minus, videlicet ut si accesserit paupertas, non expavescas. Prævertat ergo tristis expectatio, nequando veniat ipsa tristium experientia: ob hoc enim venit experientia, quod non adsit expectatio; quod si illa correxisset hominem, hac non erat opus admodum. Hujus rei testis Jonas Ninivitis prædicans interitum (*Jonas c. 3*): siquidem illi dum expectant quod propheta prædixerat, eis imminere calamitatem insanabilem, expectatione malorum venturorum fregerunt iram numinis; contra Judæi non credentes propheta prædicenti Jerusalemorum excidium, acerba perpassi sunt. *Sapiens enim metuens declinavit malum; insipiens fiducia sua confunditur (Prov. 14. 16).* Qui expectat paupertatem, dum versatur in divitiis, haud facile fiet pauper: nam quod ab expectatione lucrari noluisti, id ab ipsa experientia pulchre disces. Proinde cum in divitiis es, expecta paupertatem: cum in affluentia, expecta famem: cum in gloria, expecta ignominiam: cum in sanitate visis, expecta morbum. *Assidue perpende rerum humanarum naturam, quæ nihilo melius habet, quam annuum defluxus, et fumo in aerem evanescente fugacior est, et umbra prætercurrente inanius.* In his si philosophatus fueris, nec

suavia te poterunt inflare, nec molesta dejicere: si presentibus bonis non admodum inhæreas, neque iis absentibus discruciareris. Si consuefacias animum ad expectationem adversorum, sæpe quidem fiet ut adversa non accidant, sed si acciderint, non vehementer te commovebunt.

5. *Jobi historia et laudes.*— Atque ut intelligatis me hæc non ex conjectura loqui, volo vobis narrare veterem quandam historiam. Fuit vir quidam admirabilis et magnus et ubique per orbem terrarum celebratus, beatus ille Job, ille pietatis athleta, ille totius mundi victor et coronifer, qui per omnia certaminum genera transivit, qui innumera tropea crexit devieto diabolo. Ille fuit dives et pauper, gloriosus et vilis, multorum liberorum pater et orbis; hic versatus est in aulis regalibus, sed idem fuit in sterquilinio; hic fuit in splendida veste, sed post illam in corrosione tinearum; hic possedit innumerum famulitium, sed postea sustinuit innumeras contumelias, a familiaribus in ipsum insurgentibus, ab amicis conviciantibus, ab uxore insidiante. Omnia illi prius velut e fonte affuebant, pecuniarum copia, potentiæ magnitudo, gloriæ accessio, pax et securitas, honores et obsequium, corporis sanitas, et filiorum opulentia, nec erat in his quidquam molestum; aderant illi divitiæ cum securitate, prosperitas stabilis: atque optimo quidem jure: Deus enim illum undique vallaverat. Sed postea illa omnia recesserunt, moxque innumere tempestates immigrarunt in domum illius, omnes, inquam, sibi vicissim succedentes ac perpetuæ et ingentes. Siquidem universæ facultates illi simul ereptæ sunt: famuli liberique præmatura violentaque morte oppressi sunt, ad mensam et ipso in convivio mactati, non quidem securi aut gladio, sed a malo spiritu, qui domum concussit. Tum uxor in illum armabatur, suasque machinas admovit iusto; famuli porro et amici, partim expuerunt in faciem ejus, quemadmodum ait ipse, *Non pepercerunt faciem meam conspuere (Job 30. 10)*: partim irruerunt in eum, et ex domo ejectus est, ac deinceps in sterquilinio vitam egit, ac vermium fontes scatebant, undique sanguine et sanie diffuebat ille pretiosus adamas; et accepta testa abstergebat saniem, ipse sibi factus carnifex: dolor dolorem excipiebat, et cruciatus intolerabiles, et nox die molestior, et dies nocte terribilior, sicut ipse dicit: *Cum obdormiero, dico, quando erit dies? cum surgo, rursum dico, quando erit vespera? plenus dolore sum a vespera usque ad diluculum (Job 7. 4).* Omnia præcipitia, omnia scopuli, nec est ullus qui consoletur, qui insultent innumeri: atamen in tanta tempestate, tantisque fluctibus adeo intolerandis, constitit adversus omnia generoso animo et inconcussus; in causa fuit id quod dicebam: nimium quia cum dives esset, expectabat egestatem: cum sanus esset, expectabat ægrotationem: cum tot liberorum esset pater, subitam orbitatem. Atque hunc timorem semper apud se suscepit, et hanc anxietatem semper apud se aluit, intelligens rerum humanarum naturam, momentaneamque volubilitatem.

tem negotiorum considerans. Eoque dixit : *Timor quem timebam, evenit mihi : et periculum quod metuebam, occurrit mihi (Job 3. 25)*. Semper enim cogitatione spectabat ad illum timorem, operiens eum, sperans expectansque; ideo cum advenisset, non perturbavit illum : *Neque pacem habui, inquit, neque quievi, sed mihi venit ira (Job 3. 26)*. Non dixit, Non pacem habeo, neque quiesco, præsentis tempore; sed, *Non quievi*, præterito tempore. Etiam si enim rerum prosperitas arrogantiam suadebat, sed expectatio tristium non sinebat me quiescere. Quamquam affluentia vehementer hortabatur ad delicias, sed asperitas eorum quæ expectabantur, profligabat securitatem: et licet præsens felicitas cogeret frui rebus, tamen futurorum sollicitudo voluptatem interrupit. Ideoque quoniam præmeditans in animo suo hæc ventura prospexerat rebus lætis, hæc certamina posteaquam acciderunt fortiter et animose pertulit, utpote jam olim ad illa exercitatus: et quoniam ea expectatione jam ceperat, non est perturbatus cum cerneret illa adesse. Quod autem ne tum quidem cum adessent læta, vehementer illis adhæserit, audi quid dicat : *Si delectatus sum cum mihi multæ affluerent divitiæ, si*

repositus aurum fortitudinem meam, si fiduciam habui in lapidibus pretiosis, si ad innumerabilia posui munera meam (Job 31. 24. 25). Quid ais, homo? Non delectatus es divitiis affluentibus tibi? Nequaquam, inquit. Quid ita? Quoniam videbam illarum instabilem fluxamque naturam, videbam possessionem haud durabilem. *At video quidem, inquit, solem orientem ac deficientem, lunam vero intereuntem : non enim penes ipsos est (Ib. v. 26)*. Quod autem dicit, tale est. Si stellæ quæ sunt in cælis perpetuoque lucent, recipiunt nonnullam mutationem, sol nempe deficiens, et luna interiens, an non extremæ dementia sit, terrena pro stabilibus fixisque ducere? Eoque nec præsentibus magnopere delectabatur, nec discedentibus vehementer contristatus est: quoniam probe noverat earum rerum naturam. Hæc nos audientes, carissimi, neque paupertate dejiciamur, neque divitiis intumescamus; sed in rerum permutatione animum immutabilem retinentes, philosophiæ fructum metamus, ut et hic voluptate perfruamur, et futura assequamur bona; quæ contingat nobis omnibus adipisci, gratia et bonitate Domini nostri Jesu Christi.

MONITUM

Hæc opuscula Latine tantum habemus; Græca enim vel prorsus amissa sunt, vel latent alicubi. Germana autem esse, tum rerum negotiorumque de quibus agitur series, tum stylus ipse suadet. Genuina item esse fatentur docti viri omnes, uno excepto nupero, qui, ut observat Tillemontius, p. 536, esse genuina negavit, et tamen postea, dictorum immemor, inter γνήσια recensuit: id vero consecutus est, ut non magis negantem quam asserentem curem̄us.

Homilia prior a Chrysostomo habita fuit postridie quam ille ex Asia Constantinopolin redierat. Iter autem in Asiam susceperat, ut Ephesinæ Ecclesiæ lites componeret, simoniacosque episcopos deturbaret, quod etiam præstitum est; absens autem per dies plusquam centum, ut ipso initio ait, magnum sui desiderium populo se summopere amanti reliquerat. Id vero saltem optabant Constantinopolitani, ut Pascha secum celebraturus reverteretur: quod tamen consequi non potuerunt; post Pascha reversus consolatur ipsos, dicitque quotidie celebrari posse: Nam Pascha celebramus, inquit, quotiescunque corpus et sanguinem Christi percipientes mortem Domini annuntiamus. Per totam homiliam plebi gratulatur bonum servatum ordinem, fidem caritatemque, et in sui præsentia et se absente exhibitam.

Oratiuncula sequens a Chrysostomo hac occasione habita fuit. Sererianus, Gabalorum episcopus, qui

φύσιν, καὶ τὸ ἐπικαιρον αὐτῶν λογιζόμενος. Διὸ καὶ Ἐλεγε· Φόβος δὲ ἐφοδύμην ἤλθε μοι, καὶ δὲ ἐδοξαίω κίνδυνον συνήνητῆσέ μοι. Ἄει γὰρ τοῖς λογισμοῖς πρὸς αὐτὸν ἐβάδιζεν ἀναμένων αὐτὸν, ἐλπίζων, καὶ προσδοκῶν· διὰ τοῦτο παραγενόμενος οὐκ ἐτάραξεν· Οὔτε εἰρήνευσα, οὔτε ἠσύχασα, οὔτε ἀνεπαυσάμην, ἤλθε δέ μοι ὄρη. Οὐκ εἶπεν, Οὐκ εἰρηνεύω, οὐδὲ ἠσυχάζω, ἀλλ', Οὐκ εἰρήνευσα, ἐν τῷ παρελθόντι χρόνῳ. Εἰ γὰρ καὶ τὰ πράγματα μέγα φρονεῖν παρεσκεύαζεν, ἀλλ' ἡ προσδοκία τῶν λυπηρῶν οὐκ εἶα με ἠσυχάζειν. Εἰ καὶ ἡ ἄγαν εὐημερία τρυφᾶν ἐποίει, ἀλλ' ἡ ἀγωνία τῶν ἐπιζοιμένων τὴν ἄδειαν ἀπέδιωκεν· εἰ καὶ τὰ παρόντα ἀπολαύειν ἠγάγαζεν, ἀλλ' ἡ τῶν προσδοκωμένων φροντίς ταύτην δέκοπτε. Διὰ τοῦτο ἄπερ ἐμελέτησεν ἐπὶ τῶν λογισμῶν, ταῦτα ἰδὼν ἐπὶ τῶν πραγμάτων συμβάντα γενναίως ἤνεγκε, τὰ πάλαι μελετηθέντα παλαισματα, καὶ τὰ τῇ προσδοκίᾳ προειλημμένα, ταῦτα παρόντα βλέπων οὐκ ἐταράττετο. Ὅτι γὰρ οὐδὲ παρόντων τῶν χρηστῶν σφέδρα τούτων ἀντέχετο, ἀκουσον τί φησιν· Εἰ δὲ καὶ εὐφρόνην κολλοῦ πλοῦτου γενομένου μοι, εἰ κατέταξα χρυσίον ἰσχὺν μου, εἰ λίθη καλυτελεῖ ἐπεκρίθησα, εἰ δὲ καὶ ἐπ' ἀναριθμῆ-

τους ἐθέμην χεῖρά μου. Τί λέγεις, ἄνθρωπε; Οὐκ εὐφραίνου τοῦ πλοῦτου περιβρέοντός σοι; Οὐδαμῶς, φησί. Τί δήποτε; Ὅτι [410] ἦδειν αὐτοῦ τὸ ἄστατον καὶ διαβρέον, ἦδειν τὸ κτήμα οὐ μόνιμον. Καὶ ὄρω μὲν, φησὶν, ἡλιον ἐπιφάουσκοντα, καὶ ἐκλείποντα, σελήνην δὲ φθίνουσαν· οὐ γὰρ ἐπ' αὐτῶν ἐστίν. Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτὸν ἐστίν· Εἰ τὰ κατ' οὐρανὸν ἄστρα, καὶ διηνεκῶς λάμποντα δέχεται τινα μεταβολὴν, ἡλιος μὲν ἐκλείπων, σελήνη δὲ φθίνουσα, πῶς οὐκ ἐσχάτης ἀνοίας τὸ τὰ ἐπίγεια νομίζειν εἶναι μόνιμα, καὶ πεπηγότα; Διὰ τοῦτο οὔτε παρόντων εὐφραίνεται λίαν, οὔτε ἀπελθόντων ἠλγησε χαλεπῶς, ἐπειδὴ καλῶς ἦδει τὴν φύσιν αὐτῶν. Ταῦτα δὲ καὶ ἡμεῖς ἀκούοντες, ἀγαπητοί, μὴ πενίᾳ πιεζώμεθα, μήτε πλοῦτι φουσώμεθα· ἀλλ' ἐν τῇ τῶν πραγμάτων μεταβολῇ τὴν γνώμην ἀμετάβλητον διατηροῦντες, τὸν ἀπὸ τῆς φιλοσοφίας δρεψώμεθα καρπὸν, ἵνα καὶ τῆς ἐνταῦθα ἡδονῆς ἀπολαύσωμεν, καὶ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ἐπιτύχωμεν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

* Reg. et Bibl. ἡ οὐχ ὄρωμεν... φθίνουσαν.

IN TRIA SEQUENTIA OPUSCULA.

Constantinopoli tunc agebat, et simulatis obsequiis sancti præsulis amicitiam sibi conciliaverat, ac frequenter concionem ad populum habebat, absentis et in Asiam profecti Chrysostomi occasione captata, populum sibi devincire, ejusque, ut putatur, studia a Chrysostomo avertere satagebat: qua de re monitus a Serapione Chrysostomus, cum ex Asia rediit, ut vidit populum sibi gratulantem, lætitiæque plenum, rem non multum curasse videtur. Sed cum subinde Severianus in Serapionem indignatus, impietate plena verba protulisset, tumultuante et in iram concitato populo, Constantinopoli pulsus est. Deinde curante Eudoxia Augusta ipsoque Imperatore revocatus et a Chrysostomo, ægre licet, admissus est. Sed quia indignatus populus non nisi pastoris sui monitis conceptam in Severianum iram sedare poterat, hac oratiunculâ Chrysostomus exasperatos animos mitigavit, et ad Severianum admittendum deduxit.

Tertiam oratiunculam insequente die Severianus ipse habuit, ubi de conciliata pace populo gratulatur; quam ille pacem curante communi patre, sic ille, partam summis commendat laudibus. Hæc carptim tangimus, quia si rei gestæ historiam cum iis omnibus quæ tunc contingere minutatim persequeremur, foret hoc argumentum subsequentiis opusculis longius. Hæc vero præludia fuerunt ejus tumultus quo vexatus Chrysostomus et in exilium actus est.

DE REGRESSU SANCTI JOANNIS

EX ASIA CONSTANTINOPOLIM (a).

Moses magnus ille Dei famulus, caput prophetarum, maris viator, aeris agitator, mensæ apparator, qui a genitrice projectus est, et ab impugnatrice salvatus (genuit quidem eum mater, abstulit autem eum Ægyptia, et enutrivit), et qui in Ægypto nutriebatur, in cælis conversabatur: qui tantum ac tale statuit tropæum, iste talis ac tantus vir, qui quadraginta dies reliquerat populum, invenit eum idola fabricantem, et seditiones commoventem. Ego autem non quadraginta dies tantum, sed et quinquaginta et centum, et amplius, et inveni vos lætantes, et philosophantes, et in Dei timore perseverantes. Numquid ego Mose altior sum? Absit: hoc enim dicere extremæ dementiæ est. Sed quia populus iste illo populo sublimior, propterea et ille de monte descendens increpabat Aaron ob seditionem populi, et irascens invehebatur in eum, cur acquieverit voluntati eorum. Ego autem adveniens præconia vestra et coronas contexam. Ubi enim prævaricatio, ibi reatus subsequatur necesse est, et oburgatio; ubi autem correctio, ibi laudes et præconia et coronæ: ideoque etsi ampliori tempore demoratus sum foras, non me penitet, quia confidebam de vestræ caritatis affectu, et integritate fidei: sciebam enim uxorem mihi desponsatam castitate esse munitam, sicut in sæculari conjugio assolet evenire. Etenim vir quando impudicam uxorem habere se novit, nec prospicere ei de domo permittit: qui etsi peregrinari aliquando coactus fuerit, cogitur cito reverti, quasi quodam suspicionis aculeo stimulatus; qui autem sobriam et castam habet, foras securus moratur, sufficientes pro curatorum munimine mores relinquens uxoris. Hoc ego et Moses passi sumus. Ille quidem, quia inemendabilem synagogam habebat uxorem, reliquit eam, et fornicata est, et compellit eum Deus, dicens: *Exsurge, descende: impie enim fecit populus tuus* (Exod. 32. 7). Sed ego nullam hujusmodi jussionem accepi. Et cum paululum mihi infirmitas corporis accidisset, non me inquietavit vestra absentia, sed securus de vobis ægrotationis meæ exspectavi medellam. *Non enim opus habent sani medico, sed qui male habent* (Matth. 9. 12). Nam et si tardavi parumper a vobis, non hoc ad detrimentum vestri, sed ad divitias puto proficere vestras: quæ enim per me, imo magis per gratiam Dei correctæ sunt, vestra corona est, vester profectus est. Et ideo gaudeo et tripudio, et tamquam volitare me credo, et gaudii hujus magnitudinem effari non queo. Quid ergo faciam? quomodo indicabo exultationem mentis meæ? In testimonium voco conscientiam vestram, quoniam video ex adventu meo gaudium esse repletam: quod gaudium, corona et laus mea est. Si enim mea unius viri præsentia tantam plebem tali replevit voluptate: quantum putatis

(1) Anno 401.

mibi ex visione vestra gaudium cumulatam? Et Jacob quidem unum filium videns Joseph, gaudebat senex, et recreabatur spiritu: ego autem non unum Joseph, sed omnes vos illi similes video et gaudeo, quia paradysum meum recepi illo Paradiso meliorem: et ibi quidem serpens erat insidians, hic autem Christus mysteria celebrans: ibi Heva erat seduicens, hic autem est coronans Ecclesia: ibi Adam seducebatur, hic autem populus adhzret Deo: ibi arbores diversæ, hic autem donationes variz: in Paradiso arbores marcescentes, in ecclesia arbores fructificantes: in illo Paradiso unumquodque genus sementis in suo perseverat statu, in isto vero paradiso si invenero labruscam, vitem uberem efficiam: si invenero oleastrum, veram olivam efficiam: talis etenim est terræ istius natura. Propter hæc gaudeo, prætermitto satisfactionem: quomodo vero vos abduxit tanti temporis longitudo, suscipite satisfactionem meam, carissimi. Si servum alicubi dirigatis non revertentem, exigitis causas ubi moratus sit, ubi tantum expenderit temporis: et ego servus sum vestræ caritatis: emistis enim me, non pecuniam conficientes, sed caritatem ostendentes. Gaudeo quippe tali servitio mancipatus, nec umquam hoc famulatu opto me solvi: etenim istud servitium mihi libertate elegantius: istud servitium in illud tribunal beatum collocavit mihi sedem: istud servitium non est necessitatis, sed voluntatis. Quis enim non libentissime serviat dilectioni vestræ, tam elegantissimis amatoribus? Quod etsi lapideam haberem animam, cera fecissetis molliorem. Quid dicam desiderio vestro, et favori, quem besterna ostendistis die (a), quomodo voces vestræ cum gaudio cælum penetrarunt? Ipsum sanctificantes aerem, civitatem fecistis Ecclesiam: honorabar ego, et Deus glorificabatur: hæretici confundebantur, Ecclesia vero coronabatur: quia magna lætitia est matri, cum exsultant filii: et grande gaudium pastori, cum exsultant agni gregis. Veni ad gaudia virtutum vestrarum, audivi quia cum hæreticis collocutati estis, et quia inique egerunt in baptismo, redarguistis. Numquid incassum dicebam quoniam casta uxor absente viro repellit adulteros, absente pastore abigit lupos, sine gubernatore nautæ salvaverunt navem, sine duce milites victoriam reportaverunt, sine doctore discipuli profecerunt, sine patre filii roborati sunt? Imo magis non sine patre: vester enim profectus meum gaudium, vestra glorificatio mea corona est. Sed desiderabamus, inquit, tecum facere Pascha. Satisfacio dilectioni vestræ, quippe cum jam iracundiam vestro dissolveritis aspectu. Nam si pater prodigum suscipiens filium statim reconciliavit, neque pœnas exigit ab eo, sed illico amplexus est: multo magis filii patrem suscipientes. Sed tamen

(a) Postridie quam redierat, hanc orationem habuit.

et ad hoc respondeo : Pascha mecum in votis facere habebatis, nemo prohibet hodie vos mecum facere Pascha : sed forsitan dicetis, Numquid duo Pascha facturi sumus? Non, sed unum, et ipsum multipliciter. Sicut enim semper sol exoritur, et non dicimus multos soles, sed est sol quotidie oriens : sic et Pascha semper consummatur, et cum semper celebretur, unum est solemnitatis nostræ. Judæorum similes non sumus, non servimus loco, nec subditi sumus necessitati temporis, dominica voce firmati. *Quotiescumque*, inquit, *manducaveritis panem istum, et hunc biberitis calicem, mortem Domini annuntiabitis* (1. Cor. 11. 26). Annuntiamus namque hodie mortem Christi. Sed tunc quidem festivitas : et hodie festivitas. Ubi enim caritas gaudet, ibi est festivitas : et ubi recepi lætantes filios, maximam celebro festivitatem. Etenim et illa festivitas caritas est. *Sic enim*, inquit apostolus, *Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret pro eo* (Joan. 3. 16). Sed multi, inquirunt, te absente baptizati sunt. Et quid tum? Nihil minus habet gratia, non claudicat donum Dei; præsentem me baptizati non sunt, sed præsentem Christo sunt baptizati. Numquid homo est qui baptizat? Homo dexteram porrigit, sed Deus manum gubernat. Noli de gratia dubitare, carissime, quia donum Dei est. Attende diligenter quæ dicuntur, si forte aliqua de causa sacra (a) explicanda est, cum obtuleris preces, et subscriptam acceperis sacram, non requiris quali calamo subscripserit rex, neque in quali charta, neque quali, quoque atramento, sed unam sollemniter quæris, si rex subscripserit : sic et in baptismo, charta, conscientia est : calamus, lingua sacerdotis : manus, gratia est Spiritus sancti. Sive ergo per me, sive per illum qui officio fungitur sacerdotis, ipsa manus scribit, nos ministri sumus, non actores. Et Paulus minister est : *Sic enim*, inquit, *æstimet nos homo tanquam ministros Christi, et dispensatores mysteriorum Dei* (1. Cor. 4. 4). *Quid enim habes, quod non accepisti* (1b. v. 7). Si quid habeo, accepi : si autem accepi, non meum, sed ejus qui dedit donum est. Noli ergo dubitare, carissime : gratia enim Dei perfecta est. Locus non prohibet, sive hic baptizetis, sive in navi, sive in itinere. Philippus baptizavit in via, Paulus in viaculis, Christus in cruce latronem ex vulnere, et statim paradisi meruit januam reserare. Propter hæc gaudeo et exulto, et orationes vestras exigo, cum quibus ad Asiam perrexi, cum quibus

(a) sic vocabatur imperiale diploma : qua de re vide strumque Cœngii glossarium in voce, *Sacra*, et, *Strup*. Hic regem intelligo imperatorem.

reversus sum, cum quibus pelagum transfretavi, et adjutus vestris orationibus feliciter navigavi : nec enim navim citra vos ingressus sum, nec exivi citra vos, non in civitate citra vos, aut in ecclesia sine vobis, sed avulsus quidem eram corpore, connexus autem caritate. Videbam namque Ecclesiam vestram, et in pelago, et in exultatione gaudebam. Tale enim quid significat caritas, quæ nescit angustari : intrabam in ecclesiam, adstabam altari, orationes offerebam, et dicebam : Domine, conserva Ecclesiam quam mihi tradidisti. Ego quidem corpore absens sum, sed tua misericordia præsens est, quæ me illuc perduxit, et plus quam merebar concessit. Et quia amplificavit, multitudo testatur præsentium. Florere video vineam, et nusquam spinæ, neque sentium ulla vestigia : exsultant oves, et nusquam lupus. Quod si etiam alicubi repertus fuerit, demutatur, et fit ovis. Tanta enim vestra est fides et caritas, ut æmulatione vestra ceteros provocetis. Ipse Dominus vos conservavit, et ipse me reduxit, et in infirmitate positus orationum vestrarum sensi auxilium, quas mihi quotidie in suffragium postulo. Peregrinatio mea coronavit civitatem vestram. Et quia diligebatis ex initio, nunc omnibus manifestum est. Sic enim me absentem, tanquam præsentem habuistis. Nam in Asia cum essem ad corrigendas Ecclesias, hinc illo venientes nuntiabant nobis, dicentes : *Inflammasti civitatem*. Et certe caritas tempore solet marcescere, vestra autem dilectio quotidie augmentabatur. Et quem ita absentem diligebatis, præsentem credo quod melius ametis. Iste meus thesaurus, hæc sunt meæ divitiæ. Et ideo vestras orationes requiro. Orationes vestræ murus mihi et munimen sunt. Noli dicere, Ego languidus sum, quomodo potero pro sacerdote orare? Audi Scripturam dicentem : *Oratio autem fiebat continua* (Act. 12. 5). Et ecclesiastica oratio solvit vincula Petri, et Pauli dilatavit prædicationis fiduciam. Oratio caminum ignis exstinxit, oratio conclusit ora leonum, oratio seditionem compescuit, oratio paradisi aperuit, oratio cæli cardines reseravit, oratio sterilem fecundavit, oratio Cornelii cælos penetravit, oratio publicanum justificavit. Tale a vobis munimen requiro, talem gratiam postulo : et Deus gloriæ suscipiens orationes vestras, det mihi in apertione oris mei sermonem, quo possim creditum mihi populum instruere ad salutem per Christum Dominum nostrum, cum quo est Deo Patri cum Spiritu sancto honor, gloria, et potestas in sæcula sæculorum. Amen.

DE RECIPIENDO SEVERIANO.

Sicuti capiti corpus coherere necessarium est, ita Ecclesiam sacerdoti, et principi populum : utque virgula radicibus, et fontibus fluvii, ita et filii patri, et magistro discipuli. Hæc autem non superfluo ad caritatem vestram præfati sumus : sed quoniam dicenda mihi sunt quædam apud vos, ut nemo turbetur, neque sermone nostro aliqua oriatur interruptio, sed ut

obedientia discipulorum crescat in vobis, et quantum affectum patri deferatis, appareat. Adornate me, filii, et imponite mihi obedientiæ vestræ coronam, facite me apud omnes beatum judicari, et doctrinam meam magnificate per obedientiam vestram secundum apostoli monita, dicentis : *Obedite præpositis vestris, et obtemperate eis ; quia ipsi pervigilant pro vobis, quasi*

pro animabus vestris rationem reddituri (Hebr. 13. 17). Hæc ergo præmoneo, ne quis superbiat in commotionem nostram. Pater enim sum, et necesse est me filiis consilium suadere: quod enim in carnalibus patribus natura carnis, hoc in nobis gratia Spiritus agit. Pater sum, et pater nimis super filios tremens, ita ut sanguinem meum pro vobis fundere paratus sim. Et in hoc non est mihi gratia. Apostolica enim lex est, et Domini præceptum dicentis: *Pastor bonus animam suam ponit pro ovibus suis* (Joan. 10. 11). Sed et vos eadem facite pro nobis: simili namque erga nos devincti estis affectu. Nam et Paulum audite quid dicit. *Salutate, inquit, Priscillam et Aquilam, adjutores meos in Christo, qui pro anima mea suas cervices posuerunt* (Rom. 16. 3. 4). Sicut enim pulchrum est pastorem pro ovibus immolari: ita rursus pulchrum est et oves a pastore nec morte sejungi. Cum enim inseparabiles fuerint ab eo, lupum diabolum non timebunt. Murus enim caritatis firmior est adamante; *Et frater cum adjuvatur a fratre, erit sicut civitas munita et firma* (Prov. 18. 19). Hæc autem præmitto, ut cum omni affectu, quæ dicimus, audiatis, neque aliquis vestrum incipiat perturbari. Loquimur rem, quam dignum est in ecclesia loqui, et quam dignum est libenter audiri. Pro pace loquimur ad vos. Et quid ita conveniens, quam sacerdotem Dei pacem populo persuadere? Contradictio nulla est, ubi et legatio sancta et legatus acceptus est. Pro pace loquimur, pro qua Filius Dei descendit ad terras, ut pacificaret per sanguinem non solum quæ in terra sunt, sed et quæ in cælis, et terrena cælestibus sociaret. Pro pace loquimur, pro qua Filius Dei passus est, propter quam crucifixus est et sepultus, quam nobis pro omni hereditatis censu reliquit, et velut murum Ecclesiæ dedit, quam scutum adversum diabolum posuit, quam gladium adversum dæmones dedit, quam portum

tranquillissimum fidelibus collocavit, quam repropitiationem ad Deum dedit, quam delictorum absolutionem concessit: pro hac ergo legatus ad vos missus sum. Nolite mihi incutere pudorem, nolite legationem meam fœdare, acquiescite mihi, quæso vos. Multa dudum tristia gesta sunt in Ecclesia, Deum confiteor, sed non laudo perturbationes, seditiones non amplector. Sed omittamus jam hæc; desinite, conquiescite, cohibete animos, refrenate iracundiam: sufficit jam quod laboravit Ecclesia, finis sit, desinat turbatio: hoc enim et Deo placitum, et piissimo principi acceptum est. Oportet enim et regibus obedire, maxime cum et ipsi obtemperant ecclesiasticis legibus. Dicit enim apostolus: *Principibus et potestatibus subditi estote* (Tit. 3. 1). Quanto magis religioso principi, et pro Ecclesia laboranti? Si ergo præparavi animos vestros ad suscipiendam legationem meam, recipite fratrem nostrum Severianum episcopum. Habeo gratiam quod sermonem meum laudibus prosequuti estis. Deditis mihi fructus obedientiæ: nunc me semen bonum gratulor seminasse. Ecce enim statim frumenti manipulos colligam. Retribuat vobis Dominus præmium benignitatis, et obedientiæ mercedem. Nunc enim veram hostiam pacis obtulistis Deo, quia nemo turbatus est audito hoc nomine, sed cum caritate suscipitis; simul ut sermone loquuti sumus, omnem ex animo fugastis iracundiam. Suscipite ergo eum pleno pectore, apertis manibus. Si quid triste gestum est, omittite; quia ubi tempus pacis, recordatio dissensionis nulla est, ut sit gaudium in cælo, gaudium in terra, lætitia et exultatio spiritualis in Ecclesia Dei. Et oremus de reliquo, ut pacificam Deus custodire dignetur Ecclesiam, pacem fixam et perpetuam dare, in Christo Jesu Domino nostro, cum quo est gloria Deo Patri, una cum Spiritu sancto, in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO IPSIUS SEVERIANI DE PACE,

CUM SUSCEPTUS ESSET A BEATO JOANNE, EPISCOPO CONSTANTINOPOLITANO.

In adventu Domini et Salvatoris nostri atque in præsentia ejus corporali, angeli ducentes choros cælestes evangelizabant pastoribus, dicentes: *Annuntiamus vobis hodie gaudium magnum quod erit omni populo* (Luc. 2. 10). Ab ipsis enim sanctis angelis etiam mutuati nos vocem, annuntiamus vobis hodie gaudium magnum. Hodie enim in pace Ecclesia est, et hæretici in ira. Hodie Ecclesiæ navis in portu est, et hæreticorum furor jactatur in fluctibus. Hodie pastores Ecclesiæ in securitate, et hæretici in perturbatione sunt. Hodie oves Domini in tuto, et lupi insanunt. Hodie vinea Domini in abundantia, et operarii iniquitatis in egentia. Hodie populus Christi exaltatus est, et inimici veritatis humiliati sunt. Hodie Christus in lætitia, et diabolus in luctu. Hodie angeli in exultatione, et dæmones in confusione. Et quid opus est multa dicere? Hodie Christus, qui est Rex pacis, cum sua pace procedens, fugavit omne dissidium, dissensiones depulit, discordiam perturbavit. Et sicut

cælum splendor solis, ita Ecclesiam fulgor pacis illuminat. O quam desiderabile nomen pacis, quam religionis Christianæ stabile fundamentum, et altaris dominici cælestis armatura! Et quid possumus de pace proloqui? Pax nomen est ipsius Christi, sicut dicit et apostolus: *Quia Christus pax nostra, qui fecit utraque unum* (Ephes. 2. 14), quæ nequaquam fide, sed invidia diaboli dissidebant. Verum sicut procedente rege et plateæ mundantur, et tota civitas diversis floribus et ornatibus coronatur, ut nihil sit quod minus dignum vultui regis appareat: ita et nunc procedente Christo, Rege pacis, omne quod triste est, auferatur e medio, et illucescente veritate fugatur mendacium: fugiat discordia, resplendescente concordia. Et sicut frequenter fieri vidimus, ubi regum vel fratrum tabulæ pinguntur, ut in utriusque unanimatis declarentur insignia, artifex picto semineo habitu post tergum utriusque, concordiam statuit, brachiis suis utrumque complectentem, in-

dicens quod hi qui videntur corporibus separati, sententis et voluntate convenient : ita nunc pax Domini media assistens, et utrumque nostrum gremio palpante connectens, discreta corpora in unum convenire animum, ulnis jungentibus docet. In qua sine dubio completur sermo propheticus, qui ait : *Et erit consilium pacificum inter utrosque* (Zach. 6. 13). Et hesterno quidem die pater noster communis evangelico pacem sermone præfatus est : hodie vero nos verba pacis exponamus. Ipse nos heri resupinis manibus in verbo pacis excepit, et nos hodie dilatato pectore, ulnisque patentibus ad Dominum cum numeribus pacis occurramus. Jam bella destructa sunt, pulchritudo pacis obtinuit. Nunc in luctu est diabolus, et in lamentatione omnis dæmonum turba; nunc in cælestibus lætitia, et in angelis exsultatio, quibus specialis familiaris pax. Hoc enim etiam cælestes admirantur virtutes opus, quas fons ejus habet perennis, ex quo etiam terrena hæc nostra guttis quibusdam exinde stillantibus irrorantur. Et ideo etiam in terris pax, laudis ejus splendor redundat in cæ-

lum, laudant eam cælestes angeli, et dicunt : *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis* (Luc. 2. 14). Vides quomodo cælestes omnes et terrestres invicem sibi munera pacis emittunt? Cælestes angeli pacem terris annuntiant, sancti in terris Christum, qui est pax nostra, collaudant in cælestibus positum, et mysticis choris acclamant, *Osanna in excelsis* (Matth. 21. 9). Dicamus ergo et nos, *Gloria in altissimis Deo*, qui humiliavit diabolum, et exaltavit Christum suum. *Gloria in altissimis Deo*, qui discordiam fugat, et pacem statuit. Dico enim vobis artem diaboli, cujus neque vos astutiam ignoratis. Vidit satanas firmitatem fidei, stabilitatem in ea pietate dogmatum septam, vidit et operum bonorum fructibus abundantem : et ideo pro his omnibus ad insaniam venit, et rabie furoris exarsit, ut scinderet amicitiam et evelleret caritatem, ut dirumperet pacem : sed pax Domini semper sit nobiscum, in Christo Jesu Domino nostro, cum quo est Deo Patri et Spiritui sancto gloria in sæcula sæculorum. Amen.

MONITUM IN SEQUEMTEM CHRYSOSTOMI ORATIONEM

In postrema Morelli Editione ad calcem Tomi quarti edita fuit Oratio Chrysostomi antequam iret in exsilium, ad populum habita, ex Vita Chrysostomi per Georgium Alexandrinum excerpta, quæ, quod spectat ad dimidiam priorem partem ad hæc usque verba, ἀλλ' ὁρῶ τοῖς ἑμαυτοῦ δόγμασι τινας, non indigna Chrysostomo videtur: et talis a viris doctis habetur, paucioribus aliis reclamantibus. In hac certe prima parte, meo quidem iudicio, occurrit nihil quod eo adigat, ut alium quam Chrysostomum quæramus auctorem. Posteriorem vero partem, salebris plenam, intricatam, quæ sæpe vix, ac ne vix quidem intelligi potest, saltem ut exstat hodie, Chrysostomo abjudicandam censemus. Nam stylus abhorret a priori orationis parte. Si quid vero enuntiatur, quod ad veram ejus exsilii historiam quadret, id certe ita re-

EJUSDEM

HOMILIA ANTE EXSILIUM.

1. Multi fluctus instant gravesque procellæ; sed non timemus ne submergamur: nam in petra consistimus. Sæviat mare, petram dissolvere nequit: insurgant fluctus, Jesu navigium demergere non possunt. Quid, quæso, timeamus? Mortemne? *Mihi vivere Christus est, et mori lucrum* (Philipp. 1. 21). An exsilium, dic mihi? *Domini est terra et plenitudo ejus* (Psal. 23. 1). An facultatum publicationem? *Nihil intulimus in mundum, certumque est nos nihil hinc efferre posse* (1. Tim. 6. 7): terribiliaque hujus mundi mihi despectui sunt, et bona ejus risu digna. Non paupertatem timeo, non divitias concupisco: non mortem metuo, nec vivere opto, nisi ad pro-

fectum vestrum. Ideo præsentia commemoro, rogoque caritatem vestram, ut fiduciam habeat. Nullus quippe nos separare poterit; quod enim Deus conjunxit, homo separare nequit. Nam si de viro ac de muliere dicit: *Propter hoc relinquet homo patrem suum et matrem suam, et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carnem unam* (Gen. 2. 24): quod ergo Deus conjunxit, homo non separet (Matth. 19. 5. 6). Si nuptias non potes dirimere, quanto minus Ecclesiam Dei potes dissolvere? Sed eam oppugnans, cum nihil possis lædere eum quem impetis. Verum me reddes splendidiorem, tuamque vim mecum pugnando dejicies: *Durum namque tibi est contra stimulum acutum*

ANTEQUAM IRET IN EXSILIUM.

misso, ne quid ultra proferam, dicendi genere narratur, ut fas esse non videatur id Chrysostomo ascribere. Certe alium quærendum auctorem esse suadet vetus interpretatio, quam subjungimus, quæque postremam totam partem tacuit. Illam vero subjungendam putavimus, quia quædam complectitur, quæ in Græca serie non comparent. Eam se vidisse commemorat in Codice quodam montis Cassini Joan. Mabillonius noster in Itinere Italico p. 124, ubi Severiano Gabalorum, inquit ille, ascribitur. Verum Severiani numquam esse potuit, nec ad ejus historiam quadrare valet.

Tilmanni interpretationem, utpote παραφραστικῶς adornatam, rejecimus, novamque paravimus.

[411-415] ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

ΟΜΙΛΙΑ ΠΡΟ ΤΗΣ ΕΞΟΡΙΑΣ.

α'. Πολλά τὰ κύματα καὶ χαλεπὸν τὸ κλυδώνιον· ἀλλ' οὐ δεδοίκαμεν, μὴ καταποντισθῶμεν ἐπὶ γὰρ τῆς πέτρας ἱσθήκαμεν. Μαινέσθω ἡ θάλασσα, πέτραν διαλύσαι οὐ δύναται· ἐγειρέσθω τὰ κύματα, τοῦ Ἰησοῦ τὸ πλοῖον καταποντίσαι οὐκ ἰσχύει. Τί δεδοίκαμεν, εἰπέ μοι; Τὸν θάνατον; Ἐμοὶ τὸ ζῆν Χριστός, καὶ τὸ ἀποθανεῖν κέρδος. Ἄλλ' ἐξορίαν, εἰπέ μοι; Τοῦ Κυρίου ἡ γῆ, καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς. Ἄλλὰ χρημάτων δήμευσιν; Οὐδὲν εἰσηνέγκαμεν εἰς τὸν κόσμον, δῆλον δὲ οὐδὲν ἐξεργεῖν δυνάμεθα· καὶ τὰ φοβερά τοῦ κόσμου ἐμοὶ εὐκαταφρόνητα, καὶ τὰ χρηστὰ καταγέλαστα. Οὐ πένιαν δέδοικα, οὐ πλοῦτον ἐπιθυμῶ· οὐ θάνατον φοβοῦμαι, οὐ ζῆσαι εὐχομαι, εἰ μὴ διὰ τὴν ὑμετέραν προκοπὴν. Διὸ καὶ τὰ νῦν ὑπομιμνήσκω, καὶ παρακαλῶ τὴν ὑμετέραν θαρ-

βεῖν ἀγάπην. Οὐδεὶς γὰρ ἡμᾶς ἀποσπᾶσαι δυνήσεται· ὁ γὰρ ὁ Θεὸς συνέζευξεν, ἄνθρωπος χωρῖσαι οὐ δύναται. Εἰ γὰρ περὶ γυναικὸς καὶ ἀνδρὸς λέγει· Ἄντι τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα, καὶ προσκολληθήσεται τῇ γυναικὶ αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν· ὁ οὖν ὁ Θεὸς ἐζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω. Εἰ γάμον οὐ δύνασαι διασπᾶσαι, πῶσω μᾶλλον Ἐκκλησίαν Θεοῦ οὐκ ἰσχύεις καταλύσαι; ἀλλὰ πολεμεῖς αὐτήν, οὐ δυνάμενος βλάψαι τὸν πολεμούμενον. Ἄλλ' ἐμὲ μὲν ἐργάζῃ λαμπρότερον, ἑαυτοῦ δὲ τὴν ἰσχὺν καταλύεις τῆς πρὸς ἐμὲ μάχης^a. Σκληρόν γάρ σοι πρὸς κέντρα δέξια λακτίσειν. Οὐκ ἀμβλύεις τὰ κέντρα, ἀλλὰ τοὺς

^a Savilius legendum putat τῇ πρὸς ἐμὲ μάχῃ. Forte melius διὰ τῆς πρὸς ἐμὲ μάχης.

πόδας αἰμάσσει; ἐπεὶ καὶ τὰ κύματα τὴν πέτραν οὐ διαλύει, ἀλλ' αὐτὰ εἰς ἀβρὸν διαλύονται. Οὐδὲν Ἐκκλησίας δυνατώτερον, ἀνθρώπων. Αὐτὸν τὸν πόλεμον, ἵνα μὴ καταλύσῃ σου τὴν δύναμιν μὴ εἰσαγε πόλεμον εἰς οὐρανόν. Ἄνθρωπον ἐὰν πολεμῆς, ἢ ἐνίκησας, ἢ ἐνίκηθης. Ἐκκλησίαν δὲ ἐὰν πολεμῆς, νικῆσαι σε ἀμήχανον ὁ Θεὸς γὰρ ἐστὶν ὁ πάντων ἰσχυρότερος. *Μὴ παραζηλοῦμεν τὸν Κύριον; μὴ ἰσχυρότερον αὐτοῦ ἔσμεν;* Ὁ Θεὸς ἔπηξε, τίς ἐπιχειρεῖ σαλευῖν; Οὐκ οἶσθα αὐτοῦ τὴν δύναμιν. *Ἐπιβλέπει ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ποιεῖ αὐτὴν τρέμειν* κελεύει, καὶ τὰ σειόμενα ἡδράζετο. Εἰ τὴν πόλιν σαλευομένην ἔστρεψε, πολλῶ μᾶλλον τὴν Ἐκκλησίαν στησαι δύναται. Ἡ Ἐκκλησία οὐρανοῦ ἰσχυρότερα Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται, οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρελεύσονται. Ποῖοι λόγοι; *Σὺ εἶ Πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτῃ μου τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ πύλαι ᾄδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς.*

β'. Εἰ ἀπιστεῖ; τῷ λόγῳ, πιστεῦτε τοῖς πράγμασι. Πόσοι τύραννοι ἠθέλησαν περιγενέσθαι τῆς Ἐκκλησίας; πόσα τῆγανα; πόσοι κἀμίνοι, θηρίων ὀδόντες, ξίφη ἠκονημένα; καὶ οὐ κεραιγένοντο. Ποῦ οἱ πολεμήσαντες; Σαίγιηται καὶ λήθη παραδίδονται. Ποῦ δὲ ἡ Ἐκκλησία; Ὑπὲρ τὸν ἥλιον λάμπει. Τὰ ἐκείνων ἔσβεσται, τὰ ταύτης ἀθάνατα. Εἰ ὅτε ὀλίγοι ἦσαν, οὐκ ἐνίκηθησαν, ὅτε ἡ οἰκουμένη ἐπλήσθη εὐσεβείας, πῶς νικήσαι δύνασαι; *Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ [416] παρελεύσονται, οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρελεύσονται.* Καὶ μάλα εἰκότως; ποθεινότερα γὰρ ἡ Ἐκκλησία τῷ Θεῷ τοῦ οὐρανοῦ. Οὐρανοῦ σῶμα οὐκ ἀνέλαθεν, Ἐκκλησίας δὲ σάρκα ἀνέλαθε διὰ τὴν Ἐκκλησίαν ὁ οὐρανὸς, οὐ διὰ τὸν οὐρανὸν ἡ Ἐκκλησία. Μηδὲν ὑμᾶς θορυβεῖται τῶν γενομένων. Τοῦτό μοι χαρίσασθε, πιστὸν ἀπεριτρεπτον. Οὐκ εἶδετε τὸν Πέτρον περιπατοῦντα ἐπὶ τῶν ὑδάτων, καὶ ὀλίγον διστάσαντα, καὶ μέλλοντα καταποντίζεσθαι, οὐ διὰ τὴν ἀτακτον τῶν ὑδάτων ὄρμη, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς πίστεως; Μὴ γὰρ ἀνθρωπίναις ψήφοις ἐνταῦθα ἤλθομεν; μὴ γὰρ ἀνθρώπος ἤγαγεν, ἵνα ἀνθρώπος καταλύσῃ; Ταῦτα λέγω οὐκ ἀπονοούμενος, μὴ γένοιτο, οὐδὲ ἀλαζονεύμενος, ἀλλὰ τὸ ὑμῶν σεσαλευμένον στηρίζαι βουλόμενος. Ἐπειδὴ ἔσθη ἡ πόλις, Ἐκκλησίαν ὁ διάβολος ἠθέλησε σαλεύσαι. Μισρὲ καὶ παμμίαιρε διάβολε, τοίχων οὐ περιγένοι, καὶ Ἐκκλησίαν προσδοκᾷς σαλεύσαι; Μὴ γὰρ ἐν τοίχοις ἡ Ἐκκλησία; Ἐν τῷ πλήθει τῶν πιστῶν ἡ Ἐκκλησία. Ἰδοὺ πόσοι στυλοὶ ἔδρατοι, οὐ σιδηρῶ δεδεμένοι, ἀλλὰ πιστεῖ ἐσφιγμένοι. Οὐ λέγω ὅτι τοσοῦτον πλήθος πυρὸς σφοδρότερον ἀλλ' οὔτε, εἰ εἰς ἦν, περιγένοι. Καὶ οἶδας, οἷά σοι τραύματα παρέσχον οἱ μάρτυρες. Εἰσηλθε πολλάκις κόρη ἀπαλὴ ἀπειρόγαμος κηροῦ ἢ ἀπαλωτέρα, καὶ πέτρας ἐγένετο στερεωτέρα. Τὰς πλευρὰς αὐτῆς ἔξεες, καὶ τὴν πίστιν αὐτῆς οὐκ ἔλαβες. Ἠτόνησε τῆς σαρκὸς ἡ φύσις, καὶ οὐκ ἀπηγορεύθη τῆς πίστεως ἡ δύναμις; ἔδραπανα τὸ σῶμα, ἐνταναίετο τὸ φρόνημα ἀνῆλθικετο δὲ ἡ οὐσία, καὶ ἔμενε ἡ εὐλάβεια. Ἰνυαίχης οὐ περιγένοι μίδς, καὶ τοσοῦτον περιγενέσθαι δήμου προσδοκᾷς; Οὐκ ἀκούεις τοῦ Κυρίου λέγοντος, *Ὅπου δύο ἢ τρεῖς ἐσσι συναγμένοι εἰς τὸ ὄνομα μου, ἐκεῖ ἐμὶ ἐν μέσῳ αὐτῶν;* Ὅπου τοσοῦτο; δήμος ἀγάπη ἐσφιγμένος, οὐ πάρεστιν; Ἐχῶ αὐτοῦ ἐνέχυρον μὴ γὰρ οἰκεία δύναμι θαρβῶ; Γράμματερον αὐτοῦ κατέχω. Ἐκεῖνό μοι βακτηρία, ἐκεῖνό μοι ἀσφάλεια, ἐκεῖνό μοι λιμὴν

ἀκύμαντος. Κἂν ἡ οἰκουμένη ταράττηται, τὸ γραμματεῖον κατέχω· αὐτῷ (f. αὐτῷ) ἀναγινώσκω· τὰ γράμματα ἐκεῖνα τεῖχος ἐμοὶ καὶ ἀσφάλεια. Ποῖα ταῦτα; *Ἐγὼ μεθ' ὑμῶν ἐμὶ πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος.* Χριστὸς μετ' ἐμοῦ, καὶ τίνα φοβηθήσομαι; Κἂν κύματα κατ' ἐμοῦ διεγερῆται, κἂν πλάγη, κἂν ἀρχόντων θυμὸς ἐμοὶ ταῦτα πάντα ἀράχνης εὐτελέστερα. Καὶ εἰ μὴ διὰ τὴν ὑμετέραν ἀγάπην, οὐδὲ σήμερον ἂν παρητησάμην ἀπελθεῖν. Ἄει γὰρ λέγω, *Κύριε, τὸ σὸν θέλημα γενέσθω μὴ ὅ τι ὁ δαίμων, καὶ ὁ δαίμων, ἀλλ' εἰ τι σὺ βούλει.* Οὗτος ἐμοὶ πύργος, τοῦτο ἐμοὶ πέτρα ἀκινήτος· τοῦτο ἐμοὶ βακτηρία ἀπεριτρεπτος. Εἰ βούλεται ὁ Θεὸς τοῦτο γενέσθαι, γινέσθω. Εἰ βούλεται ἐνταῦθα εἶναι με, χάριν ἔχω. Ὅπου βούλεται, εὐχαριστοῦ.

γ'. Μηδεὶς ὑμᾶς θορυβεῖται ταῖς εὐχαῖς προσέχετε. Ταῦτα ἐποίησεν ὁ διάβολος, ἵνα ἐκκῆψῃ τὴν σπουδὴν τὴν περὶ τὰς λιτανείας. Ἄλλ' οὐ προχωρεῖ αὐτῷ ἀλλὰ σπουδαιοτέρους ὑμᾶς καὶ θερμότερους εὐρήκαμεν. Αὐριον [417] εἰς λιτανεῖον ἐξελεύσομαι μεθ' ὑμῶν. Ἡ ὄπου α· ἐγὼ, καὶ ὑμεῖς ἐκεῖ· ὄπου ὑμεῖς, ἐκεῖ κἀγὼ· ἐν σῶμά ἐσμεν· οὐ σῶμα κεφαλῆς, οὐ κεφαλὴ σῶματος χωρίζεται. Διεργόμεθα τῷ τόπῳ, ἀλλ' ἠνώμεθα τῇ ἀγάπῃ· οὐδὲ θάνατος διακόψαι δύνησεται. Κἂν γὰρ ἀποθάνῃ μου τὸ σῶμα, ζῆ ἡ ψυχὴ, καὶ μένηται τοῦ δήμου· ὑμεῖς ἐμοὶ πατέρες· πῶς ὑμῶν δύναμαι ἐπιλαθέσθαι; ὑμεῖς ἐμοὶ πατέρες. ὑμεῖς ἐμοὶ ζῶη, ὑμεῖς ἐμοὶ εὐδοκίμησις. Ἐὰν ὑμεῖς προκῆψητε, ἐγὼ εὐδοκίμω· ὥστε ἐμοὶ ζῶη πλουτοῦ ἐν τῷ ὑμετέρῳ κείται θησαυρῷ. Ἐγὼ μυριάκις ὑπὲρ ὑμῶν σφαγῆναι ἔτοιμος (καὶ οὐδεμίαν χάριν παρέχω, ἀλλὰ καὶ σφειλὴν ἀποδίδωμι· Ὁ γὰρ ποιμὴν ὁ καλὸς τῆν ψυχὴν αὐτοῦ τίθεισιν ὑπὲρ τῶν προβάτων), καὶ σφαγῆναι μυριάκις, καὶ μυρίας κεφαλὰς ἀποτμηθῆναι. Ἐμοὶ ὁ θάνατος οὗτος ἀθανασίας ὑπόθεσις, ἐμοὶ αἱ ἐπιβουλαὶ αὐταὶ ἀσφαλείας ἀφορμὴ. Μὴ γὰρ διὰ χρήματα ἐπιβουλεύομαι, ἵνα λυπηθῶ; μὴ γὰρ δι' ἀμαρτήματα, ἵνα ἀλγῶ; Διὰ τὸν ἔρωτα τὸν περὶ ὑμᾶς· ἐπειδὴ πάντα ποιῶ, ὥστε ὑμᾶς ἐν ἀσφαλείᾳ μείναι, ὥστε μηδένα παραιρεσθεῖν τῆ ποιμνῆ, ὥστε μείναι ἀκέραιον τὸ ποιμνιον. Ἡ ὑπόθεσις τῶν ἀγῶνων ἀρκεῖ μοι εἰς στέφανον. Τί γὰρ ἂν πάθοιμι ὑπὲρ ὑμῶν; Ὑμεῖς ἐμοὶ πολῖται, ὑμεῖς ἐμοὶ πατέρες, ὑμεῖς ἐμοὶ ἀδελφοί, ὑμεῖς ἐμοὶ τέκνα, ὑμεῖς ἐμοὶ μέλη, ὑμεῖς ἐμοὶ σῶμα, ὑμεῖς ἐμοὶ φῶς, μᾶλλον δὲ καὶ τοῦ φωτὸς τοῦτου γλυκύτεροι. Τί γὰρ τοιοῦτον παρέχει μοι ἡ ἀκτίνα ὅσον ἡ ὑμετέρα ἀγάπη; Ἡ ἀκτίνα ἐν τῷ παρόντι με βίβω ὠφελεῖ, ἡ δὲ ὑμετέρα ἀγάπη στέφανόν μοι πλέκει ἐν τῷ μέλλοντι. Ταῦτα δὲ λέγω εἰς ὅτα ἀκούστων· τί δὲ τῶν ὠτων ὑμῶν ἀκουστικώτερον; Τοσαύτας ἡμέρας ἠγγυπησάτε, καὶ οὐδὲν ὑμᾶς ἔκαμψεν, οὐ χρόνου μῆκος μαλακώτερος ὑμᾶς ἐποίησεν, οὐ φόβοι, οὐκ ἀπειλαί· πρὸς πάντα ἐγένεσθε γενναῖοι. Καὶ τί λέγω, ἐγένεσθε; Τοῦτο ὅπερ ἐπεθύμουν ἀεὶ, καταφρονήσατε τῶν βιωτικῶν πραγμάτων, ἀπετάξασθε τῇ γῆ, εἰς τὸν οὐρανὸν μετέστητε· ἀπῆλλάγητε τῶν συνδέσμων τοῦ σώματος, πρὸς τὴν μακαρίαν ἐκείνην ἀμιλλᾶσθε φιλοσοφίαν. Ταῦτα ἐμοὶ στέφανοι, ταῦτα παρακλήσεις, ταῦτα παραμυθία, ταῦτα ἐμοὶ βλεμμα, ταῦτα ζῶη, ταῦτα ἀθανασίας ὑπόθεσις.

* Legendum videtur καὶ ὄπου, atque ita legit vetus Interpretes.

Ἡ ἀκτίνα. Sic in nominativo dicerent Graeci hodierni. Fmt.

calcitrare (Act. 9. 5). Non obtundes stimulos, imo sanguine pedes inficies: quandoquidem fluctus non petram dissolvunt, sed ipsi in spumam abeunt. Nihil Ecclesia potentius, o homo. Bellum solve, ne robur dissolvas tuum; ne inferas cælo bellam. Si homini bellum inferas, aut vinces, aut superaberis: si Ecclesiam oppugnes, vincere nequis: omnibus quippe fortior est Deus. *An æmulamur Dominum? an fortiores illo sumus* (1. Cor. 10. 22)? Deus fixit et firmavit, quis concutere tentaverit? Non nosti virtutem ejus. *Respicit terram, et facit eam tremere* (Psal. 103. 32): jubet, et quæ concutiebantur firma consistunt. Si concussam urbem firmavit, quanto magis Ecclesiam firmare poterit? Ecclesia est ipso cælo fortior: *Cælum et terra transibunt, verba autem mea non transibunt* (Matth. 24. 35). Quæ verba? *Tu es Petrus, et super hanc meam petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt adversus eam* (Id. 16. 18).

2. Si non credis verbo, rebus crede. Quot tyranni Ecclesiam opprimere tentaverunt? quot sartagine? quot fornaces, ferarum dentes, gladii acuti? nihilque perforerunt. Ubinam sunt hostes illi? Silentio et oblivioni traditi sunt. Ubinam Ecclesia? Plus quam sol splendescit. Quæ illorum erant extincta sunt, quæ ad illam spectant sunt immortalia. Si cum pauci erant Christiani, non victi sunt, quando orbis totus pia religione plenus est, quomodo illos vincere possis? *Cælum et terra transibunt, verba autem mea non transibunt* (Id. 24. 35). Et jure quidem: amabilior enim est Ecclesia Deo, quam cælum ipsum. Cæli corpus non accipit, sed Ecclesiæ carnem accipit; propter Ecclesiam cælum, non propter cælum Ecclesia. Ne vos conturbent ea, quæ acciderunt. Hanc mihi gratiam præbeatis, immobilem fidem. Annon vidistis Petrum ambulans super aquas, paululum dubitans, in periculum submersionis venisse, non ob aquarum impetum, sed ob fidei infirmitatem? Num humanis calculis huc accessimus? num homo nos adduxit, ut homo dejiciat? Hæc non ex arrogantia vel jactantia dico, absit, sed ut quod in vobis fluctat constabiliam. Quoniam sedata erat civitas, Ecclesiam diabolus concutere voluit. O scelestæ et flagitiosissime! muros non expugnasti, et Ecclesiam te succusurum speras? An muris Ecclesia constat? In multitudine fidelium Ecclesia consistit. En quam firmæ columnæ, non ferro ligatæ, sed fide constrictæ. Non dico tantam multitudinem igne vehementiorem esse: sed nec, si unus tantum esset, superasses. Nosti quantas tibi plagas inflixerint martyres. Ingressa sæpe est puella tenera innupta: cera mollior erat, sed petra solidior exstitit. Ejus latera lancinabas, et fidem non auferebas. Cessit carnis natura, neque concidit fidei virtus; consumebatur corpus, et viriliter agebat animus; absumebatur substantia, et manebat pietas. Ne unam quidem mulierem superasti, et tantam populum te superaturum confidis? Non audis Dominum dicentem: *Ubi duo vel tres congregati sunt in nomine meo, illic sum in medio eorum* (Matth. 18. 20)? Et ubi tam numerosus populus caritatis

vinculis constrictus, non aderit? Fjus pignus habeo: num propriis sum viribus fretus? Scriptum ejus teneo. Illic mihi baculus: hæc mihi securitas: hic mihi portus tranquillus. Etsi conturbetur orbis totus, rescriptum teneo: ejus literas lego: hic mihi murus, hoc præsidium. Quas literas? *Ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi* (Matth. 28. 20). Christus mecum, quem timebo? Etsi fluctus adversum me concitentur, etsi maria, etsi principum furor: mihi hæc omnia aranea sunt villora. Ac nisi caritas me vestra detinisset, ne hodie quidem abnuissem alio proficisci. Semper enim dico, *Dominæ, fiat voluntas tua* (Id. 6. 10): non quod talis et talis, sed quod tu vis [faciam]. Hæc mihi turris, hæc mihi petra immobilis: hic mihi baculus non vacillans. Si id Deus velit, fiat. Si velit me hic manere, gratias habeo. Ubi quæ voluerit, gratias refero.

3. Nemo vos conturbet: precibus vacate. Ille effecit diabolus, ut vestrum circa supplicationes studium interciperet. Sed nihil profecit: imo vos diligentiores alacrioresque invenimus. Cras ad supplicationem vobiscum pergam. Atque ubi sum ego, illic et vos estis; ubi vos estis, illic et ego: unum corpus sumus, neque corpus a capite, neque caput a corpore separatur. Loco dissiti sumus, sed caritate jungimur, neque mors ipsa poterit abscindere. Etsi enim corpus meum moriatur, vivet tamen anima, quæ populi recordabitur. Vos mihi patres estis; qui possim vestrum oblivisci? vos mihi patres, vos mihi vita, vos mihi gloria. Si vos proficiatis, id mihi in gloriam vertitur; ita ut vita mea ceu divitiæ quædam in vestro reposita sit thesauro. Paratus sum ad vitam sextentias pro vobis effundendam, nec gratiam exhibeo, sed debitum solvo. Nam *Bonus pastor animam suam dat pro ovibus* (Joan. 10. 11). Millies jugulent, toties caput abscindant. Mors enim talis mihi immortalitatis est argumentum: hæc mihi insidiæ securitatis sunt occasio. Num ob divitias insidiis objectus sum, ut doleam? num ob peccata, ut lugeam? Id patior ob vestrum amorem; quia nihil non ago, ut vos in tuto collocemini; ut nemo alienus se in ovile ingerat; ut illæsus grex maneat. Certaminis argumentum mihi sufficit ad coronam. Quid enim patiar pro vobis? Vos mihi cives, vos mihi patres, vos mihi fratres, vos filii, vos membra, vos corpus, vos mihi lux, imo hac luce suaviores. Quid enim tale mihi confert radius, quale vestra caritas? Radius mihi in præsentem vitam utilis est, vestra autem caritas coronam mihi necit in futuro. Hæc porro dico in aures vestras: quid autem est ad audiendum promptius auribus vestris? Tot diebus vigilastis, nihilque vos inflectere potuit, non temporis diuturnitas emollivit, non timores, non minæ: ad omnia sirenuos vos exhibuistis. Et quid dico, vos exhibuistis? Quod semper optaveram, sæcularia despexistis, terræ vale dixistis; a vinculis corporis vos expeditistis, ad beatam illam philosophiam certatim properastis. Hæc mihi corona sunt, hæc consolatio, hæc unctio, hæc vita, hæc immortalitatis argumentum.

4. (a) Sed video quosdam qui mihi auctores sunt, ut in dogmatibus meis insistam. Pleraque enim prospera in contrarium cedunt, quoniam illi, quibus videbatur zelo plenus esse, id improbitate sua egerunt ut conciderem : qui ad libitum suum me deposuerunt, per varium rerum exitum me in loc certamine vincunt : non minabantur, sed instabant. Jam tempus est ea enarrare, quæ ad meam calamitatem spectant. Lex est, sed legislator vincitur. Filii, per vestram caritatem, video conjurationem ad bellum inferendum paratam, Deumque contumeliis affectum : video delapsam agonem, et agonothetam morientem : video veritatis persuasionem emarcescere, et conspirationem superare. Mihi illi obijciunt : Comedisti et baptizasti. Si hoc feci, anathema sit mihi ; ne numerer inter episcopos ; ne sim cum angelis ; ne sim Deo acceptus. Si vero comedi et baptizavi, nihil inopportune feci (b). Attende diligenter iis quæ dico, neque finem dicendi faciam. Non me piget loqui, vobisque tutum est si loquar. Sed ad propositum redeamus. Dicunt me comedisse et baptizasse. Deponant ergo Paulum, quod post cœnam custodi carceris baptismata contulerit (Act. 16. 33). Ausim dicere, deponant ipsum Christum, quod post cœnam discipulis communionem largitus sit. Sed hæc nobis congruentia magna sunt : hæc læta pacis signa : hæc populi encomia. Mihi corona, vobis fructus. Sed scitis, fratres, qua de causa velint me deponere. Quia tapetes non expandi, nec serica vestimenta indui, et quia ipsorum ingluviem non fovi. Floruere aspidis fetus, adhuc relictum est Jezabelis semen : verum adhuc etiam gratia cum Helia concertat. Age mihi in medium mirabilem illum divitemque vitæ præconem, Joannem dico pauperem, qui ne lucernam quidem possidebat ; sed habebat Christum lampadem : cujus caput expetivit Evæ comministra : quæ et sanctis impedimento fuit, quæ prophetas persequuta est, quæ dolose jejuniū prædicavit, quæ parem cum vipera nomenclaturam obtinuit, nempe saltationem, quæ prandio nondum absoluto saltavit (c). Non vitam concupivit, non opum molem, non regni dignitatem, non aliam quampiam facultatem ; sed dic mihi, quæso, quid desideravit ? Caput hominis. Quid autem dico ? Non solum hominis, sed etiam evangelistæ. Attamen

(a) Quæ in græco sequuntur adjectitia sunt et Chrysostomi esse non videntur, ut diximus in Monito : et usque adeo intricata sunt ut non nisi divinaando possint Latine reddi.

(b) Hic sibi prorsus contradicere videtur, quisquis sit scrijtor.

(c) Hæc mirum quantum vel inepta, vel vitiosa.

non vicit caput, licet acceperit. Abscidit caput petendo, iniquum desiderium per discum implevit. Vide, et mirare Dei virtutem. Coarguit inculpatus homo, capite truncatus est ; sed qui capite cæsus, in dextera Christi est, illam vero indeprecabile supplicium excipit. Rursus ejus semen, spinosum germen, quærit et festinat. Sed Herodias Joannis caput expetit, rursus saltationem inimus non pedibus, sed qualem Maria olim firmam et immotam. Rursus clamat Joannes ac dicit : *Non licet tibi uxorem habere fratris tui* (Marc. 6. 18).

5. Sed quid dicam ? Lacrymarum est præsens tempus : omnia quippe ad ignominiam vergunt, et omnia tempus judicat. Aurum universim gloriam parit. Sed age in medium David dicentem atque clamantem : *Aurum si affluat, nolite cor apponere* (Psal. 61. 11). At dic mihi, Quis ille erat, qui talem vocem protulit ? Annon regni fastigium occupabat ? nonne in regia potestate imperabat ? Sed non ad rapinam respiciebat, non ad pietatis destructionem, non curabat thesauros, sed militarem delectum ; non uxoris consensum requirebat. Fugite ergo, mulieres, alienos cœtus : ne consilium pravum viris dederitis : sed ex hisce dictis vos confirmate. Num exstinximus flammam vestram ? num emollitum est cor vestrum ? Sed scio vos, quæ Mariæ filia estis, utilitatem accepturas. Aliæ vero absque vino satiatae sunt, et ebriæ avaritia, ut beatus Paulus clamat et prædicat his verbis : *Radix omnium malorum avaritia* (1. Tim. 6. 10). Sic insipientes mulieres aures suas obturant, et pro bono semine spinas pariunt. At, obsecro, ne semen nostrum quasi supra petram jaciamus. Christi sumus agricultura, a quo audiamus, Euge, serve bone, intra in domum meam (Math. 25. 23), ne forte illius vocis loco dicatur, *Serve nequam* (1b. v. 26). Sed, obsecro, luceat institutum vestrum coram hominibus, ne infatuemus sal nostrum. Sed glorificemus, gratias agamus, divites diviti, pauperes benigno et pauperum amanti Christo, potentes robustæ illius manui. Et hæc quidem de vobis. Verum fortasse Deus ea me pati concedit quæ illi adversum me machinantur, ut in calamitatibus me probet, quia in laboribus victoria omnino consistit, et per certamina præparatur corona. Etenim divinus Paulus dixit : *Cursum consummavi, fidem servavi : in reliquo reposita est mihi corona justitiæ* (2. Tim. 4. 7) ; qua corona nos dignabitur universorum Dominus in sæcula. Amen.

¹ Putat savilius legendum, splendebat.

CUM DE EXPULSIONE

Multi quidem fluctus, et undæ immanes ; sed submergi non vereor : quia supra petram sto. Insaniam licet mare petram non potest commovere : insurgant

quantumlibet fluctus, navis Jesu obrui non potest. Sed quid putant ? Ne mortem verear, cui vivere Christus est, et mori lucrum (Philipp. 1. 21) ? Ne

δ'. Ἄλλ' ὀρώ τοῖς ἑμαυτοῦ δόγμασι τινὰς ἐγκαρτε-
 ρεῖν με πειθόντων. Φέρεῖ γὰρ πολλὰ τῶν εὐτυχημά-
 των εἰς τούναντιόν· ὅτι οἷς ἐδόκουν ζηλωτῆς εἶναι,
 περιπέπτωκα τῇ μοχθηρίᾳ· οἱ μὲν κατὰ τὸν τρόπον
 καθαιρουῦντες νικῶσι τὸν ἀγῶνα τῇ διαφορᾷ τῶν πρα-
 γμάτων· οὐκ ἠπελοῦν, ἀλλὰ παρίσταντο. Ἔστι γὰρ
 καιρὸς νῦν εἰπεῖν τὰ περὶ τῆς ἐμῆς θλίψεως. Νόμος
 ἔστιν, ἀλλ' ὁ νομοθέτης νικᾷται. Τέκνα, μὰ τὴν ὑμε-
 τέραν ἀγάπην, βλέπω συσκευὴν πολεμοῦσαν, καὶ
 τὸν Θεὸν ὑβριζόμενον· βλέπω τὸν ἀγῶνα πί-
 πτοντα, καὶ τὸν ἀγωνοθέτην λυπούμενον· βλέπω τὸ
 πιθανὸν τῆς ἀληθείας μαραινόμενον, καὶ τὴν συ-
 σκευὴν ἀνοθεύσαν. Λέγουσί μοι, ὅτι Ἐφαγεῖς καὶ ἐδά-
 πτισας. Εἰ ἐποίησα τοῦτο, ἀνάθεμα ἔσομαι· μὴ ἀριθ-
 μηθεῖην εἰς ἐπισκόπων [418] ῥίζαν· μὴ γένωμαι μετ'
 ἀγγέλων· μὴ ἀρέσω Θεῶ· εἰ δὲ καὶ ἔφαγον καὶ
 ἐδάπτισα, οὐδὲν ἄκαιρον τῶν πραγμάτων ἐποίησα.
 Πρόσχεῖ μοι μετὰ ἀκριβείας ὁ λέγω, καὶ λέγων οὐ
 παύσομαι. Ἐμοὶ μὲν τὸ λέγειν οὐκ ὀκνηρὸν, ὑμῖν δὲ
 ἀσφαλές. Ἄλλ' ἐπανέλωμεν ἐπὶ τὸ προκείμενον.
 Λέγουσιν ὅτι ἔφαγον καὶ ἐδάπτισα. Καθελέτωσαν οὖν
 Παῦλον, ὅτι μετὰ τὸ δειπνήσαι ἔχαρισατο τῷ δεσμο-
 φύλακι τὸ βάπτισμα. Τολμῶ λέγειν, καθελέτωσαν
 καὶ αὐτὸν τὸν Χριστὸν, ὅτι μετὰ τὸ δειπνῶν τοῖς μα-
 θηταῖς τὴν κοινωνίαν ἔχαρισατο. Ἄλλ' εἰκόστα καὶ με-
 γάλα ἡμῖν ταῦτα· ταῦτα φαιδρὰ τῆς εἰρήνης· ταῦτα
 τοῦ λαοῦ τὰ ἐγκώμια. Ἐμοὶ ὁ στέφανος, ὑμῶν ὁ
 καρπός. Ἄλλ' οἴδατε, ἀγαπητοί, διὰ τί με θέλουσι
 καθελεῖν. Ὅτι τάπητας οὐκ ἤπλωσα, οὐτε σηρικὰ
 ἱμάτια οὐκ ἐνεδυσάμην, καὶ ὅτι τὴν γαστριμαργίαν
 αὐτῶν οὐ παρεμυθησάμην. Ἦνθησαν γὰρ τὰ ἔγγονα
 τῆς ἀσπίδος, ἔτι περιλείπεται τῆς Ἰεζάβελ ὁ σπό-
 ρος· ἔτι δὲ καὶ ἡ χάρις τῷ Ἠλίᾳ συναγωνίζεται.
 Φέρε δέ μοι εἰς μέσον τὸν θαυμαστὸν καὶ πλούσιον
 τῆς ζωῆς κήρυκα, Ἰωάννην λέγω, τὸν πέννητα, καὶ
 ἕως λύχου μὴ κτησάμενον· εἶχε γὰρ τὴν λαμπάδα
 τοῦ Χριστοῦ· οὐ τὴν κεφαλὴν ἐπεθύμησεν ἢ τῆς Εὐας
 συλλειτουργός, ἢ τῶν ἁγίων ἐμπόδιον γενομένη, ἢ
 τοὺς προφήτας διώξασα, ἢ τὴν ἐν δόλῳ νηστείαν κη-
 ρύξασα, ἢ ὁμότιμον τοῦ ὀνόματος τῆς ἐχίδνης ἐπι-
 σταμένη τὴν δρχησιν, ἐν τῷ ἀρίστῳ τῷ ἀτελεῖ ὀρ-
 χησαμένη. Οὐκ ἐπεθύμησε ζῶην, οὐκ ἐπεθύμησε
 χρημάτων ὄγκον, οὐ βασιλείας ἀξίωμα, οὐκ ἄλλης
 τινὸς περιουσίας. Ἄλλ' εἰπέ μοι, ἄνθρωπε, τί ἐπε-
 θύμησε; Κεφαλὴν ἀνθρώπου. Τί δὲ λέγω; Οὐ μόνον
 ἀνθρώπου, ἀλλ' εὐαγγελιστοῦ. Ἄλλ' οὐκ ἐνίκησε
 λαβοῦσα τὴν κεφαλὴν. Ἔεμε γὰρ τὴν κεφαλὴν
 αἰτησαμένην, τὴν ἀνομον ἐπιθυμίαν σπουδαίως διὰ
 πίνακος δεξαμένην. Βλέπε, καὶ θαύμασον τοῦ Θεοῦ
 τὴν δύναμιν. Διήλεγεν ὁ ἀνατίς, ἀπετημήθη· ἀλλ'

ὁ ἀποτμηθεὶς ἐν δεξιᾷ τοῦ Χριστοῦ, ἢ δὲ ἀπαραίτη-
 τον κόλασιν ἐκδέχεται. Πάλιν ἐκεῖνης τὸ σπέρμα, ὁ
 σπόρος ὁ ἀκανθώδης ἐπιζητεῖ καὶ σπεύδει. Ἄλλ'
 Ἡρωδιάς Ἰωάννου τὴν κεφαλὴν ζητοῦσα πάλιν δρ-
 χησιν, οὐκ ἦν τοῖς ποσὶ παίζουσα, ἀλλὰ τὴν τῆς Μα-
 ρίας ἐπεριδομένην. Πάλιν βοᾷ καὶ λέγει· Ἰωάννης·
 Οὐκ ἔξεστὶ σοι τὴν γυναῖκα ἔχειν τοῦ ἀδελφοῦ
 σου.

ε'. Ἄλλὰ τί εἶπω; Δακρῶν ὁ παρῶν καιρός· πάντα
 γὰρ εἰς ἀδοξίαν ἐκτρέχει, καὶ πάντα χρόνος κρίνει.
 Χρυσὸς τὸ ὄλον δοξάζει. Ἄλλὰ φέρε μοι τὸν ἅγιον
 Δαυὶδ τὸν λέγοντα καὶ βοῶντα· Χρυσὸς ἐὰν ῥέῃ,
 μὴ προστίθεσθε καρδίαν. Ἄλλ' εἰπέ μοι, τίς ἦν
 οὗτος ὁ ταῦτην τὴν φωνὴν ἔπαφεις; Οὐχὶ τὸ τῆς βα-
 σιλείας ἐπὶ τῆς κορυφῆς συγκαίμενον εἶχεν; οὐκ ἐν
 τῇ βασιλικῇ ἐξουσίᾳ διέταττεν· Ἄλλ' οὐ πρὸς ἀρ-
 παγὴν ἔδλεπεν, οὐκ εἰς καθαίρεσιν εὐσεβείας τὴν
 αὐτῷ τὸ φρόνημα, οὐδὲ μέριμνα θησαυρῶν, ἀλλὰ τῆς
 στρατοπέδων συλλογῆς· οὐ γυναικὸς συγκατάθεσιν.
 Θεύγετε οὖν, γυναῖκες, τὰς ἄλλοτριᾶς συλλογὰς· μὴ
 συμβουλευέτε τοῖς ἀνδράσι συμβουλίαν κακὴν· ἀλλ'
 ἀσφαλισθετε τοῖς λεχθεῖσιν. Ἄρα ἐστίσαμεν ὑμῶν
 τὴν [419] φλόγα; Ἄρα ἐμαλάθη ὑμῖν ἡ καρδία; Ἄλλ'
 οἶδα ὅτι ὠφελήθησθε μὲν αἱ τῆς Μαρίας θυγατέ-
 ρες· ἄλλαι δὲ ἄνευ οἴνου κεκορησμένοι καὶ μεθύου-
 σαι τῇ φιλαργυρίᾳ, ὡς ὁ μακάριος Παῦλος βοᾷ καὶ
 κηρύττει λέγων· Ρίζα πάντων τῶν κακῶν ἡ φιλι-
 αργυρία. Οὕτω καὶ αἱ ἀσύνετοι γυναῖκες ἀποφράτ-
 τουσιν ἑαυτῶν τὰ ὦτα, καὶ ἀντὶ σπόρου ἀγαθοῦ
 ἀκάνθας τίκτουςιν. Ἄλλὰ, παρακαλῶ, μὴ ἡμῶν τὸν
 σπόρον ὡς ἐπὶ πέτραν καταβάλλωμεν. Χριστοῦ ἔσμεν
 γεώργιον, παρ' οὗ ἀκούσωμεν· Εὐ, δοῦλε ἀγαθὴ, εἰς-
 ελθε εἰς τὸν οἶκόν μου· μὴ ἀντὶ τῆς φωνῆς ταύτης
 λεχθῆ, Εὐ, δοῦλε κακὴ. Ἄλλὰ, παρακαλῶ, λαμψάτω
 ὑμῶν ἡ πολιτεία ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, μὴ μω-
 ράνωμεν ἡμῶν τὸ ὄλας, ἀλλὰ δοξάσωμεν, εὐχαρι-
 στήσωμεν, οἱ πλούσιοι τῷ πλουσίῳ, οἱ πέννητες τῷ
 φιλανθρώπῳ, καὶ φιλοπτώχῳ Χριστῷ, οἱ δυνατοὶ τῇ
 κραταιᾷ χειρὶ αὐτοῦ. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ ὑμῶν.
 Ἴσως δὲ συγχωρεῖ ὁ Θεὸς ταῦτα με πάσχειν ἄπερ
 βουλευόνται κατ' ἐμοῦ, ἵνα ἐν συμφοραῖς δοκιμάσῃ
 τὰ κατ' ἐμέ· ὅτι ἐν τοῖς πόνοις ἐναπόκειται νίκη
 πάντως, καὶ ἐν τοῖς ἀγῶσιν ἡτοίμασαι στέφανος. Καὶ
 γὰρ ὁ θεσπέσιος Παῦλος εἶπε· Τὸν δρόμον τετέ-
 λεκα, τὴν πλίστιν τετήρηκα· λοιπὸν ἀπόκειται
 μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος· οὐ στεφάνου
 καταξιώσει ὑμᾶς ὁ τῶν ὄλων Δεσπότης εἰς τοὺς
 αἰῶνας. Ἀμήν.

* Savilius rescribendum conficit διελαμπεν.

IPSIVS SANCTI JOANNIS AGERETUR.

exsiliū pertimescam, qui noverim Domini esse
 terram, et plenitudinem ejus (Psal. 23. 4). Sed bo-
 norum proscriptiōnem metūam, qui sciam quod nihil

intulerim in hunc mundum, sed neque sufferre quid
 possim (1. Tim. 6. 7)? Quidquid terroris habet mun-
 dus, contemno : quidquid delectabile habet, ridco.

Divitias non cupio, paupertatem non horresco, mortem non timeo. Vita enim mihi ad vestrum profectum tantummodo ducitur; sed caritatem vestram precor, ut æquo animo sitis. Nemo enim nos a vobis poterit divellere. Quos enim Christus conjunxit, homo non separabit. Quod si de muliere et viro dicitur: *Propter hoc relinquet homo patrem suum et matrem, et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carne una (Gen. 2. 24)*: et si hujusmodi nuptiarum conjunctio ab homine non potest separari, multo magis Ecclesia non potest a pastore divelli. Sed impugnas me. Quid mihi nocebit impugnationis tua, nisi quia me quidem clariorem impugnationibus tuis reddes, tuas vero conteras vires? Durum enim tibi erit adversum stimulum calcitrare: quia non stimulum retundes, sed pedes calcitrans vulnerabis (*Act. 9. 5*): neque fluctus, qui saxo illiduntur, amplius aliquid proficiunt, quam ut semetipsos fracti dissolvant, et in spumas extenuati deperiant. Christi Ecclesia nihil fortius: si quis eam impugnare proponit, vires atterat necesse est: tale est enim, velut si cælo bellum meditetur inferre. Homini si bellum inferas, fortasse vinces, aut forte vinceris: Ecclesiam vincere nulla vis poterit. Dei est Ecclesia, qui est omnibus fortior. *Aut æmulamur Dominum? Numquid fortiores illo sumus (1. Cor. 10. 22)*? Deus fundavit hoc, quod labefactare conaris. Aut experiri vis potentiam Domini? Ipse est *Qui respicit super terram, et facit eam tremere (Psal. 103. 32)*: et iterum qui jubet, et tremor ejus solidatur. Aut non vidisti, trementem civitatem tuam quoties stare fecit? Multo magis Ecclesiam suam trementem poterit confirmare: fortior enim Ecclesia multo quam terra, imo et fortior cælo. *Cælum et terra transibunt, verba autem mea non transibunt (Matth. 24. 35)*. Quæ verba? *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt in eam (Ib. 16. 18)*. Quod si non credis verbo, rebus ipsis et operibus crede. Quanti tyranni aggressi sunt impugnare Ecclesiam Dei? quanta tormenta, quantas cruces adhibuerunt, ignes, fornaces, feras, bestias, gladios intendentes, et nihil agere potuerunt? Ubi nunc sunt illi qui hæc lecerunt, et ubi illi qui hæc fortiter pertulerunt? Nunc ii æternis pœnis premuntur, et isti æternis gaudiis eriguntur: fulget enim Ecclesia super splendorem solis, et persequutores ejus perpetuis tenebris conteguntur. Non legis scriptum, quia undecim soli erant, et vinci non potuerunt? Nunc, ubi orbis terrarum repletus est piorum multitudine, quomodo poterunt vinci? *Cælum et terra transibunt, verba autem mea non transibunt*. Et merito: carior enim Ecclesia Dei, quam cælum. Non enim Ecclesia propter cælum, sed propter Ecclesiam cælum. Nihil enim, quæso, perturbet vos eorum quæ agi videtis. Ponamus ante oculos nostros Petrum super aquas incedentem, et parum quid hæsitantem, atque ob hoc paululum periclitantem, non propter potentiam fluctuum, sed propter infirmitatem fidei. Numquid humana voluntate huc venimus, aut propter hominem huc producti sumus? Et hæc non

arroganter loquor, neque jactantia agitur, sed animos vestros, qui forte turbantur, cupio confirmare. Intuemini ergo quomodo *Commota est et contremuit terra (Psal. 17. 8)*, et tamen non corrui civitas. Quomodo, impurissime diabole, Ecclesiam te putas posse dejicere, qui trementes parietes dejicere minime valuisti? Non est in parietibus Ecclesia, sed in multitudine piorum. Ecce quam fortes, quam immobiles stas, non ferro, sed fide vincit. Et quid de tanta multitudine loquor? Unum fidelem vincere non potes. O diabole, nescis quæ tibi fecerint martyres? Quomodo frequenter ingressa est puella ætate tenera, annis immatura, et inventa est ferro fortior, cum latera ejus scinderes, fidem tamen ejus movere non posses? Defecit frequenter caro in tormentis, et robur fidei non defecit; consumptum est corpus, et mens non potuit inclinari; interit substantia, et perstitit patientia. Si ergo frequenter ab una puella victus es, quomodo speras tantæ hujus et tam fidelis multitudinis fidem te posse evincere? Non audis Domini vocem dicentis: *Quia, ubi duo aut tres sunt congregati in nomine meo, ibi sum et ego in medio eorum (Matth. 18. 20)*? Quid, ubi tanta fidelium multitudo est caritatis nexibus vincita? Non ego propria virtute confido, habeo scripturam Domini mei, manum ipsius teneo, illa mihi cautio satis tuta est, illa me securum reddet et intrepidum: etiamsi orbis terræ commoveatur, ego cautionem Domini mei teneo. Lego manum ejus; ipsa mihi murus est inexpugnabilis. Vultis vobis recitem Domini cautionem? *Ecce, inquit, vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi (Id. 28. 20)*. Christus mecum est, quem timebo? Etiamsi fluctus insurgat, etiamsi totum pelagus adversum me conturbetur, etiamsi principum furor, omnia mihi illa aranearum erunt, et araneis fragiliora. Et nisi propter fragilitatem vestram, hodie non dubitarem ire quo vellent. Semper enim dico: *Domine, voluntas tua fiat (Id. 6. 10)*: non quod ille vult, vel ille, sed quod tu vis: tua voluntas mihi turris fortissima, et petra stabilis, et baculus fidus. Si tu vis permanere mecum hic, habeo gratiam: si non vis, similem refero gratiam. Nemo vos conturbet, fratres, orate tantum: hæc enim diabolus movet, non aliam ob causam, quam ut religiosa studia vestra dirumpat, et exercitia vestra, quæ in orationibus et vigiliis gerebatis, exstinguat. Sed non obtinebit, nec eripiet a vobis studia religiosa: nisi quia sollicitiores vos inveniet, et fervidiores efficiet. Crastina vobiscum exibo ad orationes: et ubi ego sum, ibi et vos eritis: et ubi vos estis, ibi ero et ego. Unum corpus sumus, neque caput a corpore, neque corpus a capite separabitur, etiamsi loco dividamur, sed caritate jungimur; ego a vobis nec morte divellar. Nam etsi corpus meum moriatur, anima mea vivit, et memoriam vestri tenebit. Vos estis mihi patres, vos mihi mater, vos mihi vita, vos mihi gratia: si vos proficitis, mihi placebit. Vos estis corona mea, et divitiæ meæ; vos estis thesaurus meus. Ego millies pro vobis immolari paratus sum: et nec gratia mihi

in hoc est, sed debitum reddo. Bonus enim pastor debet animam suam pro ovibus suis ponere (*Joan.* 10. 11) : hujusmodi enim mors immortalitatem parit. Non enim propter divitias mundi insidias patior : quod si esset, utique contristari deberem : nec propter aliquod peccatum, sed propter caritatem, quam erga vos habeo : quia omnia ago, ut vos proficiatis : et ne subintroeat conturbare gregem bene institutum, sed ut permaneat in simplicitate fidei. Hæc est causa periculorum meorum, et hæc sufficiant mihi ad coronam. Quid enim non patior pro vobis? Vos mihi cives, vos mihi fratres, vos mihi filii, vos mihi membra, vos mihi corpus, vos mihi lux, imo et ista luce dulciores. Quid enim mihi tantum præstant radii solis, quantum caritatis vestræ splendor acquirit? Ecce pro caritate vestra corona mihi paratur in futuro sæculo; hoc mihi solis hujus splendor præstare non poterit. Hæc

autem dico in auribus audientium. Et quid ita ad audiendum sollicitum et paratum, quam aures vestræ? Ecce quot dies sunt quod vigilatis, et nullum vestrum somnium inclinavit, nec temporis spatium frangit; nullum timor, nullum minæ deterrent, sed terror eorum fortiores vos reddet. Video in vobis quod semper optavi, ideo quod contempsistis mundi negotia, renuntiastis omnibus : nihil jam de terra, neque de terrenis actibus cogitatis. Ad cælestia vos migrasse jam cerno, absoluti estis vinculis corporis, ad beatam illam et cælestem contenditis philosophiam. Hoc mihi sufficit vidisse de vobis; hæc mea consolatio; ista me in agonibus meis velut unguenta quædam corroborant, et fortiorem me agonibus reddunt, et ad gaudia immortalia atque æterna transmittunt : pro his gratias agamus Deo, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

MONITUM

Aliam edimus orationunculam, Chrysostomo ascriptam, quam ex Vaticano quodam Codice eruimus, et in qua præter initium, ubi quædam comparent eadem quæ in priori oratione, cætera perplexa, infirmæque notæ videntur esse, quædam item ex posteriore primæ orationis parte excerpta. Unum tamen est, quod hujus opusculi γησιότητα propugnare videatur. Nimirum Chrysostomus, Oratione prima post reditum ab exilio, quam cum eruditis pene omnibus germanam censemus, hæc ait : *Meministis me Jo- tum in medium adducere, ac dicere : Sit nomen Domini benedictum in sæcula. Hæc vobis pignora exiens*

CUM IRET IN EXSILIUM.

1. Læta nobis oratio, fratres, splendidusque conventus, et latum spatiosumque mare plenum, sed non ventorum impetu agitata. Venit enim mater pacis, quæ ventorum impetum exstinguit. *Mater Sion dicet, homo et homo natus est in ea, et ipse fundavit eam (Psal. 86. 5). Filioli mei, me interfecturi sunt? Et quid mortem timeam? Mihi vivere Christus est, et mori lucrum (Philipp. 1. 21). Sed in exsilium mittent? Domini est terra, et plenitudo ejus (Psal. 23. 1) Sed facultates meæ publicabuntur? Nihil intulimus in hunc mundum, certumque est quod nihil hinc poterimus auferre (1. Tim. 6. 7). Sed scitis qua de causa me deposituri sint. Quia tapetes non expandi, et sericis vestibus non sum usus, quia eorum ingluviem non fovi, nec aurum vel argentum ipsis obtuli. Dicunt porro mihi : Comedisti et bibisti, et baptizasti. Si hoc feci, anathema mihi, ne numerer cum episcopis, ne sim cum angelis, ne Deo placeam. Etiam si vero comederim et baptizaverim, nihil eorum inopportune feci. Deponant et Paulum apostolum, quod post cœnam*

custodi carceris baptismum contulerit (*Act. 16. 33*) : deponant ipsum Dominum, quod post cœnam communionem discipulis dederit. Multos video fluctus, gravemque procellam, paratasque hastas : at ego gubernator magna ingruente tempestate, in duabus navigiis puppibus sedeo, scilicet, in Veteri et Novo Testamento, atque remis tempestatem depello : non remis ligneis, sed veneranda cruce Domini tempestatem in pacem convertio. Dominus jubet, et coronatur servus : ideoque non eum in diaboli manus tradit. An ignorant homines, vas purissimum immundi comparatione conspicuum fieri? Fratres, hypotheses vobis tres pono, fidem, tentationem, continentiam. Si dicatis fidem vos sustinere, imitamiini beatum Abraham, qui ad senectutem pervenit, et maturos accepit fructus. Si dicatis vos tentationem sustinere, imitamiini beatum Job. Ejus mores nostis, et patientiam audistis, nec ignoratis qualem sortitus sit finem. Sin velitis continentiam sustinere, imitamiini beatum Joseph, qui venditus est in Ægyptum ducendus, et fame tabescen-

IN ALTERAM ORATIONEM ANTEQUAM IRET IN EXSILIUM.

reliqui, has gratiarum actiones repeto : Sit nomen Domini benedictum in saecula. Hanc vero Jobi benedictionem, quam ante profectum se commemorasse testificatur Chrysostomus, sub finem hujus ante exsili-um orationeulae, commemorat, plurimumque commendat ille. Verum potuit is qui Chrysostomum emen- titus est ex vera quae tum supererat oratione haec excerpere. Si quis vero hoc fultus testimonio conten- dat, hunc esse germanum Chrysostomi fetum, is fateatur necesse est, fuisse hanc orationeulam librario- rum ansibus admodum temerata et adulterata.

[420-421] ΟΤΕ ΑΠΗΕΙ ΕΝ ΤΗ ΕΞΟΡΙΑ.

α'. Φαιδρὸς ἡμῖν ὁ λόγος, ἀδελφοί μου, καὶ λαμπρὰ πηνήγυρις, καὶ θάλαττα εὐρύχωρος ἐμπειλησμένη, ἀλλ' οὐ ταρattoμένη τῇ ζάλῃ τῶν ἀνέμων. Ἦλθε γὰρ ἡ μήτηρ τῆς εἰρήνης, ἡ κατασθενύουσα τὴν ζάλην τῶν ἀνέμων· *Μήτηρ Σιών ἐρσεῖ, ἄνθρωπος καὶ ἄνθρωπος ἐγεννήθη ἐν αὐτῇ, καὶ αὐτὸς ἐθε- μάλωσεν αὐτήν.* Τεχνία μου, μελλοσί με καθ- ελεῖν; καὶ τί δέδοικα τὸν θάνατον; Ἔμοι τὸ ζῆν ὁ Χριστὸς, καὶ τὸ ἀποθανεῖν κέρδος. Ἄλλ' ἐξορία παραπέμψουσι; Τοῦ Κυρίου ἡ γῆ, καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς. Ἄλλα χρημάτων δήμευσις ἔσται μοι; Οὐδὲν εἰς τὸν κόσμον εἰσηγγελαμεν, δῆλον ὅτι οὐδὲ ἐξενεργεῖν εἰ δυνάμεθα. Ἄλλ' οἴδατε, ἀδελφοί, δι' ἣν αἰτίαν μελλοσί με καθελεῖν. Ἐπειδὴ τάπητας οὐχ ἥπλωσα, καὶ σιρικὰ ἱμάτια οὐκ ἐνεδυσάμην, ὅτι τὴν γαστριμαργίαν αὐτῶν οὐ παρεμυθησάμην, χρυ- σὸν καὶ ἄργυρον οὐ προσήνεγκα. Λέγουσι δέ μοι, ὅτι Ἐφαγας καὶ ἔπιες, καὶ ἐβάπτισας. Εἰ ἐποίησα τοῦτο, *ἰσθῆθέ με ἐστω· μὴ ἀριθμηθεῖην μετὰ τῶν ἐπι- σκέπων, μὴ γίνωμαι μετὰ ἀγγέλων, μὴ ἀρέτω τῷ Θεῷ.* Εἰ δὲ καὶ ἔφαγον καὶ ἐβάπτισα, οὐδὲν τῶν λε- γομένων ἀκαιρον ἐποίησα. Καθελέτωσαν καὶ Παῦ- λον τὸν ἀπόστολον, ὅτι μετὰ τὸ δεῖπνον τῷ δεσμο-

φύλακι τὸ βάπτισμα ἐχαρίσατο· καὶ καθελέτωσαν αὐτὸν τὸν Κύριον, ὅτι μετὰ τὸ δεῖπνον τὴν κοινω- νίαν τοῖς μαθηταῖς ἐχαρίσατο. Πολλὰ ὄρω κύματα καὶ χαλεπὸν τὸ κλυδώνιον, καὶ ὄρατα παρεσκευα- σμένα· καγὼ ὡς κυβερνήτης ἐν μεγάλῳ κλύδωνι, καθέζομαι ἐπὶ τὰς δύο πρύμνας τοῦ πλοίου, ἡγοῦν ἐπὶ τὴν Παλαιὰν καὶ Νέαν Διαθήκην, καὶ ταῖς κώ- παις ἀπωθοῦμαι τὴν ζάλην· οὐ ταῖς κώπαις ταῖς ξυ- λίναις, ἀλλὰ τῷ σταυρῷ τῷ τιμῷ τοῦ Δεσπότης [422] τὴν ζάλην εἰς εἰρήνην μεταστρέφω. Δεσπότης κελεύει, καὶ δοῦλος στεφανοῦται· διὰ τοῦτο αὐτὸν (οὐ) παραδίδωσιν αὐτὸς διαβόλῳ. Ἐν (I. ἄν) δὲ οὐκ οἴδασιν ἃ οἱ ἄνθρωποι ὅτι διὰ τοῦ ἀκαθάρτου τὸ κα- θαρώτατον σκεῦος φανεροῦται; Ἀδελφοί, τρεῖς ὑμῖν ὑποθέσεις τίθημι, πίστιν, πειρασμὸν, σωφροσύνην. Εἰ λέγετε πίστιν ὑπομένειν, μιμήσασθε τὸν μακά- ριον Ἀβραάμ, τὸν παρηκμακότα τῇ ηλικίᾳ καὶ καρ- πούς ὠρίμους δεξάμενον. Εἰ δὲ λέγετε πειρασμὸν ὑπομένειν, μιμῆσθε τὸν μακάριον Ἰωβ. Τὸν αὐτοῦ τρόπον οἴδατε, καὶ τὴν ὑπομονὴν ἠκούσατε, καὶ τὸ τέλος αὐτοῦ οὐκ ἔλαθεν ὑμῖν. Εἰ δὲ θέλετε σωφροσύ- νην ὑπομένειν, μιμῆσασθε τὸν μακάριον Ἰωσήφ, τὸν

* Leg. videtur Μη οὐκ οἴδασιν. Edit.

παράγοντα εἰς Αἴγυπτον, καὶ λιμῷ τηκομένην Αἴγυπτον ἐλευθερώσαντα. Προσετίθη γὰρ αὐτῷ πειρασμὸς ἐκ πίρνης Αἰγυπτίας τῷ ἔρωτι δεδουλωμένης, ἥτις αὐτῷ παρεκάλητο, Κοιμήθητι, λέγουσα, μετ' ἐμοῦ. Ἐβούλετο γὰρ τῆς σωφροσύνης αὐτὸν ἀπογυμνώσαι ἐν τῇ Αἰγύπτῳ ἢ Αἰγυπτία· ἐνταῦθα δὲ ὁ Αἰγύπτιος. Ἄλλ' οὐτε ἐκείνη τὸν ἄγιον ἐσκέλισεν, οὐτε οὗτος τοῦτον· ἄλλ' ἐφάνη ὁμοῦ τῆς ἐλευθερίας ἡ σωφροσύνη, καὶ τῶν τέκνων ἡ εὐγένεια, καὶ τῆς βαρβάρου ἡ ἀκολασία.

β'. Ἀδελφοί, ὁ κλέπτης οὐκ ἔρχεται ὅπου καλάμη, καὶ χόρτος, καὶ ξύλον· ἄλλ' ὅπου καίται χρυσός, ἢ ἄργυρος, ἢ μαργαρίτης· οὕτως ὁ διάβολος οὐκ εἰσέρχεται ὅπου πόρνος, ἢ βέβηλος, ἢ ἄρπαξ, ἢ πλεονέκτης· ἄλλ' ὅπου οἱ τὸν ἔρημον βίον διάγοντες. Ἀδελφοί, βουλόμεθα ἐφαπλῶσαι τὴν γλῶτταν πρὸς τὴν βασιλίδα; Ἄλλὰ τί εἶπω; Ἰεζάβελ θορυβεῖται, καὶ Ἡλίας φεύγει· Ἡρωιδίς εὐφραίνεται, καὶ Ἰωάννης δεσμεύεται· ἡ Αἰγυπτία ψεύδεται, καὶ Ἰωσήφ φυλακίζεται. Ἐάν οὖν ἐξορίσωσί με, τὸν Ἡλίαν μιμοῦμαι· ἐάν εἰς βόρβορον βάλωσι, τὸν Ἰερεμίαν· ἐάν εἰς θάλατταν, τὸν προφήτην Ἰωνᾶν· ἐάν καὶ εἰς λάκκον, τὸν Δανιήλ· ἐάν λιθάσωσί με, Στέφανον· ἐάν ἀποκεφαλίσωσι, Ἰωάννην τὸν πρόδρομον· ἐάν ραβδίσωσι, Παῦλον· ἐάν πρίσωσι, τὸν Ἡσαΐαν. Ἐφθε ζῶλινφ πρίονι, ἵνα τοῦ σταυροῦ τοῦ πάθου ἀπολαύσω. Ἡ σεσηματωμένη πολεμεῖ τὸν ἀσώματον· ἡ λουτροῖς καὶ μυρίσμασι καὶ μετ' ἀνδρὸς περιπλεκόμενη, πολεμεῖ τὴν καθαρὰν καὶ ἀσιπλον Ἐκκλησίαν. Ἀλλὰ γε καὶ αὐτὴ καθίσει χήρα, ἐτι ζῶντος τοῦ ἀνδρός· ἔτι γυνὴ εἶ, καὶ χηρεῦσαι θέλεις τὴν Ἐκκλησίαν. Ἐσπέρας ἐκάλει με τρισκαίδεκατον ἀπόστολον, καὶ σήμερον Ἰούδα προτεῖπε. Χθὲς μετ' ἐλευθερίας συνεκάθητό μοι, καὶ σήμερον μοι ἐπατήθησε.

Ἔδει τὸν ἥλιον παρ' ἡμῖν σθεσθῆναι, καὶ τὴν σελήνην μὴ φανῆναι, καὶ μόνον τοῦ ῥήματος Ἰωβ μὴ ἐπιλαθέσθαι. Καὶ γὰρ Ἰωβ, ὁ τηλικαύτην ὕπομεινας πληγὴν, ἄλλο οὐδὲν ἔδρα ἢ ὅτι, *Εἶη τὸ δρομα Κυρίου εὐλογημένοι εἰς τοὺς αἰῶνας*. Ὅτε γὰρ ἡ τοῦτου γυνὴ ἔδρα λέγουσα· *Εἰπὸν τι ῥῆμα πρὸς Κύριον, καὶ τελεύτα*, ἐπετίμησεν αὐτῇ λέγων· *Ἴνα τί ὡς μία τῶν ἀφρόνων γυναικῶν ἐλάλησας; Ἦ ἀχαροῦς γυναικός! ὦ μάλαγμα ὀδυνῶν! Ἄρα, γύναι, σοῦ ποτε ἀβῶστούσης τοιαυτὰ σοι ἐφθέγγετο Ἰωβ; καὶ οὐχὶ εὐχαῖς καὶ εὐποιαῖς ἀπεσμηξάτο σου τὴν νόσον; Ὅτε ἐν [423] βασιλικαῖς αὐλαῖς διήγην, ὅτε τὰ χρήματα εἶχεν, ὅτε τὴν θεραπείαν τὴν βασιλικὴν, οὐθὲν τοσοῦτον ἔλεγες, καὶ νῦν ὀρώσα ἐπὶ κοπρίας καθήμενον, καὶ ὑπὸ σκωληκῶν συνειλισσόμενον, τοῦτο λέγεις, *Εἰπὸν τι ῥῆμα πρὸς Κύριον, καὶ τελεύτα*. Οὐκ ἔρκει αὐτῇ ἡ πρόσκαιρος παιδεία, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ ῥήματος αἰωνίαν αὐτῇ τὴν κόλασιν προξενεῖς; Ἀλλὰ τί ὁ μακαρῖος Ἰωβ; Ἴνα τί ὡς περ μία τῶν ἀφρόνων γυναικῶν ἐλάλησας; *Εἰ τὰ ἀγαθὰ ἐδεξάμεθα ἐκ χειρὸς Κυρίου, τὰ κακὰ οὐχ ὑποίσωμεν; Τί δὲ καὶ ἡ παράνομος καὶ στυγερά, αὕτη ἡ νέα, φημί, Ἰεζάβελ οὐ βοᾷ καὶ λέγει ἐκ... καὶ διαπερα... ἀποδρ... ἀλλὰ ἀποστέλλει μοι ὕπαιτους καὶ τριδούρους, καὶ μόνον ἀπειλεῖ. Καὶ τί μοι ἀντήκεν; Ἀράχνη ὑπὸ ἀράχνης ἀποστελλόμενα. Ἀδελφοί πάντες, ὅτι καὶ ἐν πόνοις ἀπόκειται νίκη, καὶ ἐν τοῖς ἀγῶσιν ἀπόκειται στέφανος, ὡς ὁ θεοσπίσιος Παῦλος ἀρτίως ἔλεγε, *Τὸν καλὸν ἀγῶνα ἠγωνίσμαι, τὸν δρόμον τετέλεκα, τὴν πίστιν τετήρηκα, καὶ λοιπὸν ἀπόκειται ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος, ὃν ἀποδώσει μοι Κύριος ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ὁ δίκαιος κριτής*. ὅτι αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.**

MONITUM

Postquam Chrysostomus, curante Theophilo Alexandrino, in pseudosynodo in quercu dicta damnatus depositusque fuerat, tumultuante populo, et abduci antistitem doctoremque suum non sinente, clam illo Chrysostomus se in exsilium, post triduum quam damnatus fuerat, adducendum præbuit, et Prenetum in Bithyniam deportatus est. Exindeque populo magis magisque in iram concitato, vociferante et a Imperatorias ædes episcopi sui reditum postulante, interimque terræ motu palatium urbemque concu-tiente, Eudoxia Augusta perterrita sanctum virum reducendum restituendumque curavit; quod qua ratione, quantaque civitatis lætitia factum fuerit, pluribus narrabitur in Vita Chrysostomi. In ecclesiam deductus, extemporalem, inquit Sozomenus, 8, 18, *hubuit orationem: sumptoque argumento ex elegantissima similitudine, subindicavit Theophilum Ecclesiæ suæ vim inferre tentavisse, perinde atque olim regem Ægyptium uxori patriarchæ Abrahami*. His aperte indicat Sozomenus secundam post reditum orationem, quæ ab hujusmodi similitudine orditur, quæque in sine Vitæ Chrysostomi per Georgium Alexandrinum legitur. Sed illud cum Chrysostomo non consonare videtur, qui postridie adventum suum hanc secundam orationem habuisse putatur, ut ex his verbis arguunt: *Heri vespere hæc verba ad me misit [Eudoxia]; ergo, inquit, hanc secundam habuerit postridie, primam vero ipso adventus die*. Verum circa hæc Chrysostomi verba non leves exsurgunt difficultates, quas in ejus Vita pluribus expendemus. Ut ut autem est, existimo et ego, primam esse eam oratiunculam, quæ sic incipit: *Quid dicam aut quid loquar? Benedictus Deus, etc.* Illam quippe ex tempore, inque ipso adventu dictam fuisse suadet omnino vel ipso ordiendi modus: neque puto illum esse qui non fateatur eam et in ipso adventu habitam et extempora-

tem Ægyptum liberavit. Illi quippe tentatio oblata est per meretricem Ægyptiam amore ejus captam, quæ ipsi assidebat, *Cuba mecum* (Gen. 39. 7), dicens. Volebat enim eum a castitate abducere in Ægypto Ægyptia: hic vero Ægyptius adest. Verum neque illa sanctorum supplantavit, neque hunc ille. Sed apparuit simul libertatis temperantia, filiorum nobilitas, et barbaræ mulieris incontinentia.

2. Fratres, fur non ingreditur eo, ubi palea, fœnum, et lignum adsunt; sed ubi aurum, argentum, aut margarita: sic et diabolus non eo ingreditur, ubi scortator, aut profanus, aut rapax, aut avarus; sed ubi illi, qui solitariam agunt vitam. Fratres, volumusne linguam acere adversus Imperatricem? Sed quid dicam? Jezabel tumultum agit, et Helias fugit: Herodias lætatur, et Joannes vinculis stringitur: Ægyptia mentitur, et Joseph in carcerem truditur. Si itaque me in exsilium miserint, Heliam imitabor; si in cœnum projecerint, Jeremiam; si in mare præcipitaverint, Jonam prophetam; si in lacum, Danielem; si lapidaverint, Stephanum; si capite truncaverint, Joannem Præcursorem; si verbèraverint, Paulum; si serra secuerint, Isaiam. Utinam vero serra lignea, ut amore crucis fruar. Corporea incorpoream oppugnat: quæ balneis et unguentis fruitur, quæ cum viro circumplicatur, bellum gerit adversus puram et immaculatam Ecclesiam. At enim illa jam vidua sedebet, etiam viro superstite: quia nempe mulier es, et vis Ecclesiam viduam facere. Hæri vespere me tertium decimum apostolum vocabat, et hodie Judam appellat. Hæri cum libertate mecum con-

sidebat, et hodie ceu fera in me irruit. Oportuit solem apud nos exstingui, et lunam non apparere potius, quam verbi Job oblivisceremur. Etenim Job, qui tantam perpessus est plagam, nihil aliud clama- bat, quam, *Sit nomen Domini benedictum in sæcula* (Job 1. 21). Cum enim uxor ejus occlamans diceret: *Dic verbum contra Dominum, et morere* (Id. 2. 9); ipsam increpavit dicens: *Cur quasi una ex insipientibus mulieribus loquuta es* (Ibid. v. 10)? O ingratalam mulierem! o emplastrum dolorum! Nunquid, o mulier, te morbo laborante, talia tecum loquutus est Job? nonne precibus et officiis tuam abstersit ægritudinem? Cum in regiis atris degeret, cum opibus flo- reret, cum regio cultu, nihil simile dicebas, et nunc ubi vides illum in fimo sedentem, et a vermibus circumvolutum, hoc loqueris: *Dic verbum contra Dominum, et morere*. Non satis erat illi temporanea castigatio, sed ei per hoc verbum, æternum supplicium procuras? Sed quid beatus Job? *Cur quasi una ex insipientibus mulieribus loquuta es? Si bona suscepimus de manu Domini, mala non sustinebimus?* Quid autem hæc iniqua et odiosa; hæc, inquam, nova Jezabel. . . . Sed militi mihi consules et tribunos, tantumque minitatur. Et quid ad me attinet? Aranæ ab aranea missæ. Fratres, quoniam laboribus victoria, certaminibus corona paratur, ut divinus Paulus modo dice- bat, *Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi: in reliquo reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die justus judex* (2. Tim. 4. 7). Quoniam ipsi gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

IN DUAS SEQUENTES POST REDITUM AB EXSILIO ORATIONES.

lem esse, ideoque brevissimam; secunda autem longior insequente die dicta fuerit: lapsus ergo Sozomenus est qui extemporalem, *σχεδὼν*, illam orationem, quam reversus Chrysostomus ad populum habuit, dicit eam esse quæ Abrahami et Saræ similitudinem adhibet, ab illaque orditur.

Hæc orationi Græcæ, quam Latine convertimus, veterem interpretationem, quæ in prius editis fertur, subjungimus; quoniam hinc et inde nonnulla habentur Græcis auctiora, quædam etiam secus posita.

Secundam etiam ut verum Chrysostomi fetum omnes admittunt: ejusque *γρησιόητα* Sozomenus [424] asserit in loco supra allato. Unum est quod non parum negotii facessat. Primum Chrysostomi exsilium et ab illo exsilio reditus in annum cadunt 403; secundum, a quo nunquam rediit Chrysostomus, anno 404 contigit. Cum secundo ejectus fuit Chrysostomus, irruptio in ecclesiam facta est, baptisterium sanguine repletum fuit; hæc vero, quæ anno 404 gesta sunt, in hac homilia, anno 403 habita, commemorantur, *τὸ φωτιστήριον αἵματος ἐμπέπληστα*. Quomodo potuit Chrysostomus ea anno 403 ut gesta referre, quæ anno solum sequenti gesta sunt? Hæc objicit Savilius, quibus respondet Tillemontius: id ipsum et hoc et sequenti anno contingere potuisse. Alius fortasse dicet, hæc adjectitia esse, et ex alio sorte opusculo Chrysostomi, quod perierit, hæc translata fuisse. Certe res hæc difficultate non vacat, et in Chrysostomi Vita pluribus expendetur.

Godofridi Tilmanni, qui paraphrasten potius quam interpretem egit, versionem rejecimus, novamquo paravimus.

POST REDITUM

A PRIORE EXSILIO.

1. Quid dicam, aut quid loquar? Benedictus Deus. Hoc egressus dixi, hoc iterum profero, imo illic cum essem non intermisi dicere. Meministis me Jobum in medium adducere, ac dicere: *Sit nomen Domini benedictum in sæcula (Job 1. 21)*. Hæc vobis pignora exiens reliqui, has gratiarum actiones repeto: *Sit nomen Domini benedictum in sæcula*. Diversæ res, sed una glorificatio. Pulsus gratias agebam, reversus gratias ago. Diversæ res, sed finis unus hiemis et æstatis; unus finis, agri felicitas. Benedictus Deus, qui permisit egredi; benedictus iterum, qui ad reditum evocavit; benedictus Deus, qui tempestatem permisit; benedictus Deus, qui tempestatem solvit, et tranquillitatem paravit. Hæc dico, ut vos ad benedicendum Deo instituam. Bona contigerunt? Benedic Deo, et bona manent. Mala acciderunt? Benedic Deo, et mala solvuntur. Siquidem et Job dives cum esset, gratias agebat, pauper etiam effectus Deo gloriam reddebat. Neque tunc rapuit, neque tunc blasphemavit. Varia tempora, et una mens fuit: ac gubernatoris virtutem nec tranquillitas resolvit, nec tempestas demergit. Benedictus Deus et cum a vobis separatus sum, et cum vos recuperavi. Utraque ejusdem providentiæ fuerunt. A vobis separatus sum corpore, sed nequaquam mente. Videte quanta fecerint inimicorum insidiarum. Studium intenderunt, desiderium incendunt, et sexcentos mihi procurarunt amatores: antehac me mei amabant, nunc etiam Judæi honorant. Sperabant se a meis me separaturos esse, et alienos adsciverunt. Verum non illis, sed Dei nomini gratiæ referendæ, qui illorum nequitia ad honorem nostrum usus est: nam et Judæi Dominum nostrum crucifixerunt, et servatus est mundus: neque gratiam Judæis habeo, sed crucifixo. Videant quomodo Deus noster videt: quam pacem eorum insidiarum pepererunt, quam gloriam paraverunt. Antehac ecclesia sola implebatur, nunc forum universum ecclesia factum est. Unum caput inde huc usque locum occupat. Nemo choro vestro silentium imperavit, et tamen omnes in

silentio, omnes in compunctione versabantur. Alii psallebant, alii beatos predicabant eos qui psallerent. Hodie circenses sunt, et nemo adest; sed omnes in ecclesiam ceu torrentes confluerunt: torrens vero vester cœtus, et flumina sunt voces, quæ in cælum ascendunt, quæque amorem erga patrem perhibent. Preces vestræ diademate splendidiore mihi sunt. Viri mulieresque simul: *In Christo enim Jesu non est masculus neque femina (Gal. 3. 28)*. Quomodo loquar potentias Domini? Scitis quam sit verum id, quod dico: Si quis fortiter tentationes ferat, magnum inde fructum demetet.

2. *Oratio in ecclesia Apostolorum habita.* — Ideo vos ad apostolos convocavi. Venimus pulsi ad eos, qui pulsi sunt. Nos insidiis sumus appetiti, illi pulsi sunt. Venimus ad Timotheum, novum Paulum. Venimus ad sancta corpora, quæ Christi stigmata gestaverunt. Numquam timeas tentationem, si animo scis instructus generoso: sancti omnes sic coronati sunt. Multa corporum afflictio, major vero animorum tranquillitas. Utinam semper in ærumna sitis. Sic et pastor gaudet cum laborem propter oves subit. Quid loquar? ubi seram? Locum desertum non habeo. Ubi laborabo? Non est mihi vinea aperta. Ubi ædificabo? Absolutum est templum; retia mea rumpuntur ob multitudinem piscium. Quid faciam? Laborandi tempus non suppetit. Ideo hortor, non quod doctrina vos egeatis, sed ut ostendam genuinam meam erga vos caritatem. Ubique spicæ vernant. Tot sunt oves, et nusquam lupus; tot sunt spicæ, et nusquam spinæ; tot sunt vites, et nusquam vulpes. Mordaces bestię submersæ sunt, lupi fugerunt. Quis illos insequutus est? Non ego pastor, sed vos oves. O nobilitas ovium! Absente pastore, lupos profligarunt. O pulchritudo sponsæ, imo potius castitas! absente viro adulteros abegit. O pulchritudo et castitas sponsæ! ostendit pulchritudinem; ostendit et probitatem. Quomodo abegisti adulteros? Quod virum amares. Quomodo abegisti adulteros? Castitatis magnitudine. Non arri-

pui arma, non hastas, non clipeos : ostendi illis pulchritudinem meam, non tulerunt splendorem. Ubi nunc illi? In turpitudine. Ubi nos? In exultatione. Imperatores nobiscum; principes nobiscum. Ecquid dicam? quid loquar? *Adjiciat Dominus super vos et su-*

per filios vestros (Psal. 113. 14), alacritatemque vestram quasi sagena capiat. Hic vero finem loquendi faciamus, in omnibus gratias agentes benigno Deo; cui gloria in sæcula. Amen.

POST REDITUM A PRIORE EXSILIO.

Quid dicam? quid loquar? Benedictus Deus. Hunc egrediens dixi sermonem, hunc iteravi revertens, et illic constitutus hunc in oreolvebam. Puto vos meminisse, cum ante hoc beatum Job adduxissem in medio dicentem : *Sit nomen Domini benedictum (Job 1. 21)*. Hanc vobis historiam dereliqui, has gratiarum actiones iterabo regressus. *Sit nomen Domini benedictum in sæcula*. Diversæ rerum causæ, sed una glorificatio. Et cum expellebar, benedicebam, et reversus iterum benedico. Et si variæ quidem causæ, sed una definitio. Super hiemem et æstatem unus est finis : culturæ, fertilitas subsequens campi. Benedictus Deus, qui concessit exire; benedictus Deus, qui redire præcepit; benedictus Deus, qui permisit hiemem; benedictus Deus, qui dissolvit hiemem, et fecit tranquillitatem. Hæc dico admonens vos, ut semper benedicatis. Si evenerint mala, benedicite, et dissolventur mala. Si prospera venerint, benedicite, et perseverabunt prospera. Siquidem Job cum in prosperis esset, benedicebat : et cum pauper esset effectus, glorificabat. Neque tunc ingratus fuit, neque postea blasphemavit. Diversa quidem tempora, sed una voluntas : gubernantis actum nec tranquillitas resolvit, nec tempestas hiemis demergit. Benedictus Deus, et cum a vobis sum segregatus, et cum iterum recepi vos. In utroque Dei providentia est. Separatus a vobis corpore, sed anima non sum a vobis divisus. Et ex vestro affectu meum metimini animum. Et quid dicam? Non sum separatus a vobis, sed magis accensus sum desiderio vestri, quod etiam de vobis confido. Nihil nobis nocere insidiæ, nihil læsit invidia, sed magis augmentum præstitit caritati, et multiplicavit discipulorum numerum : ante hoc enim diligebar a meis, nunc vero honorificabor a Judæis. Sperabant me a meis filiis separare, sed magis mihi extraneos adjunxerunt. Non illis agam gratias : sed Dei misericordiæ gloriam referam, qui conatus illorum malos in melius commutavit : nam et Judæi crucifixerunt Christum, et illius morte humanum salvatum est genus; non illis gratiæ, sed crucifixio. Considerent quid boni pugna eorum præstitit, insidiæ eorum qualem nobis lætitiã præparaverunt. Ante hoc quidem ecclesia replebatur, sed nunc et in plateis ecclesiæ factæ sunt. Et unanimes, et conjuncti psallentes, Dei in vos provocatis aspectum : voces vestræ cæli secreta penetrarunt, ut ornīs ætas vestras psalmodias miraretur attentã. Cursus equorum hodie, et pauci illuc, imo cuncti in ecclesia : quasi torrens quidam ac fluvius vestra facta est multitudo. Voces vestræ elevantur ad cælum, amorem qui ad patrem est ostendentes. Orationes vestræ

meum coronaverunt caput. Oratio omni monili præclarior viri et mulieris. *In Christo enim Jesu non masculus, neque femina (Gal. 3. 28)* Qualiter enarrem potentias Domini, aut mirabilia ejus recenseam? Videtis quia quod dico verum est : Quoniam si quis tentationem viriliter tulerit, magnum ex ipsa vindemiat fructum. Ideo vos ad apostolos invitavi, ut ad eos, qui aliquando persecut onem passi fuerant, veniremus. Et nos quidem insidias passi, illi vero impugnati. Sed inimici illis nihil nocuerunt : quia isti orbem terrarum lucraverunt. Veniamus ad sancta corpora, quæ Christi stigmata portaverunt. Veniamus ad Timotheum novum Paulum, et Andreã alterum Petrum. Credimus juvari nos illorum meritis. Si virilem animum geris, non timeas tentationes. Omnes sancti per ista transierunt. Multa tribulatio corporum, sed majus refrigerium animarum. Præstet vos Dominus semper augeri, et celebres conventus agere. Gloria quippe pastoris est ovium multitudo. Quid faciam? quid loquar? Incultum ubi seminem non habeo agrum. Extensa est propago vitium, perfectum est templum, et præ multitudine piscium rumpuntur retia mea. Quid faciam? Laborandi locum non habeo, gaudendi habeo tempus. Ideo loquor : non quia indigetis doctrina, sed ut meam voluntatem vobis ostendam. Ubique spicæ comant. Tantæ oves, et nusquam lupus; tot spicæ, et nusquam lolium; tantæ vineæ, et nusquam vulpes. Ubi nunc latent lupi? quo abierunt vulpes, quæ eos persecutæ sunt? O rem inauditam! pastor quiescit, et oves luporum rapiem abegerunt, insidias vulpium oppresserunt. O ovium sapientia! o filiorum affectus! o discipulorum caritas! o pulchritudo sponsæ! absente viro abegit adulteros; ostensæ sunt ejus divitiæ, apparuit pulchritudo. Latrones confusi ierunt, et aufugerunt. Dicite mihi, quomodo persecuti estis lupos? quomodo pepulistis latrones? Frequenti, inquit, oratione ad Deum. Quomodo despexit adulteros? Continuis, inquit, lacrymis, et desiderio viri. Non accepi arma, non sumpsi lanceas, non arripui scutum : solummodo ostendi eis pulchritudinem meam, qua perspecta vulnerati fugerunt. Ubi nunc illi? Procul dubio in confusione. Ubi nos? In lætitiã. Ubi nunc illi? Conscientiæ suæ malo tabescunt. Ubi vero nos? In magna exultatione glorificamus Deum. Quid dicam? quid loquar? *Adjiciat Dominus super vos, et super filios vestros (Psal. 113. 14)* : et allevet Dominus vultum suum, et miscreatur vestri, in Christo Jesu Domino nostro, cum quo est Deo Patri, et Spiritui sancto honor, gloria, et potestas per immortalia sæcula. Amen.

EJUSDEM POST REDITUM

A PRIORE EXSILIO HOMILIA.

EPI

1. Cum Saram ab Abrahamo abstulit Pharaeo, pulchram formosamque mulierem improbus barbarusque Ægyptius, et iniquis oculis ejus pulchritudine conspecta, adulterium perpetrare vellet: tunc non in ipso statim initio pœnam immisit Deus, ut justus viri virtus, mulieris castitas, barbari intemperantia, Deique benignitas eminent: viri justus virtus, quia rem cum gratiarum actione tulit; mulieris castitas, quia in barbarorum manus delapsa pudicitiam servavit; barbari intemperantia, quia alienum torum invasit; Dei benignitas, quoniam cum res hominibus desperatæ essent, tunc coronam justo contulit. Hæc tunc in Abrahamum gesta sunt: gesta item hodie in Ecclesiam. Ægyptius hic (a), ut ille Ægyptius erat: hic satellites habuit, ille protectores: ille Saram, hic Ecclesiam rapuit: una nocte ille detinuit, hic per unum diem occupavit; ac ne quidem per unum diem occupare permissus est; sed solum ut sponsæ castitas nota esset, quia illo licet ingrediente ejus castitatis decor corruptus non est: tametsi mœchum paraverat, et tabellæ adornatæ erant, et multi e domo subscripserant. Adornata est machina, sed exitum non habuit. Eluxit simul ejus nequitia, et Dei benignitas. At barbarus tunc ille, peccato agnito, delictum confessus est: dixit enim Abraham: *Cur hoc fecisti? cur dixisti, Soror mea est? et parum absuit, quin peccaverim* (Gen. 12. 18. 19): hic vero etiam post scelus in certamine perstitit. O miser et infelix! *Peccasti, quiesce* (Ibid. 4. 7), ne adjicias peccatum peccato. Et illa quidem rediit opibus instructa Ægyptiacis: et Ecclesia quoque rediit, mentis divitiis instructa, et continentior effecta. Vide barbari insaniam. Ejecisti pastorem: cur gregem dissipasti? Anoviasti gubernatorem: cur gubernacula confregisti? Vinitorem ejecisti; cur vites avulsisti? cur monasteria pessumdedisti? Barbarorum invasionem imitatus es.

2. Hæc omnia fecit ille, ut virtus appareret vestra; omnia fecit, ut edisceret hic adesse gregem a Christo pastore ductum. Absente pastore grex simul manebat, et apostolicus sermo implebatur: *Non in presentia mei tantum, sed etiam in absentia, cum timore et tremore salutem vestram operati estis* (Philipp. 2. 12). Hæc minabantur timentes virtutem vestram, caritatis vim, amoremque mei. Nihil audemus, aiebant, in urbe: eum nobis date foris. Capite me foris, ut discatis Ecclesiæ amorem, agnoscatis filiorum meorum generosam indolem, militum virtutem, armatorum robur, diadematum splendorem, divitiarum facultatem, amoris magnitudinem, constantem patientiam, libertatis florem, victoriæ gloriam, cladis tuxæ ludibrium. O res novas et admirandas! pastor abest, et grex exultat, dux procul, et milites armantur. Non solum ecclesia

(a) Theophilum Alexandrinum notat.

exercitum habuit, sed tota civitas ecclesia fuit. Vici, fora, aer sanctificabantur: hæretici convertebantur, Judæi meliores efficiebantur, sacerdotes damnabantur, et Judæi Deum laudabant, atque ad nos accurrebant. Ita Christi tempore factum est. Caiphas cruci affixit, et latro confessus est. O novas res et admirandas! sacerdotes occiderunt, et magi adoraverunt. Hæc ne ecclesiam perturbent. Nisi hæc contigissent, divitiæ nostræ, quæ vere aderant, non ostensæ fuissent. Sicut enim Job, etsi justus esset, non talis visus fuisset, nisi vulnera et vermes apparuissent; ita et vestræ divitiæ numquam notæ fuissent nisi paratis insidiis. Deus sane quasi sese excusans Jobo dicit: *Putasne me aliter tibi respondisse, quam ut justus appareres* (Job 40. 8)? Insidiati sunt illi, bellum moverunt, et victi sunt. Quomodo bellum gesserunt? Fustibus. Quomodo victi sunt? Precibus. *Si quis te percusserit in dexteram maxillam, verte illi et aliam* (Matth. 5. 39). Tu fustes in ecclesiam infers et eam oppugnans; ubi pax est omnibus, bellum moves: nec locum revereris, miser et infelix, non sacerdotii dignitatem, non principatus amplitudinem. Baptistarium sanguine repletum est; ubi peccatorum remissio, ibi sanguinis effusio. In quam acie hæc facta sunt? Imperator intrat et projicit clipeum et diadema; tu intrasti, et clavas arripuisti. Ille imperii symbola foras relinquit; tu belli symbola intromittis. Sed sponsam meam nullo modo læsisti, at manet illa pulchritudinem suam exhibens.

3. *Suis de gloria ipso absente comparata gratulatur. Letitia in reditu Chrysostomi.* — Idcirco gaudeo, non solum quia vicistis, sed quia me absente vicistis. Si adfuissent, in partem victoriæ vobiscum venissem: quia vero secessi, nudum vobis tropæum fuit. Verum et illud mea laus est: atque rursus in partem victoriæ vobiscum venio, quia sic vos educavi, ut etiam absente patre vestram nobilitatem ostenderetis. Quemadmodum enim strenui athletæ etiam absente prædona robur suum exhibent: sic et fidei vestræ generositas, etiam absente doctore, bonam suam indolem exhibuit. Quid opus verbis? Lapidés clamant, muri vocem emittunt. Adi imperatorias aulas, et statim audis: Populi Constantinopolitani. Ad mare te confer, desertum pete, montes, domos: encomium vestrum ubique descriptum est. Quibus telis vicistis? Non opibus, sed fide. O popule doctoris amans! o popule patrem diligens! beata urbs, non propter columnas et laquearia aurea, sed propter virtutem vestram! Tot tantæque erant insidiæ, et preces vestræ vicerunt: idque jure merito: nam preces erant assidux, et lacrymarum fontes effluebant. Illi tela vibrabant, vos lacrymas: illi furorem spirabant, vos mansuetudinem. Quod vis facito: vos oratis. Illi

[426-427] ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΕΠΑΝΕΛΘΟΝΤΟΣ.

Ἀπὸ τῆς προτέρας ἐξορίας ὁμιλία.

α'. Ὅτε τὴν Σάρβαν ἀπὸ τοῦ Ἀβραάμ ἤρπασεν ὁ Φαραὼ, τὴν καλὴν καὶ εὐειδῆ γυναῖκα ὁ πονηρὸς καὶ βάρβαρος καὶ Αἰγύπτιος, ἀδίκους ὀφθαλμοῖς ἰδὼν αὐτῆς τὸ κάλλος, καὶ μοιχείας ἐργάσασθαι δρᾶμα βουλόμενος· τότε δὴ, τότε παρὰ μὲν τὴν ἀρχὴν οὐκ ἐκόλασαν ὁ Θεὸς, ἵνα δειχθῆ καὶ τοῦ δικαίου ἡ ἀνδρεία, καὶ τῆς γυναικὸς ἡ σωφροσύνη, καὶ τοῦ βαρβάρου ἡ ἀκολασία, καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ φιланθρωπία· τοῦ δικαίου ἡ ἀνδρεία, ὅτι ἔφερον εὐχαρίστως τὸ γενόμενον· τῆς γυναικὸς ἡ σωφροσύνη, ὅτι ἐνέπεσεν εἰς τὰς βαρβαρικὰς χεῖρας, καὶ τὴν σεμνότητα διετήρησε· τοῦ βαρβάρου ἡ ἀκολασία, ὅτι ἄλλοτρίᾳ ἐπήλθεν εὐνῆ· τοῦ Θεοῦ ἡ φιланθρωπία, ὅτι μετὰ ἀπόντων ἀνθρώπων, τότε τὸν στέφανον ἤνεκε τῷ δικαίῳ. Ταῦτα ἐγένετο τότε ἐπὶ τοῦ Ἀβραάμ, ἐγένετο δὲ σήμερον ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας. Αἰγύπτιος οὗτος, ὡς ἐκεῖνος Αἰγύπτιος· οὗτος δορυφόρος εἶχεν, ἐκεῖνος ὑπάσπιστάς· ἐκεῖνος τὴν Σάρβαν, οὗτος τὴν Ἐκκλησίαν· μίαν νύκτα ἐκεῖνος συνέσχε, μίαν ἡμέραν οὗτος εἰσῆλθεν· οὐδ' ἂν τὴν μίαν συνεχρωμήθῃ, ἀλλ' ἵνα δειχθῆ τῆς νύμφης ἡ σωφροσύνη, ὅτι εἰσέρχεται, καὶ οὐ διεφθάρη αὐτῆς τὸ κάλλος τῆς σωφροσύνης, καίτοι μοιχὸν ἦτοίμασε, καὶ τὰ γραμματεῖα συνετελεῖτο, καὶ πολλοὶ τῶν τῆς οικίας οὐτέγραφον. Ἀπρητίσθη ἡ μηχανή, καὶ τὸ τέλος οὐκ ἐγένετο. Ἐφάνη ἐκεῖνος ἡ πονηρία, καὶ τοῦ Θεοῦ ἡ φιланθρωπία. Ἄλλ' ὁ μὲν βάρβαρος τότε ἐκεῖνος ἐπιγνοῦς τὸ ἀμάρτημα, ὠμολόγησε τὸ παράνομημα· λέγει γάρ τῷ Ἀβραάμ· *Τί ἐποίησας τούτο; εἰς τί εἶπας, ὅτι ἀδελφῆ μου ἐστίν; καὶ μικρὸν ἂν ἦμαρτον*· οὗτος δὲ μετὰ τὴν παρανομίαν ἐκπρωύεσσο. Ἄθλιε καὶ ταλαίπωρε, *Ἡμαρτες, ἡσύχασον*, μὴ πρόσθε ἀμαρτίαν ἐφ' ἀμαρτίαν. Κάκεινη μὲν ἐπανῆλθε, πλοῦτον ἔχουσα τὸν Αἰγυπτιακόν· ἡ δὲ Ἐκκλησία ἐπανῆλθε, πλοῦτον ἔχουσα τὸν ἀπὸ τῆς γνώμης, καὶ σωφρονεστέρα ἐφάνη. Ὅρα δὲ τὴν μανίαν τοῦ βαρβάρου. Ἐξέβαλες τὸν ποιμένα· τί τὴν ἀγέλην διέσπασας; Ἀπέστιας τὸν κυβερνήτην· τί τοὺς οἰκίας κατέκλασας; Τὸν ἀμπελοργὸν ἐξέβαλες· τί τὰς ἀμπέλους ἀνέσπασας; τί τὰ μοναστήρια διέφθειρας; Βαρβάρων ἐφοδὸν ἐμιμήσω.

β'. Ἐποίησεν ἅπαντα, ἵνα δειχθῆ ὑμῶν ἡ ἀνδρεία· ἐποίησεν ἅπαντα, ἵνα μάθῃ ὅτι ποιμὴν ἐστὶν ἐνταῦθα ὁ πρὸ Χριστοῦ ποιμαινόμενος. Ἐξω ὁ ποιμὴν, καὶ ἡ ἀγέλη συνεχροτεῖτο, καὶ τὸ ἀποστολικὸν ἐπληροῦτο βῆμα· *Οὐκ ἐν τῇ παρουσίᾳ μου μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἀπουσίᾳ μου, μετὰ φόβου καὶ τρόμου τὴν θαντῶν σωτηρίαν κατεργάζεσθε*. Καὶ τοιαῦτα ἠπείλουν δεδοικότες ὑμῶν τὴν ἀνδρείαν καὶ τῆς ἀγάπης τὸ φιλτραι, καὶ τὸν πόθον τὸν περὶ ἐμέ. Οὐδὲν τολμῶμεν, φησὶν, ἐν τῇ πόλει· ὁ δὲ ἡμῖν αὐτὸν ἔξω. *Αἰδέσθε με ἔξω, ἵνα μάθητε τὸν πόθον τῆς Ἐκκλησίας, μάθητε τῶν ἡμῶν τέκνων τὴν εὐγένειαν, τῶν στρατιωτῶν τὴν ἰσχύν, τῶν ὀπλιτῶν τὴν δύναμιν, τῶν διαδημάτων τὴν περιφάνειαν, τοῦ πλοῦτου τὴν περιουσίαν, τῆς ἀγάπης τὸ μέγεθος, τῆς καρτερίας τὴν ὑπομονήν, τῆς ἐλευθερίας [428] τὸ ἀνθος, τῆς νέκρης τὸ περιφανές, τῆς ἡττης σου τὸν γέλωτα*. Ὡ κακῶν καὶ παραδόξων πραγμάτων· ὁ ποιμὴν ἔξω, καὶ ἡ ἀγέλη σκιρτᾷ· ὁ στρατηγὸς πόρρω, καὶ οἱ

στρατιῶται ὠπλίζοντο. Οὐκέτι ἡ Ἐκκλησία εἶχε τὸ στρατόπεδον μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡ πόλις Ἐκκλησία ἐγένετο. Αἱ ρύμαι, αἱ ἀγοραὶ, ὁ ἀήρ ἠγιάζετο· αἰρετικοὶ ἐπεστρέφοντο, οἱ Ἰουδαῖοι βελτίους ἐγένοντο· οἱ ἱερεῖς κατεδικάζοντο, καὶ οἱ Ἰουδαῖοι τὸν Θεὸν εὐφῆμον, καὶ ἡμῖν προσέτρεχον. Οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ ἐγένετο. Καίφας ἐσταύρωσε, καὶ ληστῆς ὠμολόγησεν. Ὡ καινῶν καὶ παραδόξων πραγμάτων· ἱερεῖς ἀπέκτειναν, καὶ μάγοι προσεκύνησαν. Μὴ ξενίζετω ταῦτα τὴν Ἐκκλησίαν. Εἰ μὴ ταῦτα ἐγένετο, ὁ πλοῦτος ἡμῶν οὐκ ἂν ἐφάνη· ἦν μὲν, οὐκ ἂν δὲ ἐφάνη. Ὡσπερ γὰρ ὁ Ἰὼβ δίκαιος μὲν ἦν, οὐκ ἂν δὲ ἐφάνη, εἰ μὴ τὰ τραύματα, καὶ οἱ σκώληκες· οὕτω καὶ ὁ ὑμέτερος πλοῦτος, εἰ μὴ αἱ ἐπιβουλαὶ, οὐκ ἂν ἐφάνη. Ἀπολογούμενος δὲ τῷ Ἰὼβ ὁ Θεὸς φησιν, *ὅτι Οἶμι με ἄλλως σοὶ κεχορηματικῆται, ἢ ἵνα δίκαιος ἀναφανῆς*; Ἐπεδούλευσαν ἐκεῖνοι, ἐπολέμησαν, καὶ ἠττήθησαν. Πῶς ἐπολέμησαν; Ροπάλοις. Πῶς ἠττήθησαν; Εὐχαίς. *Ἐάν τις σε ραπίσῃ εἰς τὴν δεξιάν σου γόνα, στρέψον αὐτὸν καὶ τὴν ἄλλην*. Σὺ ρόπαλα εἰσφέρεις εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ πολεμεῖς· ὅπου εἰρήνη πάσι, πολέμου ἀρχὴ· οὐδὲ τὸν τόπον ἠδέσθης, ἀθλιε καὶ ταλαίπωρε, οὐδὲ τῆς ἱερωσύνης τὸ ἀξίωμα, οὐδὲ τῆς ἀρχῆς τὸ μέγεθος. Τὸ φωτιστήριον αἱμάτων ἐμπέπλησται· ὅπου ἀμαρτημάτων ἀφεις, αἱμάτων ἔχουσις. Ἐν ποίᾳ παρατάξει ταῦτα γίνεται; Βασιλεὺς εἰσέρχεται καὶ ρίπτει ἀσπίδα καὶ δαδῆμα· σὺ εἰσῆλθες, καὶ ρόπαλα ἤρπασας. Ἐκεῖνος καὶ τὰ συνθήματα τῆς βασιλείας ἐξω ἀφίσει· σὺ τὰ συνθήματα τοῦ πολέμου ἐνταῦθα εἰσῆνεγκας. Ἄλλὰ τὴν νύμφην μου οὐδὲν ἐβλάψας, ἀλλὰ μένει τὸ κάλλος αὐτῆς ἐπιδεικνυμένη.

γ'. Διὰ τοῦτο χαίρω, οὐχ ὅτι ἐνίκησατε. Εἰ παρῆμην, ὁ ἐμεριζόμενος μεθ' ὑμῶν τὴν νίκην· ἐπειδὴ δὲ ἀνεχώρησα, γυμνὸν ὑμῶν τὸ τρόπαιον ἐφάνη. Ἄλλὰ καὶ τοῦτο ἐμὸν ἐγκώμιον, καὶ πάλιν μερίζομαι ἐγὼ μεθ' ὑμῶν τὴν νίκην, ὅτι οὕτως ὑμᾶς ἀνέθρεψα, ὡς καὶ ἀπόντος τοῦ πατρὸς τὴν οικίαν εὐγένειαν ἐπιδεικνυσθαι. Ὡσπερ γὰρ οἱ γενναῖοι τῶν ἀθλητῶν καὶ ἀπόντος τοῦ παιδοτρέβου τὴν ἑαυτῶν βύμην ἐπιδείκνυνται· οὕτω καὶ ἡ εὐγένεια τῆς ὑμετέρας πίστεως καὶ ἀπόντος τοῦ διδασκάλου τὴν οικίαν εὐμορφίαν ἐπεδείξατο. Τίς χρεία λόγων; Οἱ λίθοι βοῶσιν· οἱ τοῖχοι φωνὴν ἀφίσιν. Ἀπέλθε εἰς βασιλικὰς αὐλὰς, καὶ ἀκούεις εὐθέως· Οἱ λαοὶ Κωνσταντινουπόλεως. Ἀπέλθε εἰς τὴν θάλατταν, εἰς τὴν Ἐρημον, εἰς τὰ ὄρη, εἰς τὰς οἰκίας, τὸ ἐγκώμιον ὑμῶν ἀναγέγραπται. Ἐν τίμῃ ἐνίκησατε; Οὐ κρίμασιν, ἀλλὰ πίστει. Ὡ λαὸς φιλοδιδάσκαλος, ὦ λαὸς φιλοπάτωρ, μακαρία ἡ πόλις, οὐ διὰ κίονας καὶ χρυσοῦν δροφον, ἀλλὰ διὰ τὴν ὑμετέραν ἀρετὴν. Τοσαῦται αἱ ἐπιβουλαὶ, καὶ αἱ εὐχαὶ ὑμῶν ἐνίκησαν· καὶ μάλα εἰκότως· καὶ γὰρ ἐκτενεῖς ἦσαν αἱ εὐχαί, καὶ αἱ πηγαὶ τῶν δακρύων ἐπέβρεον. Ἐκεῖνοι βέλη, ὑμεῖς δὲ δάκρυα· ἐκεῖνοι θυμὸν, ὑμεῖς δὲ πραύτητα. Ὁ βούλει κολῆσον· ὑμεῖς εὐχεσθε. Κάκεινοι, οἱ ἀντέλεγον, ποῖ ἄν

* Hic textus Graecus deficit.

είσιν; Ὅπλα ἐκινήσαμεν; μὴ τόξα ἐτείναμεν; μὴ [429] βέλη ἀφήκαμεν; Εὐχόμεθα, κάκεινοι ἐφυγον· ὡς γὰρ ἀράχνη διεσπάρσθησαν, καὶ ὅμοις ὡς πέτρα ἐστήκατε. Μακάριος ἐγὼ δι' ὑμᾶς. Ἦδειν μὲν καὶ πρὸ τούτου ἤλικον ἔχω πλοῦτον, ἐθαύμασα δὲ καὶ νῦν. Πόβρω ἤμην, καὶ πόλις μετωκίζετο. Δι' ἓνα ἀνθρώπων τὸ πᾶλος πόλις ἐγένετο. Γυναῖκες, ἄνδρες, παῖδια ἄωρα τὴν ἤλικίαν, γυναῖκες βαστάζουσαι παῖδια, κατετόλμων πελάγους, κατεφρόνησαν κυμάτων. Οὐ δοῦλος ἐδεδοίκει δεσπότην, οὐ γυνὴ τῆς φυσικῆς ἀσθενείας ἐμέμνητο. Γέγονεν ἡ ἀγορὰ ἐκκλησία, τὰ πανταχοῦ δι' ἡμᾶς. Τίνα γὰρ οὐκ ἐπαιδεύσατε; Βασιλίδα συγχορεύουσαν ἐλάβετε· οὐ γὰρ ἀποκρύφομαι τὸν ζῆλον αὐτῆς. Οὐ βασιλίδα κολακεύων ταῦτα λέγω, ἀλλ' εὐσθέειαν θεραπεύων· οὐ γὰρ ἀποκρύφομαι αὐτῆς τὸν ζῆλον. Οὐ γὰρ ὄπλα ἔλαβεν, ἀλλὰ κατορθώματα ἀρετῆς. Ἀπηγόμην τότε, ἴστε πῶς. Δεῖ γὰρ καὶ λυπηρὰ εἰπεῖν, ἵνα μάθητε τὰ χρηστά· ἀλλὰ μάθητε πῶς ἀπηγόμην, καὶ πῶς ἐπαυήθην. *Οἱ σπείροντες ἐν δάκρυσι, ἐν ἀγαλλιᾶσι θεριοῦσι. Πορνεύοντες ἐπορεύοντο καὶ ἐκκλιον, βάλλοντες τὰ σπέρματα αὐτῶν· ἐρχόμενοι δὲ ἤξουσιν ἐν ἀγαλλιᾶσι, αἶροντες τὰ θράγματα αὐτῶν.* Ταῦτα τὰ ῥήματα ἐγένετο πράγματα. Μετ' εὐχαριστίας ὑπεδέξασθε ἐν ὀδυνώμενοι προσιπέψατε. Καὶ οὐδὲ ἐν μακρῷ χρόνῳ· μετὰ μίαν ἡμέραν πάντα ἐλύθη. Καὶ γὰρ ἡ ἀναβολὴ ἐγένετο δι' ὑμᾶς, ἐπεὶ ὁ θεὸς ἐξ ἀρχῆς ἔλυσε.

8. Λέγω ὑμῖν τὸ ἀπόβρῆτον. Ἐπειρώθη ἐν πᾶσι γὰρ ὁ μόνος τὴν Ἐκκλησίαν βαστάζων· ἡ γὰρ ἀγάπη οὐ στενοῦται. Οὐκ ἐστενοχωρεῖτε τὸ πλοῖον· οὐ στενοχωρεῖσθε γὰρ ἐν ἡμῖν. Ἀπῆσιν τὰ ὑμέτερα μεριμνῶν, κευχισμένους μὲν τῷ σώματι, συνημμένους δὲ τῇ γνώμῃ· ἀπῆσιν τὸν θεὸν παρακαλῶν, καὶ παρακατατιθέμενος ὑμῶν τὴν ἀγάπην· ἀπῆσιν, ἐκαθεζόμενος μόνος τὰ ὑμέτερα μεριμνῶν, βουλευόμενος περὶ ἀποδημίας μόνος. Ἀθρόον ἀωρίας γενομένης γράμματα ἐπεμψεν ἡ θεοφιλεστάτη αὐτῆ ἐν τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ, ταῦτα λέγουσα τὰ ῥήματα (δεῖ γὰρ αὐτῆς καὶ τὰ ῥήματα εἰπεῖν). *Μὴ νομίση σου ἡ ἀγιστοσύνη οὗτις ἔγνω τὰ γενημένα.* Ἀθῶος ἐγὼ ἀπὸ τοῦ αἵματος σου. Ἄνθρωποι πονηροὶ καὶ διεσθαρμένοι ταύτην τὴν μηχανὴν δισκεύασαν· τῶν δὲ ἐμῶν θαυμάτων μάρτυς ὁ θεός, ὃ ἱερεῦ. Οἶαν σπονδὴν ἐξεχέει; τὰ γὰρ δάκρυα αὐτῆς σπονδὴ ἐγένετο. Ὁ ἱερεῦ. Ἡ ἱέρεια, αὐτοχειροτόνητος· οὕτως τῷ θεῷ καὶ σπένδουσα δάκρυα καὶ ἐξομολόγησιν καὶ μετάνοιαν, οὐχ ὑπὲρ ἱερέως, ἀλλ' ὑπὲρ Ἐκκλησίας, ὑπὲρ δήμου διεσπαρμένου. *Ἐμέμνητο, ἐμέμνητο καὶ τῶν παιδιῶν καὶ τοῦ βαπτίσματος.* Μέμνηται οὗτις διὰ τῶν χειρῶν τῶν ὧν τὰ παῖδια τὰ ἐμὰ ἐβαπτίσθη. Ταῦτα ἡ βασιλίσα· οἱ δὲ ἱερεῖς περὶ φθόου = πάντες ἠγνῶν τὸ χωρίον, ἐνθα κατέλουν. Καὶ τὸ δὴ θαυμαστὸν εἰπεῖν, ἐκείνη μὲν ὡς ὑπὲρ τέκνου τρέμουσα περιῆει πανταχοῦ, οὐ τῷ σώματι, ἀλλὰ τῇ ἰδίᾳ πομπῇ τῶν στρατιωτῶν. [430] Οὐ γὰρ κατέλιπε τὸ χωρίον, ἐνθα διήγον. Πανταχοῦ ἐπεμπε μεριμνώσα μὴ δολοφονηθῆ, μὴ ἀναιρεθῆ, καὶ ἀπολέσωμεν τὸ θήραμα. Τοῦτο μόνον, καὶ τὰ παρ' ἐμαυτῆς ἐπιδείκνυμι. Ζητῶ μόνον, καὶ οὐ περιγίνομαι.

Οἱ ἐχθροὶ πανταχοῦ περιῆσαν δίκτυα ἀπλοῦντες, ἵνα λάβωσι καὶ ἐπαναγάγωσιν εἰς τὰς ἐκείνων χείρας. Ἐἴτα καὶ παρεκάλει, καὶ τῶν γονάτων ἤπτει τῶν βασιλικῶν, κοινῶν τὸν ἄνδρα ποιοῦσα τοῦ θηράματος· καθάπερ ὁ Ἀβραάμ τὴν Σάρραν, οὕτως αὐτῆ τὸν ἄνδρα. Ἀπωλέσαμεν, φησὶ, τὸν ἱερέα, ἀλλ' ἐπαναγάγωμεν. Οὐκ ἔστιν ἡμῖν οὐδεμία ἐλπίς τῆς βασιλείας, ἐὰν μὴ ἐκείνον ἐπαναγάγωμεν. Ἀμῆχανον ἐμὲ κοινωῆσαι τίτι τῶν ταῦτα ἐργασασμένων· δάκρυα ἐξαφείσα, τὸν θεὸν ἱκετεύουσα, πᾶσαν μηχανὴν ἐπιδεικνυμένη. ἴστε καὶ ὑμεῖς μεθ' ὅσης εὐνοίας ἡμᾶς ὑπεδέξατο, πῶς ἐνηγκαλίσαστο ὡς οἰκεία μέλη, πῶς μεθ' ὑμῶν ἔλεγε καὶ αὐτῆ σπουδάζειν. Οὐδὲ γὰρ ταῦτα τὰ ῥήματα ἔλαθε τὴν εὐγνωμοσύνην ὑμῶν, οὗτις ἀπεδέξασθε τὴν μητέρα τῶν Ἐκκλησιῶν, τὴν τροφὴν τῶν μοναζόντων, καὶ προστάτιν τῶν ἁγίων, τῶν πτωχῶν τὴν βακτηρίαν. Ὁ ἐπαινος ἐκείνης δόξα εἰς θεὸν γίνεται, στέφανος τῶν Ἐκκλησιῶν. Εἴπω θερμὸν αὐτῆς πόθος; εἴπω φιλοτιμίαν τὴν περὶ ἐμῆ; Ἐν ἑστέρα βάθει χθὲς ἀπέστειλε ταῦτα λέγουσα τὰ ῥήματα· Εἶπε πρὸς αὐτόν· ἡ εὐχὴ μου πεπληρωταί· ἀπήτησα τὸ κατορθώμα· ἐστεφανώθη μᾶλλον τοῦ διαθήματος· ἀπέλαβον τὸν ἱερέα, ἀπέδωκα τὴν κεφαλὴν τῷ σώματι, τὸν κυβερνήτην τῆ νηϊ, τὸν ποιμένα τῆ ποιμνῆ, τὸν νυμφίον τῆ παστᾶδι.

ε'. Κατησχύνθησαν οἱ μοιχοί. Ἐὰν ζῆσω, ἐὰν ἀποθάνω, οὐκέτι μοι μέλει. Ἴδετε τοῦ πειρασμοῦ τὰ κατορθώματα. Τί ποιήσω, ἵνα ὑμῖν ἀξίαν ἀποδῶ τῆς ἀγάπης τὴν ἀμοιβήν; Ἀξίαν μὲν οὐ δύναμαι, ἦν δὲ ἔχω, δίδωμι. Ἀγαπῶ ἐτοιμῶς τὸ αἷμά μου ἐκχέειν ὑπὲρ τῆς ὑμετέρας σωτηρίας. Οὐδεὶς ἔχει τέκνα τοιαῦτα, οὐδεὶς ἀγέλην τοιαύτην, οὐδεὶς ἀουραν οὕτως εὐθαλῆ. Οὐ χρεῖα μοι γεωργίας· ἐγὼ καθεῦδω, καὶ οἱ στάχυες κομῶσιν. Οὐ χρεῖα μοι πόνου· ἐγὼ ἡσυχάζω, καὶ τὰ πρόβατα τῶν λύκων περιγίνομαι. Τί ὑμᾶς καλέσω; πρόβατα ἢ ποιμένας, ἢ κυβερνήτας, ἢ στρατιώτας καὶ στρατιγούς; Πάντα ὑμῖν ἐπαληθεῖα τὰ ῥήματα. Ὅταν ἴδω τὴν εὐταξίαν, πρόβατα καλῶ· ὅταν ἴδω τὴν πρόνοιαν, ποιμένας προσαγορεύω· ὅταν ἴδω τὴν σοφίαν, κυβερνήτας ὀνομάζω· ὅταν ἴδω τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν εὐτονίαν, στρατιώτας καὶ στρατιγούς ὑμᾶς ἅπαντας λέγω. Ὁ πόνος, ὡ πρόνοια λαοῦ· ἤλασατε τοὺς λύκους, καὶ οὐκ ἀμεριμνήσετε. Οἱ ναῦται οἱ μεθ' ὑμῶν καθ' ὑμῶν γεγόνασιν, οἵτινες τὸν πολεμὸν τῷ πλοίῳ κατεσκεύασαν. Βοᾶτε ἐξω τὸν κλῆρον, καὶ ἄλλον κλῆρον τῇ Ἐκκλησίᾳ. Τίς χρεῖα βοῆς; Ἀπῆλθον, καὶ ἀπηλάθησαν, μηδενὸς διώκοντος ἐφυγαδεύθησαν. Οὐ κατηγορεῖ αὐτῶν ἄνθρωπος, ἀλλὰ τὸ συνεῖδός. *Εἰ ἐχθρὸς ὤρειθισέ με, ὑπήνεγκά με.* Οἱ μεθ' ἡμῶν καθ' ἡμῶν γεγόνασιν· οἱ μεθ' ἡμῶν τὸ πλοῖον κυβερνῶντες, τὸ πλοῖον καταποντίζαι τῆθέλησαν. Ἐθαύμασα ὑμῶν τὴν σύνεσιν. Ταῦτα [431] λέγω, οὐκ εἰς στάσις ὑμᾶς δειφῶν. Στάσις γὰρ τὰ ἐκείνων, τὰ δὲ ὑμέτερα ζῆλος. Οὐ γὰρ ἤξιώσατε αὐτοὺς ἀναιρεθῆναι, ἀλλὰ κωλυθῆναι τοῦτο καὶ ὑπὲρ ὑμῶν, καὶ ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας, ἵνα μὴ πάλιν ὑποδρύχιος γένηται. Ἡ γὰρ ἀνδρεία ὑμῶν οὐκ ἀφήκε γενέσθαι τὸν χειμῶνα, ἀλλ' ἡ γνώμη ἐκείνων τὸ κλυδάνιον εἰργάσατο. Ἐγὼ δὲ, οὐ τῷ τέλει, ἀλλὰ τῇ γνώμῃ ἐκείνων λογίζομαι. Ἄνθρωπος θυσιαστηρίῳ παρεστηκώς, δήμου τοσούτου

* Ἰστε παρὰ φθόνον Facilis mutatio τοῦ παρὰ ἰν περι.

vero, qui obestebant, ubinam sunt? An arma movimus? an arcus intendimus? an tela emisimus? Precabamur, et illi fugiebant: nam quasi aranea dissipati sunt, et vos quasi petra stetitistis. Beatus ego propter vos. Sciebam et antea quantis instructus essem divitiis, id tamen nunc miratus sum. Procul eram, et civitas alio transferrebat. Hominis unius causa pelagus in civitatem mutatum est. Mulleres, viri, immaturæ ætatis parvuli, mulieres infantulus gestabant, pelagus adire non dubitabant, fluctus spernebant. Non metuebat herum servus, mulier infirmitatis suæ non meminerat. Forum in ecclesiam versum est; omnia ubique propter nos movebantur. Quem non erudivistis? Imperatricem vobiscum choros ducentem accepistis, neque enim ejus studium tacebo. Non adulandi causa dico, sed ejus pietatem celebri, neque enim zelum ejus silentio præteribo. Non arma tulit, sed virtutis præclara gesta. Tunc abducebar: scitis quo pacto. Nam injucunda illa memorare convenit, ut jucunda et fausta ediscatis, et noscatis quomodo abductus sint, et quo pacto redierim. *Qui seminant in lacrymis, in exsultatione metent. Euntes ibant et fiebant, mittentes semina sua: venientes autem venient cum exsultatione, portantes manipulos suos (Psal. 125. 5. 6)*. Hæc verba re gesta sunt. Cum gratiarum actione suscepistis eum, quem mœsti deduxeratis. Ac non multo post tempore, sed post unum diem omnia soluta sunt. Etenim propter vos fuit hæc mora: Deus quippe jam ab initio hæc dissolverat.

4. Rem nunc vobis arcanam dico. Pelagus trajeci solus Ecclesiam gestans; dilectio enim non in angustum redigitur. Non angusta navis erat; vos quippe *Non angustiamini in nobis (2. Cor. 6. 12)*. Discessi vestra curans, separatus corpore, mente conjunctus; discessi Deo supplicans, ac vestram dilectionem commendans; sedebam solus, de rebus vestris sollicitus, solus, de profectu deliberans. Protinus intempesta nocte hæc religiosissima Domina (a) ipso primo die literas misit, quarum hæc erant verba; etenim verba ipsa sunt referenda: *Ne arbitretur Sanctitas tua me illa novisse quæ gesta sunt. Innocens ego sum a sanguine tuo. Improbi et perditii homines hanc struxere machinam. Meorum vero lacrymarum testis Deus, cui sacra facio. Quam libationem effudit? etenim lacrymæ ejus libatio erant. Cui sacra facio. Sacerdos illa nempe per se ipsam ordinata, quæ Deo offerebat lacrymas, confessionem et penitentiam, non pro sacerdote, sed pro Ecclesia, pro populo disperso. Memor erat, memor certe erat, et filiorum et baptismatis. Recordor per manus tuas filios meos fuisse baptisatos. Hæc Imperatrix; sacerdotes porro omnes invidia excecati locum ignorabant, quo diverteram. Quodque mirabile dictum est, illa, ac si filio timeret, quoque versum ibat, non corpore, sed militaris manus missione. Neque enim sciebat locum, ubi degerem. Quoque versum mittebat, ut pastor dolu circumventus occideretur et venatum amitteret. Hoc tantum, quæ mearum sunt partium*

præsto. Quæro solum, ut illi non prævaleant. Hostes undique circuibant expandentes retia, ut caperent et in illorum manus adducerent. Hinc illa rogabat, Imperatorisque genua tangebatur, ut virum faceret venationis consortem: quomodo Abraham Saram, sic illa virum. Perdidi, inquit, sacerdotem: sed reducamus. Nulla nobis imperil spes superest, nisi illum reducamus. Non possum cum quopiam eorum communicare, qui hæc perpetrarunt: lacrymas fundens, Deo supplicans, nullamque machinam non movens. Scitis cum quanta benevolentia nos susceperit, quomodo ulnis excaperit, ceu propria membra: quo pacto diceret se vobiscum sollicitam esse. Neque enim hæc verba vestrum affectum latebant: quoniam suscepistis matrem Ecclesiarum, altricem monachorum, sanctorum patronam, pauperum baculum. Laus ejus in Dei gloriam vertit, in coronam Ecclesiarum. Dicamne ardentem ejus amorem? dicam ejus erga me sollicitudinem? Heri vesperi hæc ad me verba misit: Dicit ei: Oratio mea impleta est, rem impetravi: melius coronata sum, quam per ipsum diadema. Recepi sacerdotem, caput corpori restitui, gubernatorem navi, pastorem gregi, thalamo sponsum.

5. Pudore affecti sunt adulterj. Seu vivam, seu moriar, nihil mihi curæ est. Videte tentationis præclarum exitum. Quid faciam, ut pro dilectione dignum vobis munus rependam? Dignum nequeo, quale adest tribuo. Usque adeo dilige, ut paratus sim ad effundendum pro salute vestra sanguinem. Nemo tales habet filios, nempe talem gregem, nullus agrum ita florentem. Non opus mihi agricultura; me dormiente vernant spicæ. Nullo mihi opus est labore: me quiescente oves lupum superant. Qui vos compellabo? oves, an pastores, an gubernatores, militesne ad duces? Hæc nomina vera esse dicere possum. Cum bonum ordinem video, oves voco; cum providentiam, pastores; cum sapientiam, gubernatores; cum virtutem et constantiam, et milites et duces vos omnes dico. O laborem! o providentiam populi! lupos expulstis, et sollicitudinem non deposuistis. Nautæ qui vobiscum erant, contra vos conversi sunt, et navi bellum intulerunt. Clamate, Facessat clerus, aliumque clerum Ecclesiæ postulate. Quid opus clamore? Abierunt, et depulsi sunt, nemine insequente in fugam versi. Non homo illos, sed conscientia accusat: *Si inimicus exprobrasset mihi, sustinuissem utique (Psal. 54. 13)*. Qui nobiscum erant, contra nos conversi sunt: qui nobiscum navim gubernabant, navim demergere conati sunt. Miratus sum conscientiam vestram. Hæc dico, non ut ad seditionem vos excitem. Nam quæ illi paravere, seditio sunt, quæ vos fecistis, zelus. Non enim rogastis illos occidi, sed impediri quominus illud eveniret vel vobis, vel Ecclesiæ, ne rursus submergeretur. Virtus quippe vestra non sivit ingruere tempestatem, sed illorum sententia fluctus concitavit. Ego vero rem non secundum exitum, sed secundum illorum mentem æstimo. Tu homo

(a) DE EUDOXIA LOQUITUR.

qui altari adstas, cui tanti populi cura commissa, cum hæc tristia comprimere deberes, tempestatem auxisti, contra teipsum gladium vibrasti, filios tuos consumpsisti, si non reipsa et experimento, certe animo. Sed Deus prohibuit. Itaque vos demiror et laudo, quod post bellum, pace conciliata, caveatis ut perfecta pax maneat. Oportet enim gubernatorem cum nautis concordii esse animo: si enim dissideant, scapha demergitur. Vos pacem hanc per Dei gratiam stabilite: vos securitatis consortes efficiam. Sine vobis nihil faciam, nec sine religiosissima Augusta. Namque et illa curat, sollicita est, nihilque non agit, ut quod plantatum est, firmum maneat, ut Ecclesia sine fluctibus degat. Laudavi itaque et vestram con-

scientiam, et Imperatorum providentiam. Non enim ita de bello solliciti sunt, ut de Ecclesia, non ita de civitate, ut de Ecclesia. Precemur itaque Deum, regemus illam¹ in precibus perseveremus, neque, quoniam calamitas soluta est, segniores evadamus. Ideo ad hanc usque diem precamur, ut illa tristia solvantur. Gratias Deo agamus: ut tunc strenui fuimus, sic jam studiosi simus. Pro his vero omnibus gratias agamus Deo, cui gloria et imperium cum Filio et sancto vivificoque Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

¹ Forte, *illam*. Si stet lectio, *illam*, et quidem stare posse videtur, referenda est ad Imperatorum providentiam paulo ante memoratam.

MONITUM IN HOMILIAM DE CHANANÆA

Circa hujus homiliæ γνησιότης disputatum fuit. Savilius vir sagax et eruditus eam ut genuinam habuit: hæc enim ait in Notis p. 726: *Orationis hujus apographum ex Bibliotheca Palatina descriptum emendavimus ex duobus Manuscriptis in Bibliotheca Ducis Bavarix. Multa habet communia cum Homil. 52 in Matthæum* (quæ est 53 apud Morellum), *neque agnoscit Catalogus Augustanus. Puto tamen germanam esse, quamvis languidiuscule scriptam, ut sunt multæ hujus nostri Constantinopolitanæ. Aliud sentire videtur Fronto Ducæus, qui in Notis ad hanc homiliam p. 1034, tomo VI, ita loquitur: Hujus homiliæ Græcum textum ex Palatinis Codicibus exscribi curavit Savilius, et ex Bavaricis emendavit, qui et germanum esse putat opus [432] Chrysostomi, quamvis ab Augustano Catalogo non agnoscat, et languidiuscule scripta videatur. Quod sane mirum, cum Sixtus Senensis ante monuerit eandem apud Origenem exstare Serm. 7 in diversos locos, et inter homilias ex variis in Matthæum locis esse decimam septimam, hoc est in ea Sermorum farragine, quam judicat esse monachi potius cujusdam, qui Evangeliorum explanationes variis intermixtas allegoriis edidit. Porro apud Origenem alium interpretem habet, et brevior est, quam in libro ex variis in Matthæum locis: in utroque tamen loco incipit ab illis verbis, Miratur evangelista: quæ reperies p. 298 D [edit. Morel.] hujus editionis: quæ vero præcedunt ab initio homiliæ vetus quidam interpretæ Latine vertit: et habentur homilia decima quarta ex variis in Matthæum locis: Multæ tempestates, inquietudo aeris: et aliam rursus interpretationem in Lotharingia nacti sumus ex Ms. Codice erutam, quam cum eadem homilia 17 conjunctam recensuimus, et variis lectionibus atque emendationibus ex collatione cum Codice Græco illustrissimi Cardinalis Perronii amplificavimus. Hæc Fronto Ducæus, secundum cujus haud dubie sententiam hæc homilia in edit. Morel. Tomo VI inter Spuria cusa fuit. Sed huic sententiæ reclamant Tillmontius, eamque inter veras germanasque censet retinendam, quod nulla sat idonea ejus rejiciendæ ratio afferatur.*

Certe quod spectat ad primam partem ad usque illud, num. 3: *Miratur evangelista, ecce mulier, etc.*,

λυπηρά, ηβξησας τὸν χειμῶνα, κατὰ σαυτοῦ τὸ ξίφος
ἤλασας, τὰ τέκνα τὰ σὰ ἀναλώσας τῇ γνώμῃ, εἰ καὶ
μὴ τῇ πείρᾳ. Ἄλλ' ὁ Θεὸς ἐκώλυσεν. Ὡστε θαυμάζω
ὑμᾶς καὶ ἐπαινῶ, ὅτι μετὰ τὸν πόλεμον καὶ τῆς
εἰρήνης γενομένης σκοπεῖτε, ὅπως ἂν τελεία γένηται
εἰρήνη. Δεῖ γὰρ τὸν κυβερνήτην μετὰ τῶν ναυτῶν
ὁμόνοιαν ἔχειν· ἐν γὰρ διαστασιάζωσι, καταποντί-
ζεται τὸ σκάφος. Ὑμεῖς κατορθώσατε τὴν εἰρήνην
μετὰ τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν· ὑμᾶς κοινωνοὺς ποιήσομαι
τῆς ἀσφαλείας. Χωρὶς ὑμῶν οὐδὲν ἐργάσομαι, εἴτα
καὶ τῆς θεοφιλεστάτης Αὐγούστης. Καὶ γὰρ κάκεινη
φροντίζει καὶ μεριμνᾷ καὶ πάμπολλα ποιεῖ, ὥστε τὸ
φυτευθὲν μῆναι βέβαιον, ὥστε τὴν Ἐκκλησίαν ἀκλυ-
δώνιστον μῆναι. Ἐπήνετα οὖν καὶ ὑμῶν τὴν συν-

αὐτοῖς μέλει περὶ πολέμου, ὡς περὶ Ἐκκλησίας, οὐχ
οὕτω περὶ πόλεως, ὡς περὶ Ἐκκλησίας. Παρακαλέ-
σωμεν τὸν Θεὸν, ἀξιώσωμεν ἐκείνην*, παραμείνωμεν
ταῖς εὐχαῖς· καὶ μὴ, ἐπειδὴ ἐλύθη τὰ δεινὰ, χαυνό-
τεροι γενώμεθα. Διὰ τοῦτο ἕως τῆς σήμερον εὐχόμεθα
λυθῆναι τὰ δεινὰ. Εὐχαριστήσωμεν τῷ Θεῷ, ὡς περὶ
τότε ἀνδρεῖοι, οὕτω καὶ σήμερον σπουδαῖοι. Ὑπὲρ δὲ
τούτων ἀπάντων εὐχαριστήσωμεν τῷ Θεῷ, ᾧ ἡ δόξα
καὶ τὸ κράτος ἅμα τῷ Υἱῷ σὺν τῷ ἀγαθῷ καὶ ζωο-
ποιῷ Πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν
αἰώνων. Ἀμήν.

* Ἀξιώσωμεν ἐκείνην, forte ἐκείνον. Si stet lectio ἐκεί-
νην, et quidem stare posse videtur, referenda est ad im-
peratorum providentiam paulo ante memoratam.

POST REDITUM AB EXSILIO A CHRYSOSTOMO HABITAM.

ea omnibus γνησιότητος signis ita munita est, ut de illa neminem bene consultum putem esse dubitatu-
rum: nam pauca illa quæ de exsilio suo primo, deque regressu suo tangit, ita accurate posita sunt, ut
ea Græculo cuiquam, ex eorum numero qui orationes et homilias a se vel factas vel hinc inde consarci-
natas Chrysostomo aliisque Patribus adscribebant, tribui non possit. Non ii quippe erant, qui possent
historica acta diligenter et secundum veram seriem referre; non erat nugacis Græculi carptim dicere in
priori exsilio multos ex iis, qui adversarii Chrysostomi fuerant, misericordia motos ad ejus partes trans-
iisse, quod utique gestum fuit, ut et in hac homilia significatur; non erat Græculi enarrare, statim post
regressum Chrysostomi, omnes adversarios ejus fugam fecisse, ita ut ne unus quidem compareret; id
quod veræ historiæ apprime consonum est. Cætera quæ sequuntur in hac homilia existimo etiam Chry-
sostomi esse, licet non ausim affirmare ea prorsus esse alienis quibusdam assumptis vacua; possent
enim extranea manu retractata fuisse aliquot in locis. Hic non pauca sunt, quæ Homilia 53 in Matthæum
iisdem pene verbis feruntur; tam familiare autem fuit Chrysostomo, ea quæ pridem dixerat, in aliis homi-
liis referre, ut id potius ad nostram, quam ad contrariam sententiam tuendam afferri posse putemus.
Ubi etiam advertendum illud in fine hujus homiliæ positum, quod *μνημονικὸν* Chrysostomi ἀμάρτημα
fortasse fuerit; nempe *Dixit Deus, Fiat cælum, et factum est cælum*, in Homilia quoque illa 53 in Mat-
thæum reperiri. Illa vero clausula in Scriptura sacra non reperitur. Verum non raro Chrysostomus me-
moriter Scripturæ verba referre solet, et alio quam habeantur modo expromere.

Ea porro Homilia, quæ inter alias falso, ut consentiunt omnes, Origeni ascriptas, recensetur, cujus
meminit supra Fronto Duçæus, hujus est pene compendium. Huic similis, sed multo longior est alia,
quæ inter Homilias ex variis in Matthæum locis decima septima numeratur, quæque in Editionibus Chry-
sostomi Latinis ante Frontonem Duçæum publicatis cusa fuit.

Hujus homiliæ interpretationem novam Latinam adornavimus.

ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΠΙΛΥΣΙΝ ΤΗΣ ΧΑΝΑΝΑΙΑΣ

Ἐρρήθη δὲ μετὰ τὸ ὑποστρέφαι αὐτὸν ἐκ τῆς ἐξορίας.

α'. Πολὺς ὁ χειμῶν, ἀλλὰ τὴν προθυμίαν τῶν παραγενομένων οὐ διεκώλυσε· πολλοὶ οἱ πειρασμοὶ, ἀλλὰ τὸν πόθον ὑμῶν οὐκ ἐξέλυσαν. Οὐ παύεται ἡ Ἐκκλησία πολεμουμένη καὶ νικώσα, ἐπιβουλευομένη καὶ περιγυρομένη. Ὅσον ἄλλοι ἐπιβουλεύουσι, τοσοῦτον αὕτη αὔζεται· καὶ τὰ μὲν κύματα διαλύεται, ἡ δὲ πέτρα ἔστηκεν ἀκίνητος. Ἐν ἡμέρᾳ διδασκαλία, ἐν νυκτὶ παννυχίδες· ἡ ἡμέρα πρὸς τὴν νύκτα ἀμιλλᾶται· [432-433] ἐκεῖ συνάζεις, καὶ ἐνταῦθα συνάζεις. Ἡ νῦξ τὴν ἀγορὰν ἐκκλησίαν ἐργάζεται· ἡ δὲ προθυμία πρὸς σφοδρότερα α. Οὐ δεῖσθε παραινέσεως, καὶ ἐπιδεικνυσθε τὴν σπουδὴν. Τίς οὐκ ἂν ἐκπλαγεῖ; τίς οὐκ ἂν θαυμάσειεν; Οὐ μόνον οἱ ὄντες οὐκ ἀπελείφθησαν, ἀλλὰ καὶ οἱ μὴ ὄντες προσεγένοντο. Τοιοῦτον τῶν πειρασμῶν τὸ κέρδος· καθάπερ γὰρ ὑετὸς εἰς τὴν γῆν κατιῶν διεγείρει τὰ σπέρματα, οὕτω καὶ ὁ πειρασμὸς εἰς τὴν ψυχὴν εἰσιῶν διεγείρει τὴν προθυμίαν. Λόγος ἐστὶ τοῦ Θεοῦ· ἀκίνητος ἡ Ἐκκλησία β. Πύλαι ἄβου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς. Ὁ πολεμῶν ἑαυτὸν καταλύει, τὴν δὲ Ἐκκλησίαν ἰσχυροτέραν δείκνυσιν· ὁ πολεμῶν τὴν ἰσχὺν ἑαυτοῦ καταβάλλει α, ἡμῶν δὲ λαμπρότερον ἐργάζεται τὸ τρόπαιον. Ὁ Ἰώβ ἦν καλὸς καὶ πρὸ τούτου· μετὰ δὲ ταῦτα βελτίων ἐφάνη. Οὐχ οὕτω καλὸς ἦν, ὅτε ἄσινῆς ἦν τὸ σῶμα, ὡς καλὸς ἦν ὅτε τῷ ἰσχύρι τῶν τραυμάτων ἐστεφανού[ν]το. Μηδέποτε φοβηθῆς πειρασμὸν, ἐὰν ψυχὴν παρεσκευασμένην ἔχῃς. Οὐ βλέπτει ἡ θλίψις, ἀλλ' ὑπομονὴν κατεργάζεται. Ὅσπερ γὰρ τὸ χρυσιον οὐ βλέπτει ἡ κάμιμος, οὕτως οὐδὲ τὸν γενναῖον διαφθείρει ἡ θλίψις. Τί ποιεῖ ἡ κάμιμος τῷ χρυσίῳ; Καθαρὸν ἀποτελεῖ δ. Τί ἐργάζεται ἡ θλίψις τῷ φέροντι; Τὴν ὑπομονήν. Ὑψηλότερον κατασκευάζει, ῥαθυμίαν περικόπτει, συνάγει τὴν ψυχὴν, σωφρονέστερον ποιεῖ τὸν λογισμὸν. Ἐπήγαγον πειρασμὸν, ἵνα τὰ πρόβατα ἀπελάσωσι, καὶ τὸ ἐναντίον ἐξέβῃ· εἰσήγαγε γὰρ ποιμένα α.

Ἐν τίσι τὰ ἡμέτερα; Ἐν εὐδοκίμῃσει. Ἐν τίσι

α Colbert. πρὸς φαιδρότερα, non male.

β Sic recte Colbert. Ἡ Ἐκκλησία desideratur in editis.

γ Colbert. καταλύει.

δ Colb. καθαρὸν ποιεῖ. Ibid. τί ἐργάζεται, etc. Sic nulla facta mutatione, puncto solum interrogante interposito post φέροντι, locus bene habet, et ad seriem omnino quadrat. Hic corrigi jubet Fronto ex cod. Perroniano, ἡ θλίψις τῷ φέροντι; τὴν ὑπομονὴν ὑψηλότεραν κατασκευάζει, vel τὴν ὑπομονὴν ἐμποιεῖ, ὑψηλότερον κατασκευάζει· sed editi nostri lectio melior, quae confirmatur etiam ex Codice Colbertino.

α Colb. ἐπήγαγε πειρασμὸν..... ἐναντίον παρέσχε, καὶ ποιμένα εἰσήγαγε.

τὰ ἐκείνων; Ἐν αἰσχύνῃ. Ποῦ εἰσι τὰ ἐκείνων; Οὐδὲ φαίνονται. Τὴν ἀγορὰν περιέρχομαι, καὶ οὐδένα βλέπω. Φύλλα ἦν, καὶ ἀνέμου φουσησαντος ἐξέπεσαν· ἄχυρα ἦν, καὶ ἀνεβρίπισθη, καὶ ὁ σίτος ἐφάνη ὄριμος· μόλυβδος ἦν, καὶ ἐτάκη, καὶ τὸ χρυσιον διέμεινε καθαρὸν. Τίς αὐτοὺς ἐλαύνει; Οὐδεὶς· ἀλλὰ τὸ συνειδὸς πολέμιον ἔχουσι συνοικοῦντα μετὰ τὴν ἁμαρτίαν. Ἰσασί τί ἐπραξαν. Ἐπεὶ καὶ ὁ Καὶν ἐβούλετο σφάζει τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ· ἀλλ' ὅτε ἐβούλετο σφάζει, ἡ ἐπιθυμία ἦνθει· ἐπειδὴ δὲ τὴν ἁμαρτίαν εἰργάσατο, στένων καὶ τρέμων πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης περιήρχετο. Οὗτοι δὲ, εἰ καὶ μὴ ἐσφαξαν τῇ πείρᾳ, ἀλλὰ ἐσφαξαν τῇ γνώμῃ. Ἡ σφαγὴ προεχώρησεν ὅσον κατὰ τὴν ἐκείνων πονηρίαν· ἡ δὲ ζωὴ συνεχωρήθη διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν. Ταῦτα λέγω, τὴν προθυμίαν τὴν ὑμετέραν ἐπαλείφων, ἵνα μηδέποτε φοβηθῆτε πειρασμὸν. Πέτρα εγ; Μη φοβοῦ τὰ κύματα· Ἐπὶ γὰρ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ πύλαι ἄβου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς, φησί. Ποτὲ ἐξῶθεν οἱ πόλεμοι, ποτὲ ἐνδοθεν· ἀλλὰ οὐδεὶς καταποντίζει τὸ σκάφος.

[434] β'. Ἄλλ' ἵνα μὴ τὸν ἅπαντα καιρὸν εἰς τὰ ἐκείνων ἐγκλήματα ἀναλώσωμεν, παραδόντες ἑαυτοὺς ἰ τῷ φόβῳ τοῦ συνειδότητος, καὶ τὸν δῆμιον ἀφέντες ταλανίζειν αὐτῶν τὴν διάνοιαν καὶ τὸν λογισμὸν τῶν ἀκαίρων ἐπιθυμιῶν, ἀφέντες εἶναι φυγάδας, μηδενὸς ἐλαύνοντος, ἀφέντες εἶναι ἀτίμους, μηδενὸς αὐτοῖς πολεμοῦντος· ἡμεῖς τὴν συνήθη παραθήσωμεν τράπεζαν. Οὐδὲ γὰρ δίκαιον τὸν καιρὸν ἀναλώσειν εἰς τὰ ἐγκλήματα τῶν ἐχθρῶν, καὶ τὰ καϊδιά λιμψὶν τηκόμενα παριδεῖν. Χθὲς τοίνυν ὁ Παῦλος τὴν τράπεζαν ἡμῖν παρέθηκε, σήμερον ὁ Ματθαῖος· χθὲς ὁ σκηνοποιὸς, σήμερον ὁ τελώνης· χθὲς ὁ βλάσφημος, σήμερον ὁ ἄρπαξ· χθὲς ὁ διώκτης, σήμερον ὁ πλεονέκτης. Ἄλλ' ὁ βλάσφημος οὐκ ἔμεινε βλάσφημος, ἀλλ' ἐγένετο ἀπόστολος· καὶ ὁ ἄρπαξ οὐκ ἔμεινε ἄρπαξ, ἀλλ' ἐγένετο εὐαγγελιστής. Λέγω καὶ τὴν προτέραν κακίαν, καὶ τὴν μετὰ ταῦτα ἀρετὴν, ἵνα μάθῃς ὅση τῆς μετανοίας ἡ ωφέλεια β, ἵνα μηδέποτε σου τῆς σωτηρίας ἀπογνῶς. Οἱ διδάσκαλοι ἡμῶν ἀπὸ ἁμαρτίας ἔλαμπον πρὸ τούτου, ἀλλ' ὕστερον ἔλαμψαν ἀπὸ δικαιοσύνης, τελώνης καὶ βλάσφημος, τὰ ἀκροθίνια τῆς πονηρίας. Τί γὰρ ἐστὶ τελώνιον; Ἀρπαγὴ ἔννομος, βία πεπαρόησιασμένη, ἀδικία νόμον ἔχουσα συνήγορον· ληστῶν χαλεπότερος ὁ τελώνης. Τί ἐστὶ τελώνιον; Βία νόμον εἰς

ἰ Savil. conjiciit αὐτοῦς.

β Co b. τῆς μεταβολῆς ἢ προθυμίας.

IN DIMISSIONEM CHANANÆÆ.

HABITA AUTEM EST POST EJUS REDITUM AB EXILIO (a).

1. Tempestas ingens sævit, sed eorum qui convenerunt alacritatem non cohibuit; multæ tentationes, sed desiderium vestrum non solverunt. Non cessat Ecclesia oppugnari, et vincere; insidiis impeti, et superare insidias. Quanto magis alii insidiantur, tanto magis illa augetur: fluctus dissipantur, et petra stat immobilis. Interdiu doctrina, noctu vigiliæ; dies cum nocte certat: illic collectæ, et hic collectæ: nox forum convertit in ecclesiam; alacritas animi vestri igne vehementior est. Cohortatione non indigetis, et studium exhibetis vestrum. Quis non obstupescat? quis non miretur? Non modo qui nostri sunt, non abfuerunt, sed etiam qui nostri non sunt, accesserunt¹. Hujusmodi est tentationum lucrum: nam sicut pluvia decidens semina excitat, sic et animam invadens tentatio erigit animum. Verbum Dei est: inconcussa est Ecclesia: *Portæ inferi non prævalent adversus eam* (Matth. 16. 18). Qui impugnat illam, se ipsum profligat, ipsamque fortiolem ostendit: qui impugnat illam, vires suas dejicit, nostrumque tropæam reddit illustrius. Splendidus erat antea Job, postea vero splendidior apparuit. Quando corpore sanus erat, non ita splendidus fuit, ut cum vulnerum sanie coronabatur. Noli tentationem umquam reformidare, si præparatam habeas animam. Tribulatio nihil officit, sed patientiam operatur (Rom. 5. 3). Nam quemadmodum nihil officit auro fornax, sic neque tribulatio generoso nocet. Quid facit fornax quæ aurum excipit? Purum illud reddit. Quid operatur tribulationi toleranti? Patientiam. Sublimiorem illum efficit, desidiam resecat, animum colligit, mentem reddit temperantioram. Invexerunt tentationem, ut oves abigerent, et contrarium evenit¹; illa enim pastorem introduxit.

Hostes Chrysostomi illo reverso fugerunt. Publicanus qua. Liberum arbitrium. Pœnitentia omnia vitia solvit.

(a) Collata cum Codice Colbertino 363.

Colbert. verba: Οὐ μόνον οἱ ὄντες οὐκ ἀπελείφθησαν, ἀλλὰ καὶ μὴ ὄντες προσετένοντο, Non modo qui nostri sunt non abfuerunt, sed etiam qui nostri non sunt, advenerunt, sic breviter enuntiata explicari puto per hæc Socratis verba: 'Ο δὲ λαὸς ἀφορητὰ ἐπιτασιαζέειν' οἷα δὲ ἐν τοῖς τοιοῦτοις φιλεῖ γίνεσθαι, πολλοὶ τῶν ἀπεχθῶς πρὸς αὐτὸν ἐχόντων ἐπὶ οἴκτων μεταβάλλοντο, καὶ συκοφαντεῖσθαι ἔλεγον, ἐν μικρῷ ὑμῶσθεν καθρημένον ἐπιβύμουσι θεάσασθαι. *Populus horrendum in modum tumultuabatur: utque in hujusmodi rebus solet evenire, multi eorum qui insensu in illum animo erant, miseratione movebantur, eumque calumnias oppressum dicebant, quem paulo ante depositum videre optaverant.*

¹ Colb. invexit, pro invexerunt; præstitit, pro, evenit.

— Quo in statu sunt res nostræ? Laudibus celebrantur. Quo in statu res illorum? Ignominia cumulantur. Qua conditione sunt illorum negotia? Ne apparent quidem. Forum percurro, et neminem video. Frondes erant, et flante vento ceciderunt; paleæ erant, et dissipatæ sunt, frumentumque maturum apparuit; plumbum erat, et liquefactum est, atque purum remansit aurum. Quis fugavit illos? Nemo; sed domesticum habent hostem conscientiam post peccatum. Sciunt quid fecerint. Nam et Cain volebat fratrem suum occidere (Gen. 4): sed cum volebat occidere, cupiditas ardebat: postquam autem peccatum perpetravit, gemens ac tremens ubique terrarum vagabatur. Hi vero licet reipsa non occiderint, at voluntate tamen occiderunt. Perpetrata est cædes quantum in illorum malignitate situm fuit; sed vita concessa est Dei benignitate. Hæc a me dicuntur, ut alacritatem vestram excitem, ut numquam tentationem reformidatis. Petra es? Ne fluctus timeas, nam *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalent adversus eam* (Matth. 16. 18), inquit. Aliquando extranea, interdum intestina sunt bella; sed nemo potest navim submergere.

2. Verum ne totum tempus in referendis illorum criminibus impendamus, conscientiaæ terrori committamus eos, et sinamus mentem illorum ac nefariae cupidinis impetum a domestico carnificæ divexari: sinamus eos fugere nemine persequente; sinamus in ignominia, nemine oppugante: nosque consuetam mensam vobis apponamus. Non enim æquum est, ut tempus teramus referendis illorum sceleribus, et filios sinamus fame cruciari. Hesterno igitur die Paulus nobis mensam apparavit, hodie Matthæus; heri tentorium opifex, hodie publicanus; heri blasphemus, hodie raptor; heri persecutor, hodie avarus. Sed blasphemus ille, blasphemus non mansit, sed apostolus factus est; nec raptor in rapinis permansit, sed factus est evangelista. Commemoro pristinam nequitiam, et subsequentem virtutem, ut discas quanta sit pœnitentia utilitas, nec umquam de tua salute desperes. Doctores nostri prius nequitia illustres fuere, sed deinde a justitia celebrati sunt, publicanus et blasphemus, duo vertices improbitatis. Quid enim est telonium? Rapina legitima, violentia fiducia plena, iniquitas legis patrocinio falta: furibus ipsis durior est publicanus. Quid est telonium? Vio-

lencia quæ patrociniū legis obtendit, quæ carnificem pro medico habet. Intelligisne quid dixerim? Leges sunt medici, deinde sunt carnifices: non enim ulcus sanant, sed augent. Quid est telonium? Peccatum impudens, rapina occasione destituta, latrocinio deterior. Latro dum furatur, saltem erubescit; hic vero cum fiducia prædatur. Verum hic publicanus repente evangelista factus est. Quomodo et qua ratione? *Transiens*, inquit, *Jesus vidit Matthæum sedentem in telonio, et dixit ei, Sequere me (Matth. 9. 9)*. O virtus sermonis! intravit hamus, et captivum militem efficit, lutum in aurum convertit; intravit hamus, *Et statim surgens sequutus est eum*. In fundo erat iniquitatis, et ad culmen virtutis ascendit. Nemo itaque dilecti, de sua salute desperet. Non enim improbitas malum est a natura insitum: libero arbitrio et libertate decorati sumus. Publicanus es? Potes fieri evangelista. Blasphemus es? Potes apostolus esse. Latro es? Potes prædari paradisi. Magus es? Potes adorare Dominum. Non est vitium ullum, quod non penitentia solvatur. Idcirco Christus nequitie culmina delegit, ut in fine nullum subterfugium relinqueret.

3. Ne mihi dicas, Perii, quid mihi faciendum restat? ne mihi dicas, Peccavi, et quid faciam? Habes medicum morbo potentiorē, medicum habes qui morbi naturam superat, medicum habes qui nutu solo curat, medicum habes qui voluntate corrigit, qui potest et vult sanare. Cum non esses, te produxit; cum jam sis et perversus sis, multo magis poterit te corrigere. Non audisti quomodo olim pulverem de terra sumpserit, et hominem finxerit? Quomodo terram converterit in carnem? quomodo nervos condiderit, quomodo ossa, quomodo pellem, quomodo venas, quomodo nasum, quomodo oculos, quomodo palpebras, quomodo supercilium, quomodo linguam, quomodo pectus, quomodo manus, quomodo pedes, quomodo reliqua omnia? Terra erat subjecta, una substantia: et intravit ars, atque varium opificium produxit. Numquid modum potes exponere, quo creatus es? Sic neque modum potes effari, quo peccata tolluntur. Si enim ignis incidens in spinas, illas absumit, multo magis voluntas divina delicta nostra consumit, radicibus evellit, et peccatorem ei qui non peccavit similem reddit. Ne quæras modum, ne investiges quid factum sit; sed miraculo crede. Multa magnaque peccavi, dicis. Ecquis a peccato immunis? At mea gravia sunt, et quorumvis hominum peccata superant. Hoc tibi sufficit ad sacrificium: *Dic tu iniquitates tuas primus, ut justificeris (Isai. 43. 26)*. Agnosce te peccasse, et initium tibi correctionis hoc fiet. Mæstus esto, lacrymas funde. Numquid aliud quidpiam meretricis effudit? Nihil aliud, quam lacrymas et penitentiam; ducem assumpsit penitentiam, et ad fontem accessit.

4. Quid vero publicanus et evangelista dicat, audiamus. *Et egressus inde Jesus venit in partes Tyri et Sidonis: et ecce mulier*. Miratur evangelista: *Ecce mulier, vetusta armatura diaboli, quæ me de paradiso*

expulit, mater peccati, princeps prævaricationis; illa ipsa mulier venit, ipsa natura: novum ac stupendum spectaculum: Judæi Iugiant, et mulier sequitur. *Et ecce mulier de finibus illis egressa rogabat eum dicens: Domine, fili David, miserere mei (Matth. 15. 21. 22)*. Evangelista fit mulier, ad divinitatem incarnationem que constitetur; *Domine*, dominationem; *fili David*, incarnationem denotat. *Miserere mei*. Vide philosophicam animam. *Miserere mei*: non habeo conscientiam bonorum operum, non rectæ vitæ fiduciam; ad misericordiam confugio, ad communem peccatorum portum: ad misericordiam confugio, ubi nullam tribunal, ubi sine examine salus: sic peccatrix et iniqua accedere ausa est. Vide mihi philosophiam mulieris; non rogat Jacobum, non supplicat Joanni, non accedit ad Petrum, nec divisit apostolorum chorum. Non egeo mediatore, sed penitentiam assumens advocatum, ad ipsum fontem pergo. Ideo descendit, ideo carnem assumpsit, ut ego ipsum alloquar. Sursum Cherubim ipsum tremunt, et deorsum meretrix illum alloquitur. *Miserere mei*. Nudus sermo, sed salutis immensum pelagus reperit. *Miserere mei*; ideo venisti, ideo carnem assumpsisti, ideo factus es quod ego sum. Superne tremor, et deorsum fiducia. *Miserere mei*; non egeo mediatore, *Miserere mei*. Quo opus habes? Misericordiam quæro. Quid pateris? *Filia mea male a dæmonio vexatur (Ibid.)*: natura torqueatur, commiseratio exercetur. Egressa est advocata filiae: non affert agrum, sed fidem affert: Deus est, et omnia videt. *Filia mea male a dæmonio vexatur*. Gravis luctus: naturæ stimulus uterum discidit, in visceribus tempestas. Quid faciam? perii. Cur non dicis, *Miserere filiae meæ*, sed, *Miserere mei*? Illa morbi sensum non habet, nescit quid patitur, dolorem non sentit: doloris, imo et sensus vacuitas est ipsi velum calamitatis. *Miserere mei* diurnorum malorum spectatricis; domi calamitatis theatrum adest. Quo pergam? In desertum? At non audeo illam solam relinquere. Domine sedeam? Sed intrinsecus est inimicus, tempestas in portu, spectaculum calamitatis. Quo nomine vocabo illam? Mortuamne? Sed moveatur. Viventem? At nescit quid faciat. Invenire nomen nequeo quo morbum appellem. *Miserere mei*. Si mortua esset filia mea, non talia paterer; corpus in visceribus terræ deposuissem, et elapso tempore in oblivionem malorum venissem, et ulcus obduxissem: nunc autem cadaver habeo assiduum spectaculum, quod mihi vulnus perennet, et dolorem augeat. Quomodo cernam oculos transversos, manus contortas, passos crines, emissam spumam, carnificem intus positum et non apparentem, flagellantem qui non videatur, dum flagellum ipsum videtur? Sto spectatrix alienorum malorum, sto natura stimulante; *Miserere mei*. Gravis tempestas ægritudo et timor; ægritudo naturæ, et timor dæmonis. Accedere non possum, neque contingere. Impellit me affectus, abigit timor; *Miserere mei*.

5. Cogita mulieris philosophiam. Non adit magos non vocavit divinos, non ligaturas admisit, non ma-

συνήγατε ὁ εἶπον· Οἱ νόμοι ἱατροὶ εἰσιν, ἔπειτα καὶ δῆμοι γίνονται· οὐ γὰρ λύουσι τὸ ἔλκος, ἀλλὰ ἀβύουσι. Τί ἐστὶ τελώνιον; Ἀναίσχυντος ἁμαρτία, ἀρπαγὴ πρόφασιν οὐκ ἔχουσα, ληστείας χαλεπώτερον. Ὁ ληστής κἄν αἰσχύνεται κλέπτων· οὗτος δὲ παρῆρσιάζεται ἀρπάξων. Ἄλλ' οὗτος ὁ τελώνης ἀθρόον εὐαγγελιστὴς ἐγένετο. Πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; Παράγων, φησὶν, ὁ Ἰησοῦς, εἶδε Ματθαῖον ἐπὶ τὸ τελώνιον καθήμενον, καὶ λέγει αὐτῷ· Ἀκολουθε μοι. Ἐ λόγου δυνάμις· εἰσῆλθε τὸ ἀγκιστρον, καὶ τὸν αἰχμάλωτον στρατιωτικῆν ἐποίησε, τὸν πηλὸν χρυσὸν εἰργάσατο· εἰσῆλθε τὸ ἀγκιστρον, καὶ εὐθὺς ἀναστὰς ἠκολούθησεν αὐτῷ. Εἰς τὸ βάθος ἦν τῆς πονηρίας, καὶ εἰς τὴν ἀφίδα ἀνέβη τῆς ἀρετῆς. Μηδεὶς τοῖνον, ἀγαπητοί, ἀπογινώσκέτω τῆς ἑαυτοῦ σωτηρίας. Οὐκ ἔστι φύσεως τὰ τῆς πονηρίας· προαιρέσει τετιμῆμεθα καὶ ἐλευθερία. Τελώνης εἶ; Δύνασαι γενέσθαι εὐαγγελιστὴς. Βλάσφημος εἶ; Δύνασαι γενέσθαι ἀπόστολος. Ληστής εἶ; Δύνασαι παράδεισον συλῆσαι. Μάγος εἶ; Δύνασαι προσκυνῆσαι τὸν Δεσπότην. Οὐκ ἔστιν οὐδεμία κακία μετανοία μὴ λυομένη. Διὰ τοῦτο τὰ ἀκροθίνια τῆς πονηρίας ἐξελέξατο ὁ Χριστὸς, ἵνα μηδεὶς πρὸς τὸ τέλος ἀποφυγεῖν ἔχοι.

γ'. Μὴ μοι λέγε, Ἀπωλόμη, καὶ τί λοιπόν; μὴ μοι λέγε, Ἠμάρτηκα, καὶ τί ποιήσω; Ἰατρὸν ἔχεις ἀνώτερον τῆς ἀρρώστιας, ἱατρὸν ἔχεις νικῶντα τοῦ νοσήματος τὴν φύσιν, ἱατρὸν ἔχεις νεύματι θεραπεύοντα, ἱατρὸν ἔχεις θελήματι διορθούμενον, καὶ δυνάμενον καὶ βουλόμενον. Οὐκ ὄντα σε παρήγαγεν· ὄντα σε καὶ διαστραφέντα πολλῶ μᾶλλον διορθῶσαι δυνήσεται. [435] Οὐκ ἔχουσας ὡς τὸ πρότερον ἔλαβε γοῦν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἐπλάσε τὸν ἄνθρωπον; πῶς τὴν γῆν σάρκα ἐποίησε; πῶς νεύρα; πῶς ὀστέα; πῶς δέρμα; πῶς φλέβας; πῶς ῥίνα; πῶς ὀφθαλμούς; πῶς βλέφαρα; πῶς ὄφρον; πῶς γλώτταν; πῶς θώρακα; πῶς χεῖρας; πῶς πόδας; πῶς τὰ ἄλλα πάντα; Ἰῆ ἦν τὸ ὑποκείμενον, μία οὐσία· καὶ εἰσῆλθεν ἡ τέχνη, καὶ ποικίλην εἰργάσατο τὴν δημιουργίαν. Μὴ δύνασαι τὸν τρόπον εἰπεῖν καθ' ὄνπερ ἐδημιουργήθης; Οὐτως οὐδὲ τὸν τρόπον δύνασαι εἰπεῖν καθ' ὃν καθαιρεῖται τὰ ἁμαρτήματα. Εἰ γὰρ τὸ πῦρ ἐμπέπτον εἰς τὰς ἀκάνθας, ἀναλίσκει αὐτάς, πολλῶ μᾶλλον τὸ βούλημα τοῦ Θεοῦ τὰ πλημμελήματα ἡμῶν δαπανᾷ καὶ πρόβριζα ἀνασπᾷ, καὶ τοῦ μὴ ἡμαρτηκός τὸν ἡμαρτηκὸτα ὅμοιον κατασκευάζει. Μὴ ζῆται τὸν τρόπον, μὴ περιεργάζου τὸ γινόμενον, ἀλλὰπίστευε τῷ θαύματι. Ἠμάρτηκα, λέγεις, πολλὰ καὶ μεγάλα. Καὶ τίς ἐστιν ἀναμάρτητος; Ἄλλὰ ἐγὼ χαλεπά, φησὶ, καὶ μεγάλα καὶ ὑπὲρ πάντα ἄνθρωπον. Ἄρκει σοι εἰς θυσίαν τοῦτο· Λέγε σὺ τὰς ἀνομίας σου πρῶτος, ἵνα δικαιώθῃς. Ἐπίγνωθι ὅτι ἡμαρτες, καὶ ἀρχὴ σοι διορθώσεως τοῦτο γενήσεται. Στύγνασον, γενοῦ κατηφής, ἔχῃς δάκρυα. Μὴ γὰρ ἄλλο τι ἐξέχεεν ἢ πόρην; Οὐδὲν ἕτερον, ἢ δάκρυα καὶ μετάνοιαν· ἔλαβε χειραγωγὸν τὴν μετάνοιαν, καὶ προσῆλθε τῆ πηγῆ.

δ'. Τί δέ φησιν ὁ τελώνης καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς, ἀκούσωμεν. Καὶ ἐξελάθων ὁ Ἰησοῦς ἐκεῖθεν, ἦλθεν εἰς τὰ μέρη Τύρου καὶ Σιδῶνος· καὶ ἰδοὺ γυνή. Θαυμάζει ὁ εὐαγγελιστὴς· Ἰδοὺ γυνή, τὸ παλαιὸν ὄπλον τοῦ διαβόλου, ἢ τοῦ παραδείσου με ἐκβαλοῦσα,

¹¹ Colb. νεύματι διορθούμενον.

ἢ μήτηρ τῆς ἁμαρτίας, ἢ ἀρχὴ τῆς παραβάσεως, αὕτη ἐκείνη ἢ γυνὴ ἔρχεται, αὕτη ἢ φύσις· καινὸν θαῦμα καὶ παράδοξον· Ἰουδαῖοι φεύγουσι, καὶ ἡ γυνὴ καταδιώκει. Καὶ ἰδοὺ γυνὴ ἀπὸ τῶν ὀρίων ἐκείνων ἐξελάθουσα, παρεκάλει αὐτὸν λέγουσα· Κύριε, υἱὲ Δαυὶδ, ἐλέησόν με. Εὐαγγελιστρια γίνεται ἡ γυνή, καὶ τὴν θεότητα καὶ τὴν οἰκονομίαν ὁμολογεῖ· Κύριε, τὴν δεσποτεῖαν· Υἱὲ Δαυὶδ, τῆς σαρκὸς τὴν ἀνάληψιν. Ἐλέησόν με. Ὅρα φιλόσοφον ψυχῆν. Ἐλέησόν με· οὐκ ἔχω κατορθώματα βίου, οὐκ ἔχω παρῆρσιαν πολιτείας· ἐπὶ ἔλεον καταφεύγω, ἐπὶ τὸν κοινὸν τῶν ἡμαρτηκῶτων λιμένα· ἐπὶ ἔλεον καταφεύγω, ὅπου δικαστήριον οὐκ ἔστιν, ὅπου ἀνεξέταστος ἢ σωτηρία· καίτοι οὕτω πονηρὰ οὐσα καὶ παράνομος, ἐτολμᾷ προσελθεῖν. Καὶ ὄρα γυναικὸς φιλοσοφίαν· οὐ παρακαλεῖ Ἰάκωβον, οὐ δέεται Ἰωάννου, οὐδὲ προσέρχεται Πέτρω, οὐδὲ διέτεμε τὸν χορὸν. Οὐκ ἔχω μεσίτου χρεῖαν, ἀλλὰ λαβοῦσα τὴν μετάνοιαν συνήγορον, αὕτη τῆ πηγῆ προσέρχεται. Διὰ τοῦτο κατέθη, διὰ τοῦτο σάρκα ἀνέλαθεν, ἵνα καγὼ αὐτῷ διαλεχθῶ. Ἄνω τὰ Χερουθὶμ αὐτὸν τρέμει, καὶ κάτω πόρνη αὐτῷ διαλέγεται. Ἐλέησόν με. Ψῆλὸν τὸ ῥῆμα, καὶ πέλαγος ἀχανὲς σωτηρίας εὐρίσκει. Ἐλέησόν με· διὰ τοῦτο παρεγένου, διὰ τοῦτο σάρκα ἀνέλαθες, διὰ τοῦτο ἐγένου ὕπερ ἐγὼ εἰμι. Ἄνω τρόμος, καὶ κάτω παρῆρσια. Ἐλέησόν με· οὐ χρεῖαν ἔχω μεσίτου, Ἐλέησόν με. Τί ἔχεις; Ἐλεον [436] ζητῶ. Τί πάσχεις; Ἡ θυγάτηρ μου κακῶς δαιμονίζεται· ἡ φύσις βασανίζεται, ἡ συμπάθεια γυμνάζεται. Ἐξῆλθε συνήγορος τοῦ θυγατρίου· οὐ φέρει τὴν νοσοῦσαν, ἀλλὰ φέρει τὴν πίστιν· Θεὸς ἐστὶ, καὶ τὰ πάντα βλέπει. Ἡ θυγάτηρ μου κακῶς δαιμονίζεται. Πένθος χαλεπὸν τὸ κέντρον τῆς φύσεως τὴν μήτραν διέσχισε, τὸ κλυδώνιον ἐν τοῖς σπλάγγνοις. Τί ποιήσω; ἀπόλλυμαι. Καὶ διὰ τί μὴ λέγεις, Ἐλέησον τὴν θυγατέρα μου, ἀλλὰ, Ἐλέησόν με; Ἐκείνη ἐν ἀναισθησίᾳ ἔχει τὸ πάθος, οὐκ οἶδε τί πάσχει, οὐκ αἰσθάνεται τῆς ὀδύνης, παραπέτασμα τῆς συμφορᾶς ἔχουσα τὸ ἀνώδυτον, μᾶλλον δὲ τὸ ἀναισθητόν. Ἐμὲ δὲ ἐλέησον τὴν θεωρῶν τῶν καθημερινῶν κακῶν· θέατρον ἔχω συμφορᾶς ἐν τῇ οἰκίᾳ. Που ἀπέλω; Εἰς τὴν ἔρημον; Ἄλλ' οὐ τολμῶ αὐτὴν καταλιπεῖν μόνην. Ἄλλὰ εἰς τὴν οἰκίαν; Ἄλλ' εὐρίσκω τὸν πολέμιον ἔνδον, τὰ κύματα ἐν τῷ λιμένι, θέατρον συμφορᾶς. Τί αὐτὴν καλέσω; Νεκράν; ἀλλὰ κινεῖται. Ἄλλὰ ζῶσαν; Ἄλλ' οὐκ οἶδε τί ποιεῖ. Οὐκ οἶδα εὐρεῖν ὄνομα ἐρμηνεύον τὸ πάθος. Ἐλέησόν με. Εἰ ἐτεθνήκει τὸ θυγάτριον, οὐκ ἂν τοιαῦτα ἔπασχον· παρέδωκα ἂν τοῖς κόλποις τῆς γῆς τὸ σῶμα, καὶ τῷ χρόνῳ τὴν λήθην ἂν εἰσῆγαγον, καὶ διεφόρησα ἂν τὸ ἔλκος· νῦν δὲ νεκρὸν ἔχω διγνεκῆ θεωρῶνται μοι ἐργαζόμενον, ὑφαίνοντά μοι τὸ τραῦμα, πλεονάζοντά μοι τὸ πάθος. Πῶς ἴδω ὀφθαλμούς διαστρεφόμενους; χεῖρας στραγγαλουμένας; πλοκάμους λυομένους; ἄφρον προῖεμενον; τὸν δῆμιον ἔνδον ὄντα καὶ μὴ φαινόμενον; τὸν μαστίζοντα μὴ ὀρώμενον, τὰς δὲ μάστιγας φαινόμενους; Ἔστηκα θεωρῶς τῶν ἄλλοτρίων κακῶν, ἔστηκα τῆς φύσεώς με κεντριζούσης. Ἐλέησόν με. Χαλεπὸν τὸ κλυδώνιον, πάθος καὶ φόβος· πάθος φύσεως, καὶ φόβος δαίμονος. Προσελθεῖν οὐ δύναμαι, οὐδὲ κατασεῖν. Ὄθει με τὸ πάθος, καὶ διακρούεται με ὁ φόβος. Ἐλέησόν με.

ε'. Ἐγνώσθων γυναικὸς φιλοσοφίαν. Οὐκ ἀπῆλθε πρὸς μάγους, οὐκ ἐκάλεισε μάντις, οὐ περιλάττα ἐποίησεν,

οὐ μαγγανευτριάς γυναίκας ἐμισθώσατο, ταύτας τὰς γοητευούσας δαίμονας καὶ αὐξούσας τὸ ἔλκος· ἀλλ' ἀφῆκε τοῦ διαβόλου τὸ ἐργαστήριον, καὶ ἔρχεται ἐπὶ τὸν Σωτήρα τῶν ψυχῶν τῶν ἡμετέρων. Ἐλέησόν με ἡ θυγάτηρ μου κακῶς δαιμονίζεται. Ἰστε τὸ πάθος, ὅσοι πατέρες ἐγένεσθε· βοηθήσατέ μου τῷ λόγῳ, ὅσοι μητέρες ἐγένεσθε. Οὐ δύναμαι ἐρμηνεύσαι τὸν χειμῶνα, ὃν ὑπέμεινε τὸ γύναιον. Ἐλέησόν με ἡ θυγάτηρ μου κακῶς δαιμονίζεται. Εἶδες τὴν φιλοσοφίαν τῆς γυναικός; εἶδες τὴν καρτερίαν; τὴν ἀνδρείαν; τὴν ὑπομονήν; Ὁ δὲ οὐκ ἀπεκρίνατο αὐτῇ λόγον. Καινὰ πράγματα. Παρακαλεῖ, δέεται, κλαίει τὴν συμφορὰν, αὖξει τὴν τραγωδίαν, διηγείται τὸ πάθος· καὶ ὁ φιλόανθρωπος οὐκ ἀποκρίνεται· ὁ Λόγος σιωπᾷ, ἡ πηγὴ κλείεται, ὁ ἱατρὸς τὰ φάρμακα συστέλλει. Τί τὸ καινόν; τί τὸ παράδοξον; Ἄλλοις ἐπιτρέψεις, καὶ ταύτην ἐπιτρέχουσαν ἐλαύνεις; Ἄλλ' ἐνόησον τοῦ ἱατροῦ τὴν φιλοσοφίαν. Ὁ δὲ οὐκ ἀπεκρίνατο αὐτῇ λόγον. Τίνος ἕνεκα; Ὅτι οὐ τὰ ῥήματα ἐζητάζεν, ἀλλὰ τὰ ἀπόρητα τῆς διανοίας κατεμάνθανεν. Ὁ δὲ οὐκ ἀπεκρίνατο αὐτῇ λόγον. Τί δὲ οἱ μαθηταί; [437] Ἐπειδὴ οὐκ ἔτυχεν ἡ γυνὴ ἀποκρίσεως, προσελθόντες αὐτῷ λέγουσιν· Ἀπόλυσον αὐτήν, ὅτι κρᾶζει διπισθεν ἡμῶν. Ἄλλὰ σὺ τῆς ἑξωθεν ἀκούεις κραυγῆς, ἐγὼ δὲ τῆς ἐνδοθεν· μεγάλη ἡ φωνὴ τοῦ στόματος, ἀλλὰ μάλζων ἡ τῆς διανοίας. Ἀπόλυσον αὐτήν, ὅτι κρᾶζει διπισθεν ἡμῶν· ἄλλος δὲ λέγει· εὐαγγελιστῆς, Ἐμπροσθεν ἡμῶν. Ἐναντία τὰ εἰρημένα, ἀλλ' οὐ ψευδῆ· ἀμφοτέρα γὰρ ἐποίει. Πρῶτον γὰρ διπισθεν ἔκραζεν· ὅτε δὲ οὐκ ἀπεκρίθη, ἤλθεν ἐμπροσθεν, καθάπερ κύων λείγων τοὺς πόδας τοῦ κυρίου αὐτοῦ. Ἀπόλυσον αὐτήν· θέατρον περιέστησε, δῆμον συνήγαγε· τὴν δούνην θεώρουν τὴν ἀνθρωπίνην ἐκεῖνοι, ὁ δὲ Δεσπότης τὴν φιλοφροσύνην, καὶ τὴν σωτηρίαν τῆς γυναικός. Ἀπόλυσον αὐτήν, ὅτι κρᾶζει διπισθεν ἡμῶν. Τί οὖν ὁ Χριστός; Οὐκ ἀπεστάλην εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραὴλ. Ὅτε ἀπεκρίνατο, χεῖρον αὐτῆς ἐποίησε τὸ ἔλκος· ἱατρὸς γὰρ ἦν τέμνων, οὐχ ἰψὸς διέλη, ἀλλ' ἰνα συνάψῃ.

ς'. Ἐνταῦθα προσέχετε μοι μετὰ ἀκριβείας, καὶ συντείνετε μοι τὴν διάνοιαν. Ζήτημα γὰρ βαθὺ ἀνερευνηταῖ βούλομαι. Οὐκ ἀπεστάλην εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραὴλ. Τοῦτο ὄλον; Διὰ τοῦτο ἄνθρωπος ἐγένου, σάρκα ἀνέλαβες, οἰκονομίας ποσαύτας εἰργάσω, ἵνα μίαν γωνίαν σώσης, καὶ ταύτην ἀπολλυμένην; ἡ δὲ οἰκουμένη πᾶσα ἔρημος, Σχῦθαι, Θρᾶκες, Ἰνδοί, Μαῦροι, Κίλικες, Καππάδοκες, Σύροι, Φοίνικες, ὄσσην ὁ ἥλιος ἐφορᾷ γῆν; Διὰ Ἰουδαίους μόνους ἤλθε, τὰ δὲ ἔθνη ἐν ἔρημῳ ὑπερορᾷ; καὶ περιορᾷς κνίσσαν; περιορᾷς καπνόν; περιορᾷς τὸν Πατέρα σου ὑβρίζομενον; εἶδωλα προσκυνούμενα; δαίμονας θεραπευόμενους; Καίτοι οἱ προφῆται οὐ ταῦτα λέγουσιν, ἀλλ' ὁ πρόγονός σου ὁ κατὰ σάρκα τί φησιν; Αἰτησαί παρ' ἐμοῦ, καὶ δώσω σοι ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου, καὶ τὴν κατάσχεσίν σου τὰ πέρατα τῆς γῆς. Ἡσαίας δὲ ὁ τῶν Σεραφίμ θεωρῶς· Καὶ ἔσται ἡ ρίζα τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ ὁ ἀριστάμενος ἀρχεὶν ἐθνῶν ἐπ' αὐτὸν ἔθνη ἐλλιοῦσι.

* Marcus 7, 25 : προσέπισσε πρὸς τοὺς πόδας αὐτοῦ.

Καὶ Ἰακώβ· Οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα, οὐδὲ ἠγούμενος ἐκ τῶν μνηρῶν αὐτοῦ, ἕως οὗ ἔλθῃ ὁ ἀπόκειται, καὶ αὐτὸς προσδοκία ἐθνῶν. Καὶ Μαλαχίας· Διότι ἐν ὑμῖν συγκαλιεσθήσονται πύλαι χαλκαί, καὶ οὐκ ἀλλιάζονται τὸ προκείμενον, ὅτι ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ μέχρι δυσμῶν ἡλιου τὸ δρομὸν σου δοξάζεται ἐν τοῖς ἔθνεσι, καὶ ἐν παντὶ τόπῳ θυμίαμα προσφέρεται τῷ Κυρίῳ, καὶ θυσία καθαρὰ. Καὶ ὁ Δαυὶδ πάλιν· Πάντα τὰ ἔθνη, κροτήσατε χεῖρας, ἀλαλάξατε τῷ Θεῷ ἐν φωνῇ ἀγαλλιάσεως· ὅτι Κύριος ὕψιστος, φοβερός, βασιλεὺς μέγας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν. Ἀνέβη ὁ Θεὸς ἐν ἀλαλαγμῷ, Κύριος ἐν φωνῇ σάλπιγγος. Καὶ ἄλλος· Εὐφρανθήτε, ἔθνη, μετὰ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. Καὶ σὺ αὐτὸς ἐλθὼν οὐ μάγους εὐθέως ἐκάλεσας, τὴν ἀκρόαριν τῶν ἐθνῶν; τὴν τυραννίδα τοῦ διαβόλου; τὴν δύναμιν τῶν δαιμόνων; οὐ καταβάς προφήτας αὐτοῖς ἐποίησας; Σὺ μάγους καλεῖς· οἱ προφῆται περὶ ἐθνῶν λέγουσιν. Ἀναστὰς ἀπὸ τοῦ ἔδου λέγεις τοῖς μαθηταῖς· Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ [438] Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· καὶ ὅτε ἦλθεν ἡ ἀθλία, ἡ ταλαίπωρος, ὑπὲρ θυγατρὸς παρακαλοῦσα, συμφορὰν δεομένη λύσαι, τότε λέγεις· Οὐκ ἀπεστάλην εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραὴλ; Καὶ ὅτε μὲν ἑκατόνταρχος προσῆλθε, λέγεις· Ἐγὼ ἐλθὼν λύσομαι αὐτόν· ὅτε ὁ ληστής, Σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ· ὅτε ὁ παραλυτικὸς, Ἐγερθεὶς ἄρον σου τὴν κλινὴν, καὶ ὕπαγε· ὅτε ὁ Λάζαρος, Λάζαρε, δεῦρο ἔξω, καὶ ἐξῆλθε τετραήμερος. Λεπρούς καθαίρεις, νεκρούς ἐγείρεις, παραλυτικὸν σφίγγεις, τυφλοὺς θεραπεύεις, ληστὰς σώζεις, πόρνην παθήνου σωφρονεστέραν ποιεῖς, καὶ ταύτην οὐδὲν ἀποκρίνη; Τί τὸ καινόν; τί τὸ ξένον; τί τὸ παράδοξον;

ς'. Προσέχετε ἀκριβῶς, ἵνα μάθητε γυναικὸς ἀνδρείαν καὶ Δεσπότης σοφίαν καὶ κηδεμονίαν, ἵνα μάθητε μέλλησιν κέρδος ἔχουσαν, ἵνα μάθητε παραίτησιν πλοῦτον παρεχομένην· ἵνα κἂν εὕξῃ καὶ σὺ, καὶ μὴ λάθῃς, μηδέποτε ἀποστής. Πρόσεχε καὶ σύντεινον σεαυτόν. Ὅτε τῆς Αἰγυπτιακῆς ἀπηλλάγησαν Ἰουδαῖοι τυραννίδος, καὶ τοῦ Φαραῶ τὰς χεῖρας ἀποφυγόντες ἐπὶ τὴν ἔρημον ἦσαν, καὶ ἐμελλον εἰσεῖναι τὴν Χαναναίων γῆν, τῶν εἰδωλομανῶν καὶ ἀσεβῶν ἀνθρώπων, προσκυνούντων λίθους, θεραπευόντων ξύλα, πολλὴν ἀσεβειαν ἐπιδεικνυμένων, δέδωκεν αὐτοῖς ὁ Θεὸς τὸν νόμον τοῦτον, λέγων· Μὴ λάθῃς παρὰ τῶν υἱῶν εἰς γαμβρούς, μηδὲ ὄψῃ τὴν θυγάτέρα σου νύμφην αὐτοῖς. Μὴ μεταδῶς αὐτοῖς χρυσίον, μήτε τραπέζης κοινωνίαν, μηδὲ συνουσίαν, μηδὲ ἄλλου μηδενοῦ τῶν τοιούτων, ὅτι παράνομα τὰ ἔθνη, εἰς ἀεὶ εἰσάγω σε κληρονομήσαι αὐτῶν. Τοῦτο οὖν αὐτοῖς ὁ νόμος μονοουχὶ ἐνετέλλετο· Μὴ ἀγοράσης, μὴ πωλήσης, μὴ γάμον ἐπιτελέσης, μηδὲ συμβόλαια, ἀλλ' ἔσο, εἰ καὶ τῷ τόπῳ ἐγγύς, ἀλλὰ τῷ τρόπῳ κεχωρισμένος. Μηδὲν σοι κοινὸν πρὸς αὐτοῖς, μὴ συναλλάγματα, μὴ πράσεις, μὴ ἀγορασίαι, μὴ ἐπιγαμμίαι, ἵνα μὴ τῆς συγγενείας ἡ ἀνάγκη εἰς ἀσεβειάν σε ἐξολοθῆσαι παρασκευάσῃ, ἵνα μὴ τὸ δοῦναι καὶ τὸ λαβεῖν ποιῇ σε φίλον αὐτῶν· ἀλλ' ἐχθρὸς δεῖ ἔσο αὐτοῖς. Μηδὲν σοι καὶ Χαναναίοις· μὴ χρυσὸν αὐτῶν λάθῃς, μηδὲ ἀρ-

lesas mulieres mercede conduxit, eas quæ solent dæmonas evocare et ulcus augere; sed dimisit diaboli officinam, et accessit ad Servatorem animarum nostrarum. *Miserere mei, filia mea male a dæmonio vexatur.* Nostis affectum miserationis, quotquot patres fuistis; iuvate me verbis, quotquot matres fuistis. Non possum describere tempestatem quam sustinuit muliercula illa. *Miserere mei: filia mea male a dæmonio vexatur.* Vidisti philosophiam mulieris, vidisti perseverantiam, vidisti virilitatem, patientiam? *Ille vero non respondit ei verbum (Matth. 15. 23).* Rem novam! Rogat, obsecrat, calamitatem deplorat, augeat tragediam, afflictionem rarrat; et ille hominum amator non respondet. Verbum tacet, fons clausus est, medicus pharmaca retinet. Quid novum? quid admirabile? Ad alios curris, et hanc miseram accurrentem abigis? sed considera medicus philosophiam. *Ille autem non respondit ei verbum.* Quare? Quia verba non examinabat; sed arcana mentis animadvertibat. *Ille autem non respondit ei verbum.* Quid autem discipuli? quia responsum mulier non obtinebat, accedentes ad eum dicunt: *Dimitte illam, quia clamat post nos (Matth. 15. 23).* Sed tu externum audis clamorem, ego internum: magna est vox oris, sed major mentis. *Dimitte illam, quia clamat post nos:* alius autem evangelista (a) dicit, *Ante nos.* Contraria hæc dicta videntur; sed non mendacia sunt: utrumque enim agebat. Primo enim retro clamabat; cum autem non responderet ille, anteperrxit, quasi canis lambens vestigia domini sui. *Dimitte illam;* spectaculum circum edebat, populum advocabat: illi ad humanum dolorem respiciebant, Dominus autem ad salutem mulieris spectabat. *Dimitte illam, quia clamat post nos.* Quid igitur Christus? *Non sum missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel (Ib. v. 24).* Cum respondit, illius ulcus auxit: medicus enim erat secans, non ut divideret, sed ut conjungeret.

6. *Christus pro omnibus gentibus venit in mundum.*— Hic mihi vos attentos præbete, et animum advertite: profundam enim questionem investigare volo. *Non sum missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel.* Hocine totum est? Ideone homo factus es et carnem assumpsisti, tantamque œconomiam adhibuisti, ut unum servares angulum, et hunc pereuntem? orbisne totus desertus est, Scythæ, Thraces, Indi, Mauri, Cilices, Cappadoces, Syri, Phœnices, totaque, quam sol respicit, terra? An propter Judæos solum venisti, et gentes deseris despiciasque? an contemnis nidorem, an fumum? an contemnis Patrem tuum contumelia affectum? an idolorum dæmonumque cultum non curas? Atqui non hoc dicunt prophætæ, sed proavus tuus secundum carnem quid loquitur? *Postula a me, et dabo tibi gentes hereditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ (Psal. 2. 8).* Hesaias vero, qui Seraphini contemplatus est: *Et erit radix Jesse, et qui exsurgat imperare gentibus: in ipsum gentes spera-*

bunt (Isai. 11. 10). Et Jacob: *Non deficiet princeps ex Juda, neque dux de semoribus ejus, donec veniat cui repositum est: et ipse exspectatio gentium (Gen. 49. 10).* Et Malaebias: *Quia in vobis concludentur portæ æreæ, et non mutabunt quod propositum est, quia ab ortu solis usque ad occasum nomen tuum glorificatur in gentibus, et in omni loco incensum offertur Domino, et sacrificium mundum (Malaeh. 1. 10. 11).* Et David rursus: *Omnes gentes, plaudite manibus, jubilate Deo in voce exultationis; quoniam Dominus excelsus, terribilis, Rex magnus super omnem terram. Ascendit Deus in jubilatione, Dominus in voce tubæ (Psal. 46. 2. 3. 5).* Et alius: *Lætamini, gentes, cum populo ejus (Deut. 32. 43).* Et tu ipse veniens, nonne magos statim advocasti, arcem gentium, diaboli tyrannidem, virtutem dæmonum? nonne descendens, prophetas eos reddidisti? Tu magos vocas: prophætæ de gentibus hoc dicunt. Postquam ab inferis resurrexeras, discipulis dicis: *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti (Matth. 28. 19);* et quando venit infelix et misera illa, pro filia rogans, ærumnamque dispelli supplicans, tunc dicis: *Non sum missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel;* et cum centenarius accedit, dicis: *Ego veniens curabo eum (Matth. 8. 7);* cum latro supplicat: *Hodie mecum eris in paradiso (Luc. 23. 43);* cum paralyticus: *Surge, tolle lectulum tuum, et vade (Matth. 9. 6);* cum Lazaro loqueris, *Lazare, veni foras (Joan. 11. 43),* et quatrivanus exivit. Leprosos mundas, mortuos suscitans, paralyticum firmas, cæcos illuminas, latrones servas, meretricem reddis virgine castiorem, et huic nihil respondes? Quam novum id! quam stupendum! quam insolitum!

7. Animum advertite diligenter, ut discatis mulieris virilitatem ac Domini sapientiam providentiamque; ut discatis moras lucrum attulisse, et negationem divitias peperisse; ut si oraveris et tu, et non accipias, numquam desistas. Animum diligenter adhibe. Quando Judæi ab Ægyptiaca tyrannide liberati sunt, et Pharaonis manus effugerunt, ad desertumque perrexerunt, intraturi in terram Chananaeorum idololatrarum impiorumque hominum, qui lapides adorabant, lignaque colebant, magnamque impietatem præ se ferebant, dedit ipsis Deus hanc legem: ne accipias ex filiis eorum generos, neque des filiam tuam nurum ipsis (Exod. 23. 24). Ne tradas illis aurum, neque mensæ societatem, neque consortium, neque aliud quidpiam simile; quia iniquæ sunt gentes, ad quas introduco te, ut possideas illas (Deut. 7. 3). Hoc igitur illis propemodum lex præcipiebat: ne emas, ne vendas, ne connubia jungas, neque contractus, sed etsi loco vicinus, moribus separatus esto. Nihil tibi sit commune cum illis, non pacta, non venditiones, non emptiones, non matrimonia; ne forte cognationis necessitas id efficiat ut in impietatem prolaharis: ne dum illis das et ab illis accipias, amicus eorum fias: sed illi semper inimicus esto. Nihil tibi commune sit cum Chananeis; ne aurum illorum, ne

(a) Marcus 7, 25: *Procidit ante pedes ejus.* Hæc dicit de Syrophœnicæ, quæ eadem est atque Chananaea. Hinc Chrysostomus, memoriter loquens, ante nos, dixerit.

argentam, ne vestem, ne filiam, ne filium, nec aliud quidpiam simile accipias; sed ipse seorsim degas. Linguam habes te separantem, legemque tibi dedi: quapropter lex sepes vocatur. Quemadmodum enim vinea sepe circumdatur, sic et Judæi lege circummuniuntur, ut ne hanc transgredientes cum Chananæis misceantur. Erant enim apud illos iniqua commercia depravatæ naturæ leges: adorabantur idola, ligna colebantur, Deus contumelia affliciebatur, filii maclabantur, patres despiciantur, matres contemnebantur, omnia immutata erant, omnia subversa, dæmonum more vivebant. Ideoque nulla commercia inibat cum illis, nihil ipsis vendebant, sed lex magnis indictis pœnis vetabat connubia cum illis, pecta, venditiones: nihilque commune cum ipsis habebant. Cautum igitur lege erat, ne pacta cum Chananæis inirentur, ne aurum ipsis traderetur, nec aliud quidpiam, ne amicitia impietatis occasio esset; lex ipsos quasi sepes circummuniabat. *Vineam*, inquit, *plantavi et sepe ipsi circumdedi* (Isai. 5. 1. 2), id est legem non spinis, sed mandatis constantem, quæ ipsos communiret et separaret. Abominabiles ergo erant Chananæi, execrandi, impii, scelesti, impuri, immundi; ideoque ne audire quidem illos volebant Judæi legem suam implentes. Cum ergo hæc mulier ex Chananæis esset (nam *Ecce mulier*, inquit, *ex finibus illis egressa est* [Matth. 15. 22]), quia, inquam, hæc mulier ex Chananæis erat, et accessit ad Christum, ideo dicebat, *Quis ex vobis arguet me de peccato* (Joan. 8. 46)? num legem transgressus sum? Cum enim homo esset, humana exhibebat officia.

8. *Christus legem implevit, quare?* — Hic demum attendite diligenter. Quia mulier Chananæa erat et ex finibus illis, ubi rabies, furor, et impietas, ubi diaboli tyrannis, dæmonum debacchationes, natura conculcata; ubi ad brutorum brutos affectus devoluti erant, et ad dæmonum furorces, et quia lex præcipiebat nihil tibi sit cum Chananæis, ne des illis, ne accipias ab illis, ne uxorem ducas, ne filium accipias, ne pacta in eas, vel conventa; nam ideo sepe circumposui; Christusque veniens hominum assumpsit arma, suo tempore circumcisis est, sacrificia obtulit, oblationes et alia omnia, cum legem abrogaturus esset; ne objicerent, Eo quod non posset implere legem, ideo eam abrogavit: prius ipsam implet, postea abrogat; ne putes ipsum implere non posse, omnia secundum morem exsequitur. Propterea clamat his verbis: *Quis ex vobis arguet me de peccato* (Joan. 8. 46)? Cum itaque illud etiam ad legem pertineret, ne quid commune cum Chananæis haberetur; ne ipsum Judæi incusarent dicerentque: Ideo non credimus tibi, quod sis iniquus, quod legem solvas: in terram Chananæorum abiisti, et cum iis habuisti consortium, licet id lege prohibeatur: ideo statim nihil loquebatur. Attende quomodo legem impleat, nec salutem statim impertiat, Judæosque refrenet, et hanc recreet. *Ille autem*, inquit, *non respondit ei verbum*. Ne incusandi occasionem arripas; ecce non loquor, non sermonem misceo: adest calamitas, et

quod soleo facere, non exhibeo: ecce naufragium, et ego gubernator non solvo tempestatem ob improbum animum vestrum, ne ulla sit vobis detractandi occasio. Ecce mulier spectatores mihi circum advocavit, et nondum ei respondi; ne dicatis, Te Chananæis tradidisti, et legem transgressus es, et hinc nobis occasio tibi non credendi. Animadvertite quomodo mulieri non responderit, ut responderet Judæis: silentium erga mulierem, vox erat quæ Judæorum improbum animum arguebat.

9. Hæc autem faciebat non secundum suam dignitatem, sed illorum se infirmitati attemperans. Nam cum leprosum mundaret, dixit, *Vade, offer munus tuum, quod præcepit Moyses* (Matth. 8. 4). Tu mundasti, et mittis illum ad legem Moysis. Etiam. Cur hoc? Propter Judæos, ne me violatæ legis accusent. Ideo cum leprosum mundavit, id insolito modo fecit: audi quomodo. *Et ecce leprosus accedens rogabat eum dicens: Domine, si vis, potes me mundare; et extendens manum suam tetigit eum dicens: Volo, mundare* (Matth. 8. 2. 3). Secundum legem non licebat leprosum tangere. Cum ergo venit Neæman dux exercitus leprosus ad Elisæum prophetam, dicit illi discipulus, Ecce leprosus princeps militiæ foris est (4. Reg. 5). Ille vero mittit discipulum qui ipsi diceret: *Vade lavatum ad Jordanem fluvium* (Ib. v. 10); nec ausus est ipse egredi, nec videre leprosum, ipsumve tangere. Quia igitur mundavit Elisæus leprosum, ne dicerent Judæi ipsum eodem quo Elisæus modo mundasse, ideo Elisæus quidem non ausus est tangere; hic vero tangit et dicit, *Volo, mundare; et extendens manum tetigit leprosum*. Cur tetigit? Ut te doceret se non esse servum legi subditum, sed dominum legi imperantem. Quomodo igitur legem servavit? Quod dixerit, *Volo, mundare*, et non statim ipsum tetigerit. Præcessit sermo, fugatus est morbus; deinde tetigit immundum, et dixit, *Volo, mundare*. Quare? *Et statim mundatus est*. Non potuit evangelista vocem reperire velocitatem curationis exprimentem; nam illud, *statim*, etiam tardius rem factam significat. *Statim*; quomodo? Simul egressus sermo est, et fugatus est morbus, fugata est lepra, deinceps mundus erat leprosus. Propterea dicit: *Vade, te ipsum ostende sacerdoti, et offer donum, quod jussit Moyses in testimonium illis*. Quibus? Judæis, ne dicant me legem transgredi. Ego sanavi, et dico: *Offer donum, secundum legem, ut in die illa leprosus ipsos accuset his verbis, Præcepit mihi donum secundum legem offerre. Ac quemadmodum multa faciebat Christus propter Judæos, ut in omnibus ipsos inexcusabiles redderet: ita et hic fecit. Miserere mei, quia filia mea male a dæmonio vexatur. Ille vero non respondebat ei verbum. Accedentes autem discipuli ad eum dicunt, Dimitte illam, quia clamat post nos* (Matth. 15. 22. 23). Quid igitur ille? *Non sum missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel* (Ibid. v. 24). Ne dicerent Judæi: Nos dimisisti, et ad extraneos perrexisti, ideoque tibi non credidimus: Ecce, inquit, ex gentibus accedunt, illosque non recipio: vos autem etiam

γύριον, μὴ ἱματισμὸν, μὴ θυγατέρα, μὴ υἴον, μὴ ἄλλο τι τῶν τοιούτων μὴδὲν· ἀλλ' αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν ἔσο. Γλωτταν ἔχεις χωρίζουσάν σε, καὶ νόμον σοι ἔδωκα· διὰ τοῦτο καὶ ὁ νόμος φραγμὸς λέγεται. Ὅσπερ γὰρ ἀμπελῶν φραγμὸς περιέκειται, οὕτω καὶ τοῖς Ἰουδαίοις ὁ νόμος, ἵνα μὴ ὑπερβάντες ἀναμιγῶσι τοῖς Χαναναίοις. Ἦσαν γὰρ παρ' αὐτοῖς παράνομοι ἐπιμιξίαι, διεφθαρμένοι τῆς φύσεως οἱ νόμοι, εἶδωλα προσκυνούμενα, ξύλα θεραπευόμενα, Θεὸς ὑδριζόμενος, τέκνα σφαττόμενα, πατέρες ἐμπυόμενοι, μητέρες ἀτιμαζόμεναι, πάντα ἡλλοίωτο, πάντα ἀνατέτραπτο, δαιμόνων ζωὴν ἔζων. Διὰ τοῦτο οὐδέποτε συναλλάγματα ἐποιοῦν, οὐ συμβόλαια, οὐ πράξεις μετ' ἐκείνων· ἀλλ' ὁ νόμος ἐπὶ ταῖς μεγίστοις καίμας, εἶργε μετ' ἀλλήλων τοὺς γάρμους, τὰ συμβόλαια, τὰς ἐπιγαμίας· οὐδὲν κοινὸν πρὸς ἐκείνους εἶχον. Ἀπειρημένον οὖν ἦν τῷ νόμῳ τὸ συναλλάξει Χαναναίους, τὸ χρυσιὸν μεταδουναί, ἢ ἕτερόν τι, ἵνα μὴ τῆς φιλίας ἢ ὑπόθεσις ἀσεβείας ἀφορμὴ γένηται· ὁ νόμος περιέκειτο ἀντὶ φραγμῶν· Ἀμπελῶνα, [439] φησὶν, ἐξυτεύουσα, καὶ φραγμὸν περιέθηκα, τουτέστι νόμον, οὐχὶ ἀπὸ ἀκανθῶν, ἀλλ' ἀπὸ ἐντολῶν, τειγίζοντα καὶ ἀπειργοντα αὐτούς. Ἀπειρημένοι οὖν εἰ Χαναναῖοι, βδελυροὶ, ἀσεβεῖς, ἐναγεῖς, μιαιοὶ, ἀκάθαρτοι· διὸ καὶ οὐδὲ ἀκοῦσαι αὐτῶν ἠνεύχοντο οἱ Ἰουδαῖοι τὸν νόμον πληροῦντας αὐτὸν λοιπόν. Ἐπεὶ οὖν αὐτὴ ἡ γυνὴ ἀπὸ τῶν Χαναναίων ἦν· Ἰδοὺ γὰρ γυνὴ, φησὶν, ἀπὸ τῶν ὀρίων ἐκείνων ἐξεληθούσα· ἐπεὶ οὖν αὐτὴ ἡ γυνὴ ἀπὸ τῶν Χαναναίων ἦν, προσῆλθε δὲ τῷ Χριστῷ, διὰ τοῦτο ἔλεγε, *Τίς ἐξ ὑμῶν ἐλέγχει με περὶ ἀμαρτίας*, εἰ παρέβην τὸν νόμον; Ἐπειδὴ γὰρ ἄνθρωπος ἦν, καὶ τὰ ἀνθρώπινα ἐπεδείκνυτο.

ἦ. Λοιπὸν προσέχετε μετὰ ἀκριβείας τῷ λόγῳ. Ἐπειδὴ ἡ γυνὴ Χαναναία ἦν, καὶ τῶν ὀρίων ἐκείνων, ἔνθα καὶ λύσαι, καὶ μανία, καὶ ἀσέβεια, ἔνθα διαδόλου τυραννίς, καὶ δαιμόνων βαρχεῖται, καὶ φύσις πατουμένη, καὶ εἰς ἀλόγων ἀλογίας κατηνέχθησαν, εἰς δαιμόνων μανίας, ἐπέταττε δὲ καὶ ὁ νόμος, Μηδὲν σοὶ καὶ Χαναναῖοι, μὴ δῶς, μὴ λάθῃς παρ' ἐκείνων, μὴ γυναῖκα λάθῃς, μὴ υἴον λάθῃς, μὴ συμβόλαια ποιήσῃς, μὴ συναλλάγματα· διὰ τοῦτο δὲ φραγμὸν περιέθηκα· ἔλθῶν δὲ ὁ Χριστὸς, καὶ τὰ τῶν ἀνθρώπων ἀναλαθῶν ὄπλα, αὐθῶρον περιετιμήθη, θυσίας προσφύνευε, προσφορὰς, τὰ ἄλλα πάντα, ἐμελλε δὲ λυεῖν τὸν νόμον· ἵνα μὴ λέγωσιν, ὅτι ἀτονήσας πληρῶσαι αὐτὸν, διὰ τοῦτο ἔλυσε, πρότερον αὐτὸν πληροῖ, καὶ τότε λυεῖ, ἵνα μὴ νομίσησθε ὅτι ἀτονεῖ, ἀλλὰ πληροῖ πάντα κατὰ τὸ ἔθος. Διὰ τοῦτο βοᾷ καὶ λέγει, *Τίς ἐξ ὑμῶν ἐλέγχει με περὶ ἀμαρτίας*; Ἐπεὶ οὖν καὶ τοῦτο νόμιμον ἦν, τὸ μηδὲν κοινὸν ἔχειν μετὰ Χαναναίων, ἵνα μὴ ἀρῶνται ἐγκαλεῖν αὐτῷ οἱ Ἰουδαῖοι καὶ λέγῃν, Διὰ τοῦτο οὐκ ἐπιστεῦσαμέν σοι· παράνομος γὰρ ἦς, ἔλυσας τὸν νόμον· ἀπῆλθες εἰς τὴν Χαναναίων χώραν, Χαναναῖοις ἀνεμίγεις, τοῦ νόμου λέγοντος· Μη ἀναμιγῆς· διὰ τοῦτο αὐτῇ οὐδὲν λαλεῖτω. Πρόσεχε πῶς; πληροῖ τὸν νόμον, καὶ οὐ προδίδωσι τὴν σωτηρίαν· καὶ Ἰουδαίους ἐπιστομιζεῖ, καὶ ταύτην ἀλατῆται. Ὁ δὲ οὐκ ἀπεκρίνατο, φησὶν, αὐτῇ λόγον. Μὴ μοι προσάσεις εἰρη. Ἴδε, οὐ λαλῶ ἴδε, οὐ διαλέγομαι· ἴδε συμφορὰ, καὶ τὸ ἑαυτοῦ οὐκ ἐπιδείκνυμι· ἴδε ναυάγιον, καὶ ὁ κυβερνήτης οὐκ ἀναλῶν τὸν χειμῶνα διὰ τὴν ὑμετέραν ἀγνωμοσύνην,

ἵνα μὴ ἔχητε πρόφασιν. Ἴδε, γυνὴ θέατρόν μοι περιέστηκε, καὶ οὕτω λαμβάνει ἀπόκρισιν, ἵνα μὴ λέγητε, ὅτι Ἐπέδωκας σεαυτὸν Χαναναίους, καὶ παρέβης τὸν νόμον, καὶ ταύτην πρόφασιν ἔχομεν τοῦ μὴ πιστεῦσαι σοι. Σκόπει πῶς διὰ τοῦτο οὐκ ἀπεκρίνατο τῇ γυναικί, ἵνα ἀποκριθῇ Ἰουδαίοις· ἢ πρὸς τὴν γυναῖκα σιγῇ, φωνῇ ἀγνωμοσύνης τοῖς Ἰουδαίοις ἐγένετο.

θ'. Ταῦτα δὲ ἐποίει οὐ πρὸς τὴν οἰκίαν ἀξίαν, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἐκείνων συγκαταβαίνων ἀσθένειαν. Καὶ γὰρ ὅτε τὸν λεπρὸν ἐκαθάρισεν, λέγει· *Ἀπελθε, προσένεγκε* [440] *τὸ δῶρον, ὃ προσέταξε Μωϋσῆς*. Σὺ ἐκάθαρας^h, καὶ πέμπεις αὐτὸν εἰς τὸν νόμον Μωϋσεώς; Καί. Διὰ τί; Διὰ τοὺς Ἰουδαίους, ἵνα μὴ ἀρῶνται ἐγκαλεῖν, ὅτι παρέβην τὸν νόμον. Διὰ τοῦτο καὶ ἔτε θεράπευσε τὸν λεπρὸν, ζένους ἐθεράπευσεν αὐτὸν· καὶ ἄκουε πῶς· *Καὶ ἰδοὺ λεπρὸς προσελθὼν παρεκάλει αὐτὸν λέγων, Κύριε, ἐὰν θέλῃς, δύνασαι με καθυρίσαι· καὶ ἐκτείνας τὴν χεῖρα αὐτοῦ, ἤψατο αὐτοῦ λέγων· Θέλω, καθαρῶσθαι*. Ἐν τῷ νόμῳ οὐκ ἔχρηθ' ἄπτεσθαι λεπρῷ. Ὅτε οὖν ἦλθε Νεαιμάν ὁ στρατηλάτης πρὸς Ἐλισσαίον· τὸν προφήτην λέπρα κατεχόμενος, λέγει αὐτῷ ὁ μαθητῆς, Ἰδοὺ λεπρὸς στρατηλάτης ἔξω. Ὁ δὲ πέμπει τὸν μαθητὴν ἐξελεθεῖν καὶ εἰπεῖν αὐτῷ, *Ἀπελθε, λούσαι εἰς τὸν Ἰορδάνην*. Καὶ οὐκ ἐτόλμησεν ἐξελεθεῖν αὐτὸς καὶ ἰδεῖν τὸν λεπρὸν, καὶ ἄψασθαι αὐτοῦ. Ἐπεὶ οὖν ἐκαθάρισεν ὁ Ἐλισσαῖος· λεπρὸν, ἵνα μὴ λέγωσιν οἱ Ἰουδαῖοι, ὅτι ὁμοίως Ἐλισσαῖῳ ἐκάθαρε, διὰ τοῦτο ἐκείνος μὲν οὐ τολμᾷ ἄψασθαι, οὗτος δὲ ἄπτεται, καὶ λέγει, *Θέλω, καθαρῶσθαι· καὶ ἐκτείνας τὴν χεῖρα αὐτοῦ, ἤψατο τοῦ λεπρῷ*. Διὰ τί ἤψατο; Ἴνα σε δίδαξῃ ὅτι οὐκ ἔστι δοῦλος ὑποκειμένος νόμῳ, ἀλλὰ Δεσπότης· ἐπικείμενος τῷ νόμῳ. Πῶς οὖν ἐτήρησε τὸν νόμον; Τῷ εἰπεῖν, *Θέλω, καθαρῶσθαι*, καὶ μὴ εὐθέως αὐτοῦ ἄψασθαι. Προέλαβεν ὁ λόγος, ἐδραπέτευσε τὸ νόσημα, εἶτα ἤψατο τοῦ ἀκαθάρτου, καὶ εἶπε, *Θέλω, καθαρῶσθαι*. Πῶς; *Εὐθέως ἐκαθαρῶσθαι*. Οὐχ εὕρισκε ὁ εὐαγγελιστῆς εἰπεῖν (καὶ γὰρ τὸ εὐθέως βραδύ ἐστι), οὐχ εὕρισκε λόγον ἰσόρροπον τῷ τάχει τῆς ενεργείας. *Εὐθέως*· πῶς; Ἀμὰ ἐξέβη ὁ λόγος, καὶ ἐδραπέτευσε τὸ νόσημα, ἐφυγαδεύθη ἡ λέπρα, λοιπὸν καθαρὸς ὁ λεπρὸς. Διὰ τοῦτο λέγει· *Ἵνα σε, σεαυτὸν δεῖξω τῷ ἱερεῖ, καὶ προσένεγκε τὸ δῶρον, ὃ προσέταξε Μωϋσῆς, εἰς μαρτύριον αὐτοῖς*. Τίσι; Τοῖς Ἰουδαίοις, ἵνα μὴ λέγωσιν ὅτι παραβαίνω τὸν νόμον. Ἐγὼ ἐθεράπευσα, καὶ λέγω, *Προσένεγκε τὸ δῶρον* τοῦ νόμου, ἵνα ἐκείνη τῇ ἡμέρᾳ ὁ λεπρὸς αὐτῶν κατηγορηθῆ λέγων, Ἐμοὶ προσέταξε δῶρον κατὰ νόμον προσενεγκεῖν. Καὶ ὡσπερ πολλὰ ἔνεκεν Ἰουδαίων ἐποίει ὁ Χριστὸς, ἀναπολογητοὺς αὐτοὺς εἰς πάντα ἡοιῶν, οὕτω καὶ ἐναυθα. *Ἐλέησόν με, ὅτι ἡ θυγίτηρ μου κακῶς διμωρίζεται*. Ὁ δὲ οὐκ ἀπεκρίνατο αὐτῇ λόγον. *Προσελθόντες δὲ οὐ μαθητὰ αὐτοῦ, λέγουσιν, Ἀπόλυσον αὐτήν, ὅτι κρᾶζει διπισθεν ἡμῶν*. Τί οὖν αὐτὸς; *Οὐκ ἀπεστάλην εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλῶν οἴκου Ἰσραὴλ*· ἵνα μὴ λέγωσιν Ἰουδαῖοι, ὅτι Ἀφῆκας ἡμᾶς, καὶ ἀπῆλθες ἔξω, καὶ διὰ τοῦτο σοὶ οὐκ ἐπιστεῦσαμεν. Ἰδοὺ, φησὶ, καὶ ἀπὸ ἐθνῶν ἔρχονται, καὶ οὐ δέχομαι αὐτούς· ὑμᾶς δὲ καὶ φεύγοντας

^h Colb. οὐ ἐκάθηρες. Alia præfert Colb. lectionu. u discrimina, sed nullius pretii.

* Hæc desicere videntur.

καλῶ, δεῦτε πρὸς με, πάντες οἱ κοπιῶντες, καὶ οὐκ ἐρχεσθε· ταύτην ἀποβρίπτω, καὶ παραμένει. Λαός, ὃν οὐκ ἔργω[ν], ἐδοῦλευσέ μοι, φησὶν εἰς ἀκοήν ὡτιου ὑπήκουσέ μου· καὶ ἀλλαχού· Ἐμφανῆς ἐγενόμην τοῖς ἐμέ μὴ ζητοῦσι, καὶ εὐρέθην τοῖς ἐμέ μὴ ἐπερωτῶσιν.— Ἀπολύσον αὐτήν, ὅτι κρᾶζει ἐπισθεν ἡμῶν. Ἴδωμεν οὖν τί φησὶν ὁ Χριστός. Οὐκ ἀπεστάλην εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραὴλ. Οὐκ ἦν τὰ ῥήματα ἀπορεπτικά; Μονοουχὶ γὰρ λέγει, Ἀπόστηθι, ὅτι οὐδὲν κοινὸν ἔχεις πρὸς ἐμέ· οὐκ ἦλθον διὰ σέ, ἀλλ' ἦλθον διὰ Ἰουδαίους. Οὐκ ἀπεστάλην εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα [441] τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραὴλ ἢ δὲ ἀκούσασα εἶπε· Ναί, Κύριε, βοήθει μοι, καὶ προσεκύρει, λέγουσα· ὁ δὲ οὐκ ἀπεκρίνατο αὐτῇ. Ἀλλὰ ὄρα ἀπόκρισιν· Οὐκ ἔστι καλὸν λαβεῖν τὸν ἄρτον τῶν τέκνων, καὶ βαλεῖν τοὺς κυναρλοῖς. Ὡ κηδεμονία ἱατροῦ· ἐν ἀπαγορεύσει ἐπισπάται αὐτήν. Οὐκ ἔστι καλὸν λαβεῖν τὸν ἄρτον τῶν τέκνων· τίνων; Τῶν Ἰουδαίων· καὶ δοῦναι τοῖς κυναρλοῖς, τουτέστιν, ὑμῖν.

Ἦ. Ὅπως εἰς αἰσχύνην Ἰουδαίων ταῦτα εἴρηκεν ὁ Κύριος· τέκνα γὰρ καλούμενοι, κύνες ἐγένοντο. Διὰ τοῦτο καὶ Παῦλος λέγει· Βλέπετε τοὺς κύνες, βλέπετε τοὺς κακοὺς ἐργάτας, βλέπετε τὴν κατατομίην· ἡμεῖς γὰρ ἐσμεν ἡ περιτομή. Οἱ ἔθνικοι κύνες ἐκλήθησαν, καὶ ἐγένοντο τέκνα. Τέκνα μου, οὐς πάλιν ὠδίνω, ἀχρις οὗ μορφωθῆ Χριστός ἐν ὑμῖν. Τὸ ἐγκώμιον τοῦτο, Ἰουδαίου κατηγορία ἐστίν. Οὐκ ἔστι καλὸν λαβεῖν τὸν ἄρτον τῶν τέκνων, καὶ δοῦναι τοῖς κυναρλοῖς. Τί οὖν ἡ γυνή; Ναί, Κύριε. Ὡ βία γυναικός, ὡ φιλονεικία ψυχῆς. Ὁ ἱατρὸς λέγει, Οὐχί, καὶ αὐτὴ λέγει, Ναί· ὁ Δεσπότης λέγει, Οὐκ· αὐτὴ λέγει, Ναί· οὗ κατηγοροῦσα οὐδὲ ἀναισχυντούσα, ἀλλὰ σωτηρίαν ἐκδεχομένη. Οὐκ ἔστι καλὸν λαβεῖν τὸν ἄρτον τῶν τέκνων, καὶ δοῦναι τοῖς κυναρλοῖς. Ναί, Κύριε. Κύνα με καλεῖς, ἐγὼ δὲ σε Κύριον καλῶ· σὺ με ὑβρίζεις, ἐγὼ δὲ σε ὑμνῶ. Ναί, Κύριε· καὶ γὰρ τὰ κυνάρια ἐσθίουσιν ἀπὸ τῶν ψυχίων τῶν πιπτόντων ἐκ τῆς τραπέζης τῶν κυρίων αὐτῶν. Ὡ σοφία γυναικεία· ἀπὸ τοῦ ὑποδείγματος· εὔρε λόγον πρέποντα. Κύνα με καλεῖς, ὡς κύνων τρέφομαι*. Οὐ παραιτούμαι τὸ θνεῖδος· οὐ φεύγω τὴν κλησιν· λάβω οὖν τὴν τροφήν τοῦ κυνός· καὶ λέγει πρῶγμα ἐν συνηθείᾳ συμβαῖνον. Σὺ τὰ σὰ στήσιν· κύνα με ἐκάλεσας, δός μοι ψυχίον· συνηγορός ἐγένου μοι τῇ αἰτήσει· ἐν τῇ παραιτήσει τὴν συγκατάθεσιν ἐπίδειξον. Ναί, Κύριε· καὶ γὰρ τὰ κυνάρια ἐσθίουσιν ἀπὸ τῶν ψυχίων τῶν πιπτόντων ἀπὸ τῆς τραπέζης τῶν κυρίων αὐτῶν. Τί οὖν ὁ παραιτούμενος, ὁ δολοῦνος, ὁ ἐλεύων, ὁ λέγων, Οὐκ ἔστι καλὸν λαβεῖν τὸν ἄρτον τῶν τέκνων, καὶ βαλεῖν τοῖς κυναρλοῖς; ὁ λέγων, Οὐκ ἀπεστάλην εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραὴλ;— Ὡ γύναι, μεγάλη σου ἡ πίστις. Ἐπαινήτης ἀθρόον ἐγένου; ἀνακηρύττεις τὴν γυναῖκα; οὐκ ἤλαυνες, οὐκ ἐδίωκες; Θάρσει· διὰ τοῦτο ἀνεβαλόμην. Εἰ γὰρ ἐξαρχῆς αὐτὴ ἀπέλυσα, οὐκ ἀνέμαθες αὐτῆς τὴν πίστιν. Εἰ ἐκ προοιμίων ἔλαθεν, ἀνεχώρει ἀν ταχὺ, καὶ τὸν θησαυρὸν αὐτῆς οὐκ ἀν ἠπίστατό τις. Διὰ τοῦτο ἀνεβαλόμην τὴν δόσιν, ἵνα ἅπασι δεῖξω τὴν πίστιν. Ὡ γύναι. Θεὸς λέγει, Ὡ γύναι. Ἀκουέτωσαν οἱ εὐχόμενοι μετὰ βαναυσίας. Ὅταν εἴπω τινί, Παρακάλεισον τὸν Θεὸν, δεήθητι αὐτοῦ, ἰκέτευσον αὐτὸν, λέγει· Παρακάλεισα ἅπαξ, δεῦτερον, τρίτον, δέκατον, εἰκοστὸν· καὶ οὐκέτι οὐκ ἔλαβον. Μὴ ἀποστής, ἀδελφε, ἕως ἀν λάβῃς· τέλος αἰτήσεως, ἡ δόσις τοῦ αἰτουμένου. Τότε ἀπόστηθι, ὅταν λάβῃς, μάλλον δὲ μὴδὲ τότε, ἀλλὰ καὶ τότε παράμεινε. Κἂν μὴ λάβῃς, αἶτις ἵνα λάβῃς· ὅταν δὲ λάβῃς, εὐχαρίστησον, ὅτι ἔλαθες. Εἰσέρχονται [442] πολλοὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἀπαρτίζουσι μυρίους στίχους εὐχῆς, καὶ ἐξέρχονται, καὶ οὐκ οἶδασιν τί εἶπον· τὰ χεῖλη κινεῖται, ἡ δὲ ἀκοὴ οὐκ ἀκούει. Σὺ οὐκ ἀκούεις τῆς εὐχῆς σου, καὶ τὸν Θεὸν θέλεις εἰσακοῦσαι τῆς εὐχῆς σου; Ἐκλίνα, λέγεις, τὰ γόνατα· ἀλλ' ἡ διάνοιά σου ἐξω ἐπέτετο· τὸ σῶμά σου ἐνδον τῆς ἐκκλησίας, καὶ ἡ γνώμη σου ἐξω· τὸ στόμα ἔλεγε τὴν εὐχὴν, καὶ ἡ διάνοια ἠρήθιμε τόκους, συμβόλαια, συναλλάγματα, χωρία, κτήματα, φίλων συνουσίαις. Ὁ γὰρ διάβολος πονηρὸς ὢν, καὶ εἰδὼς ὅτι ἐν καιρῷ εὐχῆς μεγάλα ἀνούομεν, τότε ἐπέρχεται. Πολλὰ κίς κείμεθα ὑπτιοὶ ἐν κλίνῃ, καὶ οὐδὲν λογιζόμεθα· ἤλθομεν εὐξασθαι, καὶ μυρίοι λογισμοὶ, ἵνα ἐκβάλῃ ἡμᾶς κενοῦς.

ἰα. Ταῦτα τοίνυν εἰδὼς ἐν ταῖς εὐχαῖς, ἀγαπητὲ γίνεσθαι, τὴν Χαναναίαν μίμησαι, ὁ ἀνήρ τὴν γυναῖκα, τὴν ἀλλόφυλον, τὴν ἀσθενή, τὴν ἀπερῆμιμμένην καὶ εὐκαταφρόνητον. Ἄλλ' οὐκ ἔχεις θυγατέρα δαιμονιζομένην; Ἄλλ' ἔχεις ψυχὴν ἀμαρτάνουσαν. Τί εἶπεν ἡ Χαναναία; Ἐλέησόν με· ἡ θυγάτηρ μου κακῶς δαιμονίζεται· εἶπε καὶ σὺ, Ἐλέησόν με· ἡ ψυχὴ μου κακῶς δαιμονίζεται. Μέγας γὰρ δαίμων ἡ ἀμαρτία. Ὁ δαιμονίων ἐλεῖται, ὁ ἀμαρτάνων μισεῖται· ἐκεῖνος συγγνώμην ἔχει, οὗτος ἀπολογίας ἐστέρηται. Ἐλέησόν με· βραχὺ τὸ ῥῆμα, καὶ πέλαιος εὔρε φιλανθρωπίας· ὅπου γὰρ ἔλεος, πάντα τὰ ἀγαθὰ.

Κἂν ἐξω ἦς, κράζει καὶ λέγει, Ἐλέησόν με, μὴ κινῶν τὰ χεῖλη, ἀλλὰ τῇ διανοίᾳ βοῶν· καὶ σιωπῶντων γὰρ ἀκούει ὁ Θεός. Οὐ ζητεῖται τόπος, ἀλλ' ἀρχὴ τρόπου. Ὁ Ἰερεμίας ἐν βορδῶρῳ ἦν, καὶ τὸν Θεὸν ἐπεσπάσατο· ὁ Δαυιδ ἔν λακκῷ λεόντων, καὶ τὸν Θεὸν ἐξευμενίσαστο· οἱ παῖδες οἱ τρεῖς ἐν τῇ καμίνῳ ἦσαν, καὶ Θεὸν ὑμνοῦντες ἐδυσώπησαν· ὁ ληστής ἐσταυρώθη, καὶ οὐκ ἐκίωλεσεν ὁ σταυρός, ἀλλὰ παράδεισον ἤνοιξεν· ὁ Ἰωβ ἐν κοπιρᾷ ἦν, καὶ τὸν Θεὸν ἴλεων κατεσκευάσεν· ὁ Ἰωνᾶς ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήτους, καὶ τὸν Θεὸν ὑπήκουον ἔσχε. Κἂν ἐν βαλανείῳ ἦς· εὐχου, κἂν ἐν ὀδῷ, κἂν ἐπὶ κλίνης· ὅπου ἐάν ἦς, εὐχου. Ναὺς εἰ τοῦ Θεοῦ, μὴ ζῆτες τόπον· γνώμης χρεια μόνον. Κἂν δικαστῆ παραστής, εὐχου· ὅταν ὀργίζεται ὁ δικαστής, εὐχου. Θάλαττα ἦν ἐμπροσθεν. Ὀπισθεν Αἰγύπτιοι, μέσος ὁ Μωϋσῆς· πολλῆ ἐν τῇ εὐχῇ στενοχωρία, ἀλλὰ μέγα τὸ πλάτος τῆς εὐχῆς ἦν. Ὀπισθεν οἱ Αἰγύπτιοι ἐδίωκον, ἐμπροσθεν ἡ θάλασσα, μέση ἡ εὐχὴ· καὶ οὐδὲν ἐλάλει ὁ Μωϋσῆς· καὶ λέγει αὐτῷ ὁ Θεός· Τί βοᾷς πρὸς με; Τὸ μὲν στόμα οὐ λαλεῖ, ἡ δὲ διάνοια βοᾷ. Καὶ σὺ τοίνυν, ἀγαπητὲ, ὅταν παραστής δικαστῆ μαινομένῳ, τυραννοῦντι, τὰ μέγιστα ἀπειλοῦντι, καὶ ἄλλοις δημίοις τὰ αὐτὰ ποιοῦσιν, εὐξαι σὺ τῷ Θεῷ, καὶ εὐχομένου σου τὰ κύματα καταστέλλεται. Ὁ δικαστής ἐπὶ σέ; Σὺ ἐπὶ τὸν Θεὸν κατάφευγε. Ὁ ἄρχων πλησίον σου; Σὺ τὸν

* Mavali Fronto Ducæus τρέφομαι· sedulrumque, ni fallor, quadrat.

lugientes advoco : Venite ad me omnes qui laboratis (Matth. 11. 28), et non venitis ; hæc vero rejicio , et tamen perstat. *Populus, quem non cognovi servivit mihi, inquit ; in auditu auris obedivit mihi (Psal. 17. 45) ; et alibi : Apparui iis qui me non quærebant, et inventus sum ab iis, qui me non interrogabant. Dignitte illam, quia clamat post nos (Isai. 65. 1).* Videamus itaque quid Christus dicat. *Non sum missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel.* Annon hæc verba erant repellentis ? Ita enim propemodum dicit : Abscede, quia nihil tibi rei mecum est : non veni propter te, sed propter Judæos. *Non sum missus nisi ad oves quæ disperierunt domus Israel.* His auditis illa dixit, *Etiam, Domine ; adjuva me, et adorabat dicens (Matth. 15. 25) ;* ille vero non respondit ei. Sed vide responzionem : *Non est bonum sumere panem filiorum, et projicere canibus (Ibid. v. 26).* O cura medici ! in desperationem deducit eam. *Non est bonum sumere panem filiorum ; quorum ? Judæorum ; et dare canibus, hoc est, vobis.*

10. Certe ad ignominiam Judæorum hæc dixit Dominus : nam filii vocati, canes effecti sunt. Ideoque Paulus dicit : *Videte canes, videte malos operarios, videte circumcisionem : nos enim sumus circumcisio (Philipp. 3. 2. 3).* Gentiles canes vocati sunt, et filii sunt effecti. *Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis (Galat. 4. 19).* Laus hæc, Judæorum accusatio est. *Non est bonum sumere panem filiorum, et dare canibus.* Quid igitur mulier ? *Etiam, Domine.* O violentia mulieris ! o contentio animæ ! Medicus dicit, *Non ;* et illa dicit, *Etiam :* Dominus dicit, *Non ;* et illa dicit, *Etiam :* non incusans aut impudenter agens hoc dicit ; sed salutem exspectans. *Non est bonum sumere panem filiorum, et dare canibus. Etiam, Domine.* Canem me vocas, ego te Dominum voco : tu me contumelia afficis, ego te celebros. *Etiam, Domine : nam et catelli edunt de micis, quæ cadunt de mensa dominorum suorum (Matth. 15. 27).* O sapientia mulieris ! ab allato exemplo sermonem eruit consentaneum. *Canem me vocas, ut canis alor.* Non respuo opprobrium ; non recuso appellationem : accipiam ergo canis alimentum ; remque dicit consuetam. Tu verba tua confirma : canem me vocasti ; da mihi micam : advocatus petitionis meæ factus es ; in recusatione consensum tuum ostende. *Etiam, Domine ; nam et catelli edunt de micis, quæ cadunt de mensa dominorum suorum.* Quid igitur ille qui recusabat, qui rejiciebat, qui pellebat, qui dicebat, *Non est bonum accipere panem filiorum, et projicere canibus ?* qui dicebat : *Non sum missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel ! O mulier ! magna est fides tua (Ibid. v. 28).* An laudator derепente factus es ? mulierem deprædicas ? annon repellebas ? annon rejiciebas ? Confide ; ideo distuli. Nam si ab initio illam repulissem, ejus fidem non edidicisses. Si a principio accepisset, cito recessisset, ejusque thesaurum nemo novisset. Ideo munus distuli, ut ejus fidem omnibus ostenderem.

P: scelerandum in precatione. — O mulier. Deus di-

cit, *O mulier !* Audiant ii, qui cum quadam imperitia precantur. Cum alicui dico, *Roga Deum, obsecra eum, supplica ei ;* respondet ille, *Rogavi semel, secundo, tertio, decies et vigesies, et nequaquam accepi.* Ne cesses, frater, donec accipias : finis petitionis est donum acceptum. Tunc cessa, cum acceperis ; imo potius ne tunc etiam cesses, sed adhuc persevera. Si non acceperis, pete ut accipias ; cum autem acceperis, de accepto gratias age. Multi intrant in ecclesiam, et mille versus orando profundunt et egrediuntur ; nec sciunt quid dixerint ; labia moventur, nec ipsi audiunt. Tu ipse non audis orationem tuam, et Deum vis exaudire ? Flexi, ais, genua : verum mens tua foras avolvit : corpus tuum in ecclesia erat, et cogitatio tua foris vagabatur ; os tuum precationem recitabat, sed mens usuras supplicabat, pacta, contractus, agros, possessiones, amicorum consortia. Diabolus enim, malignus cum sit, cumque sciat nos tempore precationis admodum proficere, tunc maxime instat. Sæpe in lecto supini jacemus, et nihil cogitamus ; sed si precatum veniamus, sexcentas cogitationes immittit, ut fructu vacui recedamus.

11. Hæc cum scias, dilecte, in precationibus accidere, Chananzam imitare ; vir mulierem, alienigenam, infirmam, abjectam, vilem. At non habes filiam a dæmone vexatam ? sed habes animam peccatricem. Quid ait Chananzæ ? *Miserere mei ; filia mea male a dæmonio vexatur :* dic et tu : *Miserere mei ;* anima mea male a dæmonio vexatur. Grandis enim dæmon peccatum est. Dæmoniacus ad misericordiam movet, peccator odio habetur : illi venia conceditur, hic excusatione privatur. *Miserere mei :* brevis sententia, sed benignitatis pelagus invenit : ubi enim misericordia, ibi bona omnia.

Omnis locus ad precandum opportunus. — Etiamsi extra ecclesiam sis, clama et dic, *Miserere mei,* non labia movens, sed mente clamans : nam vel tacentes audit Deus. Non requiritur locus, sed morum initium. Jeremias in cœno erat, et Deum attraxit ; Daniel in lacu leonum, et Deum sibi propitium reddidit : tres pueri in camino erant, et Deum celebrantes flexerunt ; Iatro crucifixus est et nihil ipsi obfuit crux, sed paradisum aperuit : Job in fimo erat, et Deum propitium reddidit ; Jonas in ventre ceti, et Deum sibi obsequentem habuit. Si in balneo sis, precare ; si in via, si in lecto, similiter : ubicumque fueris, precare. Templum es Dei, ne quæras locum ; voluntatis affectus solum requiritur. Si coram iudice sistaris, precare ; cum irascitur iudex, precare. Mare coram erat, a tergo Ægyptii, in medio Moyses ; multa in precatione angustia ; sed amplum erat orandi spatium. A tergo Ægyptii insequerantur ; mare coram erat, in medio autem oratio ; nihilque loquebatur Moyses, et ait illi Deus : *Quid clamas ad me (Exod. 14. 15) ?* Os non loquebatur, sed mens clamabat. Et tu itaque, dilecte, cum steteris coram iudice furante, tyrannice loquente, acriter minitante, et aliis carnificibus similiter agentibus, Deum precare, et te precante flu-

ctus mitigabuntur. Judex instat? Tu ad Deum confugio. Princeps adest? Tu Dominum voca. Numquid homo est, ut ad aliquem pergas locum? Deus prope semper est. Si hominem rogare volueris, interrogas quid agat, dormiatne, an a negotiis vacet; ministerque non tibi respondet. Ad Deum precandum nullo horum opus habes: quocumque ieris et invocaveris, ille audit: nulla occupatio, nullus intermedius, minister nullus auditum intercludit. Dic, *Miserere mei*, et statim Deus aderit: *Adhuc te loquente*, inquit, *dicam, ecce adsum* (Isai. 58. 9). O sermo benignitate plenus! Non exspectat precationis finem: nondum finita oratione donum accipis. *Miserere mei*. Hanc imitemur Chananeam, quæso: *Miserere mei: filia mea male a dæmonio vexatur*: Dominus autem dicit ad eam: *O mulier! magna est fides tua: fiat tibi sicut vis* (Matt. 15. 28). Ubinam hæreticus? Num dixit, Rogabo patrem meum? num dixit, Precabor Genitorem meum? numquid oratione eguit? Minime. Quare? Quia magna erat fides, magnum vas, copiosa effusa est gratia. Ubi oratio necessaria est, ibi vas infirmum est. *O mulier! magna est fides tua*. Non vidisti mortuum suscitatum, non leprosum mundatum, non audisti prophetas, non legem meditata es, non mare divisum vidisti, non aliud a me patratum signum vidisti; imo a me despecta et conturbata es; ærumnosam te repuli, et non recessisti, sed perstitisti: demum a me dignam et consentaneam accipe laudem: *O Mulier! magna est fides tua*. Mortua est mulier, et præconium ejus manet, diademate splendidius. Quocumque ieris audies Christum dicentem, *O mulier! magna est fides tua*.

Ingredere in ecclesiam Persarum, et audies Christum dicentem, *O mulier! magna est fides tua*; in Gotborum item, in barbarorum, in Indorum, in Maurorum, et in quantamcumque sol respicit terram: verbum unum protulit Christus, et verbum illud non cessat efferi, sed magna voce ejus fidem prædicat: *O mulier! magna est fides tua: fiat tibi sicut vis*. Non dixit: sanetur filia tua; sed, *Sicut vis*. Tu ipsam sana, tu esto medicus, tibi medicamentum trado, vade, appone, *Fiat tibi sicut vis*. Voluntas tua sanet ipsam. Chananeæ voluntate sua sanavit, et Filius Dei a seipso non sanabit? *Fiat tibi sicut vis*. Non jussit mulier, neque diabolo præcepit; sed voluit tantum, et voluntas mulieris sanavit, dæmonasque ejecit. Ubi sunt ii qui dicere audent Filium per orationem operatum esse? *Fiat tibi sicut vis*. Vide dictionis cognitionem: Patrem suum imitatur. Cum enim Deus cælum faciebat, dixit, *Fiat cælum*, et factum est cælum; *Fiat sol*, et factus est sol; *Fiat terra*, et facta est terra. Jussione substantiam produxit. Sic et ille, *Fiat tibi sicut vis*: cognatio sermonis communionem ostendit naturæ. *Et sanata est filia ejus*. Quandonam? *In illa hora* (Matth. 15. 28); non quando mater venit domum, sed antequam veniret. Venit inventura dæmoniicam, et invenit sanam, voluntate sua sanitati restitutam. Pro his omnibus gratias agamus Deo, quia ipsum decet gloria in sæcula sæculorum. Amen¹.

¹ Sic Græca habent. In veteri interpretatione Latina sic clauditur: *Pro his autem omnibus gratias agamus Deo per Christum Dominum nostrum, cum quo est Deo Patri una cum sancto Spiritu honor, gloria et potestas per immortalia sæcula sæculorum. Amen.*

[444] IN LIBRUM, QUOD NEMO LÆDATUR NISI A SEIPSO,

Hic pulcherrimus liber, cujus vel titulus Christianæ philosophiæ summam complectitur, sic a Chrysostomo commemoratur infra, Epistola quarta ad Olympiadem his verbis: *Mitto ad te id quod nuper litteris mandavi, nempe eum qui seipsum non læserit, a nemine alio lædi posse. Hoc quippe contendit illa oratio, quam nunc ad te mitto. Illam igitur assidue volvas, imo etiam, si per valetudinem licet, recites. Id enim pharmacum, si quidem volueris, tibi sufficit. Sin nobis pertinacius oblueteris, ac neque te ipsam cures, nec quamvis innumeras admonitiones et cohortationes præsto habeas e mæroris tamen cæno*

LIBER

QUOD QUI SEIPSUM NON LEDIT, NEMO LÆDERE POSSIT.

1. *Attentionem et benevolentiam sibi conciliat; Judex utramque partem audire debet.* — Scio fore, ut crassioribus, quique præsentibus rebus inhiant, ac terræ

sunt affixi, et sensuum voluptatibus serviunt, spiritualibus non admodum dediti, nova hæc, insolensque videatur oratio; ac nos ubertim rideant, et conte-

Ἀσπότην κάλεσον. Μὴ γὰρ ἄνθρωπος ἐστίν, ἵνα ἀπέλθῃς εἰς τόπον· Θεὸς δὲ ἐγγύς ἐστιν. Ἐὰν θέλῃς παρακαλέσαι ἄνθρωπον, ἐρωτᾷς τι ποιεῖ, καθεύδει, ἀσχολεῖται· διακονῶν οὐκ ἀποκρίνεται σοι. Ἐπὶ δὲ τοῦ Θεοῦ [443] οὐδὲν τούτων· ὅπου ἐὰν ἀπέλθῃς καὶ καλέσῃς, ἀκούει· οὐκ ἀσχολία, οὐ μεσότης, οὐ διάκονος διατειχίζει. Εἰπέ, Ἐλέησόν με, καὶ παρευθὺ Θεὸς παραγίνεται· Ἐτε γὰρ, φησὶ, λαλοῦντός σου, ἐρῶ, Ἰδοὺ ἐγὼ παρίμι. Ὡ ρῆμα ἡμερότητος γέμον. Οὐδὲ ἀναμένει τελέσαι τὴν εὐχὴν· οὕτω τελεῖς τὴν εὐχὴν, καὶ λαμβάνεις τὴν δόσιν. Ἐλέησόν με. Ταύτην μιμησώμεθα τὴν Χαναanaίαν, παρακαλῶ· Ἐλέησόν με ἢ θυγάτηρ μου κακῶς δαιμονίζεται. Ὁ δὲ Κύριος λέγει πρὸς αὐτήν· Ὡ γύναι, μεγάλη σου ἡ πίστις· γενηθήτω σοι ὡς θέλεις. Πού ὁ αἰρετικός; Μὴ εἶπε, Παρακάλεσω μου τὸν Πατέρα; μὴ εἶπεν, Ἰκετεύσω τὸν γεννησαντά με; μὴ εὐχῆς χρεῖα ἐνταῦθα; Οὐδαμῶς. Διὰ τί; Ἐπειδὴ μεγάλη ἦν ἡ πίστις, μέγα ἦν τὸ σκεῦος, μεγάλη καὶ ἡ χάρις ἐξεχύθη. Ὅπου δεῖ εὐχῆς, ἀσθενὲς τὸ σκεῦος. Ὡ γύναι, μεγάλη σου ἡ πίστις. Οὐ νεκρὸν εἶδες ἐγειρόμενον, οὐ λεπρὸν καθαριζόμενον, οὐ προφητῶν ἤκουσας, οὐ νόμον ἐμελέτησας, οὐ θάλατταν εἶδες σχιζομένην, οὐχ ἕτερόν τι σημεῖον ἑώρακας παρ' ἐμοῦ γενόμενον· ὑβρίσθης δὲ μᾶλλον παρ' ἐμοῦ, καὶ ἐξηπορήθης· ἀπηγόρευσά σου τὸ πάθος, καὶ οὐκ ἀνεχώρησας, ἀλλὰ παρέμεινας· λοιπὸν ἀπόλαβε καὶ σὺ παρ' ἐμοῦ ἀξίαν καὶ πρέπουσαν εὐφημίαν· Ὡ γύναι, μεγάλη σου ἡ πίστις. Ἀπέθανεν ἡ γυνή, καὶ τὸ ἐγκώμιον αὐτῆς μένει, διαδήματος ὄν λαμπρότερον. Ὅπου ἐὰν ἀπέλθῃς, ἀκούεις τοῦ Χριστοῦ λέγοντος, Ὡ γύναι, μεγάλη σου ἡ πίστις. Ἐστίαθε εἰς Παρσῶν τὴν ἐκκλησίαν, καὶ ἀκούσεις τοῦ

Χριστοῦ λέγοντος, Ὡ γύναι, μεγάλη σου ἡ πίστις· εἰς τὴν Γόθων, εἰς τὴν βαρβάρων, εἰς τὴν Ἰνδῶν, εἰς τὴν Μαύρων, ὄσην ἤλιος ἐφορᾷ γῆν· ἕνα λόγον ὁ Χριστὸς ἐφθέγγετο, καὶ οὐ σιωπᾷ ὁ λόγος, ἀλλὰ μεγάλη τῇ φωνῇ ἀνακηρύττει τὴν πίστιν αὐτῆς, λέγων, Ὡ γύναι, μεγάλη σου ἡ πίστις· γενηθήτω σοι ὡς θέλεις. Οὐκ εἶπε, Θεραπευθήτω τὸ θυγάτηρ σου· ἀλλ', Ὡς θέλεις. Σὺ αὐτὴν θεράπευσον· σὺ γενοῦ ἰατρός· σοὶ ἐγγειρίζω τὸ φάρμακον· ὕπαγε, ἐπίθεε, Γενηθήτω σοι ὡς θέλεις. Τὸ θέλημα σου θεραπευσάτω αὐτήν. Ἡ Χαναanaία βελήματι ἐθεράπευσε, καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἀφ' ἑαυτοῦ οὐ θεραπεύει; Γενηθήτω σοι ὡς θέλεις. Οὐδὲ ἐκέλευεν ἡ γυνή, οὐδὲ ἐπέταξε τῷ δαιμονίῳ, ἀλλ' ἠθέλησε μόνον, καὶ τὸ θέλημα τῆς γυναικὸς ἐθεράπευσε, καὶ δαίμονας ἐξέβαλε. Πού εἰσιν οἱ τολμῶντες λέγειν, ὅτι δι' εὐχῆς ὁ Υἱὸς ἤνυσε; Γενηθήτω σοι ὡς θέλεις. Βλέπε καὶ τῆς λέξεως τὴν εὐγένειαν· τὸν Πατέρα τὸν ἑαυτοῦ μιμεῖται. Ὅτε γὰρ ἐποίησε τὸν οὐρανὸν ὁ Θεός, εἶπε, Γενηθήτω ὁ οὐρανός, καὶ ἐγένετο ὁ οὐρανός· γενηθήτω ἤλιος, καὶ ἐγένετο ἤλιος· γενηθήτω γῆ, καὶ ἐγένετο γῆ· ἐπιτάγματι τὴν οὐσίαν ἤγαγεν. Οὕτω καὶ αὐτός, Γενηθήτω σοι ὡς θέλεις. Ἡ συγγένεια τῆς λέξεως τὴν κοινωνίαν τῆς φύσεως ἔδειξε. Καὶ ἰδοὺ ἡ θυγάτηρ αὐτῆς. Πότε; Ἀπὸ τῆς ὥρας ἐκαίνης· οὐκ ἐξ ἄου ἦλθεν ἡ μήτηρ αὐτῆς ἐν τῷ οἴκῳ, ἀλλὰ πρὶν ἔλθειν. ἦλθεν εὐρεῖν δαιμονιώσαν, καὶ εὐρεν ὑγιαίνουσαν, τῷ θελήματι αὐτῆς θεραπευθεῖσαν. Ὑπὲρ δὲ τούτων ἀπάντων εὐχαριστήσωμεν τῷ Θεῷ, ὅτι αὐτῷ πρέπει δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

* Recte notat Fronto Ducæus hic legendum esse, καὶ τῆς λέξεως τὴν συγγένειαν· nam post legitur ἡ συγγένεια τῆς λέξεως.

ADMONITIO.

emergere animum inducas : nos quoque haud facile tibi morem geremus, vel adducemur, ut longas et crebras epistolas mittamus, si nihil ad animi alacritatem hinc fructus atque utilitatis perceptura es.

E Cucuso scriptum librum fuisse fertur in titulo secundum manuscriptos Codices quosdam : ea vero de re agetur in Vita Chrysostomi. Anno 406 hæc scripsisse putatur Chrysostomus.

Interpretatio Latina est ejusdam viri docti ex Societate Jesu, qui nomen tacuit.

[444] ΛΟΓΟΣ ^b

Ἵτι τὸν ἑαυτὸν μὴ ἀδικούντου οὐδεὶς παραβλάψαι δύναται.

^a Οἶδα μὲν, ὅτι τοῖς παχυτέροις, καὶ πρὸς τὰ παρόντα κερηρόσι, καὶ τῇ γῇ προσηλωμένοις, καὶ αἰσθηταῖς μὲν δουλεύουσιν ἡδοναῖς, τῶν δὲ νοερῶν οὐ σφόδρα ἀντεχο-

μένοις, καινός τις καὶ παράδοξος ὁ λόγος οὗτος εἶναι· δόξει· καὶ γελάσονται· σαφιλῆς, καὶ καταγνώσονται ἡμῶν, ὡς ἀπίθανα λεγόντων ἐκ προοιμίων τῆς ὑποσχέσεως. Οὐ

^b Unus Regius ut et Savil. in marg. Ἐπιστολὴ γραφεῖσα ἀπὸ Κοκουσοῦ τῆς Κιλικίας, ὅπως αὐτοῦ ἐν ἐξορίᾳ, ὅτι τὸν ἑαυτοῦ μὴ ἀδικούντου οὐδεὶς παραβλάψαι δύνησεται, id est, *Epistola scripta ex Cucuso in Cilicia, cum in exilio esset : quod qui*

scipsum non laedit, nemo laedere possit. Idem Reg. addit, καὶ εἰς τοὺς τρεῖς παιδας, Et in tres pueros. Alii duo mss. priora non habent usque ad ἐξορίαν : sed unus adjicit, ἐν ᾧ καὶ περὶ τῶν ἀγίων τριῶν παιδῶν.

μήν διὰ τοῦτο ἀποστησόμεθα τῆς ἐπαγγελίας, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο μάλιστα ἐπὶ τὰς ἐποδείξεις, ὧν ὑπεσχόμεθα, μετὰ πολλῆς βαδιούμεθα τῆς σπουδῆς. Ἄν γὰρ βουλευθῶσιν οἱ οὕτω διακειμένοι μὴ θορυβεῖν, μηδὲ ταράττειν, ἀλλὰ ἀναμένειν τοῦ λόγου τὸ τέλος, εὐοῖδ' ὅτι μεθ' ἡμῶν στήσονται, καὶ ἑαυτῶν καταγνώσονται, ὡς τὸν ἔμπροσθεν ἠπατημένοι χρόνον, καὶ παλινοῦσαν ἔσονται, καὶ ἀπολογῆσονται, καὶ συγγνώμην αἰτήσονται, ὑπὲρ ὧν οὐκ ὀρθῆν περὶ τῶν πραγμάτων ἔσχον τὴν ψήφον, καὶ χάριν ἡμῖν εἰσονται πολλήν, ὡσπερ οἱ κάμνοντες τοῖς ἰατροῖς, ἐπειδὴν τῶν νοσημάτων ἀπαλλαγῶσι, τῶν τὸ σῶμα πολιορκούτων αὐτοῖς. Μὴ γάρ μοι τὴν νῦν κατέχουσιν παρὰ σοὶ κρίσιν λέγε, ἀλλὰ ἀνάμεινον καὶ τῶν λόγων τῶν ἡμετέρων τοὺς ἀγῶνας, καὶ τότε δυνήσῃ τὴν ψήφον ἀδέκαστον ἐνεγκεῖν, οὐδὲν ἐξ ἀγνοίας εἰς τὸ τάλιθῃ κρίνειν παραδραπέτομενος. Ἐπεὶ καὶ οἱ ἐπὶ τὴν βιωτικῶν τούτων πραγμάτων καθήμενοι δικασταὶ, οὐκ ἀνέχονται, κἂν σφοδρῶς βέοντα ἴδωσι τὸν πρότερον ῥήτορα, καὶ πάντα ἐπικλύοντα τῇ γλώττῃ, μὴ καὶ τὰ θατέρου μετὰ μακροθυμίας ἀκούσαντες τοῦ πρὸς αὐτὸν ἰσταμένου, τὴν ψήφον ἐνεγκεῖν ἀλλὰ κἂν μυριάκις ὁ [445] τῷ πρώτῳ δοκῇ δίκαια λέγειν, ἀνέπαφον τὴν ἀκοήν καὶ τὴν δευτέρῃ τηρούσιν. Ἐπειδὴ περ καὶ αὕτη δικαστῶν ἐστὶν ἀρετὴ, τὰ παρ' ἑκατέρων μαθόντας μετὰ ἀκριθείας ἀπάσης, τότε τὰ παρ' ἑαυτῶν ἐπάγειν. Ἐπεὶ οὖν καὶ νῦν ἀντὶ ῥήτορος τινος ἡ κοινή τῶν πολλῶν πρόληψις, καὶ ἐν τῷ μακρῷ χρόνῳ βριζωθεῖσα παρὰ ταῖς τῶν πολλῶν διανοίας, ταῦτα κατὰ τὴν οἰκουμένην ἄπασαν ῥητορεύει λέγουσα, Πάντα, φησὶν, ἄνω καὶ κάτω γέγονε, πολλῆς συγχύσεως τὸ τῶν ἀνθρώπων ἐμπέπηλυσται γένος, καὶ πολλοὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν οἱ ἀδικούμενοι, οἱ ἐπηρεαζόμενοι, οἱ βιαζόμενοι, οἱ βλαπτόμενοι, οἱ ἀσθενεῖς παρὰ τῶν δυνατωτέρων, οἱ πένητες παρὰ τῶν πλουσιῶν· καὶ ὡσπερ τὰ κύματα τῆς θαλάσσης οὐκ ἔστιν ἀριθμεῖν, οὕτως οὐδὲ τὸ πλῆθος τῶν ἐπιβουλευομένων, τῶν ἐπηρεαζομένων, τῶν κακῶς πασχόντων· καὶ οὕτε νόμων διόρθωσις, οὕτε δικαστηρίων φόδος, οὕτε ἄλλο οὐδὲν τὸν λοιπὸν τούτου ἔσσης καὶ τὴν νόσον, ἀλλὰ καθ' ἑκάστην ἡμέραν αὐξάνεται τὸ κακὸν, καὶ οἰμωγαὶ πανταχοῦ, καὶ θρήνοι, καὶ δάκρυα τῶν ἀδικουμένων· καὶ οἱ ταχθέντες τὰ τοιαῦτα διορθοῦν δικασταὶ, αὐτοὶ τὸν χειμῶνα ἐπιτείνουσι, καὶ τὴν νόσον ἐπιτρίβουσι· πολλοὶ δὲ ἐντεῦθεν τῶν ἀνοητοτέρων καὶ ἀθλιωτέρων, καινὴν τινα μανέντες μανίαν, τῆς τοῦ Θεοῦ κατηγοροῦσι προνοίας, ὀρώντες τὸν μὲν ἐπιεικῆ πολλὰκις ἐλκόμενον, σπατατόμενον, ἀργόμενον, τὸν δὲ θρασὺν, καὶ ἰταμὸν ^a, καὶ ἄτιμον, καὶ ἐξ ἀτίμων, πλουτοῦντα, καὶ δυναστείαν περιβεβλημένον, φοβερόν τε πολλοῖς γινόμενον, καὶ μυρία προστριβόμενον τοῖς ἐπιεικιστέροις δεινὰ, καὶ ταῦτα ἐν πόλεσι καὶ ἐν χώραις, καὶ ἐν ἐρημίαις, καὶ ἐν γῆ καὶ ἐν θαλάττῃ τολμώμενα· ἀναγκαῖος ἡμῖν ὁ λόγος οὗτος εἰσέρχεται, ἀπεναντίας τοῖς εἰρημένους ἰστάμενος, καὶ ἀγῶνα ἀγκυζόμενος ^b καινὸν μὲν, ὅπερ ἀργόμενος εἶπον, καὶ παράδοξον, χρήσιμον δὲ καὶ ἀληθῆ, καὶ τοῖς βουλομένοις προσέχειν καὶ πείθεσθαι λυσिताλῆ· καὶ γὰρ ἐπαγγέλλεται δεῖξαι (ἀλλὰ μὴ θορυβεῖσθε) οὐδένα τῶν ἀδικουμένων παρ' ἑτέρου τινὸς ἀδικουμένου, ἀλλὰ παρ' ἑαυτοῦ τοῦτο πάσχοντα.

^a Καὶ ἰταμὸν deest in Savil. et in duobus mss. et infra καὶ ante μυρία similiter.

^b Posi ἀγωνιζόμενος unus tantum codex hæc interserit, ἐπεὶ οὖν ταῦτα τοῖς πολλοῖς ὑπέλιπται.

β'. Ἴνα δὲ σαφέστερος ὁ λόγος γένηται, φέρε πρῶτον ἐξετάσωμεν τί ἐστὶν ἀδικία, καὶ περὶ ποίων πραγμάτων ὕλην συνίστασθαι πέφυκε· καὶ τί ποτὲ ἐστὶν ἀνθρωπίνῃ ἀρετῇ, καὶ τί τὸ λυμαινόμενον ταύτην· καὶ τί ποτε δοκεῖ μὲν λυμαίνεσθαι, οὐ λυμαίνεται δέ. Οἶον (δεῖ γὰρ ἐκ παραδειγμάτων ἐντελῆ ποιῆσαι τὸν λόγον), ἕκαστον τῶν πραγμάτων ἐν ἑξει τὸ λυμαινόμενον· ὁ σίδηρος τὸν ἰόν, τὸν σῆτα τὸ ἔριον, προδάτων ἀγέλαι τοὺς λύκους. Καὶ οἶον μὲν ἀρετῆς βλάβη τὸ παρατραπῆναι καὶ εἰς ὀξίνην καταπεσεῖν· μέλιτος δὲ, τὸ τὴν σύμφυτον ἀπολέσαι γλυκύτητα, καὶ εἰς πικρὸν κατενεχθῆναι χυμὸν. Λυμαίνεται δὲ καὶ ληίων κόμισις ἐρυσίθη καὶ αὐχμὸς, καὶ ἀμπέλων καρπῶ, καὶ φύλλοις, καὶ κλήμασι τὸ πονηρὸν τῶν ἀκρίδων στρατοπέδον, καὶ ἑτέροις δένδροισιν ἡ κάμητι, καὶ σώμασι δὲ ἀλόγοις ποικίλα νοσήματα· καὶ ἴνα μὴ πάντα ἐπεξίντες μακρὸν ποιήσωμεν τὸν λόγον, καὶ τῇ σαρκὶ δὲ τῇ ἡμετέρᾳ καὶ πυρετοί, καὶ παρέςεις, καὶ ἑτέρων νοσημάτων ἔσμος. Ὡσπερ οὖν τούτων ἕκαστον ἔχει τὸ [446] λυμαινόμενον αὐτοῦ τῇ ἀρετῇ, φέρε σκοπισωμεν τί καὶ τὸ τῶν ἀνθρώπων παραδράπτει γένος, καὶ τί ποτὲ ἐστὶ τὸ λυμαινόμενον ἀνθρώπου ἀρετῆν. Οἱ μὲν οὖν πολλοὶ ἑτερά τινα ἄλλα νομίζουσι. Δεῖ γὰρ καὶ τὰς πεπλανημένας δόξας εἰπεῖν, καὶ ἀνελόντας αὐτάς, οὕτω τὴν θνῆς λυμαινομένην ἡμῶν ταῖς ἀρεταῖς εἰς μέσον ἀγαγεῖν, καὶ δεῖξαι σαφῶς, ὅτι ταύτης ἡμᾶς οὐδεὶς δύναται· ἂν ἀδικῆσαι τὴν ἀδικίαν, οὐδὲ λυμῆνασθαι τὴν λύμην, εἰ μὴ αὐτοὶ ἑαυτοὺς προδοῖμεν. Οἱ μὲν οὖν πολλοὶ πεπλανημένας ἔχοντες δόξας, ἕτερα νομίζουσιν εἶναι τὰ λυμαινόμενα ἡμῶν τῇ ἀρετῇ ^d, οἱ μὲν πενίαν, οἱ δὲ νόσον σώματος, οἱ δὲ τὴν ἐν χρήμασι ζημίαν, ἕτεροι συκοφαντίαν, ἄλλοι θάνατον, καὶ ταῦτα ἀποδιδόμενοι καὶ θρηνοῦντες διατελοῦσι· καὶ τοὺς πάσχοντας ἐλεοῦντες, καὶ θαυμάζοντες, καὶ ἐκπληττόμενοι πρὸς ἀλλήλους λέγουσιν· Οἷα πέπονθεν ὁ δεινὰ; ἀθρόον ἀφρηρέθη τὴν οὐσίαν ἅπασαν. Ἐτερος περὶ ἑτέρου πάλιν· ὁ δεινὰ δὲ ἀβρωστία χαλεπῇ περιπεσοῦν ἀπέγνωσται παρὰ τῶν πρὸς αὐτὸν ἐσιόντων ἰατρῶν. Καὶ ὁ μὲν τοὺς τὸ δεσμοτήριον οἰκοῦντας, ὁ δὲ τοὺς τῆς πατρίδος ἐκπεσόντας, καὶ πρὸς τὴν ὑπερορίαν μεταναστάντας ^e, ἄλλος τοὺς ἐλευθερίας ἐκπεπωκότας, ἕτερος τοὺς ὑπὸ πολεμίων ἀρπαγέντας, καὶ γενομένους αἰχμαλιούτους, ἕτερος τὸν καταποντισθέντα, ἡ καέντα, ἄλλος τὸν ὑπὸ οἰκίας καταθωσθέντα θρηνοῦσι, καὶ ὀλοφύρονται, τοὺς δὲ ἐν πονηρίᾳ ζῶντας οὐδεὶς· ἀλλ', ὁ πάντων ἐστὶ χαλεπώτερον, πολλὰκις αὐτοὺς καὶ μακαρίζουσιν, ὁ καὶ πάντων ἀτίον ἐστὶ τῶν κακῶν. Φέρε οὖν (ἀλλ' ὅπερ ἐξ ἀρχῆς παρεκάλεσα, μὴ θορυβεῖτε), δεῖξωμεν, ὡς οὐδὲν τῶν εἰρημένων ἀδικεῖ τὸν νῆφοντα ἀνθρώπον, οὐδὲ τὴν ἀρετὴν αὐτοῦ λυμῆνασθαι δύναται· ἂν. Τί γὰρ, εἰπέ μοι, τὸν τὰ αὐτοῦ πάντα ἀπολωλεκότα, ἢ παρὰ συκοφαντῶν, ἢ παρὰ ληστῶν, ἢ καὶ οἰκετῶν κακούργων ἀφαιρεθέντα τὰ ὄντα, ἐβλαψεν αὕτη ἡ ζημία εἰς ἀρετὴν τοῦ ἀνθρώπου; Μᾶλλον δὲ, εἰ δοκεῖ, πρῶτον ὑπογράψωμεν ^f, τί ποτὲ ἐστὶν ἀνθρώπου ἀρετῇ, ἐν ἑτέροις οὐσίαις πρότερον τὸν λόγον γυμνάσαντες, ὥστε εὐμαθέστερον αὐτὸν ποιῆσαι καὶ σαφέστερον τοῖς πολλοῖς.

γ'. Τί ποτ' οὖν ἐστὶν ἵππου ἀρετῇ; Ἄρα τὸ χρυσοῦν ἔχειν χαλινόν, καὶ τελαμῶνας τοιούτους, καὶ στρωμάτων δεσμοὺς ἐκ σιρκιῶν νημάτων συγκαίμενον, καὶ τᾶπητας ποικίλους καὶ χρυσοπάστους, καὶ φάλαρα λιθοκόλλητα,

^e En deest in duobus mss.

^d Duo mss. τὴν ἀρετῆν.

^e Alii μεταστάντας.

^f Tres mss. ὑπογράψωμεν, quorum unus ab hoc verbo incipit: nam cætera, quæ præcedunt, desiciunt. Infra duo mss. et Savil. in marg. στρωματόδεσμον.

nant, ut qui ab initio promissionis minime verisimilia dicamus. Verum non ideo nos a pollicitatione desistimus : quin etiam hanc ipsam maxime ob causam ad comprobanda ea quæ promisimus, magno studio aggrediemur. Si enim voluerint qui ita sunt affecti, non tumultuari, neque obturbare, sed finem orationis expectare, a nobis, sat scio, stabunt, seque prioris erroris condemnabunt, palinodiam canent, veniam cum excusatione petent, eo quod non veram de rebus tenuerint sententiam, magnamque nobis gratiam habebunt, ut medicis ægri, e morbis, quibus eorum corpus velut obsessum fuerat, recreati. Ne enim mihi quæ te nunc tenet, profer sententiam, sed expecta etiam nostræ orationis contentionem et conatus, ac tum poteris, ignorantia verum iudicium non impediente, sincere ferre sententiam. Nam et sæcularium rerum istarum iudices, etiamsi videant eum qui prius dicit, oratorem concitato eloquentiæ flumine omnia inundantem, non audent, nisi etiam adversarii responsionibus cum longanimitate auditis, pronuntiare sententiam : sed etiamsi prior justissimam causam habere videatur, integras aures etiam alteri reservant. Siquidem hæc quoque iudicum virtus est, ut utriusque partis causa quam accuratissime cognita, tum deum ipsi suum interponant iudicium. Quoniam igitur etiam nunc velut rhetoris cujusdam loco est illa multorum communis et anticipata opinio, quæ longo tempore in animis multitudinis radicata, hæc per totum terrarum orbem declamat, omnia sursum deorsum versa esse, in magnam confusionem genus humanum incidisse, in dies injurias, calumnias, vim, damna offerri, imbecillis a potentibus, pauperibus ab opulentis ; et ut fluctus maris numerari non possunt, ita nec multitudo eorum, qui insidiis petuntur, damnis afficiuntur, male mulctantur : ac neque legum correctione, neque iudiciorum metu, neque ulla re alia hanc exstingui pestem ac morbum, sed malum quotidie augeri, ubique esse gemitus, lamenta, lacrymas eorum qui injurias accipiunt : iudices ipsos quibus hujuscemodi rerum emendatio mandata est, tempestatem intendere, morbum fovere : hinc autem multi ex insipientioribus ac infelicio ribus, novo quodam furore correpti, Dei providentiam incusant, cum vident moderatum ac probum sæpe trahi, laniari, præfocari ; audacem, improbum, infamem, et ex infamibus ortum, ditescere, potentiam nancisci, multis formidabilem esse, ac melioribus se infinita mala inferre, atque hæc in civitatibus, in agris, in solitudinibus, terra marique perpetrari : necessario a nobis hæc instituitur oratio, quæ supra dicta refutet, et certamen ineat, novum quidem, ut initio dixi¹, et inopinatum, sed utile, justum, et auditoribus auscultandi obtemperandique cupidis conducibile ; proficitur enim se ostensuram (sed ne tumultuemini) neminem eorum qui damno afficiuntur, ab alio, sed a seipso lædi.

¹ Post certamen ineat, unus tantum Codex sic habet : Quando quidem hæc a multis objiciuntur ; novum sane certamen, etc.

2. Ut autem dilucidior sit oratio, age primum inquiramus quid sit damnum, et in quarum rerum materia versari soleat : et quid tandem sit humana virtus, quidque eam lædat, quid item videatur lædere, nec tamen lædat. Exempli causa (exemplis enim oratio perficienda est), singulæ res a singulis læduntur, ferrum a rubigine, lana a linea, ovium greges a lupis. Ac vini quidem vis labefactatur, cum id depravatur, et in vappam commutatur ; mellis vero, cum ingenitam amittit dulcedinem, et in amarum liquorem convertitur. Triticeis frugibus obest ærugo et siccitas, vitium fructui, pampinis et palmitibus malus locustarum exercitus ; aliis arboribus eruca, corporibus item rationis expertibus varii morbi : ac ne singulis percensendis longum necetamus sermonem, corpori quoque nostro et febres, et paralysis, alique morbi plurimi. Quemadmodum ergo hæc singula habent a quo virtus eorum labefactetur, age videamus quid etiam hominum generi noceat, et quid tandem sit quod hominis virtutem labefactet. Vulgus quidem alia quædam eam lædere opinatur. Nam etiam falsæ opiniones recitandæ sunt, iisque confutatis, vera nostrarum virtutum corruptela in medium proferenda, et perspicue ostendendum, id detrimentum, aut id damnum a nemine nobis dari posse, nisi nosmetipsos prodamus. Vulgus ergo pravis imbutus opinionibus diversa existimat nostræ virtuti nocere, alii paupertatem, alii corporis morbum, alii pecuniæ jacturam, alii calumniam, alii mortem, atque hæc perpetuo lamentantur ac deplorant ; et eos, quibus illa contigerunt, miserantes, et flentes, et obstupefacti dicunt inter se : Qualla perpressus est ille ? repente omnibus fortunis eversus est. Alius de alio vicissim : At ille in gravem morbum incidit, et a medicis, qui ad eum accedebant, desperatus est. Jam alius carceris incolas, alius patria pulsos, et in exilium relegatos : hic libertate exutos, ille ab hostibus in captivitatem abreptos, iste submersum, aut combustum, alius ruina domus oppressum, luget ac deflet, at improbe viventes nemo : sed quod omnibus est gravius, eos sæpe quoque beatos prædicant, quæ etiam omnium malorum causa est. Age igitur (sed ut principio rogavi, ne tumultuemini), ostendamus nihil eorum quæ diximus, nocere sobrio homini, neque virtutem ejus labefactare posse. Quid enim, dic mihi, omnibus opibus spoliato, aut a calumniantibus, sive a prædonibus, aut etiam improbis servis exuto omnibus facultatibus suis, hoc damnum obfuit, quantum ad virtutem hominis ? Quid sit virtus hominis, et quid eam lædere possit. — Sed potius, si ita videtur, primum describam virtutem hominis, quidnam ea tandem sit, ubi prius ad alias res orationem converterimus, ut eam multitudini ad intelligendum faciliorem et dilucidiorum efficiamus.

3. Quid ergo est virtus equi ? Numquid aureum habere frenum, et hujuscemodi cingula, stragulorum vincula ex sericis filis contexta, tapetas variegatos auroque intertextos, phaleras gemmis distinctas, jubar aureis funiculis complicatas : an vero cursu esse

velocem, cruribus bene firmis, numerose incedere, et ungulas habere generoso equo dignas; fortitudine præditum esse, longis itineribus ac bellis idonea; posse et in acie magno animo stare, et facta fuga equitem incolumem conservare? Annon perspicuum est, his, non illis equi virtutem contineri? Asinorum vero et mulorum quam virtutem esse diceres? Annon posse onera commode gestare, itinera facile conficere, habere pedes, qui firmitate saxa imitentur? Num ea, quibus extrinsecus circumdati sunt, aliquid ad virtutem ipsorum proprium conferre dicemus? Nequaquam. Vineam deinde quam admirabimur? Foliis comatam et palmitibus, an fructu onustam? Quam etiam olivæ virtutem esse dicimus? Cum magnos habet ramos, et multam foliorum comam, an cum suum fructum uberem et in omnes partes dispersum ostentat? Sic igitur etiam in hominibus faciamus. Discernamus virtutem hominis, idque solum damnum existimemus, quod illam violet. Quid igitur est virtus hominis? Non pecuniæ, ut paupertatem metuas; nec sanitas corporis, ut timeas morbum; non multitudinis opinio, ut suspectam habeas existimationem malam; nec vita per se sola sine abjectione, certoque proposito fine, ut mors tibi formidabilis existat; nec libertas, ut servitatem fugias: sed veræ doctrinæ diligens studium, et vitæ honestas. Hæc verò nec ipse diabolus poterit eripere, si possessor ea, qua par est, cura custodiat: idque nequissimus et trulentus ille dæmon novit. Hanc enim ob causam etiam Job bonis spoliavit, non ut eum pauperem redderet, sed ut blasphemum aliquod verbum efferre cogeret: et corpus concidit, non ut in morbum conjiceret, sed ut animæ virtutem labefactaret. Sed tamen cum omnes suas machinas admovisset, et ex divite pauperem effecisset (id quod nobis omnium maxime horribile videtur), ex multorum liberorum patre orbum; cum totum ejus corpus gravius lacerasset, quam carnifices in prætoris (neque enim illorum unguæ ita perfodiunt eorum, qui in manus ipsorum incidunt, latera, ut ejus carnem vermes lacerarunt), cum malam ei existimationem conciliasset (amici enim, qui aderant, Non dignas, aiebant, peccatis tuis pœnas dedisti, multisque verbis eum accusabant), cum non urbe exactum aut domo in aliam civitatem tantum transtulisset, sed sterquilinum ei et domus et urbis loco constituisset: non modo ei non nocuit, sed etiam illustriorem per insidias reddidit. Neque tantum quidquam de bonis non abstulit, quamquam tot tantaque abstulisset, sed etiam majores ei divitias virtutis comparavit. Etenim majore deinceps fruebatur fiducia, quippe difficiliori quoque certamine perfunctus. Quod si is, qui tanta perpressus est, detrimenti nihil accipit, ac perpressus non ab homine, sed a dæmone omnibus hominibus nequiore: quid excusationis deinceps habebit quisquam eorum, qui dicunt: Ille mihi damnum aut detrimentum attulit? Si enim diabolus tanta plenus improbitate, omnibus instrumentis adhibitis, omnibus missis telis, omnibus malis, quæ in hominibus erant, magno cum excessu et in familiam

justi illius et in corpus congestis, nihil viro obfuit, sed, ut dixi, potius etiam profuit: qui poterunt quidam hunc aut illam accusare, quasi alter ab altero, ac non potius a semetipsis damno affecti?

4. *Adami exemplo idipsum probat; objectioni respondet de pœnis et suppliciis.* — Quid ergo, dicit aliquis. Adamum non læsit ac supplantavit, et paradiso eiecit? Non ille, sed læsi ignavia, qui nec sobrius, nec vigilans fuisset. Nam qui talibus ac tantis allatis machinis Job deturbare nequivit, quomodo minoribus superasset Adamum, nisi is per suam ignaviam semetipsum dedidisset? Quid igitur? qui a calumniatoribus circumventus et publicatis bonis proscriptus est, an is non damnum accepit omnibus facultatibus spoliatus, amisso patrimonio, colluctans cum extrema paupertate? Non damnum accepit, sed lucrum, si sobrius est. Quid enim, quæso, id obfuit apostolis? Nonne cum fame, siti, nuditate continenter luctabantur? et ob hoc ipsum proinde etiam admodum illustres erant et clari, magnumque a Deo auxilium impetrarunt. Quid Lazaro morbus, ulcera, paupertas, solitudo eorum qui assisterent, obfuit? Annon his rebus ei magis sunt contextæ coronæ? Quid Josepho mala famæ domi forisque collecta? nam et adulter et scortator habebatur: quid servitus? quid exsilium? Annon ob hæc eum maxime admiramur et obstupescimus? Quid dico exsilium, paupertatem, malam famam, et servitatem? Mors enim ipsa quid Abel obfuit, et violenta et immatura, et per fratris manum scelerate allata? Annon hanc ob rem ubique terrarum celebratur? Videsne ut plura quam promiserit, oratio demonstrarit? Non enim tantum declaravit neminem a quoquam damno affici, verum etiam potius lucrum facere eos qui sibi attendunt. Cujus igitur gratia pœnæ et supplicia? dicit aliquis; cujus gratia gehenna? cujus gratia tot minæ intenduntur, si nemo nec damnum dat, nec accipit? Quid dicis? quid confundis orationem? Neque enim dixi, neminem damnum dare, sed neminem accipere. Ecqua ratione fieri potest, inquires, multis damnum dantibus non aliquem accipere? Ea qua jam docui ratione. Nam et Josepho fratres damnum dederunt, ipse tamen non accepit: et Abel insidias tetendit Cain, ille tamen iis non est implicatus. Hac de causa pœnæ et supplicia constituta sunt. Neque enim ob eorum qui patiuntur virtutem, Deus pœnas tollit, sed propter improbitatem malignos agentium, proponit supplicia. Etsi enim qui mali quid ab insidiatoribus patiuntur, illustriores evadunt, id tamen non insidiantium menti, sed eorum quibus insidiæ struuntur fortitudini tribuendum est. Quocirca his sapientiæ præmia, illis nequitiae supplicia constituuntur ac præparantur. Spoliatus es pecuniis? Dic, *Nudus egressus sum ex utero matris meæ, nudus etiam revertar (Job 1. 21)*; adde illud apostolicum: *Nihil enim intulimus in hunc mundum; haud dubium quod nec auferre quid possimus (1. Tim. 6. 7)*. Male audisti, ac te sexcentis quipiam conviciis onerarunt? Recordare illius dicti: *Væ vobis cum benedixerint vos omnes homines (Luc. 6. 26)*; et, *Gaudete et exultate, cum*

καὶ πλοκάμους χρυσοῖς σχοινίους συμπεπλεγμένους ἢ τὸ ἔρομικόν εἶναι καὶ εὐσκελεῖ, καὶ βαδίζειν εὐρυθώρα, καὶ ὀπλὰς ἔχειν Ἰππῶν προπούσας γενναίῳ, καὶ ἀνδρίαν κεκτηθῆσθαι τὴν ἐν ἀποδημίαις μακραις, τὴν ἐν πολέμοις ἀρμόζουσαν, καὶ δύνασθαι καὶ ἐν παρατάξει μετὰ πολλοῦ φαίνεσθαι τοῦ παραστήματος, καὶ τροπῆς γενομένης σώζειν τὸν ἀναβάτην; Οὐκ εὐθλόον ὅτι ταῦτα Ἰππου ἀρετῆ, οὐκ ἐκεῖνα; Τί δὲ, ὄναι καὶ ἡμίονων ποτὶν φαίης ἀρετὴν εἶμι; Οὐ τὸ δύνασθαι μετ' εὐκολίας ἀγθοφορεῖν, καὶ βραδίως τὰς ὁδοὺς διανύειν, καὶ πόδας ἔχειν στεφρότῃ πετράς μιμουμένους; Μὴ τὰ ἐξωθεν αὐτοῖς περικείμενα συντελεῖν τι πρὸς τὴν οἰκίαν ἀρετὴν αὐτῶν φήσομεν; Οὐδαμῶς. Ἄμπελον δὲ ποτὶν θαυμασόμεθα; Τὴν τοῖς φύλλοις κομῶσαν καὶ τοῖς κλήμασιν, ἢ τὴν τῷ καρπῷ βριθομένην; Ποίαν δὲ ἀρετὴν [447] εἰλαίας εἶναι φάμεν; Ὅταν μεγάλους ἔχη τοὺς κλάδους, καὶ πολλὴν τὴν ἀπὸ τῶν φύλλων κόμην, ἢ ὅταν τὸν οἰκεῖον καρπὸν διαψύλλῃ καὶ πανταχοῦ διεσπαρμένον ἐμφαίνῃ; Οὐτὸν δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων ποιούμενον διευκρινήσωμεν τὴν ἀρετὴν τὴν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ βλάβην εἶναι ἐκεῖνῃ νομίσωμεν μόνην, τὴν αὐτῇ λυμαινομένην. Τί οὖν ἔστιν ἀρετὴ ἀνθρώπου; Οὐ χρήματα, ἵνα πένιαν δέισῃ· οὐδὲ ὑγίεια σώματος, ἵνα φοβῆθῃ νόσον· οὐδὲ ἢ τῶν πολλῶν ὑπόληψις, ἵνα ὑπὸ τῆς δόξας πονηρᾶν οὐδὲ τὸ ζῆν ἀπλῶς καὶ εἰσῆ, ἵνα φοβερός σοι γένηται ὁ θάνατος· οὐδὲ ἐλευθερία, ἵνα δουλείαν φύγη· ἀλλ' ἢ τῶν ἀληθῶν δογμάτων ἀκρίβεια, καὶ ἡ κατὰ τὸν βίον ἠρότης. Ταῦτα δὲ οὐδὲ αὐτὸς ὁ διάβολος ἀποσυλῆσαι ἐκινήσεται, ἐὰν ὁ κεκτημένος αὐτὰ μετὰ τῆς προσηκούσης ἀκριβείας διαφυλάτῃ· καὶ ταῦτα καὶ ὁ πονηρότατος καὶ ἀγριὸς δαίμων ἐκεῖνος οἶδε. Διὰ γὰρ τοι τοῦτο καὶ τὴν οὐσίαν ἐσὺλα τοῦ Ἰώβ, οὐχ ἵνα πένητα ποιῆσῃ, ἀλλ' ἵνα βλάσφημόν τι ῥῆμα ἐκβαλεῖν βιάσῃται· καὶ τὸ σῶμα κατετέμεν, οὐχ ἵνα ἀβρωσίῃ περιβάλλῃ, ἀλλ' ἵνα ὑποσκελιστῇ τὴν κατὰ ψυχὴν ἀρετὴν. Ἄλλ' ὅμως πάντα αὐτοῦ κινήσας τὰ μηχανήματα, καὶ πένητα ἀντὶ πλουτοῦντος ποιήσας (τοῦτο δὲ τὸ πάντων ἡμῖν ἢ φρικωδέτατον εἶναι δοκοῦν), ἀντὶ πολυπαιδὸς ἀπαιδα, καὶ καταξίνας αὐτοῦ τὸ σῶμα ἅπαν, τῶν ἐν δικαστηρίοις δημοίων χαλεπώτερον (οὐ γὰρ οὕτως διορύττουσιν οὐκ ἐκείων θυνας τὰς πλευράς τῶν ἐμπιπτόντων αὐτοῖς, ὡς κατεξάναν αὐτοῦ τὴν σάρκα τῶν σκυλλίμων τὰ στόματα), καὶ πονηρᾶν αὐτῷ περιθεῖς δόξαν (οἱ γὰρ φίλοι αὐτῷ κερύοντες ἔλεγον, οὐκ ἀξία ὧν ἡμαρτες μεμαστῆγωσαι, καὶ πολλοὺς ἐπέτεινον κατ' αὐτοῦ κατηγορίας λόγους), καὶ οὐχὶ τῆς πόλεως ἐκβαλὼν μόνον, οὐδὲ τῆς οἰκίας, καὶ εἰς ἄλλην μεταστήσας πόλιν, ἀλλὰ τὴν κοπρίαν καὶ οἰκίαν αὐτῷ καὶ πόλιν καταστήσας, οὐ μόνον οὐδὲν αὐτὸν ἐλυμήνατο, ἀλλὰ καὶ λαμπρότερον δι' ὧν ἐπεβούλευσεν ἀπέφηεν. Ὅ δὲ οὐ μόνον τι τῶν ὄντων οὐκ ἀφείλετο, καίτοι τοσαῦτα ἀφελόμενος, ἀλλὰ καὶ μείζονα αὐτῷ τὸν πλοῦτον τῆς ἀρετῆς εἰργάσατο. Καὶ γὰρ πλείονος μετὰ ταῦτα ἀπήλαυσε παρῆρησίας, ἅτε καὶ σφοδρότερον ἀγανακτάμενος ἀγῶνα. Εἰ δὲ ὁ τοσαῦτα παθὼν οὐδὲν ἴδεται, καὶ παθὼν οὐ παρὰ ἀνθρώπου, ἀλλὰ παρὰ τοῦ πάντων ἀνθρώπων πονηροτέρου δαίμονος, τίς ἐξεῖλαιπὸν ἀπολογία τῶν λεγόντων, ὅτι ὁ δεῖνά με ἠδίκησε καὶ παρέβλαψεν; Εἰ γὰρ ὁ διάβολος ὁ τοσαύτης γέμων χρείας, πάντα αὐτοῦ κινήσας τὰ ὄργανα, καὶ πάντα ἀφείλε τὰ βίβλη, καὶ ὅσα ἦν ἐν ἀνθρώποις κακὰ, μετὰ πολλῆς τῆς ὑπερβολῆς, καὶ εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ δικαίου

καὶ εἰς τὸ σῶμα κενώσας, οὐδὲν τὸν ἄνδρα ἠδίκησε, ἀλλ', ἔπερ ἔφη, καὶ μᾶλλον ὠφέλησε· πῶς δυνήσονται τινες τὸν δεῖνα καὶ τὸν δεῖνα αἰτιάσασθαι, ὡς παρ' αὐτῶν, ἀλλ' οὐχ ὡς οἰκοθεν ἠδίκημένοι;

δ. Τί οὖν, φησὶ, τὸν Ἀδάμου ἠδίκησε, καὶ ὑπεσκελίσε, [448] καὶ ἐξέβαλε τοῦ παραδείσου; Οὐχ οὗτος, ἀλλ' ἢ τοῦ ἀδικηθέντος βραθυμία, καὶ τὸ μὴ νήφειν, μηδὲ ἔργηγορέναι. Ὁ γὰρ τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα προσαγαγὼν μηχανήματα, καὶ τὸν Ἰώβ κατενεγκεῖν μὴ δυνήθει, πῶς ἂν ἐξ ἐλαττόνων ἐκράτησε τοῦ Ἀδάμ, εἰ μὴ διὰ τῆς οἰκείας βραθυμίας ἐαυτὸν προέδωκεν ἐκεῖνος; Τί οὖν; ὁ συκοφάνταις περιπεσὼν, καὶ δημευθεὶς τὴν οὐσίαν, οὐκ ἠδίκηται, τὰ ὄντα πάντα ἀφαιρεθεὶς, καὶ πατρῶων ἐκπεσὼν, καὶ πενίᾳ παλαιῶν ἐσχάτη; Οὐκ ἠδίκηται, ἀλλὰ καὶ ἐκέρδανεν, ἐὰν νήφῃ. Τί γὰρ, εἰπέ μοι, τοῦτο πρᾶξι ἐβλάψατε τοὺς ἀποστόλους; Οὐ λιμῶ καὶ δίψῃ καὶ γυμνότητι συνεχῶς ἐπάλαιον; καὶ δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο καὶ σφόδρα ἦσαν λαμπροὶ καὶ ἐπιστομῶ, καὶ πολλὴν παρὰ τοῦ θεοῦ τὴν βοήθειαν ἐπεσπάσαντο. Τί δὲ τὸν Λάζαρον ἢ νόσος, καὶ τὰ ἔλκη, καὶ ἡ πενία, καὶ ἡ ἐρημία τῶν προστησομένων παρέβλαψεν; Οὐκ ἐντεῦθεν αὐτῷ μείζονος ἐπλάκησαν οἱ στέφανοι; Τί δὲ τὸν Ἰωσήφ τὸ πονηρᾶν δόξαν κτήσασθαι ἐπὶ τῆς οἰκείας γῆς καὶ ἐπὶ τῆς ἀλλοτρίας; καὶ γὰρ καὶ μοιχὸς καὶ ἑταιρικὸς εἶναι ἐνομίζετο· τί δὲ ἡ δουλεία; τί δὲ τὸ τῆς πατρίδος ἐκπεσεῖν; Οὐ διὰ ταῦτα αὐτὸν μάλιστα θαυμάζομεν καὶ ἐκπληττόμεθα; Καὶ τί λέγω τὴν εἰς τὴν ὑπερορίαν μεταστασιν, καὶ πένιαν, καὶ πονηρᾶν δόξαν, καὶ δουλείαν; Αὐτὸς γὰρ ὁ θάνατος τί τὸν Ἀβελ παρέβλαψε, καὶ βίαιος καὶ ἄσπρος γενόμενος, καὶ ὑπὸ χειρὸς ἀδελφικῆς τοιμηθεὶς; Οὐ διὰ τοῦτο πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἔβεται; Ὅρξ πῶς πλείον, ἢ περ οὐδέσχετο, ὁ λόγος ἀπέδειξεν; Οὐ γὰρ δὴ μόνον οὐδένα παρ' οὐδενὸς ἀδικούμενον ἀπέφηεν, ἀλλὰ καὶ μεζόνως κερδαίνοντας τοὺς ἑαυτοῖς προσέχοντας. Τίνος οὖν ἔνεκεν τιμωραὶ καὶ κολάσεις, φησὶ; τίνος ἔνεκεν γέεννα; τίνος ἔνεκεν ἀπειλαὶ τοσαῦται, εἰ μηδὲς μήτε ἀδικεῖται, μήτε ἀδικεῖ; Τί λέγεις; τί συγγείεις τὸν λόγον; Οὐδὲ γὰρ εἶπον ὅτι οὐδεὶς ἀδικεῖ, ἀλλ' ὅτι οὐδεὶς ἀδικεῖται. Καὶ πῶς ἐνι, φησὶν, ἀδικούντων πολλῶν, μὴ ἀδικεῖσθαι τινα; Οὐτὼς ὡς ἐδίδαξα σὺν. Ἐπεὶ καὶ τὸν Ἰωσήφ ἠδίκησαν μὲν οἱ ἀδελφοί, αὐτὸς δὲ οὐκ ἠδίκηθη· καὶ τῷ Ἀβελ ἐπεβούλευσε μὲν ὁ Κάϊν, αὐτὸς δὲ οὐκ ἐπεβουλεύθη. Διὰ τοῦτο τιμωραὶ καὶ κολάσεις. Οὐδὲ γὰρ διὰ τὴν τῶν πασχόντων ἀρετὴν ἀναιρεῖ τὰς τιμωρίας ὁ θεός· ἀλλὰ διὰ τὴν κακίαν τῶν πονηρευομένων τίθησι τὰς κολάσεις. Εἰ γὰρ καὶ λαμπρότεροι οἱ πάσχοντες κακῶς ἀπὸ τῶν ἐπιβούλων γίνονται, ἀλλ' οὐ τῆς γνώμης τοῦτο τῶν ἐπιβουλεύοντων, ἀλλὰ τῆς ἀνδρείας τῶν ἐπιβουλεύομένων ἐστὶ. Διὰ τοῦτο τοῖς μὲν τῆς φιλοσοφίας τὰ βραβεῖα, ἐκεῖνοις δὲ τῆς πονηρίας αἱ τιμωραὶ εὐτρεπίζονται καὶ παρασκευάζονται. Ἀφῆρηθῆς τὰ χρήματα; Λέγε, *Γυμνὸς ἐξῆλθον ἐκ κοιλίας μητρὸς μου, γυμνὸς καὶ ἀπελεύσομαι*. Καὶ προστίθει τὸ ἀποστολικόν· *Οὐδὲν γὰρ εἰσηγήκαμεν εἰς τὸν κόσμον τοῦτον· δῆλον ὅτι οὐδὲ ἐξεργεκεῖν τι δυνάμεθα*. Ἦκουσας κακῶς, καὶ μυριαὶ σὲ τινες ἐπλυναν λοιδορίας; Ἄναμνήσθητι τῆς βήσεως ἐκεῖνης τῆς λεγομένης· *Ὅσα ὑμῖν ὄσαν καλῶς ὑμᾶς εἰπωσι πάντες οἱ ἄνθρωποι*· καὶ, *Χαίρετε, καὶ σκιρτᾶτε, ὅταν ἐκβάλωσι καθ' ὑμῶν*

* Tres mss. φοβῆθῃ ἀβρωσίαν.

† Sic Morel. et recte, ni fallor: alii omnes, πᾶσιν ἡμῖν.

Ἔνομα ποτηρόν. Πρὸς τὴν ὑπερορίαν μετακίσθης; Ἐνόησον ὅτι οὐκ ἔχεις ἐνταῦθα πατριδα, [449] ἀλλ' εἰ μέλλεις φιλοσοφῆναι, καὶ τὴν γῆν ἄπασαν ἐξέλευσθης εἶναι νομίζεις. Ἀλλὰ νόσφ' παρεδόθη χαλεπῆ; Εἰπέ τὸ ἀποστολικὸν ἐκεῖνο· Ὅσφ' ὁ ἐξώθεν ἡμῶν ἀνωρωπος διαφθείρεται, τοσοῦτ' ὁ ἐσω δρακαινοῦται ἡμέρα καὶ ἡμέρα. Ἀλλὰ θάνατον ὑπέμεινε τις βίαιον; Ἐνόησον τὸν Ἰωάννην, καὶ τὴν ἀποτμηθεῖσαν ἐν δεσμοτηρίῳ κεφαλὴν, ἐπὶ πίνακος ἐνεχθεῖσαν, καὶ πορνικῆς ὀρχήσεως γενομένην μισθόν. Ἐνόησον τὰς ἐντεῦθεν ἁμοιβάς· ταῦτα γὰρ ἅπαντα τὰ παθήματα, ὅταν ἀδικῶς παρὰ τινος ἐπάγηται τι, καὶ ἀμαρτήματα λύει, καὶ δικαιοσύνην ἐργάζεται. Τοσοῦτον αὐτῶν τῆς ὠφελείας τὸ μέγεθος ἐπὶ τῶν γενναίως αὐτὰ φερόντων.

ε'. Ὅταν οὖν μήτε ζημία χρημάτων, μήτε συκοφαντία καὶ λοιδορία, μήτε τὸ πρὸς τὴν ὑπερορίαν μεταστῆναι, μήτε νόσοι καὶ βάσανοι, μήτε αὐτὸ, ὃ πάντων δοκεῖ φοβερώτερον εἶναι, ὁ θάνατος, βλάβη τοὺς πάσχοντας, ἀλλὰ καὶ ὠφελῆ μειζόνως, πῶθεν ἔχεις μοι δεῖξαι τινα ἀδικούμενον, ὅταν ἐντεῦθεν μηδὲν ἀδικῆται; Ἐγὼ γὰρ τούναντίον ἀποδείξαι πειράσομαι, ὅτι οἱ μάλιστα ἀδικούμενοι καὶ ἐπηρεαζόμενοι, καὶ τὰ ἀνηκεστα πάσχοντες, οἱ ταῦτα ποιοῦντές εἰσι. Τί γὰρ ἀθλιώτερον γένοιτ' ἂν τοῦ Κἄιν, τοῦ τοιαῦτα τὸν ἀδελφὸν διαθέντος; τί δὲ τῆς Φιλίππου γυναικὸς ἐλεινότερον, τῆς τὸν Ἰωάννην ἀποτεμούσης; τί δὲ τῶν ἀδελφῶν τοῦ Ἰωσήφ, τῶν ἀπεμπλησάντων αὐτὸν, καὶ πρὸς τὴν ὑπερορίαν μεταστησάντων; τί δὲ τοῦ διαβόλου τοῦ τὸν Ἰώβ τοσοῦτοις καταξάναντος κακοῦ; Οὐ γὰρ δὴ μόνον τῶν ἄλλων, ἀλλὰ καὶ οὕτως οὐ τὴν τυχούσαν δώσει δίκην τῆς ἐπιβουλῆς. Εἶδες πῶς κἀνταῦθα πλείω τῆς ὑποσχέσεως ὁ λόγος ἀπέδειξεν; οὐ μόνον οὐδεμίαν λύμην ἀπὸ τῶν ἐπιβούλων τούτων ὑπομένοντας τοὺς ἐπηρεαζόμενους, ἀλλὰ καὶ τὸ πᾶν εἰς τὴν τῶν ἐπιβουλεύοντων περιτρεπόμενον κεφαλὴν; Ἐπειδὴ γὰρ οὔτε πλούτος, οὔτε τὸ ἐλεύθερον εἶναι, οὔτε τὸ πατριδα οἰκεῖν, οὔτε τὰ ἄλλα, ἅπερ εἶπον, ἀνθρώπου εἰσὶν ἀρεταί, ἀλλὰ τῆς ψυχῆς τὰ κατορθώματα· εἰκότως, ὅταν εἰς ταῦτα ἡ βλάβη γίνηται, οὐδὲν ἢ ἀνθρωπίνῃ παραδίδεται ἀρετῇ. Τί οὖν, ἂν εἰς αὐτὴν τις παραβλαβῆ τῆς ψυχῆς τὴν φιλοσοφίαν; Οὐδὲ ἐνταῦθα, ἂν βλαβῆ, παρ' ἑτέρου βλάπτεται, ἀλλ' οἰκοθεν καὶ παρ' ἑαυτοῦ. Πῶς οἰκοθεν καὶ παρ' ἑαυτοῦ, φησίν; Ὅταν μαστιχθεὶς παρ' ὄτουοῦν, ἢ τὰ θῆρα ἀφαιρεθεὶς, ἢ χαλεπὴν τινα ἑτέραν ὑπομείνας ἐπήθειαν, βλάσφημόν τι ῥῆμα ἐξενέγκῃ, ἐδλάθῃ μὲν ἐνταῦθα, καὶ βλάβην μεγίστην, οὐ μὴν παρὰ τοῦ ἐπηρεάσαντος, ἀλλὰ παρὰ τῆς οἰκειᾶς μικροψυχίας. Ὅπερ, γὰρ ἐμπροσθεν εἶπον, καὶ νῦν ἐρῶ, οὐδεὶς ἀνθρώπων κἂν μυριάκις ἢ πονηρὸς, τοῦ ἀλάστορος ἐκεῖνου δαίμονος καὶ ἀκαταλλάκτως πρὸς ἡμᾶς ἔχοντος, τοῦ διαβόλου, πονηρὸτερον ἂν τι προσβάλοι, οὐδὲ πικρότερον· ἀλλ' ὁμοῦς ὁ χαλεπὸς οὗτος δαίμων οὐκ ἔσχυσεν τὸν πρὸ τοῦ νόμου, τὸν πρὸ τῆς χάριτος, τοσαῦτα κατ' αὐτοῦ βέλῃ καὶ οὕτω πικρὰ πανταγῶθεν ἀφελῆ, ὑποσκελίσαι καὶ καταβαλεῖν. Τοσαύτη τῆς ψυχῆς ἐστὶν ἡ εὐγένεια. Τί δὲ ὁ Παῦλος; Οὐ τοσαῦτα ἔπαθε δεινὰ, ἢ μὴδὲ καταλέξαι ῥάβδιον; Δεσμωτήρια [450] οἰκῶν, ἀλύσεις περικεκίμενος, ἀγόμενος καὶ περιγαγόμενος, μαστιγούμενος παρὰ Ἰουδαίων, λιθαζόμενος, οὐχ ἰμάτι μόνον, ἀλλὰ καὶ ῥάβδοις τὰ νῦτα ξανόμενος, καταποντιζόμενος, λησταῖς πολλάκις περιπίπτων, ἐμφύλιον ὑπομένων πόλεμον, παρὰ τῶν ἐχθρῶν, παρὰ τῶν γνωρίμων βαλλόμενος διηκεῖως, μυρίαὶ ἐπι-

βουλεύμενος ἐπιβουλαῖς, λιμῶ καὶ γυμνότητι παλαίον, ἑτέρας πυκνάς καὶ συνεχεῖς ὑπομένων περιστάσεις καὶ θλίψεις· καὶ τί δὲ τὰ πολλὰ λέγειν; καθ' ἑκάστην ἀποθήσκων τὴν ἡμέραν· ἀλλ' ὁμοῦς τοσαῦτα πάσχων καὶ τηλικαῦτα, οὐ μόνον οὐδὲν ἐξήγεγκε ῥῆμα βλάσφημον, ἀλλ' ἔχαιρον ἐπὶ τούτοις καὶ ἔκαυχῶτο· καὶ νῦν μὲν φησι· Χαίρων ἐν τοῖς παθήμασί μου· νῦν δὲ πάλιν· Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ καυχώμεθα ἐν ταῖς θλίψεσιν. Εἰ τοίνυν τοσαῦτα πάσχων αὐτὸς ἔχαιρε, καὶ ἔκαυχῶτο, τίνα ἔξεις συγγνώμην, ποῖαν δὲ ἀπολογίαν σὺ οὐ τὸ πολλοστὸν αὐτῶν ὑπομένων μέρος, καὶ βλασφημῶν;

ς'. Ἀλλ' ἑτέρως ἀδικούμαι, φησὶ, κἂν μὴ βλασφημήσω, τὰ χρήματα ἀφαιρεθεὶς ἀχρηστος γίνομαι πρὸς τὴν ἐλειημοσύνην, φησὶ. Σκῆψις ταῦτα καὶ πρόφασις. Εἰ γὰρ διὰ τοῦτο ἀλγεῖς, μάθε σαφῶς, ὅτι πενία ἐλειημοσύνης οὐ γίνεται κώλυμα. Κἂν γὰρ μυριάκις εἰ πένης, οὐκ εἰ πενέτερος τῆς δράκα ἀλεύρου μόνον κςκτημένης, καὶ τῆς δύο μόνον ἐχούσης ὄβολους, ὧν ἑκατέρα τὴν οὐσίαν ἄπασαν εἰς τοὺς δεομένους κενώσασα παραδόξως ἐθαυμάσθη· καὶ ἡ τοσαύτη πενία τῇ τοσαύτῃ φιλανθρωπίᾳ οὐ γέγονε κώλυμα, ἀλλ' οὕτω θαφιλῆς καὶ φιλότιμος ἢ ἐκ τῶν δύο λεπτῶν γέγονεν ἐλειημοσύνη, ὡς τοὺς πλουτοῦντας ἅπαντας ἀποκρύψαι, καὶ τοὺς πολλοὺς στατήρας καταβαλόντας ὑπερακοντίσαι τῷ πλούτῳ τῆς γνώμης καὶ τῇ περιουσίᾳ τῆς προθυμίας. Ἄστε οὐδὲ ἐνταῦθα ἠδίκησαι, ἀλλὰ καὶ μειζόνως ἐκέρδανας, δι' ὀλίγης εἰσφορᾶς τῶν τὰ πολλὰ καταθέντων λαμπροτέρους λαθὼν τοὺς στεφάνους. Ἀλλ' ἐπειδὴ, κἂν μυριάκις ταῦτα εἴπωμεν, αἱ φιλοσύματα ψυχαὶ καὶ τοῖς βιωτικοῖς ἡδέως ἐγκαλινοῦμεναι, καὶ τοῖς παροῦσιν ἐνθουπαθοῦσαι πράγμασιν, οὐκ ἂν ῥαδίως ἀνάσχοιντο τῶν καταστηπομένων ἀνθῶν ἀποστῆναι (τοιαῦτα γὰρ τῷ βίου τὰ φαίδρα τούτου), οὐδὲ τὰς σικίας ἀφείναι ἀνέχονται· ἀλλ' οἱ μὲν ἐπιεικτέτεροι κἀκείνων καὶ τούτων ἀντέχονται, οἱ δὲ ἐλεινότεροι καὶ ἀθλιώτεροι ἐκ πλείονος μὲν ἐκείνων μοίρας, τούτων δὲ ἐξ ἐλάττωνος σφέδρα· φέρε δὴ τὰ προσωπεῖα ἀφελόντες τὰ φαίδρα καὶ περιφανῆ τῆς αἰσχρᾶς καὶ δυσειδοῦς τῶν πραγμάτων εὐψείας τούτων, δεῖξωμεν τῆς ἐταιριζομένης γυναικὸς τὴν βδελυγμίαν. Τοιοῦτον γὰρ ἡ τοιαύτη ζωὴ, ἡ τρωφαῖς καὶ πλούτῳ καὶ δυναστείαις προέχουσα· τὸ αἰσχρὸν καὶ δυσειδὲς καὶ πολλῆς βδελυγμίας γέμον, τὸ ἀηδὲς καὶ φορτικὸν καὶ πικρίας ἐμπεπλησμένον. Καὶ γὰρ δὴ τοῦτο μάλιστα ἐστὶ τὸ πάσης ἀποστεροῦν τοὺς ἀλόντας συγγνώμης, ὅτι καὶ ἀηδίας καὶ πολλῆς τῆς πικρίας ἐμπεπλησμένος ὁ βλος οὗτος, ποθεινὸς τε αὐτοῖς καὶ περισπούδαστός ἐστι, καὶ μυρίων γέμων κακῶν, κινδύνων, αἰμάτων, κρημνῶν, σκοπέλων, καὶ φόβων, καὶ εὐδων, καὶ τρώμων, καὶ φθόνου, καὶ [451] βασκανίας, καὶ ἐπιβουλῆς, καὶ φροντίδος διηνεκοῦς καὶ μερίμνης, καὶ κέρδος ἔχων οὐδὲν, οὐδὲ καρπὸν τῶν τοσοῦτων κακῶν οὐδένα φέρων, ἀλλ' ἢ κλάσιν καὶ τιμωρίαν, καὶ τὸ διηκεῖως βασανίζεσθαι. Καίπερ τοιοῦτος ὧν ὁ ζήλωτος εἶναι τοῖς πολλοῖς δοκεῖ τὸ περιμάχητος, ὁ τῆς ἀνοίας τῶν ἀλισκομένων ἐστίν, οὐ τῆς τοῦ πράγματος μακαριότητος. Ἐπεὶ καὶ τὰ παιδία τὰ μικρὰ πρὸς μὲν τὰ ἀθύρματα κέχνη καὶ ἐπτόχηται, τῶν δὲ τελείους ἀνδράσι πρεπόντων πραγμάτων οὐδὲ αἰσθησὶν λαβεῖν δύναται ἂν. Ἀλλ' ἐκείνους μὲν συγγνώμῃ διὰ τὸ τῆς ἡλικίας ἄωρον· οὗτοι δὲ ἀπολογίας ἐκπέδληνται, ἐν ἡλικίᾳ τελεῖα παιδικὴν ἔχοντες γνώμην, κἀκείνων ἀνοητότερον διακείμενοι.

^a Unus βδελυγμίαν.

^b Ηεε, καίπερ τοιοῦτος ὧν, in tribus mss. desunt. Mox duo mss. ε τῆς διανοίας.

protulerint adversum vos nomen malum (Matth. 5.11). In exilium ejectus es? Cogita te hic non habere patriam, sed si philosophari velis, jussum esse etiam totam terram pro peregrina ducere. At in gravem in eisdem morbum? Dic illud apostolicum: *Quanto magis exterior noster homo corrumpitur, tanto magis interior renovatur de die in diem (2. Cor. 4. 16).* At violentam quis mortem sustinuit? Cogita Joannem, et abscissum in carcere caput, in lance allatum, et in meretriciæ saltationis mercedem datum. Cogita remunerationes inde secuturas: omnia enim isthæc damna cum per injuriam inferuntur, et peccata expiant, et justitiam conferunt. Tanta est utilitatis eorum magnitudo in iis qui generoso ea animo ferunt.

5. Cum igitur neque pecuniæ jactura, neque calumnix et convicia, neque exilium, neque morbi, neque cruciatus, neque id ipsum, quod omnibus terribilius esse videtur, mors, perferentibus damnum afferat, sed utilitatem potius: quibus rebus mihi potes ostendere quæmpiam lædi, quando his non læditur? Ego enim contrarium demonstrare conabor: nempe, qui maxima damna ac detrimenta, et incurabiles clades perferant, eos esse qui inferunt. Quid enim miserabilius esse possit, quam Cain, qui talibus modis fratrem accepit? quid infelicius uxore Philippi, quæ Joanni caput abscidit? quid fratribus Joseph, qui eum venundederunt, et in exilium relegarunt? quid diabolo, qui Job tot malis affectit? Non enim cæterorum dumtaxat scelera, sed ita quoque non vulgares insidiarum poenas dabit. Cernis etiam hic plura, quam pollicita fuerat, orationem demonstrasse? non modo nullum incommodum eos, qui perferunt insidias, ab insidiatoribus accipere, verum etiam id omne in caput insidiantium converti? Quoniam enim nec in divitiis, neque in libertate, neque in habitanda patria, neque in cæteris, quæ dixi, hominis sita est virtus, sed in animæ recte factis: merito, cum horum sit jactura, nihil detrimenti accipit virtus hominis. Quid igitur, si ipsius animæ philosophicæ jacturam quis faciat? Neque hic, si læditur, ab alio læditur, sed a seipso. Quomodo, inquires, a seipso? Cum quis cæsus a quopiam, aut facultatibus exutus, aut aliquam aliam gravem perpeussus injuriam, blasphemum aliquid verbum protulit, hic affectus est ille quidem damno, eoque maximo, non tamen ab injuria, sed a propria pusillanimitate. Quod enim ante dixi, etiamam dicam, nullum hominem, mille licet nocendi artibus imbutum, infesto illo dæmone et implacabili nostro hoste, diabolo, pejus aliquid cuiquam infligere posse, aut acerbius: at istum sævum dæmonem tamen non valuisse eum qui ante legem, ante gratiam vixit, tot in illum, tamque gravibus immissis undique jaculis, supplantare et dejicere. Tanta est animæ generositas. Quid vero Paulus? Annon peraltit tot mala, quæ ne recensere quidem facile est? Carceres inhabitans, vinctus catenis, actus et circumactus, flagellis cæsus a Judæis, lapidatus, non loris tantum, sed etiam virgis humeros laceratus, in mare demersus, sæpe in latrones incidens, intestinum bellum ferens, ab inimicis, ab amicis

jactatus continenter, infinitis insidiis exagitatus, cum fame ac nuditate luctatus, alios crebros et assiduos casus et afflictiones perpeussus: quid opus est multis? quotidie moriens; sed tamen tot tantaque passus, non modo nullam verbum maledicum edidit, sed gaudebat his rebus et gloriabatur; atque alias, *Gaudeo*, inquit, *in passionibus meis (Col. 1. 24)*; alias: *Non solum autem, sed et gloriamur in tribulationibus (Rom. 5. 3)*. Si igitur ipse tanta perferens gaudebat et gloriabatur, quæ venia dabitur, quæ excusatio tibi, qui nec minimam illorum partem sustines, et tamen maledicis?

6. *Num afflictiones velent eleemosynam impertiri.* — Sed variis injuriis afficior, inquires, ac nisi maledicam, direptis bonis ad stipem erogandam nihil mihi sit reliquum. Hoc nihil est aliud, quam prætextus ac species quædam. Si enim hoc tibi dolet, certo scias paupertatem erogandæ stipi non impedimento esse. Etsi enim quam pauperrimus sis, non pauperior es tamen illa, quæ farinæ tantum pugillum habebat (3. Reg. 17. 12), et illa, quæ duos tantum obolos, quarum ultraque omni re familiari in egentes collata, magnam sui admirationem reliquit (Luc. 21. 2): nec tanta paupertas tantæ liberalitati impedimento fuit, sed duorum minorum stips adeo larga et gloriosa fuit, ut omnes divites obscuraret, eosque qui multos stateras conjecerant, divitiis mentis, et acritatis opibus superaret. Quare neque hic damnum passus es, sed lucrum habuisti potius, exigua pensione insigniores, quam qui multa contulerunt, coronas adeptus. Verum quoniam, licet hæc sexcenties dicamus, animæ corpus nimis amantes, sæcularibus negotiis libenter implicite, præsentium rerum voluptate captæ, non facile poterunt marcescentes flores relinquere (taliam enim sunt hujus vitæ gaudia), neque umbras missas facere: sed honestissimi quique tam illa quam ista mordicus retinent; miseriore vero et infeliciores illa quidem majori, hæc vero longe minori ex parte: age vero speciosis larvis a turpi ac deformi harum rerum facie detractis, meretricis mulieris fœditatem ostendamus. Talis enim est vita ad voluptates, divitiis, et potentiam attentata; turpis, deformis, multa fœditate referta, molesta, gravis, amaritudine plena. Hoc enim est, quod hæc vita captis omnem admittit veniam, quod ea et molestia et magna amaritudine referta, desideratur ab eis, et magnopere expetitur, infinitis malis plena, periculis, sanguine, præcipitiis, scopulis, cadibus, timoribus, terroribus, invidia, livore, insidiis, perpetua cura et sollicitudine, quæque nullum lucrum, nullum tantorum laborum fructum afferat, nisi poenam, ac supplicium, et æternos cruciatus. Ac licet ejusmodi sit¹, multis tamen beata videtur, et maxime appetenda, quæ mente captorum opinio est, non vera rei felicitas. Nam et pueruli dediti intentique sunt ludicris, negotia vero adultis viris digna ne percipere quidem possunt. Verum his quidem ob immaturam ætatem venia concedenda est; illi vero omni excusatione carent, in integra ætate puerilem animum gerentes, illisque demeriores.

¹ Hæc, ac licet ejusmodi sit, in tribus Nss. desunt.

De cupiditate divitiarum, et cur eæ sint expetendæ. — Dic enim mihi, quamobrem expetendæ sunt divitiæ? Nam hinc exordium est, quoniam sanitate, vita, populi commendatione, ac bona existimatione, patria, familiaribus, amicis, cognatis, præstabiliores videntur plerisque eorum, qui gravi hoc morbo correpti sunt. Ad ipsas deinde nubes ascendit hæc pyra; terramque et mare caminus iste occupavit. Et quidem qui exstinguat flammam, est nemo; qui vero accendant, sunt omnes, tam ipsi jam capti, quam nondum capti, ut capiantur. Singulos videre licet, viros ac feminas, servos ac liberos, divites et pauperes pro viribus onera portare, quæ flammæ huic die nocteque multum pabulum præbent; onera non lignorum, neque virgultorum (non enim flamma est ejusmodi), sed animarum et corporum, injustitiæ et iniquitatis. Hæc enim flamma natura ita comparata est, ut istis rebus accendatur. Nam et divites absurdæ huic cupiditati nusquam terminum constituunt, quamquam omnem terrarum orbem comparaverint; et pauperes conniuntur illos prævenire: ac rabies quædam incurabilis, furor effrenatus, morbus insanabilis omnium animos obtinet. Hic amor omnem amorem devictum et repulsum ejecit ex animo. Neque amicitia ratio habetur, neque cognationis¹; quid dico, amicitia et cognationis? non uxoris et liberorum, quo quid viris esse queat carius? sed omnia humi abjecta et conculcata sunt, ubi crudelis isthæc et inhumana captorum domina omnium animos occupavit. Etenim tamquam inhumana eorum domina, tamquam sævus tyrannus, barbara quædam immanis, tamquam meretrix publica et sumptuosa dedecorat, conficit, et sexcentis objicit periculis ac pœnis eos, qui illi servire in animum induxerunt; cumque sit terribilis, acerba, crudelis, sæva, vultu barbarico, quin potius ferino, et quam lupus ac leo truciore; mansueta tamen et expetenda, et melle dulcior esse videtur captivis ejus. Cum etiam gladios et arma quotidie contra eos cudad, ac barathra effodiat, ad præcipitia ducat et scopulos, et infinita supplicii retia texat, beatos eos tamen præstare censetur tum ab ipsis captis, tum a cupientibus capi. Atque ut in cloaca et cœno sus cum voluptate et deliciis volutatur, aut ut scarabæi in stercore continenter versantur: ita etiam avaritia capti istis animantibus sunt miseriores. Etenim major hæc est fœditas, et cœnum gravius olens: nam dum in hoc morbo versantur, magnum inde se voluptatis fructum reportare putant: quod non ad rei naturam, sed ad ægrotantem animum referendum est, eaque ex parte illis ratione destitutis sunt deteriores. Quemadmodum igitur in cœno ac stercore, non cœnum ac stercus in causa est, sed rationis penuria immergentium sese animantium: sic etiam de homine ratiocinare.

7. An expetendæ sint divitiæ ob voluptates; Utræ jucundiores mensæ, divitum an pauperum. — Equa ratione medebimur hunc in modum affectis? Si vo-

¹ In uno Ms. post, *cognationis*; in margine additur eadem manu, *tantam vim habere solet, ut hunc ineluctabilem affectum cohibeat.*

luerint nobis patefacere aures, animumque pandere, et amplecti quæ dicuntur. Nam animantes quidem rationis expertes ab impura volutatione transferre et abducere non possumus: rationis enim expertes sunt; at vero mansuetissimum hoc genus, intelligentia et ratione coonestatum, humanam, inquam, naturam, si velit, facile est valdeque expeditum, cœno et graveolentia, stercore et fœditate illa liberare. Quare enim, o homo, divitiæ tibi magnopere expetendæ videntur? Propter voluptatem omnino quæ e mensis hauritur? propter honorem et comitatum eorum, qui divitiarum causa te colunt? propter potestatem ulciscendi qui te offenderint, et ut omnibus sis terrori? Neque enim alias causas afferre poteris, quam voluptatem, adulationem, terrorem et ultionem: nam neque sapientiores, neque temperantiores, neque mitiores, neque prudentiores omnino divitiæ efficere solent; non benignum, non humanum, non iræ potentem, non ventri imperantem, non voluptatibus superiorem; non moderationem docent, non humilitatem, non aliquam aliam virtutis partem in animum inducunt et inserunt. Neque dicere poteris, ob quidnam ex istis earum adeo studiosus sis et cupidus. Nam non modo non norunt plantare aut serere quidquam bonorum, sed etiam si recondita inveniunt, vastant, impediunt, et ut emarcescant efficiunt: quædam enim evellunt, iisque contraria inducunt, luxum immoderatum, furorem intempestivum, iram injustam, arrogantiam superbiam, amentiam. Verum de his non dicam: qui enim hoc morbo correpti sunt, non sustinerent audire de virtute et vitio, si accusarentur simul et convincerentur, cum in voluptate toti sint, ideoque ejus facti servi. Age igitur missa interim de his disputatione, quæ reliqua sunt in medium adferamus, ac videamus, num quam divitiæ voluptatem habeant, num quem honorem; omnia enim contraria video. Ac si vultis, primum in mensas divitum et pauperum inquiramus, rogemusque vescentes quinam maxime pura et liquida perfruantur voluptate? qui ad dimensum diem super toros accumbunt, cœnas cum prandiis copulant, ventrem dirumpunt, sensus depravant, immodico eduliorum onere navigium demergunt, sentinam inexhaustam et exundantem reddunt, et tamquam in corporis naufragio navem undis obruant, pedicas, manicas, et linguæ vincula neclunt, totumque corpus suum vincunt vinculo ebrietatis et luxu graviore quam ferrea catena, ac nec sincerum et purum capiunt somnum, neque ab horribilibus insomniis liberi sunt, furentibusque miserioribus, voluntarium quemdam dæmonem in animum inducunt, risui spectantium famulorum expositi, imo vero etiam luctui et lacrymis meliorum inter eos; neminem noverunt eorum, qui adsunt, neque dicere quid, neque audire possunt, sed inter gestantium manus a toris ad leculum feruntur? an vero sobrii, vigilantes, quique modum necessitate definiunt, secundis ventis navigant, ac pro maximo oblectamento tam in cibis quam in potu famem et si-

Διὰ τί γὰρ ζηλωτὸν ὁ πλοῦτος, εἰπέ μοι; Καὶ γὰρ ἀπαγκαλιὸν ἐντεῦθεν προομιμιάσασθαι, ἐπειδὴ ὑγείας καὶ ζωῆς καὶ τῆς παρὰ τῶν πολλῶν εὐφροσύνης, καὶ χρηστῆς ὑπολήψεως, καὶ πατριδῶς, καὶ οἰκείων, καὶ φίλων, καὶ συγγενῶν, καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων τῶν τὸ χαλεπὸν τοῦτο νόσημα νενοσηκότων τιμιώτερον τοῖς πολλοῖς ἔδοξεν εἶναι. Καὶ πρὸς αὐτὰς ἀνέθη λοιπὸν τὰς νεφέλας ἡ πυρὰ· καὶ γῆν καὶ θάλατταν ἡ κάμινος αὕτη καταθάβε. Καὶ ὁ μὲν σβεννύων τὴν φλόγα ταύτην οὐδεὶς· οἱ δὲ ἀνακαίοντες, ἀπαντες, αὐτοὶ τε οἱ ἀλόγους ἤδη, οἱ τε μηδέπω ἀλόγους, ἵνα ἀλώσι. Καὶ ἕκαστον ἴδοι τις ἄν, καὶ ἀνδρὰ καὶ γυναῖκα, καὶ οἰκέτην καὶ ἐλευθέρον, καὶ πλούσιον καὶ πένητα, κατὰ δύναμιν τὴν ἑαυτοῦ φορτία βαστάζοντα, τὰ τῆ φλογὶ ταύτῃ δι' ἡμέρας τε καὶ νυκτὸς πολλὴν παρέχοντα τὴν τροφήν· φορτία οὐ ξύλων, οὐδὲ φρυγάνων (οὐ γὰρ τοιαύτη ἡ φλόξ), ἀλλὰ ψυχῶν καὶ σωμάτων, ἀδικίας καὶ παρανομίας. Ἀπὸ γὰρ τούτων ἀνάπτεσθαι πέφυκεν αὕτη τῆς φλογὸς ἡ φύσις. Οἷ τε γὰρ πλουτοῦντες οὐδαμοῦ τῆς ἀτόπου ταύτης Ἰστανταὶ ἐπιθυμίας, κὰν ἄπασαν περιβάλλωνται τὴν οἰκουμένην· οἱ τε πένητες ἐπιγίνονται φθάσαι ἐκείνους, καὶ λύσσα τις ἀνίατος καὶ μανία ἀκάθεκτος, καὶ νόσος ἀδιόρθωτος τὰς πάντων κατέχει ψυχὰς. Καὶ πάντα ἔρωτα οὗτος νικῆσας ὁ ἔρωσ καὶ παρωσάμενος ἐξέβαλε τῆς ψυχῆς. Καὶ οὕτως φιλίας λόγος, οὕτως συγγενείας· καὶ τί λέγω φιλίας καὶ συγγενείας; οὐ γυναϊκῶς καὶ παίδων, οὐ τί γένοιτο· ἂν ἀνδράσι ποθεινότερον; ἀλλὰ πάντα χαμαὶ ἔρριπται καὶ καταπεπάτηται, τῆς ὥμης ταύτης καὶ ἀπανθρώπου δεσποίνης τῶν ἀλόγων τὰς ἀπάντων καταλαβούσης ψυχῆς. Καὶ γὰρ ὡς δεσποῖνα τούτων ἀπάνθρωπος, καὶ ὡς τύραννος ἀπηγῆς, καὶ ὡς βάρβαρος ὥμη, καὶ ὡς πόρνη κἀνήματος καὶ πολυτελῆς, κατὰσχύνει καὶ κατατείνει, καὶ μυρίους κολάζει κινδύνους τε καὶ τιμωρίας τοὺς ἐιομένους δουλεύειν αὐτῇ· καὶ φοβερά τις οὕσα καὶ ἀμελιχτος, ἀγρία τε καὶ ἀπηγῆς, καὶ πρόσωπον ἔχουσα βερβαρικῶν, μάλλον δὲ θηριώδεις, καὶ λύκου καὶ λέοντος ἀγριώτερον, προσηγῆς τις εἶναι δοκεῖ, καὶ ποθεινὴ καὶ μέλιτος γλυκυτέρα τοῖς αἰχμαλωτισθεῖσιν ὑπ' αὐτῆς. Καὶ ξίφη καὶ ὄπλα καθ' ἑκάστην κατ' αὐτῶν χαλκεύουσα τὴν ἡμέραν, καὶ βάραθρα ἀνορύττουσα, καὶ ἐπὶ κρηνοῦς [452] ἄγουσα καὶ σκοπέλους, καὶ μυρία αὐτοῖς πλέκουσα κλάσεως δίκτυα, ζηλωτοῦς αὐτοῦς νομίζεται ποιεῖν τὰς τε ἐαλωκόσιν αὐτοῖς, τοῖς τε ἐπιθυμοῦσιν ἀλῶναι. Καὶ καθάπερ ὅς ἐν ἀμάρα καὶ βορδῶρι ἐγκαλινδομένη ἴζεται καὶ τρυφᾷ, καὶ κάρθρα κόπρον συνεχῶς ἀνελλίπντες· οὕτω δὴ καὶ οἱ τῆ φιλαργυρία ἀλόγους τῶν ζῶων πύτων εἰσιν ἀθλιώτεροι. Καὶ γὰρ μεζῶν ἡ ἐνταῦθα βέλυσμα, καὶ ὁ βόρβορος δυσωδέστερος· ἐνδιατριβόντες γὰρ τῷ πάθει, πολλὴν νομίζουσιν ἡδονὴν ἐντεῦθεν καρπύσθαι· ὅπερ οὐ τῆς φύσεως τοῦ πράγματός ἐστιν, ἀλλὰ τῆς τὴν τοιαύτην ἀλογίαν νοσοῦσης διανοίας. Τοῦτο δὲ τῆς ἀλογίας ἐκείνων χειρὸν. Ὅσπερ οὖν ἐπὶ τοῦ βορδῶρι καὶ τῆς κόπρου, οὐ τοῦ βορδῶρι καὶ τῆς κόπρου τὸ αἴτιον, ἀλλὰ τῆς ἀλογίας τῶν ἐμπεπτωκότων ὡν· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων λογίζου.

Γ. Καὶ πῶς ἂν ἰσαίμεθα τοὺς οὕτω διακειμένους; Εἰ βούληθεῖσαν ἡμῖν ἀνοίξει τὰς ἀκοὰς, καὶ ἀπλώσει τὴν ἰσότην, καὶ δέξασθαι τὰ λεγόμενα. Τὰ μὲν γὰρ ἄλογα

* In uno ms. post συγγενείας in margine additur eadem manu ἵσχυσε ἐπισχέειν τὴν ἀκαθεκτον ταύτην ὁμήν. Καὶ τί.

μεταθεῖναι τῆς ἀκαθάρτου διατριβῆς καὶ ἀπαγαγεῖν οὐκ ἐνι· λογισμοῦ γὰρ ἐστὶν ἔρημα· τὸ δὲ ἡμερώτατον τοῦτο γένος, καὶ λογισμῶ καὶ λόγῳ τετιμημένον, τὴν ἀνθρωπιαν λέγω φύσιν, εἰ βουληθεῖη, βῆδιόν τε καὶ σφόδρα εὐχολον καὶ τοῦ βορδῶρι καὶ τῆς δυσωδίας, καὶ τῆς κόπρου καὶ τῆς βδελυγμίας ἀπαλλάξει ἐκείνης. Διὰ τί γὰρ ὁ πλοῦτος, ἀνθρώπε, περισπούδατος εἶναι σοὶ δοκεῖ; Διὰ τὴν ἡδονὴν πάντως τὴν ἀπὸ τῶν τραπέζων; διὰ τὴν τιμὴν, καὶ τὴν δορυφορίαν τὴν ἀπὸ τῶν διὰ τοῦτον θεραπευόντων; διὰ τὸ δύνασθαι τοὺς λυποῦντας ἀμύνασθαι, καὶ πᾶσιν εἶναι φοβερόν; Οὐδὲ γὰρ ἂν ἐτέρας αἰτίας ἔχοις εἰπεῖν, ἀλλ' ἢ ἡδονὴν, καὶ κολακείαν, καὶ φόβον, καὶ τιμωρίαν· οὕτε γὰρ σοφώτερον, οὕτε σωφρονέστερον, οὕτε ἐπιεικέστερον, οὕτε συνετώτερον πάντως ὁ πλοῦτος ποιεῖν εἴωθεν, οὐ χρηστὸν, οὐ φιλόανθρωπον, οὐκ ὀργῆς κρείττοντα, οὐ γαστρὸς ἀμείνω, οὐκ ἡδονῶν ἀνώτερον· οὐ μετριάζειν παιδεύει, οὐ συνεστάλαξαι διδάσκει, οὐκ ἄλλο τι μέρους τῆς ἀρετῆς εἰς τὴν ψυχὴν εἰσάγει καὶ καταφυτεύει. Οὐδ' ἂν ἔχοις εἰπεῖν διὰ τί τούτων περισπούδατός ἐστί σοι καὶ ποθεινός οὗτος. Οὐ γὰρ δὴ μόνον οὐδὲν οἶδε φυτεύειν ἢ γεωργεῖν τῶν ἀγαθῶν, ἀλλὰ κὰν ἀποκείμενα εὐρη, λυμάνεται καὶ κωλύει καὶ καταμαραίνει· ἔνια δὲ καὶ ἀνασπᾷ, καὶ τὰ ἐναντία τούτων ἐπισάγει, ἀκολασίαν ἔμμετρον, θυμὸν ἀκαιρον, ὀργὴν ἀδικον, ἀπόνοιαν, ὑπερηφανίαν, ἀνοιαν. Ἀλλὰ μὴ εἶπω περὶ τούτων· οἱ γὰρ τῆ νόσῳ ταύτῃ ἐαλωκότες οὐκ ἂν ἀνάσχοντο περὶ ἀρετῆς καὶ κακίας ἀκούοντες, τῆς ἡδονῆς ὄντες ὄλοι, καὶ διὰ τοῦτο αὐτῆς γινόμενοι δούλοι, κατηγορουμένων αὐτῶν ὁμοῦ καὶ ἐλεγχομένων ἰδεῖν^b. Φέρε οὖν τέως τὸν περὶ τούτων λόγον ἀφέντες, τὰ λοιπὰ εἰς μέσον ἀγάγων μετὰ, καὶ ἴδωμεν, εἴ τινα ἡδονὴν ὁ πλοῦτος ἔχει, εἴ τινα τιμὴν· τούναντιον γὰρ ἄπαν ὁρῶ. Καὶ εἰ βούλεσθε, πρῶτον τὰς τραπέζας τῶν πλουτοῦντων καὶ πενομένων ἐξετάζωμεν, καὶ ἐρώμεθα [453] τοὺς ἐστιωμένους, τίνες μάλιστα εἰσιν οἱ καθαρὰν καὶ γνησίαν καρπούμενοι ἡδονὴν; οἱ πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν ἐπὶ τῶν στιβάδων κατακείμενοι, καὶ τὰ δεῖπνα τοῖς ἀρίστοις συνάπτοντες, καὶ τὴν γαστέρα διαβρῆγγύντες, καὶ τὰς αἰσθήσεις πηροῦντες, καὶ τῷ ὑπερόγκῳ τῶν ἐδεσμάτων φορτίῳ τὸ πλοῖον καταποντίζοντες, καὶ ὑπέρανθλον ποιοῦντες τὴν ναῦν, καὶ καθάπερ ἐν ναυαγίῳ τῷ τοῦ σώματος κατακλύζοντες αὐτὴν, καὶ πέδας, καὶ χειροπέδας, καὶ γλωσσοπέδας ἐπινοοῦντες, καὶ ἄπαν αὐτῶν καταδεσμοῦντες τὸ σῶμα ἀλύσειως σιδηρᾶς χαλεπωτέρῳ δεσμῷ τῷ τῆς μέθης καὶ τῆς τρυφῆς, καὶ μήτε ὑπνον αἰρούμενοι γνήσιον, εἰλικρινῆ, μήτε ὄνειράτων ἀππλλαγμένον φοβερῶν, τῶν τε μαινομένων ὄντες ἀθλιώτεροι, καὶ ἀθαίρετόν τινα δαίμων ἐπισάγοντες τῆ ψυχῆ, καὶ γέλωσ προκειμένοι τῷ θεάτρῳ τῶν οἰκετῶν, μάλλον δὲ καὶ τραγηδία καὶ δακρύων ὑπόθεσις τοῖς ἐπιεικεστέροις αὐτῶν, καὶ μηδένα εἰδότες τῶν παρόντων, μήτε εἰπεῖν τι καὶ ἀκοῦσαι δυνάμενοι, ἀλλὰ φοράδην ἀπὸ τῶν στιβάδων ἐπὶ τὴν κλίνην ἀγόμενοι, ἢ οἱ νήφοντες καὶ οἱ ἐργηγορότες, καὶ τῆ χρεῖζ τὸ μέτρον ὀρίζοντες, καὶ ἐξ οὐρίας πλέοντες, καὶ μέγιστον ἡδυσμα τὸ πεινῆν καὶ διψῆν ἔχοντες ἐπὶ τε τῶν

^b Cod. et C. Savil. omittunt ἰδεῖν.

σιτιών, ἐπὶ τε τῶν ποτῶν; Οὐδὲν γὰρ οὕτω καὶ ἡδονῆν καὶ ὕγιαν ἐργάζεται, ὡς τὸ πεινῶντα καὶ διψῶντα οὕτω τῶν προκειμένων ἄπτεσθαι, καὶ κόρον εἰδέναι τὴν χρεῖαν μόνην, καὶ μὴ ὑπερβαίνειν ταύτης τὰ σκάμματα, μηδὲ μείζον τῆς δυνάμεως ἐπιτιθέναι τὸ ἄχθος τῷ σώματι.

η'. Εἰ δὲ ἀπιστεῖς μου τῷ λόγῳ, κατάμαθε τὰ ἐκατέρων σώματα, καὶ τὴν ἐκάστου ψυχὴν. Οὐχὶ τὰ μὲν τῶν οὕτω δαιτωμένων συμμέτρως (μὴ γὰρ μοι τὸ σπανιάκις συμβαῖνον εἴπης, καὶ εἰ τινες ἀσθενεῖς εἰεν ἐκ περιστάσεως ἑτέρας τινός, ἀλλ' ἀπὸ τῶν αἰεὶ καὶ συνεχῶς συμβαινόντων τὰς ψήφους λάμβανε), οὐχὶ τῶν μὲν συμμέτρως ἐστιωμένων εὐρωσα τὰ σώματα, καὶ τετρανωμέναι αἱ αἰσθήσεις, τὴν οἰκείαν χρεῖαν πληροῦσαι μετὰ πολλῆς τῆς εὐκολίας; ἐκείνων δὲ πλάδαρὰ καὶ παντός κηροῦ μαλακώτερα, καὶ ἐσμῶ νοσημάτων πολιορκούμενα; Καὶ γὰρ καὶ ποδάγραι ταχέως αὐτοῖς ἐφίπτανται, καὶ τρέμος ἀκαιρος, καὶ γῆρας ἄωρον, καὶ κεφαλαλγίαι, καὶ διατάσεις, καὶ στομάχων πηρώσεις, καὶ ὀρέξεως ἀναίρεσις, καὶ διηνεκῶν δέοντα λατῶν. καὶ συνεχῶν τῶν φαρμάκων, καὶ καθημερινῆς τῆς θεραπείας. Ταῦτα οὖν ἡδονῆς; εἰπέ μοι. Καὶ τίς ἂν εἴποι τῶν εἰδόντων ὅτι ποτε ἔστιν ἡδονή; Ἡδονὴ γὰρ γίνεται τότε, ὅταν ἐπιθυμίας ἡγουμένης ἀπόλαυσις ἔπηται: ἂν δὲ ἀπόλαυσις μὲν ἦ, ἐπιθυμία δὲ μηδαμοῦ φαίνεται, τὰ τῆς ἡδονῆς οἴχεται καὶ ἠφάνισται. Διὰ τοι τοῦτο καὶ οἱ νοσοῦντες καίτοι σιτιῶν περισπούδαστων αὐτοῖς προκειμένων, ναυτιῶντες, καὶ ἐνοχλεῖσθαι δοκοῦντες, οὕτως αὐτῶν ἀπογεύονται: ἐπειδὴ ἐπιθυμία οὐκ ἔστιν, ἢ τὴν ἀπόλαυσιν ἡδίστην ποιῶσα. Οὕτε γὰρ ἡ τῶν σιτιῶν φύσις, οὕτε ἡ τῶν ποτῶν, ἀλλ' ἡ τῶν ἐστιωμένων ὀρεξις τὴν ἐπιθυμίαν τικτεῖν εἴωθε, καὶ τὴν ἡδονὴν ἐργάζεσθαι πέφυκε. Διὰ τοῦτο καὶ τις σοφὸς ἀνὴρ, τὰ περὶ τῆς ἡδονῆς ἀκριβῶς εἰδὼς, καὶ φιλοσοφεῖν περὶ τούτων ἐπιστάμενος ^b, ἔλεγε: Ψυχὴ ἐμπεπλησμένη [454] κηρίως ἐμπαίξει· δεικνύς ὅτι οὐκ ἔν τῇ φύσει τῆς τραπέζης, ἀλλ' ἐν τῇ διαθέσει τῶν ἐστιωμένων τὰ τῆς ἡδονῆς ἔστηκε. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ προφήτης τὰ ἐν Αἰγύπτῳ θαύματα καὶ τὰ ἐν τῇ ἐρήμῳ καταλέγων, μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τοῦτο εἶρηκεν, ὅτι Ἐκ πέτρας μέλι ἐχόρτασεν αὐτούς. Καίτοι γε οὐδαμοῦ μέλι φαίνεται πέτρα αὐτοῖς ἀναδύσασα· τί οὖν ἔστι τὸ εἰρημένον; Ἐπειδὴ πολλῶν κατεργασμένοι τῷ καμᾶτῳ καὶ τῇ ὀδοπορίᾳ, καὶ σφοδρῶς κατεχόμενοι τῷ δίψῃ ψυχροῖς τοῖς νόμισι προσέτιπτον, ἀντὶ ἡδύσματος μεγάλου τὸ διψῆν ἔχοντες, τὴν ἡδονὴν τῶν ναμάτων ἐκείνων παραστήσαι βουλόμενος, μέλι τὸ ὕδωρ ἐκάλεσεν, οὐχ ὡς τῆς φύσεως εἰς μέλι μεταβληθείσης, ἀλλ' ὡς τῆς ἡδονῆς τοῦ ὕδατος ἀμιλλωμένης ἐκείνη τῇ γλυκύτητι, διὰ τὸ διψῶντας τότε προσπεσεῖν τοὺς ἀπολελαυκότας αὐτοῦ. Ὅταν τοῖνυν ταῦτα τοῦτον ἔχη τὸν τρόπον, καὶ μὴ δειξὸν ἐπιτέλειν δύνηται, κἄν σφοδρὰ ἀναίσθητος ἦ· οὐκ εὐδῆλον ὅτι παρὰ ταῖς τῶν πενήτων τραπέζαις ἢ καθαρὰ καὶ εἰλικρινῆς καὶ σφοδρὰ ἡδονή; ἐν δὲ ταῖς τῶν πλουσίων ἀηδία, καὶ βδελυγμία, καὶ μολυσμός; καὶ καθὼς εἶπεν ὁ σοφὸς ἐκεῖνος ἀνὴρ, Καὶ τὰ ἡδέα πυρροχλεῖν δοκεῖ.

θ'. Ἀλλὰ τιμᾶσθαι παρασκευάζει τοὺς ἔχοντα β' πλοῦτος, φησί, καὶ ἔχθρους ἀμύνασθαι μετ' εὐκολίας. Διὰ τοῦτο οὖν, εἰπέ μοι, ποθεῖνός ὑμῖν καὶ περιμάχητος εἶναι δοκεῖ, ὅτι τὰ χαλεπώτατα ἐν ἡμῖν τρέφει πάθη, ὀργὴν

τε εἰς ἔργον ἐξάγειν, καὶ τῆς δοξομανίας τὰς πομπύλας εἰς μείζονα ὄγκον ἐπαίρων, καὶ πρὸς ἀπόνοιαν ἀλείφειν τε καὶ διεγείρων; Διὰ ταῦτα μὲν οὖν μάλιστα ἀμυσταστροπεῖ φεύγειν αὐτὸν χρὴ, ὅτι θηρία τινὰ ἄγρια καὶ χαλεπὰ εἰς τὴν διάνοιαν εἰσοικίζει τὴν ἡμετέραν, τῆς μὲν ὄντως τιμῆς τῆς παρὰ πάντων ἀποστερῶν, τὴν δὲ ἐναντίαν ἐκείνης, τοῖς ἐκείνης χρώμασιν ἀναχροννύς, καὶ οὕτω προσάγων τοῖς ἡπατημένοις, καὶ πείθων ταύτην ἐκείνην εἶναι νομίζειν, οὐκ οὖσαν τῇ φύσει, ἀλλὰ τῇ βίβει δοκοῦσαν εἶναι. Καθάπερ γὰρ τὰ κάλλη τῶν ἑταιριζομένων γυναικῶν ἐπιτρέμμασι καὶ ὑπογραφαῖς συγκαίμενα, κάλλους μὲν ἀπεστέρηται, τὴν δὲ αἰσχρὰν βίβιν καὶ δυσειδῆ καλὴν τε καὶ εὐεῖδῃ εἶναι ποιεῖ παρά τοις ὕπ' αὐτῆς ἡπατημένοις, οὐκ οὖσαν καλὴν· οὕτω δὴ καὶ ὁ πλοῦτος τὴν κολακίαν βιαζόμενος τιμὴν δεικνύει ποιεῖ. Μὴ γὰρ μοι τὰς ἐν τῷ φανερῷ διὰ φόβον καὶ θωπεῖαν γινόμενας εὐφημίας ἴδῃ· αὐταὶ γὰρ εἰσι τὰ χρώματα καὶ αἱ ὑπογραφαί· ἀλλὰ τὸ ἐκάστου συνειδὸς τῶν τὰ τοιαῦτά σε κολακεύοντων ἀνάπτυσον, καὶ βίβει μυρίους ἔνδον καταδοῦντάς σου κατηγόρους, καὶ τῶν μάλιστα ἐχθρῶν καὶ πολεμίων μᾶλλον ἀποστρεφομένους καὶ μισοῦντας. Καὶ εἰ ποτε τὸ ἐκ τοῦ φόβου τούτου συγκαίμενον προσωπεῖον μεταβολὴ πραγμάτων ἐπελοῦσε ἀφανίσαι τε καὶ διελέγξει, καθάπερ τὰς βίβεις ἐκείνας ἤλιος θερμότεραν ἀκτίνα ἀφελὺς, τότε βίβει καλῶς ὅτι παρὰ πάντα τὸν ἔμπροσθεν χρόνον ἐν ἐσχάτῃ μὲν ἦς ἀτιμία παρὰ τοῖς θεραπεύουσι, τιμῆς δὲ ἐνόμιζες ἀπολαύειν ὑπὸ τῶν μάλιστα μισοῦντων σε, καὶ μυρίαί σε κατὰ διάνοιαν πλυνόντων λοιδορίας, [455] καὶ ἐν ἐσχάταις σε συμφοραῖς ἐπιθυμούντων ἰδεῖν. Τιμὴν γὰρ οὐδὲν οὕτως εἴωθε ποιεῖν, ὡς ἀρετὴ, τιμὴν οὐ κατηναγκασμένην, τιμὴν οὐ πεπλασμένην, οὐδὲ προσωπεῖον τινὶ φανακισμοῦ κεκρυμμένην, ἀλλὰ ἀληθῆ καὶ γνησίαν, καὶ οὐδεμίαν καιρῶν δυσκολίαν ἐλεγχόμενην.

ι'. Ἄλλ' ἀμύνασθαι βούλει τοὺς λελυπηκότας; Κεῖ δὲ αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο μάλιστα, καθάπερ ἔφθην εἰπών, φευκτὸς ὁ πλοῦτος. Κατὰ γὰρ σαυτοῦ τὸ ἔξιφο; ὠθεῖν σε παρασκευάζει, καὶ βαρύτερα; τὰς ἐν τῷ μέλλοντι σοι καθίστησιν εὐδύνας, καὶ ἀφορήτους ποιεῖ τὰς τιμωρίας. Τοσοῦτον γὰρ κακὸν τὸ ἀμύνασθαι, ὅτι καὶ Θεοῦ φιλοφροσῶν ἀνεκαλέσατο, καὶ δοθεῖσαι ἦδη ἀμαρτημάτων ἀπειρῶν συγχώρησιν ἠκύρωσεν. Ὁ γὰρ μυρίων λαθῶν ταλάντων τὴν ἀφεισιν, καὶ ἀπὸ ψιλῆς παρακλήσεως τοσαύτης ἀπολαύσας δωρεᾶς, ἐπειδὴ ἑκατὸν δηναρῶν ἀπαίτησιν ἐποιεῖτο παρὰ τοῦ συνδούλου, τοῦτ' ἔστιν, ἐπειδὴ τῶν εἰς αὐτὸν πλημμελημάτων ἀπῆτει δίκας, ἐν τῇ περὶ τὸν ὁμόδουλον σφοδρότητι καθ' ἑαυτοῦ τὴν καταδίκην ἐξήγηκε· καὶ δι' ἕτερον μὲν οὐδὲν, διὰ τοῦτο δὲ μόνον καὶ τοῖς βασιανισταῖς παρεδίδωτο, καὶ ἐστρεβλοῦτο, καὶ τὰ μύρια τάλαντα ἀπαίτεῖσθαι ἐκελεύετο· καὶ συγγνώμης οὐδεμιᾶς, οὐδὲ ἀπολογίας ἀπῆλαυεν, ἀλλὰ τὰ ἀνηκεστα ἔπασχε. κελυσοθεὶς ἅπαν καταθεῖναι τὸ χρέος, ὃ προλαβοῦσα ἡ τοῦ Θεοῦ φιλοφροσῶν συνεχώρησε. Διὰ τοῦτο οὖν, εἰπέ μοι, ὁ πλοῦτός σοι περισπούδαστος, ὅτι σε εἰς τοιαύτην ἀμαρτίαν μετ' εὐκολίας ἐξάγει; Καὶ μὴν διὰ τοῦτο αὐτὸν ὡς ἐχθρὸν καὶ πολέμιον καὶ μυρίων γέμοντα φόνων ἀποστρέφεισθαι δεῖ. Ἄλλ' ἡ πενία, φησί,

^a Sic recte Savil. Monif. ἔπειτα. Edit.

^b Sic tres mss. Savil. autem et Mor. φιλοσοφεῖν ταῦτα ἐπιστ

^c Morel. et duo mss. ὑπογραφαί. Savil. et unus ἐπιγραφαί.

tim habent? Nihil enim ita et ad voluptatem et ad sanitatem facit, ut esurientem ac sitientem, ita demum quæ apponuntur capessere, et solam necessitatem pro satietate ducere, neque ejus limites transilire, neque corpori majus quam ferre possit, onus imponere.

8. Quod si orationi meæ non habes fidem, consule utrorumque corpora, et singulorum animam. Nonne ita moderate viventium (ne enim mihi quod raro contingit, dicas, et si qui ex alia quadam circumstantia ægri sunt, sed ex iis, quæ semper et continenter eveniunt, fer sententiam), nonne, inquam, moderate vescentium corpora bene firma sunt, ac sensus integri, quique magna cum facilitate vicem suam impleant? illorum vero nimio humore vitata omni cera molliora, et agmine morborum obsessa? Nam et podagræ celeriter invadunt, et tremor importunus, et senectus immatura, et capitis dolores, distensiones et stomachorum depravationes, appetitus amissio; perpetuis indigent medicis, continuis medicamentis et curatione quotidiana. Hæcine voluptuosa sunt? dic mihi. Ecquis sciens quid tandem sit voluptas, dicet esse? Voluptas enim percipitur, cum præeunte cupiditate fructus sequitur: quod si fructus quidem exstet, cupiditas vero nusquam appareat, voluptas evanescit et extincta est. Quapropter etiam ægri, quamquam suavissimi apponuntur cibi, cum nausea tamen degustant, sibi que molestiam exhiberi opinantur: quoniam abest cupiditas, quæ fructum jucundissimum reddit. Neque enim ciborum natura, neque potus, sed vescentium appetitus cupiditatem parere solet, et ut voluptatem afferat a natura comparatus est. Idcirco sapiens quidam vir, qui voluptatem accurate cognitam habuit, atque de his philosophari poterat, dicebat: *Anima saturata fuis illudit* (Prov. 27. 7); ut ostenderet non in natura cibi, sed in vescentium affectione voluptatem consistere. Quam ob causam etiam propheta, cum miracula in Ægypto et in solitudine edita recenseret, inter alia hoc quoque dixit: *De petra melle saturavit eos* (Psal. 80. 17). Atqui nusquam apparet petram eis mel fuisse: quid ergo est quod dixit? Quandoquidem multo confecti labore et itinere, vehementique conflictati siti, in frigidam aquam inciderunt, et pro magna oblectatione habuerunt bibere, ut voluptatem aquarum illarum repræsentaret, aquam vocavit mel, non quod ejus natura in mel commutata fuisset, sed quod voluptas aquæ certaret cum illa dulcedine, quia siti-bundi in eam incidissent qui biberunt. Quæ cum ita sint, nemoque contradicere possit, etiamsi valde sit stupidus: annon clarum est, puram, liquidam et genuinam voluptatem esse in mensis pauperum? in mensis autem divitum, molestiam, fastidium, spurcitiem? atque ut sapiens ille vir dixit, *Etiam dulcia molestiam præbere videntur* (Prov. 27. 7).

9. Num concilient honorem divitiarum et ad ultionem juvent; honorem sola virtus conciliat. — At divitiarum, dicet qui-piam, faciunt ut possessores earum honorentur, atque inimicos ulcisci facile possint. Propterea igitur, dic mihi, expetendæ et omnibus opibus ac viribus

comparandæ vobis videntur divitiarum, quod gravissimas nutriant in nobis ægritudines, dum iram ad effectum perducunt, insanam gloriæ amorem quasi quasdam bullas in majorem tumorem efferunt, ad superbiam excitant et extimulant? Has ergo maxime ob causas ea non retroversa facie fugiendæ sunt, quod feroces quasdam ac sævas bestias in animum nostrum introducunt, ac vera quidem, et quæ apud universos conciliari solet, gloria nos fraudant, eique contrariam coloribus illius fucata deceptis offerunt, ac suadent ut hanc illam esse existimemus, cum ex natura sua non sit, sed specie tenuis esse videatur. Ut enim pulchritudo meretricum fucis et pigmentis comparata, pulchritudine destituta, turpem ac deformem faciem pulchram et formosam esse facit illis, qui ea decipiuntur, cum pulchra non sit: ita etiam divitiarum faciunt, cum adulationem volunt honorem videri. Ne enim apertas et ex metu blanditiisque profectas laudes intuearis, hæc enim sunt colores et pigmenta; sed eorum, qui ita tibi adulantur, uniuscujusque conscientiam aperi, et videbis intus infinitos accusatores, qui contra te vociferentur, teque magis aversentur et oderint, quam inimicissimi et infestissimi quique. Ac si quando indutam isto metu larvam superveniens mutatio rerum sustulerit ac deleverit quemadmodum vultus illos sol missis radiis calidioribus, tum sic clare videbis te omni superiori tempore in maximo fuisse contemptu apud eos qui te colebant, tibi que visum esse honore affici ab iis qui te maxime oderant, infinitisque apud animum conviciis proscindebant, et in extremis calamitatibus videre cupiebant. Honorem enim nihil ita conciliare solet, ut virtus, honorem non coactum, honorem non fictum, neque larva aliqua fallaciæ tectum, sed verum et genuinum, quique nulla temporum difficultate refutetur.

10. An efficiant divitiarum ut hostes ulciscamur; exemplo Lazari paupertatem vindicat. — At ulcisci vis eos qui te offenderunt? Hanc ipsam ob causam maxime, quemadmodum ante dixi, fugiendæ sunt divitiarum. Efficiunt enim, ut ense in te ipsum adigas, et graviores in futuro rationes tibi reddunt, et intolerabiles pœnas parant. Tantum namque malum est ultio, ut etiam Dei benignitatem revocaverit, et jam datam infinitorum peccatorum veniam fecerit irritam. Nam qui decies mille talentorum condonationem adeptus, sola que obstatione tantam gratiam consequutus fuerat, cum centum denarios exigeret a conservo, hoc est, cum delictorum adversus se admissorum pœnas resposceret, sævitia erga conservum suum seipsum damnavit (Matth. 18); neque vero ullam aliam nisi hanc ob rem tortoribus traditus, et cruciatus, et decies mille talenta reddere jussus est: nullum veniæ aut excusationis locum invenit, sed acerbissimum supplicium perpessus est, jussus totum solvere debitum, quod præveniens Dei benignitas condonaverat. Propterea igitur divitiarum adeo cupidus es, quod te facile ad ejusmodi peccatum perducunt? Atqui ob id eæ tamquam inimicæ et hostes, atque infinitis refertæ cælibus, aversandæ sunt. At paupertas, inquit,

molestias creat, ac sæpe etiam facit, ut maledica in Deum verba effutias, ac illiberalia negotia suscipias. Non paupertas, sed pusillanimitas: nam et Lazarus pauper erat, et admodum quidem pauper (Luc. 16. 20); paupertati accedebat adversa valetudo omni paupertate acerbior, quæ paupertatem quoque reddebatur graviorem; adversæ valetudini solitudo et penuria eorum, qui ministrarent, quæ cum paupertatem, tum adversam valetudinem faciebat acerbiozem. Horum namque singula per se quoque molesta sunt; cum vero neque qui ministrarent, adsunt, major sit calamitas, sævior flamma, dolor acerbior, tempestas atrocior, fluctus vehementiores, caminus ardentior. Quod si quis accurate circumspiciat, aliud etiam his quartum accedebat, nempe divitis in vicinia habitantis licentia et luxus. Sin aliud etiam quintum vis invenire, flammæ illius fomitem, id quoque in eo perspicue videbis. Non enim dumtaxat genio indulgebat dives ille, verum etiam etsi iterum, tertium, imo vero sæpius in die eum videbat: juxta ingressum namque jacebat, spectaculum dirum miserabilis tragœdiæ¹, et qui aspectu solo vel lapideum pectus poterat emollire: tamen neque hoc inhumanum illum ad eam paupertatem levandam permovit: sed ille sybariticam apponebat mensam, crateras habebat plenas, merum large diffundendum, nitidos coquorum exercitus, parasitos et adulatores prima luce, et choros canentium, vina infundentium, risus moventium: omne genus helluationis excogitabat, inebriabatur, ingurgitabatur, in luxu vestium, mensæ aliarumque plurium rerum perpetuo vivebat. Istum vero, quem gravi fame, morbo acerbissimo, obsidione tot ulcerum, solitudine, et malis inde consequentibus in dies singulos premi videbat, ne in animum quidem aliquando admisit: parasiti et adulatores nimis epulis pene disrumpebantur; at iste pauper, et adeo pauper, tot malis cinctus, nec micæ ex illa mensa obtinuit, etsi valde cupidus: neque horum quidquam eum læsit, non verbum protulit asperum², non vocem edidit blasphemam: sed ut aurum vehementer incendio magis purgatum splendet, sic etiam ille afflictionibus istis vexatus, omnibus fuit superior tam plagis, quam, quæ multis nascuntur inde, perturbationibus. Si enim omnino pauperes, cum divites vident, tabescunt invidia, et æmulatione conficiuntur, ac vitam sibi non esse vitalem existimant, idque cum necessarius eis victus suppetit, necnon qui ministrant: iste pauper, et quidem pauper ut nullus alius, nec pauper modo, verum etiam æger, quique non habebat qui adstaret aut solatium daret, sed in media urbe velut in extrema jacebat solitudine, fame tabescebat acerbissima, illi omnia tamquam ex fontibus affluere videbat, omni humano solatio destitutus, canum linguis ceu perpetua quædam mensa propositus (ita enim omnia ejus membra luxata ac dissoluta erant, ut nec illos arcere posset), quam iniquo animo fuisset, nisi valde generosus ac sapiens exstisset? Cernis, qui se non lædat,

etsi ab omnibus lædatur, nihil mali perpeti? repetam enim eandem orationem.

11. Quid namque adversa valetudo? quid solitudo eorum qui adstarent? quid accessus canum? quid mala divitis vicinitas? quid magnus luxus, superbia et arrogantia illius athletæ huic nocuerunt? num eum ad sustinenda pro virtute certamina reddiderunt molliorem? quid vero constantiam ejus læsit? Nihil usquam, sed eum etiam magis corroboravit, et infinitarum ei materia coronarum, accessio præmiorum, incrementum mercedis, seges majoris remunerationis exstitit illa malorum multitudo, divitisque crudelitas. Neque enim ob paupertatem coronatus est tantum, neque ob famem, neque ob ulcera, neque ob linguas canum, sed quod talem vicinum cum haberet, a quo in dies aspiceretur et despiceretur perpetuo, eam tentationem generoso tulerit animo magnaue constantia, quæ quidem tentatio et paupertati et adversæ valetudini, et solitudini non exigua, sed acerrimam flammam addebat.

Amplificat eandem sententiam exemplo Pauli ostendens neminem ab afflictionibus lædi.—Quid vero beatus Paulus, dic mihi? nihil enim prohibet iterum meminisse viri. Annon infinitos tentationum tamquam nivium imbres sustinuit? Quid ergo inde damni accepit? Annon propterea majoribus donatus est coronis, quod esuriisset, quod algore ac nuditate confectus, quod verberibus sæpenumero concisus, quod lapidibus appetitus, quod in mare demersus fuisset? At ille Paulus erat, inquit, et vocatus a Christo. Atqui Judas quoque unus erat ex duodecim, vocatus etiam ipse a Christo; verum neque quod esset ex duodecim, neque vocatio Christi quidquam ei profuit, quoniam animum ad virtutem paratum non habebat. Sed Paulus quidem et cum fame luctans, et necessario egens alimento, et tanta in dies singulos perferens, magna cum alacritate viam quæ ad cælum ducit, currebat: at ille et ante hunc vocatus, et iisdem, quibus ipse, bonis potius, suprema philosophia initiatus, particeps mensæ sacræ ac tremendæ illius cœnæ, tantam gratiam adeptus, ut etiam mortuos excitaret, leprosos munderet, et dæmonas expelleret, crebris de paupertate sermonibus auditis, tam diu versatus cum Christo, cuique pauperum pecuniæ creditæ fuerant, ut inde ægritudinis solatium caperet (fur enim erat), ne sic quidem factus est melior, quamquam tantam expertus indulgentiam. Cum enim sciret Christus eum avarum esse, et amore pecuniæ periturum, non modo ejus rei tum ab eo pœnas non reposcit, verum ut ipsius ægritudinem deliniret, et minori malo præcaveret majus, etiam pauperum ei pecunias credidit, ut cum haberet unde pecuniæ cupiditatem satiare, in horribile illud barathrum non corrueret.

12. *Cur etiam improborum lapsus exprimat Scriptura; parabola ædificantium explicatur.*—Adeo nusquam quisquam lædere poterit eum, qui seipsum lædere nolit; ei vero qui vigilans ac sobrius esse, suamque operam conferre nolit, nemo umquam proderit. Propterea tibi mirabilis quoque Scripturarum historia

¹ Unus Reg., *spectaculum ægre conspiciendum.*

² Duo, *nihil aut parvum aut naquam locutus est.*

παρασκευάζει δυσχεραίνειν, και πολλάκις και βλάσφημα ῥήματα ἐκβάλλειν και ἀνελεύθερα πράγματα ὑπομένειν. Οὐχ ἡ πένια, ἀλλ' ἡ μικροψυχία· ἐπει και ὁ Λάζαρος πένης ἦν, και σφόδρα γε πένης· και τῇ πενίᾳ προσῆν και ἀβρωστία πενίας ἀπάσης πικροτέρα, ἡ και τὴν πενίαν ταύτην χαλεπωτέραν ποιοῦσα· και τῇ ἀβρωστίᾳ ἐρημία τῶν προσηθημένων, και ἀπορία τῶν θεραπευόντων, ἥτις και τὴν πενίαν και τὴν ἀβρωστίαν πικροτέρα εἰργάζετο. Τούτων γὰρ ἕκαστον και καθ' ἑαυτὸ μὲν ὀδυνηρόν, ὅταν δὲ μὴδὲ οἱ θεραπεύοντες ὡσι, μείζον γίνεται τὸ δεινόν, χαλεπωτέρα ἡ φλόξ, πικροτέρα ἡ ὀδύνη, ἀγριώτερος ὁ χειμῶν, σφοδρότερον τὸ κλυδώνιον, φλογωδεστέρα ἡ κάμινος. Εἰ δὲ τις ἀκριβῶς ἐξετάσειε, και ἕτερον τούτοις τέταρτον προσῆν, ἡ τοῦ πλουτουόντος ἐκ γειτόνων οἰκουόντος ἀδεια και τρυφή. Εἰ δὲ βούλει τι και πέμπτον ἄλλο εὑρεῖν, ὑπέκκαυμα τῆς φλογός, και τοῦτο ἔχει σαφῶς αὐτῷ περικείμενον. Οὐ γὰρ δὴ μόνον ἐτρυφα ὁ πλούσιος ἐκείνος, ἀλλὰ και δεύτερον και τρίτον, μάλλον δὲ και πλεονάκις τῆς ἡμέρας αὐτὸν ὀρῶν· πρὸς γὰρ τὴν εἰσοδὸν ἐβρίπτο, θέατρον χαλεπὸν ἐλεεινῆς τραγωδίας ὦν ^α, και τῇ ὄψει μόνον και λιθίνην ἱκανὸς καταμαλάζει ψυχὴν· και ὅμως οὐδὲ τοῦτο ἐπεσπάσατο τὸν ἀπάνθρωπον ἐκείνον εἰς τὴν τῆς πενίας ἐκείνης ἀντιλήψιν· ἀλλ' ὁ μὲν συβαριτικὴν παρετίθετο τράπεζαν, και κρατήρας εἶχεν ἐστεμμένους, και ἄκρατον ἀπλῶς ἐκχεόμενον, και στρατόπεδα μαγεύρων λαμπρὰ, και παρασίτους και κόλακας ἄμα [456] πρῶτ, και χοροὺς φόντων, οἰνοχοοῦντων, γελωτοποιούντων· και πᾶν εἶδος ἐπινοῶν ἀσωτίας, και μεθύων και κραιπαλῶν, και στολῆ και τραπέζῃ, και ἐτέροις πλείοσι τρυφῶν ἅπαντα διετελεῖ τὴν χρόνον. Τούτων δὲ λιμῷ χαλεπῷ και ἀβρωστίᾳ πικροτάτῃ, και πολιορκίᾳ τοσοῦτων ἐλκῶν, και ἐρημίᾳ, και τοῖς ἐκ τούτων κακοῖς ὀρῶν καθ' ἑκάστην κατατείνωμενον τὴν ἡμέραν, οὐδὲ εἰς νοῦν ποτε ἐβάλλετο· ἀλλ' αἱ μὲν παράσιτοι, και οἱ κόλακες και ὑπὲρ τὴν χρεῖαν ἐεβρήγγυοντο· ὁ δὲ πένης, και οὕτω πένης, και ἐν τοσοῦτοις κείμενος τοῖς κακοῖς, οὐδὲ ψυχῶν ἐκ τῆς τραπέζης ἀπῆλαυν ἐκείνης, και ταῦτα σφόδρα ἐπιθυμῶν· και ὅμως οὐδὲν αὐτὸν τούτων παρέδραψεν, οὐ ῥῆμα πικρὸν ἐξέβαλεν ^β, οὐ βλάσφημον ἐφθέγγετο λόγον· ἀλλ' ὡσπερ χρυσίον τῇ σφοδρότερᾳ πυρώσει μείζονως και ἀβαιρόμενον λαμπρύνεται, οὕτω δὴ και ἐκείνος ὑπὸ τῶν παθημάτων τούτων ἐνοχλούμενος, πάντων ὑψηλότερος ἦν και τῶν παθῶν, και αὐτῶν τῶν ἐντεῦθεν πολλοῖς τικτομένων θορόδων. Εἰ γὰρ ἀπλῶς πένητες πλουσίους ὀρῶντες τήκονται τῷ φθόνῳ, και κατατείνονται τῇ βασκανίᾳ, και πῶν βίον ἀβίωτον νομίζουσιν εἶναι, και ταῦτα τῆς ἀναγκαιᾶς εὐποροῦντες τρωφῆς, και θεραπεύοντας ἔχοντες· ὁ πένης αὐτός ὡς οὐδεὶς ἕτερος πένης ὦν, και οὐχὶ πένης μόνον, ἀλλὰ και ἀσθενῆς, και μηδένα ἔχων τὸν προσηθημένον και παρακαλέσοντα, ἀλλ' ἐν μέσῃ τῇ πόλει κηθάπερ ἐν ἐσχάτῃ κείμενος ἐρημίᾳ, και λιμῷ τηκόμενος πικροτάτῃ, και πάντα ὀρῶν ἐκείνῳ καθάπερ ἐκ πηγῶν ἐπιβρέοντα, και ἀνθρωπίνης μὲν οὐδεμιᾶς ἀπολαύων παραμυθίας, ταῖς δὲ τῶν κυνῶν γλώσσαις προκαίμενος τράπεζα διηνεχῆς (οὕτω γὰρ ἦν τὸ σῶμα παρείμενος και ἐκλειόμενος, ὡς μηδὲ ἐκείνους ἀποσοβεῖν δύνασθαι), τί οὐκ ἂν ἐπαθεν, εἰ μὴ σφόδρα γενναῖος και φιλόσοφος ἦν; Ὅριξ ὅτι ὁ ἑαυτὸν μὴ ἀδικῶν, κἂν παρὰ πάντων

ἀδικῆται, οὐδὲν πάσχει δεινόν; πάλιν γὰρ τὸν αὐτὸν ἀναλήφομαι λόγον.

ια'. Τί γὰρ ἡ ἀβρωστία; τί δὲ ἡ ἐρημία τῶν προσηθημένων; τί δὲ ἡ εφοδος τῶν κυνῶν; τί δὲ τὸ γειτόνημα τοῦ πλουσίου τὸ πονηρόν; τί δὲ ἡ πολλὴ χλιδὴ και ὑπερηφανία, και ἡ ἀπόνοια ἐκείνου τὸν ἀθλητὴν τοῦτον παρεδραψεν; ἡ μαλακώτερον πρὸς τὰ ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς ἐποίησε σκάμματα; τί δὲ αὐτοῦ τὴν εὐνοίαν ἐλυμήνατο; Οὐδὲν οὐδαμῶς, ἀλλὰ και μάλλον αὐτὸν ἐπέβρωσε, και μυρίων αὐτῷ στεφάνων ὑπόθεσις γέγονε, και προσθήκη βραδείων, και πλεονασμὸς ἀντιδόσεως, και μειζόνων ἀμοιβῶν ὑπόθεσις τῶν δεινῶν τὸ πλῆθος ἐκείνου, και ἡ τοῦ πλουτουόντος ὠμότης. Οὐ γὰρ δὴ διὰ τὴν πενίαν ἐστεφανούτο μόνον, οὐδὲ διὰ τὸν λιμὸν, οὐδὲ διὰ τὰ ἔλκη, οὐδὲ διὰ τὰς γλώσσας τῶν κυνῶν· ἀλλ' ὅτι τοιοῦτον γείτονα ἔχων, και καθ' ἑκάστην ὀρώμενος ὑπ' αὐτοῦ τὴν ἡμέραν, και ὑπερορώμενος διηνεκῶς, τοῦτον ἤνεγκε γενναίως τὸν πειρασμὸν, και μετὰ πολλῆς τῆς καρτερίας, και τῇ πενίᾳ και τῇ ἀβρωστίᾳ, και τῇ ἐρημίᾳ, οὐ μίκραν, ἀλλὰ και σφόδρα εὐτωνωτάτην συνεισφέρειν τὴν φλόγα.

Τί δὲ ὁ μακάριος Παῦλος, εἰπέ μοι; οὐδὲν γὰρ κωλύει πάλιν ἐπιμνησθῆναι τοῦ ἀνδρός. Οὐχὶ [457] μυρίας ἐδέξατο πειρασμῶν νιφάδας; Τί οὖν ἐντεῦθεν ἐβλάθη; Οὐκ ἐντεῦθεν μὲν οὖν και μειζόνως ἐστεφανούτο, ὅτι ἐλίμωπτεν, ὅτι κρυμῷ και γυμνότητι κατετήκετο ^α, ὅτι μάλιστα πολλάκις κατεξαινετο, ὅτι λίθοις ἐβάλλετο, ὅτι κατεποντίζετο; Ἄλλ' ἐκείνος; Παῦλος ἦν, φησι, και κλητὸς τοῦ Χριστοῦ. Καίτοι και Ἰούδας εἰς τῶν δώδεκα ἦν, και κλητὸς και αὐτὸς τοῦ Χριστοῦ· ἀλλ' οὐτε τὸ εἶναι τῶν δώδεκα, οὐτε ἡ κλησις αὐτὸν ὤνησεν, ἐπειδὴ γνώμην οὐκ εἶχε πρὸς ἀρετὴν παρεσκευασμένην. Ἄλλ' ὁ μὲν Παῦλος και λιμῷ παλαιῶν, και τῆς ἀναγκαιᾶς ἀπορῶν τρωφῆς, και τοσαῦτα καθ' ἑκάστην πάσχων τὴν ἡμέραν, μετὰ πολλῆς τῆς προθυμίας τὴν εἰς οὐρανὸν φέρουσαν ἔτρεγεν ὁδόν· ἐκείνος δὲ και πρὸ τούτου κληθεῖς, και τῶν αὐτῶν ἀπολαύσας ὥνπερ και αὐτὸς, και μυηθεὶς τὴν ἀνωτάτω φιλοσοφίαν, και τραπέζης μετασχῶν ἱερᾶς και τῶν φρικωδεστάτων ἐκείνων δειπνων, και χάριν λαβὼν τοσαύτην ὡς και νεκροὺς ἐγείρειν, και λεπροὺς καθαίρειν, και δαίμονας ἐλαύνειν, και τοὺς περὶ ἀκτημοσύνης πολλάκις ἀκούσας λόγους και αὐτῷ τοσοῦτον χρόνον συγγενόμενος τῷ Χριστῷ, και τῶν πενήτων τὰ χρήματα πιστευθεὶς, ὥστε τοῦ πάθους ἐκείθεν ἔχειν παραμυθίαν (και γὰρ κλέπτῃς ἦν), οὐδὲ οὕτως ἐγένετο βελτίων, και τοῖς τοσαύτης συγκαταβάσεως ἀπολαύσας. Ἐπειδὴ γὰρ ἴδρι ὁ Χριστὸς, ὅτι φιλάργυρος ἦν, και διὰ χρημάτων ἔρωτα ἐμελλεν ἀπόλλυσθαι, οὐ μόνον αὐτὸν οὐκ ἀπήτησε τούτου δίκας τότε, ἀλλ' ὥστε αὐτοῦ καταλεῖναι τὸ πάθος, και τὰ χρήματα αὐτῷ τῶν πενήτων ἐπίστευσαν, ἐν ἔχων ὄθεν κορέση τὴν φιλορηματίαν, μὴ καταπέση εἰς τὸ φρικῶδες βάραθρον ἐκείνο, ἐλάττωνι κακῷ τὸ μείζον προαναστέλλων.

ιβ'. Οὕτω πανταχοῦ τὸν μὲν ἑαυτὸν μὴ βουλόμενον ἀδικεῖν οὐδεὶς ἕτερος ἀδικῆσαι δυνήσεται· τὸν δὲ οὐκ ἐθέλοντα νῆφειν, και τὰ παρ' ἑαυτοῦ συνεισφέρειν οἰκοθεν, οὐδεὶς οὐδέποτε ὠφελῆσει. Διὰ τοῦτο σοι και ἡ θαυμασία τῶν Γραφῶν ἱστορία, καθάπερ ἐν εἰκόνι τινὶ ὑψηλῇ και μεγάλῃ και πολὺ τὸ εὖρος ἔχουση, τῶν παλαιῶν ἀνεγρά-

^α Uros Reg. θέατρον χαλεπῆς θεωρίας ὦν, duo alii θέατρον και λύπη θεωρίας ὦν.

^β Duo mss. οὐ βῆμα τι οὐ μικρὸν οὐ μέγα ἐξέβ.

^α Alii κατετείνετο.

φατο τοὺς βίους, ἀπὸ τοῦ Ἀδάμ μέχρι τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας ἐκτείνασα τὴν διήγησιν· καὶ δείκνυσι σοὶ καὶ τοὺς ἀποσκελισσομένους^α, καὶ τοὺς στεφανουμένους, ἵνα σε διὰ πάντων παιδεύσῃ, ὅτι τὸν παρ' ἑαυτοῦ μὴ ἀδικούμεν οὐδεις ἕτερος ἀδικῆσαι δυνήσεται, κἂν πᾶσα ἡ οἰκουμένη πρὸς αὐτὸν χαλεπὸν ἀναρρίπιξῃ πόλεμον. Οὕτε γὰρ δυσκολία πραγμάτων, οὔτε καιρῶν μεταβολαί, οὔτε δυναστευόντων ἐπῆρται, οὔτε ἐπιβουλῶν νιφάδες, οὔτε συμφορῶν ὄχλος, οὔτε πάντων τῶν ἐν ἀνθρώποις κακῶν συλλεγόμενος ὁ φορυτὴς παρασαλεύσει· τι κἂν μικρὸν δυνήσεται τὸν γενναῖον, καὶ νήφοντα, καὶ ἐγρηγόρῳτα· ὡς περ αὐτὸν βῆθυμον, καὶ ἀναπεπτωκότα, καὶ οἰκοθεν προδομένον, κἂν μυρία προσάγωνται θεραπεῖαι, οὐδὲν ἀμείνω ποιούσι. Τοῦτο γοῦν καὶ ἡ παραβολὴ ἡ περὶ τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων παρεδήλωσεν ἡμῖν, ὧν ὁ μὲν ἐπὶ τῆς πέτρας, ὁ δὲ ἐπὶ τῆς ψάμμου τὴν οἰκίαν ὑποδομήσας τὴν ἑαυτοῦ· οὐχ ἵνα ψάμμον καὶ πέτραν νοήσωμεν, οὐδ' ἵνα οἰκοδομῆν λίθων, καὶ δροφον, οὐδ' ἵνα ποταμούς, [458] καὶ ὑετὸν, καὶ πνεύματα ἄγρια προσπίπτοντα ταῖς οἰκοδομαῖς, ἀλλ' ἵνα ἀρετὴν καὶ κακίαν ἐκ τούτων ἐκλάβωμεν, καὶ ἴδωμεν κἀντεῦθεν ὅτι τὸν ἑαυτὸν μὴ ἀδικαῖντα οὐδεις ἀδικεῖ. Οὐκοῦν οὔτε ὁ ὑετὸς καίτοι βραδύτως φερόμενος, οὔτε οἱ ποταμοὶ πολλῶ βροθίῳ προσπίπτοντες, οὔτε τὰ πνεύματα τὰ ἄγρια μετὰ σφοδρᾶς τῆς ῥύμης προσβάλλοντα παρεσάλευσάν τι τὴν οἰκίαν ἐκείνην· ἀλλ' ἔμεινε καὶ ἀχείρωτος, καὶ ἀκίνητος· ἵνα μάθῃς, ὅτι τὸν ἑαυτὸν οὐ προδιδόντα οὐδεις πειρατμὸς παρασαλεύσει δύναιται. Ἡ δὲ τοῦ ἐτέρου κατεφέρετο βραδύς, οὐ διὰ τὴν τῶν πειρασμῶν ἐπιβολὴν (ἢ β γὰρ ἂν καὶ ἡ ἐτέρα τὸ αὐτὸ ἐπαθεν), ἀλλὰ διὰ τὴν οἰκειαν ἄνοιαν· οὐ γὰρ ἐπειδὴ ἄνεμος προσέπνευσεν, διὰ τοῦτο ἔπεσεν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐπὶ τῆς ψάμμου ἦν οἰκοδομηθεῖσα, τοῦτ' ἔστιν ἐπὶ βραθυμίας καὶ πονηρίας, τοῦτο πέπονθε. Καὶ γὰρ καὶ πρὶν ἢ τὸν χειμῶνα προσβαλεῖν ἐκείνον, ἀσθενῆς τε ἦν καὶ πρὸς τὸ πεσεῖν ἐτοίμη. Αἱ γὰρ τοιαῦτα οἰκοδομαί, καὶ μηδενὸς ἐνοχλοῦντος, αὐτόματοι καταφέρονται, ὑποσυρομένης αὐταῖς τῆς κρηπίδος καὶ πάντη διαβρέουσης. Καὶ καθάπερ αἱ μὲν ἀράχαι αὐτόματοι διασπῶνται, μηδενὸς αὐταῖς ἐνοχλοῦντος, ὁ δὲ ἀδάμας καὶ παιόμενος ἀδιάλυτος μένει· οὕτω δὲ καὶ οἱ μὴ ἑαυτοὺς ἀδικαῖντες, κἂν ὑπὸ μυρίων παλῶνται, ἰσχυρότεροι γίνονται· οἱ δὲ ἑαυτοὺς προδιδόντες, κἂν μηδεις ὁ ἐνοχλῶν ἦ, αὐτόματοι φέρονται, καὶ διαβρέουσι, καὶ ἀπόλλυνται. Ὡς περ καὶ ὁ Ἰούδας, οὐ μόνον οὐδενὸς ἐνοχλήσαντος πειρασμοῦ τοιοῦτου, ἀλλὰ καὶ πολλῆς ἀπολαύσας τῆς θεραπείας, ἀπώλετο.

17'. Βούλει σοὶ τοῦτον καὶ ἐπὶ δὴμων ὀλοκλήρων θείξω διαλάμποντα τὴν λόγον; Πόσης ὁ Ἰουδαίων δῆμος ἀπῆλαυσε προνοίας; Οὐ πᾶσα ἡ ὥρωμένη κτίσις πρὸς ὑπηρεσίαν αὐτῶν παρεσκευάζετο; καὶ καινὸς τις αὐτοῖς καὶ ξένος εἰσήγετο διαγωγῆς βίου τρόπος; Οὐδὲ γὰρ εἰς ἀγορὰν ἐνέβαλλον, καὶ οὕτω τῶν ὠνίων ἀπῆλαυον, οὐκ ἀργύριον κατατιθέντες· οὐδὲ ἀυλακὰς ἔκεινον, οὐδὲ ἀροτρον εἶλον, οὐδὲ γῆν ἐσπάραττον, οὐδὲ σπέρματα κατέβαλλον, οὐδὲ ὑετῶν ἐδέοντο καὶ ἀνέμων καὶ τῶν τοῦ ἔτους ὥρων, οὐχ ἡλιακῆς ἀκτίνας, οὐ σεληνιαίου δρόμου, οὐ φύσεως ἀέρος, οὐκ ἄλλου τῶν τοιοῦτων οὐδενός· οὐχ ἄλωνα παρεσκευάζον, οὐ καρπὸν ἔτριβον, οὐ πνευμάτων ἐχρηζον πρὸς τὸ διακρίναι τοὺς πυρούς τῶν ἀχύρων, οὐ μύλην

^α Alii υποσκελισθέντας, καὶ τοὺς στεφανουμένους.
^β Hic est lectio Morelli et conjectura Savil. Montf. legat ἡ. Edix.

ἔστρεψον. οὐ κλίβανον ὑποδομῶν, οὐ ξύλα καὶ πῦρ εἰς τὴν οἰκίαν εἰσήγον, οὐκ ἀροτοποιτικῆς ἐδέοντο τέχνης, οὐ μάκελλαν μετεχειρίζον, οὐ δρεπάνην ἠκόων, οὐκ ἄλλης τινὸς ἐδέοντο τέχνης, ὑφαντικῆς λέγου καὶ οἰκοδομικῆς, καὶ τῆς τὰ ὑποδήματα παρεχούσης· ἀλλὰ πάντα ἦν αὐτοῖς ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος. Καὶ ἐσχεδιασμένην εἶχον τράπεζαν, καὶ ἰδρώτων καὶ πόνων ἀπῆλλαγμένην. Τοιαύτη γὰρ ἡ τοῦ μάννα φύσις· νεαρά τε καὶ πρόσφατος, καὶ οὐδαμοῦ παρέχουσα αὐτοῖς· πράγματα, οὐδὲ κατατείνουσα πόνῳ. Καὶ τὰ ἱμάτια δὲ αὐτοῖς, καὶ τὰ ὑποδήματα, καὶ αὐτὴ ἡ τοῦ σώματος φύσις τῆς οἰκίας ἐπελανθάνετο ἀσθενείας· ἐν γὰρ χρόνῳ οὕτω μακρῷ οὔτε ἐκεῖνα ἐτριβέτο, οὔτε οἱ πόδες αὐτῶν καίτοι τοσαῦτα [459] βαδίζοντων ἐτυλώθησαν. Ἱατρῶν αὐταῖς καὶ φαρμάκων, καὶ τῆς ἄλλης τῆς περὶ τοιαύτην τέχνην σπουδῆς, οὐδὲ μνήμη τις ἦν ἐν αὐτοῖς· οὕτω πᾶσα ἐκποδὸν ἀβήρωστια ἦν. Ἐξήγαγε γὰρ αὐτοὺς ἐν ἀργυρίῳ καὶ χρυσίῳ, φησὶ· καὶ οὐκ ἦν ἐν ταῖς φυλαῖς αὐτῶν ὁ ἀσθενῶν. Ἄλλ' ὡς περ τὸν κόσμον τοῦτον ἀφέντες, καὶ πρὸς ἕτεραν βελτίονα μετοικισθέντες οἰκουμένην, οὕτως ἦσαν οἱ, οὕτως ἔπεινον, καὶ οὔτε ἡ ἀκτεῖς θερμότερα γινομένη τις κεφαλὰς ἐπλητε τὰς ἐκείνων· διετειχίξε γὰρ τὴν φλόγα νεφέλη πάντοθεν αἰωρουμένη^δ, καὶ περιφορητῆ γινομένη στέγη τοῖς δήμοις ἅπασιν ἐκείνοις. Ἄλλ' οὔτε ἐν νυκτὶ λαμπάδος ἐδέοντο τῆς διαιρούσης τὸ σκότος, ἀλλ' ἦν αὐτοῖς ὁ στῦλος τοῦ πυρὸς πηγῆ φωτὸς ἀπάτου, δύο χρεῖας παρέχων, τὴν τε ἀπὸ τοῦ φαίνειν, τὴν τε ἀπὸ τοῦ κατευθύνειν αὐτοῖς τὴν ἀποδημίαν. Οὐ γὰρ φωτοειδῆς μόνον ἦν, ἀλλὰ καὶ ὁδηγοῦ παντὸς ἀκριβέστερον ἐχειραγῶγει κατὰ τὴν ἔρημον· ἐκείνην τὸν ἄπειρον δῆμον ἐκείνον. Ἐβάδιζον δὲ, οὐκ ἐπὶ γῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς θαλάσσης ὡς ἐπὶ γῆς· καὶ τῶν ὄρων τῆς φύσεως κατετόλμων, τὸ χαλεπὸν ἐκείνο περσεύοντες πέλαγος, ὡς διὰ πέτρας στεβρᾶς καὶ ἀντιτύπου τινὸς ὀδοιποροῦντες· καὶ ὅτε μὲν αὐτοῖς ὕπεστόρεστο, γῆν ἐμίμειτο στεβρὰν τὸ στοιχεῖον, καὶ πεδία ὕπτια, καὶ ἀρούρας· ὅτε δὲ τοὺς ἐχθροὺς ἐπέλαβε, τὴν θαλάττην κατεριγάζετο· καὶ αὐτοῖς μὴ ἐγένετο ὄχημα, τοῖς δὲ πολεμοῦσιν αὐτοὺς τάφος· τοὺς μὲν μετ' εὐκολίας παραπέμπουσα, τοὺς δὲ μετὰ πολλῆς τῆς σφοδρότητος καταποντίζουσα. Καὶ ἡ ἔτακτος τῶν ὑδάτων ῥύμη, ἀνδρῶν λογικῶν καὶ συνετωτάτων καὶ εὐταξίαν καὶ ὑπακοὴν ἐπεδείκνυτο, νῦν μὲν ὠλακος, νῦν δὲ θημίον τὰ ξηρὰ ἐπέχουσα, καὶ ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ τὰ ἐναντία ἀθρόον ἐπιδεικνυμένη. Τί ἂν τις εἰποι τὰς πέτρας, αἱ ποταμοὶ ἠφίεσαν ὑδάτων; τί δὲ τὰ νέφη τῶν ὀρνίθων, οἱ τῶν πλῆθι τῶν σωμάτων τὴν γῆν ἀπέκρυψαν ἅπασαν; τί τὰ ἐν Αἰγύπτῳ θαύματα; τί τὰ ἐν ἐρήμῳ παράδοξα; τί τὰ τρώπαια καὶ τὰς νίκας τὰς ἀναμιμῆτι γινομένας; Ὡς γὰρ χορεύοντες, οὐχ ὡς πολεμοῦντες τοὺς ἀντιπέπιντας ἐχειροῦντο. Καὶ τῶν μὲν οἰκειῶν δεσποτῶν χωρὶς ὀπλων ἐκράτησαν· τῶν δὲ μετὰ τὴν Αἰγυπτὸν μαχομένων αὐτοῖς, σαλπίζοντες καὶ ψάλλοντες, οὕτω περιεγέγονον· καὶ ἦν χορεία μᾶλλον ἢ πόλεμος τὰ γινόμενα, μυσταγωγία μᾶλλον ἢ μάχη. Καὶ γὰρ πάντα τὰ τεράστια ταῦτα οὐ διὰ τοῦτο ἐγένετο μόνον, ἵνα τὴν χρεῖαν αὐτοῖς πληρώσῃ, ἀλλ' ἵνα καὶ τὴν διδασκαλίαν, ἣν ἐνέθηκεν αὐτοῖς ὁ Μωϋσῆς, τῆς θεογνωσίας ἀκριβέστερον διατηρήσῃ· καὶ φωναὶ πανταχόθεν ἐφέροντο τὸν δεσπότην ἀνακηρύττουσαι. Καὶ γὰρ ἡ θάλαττα ταῦτα ἐβόα, νῦν

^δ Manuscripti et Savil. in marg. οὐ τῆς τὰ ὑποδήματα περιεγούσης, Savil. in textu καὶ τῆς περὶ τὰ ὑποδήματα ἐπεγούσης, Morel. καὶ τῆς τὰ ὑποδήματα παρεχούσης.

^ε Alii ἀπαιωρουμένη, alii ἐπαιωρουμένη, Morel. φλωρουμένη

^ε Alii κατὰ τὴν ἡπειρον.

velut in effluvia quadam sublimi magnaue, et in magna latitudinem extensa, veterum vitas descripsit, narratione ab Adam usque ad Christi adventum producta: ostenditque tibi tam supplantatos, quam coronatos, ut omnium exemplis te doceat, eum qui seipsum non lædat, a nemine alio lædi posse, etiamsi totus orbis grave contra illum concitet bellum. Neque enim difficultas rerum, nec temporum mutationes, nec potentum injuriæ, neque insidiarum tamquam nivium imbres, neque calamitatum multitudo, neque omnium, quibus homines premuntur, malorum collectus acervus, generosum, sobrium ac vigilantem vel parum labefactare poterit: quemadmodum vicissim ignavum, collapsum, et a seipso proditum, etiamsi infinitæ curationes admoveantur, nihilo faciunt meliorem. Hoc siquidem etiam insinuavit nobis illa parabola de hominibus illis, quorum alter super petram, super arenam alter suam domum ædificavit (*Math. 7. 24. sqq.*): non ut arenam et petram intelligamus, nec structuram lapidum, et tectum, neque ut flumina, et pluviam, et sævos spiritus in ædificia irruentes; sed ut virtutem et vitium ex his colligamus, atque etiam hinc perspiciamus, cum qui se ipse non lædat a nemine lædi. Ergo nec pluviam magna quamquam vi delatæ, neque flumina magno impetu irruentia, neque sævi spiritus vehementi cum insultu adorti, partem ullam domus illius labefactarunt; sed mansit et inexpugnabilis, et immota: ut discas, qui se ipse non prodat, cum nulla tentatione posse labefactari. At illa alterius facile eversa est, non ob tentationum impetum (alioquin alteri quoque idem accidisset), sed ob ipsius vecordiam: non enim quia ventus afflavit, ideo cecidit, sed quod super arenam, hoc est, super ignaviam et nequitiam ædificata fuit, ruinam fecit. Nam prius etiam quam illa tempestas ingrueret, infirma erat et ad casum parata. Hujuscemodi enim ædificia, etiam nemine infestante, dum subtrahitur ac diffluit fundamentum, sua sponte corruunt. At ut araneæ ultro, nemine ipsis infesto, distrabuntur, adamus contra etiam percussus non frangitur: sic etiam qui semetipsi non lædunt, etsi ab infinitis feriantur, fortiores evadunt: qui vero semetipsos produnt, etsi nemo sit infestus, sua sponte devolvuntur, diffiunt ac pereunt. Quemadmodum Judas quoque, non modo nulla infestante hujusmodi tentatione, sed magna etiam curatione adhibita, periit.

13. *Providentia Dei erga Judæos; miracula edita in exiit ex Ægypto.* — Vis integrarum gentium exemplis hanc orationem illustrem? Quanta Judæorum, gentis fuit providentia? Annon tota quæ videtur creatura ad eorum obsequium fuit comparata? et nova quædam ipsis se mira vivendi ratio introducta? Neque enim ad forum mittebant, itaque non numerata pecunia venalibus rebus fruebantur: nec sulcos indebant, neque aratrum trahebant, nec terram proscindebant, nec semina jaciebant, neque pluviis indigebant et ventis et anni temporibus, non solis radiis, non cursu lunæ, non aeris natura, non ulla hujusmodi re alia; non aream præparabant, non fruges

tritabant, non ventos desiderabant ad secernenda grana a paleis, non molam versabant, non clibanum ædificabant, non ligna et ignem domum inferebant, non panifica egebant arte, non lignem tractabant, non falcem acuebant, non aliqua alia indigebant arte, textoria, inquam, architectonica, et sutoria: sed omnia eis erat verbum Dei. Mensam habebant paratam ex tempore, sudoribus et laboribus vacuum. Ejus enim naturæ erat manna; nova, recens, nusquam ipsis negotia facessens, neque labore conficiens. Jam vestimenta eorum et calcei et ipsa corporis natura quodammodo suæ fragilitatis oblivisebantur: tempore enim ita longo neque illa terebantur, neque pedes eorum tot tantaque licet itinera decurrentium occalluerunt. Medicorum, remediorum cæteraque in hac arte curæ ne memoria quidem apud eos erat: adeo longe aberat omnis invaletudo. *Eduxit enim eos in auro et argento*, inquit; *et non erat in tribabus eorum infirmus* (*Psal. 104. 37*). Verum quasi relicto hoc mundo, et in alium meliorem orbem inhabitandum translati, sic comedebant, sic bibebant, ac neque radii calidiores effecti capita illorum feriebant: determinabat enim flammam nubes undique impendens, et omnibus illis familiis gestatorii tecti instar erat. Neque vero noctu faces indigebant quæ tenebras discuteret, sed erat eis columna ignis, fons lucis ineffabilis in duplicem usum, tam ut luceret, tum ut iter dirigeret. Neque enim lucida dumtaxat erat, verum etiam omni viæ duce certius infinitum illum populum per solitudinem illam ducebat. Ibant non terra solum, sed etiam mari quasi terra. Ausi sunt transcendere fines naturæ, cum sævum illud pelagus ambularent, quasi per solidam ac firmam petram iter facerent; cumque illis substratum esset elementum illud, solidam terram, camposque supinos, et agros imitabatur: cum vero hostes exceperet, maris munus exsequeretur: illis fuit vehiculum, hostibus ipsorum sepulcrum; illos facile transmisit, hos magna cum vehementia submersit. Inordinatus aquarum impetus, virorum ratione præditorum atque prudentissimorum ordinem et obedientiam præ se ferebat, cum jam custodis, jam carnificis vicem obtineret, unoque die contraria repente præstaret. Quid commemorem petras, quæ fluvios effuderunt aquarum? quid nubes volucrum, quæ corporum multitudine totam terram texerunt? quid miracula patrata in Ægypto? quid prodigia quæ contigerunt in solitudine? quid tropæa et incruentas victorias? Tamquam enim choreis ducerent, non bellum gererent, ita adversarios domuerunt. Ac dominos quidem suos sine armis superarunt; qui vero extra Ægyptum cum ipsis pugnarunt, eos tubis canendo psallendoque vicerunt: resque illa, chorea potius erat quam bellum, initiatio potius quam pugna. Omnia namque ista prodigia non ob id solum acciderunt ut eis necessarium ferrent subsidium, verum ut doctrinam quoque cognitionis Dei, qua eos Moyses instituerat, certius conservarent; undique voces edebantur, quæ Dominum prædicarent. Hæc enim mare declamabat, cum nunc pedes

stri itinere trajiceretur, nunc ad ingenium rediret; hanc vocem edebant unda: Nili in sanguinem mutatae, ranæ, locustarum ille exercitus, eruce, et rubigo, hæc omni populo loquebantur: prodigia quoque in solitudinæ, manna, columna, nubes, ortyometra, cætera omnia fuerunt eis vice libri et literarum, quæ numquam delentur, cum memoriam eis quotidie refricarent, et ipsorum animo insonarent. Verumtamen post tantam tamque multiplicem provisionem, post ineffabilia illa beneficia, post tanta miracula, post inenarrabilem curam, post longam institutionem, post instructionem verborum, post adhortationem ipsarum rerum, post insignes victorias, post admirabilia tropæa, post lautitiam mensarum, post ubertatem illarum aquarum, post ineffabilem gloriam, quam apud hominum genus universon fuerant consequuti, ingrati et stupidi cum essent, vitulum adoraverunt, et bovis caput coluerunt, deosque sibi fieri postularunt, cum recentia beneficiorum Dei in Ægypto acceptorum monumenta tenerent, ac multis etiam aliis adhuc fruenter.

14. *Aliud exemplum Ninivitarum confirmat afflictiones homini nocere non posse.* — Ninivitarum vero populus, barbarus cum esset atque alienigena, nihilque horum participasset, non parvum, non magnum, non orationes, non miracula, non res, non verba; vidissetque hominem ex naufragio conservatum, numquam secum antea versatum, sed tum primum visum, ingressum, ac dicentem: *Adhuc tres dies, et Ninive subvertetur (Jon. 3. 4)*: adeo nudis hæc verbis mutati ac meliores facti sunt, et deposita priori vitiositate ad virtutem per pœnitentiam contenderunt, ut decretum Dei revocarent, nutantem urbem sisterent, divinitus impendentem iram propulsarent, omnique afflictione liberarentur. *Vidit enim Deus, inquit, quia aversus est unusquisque de via sua mala, et conversus est ad Dominum (Ib. v. 10)*. Quomodo conversus est, die mihi? Atqui magna eorum erat malitia, ineffabilis nequitia, ulcera curatu difficilia; idque ut indicaret propheta, dixit: *Ascendit malitia eorum usque ad cælum (Jon. 1. 2)*: distantia loci magnitudinem malitiæ ipsorum significavit. Sed tamen tantam nequitiam, usque adeo elatam et exaltatam, ut ad cælum quoque pertingeret, tribus diebus, brevi temporis momento, paucis verbis, quæ ab uno homine audiverant, ignoto, hospite, naufragium passo, ita profli-gaverunt, ita aboleverunt, ita e medio sustulerunt, ut tali voce recrearentur: *Vidit Deus quia aversus est unusquisque de via sua mala, et pœnituit eum super malitia, quam loquutus fuerat Deus ut faceret eis*. Videtne sobrium ac vigilantem non modo ab hominibus non lædi, verum etiam iram divinitus impendentem avertere? qui vero semetipsum prodat ac lædat, etsi infinita accipiat beneficia, non multum lucri facere? Sic enim neque illis profuerunt tanta portenta, neque his obsuit iisdem caruisse: verum cum natura forent candidi, exiguum nacti momentum, meliores evaserunt, quamquam barbari et alienigenæ, inauditis omnibus divinis oraculis, longeque a Palæstina dissiti.

15. *De tribus pueris Danielis sociis.* — Quid vero illorum trium puerorum, dic mihi, virtuti supervenientia mala offecerunt? Annon adhuc juvenes, et admodum quidem juvenes, in immatura ætate grave illud subiere supplicium et captivitatem, longam peregrinationem peregrinati sunt a patria, domo, templo, altari, sacrificiis, oblationibus, libationibus, ab ipso quoque psalmodiarum cantu, ubi in alienam regionem venerunt, separati sunt? Non enim domus eis dumtaxat eam ob causam inaccessa erat, sed multa quoque divini cultus genera. Annon barbarorum manibus dediti sunt, lupis potius quam hominibus, et quod est gravissimum, in tam longe dissitam ac barbaram abducti terram, et servitutem gravissimam¹, non magistrum habebant, non prophetam, non principem? *Non enim est, inquit, princeps, neque propheta, neque dux, neque locus sacrificandi coram te, et inveniendi misericordiam (Dan. 3. 38)*. Quin etiam in domum regiam, tamquam in scopulum quemdam ac præcipitium, et pelagus saxis petrisque sub aqua latentibus referunt, introducti sunt, sine gubernatore, sine proreta, sine nautis, sine velis, sævum illud mare navigare coacti; atque in aula regia tamquam in carcere inclusi. Cum enim philosophari nosset, et rebus sæcularibus essent superiores, omnem quoque humanum fastum conculcassent, alasque sibi leves reddidissent, accessionem malorum etiam illam commorationem esse existimabant. Si enim foris fuissent, et in domo privata, majori libertate fruituri erant: at vero introducti in illum carcerem (carcere namque omnem illam splendoris et magnificentæ speciem, et præcipitiis scopulisque nihilo censebant esse meliorem), continuo gravem difficultatem sustinere. Rex enim eos illius voluptuosæ impuræque et profanæ mensæ suæ jussit esse socios, id quod eis interdictum erat, et morte gravius videbatur: ac soli velut agni in medio tot luporum erant inclusi. Necesse erat aut fame tabescere, imo vero ad mortem rapi, aut prohibita edulia degustare. Quid ergo faciunt juvenes, orphani, captivi, peregrini, servi illorum qui hæc imperabant? Non existimarunt necessitatem sibi ad excusationem sufficere, neque tyrannidem ejus, qui urbem obtinebat; sed omnia machinabantur moliebanturque, ut peccatum effugerent, omni licet ex parte deserti. Neque enim pecunias persuadere poterant, utpote captivi; non amicitia et familiaritate, utpote peregrini; non potentia superare, utpote servi; non multitudine vincere, utpote tres tantum. Accedunt igitur ad eunuchum, qui eam potestatem obtinebat, eique verbis persuadent. Cum enim invenissent eum trepidum ac timidum, deque salute sua sollicitum, et metus mortis intolerandum animum ejus concuteret: *Timeo enim ego, inquit, dominum meum regem, nequando videat vultus vestros macilentiores præ cæteris adolescentulis cœvis vestris, et condemnetis caput meum regi (Dan. 1. 10)*: eo timore liberatum inducunt, ut daret ipsis eam gratiam. Ac postquam

¹ Alii, et durissimam servitutis legem.

μὲν περὶ σφαιρῆ, νῦν δὲ θάλαττα γινομένη· καὶ τὰ Νει-
λῶα νάματα ταύτην ἤφειε τὴν φωνὴν πρὸς αἵματος με-
ταβαλλόμενα φύσιν· καὶ οἱ βάτραχοι, καὶ τὸ τῶν ἀκρί-
δων στρατάπεδον ἐκεῖνο, καὶ ἡ κάμπη, καὶ ἡ ἐρυσίδη
ταῦτα διελέγτο τῷ δήμῳ παντί· καὶ τὰ ἐπὶ τῆς ἐρή-
μου τεράστια, τὸ μάννα, ὁ στῦλος, ἡ νεφέλη, ἡ ὄρυ-
γομήτρα, τὰ ἄλλα πάντα ἀντὶ βιβλίου τότε αὐτοῖς ἐγέ-
νετο καὶ γραμμάτων οὐδέποτε ἐξαλειφομένων, ἔναυλον
καθ' ἑκάστην ἡμέραν παρεχόμενα αὐτοῖς τὴν μνήμην,
καὶ ἐνηχοῦντα αὐτῶν [460] τὴν διάνοιαν. Ἄλλ' ὁμως
μετὰ τοσαύτην καὶ τηλικαύτην πρόνοιαν, μετὰ τὰς εὐε-
ργεσίας τὰς ἀφάτους ἐκεῖνας, μετὰ τὸ μέγεθος τῶν θαυ-
μάτων, μετὰ τὴν κηδεμονίαν τὴν ἀρρήτων, μετὰ τὴν
διδασκαλίαν τὴν διηγετικήν, μετὰ τὴν κατήχησιν τὴν ἀπὸ
τῶν ῥημάτων, μετὰ τὴν παραινέσιν τὴν ἀπὸ τῶν ἔρ-
γων, μετὰ τὰς νίκας τὰς λαμπράς, μετὰ τὰ τρόπαια τὰ
παράδοξα, μετὰ τὴν τῶν τραπέζων ἀφθονίαν, μετὰ τὴν
δαψιλείαν τῶν ναμάτων ἐκεῖνων, μετὰ τὴν ἀφατον δόξαν,
ἣν περιεβάλλοντο παρὰ παντὶ τῷ τῶν ἀνθρώπων γένει,
ἐπειδὴ ἀγνώμονες ἦσαν καὶ ἀναίσθητοι, μόσχον προσ-
εκύνησαν, καὶ βοῦς κεφαλὴν ἐθεράπευσον, καὶ θεοὺς ἐπε-
ζήτησαν αὐτοῖς γενέσθαι, νσαρὰ τὰ ὑπομνήματα τῶν ἐν
Αἰγύπτῳ εὐεργεσιῶν ἔχοντες τοῦ Θεοῦ, καὶ πολλῶν καὶ
ἄλλων ἀπολαύοντες ἔτι.

ιδ'. Ὁ δὲ τῶν Νινευιτῶν δῆμος, βάρβαρος ὢν καὶ ἀλλό-
φυλος, οὐδενὸς τούτων μετεσχηκῶς, οὐ μικροῦ, οὐ με-
γάλου, οὐ λόγων, οὐ θαυμάτων, οὐκ ἔργων, οὐ ῥημάτων,
ἐπειδὴ ἀνθρωπὸν εἶδον ἐκ ναυαγίου διασωθέντα, οὐδέ-
ποτε αὐτοῖς συγγενόμενον ἔμπροσθεν, ἀλλὰ τότε πρῶ-
τον ὄφθόντα, εἰσελθόντα καὶ εἰπόντα, *Ἔτι τρεῖς ἡμέραι,*
καὶ Νινευὴ καταστραφήσεται· οὕτως ἀπὸ τῶν ψιλῶν
τούτων ῥημάτων μετεθάλλοντο καὶ βελτίους ἐγένοντο, καὶ
τὴν πρῶτεραν ἀποθήμενον κακίαν, πρὸς ἀρετὴν διὰ μετα-
νοίας ἠδουσαν, ὡς ἀποφασιν ἀνακαλέσασθαι Θεοῦ, καὶ
σειωμένην στήσαι πόλιν, καὶ θεήλατον ὄργην ἀποκρού-
σασθαι, καὶ πάσης ἀπαλλαγῆναι κακίας. *Εἶδε γὰρ ὁ*
Θεός, φησὶν, ὅτι ἀπέστη ἕκαστος ἀπὸ τῆς ὁδοῦ αὐ-
τοῦ τῆς ποτηρᾶς, καὶ ἐπέστρεψεν ἐπὶ τὸν Κύριον.
Πῶς ἀπέστη, εἶπέ μοι; Καίτοι μεγάλη ἦν αὐτῶν ἡ κα-
κία, ἀφατος ἡ ποτηρία, δυσίατα τὰ ἔλκη· καὶ τοῦτο δη-
λῶν ὁ προφήτης ἔλεγεν· Ἀνέστη ἡ κακία αὐτῶν ἕως τοῦ
οὐρανοῦ· τῷ διαστῆματι τοῦ τόπου τὸ μέγεθος τῆς κα-
κίας αὐτῶν ἐνδεκνόμενος. Ἄλλ' ὁμως τὴν τοσαύτην
ποτηρίαν, τὴν οὕτω κορυφωθείσαν καὶ ὑψωθείσαν, ὡς
καὶ ἕως τοῦ οὐρανοῦ φθάσαι, ταύτην ἐν τρισὶν ἡμέραις,
ἐν βραχεῖα καιροῦ ῥοπή, διὰ ῥημάτων ὀλίγων, ἀ παρ'
ἐνὸς ἡκούσαν ἀνθρώπου, ἀγνώστου, ξένου, ναυαγοῦ γε-
γενημένου, οὕτω κατέλυσαν, οὕτως ἠφάνισαν, οὕτως ἐκ-
*ποδῶν ἐποίησαν, ὡς τοιαύτης ἀπολαύσαι φωνῆς, ὅτι *Εἶδεν**
ὁ Θεός, ὅτι ἀπέστη ἕκαστος ἀπὸ τῆς ὁδοῦ αὐτῶν
τῆς ποτηρᾶς, καὶ μετενόησαν ἀπὸ τῆς κακίας ἧς
ἔβαν ὁ Θεός ποιῆσαι αὐτοῖς. Ὅραξ ὅτι ὁ μὲν νήφων
καὶ ἐργηγορῶς οὐ μόνον παρὰ ἀνθρώπων οὐδὲν ἀδικεῖ-
ται, ἀλλὰ καὶ θεήλατον ὄργην ἀνατρέπει; ὁ δὲ οἰκοθεν
ἑαυτὸν προδοῖδους καὶ καταδράπτων, κἀν μυρίας εὐε-
ργεσίας ἀπολάβῃ^a, οὐδὲν μέγα κερδαίνει; Οὕτω γοῦν
οὐδὲν ἐκείνους ὠφέλησε τὰ τοσαῦτα σημεῖα, οὐδ' αὐτοῖς
τούτους τὸ μὴ μεταστῆναι τούτων παρέδραψεν· ἀλλ'
ἐπειδὴ οἰκοθεν ἦσαν ἐγγνώμονες, μικρὰς ἐπιλαβόμενοι
ῥοπῆς, βελτίους ἐγένοντο, καίτοι βάρβαροι ὄντες, καὶ

ἀλλόφυλοι, καὶ πάντων ἀνήκοοι τῶν θείων χρησμῶν, καὶ
πόρρω που τῆς Παλαιστίνης ἀπικισμένοι.

ε'. Τί δὲ τῶν παιδῶν τῶν τριῶν, εἶπέ μοι, τὴν ἀρετὴν
τὰ ἐπελθόντα κακὰ ἐλυμήνατο; Οὐχὶ ἔτι νέοι ὄντες καὶ
νέοι κομιδῆ, ἐν ἡλικίᾳ αὐρῶ τὴν χαλεπὴν ἐκείνην ὑπέ-
μειναν τιμωρίαν καὶ αἰχμαλωσίαν, καὶ τὴν μακρὰν ἀπε-
δήμησαν ἀποδημίαν, καὶ πατρίδος καὶ οἰκίας, καὶ ναοῦ
καὶ βωμοῦ καὶ θυσιῶν, [461] καὶ προσφορῶν καὶ σπον-
δῶν, καὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ ψάλλειν, εἰς τὴν ἄλλοτριαν ἐλ-
θόντες γῆν, ἐχωρίσθησαν; Οὐ γὰρ ἡ οἰκία αὐτοῖς μόνον
ἄβατος ἦν, ἀλλὰ καὶ πολλὰ τῆς λατρείας ἐντεῦθεν εἶδη.
Οὐχὶ βαρβαρικὰς ἐξεδόθησαν χερσὶ, καὶ λύκοις μᾶλλον
ἢ ἀνθρώποις, καὶ, τὸ δὴ χαλεπώτατον, εἰς μακρὰν οὕτω
κειμένην καὶ βάρβαρον ἀποικισθέντες γῆν, καὶ αἰχμα-
λωσίαν χαλεπωτάτην^b, οὐ διδάσκαλον εἶχον, οὐ προ-
φήτην, οὐκ ἄρχοντα; Οὐ γὰρ ἔστι, φησὶν, *ἄρχων,*
οὐδὲ προφήτης, καὶ ἠγοῦμενος, οὐδὲ τόπος τοῦ καρ-
πῶσαι ἐνώπιόν σου, καὶ εὐρεῖν ἔλεος. Ἀλλὰ καὶ εἰς
βασιλικὴν οἰκίαν, ὡς εἰς σκόπελόν τινα καὶ κρημνόν,
καὶ πέλαγος ὑφάλων γέμον καὶ σπιλάδων, οὕτως εἰσ-
ήχθησαν, χωρὶς κυβερνήτου, καὶ πλωρῆος, καὶ ναυτῶν,
καὶ ἰστιῶν, ἀναγκαζόμενοι τὴν χαλεπὴν ἐκείνην θάλατ-
ταν πλεῖν· καὶ καθάπερ ἐν δεσμοτηρίῳ ταῖς βασιλικαῖς
αὐλαῖς ἐναπειλημμένοι. Ἐπειδὴ γὰρ φιλοσοφεῖν ἠδουσαν,
καὶ τῶν βιωτικῶν ἦσαν ἀνύστερον πραγματῶν, καὶ τὸν
τῦφον ἅπαντα κατεπάτησαν τὸν ἀνθρώπινον, καὶ κοῦ-
φον αὐτοῖς τὸ πτερόν εἰργάσαντο, προσθήκη κακῶν καὶ
τὴν αὐτόθι διατριβὴν ἐνόμιζον εἶναι. Ἐξω μὲν γὰρ δυ-
τες, καὶ ἐν ἰδιωτικῇ οἰκίᾳ, πλείονος ἐμελλον ἀπολαύσε-
σθαι τῆς ἐξουσίας· εἰς δὲ τὸ δεσμοτηρίον εἰσαχθέντες
ἐκεῖνο (δεσμοτηρίου γὰρ τὴν φαντασίαν ἅπασαν ἐκεί-
νην, καὶ κρημνῶν, καὶ σκοπέλων οὐδὲν ἀμεινον εἶναι
ἐνόμιζον), εὐθέως δυσκολίαν ὑπέμειναν χαλεπὴν. Ὁ μὲν
γὰρ βασιλεὺς ἐκέλευσε κοινωνοὺς αὐτοῦ τῆς τραπέζης
εἶναι τῆς ἑαυτοῦ, τῆς συβαριτικῆς ἐκείνης, καὶ ἀκαθάρ-
του καὶ βεβήλου, αὐτοῖς δὲ ἀπηγορεύετο τοῦτο, καὶ θά-
νάτου χαλεπώτερον εἶναι ἐδόκει· καὶ μόνον καθάπερ
ἀρνία λύκων μεταξὺ τοσοῦτων ἦσαν ἀπειλημμένοι. Καὶ
ἀνάγκη ἦν, ἢ λιμῶ τῆκεσθαι, μᾶλλον δὲ καὶ τὴν ἐπὶ θά-
νατον ἀγεσθαι, ἢ τῶν κεκωλυμένων ἀπογεύεσθαι ἐδε-
σμάτων. Τί οὖν ποιοῦσιν οἱ νέοι, οἱ ἐν ὄρφανίᾳ, οἱ αἰχμά-
λωτοι, οἱ ξένοι, οἱ δούλοι τῶν ταῦτα κελουμένων;
Οὐκ ἐνόμισαν ἀρκεῖν αὐτοῖς εἰς ἀπολογίαν τὴν ἀνάγκην,
οὐδὲ τὴν τυραννίδα τοῦ τὴν πόλιν ἔχοντος· ἀλλὰ πάντα
μηχανῶνται, καὶ πραγματεύονται, ὥστε τὴν ἁμαρτίαν
φυγεῖν, καίτοι πανταχόθεν προδοδομένοι. Οὐτε γὰρ χρή-
μασι πείθειν ἠδύναντο· πῶς γὰρ οἱ αἰχμάλωτοι; οὐ
φιλιξ καὶ συνουσίξ· πῶς γὰρ οἱ ξένοι; οὐ δυναστείξ
περιγενέσθαι· πῶς γὰρ οἱ δούλοι; οὐ πληθεὶ κρατήσαι·
πῶς γὰρ οἱ τρεῖς μόνον; Προσελθόντες τοίνυν πείθουσι
τὸν εὐνοῦχον ἐκεῖνον λόγους, τὸν ταύτην ἔχοντα τὴν ἐξου-
σίαν. Ἐπειδὴ γὰρ εὐρον αὐτὸν περιδεῖν καὶ τρέμοντα,
καὶ περὶ τῆς οἰκίας σωτηρίας ἀγωνιῶντα, καὶ φόβος
ἀφόρητος ἦν ὁ περὶ τοῦ θανάτου κατασελῶν αὐτοῦ τὴν
ψυχὴν· *Φοβοῦμαι γὰρ ἐγὼ, φησὶ, τὸν κύριόν μου τὸν*
βασιλέα, μὴ ποτε ἴδῃ τὰ πρόσωπα ὑμῶν σκυθρωπά
ὑπὲρ τὰ παιδάρια τὰ συνήλικα ὑμῶν, καὶ καταδικά-
σητε τὴν κεφαλὴν μου τῷ βασιλεῖ· ἀπαλλάξαντες
αὐτὸν τοῦτου τοῦ δέους πείθουσι δοῦναι τὴν χάριν. Καὶ

^a Savil. et unus κἀν μυρίων εὐεργεσιῶν ἀπολαύ

^b Alii καὶ αἰχμαλωσίας νόμφ χαλεπωτάτην.

ἐπειδὴ πάντα παρ' ἐαυτῶν εἰσήνεγκαν, καὶ ὁ Θεὸς τὰ παρ' ἐαυτοῦ [462] λοιπὸν εἰσέφερεν. Οὐδὲ γὰρ τοῦ Θεοῦ μόνου τὸ κατόρθωμα ἐπὶ τούτους ἦν, οἷς ἐμελλόν ἐκείνοι μισθὸν λαμβάνειν, ἀλλὰ τῆς ἐκείνων γυνώμης ἡ ἀρχὴ καὶ τὰ προοίμια, ἦν παρασχομένοι γενναίαν καὶ ἀνδρείαν, ἐπεσπίασαντο τοῦ Θεοῦ τὴν ῥοπήν, καὶ εἰς τέλος ἤγαγον ἐπὶ ἑσπούδαζον.

ις'. Ὑπάρξ' ὅτι τὴν μὴ ἐαυτὸν ἀδικούντα οὐδεὶς ἕτερος παραβλάψαι δυνήσεται; Ἴδου γοῦν καὶ νεότης, καὶ αἰχμαλωσία, καὶ ὄρφανία, καὶ εἰς ἄλλοτριαν ἀπαγωγὴ, καὶ μόνωσις, καὶ ἐρημία τῶν προστησόντων^a, καὶ ἐπίταγμα χαλεπὸν, καὶ φόβος θανάτου πολὺς ἐπιτειχιζῶν τοῦ εὐνοῦχοῦ τὴν διάνοιαν, καὶ πένια, καὶ ὀλιγότης, καὶ τὸ ἐν μέσῳ βαρβάρων εἶναι, καὶ τὸ τοὺς ἄχθρους ἔχειν δεσπότης, καὶ τὸ εἰς αὐτὰς ἐκδεδδοῦσθαι τὰς χεῖρας τὰς βασιλικὰς, καὶ πῶν οἰκειῶν ὁ πάντων ὁ χωρισμὸς, καὶ ἰσέρων καὶ προφητῶν, καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἐπιμελουμένων αὐτῶν ἄλλοτριώσις, καὶ σπονδῶν καὶ θυσιῶν ἀργία, καὶ καὶ ψαλμῶν ἀφαίρεσις, καὶ οὐδὲν τούτων αὐτοὺς παρέδραψαν· ἀλλὰ τότε μειζύνως εὐδολίμησαν, ἡ ὅτε τούτων ἀπῆλθον ἐπὶ τῆς πατρίδος τῆς ἐαυτῶν. Καὶ πρῶτον ἄθλον ἀνύσαντες τούτου, καὶ λαμπρὸν ἀναδησάμενοι τὸν στέφανον, καὶ τὸν νόμον καὶ ἐν ἄλλοτρίᾳ τηρήσαντες, καὶ ἐπίταγμα καταπατήσαντες τυραννικὸν, καὶ φόβον νικήσαντες τοῦ ἀλάστορος, καὶ μηδὲν μηδὰ μῦθον παραβλάψαντες, ὥσπερ οἱκοι καθήμενοι, καὶ πᾶν τῶν ἐκείνων ἀπολαύοντες, οὕτω τὸ ἔργον μετὰ ἀδείας ἀνύσαντες, ἐφ' ἕτερα πάλιν ἐκαλοῦντο σκάμματα. Καὶ πάλιν ἦσαν οἱ αὐτοί· καὶ ἀγῶν τοῦ προτέρου χαλεπώτερος αὐτοῖς ἐπετίθετο, καὶ κάμινος ἀνήπτετο, καὶ βαρβαρικὸν πρὸς αὐτοὺς στρατόπεδον μετὰ τοῦ βασιλέως παρετάττετο· καὶ ἡ Περσικὴ πᾶσα δύναμις ἐκινεῖτο, καὶ πάντα πρὸς ἀπάτην αὐτῶν ἐπετηδεύετο, καὶ βίαν· καὶ μαυσικῆς εἶδη διάφορα, καὶ κολάσεων ποικίλοι τρόποι, καὶ ἀπεικαί, καὶ ὄψις πάντοθεν ἦν φοβερά, καὶ ῥήματα ἕψως φοβερώτερα· ἀλλ' ὅμως ἐπειδὴ ἐαυτοὺς οὐ προέδωκαν, ἀλλὰ τὰ παρ' ἐαυτῶν πάντα εἰσήνεγκαν. οὐδὲν οὐδέποτε παρεβλάψαν· ἀλλὰ καὶ λαμπροτέρους τῶν προτέρων ἀνεδήσαντο τοὺς στεφάνους. Ἐδῆξε μὲν γὰρ αὐτοὺς ὁ Ναβουχοδονόσορ, καὶ ἐνέβαλεν εἰς τὴν κάμινον, οὐ μὲν παρέδραψεν, ἀλλὰ καὶ μειζύνως ὠφέλησε, καὶ ἐνδοξότερους εἰργάσατο. Καὶ οὕτε ναὸν (πάλιν γὰρ τὰ αὐτὰ ἐρῶ), οὕτε θυσιαστήριον, οὐ πατρίδα, οὐχ ἰεράς, οὐ προφήτας ἔχοντες, ἐν ἄλλοτρίᾳ καὶ βαρβάρῳ χώρῳ, ἐν αὐτῇ μὲν οὖν μέσῃ τῇ καμίνῳ, μεταξὺ τοῦ στρατοπέδου παγτὴς ἐκείνου, αὐτοῦ τοῦ βασιλέως τοῦ ταῦτα ἐργαζομένου θεωροῦντος, λαμπρὸν ἀνεστήσαντο τρόπαιον, καὶ περιφανῆ νίκην ἤρανον, τὴν θαυμαστὴν ἐκείνην καὶ παράδοξον ἔσαντες ὦδην, τὴν καὶ μέχρι τοῦ νῦν ἐξ ἐκείνου πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης φδομένην, καὶ φθσησομένην δὲ καὶ εἰς τὰς μετὰ ταῦτα γενεάς. Οὕτως οὖν ὅταν μηδεὶς ἐαυτὸν ἀδικῇ, οὐδὲν παρ' ἑτέρου βλαθῆναι δυνήσεται· οὐ γὰρ παύσομαι συνεχῶς τοῦτο ἐπὶ φθῶν τὸ ῥῆμα. Εἰ γὰρ αἰχμαλωσία, καὶ δουλεία, καὶ μάμωσις, καὶ πατρίδος ἀποβολὴ καὶ τῶν οἰκειῶν ἀπάντων, καὶ θάνατος, καὶ ἐμπρησμὸς, καὶ στρατόπεδον [463] τρασυόντων, καὶ τύραννος οὕτως ὠμὸς, οὐκ ἴσχυσαν παῖδας τρεῖς νέους, αἰχμαλώτους, δούλους, ξένους, ἐπ' ἄλλοτρίᾳς ὄντας λυμῆνασθαί τι εἰς τὴν οἰκειαν αὐτῶν ἀρετῆν, ἀλλὰ καὶ μειζύνως αὐτοὺς παρῤῥησίας γέγονε πρόφασις ἡ ἐπιβουλῆ· τί τὸν ἕρποντα παραβλάψαι δυνήσεται; Οὐκ ἔστιν οὐδὲν, κἂν πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἔχη πολεμοῦσαν αὐτῷ. Ἄλλ' ὁ Θεὸς τότε, φησὶ, παρέστη αὐτοῖς,

καὶ ἐξήρπασεν αὐτοὺς τῆς φλογός. Μάλιστα μὲν οὖν· καὶ οὐ τὰ παρ' ἐαυτοῦ πάντα ἐὰν παράσχη, τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἔψεται πάντως.

ιζ'. Πλὴν ἀλλ' ἐγὼ τοὺς παῖδας ἐκείνους οὐ διὰ τοῦτο θαυμάζω καὶ μακαρίζω, καὶ ζηλωτοὺς εἶναι φημι, ὅτι τὴν φλόγα καταπάτησαν, καὶ τῆς τοῦ πυρὸς ἐνεργείας κρείττους ἐγένοντο· ἀλλ' ὅτι ὑπὲρ τῶν ἀληθῶν ἐδέθησαν δογμάτων, καὶ εἰς κάμινον ἐνεβλήθησαν, καὶ τῷ πυρὶ παρεδῶθησαν. Ἐνταῦθα γὰρ αὐτοῖς ἅπαν τὸ τρόπαιον ἀπῆρτιται, καὶ ὁμοῦ κατενεχθεῖσιν εἰς τὴν κάμινον στέφανος ἐπετίθετο, καὶ ἀπὸ τῶν ῥημάτων δὲ ἐκείνων ἤρξατο πλέκεσθαι, καὶ πρὸ τῆς τῶν πραγμάτων ἐκδόσεως, δὲ μετὰ πολλῆς τῆς παρῤῥησίας καὶ τῆς ἐλευθερονομίας πρὸς τὸν βασιλεῖα ἀχθέντες εἰς μέσον ἔλεγον· *Οὐ χρεῖαν ἔχομεν ἡμῖς περὶ τοῦ ῥήματος τούτου ἀποκριθῆναι σοι. Ἔστι γὰρ ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐκ οὐρανοῖς, ὃ ἡμεῖς λατρεύομεν, ἱκανὸς ἐξελεῖσθαι ἡμᾶς ἐκ τῆς καμίνου τοῦ πυρὸς τῆς καιομένης· καὶ ἐκ τῶν χειρῶν σου, βασιλεῦ, φύσεται ἡμᾶς. Καὶ ἐὰν μὴ, γινώσκον ἔστω σοι, βασιλεῦ, δὲ τοῖς θεοῖς σου οὐ λατρεύομεν, καὶ τῇ εἰκόνι τῇ χρυσοῦ, ἢ ἔστησας, οὐ προσκυνοῦμεν.* Ἀπὸ τούτων αὐτοὺς τῶν ῥημάτων ἀνακηρύττω· ἀπὸ τούτων τὸ βραβεῖον τῆς νίκης ἀρπάσαντες, ἐπὶ τὸν λαμπρὸν ἔθραμον τοῦ μαρτυρίου στέφανον, τῇ τῶν ῥημάτων ὁμολογίᾳ τὴν διὰ τῶν πραγμάτων προστιθέντες. Εἰ δὲ ἐμβληθέντες^b ἤδέσθη τὸ πῦρ αὐτῶν τὰ σώματα, καὶ τὰ δεσμὰ ἔλυσε, καὶ παρῤῥησις κάτω μετὰ ἀδείας βαδίζειν, καὶ τῆς οἰκειᾶς ἐνεργείας ἐπελάθετο, καὶ πηγὴ ψυχρῶν ὕδατων γέγονε τοῦ πυρὸς ἡ κάμινος· τοῦτο λοιπὸν τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος τὸ θαῦμα ἦν, καὶ τῆς ἀνωθεν παραδόξοποιίας. Ὡς οἷ γε ἀλληταί^c καὶ πρὶν ἢ ταῦτα γενέσθαι, ὁμοῦ τῆς φλογός ἐπιβάντες, καὶ τὸ τρόπαιον ἔστησαν, καὶ τὴν νίκην ἤρανον, καὶ τὸν στέφανον ἀνεδήσαντο, καὶ ἐν οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ γῆς ἀνεκηρύχθησαν, καὶ τὸ λείπον αὐτοῖς εἰς εὐδοκίμησιν οὐδὲν ἦν. Τί οὖν ἂν ἔχοις πρὸς ταῦτα εἰπεῖν; Εἰς ὑπερορίαν ἀπηνέχθη, καὶ τῆς πατρίδος ἐξεβλήθη; Ἴδου καὶ οὗτοι. Αἰχμαλωσίαν ὑπέμεινας, καὶ ὑπὸ βαρβάρους ἐγένου δεσπότης^d; Ἄλλα καὶ τοῦτο εὐρήσεις τοῦτοις συμβάν. Ἄλλ' οὐδένα ἔχεις ἐκεῖ παρόντα καὶ διορθούμενον τὰ σὰ, οὐδὲ νουθετοῦντα καὶ διδάσκοντα; Καὶ ταύτης οὗτοι τῆς ἐπιμελείας ἦσαν ἕσπερήμενοι. Ἄλλ' ἐδέθη; ἀλλ' ἐνεπρῆσθη; ἀλλ' ἀπέθανες; οὐδὲν γὰρ μοι τούτων χαλεπώτερον ἔχεις εἰπεῖν. Ἄλλὰ Ἴδου καὶ οὗτοι διὰ πάντων ἐλθόντες, λαμπρότεροι δι' ἐκείνου τούτων ἐγένοντο, καὶ λίαν περιφανέστεροι, καὶ μειζύνα τὴν ἐμπορίαν τὴν ἐν οὐρανοῖς συνήγαγον. Καὶ οἱ [464] μὲν Ἰουδαῖοι καὶ ναὸν ἔχοντες, καὶ θυσιαστήριον, καὶ κιβωτὸν, καὶ τὰ χερουδὶμ, καὶ τὸ ἰλαστήριον, καὶ τὸ καταπέτασμα, καὶ τὸ ἀπειρον τῶν ἰσέρων πλῆθος, καὶ τὰς καθημερινὰς λατρείας, καὶ τὰς θυσίας τὰς ἐθνικάς, τὰς ἑσπερινὰς, καὶ συνεχῶς τῶν προφητῶν ἀκούοντες τῶν ζώντων, τῶν τεθηκῶτων, ἐνηχούτων αὐτῶν ταῖς ἀκοαῖς, καὶ τῶν θαυμάτων τὴν μνήμην περιφέροντες τῶν ἐν Αἰγύπτῳ, τῶν ἐν ἐρήμῳ, τῶν ἄλλων ἀπάντων, καὶ ἐπὶ τῶν χειρῶν ταῦτα σαλευόντες, ἐπὶ τῶν φλῶν ἔχοντες ἐγγεγραμμένα, καὶ πολλῆς τῆς τότε θαυματουργίας ἀπολαύοντες, καὶ ἑτέρας ἐπιμελείας, οὐ μόνον οὐδὲν ὠφελήθησαν, ἀλλὰ καὶ παρεβλάθησαν, ἐν αὐτῷ τῷ ναῷ εἰδῶλα στήσαντες, καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτῶν καὶ τὰς θυγατέρας σφάζαντες ὑπὸ δένδρα, καὶ πανταχοῦ σχεδὸν τῆς χώρας τῆς ἐν Παλαιστίνῃ τὰς παρανόμους ἐκείνας,

^b Alit ἐμβληθέντας, alit ἐμβληθέντων.

^c Alit ὥστε οἱ ἀλληταί.

^d Savil. in textu δεσμώτης, in marg. δεσπότης.

^a Alit τῶν βοηθούτων. Infra alit qui τοῦ εὐνοῦχοῦ τὴν δειλίαν.

omne officium suum fecissent, Deus quoque deinceps fecit suum. Neque enim solius Dei erat præclarum illud facinus in iis, quorum gratia mercedem illi erant accepturi, sed principium et exordia proficiscebantur ab illorum animo, quem cum præstitissent generosum ac fortem, Dei favorem sibi conciliarunt, et ad finem quod moliebantur perduxerunt.

16. Vides, qui seipsum non lædit, ei neminem alium posse nocere? Ecce enim nec juvenus, neque captivitas, neque orbitas, neque abductio in regionem alienam, nec solitudo et destitutio eorum, qui ab ipsis starent, nec mandatum grave, nec magnus mortis timor, qui eunuchi cingebat animum¹, nec paupertas, nec paucitas, non quod in medio barbarorum essent, non quod hostes haberent dominos, non quod in ipsius regis manus essent traditi, neque cognatorum omnium separatio, neque sacerdotum et prophetarum, et aliorum, qui curam ipsorum gerebant, alienatio, nec libationum et sacrificiorum cessatio, neque templi et psalmorum adeptio, neque quidquam horum eis nocuit; sed tum in majori gloria fuerant, quam cum iis rebus in patria sua fruerentur. Hoc primo certamine perfecto, insigni corona rediit, lege in aliena quoque regione servata, conculcato tyranni mandato, victo dæmonis terrore, neque ullo ulla ex parte damno affecti, quasi domi sederent, et omnibus illis fruerentur, opere ita libere perfecto, ad alios rursus agones sunt vocati. Iterum erant iidem; et certamen priore difficilius ipsis proponebatur, caminus incendebatur, barbaricus adversum eos exercitus cum rege instruebatur velut in acie: tota Persica potentia incitabatur, omnia ad fraudem ac vim ipsis afferendam comparabantur; diversa captio generum, varia suppliciorum formæ, minæ, aspectus omni ex parte terribilis, et verba aspectu terribiora: sed tamen quoniam semetipsos non prodiderunt, sed omnem suam operam contulerunt, nihil unquam damni acceperunt: quin etiam coronis, quam priores fuerant, illustrioribus rediit sunt. Vinxit enim eos Nabuchodonosor, et in caminum coniecit, non tamen damno, quin potius etiam commodo affecti, et illustriores reddidit. Cumque nec templum (iterum enim eadem dicam), neque altare, non patriam, non sacerdotes, non prophetas haberent, in aliena et barbara regione, in medio camini, totiusque illius exercitus, rege harum rerum auctore spectante, splendidum statuerunt tropæum et insignem reportarunt victoriam, admirabili illa et inopinata cantione decantata, quæ ex illo etiamnum ubique terrarum cantatur, et cantabitur etiam in postera sæcula. Sic ergo si nemo seipsum lædat, ab alio lædi non poterit: non enim cessabo hoc dictum continenter decantare. Nam si captivitas, servitus, solitudo, patriæ amissio, et omnium cognatorum, mors, incendium, tantus exercitus, tyrannus tam crudelis, non valuerunt tribus pueris, juvenibus, captivis, servis, peregrinis, in aliena regione versantibus quidquam nocere quoad suam virtutem, sed majoris etiam

loquendi libertatis occasio fuerunt illæ insidiæ: quid sobrium lædere poterit? Non est quidquam, etsi totum orbem adversarium haberet. At Deus tum, inquit, eis adstitit, eosque ex flamma eripuit. Maxime id quidem: tu quoque si omnia, quæ a te requiruntur, præstiteris, divinum auxilium sequetur omnino.

17. Verumptamen ego pueros non eo miror, beatosque ac felices æstimo, quod flammam conculcarunt, et vim ignis vicerunt; sed quod verorum dogmatum causa victi, in caminum coniecti et igni traditi sunt. Hic enim eis totum tropæum absolutum est, et simul atque in caminum coniecti sunt, imposita corona, et ab illis verbis texti cæpta etiam ante rerum eventum, quæ magna cum fiducia libertateque loquendi ad regem ducti in medium protulerunt: *Non oportet de hac re respondere tibi. Potest enim Deus noster qui est in cælis, quem nos colimus, eripere nos ex camino ignis ardentis; et de tuis manibus, o rex, liberabit nos: sin minus, notum sit tibi, rex, quia deos tuos non colimus, et statuam auream, quam erexisti, non adoramus* (Dan. 3. 16.-18). Jam inde ab illis verbis eos victores pronuntio; jam inde ab illis reportato victoriæ præmio ad insignem martyrii coronam, confessioni verborum addita confessione rerum, cucurrerunt. Sin ignis reveritus est immissa eorum corpora et vincula solvit, securum descensum præbuit, suæ virtutis oblitus, et caminus ignis factus est fons frigidarum aquarum: id jam divinæ gratiæ, et supernæ stupendarum rerum operationis miraculum fuit. Quare athletæ quidem prius etiam quam hæc fierent, simul ac flammam ingressi sunt, et tropæum statuerunt, et victoriam reportarunt, et corona rediit, et in cælo terraque deprædicati sunt, et nihil eis ad gloriam erat reliquum. Quid ergo dicere poteris? In exilium relegatus es, et patria eiectus? Ecce etiam isti. Captivitatem sustinisti et sub barbaris dominis¹ fuisti? At hoc quoque istis contigisse reperies. At non habes ibi qui tibi adsit, resque tuas moderetur, neque qui te admoneat et doceat? Ille quoque isti cura erant fraudati. At victus es? at combustus es? at mortuus es? nihil enim his potes dicere gravius. At ecce isti quoque per hæc omnia tetenderunt, et per eorum singula illustriores exstiterunt, longeque clariores, et cælestes merces auxerunt. Judæi quidem cum haberent templum, altare, arcam, Cherubim, propitiatorium, velum, infinitam sacerdotum multitudinem, cultum Dei quotidianum, sacrificia cum matutina tum vespertina, et continenter prophetas audirent, vivos, mortuos, qui aures ipsorum personabant, miraculorum in Ægypto, in solitudine editorum, omnium aliorum memoriam renoverent, eaque manibus versarent, in postibus inscripta haberent, verbisque multis tum supra naturalem potestatem confectis, cæteraque sui cura fruerentur, non modo nullo emolumento, verum etiam damno sunt affecti, simulacris in ipso templo cultis, mactatis filiis et filiabus sub arboribus, et illis lege vetitis execrandisque sacris in omni propemodum agri Palæstini loco

¹ Aliqui, *sumiditatem*.

¹ Savil. in textu, *captivus, in marg., dominus*.

factis, aliisque facinoribus infinitis absurdioribus perpetratis. At vero isti in media barbaria, in terra hostili et inimica, in domo tyrannica versantes, omni ulla cura destituti, ad supplicium abrepti, usti, non solum hinc læsi non sunt, non parum, non multum; verum magis etiam claruerunt. His igitur cognitis, horumque similibus e Scriptura divinitus inspirata collectis (multa enim hujuscemodi suppetunt exempla in diversis etiam personis aliis), neque difficultatem temporum aut rerum, neque necessitatem et vim ac tyrannidem potentium sufficere nobis existimemus ad defensionem, quando deliquerimus. Quod enim in principio dixi, in eo nunc quoque orationem termi-

nabo; si quis damnum ac detrimentum accipiat, a seipso prorsus id, non ab aliis accipere, etsi infiniti sint qui damna et injurias inferant. Nam si quidem hæc a semetipso non accipiat, si totius terræ marisque incolæ communi consilio irruant, ne parum quidem lædere poterunt eum, qui in Domino vigilat ac sobrius est. Simus ergo, quæso, sobrii, et vigilemus semper, et acerba omnia generoso animo feramus, ut æternis illis et immortalibus bonis potiamur, in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria et imperium, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

IN LIBRUM AD EOS QUI SCANDALIZATI SUNT OB ADVERSITATES, ETC.!

Ordinem sequimur ab ipso Chrysostomo indicatum infra cap. 15: Μη τολύου μοι λέγε τούς άπολλυμένους· όπερ γάρ έν τώ έμπροσθεν είπον λόγω, ούδεις τών έαυτούς μή άδικούντων παρ' έτέρων άδικείται ποτε, κών εις αύτό τό ζήν κινδυνεύη: *Noli ergo mihi eos commemorare qui pereunt: quod enim in priore libro dixi, nullus ex iis, qui seipsos injuria non afficiunt, ab aliis lædi potest, quamvis de vita ipsa sit periculum subeundum.* Quibus manifeste declarat librum illum, *Quod nemo læditur nisi a seipso* [465], prius ab se factum esse, quam hunc ederet, utrumque vero continenter eodemque tempore elucubraturum fuisse. Verum igitur ordinem non tenuit Savilius, qui hunc priorem posuit; alterum vero, qui præmitti debuerat, huic subjunxit; sed hoc erratum ipse postea animadvertit. Fronto Ducæus eos longo intervallo separavit, qui priorem in medio Tomo quarto locavit, posteriorem vero, sive hunc de quo agimus, versus finem Tomi quinti posuit, aut ponendum reliquit.

Georgius Alexandrinus in Vita Chrysostomi, quæ infra edetur, n. 67, ait hunc librum Cucusi a S. doctore factum fuisse ad consolationem institutionemque populi Constantinopolitani, esseque in capita viginti quatuor divisum, quæ divisio ad hoc usque tempus in manuscriptis Codicibus et in Editis observatur.

Existimat v. cl. Tillemontius hunc librum quasi ad Olympiadem missum commemorari in Epistola quarta ad eandem, ubi dicitur: Έπεμψά σοι άπερ έγραφα πρώην, ότι τόν έαυτόν άδικούντα ούδεις έτερος

EJUSDEM LIBER

AD EOS QUI SCANDALIZATI SUNT OB ADVERSITATES QUÆ CONTIGERUNT, POPULIQUE ET MULTORUM SACERDOTUM PERSEQUUTIONEM AC PERVERSIONEM, ET DE INCOMPREHENSIBILI, ET ADVERSUS JUDEOS (a).

Medici quidem, si quando quospiam febre correptos, aut aliquo alio morbo laborantes sanandos suscipiant, id primum student, ut ægros videant, quod procul ab eis positi, suo non possent eos subsidio juvare: ea

quippe artis illius est conditio, ea morborum illorum natura. Nos vero, qui non unum aliquem alterumve, sed omnes qui totum incolunt orbem terrarum, scandalum passorū sanare studemus, nihil tale requirimus. Neque enim petimus, ut in ædes alicujus ex ægrotis pateat aditus, aut ubi jaceant, discamus, sed neque ipsos ægros cupimus intueri. Non manibus instrumenta

(a) Collata cum Mss. Regiis 1819, 2294. Colbertinis vero 365, 629, 3055.

καὶ ἐναγείς ἐργασάμενοι θυσίας, καὶ ἕτερα ἀτοπίωτερα μυσία τολμήσαντες. Οὗτοι δὲ ἐν βαρβάρῳ μέσῃ, ἐν πολεμῆ καὶ ἐχθρᾷ γῆ, ἐν οἰκίᾳ τυραννικῇ στρεφόμενοι, πάσης ἐκείνης τῆς ἐπιμελείας ἐστερημένοι, ἀπαγόμενοι, καιόμενοι, οὐ μόνον ἐντεῦθεν οὐδὲν παρεβλάβησαν, οὐ μικρὸν, οὐ μέγα· ἀλλὰ καὶ μειζρόνως διέλαμψαν. Ταῦτ' οὖν εἰδότες, καὶ τὰ τούτοις ἰοικότα συλλέγοντες ἀπὸ τῶν θεοπνευστῶν καὶ θείων Γραφῶν (πολλὰ γὰρ ἔστιν εὐρεῖν τοιαῦτα ὑποδείγματα καὶ ἐφ' ἐτέρων διαφορῶν προσώπων), μῆτε δυσκολίαν καιρῶν ἢ πραγμάτων, μῆτε ἀνάγκην καὶ βίαν, καὶ τυραννίδα τῶν δυναστευόντων νομίζωμεν ἀρκεῖν ἡμῖν εἰς ἀπολογίαν, ἥνικα ἂν πλημμυλώμεν. Ὅπερ καὶ ἀρχόμενος εἶπον, εἰς τοῦτο καὶ νῦν

καταλύσω τὸν λόγον, ὅτι εἴ τις βλάπτοιο καὶ ἀδικοῖτο, παρ' ἑαυτοῦ πάντως τοῦτο πάσχει, οὐ παρ' ἐτέρων, κἂν μυσριοὶ οἱ ἀδικοῦντες καὶ ἐπηρεάζοντες ὦσιν. Ὡς εἴ γε μὴ παρ' ἑαυτοῦ τοῦτο πάθοι, οἱ γῆν ἅπασαν καὶ θάλατταν οἰκοῦντες κοινῇ ἅπαντες, εἰ ἐπέλθοιεν, οὐδὲ μικρὸν τοῦτον παραβλάψαι δυνήσονται τὸν ἐν Κυρίῳ γρηγοροῦντα καὶ νήφοντα. Νήφωμεν τοίνυν, παρακαλῶ, καὶ γρηγορῶμεν διὰ παντός, καὶ φέρωμεν πάντα γενναίως τὰ λυπηρὰ, ἵνα τῶν αἰωνίων ἐκείνων καὶ ἀκηράτων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, νῦν καὶ ἀεὶ. καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ADMONITIO.

παραβλάψαι δυνήσεται· καὶ τοῦτον ἠγωνίσαστο τὸν ἀγῶνα ὁ λόγος, ὃν ἀπέσταλά σου τῇ τιμιότητι νῦν. Συνεχῶς δὴ οὖν αὐτὸν ἐπέρχου· εἰ δὲ ὑγιαίνεις, καὶ ἐπὶ γλώττης φέρε: *id est, Misi ad te id quod nuper litteris mandavi, nempe eum, qui seipsum non læserit, a nemine alio lædi posse: et hoc [quoque] contendit liber hic, quem ad te nunc misi. Quare illum assidue pervolvās, imo etiam, si per valetudinem licet, recites. Liber certe hic secundo loco commemoratus, hic ipse quem tractamus esse videtur, etsi res non omnino explorata sit.*

Idem fere argumentum prosequitur hic liber, quod in præcedenti tractatum vidimus. Agitur de ferendis rebus adversis cujuscumque tandem generis sint. exemploque sanctorum Veteris Novique Testamenti ad eam rem instituuntur Constantinopolitani, qui tunc a scelestis perversisque hominibus vexabantur: ad eos maxime spectat oratio, qui probos videntes a seditiosis nefariisque vexari, divinam incusarent providentiam. Atticum vero sibi in successorem a consceleratis cooptatum perstringit, cum ait cap. 20: Μηδὲν οὖν σε τούτων σκανδαλιζέτω, μὴ ἱερεὺς νῦν φαῦλος γεγενημένος, καὶ λύκου παντός ἀγριώτερον ἐπιπηδῶν τῇ ἀγέλῃ: *Nihil ergo istorum tibi offendiculo sit, non sacerdos nunc depravatus, lupo quovis savius in gregem insiliens.* Hic liber non diu ante obitum a Chrysostomo scriptus est: qua de re pluribus in Vita ejus.

Interpretatio Latina est Frontonis Ducei.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΛΟΓΟΣ

Πρὸς τοὺς σκανδαλισθέντας ἐπὶ ταῖς δυσημερίαις ταῖς γενομέναις, καὶ τῇ τοῦ λαοῦ καὶ πολλῶν ἱερῶν διώξει καὶ διαστροφῇ καὶ περὶ ἀκαταλήπτου, καὶ κατὰ Ἰουδαίων.

Τατρῶν μὲν παῖδες, ὅταν πυρέττοντάς τινας, ἢ ἕτερον τι νόσημα νοσοῦντας μέλλωσι θεραπεύειν, αὐτοὺς πρῶτον ζητοῦσι τοὺς κάμνοντας ἰδεῖν, ὅτι πόρρωθεν αὐτῶν ὄντες, οὐκ ἂν δύναιντο τὰ παρ' ἑαυτῶν εἰσενεγκεῖν· τοιοῦτον γὰρ καὶ ἡ τέχνη, καὶ αὐτῇ τῶν νοσημάτων ἡ φύσις ἐκείνων. Ἡμεῖς δὲ οὐχ ἕνα πῶς καὶ δευτέρον, ἀλλὰ πάντας τοὺς κατὰ τὴν οἰκουμένην

σκανδαλιζομένους θεραπεύειν ἐσπουδαχότες οὐ δεόμεθά τινος τοιοῦτου. Οὐδὲ γὰρ εἰς οἶκόν τινος τῶν νοσοῦντων εἰσελθεῖν αἰτοῦμεν, οὐδ' ἔνθα κατάκεινται μαθεῖν, ἀλλ' οὐδὲ αὐτοὺς τοὺς ἀρρώστους ἰδεῖν ἐπιζητοῦμεν. Οὐκ ἕργα μεταχειρίζομεν^a, οὐ χρημάτων

^a Hæc, οὐκ ἕργα μεταχειρίζομεν, desunt in tribus mss.

ποιούμεθα δαπάνην, τὰ πρὸς ἰατρειάν ὠνεῖσθαι· κελύοντες τοὺς ἀσθενούντας· ἀλλὰ κἂν ἄγνωστοι ἡμῖν ὦσι, κἂν πρὸς αὐτὰς ἀπικαιόμενοι τὰς τῆς οἰκουμένης ἐσχητάς, κἂν ἐν μέσσις βαρβάρους, κἂν ἐν αὐτῷ κείμενοι τῷ τῆς πτωχείας πυθμένι, κἂν πένητες τοσαύτην πενίαν, ὥστε καὶ τῆς ἀναγκαίας ἀπορεῖν τροφῆς, οὐδὲν ἡμῖν τούτων πρὸς τὴν ἰατρειάν γίνεται κώλυμα· ἄλλ' ἐνὶ [465-486] ἰδρυμένοι χωρίῳ, χωρὶς ἀργῶν, καὶ φαρμάκων, καὶ σιτίων, καὶ ποτῶν, καὶ χρημάτων, καὶ μακρὰς ἀποδημίας, τὴν νόσον ἀπελαύνοντες ταύτην. Πῶς καὶ ποίῳ τρόπον; τὸ τοῦ λόγου κατασκευάζοντες φάρμακον, τὸ ταῦτα πάντα γινόμενον τοῖς νοσοῦσι, καὶ ἄμεινον ἢ τὰ εἰρημένα ἅπαντα. Καὶ γὰρ καὶ ἄρτου τρέφει μᾶλλον, καὶ φαρμάκου διορθοῦται πλέον, καὶ πυρὸς εὐτονώτερον καίει, ἀληθῶνα μὲν οὐδεμίαν παρέχον, τῶν δὲ πονηρῶν λογισμῶν τὰ δυσώδη βεῦματα ἀναστέλλον· καὶ σιδήρου τομώτερον τέμνει τὰ σεσηπῶτα ἀνωδύνως· καὶ τοῦτο ποιοῦν δαπάνην οὐδεμίαν ἐργάζεται χρημάτων, οὐδὲ ἐπιτρίβει πενίαν. Τοῦτο οὖν κατασκευάσαντες τὴν φάρμακον, πᾶσι παραπεμπόμεθα, καὶ πάντες οἷδ' ὅτι ἀπολαύονται θεραπείας, μόνον εἰ τοῖς λεγομένοις μετὰ ἀκριβείας καὶ εὐγνωμοσύνης προσέχοιεν.

Κεφ. α'. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἐπὶ τῶν σωμάτων οὐ μικρὸν, ἀλλὰ καὶ μέγιστον πρὸς τὴν τῆς ἀρρώστιας ἀπαλλαγὴν συντελεῖν εἴωθε τὸ μαθεῖν τὸν κείμενον τῆς ἀρρώστιας τὴν ὑπόθεσιν (οὐ γὰρ δὴ μόνον τῆς κατεχούσης αὐτὸν ἀπαλλαγῆσεται νόσου τοῦτο μαθεῖν, ἀλλ' οὐδὲ μετὰ ταῦτα αὐτῇ περιπεσεῖται, τὴν αἰτίαν γνοῦς, ἀφ' ἧς αὐτῇ περιέπεσεν ἅπαξ, καὶ φυλαττόμενος), φέρε καὶ ἡμεῖς τοῦτο πρῶτον τοὺς τὰ τοιαῦτα νοσοῦντας διδάσκωμεν, πῶθεν αὐτοῖς τὸ νόσημα τοῦτο γέγονε τοῦ σκανδαλίου. Εἰ γὰρ δὴ τοῦτο μάθοιεν, καὶ βουληθεῖεν φυλάξασθαι μετὰ ἀκριβείας αὐτὸ, οὐ ταύτης μόνον ἀπαλλαγῆσονται τῆς ἀρρώστιας, οὐδὲ νῦν μόνον, ἀλλὰ καὶ διηνεκῶς καὶ ταύτης καὶ ἑτέρων πλειόνων. Τοιαύτη γὰρ καὶ ἡ τοῦ φαρμάκου τούτου φύσις ἐστίν, ὡς καὶ τὸ παρὸν θεραπεῦσαι, καὶ τῶν ἄλλων γενέσθαι προφυλακτικὸν παθῶν. Οὐ γὰρ ἔν καὶ δύο καὶ τρία, ἀλλὰ καὶ πολλὰ κατὰ τὸν παρόντα βίον ἐστὶ τὰ σκανδαλίζοντα τοὺς ἀσθενεστέρους· καὶ τούτων ἀπάντων ὁ λόγος ἡμῶν ἐπαγγέλλεται τοὺς ἀλόντας ἐλευθεροῦν, μόνον εἰ βουληθεῖεν (ὅπερ καὶ ἐμπροσθεν εἶπον) καὶ μαθεῖν καὶ φυλάξαι τὰ λεγόμενα. Ποιοῦμαι δὲ τὴν θεραπείαν ταύτην, οὐκ ἀπὸ τῶν θεϊκῶν μόνον Γραφῶν συντιθεῖς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν κατὰ τὸν παρόντα βίον γινόμενων καὶ συμβαινόντων διηνεκῶς· ὥστε καὶ τοῖς μὴ προσέχουσι Γραφαῖς κοινὴν γενέσθαι τὴν διόρθωσιν, εἰ βουληθεῖεν· οὐ γὰρ παύσομαι τοῦτο συνεχῶς ἐπιλέγων. Ἀνάγκη γὰρ καὶ βία, καὶ μὴ βουλομένῳ οὐκ ἔνι ταύτην ποτὲ θεραπευθῆναι τὴν ἰατρειάν, καὶ τοὺς θεῖους μὴ καταδεχομένην χρησμούς· καὶ ἐντεῦθεν, μᾶλλον δὲ πλέον ἐντεῦθεν ἢ ἐκ τῆς τῶν πραγμάτων ἀποδείξεως β. Τῶν γὰρ ὀρωμένων ἀξιοπιστοτέραν δεῖ τὴν τοῦ Θεοῦ ἀπόφασιν πιστεύειν εἶναι. Διὰ τοι τοῦτο καὶ χαλεπωτέρᾳ τούτους μένει τιμωρία μὴ διορθουμένων, ὅτι

δεξάμενοι τὰς Γραφὰς, οὐδὲν ἐκείθεν εἰς τὴν τοιαύτην καρποῦνται ὠφέλειαν. Ἴν' οὖν μὴ τοῦτο πάσχωσι, φέρε ἀφώμεθα τῆς διορθώσεως λοιπῆς, τὴν αἰτίαν εἰπόντες τοῦ νοσήματος πρῶτον,

[467] Κεφ. β'. Τίς οὖν ἡ αἰτία τῆς ἀρρώστιας τῆς τοσαύτης ἐστίν; Ἡ πολυπράγμων καὶ περιεργὸς γνώμη, καὶ τὸ βούλεσθαι πάντων τῶν γινόμενων εἰδέναι τὰς αἰτίας ἀπάσας, καὶ φιλονικεῖν τὴν ἀκατάληπτον καὶ ἄβρῆτον τοῦ Θεοῦ πρόνοιαν, τὴν ἀπέραντον καὶ ἀνεξιχνίαστον περιεργάζεσθαι ἀναισχύτως, καὶ πολυπραγμανεῖν. Καίτοι τίς τοῦ Παύλου σοφώτερος γέγονεν; Εἰπέ γὰρ μοι, οὐ σκεῦος ἐκλογῆς ἦν οὗτος; οὐ πολλὴν καὶ ἄφατον ἐπεσπάσατο τοῦ Πνεύματος τὴν χάριν; οὐ τὸν Χριστὸν εἶχεν ἐν ἑαυτῷ λαλοῦντα; οὐκ ἀποβῆτων ἐκοινωνήσε τοῦ Θεοῦ βημάτων; οὐκ ἂ μὴδενὶ ἀνθρώπων λαλήσαι ἐξῆν ἦν, μόνος ἤκουσεν ἐκεῖνος; οὐκ εἰς παράδεισον ἤρπασε; οὐκ εἰς τρίτον οὐρανὸν ἀνηνέχθη; οὐ γῆν καὶ θάλασσαν περιέδραμεν; οὐ βαρβάρους φιλοσοφεῖν ἔπεισεν; οὐ πολλὰς καὶ ποικίλας εἶχε τοῦ Πνεύματος ἐνεργείας; οὐ δῆμους ὀλοκλήρους καὶ πόλεις ἐρρύθμιζεν; οὐ τὴν οἰκουμένην ἔπασαν εἰς χεῖρας αὐτῷ φέρων ἔθηκεν ὁ Θεός; Ἄλλ' ὁμοῦς ὁ τοσοῦτος καὶ τηλικούτος, ὁ σοφὸς οὕτω καὶ δυνατὸς καὶ πνευματικὸς ἀνὴρ, ὁ τοσοῦτον ἀπολελαυκῶς, ὅταν εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας ἐμπέσῃ, καὶ οὐδὲ ὀλοκλήρου προνοίας, ἀλλὰ μόνον εἰς ὁ μέρος αὐτῆς, ἄκουσον πῶς ἐκπλήττεται, πῶς ἰλιγγεῖ, πῶς ἀποπηδᾷ ταχέως τῷ ἀκατάληπτῳ παραχωρῶν. Ὅτε οὖν ἐσκοπέιτο, οὐκ ὅπως ἀγγέλων προνοεῖ καὶ ἀρχαγγέλων ὁ Θεός, καὶ τῶν χερουβείμ, καὶ τῶν σεραφείμ, καὶ τῶν ἄλλων ἀοράτων δυνάμεων, οὐδὲ πῶς ἡλίου, καὶ σελήνης, καὶ οὐρανοῦ, καὶ γῆς, καὶ θαλάσσης, οὐδὲ πῶς τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων παντός, οὐδὲ πῶς ἀλόγων, καὶ φυτῶν, καὶ σπερματιῶν, καὶ βοτανῶν, καὶ ἀέρων, καὶ πνευμάτων, καὶ πηγῶν, καὶ ποταμῶν, οὐδὲ τῆς κατὰ φύσιν γεννήσεως, καὶ αὐξήσεως, καὶ διατροφῆς, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων· ἀλλ' ἔν τι μέρος ἀπολαθῶν τῆς προνοίας αὐτοῦ τὸ κατὰ Ἰουδαίους καὶ Ἕλληνας (καὶ γὰρ περὶ τούτων τὸν ἅπαντα διεξέει λόγον, διδάσκων πῶς μὲν τοὺς ἐξ ἐθνῶν ἐκάλεσε, πῶς δὲ τοὺς ἐξ Ἰουδαίων ἀπάσαστο, καὶ πῶς ἔλεψ τὴν ἑκατέρωθεν σωτηριάν ἐπραγματεύσατο), ἄκουσον οἷά φησιν. Ἰδὼν γὰρ πέλαγος ἀχανὲς ἀνεωχθὲν, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ μέρει τούτῳ, καὶ πρὸς αὐτὸ τῆς προνοίας αὐτοῦ ταύτης τὸ βάθος διακῦψαι βουληθεῖς, ὡς περὶ τιλ σκοτοδίω κατασχεθεῖς τῷ ἀβῆρτῳ τῆς οἰκονομίας ταύτης, καὶ θαυμάσας καὶ ἐκπλαγείς τὸ ἄφατον, τὸ ἀπέραντον, τὸ ἄβρῆτον καὶ ἀκατάληπτον τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας τε καὶ προνοίας, ἀπεπήδησε, ταύτας ἀφελὲς τὰς φωνὰς, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς ἐκπλήξεως ἀναεκραγὼς ταῦτα τὰ ῥήματα· Ὁ βάθος πλοῦτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ! Εἶτα δεικνύς, ὅτι τὸ βάθος μὲν εἶδε, πόσον δὲ μαθεῖν οὐκ ἠδυνήθη, ἐπήγαγεν· Ὡς ἀνεξερευνήτα τὰ κρίματα αὐτοῦ, καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ! Οὐκ εἶπεν ἀκατάληπτα [468] μόνον, ἀλλὰ καὶ Ἀνεξερευνήτα τὰ κρίματα αὐτοῦ. Οὐ μόνον γὰρ καταλαβείν

^a Alii καὶ τὴν τρόπον.

^b Tres mss. ἐκ τῆς τῶν Γραφῶν ἀποδ. Hæc vitio laborare putat Savilius : certe videtur in serie Græca aliquid desiderari.

^c Alii ἄλλ' ὅταν εἰς.

tractamus¹, non pecuniarum sumptus facimus, dum ad curationem necessaria coemere jubemus infirmos: sed quamvis ignoti sint nobis, quamvis ad ultimos orbis terræ fines amandati sint, quamvis in medio barbarorum, quamvis in ipso mendicitatis fundo versentur, quamvis tanta premantur inopia ut etiam necessariis destituantur alimentis, nullum tamen ista curationi nostræ adhibent impedimentum: sed in uno constituti loco, sine instrumentis, sine medicamentis, sine cibo ac potu, vel pecuniis, vel longinqua peregrinatione morbum istum depellimus. Quotandem modo? Dum orationis medicinam componimus, quæ horum omnium vices apud ægrotoſ supplebit, imo quæ melior sit illis omnibus. Nam et amplius quam panis alit, et amplius medetur quam pharmacum, et vehementius quam ignis urit, nec tamen ullum dolorem inurit: pravæ autem cogitationum foetidum seculum adstringit, et acutius quam ferrum putrida secat ulcera sine dolore; et hoc dum facit, nullos impendere sumptus cogit, nec ad ullam redigit egestatem. Hoc igitur medicamento confecto, ad omnes illud transmittimus, atque omnes dubium non est quin sanitatem recuperari sint, dummodo verbis nostris benevole ac diligenter attendant.

CAP. I. *Necessarium esse ut causa dicatur, ex qua scandalum ortum est.* — Quoniam autem in corporum etiam curatione non mediocriter, imo plurimum ad abigendam ægritudinem conferre solet, ut occasionem ægritudinis discat ægrotus (neque enim tantum hoc cognito, liberabitur morbo quo detinetur, sed nec in eam postea incidet, ubi causam intellexerit, ex qua in eam semel incidit, et sibi ab ea cavebit), age nos etiam hoc primum ægros doceamus, unde illis hic scandalum morbus acciderit. Nam si hoc cognoverint, et ab eo sibi diligenter cavere voluerint, non hac tantum, aut nunc tantum ægritudine liberabuntur, sed et in perpetuum, et ab hac et a pluribus cæteris. Eiusmodi enim est hujus medicamenti natura, ut et in præſenti sanet, et usui sit ad reliquas ægritudines præcauendas. Neque enim unum, vel duo, vel tria, sed et multa sunt in hac vita, quæ imbecillioribus scandalum afferunt, et hos omnes se liberaturam ægrotos oratio nostra pollicetur, si voluerint, ut etiam ante dixi, et discere, et observare quæ dicemus. Hæc autem a me adhibetur medicina, non ex sacris tantum Scripturis composita, sed etiam ex iis quæ in hac vita sunt, et perpetuo contingunt: sic ut iis etiam in commune medeatur, qui Scripturas non legunt, modo voluerint: neque enim hoc identidem inculcare desino. Non enim veri potest, ut necessitate ac vi, et invito medeatur umquam hæc medicina, vel ei qui divinis oraculis non paruerit: et inde sumetur, et inde amplius quam ex ulla eventum ac rerum demonstratione. Siquidem prolata a Deo sententiam fide digniorem esse, quam quæ oculis usurpamus credendum est. Quam ob causam et his gravius supplicium imminet, si correcti non fuerint, quod cum Scripturas audiverint, nullam ta-

¹ Hæc, non mandus instrumenta tractamus, desunt in tribus MSS.

men inde talem utilitatem perceperint. Ne igitur illis hoc eveniat, age jam ad correctionem nos accingamus, atque in primis causam ægritudinis indicemus.

CAP. II. *Periculosum esse ac dementiæ plenum curiose inquirere et scrutari arcanam Dei sapientiam.* — Quænam igitur tantæ ægritudinis est causa? Curiosum nimirum et supervacaneum istorum studium, et quod omnium quæ sunt, singulas velint causas cognoscere, quod incomprehensibilem et ineffabilem Dei providentiam, infinitam, et investigabilem scrutari, et in eam impudenter ac curiose conentur inquirere. Quamquam quis umquam sapientior exstitit Paulo? Dic enim mihi, nonne vas electionis erat iste? nonne magnam et ineffabilem sibi Spiritus gratiam conciliaverat? nonne Christum in se loquentem habebat? nonne verborum factus particeps et Dei fuerat arcanorum? nonne quæ nulli homini loqui licebat, ille solus audiverat? nonne in paradysum raptus fuerat? nonne sublatus in tertium cælum? nonne terram et mare percurrerat? nonne barbaros philosophari docuerat? nonne varias Spiritus operationes exhibebat? nonne populos integros urbesque moderabatur? nonne totum orbem terrarum Deus manibus ejus commiserat? Verum tamen ille tantus ac talis, adeo sapiens ac potens, ac spiritualis ille vir, qui tam multa obtinuerat, cum ad extendendam Dei providentiam se convertit, et non jam totam providentiam, sed unam ejus solum partem considerat, audi quo pacto miretur, quo pacto vertigine laboreat, quo pacto confestim resiliat, seque illam minime comprehendere posse fateatur. Quando igitur contemplantur, non quomodo angelis provideret et archangelis Deus, et Cherubinis, aut Seraphinis, aut cæteris potestatibus, quæ sub aspectum minime cadunt, neque quo pacto soli, lunæ, cælo, terræ, mari, neque quo pacto humano generi universo, neque quo pacto brutis animantibus, et plantis, et seminibus, et herbis, et aeri, et ventis, et fontibus, et luminibus, neque quo pacto naturali rerum ortui et accretioni, et sustentationi, ac reliquis ejusmodi: sed unam ejus providentiæ partem assumens, nimirum erga Judæos et gentiles (siquidem totam de illiſ orationem pertexerat, cum doceret, quo pacto alios vocaret ex gentibus, quo pacto ex Judæis profectos rejecerat, et quo pacto misericordia motus utrumque saluti consulnerat), audi quæ dicat. Animadvertens enim quam immensum se pelagus aperiret etiam in hac ipsa parte, et in profundum ipsum ejus providentiæ volens despicere, tamquam vertigine correptus et ineffabili dispensationis hujus mysterio commotus, admirans et obstupescens immensam, ineffabilem et incomprehensibilem Dei sapientiam ac providentiam, resiliit, has voces emittens, et multa cum animi consternatione in hæc verba proripit: *O altitudo divitiarum et sapientiæ et scientiæ Dei (Rom. 11. 33)*! Deinde ut ostenderet altitudinem se quidem videre, sed quanta sit discere minime posse, subiecit: *Quam inscrutabilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus*! Non dixit incomprehensibilia solum, sed et *Inscrutabilia judicia ejus*. Non enim solum comprehendere non potest ullus, sed

neque perscrutationis principium invenire : ita non modo ad finem pervenire non valet, sed neque initium dispensationum ejus investigare. Cum autem dixisset, *Quam inscrutabilia judicia ejus, et investigabiles viæ ejus, et admiratus esset, et obstupuisset, glorificatione sermonem terminavit, hæc adjiciens, ac dicens : Quis cognovit sensum Domini, aut quis consiliarius ejus fuit? aut quis prior dedit illi, et retribuetur ei? Quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia : ipsi gloria in sæcula. Amen (Rom. 11. 34-36).* Horum autem verborum hic sensus est : ipse fons est, ipse auctor honorum, nullo indiget particeps, nullo consiliario; non ab altero fœneratur cognitionem aut intelligentiam ipse opifex, ipse omnia cum non essent, produxit, et ipse producta conservat et tuetur ut ipsi placet. Illa enim verba, *Ex ipso et per ipsum et in ipso omnia*, nihil aliud indicant, nisi auctorem rerum creatarum illum esse, atque ab illo retineri cuncta, et conservari. Deinde memor muneris quo nos donavit, alibi ait : *Gratias Deo super inenarrabili dono ejus (2. Cor. 9. 15)*. Jam pacem quoque, quam nobis dedit, non modo non posse nos oratione complecti, neque explicare, sed et omnem mentem excedere declarat, cum ait : *Pax Dei, quæ exsuperat omnem sensum, custodiet corda vestra (Philipp. 4. 7)*. Si igitur altitudo divitiarum et sapientiæ et scientiæ ipsius immensa est, si inscrutabilia judicia ejus, et viæ ipsius investigabiles, si donum ejus est inenarrabile, et pax ejus omnem sensum exsuperat, non meum tantum, et tuum, vel alicujus alterius, neque Pauli, vel Petri tantum, sed et ipsum archangelorum et supernarum sensum virtutum, qua tu excusatione dignus, qua venia judicaberis, quæso, qui tanta dementia præceptis feraris et insania, ut quæ investigabilia sunt, curiose studeas comprehendere, deque omni Dei providentia rationem exigas? Nam si is qui tanta scientia donatus est, quique tam immensa apud Deum fiducia valebat, et gratia totque spiritualibus donis ditatus fuerat, cedit, et se scientiam inquirere posse diffidit, et non modo reperire non valere, sed ne a principio quidem scrutari, quandoquidem et hoc est impossibile, nonne omnium infelicissimus es, et gravissimo furore correptus, qui contrariam illi viam insistas? Neque enim dicit hæc tantum, sed et ad Corinthios olim de scientia scribens, ostendensque quo pacto, licet multa didicerimus, tamen exigua valde ac minima est scientiæ nostræ mensura, sic ait : *Si quis se existimat scire aliquid, nondum cognovit quemadmodum oportet eum scire (1. Cor. 8. 2)*. Tum significans multum nobis scientiæ deesse, cum latiore vero et ampliore partem in futuro sæculo reservari, cæterum perexiguam quid nobis esse concessum, adjecit : *Ex parte cognoscimus, et ex parte prophetamus. Cum autem venerit quod perfectum est, tunc evacuabitur quod ex parte est (1. Cor. 13. 9. 10)*. Neque hic subsistit, sed cum vellet ostendere quantum inter hanc scientiam et illam intersit, multumque esse defectum, hoc diversis comparationibus manifestum reddit : *Cum essem parvulus, loquebar ut parvulus : supiebam ut parvulus, cogitabam ut parvulus : quando*

autem factus sum vir, evacuavi quæ erant parvuli. Videmus enim nunc per speculum in ænigmatè, tunc autem facie ad faciem (1. Cor. 13. 11. 12). Vides quantum intersit? Quantum inter parvulum puerum, et virum perfectum; quantum inter speculum, et ænigma, vel aliam obscuram rerum visionem, et claram visionem : hoc enim est, *Facie ad faciem*. Cur igitur furis et insanis, dum ea quæ prohibita sunt audacter frustra et incassum aggredieris? cur vero Paulo non pares dicenti : *Imo vero tu qui es, o homo, qui respondeas Deo? Numquid dicit figmentum ei, qui se finxerit, Quid me fecisti sic (Rom. 9. 20)?*

Liberum arbitrium. — Vides quantum obedientiam requirat? quantum silentium? Non enim quod liberum tollat arbitrium, hoc dicit; absit : sed hoc indicat, cum qui ista quærit, ita mutum esse debere, ut est ipsa luti natura, quæ artificem sequitur, quocumque ducat, neque resistere, aut curiose inquirere. Quocirca nostræ naturæ nos admonet, et luti et figuli mentionem facit. Tametsi figuli et luti est eadem substantia. Quod si ubi substantia est eadem, tanta est obedientia : ubi discrimen est immeusum et substantiæ et scientiæ ac reliquorum omnium, quam veniam obtinebit, qui adeo temerarius est et impudens, ut res Dei creatoris sui curiose scrutetur? Cogita, o homo, quis sis : hoc enim significant ea quæ dicit, *Tu quis es? Nonne lutum? nonne cinis et pulvis? nonne favilla? nonne fumus? nonne fœnum? nonne flos fœni?* Has enim omnes similitudines frequenter in medium adducunt prophetæ, dum naturæ nostræ nituntur exprimere vilitatem. Atqui is quem curiose scrutaris, immortalis est, immutabilis, semper est, et eodem modo est, sine principio, sine fine, animo incomprehensibilis, mentem exsuperat, cogitationem excedit, inexplicabilis, ineffabilis, incomprehensibilis non mihi tibi que solum, non prophetis et apostolis, sed et cælestibus virtutibus, quæ puræ sunt, invisibiles, incorporeæ, quæ perpetuo versantur in cælis.

CAP. III. Non nobis solum, sed et cælestibus virtutibus incomprehensibilem esse divinitatem. — Cum ergo Seraphinos videris circa sublimem illum elatumque thronum volantes alarum obtentu suos oculos obvelare, pedesque suos, et terga, et facies occultare, ac clamorem plenum admirationis effundere, ne putes alas et pedes ipsis esse, quippe cum incorporeæ sint illæ virtutes; sed ex his figuris inaccessum et incomprehensibilem esse illum intellige qui in throno sedet (*Is. 6. 2. 3*). Nam et illis est incomprehensibilis et inaccessus, tametsi si infirmitati nostræ attemperet : neque enim id quod erat, tum apparebat. Deus enim non sedet, neque throno continetur, neque loco circumscribitur. Quod si sedentem, et in throno collocatum, atque ab ipsis circumdatum (quæ omnia sunt ad nostram infirmitatem se attemperantis, et non sedentis) intueri minime potuerunt, sed exsiliientem inde fulgorem non ferentes, alarum obtentu oculos obvelabant, tantumque glorificabant, tantum hymnos canebant, et multo cum tremore mysticum illum sanctificationis cantum offerebant : non tu hinc

τις οὐ δύναται, ἀλλ' οὐδὲ ἀρχὴν ἐρευνῆσαι ποιήσασθαι· ὥστε οὐ μόνον εἰς τὸ πέρασ τις ἔλθειν οὐκ ἰσχύει, ἀλλ' οὐδὲ τὴν ἀρχὴν ἐξιχνιάσαι τῶν οἰκονομιῶν αὐτοῦ. Εἰπὼν δὲ, *Ὡς ἀνεξερευνήτα τὰ κρίματα αὐτοῦ, καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ, καὶ θαυμάσιαι καὶ ἐκπλαγεῖς, εἰς δοξολογίαν τὸν λόγον κατέπαυσεν, οὕτως ἐπάγων καὶ λέγων·* *Τίς ἔγνω νοῦν Κυρίου, ἢ τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο; ἢ τίς προέδωκεν αὐτῷ, καὶ ἀνταποδοθήσεται αὐτῷ; Ὅτι ἐξ αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα· αὐτῷ ἢ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας.* Ἀμὴν. Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· Αὐτὸς πηγὴ, αὐτὸς αἴτιος τῶν ἀγαθῶν, οὐδενὸς δεῖται κοινωνοῦ, οὐδενὸς δεῖται συμβούλου· οὐ παρ' ἑτέρου δανειζόμενος γνῶσιν, ἢ σύνεσιν, οὕτω βουλεύεται, θαυματουργεῖ· ἀλλ' αὐτὸς ἀρχὴ καὶ αἴτια καὶ πηγὴ πάντων τῶν ἀγαθῶν, αὐτὸς δημιουργὸς, αὐτὸς αὐτὰ οὐκ ὄντα παρήγαγε, καὶ αὐτὸς παραχθέντα διακρατεῖ καὶ διατηρεῖ ὡς βούλεται. Τὸ γὰρ, *Ἐξ αὐτοῦ, καὶ δι' αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα*, τοῦτό ἐστι δηλοῦντος, ὅτι αἴτιος τῶν ὄντων αὐτὸς καὶ δημιουργὸς, καὶ διακρατῶν καὶ συνέχων τὰ πάντα. Εἶτα πάλιν τῆς δωρεᾶς μνησθεὶς τῆς εἰς ἡμᾶς γεγεννημένης, ἀλλաχοῦ λέγει· *Χάρις δὲ τῷ Θεῷ ἐπὶ τῇ ἀνεκδιηγήτῳ αὐτοῦ δωρεᾷ.* Καὶ τὴν εἰρήνην δὲ τὴν δοθεῖσαν ἡμῖν, οὐχὶ λόγον νικᾶν μόνον, οὐδὲ διήγησιν ὑπερβαίνειν, ἀλλὰ καὶ νοῦ παντὸς ἀνωτέραν εἶναι δηλοῖ, διὸ λέγει· *Ἡ εἰρήνη τοῦ Θεοῦ, ἢ ὑπερέχουσα πάντα νοῦν, φρουρήσει τὰς καρδίας ὑμῶν.* Εἰ τοίνυν τὸ βάθος ἀπειρον τοῦ πλούτου, καὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως, καὶ τὰ κρίματα αὐτοῦ ἀνεξερευνήτα, καὶ αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ ἀνεξιχνίαστοι, καὶ ἡ δωρεὰ αὐτοῦ ἀνεκδιηγήτος, καὶ ἡ εἰρήνη ὑπερέχει πάντα νοῦν, οὐ τὸν ἑμὸν καὶ τὸν σὸν καὶ τοῦ δεῖνος, οὐδὲ τὸν τοῦ Παύλου καὶ Πέτρου μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν τῶν ἀρχαγγέλων καὶ τῶν ἄνω δυνάμεων, πῶς ἐξείς αὐτὸς ἀπολογίαν, εἰπέ μοι; τίνα δὲ συγκώμην, τσοσάτη κεχρημένω μανίᾳ, καὶ ἀπονοίᾳ, τὰ ἀνεξιχνίαστα βουλόμενος ^β καταλαβεῖν, καὶ περὶ πάσης τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας λόγον ἀπαυτῶν; Εἰ γὰρ ὁ τσοσάτης ἀπολελαυκὸς γνώσεως, καὶ παρῆρσιαν οὕτως ἀφατον ἔχων, καὶ τῶν τσοσούτων χαρισμάτων ἐμπεπλησμένος Παῦλος παραχωρεῖ, καὶ ἐξίσταται τῆς ὑπὸ τὴν ζήτησιν γνώσεως, καὶ οὐ μόνον εὑρεῖν οὐ δύναται, ἀλλ' οὐδὲ ἐρευνῆσαι τὴν ἀρχὴν, ἐπεὶ μηδὲ δυνατόν, πῶς οὐ πάντων ἀθλιώτερος, καὶ τὴν χαλεπατότην μαινόμενος μανίαν, ὁ τὴν ἐναντίαν ὁδὸν ἐρχόμενος ἐκείνῳ; Οὐδὲ γὰρ ταῦτα εἰρηκε μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ γνώσεως ποτε Κορινθίους ἐπιστέλλων, καὶ δεικνύς, ὅπως, εἰ καὶ πολλὰ μεμαθήκαμεν, ἀλλ' ὀλίγον καὶ σφόδρα ἐλάχιστον μέτρον γνώσεως ἔχουμεν, οὕτω πῶς φησιν· *Εἰ τις δοκεῖ ἔγνωκεναι τι, σὺν ἑαυτῷ εἶδε καθὼς δεῖ γινῶναι.* Εἶτα δηλῶν ὅτι πολὺ λείπει τῆς γνώσεως ἡμῖν, καὶ τὸ πλέον ἐν τῷ μέλλοντι τεταμιεύεται χρόνῳ, ὀλίγον δὲ τι ἡμῖν δέδοται, ἐπήγαγεν· *Ἐκ μέρους γινώσκουμεν, καὶ ἐκ μέρους προφητεύουμεν.* [469] *Ὅταν δὲ ἔλθῃ τὸ τέλειον, τότε τὸ ἐκ μέρους καταργηθήσεται.* Καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἔστι, ἀλλὰ δεῖξαι βουλόμενος πόσον τὸ μέσον ταύτης κάκεινης τῆς γνώσεως, καὶ ὅτι πολὺ τὸ λει-

^α Αἰεὶ ἢ σύνεσιν πραγματεύεται καὶ θαυματουργεῖ.

^β Αἰεὶ βουλόμενος.

πόμενον, διὰ εἰκόνων τινῶν σαφὲς τοῦτο ποιεῖ λέγων· *Ὅτε ἡμῖν νῆπιος, ὡς νῆπιος ἐλλάλου, ὡς νῆπιος ἐφρόνου, ὡς νῆπιος ἐλογιζόμεν·* ὅτε δὲ γέγονα ἀνήρ, τὰ τοῦ νηπίου κατήρηκα. *Βλέπομεν γὰρ ἄρτι δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι, τότε δὲ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον.* Εἶδες πόσον τὸ μέσον; Ὅσον νηπίου παιδὸς, καὶ ἀνδρὸς τελείου· ὅσον ἐσόπτρου καὶ αἰνίγματος καὶ τῆς ἄλλης τῆς ἀσαφοῦς τῶν πραγμάτων ἕψεως πρὸς σαφὴ ὄψιν· τοῦτο γὰρ ἐστι, *πρόσωπον πρὸς πρόσωπον.* Τί οὖν μαίην καὶ λυττᾶς, τῶν κεκωλυμένων κατατολμῶν εἰκῆ καὶ μάτην; τί δὲ οὐ πεῖθῃ Παῦλῳ λέγοντι· *Μερούν γε σὺ τίς εἶ, ἄνθρωπε, ὁ ἀνταποκρινόμενος τῷ Θεῷ; Μὴ ἐρεῖ τὸ πλάσμα τῷ πλάσαντι· Τί μὲ ἐποίησας οὕτως;*

Ὅρξ πόσῃ ἀπαιτεῖ τὴν ὑπακοήν; πόσῃ τὴν σιγὴν; Οὐ γὰρ δὴ τὸ αὐτεξούσιον ἡμῶν ἀναιρῶν τοῦτο λέγει· μὴ γένοιτο· ἀλλὰ δηλῶν, ὅτι τὸν ταῦτα ζητούντα οὕτως ἀφῶν εἶναι δεῖ, ὡς ἡ τοῦ πηλοῦ φύσις, ἐπομένη ἤπερ ἂν ὁ τεχνίτης ἄγῃ, μὴ ἀντιτείνοντα, μηδὲ περιεργαζόμενον. Διὸ καὶ τῆς φύσεως ἡμᾶς ἀναμιμνήσκει τῆς ἡμετέρας, καὶ πηλοῦ μέμνηται καὶ κεραμέως. Καίτοι γε κεραμέως καὶ πηλοῦ ἡ αὐτὴ οὐσία. Εἰ δὲ ἔνθα ἡ αὐτὴ οὐσία, τσοσάτη ἢ ὑπακοή· ἔνθα ἀπειρον τὸ μέσον καὶ οὐσίας καὶ γνώσεως καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων, ποίας τεύξεται συγγνώμης ὁ οὕτως ἰταμὸς καὶ ἀναιδής, ὥστε πολυπραγματεῖν τὰ τοῦ πεποιηκότος αὐτὸν Θεοῦ; Ἐυνόησον, ὦ ἄνθρωπε, τίς εἶ· τοῦτο γὰρ δηλοῖ δι' ὧν λέγει, *Σὺ τίς εἶ;* Οὐχὶ πηλός; οὐχὶ τέφρα καὶ σποδός; οὐχὶ κόνις; οὐ καπνός; οὐ χόρτος; οὐκ ἄνθος χόρτου; Ταύτας γὰρ πάσας τὰς εἰκόνας εἰς μέσον οἱ προφήται συνεχῶς ἔχουσι ^ε, τὴν εὐτέλειαν ἡμῶν τῆς φύσεως παραστήσαι φιλονεικούντες. Ὁ δὲ πολυπραγμονούμενος ὑπὸ σοῦ, ἀνώλεθρος, ἀναλλοίωτος, ἀείων, καὶ ὡσαύτως ὦν, ἀναρχος, ἀτελεύτητος, ἀπειρόντος, ὑπερβαίνων νοῦν, νικῶν λογισμὸν, ἀνεκφραστος, ἀρρήτος, ἀκατάληπτος οὐκ ἔμοι καὶ σοὶ μόνον, καὶ προφήταις καὶ ἀποστόλοις, ἀλλὰ καὶ ταῖς ἄνω δυνάμεσι, ταῖς καθαραῖς, ταῖς ἀοράτοις, ταῖς ἀσωμάτοις, ταῖς διηγεκῶς ἐν οὐρανῷ διατριβοῦσαι.

Κεφ. γ'. Ὅταν οὖν ἴδῃς τὰ σεραφεῖμ τὰ περιπτάμενα τὸν θρόνον τὸν ὑψηλὸν ἐκεῖνον καὶ ἐπηρμένον, τῇ προβολῇ τῶν πτερύγων ἀποτελιζόμενα τὰς ἑαυτῶν βίβλους, καὶ τοὺς πόδας καλύπτοντα, καὶ νῦτα, καὶ πρόσωπα, καὶ κραυγὴν ἀφίεπτα ἐκπλήξεως γέμουσαν, μὴ πτερὰ νόμιζε καὶ πόδας, καὶ πτέρυγας αὐταῖς εἶναι· ἀόρατοι γὰρ αἱ δυνάμεις ἐκεῖναι· ἀλλὰ διὰ τῶν εἰκόνων τούτων τὸ ἀπρόσιτον, τὸ ἀκατάληπτον τοῦ καθημένου ἐπὶ τοῦ θρόνου λογίζου. Καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖναις ἀκατάληπτος καὶ ἀπρόσιτός ἐστι, καίτοι συγκαταβαίνων· [470] οὐδὲ γὰρ ὄπερ ἦν ἐφαίνεται τότε. Θεὸς γὰρ οὐ κάθηται, οὐδὲ θρόνον περιέχεται, οὐδὲ τόπῳ περιεληπται. Εἰ δὲ καθήμενον, καὶ ἐπὶ θρόνου ἰδρυμένον, καὶ κυκλούμενον ὑπ' αὐτῶν (ἀπερ ἐστὶν ἅπαντα συγκαταβαίνοντος, οὐ καθημένου), οὐκ ἰσχυοσάν ἰδεῖν, ἀλλὰ μὴ φέρουσαι τὴν ἐκείθεν ἐκπηδῶσαν ἀστραπὴν τῇ προβολῇ τῶν πτερύγων τὰς βίβλους ἀπειχιζόν, καὶ μόνον ἐδοξολογοῦν, μόνον ὕμνου, μετὰ πολλῆς τῆς φρίκης τὸ μυστικὸν ἐκεῖνο τοῦ ἁγιασμοῦ ἀναφέρουσαι μέλος· Οὐκ ἀπέλθῃν κατορύξεις σεαυ-

^ε Αἰεὶ συνεχῶς φέρουσι.

τὸν καὶ καταδύσεις^a, τῆς ἀρρήτου, καὶ ἀφράστου, καὶ ταῖς ἄνω δυνάμεσιν ἀκαταλήπτου Θεοῦ δυνάμεως τὴν πρόνοιαν μετὰ τσαούτης περιεργάζεσθαι βουλόμενος τῆς ἰταμότητος; Τὰ γὰρ ἐκείνου Ἰϋψ καὶ Πνεύματι ἁγίῳ δῆλα μόνον ἅπαντα μετ' ἀκριβείας, ἐτέρῳ δὲ οὐδενί· καὶ τούτων τὸ μὲν Ἰωάννης ὁ εὐαγγελιστής, τὸ δὲ Παῦλος ὁ ἀπόστολος παρεδήλωσεν. Ὁ μὲν οὖν τῆς βροντῆς υἱὸς, καὶ σφόδρα ἐπέρατος ὢν τῷ Χριστῷ, καὶ τοῦτο παράσημον ἔχων, ὅπερ ἦν μεγίστης ἀρετῆς ἀπόδειξις, καὶ τσαούτης ἀπολαύων παρρησίας, ὡς καὶ ἐπὶ τὸ στήθος αὐτοῦ κατακλίνεσθαι, οὕτω φησί· Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε· ὄρασιν τὴν γνῶσιν λέγων· Ὁ μονογενὴς Ἰϋδς ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρὸς, ἐκείνος ἐξηγήσατο. Τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς δηλοποιῶν δι' ἑαυτοῦ πάλαι τῷ δῆμῳ τῶν Ἑβραίων διαλεγόμενός φησιν· Οὐδεὶς ἑώρακε τὸν Πατέρα, εἰ μὴ ὁ ὢν ἐκ τοῦ Θεοῦ· οὗτος ἑώρακε τὸν Πατέρα. Τὸ δὲ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς εἰς τὸν τῆς οἰκονομίας αὐτοῦ λόγον ἐμπέσων, καὶ τὰ ἀπόρρητα, ἅπερ ἔμαθεν, ἅπαντα βουλόμενος εἰπεῖν, πῶς αὐτὰ ἔγνω, οὕτω λέγει· Λαλοῦμεν δὲ σοφίαν ἐν μυστηρίῳ, τὴν ἀποκεκρυμμένην, ἣν προώρτισεν ὁ Θεὸς ἀπὸ τῶν αἰώνων, εἰς δόξαν ἡμῶν, ἣν οὐδεὶς τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου ἔγνω. Εἰ γὰρ ἔγνωσαν, οὐκ ἂν τὸν Κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν. Ἀλλὰ, καθὼς γέγραπται, ἃ ὀφθαλμοὶ οὐκ εἶδε, καὶ οὐς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίᾳ ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἠτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν. Πῶς οὖν αὐτὰ ἔγνωμεν ἡμεῖς, ὦ Παῦλε; τίς ὁ μηνύσας, καὶ δῆλα καταστήσας αὐτὰ τὰ ἀθέατα, τὰ ἀνήκουστα, τὰ εἰς καρδίαν ἀνθρώπου μὴ ἀναδάντα; Εἰπέ καὶ δεῖξον τίς ὁ τσαούτην ἡμῖν γνώσιν κομισας; Ἡμῖν δὲ, φησὶν, ὁ Θεὸς ἀπεκάλυψε διὰ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ. Εἶτα ἵνα μὴ τις νομίσῃ, ὅτι ταῦτα μόνον ἐπίσταται, ἅπερ ἀπεκάλυψεν ἡμῖν ὁ Θεὸς δι' αὐτοῦ, οὐχὶ δὲ καὶ πᾶσαν ἔχει τὴν γνῶσιν, ἐπήγγαγε· Τὸ γὰρ πνεῦμα πάντα ἐρευνᾷ, καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ. Τίς γὰρ οἶδεν ἀνθρώπων τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ; οὕτω καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς οἶδεν, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· Ὅσπερ ἄνθρωπος αὐτὸς οἶδε τὰ ἑαυτοῦ, καὶ ἃ βουλεύεται καὶ ἐν διανοίᾳ ἔχει, μετὰ ἀκριβείας ἐπίσταται πάντα, οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον μετὰ ἀκριβείας οἶδε τοῦ Θεοῦ τὴν ἀπόρρητον γνῶσιν ἅπασαν. Εἰπὼν τοίνυν, Οὕτω καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς οἶδεν, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, οὐκ ἀνθρώπους μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἄνω κτίσιν ἅπασαν τῆς ἀκριβοῦς ταύτης ἐξέβαλε γνώσεως. [471] Διὸ καὶ σοφὸς τις παραινεί λόγος· Χαλεπώτερό σου μὴ ζήτηι, καὶ ἰσχυρότερό σου μὴ ἐξέταζε· ἃ προσετήρησεν σοι, ταῦτα θανούσῃ· κλειότερα γὰρ συνέσεως ἀνθρώπων ὑπεδείχθη σοι. Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· Οὐδὲ ταῦτα ἅπερ ἔχεις, οἴκοθεν μαθὼν ἔχεις ἅπαντα, οὐδὲ ἤρκεσέ σοι ἡ φύσις πρὸς τὴν τῶν ἐπάνων εἰδησιν, ἀλλ' ἄνωθεν τῶν κλειόνων ἔλαβες τὴν γνῶσιν· πολλῶν γὰρ μελίζονα ἦν, ἣ ὥστε τῇ συνέσει καταληφθῆναι τῇ σῆ. Τί τοίνυν οἴκοθεν

^a Allii καταδύσῃ.

φιλονεικεῖς τὰ βαυότερα ἐρευνᾷν, ὅταν καὶ αὐτῶν ὧν οἶδας πολλὰ ὑπερβαίῃ σου τὴν φρόνησιν, καὶ ταῦτα ἐτέρωθεν ἔχῃς; Τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος παραδηλῶν ἔλεγε· Τί γὰρ ἔχεις, ὃ οὐκ ἔλαβες; εἰ δὲ καὶ ἔλαβες, τί καυχᾶσαι ὡς μὴ λαβὼν; Παῦσαι τοίνυν οὐδὲ γοῦν ποτε τῆς τσαούτης φιλονεικίας, καὶ ἀνέχου τῆς σοφωτάτης συμβουλῆς ἐκείνης τῆς λεγούσης· Μὴ εἰπῆς, Τί τοῦτο; εἰς τί τοῦτο; πάντα γὰρ εἰς χρεῖαν αὐτῶν ἐκτισται.

Κεφ. δ'. Διὰ γὰρ τοι τοῦτο, ἐπειδὴ πᾶσα ἡ κτίσις ἐγένετο, καὶ τὸν οἰκεῖον κόσμον ἀπέλαβε, καὶ παναρμόνιον τοῦτο καὶ παράδοξον καὶ πολλῆς γέμον ἐκπλήξεως ἔργον^b εἰς μέσον προῦκειτο, ἐμελλον δὲ πολλοὶ τῶν ἀνοήτων καὶ μαινομένων ἐπιλαμβάνεσθαι τῶν γενομένων· ἔρα πῶς προαναπέλων αὐτῶν τὴν ἀκαιρον κρίσιν καὶ μανιῶδη ψῆφον, ἐνὶ ῥήματι πᾶσαν ἀναίσχυτον ἐνέφραξε γλώσσαν ὁ νομοθέτης εἰπὼν· Εἶδεν ὁ Θεὸς πάντα, ὅσα ἐποίησε, καὶ ἰδοὺ καλὰ λίαν. Ἐπειδὴ γὰρ ἐν τοῖς ὀρωμένοις ἦν οὐχὶ φῶς μόνον, ἀλλὰ καὶ σκότος· οὐ καρπὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀκανθοὶ· οὐ δένδρα ἡμερα, ἀλλὰ καὶ ἀγρία· οὐχ ὕπαια πεδία, ἀλλὰ καὶ ὄρη καὶ νάπαι καὶ φάραγγες· οὐκ ἀνθρώποι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔρπετα ἰοδόλα· οὐκ ἰχθύες μόνον, ἀλλὰ καὶ κήτη· οὐχ ἡμερα πελάγη, ἀλλὰ καὶ ἀπλωτος θάλασσα· οὐχ ἥλιος μόνον καὶ σελήνη καὶ ἀστρα, ἀλλὰ καὶ κεραυνοὶ καὶ πρηστήρες· οὐκ ἀνεμοὶ μόνον προσηνεῖς, ἀλλὰ καὶ καταγίγδες· οὐ πέριττραὶ μόνον καὶ θρῖνιες ῥόδοι, ἀλλὰ καὶ ἰκτῖνοι καὶ κόρακες καὶ γῦπες καὶ ἕτερα ἀνθρωποφάγα ζῶα· οὐκ ἀπρόβητα καὶ βδέες, ἀλλὰ καὶ λύκοι καὶ παρδάλεις καὶ λέοντες· οὐκ ἔλαφοι καὶ λαγυοὶ καὶ δορκάδες, ἀλλὰ καὶ σκορπίοι καὶ ἔχεις καὶ δράκοντες· καὶ ἐν βοτάναις δὲ οὐχὶ σωτήρια μόνον φυτὰ, ἀλλὰ καὶ δηλητήρια, καὶ πολλοὶ ἐντεῦθεν σκανδαλίζεσθαι ἐμελλον καὶ αἰρέσεις τίκτειν· μετὰ τὸ γενέσθαι τὰ γενόμενα, καὶ τὸν οἰκεῖον ἕκαστον ἀπολαβεῖν κόσμον, καθ' ἕκαστον δείκνυσι τὸν Δημιουργὸν ἔπαινοῦντα τὸ γεγεννημένον, μᾶλλον δὲ καθ' ἕνα αὐτῶν, καὶ κοινῇ πάντα, ἵνα τὴν ἐκείνου κρίσιν μαθῶν, κἂν σφόδρα τις ἰταμὸς καὶ ἀναίσχυτος ἦ, μὴδὲν περιεργάζηται λοιπὸν τῶν ὀρωμένων. Διὰ τοῦτο εἰπὼν, ὅτι ἐγένετο φῶς, ἐπήγγαγε· Καὶ εἶδεν ὁ Θεὸς τὸ φῶς ὅτι καλόν, καὶ καθ' ἕκαστον οὕτως. Εἶτα ἵνα [472] μὴ πάντα κατ' ὄνομα εἰπὼν^c, μηκύνῃ τὸν λόγον, ὁμοῦ περὶ πάντων ἀποφαινεται ἀπαξιαπλῶς, καὶ πάλιν λέγει· Εἶδεν ὁ Θεὸς πάντα, ὅσα ἐποίησε, καὶ ἰδοὺ καλὰ λίαν. Οὐκ ἐπειδὴ μετὰ τὸ γενέσθαι ἔγνω ὁ Θεὸς ὅτι καλὸν τὸ γενόμενον· ἀπαγε. Εἰ γὰρ τεχνίτης ἀνθρώπος, καὶ πρὸ τοῦ γενέσθαι τὰ τῆς τέχνης μαθὼν, οἶδεν ὅτι καλὰ τὰ παρ' αὐτοῦ μέλλοντα γίνεσθαι, πολλῶν μᾶλλον ἢ ἀρρήτος ἐκείνη σοφία βουλήματι μόνῳ τὰ πάντα παραγαοῦσα, καὶ πρὸ τῆς γεννήσεως^d ἤβηε ὅτι καλὰ. Οὐδὲ γὰρ ἂν αὐτὰ παρήγαγεν, εἰ ἠγνόει. Τίνος οὖν ἔνεκεν οὕτως εἰρηται; Διὰ τὴν αἰτίαν, ἣν εἶπον. Ἀκούσας τοίνυν τοῦ προφήτου πρὸς σὲ λέγοντος, ὅτι ὁ Θεὸς αὐτὰ εἶδε καὶ ἐπήνεσε, μὴ ζήτηι λοιπὸν ἐτέραν βάσανον καὶ ἀπόδειξιν τοῦ κάλλους

^b Allii γέμον θαυματουργίας ἔργον.

^c Aliquot mss. ἐπιπῶν.

^d Allii γενέσεως.

facessens, te ipsum in terram abdes ac defodias, qui ineffabilem et inexplicabilem et supernis virtutibus incomprehensibilem virtutis divinæ providentiam non dubites curiose tanta cum temeritate scrutari? Quæ enim illius sunt, solum Filio et Spiritui sancto exacte nota sunt omnia, nulli vero alteri: et ex his alterum quidem Joannes evangelista, alterum vero Paulus apostolus declaravit. Itaque Tonitruum filius, et qui Christo admodum carus fuit, quique hac nota designabatur; quod erat summæ virtutis indicium; qui tantam habebat fiducia, ut et supra pectus ejus recumberet, sic ait: *Deum nemo vidit unquam; visionem appellat cognitionem; Unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarravit* (Joan. 1. 18). Hoc et ipse Christus insinuans olim, dum populum alloqueretur Hebræum, dicebat, *Nemo vidit Patrem, nisi qui est a Deo: hic vidit Patrem* (Joan. 6. 46). Vas autem electionis, cum in sermonem de ipsius dispensatione incidisset, cumque vellet arcana cuncta quæ didicerat, quo pacto cognovisset, indicare, his et ipse verbis utitur: *Loquimur autem sapientiam in mysterio, quæ abscondita est, quam prædestinavit Deus ante sæcula in gloriam nostram, quam nemo principum hujus sæculi cognovit. Si enim cognovissent, numquam Dominum gloriæ crucifixissent. Sed sicut scriptum est, Quæ oculus non vidit, et auris non audivit, et in cor hominis non ascenderunt, quæ præparavit Deus iis qui diligunt illum* (1. Cor. 2. 7-9). Quomodo ergo cognovimus nos, o Paule? quis illa revelavit, et manifesta reddidit illa nulli inspecta, vel audita, et quæ nullius in cor ascenderunt? Dic, et indica quis ille sit qui tantam nobis scientiam advexit? *Nobis autem revelavit Deus per Spiritum suum* (1. Cor. 2. 10). Deinde ne quis eum putaret hæc nosse tantum, quæ per ipsum nobis Deus revelavit, non autem omnem scientiam callere, subjecit: *Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda Dei. Quis enim hominum scit, quæ sunt hominibus, nisi spiritus hominis qui in ipso est? ita et quæ Dei sunt, nemo cognovit, nisi Spiritus Dei* (Ibid. v. 11). Horum autem verborum hic sensus est: Sicut homo novit ea quæ ipsius sunt, quæque cogitat, et habet in animo, cuncta scit exacte, sic etiam Spiritus sanctus arcanam Dei scientiam omnem exacte novit. Cum igitur dixit, *Ita et quæ Dei sunt nemo cognovit, nisi Spiritus Dei*, non homines solum, sed et omnem cælestem creaturam ab hac perfecta cognitione exclusit. Quam ob causam et sapiens quidam sermo admonet: *Difficiliora te ne quæsieris, et fortiora te ne scrutatus fueris; quæ præcepta sunt tibi, hæc cogita: plurima enim supra sensum hominis ostensa sunt tibi* (Eccli. 3. 22. 25). Quod autem dicit, est ejusmodi: *Ne hæc quidem quæ habes, tua industria cuncta didicisti: neque naturæ tuæ viribus nixus hanc cognitionem adipisci potuisti, sed cælitus missam hanc scientiam accepisti: multo quippe majora erant, quam ut tua possent intelligentia comprehendere. Cur ergo tuis viribus nixus conaris profundiora scrutari, cum pleraque ex iis quæ nosti, tui sensum exsuperent, et aliunde ad te derivata illa possideas? Hoc et ipse*

Paulus ut declararet, aiebat: *Quid enim habes, quæd non accepisti? si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis* (1. Cor. 4. 7)? Tantum igitur conatum aliquando tandem omittit, et sapientissimo illi consilio parere dignare, quod monet, *Ne dixeris, Quid est hoc? ad quid hoc? omnia enim ad usum ipsorum creata sunt* (Eccli. 39. 21).

CAP. IV. *Moysem prophetam periculosam curiositatem in exordio libri uno verbo susulisse.* — Hanc enim ob causam, cum orta esset omnis creatura, suumque accepisset ornatum, et admodum concinnum, mirabile, ac stupore dignum opus processisset in medium, cumque insipientes et insani nonnulli res creatas essent reprehensuri: vide quo pacto importunum illorum judicium, ac furiosam sententiam multo ante reprimens legislator uno verbo impudens quodvis os eorum ocluserit, cum dixit: *Vidit Deus cuncta quæ fecerat, et ecce bona valde* (Gen. 1. 31). Nam quoniam inter ea quæ videbantur, erant non lux tantum, sed et tenebræ: non fruges tantam, sed et spinæ: non arbores tantum sativæ, sed et silvestres: non plani solum campi, sed etiam montes, et c. lles, et valles: non homines solum, sed et reptilia venenata: non pisces tantum, sed etiam cete: non frequentata solum aquora, sed etiam mare innavigabile: non sol tantum et luna, et sidera, sed etiam fulmina, et ignei turbines: non venti solum secundi, sed et procellæ: non columbæ tantum, et aves canoræ, sed et mævi, et accipitres, et vultures, et alia carnivora animalia: non pecudes tantum et boves, sed et lupi, et pardi, et leones: non cervi tantum, et lepores, et damæ, sed et scorpii, et viperæ, et dracones: atque inter herbas quoque non salubres modo plantæ, sed et venenatæ, ac futurum erat ut hæc multas offendiculo essent, et hinc hæreses orirentur: postquam res omnes creatæ sunt natæ, suumque singulæ sunt ornatum adeptæ, creatorem ostendit in singulis, id quod exortum erat, laudare, imo vero unamquamque sigillatim et omnes simul, ut cognito illius judicio, licet temerarius quispiam sit et impudens, nihil amplius eorum, quæ sub oculos cadunt, curiose scrutetur. Ideo ubi dixit factam esse lucem, adjunxit: *Et vidit Deus lucem, quod esset bona* (Gen. 1. 4), et ita de singulis. Deinde ne, si cuncta persequatur nominatim, prolixiorum reddat orationem, simul pronuntiat de omnibus, et ait rursus: *Vidit Deus cuncta quæ fecerat, et ecce bona valde* (Gen. 1. 31). Non quod ubi facta fuerant, cognoverit Deus bona esse quæ facta erant: absit. Si enim artifex homo, etiam antequam fiant ea quæ sunt artis, novit, edoctus ea bona esse quæ ab ipso fieri debent: multo magis ineffabilis illa sapientia, quæ sola sua voluntate natuque cuncta produxit, etiam antequam fierent, ea bona esse noverat. Neque enim illa produxisset, si ignota ipsi fuissent. Cur igitur ita loquutus est? Ob eam causam, quam attigi. Cum igitur prophetam audieris eloquentem tibi Deum illa vidisse, atque laudasse, noli jam amplius ullum examen vel indicium querere pulchri-

¹ Alii, *plenum miraculi*.

itudinis ipsorum, neque dicas, Quomodo bona? Ipsa enim ex operibus demonstratione clarior est sententia, quæ ex calculo et judicio conditoris emanat. Atque idcirco rudioribus verbis est usus. Nam quemadmodum si quæ coemere medicamenta velit, alioquin imperitus, eaque jusserit medico prius ostendi, nullam aliam virtutis eorum demonstrationem requirit, ubi certo didicerit illa ab eo visa fuisse, ac laudata, sed artificis calculo contentus abit, cum audierit illa vidisse medicum, atque laudasse: sic nimirum Moyses, cum omnem vellet occasionem impudentis curiositatis amputare illis, qui creaturis essent fruituri, denuntiavit eis, ac dixit, Deum illa vidisse, laudasse, ac bona esse judicasse, neque simpliciter bona, sed bona valde. Noli ergo curiose inquirere, neque ratiocinando scrutare quæ facta sunt, cum tali de eorum præstantia testimonio sis instructus. Si enim minime contentus hoc verbo, ad inquisitionem rerum creaturarum progredi velis, teque in ratiocinationum euripum ac fluctus solum injicias, ex quibus multam senties excitatam procellam, nihil quidem intelliges amplius, sed in naufragium te ipsum gravissimum præcipitem ages. Neque enim rationes omnes singulorum quæ facta sunt poteris reperire, sed et eorum quæ bona tibi nunc videntur, multa vituperabis, si animum adhibueris depravatam. Adeo namque imbecillis est hominum ratio, ut sæpenumero in contrarium agatur, et in judicio de creatura ferendo multi directe oppositi inter se pugnent. Nam gentiles quidem cum plus quam opus sit ipsam mirati essent, modum excesserunt, eamque deum esse arbitrati sunt: Manichæi vero, et alii rursus hæretici quidam dei minime boni (a) opus eam esse dixerunt: quidam unam ejus partem avulsam a cæteris spontaneæ cuidam materiæ attribuerunt, eamque indignam esse Dei officio judicarunt. Ita, sicut ante dixi, si quis rationem ac mentem depravatam adhibeat, multa ex iis, quæ bona esse videntur, accusabit. Quid enim tibi sole pulchrius videtur? Attamen splendidum istud et jucundum astrum et oculos lædit infirmos, et cum radios ardentiores emittit, terram urit, febres gignit, fruges sæpenumero arefacit et inutiles reddit, arbores infecundas efficit, ac partem orbis terrarum nostræ ineptam habitavioni et infestam reddit. Quid ergo? num, quæso, solem idcirco accusabimus? Absit; imo vero rationem quiescere jubentes, petram illam occupabimus, et dictum illud, *Et vidit Deus cuncta quæ fecerat, et ecce bona valde* (Gen. 1. 31): siquidem et illa ipsa quæ nunc enumerata sunt a me, bona valde sunt et commoda. Sed ut superius dixi, ad vocem illam recurrendum est semper, ac dicendum: Ecce omnia, quæ fecit Deus, bona sunt valde. Sed nonne deliciis vacare, joculari, et voluptati operam dare, bonum est? Audi Salomonem, qui deliciarum omne genus tentavit, et ait, *Melius est ire ad domum luctus, quam ire ad domum convivii* (Eccles. 7. 8). At mala res nox est? (oportet enim adversariorum

uti verbis.) Imo ipsa laborum est relaxatio, liberatio a curis, morborum solatium, a metu ac periculis requies non mediocris: juvenile reddit corpus, mentem vividam, membra laboribus fatigata recreat reficitque. At mala res est morbus? Unde igitur Lazarus coronam reportavit? Sed mala paupertas? Unde vero Job gloriam esse consequutus? At noxiæ afflictiones frequentes, et continuæ? Unde autem factum est ut apostoli celebres et illustres evaderent? quæ porro via ducit ad vitam? nonne arcta et angusta? Noli ergo dicere, Cur hoc? ad quid hoc? sed tam in dispensationibus quam in creaturis Dei, quod silentium præbet lutum figulo, idem et ipse Conditori tuo præbe, mi homo.

CAP. V. *Credendum esse providentia Dei regi omnia: ejusque rei maximam demonstrationem iis qui dubitant, a rebus creatis suppeditari.* — Quid ergo? dicet aliquis; non vis me certo scire, ac credere Dei providentia res omnes regi? Volo equidem et opto, ac vehementer desidero: non tamen ejus providentiam scrutari, neque curiose in eam inquirere. Si enim jam scis, et fidem habere statuisti, noli quærere: sin autem dubitas, terram interroga, cælum, solem, lunam, varia brutarum animantium genera interroga, semina, plantas, mutos pisces, saxa, montes, saltus, colles, noctem, diem. Siquidem sole ac radiis ejus clarior est Dei providentia, et quovis tempore, quovis in loco, in desertis, in regionibus cultis et incultis, in terra, in mari, et quocumque te contuleris, manifesta et idonea, cum vocæra tum nova providentiæ istius monumenta conspicias, vocesque undique missas hac nostra rationali voce clariores, a quibus de hac ejus cura instruetur, qui aures voluerit admovere. Idcirco propheta quoque vocum istarum præstantiam volens ostendere, dicebat: *Non sunt loquelæ, neque sermones, quorum non audiantur voces eorum* (Psal. 18. 4). Nam nostra quidem nota est illis tantum, qui ejusdem sunt linguæ: non item illis qui diversæ: at illa vox quæ mittitur a creaturis, ab omnibus, quæ totum orbem terrarum incolunt, nationibus potest audiri.

CAP. VI. *De caritate Dei quæ caritatem omnem longe excedit; exemplum afferitur ex historia Jonæ deductum.* — Atque apud probos quidem ac modestos, ante ullam ex operibus demonstrationem, ipsa sola Dei sufficit affirmatio, non ad providentiam tantum, sed et ad amorem etiam illius erga nos eximium ostendendum. Non enim quovis modo providet nobis, sed ita ut amet simul, et vehementi nos et immenso quodam amore prosequatur, ab omni quidem passione immuni, sed ardentissimo et intentissimo, sincero, indissolubili, et qui numquam possit exstingui. Atque hoc nobis cum vellet insinuare Scriptura divina, profert quidem similitudines ductas a rebus humanis, profert et amoris, providentiæ, curæque exempla per multa. Non tamen in his tantum vult nos subsistere, sed etiam exempla mente transcendere. Neque enim tamquam sufficientia ad ejus benevolentiam indicandam ista protulit, sed tamquam auditoribus nota, quæque magis quam alia quævis hoc possent ostend-

(a) Manichæi malum deum admittebant.

αὐτῶν, μηδὲ λέγε· Πῶς καλὰ; Τῆς γὰρ διὰ τῶν ἔργων ἀποδείξεως σαφεστέρα ἢ διὰ τῆς ψήφου καὶ τῆς κρίσεως τοῦ ποιήσαντος ἀπόφασις. Διὰ τοι τοῦτο καὶ περὶ τῆς κέρηται τῆ λέξει. Ὅσπερ γὰρ εἰ τις φάρμακα βουλόμενος ὤνεισθαι, ἀπειρος ὢν, κελεύει πρότερον ἐπιδείκνυσθαι τῷ ἰατρῷ ταῦτα, κἄν μάθη σαφῶς, ὅτι ἰδὼν ἐκεῖνος, ἐπήνεσεν, οὐδεμίαν ἐτέραν ἀπόδειξιν τῆς τούτων ἀρετῆς ἐπιζητεῖ, ἀλλ' ἀκούσας ὅτι εἶδεν αὐτὰ ὁ ἰατρός καὶ ἐπήνεσεν, ἀρκεῖται τῇ ψήφῳ τοῦ τεχνίτου· οὕτω δὴ καὶ ὁ Μωσῆς πᾶσαν περιεργίαν ἀνάσχοντον περιελεῖν βουλόμενος τῶν μετὰ ταῦτα μελλόντων ἀπολαύειν τῆς κτίσεως, ἀπήγγειλε καὶ εἶπεν, ὅτι εἶδεν αὐτὰ ὁ Θεὸς καὶ ἐπήνεσε, καὶ ἐψήφισατο εἶναι καλὰ, καὶ οὐχ ἀπλῶς καλὰ, ἀλλὰ καὶ καλὰ λίαν. Μὴ τοίνυν περιεργάζου, μηδὲ πολυπραγμαίνει λογισμοῖς τὰ γεγεννημένα, τοιαύτην ἔχων τοῦ κάλλους αὐτῶν μαρτυρίαν. Εἰ γὰρ μὴ ἀρκεσθῆς τῷ ῥήματι τούτῳ, ἀλλὰ βουληθῆς εἰς ζήτησιν τῶν γεγεννημένων ἐλθεῖν, εἰς εὐριπτον λογισμῶν καὶ κύματα πολὺν ἐργαζόμενα χειμῶνα σαυτὸν ἐμβαλὼν μόνον, εἴση μὲν πλεόν οὐδὲν, ναυάγιον δὲ ἐργάση σαυτῷ χαλεπόν. Οὐδὲ γὰρ δυνήση τοὺς λόγους ἅπαντας ἐκείνου τῶν γεγεννημένων εὐρεῖν, ἀλλὰ καὶ τῶν δοκούντων εἶναι σοὶ νῦν καλῶν πολλὰ διαβαλεῖς, ἐκ ἀγνώμονι κεχρημένος ἥς τῆ γνώμη. Οὕτω γὰρ ἀσθενῆς τῶν ἀνθρώπων ὁ λογισμὸς, ὡς εἰς ἐναντία περαχθῆναι πολλάκις, καὶ ἐκ διαμέτρου κατὰ ἀλλήλων στήναι πολλοὺς ἐν τῇ περὶ τῆς κτίσεως ψήφῳ. Ἑλλήνων μὲν γὰρ παιδῆς ὑπὲρ τὸ δέον αὐτὴν θαυμάσαντες, τὸ μέτρον ὑπερκεχάντες, καὶ θεὸν εἶναι αὐτὴν ἐνόμισαν· Μανιχαῖοι δὲ καὶ ἕτεροι πάλιν αἰρετικοὶ, οἱ μὲν οὐκ ἀγαθοῦ θεοῦ ἔργον ἐφησαν αὐτὴν εἶναι· οἱ δὲ ἐν αὐτῆς ἀποτεμόντες μέρος, αὐτομάτῳ τινὶ προσέβριψαν ὕλην, καὶ ἀναξίαν ἔκριναν τῆς τοῦ Θεοῦ δημιουργίας εἶναι. Οὕτως, ὡσπερ ἐφθην εἰπὼν, εἰ τις λογισμῶς καὶ ἀγνώμονι χρῆσαιτο γνώμη, καὶ τῶν δοκούντων εἶναι καλῶν πολλὰ διαβαλεῖ. Τί γὰρ σοὶ ὑραιότερον ἡλίου εἶναι δοκεῖ; Ἄλλ' ὅμως τοῦτο τὸ φαῖδρον ἄστρον καὶ γλυκὺ καὶ ὀφθαλμοῦς λυμάνεται ἀσθενούσας, καὶ γῆν κατακαίει θερμότερας ἀφελὲς τὰς ἀκτίνας, καὶ πυρετοὺς τίττει, καὶ καρπὸν πολλάκις κατεξήρανε καὶ [473] ἐποίησεν ἀχρηστον, καὶ δένδρα ἄκαρπα εἰργάσατο, καὶ μέρος τῆς οἰκουμένης ἀόκητον κατέστησεν ἡμῖν. Τί οὖν, εἰπέ μοι; διαβαλοῦμεν τὸν ἥλιον διὰ τοῦτο; Ἄπαγε· ἀλλὰ τοὺς λογισμοὺς ἡσυχάζειν ἀφέντες καὶ τὸν τούτων θόρυβον, ἐπιληψώμεθα τῆς πέτρας ἐκείνης, καὶ τῆς ῥήσεως τῆς λεγούσης, *Καὶ εἶδεν ὁ Θεὸς πάντα ὅσα ἐποίησε, καὶ ἰδοὺ καλὰ λίαν*· εἶπε καὶ αὐτὰ, ἃ ἀπρηθμισάμην νῦν, καλὰ λίαν καὶ χρηστά. Ἄλλ', ὅπερ ἐμπροσθεν εἶπον, ἐπὶ τὴν ῥῆσιν ἐκείνην ἐπανέμει χρῆ διαπαντός καὶ λέγειν, Ἰδοὺ πάντα, ὅσα ἐποίησεν ὁ Θεός, καλὰ λίαν. Ἄλλὰ τὸ τρυφῆν, καὶ γελῆν, καὶ ἐν ἡδονῇ εἶναι, καλόν; Οὐκοῦν ἄκουε Σολομώντος, τοῦ πᾶν εἶδος τρυφῆς ἐπιελθόντος, λέγοντος, Ἄγαθόν πορευθῆναι εἰς οἶκον πένθους, ἢ κρησθῆναι εἰς οἶκον πότου. Ἄλλὰ νῦν φαῦλον (εἰ γὰρ ἐκ τῶν ἐναντίων μεταχειρίσασθαι τὸν λόγον); Ἄλλὰ καὶ αὕτη πόνων ἀνάπαυσις; φροντίζων ἀπα-

λαγῆ, νοσημάτων παραμυθία, φόβων καὶ κινδύνων οὐ μικρὰ ἀναψυχῆ· νεαρὸν ποιεῖ τὸ σῶμα, ἀκμάζουσαν τὴν διάνοιαν, ἀναπαύει τὴν σάρκα πεπονηκυῖαν. Ἄλλὰ νόσος κακόν; Πόθεν οὖν ὁ Λάζαρος ἐστεφανώθη; Ἄλλὰ πένια; Καὶ πόθεν ὁ Ἰωὴ εὐδοκίμησεν; Ἄλλὰ θλίψεις ἐπάλληλοι καὶ συνεχεῖς; Καὶ πόθεν οἱ ἀπόστολοι ἀνεκρῆρύχθησαν; ποῖα δὲ ὁδὸς ἢ εἰς τὴν ζωὴν ἄγουσα; οὐχ ἡ στενὴ καὶ τεθλιμμένη; Μὴ τοίνυν λέγε, διὰ τί τοῦτο; εἰς τί τοῦτο; ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν οἰκονομιῶν καὶ ἐπὶ τῶν κτισμάτων τοῦ Θεοῦ, ἦν παρέχει σιγὴν ὁ πηλὸς τῷ κεραμεῖ, ταύτην καὶ αὐτὸς τῷ ποιήσαντι σε Θεῷ παρέχε, ἀνθρωπε.

Κεφ. ε'. Τί οὖν; φησὶν· οὐ βούλει με εἶδέναι σαφῶς καὶ πιστεύειν ὅτι προνοεῖ πάντων ὁ Θεός; Καὶ μάλα καὶ βούλομαι καὶ εὐχόμεαι, καὶ ἐπιθυμῶ σφόδρα· οὐ μὴν περιεργάζεσθαι τὴν πρόνοιαν, οὐδὲ πολυπραγμαίνειν. Εἰ μὲν γὰρ οἶσθα καὶ πέπεικας σαυτὸν, μὴ ζῆτι· εἰ δὲ ἀμφιβάλλεις, ἐρώτησον τὴν γῆν, τὸν οὐρανὸν, τὸν ἥλιον, τὴν σελήνην, ἐρώτησον τὰ ποικίλα τῶν ἀλόγων γένη, τὰ σπέρματα, τὰ φυτὰ, τοὺς ἀφώνους ἰχθύας, τὰς πέτρας, τὰ ὄρη, τὰς νάπας, τοὺς βουνοὺς, τὴν νύκτα, τὴν ἡμέραν. Τοῦ γὰρ ἡλίου καὶ τῆς ἀκτίνος αὐτῆς φανερωτέρα ἢ τοῦ Θεοῦ πρόνοια, καὶ καθ' ἕκαστον καιρὸν, καὶ καθ' ἕκαστον τόπον, καὶ ἐν ἐρημίᾳ, καὶ ἐν οἰκουμένῃ, καὶ ἐν ἀοικήτῳ, καὶ ἐν γῆ, καὶ ἐν θαλάσῃ, καὶ ὅπου περ ἂν ἀφίκη, ὑπομνήματα ὄψει τῆς προνοίας ταύτης σαφῆ καὶ διαρκῆ, καὶ παλαιὰ καὶ νέα, καὶ φωνὰς τῆς φωνῆς ἡμῶν ταύτης τῆς λογικῆς τρανοτέρας πανταχόθεν φερομένης, καὶ τὸν βουλόμενον ἀκούειν παιδεύουσας αὐτοῦ τὴν κηδεμονίαν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ προφήτης τῶν φωνῶν τούτων τὸ ἐξαίρετον δηλῶν ἔλεγεν· *Οὐκ εἰσι λαλῶν, οὐδὲ λόγοι, ὧν οὐχὶ ἀκούονται αἱ φωναὶ αὐτῶν*. Ἡ μὲν γὰρ ἡμετέρα τοῖς ὁμοφώνοις ἐστὶ γνώριμος μόνον, ἑτερογλώσσοις δὲ οὐκέτι· ἡ δὲ διὰ τῆς κτίσεως φωνῆ πᾶσι τοῖς ἔθνεσι τοῖς κατὰ τὴν οἰκουμένην ἐστὶν ἀκουστή.

Κεφ. ς'. Τοῖς μὲν οὖν εὐγνώμοσιν ἀρκεῖ καὶ πρὸ τῆς διὰ τῶν ἔργων ἀποδείξεως ἢ ἀπόφασις αὐτῆς μόνῃ τοῦ Θεοῦ, οὐχὶ τὴν πρόνοιαν αὐτοῦ δεῖξαι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν σφοδρὸν ἔρωτα τὸν περὶ ἡμᾶς. Οὐ γὰρ ἀπλῶς [474] ἡμῶν προνοεῖ, ἀλλὰ καὶ ἐρῶν, καὶ σφόδρα ἐρῶν ἔρωτά τινα ἀμήχανον, ἔρωτα ἀπαθῆ μὲν, θερμότατον δὲ καὶ εὐτονώτατον, καὶ γνήσιον καὶ ἀκατάλυτον, καὶ σεσθῆναι μὴ δυνάμενον. Καὶ τοῦτο παραστήναι βουλομένη ἡ θεία Γραφή, παράγει μὲν εἰκόνας τὰς ἐν ἀνθρώποις, παράγει δὲ καὶ πολλὰ ἔρωτος ὑποδείγματα καὶ προνοίας καὶ κηδεμονίας. Οὐ μὴν μέχρι τούτων ἡμᾶς μόνον βούλεται ἐστάναι, ἀλλὰ καὶ ὑπερβαίνειν τὰ παραδείγματα τῷ λογισμῷ. Οὐδὲ γὰρ ὡς ἀρχοῦντα δεῖξαι τὸ φίλτρον παράγει ταῦτα, ἀλλ' ὡς γνώριμα τοῖς ἀκούουσι, καὶ τῶν ἄλλων μᾶλλον δυνάμενα δεῖξαι τοῦτο. Οἷόν τι λέγω· Πρὸς

τινας ὀδυρομένους καὶ πενθοῦντάς ποτε καὶ λέγοντας, Ἐγκατέλιπέ με Κύριος, καὶ ἐπελάθετό μου ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ, τηλικαῦτα ἐπάγει λέγων ὁ προφήτης· *Μὴ ἐπιλήσεται γυνὴ τοῦ παιδίου αὐτῆς, ἢ τοῦ ἐλεῆσαι τὰ ἔκγονα τῆς κοιλίας αὐτῆς; τοῦτο λέγων, ὅτι ὡσπερ ἐκείνη οὐκ ἂν ἐπιλάβοιτο τῶν παιδίων τῶν ἑαυτῆς, οὕτως οὐδὲ ὁ Θεὸς τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων. Εἶτα ἵνα μάθῃς ὅτι τὴν εἰκόνα ταύτην παρήγαγεν ὁ προφήτης, οὐχὶ τοσοῦτον βουλεύμενος δεῖξαι τὸ μέτρον τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, ὅση μητρὸς; ἐστὶ περὶ τὰ ἔκγονα τῆς κοιλίας αὐτῆς, ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο μᾶλλον τῶν ἄλλων ἐξαιρετον μέτρον ἀγάπης γινώριμον εἶχε (τὸ μέντοι φίλτρον τοῦ Θεοῦ πολλῶ μείζον ἐκείνου), ἐπήγαγεν· *Εἰ δὲ καὶ ἐπιλάβοιτο ταῦτα γυνή, ἀλλ' ἐγὼ οὐκ ἐπιλήσομαι σου, λέγει Κύριος. Εἶδες πῶς ὑπερέβη τῆς μητρὸς τὸ μέτρον; Καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος υπερέβη καὶ μητρὸς φιλοστοργίαν, καὶ πατρὸς περὶ παιδῶν πόθον, ὁ μὲν προφήτης φησὶ· Καθὼς οἰκτεῖρει πατὴρ υἱοὺς, φκτεῖρησε Κύριος τοὺς φοβουμένους αὐτόν. Καὶ αὐτὸς δὲ πάλιν ταύτην εἰσάγει τὴν εἰκόνα τῆς ἀγάπης· ἦδει γὰρ ταύτην τῶν ἄλλων ἔχουσάν τι ἐξαιρετον. Ὁ δὲ καὶ προφητῶν καὶ πάντων δεσπότης δηλῶν, ὅτι καὶ ταύτης τὸ μέτρον ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος ὑπερβαίνει τοῦ Θεοῦ ἡ κηδεμονία, καὶ ὅσον τοῦ φωτὸς τὸ μέσον ἐστὶ πρὸς σκότος, καὶ πονηρίας πρὸς ἀγαθότητα, τοσοῦτον τὸ μέτρον τῆς τοῦ Θεοῦ χρηστότητος καὶ προνοίας πρὸς τὴν πατρικὴν φιλοστοργίαν, ἄκουε τί φησι· *Τίς ἐστὶν ἐξ ὑμῶν, ὃν ἔαρ αἰτήσῃ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἄρτον, μὴ λίθον ἐπιδώσει αὐτῷ; καὶ ἔαρ ἰχθὺν αἰτήσῃ, μὴ ὄψιν ἐπιδώσει αὐτῷ; Εἰ δὲ ὑμεῖς πονηροὶ ὄντες οἰδατε δόματα ἀγαθὰ διδόναι τοῖς τέκνοις ὑμῶν, κολλῶ μᾶλλον ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἑώσκει ἀγαθὰ τοῖς αἰτοῦσιν αὐτόν·* δεικνύς ὅτι ὅσον πονηρίας καὶ ἀγαθότητος; τὸ μέσον, τοσοῦτον ἡ τοῦ Θεοῦ ἀγαθότης τῆς τῶν πατέρων κηδεμονίας ἐστὶν ἀνωτέρα. Ταῦτα δὲ εἶπον τὰ ὑποδείγματα, ἔν' ὅταν ἐτέρας ἐπαγάγω φίλτρον εἰκόνας, μὴ μέχρι τοῦ μέτρον τοῦ λεγομένου παρὰ τῶν προφητῶν στήσης τὴν διάνοιαν, ἀλλ' ἔχων τὸν κανόνα τοῦτον υπερβῆς τῷ λογισμῷ περαιτέρω, καὶ ἰδῆς τῆς ἀγάπης αὐτοῦ τὴν ἀφαντοῦς υπερβολήν. Οὐδὲ γὰρ ἀρκεῖται τοῖς τῆς φύσεως μέτροις, ἀλλ' ἀφείλεσ αὐτὰ καὶ ὑπερακοντίσας, καὶ ἕτερα πάλιν προστίθῃσιν ὑποδείγματα. Τοιοῦτον γὰρ ὁ φίλων [475] διὰ πλειόνων βούλεται δεικνύναι τοῦτο τῷ φιλομένῳ· ὁ δὲ καὶ αὐτὸς ποιεῖ εἰς τοπικῶν διαστημάτων μέγεθος ἐξάγων τὸν λόγον, οὐχ ἵνα πάλιν τοσοῦτον αὐτοῦ νομίσης τὸ φίλτρον, ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο μόνον τὸ μέτρον τῶν διαστημάτων τῶν ἄλλων ἐξαιρετον καὶ γινώριμον ἦν τοῖς ἀκούουσι. Καὶ διὰ μὲν τοῦ Δαυὶδ φησι· *Κατὰ τὸ ὕψος τοῦ οὐρανοῦ ἀπὸ τῆς γῆς ἐκραταίωσε Κύριος τὸ ἔλεος αὐτοῦ ἐπὶ τῶν φοβουμένων αὐτόν·* καὶ, *Καθ' ὅσον ἀπέχουσιν ἀνατολαὶ ἀπὸ δυσμῶν, ἐμάκρυνεν ἄφ' ἡμῶν τὰς ἀνομίας ἡμῶν·* διὰ τοῦ Ἡσαίου δέ· *Ὁ γὰρ εἰσὶν αἱ βουλαὶ μου, ὡς αἱ βουλαὶ ὑμῶν, οὐδὲ αἱ ὁδοὶ μου, ὡς αἱ ὁδοὶ ὑμῶν· ἀλλ' ὅσον ἀπέχει ὁ οὐρανὸς ἀπὸ τῆς γῆς, τοσοῦτον ἀπέχουσιν αἱ ὁδοὶ μου ἀπὸ τῶν διανοημάτων ὑμῶν.* Ταῦτα**

δὲ ἔλεγεν, ἀνωτέρω περὶ ἀφέστεως ἀμαρτημάτων διαλεχθεὶς, καὶ εἶπὼν, *Ὅτι ἐπὶ πολὺ ἀφήσω τὰς ἀνομίας ὑμῶν.* Εἶτα δεικνύς πόσον, ἐπήγαγε τοῦτο τὸ ὑπόδειγμα· καὶ οὐδὲ τοῦτους ἀρκεῖται μόνους, ἀλλ' εἰς ἐτέραν παχυτέραν ἠ καταφέρει τὸν λόγον εἰκόνα. Ἐν γὰρ τῷ Ἀσῆ ἔλεγε· *Τί σοι ποιήσω, Ἐφραΐμ; τί σοι ποιήσω, Ἰούδα;* Ὡς Ἀδάμα θήσομαι σε, καὶ ὡς Σεβοῆμ. *Μετστράφη ἡ καρδία μου ἐν τῷ αὐτῷ· συνεταράχθη ἡ μεταμέλειά μου.* Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· Οὐδὲ τὸ βῆμα κινεῖται τῆς ἀπειλῆς, φησὶ. Καὶ ἀνθρωπίνως μὲν διαλέγεται, οὐχ ἵνα τι ἀνθρώπινον ὑποπτέυσης, ἀπαγε, ἀλλ' ἵνα ἀπὸ τῆς παχυτάτης ὀλέθως θεοπροπητῆ τὴν ἀγάπην, καὶ γνησίαν, καὶ ἀκατάλυτον νοήσης. Ὅσπερ γὰρ τις μανικῶς τινος ἐρῶν, οὐδὲ μέχρι βημάτων αἰρεῖται λυπηῖσαι τὸν ἐρώμενον, οὕτω δὲ καὶ αὐτὸς φησιν· Ἐπειδὴ μόνον εἶπον, καὶ ἐλύπησα τῇ λέξει, *Μετστράφη ἡ καρδία μου ἐν ταυτῷ.* Οὐδὲ γὰρ τὰς βαρυτάτας ταύτας παραιτεῖται εἰκόνας παράγειν, ἵνα δεῖξῃ τὸ φίλτρον, ὅτι μάλιστα ἐρῶντός ἐστι. Καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἐστὶ, ἀλλὰ καὶ περαιτέρω πρόεισι πάλιν, ἕτερον βαθύτερον ἐπάγων ὑπόδειγμα καὶ λέγων· *Ὅν τρόπον εὐφρανθήσεται νυμφίος ἐπὶ τῷ μύθῳ, οὕτως εὐφρανθήσεται Κύριος ἅπασιν σοῖ·* ὅτι μάλιστα ἐν ἀρχῇ θερμότεροι οἱ ἐρωτες καὶ ζέοντες καὶ ἀκμάζοντές εἰσιν. Οὕτω δὲ εἴρηται, οὐχ ἵνα τι ἀνθρώπινον ὑποπτέυσης (πάλιν γὰρ τὰ αὐτὰ λέγειν οὐ παύσομαι), ἀλλ' ἵνα ἐκ τούτων τὸ θερμὸν, τὸ γνήσιον, τὸ σφοδρὸν, τὸ πεπυρωμένον τῆς ἀγάπης ἴδῃς. Εἶτα εἶπὼν, ὅτι ὡς πατὴρ φιλεῖ, καὶ πλεόν ἢ πατὴρ, ὡς μήτηρ, καὶ πλεόν ἢ μήτηρ, ὡς νυμφίος, καὶ πλεόν ἢ νυμφίος, ὅτι τοσοῦτον ὅσον τὸ διάστημα τοῦ οὐρανοῦ ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ πλεόν ἢ τοσοῦτον, ὅτι τηλικούτον, ὅσον ἀπέχουσιν ἀνατολαὶ ἀπὸ δυσμῶν, καὶ πλεόν ἢ τηλικούτον, οὐδὲ ἐνταῦθα ἴσταται τῶν εἰκόνων, ἀλλὰ καὶ περαιτέρω πρόεισι εἰς ἐπίδειξιν πολλῷ ταπεινοτέρου ὑποδείγματος. Τοῦ γὰρ Ἰωνᾶ μετὰ τὴν φυγὴν καὶ τοῦ Θεοῦ τὴν καταλλαγὴν τὴν πρὸς Νινευίτας ἐξαπορηθέντος, ὡς οὐκ ἐλθόντων εἰς ἔργον τῶν ἀπειληθέντων, καὶ παθόντος τὴν ἀνθρώπινον πάθος, [476] καὶ σκυθρωπάσαντος, ἐπιτάξας τῇ ἀκτίνι θερμότεραν ἀφείναι τὴν φλόγα, εἶτα κελεύσας τῇ γῆ σχειδιάσαι αὐτῷ στήγην ἀπὸ λαχάνου, καὶ θάλψας αὐτὸν μεθ' ὑπερβολῆς καὶ ἀναπαύσας, εἶτα λυπήσας τῷ ταύτῃ ἀφανίσαι τὴν στήγην, ἐπειδὴ τῷ μὲν εἶδεν ἀνεθέντα. τῷ δὲ κατατεινόμενον ὁ, ἄκουε τί φησι πρὸς αὐτόν· *Σὺ μὲν ἐφείσω ὑπὲρ τῆς κολοκύντης, ὑπὲρ ἧς οὐκ ἐκακοπάθησας, οὐδὲ ἐξέθρεψας· ἐγὼ δὲ οὐ φείσομαι ὑπὲρ Νινευίτης τῆς πόλεως τῆς μεγάλης, ἐν ἣ κατοικοῦσιν ἐν αὐτῇ πλείους ἢ δώδεκα μυριάδες ἀνθρώπων, οἵτινες οὐκ ἔγνωσαν δεξιὰν ἢ ἀριστεράν;* Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· Οὐχ οὕτως ἀνέπαυσέ σε ἡ σικὴ τοῦ λαχάνου ὡς ἐμὲ εὐφρανεν ἡ σωτηρία τῶν Νινευιτῶν· οὐδὲ οὕτως σε ἐλύπησεν ἡ ἀφαίρεσις αὐτοῦ, ὡς ἐμὲ ὁ τούτων δολέθρος. Οὕτω παρὰ γνώμην μου ἡ ἀπόλεια αὐτῶν ἦν. Ὅρας πῶς

^a Ἄλλι βαρυτέραν.

^b Τί ποιήσω σοι, Ἰούδα. Haec aliunde desumpta sunt.

^c Ἄλλι βαρυντίης.

^d Sic e Bibliis et Savilio correctum. Monif. Χριστός. E.D.

^e Savil. τὸ μὲν εἶδεν ἀναρπαθῆν, τὸ δὲ κατα.

dere. Exempli causa : dum agit cum illis qui lamentabantur, ac gemebant olim, et dicebant : *Dereliquit me Dominus, et oblitus est mei Deus Israel*, tum adjicit hæc verba propheta : *Numquid obliviscetur mulier parvuli sui, vel ut non misereatur fetuum uteri sui (Isai. 49. 14. 15)?* Hoc nimirum dicit : quemadmodum illa nequit oblivisci parvulorum suorum, sic neque Deus generis humani. Deinde ut intelligas hanc adductam esse a propheta similitudinem, non quod tantam vellet ostendere Dei caritatis esse mensuram, quanta sit matris erga fetus uteri sui; sed quoniam hunc eximium præ cæteris notum habuit caritatis modum (tametsi multo major illo Dei amor), adjecit : *Sin autem et horum oblita fuerit mulier, ego tamen non obliviscar tui, dicit Dominus (Ibid.)*. Vides ut materni amoris modum excedat? Atque ut intelligas maternum affectum et patris in filios benevolentiam eum longo intervallo superare, ait quidem propheta : *Quomodo miseretur pater filiorum, misertus est Dominus timentibus se (Psal. 102. 13)*. Idemque rursus hanc caritatis similitudinem adducit : quippe qui sciret præ cæteris hanc excellere. At prophetarum et omnium Dominus, ut Dei providentiam et curam ostenderet hujus mensuram longo intervallo superare, quantumque inter lucem ac tenebras, et inter bonitatem ac malitiam est discrimen, tantum a divina bonitate ac providentia paternum amorem superari, audi quid dicat : *Quis est ex vobis homo, a quo si petierit filius ejus panem, numquid lapidem porriget ei? et si petierit piscem, numquid serpentem porriget ei? Quod si vos, cum sitis mali, nostis bona dare filiis vestris, multo magis Pater vester, qui in cælis est, dabit bona iis, qui a se petierint (Matth. 7. 9-11)*; indicans, quantum est inter nequitiam bonitatemque discrimen, tanto paterna sollicitudinesublimiorem divinam esse benignitatem. Hæc autem a me idcirco exempla sunt allata, ut si quando alias comparationes induxero, ne intra limites eorum, quæ exprimuntur a prophetis, mentem circumscribas, sed hæc utens regula, cogitatione superius ascendas, et immensum caritatis ejus excessum agnoscas. Neque enim naturæ finibus est contentus, sed illis omissis atque superatis alia rursus adjungit exempla. Ea quippe conditio est amantis : multis argumentis id ei conatur ostendere, quem amore complectitur : quod et ipse facit, dum ad locorum intervalla magnamque intercapedinem orationem traducit, non ut iterum tantum ejus esse affectum arbitreris, sed quod hoc præcipue mensuræ genus cæteris sciret antecellere, atque auditoribus esse notum. Ac per Davidem quidem ait : *Secundum altitudinem cæli a terra corroboravit Dominus misericordiam suam super timentes se (Psal. 102. 11)*; et, *Quantum distat ortus ab occidente, longe fecit a nobis iniquitates nostras (Ib. v. 12)* : per Isaiam vero, *Neque enim sunt cogitationes meæ sicut cogitationes vestræ, neque viæ meæ sicut viæ vestræ; sed sicut distat cælum a terra, sic distant viæ meæ a viis vestris, et cogitationes meæ a cogitationibus vestris (Isai. 55. 8. 9)*. Hæc porro dicebat, quod paulo superius de remissione peccatorum disseruerat, et dixerat,

Quia multum dimittam iniquitates vestras (Isai. 55. 7). Deinde ostendens quantum sit illud multum, hoc adjecit exemplum : sed neque solis istis contentus est, verum etiam ad alteram crassiore comparisonem orationem dimittit. Nam apud Osee dicebat : *Quid faciam tibi, Ephraim? quid faciam tibi, Juda? Sicut Adama ponam te, et sicut Seboim. Conversum est cor meum in ipso; conturbata est pœnitudo mea (Osee 11. 8)*. Horum autem verborum hæc est sententia : Ne verbum quidem minarum toleravi. Ac loquitur quidem hominum more, non ut humanum quiddam suspiceris, absit, sed ut hac crassiori loquendi ratione caritatem quamdam Deo convenientem, sinceram, et indissolubilem intelligas. Nam quemadmodum si quis iusano quempiam amore diligit, ne verborum quidem tenus eum vellet offendere, quem ita diligit : sic nimirum et ipse inquit : *Quoniam dixi tantum, et verbis offendi, Conversum est cor meum in ipso*. Neque enim crassiores istas comparationes proferre dedignatur, ut amorem ostendat, quod est maxime diligentis. Neque hic substitit, sed pergit ulterius, et alterum rursus crassius exemplum adjungit, ita dicens : *Quomodo lætabitur sponsus super sponsa, sic lætabitur Christus super te (Isai. 62. 5)* : quod initio præsertim ardiores ac ferventiores, et vividiores sint amores. Ita porro loquutus est, non ut humanum quidpiam suspiceris (iterum enim illud dicere non desinam), sed ut ex his ardorem, sinceritatem, vehementiam, flammam denique caritatis intelligas. Deinde cum dixisset, Sicut diligit pater, et amplius quam pater, sicut mater, et amplius quam mater, sicut sponsus, et amplius quam sponsus, quantum est intervallum cæli a terra, et amplius quam illud, quantum distat ortus ab occidente, et amplius quam illud, ne hic quidem substitit comparationibus utens, sed ulterius progreditur, ut multo abjectius exemplum ostentet. Cum enim Jonas post fugam, Deique cum Ninivitis reconciliationem inops consilii esset, et æstuaret, quod ea quæ minatus erat, in opus non procederent, et humano quodam turbaretur affectu, ac mœstus esset, cum soli imperasset Deus, ut ardiores emitteret radios, ac deinde terræ jussisset, ut illi tegmen ex herba subitario opere strueret, cum magnopere illum levasset atque recreasset, deinde rursus cum ob sublatum e medio tegmen illud eum contristasset, postquam altero recreatum, et altero cruciatum illum vidit, audi quid ei dicat : *Tu quidem pepercisti super cucurbita, pro qua non laborasti, neque nutriisti : ego autem non parcam super Ninive civitate magna, in qua habitant plures quam centum viginti millia hominum, qui non noverunt dexteram aut sinistram suam (Jon. 4. 10. 11)*? Horum autem verborum hæc est sententia : Non ita recreavit te umbra oleris, ut me salus Ninivitarum exhilaravit : neque ita te destructio ejus contristavit, ut me illorum interitus. Ita præter inentem meam illorum exitum accidisset. Vides hic quoque comparationem illum excedere? Non enim

• Hæc, quid faciam tibi, Juda? aliunde desumpta sunt.

dixit, *Tu quidem pepercisti super cucurbita*, et continet; sed adjunxit: *Pro qua non laborasti, neque nutriti eam*. Nam quoniam eas potissimum plantas amat agricolæ, in quas plurimum laboris impenderint, ut hoc quoque se genere amoris complecti homines indicaret, hoc addidit: Si enim tu alienum opus ita defendis, inquit, multo magis ego proprium, et cujus sum conditor. Deinde mitigat accusationem illorum, cum ait: *Qui non noverunt dexteram aut sinistram suam*, ut simplicitate potius quam malitia illos deliquisse declaret, id quod et pœnitentiæ finis ostendit. Enimvero cum alios quoque reprehendit, qui gemebant, utpote derelicti, his eos verbis affatur: *Interrogate me de filiis meis, et de operibus manuum nearum mandate mihi (Isai. 45.11)*. Quasi diceret: Quis patrem admonet, hortaturque ut filii sui curam gerat? aut artificem et opificem, ne suum opus sinat interire? Itane vero inter homines sufficit vobis naturæ vel artis conditio, ut de sollicitudine minime dubitetur: mihi vero putatis hortatore opus esse, ut liberos meos vel opera tuear et defendam? Hæc autem dicebat, non ut ipsum non hortarentur, sed ut scire possent Deum etiam ante cohortationem suas partes agere, velle tamen ut alii se cohortentur, et rogent, quod sciat ad hortatores magnam inde utilitatem dimanare. Vides ut manifestissime ac sole clarior per hæc exempla ineffabilis ejus providentiæ demonstratio elucescat? Perpende autem. Patrem in medium protulit, matrem, sponsam, sponsam, distantiam cæli et terræ, intervallum quod est inter ortum et occasum, agricolam, et olerum cultorem, architectum, genitorem, vehementem amatorem, qui turbetur, si vel etiam verbo tenus eum, quem amat, offenderit; et omnes illos tantum superare Dei bonitatem ostendit his omnibus, quantum malitiam probitas vincit.

CAP. VII. *Demonstratio divinæ providentiæ ex creaturis*. — Ac probis quidem et modestis, ut dixi, ista sufficiunt: sed quoniam nonnulli sunt lutei, contumaces, refractarii, carni addicti, age vel ex ipsis operibus, quantum in nobis situm fuerit, ejus providentiam demonstremus. Nam totam quidem illam, imo ne minimam quidem ejus partem aliquam facile fuerit expressisse: adeo immensa est et infinita, et tum ex parvis, tum ex magnis rebus elucet, sive quæ sub oculos cadunt, sive quæ minime cernuntur. Verumtamen ex iis quæ sub oculos cadunt, probationem instituamus. Hanc enim mirabilem concinnamque creaturam propter alium nullum condidit, nisi propter te; ac tam pulchram et magnam, tam variam et pretiosam, ac perennem, utilem, et omni ex parte fructuosam, et ad corporis sustentationem et corroboracionem, et ad animæ instructionem, et aptam ad viam sternendam ad cognitionem Dei, tua unius causa creavit. Neque enim angeli indigebant illa: quomodo enim indigerent, qui prinsquam oriretur ipsa, jam erant? Illos enim ista multo antiquiores esse, audi quo pacto verbis illis ostendat Deus, quibus ita Jobum alloquitur: *Quando facta sunt sidera, laudaverunt*

me omnes angeli mei, et voce magna cecinerunt (Job 38. 7): hoc est obstupefacti multitudine, pulchritudine, situ, utilitate, varietate, amœnitate, splendore, concinnitate, cæteris omnibus, quæ longe melius illi quam nos perspiciunt. Neque vero sideribus tantum exornavit, sed et sole et luna decoravit, utroque tempore multam tibi voluptatem, multam ex utroque suppeditans utilitatem.

Utilitas siderum quæ de cælo nos regunt. Solem utilitatemque ejus commendat; deinde singularum partium naturæ utilitatem generatim laudat. — Quid cælo pulchrius, quod nunc a sole lunaque collustratur, nunc veluti quibusdam oculorum jaciibus, immenso siderum examine terram illuminat, et navis ac viatoribus indices viæ quosdam ducesque subministrat? Qui enim pelagus sulcat, et ad clavum sedet, incurribus fluctuum, et turbatarum undarum insultibus, ac violento ventorum afflatui, noctisque illunis tenebris seipsum exponit, adeo illius regimini confidit et ductui: et quod in sublimes situm est astrum, illum tanto dissitum intervallo, quasi vicinum sit et propinquum, ita secure deducit, et ad portum appellit, nec tamen ullam vocem mittit, sed conspectu suo viam illis monstrat, et illis tribuit, ut maria tuto possint emetiri, dum illis tempora designat, sic ut nunc quidem intra portum retinenda sit navis, nunc autem in pelagus confidenter educenda, et non improvide propter ignorantiam futuri in diem incidentes hiemalem, naufragium patiantur. Neque vero tantum integrorum annorum mensuras et tempestates illa designant, sed et cujusque noctis horam et conversionem diligenter representant, et efficiunt, ut ex ipso aspectu discamus, quando major ejus pars præterierit, quando minor adhuc restet, et contra rursus, quod non solva nautis, sed etiam viatoribus commodum est, ne nocte intempesta viam ingrediantur, neque convenienti tempore domi resideant. Hoc una cum stellis etiam ex lunæ cursibus notum diligenter observatur. Nam quemadmodum sol diurnas, ita luna nocturnas horas dirigit, aliasque multas utilitates parit, et gratam aeris temperiem, et roris generationem, ut irrigata semina germinent, ac multa ex se commoda ad corroborandum genus humanum suppeditat, dumque media inter stellarum chorum, et solis splendorem interjacet: hoc quidem minor, illis vero præstantior est, ac multo major. Neque vero mediocris nascitur ex illa varietate spectatoribus voluptas et utilitas, ut neque vulgaris comoditas ex temporibus, et quatuor anni tempestatibus, seu mensuram, seu magnitudinem ac breviter, sive infinitam diversitatem consideres: aliam enim minorem, aliam majorem ac splendidiorum spectare licet, et quasdam ex illis diversis temporibus apparere. Summa nimirum ac solertissima Dei sapientia multam ubique varietatem efficit, cum ut potentiæ suæ miraculorum effectricis specimen edat, tum ut rerum quæ cernuntur oculis, commoditati provideat, ac multam immensamque præbeat utilitatem, et cum his omnibus etiam voluptatem. Quid enim cælo jucundius, quod nunc tanquam lira-

καὶ ἐνταῦθα ὑπερβαίνει τὴν εἰκόνα. Οὐ γὰρ εἶπε, *Σὺ μὲν ἐφείσω ὑπὲρ τῆς κολοκύντης, καὶ ἐτίγησεν, ἀλλ' ἐπήγαγεν· Ἐφ' ἣ οὐκ ἔκακοπάθησας, οὐδὲ ἐξέθρεψας αὐτήν.* Ἐπειδὴ γὰρ ἐκεῖνα μάλιστα φιλοῦσι τῶν φυτῶν οἱ γηπόνοι, περὶ ἃ πολλὸν ἐπεδείκνυτον πόνον, δεῖξαι θέλων ὅτι καὶ κατὰ τοῦτο φιλεῖ τὸ εἶδος τοῦ φίλτρου τοὺς ἀνθρώπους, τοῦτο προσέθηκεν· *Εἰ γὰρ σὺ τοῦ ἀλλοτρίου ἔργου οὕτως ἀντίχου, φησὶ, πολλῶ μᾶλλον ἐγὼ τοῦ οικείου, καὶ οὐ παρηγόριος εἰμι. Εἶτα καὶ ὑποτίθεται τι τῆς κατηγορίας αὐτῶν λέγων, ὅτι *οὐκ ἐργωσαν δεξιὰν ἢ ἀριστεράν· ἀφείλεα μᾶλλον ἢ κακία* ἡ πεπλημμεληκέναι αὐτοὺς ἀποφηνάμενος, ὃ καὶ ἐδειξε τὸ τῆς μετανοίας τέλος. Καὶ ἑτέροις δὲ ἐπιτιμῶν θρηνοῦσιν ὡς ἐγκαταλειφθεῖσι, ταῦτα λέγει τὰ ῥήματα· *Ἐρωτήσατέ με περὶ τῶν υἱῶν μου, καὶ περὶ τῶν ἔργων τῶν χειρῶν μου ἐντείλασθέ μοι.* Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστι· *Τίς πατέρα ἀναμιμνήσκει, καὶ παρακαλεῖ, ὥστε προνοῆσαι παιδὸς; ἢ τεχνίτην καὶ δημιουργόν, ὥστε μὴ ἀφείναι διαπεσῖν τὸ ἔργον; Εἶτα ἐπ' ἀνθρώπων μὲν ἀρκεῖσθε τῇ φύσει καὶ τῇ τέχνῃ εἰς ἀπόδειξιν τῆς κηδεμονίας, ἐμὲ δὲ οἴσθε χρήσιον τοῦ παρακαλοῦντός με, ἵνα τῶν τέκνων τῶν ἐμῶν καὶ τῶν ἔργων ἀντιλήψωμαι; Ταῦτα δὲ ἔλεγεν, οὐχ ἵνα μὴ παρακαλώσιν, ἀλλ' ἵνα εἰδέναι ἔχουσιν ὅτι καὶ πρὸ τῆς παρακλήσεως ὁ θεὸς τὰ ἑαυτοῦ ποιεῖ, βούλεται δὲ καὶ παρακαλεῖσθαι, ἐπειδὴ μέγα οἶδε τοῖς παρακαλοῦσιν ἐντεῦθεν ὑπάρχον τὸ κέρδος. Εἶδες πῶς σαφέστερον καὶ ἡλιού φαειρότερον αἰὰ τῶν ὑποδειγμάτων τούτων τῆς ἀπάτου προνοίας αὐτοῦ ἢ ὑπόδειξις διαλάμπει; Σκόπει δέ· Παρήγαγεν εἰς μέσον τὸν πατέρα, τὴν μητέρα, τὸν νυμφίον, τὴν νύμφην, τὸ διάστημα τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, τὸ μέσον τῶν ἀνατολῶν πρὸς δυσμᾶς, τὸν φυτουργῆν καὶ περὶ λάχανα πονοῦμενον, τὸν οικοδόμον τῶν γεννησομένων, τὸν σφοδρὸν ἔραστήν, τὸν ταραττόμενον, εἰ καὶ μέχρι ῥημάτων λυπήσειε τὸν ἐρώμενον· καὶ τοσοῦτον ἀπάντων ὑπερακοντίζειεν διὰ πάντων τούτων ἐδειξε τὴν τοῦ θεοῦ ἀγαθότητα, ὅσον πονηρίαν χρηστότητος.**

[477] Κεφ. ζ'. Καὶ τοῖς μὲν οὖν εὐγνώμοσιν, ὅπερ ἔφη, ἀρκεῖ καὶ ταῦτα· ἀλλ' ἐπειδὴ τινὲς εἰσι πῆλιν, καὶ δουσανάγωγοι, καὶ δυσπειθεῖς, καὶ αὐτόσαρκες, φέρεθαι καὶ διὰ τῶν ἔργων αὐτῶν ἀποδεικνύμενον αὐτοῦ τὴν πρόνοιαν, καθ' ὅσον ἡμῖν οἶόν τε. "Ἀπασαν γὰρ αὐτήν, μᾶλλον δὲ οὐδὲ τὸ πολλοστὸν αὐτῆς μέρος παραστήσαι ῥάδιον· οὕτως ἐστὶν ἀπειρος καὶ ἀπατος, καὶ διὰ τῶν μικρῶν καὶ διὰ τῶν μεγάλων διαλάμπουσα, καὶ τῶν ὀρωμένων καὶ τῶν οὐχ ὀρωμένων. Πλὴν ἀλλ' ἀπὸ τῶν ὀρωμένων τῶς ποιησώμεθα τὴν ἀπόδειξιν. Τὴν γὰρ θαυμασίαν ταύτην καὶ παναρμόνιον κτίσιν δι' οὐδένα ἕτερον ἐποίησεν, ἢ διὰ σέ· καὶ καλὴν οὕτω, καὶ μεγάλην οὕτω, καὶ ποικίλην, καὶ πολυτελῆ, καὶ διαρκῆ, καὶ χρησίμην καὶ πανταχόθεν κερδαλέαν, καὶ πρὸς σώματος διατροφήν καὶ σύστασιν, καὶ πρὸς ψυχῆς φιλοσοφίαν, καὶ πρὸς θεογνωσίαν ὁδὸν ἐπιτηδείαν κατεσκεύασε διὰ σέ. Οὐδὲ γὰρ ἀγγελοὶ ταύτης ἐδέοντο· πῶς γὰρ οἱ καὶ πρὶν ἢ γενέσθαι αὐτὴν ὄντες; "Ὅτι γὰρ ἐκεῖνοι πολλῶ ταύτης πρεσβύτεροι, ἀκουε εἰ φησὶν ὁ θεὸς τῷ Ἰωβ διαλεγόμενος· "Ὅτε ἐγένετο ἄστρα, ἤρξασάν με πάντες ἄγγελοι μου, καὶ ὕμνη-

σαν φωνῇ μεγάλη· τοῦτ' ἐστὶν, ἐκπλαγέντες τὸ πλῆθος, τὸ κάλλος, τὴν θέσιν, τὴν χρείαν, τὴν ποικιλίαν, τὴν φαειρότητα, τὴν λαμπηδόνα, τὴν ἀρμονίαν, τὰ ἄλλα πάντα, ἅπερ ἀκριθέστερον ἡμῶν συνορωῶσιν ἐκείνοι. Οὐκ ἀστράσι δὲ ἐκαλλώπισε μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡλίῳ καὶ σελήνῃ κατεκόσμησεν, ἐν ἑκατέρῳ τῷ καιρῷ πολλὴν μὲν σοὶ τὴν ἡδονὴν, πολλὴν δὲ παρέχων τὴν χρείαν ἐξ ἀμφοτέρων.

Τί γὰρ ὠραιότερον οὐρανοῦ, νῦν μὲν ὑφ' ἡλίου τε καὶ σελήνης καταλαμπομένου, νῦν δὲ, καθάπερ εἰσὶν ὀφθαλμῶν βολαῖς, τῷ ἀπέριφ τῶν ἀστρων πλήθει καταυγάζοντος τὴν γῆν, καὶ ναύταις καὶ ὀδοιπόροις ὀδηγούς τινας διδόντος καὶ χειραγωγούς; Ὁ γὰρ τὸ πέλαγος τέμνων, καὶ ἐπὶ τῶν οἰάκων καθήμενος, καὶ κυμάτων ἐμβολαῖς, καὶ ὑδάτων ἀτάκτων ῥύμη, καὶ πνευμάτων βιαίων φορᾶ^β, καὶ νυκτὸς ἀσελήνῃ σκότῳ ἐκδίδωσιν ἑαυτὸν, τῇ παρὰ τούτου ὀδηγία θαρρῶν· καὶ ὁ ἐν ὕψει κείμενος ἀστὴρ τὸν ἐκ τοσοῦτου καθήμενον διασθήματος, ὥσπερ ἐγγύς καὶ πλησίον παρῶν, οὕτω μετὰ ἀκριθείας χειραγωγεῖ, καὶ πρὸς λιμένας ὀρμίζει, φωνὴν μὲν οὐκ ἀφίεις, τῇ δὲ ὕψει δεικνύς αὐτοῖς τὰς ὁδοὺς, καὶ τὴν θάλασσαν τέμνει αὐτοῖς χαριζόμενος μετ' ἀσφαλείας, καιροῦς ὑποδεικνύς, ὥστε νῦν μὲν εἴσω τοῦ λιμένος κατέχειν τὸ πλοῖον, νῦν δὲ θαβρῶντας εἰς τὸ πέλαγος ἐξάγειν, καὶ μὴ διὰ τὴν τοῦ μέλλοντος ἀδηλίαν ἀπροόπτως εἰς χειμῆριον ἐμπίπτοντας ἡμέραν ναυάγιον ὑπομένειν. Καὶ οὐχ ὀλοκλήρων δὲ ἑνῆαυτῶν μέτρα μόνον καὶ καιροῦς χαρακτηρίζουσιν οὕτοι, ἀλλὰ καὶ ἐκάστης νυκτὸς καὶ ὥραν καὶ τροπὴν μετὰ πολλῆς παριστώσεως τῆς ἀκριθείας, καὶ ποιῶσιν εἰδέναι τοὺς ὀρώντας, πότε μὲν τὸ πλέον αὐτῆς παρῆλθε, πότε δὲ τὸ ἑλαττον ὑπολείπεται, καὶ αὐτὸν γανγίον πάλιν, ὅπερ οὐ ναύταις μόνον, ἀλλὰ καὶ ὀδοιπόροις χρήσιμον, ὥστε μὴ ἀωρὶ τῆς νυκτὸς τῆς ὀδοιπορίας ἀπτεσθαι, μήτε ἐν καιρῷ τῷ προσήκοντι οἴκοι καθῆσθαι. Τοῦτο μετὰ τῶν ἀστέρων καὶ οἱ εἰληναῖοι [478] δρόμοι μετὰ ἀκριθείας εἰσὶν ἐμπνευστουμένοι. Καθάπερ γὰρ ὁ ἥλιος τὰς ὥρας τῆς ἡμέρας, οὕτω καὶ ἡ σελήνη τὰς τῆς νυκτὸς κανονίζει, καὶ πολλὴν ἑτέραν χρείαν παρέχει, καὶ ἀέρος εὐκρατον χύσιν, καὶ δρόσου γένεσιν πρὸς τὴν τῶν σπερμάτων βλάστην, καὶ πολλὴν οἰκοθεν εἰς τὴν σύστασιν τῶν ἀνθρώπων παρεχομένη τὴν ὠφέλειαν, καὶ μέση τοῦ χοροῦ τῶν ἀστέρων καὶ τῆς ἡλιακῆς ἱσταμένη λαμπηδόνας· τοῦ μὲν γὰρ ἐστὶν ἐλάττων, τῶν δὲ ἀμείνων καὶ πολλῶ μείζων. Οὐ μικρὰ δὲ καὶ ἐκ τῆς ποικιλίας ταύτης ἡδονὴ τοῖς θεαταῖς καὶ χρεία, ὥσπερ οὐδὲ τυχούσα ἢ δνησις ἢ ἀπὸ τῶν καιρῶν, ἢ ἀπὸ τῶν ὤρων, ἢ ἀπὸ τοῦ μέτρου, ἢ ἀπὸ τοῦ μεγέθους καὶ τῆς βραχυτέρας, ἢ ἀπὸ τῆς διαφορᾶς τῆς ἀπάτου· τὸν μὲν γὰρ ἐλάττω, τὸν δὲ μείζω καὶ φαειρότερον ἐστὶν ἰδεῖν, καὶ κατὰ διαφόρους καιροῦς φαινομένους αὐτῶν τινας. Ἡ γὰρ περιουσία τῆς εὐμηχάνου σοφίας πολλὴν πανταχοῦ τὴν ποικιλίαν ἐργάζεται, ὁμοῦ μὲν τῆς οἰκείας θυματοουργίας τὴν ἀπόδειξιν ἐπιδεικνυμένη, ὁμοῦ δὲ καὶ τῆς τῶν ὀρώντων προνοοῦσα χρείας, καὶ πολλὴν καὶ ἀπατον τὴν ὠφέλειαν παρεχομένη, καὶ μετὰ τούτων ἀπάντων καὶ τὴν ἡδονὴν. Τί γὰρ τερπιότερον οὐρα-

^α Αἰὶν πονηρία.

^β Αἰὶν πνευμάτων ἀγρίων φορᾶ.

νοῦ, νῦν μὲν ὡς σινδόνης καθαράς καὶ διαυγοῦς ὑπὲρ κεφαλῆς ἠπλωμένου, νῦν δὲ ὡς λειμῶνος πολυανθοῦς ποικιλλομένου, καὶ τὸν αὐτοῦ φαίνοντος στέφανον; Οὐδὲ γὰρ οὕτως ἡδῦ λειμῶνα ἰδεῖν ἐν ἡμέρᾳ, ὡς ἡδῦ καὶ τερπνὸν οὐρανὸν ἰδεῖν ἐν νυκτὶ μυρίοις ἀνθεσι τοῖς τῶν ἀστέρων πανταχόθεν κατεστειμένον, ἀνθεσιν οὐδέποτε μαραινόμενοις, ἀλλ' ἀκραίφνης ἀεὶ τὸ οικεῖον κάλλος ἐπιδεικνυμένοις. Τί δὲ αὐτοῦ ἡδύτερον, ὅταν τῆς νυκτὸς ἀπελθούσης, καὶ μηδέπω τῆς ἀκτίνας ἀνοισούσης, καθάπερ προκωτῶ τινι πέπλῳ τοῖς προοιμίσι τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου φοινισσόμενος καλλωπίσῃται; τί δὲ ἡλίου γένοιτ' ἂν ὠραιότερον θέαμα ἀνίσχοντος ὑπὸ τὴν ἔω, καὶ μικρᾷ καιροῦ ῥοπῇ πᾶσαν μὲν γῆν, πᾶσαν δὲ θάλασσαν, πᾶν δὲ ὄρος καὶ νάπας καὶ βουνοὺς, πάντα δὲ οὐρανὸν ταῖς τῶν ἀκτίων καταλάμποντος βολαῖς, καὶ τῆς νυκτὸς τὸ περιβάλλον ἀπαμφιννύοντος τῶν ὀρωμένων, καὶ γυμνὰ πάντα πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν δεικνύοντος ἡμῖν; Πῶς ἂν οὖν αὐτοῦ ἐκπλαγείη τοὺς ὁδοῦς, τὴν εὐταξίαν, τὴν ἐν τῶσάυταις ἐτῶν περιόδοις ἀπαράλλακτον καὶ ἀνεμπόδιστον διακονίαν, τὸ κάλλος αὐτοῦ τὸ διηνεκῶς ἀκμάζον, τὴν λαμπρότητα, τὴν φαιδρότητα, τὴν καθαρότητα, τὴν τοσοῦτος ὀμιλοῦσαν σώμασι, καὶ μηδαμῶ μολυνομένην; Πρὸς δὲ τοῦτοις, τὴν χρείαν τὴν ἄφατον, τὴν ἐν σπέρμασι, τὴν ἐν φυτοῖς, καὶ ἐν σώμασι ἀνθρώπων, τετραπόδων, ἰχθύων, ἀέρων, λίθων, βοτανῶν, τὴν ἐν γῆ, τὴν ἐν θαλάσῃ, τὴν ἐν ἀέρι, τὴν ἐν πᾶσιν ἀπλῶς τοῖς ὀρωμένοις; Πάντα γὰρ αὐτοῦ δεῖται καὶ ἀπολαύει τῆς χρείας, καὶ ἀμείνω γίνεται ταύτης μετέχοντα, οὐ σώματα δὲ μόνον, οὐδὲ φυτὰ, ἀλλὰ καὶ ὕδατα, καὶ λίμναι, καὶ πηγαί, καὶ ποταμοί, καὶ αὐτὴ τοῦ ἀέρος ἡ φύσις λεπτυνομένη καὶ καθαρινομένη καὶ διειδεστέρα γινομένη. Διὰ δὲ τοῦτο καὶ ὁ ψαλμῶδης τὸ κάλλος αὐτοῦ παραδηλώσει βουλόμενος, τὸ διηνεκῶς φαιδρὸν, τὴν ἀκμάζουσαν ὥραν, τὸ μηδέποτε διαπίπτον ἄνθος, [479] τὴν εὐπρέπειαν, τὴν εὐμορφίαν, τὴν ἀπαραπόδιστον διακονίαν, οὕτω πως ἔλεγεν· *Ἐν τῷ ἡλίῳ ἔθετο τὸ σκῆνωμα αὐτοῦ, τοῦτ' ἐστιν, ἐν αὐτοῖς τοῖς οὐρανοῖς· τοῦτο, σκῆνωμα Θεοῦ λέγων, αἰνίττεται. Καὶ αὐτὸς ὡς τυμφίος ἐκπορευόμενος ἐκ πιστοῦ αἰθεροῦ.* Εἶτα καὶ τὸ εὐκόλον τῆς διακονίας αὐτοῦ δηλῶν ἐπήγαγεν, *Ἀγυλλιδόσται ὡς γίγας δραμεῖν ὁδὸν αὐτοῦ.* Εἶτα τὸ διαρκὲς καὶ ἀποχρῶν τῆ οἰκουμένη πάση, *Ἀπ' ἄκρου τοῦ οὐρανοῦ ἡ ἐξοδος αὐτοῦ, καὶ τὸ κατάντημα αὐτοῦ ἕως ἄκρου τοῦ οὐρανοῦ.* Εἶτα τὸ πᾶσι χρήσιμον καὶ ὠφέλιμον, *Καὶ οὐκ ἐστιν ὃς ἀποκρυβήσεται τῆς θέρμης αὐτοῦ.* Ἔξεστιν, εἰ μὴ ἀπέκαμες, μαθεῖν αὐτοῦ τὴν πρόνοιαν καὶ ἐτέρωθεν· ἀπὸ τῶν νεφρῶν, ἀπὸ τῶν ὠρῶν, ἀπὸ τῶν τροπῶν, ἀπὸ τῶν ἀνέμων, ἀπὸ τῆς θαλάσσης καὶ τῶν ἐν αὐτῇ ποικίλων γενῶν, ἀπὸ τῆς γῆς καὶ τῶν ἐν αὐτῇ τετραπόδων, ἐρπετῶν, πτηνῶν τῶν ἀεροπόρων, τῶν χερσαίων, ἀπὸ τῶν ἁμφιβίων τῶν ἐν λίμναις καὶ πηγαῖς καὶ ποταμοῖς, ἀπὸ τῆς οἰκουμένης, ἀπὸ τῆς ἀοικήτου, ἀπὸ τῶν φυομένων σπερμάτων, δένδρων, βοτανῶν, φυτῶν ἐν ταῖς ἐρήμοις, ἐν ταῖς οὐκ ἐρήμοις, ἀπὸ τῶν βλαστανόντων ἐν πεδίοις, ἐν φάραγγιν, ἐν ὄρεσιν, ἐν νάπαις, ἀπὸ τῶν αὐτομάτως φυομένων, ἀπὸ τῶν μετὰ πόνου καὶ γεωργίας, ἀπὸ τῶν ζῶων τῶν ἡμέρων, τῶν ἀνημέρων, τῶν ἀγρίων, τῶν χειροῦθων, τῶν μικρῶν, τῶν μεγάλων, ἀπὸ τῶν ἐν χειμῶνι, τῶν ἐν θέρει, τῶν ἐν μετοπώρῳ φαινομένων

ὀρνίθων καὶ τετραπόδων, καὶ ἰχθύων, καὶ φυτῶν, καὶ βοτανῶν, ἀπὸ τῶν ἐν νυκτὶ γινομένων, ἀπὸ τῶν ἐν ἡμέρᾳ, ἀπὸ τῶν ὑετῶν, ἀπὸ τοῦ μέτρου τῶν ἐνιαυτῶν, ἀπὸ θανάτου, ἀπὸ ζωῆς, ἀπὸ τοῦ πόνου τοῦ συγκεκληρωμένου ἡμῖν, ἀπὸ ἀθυμίας, ἀπὸ ἀνέσεως, ἀπὸ σίτων καὶ ποτῶν τῶν δεδομένων ἡμῖν, ἀπὸ τῶν ἐπιτηδευμάτων, ἀπὸ τεχνῶν, ἀπὸ ξύλων, ἀπὸ λίθων, ἀπὸ τῶν ὀρῶν τῶν μεταλλικῶν, ἀπὸ τῆς πλεομένης θαλάττης, ἀπὸ τῆς ἀπλῶτος, ἀπὸ τῶν νήσων, ἀπὸ τῶν ὄρων, ἀπὸ τῶν ἀκτῶν, ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τοῦ πελάγους, ἀπὸ τοῦ βάθους τῶν ὑδάτων, ἀπὸ τῆς φύσεως τῶν στοιχείων, ἀφ' ὧν ὁ κόσμος ἡμῖν συνέστηκεν, ἀπὸ τῆς διατάξεως τῶν καιρῶν, ἀπὸ τῆς διαφορᾶς τοῦ μέτρου τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτὸς, ἀπὸ νόσου καὶ ὑγείας, ἀπὸ τῶν μελῶν τῶν ἡμετέρων, ἀπὸ τῆς κατασκευῆς τῆς ψυχῆς, ἀπὸ τῶν τεχνῶν καὶ τῆς σοφίας τῆς ἐν αὐταῖς παρασχεθείσης τῷ τῶν ἀνθρώπων γένει, ἀπὸ τῆς χρείας τῶν ὑπηρετούμενων ἡμῖν ἀλόγων καὶ φυτῶν καὶ ἐτέρων κτισμάτων, ἀπὸ τῶν μικροτάτων καὶ εὐτελεστάτων ζῶων. Τί γὰρ μελίττης βραχύτερον καὶ εἰδεχέστερον; τί δὲ μυρμηκῶν καὶ τεττίγων εὐτελέστερον; Ἄλλ' ὅμως καὶ ταῦτα λαμπρὰν ἀφῆσι φωνὴν ὑπὲρ τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας καὶ δυνάμεως καὶ σοφίας. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ προφήτης, ὁ τοσοῦτου Πνεύματος ἠξιωμένος, ἐπιὼν τῆς κτίσεως τὸ σῶμα, καὶ ὀλίγα ἄλλα διεξελθὼν, ἀνεβόησε μετ' ἐκπλήξεως πολλῆς τὴν θαυμασίαν ἐκείνην φωνὴν· *Ὡς ἐμγαλιύνη τὰ ἔργα σου, Κύριε! πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησες.*

Καὶ ταῦτα πάντα, ἄνθρωπε, διὰ σέ. [480] Καὶ γὰρ καὶ ἄνεμοι διὰ σέ (ἐπὶ γὰρ τὴν ἀρχὴν τὸν λόγον ἐπανάξομεν ἄλλιν), ἵνα τὰ σώματα πεπονηκότα ῥιπίζωσιν, ἵνα τὸν ἀπὸ τοῦ βορβοροῦ μολυσμὸν, καὶ τὴν γινομένην βαρύτητα ἀπὸ τοῦ καπνοῦ καὶ τῶν καμίνων καὶ ἐτέρων ἀναθυμιάσεων διακαθαίρωσιν, ἵνα τὴν ἐκ τῆς ἀκτίνας θερμότητα παραμυθῶνται, ἵνα κοῦφον ποιῶσι τὸ πνίγος, ἵνα τὰ σπέρματα τρέψωσιν, ἵνα τὰ φυτὰ ἀβξῶσιν, ἵνα σοὶ καὶ ἐν θαλάσῃ συνοδοιπορῶσι, καὶ ἐν γῆ τῆς γεωργίας ὑπηρετᾶι γένωνται, ἐκεῖ μὲν βέλους ὄξυτερον τὰ πλοῖα παραπέμποντες, οὕτω τὸν πλοῦν κοῦφον καὶ εὐμαρῆ κατασκευάζοντες, ἐνταῦθα δὲ μετὰ σοῦ τὰς ἄλκωνας ἀνακαθαίροντες, καὶ τὰ ἄχυρα τοῦ καρποῦ διαχωρίζοντες, καὶ τὴν ἐκ τῆς ἐργασίας τλαιπωρίαν ἐπικουφίζοντες, ἵνα σοὶ τὸν ἀέρα κοῦφον καὶ προσηγῆ κατασκευάσωσιν, ἵνα σε καὶ ἐτέρωθεν τέρπασαι, νῦν μὲν γλυκὺ καὶ προσηγῆ συρίζοντες, νῦν δὲ ἡρέμα φυτοῖς προσβάλλοντες καὶ πέταλα δένδρων σειόντες, ἵνα σοὶ τὸν ὕπνον καὶ θέρους καὶ ἔαρὸς ὥρα ἡδίω καὶ μέλιτος γλυκύτερον ἐργάσωσιν, ἵν', ὅπερ ἐπὶ τῶν δένδρων ποιούσι, τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν θαλαττίων κώτων ἐργαζόμενοι, ἐπὶ τε τῶν ποταμῶν ναμάτων, καὶ τὴν ἐπιφάνειαν αὐτῶν μετεωρίζοντες, πολλὴν σοὶ ἐντεῦθεν παρέχουσι τὴν ἀπὸ τῆς ἔλας τέρψιν, καὶ πρὸ τῆς τέρψεως δὲ ταύτης καὶ ὠφέλειαν μεγίστην. Καὶ γὰρ καὶ τοῖς ὕδασι οὗτοι καὶ ἄλλως χρήσιμοι, οὐκ ἀφιέντες διηνεκῶς ἐστῶτα τὰ ὕδατα κατασῆσθαι, ἀλλὰ τῷ συνεχῶς αὐτὰ κινεῖν καὶ ἀναρρίπτειν νεαρὰ καὶ ἀκμάζοντα καθιστώσιν, καὶ πρὸς τροφὴν τῶν ἐν αὐτοῖς νηχομένων ζῶων ἐπιτηδεύοντες. Εἰ δὲ καὶ αὐτὴν βουληθείης περιεργάζεσθαι τὴν νύκτα, ὄψει καὶ ἐντεῦθεν πολλὴν τοῦ Ποιητοῦ τὴν πρόνοιαν. Καὶ γὰρ ἀναπαύει σοὶ τὸ σῶμα πεπονηκὸς, καὶ τὰ μέλη σοὶ κατατείνόμενα τοῖς μεθήμερινοις πόνοις ἀνίσει καὶ χαλᾷ, ἀλλοιοῦσα καὶ πρὸς ἀκμὴν διὰ τῆς ἡσυχίας

teum quoddam mundum ac pellucidum super caput nostrum expansum est, nunc tamquam floribus refertum ac variegatum cernitur pratium, suamque coronam ostentat? Neque enim æque jucundum est interdiu pratium cernere, ac jucundum est et suave cælum de nocte spectare, innumeris stellarum floribus undique coronatum, floribus qui numquam marcescunt, sed illæsam suam pulchritudinem semper ostentant. Quid illo rursus jucundius, cum nocte jam pulsa, necdum tamen oriente sole, veluti croceo quodam peplo auroræ primordiis purpuratum ornatur? Quodnam porro spectaculum pulchrius oriente sub auroram sole, cum parvo temporis momento terram totam, totum mare, montes omnes, saltus, et colles, cælum universum radiorum sparsionibus illustrat, et exuto excusseque a rebus, quas oculis cernimus, amictu noctis, nobis ante oculos omnia nuda proponit? Quis satis miretur cursus ejus rectum ordinem, inter tot annorum circuitus immutabile ac nusquam interruptum ministerium, semper florentem ejus pulchritudinem, splendorem, fulgorem, puritatem, quæ, licet cum tot corporibus misceatur, nusquam tamen inquinatur? His adde utilitatem immensam in seminibus, in plantis, in hominum corporibus, quadrupedum, piscium, arborum, lapidum, herbarum in terra, in mari, in aere, in omnibus demum, quæ oculis usurpamus. Si quidem omnia ejus ope indigent, et si ea fruuntur, meliora redduntur: neque solum corpora, neque plantæ, sed etiam aquæ, lacus, fontes, flumina, et aeris ipsa natura, quæ subtilior, purior, ac pellucidior evadit. Hanc nimirum ob causam et auctor Psalmorum, cum ejus pulchritudinem vellet exprimere, perennem splendorem, formam florentem ac vividam, florentem nunquam excidentem, ornatum, decorem, ministerium nusquam interruptum, ita dicebat: *In sole posuit tabernaculum suum* (Psal. 18. 6), hoc est, in ipsis cælis: hoc subindicat, dum tabernaculum Dei appellat. *Et ipse tamquam sponsus procedens de thalamo suo*. Tum ut facilitatem ministerii ejus, et agilitatem exprimeret, addidit: *Exsultabit ut gigas ad currendam viam suam*. Deinde, quomodo satis sit et sufficiat solus universo terrarum orbi: *A summo cælo egressio ejus, et occursum ejus usque ad summum cæli* (Ibid. v. 7). Postea quam sit omnibus utilis et commodus: *Nec est qui se abscondat a calore ejus*. Licet aliunde quoque, nisi forte jam defessus es, providentiam ejus intelligere: ex nubibus, ex quatuor anni tempestatibus, ex solstitiis, ex ventis, ex mari, ac diversis generibus piscium, ex terra, et quadrupedibus, ac reptilibus animantibus quæ in ipsa versantur, ex volucribus qui in aere volitant, ex terrestribus, iis quæ ancipitem vitam habent in lacubus, in fontibus et fluminibus, ex habitabili terra, ex inhabitabili et inculta, ex seminibus quæ nascuntur ex ea, ex arboribus, herbis, plantis, quæ in desertis et non desertis locis pullulant, quæ in campis germinant, in vallibus, in montibus, in collibus, ex iis quæ sponte nascuntur, ex iis quæ cum agriculturæ labore, ex cicuribus animalibus, ex feris, et ex sylvestribus, mansuetis, parvis, magnis,

ex iis avibus quæ hiberno tempore, quæ æstivo, quæ autumnali apparent, et quadrupedibus, et piscibus, et plantis et herbis, ex iis quæ in nocte fiunt, quæ in die, ex pluviis, et annorum mensura, ex morte, ex vita, ex labore cui sumus addicti, ex tristitia, ex voluptate, ex cibis et potibus qui nobis dati sunt, ex institutis, ex artibus, ex lignis, ex lapidibus, ex montibus metallicis, ex mari quod navigari solet, ex eo quod non est navigabile, ex insulis, ex portibus, ex litoribus, ex superficie pelagi, ex aquarum profundo, ex elementorum natura, ex quibus nobis conflatum est mundus, ex temporum dispositione, ex diversis diei noctisque mensuris, ex morbo et sanitate, ex membris nostris, ex constitutione animæ, ex artibus, ex sapientia quam Deus in illis generi humano largitus est, ex utilitate brutorum, plantarum, cæterarumque creaturarum quæ nobis inserviunt, ex minimis et vilissimis animalibus. Quid enim brevius, aut deformius ape? quid porro formicis et cicadis vilius? Verumtamen hæc quoque claram vocem emittit, qua Dei providentiam, virtutem, sapientiamque testentur. Quam ob causam etiam propheta, qui tanto Spiritu donatus erat, creaturæ corpus percurrens, et cum pauca quædam attigisset, magno cum stupore exclamavit, et mirabilem illam vocem misit: *Quam magnificentata sunt opera tua, Domine! omnia in sapientia fecisti* (Psal. 103, 24).

Speciatim de ventorum et noctis utilitate loquitur. — Atque hæc omnia propter te, o homo. Nam et venti propter te (rursus enim ad principium suum oratio revolvitur), ut defessa corpora flatu divellent, ut contractas ex luto sordes, et molestiam ortam ex fumi et caminorum aliarumque rerum exhalationibus abstergant, ut calorem solis mitigent, ut leviores æstus reddant, ut semina nutriant, ut plantas augeant, ut te in mari comitentur, et in terra fiant agriculturæ administri, dum illic quidem naves sagitta velocius impellunt, adeo facilem pronamque navigationem reddunt, hic vero tecum areas expurgant, et paleas a fructu separant, ac molestias operum levanti, ut levem tibi lenemque aerem reddant, ut et aliunde te oblectent, dum nunc quidem suaviter ac leniter sibilant, nunc autem sensim in plantas se insinuant, et arborum frondes agitant, ut somnum tibi sub æstatis ac veris tempus jucundiores, dulcioremque melle reddant, ut quod in arboribus faciunt, hoc in dorso maris efficiant, et in fluminum aquis, dum illarum superficiem in sublime tollunt, et multam inde præbent illo spectaculo voluptatem, et ante voluptatem illam maximam etiam utilitatem. Nam et aquis ipsi alioqui sunt utiles, dum perpetuo stagnantes illas corrumpi non sinunt, sed dum illas frequenter movent, ac ventilant, recentes ac vividas reddunt, et ad alenda animalia quæ in eis natant, aptiores. Quod si noctem ipsam volueris observare, non mediocrem Creatoris providentiam inde cognosces. Siquidem defatigatum corpus tuum recreat, et membra diurnis laboribus distenta remittit et relaxat, alternaque vicissitudine refecta, per quietem rursus ad pristinum

vigorem reducit; neque vero id tantum, sed et diurnis te molestiis levat, et intempestivis liberat curis; sæpe etiam ægrotanti febrem exstinguit, dum contrarium somni remedium adhibet, et medicorum artem æstantem ac fluctuantem ad tranquillum portum deducit, et a multis laboribus reddit immunem. Ac tanta sane illius est utilitas, tanta commoditas, ut et dies sæpe male pereat iis, quibus negatum fuerit in illa interquiescere. Si enim quis supponat quietem noctis, remissionem, ac relaxationem tolli, cujus beneficio cuncta recreantur, et anima defessa, et corpus defatigatum, excitata et alacri mente diurnos labores aggreditur, inutile redditum hoc animal intuebitur. Quod si quis vigilando, et operando, vel etiam otio noctes diebus addat, et hoc diutius agat, confestim morietur, aut si id non accidat, plane longo correptus morbo nihil ex diurnis suis laboribus utilitatis percipiet, cum vires ejus penitus attritæ fuerint, et exhaustæ.

De piscium et ferarum variis generibus agit.—Quod si placuerit innumeras piscium turmas oratione explicata percurrere, qui degunt in stagnis, in fontibus, qui in mari navigabili, qui in eo quod navibus non frequentatur, vel si volucrum immensa spectemus examina, quæ in aere, quæ in terra, quæ in aquis simul, et terra (nam quædam ex illis ancipitem vitam habent), quæ silvestres sunt, aliæ mansuefunt, aliæ perpetuo silvestres permanent, aliæ esui aptæ, aliæ non aptæ, et singularum scrutemur pulebritudinem, alas, vocem canoram; sed et si earum tantum differentias exquiramus, sive in cantu, sive in victu, et habitationem, mores, usus, et ministeria, quibus nobis inserviunt, omnia persequamur, et magnitudines, et exiguitatem, et partus, et educationem, et multam in his immensamque varietatem, et hoc ipsum etiam in piscibus agamus, atque inde orationem ad herbas, quæ ubique terrarum nascuntur, traducamus, et horum cujusque fructum spectemus, et utilitatem, et suavam odorem, et speciem, et situm, et folia, et colorem, et figuram, et magnitudinem, et exiguitatem, et commoditatem, et operandi modos, et corticum, truncorum, ramorumque discrimina, et prata, et viridaria, deinde ad diversa transeamus aromata, variaque illorum loca perscrutemur, et quibus modis adinveniantur, et curentur, et colantur, et quam nobis usæ sint ad medendum; præter hæc autem rursus, si ad montes quoque metallis abundantes gradum faciamus, qui et ipsi numero sunt non mediocri, et alia multo plura inter creaturas pervestigemus: quæ tandem oratio, quodve spatium temporis nobis ad eorum cognitionem adipiscendam sufficiet? Atque hæc omnia propter te unum condita sunt, mi homo; et artes propter te, et instituta, et civitates, et pagi, et somnus propter te, et mors propter te, et vita propter te, et accretio, naturæque opera tam multa, et talis hic mundus propter te nunc, et rursus melior propter te. Nam meliorem illum futurum, idque tua causa, potes ex Pauli verbis cognoscere: *Et ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis (Rom. 8. 21)*:

hoc est, ne amplius corruptioni sit obnoxia. Tum ut indicaret eam tanto honore tua causa decoratum iri subiecit: *In libertatem gloriæ filiorum Dei.* Quod si valde proluxa non fieret et modum excederet oratio nostra, multa de morte philosopharer, et in hoc maxime Dei sapientiam et providentiam indicarem, multaque de corruptione, de sanie, de vermibus, et cinere dicerem, quæ potissimum queruntur et deplorant multi, quod in pulverem, in vermes nostra corpora resolvenda sint, atque inde ipsius immensam providentiam ac sollicitudinem indicarem. Ab eadem enim providentia, ab eadem bonitate, qua nos condidit, cum nondum essemus, hoc etiam promanat, quod mori nos jusserit, et talem finem nancisci. Quamvis enim res sint natura diversæ, tamen unius bonitatis opificia sunt: quandoquidem e vita decedens homo nullo inde damno afficitur, siquidem et dum vita suppetit, multa inde lucra colligit, et ex alieno corpore propriam percipit utilitatem. Cum enim viderit eum, qui non ita pridem cum ipso incedebat, in vermes, et saniem, et cinerem, et pulverem esse resolutum, licet ipsius diaboli arrogantia intumescat, metu contrahitur, reprimitur, modeste se gerit, philosophari docetur, bonorum parentem humilitatem in suam mentem introducit. Ita fit ut neque qui e vita discessit, lædatur: recuperabit enim hoc corpus incorruptum et immortale; et qui adhuc in stadio versatur, ex eo, quod nihil alter est læsus, maxima lucra decerpit. Non enim vulgaris modestiæ magistra in vitam nostram mors illata est quæ mentem instruat, et animæ passiones refrenet, fluctus sedet, et tranquillitatem reducat. Cum enim tum ex iis quæ dicta sunt, tum ex aliis pluribus hac luce clarius eluceat providentia Dei, noli supervacanea curiose scrutari, neque causas omnium rerum exquirens, ea quæ comprehendere nequis, persequere. Nam et hoc ipsum ut essemus ex sua nobis bonitate concessit, non quod nostro ministerio indigeret. Itaque laudandus a nobis est, et adorandus, non modo quod condiderit, neque quod animam incorpoream, et ratione præditam sit largitus, neque quod aliis omnibus præstantiores reddiderit, neque quod in omnia, quæ cernuntur, dominatum detulerit, et potestatem permisit, sed quod id egerit, cum nullo modo nobis egeret. Hoc enim est in ejus bonitate mirabile, quod cum nostro ministerio nihil opus illi esset, nos produxerit. Prius enim quam nos in lucem ederetur, et angeli, et supernæ virtutes, erat sua gloria præditus ac felicitate, sed ob solam suam benignitatem nos procreavit, et hæc omnia nostra causa, atque adeo multo istis plura condidit.

CAP. VIII. Multæ providentiæ demonstrationem esse, quod lex naturalis et scripta sit data, quodque viros eximios per suas transmigrations fieri magistros curavit earum gentium a quibus suscipiebantur, et quod deinde caput bonorum largitus sit Unigeniti sui adventum. Viri justi peregrinari coacti. — Propterea quoque legem a se scriptam nobis dedit, et prophetas misit, ac miracula edidit, et ante hæc omnia, simul atque hominem finxit, magistrum a natura insitam legem indidit, et

ἐπανάγουσα πάλιν· οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ τῶν μεθ-
ημερινῶν σε ἀπαλλάττει λυπῶν, καὶ τῶν ἀκαίρων
ἀνίτηι φροντίδων· πολλὰκις δὲ καὶ νοσοῦντος πυρετὸν
ἐσθεσεν, ἀντιφάρμακον ὕπνον ἐπάξασα, καὶ τὴν τῶν
λατρῶν ἀπορομένην τέχνην εἰς εὐδία ὀρμίσασα λι-
μένα, καὶ πολλῶν ἀπαλλάξασα πόνων. Καὶ τοσαύτη
αὐτῆς ἡ χρεῖα, τηλικαύτη ἡ ὠφέλεια, ὡς καὶ τὴν
ἡμέραν πολλάκις παραπόλλυσθαι τοῖς ἐν αὐτῇ σχο-
λάζειν ἀποστερηθεῖσιν. Εἰ γὰρ τις ἀνέλοι τῷ λόγῳ
τὴν τῆς νυκτὸς ἡσυχίαν καὶ τὴν ἄνεσιν καὶ τὴν ἀνα-
κωχὴν, δι' ἧς ἅπαντα ἀναπαύονται, καὶ ψυχὴ πεπο-
νηκυῖα καὶ σῶμα ταλαιπωρηθὲν, ἀκμαζούσῃ τῇ δια-
νοίᾳ τῆς μεθ' ἡμέραν ἐργασίας ἀπτεται, ἀχρηστον
ὄψεται τὸ ζῶον τοῦτο γινόμενον. Εἰ δὲ τις προσθεῖη
τὰς νύκτας ταῖς ἡμέραις ἐργηγορῶς καὶ ἐργαζόμε-
νος, ἢ καὶ ἀργῶν, καὶ ἐπὶ πλέον τοῦτο ποιήσειεν,
ἀποθάνειται εὐθέως, ἢ εἰ μὴ τοῦτο, νόσῳ πάντως
μακρᾷ παραδοθεὶς, οὐδὲν ἀπὸ τῆς ἡμέρας καρπώ-
σεται εἰς τὴν τῆς οικείας χρεῖας ἐνέργειαν, τῆς δυνά-
μεως αὐτῷ κατασβεσθείσης.

Εἰ δὲ καὶ ἐπὶ τὸν ἀπειρον τῶν ἰχθύων δῆμον ἀπλώ-
σαιμεν τὸν λόγον, τῶν ἐν λίμναις, τῶν ἐν πηγαῖς,
τῶν ἐν ποταμοῖς, τῶν ἐν τῇ πλεομένη, τῶν ἐν τῇ
ἀπλωτῇ θαλάττῃ, ἢ καὶ τὰ ἀφατα τῶν ὀρνίθων κατ-
ίδομεν ἔθνη, τῶν ἐν ἀέρι, τῶν ἐν γῇ, τῶν ἐν ὕδα-
σιν ὁμοῦ καὶ γῆ (καὶ γὰρ ἐστὶν [481] ἀμφίβια πολλὰ
ἐν αὐτοῖς), τῶν ἀγρίων, τῶν ἡμέρων, τῶν ἀγρίων μὲν,
τιθασσομένων δὲ, τῶν δι' ὄλου μενόντων ἀγρίων,
τῶν ἐσθιομένων, τῶν οὐκ ἐσθιομένων, καὶ περιεργα-
σαίμεθα ἐκάστου καὶ κάλλος καὶ πτερὸν καὶ φωνὴν
ψόκην, ἔτι τε τὰς διαφορὰς μόνον αὐτῶν εἰ καταμά-
θοιμεν καὶ ψόξης, καὶ τραπέζης, καὶ διαγωγῆς, καὶ
τὰς διατριβὰς, καὶ τὰ ἥθη, καὶ τὰς χρεῖας, καὶ
τὰς διακονίας, ἃς παρέχουσιν ἡμῖν, πάσας ἐπέλοι-
μεν, καὶ τὰ μεγέθη, καὶ τὴν βραχυτέτα, καὶ τὰς
ὠδύνας, καὶ τὴν ἀνατροφήν, καὶ τὴν πολλὴν ἐν τού-
τοις καὶ ἀφατον ποικίλιαν, καὶ τὸ αὐτὸ δὴ τοῦτο καὶ
ἐπὶ ἰχθύων ποιήσαιμεν, καὶ ἐντεῦθεν ἔλθοιμεν καὶ ἐπὶ
τὰς βοτάνας, τὰς πανταχοῦ τῆς γῆς φυόμενας. ἐκά-
στου τε τούτων καὶ καρπὸν ἴδοιμεν, καὶ χρεῖαν, καὶ
εὐωδίαν, καὶ ἥβην, καὶ θέσιν, καὶ φύλλα, καὶ χρώμα,
καὶ σχῆμα, καὶ μέγεθος, καὶ μικρότητα, καὶ ὠφέλειαν,
καὶ ἐργασίας τρόπους, καὶ φλοιῶν καὶ στελεχῶν καὶ
κλάδων διαφορὰς, καὶ λειμῶνας, καὶ παραδείσους,
εἶτα μετέλθοιμεν ἐπὶ τὰ ποικίλα ἀρώματα, καὶ τοὺς
παντοδαπούς τόπους αὐτῶν περιεργασαίμεθα, καὶ τοὺς
τρόπους τῆς εὐρέσεως, καὶ τῆς ἐπιμελείας, καὶ τῆς
γεωργίας, καὶ ὅτι πρὸς λατρείαν ἡμῖν συντελεῖ· καὶ
μετὰ τούτων πάλιν, εἰ ἐπὶ τὰ μεταλλικὰ ἔτι χωρή-
σαιμεν ὄρη, πολλὰ ὄντα κάκεια, καὶ ὅσα ἕτερα πολλῶν
πλείονα· κατὰ τὴν κτίσιν διερευνήσαιμεν, ποῖος λόγος,
ἢ ποῖος ἡμῖν διαρκέσει χρόνος πρὸς τὴν τούτων
ἀκριβοῦς κατανόησιν; Καὶ ταῦτα ἅπαντα, ἀνθρωπε,
διὰ σέ· καὶ τέχνη διὰ σέ, καὶ ἐπιτηδεύματα, καὶ πό-
λεις, καὶ κῶμαι, καὶ ὕπνος διὰ σέ, καὶ θάνατος διὰ
σέ, καὶ ζωὴ διὰ σέ, καὶ αὐξήσις καὶ φύσεως ἔργα το-
σαῦτα, καὶ τοιοῦτος ὁ κόσμος διὰ σέ νῦν, καὶ πάλιν
ἀμείνων διὰ σέ. Ὅτι γὰρ ἀμείνων ἔσται, καὶ τοῦτο

διὰ σέ, ἀκουσον τί φησὶν ὁ Παῦλος· Ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ
κτίσις ἐλευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς
φθορᾶς· τοῦτ' ἐστὶν, ἀπὸ τοῦ εἶναι φθαρτὴ. Πῶς δὲ
καὶ τῆς τοσαύτης ἀπολαύσεται τιμῆς διὰ σέ θηλῶν
ἐπήγαγεν, *Εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέ-
κνων τοῦ Θεοῦ*. Εἰ δὲ μὴ μακρὸν σφόδρα καὶ ὑπερ
τὸ μέτρον ἐποιούμην τὸν λόγον, πολλὰ ἂν καὶ περὶ
θανάτου ἐφιλοσόφησα, καὶ ἐν τούτῳ μάλιστα εἰδείκνυον
τὴν σοφίαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν πρόνοιαν, καὶ πολλὰ
περὶ φθορᾶς, περὶ ἰχώρος, περὶ σκωλήκων, καὶ περὶ
τέφρας εἶπον ἂν, ἅπερ μάλιστα θρηνοῦσιν οἱ πολλοὶ
καὶ ἀποδύρονται, ὅτι εἰς τέφραν, ὅτι εἰς κόνιν, ὅτι εἰς
σκώληκας διαλυθήσεται ἡμῶν τὰ σώματα, κἀντεῦθεν
εἰδείξαμεν τὴν ἀφατον αὐτοῦ πρόνοιαν καὶ κηδεμονίαν.
Ἄπὸ γὰρ τῆς αὐτῆς προνοίας, ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἀγαθό-
τητος, ἀφ' ἧς οὐκ ὄντας ἐποίησεν, ἀπὸ τῆς αὐτῆς καὶ
ἀποθνήσκειν ἐκέλευσε, καὶ τοιοῦτον ἔχειν τὸ τέλος.
Εἰ γὰρ καὶ διάφορα τὰ γινόμενα, ἀλλὰ μίᾳ εἰς
ἀγαθότητος· ὁ τε γὰρ ἀπελθὼν οὐδὲν ἐντεῦθεν παρα-
θλάπτεται, ὁ τε ζῶν τὰ μέγιστα ἐντεῦθεν κερδανεῖ,
ἐν ἄλλοτρίῳ σώματι οικεῖαν καρπούμενος ὠφέλειαν.
Ὅταν γὰρ ἴδῃ τὸν χθὲς καὶ πρῶην μετ' αὐτοῦ βρι-
ζοντα, τοῦτον εἰς σκώληκας διαλυόμενον καὶ εἰς ἰχώρα
καὶ τέφραν καὶ κόνιν, κἄν αὐτοῦ τοῦ διαδόλου τὴν
ἀπόνοιαν ἔχη, [482] καταπτήσσει, συστέλλεται, με-
τριάζει, φιλοσοφεῖν παιδεύεται, καὶ τὴν μητέρα τῶν
ἀγαθῶν τὴν ταπεινοφροσύνην εἰς τὴν διάνοιαν εἰσο-
κίξει. Οὕτως οὔτε ὁ ἀπελθὼν τι παρεβλάβη· ἀπολή-
ψεται γὰρ τοῦτο τὸ σῶμα ἀκάρητον καὶ ἀφθαρτον· ὅ
τε εἰς ἐν τῷ σκάμματι ὢν, ἀφ' ὧν οὐδὲν ἕτερος ἐβλά-
θη, τὰ μέγιστα κερδανεῖ. Οὐχ ὁ τυχὼν διδασκαλός
φιλοσοφίας ὁ θάνατος εἰσηνέθη εἰς τὸν ἡμέτερον
βίον, παιδαγωγῶν τὴν διάνοιαν, καὶ τὰ πάθη τῆς ψυ-
χῆς χαλινῶν, καὶ τὰ κύματα καταστέλλων, καὶ γαλή-
νην ποιῶν. Μισθὸν τρίνον καὶ ἐκ τῶν εἰρημένων, καὶ
ἐξ ἐτέρων πλειόνων, τοῦ φωτὸς τούτου φανερώτερον
διαλάμπουσαν τὴν τοῦ Θεοῦ πρόνοιαν, μὴ περιμεγάζ-
ου τὰ περιττά, μηδὲ ἀκίχητα δίωκε, τὰς αἰτίας
πάντων ἐξετάζων. Καὶ γὰρ αὐτὸ τὸ εἶναι ἐξ ἀγαθό-
τητος ἡμῖν παρέσχεν οὐ χρεῖαν ἔχων ἡμῶν τῆς δια-
κονίας. Καὶ χρῆ θαυμάζειν αὐτὸν καὶ προσκυνεῖν, οὐχ
ὅτι ἐποίησε μόνον, οὐδ' ὅτι ψυχὴν ἐχαρίσατο ἀσώμα-
τον καὶ λογικὴν, οὐδ' ὅτι τῶν ἄλλων ἀπάντων βελτίους
εἰργάσατο, οὐδ' ὅτι τὴν θεσποτεῖαν ἐνεχείρισεν τῶν ὀρω-
μένων, καὶ τὴν ἐξουσίαν ἐπέτρεψεν, ἀλλ' ὅτι μηδὲν
δεόμενος ἡμῶν. Τὸ γὰρ δὴ θαυμαστὸν τῆς ἀγαθότη-
τος αὐτοῦ τοῦτό ἐστιν, ὅτι οὐδὲν χηρῶν ἡμῶν τῆς
διακονίας παρήγαγε. Καὶ γὰρ πρὶν γενέσθαι καὶ ἡμᾶς,
καὶ ἀγγέλους, καὶ τὰς ἄνω δυνάμεις, ἦν τὴν οικεῖαν
δόξαν ἔχων καὶ τὴν μακαριότητα, διὰ φιλοφροσύνην
δὲ μόνην ἡμᾶς παρήγαγε, καὶ ἅπαντα ταῦτα ἐποίησε
δι' ἡμᾶς, καὶ ἔτι πολλῶν πλείονα τούτων.

Κεφ. η'. Διὰ τοῦτο καὶ νόμον γράψας ἔδωκε δι' ἡμᾶς,
καὶ προφήτας ἀπέστειλε, καὶ θαύματα εἰργάσατο, καὶ
πρὸ τούτων ἀπάντων ὁμοῦ πλάσας τὸν ἄνθρωπον. δι-
δάσκαλον αὐτῷ τὸν ἔμφυτον ἐναπέθετο νόμον, ὡς περ
πλοῖον κυβερνήτην, καὶ ἥνιοχον ἵππων, τοῖς λογισμοῖς

ἡμῶν ἐπιστήσας αὐτόν. Οὕτω γοῦν καὶ Ἄβελ αὐτὸν ἔγνω, οὐ γραμμάτων ὄντων, οὐ προφητῶν, οὐκ ἀποστόλων, οὐ νόμου γραπτοῦ τινος ἐνηχοῦντος, ἀλλὰ τὸν ἔμφυτον ἔχων νόμον. Οὕτως ὁ Κάϊν· καὶ γὰρ καὶ ἐκείνος ἔγνω· καὶ ἀμφοτέροι μὲν αὐτὸν ἤδσαν, καὶ τὴν δεσποτεῖαν ἐπεγίνωσκον, οὐκ ἀμφοτέροι δὲ τὴν αὐτὴν ἤλθον ὁδόν· ἄλλ' ὁ μὲν τὴν τῆς κακίας, ὁ δὲ τὴν τῆς ἀρετῆς. Καὶ ὁμῶς οὐδὲ οὕτως αὐτὸν ἐγκατέλιπεν, ἀλλὰ καὶ πεσόντα καὶ ὑποσκελισθέντα ἐπηνώρθου, καὶ ἐπιμελείας ἀπολαύειν ἐποίη· καὶ πρῶτον μὲν παραινῶν καὶ συμβουλεύων, ὕστερον δὲ τῷ φόβῳ, τῷ τρόμῳ, νοουθετῶν, παιδεύων, διδάσκων. Ἐπειδὴ δὲ τοσοῦτον προῦδωκαν δῶρον οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων, τὴν ἀπὸ τῆς φυσικῆς διδασκαλίας λέγω ὠφέλειαν, οὐδὲ οὕτως αὐτοὺς κατέλιπεν, οὐδὲ πανωλεθρίᾳ παρέδωκεν, ἀλλ' ἔμεινε διὰ πραγμάτων, δι' εὐεργεσιῶν, διὰ κολάσεων παιδεύων, νοουθετῶν, διὰ τῆς κτίσεως αὐτῆς καθ' ἡμέραν ἐργαζομένης καὶ τὴν διακονίαν πληροῦσης τὴν εἰσθυῖαν, διὰ τῶν παραδόξως παρὰ τὰ εἰσθότα γινόμενων, διὰ τῶν ἐν ἀρχῇ δικαίων. Καὶ γὰρ ἄνδρας θαυμαστοὺς καὶ φιλοσοφίας γέμοντας ἀπὸ τόπων εἰς τόπους μετήγαγε. Καὶ γὰρ καὶ τὸν Ἀβραάμ νῦν μὲν εἰς Παλαιστίνην, νῦν δὲ εἰς Αἴγυπτον παρεσκευάσεν [483] ἀπελθεῖν, καὶ τὸν Ἰακώβ εἰς Συρίαν· Μωσῆα πάλιν εἰς Αἴγυπτον, τοὺς τρεῖς παῖδας εἰς Βαβυλῶνα, καὶ τὸν Δανιήλ, καὶ τὸν Ἰεζεκιήλ, τὸν δὲ Ἰερεμίαν εἰς Αἴγυπτον. Εἶτα καὶ νόμον ἔδωκε, καὶ προφήτας ἀπέστειλε, καὶ ἐπληξεν, καὶ ἀνήκε, καὶ αἰχμαλωσίᾳ παρέδωκε, καὶ ἐλευθερίας ἔξωλεσε, καὶ οὐ διέλιπεν ἐξ ἀρχῆς ἕως τέλους πάντα ποιῶν καὶ πραγματευόμενος ὑπὲρ τοῦ γένους τοῦ ἡμετέρου. Οὐδὲ γὰρ ἠρόκησθη τῇ ἀπὸ τῆς κτίσεως διδασκαλίᾳ πρὸς θεογονσίαν φεροῦσιν μόνον, ἀλλ' ἐπειδὴ πολλοὶ παρὰ τὴν οἰκίαν ἀγνωμοσύνην οὐδὲν ἐντεῦθεν ἀπάναντο, καὶ ἐτέρας ἔτεμεν ὁδοὺς διδασκαλίας, καὶ τέλος τὸ κεφάλαιον τῶν ἀγαθῶν εἰργάσατο, καὶ τὸν Ἰὶδν ἀπέστειλε τὸν ἑαυτοῦ, τὸν Ἰὶδν τὸν γνήσιον, τὸν μονογενῆ· καὶ ὁ τῆς αὐτῆς φύσεως ὢν αὐτῷ, γίνεται ὅπερ ἐγὼ, καὶ ἐπὶ γῆς βαδίζων τοῖς ἀνθρώποις συναναστρέφετο, καὶ ἤσθιε, καὶ ἔπινε, καὶ περιεπόλει τὴν γῆν παιδεύων, διδάσκων, νοουθετῶν, θαυματουργῶν, δι' ὧν προύλεγε, δι' ὧν παρήγει, δι' ὧν συνεβούλευε, δι' ὧν ἔπασχε, δι' ὧν ὑπέμεινε, δι' ὧν ἐπηγγέλλετο, δι' ὧν ἐδίδου. Καὶ γὰρ τὰ μὲν ἐντεῦθεν ἤδη παρέσχε, τὰ δὲ πρὸς τὸ μέλλον ἔταμιεύσατο, ἃ καὶ ὅτι δώσει, καὶ δι' ὧν ἔτι περιῶν ἐπὶ γῆς θαυμάτων εἰργάσατο, δῆλον ἐποίησε, καὶ διὰ τῆς μετὰ ταῦτα ὧν προεῖπε πάντων ἐκδόσεως. *Τίς λυλῆσει τῆς δυναστείας τοῦ Κυρίου, ἀκουστάς ποιήσει πάσας τὰς αἰτήσεις αὐτοῦ; Τίς οὐκ ἂν ἐκσταίη, τίς οὐκ ἂν φρίξειε τὴν ἄρατον αὐτοῦ κηδεμονίαν, ἔνοσθον πῶς ὑπὲρ τῶν ἀγνωμόνων οἰκετῶν τὸν μονογενῆ Ἰὶδν εἰς θάνατον ἐκδέδωκε, θάνατον τὸν ἐπάρατον, τὸν ἐπνεῖδιστον τῶν τὰ ἀνήκεστα τετολμηκότων, θάνατον τὸν τῶν καταδίκων; Καὶ γὰρ ἐφ' ὑψηλοῦ τοῦ ἰκρίου ἀνεσκολοπίεζο, καὶ ἐνεπτύετο, καὶ ἐβραβίεζο, καὶ ἐπὶ κόρρης ἐτύπτετο, καὶ ἐκωμωδεῖτο, καὶ ἐν μέρει χάριτος ἐθάπτετο, καὶ σήμαντρα αὐτοῦ τῷ μνήματι ἐπετίθετο· καὶ ταῦτα ἅπαντα ὀφίστατο διὰ σέ, καὶ τὴν κηδεμονίαν τὴν σὴν, ἵνα τῆς*

ἀμαρτίας ἡ τυραννὶς ἀναιρεθῆ, ἵνα καθαιρεθῆ τοῦ διαβόλου ἡ ἀκρόπολις, ἵνα τμηθῆ τοῦ θανάτου τὰ νεῦρα, ἵνα ἀνοιγῶσιν ἡμῖν αἱ τοῦ οὐρανοῦ πύλαι, ἵνα ἀφανισθῆ ἡ ἀρά, ἵνα ἡ προτέρα καταδίκη λυθῆ, ἵνα μάθῃς ὑπομονὴν, ἵνα παιδευθῆς καρτερίαν, ἵνα μὴ δέν σε τῶν τοῦ παρόντος βίου λυτῆ, μὴ θάνατος, μὴ ὕβρις, μὴ λοιδορίαι, μὴ σκώμματα, μὴ μάλιστα, μὴ ἐχθρῶν ἐπιβουλαὶ, μὴ ἐπήρειαι, μὴ ἐφοδοὶ, μὴ συκοφαντίαι, μὴ ὑπολήψεις πονηραὶ, μὴ ἄλλο τῶν τοιούτων μὴδέν. Διὰ γὰρ πάντων καὶ αὐτὸς ἤλθε, καὶ πάντων σοὶ τούτων ἐκοινωνήσε, καὶ διὰ πάντων μεθ' ὑπερβολῆς ἐκράτησε, παιδεύων σε καὶ διδάσκων μὴδὲν τῶν τοιούτων δεδοικέναι. Καὶ οὐδὲ τούτοις ἠρέκησθη μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀνελθὼν εἰς οὐρανοὺς Πνεύματος ἁγίου ἐχαρίσατο χάριν ἄρατον, καὶ ἀποστόλους ἐπεμψε τοὺς πρὸς τοῦτο διακονησομένους. Καὶ ὄρων αὐτοὺς τοὺς τῆς ζωῆς κήρυκας τὰ μυρία πάσχοντας κακὰ, μαστιζομένους, ὕβριζομένους, καταποντιζομένους, κατατεινομένους λιμῷ καὶ δίψει, καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀγχομένους, [484] θανάτοις συζῶντας καθημερινοῖς, ἠνείχετο διὰ σέ, καὶ τὴν κηδεμονίαν τὴν σὴν. Διὰ σέ, ἄνθρωπε, καὶ βασιλείαν ἠτοίμασε, διὰ σέ τὰ ἀγαθὰ τὰ ἀπόρρητα, τὴν λῆξιν ἐκείνην τὴν ἐν οὐρανοῖς, τὰς μονὰς τὰς διαφόρους καὶ ποικίλας, τὴν μακαριότητα, τὴν οὐδέποτε λόγῳ ἐρμηνευθῆναι δυναμένην. Τοσούτα οὖν ἔχων δεῖγματα αὐτοῦ τῆς προνοίας, τὰ ἐν τῇ Καινῇ, τὰ ἐν τῇ Παλαιᾷ, τὰ ἐν τῷ παρόντι βίῳ, τὰ ἐν τῷ μέλλοντι, τὰ ἐσόμενα, τὰ γενόμενα, τὰ καθ' ἑκάστην ἐπιτελούμενα τὴν ἡμέραν, τὰ ἐξ ἀρχῆς, τὰ ἐν τῷ μέσῳ, τὰ ἐν τῷ τέλει, τὰ διηνεκῶς, τὰ περὶ σῶμα, τὰ περὶ ψυχὴν, καὶ νιράδας ὄρων πάντοθεν φερομένας ἀποδείξεων, ἀνακηρυττούσας αὐτοῦ τὴν πρόνοιαν, ἀμφιβάλλεις ἔτι; Ἄλλ' οὐκ ἀμφιβάλλεις, πιστεύεις δὲ ὅτι προνοεῖ, καὶ πέπεικας σαυτὸν τοῦτο. Οὐκοῦν μὴδὲν περιεργάζου πλέον, εἰδὼς τοῦτο σαφῶς, ὅτι Δεσπότην ἔχεις πατέρων φιλοστοργότερον, καὶ μητέρων κηδεμονικότερον, νυμφίον καὶ νύμφης ἐρώντα ἐρωτικώτερον, οἰκίαν ἀνάπαυσιν τὴν σὴν ἠγούμενον σωτηρίαν, καὶ μᾶλλον ἐπὶ ταύτῃ χαίροντα, ἢ οὐ ἐπὶ ἀπαλλαγῇ κινδύνων καὶ θανάτων (ὅπερ εἶδειξεν διὰ τοῦ Ἰωνᾶ), καὶ πᾶν εἶδος ἀγάπης ἐπιδεικνύμενον, ὃ πατὴρ περὶ παιδᾶς ἔχει, ἢ μήτηρ περὶ ἐκγονοῦ, ὃ ἀμπελοργὸς περὶ φυτᾶ, ὃ οἰκοδόμος περὶ τέχνην, ὃ νυμφίος περὶ νύμφην, ὃ νεανίσκος περὶ παρθένον, καὶ βουλόμενον ἀποστῆσαι σοὺ τὰ κακὰ, ὅσον ἀφέστηκεν ἀνατολή τῆς δύσεως, ὅσον ὑψηλότερος τῆς γῆς ὁ οὐρανὸς (καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ἀπεδείξαμεν), μᾶλλον δὲ οὐ τοσοῦτον μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλῷ πλέον· καθάπερ εἰδείξαμεν τὸν περὶ τούτων κινουῦντες λόγον, καὶ παραινέσαντες μὴ μέχρι τῶν εἰκόνων ἐστάναι, ἀλλ' ὑπερβαίνειν τοῖς λογισμοῖς. Ἀνερμήνευτος γὰρ ἡ τοῦ Θεοῦ πρόνοια, καὶ ἀκατάληπτος αὐτοῦ ἡ κηδεμονία, ἀρρήτος ἡ ἀγαθότης καὶ ἀνεξιχνίαστος ἡ φιλανθρωπία.

Ταῦτα οὖν ἅπαντα εἰδὼς, καὶ δι' ὧν ἀπεφῆκατο,

tamquam navi gubernatorem, et equo aurigam, cogitationibus nostris eum præfecit. Ita nimirum et Abel ipsum novit, cum non essent literæ, non prophetæ, non apostoli, neque scripta lex institueret, sed quod a natura insitam legem haberet. Ita Cain: nam et ille novit; et uterque quidem ipsum sciebat, et dominatum agnoverat, sed non eandem uterque viam ingressus est, verum alter quidem vlti, alter autem virtutis. Verumtamen ne sic quidem ipsum deseruit, sed et lapsum ac supplantatum erexit, et sua cura dignatus est: ac primum quidem hortatus est, et consilium dedit, postea vero metu ac tremore commovit, erudit, edocuit. Quoniam autem tantum munus homines multi prodiderunt, hanc inquam naturalis doctrinæ utilitatem, ne sic quidem eos dereliquit, neque extremo exitio expositos esse voluit, sed constanter eos rebus ipsis, beneficiis, suppliciiis erudire atque admonere non cessavit, ac per ipsam creaturam quæ singulis diebus operatur, et consuetum ministerium suum implet, per ea quæ præter opinionem et consuetudinem sunt, per eos justos, qui ab initio vixerunt. Siquidem viros eximios, et philosophia summa præditos e loco in locum transtulit. Nam et Abraham nunc quidem in Palestinam, nunc autem in Ægyptum proficisci iussit, et Jacob in Syriam; Moysem rursus in Ægyptum, tres pueros in Babylonem, et Danielem, et Ezechielem, Jeremiam autem in Ægyptum. Deinde vero legem etiam dedit, ac prophetas misit, et afflixit, et condonavit, et captivitati tradidit, et libertate donavit, neque a principio ad finem usque pro genere humano cuncta facere morisque cessavit. Neque enim sola doctrina, quæ dicitur ex creaturis, et ad Dei cognitionem deducit, contentus fuit, sed quoniam permulti præ nimia sua improbitate nihil ex ea fuerant adjuti, alias docendi vias rationesque tentavit, ac tandem id quod caput est bonorum omnium largitus est, suumque Filium misit dilectum, unigenitum, et qui ejusdem est atque ipse naturæ, sit quod ego sum, et in terris ambulans cum hominibus conversabatur, et manducabat, et bibebat, et circuibat terram, instruens, docens, admonens, edens miracula, dum futura prædiceret, dum cohortaretur, dum consilium daret, dum pateretur, dum sustineret, dum promitteret, dum largiretur. Quædam enim jam inde ab hoc sæculo præbebat, quædam in futurum reservabat, quæ se daturam ostendebat, cum ex miraculis, quæ adhuc in terris superstes edebat, tum ex earum omnium rerum eventu consequente, quas ante prædixerat. *Quis loquetur potentias Domini, auditas faciet omnes laudes ejus (Psal. 105. 2)?* Quis non obstupescat? quis non contremiscat immensam ejus curam considerans, quo pacto pro servis ingratis unigenitum Filium suum in mortem tradiderit, mortem detestandam et ignominiosam eorum, qui scelera nefaria patrarant, mortem reorum? Siquidem in sublimi suffixus patibulo crucis pendebat, conspuebatur, alapis cadebatur et colaphis, et subannabatur; ac beneficii loco sepeliebatur, et monumentum obsignabatur: atque hæc

omnia tua causa percussus est, et ob eam curam, quam gerebat tui, ut tyrannis peccati tolleretur, ut arx diaboli everteretur, ut nervi mortis excinderentur, ut cæli januæ nobis recluderentur, ut maledictio deleteretur, ut prior condemnatio rescinderetur, ut patientiam disceres, ut tolerantiam docereres, ne quid ex hujus vitæ rebus molestia te affligeret, non mors, non ignominia, non convicia, non sannæ, non verbera, non inimicorum insidiæ, non contumeliæ, non incursus, non calumniæ, non pravæ suspensiones, non aliud quidquam ejusmodi. Per hæc enim omnia transivit ille, tecumque in communionem istorum venit, et in his omnibus egregiam victoriam reportavit, teque docuit et instruxit, ut nihil ejusmodi reformides. At ne his quidem contentus fuit, sed in cælos cum ascendisset, ineffabilem Spiritus largitus est gratiam, et apostolos misit, quorum ad hoc ministerio uteretur. Cumque illos cerneret vitæ præcones innumera mala perpeti, verberari, contumeliis affici, in mare demergi, fame ac siti torqueri, quotidie cruciari, in perpetuo mortis periculo singulis diebus versari, hoc tua causa permittebat, et ob tui curam. Propter te, mi homo, et regnum cælorum præparavit, propter te bona ineffabilia, sortem illam et conversationem in cælis, varias mansiones atque differentes beatitudinem, quam nulla potest oratio explicare. Cum tot ergo tibi suppetant ejus indicia providentiæ, cum in Novo, tam in Veteri Testamento, cum in hac vita, tum in futura, tam futura quam quæ jam evenerunt, quæ singulis diebus sunt, quæ a principio, quæ tempore interjecto, quæ in fine, quæ perpetuo durabunt, quæ ad corpus, quæ ad animam pertinent, et cum videas undique demonstrationum examina prodire, quæ providentiam ejus prædicant, adhuc dubitas? Imo non dubitas, sed credis eum providentiam et curam gerere, tibi que hoc ipsum persuasisti. Nihil ergo amplius curiose inquiras, cum hoc probe scias te Dominum nactum esse, qui te multo diligit vehementius quam patres, qui magis quam matres sit de te sollicitus, qui ardentius quam sponsus amet et sponsa, et tuam salutem suas delicias arbitretur, qui ob illam magis lætetur, quam tu cum a periculis fueris et a morte liberatus (id quod ex Jona patet factum est), et omne genus caritatis exhibeat, quod erga liberos præ se fert pater, aut mater erga suam prolem, aut erga plantas agricola, circa suam artem architectus, erga sponsam suam sponsus, erga virginem adolescens; atque a te procul abesse mala desiderat, quantum ab Occidente distat Oriens, quante altius est terra cælum (nam et hoc a nobis demonstratum est), imo vero non tantum solum, sed et multo amplius, ut a nobis probatum est, cum de his sermonem institueremus, et hortaremur, ut in comparisonibus non subsisteretis, sed eas cogitatione transcenderetis. Neque enim satis explicari potest providentia divina, neque ipsius cura mente comprehendendi: ineffabilis est bonitas ejus, et ininvestigabilis ejus clementia.

Non curiosius scrutanda sunt opera Dei Actiones

medicorum non examinamus. — Hæc igitur tibi cum explorata sint omnia, cum ex illis quæ pronuntiavit, tum ex illis quæ gessit, quæque gesturus est, noli curiose disquirere, neque scrutari, neque dicere, Cur hoc? ad quid hoc? Annon enim furiosi hominis est hoc, et summam dementiae et insaniam sapit, in medicum quidem curiose non inquirere dum secat, dum urit, dum acerba medicamenta applicat, quamvis servus sit, sed cum silentio jacere dominum ista patientem, eique propter hanc unctionem gratiam habere, ac propter sectionem ac medicamenta; idque cum incertum sit futurum; sæpe namque multos id agendo interfecerunt; eique penitus subjectum parere, dum id agit, idemque erga nautam et architectum, vel erga cæteros qui diversas artes profitentur præstare: ridiculum, inquam, censi hominem imperitum et inexpertum causas omnium, quæ sunt, ab artifice requirere, sapientiam autem illam immensam, ineffabilem, inexplicabilem, incomprehensibilem curiose scrutari, et cur hoc vel illud fiat exquirere, idque cum probe noverimus in hanc sapientiam errorem non cadere, magnam ejus esse bonitatem, incenarrabilem ejus esse providentiam, ad finem prosperum omnia pervenire, quæ ab illo nostra causa geruntur: modo ne nostræ quoque partes desint; neminem illum perire velle, omnes salvos facere et velle et posse? Annon igitur est extremæ dementiae facinus eum, qui salvos facere cunctos et velit et possit, curiose scrutari jam a principio, et e vestigio, neque finem eorum quæ geruntur expectare?

CAP. IX. Non esse curiose inquirendum, et rerum finem expectandum esse. — Præcipue vero cum neque a principio, neque deinceps curiose sit inquirendum; quod si adeo curiosus ac diligens scrutator sis, finem exspecta, et quem tandem exitum ista sortiantur considera, neque turberis aut terrearis a principio. Quandoquidem auri quoque fusorem imperitus aliquis si videat initio aurum liquantem, et cineri paleisque admiscentem, nisi finem exspectet, aurum periisse arbitrabitur: sic et in mari natus et educatus quispiam, si confestim ad mediterranea habitanda translatus, cum nihil plane de agrorum colendorum ratione inaudiverit, reconditum triticum viderit, et januis vectibusque conclusum servari, atque ab humiditate defendi, statimque ab agricola deinde elatum spargi, projici, et in agro prætereuntibus cunctis exponi, et non modo ab humiditate non defendi, sed luto simoque macerandum exponi, neque custodem apponi, nonne periisse triticum arbitrabitur, et agricolam hæc agentem damnabit? At hæc condemnatio non rei naturæ, sed ejus imperitiæ inscitæque tribuenda est, qui recte non judicavit, et a principio statim sententiam tulit. Etenim si æstatem exspectasset, ac segetem vernantem vidisset, falcem exacutam, et triticum quod sparsum fuerat, et sine custode relictum, putrefactum et corruptum ac luto expositum, mox germinasse ac multiplicatum apparuisse pulchrum, et vetustate deposita multo cum vigore sese crexisse, quasi satellitibus stipatum et vestibus,

culum in altum extulisse, spectatorem oblectasse simul et aluisse, lucroque ditasse non medioeri, tum vero amplius miratus esset, quod per ejusmodi damna fructus ad tantam ubertatem, et pulchritudinem exectus esset. Tu quoque, mi homo, noli in communem omnium Dominum nostrum curiose inquirere: quod si tam contentiosus sis et audax, ut hanc insanire velis insaniam, saltem finem eorum, quæ geruntur, exspecta. Nam et agricola totam hiemem exspectat, neque ad ea, quæ triticum temporis frigoris patitur, respicit, sed ad ea quibus fruiturus est: multo sane fuerit æquius, ut ejus causa, qui totius orbis terrarum est agricola et animarum nostrarum, finem exspectes: ego non finem dico tantum in præsentī vita (sæpe namque illud etiam hic eveniet), sed etiam in futura. Ad unum enim finem spectat utriusque vitæ istius dispensatio, salutem nempe nostram, et nominis nostri celebritatem. Licet enim tempore sit divisa, tamen scopo conjuncta est; et quemadmodum nunc est hiems, nunc æstas, at utraque temporis conversio ad unum spectat finem, frugum maturitatem: sic nimirum et in rebus nostris fiet. Cum ergo dispersam Ecclesiam videris, malis extremis oppressam, vexatos, cæsos verberibus eos, qui in ipsa sunt illustriores, præsulem ejus longissime relegatum, noli hæc solum spectare, sed etiam ea quæ ex his sunt eventura, retributiones, remunerationes, præmia, bravia: *Qui enim perseveraverit usque in finem, hic salvus erit (Matth. 10. 22)*, inquit. Nam in Veteri quidem Testamento, quia nondum innotuerat de resurrectione doctrina, utraque in hac vita fiebat: at in Novo non semper fit: sed interdum res adversæ in hoc sæculo nobis accidunt, res autem prosperæ nostrum ex hac vita discessum exspectant. Verumtamen quamvis in hac vita res prosperæ illis evenissent, in hoc etiam admiratione maxime digni fuissent, qui illis potiti non essent, quod cum neque nota illis fuisset doctrina de resurrectione, et promissionibus Dei contraria cernerent in rebus evenire, non scandalizarentur, non terrentur, neque perturbarentur, ejusque incomprehensibili providentiæ acquiescerent, neque propter ea quæ contrario modo acciderent, scandalum paterentur, sed potentiam ac solertiam sapientiæ ipsius perspectam habentes, finem exspectarent, imo vero ante finem quidquid adversus ipsos perpetraretur, cum gratiarum actione tolerarent, Deumque qui ista fieri sinebat, glorificare non cessarent. Obscura fortasse vobis videtur hæc oratio: quocirca clariorem eam reddere conabor.

CAP. X. Antiquos etiam finem rerum exspectasse. Abraham filium sacrificare jussus. — Cum senex factus esset olim Abraham, et ad liberos procreandos ineptus, et emortuus ætatis progressu evasisset; ut enim pater fieri posset, nihilo meliori in statu erat vivens, quam ipsi defuncti; cum ergo senex justus esset, ea admodum senex, et naturalis procreandæ sobolis ex cultatis fines longo intervallo excessisset, conjugem autem haberet Saram petra steriliorem, patrem se redditurum illum tot nepotum Deus pollicetur, ut mul-

καὶ δι' ὧν ἐποίησας, καὶ δι' ὧν ποιήσῃ, μηδὲν περιεργάζου, μηδὲ πολυπραγμονεῖ, μηδὲ λέγε, διὰ τί τοῦτο; εἰς τί τοῦτο; Πῶς γὰρ οὐ μανικὸν, καὶ ἐσχάτης ἀπονοίας καὶ παραπληξίας ἀνάμεικτον, λατρὸν μὲν μηδέποτε πολυπραγμονεῖν τέμνοντα, καίοντα, πικρὰ ἐπιτιθέντα φάρμακα, κἂν οἰκίτης ἦ, ἀλλὰ κεῖσθαι σιγῇ τὸν δεσπότην ταῦτα πάσχοντα, καὶ χάριν εἰδέναι καὶ τῆς καύσεως αὐτῷ, καὶ τῆς τομῆς καὶ τῶν φαρμάκων, καὶ ταῦτα ἐπ' ἀδήλω τῷ μέλλοντι (πολλοὶ γὰρ πολλοὺς καὶ ἀπέκτειναν ταῦτα ποιήσαντες), καὶ παραχωρεῖν αὐτῷ μετὰ πολλῆς τῆς ὑποταγῆς ταῦτα ποιῶντι· καὶ ἐπὶ ναύτου δὲ τὸ αὐτὸ τοῦτο ποιεῖν, καὶ οἰκοδόμου, καὶ ἐπὶ τῶν τὰ ἄλλα ἐπιτηδεύματα μετιόντων· λέγω δὲ καταγέλαστον εἶναι νομίζειν, τὸ τὸν ἰδιώτην καὶ ἀπειρον ἀπαιτεῖν τὰς αἰτίας τῶν γινομένων ἀπάντων τὸν τεχνίτην, τὴν δὲ ἄφατον σοφίαν ἐκείνην, τὴν ἀφραστον, τὴν ἄβρῆτον, τὴν ἀκατάληπτον περιεργάζεσθαι, καὶ ζητεῖν διὰ τί τὸ καὶ τὸ γέγονε, καὶ ταῦτα εἰδὼς σαφῶς, [485] ὅτι ἀδιάπτωτος ἡ σοφία αὕτη, ὅτι πολλὴ ἀγαθότης αὐτοῦ, ὅτι ἄβρῆτος ἡ πρόνοια, ὅτι πάντα πρὸς τὸ τέλος ἀπαντᾷ χρηστὸν τὰ παρ' αὐτοῦ γινόμενα εἰς ἡμᾶς· μόνον εἰ μὴ τὰ ἡμέτερα διακρίπτει· ὅτι οὐδένα ἀπολέσθαι βούλεται, ἀλλὰ σῶσαι. Πῶς οὐχ ὑπερβαλλούσης μανίας, τὸν πάντας σῶσαι καὶ βουλόμενον καὶ δυνάμενον, περιεργάζεσθαι· ἐκ προοιμιῶν καὶ εὐθέως, καὶ μηδὲ τὸ τέλος ἀναμείνειν τῶν γινομένων;

Κεφ. θ'. Μάλιστα μὲν γὰρ οὐτε ἐκ προοιμιῶν, οὐτε μετὰ ταῦτα πολυπραγμονεῖν δεῖ· εἰ δὲ οὕτω περιεργός· εἰ καὶ πολυπράγμιος, ἀνάμεινε τὸ τέλος, καὶ σκόπει πῶς ταῦτα ἀπαντᾷ, καὶ μὴ θορυβοῦ, μηδὲ ταράττει ἐκ προοιμιῶν. Ἐπεὶ καὶ τὸν χρυσοχόνον ἀπειροῦς τις ὁρῶν ἐν ἀρχῇ τήκοντα τὸν χρυσόν, καὶ τῇ τέφρᾳ ἀναμιγνύοντα καὶ τοῖς ἀχύροις, εἰ μὴ τὸ τέλος ἀναμείνειεν, ἤγησεται ἀπολωλέναι τὸ χρυσοῦν· οὕτω καὶ ἐν θαλάττῃ τις τεχνεὺς καὶ τραφεὺς, εἶτα ἀθρόον εἰς τὴν μεσόγειον μετοικισθεὺς καὶ καθ' ὅλου τῆς περὶ τὴν γῆν ἐπιμελείας ἀνήκοος ὢν, ἂν ἴδῃ τὸν σίτον τὸν ἀποκείμενον καὶ φυλαττόμενον ὑπὸ θύραις καὶ μοχλοῖς, καὶ νοτίδος ἀπὴλλαγμένον, ἀθρόον ὑπὸ τοῦ γηπόνου ἐκφερόμενον, σκορπιζόμενον, ριπτούμενον, καὶ ἐπὶ τῆς ἐρούρας κείμενον τοῖς παριούσιν ἅπασιν, καὶ οὐ μόνον οὐκ ἀπὴλλαγμένον νοτίδος, ἀλλὰ καὶ πηλῷ καὶ τέλμασι παραδιδόμενον, καὶ φύλακα οὐδένα ἔχοντα, οὐκ ἂν ἀπολέσθαι τὸν σίτον νομίσεις, καὶ κατέγνω τοῦ ταῦτα ποιούντος γηπόνου; Ἄλλ' οὐ τῆς τοῦ πράγματος φύσεως ἢ κατὰ γνώσεις, ἀλλὰ τῆς τοῦ μὴ καλῶς κρίναντος ἀπειρίας τε καὶ ἀνοίας, ἐκ προοιμιῶν εὐθέως τὴν ψῆφον φέροντος. Ἐπεὶ εἰ τὸ θέρος ἀνέμεινε, καὶ εἶδε τὰ λῆια κομώντα, καὶ τὴν δρεπάνην ἤκονημένην, καὶ τὸν σκορπισθέντα καὶ ἀφύλακτον μέινοντα σίτον, καὶ σαπέντα καὶ διαφθαρόντα καὶ τῷ πηλῷ παραδοθέντα, τοῦτον ἐγειρόμενον καὶ πολυπλασίονα γινόμενον, ὠραιότερόν τε φαινόμενον, καὶ τὴν παλαιότερα ἀποθιμῆσαν, καὶ μετὰ πολλῆς ὀρθοῦμένην τῆς σφοδρότητος, καὶ δορυφόρους ὄντας ἔχοντα καὶ ἐνδύματα, καὶ καλὰ μὴν πρὸς ὕψος ἐγειρόντα, καὶ τέροντα τὸν θεατὴν καὶ ἐρέποντα, καὶ πολλὰ παρέχοντα τὸ κέρδος, τότε ἂν ἐξεπλάγῃ μειζόνως, ὅτι διὰ τοιοῦ-

των ἐπὶ τοιαύτην ἤχηθη εὐθηνίαν καὶ φαιδρότητα ὁ καρπός. Καὶ σὺ τοιοῦτον, ἄνθρωπε, μάλιστα μὲν μὴ περιεργάζου τὸν κοινὸν ἀπάντων ἡμῶν δεσπότην· εἰ δὲ οὕτω φιλόνομος εἶ καὶ τολμηρὸς, ὡς μαίνεσθαι τὴν μανίαν ταύτην, κἂν τὸ τέλος ἀνάμεινον τῶν γινομένων. Εἰ γὰρ ὁ γηπόνος ὀλόκληρον ἀναμείνει χειμῶνα, οὐ πρὸς ταῦτα ἄπειρ ὁ σίτος πάσχει βλέπων κατὰ τὴν ὥραν τοῦ κρυμοῦ, ἀλλὰ πρὸς ἐκεῖνα ὧν ἀπολαύει μέλλει· πολλῷ μᾶλλον καὶ αὐτὸς ἐπὶ τοῦ τὴν οἰκουμένην γεωργούντος πᾶσαν καὶ τὰς ψυχὰς τὰς ἡμετέρας, δίκαιος ἂν εἴης ἀναμείνειν τὸ τέλος· ἐγὼ δὲ τέλος οὐ τὸ ἐν τῷ παρόντι βίω μόνον λέγω (πολλάκις γὰρ τοῦτο καὶ ἐναυθὰ ἔσται), ἀλλὰ καὶ τὸ ἐν τῷ μέλλοντι. Πρὸς ἔν γὰρ βλέπει τέλος ἐκατέρων τῶν βίων τούτων ἡ οἰκονομία, τὴν σωτηρίαν τὴν ἡμετέραν καὶ τὴν εὐδοκίμησιν. Εἰ γὰρ καὶ τῷ χρόνῳ διηρηται, ἀλλὰ τῷ σκοπῷ συνῆπται· καὶ ὡς περὶ νῦν μὲν [486] χειμῶν, νῦν δὲ ἔαρ, ἐκατέρα δὲ τοῦ ἔτους ἡ τροπὴ πρὸς ἔν βλέπει, τῶν καρπῶν τὴν ἀκμὴν· οὕτω δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἡμετέρων ἔσται πραγμάτων. Ὅταν οὖν ἴδῃς τὴν Ἐκκλησίαν σκορπισθεῖσαν, τὰ ἔσχατα παθοῦσαν, ἐλαυνομένους, μαστιχομένους τοὺς ἐν αὐτῇ λάμποντας, τὸν πρόεδρον αὐτῆς πορρωτάτω ἀπενεχθέντα, μὴ ταῦτα σκόπει μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐκ τούτων ἐκθιγόμενα, τοὺς μισθοῦς, τὰς ἀμοιβὰς, τὰ βραβεῖα, τὰ ἔπαθλα· Ὁ γὰρ ὑπομείνας εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται, φησὶν. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς Παλαιᾶς, ἐπειδὴ οὐδέπω γνώριμος ὁ τῆς ἀναστάσεως λόγος ἦν, ἐν τῷ παρόντι βίω ἀμφοτέρα ἔγινετο· ἐπὶ δὲ τῆς Καινῆς οὐ πανταχοῦ τοῦτο, ἀλλ' ἔστιν ὅπου τὰ μὲν λυπηρὰ ἐναυθὰ, τὰ δὲ χρηστὰ ἀναμείνει τὴν ἐντεῦθεν ἡμῶν ἀποδημίαν. Ἄλλ' ὁμως εἰ καὶ ἐν τῷ βίῳ τὰ χρηστὰ αὐτοῖς ἐξέβαινε καὶ ἐν τῇ παρουσίᾳ ζωῆς, καὶ ἐν τούτῳ μάλιστα θαυμαστοὶ ἂν εἴεν οἱ τούτων μὴ ἀπολελαυκότες, ὅτι μήτε τὸν περὶ ἀναστάσεως σαφῶς εἰδότες λόγον, καὶ τὰ ἐναντία τῶν ἐπαγγελιῶν τοῦ Θεοῦ συμβαίνοντα ὁρῶντες ἐπὶ τῶν πραγμάτων, οὐκ ἐσκανδαλίζοιτο, οὐκ ἐθορυβοῦντο, οὐδὲ ἐταράττοντο, ἀλλὰ παρεχώρουν αὐτοῦ τῇ ἀκατάληπτῃ προνοίᾳ, οὐδὲν ἐκ τῶν ἐναντίως γινομένων σκανδαλιζόμενοι, ἀλλ' εἰδότες αὐτοῦ τὸ εὐπορον καὶ εὐμήχανον τῆς σοφίας, τὸ τέλος ἀνέμενον, μᾶλλον δὲ καὶ πρὸ τοῦ τέλους πᾶν, ὅπερ εἰς αὐτοὺς ἐτολμάτο, ἔφερον εὐχαρίστως, καὶ τὸν συγχωροῦντα ταῦτα γίνεσθαι Θεὸν δοξάζοντες διετέλουν. Τάχα ἀσαφῆς ὁ λόγος οὗτος ὑμῖν εἶναι δοκεῖ· οὐκοῦν σαφέστερον αὐτὸν ποιῆσαι πειράσομαι.

Κεφ. ι'. Γέροντι γενομένῳ ποτὲ τῷ Ἀβραάμ, καὶ πρὸς παιδοποιῶν ἐκ τῆς ἡλικίας νεκρωθέντι λοιπόν· εἰς γὰρ τὸ γενέσθαι πατῆρ, οὐδὲν ἄμεινον τῶν τετελευτηκότων διέκειτο ζῶν· γέροντι τοῖσιν ὄντι τῷ δικαίῳ, καὶ σφόδρα γέροντι, καὶ τῆς φυσικῆς παιδοποιίας ὑπερβάντι τοὺς ὄρους ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος, ἔχοντι δὲ καὶ σύνοικον πέτρας ἀγωνωτέραν τὴν Σάρραν, ἐπαγγέλλεται πατέρα ποιήσειν ὁ Θεὸς τοσοῦτων ἐχθόνων αὐτὸν,

ὡς παριουῖσθαι αὐτῶν τὸ πλήθος τῷ πλήθει τῶν ἀστρων. Ὁ δὲ, τοσοῦτον κωλυμάτων ὄντων, τῆς ἡλικίας ἦδη εἰς ἕκαστον γῆρας κατενεχθείσης, καὶ τῆς γυναικὸς ἀπὸ τε τῆς ἡλικίας, ἀπὸ τε τῆς φύσεως πεπηρωμένης· οὐ γὰρ τὸ γῆρας διεκώλυε μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ τῆς φύσεως ἢ πῆρωσις· καὶ γὰρ καὶ νέας οὖσης ἀχρηστον τὸ τῆς φύσεως ἐργαστήριον ἦν· στείρα γὰρ ἦν ἡ γυνή. Διδὲ καὶ Παῦλος ἐπισημαινόμενος τοῦτο αὐτῷ, οὕτως ἔλεγε· *Καὶ τὴν νέκρωσιν τῆς μήτρας Σάρρας*· οὐκ εἶπε τὴν νέκρωσιν Σάρρας ἀπλῶς, ἵνα μὴ τὴν ἡλικίαν ὑποπτεύσης μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς μήτρας τὴν νέκρωσιν, τὴν οὐκ ἀπὸ χρόνων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ φύσεως γεγεννημένην· ἀλλ' ὅμως καὶ τηλικούτων, ὅπερ ἔφην, κωλυμάτων ὄντων, εἰδῶς, τί ποτὲ ἔστιν ἐπαγγελία Θεοῦ, πῶς εὐμήχανός τε καὶ εὐπορός, καὶ οὐ νόμοις φύσεως, οὐ δυσκολίᾳ πραγμάτων, οὐκ ἄλλῃ τινὶ κωλυομένη, ἀλλὰ διὰ τῶν ἐναντίων βαδίζουσα, καὶ τὸ ἐπηγγελμένον εἰς ἔργον ἀγούσα, [487] κατεδέξατο τὸ εἰρημένον, καὶ ἐπίστευσε τῇ ὑποσχέσει, καὶ τὸν θόρυβον τὸν ἐκ τῶν λογισμῶν οὐδὲ κινήσῃαι ὄλωσ' ἀφελῆ, ἀξιώσιστον ἔκρινεν εἶναι, ὡσπερ οὖν καὶ ἔστι, πρὸς τὴν τῆς ἐπαγγελίας πληρωσιν τοῦ ὑποσχομένου τὴν δύναμιν, οὐκ ἐξετάσας, πῶς καὶ τίνι τρόπῳ ταῦτα ἔσται, καὶ τίνος ἕνεκεν οὐκ ἐν νεότητι, ἀλλ' ἐν γῆρᾳ, καὶ ὅψι ποτε καὶ βραδέως. Διδὲ καὶ ὁ Παῦλος αὐτὸν ἀνακηρύττει μετὰ λαμπρᾶς τῆς φωνῆς οὕτω λέγων· *Ὁς παρ' ἐλπίδα ἐπ' ἐλπίδι ἐπίστευσε εἰς τὸ γενέσθαι αὐτὸν πατέρα πολλῶν ἐθνῶν*. Τί ἐστι, *Παρ' ἐλπίδα ἐπ' ἐλπίδι*; *Παρ' ἐλπίδα* τὴν ἀνθρωπίνην, ἐπ' ἐλπίδι τῇ τοῦ Θεοῦ, τῇ πάντα νικῶσῃ, τῇ πάντα δυναμένῃ, τῇ πάντων περιγινομένη. Καὶ ἐπίστευσε οὐκ εἰς τὸ πατὴρ γενέσθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐθνῶν τοσοῦτον, ὃ γέρων καὶ ἄγονος, ὃ στείραν καὶ γεγηρακυῖαν γυναῖκα ἔχων, κατὰ τὸ εἰρημένον· *Οὕτως ἔσται τὸ σπέρμα σου. Καὶ μὴ ἀσθενήσῃς τῇ πίστει οὐ κατενόησε τὸ ἑαυτοῦ σῶμα νεκρωμένον, ἑκατοταέτης που ὑπάρχων, καὶ τὴν νέκρωσιν τῆς μήτρας Σάρρας*· εἰς δὲ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Θεοῦ οὐ διεκρίθη τῇ ἀπιστίᾳ, ἀλλ' ἐνεδυναμώθη τῇ πίστει, *δοὺς δόξαν τῷ Θεῷ, καὶ πληροφορηθεὶς, ὅτι, ὃ ἐπηγγελται, δυνατὸς ἔστι καὶ ποιῆσαι*. Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι· Ἀναπηδήσας καὶ ἐξαλλόμενος εὐθέως ἀπὸ τῆς ἀνθρωπίνης ἀσθενείας, καὶ πρὸς τὸ ὕψος ἀναδραμῶν τοῦ ὑποσχομένου, καὶ ἐνοήσας αὐτοῦ τὴν ἀφάτων δύναμιν, ἐπέισθη σαφῶς, ὅτι πάντως ἔσται τὸ εἰρημένον. Καὶ τοῦτ' ἄλλο μάλιστα τὸν Θεὸν ἐδόξασε, τῷ μὴ περιεργάσασθαι, μηδὲ πολυπραγμονῆσαι, ἀλλὰ τῷ ἀκαταλήπτῳ τῆς σοφίας αὐτοῦ καὶ τῆς δυνάμεως παραχωρῆσαι καὶ μηδὲν ἀμφιβάλλειν ὄλωσ' ἀπὸ τῶν εἰρημένων. Ὁρᾶς ὅτι τοῦτό ἐστι μάλιστα τὸ δοξάζειν τὸν Θεόν, τὸ ἀεὶ παραχωρεῖν αὐτῷ τῷ ἀκαταλήπτῳ τῆς προνοίας καὶ τῇ ἀρρήτῳ δυνάμει καὶ σοφίᾳ, καὶ μὴ περιεργάζεσθαι, μηδὲ πολυπραγμονεῖν, μηδὲ λέγειν, διὰ τί τοῦτο; εἰς τί τοῦτο; πῶς τοῦτο ἔσται; Οὐ τοῦτο δὲ μόνον ἐστὶ τὸ θαυμαστόν, ἀλλ' ἐστὶ καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐκείνον, ὅτι μονογενῆ καὶ γνήσιον, μετὰ τὴν ὑπόσχεσιν ταύτην ἐκελεύετο καταθύειν, καὶ οὐδὲ τότε ἐσκανδαλίζετο. Καίτοι πολλὰ ἦν τὰ δυνάμενα ἐσκανδαλίσαι τὸν μὴ νήφοντα, μηδὲ ἐγρηγορότα· καὶ αὐτὸ πρῶτον τὸ ἐπίταγμα, εἰ ὁ Θεὸς τοιαύτας καταδέχεται θυσίας, καὶ παιδοκτόνους εἶναι νελεύει τοὺς πατέρας, καὶ βιαίῳ τελευτῇ καταλύει

τὸν βίον, καὶ ἀώρῳ παραδίδοι τοὺς παῖδας θανάτῳ, καὶ αὐτόχειρας γενέσθαι τῶν γεννηθέντων, καὶ αἵματι τοιοῦτῳ τὸν βιωμὸν αἱμάσσεσθαι βούλεται τὸν αὐτοῦ, καὶ δεξιὰν ὀπλιζέσθαι πατρικὴν κατὰ τοῦ μονογενοῦς παιδὸς, καὶ φονέων εἶναι χαλεπώτερον τὸν δίκαιον· καὶ μετὰ τούτου καὶ ἡ τῆς φύσεως τυραννὶς θορυβοῦσα, ταραττούσα, οὐκ ἐπειδὴ πατὴρ ἦν μόνον, ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ φιλόστοργος, καὶ πατὴρ τοιοῦτου παιδὸς, γνησίου, μονογενοῦς, καλοῦ μὲν ἰδεῖν, καλοῦ δὲ νοῆσαι. Καὶ γὰρ ἐν αὐτῷ τῷ ἄνθει τῆς ἡλικίας ἦν, καὶ αὐτῇ τῆς ἀρετῆς τῇ ἀκμῇ, διπλῆ τότε ἀπολάμπων τῇ εὐμορφίᾳ, καὶ τῇ τῆς ψυχῆς, καὶ τῇ τοῦ σώματος. Οὐ μικρὸν δὲ εἰς φιλοστοργίαν, καὶ τὸ παρ' ἐλπίδα δοθῆναι πᾶσαν. Ἵστε γὰρ πῶς ποθεινὰ τὰ τοιαῦτα παιδία, τὰ παρ' ἐλπίδα καὶ προσδοκίαν, καὶ οὐ νόμῳ φύσεως [488] κεχαρισμένα, οἷος ἐκεῖνος ἦν. Καὶ μετὰ τούτων δὲ πάντων τὸ μάλιστα ἱκανὸν παρασχεῖν σκάνδαλον ἢ ἐπαγγελία καὶ ἡ ὑπόσχεσις ἦν· ἐναντίον γὰρ ἦν αὐτῇ τὸ ἐπίταχθῆν. Τὸ μὲν γὰρ ἐπαγγελλῆν ἦν, *Οὕτως ἔσται τὸ σπέρμα σου, ὡς τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ*· τὸ δὲ ἐπιτεταγμένον, τὸν υἱὸν τὸν μονογενῆ, ἀφ' οὗ πᾶσαν ἔμελλεν ἐμπλήσειν τὴν οἰκουμένην, τοῦτον ἐκ μέσου γίνεσθαι, καὶ θανάτῳ παραδίδοσθαι καὶ σφαγῇ χαλεπωτάτῃ. Ἄλλ' οὐδὲ οὕτως ἐσκανδαλίζετο. οὐδὲ ἐθορυβεῖτο ὁ δίκαιος ἐκεῖνος, οὐδὲ ἔπαθῃ τι τοιοῦτον, οἷον εἰκόσ ἦν τινα τῶν ἀνοήτων παθεῖν καὶ χαμαὶ συρομένον. Οὐδὲ γὰρ εἶπε πρὸς ἑαυτὸν, Τί τοῦτο; ἤπατήθημεν; παρελόγηθημεν; Θεοῦ τοῦτο ἐπίταγμα; Ἄπαγε, οὐ πείθομαι· τὸ παιδοκτόνον με γενέσθαι ἀμήχανον, καὶ τοιοῦτῳ φοινίζαι αἵματι τὴν δεξιάν μου. Πῶς δὲ τὰ τῆς ἐπαγγελίας ἔξει πέρασ; Ἄν γὰρ ἀνέλω τὴν ρίζαν, πόθεν οἱ κλάδοι; πόθεν οἱ καρποὶ; ἂν καταχῶσω τὴν πηγὴν, πόθεν οἱ ποταμοὶ; ἂν ἀφανίσω τὸν υἱὸν^b, πόθεν μοι τὸ πλήθος τῶν ἐκγόνων τὸ τῷ πλήθει τῶν ἀστρων παριουόμενον; Πῶς οὖν ὑπέσχετο ἕτερα, καὶ ἐναντία ἐπίταττει νῦν; Τοῦτον οὐδὲν οὐκ εἶπεν, οὐκ ἐνενόησεν· ἀλλὰ πάλιν ἐπὶ τὴν δύναμιν τοῦ ἐπαγγελαμένου καταφυγὼν τὴν ἀφάτων, τὴν εὐμήχανον, τὴν εὐπορον, τὴν διὰ τῶν ἐναντίων διαλάμπουσαν, τὴν ἀνωτέραν τῶν τῆς φύσεως νόμων, τὴν πάντων δυνατωτέραν, τὴν οὐδὲν ἔχουσαν τὸ ἀντιπίπτον, καὶ τοῦτο μετὰ πολλῆς τῆς πληροφορίας τὸ ἐπίταγμα ἦν· καὶ ἔσφαξε τὸν υἱὸν, καὶ ἤμαθε τὴν δεξιάν, καὶ ἐφοίνιξε τὸ ξίφος, καὶ διὰ τῆς δεξιῆς τὴν μάχαιραν ἤλασεν· εἰ γὰρ καὶ μὴ τῷ ἔργῳ, ἀλλὰ τῇ γνώμῃ ταῦτα πάντα ἐπλήρωσε. Διδὲ καὶ Μωσῆς αὐτὸν θαυμάζων, οὕτως ἔφη· *Καὶ ἐγένετο μετὰ τὰ ῥήματα ταῦτα, ὁ Θεὸς ἐπέριψε τὸν Ἀβραάμ, καὶ εἶπεν αὐτῷ· Ἄδθε τίν υἱόν σου τὸν ἀγαπητόν, ὃν ἠγάπησας, τὸν Ἰσαάκ, καὶ ἀνένεγκε αὐτὸν ἐφ' ἐν τῶν ὄρεων, ὡς ἂν σοι εἴπω*. Ταῦτα τὰ τῆς ὑποσχέσεως ῥήματα, τὰ ἐπαγγελίας, τὰ λέγοντα, ὅτι πλήθους ἐκγόνων ἔσται πατὴρ, καὶ ἔσται τὸ σπέρμα αὐτοῦ ὡς τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ; Ὅρα πῶς μετὰ τὰ ῥήματα ταῦτα, ἀκούσας σφάζει τὸν υἱόν, κατεδέξατο τὸν ἀφ' οὗ τοσοῦτον ἔμελλεν ἐσεσθαι τὸ πλῆθος, τοῦτον ἀνελεῖν καὶ καταθῦσαι, καὶ ἐκ μέσου ποιῆσαι, καὶ ἱερεῖον τῷ Θεῷ προσαγαγεῖν. Καὶ ὁ Παῦλος δὲ αὐτὸν ἐντεῦθεν θαυμάζων πάλιν οὕτως ἔστα-

^a Alit τῆς προνοίας.

^b Alit ἂν σφάξω τὸν υἱόν.

titudinem astrorum eorum æquatura sit multitudo (*Gen. 15. 5*). At ille, cum tot essent obstacula, cum jam ætas esset ad ultimam senectutem devoluta, et uxor tam ob ætatem quam ob naturam esset infecunda; non enim sola senectus obstabat, sed et sterilitas ipsa naturæ: siquidem tum quoque cum juvenis esset, inutilis naturæ fuit officina, quod sterilis mulier esset. Quocirca Paulus hoc ipsum insinuans, ita dicebat: *Et emortuam vulvam Saræ (Rom. 4. 19)*; non dixit emortuam Saram simpliciter, ne solum ætatem suspiceris, sed et ipsius vulvam emortuam, quod non solum tempore, sed etiam naturæ conditione factum erat; verumtamen licet tanta, ut dixi, superesset obstacula, cum sciret quid tandem sit promissio Dei, quam solers illa sit et locuples, sic ut neque legibus naturæ, neque rerum difficultate, vel alio quopiam impediatur, sed per contraria viam inveniat, et promissum in eius deducat, quod dicebatur, admisit, et promissioni fidem habuit: et tumultum ex cogitationibus ne omnino quidem moveri sivit, sed fide dignam esse iudicavit, ut est sine dubio, ad implendam promissionem ipsius potentiam, qui promiserat, neque disquisivit, quo tandem modo hæc evenient, et cur non in juventute, sed in senectute, et sero tandem ac tarde. Quo fit, ut illum etiam clara voce prædicit ac laudet his verbis Paulus: *Qui contra spem in spem credidit, ut fieret pater multarum gentium (Rom. 4. 18)*. Quid est, *Contra spem in spem*? Præter spem humanam in spem Dei, quæ cuncta vincit, quæ cuncta potest, quæ cuncta superat. Et credidit, non ut fieret pater tantum, sed etiam tot gentium, senex et effectus, cui sterilis et senio confecta uxor erat, secundum quod dictum est, *Sic erit semen tuum. Et non infirmatus est fide, nec consideravit corpus suum jam emortuum, cum fere centum esset annorum, et emortuam vulvam Saræ; in repromissione autem Dei non hæsitavit diffidentia, sed confortatus est fide, dans gloriam Deo, plenissime sciens, quia, quæcumque promisit, potens est et facere (Rom. 4. 19-21)*. Horum autem verborum hæc est sententia: Exsultans statim, et exsiliens ex humana imbecillitate, et ad sublimi tatem ejus, qui promittebat, accurrens, et cogitans immensam ejus esse potentiam, facile adductus est, ut crederet omnino quod sibi dicebatur eventurum. Atque hoc facto maxime Deum glorificavit, quod curiose non inquisiverit, neque scrutatus sit, sed incomprehensibili ejus sapientiæ ac potentiæ cesserit, neque ullo modo de iis, quæ dicta fuerant, dubitaverit. Vides hoc esse maxime Deum glorificare, cum incomprehensibili ejus providentiæ, atque ineffabili potentia nos submitimus, neque scrutamur, aut curiose inquirimus neque dicimus: Cur hoc? ad quid hoc? quomodo erit hoc? Neque vero solum hoc est admiratione dignum, sed etiam quod filium illum suum unigenitum ac dilectum post hanc promissionem nactare jubebatur, et ne tum quidem scandalizabatur. Atqui multa erant quæ scandalizare possent eum, qui vigilans non fuisset et attentus: et primum ipsum

¹ *Alii, providentiæ.*

mandatum, num Deus tales victimas acceptas habeat, et patres jubeat esse parricidas liberorum, ac morte violenta vitam finire, immaturo interitu filios necare, suæque prolis fieri homicidas, tali sanguine suum velit altare cruentari, paternam dexteram adversus filium unigenitum armari, ac justum virum sicarius fieri sæviorem; cum his præterea naturæ vis ac tyrannis eum commovebat et perturbabat, non quod pater solum esset, sed quod indulgens, et talis filii pater, dilecti, unigeniti, pulchri non intuenti solum, sed et contemplanti. Nam et in ipso erat ætatis flore, in virtutis vigore, in quo duplex pulchritudo, tum mentis, tum corporis, elucebat. Neque vero mediocriter illud ad amorem paternum augendum valebat, quod præter spem omnem datus fuerat. Scitis enim quam cari sint ejusmodi liberi, qui præter spem et expectationem, non lege naturæ concessi sunt, cujusmodi fuit ille. Cum his omnibus autem maxime poterat scandalum præbere pollicitatio et promissio, cum illi contrarium esset mandatum. Siquidem promissum fuerat: *Sic erit semen tuum, ut stellæ cæli (Gen. 15. 5)*: mandatum autem fuerat ut unigenitus filius, cujus posteris totum orbem terrarum erat impleturus, hic e medio tolleretur, ac morti cædique sævissimæ traderetur. Sed ne sic quidem scandalizabatur, nec perturbabatur justus ille, acque tale quid illi accidebat, quod uni alicui ex insipientibus, et qui humi serpunt, accidisset. Neque enim apud se ita ratiocinatus est: Quid hoc rei est? decepti sumus? fraudati sumus? an hoc Dei mandatum est? Absit: non possum parere; ut filii parricida sim, et ejusmodi sanguine dexteram meam cruentem, adduci non possum. Quomodo autem promissio finem suum sortietur? Si enim radicem avellam, unde rami? unde fructus? si fontem ocludam, unde fluvii? si filium occidam, unde mihi nepotum, quæ stellarum multitudinem exæquet, multitudo nascetur? Quomodo ergo tum alia promittebat, et contraria nunc jubet? Nihil horum aut dixit, aut cogitavit: sed rursus ad potentiam ejus, qui promiserat ista, confugiens, quæ ineffabilis est, quæ solers est et locuples, quæ per res contrarias elucet, quæ superat leges naturæ, quæ potentior est omnibus, cui resistere nihil potest, hoc quoque mandatum confidenter exhausit, et filium occidit, et dexteram cruentavit, et gladium sanguine infecit, et ensen jugulo immersit: nam si minus opere, saltem animi proposito cuncta ista complevit. Quocirca dum eum Moyses laudaret, sic ait: *Et factum est post hæc verba, Deus tentavit Abraham, et dixit ei: Tolle filium tuum dilectum, quem dilexisti, Isaac, et offer illum super unum montium, quos tibi dixero (Gen. 22. 1. 2)*. Hæcine sunt verba promissionis, pollicitationis, quæ significabant eum posteriorum patrem futurum et semen ejus futurum sicut stellas cæli? Vides quo pacto post hæc verba, cum audiisset filium suum occidendum, acquievit, eum ex quo tanta nascitura erat multitudo, eum, inquam, immolare, atque e medio tollere, Deoque in sacrificium offerre. Sane Paulus cum eum idcirco laudaret

sic eum commendabat, ac prædicabat, ut diceret: *Fide obtulit Abraham Isaac, cum tentaretur (Hebr. 11. 17)*: tum ut doceret, quantum rem fecerit, et quam eximiam fidei specimen ediderit, adjecit: *Et unigenitum offerebat is, qui promissiones susceperat*. Horum autem hic sensus est: Dici non potest, inquit, eum duos filios habuisse carissimos, et expectasse, ut hoc interempto, ex altero sibi multitudo illa nasceretur, cujus pater esset: et unum illum habuit, et ab hoc solo promissio pendeat: attamen hunc interimere non recusavit, sicut in promissione generationis ejus, neque sui corporis emortui conditione, neque uxoris suæ sterilitate naturæ potuit impediri quominus fidem haberet, ita hic quoque nihil impeditus a morte fuit. Hæc igitur cum illis compara, quæ nunc sunt, tum tu pusillanimitatem tuam intuebere, tum eorum, qui scandalizantur, intuebere vilitatem, et clare intelliges non aliunde tuum scandalum originem ducere, quam quod incomprehensibili Dei providentiæ minime cedas, sed dispensationum ejus modum ubique disquiras, causasque eorum, quæ geruntur, requiras, et singula scruteris: quod si accidisset Abrahamo, plane ad fidem habendam claudicasset. At hoc illi non accidit¹, atque idcirco celebris et illustris fuit, et omnibus, quæ promissa fuerant, est potitus; neque senectute scandalizatus est, neque mandato quod sequutum est; neque promissioni obicem mandatum futurum arbitratus est, neque sacrificium pronissionem e medio sublaturum, neque in eam incidit desperationem, ut de promissione actum putaret, tametsi ad ipsum rerum finem perveniret. Noli enim hoc mihi respondere, non permisisse Deum, ut mandatum in opus exiret, neque justis dexteram cruentatam esse: verum illud considera, nihil horum scivisse justum, neque se vivum illum recepturum, atque ita domum reversurum novisse, sed totam mentem suam ad cædem intendisse. Idcirco etiam secundo de cælo vocatur. Neque enim *Abraham* simpliciter dixit: sed, *Abraham, Abraham (Gen. 22. 1)*, vocis in geminatione intentum ad sacrificium animi propositum reprimens, et revocans: ita totus ad mandatum peragendum incumbat. Vides totam rem ejus animi sententia fuisse completam et perfectam, nec usquam scandalum comparere. Id vero in causa fuit, quod in actiones Dei curiose non inquireret. Quid vero Joseph? dic, quæso: nonne tale quid ei accidit? Nam et illi magna quædam a Deo promissio fuerat oblata, et res contrariæ promissioni rursus eveniebant. Fuerat enim promissum per somnia futurum, ut eum fratres adorarent, atque hoc duplex visio præcunctavit, cum illa per stellas, tum altera per manipulos: quæ vero post visiones acciderunt, contraria plane visionibus fuerunt. Primum enim gravis inde pugna paternis in ædibus excitata est, et qui ex eodem fuerant utero nati, cognationis leges violantes, et fraterni amoris vincula perrumpentes, ipsa denique jura naturæ perfringentes, inimici et

¹ Alii, non scrutatus est, pro, non illi accidit.

hostes, ac sæviore lupis erga fratrem occasione visionum illarum evaserunt; et quemadmodum si feræ atque immanes belluæ quædam agnum e medio abriperent, ita quotidie insidias illi tendebant. Atque hujus belli parens et auctor fuit. Iniqua quædam invidia, et livor injustus: ira que ferventes singulis diebus cædem ejus anhelabant, cum hanc in eis fornacem accenderet, et flammam excitaret invidia. Et quoniam dum domi degeret, et cum parentibus versaretur, nihil interim illi mali poterant inferre, ipsius existimationi detrahunt, ejusque nomini notam inurunt infamiæ, et prava criminatione illum accusant, atque hoc pacto patris in eum amorem auferre contendunt, ut ita facilius ipsorum insidiis capi possit. Tum deinde foris eum procul a conspectu patris deprehendentes, cum in deserto cibaria sibi deferentem, et ad eos visitandos profectum invenissent, neque profectionis causam sunt reveriti, neque fraternæ mensæ illos puduit, sed gladios acuebant, et se ad cædem accingebant, omnesque fratris parricidæ fiebant, cum nihil parvum aut magnum ei possent objicere, quem interfecuri erant; sed eorum causa, ob quæ præmiis affici ac prædicari eum oportuit, ipvidebant, oppugnabant, et calumniis appetebant. At ille ne sic quidem illorum congressum aversabatur, sed etiam erga tantam improbitatem fraternum amorem exhibebat: illi contra sic affectum interimere conabantur; et quantum in ipsis quidem fuit, interemerunt, suasque dexteræ cruentarunt, et fraternam cædem perpetrarunt. Verumtamen solus Dei sapientia, et quæ in rebus deploratis iter secundum aperit, cum in barathrum eum præcipitem acturi et neci tradituri essent, ex nefariis illorum manibus ipsum eripuit. Nam consuluit quidem unus ex fratribus, ut eos ab illo parricidio revocaret; sed eorum mentem flexit Deus, ac cædem impedivit. Sed ne hic quidem impetus malorum substiit, verum ulterius rursus est progressus. Quoniam enim illum interimere prohibiti fuerant, adhuc autem ira fervebat, et furor vigeat, ac passionis procella sæviebat, in aliud quiddam iracundiam effuderunt. Exutum enim et vinctum eum projecerunt in lacum crudeles illi, inhumani, atque offerati; deinde delatos ab illo cibos degustarunt; et ille quidem in lacu metu mortis imminenti correptus versabatur, illi vero deliciis et ebrietati vacabant.

Joseph a fratribus venditur. Tentatur ab hera Joseph. — Neque huc usque tantum illorum perrexit insania; sed cum homines barbaros, et procul ab illorum regione habitantes in Ægyptum vidissent descendere, arreptum fratrem illis venderunt, ut alteram illi mortem quamdam longiorem, acerbiorum, ac multis miseriis referentem machinarentur. Quippe qui cum juvenis esset, et valde juvenis, multa que cum libertate paternis in ædibus educatus, nullam unquam servitutem, aut miseriam servitutis esset expertus, cogita quomodo esset affectus, qui subito ex libero servus, peregrinus ex cive factus esset, et in extremam captivitatem abductus, non in servitutem tantum, sed et a patre ac matre, omnibusque propinquis

φάνου και ανεκήρυττε λέγων· *Ἦσται προσετήρο-
χαρ Ἀβραάμ τὸν Ἰσαάκ περιαιζόμενος·* εἶτα
δεικνύς ἡλικίαν πράγμα ἐποίησε, και ὅσην ἐπαδειξάτο
πίστιν, ἐπήγαγε· *Και τὸν μονογενῆ προσέφρασαν
ὁ τὰς ἐπαγγελίας δεξάμενος.* Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦ-
τὸν ἔστιν· οὐκ ἔστιν εἰπεῖν, φησὶν, ὅτι δύο παῖδας
εἶχε γνησίους, και προσεδόξα, ἀναιρεθέντος τού-
του, ἀπὸ τοῦ ἐτέρου τοῦ πλῆθους· ἐκείνου ἔσσεσθαι
πατήρ, ἀλλὰ και μόνον εἶχεν αὐτὸν, και ἀπὸ μόνου
τούτου τὰ τῆς ἐπαγγελίας ἤρητο· και ὁμοῦς τούτον
εἶπετο καταθύσαι, ὡσπερ ἐν τῇ ὑποσχέσει τῆς γεννη-
σεως αὐτοῦ μήτε τῇ οἰκείᾳ νεκρώσει, μήτε τῇ πηρώ-
σει τῆς φύσεως τῆς γυναικὸς κωλυθεὶς πρὸς τὴν πίστιν,
[489] οὕτως· οὐδὲ ἐνταῦθα τῷ θανάτῳ παρεμποδισθεὶς.
Παρόβαλε τῶν ταῦτα πρὸς τὰ νῦν γεγενημένα, και
βίβει σου τὴν μικροψυχίαν, και βίβει τὴν εὐτέλειαν
τῶν σκανδαλιζομένων, και εἶση σαφῶς ^α, ὅτι οὐδαμῶ-
θεν ἐτέρωθεν σοι τὸ σκάνδαλον γίνεται, ἢ ἐκ τοῦ μὴ
παραχωρεῖν τῇ ἀκαταλήπτῳ τοῦ Θεοῦ προνοίᾳ, ἀλλ'
ἐπιζητεῖν οἰκονομίαν τρόπον πανταχοῦ, και αἰτίαι·
τῶν γινομένων ἀπειτεῖν, και ἕκαστα περισβάζεσθαι·
ἐπερ εἰ ἔπαθεν ὁ Ἀβραάμ, ἐμελλε πρὸς τὴν πίστιν
χωλεῦσιν. Ἄλλ' οὐκ ἔπαθε ^β, διὸ και ἔλαμψε, και
πάντων ἐπέτυχε τῶν ἐπαγγελμένων· οὐδὲ σκανδαλι-
ζέτο, οὐδὲ τῷ γήρῳ, οὐδὲ τῷ μετὰ ταῦτα ἐπιτάγματι·
οὐδὲ ἐνόμισε κώλυμα εἶναι τὸ ἐπίταγμα τῇ ὑποσχέσει,
ὡς ἀναιρετικὴν εἶναι τὴν θυσίαν τῆς ἐπαγγελίας,
οὐδὲ εἰς ἀπόγνωσιν ἐνέπιπτε τῆς ὑποσχέσεως, καιτοι
πρὸς αὐτὸ τὸ πέρας τῶν πραγμάτων ἔλλοιεν. Μὴ γάρ
μοι τοῦτο λέγε, ὅτι οὐκ εἶασεν ὁ Θεὸς εἰς ἔργον τὸ
ἐπίταγμα ἄλθειν, οὐδὲ αἰμαχθῆναι τοῦ δικαίου τὴν
θεσίαν· ἀλλ' ἐκεῖνο σκόπει, ὅτι τούτων οὐδὲν ὁ δι-
καίος ἤδει, οὐδὲ ὅτι ζῶντα ἀπολήφεται τὸν υἱόν, και
οὕτως οἰκαδὲ ἐπιστρέψαι ἠπίστατο, ἀλλ' ἔστεινεν δλην
πρὸς τὴν σφαγὴν τὴν ἑαυτοῦ γνῶμην. Διὰ τούτο και
ἐκ δευτέρου καλεῖται· ἐκ τῶν οὐρανῶν. Οὐ γάρ εἶπεν
αὐτῷ, Ἀβραάμ, ἀπλῶς, ἀλλὰ, Ἀβραάμ, Ἀβραάμ,
τῷ διπλασιασμῷ τῆς φωνῆς τὴν ἐπιτεταμένην πρὸς
τὴν θυσίαν προαίρεσιν ἀνείργων τε και ἀναχαιτίζων·
οὕτως ὁλοῦς τοῦ ἐπιτάγματος ἦν. Εἶδες πῶς τὸ πᾶν τῇ
γκῶμῃ αὐτοῦ ἐπεπλήρωτο, και σκάνδαλον οὐδαμοῦ.
Τὸ δὲ αἰτίον, τὸ μὴ περισβάζεσθαι τὰ τοῦ Θεοῦ. Τί
δὲ ὁ Ἰωσήφ; εἰπέ μοι. Οὐ τοιοῦτον τι και αὐτὸς πέ-
πονθε; Και γὰρ κάκεινῳ μεγάλη τις ὑπόσχεσις ἦν
παρὰ τοῦ Θεοῦ δεδομένη, και τὰ γινόμενα πάλιν
ἀπεναντίας τῆς ὑποσχέσεως ἐγένετο. Ἦ μὲν γὰρ ὑπό-
σχεσις ἦν διὰ τῶν ὀνειράτων, προσκυνήσειν αὐτὸν
τοὺς ἀδελφοὺς, και διπλῆ ὄψις τοῦτο ἀνεκήρυττεν, ἢ
τε διὰ τῶν ἄστρων, ἢ τε διὰ τῶν δραγμάτων· τὰ δὲ
μετὰ τὰς ἕψεις ταύτας συμβάντα ἐναντία τῶν ἕψεων
ἦν. Πρῶτον μὲν γὰρ πόλεμος αὐτῷ χαλεπὸς ἐνετύθεν
κατὰ τὴν πατρῴαν οἰκίαν ἀνεβρίπιζέτο, και οἱ τὰς
αὐτὰς αὐτῷ λύσαντες ἰσθμῶς, διατεμνόντες τῆς συγ-
γενείας τοὺς νόμους, και διαβρήξαντες τῆς ἀδελφικῆς
ἐπιθέσεως τὰ θεσμά, και αὐτοὺς τῆς φύσεως διασα-
λεύσαντες τοὺς θεσμούς, ἐχθροὶ και πολέμιοι και

λύκων ἀγριότεροι περὶ τὸν ἀδελφὸν ἀπὸ τῶν ἕψεων
ἐκείνων ἐγένοντο· και ὡσπερ θῆρες ἀγριοὶ και ἀνήμε-
ροὶ τινες ἀρνίον ἐν μέσῳ λαβόντες, οὕτω καθ' ἑκάστην
ἐπεβούλευον αὐτῷ τὴν ἡμέραν. Και πατήρ τοῦ πο-
λέμου τούτου φθόνος ἦν ἄλογος, και βασκανία ἀδικος·
και τῷ θυμῷ ζέοντες, φόνου καθ' ἑκάστην ἔπικον τὴν
ἡμέραν, τοῦ φθόνου τὴν κάμινον ταύτην ἀνάπτωντες,
και τὴν πυρὰν ἐγείραντες. Και ἐπειδὴ τέως αὐτὸν
οὐδὲν ἐργάσασθαι ἠδύναντο χαλεπὸν, ἔδον στρεφόμε-
νον και μετὰ τῶν γονέων διατρέποντα, διαβάλλουσιν
αὐτοῦ τὴν ὑπόληψιν, και αἰσχροὶν κατασκευάζουσιν
αὐτῷ δόξαν, και ψόγον καταφέρουσι πονηρὸν, [490] τοῦ
πατρὸς τὸ φίλτρον ταύτη καταλύσαι βουλόμενοι, και
πρὸς ἐπιβουλήν εὐχείρωτον λαβεῖν. Εἶτα μετὰ ταῦτα
λαβόντες αὐτὸν ἐξω τῶν πατρικῶν ὀφθαλμῶν, και ἐπ'
ἐρημίας εὐρόντες αὐτοῖς κομίζοντα τροφήν, και εἰς
ἐπίσκεψιν αὐτῶν ἀφιγμένον, οὐ τὴν αἰτίαν τῆς ἀφ-
ίξεως ἠδῶσθησαν ^γ, οὐ τὴν τράπεζαν ἠσχύνθησαν τὴν
ἀδελφικὴν, ἀλλὰ τὰ εἶφη· ἠκόοντο, και πρὸς σφαγὴν
ἠὑτραπίζοντο, και ἀδελφοκτόνοι· πάντες ἐγένοντο, οὐ
μικρὸν, οὐ μέγα ἐγκαλεῖν ἔχοντες τῷ μέλλοντι ἀναι-
ρεῖσθαι παρ' αὐτῶν· ἀλλ' ὑπερ ὧν αὐτὸν στεφανού-
σθαι και ἀνακηρύττεσθαι ἔδει, φηνοῦντες, πλεμψύ-
ντες, διαβάλλοντες. Ἄλλ' ἐκεῖνος· οὐδὲ εὐπὺς ἀπιστρέ-
φετο αὐτῶν τὴν συνουσίαν, ἀλλὰ και ἐν τσαύτῃ πο-
νηρίᾳ τὴν ἀδελφικὴν ἐπεδείκνυτο διαθέσειν· οἱ δὲ και
οὕτως αὐτὸν ἀνελεῖν ἐπεχείρουν· και ἀνεβλον, τὸ γε
αὐτῶν μέρος, και τὰς δεξιὰς ἤμαξαν, και τὴν ἀδελ-
φοκτανίαν ἀπῆρτισαν. Ἄλλ' ἡ εὐμήχανος, και ἐν τοῖς
ἀπόροις εὐποροῦ τοῦ Θεοῦ σοφία, και ἐν αὐτῷ τῷ
βαράθρῳ, και ἐν αὐτῇ τῷ θανάτῳ τῇ ἐπαγωγῇ, ἐκ
τῶν μιαιῶν αὐτῶν ἐκεῖνον ἐξήρασε χειρῶν. Συν-
εβούλευσε μὲν γὰρ τῶν ἀδελφῶν εἰς, ὡς τε ἀραστῆναι
τῆς μαιφονίας ἐκεῖνης· ἔπεισε δὲ ὁ Θεὸς, και τὴν
σφαγὴν διεκώλυσε. Οὐ μὴν οὐδὲ ἐνταῦθα ἴστατο τὰ
δεινὰ, ἀλλὰ περαιτέρω προφηεὶ πάλιν. Ἐπειδὴ γὰρ
αὐτὸν ἐκωλύθησαν ἀνελεῖν, ἔζει δὲ ὁ θυμὸς ἐτι, και
τὰ τῆς ὀργῆς ἤκμαζε, και πολὺ τὸ κλυδώνιον τοῦ
κάθους ἦν, εἰς ἕτερον τι τὴν ὀργὴν ἀφήκαν. Ἀποδύ-
σαντες γὰρ και δῆσαντες αὐτὸν, και εἰς λάκκον ῥίψαν-
τες οἱ ὡμοὶ και ἀπάνθρωποι και θηριώδεις, οὕτω τῆς
παρ' αὐτοῦ κομισθεῖσης τραπεζῆς ἀπήλαυνον· και ὁ
μὲν ἦν ἐν λάκκῳ περὶ τῶν ἐσχάτων θεοκίως, οἱ δὲ
ἐτρύφων και ἐμέθουν.

Και οὐδὲ ἐνταῦθα ἴστατο τῆς μανίας, ἀλλ' ἰδόντες
ἀνθρώπους βαρβάρους και πόρρω τῆς αὐτῶν ἀπ-
ψικισμένους χώρας εἰς τὴν Αἴγυπτον κατώντας, λα-
βόντες ἀπέδοντο τὸν ἀδελφὸν, ἕτερον θάνατον ἐν-
τετύθεν αὐτῷ κατασκευάζοντες, μακρότερόν τινα και
χαλεπώτερον και πολλῆς γέμοντα ταλαιπωρίας. Μει-
ράκιον γὰρ ὦν, και μειράκιον κομιδῆ, και μετὰ
πολλῆς τῆς ἐλευθερίας ἐν οἰκίᾳ πατρῴᾳ τραφεὶς, και
δουλείας ἀπάσης ἀμοιρος ὦν και τῆς ἐν δουλείᾳ τα-
λαιπωρίας, ἐνώησον τί ποτε ἔπασχεν, ἀθλίαν δούλος
ἀντ' ἐλευθέρου, και ξένος ἀντὶ πολλοῦ γενόμενος, και
τὴν ἐσχάτην αἰχμαλωσίαν ὑπομένων· οὐχὶ δουλείαν
μόνον, ἀλλὰ και πατήρ και μητὴρ και τῶν αὐτῷ
προσχόντων ἀπάντων ἀπορρήγνυμενος, γυμνός.

^α Αἱ καὶ μαθήση σαφῶς.

^β Αἱ εἰ δὲ οὐ περιεργάστο.

^γ Αἱ τὴν αἰτίαν τοῦ σκλήμου ἠδῶσθησαν.

ξένος, ἄοικος, ἀπολις, νόμῳ δουλείας βαρβαρικάς χερσὶν ἐκδεδομένος. Τί γὰρ οὐκ ἦν αὐτὸν ἰκανὸν θορυβῆσαι; τὸ ἄθρόνον, τὸ ἀπροσδόκητον, τὸ παρ' ἐλπίδα καὶ ἀμελέτητον, τὸ χαλεπὸν τῆς συμφορᾶς, τὸ παρ' ἀδελφῶν, καὶ ἀδελφῶν ἀγαπωμένων, μὴ μικρὸν, μὴ μέγα ἐκείνους ἠδικηκότα, μάλλον δὲ καὶ εὐεργετηκότα, αὐτὰ παθεῖν; Ἄλλ' ὅμως οὐδὲν τούτων διεταράττετο, ἀλλ' ἀπήγετο διὰ τῶν ἐμπόρων ἐκείνων εἰς Αἴγυπτον, δουλείαν ἐκ δουλείας ἀμείβων. Καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖ πάλιν [491] ἐγένετο δοῦλος, καὶ ἔκει βαρβαρικὴν οἰκίαν ὁ Ἑβραῖος, ὁ εὐγενὴς ὀδισπλὴν ἐλευθερίαν ἐλεύθερος, καὶ τὴν τοῦ σώματος, καὶ τὴν τῆς ψυχῆς· καὶ οὐδὲ ἐντεῦθεν ἐταράττετο, οὐδὲ ἐσκανδαλίζετο πρὸς τὰ γεγενημένα, τῶν ὕψων ἀναμιμνησκόμενος τῶν τὰ ἐναντία ἐπαγγελλομένων· οὐδὲ περιειργάζετο, τί δὴ ποτε ταῦτα γίνεται; Καὶ οἱ μὲν ἀδελφοκτόνοι καὶ λύκοι καὶ θῆρες καίτοι ταῦτα ἠδικηκότες, ἐπὶ τῆς πατρῴας οἰκίας τρυφῶσιν· αὐτὸς δὲ ὁ προσδοκηθεὶς αὐτῶν βασιλεύειν, αἰχμάλωτος, δοῦλος, εἰς ἄλλοτριαν ἀπεμποληθεὶς, τὴν ἐσχάτην ὑπομένει τολαιτωρίαν, οὐ μόνον αὐτῶν οὐ βασιλεύσας, ἀλλὰ καὶ δοῦλος αὐτῶν γενόμενος, καὶ ἐκ πολλοῦ τοῦ διαμέτρου τάναντία ταῖς ὑποσχέσεσι παθών. Οὐ γὰρ δὴ μόνον βασιλείας τότε οὐκ ἐπέτυχεν, ἀλλὰ καὶ πατρίδος καὶ ἐλευθερίας, καὶ τῆς τῶν γονέων ἐξέπεσεν ὕψους. Καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα αὐτῷ τὰ τῶν ἀγῶνων ἴσατο, ἀλλ' ἕτερον βαθύτερον ἀνωρῦττετο βάραθρον, θάνατον πάλιν ἔχον, καὶ σφαγὴν, θάνατον ἐπονειδίστον καὶ σφαγὴν αἰσχύνης γέμουσαν. Ἰδοῦσα γὰρ αὐτὸν ἀδίκους ὀφθαλμοῖς ἡ κεκτημένη, καὶ ἀλοῦσα τῷ κάλλει τοῦ νεανίσκου, ὑπὸ τῆς λαμπρᾶς αὐτοῦ χειρωθεῖσα ὕψους, καὶ αὐτὴ πάλιν δόλους ἐβράβητε καὶ ἐπιβουλᾶς. Καὶ τὰ δίκτυα τῆς ἀκολασίας πάντοθεν ἀπλώσασα, καθ' ἐκάστην ἐσκοπεῖτο τὴν ἡμέραν εἰσω τῆς οἰκίας σαγήνης τὸν νεανίσκον λαθεῖν, καὶ εἰς τὸ τῆς μοιχείας ἐμβαλεῖν βάραθρον, καὶ θανάτῳ παραδοῦναι ἀθανάτῳ. Καὶ καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἐπὶ τὴν ἄγρην ἐξῆγε αὐτήν, ὑπὸ τοῦ πάθους κεντουμένη, καὶ ὑπὸ τοῦ ἀκολάστου τούτου ἔρωτος καθ' ἐκάστην ὀπλιζομένη τὴν ἡμέραν· καὶ ποτε ἐπιλαβομένη μόνον, ἐπὶ τὴν ἀδικον αὐτὸν πρὸς βίαν εἴλκεν εὐνήν, καὶ τὸν ἀλλότριον διορῆσαι γάμον ἠνάγκαζε, καὶ τὴν σωφροσύνην λυμήνασθαι ἐπεχειρεῖ. Ἄλλ' ὅμως οὐδὲ ἐντεῦθεν ἐπαθέ τι χαλεπὸν ὁ δίκαιος ἐκείνους· ἀλλὰ καὶ ἐπιθυμίας τυραννίδα, καὶ νέας ἠλικίας θορύβους, καὶ ἀκολάστου γυναικὸς ἐπιβουλὴν, καὶ δεσποίνης ἐφόδους, καὶ νεότητος ταραχὴν, καὶ πάντα ὅσα εἰκὸς ἐκ τῆς ἀφῆς ἐκείνης γενέσθαι, καὶ τῆς ὕψους, καὶ τῆς μανίας, μετὰ πολλῆς τῆς εὐκολίας ὑπερβάς, ὡς περ τις ἀετὸς ὕψηλὸν τείνας τὸ πετρὸν, καὶ αὐτὰ ἀποδυσάμενος τὰ ἱμάτια καὶ καταλιπὼν ταῖς ἀκολάστοις χερσὶν, ἐξῆλθεν ἱματίων μὲν γυμνός, λαμπρὰν δὲ τῆς σωφροσύνης ἔχων τὴν περιβολὴν, καὶ τῆς ἀλουργίδος αὐτῆς περιφανεστέραν. Ἐντεῦθεν αὐτῷ. Ξίφος ἤκονατο πάλιν, καὶ θάνατος ἐμελεῖτο, καὶ τὰ κύματα ἐπὶ τὸ μείζον ἤρετο, καὶ ἡ μανία τῆς γυναικὸς πῆς Βαθυλονίας καμίνου σφοδρότερον ἀνήπτετο. Ἡ τε γὰρ ἐπιθυμία λοιπὸν ἐπὶ μείζον ἠγείρετο, ὅ τε θυμὸς, ἕτερον χαλεπώτατον πάθος, μετὰ πολλῆς προσετίθετο τῆς ἀγριότητος, καὶ

φόνον ἐβλεπε καὶ ἐπὶ ξίφος ἔτρεχε, καὶ σφαγῆς ἦρα παρανομωτάτης, καὶ τὸν τῆς σωφροσύνης ἀθλήτην, καὶ τὸν τῆς καρτερίας καὶ ὑπομονῆς ἀγωνιστὴν ἀνελεῖν ἔσπευδε. Καὶ εἰσπηθῆσασα πρὸς τὸν ἄνδρα τὸν ἑαυτῆς, ἀπαγγεῖλασα τὰ γεγενημένα, οὐχ ὡς ἡ τοῦ πράγματος εἶχεν ἀλήθεια, ἀλλ' ὡς αὐτὴ τὸ δρᾶμα [492] τῆς συκοφαντίας κατεσκεύασεν, ἔπεισεν ἄπερ ἤθελε τὸν δικαστὴν, ἐρημίαν κατηγοροῦσα, καὶ ὡς ἠδικημένη τὴν ἐκδικίαν ἐπεζήτητο, εἰς ἀπόδειξιν ὧν ἔλεγε τὰ ἱμάτια τοῦ ἀθῶου νεανίσκου περιφέρουσα ταῖς ἀκαθάρτοις χερσὶν ἐκείναις. Καὶ ὁ διεφθαρμένος δικαστὴς οὐκ εἰς δικαστήριον εἰσῆγαγε τὸν κατηγορούμενον, οὐ λόγου μετέδωκεν, ἀλλὰ τὸν οὐδὲ ἔωρακότα δικαστήριον, ὡς ἐαλωκότα, ὡς ἐληλεγμένον, καὶ μοιχὸν ἀπρητισμένον κατεδίκασε, καὶ εἰς δεσμωτήριον ἐνέβαλε, καὶ ἄλυσει παρέδωκε. Καὶ ἦν λοιπὸν ὁ τοσοῦτος στεφάνους ἀναθρόνος ἀρετῆς, μετὰ γοήτων, μετὰ τυμωρῶν, μετὰ ἀνδροφῶνων, μετὰ τῶν τὰ ἔσχατα τετολημκότων, ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ. Ἄλλ' ὅμως οὐδὲν αὐτὸν τούτων ἐθορύβει. Καὶ ἕτερος μὲν τῷ βασιλεῖ προσκεκρουκίως ἠφίετο, αὐτὸς δὲ μακρὸν ἔνδον ἔμενε χρόνον, ὑπὲρ ὧν αὐτὴν στεφανοῦσθαι καὶ ἀνακηρύττεσθαι ἔδει, τὴν ἐσχάτην τίνων τιμωρίαν. Καὶ οὐδὲ οὕτως ἐταράττετο, οὐδὲ ἐσκανδαλίζετο, οὐδὲ εἶπε, Τί τοῦτο; εἰς τί τοῦτο; ὁ μέλλων ἐγὼ τῶν ἀδελφῶν βασιλεύειν, οὐ μόνον αὐτῆς ἐξέπεσα τῆς τιμῆς, ἀλλὰ καὶ πατρίδος, καὶ οἰκίας, καὶ γονέων, καὶ ἐλευθερίας, καὶ ἀδείας, καὶ παρ' αὐτῶν τῶν μελλόντων με προσκυνεῖν ἀνηρέθην. Εἶτα μετ' αὐτὴν σφαγὴν ἐπράθην, δοῦλος ἐγενόμην βαρβάρων, καὶ συνεχεῖς ἡμεῖς δεσπότης, καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἔστη μοι τὰ θεινὰ, ἀλλὰ πανταχοῦ βάραθρα καὶ σκόπελοι. Μετὰ γὰρ τὴν ἐπιβουλὴν τῶν ἀδελφῶν, καὶ τὴν σφαγὴν, καὶ τὴν δουλείαν καὶ τὴν προτέραν καὶ τὴν δευτέραν, πάλιν μοι θάνατος ἐμελετήθη, καὶ συκοφαντία τῆς προτέρας χαλεπωτέρα, καὶ ἐπιβουλὴ, καὶ ἔφοδος, καὶ δικαστήριον διεφθαρμένον, καὶ κατηγορία αἰσχύνῃν ἔχουσα πολλήν, καὶ σφαγὴν ἡμῖν ὠδίνουσα. Καὶ οὔτε λόγου μεταλαβὼν, ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν εἰς δεσμωτήριον ἀπνήχθη, καὶ ἄλυσει περίκειμαι μετὰ μοιχῶν καὶ ἀνδροφῶνων καὶ τῶν τὰ ἔσχατα τετολημκότων. Καὶ ὁ μὲν ἀρχινοχόος ἀπῆλλάγη καὶ ἄλυσεως καὶ δεσμωτηρίου· ἐγὼ δὲ οὐδὲ μετ' ἐκεῖνον ἀδείας τινὸς ἀπολαύσαι δεδονημαί· κἀκεῖνῳ μὲν εἰς ἔργον ἐξέδῃ τὸ θναρὸν κατὰ τὴν ἐρμηνείαν τὴν ἐμὴν· ἐγὼ δὲ ἐν τοῖς ἀνηκέστοις εἰμι κακοῖς. Ταῦτα αἱ ὕψεις προεδήλουν ἐκείναι; ταῦτα τῶν ἀστέρων ὁ ἀριθμὸς; ταῦτα τὰ δράγματα; Ποῦ τὰ τῶν ἐπαγγελιῶν; ποῦ τὰ τῶν ὑποσχέσεων; Ἄρα ἠπατήμεθα; ἄρα παρελογίσθημεν; Ποῦ γὰρ με λοιπὸν προσκυνήσουσιν οἱ ἀδελφοί, τὸν δοῦλον, τὸν αἰχμάλωτον, τὸν δεσμώτην, τὸν μοιχὸν εἶναι νομιζόμενον, τὸν περὶ τῶν ἐσχάτων κινδυνεύοντα, τὸν τοσοῦτον αὐτῶν ἀπρητισμένον; Οἴχεται πάντα ἐκεῖνα, καὶ ἀπόλωλεν. Οὐδὲν τούτων οὐκ εἶπεν, οὐκ ἐνενόησεν, ἀλλ' ἀνέμενε τὸ τέλος, εἰδὼς καὶ αὐτὸς τοῦ Θεοῦ τὸ εὐμήχανον καὶ τὴν σοφίαν τῆς εὐποροῦν καὶ οὐ μόνον οὐκ ἐσκανδαλίζετο, ἀλλὰ καὶ ἐνηδρύνετο καὶ ἐκαλλωπίζετο τοῖς γινομένοις.

Τί δὲ ὁ Δαυὶδ, εἶπέ μοι; Οὐ μετὰ τὸ χρισθῆναι εἰς

avulsus, midus, peregrinus, exsul et extorris, servitutis lege barbarorum manibus expositus. Quid enim non illum poterat perturbare? quod repente, quod præter expectationem, præter spem, præter opinionem, quod tam gravi calamitate premeretur, quod a fratribus, et a fratribus quos adamabat, cum nec parva, nec magna illos affecisset injuria, imo vero beneficiis cumulasset, ista pateretur? Verumtamen nihil istorum illum perturbavit: sed in Ægyptum a mercatoribus illis abducebatur, et servitutem servitate mutabat. Siquidem illic quoque rursus fiebat servus, et barbaricas ædes incolebat Hebræus, nobilis duplici libertate liber, et corporis et animæ: nec tamen idcirco perturbabatur, aut iis, quæ gerebantur, scandalizabatur, cum visionum, quæ contraria promiserant, recordaretur; neque curiose quærebat, Cur tandem ista fiunt? Atque illi quidem fratricidæ, lupi et bellæ, tametsi ista scelera patrarant, in domo paterna deliciis se oblectant; ipse vero, quem spes erat regem illorum futurum, captivus, servus, in externa regione venundatus, extrema miseria premitur, et non solum rex illorum non est, sed et servus illorum evadit, et plane contraria patitur iis quæ fuerant illi promissa. Non enim tantum regnum tum non obtinebat, sed et patria, et libertate, et parentum aspectu privatus erat. Neque vero certaminum hic finis fuit: sed aliud illi profundius barathrum parabatur, quod rursus mortem ac cædem minabatur, mortem ignominiosam, et dedecoris plenam cædem. Cum enim lascivus in eum oculos domina conjecisset, et adolescentis pulchritudine devincta esset, et elegantie ejus facie capta, cœpit et ipsa rursus dolos et insidias in eum parare. Cumque lascivie retia undique tetendisset, quotidie observabat, ut posset intra sagenam suam adolescentem comprehendere, atque in adulterii barathrum devolvere, mortique tradere immortalis. Et exibat quotidie ad hanc venationem ab hoc morbo stimulata, et hoc amore lascivo armata: cumque solum illum aliquando deprehendisset, ad iniquum illum congressum violenter trahebat, alienum torum violare cogebat, et castitatem lædere conabatur. At nihil tamen inde mali passus est justus ille; sed et libidinis tyrannidem, et juvenilis ætatis stimulos, et lascivie mulieris insidias, insultus dominæ, juventutis motus, et omnes incursus, quos ab illo contactu sentire potuit exortos, et ab aspectu, et insania illa, quam facillime superavit, ac tamquam aquila sublimes tendens alas, ipsasque vestes exuens et impudicis manibus derelinquens, egressus est vestibus quidem nudatus, sed splendido castitatis amictu circumdatus, atque ipsa purpura illustriori. Hinc factum est deinde, ut in eum gladius acueretur iterum, mortis insidiæ struerentur, major tempestas excitaretur, et mulieris furor Babylonia fornace vehementius accenderetur. Nam et acrius deinde inflammabatur cupiditas, et iracundia, gravissima perturbatio altera, summa cum sævitia se adjungebat, ad cædem spectabat, ad gladium currebat, iniquissimam cædem appetebat, et castitatis atletam, con-

stantiæque pugilem ac patientiæ interimere properabat. Cumque virum suum adiisset, et quæ acciderant renuntiasset, non ita ut veritas rei ferebat, sed ut illa calumniæ fabulam commenta erat, quæcumque voluit judici accusando persuasit, et tamquam injuriam passa, ultionem petebat, atque ad eorum probationem, quæ dicebat, innocentis juvenis vestes impuris illis manibus ostentabat. At corruptus ille iudex non reum in iudicium introduxit, non causam agendi fecit potestatem, sed eum qui ne iudicium quidem conspexerat, tamquam noxium sceleris convictum, et perfectum adulterum damnavit, et in carcerem coniectum catenis adstrinxit. Itaque qui tam multis erat coronis redimitus virtutis, versabatur in carcere tum temporis cum impostoribus, cum sepulcrorum perfossoribus, cum sicariis, cum illis, qui gravissima scelera perpetrarant. Attamen nihil horum ejus animum conturbabat. Et alter quidem, qui regem offenderat, dimittebatur, ipse autem longo tempore mansit intus, et quorum causa præmiis afficiendus erat, et laudandus, extremum supplicium sustinebat. Sed ne sic tamen turbabatur, neque scandalizabatur; neque dixit: Cur hoc? ad quid hoc? Ego qui fratrum rex eram futurus, non modo tali honore excidi, sed et patria, et domo, et parentibus, et libertate, et securitate, atque ab ipsis, qui me adoraturi erant, sum necatus. Deinde post cædem sum venditus, barbarorum servus sum factus, et frequenter dominos mutavi: neque malorum hic finis fuit meorum, sed ubique barathra et scopuli. Post fratrum insidias, et cædem, et servitutem, cum priorem, tum posteriorem, rursus mortem mihi machinabantur, et calumniam priori graviolem, et insidias, atque incursum, ac iudicium corruptum, et accusationem multis probis redundantem, quæ nostram cædem parturiret. Cumque meam causam agendi facultatem non oblitussem, temere ac sine causa in carcerem sum adductus, et catenis devinctus, cum adulteris, cum homicidis et gravissimorum scelerum reis versor. At princeps quidem pincernarum a vinculis et carcere liberatus est: ego vero ne post illum quidem ullam immunitatem possum impetrare: atque ille quidem in opus exiisse vidit somnium, prout illi fueram interpretatus: ego gravissimis hic malis obsideor. Hæccine mihi visiones illæ prænuntiabant? hæc numerus ille stellarum? hæc illi manipuli? Quo promissiones evaserunt? quo illæ pollicitationes? Numquid decepti sumus? numquid in fraudem illecti? Ubi enim jam me adoraturi sunt fratres, servum, captivum, compedibus vinctum, qui adulter esse existimor, qui de vita periclitor, qui tanto terrarum intervallo dissitus ab illis habito? Perierunt illa omnia, et in nihilum abierunt. Nihil horum aut dixit aut cogitavit, sed finem expectabat, utpote qui quanta sit Dei solertia, quam potens ejus sapientia, probe nosset: et non modo non scandalizabatur, sed etiam ob ea, quæ acciderant, gloriabatur et sibi placebat.

Exemplo Davidis afflictos consolatur. — Quid vero

David, dic, quæso? Nonne postquam in regem unctus es, et Dei suffragio designatus populi Hebræorum sceptrum accepit, deque barbaro gloriosum illud tropæum erexit, gravissimis afflicus est malis, bellis, insidiis appetitus a Saule, in ipsum capitis discrimen adductus, ad periculosa missus prælia, continuo per desertum errans, vagus, exsul, extorris, domo ac sedibus suis pulsus? Quid multis verbis opus est? Tandem e patria, suaque illa regione penitus exturbatus, apud barbaros hostes et infensissimos versabatur ac molestiorem servitute vitam tolerabat, cum etiam necessario victu careret. Atque hæc ille patiebatur post Samuelis adventum, postquam unctus oleo fuerat, post regni promissionem, post sceptrum, post diadema, post electionem Dei, post suffragium illi delatum: at nihil tamen horum illi scandalum attulit, neque dixit hic quoque, Quid hoc rei est? Ego ille rex, et tantum adepturus imperium, ne privatus quidem esse tuto possum; sed erro factus sum, exsul, extorris, domo ac sedibus pulsus, et in barbarorum regionem amandatus, etiam necessario victu careo, ac singulis diebus video mihi vitæ periculum imminere. Ubi sunt regni promissiones? ubi imperii illius pollicitationes? Nihil horum neque dixit, neque cogitavit; neque ob ea, quæ acciderant, scandalizatus est, sed et ipse finem promissionum expectabat. Possem autem et alios innumeros commemorare, qui cum his res adversas incidissent, minime perturbati sunt, sed Dei promissum memoria tenentes, tametsi contraria promissis eventa spectarent, hujus præclaræ patientiæ beneficio gloriosas coronas reportarunt. Et tu igitur expecta, dilectissime, finem; siquidem omnino adveniet vel in hoc sæculo, vel in futuro; et ubique incomprehensibili Dei providentiæ cede, neque dicas: Quod vero tandem remedium tot malis poterit adhiberi? neque curiose modum exquiras, quo Deus miracula soleat edere.

CAP. XI. *Hoc non statim contigisse, atque initio contraria cuncta cum cernerent evenire, veteres scandalizatos non fuisse.* — Neque enim tum temporis hoc fusti illi querebant, Quomodo, et qua ratione ista fient? sed cum omnia cernerent, si ratiocinationes spectentur humanæ, in desperationem adducta, ne sic quidem conturbabantur, aut terrebantur: sed patienter omnia ferebant, ac certissimum pignus, et argumentum prosperi successus eventuri ex ejus, qui pollicitus erat, potentia colligebant, neque propter eorum quæ acciderant conditionem contrariam animum plane despondebant. Etenim solertem illum ac sapientem esse certo sciebant, ac proinde posse res etiam desperatas instaurare, atque in statum meliorem pristino restituere, summaque cum facilitate suis promissis finem imponere. Et tu igitur, carissime, vive in hac vita mala finiatur, Deum glorifica: sive majoribus difficultatibus involvantur, sic quoque gratias ago, neque scandalum patere, cum probe noveris innumeram esse neque satis exprimi posse providentiam Dei, ac plane futurum, ut omnia convenientem finem sortiantur, sive in hoc sæculo, sive

in futuro. Quod si quis, dum futurum audit, et prænimia pusillanimitate hoc in hac vita spectare festinet, ei nos dicemus tum veram vitam et res constantes et immotas nos manere. Res quippe præsentis, via sunt; sed illæ, patria: res hujus sæculi floribus vernis sunt similes, illæ vero saxi immobilibus: illic coronæ ac remunerationes quæ finem nesciant, illic præmia et bravia, illic pœnæ atque supplicia intoleranda eorum, qui ejusmodi scelera perpetrarint. Quid ergo dicemus ad eos, quos interim scandalizari videamus? dicit aliquis. At tu cur non eos etiam commemoras, qui idcirco sunt illustriores, sed eos tantum qui religionis larva se tegebant, et nunc deprehenduntur, in medium adducis? Non vides aurum purgari solere, plumbum autem tale deprehendi? palcas a frumento secerni, lupus ab ovibus, hypocritas ab iis qui vera pietate præditi vivunt? Itaque si quando videas horum scandala, veniant tibi in mentem illorum præclara facinora et præconia. Supplantati sunt quidam, at multo plures steterunt, majoremque sibi mercedem compararunt, neque insidiatorum potentia, neque temporum difficultate prostrati. At illi qui supplantati sunt, sibi ipsis hoc impudent: quandoquidem et tres pueri quamvis a sacerdotibus avulsi, a templo, ab altari, et reliqua omni legis observatione, atque in media barbarorum regione deprehensi, summa cum diligentia legem observarunt: pari ratione Daniel, et alii multi, et nonnulli etiam in captivitatem abducti nihil damni fecerunt, alii vero cum domi mansissent, omnibusque bonis, quæ in patria suppetebant, potiti essent, offenderunt, et fuere damnati.

CAP. XII. *Qua de causa homines improbi et dæmones et diaboli in hoc mundo sint; scandala cur permessa.* — Quod si quæras, qua de causa permessa sint ista, neque arcanis dispensationum ejus rationibus acquiescas, sed omnia studeas curiose disquirere, paulatim progrediens multas alias quæstiones propones, exempli causa, cur hæreses permittantur, qua de causa diabolus, qua de causa dæmones, cur homines improbi, et qui multos supplantant: et quod omnium est istorum caput, cur adveniat antichristus, qui tanta pollet ad decipiendum potentia, ut dixerit Christus cum tanta præstiturum, ut in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi (*Math. 24. 24*). At enim ista quærenda non sunt, sed sunt omnia incomprehensibili Dei sapientiæ committenda. Nam is quidem qui generosus et constans est, quamvis innumeri fluctus, quamvis innumera procellæ irruant, non modo nihil læditur, sed etiam robustior evadit: imbecillis autem, et mollis ac piger etiam nemine impugnante sæpenumero concidit. Quod si forte rationem etiamnum aliquam scire contendis, audi eam quæ nobis comperta est. Sunt enim aliæ plurimæ Deo notæ, qui diverso varioque modo res nostras gubernat universas: quam autem nos scimus, hæc interim accipe. Dicimus scandala ista esse permessa, ut ne fortium ac generosorum præmia minuerentur, quod et Jobum alloquens Deus indicavit, dicens,

βασιλεία, καὶ λαβεῖν τοῦ δήμου τῶν Ἑβραίων τὰ ση-
πτα τῆ τοῦ Θεοῦ ψήφῳ, καὶ τὸ λαμπρὸν ἐκείνο στήσαι
τρόπιον κατὰ τοῦ βαρβάρου, τὰ χαλεπώτατα πάντων
[493] ἔπαθε, πολεμούμενος, ἐπιβουλευόμενος παρὰ
τοῦ Σαοῦλ, περὶ αὐτὸ τὸ ζῆν κινδυνεύων, εἰς πολέμους
ἐπισφαλεῖς ἐκπεμπόμενος, συνεχῶς πρὸς τὴν ἔρημίαν
ἐλαυνόμενος, ἀλήτης, φυγὰς, ἀπολις, ἄοικος, με-
τανάστης γενόμενος; Τί δεῖ τὰ πολλὰ λέγειν; Τέλος καὶ
τῆς πατρίδος καὶ τῆς οἰκείας χώρας ἀπάσης ἐξέπεσεν
ἐκείνης, παρὰ βαρβάρους τοῖς πολεμοῖσι καὶ ἐχθροτά-
τοις διατρίβων, καὶ δουλείας χαλεπωτέραν ὑπομένων
ζωὴν καὶ γὰρ καὶ τῆς ἀναγκαίας ἠπὸρσι τροφῆς. Καὶ
ταῦτα ἔπασχε μετὰ τὴν παρουσίαν τοῦ Σαμουὴλ,
μετὰ τὴν τοῦ ἐλαίου χρῆσιν, μετὰ τὴν τῆς βασιλείας
ὑποσχέσιν, μετὰ τὰ σκήπτρα, μετὰ τὸ διάδημα,
μετὰ τὴν τοῦ Θεοῦ χαιροτονίαν, καὶ τὴν ψήφον τὴν
ἐκ' αὐτῶ· καὶ ὁμῶς οὐδὲν αὐτὸν τοῦτον ἐσκανδαλί-
σεν, οὐδὲ εἶπεν οὐδὲ οὗτος, Τί τοῦτο; Ὁ βασιλεὺς
ἐγὼ, καὶ τῶσαυτῆς μέλλων ἀρχῆς ἀπολαύσεσθαι, οὐδὲ
ἰδιώτης μετὰ ἀσφαλείας εἶναι δύναμαι· ἀλλὰ ἀλήτης
γέγονα, καὶ φυγὰς, ἀπολις, ἄοικος, μετανάστης, καὶ
εἰς βάρβαρον ἀπηνέχθητι χώραν καὶ τῆς ἀναγκαίας
ἀπορῶν τροφῆς, καὶ περὶ τῶν ἐσχάτων ὁρῶ καθ'
ἐκάστην ἡμέραν ἐπιπρεμάμενός μοι τὸν κίνδυνον. Πού
τῆς βασιλείας αἱ ὑποσχέσεις; πού τῆς ἀρχῆς αἱ ἐπαγ-
γελαί ἐκείνης; Οὐδὲν τούτων οὐκ εἶπεν, οὐκ ἐνένοη-
σεν· οὐκ ἐσκανδαλίσθη τοῖς γινόμενοις, ἀλλὰ ἀνέμενε
καὶ αὐτὸς τὸ τέλος τῶν ὑποσχέσεων. Καὶ ἑτέρους δὲ
μυρίους ἔστιν εἰπεῖν, οἱ χαλεποὶς περιπεσόντες πρᾶ-
γμασιν, οὐκ ἐθορυβήθησαν, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ τὴν ἀπαγ-
γελίαν κατέχοντες, εἰ καὶ ἐναντία τὰ γινόμενα ταῖς
ὑποσχέσεσιν ἦν, διὰ τῆς καλλίστης ταύτης ὑπομονῆς
λαμπροῦς ἐδρέποντο τοὺς στεφάνους*. Καὶ σὺ τοῖνον,
ἀγαπητὲ, ἀνάμεινε καὶ αὐτὸς τὸ τέλος· πάντως γὰρ
ἀνακτῆται, ἢ ἐνταῦθα, ἢ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι·
καὶ παραχώρει πανταχοῦ τῷ ἀκαταλήπτῳ τῆς τοῦ
Θεοῦ προνοίας, καὶ μὴ λέγε, Πῶς δὲ τὰ τῶσαυτα
κακὰ λήψεται διόρθωσιν; μὴδὲ περιεργάζου τῆς τοῦ
Θεοῦ παραδοξοποιίας τὸν τρόπον.

Κεφ. ια'. Οὐδὲ γὰρ οἱ δίκαιοι τότε ἐκείνοι τοῦτο
ἐξήτησαν, τὸ Πῶς καὶ τίνι τρόπῳ ταῦτα ἔσται· ἀλλ'
ὄρωντες εἰς ἀπόγνωσιν κατὰ ἀνθρώπινον λογισμόν πά-
ντα φερόμενα, οὐδὲ οὕτως ἐθορυβοῦντο, οὐδὲ ἐταράτ-
τοντο· ἀλλ' ἔφερον ἅπαντα γενναίως, μεγίστην ἔχοντες
ἀπόδειξιν τῶν ἐσομένων χρηστῶν τὴν δύναμιν τοῦ ὑπο-
σχομένου, καὶ ἀπὸ τῆς τῶν γινόμεμένων ἐναντιότητος εἰς
ἀπόγνωσιν οὐκ ἐμπύπτοντες. Ἦδεσαν γὰρ σαφῶς, ὅτι
εὐμήχανος ὢν καὶ σοφός, δυνήσεται καὶ μετὰ τὸ τὰ
πράγματα ἀπαγορευθῆναι ἀνακτῆσασθαι τε αὐτὰ
ἄλλῳ ἢ ἐμπροσθιν, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς εὐκολίας
τοῖς ἐπαγγελθεῖσιν ἐπιθεῖναι τέλος. Καὶ σὺ τοῖνον,
ἀγαπητὲ, ἂν τε ἐν τῷ παρόντι βίῳ λάβῃ τὰ λυπηρὰ
λύσιν, ὀξείας τὸν Θεόν· ἂν τε εἰς δυσχερῆ καταλύσῃ,
καὶ οὕτως εὐχαρίσται, καὶ μὴδὲν σκανδαλίζου, εἰδὼς
σαφῶς τοῦ Θεοῦ τὴν πρόνοιαν τὴν ἀπειρον καὶ ἐρ-
μηνευθῆναι μὴ δυναμένην, καὶ ὅτι πάντως λήψεται
τὸ προσήκον ἅπαντα τέλος, εἴτε ἐν τῷ παρόντι βίῳ,
εἴτε ἐν τῷ μέλλοντι. Εἰ δέ τις τὸ μέλλον ἀκούων,

* Αἱ λαμπροῦς ἀνεδήσαντο τοὺς στεφ.

[494] καὶ μικροφυγῶν ἐπέγιντο τοῦτο ἐνταῦθα ἰδεῖν
γινόμενον, ἐροῦμεν ὅτι ἡ ἀληθῶς ζωὴ καὶ τὰ βέβαια
πράγματα καὶ ἀκίνητα τότε ἡμᾶς μένει. Τὰ μὲν γὰρ
παρόντα, ὁδὸς, ἐκεῖνα δὲ, πατρίς· τὰ ἐνταῦθα ἄν-
θεσιν εἰοικεν ἑαρινοῖς, ἐκεῖνα δὲ πέτραις ἀκινήτοις·
ἐκεῖ στέφανοι καὶ ἀμοιβαί τέλος οὐκ ἔχουσαι, ἐκεῖ
ἔπαθλα καὶ βραβεῖα, ἐκεῖ κολάσεις καὶ τιμωρίαι
ἀφόρητοι τῶν τὰ τοιαῦτα κακουργησάντων. Τί οὖν
πρὸς τοὺς τέως σκανδαλιζομένους; φησί. Τί δὲ σὺ
τοὺς μειζῶνως διαλάψαντας οὐ λέγεις, τοὺς δὲ προσ-
ωπεῖα εὐλαθείας περικειμένους, καὶ νῦν ἐλεγχόμε-
νους, τούτους ἄγεις εἰς μέσον; Οὐχ ὄρξαι τὸ χρυσίον
καθαίρομενον; τὸν μόλιθον ἐλεγχόμενον; τὰ ἄχυρα
διακρινόμενα τοῦ σίτου; τοὺς λύκους τῶν προβάτων;
τοὺς πεπλασμένους τῶν ἀληθῶς ἐν εὐλαθείᾳ ζώντων;
Ἵστε ὅταν ἴδῃς τούτων τὰ σκάνδαλα, ἐννόησον κά-
κείνων τὰς εὐδοκίμησεις. Ὑπεσκελισθησάν τινες,
ἀλλὰ καὶ ἔστησαν πολλῶ πλείους, καὶ μείζονα ἑαυ-
τοῖς μισθὸν συνήγαγον, οὔτε τῆ δυναστεία τῶν ἐπι-
βουλευόντων, οὔτε τῆ δυσκολία τῶν καιρῶν περιτρα-
πέντες. Καὶ οἱ σκανδαλιζόμενοι δὲ ἑαυτοῖς λογιζέ-
σθωσαν· ἐπεὶ καὶ οἱ παιδῆς οἱ τρεῖς καὶ ἱερῶν ἀπο-
σπασθέντες, καὶ ναοῦ, καὶ θυσιαστηρίου, καὶ τῆς
ἄλλης ἀπάσης τῆς κατὰ νόμον ἐπιμελείας, καὶ ἐν
μέσῃ βαρβάρων χώρα ἀποληφθέντες, μετὰ πολλῆς
τῆς ἀκριθείας τὸν νόμον διετήρησαν· καὶ ὁ Δανιὴλ
ὁμοίως, καὶ ἕτεροι πολλοί· καὶ οἱ μὲν εἰς αἰχμαλω-
σίαν ἀπενεχθέντες οὐ παρεδίδασάν τι, ἄλλοι δὲ οἰκοί
μένοντες, καὶ πάντων ἀπολαύοντες τῶν ἐπὶ τῆς πα-
τρίδος, προσέκρουσαν καὶ κατεδικάσθησαν.

Κεφ. ιβ'. Εἰ δὲ ζητοῖς τίνος ἕνεκεν ταῦτα συνεχω-
ρήθη, καὶ μὴ τοῖς ἀρρήτοις τῶν οἰκονομῶν αὐτοῦ λό-
γοις παραχωροῖς, ἀλλὰ ἐμελέτησας εἰ πάντα περιερ-
γάζεσθαι, ὁδῶν προβαίνων, καὶ ἄλλα πολλὰ διαπορήσεις,
οἶον, τίνος ἕνεκεν ἀφείθησαν αἱ αἰρέσεις, τίνος ἕνεκεν
ὁ διάβολος, τίνος ἕνεκεν οἱ δαίμονες, τίνος ἕνεκεν οἱ
πονηροὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ πολλοὺς ὑποσκελίζοντες·
καὶ τὸ δὴ κεφάλαιον ἀπάντων τούτων, τίνος ἕνεκεν
ὁ Ἀντίχριστος παραγίνεται, ὁ τῶσαυτὴν ἔχων δύναμιν
πρὸς ἀπάτην, ὡς τὴν Χριστὸν εἰπεῖν, ὅτι τοιαῦτα
ποιήσει, ὥστε πλανῆσαι, εἰ δυνατόν, καὶ τοὺς ἐκλε-
κτούς. Ἄλλ' οὐ δεῖ ταῦτα ζητεῖν, ἀλλὰ πάντα παρα-
χωρεῖν τῷ ἀκαταλήπτῳ τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας. Ὁ μὲν
γὰρ γενναίως ἤδη πεπηγώς^β, κἂν μυρία τὰ κύματα,
κἂν μυριοὶ οἱ χειμῶνες ἐπιώσιν, οὐ μόνον οὐδὲν πα-
ραβλάπτεται, ἀλλὰ καὶ ἰσχυρότερος γίνεται· ὁ δὲ
ἀσθενὴς καὶ διαρρέων καὶ ὀλιγῶρος, καὶ μηδενὸς ἐν-
οχλοῦντος καταπίπτει πολλὰκις. Εἰ δὲ καὶ λόγον τενὰ
ἐπιζητεῖς μαθεῖν, ἄκουε τὸν ἡμῖν γνωρίμον. Εἰσὶ μὲν
γὰρ καὶ ἕτεροι πολλοὶ τῷ διαφόρῳ καὶ ποικίλῳ τὰ
καθ' ἡμᾶς πάντα οἰκονομοῦντι δῆλοι· ἐν δὲ ἡμεῖς
ἴσμεν, οὗτός ἐστι τέως. Φαμὲν ὅτι τὰ σκάνδαλα ταῦτα
ἀφείθη ὑπὲρ τοῦ μὴ ἐλαττωθῆναι τῶν γενναίων τὰ
βραβεῖα· ὁ καὶ τῷ Ἰωβ διαλεγόμενος ὁ Θεὸς ἐδήλωσε,

^β Αἱ γενναῖος καὶ πεπηγώς.

λέγων· Ἄλλως με εἰσι σοι κεχρηματικῆναι, [495] ἢ *ἴνα ἀναμάρτης δίκαιος*; Καὶ ὁ Παῦλος δὲ φησι· *Δεῖ δὲ καὶ αἰρέσεις εἶναι, ἴνα οἱ δόκιμοι ζυγερῶν γένηνται ἐν ὑμῖν*. Σὺ δὲ ὅταν ἀκούης τὸ· *Δεῖ δὲ αἰρέσεις εἶναι*, μὴ νομίση· ὅτι κελεύων ἢ νομοθετῶν ταῦτά φησιν· ἀπαγε· ἀλλὰ τὸ μέλλον προαναφωνῶν, καὶ τὸ ἐκ τούτου κέρδος τοῖς νήφουσι προμηνύων. Τότε γὰρ ὑμῶν τῶν ἀνεξαπατήτων, φησὶ, σαφέστερον φανεῖται ἡ ἀρετὴ. Πρὸς τούτοις, καὶ δι' ἑτέραν αἰτίαν οἱ πονηροὶ ἀφείθησαν, ὥστε μὴ προαναρπασθέντας ἀποκλεισθῆναι τῆς ὠφελείας τῆς ἐκ τῆς μεταβολῆς αὐτοῖς γενομένης. Οὕτως καὶ Παῦλος ἐσώθη, οὕτως ὁ ληστής, οὕτως ἡ πόρνη. οὕτως ὁ τελώνης, οὕτως ἕτεροι πολλοί. Εἰ δὲ πρὶν ἢ μεταβαλέσθαι ἀνηρπάγησαν ἐντεῦθεν, οὐδεὶς ἂν αὐτῶν ἐσώθη. Περὶ δὲ τοῦ Ἀντιχρίστου καὶ ἑτέραν φησὶν αἰτίαν ὁ Παῦλος. Ποῖαν δὴ ταύτην; Τὸ πᾶσαν καὶ ἐντεῦθεν ἀποκλεισθῆναι τῶν Ἰουδαίων τὴν ἀπολογία. Ποῖαν γὰρ ἂν σφοδρῶς συγγνώμων, τὸν Χριστὸν μὴ δεξάμενοι, οἱ μέλλοντες ἐκεῖνῳ πιστεύειν; Διὸ φησιν, *Ἴνα κριθῶσι πάντες οἱ μὴ πιστεύοντες τῇ ἀληθείᾳ*, τοῦτ' ἐστὶ, τῷ Χριστῷ, ἀλλ' *ἐυδοκῆσαντες τῇ ἀδικίᾳ*, τοῦτ' ἐστὶ, τῷ Ἀντιχρίστῳ. Ἐπειδὴ γὰρ ἔλεγον, διὰ τοῦτο αὐτῷ μὴ πιστεύειν, ἐπειδὴ Θεὸν ἑαυτὸν ἔλεγε· *Διὰ γὰρ τοῦτο σε, φασὶ, λιθάζομεν, ὅτι σὺ ἀνθρώπος ὢν ποιεῖς σεαυτὸν Θεόν*· καίτοι γε τὰ πλεῖστα ἀκούοντας ἀνατιθέντα αὐτὸν τῷ Πατρὶ, καὶ λέγοντα μετὰ τῆς ἐκείνου γνώμης ἀφιχθαι, καὶ διὰ πολλῶν τούτο ἀποδεικνύοντα· τί ἔροῦτιν, ὅταν τὸν Ἀντιχριστὸν τὸν λέγοντα ἑαυτὸν εἶναι Θεόν, καὶ μηδὲ μεμνημένον τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ καὶ τούναντιον ποιῶντα δέξωνται; Τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς· αὐτοῖς ἐνειδίξων, προῦλεγεν οὕτως λέγων· *Ἐγὼ ἦλθον ἐν τῷ ὄνόματι τοῦ Πατρὸς μου, καὶ οὐ λαμβάνετε με· ἔαν ἄλλος ἔλθῃ ἐν τῷ ὄνόματι τῷ ἰδίῳ, ἐκείνον λήψετε*· διὰ ταῦτα ἀφείθη τὰ σκάνδαλα. Εἰ δὲ τοὺς σκανδαλιζομένους λέγεις, ἐγὼ σοὶ τοὺς μειζόνως ἐντεῦθεν διαλάψαντας δείξω· καὶ πάλιν σοὶ τὸ αὐτὸ ἐρῶ, ὅτι οὐκ ἔδει διὰ τὴν ἑτέρων ἀπροσεξίαν καὶ βρυθμίαν τοὺς δυναμένους νήφειν καὶ ἐγρηγορεῖναι, καὶ μυσρίας ἐκ τούτων ἀναδῆσασθαι σταφάνους· ἐλαττοῦσθαι ἐν τῇ τῶν ἀμοιῶν ἀντιδόσει. Οὗτοι μὲν γὰρ ἐπηρεάζεσθαι ἔμελλον, εἰ μὴ τῶν ἀγῶνων τούτων ἔλαβον ὑποθέσεις· οἱ δὲ ἐντεῦθεν βλαβέντες, ἑτέρῳ μὲν οὐδενί, ἑαυτοῖς δὲ εἰεν δίκαιοι λογίζεσθαι· τὰ πτώματα αὐτῶν, καὶ κατηγοροῖεν ἂν αὐτῶν οἱ μὴ μόνον μὴ σκανδαλισθέντες, ἀλλὰ καὶ φαιδρότεροι καὶ ισχυρότεροι ταύτῃ γινόμενοι.

Κεφ. ιγ'. Ποῖων γὰρ ἱερῶν ἀπήλαυσεν ὁ Ἀδραάμ, εἰπέ μοι; ποῖων διδασκάλων; ποίας κατηχήσεως; ποίας παραινέσεως; ποίας συμβουλῆς; ὅπουγε οὐδὲ γράμματα τότε ἦν, οὐ νόμος, οὐ προφήται, οὐκ ἄλλοτῶν τοιοῦτων οὐδέν· ἀλλὰ ἄπλος ἐπλεεὶ ὀάλατταν, καὶ ὁδὸν ὠδεύων ἀτριβῆ, καὶ ταῦτα καὶ οἰκίας καὶ πατρὸς ἀσεβοῦς γεγεννημένος. Ἄλλ' οὐδὲν αὐτὸν ταῦτα παρέβλαψεν, ἀλλὰ τοσοῦτον ἔλαμψεν ἀρετῆ, ὡς ἔμετὰ μακρὸν χρόνον, μετὰ προφῆτας, μετὰ νόμον, [496] καὶ τοσαύτην παιδαγωγίαν, ἣν διὰ σημείων καὶ θαυμάτων γεγεννημένην ἐμύλλεν ὁ Χριστὸς τοῖς ἀνθρώποις παι-

δεύειν, ταῦτα προλαβόντα· δι' ἔργων ἐπιδείξασθαι, ἀγάπην γνησίαν καὶ θερμὴν, χρημάτων ὑπεροψίαν, τὴν περὶ τοὺς οἰκείους τοῦ σπέρματος κηδεμονίαν· καὶ τὸν τύφον δὲ ἅπαντα ἐπάτησε, καὶ τὸν ὑγρὸν καὶ διαλελυμένον διεκρούσατο βίον, τῶν νῦν τὰς κορυφὰς τῶν ὁρῶν κατελιγφῶτων μοναχῶν ἀκριβέστερον ζῶν. Οὕτε γὰρ οἰκία ἦν αὐτῷ, ἀλλ' ἡ σικιὰ τῶν φύλλων δροφός ἦν τῷ δικαίῳ καὶ στέγῃ· οὐδὲ, ἐπειδὴ ξένος ἦν, βρυθμότερος περὶ τὴν φιλοξενίαν ἐγένετο, ἀλλ' ὁ ξένος ἐν ξένη ἔργον τοῦτο ἐποίει, τὸ διηνεκῶς ἐν μεσημβρίᾳ μέση ταῦς παριόντας ὑποδέχεσθαι καὶ θεραπεύειν. Καὶ δι' ἑαυτοῦ τὸ ἔργον ἅπαν ἦν, καὶ τὴν γυναῖκα κοινωνῶν ἐποίει τῆς καλῆς ταύτης πραγματείας. Τί δὲ ὑπὲρ τοῦ ἀδελφίδου, καὶ ταῦτα οὐ καθηκόντως αὐτῷ χρησαμένου, ἀλλὰ τοῖς πρωτεῖσι ἐπιπηθῆσαντος, οὐκ ἐποίησε, καὶ ταῦτα μετὰ τὴν αἴρεσιν τῆς ἐκλογῆς; Οὐχὶ τὸ αἶμα ἐξέχεεν; οὐχὶ τοὺς οἰκέτας ἅπαντας ὤπλισεν; οὐκ εἰς φανερόν κίνδυνον ἑαυτὸν ἐνέβαλεν; Ὅτε δὲ ἐκελεύσθη τὴν μὲν οἰκίαν ἀφείναι, εἰς δὲ τὴν ἄλλοτριαν ἀπελθεῖν, οὐκ εὐθέως ὑπέγκουσε, καὶ πατρίδα καὶ φίλους καὶ συγγενεῖ; καὶ πάντας ἀφείκε, καὶ τῷ προστάγματι πεισθεὶς τοῦ κελεύσαντος, τὰ μὲν δῆλα καταλιμπάνων, τοῖς δὲ ἀδήλοις πολλῶ σαφέστερον ἢ τοῖς δήλοις προσέχων, διὰ τὴν ὑπόσχεσιν τοῦ Θεοῦ, ὅπερ ἦν πίστεως ἐπιτεταμένης; Μετὰ δὲ ταῦτα πάντα οὐ, λιμοῦ καταλαβόντος, πάλιν μετανάστης ἐγένετο, καὶ οὐκ ἐθορυβεῖτο, οὐδὲ ἐταράττετο, ἀλλὰ τὴν αὐτὴν ὑπακοὴν καὶ φιλοσοφίαν καὶ ὑπομονὴν ἐπεδείκνυτο, καὶ καίτοι εἰς Αἴγυπτον, καὶ ὑπακούσα; τῷ Θεῷ τοιαῦτα κελεύοντι ἀφηρέθη τὴν γυναῖκα, καὶ καθυβριζομένην ἑώρα, τὸ γε ἦγον εἰς τὸν Αἴγυπτιον, καὶ θανάτῳ χαλεπώτερον ὑπέμενεν ἐν τοῖς καιριωτάτοις πληττόμενος; Τί γὰρ βαρύτερον ἦν, εἰπέ μοι, τοῦ γυναῖκα νόμῳ γάμου συναφθεῖσαν αὐτῷ, μετὰ τοσαῦτα κατορθώματα ἔρῃν ὑπὸ βαρβαρικῆς ἀκολασίας ἀρπαζομένην, εἰσαγομένην ἐνδον εἰς τὰς βασιλικὰς αὐλὰς, καθυβριζομένην; Εἰ γὰρ καὶ μὴ τὸ ἔργον ἐξῆλθεν, ἀλλ' αὐτὸς τοῦτο προσεδόκησε, καὶ πάντα ἔφερε γενναίως, καὶ οὐτε αἰ συμφοραὶ αὐτὸν ὑπεσκέλισαν, οὐτε αἰ εὐημερίαι ἐφύσησαν· ἀλλ' ἐν τῇ τῶν καιρῶν διαφορᾷ ἴσῃν τὴν ἑαυτοῦ γνώμην διεφύλαττε. Τί δὲ, ὅτε αὐτῷ τὸν υἱὸν ἐπηγγείλατο, οὐχὶ μυρία τὰ κωλύματα ἦν, τὰ ἀπὸ τῶν λογισμῶν; καὶ πάντα ἐκείνα κατευνάσας, καὶ τὸν ἐκεῖνων θόρυβον ἀνελὼν, ἀπὸ τῆς πίστεως διελάμψεν; Ὅτε δὲ αὐτὸν καθισέρωσαι ἐκελεύσθη, οὐχὶ μετὰ πολλοῦ τοῦ τάχους, ὡσανεὶ μέλλων εἰς παστάδας ἄγειν καὶ νομφαγωγεῖν, οὕτως αὐτὸν ἀνήγαγε; καὶ αὐτῆς τῆς φύσεως σχεδὸν ἐξελεθῶν, καὶ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀπαλλαγείς, καὶ θυσίαν ἀνέφερε καινὴν τινα καὶ παράδοξον, καὶ μόνος τὸν ἄθλον ἦθλησε τοῦτον, οὐ γυναικί, οὐκ οἰκέτῃ, οὐκ [497] ἄλλῳ τινὶ τῶν μετ' αὐτοῦ κοινωνάμενος; Ἥδει γὰρ, ἦδει σαφῶς τοῦ σκοπέλου τὸ ὑψηλόν, τοῦ ἐπιτάγματος τὸν ὄγκον, ταῦ

* Alii προλαβόν.

Putas autem me aliter tibi respondisse, quam ut appareas justus (Job 40. 3)? Et vero Paulus ait, *Oportet autem et hæreses esse, ut qui probati sunt, manifesti fiant in vobis (1. Cor. 11. 19).* At tu eam audis, *Oportet autem et hæreses esse, noli existimare hæc illum imperando, vel legem ferendo pronuntiare, absit; verum ea quæ futura erant prænuntiando, et quod incrum vigilantibus inde obvenerunt erat prædicendo.* Tunc enim, o vos qui decipi non potestis, vestra virtus illustrior apparebit. Ad hæc aliam etiam ob causam improbos esse Deus sivit, ne forte sublato e medio, ea, quæ illis ex conversione sua obvenera erat, utilitate fraudarentur. Ita et Paulus salvus factus est, ita latro, ita meretrix, ita publicanus, ita cæteri multi. Quod si prius quam immutarentur, e medio sublato essent, nullus ex illis salvus esset factus. Porro de antichristo alteram etiam causam profert Paulus. Quam tandem? Ut omni hoc pacto excusatione Judæi excludantur. Qua enim tandem venia digni videri poterunt, cum Christum non receperint qui illi credere debuerunt? Propterea dicit: *Ut judicentur omnes, qui non crediderunt veritati, hoc est Christo, sed consenserunt iniquitati (2. Thes. 2. 11),* hoc est antichristo. Nam quoniam dicebant, idcirco se illi non credere, quod Deum se diceret; *Propterea namque te lapidamus, inquit, quia tu homo cum sis, facis teipsum Deum (Joan. 10. 33):* tametsi plurima illum audirent attribuentem Patri, ac dicentem se ex ipsius sententia venisse, idque multis argumentis demonstrantem: quid dicent cum antichristum seipsum dicentem Deum, neque Patris mentionem facientem, sed contrarium facientem recipient? Hoc etiam Christus exprobrans illis prædicebat his verbis: *Ego veni in nomine Patris mei, et non accipitis me; si alius venerit in nomine suo, illum accipietis (Joan. 5. 43):* propterea permissa sunt scandala. Quod si eos qui scandalizantur commemorares, ego tibi eos, qui illustriores inde facti sunt, objiciam; ac tibi rursus dicam æquum non fuisse, ut propter aliorum inconsiderantiam ac desidiâ illi qui poterant et attenti esse et vigiles, atque innumeras ex his palmas reportare, deteriori essent conditione, cum laborum præmia rependerent. Quippe isti quidem injuria fuissent affecti, si certaminum istorum occasionem amisissent; illi vero, si quid inde damni fecissent, nulli alteri, sed sibiipsis prolapsiones suas imputare debuissent, ejusque criminis ab illis convicti essent, qui non modo scandalizati non fuissent, sed etiam illustriores inde ac robustiores evasisissent.

CAP. XIII. Nihil eos lædere qui vigiles sunt et attenti, neque supplantare. Abraham filium immolare jussus.—Quos enim, quæso, sacerdotes habuit Abraham? quos doctores? quam institutionem? quam admonitionem? quod consilium? quandoquidem neque tum erant literæ, non lex, non prophetæ, non aliud quidquam ejusmodi: sed nondum navigatum mare navigabat, et per viam minime tritam incedebat, idque cum et domo: et patre impio natus esset. Sed ne hæc qui-

dem illum læserunt, quin potius adeo virtute suis præluxit, ut quæ post multum temporis, post prophetas, post legem, et tantam instructionem, qua per signa Christus et miracula debuit homines erudire, horum longe ante specimen ediderit, caritatis sinceræ ac fervidæ, pecuniæ contemptus, curæ eorum qui sanguinis sunt cognatione conjuncti: et fastum omnem conculcarit, mollem ac delicatam vitam rejecerit, sanctiorem quam illi, qui nunc montium vertices occuparunt monachi, et austeriorem vivendi rationem expresserit. Nam neque domus illi erat, sed liqueare tectumque justo foliorum umbra suppeditabat, neque, quanvis peregrinus esset, idcirco negligentior ad excipiendos tecto peregrinos erat, sed peregre cum esset, totus in id incumbere operis, ut assidue medio meridie prætereuntes exciperet ac rediret. Ipse vero rem per se omnem gerebat, et uxorem in consortium præclaræ illius occupationis adsciscibat. Quid vero pro fratris filio non fecit, cum alioqui non, ut oportuit, ab eo tractatus esset, sed potiores ille partes sibi vindicasset, idque post optionem datam electionis? Nonne sanguinem profudit? nonne vernaculos omnes suos armavit? nonne in apertum se discrimen objecit? At quo tempore jussus est domum deserere, atque in aliam regionem proficisci, nonne statim paruit, et patria, amici, propinquis, et omnibus derelictis, mandato jubentis obediens, quæ certa erant deseruit, et incertis multo promptius quam certis adhæsit: adeo promissis Dei confidebat, quod perfectissimæ fidei fuit? Post hæc autem omnia nonne cum fames sæviret, iturum extorris est factus, neque consternabatur, aut perturbabatur, sed eandem obedientiam, modestiam ac patientiam præ se ferebat, atque in Ægyptum descendebat, sic ut cum Deo parvisset hæc imperanti, sua sit uxore privatus, eam injuria affectam viderit, quantum quidem in Ægyptio situm fuit, et ærbiorem morte plagam letalem acceperit? Quid enim, quæso, fuit acerbius, quam mulierem sibi matrimonii lege copulatam post tot recte facta cernere a barbarica abreptam lascivia, in regia introductam palatia, contumelia affectam cernere? Quanvis enim in opus non exierit contumelia, ipse tamen illud expectavit, et omnia patienter ferebat: sic ut neque calamitates eum subverterint, neque prosperi successus extulerint, sed in temporum differentia æqualem animi sensum conservavit. Quid vero, cum illi filium promisit, nonne se mille impedimenta objecerunt, quæ cogitanti ratio suggererat? quæ omnia cum illo sedasset, omnemque illorum tumultum repressisset, fide maxime illustris fuit? Quando autem immolare illum jussus est, nonne summa cum festinatione, quasi nuptialem ad thalamum deducturus illum esset, ita illum duxit? atque ipsam propinodum naturam exuens, et homo esse desinens, novum quoddam et inusitatum obtulit sacrificium, solusque certamen hoc conservavit, non cum uxore, non cum servo, non cum alio quovis communicavit? Noverat enim, probe noverat, quanta scopuli illius esset sublimitas, quanta

moles illius mandati; quanta illius certaminis magnitudo: quam ob causam solus hunc cursum suscepit, et incurrit, et certavit, et coronam adeptus est, et victor est renuntiatus. Quis eum sacerdos ista docuit? quis doctor? quis propheta? Nullus plane: sed quoniam proba mente præditus fuit, illi ad omnia sufficit. Quid vero Noe? Quem habuit sacerdotem? quem doctorem? quem instructorem? quandoquidem solus; cum totus orbis terrarum secleribus infectus esset, contraria via incessit¹, et virtutem conservavit, eaque cæteris sic præluxit, ut in communi orbis terrarum naufragio cum ipse salvus et incolumis evaderet, tum cæteros præ nimia suæ virtutis præstantia ex imminentibus periculis eriperet? Unde justus evasit? unde perfectus? cujus sacerdotis et ipse, vel ejus doctoris industria est usus? Nemo est qui possit hoc dicere. Hujus porro filius, tametsi domesticum doctorem habebat assiduum, patris virtutem, ejusque monitis imbuatur, sive per verba, sive per opera, et eventum rerum cerneret, cum etiam ex calamitate, atque ex incolumitate non levis admonitio suppetebat, improbus in parentem evasit, et genitoris sui nuditatem irrisit ac divulgavit (Gen. 9. 22). Vides ubique proba monte opus esse? Quid vero Job, dic, quæso? quos prophetas audiverat? qua doctrina fuerat imbutus? Nulla. At hic tamen quoque, licet nihil ejusmodi suppetere, omni virtutis genere se præditum exquisitissime ostendit. Et enim facultates suas habuit cum pauperibus communes, neque facultates solum, sed ipsum etiam corpus. Nam et viatores domo exiebat, et illorum potius quam domini erat domus; corporis autem viribus eos, qui patiebantur injuriam, ulciscatur, at lingua prudentia, sapientiaque silentium obtrektoribus imponebat, evangelicam denique vitæ conversationem in omnibus suis actionibus elucem exhibebat. Sic autem rem expendo. *Beati pauperes spiritu* (Matth. 5. 3), ait Christus. Hoc ipso opere confectum dedit. *Si enim desepi*, inquit, *judicium famuli, aut ancillæ, cum ipsi litigarent mecum. Quid enim faciam, si visitationem mei faciat Dominus? Nonne, sicut ego factus sum in utero, et illi facti sunt? Facti autem sumus in eodem ventre* (Job 31. 13-15). *Beati mites, quoniam ipsi hereditabunt terram* (Matth. 5. 4). Quid vero mitius illo fuit, de quo dicebant famuli: *Quis det nobis, ut carnibus ejus satiemur* (Job 31. 31). Adeo vehementes illius amatores erant. *Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur* (Matth. 5. 5). Sed ne hujus quidem expertus virtutis fuit. Audi sane quid dicat: *Quod si cum sponte peccassem, expavi turbam populi, ut non enarrarem iniquitatem meam* (Job 31. 33. 34). Porro qui sic affectus erat, hand dubium quin illam supra modum lugeret. *Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam* (Matth. 5. 6). Vide hoc etiam ab illo mirifice completum. *Confregi*, inquit, *molas iniquorum, et de medio dentium eorum rapinam eripui* (Job 29. 17). *Justitiam vero indutus sum, et vestitus sum iudicio sicut diploide* (Ib. v. 14). *Beati misericordes, quoniam ipsi*

¹ *Alli, in via recta ambulavit.*

miseriçordiam consequentur (Matth. 5. 7). At iste non in pecuniis tantum misericors erat, aut dum nudos indueret, et esurientes aleret, viduitati subveiret, orphanos tueretur, naturæ obliææ vitiis moderetur, sed et ipso animi compatiens affectu. *Ego enim, inquit, super omni impotens flevi, et genua, videns virum in necessitatibus* (Job 30. 25). Tamquam enim communis omnium pater esset, ita singulorum calamitates alias sarciebat, alias lugebat, et verbis, et factis, et compatiens affectu, et lacrymis, et molis omnibus calamitatibus pressos erigebat, ut ad eum omnes tamquam ad communem portum confugerent. *Beati qui mundi sunt corde, quoniam ipsi Deum videbunt* (Matth. 5. 8). Et hoc ille non mediocri cum laude præstabat. Audi enim Deum hoc de illo testantem: *Non est homo similis ei in terra, homo sine crimine, justus, verax, colens Deum, abstinens ab omni mala re* (Job 1. 8). *Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam, quoniam ipsorum est regnum celorum* (Matth. 5. 10). Et inde multam certaminum ac præmiorum copiam colligebat. Non enim ab hominibus vexabatur, sed ipse malorum primus auctor dæmon in eum ferebatur, et omnibus suis admotis machinis impetum in eum faciebat, domo et patria pellebat, et ad finem amandabat, pecuniis omnibus spoliabat, possessionibus, liberis, ipsa corporis sanitate, ac fame gravissima cruciabat; et vero cum illo quidam ex amicis non mediocriter ei insultabant, et ejus animæ ulcera lancinabant. *Beati eritis, cum maledixerint vobis homines, et persecuti vos fuerint, et dixerint omne malum adversum vos mentientes, propter me. Gaudete, et exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cælis* (Matth. 5. 11. 12). Sed et hanc beatitudinem abundanter obtinuit. Nam et qui aderant illi tunc, criminationibus eum oppetebant, cum levioribus cum pænis plecti dicerent, quam pro delictis suis promeruerat, cum longas in eum accusationes texerent, ac sermones mendacis et calumniis redundantes. Atamen hos etiam ille, cum periculum eis immineret, ab inferenda a Deo plaga vindicavit, nec ullam eorum, quæ in ipsum dixerant, apud se memoriam conservavit. Et in hoc quoque præceptum rursus illud adimplebat, *Diligite inimicos vestros, orate pro persecutibus vos* (Matth. 5. 44). Siquidem et dilexit, et pro illis oravit, et iram Dei sedavit, et peccata eorum delevit: tametsi non prophetas, non evangelistas, non sacerdotes, non doctorem, non alium quempiam ad virtutem amplectendam audierat consilium dantem. Vides quanta sit laus animæ generosæ, quamque sibi ipsi ad sectandam virtutem sufficiat, licet nullius cura et industria excolatur? Atqui majores habuerat non modo minime bonos, sed et multis vitiis infectos. Sane quidem de principe generis ejus ita loquitur Paulus: *Ne quis fornicator aut profanus, ut Esau, qui propter unam escam vendidit primitiam* (Hebr. 12. 16).

CAP. XIV. *Apostolorum etiam temporibus multa fuisse scandala, multosque depravatos, ac doctorum persecutiones ac cædes frequentes.*—Quid vero temporibus

ἀνώμων τὸ μέγεθος· διὸ μόνος αὐτὸς τὸν ὄρμον ἀνεδέξατο τοῦτον, καὶ ἔτραψε, καὶ ἠγωνίζετο, καὶ ἐσταφάνωτο, καὶ ἀνεκηρύττετο. Ποῖος ταῦτα αὐτὸν κερυθῆς εἰδίδαξ; ποῖος δὲ διδάσκαλος; ποῖος προφήτης; Οὐδὲ εἰς· ἀλλ' ἐπειδὴ εὐγνώμιον εἶχε ψυχὴν, ἤρκεσαν αὐτῷ πρὸς ἅπαντα. Τί δὲ ὁ Νῦν; Ποῖον ἔσχεν ἱερέα; ποῖον διδάσκαλον; ποῖον καθηγητήν; ὅτε μόνος, τῆς οἰκουμένης ἀπάσης διασφαιρείσης ἐν πονηρίᾳ, τὴν ἐκωνοσίαν ἤλθεν ὄδον α, καὶ τὴν ἀρετὴν διετήρησε, καὶ οὕτως διελάμψεν, ὡς ἐν τῷ ναυαγίῳ τῆς οἰκουμένης πύτον γε διασωθῆναι, καὶ ἐτέρους διὰ τὴν περιουσίαν τῆς οικείας ἀρετῆς τῶν ἐπηρητημένων ἐξαρπάσαι κινδύων; Πῶθεν δίκαιος ἐγένετο; πῶθεν τέλειος; ποῖον ἱερέα καὶ οὕτως ἢ διδάσκαλον ἐσχηκίως; Οὐδεὶς ἂν εἴπειν ἔχοι. Ὁ δὲ υἱὸς ὁ τούτου, καίτοι ἐκθὸν ἔχων τὸν διδάσκαλον διηνεκῶς, τοῦ πατρὸς τὴν ἀρετὴν, καὶ νοθεύει ἀπολαύων, καὶ τῆς διὰ βημάτων, καὶ τῆς διὰ τῶν ἔργων, καὶ τὴν ἀπὸ τῶν πραγμάτων ἐκβασιν ὄρων, καὶ τὴν ἀπὸ τῆς συμφορᾶς, καὶ τὴν ἀπὸ τῆς σωτηρίας παραίνεσιν, πονηρῶς περὶ τὸν φόντα ἐγένετο, καὶ ἐκωμῶδες τοῦ γεγενηκότος τὴν γύμνωσιν, καὶ ἐξεπόμευσεν. Ὁρᾷς ὅτι πανταχοῦ ψυχῆς χρεία εὐγνώμιος; Τί δὲ ὁ Ἰωβ, εἶπέ μοι; ποῖων προφητῶν ἤκουσας; ποῖας διδασκαλίας ἀπήλαυσεν; Οὐδεμιᾶς. Ἄλλ' ὁμως καὶ οὗτος οὐδενὸς τούτων τετυχηκίως, καὶ πᾶν ἀρετῆς εἶδος μετὰ πολλῆς ἐπεδείξατο τῆς ἀκριβείας. Καὶ γὰρ κοινὰ τὰ ὄντα τοῖς δεομένοις ἐκέρχεται, καὶ οὐχὶ τὰ ὄντα μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ σῶμα. Τῇ μὲν γὰρ οἰκίᾳ τοὺς ἐδίτας ὑπεδέχετο, καὶ ἐκείνων μᾶλλον ἢ ἡ οἰκία, ἢ τοῦ κεκτημένου· τῇ δὲ τοῦ σώματος ἰσχυρῶς τοῖς ἀδικουμένοις ἤμυνε, τῇ δὲ τῆς γλυότης συνίσει καὶ σοφίᾳ τοὺς ἐπηρεάζοντας ἐπεστόμιζε, καὶ τὴν εὐαγγελικὴν πολιτείαν διὰ πάντων διαλάμπουσαν ἐπεδείκνυται. Ἠκόπει δὲ· *Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι*, φησὶν ὁ Χριστός. Τοῦτο αὐτὸς διὰ τῶν ἔργων κατώρθωσεν. *Εἰ γὰρ ἐβούλησα, φησὶ, κρίμα θεράποντος ἢ θεραπολήτης, κρινομένων μου ἐνώπιον ἀρχῆς κς. Τί γὰρ ποιήσω, ἐάν ἐπίσκοψόν ἦν ποιήσῃ ὁ Κύριος; Πῶτερον οὐχ ὡς ἐγὼ ἐγενόμην ἐν γαστρὶ, καὶ ἐκεῖνοι ἐγένοντο;* Ἐγενόμην δὲ ἐν τῇ αὐτῇ κοιλίᾳ. *Μακάριοι οἱ πραεῖς, οἱ αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν.* Καὶ τί πραότερον ἐκεῖνον γέγονε, περὶ οὗ καὶ οἱ οἰκείται ἔλεγον· *Τίς ἂν δόξῃ ἡμῖν τῶν σαρκῶν αὐτοῦ ἐμπλησθῆναι;* Οὕτως ἦσαν αὐτοῦ σφοδροὶ ἔρασταί. *Μακάριοι οἱ πενθοῦντες, οἱ αὐτοὶ παρακληθήσονται.* Ἄλλ' οὐδὲ ταύτης ἄμοιρος ἦν τῆς ἀρετῆς. Ἄκουσον γοῦν τί φησιν· *Εἰ δὲ καὶ μάρτυρ ἐκουσίως^β, διετράπην πολιοχλίαν λαοῦ, τοῦ μὴ ἐξαγορεύου τὴν ἀνομίαν μου.* Ὁ δὲ οὕτω διακείμενος, εὐθὺς ἔλεγε αὐτὴν ἐπέμβει μετὰ πολλῆς τῆς ὑπερβολῆς. *Μακάριοι οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην.* Ὅρα καὶ τοῦτο μεθ' ὑπερβολῆς αὐτῷ κατωρθωμένον. *Συνέτριψα, φησὶ, μύλας ἀδίκων, καὶ ἐκ μέσου ὁδόντων [498] αὐτῶν ἄρπαγμα ἐξέσπασα, δικαιοσύνην δὲ ἐνδεδύκειν, ἡμφιασάμην δὲ κρίμα Ἰσα διπλοῖδι. Μακάριοι οἱ ἐλεήμονες, οἱ αὐτοὶ ἐλεηθήσονται.*

^α Αἱ τὴν ὁρὴν ὠδουσι ὄδον.

^β Αἱ ἀκουσίως.

Οὗτος δὲ οὐκ ἐν χρήμασι μόνον ἐλεήμων ἦν, οὐδὲ ἐν τῷ ἐνδύειν τοὺς γυμνοὺς, καὶ τρέφειν τοὺς πεινῶντας, καὶ χηρεῖαν διορθοῦν, καὶ ὀρφανὴν περιστέλλειν, καὶ πηρώματα φύσεως παραμυθεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ συμπαθείᾳ τῆς ψυχῆς. Ἐγὼ γὰρ, φησὶν, *ἐπὶ παντὶ ἀδυνατῶ ἐκλαυσα, καὶ ἐστέρησα ἰδὼν ἄνδρα ἐν ἀνάγκαις.* Καθάπερ γὰρ κοινὸς ὢν ἀπάντων πατήρ, οὕτω τὰς ἐκάστου συμφορὰς, τὰς μὲν διώρθου, τὰς δὲ ἐθρῆνει, καὶ διὰ βημάτων, καὶ διὰ πραγμάτων, καὶ διὰ συμπαθείας, καὶ δακρύων, καὶ διὰ παντὸς τρόπου τοὺς ἐν συμφοραῖς ἀνέχων, καὶ κοινὸς τις ἀπάντων λιμὴν γινόμενος. *Μακάριοι οἱ καθαρὸι τῇ καρδίᾳ, οἱ αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται.* Καὶ τοῦτο οὐχ ὡς ἔτυχεν αὐτῷ κατώρθωτο. Ἄκουσον γοῦν τοῦ Θεοῦ μαρτυροῦντος αὐτῷ· *Οὐκ ἔστιν ἄνθρωπος ὁμοῖος αὐτοῦ τῶν ἐπὶ τῆς γῆς, ἄνθρωπος ἀμειπτος, δίκαιος, ἀληθινός, θεοσεβής, ἀπεχόμενος ἀπὸ παντὸς ποτηροῦ πράγματος. Μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι ἕνεκεν δικαιοσύνης, οἱ αὐτῶν ἔστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.* Καὶ ἐντεῦθεν πολλῆν τῶν ἀγώνων καὶ τῶν βραδείων τὴν δαψίλειαν ἐκοιήσατο. Οὐ γὰρ δι' ἀνθρώπων ἠλαύνετο, ἀλλ' αὐτὸς ὁ ἀρχέκακος δαίμων ἐπιθέμενος, καὶ πάντα αὐτοῦ τὰ μηχανήματα κινήσας, οὕτως ἦλθεν ἐπ' αὐτόν, ἀπελάσας αὐτόν καὶ οἰκίας καὶ πατρίδος, καὶ εἰς τὴν κοπρίαν ἐξαγαγὼν, χρημάτων ἐκβαλὼν πάντων, κτημάτων, παιδῶν, αὐτῆς τοῦ σώματος τῆς ὑγείας, καὶ λιμῶ παραδοὺς χαλεπωτάτῳ· μετὰ δὲ ἐκείνου καὶ τῶν φίλων τινές, οὐχ ὡς ἔτυχεν, ἤλλοντο καὶ ἀνέβαινον αὐτοῦ τῆς ψυχῆς τὰ ἔλη. *Μακάριοι ἔστε, οἱ αὐτοὶ ὀνειδίωσιν ὑμᾶς καὶ διώξωσι, καὶ εἰλωσι πᾶν ποτηρὸν ῥήμα καθ' ὑμῶν ψευδόμενοι, ἕνεκεν ἐμοῦ. Χαίrete καὶ ἀγαλλιᾶσθε, οἱ οἰκιστῆς ὑμῶν πολλοὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς.* Ἄλλὰ καὶ τοῦτον μετὰ πολλῆς τῆς ἀφρονίας ἐκαρπίωσεν τότε μακαρισμόν. Καὶ γὰρ καὶ οἱ παρόντες αὐτῷ τότε διέβαλλον αὐτόν, ἐλάττονα ὢν ἐπισημῆλας λέγοντες αὐτόν τετιμωρῆσθαι, μακρὰς κατηγορίας ἀποτεινόντες κατ' αὐτοῦ, καὶ λόγους ψευδεῖς καὶ συκοφαντίας γέμοντας. Ἄλλ' ὁμως καὶ τοὺς αὐτοὺς μέλλοντας κινδυνεύειν ἐξήρπασε τῆς θεηλάτου πληγῆς, ὑπὲρ οὐδενὸς τῶν εἰρημένων μνησικακῆσας αὐτοῖς. Καὶ ἐναυθα πάλιν ἐκεῖνο ἐπλήρου τὸ παράγγελμα, τό· *Ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν, εὐχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων ὑμᾶς.* Καὶ γὰρ ἠγάπησε καὶ ἠδέξατο ὑπὲρ αὐτῶν, καὶ τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ ἀνέλε, καὶ τὴν ἀμαρτίαν αὐτῶν ἔλυσε· καίτοι μὴ προφητῶν, μὴ εὐαγγελιστῶν, μὴ ἱερέων, μὴ διδασκάλου, μὴ ἄλλου τινὸς ἀκούσας ὑπὲρ ἀρετῆς συμβουλευόντας. Ὁρᾷς ἤλικον ἐστὶ γενναία ψυχὴ, καὶ πῶς ἀρκεῖ πρὸς ἀρετὴν ἑαυτῇ, κἂν μηδεμιᾶς ἐπιμελείας ἀπολαύῃ; Καίτοι γὰρ προγόνους οὐ μόνον χρηστοὺς οὐκ ἔσχεν, ἀλλὰ καὶ πολλὴν κακίαν ἐπιδειξαμένου. Περὶ γοῦν τοῦ προγόνου αὐτοῦ φησὶν ὁ Παῦλος· *Μὴ τις πόρνος ἢ βέβηλος, ὡς Ἠσαῦ, δεῖ ἀντὶ βρώσεως μιᾶς ἀπέδοτο τὰ πρωτοτόκια.*

Κεφ. ιδ'. Τί δὲ, ἐπὶ τῶν ἀποστόλων, εἶπέ μοι, [499]

οὐ μυρία τοιαῦτα ἐγίνετο; Ἄκουσον γοῦν τί φησιν ὁ Παῦλος: *Ὅτις οὐδὲν ἔστιν ἄσπαστος, ὅτι ἀπεστράφησάν με πάντες οἱ ἐν τῇ Ἀσίᾳ, ὡς ἔστι Φύργελλος καὶ Ἐρμολύτης.* Οὐ δεσποτικὰ ἔχον οἱ διδάσκαλοι; οὐχ ἄλυστοι περιέκειντο; οὐ παρὰ τῶν οικείων, οὐ παρὰ τῶν ἀλλοτρίων τὰ ἔσχατα ἔπασχον κακὰ; οὐ μετ' ἐκείνους ἀντ' ἐκείνων λύκοι βαρεῖς εἰσῆσαν εἰς τὰ ποίμνια; οὐχὶ ταῦτα προῦλεγεν ὁ Παῦλος Ἐφεσίοις εἰς Μίλητον αὐτοὺς μεταπεμφόμενος; Ἐγὼ γάρ οἶδα, φησὶν, ὅτι εἰσελεύσονται μετὰ τὴν ἀριξίην μου λύκοι βαρεῖς ὑμῶν, μὴ φοιδομένοι τοῦ ποιμνίου. *Καὶ ἐξ ὧν δὲ αὐτῶν ἀναστήσονται ἄνδρες λαλοῦντες διεστραμμένα, τοῦ ἀποσπᾶν τοὺς μαθητὰς ὀπίσω αὐτῶν.* Οὐ χαλκοτύπος ἀνὴρ Ἀλέξανδρος μυρία παρέσχεν αὐτῷ πράγματα, πανταχθὲν ἐλαύνων, πολεμῶν, πυκτεύων, καὶ εἰς τοσαύτην αὐτὸν κατέστησεν ἀγωνίαν, ὡς καὶ τῷ μαθητῇ παραγγεῖλαι καὶ εἰπεῖν· *Ὅν καὶ σὺ φυλάσσου· λίαν γὰρ ἀνθέστηκε τοῖς ἡμετέροις λόγοις;* Οὐχ ἐλόκληρον ἔθνος τῶν Γαλατῶν ὑπὸ τινων ψευδαδέλων διεφθάρη, καὶ πρὸς Ἰουδαϊσμὸν ἠυτομόλησεν; Οὐκ ἐν προνομίοις τοῦ κηρύγματος ὁ Στέφανος ὑπὲρ τοὺς ποταμούς βέων καὶ πάντας ἐπιστομίζων, ὁ τὰς ἀναισχύντους ἀποφράττων Ἰουδαίων γλώττας, ἢ οὐδεὶς ἀντιστῆναι ἠδύνατο, ὁ πάντα συγχῆς ἃ τὰ Ἰουδαϊκὰ, ὁ λαμπρὸν στήσας τρόπαιον καὶ νίκην περιφανῆ, ὁ γενναῖος οὗτος, καὶ σοφός, καὶ χάριτος πεπληρωμένος, καὶ τοσαύτην Ἐκκλησίαν ὠφελῶν, οὐδὲ πολὺν χρόνον ποιήσας ἐν τῷ κηρύγματι, ἀθρόον ἠρπάγη, καὶ ὡς βλάσφημος κατεδικάζετο καὶ κατελεύετο; Τί δαὶ Ἰάκωβος; οὐκ ἐν ἀρχῇ καὶ αὐτὸς καὶ ἐξ αὐτῆς, ὡς εἰπεῖν, βαλθίδος ἀνεσπλάσθη, καὶ ἀποτμηθεὶς εἰς χάριν τῶν Ἰουδαίων ὑπὸ Ἠρώδου, οὕτω τὸν βίον κατέλυσε, στύλος τοιοῦτος καὶ ἐδραίωμα τηλικούτου τῆς ἀληθείας; Πόσοι τότε ἐσκανδαλίζοντο γινόμενων τούτων; Ἄλλ' οἱ ἐστῶτες ἴσταντο^α, καὶ μειζόνως ἴσταντο. Ἄκουσον γοῦν τί φησιν ὁ Παῦλος Φιλιππησίους ἐπιστέλλων *Γινώσκεις δὲ ὑμῶν βούλομαι, ἀδελφοί, ὅτι τὰ κατ' ἐμὲ μᾶλλον εἰς προκοπὴν τοῦ Εὐαγγελίου ἐλήλυθεν, ὥστε τοὺς πλείονας τῶν ἀδελφῶν ἐν Κυρίῳ, πεποίθησας τοῖς δεσμοῖς μου, περισσοτέρως τολμᾶν ἀφείδως τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ λαλεῖν.* Εἶδες ἀνδρείαν; εἶδες παρρησίαν; εἶδες ἐτόνιαν ψυχῆς; εἶδες φιλόσοφον γνώμην; Ἐὐρών τὸν διδάσκαλον ἐν δεσμοτηρίῳ καὶ ἄλυσσι συγκαλεισμένον, ἀγχόμενον, παιόμενον, καὶ μυρία πάσχοντα δεινὰ, καὶ οὐ μόνον οὐκ ἐσκανδαλίζοντο, οὐδὲ ἐθοροβοῦντο, ἀλλὰ καὶ μείζονα προθυμίαν ἐκτύπων, καὶ πλείονα προκοπὴν εἰς τοὺς ἀγῶνας ἐλάμβανον τοῦ διδασκάλου τοῖς παθήμασιν. Ἀλλὰ καὶ ὑπεσύνοντο, φησὶν, ἔτεροι. Οὐδὲ ἐγὼ πρὸς τοῦτο ἀντιλέγω καὶ γὰρ εἰκὸς πολλοὺς καὶ ὑποσύρσθαι, γινόμενων τούτων ἄλλ', ὃ πολλὰκις εἶπον, καὶ λέγων οὐ παύσομαι, τοῦτο καὶ ἐν ἑρῶ· ἢ αὐτοῖς δίκαιοι τοῦτο ἢ εἰεν λογίζεσθαι οὗτοι, οὐ τῆ τῶν πραγμάτων φύσει. Καὶ γὰρ ἀπίων ὁ Χριστὸς ἐντεῦθεν ταύτην κατέλειπεν [500] ἡμῖν τὴν κληρονομίαν, λέγων, *Ἐν τῷ κόσμῳ θλίψιν ἔχετε* καὶ, *Ἐπὶ ἡγεμόνας καὶ βουσιλέας ἀχθήσεσθε* καὶ, *Ἔσται καιρὸς, ὅτε πῦρ ὁ ἀποκτείνεια ὑμᾶς, δόξαι λατρείαν προσφέ-*

ρειν τῷ Θεῷ. Ὅστε περιττῶς μοι τοὺς σκανδαλισμένους πανταγοῦ προφέρεις· αἶψα γὰρ ταῦτα συνέβαινε. Καὶ τί λέγω τὰ τῶν ἀποστόλων; Πόσοι τῷ σταυρῷ αὐτοῦ τοῦ κοινοῦ πάντων ἡμῶν Δεσπότητος ἐσκανδαλίθησαν, καὶ παρανομώτεροι καὶ θρασύτεροι μᾶλλον ἐγένοντο, καὶ παριόντες ἐκωμῶδουν αὐτὸν, λέγοντες, *Ὁ καταλύων τὸν ναὸν, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγείρων αὐτὸν*^α, *ἄλλους ἔσωσεν, ἐαυτὸν οὐ δύναται σῶσαι; Εἰ Υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, κατέδηθι ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, καὶ πιστεύσομεν εἰς σέ.* Ἄλλ' ὅμως οὐκ ἂν ἔχοιεν ἀπολογίαν οὗτοι διὰ τὸν σταυρὸν. Ὁ γὰρ ληστής ἀπάντων κατηγορεῖ τῶν τοιούτων. Καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖνος ἐσταυρωμένος εἶδεν ἄνω, καὶ οὐ μόνον οὐκ ἐσκανδαλίσθη, ἀλλὰ καὶ ἐντεῦθεν μείζονα ὑπέβησιν ἔλαθεν εἰς τὸ φιλοσοφῆσαι, καὶ πάντα ὑπεβῆς τὰ ἀνθρώπινα, καὶ τῷ περὶ τῆς πίστεως κουφισθεὶς, περὶ τῶν μελλόντων ἐφιλοσόφει. Ὅρων γὰρ ἀνεσκολοπισμένον, μεμαστιγμένον, ὑβριζόμενον, χολῆν ποτιζόμενον, ἐμπυκθήμενον, ὑπὸ δῆμου τοσοῦτου χλευαζόμενον, ὑπὸ δικαστηρίου κατακριθέντα, τὴν ἐπὶ θάνατον ἀπαχθέντα, οὐδενὶ τούτων ἐσκανδαλίσθη· ἀλλ' ὄρων σταυρὸν καὶ ἦλος ἐμπειρηγός, καὶ κωμῶδιαν τοσαύτην γινόμενῃ ὑπὸ τοῦ πλήθους τοῦ διεφθαρμένου, τὴν ὄρθην ὁδὸν αὐτὸς ἐδάδισε λέγων, *Μνήσθητί μου ἐν τῇ βασιλείᾳ σου* καὶ τὸν κατηγοροῦντα ἐπεστόμιζε, καὶ τὰ οἰκεία ἁμαρτήματα ἐξωμολογεῖτο, καὶ περὶ ἀναστάσεως ἐφιλοσόφει· καὶ ταῦτα οὐ νεκροὺς ἰδὼν ἐγειρομένους, οὐ λεπροὺς καθαίρουμένους, οὐ χλωροὺς διορθουμένους, οὐ θάλατταν χαλινομένην, οὐ δαίμονας ἐλαυνομένους, οὐκ ἄρτους πηγάζοντας, οὐ τὰ ἄλλα, ἀπερ ἐθεάσατο τῶν Ἰουδαίων ὁ δῆμος, καὶ θεασάμενος ἐσταύρωσεν. Ἄλλ' οὗτος μὲν ἀνεσκολοπισμένον ἰδὼν καὶ ὠμολόγησε Θεὸν, καὶ βασιλείας ἐμνημόνευσε, καὶ περὶ τῶν μελλόντων ἐφιλοσόφησεν· ἐκεῖνοι δὲ θαυματουργοῦντα θεασάμενοι, καὶ τῆς διὰ λόγων, καὶ τῆς διὰ πραγμάτων ἀπολαύσαντες διδασκαλίας, οὐ μόνον οὐδὲν ἀπώναντο, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἔσχατον βάραθρον τῆς ἀπωλείας κατηνέχθησαν, ἐπὶ τὸν σταυρὸν αὐτὸν ἀναβιβάσαντες. Ὅρᾳς ὅτι οἱ μὲν ἀγνώμονες καὶ ἡμελημένοι, οὐδὲ ἀπὸ τῶν ὠφελούντων κερδαίνουσιν· οἱ δὲ εὐγνώμονες καὶ νήφοντες, ἀφ' ὧν ἔτεροι σκανδαλίζονται, ἀπὸ τούτων τὰ μέγιστα ὠφελούνται; Τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰούδα, καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰωὴ ἐστὶν ἰδεῖν. Ὁ μὲν γὰρ Ἰούδας οὐδὲ ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ τοῦ τὴν οἰκουμένην διορθώσαντος ἐσώθη· ὁ δὲ Ἰωὴ οὐδὲ ἀπὸ τοῦ διαβόλου τοῦ τοσοῦτου ἀπολέσαντος ἐβλάθη. Ἄλλ' ὁ μὲν μυρία πάσχων κακὰ, ἐστεφανοῦτο· ἐκεῖνος δὲ, ὁ σήμερι θεασάμενος, καὶ αὐτὸς ποιήσας, ὁ νεκροὺς ἐγείρας καὶ δαίμονας ἐλάσας (καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς ταύτην εἴληψε τὴν ἐξουσίαν), ὁ μυρία περὶ βασιλείας καὶ γέννησι ἀκούσας, ὁ τραπέζης κοινωνήσας μυστικῆς, ὁ δειπνοῦ μετασχὼν φρικωδεστάτου, καὶ τοσαύτης ἀπολαύσας εὐνοίας καὶ προνοίας, ὁ τῆς Πέτρος καὶ Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης, μᾶλλον δὲ καὶ [501] πολλῶν πλείονος· μετὰ γὰρ τῆς ἄλλης ἐπιμελείας καὶ τῆς συγκαταβάσεως, ἧς μετέσχε πολλῆς, καὶ τὰ χρήματα τῶν πανήτων ἐγγειρισθεὶς ἦν· τότε οὗτος μετὰ τοσαῦτα ἐξεθακχεύθη, καὶ τὸν Σατανᾶν ὑποδεξάμενος διὰ τῆς φιλαργυρίας, εἰς τὴν αὐτοῦ διάνοιαν ἐγένετο

^α Alii συγγείας.

^β Alii ἀλλ' οἱ ἐδραῖοι ἴσταντο.

^γ Illic locus vitalis videtur.

^δ Alii ἡμέρας οἰκοδομῶν αὐτὸν

apostolorum, quæso? nonne innumera talia eveniebant? Audi quid dicat Paulus: *Scitis hoc, quod aversi sunt a me omnes qui in Asia sunt, ex quibus est Phygellus et Hermogenes* (2. Tim. 1. 15). Nonne carceres inhabitabant doctores? nonne catenis erant circumdati? nonne a domesticis, ab alienis mala patiebantur extrema? nonne post illos in ovilia lupi graves ingressi sunt? nonne ista Paulus prædicebat Ephesiis, cum Miletum illos transmitteret? *Ego enim scio, inquit, quoniam intrabunt post discessionem meam lupi graves in vos, non parcentes gregi. Et ex vobis ipsis exsurgent viri loquentes perversa, ut abducant discipulos post se* (Act. 20. 29. 30). Nonne Alexander vir ararius multis eum negotiis infestavit, persecutionem movens, undique impugnans, lacessens, et in tantas angustias eum redegerat, ut et discipulum admoneret ac diceret: *Quem et tu devota: valde enim restitit verbis nostris* (2. Tim. 4. 15)? Nonne a quibusdam falsis fratribus corrupta est integra natio Galatarum, et ad Judæorum partes transit (Gal. 2. 4)? Nonne in ipsius evangelicæ prædicationis primordiis Stephanus, qui majori cum impetu quam ipsa flumina verba fundebat, et omnibus silentium imponebat, qui Judæorum linguas impudentes ocludebat, cui resistere nemo poterat, qui res Judæorum omnes confundebat, præclarum tropæum exorator, et insignem victoriam reportarat, generosus ille, et sapiens, et gratia plenus, qui de tanta bene meritus erat Ecclesia, cum non admodum diuturno tempore prædicasset, confestim abreptus tanquam blasphemus damnabatur et lapidabatur. Quid porro Jacobus? nonne ab initio ipse quoque, atque ab ipsis propemodum stadii carceribus avulsus, et ab Herode in gratiam Judæorum capite truncatus vitam finivit, tanta illa columna, tantum columen veritatis (Act. 12. 2)? Quam multi tum scandalizabantur, cum hæc fierent? Sed qui stabant, steterunt, et firmius steterunt¹. Audi sane quid ad Philippenses scribens dicat Paulus: *Scire autem vos volo, fratres, quia quæ circa me sunt, magis ad profectum venerunt evangelii, ita ut plures e fratribus in Domino, confidentes in vinculis meis, abundantius auderent sine timore verbum Dei loqui* (Philipp. 1. 12. 14). Vides fortitudinem? vides fiduciam? vides animæ constantiam? vides propositum philosophiæ plenum? Videbant magistrum in carcere et vinculis conclusum, vexari, cædi, malis innumeris affligi, et non solum non scandalizabantur, neque perturbabantur, sed et majorem alacritatem acquirebant, et ad subeunda certamina magistri sui afflictionibus acrius incitabantur. At enim cæteri pervertebantur, dicit aliquis. Neque ego his contradico: verisimile namque est multos, dum hæc fierent, fuisse perversos; sed quod sæpe dixi, et dicere numquam cessabo, id nunc etiam dicam: sibi hoc ejusmodi lumen deberent imputare, non rerum naturæ. Siquidem hinc discedens Christus hanc nobis hereditatem reliquit, dicens: *In mundo pressuram habebitis* (Joan. 16. 33), et, *Ad præsidia, et ad reges ducemini*, (Matth. 10. 18), et, *Erit tempus, cum omnis qui inter-*

¹ Alii, qui firmi erant, steterunt, et magis steterunt.

fecerit vos, arbitrabitur obsequium se præstare Deo (Joan. 16. 2). Itaque frustra mihi eos qui scandalizantur, ubique objicis: semper enim hæc acciderunt. Et quid res apostolorum attingo? Quam multi cruce ipsius omnium nostrum Domini scandalizati sent, et nequiores atque audaciores sunt facti, cum prætereuntes ipsum irridebant, dicentes: *Qui destruit templum, et in triduo illud reedificat, alios salvos facit, seipsum non potest salvum facere? Si Filius Dei es, descende de cruce, et credemus in te* (Matth. 27. 40). Nec tamen isti excusatione digni fuerint propter crucem. Nam omnes ejusmodi latro accusat. Siquidem ille sublimi cruce affixum vidit, et non modo scandalizatus non est, sed inde quoque majorem ad philosophandum occasionem accepit, omnesque res humanas transcendens, et alis fidei in altum evectus, de rebus futuris philosophatur. Cum enim patibulo affixum cerneret, verberibus cæsum, contumelias affectum, felle potatum, sputis conspersum, a tanto populo subsannatum, a iudice damnatum, ad mortem abductum, nullo istorum scandalizatus est: sed cum cerneret crucem et clavos delixos, et tantam fieri subsannationem a plebe depravata, recta ipse via incedebat dicens: *Memento mei in regno tuo* (Luc. 23. 42); et ei qui maledicebat, os ocludebat, suaque peccata confitebatur, et de resurrectione philosophabatur: idque cum excitato mortuos non vidisset, non leprosos mundatos, non claudos sanatos, non mare refrenatum, non dæmones ejectos, non panes multiplicatos, non alia quæ Judaicus populus spectaverat, et cum spectasset, eum cruce affixerat. Illic vero cum patibulo affixum conspexisset, et Deum illum confessus est, et regni meminit, et de rebus futuris philosophatus est; at illi qui miracula facientem conspexerant, et quos partim verbis, partim operibus ipsis doctrinæ participes fecerat, non modo nihil inde utilitatis ceperunt, sed cum in crucem illum sustulerint, in extremum perditionis sunt barathrum devoluti. Vides ut improbi et desides ne ex rebus quidem utilibus fructum aliquem percipiant: probi autem ac vigilantes, quibus rebus alii scandalizantur, summam ex illis utilitatem decerpant? Hoc et in Juda, et in Job cernere licet: Nam Judas ne a Christo quidem, qui mundum instauravit, salvus fieri potuit: Job autem nec ab ipso diabolo, qui tam multos perdidit, læsus est. Sed hic quidem mille divexatus malis palmam reportavit: ille vero qui signa conspexerat, et ipse fecerat, qui mortuos suscitavit, et dæmones expulerat (nam et hanc ipse potestatem accepit), qui de regno ac gehenna infinita audiverat, qui spiritualis mensæ participes fuerat, qui tremendum ad illud convivium admittus fuerat, erga quem tantam benevolentiam et curam exhibuerat, quantam erga Petrum, et Jacobum, et Joannem, imo vero majorem: siquidem præter aliam sollicitudinem et dignationem, qua illum complexus erat, pecuniæ pauperum fuerat illi commissa custodia; tum vero iste post accepta beneficia furibunda quadam insolentia cœpit efferri, ac Satanam per avaritiam in animum suum admittens, proditor

factus est, et quod caput est malorum perpetravit, talem sanguinem triginta argenteis vendidit, ac Dominum osculo prodidit fraudulento. Quam multos putas hoc etiam scandalizatos esse, quod a discipulo proditio sit admissa? Quid vero deserti incola, sterilis proles, Zachariæ filius, qui sanctum ac tremendum illud caput meruit baptizare, sui que Domini præcursor fieri, cum in carceré habitabat, cum capite truncabatur, et in meretriciæ saltationis præmium cædes permittebatur, quam multos scandalizatos tum fuisse arbitraris? Quid dico tum temporis? Quam multi nunc post tantum tempus elapsum, dum hæc audiunt, scandalizantur? Quid dico Joannem, et carcerem, et eandem illam, et circa servos occupor, cum ad Dominum ipsum recurrere oporteret?

CAP. XV. *Insipientes etiam ex eo quod caput erat bonorum, hoc est ex cruce, per quam salvus factus est orbis terrarum, scandalum passos esse.* — Crux enim Christi, quæ mundum universum erexit, quæ errorem sustulit, quæ terram in cælum convertit, quæ nervos mortis excidit, quæ infernum inutilem reddidit, quæ diaboli arcem evertit, quæ dæmonibus os occlusit, quæ homines angelos reddidit, quæ altaria subvertit, et idolorum templa destruxit, quæ novam et inusitatam hanc philosophiam in terram iniecit, quæ bona peregit innumera, hæc tremenda, ingentia, et sublimia, nonne multis scandalum attulit? Nonne quotidie clamat Paulus diceus, neque erubescens: *Nos autem prædicamus Christum crucifixum, Judæis quidem scandalum, Gentibus autem stultitiam (1. Cor. 1. 23)?* Quid igitur, dic, queso? non oportuit ferri crucem, neque tremendum illud sacrificium offerri, neque tot præclara facienda patrari, propterea quod res illa pereuntibus erat scandalum, et tum, et deinceps, et sequenti quovis tempore? Quis adeo furiosus est, adeo mente captus, ut hoc dicat? Ut igitur hoc loco non eorum est habenda ratio qui scandalizantur, tametsi tanti sint numero, sed eorum qui salvi facti sunt, qui præclare gesserunt, qui per tantam sapientiam profecerunt; neque dicendum est objici posse illos qui scandalizati sunt, cum sibi merito ipsi possint illud imputare: ita nimirum neque hoc tempore. Siquidem scandalum non ex natura crucis accidit, sed ex eorum stultitia qui scandalizati sunt; quam ob causam adjicit etiam Paulus: *Ipsi autem vocatis, Judæis atque Græcis, Christum Dei virtutem et Dei sapientiam (1b. v. 24):* quandoquidem sol quoque debiles oculos lædit. Quid ergo? non oportuit esse solem? Mel quoque morbo laborantibus amarum videtur. Quid ergo? num illud e medio tollendum est? Ipsi apostoli, nonne aliis quidem odor mortis in mortem, aliis autem odor vitæ in vitam fuerunt (2. Cor. 2. 16)? An igitur propter eos qui pereunt, tanta potiri cura non oportuit eos qui vivunt? Ipse vero Christi adventus, et salus nostra, fons bonorum, et vitæ, bona innumera, quam multis gravia fuerunt et molesta? quam multos excusatione ac venia privarunt? Non audis quid de Judæis Christus dicat? *Si non venissem, et loquutus fuisset eis, peccatum non haberent: nunc autem excusatio-*

nem non habent de peccato suo (Joan. 15. 22). Quid ergo? an quia post adventum inexcusabilia facta sunt eorum peccata, non oportuit illum advenire propter eos qui bono male sunt usi? Quis hoc dicat? Nemo, neque si plane sit mente captus. Quid vero ex Scripturis, queso, quam multi scandalum acceperunt? quam multæ hæreses inde occasionem arripuerunt? An igitur oportuit delere Scripturas ob eos qui scandalizati sunt? aut ne ab initio quidem tradi? Nequaquam: imo vero maxime oportuit tradi propter eos, ad quos magna inde debuit utilitas dimanare. Illi enim sibiipsis (neque repetere eadem me pigebit) scandala imputent: qui vero maximam inde sunt utilitatem percepturi, non mediocrem jacturam fecissent, si propter aliorum improbitatem ac negligentiam illi, quibus earum largitio profutura erat, tanta fuissent utilitate fraudati. Noli ergo mihi eos commemorare qui pereunt: quod enim in priori libro dixi, nullus ex iis qui seipso injuria non afficiunt, ab aliis lædi potest, quamvis de vita ipsa sit periculum subeundum.

CAP. XVI. *Qui seipsum injuria non afficiat, eum a nemine lædi posse.* — Quid enim læsus est Abel, quod fraterna manu sit occisus, et immaturam ac violentam mortem sit passus? Nonne potius id lucratus est, ut splendidiorem coronam referret? Quid porro Jacob, qui tantis a fratre incommodis est affectus, et loco pulsus, exsul, extorris, ac servus factus, ad extremam famem est redactus? Quid vero Joseph, qui pari ratione loco domoque pulsus, captivus, et servus, et vinculus evasit, in extremum vitæ discrimen adductus, et cum in patria, tum peregre tam multis est calumniis appetitus? Quid autem Moyses a tanto populo millies lapidatus, et ab iis, de quibus bene meritus erat, insidias passus? Quid omnes prophetæ, quibus tot intulere mala Judæi? Quid Job ipse, quem innumeris diabolus machinis oppugnavit? Quid tres pueri? Quid Daniel, qui vitæ, libertatis, et capitis summum subiere discrimen? Quid vero H. lias, qui summa pressus inopia, sedibus suis pulsus, fugitivus, incola deserti, semper exsul et extorris est factus? Quid tandem David, qui tot a S. iule malis, tot deinde a proprio filio est affectus? nonne illustrior evasit, summis oppressus incommodis, quam cum prospere cuncta succederent? Quid demum Joannes capite truncatus? Quid apostoli, quorum alii capite truncati sunt, alii cæteris suppliciiis affecti? Quid martyres, qui in mediis tormentis gravissimis animam posuerunt? nonne omnes isti tum maxime illustres fuerunt, cum appetebantur injuriis, cum insidiis obsidebantur, cum ultinia omnia passi constanter ferebant?

CAP. XVII. *Maximæ providentiæ, bonitatis, et caritatis Dei documentum esse crucem.* — Cum vero communem Dominum nostrum ob alia cuncta celebramus, nonne ob hoc præcipue celebramus, glorificamus, et suspicimus, quod crucem, et mortem illam execrabilem passus est? Nonne hoc susque deque versat Paulus caritatis ipsius in nos indicium, quod sit mortuus? quod pro ejusmodi sit hominibus mor-

προδότης. καὶ τὸ καφάλαιον εἰργάσατο τῶν κακῶν, αἷμα τοιοῦτον πωλήσας τριάκοντα ἀργυρίων, καὶ φιλήματι δολίῳ προδοῦς τὸν Δεσπότην. Πόσους οἶει καὶ ἐν τούτῳ σκανδαλισθῆναι, τῷ παρὰ τοῦ μαθητοῦ γενέσθαι τὴν προδοσίαν; Τί δαί ὁ τῆς ἐρήμου πολίτης, ὁ τῆς στεῖρας καρπός, ὁ τοῦ Ζαχαρίου παῖς, ὁ τὴν ἁγίαν ἐκείνην καὶ φρικώδη καταξιώθεις βαπτίσει κεφαλὴν, καὶ γενέσθαι πρόδρομος τοῦ οἰκείου Δεσπότη, ὅτε δεσμοκτήριον ἔξει, ὅτε ἀπετέμενετο, καὶ πορνικῆς ὀρχήσεως σφαγὴ μισθὸς ἐγίνετο, πόσους οἶει σκανδαλιζέσθαι τότε; Καὶ τί λέγω τότε; Πόσοι νῦν μετὰ χρόνον τοσοῦτον ταῦτα ἀκούοντες σκανδαλιζονται; Καὶ τί λέγω τὴν Ἰωάννην, καὶ τὸ δεσμοκτήριον, καὶ τὴν σφαγὴν ἐκείνην, καὶ περὶ τοὺς οἰκέτας· ἀναστρέφομαι, δέον πάλιν ἐπὶ τὸν Δεσπότην καταφευγῆναι;

Κεφ. ιε'. Ὁ γὰρ σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ, ὁ τὴν οἰκουμένην ὀρθώσας, ὁ τὴν πλάνην λύσας, ὁ τὴν γῆν ποιήσας οὐρανὸν, ὁ τοῦ θανάτου τὰ νεῦρα ἐκκόψας, ὁ τὸν ἄδην ἄχρηστον ἐργασάμενος, ὁ τοῦ διαβόλου τὴν ἀκρόπολιν καταλύσας, ὁ τοὺς δαίμονας ἐπιστομίσας, ὁ τοὺς ἀνθρώπους ἀγγέλους ποιήσας, ὁ βωμοὺς καταλύσας καὶ ναοὺς ἀνατρέψας, ὁ τὴν καινὴν ταύτην καὶ ξένην φιλοσοφίαν εἰς τὴν γῆν καταφυτεύσας, ὁ μυρία ἐργασάμενος ἀγαθὰ, τὰ φρικώδη ταῦτα καὶ μεγάλα καὶ ὑψηλά, οὐχὶ σκάνδαλον πολλοῖς γέγονεν; Οὐχὶ Παῦλος βοᾷ καθ' ἑκάστην ἡμέραν λέγων, καὶ οὐκ αἰσχύνεται· Ἡμεῖς δὲ κηρύσσομεν Χριστὸν ἐσταυρωμένον, Ἰουδαίους μὲν σκάνδαλον, ἔθνεσι δὲ μωρίαν; Τί οὖν, εἰπέ μοι; οὐκ ἐχρῆν γενέσθαι τὸν σταυρὸν, οὐδὲ τὴν φρικώδη ἐκείνην ἀνενεχθῆναι θυσίαν, οὐδὲ τσαῦτα τελεσθῆναι κατορθώματα, ἐπειδὴ σκάνδαλον ἐγένετο τοῖς ἀπολλυμένοις τὸ πρᾶγμα καὶ τότε, καὶ μετὰ ταῦτα, καὶ παρὰ πάντα τὸν χρόνον; Καὶ τίς οὕτω μαινόμενος, τίς οὕτως ἐξεστηκώς, ὡς τοῦτο εἰπεῖν; Ὅσπερ οὖν ἐνταῦθα οὐ τοὺς σκανδαλιζομένους δεῖ λογιζεσθαι, καίτοι τοσοῦτους ὄντας, ἀλλὰ τοὺς σωθέντας, τοὺς κατορθώσαντας, τοὺς ἀπολαύσαντας τῆς τσαύτης σοφίας· καὶ οὐ χρὴ λέγειν, Τί δὲ πρὸς τοὺς σκανδαλισθέντας; ἑαυτοῖς γὰρ ἂν εἴεν ἐκείνοι δίκαιοι λογιζεσθαι· οὕτω δὲ οὐδὲ νῦν. Τὸ γὰρ σκάνδαλον οὐ παρὰ τὴν ψῆσιν τοῦ σταυροῦ γέγονεν, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἄνοιαν τῶν σκανδαλιζομένων διὸ καὶ ἐπάγει ὁ Παῦλος, *Αὐτοῖς δὲ τοῖς κλητοῖς, Ἰουδαίοις τε καὶ Ἕλλησι, Χριστὸν Θεοῦ δύναμιν καὶ Θεοῦ σοφίαν*· ἐπεὶ καὶ ὁ ἥλιος βλάπτει τοὺς ἀσθενεῖς τῶν ὀφθαλμῶν. Τί οὖν; οὐκ εἶδει γενέσθαι τὸν ἥλιον; Καὶ τὸ μέλι πικρὸν τοῖς νοσοῦσι φαίνεται. Τί οὖν; ἀφανισθῆναι εἶδει τοῦτο ἐκ τοῦ μέσου; Αὐτοὶ δὲ οἱ ἀπόστολοι, οὐχὶ τοῖς μὲν ὀσμὴ θανάτου εἰς θάνατον ἦσαν, τοῖς δὲ ὀσμὴ ζωῆς εἰς ζωὴν; Διὰ τοὺς ἀπολλυμένους οὖν οὐκ εἶδει τοὺς [502] ζῶντας ἀπολαύσαι τῆς τσαύτης κηδεμονίας; Ἀὐτὴ δὲ ἡ παρουσία τοῦ Χριστοῦ, ἡ σωτηρία ἡ ἡμετέρα, ἡ πηγὴ τῶν ἀγαθῶν, ἡ ζωὴ, τὰ μυρία καλὰ, πόσους ἐδάρησε, πόσους ἀπολογίας ἀπεστέρησε καὶ συγγνώμης; Οὐκ ἀκούεις τί φησι περὶ τῶν Ἰουδαίων ὁ Χριστός; *Εἰ μὴ ἦλθον καὶ ἐλάλησα αὐτοῖς, ἀμαρτίαν οὐκ εἶχον· νῦν δὲ πρόφασιν οὐκ ἔχουσι περὶ τῆς ἀμαρτίας αὐτῶν.*

Τί οὖν; ἐπειδὴ ἀναπολόγητα αὐτοῖς γέγονε μετὰ τὴν παρουσίαν τὰ ἀμαρτήματα, οὐκ εἶδει αὐτὸν παραγενέσθαι δι' ἐκείνους τοὺς κακῶς τῷ καλῷ χρησαμένους; Καὶ τίς ἂν ταῦτα εἶποι; Οὐδεὶς οὐδὲ τίον σφόδρα ἐξεστηκῶτων. Τί δαί, ἀπὸ τῶν Γραφῶν, εἰπέ μοι, πόσοι ἐσκανδαλίσθησαν; πόσαι αἰρέσεις ἐντεύθεν ἔτεκον ἑαυταῖς προφάσεις; Ἐξαιλεῖσθῆναι οὖν εἶδει τὰς Γραφὰς διὰ τοὺς σκανδαλισθέντας, ἢ μηδὲ τὴν ἀρχὴν δοθῆναι; Οὐδαμῶς· ἀλλὰ καὶ σφόδρα δοθῆναι διὰ τοὺς μέλλοντας καρποῦσθαι τὴν ἀπ' αὐτῶν ὠφέλειαν. Ἐκείνοι μὲν γὰρ (πάλιν οὐ παύσομαι τὰ αὐτὰ λέγων) ἑαυτοῖς λογιζέσθωσαν τὰ σκάνδαλα· οἱ δὲ μέλλοντες ἐξ αὐτῶν τὰ μέγιστα ὠφελείσθαι, οἱ τὴν τυχούσαν ὑπέμειναν ἂν ζημίαν, εἰ διὰ τὴν ἑτέρων ἀγνωμοσύνην καὶ βλάβην αὐτοὶ μέλλοντες κερδαίνων τῷ λαβεῖν αὐτάς, ἀπεστέρηθησαν τῆς τοιαύτης ὠφελείας. Μὴ τοῖνον μοι· λέγε τοὺς ἀπολλυμένους· ὅπερ γὰρ καὶ ἐν τῷ ἔμπροσθεν εἶπον λόγῳ, οὐδεὶς τῶν ἑαυτοὺς μὴ ἀδικούντων παρ' ἑτέρων ἀδικεῖται ποτε, κἂν εἰς αὐτὸ τὸ ζῆν κινδυνεύῃ.

Κεφ. ις'. Τί γὰρ ὁ Ἄβελ ἐδολάθῃ, εἰπέ μοι, ὅπο ἀδελφικῆς κατενεχθεις δεξιᾶς, καὶ ἄωρον καὶ βίαιον ὑπομείνας θάνατον; ἀλλ' οὐχὶ μᾶλλον ἐκέρδανε, λαμπρότερον ἀναδησάμενος στέφανον; Τί δὲ ὁ Ἰακώβ, ὁ τσαῦτα παθὼν παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ, καὶ ἀπολις, καὶ φυγὰς, καὶ μετανάστης, καὶ δούλος γενόμενος, καὶ εἰς ἔσχατον λιμὸν κατενεχθεις; Τί δαί ὁ Ἰωσήφ, ὁμοίως καὶ αὐτὸς ἀπολις, ἄικου, καὶ αἰχμάλωτος, καὶ δούλος, καὶ δεσμώτης γεγωνῶς, καὶ περὶ τῶν ἐσχάτων κινδυνεύσας, καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ καὶ ἐν τῇ ἀλλοτρίᾳ, καὶ τοιαύτας ὑπομείνας διαβολὰς; Τί δαί ὁ Μωϋσῆς ὑπὸ τοσοῦτου δήμου μυριάκις καταλευσθεις, καὶ παρὰ τῶν εὐεργητηθέντων ἐπιβουλεύεις; Τί δαί οἱ προφῆται πάντες τσαῦτα παρὰ τῶν Ἰουδαίων παθόντες κακὰ; Τί δαί ὁ Ἰωβ, ὑπὸ τοῦ διαβόλου μυρίακις μηχαναῖς πολεμηθεις; Τί δαί οἱ παῖδες οἱ τρεῖς; Τί δαί ὁ Δανιὴλ, περὶ ζωῆς, περὶ ἐλευθερίας, περὶ τῶν ἐσχάτων κινδυνεύσας αὐτῶν; Τί δαί ὁ Ἥλιος; ἐσχάτη πενίᾳ συζῶν, ἐλαυνόμενος, δραπετεῦσιν, τὰς ἐρήμους οἰκῶν, φυγὰς ἀεὶ καὶ μετανάστης γινόμενος; Τί δαί ὁ Αὐαῖδ, τσαῦτα μὲν παρὰ τοῦ Σαοῦλ, τσαῦτα δὲ ὑπερον παρὰ τοῦ ἰδίου παιδὸς παθὼν; οὐχὶ μᾶλλον διέλαμψε, τὰ ἐσχάτα πάσχων κακὰ, ἢ ὅτε εὐημερίας ἀπήλαυε; Τί δαί ὁ Ἰωάννης ἀποπηθεις; Τί δαί οἱ ἀπόστολοι, οἱ μὲν ἀποπηθέντες, οἱ δὲ ἑτέροις τιμωρίας παραδοθέντες; Τί δαί οἱ μάρτυρες, οἱ δειναῖς βασάνους τὴν ψυχὴν ἀποβόρῃσαντες; οὐχὶ πάντες οὗτοι τότε μάλιστα ἐλαμψαν, ὅτε ἐπιπρεάζοντο; ὅτε ἐπεβουλεύοντο; ὅτε τὰ ἐσχάτα πάσχοντες γενναίως εἰστήκεισαν;

Κεφ. ις'. Τὸν δὲ κοινὸν ἡμῶν Δεσπότην διὰ τὰ ἅλλα πάντα ἀνυμνοῦντες, οὐ διὰ τοῦτο μάλιστα [303] ἀνυμνοῦμεν, δοξάζοντες, ἐκπλητόμενοι· διὰ τὸν σταυρὸν, διὰ τὸν θάνατον ἐκείνον τὸν ἐπάρατον; Οὐ τοῦτο ἄνω καὶ κάτω σημεῖον ὁ Παῦλος ποιεῖται τῆς ἀγάπης αὐτοῦ τῆς περὶ ἡμᾶς, τὸ ἀποθανεῖν; τὸ ὑπὲρ τοιοῦτων ἀπο-

• Αἱ δὲ διὰ τοῦτο μᾶλλον θαυμάζομεν, δοξάζοντες καὶ ἐκπλητόμενοι.

θυνεῖν· καὶ παρὲς εἰπεῖν τὸν οὐρανὸν, τὴν γῆν, τὴν θάλατταν, τὰ ἄλλα πάντα, ἅπερ ἐποίησεν ὁ Χριστὸς εἰς χρεῖαν ἡμῶν καὶ ἀνάπανσιν, ἕνω καὶ κάτω περιστρέφει τὸν σταυρὸν, λέγων· *Συνέστησε δὲ τὴν ἑαυτοῦ ἀγάπην ὁ Θεὸς εἰς ἡμᾶς, ὅτι, ἔτι ἀμαρτωλῶν ὄντων ἡμῶν, Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθανε*· καὶ ἐντεῦθεν ἡμῖν χρηστάς ὑποτείνει τὰς ἐλπίδας, λέγων· *Εἰ γὰρ ἔχθροὶ ὄντες κατηλλάγημεν τῷ Θεῷ διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, πολλῶ μᾶλλον καταλλαγέντες σωθησόμεθα ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ*· Ὅκ ἐπὶ τούτῳ μάλιστα καὶ αὐτὸς καλλωπίζεται, καὶ μέγα φρονεῖ, καὶ σκιρτᾷ, καὶ πέταται ὑπὲρ τῆς ἡδονῆς, Γαλάταις γράφων οὕτως, *Ἔμοι δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι, εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ*· Καὶ τί θαυμάζεις, εἰ Παῦλος ἐπὶ τούτῳ σκιρτᾷ καὶ πηδᾷ καὶ καλλωπίζεται· Αὐτὸς ὁ ταῦτα παθὼν, δόξαν τὸ πρᾶγμα καλεῖ. Πάτερ γὰρ, φησὶν, ἐλήλυθεν ἡ ὥρα, δόξασον σου τὸν Υἱόν. Καὶ ὁ μαθητὴς δὲ ὁ ταῦτα γράφας οὕτως ἔλεγεν· *Ὁσπῶ γὰρ ἦν ἐν αὐτοῖς Πνεῦμα ἄγιον, ὅτι Ἰησοῦς οὐδέπω ἐδοξάσθη, δόξαν καλῶν τὸν σταυρὸν*. Ὅτε δὲ αὐτοῦ τὴν ἀγάπην παραστήσαι ἐβουλήθη, καὶ αὐτὸς τί εἶπε· σημεῖα, θαύματα, τεράστια τινα· Οὐδαμῶς, ἀλλὰ τὸν σταυρὸν εἰς μέσον φέρει, λέγων· *Οὕτως ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ὅτι τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν, ἵνα αἶς ὁ πιστεύων ἐπ' αὐτὸν, μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχη ζωὴν αἰώνιον*. Καὶ Παῦλος πάλιν· *Ὅς γὰρ τοῦ ἰδίου Υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν αὐτὸν, πῶς οὐχὶ καὶ σὺν αὐτῷ τὰ πάντα ἡμῖν χαρίσεται*· Καὶ εἰς ταπεινοφροσύνην δὲ ὅταν ἐνάγη, ἐντεῦθεν κατασκευάζει τὴν παραίνεσιν, οὕτω λέγων· *Εἰ τις κατέκλιθη εἰς Χριστῷ, εἰ τι παραμύθιον ἀγάπης, εἰ τις κοινωρία Πνεύματος, εἰ τινα σπλάγχνα καὶ οἰκτιρμοί, πληρώσατέ μου τὴν χαρὰν, ἵνα τὸ αὐτὸ φρονήτε, τὴν αὐτὴν ἀγάπην ἔχοντες σύμφυχοι, τὸ ἐν φρονούντες, μηδὲν κατ' ἐρίθειαν ἢ κενοδοξίαν, ἀλλὰ τῇ ταπεινοφροσύνῃ ἀλλήλους προσηγόμενοι ὑπερέχοντας ἑαυτῶν*. Εἶτα εἰσάγων τὴν συμβουλήν, φησὶ· *Τοῦτο γὰρ φρονεῖσθε ἐν ὑμῖν, ὃ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐκ ἀρπυγμὸν ἤρρισατο τὸ εἶναι Ἰσα Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβὼν, ἐν ὁμοίωματι ἀνθρώπου γενόμενος, καὶ ἐν σχήματι εὑρεθείς ὡς ἄνθρωπος· ἐταπεινώσεν ἑαυτὸν, γενόμενος ὑπὸ ἡμῶν μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ*. Καὶ περὶ ἀγάπης δὲ πάλιν συμβουλεύων τοῦτο εἰς μέσον παράγει, *Ἀγαπᾶτε, λέγων, ἀλλήλους, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἠγάπησεν ἡμᾶς καὶ ἑαυτὸν παρέδωκεν ὑπὲρ ἡμῶν προσφορὰν καὶ θυσίαν τῷ Θεῷ εἰς ὁσμὴν εὐωδίας*. Καὶ γυναῖκας συνάπτων ἀνδράτιν εἰς ὁμόνοιαν, οὕτω λέγει· *Οἱ ἄνδρες, ἀγαπᾶτε τὰς γυναῖκας ἑαυτῶν, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησεν τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ παρέδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ αὐτῆς*. Καὶ αὐτὸς δὲ δεικνύς πῶς αὐτῷ τὸ πρᾶγμα περιουδάστον ἦν, καὶ πῶς [504] σφόδρα ἦρα τοῦ πάθους, τὸν πρῶτον τῶν ἀποστόλων, τὴν κρηπίδα τῆς Ἐκκλησίας, τὸν κορυφαῖον τοῦ χοροῦ τῶν μαθητῶν, καὶ ταῦτα ἐξ ἀγνοίας εἰπόντα, *Ἰλαῶς σοι, Κύριε, οὐ μὴ ἔσται σοι τοῦτο, ἄκουσον τί ἐκέλευεν*

* Αἱεὶ πέταται.

Ἦγαγε ὀπίσω μου, Σατανᾶ, σκάνδαλόν μου εἰ· τῇ ὑπερβολῇ τῆς ὕβρεώς τε καὶ τῆς ἐπιτιμήσεως τὴν πολλὴν περὶ τὸ πρᾶγμα αὐτοῦ σπουδὴν ἐνδεικνύμενος. Καὶ τὴν μὲν ἀνάστασιν λάθρα καὶ ἐν παραβύθῳ πεποίηκεν, ἐπιτρέπων αὐτῆς τὴν ἀπόδειξιν τῷ μετὰ ταῦτα χρόνῳ παντί· τὸν δὲ σταυρὸν ἐν μέσῃ τῇ πόλει, ἐν μέσῃ τῇ ἑορτῇ, ἐν μέσῳ τῷ δήμῳ τῶν Ἰουδαίων, ἐκατέρων τῶν δικαστηρίων παρόντων, Ῥωμαίων τε καὶ Ἰουδαϊκῶν, τῆς ἑορτῆς πάντας συναγούσης, ἐν ἡμέρᾳ μέσῃ, ἐν κοινῷ τῆς οἰκουμένης θεάτρῳ ὑπέμεινε. Καὶ ἐπειδὴ οἱ παρόντες μόνον ἑώρων τὸ γινόμενον, ἐπέταξε τῷ ἡλίῳ κρυβέντι πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἀπαγγεῖλαι τὸ τόλμημα. Καίτοι πολλοί, ὅπερ ἐφθην εἰπὼν, σκάνδαλον τὸ πρᾶγμα ἐγένετο· ἀλλ' οὐ δεῖ τοῦτοίς προσέχειν, ἀλλὰ τοῖς σωζομένοις, τοῖς κατωρθωκόσι. Καὶ τί θαυμάζεις, εἰ ἐν τῷ παρόντι βίῳ οὕτω λαμπρὸς ὁ σταυρὸς ὡς καὶ δόξαν αὐτὸν καλεῖσθαι Χριστὸν ^b, καὶ τὸν Παῦλον ἐπ' αὐτῷ καυχᾶσθαι· Ἐν γὰρ ἐκείνῃ τῇ φοβερᾷ καὶ φρικώδει ἡμέρᾳ, ὅταν ἔλθῃ τὴν δόξαν ἐνδεικνύμενος τὴν ἑαυτοῦ, ὅταν ἔλθῃ ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ, ὅταν τὸ φοβερὸν παρῆ κριτήριον, ὅταν πᾶσα ἡ τῶν ἀνθρώπων παραστήκη φύσις, ὅταν ποταμοὶ καχλάζοντες, ὅταν ἀγγέλων δῆμοι καὶ τῶν ἄνω δυνάμεων ἄθρονον ἐκχέωνται κάτω μετ' αὐτοῦ, ὅταν βραβεῖα τὰ μυρία ἐκεῖνα, ὅταν οἱ μὲν ὡς ἥλιος λάμπωσιν, οἱ δὲ ὡς ἀστέρες, ὅταν συμμορίαὶ μαρτύρων, ὅταν ἀποστόλων χοροί, ὅταν προφητῶν τάγματα, ὅταν γενναίων ἀνδρῶν σύλλογοι πάντες εἰς μέσον ἔγνωνται, τότε δὴ, τότε ἐν ἐκείνῃ τῇ λαμπρότητι, ἐν ἐκείνῃ τῇ περιφανείᾳ, αὐτὸν ἔρχεται φέρων λαμπράς ἀφίεντα τὰς ἀκτίνας. Τότε γὰρ, φησὶ, *φανήσεται τὸ σημεῖον τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ὁ ἥλιος σκοτισθήσεται, καὶ ἡ σελήνη οὐ δώσει τὸ φέγγος αὐτῆς, τὸ δὲ σημεῖον τοῦ σταυροῦ φανήσεται*. Ὡς πάθους λαμπρότης, ὡς σταυροῦ φαιδρότης· ἥλιος σκοτιάζεται, καὶ ἄστρα πίπτει· ὡς περ φύλλα, ὃ δὲ σταυρὸς πάντων ἀνοήτων φανότερον διαλάμπει, ὅλον κατέχων τὸν οὐρανόν. Ὅρξας πῶς ἐγκαλλωπίζεται τούτῳ ὁ Δεσπότης· πῶς δόξαν αὐτοῦ τὸ πρᾶγμα ὄν ἀποφαίνει, ὅταν ἐν ἐκείνῃ δεικνύῃ αὐτὸν τῇ ἡμέρᾳ τῇ οἰκουμένη πάσῃ μετὰ τοσαύτης λαμπρηδόνος·

Κεφ. ιη'. Καὶ σὺ τοίνυν, ὅταν ἴδῃς τινὰ ἀπὸ τῶν συμβάντων σκανδαλιζομένους, πρῶτον μὲν ἐκεῖνο λογίζου, ὅτι οὐκ ἐντεῦθεν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς οἰκείας ἀσθενείας τὰ σκάνδαλα· καὶ δηλοῦσιν οἱ τοῦτο μὴ παθόντες. Ἐπειτα σκόπει, ὅτι πολλοὶ καὶ διέλαμψαν ἐντεῦθεν μισθῶς, τὸν Θεὸν δοξάζοντες καὶ μετὰ πάσης εὐχαριστούντες σπουδῆς αὐτῷ καὶ ἐπὶ τούτοις. Οὐκοῦν μὴ τοὺς σαλευομένους ὄρα, ἀλλὰ καὶ τοὺς παγίως ἐστῶτας, καὶ ἀκινήτους μένοντας, καὶ ταύτῃ ἰσχυροτέρους γινόμενους· [505] μὴ τοὺς θορυβουμένους, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐξ οὐρίων πλεόντας, καὶ πολλῶν πλείους ὄντας τῶν παρασυρέντων. Εἰ δὲ πλείους ἦσαν ἐκεῖνοι, κρείττων εἰς ποιῶν τὸ θέλημα Κυρίου, ἢ μύριοι παράνομοι.

Κεφ. ιθ'. Ἐνόησον ὅσοι καὶ μαρτυρίου σέφαρον ἀνεδήσαντο. Οἱ μὲν γὰρ ἐμαστιγώθησαν, οἱ δὲ εἰς δεσμοκτήριον ἐνεβλήθησαν, οἱ δὲ ἀλύσεις ὡς κακοῦργον

^b Χριστὸν deest in quibusdam mss.

mus? et omittens cælum, terram, mare, ac cætera omnia commemorare, quæ ad usum nostrum et solatium condidit Christus, susque deque versat crucem, dicens: *Commendavit autem caritatem suam Deus erga nos, quoniam cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est* (Rom. 5. 8. 9); et inde nos in spem optimam erigit dicens: *Si enim cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem Filii ejus: multo magis reconciliati salvi erimus in vita ipsius* (Rom. 5. 10). Nonne et ipse hac re maxime gloriatur, et sibi placet, gaudet, et exultat præ nimia voluplate, cum ad Galatas ita scribit, *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi* (Gal. 6. 14). Quid vero miraris, si Paulus ob id exultat, exsultat, et gloriatur? Ille ipse qui hæc passus est, gloriam rem illam appellat. *Pater enim, inquit, venit hora, glorifica Filium tuum* (Joan. 17. 1). Et discipulus qui ista scripsit dicebat: *Nondum enim erat in ipsis Spiritus sanctus, quia Jesus nondum fuerat glorificatus* (Joan. 7. 39), quibus verbis gloriam crucem appellat. Cum vero caritatem ipsius voluit designare, quid et ipse dixit? num signa, miracula, prodigia quæpiam? Nullo modo, sed crucem in medium profert dicens: *Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam* (Joan. 3. 16). Et Paulus iterum: *Qui proprio Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, quomodo non etiam cum illo omnia nobis donabit* (Rom. 8. 32)? Et cum ad humilitatem incitat, hinc adhortationem instituit in hæc verba: *Si qua ergo consolatio in Christo, si quod solatium caritatis, si qua societas Spiritus, si qua viscera ac miserationes, implete gaudium meum, ut idem sapiatis, eandem caritatem habentes, unanimes, idipsum sapientes, nihil per contentionem, neque per inanem gloriam, sed in humilitate superiores sibi invicem arbitrantes* (Philipp. 2. 1 - 3). Tum consilium adjungens ait: *Hoc enim sentite in vobis, quod in Christo Jesus, qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo: humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis* (Ib. v. 5 - 8). De caritate porro consilium dâns, hoc in medium adducit: *Diligite vos mutuo, inquit, sicut Christus dilexit nos, et tradidit semetipsum pro nobis oblationem et hostiam Deo in odorem suavitatis* (Ephes. 5. 2). Cum vero mutua viros concordia cum uxoribus jungit, ita loquitur: *Viri, diligite uxores vestras, sicut et Christus dilexit Ecclesiam, et tradidit seipsum pro ea* (Ibid. v. 25). Atque ut indicaret ipse quam studiosè rem illam expeteret, quantæ passionis cupiditate teneretur, primum apostolorum, fundamentum Ecclesiæ, principem cœtus discipulorum, idque cum ex ignorantia loquutus dixisset, *Propitius tibi esto, Domine, non eris tibi hoc, audi quid vocarit: Vade post me satana, scandalum es mihi* (Matth. 16. 22. 23): quæ contumeliæ et increpationis asperitate, quanto studio rem illam expeteret,

indicavit. Ac resurrectionem quidem suam clam in occulto fieri voluit, ejusque manifestationem toto consequenti tempore fieri permisit: crucem autem in media civitate, in media festivitate, in medio populi Judæorum, cum utrumque judicium adesset, tum Romanum, tum Judaicum, cum solemnitas omnes congregaret, medio die, in communi orbis terrarum teatro sustinuit. Et quoniam illi soluta qui intererant rem quæ gerebatur videbant, imperavit soli ut se absconderet, atque ita universo terrarum orbi nefarium illud facinus promulgaret. Enimvero licet multis res illa, ut ante dixi, scandalum attulerit, non tamen istorum habenda ratio, sed illorum qui salvi facti sunt, qui se recte gesserunt. Quid vero miraris, quod in hac vita crux adeo sit illustris, ut etiam gloriam illam Christus appellet, et Paulus ea gloriatur? Siquidem in illo terribili ac tremendo die, cum gloriam suam ostensurus advenit, cum in gloria sui Patris advenit, cum terribile tribunal adstabit, cum omnis hominum natura sistetur, cum fluvii trahentur ignis, cum angelorum turmæ cælestiumque virtutum statim effundentur, ut cum ipso descendant, cum innumera illa præmia proponantur, cum alii sicut sol, alii sicut stellæ refulgebunt, cum martyrum cohortes, cum apostolorum chori, cum prophetarum ordines, cum generosorum virorum cœtus omnes in medium prodibunt: tum in illo splendore, in illa magnificentia, splendidos radios emittentem illam gestans adveniet. *Tunc enim, inquit, apparebit signum Filii hominis in cælo, et sol obscurabitur, et luna non dabit lumen suum, at signum crucis apparebit* (Matth. 24. 30). O passionis splendorem! o crucis fulgorem! sol obscuratur, et stellæ cadunt sicut folia, crux autem omnibus illis clarius refulget, et universum cælum occupat. Vides ut ea Dominus gloriatur? vides ut rem illam gloriam suam esse declaret, cum in illo die toti orbi terrarum cum tanto illam splendore manifestet?

CAP. XVIII. *Non mediocrem utilitatem ex iis quæ acciderunt, ad Ecclesiam dimanasse.* — Et tu igitur si quando quospiam videris ex iis quæ accidunt scandalizari, primum quidem illud cogita, non inde, sed a propria ipsorum imbecillitate scandala provenire: id quod indicant illi, qui nihil tale patiuntur. Deinde considera multos illustriores inde redditos esse, qui Deum glorificant, eique summo studio pro his omnibus gratias agunt. Noli ergo eos, qui labefactati sunt, spectare, sed eos qui stabiles permanserunt et immobiles, eaque ratione robustiores evaserunt: non eos qui conturbati sunt, sed eos qui secundum navigationis cursum tenuerunt, multoque plures sunt illis, qui fuere perversi. Attamen quamvis illi plures essent, melior est unus, qui facit voluntatem Domini, quam mille prævaricatores (Eccli. 16. 3).

CAP. XIX. *Hoc multorum martyrum institutum ac propositum fuisse sive cum viverent, sive cum morentur; martyres plures ob causas.* — Veniat tibi in mentem, quot martyres fuerint coronam adepti. Nam alii quidem verberibus cæsi sunt, et in carcerem conjecti,

alii compedibus tamquam malefactores vineti, alii patria pulsati sunt, alii suam substantiam perdidierunt, alii peregre sunt relegati, alii interempti sunt, quidam re ipsa, quidam sola voluntate. Cum enim lanceæ expedirentur, acuerent enses, minæ singulis diebus intentarentur, et qui magistratus gerobant, iram spirarent, cardes minarentur et genera suppliciorum innumera, minime cesserunt, neque succubuerunt, sed in rupe steterunt immobiles, et omnia facere patique maluerunt, quam ut in consortium venerint eorum qui scelera tanta patrauerant, neque viri solum, sed et mulieres. Nam et mulieres hoc inivere certamen, et amplius sæpe quam viri se viriliter fortiterque gesserunt. Neque mulieres tantum, sed et adolescentes, et admodum juvenes. An igitur hæc exigui sunt momenti tot martyrum turmas Ecclesiam lucrificasse? Sunt enim martyres isti omnes. Neque enim illi solum qui ad iudicium sunt adducti, et sacrificare iussi, neque paruerunt, quia passi sunt ea quæ sunt passi, martyres sunt vocandi: sed etiam illi qui ob rem quâvis, quæ Deo placeret, aliquid pati ultro voluerunt; et si quis rem diligenter examinaverit, hi sunt potius quam illi. Non enim æqualis est meriti, cum ejusmodi interitus et pernicies animæ sit proposita, contentum esse aliquid pati, et non perire, atque ob minus aliquod bonum opus hoc ipsum supplicium sustinere. Neque vero solum eos qui occisi sunt, sed etiam eos qui parati fuerunt, et ad hoc prompti, martyrii coronam adeptos esse, et hoc ipsum, et quod prius dixi, eum qui ob res minores occisus sit, martyrem esse perfectum, testimonio Pauli conabor probare. Cum enim cœpisset eos enumerare beatus Paulus, qui majorum temporibus illustres fuerant, atque ab ipso Abele initium duxisset, deinde ad Noe progressus, Abraham, Isaac, Jacob, Moysen, Josue, Davidem, Samuelem, Eliam, Elisæum, Iohannem, adjecit dicens: *Ideoque et nos tantam habentes impositam nubem martyrum* (Hebr. 12. 1). At qui non omnes illi occisi, imo ne unus quidem, duobus aut tribus exceptis, Abele scilicet et Joanne: cæteri vero naturali morte vitam finierunt. Enimvero Joannes ipse non cum sacrificare iussus esset, neque paruisset, occisus est, neque ad altare deductus, neque ad idolum pertractus, sed ob unum verbum. Nam quoniam dixerat Herodi: *Non licet tibi habere uxorem Philippi fratris tui* (Math. 14. 4), et in carcere habitavit, et eadem illam sustinuit. Quod si is qui matrimonium contra leges contractum vitiosum est, quantum in ipso quidem fuit (neque enim quod speram gestum est emendavit, sed dixit tantum, neque potuit impedire), si ergo cum dixisset tantum, neque aliud ex se contulisset, eo quod capite truncatus sit, martyr et martyrum primus est: qui tam multis caedibus se objecerunt, neque jam Herodi, sed universi orbis terrarum principibus se opposuerunt, neque conjugii unius injuste initi, sed patriarum legum et Ecclesiæ rituum defensionem susceperunt, quos alii insecabantur, et cum verbis tum operibus fiduciam præ se tulerunt, cum singulis diebus morerentur, et

viri, et mulieres, et pueri, nonne millies in martyrum numerum adscribi merentur? Quandoquidem Abraham quoque, cum non reipsa filium mactasset, animi proposito filium mactavit, et vocem illam cælestem dicentem audivit: *Non pepercisti unigenito filio tuo propter me* (Gen. 22. 12). Ita sit, ut ubique animi propositum, ubi perfectum fuerit in virtute, integram coronam accipiat. Quod si ille, cum filio suo non pepercisset, ita celebratus est, hi cum sibi ipsis non pepercerint, cogita quantam sint recepturi mercedem, qui non unum et duos, tresve dies, sed per totum vitæ suæ tempus in hac acie steterunt, convitiis, contumeliis, injuriis, calumniis divexati. Neque enim hoc exigui est momenti. Quocirca laudat hoc quoque magnus Paulus dicens: *Et in altero quidem opprobriis et tribulationibus spectaculum facti: in altero socii taliter conversantium effecti* (Hebr. 10. 33). Jam quid attinet eos commemorare qui et ipsi sunt mortui, et qui eos incitarunt, a quibus talia suscipiebantur certamina, cum viros, tum mulieres? Recte autem hos quoque laudat. Nam et facultates suas exposcere permulti, ut etiam vineti et exsules tantæ calamitatis aliquo solatio fruerentur, et juxta dictum illud apostoli (1b. v. 34), cum gaudio rapinam bonorum suorum susceperent: alii partim patria, partim vita ipsa privati sunt. Cum igitur tantas opes videas, tantum lucrum, tantum quæstum Ecclesiæ obvenisse, tantos acquisitos esse thesauros, eos qui prius animo conciderant, igne ardentiores esse factos, eos qui toti theatris affixi erant, deserta petiisse, ac saltus et montes in Ecclesias convertisse, ac nemine gregem educante, oves pastorum munere functas esse, ac milites item imperatoris ac ducis, cum tantam confidentiam ac fortitudinem præ se ferrent, omnesque cum eo quo par erat ardore, studio, diligentia collectas celebrare: non obstupescis et miraris, negotium adeo feliciter successisse? Non enim modo qui moribus probis erant, sed et multi qui theatrorum insania laborabant, et ludis Circensibus addicti erant, zelo quodam igne vehementiori succensi totam illam insaniam abjecerunt, et per ipsos propemodum gladios exsillarunt, magistratus audacter ac libere sunt alloquuti, tormenta spreverunt, minas aspernati sunt, quanta virtutis sit vis ostenderunt, et quo pacto fieri possit ut etiam valde perditus homo pœnitentiam agens et conversus ipsum etiam fastigium cælorum attingat. Cum ergo tam multa præmia videas, tam multas coronas acquisitas, tantam sparsam esse doctrinam, unde, quæso, fit, ut scandalizeris? Ex eo quod nonnulli pereant, inquit. At enim, ut jam dixi, neque dicere desinam, hi perditionis suæ occasionem sibi ipsis debent imputare. Nihil enim aliud toto decursu orationis probare contendi. Dicam et aliud præclarum facinus inde natum. Quam multi larva pietatis oblecti, quam multi simulatam mansuetudinem præ se ferentes, quam multi, qui viri magni esse putabantur, nec erant, confestim hoc tempore convicti fuerunt, illorumque fallacia detecta, quod erant, apparuerunt, non quod per summam fraudem se esse

περίκειντο, οἱ δὲ πατρίδος ἐξέπεσον, οἱ δὲ οὐσίαν ἀπέβαλον, οἱ δὲ πρὸς τὴν ὑπερορίαν μετωπίστησαν, οἱ δὲ ἐσφάγησαν, οἱ μὲν καὶ τῆ πεύρα, οἱ δὲ καὶ μόνῃ τῆ γνῶμη. Καὶ γὰρ δοράτων γυμνουμένων, καὶ ξιφῶν ἰκονημένων, καὶ ἀπειλῶν καθ' ἑκάστην ἡμέραν γινομένων, καὶ τῶν ἐν ἀρχαῖς θυμοῦ πνεόντων, καὶ φόνων ἐπανατεινομένων, καὶ μυρίων εἰδῶν κολάσεων καὶ τιμωριῶν, οὐκ εἶξαν, οὐδὲ ἐνέδωκαν, ἀλλ' ἔστησαν ἐπὶ τῆς πέτρας ἀκίνητοι, πάντα καὶ ποιῆσαι καὶ παθεῖν αἰρούμενοι, ὥστε μὴ κοινωνῆσαι τῆ παρανομίᾳ τῶν τὰ τοιαῦτα τετολημχότων, οὐκ ἄνδρες δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ γυναῖκες. Καὶ γὰρ καὶ γυναῖκες πρὸς τὸν ἀγῶνα ἀπεδύσαντο τοῦτον, καὶ ἀνδρῶν πύλαχου μᾶλλον ἠνδρίσαντο. Οὐ γυναῖκες δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ νέοι καὶ μεριάκια κομιδῆ. Ταῦτ' οὖν, εἰπέ μοι, μικρὰ, τοσοῦτον δῆμον μαρτύρων κερδᾶναι τὴν Ἐκκλησίαν; Μάρτυρες γὰρ ἅπαντες οὗτοι. Οὐ γὰρ δὴ μόνον ἐκείνοι οἱ εἰς δικαστήριον ἔλκυσθέντες, καὶ θῦσαι κελυσθέντες, καὶ μὴ πεισθέντες, παθόντες ἄπερ ἔπαθον, μάρτυρες ἂν εἴεν· ἀλλὰ κάκεινοι οἱ ὑπὲρ ὅτουσιν τῶν τῷ Θεῷ δοκούστων παθεῖν τι καταδεξάμενοι· καὶ εἰ τις μετὰ ἀκριβείας ἐξετάσειεν, οὗτοι μᾶλλον, ἢ ἐκείνοι. Οὐ γὰρ ἔστιν ἴσον ὀλέθρου τοιοῦτου καὶ ἀπωλείας ψυχῆς προτεινομένης καταδεξασθαι παθεῖν τι καὶ μὴ παραπολέσθαι, καὶ ὑπὲρ ἐλάττωτος καταθρόματος τὴν αὐτὴν ταύτην ὑπομείναι τιμωρίαν. Ὅτι δὲ οὐχ οἱ σφαγέντες μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ παρσκευασμένοι καὶ γενόμενοι πρὸς τοῦτο ἔτοιμοι, μαρτυροῦν στέφανον ἀνεδήσαντο, τοῦτο τε αὐτὸ, καὶ ὁ πρότερον εἶρηκα, ὅτι ὁ ὑπὲρ ἐλαττόνων σφαιεῖς, μάρτυς ἔστιν ἀπηρτισμένος, ἀπὸ τῆς Παύλου φωνῆς ἀποδείξαι τοῦτο πειράσομαι. Ἀρξάμενος γὰρ ἀπαριθμεῖσθαι τοὺς ἐπὶ τῶν προγόνων λάμπαντας ὁ μακάριος Παῦλος, καὶ τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τοῦ Ἄβελ ποιησάμενος, εἶτα προελθὼν εἰς τὸν Νῶε, τὸν Ἀβραάμ, τὸν Ἰσαὰκ, τὸν Ἰακώβ, τὸν Μωϋσέα, τὸν Ἰησοῦν, τὸν Δαυῖδ, τὸν Σαμουὴλ, τὸν Ἥλιαν, τὸν Ἐλισσαῖον, τὸν Ἰωβ, ἐπήγαγε λέγων· *Τοιγμοῦν καὶ ἡμεῖς τοσοῦτον ἔχοιτες περικελιμένοι ἡμῖν νέφος μαρτύρων*. Καίτοιγε οὐ πάντες ἐσφάγησαν οὗτοι, μᾶλλον δὲ οὐδὲ εἰς, πλὴν δυοῖν ἢ τριῶν, τοῦ Ἄβελ καὶ τοῦ Ἰωάννου· οἱ δὲ ἄλλοι πάντες οἰκείᾳ τελευτῇ τὸν βίον κατέλευσαν. Καὶ Ἰωάννης δὲ αὐτὸς οὐ θῦσαι κελυσθεὶς καὶ μὴ καταδεξάμενος ἐσφάγη, οὐδὲ εἰς βωμὸν ἀχθεῖς, οὐδὲ πρὸς εἰδωλὸν ἔλκυσθεὶς, ἀλλ' ὑπὲρ ῥήματος ἑνός. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπε τῷ Ἡρώδῃ, *Οὐκ ἔξεστι σοι εἶχειν τὴν γυναῖκα Φιλίππου τοῦ ἀδελφοῦ σου*, καὶ τὸ δεσμητήριον ῥήκασε, καὶ τὴν σφαγὴν ἐκείνην ὑπέμεινεν. Εἰ δὲ ὁ γάμον παρανομούμενον ἐκδικήσας, τὸ γε εἰς αὐτὸν ἦχον (οὐδὲ γὰρ διώρθωσε τὸ κακὸς γεγενημένον, [506] ἀλλ' εἶπε μόνον, παῦσαι δὲ οὐκ ἔσχεσεν), εἰ τοῖνον ὁ μόνον εἰπὼν, καὶ μηδὲν οἰκοθεν ἢ τοῦτο εἰσενεγκῶν, ἐπειδὴ ἀπετμήθη, μάρτυς, καὶ μαρτύρων ἔστι πρῶτος· οἱ τοσαύτας σφαγὰς προσδοκήσαντες, καὶ οὐχὶ πρὸς Ἡρώδην, ἀλλὰ πρὸς τοὺς κρατοῦντας τῆς οἰκουμένης ἀπάσης ἀποδυσάμενοι, καὶ οὐχὶ γάμῳ παρανομούμενῳ, ἀλλὰ νόμοις πατρίοις καὶ θεομοῖς Ἐκκλησίας ἐπηρεασθεῖν παραστάντες, καὶ διὰ τῶν ῥημάτων καὶ διὰ

τῶν πραγμάτων παρῆρσιαν ἐπιδειξάμενοι, καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀποθνήσκοντες, καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες καὶ παῖδες, πῶς οὐκ ἂν εἴεν δίκαιοι μυριάκις εἰς τὸν τῶν μαρτύρων καταλεγεῖναι χορόν; Ἐπεὶ καὶ ὁ Ἀβραάμ, μὴ σφάξας τῆ πεύρα τὸν υἱόν, τῆ προθέσει ἔσφαξε, καὶ φωνῆς ἤκουσεν ἀνωθεν λεγούσης, ὅτι *Οὐκ ἐφείσω τοῦ υἱοῦ σου τοῦ ἀγαπητοῦ δι' ἐμέ*. Οὕτω πανταχοῦ καὶ ἡ γνῶμη, ὅταν ἀπηρτισμένη ἢ ἐπὶ τῆς ἀρετῆς, ὀλόκληρον λαμβάνει τὸν στέφανον. Εἰ δὲ ἐκεῖνος, υἱοῦ μὴ φεισάμενος, οὕτως ἀνεκηρύττετο^a, οὗτοι ἑαυτῶν μὴ φεισάμενοι, ἐνόησον πόσον λήφονται μισθόν, οὐ μίαν, οὐ δύο, καὶ τρεῖς ἡμέρας, ἀλλ' ὀλόκληρον τὸν βίον ἐπὶ τῆς παρατάξεως ἰστάμενοι ταύτης, βαλλόμενοι λοιδορίαις, ὕβρεσιν, ἐπηρεαῖς, συκοφανταῖς. Οὐδὲ γὰρ τοῦτο μικρόν. Διὸ καὶ ὡς μέγα Παῦλος αὐτὸ θαυμάζει λέγων· *Τοῦτο μὲν ὀνειδισμοῖς καὶ θλίψεσι θεατριζόμενοι, τοῦτο δὲ κοινωνοὶ τῶν οὕτω πασχόντων γενηθέντες*^b. Τί ἂν τις εἴποι τοὺς καὶ αὐτοὺς ἀποθνήσκοντας, καὶ τοὺς τὰ τοιαῦτα ἀθλούντας ἀλείψαντας, καὶ ἄνδρας καὶ γυναῖκας; Καλῶς δὲ αὐτοὺς καὶ θαυμάζει. Καὶ γὰρ καὶ οὐσίας ἐπέδωκαν πολλοὶ, ὥστε τοὺς δεσμώτας καὶ τοὺς ἐξορίστους ἔχειν τινὰ παραμυθίαν τῆς τοσαύτης τλαιπωρίας, καὶ τὴν ἀρπαγὴν τῶν ὑπαρχόντων ἠδέως ἐδέξαντο, κατὰ τὸ ἀποστολικὸν ἐκεῖνο λόγιον· Ἔτεροι, οἱ μὲν πατρίδος, οἱ δὲ καὶ αὐτῆς ἐξεδλήθησαν τῆς ζωῆς. Ὅρων τοῖνον τοσοῦτον πλοῦτον, τοσοῦτον κέρδος, τοσαύτην ἔμποριαν τῆ Ἐκκλησίᾳ συνηγμένην, τοσοῦτος θησαυροῦς ἀποτιθεμένους, πυρὸς σφοδροτέρους γινομένους τοὺς πρότερον ἀναπεπτωκότας, καὶ τοὺς θεάτροις προσηλωμένους εἰς τὰς ἐρημίας ἐξιώντας, καὶ τὰς νάπας καὶ τὰ θρησκουῖντας ἐκκλησίας, καὶ οὐδενὸς ἐξάγοντος τὴν ἀγέλην, εἰς τὴν τῶν ποιμένων τάξιν μεταστάντα τὰ πρόβατα, καὶ τοὺς στρατιώτας εἰς τὴν τοῦ στρατηγοῦ, παρῆρσιαν ἔνεκεν καὶ ἀνδρείας, καὶ πάντας μετὰ τῆς προσηκούσης θερμότητος, σπουδῆς, ἐμμελείας, τὰς συνάξεις ἐπιτελούντας, οὐκ ἐκπλήττη καὶ θαυμάζεις, ὅσον ἐκ τούτου κατόρθωμα γέγονεν; Οὐ γὰρ δὴ μόνον οἱ ὀρθῶς βιούντες, ἀλλὰ πολλοὶ καὶ τῶν περὶ τὰ θέατρα μεμνησθέντων καὶ ἱπποδρομίας προσεχόντων, ὑπὸ τοῦ ζήλου πυρὸς σφοδροτέρου πυρωθέντες, πᾶσαν ἐκείνην ἀπέθεντο τὴν μανίαν, καὶ κατ' αὐτῶν τῶν ξιφῶν σχεδὸν ἐπίδησαν, πρὸς ἀρχοντας παρῆρσιάζόμενοι, βασάνων καταφρονούντες, ἀπειλῶν καταγελῶντες, δεικνύντες ὅσον ἔστιν ἀρετῆ, καὶ πῶς ἐνὶ τὸν σφόδρα ἀπολλύμενον, μετανοήσαντα καὶ μεταστάντα [507] αὐτῆς ἄψασθαι τῶν οὐρανῶν τῆς ἀψίδος. Τοσαῦτα οὖν βραβεῖα ὁρῶν, τοσοῦτους στεφάνους πλεκομένους, τοσαύτην διδασκαλίαν γινομένην, πόθεν, εἰπέ μοι, σκανδαλίζῃ; Ἀπὸ τῶν ἀπολωλότων, φησὶν. Ἄλλ', ὅπερ ἔφη, καὶ λέγων οὐ παύσομαι, οὗτοι ἑαυτοῖς λογιζέσθωσαν τῆς ἀπωλείας τὴν ὑπόθεσιν. Τοῦτο γὰρ δι' ὅλου ὁ λόγος ἡμῖν ἀγωνιζόμενος ἔδειξεν. Εἴπω καὶ ἕτερον κατόρθωμα. Πόσοι προσωπεῖον εὐλαβείας περικελίμενοι, πόσοι πεπλασμένην πραότητα ἔχοντες, πόσοι μεγάλοι τινὲς εἶναι νομιζόμενοι, καὶ οὐκ ὄντες, ἀθρόον ἐπὶ τοῦ παρόντος διελέγηθησαν καιροῦ, καὶ τὰ τῆς ἀπάτης αὐτοῖς διεβῆναι, καὶ ὅπερ ἦσαν, ἐφάνησαν, οὐχ ὅπερ ὑπεκρίνοντο καὶ ἠπάτων; Οὐ

^a Alii ἀνακρύπτεται.

^b Alii τῶν οὕτως ἀναστρεφομένων γενηθέντες.

μικρὸν δὲ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ σφόδρα μέγιστον εἰς ὠφέλειαν τῶν ἐθελόντων προσέχειν, τὸ διαγινῶναι τοὺς ἔχοντας τῶν προβάτων τὰς δορὰς, καὶ μὴ ἀναμίγνυσθαι τοὺς λύκους τοὺς οὕτω κρυπτομένους τοῖς ὄντως προβάτοις. Καὶ γὰρ κάμινος γέγονεν ὁ καιρὸς οὗτος, τὰ χαλκὸν ἔχοντα τῶν νομισμάτων διελέγχων, τὸν μόλιθδον κατατήκων, τὴν καλάμην κατακαίων, τὰς τιμίας ὕλας τιμιωτέρας ἀποφαίνων. Τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος σημαίνειν ἔλεγε· *Δεῖ δὲ καὶ αἰρέσεις εἶναι, ἵνα οἱ δοκιμοὶ φανεροὶ γένηνται ἐν ὑμῖν.*

Κεφ. κ'. Μηδὲν οὖν σε τούτων σκανδαλιζέτω, μὴ ἱερεὺς νῦν φαῦλος γεγεννημένος, καὶ λύκου παντὸς ἀγριώτερον ἐπιπηδῶν τῇ ἀγέλῃ, μὴ τῶν ἀρχόντων, μὴ τῶν κρατούντων τις πολλὴν ὠμότητα ἐνδοικνύμενος. Ἐννόησον γοῦν ὅτι καὶ ἐπὶ τῶν ἀποστόλων συνέθη τούτων χαλεπώτερα. Ὁ τε γὰρ κρατῶν τότε τὸ σκήπτρον, τὸ μυστήριον τῆς ἀνομίας ἦν (οὕτω γὰρ αὐτὸν ὁ Παῦλος ἐκάλεσε), πᾶν εἶδος κακίας ἐπελθὼν, καὶ πάντα ἀποκρύψας τῇ πονηρίᾳ, ἀλλ' οὐδὲν οὔτε τὴν Ἐκκλησίαν, οὔτε τοὺς γενναίους ἐκείνους ἀνδρας τοῦτο παρέδραψεν, ἀλλὰ καὶ λαμπροτέρους ἀπέφηεν· οἱ τε ἱερεῖς τῶν Ἰουδαίων οὕτω φαῦλοι καὶ πονηροὶ τινες ἦσαν, ὡς κελεύεσθαι ἂ τὸν ζῆλον αὐτῶν τοῦ βίου φεῦγειν· *Ἐπὶ γὰρ τῆς Μωϋσέως καθέδρας*, φησὶν, *ἐκάθισαν οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι· πάντα οὖν, ὅσα ἂν λέγωσιν ὑμῖν ποιεῖν, ποιεῖτε· κατὰ δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν μὴ ποιεῖτε· καίτοι τί γένοιτ' ἂν πονηρότερον ἱερέων, ὧν ὁ ζῆλος ἀπολλύειν ἔμελλε τοὺς μισομένους; Ἀλλ' ὁμως καὶ τοιοῦτων ὄντων τότε κρατούντων, οἱ λάμψαντες, οἱ στεφανωθέντες οὐδὲν παρεβλάθησαν, ἀλλὰ μειζρώως ἐδοξάσθησαν. Οὐ τοίνυν ξενίζεσθαι χρὴ τοῖς γινομένοις. Πανταχοῦ γὰρ πειρασμοὶ τοῖς νήφουσιν εἰσι παρευγεμένοι ἀπὸ τῶν οικείων, ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων. Διὰ τοῦτο καὶ Παῦλος τὰς νιφάδας ὄρων τῶν κινδύνων τὰς ἐπαγομένας αὐτοῖς, καὶ δεδοικώς μὴ τινες τῶν μαθητῶν ἐντεῦθεν θορυβηθῶσι, γράφων ἔλεγεν· *Ἐπεμψα ὑμῖν Τιμόθεον εἰς τὸ μηδένα σάλνεσθαι ἐν ταῖς θλίψεσι ταύταις· αὐτοὶ γὰρ οἶδατε ὅτι εἰς τοῦτο κείμεθα.* Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· Οὗτος ἡμῶν ὁ βίος, αὕτη τῆς ἀποστολικῆς πολιτείας ἡ ἀκολουθία, τὸ μυρία πάσχειν κακά. *Εἰς τοῦτο γὰρ κείμεθα*, φησί. *Τί ἐστιν, εἰς τοῦτο κείμεθα;* Ὡσπερ τὰ ὄνια εἰς τοῦτο παρῆκται, εἰς τὸ [508] πωλεῖσθαι, οὕτω καὶ ὁ ἀποστολικὸς βίος εἰς τὸ λοιδορεῖσθαι καὶ εἰς τὸ πάσχειν κακῶς, εἰς τὸ μηδέποτε ἀναπνεῖν, εἰς τὸ μηδεμίαν ἔχειν ἀναχωρήν. Καὶ ὅσοι νήφουσιν, οὐ μόνον οὐδὲν ἐντεῦθεν βλάπτονται, ἀλλὰ καὶ μειζρώως κερδαίνουσι. Διὸ καὶ τούτους, μετὰ τὸ μαθεῖν, ὅτι ἐστήκασιν γενναίως, θαυμάζει· καὶ περὶ ἐτέρων δὲ ταῦτα λέγει, ὅτι μετὰ τὰ δεσμὰ αὐτοῦ καὶ τὰς ἀλύσεις περισσοτέρως ἐτόλμων ἀφόβως τὸν λόγον λαλεῖν. Τί δα! ἐπὶ Μωϋσεώς, εἰπέ μοι; ἐν μέσῃ βαρβάρων χώρα οὐκ ἀφήκεν ὁ Θεὸς καὶ μάγους τὰ αὐτῶν ἐπιδείξασθαι; οὐχὶ καὶ ταύτης μέμνηται τῆς ἱστορίας*

ἂ Savil. in marg. addit τοὺς λαοὺς.

ὁ Παῦλος; *Ὁν τρόπον δὲ Ἰωνῆς καὶ Ἰαμβρῆς, φησὶν, ἀντέστησαν Μωϋσεῖ, οὕτω καὶ οὗτοι ἀντίστησονται τῇ ἀληθείᾳ.* Οὗτος οὐδέποτε ἐπέλιπε· οὔτε τὰ σκάνδαλα, οὔτε οἱ στεφανούμενοι διὰ τούτων. Ταῦτ' οὖν ἅπαντα λογίζου, καὶ μὴ ταῦτα μόνον, ἀλλὰ καὶ ὅσον κέρδος ἀπὸ τοῦ πράγματος γέγονε. Κάκεινο σκόπει, ὅτι καὶ ἕτεροὶ τινές εἰσιν ἀπόρρητοι λόγοι τούτων· οὐ γὰρ πάντα εἶδέναι ἡμᾶς δυνατόν· καὶ ὅτι τὰ χρηστότερα ἀπαντήσεται μετὰ ταῦτα, καὶ πλείων ἢ παραδοξοποιεῖα· ὡσπερ οὖν ἐπὶ τοῦ Ἰωσήφ ἡ μὲν ἀρχὴ δυσκολίαν εἶχε, καὶ μέχρι πολλοῦ προφηεῖ τὰ πράγματα, ἀπεναντίας εἶναι δοκοῦντα τῇ ὑποσχέσει· ὕστερον δὲ μείζονα τῶν προσδοκηθέντων ἐγένετο. Καὶ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ δὲ οὐκ εὐθέως, οὐδὲ ἐν προομίοις καὶ ἐν ἀρχῇ τὸ κατόρθωμα ἅπαν ἐδόξασθη, ἀλλὰ τὸ μὲν σκάνδαλον προφηεῖ, καὶ ὀλίγα τινὰ γέγονε σημαῖα θαύματος ἔνεκεν καὶ τῆς διορθώσεως τῶν ταῦτα τολμησάντων, καὶ εὐθέως ἅπαντα παρέδραμνεν. Εἰ γὰρ καὶ τὸ καταπέτασμα ἐσχίσθη τοῦ ναοῦ τότε, καὶ πέτραι ἐβράβησαν, καὶ ἥλιος ἐσκοτίσθη, ἀλλὰ ταῦτα ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ καὶ ἐν λήθῃ γέγονε παρὰ τοῖς πολλοῖς. Μετὰ δὲ ταῦτα εὐθέως ἐν φυγῇ οἱ ἀπόστολοι, ἐν διώξει, ἐν πολέμοις, ἐν ἐπιβουλαῖς, λανθάνοντες, κρυπτόμενοι, δεδοικότες, καταλευόμενοι, οὕτω τὸν λόγον ἐκήρυττον· καὶ ἐν δυναστείᾳ πολλῇ τῶν Ἰουδαίων ὁ δῆμος, ἀγόντων, περιεγόντων, ἐλκόντων, σπαρτατόντων τοὺς πιστεύοντας. Καὶ γὰρ τοὺς ἀρχοντας μεθ' ἑαυτῶν ἔχοντες, καθ' ἐκάστην ἦγον καὶ περιῆγον τοὺς ἀποστόλους. Καὶ τί λέγω τῶν Ἰουδαίων τὸν δῆμον καὶ ἀρχοντας; Εἰς σκηνοβάφος, περὶ δέρματα ἡσυχολημένος, ὁ Παῦλος (τί δὲ σκηνοβάφου εὐτελέστερον;) τοσούτη ἐκέχρητο τῇ μανίᾳ, ὡς σύρειν ἀνδρας καὶ γυναῖκας, καὶ παραδίδόναι εἰς φυλακὴν· καὶ ὁ σταυρωθεὶς ἤγειρετο ταῦτα ὄρων. Ἀλλὰ ὅρα πῶς μετὰ ταῦτα οὗτός τε ὁ διώκτης πάντας ὑπερῆκόντισε, καὶ τὸ πρᾶγμα ὑπὲρ τὸν ἥλιον διέλαμψε, καὶ πᾶσαν κατέσχε τὴν οἰκουμένην.

Κεφ. κα'. Εἰ δὲ λέγοις, Καὶ τίνας ἔνεκεν καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ καὶ ἐν τῇ Καινῇ τοσοῦτοι κίνδυνοι, τοσοῦτοι πειρασμοὶ, τοσαῦτα ἐπιβουλαί; μάνθανε καὶ τὴν αἰτίαν. Τίς οὖν ἡ αἰτία; Παλαιστρα ὁ παρὼν βίος ἐστὶ, γυμνάσιον καὶ ἀγὼν, χωνευτήριον, βαφεῖον ἀρετῆς. Ὡσπερ οὖν οἱ σκυτοδέφαι τὰ δέρματα λαμβάνοντες στύφουσι πρότερον, κατατείνουσι, παίουσι καὶ [509] τοίχοις καὶ λίθοις προσαρπάσσοντες καὶ ἐτέραις μυρίαις θεραπαλαῖς αὐτὰ ποιήσαντες ἐπιτήδεια πρὸς τὴν ὑποδοχὴν τῆς βαφῆς, οὕτω τὸ χρῶμα τὸ τίμιον ἐπάγουσιν· οἱ τε χρυσοχόοι τὸ χρυσοῖον εἰς τὸ πῦρ ἐμβάλλοντες, τῇ βασιάνῃ τῆς καμίνου παραιδάσασιν, ὥστε ποιῆσαι καθαρώτατον· οἱ τε παιδοτριβαί, ἐν τῇ παλαιστρᾷ πολλοῖς πόνοις τοὺς ἀθλοῦντας γυμνάζουσι, τῶν ἀντιπάλων σφοδρότερον αὐτοῖς ἐμπίπτοντες, ἵνα ἐν τῇ γυμνασίᾳ τὸ πᾶν κατορθώσαντες ἐν τοῖς τῶν διδασκάλων σώμασιν, ἐπὶ τῶν ἀγώνων εὐτρεπεῖς ὣσι καὶ παρεσκευασμένοι πρὸς τὰς λαβὰς τῶν ἐχθρῶν,

simulabant? Neque vero id exigui momenti est, sed summopere prodest illis qui velint attendere, ut illos dignoscant qui pellibus ovium tecti sunt, ne sic occultati lupi cum veris ovibus misceantur. Est enim forna quædam tempus istud, quæ subæratos nummos patefacit, quæ plumbum liquefacit, paleas exurit, pretiosa metalla pretiosiora reddit. Hoc etiam significans Paulus dicebat: *Oportet autem et hæreses esse, ut qui probati sunt, manifesti fiant in vobis* (1. Cor. 11. 19).

CAP. XX. *Temporibus apostolorum res evenisse graviore; vitæ apostolicæ prærogativa qualis.* — Nihil ergo istorum te scandalizet, non sacerdos nunc depravatus, et lupo quovis sævius in gregem insiliens, non ex magistratibus aut principibus ullus, qui magnam erudelitatem præ se ferat. Veniat tibi in mentem apostolorum temporibus res multo graviore istis accidisse. Nam et is, qui tum sceptrum gerebat Imperator, mysterium erat iniquitatis (sic enim eum Paulus appellavit [2. Thess. 2. 7]), omnia genera vitiorum pervaserat, et omnes improbitate superaverat, at nihil hoc aut Ecclesiam, aut generosos illos viros læsit, imo etiam illustriores effecit: et Judæorum sacerdotes ita pravi et improbi homines erant, ut juberentur populi eorum vitæ imitationem vitare: *Super cathedram enim Moysis, inquit, sederunt Scribæ et Pharisei: omnia ergo quæ dixerint vobis facienda, facite, secundum opera vero eorum nolite facere* (Matth. 23. 2. 3): tametsi quid nequius illis sacerdotibus fingi potest, quorum imitatio poterat perdere sectatores illorum? Attamen licet tales essent principes illius temporis, qui celebriores tum fuerunt, atque coronati evaserunt, nullo modo læsi sunt, imo potius clariores facti sunt. Non igitur oportet ob ea, quæ accidunt, obstupescere. Nam ubique tentationes iis, qui vigilantes et attentis sunt, adhærent, sive a domesticis, sive ab alienis. Propterea Paulus etiam, cum ingentem numerum periculorum illis cerneret imminere, ac vereretur, ne qui discipuli inde turbarentur, in hæc verba scribebat: *Misi ad vos Timotheum, ut nemo moveatur in tribulationibus istis: ipsi enim sciitis quod in hoc positi sumus* (1. Thess. 3. 2). Quorum hic sensus est: Hæc est vita nostra, hæc apostolicæ conversationis est conditio, ut ferendis malis innumeris sit obnoxia. *In hoc enim positi sumus, inquit. Quid est, In hoc positi sumus? Quemadmodum res venales in hoc sunt expositæ, ut vendantur: sic et apostolica vita, ut conviciis incessatur, ut mala patiantur, ut nunquam respiret, ut nullas inducias nanciscatur. Porro qui vigilantes et attentis sunt, non modo nihil inde capiunt detrimenti, sed amplius inde lucrantur. Quam ob causam et istos ubi constanter restitisse cognovit, commendat: et de aliis ista dicit, eos post ejus vincula et catenas abundantius ausos esse sine timore verbum Dei loqui* (Philipp. 1. 14). Quid vero tempore Moysis, quæso? nonne in media regione barbarorum magos etiam permisit Deus rerum suarum specimen exhibere? nonne hujus quoque meminit

historiæ Paulus? *Quemadmodum autem Janes et Jambres, inquit, restiterunt Moysi, ita et hi resistent veritati* (2. Tim. 3. 8). Ita numquam defuerunt neque scandala, neque qui occasione illorum corona donarentur. Hæc igitur omnia cum animo tuo reputa, neque hæc tantum, sed et quantum ex hac re lucrum obvenerit. Illud quoque considera, quasdam alias etiam istorum arcanas esse rationes; neque enim fieri potest, ut omnia sciamus; ac res multo superiores eventuras postea, multoque plura nos miracula spectaturos: quemadmodum et ætate Joseph principium quidem difficultatibus obseptum fuit, diuque res succedebant, quæ penitus promissioni contrariæ videbantur: postea tamen omnem expectationem superavit eventus. Enimvero tempore passionis Christi non statim, neque in exordio et initio prosperi successus omnes germinarunt, sed scandalum quidem prodiit, et pauca quædam facta sunt miracula, ut corrigerentur qui hæc scelera patrabant, ac subito cuncta præterierunt. Quamvis enim scissum fuerit tum templi velum, et petræ scissæ sint, et sol obscuratus: hæc tamen intra unum diem acciderunt, et in oblivionem vulgi venerunt. Postea vero confestim in fugam versi sunt apostoli, persequutione, bellis, insidiis divexati, latentes, absconditi, metu correpti, lapidibus appetiti verbum Dei prædicabant: tumque plurimum dominabatur populos Judæorum, qui fideles abducebant, circumagebant, trahebant, torquebant. Cum enim illis faverent magistratus, quotidie abducebant et circumducebant apostolos. Quid dico populum Judæorum et magistratus? Unus opifex tabernaculorum, circa pelles occupatus, Paulus (quid porro tabernaculorum opifex vilis?) tanta sæviebat insaniam, ut viros ac mulieres traheret, et in carcerem conjiceret, et hoc Crucifixus cum cerneret, permittebat (Act. 9. 1. 2). At tu vide quo pacto deinde tum persequutor iste omnes superaverit, et res ista sole ipso clarius refulserit, totumque orbem terrarum occupavit.

CAP. XXI. *Cur tam in Veteri quam in Novo Testamento multæ fuerint afflictiones.* — Quod si forte dicas, quam ob causam et in Veteri et in Novo Testamento tam multa pericula, tam multæ afflictiones, tam multæ insidiæ fuerint, causam cognosce. Quænam ergo causa est? Palæstra quædam est hæc vita, gymnasium et certamen, fornax conflatoria, et tinctoria virtutis officina. Ut igitur pelles acceptas adstringunt, extendunt, percutiunt, ac parietibus et saxis allidunt coriarii, et aliis innumeris artificis ad suscipiendam tincturam reddunt idoneas, ac deinde pretiosum colorem inducunt; et aurifices in ignem conjectum aurum fornacis examini tradunt, ut purissimum reddant; tum etiam pædroticæ multis laboribus in palæstra exercent atletas, dum acrius quam adversarii in eos impetum faciunt, ut cum in exercitationibus cuncta peregerint, corpore decoro sint et eleganti in certaminibus, et ita comparati, ut facile inimicorum petitiones omnes eludant: ita

quoque facit in hac vita Deus, dum animam ad virtutem aptam vult reddere: adstringit, et conflatur, et afflictionum tradit examini, ut pusillanimes ac remissi adstringantur, et qui probati sunt probationes evadant, nec ab ullis dæmonum insidiis, aut diaboli laqueis superari possint, sed omnes admodum idonei ad futura bona suscipienda reddantur. Vir enim, inquit, qui non est tentatus, non probatus est: et Paulus, *Tribulatio patientiam operatur: patientia vero probationem* (Rom. 5. 3. 4). Tolerantiores igitur et patientiores volens reddere, numisma sinit omnibus modis explorari. Hac de causa Job quoque pati permisit ea quæ passus est, ut probator appareret, et diaboli os occluderet; propterea permisit et apostolos, et illi fortiores evaderent, et virium suarum hac ratione specimen ederent. Nam et hæc est causa non exigua. Quamobrem et Paulo quietum ac relaxationem a malis postulanti dicebat, *Sufficit tibi gratia mea: nam virtus mea in infirmitate perficitur* (2. Cor. 12. 9).

CAP. XXII. *Afflictiones non modo non scandalizare, sed et prodesse illis qui ex æquo et bono judicent, sicut licet Gentiles.* — Siquidem illi qui nondum fidem Christianam sunt amplexi, amplius inde lucrantur, si vigiles fuerint et attenti. Cum enim eos injuriis et contumeliis affici viderent, in carcerem conjici, probris onerari, insidiis oppugnari, capite truncari, exuri, in mare demergi, neque ullis ejusmodi malis cedere, cogita quantam in admirationem traducerent spectatores suos cum illius, tum hujus temporis præstantissimi athleteæ isti. Itaque non modo scandalum nullum pariunt illis qui vigiles sunt et attenti, ea quæ accidunt, sed etiam doctrinæ majoris adipiscendæ occasionem illis adferunt. Idcirco Paulus etiam hoc sibi dictum audivit, *Virtus mea in infirmitate perficitur*. Hoc et in Veteri et in Novo Testamento spectare licet. Perpende namque quomodo affectum fuisse Nabuchodonosorem verisimile sit, a tribus pueris, servis, captivis, compedibus vinctis, flammis expositis, tanto exercitu spectante superatum, ut qui tria corpora mancipata, subacta, patria pulsa, libertate, honore, potestate, pecuniis spoliata, longe a propinquis constituta non poterat vincere. Quod si permissa illa non fuisset exustio, tam præclarum præmium non obtinuissent, nec ita splendidam coronam adepti essent. Perpende quomodo affectum fuisse verisimile est Herodem reprehensum a viato, cum cerneret nihil eum de loquendi libertate propter catenam remittere, sed occidi malle, quam pulcherrimam illam libere loquendi facultatem amittere. Cogita quis ex hominibus illius ætatis, vel etiam consequentis ævi, cum hæc cerneret et audiret, quantumvis deses ac remissus esset, at exiguo tamen judicio valeret, non summam utilitatem inde deciperet. Noli enim mihi commemorare sceleratos et stultos homines, socordes, totos corpori curandos addictos, ac foliis leviores. Isti enim non his solum, sed re quavis, quæ acciderit, offenduntur: non aliter ac populus Judæorum, qui et cum manna

comederet, et cum panem, pauper morosus erat et offendebar, sive in Ægypto esset, sive ab Ægypto liberatus, sive adesset Moyses, sive abesset. Verum illos in medium mihi producto, qui sobrii erant et vigiles; et cum animo tuo reputa, quantam ipsos probabile sit utilitatem inde percepisse, cum animam constantem cernerent, mentem invictam, linguam maxima libertate loquendi præditam, hominem deserti incolam, regem superare, vinctum esse, nec tamen cedere¹, capite truncari, nec silere: sed ne hic quidem subsiste, verum ea quæ sequuta sunt, examina. Caput amputavit Herodes, capite truncatus est Joannes. Quis ergo beatus ab omnibus prædicatur? quis imitandus proponitur? quis celebratur? quis coronatur? quis præconiis ornatur? quis laudatur? quis commendatur? quis in hunc usque diem reprehendit? Nonne in singulis Ecclesiis hic quidem clamat, *Non licet tibi habere uxorem Philippii fratris tui* (Math. 14. 4): ille vero diffamatur etiam post obitum ob adulterium, insaniam, et audaciam? Considera vero præter ea quæ dicta sunt, quanta virtus esset captivi, quanta tyranni imbecillitas. Nam hic quidem non potuit linguam unam compeccere, sed ea sublata, sexcenta pro illa et cum illa ora reseravit: ille vero et tuum illum post eandem perterrefecit (adeo quippe conscientiam ejus percellebat metus, ut ipsum tum temporis arbitraretur a mortuis excitatum miracula patrare), et vero nunc et ex illo tempore, perpetuo per universum orbem terrarum et per se et per alios reprehendit. Siquidem unusquisque dum evangelium istud legit, dicit: *Non licet tibi habere uxorem Philippii fratris tui*: et sine evangelio in cœtibus, in congressibus, sive qui domi, sive qui in foro, sive qui ubique sunt, quamvis ad ipsam pergas regionem Persarum, quamvis in Indiam, quamvis in Mauritaniam, quamvis in quas-cumque terras sol aspicit, vel etiam ad ipsos ultimos mundi limites, hanc vocem audies, et justum illum videbis etiamnum clamantem, inculcantem, et nequitiam tyranni redarguentem, nec umquam silentem, neque tot annorum numero reprehensionem debilitari. Quid ergo detrimenti cepit ex obitu justus ille? quid ex morte violenta? quid ex catena? quid ex carcere? Quos autem non correxit, quibus cor saperet, ex iis quæ dixit, ex iis quæ passus est, ex iis quæ nunc prædicat, eadem prorsus, quæ cum viveret? Noli ergo dicere, Quam ob causam mori permissus est? Non enim illud erat mori, sed coronam adipisci: non interire, sed meliorem vitam auspicari. Disce philosophari, et non modo nihil te ista lædent, sed et commodis multis augeberis.

Josepho nihil nocuit Ægyptia; Josephi exemplum quam utile. — Quid vero mulier Ægyptia? Nonne accusavit, et calumniata est? nonne justum vinxit? nonne in carcerem compegit? nonne in summum capitis discrimen adduxit? nonne quantum in ipsa fuit situm, interemit? nonne infamiae notam inussit?

¹ Alii, nec tamen tacere.

καὶ βρδίδως αὐτὰς διαλύσωσιν· οὕτω καὶ ὁ θεὸς ἐν τῷ παρόντι βίῳ ποιεῖ· πρὸς ἀρετὴν ἐπιτηδεῖαν βουλόμενος μετασκευάσαι τὴν ψυχὴν, καὶ στύφει, καὶ χωνεύει, καὶ βασιάνη περασμῶν παραδίδωσιν, ὥστε τοὺς τε ἀναπεπτωκότας καὶ διαλελυμένους σφιγγῆναι, τοὺς τε δοκίμους δοκιμωτέρους γενέσθαι, καὶ ἀχειρώτους ταῖς τῶν δαιμόνων ἐπιβουλαῖς καὶ ταῖς τοῦ διαβόλου καγίσι, καὶ σφόδρα ἐπιτηδέλους πρὸς τὴν τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ὑποδοχὴν ἅπαντας. Ἄνθρ γάρ, φησιν, ἀπείραστος, ἀδόκιμος· καὶ ὁ Παῦλος, Ἡ θλίψις ὑπομονὴν κατεργάζεται· ἡ δὲ ὑπομονὴ δοκιμὴν. Καρτερικὸς οὖν καὶ ὑπομονητικὸς ποιήσαι θέλων, ἀφήσει τὸ νόμισμα διακωδωνίζεσθαι παντὶ τρόπῳ. Ταύτης ἕνεκεν τῆς αἰτίας καὶ τὸν Ἰὼβ ἀφήκε παθεῖν ἅπερ ἔπαθεν, ὥστε καὶ δοκιμώτερον φανῆναι, καὶ ἐμφράξει τοῦ διαβόλου τὸ στόμα· διὰ τοῦτο καὶ τοὺς ἀποστόλους ἀφήκεν, ὥστε κακείνους ἀνδρειότερους γενέσθαι, καὶ τὴν οἰκείαν δύναμιν ταύτῃ ἐπιδείξασθαι. Καὶ γὰρ καὶ αὕτη αἰτία οὐ μικρά. Διδὸν καὶ Παῦλος ἔλεγε ζητοῦντες ἀνεσιν καὶ ἀπαλλαγὴν τῶν κτεχόντων κακῶν, Ἀρχεῖ σοι ἡ χάρις μου· ἡ γὰρ δύναμίς μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται.

Κεφ. κβ'. Καὶ γὰρ οἱ μηδέπω τῷ λόγῳ τοῦ Χριστιανισμοῦ προσελθόντες, καὶ ἐντεῦθεν μερίζοντες, ἐὰν νήφωσι, κερδαίνουσι. Καὶ γὰρ ὅταν ἴδωσιν ἀδικουμένους, λουδορομένους, δεσποτῆριον οἰκοῦντας, ἐπηρεασμένους, ἐπιβουλεωμένους, ἀποταμνομένους, καιρομένους, καταποντιζομένους, καὶ μηδενὶ τῶν δεινῶν εἰκοντες, ἰνότησον ὅσον ἔχοντες θαῦμα τῶν παραδόξων τούτων ἀθλητῶν ἀπήρχοντο καὶ οἱ τότε, καὶ οἱ νῦν. Ὅστε οὐ μόνον οὐκ ἐργάζεται σκάνδαλον τὰ γεγενημένα τοῖς νήφουσιν, ἀλλὰ καὶ πλείονος διδασκαλίας ὑπιδεσις γίνεται. Διδὸν καὶ Παῦλος ἤκουσε ταῦτα, ὅτι Ἡ δύναμίς μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς Παλαιᾶς καὶ ἐπὶ τῆς Καινῆς ἔστιν εὐρεῖν. Ἐννήσον γὰρ τί πάσχειν εἰκὸς ἦν τὸν Ναβουχοδονόσορ ὑπὸ τριῶν παιδῶν, δούλων, ἀιχμαλώτων, δεδεμένων, κυρπωλουμένων, τοσοῦτου στρατοπέδου παρόντος ἠτῶμενον, καὶ μὴ δυνάμενον τριῶν περιγεγέσθαι σωματίων δεδουλωμένων, ὑποκειμένων, πατρίδος ἐκπεπτωκότων, ἐλευθερίας, τιμῆς, δυναστείας, χρημάτων, πόρρω τῶν οἰκείων ἀπικισμένων. Εἰ δὴ μὴ συνεχωρήθη ὁ ἐμπρησμός ἐκεῖνος, οὐκ ἂν οὕτω λαμπρὸν τὸ βραδείον ἐγένετο, οὐκ ἂν οὕτω φαιδρὸς ὁ στέφανος. Ἐννήσον τί πάσχειν εἰκὸς ἦν τὸν Ἡρώδη ὑπὸ δεσμῶτος ἐλεγχόμενον, καὶ ὀρώντα οὐδὲ ἀπὸ τῆς ἀλύσεως [510] ἐνδιδόντα τῇ παρῆρησι, ἀλλ' αἰρούμενον σφαγῆναι μᾶλλον, ἢ προέσθαι τὴν καλλίστην ἑλευθεροστομίαν ἐκείνην. Ἐννήσον τίς ὄρων ταῦτα καὶ ἀκούων καὶ τῶν τότε ζώντων καὶ τῶν μετὰ ταῦτα γενομένων, ἂν σφόδρα ἀναπεπτωκῶ; ἢ, νοῦν δέ τινα ἔχων βραχύν, πῶς τὰ μέγιστα κερδάνας ἀπεισι. Μὴ γὰρ μοι τὰ καθάρματα τῶν ἀνοήτων εἴπησ, τοὺς βλάπτας καὶ αὐτόσαρκας ὄντας, καὶ φύλλων κουφοτέρους. Οὗτοι γὰρ οὐχὶ τούτοις μόνον, ἀλλὰ καὶ παντὶ σχεδὸν γενομένῳ προσπταίουσιν· ὡς καὶ ὁ Ἰουδαίων δῆμος καὶ μάνα ἐσθίων καὶ ἄρτον, ὁμοίως δυσάρεστος ἦν, καὶ ἐν Αἰγύπτῳ ὦν, καὶ ἀπαλλαγεῖς Αἰγύπτου, καὶ παρόντος; Μωυσέως, καὶ ἀπελθόντος. Ἄλλ' ἐκεῖ-

νοὺς εἰς μέσον ἄγε μοι, τοὺς νήφοντας, τοὺς ἐργηγορότας, καὶ λογίζου πόσῃν εἰκὸς αὐτοὺς ἐντεῦθεν καρπώσασθαι τὴν ὠφέλειαν, ὀρώντας ψυχὴν ἀπεριτρεπτον, φρόνημα ἀδούλωτον, γλῶτταν παρῆρησις γέμουσαν, ἄνθρωπον ἐρημοπολίτην βασιλέως περιγεγόμενον, δεσμούμενον καὶ οὐκ ἐνδιδόντα, ἀποταμνόμενον καὶ οὐ σιγῶντα· καὶ μηδὲ μέχρι τούτων στήσ, ἀλλὰ καὶ τὰ μετὰ ταῦτα ἐξέταζε. Ἀπέτεμεν ὁ Ἡρώδης, ἀπετμήθη ὁ Ἰωάννης. Τίς οὖν ἔστιν ἐν τοῖς ἀπάντων μακαρισμοῖς; τίς ζηλωτός; τίς ἀνακηρύσσεται; τίς στεφανοῦται; τίς ἐγκωμιάζεται; τίς ἐπαινεῖται; τίς θαυμάζεται; τίς μέχρι σήμερον ἐλέγχει; Οὐ καθ' ἐκάστην Ἐκκλησίαν ὁ μὲν βοᾷ, Οὐκ ἔξεστί σοι ἔχειν τὴν γυναῖκα Φιλίππου τοῦ ἀδελφοῦ σου· ὁ δὲ στηλιτεύεται καὶ μετὰ τελευτῆν ἐπὶ τῇ μοιχείᾳ καὶ τῇ παρανοίᾳ καὶ τῇ θρασύτητι; Σκόπει δὲ μετὰ τῶν εἰρημένων, ὅση τοῦ δεσμῶτος ἡ δύναμις, καὶ τοῦ τυράννου ἡ ἀσθένεια. Ὁ μὲν γὰρ οὐκ ἴσχυσε μίαν ἐπιστομίαν γλῶτταν, ἀλλ' ἀνελὼν αὐτὴν, μυρία ἄντ' ἐκείνης καὶ μετ' ἐκείνης ἠνέφεξε στόματα· ὁ δὲ καὶ τότε αὐτὸν εὐθέως ἐφόδησε μετὰ τὴν σφαγὴν (οὕτω γὰρ αὐτοῦ τὸ συνειδὸς κατέσειεν ὁ φόβος, ὡς νομίζειν αὐτὸν τότε καὶ ἐκ νεκρῶν ἀναστάντα θαυματουργεῖν), καὶ νῦν δὲ καὶ ἐξ ἐκείνου διὰ παντός τοῦ χρόνου κατὰ πᾶσαν αὐτὸν ἐλέγχει τὴν οἰκουμένην, καὶ δι' ἑαυτοῦ, καὶ δι' ἑτέρων. Ἐκαστος γὰρ τὸ Εὐαγγέλιον ἀναγινώσκων τοῦτο, λέγει, Οὐκ ἔξεστί σοι ἔχειν τὴν γυναῖκα Φιλίππου τοῦ ἀδελφοῦ σου· καὶ τοῦ Εὐαγγελίου χωρὶς ἐν συλλόγοις καὶ συνουσίαις, ταῖς οἰκοῖς, ταῖς ἐν ἀγορᾷ, ταῖς ἀπανταχοῦ, ἂν εἰς τὴν Περσῶν χώρην ἀπέλθῃς, ἂν εἰς τὴν Ἰνδῶν, ἂν εἰς τὴν Μαύρων, ἂν ὅσην ἥλιος ἐφορᾷ γῆν, καὶ πρὸς αὐτὰς τὰς ἐσχατίας, ταύτης ἀκούσης τῆς φωνῆς, καὶ ἔμει τὸν δίκαιον ἐκείνον ἔτι καὶ νῦν βοῶντα, ἐνηχοῦντα, καὶ τὴν κακίαν ἐλέγχοντα τοῦ τυράννου, καὶ οὐδέποτε σιγῶντα, οὐδὲ τῷ πλήθει τοῦ χρόνου τὸν ἐλεγχον μαραινόμενον. Τί τοίνυν ἀπὸ τῆς τελευτῆς παρεβλάθη ὁ δίκαιος ἐκεῖνος; τί δὲ ἀπὸ τοῦ βιαίου θανάτου; τί δὲ ἀπὸ τῆς ἀλύσεως; τί δὲ ἀπὸ τοῦ δεσμοτῆριου; Τίνας δὲ οὐκ ὠρθωσε τῶν νοῦν ἐχόντων, ἀφ' ὧν εἶπεν, ἀφ' ὧν ἔπαθεν, ἀφ' ὧν ἔτι καὶ νῦν κηρύττει τὰ αὐτὰ, ἂ καὶ τότε ζῶν; [511] Μὴ τοίνυν λέγε, Διὰ τί συνεχωρήθη ἀποθανεῖν; Οὐ γὰρ θάνατος ἦν, ἀλλὰ στέφανος τὸ γεγενημένον, οὐ τελευτή, ἀλλὰ μείζονος ζωῆς προοίμια. Μάθε φιλοσοφεῖν, καὶ οὐ μόνον οὐδὲν ἐκ τῶν τοιούτων βλαβήσῃ, ἀλλὰ καὶ τὰ μέγιστα κερδανεῖς.

Τι δὲ ἡ Αἰγυπτία γυνή; Οὐ κατηγορήσεν; οὐκ ἐσυκοφάντησεν; οὐκ ἔθησε τὸν δίκαιον; οὐκ εἰς δεσμοτῆριον ἐνέβαλεν; οὐ τὸν περὶ τῶν ἐσχάτων ἐπεχρέμασεν αὐτῷ κίνδυνον; οὐκ ἀνέλε, τό γε εἰς αὐτὴν ἦκον; οὐ πονηρὰν περιέβηκε δόξαν; Τί οὖν αὐτὸν

* Αἰῖι καὶ οὐ σιωπῶντα.

παρέδραψεν ἢ τότε, ἢ νῦν; Καθάπερ γὰρ πυρὸς ἄνθρακες ὑπὸ ἀχύρων καλυφθέντες, παρὰ μὲν τῆν ἀρχὴν σκιάζεσθαι δοκοῦσιν, ἀθρόον δὲ διαφαγόντες τὰ ἐπιλείμενα, δι' αὐτῶν ἐκείνων τῶν ἀχύρων ὑψηλοτέραν ἀνάπτουσι τὴν φλόγα· οὕτω δὲ καὶ ἡ ἀρετὴ, κἄν ἐπιτρεάξεσθαι δοκῇ, ὕστερον δι' αὐτῶν τῶν κωλυμάτων μειζόνως ἀνθεῖ, καὶ εἰς αὐτὸν φθάνει τὸν οὐρανόν. Τί γὰρ μακαριώτερον γένοιτ' ἂν τοῦ νεανίσκου ἐκείνου διὰ τὴν συκοφαντίαν, διὰ τὴν ἐπιβουλήν, οὐ διὰ τὸν θρόνον τὸν ἐν Αἰγύπτῳ, οὐδὲ διὰ τὴν ἐκεῖ βασιλείαν; Πανταχοῦ γὰρ τοῖς πλάθειν αἱ δόξαι, καὶ αἱ εὐδοκίμησεις, καὶ οἱ στέφανοι εἰσι συγκεκλιρωμένοι. Οὐχὶ καὶ τοῦτον πάντες πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ᾄδουσι; Καὶ χρόνου τοσοῦτου πλήθος οὐκ ἐμάρανεν αὐτοῦ τὴν μνήμην, ἀλλὰ τῶν βασιλικῶν εἰκόνων λαμπρότερόν τε καὶ διαρκέστερον αἱ τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς σωφροσύνης αὐτοῦ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἀνάκεινται εἰκόνας, ἐν τῇ Ῥωμαίων, ἐν τῇ βαρβάρων χώρα, ἐν τῷ ἐκάστου συνειδότι, ἐν τῇ ἐκάστου γλιώτῃ. Καὶ ὁρῶμεν αὐτὸν ἅπαντες κατεχόμενον, ἀρχόμενον, συμβουλευόντα τῇ ἀθλίᾳ καὶ ταλαιπώρῳ πόρῃ τὰ δέοντα, καὶ τὰ παρ' ἑαυτοῦ πάντα εἰσφέροντα εἰς τὴν ἐκείνης σωτηρίαν, ἐντρέποντα αὐτῆς τὴν ἀναισχυντίαν, σθενύντα τὴν κάμινον, χειμῶνος ἐξαρπάσαι ἐπιχειροῦντα χαλεποῦ, καὶ εἰς τὴν γαλήνην ὀρμίζοντα· εἶτα ἐπειδὴ τὸ κλυδώνιον ὑπερέτχε, καὶ ὑπέραντλον τὸ πλοῖον γέγονε, ναυαγούσης ἐκείνης, φεύγοντα τὰ κύματα, καὶ ἐπὶ τὴν στερεάν τῆς σωφροσύνης πέτρην τρέχοντα, καὶ τὰ ἱμάτια ἐν ταῖς ἐκείνης καταλιμπάνοντα χερσὶ, καὶ τῶν τὰς πορφυρίδας περιβεβλημένων λαμπρότερον ἐν τῇ γυμνότητι φαινόμενον, καὶ καθάπερ ἀριστέα τινα καὶ τροπαιοῦχον φαιδρῶν, τὸ τρόπαιον ἰστώντα τῆς σωφροσύνης. Καὶ οὐδὲ ἐν τούτοις καταλύομεν τὴν μνήμην, ἀλλὰ πραιτέρω προϊόντες, ὁρῶμεν αὐτὸν πάλιν εἰς δεσμωτήριον ἀπαγόμενον, δεδεμένον, αὐχμῶντα, πολὺν ἐκεῖ τυχόμενον χρόνον. Καὶ διὰ ταῦτα μάλιστα θαυμάζομεν πάλιν αὐτὸν, μακαρίζομεν, ἐκπληττούμεθα, ἐπαινοῦμεν. Κἄν σώφρων τις ἦ, ἐνοῶν αὐτὸν σωφρονέστερος γίνεται· κἄν ἀκόλαστος, τάχιον τῷ διηγήματι πρὸς σωφροσύνην μεθίσταται, καὶ ὑπὸ τῆς ἱστορίας ἀμειλίων καθίσταται. Ταῦτα τοίνυν ἅπαντα ἀναλέγοντες, μηδὲν θοροῦσθε, ἀλλὰ καὶ κερδαίνετε ἐκ τῶν γινομένων· καὶ ἡ τῶν ἀθλούντων ὑπομονὴ γινέσθω καρτερίας ὅμιν διδάσκαλος, καὶ πάντα τὸν βίον τῶν γενναίων καὶ ὑψηλῶν ἀνδρῶν ὁρῶντες διὰ [512] τοιούτων ὑφαινόμενον, μὴ συγχεῖσθε, μηδὲ ταραττεσθε, μήτε τοῖς ἰδίῳις, μήτε τοῖς κοινῶις πειρασμοῖς· καὶ γὰρ καὶ ἡ Ἐκκλησία ἐξ ἀρχῆς οὕτως ἐτράφη, οὕτως τῦξήθη. Μηδὲν οὖν ξενίζεσθε· οὐδὲν γὰρ ἀπεικὸς γέγονεν. Ἄλλ' ὡσπερ ἐπὶ τῶν βιωτικῶν, οὐκ ἔνθα ἄχυρα καὶ χόρτος, οὐδὲ ἔνθα ἄμμος, ἀλλ' ἔνθα χρυσίον καὶ μαργαρίται, ἐκεῖ πειραταὶ καὶ καταποντισταὶ καὶ λησταὶ καὶ τοιχωρῶχοι συνεχῶς ἐνοχλοῦσι καὶ ἐπιβουλεύουσιν· οὕτω καὶ ὁ διάβολος ἔνθα ἂν ἴδῃ πλοῦτον συναγόμενον τὸν κατὰ ψυχὴν, καὶ εὐπορίαν εὐσεβείας ἐπιτειομένην, ἐκεῖ τὰ μηχανήματα ἰσότησι καὶ προσάγει. Ἄλλ' ἔάν οἱ ἐπιβουλεύομενοι νῆφωσιν, οὐ μόνον οὐδὲν ἑλαττοῦνται ἐντεῦθεν,

ἀλλὰ καὶ μείζονα τὸν πλοῦτον τῆς ἀρετῆς συνάγουσιν· ὁ δὲ καὶ νῦν γέγονε.

Κεφ. κγ'. Καὶ μέγιστον ἂν τις τοῦτο σημῆον καὶ τοῦ πλοῦτου τῶν κατορθωμάτων, καὶ τῆς ἀνδρείας τῆς Ἐκκλησίας ποιήσειεν. Ὅτε γὰρ εἶδεν αὐτὴν ὁ πονηρὸς δαίμων ἐκείνος ἀνοῦσαν, εὐδοκίμουσαν, ἐν βραχεῖ καίρου ῥοπῇ πρὸς ὕψος ἀνενεγθείσαν, πολλὴν σπουδὴν ἐν αὐτῇ γινομένην, καὶ τὴν μὲν τῶν εὐδοκίμωντων ἐπὶ τὸ βέλτιον ἐπίδοσιν, τῶν ἐν ἀμαρτίας ζώντων εἰς μετάνοιαν μετὰστασιν, πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἀπὸ τῆς πόλεως ταύτης κατηχομένην· πάντα ἐκίνησεν αὐτὸν τὰ μηχανήματα, καὶ ἐμψυλοῦς ἀνήψε πολέμους. Καὶ καθάπερ ἐπὶ τοῦ Ἰωβ, νῦν μὲν τὴν ἀποβολὴν τῶν χρημάτων, νῦν δὲ τὴν ἀπαίδειαν, νῦν δὲ τὴν ἀβρωσίαν τοῦ σώματος, νῦν δὲ τῆς γυναικὸς τὴν γλώτταν, νῦν δὲ τῶν φίλων τὰ ὄνειδη καὶ τὰ σκώμματα καὶ τὰς λοιδορίας ἐκίνει κατὰ τοῦ δικαίου, καὶ πᾶν εἶδος μηχανημάτων προσῆγεν· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας, διὰ φίλων, δι' ἐχθρῶν, διὰ τῶν εἰς κλῆρον τελούντων, διὰ τῶν εἰς στρατείαν καταλεγόμενων, διὰ τῶν ἐπισκοπῇ τετιμημένων, διὰ πολλῶν καὶ παντοδαπῶν προσώπων τὰ παρ' ἑαυτοῦ ἐκίνησεν. Ἄλλ' ὅμως καὶ τὸσαῦτα μηχανησάμενος, οὐ μόνον αὐτὴν οὐκ ἐσάλυευσεν, ἀλλὰ καὶ λαμπρότεραν ἐποίησεν. Οὐ γὰρ οὕτω τότε μὴ ἐνοχλουμένη πάντα ἐπαίδευσεν, ὡς νῦν τὴν οἰκουμένην διδάσκει καρτερεῖν, ἐγκρατεῦσθαι, φέρειν πειρασμούς, ὑπομονὴν ἐπιδεικνυσθαι, καταφρονεῖν τῶν βιωτικῶν, μηδὲν ἠγεῖσθαι πλοῦτον, καταγελαῖν τιμῆς, ὑπερορᾶν θανάτου, καταφρονεῖν ζωῆς, πατρίδα παρορᾶν, οἰκείου, φίλους, συγγενεῖς, πρὸς σφαγὰς ἀποδύεσθαι παντοδαπὰς, κατὰ ξιφῶν κυβιστᾶν, τὰ λαμπρὰ ἅπαντα τοῦ παρόντος βίου, τιμὰς λέγω καὶ δόξας, καὶ δυναστείαν, καὶ τρυφήν, τῶν ἡριῶν ἀνθῶν εὐτελέστερα εἶναι νομίζειν. Καὶ ταῦτα οὐχ εἰς παιδείαι μόνον, οὐδὲ δύο καὶ τρεῖς, ἀλλὰ πᾶς ὁ λαὸς, καὶ οὐ διὰ βήματων μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ πραγμάτων, δι' ὧν πάσχουσι, δι' ὧν νικῶσι, δι' ὧν περιγίνονται τῶν ἐπιβουλεύοντων, δι' ὧν ἀδάμαντος στερρότερον καὶ πέτρας ἰσχυρότερον ἅπαντα στέγουσιν, οὐχ ὅπλα κινουόντες, οὐ πόλεμον ἀναρρόπιζόντες, οὐ τῆξον, οὐ βέλῃ ἀφιέντες, ἀλλ' ὑπομονῆς τείχος ἕκαστος περιβεβλημένος, ἐμμελείας, πραύτητος, ἀνδρείας, τῷ πάσχειν κακῶς τοὺς ποιοῦντας ἐκ πολλοῦ τοῦ περιοντος καταισχύνοντες.

[513] Κεφ. κδ'. Νῦν γοῦν οὗτοι μὲν φαιδρῷ τῷ προσώπῳ, ἐλευθέροις τοῖς ὀφθαλμοῖς, παρῆρσι ἀφάτων κεκρημένοι, εἰς ἀγορὰν ἐμβάλλουσιν, ἐν οἰκίαις στρέφονται, πρὸς τὴν συναξὴν αὐτομολοῦσιν· οἱ δὲ ταῦτα ἐργασάμενοι, καθ' ἕκαστον τῶν μηχανημάτων, ὧν προσάγουσιν, ἐγκαλυπτόμενοι, καὶ πονηρὸν ἔνδον ἔχοντες συνειδὸς, τρέμοντες, δεδοκότες, οὕτω περιίασιν. Καὶ καθάπερ τὰ δυσθάναστα τῶν θηρίων μετὰ πρότερον καὶ δευτέραν πληγὴν σφοδρότερος ἐπιπίπτοντα ταῖς αἰχμαῖς τῶν θοράτων, χαλεπωτέραν καθ' ἑαυτῶν ὠθεῖ τὴν πληγὴν, τὰ τραυμάτα εἰς αὐτὰ τὰ σπλάγχχνα δεχόμενα· καὶ τὰ κύματα ταῖς πέτραις βήγνυμένα, τῇ σφοδρότερᾳ ῥύμῃ ἑαυτὰ ἀφανίζει καὶ διαλύει· οὕτω δὲ καὶ οὗτοι δι' ὧν ἐπιβουλεύουσιν, ἑαυτοῖς μᾶλλον ἢ ἐτέροις τὰ βάραθρα ἀνορύττουσιν. Οἱ μὲν γὰρ ἐπιβουλεύομενοι τὴν οἰκουμένην, ἐραστὰς ἔχουσιν, ἐπανέτας, θαυμαστάς, ἀνακηρύττοντας, στεφᾶν-

Quid igitur aut tum temporis, aut nunc illi nocuit (*Gen. 39*)? Ut enim sub paleis absconditi carbones ignis videntur quidem initio occultari, derepente vero quæ imposita sunt consumentes, per ipsas paleas sublimiorem flammam accendunt : ita nimirum et virtus, licet contumeliis affici videatur; postea tamen his ipsis obstaculis promotæ floret amplius, et ad ipsum cælum pervenit. Quid enim illo adolescente propter calumniam beatius fieri potest, propter insidias, non propter thronum in Ægypto, neque propter regnum illic obtentum? Semper enim passionibus gloria, et celebritas, et coronæ sunt assignatæ. Nonne istum celebrant omnes ubique terrarum? Neque tanto lapsu temporis ejus memoria intermori potuit, sed ipsi regis imaginibus illustriores ac diuturniores virtutis ejus et castitatis imagines ubique terrarum sunt positæ, in Romanorum, in barbarorum regione, in uniuscujusque conscientia, in cujusque lingua. Et in tuemur illum omnes detineri, premi, consulere miseræ et infortunatæ illi meretrici quæ oportuit, ad salutem ejus tuendam, omni munere suo recte fungi, impudentiæ ipsius pudorem injicere, fornacem extinguere, ex periculosa tempestate eripere conari, atque ad tranquillitatis portum deducere : deinde quoniam procella superabat, et fluctibus operiebatur navigium, cum naufragium illa faceret, procellam evitare, atque ad stabilem castitatis rupem confugiendo vestes in manibus illius derelinquere, sicque in illa nuditate illis qui purpureis sunt indumentis amicti, illustriorem apparere, ac tamquam bellatorem quemdam eximium atque victorem tropæum erigere castitatis. Sed neque his limitibus ejus memoriam terminamus, verum ulterius progredientes ipsum in carcerem abduci videmus, vinciri, squalore sordere, diuturno illic tempore contabescere. Atque ob hæc ipsa maxime illum iterum commendamus, prædicamus, miramur, laudamus. Quod si castus sit quispiam, cum de illo cogitat, castior fit : quod si lascivus, cito illa narratione ad castitatem traducitur, illiusque historiæ commemoratione melior redditur. Hæc igitur omnia colligentes nolite turbari, sed potius ex iis quæ accidunt lucrum decerpere ; sitque vobis eorum patientia, qui decertant, tolerantiaë magistra ; dumque vitam omnem generosorum atque illustrium virorum cernitis ex his omnibus esse conflata, ne terreamini, neque turbemini, sive propriis, sive alienis afflictionibus : nam Ecclesia ab initio sic nutrita, sic aucta est. Nihil ergo vos terreat : nihil enim accidit præter morem. Sed sicut in rebus mundanis non ubi sunt paleæ vel fœnum, nec ubi arena, sed ubi aurum et uniones, illic piratæ sunt, prædones, et latrones, et murorum perfossores frequenter molesti sunt, et insidias parant : sic etiam diabolus, ubi collectas viderit opes animæ, ac facultates auctas pietatis, illic suas machinas sistit et admovet. Quod si, quibus insidiæ parantur, ii vigilantes fuerint et attenti, non modo nihil inde patiuntur detrimenti, sed et ampliores inde virtutis opes accumulunt : quod etiamnum evenit.

CAP. XXIII. *Maximum esse gloriæ et celebritatis Ecclesiæ indicium, quæ acciderunt, eaque multis profuisse.* — Atque hoc maximum indicium ubertatis bonorum operum, et fortitudinis Ecclesiæ poterit quispiam assignare. Cum enim illam improbus dæmon florentem vidit, fama celebratam, brevi temporis momento in altum evectam, multam in ea diligentiam adhiberi, ac probos majores facere in virtute progressus, eos qui vitam suam peccatis infecerant, ad pœnitentiam esse conversos, totum orbem terrarum istius civitatis opera instructum esse : omnes machinas suas admovit, et intestina bella excitavit. Et quemadmodum cum Jobum oppugnaret, nunc quidem pecuniarum jactura, nunc autem orbitate liberorum, nunc corporis ægritudine, nunc lingua uxoris, nunc amicorum probris, sannis et conviciis justum impetebat : sic etiam in Ecclesiam per amicos, per inimicos, per eos qui in clerum allecti erant, per eos qui in militum numeros relati, per eos qui episcopali fuerant honore decorati, per multas variasque personas inpressionem fecit. Verumtamen tot admotis machinis non modo illam non concussit, sed illustriorem etiam reddidit. Non enim ita tum minime divexata cunctos crudiebat, ut nunc totum orbem terrarum patientiam docet, temperantiam, afflictiones tolerare, constantiam exhibere, sæcularia contemnere, divitias pro nihilo habere, despiciere honores, mortem asperuari, vitam contemnere, patriam negligere, familiares, amicos, propinquos, ad cædes diversas subeundas se accingere, in medios gladios insilire, cuncta quæ in hac vita sunt splendida, honores inquam, et gloriam, imperia, delicias, viliora floribus vernis ducere. Atque hæc non unus nos edocet tantum, neque duo vel tres, sed populus universus, neque verbis tantum, verum etiam operibus, per ea quæ patiuntur, et dum vincunt, dum insidiatores suos hostesque superant, dum adamante firmiores et rupe robustiores cuncta perferunt, non arma sumentes, non bellum excitantes, non arcum, non sagittas vibrantes, sed singuli patientiæ propugnaculo muniti, modestiæ, mansuetudinis, fortitudinis, et dum mala patienter ferunt, illis qui ea intulerunt multo majorem ignominiam iurent.

CAP. XXIV. *Qui hæc scelera perpetrarunt, inde quoque jam penas luere.* — Nunc quidem certe isti vultu hilari, aspectu libero, fiducia incredibili præditi in forum se inferunt, versantur in ædibus, ad collectas conveniunt celebrandas ; illi autem qui talia patrarunt, dum singulas admovent machinas, pudefacti circumveniunt, et prava intus conscientia torti, metu ac tremore correpti. Et quemadmodum feræ quæ difficilius cæcantur, cum post unam aut alteram plagam inflictam in hastarum mucrones irruunt vehementius, graviore sibi plagas infligunt, et ipsis visceribus suis vulnus excipiunt ; itemque fluctus, qui rupibus alliduntur, majori seipos impetu dissolvunt ac dissipant : sic nimirum et isti dum insidiantur, sibi potius quam cæteris fossas et barathra effodiunt. Nam illi quidem, quibus insidiæ tenduntur, ab iis amantur, laudantur, commendantur, prædicantur, corona donantur, qui

eos noverunt, qui non noverunt, qui re ipsa, qui sola famæ relatione illorum didicere res gestas, innumeros habent qui condolent, qui in certaminibus adjuvant, qui prospera illis precantur omnes: illi autem qui tendunt insidias, odio habentur a tam multis, et a multo pluribus accusantur, carpuntur, reprehenduntur, ignominia notantur, diris innumeris devoentur; nihil plerisque optabilius est, quam ut eos pœnis videant supplicisque mulctatos. Atque hæc quidem in hac vita: quæ vero in futura sunt eventura, quis tandem poterit oratione complecti? Nam si is qui unum scandalizaverit, tanto supplicio mulctatur, ut expediat ei molam asinariam in ejus collo suspendi, et in mare demergi (*Luc. 17. 2*): perpende quam graves illi daturi sint pœnas, in illo tum judicio tremendo, quantis suppliciiis plectendi, qui, quantum in ipsis quidem fuit, universum tarbarunt orbem terrarum, tam multas Ecclesias everterunt, et innumeris ubique scandalis excitatis tantam pacem disturbarunt? At illi qui tot injuriis ab illis affecti sunt, bonis operibus, passionibus, coronis, præmiis, cum multa fiducia refulgentes, cum marty-

ribus, cum apostolis, cum generosis et sublimibus illis viris sistentur. Ac puniri illos quidem videbunt, illos tamen suppliciiis non poterunt liberare, sed quamvis preces offerant isti, nihil illos juvabunt. Si enim is qui Lazarum unum præterierat, tot pœnas sustinuit, neque solatium ullum obtinuit, quid isti patientur, qui tam multos persecutionibus et scandalis offenderunt (*Luc. 16*)? Hæc igitur omnia cum animis vestris reputantes, et quæcumque his similia sunt ex sacris Literis colligentes, vobis ipsis tutam munitionem, et illis qui imbecilliores adhuc sunt, medicamenta ex his narrationibus comparantes, firmi state atque immobiles, et bona vobis reposita expectate. Omnino enim, omnino merces vobis parabitur, non quæ laboribus tantum sit æqualis, sed immensa, quæ longo illos superet intervallo. Talis quippe benignus est Deus: præ nimia sua liberalitate illos, qui boni quidpiam præstare voluerint aut effari, remunerationibus ac præmiis superare contendit: quæ utinam consequamur in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

νοῦντας, τοὺς εἰδότας, τοὺς οὐκ εἰδότας, τοὺς ἀπὸ τῶν πραγμάτων, τοὺς ἀπὸ τῆς φήμης τὰ ἐκείνων μανθάνοντας, τοὺς συναλοῦντας μυρία, τοὺς συναγωνιζομένους, τοὺς τὰ χρηστὰ συνευχομένους αὐτοῖς πάντας· οἱ δὲ ἐπιβουλεύοντες τοὺς μισοῦντας τοσοῦτους καὶ πολλῶ πλείους, τοὺς κατηγοροῦντας, τοὺς διαβάλλοντας, τοὺς ἐλέγχοντας, τοὺς καταισχύοντας, τοὺς ἐπαρωμένους μυρία, τοὺς ἐπιθυμοῦντας αὐτοὺς ἰδεῖν ἐν κολάσει καὶ τιμωρίᾳ. Καὶ ταῦτα μὲν ἐν ταῦθα· τὰ δὲ ἐκεῖ ποῶς παραστήσει λόγος; Εἰ γὰρ ἓνα τις σκανδαλίσας τοσαύτη κολάσει κατακρίνεται, ὡς συμφέρει μύλον κρεμασθῆναι ἐπὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ, καὶ καταποντισθῆναι εἰς τὴν θάλασσαν· ἐν νόησον πόσας δώσουσιν οὗτοι δίκας ἐν τῷ φοβερῷ δικαστηρίῳ τότε ἐκείνῳ, πόσας ὑποστήσονται τιμωρίας, τό γε εἰς αὐτοὺς ἤκον, τὴν οἰκουμένην ταραξάντες ἅπασαν, τοσαύτας ἀνατρέψαντες Ἐκκλησίας, τοσαύτη πολεμήσαντες εἰρήνη, μυρία πανταχοῦ σκάνδαλα θέντες; οἱ δὲ παρ' ἐκείνων παθόντες, ἅπερ ἐπαθον, μετὰ τῶν μαρτύρων, μετὰ τῶν ἀποστόλων, μετὰ τῶν γενναίων καὶ ὑψηλῶν ἀνδρῶν στήσονται, λάμποντες ἀπὸ τῶν κατορθωμάτων,

ἀπὸ τῶν παθῶν, ἀπὸ τῶν στεφάνων, ἀπὸ τῶν βραβείων, ἀπὸ τῆς πολλῆς παρρησίας. Καὶ θύονται μὲν αὐτοὺς κολαζομένους, ἐξαρτᾶσαι δὲ, καὶ μυριάκις βουληθῶσι, τῆς κολάσεως οὐ δυνήσονται· ἀλλὰ θήσουσι μὲν ἰκετηρίαν οὗτοι, οὐδὲν δὲ ὀνήσουσιν. Εἰ γὰρ ὁ πένητα ἓνα παραδραμῶν τὸν Λάζαρον, τοσαύτην ὑπέμεινε δίκην, καὶ οὐδεμίαν ἔτυχε παραμυθίας, τί πείσονται οὗτοι, τοσοῦτους διώξαντες καὶ σκανδαλίσαντες; Ταῦτ' οὖν ἅπαντα λογιζόμενοι, καὶ ὅσα τοῦτοις εἰκότα ἀπὸ τῶν θείων συλλέγοντες Γραφῶν, ἑαυτοῖς μὲν τείχος ἀσφαλές, τοῖς δὲ ἀσθενεστέροις ἔτι φάρμακα ταῦτα κατασκευάζοντες τὰ διηγήματα, στήκατε ἐδραῖοι, καὶ ἀμετακίνητοι, τὰ ὑποκείμενα ὑμῖν ἀγαθὰ ἀναμένοντες. Πάντως γὰρ, πάντως κείσεται ὑμῖν ἀμοιβή, οὐ τῶν πόνων ἴση, ἀλλ' ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος ἄφατος. Τοιοῦτος γὰρ ὁ φιλόπρωτος Θεός· μετὰ πολλῆς τῆς φιλοτιμίας τοὺς ἀγαθὸν τι ποιεῖν ἢ [514] λέγειν προσιρουμένους ταῖς ἀντιδόσεσι καὶ ταῖς ἀμοιβαῖς νικᾶν ἐσπούδακεν· ὧν ἐπιτύχοιμεν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

MONITUM IN EPISTOLAS DUAS JOANNIS CHRYSOSTOMI AD INNOCENTIUM PAPAM,

Inque Epistolam Innocentii ad Chrysostomum, et in alteram ad clerum et populum Constantinopolitanum, itemque in Epistolam Honorii ad Arcadium circa ea quæ in depositione Joannis Chrysostomi gesta fuerant; demum in Epistolam Joannis Chrysostomi ad episcopos et presbyteros ob pietatem in carcere inclusos.

Sur ordinem Epistolarum qualis in duabus Morelli Editionibus a Frontone Ducæo statutus fuit, servaverimus, infra in Monito in Epistolas ad Olympiadem, et in reliquas Chrysostomi epistolas pluribus declaramus. Jam quæstio est de duabus Chrysostomi ad Innocentium papam epistolis, deque epistola Innocentii ad Joannem Chrysostomum, necnon de altera Innocentii ad clerum et populum Constantinopolitanum; quibus accedit alia Honorii Imperatoris ad Arcadium fratrem, alteraque item Chrysostomi ad episcopos et presbyteros ob pietatem in carcere inclusos. Quarum epistolarum duæ priores extra ordinem aliarum sequentium a Frontone Ducæo positæ fuere: epistolæ vero Innocentii ad Chrysostomum, et ad clerum a Sozomeno allatæ nunc primum epistolis Chrysostomi subjunguntur, quia ad eandem negotiorum seriem pertinent; quemadmodum et epistola Honorii ad Arcadium: quæ autem his subjungitur epistola ad episcopos et presbyteros ob pietatem in carcere inclusos, a Frontone Ducæo post duas Chrysostomi ad Innocentium epistolas, extra ordinem et numerum sequentium epistolarum posita fuerat. De singulis autem hisce epistolis hic commemoratis agendum.

EPISTOLA PRIMA AD INNOCENTIUM PAPAM scripta fuit post Pascha, antequam Chrysostomus in secundum exsilium pergeret, a quo numquam rediit. Quam temporis notam hinc mutuamus, quod Chrysostomus, postquam omnia recensuit, quæ ab adventu Theophili Constantinopolim gesta sunt, postquam de Pseudosynodo, ubi ipse depositus fuerat, egit, et se destitutum restitutumque fuisse commemoravit, deinde que iterum exagitatam et accusatam, et ex ecclesia pulsum; postquam violentam irruptionem in ecclesiam et in baptisterium factam enarravit: hic gradum sistit, nec ea quæ postea gesta sunt et quidem atrocissima commemorat. Cum autem, ut observat Baronius ad annum 404, cunctas res gestas ordine temporis dispositas narrat, orationemque ad ea quæ in magno sabbato acta sunt perducit, sed de aliis quæ postea gravissima contigerunt, ne quidquam scribat: plane declarat, eo tempore illam se dedisse epistolam, quo contigerunt ea, quæ novissime in ipsa litteris commendavit. Post Pascha igitur anni 404 hanc epistolam scripsit: nam *Ubi illuxit dies*, inquit in hac epistola Chrysostomus, *omnis civitas extra muros sub arbores, et in nemora emigravit, ibi festum diem celebrans, quasi oves dispersæ.*

Recensitis igitur iis, quæ contra canones gesta sunt, Innocentium obsecrat, *ut sibi condoleat, et nihil non agat ut hic malorum finis sit.* Sæpius autem Innocentium solum alloquitur; nonnumquam tamen episcopos in plurali, quod sciret Innocentium hanc epistolam vicinis episcopis ostensurum esse.

SECUNDAM AD INNOCENTIUM EPISTOLAM misit cum jam tertium annum in exsilio ageret, ut ipse in episto-

[515] INNOKENTIΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ ΡΩΜΗΣ.

Τῷ δεσπότη μου τῷ ἀδελφιμωτάτῳ, καὶ θεοφιλεστάτῳ ἐπισκόπῳ Ἰννοκετίῳ Ἰωάννης ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

α'. Καὶ πρὸ τῶν γραμμάτων οἶμαι τῶν ἡμετέρων ἀκηκοῦσαι τὴν εὐλάβειαν ὑμῶν τὴν παρανομίαν τὴν ἐνταῦθα τολμηθεῖσαν. Τὸ γὰρ μέγεθος τῶν δεινῶν οὐδὲ ἐν μέρῳ· σχεδὸν τῆς οἰκουμένης ἀφῆκεν ἀήχοον εἶναι τῆς χαλεπῆς ταύτης τραγωδίας· καὶ γὰρ πρὸς αὐτάς α τῆς γῆς τὰς ἐσχατίας φέρουσα ἡ φήμη τὰ γενόμενα, πολὺν πανταχοῦ θρήνον καὶ ὀλοφυρμὸν εἰργάσατο. Ἄλλ' ἐπειδὴ οὐ θρηνεῖν δεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ διορθοῦν καὶ σκοπεῖν, ὅπως ἂν ὁ χηλεπώτατος οὗτος τῆς Ἐκκλησίας σταίῃ χειμῶν· ἀναγκαῖον εἶναι ἐνομίσαμεν τοὺς κυρίους μου τοὺς τιμιωτάτους καὶ εὐλαβεστάτους ἐπισκόπους Δημήτριον, Πανσόφιον, [516] Πάππον, καὶ Εὐγένιον πείσαι τὰς τρεῖς αὐτῶν ἀφείναι, καὶ πελάγους κατατολμῆσαι τοσοῦ-

του, καὶ μακρὴν ἀποδημίαν στεῖλαισθαι, καὶ πρὸς τὴν ὑμετέραν δραμεῖν ἀγάπην, καὶ πάντα σαφῶς ἀναδιδάξοντας, ταχίστην παρασκευάσαι γενέσθαι τὴν διόρθωσιν, οἷς καὶ τοὺς τιμιωτάτους καὶ ἀγαπητοὺς τῶν διακόνων ἂ Παῦλον καὶ Κυριακὸν συνεπέμψαμεν· καὶ αὐτοὶ δὲ ὡς ἐν εἰδει ἐπιστολῆς, ἐν βραχεί διδάξομεν ὑμῶν τὴν ἀγάπην τὰ γεγενημένα. Ὁ γὰρ τῆς Ἐκκλησίας τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τὴν προεδρίαν ἐγχειρισθεὶς Θεόφιλος, ἐντυχόντων τινῶν τῷ εὐσεβεστάτῳ βασιλεῖ κατ' αὐτοῦ, κελουσεῖς ἀφικέσθαι μόνος, συναγαγὼν μεθ' ἑαυτοῦ πλῆθος Αἰγυπτίων ἐπισκόπων οὐκ ὀλίγων παραγίνεται, καθάπερ ἐκ προσιμίων δεῖξαι βουλόμενος, ὅτι εἰς πόλεμον καὶ παράταξιν ἀφίκεται· εἶτα τῆς μεγάλης καὶ θεοφιλοῦς Κωνσταντινουπόλεως ἐπιβὰς, οὐκ εἰς ἐκκλησίαν εἰσῆλθε κατὰ τὸ εἰωθὸς καὶ τὸν ἀνωθεν κρατήσαντα θεσμὸν, οὐχ ἡμῖν συνεγένετο, οὐ λόγου μετέδωκεν, οὐκ εὐχῆς, οὐ κοινωνίας· ἀλλ' ἀποβάς τοῦ πλοίου, καὶ τὰ πρόθυρα τῆς ἐκκλησίας παραδραμῶν, ἔξω του τῆς πόλεως ἀπελθὼν ἠῴλιζετο, καὶ πολλὰ παρα-

* Maxima pars mss. πρὸς αὐτάς. Edit. eis autas. Infra, πείσαι τὰς τρεῖς αὐτῶν ἀφείναι, subaudi ἐκκλησίας. Sic omnes mss. et Editi. Μοι omnes mss. δραμεῖν. Edit. ἀναδραμεῖν.

β Duo mss. τοὺς τιμιωτάτους καὶ ἀγαπητοὺς τῶν διακόνων, quæ lectio mellior videtur, quam editorum τὸν διάκονον. Palladius habet ἀγαπητοὺς διακόνους Παῦλον καὶ Κυριακόν. Ibid. C. sinlianus αὐτοὶ δὲ ὡς ἐν δι' ἐπιστολῆς ἐν βραχεί.

læ fine commemorat. Pulsus et in exsilium abductus fuit Chrysostomus anno 404, mense Junio; de die mensis est quæstio, quæ in Vita Chrysostomi excutitur; hæc igitur epistola scripta fuerit versus finem anni 406, cum tertium annum in exsilio ageret Chrysostomus. Verum hac de re non parva exsurgit [515] difficultas: ait quippe Chrysostomus se hanc epistolam mittere per Joannem presbyterum perque Paulum diaconum: et tamen in epistola 148, infra, quæ est ad Cyriacum, Demetrium et cæteros, et scripta putatur anno 405, ait Chrysostomus Joannem presbyterum et Paulum diaconum iter parare, ut ipsos conveniant; si autem eo anno, nempe 405, hanc epistolam scripserit Chrysostomus, quo pacto dicere possit se tertium annum in exsilio agere qui tum secundum tantum inire poterat? Opinatur Tillemontius Joannem et Paulum, qui tunc iter parabant, in annum sequentem profectum suum distulisse; sed hac de re pluribus in Vita Chrysostomi. In hac epistola Chrysostomus non unum Innocentium alloquitur, sed et plures fortasse episcopos qui vel cum Innocentio agebant, vel e vicino positi erant. Iis gratias agit Chrysostomus de constanti erga se charitate, deque sollicitudine, qua pro sedanda tempestate tanta usi fuerant.

EPISTOLA INNOCENTII AD JOANNEM CHRYSOSTOMUM, quam servavit Sozomenus, tota consolatoria est, et observantiæ caritatisque plena: paucis hic agitur de patientia in adversis, deque corona patientibus sanctis parata. Respondet Innocentius epistolæ Chrysostomi, a quodam Cyriaco diacono sibi allate.

EPISTOLA INNOCENTII AD CLERUM CONSTANTINOPOLITANUM est responsio ad epistolam ejusdem cleri et populi, a Germano presbytero et Cassiano diacono ad Innocentium allatam, in qua calamitates orientalis Ecclesiæ deplorat Innocentius. Ait necessariam esse ad curandum malum synodi celebrationem: et se admodum optare ut œcumenica synodus cogatur, quo turbulenti motus sedentur.

EPISTOLA HONORII IMPERATORIS AD ARCADIUM ORIENTIS PRINCEPEM, ex Codice Vaticano educta, et a Cardinali Baronio publicata, causam Joannis Chrysostomi respicit. Orditur Imperator ab imagine, nimirum Eudoxiæ, quæ per provincias circumferebatur honoris causa: postquam scilicet Eudoxiæ statua argentea in platea ante ecclesiam S. Sophiæ erecta et dedicata fuit, ludique celebrati, et spectacula forte minus honesta edita sunt, quæ populum a collectis et aliis pietatis exercitiis averterent. Quæ causa fuit ut Chrysostomus in concionibus hæc pro more suo pestringeret ac vituperaret, inque Eudoxiæ offensionem incurreret, quæ res fuse tractabitur in Vita Chrysostomi. In hac epistola tota acriter invehitur Honorius in gesta illa Constantinopolitana, quæ in depositione illa iniqua Chrysostomi accidere; queritur altare sanguine humano tinctum fuisse, sacerdotes in exsilium actos, pulsum ipsum Joannem Constantinopolitanum; quæ omnia in ipsa epistola studiosus lector animadvertet.

EPISTOLA AD EPISCOPOS ET PRESBYTEROS OB PIETATEM IN CARCERE INCLUSOS Cucusi scripta putatur anno 404. Iisdem epistola altera consolatoria missa fuit a Chrysostomo, quæ est numero CXVIII infra.

Epistolarum duarum ad Innocentium, et hujus ad episcopos et presbyteros inclusos, interpretatio Latina est incerti cujusdam, quam multis in locis castigavimus; epistolarum etiam Innocentii interpretationem Latinam subinde emendavimus.

INNOCENTIO EPISCOPO ROMÆ.

DOMINO MEO REVERENDISSIMO, PIENTISSIMOQUE INNOCENTIO JOANNES IN DOMINO SALUTEM (a).

1. Etiam antequam redditæ sunt literæ nostræ, opinor pietatem vestram audivisse; quidnam hic patrare ausa fuerit iniquitas. Ea enim rerum est magnitudo et gravitas, ut nulla ferme orbis pars relicta sit, quæ tristem hanc tragœdiam non audierit: quandoquidem fama usque ad fines terræ perlata, plurima ubique lamenta et ejulatus excitavit. Verum quia non satis est plangere, sed opus etiam ut cura geratur; et spectetur qua ratione et quo consilio gravissima illa Ecclesiæ tempestas sedet: necessarium esse duximus ut persuadeatur Demetrio, Pansophio, Pappo, et Eugenio, dominis meis maxime venerabilibus, piisque episcopis, relictis Ecclesiis propriis, pelago se tanto committere, susceptaque longinqua peregrinatione hac, ad vestram properare caritatem, de omnibus vos

manifeste docentes, quo quantocius rebus succurratur; misimus autem cum eis venerabiles dilectosque diaconos Paulum et Cyriacum; et nos quoque paucis caritatem vestram quæ facta sunt in epistolæ formam docebimus. Theophilus enim ille qui Alexandrinæ Ecclesiæ episcopatum regendum suscepit, cum a piissimo Imperatore, cui adversus illum quædam nuntiata erant, jussus esset venire solus, collecta multitudine episcoporum non paucorum huc venit, quo prælium quasi declarare volebat, se ad bellum et aciem pergere, cumque in magnam divinoque cultui deditam urbem Constantinopolim ingressus esset, non pro more et consuetudine veteri intravit in ecclesiam, neque ad nos accessit, neque participem se fecit vel sermonis, vel precum, vel communionis: sed egressus e navi, et prætercursis ecclesiæ vestibulis, alicubi extra urbem diversatus est; tametsi nos plurimum obsecrarem et ipsum et eos qui cum ipso advenerant,

(a) Collata cum duobus Regiis Mss. Itemque cum Vaticano, Coisliniano, et viri clarissimi Alberti Fabricii Codice quem Fabricianum vocamus; scripta anno 404. In quibusdam Codicibus hæc, *domino meo*, usque initium epistolæ desunt.

¹ Duo optimi Mss. Coislinianus et Reg. unus, et eos qui

ut apud nos divertent : erant enim diversoria , et omnia alia quæ oportebat , bene instructa : at neque illi neque ipse nobis morem gerebant. Unde nos ea videntes , valde consternabamur animo : et quamvis injistarum illarum inimicitiarum causam nullam invenire possemus , nihilominus tamen officia eis impendimus , quæ par erat nos illis exhibere : ac frequenter ipsum obsecravimus , ut se nobis conjungeret , diceretque , cujus gratia statim ab initio tantum excitaret bellum , in tantaque urbe discordiam induceret. Verum cum ille causam dicere nollet , meque urgerent accusatores ejus , vocavit nos Imperator piensissimus , et jussit ire ad locum in quo ille agebat , et illic crimina , quæ ipsi offerrentur , audire. Nam incursiones , et cædes , et alia plurima objiciebant : nos autem scientes leges patrum , viroque honorem deferentes , habentes etiam super hac re ejus literas , oportere in quibusque provinciis sua negotia tractari , neque extra limites illarum trahi , vehementer detrectavimus , ne causam susciperemus judicandam. Porro ille quasi prioribus conatibus cumulum addere contendens , multa auctoritate vocato archidiacono meo , quasi jam Ecclesia viduata esset , ac episcopum non haberet , clerum omnem sibi per illum adjunxit : fiebantque desertæ in dies ecclesiæ , dum e singulis ecclesiis abducebantur clerici et instruebantur ut nos accusarent , et libellos adversus nos producerent. Post hæc vocavit et nos ad iudicium , nondum dilutis sibi objectis criminibus , id quod maxime contra omnes canones et leges erat.

2. *Chrysostomus cur coram Theophilo et asseclis se sistere recusavit.* — Porro scientes , nos non ad iudicium (nam alioquin sexcenties venissemus ¹) , sed ad hostem et inimicum venturos , id quod satis declarant quæ prius ac postea sunt facta , misimus ad eum episcopos , Demetrium episcopum Pesinuntis , Eulysium Apameæ , Lupicinum Appiariæ , presbyteros autem , Germanum et Severum , respondimusque modeste ex nostro instituto : non vitare nos iudicium , sed inimicum apertum , et hostem manifestum. Nam qui nondum acceptis libellis statim ab initio talia fecit , et seipsum abstraxit ab Ecclesiæ precibus et communiione , et insuper accusatores subornavit , clerum ad se traxit , ecclesiam desolavit : quomodo idoneus censeri possit huiusmodi , ut in iudicis thronum conscendat sibi minime congruentem ? Neque enim congruum est , ut ii qui in Ægypto sunt , iudicent eos qui in Thracia , et præsertim ille qui ipse reus est , inimicus et hostis ². At ille nihil horum reveritus , magno stu-

cum ipso erant ; Fabric. , et eos qui ad ipsum accesserant ; Edit. , et eos qui ante ipsum advenerant. Itaque Chrysostomus domi excipere voluit Theophilum Alexandrinum et eos qui ante ipsum advenerant , si stemus prius Editorum lectioni ; vel Theophilum et eos qui ad ipsum accesserant , secundum Fabricianum Codicem ; vel Theophilum et eos qui cum ipso venerant , ut fertur in duobus optimis Codicibus. Hæc vero posterior lectio magis quadrat ad supra dicta , collecta multitudinem episcoporum tenuit , et habetur etiam apud Palladium.

¹ Sic omnes Mss. recte. In Editis hæc , nam alioquin sexcenties venissemus , desunt.

² Duo Mss. , etiamsi reum inimicumque accusent , pro , et præsertim , etc.

dio anhelabat , ut perficeret ea quæ mente conceperat. Cum autem contestaremur paratos nos ad diluendum crimina , et ad innocentiam , sicut et innocentes sumus , declarandam coram centum vel mille episcopis , non assensit : sed licet absentes essemus , et ad synodum appellarem , iudiciumque requireremus , et non tribunal , sed manifestas inimicitias fugeremus , ipse tamen accusatores suscepit , excommunicatos a me absolvit , et ab illis , qui nondum se de suis purgaverant criminibus , libellos (a) accepit : et acta præscribi iussit , quæ omnia legibus et canonibus prohibita erant. Et quid opus est multa dicere ? Non destitit omnia facere ac moliri , donec nos vi ac potentia e civitate et Ecclesia eiceret , etiam jam propecta vespere , et universo populo nos prosequente. Tractus igitur vi et abductus a Curioso urbis in media civitate , et in navim coniectus , per noctem navigavi , eo quod ad synodum et justum iudicium provocarem. Quis hæc sine lacrymis , etiamsi cor lapideum habeat , audiret ?

Chrysostomus a priori exilio rediit quomodo se gesserit , et quæ sit perpessus. Violenta in Ecclesiam irruptio. — Verum quia , sicut prius dixi , ea quæ peperam fiunt , non solum deploranda , sed et corrigenda sunt : ideo caritatem vestram obsecro , ut provocetur ad condolendum , faciendumque omnia , quo mala hæc sistantur. Neque enim hic facinorum illis finis , sed ad priora adjecerunt et alia. Nam postquam eos qui ecclesiam impudenter invaserant , piissimus Imperator eiecit , et multi episcopi , qui aderant , cognoscentes iniquitatem et invasionem illorum , quasi incendium depascens omnia , fugientes , in suas regiones concesserunt , nosque iterum in urbem et in Ecclesiam , a qua injuste ejecti eramus , vocati sumus , inducentibus nos episcopis supra triginta , et notario ab Imperatore piissimo in hoc misso , ille statim aufugit. Cur et qua de causa ? Eo quod ingressi mox obsecrabamus religiosissimum Imperatorem , ut concilium cogeret , quo facta hæc punirentur. Male igitur conscius sibi , et reprehensionem pertimescens , cum Imperatoris literæ in omnia loca mitterentur et undecumque omnes congregarent , occulte , mediaque nocte ipse cum suis omnibus conscensa navi elapsus est.

3. Porro nos , utpote conscientie nostræ fidentes , non propterea destitimus , sed eadem iterum a religiosissimo Imperatore petivimus. Qui et pro sua pietate missis ad illum nuntiis , eum , et omnes qui cum eo erant , ex Ægypto vocavit , ut rationem factorum redderent : neque putarent ea quæ ipsi una solum præsentate parte , nobisque absentibus contra canones injuste attentarant , esse sibi ad purgatorem satis. At regiis literis ille non obtemperavit , sed domi mansit , prætexens seditionem populi , studium nimirum quo-

(a) Vox frequens apud Græcos præsertim mediæ ævi , qua ut plurimum significat libellum accusati-ones complectentem. Vide Cangium in Glossario Græco. De Curioso , quod officium erat sat frequenter memoratum , egimus in Edit. Athanasii p. 190. Curiosi erant ii quibus cura incumbere crimina et quælibet perpetrata facinora indagandi , reosque ad Imperatorem deferendi ac denuntiandi. Ibi vide sis.

καλεσάντων ἡμῶν καὶ αὐτὸν ^a καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ παραγενομένους παρ' ἡμῖν καταχθῆναι (καὶ γὰρ ἅπαντα ἤντρεπτο, καὶ καταγῶγια, καὶ ὅσα εἰκὸς ἦν) οὕτε ἐκείνοι, οὕτε αὐτὸς ἠνέσχετο. Ταῦτα ὁρῶντες ἡμεῖς, καὶ ἐν ἀπορίᾳ ἦμεν πολλῇ, μὴδὲ τὴν αἰτίαν δυνάμενοι τῆς ἀδίκου ταύτης ^b ἀπχεθείας εὐρεῖν· ἀλλ' ἔμως τὰ παρ' ἑαυτῶν ἐπληροῦμεν, τὸ πρέπον ἡμῖν αὐτοῖς ποιούντες, καὶ συνεχόμενοι αὐτὸν παρακαλοῦντες συγγενέσθαι τε ἡμῖν, καὶ εἰπεῖν, τίνας ἔνεκεν τοσοῦτον ἐκ προοιμίων ἀνεβρίπισε πόλεμον, καὶ τηλικαύτην διεσκέδασε πόλιν. Ὡς δὲ οὐδὲ αὐτὸς ἴθούλετο λέγειν τὴν αἰτίαν, οἱ τε κατηγοροῦντες αὐτοῦ ἐπέκειντο, καλέσας ἡμᾶς· ὁ εὐσεβέστατος βασιλεὺς, ἐκέλευσε πέραν ἔνθα διέτριβεν ^c ἀπέναι, καὶ τῆς κατ' αὐτοῦ ἀκούειν ὑποθέσεως. Καὶ γὰρ καὶ ἔφοδον, καὶ σφαγὰς, καὶ ἕτερα ἐνεκάλουμι μυρία· ἀλλ' ἡμεῖς καὶ τοὺς νόμους τῶν πατέρων εἰδότες, καὶ τὸν ἄνδρα αἰδούμενοι καὶ τιμῶντες, καὶ αὐτοῦ δὲ τὰ γράμματα ἔχοντες τὰ δηλοῦντα μὴ δεῖν ὑπερορίους ἔλκεσθαι τὰς δικασ, ἀλλ' ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τὰ τῶν ἐπαρχίων γυμνάζεσθαι, οὐ κατεδεξάμεθα δικασαί, ἀλλὰ καὶ μετὰ πολλῆς παρητησάμεθα τῆς σφοδρότητος. Ὁ δὲ ὡσπερ τοῖς προτέροις ἐπαγωνιζόμενος, τὸν ἀρχιδιάκωνον καλέσας τὸν ἑμὸν, ἐξ αὐθεντίας πολλῆς, ὡσπερ ἦδη χηραυοῦσης τῆς Ἐκκλησίας, καὶ οὐκ ἔχουσης ἐπίσκοπον, δι' ἐκείνου τὸν κληρὸν ἅπαντα πρὸς ἑαυτὸν μετέστρεψε· καὶ ἀνάστατοι αἱ ἐκκλησίαι ἐγένοντο, ἀπαγομένων τῶν ἐν ἐκάστῃ κληρικῶν, καὶ παρασκευαζομένων [517] λιβέλλους διδόναι ^d καθ' ἡμῶν, καὶ πρὸς κατηγορίαν ἀλειφομένων. Καὶ ταῦτα ποιήσας ἔπεμπε, καὶ ἐκάλεε ἡμᾶς εἰς δικαστήριον, μηδέπω τὰς καθ' ἑαυτοῦ ἀποδυσάμενος αἰτίας, ὃ μάλιστα καὶ παρὰ κανόνας καὶ παρὰ πάντα τοὺς νόμους ἦν.

β'. Ἀλλ' ἡμεῖς συνειδότες ὅτι οὐ πρὸς δικαστήριον ἀφικόμεθα (ἢ γὰρ ἂν μυριάκις παρεγενομένα ^e), ἀλλὰ πρὸς ἔχθρον καὶ πολέμιον, καθάπερ τὰ τε ἔμπροσθεν γεγενημένα καὶ τὰ μετὰ ταῦτά ἐδήλωσεν, ἀπεστάλακμα πρὸς αὐτὸν ἐπισκόπου, τὸν Πισινούντος Δημήτριον, τὸν Ἀπαμειας Εὐλύσιον, τὸν Ἀππιαρίας Λουπίκιον, πρεσβυτέρους δὲ, Γερμανὸν καὶ Σευήρον, μετὰ τῆς προσηκούσης ἡμῖν ἐπιεικείας ἀποκρινόμενοι, καὶ λέγοντες μὴ παραιτεῖσθαι κρίσιν ^f, ἀλλ' ἔχθρον πρόδηλον καὶ πολέμιον φανερόν. Ὁ γὰρ μηδέπω λιβέλλους δεξάμενος, καὶ τοιαῦτα ἐκ προοιμίων ποιήσας, καὶ ἀπορρήξας ἑαυτὸν Ἐκκλησίας, κοινωνίας, εὐχῆς, καὶ κατηγοροῦς ἀλείφων, καὶ κληρὸν μεθιστάς, καὶ ἐκκλησίαν ἐρημῶν· πῶς ἂν ἦ δικαιοῦς ἐπὶ τὸν τοῦ δικαστοῦ θρόνον ἀναβαίνειν οὐδαμόθεν αὐτῷ προσήκοντα; Οὐδὲ γὰρ ἀκόλουθόν ἐστὶ τὸν ἐξ Αἰγύπτου τοὺς ἐν Θράκῃ δικάζειν, καὶ τοῦτον ὑπεύθυνον αἰτίας ὄντα, καὶ ἔχθρον ^g καὶ πολέμιον.

^a Cod. Colsinianus et Reg. unus καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ, Fabric. καὶ τοὺς πρὸς αὐτὸν. Edit. καὶ τοὺς πρὸ αὐτοῦ.

^b Duo mss. ταύτης ἔχθρας.

^c Unus ms. πέραν ὅπου διέτριβεν. Ibid. Colstin. τῆς κατ' αὐτοῦ. Omnes pene Mss. πέραν ἔνθα διέτριβεν τῆς κατ' αὐτόν, alii κατ' αὐτοῦ, quam locutionem ex conjectura proposuit Fronto Ducæus, et ita legisse videtur interp. Ed. κατ' αὐτόν, sicutque legit Palladius. In omnibus lere ἀπέναι deest.

^d Duo mss. λιβέλλους ἐπιδιδόναι.

^e In Editis hæc, ἢ γὰρ ἂν μυριάκις παρεγενομένα, desunt. Infra mss. pene omnes τὸν Πισινούντος. Ibid. unus Εὐλύσιον, et ibid. omnes Λουπίκιον, quæ vera est lectio. Palladius Λουπικιανόν.

^f Duo mss. μὴ παραιτεῖσθαι κριτήριον.

^g Duo mss. κἂν ὑπεύθυνον αἰτίας ὄντων καὶ ἔχθρον, quæ

'Ἄλλ' ὅμως οὐδὲν αἰδεσθεῖς, ἀλλὰ ἅπερ βεβούλευτο πληρῶσαι ἐπειγόμενος, ἡμῶν δηλωσάντων, ὅτι ἔτοιμοί ἐσμεν καὶ ἕκατόν καὶ χιλίων ἐπισκόπων παρόντων ἀποδύσασθαι τὰ ἐγκλήματα, καὶ δεῖξαι ὄντας καθαροὺς ἑαυτοὺς, ὡσπερ οὖν καὶ ἐσμέν, οὐκ ἠνέσχετο· ἀλλὰ ἀπόντων ἡμῶν, καὶ σύνοδον ἐπικαλουμένων, καὶ κρίσιν ἐπιζητούντων, καὶ οὐκ ἀκρόασιν φευγόντων, ἀλλ' ἀπέχθειαν φανεράν, καὶ κατηγοροῦς ἐδέχτο, καὶ τοὺς παρ' ἐμοῦ γενομένους ἀκοινωνήτους ἔλυε ^h, καὶ παρ' αὐτῶν ἐκείνων οὐδὲπω τὰ ἐγκλήματα ἀποδυσάμενων λιβέλλους ἐλάμβανε, καὶ ὑπομνήματα ἔπραττε, ἅπερ ἅπαντα παρὰ θεσμῶν καὶ κανόνων ἀκολουθίαν ἦν. Τί δὲ δεῖ πολλά λέγειν; Οὐκ ἀπέστη πάντα ποιῶν; καὶ πραγματευόμενος, ἕως ἡμᾶς μετὰ δυναστείας καὶ αὐθεντίας πάσης καὶ τῆς πόλεως καὶ τῆς ἐκκλησίας ἐξέβαλε, καὶ πρὸς ἐσπέραν βαθεῖαν, τοῦ δήμου παντὸς ἡμῖν ἐπισυρομένου. Ἐλκόμενος ὑπὸ τοῦ κουριώσου τῆς πόλεως ἐν μέσῃ τῇ πόλει, καὶ πρὸς βίαν συρόμενος κατηγορῶν, καὶ εἰς πλοῖον ἐνεβαλλόμεν, καὶ διὰ νυκτὸς ἔπλεον, ἐπειδὴ σύνοδον πρὸς δικαίαν ἀκρόασιν προεκαλούμεν. Τίς ταῦτα ἀδακρυτῆ, κἂν λιθίνην ἔχη καρδίαν ⁱ, ἀκούσειεν;

'Ἄλλ' ἐπειδὴ, καθάπερ ἐφθην εἰπὼν, οὐ θρηνεῖν μόνον τὰ κακῶς γινόμενα, ἀλλὰ καὶ διορθοῦν δεῖ, παρακαλῶ τὴν ὑμετέραν ἀγάπην διανασθῆναι, καὶ συναλγῆσαι, καὶ πάντα ποιῆσαι, ὥστε στήναι ταύτη τὰ κακά. Οὐδὲ γὰρ ἐνταῦθα τὰ τῆς παρανομίας αὐτοῖς κατέλυσεν, ἀλλὰ καὶ μετὰ ταῦτα τοῖς προτέροις ἐπαποδύετο. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ εὐσεβέστατος βασιλεὺς [518] ἐπιπηθήσοντας αὐτοὺς τῇ ἐκκλησίᾳ ἀναισχύντως ἐξέβαλε, καὶ πολλοὶ τῶν παρόντων ἐπισκόπων ἰδόντες αὐτῶν τὴν παρανομίαν, εἰς τὰς αὐτῶν ⁱ ἀνεχώρησαν, τὴν ἔφοδον αὐτῶν ὡσπερ πυρᾶν τινα πάντα ἐπινεμομένην φεύγοντες, ἡμεῖς μὲν πάλιν εἰς τὴν πόλιν ἐκαλούμεθα, καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἧς ἀδίκως ἐξεβλήθημεν, ἐπισκόπων τε ἡμᾶς πλειόνων ἢ τριάκοντα εἰσαγόντων, καὶ τοῦ θεοφιλεστάτου βασιλέως νοτάριον εἰς τοῦτο ἀποστελλαντος, ἐκεῖνος δὲ ἐδραπέτευσεν εὐθέως. Τίνας ἔνεκεν καὶ διὰ τί; Εἰσιόντες παρεκαλοῦμεν τὸν θεοφιλέστατον βασιλέα, σύνοδον συναγαγεῖν εἰς ἐκδικίαν τῶν γεγενημένων. Συνειδὼς τοίνυν ἅπερ ἔδρασε, καὶ τὸν ἔλεγχον δεδοικώς, καὶ γραμμάτων βασιλικῶν πανταχοῦ διαπεμφθέντων, πάντοθεν πάντας συναγόντων, λάθρα μέσων νυκτῶν εἰς ἀκάτιον ἑαυτὸν ἐμβαλῶν, οὕτως ἀπέδρα τοὺς μετ' ἑαυτοῦ πάντας ἐπαγόμενος.

γ'. Ἄλλ' ἡμεῖς οὐδὲ οὕτως ἔστημεν, διὰ τὸ τῷ συνειδῶτι θαρρῆναι τῷ ἡμετέρῳ, τὰ αὐτὰ πάλιν παρακαλοῦντες τὸν εὐσεβέστατον βασιλέα. Ὅς καὶ πρεπόντως αὐτοῦ ποιῶν τῇ εὐσεβείᾳ, ἔπεμψε πρὸς αὐτὸν πάλιν καλῶν αὐτὸν ἐξ Αἰγύπτου, καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ πάντας, ὥστε δοῦναι λόγον τῶν γεγενημένων, καὶ μὴ τὰ ἀδίκως ^k οὕτως ἐκ μίαις μοίρας, καὶ ἀπόντων ἡμῶν τολμηθέντα, καὶ παρὰ τοσοῦτους κανόνας, νομίζειν ἀρκεῖν εἰς ἀπολογίαν ἑαυτοῦ. Ὁ δὲ οὐδὲ τῶν βασιλικῶν

lectio totum mutat sensum. Palladius ὑπεύθυνον ὄντα αἰτιῶν.

^h Quidam mss. ἀκοινωνήτους ἔλυσε. Palladius καὶ τοὺς παρ' ἐμοῦ δεδεμένους ἔλυσε. Paulo post, λιβέλλους ἐλάμβανε, libellos accepit.

ⁱ Tres mss. ἔχη καρδίαν.

^j Unus cum Palladio εἰς τὰ ἑαυτῶν. Tres mss. εἰς τὰς ἑαυτῶν πατρίδας. Editi εἰς τὰς ἑαυτῶν ἀνχ.

^k Duo καὶ μετὰ ἀδικίας

ἤνεσθετο γραμμάτων, ἀλλ' ἔμενον οἶκοι, προβαλλόμενος στάσιν τοῦ δήμου, καὶ σπουδῆν ἀκαιρὸν τιων δῆθεν ἀντεχομένων αὐτοῦ· καίτοι γε πρὸ τῶν γραμμάτων τῶν βασιλικῶν αὐτὸς οὗτος ὁ δῆμος μυρίαὶς αὐτὸν ἦν πλύνας λοιδορίας^a. Ἄλλ' οὐ ταῦτα περιεργαζόμεθα νῦν, ἀλλ' ἐκεῖνο δεῖξαι βουλόμενοι, ὅτι κακουργῶν ἀπελήφθη, ταῦτα εἰρήκαμεν. Πλὴν οὐδὲ μετὰ ταῦτα ἡμεῖς ἡσυχάσαμεν, ἀλλ' ἐπεκείμεθα ἀξιούντες^b δικαστήριον γενέσθαι κατὰ πῦσιν καὶ ἀπόκρισιν· ἔτοιμοι γὰρ εἶναι ἐλέγχομεν δεῖξαι ἑαυτοὺς τε ἀνευθύνους ὄντας, ἐκείνους δὲ τὰ ἔσχατα παρανομήσαντας. Καὶ γὰρ ἦσαν τινες Σύροι τῶν ποτε μετ' αὐτοῦ παρόντων, ἐνταῦθα ἀπολειφθέντες, οἱ κοινή μετ' αὐτοῦ^c τὸ πᾶν ἔδρασαν· καὶ προσέμεν ἔτοιμοι δικάζεσθαι, καὶ πολλὰς ἐπὶ ἡμεῶν ὑπερβόωντας ἀξιοῦντες τὰ ὑπομνήματα ἡμῖν δοθῆναι, ἢ λιβέλλους κατηγοριῶν, ἢ φύσιν ἐγκλημάτων γνωρισθῆναι, ἢ αὐτοὺς τοὺς κατηγοροῦς· καὶ οὐδενὸς τούτων τευχῆκαμεν, ἀλλὰ πάλιν ἐξεβλήθημεν τῆς Ἐκκλησίας. Πῶς ἂν τὰ ἐντεῦθεν διηγησάμεν λοιπὸν πᾶσαν ὑπερβόωντα τραγῳδίαν; τίς ταῦτα παραστήσει λόγος; ποῖα χωρὶς φρίκης δέξεται ἀκοή; Ἡμῶν γὰρ αὐτὰ, καθάπερ ἔμπροσθεν εἶπον, προτεινόντων, ἀθρόον στρατιωτῶν πλῆθος αὐτῷ τῷ μεγάλῳ σαββάτῳ, πρὸς ἑσπέραν λοιπὸν τῆς ἡμέρας ἐπιγεομένης^d, ταῖς ἐκκλησίαις ἐπισελθόντες, τὸν κλήρον ἅπαντα τὸν σὺν ἡμῖν πρὸς βίαν ἐξέβαλον, καὶ ὄπλοις τὸ βῆμα περιεστοίχιστο. Καὶ γυναῖκες τῶν εὐκτηρίων οἰκῶν πρὸς τὸ βάπτισμα ἀποδυσάμεναι κατ' αὐτὸν τὸν καιρὸν γυμναί[519] ἔφυγον ὑπὸ τοῦ φόβου τῆς χαλεπῆς ταύτης ἐφόδου, οὐδὲ τὴν πρόπουσαν γυναῖξιν εὐσημοσύνην συγχωροῦμεναι περιθέσθαι· πολλοὶ δὲ καὶ τραῦματα δεξάμεναι ἐξεβάλλοντο, καὶ αἵματος αἱ κολυμβήτραι ἐπληροῦντο, καὶ τὰ ἱερὰ ἀπὸ τῶν αἱμάτων ἐφοινίσσαστο νάματα. Καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα εἰστέχει τὸ δεινόν. Ἄλλ' ἔνθα τὰ ἄγια ἀπέκειντο ἐισελθόντες οἱ στρατιῶται, ὡν ἔνιοι, καθὼς ἔγνωμεν, ἀμύτητοι ἦσαν, πάντα τε ἑώρων τὰ ἔνδον, καὶ τὸ ἀγιώτατον αἷμα τοῦ Χριστοῦ, ὡς ἐν τοσούτῳ θορῶσιν, εἰς τὰ τῶν προειρημένων στρατιωτῶν ἱμάτια ἐξεχείτο· καὶ ὡς ἐν αἰχμαλωσίᾳ βαρβαρικῇ πάντα ἐτολμάτο. Καὶ ὁ δῆμος πρὸς τὴν ἐρημίαν ἠλαύνετο, καὶ πᾶς ὁ λαὸς ἐξω τῆς πόλεως διέτριβε, καὶ κενὰ ἐν ἑορτῇ τοιαύτῃ τῶν λαῶν αἱ ἐκκλησίαι ἐκίνοιο, καὶ κλείους ἢ τεσσαράκοντα ἐπίσκοποι οἱ κοινωνοῦντες ἡμῖν μετὰ τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ κλήρου εἰκῆ καὶ μάτην ἠλαύνοντο· καὶ ὄλουγαί, καὶ θρηνοί^e, καὶ πηγαὶ δακρῶν πανταχοῦ κατὰ τὰς ἀγοράς, κατὰ τὰς οἰκίας, κατὰ τὰς ἐρημίας, καὶ πᾶν τῆς πόλεως μέρος τῶν συμφορῶν ἐπληροῦτο^f τούτων· διὰ γὰρ τὴν ὑπερβολὴν τῆς παρανομίας οὐχ οἱ πάσχοντες μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ μηδὲν τοιοῦτον ὑπομένοντες συνήλθον ἡμῖν, οὐχ οἱ ὀμόδοχοι μόνον, ἀλλὰ καὶ αἰρετικοὶ, καὶ Ἰουδαῖοι καὶ Ἕλληνας, καὶ ὡς τῆς πόλεως κατὰ κράτος ἀλούσης, οὕτως ἐν θορῶσιν καὶ παραχαῖς καὶ ὄλουγαῖς ἅπαντα ἦν. Καὶ ταῦτα ἐτολμάτο παρὰ γνώμην τοῦ εὐσεβε-

^a Duo mss. αὐτὸν ἔβαλε λοιδορίας.

^b Tres mss. ἀλλ' ἐπεκείμεθα ἀξιούντες. Intra ἐλέγχομεν deest in tribus mss.

^c Omnes mss. uno excepto οἱ κατ' αὐτοῦ. Infra tres mss. ἢ λιβέλλους κατηγορῶν, et sic etiam Palladius.

^d Sic m-s. pene omnes. Editi male ἐπιγεομένης. Hic locus affertur a Nicephoro Call. lib. xiii, cap. 49.

^e Mss. pene omnes ὄλουγαί καὶ οἰμωγαί καὶ κωκυτοὶ καὶ θρηνοί.

^f Morel. et Montf.... ἐρημίας, καὶ κατὰ πᾶν... ἐπληροῦτο, male, siquidem verbum ἐπληροῦτο non habet ad quod referatur. Propositionem κατὰ deleuimus cum Savilio. Editi.

στάτου βασιλέως, νυκτὸς καταλαβούσης, ἐπισκόπων αὐτὰ κατασκευαζόντων, καὶ πολλοῦ στρατηγόντων, οἳ οὐκ ἠσχύοντο καμπίδουκτορας ἀντι διακόνων προηγουμένους ἔχοντες. Ἡμέρας δὲ γενομένης, πᾶσα ἡ πόλις ἐξω τῶν τειχῶν μετωκίετο ὑπὸ δένδρα καὶ νάπας, καθάπερ πρέδρατα διεσπαρμένα τὴν ἑορτὴν ἐπιτελοῦντες.

δ'. Ἐξέστιν ὑμῖν τὰ ἐντεῦθεν λογίσασθαι λοιπὸν ἅπαντα· ὡσπερ γὰρ ἐφθην εἰπὼν, οὐχ οἷόν τε πάντα ἐπελθεῖν τῷ λόγῳ καθ' ἕκαστον γινόμενα. Τὸ δὲ χαλεπὸν, ὅτι τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα κακὰ οὐδέπω καὶ νῦν λύσιν ἔλαβεν, ἀλλ' οὐδὲ ἐλπῖδα λύσεως· ἀλλ' ἐκτείνεται^g καθ' ἕκαστην ἡμέραν τὸ δεινόν, καὶ γέλωσ γεγόναμεν τοῖς πολλοῖς· μᾶλλον δὲ γέλωθ μὲν οὐδεὶς, κἂν μυριακίς παράνομος ἦ, θρηνοῦσι δὲ πάντες, ὅπερ ἐφην, τὸν κολοφῶνα τῶν κακῶν, τὴν καινὴν ταύτην παρανομίαν.

Τί ἂν τις εἴποι τὰς τῶν λοιπῶν Ἐκκλησιῶν ταραχάς; Οὐδὲ γὰρ ἐνταῦθα ἔσθη τὸ κακόν, ἀλλὰ καὶ μέχρι τῆς ἑω ἔφθασε. Καθάπερ γὰρ ἀπὸ κεφαλῆς πονηροῦ βέματος ἐκχυθέντος, τὰ λοιπὰ διαφθείρεται μέρη, οὕτω δὴ καὶ νῦν ὡσπερ ἐκ πηγῆς τῆς μεγάλης ταύτης πόλεως τῶν κακῶν ἀρξαμένον, ὁδῶ τὰ τῶν θορῶδων πανταχοῦ προέβη, καὶ κληροὶ πανταχοῦ ἐπανεστῆσαν ἐπίσκοποι, καὶ ἐπίσκοποι ἐπίσκοπων, καὶ λαοὶ μὲν λαῶν διεσχίσθησαν^h, οἱ δὲ μάλ्लουσι, [520] καὶ πανταχοῦ τῶν κακῶν ὠδίνες, καὶ τῆς οἰκουμένης ἀπάσης ἀνατροπῆ. Μαθόντες τοίνυν ἅπαντα, κύριοί μου τιμωῶτατο καὶ εὐλαδέστατο, τὴν προσήκουσαν ὑμῖν ἀνδρείαν καὶ σπουδῆν ἐπιδειξάσθε, ὥστε παρανομίαν τοσαύτην ἐπισελθούσαν ταῖς Ἐκκλησίαις ἀναστελαίⁱ. Εἰ γὰρ τοῦτο κρατήσεται τὸ ἔθος, καὶ ἐξὸν γένηται τοῖς βουλομένοις τίς τὰς ἀλλοτρίας ἀπίσταν παροικίας ἐκ τοσούτων διαστημάτων, καὶ ἐκβάλλειν οὐδ' ἂν ἐθέλοι τις, κατ' ἐξουσίαν ἰδίαν πράττειν^j, ἅπερ ἂν ἐθέλωσιν, ἵστε ὅτι πάντα οἰχῆσεται, καὶ πόλεμός τις ἀκήρυκτος πᾶσαν ἐπιδραμεῖται τὴν οἰκουμένην, πάντων πάντας βαλλόντων καὶ βαλλομένων. Ἴνα οὖν μὴ τοσαύτη σύγχυσις καταλάβῃ τὴν ὕψ' ἡλιον πᾶσαν, ἐπιστελαί παρακλήθητε^k τὰ μὲν οὕτω παρανόμως γεγενημένα ἀπόντων ἡμῶν, καὶ ἐκ μιᾶς μοίρας, καὶ οὐ παραιτησάμενων κρίσιν, μηδεμίαν ἔχειν ἰσχίον, ὡσπερ οὖν οὐδὲ ἔχει τῆ οἰκείᾳ φύσει^l· τοὺς δὲ τοιαῦτα παρανομήσαντας ἐλεγομένους τῷ ἐπιτιμῶ ὑποβάλλεσθαι τῶν ἐκκλησιαστικῶν νόμων· ἡμᾶς δὲ τοὺς οὐχ ἄλόντας, οὐκ ἐλεγομένους, οὐκ ἀποδειχθέντας ὑπευθύνους, τῶν γραμμάτων τῶν ὑμετέρων δότε ἀπολαύειν συνεχῶς, καὶ τῆς ἀγάπης, καὶ πάντων τῶν ἄλλων, ὧνπερ καὶ ἔμπροσθεν. Εἰ δὲ βούλοιντο καὶ νῦν οἱ τὰ τοιαῦτα παρανομήσαντες ἐγκληματα γυμνάξω, ἐφ' οἷς ἡμᾶς ἀδίκως ἐξέβαλον, ὑπομνημάτων ἡμῖν οὐ δοθέντων, οὐ λιβέλλων, οὐ κατηγορῶν φανέντων· δικαστήριον καθίσαντος ἀδεκάστου, καὶ δικασόμεθα, καὶ ἀπολογησόμεθα, καὶ ἀποδείξομεν ἑαυτοὺς ἀνευθύνους τῶν ἐπαγομένων ἡμῖν, ὡσπερ οὖν καὶ ἐσμέν· τὰ γὰρ νῦν γεγενημένα παρ' αὐτῶν πάσης ἐκτός ἐστιν ἀκολουθίας, καὶ παν-

^g Tres mss. et Palladius ἀλλ' ἐπιτείνεται. Editi ἀλλ' ἐκτείνεται.

^h Alii καὶ κληροὶ πολλοῦ ἐπανεστῆσαν, ἐπίσκοποι ἐπίσκοποι, καὶ λαοὶ διεσχίσθησαν. Palladius καὶ κληρικοί.

ⁱ Duo mss. ἀναστελαί. Palladius ἀποστελαί.

^j Quatuor mss. πράττοντας. Palladius πράττοντες.

^k Editi παρακλήθητε, tres mss. παρακλήθητε, recte, nam plurimos alloquitur. Palladius παρακλήτω.

^l Sic omnes inss. recte: Editi τὴν οἰκείαν φύσιν.

rumdam intempestivum, qui ei favebant; tametsi populus illic quoque ante literas conviciis eum innumeris proscederat. Verum hæc nunc exacte prosequi nolumus, sed hæc tantum idcirco diximus, ut eum in nefariis conatibus deprehensum ostenderemus. Itaque nos non quievimus, sed in hoc incubuimus, orantes Imperatorem, ut haberetur iudicium, in quo agere et respondere liceret: dicebamus enim nos paratos ad ostendendum nos non esse reos, sed illos legum extremos transgressores. Erant autem relictis hic Syri, qui cum eo affuerant, et cum illo communiter omnia fecerant; ad hos accessimus, ad dandam rationem parati, atque super ea re sæpe eos interpellavimus, obsecrantes ut dignarentur nobis libellos et accusationem acta dare, vel genus criminum, vel accusatores ipsos significare: verum nihil horum impetravimus, sed iterum ex Ecclesia ejecti sumus. Quomodo quæ tunc gesta sunt, et omnem excedunt tragediam, enarraverim? quis ea sermo explicabit? quæ auris sine horrore percipiet? Cum enim illa quæ dixi prætenderemus, ipso magno sabbato collecta manus militum, ad vesperam diei in ecclesias ingressa, clerum omnem qui nobiscum erat vi ejecit, et armis sanctuarium undique obsedit. Mulieres quoque sacrarum ædium, quæ per illud tempus se exuerant, ut baptizarentur, metu gravis istius incursus nudæ aufugerunt; neque enim concedebatur ut se velarent, sicut mulieres honestas decet; multæ etiam acceptis vulneribus ejiciebantur, et sanguine implebantur piscinæ, et cruore sacri latices rubescebant. Neque hic rerum finis erat. Nam et locum, in quo sancta condita servabantur, ingressi sunt milites, quorum aliquos scimus nullis initiatos mysteriis, et viderunt omnia quæ iatus erant. Quin et sanctissimus Christi sanguis, sicut in tali tumultu contingit, in prædictorum militum vestes effusus est, sicbantque quasi in barbarica captivitate omnia. Vulgus enim in solitudinem fugabatur, multitudo omnis extra civitatem versabatur, erantque in tanto festo vacuæ populo ecclesie, et plures quam quadraginta episcopi, qui nobis communciarant, cum populo et clero sine causa fugabantur: et ob prodigiosa flagitia, ubique per fora, per domos, per solitudines, per omnes civitatis partes, omnia lamentis, ejulatus, et fontibus lacrymarum plena erant: ut non modo qui affligebantur, sed et qui nihil tale patiebantur, et non solum qui nostræ fidei erant, sed et hæretici, et Judæi, et gentiles, ob sceleris atrocitatem nobiscum dolerent, et quasi per vim capta civitate, tumultu, trepidatione ac planctu plena erant omnia. Talia ausi sunt præter sententiam piissimi Imperatoris, nocte multa, episcopis hæc instruentibus, et multis in locis ordines ducentibus, nec erubescens, quod pro diaconis campiductores (a) præeuntes habent. Ubi vero illuxit dies,

(a) Campiductores si erant qui exercitiis militaribus præerant, quique tirones docebant, ut ait Vegetius l. 1, cap. 13. Hæc vox occurrit etiam apud Lampridium in Severo, c. 55: *Certe Campiductores vestri hunc vos docuerunt contra Sarmatas*, etc. Ubi restituendum putat Salmasius, *Campiductores*; sed vox *Campiductores* hoc Chrysostomi exemplo

orans civitas extra muros sub arbores et in nemora emigravit, ibi festum diem celebrans, quasi oves dispersæ.

4. Licet vobis ex his et cætera omnia pensare: nam omnia quæ facta sunt sigillatim sermone complecti, ut dixi, impossibile est. Est autem et hoc perquam molestum, quod talia tantaque inala nullum adhuc finem accipiant, neque spes sit ea finem habitura; sed augentur in dies magis ac magis, nosque plerisque ridiculi facti sumus; imo ridet nullus, etiam si valde sit perversus; lugent autem omnes propter extremam et inauditam hanc malitiam, malorum facile colophonem.

Perturbatio rei ecclesiasticæ in Oriente. — Quis vero reliquarum Ecclesiarum perturbationes eloqui possit? Non enim hic cessavit hoc malum, sed usque ad Orientem pervenit. Nam sicut a capite malis humoribus defluentibus, reliqua membra corrumpuntur: ita nunc quoque tumultus, qui in hac magna civitate cœperunt, quasi ex fonte in omnia loca sensim effluunt, et clerici ubique in episcopos insurgunt, et episcopi ab episcopis, et populi a populis scissi sunt, et alii propediem scinduntur, et exspectatur ubique malorum partus, orbisque totius subversio. Igitur, domini mei maxime venerandi et pii, cum hæc ita se habere didiceritis, studium vestrum et magnam diligentiam adhibete, quo retundatur hæc quæ in Ecclesias irruit iniquitas. Quippe si mos hic invulerit, et fas fuerit cuivis in alienam parœciam irrumperere, idque ex tantis intervallis, et ejicere quos voluerit, et auctoritate propria quæque pro libidine sua facere, scitote quod brevi transibunt omnia, et totus orbis premetur bello inexpiabili, omnibus ejectis, et omnes ejicientibus. Quapropter ne confusio hæc omnem quæ sub celo est nationem invadat, obsecro ut scribas quod hæc tam inique facta, et ab una solum parte absentibus nobis, et non declinantibus iudicium, non habent robur, sicut neque sua natura habent: illi autem qui adeo inique egisse deprehensi sunt, pœnæ ecclesiasticarum legum subiaceant: nobis vero, qui nec convici, nec redarguti, nec habiti ut rei sumus, literis vestris et caritate vestra, aliorumque omnium, quorum scilicet et antea societate fruebamur, frui concedite. Si autem adversarii nostri, qui ita inique egerunt, adhuc fingunt crimina quædam propter quæ nos injuste ejecerunt, non datis nobis actis, neque libellis, neque manifestatis accusatoribus: si dentur iudices incorrupti, agemus, et tuebimur etiam nos libenter causam, monstrabimusque nos non esse reos eorum quæ nobis objiciunt, sicut et plane innoxii sumus: et contra quæ ab ipsis facta contra omnem sunt ordinem, contra omnes leges, contra omnes ecclesiasticos canones. firmatur: tria item profert exempla Cangius in Glossario Græco ex Leonis Imp. Tacticis, ubi semper *Καμπίδοκται* legitur. Sic etiam Ammianus Marcellinus l. 19. Videtur Salmasius *Campiductorem* malle, quia Vegetius supra allato loco et in duobus aliis *Campiductorem* legit. Verum monet Steuchius ad singula loca *Campiductorem* legendum esse, et ad lib. III, cap. 6, addit sic in membranis haberi. Attamen exempla duo præfert Gruterus in Thesaurò, ubi *Campiductor* legitur.

¹ Palladius, *clerici a clericis.*

Et quid dico canones ecclesiasticos? Neque in gentiliū iudiciis, neque in barbarorum tribunalibus talia attentata sunt umquam: imo vero neque Scythæ, neque Sauromatæ umquam iudicarunt, iudicium dandum uni parti, absente ea quæ accusatur, et vitante non iudicium, sed inimicitias, et invocante multa millia iudicum, et protestante coram toto orbe declaraturam se non esse ream, depulsuramque crimina, et ostensuram suam in omnibus innocentiam. Hæc igitur omnia cum ita se habere intellexeritis a dominis meis

piissimis fratribus nostris episcopis, obsecro ut præstetis id quod petent officii. Quo non solum nobis gratificabimini, sed et Ecclesiarum universitati, mercedemque accepturi estis a Deo, qui nihil non propter Ecclesiarum pacem facere dignatur. Semper vale, et ora pro me, domine reverendissime et sanctissime¹.

¹ Apud Palladium epistola sic desinit: *semper facere dignatur. Hæc etiam scripta est ad Venerium episcopum Mediolani, et ad Chromatium Aquileiæ episcopum. Utræque epistolam infra habes ad Venerium, nempe Mediolanensem, et ad Chromatium Aquileiensem.*

INNOCENTIO, EPISCOPO ROMÆ,

JOANNES IN DOMINO SALUTEM (a).

Corpus quidem nostrum uno tantum loco tenetur; caritatis autem ala in universo orbe circumvolitat. Proinde licet tanta itineris intercapedine separati simus, a pietate tamen vestra non absumus, sed quotidie vobis præsentem sumus¹: caritatis enim oculis videmus vestram illam fortitudinem, sincerum affectum, constantiamque non mutabilem, consolationemque illam magnam, perpetuam, atque stabilem, quam nobis affertis. Quanto enim fluctus extolluntur sublimius, et plures latent scopuli, vehementioresque sunt tempestates, tanto magis vigilantia vestra augeatur: neque vos tanta viæ prolixitas, neque tantum temporis intervallum, neque rerum difficultates segniores reddiderunt: sed perseveranter imitamini optimos gubernatores, qui tunc maxime vigiles sunt, cum excitari fluctus, mare intumescere et multum aquarum fragorem, profundissimamque interdiu noctem ingruere vident. Eapropter et gratias vobis habemus multas, et desideramus quidem ad vos dare crebras literas, id quod nobis maximo foret solatio. Verum quia nobis hoc denegat solitudo huius loci, neque facile ad nos pervenire valent, non modo qui istuc pergunt², sed nec ii qui in vicino habitant, tum quod longe distet, atque extremis finibus locus iste situs sit, in quo residemus, tum quod latrones vias illas undique obsideant: precamur ut diuturnum silentium nostrum efficiat, ut magis nobis condoleatis, quam ut nos reos putetis negligentis. Quod enim non ex incuria silentium ortum sit, vel inde liquet, quod post longum temporis spatium venerabilem et dilectum Joannem presbyterum, Paulumque diaconum nacti, et scribendi et gratias vobis agendi finem non faciamus, quia paterna majorem erga nos benevolentiam declarastis. Nam quantum in vestra pietate

situm fuit, jam res omnes sedatæ et emendatæ, et sublata omnia scandala fuissent, gauderentque Ecclesiæ tranquilla et sincera pace: et essent plane secunda omnia, ac contemptæ leges violatæque patrum constitutiones vindicatæ forent. At quoniam reipsa nihil tale contigit, cum ii qui priora aggressi sunt, novis ea sceleribus cumulare contendant: nolo e quidem omnia, quæ interim gesta sunt, sigillatim recensere, quandoquidem non solum epistolæ, sed et historiæ modum transcendenter narratio; cæterum vestram oro vigilantiam, ut licet illi omnia tumultibus impleverint, laboraverintque morbis incurabilibus, et pœnitentiæ non capacibus, cum tamen curare morbos illorum statueritis, malis ne cedatis, neve animum despondeatis, considerata tantum operis magnitudine. Certamen enim illud ferme pro toto orbe est, pro Ecclesiis dejectis atque prostratis, pro populis dispersis, pro clero divexato, pro episcopis exulibus, pro constitutionibus patrum violatis. Et idcirco iterum atque iterum, et sæpius vestram oramus diligentiam, ut quanto major est tempestas, tanto majus adhibeat studium. Exspectemus quidem futurum, ut res aliquanto amplius corrigantur. Quod si minus fiet, vos vestram coronam paratam apud misericordem Deum habetis: et hi, qui injuria afficiuntur, consolationem ex fervore caritatis vestræ non parvam accipient: nam et nos tertium nunc annum in exilio versantes, in fame, peste, bello, continuis obsidionibus, solitudine incredibili, quotidiana morte, et Isauricis gladiis, non mediocriter consolantur stabilis et constans vester affectus ac fiducia, mirificeque oblectatur benefica et sincera vestra caritas. Hic noster murus, hæc securitas, hic portus absque fluctibus, hic innumerorum bonorum thesaurus, hæc lætitiæ mirificæque voluptatis causa est. Etsi in desolationem, quam sit iste, locum iterum abigemur, non parvam hinc habentes nostrarum afflictionum consolationem abimus.

¹ Hæc, vobis præsentem sumus, desunt in Fabric.; et tunc sic constructur phrasis: *Sed quotidie caritatis oculis videmus, etc.*

² Juxta Frontonem Duærum legendum est, *qui isthinc veniunt*. Equidem vix aliter sensus quadraret.

(a) Collata cum Fabric., Valic. et regio uno; scripta anno, ut putatur, 406.

τὸς νόμου καὶ κανόνος ἐκκλησιαστικοῦ. Καὶ τί λέγω κανόνος ἐκκλησιαστικοῦ; Οὐδὲ ἐν τοῖς ἕξω μὲν οὖν δικαστηρίοις τοιαῦτα ἐτολμήθη ποτὲ, μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἐν βαρβαρικῷ δικαστηρίῳ, οὐδὲ Σκυθαί, οὐδὲ Σαυρομάται οὕτως ἂν ποτὲ ἐδίκασαν ἐκ μιᾶς μοίρας κρίναντες, ἀπόντος τοῦ αἰτιωμένου, παραιτουμένου οὐ κρίσιν, ἀλλ' ἀπέχθειαν, καλοῦντος δικαστᾶς μυρίους, ἀνεύθυνον ἐαυτὸν εἶναι λέγοντος, καὶ τῆς οἰκουμένης παρουσίας ἀποδύσασθαι τὰς αἰτίας, καὶ δεῖξαι ἑαυτὸν ἐν ἅπασιν ἀθῶον ὄντα. Ταῦτα οὖν πάντα λογισάμενοι, καὶ παρὰ τῶν κυρίων μου τῶν εὐλαβεστάτων

ἀδελφῶν ἡμῶν τῶν ἐπισκόπων σαφέστερον ἅπαντα μαθόντες, τὴν παρ' ἐαυτῶν ἡμῖν εἰσενεγκεῖν σπουδὴν παρακλήθητε. Οὕτω γὰρ οὐχ ἡμῖν μόνοις χαριεῖσθε, ἀλλὰ καὶ τῷ κοινῷ τῶν Ἐκκλησιῶν, καὶ τὸν παρὰ τοῦ Θεοῦ λήψεσθε μισθὸν^a, τοῦ διὰ τὴν τῶν Ἐκκλησιῶν εἰρήνην πάντα ποιούντος. Διηνεκῶς ἐβρωμένους ὑπερέχου μου, δέσποτα τιμιώτατε καὶ δοσιώτατε.

^c Apud Palladium epistola sic desinit: πάντα ποιούντος διηνεκῶς. Ἐγράθη δὲ αὕτη καὶ πρὸς Βενέριον ἐπίσκοπον Μεδιολάνου, καὶ Χρωμάτιον ἐπίσκοπον Ἀκυληγίας.

[521] INNOKENTIΩ, ΕΠΙΣΚΟΠΩ ΡΩΜΗΣ,

Ἰωάννης ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

Τὸ μὲν σῶμα ἡμῖν ἐν ἐνὶ Ἰερουσαλὴμ χωρίῳ, τῆς δὲ ἀγάπης τὸ πνεῦρον πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης περιίπταται. Ὅταν καὶ ἡμεῖς ὁδοῦ τοσοῦτω διωκισμένοι μήκει, πλησίον τῆς εὐλαβείας ὑμῶν ἔσμεν, καὶ καθ' ἑκάστην ἡμῖν συγγινόμεθα τὴν^a ἡμέραν, ὀφθαλμοῖς τοῖς ἐκείνης βλέποντες ὑμῶν τὴν ἀνδρείαν τῆς ψυχῆς, τὸ γνήσιον τῆς διαθέσεως, τὸ στερεόν, τὸ ἀπερίτρεπτον, τὴν πολλὴν ὑμῶν παράκλησιν καὶ διαρκῆ καὶ μόνιμον. Ὅσῳ γὰρ τὰ τῶν κυμάτων ἐπὶ πλεῖον αἴρεται, καὶ πλείους ὕφαλοι καὶ σπιλάδες φύονται, καὶ πολλαὶ αἱ καταγίδες, τοσοῦτω καὶ τὰ τῆς ἀγρυπνίας αὖξιν τὰ τῆς ὑμετέρας· καὶ οὐχ ὁδοῦ μήκος τοσοῦτον, οὐ χρόνου πλῆθος, οὐ δυσκολία πραγμάτων ὑπείους γενέσθαι ὑμᾶς παρεσκεύασεν· ἀλλὰ μένετε μιμούμενοι τοὺς ἀρίστους τῶν κωδεργητῶν, οἱ τότε μάλιστα διεγείρονται, ὅταν ἰδῶσι τὰ κύματα κορυφούμενα, τὴν θάλατταν ἐπὶ μείζον φερομένην, πολὺν τῶν ὑδάτων τὸν πάταγον, βαθυτάτην ἐν ἡμέρᾳ νύκτα. Διὸ καὶ χάριτας ὑμῖν ἴσμεν πολλὰς, καὶ ἐπιθυμοῦμεν καὶ νιφάδας ὑμῖν πέμπειν γραμμάτων, ἡμῖν αὐτοῖς τὰ μέγιστα χαρίζόμενοι. Ἄλλ' ἐπειδὴ τοῦτο ἀφηρήμεθα παρὰ τῆς τοῦ τόπου ἐρημίας^b οὐδὲ γὰρ μόνον τῶν ἐκεῖσε ἀφικνουμένων^b, ἀλλ' οὐδὲ τῶν ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς οἰκουμένῃ διατριβόντων, δύναται ἂν τις ῥιθιδίως ἡμῖν συγγενέσθαι, διὰ τε τὸ πόρρω καὶ πρὸς αὐτὰς τὰς ἄσχατιὰς κεῖσθαι τὸ χωρίον ἐν ᾧ καθιέργημεθα, καὶ διὰ τὸν ληστρικὸν φόδον πᾶσαν ἀποτειχίζοντα τὴν ὁδόν· παρακαλοῦμεν ἕλεειν μᾶλλον ἡμᾶς τῆς μακρᾶς σιγῆς, ἢ ῥαθυμίαν ἐντεῦθεν καταγιώσκειν ἡμῶν. Ὅτι γὰρ οὐκ ὀλιγοῦροντες ἐσιγήσαμεν, ἐπιλαθόμενοι διὰ πολλοῦ τοῦ χρόνου νῦν τοῦ τιμιωτάτου καὶ ἀγαπτοῦ Ἰωάννου τοῦ πρεσβυτέρου, καὶ Παύλου τοῦ διακόνου, καὶ γράφομεν, καὶ εὐχαριστοῦντες ὑμῖν οὐ διαλιμπάνομεν, ὅτι πατέρας φιλοστόργους ἀπεκρύψατε τῇ περὶ ἡμᾶς εὐνοίᾳ τε καὶ σπουδῇ. Καὶ τὸ μὲν εἰς τὴν εὐλάβειαν ἦγον τὴν ὑμετέραν, τὴν προσηκούσαν διόρθωσιν εἰληφέν ἅπαντα, καὶ ὁ φορυτὸς τῶν κακῶν καὶ τὰ σκάνδαλα ἀνήρηται, καὶ αἱ Ἐκκλησίαι εἰρήνης ἀπήλαυσαν καὶ λευκῆς γαλήνης. καὶ πάντα κατὰ ροῦν φέρεται, καὶ καταφρονηθέντες

ἐξεδικήθησαν^c νόμοι, καὶ θεσμοὶ πατέρων παραβθέντες. Ἐπειδὴ δὲ ἐπὶ τῶν ἔργων αὐτῶν οὐδὲν τοῦτων γέγονε, τῶν τὰ πρότερα τολμησάντων τοῖς προτέροις ἐπαγωνιζομένων ἐπι παρανομήμασιν, ἅπαντα μὲν τὰ παρ' αὐτῶν μετὰ ταῦτα γεγενημένα καθ' ἕκαστον διηγῆσασθαι^d παρήμι· καὶ γὰρ ἱστορίας ὑπερβαίνει μέτρον, οὐκ ἐπιστολῆς μόνον, ἢ διήγησις· ἐκεῖνο δὲ παρακαλῶ τὴν ἀγρυπνον ὑμῶν ψυχὴν, κἄν οἱ πάντα θορύβων ἐμπλήσαντες ἀμετανόητα νοσῶσι καὶ ἀνίατα, αὐτοὺς [522] τοὺς θεραπεῦσαι αὐτὰ ἐλομένους μὴ κατορθώματος ἐνοήσαντας. Καὶ γὰρ ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης σχεδὸν ἀπάσης ὁ παρῶν ὑμῖν ἀγὼν πρόκειται, ὑπὲρ Ἐκκλησιῶν εἰς γόνυ κατενεχθειῶν, ὑπὲρ λαῶν διασπαρέντων, ὑπὲρ κλήρων πολεμουμένων, ὑπὲρ ἐπισκόπων φυγαδευομένων, ὑπὲρ θεσμῶν πατέρων παραβθέντων^e. Διὸ καὶ παρακαλοῦμεν ὑμῶν τὴν ἐμμέλειαν, καὶ ἅπαξ καὶ δις καὶ πολλάκις, ὅσῳ πλείων ἢ ζάλη, τοσοῦτω πλείονα ἐπιδειξασθαι τὴν σπουδὴν. Προσδοκῶμεν γὰρ καὶ ἔσεσθαι τι πλεόν εἰς διόρθωσιν. Εἰ δ' ἄρα μὴ τοῦτο γένοιτο, ἀλλ' ὑμεῖς ἀπρητισμένον ἔχετε τὸν στέφανον παρὰ τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ, καὶ τοῖς ἀδικουμένοις οὐ μικρὰ τοῦτο ἔσται παράκλησις, τῆς ὑμετέρας ἀγάπης ἡ ἔνστασις· ἐπεὶ καὶ ἡμᾶς τρίτον ἔτος τοῦτο^f ἐν ἐξορίᾳ διατρίβοντας, λιμῶ, λοιμῶ, πολέμοις, πολιορκίαις συνεχέσιν, ἐρημῇ ἀφάτῳ, θανάτῳ καθημερινῷ, μαχαίραις Ἰσραυρικαῖς ἐκδεδομένους, οὐχ ὡς ἔτυχε παρακαλεῖ καὶ παραμυθεῖται τὸ διαρκὲς καὶ μόνιμον ὑμῶν τῆς διαθέσεως καὶ τῆς παρρησίας, καὶ τὸ θαψίλει καὶ γνησί^g οὕτως ἐντρυφᾶν ὑμῶν τῇ ἀγάπῃ. Τοῦτο ἡμῖν τεῖχος, τοῦτο ἀσφάλεια, τοῦτο λιμὴν ἀκύμαντος, τοῦτο θησαυρὸς μυρίων αγαθῶν, τοῦτο εὐφροσύνη, καὶ πολλῆς ἡδονῆς ὑπόθεσις. Κἄν εἰς ἐρημότερον τοῦτου πάλιν ἀπενεχθῶμεν χωρίον, οὐ μικρὰ ταύτην ἔχοντες παράκλησιν τῶν παθημάτων ἡμῶν ἄπιμεν.

^c Duo mss. ἐξεδικήθησαν, et sic habet Savilius. Mcelr. ἐξεδιώθησαν. Unus ibid. παραβάντες.

^d Tres mss. διηγείσθαι.

^e Unus παραβάντων.

^f Sic mss. In Edittiis τοῦτο deest.

^g Sic mss. Editti vero perperam τὸ ἐν φιλῆ καὶ γνησί.

^a Hæc, ὑμῖν συγγινόμεθα τὴν, desunt in Fabric.

^b Sic suspicatur legendum Frontio Ducæus τῶν ἐκεῖθεν ἀφικνουμένων.

ΤΩ ΑΓΑΠΗΤΩ ΑΔΕΛΦΩ ΙΩΑΝΝΗ ΙΝΝΟΚΕΝΤΙΟΣ.

Εἰ καὶ πάντα δεῖ τὸν ἀναίτιον προσδοκᾶν τὰ χρηστὰ, καὶ παρὰ τοῦ Θεοῦ τὸν ἔλεον αἰτεῖν, ὁμῶς καὶ παρ' ἡμῶν τὴν ἀνεγκλιαν συμβουλευόντων τὰ καθήκοντα γράμματα δεῖ Κυριακοῦ τοῦ διακόνου ἐξαπέσταλται· ὥστε μὴ πλέον δυνηθῆναι τὴν ὕβριν ἐν τῷ συντρίθειν, ἢ τὸ ἀγαθὸν συνειδῆς ἐν τῷ ἐλπίζειν. Οὐδὲ γὰρ ὀφείλεις διδαχθῆναι, ὁ τοσούτων λαῶν διδάσκαλος καὶ ποιμὴν, τοὺς ἀρίστους δεῖ καὶ πολλάκις δοκιμάζεσθαι, εἰ ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ὑπομονῆς παραμένουσι, καὶ οὐδενὶ πόνῳ κακοπαθείας ὑποπίπτουσι· καὶ ἔστιν ὡς ἀληθῶς βέβαιον πρᾶγμα τὸ συνειδῆς εἰς πάντα τὰ ἀδίκως συμπιπτόντα· ἄπερ εἰ μὴ νικήσῃε τίς ὑπομένων, τεκμήριον φαύλης· ὑπολήψεως ἐκφέρει. Πάντα

Hæ dæ Innocentii epistolæ ex Latino in Græcum translatae fuere: quomohrem ne mireris aliquam in Græcis deprehendi peregrinitatem.

γὰρ ὑπομένειν ὀφείλει ὁ τῷ Θεῷ πρῶτον, εἴτα καὶ τῷ ἰδίῳ πεποιθὸς συνειδῆτι· ὅποτε μάλιστα γυμνάζεσθαι εἰς ὑπομονὴν ὁ καλῶς καὶ ἀγαθῶς δύναται, νικᾶσθαι δὲ οὐκ, ἐπειδὴ περ αὐτοῦ τὴν διάνοιαν αἰθεῖται Γραφαὶ φυλάττουσι· καὶ περιττεύουσιν ὑποδείγμασιν αἰθεῖται ἀναγνώσεις, ἃς τοῖς λαοῖς παραδιδόμεν· αἰτινες πάντας σχεδὸν τοὺς ἀγίους καταπεποιηθῆαι διαφόρων καὶ συνεχῶς ἐπιστώσαντο, [523] καὶ δοκιμάζεσθαι καθάπερ ἐν τινι διαγνώσει, οὕτω τε εἰς τὸν στέφανον τῆς ὑπομονῆς ἐληλυθῆναι. Παραμυθεῖτω τὴν ἀγάπην σου αὐτὸ τὸ συνειδῆς, ἀδελφὲ τιμιώτατε, ὅπερ ἐν ταῖς θλίψεσιν ἔχει τὴν παραμυθίαν τῆς ἀρετῆς. Ἐποπτεύοντος γὰρ τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ, ἐν τῷ λιμένι τῆς εἰρήνης καθαρισθεῖσα ἡ συνειδήσις στήσεται.

ΙΝΝΟΚΕΝΤΙΟΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ

Πρεσβυτέρους καὶ διακόνους καὶ παντὶ τῷ κλήρῳ καὶ τῷ λαῷ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἐκκλησίας, τοῖς ὑπὸ τὸν ἐπίσκοπον Ἰωάννην, ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς, χαίρειν.

Ἐκ τῶν γραμμάτων τῆς ὑμετέρας ἀγάπης, ἅτινα διὰ Γερμανοῦ τοῦ πρεσβυτέρου καὶ Κασιανοῦ τοῦ διακόνου ἀπεστάλκατε, τὴν σκηνὴν τῶν κακῶν, ἣν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἐθήκατε, ἐμμερίμῳ φροντίδι κατέμαθον, ὅσαις τε ἡ πίστις κάμνει ταλαιπωρίας τε καὶ πόνοις, ἐπαναληφθεῖση πολλάκις τῇ ἀναγνώσει κατεῖδον· ὅπερ πρᾶγμα μόνῃ ἡ παράκλησις τῆς ὑπομονῆς ἴσται· δώσει γὰρ ἐν τάχει ὁ ἡμέτερος Θεὸς ταῖς τσαυταῖς θλίψεσι τέλος, καὶ ταῦτα συνοίσει ὑπενηνοχέει. Ἀλλὰ γὰρ αὐτὴν τὴν ἀναγκαίαν παράκλησιν, ἐν ἀρχῇ τῆς ἐπιστολῆς τῆς ὑμετέρας ἀγάπης κειμένην, ἐγκωμιάζοντες ὑμῶν τὴν πρόθεσιν ἐπεγνώκαμεν, πολλὰς πρὸς τὸ ὑπομένειν μαρτυρίας περιέχουσαν· τὴν γὰρ ἡμετέραν παράκλησιν, ἣν ὀφειλομεν ὑμῖν ἐπιστεῖλαι, τοῖς ὑμέτεροις γράμμασι προεβάσατε. Ταύτην γὰρ τοῖς κάμνουσιν ὁ ἡμέτερος Δεσπότης ὑπομονὴν παρέχειν ἐβουθεν, ἵνα καὶ ἐν ταῖς θλίψεσι τυγχάνοντες, ἑαυτοὺς οἱ τοῦ Χριστοῦ δοῦλοι πειραμυθῶνται, ἀναλογιζόμενοι ἐν ἑαυτοῖς, καὶ πρότερον γεγενησθαι τοῖς ἀγίοις ἄπερ αὐτοὶ πάσχουσι. Καὶ ἡμεῖς δὲ ἐξ αὐτῶν τῶν ὑμετέρων γραμμάτων δυνάμεθα ἡμῖν προσενέγκαι παράκλησιν· οὐ γὰρ τοῦ συναλγεῖν ὑμῖν ἔσμεν ἀλλότριον, ἐπειδὴ περ καὶ ἡμεῖς καταζόμεθα ἐν ὑμῖν. Τίς γὰρ ἐνέγκαι θυνήσεται τὰ ἐξαμαρτανόμενα ὑπ' ἐκείνων, οὐστίνως ἐχρῆν μάλιστα τοῦ γαληνοῦ τῆς εἰρήνης καὶ αὐτῆς σπουδαστάς εἶναι τῆς ὁμονοίας. Νῦν ἐνηλλαγμένῳ τρόπῳ ἀπὸ τῆς προεδρίας τῶν ἰδίων Ἐκκλησιῶν ἐξωθούνται ἀθῶοι ἱερεῖς, ὁ δὲ καὶ πρῶτος ὁ ἀδελφός· ἡμῶν καὶ συλλειτουργός Ἰωάννης ὁ ὑμέτερος ἐπίσκοπος ἀδίκως πέπονθε, μηδεμιὰς τυχῶν ἀρροσείως· οὐδὲν ἐγκλήμα ἐπιφέρεται, οὐδ' αἰσκούεται. Καὶ τίς ἡ ἀπηγορευμένη ἐπίνοια; Ἴνα μὴ πρόφασις κρίσεως γένηται, ἢ ζητηθῆ, εἰς τόπους ζώντων ἱερέων ἄλλοι ἀποκαθίστανται, ὡς δυναμένων τῶν ἐκ τοιούτων πλημμελήματος ὀρμωμένων, ὀρθῶς τι ἔχειν, ἢ πεπράχθαι ὑπὸ τινος κριθῆναι. Οὐδὲ γὰρ πῦποτε παρὰ τῶν πατέρων τῶν ἡμετέρων τοιαῦτα τετολημῆσθαι ἐγνώκαμεν· ἀλλὰ μᾶλλον κεκωλύσθαι τῷ μηδενὶ εἰς τόπον ζώντος χειροτονεῖν ἄλλον δεδῶσθαι ἐξουσίαν. Οὐ γὰρ χειροτονία ἀδίκιμος τὴν τιμὴν δύναται ἀφελῆσθαι τοῦ ἱερέως·

ἐπειδὴ περ οὐδὲ ἐπίσκοπος δύναται εἶναι ἐκεῖνος, ὃς ἀδίκως ὑποκαθίσταται. Ὅτι καὶ περὶ τῶν κανόνων παραφυλακῆς, τοῦτοις δεῖν ἔπεσθαι [524] γράφομεν, οἵτινες ἐν Νικαίᾳ εἰσὶν ὀρισμένοι, οἷς μόνοις ὀφείλει ἐξακολουθεῖν ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία, καὶ τοῦτοις γνωρίζειν. Εἰ δὲ ἕτεροι ὑπὸ τινῶν προφέρονται, οἵτινες ἀπὸ τῶν κανόνων τῶν ἐν Νικαίᾳ διαφωνοῦσι, καὶ ὑπὸ αἰρετικῶν ἐλέγχονται συντετάχθαι, οὕτοι παρὰ τῶν καθολικῶν ἐπισκόπων ἀποβάλλονται. Τὰ γὰρ ὑπὸ τῶν αἰρετικῶν εὐρεθέντα, ταῦτα οὐκ ἔστι τοῖς καθολικῶς κανόσι προσάπτειν· ἀεὶ γὰρ διὰ τῶν ἐναντιῶν καὶ ἀθέσμων τῶν τῶν ἐν Νικαίᾳ μειῶν βουλήν ἐθέλουσιν. Οὐ μόνον οὖν λέγομεν τοῦτοις μὴ δεῖν ἐξακολουθεῖν, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτοὺς μετὰ αἰρετικῶν καὶ σχισματικῶν δογμάτων εἶναι κατακριτέους, καθάπερ καὶ πρότερον γέγονεν ἐν τῇ Σαρδικῇ συνόδῳ ὑπὸ τῶν πρὸ ἡμῶν ἐπισκόπων. Τὰ γὰρ καλῶς πραχθέντα κατακριθεῖσθαι μᾶλλον προσήκειν, ἢ ἀντικρυτῶν κανόνων γενόμενα ἔχειν τινὰ βεβαιότητα, ἀδελφοὶ τιμιώταται. Ἀλλὰ τί κατὰ τῶν τοιούτων νῦν ἐν τῷ παρόντι ποιήσωμεν; Ἀναγκαῖα ἐστὶ διάγνωσις συνοδική, ἣν καὶ πάσαι ἐφημεν συναθροιστέαν, μόνῃ γὰρ ἔστιν ἥτις δύναται τὰς κινήσεις τῶν τοιούτων κατατεῖλαι καταιγίδων· ἥς ἵνα τύχωμεν, χρῆσιμόν ἐστι τέως ὑπερτίθεσθαι τὴν ἱατρειαν τῇ βουλήσιν τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν. Πάντα ὅσα οὖν τῷ φθόνῳ τοῦ διαβόλου πρὸς τὴν τῶν πιστῶν δοκιμασίαν τετάρακται, πρᾶνθῆσεται· οὐδὲν ὀφειλομεν τῇ στερότῃ τῆς πίστεως παρὰ τοῦ Κυρίου ἀπελπῖσαι. Καὶ γὰρ ἡμεῖς πολλὰ σκεπτόμεθα ὃν τρόπον ἡ σύνοδος οἰκουμένης συναχθεῖ, ὅπως τῇ βουλήσιν τοῦ Θεοῦ αἱ ταραχώδεις κινήσεις παύσονται. Ὑπομεινόμεν οὖν τέως, καὶ τῷ τείχει τῆς ὑπομονῆς ὀχυρούμενοι, ἐλπίζομεν πάντα τῇ βοηθείᾳ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἀπακατασταθῆναι. Πάντα δὲ ὅσα ὑμᾶς ὀφίεται εἰρήκατε, καὶ πρότερον συνδραμόντων εἰς τὴν Ῥώμην τῶν ἡμετέρων συνεπισκόπων, εἰ καὶ τὰ μάλιστα διαφόροις χρόνοις, ζουτέστι Δημητρίου, Κυριακοῦ, Εὐλυσίου, καὶ Παλλαδίου, οἵτινες σύνεσι μεθ' ἡμῶν, τελείᾳ ἐρωτήσιν μεμαθήκαμεν,

DILECTO FRATRI JOANNI INNOCENTIUS ^(a).

Etsi insontem omnia exspectare bona et a Deo misericordiam petere deceat, tamen etiam a nobis, qui patientiam suademus, competentes literæ per Cyriacum ^(b) diaconum sunt transmissæ: ne contumelia plus virium habeat ad opprimendum, quam bona conscientia ad spem habendam. Neque enim tu doceri debes, tot populorum doctor et pastor, optimos quosque semper et assidue probari, num in vigore patientiæ permaneant, nec ulli labori ac molestiæ succumbant: et conscientiam esse rem admodum fir-

^(a) Prior epistola scripta est anno 403. In illa Innocentius Joannis nomen primo, deinde suum ponit; secus in sequenti, ubi presbyteros et clerum alloquitur. Hæ duæ epistolæ habentur apud Sozom. l. 8, c. 26.

^(b) Cyriacus diaconus ab Joanne nostro ad Innocentium missus, cum hac epistola remissus fuisse creditur; quo tempore missus remissusve, in Vita Chrysostomi disquisitione est.

mam adversus omnia quæ injuste accidunt: quæ nisi quis tolerantia superaverit, malæ suspicionis argumentum de se præbet. Cuncta enim tolerare debet is qui Deo primum, deindeque propriæ conscientiæ confidit; vir quippe bonus exerceri quidem potest ad tolerantiam, vinci autem nequit, quia ejus mentem divinæ Scripturæ custodiunt: abundant enim exemplis divinæ lectiones, quas populis tradimus: quæ omnes fere sanctos variis modis sæpeque vexatos fuisse, et quasi in examine quodam probatos fuisse, atque ita patientiæ coronam adeptos esse testificantur. Consoletur caritatem tuam ipsa animi conscientia, frater carissime, quæ in calamitatibus solet esse virtutis consolatio. Inspectante enim Domino Christo, in portu pacis purgata conscientia sistetur.

INNOCENTIUS EPISCOPUS

PRESBYTERIS ET DIACONIS UNIBUSQUE CLERO AC POPULO ECCLESIE CONSTANTINOPOLITANÆ,
QUI SUBDITI SUNT EPISCOPO JOANNI, DILECTIS FRATRIBUS, SALUTEM.

Ex literis caritatis vestræ, quas per Germanum presbyterum et Cassianum diaconum misistis, scenam malorum, quam ob oculos posuistis, anxia sollicitudine cognovi; quantisque ærumnis ac difficultatibus fides laboret, sæpius repetita lectione cognovi: quam rem sola consolatio patientiæ sanare potest; dabit enim brevi Deus noster tantæ ærumnis finem, et hæc tolerasse juvabit. Enimvero hanc ipsam necessariam consolationem in exordio literarum vestræ caritatis positam propositum vestrum laudibus celebrantes agnovimus, multis testimoniis ad patientiam indneentibus instructum; ita ut consolationem quam per literas vobis dare debebamus, ipsi literis vestris præveneritis. Hanc quippe Dominus noster patientiam laborantibus præstare solet, ut etiam in ærumnis semetipsos servi Christi consolentur, secum reputantes ea, quæ ipsi patiuntur, sanctis viris jam antea contigisse. Imo nos etiam ex ipsis literis vestris consolationem deprimere possumus: neque enim a doloris vestri consortio alieni sumus, cum et ipsi vobiscum cruciemur. Quis enim facinora eorum ferre possit, quos in primis decebat tranquillitatis, pacis et concordie studiosos esse? Nunc præpostero more ex sedibus Ecclesiarum suarum exturbantur sacerdotes insontes. Quod quidem primum injuste perpeccus est frater et comminister noster Joannes episcopus vester, qui non auditus in judicio fuit: nullum crimen profertur, nullum auditur. Quodnam hoc est perniciosum consilium? Ut ne vel sappetat vel quæratur occasio iudicii, in locum viventium sacerdotum alii substituantur: quasi vero it qui ab hoc facinore auspicati sunt, aliquid boni habere, aut aliquid recti egisse, a quoquam judicari possint. Neque enim talia unquam a patribus nostris gesta esse comperimus; quin potius ea prohibita sunt, cum nemini facultas data sit alium ordinandi in locum viventis cuiuspiam. Neque enim reproba ordinatio sacerdotis dignitatem

auferre potest: quandoquidem episcopus non potest esse is qui injuste substituitur. Quantum ad canonum observantiam attinet, solis illis parendum dicimus qui Nicææ definiti sunt: quos solos sectari et agnoscere debet catholica Ecclesia. Quod si a quibusdam alii proferantur, qui a Nicænis canonibus differant, et ab hæreticis compositi esse arguantur, hi a catholicis episcopis rejiciendi sunt. Nam quæ ab hæreticis sunt excogitata, catholicis canonibus conjungere non licet: semper enim per contraria et illicita Nicænorum Patrum consilium labefactare student. Non solum ergo dicimus his non hærendum esse canonibus, verum etiam cum hæreticis et schismaticis dogmatibus condemnandos illos esse: quemadmodum et antea in Sardicensi synodo ab episcopis, qui ante nos fuerunt, factum est. Satius enim fuerit ea condemnari quæ recte facta sunt, quam ea, quæ contra canones acta sunt, firmitatem aliquam obtinere, fratres honoratissimi. Sed quid adversus ista in præsentem faciemus? Necessaria erit synodi cognitio, quam jam pridem congregandam esse diximus: ea quippe sola est quæ tempestates hujusmodi sedare possit: quam ut obtineamus, e re fuerit, ut horum malorum remedium ex nutu magni Dei et Christi ejus exspectemus. Omnia siquidem quæ nunc per invidiam diaboli ad fidelium probationem commota sunt, pacabuntur; firmi ac stabiles in fide nihil a Domino non sperare debemus. Nos enim multum deliberamus quomodo œcumenica synodus celebranda sit, ut per voluntatem Dei turbulenti motus sedentur. Exspectemus itaque tantisper, et patientiæ muro communiti, cuncta auxilio Dei restituenda esse speremus. Omnia porro quæ vos perferre dixistis, jam antea a coepiscopis qui Romam licet diversis temporibus confugerunt, id est a Demetrio, Cyriaco, Eulysio, et Palladio, qui nobiscum sunt, sciscitando plane compereramus.

EXEMPLUM SACRÆ ^(a) HONORII AUGUSTI,

MISSÆ AD PRINCIPEM ORIENTIS ARGADIUM.

Quamvis super imagine muliebri, novo exemplo per provincias circumlata, et diffusa per universum mundum obtrectantium fama literis aliis commonuerim, ut talis facti pœnitentia et intermissione propositi rumor æmulus consenescat, et quod in moribus carpat, publica lingua non habeat: quamvis etiam super excidio pereuntis Illyrici pio apud vos prodiderimus affectu, esse nobis dolori, cur ista vos detrimenta reipublicæ nolueritis agnoscere, et aliis potius indicibus quam pietatis vestræ literis fuerint nuntiata: tamen ne illud quidem apud serenitatem vestram dissimulare nos fas est, quod in rebus divinis non sine publici discriminis metu nuperrime contigisse, cita semperque malorum annuntiatrice fama non tacuit: et ut natura fert hominum, quæ ad obtrectandum novis semper casibus excitatur, oblata occasione carpenti, malitiam suam in tempora studio sævæ (sevæ) loquacitatis exercet.

Est enim nuper proditum, apud Constantinopolim, sacratissimo Paschæ venerabilis die, cum omnes pene in eundem locum vicinarum urbium populos religio castigatior sub præsentia principum ritu celebranda collegerat, clauas subito catholicas ecclesias, trusos in custodiam sacerdotes: scilicet ut eo potissimum tempore, quo indulgentia principali tristitia noxiorum claustra reserantur, piæ legis et pacis ministros sævus carcer includeret: omniaque bellicum in modum turbata mysteria, nonnullos in ipsis ecclesiæ sacrariis interemptos, tantamque circa altaria vim sæviisse, ut et venerabiles episcopi in exsilium traderentur, et sanguis humanus, quod dictu nefas est, cælestia sacramenta perfunderet (b).

His repente compertis, turbatos esse nos fateor. Quis enim in facinore tam cruento Dei omnipotentis non timeret offensam? aut quo pacto extra summum Romani orbis omniumque mortalium putaret esse discrimen? Cum ipse auctor nostri Imperii, et Reipublicæ, quam nobis credidit, gubernator omnipotens Deus, funestis admodum execrabilibusque commissis crederetur irasci, domini sancti frater, neposque Augusti Venerabiles: cum et si quid de causa religionis inter antistites ageretur, episcopale oportuerit esse iudicium: ad illos enim divinarum

rerum interpretatio, ad nos religionis spectat obsequium. Sed esto, sibi de mysticis et catholicis questionibus amplius aliquid principalis cura præsumperit: itane usque ad exsilia sacerdotum, usque ad hominum cædes debuit indignatio concitata procedere, ut ubi castæ preces, ubi vota sincera, ubi sacrificia illibata solvuntur, illic se gladius, haud facile etiam in jugulum noxiorum distringendus, exereret? Rebus denique ipsis docetur, quid super his senserit divina majestas. Primum quidem hoc præsentis commonitionis iudicium (indicium) fuit, atque utinam solum. Facit enim humana trepidatio tanti sibi conscia perpetrati, ut gravius aliquid, quod avertat omnipotens Deus, post terribilis ultionis experimenta metuamus.

Audite Ecclesiam sacrosanctam tot Imperatorum opibus expositam, pretiosis cultibus nobilem, tanta supplicantium Principum oratione augustissimam flagrasse; et illud Constantinopolitanæ urbis Ecclesiæ unicum lumen in favillas dilapsum, Deo non vetante, fumasse: execrari enim videtur inquinata mysteria, et avertisse oculos ab eo loco, quem jam sanguis infecerat, ne obsecrare quis pietatem cælestem sub eruentis posset altaribus. Ædificia quoque divina, non minore splendore nobilia, ex concitatione sævientis incendii, flamma se latius effundente, consumpta; et quæ publicam faciem elaborata a majoribus nostris ornamenta decorabant, velut quodam orbis funere concremata. Hæc ergo quamvis crebrius injuriis lacessitus tacere debuerim, nec conjunctissimum fratrem regni que consortem tam fideliter admonere; tamen necessitudinem sanguinis stimulo taciti doloris anteferens, hortor atque suadeo, ut hæc, si fieri potest, emendatis in posterum moribus corrigantur; ac divina iracundia, quantum re proditor, excitata, votorum sedulitate placetur.

Accipite a me summum simplicitatis indicium. Idcirco hoc clementiæ vestræ insinuandum putavi, ne me velut gratulatione occulta faceret apud quemque taciturnitas ipsa suspectum: neve quis crederet, mortalibus factis præbere consensum; et qui sæpe non acciderent commonuerim, posteaquam commissæ sunt, non dolerem. Nam quis posset expertus doloris qui se meminit Christianum, tantam (videns) subito perturbationem religionis inductam, ut omnem catholicæ fidei statum necesse sit fluctuare? Erat inter episcopos causa, quæ collato contractoque concilio, deberet absolvi: missis ad sacerdotes urbis æternæ atque Italiæ utraque ex parte legatis, expectabatur ex omnium auctoritate sententia, informatura regulam discipli-

(a) *Sacra*. Vox frequens ad significanda diplomata et epistolas Imperatorum: est vero quasi *Sacra Epistola*. Harum epistolarum usum videas apud Cangium in Glossario Latino. Quod initio dicitur de imagine muliebri circumlata, jam explicatum fuit in Monito, ut et illud quod mox adjicitur de excidio pereuntis Illyrici.

(b) Hic agit Honorius de violenta in Ecclesiam irruptione de qua Chrysostomus supra in Epist. 1 ad Innocentium papam, et nos supra in Monito. Quæ res pluribus tractata est in *Vita Chrysostomi*.

næ : integrum nempe esse debuerat, neque quidquam novari, dum definitio deliberata procederet : cum interea mirum quoddam præcipitium festinationis exarsit, ut non expectatis literis sacerdotum, qui fuerant mutua partium legatione consulti, non examinatis rebus, in exilium traderentur, antistites, animadversioni prius addicti, quam sententiam iudicii episcopalis experti. Denique quam immatura illa damnatio fuerit, res probavit. Namque ii, quorum expectabatur auctoritas, pacifica Joanni episcopo communionem præmissa, sancendam concordiam censuerunt, nec quemquam putarunt ante iudicium consortio repellendum.

Quid nunc aliud superest, quam ut Catholicam

fidem schismata in diversum dissociata dilacerent? quam ut hæreses communioni semper inimicæ ex tanta rerum varietate nascantur? ut jam populo non debeat imputari, si forte in dissonas partes sæctarum diversitate discedat : cum ex auctoritate publica discordiarum materies sit præmissa, et fomes quidam nutriendæ seditionis animatus. Quod ne in magnam aliquam generis humani perniciem recrudescat, vota facienda sunt, ut ad humanas prolapsiones patiens Deus rem male gestam prosperet ac secundet. Nam quantum in nobis est, possumus timere quod gestum est : quantum ad pietatem semper placabilis Dei, non erit meriti impunitas indulta, sed veniæ.

[525-526] ΤΟΙΣ ΕΓΚΕΚΛΕΙΣΜΕΝΟΙΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΙΣ,

Πρεσβύτεροι και διακόντοι ἐν δεσμωτηρίῳ δι' εὐσέβειαν.

Μακάριοι τοῦ δεσμωτηρίου, καὶ τῆς ἀλύσεως, καὶ τῆς τῶν δεσμῶν ὑποθέσεως ὑμεῖς· μακάριοι καὶ τρισμακάριοι, καὶ πολλὰκις τοῦτο, ὅτι πᾶσαν ἀνηρητήσασθε τὴν οἰκουμένην τῷ περὶ ὑμᾶς φίλτρῳ, ἐραστὰς ὑμῶν καὶ τοὺς πόρρωθεν ὄντας πεποιθήκατε. Πανταχοῦ γῆς καὶ θαλάττης ἔδεται ὑμῶν τὰ κατορθώματα, ἡ ἀνδρεία, ἡ ἀπερίτρεπτος γνώμη, τὸ ἀδούλωτον φρόνημα. Οὐδὲν ὑμᾶς κατέπληξε τῶν δοκούντων εἶναι δεινῶν, οὐ δικαστήριον, οὐ δῆμιος, οὐ βασάνων νιφάδες, οὐκ ἀπειλαὶ μυρίων γέμουσαι θανάτων, οὐ δικαστὴς πῦρ ἀπὸ τοῦ στόματος ἀφίει, οὐκ ἐχθροὶ θήγοντες τοὺς ὀδόντας, καὶ μυρία εἶδη κινούντες ἐπιβουλῆς, οὐ συκοφανταί τοσαῦται, οὐκ ἀναίσχυντοι κατηγορίζι, οὐ θάνατος πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν καθ' ἑκάστην ἡμέραν φαινόμενος· ἀλλ' ἤρκεσεν ὑμῖν εἰς παράκλησιν τῶν γινομένων ἢ τῶν γινομένων ὑπόθεσις. Διὰ ταῦτα φανερώς μὲν ὑμᾶς πάντες στεφανοῦσι, καὶ ἀνακηρύττουσι, οὐ φίλοι μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ ἐχθροὶ, καὶ ταῦτα κατασκευάζοντες· εἰ καὶ μὴ φανερώς, κἄν τις αὐτῶν ἀναπτύξειε τὸ συνειδὸς, πολὺ καὶ παρ' ἐκείνοις ὑμῶν εὐρήσει τὸ θαῦμα. Τοιοῦτον γὰρ ἀρετῆ, καὶ πρὸς τοὺς πολεμοῦσιν αὐτὴν θαυμάζεται· τοιοῦτον κακία, καὶ παρὰ τοῖς μετιούσιν αὐτὴν καταγιώσκεται. Καὶ τὰ μὲν ἐνταῦθα τοιαῦτα, τὰ δὲ ἐν οὐρανῷ; τίς παραστήσαι δυνήσεται λόγος; Ἐγγέγραπται ὑμῶν τὰ ὀνόματα ἐν βιβλίῳ ζωῆς, μετὰ τῶν ἁγίων κατηριθμήθητε μαρτύρων. Οἶδα ταῦτα ἐγὼ σαφῶς, οὐκ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβάς, ἀλλ' ἀπὸ θείων αὐτὰ μαθῶν χρησμῶν. Εἰ γὰρ ὁ γάμψ παρανομουμένῳ παραστὰς, καὶ μὴ διορθῶσαι δυνηθεὶς τὴν παρανομίαν, ἀλλ' ἐλέγξει αὐτὴν μόνον, ὁ τῆς στείρας καρπός, ὁ τῆς ἐρήμου πολίτης, ἐπειδὴ διὰ τοῦτο τὸ δεσμωτήριον ἔφησε καὶ ἀπετημήθη^α, καὶ μάρτυς, καὶ μαρτύρων ὁ πρῶτός ἐστιν· ὑμεῖς οἱ νόμοις πατέρων καὶ θεσμοῖς παραβαθεῖσι, καὶ ἱερωσύνην ἐπηρεασζομένη καὶ παρανομουμένη παραστάντες, καὶ τοσαῦτα παθόντες ὑπὲρ ἀληθείας, καὶ τοῦ λύσαι συκοφαντίας ἀναισχύντους· οὕτως, ἐνοήσατε ἡλίκην λήψεσθε τὴν ἀμοιβήν. *Οὐκ ἔξεστί σοι εἶχειν τὴν γυναῖκα Φιλίππου τοῦ ἀδελφοῦ σου*, εἶπε τοῦτο^β ὁ γενναῖος ἐκεῖνος καὶ ὑψηλὸς ἀνὴρ, καὶ ἤρκεσεν αὐτῷ πρὸς ταρβήσιαν ἄφατον. Εἶπατε καὶ ὑμεῖς, Πρόκειται ἡμῶν τὰ σώματα κολάσει, τιμωρίαις, βασάνοις· ἀνάλισκε, δαπάνα ταῦτα τιμωρίαις οἷαις βούλει·^ε συκοφαντεῖν οὐχ αἰρούμεθα, ἀλλὰ ἀποθνήσκειν μυριάκις. Ἄλλ' οὐκ ἀπετημήθητε, ἀλλὰ πολλῷ χαλεπότερα

πεπόνθατε. Οὐ γὰρ ἐστὶν ἴσον ἐν βραχεῖ καίρου ῥοπῇ κεφαλὴν ἀποθέσθαι, καὶ τοσαύταις ἐπὶ τοσοῦτον χρόνῳ παλαίειν ὀδύναις, φόβοις, ἀπειλαῖς, [527] δεσμωτηρίοις, ἀπαγωγαῖς, δικαστηρίοις, δημίων χειρῶν, συκοφαντῶν ἀναισχύντοις γλώτταις, ὄνειδεσι, λοιδορίαις, σκώμμασι. Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο μέγιστον ἄθλου εἶδος, καὶ τίθησιν αὐτὸ ἐν τάξει μεγάλων ἀγώνων ὁ μακάριος Παῦλος, οὕτω λέγων· *Ἄναμιμνήσκεσθε τὰς πρότερον ἡμέρας, ἐν αἷς φωτισθέντες κοιλίην ἀβλήσιν ὑπεμείνατε παθημάτων*. Εἶτα λέγων τὴν ἀβλήσιν, τοῦτο τέθεικεν, οὕτως εἰπὼν· *Τοῦτο μὲν ὄνειδισμοῖς καὶ βλίψεσι θεατριζόμενοι, τοῦτο δὲ κοιωνοὶ τῶν οὕτως πασχόντων γενηθέντες*. Εἰ δὲ οἱ κοιωνήσαντες ἤθλησαν, πολλῷ μᾶλλον οἱ ὑπομεινάντες. Οὐδὲ γὰρ ἓνα, καὶ δύο, καὶ τρεῖς, ἀλλὰ πολλοὺς ὑπομεμένηκατε θανάτους τῇ γνώμῃ, εἰ καὶ μὴ τῇ πείρᾳ. *Χάρητε τοίνυν καὶ σκιρτήσατε* τοῦτο γὰρ ὁ τῶν οὐρανῶν Δεσπότης ἐκέλευσε, μὴ μόνον μὴ ἀλγεῖν, μηδὲ καταπίπτειν, ἀλλὰ καὶ σκιρτᾶν, καὶ ἠδεσθαι, ὅταν ὄνομα πονηρὸν ὑμῶν ἐκδῶλλωσιν. Εἰ δὲ ἐπὶ συκοφαντῆρα χαίρειν δεῖ, ὅταν καὶ τοσαῦτα προσῆ, συκοφανταί, πληγαί^δ, βασανοί, ξίφη ἠκονημένα, δεσμωτήρια, ἀλύσεις, ἀπαγωγὰ, περιαγωγὰ, ἐχθρῶν στίφη τοσαῦτα, ἐνόησον ἡλίκος ὁ μισθός, ποῦ κορυφοῦται τὰ τῆς ἀμοιβῆς. *Χαίρετε τοίνυν, σκιρτᾶτε, ἀνδρίζεσθε, κραταιοῦσθε, ἐνοήσατε πόσους ἠλείψατε δι' ὧν ἐπάθετε, πόσων φρονήματα ἀνεστήσατε, πόσους ἐστηρίζατε σαλευομένους, οὐχὶ παρόντας, ἀλλὰ καὶ ἀπόντας, οὐ διὰ τῆς βίβως ὧν ὑπομεμένηκατε, ἀλλὰ καὶ διὰ μόνης τῆς ἀκοῆς καὶ τοὺς πόρρωθεν τὰ μέγιστα ὠφελήσαντες*. Συνεχῶς ἐκεῖνο περιφέρετε τὸ ἀποστολικόν· *Ὅτι οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλύπτεσθαι εἰς ἡμᾶς*. Προσδοκᾶτε δὲ καὶ τὴν ταχίστην τῶν πειρασμῶν λύσιν, καὶ τελείαν ἀπαλλαγὴν, καὶ εὐχεσθε συνεχῶς ὑπὲρ ἡμῶν. Εἰ γὰρ καὶ πολλῷ διωκόμεθα ὑμῶν τῷ μήκει τῆς ὁδοῦ, καὶ ἐπὶ πολὺν ἐχωρίσθημεν ὑμῶν χρόνον, ἀλλ' ὡς παρόντες καὶ συνόντες ὑμῖν, οὕτως ὑμᾶς περιπτυσσόμεθα, οὕτως ὑμῶν ἐκάστου τὴν φιλίην καταφιλοῦμεν κεφαλὴν, ὑπταῖς χειρῶν τοὺς στεφανίτας δεχόμενοι, καὶ μέγιστον καὶ ἐντεῦθεν προσδοκῶντες ἡμῖν ἔσεσθαι κέρδος ἀπὸ τῆς πολλῆς περὶ ἡμᾶς ἀγάπης. Εἰ γὰρ τοὺς ἀγαπῶντας ὑμᾶς πολὺν ἀναμένειν δεῖ τὸν μισθόν, ἐνοήσατε ἡλίκα ὑμῖν τὰ τῆς ἀντιδόσεως τοῖς ἐν τούτοις διαλάμψασιν ἀγῶσιν.

* Ὅπως ταῦτα τιμῶρει σὺ· εἰ βούλει.

^δ Ἴδεν τοσαῦτα πρὸς τὴν συκοφαντίαν, πληγαί.

^ε Sic mss. omnes. Edit. τῆς ἄλλης περὶ ἡμᾶς.

^α Sic mss. omnes. In editis καὶ ἀπετημήθη δεσπ.

^β Savil. εἶπε τότε.

AD EPISCOPOS,

PRESBYTEROS ET DIACONOS OB PIETATEM IN CARCERE INCLUSOS (a).

Beati vos ob carcerem, ob catenas, ob injecta vincula : beati, inquam, et ter beati, imo sc̄pius. Totum orbem vobis conciliastis : etiam longe absentes amicos vobis fecistis. Ubique terrarum et marium canuntur vestra præclara facinora, fortitudo, constans sententia, animusque minime servilis. Nihil, quantumvis grave videatur, vos deterruit : non tribunal, non carnifex, non tormentorum multa genera, non minæ quæ innumeras mortes nuntiabant : non iudex, qui ignem ab ore spirabat, non adversarii, qui frendebant dentibus, et innumeras insidias stræbant, non tantæ calumniæ, non impudentissimæ accusationes, non mors autem oculos quotidie proposita, sed hæc omnia vobis uberem potius ac sufficientem consolationis materiam præstitere. Et idcirco vos et coronant et prædicant omnes, non amici solum, sed et inimici ipsi qui hæc effecerant; etsi non palam, sed si quis in eorum introspectat conscientiam, illos etiam vestri admiratione teneri deprehendet. Talis enim res est virtus, ut illam etiam impugnatores ejus admirentur; talis res est malitia, ut etiam ii qui eam operantur condemnent. Et ita in hac vita res vestræ se habent : quæ autem in cælis sunt, quis sermo digne explicabit? Inscripta sunt nomina vestra in libro vitæ : cum sanctis martyribus connumerati estis. Scio hæc ego certo, non quod in cælum transcenderim, sed e divinis oraculis didici. Nam si Joannes ille infecundæ fructus, et deserti civis, cum illegitimum vidisset Herodis conjugium, cum prævaricationem corrigere non posset, arguit tamen, et propterea in carcerem conjectus, et decollatus¹, martyr, et martyrum primus fuit : vos qui legibus et constitutionibus patrum, quas transgredimur aliqui, et sacerdotio, quod irradunt et contaminant, patrociniamini, et cum propter veritatem hæc patimini, tum ut cessent impudentes calumniæ, cogitate qualem accipiuri sitis mercedem. *Non licet tibi habere uxorem Philippi fratris tui (Matth. 14. 4)*, dixit fortis et sublimis ille, satisque ei fuit ad ingentem arguendi libertatem. Vos quoque dixistis, *En exposita sunt etiam nostra corpora pœnis, suppliciiis, tormentis* : absolve, confice ista quibus voles suppliciiis : adduci non possumus ut calumniemur, sed milles mori vobis satius est. At capite truncati non estis : imo

longe acerbiora tulistis. Non enim idem est brevi temporis momento caput amittere, et tanto tempore cum talibus luctari doloribus, terroribus, minis, carceribus, abductionibus ad tribunal, carnificum manibus, sycophantarum impudentissimis linguis, conviciis, salibus et dicacitatibus. Nam et hoc maximum certaminis genus, poniturque a beato Paulo in magnorum certaminum ordine, cum sic ait : *Recordamini dies pristinos, in quibus illuminati, ingens certamen afflictionum sustinistis (Hebr. 10. 32)*. Deinde certamen narrans, ipsum ponit sic dicendo : *Partim opprobriis et afflictionibus spectaculum facti : partim communicantes his, qui sic affliguntur (1b. v. 33)*. Si ergo qui communicant, certant, multo magis qui sustinent. Non enim unam, aut duas, aut tres, sed longe plures sustinistis mortes : etsi non experientia, certum tamen quot animo. *Gaudete igitur, et exultate (Matth. 5. 12)* ; Dominus eorum jussit non solum non dolere, vel frangi animo, vel decidere, sed gaudere et exultare, quando nomen vestrum tamquam malum ejiciunt. Quod si in sycophantiis gaudendum ; quando his accedunt calumniæ, verbera, tormenta, gladii acuti, carceres, catenæ, abductiones, traductiones, tot inimicorum catervæ, cogitate qualem merces, quam conservatæ erunt retributiones. *Gaudete igitur, et exultate*, viriles estote, corroboramini, cogitate quot vestro exemplo ad certamina armastis, quot fluctuantibus confirmastis, quam multorum animos excitastis non præsentium modo, sed etiam absentium ; non ærumnarum vestrarum conspectu, sed earum auditu solum plurimis procul positis magnam utilitatem attulistis. Continuo versetur in ore vestro illud apostolicum dictum : *Non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam in nobis revelandam (Rom. 8. 18)*. Expectate : brevi tentationum finis erit, liberatioque perfecta. Orate etiam jugiter pro nobis. Nam etsi longo viarum intervallo disjungimur, multoque tempore a vobis segregati sumus : attamen vos ut præsentem et nobiscum versantes complectimur, vestrum amicum caput exosculamur, coronatos victores vos expansis manibus excipimus, exspectantes et ipsi ex mutua erga vos caritate lucrum maximum. Nam si magnam mercedem expectare licet his qui vos amant : cogitate qualia vos, qui tot in certaminibus clari et insignes fuistis, maneat præmia.

¹ Sic MSS. omnes. in editis, et decollatus, deest.

(a) Collata cum Vatic., Fabric., Coislin. et Regio uno ; scripta autem anno 404.

ADMONITIO

IN EPISTOLAS SANCTI JOANNIS CHRYSOSTOMI

AD OLYMPIADEM ET AD ALIOS MULTOS.

Epistolarum S. Joannis Chrysostomi verum ordinem assequi hactenus non potuimus : nam is, quem præ se ferunt Editiones Morelli, nec temporum, nec personarum ad quas epistolæ mittuntur, rectam seriem exhibet. In omnium optimo et antiquissimo Codice Coisliniano epistolarum ordo cum Editis non consentit, atque et ipse interturbatam seriem exhibet, qualem dedimus in Bibliotheca Coisliniana p. 565. Cæteri autem Mss. Regii sive Vaticani nec cum hoc nec cum Editis consentiunt. Savilius epistolas omnes ordine alphabetico disposuit ; ita ut a nominibus personarum, ad quas epistolæ diriguntur, series earum ducatur : qui ordo etiamsi quid utilitatis præ se ferat, non est tamen amplectendus. Si omnino potuissemus temporis ordinem certum atque indubitatum in epistolis constituere, hæc certe fuisset vera et omnium utilissima ordinandi ratio ; at illud nulla arte fieri potest : nam ut sunt quædam epistolæ quæ alias quaspiam præcessisse omnino videntur, ita in maxima aliarum parte frustra quæras quæ prior, quæ posterior data fuerit. Quamobrem ordinem a Jacobo Billio et a Frontone Ducaë constitutum servare visum fuit : unde illud commodi accedit, ut epistolarum numeri sexcenties a scriptoribus præteriti præsentisque sæculi memorati iidem reperiantur, in promptuque sit epistolas in loco solito positas adire.

Joannis Chrysostomi epistolas numero 173 primus dedit Jacobus Billius Prunæus, S. Michaelis in Eremito Abbas, hac præmissa præfatiuncula.

CANDIDO LECTORI S.

« Quod D. Joannem Chrysostomum hoc epistolarum libro nunc primum auctiorem habes, optime lector, id eruditissimo viro Jacobo Cujacio debes, qui pro summa sua humanitate, atque in rempublicam litterariam studio, benigne mihi Codicem Græcum commodavit. Etsi autem in his epistolis multæ sunt ejusdem argumenti, quæ fortasse propterea non nihil fastidii nasuto lectori parere possint, aliarum tamen, et præsertim earum quæ ad Olympiadem scriptæ sunt, utilitas hoc quidquid est molestiæ facile, ut spero, compensabit. Tu opellam nostram boni consulas velim, ac pro mea salute ad Deum preces fundas. Vale. »

His CLXXIII] epistolis sexaginta octo adjecit Fronto Ducaëus ex Codice Ms. Collegii Antverpiani Societatis Jesu, et septuagesimam nonam subjunxit ex apographo Joannis Sambuci, in quo centesimam septuagesimam octavam sequebatur. Etsi autem in his epistolis non pauca sint, ubi eadem fere repetuntur, fatendum tamen est hoc corpus epistolarum inter nobilissima ecclesiastica monumenta computandum esse : hinc accuratissimas omnium notitias excerpimus circa magnum illud schisma orientalis Ecclesiæ, et exsilium Chrysostomi, ubi dira quæque S. Vir passus est, raptatus, et tantis affectus malis, ut quam ferro non audebant ipsi necem inferre adversarii, immissis molestiis et cruciatibus intulerint. Ordo epistolarum, ut diximus, ita interturbatus est, ut vix ac ne vix quidem possit restaurari : sed ad lectoris commodum satis nobis fuit in cujusque epistolæ initio tempus quantum licuit, ac sæpe ex conjectura tantum, annotare.

Epistolæ septemdecim ad Olympiadem, quæ cæteris præmittuntur, omnium longissimæ et elegan-

tissimæ sunt, omniumque utilissimæ, ait Photius, Cod. 86 : earum quædam consolatoriæ et hortatoriæ sunt, [525] atque homiliarum more concinnatæ, aliæ ad ærumnarum ipsius historiam texendam opportunissimæ. Circa hanc Olympiadem hæc scribit Henricus Savilius in notis p. 851.

« Olympias, ad quam sunt hæ μέλιτος καταλειβομένοιο dulciores epistolæ, neptis fuit Ablabii, qui sub Constantino Magno præfectus prætorio fuit, Anysii secundi comitis filia. Utrum vero Ablabii neptis fuerit ex filia Olympiade, quæ primum Constanti nupsit Augusto, tum Arsaci Armeniæ regi, quam tertium putat Cardinalis Baronius Anysio nupsisse, ex eoque hanc nostram Olympiadem juniorem matri δμώνυμον suscepisse, pro certo non dixerim. Veri mihi simile videtur auctores illorum temporum in hujus nostræ laudes satis effusos, de tanta gloria non fuisse tacituros, si Augustæ ejusdemque reginæ filia exstitisset. Alteram sororem habuit Olympias, ut ex Nazianzeni epistola ad Anysium patrem patet, cujus initium, Ἰδοὺ καὶ δευτερός σοι γαμβρός, et in tenera ætate reatricem et formatricem morum Theodosim, magni Amphilochoi sororem germanam. Jamque nubilis collocata est a patre in matrimonium Nebridio ex præfectis. Ad quas nuptias invitatus Nazianzenus, Anysio per epistolam, cujus initium, Αἰσθάνομαι τῶν ἐγκλημάτων, etc., seipsum excusat, podagricum nuptiis interesse neque commode posse neque etiam decere carmen tamen egregium, quod exstat Tom. 2, p. 132, Paris. Editionis, epithalamium, seu potius paræneticum ad novam sponsam misit. Ex quo apparet nuptias hasce celebratas fuisse ante finitum concilium Constantinopolitanum, quo tempore relicto episcopatu in Cappadociam secessit Gregorius : et fortasse ipso concilii tempore, hoc est anno 381, consulibus Siagrii et Eucherio, quod nuptiis illis interfuisse scribat Gregorius magnum episcoporum numerum, καὶ παρῆν ἐπισκόπων ὄμιλος, quos per occasionem concilii in regiam urbem confluisse par erat. In hoc matrimonio vixit menses viginti, id est, usque ad annum 383, quo vita functus est Nebridius. In ipso itaque ætatis flore in magna rerum omnium copia et affluentia marito viduata, in eodem perpetuæ viduitatis proposito usque ad mortem constantissime perseveravit : neque precibus aut minis Theodosii Magni Imperatoris dimoveri potuit, qui eam forma, opibus, omnium virtutum decoratam corona, Elpidio cognato suo, homini Hispano, summa vi despondere ambiebat. Qua repulsa offensus Imperator, antequam contra Maximum tyrannum proficisceretur, quod anno 388 contigit, præfecto urbis mandavit, ut quæsito aliquo egis colore, omnem ejus substantiam custodiret, quousque trigesimum ætatis impleisset annum. Quam illa fortunarum suarum direptionem adeo excelso, et supra-sexum virili animo tulisse perhibetur, ut etiam sibi illam ab Imperatore illatam injuriam gratam habuisse videretur, in eodem, ut dixi, viduitatis tenore permanens. Nam de virginitate perpetuo conservata fabulosum esse cum Baronio fatebitur, quisquis cum judicio legerit illam epistolæ secundæ Joannis nostri ad eam scriptæ partem (*vide infra col. 559, num. 4 sqq.*). Post reditum a bello contra Maximum gesto, hoc est anno 391, Theodosius, intellecta Olympiadis constantia, res suas sibi habere jussit. Quæ ex eo tempore commune aperuit domi suæ diversorium omnibus episcopis, monachis, sacerdotibus, et viris ecclesiasticis eo venientibus. Inter cæteros, magno Amphilochio, Optimo episcopo, Petro Basilii fratri, Epiphanio Cypri episcopo pecunias donavit et villas, illos etiam θεοστύγε, Theophilum, Antiochum, Acacium, Severianum omni liberalitatis et munificentiæ genere complexa. Itaque ab ipso Nectario Constantinopolitano episcopo facta est diaconissa : cujus etiam morientis, ut et Optimi episcopi oculos suis manibus clausit. Post Nectarium quam fuerit chara Joanni, quam ipsi charus Joannes, declarant hæ epistolæ. Et quidem post exilium Joannis rapta in judicium, et incendii templi S. Sophiæ inter cæteros Joannis fautores rea, cum constantissime quæsitoribus respondisset, auri tamen non mediocri summa mulctata, relicta Constantinopoli, concessit Cyzicum, tempora exspectatura mitiora. Hæc et multo his plura inveniet lector de hac divina femina litteris prodita a Gregorio Nazianzeno, Palladio, Sozomeno, Ammiano, Menologiis, Georgio Alexandrino, cæterisque βιογράφοις. »

Quæ de Olympiadis origine hic dicuntur aliquot sunt intricata difficultatibus, quas solvere non est præsentis instituti ; quod autem dicit Savilius, Olympiadem Nebridio nupsisse anno 381, Siagrii et Eucherio

consulibus, omnino stare nequit. Siquidem, ut optime observat Tillemontius, Nebridius viginti circiter mensibus tantum post ductam Olympiadem obiit; si autem illam duxerit anno 381, fato functus erit anno 383, cum tardissime. Atqui lex ad illum dirigitur, in Codice Theodosiano, anno 386, 29 Junii, atque adeo querendus alius nuptiarum Olympiadis annus. Nupserit ergo Olympias, ut putatur, anno vertente 384.

Ordo [526] epistolarum ad Olympiadem ut et cæterarum omnium subsequens interturbatus est: nullam temporis rationem observarunt qui epistolas illas collegerunt, ut animadvertet is qui temporis notas initio cujusque epistolæ positas perlegit. Ordo ille, quisquis est, et in Editis et in Manuscriptis tantiflum variat: nam quæ quarta ad Olympiadem ponitur in Editionibus Morelli, in Editio Savilli et in aliquot M.s. decima sexta locatur: in cæteris series eadem.

Post epistolas ad Olympiadem Savillus reliquas omnes ordine alphabetico ponit secundum nomina eorum ad quos epistolæ mittuntur. Eum ipsum ordinem et nos Latine expressis nominibus hic representamus.

- Acacio* presbytero una CCVIII.
Adolæ sex epist. 1. XXXIII. 2. LII. 3. LVII. 4. CXXXIII. 5. CLXXIX. 6. CCXXXI.
Aetio una CXCVI.
Agapeto tres. 1. XX. 2. LXXIII. 3. CLXXV.
Alexandro episcopo Corinthi una CLXIV.
Alphio quatuor. 1. XXI. 2. XXXV. 3. XLIX. 4. LXXII.
Atypio una CLXXXVI.
Ampræ diaconisæ tres. 1. XCVI. 2. CIII. 3. CXCI.
Anatolio præfectiano una CCV.
Anatolio episcopo Adanæ una CXI.
Anthemio una CXLVII.
Antiocheno episcopo una CCXXXI.
Antiocho una CLXXXIX.
Anysio episcopo Thessaloniciæ una CLXII.
Anysio et aliis episcopis una CLXIII.
Aphthonio, *Theodoto*, *Chærese* presbyteris et monachis duæ. 1. LXX. 2. XCIII.
Arabio duæ. 1. XLVIII. 2. CXXI.
Artemidoro una CLXXVII.
Asello episcopo una CLI.
Asyneritiæ quatuor. 1. XL. 2. LXXVII. 3. XCIX. 4. CVI.
Aurelio episcopo Carthagenensi una CXLIX.
Basilio presbytero una XXVIII.
Bassianæ una CX.
Basso episcopo una CX.
Brisoni duæ. 1. CXC. 2. CCXXXIV.
Callistrato Isauriæ episcopo una CC.
Candidiano una XLII.
Carteriæ quatuor. 1. XVIII. 2. XXXIV. 3. CCXXVII. 4. CCXXXII.
Carterio duci una CCXXXVI.
Casto Valerio, *Diophanto*, etc. sex. 1. XXII. 2. LXII. 3. LXVI. 4. CVII. 5. CXXX. 6. CCXXII.
Chalcidiæ quatuor. 1. XXXIX. 2. LXXVI. 3. XCVIII. 4. CV.
Chalcidiæ et Asyneritiæ tres. 1. XXIX. 2. LX. 3. CCXLII.
Chromatio episc. Aquileiæ una CLV.
Claudiano una CXC.
Constantino presbytero duæ. 1. CCXXI. 2. CCXV.
Cyriaco, *Demetrio*, *Palladio*, *Eulysio* una CXLVIII.
Cyriaco episcopo tres. 1. LXIV. 2. CXXV. 3. CCII.
Cytherio una LXXXII.
Danieli presbytero una CXCIX.
Diogeni quatuor. 1. L. 2. LI. 3. CXXXIV. 4. CXLIV.
Donno episcopo una XXVII.
Elpidio episcopo sex. 1. XXV. 2. CXIV. 5. CXXXI. 4. CXXXVIII. 5. CXLII. 6. CCXXX.
Episcopis epistolæ quinque. 1. CLII. 2. CLIII. 4. CLIV. 5. CLXXXI.
Episcopis qui venerant ab Occidente tres. 1. CLVII. 2. CLVIII. 3. CLIX.
Episcopo qui venerat ab Occidente una CLX.
Episcopis qui venerant cum occidentalibus tres. 1. CLXV. 2. CLXVI. 3. CLXVII.
Episcopis et presbyteris in carcere positis duæ. 1. post epistolam Honorii supra p. 526. 2. CLXXIV.
Episcopis, presbyteris et diaconis in carcere inclusis una CXVIII.
Eusthio una CLXXXIII.
Eulogio episcopo una LXXXVII.
Euthaliæ duæ. 1. XXXII. 2. CLXXVIII.
Euthymio presbytero una CCXVIII.
Faustino una LXXXIV.
Firmino una LXXX.
Gaudentio episcopo Brjxiæ una CLXXXIV.
Gemello quatuor. 1. LXXIX. 2. CXXIV. 3. CXXXII. 4. CXCIV.
Gerontio presbytero una LIV.
Harmatic una LXXV.

Helladio episcopo una CLXXII.
Heortio episcopo una XXX.
Herculio una CCI.
Hesychio quinque. 1. XXIV. 2. LXXIV. 3. CLXXVI.
 5. CXCVIII. 5. CCXXXIII.
Hesychio Salonæ una CLXXXIII.
Hymnetio archiatro duæ. 1. XXXVIII. 2.
 LXXXI.
Hypatio presbytero duæ. 1. XCVII. 2. CLXXX.
Joanni episcopo Jerosolymitano una LXXXVIII.
Italicæ una CLXX.
 [527] *Julianæ* una CLXIX.
Leontio una LXXXIII
Lucio episcopo una LXXXV.
Magno episcopo una XXVI.
Nalcho una LXXI.
Marcellino duæ. 1. XXXI. 2. CLXXXVIII.
Marciano et Marcellino sex. 1. XIX. 2. LXV. 3.
 C. 4. CXXIX. 5. CCXXIV. 6. CCXXI.
Marciano una CXXII.
Mari episcopo una LXXXVI.
Mariniano uno CXXVIII.
Maroni presb. et monacho una XXXVI.
Maximo episcopo una CL.
Monachis Gotthis una CCVII.
Montio una CLXXI.
Moyssi episcopo una XC.
Moyssi presbytero una XCII.
Musonio una CCXVI.
Nameæ una XLVII.
Nicolao presbytero tres. 1. LIII. 2. LXIX. 2.
 CXLV.
Onesicratæ una CXCH.
Pænio quatuor. 1. XCV. 2. CXCIII. 3. CCIV. 4.
 CCXX.
Palladio episcopo una CXIII.
Pelagio presbytero una CCXV
Pentadiæ diaconissæ tres. 1. XCIV. 2. CIV. 3.
 CLXXXV.
Philippo presbytero una CCXIII.
Phænicæ presbyteris una CXXIII.
Polybio duæ. 1. CXXXVIII. 2. CXLIII.
Porphyrio episc. Rhosensi una CCXXXV.
Presbyteris Romanis una CLXI.

Probæ una CLXVIII.
Procopio una CLXXXVII.
Romano presbytero quatuor. 1. XXIII. [2. XXXVI.
 secund. Savil.] 3. LXXVIII. 4. XCI.
Romylo et Byso una LVI.
Rufino una XLVI.
Rufino presbytero una CXXVI.
Rufino episcopo una CIV.
Salvioni CCIX. [V. not.]
Salustio presbytero una CLIII.
Sebastiano presbytero una CCXIV.
Severæ una CCXXIX.
Severinæ et Romy'æ una CCXIX.
Severo presbytero una CI.
Studio præfecto urbis una CXCVII.
Symeoni et Mari presbyteris una LV.
Symmacho presbytero una XLV.
Theodoræ duæ. 1. CXVII. 2. CXX.
Theodoro consulari Syriæ una CXXXIX.
Theodoro episcopo una CXII.
Theodoro medico una CCXXVIII.
Theodoro una CCX.
Theodosio ex ducibus una LVIII.
Theodosio episcopo Scythopolis una LXXXIX.
Theodoro diacono septem. 1. XLIV. 2. LIX. 3.
 LXVII. 4. LXVIII. 5. CXXXV. 6. CXXXVII.
 7. CXL.
Theodoto lectori duæ. 1. CII. 2. CXXXVI.
Theodoto exconsuli duæ. 1. LXI. 2. CXLI.
Theodoto, Nicolao, Chæræ una CXLVI.
Theodulo diacono una CCVI.
Theophilo presbytero tres. 1. CXV. 2. CXIX. 3.
 CCXII.
Timotheo presbytero una CCXI.
Tranquillino episcopo una XXXVII.
Tranquillino una. LXIII.
Valentino tres. 1. XLI. 2. CXVI. 3. CCXVII.
Venerio episcopo Mediolanensi una CLXXXII.
Urbicio episcopo uno CVIII.
Constantii presbyteri epistola 1. ad matrem
 CCXXXVII. 2. ad sororem CCXXXVIII. 3. ad
 Valerium et Diophantum CCXXXIX. 4. ad Castum
 presbyterum CCXL. 5. ad Cyriacum presbyterum
 CCXLI.

ΤΗ ΔΕΣΠΟΙΝΗ ΜΟΥ

Τῇ αἰδεσιμωτάτῃ καὶ θεοφιλεστάτῃ διακόνῃ Ὀλυμπιάδι, Ἰωάννης ἐπίσκοπος ἐν Κυρίῳ χαίρειν. Ἐπιστ. α'.

α'. Φέρε δὴ ἀπαντήσω σου τῆς ἀθυμίας τὸ ἔλκος, καὶ διασκέδαστους λογισμοὺς τὸ νέφος τοῦτο συνάγοντας. Τί γάρ ἐστιν ὁ συγγεῖ σου τὴν διάνοιαν, καὶ λυπῆ, καὶ ἀδημονεῖς; Ὅτι ἄγιος ὁ χειμῶν ὁ τὰς Ἐκκλησίας καταλαδὼν καὶ ζοφώδης, καὶ νύκτα ἀσέληνον [528-525*, 526*, 527*, 528*] πάντα εἰργάσατο, καὶ καθ' ἑκάστην κορυφοῦται τὴν ἡμέραν, πικρά τινα ὠδίνων ναύαγια, καὶ αἰξεται ἡ πανωλεθρία τῆς οἰκουμένης; Οἶδα τοῦτο ἀγῶ, καὶ οὐδεὶς ἀντρεῖ, καὶ εἰ βούλει, καὶ εἰκόνα ἀναπλάττω τῶν γινομένων, ὥστε σαφεστέραν σοὶ ποιῆσαι τὴν τραγωδίαν. Θάλασσαν ὀρώμεν ἀπ' αὐτῆς κάτωθεν ἀναμοχλευομένην τῆς ἀδύσσου, πλωτῆρας τοῖς ὕδασι νεκροὺς ἐπιπλέοντας, ἐτέρους ὑπεβρυχίους γενομένους, τὰς σανίδας τῶν πλοίων διαλυομένας, τὰ ἱστία διαρρήγνυμένα, τοὺς ἰστούς διακλωμένους, τὰς κώπας τῶν χειρῶν ἢ τῶν ναυτῶν ἀποπτύσας, τοὺς κυβερνήτας ἀντὶ οἰάκων ἐπὶ τῶν καταστρωμάτων καθήμενους, τὰς χεῖρας τοῖς γόνασι περιπλέκοντας, καὶ πρὸς τὴν ἀμχανίαν τῶν γινομένων κωκύνοντας, ὀξέως βοῶντας, θρηνοῦντας, ὀλοφυρομένους μόνον, οὐκ οὐρανὸν, οὐ πέλαγος φαινόμενον, ἀλλὰ σκότος πάντα βαθὺ καὶ ἀφεγγές καὶ ζοφώδες, ὡς οὐδὲ τοὺς πλησίον ἐπιτρέποντα βλέπειν, καὶ πολὺν τὸν πάταγον τῶν κυμάτων, καὶ θηρία θαλάττια πάντοθεν τοῖς πλέουσιν ἐπιτιθέμενα. Μᾶλλον δὲ μέχρι τίνος διώκομεν ἀκίχητα; Ὅταν γὰρ ἂν ζητήσω τῶν παρόντων κακῶν εἰκόνα, ἠττώμενος ὁ λόγος ἀναχωρεῖ. Ἄλλ' ὅμως καὶ ταῦτα ἰδὼν οὐκ ἀπογινώσκω τῆς χρηστοτέρας ἐλπίδος, τὸν κυβερνήτην τοῦδε τοῦ παντὸς ἑνοῶν, ὃς οὐ τέχνη περιγίνεται τοῦ χειμῶνος, ἀλλὰ νεύματι λύει τὴν ζάλην. Εἰ δὲ μὴ ἐκ προοιμίων, μηδὲ εὐθέως, ἔθος αὐτῷ τοιοῦτο, μὴ ἐν ἀρχῇ τὰ δεινὰ καταλύειν, ἀλλ' ὅταν αὐξηθῆ, καὶ πρὸς τὸ τέλος ἔλθῃ, καὶ παρὰ τῶν πλειόνων ἀπογλωσθῆ, τότε θαυματουργεῖ καὶ παραδοξοποιεῖ, τὴν τε οἰκίαν ἐνδεικνύμενος δύναμιν, καὶ τῶν ἐμπιπτόντων τὴν ὑπομονὴν ἐγγυμνάζων. Μὴ τοῖνυν ἀναπέσης.

Ἐν γὰρ μόνον ἐστίν, Ὀλυμπιάς, φοβερόν, εἰς πειρασμὸς, ἀμαρτία μόνον· καὶ τοῦτο συνεχῶς ἐπάδων σοὶ τὸ ῥῆμα οὐκ ἐπαυσάμην· τὰ δὲ ἄλλα πάντα μῦθος, κἂν ἐπιβουλὰς εἴπῃς, κἂν ἀπεχθείας, κἂν δόλους, κἂν συκοφαντίας, κἂν λοιδορίας, κἂν κατηγορίας, κἂν δημεύσεις, κἂν ἐξορίας, κἂν ξίφη ἠκονημένα, κἂν πέλαγος, κἂν τὸν τῆς οἰκουμένης ἀπάσης πλέεμον. Οἶα γὰρ ἂν εἴη ταῦτα, πρόσκαιρά τέ ἐστι

καὶ ἐπίκηρα, καὶ ἐν ὀνητῷ γενόμενα σώματι, καὶ τὴν νήφουσαν οὐδὲν παραβάλλοντα ψυχῇ. Διὰ τοῦτο καὶ τῶν χρηστῶν καὶ τῶν λυπηρῶν τῶν κατὰ τὸν παρόντα βίον τὸ εὐτελὲς ὁ μακάριος Παῦλος δεῖξαι βουλόμενος μᾶ λέξει τὸ πᾶν ἐνέφηνεν, εἰπὼν· *Τὰ γὰρ βλεπόμενα πρόσκαιρα. Τί τοῖνυν τὰ πρόσκαιρα δέδοικας, τὰ ποταμίων βευμάτων δίκην παραρρέοντα; Τοιαῦτα γὰρ τὰ παρόντα, κἂν χρηστὰ ᾖ, κἂν λυπηρά. Προφήτης δὲ ἕτερος ἄπασαν τὴν ἀνθρωπίνην εὐημερίαν οὐ [529] χόρτω, ἀλλ' ἑτέρα ὕλη εὐτελεστέρα παρέβαλεν, ἀνθος αὐτὴν ὀνομάσας χόρτου πᾶσαν ὁμοῦ. Οὐδὲ γὰρ μέρος αὐτῆς ἔθηκεν, οἷον κλοῦτον μόνον, ἢ τρυφὴν μόνον, ἢ δυναστείαν, ἢ τιμὰς· ἀλλὰ πάντα τὰ ἐν ἀνθρώποις δοκοῦντα εἶναι λαμπρὰ μᾶ προσηγορίᾳ τῆ τῆς δόξης περιλαδῶν, οὕτως ἐπήγαγε τὴν εἰκόνα τοῦ χόρτου, εἰπὼν· *Πᾶσα δόξα ἀνθρώπου ὡς ἄνθος χόρτου.**

β'. Ἄλλ' ἡ δυσημερία δεινὸν καὶ βαρὺ. Ἄλλ' ὅρα καὶ ταύτην πάλιν ἑτέρα παραβαλλομένην εἰκόνα, καὶ καταφρόνει καὶ ταύτης. Τὰς γὰρ λοιδορίας, καὶ τὰς ὕβρεις, καὶ τὰ ὄνειδη, καὶ τὰ σκώμματα τὰ παρὰ τὸν ἔχθρῶν, καὶ τὰς ἐπιβουλὰς ἑματίῳ παλαιωθέντι καὶ ἐρίῳ διαβρωθέντι παρεικάζων, ἔλεγεν· *Ὁσειδισμὸν ἀνθρώπων μὴ φοβεῖσθε καὶ τῷ φανλισμῷ αὐτῶν μὴ ἠτᾶσθε, ὅτι ὡς ἰμάτιον κλιαιωθήσονται, καὶ ὡσεὶ ἔριον ὑπὸ σιγῆς, οὕτω βρωθήσονται. Μηδὲν σε τοῖνυν ταραττέτω τῶν γινομένων, ἀλλ' ἀφείσα τὸν δεῖνα καὶ τὸν δεῖνα παρακαλεῖν, καὶ τὰς σκιάς παρατρέχειν (τοῦτο γὰρ ἡ ἀνθρωπίνη συμμαχία), τὸν Ἰησοῦν, ὃν λατρεύεις, ἐνδελεγῶς παρακάλει νεῦσαι μόνον· καὶ πάντα ἐν μᾶ καιροῦ λύεται ῥοπή. Εἰ δὲ παρεκάλεσας, καὶ οὐκ ἐλύθη, τοιοῦτον τῷ Θεῷ ἔθος, μὴ ἐκ προοιμίων (τὸν γὰρ ἐμπροσθεν ἀναλήψομαι λόγον) καταλύειν τὰ δεινὰ^β, ἀλλ' ὅταν κορυφωθῆ, ὅταν αὐξηθῆ, ὅταν σχεδὸν μηδὲν ὑπολείμενον ἢ τῆς τῶν πολεμουμένων κακίας, τότε ἀθρόον πάντα μεταβάλλει ἐπὶ τὸ γαλήνῳ, καὶ πρὸς ἀπροσδοκῆτους τινὰς καταστάσεις αὐτὰ πραγμάτων ἄγειν. Οὐ γὰρ τοσαῦτα δύναται μόνον ποιῆσαι χρηστὰ, ὅσα προσδοκῶμεν καὶ ἐλπίζομεν, ἀλλὰ καὶ πολλῶν πλείονα, καὶ ἀπείρωσ μείζονα. Διὸ καὶ Παῦλος ἔλεγε· *Τῷ δὲ δυναμένῳ ὑπὲρ πάντα ποιῆσαι, ὑπὲρ ἐκ περισσοῦ ὧν αἰτούμεθα ἢ νοοῦμεν.* Μὴ γὰρ οὐκ ἴδύνατο ἐκ προοιμίων κωλύσαι τοὺς παῖδας τοὺς τρεῖς εἰς τὸν πειρασμὸν ἔχεινον μὴ ἐμπεσεῖν; Ἄλλ' οὐκ ἴδου-*

* Sic omnes ferme mss. Editti τὰς κώπας τῶν ναυτῶν.

β Unus λύειν τὰ δεινὰ.

DOMINÆ MEÆ

SUMMOPERE VENERANDÆ, AC RELIGIOSISSIMÆ OLYMPIADI, DIACONISSÆ, JOANNES EPISCOPUS SA-
LUTEM IN DOMINO. EPIST. I (a).

1. Age vero mœstitiæ tuæ ulcus rursus mitigabo, atque cogitationes eas, quæ hanc nubem cogunt, discutiam. Quid enim est, quod animum tuum perturbat? cur doles, cur excruciaris? An quod sæva et caliginosa est hæc tempestas quæ Ecclesiam occupavit, cunctaque in obscurissimam noctem commutavit, atque in dies augetur, et acerba quædam naufragia parit, orbisque terrarum interitus ingravescit? Id ego quoque perspectum habeo, nec quisquam est, qui inficias ire queat; ac, si vis, eorum etiam quæ sunt imaginem quamdam effingam, quo clariorem tibi tragediam reddam. Mare cernimus ab imis usque gorgitibus undique revulsum, nautas mortuos summa unda natantes, alios pessum euntes, navium tabulas dissolutas, perrupta et lacerata vela, malos effractus, remos e nautarum manibus elapsos, naucleos gubernaculorum loco tabulatis insidentes, manus genibus innectentes, atque in eam consilii inopiam redactos, ut tantummodo lugeant, ac gemitus et ejulatus edant; non cælum, non mare conspiciunt, sed densas atque obscuras tenebras caliginemque tantam, ut ne propinquos quidem perspicere sinat, ingentem denique fluctuum sonitum, ac marinas bellas in eos, qui navigant, omni ex parte impetum facientes. Imo vero quousque id persequinur, quod consequi non possumus? Quamcumque enim præsentium calamitatum effigiem exquiram, oratio vi malorum superata, pedem refert. Caterum, etiamsi hæc perspicio, tamen meliorum rerum spem non amitto: hujusce universitatis Gubernatorem ante animum proponens, qui non arte atque industria tempestatem superat, verum nutu solo procellam frangit. Quod si haud primum ac statim facit, hæc scilicet ipsius consuetudo est, ut rerum acerbitates non in principio extinguat: verum cum creverint, atque ad finem extremum pervenerint, jamque spes omnis a permultis abjecta sit, tum denique mira atque ab hominum opinione aliena facinora edere solet; et vim suam ostendens, et eorum, qui in calamitates incidunt, patientiam exercens. Quamobrem ne animum dejicias.

Nihil grave præter peccatum. Deus non statim semper adversa tollit. — Etenim una dumtaxat res gravis ac pertimescenda est, o Olympias, una tentatio, nempe peccatum; atque hoc verbum numquam tibi occinere destitit: reliqua autem omnia, mera fabula, sive insidias dixeris, sive inimicitias, sive fraudes, sive calumnias, sive maledicta, sive accusationes, sive ho-

norum proscriptiones, sive exsilia, sive gladios præacutos, sive mare, sive totius terrarum orbis bellum. Nam quæcumque tandem hæc omnia sint, certe temporaria et caduca sunt, atque in mortali corpore existunt, nec vigilanti animæ detrimentum afferunt. Quocirca etiam beatus Paulus et jucunditatum et molestiarum hujus vitæ imbecillitatem demonstrare studens, unico vocabulo id prorsus indicavit, cum ita loquutus est: *Quæ enim videntur, temporalia sunt* (2. Cor. 4. 18). Quid igitur ea quæ temporaria sunt, ac fluminum instar fluunt, extimescis? Hujusmodi quippe sunt res præsentēs, tam lætæ, quam molestæ. Quin alter quoque propheta humanam omnem felicitatem, ne scæno quidem, verum alteri viliori materiæ comparavit, eam videlicet universam scæni florem appellans. Neque ipsius dumtaxat partem quamdam posuit, ut opes tantum, aut luxum ac delicias, aut potentiam, aut honores: verum omnia ea quæ apud mortales præclara et splendida esse videntur, unico gloriæ vocabulo complexus, ita deum subjunxit, scæni simulacrum dicens: *Omnis gloria hominis tamquam flos scæni* (Isai. 40. 6).

2. At, inquis, gravis et acerba res est adversitas. At vide quomodo hæc quoque cum alia imagine conferatur: sicque hanc etiam contemne. Siquidem convicia et contumelias, ac probra, et offendicula ea quæ ab inimicis objiciuntur, et insidias indumento vetustate consumpto, ac lanæ exesæ comparans, his verbis utebatur: *Nolite timere opprobrium hominum, et blasphemias eorum ne metuatia. Sicut enim vestimentum, sic comedit eos vermis: et sicut lanam, sic devorabit eos tinea* (Isai. 51. 7. 8). Quamobrem nihil eorum, quæ accidunt, animum tuum conturbet: verum alium atque alium rogare et umbras persequi supersedens (neque enim aliud est humanum auxilium), Jesum quem colis, sine ulla intermissione obsecra, ut vel solum annuat: atque omnia unico temporis momento dilabentur. Quod si obsecrasti, nec tamen malum depulsum est, id scilicet Deo usitatum est, ut non statim (ut quod superius dixi repetam) acerbitates extinguat: sed cum exintumuerint atque auctæ fuerint, iique qui bellum inferunt, nihil fere ad omnem improbitatem sibi reliqui fecerint, tum denique omnia in tranquillum repente mutet, atque in inopinatos quosdam rerum status ea adducat. Neque enim tot dumtaxat bona efficere potest, quot exspectamus ac speramus: verum multo plura, atque infinitis partibus majora. Ob idque etiam Paulus dicebat: *Ei autem qui potens est facere superabundanter quam petimus aut cogitamus* (Ephes. 3. 20). Annon statim prohibere poterat, ne tres pueri in tentationem illam laberentur (Dan. 3)? Verum id minime facere voluit, ut ingentem

(a) Epistolæ ad Olympiadem collatæ sunt cum Fabric., Crisost. et tribus Regiis. Unus Reg.: *Epistola prima scripta Cucuso Ciliciæ ad beatam Olympiadem*: Ἐπιστολή π' γραμμεῖσα ἀπὸ Κουκουσοῦ τῆς Κιλικίας πρὸς τὴν μακαρίαν Ὀλυμπιάδα.

ipsis quantum conciliaret. Eaque de causa eos in barbarorum quoque manus cadere passus est, ac fornacem in incredibilem quamdam altitudinem accendi, regiamque iracundiam fornace atrocius inflammari, eosque manibus ac pedibus arctissime vinciri, atque in ignem conjici; cum autem omnes, qui eos spectabant, eorum salutem pro deplorata habuissent, tum demum subito ac præter spem omnem sese exseruit præstantissimi artificis Dei in miraculis edendis factas, atque exitum quendam in modum emicuit. Siquidem ignis vincebatur, qui autem vincti erant solvebantur; ac fornax in tempus et fontem ac rorem mutabatur, regique aula magnificentior augustiorque reddebatur: naturamque illam odacissimam, ac ferrum etiam et lapides, atque omnem denique materiam superantem, erinium natura vincebat. Atque modulatissimus illic sanctorum chorus stabat, utrasque res conditas ad mirificum hunc concentum invitans: hymnosque ad grati animi significationem ad Deum trans mittebant, quod videlicet vinculis constricti, quod, quantum quidem in hostibus fuerat, exusti¹, quod patriis sedibus exturbati, quod captivi abducti, quod libertate spoliati fuissent, quod urbibus, quod domibus carerent, extorresque essent, quod denique in aliena et barbara terra degerent: hoc enim grati animi est. Postquam autem et hostium improbitas partibus omnibus absoluta fuit, (quid enim ultra mortem jam conari poterant?) et pugilum virtus expleta est, atque etiam contexta corona, et præmia ipsis collecta sunt, nec jam ad gloriam nominisquo splendorem quidquam restabat: tum deum scilicet mala depelluntur, et qui fornacem accenderat, eosque tam gravi supplicio addixerat, idem sanctos illos pugiles mirificis laudibus effert, ac miraculum a Deo editum prædicat, literasque ingenti laude referatas quoque gentium mittit, ea quæ acciderant commemorans, atque fide dignum divinorum miraculorum præconem se præbens. Nam quoniam inimicus et hostis ipse erat, idcirco jam apud hostes etiam ab omni suspicione remota erant, quæ scribebantur.

3. Vidisti Dei solertiam? vidisti sapientiam? vidisti quid præter hominum opinionem patravit? vidisti benignitatem et curam? Proinde ne commovearis ac perturberis, verum pro omnibus rebus constanter ipsi gratias age, eumque lauda, roga, supplicisque obsecra; etiamsi sexcenti tumultus, sexcentæ perturbationes ac procellæ tibi ob oculos versentur, nihil tamen horum te perturbet. Neque enim Dominus nobis rerum difficultate antevertitur, etiamsi alioqui omnia in extremam perniciem devoluta sint. Potest quippe ipse et jacentes excitare, et errantes in viam revocare, et eos qui offendiculum passi sunt, corrigere, et eos qui innumeris peccatis cooperti sunt, liberare ac probos efficere, et extinctos vita donare, et iis quæ diruta sunt, majorem splendorem comparare, et quæ vetustatem contraxerunt, renovare. Nam cum hoc efficiat, ut quæ non erant oriantur, et iis quæ nusquam omnino cernebantur, ut sint, afferat,

¹ sic ms. In Editis deest vox, *exusti*; sed Interpres legit.

nullo sane magis ea quæ sunt, et quæ facta sunt, emendabit. At multi sunt qui pereant, multi quibus scandalum inferatur? Sed multa hujusmodi sæpe contigerunt, quæ tamen postea eam, quam par erat, medicinam consequuta sunt: nisi qui fortasse mutatis etiam rebus, in incurabili morbo pertinaciter hæserunt. Quid autem eo nomine perturbatione afficeris animumque dejicis, quod ille ejectus sit, ille contra introductus? Christus in crucem agebatur, ac Barabbas latro posebatur, atque corruptum vulgus homicidam potius quam Servatorem ac tot beneficiorum auctorem conservandum esse clamabat. Quot hominibus hæc offensionem attulisse, quot hominibus exitum inveniisse existimas? Verum præstat sermonem altius repetere. Annon is, qui cruci affluxus est, statim ut in lucem prodiit, solum vertit, atque cum universa demo ab ipsis incunabulis in extorram terram fugitivus migravit, in barbarorum scilicet regionem tam longo itineris intervallo distantem abductus? Quæ quidem ex causa ingens etiam vis cruoris profusa est, cædes et mactationes extiterunt, teneaque omnis ætas non secus atque in prælio et acie concidebatur, infantesque a mammillis avulsi trucidabantur, cumque lac adhuc in faucibus haberent, eorum in jugulo et collo ferrum adigebatur. Quid hæc tragedia gravius acerbisque fingi potest? Atque hæc ab eo perpetrabantur, qui ipsum ad necem quærebat: et tamen Deus pro sua lenitate, cum tam tragicum scelus designaretur, tantaque vis cruoris flueret, id patiebatur, id, inquam, cum prohibere posset, patiebatur, arcana nimirum sapientia tantam animi æquitatem ac lenitatem præ se ferens. Postquam autem e barbarorum regione in patriam rediit, atque ætate auctus est, bellum undique adversus eum excitabatur. Ac primum Joannis discipuli livore concitabantur, ipsique invidabant; tametsi alioqui Joannes ipsum coeleret et observaret; atque iis verbis utebatur: *Qui erat locum trans Jordanem, ecce ipse baptizat, et omnes ad eum veniunt* (Joan. 3. 26). Hæc enim verba hominum erant, qui jam invidiæ stimulis pungerebantur, atque hoc morbo laborarent. Ob eamque causam unus etiam ex discipulis, qui hanc orationem habuerant, cum Judæo quodam contendebat ac decertabat, disputationem de purificationibus movens, ac baptismum Joannis cum baptismo discipulorum Christi conferens. *Facta est enim, inquit ille, ex discipulis Joannis cum Judæo quodam questio de purificatione* (Joan. 3. 25). Ut autem miracula edere cœpit, quot calumniis appetitus est? Alii enim Samaritanum eum et dæmoniacum appellabant, his verbis, *Samaritanus es tu, et dæmonium habes* (Joan. 8. 48); alii impostorem, dicentes: *Hic non ex Deo, sed seducit turbam* (Joan. 7. 12); alii præstigiatores, his verbis utentes: *In Beelzebub principe dæmoniorum ejicit dæmonia* (Matth. 9. 34); ac subinde hæc repetebant, Deique hostem et belluonem ac voracem et vino deditum, atque improborum ac perditorum hominum amicum eum vocabant. *Venit enim, inquit, Filius hominis manducans et bibens, et dicitis: Ecce homo vorax et*

λήθη, πολλὴν αὐτοῖς συνάγων τὴν ἐμπορίαν. Διὰ τοῦτο ἀφῆκε καὶ χερσὶν αὐτοὺς βαρβαρικῆς παραδοθῆναι, καὶ τὴν κάμινον ἐξαφῆθαι πρὸς ὕψος ἀφαντον, καὶ τὴν βασιλικὴν ὄργην τῆς καμίνου χαλεπώτερον ἐκκαῆναι, καὶ χεῖρας δεθῆναι καὶ πόδας μετὰ πολλῆς τῆς σφοδρότητος, καὶ εἰς τὸ πῦρ ἐμβληθῆναι· καὶ ὅτε πάντες οἱ θεωροῦντες αὐτοὺς ἀπέγνωσαν αὐτῶν τὴν σωτηρίαν, τότε ἀθρόον καὶ παρ' ἑλλίπιδά πᾶσαν ἀνεφαίνετο ἡ θαυματοποιία τοῦ ἀριστοτέχνου Θεοῦ, καὶ μετὰ πολλῆς ἐξέλαμπε τῆς ὑπερβολῆς. Τὸ μὲν γὰρ πῦρ ἐδεσμεῖτο, οἱ δεσμῶται δὲ ἐλύοντο· καὶ ναὸς εὐκτῆριος ἡ κάμινος ἐγένετο, καὶ πηγὴ, καὶ δρόσος, καὶ αὐλῶν βασιλικῶν σεμνοτέρα, καὶ τὴν παμφάγον οὐσίαν ἐκείνην, καὶ σιδήρου, καὶ λίθων περιγινομένην, καὶ πάσης κρατούσαν ὕλης, τριχῶν ἐνίκᾳ φύσις. Καὶ χορὸς ἴστατο παναρμόνιος [530] αὐτόθι τῶν ἁγίων ἐκείνων ἑκατέραν τὴν κτίσιν εἰς τὴν θαυμασίαν ταύτην καλούντων μελωδίαν· ἧδὼν τε εὐχαριστηρίους ἀνεπέμποντες ὕμνος ὑπὲρ ὧν ἐδόθησαν, ὑπὲρ ὧν ἐκάησαν*, τὸ γὰρ ἐχθρῶν μέρος, ὑπὲρ ὧν πατρίδος ἐξέπεσον, ὑπὲρ ὧν αἰχμάλωτοι γεγόνασιν, ὑπὲρ ὧν τὴν ἐλευθερίαν ἀφῆρηθῶσαν, ὑπὲρ ὧν ἀπόλιδες, δοιοὶ καὶ μετανάσται ἐγένοντο, ὑπὲρ ὧν ἐν ἄλλοτριᾳ καὶ βαρβάρῳ διέτριβον γῆ· τοῦτο γὰρ ψυχῆς εὐγνώμονος. Καὶ ἐπειδὴ καὶ τὰ τῆς κακίας τῶν πολεμούντων ἀπήρτιστο (τί γὰρ μετὰ θάνατον λειπὸν ἐπιχειρήσαι ἠδύναντο;), καὶ τὰ τῶν ἀθλητῶν ἐπεπλήρωτο, καὶ ὁ στέφανος ἐπλάκη, καὶ τὰ βραβεῖα αὐτοῖς συνελήθη, καὶ οὐδὲν λοιπὸν ἔλ[ε]πε εἰς εὐδοκίμησιν· τότε δὴ τὰ θεῖα λύεται, καὶ ὁ τὴν κάμινον ἐνάψας καὶ τοσαύτην παραδοῦς τιμωρίαν, ὅσως θαυμαστὸς ἐπαίνετης τῶν ἁγίων ἐκείνων ἀθλητῶν γίνεται, καὶ κήρυξ τῆς τοῦ Θεοῦ παραδοξοποιίας, καὶ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἐκπέμπει γράμματα πολλῆς γέμοντα εὐφημίας, διηγούμενος τὰ γεγενημένα, καὶ ἀξιόπιστος γινόμενος κήρυξ τῶν τοῦ παραδοξοποιού Θεοῦ θαυμάτων. Ἐπειδὴ γὰρ ἐχθρὸς ἦν καὶ πολέμιος, ἀνύποπτα λοιπὸν καὶ παρὰ τοῖς ἐχθροῖς τὰ γραφόμενα ἦν.

γ. Ἐίδες τὸ εὐμήχανον τοῦ Θεοῦ; εἶδες τὸ σοφόν; εἶδες τὸ παράδοξον; εἶδες τὸ φιλόανθρωπον καὶ κηδεμονικόν; Μὴ τοίνυν θοροῦδου, μηδὲ ταράττου, ἀλλὰ μένε διηλεκτῶς ὑπὲρ πάντων τῷ Θεῷ εὐχαριστοῦσα, δοξαλογοῦσα, παρακαλοῦσα, δεομένη, ἱκετεῦσα· κἂν μυρίοι θόρυβοι, κἂν μυρία ταραχὰ ἐπίωσι, κἂν καταγίδες ἐπ' ἐβὴν κέονται β, μηδὲν σε τοῦτων ταραττέτω. Οὐ γὰρ προλαμβάνεται ἡμῖν ὁ Δεσπότης ὅπῃ τῆς τῶν πραγμάτων δυσκολίας, κἂν εἰς ἔσχατον διεθρον πάντα κατενεχθῆ. Δυνατὸν γὰρ αὐτῷ καὶ τοὺς πεπικνῶτας ἐγείρει, καὶ τοὺς πεπλανημένους ἐπιστρέφει, καὶ τοὺς σκανδαλισθέντας διορθῶσαι, καὶ τοὺς μυρίων πληρωθέντας ἁμαρτημάτων ἀπαλλάξει καὶ δικαίους ποιήσει, καὶ τοὺς νεκρωθέντας ζωογονήσει, καὶ κατασκαφέντα λαμπρότερα ἐργάσασθαι, καὶ τὰ παλαιωθέντα ἀνανεῶσαι. Εἰ γὰρ τὰ μὴ ὄντα

ποιεῖ γενέσθαι, καὶ τοῖς μηδαμῶς μηδαμῶς φανομένοις χαρίζεται τὸ εἶναι, πολλῶν μᾶλλον τὰ θῆτα καὶ γενομένα διορθῶσεται. Ἄλλὰ πολλοὶ οἱ ἀπολλύμενοι, πολλοὶ οἱ σκανδαλιζόμενοι; Πολλὰ πολλάκις καὶ ἤδη τοιαῦτα γέγονεν, ἀλλ' ὕστερον τὴν προσήκουσαν ἔλαβε πάντα διόρθωσιν, πληρὴ εἰ μὴ τινες ἀνίεως ἐμειναν ἔχοντες καὶ μετὰ τὴν τῶν πραγμάτων μεταβολὴν. Τί ταράττη, καὶ ἀλύεις, εἰ ὁ δεῖνα ἐκδίδεται, καὶ ὁ δεῖνα εἰσενήνεκται; Ὁ Χριστὸς ἐσταυροῦτο, καὶ Βαραβδᾶς ὁ ληστής ἐξηγείτο, καὶ ὁ διεφθαρμένος ἐδόξα δῆμος, τὸν ἀνδροφόνον τοῦ Σωτῆρος καὶ εὐεργέτου δεῖν μᾶλλον σωθῆναι. Πόσους [531] νομίζεις ταῦτα ἐσκανδάλισε τότε; πόσους ταῦτα τῶς ἀπώλεσε; Μᾶλλον δὲ ἀνώτερον τὸν λόγον ἀναγκαῖον ἀγαγεῖν. Οὐκ εὐθέως τεχθεὶς οὗτος ὁ σταυρωθεὶς, μετὰ ἀνάστης ἐγένετο καὶ φυγὰς καὶ μετὰ ὀλοκλήρου τῆς οἰκίας πρὸς τὴν ἄλλοτριαν ἐξ αὐτῶν σπαργάνων ἀπωκίζετο, διάστημα ὁδοῦ τοσοῦτον εἰς βάρβαρον ἀπαγόμενος χώραν; Καὶ αἱμάτων ρύακες ἐκ τῆς ὑποθέσεως ταύτης ἐγίνοντο, καὶ φόνοι ἄδικοι, καὶ σφαγαί, καὶ ἡ ἄωρος ἡλικία πᾶσα καθάπερ ἐν παρατάξει καὶ πολέμῳ κατεκόπτετο, καὶ τῶν μαζῶν ἀποσπῶμενοι οἱ παῖδες σφαγῆ παραδίδοντο, καὶ ἐτι τοῦ γάλακτος ἐπὶ τοῦ φάρυγγος ὄντος, διὰ τοῦ λαιμοῦ καὶ τῆς δέσφης τὸ ξίφος ἑλαύνετο. Τί ταύτης χαλεπώτερον τραγωδίας; Καὶ ταῦτα ἐπραττεν ὁ ζητῶν αὐτὸν ἀνελεῖν, καὶ ὁ μακρόθυμος Θεὸς ἠείχετο τοιαύτης τολμωμένης τραγωδίας, τοσοῦτου βέροντος αἵματος, καὶ ἠείχετο κωλύσαι δυνάμενος, ἀποβρήψω τινὶ σοφίᾳ τὴν τοσαύτην ἐπιδεικνύμενος μακροθυμίαν. Ἐπειδὴ δὲ ἐπανήλθεν ἀπὸ τῆς βαρβάρου χώρας, καὶ ἠρώτηθη, πόλεμος αὐτῷ πανταχόθεν ἀνεβρίπιζετο. Καὶ πρῶτον μὲν οἱ Ἰωάννου μαθητὰ διεφθόνουν, καὶ ἐδόσκαινον, καίτοι γε ἐκείνου τὰ αὐτοῦ^δ θεραπεύοντος, καὶ ἔλεγον, ὅτι Ὅς ἦν μετὰ σοῦ πέραν Ἰορδάνου, ἴδε οὗτος βαπτίζει, καὶ πάντες ἔρχονται πρὸς αὐτόν. Ταῦτα γὰρ ὑποκινεζομένων ἦν λοιπὸν τὰ ῥήματα. καὶ φθόνῳ βαλλομένων, καὶ τηκομένων τῷ πάθει. Διὰ τοι τοῦτο καὶ μετὰ Ἰουδαίου τινὸς εἰς τὸν μαθητῶν τῶν ταῦτα εἰρηκότων ἐφίλονεῖκε, καὶ ἐπύκτευσεν τὸν περὶ καθαρῶν λόγων κινῶν, καὶ βάπτισμα βαπτίσματα παραβάλλων, τὸ Ἰωάννου τῶ τῶν μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ. Ἐγένετο γὰρ, φησὶν, ἐκ τῶν μαθητῶν Ἰωάννου μετὰ Ἰουδαίου τινὸς ζήτησις περὶ καθαρῶν, Ἐπειδὴ δὲ καὶ τῶν σημείων ἤψατο, πόσαι συκοφανταίαι; Οἱ μὲν Σαμαρείτην ἐκάλουν καὶ δαιμονιώνα, λέγοντες, ὅτι Σαμαρείτης εἶ σὺ, καὶ δαιμόνιον ἔχεις· οἱ δὲ πλάνον, λέγοντες, Οὗτος οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ πλανᾷ τὸν ὄχλον· οἱ δὲ γόγυζον, λέγοντες, ὅτι Ἐν τῷ ἀρχοῦν τῶν δαιμονίων· ἐπὶ Βεελζεβοῦλ ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια· καὶ συνεχθῶς ταῦτα ἐπέλεγον, καὶ ἀντίθεον ὠνόμαζον, καὶ γαστριμαργον, καὶ ἀδηφάγον, καὶ μέθυον, καὶ πονηρῶν καὶ διεφθαρμένων φίλον. Ἦλθε γὰρ, φησὶν, ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐσθίων καὶ πίνων, καὶ λέγουσιν, Ἴδοθ

* Sic mss. In editis hæc, ὑπὲρ ὧν ἐκάησαν, desunt; sed interpret legit.

β Ὅμοιος manuscriptorum καταγίδες· κἂν πάντα ἐπ' ἐβὴν κέονται· postrema verba in prius editis variant; sed interpretis lectio cum mss. consonat.

δ Sic Colstin. recte, atque ita legit interpret editū ἔλεγετο. Quidam mss. ἐζητείτο.

ε Aliquot mss. τὰ αὐτῶν.

ζ Sic mss. in editis τῶν δαιμονίων desat.

ἄνθρωπος φάτος καὶ οἰοπότης, τελωνῶν φίλος καὶ ἀμαρτωλῶν. Καὶ ὅτε δὲ τῇ πόρῃ διελέγετο, ψευδοπροφήτην αὐτὸν ἐκάλουν· *Εἰ γὰρ ἦν προφήτης*, φησὶν, *ἦδει τίς ἐστὶν αὕτη ἡ γυνὴ ἡ λαλοῦσα αὐτῷ· καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν τοὺς ὀδόντας ἠκόνων κατ' αὐτοῦ. Καὶ οὐκ Ἰουδαῖοι μόνον οὕτως ἐπολέμουν αὐτῷ, ἀλλ' οὐδὲ αὐτοὶ οἱ δοκούντες εἶναι ἀδελφοὶ ὑγιῶς εἶχον πρὸς αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν οἰκείων ὁ πόλεμος αὐτῷ [532] ἀνεβρίπιζετο. Ὅρα γοῦν, πῶς καὶ αὐτοὶ ἦσαν διεφθαρμένοι, ἐξ ὧν καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς ἐπάγων ἔλεγεν· Οὐδὲ γὰρ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ ἐπίστευον εἰς αὐτόν.*

δ'. Ἄλλ' ἐπειδὴ σκανδαλιζομένων μένησαι πολλῶν καὶ πλανωμένων, πόσους οἶει κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ σταυροῦ σκανδαλισθῆναι τῶν μαθητῶν; Ὁ μὲν προέδωκεν, οἱ δὲ ἐδραπέτευσαν, ὁ δὲ ἠρνήσατο, καὶ πάντων ἀναχωρησάντων ἦγετο μόνος δεδεμένος. Πόσους τοίνυν οἶει πρώην ἐωρακῆτας τὰ σημεῖα αὐτὸν ἐργαζόμενον, νεκρούς ἐγείροντα, λεπρούς καθαίροντα ^α, δαίμονας ἀπελαύνοντα, ἄρτους πηγάζοντα, τὰ ἄλλα τεράστια ἐργαζόμενον, σκανδαλισθῆναι κατὰ τὸν καιρὸν ἐκείνον, θεωροῦντας μόνον ἀπαγόμενον καὶ δεδεμένον. εὐτελῶν αὐτὸν στρατιωτῶν περιστοιχιζόντων, καὶ ἱερῶν Ἰουδαϊκῶν ἐπομένων καὶ θορυβούστων καὶ ταραττόντων, καὶ τοὺς ἐχθρούς ἅπαντας μόνον ἐν μέσῳ ἔχοντας ἀπειλημένον αὐτόν, καὶ τὸν προδότην παρόντα καὶ ἐναδρυνόμενον τέως; Τί δὲ, ἡνίκα ἐμαστιγοῦτο; Καὶ εἰκὸς παρεῖναι πλῆθος ἀπειρον. Ἐορτὴ γὰρ ἦν περιφανὴς ἡ πάντας συναγούσα, καὶ μητρόπολις ἡ τὸ δρᾶμα τῆς παρανομίας δεξαμένη, καὶ ἐν μεσημβρίᾳ μέση. Πόσους τοίνυν οἶει παρεῖναι τότε καὶ σκανδαλιζέσθαι, ὀρώντας αὐτὸν δεδεμένον, μεμαστιγμένον. αἵματι περιβρέζόμενον ^β, ὑπὸ ἡγεμονικῆς δικαστηρίου ἐξεταζόμενον, καὶ οὐδένα τῶν μαθητῶν παρόντα; Τί δὲ, ἡνίκα καὶ ποικίλαι ἐκείναι καὶ συναγελαστικαὶ καὶ ἐπάλληλοι ἐγένοντο κατ' αὐτοῦ κωμωδίαί, καὶ ποτὲ μὲν αὐτὸν ἀκάνθαις ἐστεφάνουν, ποτὲ δὲ χλαμύδα περιετίθεισαν, ποτὲ δὲ κάλαμον ἐνεχειρίζον, ποτὲ δὲ πίπτοντες αὐτὸν προσεκύνουν, πᾶν εἶδος χλευασίας κινοῦντες καὶ γέλωτος; Πόσους οἶει σκανδαλιζέσθαι, πόσους θορυβεῖσθαι, πόσους ταραττέσθαι, ὅτε ἐπὶ κόρησιν αὐτὸν ἐπαῖον καὶ ἔλεγον, *Προφήτευσον ἡμῖν, Χριστὲ, τίς ἐστὶν ὁ παῖός σε*; καὶ ἦγον καὶ περιῆγον, πᾶσαν τὴν ἡμέραν ^γ εἰς τοῦτε ἀνηλίσκοντο, εἰς σκώμματα καὶ λοιδωρίας καὶ χλευασίαν καὶ γέλωτα ἐν μέσῳ θεάτρῳ Ἰουδαϊκῷ; Τί δὲ, ὅτε αὐτὸν ἐβράβιζεν ὁ δοῦλος τοῦ ἀρχιερέως; τί δὲ, ὅτε τὰ ἱμάτια αὐτοῦ διεμερίζοντο οἱ στρατιῶται; ἡνίκα δὲ ἐπὶ τὸν σταυρὸν ἀνήχθη γυμνός ἐπὶ τοῦ νότου τὰς μαστίγας ἔχων, καὶ ἀνεσκολοπίζετο; Οὐδὲ γὰρ τότε οἱ ἄγριοι θῆρες ἐμαλάττοντο, ἀλλὰ μανικώτεροι μᾶλλον ἐγίνοντο, καὶ τὰ τῆς τραγωδίας ἐπετείνετο, καὶ τὰ τῆς χλευασίας ἠύξετο. Οἱ μὲν γὰρ ἔλεγον· *Ὁ καταλύων τὸν ναὸν, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγείρων αὐτόν.* Οἱ δὲ ἔλεγον· *Ἄλλους ἐσωσεν*

ἐαυτὸν οὐ δύναται σῶσαι. Ἄλλοι δὲ ἔλεγον· *Εἰ γὰρ εἰ τοῦ Θεοῦ, κατέβηθι ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, καὶ πιστεῦσομέν σοι.* Τί δὲ, ὅτε τῇ σπογγίᾳ γοῆν καὶ βῆξος ποτίζοντες ἐνεπαρψύνουν αὐτῷ; τί δὲ, ὅτε οἱ λησταὶ ἐλοιδοροῦν αὐτῷ; τί δὲ, ὅπερ καὶ ἔμπροσθεν ἔλεγον, τὸ φρικτὸν ἐκεῖνο καὶ παρανομώτατον, ὅτε τὸν ληστὴν [533] ἐκείνον καὶ τοιχωρῶρον καὶ μυρίων γέμοντα φόνων ἀξίον ἔλεγον εἶναι ἐξαιτηθῆναι μᾶλλον αὐτοῦ, καὶ λαβόντες αἵρεσιν παρὰ τοῦ δικαστοῦ τὸν Βαραβδᾶν προετίμησαν, οὐ σταυρῶσαι μόνον, ἀλλὰ καὶ πονηρὰν βουλόμενοι τῷ Χριστῷ περιθεῖναι δόξαν; Ἐνόμιζον γὰρ δύνασθαι κατασκευάζειν ἐκ τούτων, ὅτι τοῦ ληστοῦ χείρων ἦν, καὶ οὕτω παράνομος, ὥστε μήτε φιλανθρωπία, μήτε εορτῆς ἀξιώματι δύνασθαι σώζεσθαι. Πάντα γὰρ τούτου ἔνεκεν ἐποίησαν, ὥστε αὐτοῦ τὴν ὑπόληψιν διαβαλεῖν· διὰ τοι τοῦτο καὶ τοὺς δύο ληστές αὐτῷ συνεσταύρωσαν. Ἄλλ' ἡ ἀλήθεια οὐ συνεσκιάζετο, ἀλλὰ καὶ μειζώνας διέλαμπε. Καὶ τυραννίδα δὲ αὐτῷ ἐνεκάλουν λέγοντες, *Πᾶς ὁ ποιῶν ἐαυτὸν βασιλεῦσα, οὐκ ἐστὶ φίλος τοῦ Καίσαρος* ^δ, τῷ οὐκ ἔχοντι τοῦ τὴν κεφαλὴν κλίνας, τυραννίδος ἐπάγοντες ἔγκλημα. Καὶ ἐπὶ βλασφημίᾳ δὲ αὐτὸν ἐσυκοφάντων. Ὁ μὲν γὰρ ἀρχιερεὺς διεβρόχηε τὰ ἱμάτια αὐτοῦ λέγων· *Ἐβλασφήμησε· τί ἐστὶ χρεῖσται ἔχομεν τῶν μαρτύρων*; Ὁ δὲ θάνατος, οἶος; ὁ οὐ βίαιος; οὐ καταδικῶν; οὐκ ἐπαράτων; οὐχ ὁ ἀσχιστός; οὐχ ὁ τῶν τὰ ἔσχατα παρανενομηκότων, καὶ οὐκ ἀξίων ὄντων οὐδὲ ἐπὶ τῆς γῆς τὴν ψυχὴν ἀφείναι; Τὸ δὲ τῆς ταφῆς εἶδος οὐκ ἐν χάριτος πληροῦται μέρει; Ἐλθὼν γὰρ τις τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐξητήσατο. Οὕτως οὐδὲ ὁ θάπτων αὐτὸν ἦν τῶν οἰκείων, τῶν εὐεργετηθέντων, τῶν μαθητῶν, τῶν τοσαύτης ἀπολελαυκότων παρῆρησίας καὶ ἰ σωτηρίας, πάντων φυγάδων γενομένων, πάντων ἀποπηδησάντων. Ἡ δὲ πονηρὰ ἐκείνη ὑπόληψις, ἣν κατεσκευάσαν διὰ τῆς ἀναστάσεως, εἰπόντες, ὅτι *Ἦλθον οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ καὶ ἐκλέψαν αὐτόν*, πόσους ἐσκανδάλισε, πόσους ὑπεσκέλισε τέως; Καὶ γὰρ ἐκράτησεν ὁ λόγος τότε, καίτοι γε πεπλασμένος ὢν καὶ χρημάτων γενόμενος ὠνητός· ἀλλ' ὁμως ἐκράτησε παρὰ τισι, μετὰ τὰ σήμαντρα, μετὰ τὴν περιφάνειαν τῆς ἀληθείας τὴν τοσαύτην. Οὐδὲ γὰρ τὸν περὶ τῆς ἀναστάσεως ἤδισαν λόγον τὸ πλῆθος, ὅπου γε οὐδὲ αὐτοὶ οἱ μαθηταὶ ἠπίσταντο· *Οὐδὲ γὰρ ἠδισαν*, φησὶ, *τότε, ὅτι δεῖ αὐτὸν ἐκ νεκρῶν ἀναστῆναι.* Πόσους τοίνυν οἶει κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας σκανδαλισθῆναι; Ἄλλ' ὁμως ὁ μακροθύμος θεὸς ἠνείχετο, τῇ οἰκείᾳ σοφίᾳ καὶ ἀποβῆται πάντα οἰκονομῶν.

ε'. Εἶτα μετὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας πάλιν κρυπτόμενοι, λανθάνοντες, φυγαδεύμενοι οἱ μαθηταὶ, δεωκίκοτες,

^α Savil. καθαρίζοντα.

^β Ἄνους περιβρέζοντα.

^γ Sic mss. In prius editis aliqua desiciebant.

^δ Uno mss. βασιλεῦσα ἀντιλέγει τῷ Καίσαρι.

^ε Sic mss. omnes. In editis quaedam desiderabantur.

^ζ Hæc, παρῆρησίας καὶ, desunt in quibusdam mss.; ibidem quidam mss. πάντων φρούδων.

potator vini, publicanorum et peccatorum amicus (Luc. 7. 34). Quin etiam cum ipse cum scorto colloqueretur, falsum prophetam eum nuncupabant: *Si enim propheta esset, inquebant, sciret quæ et qualis est hæc mulier quæ loquitur ad eum (Luc. 7. 39); denique quotidie adversus eum dentes aciebant. Nec vero Judæi dumtaxat, ad hunc modum eum bello lacescebant: nam ne ii quidem, qui ipsius fratres esse credebantur, sincero erga eum animo erant, verum a propinquis ipsius bellum in eum movebatur. Perspice quippe ex his quæ evangelista postea subiciebat, quomodo ipsi quoque corrupti erant: Neque enim ipsius fratres credebant in eum (Joan. 7. 5).*

4. Porro quoniam multos offensus fuisse atque reeta via aberrasse commemoras, quot, quæso, discipulos fuisse putas, qui crucis tempore offensi sint? Unus prodidit, alii in fugam se contulerunt, alius abjuravit: cumque omnes secessissent, solus ipse victus ducebatur. Quot igitur homines tibi videntur, cum non ita pridem eum res miras efficientem, mortuos excitantem, leprosos purgantem, dæmones expellentem, panes fontis instar effundentem, ac denique alia miracula perpetrantem vidissent, eo tempore offensi fuisse, cum eum solum abduci, ac victum teneri conspicerent, vilibus et abjectis militibus eum cingentibus, Judaicisque sacerdotibus a tergo sequentibus ac tumultuantibus, atque hostes omnes solum eum sibi hærentem in medio habentes, præsentemque ac tutum insolenter se efferentem proditorem? Quid, cum flagris cæderetur? Verisimile enim est infinitam multitudinem affuisse. Erat quippe festum perillustre, quod omnes congregabat: et metropolis erat, quæ nefarii sceleris tragœdiam exceperat: et meridiano tempore res gerebatur. Quot igitur mortales tunc affuisse existimas, qui cum eum victum, flagris affectum, cruore stillantem atque ad præfecti tribunal causam dicentem, nec discipulorum quemquam præsentem cernerent, animis offensi sint? Quid, cum variis ipsi modis illudebant, atque nunc cum spinea corona donabant, nunc chlamydem ipsi imponebant, nunc calamum in manum dabant, nunc procumbentes eum adorabant, nullum denique irrisionis ac ludibrii genus prætermittentem? Quot homines offensos, atque agitados et perturbatos fuisse arbitraris, cum in malam eum feriebant, atque his verbis utebantur, *Prophetiza nobis, Christe, quis est qui te percussit (Matth. 26. 68)?* atque ipsum huc et illuc ducebant, totum diem in cavillis et conviciis, in ludibrio et risu consumentes, idque in medio Judæorum teatro? Quid, cum Pontificis servus alapam ipsi impingeret? quid, cum milites ipsius vestimenta inter se partirentur? quid, cum nudus ac verberum notas in tergo inustus gerens, ad crucem abduceretur, atque in crucem tolleretur? Nam ne tum quidem immanes illæ feræ molliabantur, verum majori etiam furore præcipites ferebantur, tragœdiaque ingravescibat, ac ludibria crescebant. Alii enim dicebant: *Vah! qui destruis templum Dei, et in triduo reedificas illud (Matth. 27. 40).* Alii item: *Alios salvos fecit: seipsum non po-*

test saluum facere (Matth. 27. 42). Alii rursum *Si Filius Dei es, descende de cruce, et credemus tibi (Ibid. v. 40).* Quid, cum spongiam, fel et acetum potionis causa offerentes, per summam contumeliam ipsi insultabant? quid, cum latrones maledictis eum proscindebant? quid horrendum illud maximeque nefarium scelus, quod etiam a me jam commemoratum est, nempe cum latronem illum ac parietum effractorem, innumerisque cædibus coopertum, digniorem, quam ipsum, esse dicebant, quem petitione sua supplicio eximerent: dataque a iudice optione Barabbam prætulerunt: nimirum non Christum dumtaxat cruce afficere, sed etiam improbam famam ipsi inurere cupientes? Hinc enim se illud probare posse statuebant, quod latrone quoque sceleratior esset, tantisque flagitiis devinctus, ut nec misericordia, nec festi dignitas salutem ipsi afferre posset. Huc enim actiones omnes suas referebant, ut ipsius existimationem læderent: eaque de causa duos etiam latrones una cum ipso cruci affixerunt. At veritas non obscurabatur, imo splendidius elucebat. Ad hæc etiam affectatæ tyrannidis eum insimulabant, his verbis: *Quicumque se regem facit, non est amicus Cæsaris¹ (Joan. 19. 12):* tyrannidis videlicet cum arcescentes, qui ubi caput reclinarat non habebat. Quin blasphemiam quoque ipsi per calumniam objiciebant. Pontifex enim scidit vestimenta sua, dicens: *Blasphemavit; quid adhuc egemus tibi (Matth. 26. 65)?* Quid mors ipsius? Nonne violenta? nonne capitalis noxæ convictorum? nonne execranda: improbitatis hominum? nonne turpissima? nonne eorum, qui gravissimis flagitiis sese obstrinxissent, ac ne digni quidem essent, qui in terra extremum vitam spiritum emitterent? Annon sepulturæ genus beneficii gratiæque loco ipsi præstatur? Accedens enim quispiam corpus petiit. Adco ne ex propinquis quidem, nec ex iis, quos beneficiis affecerat, nec ex discipulis, nec ex iis qui tantam ab eo fiduciam ac salutem obtinuerant, quisquam erat, qui eum sepulturæ mandaret: quod videlicet omnes evanuisset, omnes profugissent. Jam sinistra ea et improba fama, quam per resurrectionem struxerant, dicentes, *Venerunt discipuli ejus, et furati sunt eum (Matth. 28. 15),* quam multis offensionibus fuit? quam multos in fraudem impulit? Siquidem hic sermo, quamquam falsus, ac pretio emptus, tum valuit. Valuit, inquam, apud nonnullos, post sigilla, post tantam veritatis perspicuitatem. Neque enim promiscuum vulgus resurrectionis doctrinam norat. Nec mirum (a), cum ne ipsi quidem discipuli eam nossent: *Neque enim, inquit ille, discipuli ejus sciebant, quod oporteret eum a mortuis resurgere (Joan. xx. 9).* Quam multos igitur illis diebus fuisse putas qui offensi sint? Et tamen Deus pro sua lenitate id ferebat, arcana sua sapientia omnia administrans.

5. Deinde post eos dies discipuli rursum latitantes, fugati, metu perterriti, tremantes, ac de

¹ Duo Mss., *contradicit Cæsari.*

(a) Hic quedam deerant, quæ ex manuscriptis restituta sunt. Quæ sequuntur, *quam multos igitur illis diebus, etc.* ex iisdem manuscriptis desumpta sunt.

loco in locum subinde migrantes, sese occultabant : atque post quinquaginta dies cum sese conspiciendos præbere ac miracula edere cepissent, ne sic quidem tamen hoc consequuti sunt, ut nihil ipsis metuendum esset. Etenim post signa illa edita, infinita offendicula inter imbecilliores fuere : quod ipsi virgis cæderentur, Ecclesia turbaretur, ipsis expulsis, hostes multis in locis superiores essent, ac tumultus cierent. Nam cum ingentem ob miracula fiduciam loquendique libertatem adepti fuissent, tunc rursus Stephani mors gravem persequutionem accersivit, omnesque dispersit, atque Ecclesiam in tumultum et perturbationem conjecit : rursusque discipuli in metu, rursus in fuga, rursus in summa sollicitudine atque angore versari cœperunt. At sic quoque tamen Ecclesiæ res semper augebantur, cum per signa florebant, cum læta principia habebant. Et unus quidem per fenestram demittebatur, sicque e præfecti manibus elapsus est : alios autem angelus eduxit, sicque a vinculis liberavit ; alios rursus ab iis, qui opibus ac potentia florebant, vexatos et exagitatos, circumforanei homines atque opifices omni officii genere complectebantur, purpurariæ nempe mulieres, ac tentorium artifices, et coriarii, in extremis urbium recessibus atque ad litus et mare habitantes. Persæpe etiam ne in mediis quidem urbibus comparere audebant ; aut si audebant, hospites certe eos excipere haudquaquam audebant. Atque ad hunc modum per tentationes, et animorum recreationes¹ negotia texebantur : et qui non multo ante offensi fuerant, postea sanabantur : et qui aberraverant, in viam reducebantur : et quæ prostrata ac solo æquata fuerant, præclarius et magnificentius instaurabantur. Ob eamque causam cum Paulus precibus contendisset, ut per quietem solam et tranquillitatem evangelium progrediretur, sapientissimus ac solertissimus Deus discipulo morem minime gessit, nec, cum sæpe rogaretur, precibus ipsis cessit, verum his verbis usus est : *Sufficit tibi gratia mea : virtus enim mea in infirmitate perficitur* (2. Cor. 12. 9). Si igitur nunc cum molestiis lætos quoque successus subducere volueris, si non multa signa et miracula, at multas tamen res miraculis non dissimiles conspicias, quæ quidem ingentis Dei providentiæ atque auxilii perspicua argumenta sint. Verum ne omnia nullo cum labore a nobis audias, hanc tibi partem relinquo, ut accurate ac diligenter cuncta colligas, atque cum rebus molestis et acerbis conferas, sicque præclara occupatione animum distinens, teipsam a mœstitia et angore avoces : hinc enim maximam consolationem percipies. Tu velim universæ tuæ benedictæ domui plurimam a me salutem dicas. Faxit Deus ut et firma corporis valetudine, et læto atque hilari animo semper sis, domina mea summopere veneranda et religiosissima.

Si vis mihi longiores scribere literas, hac de re me certiore facito, nec me decipias ; nempe te omnem animi mœrorem deposuisse, et in tranquillitate agere. Nam in hoc situm est literarum mearum

¹ Duo Mas., non per animorum recreationes.

remedium, ut tibi magnam animi letitiam pariant : ac frequentes accipies epistolas. Verum ne mihi iterum scribas, te magnam ex literis meis accipere consolationem : nam illud ego probe novi ; sed tantam quantam ego cupio ; ita ut neque animo perturberis, neque lacrymas effundas, sed tranquille et cum gaudio degas (a).

Ad eandem Epist. II (b).

1. Quamquam epistola ea, quam nuper ad te misi, ad doloris tui tumorem comprimendum abunde sufficiebat : tamen quia mœroris acerbitas majorem in modum te afflixit, idcirco necesse mihi esse existimavi alteram quoque epistolam superiori adjungere, quo tu copiosam et uberem consolationem percipias, ac jam valetudo tua in tuto versetur. Age igitur, aliunde quoque pulverem eum, quem ex animi mœrore contraxisti, discutiam. Siquidem eum ex ulcere gravissimisque tumoribus in pulverem conversam esse existimo. Verum ne sic quidem valetudinis tuæ cura deserenda est : etenim pulvis quoque, nisi quis eum summo studio propellat, parti omnium præstantissimæ exitium affert, pupillæ nimirum perspicuitatem inficiens, ac totum mœrentis oculum turbans. Ne igitur hoc quoque hic accidat, mali reliquias summa cura et studio evellamus. At tu quoque te erige, manumque nobis præbe. Nam quemadmodum in iis qui ægro corpore sunt evenire solet, ut, si medici quidem ea, quæ muneris sui sunt, præsent, illi autem partes suas minime expleant, sanitatis lucrum interrumpatur : eodem modo in anima quoque res sese habere consuevit. Quomobrem, ne hoc accidat, pro ea prudentia, quæ abs te postulatur, da operam, ut tuas quoque partes obeas : quo utraque ex parte ingens utilitas oriatur. At forte dices, cupio quidem istud, verum nequeo, nec, quamvis etiam magnam contentionem adhibens, densæ tamen atque atræ mœroris nubi propulsandæ par sum. Mære excusationes ac meri prætextus ista sunt : novi enim mentis tuæ nobilitatem, piæ tuæ animæ robur, prudentiæ magnitudinem, sapientiæ vim, scioque sat tibi esse furenti huic mœstitiæ mari imperare, ut tranquilla omnia reddantur. Verum quo id facilius consequi possis, ea quoque quæ nostrarum partium sunt, conferamus. Quanam igitur ratione id efficere poteris ? Nempe si et ex omnia, quæ superiore epistola continentur, tecum consideres (siquidem multa a me, quæ ad hoc argumentum spectent, in ea commemorata sunt), ac præterea hoc agas quod tibi nunc ego impero.

Perniciosum est pro alienis peccatis animo frangi.— Quidnam autem hoc est ? Cum ad te allatum fuerit, Ecclesiarum aliam pessum iisse, aliam tempestate jactari, aliam sævis fluctibus obrui, aliam etiam gravissimis cladibus affici, aliam lupem pro pastore, aliam prædonem pro gubernatore, aliam carnificem pro medico accepisse, doleas quidem licet ;

(a) Hoc additamentum a verbis, *Si vis mihi longiores*, in tribus vetustissimis manuscriptis habetur, et germanum haud dubie est, dignissimumque quod e tenebris eruatur.
(b) Scripta Cucuso anno 404.

τρέμοντες, τόπον ἐκ τόπου συνεχῶς ἀμείβοντες, οὕτως ἐλάθονον, καὶ μετὰ πεντήκοντα ἡμέρας ἀρξάμενοι φαίνεσθαι, καὶ σημείων ἀπτεσθαι, οὐδὲ οὕτως ἀδείας ἀπήλαυσαν. Ἀλλὰ καὶ μετὰ ἐκεῖνα, τὰ μυρία σκάνδαλα μαστιζομένων αὐτῶν ἐγίνετο ἐν τοῖς ἀσθενεστέροις, τῆς Ἐκκλησίας ταρατομένης, αὐτῶν ἐλαυνομένων, τῶν ἐχθρῶν κρατούντων πολλαχοῦ^α καὶ θορυβοῦντων. Ὅτε γὰρ πολλὴν ἐκ τῶν σημείων [534] ἐκτίησαντο παρῤῥησιαν, τότε πάλιν ἡ τοῦ Στεφάνου τελειότης διωγμὸν χαλεπὸν εἰργάσατο, καὶ πάντας διέσπειρε, καὶ τὴν Ἐκκλησίαν ἐν θορύβῳ κατέστησε· καὶ πάλιν ἐν φόβῳ τὰ τῶν μαθητῶν, καὶ πάλιν ἐν φυγῇ, καὶ πάλιν ἐν ἀγωνίᾳ. Καὶ οὕτω διαπαντός τὰ τῆς Ἐκκλησίας ἠύξετο, ὅτε ἦνθει διὰ τῶν σημείων, ὅτε φαῖδρά ἐκ προοιμίων ἐγίνετο. Καὶ ὁ μὲν διὰ θυρίδος· ἐχαλατὸ^β, καὶ οὕτως ἐξέφυγε τοῦ ἀρχοντος τὰς χεῖρας· τοὺς δὲ ἀγγελος ἐξέβαλε, καὶ οὕτως τῶν ἀλύσεων ἀπήλαττε· τοὺς δὲ ἀγοραῖοι καὶ χειροτέχναι ὑποδεχόμενοι παρὰ τῶν ἐν δυναστεῖαις ἐλαυνομένους, παντὶ ἰθεράπευσον τρόπον^γ, πορφυροπικίλιδες γυναῖκες, καὶ σκηνοβόροι, καὶ σκυτοδόφαι, πρὸς αὐτάς οἰκοῦντες τὰς ἐσχατίας τῶν πόλεων, παρ' αἰγιαλῶν καὶ θάλασσαν. Πολλάκις δὲ καὶ οὐδὲ ἐν μέσαις ἐτόλμων φαίνεσθαι ταῖς πόλεσιν· εἰ δὲ καὶ αὐτοὶ ἐτόλμων, ἀλλ' οἱ ξινοδόχοι οὐκ ἐτόλμων. Καὶ οὕτως ὕφαινετο τὰ πράγματα οὐκ πειρασμῶν, δι' ἀνάσεων^δ, καὶ οἱ πρῶτον σκανδαλισθέντες, μετὰ ταῦτα δωροθύοντο, καὶ οἱ πλανηθέντες ἐπανήγγοντο, καὶ τὰ κατεσκαμμένα ὀκοδομεῖτο μειζόνως. Διὰ τοῦτο καὶ Παύλου αἰτήσαντος δι' ἀνάσεως μόνης βαδίζειν τὸ κήρυγμα, ὁ πένσοφος καὶ εὐμήχανος θεὸς οὐκ ἠνέσχετο τοῦ μαθητοῦ, ἀλλὰ καὶ πολλάκις παρακαλοῦντος οὐκ ἐπένευσεν, ἀλλ' εἶπεν· Ἄρκει σοὶ ἡ χάρις μου· ἡ γὰρ δύναμις μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται. Εἰ βούλει τοίνυν καὶ νῦν λογισασθαι μετὰ τῶν λυπηρῶν τὰ χρηστά, πολλὰ ἔχει γεγεννημένα, καὶ εἰ μὴ σημεῖα καὶ θαύματα, ἀλλ' εἰκότα σημεῖοις πράγματα, καὶ δειγμάτων τῆς πολλῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας καὶ ἀντιλήψεως ἄρατα. Ἀλλ' ἵνα μὴ πάντα μετ' εὐκολίας παρ' ἡμῶν ἀκούης, τοῦτό σοι καταλιμπάνω τὸ μέρος, ὥστε μετὰ ἀκριθείας ἀναλέξαι· πάντα, καὶ παραθεῖναι τοῖς λυπηροῖς, καὶ καλὴν ἀσχολουμένην ἀσχολίαν, οὕτως ἀπαγαγεῖν σαυτὴν τῆς ἀθυμίας· πολλὴν γὰρ καὶ ἐντεῦθεν δέξῃ τὴν παράκλησιν. Πάντα σου τὴν εὐλογημένον οἶκον παρ' ἡμῶν πολλὰ προσεπιεῖν παρακλήθητι. Ἐρρωμένη καὶ εὐθυμουμένη διατελοῖς, δέσποινά μου αἰδουμένη καὶ θεοφιλεστάτη.

Εἰ βούλει μοι μακρὰ γράφειν, καὶ τοιαῦτα δηλώσόν μοι, μὴ ἀπατώσα μένοι με, ὅτι πᾶσαν ἀπέθου τὴν ἀθυμίαν, καὶ ἐν ἀνέσει διάγεις. Τοιοῦτον γὰρ τῶν γραμμάτων τοῦτο τὸ φάρμακον, ὡς καὶ εὐθυμίαν σοι

ἐμποήσῃ πολλήν· καὶ ἔχει συνεχῶς ἐπιστελλόντα. [535] Ἀλλὰ μὴ μοι γράψῃς πάλιν, ὅτι Παραμυθίαν ἔχω πολλὴν ἐκ τῶν γραμμάτων σου· τοῦτο γὰρ οἶδα καὶ γὰρ· ἀλλ' ὅτι τοσαύτην ὄσην ἐγὼ βούλομαι, ὅτι οὐ συγγένη, ὅτι οὐ διακρύεις, ἀλλ' ἐν ἀνέσει καὶ εὐθυμίᾳ διάγεις.

Πρὸς τὴν αὐτὴν ἐπιστολὴ β'.

α'. Ἦρκει μὲν καὶ ἡ πρῶτην ἐλθοῦσα ἐπιστολὴ πρὸς τὴν ἐμμέλειαν¹ τὴν σὴν, καταστειλαί σου τῆς ὀδύνης τὴν φλεγμονήν· ἐπειδὴ δέ σε σφόδρα κατειργάσατο τῆς ἀθυμίας ἡ τυραννίς, ἀναγκαῖον εἶναι ἐνόμισα καὶ δευτέραν προσθεῖναι τῇ προτέρᾳ, ὥστε σε μετὰ δαψιλείας πολλῆς καρπώσασθαι τὴν παράκλησιν, καὶ ἐν ἀσφαλείᾳ σοὶ τὰ τῆς ὑγείας εἶναι λοιπόν. Δεῦρο δὴ οὖν καὶ ἐτέρωθεν διασκεδάσω σου τῆς ἀθυμίας τὴν κόνιν. Καὶ γὰρ ἀπὸ ἔλκουσ καὶ οἰδημάτων χαλεπῶν κόνιν οἶμαι αὐτὴν γεγενῆσθαι. Πλὴν ἀλλ' οὐδὲ οὕτως ἀμελητέον τῆς ἐπιμελείας τῆς σῆς, ἐπεὶ καὶ ἡ κόνις τὴν μὴ μετὰ σπουδῆς αὐτὴν ἐκκλίνοντα ἐν τῷ καιριωτάτῳ τῶν μελῶν ἐπέγει τὴν λύμην, τὸ διεϊδὸς τῆς κόρης θολοῦσα, καὶ ὀλόκληρον διαμαρτάνουσα τοῦ βραθυμοῦντος τὸ ὄμμα. Ἴν' οὖν μὴ καὶ ἐνταῦθα τοῦτο γένηται, μετὰ σπουδῆς πολλῆς καὶ τὸ λείψανον ἀνέλωμεν τοῦ κακοῦ. Ἀλλὰ διανάστηθι, καὶ χεῖρα ἡμῖν δρεξον. Ὅπερ γὰρ ἐπὶ τῶν τὰ σώματα καμνόντων συμβαίνειν εἴωθεν, ἂν τὰ τῶν ἰατρῶν μὲν εἰσφέρηται, τὰ δὲ ἐκείνων ἐλλιμπάνη, διακόπτεται τῆς ὑγείας τὸ κέρδος, τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς γίνεσθαι πέφυκεν. Ἴν' οὖν μὴ γένηται τοῦτο, καὶ τὰ παρὰ σεαυτῆς μετὰ τῆς προσηκούσης σοὶ συνέσεως σπουδάξῃ εἰσφέρειν ἡμῖν, ὥστε ἐκατέρωθεν πολλὴν γενέσθαι τὴν ὠφέλειαν. Ἀλλὰ βούλομαι μὲν, ἴσως ἐρεῖς, οὐ δύναμαι δέ· οὐδὲ γὰρ ἀρκῶ διακρούεσθαι τὸ νέφος τὸ πυκνὸν καὶ ζοφώδες τῆς ἀθυμίας, καίτοι σφόδρα φιλονεικοῦσα. Σχῆψις ταῦτα καὶ πρόσφαις· ἐγὼ γὰρ οἶδά σου τῶν λογισμῶν τὴν εὐγένειαν, οἶδα τῆς εὐλαθοῦς σου ψυχῆς τὴν ἰσχύν, οἶδα τῆς συνέσεως τὸ πλῆθος, τῆς φιλοσοφίας τὴν δύναμιν, καὶ ὡς ἀρκεῖ σοὶ μόνον ἐπιτάξαι τῷ μαινομένῳ τῆς ἀθυμίας πελάγει, καὶ πάντα ποιῆσαι γαλήνην. Ἴνα δέ σοι τοῦτο καὶ εὐκολώτερον γένηται, καὶ τὰ παρ' ἑαυτῶν εἰσώσωμεν. Πῶς οὖν βρῆδως δυνήσῃ τοῦτο ποιῆσαι; Καὶ τὰ ἐν τῇ προτέρᾳ ἐπιστολῇ ἀναλογιζομένη πάντα (καὶ γὰρ πολλὰ ταύτης ἔνεκεν ἡμῖν εἰρηται τῆς ὑποθέσεως ἐν ἐκείνῃ), καὶ μετ' ἐκείνων καὶ τοῦτο ποιῶσα ἔπαρ ἐπιτάττω νῦν ἐγώ.

Τί δὲ τοῦτό ἐστιν; Ὅταν ἀκούσης ὅτι τῶν Ἐκκλησιῶν ἡ μὲν κατέθου, ἡ δὲ σαλεύεται, ἕτερα χαλεποῖς περιωνεύεται κύμασιν, ἄλλη τὰ ἄλλα τὰ ἀνήκεστα πείπονθεν, ἡ μὲν λύκον ἀντὶ ποιμένος λαβοῦσα, ἡ δὲ πειρωτὴν ἀντὶ κυβερνήτου, ἡ δὲ δῆμιον ἀντὶ ἱατροῦ,

^α Duo mss. κρατούντων πανταχόθεν. Editi κρατούντων πολλαχοῦ, et sic interpretes.

^β Tres mss. κῆτετο, ὅτι ἦνθει διὰ τῶν σημείων, ὅτι φαῖδρά ἐκ προοιμίων ἐφαίνετο· καὶ ὁ μὲν διὰ θυρίδος ἐχαλατὸ.

^γ Duo mss. πάντα ἰθεράπευσον τρόπον.

^δ Duo mss. οὐ δι' ἀνάσεων.

^ε Tres mss. ἀναλέξασθαι.

¹ Sic incipit hæc epistola in omnibus fere mss., atque ita legit interpretes. In prius editis legebatur: ἤρκει μὲν καὶ ἡ πρώτη ἐπιστολὴ πρὸς τὴν ἐμμέλειαν. In hanc vocem hæc habet Regius unus in inferiore margine prima manu: Ἐμμέλεια, ἡ σύνθεσις, ἡ ὡς ἂν εἴποι τις ἐπιμέλεια.

ἄλγει μὲν· οὐ γὰρ δεῖ [536] τὰ τοιαῦτα ἀνωδύνως φέρειν· ἄλγει δὲ, μέτρον ἐπιθεῖσα τῇ λύπῃ. Εἰ γὰρ ἐν οἷς ἡμεῖς αὐτοὶ πλημμελοῦμεν, καὶ ὑπὲρ ὧν μέλλομεν τὰς εὐθύνας ὑπέχειν, οὐκ ἀναγκαῖον, οὐδὲ ἀσφαλές, ἀλλὰ καὶ σφοδρὰ ὀλέθριον καὶ βλαβερόν τὸ μετὰ πολλῆς ἀλγείν τῆς σφοδρότητος· πολλῶ μᾶλλον ὑπὲρ τῶν ἑτέροις πλημμελουμένων τὸ καταμαλακίζεσθαι καὶ κατακλᾶσθαι περιττόν τε καὶ μάταιον, καὶ πρὸς τοῦτοις σατανικὸν καὶ ψυχῇ ὀλέθριον α.

β'. Καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι ταῦτα τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, ἱστορίαν σοι διηγήσομαι παλαιάν. Κορίνθιός τις ἀνὴρ τῶν ἱερῶν ἀπολαύσας ναμάτων, καὶ καθαρθεὶς διὰ τῆς β' τοῦ βαπτίσματος μυσταγωγίας, καὶ τῆς φρικωδεστάτης μετασχῶν τραπέζης, καὶ πάντων ἀπαξ-απλῶς τῶν παρ' ἡμῖν κοινωνήσας μυστηρίων (πολλοὶ δὲ φασιν, ὅτι καὶ διδασκάλου τάξιν ἐπέειχε), μετὰ τὴν ἱερὰν ταύτην τελετὴν, καὶ τὸ πάντων ἐντὸς γεγεῖσθαι τῶν ἀπορρήτων ἀγαθῶν, καὶ τὰ πρωτεῖα ἔχειν ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας, ἤμαρτεν ἀμαρτίαν χαλεπωτάτην. Τὴν γὰρ γυναῖκα τοῦ πατρὸς ἀδίκως ἰδὼν ὀφθαλμοῖς, οὐκ ἔστι μέχρι τῆς πονηρᾶς ταύτης ἐπιθυμίας, ἀλλὰ καὶ εἰς ἔργον τὴν ἀκόλαστον γνώμην ἐξήγαγε· καὶ ἦν τὸ τολμηθὲν οὐχὶ πορνεία μόνον, ἀλλὰ καὶ μοιχεία, μᾶλλον δὲ καὶ μοιχείας πολλῶ χαλεπώτερον. Διὰ δὴ τοῦτο καὶ ὁ μακάριος Παῦλος ἀκούσας, καὶ οὐκ ἔχων ὄνομα ἐπιθεῖναι πρὸς ἄξιαν τῷ ἀμαρτήματι κύριον, ἐτέρως ἐμφαίνει τὸν ὄγκον τῆς παρανομίας, οὕτως λέγων· *Ὅλως ἀκούεται ἐν ὑμῖν πορνεία, καὶ τοιαύτη πορνεία, ὅσα οὐδὲ ἐν τοῖς ἔθνεσιν ὀνομάζεται.* Οὐκ εἶπεν, Οὐδὲ τολμάται, ἀλλ', Οὐδὲ ὀνομάζεται, τὴν ὑπερβολὴν δεῖξαι θέλων τῆς παρανομίας ἐκείνης. Καὶ παραδίδωσιν αὐτὸν τῷ διαβόλῳ, καὶ πάσης ἐκτέμνει τῆς Ἐκκλησίας, καὶ οὐδὲ τραπέζης κοινῆς ἀφήσιν αὐτὸν τινι κοινωνεῖν. Τῷ γὰρ τοιοῦτῳ μὴδὲ συνεσθίειν δεῖν φησι, καὶ πολλὸς πνεῖ τὴν ἐσχάτην αὐτὸν ἀπειτῶν δίκην, καὶ δημῶ πρὸς τοῦτο κεχρημένος τῷ Σατανᾷ, καὶ κατακόπτων αὐτοῦ δι' ἐκείνου τὴν σάρκα. Ἄλλ' ὁμως ὁ τῆς Ἐκκλησίας ἀποτεμὼν Παῦλος, ὁ μὴδὲ τραπέζης κοινῆς ἀφείξαι τινι κοινωνεῖν, ὁ πάντας κελεύσας δι' ἐκείνον πενθεῖν (*Καὶ ὑμεῖς γὰρ πεφυσιωμένοι ἐστέ, φησι, καὶ οὐχὶ μᾶλλον ἐπενήθησατε, ἵνα ἐξαρθῆ ἐκ μέσου ὑμῶν ὁ τὸ ἔργον τοῦτο πεποικηκός*), ὁ πανταχόθεν αὐτὸν ὡς περ λοιμὸν τινι ἀπελαύνων, ὁ πάσης αὐτὸν ἀποκλείσας οἰκίας, ὁ τῷ Στανᾷ παραδοὺς, ὁ τὸσαύτην παρ' αὐτοῦ δίκην ἀπειτῶν, ὅτε εἶδεν ἀλήθιστα καὶ μεταγνόντα ἐφ' οἷς ἤμαρτε, καὶ παλινοῖδιαν διὰ τῶν ἔργων ἔδοντα, οὕτως αὐτὸς μετετάξατο πάλιν, ὡς ἐκείνοις, οἷς ταῦτα ἐπέταξε, τὰ ἐναντία κελεύσαι. Ὁ γὰρ εἰπὼν, Ἐκκώψατε, ἀποστράφητε, πενήθησατε, καὶ λαμβανέτω αὐτὸν ὁ διάβολος, τί φησιν; *Κυρώσατε εἰς αὐτὸν εὐαγγῆν, μήκω τῇ περισσοτέρᾳ λύπῃ καταποθῆ ὁ τοιοῦτος, καὶ πλεονεκτηθῶμεν ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ· οὐ γὰρ αὐτοῦ τὰ νοήματα ἀγνοοῦμεν.* Ὁρᾷς πῶς ἐστὶ σατανικὸν [537] τὸ ἀμέτρως ἀλγεῖν καὶ τῆς

ἐκείνου παγίδος ἔργον, τὸ συτήριον φάρμακον τῇ ἀμετρῶι ποιοῦντος δηλητηρίον; Καὶ γὰρ γίνεται δηλητηρίον, κἀκείνῳ τὸν ἀνθρώπον παραδίδωσιν, ὅταν εἰς ἀμετρίαν ἐκπέσῃ διὰ καὶ ἔλεγεν, *Ἴνα μὴ πλεονεκτηθῶμεν ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ.* Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι· Ψώρας τὸ πρόβατον ἐμπέπληστο ὁ πολλῆς, ἡλ-λοτριώθη τῆς ἀγέλης, ἀπεβράβη τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ διώρθωσε τὴν νόσον, γέγονε πρόβατον οἷον ἐμπροσθεν ἦν τοιαύτη γὰρ τῆς μετανοίας ἡ δύναμις. Γέγονε λοιπὸν τῆς ποιμνῆς τῆς ἡμετέρας. Ὁλοκλήρως ἐπισπασώμεθα αὐτὸν, ὑπὲρ τῆς ὑποδεξώμεθα ταῖς χερσὶ, περιλάθωμεν, περιπτωξώμεθα, ἐνώσωμεν ἡμῖν αὐτοῖς. Εἰ γὰρ μὴ βουληθείμεν τοῦτο ποιῆσαι, πλεονεκτεῖ λοιπὸν ἡμᾶς ὁ διάβολος, οὐ τὸν αὐτοῦ λαμβάνων, ἀλλὰ τὸν ἡμέτερον γενόμενον ἀπὸ τῆς βραθυμίας τῆς ἡμετέρας, καὶ διὰ τῆς ἀμετρίας τῆς κατὰ τὴν ἀθυμίαν καταποντίζων, καὶ αὐτοῦ λοιπὸν ποιῶν εἶναι. Διὸ καὶ ἐπήγαγεν, *Οὐ γὰρ αὐτοῦ τὰ νοήματα ἀγνοοῦμεν*, ὅτι καὶ διὰ τῶν ὠφελούντων πολλᾶκις, ὅταν μὴ δεόντως ταῦτα γένηται, τοὺς μὴ προσέχοντας ὑποσκαλίζειν εἰδωθεν.

γ'. Εἰ δὲ ὑπὲρ ὧν αὐτός τι δ' ἐπλημμέλησας, καὶ πλημμέλημα τοιοῦτον, οὐκ ἀφίησιν ὁ Παῦλος πολλῇ τῇ λύπῃ κεχρηθῆσθαι, ἀλλὰ σπεύδει καὶ ἐπειγεται, καὶ πάντα ποιεῖ καὶ πραγματεύεται, ὥστε ἐκκώψαι τὸν ὄγκον τῆς ἀθυμίας, σατανικὴν εἶναι λέγων τὴν ἀμετρίαν, καὶ διαβόλου πλεονεξίαν, καὶ τῆς ἐκείνου κακουργίας καὶ τῶν πονηρῶν αὐτοῦ νημάτων ἔργον· ὑπὲρ ὧν ἕτεροι πεπλημμέληκασι, καὶ ἄλλοι μέλλουσιν εὐθύνας ὑπέχειν, πῶς ἀφίησιν ὁ ἐσχάτης ἀνοίας τε καὶ μανίας οὕτω κατακόπτεισθαι καὶ ἀλγεῖν, ὡς καὶ σκότος ἄφατον ἐπάγειν τῇ διανοίᾳ, καὶ πολὺν τὸν θόρυβον, καὶ σύγχυσιν, καὶ ταραχὴν, καὶ ζάλην ἄφατον; Εἰ δὲ πάλιν μοι τὰ αὐτὰ λέγεις, ὅτι Βούλομαι μὲν, οὐκ ἰσχύω δὲ, πάλιν σοι καὶ ἐγὼ τὰ αὐτὰ ἐρῶ, ὅτι σπῆψις καὶ πρόφασις ταῦτα· καὶ γὰρ οἶδά σου τῆς φιλοσόφου ψυχῆς τὰ νεῦρα.

Ἴνα δὲ ἐτέρωθεν εὐκολωτέραν σοι ποιήσω τὴν κατὰ τῆς ἀθυμίας ταύτης τῆς ἀκαίρου καὶ ἀλεθρίας ἀντίστασιν τε καὶ νίκην, τοῦτο πάλιν ὅπερ ἐπιτάττω ποιεῖ. Ὅταν ἀκούσῃς διηγουμένου τινὸς τὴν πανωλεθρίαν ταύτην, ἀποπήδα ταχέως ἀπὸ τῶν λογισμῶν τούτων, καὶ τρέχε ἐπὶ τὴν ἔννοιαν τῆς ἡμέρας ἐκείνης τῆς φοβερᾶς, καὶ ἀναλογίζου παρὰ σαυτῇ τὸ βῆμα τὸ φρικώδες, τὸν δικαστὴν τὸν ἀδέκαστον, τοὺς ποταμούς τοῦ πυρὸς, τοὺς πρὸ τοῦ βήματος ἐκείνου συρομένους καὶ σφοδρότατῃ καχλάζοντας τῇ φλογί, τὰς ἠκονημένας ῥομφαίας, τὰς ἀποτόμους τιμωρίας, τὴν κόλασιν τὴν οὐκ ἔχουσαν τέλος, τὸν ζόφον τὸν ἀφεγγῆ, τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον, τὸν σκώληκα τὸν λοβόλον, τὰ δεσμὰ τὰ ἄλυτα, τὸν βρυγμὸν τῶν ὀδόντων, καὶ τὸν κλαυθμὸν τὸν ἀπαραμύθητον, τὸ θέατρον τῆς οἰκουμένης, μᾶλλον ἐξ τὸ [538] θέατρον ἐκατέρας τῆς κτίσεως, τῆς ἄνω, τῆς κάτω. Καὶ γὰρ αἰθνήματα τῶν οὐρανῶν σαλευθήσονται, φησίν. Εἰ γὰρ καὶ μὴδὲν ἑαυταῖς συνίσασαι, μὴδὲ μέλλουσιν ὑπέχειν εὐθύνας, ἀλλ' ὀρώσαι τὸ γένος ἅπαν τῶν ἀνθρώπων, καὶ τοὺς ἀπίερους δήμους κρινομένους, οὐκ ἀδεῶς

α Omnes ferme καὶ ψυχῆς ὀλεθροῦ.

β Aliquot mss. καὶ καθαρισμοῦ διὰ τῆς.

γ Omnes mss. ἐμπέπληστο. Editi ἐμπέπληστοι ἴσθρα ὀλοκλήρως deest in quatuor mss.

δ Tres mss. αὐτός τι, et hæc est vera lectio. Editi τίς.

neque enim hæc sine doloris sensu ferre oportet: verum ita doleas, ut modum dolori imponas. Nam cum in iis rebus, in quibus ipsi peccamus, et de quibus rationes reddituri sumus, minime necessarium ac tutum sit, verum perquam funestum ac pestiferum, nimis vehementer discrucari: quanto magis supervacaneum et vanum est, imo satanicum atque animæ exitiosum, pro alienis sceleribus animo frangi ac delilitari?

2. Atque ut hæc ita esse intelligas, veterem tibi historiam narrabo. Vir quidam Corinthius, sacrosancta unda tinctus (1. Cor. 5), ac per baptismi sacramentum lustratus, tremendæque etiam mensæ adhibitus, atque, ut summatim dicam, omnium religionis nostræ mysteriorum particeps factus, ac præterea, ut plerique aiunt, magistri munere fungens, post sacram illam initiationem, post arcana illa bona ad quæ admissus fuerat, post primos dignitatis gradus quos in Ecclesia obtinuerat, in gravissimum crimen incidit. Nam cum patris uxorem sceleratis oculis conspexisset, non in hac improba et nefaria cupiditate gradum fixit, verum etiam impudicam voluntatem in opus perduxit: atque hoc scelus non modo stuprum erat, sed etiam adulterium, imo adulterio quoque multo atrocius. Ob idque beatus Paulus re cognita, cum proprium ac satis dignum huic sceleri nomen imponere minime posset, alio modo flagitii huiusmodi magnitudinem et gravitatem declarat, his verbis utens: *Omnino auditur inter vos fornicatio, et talis fornicatio, qualis nec inter gentes nominatur* (1. Cor. 5. 1). Non dixit, Nec perpetratur, sed, *Nec nominatur*: his videlicet verbis incredibilem quandam sceleris illius magnitudinem indicare cupiens. Et quidem eum diabolo addicit, atque ab universa Ecclesia excindit; ac ne ad communem quidem mensam ipsum admittendi potestatem cuiquam facit. Cum ejusmodi enim homine ne cibum quidem capere fas esse ait (1. Cor. 5. 11). Denique magno impetu fertur, extremam ab eo pœnam expetens, carnificemque ad eam rem satanam adhibens, ac per illum carnem ipsius lacerans. Et tamen is qui ab Ecclesia hominem absciderat, qui ne profanam quidem mensam communem cum eo habere cuiquam permiserat, qui omnibus luctum ipsius causa indixerat (*Et vos inflati estis, inquit, et non magis luctum habuistis, ut tollatur de medio vestrum qui hoc opus fecit* [1. Cor. 5. 2]), qui eum non secus ac pestiferum quemdam undecumque pellebat, qui ex omnium ædibus excluserat, qui satanæ tradiderat, is, inquam, qui tantum ab eo supplicium exigebat, postquam eum dolore affectum, scelerisque admissi pœnitentem vidit, palinodiamque reipsa canentem, in hunc modum ipse quoque sententiam retexit, ut iis, quibus hæc edixerat, contraria jam imperaret. Nam qui dixerat, *Excindite, rejicite, lugete, ac diabolus ipsum arripiat, quid ait? Ferte in eum caritatem, ne abundantiori tristitia huiusmodi homo absorbeat, ac circumveniamur a satana: non enim ipsius cogitationes ignoramus* (2. Cor. 2. 7. 11). Videsne quemadmodum satanæ instinctum redolet, laqueique

ipsius opus sit, immodico dolore affici, ut qui videlicet salutare pharmacum per immoderationem in venenum convertat? Siquidem in venenum degenerat, atque hominem satanæ tradit, cum modum excesserit; ideoque dicebat: *Ne circumveniamur a satana*. Quod perinde ac si diceret: Ingenti scabie cooperta pecus hæc erat, a grege remota est: ab Ecclesiæ cœtu abrupta; verum morbum depulit, atque in pristinum statum restituta est: ea enim pœnitentiæ vis est. Ad gregem nostrum jam rediit. Prorsus eum alliciamus, supinis manibus excipiamus, amplectamur, exosculemur, nobis ipsis adjungamus. Nisi enim id facere in animum induxerimus, fraudat jam nos satanas, non suum accipiens, sed eum qui noster effectus est, per socordiam nostram, atque immodicum ipsius mœrorem demergens, sibi que in posterum asserens. Ob idque etiam subjunxit, *Non enim ipsius cogitationes ignoramus* (2. Cor. 2. v. 11), nempe quod etiam per ea, quæ cum utilitate conjuncta sunt, cum non, ut par est, fiunt, eos qui animum haud satis attendunt, in fraudem impellere consuevit.

3. Quod si pro eo scelere, et quidem tam gravi, quod quispiam commisit, Paulus eum nimio mœrore se conficere non sinit, verum summam diligentiam adhibet, nihilque non agit ac molitur, quo mœroris tumorem excindat, satanæ videlicet ac diaboli circumscriptionem huiusmodi immoderationem esse, atque ab ipsius versutia et improbis cogitationibus proficisci asserens: annon extremæ stultitiæ atque insanæ est, pro peccatis alienis, et de quibus aliis iudicium subeundum ac pœna luenda est, in tanto dolore et cruciatu versari, ut etiam densissimas tenebras, ingentemque tumultum et confusionem ac perturbationem, atque horrendam tempestatem animo invehas? Quod si mihi rursus eadem dixeris, nimirum te velle, sed minime posse, rursus tibi eadem quoque ipse regeram, nempe meras excusationes merisque prætextus hæc esse: nervos enim philosophicæ animæ tuæ cognitos ac perspectos habeo.

In publicis calamitatibus quid agendum. — Ut autem alia quoque ratione faciliorem tibi adversus importunum hunc et pestiferum mœrorem pugnam ac victoriam reddam, hoc rursus, quod jubeo, facias velim. Cum aliquem hanc perniciem commemorantem audieris, ab huiusmodi cogitatione quam primum te remove, atque ad formidandi illius diei cogitationem curre, tecumque horrendum illud tribunal considera, incorruptum Judicem, igneos annes, qui pro illo tribunali trahuntur et ardentissima flamma ebulliunt, peracutos gladios, atroces pœnas, cruciatum sempiternum, tetram caliginem, exteriores tenebras, pestiferum vermem, vincula quæ nulla vi frangi queant, dentium stridorem, ejulatum consolationis expertem, orbis theatrum, vel potius utriusque nature theatrum, hoc est superioris et inferioris. *Virgines enim cœlorum movebuntur* (Matth. 24. 29), ait Christus. Nam etsi nullus sceleris sibi consciæ, nec iudicium subituræ sunt, tamen universum hominum genus conspicientes, atque infinitas nationes causam dicentes, non sine metu illic adstabunt. Tantus vide-

licet tunc terror erit. Hæc considera, eaque argumenta, ex quibus elabendi ratio nulla sit. Neque enim accusatoribus Judex ille opus habet, nec testibus, nec argumentis, nec probationibus: verum omnia, ut gesta sunt, in medium profert, atque ante oculos eorum qui deliquerunt. Tum nemo, qui e supplicio eripiat, adfuturus est, non pater, non filius, non filia, non mater, non alius quispiam cognatus, non vicinus, non amicus, non patronus, non peculiarum largitio, non opum amplitudo, non auctoritatis ac potentiae tumor; verum hæc omnia non secus ac pulvis e pedibus excussa sunt, ac solus is qui causam dicit, ex iis quæ ab ipso gesta sunt, vel absolvitur, vel condemnatur. Tunc nemo ob ea quæ alius perpetravit, in iudicium vocatur, sed pro iis quæ ipsemet commisit. His igitur omnibus in unum coactis, atque hoc terrore adaucto, satanicæque ac perniciem animo afferenti mœstitiæ opposito, ita demum adversus eam in acie sta: in qua vel ipso oblatu eam facilius, quam aranæ telam, discernere ac de medio tollere poteris. Nam ea præterquam quod inanis ac supervacanea est, ingens quoque detrimentum ac perniciem parit: contra timor ille necessarius est, et commodus atque utilis, magnoque cum emolumento ac fructu conjunctus. Verum imprudens orationis impetu abstractus sum: atque, cum id tibi minime conveniret, hoc mihi sumpsi, ut te monerem: mihi enim iisque, qui mei instar scelerum mole depressi atque obruti sunt, necessaria est hæc oratio: terret enim atque excitat; tibi autem tot virtutum ornamentis florenti, atque adeo ipsum cælorum axem jam attingenti, ne tantillum quidem timoris afferre queat. Idcirco ad alterum musices genus me convertam, te alloquens, ac nervum alterum pulsabo: quandoquidem hic te metus perstringere nequit, nisi quantum angelos quoque perstringit. Quocirca huc quoque nos convertamus: ac tu etiam simul cum oratione nostra te converte, atque eorum quæ recte et cum laude gessisti præmia cum animo tuo reputa, luculentas palmas, splendidas coronas, choream cum virginibus, sacros thalamos, cælorum cubiculum, sedem eum angelis, flduciam et familiarem cum sponso consuetudinem, mirabilem illum splendorem, bona illa quæ sermonem omnem ac mentis captum excedunt.

4. *Vidua ipsas Virgines meritis possunt superare.*— Ne sermones meos propterea, carpe quod te in virginum chorum et classem adscripserim sanctorum illarum, quæ in viduitate vixisti. Sæpe enim me tum privatim, tum publice audisti, cum, quæ virginitatis definitio esset, explicarem, illudque contenderem, nihil umquam impedimento fore, quominus ea in virginum numerum et ordinem referretur, imo etiam eas longo intervallo superaret, quæ in cæteris rebus ingentis philosophiæ specimen edidisset. Eaque de causa Paulus etiam, cum virginem describeret, non eam duntaxat quæ matrimonii virilisque concubitus expers esset, virginem appellavit, verum etiam eam cui ea, quæ ad Dei cultum pertinerent, curæ essent (1 Cor. 7. 34). Quin ipse quoque Chri-

stus, ostendens quantum eleemosyna, cujus tu jamdiu principatum tenes, ac coronam adeptus es, virginitatem antecellat, ex virginum choro dimidiam partem eiecit, quoniam absque hac virtute ingressæ fuerant, vel potius quia eam haud copiose possidebant: etenim oleum habebant, at parcius quam conveniret. Contra, eos qui sine virginitate accesserant, quod misericordia ornatæ essent, honorifice excepit, benedictos Patris sui eos appellans, ad se vocans, regni-que hereditatem ipsis impertiens, ac spectante universo terrarum orbe virtutes eorum prædicans (*Math. 25*); atque adeo præsentibus angelis atque universo mortalium genere, ipsos nutritios et hospites suos nuncupare non dubitavit. Hanc tu quoque beatam vocem tunc audies; hanc tu mercedem amplissime consequeris. Porro cum pro eleemosyna sola tanta præmia, tantæ coronæ, tanta claritas, tantus splendor, tanta gloria percipiatur, si alias quoque virtutis tuæ partes recenseam, quam tandem veniam obtinere queas, quæ cum ideo festum agere, exsultare, choros ducere, ac corona caput devincire deberes, teipsam contra, quia alius furore captus est, alius præcipitem se dedit, angore conficias, facilemque diabolo, quem ad hunc usque diem lancinare non destitisti, adversus sanctam animam tuam incursum reddas? Nam quid variam ac multiplicem patientiam tuam commemorem? quæ oratio, quod historiæ volumen ad eam rem mihi satis esse queat, si calamitates eas, quas a pueri ætate ad hoc usque tempus pertulisti, recensere velim; hoc est, quas tam a tuis, quam ab alienis, tam ab amicis, quam ab hostibus, tam ab iis qui tecum genere conjuncti erant, quam qui nullo propinquitatis gradu te attingebant, tam ab iis qui potentia florebant, quam ab humilibus et abjectis, tam ab iis qui magistratu fungebantur, quam a privatis, ac denique ab iis qui inter clericos censebantur, accepisti? Nihil enim horum est, quod, si sigillatim ab aliquo referatur, integram historiam efficere nequeat. Quod si quis ad alia jam hujusce virtutis genera se convertat, easque afflictiones, quas non jam alii, sed ipsamet tibi accersivisti, oratione complectatur, quod saxum, quod ferrum, quem adamantem non reperiet abs te superatum? Nam cum carnem usque adeo teneram ac delicatam, atque omni luxu generi assuetam accepisses, eam variis afflictionibus ita oppugnasti, ut nunc nihilo meliore statu sit, quam si prorsus exstincta esset: tantum enim in ea morborum examen excitasti, ut et medicorum artem, et medicamentorum vim ac facultatem, et omne curationis genus vincat, atque ipsa in perpetuis doloribus verseris.

5. *Olympiadis virtutes.*— Jam vero si quis tuam in mensa et in nocturnis vigiliis tolerantiam et asperitatem exponere velit, qua utatur oratione? Quamquam continentiæ aut tolerantiam vocabulo in te jam non est quod quispiam utatur: verum aliud his virtutibus nomen multo præstantius exquirendum est. Siquidem eum continentia ac tolerantia præditum esse dicimus, qui cupiditate aliqua vexatur, eamque vincit. Tu au-

ἰκεῖ παρεστήκασι. Τοσοῦτος ὁ φόβος τότε. Ταῦτα τοίνυν ἐννέει, καὶ τοὺς ἀφύκτους ἐλέγχους. Οὐδὲ γὰρ κατηγορῶν δεῖται ἐκεῖνος ὁ δικαστῆς, οὐδὲ μαρτύρων, οὐδὲ ἀπὸδείξεων, οὐδὲ ἐλέγχων, ἀλλὰ πάντα ὡς ἐπράχθη φέρε· εἰς μέσον καὶ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν πεπλημεληκότων. Τότε οὐδεὶς ὁ παρεσόμενος καὶ ἐξαρπάσων τῆς τιμωρίας, οὐ πατήρ, οὐχ υἱός, οὐ θυγάτηρ, οὐ μήτηρ, οὐκ ἄλλος τις συγγενῆς, οὐ γείτων, οὐ φίλος, οὐ συνήγορος, οὐ χρημάτων δόσις, οὐ πλούτου περιουσία, οὐ δυναστείας ὄγκος, ἀλλὰ πάντα ταῦτα ὡς περ κόνις ἐκποδῶν ἐλήλαται, καὶ μόνος ὁ κρινόμενος ἀπὸ τῶν αὐτῶ πεπραγμένων, ἢ τὴν ἐλευθεροῦσαν, ἢ τὴν δικάζουσαν ὑπομένει ψῆφον. Τότε οὐδεὶς ὑπὲρ ὧν ἄλλος ἐπλημέλησε κρίνεται, ἀλλ' ὑπὲρ ὧν αὐτὸς ἕκαστος ἤμαρτε. Ταῦτα οὖν ἅπαντα συναγαγούσα, καὶ τὸν φόβον τοῦτον ἠ ἐξογκώσασα, καὶ ἐπιτειχίσασα τῇ σατανικῇ καὶ ψυχοβλαβεί λύπῃ, οὕτως ἐν τῇ πρὸς αὐτὴν στήθι παρατάξει, ἐν ἧ καὶ φανεῖσα μόνον, ἀράχνης αὐτὴν εὐκολώτερον διασπᾶσαι καὶ ἀφανίσαι δυνήσῃ. Αὐτὴ μὲν γὰρ μετὰ τοῦ μάταιος εἶναι ἢ καὶ περιττῆ, καὶ ὀλέθριος σφόδρα καὶ βλαβερὰ· ἐκεῖνος δὲ καὶ ἀναγκαῖος ὁ φόβος, καὶ χρησιμὸς καὶ ἐπωφελής, καὶ πολὺ τὸ κέρδος ἔχων. Ἄλλὰ γὰρ εἰσθεὶς ὑπὸ τῆς τοῦ λόγου βύμης παρασυρεῖς, καὶ σὺχ' ἀρμόζουσάν σοι ταύτην ποιησάμενος τὴν παραίνεσιν· ἐμοὶ μὲν γὰρ καὶ τοῖς κατ' ἐμὲ βεβαπισμένοις ἀμαρτημάτων πλήθει ἀναγκαῖος οὗτος ὁ λόγος· φοβεῖ γὰρ καὶ διανίστησι· σὲ δὲ ἐν τοσοῦτοις κατορθώμασι κομῶσαν, καὶ αὐτῆς ἤδη τῆς ἀψίδος τῶν οὐρανῶν ἀψαμένην, οὐδὲ ἀπλῶς νύττειν δύναται· ἔν. Διὸ πρὸς ἑτέραν καταστήσομαι μελωδίαν πρὸς σὲ διαλεγόμενος, καὶ ἑτέραν ἀνακρούσομαι νευρᾶν, ἐπειδὴ σου οὗτος ὁ φόβος καθικέσθαι οὐ δύναται, πλὴν ὅσον καὶ τῶν ἀγγέλων. Μεταταξόμεθα τοίνυν καὶ θεῦρο, καὶ αὐτὴ μετὰσθη μετὰ τοῦ λόγου, καὶ ἀναλογίζου τῶν κατορθωμάτων σου τὰς ἀντιδόσεις, τὰ βραβεῖα τὰ λαμπρὰ, τοὺς φαιδρούς στεφάνους, τὴν μετὰ τῶν παρθένων χορείαν, τὰς παστάδας τὰς ἱεράς, τὸν νυμφῶνα τῶν οὐρανῶν ^ε, τὴν μετὰ τῶν ἀγγέλων λῆξιν, τὴν πρὸς τὸν νυμφίον παρῆρσιαν καὶ ὀμιλίαν, τὴν θαυμαστὴν δαδουχίαν ἐκείνην, τὰ ἀγαθὰ τὰ καὶ λόγον καὶ νοῦν ὑπερβαίνοντα.

Ἔ. Ἄλλὰ μὴ μου τῶν λόγων ἐπιλάβῃ, εἰ καὶ εἰς τὸν χορὸν τῶν παρθένων σε κατελέξαμεν τὸν ἄγιον ἐκείνων, ἐν χρείᾳ βεδωκυῖαν. Ἦκουσας γὰρ μου πολλάκις καὶ ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ διαλεγόμενου, τίς ποτὲ ὅστις τῆς παρθενίας ὁ ὄρος, καὶ ὡς οὐκ ἂν [539] κλυθεῖς ποτὲ εἰς τε τὸν ἐκείνων καταλεγεῖναι χορὸν, μᾶλλον δὲ καὶ ἐκεῖνας ὑπερβῆναι μετὰ πολλῆς τῆς περιουσίας, ἢ πολλὴν ἐν τοῖς ἄλλοις ἐπιδειξαμένη φιλοσοφίαν. Διὰ τοι τοῦτο ὁ Παῦλος ὄρον τῆς παρθενίας τίθει, οὐ τὴν ἀπειρόγαμον καὶ ἀπληγαγμένην συνουσίας ἀνδρός παρθέον ἐκάλεσεν, ἀλλὰ τὴν τὰ τοῦ Κυρίου μεριμνῶσαν. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Χριστὸς δεῖ-

κνὺς ὅσῳ μείζων παρθενίας ἐλεημοσύνη, ἢς τὰ σπῆπτρα κατέχεις αὐτῇ, καὶ τὸν στέφανον ἀνεθήσω πάλαι, ἀπ' ἐκείνου μὲν τοῦ χοροῦ τὸ ἡμισυ μέρος ἐξέβαλεν, ἐπειδὴ ταύτης εἰσῆλθον χωρὶς, μᾶλλον δὲ ἐπειδὴ δαφιλῶς αὐτὴν οὐκ ἐκέκτηντο· καὶ γὰρ εἶχον ἔλαιον, ἀλλ' οὐκ ἀρκοῦν. Τοὺς δὲ χωρὶς παρθενίας εἰσελθόντας, ἐπειδὴ ταύτην ἦσαν περιβεβλημένοι, μετὰ πολλῆς ὑπεδέξατο τῆς τιμῆς, εὐλογημένους τε τοῦ Πατρὸς ὀνομάζων, καὶ πρὸς ἑαυτὸν καλῶν, καὶ τῆς βασιλείας τὴν κληρονομίαν αὐτοῖς χαριζόμενος, καὶ ἐν μέσῃ ἀνακηρύττων τῇ οἰκουμένῃ καὶ οὐ παρητήσατο, καὶ ἀγγέλων καὶ τῆς κτίσεως πάσης παρουσίας, τροφέας τε αὐτοῦ καὶ ξενοδόχους αὐτοὺς προσεπειν. Ταύτης καὶ αὐτὴ ἀκούση τότε τῆς μακαρίας φωνῆς, ταύτης ἀπολαύση τῆς ἀμοιβῆς μετὰ πολλῆς τῆς περιουσίας. Εἰ δὲ ὑπὲρ ἐλεημοσύνης μόνον τοσαύταιαι ἀντιδόσεις, τοσοῦτοι οἱ στέφανοι, τοσαύτῃ ἢ λαμπρότης, τοσαύτῃ ἢ περιφάνεια καὶ ἡ δόξα, εἰ καὶ τὰ ἄλλα τῆς ἀρετῆς ἐπέλοιμί σοι μέρη, ποῖαν ἂν σχολίης συγγνώμην, ὀφειλοῦσα ἐντεῦθεν ἡδὴ ἑορτὴν ἄγειν, καὶ σκιρτᾶν, καὶ χορεύειν, καὶ στεφανοῦσθαι, ἐπειδὴ δὲ ὁ δεῖνα ἐμάνη, καὶ ὁ δεῖνα κατὰ κρημνῶν ἦλθε, κατακόπτουσα ἑαυτὴν, καὶ εὐκόλον κατὰ τῆς ἀγίας σου ψυχῆς τῷ διαδόλῳ ποιούσα τὴν ἐφοδὸν ^d, ἢν μέχρι σήμερον καταξάλουσα οὐκ ἐκάωσω; Τί γὰρ ἂν τις εἴποι τὴν ὑπομονὴν τὴν ποικίλην καὶ πολυειδῆ καὶ πολύτροπον; καὶ πόσος ἡμῖν εἰς τοῦτο ἀρκέσει λόγος, πόσον δὲ ἱστορίας μέτρον, εἰ τις τὰ ἐκ πρώτης ἡλικίας μέχρι τοῦ νῦν ὀπαθήματά σου καταλέγοι, τὰ παρὰ τῶν οἰκείων, τὰ παρὰ τῶν ἀλλοτρίων, τὰ παρὰ τῶν φίλων, τὰ παρὰ τῶν ἐχθρῶν, τὰ παρὰ τῶν γένει προσηκόντων, τὰ παρὰ τῶν μηδαμόθεν προσηκόντων, τὰ παρὰ τῶν ἐν δυναστεῖαις, τὰ παρὰ τῶν εὐτελῶν, τὰ παρὰ τῶν ἀρχόντων, τὰ παρὰ τῶν ἰδιωτῶν, τὰ παρὰ τῶν εἰς τὸν κλῆρον τελούντων; Τοῦτων γὰρ ἕκαστον, εἰ τις διεξιῶσι αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ μόνον, ἱστορίαν ὀλόκληρον ἰκανὸν ποιῆσαι τὸ διήγημα. Εἰ δὲ τις καὶ πρὸς τὰ ἕτερα εἶδη τῆς ἀρετῆς ταύτης μετασταίῃ, καὶ μηκέτι τὰ παρ' ἑτέρων, ἀλλὰ τὰ παρὰ σοῦ κατασκευασθέντα διηγῆσαισθε πάθη, εἴνα λίθον, εἴνα σῖδηρον, ποῖον ἄδάμαντα οὐχ εὐρήσει νικηθέντα παρὰ σοῦ; Ἄπαιτὴν γὰρ οὕτω ἀάρκα λαθοῦσα καὶ τρυφερὰν, παντὶ εἶδει τρυφῆς συντραφεῖσαν, οὕτως αὐτὴν ποικίλοις ἐπολιόρχησας πάθεισιν, ὡς μηδὲν ἄμεινον [540] τῆς νεκρωθείσης διακεῖσθαι· καὶ τοσοῦτον ἀνήψας ἐν σεαυτῇ νοσημάτων ἐσμὸν, ὡς καὶ ἱατρῶν τέχνην, καὶ φαρμάκων δύναμιν, καὶ πάντα ἐπιμελείας ἐλέγξει τρόπον, καὶ διηνεκῆσι συζῆν δύναις.

ε'. Τὴν δὲ ἐπὶ τῆς τραπέζης ^f καρτερίαν τε καὶ ἐγκράτειαν, καὶ τὴν ἐν ταῖς νυξὶν εἰ τις βουληθείη διεξελθεῖν, πόσων δεήσεται λόγων; Μᾶλλον δὲ οὐδὲ εἰσας αὐτὴν ἐγκράτειαν καλεῖσθαι λοιπὸν, οὐδὲ καρτερίαν ἐπὶ σοῦ, ἀλλ' ἕτερον ὄνομα ταύταις ἡμῖν ζητητέον ταῖς ἀρεταῖς πολλῶ μείζον. Καὶ γὰρ ἐγκρατεῦσθαι ἐκεῖνόν φαμεν καὶ καρτερεῖν, τὸν ὑπὸ τινος ἐπιθυμίας ἐνοχλούμενον, καὶ κρατούντα ταύτης. Σὺ δὲ

^a Duo mss. καὶ τῷ φόβῳ τούτῳ. Alius τῷ φόβῳ τούτων.

^b Duo mss. ματαία εἶναι.

^c Ibidem νυμφῶνα τὸν οὐράνιον.

^d Coislin. et Reg. τὴν εἰσοδὸν.

^e Tres mss. ἡλικίας ἕως νῦν.

^f Ἐπὶ τὰς τραπέζας, sic duo mss.

οὐκ ἔχεις ὅτου κρατήσεις· πολλῆ γὰρ τῆ βύμη παρὰ τὴν ἀρχὴν πνεύσασα κατὰ τῆς σαρκὸς, ἔσθεσας αὐτῆς τὰς ἐπιθυμίας ταύτας, οὐ χαλινώσασα τὸν ἵππον, ἀλλὰ συμποδίσασα, καὶ χαμαὶ βίβασα, καὶ ποιήσασα μένειν ἀκίνητον. Καὶ τότε μὲν ἐγκράτειαν κατορθώσασα, νῦν δὲ ἀπάθειαν λοιπόν. Οὐ γὰρ διανοχλεῖ τρυφῆς ἐπιθυμία, καὶ πόνον ἔχεις ὥστε αὐτῆς κρατῆσαι· ἄλλὰ καθάπαξ αὐτὴν ἀφανίσασα, καὶ ἄβατον αὐτῇ τὴν σάρκα ποιήσασα, τοσαύτων ἀπολαύειν σίτου καὶ ποτοῦ τὴν γαστέρα ἐπαίδευσας, ὅσον μὴ ἀποθανεῖν καὶ δίκην δοῦναι. Διὰ τοι τοῦτο οὐ νηστεῖαν, οὐδὲ ἐγκράτειαν τοῦτο καλῶ, ἀλλ' ἕτερον τι τοῦτου μεῖζον. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς ἀγρυπνίας σου τῆς ἱερᾶς ἔστιν ἵεῖν· καὶ γὰρ ἡ τοῦ καθεῦδαι ἐπιθυμία, ἐκείνης σεβασθείσης, συγκατεσθέσθη· τροφή γὰρ ὕπνου στία. Καὶ ἕτερον δὲ αὐτὴν κατέλυσας τρόπον, ἐξ ἀρχῆς μὲν καὶ αὐτὴν βιασαμένη τὴν φύσιν, καὶ ὀλοκλήρους νύκτας ἀπνους διάγουσα· ὕστερον δὲ τῇ συνεχεῖ συνηεῖξ καὶ εἰς φύσιν ἀγαγούσα τὸ πρᾶγμα. Ὅσπερ γὰρ τοῖς ἄλλοις κατὰ φύσιν τὸ καθεῦδειν, οὕτω σοὶ τὸ ἐργηγορέναι. Θαυμαστὰ μὲν οὖν ταῦτα καὶ ἐκπλήξεως γέμοντα, καὶ καθ' ἑαυτὰ· εἰ δὲ τις καὶ τὸν καιρὸν ἐξετάσειεν, ὅτι ἐν ἀώρῳ ἡλικία ταῦτα κατωρθοῦτο, καὶ τὴν ἐρημίαν τῶν διδαζόντων, καὶ τὸ πλῆθος τῶν σκανδαλιζόντων, καὶ ὅτι ἐν ψυχῇ ἐξ ἀσεβοῦς οἴκου νῦν αὐτομολησάση πρὸς τὴν ἀλήθειαν, καὶ ὅτι ἐν σώματι γυναικίῳ τε καὶ ἄλλως ἀπαλῶ διὰ τὴν τῶν προγόνων περιφάνειαν καὶ τρυφήν, πόσα πελάγη θαυμάτων εὐρήσει καθ' ἕκαστον τούτων ἀνοιγόμενα; Διὰ τοι τοῦτο τῶν ἄλλων οὐδὲ ἐπιμνησθῆσομαι, τῆς ταπεινοφροσύνης, τῆς ἀγάπης, τῶν λοιπῶν ἀρετῶν τῆς ἀγίας σου ψυχῆς. Καὶ γὰρ μόνον, ὡς ἐμνήσθην ἂ τούτων, καὶ τὰς προσηγορίας εἶπον, μυρίας ἀνέδυσέ μοι πάλιν ἡ διάνοια πηγᾶς, καὶ βιάζεται καὶ εἰπεῖν τούτων, ὡς τῆς προτέρας, κἂν ἐκ μέρους, τὰ εἶδη, μᾶλλον δὲ τὰς ὑποθέσεις μόνον· ἔκειν γὰρ ἂ ἀπειρον σφόδρα ἐπιζητεῖ λόγον. Ἄλλὰ οὐκ ἀνέξομαι, ὥστε μὴ τῆς ὑποθέσεως ἐκπεσεῖν, ἣν προειλόμην κατορθώσαι, εἰς ἀπειρον ἐξενεχθεὶς πέλαγος. Ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτο προῦκειτά μοι νῦν τὸ πρόβριζον τὴν ἀθυμίαν [541] ἀπὸ σοῦ ἀνασπάσαι, ἡδέως τούτοις ἐνδιέτριβον τοῖς λόγοις, καὶ πέλαγος ἀπειρον ἐπλεον, μᾶλλον δὲ πελάγη, ἐκάστης σου ἀρετῆς τὰς πολυσχιδεῖς ἀνατέμνων ἰδοῦς, ὧν ἐκάστη ὁδὸς πέλαγος ἔτιχτε πάλιν, κἂν τῇ ὑπομονῇ, κἂν τῇ ταπεινοφροσύνῃ, καὶ ἐλεημοσύνῃ τῇ πολυειδεῖ καὶ πρὸς αὐτὰ τῆς οἴκουμένης τὰ πέρατα ἀπλωθείη, κἂν τῇ ἀγάπῃ τῇ μυρίας νικῶση καμίνους, κἂν τῇ συνέσει τῇ ἀπειρῶ, καὶ πολλῆς γεμούσῃ χάριτος, καὶ τὰ μέτρα τῆς φύσεως ὑπερβάσῃ. Τὰ δὲ κατορθώματα τὰ ἐντεῦθεν τεχθέντα εἰ τις βούλοιο ἐπιέναι, ταῦτῃν ποιήσει οἷον εἰ τις καὶ τὰ κύματα θαλάσσης ἀριθμῆεν ἐπιχειροῖη.

ς'. Διδὸν τὰ ἀπειρα ταῦτα παραδραμῶν πελάγη, τὸν λέοντα ἀπὸ τοῦ θνητοῦ δεῖξαι πειράσσομαι, ὀλίγα ἄττα περὶ τῆς στολῆς σου διαλεχθεὶς, περὶ τῶν ἀπλῶς καὶ εἰκῆ σοὶ περικειμένων ἱματίων. Τῶν μὲν γὰρ ἄλλων ἑλαττον εἶναι δοκεῖ τὸ κατόρθωμα· εἰ δὲ τις ἀκριθῶς

^α Τρες mss. μόνον ἐμνήσθην.

^β Αἱ εἰς ἐκεῖνα γὰρ.

αὐτὸ ἐξετάσει, σφόδρα εὐρήσει μέγα τε ὑπάρχον· καὶ φιλοσόφου δεόμενον ψυχῆς, καὶ τὰ βιωτικά ἅπαντα καταπατούσης, καὶ πρὸς αὐτὸν ἵπταμένης τὸν οὐρανόν. Διόπερ οὐκ ἐν τῇ Καινῇ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ, ὅτε διὰ σκιδᾶς καὶ τύπου τὸ τῶν ἀνθρώπων ὁ Θεὸς ἦγε γένος, καὶ σωματικώτερον τὰ τῆς πολιτείας ἐββύθμιζετο, καὶ περὶ τῶν οὐρανίων οὐδεις οὐδέπω λόγος ἦν, οὐδὲ μελλόντων μνήμη, οὐδὲ τῆς νῦν κατεχούσης φιλοσοφίας αἰνίγμα, ἀλλὰ παχύτερόν πως καὶ σαρκικώτερον οἱ νόμοι τοῖς Ἑβραίοις ἐγράφοντο, μετὰ πολλῆς τῆς σφοδρότητος τὴν ἐν τοῖς ἱματίοις ἀπαγορεύων φιλοκοσμίαν, ταῦτα διὰ τοῦ προφήτου φησί· *Τάδε λέγει ὁ Κύριος ἐπὶ τὰς ἀρχούσας θυγατέρας Σιών, Ἄνθ' ὧν ὑψώθησαν αἱ θυγατέρες αὐτῶν, καὶ ἐπορεύθησαν ὑψηλῶ τραχήλῳ, καὶ νεύμασιν ὀφθαλμῶν, καὶ τῇ πορείᾳ τῶν ποδῶν σύρονται τοὺς χιτῶνας, καὶ τοῖς ποσὶν ἅμα παίζουσαι· καὶ ταπεινώσει Κύριος τὰς ἀρχούσας θυγατέρας Σιών, καὶ ἀνακαλίψει τὸ σχῆμα αὐτῶν, καὶ ἀφελεῖ τὴν δόξαν τοῦ ἱματισμοῦ αὐτῶν, καὶ ἔσται σοὶ ἀντὶ ὁσμῆς ἡδέας κοριορτός, καὶ ἀντὶ ζώης σχοινίῳ ζώση, καὶ ἀντὶ τοῦ κόσμου τῆς κεφαλῆς σου φαλάκρωμα ἕξις διὰ τὰ ἔργα σου, ἀντὶ δὲ τοῦ χιτῶνος τοῦ μισοπορψύρου περιζώση σάκκον· ταῦτά σοι ἀντὶ καλλωπισμοῦ. Εἶδες ὄργην ἄφατον; εἶδες κόλασιν καὶ τιμωρίαν σφοδροτάτην; εἶδες αἰχμαλωσίαν ἐπιτεταμένην; Ἐκ τούτου ὁ στοχάζου τοῦ ἀμαρτήματος τὸ μέγεθος. Οὐ γὰρ ἂν σφοδροτάτην οὕτως ἐπήγαγε τιμωρίαν ὁ φιλόανθρωπος ποτε, μὴ τῆς ἀμαρτίας τῆς ἐπισπωμένης αὐτὴν πολὺ μείζονος οὐσης. Εἰ δὲ τὸ ἀμάρτημα μέγα, εὐδὴλον ὅτι καὶ τὸ κατόρθωμα μέγιστον, τὸ ἀπειναντίας ἐσπηκὸς τούτῳ. Διὰ τοι τοῦτο καὶ βιωτικαῖς γυναιξὶ διαλεγόμενος ὁ Παῦλος, οὐ μόνον τοῦ χρυσοφορεῖν αὐτὰς ἀπάγει, ἀλλ' οὐδὲ ἱμάτια πολυτελεῖ περικεῖσθαι ἀφίησιν. Οἶδε γὰρ, οἶδε σαφῶς, ὅτι χαλεπὸν τοῦτο ψυχῆς νόσημα, καὶ δυσκαταγνώριστον, καὶ γνώμης διεφθαρμένης δεῖγμα [542] μέγιστόν ἐστι, καὶ σφόδρα φιλοσόφου δεόμενον γνώμης· καὶ δηλοῦσιν οὐχ αἱ βιωτικαὶ γυναικες μόνον, καὶ ἀνδράσιν ὁμιλήσασαι, ὧν οὐδεμία βραδίως ταύτης ἠνέσχετο τῆς παραινέσεως, ἀλλὰ καὶ αἱ φιλοσοφεῖν δοκοῦσαι, καὶ εἰς τὸν τῆς παρθενίας τελείον χορὸν λαχοῦσαι. Πολλὰ γὰρ τούτων πρὸς τυραννίδα φύσεως ἀποδυσάμεναι, καὶ καθαρῶς τὸν τῆς παρθενίας διανύουσαι δρόμον, καὶ ἀγγελικῆν ἐν τούτῳ μιμούμεναι πολιτεῖαν, καὶ ἐν θνητῷ σώματι τὰ τῆς ἀναστάσεως ἐπεδεικνύμεναι προοίμια (Ἐν γὰρ τῷ αἰῶνι ἐκείνῳ, φησὶν, οὕτε γαμοῦσιν, οὕτε ἐγαμίσκονται), καὶ πρὸς τὰς ἀσωμάτους δυνάμεις θέμεναι τὴν ἄμιλλαν, καὶ πρὸς τὴν ἀφθαρσίαν ἐν φθαρτῷ σώματι φιλονεκῶσαι, καὶ ὁ πολλοῖς οὐδὲ ἀκοῦσαι φορητὸν, διὰ τῶν ἔργων κατορθοῦσαι, καὶ καθάπερ λυτῶντα κύνα καὶ συνεχῶς ἐπιπηδῶντα, τὴν ἐπιθυμίαν διακρούμεναι, καὶ μαينوμένην θάλασσαν καταστέλλουσαι, καὶ ἐν ἀγρίαις*

^ε Duo ἐκ τούτου οὖν.

tem, quid vincas, jam non habes : tanto enim impetu adversus carnem jam inde ab initio irrupisti, ut ipsius cupiditates exstinxeris : non enim equum frenasti, sed plane constrinxisti, atque humi prostravisti, immotumque reddidisti. Ac tum quidem omnes continentie numeros explevisti : nunc autem id jam consequuta es, ut omni perturbatione careas. Neque enim negotium tibi facessit deliciarum cupiditas, neque ut eam superes, laboras : verum ea semel de medio sublata, omnique ipsi ad carnem tuam aditu præcluso, ventrem tantum cibi ac potus capere docuisti, quantum necesse est, ne intereas, ac poenam luas. Ob eamque causam non jejunium, non continentiam id voco, sed aliud quiddam hoc sublimius. Atque hoc in sacris quoque tuis vigiliis perspicere licet : nam dormiendi cupiditas una cum superiore illa exstincta est : cibo quippe somnus alitur. Quin hanc quoque alia ratione oppressisti, dum ab initio naturæ etiam vim intulisti, integrasque noctes insomnes duxisti, ac denique assidua consuetudine in naturam hoc convertisti. Ut enim aliis dormire naturale est, eodem modo tibi vigilare. Atque hæc quidem mirifica et stuporis plena sunt, etiamsi per se considerentur. Quod si quis tempus etiam expendat, immaturam nempe, in qua hæc præstabas, ætatem, et magistrorum penuriam, et eorum qui offendiculo tibi erant, frequentiam, et quod in ea anima, quæ ex impia domo ad veritatem nunc transfugerat, et quod in corpore muliebri, atque alioqui propter majorum splendorem ac luxum molli et delicato, quanta ei cuncta hæc sigillatim consideranti miraculorum maria se aperient? Quocirca ne aliorum quidem mentionem facturus sum, hoc est, humilitatis, caritatis, ac cæterarum sanctæ animæ tuæ virtutum. Siquidem dum hæc recorder et commemoro, sexcentos mihi rursus fontes animus protulit, ac me harum etiam, ut et prioris, sigillatim saltem genera ipsa, vel potius argumenta dumtaxat, referre cogit : nam illud infinitam orationem requireret. Verum ne ab ea, quam exsequi institui, materia excidam, in immensum pelagus præcipitem me auferri haud patiar. Nam alioqui, nisi id nunc mihi propositum esset, ut mæstitiam tuam radicitus ex animo tuo evellerem, lubens in hac oratione versarer, atque immensum pelagus, vel immensa potius maria navigarem : multiplices nimirum singularum virtutum tuarum vias obiens, quarum singulæ novum rursus pelagus procrearent, sive de patientia mihi sermo esset, sive de humilitate, sive de omnis generis eleemosyna, ad ipsos usque orbis terrarum fines diffusa, sive de caritate, quæ innumeras fornaces ardore superat, sive de infinita atque ingenti lepore perfusa naturæque modum excedente prudentia. Quinam autem hinc fructus orti sint, si quis narrare instituat, perinde faciet, ut si quis maris fluctus numerare aggrediatur.

6. *De vestitu vili ac neglecto Olympiadis.* — Quocirca vastissimis his maribus præteritis, leonem ab utroque demonstrare conabor : pauca nimirum de vestitu tuo atque indumentis, quibus corpus tuum ne-

glectum amictum est, verba faciens. Quamquam enim hæc virtus aliis cedere videtur, tamen si quis eam accurate perpenderit, admodum ingentem eam esse reperiet, atque ejusmodi, quæ sapiente animo, ac humana superante, et ad ipsum usque cælum volitante opus habeat. Ac propterea non in Novo dumtaxat, sed etiam in Veteri Testamento, cum per umbram ac figuram Deus hominum genus, atque ea quæ ad vivendi rationem pertinebant, crassius quodammodo moderabatur, necdum de cælestibus rebas verbum, nec de futuris ulla mentio erat, nec philosophiæ hujus quæ nunc viget ulla vel obscura significatio, verum pinguiore quodam et crassiore modo leges Hebræis scribebantur, elegantioris vestitus studium vehementissime interdicens, per prophetam sic ait : *Hæc dicit Dominus adversus dominatrices filias Sion : Pro eo quod elevatæ sunt filiæ eorum, et ambulaverunt extento collo, et nutibus oculorum et progressu pedum tunicas trahebant, et pedibus suis simul ludebant; et humiliabit Dominus dominatrices filias Sion, et denudabit habitum earum, et auferet gloriam vestimenti earum. Et erit tibi pro suavi odore pulvis, et pro zona funiculo cingeris, et pro ornamento capitis tui calvitium habebis propter opera tua : et pro tunica clavatæ purpuræ sacco cingeris (Isai. 3. 16-18. 24) :* hæc tibi ornamentis loco erunt. Vides iracundiam, omnem sermonis vim superantem? vides acerbissimum supplicium et cruciatum? vides acerrimam captivitatem? Hinc peccati magnitudinem conjicias licet. Neque enim benignus Deus tam gravem et acerbam poenam unquam inflixisset, nisi peccatum, quod eam accerseret, longe gravius esset. Quod si magnum hoc scelus est, virtus ea quæ ipsi opponitur haud dubie maxima. Ac proinde Paulus quoque, cum ad mulieres eas, quæ mundanam vitam complexæ sunt, orationem haberet, non modo ab auro gestando eas abducit, sed ne sumptuosis quidem vestibus utendi potestatem ipsis facit (1. Tim. 2. 9). Norat enim, perspicue, inquam, norat, gravem hunc ac profligatu perdifficilem animi morbum esse, corruptæque mentis apertissimum indicem, quique sapienti animo opus haberet : id quod indicant non eæ dumtaxat feminae, quæ commune vitæ genus sequuntur, matrimonioque cum viris copulatæ sunt, quarum nulla huic consilio facile paruit, verum etiam eæ, quæ philosophiæ speciem præ se ferunt, atque in virginum chororum adscriptæ sunt. Permultæ enim ex ipsis, cum ad vim naturæ inferendam se accinxerint, cumque virginitatis curriculum sine ulla labeificent, atque angelicam in hac re vitæ rationem imitentur, et in mortali corpore resurrectionis præludia ostendant (in illo enim sæculo, inquit Christus, *Nec nubent, nec nubentur [Luc. 20. 35]*), atque cum virtutibus illis quæ corpore vacant, certamen susceptum habeant, et in mortali corpore cum naturis ab omni interitu alienis contendant, idque quod multi ne auribus quidem ferre possunt, reipsa præstent, et libidinem non secus ac rabidum canem, perpetuoque insultantem propulsent, et mare furens comprimant, et inter im-

manes fluctus tranquille navigent, et perturbatissimo mari ex animi sententia ferantur, atque in naturalis cupiditatis fornace stantes haud tamen deflagrent, verum instar luti carbones istos pedibus premant, hac tamen cupiditate turpiter admodum ac misere captæ sunt, cumque ea quæ majora erant præstitissent, huic vitio succubuerunt.

7. *Quanta res sit virginitas.* — Tanta enim res est virginitas, tantoque labore indiget, ut Christus, cum e cælo descendisset, ut homines angelos efficeret, ac carlestem vitæ rationem hic sereret, ne tum quidem id imperare, ac lege lata præscribere ausus sit, verum emori quidem; quo quid gravius excogitari queat? ac perpetua cruce affici, hostesque beneficiis prosequi jusserit, virginitatem autem minime præceperit, verum eam in audientium arbitrio ac voluntate reliquerit, his verbis utens: *Qui potest capere, capiat* (*Matth. 19. 12*). Etenim magna hujus rei moles est, magna certaminum horum difficultas, et pugnarum sudor, atque hic virtutis locus admodum præceps ac lubricus: id quod etiam declarant, qui in Veteri Testamento multis virtutibus floruerunt. Siquidem magnus ille Moses, prophetarum caput, sincerus Dei amicus, quique tantam apud eum fiduciam et auctoritatem obtinuit, ut sexcenta hominum millia, supplicio obnoxia, divinitus immissæ plagæ eriperet; vir, inquam, tantus ac tam insignis mari quidem imperavit, et pelagus secuit, et rupes fregit, et acrem immutavit, et Nilivam undam in cruorem convertit, et ranarum ac locustarum exercitum Pharaoni opposuit, et res omnes conditas in novam naturam transtulit, aliæque infinita miracula edidit, atque multa virtutis documenta præbuit: nam utraque ex parte claruit; verum ad hæc certamina ne oculos quidem obvertere potuit, sed matrimonio, et uxoris complexu, atque hujusmodi præsidio indiguit, nec virginitatis mari, quod illius fluctus pertimesceret, se committere ausus est. Quin etiam patriarcha iste, filii sui sacrificus, violentissimæ naturæ affectum proculcare potuit, ac filium, et quidem filium Isaac, in ipso ætatis flore, in ipso juvenilibus ætatis vigore, unigenitum, carum, ac præter spem omnem ipsi concessum, et multis virtutibus florentem, quoque solo nitebatur, etiam in extrema senectute morte afficere voluit, eumque in montem subvehere, cum ad tale facinus subvecturus esset, potuit, atque aram extruxit, et ligna composuit, et victimam imposuit, et mucronem arripuit, eumque pueri jugulo adegit (*Gen. 22*): nam adegit ac cruentavit adamas ille, imo adamante omni firmiter: etenim hoc quidem ille vi naturæ habet; hic autem per philosophicam voluntatem naturalem illam firmitatem et duritiem imitatus est, atque angelicam tranquillitatem omni perturbatione vacuam præstitit. Et tamen is, qui tantum tamque præclarum certamen inire potuit, atque ex ipsis naturæ finibus excessit, virginitatis certamen suscipere minime ausus est: verum ipse quoque hanc palæstram extimuit, matrimonique solatium est amplexus.

8. *Laus Jobi; calamitates ejus.* — Vis Jobum etiam

his adjungam? justum inquam illum, veri amantem, piûm, atque ab improba omni actione sese abstinentem (*Job 1*)? Hic igitur Job diaboli os contudit; percussus ipse, non percutiens, totam illius pharetram exinanivit; cumque assiduis ab ipso sagittis peteretur, omnia tamen tentationum genera sustinuit, et unumquodque immanem in modum. Nam quæ in hac vita molestiæ speciem habent, et revera molesta sunt, hæc præsertim sunt, paupertas, morbus, filiorum amissio, hostium impetus, amicorum ingratus animus, fames, perpetui corporis dolores, convicia, calumniæ et sinistra existimatio: quæ omnia in unum corpus effusa, atque adversus unam animam structa sunt, quodque etiam gravius est, inopinantem adorta sunt. Quod autem dico sic intelligendum: Qui tenuibus parentibus ortus est, atque in ejusmodi domo educatus, paupertatis molestiam facile tulerit, utpote usu et consuetudine exercitus; at qui tot pecuniis circumfluit, tantisque opibus abundat, ac postea in contrarium repente labitur, hujusmodi mutationem haud facile tulerit: nam inexpertus, qui repente in eam incidit, acerbior videtur. Ac rursus: qui ignobilis est, obscurosque parentes habuit, atque in perpetuo contemptu vivit, is maledictis et contumeliis haud admodum conturbatur: qui autem, cum tantam prius gloriam obtineret, et ab omnibus stiparetur, atque omnium sermone celebraretur, magnoque cum splendore prædicaretur, postea in infamiam et contemptum cecidit, huic idem quod ei, qui ex divite pauper effectus est, accidat necesse est. Pari modo qui filiis orbatur, etiam si omnes amittat, dum tamen non eodem tempore, luctum, quem ex iis qui mortem obierunt capit, reliquorum solatio levat: ac sedato eo mœrore, quem priorum interitus attulit, si interjecto aliquo tempore alterum e vita discedere contingat, mitior ei hæc calamitas redditur: neque enim recenti adhuc vulnere supervenit, verum sedato, ac de medio sublato, quod quidem non parum de dolore detrahit. At contra hic universum filiorum chorum uno temporis puncto, et quidem acerbissimo mortis genere abruptum vidit. Nam et violenta et immatura hæc mors erat, ac tempus etiam et locus haud parvum dolori cumulum afferbat: siquidem et epularum tempore, et in ea domo quæ hospitibus aperta erat, et denique domus ipsis sepulcrum fuit. Nam quid novum illud, quodque nullis verbis exprimi possit, famis genus commemorarem? voluntarium dicam an coactum? neque enim, quo eam vocabulo appellem, scio, nec quod tam inopinatæ calamitati nomen imponam reperio. Quippe ab apposita mensa abstinebat, nec cibos eos, quos cernebat, attingebat. Vulnerum enim, quibus ipsius corpus afficiebatur, fœtor appetitionem omnem opprimebat, mensamque etiam ipsam molestia perfundebat. Id quod etiam his verbis declarabat: *Fœtorem video cibos meos* (*Job. 6. 7*). Ac vis quidem famis eum, ut oblatos cibos degustaret, adigebat: verum incredibilis quidam fœtor, qui ex ipsius carnibus promanabat, vim famis superabat. Ideo, ut jam dixi, quo eam pacto appellem non habeo. Voluntariam? At appositos cibos

κῆμασι μετὰ γαλήνης πλώουσαι, τοῦ παραττομένου σφοδρῶς τοῦ πελάγους ἐξουρίας φερόμεναι, καὶ ἐν κριμῇ φυσικῆς ἐπιθυμίας ἐστῶσαι, καὶ μὴ κατακυόμεναι, ἀλλ' ὡς πηλὸν τοὺς ἀνθρακας τούτους καταπατοῦσαι, ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας ταύτης ἐάλωσαν αἰσχυρῶς πᾶν καὶ ἐλεεινῶς, καὶ τὰ μείζονα δυνηθεῖσαι, ὑπὸ τούτου κατηγωνίσθησαν.

ζ'. Τοσοῦτον γὰρ ἐστὶν ἡ παρθενία πρᾶγμα, καὶ τοσοῦτον δεῖται τοῦ πόνου, ὅτι κατελθὼν ὁ Χριστὸς ἐξ οὐρανοῦ, ἵνα τοὺς ἀνθρώπους ἀγγέλους ποιήσῃ, καὶ τὴν αἰὼν πολιτείαν ἐνταῦθα καταφυτεύσῃ, οὐδὲ τότε ἐθάβρησεν ἐπιτάξει τοῦτο, οὐδὲ εἰς νόμου αὐτὸ τάξιν ἀγαγεῖν· ἀλλ' ἀποθνήσκων μὲν ἐνομοθέτησεν (οὐ τί βρῦτερον γένοιτ' αὐν;), καὶ σταυρουσθαι διηνεκῶς, καὶ ἐχθροῖς εὐεργετῆν, παρθενεύειν δὲ οὐκ ἐνομοθέτησεν· ἀλλ' ἀφῆκεν ἐν τῇ τῶν ἀκούοντων κείσθαι προαιρέσει*, εἰπὼν· Ὁ δυνάμενος χωρεῖν, χωρεῖτω. Καὶ γὰρ μέγας ὁ ὄγκος τοῦ πράγματος, καὶ ἡ δυσκολία τῶν καικιζμάτων τούτων, καὶ ὁ ἰδρῶς τῶν ἀγῶνων, καὶ σφόδρα ἀπόρημον τοῦτο τῆς ἀρετῆς τὸ χωρίον· καὶ τοῦτο θηλοῦσι καὶ οἱ ἐν τῇ Παλαιᾷ πολλὰ κατορθώσαντες. Καὶ γὰρ Μωϋσῆς ἐκεῖνος ὁ μέγας, τῶν προφητῶν τὸ κεφάλαιον, ὁ γνήσιος τῷ θεῷ φίλος, ὁ τοσαύτης ἀπλαύσας παρῆρσίας, ὡς ἐξακασίας χιλιάδας ὑπευθύνους γενομένας κολλᾶς ἐξαρκῆσαι θεηλάτου πληγῆς, οὗτος τοσοῦτος καὶ τηλικούτος ἀνὴρ θαλάττῃ μὲν ἐπέταξε, καὶ πέλαγος ἔσχισε, καὶ πέτρας διεβρήξε, καὶ ἀέρα μετέβαλε, καὶ τὸ Νειλῶν ὕδωρ εἰς αἶμα μετέστρεψε^b, καὶ βατράχων καὶ ἀκρίδων στρατόπεδον ἐπέτειχεῖ τῷ Φαραῷ, καὶ πᾶσαν τὴν κρίσιν μετεστοιχείωσε, καὶ μυρία ἕτερα ἐπέδειξατο θαύματα, καὶ ἀρέτης δὲ πολλὰ κατορθώματα· καὶ γὰρ ἐξ ἑκατέρου μέρους ἔλαμψε· πρὸς δὲ τοὺς ἀγῶνας τούτους οὐδὲ ἀντιβλέψαι ἴσχυσεν, ἀλλ' ἔδεδῆθη [543] γάμου καὶ ὁμιλίας γυναικός, καὶ τῆς ἐντεῦθεν ἀσφαλείας, καὶ οὐκ ἐτόλμησεν εἰς τὸ τῆς παρθενίας πέλαιος ἑαυτὸν ἐκδοῦναι, τὰ ἐκεῖθεν κύματα δεδοικῶς. Καὶ ὁ πατριάρχης δὲ, ὁ τοῦ παιδὸς ἱερεὺς, τὸ μὲν τυραννικώτατον τῆς φύσεως καταπαλαῖσαι ἴσχυσε πάθος, καὶ παῖδα ἀνελεῖν ἠδυνήθη, καὶ παῖδα τὸν Ἰσαάκ ἐν αὐτῷ τῆς ἡλικίας τῷ ἀνθεῖ, ἐν αὐτῇ τῆς νεότητος τῇ ἀκμῇ, μονογενῇ, γνήσιον, καὶ παρ' ἐπιθα πᾶσαν αὐτῷ δεδομένον, καὶ ἐπ' αὐτῷ σαλευῶν μόνη^c, καὶ ἐν ἐσχάτῃ γῆρᾳ, καὶ ἀρετῇ κομῶντα πολλῇ, καὶ ἀναγαγεῖν αὐτὸν ἐπὶ τὸ δρος ἴσχυσεν, ἐπὶ σοιαύτῃ μέλλων ἀνάγειν πράξει, καὶ θυσιαστήριον ἐκδοδομῆσε, καὶ ζύλα συνέθηκε, καὶ τὸ ἱερεῖον ἐπέθηκε, καὶ μάχαιραν ἤρπασε, καὶ διὰ τοῦ λαιμοῦ τοῦ παιδὸς τὸ ξίφος ὤθησε. Καὶ γὰρ καὶ ὤθησε, καὶ ἤμαξεν ὁ ἀδάμας ἐκεῖνος, μᾶλλον δὲ καὶ ἀδάμαντος στερεώτερος· ὁ μὲν γὰρ ἐν τῇ φύσει τοῦτο κέκτηται, οὗτος· δὲ διὰ τῆς κατὰ προαίρεσιν φιλοσοφίας φυσικῆν ἐμιμήσατο στερεώτητα, καὶ ἀγγέλων ἀπάθειαν διὰ τῶν ἔργων ἐπέδειξατο. Ἄλλ' ὅμως ὁ τοσοῦτον καὶ τηλικούτον ἰσχύας διανύσαι ἄθλον, καὶ αὐτῆς ἐξελλῶν τῆς φύσεως· πρὸς τοὺς ἀγῶνας τῆς παρθενίας· ἀποδύσασθαι οὐκ ἐτόλμησεν, ἀλλ' ἔδεισε καὶ αὐ-

τὸς τὰ σκάμματα ταῦτα, καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ γάμου παραμυθίαν ἐπεσπάσατο.

η'. Βούλει προσθῶ καὶ τὸν Ἰωὺ τοῖς εἰρημένους, τὸν δίκαιον, τὸν ἀληθινὸν, τὸν θεοσεβῆ, τὸν ἀπεχόμενον ἀπὸ πικρῶς πονηροῦ πράγματος; Οὗτος ὁ Ἰωὺ συνέκοψε τοῦ διαβόλου τὴν ὄψιν, παιόμενος οὐ παῖων ἐκένωσεν αὐτοῦ τὴν βελοθήκην ἅπασαν, καὶ κατατοξεύόμενος παρ' αὐτοῦ συνεχῶς, ἅπαν ὑπέμεινε περισμῶν εἶδος, καὶ ἕκαστον μεθ' ὑπερβολῆς ἀπάσης. Τὰ γὰρ δοκοῦντα εἶναι κατὰ τὸν βίον λυπηρὰ καὶ θντα, ταῦτα μάλιστα πάντων ἐστὶ, πένια, καὶ νόσος, καὶ παίδων ἀποβολή, καὶ ἐχθρῶν ἐπανάστασις, καὶ φίλων ἀγνωμοσύνη^d, καὶ λιμὸς, καὶ σαρκὸς ἐδύναι διηνεκεῖς, καὶ λοιδορίαὶ καὶ συκοφανταίαι, καὶ τὸ τὴν πονηρὰν κτήσασθαι ὑπόληψιν· καὶ ταῦτα ἅπαντα εἰς ἐν ἐξεχύθη σῶμα, καὶ μιὰς κατεσκευάσθη· ψυχῆς· καὶ τὸ δὴ χαλεπώτερον, ὅτι καὶ ἀμελετήτω ὄντι ἐπέθετο. Ὅδὲ λέγω τοιοῦτόν ἐστιν· Ὁ ἐκ πενήτων τεχνεὺς, καὶ ἐνοικίᾳ τοιαύτῃ τραφεῖς, ἄτε γυμνασάμενος καὶ μελετήσας, ῥαβδίως ἀν ἐνέγκαι τῆς πενίας τὸ βάρος· ὁ δὲ τοσοῦτος περιβρέβημενος χρήμασι καὶ τοσοῦτω πλούτῳ κομῶν, εἶτα ἄθρονος εἰς τὸ ἐναντίον μεταπεσῶν, οὐκ ἀν εὐκόλως ὑπομείναι τὴν μεταβολὴν· καὶ γὰρ ἀγυμνάστῳ ὄντι χαλεπωτέρα φαίνεται ἄθρονος προσπεσοῦσα. Πάλιν ὁ ἀσημος καὶ ἐξ ἀσημῶν γενόμενος, καὶ ἐν τῷ διηνεκῶς καταφρονεῖσθαι ζῶν, οὐκ ἀν σφόδρα λοιδορούμενος καὶ ὀβριζόμενος παραχθεῖη· ὁ δὲ τοσαύτης ἀπολαύσας δόξης, καὶ παρὰ πάντων δορυφορούμενος, καὶ ἐν τοῖς ἀπάντων στόμασιν ὢν, καὶ πανταχοῦ μετὰ πολλῆς ἀνακηρυττόμενος περιφανείας, εἰς ἀτιμίαν καὶ εὐτέλειαν κατενεχθεῖς, τὸ αὐτὸ ἀν πάθοι τῷ ἀπὸ πλουσίου ἄθρονος γενομένῳ πένυτι. Καὶ ὁ παῖδας ἀποβαλὼν πάλιν, κἄν ἅπαντας ἀποβάλῃ, μὴ ἐν ἐνὶ δὲ καιρῷ, τοὺς λειπομένους ἔχει [544] τῶν ἀπελθόντων παραμυθίαν, καὶ τῆς ἐπὶ προτέρων τελευτῆς τοῦ πάθους λήξαντος, ἀν ἡ τοῦ δευτέρου προσγένηται μετὰ χρόνον, τοῦτο αὐτῷ προσηγέστερον γίνεται τὸ πάθος· οὐ γὰρ νεαρῷ ὄντι ἐπεισι τῷ ἔλκει, ἀλλὰ κοιμηθέντι ἤδη καὶ ἀφανισθέντι, ὅπερ οὐκ ὀλίγον ὑποτέμνεται τῆς ἐδύνης. Οὗτος ὀλόκληρον αὐτῷ τὸν χορὸν εἶδεν ἐν μιᾷ ἀναρπασθέντα καιρῷ ῥοπῇ, καὶ τρόπῳ πικροτάτῃ τελευτῆς. Καὶ γὰρ καὶ βίαιος καὶ ἄσμος ὁ θάνατος ἦν, καὶ ὁ καιρὸς δὲ καὶ ὁ τόπος οὐ μικρὰν ἐποίει τῷ πένθει προσθήκην· καὶ γὰρ ἐν ὥρᾳ συμποσίου, καὶ ἐν οἰκίᾳ τῇ τοῖς ξένοις ἀνευγμένῃ, καὶ τάφος αὐτοῖς ὁ οἶκος ἐγένετο. Τί ἂν τις εἴποι τὸν λιμὸν ἐκείνον τὸν καινότερον, καὶ ἐρημνευθῆναι μὴ δυνάμενον, τὸν ἐκωάσιον, τὸν ἀκούσιον; οὐ γὰρ οἶδα πῶς αὐτὸν καλέσω, οὐδὲ γὰρ εὐρίσκω τὸ ὄνομα ἐπιθεῖναι τῷ παραδόξῳ τῆς συμφορᾶς αἵθει. Καὶ γὰρ παρακειμένης ἀπέλιπε τῆς τραπέζης, καὶ ὀρωμένων οὐχ ἤπτετο τῶν σιτίων. Τῶν γὰρ περὶ τὸ σῶμα τραυμάτων ἡ δυσωδία προσαπαντώσα κατέλυε τὴν ἐπιθυμίαν, καὶ αὐτὴν ἐνεπιμπλα τὴν τράπεζαν τῆς ἀγῆρας. Καὶ τοῦτο δηλῶν ἔλεγεν· Βρῶμον γὰρ ὀρῶ τὰ σιτά μου. Καὶ ἡ μὲν ἀνάγκη τοῦ λιμοῦ τῶν προκειμένων ἀπτεσθαι ἐδιδάξετο· ἡ δὲ τῆς δυσωδίας ὑπερβολὴ τῆς ἐκ τῶν σαρκῶν γενομένης ἐνίκα τοῦ λιμοῦ τὴν βίαν. Διὰ δὴ τοῦτο εἶπον, Οὐκ ἔχω πῶς αὐτὸν κα-

* Τῶν ἀκούοντων προαίρεσις, omisso κείσθαι. quidam mss.

^b Florilegium μετέστησε. Μοι τῷ Φαραῷ deest in duobus.

^c Duo mss. ἐπ' αὐτῷ σαλευομένην. Paulo post tres μέλλω· ἀγαγεῖν.

^d Unus φίλων ἀγνωμοσύναι.

* Duo κατεσκευάσθη. Edit. κατεσκευάσθη.

λέω. Ἐκούσιον; Ἄλλ' ἐδοῦλετο γέυσασθαι ἂ τῶν προκειμένων. Ἄλλὰ ἀκούσιον; Ἄλλὰ παρῆν τὰ σιτία, καὶ οὐδεὶς ὁ κωλύων ἦν. Πῶς ἂν διηγησαίμην τὰς ὁδύνας, τὰς πηγὰς τῶν σκολήκων, τὸν ἰχώρα τὸν καταβρέοντα, τὰ ὄνειδη τῶν φίλων, τὴν καταφρόνησιν τῶν οικετῶν; *Οὐ γὰρ ἐφελσαστό μου, φησὶν, οἱ οὐκέται μου ἀπὸ προσώπων ἐμπυτυμάτων*· τοὺς ἐπιμαβαίνοντας, τοὺς ἐφαλλομένους; *Οὐκ οὐχ ἡγησάμην, φησὶν, ἀξίους εἶναι κυνῶν τῶν ἐμῶν νομάδων, οὗτοι νῦν ἐπιπετώκασι μοι, καὶ ρουθετοῦσί με ἐλάχιστοι.* Οὐ δοκεῖ σοι ταῦτα πῖντα χαλεπὰ εἶναι; καὶ γὰρ ἐστὶ χαλεπὰ. Εἶπω τὸ κεφάλαιον τῶν κακῶν, τὸν κολοφῶνα τῆς συμφορᾶς τὸν μάλιστα ἄγχοντα αὐτόν; Ὁ χειμῶν τῶν θορύβων τῶν ἐν τῷ λογισμῷ γινομένων αὐτῷ μάλιστα ἦν ὁ ἀποπνίγων αὐτόν, καὶ ἀφόρητα ^b, καὶ τὸ συνειδὸς αὐτοῦ τὸ καθαρὸν τοῦτο μάλιστα ἐποιεῖ τὴν ἔνδον ζάλην, καὶ ἐσχτόν τὸν λογισμὸν, καὶ τὸν κυβερνήτην ἐτάραττεν. Οἱ μὲν γὰρ ἑαυτοὺς συνειδότες ἁμαρτήματα πολλὰ, καὶ πάθωσι τι δεινὸν, ἔχουσι καὶ τὸν λόγον εὐρεῖν τῶν γινομένων, τὰς ἁμαρτίας τὰς ἑαυτῶν λογιζόμενοι ^c, καὶ λύοντες τὴν ἐπὶ τῇ ἀπορίᾳ [545] ταραχὴν. Πάλιν οἱ μὴδὲν ἑαυτοῖς συνειδότες, ἀλλὰ κατορθώμασι κομῶντες, ἂν πάθωσι τι τοιοῦτον, τὸν περὶ τῆς ἀναστάσεως εἰδότες λόγον, καὶ τὰς ἀμοιβάς ἐνοοῦντες ἐκείνας, οἴδασιν, ὅτι ἄθλοι τὰ συμβαίνοντα καὶ μυρίων στεφάνων ὑποθέσεις. Οὗτος δὲ καὶ δίκαιος ὢν, καὶ περὶ ἀναστάσεως ἐπιστάμενος οὐδὲν, ταύτη μάλιστα ἐκλυδωνίζετο, οὐκ εἰδώς τὴν αἰτίαν ὧν ἔπαυε, καὶ τῶν σκολήκων καὶ τῶν ὀδυνῶν, ὑπὸ τῆς ἀπορίας ταύτης μᾶλλον κεντούμενος. Καὶ ἴνα μήτῃς, ὅτι ταυθ' οὕτως ἔχει, ὅτε κατηξίωσεν ὁ φιλόδημος Θεὸς εἰπεῖν αὐτῷ τῶν ἀγῶνων τούτων τὴν αἰτίαν, ὅτι ἴνα δίκαιος ἀναφανῆς ταῦτα συνεχωρήθη, οὕτως ἀνέπνευσεν, ὡς μὴδὲ πεπονθώς τι τῶν λυπηρῶν ἐκείνων, καὶ τοῦτο ἐξ ὧν ἐφθέγγετο ἐδήλωσεν. Ἄλλ' ὅμως καὶ πρὶν ἢ μαθεῖν τὴν αἰτίαν, ὠδυνᾶτο μὲν, ἔφερε δὲ γενναίως, καὶ μετὰ τὸ πάντα ἀποβαλεῖν, τὴν θαυμασίαν ἐκείνην ἀφῆκε φωνήν· *Ὁ Κύριος ἔδωκεν, ὁ Κύριος ἀπέλειπε*· ὡς τῷ Κυρίῳ ἔδοξεν, οὕτως καὶ ἐγένετο· *εἶη τὸ δρομα Κυρίου εὐλογημένος εἰς τοὺς αἰῶνας.*

θ'. Ἄλλὰ γὰρ εἶκα ὑπὸ τοῦ ἔρωτος τοῦ ἀνδρὸς κατέχόμενος, πορρωτέρω τῆς ὑποθέσεως ἐληλακέναι τῆς προκειμένης διὰ ὀλίγα προσθεὶς ἄψομαι τῶν προκειμένων πάλιν. Οὗτος τοῖνον ὁ τοσοῦτος καὶ τηλικούτος ἀνὴρ, ὁ τοσαύτας ἀνάγκας φύσεως καταπατήσας, οὐκ ἐτόλμησεν οὐδὲ αὐτὸς εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦτον καθεῖναι, ἀλλὰ καὶ γυναικὸς ἀπέλαυσε, καὶ πατὴρ ἐγένετο παῖδων τοσοῦτων. Τοσαύτη τῆς παρθενίας ἡ δυσκολία, οὕτως ὑψηλὴ καὶ μεγάλοι αὐτῆς οἱ ἀγῶνες, καὶ χαλεποὶ οἱ ἰδρώτες, καὶ πολλῆς δέομενοι τῆς εὐτονίας. Ἄλλ' ὅμως πολλοὶ τῶν πρὸς τὸν ἀγῶνα τοῦτον ἀποδυσασμένων, ἐκεῖνο οὐ κατηγωνίσαντο τὸ πάθος, τὸ τοῦ καλλωπισμοῦ τῆς περιβολῆς τῶν ἱμα-

τίων, ἀλλ' ἐάλωσαν καὶ ἔχειρόθησαν καὶ τῶν βιωτικῶν γυναικῶν μᾶλλον. Μὴ γάρ μοι τοῦτο λέγε, ὅτι χρυσὸν οὐ περικτεται, οὐδὲ σιρικὰ καὶ χρυσόπαστα περιδέβληται ἱμάτια, οὐδὲ περιδέβραια λιθοκόλλητα ἔχουσι. Τὸ γὰρ χαλεπότερον μάλιστα πάντων τοῦτό ἐστι, καὶ ὁ μεθ' ὑπερβολῆς δεικνυσὶν αὐτῶν τὸ νόσημα, καὶ τοῦ πάθους τὴν τυραννίδα, ὅτι ἴσχυσαν καὶ ἐφιλονείκησαν καὶ ἐδιάσαντο δι' εὐτελεῶν ἱματίων ἐκείνων ὑπερακοντίσαι τὸν καλλωπισμὸν τῶν τὰ χρυσᾷ περικειμένων καὶ τὰ ἱμάτια τὰ σιρικὰ, καὶ ἐπέραστοι μᾶλλον ἐντεῦθεν ἂ αὐτῶν φανῆναι, ὡς μὲν αὐτὰ νομίζουσιν, ἀδιάφορον μετιοῦσαι πρᾶγμα, ὡς δὲ ἡ τοῦ πράγματος φύσις δεικνυσὶν, ὀλέθριον καὶ βλαβερὸν καὶ βαθὺ τὸ βάραθρον ἔχον. Διὸ μυρίους στόμασιν ἀνακηρύττειν σε χρὴ ταύτης ἔνεκεν τῆς ὑποθέσεως, ὅτι παρθένους γέγονε δυσκαταγώνιστον, τοῦτο τῇ ἐν χρεῖα ζωῆσιν οὕτω βράδιον καὶ εὐκόλον, ὡς αὐτῆ τῶν πραγμάτων ἔδειξεν ἡ ἀλήθεια. Οὐδὲ γὰρ τὴν εὐτέλειαν θαυμάζεις τῆς περιβολῆς μόνον τὴν ἄφατον ^e, καὶ αὐτοὺς τοὺς προαιτούοντας ὑπερακοντίζουσιν, [546] ἀλλὰ καὶ τὸ ἀσχηματιστὸν μάλιστα, τὸ ἀνεπιτήδευτον τῶν περιβολημάτων, τῶν ὑποδημάτων, τῆς βαδίσσεως, ἅπερ ἅπαντα χρώματὰ ἐστὶν ἀρετῆς, τὴν ἐναποκειμένην τῇ ψυχῇ φιλοσοφίαν ἐξωθεν ἀναζωγραφούντα. *Στολισμὸς γὰρ ἀνδρὸς, φησὶν, καὶ γέλως ὀδόντων, καὶ βῆμα ποδὸς ἀνωγελεῖ τὰ περὶ αὐτοῦ.* Εἰ γὰρ μὴ μεθ' ὑπερβολῆς τοὺς γεώδεις τῆς βιωτικῆς φαντασίας λογισμοὺς χαμαὶ ἐρρίψας καὶ κατεπάτησας, οὐκ ἂν οὕτως ^f εἰς τοσοῦτον ἐξεπήδησας ὑπεροφίας αὐτῶν, οὐκ ἂν οὕτως κατὰ κράτος τὴν χαλεπωτάτην ἁμαρτίαν ταύτην ἐνίκησας τε καὶ ἀπήλασας. Ἄλλὰ μὴδεὶς ὑπερβολὴν καταγινωσκέτω τοῦ λόγου, εἰ χαλεπωτάτην ταύτην ἁμαρτίαν ἐκάλεσα. Εἰ γὰρ ἐπὶ τῶν βιωτικῶν καὶ Ἑβραίων γυναικῶν, καὶ ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ τοσαύτην ἔφερε τὴν κόλασιν τὸ πλημμέλημα, ἐπὶ τῶν ὀφειλουσῶν τὸ πολίτευμα ἔχειν ἐν οὐρανοῖς, καὶ ἀγγελικῶν μιμεῖσθαι βίον, καὶ ἐν χάριτι πολιτευομένων, τίνα ἂν σχοίη συγγνώμην τὸ αὐτὸ τοῦτο τολμώμενον μετὰ πλειονοῦς τῆς ὑπερβολῆς; Ὅταν γὰρ ἴδῃς παρθένον κατακλωμένην ἐν τοῖς ἱματίοις, σύρουσαν τοὺς χιτῶνας, ὅπερ προφήτης ἐνεκάλεσε, διαθρυπτομένην ἐν τῇ βαδίσει, καὶ διὰ φωνῆς, καὶ διὰ ὀμμάτων, καὶ διὰ στολῆς τὸ δηλητήριον κεραννύσαν ποτήριον τοῖς ἀκολάστως ὀρώσει, καὶ τὰ βάραθρα ἐπιπλείον ἀνασκάπτουσαν τοῖς παρῶσι, καὶ παγίδας τιθεῖσαν ἐντεῦθεν, πῶς ταύτην λοιπὸν προσερεῖς παρθένον, ἀλλ' οὐ μετὰ τῶν πορνευομένων αὐτὴν ἀριθμήσεις γυναικῶν; Οὐ γὰρ τοσοῦτον ἐκεῖναι ὀλέαρ, ὅσον αὐταὶ γίνονται, πανταχόθεν ἀναπατανύουσαι τῆς ἡδονῆς τὰ πτερά. Διὰ ταῦτά σε μακαρίζομεν, διὰ ταῦτά σε θαυμάζομεν, ὅτι πάντων ἀπαλλαγείσα τούτων καὶ ἐν τούτῳ τὴν νέκρωσιν ^g ἐπεδείξω τῷ μέρει, οὐκ ὠραίζομένη, ἀλλὰ νεανειομένη, οὐ καλλωπιζομένη, ἀλλ' ὑπλιζομένη.

^a Ibidem ἀπογεύσασθαι.

^b Ibidem ὁ αὐτὸν ἀποπνίγων ἀφορήτως. Duo alii ὁ ἀποπνίγων αὐτόν καὶ ἀφόρητος.

^c Duo ἀναλογίζομενοι.

^d Ἐντεῦθεν deest in duobus mss.

^e Duo mss. τὴν εὐτέλειάν σου θαυμάζω τὴν ἄφατον.

^f Οὕτως deest in duobus.

^g Ibidem τὴν νέκρωσιν.

degustare cupiebat. Coactam? At cibi præsto erant, nec quisquam erat qui eum his uti prohiberet. Jam quomodo ipsius dolores commemorem, vermium scaturigines, defluentem sanie, probra quibus cum amici incessebant, famulorum contemptum? *Neque enim famuli mei, inquit, mihi pepercerunt, quin in faciem meam exspuerent (Job 30. 10):* eos qui ipsius calamitati insultabant, eamque exagitabant? *Quos enim, inquit, non dignabar ponere cum canibus gregis mei, hi nunc impetum in me fecerunt, et infirmi homines me castigant (a) (Job 30. 1).* Annon hæc omnia tibi gravia esse videntur? gravia enim procul dubio sunt. Dicamne id quod malorum caput est, totiusque calamitatis velut colophon, quodque eum potissimum excruciabat? Tumultuum eorum, qui in ipsius animo exsistebant, tempestas, id præsertim erat, quod eum intolerando modo præfocabat, ejusque conscientia pura intestinam tempestatem excitabat, rationique tenebras offundebat, ac gubernatorem perturbabat. Nam qui multorum scelerum sibi conscii sunt, etiamsi acerbis aliquid ipsis accidat, id saltem habent, ut eorum quæ accidunt causas inveniant, peccata sua secum reputantes, ac perturbationem eam, quæ ex dubitatione oritur, discutientes. At qui nullius criminis sibi conscii sunt, verum eximiis virtutum ornamentis præditi, si quid ejusmodi patiantur, dummodo resurrectionis dogma norint, ac futura illa præmia considerent, illud intelligunt, ea quæ accidunt certamina, ac sexcentarum coronarum materiam esse. At hic cum et probus vir esset, et de resurrectione nihil exploratum haberet, hinc potissimum jactabatur, quod malorum suorum causam ignoraret, acriusque eum hæc dubitatio, animique anxietas, quam vermes ac corporis dolores, stimulant. Atque ut rem ita se habere intelligas, quo tempore Deus pro sua benignitate ipsi certaminum horum causam aperire dignatus est, nempe se hac de causa hæc permisisse, ut perspicua esset ipsius justitia tum denique, tanquam nihil earum molestiarum perpessus, respiravit: idque ex iis, quæ tunc loquutus est, liquido constat. Cæterum prius etiam quam causam intellexisset, dolore quidem afficiebatur: verum forti animo eum ferebat, atque amissis omnibus rebus admirabilem illam vocem emittebat, *Dominus dedit, Dominus abstulit, sicut Domino placuit, ita factum est; sit nomen Domini benedictum in sæcula (Id. 1. 21).*

9. Verum hujusce viri amore correptus, ab instituta oratione longius recessisse videor: quare, postquam pauca adjunxero, rursus ad ea, quæ mihi proposita sunt, me referam. Illic igitur tanta tamque eximia virtute vir, qui tot naturæ necessitates protrivit, ne ipse quidem in hoc certamen descendere ausus est, verum et uxorem adhibuit, et ingentem filiorum numerum procreavit. Tanta virginitatis est difficultas, tam alta et sublimia ipsius certamina, tam graves sudores, magnamque animi firmitatem requirentes. Et tamen multæ ex iis, quæ ad hoc certamen se

(a) Illic locus et præcedens, quasi ad Jobum pertinent, citati, paulo aliter habentur in bibliis. Sed Chrysostomus hæc, ut sæpe alibi, memoriter loquitur.

accinxerunt, hæc ornatus et elegantiae immodicæ vestitus cupiditatem minime superarunt, verum ea captæ et subactæ sunt magis, quam mulieres illæ quæ mundo se addixerunt. Neque enim hoc mihi commemorata, eas aurum minime gestare, nec sericis et auro distinctis vestibus indutas esse, neque gemmata monilia gestare. Nam quod gravius est, quodque ipsarum morbum atque hujus affectus tyrannidem aperitissime prodit, illud est, quod omni animi studio et conatu in hoc incubuerunt, ut per viles et abjectas illas vestes, carum quæ auro redimitæ ac sericis vestibus amictæ sunt, elegantiam et ornatum superarent, atque hinc amabiliore illis viderentur: in hoc scilicet, ut quidem ipsæ putant, indifferenti minimeque reprehendendæ rei studentes, ut autem rei natura demonstrat, perniciosæ ac pestiferæ, atque altam voraginem habenti. Quocirca hoc nomine sextentis linguis laudes tuas prædicari oportet, quod, quæ res a virginibus ægre superari potest, hæc tibi, quæ in viduitate degis, ita facilis ac prompta est, ut ipsa rerum veritas planum fecit. Neque enim incredibilem quandam, atque ipsos etiam mendicantes superantem, vestium vilitatem duntaxat admiror, verum illud etiam, quod in vestitu, et calceamentis, atque incessu tuo, nihil est fucatum, nihil de industria comparatum est et elaboratum, quæ quidem omnia virtutis colores sunt, quibus sapientia ea quæ in animo recondita est, externe depingitur. *Amictus enim corporis, inquit Scriptura, et risus dentium, et ingressus hominis enuntiant de illo (Eccli. 19. 27).* Nam nisi terrenas pompas hujus vitæ cogitationes incredibilem quemdam in modum humi prostravisses ac proculcasses, non in tantum ipsarum contemptum erupisses, nec grave hoc peccatum tam fortiter superasses. Ne vero me quisquam nimia exaggeratione uti existimet, quod gravissimum hoc peccatum appellarim. Nam cum mundanis Hebræorum mulieribus, atque illa tempestate scelus hoc tantam pœnam accersiverit, iis quæ conversationem in caelis habere, atque angelorum vitam imitari debent, et in gratia vitam agunt, quam veniam idem istud obtinere queat, multo gravius perpetratum? Nam cum virginem in vestitu mollem tunicam trahentem, id quod propheta crimini dedit, lascive ambulantem, atque voce, et oculis, et amictu, venenatum poculum iis qui ipsam impudico oculo intuentur miscentem, ac voragines iis qui transeunt magis ac magis effluentem, atque hinc laqueos tendentem videris, quomodo jam eam virginem appelles, ac non potius in scortorum numero reponas (*Isai. 3. 16*)? Neque enim scorta tantam illecebram objiciunt, quantum istæ, voluptatis pennas omni ex parte explicantes. Ac propterea te beatam prædicamus ac miris laudibus efferrimus, quod his omnibus liberata, in hac quoque parte mortificationis specimen¹ edidisti, non ut ornatum et elegantiam ostentares, sed ut fortiter te gereres; non ut mundum muliebrem tibi quæreres, sed ut armis te munires.

¹ Duo Mus., *victoriam*.

40. Verum quoniam ab ungue leonum nunc ostendimus, idque quadam dumtaxat ex parte; neque enim totam hanc tuam virtutem percerri; quippe, ut superius a me dictum est, in immensa ceterarum tuarum virtutum maria pedem inferre metuo; atque etiam hoc loco mihi propositam non est, sanctæ animæ tuæ laudes efferre, verum consolationis pharmacum conficere: age, ea rursum, quæ superius dicta sunt, resumam. Quid autem illud est, quod prius diximus? Nimirum ut, quid hic peccarit, aut quid ille sceleris admiserit, cum animo tuo reputare desinas, ac patientiæ tuæ, tolerantia, jejuniorum, precationum, sacrarum vigiliarum, continentia, eleemosynæ, hospitalitatis, variarumque et gravium ac frequentium tentationum certamina perpetuo cogites. Con idera quemodo a prima ætate ad hunc usque diem Christum fame laborantem alere, sitienti potum præbere, nudum vestire, hospitem tecto excipere, morbo affectum visere, in vincula conjectum adire non desististi. Caritatis tuæ pelagus animadverte, quod usque eo aperuisti, ut ad ultimas usque terrarum oras magno cum impetu pervenerit. Neque enim tua dumtaxat domus cuilibet accedenti patebat: verum etiam passim tota terra totoque mari permultis hæc tua liberalitate per hospitalitatem frui contigit. Hæc omnia in unum cogens, coronarum harum et præmiorum spe animum exhilara, gaudioque perfunde. Quod si flagitiosos istos et sanguinarios homines, quique his multo graviora perpetrarunt, pœnas dantes perspicere cupis, id quoque tu videbis. Nam et Lazarus divitem conflagrantem vidit (*Luc. 16. 23*). Quanquam enim ob vitæ discrimen locus ipsis distinctus erat, eosque chaos dirimebat, atque alter in Abrahamæ sinu, alter in intolerandis fornacibus sedem habebat; at nihilo secius tamen et eum vidit Lazarus, et vocem audivit, et respondit. Hæc tibi quoque tum usu venient. Nam si qui unum dumtaxat hominem contempsit, tanto cruciatu afficitur, ac rursum ei qui unum tantummodo scandalizavit, expedit ut mola asinaria suspendatur in collo ejus, et demergatur in mare (*Matth. 18. 6*); qui tantæ orbis terrarum parti offensionem attulerunt, et tot Ecclesias everterunt, et tumultibus ac perturbatione omnia impleverunt, et prædones ac barbaros immanitate ac sævitiâ superarunt, atque a diabolo, quem belli ducem habebant, et dæmonibus, quorum ope atque auxilio utebantur, tanto furore affecti sunt, ut tremendam hanc et sanctitatis plenam ac donatore dignam doctrinam Judæis ac gentilibus ridendam propinarint; qui innumeras animas demerserunt, atque innumera toto orbe naufragia effecerunt, qui tantum incendium excitarunt, ac Christi corpus sciderunt, et membra hinc et inde abjecerunt: Vos enim, inquit, estis corpus Christi, et membra ex parte (*1. Cor. 12. 27*); imo vero quid eorum furorem, qui nullo sermone explicari potest, exprimere contendo? quantam pœnam pestiferos istos ac sanguinarios homines subituros tunc esse existimas? Nam si qui Christum esurientem non aluerunt, sempiterno igni cum diabolo adhi-

cuntur: qui monachorum et virginum greges in famem conjecerunt, et vestitos nudarunt, et peregre agentes non modo non collegerunt, sed etiam expulerunt, et morbo laborantes non modo non visitarunt, sed etiam vehementius afflixerunt, et non modo ad eos qui in vinculis erant sese non contulerunt, sed etiam ut ii qui liberi ac soluti erant in carcerem conjicerentur, operam dederunt, quantas pœnas luituri sint, cogites licet. Tum igitur eos flammis excruciatos et conflagrantes, vinctos, dentibus stridentes, frustra lamentantes, inutili luctu se conficientes, atque divitis illius in modum, incassum pœnitentes videbis. Ac rursum te illi in beatis illis sedibus coronam gestantem, cum angelis tripudiantem, atque cum Christo regnantem videbant, ac vehementer exclamabant et ingemiscent, contumeliarum, quas tibi inusserunt, pœnitentes, ac supplices libellos tibi offerentes, misericordiamque et humanitatem tuam incassum implorantes.

41. *Consolatur Olympiadem ob absentiam ipsius dolentem.* — Hæc igitur omnia tecum considera, eaque animæ tuæ perpetuo accine: sicque hunc pulverem discutere poteris. Quoniam autem, ut quidem mea opinio fert, aliud quidem est, quod te præsertim angit et excruciat, age huic quoque cogitationi per ea, quæ dicta sunt et quæ nunc dicturi sumus, pharmacum paremus. Etenim non ob hæc tantum mihi in dolore versari videris, sed etiam, quod a me vili homunculo sejuncta sis: illudque lugere, atque apud omnes dicere: Linguam illam non audimus nec ea, qua solebamus, doctrina fruimur, verum fame coerchemur: quodque Deus Hebræis quondam minabatur, id nunc patimur, nempe non panis famem, nec aquæ sitim, sed divinæ doctrinæ famem (*Amos 8. 11*). Quid igitur ad hæc dicemus? Nimirum illud maxime, quod tibi etiam nobis absentibus in librorum nostrorum lectione versari licet. Nos quoque, si tabelarios nanciscamur, operam dabimus, ut crebras ac prolixas epistolas a nobis accipias. Quod si doctrinam nostram viva etiam voce audire cupis, fortasse hoc quoque continget, ac nos rursus permittente Deo, visura es: imo non fortasse, sed certo: cave dubites. Illud enim tibi in memoriam redigam, quod non temere hæc dixerim, nec te fallens ac circumscribens: verum quæ nunc per literas accipis, ea quoque de viva voce exceptura es. Quod si tibi mora molesta est, illud cogita, eam tibi minime infructuosam fore, verum ingentem mercedem allaturam esse, si patientiam adhibeas, nec acerbum ullum verbum proferas, quin potius hoc quoque nomine Dei gloriam prædices, ut etiam perpetuo facis: neque enim exigua ac leve hoc certamen est, verum ingens, ac perquam strenuum animum mentemque philosophicam requirens, nempe amici digressum et absentiam ferre. Quisnam istud ait? Si quis amare sincere novit, si quis vim caritatis exploratam habet, quod dico intelligit. Ac ne huc atque illuc obambulemus,

¹ Hæc, si quis amare sincere novit, et τις ὁδὸν φιλέῃ γνωστω, in Edito deerant, sed in Mss. omnibus habentur.

ι'. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἀπὸ τοῦ θυγοῦ τὸν λέοντα τέως ἐδείξαμεν, καὶ τοῦτο ἐν μέρει (οὐδὲ γὰρ τοῦτο δλον ἐπέληθόν σου κατόρθωμα· καθάπερ γὰρ ἐφθην εἰπὼν, εἰς τὰ ἄπειρα τῶν ἄλλων σου κατορθωμάτων δέδοικα εἰσελθεῖν πελάγη· ἄλλως οὐδὲ ἐγκώμιον προθέμεθα νῦν εἰπεῖν τῆς ἀγίας σου ψυχῆς, ἀλλὰ παραμυθίας κατασκευάσαι φάρμακον), φέρε πάλιν ἀναλάδωμεν τὰ ἔμπροσθεν εἰρημένα. Τί δὲ ἔμπροσθεν εἰρήκαμεν; Ἄπαλλαγεῖσα τοῦ λογιζέσθαι τί ὁ δεῖνα ἤμαρτε, καὶ εἰ ὁ δεῖνα ἐπλημέλησεν, ἐννοεῖ σου τοὺς ἄθλους διηνεκῶς τῆς καρτερίας, τῆς ὑπομονῆς, τῆς νηστείας, τῶν εὐχῶν, τῶν παννυχίδων τῶν ἱερῶν, τῆς ἐγκρατείας, τῆς ἐλεημοσύνης, τῆς φιλοξενίας, τῶν ποικίλων καὶ χαλεπῶν καὶ πυκνῶν πειρασμῶν^a. Ἀναλόγισαι πῶς ἐκ πρώτης ἡλικίας ἕως τῆς παρούσης ἡμέρας οὐκ ἐπάσσω τρέφουσα πεινῶντα τὸν Χριστὸν, διψῶντα ποτίζουσα, γυμνὸν ἐνδύουσα, ξένον συνάγουσα, ἀβρωστοῦντα ἐπισκοποῦσα, πρὸς δεδεμένον ἀπιούσα^b. Ἐννόησόν σου τῆς ἀγάπης τὸ πέλαιος, ὃ τοσοῦτον ἠνέψας, ὡς πρὸς αὐτὰ τῆς οἰκουμένης τὰ πέρατα μετὰ πολλῆς ἀφικέσθαι τῆς βύμης. Οὐ γὰρ ἡ οἰκία [517] σου παντὶ ἐλθόντι ἠνέψατο μόνον, ἀλλὰ καὶ πανταχοῦ γῆς καὶ θαλάττης πολλοὶ ταύτης ἀπῆλαυσαν τῆς φιλοτιμίας διὰ τῆς φιλοξενίας. Ταῦτα δὴ πάντα συνάγουσα, τρύφα καὶ εὐφραίνου τῆ ἐλπίδι τῶν στεφάνων τούτων καὶ τῶν βραθεῖων. Εἰ δὲ καὶ τοὺς παρανόμους τούτους, καὶ αἰμοδόρους, καὶ πολλῶ τούτων χαλεπώτερα ἐργασαμένους ἐπιθυμῆς δίκην δίδοντας ἰδεῖν, ἔψαι καὶ τοῦτο τότε. Ἐπεὶ καὶ ὁ Ἀδάραος τὸν πλοῦσιον εἶδεν ἀποτηγανίζομενον. Εἰ γὰρ καὶ ὁ τόπος αὐτοῖς διώριστο διὰ τὴν τοῦ βίου διαφοράν, καὶ τὸ χάος αὐτοὺς διεῖργεν, καὶ ὁ μὲν ἦν ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Ἀβραάμ, ὁ δὲ ἐν ταῖς καμίνοις ταῖς ἀφορητοῖς· ἀλλ' ὁμως καὶ εἶδεν αὐτὸν ὁ Ἀδάραος, καὶ φωνῆς ἤκουσε, καὶ ἀπεκρίνατο. Ταῦτα καὶ ἐπὶ σοῦ ἔσται τότε. Εἰ γὰρ ὁ ἕνα παριδὼν ἄνθρωπον τοιαύτας δίδωσι τιμωρίας, καὶ τῷ σκανδαλίσαντι πάλιν ἕνα λυσιτελεῖ μῶλον ἐκχερμασθῆναι κατὰ τοῦ τραχήλου, καὶ εἰς τὴν θάλασσαν καταποντισθῆναι· οἱ τοσαύτην οἰκουμένην σκανδαλίσαντες, καὶ τοσαύτας ἀνατρέψαντες Ἐκκλησίας, καὶ πάντα θορύβων καὶ ταραχῆς ἐμπλήσαντες, καὶ ληστῶν καὶ βερβάρων νικήσαντες ὠμότητα καὶ ἀπανθρωπίαν, καὶ οὕτω κατὰ κράτος ἐκδικαυθέντες ὑπὸ τοῦ στρατηγούτου αὐτοῖς διαδόλου καὶ τῶν συνεργούντων αὐτοῖς δαιμόνων, ὡς τὸ φρικτὸν τοῦτο δόγμα, καὶ ἀγισσύνης γέμον, καὶ τοῦ δεδωκότος ἕξιον, καταγέλαστον καὶ Ἰουδαίους καὶ Ἑλλῆσι ποιῆσαι· οἱ μυρίας καταδύσαντες ψυχὰς, καὶ μυρία ναυάγια πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἐργασάμενοι, οἱ τοσαύτην ἀνάψαντες πυρὰν, καὶ τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ σπείραντες, καὶ τὰ μέλη αὐτοῦ πολλαχοῦ διασπείραντες· Ὑμεῖς γὰρ, φησὶν, ἕστε σῶμα Χριστοῦ, καὶ μέλη ἐκ μέρου· μᾶλλον δὲ τί φιλονεικῶ παραστήσῃ τὴν μανίαν αὐτῶν, ἐρμηνευθῆναι μὴ δυναμένην λόγῳ; πόσην τοίνυν οἶσι ὑποστήσεσθαι τιμωρίαν τότε τοὺς λυμῶνας τούτους καὶ αἰμοδόρους; Εἰ γὰρ οἱ μὴ θρέψαντες πεινῶντα τὸν Χριστὸν, μετὰ τοῦ διαδόλου καταδικάζονται τῷ πυρὶ τῷ ἀσέβει;

οἱ καὶ λιμῶ παραδόντες μοναχῶν καὶ παρθένων χορούς, καὶ ἐνδεδυμένους γυμνώσαντες, καὶ ξένους δυτας οὐ μόνον μὴ συναγαγόντες, ἀλλὰ καὶ ἐλάσαντες, καὶ ἀβρωστοῦντας οὐ μόνον οὐκ ἐπισκεψάμενοι, ἀλλὰ καὶ ἐπιπλεῖον συντρίψαντες, καὶ οὐ μόνον δεδεμένους οὐκ ἰδόντες, ἀλλὰ καὶ λελυμένους εἰς δεσμοκτήριον παρασκευάσαντες ἐμβαλέσθαι, ἐνόησον ὅσην ὑποστήσονται τιμωρίαν. Τότε τοίνυν ἔψαι αὐτοὺς ἀποτηγανίζομένους, κατακαιομένους, δεδεμένους, τοὺς ὀδόντας βρῦχόντας, ὀλοφυρομένους, ἀνόνητα λοιπὸν^c θρηγνύοντας, καὶ ἀνωφελῆ μετανοοῦντας καὶ ἀκερδῆ, καθάπερ ὁ πλοῦσιος ἐκεῖνος. Ὅψονται σε καὶ οὗτοι πάλιν ἐν τῇ μακαρίᾳ λήξει ἐκεῖνη στεφανηφοροῦσαν, μετὰ τῶν ἀγγέλων χορεύουσαν, τῷ Χριστῷ συμβασιλεύουσαν, καὶ βοησονται πολλὰ καὶ θρηγήσουσι, μεταγινώσκοντες ἐφ' οἷς εἰς σὲ παρήψαν^d, καὶ ἰκετηρίαν σοι προστιθέντες, καὶ ἔλεου μεμνημένοι καὶ φιλανθρωπίας, καὶ οὐδὲν ἔσται πλέον αὐτοῖς.

[548] ια'. Ταῦτα οὖν ἅπαντα λογιζομένη ἐπαδε συνεχῶς σου τῇ ψυχῇ, καὶ τὴν κόνιν (αἰ. κόνιν) ταύτην διασκεδάσαι δυνήση. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἕτερόν ἐστι τὸ μάλιστα σε ὀδυνῶν, ὡς ἐγωγε οἶμαι, φέρε καὶ τούτῳ τῷ λογισμῷ κατασκευάσωμεν τὸ φάρμακον μετὰ τῶν εἰρημένων καὶ ἄ νῦν ἐροῦμεν. Καὶ γὰρ οἶμαι σε ἀλγεῖν οὐ διὰ ταῦτα μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ κεχωρισθαι τῆς οὐδενείας τῆς ἡμετέρας, καὶ τοῦτο διηνεκῶς θρηγεῖν σε, καὶ πρὸς ἅπαντας λέγειν· Οὐκ ἀκούομεν τῆς γλώττης ἐκείνης, οὐδὲ ἀπολαύομεν τῆς συνήθους διδασκαλίας, ἀλλὰ ἐν λιμῷ κατακεκλεισμεθα· καὶ ἔπερ ἠπειλησεν ὁ Θεὸς τοῖς Ἑβραίοις τότε, τοῦτο νῦν ὑπομένομεν, οὐ λιμὸν ἄρτου, οὐδὲ δίψαν ὕδατος, ἀλλὰ λιμὸν θείας διδασκαλίας. Τί οὖν ἡμεῖς πρὸς ταῦτα ἐροῦμεν; Ὅτι μάλιστα μὲν ἔξεστί σοι καὶ ἀπόντων ἡμῶν ὀμιλεῖν τοῖς βιβλίοις τοῖς ἡμετέροις. Καὶ ἡμεῖς δὲ σπουδῆν ποιησόμεθα, ἂν ἐπιτυγχάνωμεν γραμματηφόρων, συνεχεῖς σοι καὶ πυκνὰ καὶ μακρὰς πέμπειν ἐπιστολάς. Εἰ δὲ καὶ παρὰ ζώσης φωνῆς βούλα τὰ παρ' ἡμῶν ἀκούειν, ἴσως καὶ τοῦτο ἔσται, καὶ ἡμᾶς ἔψαι πάλιν, τοῦ Θεοῦ ἐπιτρέποντος· μᾶλλον δὲ οὐκ ἴσως, ἀλλὰ καὶ μηδὲν ἀμφίβαλλε. Ἀναμνήσομεν γὰρ σε ὅτι οὐκ εἰκὴ ταῦτα εἰρήκωμεν, οὐδὲ ἀπατῶντες σε, καὶ παραλογίζομενοι, ἀλλὰ καὶ παρὰ ζώσης ἀκούσῃ φωνῆς ἃ διὰ τῶν γραμμάτων νῦν. Εἰ δὲ ἡ μέλλησίς σε λυπεῖ, ἐνόησον ὅτι οὐδὲ αὕτη ἀκερδῆς σοι γίνεται, ἀλλὰ πολὺν ὄσει σοι τὸν μισθὸν καρτερούσης, καὶ μηδὲν ἐκφερούσης πικρὸν ῥῆμα. ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τούτων τὸν Θεὸν δοξαζούσης, ὃ δὴ καὶ διατελοῦσα περὶς· οὐδὲ γὰρ μικρὸς οὗτος ἄθλος, ἀλλὰ καὶ σφόδρα εὐανεικῆς δεόμενος ψυχῆς, καὶ φιλοσόφου διανοίας, ὥστε ἀγαπωμένης ψυχῆς ἐνεργεῖν χωρισμὸν. Τίς ταῦτά φησιν; Εἰ τις οἶδε φιλεῖν γνησίως, εἰ τις ἐπίσταται δύναμιν ἀγάπης, οἶδεν ὃ λέγω. Ἄλλ' ἔνα

^a Idem χαλεπῶν συνεχῶν πειρασμῶν.

^b Sic l. ois. in. recte. Editi. προσδεδεμένῳ συναπιούσα.

^c Tres mss. ἀνόνητα λοιπὸν. Editi ἀνόνητον.

^d Duo mss. εἰς σὲ διεπράξαντα.

μη περιόντες ζητώμεν τοὺς γνησίως φιλοῦντας (καὶ γὰρ σπάνιον τοῦτο), δράμωμεν ἐπὶ τὸν μακάριον Παῦλον, κάκεινος ἡμῖν ἐρεῖ ἡλικίος οὗτος ὁ ἄθλος, καὶ ἡλικίης δεόμενος ψυχῆς. Οὗτος γὰρ ὁ Παῦλος, ὁ καὶ σάρκα ἀποδυσάμενος, καὶ τὸ σῶμα ἀποθέμενος, καὶ γυμνῆ σχεδὸν τὴν οἰκουμένην περιῶν τῆ ψυχῇ, καὶ πᾶν πάθος ἐξορίσας τῆς διανοίας, καὶ τῶν ἀσωμάτων δυνάμεων τὴν ἀπάθειαν μιμούμενος, καὶ τὴν γῆν ὡς οὐρανὸν οἰκῶν, καὶ μετὰ τῶν χερουδιμ ἐστῶς ἄνω, καὶ τῆς μυστικῆς ἐκείνης μελωδίας αὐτοῖς κοινωῶν, τὰ μὲν ἄλλα πάντα βραδίως ἔφερεν, ὡς ἐν ἄλλοτριῷ πάσχων σώματι, καὶ δεσμοτῆρια καὶ ἀλύσεις, καὶ ἀπαγωγὰς καὶ μάλιστα, καὶ ἀπειλὰς καὶ θάνατον, καὶ τὸ καταλεύεσθαι^a, καὶ τὸ καταποντίζεσθαι, καὶ πᾶν κολάσεως εἶδος. Μιᾶς δὲ ψυχῆς ἀγαπωμένης παρ' αὐτοῦ χωρισθείς, οὕτω συνεγύθη καὶ διατεράχθη, ὡς εὐθέως καὶ τῆς πόλεως ἀποπηδήσαι, ἐν ἧ τὸν [519] ἀγαπώμενον προσδοκῶν ἰδεῖν οὐχ εὔρεν. Καὶ ταῦτα αὐτῷ συνοῖδεν ἡ Τρωάς, ἡ διὰ τοῦτο καταλειφθεῖσα παρ' αὐτοῦ, ἐπειδὴ οὐκ ἔσχεν ἐπιδειξάι αὐτῷ τότε ἐκεῖνον. Ἐλθὼν γὰρ, φησὶν, εἰς Τρωάδα, εἰς τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ, καὶ θύρας μοι ἀνεψφμένης ἐν Κυρίῳ, οὐκ ἔσχηκα ἀνεῖσαι τῷ πνεύματι μου, τῷ μὴ εὔρεῖν με Τίτον τὸν ἀδελφόν μου, ἀλλὰ ἀποταξάμενος αὐτοῖς, ἐξῆλθον εἰς Μακεδοῦναι. Τί τοῦτο, ὦ Παῦλε; Εὐλψ μὲν δεδεμένος, καὶ δεσμοτῆριον οἰκῶν, καὶ μάλιστα ἔχων ἐπιχειμένας, καὶ τὰ νῶτα αἵμασι περιβρέμενος, καὶ ἐμυσταγώγεις, καὶ ἐδάπτεις, καὶ θυσίαν προσήγες, καὶ ἐνὸς οὐ κατεφρόνησας μέλλοντος σώζεσθαι· εἰς δὲ τὴν Τρωάδα ἐλθὼν, καὶ τὴν ἄρουραν ὄρων ἐκκεκαθαρισμένην, καὶ ἐτοίμην οὖσαν τὰ σπέρματα ὑποδέξασθαι, καὶ τὴν ἅλειαν πεπληρωμένην, καὶ πολλὴν παρέχουσαν σοὶ τὴν εὐκολίαν, τοσοῦτον ἐβρίψας ἀπὸ τῶν χειρῶν κέρδος, ὡς καὶ διὰ τοῦτο παραγεγόμενος (Ἐλθὼν γὰρ, φησὶν, εἰς τὴν Τρωάδα εἰς τὸ Εὐαγγέλιον, τοῦτ' ἐστὶ, διὰ τὸ Εὐαγγέλιον), καὶ οὐδενὸς ἀντιπίπτοντος (Θύρας γὰρ μοι, φησὶν, ἀνεψφμένης), ἀπεπῆδησας εὐθέως; Ναί, φησί· πολλῆ γὰρ κατεσθέθη ἀθυμίας τυραννίδι, καὶ σφόδρα μου συνέχευε τὴν διάνοιαν ἡ Τίτου ἀπουσία, καὶ οὕτω μου ἐκράτησε καὶ περιεγένετο, ὡς ἀναγκάσαι τοῦτο ποιῆσαι. Ὅτι γὰρ διὰ ἀθυμίαν τοῦτο ἔπαθεν, οὐδὲν ἡμᾶς δεῖ στοχάζεσθαι, ἀλλὰ παρ' αὐτοῦ καὶ τοῦτο στοχάζεσθαι καὶ^b μανθάνειν. Καὶ γὰρ τὴν αἰτίαν τῆς ἀναχωρήσεως τέθεικεν εἰπὼν· Οὐκ ἔσχηκα ἀνεῖσαι τῷ πνεύματι μου τῷ μὴ εὔρεῖν με Τίτον, ἀλλὰ ἀποταξάμενος αὐτοῖς ἐξῆλθον.

ιβ'. Εἶδες πῶς μέγιστος ἄθλος τὸ δυνηθῆναι ἐνεγκεῖν πρῶτος τοῦ ἀγαπωμένου χωρισμόν; καὶ πῶς ὀδυνηρὸν πρᾶγμα καὶ πικρὸν; πῶς ὕψηλῆς δεόμενος καὶ νεανικῆς ψυχῆς; Τοῦτον τὸν ἄθλον καὶ αὐτὴ διανείεις νῦν. Ὅσῳ δὲ μέγιστος ὁ ἄθλος, τοσοῦτῳ καὶ ὁ στέφανος μεῖζων, καὶ τὰ βραδεία λαμπρότερα. Τοῦτό σοι τῆς μελλήσεως ἔστω παραμυθία καὶ τὸ πάντως ἡμᾶς ὀφείσθαι ἔτι πάλιν βρῦουσαν τῷ ἐντεῦθεν μισθῷ, καὶ στεφανουμένην, καὶ ἀνακηρυττομένην. Οὐδὲ γὰρ

ἀρκεῖ τοῖς ἀγαπῶσι μόνον τὸ τῆ ψυχῆ συνδεέσθαι, οὐδὲ ἀποχωρῶνται τοῦτῳ εἰς ἑ παραμυθίαν, ἀλλὰ καὶ σωματικῆς δεόνται παρουσίας· κἂν μὴ τοῦτο προση, οὐ μικρὸν τῆς εὐφροσύνης ὑποτέμνηται μέρος. Καὶ τοῦτο πάλιν πρὸς τὸν τῆς ἀγάπης τρῶφιμον ἐλθόντες, εὐρήσομεν οὕτως ἔχον. Μακεδόσι γὰρ ἐπιστελλῶν οὕτως ἔλεγεν· Ἡμεῖς δὲ, ἀδελφοί, ἀπορφανισθέντες ἀφ' ὑμῶν πρὸς καιρὸν ὥρας, προσώπω, οὐ καρδίᾳ, περισσοτέρως ἐσπουδάσαμεν τὸ πρόσωπον ὑμῶν ἰδεῖν· ἐγὼ μὲν Παῦλος καὶ ἀπαξ καὶ δις, καὶ ἀνέκοψεν ἡμῶς ὁ Σατανᾶς. Διὸ μηκέτι στέγοντες, ἠδοκίμησαμεν καταλειφθῆναι ἐν Ἀθήναις μόνον, καὶ ἐπέμφσαμεν Τιμόθεον. Ὡ λέξεως ἐκάστης δύναμις! τὴν γὰρ [550] ἐναποκειμένην αὐτοῦ τῆ ψυχῆ φλόγα τῆς ἀγάπης μετὰ πολλῆς ἐνδείκνυται τῆς σαφηνείας. Οὐδὲ γὰρ εἶπε, χωρισθέντες ὑμῶν, οὐδὲ διασπασθέντες ὑμῶν, οὐδὲ διαστάντες, οὐδὲ ἀπολειφθέντες, ἀλλ', ἀπορφανισθέντες ὑμῶν. Λέξιν ἐζήτησαν ἰκανὴν ἐμφῆναι τὴν ὀδύνην αὐτοῦ τῆς ψυχῆς. Καίτοι γε ἐν τάξει πατέρος ἦν ἅπασιν αὐτὸς, ἀλλὰ παιδίων ὀρφανῶν ἐν τῇ ἀώρῳ ἡλικίᾳ τὸν γεγεννηκότα ἀποβαλόντων φθέγγεται βήματα, τὴν ὑπερβολὴν τῆς ἀθυμίας ἐνδείξασθαι βουλόμενος. Οὐδὲν γὰρ ὀδυνηρότερον ὀρφανίας ἀώρου, ὅταν τῆς τε ἡλικίας πρὸς οὐδὲν αὐτοῖς ἀρκούσης, τῶν τε προστησομένων γνησίως οὐκ ὄντων, καὶ τῶν ἐπιθησομένων καὶ ἐπιβουλεύοντων πολλῶν ἀθρόον ἀναφαινομένων, ὡς περ ἀρνεῖοι^d, οὕτως εἰς μέσον προκείμενοι λύκοις, οἱ πανταχόθεν σπαράττουσιν αὐτοὺς καὶ ζαίνουσιν. Οὐδεὶς δύναται παραστῆσαι τῆς συμφορᾶς ταύτης τῷ λόγῳ τὸ μέγεθος. Διὰ τοῦτο καὶ Παῦλος περιελθὼν, καὶ ζητήσας καὶ ἐρημίας καὶ συμφορᾶς χαλεπῆς βῆσιν ἐνδείκτικὴν, ἵνα παραστῆσθαι ὅπερ ἔπασχε τῶν ἀγαπωμένων χωριζόμενος, ταύτῃ ἐχρήσατο τῇ λέξει· εἶτα καὶ ἐπιτείνει πάλιν αὐτὴν διὰ τῶν ἐξῆς· Ἀπορφανισθέντες γὰρ, φησὶν, οὐ χρόνον, ἀλλὰ πρὸς καιρὸν ὥρας, καὶ χωρισθέντες οὐ διανοίᾳ, ἀλλὰ προσώπῳ μόνον, οὐδὲ οὕτω φέρομεν τὴν ἐντεῦθεν ὀδύνην· καίτοι γε ἰκανὴν ἔχοντες παραμυθίαν, τὸ τῆ ψυχῆ συνδεέσθαι, τὸ ἐν καρδίᾳ ὑμᾶς εἶναι τῆ ἡμετέρᾳ, τὸ χθὲς καὶ πρῶην ὑμᾶς ἐωρακέναι· ἀλλ' οὐδὲν τούτων ἡμᾶς ἀπαλλάττει τῆς ἀθυμίας. Ἀλλὰ τί βούλει καὶ ἐπιθυμεῖς, εἰπέ μοι, καὶ ἐπιθυμεῖς μεθ' ὑπερβολῆς; Αὐτὴν αὐτῶν τὴν βῆσιν. Περισσοτέρως γὰρ, φησὶν, ἐσπουδάσαμεν τὸ πρόσωπον ὑμῶν ἰδεῖν. Τί φῆς, ὁ ὕψηλός καὶ μέγας; Ὁ τὸν κόσμον ἔχων ἐσταυρωμένος, καὶ τῷ κόσμῳ σταυρωθείς, ὁ πάντων ἀπαλλαγείας τῶν σαρκικῶν, ὁ σχεδὸν ἀσώματος γενόμενος, οὕτως αἰχμάλωτος ὑπὸ τῆς ἀγάπης ἐγένετο, ὡς εἰς σάρκα κατενεχθῆναι τὴν πηλίνην, τὴν ἀπὸ γῆς, τὴν αἰσθητὴν; Ναί, φησὶ, καὶ οὐκ αἰσχύνομαι ταῦτα λέγων, ἀλλὰ καὶ ἐγκαλλωπίζομαι· τὴν γὰρ μητέρα τῶν αγαθῶν ἔχων ἐμοὶ βρῦουσαν τὴν ἀγάπην, ταῦτα ἐπιζητῶ. Καὶ οὐδὲ ἀπλῶς σωματικὴν ἐπιζητεῖ παρουσίαν, ἀλλὰ τὸ πρόσωπον αὐτῶν μάλιστα ἐπιθυμεῖ θεάσασθαι. Περισσο-

^a Duo mss. αλεεύεσθαι.

^b In tribus mss. στοχάζεσθαι καὶ δεεστ.

^c Duo mss. οὐδὲ ἀρκετὸν τοῦτο εἰς.

^d Savil. ἀρνοί.

eos qui sincera caritate præditi sint, quærentes (etenim rara hæc virtus est), ad beatum Paulum curramus: atque ille, quantum hoc certamen sit, quantumque animum requirat, nobis exponet. Hic enim Paulus, qui carnem exuerat, et corpus abjecerat, ac nuda propemodum anima terrarum orbem peragrabat, et turbidum omnem motum ex animo eiecerat, atque virtutum incorporearum tranquillitatem imitatur, terramque non secus ac cælum incolebat, et cum Cherubim sursum atabat, mysticæque illius musicæ una cum ipsi particeps erat, alia quidem omnia perinde atque in alieno corpore perpetuens, leviter ferebat, carcerem nimirum, vincula, exsilia, flagra, minas, mortem, lapidationem, submersionem, ac denique quodvis supplicii genus. At idem ab uno homine a se dilecto semotus, tanta perturbatione affectus est, ut statim etiam ex ea urbe excederet, in qua amicum, quem se visurum sperabat, minime invenerat. Hujus rei ipsi Troas conscia est, quæ ideo ab eo relicta est, quod tum eum ipsi ostendere minime potuisset. Cum enim venissem Troadem, inquit, propter evangelium Christi, et ostium mihi apertum esset in Domino, non habui requiem spiritui meo, eo quod non invenerim Titum fratrem meum; sed valedicens eis, profectus sum in Macedoniam (2. Cor. 2. 12. 15). Quid ais, Paule? Ligno alligatus, atque in vincula conjectus, ac virgarum notas tergo impressas habens, et cruore diffuens, sacris initiabas et baptizabas, et sacrificium offerebas, nec unicum etiam hominem, qui salutem accepturus esset, contemnebas: Troadem autem profectus, ac repurgatum arvom sementemque excipere paratum, et plenam aream, cunctaque tibi prona et facilia præbentem conspiciens, tantum de manibus lucrum eiecisti, ut quamvis etiam ob eam causam illuc te contulisses (Cum enim venissem Troadem, inquit, ad evangelium, hoc est evangelici negotii causa), nec quisquam tibi obsisteret (Et ostium, inquit, mihi apertum esset), pedem tamen statim referres? Ita sane, inquit: magna enim me mœroris tyrannis invasit, Titique absentia meum animum vehementer conturbavit, atque ita me fregit ac superavit, ut a me, hoc ut facerem, extorscrit. Nam quod illi propter mœrorem hoc acciderit, nihil nobis conjecturis opus est, verum ab ipsomet hoc conjicere atque intelligere debemus. Etenim discessus sui causam his verbis exposuit: Non habui requiem spiritui meo, eo quod non invenerim Titum; sed valedicens eis, egressus sum.

12. Videtne quantum certamen sit, amici digressum æquo ac placido animo ferre, quamque gravis et acerba hæc res sit, quamque sublimem ac strenuum animum desideret? Hoc porro certamen tu quoque nunc obis. At quo majus hoc certamen est, eo etiam corona præstantior erit, præmiisque splendidiora. Quare hoc tibi tarditatis sit solatium; illudque præterea, quod mercede hinc manante refertam, corona redimitam, amplissimisque laudibus affectam te visuri simus. Neque enim ii qui amant, eo solo contenti

¹ in tribus vers. demunt verba, conjicere atque.

sunt, quod animorum vinculis inter se constringantur, neque hoc ad consolationem sibi satis esse ducunt, verum etiam corporis præsentiam requirunt: qua si careant, laud exigua voluptatis pars succisa est. Atque hoc rursus, si ad caritatis alumnium nos contulerimus, ita se habere comperiemus. In ea enim Epistola, quam ad Macedonas scribebat, his verbis utebatur: Nos autem, fratres, orbati a vobis ad tempus horæ, aspectu, non corde, abundantius festinavimus faciem vestram videre: ego quidem Paulus semel et iterum: sed impedit nos satanas. Propter quod non sustinentes amplius, placuit nobis remanere Athens, solis: et misimus Timotheum (1. Thess. 2. 17. 18. et c. 3. v. 1. 2). O quanta in singulis dictionibus vis inest! etenim conditam in ipsius animo caritatis flammam magna cum perspicuitate demonstrabat. Non enim dixit, Se juncti a vobis, aut abstracti, aut distantes, aut absentes; verum, Orbati a vobis. Vocabulum investigavit quod declarando animi sui dolori par esset. Nam cum ipse parentis loco cunctis esset, tamen pupillorum puerorum, qui immatura ætate patrem amiserint, verbis utitur: quo videlicet singularem quamdam animi mœstitiam ostendat. Neque enim præmatura orbitate quidquam acerbius excogitari potest, cum nec ætas ad rem ullam idoneam ipsis opem afferre potest, nec qui eorum curam ac defensionem sincero animo suscipiant, præsto sunt, et multi subito existunt, a quibus insidiæ ipsis comparantur: non tum velut agni lupis in medium proponuntur, a quibus omni ex parte cæduntur et lacerantur. Nemo est qui calamitatis hujus magnitudinem ulla oratione consequi possit. Quocirca Paulus, cum in omnes partes se versasset, atque ejusmodi vocem, qua solitudinem acerbamque calamitatem indicaret, quævisisset, ut quo animo esset, cum ab iis quos amabat distraheretur, planum faceret, hac dictione usus est: et deinde per ea quæ sequuntur hanc rursus exaggeravit. Orbati enim, inquit, non ad diuturnum aliquod temporis spatium, sed Ad tempus horæ (1. Thess. 2. 17): ac non animo, sed Facie sola disjuncti, ne sic quidem tamen dolorem eum, quem hinc concipimus, ferre possumus; quamvis ea nobis satis ampla consolatio sit, quod animi nostri inter se devincti sint, quodque vos in corde nostro conditos habeamus, ac denique illud, quod heri et nudinstertius vos viderimus: tamen nihil eorum mœrore nos liberat. Quid ergo vis, dic quæso? quid expetis, imo tam vehementer expetis? Ipsam eorum faciemcernere. Abundantius enim, inquit, festinavimus faciem vestram videre (1. Thess. 2. 17). Quid ais, o magne atque excelse vir? Qui mundum in te crucifixum habes, ipse vicissim mundo crucifixus, qui ab omnibus carnalibus rebus te removisti, qui pene corporis experts effectus, siccine te captivum caritas tenuit, ut in luteam, ac terrenam atque in sensum cadentem carnem provolutus sis? Maxime, inquit: nec id dicere me pudet, imo etiam eo nomine gloriior: nam cum caritatem, bonorum omnium matrem, in me scatentem habeam, hæc requiro. Neque simpliciter corpoream præsentiam

expetit, verum eorum faciem intueri gestit. *Abundantius* enim, inquit, *festinavimus faciem vestram videre*. Conspectum igitur expetis, heus tu, vultusque spectandi cupiditate flagras? Et quidem vehementer, inquit: quod illic sensuum instrumenta collecta sint. Nudus enim animus per se cum altero animo conjunctus, nec dicere, nec audire quidquam poterit: at si mihi corporea præsentia frui contingat, et aliquid ipse dicam, et ab iis quos amo vicissim audiam. Propterea faciem vestram intueri aveo, in qua lingua est, quæ vocem emittit, animique sensa enuntiat, et auris quæ verba excipit, et oculi qui animi motus pingunt: et enim adamatæ animæ consortio melius per illa frui licet.

43. Atque ut intelligas quantum hujus conspectus cupiditate ardeat, posteaquam dixit, *Abundantius festinavimus*, hac dictione minime contentus fuit, verum subjungit, *In multo desiderio*. Ac mox cæteris sese admiscere non sustinens, verum ostendens se aliis acrius amare, postquam his verbis usus est, *Abundantius festinavimus ac cupivimus venire ad vos*, a reliquis se ipsum segregavit, solumque se statuens dixit, *Ego quidem Paulus semel et iterum*: hinc videlicet ostendens se vehementiore, quam alios, studio in id incubuisse. Postea, quoniam id minime assequutus est, literis non contentus, socium suum Timotheum¹, qui literarum instar ipsi futurus esset, ad extremum mittit; propter quod adjecit, *Ideo non ultra sustinentes* (1. *Thess.* 3. 1). O dictionis nobilitatem ac vim, ipsius caritatem, quæ nullo freno coerceri ac tolerari posset, commonstrantem! Et sicut cum quis ignis ardore deflagrans, atque incendii solatium aliquod invenire studens, nullum non lapidem movet: eodem modo hic quoque, cum incenderetur, præfocaretur, inflammaretur, prout licebat et fieri poterat, consolationem excogitavit. *Non enim jam sustinentes*, inquit, *misimus Timotheum, evangelii ministrum, socium et adiutorem nostrum*, ac membrum in primis necessarium a nostro cœtu avellentes, ac mœrorem mœrore commutantes. Nam quod ne ipsius quidem absentiam facile ferret, verum ipsorum causa hanc molestiam susciperet, hoc quoque ipsum his verbis indicavit: *Placuit nobis manere solis*. O animum in ipsam caritatem mutatum! Postquam enim ab uno fratre disjunctus est, solum se esse ait, idque cum tot alios secum haberet.

Patientiæ merces. — Hæc igitur ipsa quoque tecum perpetuo meditare, et quo ea res cruciatum tibi majorem affert, eo etiam eam, si grato animo feras, majorem fructum allaturam esse existima. Non enim corporeæ dumtaxat plagæ illatæ, sed etiam animi dolor omni sermone sublimiores coronas affert, et quidem animi dolor magis quam corporis, cum qui feriuntur, cum gratiarum actione ferunt. Queinadmodum igitur si corpore lacerata verberibusque concisa, forti ac generoso animo id ferres, Deique gloriam hoc nomine prædicares, ingentem hinc mercedem conse-

¹ (Crislin., *caput sociorum suorum Timotheum*. Intra idem has voces, ad extremum, oumittit.

quereris: eodem modo, cum hæc animus tuus patiat, magna hinc præmia exspecta. Exspectes velim etiam fore omnino, ut rursus nos videas, atque hoc dolore libereris, amplumque et uberem hujus doloris quæstum, et posthac et nunc, percipias. Atque hæc tibi ad mœroris levamen sufficient: imo vero non tibi dumtaxat, verum etiam cuivis, quamlibet alioqui vecordi ac saxea mente prædito. At ubi tanta prudentia est, tantæque pietatis divitiæ, tamquo sublimis philosophia, atque animus rerum hujuscæ pompam proculcans, illic quoque facilius curandi morbi ratio est. Quocirca in hoc quoque tuam erga nos caritatem ostende, quod magnam, etiam scribentes, apud te auctoritatem obtineamus, nec minorem quam si præsentem essemus. Illud autem perspicue demonstrabis, si literas nostras aliquid profecisse intelligamus, nec aliquid tantum, sed quantum cupimus. Cupimus porro te in eadem animi lætitia versari, in qua te, cum istic essemus, cernebamus. Quod si istud intelligamus, haud parvam nos quoque solitudinis hujus, in qua nunc sumus, consolationem capiemus. Itaque si tibi nos in majore animi tranquillitate constituere cordi est; scio autem te id velle et magnopere curare: illud fac sciamus, te omnem mœroris colluviem abs te submovisse, tuasque res tranquillo in statu esse: ac nobis hanc nostræ erga te benevolentæ mercedem repende. Non enim te fugit, non inquam profecto te fugit, quantopere, si hoc præstiteris, de eoque nos per literas certiores feceris, animum nostrum recreatura sis.

Ad eandem epist. III (a).

1. Nec corpora ea, quæ cum gravi febre collectata sunt, contractum ex febre detrimentum, nec maris aquæ, quibus cum sævis ventis certamen fuit, eam, quam fluctus attulerunt, tempestatem subito deponunt, verum sensim ac paulatim. Nam et corporibus longiore temporis spatio ad hoc opus est, ut post depulsas febres ad integram sanitatem redeant, eamque quam ipsis morbus reliquam fecit, imbecillitatem abstergant: et aquæ, sedatis etiam ventis, diutius adhuc agitantur et incitantur, magnoque impetu feruntur ac reciprocant, atque aliquanto tempore indigent, ut ad integram tranquillitatem redeant. Hoc porro præludii genere non temere ad te usus sum: verum ut intelligas, nos necessitate adductos esse, ut hanc epistolam ad te mitteremus. Nam etsi mœroris tyrannidem superioribus literis sustulimus, ipsiusque arcem evertimus: tamen orationi nostræ ingenti adhuc assiduitate opus est, ut altam tibi pacem conciliet, ac deleta perturbationum omnium, quæ ex illo angore fluxerunt, memoria, candidam tibi ac certam tranquillitatem ostendat, atque in magna animi alacritate te colloquet. Id enim nunc ago, atque in eo elaboro, ut non modo tristitia te liberem, verum etiam ingenti ac perpetua voluptate perfundam. Hoc enim fieri potest, si quidem velis. Non enim in naturæ legibus, quas revellere atque immutare non pos-

(a) Scripta Cucuso, anno 404.

τέρως γάρ, φησίν, ἐσπουδάσαμεν τὸ πρόσωπον ἑμῶν ἰδεῖν. Ὅψεως οὖν ἐρᾶς, εἰπέ μοι, καὶ προσώπου θεωρίας ἐπιθυμεῖς; Καὶ σφόδρα, φησίν, ἔνθα τῶν αἰσθητηρίων ἡ συναγωγή. Ψυχὴ γάρ γυμνὴ καθ' ἑαυτὴν ἐτέρᾳ ψυχῇ συγγενομένη, οὕτε εἰπεῖν τι, οὕτε ἀκούσαι δυνήσεται· σωματικῆς δὲ ἂν ἀπολαύσω παρουσίας, καὶ ἐρῶ τι, καὶ ἀκούσομαι παρὰ τῶν ἀγαπωμένων. Διὰ τοῦτο ἐπιθυμῶ τὸ πρόσωπον ὑμῶν ἰδεῖν, ἔνθα καὶ γλωττά ἐστι φωνὴν ἀφιεῖσα, καὶ τὰ ἔνδον ἡμῖν [551] ἀπαγγέλλουσα, καὶ ἀκοὴ ῥήματα δεχομένη, καὶ ὀφθαλμοὶ κινήματα ψυχῆς διαζωγραφούντες· καὶ γάρ τῆς ποθομένης ψυχῆς διὰ τούτων ἀκριθέστερον τῆς συνοσίας ἐστὶν ἀπολαῦσαι.

ιγ'. Καὶ ἵνα μάθης πῶς ἐκκαίεται εἰς τὴν θεωρίαν ταύτην, εἰπὼν, *Περισσοτέρως ἐσπουδάσαμεν, οὐκ ἠρκέσθη τῇ λέξει ταύτῃ, ἀλλ' ἐπήγαγεν, Ἐν πολλῇ ἐπιθυμίᾳ*. Εἶτα οὐκ ἀνεχόμενος ἑαυτὸν μετὰ τῶν ἄλλων ἐγκαταμίξαι, ἀλλὰ δεικνύς, ὅτι σφοδρότερον τῶν ἄλλων φιλεῖ, εἰπὼν, ὅτι *Περισσοτέρως ἐσπουδάσαμεν, καὶ ἠθελησαμεν ἔλθεῖν πρὸς ὑμᾶς*, ἀπέβρῆξεν ἑαυτὸν τῶν λοιπῶν, καὶ μόνον στήσας, ἐπήγαγεν· *Ἐγὼ μὲν Παῦλος καὶ ἄναξ καὶ δις*, δεικνύς ὅτι πλέον τῶν ἄλλων ἐσπούδαζεν. Εἶτα ἐπειδὴ οὐκ ἐπέτυχε τούτου, οὐκ ἀρκεῖται τοῖς γράμμασιν, ἀλλὰ πέμπει τὸ κεφάλαιον, τὸν σὺν αὐτῷ^b Τιμόθεον, τὸν ἀντὶ γραμμάτων ἐσόμενον αὐτῷ· διὸ καὶ ἐπάγει λέγων· *Διὸ μηκέτι στέργοντες*. Ἡ πάλιν λέξεως εὐγένεια! ὧ βήσεως δύναμις, τὴν ἀκάθεκτον αὐτοῦ καὶ ἀκαρτέρητον ἀγάπην δηλοῦσαι! Καὶ ὡς ἂν τις ἐμπυριζόμενος, καὶ ζητῶν^c τοῦ ἐμπυρισμοῦ παραμυθίαν τιὰ εὐρεῖν, πάντα· κινεῖ· οὕτω δὲ οὕτως ἀναπτόμενος, ἀγγόμενος, καιόμενος, κατὰ τὸ ἐγχωροῦν τὴν δυνατὴν ἐπενόησε παραμυθίαν. *Μηκέτι γὰρ στέργοντες*, φησίν, *ἐπέψαμεν Τιμόθεον τὸν διάκονον τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ συνεργὸν ἡμῶν*, ἢ ἀναγκαιότατον μέλος διασπάσαντες ἡμῶν τῆς συνοσίας, καὶ λύπην ἀλλαξάμενοι λύπης. Ὅτι γὰρ οὐδὲ κείνου ἀπουσίαν εὐκόλως ἔφερον, ἀλλὰ διὰ τούτου αἰσῶτο τὸ βαρύτατον τοῦτο, καὶ τοῦτο αὐτὸ ἐδήλωσεν εἰπὼν *Ἡὺδοκήσαμεν καταλειφθῆναι μόνοι*. Ἡ ψυχῆς μετὰ ἀκριδεῖας πρὸς αὐτὴν ποιωθεῖσθαι τὴν ἀγάπην! Ἐπειδὴ γὰρ ἀδελοφῶ ἐχωρίσθη ἐνδὸς, μεμονῶσθαι φησι, καὶ ταῦτα τοσοῦτους ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ.

Ταῦτα δὲ συνεχῶς μελέτα καὶ αὐτὴ, καὶ ὅσω σοι τὸ πρᾶγμα ὀδυνηρὸν, τοσοῦτω κερδαλεώτερον εἶναι νόμιζε εὐχαρίστως φερούση. Οὐ γὰρ δὴ μόνον σωματικαὶ πληγαὶ ἐπαγόμεναι, ἀλλὰ καὶ ψυχῆς ὀδύνη ἀφάτους φέρει τοὺς στεφάνους, καὶ ψυχῆς ὀδύνη μᾶλλον ἢ σώματος, ὅταν οἱ πληττόμενοι φέρωσιν εὐχαρίστως. Ὅσπερ οὖν εἰ καταξαινομένη τὸ σῶμα καὶ μαστιγομένη, γενναίως φερεῖς, τὸν Θεὸν ὑπὲρ τούτων δοξάζουσα, πολλὴν ἂν ἀπέλαβες τὴν ἀμοιβήν· οὕτω ψυχῆς ταῦτα πασχούσης νῦν πολλὰς ἀνάμενε τὰς ἀντιδόσεις. Προσδόκα δὲ καὶ τὸ πάντως ἡμᾶς

ὄψεσθαι πάλιν, καὶ τῆς ὀδύνης ἀπαλλαγῆσθαι τασῆς, καὶ τὴν ἐκ τῆς ὀδύνης γενομένην ἐμπορίαν πολλὴν ἀπολήψεσθαι, καὶ τότε, καὶ νῦν. Ἄρκει ταῦτά σοι πρὸς παραμυθίαν, μᾶλλον δὲ οὐχὶ σοὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰ τις ἀνόητος εἴη, καὶ αὐτολίθινος τὴν ψυχὴν. Ὅπου δὲ σύνεσις [552] τοσαύτη, καὶ εὐλαβείας πλοῦτος καὶ φιλοσοφίας ὕψος, καὶ ψυχὴ τῶν βιωτικῶν τὴν φαντασίαν καταπατήσασα, πλείων ἢ εὐκόλια τῆς θεραπείας. Δείξον δὴ κἄν τούτω τῆς ἀγάπης τὴν περὶ ἡμᾶς, ὅτι καὶ μεγάλην γράφοντες ἔχομεν παρὰ σοὶ δύναμιν, καὶ τοσαύτην, ὅσην παρόντες. Δείξεις δὲ σαφῶς, ἂν μάθωμεν, ὅτι σοὶ γέγονέ τι πλέον ἀπὸ τῶν γραμμάτων τῶν ἡμετέρων· μᾶλλον δὲ οὐχὶ πλέον μόνον, ἀλλὰ καὶ τοσοῦτον, ὅσον ἐπιθυμοῦμεν. Ἐπιθυμοῦμεν δὲ ἐν τῇ αὐτῇ εὐφροσύνῃ εἶναι σε νῦν, ἐν ἣ καὶ αὐτότι διατρίβοντες ἐδέλομεν. Κἄν τοῦτο μάθωμεν, οὐ μικρὰν καὶ αὐτοὶ τῆς ἐρημίας, ἐν ἣ νῦν ἐσμεν, καρπωσόμεθα τὴν παράκλησιν. Ὅστε εἰ βούλει καὶ ἡμᾶς ἐν εὐθυμίᾳ καταστήσας πλείονι (οἶδα δὲ ὅτι βούλει, καὶ σφόδρα ἐσπούδακας), δῆλωσον ὅτι πάντα τῆς ἀθυμίας ἀπήλασας τὸν φοροῦν, καὶ ἐν γαλήνῃ τὰ σά, καὶ δὸς ἡμῖν ταύτην τῆς περὶ σὲ εὐνοίας καὶ ἀγάπης ἀμοιβήν. Οἶσθα γάρ, οἶσθα σαφῶς, ὅπως ἡμᾶς ἀνακτήσῃ κατορθώσασα τοῦτο, καὶ μετὰ ἀληθείας δηλώσασα διὰ γραμμάτων ἡμῖν.

Πρὸς τὴν αὐτὴν ἐπιστολὴ γ'.

α'. Καὶ τὰ σώματα τὰ σφοδροὶς παλαίσαντα πυρετοῖς, καὶ τὰ πελάγη τὰ ἀγροῖς πυκτεύσαντα πνεύμασιν, οὐκ ἀθρόαν οὐτε ἐκεῖνα τὴν ἀπὸ τῶν πυρετῶν βλάβην, οὕτε ταῦτα τὴν ἀπὸ τῶν κυμάτων ἀποσίθονται ζῆλην, ἀλλ' ἠρέμα καὶ κατὰ μικρὸν. Καὶ γὰρ τὰ σώματα πλείονος δεῖται χρόνου, ὥστε μετὰ τὴν τῶν πυρετῶν ἀπαλλαγὴν εἰς καθαρὰν ἐπανελθεῖν ὑγίειαν, καὶ ἀπονήσασθαι τὸν ἀπὸ τῆς ἀρρωστίας ἐναπομείναντα αὐτοῖς μαλακισμὸν· τὰ δὲ ὕδατα, καὶ τῶν πνευμάτων παυσασμένων, ἐπιπολὺ σαλευόμενα καὶ κινούμενα μένει, φερόμενά τε καὶ πολλῇ πάλιν ἐπαγόμενα τῇ ῥύμῃ, καὶ δεῖται καὶ αὐτὰ χρόνου, ὥστε εἰς καθαρὰν ἐπανελθεῖν γαλήνην. Ταῦτα δὲ μοι εἰρηται προοίμια πρὸς τὴν σὴν εὐλάβειαν οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ' ἵνα μάθης, ὅτι καὶ ταύτην ἀναγκαίως σοὶ πέμπομεν τὴν ἐπιστολήν. Εἰ γὰρ καὶ τὴν τυραννίδα κατελύσαμεν τῆς ἀθυμίας, καὶ τὴν ἀκρόπολιν ταύτης κατεσκάψαμεν διὰ τῶν ἔμπροσθεν γραμμάτων· ἀλλ' ὅμως πολλῆς ἐστὶ χρεῖα τῷ λόγῳ τῆς προσεδρίας, ἵνα σοὶ καὶ βαθεῖαν ἐργάσῃται τὴν εἰρήνην, καὶ τὴν μνήμην πάντων τῶν ἐξ ἐκείνης γενομένων ἐξαλείψασα^d θορύβων, λευκὴν σοι καὶ παγίαν δεῖξῃ γαλήνην, καὶ ἐν πολλῇ σε καταστήσῃ τῇ εὐθυμίᾳ. Τοῦτο γὰρ ἡμῖν τὸ σπουδαζόμενον, οὐκ ἀθυμίας σε ἀπαλλάξαι μόνον, ἀλλὰ καὶ εὐφροσύνης ἐμπλήσσαι πολλῆς καὶ διηγενοῦς. Δυνατὴν γὰρ ἐὰν θέλῃς. Οὐ γὰρ ἐν τοῖς ἀκινήτοις τῆς φύσεως

^a I. Græco Novi Testamenti textu legitur ἐν πολλῇ ἐπιθυμίᾳ, atque ita legit Billius, ut liquet, et sic habebat emendat Perronianus teste Frontone Ducæo. Edit. ἐν πολλῇ ἐπιθυμίᾳ.

^b Coislin. τὸ κεφάλαιον τῶν σὺν αὐτῷ, non male.

^c Ἄλλοι ἐμπυριζόμενος ὡς ἂν τις καιόμενος, καὶ ζητῶν.

^d Sic mss. Editi ἐξαλείψας, male.

νόμοις, οὓς ἀναμοχλιεῦσαι ἡμῖν ἀδύνατον καὶ μεταθεῖναι, ἀλλ' ἐν ἐλευθέροις τῆς προαιρέτως λογισμοῖς, εὖς μεταχειρίζειν ἡμῖν βῆθιον, τὰ τῆς εὐθυμίας ἀποκαίεται. Καὶ οἶδας, εἶγε μέμνησαι, καὶ πρώην (οὐ γὰρ πολὺς [553] ὁ μεταξὺ χρόνος) πολλοὺς μοι καὶ μακροὺς ὑπὲρ τοῦτων ἀναλωθέντας λόγους * ὅτε διη συνεχῶς ἐπέλεγον τὰς ἱστορίας, ἃς εἰς μέσον ἤγον. (Ὁ γὰρ ἐν τῇ φύσει τῶν πραγμάτων οὕτως, ὡς ἐν τῇ γνώμῃ τῶν ἀνθρώπων τὰ τῆς εὐθυμίας ἴσασθαι πέφυκεν. Ἐπαὶ οὖν τοῦτο τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, καὶ πολλοὶ τῷ πλούτῳ περιβρόθυμοι τὸν βίον ἀβίωτον ἐνάμωσαν εἶναι, ἔτεροι δὲ πενίᾳ συζῶντες ἐσχάτη πάντων εὐθυμότεροι διετέλεσαν· καὶ οἱ μὲν δορυφορίας ἀπολαύοντες, καὶ δόξης καὶ τιμῆς, πολλάκις ἑαυτῶν ἐπιδράσαντο τῇ ζωῇ ^β, οἱ δὲ ἀσμοὶ καὶ ἐξ ἀσμήμων, καὶ οὐδενὶ γνῶριμοι, πολλῶν ἑαυτοὺς μακριωτέρους εἶναι ἐνόμισαν· οὐ γὰρ ἐν τῇ φύσει πραγμάτων, ὡς ἐν τῇ γνώμῃ ἀνθρώπων τὰ τῆς εὐθυμίας (οὐ γὰρ παύσομαι συνεχῶς τοῦτο ἐπάθων)· μὴ ἀναπέσης, ἀδελφῆ, ἀλλὰ διανάσθηθι, καὶ χεῖρα ὄρεσον τῷ λόγῳ, καὶ τὴν καλὴν ταύτην παράσχου συμμαχίαν ἡμῖν, ἵνα σε ὀλοσχερῶς ἐξαρθάσωμεν τῆς πικρᾶς τῶν λογισμῶν αἰχμαλωσίας. Εἰ γὰρ μὴ βουληθείης καὶ αὐτὴ τῶσαύτην σπουδὴν ποιήσασθαι, ὄσην καὶ ἡμεῖς, οὐδὲν ἡμῖν ὄφελος ἔσται τῆς ἰατρείας. Καὶ τί θαυμαστόν, εἰ ἐπ' ἡμῖν τοῦτο συμβαίνει; Καὶ γὰρ ὁ πάντα δυνάμενος Θεὸς, ὅταν παραινῇ καὶ συμβουλεύῃ, ὁ δὲ ἀκούων μὴ πείθεται τοῖς λεγομένοις, οὐδέποτε ὁ γίνεται τι πλεόν, ἀλλὰ καὶ μείζονος ἔσται κολάσεως ἐφ' ὅδιον τοῦτο τῷ μὴ πεισθέντι. Καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ Χριστὸς ἔλεγεν· *Εἰ μὴ ἤλθον καὶ ἐλάλησα αὐτοῖς, ἁμαρτίαν οὐκ εἶχον· νῦν δὲ πρόφασιν οὐκ ἔχουσι περὶ τῆς ἁμαρτίας αὐτῶν.* Διὰ δὲ τοῦτο καὶ τὴν Ἰερουσαλήμ θρηγῶν τοῦτου γε αὐτοῦ ἔνεκεν, ἔλεγεν· *Ἰερουσαλήμ, Ἰερουσαλήμ ἡ ἀποκτείνουσα τοὺς προφήτας, ἐξουθεῖσθαι καὶ λιθοβολοῦσα τοὺς ἀπεσταλμένους πρὸς αὐτήν, ποσάκις ἠθέλησα ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα ὑμῶν, καὶ οὐκ ἠθέλησατε!* Ἰδοὺ ἀφίεται ὁ οἶκος ὑμῶν κρημνός.

β'. Ταῦτα οὖν εἰδυῖα, δέσποινά μου θεοφιλεστάτη, κάμνε καὶ φιλονεικίαι, καὶ βιάζου τὴν ἀπὸ τῶν εἰρημίων ἔχουσα συμμαχίαν, ἐξουθεῖσθαι καὶ ἐκβάλλειν μετὰ πολλῆς τῆς σφοδρότητος τοὺς ταραττοντάς σε λογισμοὺς, καὶ θόρυβον καὶ ζάλην ἐμποιοῦντας τῶσαύτην. Ἄλλ' ὅτι μὲν ἐργάση τοῦτο καὶ ἀνέξη τῆς παραινέσεως τῆς ἡμετέρας, οὐδένα οἶμαι δεῖν ἀμφιβάλλειν· δεῖ δὲ σοὶ κατασκευάσαι λοιπὸν ξίφη καὶ δόρατα καὶ τόξα, καὶ βέλη, καὶ θώρακα, καὶ ἀσπίδα καὶ κνημίδα, ὥστε τοῖς μὲν φράττεσθαι, τοῖς δὲ βάλλειν καὶ κατασκάπτειν ^δ, καὶ νεκροὺς τιθέναι τοὺς ἐπόντας σοὶ τῆς ταραχῆς· λογισμοὺς. Πόθεν οὖν σοὶ τὰ μηχανήματα ταῦτα καὶ τὰς σφενδόνας κατασκευάσομεν, ὥστε μὴδὲ ἐγγὺς ἀρεῖναι προσιέναι τοὺς πολεμίους, ἀλλ' ὡς πορῆρωτάτω μετὰ πολλῆς ἀπειλαῦναι τῆς ὑπερβολῆς; Ἀπὸ τῆς ἀθυμίας αὐτῆς, ὀλίγα τινὰ περὶ αὐτῆς φιλοσοφῆσαντες, καὶ δεῖξαντες ὅπως βαρὺ τὸ πρᾶγμα καὶ ἐπαχθέες. Ἡ γὰρ ἀθυμία, ψυχῶν ἐστὶ βασανιστήριον χαλεπὸν, ὀδύνη τις ἀρῆτος καὶ δίκην [554] δίκης ἀπάσης καὶ τιμωρίας πικροτέρα. Καὶ

γὰρ σκώληκα μιμεῖται ἰσθόλον, οὐχὶ τῆς σαρκὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς καθαπτομένη τῆς ψυχῆς, καὶ σῆς ἐστὶν οὐχὶ ὁστέων μόνον, ἀλλὰ καὶ διανοίας· καὶ δημῖος διηνεκῆς, οὐ πλευράς καταφαίνων, ἀλλὰ καὶ δύναμιν ψυχῆς λυμαινόμενος, καὶ νύξ διηνεκῆς, καὶ σκότος ἀφ' ἑγῆς, καὶ χεῖμων, καὶ ζάλη, καὶ περὶ τῆς ἀφανῆς πάσης φλογὸς σφοδρότερον κατακαίων, καὶ πόλεμος ἀνακωχῆν οὐκ ἔχων, νόσος πολλοῖς τῶν ὀρωμένων ἐπισκοτούσα ὁ. Ὁ τε γὰρ ἥλιος, ἡ τε τοῦ ἀέρος φύσις τοῦτου τοῦ διειδυῖου, τοῖς οὕτω διακαίμενοις παρενοχλεῖν δοκεῖ, καὶ ἐν μεσημβρίᾳ μέση νύκτα μιμεῖται βαθεῖαν. Διὰ καὶ ὁ θαυμασιος προφήτης τοῦτο δηλῶν ἔλεγε· *Ἀύσεται ὁ ἥλιος αὐτοῖς ἐν μεσημβρίᾳ· οὐχ ὡς ἀφανιζομένου τοῦ ἄστρου, οὐδ' ὡς τοῦ συνήθους διασκοπτομένου δρόμου, ἀλλ' ὡς τῆς ἀθυμίας τῆς ψυχῆς ἐν τῷ φανοτάτῳ τῆς ἡμέρας νύκτα φανταζομένης. Οὐ γὰρ τοιοῦτο τῆς νυκτὸς τὸ σκότος, οἷα τῆς ἀθυμίας ἡ νύξ, οὐ κατὰ νόμον φύσεως παραγενομένη, ἀλλὰ κατὰ λογισμῶν σκότωσιν συναγομένη, φοβερά τις οὖσα καὶ ἀφόρητος, ἀμειλικτον ἔχουσα τὸ πρόσωπον, τυράννου παντὸς ὀμωτέρα, οὐδενὶ ταχέως εἰκουσα τῶν διαλύειν αὐτὴν ἐπιχειρούντων, ἀλλ' ἀδάμαντος στερρότερον κατέχουσα πολλάκις τὴν ἀλοῦσαν ψυχὴν, ὅταν αὐτὴ μὴ πολλῇ ἢ κεχηρημένη τῇ φιλοσοφίᾳ.*

γ'. Τί δεῖ πολλά λέγειν οἰκοθεν περὶ αὐτῆς ἀποφαινόμενον, παρὸν ἐπὶ τοὺς ἀλόγους ἐλθεῖν, κάκειθεν αὐτῆς τὴν ἰσχὺν ἅπασαν καταμαθεῖν; Μᾶλλον δὲ, εἰ δοκεῖ, τῶς πρότερον ἐτέρωθεν αὐτῆς ποιησόμεθα τὴν ἀποδείξιν. Ὅτε γὰρ ἤμαρτεν ὁ Ἄδάμ τὴν ἁμαρτίαν ἐκείνην τὴν χαλεπὴν, καὶ τὸ κοινὸν ἀπάντων ἀνθρώπων κατεδίκασε γένος, μόχθῳ τότε ἰκατεδικάζετο· ἡ δὲ μείζονα ἁμαρτούσα, καὶ οὕτω μείζονα, ὡς τὴν ἁμαρτίαν τὴν τοῦτου πρὸς ἐκείνην συγκρινομένην, μὴδὲ ἁμαρτίαν εἶναι νομίζεσθαι; Ἄδάμ γὰρ οὐκ ἠπατήθη, φησὶν, ἡ δὲ γυνὴ ἀπατηθεῖσα ἐν παραβάσει γέγονεν· αὐτὴ τοίνυν ἡ ἀπατηθεῖσα, καὶ ἐν παραβάσει γενομένη, καὶ τὸ δηλητήριον καὶ ἑαυτῇ καὶ τῷ ἀνδρὶ κατασκευάσασα φάρμακον, πλείονι τῇ λύπῃ κατακρίνεται ^ε, ὡς κατατείνεται δυναμένη τοῦ μόχθου μείζονως. Πληθύνων γὰρ, φησὶ, πληθυνῶ τὴν λύπασ σου, καὶ τὴν στεναγμὸν σου. Ἐρ λύπαις τέξῃ τέκνα. Οὐδὲμου πόνος, οὐδαμου ἰδρῶς, καὶ οὐδαμου μόχθος, ἀλλ' ἀθυμία καὶ στεναγμός, καὶ ἡ ἐντεῦθεν τιμωρία, καὶ πόνων καὶ μυρίων θανάτων ἀντίβροπος οὖσα ^β, μᾶλλον δὲ καὶ πολλῷ χαλεπωτέρα.

Καίτοι τί θανάτου χεῖρον; οὐχὶ τὸ κεφάλαιον τῶν ἐν ἀνθρώποις κακῶν, τὸ φοβερόν καὶ ἀφόρητον καὶ μυρίων ἀξίων θρηγῶν τοῦτο εἶναι δοκεῖ; οὐχὶ παρανομίας τῆς χαλεπωτάτης ταύτης ἐφησε δίκην ὁ Παῦλος; Τοὺς γὰρ ἀναξίως τῶν ἱερῶν ἀποτομένους μυστηρίων, καὶ τῆς φρικτῆς ἐκείνης [555] μετέχοντας τραπέζης, ταύτην ἐφησε τίειν δίκην, οὕτω λέγων· *Διὰ τοῦτο ἐν ὑμῖν πολλοὶ ἀσθενεῖς καὶ ἀβρωστοὶ, καὶ κοιμῶνται ἱκανοί.* Οὐχὶ καὶ νομοθέται πάντες τοὺς τὰ ἀνήκεστα πλημμυλοῦντας τούτῳ καταδικά-

* Duo mss. ἀναλωθέντας χρόνους καὶ λόγους.

^β Idem τὴν ζωῇ.

^γ Testificatur Fronto Perronianum codicem habuisse οὐδὲ τότε, quam lectionem seculum fuerat velus interpres: ne iam quidem, etc.

^δ L'us κατασφάττειν.

^ε Duo mss. νόσος πολλῇ τὸ ὀρωμένον ἐπισκοτούσα. Infra Perronianus codex, inquit Ducerus, ἥλιος μεσημβρίας, ut legitur in Amos viii, 9.

^β Idem γένος λύπη τότε. Mox Idem μείζον ἁμαρτήσουσα, καὶ οὕτω μείζον.

^γ Idem ἀνδρὶ κεράσασα τὸ φάρμακον, πλείονι ταύτη κατακρίνεται.

^δ Idem ἐπίτροπος οὖσα.

sumus, sed in liberis voluntatis cogitationibus, quas tractare ac moderari nobis facile est, alacritas animi consistit. Atque ipsa scis, si modo meministi, plurimos ac longos de his rebus nuper (nec enim diuturnum tempus interea fluxit) sermones a nobis consumptos fuisse: cum scilicet historias subinde colligerem atque in medium proferrem. Non enim tam in rerum natura, quam in hominum voluntate atque sententia tranquillitas animi sita est. Quoniam igitur hæc ita se habent, ac multi opibus circumfluentes vitam acerbam esse duxerunt, multi contra in extrema paupertate versantes curriculum vitæ omnium tranquillissime confecerunt; atque alii quidem satellitio, gloria et honore fruentes, vitam suam diris per sæpe devoverunt, alii autem obscuro atque obscuro genere nati, omnibusque ignoti, multis sese beatiore esse censuerunt; neque enim tam in rerum natura, quam in hominum mente ac iudicio posita est tranquillitas (non enim istud assidue inculcare desinam): cave animum dejicias, verum te excita atque erige, manumque sermoni nostro porrige, ac præclaram hanc nobis opem præbe, ut te ex acerbâ cogitationum captivitate prorsus extrahamus. Nam nisi ipsa tantum studii adhibere volueris, quantum nos adhibemus, nullam nobis curatio utilitatem allatura est. Quid autem mirum, si hoc in nobis contingat? Nam etiam, cum rerum omnium præpotens Deus aliquid monet ac suadet, atque auditor ipsius verbis minime obtemperat, nihil aliud hinc evenit, quam quod id majorem ei pœnam accersit, qui dicto audientem non se præbuit. Quod etiam Christus his verbis indicabat: *Nisi venissem et loquutus fuisset eis, peccatum non haberent: nunc autem excusationem non habent de peccato suo (Joan. 15. 22)*. Ob eamque causam cum Jerusalem hoc ipso nomine lugeret, his verbis utebatur: *Jerusalem, Jerusalem, quæ occidis prophetas, et lapidas eos qui ad te missi sunt, quoties volui congregare filios vestros, et nolulistis? Ecce relinquetur domus vestra deserta (Math. 23. 37. 38)*.

2. *Afflictam consolatur; mœroris naturam explicat; mœror Evæ pœna.* — Hæc igitur cum tibi perspecta sint, domina mea religiosissima, labora, tibi que vim adhibe, atque eorum quæ a nobis commemorata sunt, ope ac subsidio munita, in id enitere, ut cogitationes eas quæ perturbant, ac tantos motus tantamque tempestatem cient, magno cum impetu extrudas ac propulses. Verum quin id factura, consilioque nostro paritura sis, nemini dubitandum esse arbitror. Jam tibi gladios, hastas, arcus et sagittas, thoracem, clypeum et tibialia comparemus oportet: quo partim his te munias, partim eas, quæ te perturbatione afficiunt, cogitationes prosternas, atque obrunces et inteimas. Undenam igitur machinas istas ac fundas tibi conficiemus, ut ne hostes quidem propius accedere sinas, verum eos quam longissime ac nullo negotio subinoveas? Ab ipso mœrore: nimirum si de eo non nihil disseramus, quamque gravis ac molesta res sit, demonstramus. Mœror enim grave animorum tormentum est, dolor omnem sermonis vim excedens, ac

supplicium omni supplicio et cruciatu acerbior. Si quidem pestiferum vermem imitatur, non carnem dumtaxat, sed etiam animam perstringens: ac tinea est, non ossium tantum, verum etiam mentis: et perpetuus carnifex, non latus fodicens, verum animi vires labefactans: et perpetua nox, et tetra tenebra, et tempestas ac procella, et obscura febris, quavis flamma vehementius exurens: et bellum induciarum expers: et morbus, rerum earum, quæ oculis cernuntur, prospectum magna ex parte impediens. Nam et sol, et liquidi hujus aeris natura iis, qui ita affecti sunt, molestiam exhibere videtur, atque in meridiana luce profundam noctem imitari. Eaque de causa exinius ille propheta dicebat, *Occidet illis sol in meridie (Amos 8. 9)*: non quod sidus illud delitescat, aut consuetus ipsius cursus interrumpatur: sed quod mœsto ac mœrenti animo clarissimo die noctis species sese objiciat. Neque enim tantæ noctis tenebræ sunt, quanta mœroris nox est: non quidem illa naturæ lege accedens, verum per rationis ac mentis obscuracionem conflata: horrenda sane atque intoleranda, truculentum vultum habens, quovis tyranno crudelior, nemini eorum, qui eam discutere conantur, facile cedens, verum animam eam, quam corripuit, adamante firmius plerumque retinens, cum videlicet ea non multum sapientiæ adhibuit.

3. Quid autem longa oratione opus est, ut de eo ipse pronuntiem, cum ad eos, qui illo capti sunt, venire, atque hinc universam ipsius vim perspicere liceat? Ino vero liceat, si lubet, eam aliunde prius demonstramus. Nam cum Adamus grave illud peccatum admisisset, atque commune hominum omnium genus condemnasset, labore tum mulctatus est (*Gen. 3*); ea autem, quæ gravius peccaverat, et quidem usque eo gravius, ut illius peccatum, cum hujus peccato collatum, ne peccatum quidem existimetur: Adam enim, inquit Scriptura, *non est seductus, sed mulier seducta in prævaricatione fuit (1. Tim. 2. 14)*: hæc, inquam, quæ decepta fuerat, ac Dei legem violaverat, atque et sibi, et marito venenatum poculum temperaverat, ampliori mœrori addicitur, quod videlicet ille majorem ad premendum vim habeat, quam labor. *Multiplicans enim, inquit, multiplicabo dolores tuos, et gemitum tuum. In doloribus paries filios (Gen. 3. 16)*. Nusquam hic labor, nusquam sudor et ærumna: verum mœstitia et gemitus, atque hinc nascens cruciatus, sexcentas mortes adæquans, imo etiam longe gravior.

Morte nihil gravius aut terribilius esse demonstrat. — Quamquam quid morte gravius? annon humanorum malorum caput est? annon ea horrenda et intoleranda innumerisque luctibus digna esse videtur? annon eam atrocissimi sceleris pœnam esse dixit Paulus? Nam eos, qui sacrosancta mysteria indigne attingunt, tremendæque mensæ participes fiunt, hanc pœnam pendere his verbis asseruit: *Propterea inter vos multi imbecilles et infirmi, et dormiunt multi (1. Cor. 11. 30)*. Annon legislatores omnes hoc supplicio eos mulctant, qui atrocissima scelera committunt? annon etiam Deus

extremam hanc in lege pœnam iis constituit, qui magnis criminibus sese devinciunt? annon hujus metu patriarcha ille perterritus, eo adductus est, ut, natura etiam ipsa superata, uxorem suam barbaricæ lascivie, atque Ægypticæ tyrannidi dederet, atque hanc petulantis libidinis fabulam et ipse strueret, et uxorem, ut gravem hunc et tragicum gestum secum ageret, obsecraret? Atque adeo ne hujusmodi quidem tamquam scenicæ simulationis causam afferre pudore deterretur: *Erit enim, inquit, cum viderint te Ægyptii egregia forma præditam, atque faciei pulchritudine præstantem, interficient me, et te servabunt. Dic igitur quod soror mea sis, ut bene sit mihi propter te, et vivat anima mea ob gratiam tui* (Gen. 12. 12. 13). Vidisti metum, vidisti tremorem, excelsum illum ac philosophicum animum quatientem? vidisti adamantem formidine fractam? Genus mentitur, atque alteram pro altera personam uxori suæ imponit, agnamque lupis in prædam exponit: quodque viris malorum omnium acerbissimum est, nempe constupratam uxorem cernere, imo etiam vel suspicari, hoc, et quod hac re multo acerbius est (non enim suspicio tantum erat, sed stuprum reipsa tentabatur), non modo cernit, sed etiam, ut perpetretur, laborat: idque ipsi leve ac ferendum videtur. Etenim affectus affectum superabat, gravem nimirum gravior, ac mortis terror zelotypiam vincebat. Magnus quoque ille Elias ob mortis metum solas libidinosæ ac nefariæ mulieris minas veritus, in fugam se contulit, ac solum vertit (3. Reg. 19): et qui cælum clauserat, et tot miracula patrarat, sermonis terrorem minime tulit: verum excelsum illum atque ad celos usque sublimem animum pavor ita perculit, ut post illam fiduciam, post tantam in loquendo libertatem, post tantum virtutis specimen ditum, et patriam, et tantum populum, cujus causa tot pericula audax adierat, repente linqueret, et quadraginta dierum iter solus obiret et in locum desertum migraret. Vehementer enim horrenda hujus rei natura est, ac propterea quotidie in genus nostrum impetum faciens, ad unumquemque mortuum nos usque adeo percellit atque consternat, metuque perturbat et contrahit, ut quæ nec opinato appareat. Nec vero ad consolationem ullam vim habuit aut temporis meditatio, aut quotidiana in hac contemplatione consuetudo et exercitatio: nec temporis diuturnitate hujusmodi mœror terrorque consenuit, verum perpetuo juvenescit ac viget, recentemque ac florentem quotidie metum affert. Nec sane immerito. Quis enim non perturbetur et consterneretur, cum eum, qui hesternodie, aut paucis ante diebus ambulabat, sexcenta domus negotia gerebat, uxoris, filiorum, mancipiorum, sæpe etiam integrarum civitatum curam suscipiebat, minabatur, terrebat, supplicia partim solvebat, partim inferebat, innumera tum in urbibus, tum in regionibus efficiebat, repente plusquam lapidem mutum et jacentem videt? cumque innumerabiles homines plorent, et amicissimi quique luceant, et uxor dolore distorqueatur, genas cædat¹, comam vellat, magnoque cum ululatu

¹ In Editio, hæc voces, *genas cædat*, doerant.

ancillarum greges circum se collocet, ipsum tamen nihil eorum sentientem? cum videt omnia repente de medio sublata esse, rationem, ingenium, animam, oris florem ac venustatem, membrorum motum? injucunda ætem iis successisse, nimirum silentium, stuporem, corruptionem, sanie, vermes, cinerem, pulverem, foetorem, intæritum integrum, corpusque totum eo properans, ut in vilia et deformia atque ignobilia ossa desinat?

4. *Mors mœrore levior.* — Et tamen istud, quod et per res ipsas, et per sanctorum illorum virorum formidinem horrendum esse constat, mœrore longe levius est. Nam ipsius causa longa hæc sermonum curricula emensus sum, ut ex me discas, quantam pœnam pendas, ac parem ipsi, imo vero multis partibus majorem, bonorum mercedem exspectes. Atque ut hæc ita se habere intelligas, jam ad eos qui eo affectu capti sunt, confugiam, quo scilicet prius nostra festinabat oratio. Plebs Hebræorum, Mose veniente, ac libertatem et Ægypticæ captivitatis finem nuntiante, ne audire quidem ipsum sustinebant. Causamque etiam exponens legislator dicebat: *Loquutus est autem Moses ad populum: et non audivit populus Mosem præ pusillanimitate* (Exod. 6. 9). Quinetiam cum Deus graves Judæis ob multa flagitia minas intendit, post captivitatem atque in aliena regione commorationem, post servitutem, famem, pestem atque humanarum carnium esum hanc pœnam subjunxit, his verbis utens: *Dabo eis cor mœrens, et deficientes oculos, et tabescentem animam* (Deut. 28. 65). Quid autem Judæos, petulantem et ingratum, carnisque servituti addictum populum, nec philosophari scientem, commemoro: cum mihi a magnis et excelsis viris hujus rei argumentum capere liceat? Etenim apostolorum chorus, cum triennium jam cum Christo consuetudinem habuissent, multa de immortalitate aliisque arcanis rebus ex ipso didicissent, signaque admiranda et ab humanis sensibus remota edidissent, ipsumque tanto tempore mira perpetrantem conspexissent, ejusdemque cum eo mensæ, et colloqui, ac tam eximiorum sermonum participes exstitissent, atque omni doctrinæ genere eruditii fuissent, posteaquam verba, quæ mœrorem afferebant, audierunt, qui prius eum perpetuo retinebant, deque ipso velut lactentes pueri pendebant, nec percontari desinebant, Quo vadis? iidem rursus hujus mœroris tyrannide ita oppressi sunt, seque totos angori dederunt, ut jam ab ipso hæc minime percontarentur. Quo etiam nomine Christus eos insectans, dicebat: *Audistis quia vado ad eum qui misit me, et venio ad vos, et nemo ex vobis interrogat me, Quo vadis? Sed quia hæc loquutus sum vobis, tristitia implevit cor vestrum* (Joan. 16. 5. 6). Videsne quomodo mœroris tyrannis amori tenebras offuderit, eosque in captivitatem sibi addixerit, sui que juris fecerit? Rursum Elias ille (nam ne nunc quidem ab eo abscedam) post fugam ac secessionem a Palæstina, mœroris acerbilitatem non ferens (si quidem in magno mœrore atque angore versabatur: quod etiam is, qui eam historiata literis mandavit, his verbis declarat, *Abit juxta ani-*

ζουσι τῷ ἐπιτιμίῳ; καὶ ὁ θεὸς δὲ οὐ ταύτην ἐπέθη-
κεν ἐσχάτην τιμωρίαν ἐν τῷ νόμῳ τοῖς μεγάλα πλημ-
μελοῦσιν; οὐ διὰ τὸν τούτου φόβον ὁ πατριάρχης
ἐκείνος ὁ καὶ τῶν φύσιν αὐτῆν νικῆσας, τὴν γυναῖκα
τὴν αὐτοῦ καταδέξατο ἡδυπαθεῖν ἐκδοῦναι βαρβα-
ρικάις, καὶ Αἰγυπτιακῇ τυραννίδι, καὶ τὸ δρᾶμα τῆς
ὑβρεως αὐτὸς τε κατεσκεύαζε, καὶ τὴν γυναῖκα παρ-
εκάλεσε τὴν χαλεπὴν ταύτην συνυποκρίνασθαι τραγ-
ωδίαν αὐτῷ; Καὶ οὐδὲ τὴν αἰτίαν αἰσχύνεται τιθεῖς τῆς
τοιαύτης σκηνῆς· *Ἔσται γὰρ, φησὶν, ὡς ἂν ἴδωσί
σε οὕτω τῇ ὥρᾳ λάμπουσαν, καὶ τῷ κάλλει τῆς
δύσεως κρατούσαν, ἀποκτενοῦσί με, σὲ δὲ περι-
ποιήσουσται. Εἰπέθ' οὖν ὅτι ἀδελφῆ μου εἰ, ἵνα εὖ
μοι γένηται διὰ σέ, καὶ ζήσεται ἡ ψυχὴ μου
ἐνεκεν σοῦ.* Εἶδες φόβον, εἶδες τρόμον κατασεῖοντα
τὴν ὑψηλὴν ἐκείνην καὶ φιλόσοφον ψυχῆν; εἶδες τὸν
ἀδάμντα διαλυθέντα τῇ ἀγωνίᾳ; Ψευδεται τὸ γένος,
καὶ ἕτερον ἀνθ' ἑτέρου παρατιθησὶ τῇ γυναικὶ τὸ
πρόσωπον^a, καὶ τοῖς λύκοις εὐάλωτον ποιεῖ τὴν
ἀνὰ δάκ· καὶ ὁ πάντων ἐστὶν ἀνδράσιν ἀφορητότερον,
γυναῖκα ἰδεῖν ὑβρίζομένην, μᾶλλον δὲ καὶ ὑποπτει-
μένην μόνον, τοῦτο καὶ τὸ τούτου χαλεπώτερον (οὐδὲ
γὰρ ὑπόψια ἦν, ἀλλ' ὑβρις ἔργῳ τολμημένῃ) οὐ μόν-
ον ὄρᾳ, ἀλλὰ καὶ ὅπως τολμηθεῖ κατασκευάζει,
καὶ κούφον αὐτῷ φαίνεται τοῦτο καὶ φορητόν. Καὶ
γὰρ πάθος ἐκράτει πάθους, τοῦ χαλεποῦ τὸ χαλεπώ-
τερον, καὶ ζηλοτυπίας περιεγένετο δειλία θανάτου.
Καὶ ὁ μέγας δὲ Ἥλιος ἐκείνος διὰ τὸν τούτου φόβον
δραπέτης καὶ φυγὰς καὶ μετανάστης ἐγένετο, ἀπει-
λὴν μόνον δέσας πορνευομένης καὶ ἐναγοῦς γυναι-
κός· καὶ ὁ τὸν οὐρανὸν ἀποκλείσας, καὶ τσοσᾶτα θαύ-
ματα ἐργασάμενος, ῥημάτων φόβον οὐκ ἤνεγκεν·
ἀλλ' οὕτω τὴν οὐρανομήκη ψυχὴν ἐκείνην κατέσειεν
ἢ ἀγωνία, ὡς καὶ πατριδα καὶ δῆμον τοσοῦτον, δι'
ὃν τσοσᾶτα παρεκινδύνευσε, καταλιπεῖν ἀθρόον, καὶ
μόνον τεσσαράκοντα ἡμερῶν ὀδεῦσαι ὁδὸν, καὶ πρὸς
τὴν ἐρημίαν μετοικισθῆναι, μετὰ τὴν παρθύσιαν
ἐκείνην, μετὰ τὴν τσοσᾶτην ἐλευθεροστομίαν, μετὰ
τὴν τσοσᾶτην τῆς ἀνδρείας ἐπίδειξιν. Καὶ γὰρ φο-
βερὰ σφόδρα τοῦ πράγματος ἢ φύσις· διὰ τοι τοῦτο
καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἐπιούσα ἡμῶν τὸ γένος, οὕτω
καθ' ἕκαστον ἡμᾶς ἐκπλήττει νεκρὸν καὶ συγγείει καὶ
συστέλλει, ὡς ἀθρόον τότε φαινομένη. Καὶ οὐδὲν
ἰσχυσεν εἰς παραμυθίαν ἢ τοῦ χρόνου μελέτη, οὐδὲ
τὸ καθ' ἐκάστην ἐν ταύτῃ γυμνάζεσθαι τῇ θεωρίᾳ·
οὐδὲ ἐπαλαιώθη τῷ χρόνῳ τὰ τῆς ἀθυμίας καὶ τῆς
ἐκπλήξεως ταύτης, ἀλλὰ καὶ νεάζει καὶ ἀκμάζει δι-
ηνεκῶς, καὶ τὸν φόβον ἀκραίρην καὶ ἀνθούσα ἐρχε-
ται καθ' ἐκάστην φέρουσα τὴν ἡμέραν· καὶ μάλᾳ εἰ-
κότως. Τίς γὰρ οὐκ ἂν αἰσχυνοίη καὶ καταπέσει^b,
[556] ὅταν ἴῃ τὸν χθὲς καὶ πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν βα-
δίξοντα, ἀγοντα, φέροντα μυρία πράγματα, οἰκίας,
γυναϊκός, παίδων, οἰκετῶν, πολλάκις δὲ καὶ πόλεων
δλοκλήρων προϊστάμενον, ἀπειλοῦντα, φοβοῦντα,
λύοντα κολάσεις, ἐπάγοντα κολάσεις, μυρία κατὰ

πόλεις καὶ χώρας ἐργασάμενον, ἀθρόον λίθων ἀφωνώ-
τερον κείμενον; καὶ μυρίων κωκυτόνων, καὶ τῶν
φιλάτων κατακοπτομένων, καὶ τῆς γυναικὸς κατα-
θρυπτομένης, παρείας ξαινούσης^c, πλοκάμους λουού-
σης, χοροῦς περιεστάτης θεραπευίδων μετὰ πολλῆς
τῆς ὀλολυγῆς, οὐδεὶνός κισθινόμενον; καὶ πάντα ἐξ-
αίφνης ἐκποδῶν, καὶ λογισμῶν καὶ διάνοιαν καὶ ψυ-
χὴν, καὶ ὄψεως ἄνθος, καὶ μελῶν κίνησιν; καὶ τὰ
ἀτερπῆ διαδεχόμενα, ἀφωνίαν καὶ ἀναίσθησιαν, φο-
ρὴν, ἰχώρα, σκώληκας, τέφραν, κόπιν, δυσωδίαν,
ἀφανισμὸν παντελῆ, καὶ ὅστω εἰδεχθῆ καὶ ἄσχημα τὸ
πᾶν ἐπειγόμενον καταλύσαι σῶμα;

δ. Ἄλλ' ὅμως τὸ φοβερόν τοῦτο, καὶ διὰ τῶν πρα-
γμάτων δεικνύμενον, καὶ διὰ τῆς τῶν ἁγίων ἐκείνων
δειλίας, ἀθυμίας πολὺ κουφότερον. Ταύτης γὰρ
ἔνεκεν τοὺς μακροὺς τοῦτους τῶν λόγων διαύλους
ἀνήλωσα, ἵνα σε διδάξω, οἷαν τίνεις δίκην, καὶ ἀντίβ-
ροπον αὐτῆς, μᾶλλον δὲ καὶ πολλῶ μείζονα τῶν ἀγα-
θῶν ἀναμένεις τὴν ἀμοιβήν. Καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι ταῦτα
τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, ἐπὶ τοὺς ἀλόγους λοιπὸν κα-
ταφεύδομαι, εἰς ὃ ἐμπροσθεν ἠπειγόμεν ἔλθειν. Ὁ γὰρ
τῶν Ἑβραίων δῆμος, Μωσῆς ἐλθόντος καὶ ἐλευθε-
ρίαν εὐαγγελιζομένου, καὶ τῶν Αἰγυπτιακῶν κακῶν
ἀπαλλαγῆν, οὐδὲ ἀκούσαι ἠνέσχετο, καὶ τὴν αἰτίαν
τιθεῖς ὁ νομοθέτης ἔλεγεν· *Ἐλλάτῃς δὲ Μωσῆς
τῷ λαῷ, καὶ οὐκ ἤκουσεν ὁ λαὸς Μωσῆς ἀπὸ
τῆς ὀλιγοψυχίας.* Καὶ ὅταν μεγάλας ἀπειλῆς τοῖς
Ἰουδαίοις ὁ Κύριος ἀπειλᾷς ὑπὲρ ἀνομίας πολλῆς,
μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν, καὶ τὴν ἐν ἀλλοτρίᾳ διατρι-
βὴν γῆ^d, καὶ δουλείαν, καὶ τοὺς λιμοὺς, καὶ τοὺς
λοιμοὺς, καὶ τὴν ἀνθρωποφαγίαν, καὶ ταύτην ἐπάγει
τὴν δίκην λέγων· *Δώσω αὐτοῖς καρδίαν ἀθυμοῦ-
σαν, καὶ ἐκλείποντας ὀφθαλμοῦς, καὶ τηρομένην
ψυχὴν.* Ἄλλὰ τί χρὴ λέγειν Ἰουδαίους, δῆμον ἀτα-
κτον, ἀγκώμονα, καὶ τῇ σαρκὶ δεδουλωμένον, καὶ φι-
λοσοφεῖν οὐκ εἰδότα, παρὸν ἀπὸ τῶν μεγάλων καὶ
ὑψηλῶν ἀνδρῶν λαθεῖν τὴν ἀπόδειξιν; Ὁ γὰρ τῶν
ἀποστῶλων χορὸς τρίτον ἔτος συγγενομένος τῷ Χρι-
στῷ, καὶ πολλὰ περὶ ἀθανασίας παιδευθεῖς, καὶ τῶν
ἄλλων ἀποβόρῃτων, σημεῖα τε ἐργασάμενοι θαυμαστά
καὶ παράδοξα, καὶ αὐτὸν ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον θαυμα-
τουργοῦντα θεασάμενοι, καὶ τραπέζης αὐτῷ καὶ ὀμι-
λίας καὶ λόγων τοιοῦτων κοινωρήσαντες, καὶ πάντα
παιδευθέντες τρόπον, ἐπειθεῖ ἠκούσαν ἤκουσαν ἀθυ-
μίαν αὐτοῖς ἐμποιοῦντων, συνεχῶς αὐτὸν κατέχοντες
καὶ ἐκκρεμάμενοι καθάπερ ὑπομάζια παιδία, καὶ
διηνεκῶς αὐτὸν ἐρωτῶντες, Πού ὑπάγεις; οὕτω τῇ
τυραννίδι τῆς ἀθυμίας ἐσεβόθησαν ταύτης, καὶ ὄλοι
τῆς λύπης ἐγένοντο, ὡς μὲν καὶ [557] αὐτοῦ ταῦτα
πυνθάνεσθαι. Καὶ τοῦτο οὐκ εἰδίζων αὐτοῖς ὁ Χριστὸς
ἔλεγεν· *Ἡκούσατε, ὅτι ὑπάγω πρὸς τὸν πέμψαν-
τά με, καὶ ἐρχομαι πρὸς ὑμᾶς, καὶ οὐδεὶς ὑμῶν
ἔρωτῆ με, Πού ὑπάγεις; Ἄλλὰ ὅτι ταῦτα λέλέ-
ληκα ὑμῖν, ἢ λύπη κεπλήρωκεν ὑμῶν τὴν καρ-
δίαν.* Εἶδες ἔρωτα πῶς ἐπεσκότισεν ὁ ἀθυμίας τυ-
ραννίς, καὶ πῶς αἰχμαλώτους εἰργάσατο, καὶ αὐτῆς
εἶναι πεποίηκεν; Ὁ δὲ Ἥλιος πάλιν ἐκείνος (οὐ γὰρ
ἀποστήσομαι αὐτοῦ οὐδὲ νῦν), μετὰ τὴν φυγὴν καὶ
τὴν ἀναχώρησιν τὴν ἀπὸ Παλαιστίνης, οὐ φέρων τῆς
ἀθυμίας τὴν τυραννίδα (καὶ γὰρ σφόδρα ἠθῶμαι·
τοῦτο γοῦν ὁ τὴν ἱστορίαν γράψας ἐδήλου λέγων, ὅτι

^a Unus prosopoeion. Infra duo manuscripti m̄λλον καὶ ὑποπτειόμενον μόνον, τοῦτο καὶ τὸ τούτου χαλεπώτερον, οὐ μόνον ὄρᾳ, ἀλλὰ καὶ ὅπως τολμηθεῖ κατασκευάζειν. Alius μᾶλλον δὲ καὶ ὑποπτειόμενον. Mox h̄ec, οὐδὲ γὰρ ὑπόψια ἦν. Ἄλλ' ὑβρις, sic ponenda monet Duceus, duorum mss. *omittit* fullus.

^b D. o mss. οὐκ ἂν συγγῆθι καὶ καταπέσει.

^c Sic iidem mss. atque ita legit interpret. In edito παρείας ξαινούσης δεσπ.

^d Duo mss., ut notat Duceus, καὶ τὸ ἐν ἄλλῃ διατριβῆν γῆ.

^e Duo mss. εἶδες ἔρωτα πῶς ἐπεσκότισεν. Alius ἔρωτα πῶσον ἐπεσκότισεν.

Ἀπῆλθε κατὰ τὴν ψυχὴν^α αὐτοῦ, ἀκουσον τί φησιν εὐχόμενος· Ἰκανούσθω τὰ τῶν, Κύριε. Λάβε τὴν ψυχὴν μου ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι οὐ κρείττων ἐγώ εἰμι ὑπὲρ τοὺς πατέρας μου. Καὶ τὸ φοβερώτερον ἐκεῖνο, τὸν κολοφῶνα τῆς τιμωρίας, τὸ κεφάλαιον τῶν κακῶν, τὸ πάσης ἀμαρτίας ἐπιτίμιον, τοῦτο ἐν εὐχῆς αἰτεῖ τάξει, καὶ ἐν χάριτος μέρει βούλεται λαβεῖν. Οὕτω πολὺ θανάτου φοβερώτερον ἀθυμία^β. Ἴνα γὰρ ἐκείνην διαφύγῃ, καταφεύγει ἐπὶ τοῦτον.

ε'. Ἐνταῦθα δὲ σοὶ καὶ ζήτημά τι διαλύσει βούλομαι. Οἶδα γὰρ σου τὴν περὶ τὰς λύσεις τῶν τοιούτων ἐπιθυμίαν. Τί ποτ' οὖν ἐστὶ τὸ ζήτημα; Εἰ θάνατον κουφώτερον ἀθυμίας εἶναι ἐνόμιζε, διὰ τί καὶ πατρίδα καὶ ἔθνον ἵνα μὴ θανάτῳ περιπέσῃ, καταλιπὼν ἀπέδρα; καὶ τότε αὐτὸν φεύγων, νῦν αὐτὸν ἐπιζητεῖ; Ἴνα εἰδῆς καὶ ἐντεῦθεν μάλιστα, πῶς χαλεπώτερον ἀθυμία θανάτου. Ὅτε μὲν γὰρ αὐτὸν ἐκεῖνος; ὁ φόβος κατέσεισε μόνος, εἰκότως ἅπαντα ἐπραττεν ὥστε αὐτὸν ἐκφυγεῖν. Ἐπειδὴ ἐγκαθημένη αὐτὴ τὴν οἰκίαν ἐπεδειξάτο φύσιν, κατεσθίουσα, ἁπανῶσα, τοῖς ὁδοῦσιν αὐτὸν καταναλίσκουσα, ἀφόρητος αὐτῷ γενομένη, τότε δὴ λοιπὸν τὸ πάντων βαρύτερον κουφώτερον αὐτῆς; εἶναι ἐνόμισεν. Οὕτω καὶ Ἰωάνης ἐκείνην φεύγων, ἐπὶ τοῦτον κατέφυγε, καὶ αὐτὸς θάνατον αἰτείται λέγων· Λάβε τὴν ψυχὴν μου ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι καλὸν μοι τὸ ἀποθανεῖν ἢ ζῆν μου. Καὶ ὁ Δαυὶδ δὲ, εἶτε ἐξ οἰκείου προσώπου, εἶτε ἐτέρων τινῶν ὀδυρομένων ψαλμῶν γράφων, τὸ αὐτὸ δὴ τοῦτο ἐνδείκνυται. Ἐν γὰρ τῷ συστῆναι τὸν ἀμαρτωλὸν ἐναντίον μου, φησὶν, ἐκωφώθην, καὶ ἐταπεινώθην, καὶ ἐσλήθησθε ἐξ ἀγαθῶν, καὶ τὸ ἀληγμά μου ἀνεκαίρισθη. Ἐθερμάνθη ἡ καρδία μου ἐντός μου, καὶ ἐν τῇ μελέτῃ μου ἐκκαυθήσεται πῦρ· ἐκεῖνο τὸ πῦρ τοῦτου τοῦ πυρὸς σφοδρότερον, τὸ τῆς ἀθυμίας πάθος δηλῶν. Διὸ μηκέτι φέρων τὰς πληγὰς αὐτῆς καὶ τὰς ὀδύνας, φησὶν· Ἐλάλησα ἐν τῇ γλώσσει μου. Καὶ τί λαλεῖς, εἰπέ μοι; Θάνατον καὶ οὗτος αἰτεῖ λέγων· Γνώρισόν μοι, Κύριε, τὸ πέρασ μου, ἵνα γινῶ τί ὑστερῶ ἐγώ· ἐτέροις μὲν βήμασι, τοῖς δὲ αὐτοῖς νοήμασι τὰ τοῦ Ἥλιου φεγγόμενος. Ὅπερ γὰρ [558] ἐκεῖνος εἶπεν· Ὅτι οὐ κρείττων ἐγώ εἰμι ὑπὲρ τοὺς πατέρας μου, τοῦτο καὶ οὗτος ἠνείκατο λέγων· Γνώρισόν μοι, Κύριε, τὸ πέρασ μου, ἵνα γινῶ τί ὑστερῶ ἐγώ. Τίνος ἔνεκεν ἀπειλείσθην, φησὶν, ἐγώ, καὶ ὑστερῶ, καὶ ἐν τῷ παρόντι διατριβῶ βίω, τῶν ἄλλων ἀπελθόντων; Καὶ οὕτως αὐτὸν ἐπιζητεῖ, εἶτε αὐτὸς, εἶτε ἐκεῖνο, ὡν τῷ προσώπῳ κεχρημένος φθέγγεται, ὅτι καὶ μὴ παρόντος τὸν καιρὸν τῆς παρουσίας ἐπιθυμῆι μαθεῖν· Γνώρισόν μοι, φησὶν, τὸ πέρασ μου· ἵνα καὶ ἐντεῦθεν μεγίστην καρπώσῃται τὴν ἡδονήν. Οὕτω τὸ φοβερὸν ποθεινὸν γίνεται διὰ τὴν ἀφόρητον τῆς ἀθυμίας ὀδύνην, καὶ τὸ πῦρ τὸ ἐκκαίόμενον ἐν τῇ διανοίᾳ. Ἐν γὰρ τῇ μελέτῃ μου ἐκκαυθήσεται πῦρ. Τοσαύτης τοίνυν τιμωρίας μεγάλας προσδόκα τὰς ἀμοιβὰς, πολλὰ τὰ βραβεῖα,

^α Duo mss. κατὰ τῆς ψυχῆς. Infra duo mss. φοβερώτατον ἐκεῖνο. Edit. φοβερώτερον.

^β Duo mss. βαρύτερον ἀθυμία. Quae lectio non spernenda. Infra iidem ἐπιθυμίαν καὶ σφόδρα ἐπίσταται, ὅσον σοὶ χαριόμαι. Τί ποτ'.

^γ Idem τὸ πῦρ καὶ πυρὸς σφοδρότερον.

ἀπάτους τὰς ἀντιδόσεις, φαιδρούς καὶ σφόδρα ἀνθούνας τῶν τοσοῦτων ἀγώνων τοὺς στεφάνους. Οὐ γὰρ τὸ ποιῆσαι τι χρηστὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ παθεῖν τι κακὸν πολλὰς ἔχει τὰς ἀμοιβὰς, καὶ μεγάλα τὰ ἐπαθλα. Καὶ πρὸς τοῦτον ἦδη βαδιοῦμαι τὸν λόγον, σφόδρα καὶ σοὶ καὶ πᾶσι χρήσιμον ὄντα, καὶ ἱκανὸν πρὸς ὑπομονὴν ἀλεῖψαι καὶ καρδίαν διεγείραι^δ, καὶ μὴ ἀφιέναι πρὸς τοὺς τῶν παθημάτων καταμαλακίεσθαι ἰδρωτάς.

ς'. Ὅτι μὲν οὖν ἀπάντων τῶν κακῶν χαλεπώτερον ἀθυμία, καὶ ὁ κολοφῶν καὶ τὸ κεφάλαιον τῶν δεινῶν, τοῦτο ἱκανῶς ἡμῖν ὁ λόγος ἀπέδειξε· λείπεται τοίνυν κατορθωμάτων καὶ παθημάτων ποιήσασθαι σύγκρισιν, ἵνα μάθῃς σαφῶς, ὅτι οὐ κατορθώμασι μόνον, ἀλλὰ καὶ παθήμασιν ἀμοιβᾶι καίεται, καὶ ἀμοιβᾶι σφόδρα μεγάλαι, καὶ παθήμασιν οὐκ ἕλαττον, ἢ κατορθώμασιν, μᾶλλον δὲ ἐστὶν ὄπου καὶ πλείονα παθήμασιν. Καὶ εἰσαγάγωμεν, εἰ δοκεῖ, τὸν μέγαν τῆς ὑπομονῆς ἀθλητὴν ἐν ἑκατέροις διαλάμψαντα τρόποις, τὸν ἀδάμαντα, τὴν πέτραν, τὸν ἐν τῇ Αἰσίτιδι μὲν γενόμενον χώρα, πᾶσαν δὲ τὴν οἰκουμένην καταλάμψαντα τῇ τῆς οἰκείας ἀρετῆς ὑπερβολῇ, καὶ εἰπωμεν αὐτοῦ τὰ τε κατορθώματα καὶ τὰ παθήματα, ἵνα εἰδῆς πόθεν μειζρόνως διέλαμψε. Τίνα οὖν αὐτοῦ τὰ κατορθώματα; Ὁ οἶκός μου, φησὶ, παντὶ ἐλθόντι ἠνέφκτο, καὶ κοινοῖς ἦν τοῖς ὀδοιπόροις λεμῆν· καὶ τοῖς δεομένοις τὰ αὐτοῦ πάντα σχεδὸν ἐπέκτετο. Ἐγὼ γὰρ ἤμην, φησὶν, ὀφθαλμὸς τυφλῶν, καὶ πόνος χωλῶν. Ἐγὼ ἤμην πατήρ ἀδυνάτων, δίκην δὲ, ἦν οὐκ ἤδειν, ἐξίχνιασα, καὶ συνέτριψα μύλας ἀδικῶν, καὶ ἐκ μέσου ὀδόντων αὐτῶν ἐξήρπασα ἄρπαγμα. Ἀδύνατοι δὲ, ἦν ἂν ποτε εἶχον χρεῖαν, οὐκ ἀπέτυχον, οὐδὲ ἐξῆλλθέ τις τὴν ὕβραν μου κόλπῳ κενῷ. Εἶδες διάφορα φιλανθρωπίας εἶδη, καὶ ποικίλους ἐλεημοσύνης λιμένας^ε, καὶ διὰ πάντων αὐτὸν βοηθοῦντα τοῖς δεομένοις; εἶδες πενίαν ἀνέχοντα, χήραν διορθούμενον, ἀδικουμένων [559] προϊστάμενον, φοβερὸν τοῖς ἐπηρεάζουσιν ὄντα; Οὐ γὰρ δὴ μέχρι τοῦ παραστῆναι καὶ συμμαχεῖσθαι μόνον τὴν σπουδὴν ἐπεδείκνυτο (τοῦτο δὴ τὸ τῶν πολλῶν), ἀλλὰ καὶ μέχρι τοῦ πρὸς τέλος τὸ πρᾶγμα ἀγαγεῖν, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς σφοδρότητος. Συνέτριψα γὰρ μύλας τῶν ἀδικῶν, φησὶ, τῇ φιλονεικίᾳ τῇ ἐκείνων τὴν ἑαυτοῦ πρόνοιαν ἐπιτειχίζων. Οὐκ ἀνθρώπων δὲ μόνον ἐπηρεῖαις, ἀλλὰ καὶ φύσεως ἐπιβουλαῖς ἀνέστησεν αὐτοῦ τὴν κηδεμονίαν, τὰ ἀμαρτήματα αὐτῆς τῇ τῆς οἰκείας συμμαχίας ὑπερβολῇ διορθούμενος. Ἐπειδὴ γὰρ τὰ μέλη αὐτοῖς ἀποδοῦναι οὐκ εἶχε, τοῖς πηροῖς τὰ ὄμματα, τοῖς χωλοῖς τοὺς πόδας, ἀντὶ τῶν μελῶν αὐτοῖς ἔγινετο, καὶ οἱ αὐτοῦ καὶ οἱ τοῦς ὀφθαλμοῦς πεπηρωμένοι, καὶ οἱ τὰ σκέλη κεκομμένοι, οἱ μὲν ἔβλεπον, οἱ δὲ ἐθάδιζον. Τί ταύτης ἴσον γένοιτ' ἂν αὐτοῦ τῆς φιλανθρωπίας; Οἶσθα αὐτοῦ καὶ τὰς ἄλλας ἀρετὰς^ς, ἵνα μὴ πάντα καταλέγων μακρὸν ποιήσω τὸν λόγον, τὴν ἐπιεικειαν, τὴν πραότητα, τὴν σωφροσύνην, τὴν ἀκριβειαν, πῶς, σφοδρὸς ὢν τοῖς ἀδικοῦσι (τὸ γὰρ δὴ θαυμαστὸν τοῦτο ἐστὶ), προσ-

^δ Unus καὶ πρὸς καρτερίαν διεγείρει· alter καὶ καρτερίαν διεγείρει. Paulo post idem ἀπάντων τῶν παθῶν καλ. Infra idem λείπεται δὲ λοιπόν.

^ε Interpres legerat λιμῶνας, qui vertebat πρᾶξ.

^ς Sic mss. atque ita legit interpres. Editi τὴν ἄλλην ἀρετὴν.

nam suam), quid in sua ad Deum precatione dicat, audias velim: *Et sufficiat nunc, Domine. Accipe animam meam a me: non enim sum melior quam patres mei* (3. Reg. 19. 3. 4). Ita illud quod formidabilis erat, illum supplicii colophonem, illud malorum caput, illam sceleris omnis pœnam exoptat, atque in beneficii loco petit. Usque adeo morte terribilior est mœror. Ut enim hunc effugeret, ad illam perfugit.

5. Hic autem quæstionem quandam tibi explicare volo. Nec enim me fallit, quantum hujusmodi quæstiones tibi dissolvi cupias. Quænam igitur hæc quæstio est? Si mortem mœrore leviolem esse existimabat, quid causæ est, cur vitandæ mortis causa relicto solo patrio ac popularibus suis profugerit? et cur qui prius eam fugiebat, nunc eam expelat? Nimirum ut hinc vel maxime, quantum mœstitia mortem acerbitate superet, intelligas. Nam cum mortis dumtaxat metus eum quateret, non abs re quidvis efficiebat, quo eam effugeret. At posteaquam mœror in ipsius pectore insidens naturam suam ostendit, eum videlicet exedens, absumens, dentibus conficiens, atque intolerandum in modum excrucians, tum denique id quod omnibus rebus gravius et acerbius est, levius esse judicavit. Eodemque modo Jonas etiam mœrorem fugiens, ad mortem confugit: mortemque ipse quoque his verbis a Deo petivit: *Accipe animam meam a me: melius est enim mihi mori, quam vivere* (Jonæ 4. 3). Davidque item, sive ex sua, sive ex aliorum quorundam lugentium persona psalmum conscribens, hoc ipsum indicat. *Cum consisteret, inquit, peccator adversum me, obmutui, et humiliatus sum, et silui a bonis, et dolor meus renovatus est. Concaluit cor meum intra me, et in meditatione mea exardescet ignis* (Psal. 38. 2-4): per ignem illum scilicet mœroris affectum, qui quovis igne acerbior est, designans. Ideo plagas ipsius ac dolores minime jam ferens, his verbis utitur: *Loquutus sum in lingua mea. Quid autem loqueris, dic quæso? Mortem quoque hic petit, dicens: Notum fac mihi, Domine, finem meum et numerum dierum meorum quis est, ut sciam cur morer ego* (Ib. v. 5). Quæ quidem verba tametsi ab Eliæ verbis discrepent, eandem tamen sententiam habent. Nam quod ille dixit, *Non sum melior quam patres mei*, hoc iste his verbis significavit: *Notum fac mihi, Domine, finem meum, ut sciam quid morer ego*. Hoc est, Qua de causa ego relictus sum, seriusque ab eo: qua de causa, cum alii jam e vita discesserint, ipse tamen remaneo, atque in præsentî vita diuturniorem moram traho? Ac tanta mortis cupiditate tenetur, sive ipse, sive illi, quorum nomine loquitur, ut etiam, ea nondum præsentè, præsentis tempus scire aveat. *Notum, inquit, fac mihi, Domine, finem meum*, quo videlicet hinc quoque maximam voluptatem capiat. Ita id quod horrendum est, propter intolerandum mœroris dolorem, atque ignem in animo exardescentem, expetendum redditur. *In meditatione enim mea, inquit, exardescet ignis.*

Ærumnæ coronas pariunt. — Quocirca cum tantam pœnam luas, magnam hinc mercedem, multa præmia, remunerationes inenarrabiles, splendidas ac

valde florentes hujusmodi certaminum coronas expecta. Non enim solum aliquid boni efficere, sed etiam aliquid mali perpeti, magnam mercedem atque ampla præmia obtinet. Atque ad hanc orationem jam me confero, ut quæ et tibi, et cunctis magnopere utilis sit, animisque ad patientiam acueendis sufficiat, nec eos ad calamitatum sudores debilitari sinat.

6. Quod igitur calamitatum omnium atrocissima, ac malorum colophon et caput, mœstitia sit, satis fuisse a nobis est demonstratum: superest jam ut virtutes et calamitatum perpersiones inter se comparemus, ut perspicue intelligas non virtutibus solum, sed etiam calamitatibus mercedem constitutam esse, et quidem admodum amplam: nec calamitatibus minus, quam virtutibus; imo amplius interdum calamitatibus. Ac, si lubet, magnum patientiæ pugilem in medium producamus, eum, inquam, qui utroque laudis genere splenduit, adamantem illum, petram illam, eum qui in Ausitide quidem regione existit, verum singulari quadam virtutis suæ magnitudine universum terrarum orbem collustravit, atque ipsius tum virtutes, tum calamitates exponamus, ut, qua ex parte magis effulserit, compertum habeas. Quænam igitur ipsius virtutes erant? *Domus enim mea, inquit, omni venienti patuit, communisque erat viatoribus portus* (Job 31. 32). Quin bona sua ita possidebat ut ea pene omnia non sibi, sed pauperibus haberet. *Oculus enim, inquit, sui cæcorum, et pes claudorum* (Job 29. 15 - 17). *Pater eram imbecillium: et causam, quam nesciebam, investigabam: conterebam molas iniquorum: et de dentibus illorum auferebam prædam. Imbecilles autem, si qua re opus habebant, minime repulsam ferebant: neque quisquam ex ædibus meis unquam vacuo sinu egressus est* (Job 31. 16. 34). Vides varia humanitatis genera, et varios eleemosynæ portus, eumque quavis ratione opem iis, quibus injuria fiebat, afferentem? vides eum egestatem sublevantem, viduas foventem, læsis opulentem, ledentibus terrorem incutientem? Neque enim eo solum studium suum demonstrabat, quod iis, qui lædebantur, præsto esset, atque auxilium ferret (quod multi faciunt), verum etiam eo usque laborabat, quoad negotium confecisset, et quidem magna cum vehementia. *Conterebam enim, inquit, molas iniquorum* (Job 29. 17): eorum videlicet conatibus providentiam suam muri instar opponens. Nec vero hominum tantum injuriis, sed etiam naturæ insidiis curam suam ac sollicitudinem obijciens, ipsius nimirum vitia singulari auxilii sui magnitudine corrigens. Nam quia membra ipsis restituere minime poterat, hoc est cæcis oculos, claudis pedes, membrorum instar ipsis erat: atque ipsius opera ii qui oculis capti erant, videbant; et ii qui cruribus oblasi ac mutilati erant, ambulabant. Quid cum hac humanitate comparari queat? Alias etiam ipsius virtutes exploratas habes; ne omnia enumerans orationem protraham: morum facilitatem, lenitatem, summam modestiam ac temperantiam; quoniam pacto, cum in eos qui injuriam aliis inferebant vehementer esset (nam hoc sane mirandum), suavis

tamen et mansuetus, atque ipso etiam melle dulcior erat, cum erga omnes alios, tum erga famulos suos, qui magnum sui erga ipsum amoris argumentum edentes, dicebant: *Quis det nobis, ut de carnibus ejus satureretur (Job 31. 31)?* Quod si famulis ita carus et amabilis erat, quibus sæpe terrori esse necesse est, quanto magis cunctis aliis hominibus?

7. Hæc igitur, atque his plura, cum apud te collegeris, ago jam ad calamitatum, quas perpessus est, numerum subducendum mecum te confer: atque comparando videamus quo tempore clarior erat, an cum illis virtutis muneribus fungebatur, an cum acerba pateretur quæ magnum ipsi mœrorem inurebant? Utro igitur tempore illustrior erat Job? tumne cum domum suam omnibus qui eo iter faciebant, aperta habebat, an cum ea prostrata nullum acerbum verbum pronuntiavit, sed Deum laudibus affecit? Atqui illud virtutis munus erat, hoc perpassio. Utro tempore insignior erat, dic quæso, cum filiorum causa sacrificium offerebat, eosque inter se conciliabat, an cum ipsis domus ruina obrutis, acerbissimoque mortis genere de medio sublatis, perquam sapienter hunc casum tulit? Utro tempore magis emicuit, cum de ovium ipsius velleribus nudorum humeri calelebant, an cum allato nuntio ignem de cælo cecidisse, et universum gregem una cum pastoribus absumpsisse, minime commotus ac perturbatus est, verum calamitatem hanc æquo animo tulit? Utro tempore major erat, cum firma corporis valetudine frueretur, qua ad eorum qui injuriam acceptant, defensionem utebatur, et iniquorum molas conterebat, atque ex mediis ipsorum dentibus prædam eripiebat, oppressisque portus erat: an cum corpus suum, læsorum præsidium, a vermibus corrodî conspiciebat, atque in sterquilinio sedens, accepta testa illud ipse radebat? *Glebas enim terræ mollio, inquit, saniam radens (Job 7. 5).* Atqui omnia illa virtutis opera erant: contra, hæc omnia perpassiones: et tamen hæc ipsi majorem, quam illa, splendorem attulerunt. Hoc enim acerbissima prælii pars erat, majoremque fortitudinem animique firmitatem, et mentis sapientiam, atque ampliorem erga Deum caritatem requirebat. Eaque de causa, cum illa flerent, impudenter quidem ac perquam improbe, sed tamen oblectabatur diabolus, his verbis utens: *Numquid Job frustra colit Deum (Job 1. 9)?* At cum hæc accidissent, pudore suffusus terga dedit, ac secessit, ut qui ne impudentis quidem ullius objectionis uabram aliquam haberet, quam prætenderet. Hoc enim coronarum colophon est, hoc summus virtutis apex, hoc perspicuum fortitudinis argumentum, hoc summæ philosophiæ culmen. Illud etiam ostendens hic idem beatus Job, quanto acerbior sit mœroris tyrannis, quam mors, hanc requiem appellabat: *Mors enim, inquit, viro requies (Job 3. 23);* atque eam gratiæ loco petebat, ut a mœrore liberaretur, dicens: *Quis det ut veniat petitio mea, et quod exspecto, tribuat mihi Deus? Et qui cœpit, ipse me conterat, et succidat me usque in finem: et urbs ea, super cujus muros saltabam, sepulcrum mihi sit (Idem, 6. 8.-*

10). Ita omnium rerum gravissima est mœstitia: porro quo gravior, eo quoque majorem mercedem habet.

8. *Quantus ex calamitatibus fructus oriatur. Nulla virtus sine labore magnam laudem refert.* — Ut autem aliunde quoque intelligas quantus ex calamitatibus fructus promanet, etiamsi non Dei causa quis perpetatur (nemo me hoc loco hyperbolice loqui existimet), modo strenuo ac placido animo ferat, Deum in omnibus gloria afficiens¹: idem hic, se propter Deum hæc pati, minime norat, et tamen ideo corona donabatur, quod etsi causam non nosset, strenuo tamen animo calamitates perferebat. Lazarus quoque ille, in morbum prolapsus (hoc porro non erat propter Deum pati), tamen quia inopiam curantium, mœroremque illum, quem et ulcera, et fames, et divitis contemptus atque crudelitas afferebat, forti animo tulit, quas coronas consequutus sit, non te fugit. Atqui nullum illius præclarum opus invenimus; non quod pauperes misericordia prosequutus sit, non quod læsis opem tulerit, aut aliud quiddam ejusdem generis cum virtute gesserit; verum illud dumtaxat, quod pro divitis foribus jacuerit, quod adversa valetudine laborarit, quod ipsius vulneribus canes linguas admoverint, ac denique quod dives eum sit aspernatus, quæ omnia ad perpassionem spectabant. Et tamen, licet nullo alio egregio virtutis munere perfunctus, quia solum bujusmodi mœstitiam strenuo animo tulit, eandem quam patriarcha, qui tot res cum virtute gesserat, sortem est consequutus. Dicam præterea quiddam, quod etsi ab hominum opinione alienum videatur, tamen verum est: nempe etiamsi quispiam magnum aliquod et illustre opus ediderit, sed sine labore, periculis et calamitatibus, eum haud magnam hinc mercedem laturum esse: *Unusquisque enim propriam mercedem accipiet juxta proprium laborem (1. Cor. 3. 8):* non secundum rerum ex virtute gestarum magnitudinem, sed pro calamitatum, quas pertulerit, mole. Quocirca Paulus etiam se jactans, non ob id tantum gloriatur, quod boni aliquid ac præclari gesserit, sed etiam quod malis affectus sit. Cum enim dixisset, *Ministri Christi sunt, ut minus sapiens loquar, plus ego (2. Cor. 11. 23):* atque, quanto eis præstantior esset, cum ex comparatione demonstrare studeret, non dixit, Tot et tot hominibus prædicavi: verum omissis iis quæ ex virtute gesserat, mala ea, quæ perpessus est, enumerat, his verbis: *In laboribus abundantius, in plagis supra modum, in carceribus abundantius, in mortibus frequenter. Quinquies quadragenas una minus a Judæis accepi; ter virgis cæsus sum, semel lapidatus sum, ter naufragium feci, die ac nocte in profundo maris fui: in itineribus sæpe, periculis fluminum, periculis latronum, periculis ex genere, periculis ex gentibus, periculis in civitate, periculis in solitudine, periculis in mari, periculis in falsis fratribus: in labore et ærumna, in vigiliis multis, in fame, in siti, in nuditate; præterea quæ extrinsecus sunt, instantia mea quotidiana (Ib. v. 23 - 28).*

¹ Savil. post, gloria afficiens, addit, magnas laudes obtinet.

ηγῆς καὶ ἡμερὸς ἦν, καὶ αὐτοῦ τοῦ μέλιτος ἡδίων τοῖς τε ἄλλοις ἅπασιν καὶ τοῖς οἰκέταις τοῖς αὐτοῦ, οἳ τοῦ ἔρωτος ὄν ἦσαν ἐκείνου μέγα ἐκφέροντες δεῖγμα ἔλεγον· *Τίς ἄν δόψῃ ἡμῖν τῶν σαρκῶν αὐτοῦ ἐμπλησθῆναι*; Εἰ δὲ οἰκέταις οὕτω ποθεινὸς ἦν, οὕτως ἐπέφρατος, οἷς ἀνάγκη πολλὰκις καὶ φοβερὸν εἶναι, παλλῶ μᾶλλον τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἀνθρώποις.

ζ'. Ταῦτα δὴ οὖν καὶ τὰ τούτων πλεονα συλλέξασα, δεῦρο βιάδιζε μετ' ἐμοῦ ἐπὶ τὸν τῶν παθημάτων αὐτοῦ κατάλογον, καὶ ἴδωμεν συγκρίναντες πότε λαμπρότερος ἦν, ὅτε ἐκεῖνα κατώρθου, ἢ ὅτε ἐπάσχε τὰ ὀδυνηρὰ καὶ πολλὴν ἐντιθέντα αὐτῷ τὴν ἀθυμίαν. Πότε οὖν λαμπρότερος ἦν ὁ Ἰώδ; ὅτε τὴν οἰκίαν αὐτοῦ πᾶσι τοῖς παριούσιν ἀνέψωεν, ἢ ὅτε κατενεχθείσης αὐτῆς οὐδὲν ἐπθέγγατο ῥῆμα πικρὸν, ἀλλ' εὐφήμησε τὸν Θεόν; Καίτοι τὸ μὲν κατόρθωμα ἦν, τὸ δὲ πάθημα. Πότε φαειρότερος ἦν, εἰπέ μοι, ὅτε ἔθουεν ὑπὲρ τῶν παιδίων, καὶ πρὸς ὁμόνοιαν αὐτοὺς συνῆγεν, ἢ ὅτε καταχωσθέντων καὶ τῷ πικροτάτῳ τρόπῳ τῆς τελευταῖης καταλυσάντων τὸν βίον, μετὰ πολλῆς τῆς φιλοσοφίας ἤνεγκε τὸ συμβᾶν; Πότε μᾶλλον ἐξέλαμψεν, ὅτε ἀπὸ κουράς τῶν ἀρνῶν αὐτοῦ ἐθερμάνθησαν γυμνῶν οἱ ὦμοι, ἢ ὅτε ἀκούσας ὅτι πῦρ ἐξ οὐρανοῦ ἔπεσε, καὶ κατέφαγε τὴν ἀγέλην μετὰ τῶν ποιμένων, οὐ διεταράχθη, οὐδὲ ἐθορυβήθη, ἀλλὰ πράως ἤνεγκε τὴν συμφορὰν; Πότε μείζων ἦν, ὅτε τῇ ὑγείᾳ τοῦ σώματος ἔεις τὴν τῶν ἀδικουμένων προστασίαν ἐκέχρητο, συντριβὴν μύλας ἀδικῶν, καὶ ἐκ μέσου τῶν ὀδόντων αὐτῶν ἐξαρθάξων ἀρπάγματα, καὶ λιμὴν αὐτοῖς γινόμενος, ἢ ὅτε τὸ σῶμα αὐτοῦ, τὸ τῶν ἀδικουμένων ὄπλον, ἑώρα κατεσθιόμενον ὑπὸ σκωλήκων, καὶ καθήμενος ἐπὶ τῆς κοπρίας, καὶ αὐτὸς αὐτὸ κατέβηκε λαθῶν[560] βστραχόν; Τῆκα γὰρ βύλακας γῆς ἀπὸ ἰχώρος ξέων, φησί. Καίτοι ἐκεῖνα μὲν πάντα κατορθώματα, ταῦτα δὲ πάντα παθήματα ἦν· ἀλλ' ὁμως ταῦτα αὐτὸν ἐκείνων λαμπρότερον ἀπέφηνε. Τοῦτο γὰρ μάλιστα τὸ πικρότατον τῆς παρατάξεως μέρος ἦν, καὶ μείζονος δεόμενον τῆς ἀνδρείας, καὶ εὐτονωτέρας ψυχῆς, καὶ ὑψηλοτέρας διανοίας*, καὶ πλεονα περὶ τὸν Θεὸν ἐχούσης ἀγάπην. Διὰ τοῦτο, ἐκείνων μὲν γινόμενων, εἰ καὶ ἀναισχύντως καὶ σφόδρα ληστρικῶς, ἀλλ' ὁμως ἀντιῖπεν ὁ διάβολος· *Μὴ ὀρωρεῖν σέβεται Ἰώδ τὸν Θεόν*; Τούτων δὲ συμβάντων, ἐγκαλυψάμενος ἀνεχώρησε νῦτα δούς, καὶ οὐδὲ ἀναισχύντου τινὸς ἀντιλογίας σκιάν γοῦν ἔχων προβαλέσθαι. Τοῦτο γὰρ ὁ κολοφῶν τοῦ στεφάνου, τοῦτο ἡ κορωνίς τῆς ἀρετῆς, τοῦτο ἡ σαφῆς τῆς ἀνδρείας ἀπόδειξις, τοῦτο ἡ ἀκριβεστάτη τῆς φιλοσοφίας ἐπίτευξις. Δηλῶν δὲ καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ μακάριος Ἰώδ, ὅσον χαλεπώτερον τυραννίς ἀθυμίας θανάτου, ἀνάπαυσιν αὐτὸν καλεῖ. *Θάνατος ἀνδρῆ*, φησί, *ἀνάπαυσις, καὶ ἐν χάριτι*; αὐτὸν αἰτεῖται μέρει, ὥστε ἐκείνης ἀπαλλαγῆναι, λέγων· *Εἰ γὰρ δόψῃ καὶ ἔλθοι μου ἡ αἰτησις, καὶ τὴν ἐλπίδα μου δόψῃ ὁ Θεός*. Ἀρξάμενος

* Duo mss. τὴν ποιήμην μετὰ.

† Sic Montf. inseruerat ἢ, quod exprunximus cum Savilio. Morel. habet δετὴν ὑγείαν τ. σ. ἐκείνητο, ἢ. ἐκέχρητο, quam lectionem reddidit Interpres. Enrt.

‡ Duo mss. καὶ φιλοσοφώτερας διανοίας. Paulo post iidem σφόδρα ἰταμῶς.

ὁ Κύριος *ερωσάτω με, καὶ εἰς τέλος με ἀναλέτω*. *Εἴη δὲ μοι ἡ πόλις τάφος, ἐφ' ἧς ἐπὶ τειχῶν ἡλλόμην ἐπ' αὐτῆς*. Οὕτω πάντων βαρύτερον ἀθυμία· ὅση δὲ βαρύτερον, τοσοῦτω καὶ μείζους ἔχει τὰς ἀντιδόσεις.

η'. Ἴνα δὲ καὶ ἐτέρωθεν μάθης, ὅσον τῶν παθημάτων τὸ κέρδος, κἂν μὴ διὰ Θεόν τις πάθῃ (καὶ οὐδεὶς ὑπερβολὴν τοῦτο νομίζω), πάθῃ δὲ ὁμως, καὶ γενναίως ἐνέγκῃ καὶ πράως, τὸν Θεὸν ἐπὶ πᾶσι δοξάζων^d αὐτὸς οὗτος οὐκ ἦδει, ὅτι διὰ τὸν Θεὸν ταῦτα ἐπάσχεν· ὁμως διὰ τοῦτο ἐστεφανοῦτο, ὅτι οὐδὲ τὴν αἰτίαν ἐπιστάμενος ἐκαρτέρει γενναίως. Καὶ ὁ Λάζαρος ἐκείνος ἀσθενεῖα φύσεως περιπεσὼν (τοῦτο δὲ οὐκ ἦν δῆπου διὰ τὸν Θεὸν παθεῖν), ἐπειδὴ ὀλως ἐπαθε, καὶ ἐκαρτέρησε, καὶ γενναίως ἤνεγκε τὴν ἐρημίαν τῶν θεραπευόντων^e, τὴν ἀπὸ τῶν ἐλκῶν ἀθυμίαν, τὴν ἀπὸ τοῦ λιμοῦ, τὴν ἀπὸ τῆς ὑπεροφίας τοῦ πλουσίου καὶ τῆς ὠμότητος, οἷσα ἡλικίων ἀπέλαυσε στεφάνων. Καίτοι γε αὐτοῦ κατόρθωμα οὐδὲν εὐρομεν εἰπεῖν· οὐκ ὅτι πένητας ἐλέησεν, οὐκ ὅτι ἀδικουμένοις παρέστη, οὐκ ὅτι ἀγαθὸν τι τοιοῦτον εἰργάσατο, ἀλλὰ τὴν ἐν τῷ πυλῶνι τοῦ πλουσίου κατάκλισιν, καὶ τὴν ἀρρώστιαν, καὶ τῶν κυνῶν τὰς γλύττας, καὶ τὴν τοῦ πλουσίου κατ' αὐτοῦ γενομένην ὑπεροφίαν, ἅπερ τοῦ πάσχειν κακῶς ἅπαντα ἦν. Ἄλλ' ὁμως καίτοι μὴδὲν γενναῖον ποιήσας, ἐπειδὴ μόνον τὴν ἐκ τούτου ἀθυμίαν ἤνεγκε γενναίως, τῷ τοσαῦτα κατωρθωκότι πατριάρχῃ τῆς αὐτῆς ἔτυχε λήξεως. Εἶπω δὴ μετὰ τοῦτο καὶ ἕτερον, παράδοξον μὲν εἶναι δοκοῦν; ἀληθὲς δὲ· *Κἂν ἀγαθὸν τις ἐργάσῃται μέγα καὶ γενναῖον, μὴ[561] μετὰ πόνου δὲ καὶ κινδύνου καὶ παθημάτων, οὐ πολὺν τινα λήψεται μισθόν*. Ἐκαστος γὰρ *τὸν ἴδιον μισθὸν λήψεται κατὰ τὸν ἴδιον κόπον*· οὐ κατὰ τὸ μέγεθος τοῦ κατορθώματος, ἀλλὰ κατὰ τὸν δγχον τοῦ παθήματος. Διὰ τοι τοῦτο καὶ Παῦλος καυχόμενος, οὐκ ἐπὶ τῷ κατορθῶσαι μόνον καὶ γενναῖον τι ποιῆσαι καυχᾶται, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῷ παθεῖν κακῶς. Εἰπὼν γάρ, *Διάκονοι Χριστοῦ εἰσι, παραστροῶν λαλῶ, ὑπὲρ ἐγώ*· καὶ τὴν κατὰ σύγκρισιν ὑπερβολὴν ὑφαίνων^f, οὐκ εἶπε, *Τόσοις καὶ τόσοις ἐκήρυξα, ἀλλ' ἀφελὶς ἅπερ κατώρθωσεν, ἅπερ ἐπαθε κακῶς, ταῦτα ἐξαριθμῆται οὕτω λέγων*· *Ἐν κόποις περισσοτέρως, ἐν πληγαῖς ὑπερβαλλόντως, ἐν φυλακαῖς περισσοτέρως, ἐν θανάτοις πολλαῖς. Πεντάκις τεσσαράκοντα παρὰ μίαν ὑπὸ Ἰουδαίων ἔλαβον, τρις ἐρραβδίσθη, ἀπαξ ἐλιθίσθη, τρις ἐναυάγησα, νυχθήμερον ἐν τῷ βυθῷ πεποιήκα· ὁδοιπορίας πολλαῖς, κινδύνοις ποταμῶν, κινδύνοις ληστῶν, κινδύνοις ἐκ γένους, κινδύνοις ἐξ ἐθνῶν, κινδύνοις ἐν πόλει, κινδύνοις ἐν ἐρημίᾳ, κινδύνοις ἐν θαλάσσει, κινδύνοις ἐν ψευδοδέλοις· ἐν κόπῳ, ἐν μόχθῳ, ἐν ἀγρυπνίαις πολλαῖς, ἐν λιμῷ καὶ δίψει καὶ γυμνότητι· χωρὶς τῶν παρεκτός ἢ ἐπισύστασις μου ἢ καθ' ἡμέραν*.

^d Post δοξάζων Savil. addit: μεγάλων τῶν ἀναρρήσεων τυγχάνει· ἐπεὶ καὶ Ἰώδ. Mox id. καὶ ὁμως διὰ.

^e Perroonianus, teste Ducæno, τῶν θεραπευόντων.

^f Duo mss. ὑπεροχὴν ἐφαίνων. Edit. ὑπερβολὴν ὑφαίνων.

θ'. Εἶδες παθημάτων ὄρμαθόν, καὶ καυχήσεως ἀφορμὰς; Εἶτα ἐπάγει τοῦτοις καὶ τὰ κατορθώματα, καὶ ἐν τοῦτοις πάλιν τὸ πλεόν τοῦ παθήματος ἐστίν, οὐχὶ τοῦ κατορθώματος. Εἰπὼν γάρ, Ἡ ἐπισύστασις μου ἢ καθ' ἡμέραν, τὰς ἀπαγωγὰς λέγων τὰς συνεχεῖς, τοὺς θορύβους, τὰς περιστάσεις (τοῦτο γὰρ ἐστὶν ἡ ἐπισύστασις μου), ἐπήγαγεν, Ἡ μέριμνα πασῶν τῶν Ἐκκλησιῶν. Οὐκ εἶπεν, Ἡ διόρθωσις, ἀλλ', Ἡ μέριμνα, ὅπερ παθήματος πλεόν ἦν, ἡ κατορθώματος. Καὶ τὰ ἐξῆς ὁμοίως· Τίς ἀσθενεῖ, φησί, καὶ οὐκ ἀσθενῶ; Οὐκ εἶπε, Διορθοῦμαι, ἀλλ' Ἀσθενῶ καὶ πάλιν, Τίς σκανδαλίζεται, καὶ οὐκ ἐγὼ πυροῦμαι; Οὐκ εἶπεν, Ἀπήλλαξα τοῦ σκανδάλου, ἀλλ', Ἐκοινώνησα τῆς ἀθυμίας. Εἶτα δεικνύς, ὅτι ταῦτα μάλιστα τὰς ἀμοιβὰς ἔχει, ἐπήγαγεν· Εἰ καυχᾶσθαι δεῖ, τὰ τῆς ἀσθενείας μου κυνηγήσομαι. Καὶ ἔτερον πάλιν τοιοῦτον ἐπάγει, τὴν φυγὴν τὴν διὰ τῆς θυρίδος, τὴν διὰ τῆς σαργάνης, τὴν διὰ τοῦ τεύχους· τοῦτο δὲ τοῦ παθεῖν κακῶς ἦν. Εἰ τοίνυν τὰ παθήματα μεγάλας ἔχει τὰς ἀμοιβὰς, τῶν δὲ παθημάτων πάντων χαλεπώτερον καὶ ὀδυνηρότερον ἡ ἀθυμία, ἐνόησον ὅσαι αἱ ἀντιδόσεις. Οὐ παύσομαι συνεχῶς ταύτην σοι ἐπέδωκ τὴν ἐπιπόνην, ἵνα ὅπερ ὑπεσχόμην ἐν προοιμίῳ, τοῦτο πληρώσω νῦν, ἀπὸ τῆς ἀθυμίας αὐτῆς ὑφαίνων τοὺς λογισμοὺς, τοὺς τὴν παραμυθίαν τῆς ἀθυμίας σοι τίκτοντας.

Ἴνα δὲ καὶ ἐτέρωθεν μάθῃς ὅσον ἐστὶ τὸ μετὰ παθημάτων τι ποιεῖν γενναῖον, καὶ ὅσον ἀποδεῖ τοῦτο τὸ ἀπονητὶ τὸ αὐτὸ ποιεῖν, ὁ Ναβουχοδονόσορ ἐκεῖνος ὁ Βαβυλώνιος, ἐν σκῆπτροῖς καὶ διαδοχῇ ζῶν, εὐαγγελικόν ποτε κατώρθωσε λόγον^β. Μετὰ γὰρ τὴν κάμινον καὶ παραδοξοποιίαν ἐκεῖνῃ τὸ κήρυγμα ἀνεδέξατο τῆς οἰκουμένης, οὐ διὰ γλώττης μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν γράμμάτων, καὶ πανταχοῦ τῆς γῆς ἔγραψεν οὕτως· [592] *Ναβουχοδονόσορ βασιλεὺς πᾶσι τοῖς λαοῖς, φυλαῖς, καὶ γλώσσαις, τοῖς οἰκοῦσιν ἐν πάσῃ τῇ γῇ, εἰρήνη ὑμῖν πληθυνθεῖη. Τὰ σημεῖα καὶ τὰ τέρατα, ἃ ἐποίησε μετ' ἐμοῦ ὁ θεὸς ὁ ὑψίστος, ἤρσεν ἐναντίον ἐμοῦ ἀναγγεῖλαι ὑμῖν, ὡς μεγάλα καὶ ἰσχυρά· ἡ βασιλεία αὐτοῦ βασιλεῖα ἀλώσει, καὶ ἡ ἐξουσία αὐτοῦ εἰς γενεὰν καὶ γενεὰν. Καὶ δόγμα ἔθηκεν ὅπως πᾶς λαὸς, φυλὴ, γλῶσσα, κἄν εἴπῃ εἰς ῥῆμα κατὰ τοῦ θεοῦ Σιδράχ, Μισάχ καὶ Ἀβδεναγῶ, εἰς ἀπώλειαν ἔσται, καὶ ὁ οἶκος αὐτοῦ εἰς διαρπαγὴν. Καὶ προστίθησι, Καθότι οὐκ ἐστὶ θεὸς ἕτερος, ὃς θυησέται ῥύσασθαι οὕτως. Εἶδες ἀπειλήν ἐν τοῖς γράμμασιν; εἶδες φόβον; εἶδες διδασκαλίαν; εἶδες κήρυκα^α ὑψηλόν, καὶ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἐκτεταμένα γράμματα; Τί οὖν, εἰπέ μοι; τὸν αὐτὸν τοῖς ἀποστόλοις μισθὸν λήψεται, ἐπειδὴ οὕτως ἀνεκήρυξε τοῦ Θεοῦ τὴν δύναμιν, ἐπειδὴ τοσαύτην σπουδὴν ἐποίησατο πανταχοῦ καταγγεῖλαι τὸν λόγον; Οὐδὲ τὸ πολλοστὸν μὲν οὖν μέρος, ἀλλὰ μεθ' ὑπερβολῆς ἀπάσης καταδέεστερον. Καίτοι γε τὸ αὐτὸ ἔργον ἐκεῖνοις ἐποίησεν. Ἄλλ' ἐπειδὴ πόνος οὐκ ἐστὶν ἐνταῦθα συναζευ-*

γμένος, οὐδὲ παθήματα, διὰ τοῦτο ὑποτίμνεται· τὰ τῆς ἀντιδόσεως. Οὗτος μὲν γὰρ μετ' ἐξουσίας καὶ ἀδείας τοῦτο ἐπραττεν· ἐκεῖνοι δὲ κωλυόμενοι, ἐλαυνόμενοι, κοπτόμενοι, μαστιζόμενοι, τλαιπωρούμενοι, κατακρημνιζόμενοι, καταποντιζόμενοι, λιμῶ τρηκόμενοι, καθ' ἐκάστην ἀποδνησκοντες τὴν ἡμέραν, τὴν ψυχὴν αὐτῶν βασανιζόμενοι, καθ' ἕκαστον τῶν ἀσθενούντων ἀσθενοῦντες, καθ' ἕκαστον τῶν σκανδαλιζομένων πυρούμενοι· καὶ τῶν πόνων τούτων, καὶ τῆς ἀθυμίας μάλιστα ἦσαν πλείους αἱ ἀμοιβαί. Ἐκαστος γὰρ ἴδιον μισθὸν λήψεται, φησί, κατὰ τὸν ἴδιον κόπον· οὐ γὰρ παύσομαι αὐτὸ συνεχῶς ἐπιλέγων. Διὰ δὲ τοῦτο ὁ φιλόανθρωπος θεὸς τοῦ Παύλου πολλάκις παρακαλέσαντος τῶν παθημάτων αὐτῶν, καὶ τῆς ἀθυμίας, καὶ τῆς ὀδύνης καὶ τῶν κινδύνων ἀπαλλάξαι, οὐκ ἐπένευσεν. Ἐπεὶ τούτου τρις τὸν Κύριον παρεκάλεσα, φησί, καὶ οὐκ ἐπέτευχε τῆς αἰτήσεως. Τίνος γὰρ ἔνεκεν ἐμελλε λήψεσθαι μεγίστας ἀμοιβὰς; Ὅτι ἀπραγμόνως ἐκήρυξε τρυφῶν, καὶ ἐν εὐθυμίᾳ διδάγων; ὅτι στόμα διέτρε, καὶ γλώσσαν ἐκίνησεν οἴκοι καθήμενος; Ἄλλὰ τοῦτο καὶ τῷ τυχόντι ῥάδιον ἦν, καὶ τῷ σφόδρα ἀναπεπτωκότι, καὶ τὸν ὕγρον καὶ διαλελυμένον ζῶντι βίον. Νῦν μέντοι τῶν τραυματιῶν, τῶν θανάτων, τῶν δρόμων τῶν κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν, τῆς ἀθυμίας αὐτῆς, τῶν δακρύων, τῶν ὀδυνῶν (Τριετὶαν γὰρ, φησὶν, οὐκ ἐπαυσάμην νύκτα καὶ ἡμέραν μετὰ δακρύων ρουθετῶν ἕνα ἕκαστον ὁμῶν) μετὰ πολλῆς παρρησίας λήψεται τὰς ἀντιδόσεις καὶ τοὺς στεφάνους.

ε'. Ταῦτα οὖν ἐννοοῦσα καὶ λογιζομένη, ὅσον ὀδυνηροῦ καὶ ἐπιμόχου βίου τὸ κέρδος, χαῖρε καὶ εὐφραίνου τὴν ἐπικερδῆ καὶ μυρίων γέμουσαν στεφάνων ἐκ πρώτης ἡλικίας οδούσασα ὀδόν, καὶ διὰ συνεχῶν καὶ πυκνῶν παθημάτων. Καὶ γὰρ ἡ τοῦ σώματος ἀρρώστια, καὶ ποικιλῆ καὶ παντοδαπῆ, καὶ μυρίων θανάτων χαλεπωτέρα, οὐκ ἐπαύσατο σε συνεχῶς πολιορκουσα· καὶ λοιδοριῶν δὲ καὶ ὕβρεων νιφάδες, [63] καὶ συκοφαντίαι οὐ διέλιπον κατὰ σοῦ φερόμεναι· ἀθυμίαι δὲ σοι πυκναὶ καὶ συνεχεῖς καὶ πηγαὶ δακρύων διὰ παντὸς ἠνώχλησαν τοῦ χρόνου. Τοῦτων δὲ ἕκαστον καθ' ἑαυτὸ ἤρκεσε τοῖς ὑπομεινῆκόσιν εἰς ὠφέλειαν πολλήν. Ὁ τε γὰρ Λάζαρος ἀπὸ τῆς ἀρρώστιας μόνης, καὶ τῆς αὐτῆς ἐκοινώνησε τῷ πατριάρχῃ λήξεως· καὶ τῷ τελώνῃ δὲ αἱ λοιδορίαι τοῦ Φαρισαίου δικαιοσύνην ὑπερβαίνουσαν τὸν Φαρισαῖον ἐκόμισαν· ὃ τε κορυφαῖος τῶν ἀποστόλων ἀπὸ δακρύων τὸ ἔλκος τῆς χαλεπῆς ἐκεῖνης ἀμαρτίας διώρθωσεν. Ὅταν οὖν τῶν προειρημένων ἕκαστον φαίνεται καὶ μόνον ἐν τῶν παθημάτων τούτων ἀρκέσαν, ἐνόησον πόσας αὐτὴ λήψῃ τὰς ἀμοιβὰς, πάντα ὁμοῦ μετὰ πολλῆς τῆς ὑπερβολῆς ὑπομείνας, καὶ διὰ παντὸς τοῦ χρόνου. Οὐδὲν γὰρ, οὐδὲν οὕτω λαμπροὺς ποιεῖ, καὶ ζηλωτοῦς, καὶ μυρίων ἐπιτίπλησιν ἀγαθῶν, ὡς τὸ πειρασμῶν πλῆθος, καὶ κίνδυνοι, καὶ πόνοι, καὶ ἀθυμίαι, καὶ τὸ διηνεκῶς ἐπιβουλεύεσθαι, καὶ παρ' ὧν οὐδαμῶς ἔχρηξεν, καὶ πρόως ἄπαντα φέρειν. Ἐπεὶ καὶ τὸν υἱὸν τοῦ Ἰακώβ οὐδὲν οὕτως ἐποίησε μακάριον καὶ εὐδόκιμον, ὡς ἡ συκοφαντία τότε ἐκείνη, καὶ τὸ δεσμοτήριον, καὶ ἡ ἄλυσις, καὶ ἡ ἐντεῦθεν τλαιπω-

^α Tres mss. καὶ κατορθώματα, καὶ ἐν τούτῳ πάλιν

^β Duo mss. κατώρθωσε βίον. Edit. κατώρθωσε λόγον.

^γ Omnes mss. ἢ ἐάν εἴπῃ. Edit. kán εἴπῃ.

^δ Hieronimus εἰδὸς κήρυγμα.

^ε Duo mss. ἢ λοιδορία... ἐκόμισαν.

^ς Idem πάντα ὁμοῦ ὑπομείνας, καὶ μετὰ πολλοῦ τοῦ πόνου καὶ τῆς ὑπερβολῆς.

9. Videsne perpessionum seriem, ac gloriandi occasiones? Mox autem quæ etiam præclare gesserit, subjungit: atque in iis rursus perpessiones majorem sibi, quam res præclare gestæ, partem vindicant. Nam cum dixisset, *Instantia mea quotidiana*, scilicet continuæ abductiones, tumultus, atque calamitates (nam hoc significat *ἐκταραταί*), subjunxit, *Sollicitudo omnium Ecclesiarum* (*Ib. v. 28*). Non dixit, *Correctio*, sed *Sollicitudo*, quæ ad perpessionem magis quam ad res ex virtute gestas pertinet. Et quæ sequuntur eodem modo: *Quis*, inquit, *infirmatur, et ego non infirmor?* Non dixit, *Corrigo et medeor*: sed, *Infirmor*. ac rursus: *Quis scandalizatur, et ego non uror* (*Ibid. v. 29*)? Non dixit, *Eum scandalo liberavi*: sed, *Mœroris particeps sui*. Postea ostendens ista præsertim mercede donari, ait: *Si gloriari oportet, in iis quæ infirmitatis meæ sunt, gloriabor* (*Ib. v. 30*). Ac rursus aliud ejusdem generis subnectit, nimirum fugam eam quam per fenestram et sportam ac murum corripuit: hoc porro ex perpessionum genere erat. Si igitur ærumnæ magna mercede donantur, ærumnarumque gravissima est mœror, cogita quanta sint mœroris præmia. Neque enim hanc tibi cantilenam canere desinam: ut, quod initio pollicitus sum, hoc nunc præstem, nempe ut ab ipsamet mœstitia rationes eas texam, quæ tibi mœstitiæ consolationem pariant.

Aliquid præclari agere cum perpessione aliqua multo majus est quam sine labore idem præstare. — Atque ut aliunde discas quanta res sit, cum mali perpessione aliquid præclari agere, et quanto inferius sit sine labore id ipsum præstare, Babylonius ille Nabuchodonosor, in sceptris ac diadematis vivens, evangelico quondam munere functus est. Etenim post fornacis historiam ac miraculum hoc muneris suscepit, ut universo orbi concionatorem se præberet, non per linguam modo, sed etiam per literas, in omnes terræ partes ad hunc modum scribens: *Nabuchodonosor rex omnibus populis, tribubus et linguis, qui habitant in universa terra, pax vobis multiplicetur. Signa et prodigia quæ Deus excelsus apud me fecit, placuit annuntiare vobis. Magna enim sunt et fortia: regnum ejus regnum sempiternum, et potestas ejus in generationem et generationem* (*Dan. 3. 98-100*). Et edicto sanxit, ut omnis populus, tribus et lingua, quæ loquuta fuerit contra Deum Sidrach, Misach et Abdenago, dispereat, et domus ejus sit in direptionem. Additque: *Neque enim alius est Deus, qui possit ita salvare* (*Ib. v. 96*). Vides minas in literis? vides terrorem? vides sublimem præconem¹, ac literas quaquaversum diffusas? Quid igitur, dic mihi? paræmne apostolis mercedem consequetur, quoniam Dei potentiam ita prædicavit, tantumque studii ac diligentiæ adhibuit, ut hanc doctrinam toto orbe nuntiaret? Certe non magnam ejus partem, verum nullam partibus inferiorem. Atqui eodem, quo illi, munere functus est. Sed quia nullus hic labor, nec ullius mali perpessio adjuncta est, idcirco merces minuitur. Hic enim ex potestate, ac sine ullo periculo

¹ Ferronianus, *vides prædicationem*.

hoc agebat: cum illi contra prohiberentur, pellerentur, tunderentur, flagris cæderentur, in ærumnis versarentur, in præceps agerentur, in mare demergerentur, fame conficerentur, quotidianam mortem oppeterent, animi etiam cruciatu afficerentur, ad cujusque infirmitatem infirmarentur, ad cujusque offensionem et scandalum urerentur. Itaque pro his laboribus, ac præsertim pro mœrore, amplior eis merces est persoluta. *Unusquisque enim*, inquit ille, *proprium mercedem accipiet juxta proprium laborem* (*1. Cor. 3. 8*): non enim id assidue repetere desinam. Ideo benignus Deus, cum Paulus sæpe rogasset se ex calamitatibus et mœrore, dolore atque periculis eriperet, id ipsi minime concessit. *Pro hoc*, inquit, *ter Dominum rogavi* (*2. Cor. 12. 8*): nec tamen quod petebam, impetravi. Et sane, cur amplissima præmia caperet? An quod sine labore prædicasset, deliciis indulgens, atque in tranquillitate degens? an quod domi sedens os diduxisset, ac linguam movisset? At hoc cuius facile erat, quamlibet etiam ignavo, ac dissolute et delicate viventi. Nunc autem vulnerum, variorum mortis generum, cursuum tam terrenorum quam marinorum, ipsius mœroris, lacrymarum, dolorum (*Triennium enim*, inquit, *die ac nocte cum lacrymis non cessavi, monens unumquemque vestrum*) (*Act. 20. 31*) præmia et coronas magna cum fiducia percepturus est.

20. *Calamitates Olympiadis. Joseph ob calamitates clarus.* — Hæc igitur animo et cogitatione completens, quantum scilicet acerbæ ac laboriosæ vitæ lærum sit, gaude et latere: utque fructuosam, atque innumeris coronis dignam jam inde a prima ætate vium teneris, crebris et continuis vexata calamitatibus. Etenim varius et multiplex, sexcentisque mortibus gravior corporis morbus numquam te obsidere destitit; conviciorum etiam et contumeliarum agmen, et calumniæ in te ferri minime desierunt; crebri denique, imo assidui mœrores, ac lacrymarum fontes, per omne vitæ tempus molestiam tibi exhibuerunt. Horum singula vel sola eam vim habuerunt, ut ingentem iis, qui ea sustinissent, utilitatem afferrent. Nam et Lazarus ob solum morbum eandem quam patriarcha sedem consequutus est: et publicano convicium Pharisæi eam justitiam attulit, quæ Pharisæi justitiam superaret: et denique apostolorum princeps gravis illius sceleris ulcus lacrymis sanavit. Cum igitur horum unicuique unam perpessionem suffecisse constet, perpende jam quot quantasque ipsa mercedes perceptura sis, ut quæ omnia simul, et quidem cum ingenti acerbitate subieris, idque per omne vitæ tempus. Neque enim ulla res æque splendidos et admirandos homines reddidit, tantoque bonorum acervo cumulat, ut tentationum frequentia, pericula, labores, mœrores, et perpetuæ insidiæ, ab iis, a quibus minime decebat, structæ: dum tamen omnia æquo animo ferantur. Quippe ne filium quidem Jacob quidquam perinde clarum ac beatum reddidit, ut illa tum in eum structa calumnia, et carcer, et catena, et hinc contracta ærumna. Magna quidem

pudicitiae ipsius virtus erat, cum Ægyptiacam libidinem superavit, ac miseram illam feminam ad sceleratum concubitum eum vocantem propulsavit (*Gen. 39*): at hoc tamen non ita magnum, ut ea quæ perpressus est. Quænam enim laus est, dic, quæso, adulterium minima perpetrasse, nec alienum torum violasse, nec lectum nihil ad se attinentem contaminasse, nec homini bene de se merito injuriam intulisse, nec patroni sui domum in probrum et infamiam coniecisse? At quod eum illustrem reddidit, illud demum est, nimirum periculum, insidiarum, furor mulieris, quam libido captivam tenebat, allata vis, inevitabilis thalami carcer, quem adultera ipsi comparaverat, retia, quæ omni ex parte expanderat, accusatio, calumnia, carcer, catena, illud etiam quod nihil æqui impetrans, post tantum certamen, ob quod eum corona donari par erat, tamquam reus nocens in vincula ducebatur, ac cum iis qui gravissima flagitia perpetraverant, includebatur, squalor item et ferrum, carceris afflictio. Tum scilicet eum splendidiorem cerno, quam cum in Ægypti solio sedens frumentum egentibus tribuebat, famem pellebat, et communis omnibus portus erat. Tum, inquam, eum clariorem cerno, cum eum compedes et manica vinciebant, quam cum in luculentis vestibus tantam potentiam obtinebat. Etenim illud carceris tempus, negotiationis atque ingentis quæstus erat: hoc autem, luxus, remissionisque animi, atque honoris, multas quidem voluptates habens, at non multum lucri. Ideo non tam eum suspicio, cum honor ei a patre habetur, quam cum fraterna invidia exagitur, atque contubernales hostes habet. Nam domi ipsi jam inde a primis annis grave bellum excitabatur: et quidem ab iis hostibus qui, quod ipsi succenserent, nihil habebant; verum eam ob causam tabescebant, ac dolore disrumpebantur, quod majorem ipse patris benevolentiam obtineret. Porro legislator Moses hanc vim amoris, non a pueri virtute, sed ab eo tempore, quo procreatus est, ortum duxisse asserit. Nam quoniam serius quam alii in lucem editus fuerat, inquit, atque in extrema senectute (cordi autem maxime sunt huiusmodi filii, quod præter spem orti sint), ideo patri carus erat. *Diligebat enim eum pater, inquit, quod eum senex genuisset* (*Gen. 37. 3*).

41. Hæc autem, mea quidem sententia, scripsit legislator, non id quod res erat narrans, verum patris prætextum et obtentum. Quoniam enim adolescentem apud fratres invidia flagrare perspiciebat, ut huic eorum morbo mederetur, eam amoris causam effinxit, quæ non magnum ipsi livorem procrearet. Nam quod alioqui non ea amoris causa esset, verum efflorescens animi virtus atque ætate maturior, ex Benjamin liquido perspicitur. Nam si eam ob causam ille amabatur, multo utique magis hunc amari oportebat, qui natus minor erat. Siquidem Benjamin post Josephum satus est, atque a seniore patre procreatus. Verum, ut jam a me dictum est, patris hoc signum erat, fratrum bellum reprimere studentis: ac ne sic quidem id assequi potuit: verum acrius

flamma exardescere. Et quia nihil aliud tum efficere poterant, scdam labem ipsi asperserunt, ac turpe crimen in eum conjecerunt, barbaram videlicet mulierem fratres antevertentes, ac multo sceleratioris ea se præbentes. Illa enim in alienum, hi in fratrem improbi et scelerati erant. Ac ne his quidem finibus improbitatem suam circumscripserant: verum, ut ad priora semper aliquid adderent, omni studio laborabant: eumque in deserto loco solum nacti jugularunt, et vendiderunt atque ex libero servum effecerunt, et quidem acerbissimo servitutis genere. Neque enim ejusdem nationis hominibus, verum barbaris, aliena lingua utentibus, ipsisque etiam in barbaram regionem abeuntibus fratrem dederunt: Deus vero clariorem eum ut redderet, patiebatur ea quæ fiebant, et cum periculis succederent pericula, longanimiter tolerabat. Invidiam enim ac scdam calumniam carere excepit, et carere atrocior servitus. Neque enim leviter a te id quod dixi prætereundum: verum in mentem tibi veniat, quantum erat, nobilem adolescentem, in paterna domo cum omni libertate ac tanto patris amore educatum, subito a fratribus, qui nihil quod ipsi objicerent habebant, vendi, atque barbaris diversa lingua utentibus, immanibus, belluisque potius quam hominibus dedi, et extorrem atque exsulem, ac servum et peregrinum liberalem juvenem effici, ac post tantam felicitatem, ad extremam servitutis calamitatem, cujus prorsus insolens erat, devolvi, crudelissimosque dominos accipere, atque in alienam et barbaram terram abduci. Quin ne hic quidem maiorum finis erat, verum post admiranda illa insomnia, quæ prænuuntiabant fore ut ipse a fratribus adoraretur, insidiis rursus insidiarum succedebant. Nam ne ipsi quidem mercatores qui acceperant, eum retinuerunt, verum improbiorem rursus barbaris vendiderunt. Non te fugit, quanti ad calamitatem momenti sit, tales dominos talibus dominis commutare. Hoc enim molestiorem servitutem reddit, cum externi rursus sunt qui emunt, ac prioribus atrociores. Post in Ægyptum ingreditur, tum cum Deo bellum gerentem, et furore laborantem, unde impudentia ora, unde impiæ linguæ promanabant (a): apud Ægyptios fuit, quorum vel unus potuit magnum Mosem fugitivum et exsulem reddere. Ac posteaquam aliquantum illic respiravit; quod videlicet benignus Deus res ab hominum opinione remotas administrans, immanem illam feram, quæ ipsum emerat, in ovem convertisset: confestim ipsi rursus arena comparatur, rursus stadium, rursus pugnae ac certamina, et sudores prioribus acriores. Sceleratus enim oculis eum hera conspicata, ipsiusque pulchritudine atque elegantia superata, prorsusque amoris affectu correpta, præ impudica hac cupiditate lænam sese pro femina præbebat. Ita rursus domesticus hostis erat, contrario tamen et alio, quam priores, animo præditus: illi enim odio adducti sunt, ut eum domo ejicerent; hæc contra amans, ac juvenis cupiditate in-

(a) Eadem fere verba usurpat Chrysostomus initio Homæ in martyres Ægyptios, Tom. II.

ρία. Μέγα μὲν γὰρ αὐτοῦ καὶ τὸ τῆς σωφροσύνης κατόρθωμα, ὅτε τῆς Αἰγυπτιακῆς ἀκολασίας περιεγένετο, καὶ τὴν ἀθλίαν γυναῖκα ἐκείνην ἐπὶ τὴν ἀδικον αὐτὸν καλοῦσαν ὀμιλίαν διεκρούσατο· ἀλλ' οὐχ οὕτω μέγα τοῦτο, ὡς τὰ παθήματα. Ποῖον γὰρ ἐγκώμιον, εἰπέ μοι, τὸ μὴ μοιχεύσαι, μὴδὲ ἀλλότριον διορύξαι γάμον, μὴδὲ μιᾶναι εὐνήν οὐδαμῶθεν αὐτῷ προσήκουσαν, μὴδὲ ἀδικῆσαι τὸν εὐεργετήσαντα, μὴδὲ αἰσχρῶν περιβαλεῖν τοῦ προστάτου τὴν οἰκίαν; Ἄλλὰ τὸ ποιῆσαν αὐτὸν μέγαν ἐκεῖνο μάλιστα ἐστίν, ὁ κίνδυνος, ἡ ἐπιβουλὴ, ἡ μανία τῆς αἰχμαλωτοῦ, ἡ ἐπιενεχθεῖσα βία, τὸ ἀφυκτον δεσμοτήριον τοῦ θαλάμου, ὅπερ αὐτῷ κατεσκευάσεν ἡ μοιχαλὶς, τὰ δίκτυα, ἃ πανταχόθεν ἀνεπέτασεν, ἡ κατηγορία, ἡ συκοφαντία, τὸ δεσμοτήριον, ἡ ἄλυσις, τὸ μὴδενὸς τυχόντα τῶν δικαίων μετὰ τὸν τοσοῦτον ἄθλον, ὑπὲρ οὗ στεφανοῦσθαι ἐχρῆν, ὡς κατὰδικον καὶ ὑπεύθυνον ἐπὶ τὸ ὀχύρωμα ἄγεσθαι, καὶ μετὰ τῶν τὰ ἐσχάτα ἡμαρτηκῶτων κατακλείεσθαι, ὁ αὐχμῆς, τὸ σιδήριον, ἡ τοῦ δεσμοτηρίου ταλαιπωρία. Τότε αὐτὸν ὀρῶ λάμποντα μεζόνως, ἢ ὅτε ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Αἰγύπτου καθήμενος τὸν σίτον διένεμε τοῖς δεομένοις, καὶ τὸν λιμὸν ἔλυε, καὶ κοινὸς λιμὴν ἅπασιν ἐγένετο. Τότε ὀρῶ αὐτὸν φαίδρον, ὅτε αὐτῷ αἱ πῆδαι καὶ χειροπέδαι περιέκειντο, ἢ ὅτε ἐν ἱματίοις λαμποῦς τὴν τοσαύτην δυναστείαν περιεδέδλητο. Ὁ μὲν γὰρ πραγματείας ἦν καιρὸς· καὶ ἐμπορίας πολλῆς, ὁ τοῦ δεσμοτηρίου λέγω· ὁ δὲ τρυφῆς καὶ ἀνέσεως καὶ τιμῆς, πολλὴν μὲν ἔχων τὴν ἡδονήν, οὐ πολὺ δὲ τὸ κέρδος. Διὰ τοῦτο οὐδὲ οὕτως αὐτὸν μακαρίζω τιμώμενον ὑπὸ τοῦ πατρὸς, ὡς φθονώμενον ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν, καὶ [564] συνοίκους ἔχοντα τοὺς πολεμίους. Καὶ γὰρ ἐκ πρώτης ἡλικίας οἰκοθεν χαλεπὸς αὐτῷ ἀνερρίπιζετο πόλεμος, τῶν πολεμουμένων ἐγκαλεῖν μὲν ἔχόντων οὐδὲν, τηκομένων δὲ καὶ διαβρῆγγυμένων διὰ τὸ τιλείονος ἀπολαύειν αὐτὸν παρὰ τοῦ πατρὸς διαθέσεως. Καίτοι γε τὸ φίλτρον ὁ νομοθέτης Μωσῆς οὐκ ἔφησεν ἐξ ἀρετῆς τοῦ παιδὸς ἔχειν τὴν ἀρχήν, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ καιροῦ τῶν ὠδίνων. Ἐπειδὴ γὰρ ὕστερον τῶν ἄλλων ἠτέχθη, καὶ ἐν ἐσχάτῃ γῆρα (ποθεινὰ δὲ τὰ τοιαῦτα παιδία, ὅτε παρ' ἐλπίδα γεννώμενα), διὰ τοῦτο ἐφιλειτο. *Ἦγάπη γὰρ αὐτὸν ὁ πατήρ*, φησὶν, *ὅτι υἱὸς γῆρας ἦν αὐτῷ.*

ια'. Ταῦτα δὲ ὁ νομοθέτης ἔγραψεν, ὡς ἔγωγε οἶμαι, οὐ τὸ ἄν διηγοῦμενος, ἀλλὰ τοῦ πατρὸς τὴν σκῆψιν καὶ τὴν πρόφασιν. Ἐπειδὴ γὰρ ἐώρα φθονώμενον τὸ μειράκιον, παραμυθῆσασθαι τὸ πάθος τῶν ἀδελφῶν βουλόμενος, ἐπλασεν ἀγάπης αἰτίαν οὐ πολὺν τίκτουσαν αὐτῷ τὸν φθόνον. Ὅτι γὰρ οὐ τοῦτο αἴτιον ἦν τοῦ φίλτρου, ἀλλὰ ἡ ἀκμάζουσα τῆς ψυχῆς ἀρετὴ, καὶ τῆς ἡλικίας ἀκμαϊότερα οὔσα, ὄθλον ἐκ τοῦ Βενιαμίν. Εἰ γὰρ διὰ τοῦτο ἐκείνος ἐφιλειτο, πολλῶν μᾶλλον τὸν νεώτερον αὐτοῦ φιλεισθαι ἐχρῆν. Μετὰ γὰρ τὸν Ἰωσήφ ἐκείνος ἐτέχθη, καὶ οὗτος μᾶλλον υἱὸς γῆρας ἦν αὐτῷ. Ἄλλ', ὅπερ ἔφη, τοῦ πατρὸς ἦν τὸ πλάσμα, βουλομένου καταλύσαι τὸν ἀδελφικὸν πόλεμον· ἀλλ' οὐδὲ οὕτως ἴσχυσεν, ἀλλ' ἐξεκαίετο σφοδρότερα ἢ φλόξ. Καὶ ἐπειδὴ οὐδὲν ἴσχυον ποιῆσαι τέως, κατήνεγκαν αὐτῷ φόγον πονηρὸν, αἰσχρᾶ περιέβαλον αἰτία, τὴν βάρβαρον γυναῖκα προφθάσαντες οἱ ἀδελ-

φοί, καὶ πολλῶν χεῖρους φανέντες αὐτῆς. Ἡ μὲν γὰρ εἰς ἀλλότριον, οἱ δὲ εἰς ἀδελφὸν ἐγένοντο πονηροί. Καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἔστησαν τῆς κακίας· ἀλλ' ἐπηγωνίζοντο τοῖς προτέροις ἀεὶ, καὶ λαθόντες μόνον ἐν ἐρημίᾳ καὶ ἔσφαξαν, καὶ ἀπέδοντο, καὶ δούλων ἄντ' ἐλευθέρου ἐποίησαν, καὶ δουλείαν τὴν ἐσχάτην β. Οὔτε γὰρ ὁμοφύλοις τισίν, ἀλλὰ βαρβάροις ἑτερογλώσσοις, καὶ τοῖς εἰς βάρβαρον ἀπιοῦσι χώραν ἐξέδωκαν τὸν ἀδελφόν· ὁ δὲ Θεὸς λαμπρότερον αὐτὸν ποιῶν, ἠνελετο τῶν γινομένων, καὶ ἐμακροθύμει, κινδύων κινδύνους διαδεχομένων. Μετὰ γὰρ τὸν φθόνον καὶ τὴν αἰσχρὰν διαβολὴν σφαγῆ παρέδωκαν, καὶ δουλεῖα σφαγῆς χαλεπωτέρῃ. Μὴ γὰρ μοι παραδράμης ἀπλῶς τὸ εἰρημένον· ἀλλ' ἐννόησον ἤλκικον ἦν μειράκιον εὐγενὲς, ἐν οἰκίᾳ πατρικῇ τραφὲν μετὰ ἐλευθερίας ἀπάσης, μετὰ ἀγάπης πατρὸς τοσαύτης, ἄθρόον ὑπὸ ἀδελφῶν ἀπεμποληθῆναι, οὐδὲν ἔχόντων ἐγκαλεῖν, καὶ βαρβάροις ἐκδοθῆναι ἑτερογλώσσοις, καὶ ἦθεσιν ἀλλοκότοις, καὶ αὐτοθηρίοις μᾶλλον, ἢ ἀνθρώποις· καὶ ἄποιν, καὶ μετανάστην, καὶ οἰκέτην, καὶ ξένον ἄντ' ἐλευθέρου καὶ πολίτου γενέσθαι, καὶ τοσαύτης ἀπολαύσαντα τῆς εὐμερίας, πρὸς τὴν ἐσχάτην κατενεχθῆναι ταλαιπωρίαν δουλείας ἀήθη ὄντα μεθ' ὑπερβολῆς ἀπάσης, [565] καὶ πικροτάτους λαθεῖν δεσπότης, καὶ πρὸς ἀλλοτρίαν καὶ βάρβαρον μετενεχθῆναι ὁ γῆν. Ἄλλ' οὐδὲ ἐνταῦθα ἴστατο τὰ δεινὰ, ἀλλ' ἐπιβουλαὶ πάλιν ἐπιβουλάς διεδέχοντο μετὰ τὰ ὄνειρατα ἐκεῖνα τὰ θαυμαστά καὶ τὴν τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ προσκύνειν προαναφανούντα. Λαθόντες γὰρ αὐτὸν οὗτοι οἱ ἔμποροι οὐ κατέσχον, ἀλλ' ἑτέροις αὐτὸν πάλιν χειροῖσιν ἀπέδοντο βαρβάροις. Οἶσθα δὲ ἤλκικον τοῦτο εἰς συμφορᾶς λόγον, τὸ δεσπότης τριούτους ἐκ τοιούτων ἀμείβειν. Τοῦτο γὰρ δυσκολώτερον ποιεῖ τὴν δουλείαν, ὅταν καὶ ξένος πάλιν οἱ κτώμενοι, καὶ τῶν προτέρων ὡς χαλεπώτεροι. Καὶ γίνεται ἐν Αἰγύπτῳ τῇ θεομάχῳ τότε ἐκείνη καὶ μαινομένη, ὅθεν τὰ ἀνασχυντα στόματα, ὅθεν αἱ βλάσφημοὶ γλώσσαι δ. Καὶ γίνεται παρ' Αἰγυπτίους, ὧν καὶ εἰς ἤρκεσε μόνος τὸν μέγαν Μωϋσέα δραπετήν καὶ φυγάδα ποιῆσαι. Καὶ ἐπειδὴ μικρὸν ἀνέπνευσεν ἐκεῖ, τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ, τοῦ τὰ παράδοξα οἰκονομοῦντος, τὸν ἄγριον θῆρα τὸν ὠνησάμενον αὐτὸν ποιήσαντος πρόβατον, εὐθέως αὐτῷ σκάμματα παρεσκευάζετο πάλιν, καὶ στάδιον, καὶ παλαίσματα, καὶ ἀγῶνες, καὶ ἰδρωτῆς σφοδρότεροι τῶν προτέρων. Ἰδοῦσα γὰρ αὐτὸν ἀδίκους ὀφθαλμοῖς ἡ κεκτημένη, καὶ τῷ κάλλει τῆς ὄψεως αὐτοῦ χειρωθεῖσα, καὶ κατὰ κράτος ἀλοῦσα τῷ πάθει, λείαινα ἀντὶ γυναικὸς ὑπὸ τῆς ἀκολάστου ταύτης ἐπιθυμίας ἐγένετο. Καὶ πάλιν σύνοικος ὁ πολεμῖος ἦν ἐναντίαν τοῖς προτέροις τὴν ὑπόθεσιν ἔχων· ἐκεῖνοι γὰρ μισοῦντες αὐτὸν τῆς οἰκίας ἐξέβαλον· αὕτη δὲ ἐρῶσα

b *Idem* καὶ δούλων δουλείαν τὴν πικροτάτην ἐποίησαν.

c *Idem* ἀπενεχθῆναι.

d Cf. Homil. in martyres Ægyptios (init.) Tom. II, p. 699 : Αἰγύπτου τῆς θεομάχου καὶ μανικωτάτης, καὶ ὅθεν τὰ ἄθεα στόματα, ὅθεν αἱ βλάσφημοὶ γλώσσαι.

* *Idem* mss. ὕστερος τῶν ἄλλων.

καὶ περικαιόμενη τοῦ νεανίσκου· καὶ ἦν διπλοῦς, μάλλον δὲ τριπλοῦς καὶ πολλαπλοῦς ὁ πόλεμος. Μὴ γὰρ ἐπειδὴ τὰ δίκτυα ὑπερήλατο, καὶ τὸν βρόχον διέτεμεν ἐν βραχεῖα καιροῦ ῥοπή, νομίσης ἀπραγμόνως αὐτὸν ἠυκέναι τὸν ἄθλον τοῦτον· καὶ γὰρ πολλὸν τὸν ἰδρωτὰ ὑπέμεινε.

ιβ'. Καὶ εἰ βούλει καὶ τοῦτο σαφῶς μαθεῖν, ἐνόησον οἷόν ἐστι νεότης, καὶ νεότητος ἀκμή. Ἐν γὰρ αὐτῷ τῷ ἄνθει τῆς ἡλικίας ἐτύγγανεν ὢν τότε, ὅτε σφοδρότερα τῆς φύσεως ἢ φλόξ ἐγείρεται, ὅτε πολλὴ τῆς ἐπιθυμίας ἢ ζάλη, ὅτε ἀσθενέστερος ὁ λογισμὸς. Τῶν γὰρ νεωτέρων αἱ ψυχαὶ οὐ σφόδρα πολλὴ φράττονται τῇ συνέσει, οὐδὲ πολλὴν τῆς ἀρετῆς ποιοῦνται σπουδὴν· ἀλλ' ὁ μὲν χειμῶν τῶν παθῶν χαλεπώτερος, ὁ δὲ τὰ πάθη κυθερωτῶν λογισμῶς ἀσθενέστερος. Μετὰ δὲ τῆς φύσεως καὶ τῆς ἡλικίας, πολλὴ καὶ τῆς γυναικὸς ἦν ἡ ἀκολασία. Καὶ καθάπερ τὴν Βαβυλωνίαν κάμινον αἱ Περσικαὶ χεῖρες ἐκείναι μετὰ πολλῆς ἀνηπτον τῆς σπουδῆς, δαψιλῆ τῷ πυρὶ παρέχουσαι τὴν τροφήν, καὶ ποικίλα ὑπακαύματα ἐμβάλλουσαι τῇ φλογί· οὕτω δὴ καὶ τότε ἡ ἀθλία καὶ ταλαίπωρος ἐκείνη γυνὴ τῆς καμίνου ταύτης χαλεπώτερον ἀνῆπτε τὴν φλόγα, μύρων ἔζουσα, ἐπιτρέμμασι παρειῶν, ὑπογραφαῖς ὀφθαλμῶν, κατακεκλασμένη φωνῇ, κινήμασι, βαδίσμασι διαθρυπτομένη^α, ἱματίοις μαλακοῖς, [566] περιβολῇ χρυσίων, καὶ ἐτέραις τοιαύταις μυρταῖς· μαγγανείαις καταγοητεύουσα τὸ μεράκιον. Καὶ καθάπερ τις θηρευτὴς δεινὸς δυσάλωτον μέλλον χειροῦσθαι ζῶον, ἅπαντα κινεῖ τῆς τέχνης τὰ ἔργα, οὕτω δὴ καὶ αὕτη, τὴν σφοδρότην εἰδυία τοῦ νεανίσκου (οὐδὲ γὰρ ἔμελλον ἐν τοσοῦτῳ χρόνῳ λανθάνειν), πολλῆς ἐνόμισεν αὐτῇ δεῖν παρασκευῆς ἐπὶ τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ νεανίσκου, καὶ διὰ τοῦτο πάντα ἐκίνει τῆς ἀκολασίας τὰ μηχανήματα. Καὶ οὐδὲ τοῦτοις ἤρκετο μόνους, ἀλλὰ καὶ καιρὸν καὶ τόπον ἐπέτρεξε·^β πρὸς τὴν θῆραν ἐπιτήδειον. Διὰ τοῦτο οὐδὲ εὐθέως ἀλοῦσα προσέβλεπεν, ἀλλὰ πολλὸν ἀνέμεινε χρόνον, τὴν πονηρὰν ταύτην ἐπιθυμίαν ὀδίνουσα καὶ παρασκευαζομένη, δεδοικυῖα μὴ τῷ τάχει καὶ ταῖς ἐσχεδιασμέναις αὐτῆς ἐπιβουλαῖς διαφύγῃ τὸ θήραμα. Καὶ ποτε εὐρούσα μόνον ἐν οἴκῳ τὰ συνήθη πρᾶξιόντα, ἀνασκάπτει βελύτερον λοιπὸν βάραθρον, καὶ τὰ πτερὰ τῆς ἡδονῆς πάντοθεν ἀναπέτασασα, ὡσπερ ἐν μέσοις δικτύοις λοιπὸν ἔχουσα τὸν νέον, ἐπεισέρχεται, καὶ μόνη μόνον ἀπολαβοῦσα· μάλλον δὲ οὐ μόνη· καὶ γὰρ καὶ τὴν ἡλικίαν καὶ τὴν φύσιν καὶ τὰ αὐτῆς μηχανήματα συμπαρόντα εἶχεν αὐτῇ· ἔλακε λοιπὸν ἐπὶ τὴν ἄδικον πρᾶξιν πρὸς βίαν τὸν γενναῖον ἐκείνον. Τί τοῦ πειρασμοῦ τούτου χαλεπώτερον; ποίας τοῦτο καμίνου καὶ φλογὸς οὐ σφοδρότερον, νέον σφριγγόντα, δοῦλον, ἔρμηον, ἀπολιν, ξένον, μετανάστην, ὑπὸ δεσποίνης οὕτως ἀκολάστου καὶ μαινομένης, οὕτω πλουτούσης, καὶ τοσαύτην δυναστείαν περιβεβλημένης, ἐν ἔρμῃ τῷ τοσαύτῳ (συντελεῖ γὰρ καὶ τοῦτο πρὸς τὴν τοιαύτην ἄλωσιν), συνειλημμένον κατέχευθαί τε καὶ κολακεύεσθαι, καὶ πρὸς εὐνήν ἄγεσθαι δεσποτικῆν, καὶ ταῦτα μετὰ τοσοῦτου κινδύνου καὶ ἐπιβουλῆς; Οἶσθα γάρ ὡς οἱ πολλοὶ, ὅταν τεταριχευμένοι τυγχάνωσι, καὶ ἐν τοῖς δεινοῖς ὦσιν, εἶτα εἰς τρυφήν καλῶνται, καὶ ἀνεσιν,

καὶ τὸν ὑγρὸν καὶ ἐ διαλελυμένον βίον, προθυμότερα ἐπιτρέχουσιν. Ἄλλ' οὐκ ἐκεῖνος, ἀλλ' ἔμεινε διὰ πάντων τὴν οἰκίαν καρτερῶς ἐπιδεικνύμενος. Ἐγὼ τὸν θάλαμον ἐκείνον καὶ τὴν Βαβυλωνίαν κάμινον, καὶ τὴν τοῦ Δανιὴλ λάκκον τῶν λεόντων, καὶ τὴν γαστέρα τοῦ θαλαττίου θηρίου, εἰς ἣν ὁ προφήτης ἐνέπεσε, θαβρῶν ἴσῃ ἂν προσείποιμι^δ, μάλλον δὲ καὶ πολλῶν τούτων χαλεπώτερον. Ἐκεῖ μὲν γὰρ τῆς ἐπιβουλῆς ἡ νίκη σώματος ἦν ἀπώλεια, ἐνταῦθα δὲ ψυχῆς πανωλεθρία, καὶ θάνατος ἀθάνατος, καὶ συμφορὰ παραμυθίαν οὐκ ἔχουσα. Οὐ ταύτη δὲ μόνον χαλεπὸς ὁ λάκκος οὗτος ἦν, ἀλλ' ὅτι μετὰ τῆς βίας καὶ τοῦ δόλου, καὶ πολλῆς ἔγχευε τῆς κολακείας, πολλοῦ τοῦ ποικίλου καὶ παντοδαποῦ πυρὸς, οὐ σῶμα κίοντος, ἀλλὰ αὐτὴν φλόγοντος τὴν ψυχὴν. Καὶ τοῦτο αὐτὸ δηλῶν ὁ Σολομὸν ὁ μάλιστα ταῦτα μετὰ ἀκριβείας εἰδὼς ἡλίκοι ἐστὶ τὸ γυναικὶ συμβάλλειν ἄνδρα ἐχούσῃ· Ἄποδῆσει τις, φησὶ, πῦρ ἐν κόλπῳ, τὰ δὲ ἱμάτια οὐ κατακαύσει; ἢ περιπατήσει τις ἐπ' ἀνθρώπων πυρὸς, τοὺς δὲ πόδας οὐ καταπλέξει; Οὕτως ὁ πορευόμενος πρὸς γυναῖκα ὑπανδρον καὶ πῦρ ὁ ἀπτόμενος αὐτῆς, οὐκ ἀθωοθήσεται. [567] Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· Ὄσπερ, φησὶν, οὐκ ἐνὶ ὀμιλοῦντα πυρὶ, μὴ κατακαίεσθαι, οὕτως οὐδὲ γυναῖκα συνόντα διαφεύγειν τὸν ἐντεῦθεν ἐμπρησμόν. Οὗτος δὲ ὁ πολλῶν χαλεπώτερον ἦν ὑπέμεινε. Οὐ γὰρ αὐτὸς αὐτῆς ἤφατο, ἀλλ' ὑπ' ἐκείνης κατείχετο, μόνος ὑπὸ μόνῃς ἀπειλημένους· καίτοι τοσοῦτοις ἦδη κακοῖς κατεργασμένος, καὶ τοσαύταις τεταριχευμένος ἐπιβουλαῖς, καὶ ἀνέτειος ἐπιθυμῶν καὶ ἀδείας.

ιγ'. Ἄλλ' ἔμεινε ἐν τοσοῦτοις δικτύοις ὢν, καὶ ποικίλον θηρίον ὁρῶν αὐτῷ προσβάλλον, καὶ διὰ πάντων αὐτὸν καταξέον^ε, διὰ τῆς ἀφῆς, διὰ τῆς φωνῆς, διὰ τῶν ὀμμάτων, διὰ τῶν χρωμάτων, διὰ τῆς ὑπογραφῆς, διὰ τῶν χρυσίων, διὰ τῶν μύρων, διὰ τῶν ἱματίων, διὰ τοῦ ἡθους, διὰ τῶν ῥημάτων, διὰ τοῦ κόσμου τοῦ περικειμένου, διὰ τῆς μονήσεως, διὰ τοῦ λανθάνειν, διὰ τοῦ πλουτοῦ, διὰ τῆς δυναστείας. ἔχουσαν μετὰ τούτων συνεργῶν, ὅπερ ἐμπροσθεν εἶπον, τὴν ἡλικίαν, τὴν φύσιν, τὴν δουλείαν, τὸ ἐν ἀλλοτρίῳ εἶναι, πᾶσαν ἐνίκησε τὴν φλόγα ἐκείνην. Ἐγὼ τοῦτον τὸν πειρασμὸν καὶ τοῦ φθόνου τῶν ἀδελφῶν, καὶ τοῦ μίσους τοῦ συγγενικοῦ, καὶ τῆς πράξεως, καὶ τῆς τῶν βαρβάρων δεσποτίας, καὶ τῆς μακρᾶς ἀποδημίας, καὶ τῆς ἐν ἀλλοτρίῳ διατριβῆς, καὶ τοῦ δεσμοτηρίου, καὶ τῆς ἀλύσεως, καὶ τοῦ μακροῦ χρόνου, καὶ τῆς αὐτόθι ταλαίπωρίας πολὺ χαλεπώτερον εἶναι φημι· καὶ γὰρ περὶ τῶν ἐσχάτων ὁ κίνδυνος ἦν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τοῦτον διέφυγε τὸν πόλεμον^ζ, καὶ ἐγένετο ἐνταῦθα πνεῦμα δρόσου διασυρίζον, ἀπὸ τε τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος καὶ τῆς ἀρετῆς τοῦ νέου· τοσοῦτο γὰρ αὐτῷ περιττὴν ἀταραξίας καὶ σωφροσύνης, ὅτι καὶ τὴν τῆς ἐκείνης μανίαν καταλύσαι ἐσπούδασε· πλὴν ἐπειδὴ αὐτὸς ἐξῆλθεν ἀνεπαφός, ὡσπερ οἱ νεανίσκοι τὴν Περσικὴν διαφυγόντες φλόγα (οὐδὲ γὰρ ὄσμη πυρὸς

^α Ibidem τεταριχευμένοι τυχόντες τοῖς δεινοῖς, εἰς τρυφὴν καλοῦμενοι καὶ ἀνεσιν, καὶ τὸν ὑγρὸν τοῦτον καί.

^δ Duo mss. βαρῶν ἂν μίαν προσείποιμι.

^ε Unus legalatellus, et sic legalat Billius. Ibidem duo manuscripti διὰ τῶν ἐπιτριμμάτων, διὰ τῆς. Γαυ. ο post idem περικειμένου, διὰ τῆς ἐρμίας, διὰ τῆς μονήσεως.

^ζ Unus διέφυγε τὸν κίνδυνον, καὶ διέδρα τὸν πόλεμον.

^α Ibidem βαδίσμασι διαθρυπτομένης.

^β Duo ἐπέτρεξε, unus ἐπένοιε.

censa; et quidem duplex, imo triplex, ac multiplex hoc bellum erat. Neque enim quia retia saltu superavit, ac brevi temporis puncto laqueum dissecuit, idcirco eum hoc certamen sine labore confecisse existimes: siquidem ingentem sudorem in ea re subiit.

12. Ac si id perspicue scire tibi cordi est, cogites velim cujusmodi res sit juvenus, ac juventutis flos. Nam tum in ipso juventutis flore erat: quo tempore acrior naturæ flamma excitatur, quo ingens libidinis tempestas, quo denique tempore imbecillior ratio. Juvenum enim animi non admodum magno prudentiæ præsidio muniuntur, nec magnum virtutis studium gerunt: verum et affectuum tempestas atrocior est, et ratio, quæ eas gubernat ac moderatur, infirmior. Ad naturam autem et ætatem illud etiam accedebat, quod ingens mulieris impudicitia erat. Et sicut Persicæ illæ manus Babylonicam fornacem magno studio accendebant, copiosam igni alimoniam præbentes, ac varios flammæ fomites admoventes: eodem quoque modo tunc infelix illa et ærumnosa mulier flammam fornace illa graviorem ac periculosiorem accendebat, unguenta nimirum olens, generum pigmentis, oculorum picturis, fracta et enervata voce, motibus, ingressibus lascivens, molli vestitu, auri ambitu, ac sexcentis aliis ejusdem generis illecebris et imposturis adolescentem a mente deducens. Et quemadmodum peritus quendam venator, fera capti difficili potiri studens, omnia artis instrumenta admovet: sic ipsa, juvenis pudicitiam perspectam habens (nec enim ea ipsi tanto tempore incognita esse poterat), ingenti sibi ad juvenem in captivitatem redigendum apparatu opus esse judicavit, ob eamque causam nulla libidinis machina erat quam non moveret. Ac ne hæc quidem satis esse ducens, tempus insuper et locum ad prædam appositum requirebat. Quamobrem haud statim atque se ipsius amore captam esse sensit, eum adorta est: verum diu expectavit, improbam hanc cupiditatem parturiens, ac se comparans: quod vereretur, ne, si celeritatem adhiberet, ac tumultuarie insidias moliretur, præda effugeret. Cum autem aliquando eum domi solum invenisset solitis vacantem rebus, foveam profundioram jam fodit, ac voluptatis pennis undique expansis, tamquam mediis retibus interceptum juvenem habens, irrepit, ac sola solum nacta; imo non sola: nam et ætatem et naturam ac denique suas ipsius machinas socias habebat; generosum illum adolescentem ad nefarium facinus per vim deinceps trahit. Quid hac tentatione gravius? quid hac fornace ac flamma vehementius et acrius, juvenem vigentem, ærvum, desitutum, urbe carentem, extraneum, exsulem, ab hera usque adeo libidinosam et furente, tantis opibus tantaque potentia circumfluente, in tanta solitudine (nam hoc quoque ad hujusmodi capturam conducit), correptum teneri atque illecebris deliniri et ad herilem lectum duci, idque post tot pericula et insidias? Non enim te fugit plerosque posteaquam calamitatibus ac rerum acerbitatibus confecti sunt, si

ad luxum animique remissionem, et molle ac dissolutum vitæ genus vocentur, promptius accurrere solere. At non ille: verum tolerantiam constanter in omnibus rebus præ se tulit. Equidem hunc thalamum et Babylonicam fornacem, et Danielis lacum leonum, et marinæ belluæ ventrem, in quem propheta incidit, appellare haud dubitem: imo etiam his longe graviorem. Illic enim corporis interitus insidiarum victoria erat: hic autem animæ exitium, et mors sempiterna, et calamitas omnis consolationis expers. Nec vero dumtaxat hoc nomine gravis ac periculosus hic lacus erat, sed etiam quia præter vim ac dolum ingenti quoque libidine plenus erat, multoque ac multiplici igne, non corpus urente, verum animam ipsam inflammante. Id quod etiam Salomon, qui, quam periculosum sit cum muliere matrimonio cum viro copulata congregari, maxime perspectum habebat, his verbis testatur: *Quis alligabit ignem in sinu suo, et vestimenta ejus non ardebunt? quis ambulabit super prunas, et pedes ejus non comburentur? Sic omnis qui ingreditur ad mulierem proximi sui, non erit mundus, cum tetigerit eam* (Prov. 6. 27-29). Quod autem ait, hanc sententiam habet: Quemadmodum fieri nequit, ut qui in igne versatur, non exardescat: sic nec fieri potest, ut qui consuetudinem cum feminis habet, incendium quod hinc oritur effugiat. Hic autem quod multo gravius erat sustinuit. Non enim eam ipse attingit, verum ab ea detinebatur, solus a sola comprehensus: idque, cum jam tot calamitatibus confectus, tot insidiis afflictus esset, ac quietis et securitatis cupiditate teneretur.

13. Et tamen, cum inter tot retia versaretur, ac multiplicem feram impetum in se facere, et omni ex parte se laniare conspiceret, per tactum, per vocem, per oculos, per fucum et pigmenta, per aurea ornamenta, per unguenta, per indumenta, per mores, per verba, per mundum muliebrem quem gestabat, per solitudinem quæ id afferebat ut nemo id scire posset, per opes, per potentiam; ac præter ea ipsa, ut superius a me dictum est, ætatem, naturam, servitutem, atque in aliena regione commorationem, rei gerendæ socias haberet: omnem illam flammam superavit. Ego vero hanc tentationem et fratrum invidia, et propinquorum odio, et venditione, et barbarorum dominatu, et longa peregrinatione, et in aliena regione commoratione, et carcere, et catena, et diuturno tempore, et omnibus ærumnis, quibus illic conflictatus est, multo graviorem esse confirmo: siquidem de extremis periculum ipsi creabatur. Posteaquam autem hoc quoque bellum effugit¹, atque hic etiam, tum Dei gratia, tum juvenis virtute, hic roscidus spiritus perfans fuit: tanta enim in eo tranquillitatis animi et pudicitiae copia erat, ut etiam illius furorem comprimere et exstinguere studuerit; posteaquam, inquam, ipse intactus excessit, non secus videlicet atque adolescentes illi qui Persicam flammam effugerunt (*Neque enim, inquit, ignis odor in illis erat*

¹ Unus Ms., *posteaquam autem hoc quoque periculum effugit, et huic bello se subduxit.*

[*Dan. 3. 28. In vulg. 94*]), magnusque castitatis pugil emicuit, atque adamantem imitatus est: quid statim sit consequutus, et quænam præmia victorem exceperint, videamus. Insidiæ rursus, et voragine, et mors, et pericula, et calumniæ, et odium iniquum ac stolidum. Misera enim illa mulier gravi furore amorem solatur, affectumque affectui copulat, atque impudicæ cupiditati sceleratam iram adjungit, et post adulterium carnifex efficitur. Atque ingentem feritalem spirans, sanguinariis oculis respiciens, tribunal constituit, corruptumque judicem collocat, hoc est illius herum, virum suum, barbarum, Ægyptium; erimenque sine teste inducit. Ac ne tribunal quidem ingrediendi potestatem reo facit, verum secure accusat¹, judicis nimirum stultitia et benevolentia, suò quasi fide digno testimonio, ac denique ejus qui accusabatur servitute freta: ac rem contra quam gesta fuerat narrans judicem superavit, eumque adduxit, ut secundum se judicaret, insontemque damnaret, eique gravissimam pœnam imponeret, ac statim carcer, et abductio, et vincula. Ac ne judice quidem viso condemnabatur eximius ille vir. Et, quod gravius est, ut adulter condemnabatur, ut herilis lecti appetitor, ut alieni matrimonii violator, ut convictus et deprehensus. Nam et iudex, et accusatrix, ac denique pœna quæ subsequeretur, apud multos ac veritatis ignaros hoc efficiebant, ut fabula fidem inveniret. At nihil horum animum illius conturbavit, nec dixit: Hæcine somniorum remuneratio est? hincinè visorum illorum eventus? hæcine pudicitia præmia? Præceps ac stolidum iudicium, iniqua sententia, atque improba rursus existimatio. Tamquam amasius domo patria nuper ejectus sum: tamquam adulter et muliebris pudicitia violator in carcerem nunc ducor, atque omnes de me sententiam ferunt. Ac fratres quidem, a quibus adorandus eram (hoc enim somnia ostendebant), in libertate et securitate, ac deliciis, atque in patria et paterna domo sunt: ego autem, in cujus imperio ac potestate illi futuri erant, cum sepulcrorum effossoribus, cum prædonibus, eum furibus hic victus teneor; ac ne patriis quidem sedibus exturbatus, tumultibus negotiisque liberor: verum etiam in externa regione barathra nos rursus ac præacuti mucrones excipiunt. Cumque ea quæ talia designavit, calumniamque struxit, atque utriusque sceleris nomine supplicium extremum meretur, ehoros nunc agat et exsultet, ac velut tropæis ornata victoriaeque signis: ego contra, qui nihil sceleris admisi, gravissimam pœnam pendo. Nihil horum ille aut loquutus est, aut mente agitavit: verum, ut pugil per coronas gradiens, sic ipse læto atque hilari animo erat, atque ita comparato, ut injuriarum, quas a fratribus et ab adultera acceperat, memoriam nullam retineret. Unde autem id constat? Ex iis nempe verbis quæ ipse ad aliquem eorum, qui illic in vinculis erant, habuit. Tantum enim ab eo aberat, ut mœrore caperetur, ut aliis etiam mœstitias discuteret. Nam cum illic quosdam perturbatos ac mœrore affectos

vidisset, ad eos statim, ut causam intelligeret, accessit. Cumque hujusmodi perturbationem a quibusdam somniis profectam esse cognovisset, somnia illa solvit. Ac postea cum uno eorum agens, ut pro sua liberatione verba ad regem faceret: nam etsi fortis atque admirandus vir erat, at homo tamen erat, nec in catenis illis contabescere cupiebat; cum eo, inquam, agens, ut sui apud regem memor esset, eique, ut se e vinculis emitteret, persuaderet, coactusque causam memorare, ob quam in carcerem conjectus fuerat; quo videlicet is qui pro se deprecaretur, speciosam suscepti sui patrocinii causam haberet: nullius eorum, a quibus læsos fuerat, mentionem fecit: verum cum se criminibus liberasset, his finibus se tenuit, nec eos, a quibus injuriam acceperat, adjunxit. *Ego enim, inquit, furtim sublatus sum de terra Hebræorum, et hic nullo scelere perpetrato in lacum injectus sum (Gen. 40. 15).* Ecquid autem læces de meretrice, de adultera, de fratricida, de invidia, de venditione, de heræ furore, de impetu, de libidine, de laqueis, de machinis, de calumnia, de iniquo iudicio, de corrupto iudice, de nefaria sententia, de condemnatione ab omni ratione aliena? ecquid hæc siles et occultas? Quoniam, inquit, injuriarum memoriam retinere nescio: quia hæc mihi coronæ sunt et præmia, majorisque lucri occasio.

14. Vides animum philosophicum? vides purum ab ira, ac rebus adversis atque rotibus sublimiorem? vides eorum potius, a quibus læsus fuerat, vicem dolentem, quam injuriarum memorem? Nam ne fratres, aut carnificem illam in mediam proferret, *Furtim, inquit, sublatus sum de terra Hebræorum, et hic nihil sceleris perpetravi. Nec usquam personæ meminuit, nec lacus, nec Ismaelitarum, nec cujusquam alterius rei.* Et tamen postea non vulgaris eum tentatio excepit. Is enim qui tantam ab eo consolationem acceperat, atque juxta ipsius vaticinium vinculis liberatus, et in pristinum honoris gradum restitutus fuerat, et beneficii et precationis viri justis memoriam abjecit. Ac famulus quidem in regia aula erat ingenti felicitate fruens: is autem qui solem splendore superabat, atque adeo claros ac nitentes virtutis radios emittebat, carcerem adhuc habitabat, nec quisquam erat qui de eo regem commonefaceret. Siquidem plures adhuc ipsi coronas texti, majoresque palmas comparari oportebat. Ac propterea longiora cursuum spatia tum figebantur: Deo nimirum scammata quidem manere sinente, ac eum tamen haudquaquam omnino deserente, verum insidiatoribus, quæ sua erant, eo usque ostendere atque exsequi permittente, ut tamen pugili exitium minime afferret, nec virtutis oppugnatorem (a) de medio tolleret. Etenim in lænum quidem cum conjici, ac vestem cruentari permisit: at non item ipsi cædem inferri sivit: verum id quidem unus e fratribus suasit, sed id totum divino consilio ac providentia fiebat. Quod etiam in Ægyptiaca

(a) Græce, ἀντιπαύροισιν. Male vertentur Billius, *propugnatores*, cum e converso *oppugnatorem* vertendum esset, atque ita series postulat, ut recte monuit Fronto Dicaeus.

¹ Duo Mss., *absentem accusat.*

ἤρ ἐν αὐτοῖς, φησί), καὶ σωφροσύνης μέγας ἀθλητῆς ἀνεδείχθη, καὶ ἀδάμαντα ἐμιμήσατο, ἴσμεν οἷων εὐθέως ἀπήλαυσε, καὶ τίνα ἑπαθλα διαδέχεται τὸν ἁστανίτην. Ἐπιβουλαὶ πάλιν, καὶ βάραθρα, καὶ θάνατος, καὶ κίνδυνος, καὶ συκοφανταί, καὶ μῖσος ἀλογον. Ἡ γὰρ ἀθλία τότε ἐκείνη θυμῷ παραμυθεῖται τὸν ἔρωτα, καὶ πάθος συνάπτει πάθει, καὶ ἐπιθυμίᾳ ἀκολάστῳ προστίθησι ὄργην ἀδικον, καὶ μετὰ τὴν μοιχείαν γίνεται καὶ ἀνδροφόνος. Καὶ πνέουσα θηρωδίας πολλῆς καὶ φόνιον βλέπουσα, καθίζει δικαστήριον διεσθαρμένον, τὸν δεσπότην τὸν ἐκείνου, τὸν ἄνδρα τὴν ἑαυτῆς, τὸν βάρβαρον, τὸν Αἰγύπτιον, καὶ εἰσάγει κατηγορίαν ἀμάρτυρον. Καὶ οὐδὲ ἀφίησιν εἰσελθεῖν εἰς δικαστήριον τὸν ἐγκαλούμενον, ἀλλ' ἤρέμα κατηγορεῖ, τῇ β τε ἀνοίξ καὶ τῇ εὐνοίᾳ τοῦ δικάζοντος, τῇ τε ἀξιοπιστίᾳ τοῦ οικείου προσώπου, καὶ τῷ δούλον εἶναι τὸν ἐγκαλούμενον θαρροῦσα, καὶ τὰ ἐναντία εἰπούσα τῶν γενομένων ἐκράτησε τοῦ δικαστοῦ, καὶ τὴν νικῶσαν ἔπισσε ψῆφον [568] ἐξενεγκεῖν, καὶ καταδικάσαι τὸν ἀνεύθυνον, καὶ τιμωρίαν ἐπιθεῖναι χαλεπωτάτην, καὶ δεσμοτήριον εὐθέως, καὶ ἀπαγωγῆ, καὶ ἄλλους. Καὶ μὴδὲ ἰδῶν δικαστήν κατεκρίθη ὁ θαυμαστός ἐκείνος ἀνὴρ. Καὶ τὸ δὴ χαλεπώτερον, κατεκρίνετο ὡς μοιχός, ὡς δεσποτικῆς ἐπιθυμίας εὐνῆς, ὡς ἀλλότριον διορύξας γάμον, ὡς ἀλοῦς, ὡς ἐληλεγμένος. Ὁ τε γὰρ δικαστής, ἡ τε κατήγορος παρὰ τοῖς πολλοῖς καὶ τὴν ἀλήθειαν οὐκ εἰδῶσιν, ἡ τε τιμωρία ἐπομένη ἀξιοπίστον ἐποίει τὸ δρᾶμα φαίνεσθαι. Ἄλλ' οὐδὲν τούτων ἐθορύβησεν ἐκείνον, οὔτε εἶπεν Ἀὐταὶ τῶν ὄνειρων αἱ ἀμοιβαί; τοῦτο τῶν ἔψων ἐκείνων τὸ τέλος; ταῦτα τῆς σωφροσύνης τὰ ἑπαθλα; Κρίσις ἀλογος, καὶ ψῆφος ἀδικας, καὶ πονηρὰ πάλιν ὑπόληψις. Ὡς περ γὰρ ἠταπεινώως ἐξεβλήθη Ἐναγχος τῆς πατρίδος οἰκίας, ὡς μοιχός καὶ σωφροσύνην διορύξας γυναικὸς εἰς δεσμοτήριον εἰσαγομαι νῦν, καὶ ταῦτα περὶ ἐμοῦ πάντες ψηφίζονται. Καὶ οἱ μὲν ἀδελφοί, οἱ μέλλοντές με προσκυνεῖν (τοῦτο γὰρ τὰ ὄνειρατά ἐδήλου), ἐν ἐλευθερίᾳ καὶ ἀδείᾳ καὶ τρυφῇ, καὶ πατρίδι καὶ οἰκίᾳ πατρός· ἐγὼ δὲ ὁ μέλλων αὐτῶν κρατεῖν, μετὰ τυρβαρῶν, μετὰ ἡστών, μετὰ βαλαντιοτόμων ἐνταῦθα δέδομαι· οὔτε μετὰ τὸ τῆς πατρίδος ἐκπεσεῖν θορύβων ἀπηλλαγμένος καὶ πραγμάτων, ἀλλὰ καὶ ἐν ἀλλοτριᾷ πάλιν βάραθρα ἤρᾳ; καὶ ξίφη ἠκονημένα διαδέχεται. Καὶ ἡ μὲν νοιαῦτα δρᾶσασα καὶ συκοφαντήσασα, δι' ἐκατέρων τῶν τολημάτων ἀποστηθῆναι δικαία, χορεύει καὶ ακιρτᾷ νῦν ὡς περ ἐπὶ τροπαίους καὶ λαμποῦς ἐπινικίους ἐστεφανωμένη· ἐγὼ δὲ ὁ μὴδὲν ἠδικηκῶς τὴν ἐσχάτην τῶν δικῶν. Οὐδὲν τοῦτω ἐκείνος εἶπεν, οὐδὲ ἐνανόησεν· ἀλλ' ὡς περ ἀθλητῆς διὰ στεφάνων ὀδεύων, οὕτως ἔχαιρε, καὶ τρυφᾶναιτο, οὔτε τοῖς ἀδελφοῖς, οὔτε τῇ μοιχαλίδι μνησιμακῶν. Ἰθὺν τοῦτο δῆλον; Ἐξ ἂν αὐτὸς πρὸς τίνα τῶν αὐτῶν δεδεμένων διαλέχθη ποτέ. Τοσοῦτον γὰρ ἀπέειπεν ὑπὸ ἀθυμίας ἀλῶναι, ὅτι καὶ ἑτέροις ἔλυσε λύπας. Ἐπειδὴ γὰρ εἶδε τίνας αὐτόθι τεταρα-

γμένους καὶ συγκαχυμένους^δ καὶ ἀθυμοῦντας, προσῆλθεν εὐθέως τὴν αἰτίαν εἰσόμενος. Καὶ μαθὼν ὅτι ἐξ ὕψεως ὄνειράτων ὁ θόρυβος, ἔλυσε τὰ ὄνειρατα. Εἶτα παρακαλῶν ἀναμνησαι τὸν βασιλέα, τῆς ἀπαλλαγῆς ἕνεκεν τῆς αὐτοῦ· εἰ γὰρ καὶ γενναῖος καὶ θαυμαστός ἦν, ἀλλ' ἄνθρωπος ἦν καὶ οὐκ ἐβούλετο ταῖς ἀλύσεσιν ἐνταλαιπωρεῖσθαι ἐκείναις· παρακαλῶν τοῖνον μνησθῆναι αὐτοῦ πρὸς τὸν βασιλέα, καὶ πείσαι ἀφεῖναι αὐτὸν τῶν δεσμῶν, καὶ ἀναγκαζόμενος καὶ τὴν αἰτίαν εἰπεῖν, δι' ἣν ἐνεβέβλητο, ὥστε κάκεινον τὸν ὑπὲρ αὐτοῦ δεόμενον εὐπρόσωπον ἔχειν πρόσασιν τῆς ὑπὲρ αὐτοῦ συνηγορίας, οὐδενὸς ἐμνημόνευσε τῶν ἠδικηκῶτων, ἀλλ' ἀπαλλάξας ἑαυτὸν τῶν ἐγκλημάτων ἔστη μέχρι τούτου μόνον, καὶ οὐ προσέθηκε τοὺς εἰς αὐτὸν πεπλημμεληκότας. [569] Καὶ γὰρ Ἐγὼ, φησί, κλοπῇ ἐκλάπην ἐκ γῆς Ἑβραίων, καὶ ὣδε οὐκ ἐποίησα οὐδὲν, καὶ ἐπέβαλον με εἰς τὸν λάκκον τούτου. Καὶ τίνας ἕνεκεν οὐ λέγεις τὴν πόρνην, τὴν μοιχαλίδα, τοὺς ἀδελφοκτόνους, τὸν φθόνον, τὴν πρᾶσιν, τὴν μανίαν τῆς δεσποίνης, τὴν ἔφοδον, τὴν ἀκολασίαν, τὰ δίκτυα, τὰ μηχανήματα, τὴν συκοφαντίαν, τὴν ἀδικον κρίσιν, τὸν διεσθαρμένον δικαστήν, τὴν παράνομον ἀπόφασιν, τὴν κατὰ δίκην τὴν οὐκ ἔχουσαν λόγον; διὰ τί ταῦτα σιγᾶς καὶ κρύπτεις; Ὅτι μνησιμακεῖν οὐκ οἶδα, φησὶν· ὅτι ἐμοὶ ταῦτα στέφανοι καὶ βραβεῖα, καὶ μείζονος ἐμπορίας ὑπόθεσις.

ἰδ'. Εἶδες ψυχὴν φιλόσοφον; εἶδες τῆς ὄργης καθαρὰν καὶ τῶν δικτύων ὑψηλότεραν; εἶδες συναλοῦντα τοῖς ἠδικηκῶσι μάλλον ἢ μνησιμακοῦντα; Ὡς περ γὰρ μήτε τοὺς ἀδελφοὺς εἰς μέσον ἐναγαγεῖν, μήτε τὴν αἰμοδύρον ἐκείνην, Κλοπῇ, φησὶν, ἐκλάπην ἐκ γῆς Ἑβραίων, καὶ ὣδε οὐκ ἐποίησα οὐδὲν. Καὶ οὐδαμοῦ προσώπου μέμνηται, οὐδὲ τοῦ λάκκου, οὐδὲ τῶν Ἰσραηλιτῶν, οὐδὲ ἄλλου τινός. Ἄλλ' ὁμοῦ καὶ κατὰ ταῦτα αὐτὸν οὐχ ὁ τυχὼν διεδέξατο πειρασμός. Ὁ γὰρ τοσαύτης παρ' αὐτοῦ παρακλήσεως τυχὼν, καὶ τῶν δεσμῶν κατὰ τὴν τούτου πρόβρῃσιν ἐλευθερωθεὶς, καὶ ἐπὶ τὴν προτέραν ἀνακληθεὶς τιμῆν, τῆς εὐεργεσίας ἐπελάθετο, καὶ τῆς τοῦ δικαίου ἱκετηρίας. Καὶ ὁ μὲν οἰκέτης ἐν βασιλικαῖς ἦν αὐλαῖς πολλῆς ἀπολαύων εὐμερίας· ὁ δὲ ὑπὲρ τὸν ἥλιον λάμπων, καὶ οὕτω φαεινὸς ἀφίει; τῆς ἀρετῆς τὰς ἀκτίνας, ἐπὶ δεσμοτήριον ὤκει, καὶ οὐδεὶς ἦν ὁ ἀναμιμνήσκων τὸν βασιλέα. Ἐχρῆν γὰρ αὐτῷ πλείους πλακῆναι στεφάνους, καὶ μείζονα παρασκευασθῆναι βραβεῖα· διὸ καὶ μακρότεροι τῶν δρόμων οἱ διαυλοὶ τότε ἐπήγυντο· ἔωντος μὲν τοῦ Θεοῦ μένειν τὰ σκάμματα, οὐ μὴν τέλειον ἐγκαταλείποντος, ἀλλὰ τοσοῦτον συγχωροῦντος τοῖς ἐπιβουλεύουσιν τὰ αὐτῶν ἐπιδεικνύσθαι, ὅσον μὴδὲ ἀφανίσαι τὸν ἀθλητὴν, μὴδὲ ἐκποδῶν ποιῆσαι τῆς ἀρετῆς τὸν ἀνταγωνιστήν. Εἰς λάκκον μὲν γὰρ αὐτὸν ἐμβλήθησαν συνεχώρησε, καὶ τὸ ἱμάτιον αἰμαχθῆναι, εἰς δὲ σφαγὴν αὐτοὺς ἐλθεῖν οὐκ ἀφῆκεν· ἀλλὰ συνεβούλευσε μὲν τοῦτο ὁ ἀδελφός, τὸ δὲ πᾶν τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας ἐγένετο. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς Αἰγυπτιακῆς συνέθη γυναικός. Τίνας γὰρ ἕνεκεν, εἰπέ μοι, ὁ θερμὸς οὕτω, καὶ ἀκόλαστος (ἔστε γὰρ

^δ Duo mss. καὶ τί μετὰ τὸν ἄλλον τοῦτον διαδέχεται τὸν.

^ε Ἰδὲ αὐτὸν ἀλλ' ἐρήμην κατηγορίαν τῆ.

^δ Ἰδὲ αὐτὸν στεφανωμένη.

^δ Sic mss. omnes. In edito καὶ συγκαχυμένους δεστ.

τῶν Αἰγυπτίων τὸ γένος), ὁ θυμώδης καὶ ὀργίλος (καὶ γὰρ τοῦτο μεθ' ὑπερβολῆς αὐτοῖς πρόσεστι τὸ πάθος), ὃν ἐπίστευσεν εἶναι μοιχὸν καὶ γυναῖκα ἡδικοκῆναι τὴν αὐτοῦ, οὐκ ἀπέτεμεν εὐθέως, οὐδὲ πυρὶ παρέδωκεν, ἀλλ' οὕτως ἀλόγιστος ὢν, ὡς ἐκ μιᾶς μοίρας ἀποφῆνασθαι, καὶ μηδὲ λόγου μεταδοῦναι τῷ ἐγκαλουμένῳ, ἐν τῷ καιρῷ τῆς τιμωρίας πολλὴν ἐπιείκειαν ἐπεδείξατο, καὶ ταῦτα, ὁρῶν τὴν γυναῖκα μαινομένην, [570] λυτῶσαν, βίαν ἀποδυρομένην, τὰ ἱμάτια διεβρώγῳτα περιφέρουσαν, καὶ μειζόνως καὶ ἐντεῦθεν ἐκκαιομένην, καὶ θρηνοῦσαν καὶ ἔλοφρομένην; Ἄλλ' ὅμως τούτων οὐδὲν αὐτὸν εἰς σφαγὴν ἐξῆψε. Πόθεν, εἶπέ μοι; Οὐκ εὐδῆλον ὅτι ὁ τοὺς λέοντας χαλινώσα;, καὶ τὴν κάμινον καταψύξας, οὗτος καὶ θηρίου τούτου τὸν ἄμπετρον ἐπέσχε θυμὸν, καὶ τὴν ἄφατον ὀργὴν ἔσβεσεν, ὡς κερασθῆναι συμμέτρως τὴν τιμωρίαν; Τοῦτο καὶ ἐν τῷ δεσμοτηρίῳ συμβᾶν ἴδοι τις ἂν. Δεθῆναι μὲν γὰρ αὐτὸν συνεχώρησε, καὶ μετὰ τῶν καταδικῶν εἶναι, τῆς δὲ τοῦ δεσμοφύλακος ἀπηνείας ἐξήρπασεν. Οἶσθα γὰρ οἷόν ἐστι δεσμοφύλαξ· ἀλλ' ἐκείνῳ τότε πρῶτος καὶ ἡμερος ἦν, καὶ οὐ μόνον οὐκ ἀπέτεινε αὐτὸν πόνους τισὶν, ἀλλὰ καὶ ἄρχοντα πάντων ἐποίησε τῶν αὐτόθι, καὶ ταῦτα ὡς μοιχὸν δεξάμενος, καταδικῶν, καὶ μοιχὸν ἐπίσημον. Οὐ γὰρ εἰς οἰκίαν εὐτελεῖ, ἀλλ' εἰς μεγάλην καὶ λαμπρὰν τὸ δρᾶμα τοῦτο τετοληθῆσθαι ἐνομίζετο. Ἄλλ' ὅμως οὐδὲν τούτων ἐκείνον ἐφόδῃσεν, οὐδὲ ἐπεισεν ἐκείνῳ γίνεσθαι χαλεπῶν. Ἄλλὰ καὶ οἱ στέφανοι ἀπὸ τῶν παθημάτων ἐπλέκοντο· καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ συμμαχία μετὰ πολλῆς ἐπέβριε τῆς δαψιλείας. Ἐβουλόμην καὶ ἕτερον προσθεῖναι τῇ ἐπιστολῇ μῆχος· ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ τοῦτο μετὰ πολλῆς τῆς περιουσίας οἶμαι τὸ μέτρον ὑπερβεθηκέναι, ἐνταῦθα καταλύσας τὸν λόγον, ἐκείνο παρακαλῶ σου τὴν εὐλάβειαν, ὅπερ αἰετὶ διετέλεσα παρακαλῶν, ἀθυμίας μὲν ἀπαλλάττεσθαι, φοξάζειν δὲ τὸν Θεὸν, ὅπερ αἰετὶ πεποίηκας, καὶ ποιῶσα διατελεῖς, χάριτας ὁμολογοῦσα ὑπὲρ πάντων αὐτῷ τῶν χαλεπῶν τούτων καὶ ὀδυνηρῶν. Οὕτω γὰρ καὶ αὐτὴ τὰ μέγιστα ἀγαθὰ καρπώσῃ, καὶ τῷ διαθόλῳ καιρίαν δώσεις πληγὴν, καὶ πολλὴν ἡμῖν παρέξεις παράκλησιν, καὶ τῆς ἀθυμίας τὸ νέφος μετὰ πολλῆς ἀφανίσαι δυνήσῃ τῆς εὐκολίας, καὶ καθαρᾶς ἀπολαύσαι γαλήνης. Μὴ δὴ καταμαλακίζου, ἀλλ' ἀνεγκοῦσα ἀπὸ τοῦ καπνοῦ τούτου (καπνοῦ γὰρ, ἐὰν θέλῃς, ῥᾶδιον διασκεδάσεις πᾶσαν τὴν ἀθυμίαν ταύτην), ὄηλον τοῦτο πάλιν ποίησον ἡμῖν, ἵνα καὶ πῶρ-

ρωθεν ὄντες, πολλὴν ἀπὸ τῶν τοιούτων γραμμάτων καρπωσώμεθα τὴν εὐφροσύνην.

Πρὸς τὴν αὐτὴν ἐπιστολὴ Δ'.

α'. Τῆς σφοδρότητος ἕνεκεν τοῦ χειμῶνος, καὶ τῆς τοῦ στομάχου ἡμῶν ἀσθενείας, καὶ τῶν Ἰσαυρικῶν καταδρομῶν, μηδὲν ἕνεκεν ἡμῶν ἄμεριμνα, μηδὲ κατὰτεινε σαυτὴν φροντίζω. Ὁ μὲν γὰρ χειμῶν γέγονεν οἷον εἰκὸς ἐν Ἀρμενίᾳ εἶναι· οὐδὲν γὰρ δεῖ πλέον εἰπεῖν· ἡμᾶς δὲ οὐ μέγα τι παραβλάπτει. Ταῦτα γὰρ προορῶντες, πολλὰ μηχανώμεθα πρὸς τὸ τὴν ἐντεῦθεν διακρούσασθαι βλάβην, καὶ πῦρ ἀνακαίοντες συνεχῶς, καὶ τὸ δωμάτιον, ἔνθα καταμένομεν, πανταχόθεν [571] περιφράττοντες, καὶ ἐπιβλήμασι καχημένοι πλείοσι, καὶ διὰ παντὸς ἐνδον μένοντες. Ὅπερ ἐστὶ μὲν ἡμῖν ἐπαχθὲς, πλὴν διὰ τὸ ἐντεῦθεν κέρδος φορητόν. Ἔως μὲν γὰρ ἐνδον μένωμεν, οὐ σφόδρα κατατεινόμεθα τῷ κρυμῷ· ἐὰν δὲ ἀναγκασθῶμεν μικρὸν προελθεῖν, καὶ τῷ ἐξωθιμίῃσι ἀέρι, οὐ μικρὰν προστριβόμεθα βλάβην. Διὸ καὶ τὴν τιμιότητά σου παρακαλῶ, καὶ ἐν μέγιστης αἰτῶ χάριτος μέρει, πολλὴν ποιεῖσθαι ἐπιμελείαν, ὥστε τὴν τοῦ σώματός σου διορθοῦν ἀσθένειαν. Ποιεῖ μὲν γὰρ νόσον καὶ ἀθυμία· ὅταν δὲ καὶ σῶμα πεπονηχὸς ἦ καὶ ἐξησθηνημένον, καὶ ἐν ἀμελείᾳ διακέχεται^β πολλῇ, καὶ μήτε ἰατρῶν ἀπολαύῃ, μήτε ἀέρων εὐκρασίας, μήτε τῆς τῶν ἐπιτηδείων ἀφθονίας, ἐννόησον, ὅτι οὐ μικρὰ ἐντεῦθεν προσθήκη γίνεται τοῦ δεινοῦ. Διὸ παρακαλῶ σου τὴν τιμιότητα, καὶ ἰατροῖς διαφόροις καὶ ἔμπειροις καὶ φαρμάκοις χρῆσθαι, τοῖς τὰ τοιαῦτα διορθοῦν δυναμένοις. Ἐπεὶ καὶ ἡμεῖς πρὸ τούτων τῶν ὀλίγων ἡμερῶν, εὐεμπῶτως ἡμῖν ἔχοντος τοῦ στομάχου πρὸς τοὺς ἐμῆτους, ἐκ τῆς τοῦ ἀέρος καταστάσεως, τῇ τε ἄλλῃ ἐπιμελείᾳ χρησάμενοι, καὶ τῷ φαρμάκῳ τῷ ἀπεσταλμένῳ παρὰ τῆς κυρίας μου τῆς κοσμιωτάτης Συγκλητίου, καὶ οὐ δεηθέντες πλέον ἢ τριῶν ἡμερῶν αὐτὸ ἐπιθεῖναι, διωρθώσαμεν αὐτοῦ τὴν ἀσθένειαν. Παρακαλῶ ταῖνον καὶ αὐτὴν σὲ χρῆσασθαι τούτῳ, καὶ παρασκευάσαι πάλιν ἡμῖν ἐξ αὐτοῦ πεμφθῆναι. Καὶ γὰρ καὶ πάλιν αἰσθανόμενοι τίνος ἀνατροπῆς, πάλιν αὐτῷ ἐχρησάμεθα, καὶ τὸ πᾶν διωρθώσαμεν. Καὶ γὰρ φλεγμονὰς καταστέλλει τὰς ἐν τῷ βᾶθει, νοτίῃς ἀνιμάται, καὶ συμμέτρως ἐστὶ θερμὸν, καὶ τόνον ἐντίθησιν οὐ τὰς

^α Sic omnes mss. In editis illud ἕνεκεν ἡμῶν deest.

^β Tres mss. κηται.

muliere contigit. Quid enim causæ est, dic, quæso, quamobrem ferox hic vir et intemperans (Ægyptiorum enim mores nostis); hic, inquam, furiosus et iracundus (nam hic quoque morbus incredibilem in modum ipsis inest) eum, quem adulterum esse, atque uxori injuriam intulisse credebat, non statim gladio concidit, aut flammis dedit; verum cum ita præceptis atque inconsideratus esset, ut ad unius partis arbitrium sententiam ferret, nec causam dicendi potestatem reo faceret, tamen supplicii tempore ingentis facilitatis et clementiæ specimen ediderit: idque cum furentem, rabie laborantem, vim illatam querentem, laceratas vestes circumferentem, atque hinc magis exardescentem, ac lugentem et lamentantem uxorem perspiceret? Et tamen nihil horum ipsum ad cædem incendit. Qui tandem istud, dic, quæso? Annon perspicuum est, eum qui leones tanquam injecto freno repressit, et fornacis ardorem sustulit, immodicam quoque hujus bellæ indignationem, atque immanem iram exstinxisse, ut supplicium adhibita mediocritate temperaretur? Id quod etiam in carcere contigisse quispiam perspiciat. Deus enim ita eum in vincula conjici, ac cum nocentibus et facinorosis esse permisit, ut tamen eum ab ejus qui carceri præerat, importunitate ac sævitia eriperet. Nam cum, quibus moribus esse carceris præfectus soleat, minime ignores, tamen ipsi tum lenis ac placidus erat, ac non modo eum nullis laboribus premebat, sed etiam eorum omnium, qui illic tenebantur, principatum ipsi concesserat, idque cum eum ut adulterum accepisset, ut nocentem, et insignem adulterum. Non enim in tenuem, sed in magnam et splendidam domum scelus hoc aggressus esse censebatur. Nec tamen quidpiam horum eum terruit, eique persuasit ut acerbitate in ipsum uteretur. Verum simul et per calamitates viro justo coronæ texebantur, et Dei auxilium largiasime ipsi affluebat. Longiorem adhuc epistolam facere cupiebam: sed quia hæc quoque, quæ scripsi, epistolæ modum longe superant, hic finem scribendi faciam, illud abs te petens, quod numquam petere destiti, nempe ut et mœrorem abjicias, et quod semper fecisti, nec facere desinis, Dei gloriam prædicare, ac de gravibus et acerbis omnibus his rebus ipsi gratias agere ne intermittas. Hac enim ratione tum ipsa maxima bona percipies, tum mortiferum diabolo vulnus infliges, tum nobis ingentem consolationem afferes, et mœroris nubem nullo negotio discutere ac de medio tollere, puraque tranquillitate frui poteris. Quocirca nec animo elanguescas, verum ab hoc fumo emersa et liberata (omnem enim hunc mœrorem, si volueris, fumo citius dissipabis), de hac re nos rursus certiores facias: ut licet aliqui procul a te remoti, magnam tamen ex hujusmodi literis consolationem capiamus.

Ad eandem epist. IV. (Anno forte 407.)

1. De hiemis acrimonia, et stomachi nostri imbecillitate, atque Isauricis incursionibus, nihil est quod nostri causa sollicita sis, curisque te conficias. Hiems

quidem fuit, qualis in Armenia esse solet; nec enim amplius quidquam dicendum est; nos tamen haud magnopere lædit. Hoc quippe prospicientes, ad incommodum, quod hinc contrahitur, propulsandum multa molimur: nimirum et ignem perpetuo accendentes, et cubiculum, in quo commoramur, undique obsepientes et pluribus vestibus ac stragulis utentes, et domi semper manentes. Quod etsi nobis molestum est, tamen ob lucrum quod hinc capimus tolerabile est. Quamdiu enim domi nos tenemus, frigore haud admodum divexamur: sin autem aliquantum progredi atque in externo aere versari cogamur, non parvo hinc detrimento afficimur. Quamobrem te obsecro, atque summi beneficii gratiæque loco id abs te peto, ut ad depellendam corporis infirmitatem magnam curam et diligentiam conferas. Etenim morbum quidem mœror etiam parit: cum autem corpus quoque laboribus confectum, et morbis debilitatum est, neglectum jacet, ac nec medicorum ope, nec aeris temperie, nec rerum necessariarum copia fruitur: quanta hinc acerbitalis et periculi accessio fiat, velim tecum reputes. Quamobrem te oro, ut et varios peritosque medicos adhibeas, et iis medicamentis utaris, quæ hujusmodi morbos pellere queant: quandoquidem nos etiam paucis ante diebus, cum ob aeris statum proclivis nobis ad vomitus stomachus esset, atque et aliis curationis generibus, et pharmaco eo, quod a domina mea lectissima et ornatissima Syncletio (a) missum est, usi essemus, nec ultra tres dies illud adhibere nobis necesse fuisset, ipsius imbecillitatem correximus. Itaque te quoque hortor atque oro ut his utaris, desque operam ut hujusmodi medicamentum ad nos rursus mittatur. Nam cum quamdam stomachi subversionem rursus sensissemus, eodem rursus remedii genere usi, malum omnino profligavimus. Quippe et inflammationes in imo pectore conditas sedat, et pituitam exhaurit, et mediocri calore præditum est, et

(a) In Græco legitur, κατὰ τῆς πόλεως μου τῆς κορμητέως Συλλετίου. Sic habent omnes omnino Mss. Editi, Συλλετίου. Quod dignitatem aliquam significare putaverunt Billius et Fronto Ducaeus, qui postremum hanc habet notam: Συλλετίου. Ita Perromianus et Sambuci varians lectio: at duo alii Mss., Συλλετίου mendose: nam ut Συλλετίου Senator est apud Plutarchum et Lucianum, teste Budæo, ita Συλλετίου Senatoris uxor: Xiphilinus ex Dione in Nerone, μισθὸν οὐ καίσαρος, ἐστὶν Συλλετίου δὲ: Odi te, Cæsar, quod Senator es: neque enim audiendus est Syllurgius, qui mavult, quod Senatorius es, id est, Senatus studiosior: siquidem periret istius dicti lepos: certe apud Pæanium lego in Cannensis pugna perisse Συλλετίου τριβύνην, quod Eutropius dixerat, Senatores XXX. At existimo hoc esse matronæ cujusdam nomen proprium: jam quæstio est ex duabus lectionibus, ultra sit alteri antefrenda. Omnes Mss. nostri numero quinque, Συλλετίου, habent, et ita quoque Savilius, et duo ex Mss. a Frontone (Ducaeo memoratis, qui tamen fortasse ex numero quinque Mss. nostrorum fuerint: et hoc vere fuisse Matronæ nomen arbitror, Syncletion, vel Syncletium, ut Glycerium, Eustochium, et alia multa hujusmodi nomina. Alia lectio, Συλλετίου, a librariis Græcis inducta fuerit, quibus notior Syncletica, quæ in Sanctorum Legendis et in Menæis occurrit. Hæc autem in duobus solum Mss. habetur. Memoratur in Vita Chrysostomi per Palladium cap. 14 Syncletius episcopus Trajanopolitanus: viri nomen est Syncletius, femine syncletium, perinde atque Glycerius et Glycerium; Epiphanius et Epiphanium, quam postremam infra memoratam videbis in epistola quadam Constantii presbyteri, Tillemonius etiam, Συλλετίου, ut legebatur in Editis, pro nomine proprio habuit.

vigorem laud vulgarem affert, et ciborum appetitum excitat : atque harum omnium rerum nobis paucis diebus experimentum præbuit. Fac igitur dominus meus cum primis venerandus Theophilus Comes exoretur, ut nobis rursum idem medicamentum conficiat, atque ad nos mittat. Nec vero hoc nomine discruciaris, quod nos hic hiememus : multo enim meliore nunc atque commodiore, quam superiori anno, valetudine sumus : quare si tu quoque, quam par est, curam adhiberes, multo melius valeres. Quod si ex animi mœstitia morbos tuos ortum duxisse ais, ecquid rursum a nobis epistolæ requiris, cum hæc ad alacritatem animi nihil fructus ceperis, verum mœroris undis ita demersa sis, ut non etiam ex hac vita migrare cupias ? An ignoras quanta animæ gratias agenti propter morbum quoque merces constituta sit ? Annon de hac re et coram, et per literas persæpe ad te disserui ? At quoniam te fortasse vel negotiorum turba, vel ipsa morbi natura, et crebræ adversitates, eorum quæ a nobis dicta sunt memoriam animo tuo perpetuo insidentem habere non aiunt, audi nos rursum mœroris tui ulceribus eadem accinentes : *Eadem enim scribere, mihi quidem non pigrum, inquit, vobis autem tutum est (Philipp. 3. 1).*

2. *Patientia nihil gloriosius; morbo nihil acerbis.* — Quid igitur aio, ac literis mando ? Nihil est, Olympias, quod ad laudem et gloriam adipiscendam cum patientia in doloribus perferendis comparari possit. Nam ea præsertim virtutum regina, et coronarum apex est : et quemadmodum ea virtutibus aliis præstat, ita in ea hoc potissimum genus aliis antecellit. Obscurius aliquanto fortasse est quod dico, idcirco planius ac dilucidius istud faciam. Quidnam igitur est quod aio ? Non opibus spoliari, etiamsi omnibus prorsus facultatibus quispiam nudetur, non honore dejici, non patriis sedibus exturbari, atque in exilium abduci, non laboribus ac sudoribus distorqueri, non carcerem incolere ac catenis vinciri, non probra, et convicia, et escommata; neque enim parvum tolerantia genus esse existimes res ejusmodi strenuo animo ferre, idque ostendit Jeremias, vir tantus tamque eximius qui hac tentatione non mediocriter commotus ac perturbatus est (*Jer. 15*); non liberorum amissio, etiamsi omnes repentina morte abripiantur, non hostes frequenter insultantes, non aliud quidpiam ejusmodi, non denique mors ipsa, quæ rerum omnium, quæ molestiæ et acerbitalis speciem habent, caput est, atque usque adeo formidabilis et horrenda est, æque gravis et acerba, ut adversa corporis valetudo. Cui rei testimonio est summus ille patientiæ pugil (*Job*), qui postquam in corporis morbum incidit, prementium malorum depulsionem mortem esse judicavit; et quidem, cum cuncta alia perpetuaretur, minime sentiebat, quamvis etiam crebras sibi que invicem succedentes plagas accipiens, ac postremam acerbissimam et letalem. Neque enim hoc exigui momenti esse putandum est, veram extremæ quoque ejus, qui bellum ipsi inferebat, improbitatis et veritatis, quod non recenti et vegeto, ac tum primum

in certamen descendenti, sed jam continuorum telorum mole confecto, tum denique mortiferum hoc vulnus, filiorum nempe interitum, inferret, idque tam graviter et acerbe, ut ex utroque sexu omnes subito, et immatura ætate, et violenta morte opprimeret, ac mortis modum extemporaneum ipsis tumultum efficeret. Neque enim pater jacentes in lecto vidit, nec manus exosculatus est, nec extrema verba excepit, nec pedes et genua tetigit, nec moribundorum ora contraxit, oculosque clausit; quæ quidem parentibus, cum a filiis divelluntur, non parvam consolationem afferunt; nec aliis ad sepulcrum præmissis alios domi invenit, ex quorum aspectu marem, quem ille qui e vita excesserant, ipsi affererent, minueret: verum convivii tempore, et quidem convivii, non temulentia, sed caritate conferti, in fraterni amoris mensa, super torum jacentes, omnes defossos atque obrutos esse audivit, omnisque inter se mixta fuisse, nimirum cruorem, domum, pocula, tectum, mensam, pulverem, membra filiorum. Et tamen cum hæc audiisset, ac prius etiam alia quæ et ipsa gravia et acerba erant; nam et illi alia misere perierant; pecudum greges, et universa armenta, partim igne cælitus lapsa assumpta, partim a variis hostibus repente abrepta, et cum ipsis pastoribus concisa et obruncata fuisse improbus hujus tragediæ nuntius referebat; cum, inquam, tantam in agris, domi, in pecudibus, in liberis tempestatem brevi temporis momento excitatam, fluctusque fluctibus succedentes, et continuos scopulos, et profundam caliginem, et intolerandos fluctus conspiceret: nec mœrore premebatur, nec ea quæ acciderant pene sentiebat, hoc est, hæcenus demtaxat, quatenus homo, et pater erat. At posteaquam morbo atque ulceribus deditus est, tum vero et mortem exoptabat, et in luctu ac lamentis versabatur. Ex quo intelligas licet, hoc omnibus rebus adversis gravius esse, ac summum patientiæ genus. Atque hoc ne perversus quidem dæmon ignorabat; ac proinde, cum omnibus illis rebus tentatis pugilem tranquillum et a perturbatione immunem manere perspiceret, ad hoc certamen, tamquam omnium maximum, se contulit, cætera videlicet omnia tolerabilia esse ducens, etiamsi quis liberos, etiamsi fortunas, etiamsi quidquam aliud amittat (id enim his verbis designatur, *Pellem pro pelle [Job 2. 4]*), at eam demum mortiferam plagam esse, cum quispiam in corpore dolores excepit. Quocirca post hoc certamen superatus, ne hiscere quidem ausus est: cum alioqui prius impudentissime obniteretur ac contra pugnaret. Hic, inquam, jam ne impudens quidem aliquid reperire potuit, quod fingeret: verum pudore suffusus pedem retulit.

3. Verum ne hoc tibi ad excusandum mortis desiderium idoneum esse ducas, quod ille dolorum vim et acerbitalatem non ferens, mortem exoptaret. In mentem enim tibi veniat, quoniam ille tempore, quoque rerum statu eam expetebat: hoc est, cum nec lex data esset, nec prophætæ existissent, nec gratia ita diffusa esset, nec ipse alia divinæ philosophiæ genera per-

τυχόντα, και βρεξιν διεγείρει τὴν πρὸς τὰ σιτία, καὶ τ' ὕτων ἀπάντων ἡμῖν ἐν ὀλίγαις ἡμέραις πείραν παρέσχεν. Ποίησαν τοίνυν παρακληθῆναι τὸν δεσπότην μου τὸν αἰδεσιμώτατον Θεόφιλον τὸν κόμητα, ὥστε πάλιν ἐξ αὐτοῦ κατασκευάσαι ἡμῖν καὶ ἀποστελεῖται. Καὶ μὴ σε λυπεῖτω τὸ ἐνταῦθα ἡμᾶς χειμάζειν· καὶ γὰρ πολλῶν βῆθον καὶ ὑγιεινότερον νῦν ἢ πέρυσι διακειμέθα· ὥστε εἰ καὶ αὕτη τὴν προσήκουσαν ἐπιμέλειαν ἐποιοῦ, πολλῶν ἂν ἄμεινον διετέθης. Εἰ δὲ ἐξ ἀθυμίας φῆς τετέχθαι σοι τὰ νοσήματα, πῶς πάλιν ἐπιστολάς ζητεῖς παρ' ἡμῶν, μηδὲν ἐντεῦθεν εἰς εὐθυμίαν καρπωσαμένην, ἀλλ' οὕτω τῇ τυραννίδι τῆς ἀθυμίας βαπτισθεῖσα, ὡς καὶ ἐπιθυμῶν νῦν τῆς [572] ἐντεῦθεν ἀποδημίας; Οὐκ οἶσθα ὅσος καὶ ἀβρωστίας κεῖται μισθὸς ἐν εὐχαρίστῳ ψυχῇ; Οὐ πολλάκις σοι καὶ παρὼν καὶ δι' ἐπιστολῶν ταύτης ἕνεκα διειλεγμαι τῆς ὑποθέσεως; Ἄλλ' ἐπειδὴ ἴσως ἢ ὁ τῶν πραγμάτων ἦχος, ἢ αὕτη τῆς ἀβρωστίας ἢ φύσις, καὶ αἱ ἐπάλληλοι περιστάσεις ἂ οὐκ ἔωσι σε διηνεκῶς ἔναυλον ἔχειν τῶν εἰρημένων τὴν μνήμην, ἄκουε πάλιν τὰ αὐτὰ ἐπαθόντων ἡμῶν τοῖς ἔλκεσί σου τῆς ἀθυμίας· τὰ γὰρ αὐτὰ γράφειν, φησὶν, ἔμοι μὲν οὐκ σκηρὸν, ὑμῖν δὲ ἀσφαλές.

β'. Τί οὖν καὶ λέγω καὶ γράφω; Οὐδὲν, Ὀλυμπιάς, τῆς ἐν ἀληθῶσιν ὑπομονῆς εἰς εὐδοκίμησιν λόγον ἴσον. Ἡ γὰρ βασιλεὺς τῶν ἀγαθῶν, καὶ τῶν στεφάνων ἢ κορωνῶν αὐτῆ μάλιστα ἐστὶ· καὶ καθάπερ αὐτῆ τῶν ἄλλων κρατεῖ κατορθωμάτων, οὕτως ἐν αὐτῇ ποῦτο μάλιστα τὸ εἶδος τῶν ἄλλων ἐστὶ λαμπρότερον. Τάχα ἀσαφές τὸ εἰρημένον· οὐκοῦν αὐτὸ ποιήσω σαφέστερον. Τί οὖν ἐστὶν ὁ φῆμι; Οὐ τὸ χρήματα ἀφαιρεθῆναι, καὶ πάντων τις γυμνωθῆ τῶν ὄντων, οὐ τὸ τιμῆς ἐκπεσεῖν, οὐ τὸ πατρίδος ἐκβληθῆναι, καὶ πρὸς τὴν ὑπερορίαν ἀπενεχθῆναι, οὐ τὸ πόνῳ καὶ ἰδρώτι κατατείνεσθαι, οὐ τὸ δεσμωτήριον οἰκεῖν, καὶ ἄλυσιν περιχεῖσθαι, οὐκ ὄνειδισμοί, καὶ λοιδοραὶ καὶ σκώμματα· μὴ γὰρ μηδὲ τούτο μικρὸν νομίσης εἶναι καρτερίας εἶδος, τὸ γενναίως τὰ τοιαῦτα ἐνεγκεῖν, καὶ δεῖκνυσιν Ἱερεμίας ὁ τοσοῦτος καὶ τηλικούτος ἀνὴρ, οὐχ ὡς ἔτυχεν ὑπὸ τούτου θορυβηθεὶς τοῦ πειρασμοῦ· ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο, οὐ παιδῶν ἀποβολή, καὶ ἀθρόον πάντες ἀναρπασθῶσιν, οὐκ ἐχθροὶ συνεχῶς ἐπεμβαίνοντες, οὐκ ἄλλο τῶν τοιούτων οὐδὲν, οὐκ αὐτὸς ὁ κολοφῶν τῶν δοκούντων εἶναι λυπηρῶν, ὁ θάνατος, ὁ φοβερός οὕτω καὶ φρικώδης, οὕτως ἐστὶ βαρὺς, ὡς σώματος ἀβρωστία. Καὶ ταῦτα δεῖκνυσιν ὁ μέγιστος τῆς ὑπομονῆς ἀθλητῆς, ὃς ἐπειδὴ σωματικῇ περιέπεσε νόσῳ, ἀπαλλαγῆν τῶν κατεχόντων δεινῶν τὴν τελευτὴν εἶναι ἐνόμιζε· καὶ ὅτε μὲν τὰ ἄλλα ἐπασχεν ἅπαντα, οὐδὲ ἠσθάνετο, καίτοι ἐπαλλήλους δεχόμενος τὰς πληγὰς, καὶ τελευταίαν τὴν καιρίαν. Οὐδὲ γὰρ τοῦτο μικρὸν, ἀλλὰ καὶ τῆς χαλεπωτάτης τοῦ πολεμοῦντος αὐτῷ κακουργίας, τὸ μὴ νεάζοντι, μηδὲ νῦν εἰς τοὺς ἀγῶνας καθιέντι πρῶτον, ἀλλ' ἤδη σῆ πυκνότητι τῶν ἐπαλλήλων βελῶν κατεργασμένῳ, τῆς τὴν καιρίαν δοῦναι τὴν ἐπὶ τοῖς παισὶ πληγῆν, καὶ ταύτην οὕτω χαλεπῶς, ὡς καὶ ἐξ ἑκατέρας τῆς φύσεως, καὶ πάντας ἀθρόον, καὶ ἐν ἀώρῳ ηλικίας,

^a Omnes mss. καὶ αἱ πολλὰι περιστάσεις.

καὶ βιαία τελευτῇ διαφθεῖραι, καὶ τοῦ θανάτου τὸν τρόπον ἐσχεδιασμένον αὐτοῖς ἐργάσασθαι τάφον. Οὐδὲ γὰρ εἶδεν ἐν κλίνῃ κειμένους, οὐδὲ ἐφίλησε χεῖρας, οὐδὲ ἐσχάτων ἤκουσε ῥημάτων, οὐδὲ ποδῶν [575] ἤψατο καὶ γονάτων, οὐ στόμα συνείλεν, οὐ καθείλεν ὀφθαλμούς μελλόντων αὐτῶν τελευτῆν, ἄπερ οὐ μικρὰ εἰς παραμυθίαν τοῖς παιδῶν χωριζομένοις πατρᾶσιν· οὐδὲ τοὺς μὲν προέπεμψεν ἐπὶ τὸν τάφον, τοὺς δὲ ἐπανελθῶν εὔρε παραμυθίαν τῶν ἀπελθόντων· ἀλλ' ἐν καιρῷ συμποσίου, συμποσίου οὐ μέθην, ἀλλ' ἀγάπην βρῦντος, ἐν τραπέζῃ φιλαδελφίας, ἐπὶ στιβάδος κειμένους ἤκουσε πάντας κατακεχώσθαι, καὶ πάντα ὁμοῦ μιγῆναι, τὸ αἷμα, τὸν οἶνον, τὰς κύλικας, τὸν ὄροφον, τὴν τράπεζαν, τὴν κόνιν, τὰ μέλη τῶν παιδῶν. Ἄλλ' ὁμως ἠνίκα μὲν ταῦτα ἤκουσε, καὶ πρὸ τούτων τὰ ἄλλα, καὶ αὐτὰ χαλεπὰ· καὶ γὰρ κάκεινα χαλεπῶς ἀπολόλπει· τὰ τε ποίμνια, καὶ ὀλοκλήρους ἀγέλας, τὰς μὲν ὑπὸ πυρὸς ἀνωθεν κατενεχθέντας ἀνηλώσθαι ἔλεγεν ὁ πονηρὸς τῆς τραγυδίας ταύτης ἄγγελος, τὰς δὲ ὑπὸ πολεμίων διαφόρων ἀθρόον πάσας ἀναρπαγῆναι, καὶ κατακοπῆναι σὺν αὐτοῖς τοῖς ποιμέσιν· ἀλλ' ὁμως τοσαύτην ζάλην ἐν βραχεῖα καιροῦ ῥοπῇ διεγερθεῖσαν ὄρων ἐπὶ τῶν ἀγρῶν, ἐπὶ τῆς οἰκίας, ἐπὶ τῶν θερμμάτων, ἐπὶ τῶν παιδῶν, ἐπάλληλα τὰ κύματα, καὶ τὰς σπιλάδας συνεχεῖς, καὶ τὸν ζόφον βαθῖν, καὶ τὸ κλυδώνιον ἀφόρητον, οὔτε ἀθυμία κατετείνετο, οὔτε ἠσθάνετο σχεδὸν τῶν γεγενημένων, πλην τοσοῦτον ὅσον ἀνθρωπος ἦν καὶ πατήρ. Ἐπειδὴ δὲ νόσῳ παρεδόθη καὶ ἔλκεσι, τότε καὶ θάνατον ἐπεζήτει, τότε καὶ ἀπωδύρετο, καὶ ἐθρήνει, ἵνα μάθης πῶς τοῦτο πάντων ἐστὶ χαλεπώτερον, καὶ τῆς ὑπομονῆς τὸ ἄκρον εἶδος. Καὶ τοῦτο οὐδὲ αὐτὸς ὁ πονηρὸς ἀγνοεῖ δαίμων· ἀλλ' ἐπειδὴ πάντα ἐκεῖνα κινήσας, ἑώρα τὸν ἀθλητὴν ἀτάραχον μέναντα καὶ ἀθρόουον, ὡς ἐπὶ μέγιστον ἄθλον τοῦτον ὤρμησε, λέγων, ὅτι τὰ μὲν ἄλλα πάντα φορητὰ, καὶ παιδᾶ τις ἀποθάλη, καὶ κτήματα, καὶ ἄλλοτιοῦν (τοῦτο γὰρ ἐστὶ, *Ἄδερμα ὑπὲρ δέρματος*), ἢ δὲ καιρία πληγῆ, ὅταν ἐν σώματι τις δέξηται τὰς ὀδύνας. Διὰ τοι τοῦτο μετὰ τὸν ἄθλον τοῦτον ἠττηθεῖς, οὐδὲ γρυξᾶς ἔσχεν, εἰ καὶ τὰ μάλιστα καὶ τὰ πρότερα ἀναίσχυντος ἀντέλεγεν. Ἐνταῦθα μέντοι οὐδὲ ἀναίσχυντον πλάσσει τι λοιπὸν εὔρεν, ἀλλ' ἐγκαλυψάμενος ἀνεχώρησεν.

γ'. Ἄλλὰ μὴ νόμιζέ σοι τοῦτο ἀπολογίαν εἶναι εἰς τὸ καὶ αὐτῆς ἐπιθυμῶν τελευτῆς, εἰ ἐκεῖνος ἐπιθυμῶν θανάτου, τὰς ὀδύνας οὐ φέρων. Ἐνόησον γὰρ πότε ἐκεῖνος ἐπεθύμει, καὶ πῶς τῶν πραγμάτων διακειμένων, οὐ νόμου δοθέντος, οὐ προφητῶν φανέντων, οὐ τῆς χάριτος οὕτως ἐκχυθείσης, οὐδὲ ἄλλης φιλοσοφίας μετασχών. Ὅτι γὰρ ἡμεῖς τῶν τότε πολιτευο-

μένων πλείονα απαιτούμεθα, και μειζονα ἡμῖν κείται τὰ σκάμματα, ἀκουσον τοῦ Χριστοῦ λέγοντος· Ἐὰν μὴ περισσέυσῃ ἡ δικαιοσύνη ὑμῶν πλέον ἢ τῶν γραμματέων και Φαρισαίων, οὐ μὴ εισέλθητε εἰς τὴν [574] βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Μὴ τοίνυν τὸ εὐχεσθαι νῦν τὴν τελευταίην, ἀπληγάθαι ἐγκλήματος νόμιζε, ἀλλ' ἀκουε τῆς τοῦ Παύλου φωνῆς τῆς λεγούσης· *Τὸ ἀναλῦσαι και σὺν Χριστῷ εἶναι πολλῶ μᾶλλον κρεῖσσον*, τὸ δὲ ἐπιμείναι τῇ σαρκὶ ἀναγκαίεσσον δι' ὑμᾶς. Ὅσῳ γὰρ ἂν ἐπιτεινῆται τὰ τῆς θλίψεως, τοσοῦτῳ πλεονάζει και τὰ τῶν στεφάνων· ὅσῳ ἂν πυρωθῇ τὸ χρυσὸν, τοσοῦτῳ καθαρότερον γίνεται· ὅσῳ μακρότερον ἂν πλειύση πέλαγος ἔμπορος, τοσοῦτῳ πλείονα συνάγει τὰ φορτία. Μὴ τοίνυν νομίσης μικρόν σοι προκεισθαι νῦν ἄθλον, ἀλλὰ πάντων ὧν ὑπομεμένηκας τὸν ὑψηλότερον, τὸν ἐπὶ τῇ τοῦ σώματος ἀβρωστία λέγω. Καὶ γὰρ και τῷ Λαζάρῳ (εἰ γὰρ και πολλάκις τοῦτο εἶρηκα πρὸς σέ, οὐδὲν κωλύει και νῦν εἰπεῖν) ἤρκεσε τοῦτο εἰς σωτηρίαν· και τοῦ κοινήν τὴν οἰκίαν τοῖς παριοῦσι κακτημένου, και μετανάστου συνεχῶς γινομένου διὰ τὸ τοῦ Θεοῦ πρόσταγμα, και τὸν υἱὸν κατασφάζαντος τὸν γνήσιον, τὸν μονογενῆ, τὸν ἐν ἰσχάτῳ γήρᾳ δοθέντα, ὁ μηδὲν τούτων πεποιηκώς· εἰς τοὺς κόλπους ἀπῆκε, ἐπειδὴ ἤνεγκεν εὐκόλως πένιαν, και ἀβρωστίαν και τὴν τῶν προστησομένων ἐρημίαν. Τοσοῦτον γὰρ ἐστιν ἀγαθὸν τοῦτο τοῖς γενναίως φέρουσι τι, ὅτι κἂν τὰ μέγιστα ἡμαρτηκότα τιὰ εὐρη, ἀπαλλάττει τοῦ βαρυτάτου τῶν ἁμαρτιῶν φορτίου· κἂν κατωρθωκότα και δίκαιον ὄντα, οὐ μικρὸς, ἀλλὰ και σφόδρα μεγίστης παρῆρσίας γίνεται προσθήκη. Καὶ γὰρ και στέφανός ἐστι λαμπρὸς ἐπὶ τῶν δικαίων, και ὑπὲρ τὸν ἥλιον μεθ' ὑπερβολῆς λάμπων, και καθάρσιον μέγιστον ἐπὶ τῶν ἡμαρτηκῶτων. Διὰ τοι τοῦτο τὴν διορύξαντα γάμον πατρῶον. και τὴν εὐνήν διαφθείραντα τὴν ἐκείνου, εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκὸς παραδίδωσιν ὁ Παῦλος, τούτῳ καθαίρων αὐτὸν τῷ τρώπῳ. Ὅτι γὰρ καθάρσιον τὸ γινόμενον ἦν τῆς τοσαύτης κηλίδος, ἀκουσον αὐτοῦ λέγοντος, *Ἴνα τὸ πνεῦμα σωθῇ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ*. Καὶ ἑτέροις δὲ ἐγκαλῶν φρικωδестаτήν ἑτέραν ἁμαρτίαν, τοῖς τῆς ἱερᾶς τραπέζης ἀναξίως ἀπολαύουσι και τῶν ἀποβρήτων μυστηρίων ἐκείνων, και εἰπὼν, ὅτι ὁ τοιοῦτος *Ἔροχος ἐσται τοῦ σώματος και τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου*· ὄρα πῶς φησι και αὐτοὺς καθαίρεσθαι τῆς χαλεπῆς ταύτης κηλίδος, οὕτω λέγων· *Διὰ τοῦτο ἐν ὑμῖν πολλοὶ ἀσθενεῖς και ἀβρωστοί*. Εἶτα δεικνύς ὅτι οὐ μέχρι τῆς τιμωρίας ταύτης στήσεται τὰ ἐκείνων, ἀλλ' ἔσται τι κέρδος ἀπὸ τοῦ πράγματός, τὸ τῶν εὐθωνῶν τῶν ἐπὶ τῇ ἁμαρτίᾳ ταύτῃ ἀπαλλαγῆναι, ἐπήγαγεν· *Εἰ γὰρ ἐαυτοὺς διακρίνομεν, οὐκ ἂν ἐκριγόμεθα*. Νῦν δὲ κρινόμενοι, ὑπὸ Κυρίου παιδευόμεθα, *Ἴνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν*. Ὅτι δὲ και οἱ τὰ μεγάλα κατωρθωκότες ἐντεῦθεν πολλὰ κερδαίνουσιν, ἀπὸ τε τοῦ Ἰωβ δὴλον μειζόνως ἐντεῦθεν λάμπαντος, ἀπὸ τε τοῦ Τιμοθέου, ὃς οὕτω καλῶς ὦν, και τοιαύτην διακονίαν ἐγκεχειρισμένος, και συμπεριπτάμενος Παύλῳ τὴν οἰκουμένην, οὐ δύο και

τρεις ἡμέρας, οὐδὲ δέκα, και εἰκοσι, και ἑκατὸν, ἀλλὰ πολλὰς και συνεχεῖς ἐν ἀβρωστία ἔζη, τοῦ [575] σώματος αὐτῷ μετὰ πολλῆς τῆς σφοδρότητος ἐξησθενημένου. Καὶ τοῦτο δὴλῶν ὁ Παῦλος ἔλεγεν· *Ὅτιν ὀλίγῳ χρόνῳ διὰ τὸν στέμαχόν σου, και τὰς πικρὰς σου ἀσθενείας*. Καὶ οὐ διώρθωσεν αὐτοῦ τὴν ἀσθένειαν ὁ νεκρὸς ἐγείρων, ἀλλ' ἀφῆκεν εἶναι ἐν τῇ καμίνῳ τῆς νόσου, ὥστε μέγιστον αὐτῷ και ἐντεῦθεν συναχθῆναι παρῆρσίας πλουτόν. Ὅν γὰρ αὐτὸς ἀπολέλαυκε παρὰ τοῦ Δεσπότη, και ἄπερ ἐπαιδεύθη παρ' ἐκείνου, ταῦτα και τὸν μαθητὴν ἐδίδασκεν. Εἰ γὰρ και μὴ ἀβρωστία περιέπιπτεν, ἀλλ' ἀβρωστίας οὐκ ἐλαττον περιασμοὶ αὐτὸν κολαφιζουσι, και πολλὴν ὀδύνην ἐπιφέρουσι τῇ σαρκί. Ἐδόθη γὰρ μοι, φησί, *σκόλοψ τῇ σαρκὶ ἀγγελος Σατᾶν, Ἴνα με κολαφίσῃ*· τὰς πληγὰς λέγων, τὰ δεσμὰ, τὰς ἀλύσεις, τὰ δεσμοτήρια, τὸ ἀγεσθαι, και σπαράττεσθαι και κατατείνεσθαι μαστίξιν ἢ ὑπὸ δημίων πολλάκις. Διὸ και μὴ φέρων τὰς ὀδύνας τὰς ἐντεῦθεν τῇ σαρκὶ προσγινομένης, ἔλεγεν· *Ἵγέρ τούτου τρις τὸν Κύριον παρεκάλεσα* (τρις ἐνταῦθα τὸ πολλάκις λέγων), *ὥστε ἐλευθρωθῆναι τοῦ σκόλοπος τούτου*. Εἶτα ἐπειδὴ οὐκ ἐπέτυχε, μαθὼν τοῦ πράγματος τὸ κέρδος, και ἡσύχασε, και ἤσθη ἐπὶ τοῖς γινομένοις.

Και σὺ τοίνυν κἂν οἴκοι μένης, και τῇ κλίτῃ προσηλωμένη ἦς, μὴ νόμιζε ἀργὸν βίον ζῆν· τῶν γὰρ ὑπὸ δημίων ἐλκομένων σπαρattoμένων, τεινομένων, τῶν τὰ ἔσχατα πασχόντων χαλεπώτερα ὑπομένεις, δῆμιον διηνεκῆ και σύνοικον ἔχουσα, τῆς ἀβρωστίας ταύτης τὴν ὑπερβολὴν.

8. Μὴ τοίνυν μήτε τελευταῆς ἐπιθύμει νῦν, μήτε ἀμέλει θεραπείας· οὐδὲ γὰρ τοῦτο ἀσφαλές. Διὰ τοι τοῦτο και Τιμοθέῳ παραίνει σφόδρα ἐπιμελεῖσθαι ἑαυτοῦ ὁ Παῦλος. Τῆς μὲν οὖν ἀβρωστίας ἔνεκεν ἀρκεῖ ταῦτα εἰπεῖν. Εἰ δὲ τὸ κευρωσθαι ἡμῶν ποιεῖ σοι τὴν ἀθυμίαν, προσδόκα τούτου λύσιν. Καὶ τοῦτο οὐχ ἵνα παρακαλέσω σε εἶπον νῦν, ἀλλ' οἶδα ὅτι πάντως ἔσται. Εἰ γὰρ μὴ ἐμελλεν ἐσεσθαι, πάλαι ἂν, ὡς ἐγωγε οἶμαι, ἀπεληλύθειν ἐντεῦθεν, τό γε ἦκον εἰς τοὺς ἐπενεχθέντας μοι πειρασμούς. Ἴνα γὰρ τὰ ἐν Κωνσταντινουπόλει παρῶ πάντα, μετὰ τὴν ἐκείθεν ἐξοδόν, ἔξεστι μαθεῖν ὅσα κατὰ τὴν ὁδὸν τὴν μακρὰν ταύτην και χαλεπὴν, ὧν τὰ πλείω ἱκανὰ ἦν θάνατον τεκεῖν, ὑπομεμένηκα, ὅσα μετὰ τὴν ἐνταῦθα ἀφίξιν, ὅσα μετὰ τὴν μετανάστασιν τὴν ἀπὸ Κουκουσοῦ, ὅσα μετὰ τὴν ἐν Ἀραβισσῷ διατριβὴν. Ἀλλὰ ταῦτα πάντα διεφύγομεν, και νῦν ἐσμεν ἐν ὑγιείᾳ και ἀσφαλείᾳ πολλῇ, ὡς και Ἀρμενίους πάντας ἐκπλήττεσθαι, ὅτι ἐν οὕτως

* Tres mss. και κατατείνεσθαι, προτείνεσθαι μαστίξιν.

pisset. Nam quod a nobis plura, quam ab illis qui tum vivebant, requirantur, majoresque nobis palæstræ constitutæ sint, audi Christum dicentem: *Nisi abundaverit justitia vestra plusquam scribarum et Pharisæorum, non intrabitis in regnum cælorum (Matth. 5. 20)*. Quamobrem ne mortem nunc exoptare, culpa carere existimes, verum hanc Pauli vocem audias: *Dissolvi et esse cum Christo multo melius est: manere autem in carne, necessarium propter vos (Philipp. 1. 23. 24)*. Quanto enim magis ingravescit calamitas, tanto etiam magis exuberant coronæ: quanto magis aurum inflammatur, tanto etiam purius redditur: quanto longius navigat mercator, tanto plures merces cumulat. Quocirca ne parvum nunc tibi propositum esse certamen putes, verum omnium quæ sustinuisti altissimum maximeque sublime, de eo loquor quod in corporis adversa valetudine situm est. Nam et Lazaro (licet enim hoc exemplo sæpe ad te usus sim, quo minus tamen nunc adhuc eo utar nihil prohibet) ad salutem hoc satis fuit (*Luc. 16*); atque in sinum ejus, qui communem omnibus prætereuntibus domum habuit, et propter Dei jussum atque imperium perpetuo extorris fuit, ac germanum et unicum filium, in senectute acceptum obtruncavit, is qui nihil horum fecerat, idcirco abscessit, quia paupertatem et morbum, ac patronorum inopiam æquo et facili animo tulit. Tantum enim bonum istud est iis, qui forti ac strenuo animo aliquid ferunt, ut etiamsi hominem aliquem, qui maximis peccatis sese devinxerit, nanciscatur, gravissima peccatorum sarcina eum liberet: sin autem probum virum ac multis muneribus perfunctum, ei non exiguum, sed perquam ingentem fiduciæ cumulum afferat. Siquidem justis splendida corona est, solisque fulgorem incredibili quodam intervallo superans, et iis qui in peccatum lapsi sunt, maxima expiatio. Eaque de causa eum quoque qui paternum matrimonium violaverat, ipsiusque lectum contaminarat, Paulus in interitum carnis tradit: hac videlicet eum ratione purgans. Nam quod ea re tanta macula purgaretur, audi eum dicentem: *Ut spiritus saluus sit in die Domini nostri Jesu Christi (1. Cor. 5. 5)*. Quin etiam cum aliis maxime horrendum crimen objiceret, hoc est iis qui sacrosancta mensa et arcanis illis mysteriis indigne fruuntur, dixissetque eum qui id sceleris admisisset, reum fore corporis et sanguinis Domini (*Ibid. 11. 27*), vide quam ratione hos etiam ab hac fœda et gravi macula repurgari atque abstergi dicat, his verbis utens, *Propterea inter vos multi infirmi et imbecilles (Ibid. v. 30)*. Ac postea illud demonstrans, res eorum non in hoc supplicio mansuras esse, verum nonnihil lucri atque utilitatis hinc rediturum, nempe ut sceleris pœnis hac ratione liberemur, hæc verba subjungit: *Si enim nos ipsos judicaremus, non atique judicaremur. Dum judicamur autem, a Domino corrigimur, ut non cum hoc mundo damnemur (Ibid. v. 31. 32)*. Quod autem etiam ii, qui multa recte et cum virtute gesserunt, plurimum hinc lucri referant, tum ex Job liquido perspicitur, qui majorem hinc splendorem consequutus est, tum ex

Timotheo, qui, cum et a vitio alienus esset, et tantum munus administraret, et cum Paulo orbem circumvolaret, non duos aut tres dies, non decem, aut viginti, aut centum, sed multo plures, imo assidue in morbo versabatur, atque ingenti corporis imbecillitate laborabat. Quod quidem etiam Paulus indicans, his verbis utebatur: *Modico vino utere propter stomachum tuum, et frequentes tuas infirmitates (1. Tim. 5. 23)*. Nec ipsius morbum profligavit is qui mortuos ad vitam revocabat, verum eum in morbi fornace versari permisit, quo amplissimæ libertatis ac fiduciæ opes hinc ipsi cogentur. Nam quæ a Domino ipse perceperat quæque ab eo didicerat, eadem quoque discipulo tradebat. Quamvis enim ipse in morbum minime laboraretur, et tentationes tamen eum non minus quam morbi, tamquam impactis colaphis torquebant, et multum carni dolorem inurebant. *Datus est enim mihi, inquit, stimulus carnis, angelus Satanæ, qui me colaphizat (2. Cor. 12. 7)*, his nimirum verbis vincula, et catenas, et carcerem intelligens, illudque etiam, quod raptaretur, ac laceraretur, virgisque a carnificibus sæpius excrucietur. Quamobrem etiam dolores eos, qui hinc carni accedebant, non ferens, hunc sermonem habebat: *Propter hoc ter Dominum rogavi (ter autem hoc loco sæpe significat), ut ab hoc stimulo liberarer (Ibid. v. 8)*. Postquam autem id minime obtinuit, quantaque hujus rei utilitas esset, intellexit, tum vero conquievit, atque ex iis quæ fiebant voluptatem cepit.

Morbus non est otium. Chrysostomus putat ab exilio se rediturum esse; in Armenia exsulat Chrysost. — Et tu quoque, etiamsi domi maneat lectoque affixa sis, ne propterea inertem vitam ducere te existimes. Siquidem iis, qui a carnificibus raptantur, lacerantur, excruciantur, atque extremis suppliciis mactantur, graviora et atrociora sustines, nimirum summam hujus morbi acerbiter domesticæ atque intestini tormentis loco habens.

4. Quæ cum ita sint, cave aut mortem nunc expectas, aut corpus curare negligas: neque enim hoc tutum fuerit. Ac propterea Paulus quoque Timotheum, ut valetudini suæ diligenter consulat, admonet. Sed de morbo satis multa a nobis verba facta sunt. Quod si tibi mœroris causam id affert, quod a nobis sejuncta sis, hujus etiam rei lætum finem expecta. Atque hoc non consolandi animi tui causa nunc dico, sed quia exploratum mihi est ita fore. Nam nisi ita futurum esset, jampridem, nisi me opinio fallit, quantum quidem ad illatas mihi calamitates attinet, e vita cessissem. Ut enim etiam omnia quæ Constantinopoli perpassus sum, præteream, quanta, posteaquam ex urbe excessi, in tam longo ac molesto itinere pertulerim; quorum multa erant ejusmodi, ut mortem afferre possent; quanta postquam huc veni, quanta postquam Cucuso migravi, quanta denique postquam Arabissi commemoratus sum, intelligere tibi licet. At hæc omnia effugimus, ac nunc percommoda valetudine utimur, atque in magna securitate sumus: adeo ut Armenii ad stuporem usque mirentur, me in tam

inbecilli et gracili corpore tam intolerandam frigoris vim perferre, ac spiritum ducere posse, cum ii etiam qui hiemi assueti sunt, hiuc non vulgarem in modum afficiantur. At nos ad hunc usque diem illæsi atque incolumes mansimus: et prædonum manus effugimus, qui sæpe in nos impetum fecerunt, et rerum necessariorum inopia laboramus, ac ne balneo quidem uti nobis licet. Atqui, cum istic degereamus, eo nobis assidue opus erat: nunc autem in eum statum atque habitum evasimus, ut ne hujusmodi quidem solatii cupiditate teneamur, verum majorem sanitatem consequuti simus, quam ut illud adhibere necesse habeamus. Ac nec cæli intemperies, nec locorum solitudo, nec rerum venalium angustia, nec eorum, a quibus curemur, inopia, nec medicorum inscitia, nec balneorum penuria, nec quod perpetuo in cubiculo tamquam ergastulo clausi teneamur, nec quod progredi nequeamus; quod quidem nobis assidue facere necesse erat; nec quod semper cum fumo atque igne simus, nec prædonum metus, nec perpetua obsidio, nec denique quidquam aliud hujusmodi nos fregit ac superavit: verum melius commodiusque, quam cum istic essemus, adhibita tamen ingenti cura, valemus. Hæc igitur omnia tecum reputans, mœrorem, qui his de causis nunc te tenet, propelle, nec supervacaneas et graves a te ipsa pœnas exige. Mitto ad te id quod nuper literis mandavi (a), nempe eum qui seipsum non læserit, a nemine alio lædi posse: hoc quippe contendit, atque in eo elaborat ea oratio, quam nunc ad te mitto. Quare fac eam assidue pervolvias, imo etiam, si per valetudinem licet, recites. Id enim pharmacum, si quidem volueris, tibi sufficit. Sin autem nobis pertinacius oblueteris, ac neque teipsam cures, nec, quamvis innumeras admonitiones et cohortationes præsto habens, e mœroris tamen cœno emergere animum inducas: nos quoque haud facile tibi morem geremus, neque adducemur ut longas et crebras epistolas mittamus, si nihil ad animi alacritatem hinc fructus atque utilitatis perceptura es. Quoniam igitur pacto id scimus? Non si dixeris, sed si ex rebus ipsis declararis, quandoquidem nunc quoque hoc confirmasti, nihil aliud quam mœrorem hunc tibi morbum conflavisse. Quoniam igitur hoc ipsa confessus es, nisi morbo libereris, minime nobis fidem facies te animi mœrorem depulisse. Nam cum hic sit, ut ipsamet scripsisti, qui morbum accersat, non est profecto dubium, quin eo sublato morbus quoque de medio tollatur, evulsæque radice una etiam ipsius rami pereant. Nam quamdiu florere ac vigere, fructumque, quem minime par sit, proferre perstiterint, id nobis persuaderi non poterit, te radice liberatam esse. Quocirca, ne mihi verba, sed res ostende: ac si sanitatem obtinueris, literas rursus, quæ orationis modum excedant, ad te mitti videbis. Nec vero levem hanc consolationem existimare debes, quod vivimus, quod valemus, quod, cum in tantis rerum difficultatibus ac molestiis verseremur, a morbo tamen et adversa valetudine liberi sumus: quod quidem hostes

(a) Liber, quod nemo læditur nisi a seipso.

nostros, ut comperi, non mediocri tristitia et dolore afficit. Quare consentaneum est vos etiam magnam consolationem hanc, atque adeo consolationum caput existimare. Cœtum tuum, qui nunc per eas quas perfert, calamitates magis in cælis ascriptus est, desertum ac destitutum de voca. De Pelagio (a) monacho magno dolore affectus sum. Cogita igitur quot quantisque coronis digni sint qui forti animo in acie steterunt, cum viros qui tam pio ac sancto, tantaque cum tolerantia vixerunt, abripi, atque in fraudem impelli videamus.

Ad eandem epist. V. (Anno, ut putatur, 406.)

1. Vestræ auctæ sunt æruanæ, latiora rursus vobis scamnata, cursuumque longiora spatia constituta sunt: atque eorum qui vobis insidias moliantur iracundia in majorem flammam asurgit. At minime propterea commoveri ac perturbari debetis, verum hoc ipse potissimum nomine lætari et exultare, coronisque caput redimire, ac choros agitare. Nam nisi mortiferas prius diabolo plagas intulissetis, non usque adeo faretur hæc bellua, ut ultra progredi auderet. Quamobrem tum vestræ fortitudinis et victoriæ, tum ingentis illius cladis hæc est argumentum, quod ille acrius nunc in vos impetum faciat atque insultet, majorisque impudentiæ documentum edat, ac profusius venenum effundat. Quandoquidem etiam in beato Job, posteaquam in honorum amissione ac filiarum ereptione victus est, tum quoque se gravibus vulneribus affectum esse perspicue ostendens, ad id quod malorum caput erat, hoc est ad carnis oppugnationem, et vermium scaturiginem, ut lucerum chorum se contulit; chorum enim et coronam, et sexcentarum victoriarum examen appello. Ac ne hic quidem constitit: verum quoniam nulla alia parvi momenti machina ei reliqua erat (etenim velut extremam calamitatum lineam ipsi morbum illum invexerat), alia rursus tormenta bellica movebat, uxorem videlicet armans, amicos in eum exstimulans, famulos concitans atque efferos reddens, atque omni ratione ipsius vulnera exulcerans: id quod etiam nunc tentare non desinit; verum in suum ipsius caput; quandoquidem hinc sit ut res vestræ magis splendeant, sublimioresque in dies ac luculentiores fiant: majores enim tunc vobis opes existunt, uberior fructus, crebræ atque continuæ coronæ; magnum etiam per ipsas rerum acerbitates vobis fortitudinis incrementum affertur, ac per hostiles insidias acuitur vestra tolerantia. Ea enim est afflictionis natura, ut eos qui eam placido ac strenuo animo ferunt, rebus acerbis superiores, ac diaboli telis sublimiores reddat, insidiasque aspernari doceat. Siquidem et arbores quæ in umbris aluntur, majorem mollitiem contrahunt, atque ad fructuum procreationem minus commodæ redduntur: quæ autem aeris inconstantiam experiuntur, ac ventorum impetus, ardentisque solis radios excipiunt, plus roboris hinc colligunt, et foliis abundant, ac fructuam copia curvantur. Sic nimirum in mari quoque usu venire consuevit: nam qui primum navem conscen-

(a) Hunc Pelagium suspicantur quidam esse hæresiarcham.

ἀσθενεῖ σώματι καὶ ἀραχνῶδες οὕτως ἀφόρητον φέρω κρυμὸν, ὅτι ἀναπνεῖν δύναμαι, τῶν ἐδάδων τοῦ χειμῶνος [576] οὐ τὰ τυχόντα ἐντεῦθεν πασχόντων. Ἄλλ' ἡμεῖς ἐμείναμεν ἀβλαβεῖς μέχρι τῆς σήμερον, καὶ ληστῶν χεῖρας διαφυγόντες πολλάκις ἐπελθόντων, καὶ ἀπορίᾳ ἀναγκαίων συζῶντες, καὶ μὴδὲ βλαναεῖω χρῆσθαι θυνάμενοι· καίτοι ἤνικα αὐτόθι διετρίβομεν, συνεχῶς τούτου δέσμενοι, νῦν δὲ ἐν τοιαύτῃ ἔξει κατέστημεν, ὡς μὴδὲ ἐπιθυμεῖν τῆς ἐντεῦθεν παραμυθίας, ἀλλὰ καὶ ὑγιεινότεροι ταύτῃ γενέσθαι. Καὶ οὔτε ἀέρον δυσκολία, οὐ τόπων ἔρημία, οὐκ ὠνίων στενοχωρία, οὐ τῶν θεραπευσόντων ἔρημία, οὐκ ἰατρῶν ἀμαθία, οὐ βλαναίων ἀπορία, οὐ τὸ διόλου, καθάπερ ἐν δεσμοτηρίῳ, ἐν ἐνὶ οἰκῆματι καθεῖρχει, οὐ τὸ μὴ κινεῖσθαι, οὐπερ ἀεὶ συνεχῶς ἐδεόμην, οὐ τὸ καπνῷ καὶ πυρὶ διηνεκῶς ὀμιλεῖν, οὐ ληστῶν φόβος, οὐ πολιορκία διηνεχῆς, οὐκ ἄλλο τῶν τοιούτων οὐδὲν ἡμῶν περιεγένον· ἀλλ' ὑγιεινότερον ἢ διακείμεθα ἢ αὐτόθι ἦμεν, πολλῇ μέντοι κεχρημένοι τῇ ἐπιμελείᾳ. Ταῦτα οὖν πάντα λογικῶς, διακρούου τὴν κατέχουσάν σε νῦν ὑπὲρ τούτων ἀθυμίαν, καὶ μὴ σαυτὴν ἀπαίτει δίκας περιττὰς καὶ χαλεπὰς. Ἐπεμψά σοι ἄπερ ἔγραψα πρώην, ὅτι τὸν ἑαυτὴν οὐκ ἀδικούντα οὐδεὶς ἕτερος παραδράψαι δυνήσεται· καὶ τοῦτον ἠγωνίσαστο τὸν ἀγῶνα ὁ λόγος, ὃν ἀπέσταλκά σοι τῇ τιμιότητι νῦν. Συνεχῶς δὴ οὖν αὐτὸν ἐπέρχου· εἰ δὲ ὑγιαίνεις, καὶ ἐπὶ γλώττης φέρε. Ἰκανὸν γὰρ ἔσται σοι φάρμακον, ἐὰν ἐθέλεις. Εἰ δὲ φιλονεικῶς ἡμῖν, καὶ μήτε θεραπεύεις σαυτὴν, μήτε μυρίας ἀπολαύουσα παραινέσεις τε καὶ παρακλήσεις, βουληθείης ἀνενεγκεῖν ἐκ τῶν τελμάτων τῆς ἀθυμίας, οὐ βράδως οὐδὲ ἡμεῖς ὑπακουσόμεθα πρὸς τὸ πυκνάς σοι καὶ μακρὰς πέμπειν ἐπιστολάς, εἰ μὴδὲν μέλλοις ἐντεῦθεν κερδαίνειν εἰς εὐθυμίαν. Πῶς οὖν τοῦτο εἰσόμεθα; Οὐκ ἐὰν λέγῃς· ἀλλ' ἐὰν διὰ τῶν πραγμάτων δεικνύης, ἐπεὶ καὶ νῦν ἔφης μὴδὲν τῶν ἄλλων, ἀλλὰ τὴν ἀθυμίαν σοι τὴν νόσον εἰργάσθαι ταύτην. Ἐπεὶ οὖν αὕτη τοῦτο ὠμολόγησας, ἂν μὴ τῆς ἀβρωστίας ἀπαλλαγῇς, οὐ πεισόμεθα, ὅτι καὶ τῆς ἀθυμίας ἀπήλλαξαι. Εἰ γὰρ αὕτη ἐστὶν ἡ τὴν νόσον ποιούσα, καθὼς καὶ αὕτη ἐπέσταλκα, εὐθελον δεῖ λυθείσης αὐτῆς κάκεινη συναναιρεθῆσεται, καὶ τῆς βίζης ἀνασπασθείσης, καὶ οἱ ταύτης συναπολλυνται κλάδοι. Ὡς ἐὰν μένωσιν ἀνθοῦντες καὶ ἀκμάζοντες, καὶ καρπῶν φέροντες τὴν οὐ πρόποντα, οὐ δυνάμεθα πεισθῆναι, ὅτι τῆς βίζης ἠλυθέρωσαι. Μὴ τοίνυν μοι βήματα, ἀλλὰ πράγματα δεῖξον, κἂν ὑγιαίνης, ὅφει πάλιν ἐπιστολάς πεμπομένας σοι λόγων ὑπερβαινούσας μέτρον. Μὴ δὲ μικρὰν νόμιζέ σοι παράκλησιν εἶναι, ὅτι ζῶμεν, ὅτι ὑγιαίνομεν, ὅτι ἐν τοσαύταις πραγμάτων ὄντες περιστάσειν, νόσου καὶ ἀβρωστίας ἀπηλλάγμεθα, ὃ τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν, [577] ὡς ἔγνω, σφόδρα λυπεῖ καὶ ὀδυνᾷ. Ἀκόλουθον οὖν καὶ ὑμᾶς μεγίστην ταύτην ἠγεῖσθαι παράκλησιν, καὶ

κεφάλαιον παραμυθίας. Μὴ κάλει τὴν συνοδίαν σου ἔρημον, τὴν νῦν μειζῶνως ἐν οὐρανοῖς ἐγγεγραμμένην διὰ τῶν παθημάτων, ὧν ὑπομένει. Σφόδρα ἠλγήσα ὑπὲρ Πελαγίου τοῦ μονάζοντος. Ἐνόησον τοίνυν ὅσον ἄξιον στεφάνων εἰσὶν οἱ γενναίως στάντες, ὅταν ἄνδρες ἐν τοσαύτῃ ἀσκήσει διαγαγόντες καὶ καρτερίῳ, οὕτω φανῶσιν ὑποσυρόμενοι.

Πρὸς τὴν αὐτὴν ἐπιστολὴ Ε'.

α'. Ἐπετάθη τὰ τῆς θλίψεως ὑμῖν, καὶ πλατύτερα πάλιν ἐτέθη τὰ σκάμματα, καὶ μακρότεροι τῶν δρόμων οἱ δίαυλοι, καὶ πρὸς μεζίζονα φλόγα τῶν ἐπιβουλεύοντων ὑμῖν ἀφεται ὁ θυμός. Ἄλλ' οὐ θορυβεῖσθαι, οὐδὲ ταράττεσθαι, ἀλλὰ διὰ ταῦτα μὲν οὖν μάλιστα χαίρειν δεῖ, καὶ σκιρτεῖν, καὶ στεφανοῦσθαι, καὶ χορεύειν. Εἰ γὰρ μὴ καιρίας ἐν τοῖς ἐμπροσθεν ἐδώκατε τῷ διαβόλῳ τὰς πληγὰς, οὐκ ἂν οὕτως ἠγριώθη τὸ θηρίον, ὡς καὶ περαιτέρω προελθεῖν. Δείγμα τοίνυν καὶ τῆς ὑμετέρας ἀνδρείας καὶ νίκης, καὶ τῆς ἡττης ἐκείνου τῆς πολλῆς, τὸ μειζῶνως ἐφάλλεσθαι, καὶ ἐπιπηδᾶν, καὶ πλείονα ἐπιδεικνύσθαι τὴν ἀναίσχυντίαν, καὶ δαψιλέστερον ἐκχεῖν τὸν ἰόν. Ἐπεὶ καὶ ἐπὶ τοῦ μακαρίου Ἰωβ, ἐπειδὴ ἐν τῇ τῶν χρημάτων ἀποβολῇ ἠττήθη, καὶ τῇ τῶν παύδων ἀφαίρεσει, δείγμα καὶ τότε ἐκφέρων τοῦ χαλεπὰ τραύματα δέξασθαι, ἐπὶ τὸ κεφάλαιον ὤρμησε τῶν κακῶν, τὴν τῆς σαρκὸς πολιορκίαν, τὴν τῶν σκολήκων πηγὴν, τὸν τῶν τραυμάτων χορὸν· χορὸν γὰρ αὐτὸν ἐγώ, καὶ στέφανον καλῶ, καὶ μυρίων βραβείων ἐσμόν. Καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἔσται· ἀλλ' ἐπειδὴ οὐδὲν ὑπελείπετο ἕτερον αὐτῷ μηχανήμα τοιοῦτον (ὡς γὰρ ἔσχατον ὄρον συμφορῶν, οὕτως τὴν νόσον ἐπήγαγεν ἐκείνην), καὶ ἕτερα πάλιν ἐκίνει μηχανήματα, γυναῖκα ὀπλίζων. τοὺς φίλους προξύνων, τοὺς οἰκέτας διεγειρών καὶ θηριώδεις ποιῶν, καὶ διὰ πάντων τὰ τραύματα ἀναξαίνων. Ὅ δὴ καὶ νῦν ἐπιχειρῶν οὐ παύεται· ἀλλὰ κατὰ τῆς ἑαυτοῦ κεφαλῆς· ὡς τὰ γε ὑμέτερα ἐντεῦθεν λαμπρότερα καὶ μεζίζονα καὶ φαιδρότερα καθ' ἑκάστην γίνεται τὴν ἡμέραν, πλείων ὑμῖν ὁ πλοῦτος, δαψιλεστέρα ἡ ἐμπορία, ἐπάλῃλοι καὶ συνεχεῖς οἱ στέφανοι, πολλῇ δὲ αὐτῶν τῶν δεινῶν τῆς ἀνδρείας ὑμῖν ἡ προσθήκη, καὶ αἱ ἐπιβουλαὶ τῶν ἐχθρῶν βλαῖμμα γίνονται τῆς καρτερίας τῆς ὑμετέρας. Τοιαύτη γὰρ τῆς θλίψεως ἡ φύσις· τοὺς πρῶως αὐτὴν καὶ γενναίως φέροντας ἀνωτέρους ποιεῖ τῶν δεινῶν, ὑψηλοτέρους τῶν τοῦ διαβόλου βελῶν, καὶ παιδεύει καταφρονεῖν τῶν ἐπιβουλῶν. Ἐπεὶ καὶ τὰ δένδρα τὰ μὲν τκιατροφούμενα, μαλακώτερα γίνεται, καὶ πρὸς τὴν καρπῶν γένεσιν [578] ἀχρηστότερα· τὰ δὲ ἀέρων ἀνωμαλῆς ὀμιλοῦντα, καὶ πνευμάτων δεχόμενα ἐμβολὰς, καὶ θερμὴν ἀκτίνος, αὐτὰ τε ἰσχυρότερα καθίσταται, καὶ τοῖς φύλλοις κομᾷ, καὶ τῷ καρπῷ βρίθεται. Οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς θαλάσσης συμβαίνειν εἰσθεν· οἱ μὲν γὰρ πρῶτον ἐπιδάντες νηὶς, κἂν σφόδρα γενναῖοί τινες τυγχάνωσιν ὄντες, ὑπὸ τῆς ἀπειρίας ταράττονται, ὀρυθύνονται, σκοτοβίνους ἰλιγγοῖς κατέχονται· οἱ δὲ

• Duo mss. ἀλλ' ὑγιεινότεροι.

πολλά διαβάσαντες πελάγη, και πολλούς ὑπομειναντες χειμῶνας, και ὑφάλους και σκοπέλους, και σπιλάδας, και θηρίων ἐφόδους, και πειρατῶν ἐπιβουλὰς, και καταποντιστῶν, και συνεχῶν ἀνασχόμενοι χειμῶνων, τῶν ἐπὶ γῆς λοιπὸν βαδίζόντων θαρραλεώτερον ἐπὶ τῆς νηὸς κάθηται, οὐκ ἔνδον παρά τὴν τρύπην, ἀλλὰ και αὐτοῖς ἐνιζάνοντες τοῖς τοίχοις τῆς νηὸς, και ἐπὶ πύρας και ἐπὶ πρύμνης ἀδεῶς ἰστάμενοι· και οἱ πρὸ τούτου ἐπ' ὄψιν μετὰ τρώμου και φόδου κείμενοι, μετὰ τὴν πολλὴν τοῦ χειμῶνος πείραν, και σχολῶν ἔλκουσι, και ἰστία ἀνάγουσι, και κωπῶν ἄπτονται, και πανταχοῦ τῆς νηὸς μετὰ εὐκολίας περιτρέχουσι. Μηδὲν τοίνυν ὑμᾶς θορυβεῖτω τῶν συμπιπτόντων. Εἰς τοῦτο γὰρ ἡμᾶς κατέστησαν οἱ ἔχθροὶ ἄκοντες, εἰς τὸ μὴ δύνασθαι κακῶς παθεῖν πάντα μὲν αὐτῶν κενύσαντες τὰ βέλη, οὐδὲν δὲ πλέον ἐντεῦθεν ἀνύσαντες, ἢ τὸ καταισχύνεσθαι, και γελᾶσθαι, και ὡσπερ κοινοὺς τῆς οἰκουμένης ἔχθροὺς, οὕτω πανταχοῦ φαίνεσθαι. Ταῦτα τῶν ἐπιβουλευόντων τὰ ἐπίχειρα, τούτου τῶν πολέμων τὸ τέλος. Βαβαί, πηλικον ἐστὶν ἡ ἀρετὴ, και τῶν παρόντων ὑπεροφία πραγμάτων δι' ἐπιβουλῶν κερδαίνει, διὰ τῶν ἐπιβουλευόντων στεφανοῦται, διὰ τῶν κακῶς ποιοῦντων διαλάμπει μειζόνως, διὰ τῶν ἐπισύρειν ἐπιχειρούντων ἰσχυροτέρους ποιεῖ τοὺς μετιόντας αὐτὴν, ὑψηλοτέρους, ἀχειρώτους, ἀναλώτους, οὐκ ὄπλων, οὐ δοράτων δεομένους, οὐ τειχῶν, οὐ τάφρων, οὐ πύργων, οὐ χρημάτων, οὐ στρατοπέδων, ἀλλὰ γνώμης στερβᾶς μόνον, και ἀπεριτρέπτου ψυχῆς, και πᾶσαν ἀνθρωπίνην ἐπιβουλήν ἐλέγχει.

β'. Ταῦτα οὖν, θέσπονιά μου θεοφιλεστάτη, και σουτῆ και ταῖς μετὰ σου τὸν καλὸν τούτον ἀγῶνα ἀγωνιζομέναις ἐπάδουσα, ἀνίστη β τὰ φρονήματα πασῶν, συγκροτοῦσά σου τὴν παράταξιν, ὥστε διπλοῦν και τριπλοῦν και πολλαπλασίονα γενέσθαι σοι τὸν στέφανον τῆς ἀρετῆς, δι' ὃν τε αὐτὴ πάτχεις, δι' ὃν τε ἑτέρας^ε εἰς ταῦτα ἐνάγεις· και πείθουσα πάντα πρᾶως φέρειν, και ὑπεροφῆν τῶν σκιῶν, και καταφρονεῖν τῆς τῶν ὄνειράτων ἀπάτης, και καταπατεῖν τὸν πηλὸν, και τοῦ καπνοῦ μηδένα ποιεῖσθαι λόγον, και τὰς ἀράχνας μὴ νομίζειν ὑμῖν διανοχεῖν, και παρατρέχειν τὸν σηπόμενον χόρτον. Ταῦτα γὰρ ἅπαντα τῆς ἀνθρωπίνης εὐημερίας ἢ ματαιότης, και τούτων δὲ εὐτελέστερα. Καὶ οὐκ ἂν τις βραδίως εἰκόνα εὖροι ἀκριδῶς αὐτῆς τὴν ματαιότητα παριστῶσαν. Μετὰ γὰρ τῆς οὐδενείας ταύτης οὐ μικρὰν φέρει και [579] βλάβην τοῖς πρὸς αὐτὰ^δ κεχηγόνσιν, οὐκ ἐν τῷ μέλλοντι μόνον αἰῶνι, ἀλλὰ και ἐν τῷ παρόντι βίῳ, και κατὰ ταύτας πᾶς ἡμέρας, ἐν αἷς δοκοῦσιν αὐταῖς ἐντροφεῖν. Καθάπερ γὰρ ἡ ἀρετὴ, και κατ' αὐτὸν τὸν καιρὸν καθ' ὃν πολεμεῖται, σκιρτᾷ και θάλλει, και φαιδρότερα δεικνυται· οὕτω και ἡ κακία, και κατ' αὐτὸν τὸν καιρὸν καθ' ὃν θεραπεύεται και κολακεύεται, δεικνυσιν αὐτῆς τὴν ἀσθένειαν, και τὸν πολὺν γέλωτα, και τὴν ἀφατον κωμῳδίαν. Τί γὰρ, εἶπέ μοι, τοῦ Κἀίν ἔλαεινότερον γέγονε, και κατ' αὐτὸν τὸν καιρὸν, καθ'

^α Duo mss. πανταχοῦ φονεῖσθαι.

^β Savil. conj. ἀνίστα.

^ε Ibidem ἐτέρους.

^δ Ibidem πρὸς αὐτήν. Paulo post duo mss. δοκοῦσιν αὐτῆς ἐντροφεῖν, unus αὐτοῖς. Edit. αὐταῖς.

ὃν ἐδόκει κρατεῖν τοῦ ἀδελφοῦ, και περιγεγενησθαι, και τοῦ θυμοῦ και τῆς ὀργῆς ἐμπεφορῆσθαι, ἐκείνης τῆς ἀδίκου και μουσαρᾶς; τί δὲ τῆς δεξιᾶς ἐκείνης ἀκαθαρτότερον, τῆς δοκούσης νενικηκῆναι, τῆς δεξιᾶς, ἢ τὴν πληγὴν ἐπήγαγεν, και τὸν φόνον εἰργάσατο, και τῆς αἰσχίστης γλώττης, ἢ τὸν ὄλον ἐβράβε, και τὰ δίχτυα ἠπλωσεν; Και τί λέγω τὰ μέλη τὰ τὸν φόνον ἐργασάμενα; Και γὰρ ὄλον τὸ σῶμα ἐκολάζετο, τῷ στεναγμῷ, τῷ τρώμῳ διηνεκῶς παραδοθέν. Ὡ καινῶν πραγμάτων! Ὡ παραδόξου νίκης! Ὡ ξένου τροπαίου! Ὁ μὲν σφαγεῖς και νεκρὸς κείμενος ἐστεφανοῦτο και ἀνεκηρύττετο· ὁ δὲ νικησας και περιγεγονῶς, οὐ μόνον ἀστεφάνωτος ἔμενον^ε, ἀλλὰ δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο ἐκολάζετο, και ἀφορήτοις παραδίδοδο τιμωριαῖς, και διηνεκεῖ βασάνῳ· και τοῦ κινουμένου και ζῶντος και φθεγγομένου ὁ πεπληγῶς και τεθνεῶς, και τοῦ φθεγγομένου ὁ ἀφωνος κατηγόρει· μάλλον δὲ οὐδὲ ὁ τεθνεῶς, ἀλλὰ τὸ μὲν αἷμα ψιλὸν, και τοῦ σώματος χωρισθὲν, ἤρκεσεν εἰς τοῦτο μόνον. Τοσαύτη τῶν ἐναρέτων ἢ περιουσία, και τελευτησάντων· τοσαύτη τῶν πονηρῶν ἢ ἀθλιότης, και ζώντων. Εἰ δὲ ἐν τῷ σκάμματι τοιαῦτα τὰ βραδεία, ἐννόησον μετὰ τοὺς ἀγῶνας ἡλίκαι αἱ ἀμοιβαί, ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἀντιδόσεως, ἐν τῇ χορηγίᾳ τῶν ἀγαθῶν ἐκείνων, τῶν πάντα ὑπερβαινόντων λόγον. Τὰ μὲν γὰρ λυπηρὰ, οἷα ἂν ἦ, παρὰ ἀνθρώπων ἐπάγεται, και μιμείται τῶν ἐπιφερόντων τὴν εὐτέλειαν· τὰ δὲ δῶρα και αἱ ἀμοιβαὶ παρὰ τοῦ θεοῦ δίδονται· διὸ και τοιαῦτά ἐστιν, οἷα εἰκὸς παρὰ τῆς ἀπάτου δωρεᾶς ἐκείνης διδόμενα. Χαῖρε τοίνυν και εὐφραίνου, στεφανηφοροῦσα, πομπεύουσα, τὰ κέντρα τῶν ἐχθρῶν καταπατοῦσα μάλλον, ἢ πηλὸν ἕτεροι. Και δήλου συνεχῶς ἡμῖν τὰ περὶ τῆς ὑγείας σου, ἵνα και ἐντεῦθεν πολλὴν καρπωσώμεθα τὴν εὐφροσύνην. Οἶσθα γὰρ ὡς οὐ μικρὰ ἡμῖν ἔσται παραμυθία, και ἐν ἐρημίᾳ καθημένους, ὅταν συνεχῶς μανθάνωμεν περὶ τῆς βώσεως τῆς σῆς. Ἐβρωσω.

Πρὸς τὴν αὐτὴν ἐπιστολὴ Γ'.

α'. Ἀπ' αὐτῶν ἀναδὰς τῶν τοῦ θανάτου πυλῶν, ταῦτα ἐπιστέλλω πρὸς τὴν σὴν κοσμιότητα· διὸ και σφόδρα ἠσθη, ὅτι νῦν ἀπηνητήκασιν οἱ παῖδες εἰς λιμένα [580] λοιπὸν ὀρμίζουσιν ἡμῖν. Εἰ γὰρ πελαγίῳ μοι σαλεύοντι ἔτι, και τὰ χαλεπὰ τῆς ἀβρώστιας ἐκδεχομένη κύματα συνήνησαν, οὐδὲ ἀπατησαί μοι βῆδιον ἦν τὴν σὴν εὐλάβειαν, χρηστὰ ἀντὶ δυσχερῶν ἀπαγγέλλοντι. Και γὰρ ὁ χειμῶν τοῦ συνήθους γενόμενος σφοδρότερος, χαλεπώτερον ἡμῖν και τοῦ στομάχου τὸν χειμῶνα ἐπήγαγε· και νεκρῶν οὐδὲν ἔμεινον τοὺς δύο διετέλεσα μῆνας τούτους, ἀλλὰ και χαλεπώτερον. Τοσοῦτον γὰρ ἔζων, ὅσον ἐπαισθάνεσθαι τῶν πάντοθεν κυκλούντων με δεινῶν, και πάντα μοι νῦξ ἦν, και ἡμέρα, και ὄρθρος, και μεσημβρία μέση, και διημέρευον τῇ κλίνῃ προσηλωμένος· και μυρία μηχανῶμενος, οὐκ ἴσχυον τὴν ἐκ τοῦ κρυμοῦ βλάβην ἀποπι-

^ε Duo mss. ἀστεφάνωτος ἀπῆσι.

dunt, tametsi admodum strenui sint, ob navigandi insolentiam perturbantur, tumultuantur, tenebrosa vertigine corripiuntur: at qui multa maria peragrunt, ac multas tempestates, et saxa latentia sub undis, et scopulos, et belluarum impetus, et prædonum ac piratarum insidias pertulerunt, et continuas procellas sustinuerunt, fidentiore deinceps animo, quam qui in terra ambulant, in navi: e'ent, non intus dumtaxat ad carinam, sed etiam in ipsis navis lateribus insidentes, atque tum in prora, tum in puppi sine ullo metu stantes: et qui prius ante omnium oculos cum metu ac tremore jacebant, posteaquam diuturnum tempestatis periculum fecerunt, jam et funem trahunt et vela pandunt, remos capessunt, atque in omnes navis partes facile concursant. Quocirca ne quid eorum quæ accidit, vos perturbet. Huc enim nos hostes vel inviti redegerunt, ut nullo jam malo affici queamus, quippe qui effusis omnibus suis telis, nullum hinc aliud emolumentum perceperint, quam ut ignominia perfundantur, et irrideantur, atque ut communes orbis universi hostes ubique conspiciantur. Hæc insidiatorum præmia sunt: hic bellorum finis. Papæ, quanta res est virtus, et præsentium rerum contemptio! per insidias luca comparat, per insidiatores coronam consequitur; per eos a quibus male mulctatur, illustrius splendet; per eos qui hoc agunt æ moliantur, ut ipsam dejiciant, homines sui studiosos firmiores, sublimiores, invictos et inexpugnabiles reddit, non lanceis, non mœnibus, non vallo, non turribus, non pecuniis, non militaribus copiis, sed firma tantum voluntate animique constantia opus habentes: ac denique humanas omnes insidias vincit.

2. *Illam cui scribit, ut forti animo sit hortatur. Humanæ felicitatis vanitas.* — Hæc igitur, religiosissima domina mea, tum tibi ipsi, tum iis quæ tecum præclarum hoc certamen obeunt, accinens, da operam ut omnium animos erigas, tuamque aciem instruas, quo tibi duplex et triplex, ac multo etiam copiosior virtutis corona comparetur, tam per ea quæ ipsa pepereris, quam quia alios ad eadem subeunda impellis, eosque adducis ut leviter ac placide omnia ferant, et umbras contemnant, atque insomniorum imposturam aspernentur, ac lutum proculcent, nullamque fumi rationem habeant, nec aranearum telas molestiæ quidquam vobis afferre existiment, fœnumque putredini obnoxium prætereant. Nam humanæ felicitatis vanitas id omne est, atque adeo his omnibus rebus vilior. Nec facile quisquam simulacrum ullum reperire queat, quod ipsius vanitatem exacte repræsentet. Siquidem præter hanc vanitatem haud parvum insuper iis qui ipsi inibant detrimentum asfert, non in futuro dumtaxat ævo, sed etiam in præsentis vita, atque ipsismet etiam diebus, quibus magna sibi ex iis voluptate affici videntur. Quemadmodum enim virtus, tum etiam cum bellum adversus eam geritur, exultat et foret, ac splendidius lueat: eodem modo improbitas, tum etiam cum colitur atque observatur, imbecillitatem suam prodit, atque ingentem risum, comœdiamque omni sermonis facultate superiorem

ostendit. Quid enim, quæso, Caino miserabilis fuit, eo etiam tempore quo fratrem vicisse ac superasse atque iniquam illam et execrandam iracundiam animique concitationem explevisse videbatur? quid impurius dextra illa, quæ vicisse visa fuit? dextra, inquam, quæ plagam inflixerat et cædem perpetrarat? quid fœdissima illa lingua, quæ fraudem texerat, et laqueos expanderat? Quid autem membra ea commemoro, quæ cædem admiserant? Nam corpus universum excruciabatur, perpetuo gemitu ac tremori mancipatum. O singularem rerum novitatem! o admirandam victoriam! o novum tropæi genus! Is qui obruncatus fuerat, atque exanimis jacebat, corona donabatur ac celebrabatur: qui autem vicerat et superior discesserat, non modo coronæ expers manebat, verum hoc etiam nomine in cruciatu versabatur et intolerando supplicio perpetuoque tormento addicebatur; atque eum qui motu et vita præditus erat, is qui percussus fuerat ac mortem oppetierat, eum qui loquebatur, is qui vocis expers erat, accusabat: imo vero ne mortuus quidem ipse, verum et sanguis, etiam a corpore sejunctus, ad eam rem vel solus sufficiebat. Tanta hominum virtute præditorum, etiam mortuorum, vis est! tanta rursus improborum, etiam viventium, miseria! Porro cum in ipso certamine tanta præmia sint, cogites velim quanta post certamina merces futura sit, cum piis viris præmia referentur, ac bona illa quæ omnem sermonem superant, ipsis suppeditabuntur. Molestiæ namque, quæcumque tandem illæ fuerint, ab hominibus inferuntur: ac proinde inferentium vilitatem imitantur; ac dona et præmia a Deo tribuuntur: ob idque etiam ejusmodi sunt, qualia ea esse par est, quæ ab illa ineffabili munificentia conceduntur. Gaude igitur et lætare, corollis caput redimens, ac triumphans, hostiumque aculeos magis proculcans, quam lutum alii. Ac de tua valetudine quam creberrime fac nos certiores, ut hinc quoque ingentem voluptatem capiamus. Non enim te fugit magnæ nobis, etiam in solitudine, eam rem consolationi fore, cum de tua sanitate quam sæpissime ad nos literæ afferentur. Vale.

Ad eandem epistola VI. (Cucuso anno 405.)

1. Ab ipsis mortis januis revocatus hæc ad te scribo: eoque etiam nomine pueros tuos nunc denique ad nos accessisse, vehementer gavisus sum, cum jam ad portum appelleremus. Nam si mihi, cum adhuc in mari jactarer, gravesque morbi fluctus exspectarem, occurrissent, pietatem tuam fallere mihi non facile fuisset, læta pro tristibus nuntianti. Hiems enim gravior quam solebat exorta, graviorem quoque nobis stomachi hiemem invexit: nihiloque melius ac commodius, quam qui mortem obierunt, imo etiam gravior, hos duos menses confeci. Hactenus enim lucis hujus usura fruebar, ut malerum, quibus undique cingebar, sensu afficerer; omniaque mihi noctis instar erant, hoc est tam dies, quam diluculum, atque ipsa meridies: totosque dies lecto affixus exigebam; cumque innumeras rationes comminiscerer, contractum

tamen ex acerrimo frigore detrimentum haudquam excutere poteram : quamvis enim ignem etiam accenderem, et gravissimum fumum perferrem, et cubiculo inclusus tenerer, sexcentisque pannis memet obvolverem, ac ne limen quidem excedere auderem, nihilominus extremos cruciatus patiebar : quippe cum vomitus subinde orientur, capitis dolores, cibi fastidia, perpetuæque vigiliæ. Noctis ergo pelagus usque adeo longum insonnis exigebam. Verum ne commemorandis rebus molestis diutius immorans, animum tuum vexem, his omnibus nunc liberati sumus. Nam simulatque ver adfuit, atque exigua quædam aeris mutatio contigit, omnia sponte sua dilapsa sunt. Attamen magna mihi adhuc in victus ratione cura opus est ; ac proinde operam do ut levem sarcinam stomacho imponam, quo eam facile digerere queat. Illud vero non vulgari sollicitudine nos affecit, quod te extremo vitæ spiritu conflictari intelleximus. Quamquam pro ingenti meo erga te amore ac rerum tuarum cura et sollicitudine, antequam etiam literas tuas reciperem, hac cura solutus sum : permulti enim istinc ad nos venerunt, teque commoda valetudine esse nuntiarunt.

Præsentis vitæ calamitates mera fabula sunt. — Ac nunc majorem in modum lætor et gaudeo, non tantum quod morbo liberata sis, sed potissimum quod ea, quæ accidunt, adeo fortiter ac generose feras, fabulam nimirum hæc omnia vocans ; tum etiam, quod majus censendum est, quia etiam corporis morbo hujusmodi nomen imposuisti, quod quidem strenuæ animæ est, ac fortitudinis fructu abundantis. Nam incommodas et adversas res non modo forti animo ferre, sed ne quidem cum adsunt persentire, veram eas pro nihilo putare, ac perfacili negotio patientiæ coronam adipisci, non laborantem, non sudantem, non negotia habentem, nec aliis facessentem, verum tamquam exsipientem ac tripudiantem, hoc demum perfectissimæ ac numeris omnibus absolutæ philosophiæ argumentum est. Ideo gaudeo et exsulto, ac præ voluptate volito, nec præsentis solitudinis cæterarumque ærumnarum sensu afficior, sed lætor ac voluptate perfundor, deque tua animi magnitudine crebrisque victoriis vehementer glorior, non tua dumtaxat, sed etiam magnæ illius ac numerosissimæ civitatis causa, cui etiam turris et portus ac muri loco exististi, inculentam per res ipsas vocem emittens, atque in tuis calamitatibus utrumque hominum genus eradiens, ut ad hujusmodi certamina prompte atque impigre sese accingant, ac cum omni animi fortitudine in arenam descendant, collectosque ex hujusmodi certaminibus sudores facile ferant. Quodque mirabile est, non in forum te injiciens, nec in mediam civitatem progressa, sed in exiguo cubiculo ac thalamo sedens, iis qui adsunt animum addis, cosque ad certamen acuis, marique ita furenti, ac fluctibus adeo intumescens, scopulisque et latentibus sub unda saxis et petris, ac truculentis belluis undique sese ostendentibus, atque altissima nocte cuncta occupante, tu, velut meridiano et tranquillo tempore, ventoque ad puppim

flante, sic expansis patientiæ velis summa cum facilitate navigas, tantumque ab eo abes ut gravi hac tempestate obruaris, ut ne leviter quidem aspergaris : idque sane merito : hujusmodi enim sunt virtutis gubernacula. Et quidem mercatores et gubernatores, ac nautæ, et vectores, cum nubium concursum, aut sævorum et immanium ventorum impetum, rapidosque fluctus majorem in modum spumantes conspiciunt, naves intra portum continent. Quod si etiam fortasse in mari jactentur, quidvis faciunt ac moliantur, ut ad littus, aut insulam, aut ripam aliquam navim appellent. At tu, cum sexcenti venti, cum tot immanes fluctus omni ex parte inter se colliduntur, cum mare ab imis usque gurgitibus ob tempestatis acerbiteriam sursum erumpat, atque alii pessum ierint, alii extincti supra undas emineant, cæteri in tabula nudi ferantur ; ipsa in medium malorum pelagus insiliens, omnia hæc fabulam appellas, prospero cursu in tempestate navigans : neque id mirum. Navarchi enim, quantumvis scientiam illam teneant, artem tamen, qua omni tempestate reluctentur, non habent : eoque etiam sit, ut certamen cum fluctibus sæpe fugiant. At tibi scientia est omni tempestate superior, nimirum philosophici animi robur, quod et innumeris exercitiis valentius est, et quibusvis armis potentius, et turribus atque muris tutius. Militibus quippe arma et muri, et turres, ad corporis dumtaxat præsidium adjumento sunt, idque etiam non semper, nec perpetuo : nonnumquam enim omnia ista vincuntur, eosque qui ad se confugiunt, præsidio suo destitutos relinquunt. At vero arma tua, non barbarica tela, non hostrium machinas, non hujusmodi impetus et astus fregerunt, sed ipsas naturæ necessitates protriverunt, ac tyrannidem sustulerunt, earumque arcem humi prostraverunt. Ac cum dæmonibus perpetuo dimicans, innumeras palmas adepta, nullam plagam accepisti ; verum inter densissimas sagittas incolumis persististi, ac tela ea quæ in te conjiciuntur, in eos rursus, a quibus missa sunt, resiliunt. Hæc nimirum artis tuæ sapientia est, ut per ea mala quæ tibi inferuntur, eos, a quibus inferuntur, ulciscaris, et per insidias quæ tibi comparantur, eos qui bellum tibi indicunt, mœrore afficias, amplissimam scilicet adipiscendæ majoris gloriæ segetem habens illorum improbitatem. Quæ cum et comperta habeas, et re ipsa persentias, non abs re fabulam hæc omnia nuncupas. Quidni enim, quæso, fabulam appelles, cum corpus mortale nacta sis, et tamen mortem perinde contempnas, ut qui exteram deserere, atque ad suam patriam redire festinant ? cum in acerbissimo morbo verseris, et tamen suavius quam qui optima valetudine ac vegeto corpore sunt, degas, ut quæ nec contumeliis dejectaris, nec honoribus aut gloria attollaris, id quod multis innumerorum malorum causa fuit, qui, cum etiam in sacerdotii manere solissent, atque ad extremam senectutem et cautitiam pervenissent, hinc tandem cœruerunt, ac eivis tamquam commune quoddam theatrum proponuntur ? At tibi, quæ et femina es, et gracili admodum corpore, et tot ac tantos impetus sustinisti, non modo nil tale ac-

νάσασθαι· ἀλλὰ καὶ πῦρ ἀνακαίων^a, καὶ καπνοῦ χαλεπωτάτου ἀνεχόμενος, καὶ ἐν ἐνὶ δωματίῳ καθειρηγμένος, καὶ μυρία ἐπιβλήματα ἔχων, καὶ μηδὲ τὸν οὐδὸν ὑπερβῆσαι τολμῶν, τὰ ἔσχατα ἔπασχον, ἐμέτων τε συνεχῶς ἐπιγινόμενων κεφαλαλγίας, ἀνορεξίας, ἀγρυπνίας διηνεκούς. Τὰ γοῦν πελάγη τῆς νοσῆτος τὰ οὕτω μακρὰ ἀγρυπνῶν διετέλουν. Ἄλλ' ἵνα μὴ πλέον τοῖς δυσχερέσιν ἐνδιατρίδων κατατείνω σου τὴν διάνοιαν, πάντων ἀπηλλάγμεθα τούτων νῦν. Ὅμοῦ τε γὰρ ἐπέστη τὸ ἔαρ, καὶ μικρὰ τις τοῦ ἀέρος γέγονε μεταβολή, αὐτόματα πάντα ἐλύθη. Ἄλλ' ὅμως καὶ νῦν πολλῆς δόμοι τῆς ἀκριβείας κατὰ τὴν δαιταν· διὰ δὲ τούτο κούφον ποιῶ τῷ στομάχῳ τὸ φορτίον, ὥστε αὐτὸ δύνασθαι καὶ βραδίως διατιθέσθαι. Οὐχ ὡς ἔτυχε δὲ ἡμᾶς κατέστησεν ἐν φροντίδι καὶ τὸ μαθεῖν πρὸς ἔσχατος ἀναπνοῆς εἶναι σου τὴν κοσμιότητα. Ἄλλ' ὅμως διὰ τὸ στέργειν σφόδρα καὶ μεριμνᾶν^b, καὶ φροντίζειν τὰ σά, καὶ πρὸ τῶν γραμμάτων τῆς τιμωτήτος σου, ταύτης ἀπηλλάγημεν τῆς μερίμνης, πολλῶν ἐκεῖθεν ἐλθόντων καὶ ἀπαγγειλάντων τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς.

Καὶ νῦν χαίρω σφόδρα καὶ εὐφραίνομαι, οὐχ ὅτι τῆς ἀρρώστιας ἀπηλλάγης μόνον, ἀλλὰ πρὸ πάντων, ὅτι οὕτω γενναίως φέρεις τὰ συμπίπτοντα, μῦθον ἅπαντα ταῦτα καλοῦσα· καὶ τὸ δὲ μείζον, ὅτι καὶ τῆ τοῦ σώματος ἀρρώστια ταύτην περιέθηκας τὴν προσηγορίαν, ὃ ψυχῆς ἐστὶ νεανικῆς καὶ πολλῶ τῷ τῆς ἀνδρείας βρουύσης καρπῷ. Τὸ γὰρ μὴ μόνον φέρειν γενναίως τὰ δυσχερῆ, ἀλλὰ μηδὲ παρῆνται αὐτῶν αἰσθάνεσθαι, ἀλλ' ὑπερορᾶν καὶ μετὰ πολλῆς τῆς ἀπραγμοσύνης τὸν τῆς ὑπομονῆς ἀναδήσασθαι στέφανον, οὐ κἀμύουσαν, οὐδὲ ἰδρούσαν, οὐδὲ πράγματα ἔχουσαν, οὐδὲ ἐτέροις παρέχουσαν, ἀλλ' ὥσπερ σκιρτῶσαν καὶ χορεύουσαν, τοῦτο τῆς ἀκριβεστάτης φιλοσοφίας ἐστὶν ἀπόδειξις. Διὰ ταῦτα χαίρω καὶ σκιρτῶ, πέτομαι ὑπὸ τῆς ἡδονῆς, οὐκ αἰσθάνομαι τῆς παρουσίας ἐρημίας, οὐδὲ τῶν λοιπῶν περιστάσεων, εὐφραίνομαι καὶ γαννύομαι, καὶ σφόδρα [581] καλλωπιζόμενος ἐπὶ τῇ σῇ μεγαλοφροσύνῃ καὶ ταῖς ἐπιπλήθους νίκαις, οὐ διὰ σὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν μεγάλην καὶ πολυάνθρωπον πόλιν ἐκεῖνην, ἣ καὶ ἀντὶ πύργου καὶ λιμένος γέγονας καὶ τείχους, λαμπερὰν τὴν διὰ τῶν πραγμάτων ἀφεισα φωνήν, καὶ ἑκότερον τὸ γένος ἐν τοῖς καθήμασί σου παιδεύουσα, καὶ ἀποδέσθαι βραδίως πρὸς τοιοῦτους ἀγῶνας, καὶ καταβαίνειν εἰς τὰ σκάμματα μετὰ ἀνδρείας ἀπάσης, καὶ φέρειν εὐκόλως τοὺς ἐκ τῶν τοιοῦτων ἀγῶνων ἰδρώτας. Καὶ τὸ δὲ θαυμαστόν, ὅτι οὐκ εἰς ἀγορὰν ἐμβάλλουσα, οὐδὲ τὰ μῖσα τῆς πόλεως καταλαμβάνουσα, ἀλλ' ἐν οἰκίῳ βραχεῖ καὶ θαλάμῳ καθημένη, νευροῖς, ἀλείφεις τοὺς ἰστώτας, καὶ τῆς θαλάττης οὕτω μαινομένης, καὶ τῶν κυμάτων οὕτω κορυφουμένων, αὐτοπλάων τε καὶ ὑφάλων, καὶ σπλάδων, καὶ θηρίων πάντοθεν ἀγρίων ἀναφαιναρμένων, καὶ κωπῆς βαθυτάτης πάντα κατεχούσας, ὥσπερ ἐν μεσημβρίᾳ καὶ γαλήνῃ καὶ κατὰ πρῶμαν τοῦ πνεύματος ἰστα-

μένου, οὕτως ἀναπετάσασα τῆς ὑπομονῆς τὰ ἰστία, μετὰ πολλῆς πλῆεις τῆς εὐκολίας, οὐ μόνον οὐ κλυδωνιζομένη ὑπὸ τοῦ χαλεποῦ τούτου χειμῶνος, ἀλλ' οὐδὲ περιβρᾶντιζομένη· καὶ μάλα γε εἰκότως· τοιαῦτα γὰρ τῆς ἀρετῆς τὰ πηδάλια. Καὶ ἔμποροι μὲν, καὶ κυβερνήται, καὶ ναῦται, καὶ πλωτῆρες, ἐπειδὴν ἴδωσι νεφῶν συνδρομὴν, ἢ ἀγρίων ἀνέμων ἐμβολὴν, ἢ τὸ ῥόδιον τοῦ κύματος σφοδρότατ' ἔσον ἀφρῶ, εἰσω λιμένος τὰ πλοῖα κατέχουσιν· εἰ δὲ που καὶ τύχοισιν ἐν πελάγει σαλεύοντες, πάντα ποιοῦσι καὶ μηχανῶνται, ὥστε πρὸς ὄρμον, ἢ νῆσον, ἢ ἀκτὴν προσορμίσει τὸ σκάφος. Σὺ δὲ μυρίων πνευμάτων, τοσοῦτων ἀγρίων κυμάτων πάντοθεν συβῆγγυμένων, τοῦ βυθοῦ τῆς θαλάττης ἀναστραφέντος διὰ τὴν χαλεπότητα τοῦ χειμῶνος, καὶ τῶν μὲν ὑποβρυχίων γενομένων, τῶν δὲ ἐπιπλέοντων νεκρῶν τοῖς ὕδασι, ἐτέρων γυμνῶν ἐπὶ σανίδος φερομένων, εἰς μέσον ἀλλομένη τὸ πέλαγος τῶν κακῶν, μῦθον ἅπαντα ταῦτα καλεῖς, ἐξουρίας ἐν χειμῶνι πλέουσα· καὶ μάλα εἰκότως. Οἱ μὲν γὰρ κυβερνῆται, καὶ μυριάκις ὡς σοφοὶ τὴν ἐπιστήμην ἐκείνην, ἀλλ' οὐκ ἔχουσι τέχνην ἀρκούσαν ἀντιστήναι παντὶ χειμῶνι· διὸ καὶ φύγουσι πολλάκις τὴν πρὸς τὰ κύματα μάχην. Σοὶ δὲ ἐστὶν ἐπιστήμη παντός ἀνωτέρα χειμῶνος, τῆς φιλοσόφου ψυχῆς ἡ δύναμις, ἢ καὶ στρατοπέδων μυρίων ἐστὶν ἰσχυροτέρα, καὶ ὄπλων δυνατωτέρα, καὶ πύργων καὶ τειχῶν ἀσφαλεστέρα. Στρατιώταις μὲν γὰρ καὶ ὄπλα, καὶ ταίχη, καὶ πύργοι, πρὸς σώματα· ἀσφάλειαν χρῆσιμα μόνον, καὶ τοῦτο οὐκ αἶε, οὐδὲ διὰ παντός· ἀλλ' ἐστὶν ὅτε καὶ ἡττᾶται ἅπαντα ταῦτα, καὶ ἐρημούς αὐτῶν προστασίας τοὺς καταφεύγοντας ἀφίησιν. Τὰ δὲ σὰ οὐ βέλη βαρβαρικά, οὐδὲ μηχανήματα πολεμίων ἀνθρώπων, οὐδὲ ἐφόδους καὶ κλοπὰς τοιαύτας διελέγχει, ἀλλὰ τὰς τῆς φύσεως κατεπάτησεν ἀνάγκας, καὶ τὴν τυραννίδα κατέλυσε, καὶ τὴν ἀκρόπολιν αὐτῶν καθεῖλε. Καὶ δαίμοσι πυκτεύουσα διηνεκῶς, μυρίας μὲν ἤρω νίκας, οὐδεμίαν δὲ ἐδέξω πληγὴν, ἀλλ' ἔστηκας ἀτρωτος ἐν τοσαύτῃ βελῶν νιφάδι, καὶ τὰ ἀκόντια τὰ κατὰ [582] σοῦ ῥιπτόμενα πρὸς τοὺς ἀφιέτας ὑποστρέφει· πάλιν. Τοιαύτη σου τῆς τέχνης ἡ σοφία· δι' ὧν πάσχεις κακῶς, τοὺς ποιῶντας ἄμυντ'· δι' ὧν ἐπιβουλεύη, τοὺς πολεμοῦντας λυπεῖς, ὑπέθεσεν μερίστην ἔχουσα πρὸς εὐδοκίμησας ἀφορμὴν μερίζονας τὴν ἐκείνων κακίαν. Ταῦτα καὶ αὐτὴ ἰδούσα καλῶς, καὶ τῇ κείρῃ τὴν αἰσθησὶν ἔχουσα, εἰκότως μῦθον ἅπαντα ταῦτα καλεῖς. Πῶς γὰρ οὐκ ἔν καλέσῃς, εἰπέ μοι, μῦθον, θνητὸν σῶμα λαχοῦσα, καὶ θανάτου οὕτω καταφρονοῦσα, ὡς οἱ τὴν ἀλλοτρίαν ἐπεριγόμενοι καταλειπὴν, καὶ πρὸς τὴν οἰκειαν ἐπανελθεῖν πατριδα; ἀρρώστια σὺζῶσα χαλεπωδέτη, καὶ τῶν εὐσαρκούντων καὶ σφριγῶντων ἦδιον διακειμένη, οὐχ ὕβρει ταπεινούμενη, οὐ τιμαῖς καὶ δόξαις ἐπαιρομένη, τοῦτο δὲ τὸ μυρίων πολλοῖς αἴτιον γενομένον κακῶν, οἱ καὶ ἐν ἱερωσύνῃ διαλάμπυντες, καὶ πρὸς ἔσχατον γῆρας ἐλάτταντες καὶ βαθυτάτην πολιάν, ἐντεῦθεν ὠλισθοῦν, καὶ κοινὸν πρόκειναι τοῖς βουλομένοις κωμωδεῖν θεάτρον; Ἄλλ' ἡ γυνή, καὶ ἀρεχνῶδες περικεκλιμένη σῶμα, καὶ τοσαύτας ἐνεγκούσας προσβολὰς, οὐ μόνον οὐδὲν ἔπαθε τοιοῦτον, ἀλλὰ καὶ ἐτέρους κολλῶς

^a Duo mss. καὶ πῦρ ἀνάπτων, alii et edidit καὶ πῦρ ἀνακαίων.

^b Alii δὲ τὸ σφόδρα μεριμνᾶν, etc.

παθειν ἐκώλυσας. Κάκεινοι μὲν οὐδὲ μέχρι πολλοῦ τῶν ἀγώνων προελθόντες^α, ἀλλὰ ἐξ αὐτῶν τῶν προοιμίων, καὶ βαλίδος αὐτῆς, ὡς εἰπεῖν, ἀλλόμενοι κατηνέχθησαν· οὐ δὲ μυριάκις τὴν ἐσχάτην νύσσαν περιελθοῦσα, καθ' ἕκαστον δρόμον τὸ βραβεῖον ἤρπασας, ποικίλα παλαισμάτων ἐπιδειξαμένη καὶ ἀγώνων εἶδη· καὶ μάλα εἰκότως. Οὐδὲ γὰρ ἐν ἡλικίᾳ, οὔτε ἐν σώματι τὰ παλαίσματα τῆς ἀρετῆς, ἀλλ' ἐν ψυχῇ μόνῃ καὶ γνώμῃ. Οὕτω καὶ γυναῖκες ἐστεφανώθησαν, καὶ ἄνδρες ὑπεσκελίσθησαν· οὕτω καὶ παῖδες ἀνεκηρύχθησαν, καὶ γεγηρακότες κατησχύνθησαν. Ἄει μὲν οὖν χρῆθαι θαυμάζειν τοὺς μετιόντας ἀρετὴν^β, μάλιστα δὲ ὅταν πολλῶν αὐτὴν ἀπολείποντων, εὐρεθῶσι τινες αὐτῆς ἀνεχόμενοι. Διὰ δὲ τοῦτο καὶ τὴν σὴν ἐμμέλειαν θαυμάζειν ἄξιον μεθ' ὑπερβολῆς, ὅτι τοσοῦτων τραπέων ἀνδρῶν, γυναικῶν, γεγηρακῶν, τῶν δοκούντων μεγίστην ὑπόληψιν ἔχειν, πάντων ἐπ' ἔψιν κειμένων, οὐδὲ ἐκ πολλῆς πολέμου ῥύμης, οὐδὲ ἀπὸ σφοδρᾶς τῶν ἐχθρῶν παρατάξεως, ἀλλὰ πρὸ συμβολῆς πεσόντων, πρὸ συμπλοκῆς ἠττηθέντων, αὐτὴ μετὰ τοσαύτας μάχας καὶ παρατάξεις οὐ μόνον οὐ κατεμαλακίσθης, οὐδὲ ἐταριγεύθης τῷ πλήθει τῶν κακῶν, ἀλλὰ καὶ νεανιεὺς μειζόνως, καὶ τῶν ἀγώνων ἢ προσθήκη προσθήκη σοι δίδωσιν ἰσχύος. Ἡ γὰρ ὧν ἤδη κατορθωθέντων μνήμη, καὶ εὐφροσύνης, καὶ χαρᾶς, καὶ μειζόνος σοι γίνεται προθυμίας ὑπόθεσις. Διὰ ταῦτα χαίρομεν, σκιρτῶμεν, εὐφραίνομεθα· οὐ γὰρ παύσομαι συνεχῶς τοῦτο λέγων, καὶ περιφέρων μου πανταχοῦ τῆς χαρᾶς τὴν ὑπόθεσιν. Ὄστε εἰ καὶ ὁ ἡμέτερός σε λυπεῖ χωρισμῶς, ἀλλὰ μεγίστη σοι αὕτη τῶν κατορθωμάτων [583] ἡ παράκλησις· ἐπεὶ καὶ ἡμεῖς τοσοῦτον ἀπικισμένοι μῆκος ὁδοῦ, οὐ μικρὰν ἐντεῦθεν, ἀπὸ τῆς σῆς ἀνδρείας λέγω, καρπούμεθα εὐφροσύνην.

Πρὸς τὴν αὐτὴν ἐπιστολὴ Ζ'.

α'. Τί φῆς; Οὐκ ἔστησας τρόποιον, οὐδὲ ἤρω νίκην λαμπράν; οὐδὲ ἀνεδήσω στέφανον ἀνθούντα διηνεκῶς; Ἄλλ' οὐ ταῦτά φησιν ἡ οἰκουμένη πᾶσα, ἢ πανταχοῦ τῆς γῆς ἔδουσά σου τὰ κατορθώματα; Εἰ γὰρ καὶ τὰ σκάμματα, καὶ οἱ ἀγῶνες ἐν ἐνὶ ἴδρυνται χωρῖον, καὶ οἱ διαῖολοι σου τῶν δρόμων, καὶ τὰ ἀντὶ ἰδρώτος αἵματος ἐμπεπλησμένα σου παλαίσματα αὐτόθι γέγονεν, ἀλλ' ἢ δόξα τούτων καὶ ἡ εὐφροσύνη τὰ τέρματα κατεῖληφε τῆς οἰκουμένης. Σὺ δὲ αὐτὰ μεῖζω βουλομένη ποιῆσαι, καὶ πλείονα τὰ βραβεῖα ἐργάσασθαι, καὶ τοὺς ἀπὸ τῆς ταπεινοφροσύνης αὐτοῖς προσέθηκας στεφάνους, λέγουσα τοσοῦτον ἀπέχειν πῶν τροπαίων τούτων, ὅσον οἱ νεκροὶ τῶν ζώντων. Ὅτι γὰρ ταπεινοφροσύνης τὰ βήματα, μᾶλλον ἐξ αὐτῶν σε ἐλέγξει πειράσομαι τῶν γεγενημένων. Ἐξέπεσες πατριδος, οἰκίας, φίλων, συγγενῶν· πρὸς τὴν ὑπερορίαν μετέστης· οὐ διέλιπες καθ' ἑκάστην ἀποθνήσκουσα τὴν ἡμέραν, καὶ τὸ τῆ φύσει λείπον τῆ περιουσίᾳ τῆς προαιρέσεως ἀναπληροῦσα. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἐνὶ ἀνθρώπων δυνάμει τῆς πείρας πολλοὺς θανάτους ἀποθανεῖν, τῆ γνώμῃ τοῦτο πεποίηκας. Καὶ τὸ δὴ μέγιστον, τὰ

^α Duo mss. τῶν ἀγώνων διελθόντες.

^β Idem θαυμάζειν τὴν ἰσχὴν τῶν μετιόντων τὴν ἀρετὴν.

^γ Duo mss. τέρματα κατέμαθε τῆς. Infra lidem καὶ τοὺς ἀπὸ τῆς ταπεινοφροσύνης αὐτῆς περιέθηκας στεφάνους.

μὲν πάσχουσα, τὰ δὲ πείσασθαι προσδοκῶσα, οὐκ επαύσω τῷ συγχωροῦντι θεῷ ταῦτα γίνεσθαι τῷ διὰ τὸν αὐτῶν ἀναφέρουσα δοξολογίαν, καὶ καιρίαν τῆν διαβόλῳ διδοῦσα πληγὴν. Ὅτι γὰρ καὶ καιρίαν ἐδέξατο, εἰδείξε δι' ὧν μειζόνως προσῶν ὠπλιζέτο· διὰ καὶ χαλεπώτερα τὰ ὕστερα τῶν πρώτων γέγονε. Καθάπερ γὰρ σκορπίος ἢ ὄφις, ὅταν βαθυτέραν λάβῃ πληγὴν, μειζόνως τὸ κέντρον ἄρας κατὰ τοῦ πλήξαντος ἐξανίσταται, τῆς πολλῆς ἀλγηδόνος ἀπόδειξιν παρέχων τὴν βραγδαίαν κατὰ τοῦ παλίντος ῥύμην· οὕτω δὴ καὶ τὸ ἀναίσχυντον θηρίον ἐκεῖνο, ἐπειδὴ τὰ τραύματα εἰς βάθος ἐδέξατο παρὰ τῆς θαυμασίας σου καὶ ὑψηλῆς ψυχῆς, μειζόνως ἐπεπῆδησε, καὶ πλείους ἐπήγαγε πειρασμούς. Ἐπήγαγε μὲν γὰρ ἐκεῖνος, οὐχ ὁ θεός· συνεχώρησε δὲ ὁ θεός, αἰζῶν σου τὸν πλοῦτον, μειζῶνα πικρῶν τὴν ἐμπορίαν, πλείονα δὲ προξενῶν τὸν μισθόν, θαψιλεστέραν τὴν ἀντίδοσιν. Μὴ τοίνυν ταρατέου, μηδὲ θορυβοῦ. Τίς γὰρ ποτε ἔκαμε πλουτῶν; τίς συνεχώθη ἐπὶ τὰς ὑψηλοτάτας^α ἐρχόμενος ἀρχάς; Εἰ δὲ οἱ τὰ ἀνθρώπινα ταῦτα συναγορτες, τὰ ἐπίκηρα καὶ σκιάς ἀδρανέστερα, καὶ ἀνθῶν [584] σπηπομένων μᾶλλον μαραινόμενα, σκιρτῶσι, χορεύουσι, πέτονται ὑπὸ τῆς ἡδονῆς, τῆς ὁμοῦτε φαινομένης καὶ ἀφιπταμένης, καὶ ποταμίων βεμάτων μιμουμένης δρόμον· πολλῶ μᾶλλον σὲ δίκαιον, καὶ εἰ πρότερον ἦς ἐν ἀθυμίαις, τὸν παρόντα καιρὸν εὐθυμίας μεγίστης ποιήσασθαι πρόφασιν. Καὶ γὰρ ὁ θησαυρός σου ἄν συνήγαγες, ἄσυλος· καὶ τὸ ἀξίωμα, τὸ διὰ τῶν παθημάτων σοι τούτων συγκροτηθὲν, διαδοχὴν οὐκ οἶδεν, οὐδὲ ἀναμένει τέλος, ἀλλ' ἔστιν ἀπέραντον, οὐ δυσκολία καιρῶν, οὐκ ἀνθρώπων ἐπιβουλαίς, οὐ δαιμόνων ἐφόδοις, οὐκ αὐτῆ διακοπόμενον τῆ τελευτῇ. Εἰ δὲ βούλει καὶ θρηνεῖν, τοὺς τὰ τοιαῦτα ἐργαζομένους θρήνει, τοὺς τῶν κακῶν τούτων αὐθέντας, τοὺς ὑπηρέτας, οἱ καὶ εἰς τὸ μέλλον μεγίστην ἐθησαύρισαν ἑαυτοῖς τιμωρίαν, καὶ ἐνταῦθα δίκην ἔδωσαν ἤδη τὴν ἐσχάτην, τοσοῦτων ἀποστρεφόμενων αὐτοῖς, καὶ πολεμίους ἡγουμένων, ἐπαρωμμένων, καταδικαζόντων. Εἰ δὲ οὐκ αἰσθάνονται τούτων, καὶ διὰ τοῦτο μάλιστα εἰσιν ἐλεεινοὶ, καὶ δακρύων ἄξιοι, καθάπερ οἱ φρονεῖτιδες κατεχόμενοι νόσφ, λαχέζοντες μὲν καὶ παλίντες τοὺς ἀπαντώντας εἰκὴ καὶ μάτην, πολλάκις δὲ καὶ τοὺς εὐηργετηκότας καὶ φίλους, οὐκ αἰσθανόμενοι δὲ τῆς μανίας, ἦς μαινόμεναι. Διὸ καὶ ἀνίατα νοσοῦσιν, οὔτε ἰατροὺς προσιέμενοι, οὔτε φαρμάκων ἀνεχόμενοι, ἀλλὰ καὶ τοὺς θεραπεύειν καὶ εὐεργετεῖν βουλομένους τοῖς ἐναντίοις ἀμειθόμενοι. Ὄστε καὶ διὰ τοῦτο ἐλεεινοὶ, εἰ γε μὴ αἰσθάνονται τῆ; τοσαύτης πονηρίας. Εἰ δὲ καὶ πρὸς τὴν ἐτέρων κατάγνωσιν οὐκ ἐπιστρέφονται, τοῦ οἰκείου συνειδότες τὸν ἔλεγχον ἀμήχανον αὐτοῖς διαφυγεῖν, τὸν ἀφυκτον, τὸν ἀδέκαστον, τὸν οὐδενί^α εἰκονταφῶδον, τὸν οὐ κολακείᾳ, οὐ χρημάτων δόσει διαφθειρόμενον, οὐ χρόνῳ μακρῷ μαραινόμενον.

β'. Ὁ γὰρ τοῦ Ἰακώβ υἱός, ὁ πρὸς τὸν πατέρα εἰπὼν, ὅτι θηρίον πονηρὸν κατέφαγε τὸν Ἰωσήφ, καὶ τὸ πονηρὸν ἐκεῖνο ὑποκρινάμενος δρᾶμα, καὶ τῷ προσ-

^α Idem ὑψηλοτάτας.

^β Tres mss. τὸν ἀφυκτον, τὸν ἀδέκαστον, τὸν οὐδενί. Ita edit. τὸν ἀδέκαστον deest.

cidit, sed etiam ipsa, ne id aliis multis accideret, prohibuisti. Atque illi non longe in certaminibus progressi, verum in ipsis præludiis, ipsisque, ut ita dicam, carceribus proilientes dejecti sunt: tu autem extremam metam sexcenties circumiens, in singulis cursibus palmam arripuisti, multis variisque certaminum generibus editis; et merito quidem. Neque enim in ætate, nec in corpore, sed in animo solo et voluntate virtutis certamina constituta sunt. Sic et feminae coronam obtinuerunt, et viri prostrati sunt: sic et pueri celebrati sunt, et senes pudore atque ignominia suffusi. Semper quidem admirari par est eos qui virtutis studium consecantur, tum vero præcipue, cum multis eam deserentibus quidam reperiuntur qui eam complectantur. Hoc igitur nomine te quoque summopere admirari ac suspicere convenit, quod cum tot viri, tot feminae, tot senes, qui maxima virtutis existimatione florebant, terga verterint, atque ante omnium oculos prostrati jaceant, non ex ingenti belli impetu, aut acri hostium conflictu, sed ante pugnam prolapsi, ante dimicationem victi ac profligati; tu contra post tot pugnas et conflictus non modo malorum agmine fracta confectaue non es, sed etiam majorem inde animi vigorem collegisti, ac certaminum incrementum roboris accessionem tibi affert. Etenim rerum earum, quas jam cum laude gessisti, memoriam tum lætitiæ ac voluptatis, tum majoris alacritatis ansam tibi supeditat. Ac proinde gaudemus, exsiliimus, et lætamur: neque enim hoc subinde repetere, atque ubique gaudii mei materiam circumferre desinam. Quocirca si absentia nostra te angit, at maxima tibi ex iis, quæ cum virtute gessisti, consolatio suppetit: quandoquidem nos quoque, tanto itineris intervallo a te disjuncti, non parvam hinc, hoc est ex tua animi magnitudine, delectationem capimus.

Ad eandem epistola VII. (Cucuso anno 405.)

1. Quid ais? Tropæum non erexisti, nec præclaram victoriam obtinuisti, nec perpetuo virentem coronam adeptus es? Annon hæc orbis universus affirmat, qui utique terrarum tua recte facta decantat? Quamquam enim et palæstræ, et certamina in uno loco sita sunt, et cursuum tuorum spatia, et concertationes tuæ, sanguine, non sudore refertæ, illic exstiterunt: at earum tamen rerum gloria et commendatio extremos terræ fines occupavit. Tu vero ea auctiora reddere, ac palmas amplificare studens, eas quoque, quas animi submissio parit, coronas ipsis adjunxisti, dum te tantum ab hiæce tropæis abesse asseris, quantum mortui a vivis remoti sunt. Nam quod hæc verba ab animi submissione profecta sint, ex iis ipsis potius quæ contigerunt, planum facere conabor. Patria pulsa es, domo, amicis, cognatis; in exsilium missa es; quovis die mori non desiisti, atque quod naturæ deerat voluntatis et animi amplitudine supplevist. Nam quæ fieri nequit, ut homo reipsa multas mortes oppetat, animo ac voluntate hoc fecisti. Et quod maximum est, cum alia perferres, alia jam jamque exspectares, Dei tamen cuius permissu hæc fiebant, gloriam ob ea

prædicare, letalemque diabolo plagam inferre non destitisti. Nam quod letale vulnus acceperit, hinc declavit, quod majoribus postea armis sese instruxit: unde etiam atrociora prioribus posteriora facta sunt. Quemadmodum enim scorpium et serpens, cum alte defixum vulnus acceperunt, sublato altius aculeo adversus eum, a quo percussi sunt, insurgunt, per acrem scilicet in percussorem impetum acerrimi doloris argumentum exhibentes: eodem etiam modo impudens hæc bellua, quoniam ab admirabili et sublimes anima tua profunda vulnera intimo pectore accepit, vehementiorem in te impetum fecit, ac plures tentationes admovit. Etenim eas ille quidem admovit, non Deus: permisit autem Deus, ut opes tuas auget, quæstumque uberiorem efficeret, atque ampliorem mercedem et largius præmium tibi conciliaret. Quamobrem nihil est quod perturberis ac tumultueris. Ecquis enim unquam animo elanguit, opibus circumfluens? ecquis perturbatus est, ad summas dignitates ascendens? Quod si ii qui humana ista congerunt, ista, inquam, caduca et umbra imbecilliora, citiusque quam putridi flores marcescentia, saltant, tripudiant, præ voluptate volitant, præ ea, inquam, voluptate quæ simul et apparet et avolat, fluminumque cursum imitatur: quanto tandem æquius est te, etiamsi prius in mœroribus fueris, ex præsentis tamen tempore maximæ lætitiæ atque alacritatis occasionem haurire? Thesaurus enim ille quem collegisti, furto subduci non potest: nec decus illud, quod per has calamitates tibi comparatum est, successionem novit, aut finem exspectat, sed ab omni termino alienum est, ut quod nec temporum difficultate, nec hominum insidiis, nec dæmonum insultibus, nec denique morte ipsa interrumpatur. Quod si etiam lugere animus est, eos qui hæc perpetrant luge, horum, inquam, malorum auctores, horum administros, qui et maximos sibiipsis in futurum cruciatus condiderunt, et hic etiam acerbissimas pœnas luerunt, upote quos homines averseant, hostiumque in numero habeant, et divi devoteant atque condemnent. Qui si hæc non sentiunt, hoc quoque nomine potissimum miseri sunt lacrymisque digni; non secus videlicet ac phrenesi laborantes, qui frustra quidem ac temere calcibus obvios quosque incessunt ac feriunt, sæpe etiam amicos ac de se bene meritos: eum tamen furorem, quo perciti sunt, minime sentiunt. Ob idque incurabili morbo tenentur, nec medicos admittunt, nec medicamenta: quin potius eos quoque qui ipsis mederi atque opem ferre student, rebus contrariis remunerantur. Itaque ob hoc quoque ipsum miseri isti sunt, si tantæ improbitatis sensu carent. Quod si aliorum condemnationem nihil morantur, at certa fieri non potest ut suæ conscientiæ judicium effugiant, quod nec vitari, nec corrumpi potest, nec ulli terrori cedit, nec blanditiis aut pecuniarum largitione labefactatur, nec temporis diuturnitate marcescit.

2. Etenim ille Jacobi filius, qui Josephum a mala bestia devoratum esse patri dicebat (*Gen. 37*), ac sceleratam fabulam agebat, atque hac larva fraternæ

credis crimen obvelare conatus est, patri quidem fucum tunc fecit, conscientiam autem suam minime fefellit, nec ab ea ut conquireret impetrare potuit: verum ea constanter adversus ipsum insurgens, clamans perpetuo, neque utquam compesci poterat. Nam cum diuturnum jam temporis spatium intercessisset, is qui admissum scelus patri inficiatus fuerat, neque cuiquam alii prodiderat, nemine accusante, nemine convincente, nemine instante, ac fabulam illam in memoriam ipsi redigente, cum de libertate ac de ipsa vita periclitaretur, conscientiam accusatorem in tam longo tempore non siluisse, non compressum fuisse ostendit, cum his verbis uteretur: *Certe: in peccatis enim sumus pro fratre nostro: quia despezimus tribulationem ejus, et dolorem animæ illius, dum deprecaretur nos; en sanguis ejus a nobis exquiritur (Gen. 42. 21).* Atqui aliud erat crimen quod ipsi intendebatur: nam furti insimulabatur, atque, ut aureum poculum suffuratus, in judicium trahebatur; verum quoniam nullius ejusmodi criminis sibi conscius erat, non hoc nomine discruciabatur, nec se ob ea, de quibus judicium subibat atque in vincula ducebatur, hæc perpeti dicebat: sed ob ea quæ nemo ipsi objiciebat, nec de iis pœnas expetebat, nec eum in judicium trahebat, imo quæ nondum perpetraverat, ob ea, inquam, ipse se prodebat et accusabat. Conscientia enim ipsum perstringebat: et qui animo usque adeo firmo et intrepido fratris cruorem effuderat, nullo mœroris sensu affectus, nunc contra illius vicem dolebat; et quos sceleris socios ac participes habuerat, accusabat, crudelitatemque omnem tragicis verbis exaggerabat, dicens, *Dum deprecaretur nos, et despezimus tribulationem ejus, et dolorem animæ illius.* Quod perinde est ac si diceret: Ad emolliendos animos nostros, atque ad misericordiam inflectendos, natura ipsa sola sufficiebat: at ille lacrymas etiam adjungebat, supplexque nos obsecrabat; ac ne sic quidem nos inflexit, verum *Despezimus tribulationem ejus, et dolorem animæ illius.* Idæo, inquit, judicium hoc nobis paratum est, ideo in sanguinis periculo versamur, quoniam in sanguinem peccavimus. Ad hunc modum etiam Judas coarguentem conscientiam minime ferens, ad laqueum se contulit, eoque vitam sibi ademittit. Et quidem, cum impudens illud pactum inire non dubitabat, dicens: *Quid vultis mihi dare, et ego vobis eum tradam (Matth. 26. 15)?* non eos, qui id audiebant, verebatur, nempe quod discipulus in magistrum ejusmodi scelera moliretur, nec per eos dies, qui interca fluxerunt, ullo dolore pungebatur, verum ea voluptate, quam ei pecuniæ cupiditas afferebat, temulentus, conscientiam accusationem non admodum sentiebat. At postquam scelus peregit, pecuniamque sumpsit, ac lucri quidem voluptas finem accepit, criminis autem accusatio vigere cepit, tum denique nemine accusante, nemine vim afferente, nemine cohortante, sponte sua abiens, tum pecuniam iis a quibus acceperat, projecit, tum scelus suum audientibus illis confessus est, his verbis: *Peccavi, tradens sanguinem justum (Matth. 27. 4).* Neque enim

conscientiam, quæ ipsum coarguebat, ferre potuit.

Peccati conscientia carnifex; lugendi peccatores; vitium est animæ mors. — Ea namque peccati natura est, ut priusquam perpetratum sit, hominem temulentia afficiat; posteaquam autem expletum ac perfectum est, tunc ea voluptas sese proripiat et exstinguitur, ac solus jam deinceps stet accusator, conscientia nimirum carnificis locum obtinente, ac peccatorem lancinante, ab eoque extremas pœnas exigente, ac plumbo quovis gravius ipsi incumbente.

3. Atque hujusmodi quidem in hac vita supplicia sunt: in futura autem, quanta iis qui se his sceleribus devinverint, proponuntur, exploratum habes. Quapropter hos lacrymis prosequi ac deslere oportet: nam et Paulus sic facit, dum iis qui certant ac dimicant, malisque afficiuntur, gratulatur; eos autem qui peccant, luget: ob idque etiam aiebat: *Ne forte cum venero, humiliet me Deus meus ad vos, et lugeam multos eorum qui ante peccaverunt, et non egerunt poenitentiam super immunditiam et fornicatione et impudicitiam quam egerunt (2. Cor. 12. 21);* ac rursus ad eos qui in certamine versabantur: *Gaudeo, et gratulor vobis omnibus (Philipp. 2. 17).* Quocirca nec eorum quæ contigerunt, nec eorum quæ tibi denantiantur, quidquam te perturbet. Neque enim fluctus rupem percellunt, verum quo vehementiore impetu in eam irruunt, eo magis ab ea infringuntur ac de medio tolluntur: quod etiam in istis quoque contigit, et continget, imo multo magis. Etenim rupem quidem fluctus non labefactant: at te non modo non labefactarunt, sed etiam firmiorem reddiderunt. Ea enim improbitatis, ea virtutis natura est. Illa dum bellum opprimitur: hæc dum bello vexatur, clarius effidget. Atque hæc non modo post certamina, sed etiam in ipsis certaminibus palmam obtinet, ac certamen ipsi certaminis præmium efficitur: illa autem cum vincit, tum majore pudore suffunditur, tum excruciat, tum ingenti ignominia perfunditur, atque ante recõditum ipsi supplicium, non modo post perpetratum scelus, sed in ipso etiam opere cruciatur. Quod si id obscurius tibi videtur, beatum Paulum audi, utraque ista distinguentem. Ad Romanos enim quondam scribens, atque impuram nonnullorum vitam traducens, ostendensque peccatum, etiam ante illatam pœnam, in ipsa actione adjunctum supplicium habere, cum sceleratos tum feminarum tum virorum, qui præscriptas a natura leges violaverant, ac prodigiosam quamdam libidinem excogitaverant, coitus commemorasset, ad hunc modum loquitur: *Nam femina eorum immutaverunt naturalem usum in eum qui est contra naturam. Similiter autem et masculi, relicto naturali usu feminae, exarserunt in desideriis suis invicem, masculi in masculos turpitudinem operantes, et mercedem, quam oportuit, erroris sui in semetipsis recipientes (Rom. 1. 26. 27).* Quid ais, Paule? Annon voluptate afficiuntur qui hæc audent, atque cum cupiditate flagitiosum hunc divinisque legibus interdictum concubitum perpetrant? Quonam igitur pacto eos in hoc ipso pœnas dare ais? Quod sententiam, inquit, non ab ægrotan-

ωπειω τούτω την ἀδελφοκτονίαν συσκιάσαι ἐπιχειρήσας, τὸν μὲν πατέρα ἠπάτησε τότε, τὸ δὲ συνειδὸς οὐκ ἠπάτησεν, οὐδὲ ἔπεισεν ἡσυχάζειν· ἀλλ' ἔμμενεν αὐτοῦ καταξανιστάμενον, καταβοῶν διηνεκῶς, καὶ οὐδέποτε ἐπιστομιζόμενον. Χρόνου γὰρ παρελθόντος μακροῦ, ὃ τὸν γεγεννηκότα ἀρνησάμενος τὸ τὸλμημα, ὅπερ ἐτόλμησεν, ὁ μηδὲν τῶν ἄλλων ἀνθρώπων ἐξειπῶν, οὐδενὸς κατηγοροῦντος, οὐδενὸς ἐλέγχοντος, οὐδενὸς ἐφεστῶτος, οὐδὲ ἀναμνησκοντος τῆς δραματοουργίας ἐκείνης, κινδυνεύων περὶ ἐλευθερίας καὶ αὐτοῦ τοῦ ζῆν, δεικνύς ὅτι οὐκ ἐπιστομίσθη τοῦ συνειδότης ὁ κατήγορος ἐν οὕτω μακρῷ χρόνῳ, οὐδὲ κατεχώσθη, ταῦτά φησι τὰ ῥήματα· *Ναί· ἐν ἁμαρτίαις γὰρ ἔσμεν περὶ τοῦ ἀδελφοῦ ἡμῶν· ὅτε κατεδέετο ἡμῶν, καὶ ὑπερείδομεν τὴν θλίψιν αὐτοῦ, καὶ τὴν ὀδύνην τῆς ψυχῆς αὐτοῦ· καὶ νῦν ἐκζητεῖται τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐξ ἡμῶν.* [585] Καίτοι ἕτερον ἦν, ὅπερ ἐπήγετο αὐτῷ ἔγκλημα, καὶ διὰ κλοπῆν ἔκρινετο, καὶ ὡς ὑφελόμενος κύλικα χρυσῆν οὕτως εἰς δικαστήριον ἤγετο· ἀλλ' ἐπειδὴ τούτων ἑαυτῷ οὐδὲν συνήδει, ὑπὲρ μὲν τούτων οὐκ ἤλγει, οὐδὲ ἔφη ταῦτα πάσχειν ὑπὲρ ὧν ἔκρινετο καὶ δέσμιος ἤγετο· ὑπὲρ δὲ ὧν οὐδεὶς ἐνεκάλει, οὐδὲ εὐθύνας ἀπῆται, οὐδὲ εἰς δικαστήριον εἴλκε, μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἤδη τετολμημένων αὐτῷ, ὑπὲρ δὴ τούτων αὐτὸς ἑαυτοῦ καὶ ἐλεγχος καὶ κατήγορος γίνεται. Ἐπειλαμβάνετο γὰρ αὐτοῦ τὸ συνειδὸς, καὶ ὁ μετὰ ἀδείας τοσαύτης τὸ αἷμα ἐχχέας τοῦ ἀδελφοῦ, καὶ μηδὲν παθῶν, νῦν καὶ συμπαθητικὸς ἐγίνετο, καὶ τοῦ χοροῦ τῶν κοινωνησάντων αὐτῷ τῆς μαιφονίας κατηγόρει, καὶ τὴν ὠμότητα πᾶσαν ἐτραγῶδει, λέγων· *Ὅτε κατεδέετο ἡμῶν, καὶ ὑπερείδομεν τὴν θλίψιν αὐτοῦ, καὶ τὴν ὀδύνην τῆς ψυχῆς αὐτοῦ.* Ἦρκει μὲν γὰρ ἡ φύσις, φησί, μαλάξει καὶ ἐπικάμψαι πρὸς ἔλεον· ὁ δὲ καὶ δάκρυα προσετίθει, καὶ ἰκετηρίαν ἐτίθει, καὶ οὐδὲ οὕτως ἡμᾶς ἐπέκαμψεν· ἀλλ' *ὑπερείδομεν τὴν θλίψιν αὐτοῦ, καὶ τὴν ὀδύνην τῆς ψυχῆς αὐτοῦ.* Διὰ τοῦτο ἡμῖν τὸ δικαστήριον τοῦτο συγκεκρότητα, φησί, διὰ τοῦτο περὶ αἵματος κινδυνεύομεν, ἐπειδὴ καὶ ἡμεῖς εἰς αἷμα ἡμαρτήκαμεν. Οὕτω καὶ ὁ Ἰούδας οὐκ ἐνεγκῶν τοῦ συνειδότης τὸν ἐλεγον, ἐπὶ βρόχον ὤρμησε, καὶ δι' ἀγχόνης τὸν βίον κατέλυσεν. Καὶ ὅτε μὲν τὸ ἀναίσχυντον ἐκεῖνο συμβόλαιον ἐτόλμα, λέγων· *Τί θέλετέ μοι δοῦναι, κἀγὼ ὑμῖν αὐτὸν παραδώσω;* οὐ τοὺς ἀκούοντας ἠσχύνετο, ὅτι μαθητῆς ὦν τοιαῦτα περὶ διδασκάλου ἐτύρρευεν, οὐκ ἐν ταῖς ἡμέραις ταῖς μεταξὺ κατενύγη, ἀλλὰ μεθῶν ἐτι τῇ ἡδονῇ τῆς φιλαργυρίας, οὐ σφόδρα ἠσθάνετο τῆς κατηγορίας τοῦ συνειδότης. Ἐπειδὴ δὲ ἔπραξε τὴν ἁμαρτίαν, καὶ τὸ ἀργύριον ἔλαβε, καὶ ἡ ἡδονὴ μὲν ἐπαύσατο τοῦ λήμματος, ἡ δὲ κατηγορία τοῦ πλημμελήματος ἦθει λοιπὸν, τότε μηδεὶς ἀναγκάζοντος, μηδεὶς βιάζομένου, μηδεὶς παραινοῦντος, αὐτόματος ἀπειθῶν, τό τε ἀργύριον προσέβριψε τοῖς ἑδωκόσι, καὶ τὴν παρανομίαν ὠμολόγησεν αὐτοῦ, ἀκούοντων ἐκείνων λέγων· *Ἠμάρτον παραδοῦς αἷμα ἀθῶον.* Οὐ γὰρ ἤνεγκε τοῦ συνειδότης τὸν ἐλεγγον.

Τοιοῦτον γὰρ ἡ ἁμαρτία· πρὶν ἢ μὲν ἀπαρτισθῆναι,

μεθύειν ποιεῖ τὸν ἀλόγωνα· ἐπειδὴν δὲ πληρωθῆναι καὶ ἀπαρτισθῆναι, τότε τὰ μὲν τῆς ἡδονῆς ταύτης ὑπεξίσταται καὶ σθένεται, γυμνὸς δὲ ἔστηκε λοιπὸν ὁ κατήγορος, τοῦ συνειδότης δημίλου τάξιν ἐπέχοντος, καὶ καταξαινοντος τὸν πεπλημμεληκότα, καὶ τὴν ἐσχάτην ἀπαιτοῦντος δίκην, καὶ μοιλιδδου παντὸς βαρύτερον ἐπικειμένου.

[586] γ'. Καὶ τὰ μὲν ἐνταῦθα τοιαῦτα· τὰ δὲ ἐκεῖ, οἷσα ἤλικα τοῖς τοσαῦτα ἐργασάμενοις κακὰ κείσεται τότε. Τούτους οὖν χρὴ δακρύειν, τούτους θρηνεῖν, ἐπεὶ καὶ Παῦλος οὕτως ἐποίησε, τοῖς μὲν ἀθλοῦσι, καὶ ἀγωνιζομένοις, καὶ κακῶς πάσχουσι συνηθόμενος, τοὺς δὲ ἁμαρτάνοντας πενθῶν· *διὰ καὶ ἔλεγεν· Μήπως ἐλθόντα με ταπεινώσῃ ὁ θεός μου πρὸς ὑμᾶς, καὶ πενθήσω πολλοὺς τῶν προημαρτηκότων, καὶ μὴ μετανοησάντων ἐπὶ τῇ ἀσελγείᾳ καὶ ἀκαθαρσίᾳ ἣ ἔπραξαν· τοῖς δὲ ἀγωνιζομένοις· Χαίρω καὶ συχαίρω πᾶσιν ὑμῖν.* Μηδὲν τοίνυν σε θορυβεῖτω μήτε τῶν γενομένων, μήτε τῶν ἀπειλουμένων. Οὐδὲ γὰρ τὴν πέτραν διασαλεύει τὰ κύματα, ἀλλ' ὅσῳ μετὰ πλείονος προσήγγυνται τῆς βύμης, τοσοῦτῳ μειζόνως ἑαυτὰ ἀφανίζει· ὁ δὲ καὶ ἐπὶ τούτων καὶ γέγονε καὶ ἔσται, μᾶλλον δὲ καὶ πολλῷ πλείον. Τὴν μὲν γὰρ πέτραν οὐ διασαλεύει τὰ κύματα· σὲ δὲ οὐ μόνον οὐ διεσάλευσεν, ἀλλὰ καὶ ἰσχυροτέραν πεποίηκεν. Τοιοῦτον γὰρ ἡ κακία, τοιοῦτον ἡ ἀρετή. Ἡ μὲν πολεμοῦσα, καταλύεται· ἡ δὲ πολεμουμένη, διαλάμπει μειζόνως. Καὶ ἡ μὲν οὐ μετὰ τοὺς ἀγῶνας μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς ἀγῶσιν ἔχει τὰ βραβεῖα, καὶ ὁ ἀθλος ἐπαθλον αὐτῇ γίνεται· ἡ δὲ ὅταν νικήσῃ, τότε μᾶλλον καταισχύνεται, τότε κολάζεται, τότε πολλῆς πληροῦται τῆς ἀτιμίας, καὶ πρὸ τῆς ἀποκειμένης αὐτῇ κολάσεως, ἐν αὐτῷ τῷ πράττειν τιμωρουμένη, καὶ οὐχὶ μετὰ τὸ πρᾶξει μόνον. Εἰ δὲ ἀσαφέστερος ὁ λόγος, ἀκουσον τοῦ μακαρίου Παύλου ταῦτα ἀμφοτέρω διακρίνοντος. Γράφων γὰρ ποτε Ῥωμαίοις, καὶ τὸν ἀκάθαρτον τινων ἐκπομπέων βίον, καὶ δεικνύς ὅτι καὶ πρὸ τῆς τιμωρίας, ἐν αὐτῇ τῇ πρᾶξει τὴν τιμωρίαν ἢ ἁμαρτία· συγκεκληρωμένην ἔχει, μίξεων παρανόμων μνησθεὶς γυναικῶν τε καὶ ἀνδρῶν, τῶν τοὺς ὄρους τῆς φύσεως παραβάντων, καὶ ἐπιθυμίαν τινὰ ἀλλόκοτον ἐπινοησάντων, οὕτω πῶς φησιν· *Αἱ γὰρ θήλειαι αὐτῶν μετήλλαξαν τὴν φυσικὴν χρῆσιν εἰς τὴν παρὰ φύσιν.* Ὁμοίως δὲ καὶ οἱ ἀρβρνες, ἀφέντες τὴν φυσικὴν χρῆσιν τῆς θηλείας, ἐξεκαύθησαν μὲν τῇ ὀρέξει αὐτῶν εἰς ἀλλήλους, ἀρβρνες ἐν ἀρβρσι τὴν ἀσχημοσύνην καταργαζόμενοι, καὶ τὴν ἀντιμισθίαν, ἣν ἔδει, τῆς πλάτης αὐτῶν, ἐν ἑαυτοῖς ἀπολαμβάνοντες. Τί λέγεις, ὦ Παῦλε; Καὶ μὴν ἡδοναὶ οἱ ταῦτα τολμῶντες, καὶ μετ' ἐπιθυμίας τὴν παράνομον ταύτην ἐργάζονται μίξιν; Πῶς οὖν αὐτοὺς ἔφης κολάζεσθαι ἐν αὐτῷ δὴ τούτῳ; Ὅτι τὴν ψῆφον, φησιν, οὐκ ἀπὸ τῆς ἡδονῆς τῶν νοσοῦντων, ἀλλ' ἀπὸ τῆς τῶν πραγμάτων ἐκφέρει

* Duo mss. τὴν πονηρίαν ἢ ἁμαρτία. Infra tres mss. τοὺς ὄρους τῆς φύσεως ὑπερβάντων. Editi τῆς φύσεως παραβάντων, minus recte.

φύσεως. Ἐπειδὴ καὶ ὁ μοιχὸς καὶ πρὸ τῆς τιμωρίας, ἐν αὐτῷ τῷ μοιχεύειν κολάζεται, κἂν ἤθεσθαι δοκῆ, τὴν ψυχὴν χείρονα ποῖων καὶ φαυλοτέραν. Καὶ ὁ ἀνθρώπος, πρὶν ἢ δικαστήριον ἰδεῖν, καὶ ζήτησιν ἠκονημένα, καὶ δοῦναι εὐθύναν τῶν τετολημμένων, ἐν αὐτῷ τῷ φονεύειν ἀπόλων, πάλιν καὶ αὐτὸς φαυλοτέραν ἑαυτῷ κατασκευάζων τὴν ψυχὴν. [587] Καὶ ὅπερ ἐστὶν ἐπὶ σώματος ἀβρίστια, πυρετὸς, ἢ ὕδρος, ἢ ἄλλο τι τῶν τοιούτων, καὶ ἐπὶ σιδήρου ἰδῶς, καὶ ἐπὶ ἐρίου σῆς, καὶ ἐπὶ ξύλου σκώληξ, καὶ ἐπὶ κεράτων ἴπες, τοῦτο ἐπὶ τῆς ψυχῆς κακία. Καὶ γὰρ ἀνδραποδῶδη αὐτὴν ποιεῖ καὶ ἀνελευθέραν· τί λέγω ἀνδραποδῶδη καὶ ἀνελευθέραν; Ἀλόγων αὐτὴν ἐργάζεται ψυχὴν, τὴν μὲν λύκου, τὴν δὲ κυνὸς, τὴν δὲ ὄφως, τὴν δὲ ἐχίδνης, τὴν δὲ ἐτέρου θηρίου ποιῶσα. Καὶ τοῦτο δηλοῦντες οἱ προφηταί, καὶ τὴν ἐκ τῆς κακίας μεταβολὴν πᾶσι γινώριμον ποιοῦντες, ὁ μὲν ἔλεγε· *Κύνας ἐρεοί, οὐ δυνάμενοι ὑλακτεῖν*, τοὺς ὑπόλους τῶν ἀνθρώπων, καὶ λαθραίως ἐπιβουλεύοντας τοῖς λυτῶσι τῶν κυνῶν παραβάλλων. Οὐδὲ γὰρ μετὰ ὑλακῆς, ὅταν λυτῶσιν, ἐπέρχονται ἐκεῖνοι, ἀλλὰ σιγῇ προσιόντες, χείρονα τῶν ὑλακτούντων ἐργάζονται τοὺς ἀλόντας. Ὁ δὲ κορώνην ἐκάλει πάλιν τινὰς ἀνθρώπους. Ὁ δὲ ἔλεγε· *Ἀνθρώπος ἐν τιμῇ ὡν οὐ συνήκε παρασυμβλήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις, καὶ ὡμοιώθη αὐτοῖς*. Ὁ δὲ περισσότερος προφητῶν, ὁ τῆς στείρας υἱὸς, καὶ ὄφεις καὶ γεννήματα ἐχιδνῶν, παρὰ τὸν Ἰορδάνην ἐστῶς, τινὰς ὠνόμασεν. Τί ταύτης τοῖνον ἴσον γένοιτ' ἂν τῆς τιμωρίας, ὅταν ὁ κατ' εἰκόνα θεοῦ γενόμενος, καὶ τοσαύτης ἀπολαύσας τιμῆς, τὸ λογικὸν καὶ ἡμερώτατον ζῶν, εἰς τοσαύτην καταπίπτει θηριωδίαν.

8. Εἶδες πῶς καὶ πρὸ τῆς κολάσεως ἐν ἑαυτῇ τὴν τιμωρίαν ἢ κακία ἔχει; Μάθε πῶς καὶ ἐν τῇ ἀρετῇ, καὶ πρὸ τῶν ἐπάθλων αὐτῆ ἑαυτῆς ἐπαθλον ἢ ἀρετὴ γίνεται. Ὡσπερ γὰρ ἐν τῷ σώματι· οὐδὲν γὰρ κωλύει πάλιν τῷ αὐτῷ χρῆσασθαι παραδείγματι, πολλὴν ἐργαζομένη τὴν σαφήνειαν· ὡσπερ οὖν ἐν τῷ σώματι, ὁ ὑγιαίνων καὶ εὐσωματῶν, καὶ πάσης ἀπηλλαγμένος ἀβρίστιας, καὶ πρὸ τῆς τρυφῆς αὐτῷ τούτῳ τρυφᾷ, συγκεκληρωμένην ἔχων τῇ ὑγιείᾳ τὴν ἡδονὴν, καὶ οὕτε ἀέρον αὐτὸν ἀνωμαλῆαι, οὕτε ἀχμὸς, οὕτε κρυμὸς, οὐδὲ εὐτέλεια τραπέζης, οὐκ ἄλλο τι τῶν τοιούτων λυτῆσαι δύναται ἂν, ἀρκούσης τῆς ὑγιείας τὴν ἐκ τούτων διακρούσασθαι βλάβην· οὕτω δὲ καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς συμβαίνειν εἴωθε. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος μαστιγούμενος, ἐλαυνόμενος, τὰ μυρία πάσχων θεινᾷ, ἔχαιρεν, οὕτω λέγων· *Χαίρω ἐν τοῖς παθήμασί μου ὑπὲρ ἑμῶν*. Οὐ μόνον ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν τὸ ἐπαθλον κείται τῆς ἀρετῆς, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῷ τῷ πάσχειν, ἐπεὶ καὶ τοῦτο μέγιστον ἐπαθλον, τὸ ὑπὲρ ἀληθείας τι παθεῖν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ χορὸς τῶν ἀποστόλων ἐπανήσαν ἐκ τοῦ συνεδρίου τῶν Ἰουδαίων χαίροντες, οὐ διὰ τὴν βασιλείαν μόνον τῶν οὐρανῶν, ἀλλ' ὅτι κατηξιώθησαν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἰησοῦ ἀτιμασθῆναι. Καὶ αὐτὸ γὰρ τοῦτο καὶ καθ' ἑαυτὸ μέγιστη τιμὴ καὶ στέ-

φανος, καὶ βραβεῖον, καὶ ἡδονῆς ὑπόθεσις ἀμαράντου. [588] *Χαίρε τοίνυν καὶ σκίριτησον*. Οὐ γὰρ μικρὸς ἄθλος, ἀλλὰ καὶ σφόδρα μέγας οὗτος ὁ τῆς συκοφαντίας ἐστὶ, καὶ μάλιστα ὅταν ἐπὶ τοιούτῳ μεγάλῳ ἢ ἐγκλήματι γίνηται, ἐφ' ᾧ νῦν ἡμεῖς ἐσυκοφάντησαν, ἐν δημοσίῳ δικαστηρίῳ τὸν ἐμπρησμοῦν ἐγκαλοῦντες. Διὸ καὶ Σολομὼν τὸ τραχὺ τοῦ ἀγῶνος παραστήσασθαι βουλόμενος, *Εἶδον, φησὶ, τὰς συκοφαντίας τὰς γινόμενας ὑπὸ τὸν ἥλιον, καὶ ἰδοὺ ἢ δάκρυον τῶν συκοφαντουμένων, καὶ οὐκ ἦν αὐτοῖς ὁ παρακαλῶν*. Εἰ δὲ μέγας ὁ ἀγὼν, ὡσπερ οὖν μέγας, εὐδηλεν ὅτι καὶ ὁ κείμενος ἐπὶ τούτῳ στέφανος μείζων. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς κελεύει χαίρειν καὶ σκιρτᾶν τοὺς τοῦτον ἀγωνιζομένους τὸν ἀγῶνα μετὰ τῆς προσηκούσης ὑπομονῆς. *Χαίρετε, γὰρ, φησὶ, καὶ σκιρτήσατε, ὅταν εἰπωσι πᾶν πονηρὸν ῥῆμα καθ' ἑμῶν ψευδόμενοι, ἐνεκεν ἐμοῦ, ὅτι ὁ μισθὸς ἑμῶν πολλὸς ἐν τοῖς οὐρανοῖς*. Ὁρᾷ πόσης ἡδονῆς, πόσου μισθοῦ, πόσης εὐφροσύνης ἡμῖν αἴτιοι οἱ πολέμιοι γίνονται; Πῶς οὖν οὐκ ἄτοπον, ἢ μὴ ἡδυνήθησάν σε ἐργάσασθαι ἐκεῖνοι κακὰ, ἀλλ' ὦν τὰ ἐναντία πεποιθήκασι, ταῦτα σαυτῇ διατιθένας; Τί δὲ ἐστὶν ὁ φημι; Ἐκεῖνοι μὲν οὐ μόνον σε δίκην ἀπαιτῆσαι οὐκ ἴσχυσαν, ἀλλὰ καὶ ἀφορμὴν σοι παρέσχον εὐφροσύνης, καὶ ἡδονῆς ὑπόθεσιν ἀμαράντου· σὺ δὲ οὕτω σαυτὴν κατατεινούσα ὑπὸ τῆς ἀθυμίας, δίκην σαυτὴν ἀπαιτεῖς, συγχεομένη, ταρρατομένη, πολλῆς πληρουμένη λύπης. Ταῦτα γὰρ ἐκεῖνους ἔδει ποιεῖν, εἴγε ὡς γούν ποτε τὰ οικεῖα ἡδουλήθησαν ἐπιγνώνας κακὰ. Ἐκεῖνοι πνεθεῖν δίκαιοι ἂν εἴεν νῦν, θηρηεῖν, καταδύεσθαι, ἐγκαλύπτεσθαι, κατορωρύχθαι, μηδὲ τὸν ἥλιον τοῦτον ὄρᾶν, ἀλλ' ἐν σκότῳ που κατακλείσαντας ἑαυτοὺς τὰ τε οικεῖα θηρηεῖν κακὰ, καὶ οἷς τοσαύτας Ἐκκλησίας περιέβαλον· σὲ δὲ ἀγάλλεσθαι καὶ χαίρειν χρῆ, ὅτι τὸ κεφάλαιόν σοι τῶν ἀρετῶν κατῴρθωται. Οἶσθα γὰρ, οἶσθα σαφῶς, ὅτι ὑπομονῆς ἴσον οὐδὲν, ἀλλ' αὐτὴ μάλιστα ἐστὶν ἡ βασιλεὺς τῶν ἀρετῶν, ὁ θεμέλιος τῶν κατορθωμάτων, λιμὴν ὁ ἀκύμαντος, ἢ ἐν πολέμοις εἰρήνη, ἢ ἐν κλύδωνι γαλήνη, ἢ ἐν ἐπιβουλαῖς ἀσφάλεια, ἢ τὸν κατωρθωκότα αὐτὴν ἀδάμαντος στερεώτερον ποιούσα, ἢ οὐκ ὄπλα κινούμενα, οὐ στρατόπεδα παρατατόμενα, οὐ μηχανήματα προσαγόμενα, οὐ τόξα, οὐ δόρατα ἀφιέμενα, οὐκ αὐτὸ τῶν δαιμόνων τὸ στρατόπεδον, οὐκ αἱ φοβεραὶ φάλαγγες ἢ τῶν ἀντικειμένων δυνάμεων, οὐκ αὐτὸς ὁ διάβολος, μετὰ πάσης αὐτοῦ παρατατόμενος τῆς στρατιᾶς καὶ τῆς μηχανῆς, παραβλάψαι δυνήσεται. Τί τοίνυν δέδοικας; τίνος ἐνεκεν ἀγγελίς, καὶ αὐτοῦ τοῦ ζῆν μελετήσασα καταφρονεῖν, ἢν καίριος καλῆ; Ἀλλὰ λύσιν ἐπιθυμεῖς ἰδεῖν τῶν κατεχόντων κακῶν. Ἔσται καὶ τοῦτο, καὶ

^a Μεγάλῳ deest in quibusd. mss. Ibid. ἐφ' ᾧ νῦν ἡμῶς.

^b Tres mss. καὶ ἰδοὺ. Edit. καὶ εἶδεν.

^c Tres mss. αἱ φοβεραὶ φάλαγγες.

tium voluptate, sed ab ipsa rerum natura proferam. Quandoquidem etiam adulter, prius quam pœnas pendat, in ipso etiam adulterii opere punitur, etiamsi voluptate affici se arbitretur, dum pejorem ac sceleratorem animam reddit. Sicarius item, prius etiam quam tribunal ac præcucos gladios prospiciat, atque admissorum scelerum pœnas det, in ipso cædis facinore periit, ut qui etiam ipse deteriorem sibi ipsi animam effecerit. Quodque in corpore morbus est, aut febris, aut hydropisis, aut aliud ejusmodi quidpiam, et in ferro rubigo, et in lana tineæ, et in ligno vermis, et in cornibus ipes, hoc in anima vitium est. Servilem enim atque subjectam et sordidam eam reddit; quid autem servilem et sordidam dico? Brutorum eam animam efficit, illam nempe lupi, illam canis, illam serpentis, illam viperæ, illam cujuspiam alius bestię. Idque ut indicarent prophetæ, mutationemque ex improbitate contractam omnibus conspicuam facerent, alius dicebat: *Canes muti, non valentes latrare (Isai. 56. 10)*, subdolos scilicet, ac veteratores homines, aliisque insidias clam struentes rabidis canibus comparans. Non enim illi, cum rabie laborant, latrantes impetum faciunt, sed compresso clamore accedentes, gravius quam ii qui latrant, eos quos mordent vulnerant. Alius rursus cornicem (a) homines quosdam appellabat (*Jer. 3. 2*). Alius item aiebat: *Homo cum in honore esset, non intellexit: comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis (Psal. 48. 13)*. Is denique qui plusquam propheta erat, is, inquam, sterilis filius, ad Jordanem stans, serpentes ac viperarum progeniem quosdam nuncupabat. Quidnam igitur huic supplicio par esse queat, cum is qui ad divinam imaginem conditus, tantoque honore ornatus est, illud, inquam, ratione ac summa mansuetudine præditum animal, in tantam feritatem prolabitur?

4. Vidisti quomodo etiam ante supplicium improbitas in seipsa pœnam habeat? Intellige nunc quonam pacto virtus, etiam ante præmia, ipsa sibi præmium sit. Ut enim in corpore; nil enim prohibet, quominus eodem rursus exemplo, quod perspiciatatis plurimum affert, utamur; ut, inquam, in corpore, is qui sanus est, ac firma valetudine præditus, atque ab omni morbo aliesus, etiam ante delicias hoc ipso nomine in deliciis est, utpote qui conjunctam cum sanitate voluptatem habeat, atque ita comparatus sit, ut nec æris varietas, nec æstus, nec alior, nec mensæ vilitas, nec quidquam aliud ejusmodi molestiam ipsi afferre possit, quod videlicet sanitas iis, quæ inde oriuntur, detrimentis propulsandis par sit: eodem modo in anima quoque usu venire consuevit. Ac propterea Paulus etiam cum flagris cæderetur, vexaretur, innumeris malis afficeretur, gaudebat, his verbis utens, *Gaudeo in passionibus meis pro vobis (Col. 1. 24)*. Non modo, inquam, in cælorum regno virtuti præmium paratum est, sed etiam in ipsa calamitatum perpessione; quandoquidem istud quoque am-

plissimi præmii instar est, nempe pro veritate incommodo aliquo affici. Ob eamque causam apostolorum chorus e Judæorum concilio lætus rediit, non tantum ob regnum cælorum, sed quia digni habitii fuerant pro nomine Jesu contumeliam pati (*Act. 5. 41*). Nam et hoc ipsum per se amplissimus honor, et corona, et præmium est, voluptatisque perpetuæ materia. Gaude igitur et exsulta. Non enim parvum, sed perquam ingens hoc certamen est, nimirum calumniæ: ac præsertim cum ob tam ingens crimen existit, cujusmodi nunc nobis¹ affinxerunt, in publico nimirum tribunali nobis incendium objicientes. Quamobrem etiam Salomon certaminis hujus atrocitatem declarare cupiens, *Vidi, inquit, calumnias quæ sunt sub sole, et ecce lacrymas eorum quæ calumniis impetuntur, et non erat qui eos consolaretur (Eccl. 4. 1)*. Quod si magnum certamen est, ut revera est, liquet profecto majorem quoque coronam ipsi constitutam esse. Ac propterea Christus eos gaudere et exsultare jubet, qui cum ea qua par est patientia hoc certamine funguntur. *Gaudete enim, inquit, et exsultate, cum dixerint verbum omne malum adversum vos mentientes, propter me, quoniam merces vestra copiosa est in cælis (Math. 5. 11. 12)*. Videsne quantam voluptatem, quantam mercedem, quantam animi oblectationem hostes nobis accersant? Annon igitur præposterum fuerit, quibus te malis illi afficere non potuerunt, imo quibus contraria effecerunt, his teipsam a te multari? Quidnam autem his verbis volo? Illi non modo pœnam a te expetere non potuerunt, sed etiam delectationis ac perpetuæ voluptatis ansam tibi porrexerunt: tu vero ita teipsam præ animi consternatione premens, supplicium de teipsa sumis, dum sic anxie perturbaris, atque ingenti mœstitia impleris. Hæc enim illos facere oportebat, si quidem aliquando saltem mala sua agnoscere vellent. Illos, inquam, flere, lugere, erubescere, præ pudore ora sua obtegere, atque in terram se abdere æquum erat, ac ne solem quidem hunc prospicere, sed sese in tenebris includentes, tum sua mala deplorare, tum ea in quæ tot Ecclesias conjecerunt: te vero exsultare ac lætitia diffundi convenit, quia quod virtutum caput est præstitisti. Nosti enim, nosti profecto nihil esse quod patientiam adæquare possit, verum ipsam potissimum virtutum reginam esse, rerum præclare gestarum fundamentum, portum tranquillum, in bello pacem, in tempestate tranquillitatem, in insidiis securitatem: quæ sectatorem suum adamante firmiorem reddit, hancque naturam habet, ut eam nec arma mota, nec instructi exercitus, nec adhibita tormenta, nec arcus, nec lanceæ emissæ, nec ipsum dæmonum agmen, nec terrificæ adversariarum potestatum phalanges, nec denique diabolus ipse cum omnibus suis copiis machinisque in aciem prodiens, detrimento ullo afficere possit. Quid igitur extimescis? quid exercuaris, cum

(a) Verisimiliter in mente habuit hunc locum Jeremiæ, *5. 2: In vis sedisti sicut cornix desolata*; vel certe, quod est in epist. Jerem. v. 54, *sicut enim corniculæ in medio cæci et terræ*. Hæc Frontone Ducæus.

¹ Unus Ms., *vobis*, teste Frontone Ducæo. Utraque lectio quadrat: nam cum Chrysostomi adversarii, ipsius assecclis incendii crimen afferrent, potuit Chrysostonus dicere, *vobis*, sese in accusatorum numero conrehendens; vel, *vobis*, de Olympiade aliisque sui fautoribus loquens.

ipsam quoque vitam, si tempus postularit, aspernari diuturna meditatione didiceris? At urgentium malorum finem videre cupis. Erit quoque istud, et quidem brevi, Deo concedente. Gaude igitur et oblectare, atque cogitandis tuis recte factis animum exhilara: nec unquam despera, quin te rursum visuri simus, atque in horum verborum memoriam te revocaturi.

Ad eandem epistola VIII. (Cum Cucusum peteret anno 404.)

Hoc certe futurum erat, ut ne quidem cum ab urbe secessissem, iis qui animum nostrum conterunt, liberarer. Nam qui mihi in via obviam fiunt, partim ab Oriente, partim ab Armenia, partim ex alia quavis orbis parte, lacrymarum fontes profundunt cum nos intuentur, et gemitus edunt, ac toto itinere lamentis nos prosequuntur. Hæc autem idcirco a me commemorata sunt, ut intelligatis nos multos habere qui in eodem, quo vos, dolore versentur; hoc porro ad consolationem non parum momenti affert. Nam cum id quod contrarium est, tamquam grave et intolerandum propheta deploret, cum ait, *Et sustinui qui simul contristaretur, et non fui, et qui consolarentur, et non inveni (Psal. 68. 21)*: liquet profecto istud magnam consolationem asferre, nimirum orbem universum mœroris socium habere. Quod si etiam alteram consolationem quæris, nos qui tot ac tanta mala pertulimus, commoda valetudine utimur, atque in securitate degimus, varias continuasque nostras afflictiones et calamitates atque insidias in summa quiete recensentes, earumque recordatione nos ipsos perpetua lætitia perfundentes. Hæc igitur ipsa quoque tecum reputans mœroris nubem discute, deque tua valetudine quam sæpissime ad nos scribe. Quandoquidem nunc, cum carissimus dominus meus Arabius ad me scripsisset, admiratus sum te nihil ad me litterarum misisse: idque cum domina mea, ipsius uxor, valde te amet. Illud etiam animadverto, res omnes hujusce vitæ tam lætas et jucundas, quam graves ac molestas præterire. Nam etsi arcta porta et angusta via est, at via tamen est (*Matth. 7. 13. 14*); verbum enim illud tibi in memoriam redigam, de quo sæpe tecum sum loquutus. Etsi lata porta et spatiosa via est: tamen hæc quoque via est.

Timenda scelerum impunitas. — Quæ cum ita sint, da operam, ut a terra, imo ab ipso quoque corporis vinculo te abstrahas, tuasque philosophiæ pennas excites, neque eas sinas ab umbra et fumo (id enim res humanæ sunt) demergi. Quin potius etiam si eos qui tot scelera in nos designarunt, et suis urbibus frui, et honoribus affici, et satellitibus stipari videris, istud verbum accine, *Lata est porta et spatiosa via quæ ducit ad perditionem (Matth. 7. 13)*, eosque ob hoc ipsum magis luge ac deplora. Nam qui hic sceleris aliquid perpetrat, ac propterea non modo nullas poenas luit, sed etiam honorem ab hominibus consequitur, ita discedet, ut hujusmodi honor maxima sit illi supplicii materia. Ob eamque causam dives etiam ille atrocem in modum torrebatur, non crudelitatis duntaxat illius, qua in Lazarum usus fuerat, poenas pendens, sed

etiam florentis status, quo in tanta inhumanitate per omnem vitæ cursum fruens, ne hinc quidem melior effectus est. Hæc aliaque id genus (neque enim ea tibi umquam inculcare desitimus) tecum ipsa disserens, religiosissima domina mea, gravem hanc mœroris sarcinam abjice, deque eo nos fac certiores, ut quemadmodum etiam ad te scripsi, cum mœrorem tuum literis nostris levare perspectum habuero, crebrius hujusmodi pharmacum adhibeam.

Ad eandem epist. IX. (Cum Cucusum peteret anno 404.)

Cum viros ac feminas magno agmine, per mansiones (a), per urbes sese effundentes, atque ad nostri aspectum collacrymantes intueor, quo in statu ipsi sitis animadverto. Nam cum ii qui nunc primum nos viderunt, mœrore ita frangantur, ut ne emergere quidem facile possint, verum, cum eos rogamus et obsecramus atque admonemus, ferventiores lacrymarum fontes profundunt, dubium profecto non est, quin gravior apud vos tempestas sit. Sed quo gravior tempestas est, eo quoque ampliora præmia futura sunt, si perpetuo ea cum gratiarum actione sufferatis, ut etiam sufferatis. Nam et gubernatores vehementi vento flante, si vela ultra modum expandant, navim subvertunt: si autem modice, et ut convenit, ea dirigant, tutissime navigant. Quæ cum explorata habeas, religiosissima domina mea, ne te mœroris tyrannidi strictam trade, sed ratione tempestatem supera: potes enim istud, nec tempestas artem tuam excedit; atque ad nos literas quæ hoc significant, mitte, ut etiam in extera regione degentes, maximam hinc voluptatem percipiamus, cum te hunc mœrorem ea, quæ te decet, prudentia et sapientia tulisse intellexerimus. Hæc, cum jam Cæsarea non longe abessem, ad te scripsi.

Ad eandem epist. X. (Nicææ scripta cum iret in exsilium anno 404.)

At hunc quoque metum excutias velim, quem ex itinere nostro concepisti. Etenim, ut jam ante per literas tibi significavi, corpus nobis et sanitatis et roboris accessionem habuit. Siquidem et aer benigne nobiscum egit, et ii a quibus in exsilium avehimur, curam omnem et studium, etiam supra quam volumus, adhibent, ut nos recreent ac reficiant, eaque in re operam navant. Cum autem Nicæa discessurus essem, hanc epistolam ad te dedi, tertia die Julii. Fac igitur ad nos de tua valetudine quam sæpissime scribas. Ad eam enim rem operam tibi navabit dominus meus Pergamius, cui magnopere confido. Nec vero de tua dumtaxat bona valetudine certiores nos facias, verum illud etiam significes velim, mœroris nubem a te dissipatam esse. Nam si hoc ex tuis literis intellexerimus, sæpius quoque ad te literas dabimus, ut qui scribendo aliquid proficiamus. Quamobrem si crebras a nobis literas accipere cupis, illud nobis aperte indica, ex frequentibus nostris literis aliquid commodi promanare: ac videbis nos id muneris largissime præ-

(a) Erant Mansiones loca et diverticula in viis publicis, ubi manebatur; qua de re infra.

ταχέως ἔσται, τοῦ Θεοῦ ἐπιτρέποντος. Χαίρει τοίνυν καὶ εὐφραίνου, καὶ ἐντρύφα σου τοῖς [589] κατορθώμασι, καὶ μηδέποτε ἀπογινῶς, ὅτι σε ὀφόμεθα πάλιν, καὶ τῶν βημάτων σε ἀναμνήσομεν τούτων.

Πρὸς τὴν αὐτὴν ἐπιστολὴ Η'

Οὐκ ἔμελλον ἔρα οὐδὲ τῆς πολέως ἀναχωρήσας ἀπαλλάττεσθαι τῶν συντριβόντων ἡμῶν τὴν διάνοιαν. Οἱ γὰρ κατὰ τὴν ὁδὸν ἡμῖν ἀπαντῶντες, οἱ μὲν ἐξ ἀναπολλῆς, οἱ δὲ ἐξ Ἀρμενίας, οἱ δὲ καὶ ἀλλαχόθεν α τῆς οἰκουμένης, πηγὰς ἀφίαισι δακρῶν, ἡμᾶς βλέποντες, καὶ κωκυτοὺς προστιθέασι, καὶ δι' ὀδυρμῶν πᾶσαν παραπέμπονται τὴν ὁδόν. Ταῦτα δὲ εἰρηκα, ἵνα μάθῃτε, ὅτι πολλοὺς ἔχω συναλγούντας ὑμῖν· οὐ μικρὸν δὲ καὶ τοῦτο εἰς παραμυθίας λόγον. Εἰ γὰρ τὸ ἐναντίον ὡς βαρὺ καὶ ἀφόρητον ὁ προφήτης θρηνεὶ λέγων· *Καὶ ὑπέμειναι συλλυπούμενον, καὶ οὐχ ὑπήρηξεν, καὶ παρακαλοῦντας, καὶ οὐχ εἶδρον*· εὐδῆλον ὅτι τοῦτο πολλὴν φέρει τὴν παραμυθίαν, τὸ κοινωνοὺς ἔχειν τῆς ἀθυμίας τὴν οἰκουμένην ἅπασαν. Εἰ δὲ καὶ ἐτέραν ζητεῖς παραμυθίαν, ἡμεῖς οἱ τὰ τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα παθόντες κακὰ, ἐν ὑγίαια, ἐν ἀδεία διάγομεν, ἐν ἡσυχία πολλῇ, ἀριθμοῦντες ἡμῶν τὰ παθήματα τὰ ποικίλα καὶ συνεχῆ, τὰς θλίψεις, τὰς ἐπιβουλάς, καὶ τῇ μνήμῃ τούτων ἐντρυφῶντες διηνεκῶς. Ταῦτ' οὖν καὶ λογιζομένη αὐτῇ, σκέδασον τῆς ἀθυμίας τὸ νέφος, καὶ γράφε συνεχῶς ἡμῖν περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς. Ἐπεὶ καὶ νῦν τοῦ κυρίου μου τοῦ ποθεινοτάτου Ἀραβίου ἐπεσταλκός ἡμῖν, ἐθαύμασα πῶς ἡ σὴ τιμότης οὐκ ἐπέσταλκε, καίτοι τῆς κυρίας μου, τῆς ἐλευθέρας αὐτοῦ, σφόδρα σου φίλης β ούσης. Ἐννοεῖ δὲ κάκεινο, ὅτι καὶ τὰ χρηστά καὶ τὰ λυπηρὰ τοῦ παρόντος βίου παροδεύεται ἅπαντα. Εἰ γὰρ καὶ στενὴ πύλη, καὶ τεθλιμμένη ἡ ὁδός, ἀλλ' ὅμως ὁδός· ἀναμνήσω γὰρ σε βήματος, οὐ πολλάκις διελέχθην πρὸς σέ· Εἰ καὶ πλατεῖα ἡ πύλη, καὶ εὐρύχωρος ἡ ὁδός, ἀλλὰ καὶ αὕτη ὁδός.

Ἀπαλλαγείσα τοίνυν τῆς γῆς, μάλλον δὲ αὐτοῦ τοῦ συνδέσμου τῆς σαρκὸς, διέκρινόν σου τῆς φιλοσοφίας τὸ πεπερὸν, μηδὲ ἀφῆς ὑπὸ τῆς σκιάς αὐτὸ καὶ τοῦ καπνοῦ (τοῦτο γὰρ τὰ ἀνθρώπινα) βαπτίζεσθαι ε. Ἀλλὰ κἄν ἴδῃς ἐκείνους, τοὺς τοσαῦτα εἰς ἡμᾶς παρανομήσαντας, καὶ τὰς πόλεις αὐτῶν ἔχοντας, καὶ τιμῆς ἀπολαύοντας καὶ δορυφορίας, ἐπίλεγε τὸ βῆμα τοῦτο, *Πλατεία ἡ πύλη, καὶ εὐρύχωρος ἡ ὁδός, ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ἀπώλειαν*, καὶ δάκρυε διὰ ταῦτα μάλλον αὐτοὺς, καὶ θρήνει. Ὅ γὰρ ἐνταῦθα κακόν τι ποιῶν, εἶτα πρὸς τῷ μὴ δοῦναι δίκην καὶ τιμῆς παρὰ ἀνθρώπων ἀπολαύων, μέγιστον ἀπελεύσεται τιμωρίας ἐφόδιον ἔχων τὴν τιμῆν. Διὰ τοι τοῦτο καὶ ὁ πλούσιος ἐκείνος χαλεπῶς ἀπετηγανίζετο, οὐ τῆς ὁμότητος μόνῃς ἔνεκεν, ἦν περὶ δ τὸν Λάζαρον ἐπεδείξατο, δίκας διδοὺς, ἀλλὰ καὶ τῆς [590] εὐημε-

ρίας, ἧς ἐν ὁμότητι τοσαύτη διηνεκῶς ἀπολαύων, οὐδὲ ταύτη βελτίων ἐγένετο. Ταῦτα καὶ τὰ τοῦτοις ὁμοια (οὐ γὰρ διελέπωμεν ταῦτά σοι συνεχῶς ἐπαφδόντες) διαλεγομένη πρὸς ἑαυτὴν, δέσποινά μου θεοφιλεστάτη, ἀπόθου τὸ βαρὺ τοῦτο τῆς ἀθυμίας φορτίον, καὶ ὅηλον ἡμῖν τοῦτο ποίησον· ἵνα ὅπερ καὶ ἔμπροσθεν ἐπέσταλας, μαθῶν ὅτι γίνεται σοί τι πλέον εἰς παραμυθίας λόγον καὶ ἀπὸ τῶν ἡμετέρων γραμμάτων, συνεχέστερον χρῆσθαι τῷ φαρμάκῳ.

Πρὸς τὴν αὐτὴν ἐπιστολὴ Θ'.

Ὅταν ἴδω δῆμους ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν κατὰ τὰς ὁδοὺς, κατὰ τοὺς σταθμοὺς ε, κατὰ τὰς πόλεις ἐκχεομένους, καὶ ὀρῶντας ἡμᾶς καὶ δακρύοντας, ἐννοῶ ἐντίσι τὰ ὑμέτερα. Εἰ γὰρ οὗτοι νῦν πρῶτον ἡμᾶς ἐωρακότες, οὕτω κατακλῶνται ὑπὸ τῆς ἀθυμίας, ὡς μηδὲ ἀνενεγκεῖν βράδιω, ἀλλὰ ἱκετευόντων ἡμῶν καὶ παρακαλούντων καὶ συμβουλευόντων, θερμότερους ἀφίαναι δακρῶν κρουνούς, εὐδῆλον ὅτι παρ' ὑμῖν σφοδρότερος ὁ χειμῶν. Ἀλλ' ὅση σφοδρότερος ὁ χειμῶν, τοσούτω καὶ μείζονα τὰ βραβεῖα, εἰ διηνεκῶς αὐτὸν εὐχαρίστως ἐνέγκοιτε, καὶ μετὰ τῆς προσηκούσης ἀνδρείας, ὡπερ οὖν καὶ φέρετε. Ἐπεὶ καὶ κυβερνῆται ἀνέμου σφοδοῦ πνεύματος, ἀν μὲν πέρα τοῦ μέτρου τὰ ἴστια ἀναπετάσωσιν, περιτρέπουσι τὸ σκάφος· ἀν δὲ συμμέτρως καὶ ὡς προσῆκεν ἰθύνωσιν αὐτὸ, μετὰ ἀσφαλείας πλέουσι πολλῆς. Ταῦτ' οὖν εἰδυῖα, δέσποινά μου θεοφιλεστάτη, μὴ ἐκδῶς σεαυτὴν τῇ τῆς ἀθυμίας τυραννίδι, ἀλλὰ κράτει τῷ λογισμῷ τοῦ χειμῶνος· δύνασαι γὰρ, καὶ οὐ μειζόν σου τῆς τέχνης τὸ κλυδώνιον· καὶ πέμπε γράμματα ἡμῖν τοῦτο ἀπαγγέλλοντα, ἵνα καὶ ἐν ἄλλοτρίᾳ διατρέβοντες, πολλὴν καρπωσώμεθα τὴν εὐφροσύνην, μαθόντες ὅτι μετὰ τῆς προσηκούσης σοι συνέσεως καὶ φιλοσοφίας ἤνεγκας τὴν ἀθυμίαν ταύτην. Ταῦτα ἐγγὺς Καισαρείας λοιπὸν ἐλθὼν ἐπέσταλά σοι τῇ τιμότητι.

Πρὸς τὴν αὐτὴν ἐπιστολὴ Ι'.

Ἀλλὰ καὶ τοῦτό σοι λελύσθω τὸ δέος, τὸ τῆς ὀδοπορίας τῆς ἡμετέρας. Καὶ γὰρ, ὅπερ ἐφθην ἐπιστεῖλας, τὸ σῶμα ἡμῖν εἰς ὑγίαιαν καὶ πλείονα βίωσιν ἐπέδωκε, τοῦ τε ἀέρος καλῶς ἡμῖν κεχρημένου, τῶν τε ἀπαγόντων ἡμᾶς πᾶσαν ποιουμένων σπουδῆν, ὑπὲρ δ βουλόμεθα ἀναπαύειν ἡμᾶς, καὶ ἔργον τοῦτο ποιουμένων. Μέλλων δὲ ἀπὸ τῆς Νικαίας ἐξίεναι, ταύτην διεπεμφάμην τὴν ἐπιστολήν, τρίτη μὴνός τοῦ Ἰουλίου. Γράφε οὖν ἡμῖν συνεχῶς περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς. Διακονήσεται γὰρ σοι πρὸς τοῦτο ὁ δεσπότης μου Περγάμιος, ὃ σφόδρα θεδάρρηκα. Μὴ περὶ τῆς ὑγείας μόνον ἡμῖν ὅλοιο τῆς σῆς, ἀλλὰ καὶ [591] περὶ τοῦ ἐσκαδᾶσθαι σοι τῆς ἀθυμίας τὸ νέφος. Εἰ γὰρ μάθοιμεν διὰ τῶν γραμμάτων τῶν σῶν τοῦτο, καὶ συνεχέστερον ἐπιστελοῦμεν, ὡς ἀνυόντες τι πλέον δι' ὧν γράφομεν. Εἰ τοίνυν ἐπιθυμεῖς πυκνότητος ἀπολαύειν ἐπιστολῶν, δῆλον σαφῶς ἡμῖν ὅτι γίνεται τι πλέον ἀπὸ τῆς πυκνότητος, καὶ ὄψει μετὰ δαψιλείας τοῦτο παρέχοντας. Ἐπεὶ καὶ νῦν, πολλῶν παρ-

α Ibidem mss. οἱ δὲ ἀλλαχόθεν πολλαχόθεν. Infra iidem παρὰ παραπέμπονται. Edidit παραπεμπόμενοι. Ibid. ὅτι πολλοὺς ἔχω συναλγούντας ἡμῖν. Edidit. ἔχετε... ὑμῖν.

β Duo mss. σφόδρα σοι φίλης.

γ Duo mss. βαπτίζεσθαι καὶ καθελκεσθαι.

δ Ibidem ἧς περὶ, εἰ infra ἧς ἐν ὁμότητι.

ε Σταθμός hic idipsum putatur esse, quod infra in Epistola quadam ad Rufinum monit, seu Mansio appellatur.

ελθόντων ἐντεῦθεν τῶν δυναμένων γράμματα κομίσαι, μὴ δεξάμενος παρὰ τῆς σῆς τιμιότητος ἐπιστολήν, σφόδρα ἤλασθα.

Πρὸς τὴν αὐτὴν ἐπιστολὴ ΙΑ'.

"Ὅση τὰ τῶν πειρασμῶν ἡμῖν ἐπιτείνεται, τοσοῦτω καὶ τὰ τῆς παρακλήσεως ἡμῖν αὐξεται, καὶ χρηστοτέρας ἔχομεν περὶ τῶν μελλόντων τὰς ἐλπίδας· νῦν δὲ κατὰ ῥοῦν ἡμῖν ἅπαντα φέρεται, καὶ ἐξουρίας πλέομεν. Τίς εἶδεν; τίς ἤκουσεν; Ἵψαλοι καὶ σπιλάδες, στρόβιλοι καὶ καταγιγίδες καταβήγγυνται· νύξ ἀσέλγηος, ζόφος βαθύς, κρημνοὶ καὶ σκόπελοι· καὶ διὰ τοιούτου πλέοντες πελάγους, τῶν ἐν λιμένι σαλευόντων οὐδὲν χεῖρον διακείμεθα ^α. Ταῦτ' οὖν καὶ αὐτὴ λογιζομένη, θέσποινά μου θεοφιλεστάτη, ὕψηλότερα γίνου τῶν θυροῦδων τούτων, καὶ τῶν κλυδώνων, καὶ δηλώσαι μοι καταξίωσον τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς· ἡμεῖς γὰρ ἐν ὑγείᾳ καὶ ἐν εὐθυμίᾳ διάγομεν. Καὶ γὰρ καὶ τὸ σῶμα ἡμῖν ἐβρωμενέστερον γέγονε, καὶ καθαρὸν ἀναπνέομεν ἀέρα, οἷ τε συναποδημούντες ἡμῖν ἐπαρχικοὶ, οὕτω θεραπεύουσιν, ὅτι οὐδὲ οἰκετῶν ἡμᾶς ἀφίσει δεῖσθαι, τὰ οἰκετῶν ποιῶντες. Καὶ γὰρ ἤρπασαν τὸ ἐπίταγμα τοῦτο διὰ τὸν περὶ ἡμᾶς ἔρωτα. Καὶ δορυφορίαι πανταχοῦ, ἐκάστου ἑαυτὸν μακαρίζοντος διὰ τὴν διακονίαν ταύτην. Ἐν ἔστιν ἡμᾶς τὸ λυποῦν, τὸ μὴ θαρρῆναι ὅτι καὶ αὐτὴ ἐν ὑγείᾳ διάγεις ^β. Δήλωσον δὴ τοῦτο, ἵνα καὶ τῆς ἐντεῦθεν ἀπολαύσωμεν εὐφροσύνης, καὶ τῷ κυρίῳ μου δὲ τῷ ποθεινοτάτῳ τέκνῳ ἡμῶν Περγαμίῳ πολλὰς χάριτας εἰσώμεθα ^γ. Κἂν ἐθέλης ἡμῖν ἐπιστέλλειν, αὐτῷ πρὸς τοῦτο χρῆσαι, γνησίῳ τε ὄντι, καὶ σφόδρα ἡμῖν ἀνακειμένῳ, καὶ πάνυ αἰδουμένῳ τὴν κοσμιότητά σου, καὶ τὴν εὐλάβειαν.

Πρὸς τὴν αὐτὴν ἐπιστολὴ ΙΒ'.

Τὴν ἀβρώστιαν διαφυγὼν, ἦν κατὰ τὴν ὁδὸν ὑπέμεινα, ἥς καὶ τὰ λειψάνα εἰς Καισάρειαν ἐκόμισα, καὶ πρὸς τὴν ὑγίειαν ἐπανεθῶν λοιπὸν καθαρὰν, ἐπιστέλλω σου τῇ εὐλαθείᾳ ἀπὸ Καισαρείας αὐτῆς, ἐν ἣ πολλῆς ἀπολαύσας θεραπείας, ῥῆον διετέθην, λατρῶν ἀρίστων, καὶ σφόδρα εὐδοκιμωτάτων, [592] καὶ συμπαιθεῖα καὶ φίλτρῳ μᾶλλον, οὐχὶ τέχνῃ μόνῃ θεραπευόντων ἡμᾶς ἐπιτυχῶν, ὧν θάτερος καὶ συναπελθεῖν ἡμῖν ὑπέσχετο, καὶ ἕτεροι δὲ πλείους τῶν ἐν ἀξιώμασι. Καὶ ἡμεῖς μὲν πολλάκις ἐπιστέλλομεν τὰ καθ' ἡμᾶς· αὐτὴ δὲ, ὃ καὶ ἔμπροσθεν ἐνεκάλεσα, σπανιάκις τοῦτο ποιεῖς. Καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι ῥαθυμίας σῆς ἐστὶ τοῦτο, καὶ οὐχὶ ἡ σπάνις τῶν γραμματηφόρων τοῦτο ποιεῖ, ὃ κύριός μου, ὃ ἀδελφὸς τοῦ μακαρίου Μαξίμου τοῦ ἐπισκόπου, πρὸ δύο τούτων ἀπήνησεν ἡμερῶν, καὶ αἰτηθεὶς παρ' ἡμῶν γράμματα, ἔφησε μηδένα βουληθῆναι δοῦνα· αὐτῷ· ἀλλὰ καὶ τὸν Πίγριον τὸν πρесоῦτερον αἰτηθέντα παρ' αὐτοῦ μὴ παρασχέειν. Παρακαλῶ, ὀνειδίσειν αὐτῷ τοῦτο, καὶ τῷ γνησίῳ καὶ θερμῷ ἡμῶν ἔραστῇ, καὶ τοῖς ἄλλοις δὲ πᾶσιν τοῖς περὶ Κυριακὸν τὸν ἐπίσκοπον. Τοῦ γὰρ

^α Unus οὐδὲν ἀμεινον διακείμεθα.

^β Unus ἐν εὐθυμίᾳ διάγεις.

^γ Savil. Ισμεν.

τόπου ἔνεκεν ὥστε ἐναλλαγῆναι, μῆτε αὐτῷ, μῆτε ἄλλῳ μὴδενὶ ἐνοχλήσητε. Δεδέγμεθα τὴν χάριν. Ἰσως γὰρ ἠβουλήθησαν, καὶ οὐκ ἠδυνήθησαν. Δόξα τῷ Θεῷ πάντων ἔνεκεν· οὐ γὰρ παύσομαι τοῦτο ἐπιλέγων δεῖ ἐπὶ πᾶσι μοι τοῖς συμβαίνουσιν. Ἔστω τοῦτο, οὐκ ἠδυνήθησαν. Μὴ καὶ γράφειν οὐκ ἠδύναντο. Πολλὰ εὐχαρίστησον ταῖς κυρίαις μου ταῖς ἀδελφαῖς τοῦ κυρίου μου τοῦ τιμιωτάτου ἐπισκόπου ^δ Περγαμίου, πολλὴν ὑπὲρ ἡμῶν ποιουμένηαι σπουδὴν. Καὶ γὰρ τὸν κύριόν μου τὸν δούκα τὸν γαμβρὸν αὐτοῦ σφόδρα παρεσκευάσαν περὶ ἡμᾶς διακεῖσθαι, ὡς σφόδρα κάκεινον ἐπιθυμῶν ἡμᾶς ἐκείσε ἰδεῖν ^ε. Καὶ αὐτὴ δὲ συνεχῶς δήλου ἡμῖν τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς, καὶ τῶν ἀγαπῶντων ἡμᾶς. Ἡμῶν δὲ ἔνεκεν ἀφροντίς ἔσο, καὶ γὰρ ἐν ὑγείᾳ ἐσμέν, καὶ εὐθυμία, καὶ πολλῆς ἀπολαύομεν τῆς ἀνεσεως ^ζ, μεχρὶ τῆς σήμερον ἡμέρας. Ἐπιθυμοῦμεν δὲ μαθεῖν, περὶ τῶν κατὰ Κυριακὸν τὸν ἐπίσκοπον εἰ ἀφῆθησαν· καὶ οὐδεις ἡμῖν σαφὲς οὐδὲν ἀπήγγειλεν· κἂν τοῦτο ἡμῖν δηλώσατε. Εἶπε Κυριακῷ τῷ ἐπισκόπῳ ὅτι λυπούμενος αὐτῷ οὐκ ἐπιστέλλω.

Πρὸς τὴν αὐτὴν ἐπιστολὴ ΙΓ'.

Μόλις ποτὲ ἀνεπνεύσαμεν εἰς τὴν Κουκουσὸν ἀφικόμενοι, ὅθεν καὶ ἐπιστέλλομεν· μόλις ποτὲ διεθλέψαμεν ἀπὸ τοῦ καπνοῦ, καὶ τῆς ποικίλης τῶν κακῶν νεφέλης, τῶν κατὰ τὴν ὁδὸν ἡμᾶς καταλαβόντων. Νῦν γὰρ ἐπειδὴ παρῆλθε τὰ ὀδυνῆρά, διηγουμένθα σου ταῦτα τῇ εὐλαθείᾳ ^ε. Ὅτε γὰρ ἐν αὐτοῖς ἡμῖν, οὐκ ἠβουλόμην τοῦτο ποιῆσαι, μὴ σφόδρα σε λυπήσω. Τριάκοντα γὰρ σχεδὸν ἢ καὶ πλείους ἡμέρας πυρετοῖς χαλεπωτάτοις διετέλεσα παλαίων, καὶ οὕτω τὴν μακρὰν ταύτην καὶ χαλεπὴν ὁδεύων ὁδὸν, καὶ ἑτέραις [593] χαλεπωτάταις ἀβρώστιαις πολιορκούμενος ταῖς ἀπὸ τοῦ στομάχου. Λόγισαι τὰ ἐντεῦθεν, οὐκ λατρῶν ὄντων, οὐ βαλανείων, οὐκ ἐπιτηδείων, οὐ τῆς ἄλλης ἀνεσεως, Ἰσαυρικοῦ φόβου πανταχόθεν ἡμᾶς πολιορκούντος, τῶν ἄλλων κακῶν, ἅπερ ἡ δυσκολία τῶν ὁδῶν τίχτειν εἰωθε, φροντίδος, μερίμνης, ἀθυμίας, ἐρημίας τῶν θεραπευσόντων. Ἀλλὰ νῦν ἅπαντα ταῦτα λέλυται. Εἰς γὰρ τὴν Κουκουσὸν ἐλθόντες, τὴν τε ἀβρώστιαν ἄπασαν ἀπεθέμεθα μετὰ τῶν λειψάνων, καὶ ἐσμέν ἐν ὑγείᾳ καθαρωτάτῃ, τοῦ τε φόβου τῶν Ἰσαύρων ἀπηλλάγημεν, πολλῶν ἐνταῦθα στρατιωτῶν ὄντων, καὶ σφόδρα πρὸς αὐτοὺς παρατεταγμένων· τῶν τε ἐπιτηδείων ἢ ἀφθονία πάντοθεν ἡμῖν ἐπιρρέει, πάντων μετὰ πάσης εὐνοίας ἡμᾶς ἀποδεχομένων, καίτοι σφόδρα ἐρημοτάτου ὄντος τοῦ χωρίου. Ἄλλ' ἔτυχεν ὃ δεσπό-

^δ Sic omnes mss. et sic legit interpres. In edit. ἐπισκόπου deest. Paulo post δούκα ducem. Billius verterat Dominus meus Ducas; sed recte emendavit Fronto Ducæus, Dominus meus dux. Hæc vox ex Latino dux facta significabat primo duces exercitus, hinc duces provinciarum; imo civitatum urbiumque; et frequenter occurrit apud scriptores, maxime Byzantios.

^ε Allii ἐκείσε vel κάκεισε εἶναι.

^ζ Duo mss. τῆς ἀναπαύσεως.

^ε Tres mss. διηγοῦμαι αὐτὰ τῇ εὐλαθείᾳ σου.

stantes. Nam nunc quoque, cum multi, qui literas ad nos afferre poterant, hac iter facerent, nec epistolam a te accepissem, ægre admodum id tuli.

Ad eandem epist. XI. (Scripta cum Cucusum iret exsulatum anno 404.)

Quo tentationes nostræ magis ingravescent, hoc etiam magis consolationes nostræ augmentur, lætiorumque de futuris spem concipimus : nunc autem omnia nobis ex animi sententia cédunt, ac secundo vento navigamus. Quis vidit? quis audivit? Petræ et sub aquis latentia saxa, et turbines et procellæ cum fragore ruunt : nox illunis, densa caligo, præcipitia et scopuli : et tamen per ejusmodi mare navigantes, nihilo pejore statu sumus quam qui in portu jactantur. Hæc igitur ipsa quoque cum animo tuo perpendens, domina mea religiosissima, hos tumultus ac strepitus supera, deque tua valetudine fac me, quæso, certiorum : nos enim et commoda corporis valetudine et in animi hilaritate degimus. Nam et corpus nostrum firmius redditum est, et purum aerem haurimus : atque præfecti milites (a), ii qui nobiscum peregrinantur, ita nos officiis prosequuntur, ut ne famulorum quidem operam requirere nos sinant, cum ipsi famulorum munia exsequantur. Etenim pro suo erga nos amore hoc munus præripuerunt. Atque ubique satellitum manu cingimur, unoquoque videlicet hujusce ministerii nomine beatum se prædicante. Unum id demum molestum est, quod te quoque incolumi valetudine esse non exploratum habeamus. Fac itaque istud sciamus : ut hoc etiam lætitiæ nobis accedat, ac domino meo suavissimoque filio Pergamio ingentes gratias habeamus. Si tibi ad nos literas dare placuerit, ipsius opera ad hanc rem utere. Nam et sincerus amicus est, nobisque addictissimus, et tuam modestiam ac pietatem admodum reveretur.

Ad eandem epist. XII. (Scripta Cæsareæ in Cappadocia anno 404.)

Cum ex eo morbo evasissem, quo in itinere laboravi, cujusque reliquias Cæsaream usque tuli, jamque ad integram valetudinem rediissem, ex ipsa Cæsarea hæc ad te scripsi, in qua multis mihi adhibitis remediis melius habui, præstantissimos nimirum celeberrimosque medicos nactus, a quibus non tam artis subsidiis, quam commiseratione atque amicitia curabar. Quorum etiam unus nobiscum una se profectorum sponddit : atque item alii complures ex iis qui dignitatibus præditi sunt. Ac nos quidem de rebus nostris persæpe ad te scripsimus : tu vero, quo etiam nomine te prius accusavi, raro id facis. Atque ut intelligas id negligentia tua, ac non tabellariorum penuriam tribuendum esse, dominus meus, beati episcopi

(a) Præfecti milites, Græce *ἐπαρχικοί*, erant quasi præfectiani, seu præfectorum apparatus, et satellites, quibus utebantur ad reos aliosve ducendos, quod ex Palladii verbis arguitur, quæ hic exscribere juvat : *Διηγέσαστο δὲ ὁ ἀναλύσας διάκονος ἀπὸ τῶν ἐπισκόπων, οἱ οἱ ἐπαρχικοί οἱ διακόντες αὐτοὺς ἐπὶ τοσοῦτον ἔβλησαν κατ' ἐπιτολάς τινῶν, ὥς εὐχέσθαι αὐτοὺς θάνατον ἐπιελθεῖν, καὶ τὸ ζῆν παραίτησθαι.* Sic autem illa interpretatus est Emericus Bigotus : *Retulit autem diaconus qui ab episcopis rediit, a præfecti militibus, qui eos deduxerunt, usque adeo jussu aliquorum cæcatus, ut mori optarent, et vivere recusarent, et paulo*

Maximi frater, cum nudius tertius venisset, ab eoque literas postulassem, negavit te sibi dare voluisse ; atque etiam Tigrium presbyterum, cum item ab eo petiisset, id quoque facere recusasse. Itaque hoc ei exprobes velim, ac sincero et ardenti nostro amatori, cæterisque omnibus qui cum Cyriaco episcopo consuetudinem habent. Nam de loci commutatione nolim aut ipsi aut cuiquam alii negotium facessas. Beneficium accipimus. Fortasse enim voluerunt, nec poterunt. Gloria Deo propter omnia : neque enim umquam in iis omnibus, quæ mihi contingunt, hoc verbum usurpare desinam. Esto autem istud, non potuerint. An etiam scribere non potuerunt? At vero dominis meis, cum primis venerandi episcopi ac domini mei Pergamii sororibus, quæ nostri causa plurimum studii atque operæ suscipiunt, ingentes gratias age. Nam, ut dominus meus Dux ipsius generi propensissimo in nos animo esset, effecerunt, adeo ut vehementer ipse quoque nos illic videre cuperet. Quin tu etiam de valetudine tua, deque iis, a quibus amamur, scribere, quæso, ad nos ne intermittas. De nobis autem sine cura esto. Nam et valemus, et tranquillo atque hilari animo sumus, ingentique ad hunc usque diem requie fruimur. De comitibus autem Cyriaci scire avemus, missine fuerint : neque enim quisquam nobis de ea re perspicue aliquid retulit : quare istud quoque nobis significate. Ipsi autem episcopo Cyriaco velim hoc dicas, me animi mœstitia impeditum ad eum haud scripsisse.

Ad eandem epist. XIII. (Postquam Cucusum pervenerat anno 404.)

Tandem aliquando respiravimus, cum Cucusum venimus, unde etiam has literas scribimus ; tandem aliquando a fumo, et variis malorum eorum, quæ nos in via invaserunt, nebulis lucem conspeximus. Nunc enim posteaquam ea, quæ dolorem nobis afferebant, effluerunt, jam tibi ea exponimus. Nam cum in ipsis adhuc versarer, hoc facere nolui, ne te in magnum mœrorem conjicerem. Triginta enim propemodum dies, aut etiam amplius, cum acerbissimis febribus colluctari non destiti : atque ita longum hoc et molestum iter agebam, aliisque item gravissimis stomachi morbis obsessus. Jam quæ hinc sequerentur, considera, nempe cum nec medici præsto essent, nec balnea, nec res necessariae, nec alia commoda, ac præterea Isaurorum metus nos undique premeret, aliaque mala quæ ex itinerum difficultate nasci consueverunt, hoc est cura, sollicitudo, animi consternatio, inopia eorum, a quibus curari possem. At nunc omnia hæc evanuerunt. Ut enim Cucusum venimus, tum morbum omnem una cum reliquiis abjecimus, integerrimamque valetudine fruimur, tum Isaurorum metu defuncti sumus, quippe cum multi hic milites sint, et quidem paratissimo animo, ut cum ipsis confligant : rerum quoque necessarium copia nobis undique af-

inferius, τοὺς ἐπαρχικούς, *pratorianos milites* vertit, et quidem recte utrobique : nam, ut observat Cangius in Glossario Græco, idem qui vocantur *ἐπαρχικοί* in Synod. Constantinop. Act. 7, infra in eodem Conc. ταξίωμα, *apparitores*, appellantur.

fluit, omnibus summa cum benevolentia nos excipientibus, etiamsi alioqui desertissimus omnino hic locus sit. At casu quodam dominus meus Dioscorus hic erat, qui etiam famulum dedita opera Cæsaream misit, rogatum atque obsecratum, ne domui suæ alteram antefeream; alique item plures idem fecerunt. Verum hanc aliis præferendam necessario mihi existimavi: itaque apud eum divertimus. Atque ipse nobis quidvis est, ita ut ob ingentem ipsius liberalitatem et largitatem, qua erga nos uti cupit, perpetuo cum eo expostulemus. Quippe nostra causa etiam ex ædibus suis in villam migravit, ut nos omni officii genere complecteretur: atque insuper domum nobis ad tolerandam hiemem idoneam exstruit, pro eaque re nihil non agit ac molitur; denique nullum omnino officii erga nos genus ab eo prætermissum est. Ad hæc plerique alii procuratores et rerum administratores, dominis id ipsis per literas imperantibus, subinde huc accedunt, parati quavis ratione nos reficere ac recreare. Hæc autem omnia idcirco commemoravi, atque alia quidem, hoc est, priora, deslevi, alia autem, hoc est, læta et jucunda, tibi exposui, ut ne quis temere nos hinc emoveat. Nam si ii, qui nos beneficio afficere cupiunt, arbitrii hoc nostri faciant, ut quo loco velimus, nobis esse liceat, nec rursus nobis alterum locum arbitrato libituque suo assignaturi sint, hoc beneficium accipe. Sin autem nos hinc amotos in alterum locum ablegaturi sunt, nobisque rursus iter subire, ac peregrinari necesse est, mihi sane hoc longe gravius acerbisque fuerit: primum enim illud metuendum est, ne nos in longinquorem aut in asperiores locum ducant: deinde itineris molestiam sexcentis exsillis graviorem esse duco. Siquidem peregrinationis hujuscæ difficultas ad ipsas mortis portas nos detulit: nuncque, Cucusi degentes, perpetua sessione ac quiete nosmet recreamus, atque tam diuturni temporis ærumnæ, contractisque nostris ossibus, et fatigatæ carni, quietis ope ac subsidio medemur. Affuit etiam domina mea Sabiniana diaconissa (a) eodem ipso die quo venimus, fracta quidem ipsa et abjecta, ærumnisque affecta, utpote ea jam ætate, in qua moveri quoque difficile est: cæterum juvenili animi alacritate prædita, nihilque adversarum rerum persentiens. Paratam enim se esse dixit etiam in Scythiam proficisci, quandoquidem constans hic rumor erat, fore ut illic deportaret. Certum est autem ei, ut ait, non jam ad suos reverti, verum illic ubi fuerimus commorari. Atque hanc etiam perquam humane ac studiose, magnaque cum benevolentia Ecclesiæ alumni exceperunt. Quin dominus quoque meus Constantius, religiosissimus presbyter, jam pridem hic fuisset. Nam et mecum per literas egerat, ut ipsi huc veniendi potestatem facerem: neque enim se citra voluntatem meam atque sententiam id facere

audere, quamvis alioqui magna hujus rei cupiditate flagrantem; addebat etiam se ne illic quidem manere posse: nam latebras querit, ac sese occultat. Itaque precibus abs te contendo, ut de loco minime aliter facias. Quod si rursus, quid ipsi in animo habeant, periclitandum ducis, tu quidem a te nihil dicas, verum pro tua prudentia, quoniam me abducere constituerint, explores: id enim potes. Ac si videris ipsis in animo esse, non longe isthinc in maritimam aliquam urbem, puta Cyzicum, aut non longe a Nicomedia me avehere, hoc accipe. Sin autem longius hinc uspiam, aut ita procul, ut hic locus est, ne accipias: hoc quippe mihi grave ac permolestum fuerit. Hic enim in magna quiete animique remissione versamur, ita ut etiam contractam omnem ex itinere molestiam biduo absteresimus.

Ad eandem epistola, in qua commemorat, quæ ipsi Cæsareæ acciderint. XIV. (Cucuso scripta anno 404.)

1. Quid luges? quid teipsam tundis, easque quas ne hostes quidem tui a te exigere potuerint pœnas a te ipsa expetis, ut quæ animum tuum mœroris tyrannidi usque adeo addideris? Etenim literæ illæ, quas per Patricium ad nos misisti, ipsa animæ tuæ vulnera nobis declararunt. Quamobrem admodum doleo atque angor, quod cum nihil non agere ac moliri debeas, quo mœrorem ex animo tuo propulses, tamen ipsa huc atque illuc te vertas, molestas et acerbis cogitationes colligens, eaque, quæ non sunt (nam hoc quoque dixisti), animo effingens, teque ipsam frustra et incassum, imo summo cum detrimento lancinas. Quid enim angeris, quod nos e Cucuso alio transferre nequivisti? Quamquam aliquo modo nos transtulisti, dum nihil non ideo abs te tentatum atque actum est. Quod si res perfici non potuit, non tamen proinde angi oportet. Nam fortasse hac de causa Deus longiora cursuum spatia nobis proponi voluit, ut splendidiore coronas consequamur. Quid igitur ob ea in dolore versaris, ob quæ laudibus afficimur? cum contra te ob eam causam exsultare ac tripudiare, caputque corollis redimere par sit, quod divino beneficio rem tantam ac meritis nostris longe præstantiorem consequuti simus. At hujus loci solitudo tibi mœrorem affert? Et quid tandem hac sede jucundius? Solitudo, tranquillitas ingens, quies, corporis firmitas. Quamquam enim nec forum, nec venale quidquam hæc urbs habet: nihil tamen istud mea interest. Mihi quippe omnia tamquam e fonte affluunt. Siquidem et dominum meum hujus loci episcopum, et dominum meum Dioscorum habeo, qui nihil aliud muneris atque operæ habere videntur, quam ut me recreent. Quin præclarus quoque vir Patricius tibi narrabit, quoniam pacto in animi hilaritate, in oblectatione, in multis obsequiis degamus, quantum quidem ad hanc commemorationem attinet. Quod si ea quæ mihi Cæsareæ acciderunt, in luctum te conjiciunt, in hoc etiam rem parum te dignam facis. Nam illic quoque luculentæ rursus nobis coronæ contextæ sunt: adeo ut omnes nos laudent, prædicent, atque ad stuporem usque admirentur, quod gravibus injuriis acceptis ej-

(a) Hanc Sabinianam diaconissam opinatur Tillemontius eam fuisse quæ Sabiniana diaconissa vocatur a Palladio in hist. Rosveid. p. 963, quam dicit fuisse Joannis nostri amatam. Quod si non certum, verisimile utique est. Constantius infra memoratus, presbyter ille est ad quem mittitur epistola CCXXI infra.

της μου Διδόσκορος ἐνταῦθα ὦν, ὃς καὶ εἰς Καισάρειαν ἀπέστειλεν οἰκίτην εἰς αὐτὸ τοῦτο, παρακαλῶν καὶ δεόμενος μὴ προτιμῆσαι τῆς αὐτοῦ οἰκίας ἑτέραν, καὶ ἕτεροι δὲ πλείους. Ἄλλ' ἀναγκαῖον ἐνόμισα τῶν ἄλλων τοῦτον προτιμῆσαι, καὶ κατήχησεν ἐν τοῖς αὐτοῦ. Καὶ πάντα ἡμῖν αὐτὸς γίνεται, ὡς καὶ καταβοῶν αὐτοῦ συνεχῶς, διὰ τὴν πολλὴν αὐτοῦ δαψύλειαν, καὶ τὴν ἀφθονίαν, ἣν βούλεται παρέχειν. Δι' ἡμᾶς γοῦν καὶ μετέστη χωρίον οἰκῶν, ὥστε παντὶ θεραπεῦσαι τρόπον, τὴν τε οἰκίαν ἡμῖν κατασκευάζει πρὸς χειμῶνα ἐπιτηδείαν, πάντα ποιῶν ὑπὲρ τούτου καὶ πραγματευόμενος· καὶ ὅλων οὐδὲν ἐλλέλειπται θεραπείας ἔνεκεν. Καὶ ἕτεροι δὲ πολλοὶ ἐπίτροποι καὶ οἰκονόμοι, παρὰ τῶν δεσποτῶν τῶν ἑαυτῶν κελυσοθέντες διὰ γραμμάτων, συνεχῶς παραγίνονται, ἔτοιμοι κατὰ πάντα τρόπον ἡμᾶς ἀναπαῦσαι. Ταῦτα δὲ πάντα εἴρηκα, καὶ τὰ μὲν ἀπωδωράμην, τὰ πρότερα, τὰ δὲ εἰπόν, τὰ χρηστά, ἵνα μὴ προπετῶς τις ἡμᾶς ἐντεῦθεν ἐγείρῃ. Εἰ μὲν γὰρ οἱ βουλόμενοι δοῦναι ἡμῖν τὴν χάριν, κυρίου ἡμᾶς ποιοῖεν τοῦ εἶναι ὅπου βουλόμεθα, καὶ μὴ πάλιν ἕτερον ἡμῖν μέλλοιεν ἀποκληροῦν τόπον, ὃν ἂν ἐθέλωσι, καταδέξαι τὴν χάριν. Εἰ δὲ ἐνθεν ἡμᾶς ἀνιστάντες, εἰς ἕτερον μέλλοιεν πέμπειν τόπον, καὶ πάλιν ὁδὸς, καὶ πάλιν ἀποδημία, ἐμοὶ σφόδρα τοῦτο χαλεπώτερον· πρῶτον μὲν, μήποτε εἰς μακρότερον ἢ εἰς χαλεπώτερον ἡμᾶς πέμψωσι χωρίον· ἔπειτα δὲ, ὅτι μυρίων ἑξορίων ἐμοὶ τὸ δευεῖν χαλεπώτερον. Καὶ γὰρ εἰς αὐτάς ἡμᾶς κατήνεγκε τοῦ θανάτου τὰς πύλας ταύτης τῆς ἀποδημίας ἢ δυσκολία. Καὶ διατριβόμεν νῦν ἐν Κουκουσῶ, τῇ διηνεκεὶ καθέδρᾳ καὶ ἡσυχίᾳ ἀνακτώμενοι ἑαυτοὺς, καὶ τὴν ἐν τῷ μακρῷ χρόνῳ γενομένην ἡμῖν ταλαιπωρίαν, καὶ τὰ συντετριμμένα ἡμῶν ὄσθα, καὶ τὴν ταλαιπωρηθεῖσαν σάρκα διὰ τῆς ἡσυχίας θεραπεύοντες. Ἀπήντησε δὲ καὶ ἡ κυρία μου Σαβιναῖα ἢ διάκονος κατὰ τὴν [594] ἡμέραν τὴν αὐτὴν, καθ' ἣν καὶ ἡμεῖς ἀπηντήσαμεν, συντετριμμένη μὲν καὶ τεταλαιπωρημένη, ὅτε ἐν τούτῳ τῆς ἡλικίας οὔσα, ἔνθα καὶ κινεῖσθαι δύσκολον· ὁμῶς δὲ τῇ προθυμίᾳ νεάζουσα, καὶ μηδενὸς αἰσθανομένη τῶν λυπηρῶν. Ἐτοίμη γὰρ ἔφησεν εἶναι καὶ εἰς Σκυθίαν ἀπαντῆσεσθαι, ἐπειδὴ τοιοῦτος ἐκράτει λόγος, ὡς ἐκεῖ ἡμῶν ἀπαχθησομένων. Ἐτοίμη δὲ ἐστίν, ὡς φησι, μηκέτι ὑποστρέφειν μηδαμῶ, ἀλλ' ἐκεῖ διατρίβειν ἔνθα ἂν ὤμεν. Σφόδρα δὲ καὶ αὐτὴν ὑπεδέξαντο οἱ τῆς Ἐκκλησίας μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς καὶ τῆς εὐνοίας. Καὶ ὁ κύριος δὲ μου Κωνσταντίος, ὁ εὐλαβέστατος πρεσβύτερος, πάλαι ἂν ἐνταῦθα ἦν. Καὶ γὰρ καὶ ἐπίστευέν μοι, παρακαλῶν ἵνα ἐπιτρέψω αὐτῷ ἐνταῦθα ἔλθειν· τῆς γὰρ ἐμῆς γνώμης χωρὶς μηδ' ἂν τολμησαί παραγενέσθαι, καίτοι γε σφόδρα ἐπιθυμῶν, καὶ, ὡς φησιν, οὐδὲ αὐτόθι μένειν δυνάμενος· κρύπτεται γὰρ, καὶ λανθάνει· τοσαῦτα αὐτὸν συνέχει κακὰ, καθὼς φησι. Παρακαλῶ τὸν μὴ ἄλλως ποιήσης τοῦ

τόπου ἔνεκεν. Εἰ δ' αὖ πάλιν δοκιμάσεις ἀποπειρασθῆναι τῆς γνώμης αὐτῶν, αὐτὴ μὲν οἰκοθεν μὴδὲν εἴπης, δοκίμασον δὲ ποῦ προήρηται, κατὰ τὴν σύνεσίν σου· δύναται γάρ. Κἂν ἴδῃς ὅτι πλησίον αὐτόθι που ἐν παραθαλασσίῳ πόλει, ἢ ἐν Κυζίκῳ, ἢ Νικομηδείας πλησίον, καὶ τοῦτο καταδέξαι. Εἰ δ' ἄρα μακρότερόν που, ἢ τοῦ τόπου τούτου μακρότερον, ἢ τοσοῦτον ὅσον οὗτος, μὴ ἔλῃ· ἐπεὶ σφόδρα τοῦτό μοι βαρὺ καὶ χαλεπώτερον. Τέως γὰρ πολλῆς ἐνταῦθα ἀνέσεως ἀπολαύομεν, ὡς καὶ ἐν δύο ἡμέραις ἅπασαν τὴν ἀγδίαν ἀπονίψασθαι τὴν ἐκ τῆς ὁδοῦ γεγεννημένην ἡμῖν.

Πρὸς τὴν αὐτὴν ἐπιστολὴ ΙΔ', δι' ἧς διηγείται τὰ ἐν Καισαρείᾳ αὐτῷ συμβάντα.

α'. Τίθρηνεῖς; τί κόπτεις σαυτὴν, καὶ δίκας ἀπαιτεῖς, ἃς οὔτε οἱ ἔχθροί σου ἀπαιτῆσαι σε ἴσχυσαν, οὕτως τῇ τυραννίδι τῆς ἀθυμίας ἐκδοῦσά σου τὴν ψυχὴν; Τὰ γὰρ γράμματα, ἃ διὰ Πατρικίου ἡμῖν διεπέμψω, ταῦτα ἐδήλωσέ σου τὰ τραύματα τῆς διανοίας. Διὸ καὶ σφόδρα ἀλγῶ καὶ ὀδυῶμαι, ὅτι σφειλῶσα πάντα κινεῖν καὶ πραγματεῦσθαι, ὥστε ἀπελαύνειν σου τῆς ψυχῆς τὴν ἀθυμίαν, περιέρχῃ συνάγουσα λογισμοὺς ὀδυνηροῦς, καὶ τὰ μὴ ὄντα (τοῦτο γὰρ ἐφης) ἀναπλάττουσα, καὶ καταξαινουσα σαυτὴν εἰκῇ καὶ μάτην, καὶ ἐπὶ βλάβῃ μεγίστῃ. Τί γὰρ σε λυπεῖ, ὅτι Κουκουσοῦ οὐκ ἴσχυσας ἡμᾶς μεταστῆσαι; Καίτοι γε τὸ σὸν μέρος μετέστησας, πάντα κινήσασα καὶ πραγματευσάμενη. Εἰ δὲ εἰς τέλος τὸ ἔργον οὐκ ἤλθεν, οὐδὲ διὰ τοῦτο ἀλγεῖν δεῖ. Ἴσως γὰρ ἔδοξε τῷ Θεῷ μακρότερος μοι τεθῆναι τῶν δρόμων τοὺς διαύλους, ὥστε καὶ λαμπροτέρους γενέσθαι τοὺς στεφάνους. Τί τοίνυν ἀλγεῖς ὑπὲρ τούτων, ἀφ' ὧν ἡμεῖς ἀνακηρυττόμεθα, δέον σε σκιρτᾶν διὰ ταῦτα καὶ χορεύειν καὶ στεφανοῦσθαι, ὅτι τοσοῦτο κατηξιώθημεν πράγματος. [595] σφόδρα ὑπερβαίνοντος ἡμῶν τὴν ἀξίαν; Ἄλλ' ἢ ἔρημία σε λυπεῖ τῶν ἐνταῦθα; Καὶ τί τῆς διατριβῆς τῆς ἐνταῦθα ἦδιον; Ἡσυχία, γαλήνη, ἀπραγμοσύνη πολλή, σώματος εὐρωστία. Εἰ γὰρ μήτε ἀγορὰν, μήτε ὠνιον ἔχει ἡ πόλις, οὐδὲν τοῦτο πρὸς ἐμέ. Πάντα γὰρ μοι καθάπερ ἐκ πηγῶν ἐπιβρέει. Καὶ γὰρ καὶ τὸν κύριόν μου τὸν ἐπίσκοπον τὸν ἐνταῦθα, καὶ τὸν κύριόν μου Διδόσκορον ἔχω, ἔργον τοῦτο ποιούμενους διόλου, τὴν ἡμετέραν ἀνάπαυσιν. Ἐρεῖ δὲ σοὶ καὶ ὁ καλὸς Πατρικίος, ὅπως διάγομεν ἐν εὐθυμίᾳ, ἐν εὐφροσύνῃ, ἐν θεραπείᾳ πολλῇ, τό γε εἰς τὴν διατριβὴν τὴν ἐνταῦθα ἔχον. Εἰ δὲ τὰ ἐν Καισαρείᾳ θρηνεῖς, καὶ τοῦτο ἀναξίως σου ποιεῖς. Καὶ γὰρ ἐκεῖ λαμπροὶ πάλιν ἐπλάκυσαν ἡμῖν οἱ στέφανοι, ὡς πάντας ἡμᾶς ἀνακηρύττειν, ἀναγορεύειν, θαυμάζειν, ἐκπλήττεσθαι, ἐφ' οἷς κακῶς παθόντες ἐξεβλήθημεν. Ἀλλὰ ταῦτα μηδεὶς τέως εἰδέτω, εἰ καὶ πολλοὶ αὐτὰ διαβρῦλλουσιν. Ἐδή-

λωσε γάρ μοι ὁ κύριός μου Παιάνιος, ὅτι οἱ πρεσβύτεροι αὐτοῦ τοῦ Φαρετρίου πάρισιν αὐτόθι, οἱ ἔφησαν ἡμῖν κοινωνεῖν, καὶ μηδὲν κοινὸν ἔχειν πρὸς τοὺς ἐναντίους, μηδὲ συγγίνεσθαι αὐτοῖς, μηδὲ κοινωνῆσαι. Ἴν' οὖν μὴ διαταράξωμεν αὐτούς, μηδεὶς ταῦτα εἰδέτω· καὶ γὰρ σφόδρα χαλεπὰ τὰ συμβάντα εἰς ἡμᾶς. Καὶ εἰ μηδὲν ἄλλο ἐπεπόνθειν δεινὸν, ἦρκει τὰ ἐκείσε γεγόμενα μυρία μοι προξενῆσαι βραβεῖα· οὕτως περὶ τῶν ἐσχάτων ἡμῖν ὁ κίνδυνος γέγονε. Παρκαλῶ δὲ, ἀπόρρητα ἔστω παρὰ σοί, καὶ ἐν βραχεῖ σοι αὐτὰ διηγῆσομαι, οὐχ ἵνα λυπήσω, ἀλλ' ἵνα εὐφρανῶ. Αὐταὶ γάρ μοι τῆς ἐμπορίας αἱ ὑποθέσεις, ὡς τὸς μοι ὁ πλοῦτος, αὕτη τῶν ἁμαρτημάτων μου ἡ ἑσπέρη, τὸ συνεχῶς δεῖ τοιοῦτων δεύειν πειρασμῶν, καὶ ἐπάγεσθαι μοι τούτους, παρ' ὧν οὐδαμῶς προσεδόκησα. Ἐπειδὴ γὰρ ἐμέλλομεν ἐπιβαίνειν τῆς Καππαδοκῶν χώρας, ἀπαλλαγέντες τοῦ Γαλάτου, κάκιστον δὲ σχεδὸν θάνατον ἡμῖν ἀπειλήσαντος, πολλοὶ κατὰ τὴν ὁδὸν ἡμῖν ἀπήντων, λέγοντες, ὅτι Ὁ κύριος Φαρέτριος ἀναμένει σε, καὶ πανταχοῦ περιέρχεται, μὴ ἀποτύχη τῆς συντυχίας σου, καὶ πάντα ποιεῖ καὶ πραγματεύεται, ὥστε σε ἰδεῖν, καὶ περιπτύξασθαι, καὶ πᾶσαν ἐπιδείξασθαι ἀγάπην· καὶ τὰ μοναστήρια ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν ἐκίνησεν. Ἐγὼ δὲ ταῦτα ἀκούων, τούτων μὲν οὐδὲν προσεδόκων, ἀλλὰ τάναντία ἀνεντίπου παρ' ἑμαυτῶν τῶν μέντοι ταῦτα ἀπαγγελλόντων οὐδενὶ τούτων οὐδὲν ἔλεγον.

β'. Ἐπειδὴ δὲ ἐπέβην ὀψέ ποτε τῆς Καισαρείας, κατεργασμένος, τεταρχειυμένος, ἐν αὐτῇ τῆς φλογὸς τῆ ἀκμῆ τοῦ πυρετοῦ κείμενος, ἀλύων, τὰ ἐσχάτα [596] πάσχων, ἐπέτυχον καταγωγίου πρὸς αὐτῆς τῆς πόλεως τῆ ἑσχατιᾶ κειμένου, καὶ σπουδῆν ἐποιούμην ὥστε καὶ ἱατροῖς συντυχεῖν, καὶ τὴν κάμινον ἐκεῖνην σβέσαι· ἦν γὰρ αὐτὴ ἡ ἀκμῆ τοῦ τριταίου. Καὶ προσῆν καὶ ἡ τῆς ὁδοῦ ταλαιπωρία, ὁ κάματος, ἡ συντριβὴ, ἡ τῶν θεραπευσόντων ἐρημία, ἡ τῶν ἐπιτηδεῶν ἀπορία, τὸ μηδένα παρῆναι ἡμῖν ἱατρὸν, τὸ καμάτω καὶ θάλασσι καὶ ἀγρυπνιαῖς καταταθῆναι, καὶ σχεδὸν αὐτὸς νεκρὸς ἄν ὦν, εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν. Τότε δὴ παρεγένοντο ὁ κληρὸς ἀπας, ὁ δῆμος^β, μονάζοντες, μονάστρια, ἱατροὶ, πολλῆς ἀπήλασον θεραπείας, πάντων πάντα ἡμῖν διακονουμένων, ὑπηρετουμένων. Ἀλλὰ καὶ οὕτως πολλῶ τῷ κάρῳ τῆς φλογὸς κατεχόμενος, ἐν ἐσχάτοις ἡμῶν δεινοῖς^γ. Τέλος κατὰ μικρὸν ἔληγε καὶ ἐλώφα τὸ νόσημα. Ὁ δὲ Φαρέτριος οὐδαμοῦ· ἀλλ' ἀνέμενεν ἡμῶν τὴν ἔξοδον, οὐκ οἶδα τί δόξαν αὐτῶν. Ἐπειδὴ τοῖνον εἶδον ἡρέμα λωφῆσαν τὸ κακὸν, ἐβουλεύμην λυπεῖν περὶ ἀποδημίας, ὥστε ἐπιλαθῆσθαι τῆς Κουκουσοῦ, καὶ μικρὸν ἀναπαύσασθαι τῶν τῆς ὁδοῦ συμφορῶν. Καὶ ἐν τούτοις ἡμῶν

ὄντων, ἀπαγγέλλονται ἀθρόον Ἰσαῦροι πλῆθος ἀπειρὸν κατατρέχοντες τὴν Καισαρέων χώραν, καὶ τινα κώμην μεγάλην ἐμπρήσαντες, καὶ τὰ ἐσχάτα διαθέντες. Τοῦτο ἀκούσας ὁ τριβοῦνος, λαθὼν τοὺς στρατιώτας οὐς εἶχεν, ἐξῆλθεν. Ἐβεδόκεισαν γὰρ μὴ καὶ τῇ πόλει προσβάλωσι, καὶ πάντες ἦσαν ἐν φόβῳ, πάντες ἐν ἀγωνίᾳ, περὶ αὐτοῦ τοῦ ἐδάφους τῆς πατρίδος κινδυνεύοντες, ὡς καὶ αὐτοὺς τοὺς πρεσβύτας τὴν φυλακὴν τῶν τειχῶν μεταχειρίζεσθαι. Ἐν τούτοις τῶν πραγμάτων ὄντων, ἀθρόον ὑπὸ τὴν ζω δροῦγγος μονάζοντων (οὕτω γὰρ δεῖ εἰπεῖν, καὶ τῇ λέξει τὴν μανίαν αὐτῶν ἐνδείξασθαι) ἐπέστησαν τῇ οἰκίᾳ ἔνθα ἦμεν, ἀπειλοῦντες αὐτὴν κατεῖναι, ἐμπιμπρῆν, τὰ ἐσχάτα ἡμᾶς διατιθέσθαι, εἰ μὴ ἐξέλθομεν. Καὶ οὕτε ὁ τῶν Ἰσαύρων αὐτοὺς φόβος, οὕτε ἡ ἀβρωστία οὕτω σφοδρῶς ἐπικειμένη, οὕτε ἄλλο οὐδὲν ἐποίησεν ἐπιεικεστέρους αὐτούς, ἀλλ' ἐπέκειντο τοσοῦτου θυμοῦ πνέοντες, ὡς καὶ αὐτοὺς φοβηθῆναι τοὺς ἐπαρχικούς. Καὶ γὰρ καὶ αὐτοῖς ἠπειλοῦν πληγῆς, καὶ ἐκαλλωπίζοντο ὡς καὶ ἤδη πολλοὺς αἰσχρῶς τυπήσαντες ἐπαρχικούς. Ταῦτα οἱ ἐπαρχικοὶ ἀκούσαντες, κατέφυγον εἰς ἡμᾶς, παρεκάλουν τε καὶ ἐδέοντο, ὅτι Κἄν εἰς Ἰσαύρους μέλλωμεν ἐμπίπτειν, ἀπάλλαξον ἡμᾶς τῶν θηρίων τούτων. Ἀκούσας ὁ ἡγεμὼν κατέδραμεν ἐπὶ τὴν οἰκίαν, βουλόμενος ἡμῖν βοηθῆσαι. Οὐδὲ ἐκείνου παρακαλοῦντος ἠνέσχοντο οἱ μονάζοντες, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἠσθῆνησεν. Ὅρων τοῖνον τὰ πράγματα ἐν ἀπορίᾳ πολλῇ, καὶ οὕτε τολμῶν ἡμῖν συμβουλεύσαι εἰς φόνον φανερὸν ἐξελεῖν, οὕτε πάλιν ἔνδον μένειν, διὰ τὴν τοσαύτην ἐκείνων μανίαν, ἐπεμψα πρὸς τὸν [597] Φαρέτριον, παρακαλῶν ὀλίγων ἐνδοῦναι ἡμερῶν, διὰ τε τὴν ἀβρωστίαν, διὰ τε τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον. Καὶ οὐδὲ οὕτως ἐγένετό τι πλεον, ἀλλὰ καὶ τῇ ἑξῆς σφοδρότεροι παρεγένοντο, καὶ τῶν πρεσβυτέρων οὐδεις ἐτόλμα παραστῆναι καὶ βοηθῆσαι, ἀλλ' αἰσχυρόμενοι καὶ ἐρυθριῶντες (κατὰ γὰρ γνώμην Φαρετρίου ἔλεγον ταῦτα γίνεσθαι) ἐκρύπτοντο, ἐλάθανον, καλούμενοι παρ' ἡμῶν οὐχ ὑπήκουον. Τί δεῖ πολλὰ λέγειν; Καὶ φόβων τοσοῦτων ἐπικειμένων, καὶ θανάτου σχεδὸν δήλου, καὶ τοῦ πυρετοῦ με κατεργαζόμενου (οὐδὲ γὰρ ἡμῖν ἀπαλλαγὴ οὐδέπω^δ τῶν κακῶν τῶν ἐντεῦθεν), μεσημβρίας μέσης βίψας ἑαυτὸν εἰς τὸ λεκτικίον, ἐξηγόμην ἐκείθεν, τοῦ δήμου παντὸς κωκύνοντος, ὀλοῦζοντος, ἐπαρωμένου τῶ ταῦτα πεποιηκότι, ὀλοφυρομένων πάντων καὶ θρηγνόντων. Ἐπειδὴ δὲ τῆς πόλεως ἐξῆλθον, καὶ τῶν κληρικῶν τινες ἐξελάθοντες ἡρέμα, ἡμᾶς προέπεμψαν ὀδυρόμενοι. Καὶ τινῶν λεγόντων ἀκούσαντες, Πού αὐτὸν ἀπάγετε εἰς φανερὸν θάνατον; ἕτερος ἔλεγε πρὸς ἡμᾶς τῶν σφόδρα

^α Tres mss. αὐτόνεκρος.

^β Ὁ δῆμος deest in duobus mss., nec legit Interpres.

^γ Duo mss. ἡμῶν κινδύνους.

^δ Mss. omnes οὐδὲ γὰρ ἡμῶν ἀπαλλαγῆς οὐδέπω, etc. Sententia eodem recidit.

cti simus. Verum hæc, quæso, nemo adhuc sciat, etiam si multi sint qui in vulgus spargant. Significavit enim mihi dominus meus Prænius, ipsius quoque Pharetrii presbyteros illic adesse, qui affirmarint se nobiscum communicare, nec cum adversariis commune quidquam habere, nec cum illis versari aut commercium ullum iniisse. Ne igitur eos conturbemus, cave ne quisquam hæc sciat: siquidem perquam gravia et acerba sunt quæ nobis acciderunt. Atque etiamsi nihil aliud molestiæ atque acerbitalis pertulisset, ea tamen quæ illic contigerunt, ad innumeras mihi palmas conciliandas abunde sufficerent: usque adeo in vitæ quoque discrimen venimus. Te autem oro, ne quid eorum evalges, ac breviter tibi ea exponam, non ut tibi mœrorem afferam, sed ut voluptatem. Nam hæc mihi sunt quæstus occasiones, hæc meæ opes, hæc scelerum meorum consumptio, dum per huiusmodi tentationes sine ulla intermissione gradior, in easque ab iis inducor, a quibus minime exspectabam. Nam cum Galata illo (a), qui etiam nobis mortem pene minitatus est, defuncti, jam in Cappadociam ingredi pararem, multi nobis in via occurrunt, dicentes, Dominus Pharetrius te exspectat, ac quaquaversum iter facit, ne tuo congressu fraudetur, nihilque non operæ ac laboris suscipit, quo te videat et complectatur, atque omne caritatis specimen tibi exhibeat; monasteria etiam tum virorum, tum mulierum commovit. Ego autem hæc audiens, nihil quidem horum exspectabam, verum contraria omnia animo efformabam: tamen eorum qui mihi hæc nuntiabant nemini quidquam horum eloquebar.

2. Postquam autem tandem aliquando Cæsaream ingressus sum, labore ac macie confectus, in ipso febris ardore positus, languens, atque extremos dolores perpetuens, hospitium in ultimo urbis recessu situm nactus sum, datamque operam ut medicos convenirem, ac fornacem illam exstinguerem: eram enim in ipso febris tertianæ ardore. Quo etiam accedebat itineris ærumna et fatigatio, corporis contritio, eorum, a quibus curarer, inopia, rerum necessariorum penuria, illudque item, quod nullum medicum præsto haberem, quodque et labore ac lassitudine, et caloris aestu, et vigiliis divexarer, ac denique pene exanimis in urbem ingressus essem. Tum vero mihi clerici omnes, populus, monachi, monachæ, medici affuerunt: a quibus perquam officiose acceptus sum, omnibus famulantibus et omnia mihi subministrantibus. Nihilominus tamen ingenti flammæ ardore deslagrans, in extremo periculo versabar. Demum paulatim remittere ac sedari morbus cœpit. At interim nusquam Pharetrius: verum discessum nostrum exspectabat: quod cur ita ipsi visum fuisset, haud scio. Cum igitur morbum sensim remissum et sedatum esse vidissem, jam de discessu mecum ipse agitabam, ut Cucinum pervenirem, atque ab itineris calamitatibus nonnulli conquiescerem. Cum hoc statu res nostræ essent, subito ad nos affertur, Isauros cum infinita hominum manu Cæsariensem

agrum populari, ac ingens quoddam oppidum incendisse, cum ingenti clade. Qua re audita tribunus, acceptis his militibus, quos habebat, ex urbe excessit. Timebat enim ne urbem quoque adorirentur, atque omnes in metu ac trepidatione erant, de ipso quoque patrio solo periclitantes: adeo ut senes etiam ipsi murorum custodiam susciperept. Cum res eo loco essent, repente sub auroram monachorum drungus (a) (liceat enim mihi ad eorum furorem exprimendum hoc vocabulo uti), ad hanc domum, in qua eram, accesserunt, eam incensuros nobisque extrema quæque mala illaturos minitantium, nisi abcederemus. Ac nec Isaurorum metus, nec morbus tam vehementer nos premens, nec aliud quidquam humaniores eos ac moderatiores effecit, verum instabant atque urgebant, tantum furorem spirantes, ut etiam ipsi prætorii milites metu afficerentur. Nam et ipsis plagas denuntiabant, et gloriabantur, quod multos prætorios milites sæde verberassent. His verbis auditis, prætorii milites ad nos confugerunt, meque rogarunt atque obsecrarunt, ut etiamsi in Isaurorum manus nobis veniendum esset, tamen eos his belluis liberarem. Quod cum ad urbis præfectum allatum esset, ipse quoque domum, ut nobis optularetur, accurrit. Verum ne ipsius quidem precibus monachi permoti sunt, sed ipse quoque elanguit. Cum igitur nullum rei exitum perspiceret, nec nobis ad perspicuam cædem exeundi auctor esset, nec rursus ob tantum illorum furorem intra urbem ut maneremus, suadere auderet, ad Pharetrium misit, precibus ab eo contendens, ut tum ob morbum quo conflictabar, tum ob impendens periculum paucos aliquot dies nobis concederet. Nec tamen hinc quidquam profectum est; imo acriori etiam postridie impetu adfuerunt: nec presbyterorum ullus opem nobis atque auxilium ferre audebat: verum pudore suffusi ac rubore affecti (nam hæc de Pharetrii voluntate et sententia fieri dicebant) sese abdebant et occultabant, nec, cum a nobis accerserentur, obtemperabant. Quid longa oratione opus est? Quamvis tot terrores imminerent, morsque pene certa et ante oculos posita esset, febrisque me conficeret (neclum enim hic malis liberatus eram), hora ipsa meridiana in lecticam me conjiciens, illinc excessi, universa plebe lamentante, ejudante, harum rerum auctorem execrante ac diris devovente, omnibusque plorantibus ac lugentibus. Posteaquam autem ex urbe excessi, quidam etiam clerici venientes, lento gressu, lugentes nos prosequiebantur. Cumque nonnulli dicerent, Quoniam eum ad perspicuam mortem abducitis? alter ex iis qui nos plurimum amabant, ad

(a) Vox, *Drungus*, græcæ voci, δρῦγγος, consonat, nec inusitata est. Vopiscus in Probo, c. 19: *Omnium gentium drungos usque ad quinquagenos homines ante triumphum duxit*. Putat Casaubonus δρῦγγος et *drungus* esse vocem barbaram; salmasius vero origiæ Græcam pugnare esse, et etiamque ex voce ῥῦγγος, *rostrum*, significareque, *militum multitudinem cumatum rostratimque pugnantium, fronte scilicet in angustum desinentem*. Ut ut est, δρῦγγος, seu *drungus*, erat certus numerus hominum, cui imperabat *Drungarius*: quæ vox sextenties occurrit apud Scriptores Byzantios. Eratque magus quispiam *Drungarius*, et alii *Dungarii* minores.

(a) Sic Galata erat verisimiliter Leontius archiepiscopus Ancyræ in Galatia, Chrysostomo infensissimus.

me dicebat : Abi, obsecro : in Isauros etiam incide, modo e nobis elabaris. Nam quocumque incideris, tuto incidēs, dummodo manus nostras effugias. Hæc audiens ac perspicuens egregia matrona Seleucia, domini mei Rufini uxor (nam ea perquam officiose nos coluit), precibus mecum egit, ut in ipsius suburbanam villam, quæ quinque passuum millibus ab urbe distabat, hospitii causa me conferrem, certosque homines nobiscum misit, quibuscum illuc profecti sumus.

3. At ne illic quidem hæc adversum nos comparatæ insidiæ sinem habituræ erant. Ut enim Pharetrius hoc rescivit, multas ipsi, ut dicebat, minas intentavit. Cum autem me in villam suam excepisset, nihil quidem ipse harum rerum sciebam : nam ipsa ad nos egressa, hæc nos celavit, procuratori autem suo, qui illic erat, ea exposuit, ipsique mandavit, ut nobis omne officii genus impertiret, ac si qui monachi venirent, ut nos contumeliis incesserent, aut male afficerent, ex aliis villis suis agricolas cogeret, atque ita cum monachis manum consereret. Quin me quoque rogabat, ut in domum suam quæ arcem habebat, nec ullis viribus expugnari poterat, confugerem, ut ex episcopi ac monachorum manibus elaberer. At ut id facerem, adduci non potui : verum in villa eram; horum omnium ignarus quæ postea in me comparabantur. Ne hoc quidem ipsis ad comprimendum suum adversum nos furorem satis fuit. Postea enim media nocte, me nihil horum sciente (acriter enim instabat Pharetrius, graves in eam, ut ait, minas jactans, eamque cogens atque impellens, ut me etiam e suburbio eiceret), hominis importunitatem non ferens mulier, insciente me, barbaros adesse significavit, quod scilicet vim eam, quam pateretur, dicere præ pudore minime sustineret. Atque media nocte ingressus Evethius presbyter, meque e somno excitans, magno cum clamore hæc dicebat : Surge, obsecro, adventant barbari, nec longe absunt. Hic tecum reputes velim, quonam animo eram cum hæc audirem. Cum autem ex ipso quid facto opus esset, quævissem, neque enim nos in urbem confugere posse, ne graviora illic perpetueremur, quam quæ nobis Isauri illaturi essent, exire nos coegit. Nox illius erat, nox media, caliginosa, tetra; id quod etiam nos in summam consilii inopiam conjiciebat : nec quisquam nobis præsto erat, qui opem ferret : omnes enim nos reliquerant. Metu tamen compulsus, ac jamjam mortem expectans, ærumnis confectus surrexi, ac faces accendi jussi. Verum has quoque presbyter exstingui jussit, ne barbari, æiebat, lucis splendore excitati, in nos impetum facerent. Exstinctis itaque facibus, mulus (a), qui lecticam nostram gestabat (aspera enim admodum et ardua ac petrosa via erat), in genu lapsus, me qui lectica inclusus eram, humi prostravit, parumque albuit quin interirem. Deinde exurgens tractim ambulabam, Evethio

(a) In græco legitur, *ῥόδιον*, cui consonat vox latina, *burdo* : hæc voces apud scriptores mediæ ævi frequenter occurrunt. Ex verbis porro Chrysostomi arguitur lecticam, in qua ipse æger decubuisse videtur, unius muli dorso fuisse gestatam.

presbytero, qui etiam ipse ex equo desilierat, manibus me tenente; atque ita inductus, vel, ut rectius loquar, pertractus, reptabam : neque enim in tanta loci difficultate, periculosisque montibus, media nocte incedere poteram. Cogita, quæso, quid hic mihi animi esset, cum tantis malis constrictus tenerer, ac febris urgeret, nec eorum quæ in me structa fuerant, quidquam nossem, verum barbaros timerem ac perhorrescerem, nihilque aliud exspectarem, quam ut in eorum manus inciderem. Annon existimas vel has solas calamitates, etiamsi nihil aliud accidisset, multa nobis peccata obliterare, atque ingentem mihi gloriæ materiam suppeditare posse? Harum autem calamitatum, ut existimo, hæc causa fuit. Cum primum Cæsaream ingressus sum, omnes qui magistratu fungebantur, ex vicariis (b), ex præsidibus sophistæ, extribuni, plebei omnes, singulis diebus me visabant, colebant, in oculis ferebant; hæc, credo, Pharetrium pupugerunt : nec invidia ea quæ nos Constantinopoli pepulit, hic quoque a nobis accessit, ut quidem opinor : neque enim affirmo et assevero, sed conjicio. Et quis tandem alia, quæ nobis in via perferenda fuerunt, oratione complecti queat? timores, pericula?

De calamitatibus gaudet Chrysostomus. Grave malum mæstitia. — Quæ quidem ipse quotidie recordans, animoque circumferens, præ lætitia volito et exsulto, velut ingentem thesaurum reconditum habens : nam hoc animo atque hoc affectu præditus sum. Ob idque te obsecro, ut hoc nomine læteris, gaudeas, exsultes, Deumque, cujus beneficio hoc consequuti sumus, ut tanta perpeteremar, laudes ac celebres. Atque apud te velim hæc contineas, nec cuiquam enunties : etiamsi alioqui prætorii potissimum harum rerum fama universam urbem implere possunt, ut qui etiam ipsi in summum vitæ periculum venerint.

4. Cæterum ex te nemo id resciscat : imo etiam eos, qui narrabunt, comprime. Quod si ob calamitatis reliquias doles, id pro certo habe, in omnibus afflictionibus plane liberatum esse, firmioreque valetudine esse, quam cum istic degerem. Frigus autem quid extimescis, cum et commoda nobis domicilia constructa sint, et dominus meus Dioscorus omnem operam navet, quo nos ne exigua quidem frigoris partem sentiamus? Quod si ex initiis conjectura duci potest, mihi hoc cælum orientale esse videtur (b), neque minus quam Antiochenum. Is est tepor, ea cæli temperies. Illud autem mihi permolestum fuit, quod dixisti, Fortasse etiam nobis succenses, ut qui per incuriam officio nostro defuerimus. Atqui pridem ad te literas dedimus, quibus

(a) Vicarii olim præfectores erant, de quibus Cangius in Glossario Græco in voce *ὑπάτος*, quæ etiam nomen quoddam *ὀνόματι* scribitur. Ex vicariis vel Ex-vicariis is erat, qui vicarius fuerat, ut Ex-præfectus, qui præfectus, et alii id genus multi.

(b) Cum ait Chrysostomus ex initiis sibi videri istum æra non minus orientale esse quam Antiochenum, non de positione Cucusi, qualis in tabulis geographicis representatur, agit; neque enim ignorare poterat Cucusum multis gradibus ad septentrionem magis accedere, quam Antiochiam; sed loquitur, ut liquet, de loci temperie, qualis ex suo petebatur.

ἡμᾶς φιλοῦντων· Ἄπελθε, δέομαί σου· εἰς Ἰσαύρους ἔμπεσον, μόνον ἡμῶν ἀπαλλάγηθι. Ὅπου γάρ ἂν ἔμπειρος, εἰς ἀσφάλειαν ἐπιπίπτεις, ἂν ἡμέτερας διαφυγῆς χεῖρας. Ταῦτα ἀκούσασα καὶ ὄρῳσα ἡ καλὴ Σελευκία, ἡ τοῦ κυρίου μου Ῥουφίνου ἐλευθέρα (καὶ γὰρ σφόδρα ἡμᾶς ἐθεράπευσε), παρεκάλει καὶ ἐδέσθη, ὥστε εἰς τὸ προάστειον αὐτῆς καταλῦσαι, πρὸ πέντε μιλίων τῆς πόλεως ὄν, καὶ συνέπεμψεν ἡμῖν ἀνθρώπους, καὶ ἀπήλθομεν ἐκεῖσε.

γ'. Ἄλλ' οὐδὲ ἐκεῖ ἔμελλον ἡμῶν ἀποστήσασθαι ἡ ἐπιβουλή αὐτῆ. Ὡς γὰρ ἔγνων ὁ Φαρέτριος, ἐδήλωσεν αὐτῇ, καθὼς ἔλεγε, πολλὰς ἀπειλάς. Ἐπει δέ με εἰς τὸ προάστειον αὐτῆς ὑπέδεξατο, κάγω τούτων οὐκ ᾔδειν οὐδέν· ἄλλ' ἐξελθούσα πρὸς ἡμᾶς, ταῦτα μὲν ἡμᾶς ἀπέκρυβεν, ἐδήλου δὲ τῷ ἐπιτρόπῳ ἐκείσε ὄντι, πᾶσαν τε ἡμῖν ἀνάπαυσιν παρασχέιν, καὶ εἰ τινες εἰς ἡμᾶς ἐπέλθοιεν μονάζοντες, βουλόμενοι ἡμᾶς ἐνυβρίσαι ἡ συντριβῆσαι, συναγαγεῖν γεωργούς ἀπὸ τῶν ἄλλων αὐτῆς χωρίων, καὶ οὕτω παρατάσασθαι πρὸς αὐτούς. Παρεκάλει δὲ καὶ εἰς τὴν οἰκίαν αὐτῆς κάστελλον ἔχουσαν, καὶ ἀχειρωτόν οὖσαν καταφυγεῖν, ὥστε τοῦ ἐπισκόπου καὶ μονάζοντων ἐκφυγεῖν τὰς χεῖρας. Ἄλλὰ τοῦτο μὲν οὐκ ἠνεσχόμεν, ἄλλ' ἡμῖν ἐν τῷ προαστείῳ, οὐδὲν εἰδώς τῶν μετὰ ταῦτα κατασκευαζομένων. Οὐδὲ τοῦτο αὐτοῖς ἤρκεσεν εἰς τὸ ἀποστῆναι τῆς καθ' ἡμῶν μανίας. Εἶτα νυκτῶν μέσων, οὐδὲν τούτων εἰδώς (πολύς γὰρ ἐπέκειτο ὁ Φαρέτριος ἀπειλῇ ἀπειλῶν ἐκείνῃ, καθὼς φησι, καταναγκάζων, ὧν, ὥστε ἡμᾶς ἐκβαλεῖν καὶ τῶν προαστείων), οὐ φέρουσα ἡ γυνὴ τὴν ἐπάχθειαν αὐτοῦ, οὐκ εἰδότης ἐμοῦ, ἐδήλωσεν [598] αὐτόθι, ὅτι οἱ βάρβαροι ἐπέστησαν, αἰσχυρομένη τὴν ἀνάγκην εἰπεῖν, ἣν ὑπέμεινεν. Καὶ μέσων νυκτῶν εἰσελθὼν πρὸς με Εὐθήσιος ὁ πρεσβύτερος, καθυδοντά με διεγείρας, μετὰ πολλῆς τῆς βοῆς ταῦτα ἔλεγεν· Ἀνάστηθι, παρακαλῶ, βάρβαροι ἐπέστησαν, ἐνταῦθα πλησίον εἰσίν. Ἐνόησον τίς ἡμῖν ταῦτα ἀκούων. Εἶτα ὡς πρὸς αὐτὸν εἶπον, Καὶ τί δέοι πρᾶξαι; εἰς τὴν πόλιν οὐ δυνάμεθα καταφυγεῖν, μὴ χαλεπώτερα πάθωμεν ὢν οἱ Ἰσαῦροι μέλλουσιν ἡμῖν ποιεῖν, ἠνάγκαζεν ἐξιέναι. Νῦξ ἦν ἀσέληνος, ἡ νύξ μέση, ζοφώδης, σκοτεινὴ· καὶ τοῦτο αὐτὸ πάλιν ἀπορίας ἀνάμεστον ἦν ἡμῖν· καὶ οὐδεὶς ὁ παρῶν, οὐδεὶς ὁ βοηθῶν, πάντες γὰρ ἡμᾶς ἐγκατέλιπον. Ὅμως ὑπὸ τοῦ φόβου συνωθισθεὶς, καὶ προσδοκῶν εὐθὺς ἀποθανεῖσθαι, διανέστην τεταλαιπωρημένος, κελύσας λαμπάδας ἀναφθῆναι. Ἄλλὰ καὶ ταύτας ὁ πρεσβύτερος ἐκέλευσε σβέννυσθαι, μήποτε, φησὶν, οἱ βάρβαροι τῷ φωτὶ καλούμενοι πρὸς ἡμᾶς, ἐπιτεθῶσιν ἡμῖν· ἐσθῆσθησαν καὶ αἱ λαμπάδες. Εἶτα ὁ βόρδων ὁ φέρων ἡμῶν τὸ λεκτικίον (τραχεῖα γὰρ ἦν σφόδρα ἡ ὁδός, καὶ ἀνάτης καὶ λιθώδης), κατενεχθεὶς ἐπὶ γόνυ, κατηγεγέ με ἔνδον ὄντα, καὶ μικροῦ δεῖν, ἔμελλον ἀπόλλυσθαι, εἶτα ἐκπηδήσας, συρόμενος περιεπάτου,

ὑπὸ Εὐθήσιου τοῦ πρεσβυτέρου κατεχόμενος (κατεπήδησε γὰρ καὶ αὐτὸς τοῦ ὑποζυγίου), καὶ οὕτως χειραγωγούμενος ἐβάδιζον, μᾶλλον δὲ ἐλκόμενος· οὕτε γὰρ βαδίζειν ἦν εἰς τοσαύτην δυσχωρίαν, καὶ ὄρη χαλεπὰ, ἐν νυκτὶ μέσῃ. Ἐνόησον τί με πάσχειν εἰκὸς ἦν τοσοῦτοις συνεχόμενον κακοῖς, καὶ τοῦ πυρετοῦ ἐπικειμένου, μὴδὲν εἰδὸτα τῶν κατεσκευασμένων, ἀλλὰ δεδοκῶτα τοὺς βαρβάρους, καὶ τρέμοντα, καὶ προσδοκῶντα εἰς τὰς χεῖρας αὐτῶν ἔμπεσεῖσθαι. Οὐ δοκεῖ σοι μόνα ταῦτα τὰ παθήματα, εἰ καὶ μὴδὲν ἄλλο μοι ἕτερον συμβεβῆκοι, πολλὰ ἡμῶν δύνασθαι διαλύειν τῶν ἁμαρτημάτων, καὶ πολλὴν μοι παρέχειν εὐδοκίμησως ἀφορμὴν; Τὸ δὲ αἴτιον, ὡς ἔγωγε οἶμαι, πάντες εὐθὺς εἰσελθόντα με ἐν Καισαρείᾳ, οἱ ἐν ἀξιωμασίν, οἱ ἀπὸ βικαρίων, οἱ ἀπὸ ἡγεμόνων σοφισταί, οἱ ἀπὸ τριβούνων, ὁ δῆμος ἅπας καθ' ἐκάστην ἐώρων τὴν ἡμέραν, ἐθεράπευσον, ἐπὶ τῆς κόρης τῶν ὀφθαλμῶν ἐβάσταζον· ταῦτα οἶμαι ὑποκνίσαι τὸν Φαρέτριον, καὶ τὸν φθόνον τὸν ἐλάσαντα ἡμᾶς ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως, οὐδὲ ἐνταῦθα ἡμῶν ἀποστῆναι, ὡς ἔγωγε οἶμαι· οὐδὲ γὰρ ἀποφαινομαι, ἀλλ' ὑποπτέω. Τί ἂν τις εἴποι τὰ ἄλλα τὰ κατὰ τὴν ὁδόν, τοὺς φόβους, τοὺς κινδύνους;

Ἄπερ καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἀναμνησκόμενος αὐτὸς, καὶ αἰεὶ ἐν διανοίᾳ περιφέρων, πέτομαι ὑπὸ τῆς ἡδονῆς, σκιρτῶ ὡς θησαυρὸν μέγαν ἔχων ἀποκείμενον· καὶ γὰρ οὕτως ἔχω καὶ διάκειμαι. [599] Διὸ καὶ τὴν σὴν παρακαλῶ τιμιότητα χαίρειν ἐπὶ τούτοις, εὐφραίνεσθαι, σκιρτᾶν, τὸν Θεὸν δοξάζειν, τὸν καταξιώσαντα ἡμᾶς τοιαῦτα παθεῖν. Καὶ παρὰ σαυτῆ παρακαλῶ ταῦτα ἔχειν, καὶ πρὸς μηδένα ἐξεῖπειν, εἰ καὶ τὰ μάλιστα οἱ ἐπαρχικοὶ πᾶσαν ἐμπλήσαι τὴν πόλιν ἔχουσι, καὶ αὐτοὶ περὶ τῶν ἐσχάτων κινδυνεύσαντες.

δ. Πλὴν παρὰ τῆς σῆς εὐλαβείας μηδεὶς εἰδέτω τοῦτο, ἀλλὰ καὶ κατάστειλε τοὺς λέγοντας. Εἰ δὲ διὰ τὰ λείψανα τῆς κακώσεως ἀλγείς, μάθε σαφῶς, ὅτι καθαρῶς ἀπάντων ἀπηλλάγην, καὶ ἐβρώμενεστερον ἔχω τὸ σῶμα, ἢ αὐτόθι διατρέβων. Τὸν δὲ κρυμὸν τί δέδοικας; καὶ γὰρ καὶ οἰκήματα ἐπιτήδεια ἡμῖν κατεσκευάσται· καὶ πάντα ὁ κύριός μου Δύσχορος ποιεῖ καὶ πραγματεύεται, ὥστε μὴδὲ μικρὰν ἀσθησιν ἡμᾶς λαβεῖν ἀπὸ τοῦ κρυμοῦ; Εἰ δὲ ἐστιν ἀπὸ τῶν προοιμίων στοχάσασθαι, ἐμοὶ ὁ νῦν ἀπὸ ἀνατολῆς εἶναι δοκεῖ, καὶ οὐδὲν ἕλαττον Ἀντιοχείας. Τοσοῦτον τὸ θάλαπος, τοσαύτη ἡ εὐκρασία τοῦ ἀέρος. Σφόδρα δὲ με ἐλύπησας εἰπούσα, ὅτι Ἰσως καὶ πρὸς ἡμᾶς λυπῆ ὡς ἀμελήσαντας. Καίτοι γε πρὸ πολλῶν ἡμερῶν ἐπέστειλα πρὸς τὴν σὴν τιμιότητα, παρακαλῶν

* Duo mss. καὶ γὰρ ἔχων οὕτω διάκειμαι. Alius καὶ γὰρ ὡς ἔχων οὕτω διάκειμαι.

μη κινειν με εντευθεν. Ἐγὼ δὲ τοῦτο ἐνοησαι εἶχον, πολλῆς σοι ἀπολογίας δεῖν, καὶ πολλῶν ἰδρώτων καὶ καμάτων, ἵνα δυνηθῆς πρὸς τοῦτο ἀπολογησασθαι τὸ βῆμα. Τάχα δὲ ἐκ μέρους καὶ ἀπολελόγησαι, εἰπούσα ὅτι ἀπλῶς λογίζομαι τοῦτο ὑπὲρ τοῦ αὐξεν τὴν θλίψιν. Ἄλλὰ καὶ τοῦτο πάλιν λογίζομαι ἔγκλημα μέγιστον, τὸ λέγειν ὅτι καὶ προσφιλοτιμούμαι τοῖς λογισμοῖς τὰς ὁδύνας· δέον γὰρ πάντα σε ποιεῖν καὶ πραγματεῦσθαι ὑπὲρ τοῦ καταλύειν τὴν θλίψιν, τὸ θέλημα τοῦ διαβόλου ποιεῖς, αὐξουσα τὴν ἀθυμίαν καὶ τὴν λύπην. Ἡ οὐκ οἶσθα πόσον κακὸν ἡ ἀθυμία; Τῶν δὲ Ἰσαύρων ἔνεκεν μὴδὲν δέδιθι λοιπόν· καὶ γὰρ ὑπέστρεψαν εἰς τὴν χώραν αὐτῶν· καὶ ὁ ἡγεμῶν πάντα ἐποίησεν ὑπὲρ τούτου· καὶ ἐν ἀσφαλείᾳ ἔσμεν πολλῶ μᾶλλον ἐνταῦθα ὄντες, ἢ ὅτε ἐν Καισαρείᾳ ἦμεν. Οὐδένα γὰρ λοιπὸν δέδοικα ὡς τοὺς ἐπισκόπους, πλὴν ὀλίγων. Ὅμως τοῖνον τῶν Ἰσαύρων ἔνεκεν, μὴδὲν δέδιθι· καὶ γὰρ ἀνεχώρησαν, καὶ τοῦ χειμῶνος καταλαβόντος οἶκοι εἰσὶ συγκεκλεισμένοι, ἂν ἕρα λοιπὸν μετὰ τὴν Πεντεκοστὴν ἐξέλθοιεν. Πῶς δὲ λέγεις γραμματίων οὐκ ἀπολαύειν; Ἡδὴ σοι τρεῖς ἐπεμψα ἐπιστολάς, τὴν μὲν διὰ τῶν ἐπαρχικῶν, τὴν δὲ δι' Ἀντωνίου, τὴν δὲ δι' Ἀνατολίου τοῦ οἰκέτου σου, πολυστίχους· τὰς δὲ δύο μάλιστα φάρμακον σωτήριον, πάντα ἀθυμοῦντα, πάντα σκανδαλιζόμενον ἱκανὰς ἀνακτῆσασθαι, καὶ πρὸς καθαρὰν εὐθυμίαν ἀγαγεῖν. Λαβοῦσα τοῖνον ταύτας, ἐπέρχου συνεχῶς καὶ διὰ παντός, καὶ ὕψι αὐτῶν τὴν ἰσχύν, καὶ τῆς ἰατρείας πείραν λήψῃ πολλήν, καὶ ὠφέλειαν, καὶ ἡμῖν δηλώσεις, ὅτι γέγονός σοί [600] τί πλέον ἐκείθεν. Ἐγὼ καὶ τρίτην ἐτοίμησεν ἔοικυιαν αὐταῖς, ἣν οὐκ ἠδουλήθην πέμψαι νῦν, σφόδρα ἀλγίστας ἐφ' οἷς λέγεις, ὅτι καὶ συνάγω μοι λογισμοὺς ὁδυνηροῦς, καὶ τὰ οὐκ ὄντα ἀναπλάττουσα, ἀνάξιον σεαυτῆς φθειγασμένη βῆμα, ἐφ' ᾧ καὶ αὐτὸς αἰσχύνομαι καὶ ἐγκαλύπτομαι. Πλὴν ἀνάγκωθι ἐκείνας, καὶ οὐκ ἔτι ταῦτα ἐρεῖς, κἂν μυριάκις φιλονεικῆς ἀθυμεῖν. Ἐπειδὴ καὶ περὶ Ἡρακλείδου τοῦ ἐπισκόπου ἡμῖν ἐδήλωσας, ἔξεστιν αὐτῷ, εἰ βουληθεῖ, δοῦναι ἔνστασις, καὶ πάντων ἀπαλλαγῆναι· οὐδὲν γὰρ ἄλλο λείπεται. Ἐγὼ δὲ εἰ καὶ μὴδὲν μέγα ἦνουν, ἀλλ' ὁμως ἐδήλωσα τῇ κυρίᾳ μου Πενταδίᾳ, ὥστε πᾶσαν σπουδὴν ἐπιδείξασθαι, εἴ τινα ἐπινοήσεις τῷ κακῷ παραμυθίαν. Ἐφης δὲ τετολημκέναι δηλῶσαί μοι τὰ λυπηρὰ, διὰ τὸ παρ' ἐκείνου κελυσθῆναι. Ποῖα τόλμα τοῦτο;

Ὅτε γοῦν ἐπαυσάμην λέγων, οὕτε παύσομαι, ὅτι ἐν λυπηρῶν ἁμαρτία μόνον· τὰ δὲ ἄλλα πάντα κόνις καὶ καπνός. Τί γὰρ βαρὺ δασμωτήριον οἰκῆσαι, καὶ ἄλλωσι περιχεῖσθαι; τί δὲ βαρὺ πάσχειν κακῶς, ὅταν τοσαύτης ἐμπορίας τὸ πάσχειν κακῶς ὑπόθεσις γένηται; τί δὲ ἐξορία βαρὺ; τί δὲ δήμευσις; Πῆματα ταῦτά ἐστι δεινῶν πραγμάτων ἔρημα, βήματα λύπης ψιλὰ. Ἄν τε γὰρ θάνατον εἴπης, τὸ τῆς φύσεως

δολῆμα λέγεις· ὁ πάντως ὑπομείναι δεῖ^b καὶ μηδενὸς ἐπάγοντος· ἂν τε ἐξορίαν εἴπης, οὐδὲν ἕτερον λέγεις ἢ χώραν, καὶ τὰς πολλὰς πόλεις ὀρεῖν· ἂν τε χρημάτων δήμευσιν εἴπης, ἐλευθερίαν λέγεις, καὶ τὸ εὐλυτον εἶναι.

ε'. Μαρουθῶν τὸν ἐπίσκοπον μὴ διαλείπης, τό γε εἰς σὲ ἦκον, θεραπεύουσα, ὥστε ἀνιμῆσθαι τοῦ βαράθρου. Μάλιστα γὰρ αὐτοῦ δέομαι διὰ τὰ ἐν Περσίδι. Καὶ μάθε παρ' αὐτοῦ, ἂν δυνατόν σοι γένηται, τί τε κατώρθωται ἐκείσε δι' αὐτοῦ, καὶ τίνας ἔνεκεν παραγέγονε, καὶ δήλωσον ἡμῖν, εἰ τὰς δύο ἐπιστολάς, ἃς ἐπεμψα αὐτῷ, ἀπέδωκας· κἂν μὲν βουληθεῖ ἡμῖν ἐπιστεῖλαι, πάλιν ἐπιστελοῦμεν αὐτῷ· ἂν δὲ μὴ βουληθεῖ, κἂν τῇ εὐλαθείᾳ σου δηλώσῃ, εἴ τι γέγονεν αὐτόθι πλέον, καὶ εἰ μέλλοι τι κατορθοῦν πάλιν κατιῶν. Ἐγὼ γὰρ διὰ τοῦτο καὶ ἐσπούδαζον αὐτῷ συγγενέσθαι. Πλὴν πάντα τὰ παρὰ σοῦ γενέσθω, κἂν πάντες κατακέφαλα φέρωνται, τὰ σαυτῆς πλήρου. Ὁ γὰρ μισθός σου ἔσται ἀπηρτισμένος. Πάνυ οὖν αὐτὸν οἰκείωσαι, καὶ ὡς ἐγχωρεῖ. Παρακαλῶ, τοῦτο δὲ μέλλω λέγειν μὴ παραδράμης, ἀλλὰ πολλὴν περὶ αὐτοῦ ἐπίδειξαι σπουδὴν. Ἐδήλωσάν μοι οἱ μονάζοντες οἱ Μαρσεῖς, οἱ Γότθοι, ἔνθα ἀεὶ κέκρυπτο Σεραπίων^e ὁ ἐπίσκοπος, ὅτι Μοδουάριος ἦλθεν ὁ διάκονος ἀπαγγέλλων, ὅτι Οὐνίλας ὁ ἐπίσκοπος [601] ὁ θαυμαστάς ἐκεῖνος, ὃν πρῶην ἐχειροτόνησα καὶ ἐπεμψα εἰς Γότθαν, πολλὰ καὶ μεγάλα κατορθώσας ἐκοιμήθη· καὶ ἦλθε φέρων γράμματα τοῦ βῆτος τῶν Γόθων ἀξιούντα πεμφθῆναι αὐτοῖς ἐπίσκοπον. Ἐπεὶ οὖν οὐδὲν ἄλλο ὀρῶ πρὸς τὴν ἀπειλουμένην καταστροφὴν συντελοῦν εἰς διόρθωσιν, ἢ μέλλῃσιν καὶ ἀναβολῇ (οὐδὲ γὰρ δυνατόν αὐτοῖς πλεῦσαι εἰς τὸν Βόσπορον νῦν, οὐδὲ εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα), ὑπερθέσθαι τέως αὐτοῦς διὰ τὸν χειμῶνα παρασκευάσαν· ἀλλὰ μὴ ἀπλῶς αὐτὸ παραδράμης· κατόρθωμα γὰρ ἐστὶ μέγιστον. Δύο γὰρ ἐστὶν ἃ μάλιστα με λυπεῖ εἰ γένοιτο, ὃ μὴ γένοιτο, τό τε παρὰ τούτων μέλλειν γίνεσθαι, τῶν τοσαῦτα κακὰ ἐργασαμένων, καὶ παρ' ὧν οὐ θέμις, τό τε ἀπλῶς τινα γενέσθαι. Ὅτι γὰρ οὐ σπουδάζουσι τινα γενναῖον ποιῆσαι, οἶσθα καὶ αὐτῇ. Εἰ δὲ τοῦτο γένοιτο, ὃ μὴ γένοιτο, τὰ ἐξῆς ἐπίστασαι. Ἴν' οὖν μὴδὲν τούτων γένηται, πᾶσαν σπουδὴν ποιῆσαι· ἀφορητὶ δὲ εἰ δυνατόν ἦν καὶ λανθανόντως τὸν Μοδουάριον^d πρὸς ἡμᾶς ἐκδραμεῖν, μέγιστα ἂν ἠνύετο. Εἰ δὲ μὴ δυνατόν, ἐκ τῶν ἐγχωρούμενων τὰ δυνατὰ γινέσθω. Ὅπερ γὰρ ἐπὶ τῶν χρημάτων γίνεται, καὶ ἐπὶ τῆς χήρας συνέβη, τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν πραγμάτων. Ὅπερ γὰρ ἐκείνη δύο ὁδοὺς καταβαλοῦσα, ἅπαντας ὑπερηκόντισε τοὺς πλείονα καταβαλόντας,

^a Duo mss. ἀλγίστας διόπερ ἔφησ.

^b Tres mss. πάντως ὑποσθῆναι με δεῖ. Mox duo mss. λέγεις ἢ τόπον ἐκ τόπου ἀμείβειν, καὶ πολλάς.

^c Duo mss. ἔνθα δὲ ἐκρύπτετο Σεραπίων.

^d Tres mss. σπουδῇ ἀπόδειξαι γὰρ ἐπίδειξαι ἀφορητὶ· εἰ δὲ δυνατόν τὸν Μοδουάριον.

in cogitare poteram, longa tibi oratione
 de hoc verbo satisfaceres. Quamquam fortasse aliqua
 ex parte satisfacisti, cum his verbis usa es, ut mihi
 dumtaxat cogito, ut calamitatem meam augeam. At
 hoc quoque rursus in summo crimine pono, quod
 ais te libenter de industria dolores tibi per cogitatio-
 nes accersere: nam cum te nihil non agere ac moliri
 oporteat, quo animi mœrorem exstinguas, ipsa tamen,
 quod diabolo gratum est, facis, mœrorem videlicet
 animique molestiam augens. An te fugit, quam grave
 malum sit mœstitia? De Isauris autem nihil est quod
 posthac metuas: etenim in regionem suam sese re-
 ceperunt: idque ut facerent, a præfecto nihil est
 prætermisum: multoque tutior hic sum, quam cum
 Cæsareæ essemus. Neminem enim tam metuo, quam
 episcopos, paucis exceptis. Itaque de Isauris nihil
 metuas: etenim recesserunt, ortaque hieme domi se
 incluserunt, nescio an post Pentecosten egressuri.
 Quomodo nullas te literas recipere ais? Tres jam ad
 te epistolas misi, unam per prætorios milites, alteram
 per Antonium, aliam per famulam tuam Anatolium,
 salutiferi medicamenti instar quemlibet mœrore
 afflictum, atque scandalum patientem revocare possint,
 ad integram animi tranquillitatem recreare, atque
 Has igitur cum acceperis, subinde atque assidue
 pervolas, atque carum vim et facultatem perspicias:
 ac medicamenti utilitatem abunde experieris. nobis-
 que te fructum hinc percepisse nuntiabis. Est autem
 penes me tertia quoque ejusdem argumenti, nobis-
 nunc ad te mittere nolui: magno enim dolore hinc
 sum affectus, quod te acerbas cogitationes cumulare
 scribis, atque ea quæ non sunt esingere. Quod qui-
 dem verbum a te proferri minime decuit: ejusque
 causa ipse quoque erubescere ac pudore suffundor.
 Cæterum epistolas illas lege, ac jam his verbis uti
 desines, etiamsi aliqui sexcenties mœrere studeas.
 Quoniam autem de Heraclide quoque episcopo ad me
 scripsisti, licet ipsi, si velit, instantiam dare (a),
 atque ita molestiis omnibus defungi: nihil enim aliud
 superest. Ego vero etsi nihil admodum proficiebam,
 tamen dominam meam Pentadiam monui, ut omnem
 diligentiam adhiberet, quo calamitati solatium aliquod
 inveniret. Ais autem te, quod ita tibi ab eo impera-
 tum esset, de his molestiis certior me facere ausam
 esse. Quæ autem hæc audaciæ est?

Nihil molestem præter peccatum.— Numquam igitur
 hoc dicere destiti, nec desistam, unam solum rem
 molestem esse, nempe peccatum: reliqua omnia
 pulveris ac fumi instar esse. Quæ molestia, carcere
 claudi ac catenis vinciri? quæ molestia calamitatibus

(a) In Græco habetur, *ἡμεῖς ἐπινοοῦμεν*. In Basilicis, inquit
 Caugius: in Glossario Græco, hæc significant hæredis institutio-
 nem: hic vero, *ἡμεῖς ἐπινοοῦμεν*, quæ est juridica loquendi ratio,
 nullo modo potest hoc sensu accipi. Tillemontius ratio-
 nem daret, quod significaret, abdicatum dari; qui sensus hic apprimè quadraret. Sed cum
 omnes omnino Filii atque Miss. *ἡμεῖς ἐπινοοῦμεν* habeant, sensum
 mutare non ausi sumus.

premi, cum calamitas tantarum opum causa sit? (c)
 molestia, relegatio ac bonorum proscriptio? Mœ-
 verba hæc sunt, rerum acerbitate vacua: verba
 mœrore profecta. Nam sive mortem dixeris, natura
 debitum dicis, quod quidem inferatur: sive exsilium dixeris,
 etiamsi a nemine inferatur: sive bonorum proscriptionem
 nihil aliud dicis, quam regionis ac multarum civita-
 tum prospectum: sive bonorum proscriptionem
 dixeris, libertatem dicis, ac solum et expeditum
 esse.

5. Marutham episcopum (a), quantum in te fuerit,
 omnibus officiis complecti ne desinas, ut eum e ba-
 rathro extrahas. Nam ejus opera ob Persidis negotia
 magnopere egeo. Atque, si id a te fieri potest, ex eo
 intellige, quidnam illic ipsius studio atque opera per-
 factum sit: et cur istuc profectus sit, fac sciam, et
 num ei duas epistolas, quas ad eum misi, reddideris;
 si ad me scribere velit, rursus scribam; sin rescri-
 bere gravetur, saltem, quid illic profectum sit, tibi
 stiturns sit. Nam ego hac de causa ipsum convenire
 studebam. Utcumque sit, quidquid tuarum partium
 est, præsta, munusque tuum exple, etiamsi omnes
 prono capite in præceptis ferantur. Merces enim tua
 numeris omnibus absoluta erit. Eum igitur quam
 maxime poteris, demerere. Hoc autem quod dictu-
 rus sum, ne prætereas, verum de eo perquam ingens
 studium exhibeas. Narraverunt mihi Marsi ac Gotthi
 monachi, apud quos Serapion episcopus perpetuo
 delitescerat, Moduarium diaconum venisse, illud affe-
 rentem, admirandum illum episcopum Unilam, quem
 non ita pridem ordinavi atque in Gotthiam misi,
 multis ac magnis rebus gestis, diem suum extremum
 clausisse: ac regis Gotthorum literas attulisse, qui-
 bus, ut ad eos episcopus mittatur, petit. Quoniam
 igitur ad subversionem eam, cujus minæ nobis inten-
 tantur, depellendam nullum aliud adjumentum conspi-
 cio, quam cunctationem ac dilationem (neque enim
 nunc ipsi in Bosphorum, aut in illas partes navigare
 possunt), da operam ut illos tantisper ob hiemen re-
 moreris: hæc, quæso, ne negligenter prætereas:
 istud enim maximi momenti est. Duo quippe sunt,
 quæ si contingant, quod Deus avertat, maxime me
 excruciant; nempe et quod ab istis creandus ille sit,
 qui tot mala perpetrarunt, et a quibus creari nefas
 est; et quod simpliciter quispiam creetur. Nam quod
 non hoc studeant, ut probum virum instituant, tibi
 quoque perspectum est. Quod si hoc fiat, quod uti-
 nam ne fiat, quæ deinceps sequentur haud te fugit.
 Ac proinde, ne quid horum fiat, omni studio con-
 tende. Quod si Moduarium clam ac sine ullo strepitu
 ad nos excurrere posset, id operæ pretium esset. Sin
 autem id nequeat, fiant, ut licet, quæ fieri poterunt.
 Nam quod in pecuniis usu venit, atque etiam in vidua
 illa contigit, hoc quoque in negotiis locum habet. Ut
 enim illa duobus obolis collatis omnes, qui plura
 contulerant, superavit, ut quæ universas suas opes

(a) De Marutha viro sancto Episcopo Martyropoleos Julia-
 ribus actum est in vita Chrysostomi.

profudisset (*Luc. 21. 2. 3*): sic etiam qui in negotia omni animi contentione incumbunt, quantum quidem in ipsis est, omnia confecerunt, etiamsi nihil inde utilitatis manarit, mercedemque suam numeris omnibus absolutam habent. Ilario episcopo maximas gratias ago: per literas enim a me petiit, ut sibi in urbem suam abeundi potestatem facerem, compositisque rebus se ad nos rediturum spondit. Quoniam igitur ipsius presentia non parum utilis est (nam vir pius est, constantique ac fervido animo), eum hortatus sum¹ ut, cum eo profectus fuerit, statim redeat. Ac proinde da operam, ut epistola nostra et celeriter et tuto ipsi reddatur, ac non projiciatur: siquidem magna cum cupiditate ac vehementia nostras literas postulavit, ingentemque ipsius presentia utilitatem affert. Velim igitur eas diligenter cures, ut nisi presbyter Helladius istic sit, per prudentem aliquem virum ac cerebro præditum amicis reddantur.

Ad eandem epistola XV. (Arabisso anno 406.)

Tunc, cum ab ineunte ætate tantum philosophiæ specimen dederis, humanumque fastum proculcaris, spem habebas fore ut tranquillam ac pacatam vitam duceres? Qui vero id fieri posset? Nam cum homines cum hominibus colluctantes, innumeras tum in palæstris tum in bellis plagas accipiant: tu, quæ adversus principatus et potestates, adversus mundi rectores tenebrarum hujus sæculi, adversus spiritualia nequitia te accinxisti (*Ephes. 6. 12*), et quidem ita strenue, totique tropæa erexisti, ac tot modis ferocem illum et pestiferum demonem molestia affecisti, unde tandem in eam spem veneras, fore ut tranquillam ac negotiorum molestiis vacuum vitam ageres? Quocirca non eo nomine perturbari convenit, quod multa undique bella, multique tumultus ac perturbationes oriantur: quin potius, si nihil horum contigisset, tum demum erat cur mirareris. Siquidem virtuti labor ac discrimen adnexum est. Idque tu prius etiam, quam nostras literas legas, perspectum habes, nec opus est ut ab aliis discas: nam nec ipsi, ut ignorantem doceamus, hæc scribimus. Scimus enim, nec exsilium, nec opum jacturam, quod plerique intolerandum ducunt, non contumeliam, non aliam ullam hujusmodi calamitatem te perturbare posse. Nam cum eorum, qui hæc pertulerunt, socii beati prædicentur, multo certe beatiores sunt qui in iis versantur. Eaque de causa Paulus utroque nomine eos qui ab Hebræorum religione ad Christianam fidem se contulerant, his verbis laudat: *Rememoramini pristinos dies, in quibus illuminati magnum certamen sustinistis passionum, in altero quidem opprobriis ac tribulationibus spectaculum facti, in altero autem socii taliter conversantium effecti* (*Hebr. 10. 32. 33*). Ob idque ne nos quidem longam epistolam condimus. Nemo enim ad eum qui victoriam adeptus est, ac luculentum tropæum statuit, accedit, ut opem ferat, sed ut laudem et prædicationem. Quo-

¹ Sic Mas. omnes; Editi, *hortati sunt*. Veram esse Manuscriptorum lectionem patet ex serie: *Epistolam, inquit, meam ipsi civi mittito, quia in ea hortatus sum eum, ut quamprimum redeat.*

niam igitur nos quoque scimus quantam in iis quæ tibi acciderunt, philosophiam exhibueris, beatam te ducimus ac suspicinus, tum ob patientiam, tum ob præmia quæ hinc tibi in posterum reconduuntur. Quia autem scio te de rerum nostrarum statu certiores fieri cupere; siquidem diu tacui: hoc habeto, nos e gravissimo quidem morbo emersisse, cæterum morbi reliquias etiamnum circumferre. Optinos certe medicos præsto habemus: sed necessariarum rerum inopia medicinæ utilitatem labefactat. Hic enim non modo necessariarum medicamentorum penuria est, cæterarumque rerum quibus ægrum corpus relevari potest, verum etiam fames ac pestis imminet. Atque hæc mala perpetuus latronum impetus jam parurit, qui quam longissime grassantes, atque omnes undique vias intercludentes, hinc quoque non parvum iis, qui iter faciunt, periculum creant. Sane Andronicus, ut ipse ait, in eorum manus incidit, atque ab ipsis dispoliatus¹, ita salvus evasit. Quamobrem te rogo, ne quem posthac huc mittas. Est enim verendum, ne profectio ad nos causa ei, qui iter hoc suscipit, necem accersat. Quod si accidat, non te fugit quantum dolorem id nobis allaturum sit. Verum si quem spectatæ fidei hominem nanciscaris, qui ob alia negotia huc se conferat, per eum, quo statu valetudina tua sit, fac sciam. Privatim autem ac nostræ utilitatis causa nemo huc veniat, ob eum quem diximus metum.

Ad eandem epistola XVI. (Cucuso anno 405.)

Deus per læta et adversa piorum vitam gubernat. — Utrumque ineffabilis Dei benignitatis argumentum est; nempe quod et tot tibi tantasque tentationes inferri permittit, quo splendidiore coronas obtineas, et quamprimum his te liberat, ne illatarum calamitatum diuturnitate rursus opprimaris. Ad hunc enim modum Deus fortium etiam illorum virorum, hoc est apostolorum et prophetarum vitam gubernavit, nunc fluctus excitari sinens, nunc autem adversarum rerum mare increpans, ac sævam tempestatem in amaram tranquillitatem convertens. Igitur flere ac te ipsam mœrore conficere desine, nec dumtaxat crebras eas, imo perpetuas acerbitates, quæ tibi inferuntur, ante oculos tibi proponere, verum etiam celerrimam earum depulsionem, eamque quæ hinc tibi paritur omni oratione præstantiore remunerationem. Nam quod araneæ tela, et umbra, et fumus est, et si quid his vilius fingi potest, hoc sunt omnes tibi inflictæ acerbitates, si cum iis præmiis conferantur quæ hinc tibi tribuenda sunt. Quid enim est civitate pelli, et ex aliis locis in alia subinde migrare, atque undique exagitari et proscribi, et ad tribunalia trahi, et a militibus raptari, et ab iis qui sexcentis beneficiis affecti fuerint, contraria nunc perpeti, atque tum a famulis tum a liberis vexari, cum horum præmium cælum sit, et purissima illa bona, quæ nec verbis ullis explicari queunt, nec finem habent, verum immortalem

¹ Prius editi, *atque extricatus, vel, dimissus*. Duo Mss., *atque ab ipsis dispoliatus*; et hanc non dubito veram esse lectionem. Hic quippe mos est latronum, obvios spoliare.

τὴν οὐσίαν πᾶσαν κενώσασα· οὕτω καὶ οἱ εἰς τὰ πράγματα πάσῃ δυνάμει σπουδάζοντες, τὸ πᾶν ἐπλήρωσαν, τό γε εἰς αὐτούς ἤκον, κἂν μὴδὲν γένηται πλέον, καὶ τὸν μισθὸν ἀπρητισμένον ἔχουσιν. Ἰλαρῶ τῷ ἐπισκόπῳ πολλὰς ἔχω χάριτας· ἔγραψε γάρ μοι ἀξιῶν ἐπιτραπῆναι ἀπελθεῖν εἰς τὴν αὐτοῦ, καὶ διορθῶσαι τὰ αὐτόθι, καὶ πάλιν παραγενέσθαι. Ἐπεὶ οὖν πολλὰ ὠφελεῖ ἡ παρουσία αὐτοῦ (καὶ γὰρ εὐλαβὴς ἐστὶ, καὶ ἀνὴρ ἀπερίτρεπτος, καὶ ζέων), παρεκάλεσα^a αὐτὸν ἀπελθόντα ταχέως ἐπανελθεῖν. Ποίησον τοίνυν τὴν ἐπιστολὴν ταχέως καὶ ἀσφαλῶς αὐτῷ ἀποδοθῆναι καὶ μὴ παραρρίφῃναι· καὶ γὰρ μετὰ πολλῆς ἐπιθυμίας καὶ σφοδρότητος ἀπῆτησε τὰ παρ' ἡμῶν γράμματα, καὶ πολὺ ὠφελεῖ ἡ παρουσία αὐτοῦ. Πλὴν οὖν φρόντισον τὰς ἐπιστολάς· εἰ μὴ παρῆν αὐτόθι Ἑλλάδος ὁ πρεσβύτερος, διὰ τινος ἀνθρώπου συνειπτοῦ, ἐγκέφαλον ἔχοντος, ποίησον ἀποδοθῆναι τοῖς φίλοις.

Πρὸς τὴν αὐτὴν ἐπιστολὴ ΙΕ'.

Σὺ δέ μοι προσεδόκησας, τσαυτὴν ἐκ νεότητός σου ἐπιδειξάμενῃ φιλοσοφίαν, καὶ τὸν ἀνθρώπινον καταπατήσασα τύπον, ἀτάραχόν τινα καὶ ἀπόλεμον ζῆσασθαι βίον; Καὶ πῶς ἐνὶ τούτῳ; Εἰ γὰρ ἀνθρώποις ἀνθρώποι πυκτεύοντες, μυρία καὶ ἐν ἀγῶνι καὶ ἐν πολέμοις δέχονται τραύματα, ἢ πρὸς αὐτάς ἀποδυσασμένη τὰς ἀρχάς, καὶ τὰς ἐξουσίας, πρὸς τοὺς [502] κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος τούτου, πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας, καὶ ἀποδυσασμένη γενναίως οὕτως, καὶ τσαυτὰ στήσασα τρόπαια, καὶ διὰ τοσούτων λυπήσασα τὸν ἀγριὸν ἐκείνον καὶ ἀλάστορα δαίμονα, πόθεν ἤλπισας ἡσύχιόν τινα καὶ ἀπράγμονα βιώσασθαι βίον^b; Οὐ τοίνυν διὰ τοῦτο θορυβεῖσθαι χρῆ, ὅτι πολλοὶ πανταχόθεν οἱ πόλεμοι καὶ θόρυβοι, καὶ πολλὰ αἱ παραχαῖ· ἀλλὰ τούναντιον, εἰ μὴδὲν τούτων συμβεδήκει, τότε θαυμάσαι ἔχρη. Τῇ γὰρ ἀρετῇ συγκεκλήρωται πόνος, καὶ κίνδυνος. Καὶ ταῦτα οἴσθαι καὶ πρὸ τῶν ἡμετέρων γραμμάτων αὐτῆ, καὶ οὐδὲν δεήσει παρ' ἐτέρων μανθάνειν· ἐπεὶ καὶ ἡμεῖς οὐκ ἀγνοοῦσαν διδάσκοντες, ταῦτα ἐπιστέλλομεν Ἰσμεν γὰρ, ὅτι οὐτε τὸ πατριβὸς ἐκπεσεῖν, οὐτε τὸ χρημάτων ὑπομεῖναι ζημίαν (τούτο δὴ τὸ πολλοὺς ἀφόρητον), οὐχ ὕβρις, οὐκ ἄλλη τις τοιαύτη θλίψις διαταράξει σε δυνήσεται. Εἰ γὰρ οἱ κοινῶν τῶν ταῦτα πασχόντων γινόμενοι ζηλωτοὶ, πολλῶ μᾶλλον οἱ ἐν αὐτοῖς ὄντες. Διὰ τοῦτο Παῦλος ἀφ' ἑκατέρων τοὺς ἐξ Ἑβραίων πιστεύσαντας ἀνακηρύττει, λέγων· Ἀγαμμητήσεσθε τὰς πρότερον ἡμέρας, ἐν αἷς φωτισθέντες κοιλίῃν ἀθλήσιν ὑπεμείνατε καθόμαται, τοῦτο μὲν ὀνειδιμοῖς καὶ θλίψεσι θασιζόμενοι, τοῦτο δὲ κοινῶν τῶν οὕτως πασχόντων γενηθέντες. Διὰ τοῦτο οὐδὲ ἡμεῖς μακρὰν ποιούμεν τὴν ἐπιστολὴν. Οὐδεὶς γὰρ τῷ νικῆσαντι, καὶ τρόπαιον στήσαντι λαμπρὸν, παραγίνεσθαι συμμαχίαν νομίζων, ἀλλ' εὐφημίας μόνον. Ἐπεὶ οὖν καὶ ἡμεῖς ἐγνωμεν δεσὴν περὶ τὰ συμβάντα τὴν φιλοσοφίαν ἐπεδείξω, μακαρίζομέν σε, θαυμάζομεν

τῆς τε εἰς τὸ παρὸν ὑπομονῆς, καὶ τῶν ἀντιδόσεων τῶν ἐντεῦθεν σοι ταμειουμένων. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τὰ ἡμέτερα εὐ οἶδ' ὅτι βούλει μανθάνειν (καὶ γὰρ μακρὰν εἰγήσα σιγῆν)· τῆς μὲν χαλεπωτάτης ἀβήσσιας ἀπηλλάγημεν. λείψανα δὲ ἐτι τῆς νόσου περιφερόμεν. Καὶ ἱατρῶν δὲ ἀπολαύομεν ἀρίστων· ἀλλ' ὅμως καὶ οὕτω λυμαίνεται τὴν ἀπὸ τῆς θεραπείας ὠφέλιαν ἡ τῶν ἐπιτηθειῶν ἀπορία. Οὐ γὰρ δὴ μόνον φαρμάκων ἐνταῦθα σπάνις, καὶ τῶν ἄλλων τῶν δυναμένων διορθῶσαι σῶμα πεπονηκὸς, ἀλλ' ἤδη καὶ λιμὸς μελετᾶται, καὶ λοιμὸς. Καὶ ταῦτα λοιπὸν ὠδίνει τὰ κακὰ ἡ συνέχεια τῶν ληστρικῶν ἐφοδῶν, αἱ μέχρι πρὸ βωτάτω τῶν ὁδῶν ἐκχεόμεναι, καὶ τὰς ὁδοὺς ἀποτειγίζουσαι, τὰς πανταχοῦ τετμημένας, ἐντεῦθεν πολὺν καὶ ὀδοπόροις ἐπάγουσι κίνδυνον. Ἀνθρόνικος γούνη, καθὼς φησι, καὶ αὐταῖς ἐκείνων περιέπεσε ταῖς χερσὶ, καὶ ἀποδυθεῖς^c οὕτω διεσώθη. Διὸ παρακαλῶ σου τὴν ἐμμέλειαν μηδέποτε ἀποστῆλαι ἐνταῦθα. Δεός γὰρ μὴ τῆς πρὸς ἡμᾶς ἀποδημίας ἡ ὑπόθεσις ἀφορμὴ τῷ παραγινόμενῳ σφαγῆς γένηται· καὶ οἴσθα^d δεσὴν ἡμῖν οἴσει τὴν ὀδύνην. Ἄλλ' εἰ τινος ἐπιλάβοιο γνησίῳ κατὰ χρεῖαν ἐτέραν ἐνταῦθα ἀπικνουμένου, δι' αὐτοῦ δήλου τὰ περὶ τῆς [605] ὑγείας ἡμῖν τῆς σῆς. Ἰδικῶς μέντοι εἰς τοῦτο μηδεὶς ἐνταῦθα παραγινέσθω, μηδὲ δι' ἡμετέραν χρεῖαν, διὰ τὸ δεῖος ὁ προεῖρήκαμεν.

Πρὸς τὴν αὐτὴν ἐπιστολὴ ΙΓ'.

Ἀμφοτέρα τῆς ἀπάτου τοῦ Θεοῦ φιλοφροσύνας, καὶ τὸ συγχωρεῖν τοσούτους ἐπάγεσθαι σοι πειρασμούς, καὶ ἐπαλλήλους οὕτως, ὥστε λαμπροτέρους σοι γίνεσθαι τοὺς στεφάνους, καὶ τὸ ταχίστην αὐτῶν ποιέσθαι^e τὴν ἀπαλλαγὴν, ὥστε σε μὴ κατατείνεσθαι πάλιν τῇ παραμονῇ τῶν ἐπαγομένων κακῶν. Οὕτω καὶ τῶν γενναίων ἀνδρῶν ἐκείνων, τῶν ἀποστόλων λέγω καὶ τῶν προφητῶν, τὸν βίον ἐκυβέρνησεν ὁ Θεός, νῦν μὲν ἀφίεις τὰ κύματα διεγείρεσθαι, νῦν δὲ ἐπιτιμῶν^f τῷ τῶν κακῶν πελάγει, καὶ ἀπὸ χαλεποῦ τοῦ χειμῶνος λευκὴν ἐραζόμενος τὴν γαλήνην. Παῦσαι τοίνυν δακρύουσα, καὶ κατατενομένη τῇ λύπῃ, μηδὲ τὰ ἐπαγομένα σοι δεῖνὰ σκόπει μόνον, τὰ ἐπάλληλα καὶ συνεχῆ, ἀλλὰ καὶ τὴν ταχίστην αὐτῶν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἀπατον ἐντεῦθεν τικτομένην σοι ἀμοιβὴν καὶ ἀντίδοσιν. Ὅπερ γὰρ ἐστὶν ἀράχη, καὶ σκιά, καὶ καπνός, καὶ εἰ τι τούτων εὐτελέστερον, τοῦτό ἐστι τὰ ἐπενεχθέντα σοι πάντα δεῖνὰ, πρὸς τὰ μέλλοντα δίδοσθαι σοι ἐντεῦθεν βραβεῖα. Τί γὰρ ἐστὶ πώλεως ἐκπεσεῖν, καὶ τόπους ἐκ τόπων ἀμείδειν, καὶ πάντοθεν ἐλαύνεσθαι, καὶ δημῶσεσθαι, καὶ εἰς δικαστήρια περιέλκεσθαι, καὶ ὑπὸ στρατιωτῶν σπαράττεσθαι, καὶ ὑπὸ τῶν τὰ μυρία εὐεργετηθέντων τὰ ἐναντία νῦν ὑπομένειν, καὶ παρ' οἰκετῶν, καὶ παρ' ἐλευθερίων ἐπηρεάζεσθαι, ὅταν τὸ τούτων ἐπαθλον ὁ οὐρανὸς ἦ, καὶ τὰ ἀκήρατα ἀγαθὰ ἐκεῖνα, τὰ μὴδὲ λόγῳ ἐρμηνευθῆναι δυνάμενα καὶ πέρας οὐκ ἔχοντα, ἀλλ' ἀθάνατον

^c Prius editi ἀπολυθεῖς, duo mss. ἀποδυθείς, et sic etiam unus apud Ducezum.

^d Duo mss. καὶ εἴρη. Editi. καὶ οἴσθα.

^e Duo mss. αὐτῶν γίνεσθαι. Editi αὐτῶν ποιέσθαι.

^f Ibidem ἐπιτείνων.

^a Omnes mss. παρεκάλεσα. Editi παρεκάλεσαν.

^b Duo mss. ζήσασθαι βίον.

παρέχοντα τὴν ἐξ αὐτῶν ἀπόλαυσιν· Ἀφείσα τοίνυν τὰς ἐπιβουλὰς, τὰς ἐπιηρείας, τὰς τῶν χρημάτων ζημίαις, τὰς μεταναστώσεις τὰς συνεχεῖς, τὴν ἐν ἀλλοτριῇ διαγωγῇ λογίζεσθαι, καὶ πηλοῦ παντὸς εὐτελέστερον ταῦτα καταπατοῦσα, ἐννοεῖ τοὺς ἐκ τούτων σοι τεχθέντας ἐν τοῖς οὐρανοῖς θησαυροὺς, καὶ τὴν ἀνάλωτον πραγματείαν, καὶ τὸν ἄσυλον πλοῦτον. Ἄλλὰ τὸ σῶμά σου κακῶς ἐκ τῶν πόνων τούτων καὶ ταιλαιπωριῶν διετέθη, καὶ τὰ τῆς ἀβρωστίας ἐπέτριψαν αἱ τῶν ἐχθρῶν ἐπιβουλαι· Πάλιν ἐτέρας μοι λέγεις ἐμπορίας ὑπόθεσιν, μεγάλης καὶ ἀπάτου. Οἶσθα γὰρ, οἶσθα σαφῶς ἡλικὸν ἐστὶ σῶμα; ἀβρωστίαν γενναίως καὶ μετὰ εὐχαριστίας ἐνεγκεῖν. Τοῦτο, ὃ πολλὰκις εἶπον, τὸν Ἀδάραρον ἐστεφάνωσε, τοῦτο ἐπὶ τῶν ἀγώνων τῶν τοῦ Ἰωβ τὸν διάβολον κατήσχυνε, καὶ τὸν ἀθλητὴν τῆς καρτερίας ἐκείνης λαμπρότερον ἀπέφηνε. Τοῦτο καὶ φιλοπρωχίας, καὶ τῆς τῶν χρημάτων ὑπεροχίας, καὶ τῆς ἀθρόας ἐκείνης τῶν παιδῶν ἀποβολῆς, καὶ τῶν μυρίων ἐπιβουλῶν μᾶλλον αὐτὸν ἀνεκήρυξε, καὶ τὸ ἀναίσχυντον τοῦ πονηροῦ [60] δαίμονος ἐκείνου στόμα ἐφραξε μετὰ πολλῆς τῆς περιουσίας. Ταῦτ' οὖν ἀναλογισομένη συνεχῶς καὶ αὐτὴ, χαίρε καὶ εὐφραίνου τὸν μέγιστον ἄθλον διανύσασα, καὶ κεφάλαιον τῶν πειρασμῶν πρῶως φέρουσα, καὶ ὑπὲρ τούτων δοξάζουσα τὸν φιλόανθρωπον Θεόν, τὸν δυνάμενον μὲν ἄθρον ἀφανίσει πάντα, ἀφίεντα δὲ γίνεσθαι, ὥστε σοι λαμπρότεραν τὴν καλὴν ταύτην γενέσθαι πραγματείαν. Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς οὐ μακαρίζοντες οὐ πυλούμεθα. Ἦσθημεν δὲ ὅτι καὶ τῶν δικῶν ἀπαλλαγείσα καὶ πραγμάτων, ὡς σοι πρέπειον ἦν, οὕτω τῷ πράγματι τέλος ἐπέθηκες τὸ κατὰ τὴν διάλυσιν, οὕτε ἀνάνθρωος αὐτὰ προιεμένη, οὐδ' αὖ κατασχοῦσα πάλιν, καὶ ἐμπίρασα σαυτὴν δικαστηριοῖς, καὶ τοῖς ἐκ τούτων κακοῖς· ἀλλὰ μέσσην ὁδεύσασα ὁδόν, καὶ τὴν σοι πρέπουσαν ἐλευθερίαν καρπωσαμένη, καὶ πολλὴν τὴν σύνεσιν ἐν ἅπασιν ἐπιδειξαμένη, καὶ τὴν μακροθυμίαν, καὶ τὴν καρτερίαν, καὶ τὴν ὑπομονὴν, καὶ τὸ ἀνεξαπάτητον δαίεξασα τῆς σῆς συνέσεως.

Πρὸς τὴν αὐτὴν ἐπιστολὴ ΙΖ'.

Οὐδὲν ξέρον^β οὐδὲ ἀπεικὸς γέγονεν ἐπὶ τῆς εὐλαθείας τῆς σῆς, ἀλλὰ καὶ σφόδρα εἰκὸς καὶ ἀκόλουθον τὸ τῇ συνεχεῖα τῶν ἐπαλλήλων πειρασμῶν, εὐτονώτερα σοι γενέσθαι τῆς ψυχῆς τὰ νεῦρα, καὶ μείζονα πρὸς τὰ παλαίσματα τὴν προθυμίαν καὶ τὴν ἰσχύν, καὶ πολλὴν ἐντεῦθεν καρπώσασθαι σε τὴν ἡδονήν. Τοιαύτη γὰρ τῆς θλίψεως ἡ φύσις, ὅταν γενναίας καὶ νεανικῆς ἐπιλάβῃται ψυχῆς, ταῦτα ἐργάζεσθαι πέφυκεν. Καὶ καθάπερ τὸ πῦρ δοκιμώτερον ποιεῖ τὸ χρυσοῖον, ὅταν αὐτῷ συγγένηται· οὕτω καὶ ταῖς χρυσαῖς ψυχαῖς ἐπιούσα θλίψις, καθαρωτέρας αὐτὰς ἐργάζεσθαι καὶ δοκιμωτέρας. Διὰ καὶ Παῦλος ἔλεγεν· Ἡ θλίψις ὑπομονὴν κατεργάζεται, ἡ δὲ ὑπομονὴ δοκιμὴν. Διὰ ταῦτα καὶ ἡμεῖς σκιρτῶμεν καὶ χαίρομεν, καὶ τῆς ἐρημίας ταύτης μεγίστην καρπούμεθα παράκλησιν ἐπὶ τῇ ἀνδρείᾳ σου ταύτῃ. Διὰ ταῦτα καὶ μυρίοι σε κυκλώσωσι λύκοι, καὶ πολλὰ συναγωγὰ

πονηρευομένων, οὐδὲν δεδοίκαμεν· ἀλλ' εὐχόμεθα μὲν καὶ τοὺς ὄντας σθεσθῆναι πειρασμοὺς, καὶ ἐτέρους δὲ μὴ προσγενέσθαι, δεσποτικῶν πληροῦντες νόμον, τὸν κελύοντα εὐχεσθαι μὴ εἰσελθεῖν εἰς πειρασμόν· εἰ δ' ἄρα συγχωρηθεὶς γενέσθαι πάλιν, θαβρῶμεν ὑπὲρ τῆς χρυσῆς σου ψυχῆς, τῆς καὶ ἐντεῦθεν μέγιστον ἑαυτῇ συναγωγῆς πλοῦτον. Τίτι γὰρ σε δεδιξέσθαι δυνήσονται, οἱ κατὰ τῆς ἑαυτῶν πάντα τολμῶντες κεφαλῆς; Ζημίαι χρημάτων; Ἄλλ' εἰ οἶδ' ὅτι κόνις σοι ταῦτα, καὶ πηλοῦ παντὸς εὐτελέστερα εἶναι νομίζεται. Ἄλλὰ πατριδος ἐκβολῆ καὶ οἰκίας; Ἄλλ' οἶσθα σὺ καὶ τὰς μεγάλας καὶ πολυανθρώπους πόλεις καθάπερ τὰς ἐρήμους οὕτως οἰκεῖν, ἡσυχίαι καὶ ἀπραγμοσύνη τὸν ἅπαντα συζήσασα χρόνον, καὶ τὰς βιωτικὰς καταπατήσασα φαντασίας. Ἄλλὰ θάνατον ἀπειλοῦσιν; Ἄλλὰ σὺ καὶ τοῦτο προλαβοῦσα διὰ παντὸς ἐμελέτησας τοῦ χρόνου, καὶ ἐλκυσσῶν [605] ἐπὶ σφαγῇ, νεκρὸν ἐπὶ ταύτῃ ἐλξουσι σῶμα c. Τί δεῖ τὰ πολλὰ λέγειν; Οὐδεὶς σε οὐδὲν ἐργάσασθαι δυνήσεται τοιοῦτον, οὐ τὴν ὑπομονὴν μετὰ πολλῆς οὐχ εὐρήσει τῆς περιουσίας ἐν σοὶ πάλαι κατορθωθείσαν. Τὴν γὰρ στενήν φεῖ καὶ τεθλιμμένην ὁδεύσασα ὁδόν, ἐν ἅπασιν ἐγυμνάσω τούτοις. Διόπερ τὴν καλλίστην ταύτην ἐπιστήμην ἐν τοῖς γυμνασίοις ἀσκήσασα, νῦν ἐν τοῖς ἀγῶσι λαμπρότερα ἀνεφάνης, οὐ μόνον οὐδὲν ὑπὸ τῶν γινομένων θορυβοῦμένη, ἀλλὰ καὶ περρομένη, καὶ σκιρτώσα, καὶ χορεύουσα. Ἐν γὰρ προσέλαβες τὰ γυμνάσια, τούτων τοὺς ἀγῶνας μετὰ πολλῆς νῦν μεταχειρίζεις τῆς εὐκολίας, ἐν γυναικείῳ σώματι, καὶ ἀραχνίων ἀσθενεστέρῳ, ἀνδρῶν σφριγώντων καὶ τοὺς ὀδόντας βρυχόντων μετὰ πολλοῦ τοῦ γέλωτος τὴν μανίαν καταπατοῦσα, καὶ πλείονα ἐτοίμη οὖσα παθεῖν, ἢ ἐκείνοι παρασκευάζονται. Μακαρία σὺ καὶ τριμακαρία τῶν ἐντεῦθεν στεφάνων, μᾶλλον δὲ καὶ αὐτῶν τῶν ἀγώνων. Τοιαύτη γὰρ τῶν παλαισμάτων ἡ φύσις τούτων, καὶ πρὸ τῶν βραβείων καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς σκάμμασιν ἔχει καὶ τὰς ἀμοιβὰς καὶ τὰς ἀντιδόσεις, τὴν ἡδονήν, ἣν καρποῦσαι νῦν, τὴν εὐφροσύνην, τὴν ἀνδρείαν, τὴν καρτερίαν, τὴν ὑπομονὴν, τὸ ἀνάλωτον, τὸ ἀχειρωτόν, τὸ πάντων ὑψηλότεραν εἶναι, τὸ οὕτως ἑαυτὴν ἀσκήσαι, ὡς μηδὲν δύνασθαι παρὰ μηδενὸς παθεῖν δεινόν, τὸ τοσούτων κλυδωνίων γενομένων ἐπὶ τῆς πέτρας ἐστάναι, τὸ τῆς θαλάττης μαινομένης ἐξουρίας φέρεσθαι μετὰ πολλῆς τῆς γαλήνης. Ταῦτα τῆς θλίψεως καὶ πρὸ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἐνταῦθα, τὰ ἐπαθλα. Οἶδα γὰρ, οἶδα ὅτι νῦν οὐδὲ περιχεῖσθαι τὸ σῶμα ἡγῆ, ὑπὸ τῆς ἡδονῆς περρομένη, ἀλλ' ἦν καιρὸς καλῆς, εὐκολώτερον αὐτὸ ἀποδόσθαι, ἢ ἕτεροι τὰ ἱμάτια, ἀ περιχέινται. Χαίρε τοίνυν καὶ εὐφραίνου καὶ ὑπὲρ σαυτῆς, καὶ ὑπὲρ τῶν τὴν μακαρίαν τελευτησάντων τελευτηνῶν, οὐκ ἐν κλίῃ, οὐδὲ ἐν οἰκίᾳ, ἀλλ' ἐν δεσποτηριοῖς καὶ ἀλύσει καὶ βασάνοις. Θρήνηι δὲ μόνους τοὺς ταῦτα ποιοῦντας καὶ δάκρυε. Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ἄξιον τῆς σῆς φιλοσοφίας. Ἐπειδὴ δὲ καὶ περὶ τῆς τοῦ σώματος ἡμῶν ὑγιείας βούλει μαθάνειν, ἀπλάγημεν τῶς τῆς πρώην ἐνοχλοῦσης ἡμῖν ἀβρωστίας, καὶ βῆρον διακέμεθα νῦν· πλὴν εἰ μὴ πάλιν

^a Tres mss. προιεμένη. Edit. προιεμένη.

^b Savil. οὐδὲν ἀνάξιον.

^c Duo mss. ἔξουσι σῶμα.

fructum atque oblectationem præbent? Quamobrem insidias, vexationes, opum jacturam, continuas locorum mutationes, atque in externa regione commorationem considerare supersede, atque hæc luto quovis villius proculcans, eos thesauros qui hinc tibi in cælo creantur, quæstumque qui exhauriri et consumi nequit, atque opes ab omni prædonum injuria tutas et immunes animo perpende. At corpus tuum ob labores et ærumnas male affectum est, hostiumque insidiæ morbum adduxerunt? Nimirum ingentis alterius atque ineffabilis quæstus materiam mihi rursus commemoras. Scis enim, scis, inquam, plane, quantæ laudis sit, corporis morbum generoso animo atque cum gratiarum actione ferre. Hoc, ut sæpe dixi, Lazaro coronam attulit: hoc in Jobi certaminibus diabolum ignominia affectit, pugilemque ob hujusmodi patientiam clariorem reddidit. Hoc magis quam paupertatis amor, opum contemptio, ac repentina illa filiorum amissio, et sexcentæ insidiæ, ipsum laude ac prædicatione extulit, atque impudens perversi illius dæmonis os perfacile obstruxit. Hæc igitur ipsa quoque perpetuo tecum reputans, gaude et oblectare, quod maximo certamine perfuncta sis, atque id quod tentationum caput est, fac placido animo feras, eoque nomine benigni Dei gloriam prædices, qui cum omnia subito delere ac de medio tollere queat, ea tamen oriri sinit, ut tibi pulcher hic quæstus splendidior existat. Ob idque beatam te prædicare minime intermittimus. Illud autem nobis voluptati fuit, quod et litibus et negotiis, ut te dignum erat, defuncta, ejusmodi rei finem imposueris, ut nec ea ignave abjeceris, nec rursus retinueris, ac tribunalibus, iisque quæ hinc oriuntur malis teipsam transflexeris; verum medium iter ingressa sis, eamque, quæ tibi conveniebat, libertatem perceperis, atque ingentem in omnibus rebus prudentiam præ te tuleris, edito videlicet tum patientiæ ac tolerantia, tum ejusmodi prudentiæ, quæ fraudibus circumscribi nequit, documento.

Ad eandem epist. XVII. (Scripta anno 404 vel 405.)

Calamitas plus robustiores reddit. — Nihil alieni¹ ac præposterum in te contigit, quin potius quod admodum rationi consentaneum esset, nempe ut per assiduas tentationes tuas animi tui nervis plus firmitatis, plusque ad subeunda certamina alacritatis ac roboris accederet, hincque magnam voluptatem perciperes. Nam hæc calamitatis natura est, ut cum fortem ac strenuam animam nacta est, hæc efficere solet. Et sicut ignis aurum probatius efficit: eodem modo calamitas, animos aureos subiens, puriores eos ac præstantiores reddit. Eoque etiam nomine Paulus his verbis utebatur: *Tribulatio patientiam operatur: patientia autem probationem* (Rom. 5. 3. 4). Quocirca nos quoque exultamus ac lætitia perfundimur, atque ex hæc tua animi magnitudine maximum hujusce solitudinis solatium haurimus. Ac proinde, etiam si mille lupi ac multi conventus malignantium te undique obsideant, nihil timemus: verum illud quidem

¹ Savil., nihil indigni.

precamur, ut et præsentēs tentationes exstinguantur, nec aliæ insuper accedant, dominicam scilicet legem explentes, quæ nos, ne in tentationem incidamus, precari jubet (Matth. 26. 41): si autem Deus rursus exoriri sinat, de aurea tua anima, quæ hinc etiam amplissimas sibi opes aggerit, bono ac fidentil animo sumus. Etenim quam re terrorem tibi afferre poterunt, qui in suum caput suamque perniciem quidvis aggressi sunt? Opum detrimento? At illud probe scio, te eas pulveris instar habere, ac quovis luto viliores existimare. An patriæ ac domus amissione? At tu amplas etiam ac frequentes urbes non secus ac solitudines incolere nosti, ut quæ in otio ac quiete omne vitæ tempus transegeris, atque hujusce vitæ pompas semper protriveris. At mortem minitantur? Tu vero antevertens nullum tempus omisisti, quin de ea cogitares: atque, si ad necem te traxerint, cadaver dumtaxat ad eam trahent¹. Quid pluribus verbis opus est? Nemo te tanto ullo malo afficere poterit, quod non inveniat jampridem a te magna patientia toleratum. Nam cum per arctam et angustam viam semper iter feceris, his omnibus diuturna exercitatione assuevisti. Ac proinde cum pulcherrimam hanc scientiam in palæstris colueris, nunc in certaminibus clariorem te præbui: quippe quæ ob ea quæ contingunt, non modo non conturberis, verum etiam velut alis instructa exsilias ac tripudies. Nam quarum rerum exercitia occupasti, harum certamina mira cum facilitate in muliebri et araneis imbecilliore corpore nunc obis, valentissimorum ac dentibus stridentium virorum furorem ingenti cum risu calcans: ut quæ plura perpeti parata sis, quam illi inferre parent. Te vero beatam, ac ter beatam, ob coronas quæ hinc tibi comparantur, ino potius ob ipsa certamina. Ea enim horum certaminum natura est, ut etiam ante præmia in ipsa quoque arena suam mercedem habeant, nimirum voluptatem, qua nunc fruieris, animi lætitiā, fortitudinem, patientiam: illudque item, quod expugnari atque opprimi nequeas, quod omnibus rebus sublimior sis, quod sic teipsam exercueris, ut nihil tibi incommodi a quoquam inferri possit, quod exorta tam gravi tempestate in petra consistas, quod denique mari furente magna cum tranquillitate secundum cursum teneas. Hæc etiam ante cælorum regnum, calamitatis præmia in hac vita sunt. Illud enim mihi exploratissimum est, te nunc animo ita comparatam esse, ut ne corpore quidem indutam te esse existimes, ita te pennatam reddit voluptas: ac si tempus id postulet, promptius illud exutura sis, quam alii vestes, quibus oblecti sunt. Gaude igitur et oblectare, tum tuo nomine, tum eorum qui beatam mortem obierunt, non in lecto, nec domi, sed in carcere et vinculis ac tormentis. Eos autem solos luge ac lacrymis prosequere, qui hæc perpetrant. Nam istud quoque tua philosophia dignum est. Quoniam autem de corporis quoque nostri valetudine certior fieri cupis, nos ex eo morbo, qui nuper nobis molestiam exhibebat, emersimus: nuncque meliore valetudine sumus, mo-

¹ Duo MSS., habebunt.

do ne rursus hiems stomachi nostri imbecillitatem adventu suo lædat; nam de Isauris, omni metu vacui sumus.

XVIII. Carteriæ. (Cucuso anno 404.)

Sive frequenter, sive raro scribas, nos tamen iudicium illud, quod ab initio de tua caritate fecimus, firmum ac stabile retinemus. Id enim exploratum nobis est, te, sive scribas, sive sileas, eodem semper erga nos animo ac studio esse. Velim autem celerrimam tibi sanitatem Deus præbeat, atque omni morbo te liberet. Neque enim vulgari sollicitudine affecti sumus, cum de tuo morbo ad nos allatum est. Ideo te obsecramus, ut quoties licuerit, de tua valetudine nos certiores facias, et num melius aliquando corpus tuum se habeat indices. Nec enim te fugit, quam doleamus, cum te morbo teneri audimus, ac quanta lætitia afficiamur, ac præ voluptate velut pennas induamus, cum te bene valere intelligimus. Hæc igitur cum scias, ornatissima ac nobilissima domina mea, quoties facultas dabitur, ad nos scribere ne graveris, quaque valetudine sis, indicare. Neque enim vulgari beneficio nos afficies, cum ejusmodi ad nos literas miseris.

XIX. Marciano et Marcellino (a). (Anno 404 vel 405.)

Illud quidem cuperemus, ut vos, a quibus tantopere amamur, præsentem quoque cerneremus. At quoniam id minime licet (nam et viæ longinquitas, et hiems, et prædonum metus ad profectionem impediendam sufficient), illud saltem optamus, ut eos qui literas a nobis ad vos ferant, sæpius nanciscamur: quo cupiditatem nostram amplissime explere possimus. Quia autem, tum ob hujus loci solitudinem, tum quod a publica via procul distet, hoc nobis ademptum est, a vobis peto, ut si minus crebro hoc faciamus, nobis veniam tribuatis: atque, sive scribamus, sive sileamus, idem de nostra erga vos benevolentia iudicium habeatis, illud vobiscum reputantes, diuturnioris pleurque silentii nostri causam loci potius solitudinem esse, quam negligentiam.

XX. Agapeto. (Scripta Cucusi anno 404.)

Sincerum atque ardentem, fucique expertem, ac purum amorem tuum perspectum habeo: quodque nec negotiorum turba, nec temporis diuturnitate, nec itineris longinquitate debilitari possit; scio item quam cupias oculis nos cernere, congressuque nostro frui. Quoniam autem nunc, tum ob itineris longitudinem, tum ob anni tempus, tum ob Isaurorum metum, id vix fieri potest, da operam, ut eam quam literæ afferre solent oblectationem nobis præbeas, subinde de tua totiusque domus tuæ valetudine certiores nos faciens. Nam si hujusmodi literas a te crebro acceperimus, non vulgarem, etiam in solitudine degentes, consolationem capiemus. Neque enim ignoras, domine mi, summopere venerande atque admirande, quanto nobis studio atque curæ sit valetudo tua.

XXI. Alphio. (Anno forte 405.)

Te beatum ac ter beatum, atque etiam sæpius beatum

(a) Epistolam ad Marcianum et Marcellinum castigativam ad fidem trium Mss., quorum ope Editos non raro sarciare datum est.

qui ejusmodi res efficit, atque ejusmodi negotiis animum adjicis, quæ ingentem in cælis thesaurum tibi recondunt. Neque enim vulgariter animum nostrum erexisti, cum de domino nostro Joanne presbytero nobis illud exposuisti, te multum operæ adhibuisse, ut eum excitares, atque in Phœniciam mitteres. Quod autem aurum quoque ipsi dedisti, quamquam tu pro cætera tua pietate hoc reticuisti, minime tamen id nobis obscurum fuit: nam id etiam compertum habuimus, ac liberalitatem eam qua usus es. Ob eamque causam te admirari ac laudibus in cælum ferre non desinimus, quod in his rebus dives sis in quibus divitem esse convenit, teque obsecramus, ut crebro ad nos literas des. Nam si fieri posset, ut oculis te cerneremus, magno id sane emeremus. Quoniam autem id nondum licet, fac, quæso, subinde ad nos scribas, ac de tua totiusque domus tuæ valetudine certiores nos facias. Neque enim leve solatium capiemus hæc audientes. Cum igitur, quam nobis gratum facturus sis, minime ignores, ne committas, ut tanta lætitia careamus.

XXII. Casto, Valerio, Diophanto, Cyriaco, Antiochia presbyteris. (Cucuso anno 405.)

Quod longam nostram epistolam brevem dixeritis, haud equidem miror. Ea enim amantium natura est, ut satietatem nesciant, nec umquam expleri possint: verum quo plura ab iis quos amant acceperint, eo plura concupiscant. Ob eamque causam etiamsi decuplo major, quam prior, ad vos epistola venisset, ne illa quidem brevitatis vocabulum effugisset: verum ipsa quoque parva vocata fuisset, imo non vocata dumtaxat, sed etiam parva habita fuisset. Quod etiam mihi usu venit: nam ad quemcumque amoris erga nos gradum perveneritis, eo minime contenti sumus: verum amoris incrementa semper expetimus, caritatisque debitum, quod etiamsi semper solvatur, semper tamen debetur (*Nemini enim, inquit ille, quidquam debeatis, nisi ut invicem diligatis [Rom. 13. 8]*), quotidie a vobis efflagitamus, semper quidem illud affatim accipientes, nec tamen nos illud umquam omni ex parte accepisse arbitrantur. Ne, quæso, præclarum hoc debitum, duplicemque voluptatem habens, nobis persolvere desinat. Nam et qui persolvunt, et qui accipiunt, prærem voluptatem consequuntur: quippe eam utrique per hujusmodi solutionem æque locupletentur. Quod quidem in pecuniis fieri nequit: nam qui persolvit, egentior hinc efficitur; is contra, qui accepit, copiosior. At in caritatis contractu hoc usu venire minime solet. Neque enim cum qui persolvit inanem ac vacuum relinquit; id quod pecunia efficit, cum ad accipientem migrat; quin potius ipsum tum demum locupletorem reddit, cum eam persolvit. Hæc igitur cum sciatis, præstantissimi ac piissimi domini mei, ne umquam florentem erga me benevolentiam exhibere intermitte. Nam etsi ut id faciatis, nihil nostra cohortatione indigetis: tamen quoniam vos apprime amamus, propterea vos, etiam si nihil necesse sit, admonemus, ut sæpe ad nos scribatis, atque quo statu valetudo vestra sit, significetis. Quamvis enim nihil ad eam rem monitore vobis opus sit, at nos tamen id quoque, quia vehementer expo-

ἐπαλθῶν ὁ χειμῶν λυμήνηται ἡμῖν τοῦ στομάχου τὴν ἀσθένειαν· καὶ τῶν Ἰσαύρων ἕνεκεν, ἐν πολλῇ καθιστήκαμεν ἀσφαλείᾳ.

III'. Καρτερία.

Κἂν πολλάκις, κἂν ὀλιγάκις ἐπιστείλῃς, ἡμεῖς ἤπερ ἐξ ἀρχῆς ἔχομεν ψῆφον περὶ τῆς ἀγάπης τῆς σῆς, ταύτην ἀκίνητον διατηροῦμεν. Ἴσμεν γὰρ ὅτι καὶ γράφουσα καὶ σιγῶσα ὁμοίως περὶ ἡμᾶς διακείσθαι ἐσπούδακας. Ὁ Θεὸς σοι ταχίστην παράσχοι τὴν ὑγείαν, καὶ πάσης ἀπαλλάξει ἀρρώστιας. Καὶ γὰρ οὐχ ὡς ἔτυχεν ἐν φροντίδι καθιστήκαμεν περὶ τῆς ἀρρώστιας τῆς σῆς ἀκούοντες. Διὰ καὶ παρακαλοῦμεν [606] σοι τὴν ἐμμέλειαν, ἥλικα ἂν ἐξῆ συνεχῶς ἡμῖν δηλοῦν τὰ περὶ τῆς βώσεως τῆς σῆς, καὶ εἴ τινα πρὸς τὸ βέλτιον ἐπίδοσιν ἔλαθέ σου τὸ σῶμα. Οἶσθα γὰρ καὶ πῶς ἀλοῦμεν ἀκούοντές σε ἐν ἀρρώστει εἶναι, καὶ πῶς εὐφραίνόμεθα, καὶ πτερούμεθα ὑπὸ τῆς ἡδονῆς, ἐπειδὴν ἀκούσωμεν ἐν ὑγείᾳ σε καθιστάναι. Ταῦτ' οὖν εἰδυία, κυρία μου κοσμιωτάτη καὶ εὐγενεστάτη, ὁσάκις ἂν δυνατόν ἦ, γράφειν ἡμῖν μὴ κατόκει, καὶ δηλοῦν τὰ περὶ τῆς βώσεως τῆς σῆς. Ὅ γὰρ τὴν τυχούσαν ἡμῖν χαρῆν ἡμῖν χαρίν, τοιαύτας πέμπουσα ἡμῖν ἐπιστολάς.

IV'. Μαρκιανῶ καὶ Μαρκελλίνῳ.

Ἐβουλόμεθα μὲν ὑμᾶς σφοδρῶς ἡμῶν ὄντας οὕτως ἐραστὰς, καὶ παρόντας ἰδεῖν. Ἀλλὰ ἐπειδὴ τοῦτο οὐκ ἐνὶ (τό τε γὰρ τῆς ὁδοῦ μήκος, ἢ τε τοῦ χειμῶνος ὄρι, καὶ ὁ τῶν ληστῶν φόβος ἱκανὰ διατειχίσαι τὴν ἀποδημίαν), τοὺς γοῦν τὰ γράμματα κομίζοντας ἢ παρ' ἡμῶν πρὸς ὑμᾶς ἐπιθυμοῦμεν συνεχέστερον ἡμῖν περιτυγχάνειν, ὥστε δύνασθαι μετὰ θαφιλείας πληρῶσαι τὴν ἐπιθυμίαν τὴν ἡμετέραν. Ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ τοῦτο παρελιετο ἡμᾶς ἡ ἐρημία τοῦ χωρίου ἐν ᾧ διατριβόμεν, καὶ τὸ σφόδρα αὐτὸ ἀπικίσθαι τῆς δημοσίας ὁδοῦ, παρακλιῶ, ἂν μὴ συνεχῶς τοῦτο ποιῶμεν, συγγνώμην ἡμῖν νέμειν, καὶ γραφόντων ἡμῶν καὶ σιγῶντων, τὴν αὐτὴν ἔχειν περὶ τῆς ἀγάπης τῆς ἡμετέρας ψῆφον, λογιζομένους ὅτι τὴν σιγὴν ἡμῖν πολλάκις μακροτέραν ἢ ἐρημίαν τοῦ τόπου, οὐχ ἢ τοῦ τρόπου ῥαθυμία ἐργάζεται.

V'. Ἀγαπητῶ.

Οἶδά σου τὴν ἀγάπην τὴν γνησίαν καὶ θερμὴν, τὴν ἄβολον καὶ εἰλικρινῆ, καὶ οὔτε πραγμάτων ὄχλῳ, οὔτε χρόνου πλήθει, οὔτε ὁδοῦ μήκει μαραινομένην· οἶδα καὶ ὅπως ἐπιθυμῆς καὶ αὐτοφελῆ ἡμᾶς θεάσασθαι, καὶ τῆς κατὰ πρόσωπον ἀπολαύσαι συνουσίας. Ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο ἤδη ἐργῶδες ἔστι, καὶ διὰ τὸ τῆς ὁδοῦ μήκος, καὶ διὰ τὴν τοῦ ἔτους ὥραν, καὶ τὸν τῶν Ἰσαύρων φόβον, τὴν διὰ τῶν γραμμάτων πάρεχῃ ἡμῖν εὐφροσύνην, συνεχῶς δηλῶν τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς, καὶ τοῦ οἴκου σου παντός. Ἄν γὰρ τοιαῦτα δεχόμεθα συνεχῶς· γράμματα παρὰ τῆς σῆς εὐγενείας καὶ θαυμασιότητος, οὐ τὴν τυχούσαν καὶ ἐν ἐρημίᾳ διατριβόντες καρπωσόμεθα τὴν παράκλησιν. Καὶ γὰρ οὐκ ἄγνωστὸς ὅπως ἡμῖν περισπούδακτον τὸ ἐν ὑγείᾳ σε εἶναι, δέσποτά μου αἰδεσιμώτατε καὶ θαυμασιώτατε.

* In editis deest γράμματα ante κομίζοντας. Sequens ἡμῖν additum est ex tribus mss., quorum ope hanc epistolam correximus; tria postrema verba in omnibus mss. sic habentur, τρόπον ὀλιγοῦρα ἐργάζεται.

ἢ τίς; ἐργῶδες, sive tres uiae.

KA'. Ἀλοφῶ.

Μακάριος καὶ τρισμακάριος εἶ, καὶ πολλάκις τοῦτο, τοιαῦτα ἐργαζόμενος, καὶ τοιαύταις ἐπιτρέχων πραγματείαις, αἱ πολὺν ἐν οὐρανοῖς προαποτίθενται σοι τὸν μισθόν τε καὶ θησαυρόν. Οὐδὲ γὰρ ὡς ἔτυχεν ἡμᾶς ἀνεπτέρωσας, τὰ κατὰ τὸν κύριόν μου Ἰωάννην τὸν προσβύτερον ἀπαγγείλας, ὅτι πολλὴν [607] ἐποίησας σπουδὴν ἀναστῆσαι αὐτόν, καὶ ἐκπέμψαι εἰς τὴν Φοινίκην. Ὅτι δὲ καὶ χρυσίον αὐτῷ δέδωκας, αὐτὸς μὲν ἐσίγησας, καὶ τοῦτο πρέπον τῇ εὐλαθείᾳ σου ποιῶν· ἡμᾶς δὲ οὐκ ἔλαθες, ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἐγκωμεν, καὶ τὴν διψίλειαν, ἣν παρέσχες. Καὶ διὰ τοῦτο σε θαυμάζοντες καὶ μακαρίζοντες οὐ παυόμεθα, ὅτι ἐν οἷς δεῖ πλουτεῖν, ἐν τούτοις πλουτεῖς· καὶ σε παρακαλοῦμεν γράμματα συνεχῶς ἡμῖν ἐπιστέλλειν. Εἰ μὲν γὰρ δυνατόν ἦν καὶ κατ' ἑβῆν σε ἰδεῖν, πολλοῦ ἂν ἐπριάμεθα τοῦτο. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο τῶς οὐκ ἐνὶ, γράφε συνεχῶς ἡμῖν, περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς εὐαγγελιζόμενος, καὶ τοῦ οἴκου σου παντός. Ὅ γὰρ τὴν τυχούσαν καρπωσόμεθα παράκλησιν ταῦτα μανθάνοντες. Εἰδὼς οὖν ἥλικα ἡμῖν χαρῆν, μὴ ἀποστερήσῃς ἡμᾶς τῆς τοσαύτης εὐφροσύνης.

KB'. Κάστω, Οὐαλερίῳ, Διοφάντῳ, Κυριακῶ, Ἐρμενεύτῳ καὶ Ἀρτιοσίτῳ.

Ὅ θυμαζῶ, ὅτι τὴν μακρὰν ἡμῶν ἐπιστολὴν βραχέϊαν ἐκαλέσατε. Τοιοῦτον γὰρ οἱ ἐρῶντες· οὐκ ἴσασι κόρον, οὐ δέχονται πλησμονὴν, ἀλλ' ὅσα ἂν λάθωσι παρὰ τῶν ἐρωμένων, πλείονα ἐπιζητοῦσι. Διὰ τοι τοῦτο εἰ καὶ δεκαπλασίων ὑμῖν ἦλθεν ἐπιστολὴ τῆς ἐμπροσθεν, οὐκ ἂν οὐδὲ ἐκείνη τὸ τῆς βραχύτητος διέφυγον ὄνομα, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ μικρὰ ἂν ἐκλήθη· μᾶλλον δὲ οὐκ ἐκλήθη μόνον, ἀλλὰ καὶ μικρὰ ἂν ὑμῖν ἐφάνη. Ἐντεῦθεν καὶ ὑμεῖς, ὅπουπερ ἂν ἀφίκησθε φιλοῦντες ἡμᾶς, οὐδὲ αὐτοὶ κόρον λαμβάνομεν· ἀλλ' αἰεὶ προσθήκας ἐπιζητοῦμεν ὑμῶν τοῦ φίλτρου, καὶ τὸ χρῆος τῆς ἀγάπης τὸ αἰεὶ μὲν ἐκτινύμενον, αἰεὶ δὲ ὀφειλόμενον (Μῆθεν γὰρ, φησὶ, μηδὲν ὀφείλετε, εἰ μὴ τὸ ἀλλήλους ἀγαπᾶν), καθ' ἑκάστην παρ' ἡμῶν ἀπαιτοῦμεν ἡμέραν· αἰεὶ μὲν αὐτὸ μετὰ πολλῆς λαμβάνοντες τῆς θαφιλείας, οὐδέποτε δὲ ἀπειληφέναι τὸ πᾶν ἠγοῦμενοι. Μῆ δὲ παύσησθε κατατιθέντες ἡμῖν τὸ καλὸν τοῦτο ὄφλημα, καὶ διπλὴν ἔχον ἡδονήν. Οἱ τε γὰρ καταβάλλοντες, οἱ τε ὑποδεχόμενοι τὴν ἴσην καρποῦνται εὐφροσύνην, ἐπειδὴ ἕτερ ἀμφοτέρω τῇ καταβολῇ ὁμοίως γίνονται εὐποροί. Ὅπερ ἐπὶ τῶν χρημάτων οὐκ ἐνὶ, ἀλλ' ὁ μὲν καταθεῖς, πενέστερος ταύτη γίνεται, ὁ δὲ ὑποδεξάμενος, εὐπορώτερος. Ἀλλ' οὐκ ἐπὶ τοῦ συμβολαίου τῆς ἀγάπης τοῦτο συμβαίνειν εἰσθεν. Οὐδὲ γὰρ ἀφήσιν ἐρημον αὐτῆς τὸν καταθέντα· ὅπερ ποιεῖ τὸ ἀργύριον πρὸς τὸν ὑποδεχόμενον μεταστάν· ἀλλὰ τότε μᾶλλον αὐτὸν εὐπορώτερον καθίστησιν, ὅταν αὐτὴν καταβάλῃ. Ταῦτ' οὖν εἰδότες, κύριοί μου τιμωτάτοι καὶ εὐλαδέστατοι, μὴ διαλίπτετε διηνεκῶς ἀμμάζουσαν περὶ ἡμᾶς τὴν διάθεσιν ἐπιδεικνύμενοι. Εἰ γὰρ καὶ μηδὲν δεῖσθε εἰς τοῦτο τῆς παρ' ἡμῶν παρακλήσεως, ἀλλ' ἐπειδὴ σφόδρα ἐρώμεν ὑμῶν τῆς ἀγάπης, καὶ μὴ δομένους ἀναμνηστικοῦ τούτου ἕνεκεν, καὶ τοῦ συνεχῶς [608] ἐπιστέλλειν, καὶ τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς ὑμετέρας δηλοῦν. Εἰ γὰρ μηδὲ τούτου χάριν δεῖσθε τοῦ ἀναμνηστικού, ἀλλ' ἡμεῖς καὶ τοῦτο, ἐπειδὴ σφόδρα περισπούδακτον ἡμῖν, οὐ παυσόμεθα

ειηνεκῶς παρ' ὑμῶν ἐπιζητοῦντες. Ὅτι μὲν γὰρ ἐργῶδες τοῦτο λοιπὸν, καὶ διὰ τὴν τοῦ ἔτους ὥραν, καὶ διὰ τὴν τῆς ὁδοῦ δυσκολίαν, οὐ πολλῶν φαινομένων τῶν ὀδοιπόρων, τῶν πρὸς τοῦτο διακονησομένων ὑμῶν, οὐδὲ ἡμεῖς ἀγνοοῦμεν· πλὴν ἀλλ' ὡς ἐνι, καὶ οἷόν τέ ἐστι καὶ ἐν τοσαύτῃ δυσκολίᾳ, συνεχῶς ἐπιστέλλειν παρακαλοῦμεν, καὶ παρὰ τῆς ὑμετέρας ἀγάπης ταύτην αἰτούμεν τὴν χάριν. Καὶ τῷ κυρίῳ δέ μου τῷ εὐλαβεστάτῳ πρεσβυτέρῳ Ῥωμανῷ, καθὼς ἐκελεύσατε, ἀπεστάλκαμεν καὶ τούτου χάριν ὑμῖν εἰδότες πολλήν. Ἐπεὶ καὶ τοῦτο σφόδρα ἡμᾶς ἀγαπώντων ἐστὶ, καὶ μεθ' ὑπερβολῆς φιλοῦντων, τὸ τηλικούτους ἀνδράσι καὶ διὰ τῶν γραμμάτων πειρᾶσθαι, καὶ πολλὴν παιεῖσθαι σπουδὴν ἀκριθέστερον συνάπτειν ἡμᾶς. Δεξιόμενοι τοίνυν ἡμῶν τὴν πρὸς αὐτὸν ἐπιστολήν, καὶ δοῦναι παρακλήθητε, καὶ χωρὶς τῆς ἐπιστολῆς προσειπεῖν αὐτὸν πάλιν ἐξ ἡμῶν. Καὶ γὰρ οὐχ ὡς ἔτυχεν ἀνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς ἔρασαται γεγόναμεν αὐτοῦ σφοδρότατοι· καὶ τοῦτο μανθανέτω διὰ τῆς γλώττης τῆς ὑμετέρας, ὅτι τὴν αὐτὴν ἀγάπην μένομεν διατηροῦντες, ἡμῖν αὐτοῖς τὰ μέγιστα χαρίζομενοι· καὶ ὅτι τὴν μεταξὺ σιγὴν οὐ ῥηθυμῆς πεποιθήκαμεν, ἀλλὰ τῷ γράμματα ἀναμένειν δέξασθαι παρὰ τῆς εὐλαθείας αὐτοῦ. Ἐπειδὴ δὲ προτέρους ἡμᾶς ἤτησεν ἐπιστεῖλαι, ἰδοὺ καὶ τοῦτο ποιοῦμεν, καὶ παρακαλοῦμεν καὶ αὐτὸν συνεχῶς τούτο πρὸς ἡμᾶς ποιεῖν.

ΚΓ. Ῥωμανῷ πρεσβυτέρῳ.

Οἶσθα καὶ αὐτὸς, κύριέ μου τιμῶνται καὶ εὐλαθεύσατε, πῶς αἰεὶ περὶ τὴν σὴν εὐλάβειαν διετέθημεν, καὶ πῶς αἰεὶ συνδεδεμένοι σοι τῷ νόμῳ τῆς ἀγάπης διετελέσαμεν, θαυμάζοντές σου τὴν τῶν τρόπων ἐπιείκειαν, καὶ ἐκπλητόμενοι τῆς ἀρετῆς σου τὴν εὐμορφίαν, δι' ἧς πάντας τοὺς ἐντυγχάνοντας χερουσαι. Διὰ δὲ τοῦτο καὶ ἐκ μακροῦ καθήμενοι διαστήματος, αἰεὶ σε ἐπὶ τῆς διανοίας περιφερόμεν, καὶ ὅπουπερ ἂν ἐρημίας ἀπενεχθῶμεν, ἐπιλαθέσθαι σου τῆς ἀγάπης οὐ δυνάμεθα· ἀλλ' ὡς παρόντα καὶ πλησίον ὄντα, οὕτω καὶ ὀρώμεν καὶ φανταζόμεθα, τοῖς τῆς ἀγάπης ὀφθαλμοῖς συνεχῶς, μᾶλλον δὲ διηνεκῶς σε βλέποντες, καὶ πρὸς ἅπαντας ἀνακηρύττοντές σου τὴν εὐλάβειαν. Παρακαλοῦμεν δὲ καὶ αὐτὸν μεμνηθεῖν ἡμῶν διηνεκῶς, καὶ τὴν ἀγάπην ἣν ἐξ ἀρχῆς περὶ ἡμᾶς ἐπεδείξω, ταύτην καὶ νῦν ἀκμάζουσαν διατηρεῖν, καὶ εὐχεσθαι μετὰ πολλῆς ἐκτενεῖας ὑπὲρ τῆς ταπεινώσεως τῆς ἡμετέρας, καὶ ἐπιστέλλειν ἡμῖνα ἂν ἐξῆ, καὶ τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς δηλοῦν· ἵνα καὶ ἐν ἐρημίᾳ καθήμενοι, πολλὴν καρπωσόμεθα τὴν παράκλησιν, τῆς ἀπὸ τῶν εὐχῶν σου συμμαχίας ἐκ τοσούτου ἀπολαύοντες διαστήματος.

[609] ΚΔ. Ἦσυχίῳ.

Αὐτὸς μὲν συγγνώμης ἀξίους τυχεῖν ὑπὲρ τοῦ μὴ παραγενέσθαι, τὴν ἀρρώστιαν προβαλλόμενος. Ἐγὼ δὲ σε καὶ στεφανῶ καὶ ἀνακηρύττω τῆς γνώμης, ἀφ' ἧς καὶ παραγέγονας, καὶ τῶν ἐλθόντων οὐδὲν ἕλαττον ἔχεις παρ' ἡμῖν κατὰ τὸν τῆς ἀγάπης λόγον. Ἰκνῶν· εἰ δὲ θεὸς καὶ τῆς κατεχούσης σε ἀπαλλάξαι ἀρρώστιας, καὶ πρὸς καθαρὰν ὑγείαν ἐπαναγαγεῖν, ἵνα σου καὶ τῆς κατ' ἑσὶν ἀπολαύσωμεν συντυχίας. Καὶ γὰρ σφόδρα ἐπιθυμοῦμέν σε ἰδεῖν καὶ περιπτύξασθαι,

καὶ τὴν φιλίην ἡμῖν φιλῆσαι κεφαλὴν. Ἐως δ' ἂν ταῦτα τό τε ἀρρώστειν ἢ σου τὴν εὐγένειαν καὶ ἡ τοῦ ἔτους ὥρα διακωλύη, οὐ παυσόμεθα συνεχῶς ἐπιστέλλοντές σου τῆ τιμιότητι, καὶ τὴν ἐντεῦθεν ἡμῖν αὐτοῖς πραγματευόμενοι ἡδονήν.

ΚΕ. Ἐλκιδίῳ ἐπισκόπῳ.

Ἡμεῖς μὲν ἐβουλόμεθα συνεχῶς ἐπιστέλλειν τῆ εὐλαθείᾳ τῆ σῆ, καὶ οἶσθα τοῦτο καὶ αὐτὸς, δέσποτα τιμῶνται· ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο ἡμᾶς παραιρεῖται τὸ μηδένα συνεχῶς ἡμῖν ἐπιχωρίζειν (ἦ τε γὰρ ἐρημία τοῦ χωρίου τούτου, ὃ τε τῶν ληστῶν φόβος· ταύτην ἐπιτείνων, λοιπὸν δὲ καὶ ἡ τοῦ ἔτους ὥρα τὰς ὁδοῦς ἀποτερίζουσα, πᾶσιν ἄβατον ποιεῖ τὴν Κουκουσὸν ^β), ἀλλ' ἡνίκα ἂν ἐπιτύχωμεν γραμματῆφόρων, πληροῦμεν ἡμῶν τὴν ἐπιθυμίαν, ἡμῖν αὐτοῖς τὰ μέγιστα χαρίζομενοι. Ὁ δὲ καὶ νῦν πεποθήκαμεν διὰ τῶν κυρίων μου τῶν τιμωτάτων πρεσβυτέρων, τὴν τε ὀφειλομένην ἀποδιδόντες πρόσρησιν τῆ θεοσεβείᾳ σου, καὶ παρακαλοῦντες ἡνίκα ἂν ἐξῆ καὶ αὐτὸν ἡμῖν ἐπιστέλλειν, καὶ τὰ περὶ τῆς ὑγείας δηλοῦν τῆς σῆς. Οὐ γὰρ ἀγνοεῖς, δέσποτά μου τιμῶνται καὶ εὐλαθεύσατε, ὅπως ἡμῖν περιπουδάστων αἰεὶ περὶ ταύτης μανθάνειν. Εἰ γὰρ καὶ πρὸς αὐτὰς ἀπικίσθημεν τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης τὰς ἐσχατίας, ἀλλ' ὁμως τῆς ἀγάπης σου τῆς γνησίας καὶ θερμῆς, τῆς εἰλικρινοῦς καὶ ἀδόλου ἐπιλαθέσθαι οὐ δυνάμεθα, ἀλλ' ὅπουπερ ἂν ἀπίωμεν, περιφέροντες αὐτὴν ἄπιμεν, μεγίστην ἐντεῦθεν καρπούμενοι τὴν παραμυθίαν.

ΚϚ. Μάγνῳ ἐπισκόπῳ.

Εἰ καὶ αὐτὸς ἡμῖν οὐκ ἐπέσταλκας, καίτοι τῶν κυρίων μου τῶν πρεσβυτέρων παραγενομένων, ἀλλ' ἡμεῖς τῆς τε ἀνωθέν σου φιλίας μεμνημένοι, καὶ τὴν τῶν τρόπων σου θαυμάζοντες ἐπιείκειαν, καὶ τὴν τῆς ψυχῆς ἀνδρείαν, εἰδότες δὲ καὶ τὸ φίλτρον, ὃ αἰεὶ περὶ ἡμᾶς ἐπεδείξω, πρότεροι τοῖς πρὸς τὴν σὴν ἐμμελείαν ἐπεπηδήσαμεν γράμμασι, χάριτάς τέ σοι ὁμολογοῦμεν τῆς διαθέσεως, ἣν περὶ ἡμᾶς ἐπιδεικνύσαι· οὐ γὰρ ἔλαθεν ἡμᾶς τοῦτο, καίτοι γε ἐκ τοσούτου καθημένους διαστήματος· παρακαλοῦμεν οὖν, ἡνίκα ἂν ἐξῆ, γράψειν ἡμῖν συνεχῶς, καὶ τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς [610] σῆς εὐαγγελίζεσθαι. Ὅταν γὰρ ἀκούσωμεν τοὺς σφοδρούς ἡμῶν ἔραστὰς, καὶ γενναίους, οὕτω διεγηγεμένους, νηφοντάς τε καὶ ἐγρηγορούσας περὶ τὴν τῶν Ἐκκλησιῶν πρόνοιαν, ἐν ὑγείᾳ διάγειν, πολλὴν καὶ ἐντεῦθεν καρπούμεθα τὴν παράκλησιν. Ταῦτ' οὖν εἰδὼς, δέσποτά μου τιμῶνται καὶ εὐλαθεύσατε, μὴ κατόκει συνεχῶς ταῦτα ἡμῖν δηλοῦν. Οὕτω γὰρ, κἂν πρὸς αὐτὰς ἀπενεχθῶμεν τῆς οἰκουμένης τὰς ἐσχατίας, πολλὴν καρπωσόμεθα τὴν παράκλησιν, ταύτης συνεχῶς ἀπολαύοντες τῆς παραμυθίας ^ε.

ΚΖ. Δόμνῳ ἐπισκόπῳ.

Καὶ τοῦ πέμψαι τὸν τιμιώτατον πρεσβύτερον εἰς ἐπίσκοψιν ἡμετέραν, καὶ τοῦ γράψαι πολλὰς ἔχω χάριτας τῆ εὐλαθείᾳ τῆ σῆ, δέσποτα τιμῶνται. Ἀμφότερα γὰρ γνησίας ἀγάπης καὶ θερμῆς διαθέσεως. Διὰ τοῦτο καὶ ἐν ἐρημίᾳ διατρίβοντες, πολλὴν ἐντεῦ-

^α Sic omnes mss. Editi vero τό τε ἀρρώστιας, male.

^β Vatic. τὴν Κοκουσόν.

^ε Mss. καρπωσόμεθα τὴν παραμυθίαν, ταύτης συνεχῶς ἀπολαύοντες τῆς παρακλήσεως.

tinus, a vobis postulare numquam desinemus. Et quidem quoniam tum propter anni tempus, tum propter itineris difficultatem, haud multi viatores sunt, qui vobis ad hanc rem operam navare possint, istud jam difficile esse non ignoramus: saltem ut licet, atque in tanta difficultate fieri potest, vos obsecramus, ut quam sæpissime scribatis, atque hanc a vestra caritate gratiam postulamus. Quin religiosissimo quoque domino meo presbytero Romano, ut iussistis, scripsimus: eoque nomine ingentem etiam vobis gratiam habemus. Quandoquidem hoc quoque ab ingenti ac singulari quodam nostri amore proficiscitur, quod, ut tantis viris arctius nos copuletis, per literas operam datis, summumque ad id studium adhibetis. Velim itaque, ut cum nostram ad eum epistolam acceperitis, eam ipsi reddatis, atque eum licet epistola non accepta meo nomine salutetis. Jampridem enim est, quod eum vehementer amare cœpimus; idque ut ex ore vestro intelligat cupio, nos eandem erga eum benevolentiam retinere, eaque in re de nobis ipsius optime mereri; illudque præterea, nos non negligentia et socordia nihil ad eum literarum dedisse, sed quod ab ipsius pietate literas expectaremus. Quoniam autem, ut priores scriberemus, postulavit, et hoc quoque facimus: et idem ut ipse facere ad nos non intermittat, obsecramus.

XXIII. Romano presbytero. (Cucuso anno 405.)

Scis tu quoque profecto, domine mi reverendissime ac religiosissime, quem semper erga te animum habuerimus; et quo pacto semper caritatis lege tecum astricti fuerimus, morum tuorum suavitatem admirantes, virtutisque tuæ, per quam omnes eos, qui ad te accedunt, tuos reddis, pulchritudinem suspicientes. Quo etiam sit, ut quamvis longo a te intervallo distitit, animo tamen et cogitatione te circumferamus, atque in quamcumque solitudinem avehamur, tuæ tamen caritatis oblivisci minime possimus, verum ut præsentem ac propinquum intueamur, caritatisque oculis perpetuo repræsentemus, imo ut rectius loquar, assidue te cernamus, atque apud omnes pietatem tuam prædicemus. Quamobrem abs te quoque petimus, ut nostri memoriam numquam intermittas, eamque benevolentiam, quam nobis semper præstisti, nunc quoque vigentem conserves; ac pro nostra vilitate obnixas ad Deum preces adhibeas, ad nosque, cum licuerit, literas des, ac de tua valetudine certiores nos facias: quo, etiam in solitudine sedentis, ingentem consolationem capiamus, tuarum videlicet precum subsidio e tanto locorum intervallo fruentes.

XXIV. Hesychio. (Cucuso anno 405.)

Petis ut illud tibi ignoscam, quod ad me non veneris, morbi excusatione utens. Ego autem voluntatis nomine te laudo ac prædico, per quam etiam venisti, atque quantum ad caritatem attinet, nihilo inferiore apud nos loco es, quam qui venerunt. Potest autem Deus ex eo morbo, quo teneris, te eximere, atque integræ sanitati restituere, ut conspectu quoque tuo atque congressu fruamur. Siquidem te videre at-

que complecti, carumque istud nobis caput exoculari majorem in modum avemus. Quamdiu autem id, tum per morbum tuum, tum per anni tempus minime licebit, literas ad te dare, eamque, quæ hinc ad nos redit, voluptatem nobis ipsi comparare minime intermitteremus.

XXV. Elpidio Episcopo. (Cucuso anno 404.)

Illud quidem vellemus, nobis ad te quam sæpissime literas dare liceret: idque ipse scis, domine reverendissime. Quod quoniam nobis admittit, propterea quod nemo ad nos crebro accedat (nam et oppidi hujusce solitudo, et latronum metus eam augens, ac denique anni tempus itinera intercludens, Cucusum omni ex parte inviam reddit), quoties tabellarium nanciscimur, cupiditati nostræ satisfacimus, in hoc scilicet nobis ipsi quam gratissimum facientes. Quod quidem nunc etiam per religiosissimos dominos meos presbyteros facimus, nimirum et debitum pietati tuæ salutationis munus persolventes, et te rogantes, ut, quoties facultas dabitur, tu quoque ad nos scribas, ac quo statu valetudo tua sit, exponas. Neque enim te fugit, reverendissime ac religiosissime domine, quanto semper nobis studio atque curæ sit de ea aliquid intelligere. Quamvis enim ad extremos usque orbis nostri fines remoti simus, tamen veræ et ardentis, ac sinceræ, atque ab omni furo alienæ caritatis tuæ oblivisci minime possumus, verum quascumque in terras abscedamus, eam nobiscum circumferimus, maximumque hinc solatium percipimus.

XXVI. Magno episcopo. (Cucuso anno 404.)

Etsi nullas abs te literas accepimus, idque cum domini mei presbyteri huc venissent, nos tamen, veteris amicitia memores, tum morum tuorum suavitatem animique fortitudinem admirantes, ac præterea eum erga nos amorem, quem semper præ te tulisti, perspectum habentes, priores ad te scribimus, ut et tibi ob eam benevolentiam, quam erga nos ostendisti (neque enim nos, tanto licet abs te intervallo disjunctos, hoc fugit), gratias agamus et te oreris, ut quoties occasio dabitur, frequenter ad nos scribas, deque valetudinis tuæ statu certiores nos facias. Nam cum eos, a quibus vehementer amamur, quique strenuo atque attento ac vigilantissimo animo in Ecclesiarum curam incumbant, sanos et incolumes esse audimus, non parvam ex ea re consolationem capimus. Hæc igitur cum scias, domine mi reverendissime ac religiosissime, ne te, quæso, hæc nobis quam sæpissime per literas significare pigeat. Sic enim fiet ut, etiamsi ad ultimas usque terras avehamur, dum tamen hujusmodi consolatio nobis continenter suppetat, ingentem mœroris levationem sentiamus.

XXVII. Domino episcopo. (Cucuso anno 404.)

Magnas pietati tuæ, reverendissime domine, gratias habeo, tum quod venerabilem presbyterum visendi nostri causa miseris, tum quod ad nos scripseris. Nam utrumque sinceræ caritatis, atque ardentis benevolentia argumentum est. Ideo etiam in solitu-

dine degentes, ingentem hinc consolationem hausimus. Siquidem a tantis viris tam impense amari, non levem iis, qui amantur, consolationem affert. Ac cuperem quidem tuo quoque aspectu congressuque suavissimæ benevolentia tua animum saturare. Quoniam autem id minime licet (nam neque id nobis conceditur, nec tibi item ob Ecclesiæ istius curam, cui præes, facile est), ad secundam navigationem necessario venimus, nempe ut consolationem eam, quam epistolæ afferunt, nobis ipsis adhibeamus. Neque enim ad eorum animos, qui corporibus disjuncti sunt, consolandos parum momenti habet epistola, sincera caritate perfusa. Quamobrem ut hæc consolatione quam sæpissime fruamur, quoties licebit, ac fieri poterit, de valetudinis tuæ statu ad nos scribere ne graveris. Siquidem amicitiam tuam amplissimum thesaurum, et bonorum congeriem omni sermonis facultate sublimiorem ducimus. Ac si ejusmodi literas subinde accipiamus, tantum ex his voluptatis capiemus, ut ne solitudinem quidem istam sentiamus.

XXVIII. Basilio presbytero. (Anno circiter 404.)

Etsi nobis conspectu tuo atque congressu frui minime contigit, tamen cum de tua virtute ad nos affertur, ac zelo eo, quo adversus gentiles flagras, ipsorum errorem evertens, eosque velut porrecta manu ad veritatem ducens, non secus ac si adesses, tecumque diuturnum usum ac vitæ consuetudinem habuissemus, honore ac veneratione te complectimur. Eaque de causa priores ad te scripsimus, ob ea, quæ cum laude geris, beatum te prædicantes atque admirantes, ac postulantes, ut ipse quoque ad nos, cum licebit, scribas. Nam etsi corpore a te disjuncti sumus, caritatis tamen vinculis tecum adstringimur, pietatem tuam nobiscum reputantes. Hæc igitur cum scias, velim ad nos subinde scribere et gesta tua referre ne graveris: quo, etiam in solitudine commorantes, ingentem hinc consolationem capiamus.

XXIX. Chalcidæ et Asyncritæ. (Cucuso anno 405.)

Parvi faciendæ sunt hujus vitæ molestiæ; nihil, præter peccatum, vere molestum est. — Nihil ex his molestiis, quas evenire perspicitis vos perturbet: nec densi negotiorum fluctus animis vestris tumultum afferant. Ejusmodi enim est arcta illa et angusta via, complures difficultates ac multos sudores et labores habens. Verum hæc fluunt, atque una cum hac vita exstinguuntur. Nam etiamsi arcta via est, via tamen est: ut præmia illa, quæ ii qui placido ac forti animo hæc ferunt adipiscuntur, perpetua et immortalia sunt, sudoribusque longe majora. Quamobrem tum calamitatis fragilitatem ac breviter, tum præmiorum perpetuitatem atque immortalitatem animadvertentes, date operam, ut omnia generoso animo feratis, nec committatis, ut illo rerum adversarum eventu perturbemini. Una enim res molesta peccatum est: cætera omnia, hoc est, exsilia, bonorum proscriptiones, relegationes, insidiæ, cunctaque id genus alia, umbra quædam, et fumus, et aranæ tela sunt, et si quid aliud his vilius esse potest. Quocirca,

ut antehac quoque multis tentationibus perferendis assuetæ, nunc quoque, quam par est, patientiam præstet. Siquidem ea hanc vim habitura est, ut vos in magna securitate ac tranquillitate constituat, præstantioresque efficiat. Ac si quos nanciscamini, qui ob sua negotia huc veniant, de vestra valetudine ad nos crebro literas date. Scitis enim quantopere ejus studiosi simus, quamque crebro de ea aliquid audire cupiamus.

XXX. Heortio episcopo. (Cucuso anno 404.)

Equidem ipse literas etiam, quibus me de tua valetudine certiores faceres, accipere cupiebam. Scis enim, reverendissime domine, quo semper animo erga te fuerim. Verum quoniam hoc tabellariorum penuria vobis fortassis eripuit, idcirco ipse homines, qui ad te proficiscantur, nactus, literis te lacesso, teque rogo et obsecro, ut quoties facultas dabitur, ipse quoque ad nos quam sæpissime scribas, quaque valetudine sis, exponas. Quamquam enim in desertissimo orbis loco habitamus, ac prædonum metu visidemur, multasque, ut in externa regione, tamque vasta solitudine, calamitates perpetimur: tamen si frequentes a te, cui carissimi sumus, literas accipiamus, quæ nos de tua valetudine certiores faciant, ingentem hinc, tot licet calamitatibus oppressi, consolationem capiemus. Quanta enim caritatis vis sit exploratum habes, quodque non amicorum dumtaxat præsentia, sed etiam literæ ingens solatium afferant. Quæ cum ita sint, fac, quæso, hanc nobis voluptatem frequentius impertias, de valetudine tua, de qua potissimum aliquid audire cupimus, certiores nos faciens.

XXXI. Marcellino. (Anno forte 405.)

Etsi diuturno silentio inter nos uterque usi sumus, tamen veteris illius ac sinceræ tuæ caritatis memoriam minime abjecimus, verum florentem eam et integram retinemus, eamque quocumque proficiscimur, nobiscum circumferimus, maximoque hinc solatio afficimur. Eaque de causa homines nunc nacti, qui ad te se conferant, debitum salutationis munus tibi persolvimus, illudque significamus, nos etiamsi ad extremos usque orbis terrarum fines abducamur, sic tamen abire, ut te in animo nostro penitus insculptum teneamus. Quoniam autem iis, qui hoc animo præditi sunt, non tantum scribere, sed etiam ab iis, quos ita ament, literas accipere per jucundum est, hanc nobis voluptatem, domine cum primis venerande, velim duplices: atque quoties facultas erit, subinde ad nos scribas, et qua valetudine sis exponas. Scis enim quam nobis curæ sit hæc ediscere, quantamque, etiam in externa regione degentes, consolationem ex hac re capiamus.

XXXII. Euthaliæ. (Cucuso anno 404.)

Quamvis pauciores abs te epistolas accipiam, quam ad te mittam, non tamen propterea scribere desinam. Mihi enim ipse gratum facio, dum ad animam tam sincera erga me benevolentia præditam frequentæ scribo. At quoniam, qui rerum tuarum status sit, intelligere vehementer expeto, idcirco epistolas etiam

Θεν ἔδεξάμεθα τὴν παράκλησιν. Τὸ γὰρ τοιοῦτους ἀνδρας οὕτω σφοδρούς ἐραστὰς ἔχειν, οὐ τὴν τυχοῦσαν φέρει τοῖς ἀγαπωμένοις παραμυθίαν. Καὶ ἐβουλόμην μὲν κατ' ὄψιν συντυχεῖν τῇ εὐλαβεῖ τῇ σῆ, καὶ ἐμφορηθῆναι τῆς ἡδίστης σου διαθέσεως. Ἄλλ' ἐπειδὴ τοῦτο οὐκ ἐνι (οὔτε γὰρ ἡμῖν δυνατὸν, οὔτε τῇ τιμιότητι σου βῆδιον, διὰ τὴν τῆς Ἐκκλησίας τῆς αὐτοῦ προνοίαν), ἐπὶ τὸν δεῦτερον ἀναγκαίως ἤλθομεν πλοῦν, τὴν ἀπὸ τῶν γραμμάτων παραψυχὴν ἑαυτοῖς χαρίζομενοι. Οὐ γὰρ μικρὸν καὶ ἐπιστολὴ δύναται ἂν, γνησίας ἀγάπης ἀνακεχωρημένη, εἰς παράκλησιν τῶν τῷ σώματι κεχωρισμένων. Ἰν' οὖν ταύτης συνεχῶς ἀπολαύωμεν τῆς παραμυθίας, ὡσάκις ἂν ἐξῆ καὶ δυνατὸν ἦ, γράφειν ἡμῖν τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς μὴ κατόκνει. Καὶ γὰρ θησαυρὸν μέγιστον καὶ πλοῦτον ἄφατον ἀγαθῶν τὴν σὴν ἠγούμεθα ἡμῖν εἶναι φιλίαν. Κἂν συνεχῶς τοιούτων ἀπολαύωμεν ἀγαθῶν, ἤγουν τῶν γραμμάτων, οὐδὲ τῆς ἐνταῦθα ἐρημίας ληψόμεθα ἀσθησιν, ἀπὸ τῶν ἐπιστολῶν τῶν σῶν πολλὴν καρπώσομενοι τὴν εὐφροσύνην.

ΚΗ. Βασιλείῳ πρεσβυτέρῳ.

Εἰ καὶ τῆς κατ' ὄψιν σου συντυχίας οὐκ ἀπηλαύσιμν, ἀλλὰ τὴν ἀρετὴν σου τῆς ψυχῆς ἀκούοντες, καὶ τὸν ζῆλον ὃν ἔχεις κατὰ τῶν Ἑλλήνων, καταλείων αὐτῶν τὴν πλάνην, καὶ πρὸς ἀλήθειαν χειραγωγῶν, ὡς παρόντες καὶ συγγενόμενοι, καὶ πολὺν σοι συντραφέντες χρόνον, οὕτως σε αἰδοῦμεθα καὶ τιμῶμεν. Διὸ καὶ πρότερον ἐπεπηδήσαμεν τοῖς πρὸς σὲ γράμμασι, μακαρίζοντές σε ὑπὲρ ὧν κατορθοῖς, καὶ θαυμάζοντες, καὶ αἰτοῦντες καὶ αὐτὸν ἡμῖν ἐπιστέλλειν ἡνίκα ἂν ἐξῆ. Καὶ γὰρ εἰ καὶ τῷ σώματι σου κεχωρίσμεθα, ἀλλὰ τῇ ἀγάπῃ σοι συνδεδέμεθα, ἐννοοῦντες τὴν σὴν εὐλάβειαν. Ταῦτ' οὖν εἰδὼς, μὴ κατόκνει συνεχῶς ἡμῖν ἐπιστέλλειν, καὶ τὰ κατορθώματα τὰ σά δηλοῦν, ἴσα, καὶ ἐν ἐρημίᾳ διατρίβοντες, πολλὴν ἐντεῦθεν καρπωσόμεθα τὴν παράκλησιν.

[614] *ΚΘ. Χαλκιδίᾳ καὶ Ἀσυγκριτίᾳ.*

Μηδὲν ὑμᾶς ταραττέτω τῶν συμβαινόντων λυπηρῶν, μηδὲ τὰ ἐπάλληλα τῶν πραγμάτων κύματα θορυβεῖτω ὑμῶν τὴν διάνοισιν. Τοιαύτῃ γὰρ ἡ στενὴ καὶ ταθλιμμένη ὁδὸς, πολλὴν ἔχουσα τὴν δυσκολίαν, πολλοὺς τοὺς ἰδρωτάς καὶ τοὺς πόνοους. Ἄλλὰ ταῦτα μὲν παροδεύεται καὶ τῷ παρόντι συγκαταλύεται βίῃ. Κἂν γὰρ στενὴ ἡ ὁδὸς, ἀλλ' ὁδὸς ἐστίν· τὰ δὲ ἐκ τοῦ ταῦτα φέρειν πρᾶως καὶ γενναίως βραβεῖα διηνεκῆ καὶ ἀθάνατα, καὶ πολλῶ μείζονα τῶν ἰδρωτῶν. Ἐννοοῦσαι τοίνυν καὶ τὸ ἐπίκηρον καὶ τὸ πρόσκαιρον τῆς θλίψεως, καὶ τὸ διηνεκὲς καὶ ἀθάνατον τῶν ἀμοιβῶν, φέρετε πάντα γενναίως, μηδενὶ τῶν συμπιπτόντων δυσχερῶν ταραττόμεναι. Ἐν γὰρ ἐστὶ λυπηρὸν ἁμαρτία μόνον· τὰ δὲ ἄλλα πάντα, ἐξορίαί, δημεύσεις, ἀπαγωγαί, ἐπιβολαί, καὶ ὅσα τοιαῦτα, σιὰ τίς ἐστίν καὶ καπνὸς καὶ ἀράχνη, καὶ εἰ τι τούτων εὐτελέστερον. Ἄτε οὖν καὶ κατὰ τὸν ἐμπροσθεν χρόνον πολλοὺς μελετήσασι φέρειν πειρασμούς, καὶ νῦν τὴν ἀρμόττουσαν ὑμῖν ἐπιεικηνουθε ὑπομονήν. Αὕτη γὰρ ἐν ἀσφαλείᾳ καὶ ἀδείᾳ καὶ γαλήνῃ πολλῇ κατατίθεται ὑμᾶς δυνήσεται, καὶ δοκιματέρας ποιήσει.

Καὶ γράφετε συνεχῶς ἡμῖν τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς ὑμετέρας, ἂν τινὰς εὕρητε δι' ἰδίαν χρεῖαν παραγενομένους ἐνταῦθα. Ἴστε γὰρ ὅπως αὐτῆς ἀντεχόμεθα, καὶ ὅπως βουλόμεθα πυκνότερον περὶ ταύτης μανθάνειν.

Λ. Ἐαρτίῳ ἐπισκόπῳ.

Ἐγὼ μὲν ἐπεθύμουν καὶ γράμματα δεῖσασθαι τῆς σῆς τιμιότητος περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς ἡμῖν δηλοῦντα. Οἶσθα γὰρ ὅπως αἰεὶ περὶ τὴν σὴν διετέθημεν εὐλάβειαν, δέσποτα τιμιώτατε. Ἄλλ' ἐπειδὴ τοῦτο ἴσως τῶν γραμματιφόρων ὑμᾶς περιεῖλετο ἢ σπάνις, ἡμεῖς, ἐπιτυχόντες τῶν πρὸς τὴν σὴν εὐλάβειαν ἀφικνουμένων, πρότεροι τοῖς γράμμασιν ἐπεπηδήσαμεν τοῖς πρὸς τὴν σὴν τιμιότητα, καὶ σε παρακαλοῦμεν, ἡνίκα ἂν ἐξῆ, καὶ αὐτὸν συνεχῶς ἡμῖν ἐπιστέλλειν, καὶ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς δηλοῦν. Οἰκοῦμεν γὰρ χωρὶον ἐρημότατον, καὶ πάσης τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης ἐρημότερον· πολιορκούμεθα καὶ φόβῳ ληστῶν, καὶ πολλὰς ὡς ἐν ἄλλοτρίᾳ καὶ ἐν τοσαύτῃ ἐρημίᾳ θλίψεις ὑπομένομεν· πλὴν ἐὰν ὑμῶν τῶν σφόδρα ἡμᾶς ἀγαπῶντων πυκνῶς ἐπιτυγχάνωμεν γραμμάτων τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς ὑμετέρας δηλοῦντων, πολλὴν καὶ ἐν τοσαύταις περιστάσεσιν ὄντες καρπωσόμεθα παράκλησιν. Οἶσθα γὰρ ὅση ἀγάπης δύναμις, καὶ ὡς οὐ παρουσία τῶν φιλοῦντων μόνον, ἀλλὰ καὶ γράμματα πολλὴν φέρει τὴν παραμυθίαν. Ταῦτ' οὖν εἰδὼς ἐπιδαψιλεύου ταύτην ἡμῖν τὴν εὐφροσύνην, συνεχέστερον τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς δηλῶν, περὶ ἧς μάλιστα περισπούδαστον ἡμῖν μανθάνειν.

[612] *ΛΑ'. Μαρκελλίῳ.*

Μακρὰν μὲν εἰργήσαμεν ἀμφοτέροι σιγῇ πρὸς ἀλλήλους, τῆς δὲ ἀγάπης σου τῆς ἀρχαίας καὶ γνησίας ἡμῖν ἐκεῖνης οὐκ ἐπιλελήσμεθα, ἀλλ' ἀκμάζουσαν αὐτὴν διατηροῦμεν, καὶ ὅπουπερ ἂν ἀπίωμεν, αὐτὴν περιφέρομεν, μεγίστην ἐντεῦθεν καρπούμενοι τὴν παράκλησιν. Διὸ δὴ καὶ νῦν ἐπιτυχόντες τῶν πρὸς τὴν σὴν εὐγένειαν ἀφικνουμένων, τὴν τε ὀφειλομένην ἀποδιδόμεν πρόσρησιν, καὶ δηλοῦμεν, ὅτι κἂν πρὸς αὐτὰς ἀπενεχθῶμεν τῆς οἰκουμένης τὰς ἐσατίας, ἔχοντές σε ἄπιμεν ἐν διανοίᾳ ἐγκεκολλημένον ἡμῶν τῷ συνειδέσθαι. Ἄλλ' ἐπειδὴ τοῖς οὕτω διαχειμένοις οὐ τὸ γράφειν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ δέχεσθαι γράμματα παρὰ τῶν οὕτω φιλοῦμένων, πολλὴν φέρει τὴν ἡδονὴν, διπλασίασον ἡμῖν τὴν εὐφροσύνην, δέσποτα τιμιώτατε, καὶ ἡνίκα ἂν ἐξῆ, γράφε συνεχῶς ἡμῖν, τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς δηλῶν. Οἶσθα γὰρ ὅπως ἡμῖν περισπούδαστον ταῦτα μανθάνειν, καὶ ὅσην καὶ ἐν ἄλλοτρίᾳ διατρίβοντες, ἐντεῦθεν καρπωσόμεθα τὴν παράκλησιν.

ΛΒ'. Εὐθαλίᾳ.

Κἂν ἐλάττους δέχωμαι ἐπιστολάς παρὰ τῆς κοσμιότητος τῆς σῆς, ὧν αὐτῆς πέμπω πρὸς τὴν σὴν ἐμμέλειαν, οὐκ ἀποστήσομαι συνεχῶς γράφων. Ἐμαυτῷ γὰρ χαρίζομαι τοῦτο ποῖων, πρὸς ψυχὴν οὕτω γνησίως περὶ ἡμᾶς διαχειμένην καὶ θερμῶς καὶ συνεχῶς ἐπιστέλλων. Πλὴν ἀλλ' ἐπειδὴ σφόδρα ἡμῖν περι-

^a Coislin. περιεῖλετο, recte. Edit. παρεῖλετο.

σπουδιστον μανθάνειν ἐν τίσιν ὁρμᾶ τὰ σά, συνεχῶς καὶ γραμμάτων ἐπιθυμοῦμεν ἀπολαύειν, ἵνα μανθάνωμεν διηλεκῶς ἅπερ ἐπιθυμοῦμεν, ὅτι ἐν εὐθυμίᾳ καὶ ἀσφαλείᾳ διάγεις πολλῇ. Τούτων γὰρ ἀπολαύουσα, ὅτι πολλὴν ποιῆ τῆς ψυχῆς τῆς σῆς ἐπιμέλειαν, καὶ τῶν βιωτικῶν ὑπερορῶσα, τὴν εἰς τὸν οὐρανὸν ὁδὸν βαδίζεις, οὐδὲν οἶμαι δεῖν ἀμφιδάλλειν. Οἶδα γὰρ σου τῆς ψυχῆς τὸ εὐγενές, καὶ ἐλευθέριον, καὶ ἀπραγμοσύνης γέμον, καὶ τῶν βιωτικῶν ἀπηλλαγμένον φροντίζων. Ἐννοοῦσα τοίνυν ἡλίκα ἡμῖν χαρίζῃ τοῦτο ποιοῦσα, ἡλίκα ἂν ἐξῆ καὶ δυνατὸν ἦ, συνεχῶς ἡμῖν ἐπιστέλλειν, καθάπερ προειρηκάμεν, παρακληθῆτι, ὥστε πολλὴν ἡμᾶς καὶ ἐντεῦθεν τῆς ἐρημίας ταύτης, ἐν ἣ διατρίβομεν, λαβεῖν παραμυθίαν. Τὰ γὰρ ὑμῶν τῶν ἀγαπώντων ἡμᾶς γράμματα ὅταν συνεχῶς φέρεται πρὸς ἡμᾶς, τὰ περὶ τῆς ὑγείας ὑμῶν δηλοῦντα, οὐ τῆς τυχεύσης ἡμᾶς ἐμπίπλησιν εὐφροσύνης, ἀλλὰ τοσαύτην ἡμῖν ἐμποεῖ τὴν ἡδονήν, ὡς μὴδὲ μικρὰν αἰσθησιν τῆς ἐρημίας ταύτης, ἐν ἣ διατρίβομεν, λαμβάνειν.

ΛΓ'. Ἀδολία.

Καὶ ταύτη σου τὴν ἀγάπην ἔδειξας, τὴν γνησίαν καὶ θερμὴν, ὅτι καὶ ἐν ἀβρωστία οὔσα, οὕτω συνεχῶς ἡμῖν ἐπιστέλλεις. Ἡμεῖς δὲ ἐπιθυμοῦμεν τῆς τε ἀβρωστίας σε ἀπαλλαγῆναι, καὶ ἐνταῦθα παραγενομένην, ὅταν ἐξῆ, θεάσασθαι. Καὶ τοῦτο οἶσθα καὶ αὐτῇ, κυρία μου κοσμιωτάτῃ καὶ εὐλαβεστάτῃ. Ἐπεὶ οὖν, ὅπερ καὶ ἔμπροσθεν ἐπέσταλκα, νῦν ἐν [613] φροντίδι μείζονι καθεστήκαμεν (καὶ γὰρ ἀπὸ τῶν γραμμάτων ἔστοχασάμεθα σου τῆς ἀβρωστίας τὴν ὑπερβολὴν), διὰ τοι αὐτό, ἡλίκα ἂν πρὸς τὸ βέλτιον ἐπιδῶ σοι τὸ σῶμα, διὰ τάχους ὡς βούλει δηλώσαι ἡμῖν παρακληθῆτι τοῦτο αὐτό, ἵνα βαρυτάτης ἡμᾶς ἀνεθῆναι ποιήσης φροντίδος. Ὅτι γὰρ καὶ νῦν οὐκ ἐν μικρᾷ καθεστήκαμεν ἀθυμίᾳ τῆς ἀβρωστίας ἔνεκεν εἰς σῆς, οὐδὲ αὐτῇ ἄγνοεῖς. Εἶδου τοίνυν τὴν φροντίδα ἐν ἣ νῦν ἔσμεν, ὅπερ παρεκαλέσαμεν, ποιῆσαι σπουδάσον. Εἰ καὶ τὰ μάλιστα οὐδὲν σοι εἰς τοῦτο δεῖ παρακλήσεως· ἀλλ' εὖ οἶδ' ὅτι ὅσων ἂν ἐπιτύχης γραμματηφόρων, οὐ παύση δι' ἐκάστου ἡμῖν ἐπιστέλλουσα.

ΛΔ'. Κυρτερία.

Καὶ τοῦτο τῆς ἀγάπης τῆς σῆς, τῆς μεμεριμνημένης ψυχῆς τῆς σφοδρῶς περὶ ἡμᾶς διακειμένης, τὸ μὴ μόνον ἀποστεῖλαι τὸ πολυάρχιον, ἀλλὰ καὶ σκοπῆσαι ὅπως ἂν γένοιτο χρήσιμον, προσθεῖναι τε αὐτῷ τό τε νάρδιον, καὶ τὸ γλεύκιον ελαιον, διορθοῦντα αὐτοῦ τὴν ἀπὸ τῆς μακρᾶς ἀποδημίας ξηρότητα. Καὶ τὸ αὐτὴν καὶ κατασκευάσαι τοῦτο, καὶ μὴ ἑτέροις ἐπιτρέψαι, καὶ μὴ τῆς ταχύτητος γενέσθαι, ἀλλὰ τοῦ γενέσθαι σπουδαῖον αὐτὸ, καὶ τοῦτο μάλιστα ἐκπλητέσθαι ἡμᾶς τὴν διάθεσιν τὴν περὶ ἡμᾶς πεποίηκε. Διὰ τοῦτο σοι χάριτας ὁμολογοῦμεν ἐν μόνον ἐχαλοῦντες, ὅτι, ὁ μάλιστα περισπούδαστον ἦν ἡμῖν, τοῦτο οὐκ ἐπεμψας διὰ τῶν γραμμάτων, τὰ εὐαγγέλια λέγω τῆς σῆς ὑγείας. Καὶ ὡς νῦν ἐν φροντίδι καθεστήκαμεν, οὐκ εἰδότες οἶα τῆς ἀβρωστίας ἔστηκε τῆς σῆς· οὕτως ἂν διὰ τάχους ἡμῖν πέμψης γράμματα ἀπαγγέλλοντα ἡμῖν, ὅτι λέλυται τὰ τῆς νόσου, τὰ μέγιστα ἡμῖν χαρίζῃ. Εἶδου τοίνυν ὅπως σφόδρα ἐπιθυμοῦμεν μαθεῖν, ὅτι δὴ ἐκ τῆς ἀσθενείας ταύτης ἀνηνεγκας, χαρίζου ἡμῖν ταύτην τὴν εὐφροσύνην, ἐν τῇ χαλεπωτάτῃ ταύτῃ ἐρημίᾳ τε καὶ πολιορκίᾳ οὐ μικρὰν ἐσομένην ἡμῖν παράκλησιν.

ΛΕ'. Ἀλγίφω.

Ὁ Θεὸς σοι τὸν μισθὸν δέη, καὶ ἐν τῷ παρόντι βίῳ, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι, τῆς γνησίας καὶ θερμῆς περὶ ἡμᾶς ἀγάπης, τῆς εἰλικρινούς, καὶ ἀνωπυκρίτου, τῆς ἀκινήτου, καὶ ἀπεριτρέπτου. Οὐ γὰρ μικρὰ δειγμάτια τῆς περὶ ἡμᾶς διαθέσεως, καὶ ταῦτα ἐκ τοσούτου καθήμενος διαστήματος, ἐπεδείξω, κύριέ μου τιμώτατε καὶ εὐγενέστατε, ἀλλὰ καὶ πολλὰ καὶ μεγάλα. Διὰ τοῦτο σοι χάριτας ἴσμεν, καὶ συνεχῶς ἐπιστέλλειν βουλόμεθα, ἀλλ' οὐ δυνάμεθα ὁσάκις ἂν βουλόμεθα, γράφομεν δὲ ὁσάκις ἂν δυνώμεθα. Οἶσθα γὰρ καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ χειμῶνος, καὶ τὴν ἀπὸ τῶν ληστρικῶν ἐφόδων γινομένην ἐν ταῖς ὁδοῖς δυσκολίαν. Μὴ τοίνυν νομίσης ῥαθυμεῖν ἡμᾶς, ὅταν μακρὰν σιγήσωμεν σιγὴν, ἀλλὰ τῇ σπάνει τῶν γραμματηφόρων [614] τοῦτο λογίζου, μὴ τῇ ὀλιγωρίᾳ τῇ ἡμετέρᾳ. Ὡς εἶγε δυνατὸν ἦν συνεχέστερον ἐπιστέλλειν, οὐκ ἂν ὀκνήσαμεν πυκνὰ πέμποντες σοι γράμματα. Ἡμῖν γὰρ ἑαυτοῖς ἐχαρίζόμεθα, τὴν ὀφειλομένην σοι πρόσρησιν συνεχέστερον ἀποδιδόντες. Ταῦτ' οὖν εἰδὼς, γράφε ἡμῖν συνεχῶς καὶ αὐτὴς τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς. Ὅπερ ἔφησ ἀπεσταλκέναι ἡμῖν, τοῦτο οὐδεὶς ἐκόμισεν ἐνταῦθα, ἀλλ' ὑπέστρεψεν ὁ ἔχων διὰ τῶν τῶν ληστῶν φόβον. Πλὴν παρακαλοῦμέν σε μὴ ποιεῖν τοῦτο, μὴδὲ δυσκολίας σαυτῷ παρέχειν καὶ πράγματα. Τὰ γὰρ μεγάλα σου δῶρα, τὸ γνήσιόν σου καὶ θερμὸν τῆς διαθέσεως, οὐ διηλεκῶς ἀπολαύοντες, ἐντροφῶμεν αἰετῇ μνήμῃ τῆς σῆς ἀγάπης.

ΛΣ'. Μάρωνι πρεσβυτέρῳ καὶ μονάζοντι.

Ἡμεῖς τῇ μὲν ἀγάπῃ συνδεδεμέθα σοι καὶ τῇ διαθέσει, καὶ ὡς παρόντα σε ἐνταῦθα οὕτως ὀρώμεν. Τοιοῦτοι γὰρ τῆς ἀγάπης οἱ ὀφθαλμοί· οὐκ ὀδῶ διακόπτονται, οὐ χρόνῳ μαραινόνται. Ἐβουλόμεθα δὲ καὶ συνεχέστερον ἐπιστέλλειν τῇ εὐλαβείᾳ σου, ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο οὐκ ἐνὶ βῆδιον διὰ τὴν τῆς ὁδοῦ δυσκολίαν, καὶ τὴν ἀπορίαν τῶν ὁδοπόρων, ἡλίκα ἂν ἐξῆ προσαγορευόμεν σου τὴν τιμιότητα, καὶ δηλὸν σοι ποιοῦμεν, ὅτι διηλεκῶς ἐπὶ μνήμης σε ἔχομεν, ἐν τῇ ψυχῇ τῇ ἡμετέρᾳ περιφέροντες, ὅπουπερ ἂν ὦμεν. Δήλου τοίνυν καὶ αὐτὸς ἡμῖν συνεχέστερον τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς, ἵνα καὶ τῷ σώματι κευχρισμένοι, μανθάνοντες συνεχῶς τὰ περὶ τῆς ῥώσεως τῆς σῆς, εὐθυμότεροι γινώμεθα, καὶ πολλὴν ἐν ἐρημίᾳ καθήμενοι δεχώμεθα τὴν παράκλησιν. Οὐ μικρὰν γὰρ ἡμῖν εὐφροσύνην κομίζει τὸ ἀκούειν περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς. Καὶ πρὸ πάντων εὐχέσθαι ὑπὲρ ἡμῶν παρακληθῆτι.

ΛΖ'. Τραγκυλίῳ ἐπισκόπῳ.

Τὸν κύριόν μου τὴν τιμιώτατον ἐπίσκοπον Σέλευκον ὄκωθεν μὲν ὁ περὶ ἡμᾶς ἀνέστης πόθος, ἐντεῦ-

* Sic duo optimi mss., atque ita legit Interpres. Ed. ἀπολαύοντες.

subinde accipere aveo, quo id quod cupio subinde intelligam, nempe te in magna animi tranquillitate ac securitate versari. Nam si hæc tibi adsint, quin tu summa cura et studio animæ tuæ consulas, contemptisque hujusce vitæ rebus iter cælestis teneas, nullo modo dubitandum puto. Siquidem de animæ tuæ nobilitate atque ingenuitate mihi est exploratum, quamque a negotiorum tumultibus atque hujus vitæ curis immunis ac libera sis. Cum igitur quantam a nobis, quando id facis, gratiam ineas, animadvertas, quoties facultas continget ac fieri poterit, quemadmodum jam dixi, quæso ad nos scribas: quo nos hinc quoque solitudinis hujus, in qua degimus, levationem capiamus. Etenim literæ vestræ, hoc est eorum quibus cordi sumus, cum crebro ad nos afferuntur, ac de vestra valetudine certiores nos faciunt, non vulgarem nobis voluptatem afferunt; verum tanto nos gaudio perfundunt, ut solitudinem hanc, in qua commoramur, ne tantulum quidem sentiamus.

XXXIII. Adolæ. (Cucuso anno 404 vel 405.)

Tu hinc quoque sinceræ istius et ardentis tuæ caritatis documentum dedisti, quod cum adversa valetudine sis, literas tamen ad nos dare non intermittas. Nos vero te morbo liberari, atque, cum licuerit, venientem huc videre cupimus. Idque ipsa scis, ornatissima mea ac religiosissima domina. Quoniam igitur, ut etiam antehac scripsi, nunc in majore cura et sollicitudine sumus (siquidem ex literis tuis ingentem morbi tui magnitudinem esse conjecimus), idcirco, cum meliore corporis valetudine fueris, velim celeriter id nobis significes, quo nos gravissima cura leves. Nam quod nunc ob morbum tuum haud levi mœstitia afficiamur, ne ipsa quidem ignoras. Quapropter, cum curam eam, qua nunc premimur, exploratam habeas, id quod abs te petimus, facere stude. Quamquam ad hoc præsertim nihil est cur te cohorter: neque enim dubito, quin quoties tabellarios nacta fueris, toties ad nos scriptura sis.

XXXIV. Carteria. (Cucuso anno 401.)

Istud quoque pro tua caritate animique sollicitudine, atque ingenti erga nos benevolentia abs te factum est, quod non solum polyarchium (a) misisti, verum etiam illud spectasti, quoniam pacto nobis usui esse possit, atque ipsi tum nardinum, tum musteum oleum addidisti, quo ipsius siccitati ex longo itinere contractæ medereris. Quin hoc quoque nomine tuam erga nos benevolentiam summopere admirati sumus, quod ipsamet hoc effecisti, ac non aliis id efficiendum mandasti, atque ut probe potius ac scite, quam ut festinanter fieret, operam dedisti. Ideo gratias tibi agimus, in hoc solum te accusantes, quod id quod maxime optabamus per literas minime misisti, hoc est jucundum de tua sanitate nuntium. Ut autem idcirco anxio animo sumus, quod morbi tui statum nesciamus: eodem modo, si primo quoque tempore nobis literas miseris, quibus eum profligatum et exstinctum

(a) Genus unguenti, quod alibi memoratum non occurrit mihi; *nardinum* et *musteum oleum*, unguenta quæ essent vide in *antiquitate explanatione et schematibus illustrata* Tomo III, part. 2, lib. 1. cap. 3.

esse intelligamus, maximo nos beneficio devinxeris. Cum igitur scias, quam vehementer intelligere cupiamus, te ex hac adversa valetudine jam emersisse, hanc, quæso, voluptatem nobis largire quæ in hac molestissima solitudine et obsidione non parvam nobis consolationem allatura est.

XXXV. Alphio. (Cucuso anno 405.)

Velim tibi Deus sinceræ atque ardentis ac puræ et ab omni simulatione alienæ, firmæque et constantis erga nos caritatis, tum in hac præsentis vita, tum in futuro ævo, præmium tribuat. Nec enim parva tuæ erga nos benevolentia documenta, idque tanto a nobis locorum intervallo disjunctus, exhibuisti, domine mi honoratissime ac generosissime, verum et multa et præclara. Eoque nomine gratias tibi habemus, et sæpe ad te scribere cupimus: verum quoties volumus non licet, sed quoties possumus scribimus. Scis enim quanta ex hieme ac prædonum impetu itinerum difficultas oriatur. Quapropter cum diuturno tempore silemus, ne id negligentia nostra fieri existimes, verum tabellariorum inopia istud, non recordia nostræ adscribas. Nam si sæpius ad te scribendi facultas offerretur, frequentius ad te literas dare minime nos piguisset. Siquidem nobismet gratissimum facimus, cum debito tibi salutationis munere sæpius perfungimur. Hæc cum scias, tu quoque de tua valetudine ad nos scribere ne intermitte. Quod autem te nobis misisse scribis, hoc nemo huc attulit; verum qui id afferbat, prædonum metu perterritus pedem retulit. Cæterum si me amas, ne hoc facias, ne difficultates atque negotia tibi ipsi exhibeas. Nam ingentium donorum loco sinceram atque ardentem tuam benevolentiam duco: quam cum semper obtinemus, ex caritatis tuæ recordatione semper voluptatem capimus.

XXXVI. Maroni presbytero monacho. (Ab anno 401 ad 407.)

Nos caritatis quidem ac benevolentia vinculis tecum adstringimur, ac te ut hic præsentem intuemur. Ejusmodi quippe caritatis oculi sunt, ut nec ullis viarum spatiis interrumpantur, nec temporis diuturnitate debilitentur. Cuperemus autem crebrius quoque ad te literas dare; verum quoniam id tum ob itineris difficultatem, tum ob eorum qui iter faciunt raritatem haud facile est, quoties licet te salutamus, tibi que illud significamus, nos tui numquam non meminisse, teque in animo nostro, quocumque tandem in loco simus, circumferre. Cura igitur tu quoque, ut de tua valetudine quam sæpissime certiores flamus, quo, licet corpore semoti, de tua valetudine subinde aliquid audientes, alacriore animo simus, ingentemque, etiam in solitudine sedentes, consolationem capiamus. Nec enim parva voluptate afficimur, cum te optime valere audimus. Ante omnia autem illud te oro, ut pro nobis preces ad Deum adhibeas.

XXXVII. Tranquillino episcopo. (Cucuso anno, ut putatur, 401, vel 405.)

Reverendissimum dominum meum episcopum Se-lecum, ut relicta domo huc se conferret, nostri de-

1 savil. in textu legit, *Romano*; in marg., *Maroni*.

siderium excitavit : ut autem hinc rursus domum rediret, tui amor. Nam hic eum induxit, ut et hiemem, et itineris difficultatem, et gravissimum morbum contemneret. Collandato itaque ipsius amore ac studio, domine mi præstantissime, diuturnæ hujus ærumnæ præmium ipsi repende, hanc nimirum, quam soles, caritatem erga eum ostendens. Nos enim eum ad tuas manus, velut ad tranquillum quemdam portum, transmisimus, quippe qui tuam comitatem, ac sinceram, ferventem, firmam atque constantem caritatem compertam habeamus. Ac si quispiam istinc veniat, idque facile sit, de tua valetudine velim ad nos scribas. Euppsychius enim ad nos non nunc accessit : ideo nihil ex iis quæ, cum nuper ad nos scriberes, dicturum illum alebas, scire potuimus, quod videlicet ipse nusquam appareat. Hæc igitur cum tibi minime ignota sint, tum ea quæ per eum nuper nobis significanda curaveras, tum si quid aliud amplius nos scire necesse sit, nunc saltem fac sciamus, ac de tua valetudine, quæ nobis summæ curæ est, et de qua, cum perpetua sollicitudine laboremus, perpetuo quoque audire cupimus, aliquid nobis significa.

XXXVIII. Hymnetio (a) archiatro. (Cucuso anno, ut patatur, 405.)

Etsi non crebro ad te literas dedimus, at perpetuo tamen memoria te gestamus, ut qui ferventis tui ac probi et sinceri amoris ingens paucis diebus documentum ceperimus. Eoque nomine reverendissimum dominum meum episcopum Seleucum ad tuas manus, non secus atque in portum, transmittimus. Nam ipse gravissima tussi vexatur, quam etiam infestius anni tempus auget, gravioremque reddit. Cum igitur morbi naturam perspectam habeas, domine mi cumprimis venerande, da operam, ut eum ex hac tempestate eripias, morbo incommodo artis tuæ vim opponens, cujus ope atque adjumento multos sæpe, cum in idem periculum venissent, ne ejusmodi fluctibus obruerentur, e naufragio statim exemisti.

XXXIX. Chalcidæ. (Cucuso anno 404 vel 405.)

Caritatem eam, quam jam inde ab initio erga nos habes, novi : quodque vigentem eam retineas, ac cumulationem subinde reddas, eamque ob disjunctionem nostram, tantumque temporis spatium, non modo obscurari non sinas, sed etiam magis inflames. Illud quoque scio, te literas nostras magna cum animi voluptate accipere ; teque, sive scribas, sive taceas, eodem tamen semper animo erga nos esse : id enim et multis in rebus, et sæpe sum expertus. Quamobrem te oro, ut eundem erga nos animum retinere pergas : siquidem sinceri tui amoris multa pignora, multa monumenta habemus. Idcirco te tamquam in animo nostro insculptam perpetuo circumferimus, tuique memoriam ita tenemus, ut nulla oblivione deleri possit, etiamsi non sæpe scribamur ob tabellariorum inopiam.

(a) Vaticanus et Coislinianus et Savil. semper, *hymethio*, habent. Morel., *hymnetio*. Vatic., *archiatro*. An *hymnetius*, an *hymethius* sit appellatus, dicere non ausim. Plures Mss., *hymethium* habent. Erat hic archiater et medicus sacri palatii, unde, ut observat Duceus, in Codice Theodosiano titulus est de Comitibus et Archiatri sacri palatii.

Hæc igitur cum non te fugiant, ornatissima et religiosissima domina mea, subinde quoque ipsa de tua valetudine ad nos scribe. Quamquam enim nos, cum nullæ nobis abs te literæ redduntur, eos qui istinc veniunt de hac re semper sciscitatur : tamen a te quoque literas, quæ de tuæ valetudinis statu lacta nobis nuntient, perpetuo accipere avemus.

XL. Asyncritæ. (Cucuso anno 404.)

Te in magna calamitate nunc versari scio. At quemadmodum hoc scio, sic et illud etiam, ingentem te pro his calamitatibus mercedem atque amplum præmium et remunerationem manere. Mæror etenim animæ utilitatem affert, eique præmia multa conciliat. Hæc igitur sciens atque considerans, maximam hinc consolationem accipe : nec calamitatum dumtaxat acerbitas tibi ob oculos versetur, verum etiam emolumentum quod ex iis colligitur ; ac subinde ad nos de tua valetudine scribe. Neque enim levi dolore affecti sumus, cum te adversa valetudine esse accepimus. Ideo magna cum celeritate scire vehementer cupimus, num de gravitate aliquid remiserit, quo ea cura, quam hinc concepimus, levemur.

XLI. Valentino (a). (Cucuso anno 404.)

Tertiam hanc epistolam mitto, cum ipse a te nullam acceperim. Verum quod magna cum animi voluptate literas nostras acceperis, eumque qui eas reddidit, quo decebat honore affeceris, atque item id omne quod tuarum partium erat in iis rebus, quæ tuam opem requirebant, præstitieris, intelleximus, nec quidquam horum nobis latuit : interim tamen nullam epistolam accepimus. Ac si quidem alius ex iis qui minus generoso animo sunt, hujusmodi silentio usus fuisset, ita existimavissemus, cum excusationis causa negotiorum molem præterdere. Cum autem mentis tuæ sublimitatem caritatisque fervorem, sinceritatem, puritatem atque constantiam exploratam habeamus, adduci non possumus, ut hac excusatione contenti simus. Ne item dixeris, te illie non commorari : nam illud nobis compertum est. Verum hac una dumtaxat re diuturni silentii tui consolationem capiemus, si id quod antehac abs te neglectum est, compensare volueris, quam plurimasque ab ista lingua, ex qua mel manat, suas literas mittere, quæ nobis valetudinis tuæ statim certo exponant. Quamquam enim in solitudine sedemus, gravique obsidione, atque innumeris acerbitatibus undique cincti sumus, de te tamen in cura et sollicitudine esse non desinimus, singulisque diebus, ut se res tuæ habeant, percontamur. Quamobrem ne ab alijs, verum abs te, cujus nobis dulcis ac perquam suavis benevolentia est, hæc intelligamur, subinde, quæso, de tua valetudine ad nos scribe. Nihil enim erit, quod non a te accepisse existimemus, si epistolas, quæ lætam hanc nobis nuntium ferant, acceperimus.

(a) Valentinum illum fuisse præfectum prætorio aut urbi Constantinopoli suspicatur Fronto Duceus, eo quod *magnificentie* honorifico vocabulo compelleretur. Cum vero idem titulus et rectoribus provinciarum, et patricijs, Frontone ipso fatente, tribuatur, res pendet incerta.

θεν δὲ ὁ τῆς σῆς ἀγάπης ἔρωσ. Οὗτος αὐτὸν καὶ χειμῶνος κατατολμῆσαι, καὶ δυσκολίας ὁδοῦ, καὶ ἀβρωστίας χαλεπωτάτης ἀνέπεισεν. Ἐπαινέσας τοίνυν αὐτὸν, δέσποτά μου τιμιώτατε, τοῦ φίλτερου τῆς σπουδῆς, ἀπόδος αὐτῷ τὴν ἀμοιβὴν τῆς μακρᾶς ταύτης ταλαιπωρίας, τὴν εἰωυῖαν περὶ αὐτὸν ἀγάπην καὶ νῦν ἐπιδειξάμενος. Ἐπεὶ καὶ ἡμεῖς ὡς εἰς λιμένα αὐτὸν ἀκύμαντον εἰς τὰς σὰς παρεπέψαμεν χεῖρας, εἰδότες σου τὴν πολλὴν φιλοφροσύνην, τὴν γνησίαν ἀγάπην, τὴν θερμὴν καὶ ἀκλινῆ· καὶ ἀπερίτρεπτον. Κἂν ἀφικνηταί τις ἐκεῖθεν, καὶ ῥάδιον γένηται, καὶ ἐπιστείλαι ἡμῖν παρακλήθητι τὰ περὶ τῆς βίωσέως σου. Εὐψύχιος γὰρ εἰς τὸ παρὸν οὐκ ἀπήντησε· διὸ οὐδὲ μαθεῖν τι δεδουήμεθα ὧν ἔφησ ἐκεῖνον ἔρειν πρώην ἡμῖν ἐπιστέλλων, διὰ τὸ μηδαμοῦ τὸν ἀνθρώπων φαίνεσθαι. Ταῦτ' οὖν εἰδὼς, ἐκεῖνά τε ἄπερ δι' ἐκείνου πρώην ἐδήλωσας, καὶ εἰ τι πλεον ἡμῶν [615] γνῶναι ἀναγκαῖον, νῦν γούν γνωρίσαι ἡμῖν παρακλήθητι, καὶ τὰ περὶ τῆς ὑγείας σήμερι τῆς σῆς. τῆς σφόδρα ἡμῖν περισπουδάστου, καὶ ὑπὲρ ἧς ἀεὶ μεριμνῶντες, ἀεὶ μανθάνειν ἐπιθυμοῦμεν.

ΔΗ. Ὑμνητικῶ ἀρχιτετρῶ.

Εἰ καὶ μὴ συνεχῶς ἐπεστάλαμεν τῇ τιμιότητι σου, ἀλλὰ συνεχῶς σε ἐπὶ μνήμης ἔχομεν, πειράν σου τῆς σφοδρότατης, τῆς σπουδαίας, τῆς γνησίας φιλίας πολλὴν ἐν ἡμέραις ὀλίγαις λαθόντες. Διὰ τοῦτο καὶ τὸν κύριόν μου τὸν τιμιώτατον ἐπίσκοπον Σίλευκον ὡς εἰς λιμένα τὰς σὰς παραπέμπομεν χεῖρας. Καὶ γὰρ ὑπὸ βηχὸς πολεμεῖται χαλεπωτάτης, ἦν ἡ τοῦ ἔτους ὥρα σφοδρότερον ἐπιτρέθει, καὶ χαλεπωτέραν ποιεῖ. Καταμαθῶν τοίνυν, δέσποτά μου τιμιώτατε, τοῦ νοσήματος τὴν φύσιν, ἐξαρπάσαι αὐτὸν τοῦ κλυδωνίου πειράθητι, τῇ τῆς ἀβρωστίας βλάβῃ τὴν ἀπὸ τῆς ἐπιστήμης τῆς σῆς ἐπιτεχίσσας δύναμιν, δι' ἧς πολλοὺς πολλάκις κινδυνεύσαντας ὑπὸ τοιούτων κυμάτων ὑποβρυχίους γενέσθαι τοῦ ναυαγίου ταχέως ἀπήλλαξας.

ΛΘ. Χαλκιδικῶ.

Οἶδα τὴν ἀγάπην ἣν ἔσχεις περὶ ἡμᾶς ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς, καὶ ὅτι ἀκμάζουσιν αὐτὴν διατηρεῖς, καὶ ὅτι αὐτῇ καὶ προσθήκας ἐργάζῃ, καὶ οὐ μόνον οὐδὲν αὐτὴν εἴσασας ἀμαυροτέραν γενέσθαι ἀπὸ τοῦ χωρισμοῦ, καὶ τοῦ τοσοῦτου χρόνου, ἀλλὰ καὶ μάλλον αὐτὴν ἀνάπτεις. Οἶδ' ὅτι καὶ μετὰ πολλῆς δέξῃ τῆς εὐφροσύνης τὰ παρ' ἡμῶν γράμματα, καὶ ὅτι καὶ γράφουσα καὶ σιγῶσα ὁμοίως περὶ ἡμᾶς διάκεισαι, πολλὴν τοῦ πράγματος καὶ ἐν πολλῷ τῷ χρόνῳ τὴν πειράν εἰληφώς. Διὸ δὴ παρὰ ἀνακαλούμεν τὴν τιμιότητά σου καὶ περὶ ἡμᾶς οὕτω διακείσθαι· πολλὰ γὰρ ἐνέχυρά σου τῆς γνησίας ἀγάπης ἔχομεν^α, πολλὰ ὑπομνήματα. Διὸ καὶ ἐν τῇ ψυχῇ σε διηνεκῶς περιφέρομεν, ἐγκολάψαντες ἡμῶν τῇ διανοίᾳ, καὶ τὴν μνήμην σου ἀληστον ἔχομεν, κἂν μὴ διηνεκῶς γράφωμεν, διὰ τὴν σπάνιν τῶν γραμματηφόρων ἐγκοπόμενοι. Ταῦτ' οὖν εἰδυῖα, κυρία μου κοσμιωτάτη καὶ εὐλαβεστάτη, γράφε καὶ αὐτὴ συνεχῶς ἡμῖν τὰ

περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς. Ἡμεῖς μὲν γὰρ κἂν μὴ δεξώμεθα γράμματα, τοὺς ἐκεῖθεν ἐρχομένους συνεχῶς ἐρωτῶμεν τοῦτο· βουλόμεθα δὲ καὶ παρὰ τῆς κοσμιότητος τῆς σῆς συνεχῶς δέχεσθαι ἐπιστολάς, εὐαγγελιζομένας ἡμᾶς τὰ περὶ τῆς βίωσέως τῆς σῆς.

Μ'. Ἀσυγκριτικῶ.

Οἶδα ὅτι ἐν πολλῇ θλίψει καθέστηκας νῦν. Ἄλλ' ὥσπερ τοῦτο οἶδα, οὕτως κάκεινο ἐπίσταμαι, ὅτι πολὺς σε ἐκ τῶν θλίψεων τούτων ἀναμένει μισθός, καὶ μεγάλη ἀμοιβὴ καὶ ἀντίδοσις κείται. Εἰ γὰρ καὶ ἀθυμία, [616] ἀλλὰ τὴν ψυχὴν ὠφελούσα, καὶ πολλὰ τὰ βραβεῖα προξενούσα. Ταῦτ' οὖν^β εἰδυῖα καὶ λογιζομένη, μεγίστην ἐντεῦθεν καρποῦ τὴν παράκλησιν, μὴ τὸ ὀδυνηρὸν μόνον ὀρώσα τῶν θλίψεων, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐκ τούτων συναγόμενον κέρδος· καὶ γράφε συνεχῶς ἡμῖν περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς. Ἐπεὶ καὶ νῦν οὐκ ὡς ἔτυχεν ἠλγήσαμεν, ἀκούσαντές σε ἀβρωστεῖν. Διὸ καὶ σφόδρα ἐπιζητοῦμεν μανθάνειν μετὰ πολλοῦ τοῦ τάχους, εἰ ῥᾶν σοι διετέθη τὰ τῆς ἀβρωστίας, ὥστε τῆς ἐπὶ ταύτῃ φροντίδος ἀνεθῆναι.

ΜΑ'. Βαλεντινῶ.

Τρίτην πέμπω ταύτην ἐπιστολὴν, οὐδεμίαν αὐτὸς δεξάμενος παρὰ τῆς μεγαλοπρεπειας τῆς σῆς. Ἄλλ' ὅτι μὲν μετὰ πολλῆς τῆς εὐφροσύνης ἐδέξω ἡμῶν τὰ γράμματα, καὶ τὸν ἐγγχειρίσαντα ταῦτα τῆς σοι προσηκούσης ἐποίησας ἀπολαῦσαι τιμῆς, καὶ τὰ παρὰ σαυτοῦ πάντα εἰσήνεγκας, ἐν οἷς εἰδείτο σου τῆς δυνάμεως, ἔγνωμεν, καὶ οὐδὲν ἡμᾶς τούτων ἔλαθεν· ἐπιστολὴν δὲ οὐδεμίαν ἐκομισάμεθα. Καὶ εἰ μὲν ἄλλος τις ἦν τῶν οὐ σφόδρα γενναίων ὁ σωπήσας τοσοῦτον, ἐνομισάμεν ἂν αὐτῷ πρόφασιν εἰς ἀπολογίαν εἶναι τῶν πραγμάτων τὸν ὄχλον. Ἐπειδὴ δὲ σου τὸ ὑψηλὸν τῆς σῆς διανοίας^ε ἴσμεν, τὸ θερμὸν τῆς ἀγάπης, τὸ γνήσιον, τὸ εἰλικρινές, τὸ διαρκές, τὸ μόνιμον, οὐκ ἂν δεξαίμεθα ταύτην ἀπολογίαν, οὐδ' αὖ τὸ μὴ ἐκεῖσε διατρέθειν σου τὴν θαυμασιότητα· καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ἔγνωμεν. Ἄλλ' ἐνὶ μόνῳ καρπωσάμεθα τῆς μακρᾶς σιγῆς παραμυθίαν, εἰ βουληθείης εἰς τὸ ἐπιδοῦν τὸ παροφθὲν ἐν τῷ παρελθόντι χρόνῳ^δ ἀνακτήσασθαι, καὶ πέμψαι νιφάδας γραμμάτων ἡμῖν, ἀπὸ τῆς μέλι βεούσης γλώττης τὰ περὶ τῆς ὑγείας σου τε καὶ τῆς ἀσφαλείας δηλούντων. Εἰ γὰρ καὶ ἐν ἐρημίᾳ καθήμεθα, καὶ πολιτορικῶ χαλεπῇ, καὶ μυριοῖς περιεστοιχίμεθα δεινοῖς, ἀλλ' ὅμως οὐ παύομεθα μεριμνῶντες τὴν σὴν θαυμασιότητα· καὶ καθ' ἑκάστην πυνθανόμεθα^ε ἐν τίσιν ὁρμᾷ τὰ σά. Ἴν' οὖν μὴ παρ' ἑτέρων, ἀλλὰ καὶ παρὰ τῆς γλυκειᾶς καὶ ποθεινοτάτης ἡμῖν διαθέσεως ταῦτα μανθάνωμεν, γράφε συνεχῶς ἡμῖν τὰ περὶ τῆς βίωσέως τῆς σῆς· καὶ τὸ πᾶν ἀπειληφάμεν, ἦν δεξώμεθα ἐπιστολάς ταῦτα φερούσας ἡμῖν τὰ εὐαγγέλια.

^β Coislin. κομίζει γὰρ καὶ ἀθυμία τῆ ψυχῆ ὠφελειαν, καὶ πολλὰ τὰ βραβεῖα. Ταῦτ' οὖν.

^ε Savil. τῆς διανοίας.

^δ Coislin. ἐν τῷ παρόντι καιρῷ.

^ε Duo mes. πυνθανόμενοι.

^α Duo mes. γνησίας φιλίας ἔχομεν.

MB. *Karδιδιαρῶ.*

Πολύ τῆς ὁδοῦ τὸ μέσον τὸ διείργον ἡμᾶς, ἀλλ' οὐδὲ ὁ χρόνος βραχύς, ἐξ οὗ τῆς θαυμασιότητος ἐχωρίσθημεν τῆς σῆς· καὶ τῶν πραγμάτων δὲ πολὺς ὁ περιεσῶς ἡμᾶς ὄχλος, ἐρημία χωρίου χαλεπωτάτη, πολιορκία ἀφόρητος, ἔφοδοι, καταδρομαὶ ληστῶν, ἐτέρα στενωχωρία, ἡ τοῦ σώματος ἀβρωσία ^α. Ἄλλ' ὅμως οὐδὲν τούτων βραθυμοτέρους ἡμᾶς περὶ τὴν ἀγάπην τὴν σὴν πεποίηκεν, ἀλλ' ἀκμάζουσιν αὐτὴν καὶ [617] ἀνθοῦσαν διατηροῦμεν, ἐπὶ διανοίας σε περιφέροντες, ὅπουπερ ἂν ὤμεν, καὶ ἀληστόν σου τὴν μνήμην ἔχοντες, καὶ τὸ εὐγενές σου τῆς ψυχῆς, τὸ ἐλευθέριον, τὸ ἀτρεπτον, τὸ ἀκλίνές τῆς γνησίας ἀγάπης, τὸ θερμὸν τῆς διαθέσεως ἐγκολάφαντες ἡμῶν τῇ διανοίᾳ. Οὕτως ἐνταῦθα διάγομεν, μεγίστην παραμυθίαν τῆς τσοαύτης ἐρημίας τὴν μνήμην τῶν σῶν κατορθωμάτων ἔχοντες. Γράφε δὴ καὶ αὐτὸς ἡμῖν συνεχῶς, δέσποτά μου θαυμασιώτατε καὶ μεγαλοπρεπέστατε, τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς εὐαγγελιζόμενος. Οἶσθα γὰρ ὅπως αὐτῆς ἀντεχόμεθα (καὶ γὰρ περισπούδαστον ἡμῖν περὶ ταύτης μανθάνειν), καὶ ὅτι διπλὴν καρπωσόμεθα τὴν εὐφροσύνην, τῷ τε ἐπιστέλλειν αὐτὸν, τῷ τε τοιαῦτα δέχεσθαι ἡμᾶς γράμματα παρὰ τῆς μεγαλοπρεπείας τῆς σῆς.

MG. *Βασσιανῆ.*

Αὐτὴ μὲν μακρὸν εἰρήσας χρόνον, καὶ ταῦτα ἔχουσα τὸν κύριόν μου τὸν τιμιώτατον καὶ εὐλαθέστατον Θεόδοτον τὸν διάκονον, δυνάμενον βράδιως εὐρίσκειν τοὺς ἐκείθεν ἐνταῦθα ἀφικνουμένους. Ἡμεῖς δὲ οὐδὲ ἐντεῦθεν ὑποπτεύομεν σου τὴν ἀγάπην, ὡς βραθυμοτέραν γεγεννημένην περὶ ἡμᾶς· πολλὴν γὰρ αὐτῆς πείραν, καὶ διὰ πολλῶν εὐλίψαμεν, καὶ ἔγνωμεν αὐτῆς τὸ λαμπρὸν καὶ εὐκρινές, τὸ γνήσιον καὶ ἀπερίτρεπτον. Διὸ κἀν γράφῃς, κἀν σιγᾷς, ὁμοίως διακειμέθα σου περὶ τὴν εὐγένειαν, καὶ θαρροῦμεν περὶ τῆς διαθέσεως τῆς σῆς, ὡς ἀκραίου καὶ ἀκραιφνοῦς μενούσης. Ἄλλ' ὅμως καὶ οὕτω διακειμένοι, σφόδρα βουλόμεθα συνεχῆ δέχεσθαι γράμματα παρ' ὑμῶν, εὐαγγελιζόμενα ἡμᾶς περὶ τῆς ὑγείας τῆς ὑμετέρας, καὶ τοῦ οἴκου ὑμῶν παντός. Ἐπειδὴ καὶ σφόδρα ταύτης ἐπιθυμοῦμεν καὶ ἀντεχόμεθα, καθάπερ καὶ αὐτὴ οἶσθα. Ταῦτα οὖν εἰδυῖα, κυρία μου κοσμιωτάτη καὶ εὐγενεστάτη, χαρίζου τὴν χάριν ἡμῖν ταύτην, κούφην τε οὖσαν καὶ βράδιαν, καὶ εὐλογον, καὶ πολλὴν ἡμῖν καὶ ἐν ἐρημίᾳ καθήμενοις παρέχουσαν τὴν παραμυθίαν.

MA. *Θεοδότῳ διακόνῳ.*

Οἶδα καὶ αὐτὸς, ὅτι οὐκ ἂν ἡμῖν διὰ γραμμάτων συνεγένου, εἰ διὰ παρουσίας ἐξῆν· ἀλλὰ πάντα ἀφελίς μεθ' ἡμῶν ἐμμελλες εἶναι, εἰ μὴ κώλυμα ᾔην, καὶ κώλυμα μέγιστον, καὶ ἡ τοῦ ἔτους ὥρα, καὶ τῶν πραγμάτων ἡ δυσκολία, καὶ τῶν ἐνταῦθα ἡ καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἐπιτεινομένη πρὸς τὸ χεῖρον ἐρημία. Καὶ οὐδὲν δέομαι τοῦτο παρὰ σοῦ μανθάνειν. Ἐπειδὴ γὰρ ἔγνωμεν ἅπασι, ὅτι σφοδρὸς ἡμῶν ἐραστής εἶ,

^a Omnes mss. ἡ τῆς τοῦ στομάχου ἀβρωσίας. Edit. ἡ τοῦ σώματος ἀβρωσία.

ἔγνωμεν καὶ τοῦτο καλῶς. Ἡμεῖς μὲν οὖν, καὶ μὴ ἀναμνήσαντός σου, πρὸς πάντας ἂν ἐπεστάλακαμεν· ἐθαυμάσαμεν δὲ σε καὶ ταύτης τῆς περὶ ἡμᾶς φιλοστοργίας, ὅτι καὶ τῷ τέλει τῆς ἐπιστολῆς παράκλησιν ὑπὲρ τούτου προσέθηκας. Τοῦτο γὰρ ψυχῆς σφόδρα μεριμνήσας τὰ ἡμέτερα, φρονιζούσης, κτηδόμενης, γνησίως ἀγαπᾶν ἐπισταμένης. Τοῖς μὲν οὖν ἄλλοις ἅπασιν [618] ἐπέσταλα· ἐπειδὴ δὲ καὶ τῇ κυρίᾳ μου Καρτερίᾳ πρώην ἡμεν ἐπεσταλκότες, ἔγνωμεν δὲ αὐτὴν μὴ διατριβεῖν ἐκεῖσε, ἀλλὰ μακρὰν ὁδὸν ἀποδοδημηχένοι· εἰ μὲν ὁδὸν τε ἐκπεμψῆναι τὰ γράμματα τὰ ἡμέτερα ἐκεῖ, καὶ τοῦτο γενέσθω, ἐὰν δοκιμάσῃς· εἰ δὲ μὴ δυνατὸν, τοῖς γούν κυρίοις μου τιμιωτάτοις καὶ εὐγενεστάτοις τοῖς περὶ Μαρκελλιανὸν συντυχῶν διαλέχθητι, ὥστε αὐτῇ εἰ ποτε ἐπιστέλλοιεν, ἀπολογήσασθαι ὑπὲρ ἡμῶν, ὡς οὐκ ἐβραθυμηκότων, οὐδὲ τὸν μεταξὺ χρόνον σεσηγηκότων, ἀλλ' ὑπὸ τῆς μακρᾶς αὐτῆς ἀποδημίας κωλυθέντων συνεχέστερον ἐπιστέλλειν πρὸς αὐτήν.

ME. *Συμμάχῳ πρεσβυτέρῳ.*

Οὐδὲν καινὸν οὐδὲ ἀπεικὸς τεθλιμμένην ὀδεύοντα ὁδὸν στενωχωρεῖσθαι. Τοιαύτη γὰρ τῆς ἀρετῆς ἡ φύσις, πόνων γέμει καὶ ἰδρώτων, ἐπιβουλῶν καὶ κινδύνων. Ἄλλ' ἡ μὲν ὁδὸς τοιαύτη· τὰ δὲ ἐντεῦθεν στέφανοι, βραβεῖα, τὰ ἀπόρρητα ἀγαθὰ, καὶ τέλος οὐκ ἔχοντα. Τοῦτοις τοίνυν σαυτὸν παρακάλει· καὶ γὰρ καὶ ἡ ἄνεσις καὶ ἡ θλίψις ἡ τοῦ παρόντος παροδεύεται βίου, καὶ αὐτῷ τῷ βίῳ συγκαταλέγεται. Μηδὲν οὖν μηδὲ ἐκεῖνον φυσάτω, μηδὲ τούτων ταπεινούτω καὶ συστελλέτω. Ὁ γὰρ ἀριστος κυβερνήτης οὔτε ἐν γαλήνῃ χαννοῦται, οὔτε ἐν χειμῶνι ταράττεται. Ταῦτ' οὖν εἰδὼς παρακάλει σαυτὸν, καὶ παραμυθίαν ἐντεῦθεν καρποῦ τὴν μεγίστην. Γράφε συνεχῶς ἡμῖν τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς. Εἰ γὰρ καὶ πολλῷ τῷ μήκει τῆς ὁδοῦ διειργόμεθα, καὶ πολὺν σου τῆς ἐμμελείας ἀπελείφθημεν χρόνον, ἀλλ' οὐ τῆς ἀγάπης, ἀλλ' ἀληστον αὐτὴν ἀεὶ περιφέρομεν καὶ ἀκμάζουσιν, ὅπουπερ ἂν ὤμεν ἐπέπερ τοιαύτη τοῦ φιλεῖν γνησίως ἡ φύσις.

MC. *Ρουζίνῳ.*

Ἐβουλόμην μὲν συνεχέστερον ἐπιστέλλειν σου τῇ εὐλαθείᾳ ^b, ἐπειδὴ σε φιλῶ, καὶ σφόδρα φιλῶ, δέσποτά μου αἰδεσιμώτατε καὶ εὐλαθέστατε· καὶ ἀμφοτέρα ταῦτα οἶσθα καὶ αὐτός. Ἄλλ' ἐπειδὴ τὸ μὲν ἐν ἡμῖν κεῖται, τὸ δὲ οὐκ ἐν ἡμῖν· τοῦ μὲν γὰρ φιλεῖν ἡμεῖς κύριοι, τοῦ δὲ συνεχῶς ἐπιστέλλειν οὐκ ἔτι, διὰ τῆς ὁδοῦ τὴν δυσκολίαν, καὶ τοῦ ἔτους τὴν ὥραν· ἐκεῖνο μὲν διηνεκῶς ποιούμεν, τοῦτο δὲ ἤνικα ἂν ἐξῆν· μάλλον δὲ καὶ τοῦτο διηνεκῶς ποιούμεν. Εἰ γὰρ καὶ μὴ μέλανι μηδὲ χάρτῃ συνεχῶς ἐπιστέλλομεν, ἀλλὰ γνώμη καὶ διανοίᾳ· τοιοῦτον γὰρ τὸ φιλεῖν γνησίως.

[619] NZ. *Ναμαίᾳ.*

Τί περ' ἐρχῆ ἀπολογίαν ζητοῦσα, καὶ συγγνώμην

^b Omnes pene mss. σου τῇ ἐμμελείᾳ. Edit. σου τῇ εὐλαθείᾳ.

XLII. Candidiano. (Cucuso anno 404.)

Ingens itineris intervallum nos dirimit, nec parvum tempus est, cum abs te seuncti fuimus: quin negotiorum quoque magna nos turba circumstat, gravissima loci solitudo, intoleranda obsidio, insidiæ, latronum incursiones, aliaque præterea angustia, nimirum corporis morbus ¹. Nec tamen quidquam horum nos in tui amore segniore affecit: quin potius vigentem eum ac florentem conservamus, ac te, quocumque tandem in loco simus, animo et cogitatione circumferimus, tuique memoriam oblivionis omnis expertem tenemus, animique tui nobilitatem et ingenuitatem sinceræque caritatis firmitatem atque constantiam, benevolentiaque fervorem incisum in animis nostris habemus. Ad hunc scilicet modum hic degimus, summum tantæ solitudinis solatium in earum rerum quæ abs te recte geruntur recordatione positum habentes. Tu vero ad nos quoque subinde scribe, domine mi summopere admirande ac magnifice, de tua valetudine nobis læta nuntians. Scis enim quantopere ipsam complectamur (quippe de ea aliquid audire magnæ nobis curæ est), quodque duplicem voluptatem capiemus, si et ipse scribas, et literæ abs te hoc argumento ad nos afferantur.

XLIII. Bassiano. (Cucuso anno 405.)

Tu quidem perditum siluisti, idque, cum reverendissimum ac religiosissimum diaconum Theodotum præsto haberes, per quem facile nancisci posses, qui istinc ad nos venirent. Nos autem ne hinc quidem te in amore erga nos segniorem redditam esse suspicamus; quippe qui sæpe ac multis in rebus ipsius periculum fecerimus, ejusque splendorem, puritatem, sinceritatem atque constantiam exploratam habeamus. Quamobrem, sive scribas, sive taceas, eodem erga te animo sumus, deque tua integra et pura benevolentia minime dubitamus. Quamquam autem eo animo sumus, crebras tamen literas, quæ nobis de tua totiusque tuæ domus valetudine, quæ volumus, nuntient, accipere vehementer cupimus. Quandoquidem nosti ipsam quoque nobis admodum curæ esse. Hæc igitur cum tibi perspecta sint, ornatissima ac nobilissima domina mea, hanc nobis gratiam velim concedas, quæ et levis, facilis et æqua est, et nobis, qui in hac solitudine hæremus, iugentem consolationem affert.

XLIV. Theodoto diacono. (Cucuso anno 405.)

Scio utique te per literas nos minime conventurum fuisse, si coram id licuisset: verum omnibus rebus omissis ad nos te conferres, nisi et anni tempus, et negotiorum difficultas, et hujus loci solitudo quotidie ingravescens, maximum impedimentum afferret. Nec opus est, ut ex te hoc ediscam. Nam cum illud semel mihi compertum sit, me abs te vehementer amari, hoc quoque optime novi. Quamquam autem etiamsi minime admonuisses, nihilominus ad omnes scripturas eram: tamen hoc etiam nomine tuum erga nos amorem admirati sumus, quod extrema tua epistola

¹ Omnes Mss., nimirum stomachi morbi. Edit., corporis morbus.

me quoque de hac re exhortandum duxisti. Nam hoc animi est vehementer solliciti, ac rerum nostrarum cura laborantis, et qui sincere amare norit. Quamobrem excepta domina mea Carteria, ad quam nuper literas dedi, omnibus scripsi: eam autem illic non commorari accepi, verum longam peregrinationem iniisse. Quocirca si literæ nostræ illuc perferri queant, hoc quoque, si tibi videbitur, fiat: sin id fieri minime possit, velim saltem carissimos ac nobilissimos viros Marcellianum et socium (a) convenias, atque cum iis agas, ut si quando ad eam scribant, ei me purgent, ut qui non per negligentiam tantisper tacuerim, verum longa ipsius absentia, quominus ad eam crebro scriberem, impeditus sim.

XLV. Symmacho presbytero. (Ab anno 404 ad 407.)

Minime novum ac præposterum videri debet, si is, qui angustum iter tenet, premitur. Nam hæc virtutis natura est, ut laboribus et sudoribus atque insidiis et periculis scateat. Verum iter quidem est ejusmodi: post autem sequuntur coronæ, præmia, et arcana bona, quibus finis nullus est constitutus. Hac igitur cogitatione te ipsum consolare: nam præsentis vitæ et voluptas et calamitas una cum hac vita fluunt, simulque cum ea intereunt. Ne igitur quidquam illorum animum tuum inflet, nec rursus quidquam horum te deprimat atque contrahat. Siquidem optimus gubernator nec tranquillo tempore remissius agit, nec grassante tempestate perturbatur. Hæc igitur cum tibi perspecta sint, te ipsum solare, maximamque hinc mœroris levationem capias: ac de tua valetudine fac nos subinde certiores. Nam etsi longo itineris intervallo a te disjungimur, diuque a tua suavitate abfuimus, at non item a tua caritate: verum eam omnis oblivionis expertem ac recentem, ubicumque simus, semper circumferimus: nam hæc quoque sinceri amoris natura est.

XLVI. Rufino. (Ab anno 404 ad 407.)

Cupiebam quidem sæpius ad te literas dare, domine mi cumprimis venerande ac religiose, quia te amo, ac vehementer amo; atque utrumque hoc ipso quoque nosti. Quoniam autem alterum quidem nostri arbitrii est, alterum autem non in nobis situm est: ut enim te amemus, in arbitrio nostro consistit, ut autem ad te sæpe scribanus, non item, tum ob itineris difficultatem, tum ob anni tempus: illud quidem perpetuo facimus, hoc autem cum licet; imo etiam perpetuo facimus. Nam etsi atramento atque charta non semper scribimus: at voluntate tamen atque animo scribimus: ea quippe sinceri amoris natura est.

XLVII. Namæ. (Cucuso anno 405.)

Quid huc illucque te versas, dum obeam rem excu-

(a) Græce legitur, τοῖς κατὰ Μαρκελλίανον. Sæpe diximus in Edit. S. Athanasii illud τοῖς κατὰ raro de uno solo dici, sæpissime vero aut de duobus aut de pluribus. Hic certe de duobus saltem sermonem habere planum videtur ex iis quæ præcedunt, carissimos ac nobilissimos viros. Libenter crediderim hic agere Chrysostomum de Marciano et Marcellino vel Marcelliano, nam sic quoque scriptum in Mss. legitur, quando ad utrumque literæ mittuntur, quod sæpe contingit: rariusque literæ ad singulos diriguntur, ut in harum epistolarum decursu animadvertas.

rationem quaeris, ac veniam petis, ob quam te corona donamus ac praedicamus: quippe qui, quod ad nos scripseris, gratum habeamus; quod autem sero ac tarde, idcirco tibi succensere possimus? Quapropter si magnae audaciae id fuisse existimas, quod ad nos literas dederis, hoc omisso ad tarditatis crimen defensionem meditare atque compara. Nam quo magis dixeris, te tum praesentes, tum absentes sincere dilexisse, eo magis accusationem auxeris. Etenim si ex eorum numero esses, quorum vulgaris erga nos amor esset, minime mirum mihi fuisset te diu siluisse; cum autem te tam sinceram ac ferventem erga nos caritatem praes te tulisse asseras, ut ne iter quidem usque adeo molestum totque praedonum metu obsessum suscipere recusatura fueris, nisi morbus obstitisset, una jam ratio, qua nobis satisfacias, tibi reliqua est, nimirum ut sexcentas literas ad nos mittas, quae diuturni silentii culpam deprecari possint. Hoc igitur fac: et quidvis a te perceperimus. Nam et haec tam sera epistola ad nos veniens, quoniam ardentem quamdam caritatem spirabat, superioris quoque temporis debitum dissolvit. Caeterum id vide, ne reliquae hujus tarditatem imitentur. Sic enim haec etiam illud planum facere poterit, se non ob pigritiam, verum ob inanem metum, quemadmodum abs te quoque dictum est, serius venisse, si reliquae et plurimae et celeriter ad nos veniant.

XLVIII. Arabio.

Caritatem erga me tuam atque ardentem tuum ac verum, sincerum et constantem amorem exploratum habeo: illudque item perspectum, nec negotiorum difficultatem, nec curarum agmen, nec rerum adversarum magnitudinem, nec temporis diuturnitatem, nec itineris longinquitatem tuo erga me amori obscuritatem afferre posse. Eoque sit, ut perpetuo abs te literas, quae nobis ea de tua valetudine quae volumus nuntient, accipere vehementer expectamus. Quod si te accusamus, non ut negligentem accusamus, sed quia plures ejusmodi epistolas appetimus. Quae cum minime ignores, honoratissime ac nobilissime domine, hoc nobis beneficium velim praebes, quod et tibi leve ac facile est, et magnam nobis, etiam in solitudine haerentibus, voluptatem affert.

XLIX. Alphio. (Anno, ut putatur, 405.)

Equidem frequentius literas ad te dare cuperem, verum tabellariorum penuria me hanc cupiditatem exsequi minime sinit. Nam nec hujus loci solitudo, nec Isaurorum metus, nec hiemis asperitas aliquos ad nos crebro commeare sinunt. Nihilominus tamen, sive scribamus, sive taceamus, eandem semper erga te benevolentiam retinemus, studium scilicet atque curam intelligentes, qua animae tuae commodis prospicis, dum eos qui cum pietate vivunt recreare ac reserere studes, atque in hoc praelaro munere versaris. Quae cum tibi explorata sint, reverendissime ac religiosissime domine, de tua totiusque domus valetudine

certiores nos facere ne intermittas. Sic enim in hac quoque solitudine magnam voluptatem capiemus, si ejusmodi abs te literas acceperimus.

L. Diogeni. (Cucuso anno 404.)

Quamquam de tua erga nos caritatis sinceritate antehac nobis exploratum erat, tamen multo magis eandem nunc perspeximus, cum tanta coorta tempestate, non modo nihilo segniorem, sed etiam multo studiosiorem amicum te nobis praebuisti. Eoque nomine te admiramur, quotidieque praedicare non desinimus. Nam tu quidem a benigno Deo, qui eos, a quibus boni aliquid efficitur, aut dicitur, praemia longe semper superat, mercedem omni sermone praestantiorum accepturus es. Nos autem, quibus rebus possumus, gratiam tibi rependimus, nec te admirari, laudare, beatum praedicare, amare, vereri, colere, animoque te quoquo gentium circumferre intermittimus, caritatis videlicet lege tibi copulati atque adstricti. Nam quod ex eorum numero semper fuimus, qui te apprimere diligant, plane quoque ipse scis, domine mi summopere venerande atque admirande. Quapropter eorum munerum causa, quae ad nos misisti, ne nobis succenseas. Posteaquam enim honorem eum, qui ab ipsis manabat, tamquam e vindemia quadam uvam expressimus ac percepimus, munera ipsa remisimus, non quod te spernaremur, aut animi tui nobilitati minime confideremus, sed quod iis non indigeremus. Quod etiam in multis aliis fecimus. Nam alii quoque quamplurimi tibi que nobilitate pares, ac nos ardentissime amantes, ut amplitudo tua poterit ediscere, idem istud fecerunt: atque apud eos nobis eadem haec excusatio suffecit, quam tu quoque admittas velim. Nam si in penuria versemur, majori cum animi fiducia, tamquam si nostra essent, exposcimus: idque tu reipsa perspicias. Quamobrem ea accipe, ac diligenter serva, ut si quando tempus postulari, fidenti ac libero animo ea ab te deposcamus.

LI. Eidem. (Cucuso anno 405.)

Cum superiorem epistolam scripasissem, atque reverendissimum ac religiosissimum virum Aphraatem ita nobis affixum esse conspicerem, ut nec hinc abire vellet, nec literas quidem a nobis accepturum se esse minaretur, nisi munera ea, quae ad nos misisses, accepissem, typum, qui tuae nobilitati maxime gratus futurus, animumque tuum recreaturus sit, huic rei imposui: quem tu cum ex ipso intellexeris, cum praelari hujusce consilii administrum fieri jube. Nec enim te fugit, quanta hujus rei utilitas futura sit, tum ob ipsius in Phoenicia adventum, tum ob tuam liberalitatem ac munificentiam. Atque utriusque hujus rei mercedem ipse capies; ut qui erga eos, qui in Phoenicia gentes Christianae fidei rudimentis imbuunt, atque ecclesiarum constructioni operam impendunt, liberalitatis tuae specimen edideris, ac praeterea ejusmodi virum excitari ad eosque consolandos miseris: nunc praesertim cum in tanta difficultate versantur, atque a multis

αἰτούσα ὑπὲρ ὧν ἡμεῖς σε στεφανοῦμεν καὶ ἀνακη-
 ρύττομεν, ὅτι μὲν ἐγραψας, ἀποδεχόμενοι α, ὅτι δὲ
 ὄψῃ καὶ βραδέως, ἐγκαλεῖν ἔχοντες; Ὡστε εἰ νομί-
 ζεις μέγιστα τετολημῆναί τι γράψαι, τοῦτο ἀφείσα
 πρὸς τὸ ἔγκλημα τῆς βραδύτητος μελέτα, καὶ συντί-
 θαι τὴν ἀπολογία. Καὶ γὰρ ὅσῳ περ ἂν λέγῃς καὶ
 παρόντας καὶ ἀπόντας ἡγαπημέναι γνησίως, τοσοῦτω
 μείζονα; ἀβξεις τὴν κατηγορίαν. Εἰ μὲν γὰρ ἀπλῶς
 τῶν περὶ ἡμᾶς διακειμένων ἦσθα, οὐδὲν ἀπεικὸς
 μακρὸν χρόνον οὕτω σιγῆσαι· ἐπειδὴ δὲ οὕτω γνη-
 σίαν καὶ θερμὴν περὶ ἡμᾶς ἐπιδειχθῆαι ἀγάπην ἔφης,
 ὡς μηδὲ ἂν ἔλθειν παραιτηθεῖσαι ὀδὸν οὕτω χαλεπὴν,
 καὶ φόβῳ ληστῶν τοσοῦτων πολιορκουμένην, εἰ μὴ
 τὰ τῆς ἀρρώστιας διέκοπτεν, ἔν σοι λοιπὸν ἀπολογίας
 λείπεται εἶδος, τὸ νιφάδας ἡμῖν πέμπειν γραμμα-
 τῶν, δυναμένων τὴν ἐκ τῆς μακρᾶς σιγῆς παραμυ-
 θήσασθαι αἰτίαν. Τοῦτο δὲ ποιεῖ, καὶ τὸ πᾶν ἀπειλή-
 φασιν. Ἐπειδὴ καὶ αὕτη χρονία ἐλθοῦσα ἡ ἐπιστολή,
 ἐπειδὴ θερμῆς ἔπει τῆς ἀγάπης, καὶ τοῦ παρελ-
 θόντος χρόνου τὸ χρέος ἀπέτισεν. Πλὴν ἀλλ' αἱ λοιπαὶ
 μὴ μιμνήσθωσαν τὴν ταύτην βραδύτητα. Οὕτω γὰρ
 καὶ αὕτη δύνησεται δεῖξαι ὅτι οὐ δι' ἄκον, ἀλλὰ διὰ
 δέος μάταιον, καθὼς καὶ αὕτη ἔφης, χρονία παραγέ-
 γονεν, εἰ αἱ λοιπαὶ μετὰ τάχους καὶ πολλῆς παρα-
 γένοιτο τῆς συνεχείας ἡμῖν.

ΜΗ΄. Ἀραβίω.

Ὀιδά σου τὴν ἀγάπην, οἰδά σου τὸ φίλτρον τὸ θερ-
 μόν, τὸ γνήσιον, τὸ εἰλικρινές, τὸ διαρκές, καὶ ὡς
 οὔτε δυσκολία πραγμάτων, οὔτε ὄχλος φροντιδῶν,
 οὔτε περιστάσεων πλῆθος, οὔτε χρόνου μήκος, οὔτε
 ἔδου διάστημα δύναται ταύτην ἀμαυροτέρην ποιῆσαι.
 Διὰ τοῦτο καὶ σφόδρα ἐπιθυμῶ συνεχῶς δέχεσθαι
 γράμματα παρὰ τῆς εὐγενείας τῆς σῆς, εὐαγγελιζό-
 μενα ἡμᾶς περὶ τῆς ὑγιείας τῆς σῆς. Κἂν ἐγκαλῶ-
 μεν, οὐχ ὡς βῆθουμῶντι ἐγκαλοῦμεν, ἀλλ' ὡς πλειό-
 των ἔρυντες ἐπιστολῶν τσιούτων. Ταῦτ' οὖν εἰδὼς,
 δίσποτά μου τιμώτατε καὶ εὐγενέστατε, δίδου ταύ-
 τῃ ἡμῖν τὴν χάριν, κούφην τε οὖσαν καὶ εὐκόλον,
 καὶ πολλὴν ἡμῖν καὶ ἐν ἐρημίᾳ καθημένους παρ-
 ἔχουσαν τὴν εὐφροσύνην.

ΜΘ΄. Ἀλφίω.

Ἐγὼ μὲν ἐβουλόμην συνεχέστερον ἐπιστέλλειν, ἢ
 δὲ τῶν γραμματηφόρων σπάνις οὐκ ἀφήσει τὴν ἐπι-
 θυμίαν ταύτην εἰς ἔργον ἐλθεῖν· καὶ γὰρ ἡ τοῦ χωρίου
 εοῦτου ἐρημία, καὶ ὁ τῶν Ἰσαύρων φόβος, καὶ ἡ τοῦ
 χειμῶνος σφοδρότης οὐκ ἐπιτρέπει συνεχῶς τινας
 ἡμῖν ἐπιχειριάσειν. Ἄλλ' ὁμοῦ, καὶ γράφοντες καὶ
 σιγῶντες, τὴν αὕτην ἀεὶ περὶ σὲ διάθεσιν [620]
 τρυφούμεν ἢ, τὴν προθυμίαν σου καὶ τὴν σπουδὴν μαν-
 θάνοντες, ἣν ὑπὲρ τῆς ὠφελείας τῆς σῆς ἔχεις ψυχῆς,
 τοὺς τε ἐν εὐλαθεῖζ ζῶντας ἀναπαύειν ἐσπουδακῶς,
 καὶ τὴν καλὴν ταύτην πραγματευόμενος πραγμα-
 σεύων. Ταῦτ' οὖν εἰδὼς, κύριε μου τιμώτατε καὶ εὐ-
 λαθέστατε, συνεχῶς ἡμῖν ἐπίστελλε τὰ περὶ τῆς σῆς
 ὑγιείας, καὶ τοῦ οἴκου σου παντός. Οὕτω γὰρ καὶ

^a In edit. post ἀποδεχόμενοι adjicitur καὶ ἀνακηρύττον-
 τες, quæ vox supervacanea, nec a mss. nec ab interprete
 agnoscitur. Hæc porro epistola in tribus mss. inscribitur
 Νημάξ.

^b Tres mss. διάθεσιν διατηροῦμεν.

ἐν ἐρημίᾳ ὄντες πολλὴν ἔξομεν τὴν εὐφροσύνην, εἰ
 τοιαῦτα παρὰ τῆς σῆς τιμιότητος δεχόμεθα γράμματα.

Ν΄. Διογῆναι.

Τὸ γνήσιόν σου τῆς ἀγάπης τῆς περὶ ἡμᾶς ἤδειμεν
 μὲν καὶ ἐμπροσθεν, πολλῶ δὲ πλέον ἐγνωμεν νῦν,
 ὅτε τοσοῦτον τοῦ χειμῶνος ἀρθέντος, οὐ μόνον οὐδὲν
 βῆθουμότερος, ἀλλὰ καὶ πολλῶ σπουδαιότερος περὶ
 ἡμᾶς γεγονώς, μείζω τὴν στοργὴν ἐνεδείξω. Διὰ
 ταῦτά σε ε^c θαυμάζομεν, διὰ ταῦτα καθ' ἐκάστην
 ἡμέραν ἀνακηρύττοντες οὐ παύομεθα. Τὸν μὲν γὰρ
 ἄφατον τούτων μισθὸν λήψῃ παρὰ τοῦ φιλανθρώπου
 Θεοῦ, τοῦ ταῖς ἀντιδόσειν ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντου
 νικῶντος ἀεὶ τοὺς ἀγαθὸν τι ποιοῦντας, ἢ λέγοντας.
 Ἡμεῖς δὲ σε οἷς ἔχομεν ἀμειδόμεθα, θαυμάζοντες
 σε, ἐπαινοῦντες, μακαρίζοντες οὐ διαλιμπάνομεν,
 φιλοῦντες, αἰδοῦμενοι, τιμῶντες, ἐν διανοίᾳ παντα-
 χοῦ περιφέροντες, ἠνωμένοι σοὶ καὶ συνδεδεμένοι
 τῷ τῆς ἀγάπης νόμῳ. Ὅτι γὰρ σου τῶν σφοδρότα-
 των ἀεὶ γεγόναμεν ἐραστῶν, οἶσθα καὶ αὐτὸς σαφῶς,
 δέσποτά μου αἰδεσιμώτατε καὶ θαυμασιώτατε. Διὸ
 παρακαλῶ τῶν ἀποσταλέτων ἕνεκα μηδὲν ἀληθεῖς
 πρὸς ἡμᾶς. Τρυγῆσαντες γὰρ καὶ καρπωσάμενοι τὴν
 ἐξ αὐτῶν τιμὴν, αὐτὰ ἀπεστάλακαμεν οὐκ ἐξ ὀλιγω-
 ρίας, οὐδὲ ἐκ τοῦ μὴ θαρβεῖν σου τῇ εὐγενείᾳ, ἀλλὰ
 διὰ τὸ μὴ καθεστάναι ἐν χρεῖα. Ὅ δὴ καὶ ἐφ' ἐτέ-
 ρων πολλῶν πεποιήκαμεν. Καὶ γὰρ καὶ ἕτεροι πολλοὶ
 καὶ τῆς σῆς εὐγενείας ἀξιοί, καὶ σφόδρα ἡμῶν ἐκ-
 καιόμενοι, ὡς ἔξεστί σου τῇ θαυμασιότητι μανθάν-
 νειν, τὸ αὐτὸ δὴ τοῦτο πεποιήκασιν, καὶ ἤρκασε πρὸς
 αὐτοὺς ἡμῖν αὕτη ἡ ἀπολογία, ἣν καὶ αὐτὸν προσ-
 ἔσθαι παρακαλοῦμεν. Εἰ γὰρ δὴ καταστατήμεν ἐν
 χρεῖα, μετὰ πολλῆς ἀπαιτήσομεν, καθάπερ ἐξ ἰδίων,
 μετὰ πλείονος δ^d τῆς παρρησίας, καὶ τοῦτο ἔπει διὰ
 τῆς πείρας αὐτῆς. Δεξάμενος τοίνυν αὐτὰ, φύλαττε
 μετὰ ἀκριθείας, ἵν' εἴποτε καιρὸς καλέσταιν, μετὰ
 τοῦ θαρβεῖν αὐτὰ ἀπαιτήσωμεν παρὰ τῆς σῆς θαυ-
 μασιότητος.

ΝΑ΄. Τῷ αὐτῷ.

Μετὰ τὸ γράψαι τὴν προτέραν ἐπιστολὴν, ἰδὼν τὸν
 τιμιώτατον καὶ εὐλαθέστατον Ἀφραάτην προσηλωμέ-
 νον ἡμῖν, καὶ οὐκ ἀνεχόμενον οὔτε ἀπᾶραι ἐντεῦθεν,
 καὶ ἀπειλοῦντα μήτε γράμματα δέχεσθαι παρ' ἡμῶν,
 εἰ μὴ ἀπολάβοιμι τὰ ἀποσταλέντα, ἐπέθηκα τύπῃν
 τῷ πράγματι σφόδρα κεχαρισμένον τῇ εὐγενείᾳ [621]
 σου, καὶ ἀναπαύοντά σου τὴν ἐμμέλειαν, ὃν παρ'
 αὐτοῦ μαθὼν, κέλευσον διάκονον γενέσθαι τῆς καλῆς
 ταύτης οἰκονομίας. Οἶσθα γὰρ ἤλικον ἔσθαι τοῦ
 πράγματος τὸ κέρδος καὶ διὰ τῆς παρουσίας τούτου
 τῆς εἰς τὴν Φοινίκην, καὶ διὰ τῆς φιλοτιμίας τῆς σῆς
 μεγαλοπρεπείας. Καὶ ἀμφοτέρων τούτων αὐτὸς λήψῃ
 τὸν μισθὸν, ἄτε τοσαύτην δαψίλειαν ἐπιδεικνύμενος
 περὶ τοὺς ἐν Φοινίκῃ κατηχοῦντας τοὺς Ἑλληνας,
 καὶ περὶ τὴν οἰκοδομὴν τῶν ἐκκλησιῶν ἐσπουδακῶς,
 καὶ ἄνδρα τοιοῦτον ἀναστήσας, καὶ πέμψας εἰς πα-
 ράκλησιν αὐτῶν, καὶ μάλιστα νῦν ἐν τοσαύτῃ δυσκο-

^c Mss. multi περὶ ἡμᾶς γέγονας διὰ ταῦτά σε, etc.,
 omissis interpositis illis verbis, μείζω τὴν στοργὴν ἐνε-
 δείξω.

^d Verba μετὰ πλείονος uncis inclusit Morel., omisit. Sav.

λία καθεστηκότων, καὶ παρὰ πολλῶν πολεμουμένων. Ἐννοήσας τοίνυν τοῦ κατορθώματος τὸν ὄγκον, μὴ ἀφῆς μὴδὲ μικρὸν αὐτὸν ἀναβάλλεσθαι, ἀλλ' ἀμελλητὴ τῆς ὁδοῦ ταύτης ἀψασθαι παρασκευάσων, πολλὴν σαυτῷ διὰ τῆς καλῆς ταύτης σπουδῆς, δέσποτά μου θαυμασιώτατε, προαποτιθέμενος παρὰ τῷ φιλο-ανθρώπων Θεῷ τὴν ἀμοιβήν.

NB'. Ἀβολίμ.

Ὅτι μὲν ἠρρώσθησας, ἔγνομεν, καὶ ὅτι χαλεπῶς ἠρρώσθησας, καὶ πρὸς αὐτὰς ἡλθες τοῦ θανάτου τὰς πύλας· ἀλλὰ κοί ὅτι ἀνήνεγκας ἐκ τῆς ἀρρώστιας, καὶ τοῦ κινδύνου λοιπὸν ἀπαλλαγείσα πρὸς ὑγίαν ὁδεύεις. Ἄλλ' οὐ παρὰ τῶν σῶν γραμμάτων ἔμαθόν τι τούτων, διὰ καὶ σφόδρα ἤλιγησα· ἀλλ' ἑτέρωθεν, καὶ παρ' ἑτέρων. Πλὴν ἀρκεῖ εἰς παραμυθίαν ἡμῖν τὸ τῆς ἀρρώστιας ἀπηλλάχθαι σου τὴν εὐλάβειαν. Οὐ μὴν, ἐπειδὴ ἀρκεῖ, πρῶτος φέρομεν τὴν μακρὰν σου ταύτην σιγήν. Ἐβουλόμεθα γὰρ, καθάπερ καὶ αὐτὴ οἶσθα, καὶ παραγενομένην ἐνταῦθα ἰδεῖν. Καὶ γὰρ εἰ μὴ ἀρρώστια παρενέπεσε, τὸ κωλύον οὐδὲν ἦν. Ὁ τε γὰρ χειμὼν ὁ ἐνταῦθα ἕα ἡμερώτατον τέως μιμεῖται, τῶν τε Ἰσαύρων ἢ Ἀρμενία ἀπῆλλαχται. Ἄλλ' ὅμως οὐδὲν ἀναγκάζομεν, οὐδὲ βιαζόμεθα μὴ βουλομένην ὑπὲρ τῆς ἐνταῦθα παρουσίας. Ἄλλ' ὅπερ οὐτε Ἰσαύρων φόβος, οὐτε χειμῶνος σφοδρότης, οὐτε ὁδοῦ τλαιπωρία, οὐτ' ἄλλο οὐδὲν κωλύει, τοῦτο αἰτοῦμεν συνεχῶς ἡμῖν ὑπάρχειν τὰ γράμματα, τὰ τῆς θερμῆς σου καὶ γνησίας διαθέσεως. Ἦν γὰρ τούτων ἀπολαύομεν συνεχῶς, ἀπαγγελλόντων ἡμῖν τὰ περὶ τῆς ὑγείας καὶ εὐθυμίας τῆς σῆς, οὐ τὴν τυχοῦσαν καὶ ἐντεῦθεν καρπωσόμεθα παραμυθίαν. Ἐννοοῦσα τοίνυν ἠλικὴν ἡμῖν χαριῆ χάριν, μὴ κατόκνει τοῦτο ποιεῖν. Οἶσθα γὰρ ὅπως ἀντεγόμεθά σου τῆς εὐγενείας, καὶ ὅσην ἀεὶ περὶ τὴν σὴν ἐμμέλειαν ἐπεδειξάμεθα τὴν ἀγάπην.

NI'. Νικολάμ πρεσβυτέρω.

Σφόδρα ἡμᾶς ἀνεπτέρωσας, καὶ πολλῆς ἐνέπλησας τῆς ἡδονῆς, δηλώσας ὅτι σοὶ πολλὴ φροντίς τῆς Φοινίκης ἐστὶ, καὶ ἐκ τοσούτου καθήμενος διαστήματος, διὰ γραμμάτων ἀλείφεις τοὺς αὐτόθι, ζῆλον [622] πληρῶν ἀποστολικόν. Διὰ ταῦτά σε θαυμάζοντες καὶ μακαρίζοντες οὐ διαλιμπάνομεν, ὅτι καὶ πρότερον τοὺς μοναχοὺς ἐπεμψας, καὶ ὅτι νῦν, ἐν πραγμάτων δυσκολίᾳ τοσαύτῃ, οὐ μόνον αὐτοὺς οὐκ ἀπήγαγες, ἀλλὰ καὶ μένειν αὐτοὺς ἐκέλευσας, ἀρίστου κυβερνήτου καὶ ἱατροῦ γενναίου πρᾶγμα ποιῶν. Καὶ γὰρ ἐκείνων ἕκαστος, ὁ μὲν ὅταν ἰδῇ τὰ κύματα ἐγειρόμενα, τότε μᾶλλον πολλὴν ἐπιδεικνυται τὴν σπουδὴν· ὁ δὲ ὅταν τὸν πυρετὸν ἐπὶ μείζονα φλόγα διεγερθέντα, τότε πολλῇ κέχρηται τῇ τέχνῃ· καὶ αὐτὸς τοίνυν, κύριέ μου τιμιώτατε καὶ εὐλαβεστάτε, ἀξία τῆς σαυτοῦ πεποίησας ἀρετῆς, ὅτε τὰ πράγματα εἶδες νοσοῦντα καὶ στασιάζοντα, τότε μάλιστα ἐπιθέμενος τοῖς ἐκείσε διατρίβουσιν, ὥστε μὴ λειποτακτῆσαι, ἀλλ' ἐπιμειναι, καὶ τὰ παρ' ἑαυτῶν εἰσενεγκεῖν. Τὰ σαυτοῦ τοίνυν μιμούμενος, τὸν τε κύριόν μου τὸν τιμιώτατον Γερόντιον τὸν πρεσβύτερον, εἰ βῶσ

* Duo mss. οὐδὲν διακωλύει.

σχοίη, καὶ πρὸς καθαρὰν ὑγίαν ἐπανέλθοι, εὐθέως κατέπειξον τῆς ἐκεῖ ἀψασθαι ὁδοῦ. Ἐπιθυμοῦμεν γὰρ αὐτὸν ἡμεῖς καὶ ἐνταῦθα παραγενομένον ἰδεῖν· ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ ταχύτητος καὶ πολλῆς δεῖται τῆς ἀγρυπνίας τὰ ἐκείσε πράγματα, ὥστε μὴ πολὺν ἐν τῇ ὁδῷ διατρίβῃναι ὁ χρόνος, καὶ τὸν χειμῶνα ἐπιστάντα ἀποκλείσαι αὐτῷ τὴν ὁδόν, παρακαλοῦμένον σου τὴν τιμιότητα αὐτὸν τε βῆσαντα ἐπειξαι ἀπελθεῖν, τὸν τε γλυκύτατον καὶ ποθεινότατον Ἰωάννην τὸν πρεσβύτερον παρασκευάσαι συναψασθαι τῆς ἀποδημίας αὐτῷ. Οἶσθα γὰρ καὶ αὐτὸς ὅτι νῦν μάλιστα τὰ αὐτόθι πολλῶν δεῖται τῶν διορθωσομένων, ὅσῳ ἐπὶ μείζον εἶρψε τὰ κακά. Τοῦτ' οὖν ἐννοῶν, καὶ εἰδὼς ἠλικὸν ἐστὶ σωτηρία ψυχῆς, καὶ οἶα κατῴρθωταί σου τῇ τιμιότητι διὰ τῆς ἐμπροσθεν σπουδῆς, πάντα ποιῆσαι καὶ διὰ σαυτοῦ, καὶ δι' ἑτέρων, ὧν ἂν οἶόν τε ἦ, παρακληθῆθαι, ὥστε τὰ διορθωθέντα μείναι ἀκίνητα, ἐτέραν τε αὐτοῖς πολλῶν πλείονα γενέσθαι προσθήκην. Αὐτὸς μέντοι τῶν ἐνταῦθα ἐλθόντων οὐκ ἔλαττον ἡμᾶς εὐφρανᾶς· τῇ μὲν γὰρ γνώμῃ καὶ παραγέγονας, καὶ τοῖς τῆς ἀγάπης σε ὀφθαλμοῖς καὶ μὴ παρόντα σωματικῶς ἡμεῖς καὶ ἐκάστην ὁρῶμεν τὴν ἡμέραν, ἐπὶ τῆς διανοίας πανταχοῦ περιφέροντες. Ἔσται δὲ ἴσως καὶ ἡ κατ' ὅσιν ἡμῖν συντυχία, ὅταν ὁ καιρὸς ἐπιτρέπη. Ὡς νῦν γε καὶ ἡμεῖς, καίτοι σφόδρα ἐπιθυμοῦμεν ἰδεῖν τὴν ἀγάπην σου, καὶ περιπτύξασθαι, ἀναγκαῖαν εἶναι νομίζομεν τὴν αὐτόθι σου μονήν. Εὐ γὰρ οἶδ' ὅτι οὐ παύσῃ πάντα ποιῶν καὶ πραγματευόμενος, ὥστε ἐμπλήσῃ τὴν Φοινικὴν γενναίων ἀνδρῶν, καὶ τοὺς τε ἐκεῖ μεμενηκότας στηρίζων ἐπὶ πλεόν, ὥστε μὴ ἀφέντας τὰ αὐτόθι ἐπανελθεῖν, τοὺς τε πλησίον ὄντας ἀναζητῶν, καὶ μετὰ πολλῆς ἐκπέμπων προθυμίας, πᾶσι τε κέρδος γινόμενος μέγιστον τοῖς τε ἐγγύς, τοῖς τε μακρὰν, καὶ τὴν τῶν ἀρωμάτων μιμούμενος φύσιν, ἄπερ οὐ τὸν τόπον μόνον τὸν ὑποδεχόμενον αὐτὰ, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀφεστηκότα ἀέρα πολλῆς ἐμπέμπησι τῆς εὐωδίας.

[623] *NA'. Γεροντίω πρεσβυτέρω.*

Καὶ ἤδη μὲν ἐπέσταλκά σου πρὸς τὴν εὐλάβειαν, νομίσας σε ἐν Φοινίκῃ εἶναι, καὶ νῦν δὲ ἐπιστέλλω ταῦτά ἄπερ καὶ ἐμπροσθεν, ὅτι νῦν μάλιστα πάντα δεῖ ποιεῖν καὶ πάσχειν, ὥστε μὴ καταλείπειν ἔρημον τὴν καλὴν ὑμῶν γαργίαν, μηδὲν ἀφεῖναι διαφθαρῆναι τινα τῶν ἤδη κατορθωθέντων. Καὶ γὰρ καὶ ποιμένες ὅταν ἴδωσι πολλὴν πάντοθεν τοῖς προβάτοις ἐπιτιθεμένην λύμην, τότε μάλιστα ἀγρυπνοῦσι καὶ διεγείρονται, καὶ σφενδόνην μεταχειρίζουσι, καὶ τῇ ἄλλῃ κέχρηται τέχνῃ, ὥστε πᾶσαν τῆς ἀγέλης ἀπελάσαι βλάβην. Εἰ γὰρ πρόβατα ἄλογα πεπιστευμένους ὁ Ἰακώβ, ἕτη δεκατέσσαρα διετέλεσε δουλεύων, καὶ θάλπει καὶ ψύχει τλαιπωρούμενος, καὶ ἀγρυπνίᾳ πολλῇ, καὶ τὴν ἐσχάτην θητείαν ἐθήτευσεν, ἐνόησεν ὅσα καὶ ποιεῖν καὶ πάσχειν χρὴ τοὺς τὰ πρόβατα λογικὰ ἐμπειπιστευμένους, ὑπὲρ τοῦ μηδὲν αὐτῶν κραιπολέσθαι. Παρακαλῶ τοίνυν σου τὴν εὐλάβειαν, ὅσῳ μείζων ὁ χειμῶν, καὶ πλείονα τὰ κακά, καὶ σφόδρὰ τὰ κωλύματα, καὶ πολλοὶ οἱ ἐπιβουλεύοντες, τοσοῦτῳ μᾶλλον καὶ αὐτὸν διαναστῆσαι, καὶ ἐτέρους

ἔ Tres mss. τριβῆναι.

oppugnantur. Quamobrem considerata præclari hujusce negotii magnitudine, ne eum vel tantillum cunctari patere, verum hoc effice, ut nulla interposita mora hoc iter suscipiat: sic enim tibi, domine mi summopere admirande, per egregiam hujusmodi operam, amplam apud benignum Deum mercedem recondes.

LII. Adoliæ. (Cucuso anno, ut putatur, 404.)

Quod in morbum incideris, didicimus, et quidem ita gravem et acerbum ut ad ipsas quoque mortis portas accesseris; scimus etiam te e morbo convaluisse, ac periculo jam liberatam ad sanitatem progredi. At ex tuis literis nihil horum intellexi; ideoque admodum dolui; verum aliunde, atque ab aliis. Cæterum illud nobis ad consolationem abunde est, quod e morbo emeris. Etsi autem id nobis sufficiat, non propterea tamen longum hoc tuum silentium placido animo ferimus. Vellemus enim, ut ipsa quoque nosti, te huc venientem cernere. Ac sane, nisi morbus accidisset, nihil erat quod impediret. Nam et hujus regionis hiems amœnissimi veris speciem hactenus imitatur, et Armenia Isauris liberata est. Attamen, ut huc venias, invitam ac repugnantem minime cogimus. Quod autem nec Isaurorum metus nec hiemis acrimonia, nec itineris ærumna, nec aliud quidquam impedit, hoc petimus, nimirum ut a te, cujus ardens erga nos ac sincera benevolentia est, crebro literas accipiamus. Nam si eas, de tua valetudine animique tui hilaritate nos certiores facientes, sæpe obtineamus, non mediocrem hinc quoque consolationem capiemus. Cum igitur, quanto nos beneficio affectura sis, animadvertas, id facere ne graveris. Scis enim quam te complectamur, quantamque semper erga te caritatem præ nobis tulerimus.

LIII. Nicolao presbytero. (Cucuso anno 405.)

Magnopere nos erexisti, atque ingenti voluptate perfudisti, cum illud significasti, permagnam tibi Phœnicie curam esse, teque tanto licet intervallo dissitum, eos qui illic degunt per literas ad pietatis studium acuere atque hortari: qua in re zelum apostolicum præstas. Eaque causa te admirari ac beatum prædicare minime intermittimus, quod et monachos antea misisti, et nunc, in tanta negotiorum difficultate, non modo eos non abduxisti, sed etiam manere coegisti, optimi videlicet gubernatoris atque egregii medici munere perfungens. Ut enim ille, cum fluctus excitari videt, tum plus studii ac diligentie adhibet, atque hic item, cum febrem in majorem flammam exarsisse perspicit, tum majori arte atque industria utitur: ad eundem modum tu quoque, nobilissime ac religiosissime domine, rem virtute tua dignam fecisti, quod cum ægras res esse ac seditione laborare conspexisti, tum potissimum operam dedisti, ut ne ii, qui illic degunt, aciem desererent, verum remanerent, ac partes suas explerent. Quamobrem tuis ipse vestigiis hærens, reverendissimum domini mei Gerontium presbyterum, si convaluerit,

atque ad integram sanitatem redierit, confectum, quæso, urge, ut iter illud ineat. Quamquam enim nos quoque cum huc venire ac videre cupimus: tamen, quoniam regionis illius negotia celeritatem, ingentemque vigilantiam desiderant, ne in via longum tempus teratur, hiemsque interveniens iter ipsi intercludat, abs te vehementer petimus, ut et eum, si ex morbo recreatus sit, ad suscipiendum iter urgeas, illudque cures, ut vir suavissimus ac mihi carissimus Joannes presbyter itineris comitem se ipsi adjungat. Scis enim regionis illius negotia nunc eo pluribus correctoribus indigere, quo longius serpsent mala. Hæc igitur cum animo tuo reputans, ac quanti animæ salus momenti sit, perspicens, quantasque res jam antehac studio tuo ac diligentia sis consequutus, velim tam per te ipse quam aliorum, quos nancisci poteris, opera atque industria cures, ut quæ correcta et sanata sunt, firma maneant, atque etiam multo majore accessione cumulentur. Tu certe nihilo minorem, quam ii, qui huc venerunt, voluptatem nobis attulisti: siquidem animo ac voluntate venisti: atque caritatis oculis, corpore licet absentem, te quotidie cernimus, animoque passim circumferimus. Fortasse quoque nobis mutuo conspectu frui dabitur, cum tempus id permittet. Nam, ut nunc res sunt, etsi alioqui tui videndi atque amplectendi magna cupiditate tenemur, te tamen istic manere necessarium esse ducimus. Nec enim dubitamus, quin tu omnia facturum curaturusque sis, quo strenuis viris Phœniciam impleas, atque eos, qui illic remanserunt, magis ac magis fulcias et corroboreas, ut ne relictis regionis illius negotiis pedem referant, et eos, qui vicini ac propinqui sunt, exquiras, atque cum ingenti animi alacritate ac studio emittas, cunctisque tam propinquis quam remotis amplissimam utilitatem afferas, atque unguentorum naturam imiteris, quæ non modo locum eum, quo excipiuntur, sed etiam longius remotum aerem magna suavitate perfundunt.

LIV. Gerontio presbytero. (Cucuso anno 405.)

Et jam ad pietatem tuam literas dedi, existimans te in Phœnicia esse: et nunc item eadem, quæ prius, scribo, nempe vobis nunc maxime quidvis agendum ac perferendum esse, ut ne segetem vestram vacuum et inanem deseratis, nec quidquam eorum, quæ recte et cum laude gesta sunt, labefactari atque interire sinatis. Nam et pastores, cum ingentem labem ad oves undique grassantem conspexerint, tunc potissimum excitantur, ac vigilant, fundamque sumunt, cæterisque artibus utuntur, quo incommodum omne a grege propulsent. Et quidem cum Jacob pecudum rationis expertium curam gerens, totos decem et quatuor annos servi munus obierit, æstusque ac frigore et vigiliis multis conflictatus, vilissimique mercenarii officio functus sit, perpense animo, quidnam ii, quorum fidei oves ratione præditæ commissæ sunt, agere ac perpeti debeant, ne qua ex ipsis pereat. Quocirca te obsecro, ut quo major est tempestas, et plura mala, et majora impedimenta objiciuntur,

pluresque sunt qui insidias struant, eo etiam magis ipse te excites, aliosque item hortaris, ut præclaram hanc curam tecum suscipiant, illuque quam celerime pervenire maturent. Nam hujusce quoque profectionis non parvam mercedem es habiturus: quod si profectionis, multo magis si res ipsas tractes, multumque studium adhibeas. Siquidem hujusmodi peregrinationes suscipere longe præstantius atque conducibilius est, quam domi desidere. Illic enim degens, hæc etiam habere potes, quæ nunc habes, hoc est jejuniun, vigiliis, cæteraque Christianæ philosophiæ genera. Domi autem desidens, ea lucrari non potes, quæ si in illa regione commoreris, adipisci potes, nimirum tot animarum salutem, periculorum mercedem, tantæque animi promptitudinis præmium: nam ne ipsa quidem animi promptitudo præmio caret. Quamobrem, quales tibi ipsi coronas in futurum condas, tecum reputans, ne, quæso, cuncteris aut differas: verum ubi e morbo convalueris, mox ad iter te accinge, de rebus ad usum tuum necessariis nihil curans. Si quidem reverendissimo ac religiosissimo presbytero Constantio negotium dedi, ut sive ad ædium extructiones, sive ad sublevandam fratrum inopiam impensis opus sit, large vobis ac prolixo omnia suppeditet, atque adeo nunc etiam largius ac profusius, quam ante. Cum igitur et pro nos ac faciles inde sumptus habeas, et quod caput est, rem Deo gratam factururus sis, depulsa omni cunctatione, confestim iter matures quæso, atque ex ipsa Phœnicia hoc nobis significes: ut, licet in gravi ac molesta solitudine hæreamus, ingens tamen hinc solatio consequamur. Nam si te animo ac voluntate ita comparatum illuc abiisse intellexerimus, ut pro animarum illius regionis salute nihil facere ac pati recuses, tanta voluptate perfundemur, ut ne solitudinem quidem incolere nos existimemus. Quamvis enim te quoque huc venire, ac tuo conspectu frui cupiamus: tamen, quia hoc quod dixi magis necessarium est, periculumque est, ne hiems iter illud tibi præcludat, propterea te urgemus, atque, ut proficisci matures, obsecramus.

LV. Symeoni et Mari presbyteris atque in Apaniensi regione monasticam vitam profitentibus. (Cucuso anno 405.)

Etsi magno itineris spatio a vobis disjungimur, atque in asperrima solitudine commoramur: tamen cognita animi vestri virtute ingentique philosophia, per quam omnibus, qui istic sunt, lucem ac splendorem affertis, magnum vestri amorem concepimus. Ac quoniam, tum ob hiemis asperitatem, tum ob itineris longitudinem, vestro interim congressu frui minime licet, per literas vos convenire studuimus, vos orantes atque obsecrantes, ut et pro malorum eorum, quæ universum terrarum orbem invaserunt, depulsione prolixas ad Deum preces adhibeatis, et omnes magna cum alacritate ad hoc excitemus, nosque, cum facultas dabitur, de vestra valetudine per literas quam sæpissime certiores faciatis: ut, licet etiam procul

a vobis dissiti, atque ad ultimos quoque terræ angulos relegati, magnam tamen hinc consolationem capiamus, de vestræ valetudinis statu persæpe aliquid audientes. Nos quidem certe permagna voluptate afficit vir carissimus et suavissimus Joannes presbyter, quod in tanta temporum difficultate domo excedere, atque in Phœniciam proficisci animum induxerit. Quapropter a vobis peto, ut præclari hujus operis magnitudine animo perpensa, si quos præstantes ac generosos viros nanciscamini, qui ad egregiarum harum rerum magnitudinem auxiliarem manum afferre possint, eos magna cum animi alacritate una cum committatis, quantam hinc mercedem laturos cogitant.

LVl. Romulo et Byso¹ monachis. (Cucuso anno 405.)

Vos quidem huc quoque venire, atque oculis perspicere vellem: vestræ enim pietatis fama commotus, ingenti vestri amore afficior, atque caritatis oculis vos intueor; quoniam autem, tum ob itineris longinquitatem, tum ob hiemis tempus, tum ob Isaurorum metum, id nunc minime licet, vos per literas convenire studui, meam erga vos benevolentiam perspicuam vobis faciens: licet enim eos amare qui procul positi nec umquam visi sunt. Nam ejusmodi carniatis natura est, ut nec viæ longitudine dirimatur, nec temporis diuturnitate debilitetur, nec illatis tentationibus infringatur, verum hæc omnia vincat, ac supra omnia assurgat, atque in sublimitatem inenarrabilem attollatur. Ob eamque causam nos etiam, quandoquidem apprime vos amamus, nihil horum segniores efficit: quin potius et ipsi scribimus, et vicissim, ut de vestra salute certiores nos faciatis, vos rogamus. Sic enim, etiam in solitudine degentes, magno solatio afficiemur, cum eos qui ita vivunt, arctumque atque angustum iter ingrediuntur, incolunt ac firma valetudine esse intellexerimus.

LVII. Adolix. (Cucuso anno, ut putatur, 404.)

Quamvis ipsa raro ad nos scribas, nos tamen quoties homines nanciscemur, qui hinc istuc proficiscantur, literas ad te dare minime desinemus. Ac quidem te huc venire ac cernere vellemus, idque in primis optamus. Verum quoniam hoc arduum fortasse ac difficile tibi visum est (nam aliqui Isaurorum periculum penitus sublatum est), nos certe consolationem eam, quam, dum crebro ad te scribimus, capere solemus, nobis ipsis præbere minime intermitteremus. Et enim quoties tabellarii, qui istuc iter faciat, nobis copia est, non vulgarem voluptatem capimus, cum ad te literas damus. Hæc igitur cum tibi explorata sint, ornatissima et religiosissima domina mea, velim quoque ipsa des operam, ut de tua valetudine animique hilaritate quam sæpissime ad nos scribas. Quemadmodum enim de profectione nihil te accusamus, quod res ea difficultatem habere tibi visa sit: eodem modo de longo silentio tibi succensere minime desine-

¹ Omnes fere MSS., E140.

παρακαλέσαι συνεφάσασθαι σου τῆς καλῆς ταύτης προνοίας, καὶ μετὰ πολλοῦ τοῦ τάχους ἐπειχθῆναι παραγενέσθαι ἐκεῖσε. Καὶ γὰρ καὶ τῆς ἀποδημίας αὐτῆς οὐ μικρὸν ἔξεισε μισθόν· εἰ δὲ τῆς ἀποδημίας, πολλῶ μᾶλλον ἐῖ τῶν ἔργων ἄψαισι, καὶ σπουδῆν πολλὴν ἐπιδείξειαι. Τοῦ γὰρ οἶκοι καθῆσθαι πολλῶ βέλτιον καὶ χρησιμώτερον τὸ τοιαύτας ἀποδημίας ἀποδημεῖν. Ἐκεῖ μὲν γὰρ ὄντα, καὶ ταῦτά ἐστιν ἔχειν ἅ νῦν ἔχεις, τὴν νηστείαν, τὰς ἀγρυπνίας, τὴν ἄλλην φιλοσοφίαν. Οἶκοι δὲ καθήμενον, οὐκ ἔστι κερδᾶναι· ἅπερ ἐκεῖ καθήμενόν ἐστι καρπώσασθαι, ψυχῶν σωτηρίαν τοσούτων, τὸν ἀπὸ τῶν κινδύνων μισθόν, τὴν ἀπὸ τῆς τοσαύτης προθυμίας ἀμοιβήν· ἔστι γὰρ προθυμίας ἀμοιβή. Ἐννοῶν τοίνυν ἡλικίους σαυτῷ προαποθήγη στεφάνους, μηδὲν μελλήσης, μηδὲ ὑπερβῆ· ἀλλὰ βράσας, ἐντεῦθεν ἤδη τῆς ἀποδημίας ἄψασθαι παρακλήθητι, μηδὲν φροντίζων τῶν χρεῶν ἔνεκεν. Πάντα γὰρ εἶπον τῷ κυρίῳ μου τῷ τιμιωτάτῳ καὶ εὐλαβεστάτῳ πρεσβυτέρῳ Κωνσταντῷ, εἴτε εἰς οἰκοδομὰς ἀναλῶσαι δέοι, εἴτε εἰς χρεῖας ἀδελφῶν, μετὰ πλείονος παρασχεῖν ὑμῖν τῆς θαψιλείας, καὶ μετὰ πλείονος νῦν ἢ ἐμπροσθεν. Ἐχων τοίνυν καὶ τὴν ἐκεῖθεν εὐκολίαν καὶ πρὸ πάντων τὸ πρᾶγμα ποιεῖν ἀρέσκον θεῷ, πάντα δύναν ἐκθαλῶν, ἐπειχθῆναι ταχέως παρακλήθητι, καὶ ἐξ αὐτῆς ἡμῖν τοῦτο δῆλωσον, ἵνα καὶ ἐν ἐρημίᾳ ἄντες χαλεπῆ πολλὴν ἐντεῦθεν καρπωσώμεθα τὴν παράκλησιν. Εἰ γὰρ μάθοιμεν ὅτι ἀποδεδήμηκας ἐκεῖσε μετὰ τῆς γνώσης ἐκεῖνης, πάντα ποιῆσαι καὶ παθεῖν ὑπὲρ σωτηρίας τῶν αὐτόθι ψυχῶν παρεσκευασμένος, οὐδὲ ἐρημίαν ἡγησώμεθα οἰκεῖν ἀπὸ [624] τῆς τοσαύτης ἡδονῆς. Ἐπιθυμοῦμεν γὰρ καὶ ἡμεῖς παραγενόμενόν σε ἰδεῖν· ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο ὅπερ εἶπον ἀναγκαιότερον, καὶ δέος μήποτε ὁ χειμῶν ἀποκλείσῃ σοι τὴν ὁδὸν τὴν ἐντεῦθεν ἐκεῖσε, διὰ τοῦτό σε ἐπειγομεν, καὶ παρακαλοῦμεν ταχέως ἐπειχθῆναι.

NE. Συμῶν καὶ Μάρι πρεσβυτέροις, καὶ μονάζουσιν ἐν τῇ χώρᾳ Ἀλαμείας^b.

Εἰ καὶ πολλῶ διειργάμεθα τῷ πῆς ὁδοῦ διαστήματι, καὶ ἐν χαλεπωτάτῃ καθήμεθα ἐρημίᾳ, ἀλλ' ὅμως μαθόντες ὑμῶν τῆς ψυχῆς τὴν ἀρετὴν, καὶ τὴν πολλὴν φιλοσοφίαν, δι' ἧς τοὺς αὐτόθι πάντας καταλάμπετε, σφοδροὶ γεγόναμεν ὑμῶν ἐρασταί. Καὶ ἐπειδὴ τῆς κατ' ὄψιν ἡμῶν συντυχίας τῶς ἀπολαῦσαι οὐκ ἔνι, διὰ τε τὴν τοῦ χειμῶνος ὥραν, διὰ τε τῆς ὁδοῦ τὸ μῆκος, διὰ γραμμάτων συγγενέσθαι ἐσπουδάσαμεν ὑμῖν, παρακαλοῦντες ὑμῶν τὴν εὐλάβειαν, εὐχεσθαι τε ἔκτενός ὑπὲρ τῆς λύσεως τῶν τὴν οἰκουμένην κατελιγμένων κακῶν, καὶ πάντας εἰς τοῦτο διεγείρειν μετὰ πολλῆς τῆς προθυμίας, ἡμῖν τε, ἡνίκα ἂν ἐξῆ, συνεχέστερον ἐπιστέλλειν περὶ τῆς ὑγείας τῆς ὑμετέρας· ἵνα καὶ πόρρωθεν ὑμῶν ὄντες, καὶ πρὸς αὐτὰς τῆς οἰκουμένης τὰς ἐσχατίας ἀπικισμένοι, πολλὴν καὶ ἐντεῦθεν καρπωσώμεθα τὴν παράκλησιν, συνεχέστερον τὰ περὶ τῆς βίωσης ὑμῶν μαν-

δάνοντες. Σφόδρα δὲ ἡμᾶς εὐφρανεν ὁ ποθεινότετος καὶ γλυκύτατος Ἰωάννης ὁ πρεσβύτερος, ἐν τοσαύτῃ καιρῶν δυσκολίᾳ ἐλόμενος οἰκοθεν διαναστῆναι, καὶ ἄψασθαι τῆς ἐπὶ τὴν Φοινίκην ἀποδημίας. Παρακαλῶ τοίνυν ἐννοήσαντας τοῦ κατορθώματος ἡλίκοι τὸ μέγεθος, εἴ τινες εὐροῖτε γενναίους ἄνδρας, δυναμένους αὐτῷ συμπρᾶξαι πρὸς τῶν κατορθωμάτων τούτων τὸ μέγεθος, πολλῆ τῇ προθυμίᾳ συναποστελεῖται αὐτῷ παρακλήθητε, ἐννοοῦντες ἡλίκοι ἐντεῦθεν καρπώσασθε τὸν μισθόν.

NG. Ῥωμόλῳ καὶ Βύζῳ^e μονάζουσι.

Ἐγὼ μὲν ἐβουλόμην ὑμᾶς καὶ ἐνταῦθα παραγενομένους ἰδεῖν· ἀκούων γὰρ ὑμῶν τὴν εὐλάβειαν, σφοδρὸς ὑμῶν γέγονα ἐραστής, τοῖς τῆς ἀγάπης ὀφθαλμοῖς ὑμᾶς φανταζόμενος· ἐπειδὴ δὲ τοῦτο τῶς οὐκ ἔνι, καὶ διὰ τὸ τῆς ὁδοῦ μῆκος, καὶ διὰ τὴν τοῦ χειμῶνος ὥραν, καὶ διὰ τὸν τῶν Ἰσαύρων φόβον, διὰ τῶν γραμμάτων ἐσπουδάκα ὑμῶν συγγενέσθαι τῇ τιμιότητι, δῆλην ὑμῖν ποιῶν τὴν διάθεσιν, ἣν ἔχομεν πρὸς τὴν εὐλάβειαν^d τὴν ὑμετέραν· ἔνι γὰρ καὶ τοὺς πόρρωθεν ὄντας καὶ μὴ ὁραθέντας· φιλεῖν. Τοιαύτη γὰρ τῆς ἀγάπης ἢ δύναμις· οὐ διείργεται ὁδοῦ μήκει, οὐδὲ μαραινεται χρόνου πλήθει, οὐδὲ νικᾶται πειρασμῶν ἐπαγωγᾷς· ἀλλὰ ταῦτα πάντα νικῶσα ἀνωτέρα πάντων γίνεται, καὶ πρὸς ὕψος ἄφατον ἀφρεται. Διὰ δὴ τοῦτο καὶ ἡμεῖς, ἐπειδὴ σφόδρα περὶ ὑμᾶς [625] διακείμεθα, οὐδὲν τούτων γεγόναμεν βραθυμότεροι, ἀλλὰ καὶ γράφομεν, καὶ παρακαλοῦμεν ὑμᾶς τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς ὑμετέρας δηλοῦν ἡμῖν. Οὕτω γὰρ καὶ ἐν ἐρημίᾳ διατρίβοντες, πολλὴν καρπωσώμεθα τὴν παράκλησιν, ὅταν ἀκούωμεν τοὺς οὕτω βιοῦντας, καὶ τὴν στενὴν ταύτην καὶ τεθλιμμένην ὁδεύοντας ὁδὸν, ὑγαίοντας καὶ ἐβρωμένους.

NZ. Ἀδολίᾳ.

Ἡμεῖς, κἄν αὐτὴ σπανιάκις ἐπιστέλλῃς, οὐ παυσώμεθα, ὁσάκις ἂν ἐπιτύχωμεν τῶν ἐντεῦθεν ἐκεῖσε ἀφικνουμένων, γράφοντες πρὸς τὴν εὐγένειαν τὴν σὴν. Ἐβουλόμεθα μὲν γὰρ καὶ ἐνταῦθα σε παραγενομένην ἰδεῖν, καὶ σφόδρα τοῦτο ἐπιθυμοῦμεν. Ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο ἐργῶδες ἴσως κατεφάνη σου τῇ εὐγενείᾳ (τὰ γὰρ τῶν Ἰσαύρων πέπαυται παντελῶς), τὴν γοῦν ἀπὸ τοῦ γράφειν συνεχῶς τῇ τιμιότητι σου παράκλησιν οὐ παυσώμεθα παρέχοντες ἑαυτοῖς. Καὶ γὰρ ὁσάκις ἂν ἐπιτύχωμεν γραμματηφόρου ἐκεῖσε παραγινομένου, οὐ τὴν τοχούσαν καρπούμεθα εὐφροσύνην ἐπιστέλλοντές σου τῇ τιμιότητι. Τοῦτ' οὖν εἰδοῦσα, κυρία μου κοσμιωτάτῃ καὶ εὐλαβεστάτῃ, καὶ αὐτὴ σπουδῆν ποιεῖσθαι παρακλήθητι τοῦ συνεχῶς ἡμῖν ἐπιστέλλειν τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς καὶ εὐθυμίας. Ὅσπερ γὰρ τῆς ἀποδημίας ἔνεκεν οὐδὲν ἐγκαλοῦμεν, διὰ τὸ δοῖναι δυσκολίαν ἔχειν τὸ πρᾶγμα· οὕτω τῆς

^a Haec quae deficiebant in Editis ex tribus mss. restituntur.

^b Omnes mss. ἐν τῇ χώρᾳ Ἀλαμείων.

^c Plerique mss. καὶ βίζῳ.

^d Tres mss. περὶ τὴν εὐλάβειαν.

σιγῆς ἔνεκεν τῆς μακρᾶς οὐ παυσόμεθα αἰτιώμενοι, διὰ τὸ σφόδρα ἐπιθυμῆν συνεχῶς μανθάνειν τὰ περὶ τῆς βώσεως τῆς σῆς καὶ οἴκου σου παντός.

ΝΓ'. Θεοδοσίῳ ἀπὸ δουκῶν.

Πολλοῦ τοῦ μέλιτος τὴν ἐπιστολὴν ἀνέχρωσας, μᾶλλον δὲ καὶ μέλιτος αὐτὴν ἡδίων πεποίησας. Τὸ μὲν γὰρ ὅταν συνεχέστερον ὁμιλήσῃ τοῖς ἀπολαύουσιν αὐτοῦ τῆς γλυκύτητος, οὐκ ἔτι ὁμοίως ἡδὺ φαίνεται, τοῦ κόρου τὴν τυραννίδα τῆς ἡδονῆς καταλύοντος· τὰ δὲ γράμματα τὰ σὰ τὴν ὑγίειαν ἡμῖν εὐαγγελιζόμενα τὴν σὴν, τοσοῦτον ἀπέχει τοῦτο παθεῖν, ὅτι καὶ ἐπιτείνει τότε μάλιστα ἡμῖν τὴν εὐφροσύνην, ὅταν συνεχέστερον πέμπηται. Σὺ μὲν οὖν τὴν ἐπιστολὴν περιεπτύξω τὴν ἐμὴν· ἐγὼ δὲ αὐτὸν σε τὸν πατέρα τῆς ἐπιστολῆς καὶ περιεπτύξωμαι, καὶ περιέβαλον ἄμφω τῷ χεῖρι, καὶ τῷ τραχήλῳ περιχυθεὶς, καὶ τὴν φιλίαν ἐμοὶ φιλήσας κεφαλὴν, πολλὴν ἐκαρπώσαμένη τὴν παραμυθίαν. Οὐδὲ γὰρ ἐπιστολὴν ἐνόμιζον σὴν ἐπιέναι μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν παρῆναι ἡμῖν καὶ συγγίνεσθαι. Τοσοῦτον ἴσχυσε τῆς ἐπιστολῆς ἡ δύναμις. Τοιοῦτον γὰρ τῆς γνησίας ἀγάπης ἡ φύσις· κἄν διὰ γραμμάτων αὐτῆς προχέῃ^α τὰ νάματα, αὐτὴν τὴν πηγὴν τῶν γραμμάτων φαντάζεσθαι παρασκευάζει· ὃ δὲ καὶ ἡμεῖς πεπόνθαμεν. Καὶ οὔτε χρόνου [626] πλῆθος, οὔτε ὁδοῦ μήκος, οὔτε πραγμάτων περίστασις, οὔτε ἄλλο οὐδὲν πρὸς τοῦτο κώλυμα γέγονεν ἡμῖν. Ταῦτ' οὖν εἰδὼς, δέσποτά μου θαυμασιώτατε, ἐπιστέλλειν ἡμῖν συνεχῶς μὴ κατόκνει, περὶ τῆς ὑγείας σου, καὶ τοῦ οἴκου σου παντός, καὶ τῆς εὐθυμίας δηλῶν. Οἶσθα γὰρ ὅπως ἡμῖν περισπούδαστον μανθάνειν.

ΝΔ'. Θεοδότῳ διακόνῳ.

Ταχέως ἡμῶν ἐπελάθου, τῷ χωρισμῷ σου σφόδρα λυπηρῷ ἡμῖν γεγενημένῳ καὶ τὴν ἀπὸ τῆς σιγῆς τῆς μακρᾶς προσθεὶς ἀθυμίαν. Καὶ οἷδ' εἰς χρόνου στενωχωρίαν ἔχεις καταφυγεῖν· ἱκανὸν γὰρ τῶν ἡμερῶν τὸ πλῆθος πολλὴν ὁδοιπόρῳ παρασχέειν εὐκολίαν πρὸς ἐπάνοδον. Ἄλλ' οὐδὲ τὰ Ἰσαυρικά προβαλλομένου ἀνασχοίμεθα ἄν, ἐπειδὴ σφόδρα σε φιλοῦμεν. Καὶ γὰρ πολλοὶ οἱ ἐκεῖθεν^β μετὰ τὴν σὴν ἀποδημίαν ἐνταῦθα παραγενόμενοι. Τί οὖν ἔστι τῆς σιγῆς τὸ αἴτιον; Ὅκνος καὶ βᾶθυμία. Ἄλλ' ὅμως ἀφιέμεν σε τῶν ἐπιτῆ προτέρῳ ὀλιγορῆσῃ ἐγκλημάτων, ἄν βουλευθῆς εἰς τὸ ἐπιὸν τῆ πικρότητι τῶν γραμμάτων διορθῶσαι τὸ

παροφθέν. Οἶσθα γὰρ ὅπως ἡμῖν χαρῆς, συνεχῶς ἡμῖν ἐπιστέλλων τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς.

Ε'. Χαλκιδίῳ καὶ Ἀσυγκριτίῳ.

Οἶδα ὅτι σφόδρα ὑμᾶς διατάραξε τῶν ἐπαλλήλων πειρασμῶν ἢ συνέχεια, τῶν ἐπενεχθέντων τῷ κυρίῳ μου τῷ τιμιωτάτῳ καὶ εὐλαβεστάτῳ πρεσβυτέρῳ. Ἄλλὰ μηδὲν ὑμᾶς τοῦτο θορυβεῖτω. Ὅ γὰρ διὰ τὸν Θεὸν ταῦτα πάσχων, ὅσπερ ἂν τι χαλεπώτερον πάθῃ^ε, μειζόνων ἀπολαύει στεφάνων. Ἰκάνην τοίνυν ἔχουσαι ταύτην τὴν παράκλησιν, φέρετε γενναίως καὶ εὐχαρίστως τὰ συμπύπτοντα, δοξάζουσαι τὸν Θεὸν ἐφ' ἅπασιν τοῖς συμβαίνουσιν. Οὕτω γὰρ καὶ ὑμεῖς κοινωνοὶ γενήσεσθε τῶν ἀποκειμένων αὐτῷ μισθῶν καὶ στεφάνων, ὑπὲρ ὧν γενναίως καὶ πρᾶως ἠνέγκατε τὰ συμβόλанта. Ἰστε γὰρ ὅτι ὁδοῦ ὁ παρὼν βίος, καὶ τὰ χρηστὰ αὐτοῦ καὶ τὰ λυπηρὰ παροδεύεται, καὶ ὅτι διὰ πολλῶν θλίψεων δεῖ ἡμᾶς εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ· καὶ ὅτι στενὴ καὶ τεθλιμμένη ἡ ὁδοῦ, ἢ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωὴν. Παρακληθεῖσαι οὖν καὶ διὰ τούτων, καὶ διὰ τῆς παρουσίας αὐτοῦ, ἅπαν ἀθυμίας διασκεδάσατε νέφος, χαίρουσαι, εὐφραίνόμεναι ἐπὶ τοῖς τούτου παθήμασι. Καὶ γὰρ ἄφατος αὐτῷ ἐντεῦθεν κείσεται ὁ καρπὸς καὶ ἀκήρατος.

[627] **ΕΑ'. Θεοδότῳ ἀπὸ κοινοῦλαρίων.**

Τοῦτο πατήρ, τὸ μὴ μόνον μὴ δυσχεραίνειν τοῦ παιδὸς τὴν ἀληθῆ φιλοσοφίαν φιλοσοφούντος, ἀλλὰ καὶ συνήδεσθαι, καὶ πάντα ποιεῖν, ὅπως εἰς ἄκρον αὐτῆς ἀφίκοιτο· καὶ μηδὲ τῷ πόρρωθεν εἶναι καὶ πατριδος, καὶ οἰκίας, καὶ τῶν σῶν ὀφθαλμῶν, βαρύνεσθαι, ἀλλὰ νῦν μᾶλλον αὐτὸν ἡγεῖσθαι πλησίον ἔχειν, ὅτε αὐτῷ τὰ τῆς ἀρετῆς ἐπιδίδωσι. Διὰ ταῦτά σοι καὶ ἡμεῖς πολλὰς χάριτας ἴσμεν, καὶ θαυμάκαμεν πῶς τοιοῦτον ἡμῖν δῶρον δεδωκώς, τὸν υἱὸν, ἐνόμισας δεῖν σοι καὶ ξενίων εἰς τιμὴν ἡμετέραν. Τὴν μὲν οὖν τιμὴν τὴν ἐκ τῶν πεμφθέντων ἐδρεψάμεθα, αὐτὰ δὲ ἀνταπεσταλάκαμεν, οὐχ ὑπερορῶντές σου τῆς εὐγενείας (πῶς γὰρ τοῦ οὕτω σφοδρῶς ἡμῶν ἐρῶντος;), ἀλλ' ἡγούμενοι περιττὸν εἶναι τούτων τὴν ἀπὸ λαυσιν διώκειν, ὧν ἐν χρεῖζ οὐ καθεστήκαμεν. Τὸν μέντοι καλὸν Θεόδοτον τὸν ἀναγνώστην ἐβουλόμεθα μὲν παρ' ἑαυτοῖς κατέχειν καὶ πλάττειν, ἐπειδὴ δὲ πάντα τὰ ἐνταῦθα φόνων, ταραχῆς, αἰμάτων, ἐμπρησμῶν ἐμπέπλησται, τῶν Ἰσαύρων πάντα σιδήρῳ καὶ πυρὶ ἀναλισκόντων, καὶ τόπους ἐκ τόπων ἀμείβομεν,

^α Omnes mss. προχέει. Edit. προχέηται.

^β Coislin. πολλοὶ οἱ ἐντεῦθεν.

^ε Coislin. πάσχω.

rous, quoniam de tua totiusque domus tuæ valetudine assidue aliquid audire vehementer desideramus.

LVIII. Theodosio ex ducibus (a). (Ab anno 404 ad 407.)

Multo melle literas tuas condiisti, vel, ut rectius loquar, melle dulciores eas effecisti. Mel quippe iis, qui ipsius dulcedine assidue fruuntur, non jam æque dulce esse videtur, saturitate nimirum voluptatis vim opprimente: at literæ tuæ lætium nobis de tua prospera valetudine nuntium afferentes, tantum ab eo absunt, ut hoc efficiant, ut tum præteritam voluptatem nobis augeant, cum frequentius mittuntur. Ac tu quidem epistolæ meam exosculatus es: ego vero te ipsum epistolæ patrem utraque manu complexus sum, colloque tuo circumfusus, carumque mihi caput exosculatus, ingentem consolationem percepi. Sic enim affectus eram, ut non epistolam dumtaxat tuam legere arbitrarer, sed etiam te ipsum adesse, ac nobiscum versari. Tanta epistolæ vis fuit. Ejusmodi quippe sinceræ caritatis natura est, ut etiamsi latices suos per literas profundat, id efficiat, ut ipse literarum fons oculis obversari videatur: quod etiam nobis usu venit. Ac neque temporis diuturnitas, neque itineris longitudo, neque negotiorum difficultates ac molestiæ, nec denique aliud quidquam, quo minus id nobis contingeret, impedimento esse potuit. Hæc igitur cum scias, domine mi cumprimis admirande, ne te quæso de tua totiusque domus tuæ valetudine, animique hilaritate nos per literas certiores facere pigeat. Nec enim te fugit, quantæ nobis curæ sit hæc scire.

LIX. Theodoto diacono. (Cucuso anno 405.)

Cito nostri oblitus es, ad ingentem eam molestiam, quam ex digressu tuo accepimus, alium ex diuturno tuo silentio mœrorem adjungens. Nec vero ad temporis angustiam tibi per fugium patet: nam dierum multitudo ingentem ad reditum facilitatem viatori præbere potest. Quin ne Isauricos quidem metus causari te patiemur, quandoquidem te magnopere amamus. Multi quippe sunt, qui post discessum tuum illinc huc venerint. Quænam igitur silentii causa est? Negligentia nimirum, ac pigritia. Sed tamen prioris negligentia culpam tibi remittimus, si modo animum in posterum induxeris prætermissum abs te officii munus frequentibus literis sarcire. Scis enim quantam a nobis gratiam initurus sis, de tua prospera valetudine crebro ad nos scribens.

(a) In hanc formulam hæc optime notat Fronto Duceus: *Bilius Duci; apud Ammianum Marcellinum sæpe leges, ex Duce, ex Vicario, ex Magistro. Ut lib. 22, Artemius ex Duce Aegypti, id est qui fuerat Dux Aegypti. Julius Capitolinus in Gordianis: Duo a Gallicano ex Consulibus, et Mæcenate ex Ducibus interempti sunt; et lib. 6 Codicis Theodosiani, tit. 23, l. 1, inter eos qui ex ducibus sunt, esse præcipimus in adoranda nostra serenitate. Procopius lib. 1, neque Romanorum militum præfectos, quos Duces vocant. Duces etiam in posteriorum Imperatorum Constitutionibus appellantur, tam qui militibus, quam qui provinciis et limitibus præerant, ut in Codice Theodosiano, Dux limitis Tripolitani, et, Dux Rhetici limitis, apud Poptiscum.*

LX. Chalcidiæ et Asyncritiæ. (Cucuso anno 404.)

Non me fugit crebras eas tentationes, quæ domino meo reverendissimo et religiosissimo presbytero illatæ sunt, magnam vobis perturbationem attulisse. Verum nihil est quamobrem hoc nomine animi vestri commoveantur. Nam qui Dei causa hæc perperitur, quo graviora pertulerit, eo quoque majores coronas referet. Cum igitur hanc satis amplam consolationem habeatis, strenuo animo, et cum gratiarum actione, ea quæ accidunt ferte, Dei gloriam ob omnes rerum eventus prædicantes. Sic enim vos quoque in præmiorum et coronarum, quæ illum manent, societatem venietis, si ea quæ acciderunt forti et placido animo toleritis. Scitis enim viam esse præsentem hanc vitam, ejusque tam res lætas ac jucundas, quam graves et molestas præterire: illudque item nobis faciendum esse, ut per multas tribulationes in Dei regnum introeamus: arctamque atque angustam portam esse quæ ad vitam ducit. Quæ cum ita sint, tum per hæc, tum per ipsius præsentiam solatio accepto, nubem omnem mœroris discutietis, ob ipsius calamitates lætitiæ ac voluptatem animo concipientes. Nam fructus hinc incenarrabilis et corruptionis expers ipsi reconducitur.

LXI. Theodoto ex consularibus (a). (Anno 406.)

Hoc est patrem esse, non modo illud non moleste ferre, quod filius veram sapientiam profiteatur, verum etiam ipsi idcirco gratulari, nihilque non agere, quo ad ipsius arcem perveniat; ac ne hoc quidem, quod ille tum a patria, tum a domo, tum ab oculis tuis procul sit, iniquo animo ferre, verum nunc potius eo esse animo, ut ipsum tecum versari existimes, cum ipsius virtus augetur. Ob eamque causam ingentes tibi gratias habemus: atque admirati sumus quo pacto, cum a te tantum munus, hoc est filium, habuerimus, tu tamen duxeris nos aliis quoque muneribus ornandos esse. Nos vero honorem quidem illum, qui ex muneribus missis oritur, decerpimus, munera autem ipsa remisimus: non quod te despiciamus, (qui enim istud, cum a te valde amemur)? verum quod supervacaneum esse censeremus earum rerum fructum consecrari, quibus minime indigemus. Sane bellum lectorem Theodotum apud nos retinere, ac fingere et erudire nobis cordi erat; verum quoniam omnia hic cædibus, tumultibus, cruore, atque incendiis plena sunt, Isauris nimirum cuncta ferro atque igne populantibus, nosque sedes quotidie mutamus,

(a) Hæc apposite notat Fronto Duceus: *Bilius interpretatus erat, Consulari: atqui posteriorum Imperatorum ætate Consulares dicebantur non jam ut tempore reipublicæ Romanæ vel ante Julium Cæsarem, qui Consules fuerant, sed qui provincias quasdam regebant et Italiæ regiones, ut ex Codice Theodosiano et Notitia Imperii liquet, unde Consularis Aemiliæ, Consularis Bæticæ, et Pannoniæ magistratus consulares Novella 8, et formula Consularitatis apud Cassiodorum lib. 6 Variarum, cap. 2. Secures eis et fasces præferbantur et carpenti subvectione decorabantur. Qui autem Consules fuerant, vocabantur Exconsules, vel Exconsularibus, et qui functi erant Consulari magistratu, Exconsularibus, vel Exconsulares iidem appellabantur. Vide etiam Cassiodorum lib. 3, c. 27; et lib. 5, cap. 9. Sic infra epist. 139 et mentio Consularis Syriæ.*

necessarium proinde esse duximus eum hinc emittere, domino meo religiosissimo diacono Theodoto etiam atque etiam mandantes, ut ipsius curam assidue gerat, in idque magno studio ac diligentia incumbat. Quod ipsum ut filius tuus consequatur, tu quoque labores velim : atque omnino consilium nostrum laudabis, nobisque admonitionis hujus nomine iugentem gratiam habebis.

LXII. Casto, Valerio, Diophantæ, Cyriaco, Antiochiæ presbyteris. (Cucuso anno 405.)

Quod reverendissimus ac religiosissimus presbyter Constantius nos reliquerit, doleo : quod autem ad vos se contulerit, lætor ; ac magis hinc lætor, quam illinc doleo. Neque enim mihi dubium est, quin ad tranquillum portum, hoc est ad vestram caritatem, appellat. Nam quamvis sexcenti tumultus vos undique circumstent, magnosque fluctus excitent : tamen ejusmodi statu res vestræ sunt, ut ob eam, qua præditi estis, fortitudinem et constantem caritatem aninque affectionem, etiam in mediis procellis magna tranquillitate fruamini. Quamobrem cum ad vestrum aspectum venerit, ipsi, ut par est, omnia suppeditate. Scitis enim quanta vos hinc merces maneat, si cum inique vexatum fovere studeatis. Neque enim aliud quidquam a vobis postulamus, quam ut ne ipse per injuriam vexetur, temereque huc atque illuc circumagatur, ac per judicium tribunalia eam ob causam distrahatur, atque laceretur, ob quam eum corona ornari, ac publico præconio celebrari par erat. Ac pro eo quidem hæc postulamus ; pro nobis autem ut sæpe ad nos scribatis, ac de vestra valetudine certiores nos faciatis. Nam etsi longo itineris intervallo a vobis divellimur, vos tamen animo circumferre minime desinimus, ac vobiscum esse, quotidieque versari. Ejusmodi enim caritatis oculi sunt in iis, qui sincere amare norunt. Idque ipsi perspicue nostis, quandoquidem sincere quoque amare nostis.

LXIII. Tranquillino. (Ab anno 404 ad 407.)

Cætera quidem omnia temporibus cedunt, ac vetustatem et senium contrahunt, hoc est florentia corpora, alta ædificia, prata, et horti, ac denique omnia quæ ex terra oriuntur : sola autem caritas ab ejusmodi detrimento immunis est ; ac non modo temporis diuturnitate non mareescit, sed ne morte quidem ipsa interruptitur. Eoque nomine nos quoque, tametsi diuturno tempore a suavitate tua abfuerimus, vigentem tamen tui amorem retinemus : ac nunc quidem lingua, semper autem animo. Eaque de causa quam sæpissime ad pietatem tuam literas dedimus. Quoniam autem, quo statu valetudo tua sit, intelligere valde expetimus (scis enim ipse quam te valere cupiamus), si fieri possit, facileque aliquem nancisci queas, qui literas ad nos ferat, velim ut, quemadmodum officii tui ratio postulat, de eo nos certiores facias. Nam res nostras atque ea quæ in Armenia et Thracia geruntur, sinceræ atque ardenti caritati tuæ narrabit is qui tibi has literas reddet.

LXIV. Cyriaco episcopo.

Dominus meus Sopater, Armeniæ hujusce præfectus, in qua nunc inclusi tenemur, Armeniæ quidem præfuit ut pater, plus autem officii erga nos exhibuit, quam a patre postulandum videretur. Huic itaque hujusce benevolentiæ vicem cum rependere cuperem et exquirerem, optimam viam mihi invenisse videor, nimirum sollicitum tuum ac vigilantem animum, cujus opera gratiam ipsi referre poterō. Qui tandem istud, et quonam pacto ? Ipsius filius jam diu istic literarum causa commoratur. Hunc si lato atque alacri animo, ut caritati tuæ convenit, videre studueris, beneficique aliquid in eum contuleris, omnia a nobis debita officia rependeris. Quamobrem hoc effice : ac tum eorum qui magistratu funguntur, tum tuorum familiarium, quique ipsi externam regionem patria jucundiorē reddere queunt, notitiam ipsi concilia. Sic enim, et ab eo, et a me, atque adeo a teipso gratiam inibis, probum scilicet ac benignum virum communeque pauperum portum per filium juvans.

LXV. Marciano et Marcellino (a). (Cucuso, anno ut putatur 404.)

Satis amplum mœroris illius, quem, ut ex literis vestris accepi, sustinetis, solatium vobis est philosophica hæc vestra mens, ac sublimis et firma constansque affectio. Ut enim molli ac dissoluto homini ne tranquillitas quidem ac secundus cursus magnam ullam utilitatem asserre potest : sic firmum et solidum et vigilantem virum ne gravis quidem tempestas unquam commoveat, verum clariorem et illustriorem reddit. Ea enim tentationum natura est, ut iis qui forti animo eas ferunt, multa præmia splendidasque coronas accersat. Hæc igitur cum vobis perspecta sint, reverendissimi ac nobilissimi domini mei, cumque hanc satis amplam in rebus acerbis consolationem habeatis : nihil horum, quæ sunt, animos vestros perturbet, atque quam sæpissime ad nos vellim scribatis. Etenim id quidem maxime vellemus, præsentibus vos intueri atque complecti. Quoniam autem, quomius id nunc fieri possit, multa impedimento sunt, sine intermissione ad nos scribere, ac de vestra valetudine certiores nos facere ne gravemini. Scitis enim, quantam, si hoc faciatis, a nobis gratiam inrituri, quantaque nos voluptate cumulaturi sitis.

LXVI. Casto, Valerio, Diophantæ, Cyriaco, Antiochiæ presbyteris.

Lingua quidem raro ad vos scripsi ; animo autem crebro ac frequenter. Quare ne totidem dumtaxat epistolas nostras esse existimetis, quot per chartam et atramentum accepistis, verum quot ad vos mittere cupivimus. Nam si rem ita reputare volueritis, sexcentæ profecto literæ ad vos a nobis missæ sunt. Sin autem nemo est qui perferat, non nostræ socordias, sed rerum difficultati silentium nostrum adscribi de-

(a) Coislin., Vatic. et Fabric. habent, *Marcelliano*

καθ' ἑκάστην μετανιστάμενοι τὴν ἡμέραν, ἀναγκαῖον εἶναι ἐνομίσασμεν ἐκπέμψαι αὐτὸν, πολλὰ παραγγέλαντες τῷ κυρίῳ μου τῷ εὐλαβεστάτῳ διακόνῳ Θεοδότῳ ἐπιμελεῖσθαι αὐτοῦ διηνηκῶς, καὶ πολλὴν αὐτοῦ ποιεῖσθαι πρόνοιαν. Τοῦτο δὲ καὶ αὐτὸς κατορθωθῆναι σπουδάζων τῷ παιδί, καὶ πάντως ἡμῶν ἐπαϊνέσῃ τὴν συμβουλήν, καὶ πολλὴν εἰση τῆς παραινήσεως ταύτης τὴν χάριν ἡμῖν.

ΞΒ'. Κάστω, Οὐαλερίῳ, Διοφάντῃ, Κυριακῷ, πρεσβυτέροις Ἀρτιοχείας.

Ὅτι μὲν ἡμᾶς ἀπέλιπεν ὁ κύριός μου ὁ τιμώτατος καὶ εὐλαβεστάτος πρεσβύτερος Κωνσταντίας, ἀλγῶν δὲ ὑμᾶς ἀπέληψε, χαίρω, καὶ μειζῶνως χαίρω, ἢ ἐκεῖνο ἀλγῶ. Ἐὺ γὰρ οἶδ' ὅτι εἰς ἀκύμαντον ὀρμῇ λιμένα, τὴν ὑμετέραν ἀγάπην. Κἂν γὰρ μυρία πανταχόθεν περιεσθήκωσι ταραχαί, καὶ πολλὰ ἐγείρηται τὰ κύματα, ἀλλὰ τοιαῦτα τὰ ὑμέτερα, ὡς καὶ ἐν χειμῶνι γαλήνης ἀπολαύειν λευκῆς, διὰ τὴν προσοῦσαν ὑμῖν ἀνδρείαν, καὶ τὴν ἀπερίτρεπτον ἀγάπην καὶ διάθεσιν. Ἰδόντες τοίνυν αὐτὸν ὡς ὑμῖν πρέπον ἐστὶ, πάντα αὐτῷ γενέσθαι παρακληθῆτε. Ἰστε γὰρ ὅσος ὑμῖν κείσεται μισθός, εἰκῆ καὶ μάτην ἐπιρραζόμενον ἀνέχειν σπουδάζουσιν. Οὐδὲ γὰρ ἡμεῖς ἄλλο τι ζητοῦμεν, ἀλλ' ὥστε μηδὲν αὐτὸν παρὰ τὸ δίκαιον ἐπιρρασθῆναι, καὶ μάτην ἢ ἀγεσθαι καὶ περιάγεσθαι, ἐν δικαστηρίοις σπαραττόμενον ὑπὲρ ὧν στεφανοῦσθαι αὐτὸν καὶ ἀνακηρύττεσθαι ἔδει. Καὶ ὑπὲρ μὲν τούτου ταῦτα αἰτοῦμεν ὑπὲρ δὲ ἡμῶν αὐτῶν, ὥστε συνεχῶς ἡμῖν ἐπιστέλλειν, καὶ τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς ὑμετέρας εὐαγγελίζεσθαι. Εἰ γὰρ καὶ πολλῶν διεργόμεθα τῷ μέσῳ τῆς ὁδοῦ, ἀλλ' ὅμως οὐ παύομεθα διηνηκῶς ὑμᾶς ἐπὶ διανοίας φέροντες, καὶ πλησίον ὑμῶν [628] ὄντες, καὶ καθ' ἑκάστην ὑμῖν συγιγόμενοι τὴν ἡμέραν. Τοιοῦτοι γὰρ οἱ τῆς ἀγάπης ὀφθαλμοὶ τῶν γνησίως εἰδόντων φιλεῖν. Καὶ τοῦτο ἴστε καὶ αὐτοὶ σαφῶς, ἐπειδὴ καὶ φιλεῖν ἴστε γνησίως.

ΞΓ'. Τραγκυλίῳ^δ.

Τὰ μὲν ἄλλα πάντα εἴκει χρόνῳ καὶ παραχωρεῖ παλαιούμενα καὶ γηράσκοντα, καὶ σωμάτων ἄνθη, καὶ οἰκοδομημάτων μεγέθη, καὶ λειμῶνες, καὶ παράδεισοι, καὶ τὰ ἀπὸ τῆς γῆς ἅπαντα ἄμνη δὲ ἡ ἀγάπη τὴν ἐνταῦθεν εἰσφυγε βλάβην, καὶ οὐ μόνον οὐ μαραινεται χρόνου κλῆσι, ἀλλ' οὐδὲ αὐτῷ διακόπτεται τῷ θανάτῳ. Διὰ δὲ τοῦτο καὶ ἡμεῖς, εἰ καὶ μακρὸν ἀπελειφθῆμεν χρόνον τῆς ἐπιμελείας τῆς σῆς, ἀλλ' ἀκμάζουσαν αὐτὴν διατροποῦμεν, καὶ γλῶττη μὲν νῦν γνῶμη δὲ ἀεί. Διὰ καὶ συνεχῶς ἐπεστέλλομαι σου τῇ εὐλαθείᾳ. Ἐπειδὴ δὲ ἡμῖν περισπούδαστον μανθάνειν οἱ τὰ τῆς ὑγείας ὀρμᾶς τῆς σῆς (οἶσθα γὰρ ὅπως αὐτῆς ἀντεγόμεθα), εἰ δυνατόν γένοιτο, καὶ βραδίως ἐπιτύχοις τινός τοῦ διακομιζόντος ἡμῖν τὰ γράμματα, τὰ σαυτῷ πρέποντα ποιῶν, δῆλον τοῦτο ποιῆσαι ἡμῖν παρακλήθητι. Τὰ γὰρ καθ' ἡμᾶς, τὰ τε ἐν Ἀρμενίᾳ,

τά τε ἐν Θράκῃ, διηγῆσεται σου τῇ γνησίᾳ καὶ θεομῆ ἀγάπῃ ὁ τὰ γράμματα ἐγχειρίζων.

ΞΔ'. Κυριακῷ ἐπισκόπῳ.

Ὁ δεσπότης μου Σώπατρος, ὁ τῆς Ἀρμενίας ἀρχων, Ἀρμενίας ταύτης ἐν ἧ ὕμν ἔσμεν καθειργμένοι, ἤρξε μὲν Ἀρμενίας ὡς πατήρ, ἐπεδείξατο δὲ περὶ ἡμᾶς θεραπείαν πλείονα ἢ πατήρ. Ταύτης αὐτῷ τῆς εὐνοίας ἀποδοῦναι τὴν ἀμοιβὴν σπουδάζων τε καὶ ζητῶν, εὐρηκέναι μοι δοκῶ καλλίστην ὁδόν, τὴν μεμεριμημένην σου καὶ ἀγρυπνον ψυχῆν, δι' ἧς δυηφόμοι αὐτὸν ἀμείψασθαι. Πῶς καὶ τίνοι τρόποι; Υἱός ἐστιν αὐτῷ διατρέθων αὐτόθι χρόνον ἤδη πολὺν ἐπὶ λόγων κτῆσιν. Τοῦτον ἐὰν σπουδάζῃς μετὰ προθυμίας ἰδεῖν, καὶ τῆς σοὶ πρεπούσης ἀγάπης, καὶ ποιήσης ἀπολαῦσαι τινος τῶν χρηστῶν^ε, τὸ πᾶν ἐσόμεθα ἐκτετικότες. Ποίει δὲ τοῦτο, καὶ καθίστη γνώριμον αὐτὸν καὶ τοῖς ἐν τέλει, τοῖς καὶ σοὶ γνωρίμοις, καὶ δυναμένοις αὐτῷ τὴν ἀλλοτρίαν ἡδῶν τῆς ἐνεγκούσης ποιῆσαι. Οὕτω γὰρ χαρῆ μὲν ἐκεῖνω, χαρῆ δὲ ἐμοί, χαρῆ δὲ σαυτῷ, ἄνδρα χρηστὸν καὶ φιλόανθρωπον καὶ κοινὸν τῶν πενήτων λιμένα διὰ τοῦ παιδὸς ὠφελῶν.

ΞΕ'. Μαρκιανῷ καὶ Μαρκελλίῳ^ε.

Ἄρκοῦσαν ἔχετε παραμυθίαν τῆς ἀθυμίας ἧς ὑπομένετε, καθὼς ἐπεστέλλκατε, τὴν φιλόσοφον ὑμῶν γνῶμην καὶ ὑψηλὴν, τὴν ἀπερίτρεπτον καὶ ἀκλινῆ διάθεσιν. Ὅσπερ γὰρ τὸν χαῦνον καὶ διαλελυμένον οὐδὲ γαλήνη, καὶ τὸ κατὰ ῥοὺν φέρεσθαι, [629] ὠφελῆσαι τι μέγα δυησεται ὁὕτω τὸν στεφρὸν, καὶ συγκεκροτημένον, καὶ νήφοντα οὐδὲ χειμῶν χαλεπὸς διασαλεύει ποτὲ, ἀλλὰ καὶ λαμπρότερον ἐργάζεται. Τοιαύτη γὰρ τῶν πειρασμῶν ἡ φύσις ἰσχυρῶς γενναίως αὐτοὺς φέρουσι πολλὰ κομίζει τὰ βραβεῖα, καὶ λαμπροὺς τοὺς στεφάνους. Ταῦτ' οὖν εἰδότες, κύριοί μου τιμώτατοι καὶ εὐγενέστατοι, καὶ ἀρκοῦσαν ἐν τοῖς δεινοῖς ταύτην ἔχοντες τὴν παραμυθίαν, μήτε θορυβεῖσθε τινι τῶν γινομένων, μήτε διαλίπετε συνεχῶς ἡμῖν ἐπιστέλλοντες. Ἐβουλόμεθα μὲν γὰρ καὶ παρὸντας ὑμᾶς ἰδεῖν καὶ περιπτύξασθαι. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτα τίως οὐκ ἐνι, ἀλλὰ πολλὰ τὰ κωλύματα, συνεχῶς ἡμῖν ἐπιστέλλειν μὴ κατοικνεῖτε, τὰ περὶ τῆς ὑγείας δηλοῦντες τῆς ὑμετέρας. Ἰστε γὰρ ἤλικον^ς ἡμῖν χαριεῖσθε τοῦτο ποιούντες, καὶ ὅσης ἡμᾶς ἐμπιπλάτε τῆς εὐφροσύνης.

ΞΖ'. Κάστω, Οὐαλερίῳ, Διοφάντῳ^ι, Κυριακῷ, πρεσβυτέροις Ἀρτιοχείας.

Τῇ γλῶττη μὲν ὀλιγάκις ὑμῶν ἐπέστεῖλα τῇ εὐλοθείᾳ, τῇ γνῶμῃ δὲ συνεχέστερον καὶ πυκνότερον. Μὴ δὲ τοσαύτας^ι εἶναι νομίζετε ἡμῖν τὰς ἐπιστολάς, ὅσας ὑπεδέξασθε διὰ χάριτος καὶ μέλανος, ἀλλ' ὅσας ἐπιθυμοῦμεν ὑμῖν διαπέμψασθαι. Εἰ γὰρ οὕτω βουληθεῖητε δικάσαι, νιφάδες γραμμάτων παρ' ἡμῶν πρὸς ὑμᾶς ἐπέμψθησαν. Εἰ δὲ οὐδεὶς ὁ διακομιζών, οὐ τῆς ἡμετέρας ὀλιγωρίας, ἀλλὰ τῆς τῶν πραγμάτων

^α Tres mss. ἢ ἐκεῖνος ἀλγῶ. Mox Coisl. ὀρμῇ λιμένα. Mox idem κἂν μυρία, omisso γάρ, et infra idem ἐγείρηται πώματα.

^β Tres mss. ἐπιρρασθῆναι μηδὲ εἰκῆ καὶ μάτην.

^γ Idem ἐπὶ διανοίας περιφέροντες.

^δ Codex Fabricii Τραγκυλίῳ. Coisl. Taxulianῳ. Regius unus Codex sic epistolam incipit, τὰ μὲν ἄλλα πράγματα εἰνα. Paulo post duo mss. οἰκοδομημάτων κέλλ.

^ε Alii ὀρμῇ, vel ὀρμῆ.

^ι Tres mss. ἀπολαῦσαι τινος χρηστοῦ. Ibid. Coisl. ποίει δὲ τοῦτο.

^κ Coisl. Valt. et Fabric. Μαρκελλιανῷ habent. Mox tres mss. ἢν ὑπομένετε.

^λ Tres mss. ἤλικον, unus ἤλικον.

^μ Valt. Διοφάντῳ semper habet: in Reg. etiam Ita legitur. Editi Διοφάντῳ hic; nam infra Διοφάντῳ habent.

^ν Coisl. μὴ τοσαύτας; quae sequuntur in aliquot mss. vitiata sunt, sed bene habent in Editio.

θυσκολίας ἢ σιγή γίνεται. Ταῦτα δὲ εἶπον, ἵνα καὶ γραφόντων ἡμῶν, καὶ σιγόντων, τὴν αὐτὴν περὶ τῆς ἡμετέρας ἀγάπης τῆς περὶ ὑμᾶς φέρητε ψῆφον. Ἡμεῖς γὰρ ὅπου ἂν ὤμεν, ἐγκολάψαντες ἡμῶν τῇ διανοίᾳ τὴν μνήμη τῶν ὑμετέραν πανταχοῦ περιφέρουμεν. Καὶ νῦν δὲ χάριν ὑμῖν ἴσμεν πολλήν, ὅτι τὸν καλὸν μοναχὸν καὶ μετὰ τῆς πρεπούσης ὑμῖν εὐνοίας ὑπεδέξασθε, καὶ τοὺς βουλομένους ἀκαίρως πρὸς αὐτὸν φιλονεικεῖν ἡμερωτέρους πεποιθήκατε. Οὐκ ἄρα μάτην ἔλεγον, οὐδὲ κολακεύων ὑμᾶς, ὅτι κὰν μυρία πανταχόθεν ἐγειρηται κύματα, ἐν γαλήνῃ τὰ ὑμέτερα. Οἱ γὰρ οὕτω βῆδῖος ἑτέροις ναυάγια διαλύοντες, εὐδῆλον ὅτι πόρρω τῶν κλυδωνίων ἐστάκατε. Γράφετε δὴ συνεχῶς ἡμῖν τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς ὑμετέρας. Ἴστε γὰρ ὅπως ἡμῖν περισπούδαστον τοῦτο μαυθάνειν. Τοσαύτην γὰρ ἔχει τὴν ἰσχὺν τὰ γράμματα ὑμῶν, τὰ τὴν βῶσιν ὑμῶν ἡμῖν ἀπαγγέλλοντα, ὅτι καὶ τοσοῦτοις περιεστοιχισμένοι δεινοῖς, πολέμοις, θορύβοις, ταραχαῖς, θανάτοις καθημερινοῖς, ἤνικα ἂν τοσαύτας ὑμῶν δεξώμεθα ἐπιστολάς, καὶ ἀναπτερούμεθα ὑπὸ τῆς ἡδονῆς, καὶ μεγίστην ἐντεῦθεν καρπούμεθα τὴν παραμυθίαν α. Τοιοῦτον γὰρ τὸ φιλεῖν γνησίως, ὡς καὶ διὰ γραμμάτων δύνασθαι τῶν τὰ τοιαῦτα εὐαγγέλια ἔχοντων τοὺς τῷ σώματι κευχρισμένους ἀνακτᾶσθαι βῆδῖος.

[630] ΣΖ'. Θεοδότῳ διακόνῳ.

Αὐτὸς μὲν, κύριέ μου τιμώτατε καὶ εὐλαβίστατε, τῶν γούν ἐν Ἀρμενίᾳ ἀπηλλάγης κικῶν, ἡμᾶς δὲ μετὰ τῶν ἐνταῦθα θορύβων, μάλλον δὲ τῶν θανάτων τῶν καθημερινῶν, οὐχ ὡς ἔτυχε λυπεῖ καὶ τὸ τῆς σῆς κευχρισθῆναι γλυκύτητος, καὶ τῆς γνησίας καὶ εὐκρινουῦς, διαθέσεως. Γέγονε δὲ καὶ ἑτέρα λύπης ταύτης προσθήκη β, ἢ μακρὰ σου τῆς ἐμμελείας σιγῆ. Ἐξ οὗ γὰρ ἐντεῦθεν ἀπῆρας, δευτέραν ταύτην ἐδεξάμεθα μόνην ἐπιστολήν· καὶ ταῦτα οὐκ ἐγκαλῶν λέγω, ἀλλ' ἀλγῶν. Ὅτι μὲν γὰρ ἄδοτος ὁδοιπόροις ἢ ἐνταῦθα φέρουσα ὁδός, οὐδεὶς ἀγνοεῖ· ἀλλὰ τοῦτο μὲν εἰς ἀπολογίαὶν σὴν ἀποχρῶν ἂν εἴη ε, εἰς δὲ ἡμετέραν παραμυθίαν οὐδαμῶς· ἀλλὰ καὶ δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο μάλιστα ἀλγοῦμεν, ὅτι καὶ τὴν λειπομένην ἡμῖν παραψυχὴν τῆς ἀποδημίας τῆς σῆς καὶ ταύτην ἀφῆρημεθα. Ἐπεὶ οὖν τοῦτο λυθῆναι τέως οὐκ ἐνὶ τῷ ἀπορον, ἀλλ' ἐπιτείνεται καθ' ἑκάστην ἡμέραν τὰ δεινὰ, ἑτέρῳ τρόπῳ τὴν ἐκ τῆς μακρᾶς σιγῆς ἀθυμίαν ἐγγινομένην ἡμῖν παραμυθῆσασθαι παρακλήθητι, μεμνημένος τε ἡμῶν διηνεκῶς, καὶ ἤνικα ἂν γράψῃς, μακροτέρας ποιῶν τὰς ἐπιστολάς, καὶ τοῖς περὶ τῆς σῆς ὑγείας τε καὶ εὐθυμίας καὶ ἀσφαλείας ἐνδιατρίβων διηγήμασιν. Οὕτω γὰρ δυνήσῃ τὸ λείπον ἡμῖν ἐκ τοῦ χρόνου, ἐκ τοῦ μήκους παραμυθῆσασθαι τῶν ἐπιστολῶν.

ΞΗ'. Τῷ αὐτῷ.

Καὶ τοῦτο σὸν τοῦ θερμοτάτου καὶ σφοδροῦ ἡμῶν ἔραστοῦ. Μετὰ μὲν τὸ τὴν πρώτην ἀναγνῶναι ἐπιστολήν, ἐδεξάμην καὶ δευτέραν, ἐν μιᾷ ἀμφοτέρας ἡμέρας, καὶ σφόδρα ἤσθη. Εἶχε γὰρ τι πλεον ἢ δευ-

α Omnes καρπούμεθα παραψυχὴν. Edit. παραμυθίαν.

β Coislin. ἑτέρα λύπη ταύτη προσθ.

γ Edit. εἰς ἀπολογίαὶν σὴν ἀποχρῶν ἂν εἴη. Coislin. ἀποχρῶν ἂν εἴη. Reg. σὴν ἀποχρῶσιν εἶναι, εἰς δέ. Vall. loium sic habet: ἀλλὰ τοῦτο ἴσμεν ἀπολογίαὶν σὴν ἀποχρῶσιν εἶναι.

τέρα, οὐχ ῥήματα σὰ μόνον, ἀλλὰ καὶ γράμματα σὰ ἡμῖν ἐπιδεικνύσα· δ καὶ προσθήκην ἡμῖν πεποίηκεν ἡδονῆς, ὅτι μὴ τῆς ψυχῆς σου μόνον τῆς θερμῆς καὶ γνησίας, ἀλλὰ καὶ τῆς δεξιᾶς μετὰ δαφίλειας τὴν εἰκόνα ἐθεασάμεθα. Πῶς δὴ τοῦτο συνεχῶς, καὶ τὴν παραμυθίαν, ἣν αὐτὸς ἡμῖν καὶ τοῦτον ἐπενοήσας τὸν τρόπον, μετὰ δαφίλειας πάρσχε. Ἐνταῦθα γὰρ σε ἐλκύσαι λοιπὸν οὐ τολμῶμεν· τοσαῦτα τῆς Ἀρμενίας τὰ κακὰ, καὶ χειμῶν ἕτερος ἅπαντα διεδέξατο. Ὅπου γὰρ ἂν τις ἀφίκηται, χειμάρρους αἱμάτων, πλήθος σωματῶν νεκρῶν, οἰκίας κατεσκαμμένας, πόλεις ἀνηρημένας βῆται. Ἡμεῖς δὲ δοκοῦμεν ἐν ἀσφαλείᾳ εἶναι ὥσπερ ἐν δεσμοτηρίῳ χαλεπῷ, τῷ φρουρίῳ τοῦτω κατακεκλεισμένοι· οὐ μὴν ἀδείας ἀπολαύειν δύναμεθα, διὰ τοὺς καθημερινοὺς φόβους, διὰ τὰς φήμας τῶν θανάτων γεμούσας, διὰ τὴν συνεχῶς προσδοκωμένην τῶν Ἰσαύρων ἐφοδον, διὰ τὴν τοῦ σώματος, ἢ μέχρι νῦν προσπαλαίωμεν, ἀσθένειαν. Ἄλλ' ὅμως καὶ ἐν τοσοῦτοις ὄντες κακοῖς, οὐ μικρὰν καὶ ἐν τοσαύτῃ περιστάσει καρπούμεθα παραμυθίαν, ὅταν τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς εὐαγγελιζόμενα ἡμᾶς δεχώμεθα γράμματα.

[651] ΣΘ'. Νικολῶν κρεστυτέρῳ.

Καὶ τοῦτο τῆς γνησίας σου καὶ θερμῆς ἀγάπης, τὸ ἐκ τοσοῦτου καθήμενον διαστήματος περιτρέμειν ἡμῶν τῆς σωτηρίας δ. Πρῶν μὲν οὖν τόπους ἐκ τόπων ἀμείβοντες ἐν αὐτῇ τοῦ χειμῶνος τῇ ἀκμῇ, νῦν μὲν ἐν πόλεσιν, νῦν δὲ ἐν φάραγγι καὶ νάπαις διετρίβωμεν, ὑπὸ τῆς τῶν Ἰσαύρων ἐφοδου πανταχόθεν ἐλαυνόμενοι. Ὅψέ δὲ ποτε λωρησάντων μικρὸν τῶν ἐνταῦθα κακῶν, τὰς ἐρημίας ἀφέντες, ἐπὶ τὴν Ἀραβίαν καταδράμωμεν, ἀσφαλότερον μὲν τῶν ἄλλων χωρίων τὸ ἐν αὐτῇ φρούριον εὐρόντες (οὐδὲ γὰρ ἐν τῇ πόλει διάγομεν, ἐπειδὴ περ οὐδὲ τοῦτο ἀσφαλές), δεσμοτηρίου δὲ παντὸς χεῖρονα ὑπομένοντες οἴκησιν. Μετὰ γὰρ τοῦ καθ' ἑκάστην, ὡς εἶπειν, τὴν ἡμέραν ἐπὶ θύραις ἡμῖν εἶναι τὸν θάνατον, τῶν Ἰσαύρων πάντα ἐπιόντων, καὶ πυρὶ καὶ σιδήρῳ καὶ σώματα καὶ οἰκοδομήματα ἀφανίζόντων, καὶ λιμὸν δεδοίκαμεν, ὃν ἢ στενοχωρία καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἐνταῦθα συνδραμόντων ποιεῖν ἀπειλεῖ. Καὶ ἀβῶστίαν δὲ μακρὰν τὴν ἀπὸ τοῦ χειμῶνος καὶ τῆς συνεχῆς φυγῆς ἐγγενομένην ἡμῖν ὑπομείναντες, νῦν τὸ μὲν χαλεπὸν αὐτῆς διαπεφύγαμεν, ὀλίγα δὲ αὐτῆς περιφέρωμεν λείψανα. Ἄλλ' ὅμως καὶ ἐν τοσοῦτοις ὄντες κακοῖς ε καὶ τηλικαύταις περιστάσει, μεγίστην καρπούμεθα παραμυθίαν ἐκ τῆς ὑμετέρας ἀγάπης, τῆς θερμῆς, καὶ γνησίας, καὶ ἀπεριτρέπτου. Ταῦτ' οὖν εἰδότες, συνεχῶς ἡμῖν εὐαγγελίζεσθαι ἢ περὶ τῆς ὑγείας τῆς ὑμετέρας μὴ κατοκνεῖτε. Εἰ γὰρ καὶ ἐκ τοσοῦτου καθήμεθα διαστήματος, ἀλλ' ὅμως τῇ τῆς ἀγάπης ἀλύσει μετὰ πολλῆς ὑμῖν συνδεδέμεθα τῆς ἀκριθείας. Χάριν δὲ ἔχω σου πολλὴν τῇ τιμιότητι, ὅτι καὶ τῶν ἐν Φοινίκῃ πραγμάτων, καὶ ἐν τοσαύταις ὡν ταραχαῖς, πολλὴν ποιῆ σπουδὴν. Ἄν οὖν τι πλεον ἐκείθεν ἐπαγγελθῆι, δηλώσαι ἡμῖν μὴ κατοκνεῖς. Ἡμῖν γὰρ οὐδεὶς οὐδαμῶθεν ταχέως ἐπιχωρίζειν ἀνέχεται, τῶν ὁδῶν

δ Edit. περιτρέμειν ἡμῶν τῆς σωτηρίας. Coislin. et Savil. in textu ἡμῶν τῆ σωτηρίας. Reg. et Savil. in marg. ἡμῶν τῆν σωτηριαν.

ε Tres mss. ὄντες δεινοῖς.

ζ Coislin. ἡμᾶς εὐαγγελίζεσθαι.

bet. Hæc autem dixi, ut sive scribamus, sive taceamus, eandem de nostra erga vos caritate sententiam feratis. Nos enim, quocumque in loco simus, incisani in animo nostro vestri memoriam circumferimus. Ac nunc quidem ingentem vobis gratiam habemus, quod probum monachum cum ea, quæ a vobis postulabatur, benevolentia suscepistis, eosque, qui importune adversus eum rixari cupiebant, mitiores reddidistis. Quare non frustra, nec adulandi studio illud dicebam, vos, etiamsi innumeri undique fluctus excitentur, in tranquillitate tamen esse. Nam cum ab aliis naufragia facile propulsetis, non est dubium quin ipsi procul a tempestate remoti sitis. Vos vero quam sæpissime, quæso, de vestra bona valetudine ad nos literas date. Neque enim ignari estis, quanto nobis studio sit id scire. Tanta enim vestrarum litterarum, cum firmam vestram valetudinem nobis nuntiant, vis ac facultas est, ut quamvis tot ærumnis, bellis, tumultibus, perturbationibus, quotidianisque mortibus undique cingamur, tamen cum tot ejusmodi a vobis epistolas accipimus, præ gaudio volitemus, maximamque hinc consolationem sentiamus. Hujusmodi quippe est sincerus amor, ut etiam per literas lætum hunc nuntium afferentes, eos qui corpore disjuncti sunt perfacile recreare ac reficere possit.

LXVII. Theodoto diacono. (Arabisso, ut putatur, anno 406).

Ipsè quidem, reverendissime ac religiosissime mi domine, iis saltem malis, quibus Armenia laborat, defunctus es: nos autem præter eos tumultus, imò quotidianas mortes quæ hic vigent, illud non vulgariter discruciat, quod a tua quoque suavitate, ac vera et sincera benevolentia divulsi sumus. Accessit etiam ad hujus mœroris cumulum diuturnum tuum silentium. Nam ex quo die hinc discessisti, secundam hæc dumtaxat epistolam accepimus: nec vero hæc accusandi tui causa commemoro, sed dolore commotus. Nam quod iter istud ad nos viatoribus clausum sit, neminem fugit: verum ut hoc tibi excusationem offert, ita nos non perinde consolatur; quin potius hoc ipso quoque nomine potissimum angimur, quod ea quoque digressus tui atque absentiae consolatione, quæ unica nobis erat, caremus. Quoniam igitur hæc difficultas in præsentia discuti non potest, verum pericula quotidie ingravescent, velim alia ratione mœstitiam eam, quam ex longo tuo silentio contraximus, minuendam cures, nimirum ut nostri memoriam numquam intermittas, et cum ad nos scribes, longiores epistolas facias, atque in exponendo valetudinis tuæ statu, animique tranquillitate et salutem moram trahas. Sic enim, quod nobis ex tempore deficit, ex epistolarum longitudine sarcire poteris.

LXVIII. Eidem. (Arabisso anno 406.)

Id quoque tuum est, hoc est hominis acriter atque ardenter nos amantis. Lecta enim priore epistola, secundam insuper accepi, eodem utramque die;

magnaque lætitia sum affectus. Habebat enim posterior quiddam amplius: quippe non verba dumtaxat tua, sed etiam scriptum tuum nobis indicabat; quod quidem voluptatem etiam nobis auxit: nec enim ferventis dumtaxat ac sinceræ animæ tuæ, sed etiam insuper manus imaginem conspeximus. Quare quam sæpissime id facias, quæso, ac solatium illud, quod nobis hac quoque ratione excogitasti, prolixè impertias. Huc enim te trahere minime jam audemus: tot Armeniæ mala sunt, ac tempestas altera omnia excepit. Nam quocumque tandem quispiam venerit, cruentos torrentes, cadaverum agmina, domos solo æquatas, urbes eversas perspiciet. Nos autem, tamen etsi periculo vacui esse videamur, in hoc præsidio, tamquam gravi quodam carcere conclusi, tamen ob quotidianos metus, ob rumores cædibus plenos, ob perpetuas Isauricarum excursionum expectationes, ob corporis denique imbecillitatem, cum qua ad hunc usque diem luctamur, tranquillitate ac securitate frui minime possumus. Sed tamen etiam inter tot mala non parvum solatium capimus, cum literas lætum de tua firma valetudine nuntium afferentes accipimus.

LXIX. Nicolao presbytero. (Arabisso anno 406.)

Istud quoque sinceræ tuæ ac ferventis caritatis est, quod cum tanto a nobis intervallo diastus sis, tamen de salute nostra sis sollicitus. Nuper quidem asperima hieme loca subinde commutantes, nunc in urbibus, nunc in terræ faucibus et sylvis commorati sumus, ab Isaurorum incursibus undecumque expulsæ. Tandem autem aliquando his malis nonnihil sedatis, loca deserta relinquentes, Arabissum confugimus, quod videlicet illius oppidi arcem reliquis locis tutiorem invenissemus: neque enim in oppido degimus, quia ne id quidem tutum est; est autem nobis hæc sedes quovis carcere deterior. Præter id enim quod singulos in dies, ut ita dicam, pro foribus nostris mors est, Isauris omnia invadentibus, atque igni et ferro tum corpora, tum ædificia delentibus, famem etiam, quam loci angustia et eorum qui huc confugiunt multitudo minatur, pertimescimus. Ac præterea diuturno morbo, quem nobis hiems et perpetua fuga peperit, conflictati, etsi vim ipsius et acerbitatem nunc effugimus, nonnullas tamen adhuc ipsius reliquias circumferimus. Sed quamquam in tot malis ac tantis molestiis versamur, magnam tamen ex ferventi vestra et sincera atque constanti caritate consolationem capimus. Quæ cum sciatis, ne, quæso, de vestra sanitate quam sæpissime ad nos scribere gravemini. Quamvis enim tanto a vobis spatio divellamur: arctissimo tamen caritatis vinculo vobiscum devincti sumus. Tibi vero ingentem gratiam habemus, quod cum in tot tantisque perturbationibus verseris, non parvam tamen negotiorum Phœniciæ curam geris. Quapropter si quid novi illinc afferatur, ne nobis id significare pigeris. Vix enim ulla ex parte quisquam ad nos commeare audeat, quod omnes viæ, quæ huc ferunt, undique clausæ sint. Attamen

etsi crebro ad nos literas mittere difficile sit, quoties poteris, hoc velim facias, atque et quid illic rerum geratur, exponas, et de vestra valetudine, de qua vehementer solliciti sumus, certiores nos facias.

LXX. Aphthonio, Theodoto, Charce, presbyteris ac monachis. (Arabisso anno 406.)

Equidem ipse quoque vos huc venire, ac videre cuperem: quoniam autem multa sunt quae impediant, hoc quidem nunc exposcere minime audeo: illud autem a vobis peto, ut quamvis procul sitis, precam tamen vostrarum, quae multum valent, auxilium nobis afferatis. Nam hoc subsidium nec vetustate debilitatur, nec itineris longitudine dirimitur: verum quocumque in loco quispiam fiducia erga Deum, instar vestri, praeditus versetur, iis etiam qui procul disiti sunt haec ratione magnopere prodesse potest. Simul autem cum precibus literas quoque velim ad nos deis, quae de vestra valetudine nos saepe certiores faciant. Quamquam enim multi fluctus undecumque nos cingunt, nimirum et loci solitudo, et obsidio, et Isaurorum impetus, et quotidiana mors; nam perpetuo cum morte vivimus, in hac arce, non secus ac in carcere quodam inclusi, atque cum gravi corporis aegritudine collectantes: nihilominus tamen, etiamsi multae sint nostrae calamitates, haud parvum hujusmodi malorum solatium in caritate vestra positum habemus. Quamvis enim haud diuturnam vobiscum consuetudinem habuerimus: tamen sinceræ ac ferventis melleque dulcioris et firmæ atque constantis benevolentiae, quam et coram, et absentes ostenditis, periculum saepe fecimus. Quapropter licet a vobis procul remoti, ac tot tantisque rerum acerbitatibus constricti, tamen in virtutis vestrae recordatione, non secus atque in portu⁴ quodam quiescimus, amplissimi thesauri instar vestram caritatem nobis esse existimantes. Ac quidem exacta hieme, atque exortio vere, gravi morbo liberati sumus: verum ipsius reliquias adhuc circumferimus, quas augent etiam Isaurici tumultus, qui nunquam intermittant. Haec igitur scientes, etiamsi procul a nobis abestis, nostri tamen, queso, semper meminsse, atque, cum licebit, crebras literas, laetum nobis de vestra valetudine nuntium afferentes, ad nos mittere ne gravemini.

LXXI. Malcho. (Ab anno 404 ad 407.)

Nec animum dejice, nec praclarissimum beatæ filiae tuae discessum peccatis tuis adscribe. Etenim ad tranquillam portum appulit, atque in eam vitam, quae nullum jam finem habitura est, pervenit, ac praesentis vitae fluctibus erepta, in petra stat, ea omnia bona quae collegit, tamquam in tullissimo thesauro delincoeps habens. Eoque nomine gaudere et exultare ac laetitia perfundi convenit, quod ipsius animam, velut optimus agricola maturum fructum, communi omnium Domino exhibuisti. Haec aliaque ex hujus-

⁴ Omnes Mas., *prato*. Tamen praestare videtur vox, *porta*.

modi rationibus confecta medicamenta tum tibi, tum ornatissimæ dominæ meae ipsius matri adhibens, mercedem pro his rebus vobis reconditam amplifica: ut non tantam optimæ educationis nomine, verum etiam quod placido et grato animo pulcherrimum ipsius e vita discessum tuleritis, ingentem a benigno Deo mercedem accipiat.

LXXII. Alphio. (Cucuso anno 404.)

Etsi procul a te sejuncti sumus, tamen ea quae cum laude geris, atque ingentem eam liberalitatem, qua in egentes uteris, audientes, gaudio et lætitia exultamus. Ac nobis quidem in votis esset, te quoque convenire, magnasque praesenti gratias agere. Quoniam autem id minime licet; Isaurica enim mala ingravescunt, atque omnes viæ interclusæ sunt; nec enim dubito, quin aliqui huc ipse accessisses, magnamque studium adhibuisses, ut ad nos usque accurreres: verum id nunc fieri nequit; idcirco per literas te salutamus, atque oramus, ut cum licebit, quam creberrime ad nos scribas, deque tua totiusque domus tuae valetudine certiores nos facias. Nec enim vulgarem, hic quoque degentes, ex ejusmodi tuis literis consolationem percipimus.

LXXIII. Agapeto. (Cucuso anno 404.)

Etsi jam longum tempus effluxit, cum abs te sejuncti sumus, atque etiam magno itineris intervallo a te dirimimur: caritate tamen tecum adstringimur, atque in propinquo commoramur, imo, ut rectius loquar, in ipsa mente, quocumque tandem in loco simus, te circumferimus. Usque adeo ferventem illam et sinceram ac vehementem et constantem amicitiam, quae tibi jampridem atque ab initio nobiscum intercessit, intimo pectore impressam habemus. Quia ipsi quoque, domine mi praestantissime ac summo opere admirande, vividam erga te benevolentiam retinimus, nec eam vel ob temporis magnitudinem vel ob itineris longinquitatem debilitari atque exstingui sinimus. Quamobrem a te petimus, ut cum licebit, de tua valetudine crebro ad nos scribere ne graveris. Scis enim quantum ejus studiosi simus, quantamque a nobis gratiam initurus sis, hujusmodi ad nos literas mittens.

LXXIV. Hecychia. (Cucuso anno 404.)

Equidem ipse te videre cuperem, meque nec Isaurorum metus, nec corporis imbecillitas prohibere posset, si mihi licitum esset, quo vellem, proficisci; te autem, cum aliqui id arbitrii tui sit, ne sic quidem traho, nec ut domo migres, atque ad nos accurras, te rogo. Sed quamvis id per anni tempus liceat, inque istud iter brevi exsequi possis (neque enim magno intervallo disjuncti sumus), tamen ob Isaurorum metum huc te trahere minime velim. Verum hoc demum abs te peto, ut de tua valetudine crebro ad nos scribas: neque enim, quominus id facere possis, praedonum incursum impedimento erit. Quamobrem hoc nos beneficio, queso, affice, quod

πανταχόθεν, τῶν ἐνταῦθα φερουσῶν, ἀποτειχισμέ-
νων. Ἄλλ' ὅμως εἰ καὶ ἐργώδες τὸ πέμπειν πρὸς
ἡμᾶς συνεχῶς, ἥνικα ἂν ἐξῆ, τοῦτο ποιεῖ, τὰ τε ἐκεί-
θεν πάντα δηλῶν, καὶ περὶ τῆς ὑγείας ὑμῶν γνωρι-
ζων, περὶ τῆς σφόδρα περιζπούδατον ἡμῖν μαθάνειν.
Ο'. Ἀφθορίῳ, Θεοδότῳ, Χαίρετ', κρυσθυτέροις καὶ
μετάλοιουσιν.

Ἐβουλόμην καὶ αὐτὸς παραγενομένους ὑμᾶς ἐν-
ταῦθα ἰδεῖν· ἀλλ' ἐπειδὴ πολλὰ τὰ κωλύοντα, τοῦτο
μὲν οὐ τολμῶ νῦν ἀπαιτεῖν, ἀξιώ δὲ, καὶ πόρρωθεν
ὄντας, τὴν ἀπὸ τῶν πεπαρῆρησιασμένων εὐχῶν ὑμῶν
πρέχειν συμμαχίαν ἡμῖν (αὕτη γὰρ οὐτε χρόνῳ μα-
ραίνεται ἢ βοήθεια, οὔτε ἕδου μήκει διείργεται, ἀλλ'
ὅπουπερ ἂν διάγη τις παρῆρησίαν πρὸς τὸν Θεὸν ἔχων,
καθάπερ οὖν καὶ ὑμεῖς, δύναται καὶ τοὺς πόρρωθεν
ὄντας ἐντευθεῖν τὰ μέγιστα ὠφελεῖν), μετὰ δὲ [632]
τῶν εὐχῶν καὶ γράμματα ἡμῖν παρέχειν τὰ συνεχῶς
περὶ τῆς ὑγείας ὑμῶν εὐαγγελιζόμενα. Ἐἰ γὰρ καὶ
πολλὰ τὰ πανταχόθεν ἡμῖν περιεστοιχισμένα κύματα,
καὶ ἐρημία τόπου, καὶ πολιορκία, καὶ Ἰσαύρων ἐφο-
δος, καὶ καθημερινὸς θάνατος (θανάτῳ γὰρ συζῶμεν
διηνεκεῖ, καθάπερ ἐν δεσμοτηρίῳ, ἐν τῷ φρουρίῳ
τούτῳ συγκεκλεισμένοι, καὶ σώματος ἀσθενείᾳ πα-
λαιότες χαλεπῆ), ἀλλ' ὅμως εἰ καὶ πολλὰ αἱ περι-
στάσεις, οὐ μικρὰν εἰς παραμυθίαν τῶν κακῶν τού-
των τὴν ὑμετέραν ἔχομεν ἀγάπην. Εἰ γὰρ καὶ ὀλίγα
ὑμῖν συνεγενόμεθα, ἀλλὰ πολλὴν πείραν ὑμῶν τῆς
διαθέσεως ἐλήφραμεν, τῆς γνησίας καὶ θερμῆς καὶ
μέλιτος γλυκυτέρας, τῆς ἀπεριτρεπτοῦ, τῆς σταθηρᾶς
καὶ πεπηγυίας, ἣν καὶ παρόντας καὶ ἀπόντας ἐπιδεί-
κνυσθε. Διὰ ταῦτα καίτοι καὶ πόρρωθεν ὑμῶν ὄντες,
καὶ τοσοῦτοις συνεχόμενοι δεινοῖς, ὥσπερ ἐν λιμένι
τινὶ ἢ τῇ μνήμῃ τῆς ὑμετέρας ἀρετῆς ἐπαναπαυό-
μεθα, θησαυρὸν μέγιστον τὴν ὑμετέραν ἀγάπην εἶναι
νομίζοντες. Τῆς μὲν οὖν χαλεπῆς ἀρρώστιας ἀπηλ-
λάγημεν, τοῦ χειμῶνος παρελθόντος, καὶ ἐπιστάντος
τοῦ ἥρος, ἔτι δὲ τὰ λείψανα αὐτῆς περιφέρομεν, ἅπερ
ἐπιτρίβει τῶν Ἰσαυρικῶν θορύδων ἢ συνέχεια. Ταῦτ'
οὖν εἰδότες, καὶ πόρρωθεν ὄντες μεμνησθῆναι τε ἡμῶν
διηνεκῶς μὴ κατοκνεῖτε, καὶ γράφειν ἡμῖν συνεχῶς,
ἥνικα ἂν ἐξῆ, τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς ὑμετέρας
εὐαγγελιζόμενοι.

ΟΑ'. Μάλχῳ.

Μῆτε ἀθύμει, μῆτε ἀμαρτίαις λογίζου τὴν καλλι-
στην ἀποδημίαν τῆς μακαρίας θυγατρὸς σου. Εἰς γὰρ
ἀκύμαντον κατέπλευσα· λιμένα, καὶ πρὸς ζῶν ἦλθε
μηκέτι πέρας ἔχουσαν, καὶ τῶν κατὰ τὸν παράντα
βίον κυμάτων ἀπαλλαγείσα, ἔστηκεν ἐπὶ τῆς πέτρας,
ἧσα συνήγαγεν ἀγαθὰ, ὥσπερ ἐν ἀσύλῳ λοιπὸν ἔχουσα
θησαυρῷ. Καὶ δεῖ χαίρειν ὑπὲρ τούτων, καὶ σκιρτᾶν,
καὶ εὐφραίνεσθαι, ὅτι τὴν ἐκείνης ψυχῆν, καθάπερ
γεωργὸς ἀριστος καρπὸν ὄριμον, τῷ κοινῷ πάντων
παρέσθησας Δεσπότη. Ταῦτα καὶ τὰ ἐκ τῶν τοιούτων
λογισμῶν ἐπιτιθεῖς φάρμακα καὶ σαυτῷ, καὶ τῇ κυ-
ρίᾳ μου τῇ κοσμιωτάτῃ μητρὶ αὐτῆς, πλεόναζε τὸν
ὑπὲρ τούτων ἀποκαίμενον ὀμῖν μ.σθόν· ἵνα μὴ μόνον

* Coisl. ὑμῶν ἡμῖν εὐαγγελιζόμενα. Valic. ὑμῶν ἡμᾶς ..
Mox Coisl. ἡμῖν περιεστοιχίσι κύματα.

* Mss. ὥσπερ ἐν λιμῶνι τινι.

* Coisl. κατέπλευσα. Edit. κατέπλευσα. Priorem puto
veram esse lectionem.

τῆς καλλίστης ἀνατροφῆς, ἀλλὰ καὶ τοῦ πρώως καὶ
εὐχαρίστως ἐνεγκεῖν ἢ τὴν καλλίστην ταύτην αὐτῆς
ἀποδημίαν, πολλὴν παρὰ τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ λά-
βητε τὴν ἀντίδοσιν.

ΟΒ'. Ἀλφίῳ.

Ἡμεῖς εἰ καὶ πόρρω σου καθήμεθα, ἀλλ' ἀκούοντές
σου τὰ κατορθώματα, καὶ τὴν πολλὴν μεγαλοφυλίαν,
ἣν περὶ τοὺς δεομένους ἐπιδεικνυσαι, σκιρτῶμεν, εὐ-
φραίνόμεθα, χαίρομεν. Καὶ ἐβουλόμεθα μὲν κατ'
ὄψιν συντυχεῖν σου τῇ τιμιότητι, καὶ πολλὰς παρόντι
[633] παρόντας ὁμολογήσαι σοὶ χάριτας. Ἐπειδὴ ἔκ
τοῦτο τέως οὐκ ἐνι, διὰ τὸ τὰ Ἰσαυρικά μὲν ἐπιτα-
θῆναι πλέον, καὶ πᾶσαν ἀποτειχίσθαι τὴν ἑδὸν·
εὐ γὰρ οἶδ' ὅτι εἰ μὴ τοῦτο ἦν, καὶ αὐτὸς παρεγένου,
καὶ πολλὴν ἐποίησω σπουδὴν δραμεῖν ἕως ἡμῶν·
ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο τέως οὐ δυνατόν, καὶ γράφομεν,
καὶ προσαγορευόμεν σου τὴν τιμιότητα, καὶ παρα-
καλοῦμεν συνεχῶς, ἥνικα ἂν ἐξῆ, ἐπιστέλλειν ἡμῖν,
καὶ τὰ περὶ τῆς ὑγείας σου, καὶ τοῦ οἴκου σου παν-
τὸς ἡμῖν εὐαγγελιζέσθαι. Οὐ γὰρ τὴν τυχοῦσαν, καὶ
ἐνταῦθα καθήμενοι, ἀπὸ τῶν τοιούτων γραμμάτων
τῆς σῆς τιμιότητος καρπωσόμεθα τὴν παράκλησιν.

ΟΓ'. Ἀγαπητῷ.

Εἰ καὶ πολὺς μεταξὺ χρόνος, ἐξ οὗ τῆς θαυμασιό-
τητος ἐχωρίσθημεν τῆς σῆς, καὶ τῆς ὁδοῦ δὲ αὐτῆς
πολὺ τὸ μέσον· τὸ διείργον ἡμᾶς, ἀλλ' ὅμως τῇ
ἀγάπῃ συνδεδέμεθά σοι, καὶ πλησίον σου διατρίβομεν,
μᾶλλον δὲ καὶ ἐν αὐτῇ σε ἔχομεν τῇ διανοίᾳ, παν-
ταχοῦ περιφέροντες ὅπουπερ ἂν ὦμεν. Καὶ τὴν ἐξ
ἀρχῆς σοὶ πρὸς ἡμᾶς γεγεννημένην φιλίαν, τὴν θερ-
μὴν καὶ γνησίαν, τὴν σφοδρὰν καὶ ἀκλινῆ ἐγκολά-
ψαντες ἡμῶν ἔχομεν τῷ συνειδότε. Καὶ αὐτοὶ δὲ ἀκμά-
ζουσαν τὴν περὶ σὲ διάθεσιν διατηροῦμεν, δέσποτα
τιμιώτατε καὶ θαυμασιώτατε, οὐδὲν ἀπὸ τοῦ πλήθους
τοῦ χρόνου, οὐδὲ ἀπὸ τοῦ μήκους τοῦ κατὰ τὴν ἑδὸν
ἀφιέντες αὐτὴν ἀσθενεστέραν γενέσθαι. Παρακαλῶ
ποίνυ, ἥνικα ἂν ἐξῆ, καὶ γράφειν ἡμῖν συνεχῶς μὴ
κατόκνει περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς. Οἶσθα γὰρ ὅπως
αὐτῆς ἀντεχόμεθα, καὶ ἠλίκην ἡμῖν χαριῆ χάριν,
τοιαῦτα πρὸς ἡμᾶς διαπεμπόμενος γράμματα.

ΟΔ'. Ἦσυχῳ.

Ἐγὼ μὲν σε καὶ ἰδεῖν ἐπεθύμου, καὶ οὐκ ἂν με
ἐκύλλουσιν οὔτε ὁ τῶν Ἰσαύρων φόβος, οὔτε ἡ τοῦ
σώματος ἀσθένεια, εἴ γε ἐπ' ἔμοι τὸ κινεῖσθαι, ὅπου-
περ ἐβουλόμην, ἔκειτο· σὲ δὲ, καίτοι κύριον ὄντα
τούτου, οὐδὲ οὕτως ἔλκω, οὐδὲ ἀναστῆναι οἴχοθεν
παρακαλῶ, καὶ πρὸς ἡμᾶς δραμεῖν¹. Ἀλλὰ καὶ τῆς
ῥας τοῦ ἔτους τοῦτο ἐπιτρεπούσης, καὶ τῆς ἀποδη-
μίας δι' ὀλίγου σοὶ γινομένης (οὐ γὰρ πολλῷ διειργά-
μεθα τῷ μέσῳ), ὅμως ἔλκυσαι σε ἐνταῦθα οὐκ ἂν
ἐλοίμην, διὰ τὸν τῶν Ἰσαύρων φόβον. Παρακαλῶ δὲ
συνεχῶς ἡμῖν τὰ περὶ τῆς ὑγείας ἐπιστέλλειν τῆς
σῆς· οὐ γὰρ δήπου καὶ πρὸς τοῦτο κώλυμα τῶν λη-
στῶν ἔσται σοὶ ἡ καταδρομῆ. Δίδου δὲ ταύτην ἡμῖν

^d Coisl. ὑνεγκεῖν.

^e Sic mss. omnes : in Edit. τὸ μέσον desideratur. In
fra Coisl. ἔπου περ ἂν ὦμεν· οὕτως τὴν ἐξ ἀρχῆς σοὶ καὶ
ἀνωθεν γινομένην πρὸς ἡμᾶς φιλίαν. Sic etiam Reg. et V-
tic. qui tamen hinc transponunt, οὕτω τὴν ἀνωθεν καὶ ἐξ
ἀρχῆς.

^f Coisl. ἀναδραμεῖν.

τὴν χάριν, βλάβαν τὰ οὐσάν, καὶ εὐκλίον, καὶ πολλὴν παρέχουσαν ἡμῖν τὴν εὐφροσύνην. Οἶσθα γὰρ ἴλικά ἡμῖν χάρις, ταύτην περὶ ἡμᾶς ἐπιδεικνύμενος τὴν φιλοτιμίαν.

OE. Ἀρματία.

Τί τοῦτο; Ἴνα μὲν μετὰ ἀδείας ἐπιτάττωμεν τοῖς σοῖ προσέχουσιν ἄνθρωποις, ἐν οἷς ἂν δεώμεθα. [654] πολλὴν παρέσχες τὴν ἐξουσίαν· οὐ δὲ μάλιστα εἰδέμεθα, τούτου ἡμᾶς ἀπεστέρησας, τῶν γραμμάτων λέγω τῶν σῶν, τῶν περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς ἡμῖν ἀπικυλλόντων. Οὐκ οἶσθα ὅτι τοῖς μάλιστα φιλοῦσι γησίως τοῦτο μάλιστα περισπούδαστον καὶ ποθεινόν, καθάπερ οὖν καὶ ἡμῖν νῦν; Εἰ τοίνυν βούλει ἡμῖν χερίσασθαι, δέσποτά μου τιμιώτατε, ἀφείς τὸ κελεύειν τοῖς σοῖς ἀνθρώποις θεραπεύειν ἡμᾶς ἐν ταῖς χρεῖαις ταῖς σωματικαῖς (οὐδενὸς γὰρ δεόμεθα τούτων, ἀλλὰ πάντα ἡμῖν ὡς ἐκ πηγῶν ἐπιρρέει), αὐτὸς διὰ χάριτος μικροῦ καὶ μέλανος τὴν μεγίστην ἡμῖν παρέχε χάριν, καὶ ἧς μάλιστα ἀπολαύειν ἐπιθυμοῦμεν. Αὕτη δὲ ἐστὶ τὸ συνεχῶς ἡμῖν γράφειν περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς, καὶ τοῦ οἴκου σου παντός. Εἰ μὲν γὰρ δυνατόν ἦν καὶ συγγενέσθαι ἡμᾶς ἀλλήλοις, καὶ ἀνέστησά σε οἰκοθεν, καὶ ἐν μεγίστης ἤγησα χάριτος μέρος, τὸ τὸν θερμόν σε ὡς οὕτως ἐραστήν ἡμῶν ὄντα καὶ κατ' ἔβην ἰδεῖν αὐτήν. Ἐπεὶ δὲ τοῦτο ὁ τῶν Ἰσαύρων ἐκώλυσε φόδος, τὴν γοῦν ἀπὸ τῶν γραμμάτων ἡμῖν παραμυθίαν παρέχε δαψιλῶς, καὶ τὸ πᾶν ἀπειλήσαμεν.

OF. Χαλιυδία.

Ἐγὼ μὲν σφόδρα ἐπιθυμῶ σὺν ἡμῖν εἶναι τὸν δεσπότην μου τὸν τιμιώτατον πρεσβύτερον b. Εἰ δὲ τὸ παραγενέσθαι αὐτόθι τοῦτον οἶσθα λυσιτελεῖς, προτιμῶ τῆς ἐνταῦθα αὐτοῦ παρουσίας τὴν ἀδειαν αὐτοῦ, καὶ τὸ τῆς ἐπικειμένης ἀπαλλαγῆναι ταραχῆς. Μὴ τοίνυν νομίσης αὐτὸν κωλύεσθαι παρ' ἡμῶν, εἰ βούλοιο ἀποδημῆν. Ἡμεῖς γὰρ ἕως τοῦ νῦν διὰ τοῦτο αὐτὸν ἐπέσχομεν, ὡς οὐ σφόδρα τῆς τοῦ πράγματος φύσεως ἀπαιτούσης αὐτοῦ τὴν παρουσίαν, καὶ δεδοικότες μήποτε εἰς τὰς τῶν Ἰσαύρων ἐμπέση χεῖρας. Εἰ δὲ οὕτως ἀναγκαῖον τὸ αὐτόθι παραγενέσθαι, καὶ παρακαλοῦμεν καὶ προτροπέμεθα ἂψασθαι τῆς ἀποδημίας. Κἂν γὰρ τῷ σώματι κεχωρισμένοι ὦμεν, ἀλλὰ τῇ τῆς ἀγάπης ἀλύσει μένομεν πρὸς αὐτὸν συνδεδεμένοι. Μηδὲν σε θορυβεῖτω, παρακαλῶ, τῶν συμπιπτόντων χαλεπῶν. Ὅσῳ γὰρ πλείους αἱ περιστάσεις, τοσοῦτω σοὶ μείζων ἡ πραγματεία, καὶ πλείων ὁ μισθός, καὶ ἡ ἀντιδόσις παρὰ τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ, ἂν εὐχαρίστως φέρῃς καὶ γενναίως τὰ συμβαίνοντα d. Οὕτω γὰρ καὶ ταῦτα εὐκαταγώνιστα ἔσται, καὶ ὁ ἐκ τῆς τούτων ὑπομονῆς σοὶ τικτόμενος καρπὸς ἐν τοῖς οὐρανοῖς δαψιλῆς ἔσται, καὶ πολὺ μείζων τῶν παθημάτων.

¹ a Coislin. οἰκοθεν, καὶ ἐμίγη ἡμῖν τῷ τῆς σῆς χάριτος μέρος· τοῦ τὸν θερμόν σε, longe diverso sensu. Mox edit. καὶ κατ' ἔβην ἰδεῖν αὐτήν. Sed αὐτὴν abest a Coislin. et supervacaneum est.

^b Τὸν τιμιώτατον πρεσβύτερον, frequens honoris appellatio tum apud Chrysostomum, tum alibi. Ib. Coislin. αὐτόθι, τούτω οἶσθα.

^c Duo mss. προτρέπομεν. Paulo post lidem ταῖς τῆς ἀγάπης ἀλύσει.

^d Coislin. τὰ συμβαίνοντα.

OZ. Ἀσυγκριτία.

Καὶ ἐμπροσθεν ἐπέσταλά σου τῇ τιμιότητι, ὅτι καὶ σὲ μετὰ τῶν παραγενομένων ἀριθμοῦμεν κατὰ [655] τὴν τῆς ἀγάπης λόγον, καὶ νῦν τὸ αὐτὸ λέγομεν, ὅτι τῇ γνώμῃ παραγέγονας. Εἰ δὲ ἡ ἀσθένεια τοῦ σώματος διεκώλυσε, καὶ οἱ θόρυβοι οἱ τὴν Ἀρμενίαν κατελιγότες, ἡμεῖς ἀπὸ τῆς γνώμης καὶ τῆς προαιρέσεως τὴν αὐτὴν περὶ τῆς διαθέσεώς σου ψῆφον ἔχομεν, ἦν περ καὶ ἐμπροσθεν. Μὴ τοίνυν καταφρόνει συνεχῶς ἡμῖν ἐπιστέλλειν, καὶ εἰ σοὶ λέλυται τὰ τῆς ἀβρωστίας, καὶ περὶ τῆς ὑγείας σου δηλοῦν. Ἐπεὶ καὶ νῦν σφόδρα ἴλασάμεν, ἀκούσαντές σε ἐν ἀβρωστία εἶναι. Ἴν' οὖν μὴ μερινῶμεν περὶ τούτου, διὰ τάχους ἡμῖν δῆλωσον, εἰ πρὸς ὑγείαν σοὶ τὰ τῆς ἀβρωστίας μεταβέβληται.

OH. Ῥωμαῖω πρεσβυτέρῳ.

Οὐ μέχρι τῆς Ἀρμενίας μόνον, οὐδὲ τῆς Καππαδόκων χώρας, ἀλλὰ καὶ πρῶτῶτερον, τῆς ἀγάπης σου καὶ τῆς διαθέσεως, ἦν περὶ ἡμᾶς ἐπεδείξω διηνεκῶς, σάλπιγγος λαμπρότερα ἢ φήμη παραγέγονε. Διόπερ καὶ ἡμεῖς σφόδρα καλλωπιζόμεθα ἐπὶ τῇ διαθέσει τῆς εὐλαθείας σου, καὶ μακαρίζοντές σε οὐ διαλιμπάνομεν, καὶ σοὺ δεόμεθα συνεχῶς ἐπιστέλλειν ἡμῖν περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς. Εἰ γὰρ καὶ ἐν ἐρημίᾳ καθήμεθα, καὶ πῶρῳ ὕμνων ἀπαικίζεμεθα, ἀλλ' ὁμοῦς τῇ τῆς ἀγάπης ἀλύσει συνδεδεμέθα σοὶ, ἦν ἐξ ἀρχῆς διάθεσιν περὶ τὴν σὴν τιμιότητα ἐπεδειξάμεθα, ταύτην, μᾶλλον δὲ καὶ πολλῶν πλείονα καὶ θερμότεραν νῦν ἔχοντες. Οὐδὲν γὰρ ὑμᾶς οὕτε τοῦ χρόνου τὸ πλῆθος, οὕτε τῆς ὁδοῦ τὸ μήκος βριθυμότερους εἰς τοῦτο πεποίηκεν, ἀλλὰ καὶ σπουδαιότερους. Ταῦτ' οὖν εἰδὼς, δέσποτά μου τιμιώτατε καὶ εὐλαδέστατε, καὶ λογισάμενος ἠλικίην ἡμῖν χαριῆ χάριν συνεχέστερον ἐπιστέλλων, γράφει ἡμῖν τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς, καὶ προηγουμένως διηνεκῶς ἐν ταῖς ἀγίαις σου μεμνημένος· εὐχαῖς· Ἴνα καὶ ἐκ τοσοῦτου καθήμενοι διαστήματος, πολλὴν καὶ ἐντεῦθεν καρπωσόμεθα τὴν συμμαχίαν.

OO. Γεμέλιω.

Τί τοῦτο; Ὅτε ἡ τοσαύτη καὶ τηλικαύτη πόλις ἑορτὴν ἀγει λαμπράν (τοῦτο γὰρ τὴν ἀρχὴν καλῶ τὴν σὴν), τότε ἡμᾶς ἐν πλείονι κατέστησας κατῳφεία, μακρὰν οὕτω σιγήσας σιγῆν; Καὶ εἰ μὲν ἄλλος τις ἦν τῶν πολλῶν ὁ τοῦτο πεπονθὼς, καὶ τὴν αἰτίαν βράδιως ἂν εὔρον. Τίς δὲ ἐστὶν αὕτη; Εἰκόθασι· οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων, ἥνικα ἂν μείζονος ἀρχῆς ἐπιλάβωνται, καὶ ἐν δγκῳ φρονήματος γίνεσθαι μείζονι· ἐπὶ δὲ τῆς σῆς μεγαλοπρεπείας φιλοσοφεῖν εἰδυίας, καὶ ἀκριδῶς διεσκεμμένης τῶν ἐπιτήρων τούτων καὶ βρόντων πραγμάτων τὴν φύσιν, καὶ οὐκ ἀπατωμένης τοῖς ἐπιτήρημασι καὶ ταῖς ὑπογραφαῖς f, ἀλλὰ γυμνὰ τῶν προσώπων τὰ πράγματα καταμανθανούσης, τὴν αἰτίαν οὐ δύναμαι τῆς σιγῆς εὔρεῖν. Ἄλλ' ὅτι μὲν ἡμᾶς ὁμοίως ἐρᾶς καὶ νῦν ὡς περ καὶ ἐμπροσθεν, [656] μᾶλλον δὲ μείζονως νῦν ἢ ἐμπροσθεν, οἶδα σαφῶς. Τίνος δὲ ἐνεκεν οὕτω διακείμενος τοσοῦτον ἐσίγησας χρόνον, εἰπεῖν οὐκ ἔχω, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο μάλιστα ἀπορώ. Λύσον δὲ ἡμῖν τὸ ἀίνιγμα δι' ἐπιστολῆς, εἰ μὴ βαρὺ, μηδὲ ἐπαχθέας. Καὶ πρὸ τῆς ἐπιστολῆς ἐκείνης τοὺς ταύτην

^e Duo mss. οὐ μέχρι τῆς Ἀρμενίων μόνον. Infra omnes mss. nostri σάλπιγγος λαμπρότερον ἢ φήμη.

^f Καὶ ταῖς ὑπογραφαῖς Coislin. Ibid. Coislin. et Reg τῶν προσώπων.

et tibi facile ac pronum est et ingentem nobis voluptatem affert. Nec enim te fugit, quam gratam nobis rem facturus sis, hac benignitate ac munificentia erga nos utens.

LXXV. Harmathio. (Cucuso anno 404.)

Quid hoc esse dicam, quod ut hominibus tuis, in iis rebus, in quibus eorum opera nobis opus fuerit, arbitrato nostro imperemus, nobis concessisti: id autem quod magnopere expetebamus, nobis cripuisti, hoc est, literas tuas, quæ nos de tua valetudine certiores facerent? An nescis hoc tuis, qui sincerissime amant, summæ curæ atque cupiditati esse, ut nunc quoque nobis est? Quamobrem si nobis gratificari est animus, reverendissime mi domine, desine, quæso, tuis hominibus imperare, ut nobis in iis rebus, quibus corpus eget, inserviant: neque enim his rebus ullo modo indigenus, quippe cum omnia nobis perinde atque a fonte affluant; verum ipse maximum nobis beneficium, quodque consequi summo-pere cupimus, per exiguam chartam et atramentum præbe. Id porro est, ut de tua totiusque tuæ domus valetudine nos quam sæpissime certiores facias. Nam si fieri posset, ut nos quoque mutuo congressu frueremur, etiam te ipsum e domo excitassem, atque amplissimi beneficii loco abs te petivissem, ut te tanto nostri amore flagrantem oculis quoque cernere mihi liceret. Quoniam autem Isaurorum metus hoc prohibuit, eam saltem consolationem, quam literæ afferrunt, copiose nobis præbe: idque nobis instar omnium erit.

LXXVI. Chalcidæ. (Cucuso anno 404.)

Equidem dominum meum reverendissimum presbyterum nobiscum esse vehementer cupio. Sin autem ipsum istuc proficisci commodum esse censes, cum periculi metu carere, atque urgente tumultu liberari, quam hic esse malo. Quamobrem ne illud existimes, ipsum a nobis prohiberi, si proficisci velit. Nobis enim eum adhuc retinendi causa ea fuit, quod negotii natura ipsius præsentiam non admodum requireret: atque item ea, quod ne in Isaurorum manus forte caderet, metueremus. Quod si eum istuc proficisci tam valde necesse est, eum et monemus et hortamur, ut iter suscipiat. Quamvis enim corpore sejungamur, tamen caritatis vinculis semper cum eo devincti sumus. Te autem oro, ne quid earum molestiarum, quæ eveniunt, animum tuum commoveat. Nam quo plures res adversæ sunt, eo quoque major tibi quæstus atque uberius merces a benigno Deo rependetur, si ea quæ accidunt, grato ac generoso animo feras. Hac enim ratione et hæc facilius superari poterunt, et fructus is qui ex horum perpessione ac tolerantia tibi in cælis comparatur, amplior et copiosior erit, multoque major quam calamitates et cruciatus, quos subiisti.

LXXVII. Asyncritæ.

Etiam antehac illud tibi per literas significavimus,

nos te, quantum ad caritatem attinet, in eorum qui ad nos venerunt numero reponere: et nunc rursus istud ipsum dicimus, nimirum te animo ac voluntate venisse. Quod si corporis imbecillitate, ac tumultibus iis qui Armeniam invaserunt, prohibita es: nos tamen ex tua voluntate animique sententia idem de tua benevolentia iudicium habemus, quod prius habuimus. Quare ne quam sæpissime ad nos scribere negligas, nosque, morbumne depuleris, et qua valetudine sis, certiores facere. Quandoquidem nunc magnum animo dolorem accepimus, cum te agram esse intelleximus. Quamobrem, ne de hac re laboremus, fac velim quam citissime sciamus num e morbo ad sanitatem redieris.

LXXVIII. Romano presbytero. (Cucuso anno 405.)

Non in Armeniam dumtaxat et Cappadociam, sed etiam longius caritatis tuæ atque benevolentia, quam semper erga nos præstitisti, quavis tuba luculentior fama pervasit. Quamobrem nos quoque ob tuam istam benevolentiam magnopere gloriamur, nec te laudare intermittimus. Tu vero de tua valetudine quam sæpissime, quæso, ad nos scribas. Nam licet in solitudine, ac procul a vobis remoti simus, ac caritatis tamen catena tecum devincti sumus, eandem videlicet, quam olim atque ab initio erga te benevolentiam præ nobis tulimus, imo etiam majorem ac ferventior nunc habentes. Nec enim aut temporis diuturnitas, aut viæ longitudo, segniores ad eam rem nos reddidit, imo etiam acriores ac diligentiores. Hæc igitur cum minime ignores, domine mi reverendissime ac religiosissime, quantum crobrioribus tuis literis gratiam a nobis iuturus sis, tecum reputans, de tua valetudine ad nos scribas velim, ac præsertim in tuis sanctis precibus memoriam nostri ne intermittas: quo, licet tanto intervallo abs te disjuncti, ingentem tamen hinc opem et auxilium accipiamus.

LXXIX. Gemello. (Cucuso anno 404 vel 405.)

Quidnam hoc est, ut cum tanta tamque præclara civitas luculentum festum agat (sic enim magistratum tuum atque imperium voco), tum tu diuturno tuo silentio majorem nobis mœstitiam attuleris? Ac si quidem alius quispiam e vulgo esset, cui hoc accidisset, causam quoque nullo negotio invenissem. Quam tandem istam? Solent plerique mortalium, cum ad majorem dignitatem pervenerint, animos quoque simul attollere, ac majores spiritus sumere: at in te qui philosophari scis, ac caducarum harum et fragilium rerum naturam apprime nosti, nec fucis ac pigmentis deciperis, verum res ipsas larvis vacuus perspicis atque animadvertis, silentii causam reperire nequeo. Et quidem illud pro certo habeo, me æque ac prius, imo etiam magis quam ante abs te amari. Quid autem sit, quamobrem, cum hoc erga me animo sis, tamdiu tacueris, dicere nequeo: imo hoc quoque ipso præsertim nomine hæreo. Quare istud ænigma, nisi grave ac molestum est, nobis velim per literas explices. Atque etiam ante ipsas literas eos, qui hanc

epistolam ad te perferunt, hoc est, dominum meum reverendissimum et religiosissimum presbyterum, ipsiusque comites, docet, id quod nobis ipsis persuasum est, nempe hoc tuum silentium a negligentia non fluxisse. Nam si hoc dixeris, satis id erit, ut ipsi comiter ac benigne a te excipiantur.

LXXX. Firmino. (Cucuso anno 404.)

Ad congressum tuum magno nobis damno morbus tuus fuit: ad caritatem autem ne tantillum quidem detrimenti attulit. Nam (a) vel semel te convenisse, satis superque fuit ad vehementem tui amorem in nimis nostris ciendum. Hujus autem rei causa ipse fuisti, qui ab ipsis iniitiis ingentem ac pene insanum nostri amorem præ te tulisti, nec nos, ut diutius tui periculum faceremus, expectare passus es, verum ad primum aspectum nos cepisti, arctissimisque vinculis tecum astrinxisti. Ideo ad te scribimus, easque quæ audire cupis, exponimus. Quænam autem hæc sunt? Bona valetudine sumus; iter tuto confecimus; quiete atque otio gaudemus; magnam omnium benevolentiam obtinemus; inenarrabilem denique consolationem percipimus. Nemo hic est qui nos exagitet, aut nobis negotium faciasat. Quid autem nobis hoc in urbe usu venisse miraris, cum etiam iter ipsum tutissime confecerimus? Tu vero de tuis quoque rebus nos fac certiores, ut quemadmodum ex hac commemoratione voluptatem cepisti, sic etiam de tua valetudine certiores facti, magnam lætitiâ capiamus. Nec enim te fugit, quantam iis, qui sincere amare norunt, voluptatem hoc injiciat, cum læti aliquid de iis, quos amant, accipiunt.

LXXXI. Hymneto Archiatro. (Cucuso anno 404.)

Numquam te apud omnes mirificis laudibus efferre desinemus, tum ut probum virum, tum ut præstantissimum medicum, tum ut eum qui sincere amare novit. Nam cum hic de morbo nostro sermones excitantur, in ejusmodi commemorationes tu quoque subeas necesse est, cumque ipsi eximie tuæ peritiæ ac benevolentie periculum fecerimus, beneficia abs te accepta silere non possumus, verum apud omnes ea prædicamus, maximam a nobis ipsis hæc in re gratiam ineuntes. Tantam enim tui amorem animis nostris injecisti, ut etiamsi belle valeamus, magno tamen emptum velimus, ut te hæc trahere queamus, ut vel tuo conspectu frui liceat. Verum quoniam hoc partim ob itineris difficultatem, partim ob Isaurorum metum difficile est, nunc quidem hoc minime aggredimur: at illud petimus, ut quam sæpiissime literas ad nos mittas. Eam enim, quam præsentia ipsa parit, voluptatem frequentibus literis nobis afferre poteris, morum tuorum melle eas illiuens.

LXXXII. Cytherio. (Scripta Cucusi anno 404.)

Brevis quidem nobis vobiscum istic fuit consuetudo: at amor, qui hinc ortus est, magnus et sublimis ac præclarus. Nam (b) iis qui sincere amare sciunt,

(a) Hunc locum antea mutilum restitimus ex Mss. Regio et Coisliliano.

(b) Hunc locum sic restitimus ex Cod. Regio, quem uni-

ad eam rem diuturno tempore minime opus est, verum brevi totam id perlici potest. Quod etiam nobis usu venit: quippe qui vestri amore perinde flagremus, ac si jam pridem mutuam inter nos consuetudinem habuissemus. Ideo ad vos etiam scribimus, rerumque nostrarum statum exponimus, nempe nos commoda valetudine esse, atque in quiete et otio degere. Nec enim nobis dubium est, quin hæc nuntiantes, rem vobis gratam facturi simus. Vestras etiam literas vicissim petimus, quæ lætum eundem nobis nuntium afferant. Igitur sæpe ad nos scribere ne gravemini, deque valetudinis vestre statu læta nuntiare. Sic enim nobis, etiam in externa regione degentibus, gratissimum facturi estis, ea scribentes, quæ frequenter audire cupimus.

LXXXIII. Leontio. (Cucuso anno 404.)

Civitate quidem vestra pulsi sumus, a caritate vero tua non item pulsi. Illud enim, hoc est ut istic maneremus, aut ejiceremur, in aliorum potestate situm erat: hoc autem in nostra. Quocirca nemo id nobis umquam eripere poterit; verum quocumque proficiscamur, caritatis tuæ mel semper circumferimus, magnamque ex tui recordatione voluptatem capimus, tuum erga nos amorem, studium, prudentiam, constantem, hospitalitatem, alia denique omnia in unum cogentes, tuæque virtutis imaginem effingentes. Quoniam igitur nos ita demeruisti, ac tibi conciliasti, ut etiam præsentiam tuam imprimis appetamus, id autem nunc minime licet, consolationem eam, quæ ex literis percipitur, velim nobis præbeas. Nam cum tanta prudentia sis, per frequentes literas id assequi poteris ut voluptatem eam, quam præsentia tua secum accersit, nobis effingas.

LXXXIV. Faustino. (Cucuso anno 404.)

Cucusum¹ incoles venimus (hinc enim ordiemur, unde nos initium scribendi facere cupis), ac locum tumultibus vacuum reperimus, quietisque atque otii plenissimum, nec quemquam habentem qui nobis molestiam exhibeat, atque infestus sit. Quid autem mirum, si hoc nobis in urbe contingat, cum etiam desertissimum ac periculosum et suspectum iter, quod illinc huc ducit, sine metu ac negotio exegerimus, tatoraque omnia habuerimus, quam in urbibus quæ bonis legibus gubernantur? Læti igitur hujus nuntii mercedem nobis hæc pende, ut de tua valetudine quam creberrime ad nos scribas. Siquidem in magna quiete hic degentes, animi tui nobilitatem, ingenuitatem, improborum odium, loquendi libertatem, universum denique virtutum tuarum pratum sine ulla intermissione cogitatione nobis effingimus, tuique memoria delectamur, quemcumque in

cum habemus ad hanc epistolam: Billius id ipsum legit quod in Regio habetur.

¹ Legit Vaticanus semper, *Coccusum*, vel *Coccusum* (Κοκκουσσόν); in Itinerario Antonini ejus est mentio frequens et semper *Coccusum* legitur. Vide quæ de illa urbe dicat Nicolaus Bergier, *Des grands Chemins de l'Empire*, p. 523. In aliis codicibus atque in editis, *Cucusus* (Κοκκουσός).

σοι κομίζοντας τὴν ἐπιστολήν, λέγω δὴ τὸν κύριόν μου τιμιώτατον καὶ εὐλαδέστατον πρεσβύτερον, καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ δίδαξον, ὅπερ καὶ ἡμεῖς πεπεισμεθα, ὅτι βραθυμίας οὐκ ἦν ἡ σιγή. Ἄρκει γὰρ τοῦτο εἰπεῖν, εἰς τὸ τυχεῖν αὐτοὺς φιλοφροσύνης παρὰ τῆς σῆς θαυμασιότητος.

Π. Φιρμίωφ.

Εἰς μὲν τὴν συνοσίαν σου μεγάλη ἡμᾶς τὸ ἀρβω-
στεῖν σε ἐξημίωσεν· εἰς δὲ τὴν ἀγάπην οὐδὲ μικρὰ
παρέβλαψεν. Ἦρκεσε γὰρ ἡμῖν καὶ τὸ ἅπαξ σοι
συγγενέσθαι, εἰς τὸ γενέσθαι σὺ σφοδρὸς ἐραστάς.
Τούτου δὲ αἴτιος αὐτὸς, οὕτως ἐκ προοιμίων σφοδρὸν
καὶ μανικὸν περὶ ἡμᾶς ἐπιδειξάμενος ἔρωτα, καὶ οὐκ
ἀφείδ δεηθῆναι τῆς ἀπὸ τοῦ χρόνου πείρας, ἀλλ' ὁμοῦ
τε φανεῖς, καὶ ἐλῶν, καὶ μετὰ ἀκριβείας σαυτῷ προ-
δήσας ἡμᾶς. Διὰ δὴ τοῦτο καὶ ἡμεῖς γράφομεν, καὶ
ἄπερ ἐπιθυμοῦμεν ἀκοῦσαι δηλοῦμεν. Τίνα δὲ ταῦτά
ἐστιν; Ὑγιαίνωμεν· ἀδεῶς τὴν ὁδὸν διηλύσαμεν·
ἐντροφῶμεν ἡσυχίᾳ καὶ ἀπραγμοσύνῃ, πολλῇ· πολλῆς
παρὰ πάντων ἀπολαύομεν εὐνοίας· ἄφατον καρπού-
μεθα παραμυθίαν. Οὐδεὶς ὁ ἐλαύνων ἐνταῦθα, οὐδὲ
ἐνοχλῶν. Καὶ τί θαυμάζεις εἰ ἐν τῇ πόλει, ὅπου γε
καὶ τὴν ὁδὸν μετὰ πολλῆς ἠνύσαμεν τῆς ἀδεῆς; Δῆ-
λου δὴ καὶ αὐτὸς ἡμῖν τὰ σά, ἔν' ὥσπερ σὲ τούτοις
ἦσαμεν τοῖς διηγήμασι, οὕτω καὶ αὐτοὶ πολλῆς ἀπο-
λαύσωμεν τῆς εὐφροσύνης, τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς
σῆς μανθάνοντες. Οἶσθα γὰρ ἡλικίην ἐντίθησι τὴν
ἡδονὴν τοῖς φιλεῖν ἐπισταμένους γνησίως τὸ χρηστόν
τε περὶ τῶν ἀγαπωμένων μανθάνειν.

ΠΑ. Ὑμνητιῶφ ἀρχιεπιτρωφ.

Οὐ παυσόμεθα σε παρὰ πᾶσι θαυμάζοντες, καὶ ὡς
ἄνδρα χρηστόν, καὶ ὡς ἱετὸν ἀριστον, καὶ ὡς φιλεῖν
εἰδῶτα γνησίως. Ὅταν γὰρ ἡμῖν ἐνταῦθα περὶ τῆς
ἀρβωστίας ἡμῶν γίνονται λόγοι, ἐξ ἀνάγκης καὶ
αὐτὸς ἐπεισέρχῃ τοῖς διηγήμασι τούτοις, καὶ τῆς
πολλῆς σου καὶ ἐπιστήμης καὶ εὐνοίας πείραν λα-
θόντες, οὐ δυνάμεθα σιγῇ τὰς εὐεργεσίας κατέχειν,
ἀλλ' εἰς ἅπαντας ἀνακηρύττομεν, ἡμῖν αὐτοῖς τὰ
μέγιστα χαριζόμενοι. Τοσοῦτον γὰρ ἡμῖν φίλτερον
ἐνέθηκας, ὅτι καίτοι γε ὑγιαίνοντες πολλοῦ ἀνέπριά-
μεθὰ σε ἐνταῦθα ἐλκύομαι, ὥστε σε μόνον ἰδεῖν. Ἄλλ'
ἐπειδὴ τοῦτο ἐργάδες, καὶ διὰ τὴν τῆς ὁδοῦ δυσκολίαν,
καὶ διὰ τὸν τῶν Ἰσαύρων φόδον, τοῦτο μὲν οὐκ [637]
ἐπιχειροῦμεν τέως· ἀξιοῦμεν δὲ συνεχῶς ἐπιστέλλειν.
Δυνήσῃ γὰρ ἡμῖν τὴν ἐκ τῆς παρουσίας ἡδονὴν χα-
ριζέσθαι τῇ συνεχεῖ τῶν γραμμάτων, τῷ μέλιτι σου
τῶν τρόπων τὰ γράμματα ἀναχωρῶνός.

ΠΒ. Κυθηρίωφ.

Ἡ μὲν συνοσία ἡμῖν ἡ αὐτόθι βραχεῖα γέγονε
πρὸς ὑμᾶς· ἡ δὲ ἐνταῦθεν τεχθεῖσα ἀγάπη μεγάλη
καὶ ὑψηλή καὶ γενναία. Τοῖς γὰρ γνησίως εἰδῶσι φι-
λεῖν οὐ δεῖ εἰς τοῦτο χρόνον μακροῦ, ἀλλὰ καὶ ἐν
βραχεῖ δυνατόν κατορθῶσαι τὸ πᾶν. Ὅ δὴ καὶ ἐφ'
ἡμῶν γέγονε· καὶ γεγόναμεν ὑμῶν ἐρασταὶ σφοδροί,
ὡς πολλῷ συγγενόμενοι τῷ χρόνῳ^b. Ὅθεν δὴ καὶ

ἐπιστέλλομεν τὰ καθ' ἡμᾶς δηλοῦντες, ὅτι τε ὑγιαί-
νωμεν, καὶ ἐν ἡσυχίᾳ καὶ ἀπραγμοσύνῃ διάγομεν.
Ἴσμεν γὰρ ὅτι χαριούμεθα ταῦτα ὑμῖν ἀπαγγέλλον-
τες. Καὶ τὰ παρ' ὑμῶν αἰτοῦμεν γράμματα τὰ αὐτὰ
ἡμῖν εὐαγγέλια κομίζοντα. Μὴ δὴ κατοκνεῖτε γρά-
φειν ἡμῖν συνεχῶς, καὶ τὰ περὶ τῆς ὑγείας ὑμῶν
εὐαγγελίζεσθαι. Οὕτω γὰρ τὰ μέγιστα καὶ ἐν ἄλλο-
τρίᾳ διατρίβουσι χαριεῖσθε ταῦτα ἐπιστέλλοντες,
ἄπερ συνεχῶς ἐπιθυμοῦμεν μαθεῖν.

ΠΓ. Ἀσορτιῶφ.

Τῆς μὲν πόλεως ὑμῶν ἀπηλάθην, τῆς δὲ ἀγάπης
σου οὐκ ἀπεληλάμεθα. Τὸ μὲν γὰρ ἐφ' ἑτέροις ἔκειτο,
τὸ μένειν αὐτόθι ἢ ἐκβάλλεσθαι· τὸ δὲ, ἐφ' ἡμῖν.
Διὸ οὐδεὶς ἡμᾶς αὐτὸ ἀφελέσθαι δυνήσεται, ἀλλ'
ὅπουπερ ἀν' ἀπίωμεν, πανταχοῦ περιφερόμεν σου τὴ
μέλι τῆς ἀγάπης, καὶ ἐντροφῶμεν τῇ μνήμῃ τῆς εὐ-
γενείας τῆς σῆς, τὸν ἔρωτά σου τὸν περὶ ἡμᾶς, τὴν
σπουδὴν, τὴν σύνεσιν, τὴν φιλοφροσύνην, τὴν φιλοξε-
νίαν, τὰ ἄλλα πάντα συντιθέντες, καὶ τὴν εἰκόνα
διαπλάττοντες τῆς σῆς ἀρετῆς. Ἐπει οὖν οὕτως ἡμᾶς
εἰλες καὶ χειρώσω, ὡς καὶ τῆς παρουσίας σου σφό-
δρα ἐπιθυμοῦν, τοῦτο δὲ οὐκ ἐνὶ γενέσθαι νῦν, τὴν
ἀπὸ τῶν γραμμάτων πάρεχε παραμυθίαν ἡμῖν. Δυ-
νήσῃ γὰρ τῇ πυκνότητι τῶν ἐπιστολῶν σοφίασθαι
τὴν ἐκ τῆς παρουσίας ἡδονὴν τοσαύτην κεκοσμημένως
συνέσει.

ΠΔ. Φαυστιῶφ.

Ἀφικόμεθα εἰς τὴν Κουκουσὸν ὑγιαίνοντες (ἐν-
τεῦθεν γὰρ προοιμιάζομαι, ὅθεν καὶ αὐτὸς ἐπιθυμοῦς
ἀρχομένης^d ἀκοῦσαι τῆς ἐπιστολῆς), καὶ εὐρήκαμεν
χωρῖον θορύβων καθαρὸν, καὶ πολλῆς μὲν ἀπραγμο-
σύνης, πολλῆς δὲ γέμον ἡσυχίας, καὶ οὐδένα τὸν
[638] ἐνοχλοῦντα οὐδὲ ἀπελαύνοντα ἔχον. Καὶ τί θαυ-
μαστον εἰ ἐν τῇ πόλει τοῦτο, ὅπουγε τὴν ἐρημοτάτην
ὁδὸν καὶ ἐπισφαλὴ καὶ ὑπαπτον, τὴν ἐκαίθεν ἐνταῦθα
φέρουσαν ἀδεῶς καὶ ἀπραγμόνως διήλθομεν, πλειό-
νος ἀπολαύσαντες· ἀσφαλείας ἢ ἐν ταῖς εὐνομου-
μέναις τῶν πόλεων; Τούτων τοίνυν ἡμῖν τῶν εὐαγ-
γελίων δίδου τὸν μισθόν, συνεχῶς ἡμῖν ἐπιστέλλων
περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς. Καὶ γὰρ ἐν ἡσυχίᾳ πολλῇ
διάγοντες ἐνταῦθα διηνεκῶς ἀναπλάττομεν σου τῆς
διανοίας τὸ εὐγενές, τὸ ἐλευθέριον, τὸ μισοπόνθηρον^f,
τὸ πεπαρρησιασμένον, ἅπαντα τῶν ἀρετῶν σου τὸν
λειμῶνα, καὶ ἐντροφῶμεν τῇ μνήμῃ, ὅπουπερ ἀν

^c Reg. ἢ ἐλαύνεσθαι.

^d Vox ἀρχομένης, quæ ab Interprete lecta fuit, deest in
Editis.

^e Coislin. ἀπολαύοντες.

^f Coislin. τὸ ἐλευθέριον, τὸ φιλικόν, τὸ μισοπ.

^a De Hymnetio supra: monet hic Fronto Ducæus in
uno codice legi Ὑμνητιῶφ ἀρχιεπιτρωφ. Αἰὶ ἀρχιεπιτρωφ.

^b Reg. ὡς πρὸ πολλοῦ συγγενόμενοι τῷ χρόνῳ.

ἀπίωμεν πανταχοῦ σε περιφέροντες, καὶ μεθ' ὑπερβολῆς ἔκκαίόμενοι τῷ φίλτρῳ τῷ περὶ σέ. Διὸ καὶ ἐπιθυμοῦμεν καὶ ἐνταῦθα σε παραγενόμενον ἰδεῖν. Ἐπεὶ δὲ τοῦτο ἐργώδεις, ἐπὶ τὸν δεύτερον ἐρχόμεθα πλοῦν, καὶ τὴν διὰ τῶν γραμμάτων αὐτοῦμεν παράκλησιν. Καὶ γὰρ μεγίστη παραψυχὴ ἡμῖν ἔσται τὸ συνεχῶς δέξασθαι ἐπιστολάς εὐαγγελιζόμενας ἡμῖν περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς.

HE'. Λουκίῳ ἐπισκόπῳ.

Εἰ καὶ πολλῶ τῷ μέσῳ τῆς ὁδοῦ διεσθήκαμεν τῆς εὐλαβείας τῆς σῆς, ἀλλ' ὅμως οὐκ ἔλαθεν ἡμᾶς τὸ μισοπότηρον σου τῆς γνώμης, καὶ πῶς ἤλγησας ἐπὶ ταῖς τηλικαῦτα παρανομήσασι καὶ τοσοῦτων σκανδάλων ἐμπλήσασι τὴν οἰκουμένην. Διὰ τοῦτο σοὶ χάριτας ὁμολογοῦμεν, καὶ θαυμάζοντές σε καὶ μακαρίζοντες οὐ παύομεθα, ὅτι ἐν τοσοῦτῳ κακῶν φορυτῷ, τοσοῦτων κατὰ κρημνῶν φερομένων καὶ σκοπέλων, αὐτὸς τὴν ἑρθὴν ὁδὸν οὐκ ἐπαύσῃ βαδίζων, αἰτιώμενός τε τὰ γεγενημένα, ἀποστρεφόμενός τε τοὺς ἐργασαμένους, ὡς σοὶ πρόπον ἔστιν. Διὸ δὴ καὶ παρακαλοῦμεν ἐπιμεῖναι τῇ καλῇ ταύτῃ προθυμίᾳ, καὶ μείζονα ἐπιδείξασθαι τὸν ζῆλον. Οἶσθα γὰρ ἡλικίος ὑμῖν ἔσται ὁ μισθός, οἷα τὰ βραβεῖα, τηλικοὶ οἱ στέφανοι, ὅταν τοσοῦτων ὄντων τῶν ταραττόντων αὐτοὶ τὴν ἐναντίαν φέρησθε, μεγίστην τοῖς παροῦσι κακοῖς ἐντεῦθεν διδόντες τὴν διόρθωσιν. Ὅτι γὰρ, εἰ βουλευθεῖτε στήναι γενναίως, κἂν ὀλίγοι τὸν ἀριθμὸν ἦτε, περιέσεσθε τῶν πλειόνων τῶν ἐπὶ κακίᾳ καλλωπιζομένων, οὐδεὶς ἀντερεῖ. Ἀρετῆς γὰρ ἰσχυρότερον οὐδὲν, καὶ τοῦ ταῦτα ζητεῖν ἃ τευχίζει τὰς Ἐκκλησίας. Ἐχόντες τοίνυν τὴν γνώμην ἀρκοῦσαν ὑμῖν εἰς τὸ πολλὴν παρὰ Θεοῦ βοήθῃ ἐπισπάσασθαι, τὰ παρ' ἑαυτῶν εἰσενεγκεῖν παρακλήθητε, τεῖχος μέγιστον ταῖς πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης Ἐκκλησίαις διὰ τῆς γνώμης ταύτης γινόμενοι.

ΠΓ'. Μάρῃ ἐπισκόπῳ.

Καὶ ἡνίκα προοίμια εἶχεν ὁ χειμῶν ὁ τὴν Ἐκκλησίαν διασαλεύσας, οὐκ ἔλαθεν ἡμᾶς τὸ ὄρθον καὶ ἀπερίτρεπτόν σου τῆς γνώμης· καὶ νῦν ὅτε ἠύξῃθη [639] τὰ κακὰ, ἔγνωμεν πάλιν τὴν εὐλάβειαν τὴν σὴν τοῖς αὐτοῖς ἐπιμένουσιν. Διὸ καὶ ἐκ τοσοῦτου καθήμενοι διαστήματος καὶ τὴν ὀφειλομένην ἀποδιδόαμεν πρόσρησιν, καὶ μακαρίζομεν καὶ θαυμάζομεν, ὅτι, τῶν πλειόνων ἑαυτοὺς κατακρημνισάντων, οἷς εἰς τὰς Ἐκκλησίας παρηνόμησαν, αὐτὸς τὴν ἐναντίαν τοῖς ἄλλοις ἤλθεσθε ὁδὸν, τοὺς τε ταῦτα τομήσαντας ἀποστρεφόμενος, καὶ ἐπὶ τῆς σοὶ πρεπούσης μένων-ἐλευθερίας. Ἐννοῶν τοίνυν ἡλικίον τοῦ κατορθώματος τοῦτου τὸ μέγεθος καὶ τὸ μὴ συναπαχθῆναι τοῖς πονηροῦσίν, καὶ ὅτι ἕδξῃ ἔσται καὶ προοίμια τῆς τῶν κακῶν διορθώσεως ἢ ἀπερίτρεπτος ὕμνων αὐτῆς γνώμης καὶ ἀκλινης, αὐτὴς δὲ ὡς σοὶ πρόπον ἔστιν στήναι γενναίως παρακλήθητι, τοὺς τε ἄλλους οὐς ἂν οἷός τε ἦς ἀλείφειν. Οὕτω γὰρ ἀρκέσει εἰς συμμαχίαν ὑμῖν ζῴη ἡ πρόθεσις, τοῦ Θεοῦ τὴν γνώμην ὑμῶν ἀποδε-

χομένου τὴν ἐν τοσαύτῃ συγχύσει τὰ ὀρθὰ ἐλομένην, καὶ τὴν παρ' ἑαυτοῦ παρέχοντος βοήθῃ.

ΠΖ'. Εὐλογίῳ ἐπισκόπῳ.

Ἡμεῖς κἂν πρὸς αὐτὰς ἀφικώμεθα τῆς οἰκουμένης τὰς ἐσχατίας, ἐπιλαθέσθαι σου τῆς ἀγάπης οὐ δύναμεθα, ἀλλὰ πανταχοῦ περιφέροντες ἀπιμεν· οὕτως ἡμᾶς εἴλες καὶ χειρῶσιν, δέσποτά μου τιμιώτατε καὶ εὐλαβέστατε, ἐπεὶ καὶ νῦν ἐν Κουκουσίῳ καθήμενοι, τῷ πάσης τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης ἐρημοστάτῳ χωρίῳ, οὐ παύομεθα διηνεκῶς τὴν χρησιμότητα, τὴν γλυκύτητα, τὴν τῶν τρόπων ἐπιείκειαν, τὸ γνήσιον τῆς διαθέσεως, τὸ πεπρωμένον, τὸ σφοδρὸν, τὸν ζῆλον ἐὼν φλογὸς σφοδρότερον, τὴν ἄλλην ἄπασάν σου ἀρετὴν ἀναλογιζόμενοι, καὶ τῶν λογισμῶν τούτων τῇ μνήμῃ ἐντρυφῶντες, καὶ πρὸς ἅπαντας ἀνακηρύττοντες τὸ στερέβρον τῆς γνώμης, τὸ ἀπερίτρεπτον, ὅπερ ἐπεδείξω πρὸς τοὺς πολεμήσαντας ταῖς Ἐκκλησίαις καὶ τοσοῦτων σκανδάλων τὴν οἰκουμένην ἐμπλήσαντας· εἰ καὶ τὰ μάλιστα τοῦτο οὐ δεῖται τῆς ἡμετέρας γλώττης· σάλπιγγος γὰρ λαμπρότερον αὐτὸς πᾶσι τοῖς κατὰ τὴν ἀνατολήν καὶ πορθώτατος οὖσι διὰ τῶν ἔργων αὐτῶν ἀνεβόησας. Ἵπερ τούτων χάριτας ὁμολογοῦμεν, μακαρίζομεν, θαυμάζομεν καὶ παρακαλοῦμεν τὸν αὐτὸν παραμεῖναι ζῆλον ἐπιδεικνύμενον. Οὐδὲ γὰρ ἴσον ἔστί, κατὰ ῥόνην τῶν πραγμάτων φερομένων, ὀρθότητα ἐπιδεικνύσθαι, καὶ πολλῶν ὄντων τῶν ἐπιχειρούντων καταλῦσαι τὰς Ἐκκλησίας μὴδὲν ἐκείθεν παραλογίζεσθαι, ἀλλὰ μένειν ἀκλινη, τούτους ἀποστρεφόμενον μετὰ τῆς προσηκούσης ἀνδρείας. Οὐ γὰρ μικρὰ αὕτη, ἀλλὰ καὶ σφόδρα μεγίστη τῶν κακῶν διόρθωσις. Ὅτι δὲ τῆς σῆς εὐλαβείας οὕτω διακειμένης πάντες οἱ κατὰ τὴν Παλαιατίνην κύριοί μου τιμιώτατοι καὶ εὐλαβέστατοι ἐπίσκοποι ἔβονταί σου τοῖς ἰχυσίνοι, οὐδὲν οἶμαι δεῖν ἀμφιβάλλειν. Οἶδα γὰρ σαφῶς ὅτι ἐν τοῖς τοιοῦτοις κατορθώμασιν ὡσπερ [640] σῶμα συνεχῆς κεφαλῆ, οὕτως αὐτοὺς τῇ γλυκύτητι σου τῆς ἀγάπης συνήσας καὶ συνδεδέσθαι· παρεσκευάσας, ὅπερ καὶ τοῦτο μέγιστον δεῖγμα τῆς σῆς ἀρετῆς.

ΠΙΓ'. Ἰωάννῃ ἐπισκόπῳ Ἱεροσολύμων.

Ἀπώκλισθημεν εἰς τὴν Κουκουσὸν^β, τῆς δὲ ἀγάπης τῆς ὑμέτερας οὐ μενωκλισθημεν. Τὸ μὲν γὰρ ἐφ' ἑτέροις ἔκειτο, τοῦτο δὲ ἐφ' ἡμῖν. Διὸ δὴ ἐνταῦθα διαπρίθοντες καὶ ἐκ τοσοῦτου καθήμενοι διαστήματος, καὶ ἐπιστέλλομεν, καὶ παρακαλοῦμεν ὑμῶν τὴν εὐλάβειαν, τὴν ἀνδρείαν ἣν ἐξ ἀρχῆς ἐπεδείξασθε ἀποστραφόντες τοὺς τὰς Ἐκκλησίας τοσοῦτων θορύβων ἐμπλήσαντας, ταύτην καὶ νῦν διατηρεῖν, καὶ δεῖσιον τῶν προοιμίων, μᾶλλον δὲ καὶ πολλῶ λαμπρότερον προσθεῖναι τὸ τέλος. Οὐ γὰρ μικρὸς ἐντεῦθεν ὑμῖν κείσεται ὁ μισθός, ὅταν τοὺς τοσοῦτον χειμῶνα ἐργασαμένους, καὶ τὴν οἰκουμένην σχεδὸν ἄπασαν τοσοῦτων ἐμπλήσαντας σκανδάλων, ὡς προστήκον ἔστιν ἀποστρέψῃσθε, καὶ μὴδὲν κοινὸν ἔχητε πρὸς αὐτούς. Τοῦτο ἀσφάλεια τῶν Ἐκκλησιῶν, τοῦτο τεῖχος, τοῦτο ὑμέτεροι στέφανοι καὶ βραβεῖα. Ταῦτ' οὖν εἰδὼς, δέ-

^α Vatic. ἐνδεδέσθαι.

^β Vatic. pro more εἰς Κουκουσόν.

locum abcedamus, te circumferentes atque incredibili quodam tui amore flagrantes. Eaque de causa te quoque huc venire, ac cernere cupimus. Quoniam autem id difficile est, ad secundum navigationis cursum venimus, eamque, quam literæ pariunt, consolationem abs te postulamus. Maximum quippe solatium nobis erit, frequentes epistolæ accipere, quæ nos de tua valetudine certiores faciant.

LXXXV. Lucio episcopo. (Scripta anno 404.)

Etsi magno itineris intervallo a te sejuncti sumus, tamen illud improborum odium, quo animus tuus præditus est, minime nobis obscurum fuit, dolorque ille, quem propter eos qui tanta flagitia perpetrarunt, totque scandalis orbem impleverunt, animo concepisti. Propterea tibi gratias agimus, mirificisque laudibus sine ulla intermissione te celebramus, quod in tanta malorum colluvie, totque hominibus in præcipitia et scopulos ruentibus, tu rectum iter tenere minime destitisti, ea quæ facta sunt reprehendens, eosque, a quibus facta sunt, aversans, ut etiam te facere par est. Eaque de causa te hortamur, ut in egregia hac animi alacritate perstes, majoremque etiam zelum præ te feras. Scis enim quæ vobis merces futura sit, quæ præmia, quæ coronæ, si tot aliis perturbantibus, contrarium tamen iter tenueritis, maximam præsentibus malis medicinam hinc afferentes. Nam quod, etiamsi alioqui exiguo numero sitis, tamen si strenuo ac forti animo in procinctu stare volueritis, majores copias ob improbitatem gloriantes superaturi sitis, nemo inficias ierit. Nihil enim fortius est virtute earumque rerum perquisitione quibus præsidium Ecclesiis comparatur. Cum igitur animum ad ingentem Dei opem accersendam idoneum habeatis, quæ vestrarum partium sunt, velim expleatis, vosque per hujusmodi mentem ac voluntatem firmissimi cujusdam muri instar omnibus orbis Ecclesiis præbeatis.

LXXXVI. Mari episcopo. (Scripta anno 404.)

Et cum tempestas ea, qua Ecclesia turbata est, exoriretur, animi tui integritatem atque constantiam perspeximus : et nunc item ingravescentibus malis pietatem tuam in iisdem rursus institutis perseverare cognovimus. Eoque nomine, tam longe licet a te dissiti, debitum tibi salutationis munus persolvimus, teque mirificis laudibus extollimus, quod cum plurimi per ea scelera, quæ adversus Ecclesias designarunt, sese in exitium præcipites dederint, ipse tamen viam aliorum viæ adversam teneris, nimirum et eorum, qui hæc ausi sunt, congressum defugiens, et eam, quæ te digna erat, libertatem retinens. Cogitans itaque, quanta præclari hujusce tui facti magnitudo sit, quantæque laudis, improbis minime obsecundasse, atque illud præterea, constantem hanc vestram firmamque sententiam depellendorum malorum viam ac prælidium fore, fac, quæso, ut quemadmodum a te postulatur, strenuo animo in procinctu stes, atque alios pro virili tua cohorteris.

Sic enim ad auxilium nostrum hæc occasio suffecerit, Deo nempe mentem vestram, quæ in tanta rerum perturbatione recta eligit, comprobante, suamque opem afferente.

LXXXVII. Eulogio episcopo. (Scripta anno 404.)

Quamvis ad extremos usque orbis recessus venerimus, tamen tuæ caritatis oblivisci minime possumus, verum eam passim circumferimus : usque adeo nos, reverendissime ac religiosissime domine, tibi devinxisti ac subegisti. Siquidem nunc quoque Cucusi manentes, hoc est in desertissimo nostri orbis loco, benignitatem tuam, suavitatem, morum facilitatem, sinceram animi propensionem, acrimoniam, zelum quovis igne ferventiorum, cæteras denique omnes tuas virtutes cum animis nostris reputare, atque ejusmodi cogitationum memoriam summa cum voluptate usurpare, mentisque tuæ firmitatem atque constantiam, quam exhibuisti adversus eos qui veritati bellum intulerunt, orbemque tot scandalis impleverunt, apud omnes prædicare minime desinimus ; etiamsi alioqui hoc linguæ nostræ officium minime requiras, cum tu quavis tuba clarius, apud omnes Orientales, et quam longissime dissitos homines, per res ipsas id promulgaris. Quo quidem nomine gratias tibi agimus, teque beatum prædicamus ac suspicimus, atque hortamur, ut eundem zelum præ te ferre pergas. Neque enim parvis laudis est, rebus ex animi sententia fluentibus, integritatis specimen exhibere, et cum multi sint qui Ecclesias evertere conentur, non tamen decipi ac circumscribi, sed firmum manere, eos qua decet animi magnitudine aversantem. Neque enim parva, verum perquam ingens malorum medicina hæc est. Quod autem, pietate tua ad hunc modum se gerente, omnes domini mei reverendissimi et religiosissimi Palæstinæ episcopi vestigiis tuis hæsuris sint, minime tibi dubium esse credo. Illud enim mihi exploratissimum est, fore ut in præclaris hujusmodi factis, sicut corpus capiti adjunctum est, sic eos ipse cum caritatis tuæ suavitate connectas ac velut catenis adstringas : quod quidem maximum quoque tuæ virtutis argumentum est.

LXXXVIII. Joanni episcopo Hierosolymitano. (Scripta Cucusi anno 404.)

Cucusum relegati sumus, nec tamen a vestra caritate semoti. Illud etenim in aliorum potestate situm erat, hoc autem in nostra. Quamobrem hic degentes, ac tanto intervallo dissiti, venerationi vestræ scribimus ; vosque hortamur, ut fortitudinem eam, quam ab initio præstitistis, ab eorum nimirum cœtu, qui Ecclesias tot tumultibus impleverunt, vos removens, nunc quoque retineatis, paremque præludiis, imo etiam longe splendidiorem finem imponatis. Neque enim parva hinc vobis merces constituta erit, si eos qui tantam tempestatem invexerunt, universumque per terrarum orbem tot scandalis impleverunt, ut par est, aversemini, nec quidquam cum illis commune habeatis. Hoc Ecclesiarum præsidium est, hoc murus, hoc coronæ vestræ atque præmia. Hæc igitur

cum tibi perspecta sint, domine mi reverendissime ac religiosissime, da operam, ut Ecclesias hoc modo communias, amplissimam hinc mercedem exspectans: nostrique, qui pietatem tuam valde amamus, atque ex tua benevolentia pendemus, fac perpetuo memineris. Nam ipsis operibus didicimus, quantam erga nos caritatem præ te tuleris.

LXXXIX. Theodosio Scythopolis episcopo. (Cucuso anno 404.)

Nos quidem, si loci ratio habeatur, procul a vobis distamus: si autem caritatis, prope sumus, atque animo ipso constringimur. Nam ea amoris natura est, ut nec loco prohibeatur, nec viæ longinquitate coerceatur, verum per universum terrarum orbem facile provolet, atque cum iis qui amantur, consuetudinem habeat. Quod etiam nunc facimus, qui vos in animo circumferimus. Ac rogamus, ut quemadmodum antehac vos ipsi vobis ornamentum, atque Ecclesiis præsidium attulistis, sic etiam nunc faciatis: eosque qui tot tumultus in terrarum orbem iniecerunt, atque Ecclesias perturbarunt, ea quam muneris vestri ratio postulat animi magnitudine aversemini. Hoc enim depellendæ tempestatis initium est, hoc Ecclesiarum securitas, hoc malorum medicina, cum nimirum vos qui sani estis, eorum qui hujusmodi scelera perpetranti aspectum defugitis, nihilque cum eis commercii habetis. Quæ cum ita sint, rei hujusce mercedem, et coronas ob eam causam constitutas, animo et cogitatione complectens, ad hoc ipsum, quaeso, eam quam par est, animi magnitudinem præsta, nostrique, qui te amamus, meminisse ne intermittas. Quod si feceris, rem nobis gratissimam feceris.

XC. Moysi episcopo. (Scripta anno 404.)

Etsi, ut eam, quam convenit, animi magnitudinem præstes, eosque qui tot malis Ecclesias affecerunt, ac terrarum orbem tumultibus impleverunt, averseris, te literis nostris indigere minime existimo; nam id rebus ipsis declarasti: tamen quoniam te quam sæpissime, et quavis oblata occasione, salutare, anti-quissimo mihi studio est, nunc quoque idem a te peto, ut ad eorum cœtus fugiendos, eam, quam par est, animi fortitudinem adhibeas, aliosque etiam ad hoc ipsum cohorteris. Neque enim hinc parva vobis merces constituta erit, si eos qui tantam tempestatem excitarunt, atque innumeris scandalis totum orbem impleverunt, quemadmodum decet, averseris. Nam hac ratione res vel maxime sanabuntur. Nostri etiam, qui te carissimam habemus, perpetuo memineris velim. Scis enim quo animo erga te hactenus fuerimus, et semper simus.

XCI. Romano presbytero¹. (Cucuso anno 404.)

Id quoque tuum est, magnique tui et sublimis ac philosophici animi, me in tanta quidem tempestate nostræ caritatis oblivisci, verum firæum atque immotum permanere amoremque erga nos tuum vigen-

¹ Vaticanus habet, Romano presbytero monacho.

tem retinere. Nam hoc ex iis quoque, qui istinc veniunt, aperte cognovimus, ac prius etiam, quam id ab aliis acciperem, exploratum habebam. Notam enim habeo animi tui firmitatem atque constantiam, fixamque et immotam tuam sententiam. Eoque etiam nomine ingentes pietati tuæ gratias habeo: teque oro, ac summi beneficii loco id abs te peto, ut cum licuerit ad nos scribas. Scis enim quanta, etiam in aliena regione degentes, consolatione afficiamur, cum literas quæ nos de tua valetudine certiores faciant accipimus. Te quippe integra atque incolumi valetudine esse vehementer cupimus, quandoquidem sanitas quoque tua multis subsidium et portus ac bacillum est, atque innumerorum successuum materia.

XCII. Moysi presbytero¹. (Ab anno 404 ad 407.)

Laudum earum, quas nobis literis tuis tribuis, magnitudo tenuitatem nostram longe superat. Quamobrem his omissis, velim tum pro publicis Ecclesiarum commodis, tum pro me vili homunculo preces ad Deum adhibere ne desinas, ejusque benignitatem implorare atque obtestari, ut ea mala, quæ orbem terrarum invaserunt, depellat. Nam præsentia negotia preces dumtaxat requirunt, ac tuas præsertim, qui magnam apud Deum fiduciam es consequutus. Quamobrem obnixè istud ac prolixè facere ne intermittas: nobisque etiam, quoties facultas dabitur (neque enim magna itineris longitudo est), quam sæpissime scribere ne graveris. Siquidem de tua valetudine magnopere aliquid scire cupimus: quandoquidem valetudo tua multos fulcit et consolatur. Nam vita tua semper necessaria est, nunc vero maxime in tanta tempestate et caligine, ut puri sideris instar splendens iis, qui tempestate ac fluctibus jactantur, præluceas. Quamobrem, ut nos quoque læto atque alacri animo simus, crebras ad nos de tua valetudine litoras mitte: nec enim parvam hinc consolationem capiemus, si id de vobis quam sæpissime discamus.

XCIII. Aphonio, Theodoto, Chæreæ, presbyteris et monachis, universoque vestro sodalicio. (Cucuso anno 405.)

Apud eos, qui amant, corporea eorum quos amant præsentia plus ad levandum dolorem momenti habet. Nam et beatus Paulus, qui subinde, vel perpetuo potius, universum fidelium orbem animo circumferebat, ac ne inter vincula quidem et compedes et in defensione² eos deponere sustinebat, id quod indicans dicebat: *Eo quod habeam vos in corde, et in vinculis meis, et in defensione et in confirmatione evangelii (Philip. 1. 7): corporis quoque præsentiam cupidissime requirebat, his verbis utens: Nos vero absentes facti a vobis ad horæ tempus, aspectu, non corde, abundantius studuimus faciem vestram videre (1. Thess. 2. 17).* Quod etiam nobis nunc usu venit, qui tum eorum qui jam nos viderunt, tum eorum, quibus nondum de facie noti sumus, præsentiam avidè re-

¹ Addit Regius, monasticam vitam agentis.

² Hæc, et in defensione, absumt a Reg. et a Vatic.

σποτά μου τιμώτατε και εὐλαβέστατε, τὰς τε Ἐκκλησίας ἀσφαλίζου, τὴν τούτῳ τῷ τρόπῳ μεγίστην ἐντεῦθεν προσδοκῶν ἀντίδοσιν, ἡμῶν τε τῶν σφόδρα ἀγαπῶντων τὴν σὴν εὐλάβειαν, και ἐκκρεμαμένων σου τῆς διαθέσεως, διηνεκῶς μέμνησο. Ἴσμεν γὰρ ὅσην περὶ ἡμᾶς ἀγάπην ἐπιδεικνύσαι, διὰ τῶν πραγμάτων αὐτῶν μαθόντες.

ΠΘ. Θεοδοσίῳ ἐπισκόπῳ Σκυθοπόλεως.

Τῷ μὲν τόπῳ μακρὰν ὑμῶν διεστήκαμεν, τῇ δὲ ἀγάπῃ ἐγγὺς ὑμῶν ἐσμεν και πλησίον, και αὐτῇ συνδεδέμεθα ὑμῶν τῇ ψυχῇ. Τοιούτον γὰρ τὸ φιλεῖν· οὐ κωλύεται τόπῳ, οὐ διαίργεται ὁδοῦ μήκει, ἀλλὰ πᾶσαν ῥαδίως περιπίπται τὴν οἰκουμένην, και συγγίνεται τοῖς ἀγαπωμένοις. Ὁ δὴ και ἡμεῖς ποιοῦμεν νῦν, ἐν διανοίᾳ ὑμᾶς περιφέροντες. Και παρακαλοῦμεν ὑμᾶς, καθάπερ και ἐμπροσθεν ἐποίησατε, κοσμοῦντές τε ἑαυτοὺς, και τὰς Ἐκκλησίας ἀσφαλίζόμενοι, οὕτω και νῦν ποιήσατε, και τοὺς τοσαύτας ταραχὰς ἐμβαλόντας εἰς τὴν οἰκουμένην ἅπασαν, και τὰς Ἐκκλησίας διαταράξαντας ἀποστρέψετε μετὰ τῆς προσήκουσης ὑμῖν ἀνδρείας. Τοῦτο γὰρ ἀρχὴ τῆς λύσεως τοῦ χειμῶνος, τοῦτο ἀσφάλεια ταῖς Ἐκκλησίαις, τοῦτο τῶν κακῶν διόρθωσις, ὅταν τοὺς τὰ τοιαῦτα πονηρευσαμένους ὑμεῖς οἱ ὑγιαίνοντες ἀποστρέψετε, και μηδὲν κοινὸν ἔχητε πρὸς αὐτούς. Ἐννοῶν τοῖνον τοῦ πράγματος τὴν ἀντίδοσιν, και τοὺς ἐντεῦθεν κειμένους στεφάνους, τὴν προσηύχουσαν ἀνδρείαν ἐπιδείξασθαι παρακλήθητι εἰς τοῦτο αὐτὸ, και ἡμῶν τῶν ἀγαπῶντων σε μεμνησθαι διηνεκῶς, τὰ μέγιστα ἡμῖν χαρίζόμενος.

[641] **Ι.** Μωϋσῆ ἐπισκόπῳ.

Ὅτι μὲν μηδὲ γραμμάτων σε δεῖσθαι τῶν ἡμετέρων εἰς τὸ τὴν προσηύχουσαν ἀνδρείαν ἐπιδείξασθαι, και ἀποστραφῆναι τοὺς τοσαῦτα κακὰ ἐργασαμένους ταῖς Ἐκκλησίαις, και τὴν οἰκουμένην ταραχῶν ἐμπλήσαντας· διὰ γὰρ ὧν ἐποίησας, ἐδήλωσας. Ἀλλ' ἐπειδὴ συνεχῶς, και δι' ἐκάστης προφάσεως προσφθέγγεσθαι σου τὴν εὐλάβειαν ἐμοὶ περισπούδαστον, και νῦν τὰ αὐτὰ παρακαλῶ, ὥστε αὐτὸν τε τῇ προσήκουσῃ ἀνδρείᾳ χρῆσασθαι εἰς τὸ ἀποστρέφεσθαι ἐκείνους, τοὺς τε ἄλλους ἅπαντας εἰς τοῦτο ἀλείφειν. Οὐ γὰρ μικρὸς ὑμῖν κείσεται ὁ μισθός, εἰ τοὺς χειμῶνα τοσοῦτον ἀνάψαντας, και τὸ πᾶν ἐμπλήσαντας ἁμυρίων σκανδάλων, μέλλοιτε ἀποστρέφεσθαι ὡς προσηκόν ἔστι. Και γὰρ μεγίστην ἐντεῦθεν τὰ πράγματα λήψεται διόρθωσιν. Και ἡμῶν δὲ τῶν ἀγαπῶντων σε σφόδρα διηνεκῶς μεμνησθαι παρακαλοῦμεν. Οἶσθα γὰρ ὅπως διετέθημέν τε και διακείμεθα αἰεὶ περὶ τὴν σὴν εὐλάβειαν.

ΙΑ. Ῥωμανῷ πρεσβυτέρῳ β.

Και τοῦτο σὸν, και τῆς μεγάλης σου και ὑψηλῆς και φιλοσόφου γνώμης, τὸ μηδὲ ἐν χειμῶνι τοσοῦτων πραγμάτων ἐπιλαθέσθαι τῆς ἡμετέρας ἀγάπης, ἀλλὰ μένειν ἀκίνητον και ἀκμάζουσαν διατηροῦντα τὴν πρὸς ἡμᾶς φιλίαν. Τοῦτο γὰρ ἔργον μὲν και παρὰ τῶν ἐκείθεν ἀφικνουμένων σαφῶς, ἦδειν δὲ και πρὶν

^a Tres mss. και πάντας ἐμπλήσαντας.

^b Vaticanus habet Ῥωμανῷ πρεσβυτέρῳ μοναχῷ. Infra duo mss. ἀλλὰ μένειν. Edit. ἀλλὰ μέναι. Paulo post unus ἐτέρων μαθεῖν.

ἢ παρ' ἐτέρων μάθω. Οἶδα γὰρ σου τὸ στερβὸν και ἀπερίτρεπτον τῆς διανοίας, τὸ πεπηγὸς και ἀκίνητον τῆς γνώμης. Διὰ και πολλὰς ἔχω χάριτας τῇ θεοσεβείᾳ τῇ σῇ, και παρακαλῶ σου τὴν εὐλάβειαν, και ἐν μεγίστης αἰτῷ χάριτος μέρει, τὸ συνεχῶς ἡμῖν ἐπιστέλλειν, ἡνίκα ἂν ἐξῆ. Οἶσθα γὰρ ὅσην δεχόμεθα παράκλησιν και ἐν ἀλλοτρίᾳ διατρίβοντες, ὅταν και γράμματα δεξιόμεθα τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς ἡμᾶς εὐαγγελιζόμενα. Σφόδρα γὰρ ἐπιθυμοῦμεν και ἐρῶσθαι και ὑγιαίνειν τὴν σὴν θεοσεβειαν, ἐπειδήπερ ἡ ὑγεία ἡ σὴ πολλοῖς στηριγμὸς και λιμὴν και βακτηρία τυγχάνει, και μυρίων κατορθωμάτων ὑπόθεσις.

ΙΒ. Μωϋσῆ πρεσβυτέρῳ δ.

Ἡ μὲν ὑπερβολὴ τῶν ἐγκωμίων τῶν τοῖς γράμμασιν ἐγκειμένων τῆς σῆς τιμιότητος, σφόδρα ἡμῶν ὑπερβαίνει τὴν οὐθέθειαν. Διὰ τοῦτον ἀφήμενος, μὴ διαλίπης εὐχόμενος ὑπὲρ τε τοῦ κοινού τῶν Ἐκκλησιῶν, ὑπὲρ τε τῆς ταπεινώσεως τῆς ἡμετέρας, και τὸν φιλόανθρωπον παρακαλῶν Θεὸν δοῦναι λύσιν τοῖς καταλαβοῦσι τὴν οἰκουμένην κακοῖς. Εὐχῶν γὰρ μόνων τὰ παρόντα δεῖται πράγματα, και εὐχῶν μάλιστα τῶν ὑμετέρων, τῶν πολλῆν πρὸς τὴν Θεὸν παρρησίαν κακτημένων. Μὴ δὴ διαλίπητε τοῦτο ἐκτενῶς ποιοῦντες· και ἡμῖν δὲ, ἡνίκα ἂν ἐξῆ, συνεχῶς ἐπιστέλλειν μὴ κατοκνεῖτε· οὐ γὰρ πολὺ τῆς ὁδοῦ τὸ μήκος. [642] Σφόδρα γὰρ ἐπιθυμοῦμεν μαθάνειν περὶ τῆς ὑμετέρας ὑγείας, ἐπειπερ ὑμῶν ἡ ὑγεία πολλοῖς στηριγμὸς και παράκλησις γίνεται. Αἰεὶ μὲν γὰρ ὑμῶν χρεια τῆς ζωῆς, μάλιστα δὲ νῦν ἐν τοσοῦτῳ χειμῶνι και ζῶφῳ, ἔν ὥσπερ καθαροὶ φωστῆρες φαίνόμενοι, λάμπητε τοῖς χειμαζόμενοις και κλυδωνιζόμενοις. Ἴν' οὖν και ἡμεῖς εὐθυμῶμεν, πυκνὰ πέμπετε ἡμῖν γράμματα, περὶ τῆς ὑγείας τῆς ὑμετέρας εὐαγγελιζόμενα, και οὐ μικρὰν καρπωσόμεθα παράκλησιν, ἂν ταῦτα συνεχῶς μαθάνωμεν περὶ τῆς τιμιότητος τῆς ὑμετέρας.

ΙΓ. Ἀφθοσίῳ, Θεοδοσίῳ, Χαϊρέᾳ, πρεσβυτέροις και μονάζουσι, και πᾶσι τοῖς τῆς συνοικίας ὑμῶν ε.

Φέρει μὲν τι πλεον εἰς παραμυθίας λόγον τοῖς ἀγαπῶσι και ἡ σωματικὴ παρουσία τῶν ἀγαπωμένων. Ἐπεὶ και ὁ μακάριος Παῦλος συνεχῶς, μᾶλλον δὲ διηνεκῶς, τὴν οἰκουμένην ἅπασαν τῶν πιστῶν ἐπὶ τῆς αὐτοῦ διανοίας περιφέρων, και οὐδὲ ἐν ταῖς ἀλύσεσιν, οὐδὲ ἐν τοῖς δεσμοῖς, και ἐν τῇ ἀπολογίᾳ ἄνεχόμενος αὐτοὺς ἀποθέσθαι· ὁ και δηλῶν, ἔλεγε· Διὰ τὸ εἶχαι με ἐν τῇ καρδίᾳ ὑμᾶς, ἐν τε τοῖς δεσμοῖς μου, και ἐν τῇ ἀπολογίᾳ και βεβαιώσει τοῦ Εὐαγγελίου· μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς και τὴν τοῦ σώματος ἐπεζήτησι παρουσίας, οὕτω λέγων· Ἡμεῖς δὲ ἀπορραπισθέντες ἀπ' ὑμῶν πρὸς καιρὸν ὥρας, προσώπῳ, οὐ καρδίᾳ, περισσοτέρως ἐσπουδάσαμεν τὸ πρόσωπον ὑμῶν ἰδεῖν. Ὁ δὴ και ἡμεῖς πάσχομεν νῦν, τῶν τε ἑωρακῶτων ἡμᾶς, τῶν τε οὐχ ἑωρακῶτων μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς ἐπιζητούντες

^c Duo mss. ἐν μεγίστῳ σε αἰτῷ χάριτος μέρει.

^d Addit Regius μονάζοντι. Paulo post Vatic. τὴν οὐδέθειαν.

^e Vatic. τῆς συνοδικῆς ὑμῶν.

^f Hæc, ἐν τῇ ἀπολογίᾳ, absunt a Reg. et a Vaticano.

την παρουσίαν. Ἄλλ' ἐπειδὴ τοῦτο τέως οὐκ ἐνι (κωλύει γὰρ καὶ τῆς ἑδοῦ τὸ μήκος, καὶ ἡ τοῦ ἔτους ὥρα, καὶ ὁ τῶν ληστών φόβος, καὶ τὸ μὴ ῥάδιον ἡμῖν εἶναι καὶ τούτων χωρὶς κινεῖσθαι οἰκοθεν, καὶ μακρὰς ἀποδημίας ἀποδημεῖν), ἐπὶ τὸν δεύτερον ἤλοιομεν πλοῦν, τὴν τε ὀφειλομένην ἀποδιδόντες ὑμῖν πρόσρησιν, καὶ πρὸ ταύτης παρακαλοῦντες, καὶ ἐν μέρει μεγίστης αἰτοῦντες χάριτος, τὸ διηνεκῶς ἡμῶν εὐχομένους μεμνησθαι, καὶ τῷ φιλανθρώπῳ Θεῷ προσπίπτειν μετὰ πολλῆς τῆς εὐγενείας, καὶ τῶν δακρύων, ὑπὲρ τῆς ταπεινώσεως τῆς ἡμετέρας. Οἱ γὰρ τὸν εὐριπὸν τῶν βιωτικῶν διαφυγόντες πραγμάτων, καὶ τοῦ καπνοῦ καὶ τῆς ζάλης τῶν ἐν τῷ μέσῳ κακῶν ἀπαλλαγέντες, καὶ, καθάπερ εἰς λιμένα τινὰ εὐδίου καὶ ἀκύμαντον, τῆς καλῆς ταύτης φιλοσοφίας ὄρμον τὰς ἑαυτῶν ὀδηγήσαντες ψυχὰς, καὶ τὰς νύκτας ταῖς λεβαῖς παννυχίαν ἡμέρας ἐργαζόμενοι, καὶ φανερώτερον ἐν ταύταις ὄρῳντες, ἢ ἐν ταῖς ἡμέραις ἕτεροι, δίκαιοι ἂν εἴητε ἡμῖν ἀπὸ τῶν εὐχῶν ὑμῶν μεταδοῦναι συμμαχίας. Δυνατὸν γὰρ καὶ ἐκ τοσούτου καθημένους διαστήματος, ἀπολαύειν ἡμᾶς τούτων, καὶ πόπος οὐδεὶς ἐστίν, οὐδὲ χρόνος, ὁ τὴν τοιαύτην δυνάμενος διακῶσαι βοήθειαν. Συμμαχήσατε τοίνυν ἡμῖν, καὶ χεῖρα ὀρέξατε διὰ τῶν εὐχῶν τῶν ὑμετέρων. Τοῦτο γὰρ μάλιστα μέγιστον ἀγάπης εἶδος ἐστίν. Καὶ μετὰ τῶν εὐχῶν τῶν ὑμετέρων, καὶ περὶ τῆς ὑγείας τῆς ὑμετέρας δηλοῦν ἡμῖν μὴ κατοκνεῖτε, ἵνα καὶ [643] ἐντεῦθεν μεγίστην δεχώμεθα τὴν παραμυθίαν, ἐντροφῶντες ὑμῶν τῇ ἀγάπῃ, καὶ ὡς παρόντας τοῖς ἀπόντας φανταζόμενοι· δύνανται γὰρ καὶ εἰκόνας τοιαύτας ὑπογράψαι τὸ γνησίως φιλεῖν. Κἂν ἐν χαλεπωτέρῳ ταύτης τύχῳμεν ὄντες ἐρημία, πολλὴν ἐντεῦθεν καρπωσώμεθα τὴν παράκλησιν.

ἩΔ'. Πενταδία διακόνω.

Ἐγὼ σου τὴν ἀγάπην, ἣν περὶ ἡμᾶς ἔχεις, ἦδειν μὲν καὶ ἐμπροσθεν, δι' αὐτῶν μαθῶν τῶν πραγμάτων· ἔμαθον δὲ σαφέστερον νῦν ἐξ ὧν ἐπέσταλκας ἡμῖν. Καὶ διὰ τοῦτο μάλιστα σὲ θαυμάζομεν, οὐ διὰ τὸ γράψαι μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ ἀπαγγεῖλαι ἡμῖν πάντα τὰ γεγενημένα. Τοῦτο γὰρ καὶ θαρβύουσης ἡμῖν καὶ μεριμνώσης τὰ ἡμέτερα. Διὰ ταῦτα σκιρτῶμεν, χαίρομεν, εὐφραίνομεθα, μεγίστην παράκλησιν, καὶ ἐν ἐρημίᾳ τοσαύτη καθήμενοι, τὴν ἀνδρείαν ἔχομεν τὴν σὴν, τὴν ἐνστασιν^a, τὴν ἀπερίτρεπτον γνώμην, τὴν σύνεσιν τὴν πολλήν, τὴν ἐλευθεροστομίαν, τὴν παρρησίαν τὴν ὑψηλήν, δι' ἧς κατήσχυνας μὲν τοὺς ὑπεναντίους, καιρίαν δὲ δέδωκας τῷ διαδόλῳ πληγῆν, ἡλειψας δὲ τοὺς ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἀγωνιζομένους, καθάπερ ἀριστεύς γενναῖος ἐν πολέμῳ τρόπαιον στήσασα λαμπρὸν, καὶ νίκην ἀραμένη φαιδρὰν, καὶ ἡμᾶς δὲ τοσαύτης ἐπέπλησας ἡδονῆς, ὡς νομίζειν μήτε ἐν ἄλλοτρίᾳ εἶναι, μήτε ἐν ξένη γῆ, μήτε ἐν ἐρημίᾳ, ἀλλ' ἔκεισε παρῆναι, καὶ μεθ' ὑμῶν εἶναι, καὶ ἐντροφᾶν σου τῇ τῆς ψυχῆς ἀρετῇ. Χαῖρε τοίνυν καὶ εὐφραίνου τοιαύτην ἀραμένη νίκην, καὶ τοιοῦτους εὐκόλως ἐπιστομίσασα θῆρας, καὶ τὰς ἀναισχύντους

αὐτῶν ἐμφράξασα γλώττας, καὶ λυσσῶντα ἀποβράξασα στόματα. Τοιοῦτον γὰρ ἡ ἀλήθεια μεθ' ἧς ἠγωνίσω, καὶ ὑπὲρ ἧς ἐσφάγης πολλάκις· ἐν βραχεῖσι ῥήμασι κρατεῖ τῶν συκοφαντούντων· ὡσπερ οὖν τὸ ψεῦδος κἂν μυρίους περιβάληται λόγων διαύλους, διαβρῆει καὶ καταπίπτει ῥάδιος, καὶ ἀράχνης ἐστὶν ἀδρανέστερον. Χαῖρε τοίνυν καὶ εὐφραίνου (οὐ γὰρ παύσομαι συνεχῶς ταῦτα λέγων τὰ ῥήματα) ἀνδρίζου, καὶ κραταιοῦ, καὶ καταγέλα πάσης ἐπαγομένης σοὶ παρ' αὐτῶν ἐπιβουλῆς. Ὅσοι γὰρ ἂν χαλεπότερον ἀγριαίνωσι, τοσοῦτον βαθυτέρας καθ' ἑαυτῶν τὰς πληγὰς ἐπιφέρουσι, σὲ μὲν οὐδὲ μικρὸν ἀδικούντες, ὡσπερ οὐδὲ τὴν πέτραν τὰ κύματα, ἑαυτοὺς δὲ διαλύοντες, καὶ ἀσθενεστέρους ποιοῦντες, καὶ ὑπερβαλλούσας καθ' ἑαυτῶν σφραγιζόντες τὰς τιμωρίας. Μὴδὲν τοίνυν δέδιθι τῶν ἀπειλουμένων, κἂν τοὺς ὀδόντας βρύχῳσι, κἂν θυμῷ πολλῷ μεθύουσι, κἂν φόνιον βλέπωσιν, εἰς ἀγρίότητα θηρίων ὑπὸ τῆς πονηρίας ἐκπεσόντες. Ὁ γὰρ μέχρι σήμερον ἐξαργάσας σε τῶν ποικίλων αὐτῶν καὶ διαφόρων ἐπιβουλῶν, οὕτως σε καὶ εἰς τὸ μέλλον ἀνδριζομένην ἐν ἀσφαλείᾳ καταστήσει πλείον· καὶ ἐρεῖς καὶ αὐτὴ· *Βέλος νηπίων [644] ἐγενήθησαν αἱ πληγαὶ αὐτῶν, καὶ ἐξησθένθησαν ἐπ' αὐτοὺς αἱ γλῶσσαι αὐτῶν*. Ὅπερ καὶ γέγονε, καὶ ἔσται· ὥστε καὶ σε μείζονα καρπώσασθαι τὸν μισθόν, καὶ λαμπροτέρους στεφάνους λαβεῖν, ἐκείνους τε ἀμετανόητα νοσοῦντας μείζονι παραδοθῆναι κολάσει. Τί γὰρ ἐνεπίον ἐπιβουλῆς; ποῖον τρόπον μηχανημάτων οὐκ ἐκίνησαν, ἐπιχειροῦντες ἐπιβουλεύειν τῇ στερεῇ σου καὶ γνησίᾳ Θεῷ, μᾶλλον δὲ καὶ γενναίᾳ καὶ ἀνδρειοτάτῃ ψυχῇ^b; Κατήγαγον εἰς ἀγορὰν, τὴν ἐκκλησίαν καὶ θαλάμου πλέον εἰδύσαν οὐδὲν, ἀπ' ἀγορᾶς εἰς δικαστήριον, ἀπὸ δικαστηρίου εἰς δεσμοτήριον. Ψευδομαρτύρων ἠκόνησαν γλώσσας, συκοφαντίαν ἐβράβησαν ἀναισχύντων, φόνους εἰργάσαντο, καὶ χειμάρρους αἱμάτων ρεῦσαι ἐποίησαν, καὶ πυρὶ καὶ σιδήρῳ σώματα νέων ἀνάλωσαν, ἀνδρας τοσοῦτους καὶ τοιοῦτους πληγαῖς, αἰκισμοῖς, μυριάς τιμωρίας περιέβαλον, πάντα ἐκίνησαν, ἵνα διηρηθῶσιν ἀναγκάσει σε καὶ βιάσασθαι τῷ φόβῳ εἰπεῖν τάναντία ὧν ἦδεις. Καὶ καθάπερ ἀετὸς ὑψηλὰ πετόμενος, οὕτω διαβρῆξασα αὐτῶν τὰ δίκτυα, πρὸς τὸ σοὶ πρέπον τῆς ἐλευθερίας ἀνέβης ὕψος, οὐ παραλογισθεῖσα παρ' αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ συκοφάντας αὐτοὺς ἀποφήνασα ἐπὶ τῷ ἐγκλήματι τοῦτον τοῦ ἐμπρησμοῦ, ἐφ' ᾧ μάλιστα ἐδόκουν μέγα φρονεῖν οἱ ἄθλιοι καὶ ταλαίπωροι. Ἐννοοῦσα τοίνυν τὰ παρελθόντα ἅπαντα, πόσα κύματα, καὶ χειμῶνά σοι οὐκ εἰργάσαντο, πόση ζάλη, καὶ κλυδώνιον οὐκ ἐποίησεν· ἀλλ' ἐν μέσῳ μαινομένη θαλάττῃ μετὰ γαλήνης ἐπλευσας· προσδόξα ταχέως καὶ τὸν λιμένα μετὰ πολλῶν τῶν στεφάνων. Ἐπειδὴ δὲ καὶ περὶ ἡμῶν βούλει μανθάνειν, ζῶμεν, ὑγιαίνομεν, πάσης ἀπηλλαγώμεθα ἀρρώστιας. Εἰ δὲ καὶ ἠρρωστοῦμεν, ἱκανὸν ἡμῖν φάρμακον εἰς ὑγείαν τῆς σῆς εὐλαθείας ἡγάπη, ἡ γνησία, καὶ θερμῆ, καὶ στερεῇ, καὶ ἀπερίτρεπτος. Ἐπεὶ οὖν οὐ τὴν τυχοῦσαν ἡμῖν εὐφροσύνην

^a Reg. et Vat. τὴν ἐν πᾶσι·

^b Sic mss. omnes. Editi vero τῇ στερεῇ σου καὶ γενναίωτάτῃ ψυχῇ Ianiui.

quirimus. Quoniam autem id nunc minime licet (nam et viæ longitudo, et tempus, et prædonum metus impedimento sunt, ac præterea ne nobis quidem domo excedere, ac longas peregrinationes inire facile est), quod secundum est, debitam vobis salutationem persolvimus: atque ante ipsam etiam vos rogamus et obsecramus, atque a vobis amplissimi beneficii loco petimus, ut in vestris precibus perpetuo nostri memores sitis, obnixæque, et cum lacrymis, ad benigni Dei pedes vilitatis nostræ causa vos ipsos provolvatis. Nam cum negotiorum hujus vitæ euripum effugeritis, fumoque ac tempestate malorum eorum, quæ in medio versantur, liberati sitis, animasque vestras in præclarissimum hujusce philosophiæ litus, non secus atque in tranquillum quemdam fluctibusque vacuum portum appuleritis, noctesque per sacræ excubias in dies mutaveritis, in iisque splendidius, quam alii interdum, cernatis: æquum sane fuerit vos precumstrarum auxilium nobis impertire. Nobis enim etiam e tanto intervallo his frui licet: nec locus ullus est, aut tempus ullum, quod hujusmodi opem interrompere queat. Quamobrem suppetias nobis ferte, ac per vestras preces manum porrigite. Nam hoc maximum caritatis genus est. Ac præter orationes, de vestra quoque valetudine certiores nos facere ne gravemini, quo hinc quoque maxima consolatione afficiamur, quamdam ex vestra caritate voluptatem capientes, absentesque vos, non secus ac præsentem, ob oculos nostros proponentes: siquidem ea sinceri amoris vis est, ut etiam hujusmodi simulacra pingat. Ita fiet, ut etiamsi in solitudine longe hac acerbiore nobis versari contingat, magnam tamen consolationem capiamus.

XCIV. Pentadiæ diaconissæ. (Anno 404 vel 405.)

Quamquam mihi tuæ erga me caritas antehac jam explorata erat, quippe qui re ipsa ejus documentum cepissem: tamen eam apertius ex tuis ad me literis cognovi. Ac propterea summopere te laudo atque admiror, non eo dumtaxat nomine, quod ad me scripseris, sed etiam quod ea omnia quæ contigerunt exposueris. Hoc enim femine est et de meo erga se animo minime dubitantis, et de rerum mearum statu laborantis. Proinde gaudeo et exulto, maximamque, etiam in tam deserto loco degens, consolationem mihi positam esse duco in ea, quam in omnibus rebus adhibes, fortitudine, constanti sententia, ingenti prudentia, linguæ libertate, ac sublimes fiducia, per quam et adversarios ignominia perfudisti et mortiferam diabolo plagam inflixisti, et eos qui pro veritate decertabant ad dimicandum acuisi, ac fortissimi militis instar præclarum in bello tropæum erexisti, luculentamque victoriam adeptus es, meque etiam tanta voluptate complevisi, ut ne in aliena quidem et peregrina regione, nec in solitudine, verum istic vobiscum me esse existimem, summamque ex animi tui virtute voluptatem capiam.

Vis veritatis. — Quamobrem gaude et lætare, quod hujusmodi victoriam assequuta sis, atque hujusmodi

belluarum ora facili negotio compresseris, impudentesque eorum linguas et rabida ora obstruxeris. Veritas enim, cum qua pugnasti, et pro qua jugulata es; hanc vim habet, ut paucis sæpe verbis de sycophantibus triumphet: ut e contrario mendacium, etiamsi infinitis sermonum artificibus obvolvatur, facile tamen diffuit et collabatur, araneæque telam imbecillitate superat. Gaude igitur et lætare (neque enim hæc verba subinde repetere desinam), viriliter age et confortare, omnesque ab ipsis ibi comparatas insidias irride. Nam quo atrocius sæviunt, eo profundiores plagas sibi ipsis inferunt in eaque causa sunt, ut, cum te ne tantulum quidem lædant, quemadmodum nec fluctus rupem, seipsos infringant, imbecillioresque reddant, atque horribilia sibi ipsis supplicia concervent. Quæ cum ita sint, cave quidquam eorum, quæ minantur, pertimescas, quamlibet dentibus strideant, quamlibet iracundiæ temulentia æstuent, quamlibet truculentum quemdam vultum præ se ferant, ac præ improbitate in ferarum immanitatem prouerint. Nam qui te ex multis et variis eorum insidiis ad hunc usque diem eripuit, idem te posthac, si fortem animum præstiteris, in majore securitate constituet: ipsaque etiam dictura es: *Sagittæ parvulorum factæ sunt plagæ eorum, et infirmatæ sunt contra eos linguæ eorum (Psal. 63. 8. 9).* Quod quidem et jam contigit, et rursus continget: adeo ut et tu majorem mercedem referas, illustriusque coronas accipias, et illi morbo pœnitentiæ experite laborantes majori supplicio addicantur. Ecquod enim insidiarum genus prætermiserunt? ecquod machinarum genus non moverunt, dum solidæ tuæ, ac Deo fideli, generosæque et fortissimæ animæ insidias struere conantur? In forum te, quæ præter ecclesiam et cubiculum nihil noras, pertraxerunt, a foro ad tribunalia, a tribunalibus ad carcerem. Falsorum testium linguas acuerunt, impudentem calumniam concinnarunt, cædes perpetrarunt, cruoris torrentes profuderunt, igni ac ferro juvenum corpora consumpserunt, multis ac præclaris viris innumeras plagas et cruciatus intulerunt, nullum denique lapidem non moverunt, quo te metu perterritam huc adigerent, ut iis, quæ videras, contraria diceres. At tu, instar aquilæ sublime volantis, eorum retibus fractis ad libertatis fastigium virtuti tuæ consentaneum ascendisti: sic te comparans, ut ab ipsis minime circumscribereris; imo etiam, quantum ad hujus incendii crimen attinebat, cujus nomine miseri atque infelices homines præsertim gloriari videbantur, eos calumniæ convinceres. Quæ igitur præterierunt tecum reputans; nempe quot fluctus orti sint, qui tamen tempestatem tibi non invexerunt; quot procellæ, quæ tamen naufragium minime pepererunt, ita ut furente mari tranquilla navigaveris; portum etiam una cum plurimis corovis propediem exspecta. Quoniam autem de nobis quoque aliquid audire cupis, vivimus, valeamus, morbo omni liberati sumus. Quod si etiam ægrotamus, idoneum nobis ad recuperandam sanitatem remedium est sincera et fervens, ac firma et constans tua erga me caritas.

Quo iam igitur non vulgari voluptate afficimur, cum de tua valetudine ac plena securitate quam sæpius alicui audimus, te, id quod etiam non rogata facere soles, rogamus, ut de tua, domesticorumque tuorum omnium ac necessariorum valetudine sæpius ad nos scribas : non enim ignoras, quanta tui totiusque tuæ benedictæ domus cura teneamur.

XCIV. Pæanio.

Gravia sunt ea quæ contigerunt : at non ob eos qui passi sunt, fortiterque in acie steterunt, verum ob eos qui ea perpetrarunt, lugendum est. Quemadmodum enim quæ difficiliter enecantur feræ, magno cum furore in hastarum cuspides irruentes, in intima viscera gladios protrudunt : eodem modo ii quoque, qui hæc scelera designare non dubitant, gravem et acerbum gehennæ ignem adversus capita sua colligunt. Quod si etiam ad ea quæ faciunt gloriantur, hoc ipso nomine potissimum miseri sunt, pluribusque lacrymis digni, quod hæc quoque ratione graviores sibiipsis pœnas accersant. Quamobrem hos perpetuo fletu prosequi par est : iis contra, qui ab ipsis adeo crudeliter mactantur, ob præmia coronasque in cælis reconditas gratulari convenit, atque hoc maximum et luculentissimum letalis plagæ diabolo inflictæ argumentum existimare. Nam nisi ille letale vulnus accepisset, haudquaquam per eos, qui ipsi obtemperant, tantos flatus edidisset. Hæc igitur omnia tecum reputans, domine mi summopere admirande, maximam hinc consolationem cape, deque tua valetudine quam sæpius ad nos scribe. Etenim te quidem cernere, atque istud nobis carum caput complecti cupimus : quoniam autem id minime licet, te oro atque obsecro, ut et ipse de tua valetudine nos crebro certiores facias, et iis qui valde nos amant, magnam ad eandem rem facultatem afferas ¹.

XCVI. Ampruclæ diaconissæ atque illis quæ cum ipsa sunt. (Cucuso anno 404.)

Fluctus, rupibus illisi, eas quidem nec tantillum commovere possunt, ipsi autem sese potius ob vehementem impetum frangunt ac de medio tollunt. Quod etiam nunc in vobis, et in iis qui vobis insidias frustra moliantur, perspicere potest. Etenim hinc vobis et major apud Deum fiducia et major apud homines gloria comparatur, illis contra condemnatio et ignominia et probrum. Quandoquidem ea quoque virtutis et improbitatis natura est, ut illa tum magis floreat, cum bello vexatur : hæc contra, etiam cum bellum infert, imbecillior reddatur, atque hac maxime ratione opprimatur. Cum igitur ex iis quæ fiunt ingentem consolationis ansam habeatis, gaudete ac lætamini, fortiterque agite. Neque enim vos fugit, quibusdam propositis præmiis ad tam grave certamen vos accinxistis, et quænam vos, si ea quæ accidunt fortiter et cum gra-

¹ Reg.... obsecro ut et ipse crebro ad nos scribas de tua valetudine, et qualem istam vitam degas, et qua in æstimatione et ulacritate sis : in tali enim solitudine viventes non mediocrem consolationem lucrabimur, si has de tua reverentia literas acceperimus.

tiarum actione tuleritis, bona maneant, ea scilicet, quæ nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt (1. Cor. 2. 9). Atque molestiæ quidem illæ fluunt, ac simul cum præsentī vita extinguuntur : præmia vero ea, quæ hinc comparantur, a morte aliena sunt. Quin etiam ante ea præmia non parvam hinc quoque voluptatem percipis, quippe quas bonæ conscientiæ spes, ac coronarum illarum expectatio pascit. Hæc porro tibi ante literas nostras nota esse, non me fugit : verum, ut longiorem epistolam elicerem, cohortationem produxi. Illud enim plane scio, te ingenti quodam literarum nostrarum desiderio teneri ; idque causæ esse puto, cur nobis eo nomine crebro succenseas, quod minus sæpe ad te scripserimus. Neque enim cupiditatem tuam explere possumus, quamvis etiam quotidie literas demus : quia ex epistolis nostris pendere videris. Deus tibi tum in hac vita, tum in futuro ævo huiusce erga nos caritatis mercedem rependat. Nos quidem certe, quoties quibus demus occurrunt, ad te scribere minime intermittimus : ac sane nos ipsos summo beneficio afficimus, cum id facimus, teque quam creberrime per literas salutamus. Siquidem caritatem eam, quam nobis primum injecisti, perpetuo vigentem retinemus ; ut etiamsi nobis diutius adhuc a vobis abesse contingat, ne sic quidem tamen ipsa imbecillior effici queat. Etenim ubique vos animo circumferimus, mentis vestræ constantiam ingentemque fortitudinem ad stuporem usque mirantes. Quamobrem ipsa crebro ad nos de tua domesticorumque tuorum omnium valetudine scribe, quo hinc quoque magnam consolationem capiamus.

XCVII. Hypatio presbytero. (Cucuso anno 405.)

Noti, domine mi reverendissime, quantam vobis calamitates eæ, quæ Dei causa subeuntur, mercedem, quantaque præmia et quantas coronas ferant : quamobrem nihil eorum quæ fiunt te conturbet, siquidem eos demum, qui scelerate aliquid faciunt, lugere convenit. Nam ii certe sunt qui sexcentas adversus caput suum pœnas congerunt. Tu igitur, ut te dignum est, eam quam convenit, fortitudinem præsta : atque illorum technas et insidias facilius, quam aranæ telam discerpe : deque tua valetudine quam sæpius ad nos scribe. Magna enim, in aliena licet regione degentes ac commorantes, consolationem capiemus, si huiusmodi abs te literas accipiamus.

XCVIII. Chalcidæ. (Cucuso anno 404.)

Non vulgari dolore affecti sumus, cum te tam gravi morbo teneri accepimus. Scis enim, ornatissima mea ac religiosissima domina, quanto valetudinis tuæ studo teneamur. Quamobrem ne cura et sollicitudine cretemur, per quemdam, qui primus istinc huc veniat, hoc ipsum ut sciamus velim cures, hoc est num prorsus morbus sublatus sit, ac tu integræ sanitati restituta sis. Nec enim exignam, etiam in tam deserto loco positi, voluptatem capimus, cum de tua, hoc est feminæ nos amantis, valetudine animique hilaritate aliquid

φέρει τὸ συνεχῶς μαθάνειν τὰ περὶ τῆς βρώσεώς σου, καὶ τῆς ἀσφαλείας ἀπάσης, παρακαλοῦμαι, ὃ καὶ χωρὶς παρακλήσεως εἰώθας ποιεῖν, συνεχέστερον ἐπιστέλλειν τὰ περὶ τῆς ὑγείας σου, καὶ τοῦ οἴκου σου παντός, καὶ τῶν προσηκόντων σοι· οἶσθα γὰρ ὅπως καὶ σὲ καὶ τὸν εὐλογημένον σου οἶκον πάντα μεριμνῶμεν.

Ἡ Ε'. Παιριφ.

Χαλεπὰ τὰ γεγενημένα· ἀλλ' οὐχ ὑπὲρ τῶν παθόντων καὶ στάντων γενναίως, ἀλλ' ὑπὲρ τῶν ποιημάτων θρηνεῖν ἀναγκαῖον. Καθ' ἕνα γὰρ τὰ δυσθάνανα τῶν θηρίων πολλῶ τῶ θυμῷ ταῖς ἀκαταίας τῶν δοράτων ἐμπύπτοντα, πρὸς τὰ βαθύτερα τῶν σπλάγχων ὠθοῦσι τὰ ξίφη· οὕτω δὴ καὶ οἱ τὰς παρανομίας ταύτας τολμῶντες, τὸ χαλεπὸν τῆς γεέννης πῦρ κατὰ τῆς ἑαυτῶν συνάγουσι κεφαλῆς. Εἰ δὲ ἐγκαλλωπίζονται [645] οἷς ποιοῦσι, καὶ διὰ τοῦτο μάλιστα εἰσὶν ἐλεεινοί, καὶ πλείονων ἄξιοι δακρύων, ὅτι καὶ ταύτη χαλεπωτέρας ἑαυτοῖς τὰς εὐθύνας κατασκευάζουσι. Τούτους οὖν δεῖ θρηνεῖν διηνεκῶς, τοῖς δὲ πικρῶς οὕτω σφαττομένοις ὑπ' αὐτῶν συνήδεσθαι τῶν βραδείων, τῶν στεφάνων τῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἀποκειμένων, καὶ ταύτην μεγίστην ποιεῖσθαι καὶ σαφεστέτην ἀπόδειξιν τῆς καρίας τοῦ διαδόλου πληγῆς. Εἰ γὰρ μὴ καιρίαν αὐτὴν ἐδέξατο, οὐκ ἂν τοσοῦτον ἐπνευσε διὰ τῶν πειθομένων αὐτῷ. Ταῦτ' οὖν ἅπαντα ἐννοῶν, δέσποτά μου θαυμασιώτατε, μεγίστην δέχου παράκλησιν, καὶ γράφε συνεχῶς ἡμῖν τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς. Ἐπιθυμοῦμεν γὰρ ἰδεῖν καὶ περιπτύξασθαι τὴν φιλίαν ἡμῖν κεφαλὴν· ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο νῦν οὐκ ἔστι, παρακαλῶ σου τὴν εὐγένειαν. αὐτὸν τε ἡμῖν συνεχῶς ἐπιστέλλειν τὰ περὶ τῆς βρώσεως τῆς σῆς, καὶ τοῖς σφόδρα ἡμᾶς ἀγαπῶσι πολλὴν εἰς τοῦτο παρασκευάζειν τὴν εὐκόλιαν *.

Ἡ Γ'. Ἀμπρούκλη διακόνῳ καὶ ταῖς σὺν αὐτῇ.

Τὰ κύματα, ταῖς πέτραις προσηγγνόμενα, ἐκείνας μὲν οὐδὲ μικρὸν διασαλευσαί δύναται, ἑαυτὰ δὲ μειζόνως τῷ βρῦδαίῳ τῆς ῥύμης διαλύοντα ἀφανίζει. Τοῦτο ὅ καὶ ἐφ' ὧμῶν ἔστιν ἰδεῖν νῦν, καὶ τῶν ἐπιβουλεύοντων ὑμῖν εἰκὴ καὶ μάτην. Ὑμῖν μὲν γὰρ καὶ ἡ παρὰ τῷ Θεῷ παρῆρσία καὶ ἡ παρ' ἀνθρώποις δόξα πλείων ἐντεῦθεν γίνεται, ἐκείνοις δὲ κρίμα, καὶ αἰσχύνη, καὶ δνειδος. Ἐπεὶ καὶ τοιοῦτον ἡ ἀρετὴ, καὶ τοιοῦτον ἡ κακία· ἡ μὲν καὶ πολεμουμένη μειζόνως ἀνθεῖ, αὐτὴ δὲ καὶ πολεμούσα ἀσθενεστέρα γίνεται, καὶ ταύτη μάλιστα καταλύεται. Μεγίστην τοίνυν ἔχουσαι παράκλησιν τῶν γινόμενων τὴν ὑπόθεσιν, χαίρετε καὶ εὐφραίνεσθε, καὶ κραταιούσθε. Ἴστε γὰρ ἐφ' οἷς ἀπεδύσασθε ἐπάθλους εἰς τὸν τῆς ἀνδρείας ταύτης ἀγῶνα, καὶ πόλα ὑμᾶς καρτερούσας καὶ εὐχαρίστως φερούσας τὰ συμπίπτοντα ἀναμένει ἀγαθὸν, ὃ οὐτε ὀφθαλμῶς εἶδεν, οὐτε οὖς ἤκουσεν, οὐτε ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου ἀνέστη. Καὶ τὰ μὲν λυπηρὰ τοιαῦτα παρ-

* Reg. βρώσεως τῆς σῆς, καὶ περὶ τῆς διατριβῆς τῆς αὐτοῦ, καὶ τῆς εὐδοκίμησώς σου καὶ τῆς εὐθυμίας· οὐ γὰρ τὴν τυχούσαν καὶ ἐρημίᾳ τοιαύτη διατρίβοντες καρποσώμεθα παράκλησιν, τοιαῦτα παρὰ τῆς σῆς τιμιότητος δεχόμενοι γράμματα. Sequens titulus sic habebat in codice (Ujaci, teste Frontone Ducæo, Ἀμπρούκλη διακόνῳ καὶ ταῖς σὺν αὐτῇ) mendose, nam hic mulierem alloquitur.

ἢ Vatic. διαλύονται καὶ ἀφρίζονται. Τοῦτο.

οδεύεται, καὶ τῷ παρόντι συγκαταλύεται βίῳ· τὰ δὲ ἐντεῦθεν ἐπαθλα ἀθάνατα μένει. Καὶ πρὸ τῶν ἐπάθλων δὲ ἐκείνων. οὐ μικρὰν καὶ ἐντεῦθεν καρπούσθε ἡδονὴν, τῇ ἐλπίδι τοῦ χρηστοῦ συνειδότης, καὶ προσδοκία στεφάνων ἐκείνων τρεφόμεναί. Ταῦτα οἶδ' ὅτι καὶ πρὸ τῶν ἡμετέρων οἶσθα γραμμάτων· ἀλλ' ἵνα μικρὰν ποιήσωμεν τὴν ἐπιστολὴν, ἐξέτεινα τὴν παράκλησιν. Εὖ γε γὰρ οἶδ' ὅτι σφόδρα ἡμῶν τῶν γραμμάτων ἐρᾶς, καὶ μεθ' ὑπερβολῆς σφόδρα * καὶ τοῦτο οἶμαι αἴτιον εἶναι τοῦ συνεχῶς ἡμῖν ἐγκαλεῖν, ὅτι μὴ πολλάκις ἐπεστάλακαμεν. [646] Οὐ γὰρ δυνάμεθά σου κορέσαι τὴν ἐπιθυμίαν, κὰν καθ' ἑκάστην πέμπωμεν γράμματα, διὰ τὸ σφόδρα ἡμῶν ἐκκρέμασθαι τῶν ἐπιστολῶν. Ὁ Θεὸς σοι τὸν μισθὸν δῶ καὶ τὴν ἀμοιβὴν τῆς τοσαύτης περὶ ἡμᾶς ἀγάπης, καὶ ἐν τῷ παρόντι βίῳ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι. Ἥμεῖς μέντοι οὐ διαλιμπάνομεν διὰ τῶν ἐμπιπτόντων συνεχῶς ἐπιστέλλοντες· ἡμῖν γὰρ αὐτοῖς τὰ μέγιστα χαριούμεθα τοῦτο ποιοῦντες, καὶ τῇ σῇ ψυχῇ συνεχῶς διὰ τῶν γραμμάτων προσαγορεύοντες. Καὶ γὰρ τὴν ἀγάπην, ἣν ἐνέθηκας ἡμῖν ἐξ ἀρχῆς, ταύτην διηνεκῶς ἀκμάζουσαν διατρουόμεν· κὰν πλείονα τούτου πάλιν ἀπολειφθῶμεν ὑμῖν χρόνον, οὐδὲ ἐντεῦθεν αὐτὴ ἀμαυροτέρα γίνεται. Ἐν γὰρ διανοίᾳ πανταχοῦ περιφέρομεν ὑμᾶς, ἐκπληττόμενοι τὸ ἀπερίτρεπτον ὑμῶν τῆς γνώμης καὶ τὴν πολλὴν ἀνδρείαν. Γράφε δὴ καὶ αὐτὴ συνεχῶς ἡμῖν, τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς εὐαγγελιζομένη καὶ τοῦ οἴκου σου παντός, ἵνα πολλὴν καὶ ἐντεῦθεν καρποσώμεθα τὴν παράκλησιν.

Ἡ Ζ'. Ὑπατίῳ πρεσβυτέρῳ.

Οἶδας καὶ αὐτὸς, κύριέ μου τιμιώτατε, ὅσον ὑμῖν φέρει μισθὸν τὰ διὰ τὸν Θεὸν παθήματα, ἡλίκα βραβεῖα, οὓς στεφάνους· μηδὲν οὖν σε θορυβεῖται τῶν γινόμενων, ἐπεὶ περ τοῦτο ποιοῦντας κακῶς θρηνεῖν δεῖ. Ἐκεῖνοι γὰρ εἰσι οἱ μυρία κατὰ τῆς ἑαυτῶν κεφαλῆς ἐπισωρεύοντες κόλασιν. Αὐτὸς τοίνυν, καθὼς σοι πρόπον ἔσθι, τῇ προσηκούσῃ κεχρημένος ἀνδρεία, ἀράχνης εὐτελέστερον διάσπα τὰ ἐκείνων μηχανήματα καὶ τὰς ἐπιβουλάς, καὶ γράφε συνεχῶς ἡμῖν περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς εὐαγγελιζόμενος. Πολλὴν γὰρ δεξόμεθα παράκλησιν, καὶ ἐν ἄλλοτρίᾳ διατρίβοντες, τοιαῦτα παρὰ τῆς τιμιότητός σου δεχόμενοι γράμματα.

Ἡ Η'. Καλιθία.

Οὐχ ὡς ἔτυχεν ἠλγῆσαμεν, μαθόντες ἐν τοσαύτῃ σε ἀρρωστία εἶναι. Οἶσθα γὰρ ὅπως ἀντεχόμεθά σου τῆς ὑγείας, κυρία μου κοσμιωτάτῃ καὶ εὐλαβεστάτῃ. Ἴν' οὖν μὴ κατατεινώμεθα τῇ φρονίδι, διὰ τίνος τοῦ πρώτου ἐκεῖθεν ἀφικνουμένου τοῦτο αὐτὸ δηλώσαι ἡμῖν σπούδασον, εἰ σοι τέλεον τὰ τῆς ἀρρωστίας ἀνήρηται, καὶ πρὸς καθαρὰν ἐπανήλθες ὑγείαν. Οὐδὲ γὰρ τὴν τυχούσαν καρπούμεθα εὐφροσύνην, καὶ ἐν ἐρημίᾳ τοσαύτῃ καθήμενοι, ὅταν ὑμῶν τῶν ἀγαπώντων ἡμᾶς γνησίως περὶ τῆς ὑγείας καὶ εὐθυμίας

* Σφόδρα deest in Vatic. Infra Vatic. ὃ δὲ Θεὸς παράσχῃ σοὶ τὴν ἀμοιβὴν τῆς τοσαύτης ἀγάπης.

μανθάνωμεν. Εἰδυῖα τοίνυν ἡλίκα ἡμῖν χαρίζῃ τοιαύτην πέμπουσα ἐπιστολήν, μὴ μελλήσης, μηδὲ ὑπερβῆ, ἀλλ' εὐθέως τοῦτο ποιῆσαι παρακλήθητι, ἢ ὡσπερ νῦν ὑπὸ τῆς ἀθυμίας συνέχεα ἡμᾶς τὴν ἀβρωσίαν εἰπούσα, οὕτως τὴν ὑγίαν ἀπαγγείλασα τὴν σὴν, πολλῆς ἡμᾶς ἐμπλησθῆναι ποιήσης τῆς ἡδονῆς.

[647] ΛΘ'. *Ἀσυχκριτία.*

Ἔμοι μὲν περισπούδαστον τὸ συνεχῶς ὑμῖν ἐπιστέλλειν· τῆς γὰρ διαθέσεως ὑμῶν, καὶ τῆς αἰδοῦς, καὶ τῆς τιμῆς, ἦν αἰετὶ περὶ ἡμᾶς ἐπεδειξασθε, ὅπου περ ἂν ἀφικώμεθα, ἐπιλαθέσθαι οὐ δυνάμεθα, ἀλλ' ἔχομεν ὑμῶν διηνεκῶς τὴν μνήμην ἀκμάζουσαν πανταχοῦ περιφέροντες. Εἰ δὲ μὴ ὁσάκις ἐβουλόμεθα ἐπεστάλαχμεν, ἀλλὰ σπανιάκις, τοῦτο οὐ τῆς ῥαθυμίας τῆς ἡμετέρας, ἀλλὰ τῆς τῶν πραγμάτων ἀνάγκης, καὶ τοῦ τὴν ὄδον ἀδατον ὀδοιπόροις εἶναι νῦν. Ταῦτ' οὖν εἰδυῖα, κυρία μου κοσμιωτάτη καὶ εὐγενεστάτη, καὶ γραφόντων ἡμῶν, καὶ σιγῶντων, ὁμοίως διάκεισο περὶ τῆς διαθέσεως, ἦν αἰετὶ περὶ ὑμᾶς ἐπεδειξάμεθα.

P'. *Μαρκιανῷ καὶ Μαρκελλίῳ^a.*

Τοῦτο καὶ ἡμῖν τῆς μακρᾶς αἰγῆς αἴτιον γίνεται, ὃ καὶ τῇ εὐγενεῖα τῇ ὑμετέρᾳ· ἀλλὰ σιγῆς οὐ τῆς κατὰ τὴν γνώμην, ἀλλὰ τῆς κατὰ τὴν γλῶτταν. Ὡς τῇ διανοίᾳ καὶ ἐπιστέλλομεν, καὶ προσφθεγγόμεθα συνεχῶς, μάλλον δὲ διηνεκῶς, τὴν εὐγενεστάτην καὶ ἐμμελεστάτην ὑμῶν ψυχὴν, καὶ ἐγκολάφοντες ὑμᾶς τῷ συνειδῶτι, πανταχοῦ περιφερόμεν· τοιοῦτον γὰρ τὸ φιλεῖν γνησίως. Ταῦτ' οὖν εἰδότες, κύριοί μου ποθεινότατοι καὶ τιμιώτατοι, ἐπιστέλλετε μὲν, ἡνίκα ἂν ἐξῆ, τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς ὑμετέρας δηλοῦντες. Θαρραῖτε δὲ, ὅτι καὶ σιγῶντων ὑμῶν τὴν αὐτὴν περὶ τῆς ἀγάπης ὑμῶν ψῆφον ὀλοομεν, ἦν καὶ γραφόντων, ἀπὸ τῆς γνώμης ταῦτα ψηφίζομενοι τῆς ὑμετέρας.

PA'. *Σενήρῳ κρησθυτέρῳ.*

Ἡμεῖς μὲν καίτοι χωρίον ἐρημότατον οἰκοῦντες, καὶ ἐπεστάλαχμεν πολλάκις πρὸς τὴν σὴν ἐμμέλειαν, καὶ τοὺς ἐκεῖθεν ἀφικνουμένους οὐ παύομεθα συνεχῶς ἐρωτῶντες περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς. Αὐτὸς δὲ οὐκ οἶδα, ἀνθ' ὅτου μανικὸς ἡμῶν οὕτως ἐραστής ὢν, καὶ πολλὴν εὐκολίαν ἔχων τῶν ἐνταῦθα διακομιζόντων τὰ γράμματα, σιγᾶς οὕτω μακρὰν σιγὴν. Ἄλλ' ἡμεῖς τὸ θερμόν σου καὶ γνήσιον, τὸ εἰλικρινὲς τῆς διαθέσεως, ὃ περὶ ἡμᾶς· αἰετὶ ἐπεδείξω, ἐννοοῦντες, καὶ ἐν τῇ σιγῇ τῇ μακρᾷ μεγίστην καρπούμεθα παράκλησιν. Πλὴν ἀλλὰ βουλόμεθα καὶ γραμμάτων συνεχῶς ἀπολαύειν τῶν σῶν, τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς ἡμῖν ἀπαγγελλόντων, καὶ ἀ παρ' ἐτέρων μανθάνομεν, ταῦτα παρὰ τῆς γλιώττης τῆς σῆς, καὶ τῆς χειρὸς ἐβουλόμεθα μανθάνειν. Ποιεῖ δὴ τοῦτο νῦν γοῦν, δέσποτά μου τιμιώτατε· οἶσθα γὰρ ἡλίκα ἡμῖν χαρίζῃ. Ὡς ἡμεῖς καὶ γράφοντες, καὶ μὴ γράφοντες, οὐ παύομεθα μεμνημένοι, καὶ τὴν ἀγάπην, ἦν αἰετὶ περὶ

τὴν σὴν ἐπεδειξάμεθα εὐλάβειαν, διατηροῦντες, ὅπου περ ἂν ὤμεν. Ἡμῖν γὰρ αὐτοῖς τὰ μέγιστα χαριώμεθα τοῦτο ποιοῦντες.

[648] PB'. *Θεοδότῳ ἀναγνώστῃ.*

Τί φῆς; Πλειόνά σοι τῶν προσδοκηθέντων τὰ κύματα ἐναπέστη νῦν, καὶ διὰ τοῦτο ἀλγεῖς; Διὰ τοῦτο μὲν οὖν αὐτὸ χαίρειν χρῆ καὶ σκιρτᾶν. Ἐπεὶ καὶ ὁ μακάριος Παῦλος οὕτως ἐποίησε, νῦν μὲν λέγων· *Ὁ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ καυχώμεθα ἐν ταῖς θλίψεσι*· νῦν δὲ, *ὅτι Χαίρω ἐν τοῖς παθήμασί μου*. Ὅσῳ γὰρ ἂν μείζων καὶ τραχύτερος ὁ χειμῶν γένηται, τοσούτῳ πλείων ἡ ἐμπορία, λαμπρότεροι τῆς ὑπομονῆς οἱ στέφανοι, πολλὰ τὰ βραβεῖα. Ἐπεὶ καὶ αὐτὸς σοῦ μὲν ἔνεκεν θαρρῶ· οἶδα γὰρ σοῦ τὸ ἀπερίτρεπτον^b, καὶ ἀκλίνας, καὶ στερρόν· τῶν δὲ ἐπιβουλεύόντων ἔνεκεν ἀλγῶ καὶ δακρύῳ, ὅτι οὐδ' ἔστιν ἐν τάξει εἶναι τῶν θεραπευόντων, τὰ τῶν ἐχθρῶν ἐπιδείκνυνται. Ἐν με λυπεῖ μόνον, τὸ τῆς τῶν ὀφθαλμῶν σου ἀσθενείας, ὢν καὶ σφόδρα ἀξίῳ πολὺν σε ποιεῖσθαι λόγον, ἰατροῖς τε διαλεγόμενον, καὶ τὰ παρὰ σαυτοῦ συνεισφέροντα. Ὡς τῶν γε θλίψεων τῶν ἐπαγομένων σοε (ὅπερ καὶ ἐμπροσθεν εἶπον), αὐτὸν τε χαίρειν ἀξίῳ, καὶ ἐγὼ δὲ σοι συνήδομαι. Οἶδα γὰρ ὅσος ἐκ τούτου τίκτεται σοι τῆς ὑπομονῆς ὁ καρπός. Μηδὲν οὖν σε θορυβεῖται, μηδὲ ταρატτέω τῶν παρεμπιπτόντων. Ἐν γὰρ ἐστὶ χαλεπὸν ἀμαρτία μόνον. Ὡς· τὰ γε ἅλλα πάντα ἀγρυπνοῦντι σοι καὶ νήφοντι καὶ κερδῶν ὑπόθεσις ἔσται μεγίστη, καὶ τὰ ἀπόρρητα ἐκεῖνα ἀγαθὰ, τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, μετὰ πολλῆς οἴσει σοι τῆς δαψιλείας. Τοιαύτην τοίνυν καθ' ἐκάστην ἡμέραν πραγματευόμενος πραγματεῖαι, χαίρει καὶ εὐφραίνου, καὶ συνεχῶς ἡμῖν ἐπιστέλλειν μὴ κατόκνει. Ἡμεῖς μὲν γὰρ σε βουλόμεθα καὶ μεθ' ἡμῶν εἶναι· ἀλλ' ἐπειδὴ οὐχ ἡ τοῦ χειμῶνος ὥρα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡ τοῦ θέρους ὁμοίως ἐστὶν ἐπαχθῆς, ἐδείσαμεν εἰς ἀέρων σε δυσκрасίαν ἐμβαλεῖν, μάλιστα διὰ τὸ τῶν ὀφθαλμῶν πάθος. Ἔργον τοίνυν ποιησάμενος τὸ πολλὴν τούτοις προσάγειν τὴν ἐπιμέλειαν, καὶ περὶ τούτων, ἡνίκα ἂν συνεχῶς ἡμῖν ἐπιστέλλῃς, δήλου, εἴγε κἂν μικρὸν ἀμεινόν σοι διατεθεῖσιν, ἵνα καὶ ἐκ τοσούτου καθήμενοι διαστήματος, πολλὴν καὶ ἐντεῦθεν καρπωσώμεθα τὴν εὐφροσύνην.

PI'. *Ἀμπρούκῃ διακόνῳ καὶ ταῖς σὺν αὐτῇ.*

Μακρῷ μὲν διψῆσαι τῷ μήκει τῆς ὁδοῦ τῆς ὑμετέρας τιμιότητος, τὰς δὲ ἀνδραγαθίας ὑμῶν καὶ τὰς ἀριστείας τῶν παρόντων οὐκ ἔλαττον ἔμαθον, καὶ σφόδρα συνήσθη ὑμῖν τῆς ἀνδρείας, τῆς ὑπομονῆς, τῆς ἀπεριτρέπτου γνώμης, καὶ στερρόδος καὶ ἀδαμαντίνης διανοίας, τῆς ἐλευθεροστομίας, τῆς παρρησίας. Διὰ ταῦτα μακαρίζων ὑμᾶς οὐ παύομαι ὑπὲρ τε τῶν παρόντων, ὑπὲρ τε τῶν μελλόντων ὑμᾶς· ὑποδέξασθαι ἀγαθῶν ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι τῶν ἀπορρήτων ἐκείνων, καὶ πάντα νοῦν καὶ λόγον ὑπερβαινόντων. Σφόδρα δὲ ἡμᾶς ἐλύπησας ἐκ τοσούτου καθημένους

^a Vatic. Μαρκελλίανῳ. Paulo post Coislin. τῇ διανοίᾳ μάλλον διηνεκῶς τὴν εὐγενεστάτην καὶ ἐμμελεστάτην ὑμῶν ψυχὴν, καὶ ἐγκολάφοντες ὑμῶν τῷ συνειδῶτι.

^b Coislin. τὸ ἀτρέπτον.

audimus. Cum igitur, quantum a nobis, epistolam hujusmodi mittens, gratiam in eas, tibi sit exploratum, abjecta omni mora et cunctatione velim confestim operam des, ut quemadmodum nunc nuntiato tuo morbo, ingenti mœstitia nos perturbasti, sic rursus nuntiata sanitate, ingenti nos voluptate compleas.

XCIX. Anyncritæ. (Cucuso anno, ut putatur, 405.)

Nihil quidem est quod malim, quam crebro ad vos scribere: neque enim benevolentiae vestrae et honoris ac reverentiae, quam semper nobis praestitistis, quemcumque in locum proficiscamur, oblivisci possumus, verum memoriam vestri perpetuam tenemus, eamque recentem semper ac florentem ubique circumferimus. Quod si non quoties volumus, sed raro ad vos literas dedimus, hoc non negligentia nostra, sed rerum necessitate factum est, et quia viatoribus clausum iter nunc sit. Hæc igitur cum tibi, ornatissima mea et nobilissima domina, perspecta sint, sive scribamus, sive si leamus, de ea benevolentia, quam semper vobis praestitimus, eodem modo existimes velim.

*C. Marciano et Marcellino*¹. (Cucuso anno, ut putatur, 404.)

Eadem nobis perdiuturni silentii nostri causa est, quæ etiam vobis: verum hujusmodi silentii, quod non in animo, sed in lingua positum sit. Nam animo ac voluntate nobilissimas ac suavissimas animas vestras crebro, imo perpetuo salutamus, vosque in pectore nostro, insculptos passim circumferimus: nam ea veri ac sinceri amoris natura est. Hæc igitur cum vobis explorata sint, domini mei carissimi ac reverendissimi, scribite quidem, quoties facultas dabitur, ac de vestra valetudine certiores nos facite. Illud autem vobis persuadete, nos, etiamsi taceatis, idem tamen de vestra caritate judicium habituros esse, quod habebimus, si scribatis: ab animo scilicet vestro hæc dependentes.

CI. Severo presbytero. (Ab anno 404 ad 407.)

Nos, etsi desertissimum locum incolentes, sæpe tamen ad te scripsimus, eosque qui istinc veniunt de tua valetudine sciscitari minime desinimus. Tibi vero quid causæ sit nescio, quamobrem, cum tam insano nostri amore flagres, atque perfacile nancisci possis quibus literas des, perdiuturno tamen tempore sileas. At cum nos benevolentiae illius, quam erga nos semper præ te tulisti, fervorem ac sinceritatem animo complectimur, etiam in longo silentio permagnam consolationem capimus. Cæterum literis quoque tuis persæpe frui cupimus, quibus de tua valetudine certiores fiamus: eaque, quæ aliorum sermone accipimus, ex tua lingua, tuaque manu audire studemus. Quamobrem, domine mi reverendissime, nunc saltem hoc facias quæso: scis enim quam nobis hac in re gratum facturus sis. Nam quod ad nos attinet, sive scribamus, sive taceamus, numquam tui meminisse desinimus, eamque caritatem, cujus tibi specimen

¹ Valic., *Marcelliano*.

præbuimus, quocumque in loco simus, conservare. Id enim cum facimus, de nobis etiam ipsimet quam optime meremur.

CII. Theodoto lectori. (Anno forte 406.)

Quid ais? Plures in te nunc quam expectabas fluctus excitati sunt, ob idque discruciaris? Imo vero ideo gaudere et exultare convenit. Nam etiam beatus Paulus ad hunc modum faciebat, nunc quidem his verbis utens: *Non solum autem, sed etiam gloriamur in tribulationibus* (Rom. 5. 3); nunc autem his, *Gaudeo in passionibus meis* (Coloss. 1. 24). Nam quo major et atrocior tempestas fuerit, eo quoque major quæstus erit, et illustriores patientiæ coronæ, præmiaque ampliora. Si quidem ipse quoque de te bono animo sum, ut qui animi tui firmitatem atque constantiam exploratam habeam: at eorum causa, qui tibi insidias struunt, doleo et collacrymo, nimirum quod ii hostilem in te animum gerant, a quibus te coli oportebat. Unum est quod mœrore me afficit, nempe oculorum tuorum in valetudo, quorum velim summam rationem habeas, medicosque consulas, atque ea quæ muneris tui sunt simul præstes. Nam de his calamitatibus, quæ tibi inferuntur, tum te, ut prius jam dixi, gaudere cupio, tum tibi ipse gratulor. Scio enim quantus hinc tibi patientiæ fructus oriatur. Quamobrem da operam, ne quid ex his quæ accidunt te commoveat ac perturbet. Una enim dumtaxat res molesta est, nimirum peccatum. Nam cætera omnia, si modo vigilantem ac sobrium animum præbeas, lucri quoque amplissimam materiam suppeditabunt, atque arcana illa bona, quæ in cælis recondita sunt, copiosissime tibi accersent. Ideo cum in ejusmodi quæstu quotidie verberis, gaude ac lætare: atque ad nos sæpe scribere ne graveris. Certe nobiscum esse te cupimus; quia tamen non hiems dumtaxat, sed etiam æstas aequæ tibi gravis ac molesta est, illud veriti sumus, ne te, ob oculorum præsertim morbum, in aeris intemperiem conjiceremus. Quæ cum ita sint, ad eorum curam velim operam omnem adhibeas: de eoque, cum facultas erit, crebro ad nos scribas, atque num meliuscule sese habeant, significes, quo, licet alloqui tanto abs te locorum intervallo dissiti, magnam tamen hinc voluptatem capiamus.

CIII. Ampructæ diaconissæ ipsiusque comitibus. (Cucuso anno 404.)

Etsi longo itineris intervallo a vobis disjunctus sum, tamen præclara et fortia vestra facinora, non minus quam qui adsunt, cognita et explorata habeo: vehementerque vobis de hac fortitudine, patientia, constantia, atque adamantina quadam animi firmitate, loquendique libertate ac fiducia gratulor. Eoque nomine beatas vos prædicare non desino, tum ob præsentia, tum ob ea bona quæ vos in futuro ævo acceptura sunt, arcana illa, et omnem mentis captum ac sermonis facultatem excedentia. Magno autem nos, qui tam longe a te sejuncti sumus, mœrore affecisti, quod ne scribere quidem ad nos dignata sis. Quam-

quam illud scio, istud negligentia tua minime contigisse; nam sive scribas, sive taceas, ardentem et sinceram fucique expertem, ac firmam et solidam tuam erga me caritatem novi; verum quod, cui dictares, nemo tibi præsto esset. Quamquam sic quoque patria lingua scribendum fuit, ac tua manu. Magnopere enim, ut ipsa quoque nosti, crebras a te literas accipere studemus, quo de tua valetudine quotidie certiores fiamus: hincque tam vastæ hujusce solitudinis, ac rerum adversarum, cum quibus hic luctamur, haud exiguam consolationem capimus. Cum igitur, reverendissima et religiosissima domina, quanta rei hujusce cupiditate tenear, minime te fugiat, hanc nobis gratiam impertire, quaeso, ne intermittas. Si quidem multi istinc variis e locis ad nos venerunt. Verum ea de causa minime tecum expostulo, quod literas abs te nobis non attulerunt: verisimile enim est eos tibi ignotos esse. Nunc autem, cum summa facultas datur, scribas velim: ac præsertim cum res hujusmodi istic contigissent, literas abs te accipere in primis expetebam. Cura igitur ut quod antehac abs te per incuriam prætermissum est sarcias, pristinique silentii diuturnitatem literarum frequentia et assiduitate compenses.

CIV. Pentadiæ diaconissæ. (Anno 404 vel 405.)

Coronarum nomine, quas tibi conciliasti, beatam te duco, ac nunc quoque, cum per animi magnitudinem quidvis pro veritate perferre in animum induxeris. Merito proinde Deum habes, qui tuas partes acerrime tueatur. *Usque ad mortem enim, inquit Scriptura, pro veritate certa: et Dominus pugnabit pro te (Eccli. 4. 33).* Quod etiam evenit. Nam cum eo usque præclarum hoc certamen obieris, multa divinitus præmia retulisti: ideo magna voluptate afficior. Quia autem intellexi te de discessu cogitare, atque istinc migrare velle accepi, peto abs te, ne quidquam hujusmodi cogites, aut in animo habeas. Primum ob hoc ipsum, quod civibus tuis subsidium es, amplissimusque portus, et adminiculum, ac tutus murus iis qui laboribus et ærumnis conficiuntur. Quare noli committere, ut tantum quæstum de manibus ejicias; noli, inquam, committere, ut tantum lucrum abjicias, cum tantos quotidie thesauros ex tua præsentia colligas. Nam qui præclara tua facinora cernunt, vel audiunt, non parum hinc lucri consequuntur. Scis porro quantam istud mercedem tibi conciliet. Primum itaque, ut dixi, hac de causa te rogo istic maneat; neque enim exiguum utilitatis illius, quam istic permanendo attulisti, documentum abs te datum est. Deinde, ne anni quidem tempus hoc te facere patitur. Neque enim, qua corporis imbecillitate sis, ignoras, neque tibi facile esse in tanta vi frigoris atque hiemis pedem movere. Iluc accedit quod, ut rumor est, Isaurorum res nunc vigent¹. Hæc itaque omnia, ut prudens mulier tecum reputans, ne, quaeso, hoc tempore ullo pacto pedem istinc movere sustineas: deique hac re velim nos quamprimum certiores fa-

¹ Colônia, propter Isaurorum iter sit imperium.

cias, ac de tua valetudine sæpe scribas. Nam nunc quoque nos nullas abs te literas accepisse moleste tulimus: ac, ne forte morbus hoc impediverit, laboramus. Ut hanc igitur sollicitudinem nobis eximar, cito ad nos literas, quæ hæc indicent, mitte.

CV. Chalcidiæ. (Scripta anno, ut putatur, 406.)

Deus tibi pro tua erga nos reverentia, honore, ac sincera caritate tum hic, tum in futuro ævo mercedem pendat. Nec enim nunc dumtaxat, sed primum etiam atque ab initio, quo erga nos animo ac studio fueris, perspectum habeo. Ac propterea quamvis longo itineris spatio abs te dissitus sim, atque hic, tum ob hujus loci solitudinem, tum ob perpetua pericula, crebrosque prædonum impetus, tum ob medicorum penuriam, in multis calamitatibus verser: nihil tamen horum omnium impedit, quominus tuæ suavitatis perpetuo recorder: quin potius eam caritatem, quam a principio tum erga te, tum erga tuam domum habui, vigentem retineo; neque eam vel ob temporis diuturnitatem, vel ob itineris longinquitatem consenescere patiar. Nam ea demum sinceræ caritatis natura est. Te vero pro tua prudentia et pietate oro atque obsecro, ut ea omnia, quæ accidunt, strenuo animo feras. Scis enim te ab ineunte ætate usque ad hoc tempus per varias atque oronis fere generis tentationes incessisse; atque patientiæ certamen facili negotio obire potes, quemadmodum etiam sæpe obisti, et illustres inde coronas tibi ipsi in futurum condidisti. Quod si hæc tentatio superiores excedit, et etiam corona præstantior futura est. Quæ cum ita sint, nihil ex iis acerbitatibus, quæ tibi inferuntur, te perturbet: verum quo magis fluctus crescunt, tempestasque magis ingravescit, eo etiam majorem quæstum, ac præmia sudoribus longe copiosiora et ampliora et luculentiora expecta. Neque enim *Condignæ sunt passionibus hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis (Rom. 8. 18)*. Vix enim instar sunt præsentis hujus vitæ jucunditates, et molestiæ, ambaque eodem modo effluunt, nec quidquam in iis certum ac stabile est, verum umbræ (a) naturam imitantur, ut quæ simul atque sese ostenderint, statim prætereant. Quemadmodum igitur viatores, sive per prata, sive per salebrosa et abrupta loca iter faciant, nec ullam illinc voluptatem percipiunt, nec ullam hinc molestiam sentiunt; viatores enim sunt, non cives, utraque prætereuntes, atque ad patriam suam contententes: eodem modo te rogo atque obsecro, ut nec præsentis vitæ jucunditatibus inhias, nec rursus molestiarum rerum pondere depressaris, verum hoc unum spectes, quoniam pacto ad communem patriam nostram cum ingenti fiducia pervenias. Quandoquidem hoc demum fixum et constans atque immortale bonum est: cætera autem omnia, nos scæni et fumus, et si quid his vilis fingi potest.

CVI. Asyncritiæ ipsiusque sodalibus. (Scripta Cucusi anno 404.)

Qua erga nos caritate ac benevolentia sitis, mihi

(a) Sic Billius, qui umbram supplet ex conjectura; nam aliquid deesse videtur in Græco.

(649) διαστήματος, οὐδὲ ἐπιστεῖλαι καταδεξάμενη. Καὶ οἶδα μὲν ὅτι οὐκ ἐκ βραθυμίας τοῦτο γέγονεν· ἐπίσταμαι γὰρ καὶ γραφούσης ἡμῖν, καὶ σιγῆς, τὴν θερμὴν καὶ γνησίαν ἀγάπην, τὴν εἰλικρινῆ καὶ ἀδόλορον, τὴν ἰσχυρὰν καὶ στερβάν· ἀλλὰ διὰ τὸ μηδένα εἶναι τὸν ἰσογράφοντα. Πλὴν ἄλλα καὶ οὕτως ἔχρην τῇ ἐγχωρίῳ σου γλώττῃ ἡμῖν ἐπιστεῖλαι, καὶ τῇ χειρὶ τῇ σῇ. Σφοδρὰ γὰρ ἀντεχόμεθα, καθάπερ καὶ αὐτὴ οἶσθα, τοῦ συνεχῶς ἐπιστολάς δέχεσθαι παρὰ τῆς εὐλαθείας τῆς σῆς, ὥστε καθ' ἑκάστην ἡμέραν μανθάνειν ἡμᾶς τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς· καὶ οὐ μικρὰν τῆς τοσαύτης ἐρημίας καὶ τῶν ἐνταῦθα περιστάσεων παράκλησιν ταύτην ἔχομεν. Εἰδούια τοίνυν, δέσποινα μου τιμιωτάτῃ καὶ εὐλαβεστάτῃ, ὅσην ἐπιθυμίαν ἔχομεν τούτου, μὴ διαλίπῃς τὴν καλὴν ταύτην ἡμῖν χαριζομένη χάριν. Καὶ γὰρ πολλοὶ πολλὰ χόθεν ἐκείθεν ἦλθον. Ἄλλ' οὐκ ἐγκαλῶ ἐκείνων ἐνεκεν, διὰ τὴν μὴ γράμματα ἡμῖν ἐκόμισαν παρὰ τῆς σῆς κοσμιότητος· εἰκὸς γὰρ αὐτοὺς ἀγνοεῖσθαι παρὰ τῆς εὐλαθείας τῆς σῆς. Νῦν μέντοι ὅτε ἐξῆν μετ' εὐκολίας πάσης ἐπιστεῖλαι, καὶ μάλιστα τοιούτων γεγενημένων αὐτόθι, σφοδρὰ ἐπεθύμουν δέξασθαι γράμματα. Ἀνάκτησαι τοίνυν τὸ ἐν τῷ παρελθόντι χρόνῳ βραθυμηθὲν, καὶ πυκνότητι, καὶ νιφάδι ἐπιστολῶν τὸ μῆκος τῆς ἐμπροσθεν ἡμῖν παραμύθησαι σιγῆς.

ΡΔ'. Περτυδίᾳ διακόνῳ.

Τῶν μὲν στεφάνων σε μακαρίζω, οὐς ἀνεδήσω καὶ νῦν, διὰ τῆς ἀνδρείας πάντα ἐλομένην παθεῖν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας. Διὰ τοῦτο καὶ τὸν Θεὸν ὑπερασπίζοντά σου ἔχεις μετὰ πολλῆς τῆς σφοδρότητος. Ἔως γὰρ θανάτου, φησὶν, ἀγωνίσαι ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, καὶ ὁ Κύριος πολεμήσει ὑπὲρ σοῦ. Ὑπὲρ καὶ γέγονε. Μέχρι γὰρ τοσοῦτου δραμοῦσα τὸν καλὸν τοῦτον ἀγῶνα, πολλὰ ἄνωθεν ἐπεσπάσω τὰ βραβεῖα· τούτου μὲν οὖν ἐνεκεν χαίρω. Ἐπειδὴ δὲ ἔγνω, ὅτι βουλευῆ περι ἀποδημίας, καὶ μεταστῆναι ἐκείθεν βούλει, παρακαλῶ σου τὴν τιμιότητα μηδὲν τοιοῦτον ἐννοῆσαι μηδὲ βουλευσάσθαι. Πρῶτον μὲν δι' αὐτὸ τοῦτο, ὅτι δὴ στήριγμα τῆς πόλεως εἶ τῆς αὐτόθι, καὶ λιμὴν εὐρύς, καὶ βακτηρία, καὶ τείχος ἀσφαλὲς τοῖς καταπονομένοις. Μηδὲ τοσαύτην ἀπὸ τῶν χειρῶν ἐμπορίαν βίβης, μηδὲ τοσοῦτον πρὸς κέρδος, τοσοῦτους καθ' ἑκάστην ἡμέραν συνάγουσα θησαυροὺς ἀπὸ τῆς παρουσίας τῆς αὐτόθι. Οἱ τε γὰρ ὀρώντες, οἱ τε ἀκούοντές σου τὰ κατορθώματα, οὐ μικρὰ καρδαίνουσιν. Οἶσθα δὲ ἡλικίον τοῦτο φέρει σοὶ τὸν μισθόν. Πρῶτον μὲν, ὅπερ ἔφη, διὰ τοῦτο παρακαλοῦμεν αὐτόθι μένειν· καὶ γὰρ πείραν οὐ μικρὰν δέδωκας τῆς ὠφελείας, ἣν παρέσχες διὰ τῆς αὐτόθι παραμονῆς. Ἐπειτα δὲ οὐδὲ ἡ τοῦ ἔτους ὥρα ἐπιτρέπει τοῦτο. Οἶσθα γὰρ σου τοῦ σώματος τὴν ἀσθένειαν, καὶ πῶς οὐ ββδιόν [650] σοὶ κινεῖσθαι ἐν κρυμῷ τοσοῦτῃ καὶ χειμῶνι. Πρὸς τοῦτοις, ὡς ἀκούομεν, καὶ τὰ Ἰσσυρικὰ ἀνθεῖ. Πάντα ἂ τοίνυν ταῦτα λογισαμένη ὡς συνετῆ, μηδαμοῦ πῶς κινεῖσθαι καταδέχου, καὶ περὶ τούτου γράψαι ἡμῖν διὰ ταχέων παρακλήθητι, καὶ περὶ τῆς ὑγείας συνεχῶς δήλου τῆς σῆς. Ἐπεὶ καὶ νῦν

ἠλγήσαμεν, μὴ δεξάμενοι γράμματα σου τῆς τιμιότητος, καὶ ἐν φροντίδι καθεστήκαμεν, μήποτε ἀρρωστία τοῦτο διεκάλυψεν. Ἴν' οὖν καὶ ταύτην ἀνέλιξ ἡμῶν τὴν φροντίδα, ταχέως ἡμῖν πέμψον ἐπιστολὴν ταῦτα δηλοῦσαν.

PE'. Χαλιυδίᾳ.

Ὁ Θεός σοι τὸν μισθὸν δῶν^b καὶ ἐνταῦθα, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι τῆς περὶ ἡμᾶς αἰδοῦς, καὶ τιμῆς, καὶ γνησίας ἀγάπης. Οὐδὲ γὰρ νῦν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἄνωθεν, καὶ ἐξ ἀρχῆς οἶδα σαφῶς, ὅπως περὶ ἡμᾶς διατεθῆναι ἐσπούδακας. Διὰ τοῦτο καὶ ἐκ τοσοῦτου καθήμενος διαστήματος, καὶ πολλῷ τῆς ὁδοῦ εἰργόμενος τῷ μέσῳ, καὶ ἐν πολλαῖς ὧν ἐνταῦθα θλίψεσι, διὰ τε τὴν ἐρημίαν τοῦ χωρίου τούτου, διὰ τε τοὺς συνεχεῖς κινδύνους, καὶ τὰς ἐπαλλήλους τῶν ληστῶν ἐφόδους, διὰ τε τὴν ἰατρῶν σπάνιν, οὐδενὶ τούτων κωλύομαι μεμνησθαι σου διηνεκῶς τῆς ἐμμελείας· ἀλλὰ τὴν ἀγάπην, ἣν ἐξ ἀρχῆς καὶ περὶ σὲ καὶ περὶ τὸν οἶκόν σου ἔσχικα, ταύτην ἀκμάζουσαν διατηρῶ καὶ νῦν, οὐδὲν οὐδὲ ἀπὸ τοῦ χρόνου, οὐδὲ ἀπὸ τοῦ μήκους τῆς ὁδοῦ μαραινέσθαι αὐτὴν ἀφείς. Τοιοῦτον γὰρ ἔστι τὸ ἀγαπᾶν γνησίως. Καί σε παρακαλῶ κτὰ τὴν σύνεσίν σου καὶ τὴν εὐλάβειαν, φέρειν τὰ συμπίπτοντα ἅπαντα γενναίως. Οἶσθα γὰρ ὅτι ἐκ πρώτης ἡλικίας μέχρι τοῦ νῦν διὰ ποικίλων καὶ παντοδαπῶν σχεδὸν ὤδευσας πειρασμῶν, καὶ δύνασαι μετ' εὐκολίας τὸν τῆς ὑπομονῆς ἄθλον ἀγωνίζεσθαι, ὡς περ οὖν καὶ ἠγωνίσω πολλάκις, καὶ λαμπροὺς ὑπὲρ τοῦτων σεαυτῇ προαπέθου τοὺς στεφάνους. Εἰ δὲ μείζων οὗτος τῶν παρελθόντων, ἀλλὰ καὶ ὁ στεφάνος πλείων. Μηδὲν οὖν σε ταραττέτω τῶν ἐπαγομένων δεινῶν· ἀλλ' ὅσῳ περ ἂν αὐξήται τὰ κύματα, καὶ μείζον γένηται τὸ κλυδώνιον, τοσοῦτῃ μείζονα ἀνάμενε τὴν ἐμπορίαν, καὶ πολλῷ πλείονα τὰ ἐπαθλα τῶν ἰδρώτων, καὶ μείζονα, καὶ λαμπρότερα. Οὐ γὰρ ἀξία τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλύπτεσθαι εἰς ἡμᾶς. Ὅδός γὰρ τὰ παρόντα, καὶ τὰ χρηστὰ, καὶ τὰ λυπηρὰ τοῦ βίου τούτου, καὶ ἑκάτερα ὁμοίως παραδεύεται, καὶ οὐδὲν αὐτῶν πάγιον, οὐδὲ βεβηχὸς^c, ἀλλὰ μιμεῖται τὴν φύσιν, ὁμοῦ τε φαινόμενα, καὶ παρατρέχοντα. Καθάπερ οὖν ὀδίται καὶ ὀδοιπόροι ἂν τε διὰ λειμῶνιον ὀδεύουσιν, ἂν τε διὰ φαράγγων, οὐδεμίαν οὐδὲ ἐνταῦθεν καρποῦνται τὴν ἡδονήν, οὐδὲ ἐκείθεν ὑπομένουσι λύπην· ὀδίται γὰρ εἰσιν, οὐχὶ πολῖται, ἑκάτερα παρατρέχοντες, καὶ πρὸς τὴν πατρίδα τὴν ἑαυτῶν ἐπιγόμενοι· οὕτω παρακαλῶ καὶ ὑμᾶς μῆτε πρὸς τὰ φαιδρὰ τοῦ παρόντος [651] κερηνάει βίου, μῆτε ὑπὸ τῶν λυπηρῶν κταθαπτίζεσθαι, ἀλλ' ἐν μόνον σκοπεῖν, ὅπως εἰς τὴν κοινήν ἀπάντων ἡμῶν πατρίδα μετὰ πολλῆς παραγένησθε τῆς παρρησίας. Ἐπειδὴ περ τοῦτό ἐστι τὸ μένον καὶ πεπηγὸς καὶ ἀθάνατον ἀγαθόν, τὰ δὲ ἄλλα πάντα, ἄνωχος χόρτου καὶ καπνός, καὶ εἴ τι τούτων εὐτελέστερον.

PC'. Ἀσσηκηριτίᾳ καὶ ταῖς σὺν αὐτῇ.

Οἶδα τὴν ἀγάπην ὑμῶν καὶ τὴν διάθεσιν ἣν περὶ

^a Coislin. καὶ τὰ Ἰσσυρικὰ ἔθνη ἀβάτους τὰς ὁδοὺς περὶ αὐτὰς. Πάντα.

^b Tres mss. μισθὸν δῶν.

^c Savil. πεπηγός.

ἡμᾶς ἔχειν ἐσπουδάκατε. Καὶ συνεχῶς ἐβουλόμην ἐπιστέλλειν· ἀλλ' ὁ τῶν Ἰσαύρων φόβος, πᾶσαν ἀποτειχίσας ὁδὸν, οὐκ ἀφίησιν εὐπορεῖν τῶν πρὸς τοῦτο διακονησομένων ἡμῖν. Ἦνίκα γοῦν ἂν ἐπιτύχωμεν τούτων, τὴν ὀφειλομένην ἀποδοῦμεν ὑμῖν πρόσρησιν, τὰ συνήθη παρακαλοῦντες ὑμᾶς, μηδὲν θορυβεῖσθαι μηδὲ ταράττεσθαι ὑπὸ τῶν συνεχῶν τούτων καὶ ἐπαλλήλων πειρασμῶν. Εἰ γὰρ ἔμποροι καὶ ταῦτα φορτίων ὀλίγων ἐνεκεν οὕτω μακρὰ διαβαίνουσι πελάγη, καὶ τοσούτων κατατομῶσι κυμάτων· καὶ στρατιώται δὲ καὶ αὐτῆς καταφρονοῦσι τῆς ζωῆς ὑπὲρ ἐπιτήρου καὶ βραχέος μισθοῦ, καὶ ζῶντες μὲν καὶ λιμῶ μάχονται πολλάκις, καὶ ὁδοιπορίας μακράς κατατείνονται, καὶ διηνεκῶς ἐπὶ τῆς ἀλλοτρίας διάγουσιν, ὕστερον δὲ καὶ ἄωρον καὶ βίαιον πολλοὶ τούτων ὑπομένουσι θάνατον, οὐδὲν ἐντεῦθεν οὐ μικρὸν, οὐ μέγα καρπωσάμενοι· ὅταν οὐράνιος ὁ ἄθλος προκίηται, καὶ μετὰ τὴν τελευταίην μείζων ἢ ἀντίδοσις καὶ πολλῶ πλείων, ποίας τεύξονται συγγνώμης οἱ καταμαλακισμένοι, καὶ μὴ καὶ αὐτῆς καταφρονοῦντες τῆς ζωῆς; Ταῦτ' οὖν ἅπαντα λογιζομένη, καὶ ὅτι καπνὸς τὰ παρόντα, καὶ θναρ, καὶ πᾶσα εὐημερία ἀνθρωπίνῃ φύλλων ἥρινῶν οὐδὲν ἀμεινὸν διάκειται, γινομένων τε ὁμοῦ καὶ ματαινομένων εὐθέως, ὑψηλότερα πάντων τῶν τοιούτων γίνου βελῶν. Ἐξεσθε γὰρ, ἐὰν θέλησ, καὶ τὴν βιωτικὴν καταπατήσαι φαντασίαν. Ἐν σκόπῃ μόνον, ὅπως μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς τὴν τεθλιμμένην ὁδὸν διανύσαι δυναθῆς, τὴν πρὸς αὐτὸν ἀνάγουσαν ἂ.

ΡΗ. Κόστω, Οὐαλερίω, Διοφάντῳ, καὶ Κυριακῶ, πρεσβυτέρους.

Ὁ συμβαίνει τῷ χρυσίῳ βασανιζομένη πολλὰκις ὑπὸ πυρὸς, τοῦτο καὶ ταῖς χρυσαῖς εἴθε προσγίνεσθαι ψυχαῖς ὑπὸ τῶν πειρασμῶν. Ἐκείνην τε γὰρ τὴν ὕλην λαμπροτέραν πολλῶ καὶ καθαρωτέραν ἢ τῆς φλογὸς ἀποφαίνει φύσις, ὁμιλοῦσα αὐτῇ χρόνον τοσούτον, ὅσον ἂν ὁ τῆς τέχνης ἐπιτερεῖται νόμος· τοὺς τε τῷ χρυσίῳ κατὰ διάνοιαν εὐκρίτους ἀνθρώπους, χρυσοῦ παντὸς φαιδροτέρους καὶ πολυτελεστέρους μετὰ πολλῆς τῆς περιουσίας ἢ τῶν ἐπαλλήλων πειρασμῶν ἐργάζεται κάμιος. [652] Διὰ δὲ τοῦτο, καὶ ἐκ τοσούτου καθήμενοι διασθηματός, οὐ παυόμεθα διηνεκῶς μακαρίζοντες ὑμᾶς. Ἰστε γὰρ, ἴστε σαφῶς, ὅσον τῶν τοιούτων ἐπιβουλῶν τὸ κέρδος, καὶ πῶς ἢ τοῦ παρόντος εὐημερία βίου ὄνομα μόνον ἐστὶ ψιλὸν, πράγματος ἔρημον, τὰ δὲ μέλλοντα ἀγαθὰ, πεπηγότα, ἀκίνητα μόνιμα, ἀθάνατα. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶ τὸ θαῦμα τῆς ἀρετῆς, ὅτι τοιαῦτα ἡμῖν τὰ ἔπαθλα παρέχεται, ἀλλ' ὅτι καὶ πρὸ τῶν ἐπάθλων οἱ ἀγῶνες αὐτῆς ἔπαθλα γίνονται, καὶ οὐ μόνον τοῦ θεάτρου λυθέντος τὰ βραβεῖα τοῖς νενικηκόσιν ἔρχεται φέρουσα, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῷ μέσῳ τῷ σκάμματι λαμπροῦς τοῖς ἀγωνιζομένοις πλέκει τοὺς στεφάνους. Διὰ τοῦτο καὶ Παῦλος οὐκ ἐπὶ ταῖς ἀντιδόσεσι τῶν θλίψεων χαιρέει καὶ εὐφραίνεται μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπ' αὐταῖς ταῖς θλίψεσι καλλωπίζεται, οὕτω λέγων· *Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ καυχώμεθα ἐν ταῖς θλίψεσιν*. Εἶτα ἀπ-

αριθμούμενος τὸν ὄρμαθὸν τῶν βραβεῶν τῆς θλίψεως, φησὶν, ὅτι *ὁπομοτήν αὐτὴ τίεται*, τὴν μητέρα τῶν ἀγαθῶν, τὸν ἀκύματον λιμένα, τὴν ἐν γαλήνῃ ζωὴν, τὴν πέτρας ἰσχυροτέραν, καὶ ἀδάμαντος στερρότεραν, τὴν ἔπιλου παντὸς δυνατώτεραν, καὶ τευχῶν ἀσφαλεστέραν. Αὕτη δὲ κατορθωθείσα δοκίμος καὶ γενναίως ποιεῖ τοὺς αὐτῆς τροφίμους, καὶ μεθ' ὑπερβολῆς ἀχειρώτους. Οὐδενὶ γὰρ ἀφίησι τῶν προσπιπτόντων αὐτοῖς θορυβεῖσθαι λυπηρῶν, οὐδὲ ὑποσκελιζέσθαι· ἀλλ' ὡσπερ ἡ πέτρα δσωπερ ἂν ὑπὸ πλείωνων παίηται κυμάτων, αὕτη μὲν ἐκκαθαίρεται μείζονως, οὐδὲ μικρὸν κινουμένη, τῶν δὲ προσρηγνυμένων αὐτῇ τὸν ἔγκον ὕδατων διαφθείρει βραδίως, οὐ τῷ παλεῖν, ἀλλὰ τῷ παλεῖσθαι ἀφανίζουσα· οὕτω δὲ καὶ ὁ δοκίμος ἐξ ὑπομονῆς γενόμενος, πάσης ἀνωτέρος ἔστηκεν ἐπιβουλῆς. Καὶ τὸ δὲ θαυμαστὸν, ὅτι ἰσχυρότερος γίνεται, οὐ τῷ ποιεῖν κακῶς, ἀλλὰ τῷ πάσχειν κακῶς τοὺς ποιούντας διαλύων βραδίως. Ταῦτα οὐχ ὡς δεομένοις παρ' ἡμῶν μαυθάνειν ἐπέσταλκα· οἶδα γὰρ ὑμῶν τὴν σύνεσιν, ἣν καὶ διὰ τῶν ἔργων αὐτῶν ἐπεδείξασθε· ἃ γὰρ διὰ ῥημάτων ἐφιλοσοφῆσαμεν νῦν ἡμεῖς, ταῦτα ὑμεῖς δι' ὧν ἐπάθετε ἀνεκηρύξατε. Οὐ τοίνυν ὡς δεομένοις μαυθάνειν παρ' ἡμῶν ταῦτα ἐπέσταλκα, ἀλλ' ἐπειδὴ μακρὸν ἐσιγήσατε χρόνον, μᾶλλον δὲ κοινῇ μακρὰν ἐσιγήσαμεν σιγῇ, ἐβουλήθη καὶ τὴν ἐπιστολήν γενέσθαι μακράν. Ἀθληταῖς δὲ ὑπομονῆς οὕτω γενναίως ἐπιστέλλοντα, περὶ τίνος ἐτέρου διαλέγεσθαι ἔχρη, ἢ περὶ τούτων, δι' ὧν οὕτως ἀνεφάνητε λαμπροὶ καὶ εὐδόκιμοι; Ἄλλ' οὐδὲ ἐνταῦθα ἴσταται τῆς ἀθλήσεως ὁ καρπὸς, ἀλλὰ πρόβεισι περαιτέρω βρῦνον. Ἢ γὰρ δοκιμῇ, φησὶν, *ἐλπίδα τίεται*· ἐλπίδα πάντως ἐπὶ τῶν πραγμάτων ἐκθησομένην, οὐ κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην ταύτην, ἢ κατατείνασα πολλὰκις τοῖς πόνους τοὺς πρὸς αὐτὴν κεχηνότας, οὐκ ἴσχυσε τοὺς καρποὺς ἀποδοῦναι τῶν πόνων αὐτοῖς, ἀλλὰ μετὰ τῆς ζημίας, καὶ αἰσχύνῃ καὶ κινδύνους αὐτοὺς περιέβαλεν. Ἄλλ' οὐκ αὕτη τοιαύτη, ἐπειδὴ οὐδὲ ἀνθρωπίνῃ. Ὅπερ ἐνὶ [653] ῥήματι δηλῶν ὁ Παῦλος ἔλεγεν· *Ἢ δὲ ἐλπίς οὐ καταισχύνησι*. Οὐ γὰρ δὴ μόνον οὐ ζημιῶ τὸν τὰ τοιαῦτα ἀγωνιζόμενον, οὐδὲ οὐ μόνον οὐ καταισχύνει, ἀλλὰ καὶ πολλῶ πλείονα καὶ πλοῦτον καὶ δόξαν αὐτῷ τῶν πόνων καὶ τῶν ἰδρώτων ἔρχεται φέρουσα. Τοιαύτη γὰρ ἢ χαρίζομένη χεῖρ τούτων τῶν πόνων τὰς ἀμοιβάς. Τάχα ὑπερέβημεν τὸ μέτρον τῆς ἐπιστολῆς, ἀλλ' οὐ παρ' ὑμῖν τοῖς οὕτω σφοδροῖς ἡμῶν ἐρασταῖς. Οὐ γὰρ ἐπιστολιμαίων γραμμάτων νόμῳ, ἀλλὰ θεσμῷ φιλίας τὰ τοιαῦτα κρινόντες, εὐοῖδ' ὅτι καὶ βραχεῖαν εἶναι ταύτην ἠγήσεσθε τὴν ἐπιστολήν. Ἄλλ' ὅμως εἰ καὶ βραχεῖα ὑμῖν εἶναι δοκεῖ, οὐ παύσομαι καὶ ταύτης ἀπαιτῶν ὑμᾶς τοὺς μισθοὺς, οὐ τὸ φιλεῖσθαι παρ' ὑμῶν· οὐ γὰρ δεῖσθε εἰς τοῦτο τοῦ ἀπαιτήσαντος, οἴκοθεν αὐτὸ μετὰ πολλῆς ἀεὶ τῆς δαφιλίας καὶ κατατιθέντες καὶ ὀφειλοντες· οὐδὲ τὸ ἀντιγράψαι ἡμῖν· οἶδα γὰρ ὅτι οὐδὲ εἰς τοῦτο ἐτέρου τινὸς ὑμῖν δεῖ τοῦ ἀναμνήσαντος ὑμᾶς· ἀλλὰ τίς ὁ μισθός; Τὸ δηλὸν ἡμῖν ποιῆσαι, ὅτι σκιρτᾶτε, ὅτι χαιρέτε καὶ

* Legisse videtur Interpretes πρὸς οὐρανὸν ἀνάγουσαν.

exploratum est. Ac literas quidem assidue ad vos dare cuperem : verum Isaurorum metus viis omnibus interclusis non me nancisci sinit, qui ad eam rem nobis administram operam præbeant. Quoties autem nancisci possumus, debitam vobis salutationem pendimus, vos pro nostro more admonentes, ne ob crebras has et continuas tentationes animi vestri commoveantur ac perturbentur. Nam cum mercatores et nautæ exiguarum mercium causa tam longa maria trajiciant, ac tot fluctus intrepido animo adeant, militesque exigui stipendii causa vitam ipsam pro nihilo ducant, ac dum lucis hujus usura fruuntur, persæpe et fame conflictentur, et magnis itineribus vexentur, perpetuoque in exteris regionibus degant, post etiam nullum hinc vel exiguum vel magnum fructum consequuti, magna ex parte præcuram ac violentam mortem oppetant : cum cæleste præmium proponitur, ac post mortem major multoque sublimior remuneratio, quam tandem veniam obtinebunt, qui molliæ atque ignavia torpent, ac non ipsam quoque vitam contemnunt ac pro nihilo putant? Hæc igitur omnia tecum considerans, illudque item, res præsentis nihil a fumo et insomniis differre, florentemque hominum statum vernis foliis, quæ simul atque oriuntur statim exarescunt, nihilo præstantiorem esse, da operam, ut omnibus hujusmodi telis superiorem te præbeas. Licet enim, si modo velis, ipsam quoque vitæ pompam contemnere ac proculcare. Unum id specta, quoniam pacto magno cum studio ac diligentia viam arctam, quæ ad cælum vehit, conficere queas.

CVII. Casto, Valerio, Diophanto, et Cyriaco, presbyteria. (Cucuso anno 405.)

Quod auro, cum igni sæpe probatur, accidit, hoc etiam aureis animis a tentationibus evenire solet. Ut enim flammæ natura materiam illam, cum quamdiu artis lex permittit cum ea versatur, longe splendidiorem ac puriorem reddit : eodem modo frequentium tentationum fornax homines eos, qui mente ad auri similitudinem accedunt, auro quovis splendidiore ac longe præstantiores efficit. Ob eamque causam, quamvis tam longe a vobis sejuncti simus, vos tamen beatos prædicare nunquam desinimus. Scitis enim, scitis, inquam, perspicue, quantum hujusmodi insidiarum læcrum sit, atque hujus vitæ prosperitatem nudum dumtaxat et inane vocabulum ac re vacuum esse, futura autem bona, firma, stabilia, certa, immortalia. Nec vero hoc dumtaxat admirandi virtus habet, quod hæc nobis præmia conciliat, verum etiam quod ante præmiorum tempus ipsius certamina præmiorum rationem habent, atque ipsa non modo soluto theatro victoribus palmam affert, sed etiam in media arena præclaras athletic coronas necit. Ac proinde Paulus quoque non ob calamitatum præmia dumtaxat gaudet ac lætatur, verum etiam ob ipsas quoque calamitates gloriatur, his verbis utens : *Non solum autem, sed et gloriatur in tribulationibus (Rom. 5. 3)*. Ac deinde præmiorum eorum, quæ ex calamitate ortum trahunt,

seriem enumerans, ait : *Tributato patientiam parit* ; hæc, inquam, bonorum matrem, portum fluctibus vacuum, tranquillam vitam, rupe fortiorem, adamante firmiorem, quibusvis armis valentiosem, ac mœnibus tutiorem. Hæc autem omnibus numeris perfecta et absoluta alumnos suos probatos et generosos atque incredibilem quemdam in modum invictos reddit. Nullis enim molestiis, quæ subinde illis accidunt, ipsos perturbari ac dejici sinit : verum quemadmodum rupes, quæ pluribus fluctibus verberatur, ipsa quidem purior efficitur, ac ne tantillum quidem emovetur, aquarum autem, quæ ipsi alliduntur, tumorem nullo negotio dissipat ac delet, non jam percussus, sed percussa : eodem scilicet modo is quoque qui patientia exploratus est, insidias omnes superat : quodque mirandum est, plus roboris hinc colligit, non inferendis, sed perpetiendis malis, eos qui inferunt mira facilitate frangens ac dissolvens. Hæc non eo scripsi, quod hæc in re me magistro opus haberetis ; mihi enim prudentia vestra explorata est, quippe quam rebus ipsis testatam feceritis : nam quæ nos sermone nunc docuimus, hæc ipsi perferendis calamitatibus prædicastis. Quamobrem non quod me magistro opus haberetis, hæc scripsi, verum quoniam diuturno tempore siluistis, vel, ut rectius dicam, utriusque diuturno silentio usi sumus, idcirco longiore hæc epistola uti libuit. Porro cum ad tam fortes ac strenuos patientiæ pugiles scriberem, de qua tandem alia re verba facere oportebat, quam de his, ob quas tantopere clari ac celebres exististis ? Ac ne hic quidem dimicationis fructus subsistit ; verum longius progreditur ac scaturit. *Probatio* enim, inquit, *spem parit (Rom. 5. 4)* : et quidem *spem* reipsa omnino eventuram, non autem huic humanæ similem, quæ sæpe numero, postquam laboribus divexarit eos qui ipsi inhiant, laborum fructus eis reddere nequit, verum præter detrimentum eos etiam in ignominiam et periculum conjicit. At hæc non ejusmodi est : quandoquidem nec ipsa humana est. Id quod uno verbo declarat Paulus, his verbis utebatur : *Spes autem non confundit (Ibid.)*. Neque enim dumtaxat eum qui hujusmodi certaminibus fungitur, detrimento ac pudore non afficit, verum etiam laboribus ac sudoribus longe ampliores opes et gloriam ipsi affert. Nam ea manus illius, quæ horum laborum mercedem præbet, natura est. Epistolæ modum forsitan excessimus : at non apud vos, a quibus tam impense amamur. Nam cum non epistolarum, sed amicitie lege res hujusmodi ponderetis, minime sane mihi dubium est, quin exiguam quoque hæc epistolam existimaturi sitis. Sed quamquam brevis vobis esse videatur, hujus quoque tamen mercedem a vobis efflagitare minime desinam. Quam tandem ? Non ut a vobis amer : neque enim flagitatore ad eam rem vobis opus est, cum hoc sponte copiosissime semper et persolvatis et debeatis : nec item ut nobis rescribatis : illud enim mihi persuasissimum est, vos ne ad hoc quidem monitore opus habere. Quænam igitur hæc merces est ? Nimirum ut illud ex vobis intelligam, vos læto atque litari animo

esse, atque ex illatis vobis acerbitatibus non modo nulla mœstitia affici, verum insidias, quæ vobis sunt, majoris etiam voluptatis materiam afferre. Nam si epistolam hujusmodi nuntiam ferentem acceperimus, ea nobis et solitudinis, et famis, et pestis, et Isauricorum bellorum, et morborum omnium, quibus omnibus malis nunc vexamur, solatium et remedium ac sanatio futura est. Cogitantes igitur, quantum a nobis gratiam initari sitis, ad nos, queso, scribite, et res ejusmodi scribite, quo tanto licet intervallo a vobis sejunctos ingenti lætitia perfundatis.

CVIII. Urbicio episcopo. (Cucuso anno 404.)

Etsi consuetudinem tecum jamdiu minime habui, nihilo propterea segnior in amore factus sum. Ejusmodi enim veræ caritatis natura est, ut nec temporis diuturnitate languescat, nec rerum difficultatibus obscuratur, sed perpetuum florem ac vigorem retineat. Quamobrem nos quoque, quamvis multis incommodis premamur, ac nunc in extremam orbis solitudinem avecti simus, atque in perpetuo prædonum metu novoque obsidionis genere vivamus (circumsidetur enim quotidie Cucusus, omnibus nimirum vis a latronibus interclusis): nihil tamen horum effleere potuit, ut mea erga te officia minus constarent. Quin potius et scribimus ipsi, ac debitam salutationis manus tibi persolvimus, et te vicissim rogamus, ut nisi grave ac molestum est, ipse quoque ad nos scribas. Sic enim ingenti quoque voluptate afficiemur, cum a vobis, a quibus tam sincere amamur, literas accipiemus, ac per eas præsentiam vestram nobis animo et cogitatione fingemus.

CIX. Rufino episcopo (a). (Cucuso anno 404.)

Scio quam firma caritate sis. Quamvis enim exigua mihi tecum aliquando Antiochiæ consuetudo fuerit, reverendissime ac religiosissime mi domine, tamen ingens pictatis tuæ ac prudentiæ documentum cepi. Quo quidem ex tempore, tametsi longo, ardentem semper erga te caritatem retinui, ac perinde atque si heri dumtaxat et nudiustertius te vidissem, ita præ-

(a) In Edit. Savil. legitur, 'Πουρίνη ἐπιστολή' [Πόσσω], sic voce Πόσσω inter uncinos posita quasi in textum allicunde sit invecata, aut in quibusdam Codd. omissa: idem vero Savil. in epistola 235, quæ est ad Porphyrium episcopum, non addit vocem Πόσσω, quæ est ibi. In utraque Morelli Editione Πουρίνη ἐπιστολή legitur, sine addito Πόσσω, atque sic in omnibus omnino Mss. tum Frontonianis, tum nostris; ita secundum Savillum Rufinus, secundum Frontonianam Editionem Porphyrius episcopus fuerit Rhosi; pro Frontoniana lectione sunt omnes Mss., pro Saviliana nullus affertur, voxque inter uncinos, quasi invecata, ponitur: ita ut Frontonianæ standum omnino videatur. Attamen Tillæmontius mavult credere Rufinum fuisse episcopum Rhosi, quia scilicet cum Porphyrium alloquitur Chrysostomus, ait ipsum e vicino sedes habere; at Rhosus, inquit, non tam vicina Cucuso erat. Verum, ut Cucusus in Cilicia ponunt non pauci geographi, sic etiam Rhosum in Cilicia plerique omnes constituunt. Quod si tabulæ geographice, ut annotat ibidem Tillæmontius, Rhosum Antiochiæ quam Cucuso vicinorem statuunt: nescio utrum hisce tabulis sit usquequaque fidendum, et alioquin ex ipso Tillæmontio Antiochia non tanto terrarum intervallo Cucuso distabat, Rhosus autem inter ambas quasi dimidium spatii occurrat. Ut ut res est, omnium Mss. lectionem sequi debemus.

sentiam tuam imaginor. Proindeque et scribo, et te item rogo, ut nostri memoriam minime intermittas. In Cucusum, hoc est in locum totius nostri orbis desertissimum, abducti sumus, ac singulis pene diebus Isaurorum incursionibus obsidemur. Et tamen, tot licet incommodis laborantes, si de caritate vestra minime dubio animo simus, nosque sinceram vestram benevolentiam obtinere perspicue sciamus, non vulgarem in his quoque calamitatibus consolationem capiemus.

CX. Basso episcopo. (Cucuso anno 404.)

Quid causæ est, quamobrem, cum tantam erga nos, et superiori tempore, et nuper Constantinopoli caritatem præ te tuleris, tamen posteaquam nos tibi vicinos esse audiisti, no literas quidem ad nos dare dignatus es? An nescis quo erga pietatem tuam animo simus, et quibus amicitiae vinculis tecum devincti? Equidem ipse spera habebam fore, ut et ipse huc venires, et nobis in tanta solitudine positus solatium adhiberes. Quid enim Cucuso desertius esse queat, quæ præter solitudinem Isaurorum etiam incursionibus obsidetur? Quod si hoc tum propter latronum metum, tum propter viæ difficultatem, laboriosum tibi ac molestum esse videtur, saltem ad nos scribere, ac de tua valetudine certiores nos facere ne graveris: quo licet in externa terra degentes, ingentem hinc consolationem capiamus.

CXI. Anatolio episcopo Adanæ. (Cucuso anno 404.)

Cum ardentem tuum erga me amorem, idque de facie minime notum, ex multorum sermone accepissem, equidem tecum quoque congredi cuperem. Quoniam autem nulla spes affulget fore, ut nobis id liceat, negatum congressum literarum colloquio compenso, mihi amplissimum beneficium præbens. Quamquam enim Cucusus, quo nunc abducti sumus, desertissimus locus est, ac multorum periculorum plenus, perpetuaque latronum incursione circumsessus: nihil tamen horum est quod nobis tumultum ac perturbationem afferat, dum vestram benevolentiam obtineamus. Verum etiamsi corpore disjuncti simus, arctissimis tamen animi vinculis vobiscum adstricti, tranquillam ac bellis vacuum regionem vestram potius, quam Cucusum, incolere nobis videtur, ut qui animo vobiscum semper versemur, atque ubicumque simus, mente et cogitatione vos circumferamus.

CXII. Theodoro episcopo (a). (Cucuso anno 404.)

Si fieri potuisset, ut ad te proficiscerer, coramque maxima cum voluptate caritate tua fruerer, fecissem id quidem diligenter, magnaque cum celeritate: quoniam autem id nunc arbitrii nostri minime est, per literas hoc ipsum præstamus. Quamvis enim ad ipsos quoque

(a) Hic putatur esse Theodorus Mopsuestenus ab adolescentia Chrysostomo amicus et familiaris, ad quem missas duas epistolas habes in principio Tomi primi Operum Chrysostomi. In concilio tamen V. Tomo V Labbæi, p. 400, negatur eum cui hæc mittitur epistola esse Theodorum Mopsuestenum: sed nulla allata negandi causa. Vale notam sequentem.

εὐφραίνεσθε, καὶ ὅτι οὐδὲν ὑπὸ τῶν ἐπιπενεχθέντων ὑμῖν πεπόνθατε δεινῶν, ἀλλὰ πλειονος ἡδονῆς ὑμῖν ὑπόθεσις αἱ ἐπιβουλαὶ γίνονται. Ἄν γὰρ δεξώμεθα ἐπιστολὴν ταῦτα φέρουσιν ἡμῖν τὰ εὐαγγέλια, καὶ ἐρημίας, καὶ λιμοῦ, καὶ λοιμοῦ, καὶ πολέμων Ἰσαυρικῶν, καὶ ἀρρώστιας ἀπάσης, οἷς ἅπανιν ἐκδεδόμεθα νῦν, ἔσται ἡμῖν παράκλησις τὰ τοιαῦτα γράμματα, καὶ φάρμακα, καὶ ἰατρεία. Ἐνοουῦντες τοίνυν ἡλίκα ἡμῖν χαριεῖσθε, καὶ ἐπιστεῖλαι, καὶ ταῦτα ἡμῖν ἐπιστεῖλαι παρακλήθητε, ἵνα ἡμᾶς, καὶ ἐκ τοσούτου καθημένους διαστήματος, πολλῆς ἐμπλήσητε τῆς εὐπροσύνης.

PH. Οὐρβικίῳ ἐπισκόπῳ.

Εἰ καὶ πολὺν ἔχω χρόνον μὴ συγγενόμενός σου τῇ εὐλαθείᾳ, ἀλλ' οὐδὲν ἐντεῦθεν βῆθυμότερος περὶ τὸ φιλεῖν γέγονα. Τοιαύτη γὰρ τῆς γνησίας ἀγάπης ἡ φύσις· οὐ χρόνῳ μακρῷ μαραινεται, οὐ δυσκολίᾳ πραγμάτων ἀμαυροῦται, ἀλλὰ μένει διηνεκῶς ἀκμάζουσα. Διὸ δὴ καὶ ἡμεῖς, καὶ ἐν πολλαῖς περιστάσεσι γενόμενοι, καὶ νῦν εἰς τὴν ἐσχάτην τῆς οἰκουμένης ἐρημίαν ἀπενεχθέντες, καὶ φόβῳ συζῶντες διηνεκεῖ τῷ τῶν ληστῶν, καὶ πολιορκίᾳ καινῇ (καθ' ἑκάστην γὰρ ἡμέραν ἡ Κουκουσὸς πολιορκεῖται, τὰς ὁδοὺς τῶν ληστῶν ἀποτειχισάντων), οὐδενὶ τούτων γεγόναμεν βῆθυμότεροι περὶ τὴν σὴν εὐλάβειαν, ἀλλὰ καὶ γράφομεν, καὶ τὴν ὀφειλομένην ἀποδιδόαμεν πρόσρησιν, καὶ σε παρακαλοῦμεν, εἰ μὴ βαρῦ, μηδὲ ἐπαχθὲς, καὶ αὐτὸν ἡμῖν ἐπιστέλλειν. Οὕτω γὰρ καὶ ἡδονὴν πολλὴν καρπωσόμεθα, παρ' ὑμῶν τῶν οὕτω γνησίως ἀγαπιόντων ἡμᾶς δεχόμενοι γράμματα, καὶ διὰ τούτων τὴν παρουσίαν φανταζόμενοι τὴν ὑμετέραν.

PH. Ρουρίῳ ἐπισκόπῳ.

Οἶδά σου τῆς ἀγάπης τὸ στερρόν. Ὀλίγα μὲν σοὶ ποτε [654] συνεγενόμεθα ἐν Ἀντιοχείᾳ, δέσποτά μου τιμῶντα καὶ εὐλαδέστατα, πολλὴν δὲ σου πείραν τῆς εὐλαθείας καὶ τῆς συνέσεως εἰληφότες, καὶ τῆς περὶ ἡμᾶς ἀγάπης. Ἐξ ἐκείνου, καιτοὶ πολλοῦ μεταξὺ γενομένου τοῦ χρόνου, τὴν περὶ σὲ ἀγάπην ἀκμάζουσαν διατηροῦμεν, καὶ ὡς χθὲς καὶ πρῶην σε ἑωρακότες, οὕτως σου φανταζόμεθα τὴν παρουσίαν. Διὸ καὶ ἐπιστέλλομεν, καὶ παρακαλοῦμεν μεμνησθαι ἡμῶν διηνεκῶς. Ἀπήχθημεν εἰς χωρίον τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης ἐρημότατον, τὴν Κουκουσὸν, καὶ καθ' ἑκάστην σχεδὸν τὴν ἡμέραν ὑπὸ τῆς τῶν Ἰσαυρικῶν πολιορκούμεθα ἐφόδου. Ἄλλ' ὅμως, καὶ ἐν τοσαύταις ὄντες περιστάσεσιν, ἦν θαρβύωμεν περὶ

τῆς ἀγάπης τῆς ὑμετέρας, καὶ ἴδωμεν σαφῶς, ὅτε γνησίας ἀπολαύομεν διαθέσεως, οὐ τὴν τυχοῦσαν καὶ ἐν ταῖς θλίψεσι ταύταις καρπωσόμεθα τὴν παράκλησιν.

PH. Βάσσω ἐπισκόπῳ.

Τί τοῦτο; Ὁ τοσαύτην περὶ ἡμᾶς ἀγάπην ἐπιδειξάμενος, καὶ ἐν τῷ ἐμπροσθεν χρόνῳ, καὶ ἑναγχος ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἀκούσας ἡμᾶς ἐκ γειτόνων εἶναι τῆς σῆς τιμιότητος, οὐδὲ γραμμάτων ἡμᾶς ἠξίωσας. Οὐκ οἶσθ' ὅπως διακειμέθα σου περὶ τὴν εὐλάβειαν, καὶ ὅπως συνδεδέμεθά σοι τῷ τῆς φιλίας δεσμῷ; Ἐγὼ μὲν γὰρ προσεδόκων σε καὶ ἤξειν ἐνταῦθα, καὶ παρακαλέσειν ἡμᾶς ἐν ἐρημίᾳ τοσαύτη καθεστῶτας. Τί γὰρ ἂν γένοιτο ἐρημότερον Κουκουσοῦ, μετὰ τῆς ἐρημίας, καὶ ὑπὸ τῆς τῶν Ἰσαυρικῶν πολιορκουμένης ἐφόδου; Ἄλλ' ὅμως, εἰ τοῦτο ἐργῶδες διὰ τε αὐτῶν τῶν ληστῶν τὸν φόβον, διὰ τε τῆς ὁδοῦ τὴν δυσκολίαν, γράφειν ἡμῖν μὴ κατόκει, καὶ τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς εὐαγγελίζεσθαι, ἵνα, καὶ ἐν ἄλλοις διατρίβοντες, πολλὴν ἐντεῦθεν καρπωσόμεθα τὴν παράκλησιν.

PIA. Ἀνατολίῳ ἐπισκόπῳ Ἀδάνης.

Ἐγὼ μὲν καὶ συγγενέσθαι ἐπεθύμουν σου τῇ τιμιότητι, παρὰ πολλῶν ἀκούων τὸν θερμὸν ἔρωτα, ὃν περὶ ἡμᾶς ἔχεις, καὶ ταῦτα μὴ συγγενόμενος ἡμῖν. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο τέως οὐκ ἔνι, τὸ τῆς συνουσίας ἐλπίς ἠγενέσθαι, διορθοῦμαι τῇ τῶν γραμμάτων ὀμιλίᾳ, χάριν ἑαυτῷ παρέχων μεγίστην. Εἰ γὰρ καὶ ἐρημότατον χωρίον, εἰς ὃ νῦν ἀπηνέχθημεν, ἡ Κουκουσὸς, καὶ κινδύνων γέμον πολλῶν, καὶ φόβῳ διηνεκεῖ τῶν ληστῶν πολιορκούμενον, ἀλλ' οὐδὲν τούτων ἡμᾶς θορυβεῖ, οὐδὲ διαταράττει, τῆς ὑμετέρας ἀπολαύοντας ἀγάπης· ἀλλ' εἰ καὶ τῷ σώματι διεστηκαμεν, τῇ ψυχῇ συνδεδεμένοι μετὰ πολλῆς τῆς σφοδρότητος ὑμῖν, τὴν ὑμετέραν μάλλον τὴν ἀτάραχον καὶ ἀπόλεμον, ἢ τὴν Κουκουσὸν οἰκεῖν δοκοῦμεν, αἰ μεθ' ὑμῶν ὄντες τῇ διαθέσει, καὶ ὅπου περ ἂν ὦμεν, ἐπὶ διανοίας σε περιφέροντες.

[655] *PIB. Θεοδώρῳ ἐπισκόπῳ.*

Εἰ μὲν οἶόν τε ἦν καὶ ἔλθειν, καὶ περιπτύξασθαι σου τὴν εὐλάβειαν, καὶ ἐντροφῆσαί σου τῇ ἀγάπῃ διὰ τῆς παρουσίας αὐτῆς, μετὰ πολλῆς ἂν τοῦτο ἐποίησαμεν τῆς σπουδῆς, καὶ τοῦ τάχους· ἐπειδὴ δὲ τοῦτο οὐκ ἔφ' ἡμῖν κεῖται νῦν, διὰ τῶν γραμμάτων

* Forte ἐπίδα. In Savil. hæc mutila sunt.

τὸ αὐτὸ τοῦτο πληροῦμεν. Κἂν γὰρ πρὸς αὐτάς τῆς οἰκουμένης τὰς ἐσχατίας ἀπενεχθῶμεν, ἐπιλαθέσθαι σου τῆς ἀγάπης οὐ δυνάμεθα, τῆς γνησίας, καὶ θερμῆς, καὶ εἰλικρινοῦς, καὶ ἀδόλου, τῆς τε ἄνωθεν, καὶ ἐξ ἀρχῆς, ἣν τε ἐπεδείξω νῦν. Οὐδὲ γὰρ ἔλαθεν ἡμᾶς ὅσα καὶ εἰπεῖν καὶ ποιῆσαι ὑπὲρ ἡμῶν ἐσπούδασας, δέσποτά μου τιμιώτατε καὶ θεοφιλέστατε. Εἰ δὲ μηδὲν γέγονε πλεόν, ἀλλὰ τὸν Θεὸν ὀφειλέτην ἔχεις τῆς σπουδῆς, καὶ τῆς προθυμίας, καὶ τὸν μισθὸν ἀπρητισμένον. Καὶ ἡμεῖς οὐ παυόμεθα χάριν εἰδότες σου τῆ ὁσιότητι, καὶ πρὸς ἅπαντας ἀνακηρύττοντές σου τὴν εὐλάβειαν, καὶ παρακαλοῦντες τὴν αὐτὴν ἀγάπην διὰ παντός ἀκμάζουσιν διατηρεῖν. Οὐ γὰρ τὴν τυχοῦσαν, καὶ ἐν ἐρημίᾳ καθήμενοι, καρπούμεθα τὴν παράκλησιν, ὅταν τοσοῦτον ἐν καρδίᾳ ἠθσαυρὸν καὶ πλοῦτον ἀποκείμενον ἔχωμεν, τῆς ἐρηγορίας καὶ γενναίας σου ψυχῆς τὴν ἀγάπην.

PIΓ'. Παλλαδίῳ ἐπισκόπῳ.

Ἵπὲρ μὲν τῶν καθ' ἡμᾶς αὐτοὺς οὐδὲν δεόμεθα παρακλήσεως· ἀρκεῖ γὰρ ἡμῖν εἰς παράκλησιν τῶν γενομένων ἢ ὑπόθεσις. Θρηνοῦμεν δὲ τὸν κοινὸν τῶν Ἐκκλησιῶν χειμῶνα, καὶ τὸ τὴν οἰκουμένην καταλαβὸν ναυάγιον, καὶ πάντας ὑμᾶς παρακαλοῦμεν εὐχαῖς βοηθεῖν, ὥστε τὴν πανωλεθρίαν ταύτην λυθῆναι ποτε, καὶ εἰς λευκὴν ἅπαντα μεταβαλεῖν γαλήνην. Τοῦτο δὴ ποιοῦντες μὴ διαλίπητε. Λανθάνοντες γὰρ καὶ κρυπτόμενοι, πλεονα σχολὴν ἔχετε νῦν προσκαρτερεῖν ταῖς εὐχαῖς, καὶ μετὰ θλιδομένης διανοίας. Οὐ μικρὸν δὲ τοῦτο, τῷ φιλανθρώπῳ προσπίπτειν Θεῷ. Μὴ διαλίπητε οὖν τοῦτο ποιοῦντες, καὶ ἡνίκα ἂν ἐξῆ, καὶ γράψετε ἡμῖν συνεχῶς. Εἰ γὰρ καὶ πολλῶ τῷ μήκει τῆς ἐμμελείας ὑμῶν ἀπικίσθημεν, ἀλλ' οὐ παυόμεθα καθ' ἐκάστην ἡμέραν μεριμνῶντες τὰ ὑμέτερα, καὶ τοὺς ἐκείθεν ἀφικνουμένους (εἰ καὶ τούτων σπανιὰς ἐπιτυγχάνομεν) ἐρωτῶντες καὶ περιεργαζόμενοι. [656] Ἴν' οὖν σαφέστερον πάντα εἰδότες ὦμεν, ὅταν ἐγχωρῆ, παρέχετε ταύτην ἡμῖν τὴν χάριν, περὶ τῆς ὑγείας τῆς ὑμετέρας εὐαγγελιζόμενοι ἡμᾶς, ἵνα καὶ ἐν ἐρημίᾳ διατρίβοντες πολλὴν καρπωσώμεθα τὴν παράκλησιν.

PIΔ'. Ἐλιπιδίῳ ἐπισκόπῳ.

Καὶ τοῦτο οὖν, τοῦτο νήφοντος καὶ ἐρηγορότος κυβερνήτου, τὸ μηδὲ εἰς τοσοῦτον ἀρθέντος τοῦ χειμῶνος ἀναπεσεῖν, ἀλλ' ἐπιμένειν ἐτι μεριμνῶντα καὶ φροντίζοντα, καὶ κατὰ τὸ ἐγχωροῦν τὰ ἑαυτοῦ πάντα εἰσφέροντα, πανταχοῦ διὰ τῶν γραμμάτων * περι-

τρέχοντα, τοὺς ἐγγύς, τοὺς πόρρωθεν συγκροτοῦντα, διεγείροντα, παρεγγυῶντα μηδένα τῷ κλυδωνίῳ παρσαυρῆναι, ἀλλ' ἐστάναί, καὶ νήφειν, κἂν μυρία τούτων ἐπιῆ χαλεπώτερα κύματα, καὶ ἐν ἐνὶ ἰδρυμένων τόπῳ, πανταχοῦ διὰ τῆς παραινέσεως ἵπτασθαι. Οὐδὲν γὰρ ἡμᾶς ἔλαθε τῶν σῶν, καίτοι ἐκ τοσοῦτου καθημένου διαστήματος. Διὸ καὶ μακαρίζομεν καὶ θαυμάζομεν σου τὴν εὐλάβειαν, καὶ τὴν διεγρηγμένην ψυχὴν, καὶ τὴν ἀπερίτρεπτον γνώμην, καὶ τὴν ἐν τοσοῦτῳ γῆρα νεάζουσαν προθυμίαν· καὶ οὐδὲν ἀπεικός. Ὅταν μὲν γὰρ τὰ προκείμενα τῆς τοῦ σώματος δέηται ῥώμης, κύλωμα ἐνταῦθα τὴ γῆρας γίνεται· ὅταν δὲ ψυχῆς ἀπαιτῆ φιλοσοφίαν, οὐδὲν ἢ πολιὰ τοῖς κατορθώμασιν ἐπισκοτεῖν εἰσθεν· οὐ τοῖνον οὐδὲ ἐπεσκότησεν, ἀλλ' ἅπαντα παρὰ τῆς σῆς εὐλαθείας εἰσενήνεκται. Ὅτι δὲ καὶ καρπὸν δώσει τὸν προσήκοντα ὁ πόνος οὗτος καὶ ἡ τοσαύτη ἀγρυπνία, οὐδὲν οἶμαι δεῖν ἀμφιβάλλειν. Ἐπειδὴ δὲ μετὰ τῆς οἰκουμένης ἀπάσης καὶ ἡμετέραν μέριμναν κατεδέξω, διὰ τὴν πολλὴν σου καὶ θερμὴν ἀγάπην, καὶ μαθεῖν ἐπιθυμεῖς οἱ διατρίβομεν, καὶ ἐν τίσιν ὀρμᾶ^b τὰ ἡμέτερα, καὶ τίνες οἱ συνόντες ἡμῖν, καὶ μαθεῖν οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ' ὥστε καὶ χάριν αὐτοῖς εἰδέναι· ἡμεῖς μὲν ὑπὲρ τῆς τοσαύτης ἀγάπης οὐ παυσόμεθ' εἰς ἀνακηρύττοντες, στεφανοῦντες, παρὰ πᾶσιν ἀναγορεύοντες, χάριτας ὁμολογοῦντες παρὰ τοῖς ἐντυγχάνουσι^c καὶ συγγινομένοις ἡμῖν. Αὐτὸς δὲ τὰς μεγίστας ἀμοιβὰς καὶ μείζους τῶν πόνων ἀνάμενε παρὰ τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ, τοῦ ταῖς ἀντιδόσεσιν ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος νικῶντος τοὺς ἀγαθὸν τι ποιεῖν ἢ λέγειν ἐσπουδακτάς. Ὄστε δὲ σε καὶ ἐτέρωθεν ἡσθῆναι μαθόντα τὰ ἡμέτερα, πρὸς μὲν τὸ ἐρημότατον χωρίον ἀπικίσθημεν, τὴν Κουκουσὸν, πλὴν ἐρημίας οὐδεμίαν ἀσθησιν ἔχομεν· τοσαύτης ἀπολαύομεν ἡσυχίας, τοσαύτης ἀδείας, τοσαύτης παρὰ πάντων θεραπείας. Τὰ τε γὰρ λείψανα τῆς ἀρρώστιας εὐχαῖς ταῖς σαῖς ἀπαθέμεθα, καὶ ἐν ὑγείᾳ διάγωμεν νῦν, τοῦ τε φόβου τῶν Ἰσαύρων ἀπηλλάγημεν, καὶ ἐν ἀσφαλείᾳ κατέστημεν, ἀπραγμοσύνη τε ἐντυφῶντες πολλῇ. Πάρεσι δὲ ἡμῖν καὶ οἱ τιμιώτατοι πρεσβύτεροι Κωνσταντίας καὶ Εὐθήσιος, προσδοκῶνται δὲ καὶ ἕτεροι ταχέως ἀφίεσθαι, οὗς εἰς τὸ παρὸν τὰ δεσμὰ κατεῖχεν· ἀλλὰ πάντες [657] ἀφῆθησαν, καὶ εὖ οἶδ' ὅτι πτήσονται πρὸς ἡμᾶς. Μὴ δὲ διαλίπης εὐχόμενος ὑπὲρ ἡμῶν τῶν σφόδρα σε ἀγα-

* Duo mss. διὰ τῶν πραγμάτων.

^b Savil. ὀρμᾶ.

^c Ibidem παρὰ τοῖς συντυγχάνουσι.

orbis terræ fines relegati simus, siacera tamen ac germanæ minimeque fucatæ caritatæ tuæ, quam et jam pridem, atque ab initio, et nunc etiam ostendisti, memoriam abjicere minime possumus. Nec vero clam me est, reverentissime ac religiosissime domine, quot quantaque nostri causa et dicere et facere studuisti. Quod si nihil hinc profectum est, at Deum tamen hujusce studii promptitudinisque animi debitorem habes, mercedemque perfectam ac numeris omnibus cumulatam. Ac nos etiam tuæ sanctitati gratiam habere, tuamque pietatem apud omnes predicare minime desimimus, teque hortari atque obsecrare, ut eandem caritatem perpetuo vigentem retineas. Neque enim, in hac licet solitudine affixi, vulgarem consolationem capimus, cum tantum in corde thesaurum, tantasque opes reconditas habemus, hoc est vigilantis ac generosi animi tui caritatem (a).

CXIII. Palladio episcopo. (Ab anno 404 ad 407.)

Pro eo quidem statu, quo res nostræ sunt, consolatione nihil opus habemus: siquidem ad consolationem nobis abunde est rerum quæ contigerunt argumentum. At vero communem Ecclesiarum tempestatem, ac naufragium illud, quod terrarum orbem invasit, luctu lacrymisque prosequimur: vosque omnes obsecramus, ut precibus juvetis, quo hæc interitio tandem aliquando depellatur, cunctaque ad summam tranquillitatem redeant. Hoc, quæso, facere ne intermittatis. Nam cum in occulto delitescatis, spatium habetis cum mente contrita precibus inherendi. Porro minime parvum hoc existimandum est, nimirum benigno Deo ad pedes accedere. Quare sine intermissione hæc facite: et quam sæpissime licuerit, ad nos literas date. Nam etsi longo itineris intervallo a vobis semoti simus, nullum tamen diem prætermit-

(a) Hunc locum retractatum mutatumque fuisse ex sequentibus liquet. Facundus Hermianensis lib. 7, cap. 7, p. 635, Edit. Sirmondi, pro *in corde* (*ἐν καρδίᾳ*) legit in *Cilicia* (*ἐν Κιλικίᾳ*), alii in *corde*. Ex quatuor autem Mss. quos ad hanc epistolam emendandam habuimus, quorum unus Regius, duo Vaticani et unus Coislinianus, Regius et unus Vaticanus nullam variationem præ se ferunt: Vaticanus alter in hunc phrasin articulum, *tantasque opes reconditas habemus*, desinit, et sequentia prætermittit: Coislinianus autem omnium antiquissimus sic habet: *Cum tantum in corde thesaurum, tantasque opes reconditas habeamus, mentemque pervigilem, tanta quippe est generosæ animæ tuæ caritas*. Itaque illud, *in Cilicia*, quod cum serie, ut in textu Facundi habetur, quadrat, melius etiam quadrabit cum Vaticano, cujus sensus erit: *Cum tantum in Cilicia thesaurum, tantas opes reconditas habeamus*; vel etiam cum Coisliniano, cujus sensum sic effero: *Cum tantum in Cilicia thesaurum, tantasque opes reconditas habeamus, mentemque pervigilem, tanta quippe est generosæ animæ tuæ caritas*. Certe, ut mihi quidem videtur, quancumque lectionem sequamur, si in *Cilicia* legamus, series melius quadrabit. Si autem Theodorus hic in *Cilicia* episcopus fuerit, erit haud dubie Mopsuestenus, cum nullum alium in *Cilicia* episcopum Chrysostomi amicum fuisse sciamus, præterquam Theodorum Mopsuestenum. Imo vero, ut optime observavit Tillemontius, utrovis modo legas, in *Cilicia* scilicet, aut in *Corde*, hunc tamen Theodorum esse Mopsuestenum omnino videbitur: nam duos solum Theodoros novimus, ad quos hæc epistola missa fuisse potuerit, Mopsuestenum nempe in *Cilicia*, et Tyaneum in *Capradocia*. Cum Tyaneo autem nulla intercessisse videtur cum Chrysostomo consuetudo familiaritatis, cum Mopsuesteno autem a puero amicitia conjunctus fuit Chrysostomus. In hac porro epistola magna necessitudinis familiaritatisque testimonium comparant. Hæc jam excessa sunt in Vita Chry-

mus, quin rerum vestrarum cura tangamur, eosque qui istinc veniunt (etiam si id raro contingat) interrogemus, curiosique sciscitemur. Ut igitur apertius omnino sciamus, hanc nobis, cum occasio se offeret, gratiam concedite, ut de vestra valetudine nos certiores faciatis, quo licet in solitudine degentes, ingenti solatio afficiamur.

CXIV. Elpidio episcopo. (Cucuso anno 404. Hic Elpidius erat episc. Laodicensus.)

Hoc quoque tuum est, hoc prudentis ac vigilantis naucleri, nempe ne in tantam quidem altitudinem assurgente tempestate animum dejicere, verum constanter adhuc in cura et sollicitudine versari, ac pro virili parte omnia præstare atque quoquo gentium per literas cursitare, ac tum propinquos tum remotos inter se conciliare, excitare, acuere, unumquemque admonere, ne fluctibus ac procellis se abripi sinat, verum stet ac vigilet, etiamsi alioqui innumeri alii fluctus his atrociores instent, ac etsi uno in loco positum, per consilia et cohortationes passim pervolare. Nihil quippe nobis, licet tanto spatio dissitis, latet eorum, quæ ad te spectant. Ideo pietatem tuam, vigilem animum, constantem sententiam, vigentemque in tanta senectute animi alacritatem, mirificis laudibus in caelum ferimus: neque id mirum videri debet. Nam cum ea quæ proponuntur corporis robor desiderant, impedimentum hic affert senectus: at cum animi sapientiam dumtaxat requirunt, tum canities rebus præclare gerendis nihil officere consuevit, ut etiam nec offecit: nihil enim fuit, quod pietas tua non præstiterit. Quod autem, quem par est, fructum tantus hic labor tantæque vigiliæ allaturæ sint, minime dubitandum esse arbitror. Quoniam porro pro ingenti tua et ardenti caritate universi orbis et nostri curam suscipiendam duxisti, atque, ubinam degamus, scire aves, quidque agamus, et qui nobiscum consuetudinem habeant, idque non frustra, verum ut ipsa quoque gratias habeas: nos quidem pro tanta caritate apud eos omnes qui nobiscum versantur, te summis laudibus afficere, tibi gratias agere numquam desinemus. Tu vero amplissima præmia et laboribus majora a benigno Deo exspecta, qui eos, qui boni aliquid efficere aut loqui studuerunt, præmiis longe antecellit. Ut autem aliunde quoque, hoc est rerum nostrarum statu cognito, habeas unde oblecteris, sic habeto, nos Cucusum quidem, hoc est in desertissimum locum, relegatos esse, cæterum nullo solitudinis sensu affici; tanta scilicet quiete, tanta securitate fruimur, tantis omnium officiis gaudemus. Nam et morbi reliquiis precum tuarum ope atque auxilio depulsis, bene nunc valemus, et Isaurorum metu liberati sumus, atque in securitate versamur, ingentique otio nosmet oblectamus. Adsunt autem nobis reverentissimi presbyteri Constantius et Evethius, spesque est alios item brevi affuturos esse, quos scilicet hactenus vincula detinuerunt: nunc autem omnes iisdem soluti sunt, nec dubito quin ad nos advolaturi sint. Tu vero, domine summe venerande ac stomi. — Vide hujus epistolæ antiquam versionem Latinam (vol. VI, col. 516) quæ multum facit ad solvendas difficultates supra dictas. Edit.

religiosissime, pro nobis, quibus es carissimus, preces ad Deum fundere, atque quam sæpissime, si facultas detur, ad nos scribere, deque tua valetudine nos certiores facere ne intermitte. Nec enim te fugit, quantæ cobis curæ sit, singulis etiam diebus, si fieri possit, de ea aliquid audire. Reverendissimo ac religiosissimo domino meo presbytero Asyncritio¹, suavissimisque ipsius filiis atque universo tuo clero, velim meo nomine multam salutem dicas.

CXV. Theophilo presbytero. (Scripta postquam Cucusum advenerat anno 404.)

Hoc quoque tui candoris, gratique animi est, quod cum ab his, quibus a me commendatus fueras, nihil acceperis, tamen ex nostro studio animique promptitudine rem æstimans, omnia te accepisse existimes. At nos hoc minime satis esse ducebamus: verum et cum domino meo Theodoro prætoriano, qui Cucusum nos avexit, multum de hac re sermonem habuimus: et cum ad multos scriberemus, hoc quoque ipsis per literas mandavimus. Quamobrem sive fructus aliquis ex nostris literis oriatur, sive literæ dumtaxat literæ maneat, nec apud eos, a quibus accipiuntur, quidquam proficiant, cura, ut id quamprimum intelligam. Etenim in hoc quoque tuum erga nos amorem imprimis admiramur, teque item de nostro erga te amore minime dubitare, maximo argumento id esse ducimus, quod de his rebus ad nos verba facias. Quare sive quid hinc commodi promanet, sive nihil fructus proficiscatur, fac sciam: ut si quid profectum sit, tuis gratias habeam qui de seipsis bene meriti fuerint; sibi enim magis quam tibi, cum hoc faciunt, largiuntur; sin secus, compendiariam quamdam ac procliviorum viam et rationem excogitemus, qua consolationem omnino percipias, nec jam in ulla angustia deinceps verseris. Nam de nobisipsi optime merebimur, cum generosæ atque ingenuæ animæ tuæ curam ita susceperimus. Velim ad nos quam sæpissime scribas, nosque de tua valetudine nominisque tui celebritate certiores facias.

CXVI. Valentino. (Cucuso anno 404.)

Quidnam hoc est? Siccine, cum quantam ex tuis bonis voluptatem capiamus, quamque tuis laudibus et gloria exsulemus, probe scires, cumque etiam ante omnia ex tuo officio esset, honoris illius, ad quem nunc evectus es, magnitudinem nobis per literas significare, tu tamen, ut id prius ab aliis intelligeremus, sustinuisti, neque longa tibi ad eam rem purgatione opus esse putas², quod quantum quidem in te fuit, tanta lætitiæ magnitudine tamdiu nos carere passus es? Nam vera quidem tua dignitas et maximum imperium animi virtus est. Verum quoniam his quoque mundi honoribus ad illius utilitatem didicisti, quoque potentior evadis, eo etiam latior portus egentibus efficeris, ob eam causam nunc quoque gau-

demus et exsilimus, nec tamen silentii culpam tibi remittimus. Quanam porro ratione belle nobis satisfacias? Nimirum si sæpe scribas, atque de tua totiusque tuæ domus valetudine nos frequenter certiores facias. Quoniam igitur rationem, qua te nobis purges, a nobis accepisti, jam quæ tuarum sunt partium adijunge. Nam si hac epistola accepta in silentio perstes, ingentis negligentia dicam tibi impingemus, ægreque id feremus. Nec vero dubito, quin acerbissimæ pœnæ loco id habiturus sis, nos hoc nomine in dolore versari: quandoquidem quam sincere atque ardentem nos ames, haud mihi ignotum est.

CXVII. Theodoro. (Cucuso, ut putatur, anno 404 vel 405.)

Raro ad te idcirco scribo, quod quibus literas dem haud facile nanciscar: at non item raro, sed perpetuo tui sum memor. Hoc enim in nostra potestate situm est, illud autem secus: sed ut tui memoriam perpetuo colamus, in nostro arbitrio consistit; ut autem epistolæ ferantur, non item. Quocirca illud semper fit, hoc autem tum denique, cum facultas datur. Atque aliis quidem epistolis te tantummodo salutabamus, hac autem beneficium quoque postulamus. Quodnam porro hoc beneficium est? Nimirum quod plus tibi, quæ dederis, quam mihi, qui accipiam, lucri afferat, dantique prius quam accipienti prosit. Etenim ad nos allatum est, Eustathium animum tuum offendisse, ac domo tua ejectum, atque ab oculis tuis submotum esse. Quoniam autem modo se res habeat, et cur tanta in eum iracundia usa sis, dicere nequeo: nam illud tantum scio: at vero quæ te a nobis, qui tuæ salutis studiosissimi sumus, audire convenit, hæc sunt. Non ignoras præsentem vitam nihil esse, verum flores vernos, atque imbecilles umbras imitari, nec aliud esse quam somniorum fallaciam: veras autem et fixas ac stabiles res esse eas, quæ nos post discessum ex hac vita exceptura sunt. Hæc et a nobis persæpe audiisti, et ipsa per te philosophari non desinis. Ideo non longam scribo epistolam; illud autem aio: Si inique ac per calumniam id a quibusdam actum est, ut eum ejiceres, juris natura te moveat, ut quod factum est, corrigas; si autem jure ac merito, humanitatis legibus adducta hoc idem effice: nam hinc quoque plus, quam ille, commodi feres. Quemadmodum enim is qui centum denarios a conservo exigebat, non tam eum læsit, quam sibi letale vulnus infixit, ut qui ob eam animi rigiditatem, quam in conservum exercuit, decem millium talentorum condonationem irritam reddiderit: eodem modo, qui proximi peccata præterit, hoc assequitur, ut mitius ab eo in futuro ævo rationes reposcantur; atque quo plura et graviora peccata remisit, eo quoque majorem ipse veniam obtineat. Neque in hoc tantum discrimen positum est, sed in eo etiam, quod cum servile munus dederit, herile beneficium accipit. Quare ne mihi illud commemorares, hoc et hoc ab eo perpetratum esse. Nam quo atrociora ea quæ commissa sunt esse ostenderis, eo magis necessariam

¹ Juxta clarissimi Fabricii codicem scribendum est, *Asyncritio*.

² *Coislin.*, neque tibi aliquid excusationis suppetit.

πάντων, δέσποτα αιδεσιμώτατε και θεοφιλέστατε, και συνεχώς επιστέλλων, ήνικα αν εξέη, και τὰ περι τῆς ύγειας δηλών τῆς σῆς. Οἶσθα γάρ ὅπως ήμιν περι-σπούδαστον καθ' εκάστην, ει οἶόν τε, ήμέραν περι ταύτης μανθάνειν. Τὸν δεσπότην μου τὸν τιμιώτατον και εὐλαβέστατον πρεσβύτερον Ἀσυγκρίτιον ^a, μετὰ τῶν γλυκυτάτων αὐτοῦ παιδίων, και πάντα σου τῆς θεοσεβείας τὸν κληρον πολλά παρ' ήμῶν προσειπεῖν παρακληθήτη.

PIE. Θεοφίλω πρεσβυτέρω.

Και τοῦτο τῆς εὐγνωμοσύνης, και τῆς σῆς εὐχα-ρίστου σου γνώμης, τὸ μηδενὸς ἀπολελαυκῶτα παρὰ τούτων, οἷς σε παρακατεθέμεθα, τὸ πᾶν ἀπειληφέναι νομίζειν ἀπὸ τῆς ήμετέρας προθυμίας. Ἀλλ' ήμεῖς οὐκ ἀρκεσθησόμεθα τούτῳ, ἀλλὰ και τῷ κυρίῳ μου Θεοδώρῳ τῷ ἐπαρχικῷ, τῷ ἀγαθόντι ήμᾶς εις τὴν Κουκουσὸν, πολλά ταύτης ἔνεκεν διελέχθημεν τῆς ὑποθέσεως, και πολλοῖς επιστέλλοντες και ταῦτα ἐπεστάλαχμεν. Ἄν τε γοῦν γένηται τι ἀπὸ τῶν γραμ-μάτων πλέον ^b τῶν ήμετέρων, αν τε γράμματα μένη μόνον τὰ γράμματα, μηδὲν ἀνύσαντα παρὰ τοῖς ἀποδεχομένοις αὐτὰ, διὰ ταχέων ήμῖν δηλώσαι σπου-δαςον. Και γάρ ἐν τούτῳ μάλιστα τὴν ἀγάπην σου θαυμάζομεν, και τοῦ θαρρῆν ήμῖν τοῦτο μέγιστον ποιούμεθα σημεῖον, τὸ και περι τούτων ήμῖν διαλέ-γεσθαι. Δήλωσον τοίνυν ήμῖν αν τε γένηται τι πλέον, αν τε μηδὲν, ἢ αν μὲν τὸ πρότερον ἢ, χάριτας ὁμολογήσωμεν τοῖς τὴν ἑαυτῶν ὠρληκόσι ψυχῇν ἑαυτοῖς γάρ μᾶλλον ἢ σοὶ χαριούνται τοῦτο ποιούν-τες ἂν τε τὸ δεύτερον, ἑτέρων τινὰ ὁδὸν σύντομον και εὐκολωτέραν ἐπινοήσωμεν, δι' ἧς πάντως πάσης ἀπολαύτῃ παραμυθίας, ὡς ἐν μηδεμίᾳ εἶναι στενο-χωρίῃ. Ἡμῖν γάρ αὐτοῖς τὰ μέγιστα χαριούμεθα, τῆς εὐγενοῦς σου και ἐλευθέρας οὕτω φροντίζοντες ψυχῆς. Και γράφε συνεχώς ήμῖν, τὰ περι τῆς ύγειας τῆς σῆς, και τῆς εὐδοκίμησεως εὐαγγελιζόμενος.

PIQ. Βαλερίῳ.

Τί τοῦτο; Εἰδὼς ὅπως σου χαίρομεν τοῖς αγαθοῖς, και σκιρτῶμεν ἐπὶ ταῖς σαῖς εὐδοκίμησεσι, και πρὸ πάντων ὀφείλων ήμῖν δηλώσαι τῆς τιμῆς τὸ μέγεθος, εις ὃ νῦν ἀνέβης, ὑπέμεινας ήμᾶς πρότερον παρ' ἑτέρων μαθεῖν τοῦτο, και οὐ νομίζεις δεῖσθαι σοι πολλῆς εις τοῦτο ἀπολογίας ^c, ὅτι ἠνέσχου, τὸ γε σὸν μέρος, τοσοῦτον χρόνον ήμᾶς ζημιῶσαι εὐφροσύνης μέγεθος τηλικούτον; Τὸ μὲν γάρ ἀξίωμα σου τὸ ἀληθές, και ἡ μεγίστη σου ἀρχή, τῆς ψυχῆς σου [658] ἐστὶν ἡ ἀρετή. Ἀλλ' ἐπειδὴ και τούτοις τοῖς βιωτικῶς εις τὴν ἑκείνης ὠφέλειαν κεχρησθαι μεμε-λέτηκας, και ὅσῳ αν γένη δυνατώτερος, τοσοῦτω λιμῆν εὐρύτερος τοῖς δεομένοις καθίστασαι, διὰ τοῦτο νῦν χαίρομεν, και σκιρτῶμεν, ἀλλ' ὅμως οὐκ ἀφεί-μέν εἰς τοῦ τῆς σιγῆς ἐγκλήματος. Πῶς οὖν ήμῖν ἀπολογησῇ καλῶς; Τῇ πυκνότητι τῶν ἐπιστολῶν, και τῷ συναχῶς τὰ περι τῆς ύγειας ήμῖν δηλοῦν τῆς σῆς

και τοῦ οἴκου σου παντός. Ἐπει οὖν σε και τὸν τρὸ-πον τῆς ἀπολογίας ἐδιδάξαμεν, προστίθει τὰ παρὰ σουτοῦ λοιπόν. Εἰ γάρ και μετὰ τὴν ἐπιστολὴν ταύτην μένεις σιγῶν, γραφόμεθὰ σε βραθυμίας πολλῆς, και ἀλγήσομεν. Οἶδα δὲ σαφῶς ὅτι πικροτάτην ταύτην ἡγήση δίδοναι δίκην, τὸ ἀλγεῖν ἐπὶ τούτοις ήμᾶς, ἐπειδὴ οἶδα πῶς και φιλεῖν ήμᾶς γνησίως και θερμῶς ἐσπούδακας.

PIZ. Θεοδώρῳ.

Γράφω μὲν ὀλιγάκις τῇ κοσμιότητι σου, διὰ τὸ μὴ βραδίως ἐπιτυγχάνειν τῶν κομιζόντων τὰ γράμμα-τα· μέμνημαι δὲ σου οὐκ ὀλιγάκις, ἀλλὰ και διηνεκῶς. Τὸ μὲν γάρ ἐφ' ήμῖν κείται, τὸ δὲ οὐκ ἐφ' ήμῖν· ἀλλὰ τοῦ μὲν μεμνησθαι διηνεκῶς, αὐτοὶ κύριοι, τοῦ δὲ κομίζειν τὰς ἐπιστολάς, οὐκ ἔτι. Διὰ τοῦτο τὸ μὲν-αἰ γίνεται, τὸ δὲ, ήνικα αν εξέη. Τὰς μὲν οὖν ἄλλας ἐπιστολάς πρόσρησιν ἔχουσας ἐπέμπομεν, ταύτην δὲ και χάριτος αἰτησιν. Τίς δὲ ἡ χάρις; Σοὶ τῇ παρ-εχούσῃ μᾶλλον, ἢ τῷ δεχομένῳ τὸ κέρδος φέρουσα, και πρὸ τοῦ λαμβάνοντος τὸν δίδοντα ὠφελούσα. Και γάρ ἦλθεν εις ήμᾶς, ὅτι δὴ Εὐστάθιος τῶν προσκε-κρουκότων ἐστὶ τῇ τιμιότητι σου, και τῆς οἰκίας τῆς σῆς ἐξέπεσε, και ἀπὸ ὕφους γέγονεν. Ὅπως μὲν οὖν ἔχει τοῦ πράγματος ἡ φύσις, και τίνος ἔνεκεν τοσαύ-την ὑπέμεινεν ὀργήν, εἰπεῖν οὐκ ἔχω· ἐκεῖνο γάρ ἔγνω μόνον· ἃ δὲ χρῆ σε παρ' ήμῶν ἀκοῦσαι τῶν σφύδρα σου τῆς σωτηρίας ἀντεχομένων, ἐστὶ ταῦτα. Οἶσθα ὡς οὐδὲν ὁ παρῶν βίος, ἀλλ' ἢ ἀνοη ^d μιμείται ἡρινά, και σκιὰς ἀδρανεῖς, και ὄνειράτων ἐστὶν ἀπάτη· τὰ δὲ ἀληθῆ πράγματα, και πεπηγότα, και ἀμετακί-νητα, τὰ μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀποδημίαν ήμᾶς διαδεξό-μενά ἐστι. Ταῦτα και παρ' ήμῶν πολλάκις ἤκουσας, και οἰκοθεν φιλοσοφοῦσα διατελεῖς. Διόπερ οὐδὲ μα-κρὰν ποιῶμαι τὴν ἐπιστολὴν, ἀλλ' ἐκεῖνο φαμεν· ει μὲν ἀδίκως τινὲς ἐπηρέασαντες ἐξέβαλον, αἰδουμένη τοῦ δικαίου τὴν φύσιν, διόρθωσον τὸ γεγενημένον· ει δὲ δικαίως, τοὺς τῆς φιλανθρωπίας τιμῶσα νόμους, τὸ αὐτὸ δὴ τοῦτο πάλιν ποιήσον, ἔνθα και αὐτὴ τὸ πλέον καρπύση μᾶλλον ἢ ἐκεῖνος. Ὡσπερ γάρ ὁ τὸν ὁμό-δουλον ἀπαιτῶν τὰ ἑκατὸν δηνάρια, οὐκ ἐκείνον το-σοῦτον ἐδραψεν, ὅσον εαυτῷ καιρίαν ἔδωκε τὴν πλη-γὴν, διὰ τῆς πρὸς τὸν σύνδουλον ἀκριβολογίας μυρίων ταλάντων συγχώρησιν ἀνατρέψας· οὕτως ὁ παρατρέ-χων τὰ τοῦ πλησίον ἀμαρτήματα ἡμερωτέρας εαυτῷ ποιεῖ τὰς ἐν τῷ [659] μέλλοντι εὐθύνας, και ὅσῳ αν μείζονα τὰ ἀμαρτήματα ἀφῆ, τοσοῦτω και αὐτὸς πλείονος τεύξεται τῆς συγχωρήσεως. Οὐ ταύτη δὲ μόνον ἐστὶ τὸ διάφορον, ἀλλὰ και τῷ δουλικῇ δίδον-τα χάριν, δεσποτικῇ λαμβάνειν δωρεάν. Μὴ τοίνυν μοι λέγε, ὅτι τὸ και τὸ αὐτῷ πεπλημμέληται. Ὅσῳ γάρ αν δειξῆς χαλεπώτερα τὰ γεγενημένα, τοσοῦτω τῆς συγχωρήσεως ἀναγκαιοτέραν ἀποφαίνεις τὴν

^a Fabricii codex Ἀσύγκριτον.

^b Tres mss. αν τε σὺν γένηται τι πλέον.

^c Colislin. ὑπέμεινας παρ' ἑτέρων ήμᾶς πρότερον τοῦτο μαθεῖν· οὐδεμία σὺν πρόσφαισι ἀπολογίας.

^d Savil. ἀλλὰ ἀνοη.

πρόφασιν, ἐπειδήπερ πολλῶ πλείονα φιλανθρωπίας ἐν τῷ μέλλοντι προαποθήγη σαυτῇ τὴν ὑπόθεσιν. Λύσον τοίνυν τὴν ὀργήν, κἀν δικαία ἦ, δάμασον λογισμῶ φιλοσόφῳ τὸν θυμὸν, ἀνένεγκες τοῦτο θυσιᾶν τῷ Θεῷ· χάρισαι καὶ ἡμῖν τοῖς ἀγαπῶσι σε, καὶ δεῖξον πῶς καὶ ἀπὸ βραχείας ἐπιστολῆς τοσαύτην ἔχομεν δύναμιν. Χάρισαι καὶ σαυτῇ τὰ μέγала ταῦτα, ἅπερ εἶπον ἐγὼ, τὸ ἀτάραχον, τὸ ἐξοικίσαι τῆς ψυχῆς τὸν ἐντεῦθεν θόρυβον, τὸ μετὰ πολλῆς παρῆρησίας καὶ ἐντεῦθεν αἰτεῖν παρὰ τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ τὴν εἰς τὴν βασιλείαν εἰσοδόν. Καὶ γὰρ μέγα καθάρσιον ἀμαρτημάτων ἡ εἰς τὸν πλησίον φιλοφροσύνη· Ἐὰν γὰρ ἀφῆτε τοῖς ἀνθρώποις, φησί, τὰ παραπτώματα αὐτῶν, ἀφήσει καὶ ὑμῖν ὁ Πατήρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος. Ταῦτ' οὖν ἅπαντα λογισαμένῳ ἡμῖν ἐπιστολήν, ἤλθουσιν ὅτι ἤνυσαν τὰ γράμματα ἡμῶν. Τὸ μὲν γὰρ ἡμέτερον ἀπῆρτισται, καὶ πεποιήκαμεν οὐπὲρ ἔσμεν κύριοι· παρεκαλέσαμεν, ἐδεήθημεν, χάριν ἡτήσαμεν, συνεβουλεύσαμεν ἅπερ ἔχρη. Πᾶσα δὲ ἐστὶν ὑπὲρ σοῦ λογὸν ἡ σπουδὴ. Ἡμῖν μὲν γὰρ ὁ μισθός, ἂν τε γένηται τι πλεόν, ἂν τε μὴ γένηται, τῆς παρακλήσεως ταύτης ἀποκίσειται· ἐστὶ γὰρ καὶ ῥημάτων λαβεῖν ἀμοιβήν. Ὅ δὲ κάματος ἡμῖν ἅπας, διὰ τοῦ ἔργου καὶ τὴν σὴν κερδᾶναι κοσμιότητα, καὶ ἀπὸ τῶν παρόντων κατορθωμάτων τὰ μέλλοντα καὶ ἀθάνατα ἀγαθὰ μετὰ πολλῆς καρπώσασθαι τῆς εὐκολίας.

PIE. Ἐπισκόποις καὶ πρεσβυτέροις τοῖς ἐν τῇ φυλακῇ.

Δεσμοτήριον οἰκεῖτε, καὶ ἄλλοισιν περικίσειθε, καὶ μετὰ τῶν αὐχμῶντων καὶ ρυπῶντων ἐστὲ κατακεκλεισμένοι· καὶ τί ἂν γένοιτο μακαριώτερον ὑμῶν τοῦτων ἔνεκεν; Τί γὰρ τοιοῦτον στέφανος χρυσοῦς κεφαλήν περικείμενος, οἷον ἄλλοις δεξιᾷ περιπλεκόμενη^a διὰ τὸν Θεόν; τί δὲ τοιοῦτον οἰκίαι περιφανεῖς καὶ μεγάλαι, οἷον δεσμοτήριον ζόφου καὶ ρύπου γέμον, καὶ πολλῆς τῆς ἀηδίας, καὶ τῆς θλίψεως διὰ τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν; Διὰ ταῦτα σκιρτᾶτε, ἀγάλλεσθε, στεφανοῦσθε, χορευέτε, ὅτι πολλῆς ἐμπορίας ὑμῖν ὑπόθεσις τὰ συμβάντα λυπηρά. Τοῦτο σπόρος ἀμνητον προαναφώνων ἄφατον, τοῦτο παλαίσματα νίκην ἔχοντα καὶ βραβεῖα, τοῦτο πλοῦς ἐμπορίαν πολλὴν προξενῶν. Ταῦτ' οὖν ἅπαντα ἀναλογισάμενοι, κύριοι μου τιμιώτατοι καὶ εὐλαβεστάτοι, χαίρετε καὶ εὐφραίνεσθε, μὴ διαλίπητε τὸν Θεὸν ἐπὶ πᾶσι δοξάζοντες, καὶ καιρίας τῷ διαδόλῳ διδόντες πληγὰς, [660] καὶ πολλὴν ἑαυτοῖς ἐν τοῖς οὐρανοῖς προσηγορεύμενοι τὴν ἀμοιβήν. Οὐ γὰρ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλύπτεσθαι εἰς ὑμᾶς. Γράφετε δὲ καὶ ἡμῖν συνεχῶς. Σφόδρα γὰρ ἐπιθυμοῦμεν γράμματα δέχεσθαι παρ' ἀνθρώπων διὰ τὸν Θεὸν δεδεμένων, τὰ παθήματα ὑμῶν ἀπαγγέλλοντα, καὶ πολλὴν ἐντεῦθεν, καὶ ἐν ἄλλοτριᾷ διατρέβοντες, καρπωσόμεθα τὴν παράκλησιν.

PIE. Θεοφίλῳ πρεσβυτέρῳ.

Ὀυκοῦν ἐπειδὴ σοὶ ὕψαν ἀνέψα τοῦ γράφειν, δεῖ-

^a Omnes mss. ἄλλοις δεξιᾷ περιπλεκόμενη. *Infra*-quidam mss. σκιρτᾶτε καὶ ἀγαλλῆσθε.

ξον ὡς οὐχ ὁ ἔκνος ἐποίησε τὴν ἐμπροσθεν σιγὴν. ἀλλὰ τὸ παρ' ἡμῶν ἀναμένει λαβεῖν τοῦ γράφειν τὴν παρῆρησίαν, καὶ πέμπε νιφάδας ἡμῖν γραμμάτων, τὴν σὴν ἀπαγγελλόντων ἡμῖν εὐδοκίμῳ· οἴσθα γὰρ ὅπως αὐτῆς ἀντεχόμεθα· μηδὲ ἀφῆς τῆς ἀθυμίας τὴν τυραννίδα εἰς σιγὴν σε ἐμβαλεῖν, ἀλλὰ πάσης ἀράχνης εὐκολώτερον αὐτὴν διασπάσας, φαίνου λαμπρὸς ἐπὶ τῆς παρατάξεως, καὶ τῇ πολλῇ παρῆρησίᾳ καὶ ἐλευθερίᾳ συγχέων τοὺς ἐναντίους. Νῦν γὰρ ἐστὶ καιρὸς ἡ εὐδοκίμησης καὶ ἐμπορίας πολλῆς. Οὐδὲ γὰρ ἐμπορὸς ἐν λιμένι καθήμενος, τὰ φορτία συνάγειν δύναται· ἂν, ἀλλὰ μακρὰ διαπερῶν πελάγη, καὶ κυμάτων κατατολμῶν, καὶ λιμῶ καὶ θηρίοις τοῖς ἐν πελάγει πικτεῦων, καὶ πολλὰς ἐτέρας ὑπομένων δυσκολίας. Ταῦτ' οὖν καὶ αὐτὸς λογισάμενος, ὡς ὁ τῶν δεινῶν καιρὸς οὗτος τῆς ἐμπορίας ἐστὶ καιρὸς, καὶ πολλῆς εὐδοκίμησης, καὶ μισθῶν ἀφάτων, διαναστήσόν σου τὸ πτερὸν τῆς διανοίας, καὶ τὴν κόνιν τῆς ἀθυμίας ἀποτιναξάμενος μετὰ πολλῆς τῆς εὐκολίας πᾶσαν περιτρεχε τὴν φάλαγγα, συγκροτῶν, ἀλείφων, ἔπαντας διεγείρων, νευρῶν, σπουδαιοτέρους ποιῶν. Καὶ ταῦτα ἡμῖν δῆλου διὰ γραμμάτων τῶν σῶν, μηδὲν ὑφορούμενος, εἰ κατορθώματα μέλλοις αὐτὸς ἀπαγγέλλειν τὰ σά, ἀλλ' ὡς ὑπόταγμα ἡμέτερον ἀνῶν, χαρίζου ταύτην ἡμῖν τὴν εὐφροσύνην, ἴνα καὶ πόρρωθεν ὄντες, πολλὴν καρπωσόμεθα τὴν ἡδονήν, ταῦτα ἀκούοντες παρὰ τῆς σῆς εὐλαβείας, ἅπερ ἐπιθυμοῦμεν μανθάνειν.

PK. Θεοδώρῳ.

Ἀνηλώθημεν, ἔδραπνῆθημεν, μυρῖους ἀπεθάνομεν θανάτους· καὶ ταῦτα ἴσασι ἀκριβέστερον ἀπαγγεῖλαι οἱ τὰ γράμματα ἔγχευοντες, καὶ ταῦτα βραχείαν ῥοπήν ἡμῖν συγγενόμενοι· πρὸς οὐς οὐδὲ διαλεχθῆναί τι μικρὸν ἠδυνήθημεν, ὑπὸ τῶν συνεχῶν πυρετῶν καταδεδλημένοι, οὐς ἔχων καὶ ἐν νυκτὶ καὶ ἐν ἡμέρᾳ ὀδοιπορεῖν ἠναγκαζόμεν, καὶ θάλλει πολιορκούμενος, καὶ ὑπὸ ἀγρυπνίας διαφθειρόμενος, καὶ ὅπὸ τῆς τῶν ἐπιτηδελῶν ἐρημίας ἀπολλύμενος, καὶ τῆς τῶν προσστησομένων ἀπειρίας. Καὶ γὰρ τῶν τὰ μέταλλα ἐργαζομένων, καὶ τὰ δεσμοτήρια οἰκόντων χαλεπώτερα καὶ πεπνῆθαμεν καὶ πάσχομεν. Ὅψὲ δὲ ποτε καὶ μόλις ἐπέτυχον τῆς Καισαρείας, ὡς ἀπὸ χειμῶνος εἰς γαλήνην [661] καὶ εἰς λιμένα ἐλθῶν. Ἄλλ' οὐδὲ ὁ λιμὴν οὗτος ἴσχυσεν ἀνακτῆσασθαι τὰ ἀπὸ τοῦ κλυδωνίου κακὰ· οὕτω καθάπαξ ἡμᾶς ὁ ἐμπροσθεν χρόνος κατεργάσατο. Ἄλλ' ὁμως ἐλθὼν εἰς τὴν Καισαρείαν, μικρὸν ἀνέψυξα, ὅτι ὕδατος ἔπιον καθαροῦ, ὅτι ἄρτου οὐκ ὀδωδότης οὐδὲ κατεσκληκότης μετέλαβον, ὅτι οὐκ ἔτι ἐν τοῖς κλάσμασι τῶν πίθων ἐλουόμεν, ἀλλ' εὖρον βαλανεῖον οἷον ὄρηποτε, ὅτι συγκεχώρημαι τέως τῇ κλίμῃ προσηλώσθαι. Ἐνῆν καὶ πλείονα τούτων εἰπέην, ἀλλ' ἵνα μὴ συγχέω σου τὴν μάθησιν, μέχρι τούτου ἴστημι τὸν λόγον, ἐκεῖνο προστιθείς, ὅτι μὴ παύσῃ ἐνειδίξουσα τοῖς ἀγαπῶσιν ἡμᾶς, ὅτι τοσοῦτους ἔχον-

^b Mss. νῦν γὰρ ἡμῖν καιρὸς. Unus ὅμιν

^c Duo mss. μυρῖους ἀπεθάνομεν θανάτους.

ignoscendi causam esse demonstrabis, quod hac ratione multo majorem humanitatis ac misericordiae materiam in futurum tibi præconditura sis. Quamobrem iram, etiamsi alioqui justam, depelle, indignationem sapienter comprime : hoc Deo sacrificii loco offer; nobis etiam, quibus cara es, hoc indulge : et quantam, vel brevi epistola, apud te auctoritatem habeamus ostende. Tibi etiam ipsi magna hæc quæ dixi præbe, nempe ut motu ac perturbatione vaces, ut tumultum hinc orientem ex animo tuo ejicias, ut denique ob eam causam magna cum animi fiducia ingressam in regnum a benigno Deo postules. Benignitate quippe erga proximum ingentia scelera commodissime expiantur. *Si enim, inquit Christus, miseritis hominibus delicta sua, remittet et vobis Pater vester celestis (Matth. 6. 14).* Hæc igitur omnia cum animo tuo considerans, ad nos epistolam mitte, quæ literas nostras aliquid profecisse significet. Nam quod officii nostri ratio postulabat, absolvimus, idque quod in nostro arbitrio situm erat, fecimus; monuimus, rogavimus, gratiam petiimus, quæ oportebat suavisimus. Tua jam causa prorsus laboramus. Nam nos quidem, sive nostra hæc cohortatio aliquid effecerit, sive nihil utilitatis attulerit, merces manet : licet enim etiam verborum mercedem referre. Nunc autem omnis noster labor eo spectat, ut per rem ipsam te quoque lucremur, ac tu per hujus vitæ recte facta futura et immortalia bona facillime percipias.

CXVIII. Episcopis et presbyteris in carcere degentibus.
(Sub initium exsilii anno 404.)

Carcerem incolitis, et catena vincti estis, et cum squalidis et sordidis inclusi : et quid tandem hoc nomine beatus vobis fingi queat? Quid enim tale habet aurea corona caput cingens, quale catena manum propter Deum circumdans? quid tale ingentes et splendide domus, quale carcer, caliginis, sordium, ingentis fœtoris et calamitatis plenus, Dei causa toleratus? Quæ cum ita sint, gaudete, exultate, coronis caput cingite, tripudiate, quod, molestiæ, in quas incidistis, magnam vobis commodorum materiam accersant. Hoc nimirum semen est, messem copiosissimam prænuuntians : hoc luctus, victoriam et palmas afferentes : hoc navigatio, amplum et uberem quæstum concilians. Hæc igitur omnia cum animis vestris reputantes, reverendissimi ac religiosissimi domini mei, gaudete ac lætamini, nec tempus ullum intermittite, quin Deum in omnibus rebus laudetis, ac mortiferas diabolo plagas inferatis, ingentemque vobis ipsis in cælis mercedem recondatis. *Non enim condignæ sunt passionis hujus sæculi ad futuram gloriam, quæ revelabitur in vobis (Rom. 8. 18).* Ad nos autem quam sæpissime scribite. A vobis etenim, qui Dei causa vincti estis, literas, quæ afflictiones vestras exponant, magnopere accipere cupimus : hincque ingentem, etiam in externa terra degentes, consolationem capiemus.

CXIX. Theophilo presbytero. (Scripta cum Cucum pergeret anno 404.)

Ergo postquam tibi a me scribendi janua pato-

facta est, illud ostende, te superiori tempore non negligentia tacuisse, verum, quod illud expectares, ut tibi a me scribendi fiducia præberetur : ac mihi literarum quæ me de nominis tui claritate, cui quantopere faveam non ignoras, certiores faciant, ingentem copiam mitte : nec permitte, ut mœroris tyrannis in silentium te conjiciat, verum eam quavis araneæ tela facilius dirumpe, atque alacrem te in acie præbe, per ingentem fiduciam ac libertatem adversarios sternens. Nunc adipiscendæ gloriæ, atque ingentis quæstus faciendi tempus est. Neque enim mercator, dum in portu desidet, merces colligit ; sed dum ingentia maria trajicit, ac fluctus intrepido animo adit, atque cum fame et feris marinis colluctatur, multasque alias difficultates subit. Hæc igitur ipse quoque animo complectens, nempe periculorum, lucri etiam magnæque gloriæ, ac præmiorum omni sermone præstantiorum tempus esse, fac animi tui penam excites, atque excusso mœroris pulvere magna cum facilitate universam phalangem obeas, omnesque instruas, acuas, excites, corrobore, promptioresque ac diligentiores reddas. Atque hæc nobis per literas tuas expone : nec eo quod tuas ipse laudes narraturus sis, metue ; verum, ut quod a nobis imperatum est faciens, hanc nobis voluptatem dona : quo etiam procul dissiti, ingentem lætitiâ capiamus, ea quæ scire cupimus ab te audientes.

CXX. Theodora ¹. (Cæsareæ in Cappadocia cum iret in exsilium anno 404.)

Confecti atque consumpti sumus, sexcenta mortis genera oppetiimus : idque accuratius ac certius narrare poterunt, qui has literas tibi reddent ; quamvis alioqui perexiguo temporis puncto mecum fuerint, quibuscum etiam ne tantillum quidem colloqui potui, continuis nimirum febribus dejectus : quibus cum tenerer, dies noctesque iter facere cogebam, sic videlicet, ut et æstu opprimerer, et vigiliis conficerer, et rerum necessariorum penuria, eorumque qui mei curam gerere possent, inopia, perditæ conflictarer. Siquidem iis qui ad metalla damnati sunt, et in vinculis tenentur, graviora et atrociora pertulimus, atque etiamnum perferimus. Tandem autem aliquando et ægre Cæsaream perveni, perinde atque a tempestate ad tranquillitatem et ad portum. Verum ne hic quidem portus eam vim habuit, ut me ex iis malis, quæ ex tempestate contraxeram, recrearet : usque adeo me, ut jam dixi, prius tempus confecerat. Sed tamen Cæsaream ingressus, animum aliquantum resumpsi, quoniam puram aquam bibi, panemque minime fœtidum ac prædurum comedi : quoniam in doliorum fragmentis non ut antea corpus lavi, sed balneum, qualecunque tandem illud, nactus sum : quoniam denique potestas interim mihi lecto decumbendi facta est. Plura dicere licebat : verum ne animum tuum conturbem, hic sermoni finem impono. Illud addam, ut tecum agam, ne eos, a quibus amamur, probris umquam iu-

¹ vaticanus, Theodoro.

sectari desistas, quod cum tot amicos tantisque opibus et potentia præditos habeamus, haud tamen illud consequuti sumus, quod etiam scelerati homines impetrant, nempe ut in mitiore ac propinquiore aliquo loco collocaremur: verum, corpore etiam nobis jam fracto atque confecto, et Isaurorum terrore omnia obsidente, exigua quoque et vilis hæc gratia nobis negata est. Hoc quoque nomine Dei gloria prædicetur. Neque enim ei propter omnia gloriam exhibere desinimus. *Sit nomen ejus benedictum in sæcula (Job 1. 21)*. De te vero illud vehementer sum miratus, quod, cum quartam jam hanc, aut etiam quintam epistolam ad te miserim, unicam tamen dumtaxat accepi. Atqui sæpius scribere minime difficile erat. Hæc porro non accusandi animo dico: caritatis enim officia voluntatis sunt, non necessitatis. Verum illud me male habet, quod me ex animo tuo confestim ejecisti: ut quæ tam longo tempore unam dumtaxat epistolam ad me miseris. Quocirca, si nihil grave ac molestum abs te petimus, hoc nobis præbe, quod tui arbitri est, tuæque potestatis. Nam de cæteris rebus nihil tibi negotii facesso: ne præterquam quod nihil proficiam, etiam gravis et importunus tibi esse videar.

CXXI. Arabio (a). (Antequam Cucusum advenisset anno 404.)

Mærori sua merces est. — Mæroris fornacem, quam ob ea, quæ adversum nos perpetrata sunt, animo circumfers, ex tuis literis apertissime cognovi: et quidem antè jam noveram. Neque enim vim eam lacrymarum, quam cum primùm hæc mala texerentur profundebas, umquam oblivisci poterimus. Cæterum epistola quoque tua non minus, quam illæ lacrymæ ac genitus, mæroris flammam, quæ in cor tuum irripit, nobis patefecit. Horum tu mercedem a benigno Deo exspecta: est enim etiam mæroris merces magna atque ampla. Nam et eo tempore, quo apud Judæos vitia flagrabant, nonnulli erant, qui cum eorum scelera corrigere non possent, luctu dumtaxat et lacrynis ea prosequerentur, atque ejusmodi mercedem consequuti sunt, ut cum cæteri omnes perirent, atque internecone delerentur, ipsi iram effugerent. *Pone signum*, inquit Scriptura, *super vultus gementium et dolentium (Ezech. 9. 4)*. Atqui non impediebant quominus hæc fierent, sed quia quod in ipsis erat præstabant, gemebant scilicet atque dolabant, maximum hinc sibi præsidium compararunt. Vos quoque, domini mei, sine ulla intermissione hæc lugete, benignumque Deum orate, ut commune orbis naufragium comprimat. Scitis enim perspicue, inquam, scitis omnia tumultibus ac perturbatione plena esse, hæc pro Constantinopolitana tantum urbe, sed pro universo terrarum orbe preces fundendas esse: quandoquidem malum initio hinc ducto, pestiferi cujusdam profluvii instar effusum, per universum orbem Ecclesias pervastat. Quod autem a nobis postulas, hoc etiam ipse, quamdiu corpore inter nos disjuncti eri-

(a) Hinc Arabium commemorat supra in epistola 8, ad Olympiadem.

mus (nam animo semper et tecum et cum universa tua familia constricti sumus), ut facias quæso, hoc est sæpe ad nos scribere, nosque de tua valetudine certiores facere ne graveris. Scis enim quam gratum id nobis futurum sit. Quoniam autem nos in domum tuam divertere jussisti, ut post profectam edidici, scito inimicis nostris non jam placuisse ut Sebastianam abduceremur, verum in desertissimum locum Armeniae Cucusum, atque ob Isaurorum incursionem periculosissimum. Tibi tamen gratiam habemus, honoremque accepimus, quod etiam cum abessemus, tanta te nostri cura tenuit, ut hospitium quoque nobis parares, atque, ut domi tuæ diversaremur, obsecrares. Verum si quos Cucusi amicos habes, ad eos literas mittas velim.

CXXII. Marciano. (Cucusi anno 404 vel 405.)

Beatus es, ac ter beatus, idque sæpius, ut qui in tam gravi tempestate, tantisque rerum procellis, tantæ erga pauperes liberalitatis specimen edideris. Neque enim nobis ingens tua benignitas incognita fuit, quodque communis omnibus portus exstiteris, pupillorum patrociniū suscipiens, viduarum moerorem omni ratione leniens, earum inopiam sustentans, paupertatem levans, ac no hujusce quidem angustiae sensu eos affici sinens, verum quidvis ipsis te præbens, plebemque universam frumento, vino, oleo, aliisque omnibus rebus alens. Deus tibi et hic et in futuro ævo largitionis hujus, magnificentiae, studii, zeli, amoris erga pauperes, et sinceræ caritatis mercedem pendat, siquidem omnibus his virtutibus abundas ac flores, maxima tibi præmia in futuro ævo recondens. Hæc nos de te audientes, licet in tanta solitudine versemur, ac multis incommodis undique vexemur; nam et Isaurici metus obsidio, et loci solitudo, et biemis asperitas nos vehementer premit: tamen ne molestiarum quidem sensu afficimur, verum ingentem consolationem accipimus, exsultantes et gaudentes ob tantas virtutes, ac divitias omnem orationis facultatem excedentes, quas in cælo tibi ipsi camulas. Ut igitur alio quoque nomine lætemur, ne, quæso, quam sæpissime ad nos scribere, deque tua valetudine læta nobis nuntiare graveris. Nam de ea aliquid audire majorem in modum cupimus. Idque ipse etiam nosti: quandoquidem illud quoque tibi compertum est, quanto tui semper amore teneamur.

CXXIII. Phœnicis presbyteris et monachis, gentiles in Christiana religione instituentibus. (Cucuso anno 405.)

Gubernatores, cum mare furore percitum et excitatum, atque ingentem tempestatem ac turbinem cernunt, non modo navim non deserunt, sed etiam tunc majore sollicitudine ac studio utuntur, tum ipsi vigilantes, tum alios excitantes. Medicique rursus, cum febrim excitatam vehementer sævire prospiciunt, ægotum non modo non relinquunt, verum etiam tum denique, et per se, et per aliorum operam ad profigandum morbum plus studii atque operæ adhibent. Quorsum hæc commemoro? Nimirum ut ne quis vos

τας ἑραστάς, καὶ τοσαύτην δύναμιν περιβεβλημένους, οὐκ ἐτύχουσαν οὐ τυγχάνουσιν οἱ κατάδικοι, ὥστε εἰς ἡμερώτερον καὶ ἐγγύτερον που κατοικισθῆναι τόπον· ἀλλὰ καὶ τὸ σῶμα τῶν ἡμῶν ἀπαγορεύσαντος, καὶ τοῦ φόβου τῶν Ἰσαύρων πάντα πολιορκούντος, τῆς μικρᾶς ταύτης καὶ εὐτελοῦς οὐκ ἐπετύχουσαν χάριτος. Δόξα τῷ Θεῷ καὶ διὰ τοῦτο. Οὐ παύομεθα γὰρ αὐτὸν ἐπὶ πᾶσι δοξάζοντες. *Εἶη τὸ δρομα αὐτοῦ εὐλογημένον εἰς τοὺς αἰῶνας.* Πολὺ δὲ ἐξεπλάγην καὶ τὸ σὸν, ὅτι τετάρτην ταύτην ἐπιστολὴν ἢ καὶ πέμπτην ἐπεσταλκῶς τῇ διαθέσει σου καὶ τῇ κοσμιότητι, μίαν ἐδεξάμεν καὶ μόνην. Καίτοι τοῦτο δυσκολίας οὐκ ἦν, τὸ ἐπιστέλλειν συνεχέστερον. Καὶ ταῦτα οὐκ ἐγκαλῶν σοι λέγω· τὸ γὰρ τῆς ἀγάπης οὐκ ἔστιν ἀνάγκη, ἀλλὰ προαιρέσεως. Ἄλλὰ σφόδρα ἀλγῶ, ὅτι ἀθρόον ἐξέβαλες ἡμᾶς τῆς διανοίας τῆς σῆς, ἐν οὕτω χρόνῳ μακρῷ μίαν ἡμῖν πέψασα ^a ἐπιστολὴν. Εἰ τοίνυν μηδὲν φορτικὸν μηδὲ ἐπαχθὲς αἰτοῦμεν, τοῦτο ἡμῖν πάρεχε, οὐ σὺ κυρία εἶ, καὶ ἐπὶ σοι κείται. Τῶν γὰρ ἄλλων ἔνεκεν οὐκ ἐνοχλοῦμεν, ἵνα μὴ πρὸς τῷ μηδὲν ἀνύειν καὶ φορτικοὶ τινες δόξωμεν καὶ ἐπαχθεῖς εἶναι σοι.

PKA'. Ἀραδίω ^b.

Τῆν κάμινον τῆς ἀθυμίας, ἣν ἐπὶ τῆς ψυχῆς περιφέρεις ὑπὲρ τῶν εἰς ἡμᾶς γεγενημένων, σαφέστατα ἔδειξεν ἡμῖν τὸ γράμμα τὸ σὸν, καὶ πρὸ τούτου μὲν ἐπισταμένοις. Οὐ γὰρ νουθεσόμεθα ἐπιλαθέσθαι τῆς ὑγιᾶς τῶν σαρκῶν, ἣν ἐν ἀρχῇ τῶν κακῶν τούτων ὑφαινομένων ἠφείεις. Πλὴν ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπιστολὴ τῶν σαρκῶν οὐκ ἔλαττον καὶ τῶν ὀδύρων ἐκείνων ἀπεκάλυψε τὴν φλόγα τῆς λύπης ἡμῖν, τῆς ἐν τῇ καρδίᾳ τῇ σῇ ^c. Τούτων προσδόκα τὰς ἀμοιβάς παρὰ τοῦ φιλοανθρώπου Θεοῦ. Ἔστι γὰρ καὶ λύπης μισθὸς καὶ μέγας καὶ πολὺς. Ἐπεὶ καὶ ἐπὶ Ἰουδαϊκῶν κακῶν ἦσαν τινες, οἱ τὰ γινόμενα παρ' αὐτῶν διορθῶσαι μὲν οὐκ ἠδύνατο, ἔστεινον δὲ μόνον καὶ ἐθρήνου, [662] καὶ τοιαύτην ἑκαρπώσαντο τὴν ἀμοιβήν, ὡς τῶν ἄλλων ἀπάντων ἀπολλυμένων, καὶ πανωλεθρία παραβέβημένων, ἐκείνους διαφυγεῖν τὴν ὀργήν. Δὸς γὰρ, *φῶσι, τὸ σημεῖον ἐπὶ τὰ πρόσωπα τῶν στεναζόντων καὶ ὀδυρομένων.* Καίτοι γε οὐκ ἐκώλυον τὰ γινόμενα, ἀλλ' ἐπειδὴ οὐπερ κύριοι ἦσαν ἐποίου, ἔστεινον, ἐθρήνου τὰ γινόμενα, μεγίστην ἐντεῦθεν τὴν ἀσφάλειαν ἐκτήσαντο. Μὴ οὖν διαλίπητε καὶ ὑμεῖς, δεσπότηαι μου, στένοντες ταῦτα καὶ τὸν φιλόανθρωπον Θεὸν παρακαλοῦντες δοῦναι λύσιν τῷ κοινῷ τῆς οἰκουμένης ναυαγίῳ. Ἰστε γὰρ, ἴστε σαφῶς, ὡς πάντα θορόδων καὶ ταραχῆς πεπλήρωται, καὶ οὐκ ὑπὲρ Κωνσταντινουπόλεως χρῆ μόνον παρακαλεῖν, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης ἀπάσης· ἐπειδὴ περ ἐντεῦθεν ἀρξάμενον τὸ κακὸν, καθάπερ βρῦμα πυρρὸν ἐκχυθὲν, πανταχοῦ τῆς γῆς τὰς Ἐκκλησίας λυμαίνεται. Ὅπερ δὲ ἡμᾶς παρεκάλεσας, τοῦτο καὶ αὐτὸς παρ' ἡμῶν παρακλήθητι, ἕως ἂν ὁμῶν ὤμεν κεχωρισμένοι τῷ σώματι (τῇ γὰρ ψυχῇ αἰεὶ καὶ τῇ σῇ εὐγενείᾳ καὶ τῷ οἴκῳ σου συνδεδέμεθα), συνεχῶς ἡμῖν ἐπιστέλλειν, καὶ τὰ περὶ τῆς ὑγείας σου εὐαγγελίζεσθαι μὴ κατόκνει. Οἴ-

^a Unus στείλασα.

^b Coislin. Ἀραδίω. Edit. τὴν μὲν κάμινον ab omnibus mss. μὲν abest.

^c Tres mss. τῆς ἐν τῷ διανοίᾳ τῆς σῆς.

δας γὰρ ἡλίκτην ἡμῖν δώσεις τὴν χάριν. Ἐπειδὴ ἐκέλευσας ἡμᾶς ἐν τοῖς σοῖς καταθῆναι, καθὼς ἔμαθον ἐξελθῶν, οὐκ ἔτι ἔδοξεν ἡμᾶς εἰς Σεβάστειαν ἀπεναχθῆναι, ἀλλ' εἰς ἐρημότατον χωρίον τῆς Ἀρμενίας Κουκουσὸν, καὶ σφαλερώτατον τῆς τῶν Ἰσαύρων ἐπιδρομῆς ἔνεκεν. Χάριν μέντοι ἴσμεν τῇ εὐγενείᾳ τῇ σῇ, καὶ δεδέγμεθα τὴν τιμὴν, ὅτι καὶ ἀπόντων οὕτως ἐφρόντισας, ὥστε εὐτρεπίσαι τὸ καταγώγιον ἡμῖν, καὶ παρακαλέσαι ἐν τοῖς σοῖς ἡμᾶς καταθῆναι. Ἄλλ' εἰ τινες εἰέν σοι φίλοι κατὰ τὴν Κουκουσὸν, ἐκείνους ἐπιστέλλαι παρακλήθητι.

PKB'. Μαρκιανῷ.

Μακάριος εἶ, καὶ τρισμακάριος, καὶ πολλάκις τοῦτο, ἐν οὕτω χειμῶνι χαλεπῷ, καὶ τοσαύτη τῶν πραγμάτων ζάλῃ, τοσαύτην ἐπιδεικνύμενος περὶ τοὺς δεομένους μεγαλοψυχίαν. Οὐ γὰρ ἔλαθεν ἡμᾶς τῆς φιλοανθρωπίας σου τὸ μέγεθος, καὶ ὅτι καινὸς ἄπασι γέγονας λιμῆν, ὄρφανοῖς παριστάμενος ^d, χήρας πανεὶ τρόπῳ παραμυθούμενος, ἀνέχων αὐτῶν τὴν πέναν, διορθούμενος τὴν πτωχείαν, οὐδὲ ἀσθησιν ἀφίεις λαμβάνειν τῆς στενοχωρίας ταύτης, ἀλλ' ἀντὶ πάντων αὐτοῖς γινόμενος, καὶ δῆμον ὀλόκληρον διατρέφων σίτῳ, καὶ οἴκῳ, καὶ ἐλαίῳ, καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν. Ὁ Θεὸς σοι τὸν μισθὸν ἀποδοῦ ^e καὶ ἐν τῷ παρόντι βίῳ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι τῆς μεγαλοψυχίας ταύτης, τῆς δαψιλείας, τῆς προθυμίας, τοῦ ζήλου, τῆς φιλοπτωχείας, τῆς γεννίας ἀγάπης· καὶ γὰρ ἐν ἅπασιν τοῦτοις βρῦμα καὶ κομᾶς, μέγιστα σεαυτῷ ἀποτιθέμενος ^f βραβεῖα ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι. Ταῦτα καὶ ἡμεῖς μανθάνοντες ἐν ἐρημίᾳ τοσαύτη καθήμενοι, καὶ πολλαῖς κυκλοῦμενοι περιστάσεσι· [663] καὶ γὰρ Ἰσαυρικοῦ φόβου πολιορκία, καὶ χωρίου ἐρημία, καὶ χειμῶνος σφοδρότης ἡμᾶς θλίβει· ἀλλ' ὁμῶς ταῦτα ἀκούοντες περὶ τῆς σῆς τιμιότητος, οὐδὲ ἀσθησιν τούτων λαμβάνομεν τῶν λυπηρῶν, ἀλλὰ καὶ πολλὴν καρπούμεθα τὴν παράκλησιν, σκιρτῶντες, εὐφραίνόμενοι, χαίροντες ἐπὶ τοῖς τοσοῦτοις κατορθώμασιν, ἐπὶ τῷ πλούτῳ τῷ ἀφάτῳ, ὃν ἐν οὐρανοῖς συνάγεις σεαυτῷ. Ἰν' ἐν τῷ ἐτέρῳ εὐφραίνωμεθα, γράφειν ἡμῖν συνεχῶς μὴ κατόκνει, τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς εὐαγγελιζόμενος. Σφόδρα γὰρ ἐπιθυμοῦμεν ἀκούειν τὰ περὶ τῆς βίωσης τῆς σῆς. Καὶ τοῦτο οἶσθα καὶ αὐτὸς, ἐπειδὴ περ κάκεινο οἶσθα, ὅπως αἰεὶ τῆς ἀγάπης τῆς σῆς ἀντεχόμεθα.

PKI'. Πρὸς τοὺς ἐν Φοινίκῃ πρεσβυτέρους καὶ μονάζοντας, τοὺς κατηχοῦντας τοὺς Ἑλληνας.

Οἱ κυβερνηταὶ ἐπειδὴν ἴδωσι τὴν θάλασσαν μαινομένην, καὶ ἐγειρομένην, καὶ πλὴν τὸν χειμῶνα, καὶ τὴν ζάλην, οὐ μόνον οὐκ ἀφίαισι τὸ πλοῖον, ἀλλὰ καὶ τότε πλεῖον κέχρηται τῇ σπουδῇ, καὶ μείζονι τῇ προθυμίᾳ, καὶ αὐτοὶ νήφοντες, καὶ τοὺς ἄλλους διεγείροντες. Καὶ ἱατροὶ πάλιν ὅταν ἴδωσι τὸν πυρετὸν ἐγεθῆντα, καὶ σφοδρὸν γενόμενον, οὐ μόνον οὐ καταλιμπάνουσι τὸν νοσοῦντα, ἀλλὰ καὶ τότε καὶ αὐτοὶ πάντα ποιοῦσι, καὶ δι' ἑαυτῶν, καὶ δι' ἐτέρων μείζονι κερημένοι τῇ σπουδῇ καὶ τῇ προθυμίᾳ.

^d Quidam mss. ὄρφανῶν προϊστάμενος, alii ὄρφανῶς προϊστάμενος.

^e Tres mss. τὸν μισθὸν δῶ.

^f Duo mss. μέγιστα σεαυτῷ προαποτιθέμενος.

ὥστε λύσαι τὸ κακόν. Τίνος ἔνεκεν ταῦτα λέγω; Ἴνα μή τις ὑμᾶς ἀπατήσῃ διὰ τὴν ταραχὴν τὴν γεγενημένην καταλιπεῖν τὴν Φοινίκην, καὶ ἀναχωρήσῃαι ἐκεῖθεν· ἀλλὰ ὅσα πλείους αἱ δυσκολίαι, καὶ χαλεπώτερα τὰ κύματα, καὶ μείζων ἡ ταραχὴ, τοσοῦτω μᾶλλον ἐμμένετε σπουδάζοντες, νήφοντες, ἀγρυπνοῦντες, πλείονα προθυμίαν ἐπιδεικνύμενοι, ὥστε μὴ τὴν οἰκοδομὴν ὑμῶν τὴν καλλίστην καταλυθῆναι, μηδὲ τὸν τοσοῦτον πόνον ἀνωφελῆ γενέσθαι, μηδὲ τὴν γεωργίαν ὑμῶν ἀφανισθῆναι. Ἰκανὸς γὰρ ὁ θεὸς καὶ τὴν ταραχὴν λύσαι καὶ τῆς ὑπομονῆς ὑμῖν δοῦναι τὸν μισθόν. Οὐδὲ γὰρ τοσοῦτος ὑμῖν ὁ μισθός, ὅτε μετ' εὐκολίας τὰ πράγματα ἡνύετο, ὅσος ἐστὶν ὑμῖν νῦν, ὅτε πολλὴ ἡ δυσκολία, πολλὴ ἡ ταραχὴ, πολλοὶ οἱ σκανδαλίζοντες. Ἐνοοῦντες τοῖνον καὶ τὸν κάματον ὃν ἐκάμετε, καὶ τὸν πόνον ὃν ὑπεμείνατε, καὶ τὰ κατορθώματα ἃ κατορθώσατε, καὶ ὅτι χάριτι θεοῦ τοσοῦτον κατελύσατε τῆς ἀσεβείας τὸ μέρος, καὶ εἰς προκοπὴν τὰ πράγματα τῆς Φοινίκης ἦλθε, καὶ ὅτι πλείων ὁ μισθός νῦν ὑμῖν καὶ μείζων ἡ ἀμοιβή, καὶ ὅτι ταχέως ὁ θεὸς καὶ τὰ κωλύματα καταλύσει, καὶ πολλὰς ὑμῖν τῆς ὑπομονῆς δώσει τὰς ἀντιδόσεις, παραμένετε, ἐνίστασθε. Οὐδὲν γὰρ ὑμῖν ἔχει λείπει οὐδὲ νῦν, ἀλλὰ τῆς αὐτῆς ἀφθονίας καὶ θαυλαίας ἀπολαῦειν ὑμᾶς ἐκέλευσα, εἴτε ἐν ἐνδύμασιν, εἴτε ἐν ὀδοθήμασιν, εἴτε ἐν διατροφαῖς ἃ τῶν ἀδελφῶν. Εἰ δὲ ἡμεῖς ἐν τῷ αὐτῷ [664] θλίβει ὄντες, καὶ περιστάσει, καὶ ἐρημίαν οἰκοῦντες τὴν Κουκουσὸν, τῷ αὐτῷ προνοούμεθα φροντίδα τῶν κατορθωμάτων τῶν ὑμετέρων, πολλῶ μᾶλλον καὶ ὑμᾶς δεῖ πολλῆς εὐπορίας ἀπολαύοντας, κατὰ τὴν χρεῖαν λέγω τῶν ἀναγκαίων, τὰ παρ' ἑαυτῶν συνεισφέρειν. Παρακαλῶ τοῖνον, μηδεὶς ὑμᾶς φοβήσῃ. Καὶ γὰρ καὶ τὰ πράγματα χρηστοτέρας ἔσχεν ἐλπίδας· καὶ δυνήσεσθε τοῦτο μαθεῖν ἀπὸ τῶν ἀντιγράφων τῶν ἀποσταλέντων παρὰ τοῦ κυρίου μου τοῦ εὐλαβεστάτου πρεσβυτέρου Κωνσταντιῦ. Καὶ ἐὰν παραμείνητε, κἂν μυρία ἢ τὰ κωλύματα, πάντων περιεσσεσθε. Οὐδὲν γὰρ ὑπομονῆς ἔσον καὶ καρτερίας· πέτρα γὰρ ἔοικεν· αἱ δὲ ταραχαὶ αὐταὶ καὶ αἱ ἐπιβουλαὶ, αἱ κατὰ τῆς Ἐκκλησίας γινόμεναι, κύμασιν εἰκόσῃι προσρηγνυμένοι τῇ πέτρᾳ, καὶ διαλυομένοι εἰς οἰκείον ἀφρόν. Ἐνοήσατε ὅσα μακάριοι ἀπόστολοι ἐπάσχον καὶ παρὰ οἰκείων, καὶ παρὰ ἀλλοτρίων, καὶ ὅτι πάντα τὸν χρόνον τοῦ κηρύγματος διὰ πειρασμῶν, διὰ κινδύνων, δι' ἐπιβουλῶν διήνυσαν, εἰς δεσμοτήρια, καὶ ἀλύσεις, καὶ ἀπαγωγὰς, καὶ ἂ μάστιγας καὶ λιμούς, καὶ γυμνότητας δαπανώμενοι. Ἄλλ' ὅμως καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς δεσμοτηρίσιν οἰκοῦντες, τῆς ἐγγειροσθείσης αὐτοῖς οἰκονομίας οὐκ ἀφίσταντο· ἀλλ' ὁ μακάριος Παῦλος καὶ δεσμοτήριον οἰκῶν, καὶ μεμαστιγώμενος, καὶ αἵματι περιβρέθεμένος, καὶ ξύλῳ προσδεδεμένος, καὶ τῷ αὐτῷ πάσχων, καὶ ἐμυσταγωγῆι ἐν τῷ δεσμοτηρίῳ, καὶ τὸν δεσμοφύλακα ἐθάπτιζε, καὶ τὰ παρ' ἑαυτοῦ πάντα

^a Fabric. διαστροφῆς. Infra idem πολλῆς ἐμπορίας ἀπολαύοντες.

^b Fabric. ἀλύσεις καὶ ἀγῶνας καὶ.

ἐποίει. Ταῦτ' οὖν ἅπαντα καὶ τὰ τοιαῦτα λογιζόμενοι, καθάπερ ὑμῶν παρεκάλεσα τὴν ἀγάπην, στήκετε ἐδραῖοι, ἀμετακίνητοι, ἀνεξαρτήτοι, τὴν τοῦ θεοῦ ἐλπίδα ἀναμένοντες, καὶ τὴν ἐκεῖθεν συμμαχίαν, ἧς ἔσον οὐδὲν· καὶ ἀντιγράψαι ἡμῖν περὶ πάντων σπουδάσατε ἐξ αὐτῆς. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ Ἰωάννην τὸν εὐλαβεστάτον πρεσβύτερον εἰς τοῦτο ἀπεστείλαμεν, ὥστε παρακαλέσαι ὑμῶν τὴν διάνοιαν, καὶ μὴ ἀφεῖναι ὑπὸ μηδενὸς παρασαλευθῆναι. Ἐγὼ τὸ ἑμαυτοῦ πεποίηκα, καὶ λόγοις παρακαλῶν, καὶ συμβουλαῖς ἀνορθῶν, καὶ τῶν χρεῖων τὴν ἀφθονίαν παρέχων, ὥστε ἐν μηδενὶ ὑμᾶς ὑστερηθῆναι. Εἰ δὲ μὴ βουληθείητέ μου ἀνέχεσθαι, ἀλλ' αὐτοῖς τοῖς ἀπατῶσιν ὑμᾶς καὶ ἀναπεροῦσι πεισθῆναι, ἐγὼ ἀνεύθυνός εἰμι. Ἴστε δὲ καὶ ἡ κατάγνωσις αὐτῆ καὶ ἡ ζημία ἐπὶ τίνα ἔρχεται. Ἴν' οὖν μηδὲν τοιοῦτον γένηται, παρακαλῶ ἀνέχεσθαι μου, τοῦ σφόδρα ὑμᾶς ἀγαπῶντος. Καὶ περὶ ὧν ἂν δέησθε, ἢ ἐπιστείλατε ἡμῖν, ἢ, εἰ βούλεσθε, ἕνα τινὰ πέμψατε πρὸς ἡμᾶς, καὶ οὐδὲν ὑμῖν ὑστερήσει καθόλου.

PKA'. Γεμέλλω.

Ἄλλοι μὲν τῇ θαυμασιότητι σου συνήδονται τῆς ἀρχῆς, ἐγὼ δὲ τῇ πόλει, καὶ τῇ μεγαλοπρεπείᾳ δὲ τῇ σῆ, οὐ διὰ τὴν ἐντεῦθεν τιμὴν (ὑψηλότερος γὰρ τῶν τοιούτων μεμελέτηκας εἶναι), ἀλλὰ διὰ τὸ λαθεῖν ἀφορμὴν τὴν παρέχουσάν σοι μετὰ πολλῆς τῆς ἀδείας καὶ τοῖς πολλοῖς δεῖξαι τὴν σύνεσίν σου, [665] καὶ τὴν ἡμερότητα, καὶ τὸ ἐντεῦθεν κέρδος συναγαγεῖν. Εὐ γὰρ οἶδα ὅτι καὶ τοὺς σφόδρα τῇ γῆ προσηλωμένους, καὶ πρὸς τὰ ὄνειρατα ταῦτα κεκηνότας, λέγω δὴ τὴν παρὰ τῶν πολλῶν δόξαν, παιδεῦσαι δυνήσῃ, ὅτι οὐκ ἐν τῇ χλανίδι, καὶ τῇ ζώνῃ οὐδὲ ἐν τῇ φωνῇ τοῦ κήρυκος, ὁ ἀρχων, ἀλλ' ἐν τῷ τὰ πεπονηκότα ἀνακτάσθαι ε, καὶ τὰ κακῶς ἔχοντα διορθῶν, καὶ κολάζειν μὲν ἀδικίαν, μὴ συγχωρεῖν δὲ ὑπὸ δυναστείας τὸ δίκαιον ἀπελαύνεσθαι. Καὶ γὰρ οἶδα σου τὴν παρῆρησιαν, τὴν ἐλευθεροστομίαν, τῆς διανοίας τὸ ὕψος, τὴν τῶν βιωτικῶν ὑπεροφίαν, τὸ μισοπόνηρον, τὸ ἡμερον, τὸ φιλόανθρωπον, οὐ μάλιστα ἀρχοντι δεῖ. Διὸ κάκεινο οἶδα σαφῶς, ὅτι λιμὴν ἔσῃ τῶν ναυαγούντων, βακτηρία τῶν ἐπὶ γόνο κλιθέντων, πύργος τῶν ὑπὸ δυναστείας ἀδίκου πολεμουμένων· καὶ ἔσῃ ταῦτα βραδίως. Οὐδὲ γὰρ πόνου σοι δεῖ, οὐδὲ ἰδρώτος, οὐδὲ χρόνου μακροῦ εἰς τὸ κατορθοῦν ταῦτα· ἀλλ' ὥσπερ ὁ ἥλιος ὁμοῦ τε φαίνεται, καὶ πάντα λύει ζόφον· οὕτω καὶ αὐτός ἐπὶ τοῦ θρόνου φανεῖς, εὐ οἶδ' ὅτι ἐκ πρώτης ἡμέρας τοὺς τε ἀδικεῖν ἐπιχειροῦντας ἀνέστειλας, τοὺς τε ἀδικουμένους, καὶ πρὶν εἰς τὸ δικαστήριον εἰσελθεῖν, πάσης ἐπιτηρείας ἀπήλλαξας· καὶ ἤρκεσεν εἰς τὴν τούτου διορθῶσιν ἡ τῆς φιλοσόφου σου ψυχῆς ὑπόληψις. Διὰ ταῦτα καί τοι ἐν ἐρημίᾳ καθήμενος, καὶ πολλὰς συνεχόμενος περιστάσεις, πολλῆς γέμω τῆς εὐφροσύνης, ἡμετέραν ἠδονὴν τὴν τῶν ἀδικουμένων συμμαχίαν ἡγούμενος.

^c Fabric. ἀνακτήσασθαι.

ob exortum tumultum in fraudem impellat, adducatque, ut Phœniciam relinquatis, ex eaque secedatis: quin potius, quo plures difficultates vobis objiciuntur, gravioresque fluctus ac major perturbatio, eo quoque constantius laboretis, excubetis, majorem animi promptitudinem adhibeatis, ut ne præclarissima vestra substructio corruat, nec tantus vester labor fructu careat, susceptaque in animarum cultu opera deleatur. Potest enim Deus et hunc tumultum sedare, et patientiæ mercedem vobis conferre. Neque enim tanta vobis merces constituta erat, cum negotia sine ulla difficultate ac molestia conficiebantur, quanta nunc est, eum magna difficultas proponitur, ingens perturbatio, multique offencilulo sunt. Quocirca laborem eum, quem pertulistis, et ærumnam quam sustinuistis, et ea, quæ præclare gessistis, vobiscum reputantes, illudque item, Deo favente tantam jam impietatis partem a vobis extinctam esse, Phœniciaque res in melius processisse, ac majorem nunc mercedem amplioremque remunerationem vobis fore, denique Deum impedimenta quoque brevi sublaturum, et multa vobis patientiæ præmia persoluturum esse, illic queso permanete atque consistite. Nam ne nunc quidem vobis quidquam deesse potest: ego enim, ut omnia, tam in indumentis, quam in calceamentis, ac fratrum alimentis, eadem qua prius copia et affluentia vobis suppedientur, imperavi. Quod si nos, cum in tanta calamitate atque acerbitate versemur, ac Cucusi solitudinem incolamus, tantam operis vestri curam gerimus, multo sane magis vos etiam, cum abunde vobis omnia suppetant, quæ vestrarum partium sunt præstare convenit. Rogo igitur, ne quis vos terreat. Nam et negotia meliorem jam spem ostendunt: idque ipsi ex literarum, quæ a reverendissimo domino meo presbytero Constantio missæ sunt, exemplis facile intelligetis. Ac si permaneat, etiamsi sexcenta impedimenta oboriantur, omnia tamen frangetis.

Patientia rupi similis est: ad patientiam hortatur, apostolorum exemplum proponens. — Nihil quippe patientiam ac tolerantiam æquare potest: rupi enim similis est: contra motus ii omnes eaque insidiæ, quæ adversus Ecclesiam struuntur, fluctibus non dissimiles sunt, qui rupi illiduntur, atque in spumam suam abeunt. In mentem vobis veniat, quanta apostoli tum a suis, tum ab exteris pertulerunt: et ut omne prædicationis tempus per tentationes, per pericula, per insidias confecerint, nunc carcere et vinculis, nunc exsiliis, nunc flagris, nunc fame et nuditate consumpti. Et tamen, etiam cum in carcere degerent, a munere sibi commisso non absistebant: verum beatus Paulus, etiam cum in vincula conjecus ac flagris concisus esset, et cruore difflueret, et ligno alligatus esset, et tot malis premeretur, tamen in ipso quoque carcere antistitis sacri munereungebatur, et carceris custodem baptizabat, eaque omnia, quæ

sui muneris erant exsequebatur. Hæc igitur omnia, aliaque id genus animo volventes, ut vos jam hortatus sum, firmi atque immobiles state, et a fraudibus cavete, Dei opem atque auxilium, cui nihil par esse potest, expectantes: ac de omnibus his rebus, ut responsum a vobis feramus, curate. Hac enim de causa etiam Joannem religiosissimum presbyterum misimus, ut vos cohortetur, nec vos a quoquam perturbari sinat. Equidem ipse, quod mei muneris erat, præstiti, tum vos sermonibus cohortans, tum consiliis erigens, tum ea quæ opus erant prolixè subministrans, quo nihil omnino vobis deesset. Quod si me perferre minime volueritis, verum iis potius, qui vos decipiunt ac velut pennas vobis addunt, fidem habeatis, extra culpam ipse sum. Scitis autem, in cuius caput hæc condemnatio atque jactura cadat. Ne igitur quidquam hujusmodi contingat, vos etiam atque etiam rogo, ut me, qui vos impense amo, perferatis. De rebus vobis necessariis vel ad nos scribite, vel, si ita lubet, hominem mittite: nec vobis quidquam omnino defuturum est.

CXXIV. Gemello. (Cucuso anno 404 vel 405.)

Alii quidem ob magistratum tibi gratulantur: ego autem urbi ac tibi, non ob hunc honorem, quo actus es (sublimior enim his rebus esse didicisti), sed quod occasionem nactus sis, qua prudentiæ ac lenitatis tuæ specimen quamplurimis hominibus facile præbeas, lucrumque, quod hinc oritur, colligere queas. Neque enim mihi dubium est, quin eos qui terræ nimium affixi sunt, atque his somniis, id est, humanæ gloriæ, inhiant, hoc edocere possis, præterem non in veste ac cingulo, nec in præconis voce situm esse; verum in hoc demum, ut quæ labefacta sunt in integrum restituat, et quæ malo statu sunt corrigat, atque injustitiam coerceat, nec jus ab opibus et potentia opprimi patiatur. Mihi enim explorata est animi tui fiducia, loquendi libertas, mentis sublimitas, rerum hujus vitæ contemptio, improborum odium, lenitas, humanitas, qua potissimum is, qui aliis præest, opus habet. Ac proinde illud probe novi, te facile fore naufragorum portum, baculum ruentium, turrim eorum qui per injuriam a potentibus opprimuntur. Non enim labor, non sudor, non longum tempus ad hæc perficienda requiritur: verum quemadmodum sol, simul atque lucet, statim caliginem omnem fugat: sic etiam te, simul atque in solio conspectus es, primo etiam die, tum eos qui injuriis aliis inferre conabantur, repressisse, tum eos quibus injuria fiebat, etiam antequam ad tribunal accederes, omni vexatione liberasse confido, atque ad hæc perficienda satis est ea opinio quam homines de tua sapientia habebant. Ideo etsi in solitudine degens, ac multis incommodis affectus, ingenti tamen lætitia perfundor, nimirum ex ea, quam iis qui læduntur affers ope, propriam mihi voluptatem fingens.

IN EPISTOLAM SEQUEMTEM AD CYRIACUM EPISCOPUM EXSULEM

MONITUM.

In hujus epistolæ sinceritatem quæstiones moverunt duo Angli in Editione Saviliana. In notis enim p. 856 hæc habet Halesius, ab Henrico Savilio allatus : « Hæc ad Cyriacum epistola semper mihi vehementer ut supposititia est suspecta. Primo enim epistolarem illum characterem, qui in reliquis, omnino non video. Deinde præmium idem fere habet cum epistola prima ad Olympiadem, quin etiam integras sententias ex aliis Chrysostomi operibus decerptas, quæ videntur imitatore aliquem sapere : et alioquin certe, nisi ubi Chrysostomus plane compilatur, stylus Chrysostomum non refert. Quinetiam quædam sunt a Joannis nostri moribus et ingenio aliena. Nam quod ad adulterii crimen respondet ἀποδύσατέ μου τὸ σῶμα, etc. et popularis vocis commemoratio συνέφερον ἕνα ὁ ἥλιος συνέστειλε τὰς ἀκτῖνας αὐτοῦ, ἢ ἕνα τὸ στόμα Ἰωάννου ἐσώπησε : quodque in Arsacium paulo, quam par est, acerbius invehitur : hæc, inquam, omnino non placent. Primum enim habent aliquid in se turpiculi, secundum jactantiæ, postremum stomachi. Atque certe horum ultimum dudum a Photio observatum memini, cui et medelam conatur adhibere, sed non satis dextro Æsculapio. Postremo quod ait ἀπὸ τῶν Κουκουσῶν, nusquam Noster hoc numero loquitur, sed semper in singulari. Atque hæc fere sunt, quæ in hac epistola observavi, integrum de re tota judicium erudito permittens lectori. »

In iisdem notis Savilianis p. 888 Joannes Boisius his respondet, et una excepta styli dissimilitudine, cætera [666] omnia argumenta refellit : hanc autem notam putavit Tillemontius esse Savilii, cujus certe major esset auctoritas ; sed est Joannis Boisi, ut ibidem in summo margine videas : sic autem loquitur :

« Ex omnibus illis rationibus, quæ contra epistolæ istius auctoritatem afferuntur, nulla mihi magis placet, quam quæ a styli dissimilitudine ducitur. Hæc enim nota raro fallit, cum reliqua, quæ adduntur, non adeo sint infallibilis certitudinis, ut propterea necessario sit epistola illa Chrysostomo abjudicanda. Communia habet multa epistolæ hujus exordium cum prima ad Olympiadem. Fateor. Sed non ideo statim negandum, esse eam Chrysostomi. Quoties enim eadem Chrysostomus repetit, idque ἀπαρἀλκτως fere tum in epistolis, tum in homiliis ? Quæ semel enim bene dicta sunt, ea aliter dicere velle, nisi causa aliqua justior impulerit, non tam disertus est, quam curiosi et copiam ostentantibus. Non reprehenditur igitur Homerus, quod a seipso sæpiusculæ mutuatur, et de iisdem eadem subinde dicit : sed inter reliquas ejus virtutes hoc etiam numeratur, quod utilissimo frugalitatis exemplo posteris relicto, non necessaria ubique varietate consulto abstinet. Quod ad παθητικὸν illud attinet, ἀποδύσατέ μου τὸ σῶμα, etc., videndum annon summa ejus innocentia, cum incredibili dolore conjuncta, et impudentia rursus adversariorum homini misero ac dejecto sine modo insultantium, talem illi vocem exprimere poterint. Popularis acclamationis commemorationem tempus fortasse ipsam defendat. Verba, si per se spectentur, videantur ab homine inani et jactabundo profecta : sed si tempus quo prolata fuerint respiciatur, nemo est, opinor, paulo æquior, qui Chrysostomo exsuli, ejecto, injuriis non dicendis fatigato, indignissimis calumniis oppresso, μεγαλοῤῥημοσύνην istiusmodi non condonet. Juvat enim animum perpetuo mœrore prostratum talibus velut aduinculis se erigere atque elevare. Sed Arsacium paulo, quam par esset, acerbius tractavit. Sit hoc Chrysostomi culpa, non autem argumentum, quod epistola sit supposititia. Imo hinc colligerem potius genuinum esse scetum. Quis enim nescit, quam ingentes fuerint Chrysostomo spiritus : qua ἐλευθεροστομία, qua παρῥησία in omnes usus fuerit, etiam in Eudoxiam Augustam. Si igitur Eudoxiæ non pepercit, Arsacio eum parcere voluisse estne verisimile ? Restat ultimum argumentum a voce Κουκουσῶν petitum, quod etsi non negligendum videtur, tamen nisi aliunde corroboretur, ex se parum firmitatis habet. Potuit enim vel librarii, vel typographi culpa accidere, ut pro Κουκουσοῦ, Κουκουσῶν scriberetur. Præterea, ni fallor, et Κουκουσός et Κουκουσά legitur. Sed instar omnium est illud de stylo et caractere, quod solum tantum apud me valet, ut non dubitem cum Halesio tuo, optimo et eruditissimo juvene, pronuntiare, epistolæ hujus auctorem non Chrysostomum fuisse, sed alium aliquem cum Chrysostomo nec ingenio nec eloquentia comparandum. »

Locus ille Photii, quem commemorat supra Halesius, sic habet : Ὅτι ἐν τῇ πρὸς τὸν ἐπίσκοπον Κυριακὸν ἐπιστολῇ, ἣν ἀπὸ τῆς δευτέρας ἐξέπεμψεν ἐξορίας, καθάπτεται μὲν τοῦ Ἀρσακίου, λήρον αὐτὸν καὶ μοιχὸν καλῶν· ἐπαινεῖ δὲ τοὺς ἀποστρεφόμενους τὴν αὐτοῦ κοινωνίαν, ὡς διὰ Θεὸν καὶ τὸ εἰς τὸν ἄρ-

χειρία αὐτοῦ ἀδίκημα τὴν ἀποτροφὴν αὐτῶν ποιουμένους. Καίτοι γε ἐν ἄλλοις φαίνεται παραινῶν μὴ ἀφίστασθαι ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας. Εἰς τοῦτο δὲ ὕστερον, ὡς εἶοικε, μετέστη, ἐπειδὴ καὶ οἱ τοῦτον ἀδίκως ἐκβαλόντες, οὐχ ὅς ἐπραξεν Ἰσπερξαν, ἀλλὰ καὶ καταδρομὰς καὶ ἐπιβουλὰς κατὰ τῶν αὐτῶ προσανακειμένων καὶ ὀπερορίας ἐπαλαμήσαντο. In epistola ad Cyriacum episcopum, quam in secundo scripsit exsilio, Arsacium insectatus delirum et mœchum vocat, laudatque eos qui ejus communionem aversantur, utpote qui propter Deum, et propter injustitiam archiepiscopo suo illatam ab ipso segregentur. In aliis tamen locis hortatur ne ab Ecclesia separentur. Verum sic ultimo sententiam mutavisse videtur, quia ille qui se injuste ejecerant, gestis suis non acquiescerent, sed eos qui sibi addicti essent, insectarentur, insidiis appeterent. et in exsilium amandarent. »

Ut ad objecta ab Halesio redeamus, ea omnia non male refutavit Joannes Boisius, uno excepto argumento ex styli dissimilitudine petito, quod ille amplectitur; et tamen est omnium levissimum, ut infra videbitur.

Primo ait Halesius se epistolarem illum characterem in hac epistola non videre, qui in aliis Chrysostomi operibus observatur; et quasi oblitus eorum quæ ante dixerat, ait proœmium idem fere habere, quod in epistola prima ad Olympiadem, quam ipse ut genuinam admittit; illud vero proœmium magnam epistolæ partem complectitur: In tota igitur illa parte admittat oportet epistolarem illum Chrysostomi characterem; in sequentibus etiam non pauca ex epistolis ad Olympiadem exque aliis item reperias, quoniam in his epistolis, ut statim observes si legas, cum ad diversos scribit, eadem fere repetit, ut optime advertit Boisius. Nihil certe hic est quod compilatorem sapiat; omnia fluunt, omnia recto procedunt ordine: cum autem accusatus quod cum muliere concubuerit respondet: *Exuite corpus meum, et membrorum meorum mortificationem reperietis*, id ait, quod in pari casu dicendum oportuit. An tacere licuit cum in rebus gravissimis tanti episcopi fama læderetur? Annon potuit ille, imo annon debuit de tanto crimine accusatus ea proferre, quæ ad sui purgationem opportuna erant? Popularem autem acclamationem, imo et verba ipsa, amico sine jactantia dicere potuit Chrysostomus: amici namque, præsertim ii qui eadem de causa vexantur, arcanum nihil inter se habent: Cyriacus porro exsul de illatis Joanni Chrysostomo malis admodum dolebat; ideo quæ sibi fausta acciderint recenset Chrysostomus ut ipsum consoletur, isque recensitis ita claudit: *Quamobrem te rogo, ac genibus tuis advolutus obtestor, ut mœrorem et luctum abjicias*. Jam cum Arsacium sycophantam, qui oblati sibi episcopo suo falsis criminationibus, sedem suam invaserat, vir tamen octogenarius et ineruditus, cum, inquam, illum delirum, mœchum et lupum vocat, illud agit quod præstitit Athanasius, cum Gregorius quispiam in ejus locum substitutus est, et postea cum Gregorius ipsius sedem iuvasit; nam improbos hujusmodi, facinorosos, et qui pacem Ecclesiæ inturbabant, non sancti viri modo, sed ipsi quoque apostoli maledictis incessabant. Ad hæc vero an clementius agit Chrysostomus cum Arsacio in libro illo cui titulus, *Ad eos qui scandalizati sunt*, quem supra edidimus? An mitiora his sunt verba quæ ibidem leguntur, p. 507, c. 20, *τερεὺς νῦν, φαῦλος γεγενημένος, καὶ λύκου παντὸς ἀγριώτερον ἐπιπηδῶν τῆ ἀγέλη, sacerdos ille improbus, ἴππο quovis sævius in gregem iusiliens*? An quid gravius dici potuit?

Aliud objicitur quod hic legatur ἀπὸ τῶν Κουκουσῶν cam contra Κουκουσόν in singulari semper habeatur apud Chrysostomum. Verum hæc lectio τῶν Κουκουσῶν est solius editionis Savilianæ: nam editiones Morelli et omnes Mss. hic Κουκουσοῦ habent, illudque τῆς Κιλικίας, quod in Editis addebatur, ab optimis Mss. abest. Cucusum autem in Armenia esse ait alibi Chrysostomus; alii in Cilicia; Athanasius in Cappadocia locat, quia, cum in earum regionum confinio esset, modo huic, modo illi contributa est. Omnes certe viri docti hanc epistolam pro vera et genuina habent, nec ea de re vel minimam quæstionem movent.

[666-667] PKE.

ΠΡΟΣ ΚΥΡΙΑΚΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΕΝ ΕΞΟΡΙΑ ΟΝΤΑ ΚΑΙ ΑΥΤΟΝ.

Φέρε δὴ πάλιν^a ἀπαντήσω τῆς ἀθυμίας τὸ ἔλκος, καὶ διασκεδάσω τοὺς λογισμοὺς τοὺς τὸ νέφος τοῦτο συνιστῶντας. Τί γάρ ἐστιν ὁ λυπῆ καὶ ἀδημονεῖς; Διότι χαλεπὸς ὁ χειμῶν καὶ πικρὸν τὸ ναυάγιον τὸ τὴν Ἐκκλησίαν καταλαβόν^b; Τοῦτο οἶδα κάγω, καὶ οὐδεὶς ἀντερεῖ· ἀλλ' εἰ βούλει, εἰκόνα σοὶ ἀναπλάττω τῶν γινομένων. Θάλατταν ὀρώμεν ἀπ' αὐτῆς^c κάτωθεν ἀναμοχλευομένην τῆς ἀθύσου, τοὺς ναύτας ἀντὶ τῶν οἰάκων καὶ τῶν κωπῶν τὰς χεῖρας τοῖς γόνασι περιπλέξαντας, καὶ πρὸς τὴν ἀμηχανίαν τοῦ χειμῶνος ἀπορηθέντας, οὐκ οὐρανὸν βλέποντας, οὐ πέλαγος, οὐ ξηρὰν, ἀλλ' ἐπὶ τῶν στρωμάτων κειμένους, καὶ ὀλοφυρομένους, καὶ κλαίοντας. Καὶ ταῦτα μὲν ἐπὶ τῆς θαλάσσης οὕτω συμβαίνει· νῦν δὲ ἐπὶ τῆς ἡμετέρας θαλάσσης χεῖρων ὁ θόρυβος, καὶ χεῖρω τὰ κύματα. Ἀλλὰ παρακάλει τὸν Δεσπότην ἡμῶν Χριστὸν, ὃς οὐ τέχνη περιγίνεται χειμῶνος, ἀλλὰ νεύματι λύει τὴν ζάλην. Ἀλλ' εἰ καὶ πολλάκις παρεκάλεσας, καὶ οὐκ [668] εἰσηκούσθης, μὴ ὀλιγωρήσης· τοιοῦτον γὰρ ἔθος ἔχει ὁ φιλάνθρωπος Θεός. Μὴ

γὰρ οὐκ ἠδύνατο ἐκείνους τοὺς τρεῖς παῖδας λυτρώσασθαι, ἵνα μὴ εἰς τὴν κάμινον τοῦ πυρὸς ἐμπέσωσιν; Ἀλλ' ὅτε ἠχμαλωτεύθησαν, ὅτε εἰς βάρβαρον χώραν ἀπεβρίφησαν, καὶ τῆς πατρίδας κληρονομίας ἐξέπεσον, καὶ παρὰ πάντων ἀπεγνώσθησαν, καὶ οὐδὲν λοιπὸν οὐκ ἀπελίπετο, τότε Χριστὸς ὁ ἀληθινὸς Θεὸς ἡμῶν τὴν θαυματοποιίαν εἰργάσατο, καὶ διεσκόρπισε τὸ πῦρ^d. Μὴ φέρον γὰρ τὴν ἀρετὴν τῶν δικαίων τὸ πῦρ, ἐξεπίδησεν ἔξω, καὶ ἐνεπύρισεν οὐς εὔρε περὶ τὴν κάμινον τῶν Χαλδαίων. Καὶ λοιπὸν ἐκκλησία αὐτοῖς ἦν ἡ κάμινος, καὶ πᾶσαν τὴν κτίσιν προσεκαλοῦντο, τὰ τε ὀρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, ἀγγέλους καὶ δυνάμεις, καὶ οὕτω πάντα συλλαβόμενοι ἔλεγον· *Εὐλογεῖτε, πάντα τὰ ἔργα Κυρίου, τὸν Κύριον*. Ὅρξ πῶς ἡ ὑπομονὴ τῶν δικαίων^e καὶ τὸ πῦρ εἰς δρόσον μετέβαλε, καὶ τὸν τύραννον ἐδυσώπησε, καὶ κατὰ πάσης τῆς οἰκουμένης ἐκπέμπει γράμματα; *Μέγας ὁ Θεός, φησὶ, Σεδράχ, Μισάχ, καὶ Ἀβδοναζώ*. Καὶ ἰδοὺ πόστην ἀποτομίαν ἐνέθηκεν, εἰ τις λόγον εἴπῃ κατ' αὐτῶν, τὸν οἶκον αὐτοῦ ταμειύσεται· καὶ τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ διαρπάξεται. Μὴ οὖν ἀθυμήσης, μηδὲ ὀλιγορήσης. Καὶ γὰρ ἐγὼ ὅτε ἐξηλευνόμεν ἀπὸ τῆς πόλεως, οὐδὲν τούτων οὐκ ἐφρόντιζον, ἀλλ' ἔλεγον πρὸς ἑμαυτὸν· Εἰ μὲν βούλεται ἡ βασι-

^a De epistola ad Cyriacum pluribus diximus in Monito. Πάλιν deest in omnibus mss. excepto Coisliniano, qui hic habet καὶ σχεδάσω.

^b Haec est lectio Savilii; Montf. τὰ τ. ἰ. καταλαβόντα.

^c Coislin. θάλατταν ὀρώ μαινομένην ἀπ' αὐτῆς. Infra idem, καὶ πρὸς τὴν ἀπορίαν τοῦ χειμῶνος ἀπορηθέντας. Porro cum haec homilia in multis similibs sit ei quae supra prima ad Olympiadem locatur, codicis Regii scriba hic multa ex eadem epistola de verbo ad verbum exscripsit usque ad illud, νεύσει μόνον καὶ πάντα ἐν μῆ καιροῦ λύεται ῥοπή.

^d Coislin. οὐδὲν λοιπὸν τῶν δεινῶν οὐκ ἀπελίπετο... Θεὸς ἡμῶν ἄφω τῆ θαυματοποιία διεσκόρπισε τὸ πῦρ.

^e Duo mss. ὑπομονὴ τῶν ἁγίων. Infra alius ἀποτομίαν ἔθηκε, alius ἀποτομίαν ἐγρήσατο.

CXXV.

CYRIACO EPISCOPO EXSULANTI.

(Cucuso anno 404.)

Age, mœstitiæ tuæ ulcus rursus leniam, atque cogitationes eas, quæ hanc nubem collegerunt, discutiam. Ecquid enim est, quod mœres atque animum dejicis? An quia gravis est tempestas, ac sævum naufragium, quod Ecclesiam occupavit? Hoc ipse quoque scio, nec ullus est, qui inficias ire possit: imo vero, si ita lubet, eorum quæ sunt imaginem tibi adumbrabo. Mare videmus ab imis usque gurgitibus revulsum, nautas gubernaculorum ac remorum loco manus genibus implicitas habentes, præque tempestatis magnitudine tanta consilii inopia laborantes, ut nec cælum, nec mare, nec terram cernant, verum flentes ac lamentantes in tabulatis jaceant. Atque in mari quidem ita evenire solet: nunc autem in nostro quoque mari gravior procella gravioreque fluctus excitantur. Verum fac Domino nostro Christo supplex sis, qui non arte tempestatem superat, sed nutu solo eam discutit. Quod si precibus ad eum adhibitis nondum tamen exauditus es, ne clanguescas, animumque despondeas; hujusmodi namque benigni illius numinis mos est. Annon tres illos pueros a periculo subducere poterat, ac ne in ignis fornacem inciderent prohibere? At postquam captivi abducti, atque in barba-

rorum regionem abjecti, paternaque hereditate eversi, atque ab omnibus desperati sunt, nec jam ullum mali genus deerat, tum denique Christus, verus Deus noster, repente miraculum edidit, ignemque dissipavit. Ignis enim justorum virtutem minime ferens e fornace exsiliit, atque Chaldæos, quos circum fornacem nactus est, exussit (*Dan. 3*). Ac tum fornax ecclesiæ instar ipsis erat: atque res omnes conditas, tam quæ oculis cernuntur, quam quæ ab oculorum sensu remotæ sunt, hoc est angelos et virtutes accersebant, sicque omnia in unum complectentes; his verbis utebantur: *Benedicite omnia opera Domini Domino* (*Dan. 3. 57*). Videsne quomodo justorum patientia ignem in rorem commutavit, tyrannique animum ita inflexit, ut per universum orbem literas mitteret, ad hunc modum loquens: *Magnus Deus Sidrach, Misach, et Abdenago* (*Dan. 3. 95*)? Ac vide quam atrox supplicium constituit, si quis adversus ipsos aliquid contumeliosè dixisset: nempe ut domus ipsius ac facultates omnes diriperentur (*Ibid. v. 96*). Ne igitur animum demittas, ac desperatione frangaris. Nam nec ego, cum civitate pellerer, quidquam horum curabam, verum necum

ipse ita loquebar (a) : Si imperatrix me exsilio mulctare vult, exsulem sane : *Domini est terra, et plenitudo ejus* (Psal. 23. 1). Si serra de me supplicium capere cupit, dissecer : Hesaiam pro exemplo habeo. Si me in mare præcipitem dare vult, Jonæ recorder (Jonæ 1). Si in fornacem conjicere vult, tres pueros habeo, qui eodem supplicio affecti sunt (Dan. 3). Si feris objicere, Daniele, qui leonibus objectus est, mihi animo propono (Ibid. c. 6). Si lapidibus obruere vult, obruat : Stephanum habeo primum martyrem (Act. 7). Si caput meum accipere vult, accipiat : Joannem habeo (Marc. 6). Si facultates meas sumere,umat : *Nudus egressus sum de ventre matris meæ, nudus etiam hinc abscedam* (Job 1. 21). Monet me his verbis Apostolus : *Deus hominis personam non accipit*; atque his rursus : *Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem* (Gal. 2. 6. et 1. 10). Mihi etiam David arma subministrat, cum ait : *Loquebar de testimoniis tuis in conspectu regum, et non confundebam* (Psal. 118. 46). Multa adversum me struxerunt : aiuntque me post opulas quibusdam communionem impertiisse. Hoc si feci, de episcoporum libro nomen meum expungatur, nec in orthodoxæ fidei volumine scribatur, quoniam ecce si quidquam ejusmodi perpetravi, Christus e regno suo me abjiciat. Quod si mihi obstinata mente id objicere pergunt, Paulum etiam de dignitatis gradu dejiciant, qui cœnatus universam domum baptizavit (Act. 16); Domino item ipsi auctoritatem abrogent, qui apostolis post cœnam communionem dedit. Quia me quoque cum muliere concubuisse criminantur. Exiite corpus meum, et membrorum meorum mortificationem reperietis. Verum ad hæc omnia facienda livore adducti sunt. At idne omnino, Cyriace frater, animum tuum disruciat, quod illi qui me ex urbe expulerunt, in foro libere volitant, ingensque stipatorum grex eos a tergo sequitur? Verum recordare Lazarari et divitis illius (Luc. 16) : annon ille in hoc ævo calamitosus fuit, hic autem voluptatibus ac luxu diffluxit? Quidnam porro illi paupertas detrimenti attulit? Annon ut pugil ac victor in Abrahamæ sinu delatus est? Quidnam rursus huic, qui in purpura et bysso requiescebat, opes profuerunt? Ubi lictores? ubi satellites? ubi equi aureis frenis insignes? ubi parasiti, et regia mensa? Annon tanquam latro victus in monumentum abducebatur, nudam animam e mundo efferens : atque inani voce clamabat, *Pater Abraham, mitte Lazarum, ut intingat extremum digiti sui in aquam, et refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma* (Luc. 16. 24)? Quid patrem Abrahamum vocas, cujus vitam non imitatus es? Ille neminem non domo excipiebat : tu ne unius quidem pauperis curam gessisti. Nec vero est quod lugeamus ac collacrymemus, quod is, qui tantis opibus præditus erat, aquæ guttam non est consequutus. Quoniam enim micæ pauperi minime largitus est, idcirco ne guttam quidem aquæ accipit. Hiemis tempore misericordiæ sementem non fecit, ac proinde ne æstate quidem messem fecit. Quin

(a) His similia habes supra in Homilia antequam iret in exsilium, itemque in quadam epistolarum ad Olympiadem.

hoc quoque certo consilio a Domino actum est, ut impiorum pœna, et justorum requies, e regione sitissent : nimirum ut sese ipsi mutuo prospiciant atque agnoscant. Tunc enim quilibet martyr tyrannum suum agnosceret, atque item quilibet tyrannus martyrem eum, quem cruciatus affecit. Nec vero hæc a me dico : audi enim quid Sapientia dicat : *Tunc stabit justus in magna constantia adversus eos, qui se angustiaverunt* (Sap. 5. 1). Nam quemadmodum is qui fervente sole iter facit, ac siti flagrat, cum limpido fontem nactus est, ac bibere prohibetur, magno dolore afficitur; aut rursus quemadmodum cum quispiam ingenti fame affectus, mensæ omni eduliorum genere confertæ assidet, cæterum a potentiore quodam impeditur, ne mensam attingat, ac cibis fruatur, gravem dolorem et cruciatum sentit, quod cum mensæ accumbat, epulis tamen gaudere, vel fonti assidens aqua frui nequeat : eodem modo in judicii die impii sanctos viros lætos atque hilares conspicient, nec tamen ipsis regia mensa frui concedetur. Nam etiam Deus, cum de Adamo supplicium sumere vellet, hoc fecit, ut ipse e paradisi regione terram coleret : quo videlicet in singulos dies ac singulas horas jucundum illum et expetendum locum, unde excesserat, prospiciens, perpetuum animo dolorem hauriret. Quod si hic etiam nobis mutuo congressu frui non licuit, at nemo illic obstabit, quin tum una degamus, eosque, a quibus in exsilium ejecti sumus, videamus, ut Lazarus divitem, et martyres tyrannos. Ac proinde animum ne desponde, verum hanc prophetæ vocem in memoriam revoca : *Nolite timere opprobrium hominum, et contemptum eorum ne metualis : sicut enim lana a linea rodentur, et sicut vestimentum veterascit* (Isai. 51. 7. 8). Illud etiam animadvertite, quomodo Dominus, hoc est is qui mundum continet, statim ab inconvulvis exagiabatur, atque in barbarorum terram eiciebatur : quo nos scilicet exemplo suo moneret, ne in tentationibus animis frangamur. Salvatoris passio tibi in animo versetur, nempe quot contumeliis ipse nostra causa affectus sit. Alii enim eum Samaritanum vocabant, alii arreptitium, et hellu-nem, et falsum prophetam. Aiebant enim : *Ecce homo vorax et potator vini* (Luc. 7. 34), et : *In principe dæmoniorum eiecit dæmonia* (Matth. 9. 34). Quid cum eum ducebant ut præcipitio necarent, et cum ipsius faciem conspuebant? quid cum chlamydem ipsi imponebant, ac spinis ipsum coronabant, atque ad ipsius pedes ludibrii causa se abjiciebant, nec ullum irrisionis genus in eo prætermittebant? quid cum alapis ipsum cædebant? cum acetum et fel bibendum ei dabant? cum arundine ipsius caput feriebant? cum sanguinariis illi canes eum huc atque illic trahebant? quid cum ad mortem nudus ducebatur, omnesque discipuli eum deseruerant, atque unus ex ipsis eum prodiderat, alter negaverat; alii fugam inierant, solus ipse in media illa turba nudus stabat? (festus quippe dies erat, omnes tunc in unum cogens;) quid, cum tanquam nocens et facinorosus inter facinorosos cruci affigebatur, ac posteaquam e cruce demissus est, tamdiu inhumatus jacuit, quoad, ut sepul-

λασσα ἐξορίσαι, ἐξορίση με· *Τοῦ Κυρίου ἡ γῆ, καὶ τὸ πλῆρωμα αὐτῆς.* Καὶ εἰ βούλεται πρῖσαι, πρῖση με· τὸν Ἑσαίαν ἔχω ὑπογραμμόν. Εἰ θέλει εἰς τὸ πέλαγος ἀκοντίσαι με, τὸν Ἰωνᾶν ὑπομιμνήσκομαι. Εἰ με θέλει εἰς κάμινον ἐμβαλεῖν, τοὺς τρεῖς παῖδας ἔχω τοῦτο πεπονθότας. Εἰ με θέλει τοῖς θηρίοις βαλεῖν, τὸν Δανιὴλ ἐν λάκκῳ τοῖς λέουσι βεβλημένον ὑπομιμνήσκομαι. Εἰ θέλει με λιθάσαι, λιθάση με· τὸν Στέφανον ἔχω τὸν πρωτομάρτυρα. Εἰ θέλει τὴν κεφαλὴν μου λαβεῖν, λάθη· ἔχω Ἰωάννην τὸν Βαπτιστήν. Εἰ θέλει τὰ ὑπάρχοντά μου λαβεῖν, λάθη αὐτά· *Γυμνὸς ἐξῆλθον ἐκ κοιλίας μητέρος μου, γυμνὸς καὶ ἀπελευσόμεαι.* Ἐμοὶ παραινεῖ ὁ Ἀπόστολος· *Πρόσωπον ἀνθρώπου ὁ Θεὸς οὐ λαμβάνει· καὶ, Εἰ ἐτι, φησὶν, ἀνθρώποις ἤρσεσκον, Χριστοῦ δοῦλος οὐκ ἂν ἦμην.* Καὶ ὁ Δαυὶδ καθοπλίζει με λέγων, *Ἐλάλιον ἐν τοῖς μαρτυροῖς σου ἐναντίον βασιλείων, καὶ οὐκ ἦσχυνόμην.* Πολλὰ κατ' ἐμοῦ ἐσκευάσαντο, καὶ λέγουσιν, ὅτι τινὰς ἐκοινωνήσα μετὰ τὸ φαγεῖν αὐτοῦς. Καὶ εἰ μὲν τοῦτο ἐποίησα, ἐξαλειφθεὶ τὸ ὄνομά μου ἐκ τῆς βίβλου τῶν ἐπισκόπων, καὶ μὴ γραφεῖται ἐν τῇ βίβλῳ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, ὅτι ἰδοὺ ἐὰν τοιούτων * ἐγὼ ἔπραξα, καὶ ἀποβαλεῖ με Χριστὸς ἐκ τῆς βασιλείας αὐτοῦ. Εἰ δὲ ἀπαξ καὶ τοῦτό μοι λέγουσι, καὶ φιλονεικοῦσι, καθελέτωσαν καὶ τὸν Παῦλον, ὃς μετὰ τὸ δειπνήσαι ἐλόκληρον τὸν οἶκον ἐθάπτισε· καθελέτωσαν καὶ αὐτὸν τὸν Κύριον, ὃς μετὰ τὸ δειπνήσαι τοῖς ἀποστόλοις τὴν κοινωνίαν ἔδωκε. Λέγουσιν, ὅτι μετὰ γυναικὸς ἐκοιμήθην. Ἀποδύσατέ μου τὸ [669] σῶμα, καὶ εὐρήσετε τὴν νέκρωσιν τῶν μελῶν μου. Ἄλλὰ ταῦτα πάντα διὰ τὸν φθόνον ἐποίησαν. Ἄλλὰ πάντως λυπῆ, ἀδελφεὲ Κυριακὲ, ὅτι ἐκεῖνοι οἱ ἡμᾶς ἐξορίσεντες ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς παρῆρσιάζονται, καὶ πλῆθος ἀκολουθεῖ δορυφόρον αὐτοῖς; Ἄλλὰ πάλιν ὑπομνήσθητι τὸν πλούσιον καὶ τὸν Λάζαρον, ποῖος μὲν ἐν τῷ νῦν αἰῶνι ἐθλίθη, ποῖος δὲ ἀπήλαυσε. Τί ἔθλαψεν αὐτὸν ἡ πενία; Οὐχὶ ὁ ἀθλητῆς καὶ νικητῆς εἰς τοὺς κόλπους Ἄβρααμ ἀπηγένηθ; Τί δὲ ὠφέλησεν ἐκεῖνον ὁ πλοῦτος τὸν ἐν πορφύρᾳ καὶ βύσσῳ ἀναπαυόμενον; Ποῦ οἱ ραβδοῦχοι; ποῦ οἱ δορυφόροι; ποῦ οἱ χρυσοχάλινοι ἵπποι; ποῦ οἱ παράσιτοι, καὶ ἡ βασιλικὴ τράπεζα; Οὐχὶ ὡς ληστής δεδεμένος ἀπήγετο ἐν τῷ μνήματι, γυμνὴν τὴν ψυχὴν ἐκ τοῦ κόσμου ἐκφέρων, καὶ κράζει κενῆ τῇ φωνῇ, *Πάτερ Ἄβρααμ, κέμψον Λάζαρον, ἵνα βρέξῃ τὸ ἄκρον τοῦ δακτύλου αὐτοῦ, καὶ καταψύξῃ τὴν γλῶττίαν μου, διότι δεινῶς ἀποτηγανίζομαι;* Τί πατέρα καλεῖς τὸν Ἄβρααμ, οὐ τὸν βίον οὐκ ἐμιμήσω; Ἐκεῖνος πάντα ἄνθρωπον εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ ἐξένιζεν, σὺ δὲ ἐνὸς πτωχοῦ φροντίδα οὐκ ἐποίησω. Οὐκ ἔστι πενήθῃαι καὶ κλαῦσαι, ὅτι ὁ ποσοῦτον πλοῦτον ἔχων, σταγόνας ὕδατος ἀξίος οὐκ ἐγένετο. Ἐπειδὴ γὰρ ψιχίων οὐ μετέδωκε τῷ πτωχῷ, σταγόνα ὕδατος οὐ λαμβάνει. Τῷ χειμῶνι οὐκ ἔσπειρεν ἔλιος· ἤλθε τὸ θέρος, καὶ οὐκ ἐθήρισε. Καὶ τοῦτο τοῦ Δεσπότη οὐκονομία, ὅτι ἐξ ἐναντίας ἐποίησε τὴν κόλασιν τοῖς ἀσεβέσι, καὶ τὴν ἀνάπαυσιν τοῖς δικαίοις,

ἵνα βλέπωσιν ἀλλήλους, καὶ ἀλλήλους γνωρίζωσι. Καὶ γὰρ ἕκαστος τότε μάρτυς τὸν ἴδιον τύραννον ἐπιγνώσεται, καὶ ἕκαστος τύραννος τὸν ἴδιον μάρτυρα, ὃν ἐκόλασε. Καὶ οὐκ ἐμὰ τὰ ῥήματα· ἀκούσον τῆς Σοφίας λεγούσης· *Τότε ἐν πολλῇ παρῆρσιᾳ στήσεται ὁ δίκαιος κατὰ πρόσωπον τῶν θλιψάντων αὐτόν.* Ὡσπερ γὰρ ὀδοιπόρος ἐν καύματι περιπατῶν, ἤνικα εὐρῆ καθαρὰν πηγὴν τῇ δίψῃ φλεγόμενος, καὶ πολλῷ τῷ λιμῷ συνεχόμενος παρακαθέζεται τραπέζῃ ἐχοῦση παντοῖα τὰ ἐδέσματα, παρὰ τινος δὲ δυνατωτέρου κωλύεται μὴ ἀψάσθαι τῆς τραπέζης, μηδὲ ἀπολαῦσαι τῶν ἐδεσμάτων, σφοδρὰν ἔχει τὴν ὀδύνην καὶ τὴν κόλασιν, ὅτι τῇ τραπέζῃ παρακαθέζεται, καὶ τῶν βρωμάτων ἀπολαῦσαι οὐ δύναται, καὶ ὁ τῇ πηγῇ παρακαθεζόμενος, τοῦ ὕδατος ἀπολαῦσαι οὐ δύναται· οὕτως ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως, βλέπουσι τοὺς ἁγίους εὐφραينوμένους οἱ ἀσεβεῖς, καὶ τῆς βασιλικῆς ὁ τραπέζης ἀπολαῦσαι οὐ δύναται. Καὶ γὰρ τὸν Ἀδὰμ ὁ Θεὸς κολάσαι βουλόμενος, ἐποίησεν αὐτὸν ἐξ ἐναντίας τοῦ παραδείσου ἐργάζεσθαι τὴν γῆν, ἵνα καθ' ἐκάστην ἡμέραν καὶ ὥραν βλέπων ἐκεῖνο τὸ ποθητὸν χωρίον, ὅθεν ἐξῆλθεν, ἔχη πάντοτε τὴν ὀδύνην ἐν τῇ ψυχῇ. Εἰ δὲ καὶ ὧδε ἀλλήλοις μὴ συντύχωμεν, ἀλλ' ἐκεῖ οὐδεὶς ὁ κωλύων ἡμᾶς τότε μετ' ἀλλήλων διάγειν· [670] καὶ ὀφόμεθα τοὺς ἐξορίσαντας ἡμᾶς, ὡσπερ ὁ Λάζαρος τὸν πλούσιον, καὶ οἱ μάρτυρες τοὺς τυράννους. Μὴ οὖν ἀθύμει, ἀλλὰ μνημόνευε τοῦ προφήτου λέγοντος· *Μυκτηρισμὸν ἀνθρώπων μὴ φοβεῖσθε, καὶ τῷ φανλισμῷ αὐτῶν μὴ ἠτᾶσθε· ὡσπερ γὰρ ἔριον ὑπὸ σπητὸς, οὕτω βρωθήσονται, καὶ ὡς ἱμάτιον παλαιωθήσονται.* Κατανόησον δὲ τὸν Δεσπότην, πῶς εὐθὺς ἀπὸ τῶν σπαργάνων ἐδιώκετο, καὶ εἰς βάρβαρον γῆν ἀπεβρίπτετο, ὁ τὸν κόσμον κατέχων, τύπος ἡμῶν γενόμενος τοῦ μὴ ἐκκακεῖν ἐν τοῖς πειρασμοῖς. Ἀνάμνησαι τὸ πάθος τοῦ Σωτήρος, ὅσας ὕβρεις δι' ἡμᾶς υπέμεινεν. Οἱ μὲν γὰρ αὐτὸν Σαμαρεῖτην ἐκάλουν, οἱ δὲ δαιμονιώντα καὶ γαστριμαργον καὶ ψευδοπροφήτην. Λέγουσι γάρ· *Ἰδοὺ ἄνθρωπος φάρος καὶ οἰνοπότης,* καὶ, ὅτι· *Ἐν τῷ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια.* Τί δὲ ὅτε ἦγον αὐτὸν κρημνίσαι, καὶ ὅτε εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐνέπτυν; τί δὲ ὅτε τὴν χλαμύδα αὐτῷ περιετίθουν, καὶ ὅτε ἀκάνθαις αὐτὸν ἐστεφάνουν, καὶ προσέπιπτον αὐτῷ ἐμπαίζοντες, καὶ πᾶν εἶδος χλεύης αὐτῷ ἐπάγοντες, τί δὲ ὅτε ραπίσματα αὐτῷ ἐδίδουν; ὅτε ἔξως καὶ τὴν χολὴν αὐτὸν ἐπότιζον; ὅτε τῷ καλᾶμψ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἐτυπτον, καὶ ὅτε περιῆγον αὐτὸν οἱ αἰμοῦδροι ἐκεῖνοι κύνες; τί δὲ ὅτε ἐπὶ τὸ πάθος ἦγετο γυμνός, καὶ πάντες αὐτὸν κατέλιπον οἱ μαθηταί, καὶ ὁ εἰς μὲν αὐτὸν προέδωκεν, εἰς δὲ ἠρνήσατο, οἱ δὲ ἄλλοι ἐδραπέτευσαν, καὶ μόνος εἰστήκει γυμνός ἐν μέσῳ τῶν δγλων ἐκείνων; ἔορθη γὰρ ἦν ἡ ἀπαντας συνάγουσα τότε· καὶ ὅτε ὡς πονηρὸν ἐν μέσῳ κακούργων αὐτὸν ἐσταύρωσαν, καὶ ἀταφος ἐκρέματο, καὶ οὕτε κατήνεγ-

* Duo mss. ὅτι οὐδὲν τοιούτων.

b Coislin. βλέπουσι μὲν τοὺς ἁγίους εὐφρ... τῆς δὲ βασιλ.
c Hæc in Reg. uno et in Coislin. pemptistim posita sunt.

καν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, ἕως οὗ τις αὐτὸν ἐξηγήσατο, ἵνα αὐτὸν θάψῃ; Μνήσθητι ὅτι ταφῆς οὐκ ἔξωθή, καὶ ὅτι ψόγον πονηρὸν κατ' αὐτοῦ ἀπεφήναντο, καὶ ὅτι οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἔκλεψαν αὐτὸν, καὶ οὐκ ἀνέστη. Ὑπομνήσθητι δὲ καὶ τοὺς ἀποστόλους, ὅτι πανταχόθεν ἐδιώκοντο, καὶ κατεκρύπτοντο, ἐν ταῖς πόλεσι μὴ δυνάμενοι φανῆναι· πῶς ὁ Πέτρος παρὰ Σίμωνι τῷ βυρσεῖ κατεκρύπτετο, καὶ ὁ Παῦλος παρὰ τῇ πορφυροπώλιδι γυναίκι, ὅτι οὐκ εἶχον παρὰ τοῖς πλουσίοις *παρβόσιαν*. Ἄλλ' ὕστερον πάντα ὁμαλὰ ἐγένετο αὐτοῖς. Οὕτω καὶ νῦν μὴ ἀθυμήσης. Ἦκουσα γὰρ κάλυ περι τοῦ λήρου ἐκείνου τοῦ Ἀρσακίου, ὃν ἐκάθισεν ἡ βασίλισσα ἐν τῷ θρόνῳ, ὅτι ἐθλίψε τοὺς ἀδελφοὺς ὄλους μὴ θέλοντας αὐτῷ κοινωνῆσαι· πολλοὶ δὲ αὐτῶν δι' ἐμὲ καὶ ἐν τῇ φυλακῇ ἐναπέθανον. Ὁ γὰρ προβατόσχημος ἐκεῖνος λύκος, ὁ σχῆμα μὲν ἔχων ἐπισκόπου, μοιχὸς δὲ ὑπάρχων· ὡς γὰρ ἡ γυνὴ μοιχαλὶς χρηματίζει, ἡ ζῶντος τοῦ ἀνδρὸς ἐτέρῳ συναφθεῖσα· οὕτω καὶ οὗτος μοιχὸς ἔστιν, οὐ σαρκὸς, ἀλλὰ πνεύματος· ζῶντος γὰρ ἐμοῦ ἤρπασέ μου τὸν θρόνον τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ ταῦτά σοι ἐπέστειλα ἀπὸ Κουκουσοῦ ^b, ὅπου ἐκέλευσεν ἡμᾶς ἡ βασίλισσα ἐξορισθῆναι. Πολλοὶ δὲ [671] θλίψεις κατὰ τὴν ὁδὸν συνέθησαν ἡμῖν, ἀλλ' οὐδένης ἐφροντίσαμεν. Ὅτε δὲ ἤλθομεν πρὸς τὴν χώραν τῶν Καππαδόκων, καὶ ἐν τῇ Ταυροκικίᾳ, πολλοὶ χοροὶ ἡμῖν ὑπήτων πατέρων ἁγίων ἀνδρῶν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ πλήθη μοναχῶν καὶ παρθένων, τὰς ἀθανάτους· πηγὰς τῶν δακρυῶν ἐχέοντες. Καὶ ἐκλαίον θεωροῦντες ἡμᾶς ἐν τῇ ἐξορίᾳ ἀπερχομένους, καὶ ἔλεγον πρὸς ἑαυτοὺς, Συνέφερον ἵνα ὁ ἥλιος συνέστειλε τὰς ἀκτίνας αὐτοῦ, ἢ ἵνα τὸ στόμα Ἰωάννου ἐσιώπησε. Ταῦτά με ἐθορῶθησε καὶ ἐθλίψεν, ἐπειδὴ ἐβλεπον πάντας κλαίοντας περὶ ἐμοῦ. Ἐπεὶ τῶν ἄλλων πάντων, ὅσα συνέθη μοι, φροντίδα οὐκ ἐποίησα. Πάνυ δὲ ἡμᾶς ἐδεξιώσατο ὁ ἐπίσκοπος τῆς πόλεως ταύτης, καὶ πολλὴν ἀγάπην ἔδειξεν εἰς ἡμᾶς· ὥστε, εἰ δυνατὸν, καὶ τὸν θρόνον αὐτοῦ παρεχώρησεν ἡμῖν, εἰ μὴ τὸν ὄρον ἐφυλάττομεν. Δέομαι οὖν καὶ ἀντιβολῶ, καὶ τῶν γονάτων ἄπτομαι τῶν σῶν, ἀπόρριψον τὸ πένθος τῆς ἀθυμίας σου, ὑπὲρ ἡμῶν μνηστὴν ἔχων πρὸς τὸν Θεόν, καὶ ἀντιγράψαι ἡμῖν παρακλήθητι.

PKQ'. *Ρουφίνῳ πρεσβυτέρῳ.*

Ἦλθεν εἰς ἡμᾶς, ὅτι πάλιν ἀνήφθη τὰ ἐν Φοινίκῃ κακά, καὶ ἡ τῶν Ἑλλήνων ηἰξήθη μανία, καὶ πολλοὶ τῶν μοναχῶν οἱ μὲν ἐπλήγησαν, οἱ δὲ καὶ ἀπέθανον. Διὰ τοῦτο σε μειζρόνως ἐπέλγω μετὰ πλείονος τοῦ τάχους ἄψασθαι τῆς ὁδοῦ, καὶ σῆναι ἐπὶ τῆς παρατάξεως. Εὐ γὰρ οἶδα, ὅτι φανεὶς μόνον τροπώση τοὺς ὑπεραντίους, καὶ εὐχῆ, καὶ ἐπεικεία, καὶ καρτερία, καὶ τῇ συνῆθει κεχρημένος ἀνδρεία· καὶ καταλύσεις αὐτῶν τὴν μανίαν, καὶ τοὺς μεθ' ἡμῶν ὄντας ἀνακτῆ-

ση, καὶ πολλὰ ἐργάση τὰ ἀγαθὰ. Μὴ τοῖνον μελλε, μὴδὲ ἀναβάλλου, ἀλλὰ πλείονι ἐχέρησο τῷ τάχει, καὶ ταῦτα τὰ ἀπαγγελλόμενα προθυμότερόν σε ἐργαζέσθω. Οὐδὲ γὰρ εἰ οἰκίαν εἶδες ἀναπτομένην, ἀνεχώρησας ἄν, ἀλλὰ τότε καὶ μειζρόνως ἐπέθου, ὥστε καὶ προκαταλαβεῖν τὴν φλόγα, καὶ διὰ σαυτοῦ, καὶ δι' ἐτέρων πάντα ἄν ἐποίησας ὑπὲρ τοῦ σβῆσαι τὸ κακόν. Καὶ νῦν τοῖνον ἐπειδὴ τοιαύτη ἀνήφθη πυρὰ, ἀμελλητὶ τὰ αὐτόθι καταλαβεῖν σπουδάσον, καὶ πάντως ἔσται τι χρηστὸν, καὶ πολλὴ τούτων διόρθωσις. Τὸ μὲν γὰρ ἐν ἡσυχίᾳ καὶ γαλήνῃ, καὶ μηδενὸς πολεμουτός, κατηχεῖν τινὰς καὶ τῶν τυχόντων ἔστιν· τὸ δὲ οὕτω τοῦ διαδόλου μαινομένου, καὶ τῶν δαιμόνων ὀπλιζομένων, σῆναι γενναίως, καὶ ἐξαρπάσαι τοὺς μετ' ἐκείνου τεταγμένους τῶν ἀνθρώπων, καὶ τοὺς ἄλλους κωλύσαι εἰς τὰς ἐκείνου χεῖρας ἐμπσεῖν, τοῦτο ἀνδρὸς γενναίου, τοῦτο νηφούσης ψυχῆς, τοῦτο τῆς σῆς διανοίας τῆς ὑψηλῆς, καὶ διεγχευμένης, τοῦτο μυρῖων στεφάνων ἀξίον, τοῦτο βραβεῖων ἀφάτων, τοῦτο ἀποστολικὸν κατόρθωμα. Ἐνοήσας τοῖνον ὅτι ὁ καιρὸς οὗτος εὐδοκίμησέως σοι καιρὸς ἔστι, καὶ μυρίας ἐμπορίας, καὶ πραγματείας ὑπόθεσις, [672] ἄρπασον τοσοῦτον πλοῦτον, καὶ πολλῇ ταχύτητι χρῆσασθαι παρακλήθητι· καὶ διὰ τάχους ἡμῖν ἐπίστειλον, ἐπειδὴ ἀπαντήσης αὐτόθι. Ἄν γὰρ πυθώμεθα μόνον, ὅτι τῶν ὄρων ἐπέτης τῆς Φοινίκης, ἀμέριμοι λοιπὸν ἔσμεν, ἀναπαυόμεθα, ἐν ἀδείᾳ διάγομεν. Τὰ γὰρ ἐξῆς ἴσμεν, ὅτι καθάπερ ἀριστεὺς γενναῖος, καὶ ἀνδραγαθεῖν εἰδὼς, οὕτως ἅπαντα ἐπελεύση, τοὺς μὲν κειμένους ἀνεγείρων, τοὺς δὲ ἐστῶτας ἐδράζων καὶ πηγνύς, τοὺς δὲ πλανωμένους ἐπανάγων, καὶ τοὺς ἀπολωλότας ἀναζητῶν καὶ εὐρίσκων, ἅπαντα τοῦ διαδόλου συγκόπτων τὴν φάλαγγα. Οἶδα γὰρ, οἶδα σαφῶς τὸ ἀγρυπνόν σου τῆς ψυχῆς, τὸ μεμερινημένον τῆς διανοίας, τὸ συνετὸν, τὸ ἐμμελές, τὸ προσηγνές, τὸ ἀνδρείον, τὸ εὐτόνον, τὸ καρτερικόν. Γράψε τοῖνον ἡμῖν συνεχῶς, καὶ πρὶν ἢ τὴν Φοινίκην ἰδεῖν, ἀπὸ τῆς ὁδοῦ πυκνὰ πέμπων τὰ γράμματα, ἐπεὶ καὶ νῦν ἐθαύμασα πῶς τῶν περὶ τὸν κύριόν μου τὸν τιμιώτατον καὶ εὐλαβέστατον Θεόδοτον τὸν πρεσβύτερον παραγινόμενων, οὐκ ἐπέσταλας. Ἴν' οὖν μὴ πάλιν ἀλγῶμεν, μὴ δεχόμενοι γράμματα τῆς σῆς τιμιότητος, εἰ οἶόν τε ἦ, καθ' ἐκάστην μὴν πέμπε ἡμῖν συνεχῶς ἐπιστολάς, ἵνα μανθάνωμεν πόσον τε προέκοψας τῆς ὁδοῦ, καὶ εἰ πλησίον γέγονας τῶν μερῶν ἐκείνων. Πάνυ γὰρ μεριμνῶμεν, καὶ φροντίζομεν· καὶ βουλόμεθα ταῦτα καθ' ἐκάστην ἡμέραν μανθάνειν. Ταῦτ' οὖν εἰδὼς, κύριέ μου τιμιώτατε, χάρισα· ταύτην ἡμῖν μεγίστην τὴν χάριν, καὶ πρὶν ἢ ἀπελθεῖν, καὶ ἐπειδὴν ἀπέλθης, συνεχεῖς πέμπων ἐπιστολάς, καὶ πάντα ἡμῖν δηλῶν, ἵνα ἐάν μὲν κατορθώματα ἦ, χαίρωμεν, καὶ εὐφραίνώμεθα· ἄν δὲ κωλύματα,

^a Tres mss. τοὺς ἀδελφοὺς καὶ τὰς παρθένας μὴ θελησάσας.

^b Edit. ἀπὸ Κουκουσοῦ τῆς Κιλικίας. Edit. Savil., ἀπὸ τῶν Κουκουσῶν. In duobus mss. τῆς Κιλικίας deest. Infra Coislin. τῶν Καππαδόκων, καὶ ἐν τῷ Ταύρω τῆς Κιλικίας γίνοι ἡμῖν.

^c Duo mss. ὅτι τῶν ὄρων.

tura donaretur, a quodam postulatus est? Recordare eum funere non elatum esse, improbunquē sermonem adversus eum disseminatum fuisse, nimirum eum a discipulis suis surreptum fuisse, nec resurrexisse (*Math.* 28). In mentem veniant apostoli, qui et ipsi undecumque vexabantur, ac latebras quærebant, quod in urbibus palam versari non possent: quoniam paco Petrus apud Simonem coriarium delitescibat (*Act.* 9. 45), et Paulus apud mulierem purpurariam, quoniam de divitum erga se animo dubitabant (*Ibid.* 16. 15). At postea omnia ipsis plana et facilia fuerunt. Ad eundem igitur modum tu quoque animum ne dejicias. Allatum autem ad me est de deliro illo Arsacio, quem Imperatrix in throno collocavit, eum fratres eos omnes, qui ¹ cum ipso communicare recusabant, afflixisse: et multos ex ipsis mei causa in vinculis diem vitæ extremum clausisse. Siquidem lupus ille, ovis speciem præ se ferens, etsi episcopi larvam gerat, adulter tamen est. Ut enim mulier adultera vocatur quæ vivente viro alteri nubit: eodem modo hic quoque adulter est, non carnis, sed spiritus: me enim vivente Ecclesiæ thronum invasit. Atque hæc tibi e Cucuso ² scripsi, quo videlicet Imperatrix ablegari me jussit. Multæ porro mihi in via calamitates contigerunt: verum nihil ejusmodi mihi curæ fuit. Ut autem in Cappadociam, atque etiam in Tauro-Ciliciam venimus, magno agmine sancti patres, ac monachi, et virgines obviam nobis prodibant, infinitam lacrymarum vim profundentes. Cumque nos in exilium abeuntes cernerent, in fletus prorumpabant, hisque inter se verbis utebantur: Satius fuisset radios suos subtrahere, quam Joannis os conticere. Hæc me perturbabant ac premebant, quoniam omnes mea causa pœnantes intuebar. Nam cætera omnia, quæ mihi oborta sunt, nulla me cura affecerunt. At vero urbis hujusce episcopus perquam humaniter nos excepit, tantamque erga nos caritatem præ se tulit, ut etiam, si fieri potuisset, throno quoque suo nobis cessurus fuerit, nisi nobis cavendum fuisset, ne præscriptum limitem excederemus. Quamobrem te rogo, ac velut genibus tuis advolutus obtestor, ut mœrorem et luctum abjicias, ac pro nobis apud Deum memor sis, nobisque rescribas.

CXXVI. *Rufino presbytero.* (Cucuso anno 406.)

Phœnicia mala rursus exarsisse, ac gentilium furorē auctum esse accepi: compluresque monachos partim vulneribus affectos esse, partim etiam mortem obiisse. Ideo majorem in modum te urgeo, ut quam celerrime te ad iter accingas, atque in acie stes. Certum enim habeo fore, ut si preces, et lenitatem, et mansuetudinem, et tolerantiam, et patientiam, eamque quam soles animi fortitudinem adhibueris, vel aspectu solo adversarios in fugam conjicias, ipso-

¹ *Eum fratres et virgines quæ.*

² *Edit., e Cucuso Ciliciæ.* Edit. Savil., e *Cucuisis*. In duobus Mss. vox, *Ciliciæ*, deest. Certe Cucusum non omnes Ciliciæ esse credebant. Si vera sit horum codicum lectio, et veram utriusque puto, tunc levatur supra memorata in Monito difficultas. Athanasius illam in Cappadocia locat in *Historia Ariætorum ad Monachos* p. 348.

rumque furorē extinguas, atque eorum qui nostras partes tuentur animos recrees, multaque bona efficias. Quare ne cuncteris, nec procrastines; sed majori celeritate utaris, teque hæc, quæ a me commemorata sunt, alacriorem reddant. Etenim si conflagrantem domum vidisses, non profecto recessisses, verum majorem etiam festinationem adhibuisses, quo flammam anteverteres, atque tum per te, tum per alios, quidvis egisses, ut malum extingueres. Eodem ergo modo nunc quoque, quoniam hujusmodi incendium excitatum est, fac sine ulla mora illuc proficisci matures: atque omnino aliquid læti continget, magnumque his incommodis remedium afferetur. Sane, cum omnia quieta et tranquilla sunt, nec quisquam est qui bellum inferat, nonnullos ad pietatem erudire cujuslibet hominis est: at cum diabolus ita furit, ac dæmones arma induunt, forti animo stare, atque et eos qui ab illius partibus stant, eripere, et cæteros, ne in illius manus incidant, impedire, hoc strenui viri est, hoc animi vigilantis, hoc sublimis tux et experrectæ mentis, hoc sexcentis coronis ac præmiis omni sermone præstantioribus dignum, hoc denique apostolicum facinus. Illud igitur cum animo tuo reputans, tempus istud adipiscendæ gloriæ tibi occasionem, atque infiniti quæstus et emolumentum materiam esse, cura, obsecro, ut tantas opes arripias, ingentique celeritate utaris: atque quam primum illuc veneris, ad nos scribas. Nam si vel hoc audierimus, te Phœnicia fines attingisse, jam sine cura erimus, requiescemus, in securitate degemus. Nam quæ hinc consequentur scimus: nimirum ut generosus ac rei bellicæ peritus imperator, sic tu omnia peragrabis, jacentes excitans, stantes confirmans et constabiliens, errantes in viam reducens, perditos requirens et inveniens, universas diaboli copias concidens. Est enim mihi perspecta, mihi, inquam, perspecta est animi tui vigilantia, mentis tuæ cura et sollicitudo, sagacitas, concinnitas, comitas, fortitudo, robur, constantia. Quare quam sæpissime velim ad nos scribas: atque etiam, priusquam in Phœniciam perveneris, ex itinere frequentes ad nos literas mittas, siquidem nunc quoque miratus sum te, cum dominus meus reverendissimus ac religiosissimus Theodotus presbyter huc venit, nihil ad nos literarum dedisse. Quocirca ne rursus eo nomine dolorem concipiamus, quod nullas abs te literas accipiamus, si fieri potest, ex singulis etiam mansionibus (a) ad nos scribe, ut quantum viæ processeris, et num jam ab iis oris haud procul sis, intelligamus. In magna enim cura et sollicitudine sumus: atque hæc quotidie scire cupimus. Quæ cum noris, reverendissime domine, hoc mihi pro summo beneficio concede, ut ante discessum tuum, atque etiam post discessum, crebras literas mittas, curesque ut omnia sciamus: quo si res prosperum cursum teneant, gaudium ac voluptate afficiamur: sin autem impedimenta

(a) Græce, καὶ ἰσχυρῶς πορεύ. Mox in Itinerario Antonini passim, in aliisque libris mansiones vocantur, erantque stationes et diversoria in vicis publicis constituta, ubi divertebatur. Athanasius in Apologia de Fuga dicit in itinere Alexandria Antiochiam 56 mansiones esse.

objiciantur, omni ratione ac studio ea de medio tollere nitamur. Neque enim ante conquiescemus, quam et per nos, et per alios, si fieri possit, hoc effecerimus, etiamsi millies vel in urbem Constantinopolitanam mittere necesse sit, quo omnia tibi valde prona reddantur; ne id quidem facere recusabimus. Hæc igitur cum tibi nota sint, quæ tui muneris sunt nobis præsta, vigilantiam ac diligentiam. Quod si fratres etiam mitti oportere putes, id quoque fac sciam. De sanctorum vero martyrum reliquiis sine cura esto: confestim enim religiosissimum domum meum presbyterum Terentium ad dominum meum piissimum Otreium (a) Arabissi episcopum misi. Nam ipse et multas et minime dubias habet, quas paucis diebus in Phœniciam ad te mittemus. Quare da operam, ne officio tuo ulla ex parte desis. Nam quæ nostri muneris sunt, quanta cum animi promptitudine præstamus, vides. Festina itaque, ut ante hiemem ecclesias, quæ sine tecto sunt, perficere queas.

CXXVII. Polybio. (Anno, ut putatur, 406.)

Alius fortasse intolerandum hujus regionis frigus, vastam loci solitudinem, acerbissimum denique morbum (hinc enim in morbum incidimus) luxisset ac deplorasset: ego autem his omissis disjunctionem vestram lugeo, quæ mihi et solitudine, et morbo, et hieme est acerbior. Quam acerbiter hiems quoque mihi auxit. Nam quod unum molestissimæ disjunctionis solatium suppetebat, hoc est ut vobiscum per literas colloquerer, hoc quoque hiems exorta mihi ademit: ut quæ ob ingentem nivis vim vias intercluderet, ac neque aliunde quemquam huc venire, ac nobiscum congredi, neque item hinc excedere, atque ad vos proficisci sinat. Quod et ipsum haud minus, imo etiam magis Isaurorum terror efficit, nobisque solitudinem auget, omnes videlicet submovens, atque in fugam conjiciens, exsulesque reddens. Neque enim jam quisquam ullus est qui domi manere audeat: verum unusquisque relictis ædibus suis profugit. Atque urbes quidem, parietes et tecta nunc sunt: præruptæ autem voragines et sylvæ, urbes. Quemadmodum enim truculentæ feræ, ut pardi ac leones, tutiorem urbibus solitudinem sibi esse existimant: sic etiam homines, qui Armeniam incolimus, quotidie ex aliis atque aliis locis in alia atque alia loca migrare cogimur, vitam Hamæobiorum et Nomadum agentes, nec usquam fidenti animo consistentes: usque adeo hic omnia tumultu et perturbatione plena sunt. Etenim illi alios adventu suo jugulant, exurunt, atque ex liberis servos efficiunt: alios autem sparsu rumore in fugam vertunt, atque urbibus pellunt, imo, ut, rectius loquar, occidunt. Quotquot enim adolescentes mediis etiam plerumque noctibus, ac frigore omnia obdurante, repente domo profugere coacti sunt, metu rumoris eos fumi instar abigente, atque ad mortem oppetendam ne Isaurico quidem gladio opus habuerunt, verum in nive obrigentes extremum spiritum ediderunt: quæque ipsis fugienda

(a) Memoratur et alius Otreius episcopus Melitinæ apud Socratem, lib. 5, cap. 8, et apud Sozom., lib. 6, cap. 12, et lib. 7, cap. 9.

mortis causa fuerat, eadem illis acerbissimæ mortis causa fuit: en quo statu res nostræ sint. Quæ quidem non diximus, ut te in moerorem conjiciamus (scio quippe hæc tibi dolori fore), verum ut diurni silentii nostri causam aperiamus, quidque cause fuerit cur sero ac tarde ad te scripserimus. Ita enim ab omnibus relictis sumus, ut nec aliquem, qui istuc proficisceretur, nancisci potuerimus, verum nobis presbyterum contubernalem nostrum excitare, atque ad te mittere necesse fuerit. Quapropter cum eum, ut te dignum est, exceperis, celeriter ad nos remitte, qui de tua valetudine læta nobis nuntiet. Scis enim quanto nobis studio sit hoc scire.

CXXVIII. Marignano ¹ (Arabisso anno 406.)

Cæteris omnibus mortalibus hoc nomine ver jucundum et suave est, quod terræ faciem floribus exornat atque in prata convertit: mihi autem eam ob causam, quia magnam mihi facultatem præbet cum familiaribus meis per literas versandi. Ac quidem oculis vos coram perspicerem: quoniam autem id minime licet, quod licet promptissimo animo facio, ut vobiscum per literas colloquar. Nec vero nautæ ac remiges pari animi voluptate maris terga sulcant, cum illa anni tempestas exorta est, atque ego calamum et chartam et atramentum in manus sumo, cum ad vos scripturus sum. Etenim hiemis tempore, cum omnia frigore concreverent, atque incredibilis quædam vis nivium omnes vias intercluderet, nec quisquam aliunde ad nos venire, nec rursus hinc alio proficisci sustinebat. Ea de causa nos hujus loci domunculis, quemadmodum carcere inclusi, atque tabellariorum penuria, non secus ac quibusdam linguæ catenis, vincti, quamlibet inviti, diuturno silentio utebamur. Posteaquam autem tempus jam itinera patefecit, nobisque linguæ vinculum fregit, presbyterum eum, quicum mihi vitæ consuetudo est, hinc ad vos misimus, ut qua valetudine sitis, intelligamus. Cum igitur hunc, ut te, domine mi summo-pere admirande, dignum est, susceperis, atque, pro eo atque caritas tua postulat, perspexeris; cum ad nos redibit, velim de tua valetudine nos certiores facias. Scis enim quam de ea aliquid scire studeamus.

CXXIX. Marciano et Marcellino ² (Cucuso anno 404.)

Quam præclarum hoc par vestrum est, quamque nobis carum: non modo naturæ lege, sed etiam acerrimi amoris catena colligatum! Ob idque de amicitia vestra gloriamur, et exultamus, coramque vobiscum congredi, ac vos videre cupimus. Quoniam autem id nunc minime licet, quod licet facimus, sæpe scribimus, vestri memores perpetuo sumus. animo vos, quocumque in loco simus, circumferimus, ac ne ob itineris quidem longinquitatem a vestra suavitate ullo pacto disjungimur. Hujusmodi quippe caritatis penna est, ut et viam omnem et intervallum omne facile trajiciat, nec ullum incommodum sit,

¹ Græce Μαρινιανῶν Vatic., Reg. et Cujacii Codex teste Frontone Ducæo. Quamobrem, *Marignano*, ponendum duximus. Edit., *Mariano* (Μαριανῶν).

² Juxta Vatic. et Fabric. scribendum est, *Marcelliano*.

παντι τρόπῳ, καὶ πάσῃ σπουδῇ περιώμεθα αὐτὰ ἀνελεῖν. Οὐ γὰρ ἡσυχάσομεν καὶ δι' ἑαυτῶν, καὶ δι' ἐτέρων, ἂν ἀνοίῳν τε ἢ, τοῦτο ποιοῦντες, κἂν μυριάκις καὶ εἰς τὴν Κωνσταντινουπόλιν ἀποστελαῖα δέη, ὥστε πολλὰν τὴν γενέσθαι τὴν εὐκολίαν, οὐδὲ τοῦτο παραιτησόμεθα. Ταῦτ' οὖν εἰδὼς, τὰ παρὰ σαυτοῦ παρέχεθ' ἡμῖν, τὴν ἀγρυπνίαν, καὶ τὴν σπουδὴν. Κἂν ἀδελφούς θεήσῃ ἀποσταλῆναι, καὶ τοῦτο δηλώσον ἡμῖν. Καὶ τῶν λειψάνων δὲ ἔνεκεν τῶν ἁγίων μαρτύρων ἀμέριμνος ἔσο· καὶ γὰρ εὐθέως ἀπέστειλα τὸν κύριόν μου τὸν εὐλαδέστατον πρεσβύτερον τὸν Τερέντιον πρὸς τὸν κύριόν μου τὸν εὐλαδέστατον ἐπίσκοπον Ὁτρήϊον τὸν Ἀραβισσοῦ*. Αὐτὸς γὰρ ἔχει καὶ ἀναμφισβήτητα, καὶ πολλὰ, καὶ εἰσω ὀλίγων ἡμερῶν ἀποστελοῦμέν σοι ταῦτα εἰς τὴν Φοινίκην. Μηδὲν τοίνυν ἐλλιμπανέσθω τῶν παρὰ τῆς σῆς τιμιότητος. Τὰ γὰρ παρ' ἡμῶν ὄρξ μεθ' ὅσης πεπληρωται τῆς προθυμίας. Σπεῦσον, ἵνα πρὸ τοῦ χειμῶνος δυνηθῆς τὰς ἀστάτους ὁ ἐκκλησίας ἀπαρτῆσαι.

[673] PKZ. Πολυδίω.

* Ἄλλος μὲν ἂν τις τὸν ἀφόρητον κρυμὸν τὸν ἐνταῦθα, τὴν πολλὴν ἐρημίαν τοῦ χωρίου, τὴν χαλεπωτάτην ἀβρωστίαν (καὶ γὰρ καὶ ἀβρωστία ἐνεῦθεν περιπεπτόκαμεν) ἀπαδύρατο ἂν, καὶ ἐθρήνησεν· ἐγὼ δὲ ταῦτα ἄφεις, τὸν χωρισμὸν ἀποδύρομαι· τὸν ὕμετρον, ὃ καὶ ἐρημίας καὶ νόσου καὶ χειμῶνος ἐμοὶ βαρύτερον. Καὶ νῦν αὐτὸ χαλεπωτέρον ἢ πρότερον ἐποίησεν ὁ χειμῶν. Καὶ γὰρ ἦν μόνην εἶχον παραμυθίαν τοῦ πικροτάτου τούτου χωρισμοῦ, τὸ διὰ γραμμάτων ὑμῖν ὁμιλεῖν, καὶ ταύτην ἐπελθὼν ἡμᾶς ἀφείλετο, τὰς ὁδοὺς ἀποκλείσας τῇ πολλῇ τῆς χιόνος φορᾷ, καὶ οὕτε ἐξωθεν παραγενέσθαι καὶ συγγενέσθαι ἡμῖν, οὔτε ἐνεῦθεν ἀναστῆναι καὶ ἀποδηῆσαι πρὸς ὕμᾶς ἀφείξ. Καὶ νῦν δὲ οὐκ ἔλαττον τῶν Ἰσαύρων ὁ φόβος, ἀλλὰ καὶ πολλὰ πλὴν τὸ αὐτὸ δὴ τοῦτο ποιεῖ, τὴν ἐρημίαν ἐπατείνων, πάντα ἐλαύνων, φυγαθεύων, μετανάστας ποιῶν. Οὐδεὶς γὰρ οἶκος λοιπὸν μένειν ἀνέχεται, ἀλλ' ἔκαστος τὴν ἑαυτοῦ καταλιπὼν ἀποπηδᾷ. Καὶ αἱ μὲν πόλεις εἰσὶ λοιπὸν τοῖχοι καὶ ὄροφοι, αἱ δὲ φάραγγες καὶ αἱ νάπαι πόλεις. Καθάπερ γὰρ τὰ ἀγρία τῶν θηρίων, παρδάεις καὶ λέοντες, τὴν ἐρημον τῶν οἰκουμένων πόλεων ἀσφαλεστέραν αὐτοῖς εἶναι νομίζει· οὕτω δὴ καὶ οἱ τὴν Ἀρμενίαν οἰκοῦντες ἄνθρωποι, καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν τόπους ἐκ τόπων ἀναγκάζόμεθα μεταπηδᾶν, Ἀμαξοβίων καὶ Νομάδων τινῶν βίον ζῶντες καὶ οὐδαμῶ στήναι θαρρῶντες· οὕτω πάντα τὰ ἐνταῦθα θορύβων γέμει καὶ ταραχῆς. Καὶ τοὺς μὲν τῇ παρουσίᾳ σφάττουσι, καίουσι, δαύλους ἀνεῖ· ἔλευθέρων ποιῶσι· τοὺς δὲ τῇ φήμῃ δραπετάς ἐργάζονται καὶ ἀπόλιδας, μέλλον δὲ καὶ ἀναιροῦσιν. Ὅσοι γὰρ νέοι κοιμηθῆν ἐν μέσῃ νυκτὶ πολλάκις καὶ κρυμῆ πάντα πηγνύντι ἀθρόον τῆς οἰκίας ἐκπηδῆσαι ἠναγκάσθησαν, ὥσπερ τινὸς καπνοῦ τοῦ φόβου τῆς

φήμης αὐτοὺς ἐλαύνοντος, οὐκ ἐδέθησαν μαχαίρας Ἰσαυρικῆς εἰς τὸ καταλύσαι τὸν βίον, ἀλλ' ἐν τῇ χιόνῳ παγέντες, οὕτως ἀπέπνευσαν, καὶ γέγονον αὐτοῖς τῆς τοῦ θανάτου φυγῆς ἢ πρῶτασι θανάτου πρῶτασι χαλεπωτάτου· ἐν τούτοις τὰ ἡμέτερα. Καὶ ταῦτα εἰρήκαμεν, οὐχ ἵνα σε λυπήσωμεν (εὐ γὰρ οἶδα ὅτι καθάψεται σου τὰ εἰρημένα), ἀλλ' ἵνα τὴν αἰτίαν εἴπωμεν τῆς μακρᾶς ταύτης σιγῆς, καὶ τί δήποτε ὄψε καὶ βραδέως ἐπεστάλκαμεν. Οὕτω γὰρ πάντες ἡμᾶς ἀπέλιπον, ὡς μηδὲ εὐρεῖν τινα τὸν ἐκείσε ἀφικνούμενον, ἀλλ' ἀναγκασθῆναι τὸν συνόντα ἡμῖν πρεσβύτερον ἀναστῆσαι ἐνεῦθεν, καὶ πέμψαι πρὸς τὴν ὕμετέραν θαυμασιότητα. Δεξάμενος τοίνυν αὐτὸν ὡς σοι πρέπον, ταχέως ἡμῖν ἐκπεμψὸν εὐαγγελιζόμενον τὴν ὑγίαν τῆς σῆς ἐμμελείας. Οἶσθα γὰρ ὅπως ἡμῖν περισπούδαστον τοῦτο μανθάνειν.

PKH. Μαρινιανῶ.

Τοῖς μὲν ἄλλοις ἄπασιν ἀνθρώποις ἡδὺ τὸ ἔαρ, [674] ὅτι τὴν ὕψιν τῆς γῆς ἀνθεσι καλλωπίζει, καὶ πάντα δείκνυσι λειμῶνας· ἐμοὶ δὲ, ὅτι καὶ τοῖς ἐθάσι τοῖς ἐμοῖς συγγίνεσθαι διὰ γραμμάτων εὐκολίαν παρέχει πολλήν. Ἐβουλόμην μὲν γὰρ καὶ αὐταῖς ὄψεσιν ὕμᾶς θεωρεῖν· ἐπειδὴ δὲ τοῦτο οὐκ ἔνι, ὅπερ ἐνὶ μετὰ πολλῆς ποιῶ τῆς προθυμίας, διὰ γραμμάτων ὑμῖν ὁμιλῶν. Καὶ οὐχ οὕτω ναῦται καὶ πλωτῆρες μεθ' ἡδονῆς τὰ θαλάττια τέμνουσι νῦτα, ἐκείνης τοῦ ἔτους τῆς ὥρας ἐπιστάσης, ὡς ἐγὼ κάλαμον, καὶ χάρτην, καὶ μέλαν μεταχειρίζομαι, μέλλων ἐπιστέλλειν ὑμῶν τῇ ἐμμελείᾳ. Παρὰ μὲν γὰρ τὸν τοῦ χειμῶνος καιρὸν, τοῦ κρυμοῦ πάντα πηγνύνουσι, καὶ τῆς ἀφάτου χιόνος τὰς ὁδοὺς ἀποτεριχίζουσι, οὔτε ἐξωθεν τις ἡμῖν ἐπιχωριάζειν ἠναίχεται, οὔτε ἐνεῦθεν ἀναστῆναι. Διόπερ καὶ ἡμεῖς, καθάπερ ἐν δεσμοτηρίῳ, τοῖς ἐνταῦθα διωματίαις καθαιργμένοι, καὶ ὥσπερ τινὶ γλωσσοπέδῳ κατεχόμενοι, τῇ τῶν γραμματηφόρων ἀπορίᾳ, καὶ ἄκοντες τὴν μακρὰν ἐσιγήσαμεν σιγήν. Ἐπειδὴ δὲ λοιπὸν ἀνέφξε τὰς λεωφόρους τῆς ὁδοπορίας ὁ καιρὸς, καὶ ἡμῖν τὰ δεσμά τῆς γλώττης ἔλυσε, τὸν σὺν ἡμῖν πρεσβύτερον ἐνεῦθεν ἀναστήσαντες, ἀπεστάλκαμεν πρὸς τὴν ὕμετέραν εὐγένειαν, εἰσόμενοι τὰ περὶ τῆς ὑγείας ὑμῶν. Δεξάμενος τοίνυν αὐτὸν, δίσποτά μου θαυμασιώτατε, καθὼς σοι πρέπον ἐστὶ, καὶ ἰδὼν μετὰ τῆς σοὶ πρεπούσης ἀγάπης, ἠνίκα ἀνέπανήν, τὰ περὶ τῆς ὑγείας σου δηλῶσαι ἡμῖν παρακλήθητι. Οἶσθα γὰρ ὅπως ἡμῖν περισπούδαστον περὶ ταύτης μανθάνειν.

PKΘ. Μαριανῶ καὶ Μαρκελλίνῳ.

Ὡς καλὴ ὑμῶν ἡ ζυνοῖς, καὶ σφόδρα ἡμῖν ποθεινὴ, οὐ νόμῳ φύσεως μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀγάπης σφοδρατάτης ἀλύσει συνδεδεμένη. Διὰ ταῦτα καλλωπίζόμεθα ὑμῶν τῇ φιλίᾳ ἐναθροῦνόμενοι, καὶ ἐπιθυμοῦμεν καὶ τῆς κατ' ὕψιν συντυχίας μετασχεῖν. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο τέως οὐκ ἔνι, ὅπερ ἐνὶ ποιούμεν, γράφομεν συνελθὼν, μεμνήμεθα διηγεῖσθαι, ἐπὶ διανοίας ὕμᾶς πανταχοῦ περιφέρομεν, ὅπουπερ ἂν ὤμεν, οὐδὲ μικρὸν τῷ μῆκει τῆς ὁδοῦ διειργόμεθα τῆς ἐμμελείας τῆς ὕμετέρας. Τοιοῦτον γὰρ τῆς ἀγάπης τὸ πτερόν· καὶ ὁδὸν καὶ διάστημα εὐκόλως περᾷ, καὶ πραγμάτων περιστάσεως ὑψηλότερον γίνεται. Διὸ καὶ ἡμεῖς, καίτοι

* Coislin. τὸν εὐλαδέστατον ἐπίσκοπον Ὁτρήϊον τὸν Ἀραβισσοῦ. Vatic. ἐπίσκοπον Ὁτρήϊον. Savil. quogue Ὁτρήϊον. In edit. Morel. Τρήϊον male. Reg. τῷ κυρίῳ μου τῷ εὐλ. ἐπισκόπῳ Ὁτρήϊῳ Ἀραβισσοῦ.

ῃ Tres mss. ἀστατότους.

ῃ Tres mss. χωρισμὸν ὀλεφύρομαι

πολλὰς συνεχόμενοι θλίψεσιν, ἐρημίαις, πολιορκίαις, συνεχέσιν ἐφόδοις ληστρικαῖς, οὐδενὶ τούτων βραθυμότεροι περὶ τὸ φιλεῖν ὑμᾶς γεγενήμεθα, ἀλλ' ἀνοῦσαν διηλεκτῶς τὴν περὶ ὑμᾶς διατηρούμεν διάθεσιν. Δὲ καὶ παρακαλούμεν συνεχέστερον ἡμῖν ἐπιστέλλειν τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς ὑμετέρας εὐαγγελιζόμενους. Ἵτε γὰρ αὐτοὶ ὄσῃ ἐντεῦθεν καρπωσόμεθα καὶ ἐν ἐρημίᾳ καθήμενοι τὴν παράκλησιν.

[675] ΡΑ'. Κἀστω, Οὐαλερίω, Διοφάντῳ, Κυριακῷ, πρεσβυτέροις Ἀντιοχείας.

Ῥαγαδίῳ τι χρῆμα καὶ βίαιον ἢ ἀγάπη, καὶ δανειστοῦ παντὸς σφοδρῷ βιαιότερον. Οὐδὲ γὰρ ὁσῶς ἐκείνοι τοὺς τὰ χρήματα ὀφειλοντας αὐτοῖς ἀγχιοντες ἀπαιτοῦσιν, ὡς ὑμεῖς τῆς ἀγάπης τὴν ἄλυσιν περιθέντες, πρὸς τὴν τῶν ἐπιστολῶν ἡμᾶς ἔκτισιν κατεπέγετε, καίτοι πολλὰκις τοῦτο καταθέντας τὸ ὄφλημα. Ἀλλὰ τοιαύτη τούτου τοῦ χρέους ἢ φύσις ἢ αἰ κατατίθεται, καὶ αἰ ὀφείλεται. Διὰ τοῦτο καὶ ὑμεῖς πολλὰκις δεξάμενοι γράμματα, οὐ κορένυσθε. Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ἐκείνης τὸ πλεονέκτημα, καὶ μιμῆται τὴν θάλασσαν, ἢ μυρίων πανταχόθεν εἰς αὐτὴν ῥέοντων ποταμῶν, οὐκ ἐμπέπταται. Τοιοῦτον καὶ τῆς ἀκοῆς ὑμῶν τὸ πλάτος· διὰ τοῦτο, ὅσῳ ἂν πλεονα ἐμβάλωμεν, τοσοῦτῳ μειζόνως τὴν φλόγα τῆς διαθέσεως ὑμῶν ἐγείρομεν. Μὴ τοίνυν νομίσητε ὑποπτέυσαντας ὑμῶν τὴν φιλίαν, τὸν βραχὺν τούτον σεσιγημένον χρόνον. Καὶ γὰρ τούναντιον ἔπαν ἐπάθομεν ἂν, εἴ γε ὑποπτέυσαιεν, καὶ πλεοναῖς ἂν ἐπεστῆλαμεν. Ὡσπερ γὰρ οὐ χρεῖαν ἔχουσιν οἱ ἰσχιόντες ἰατροῦ, οὕτως οἱ ὀλίγωροι καὶ ἀναπεπτωκότες πολλῆς δέονται τῆς θεραπείας. Εἰ τοίνυν καὶ ἡμεῖς ἠσθόμεθα χλευούσης ὑμῶν τῆς διαθέσεως, οὐκ ἂν ἡμελήσαμεν τὰ παρ' ἐαυτῶν εἰσφέροντες, ὥστε αὐτὴν ἀνακαῦσαι ἢ μειζόνως. Τῷ δὲ σφόδρα ὑμῖν θαρβεῖν, καὶ εἰδέναι σαφῶς, ὅτι καὶ δεχόμενοι, καὶ μὴ δεχόμενοι γράμματα, παγίαν, ἀκίνητον, μόνιμον, ἀτρεπτον, ἀκλινη, ἀκμάζουσαν, καὶ ἀνοῦσαν αὐτὴν διηλεκτῶς διατηρεῖτε, οὐκ ἀναγκαίως εἰς τοῦτο ἐνομιζόμεν ἡμῶν τὰς ἐπιστολάς, ἀλλ' εἰς τὸ διαθέσεως ἀποδοῦναι ὄφλημα. Ἐπεὶ καὶ νῦν οὐ χρεῖας, ἀλλὰ φιλίας ἔνεκον ἐπιστέλλομεν. Ὅτι γὰρ κἂν πολλοὶ πολλαχόθεν οἱ χειμῶνες φύονται, καὶ μυρία πρὸς ὕψος ἐγείρηται τὰ κύματα, οὐδὲν ὑμᾶς βλάψαι δύναται, καὶ ἐμβαλεῖν εἰς τὸ τῆς ἀθυμίας κλυδώνιον, ἰκανῶς ὁ παρελθὼν ἐδίεισε χρόνος. Οὐ τοίνυν ὡς προδεομένοις τῆς ἐντεῦθεν παρακλήσεως ἐπιστέλλομεν, ἀλλὰ δηλοῦντες, ὅτι χαίρομεν, σκιρτῶμεν, εὐφραίνόμεθα ὑπὸ τῆς ἡδονῆς, τοσαύτης καὶ ἐκ τοσοῦτου διαστήματος ἀγάπης παρὰ τῆς ἐμμελείας ὑμῶν ἀπολαύοντες. Ἐπειδὴ δὲ εὐοῖδα, ὅτι πολλὴν ὑμῖν φέρει τὴν εὐφροσύνην τὸ μαθεῖν τὰ ἡμέτερα ἐν τίσιν ὀργῇ ὅ, ἀπηλλάγημεθα τῆς τοῦ στομάχου ἀσθενείας, ὕγαινονμεν, οὐδὲν ἡμᾶς οὔτε πολιορκίαι, οὔτε ἐφοδοὶ ληστρικαὶ, οὔτε ἐρημία χωρίου, οὔτε μυρίων περιστάσεων ὄχλος, οὔτε ἄλλο τῶν τοιούτων οὐδὲν συστέλλει καὶ θορυβεῖ, ἀλλ' ἀδείας ἀπολαύομεν, ἀπραγμοσύνης, ἡσυχίας πολλῆς καθ' ἐκάστην μερι-

μῶντες τὰ ὑμέτερα, ὑπὲρ τούτων πρὸς τοὺς εἰσόντας πρὸς ἡμᾶς ποιούμενοι λόγους. Τοιοῦτον γὰρ φιλεῖν γνησίως· ἐπὶ γλώττης αἰ τοὺς ποθουμένους ἔχειν παρσκευάζει. Ὁ καὶ ἡμεῖς ποιούμεν, ἐπειδὴ σφόδρα φιλοῦμεν, [676] καὶ τοῦτο ἴστε καὶ ὑμεῖς. Ταῦτ' ὄν ἅπαντα λογιζόμενοι, μὴ νομίσετε ἐβραθυμηκέναι ἡμᾶς, μηδὲ ὀλιγώρους τῷ χρόνῳ γεγενῆσθαι περὶ τὴν διάθεσιν τὴν ὑμετέραν. Ἢ γὰρ ἀγάπη οὐδέποτε ἐκπίπτει, ἀλλὰ κἂν χρόνος παρέλθῃ μακρὸς, κἂν πραγμάτων αὐξήθῳσι δυσκολαί, κἂν μακροτέρῳ τῆς ὁδοῦ μήκει διειργάμεθα, οὐδενὶ τούτων αὐτὴ διακόπτεται, οὐδὲ ἐξίτηλος γίνεται, ἀλλ' ἀνθὲι μειζόνως, καὶ ἐπιδίδωσιν.

ΡΑΑ'. Ἐλπίδιῳ ἐπισκόπῳ.

Ἡμεῖς οὔτε ὑπερορῶντες, οὔτε ὀλιγωροῦντες σου τῆς ἀγάπης, τὸν ἐμπροσθεν εἰσῆγαμεν χρόνον, ἀλλὰ τὰ περιστώτα ἡμᾶς δεῖν τὴν μακρὰν ταύτην οἴγην ἐποίησεν. Οὐ γὰρ ἐν ἐνὶ ἰδρύμεθα χωρίῳ, ἀλλὰ νῦν μὲν τὴν Κουκουσὸν, νῦν δὲ τὴν Ἀραβισσοῦν, νῦν δὲ τὰς φάραγγας καὶ τὰς ἐπλημῆς περιπολοῦμεν· οὕτω πάντα θορύβων ἐμπέπταται καὶ ταραχῆς, καὶ πῦρ καὶ σίδηρος ἅπαντα δαπανᾷ, καὶ σώματα, καὶ οἰκοδομήματα. Ἦδη δὲ καὶ πόλεις ἀνεσκάφησαν ἢ αὐτανδροί, καὶ καθ' ἐκάστην ἡμέραν συνεχέσιν ἐπιβαλλόμενοι φήμαις μετανάσται γινόμεθα, χαλεπὸν τινα καὶ καινὸν ἐξορίας ὑπομένοντες τρόπον, καὶ καθημερῶν θάνατον προσδοκῶντες. Οὐδὲ γὰρ ἐν τῷ φουρήῳ καθάπερ ἐν δεσμοτηρίῳ νῦν ἀποκλεισθέντες ἔχομεν θαρβεῖν, διὰ τὸ καὶ τῶν τοιούτων τοὺς Ἰσαύρους κατατολμῆν. Προσετέθη δὲ ἡμῖν καὶ ἀβρωστία χαλεπῆ, ἣς μόλις νῦν τὸ χαλεπώτερον διαφυγόντες, ἐτι τὰ λείψανα αὐτῆς περιφέρομεν ἢ ὡσπερ εἰς νῆσόν τινα ὑπὸ πέλγους ἀπλώτου κυκλομένην ἀποικισθέντες, οὕτως οὐδαμῶθεν οὐδένα βραδύως ὄραν δύναμεθα, πάσης ὁδοῦ τῷ φόβῳ τῶν θορύβων τούτων ἀποτετερισμένης. Παρακαλῶ τοίνυν συγγνώμῃαι ἡμῖν, δεσποτῆ μου τιμιώτατε καὶ εὐλαβεστάτε· οἶσα γὰρ τὴν ἀγάπην, ἣν ἀνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς περὶ τὴν σὴν ἐπεδειξάμεθα εὐλάβειαν, καὶ μὴ διαλιπεῖν εὐχόμενον ὑπὲρ ἡμῶν. Ὅτι γὰρ εἰ βραδύως ἐπιτύχοις τῶν πρὸς τὰ γράμματα ὑπηρετησέμενων, οὐδὲν ὑπομνήσεως δεήσει πρὸς τὸ ἐπιστέλλειν ἡμῖν συνεχῶς περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς, σφόδρα θαρρούμεν. Καὶ ἡμεῖς δὲ, εἰ λωφῆσαιεν ταυτὶ τὰ δεῖνὰ, καὶ προκύψαι τοῦ δεσμοτηρίου τούτου δυνηθῆμεν, καὶ ἀναπνεῦσαι μικρὸν ἀπὸ τῆς κατεχούσης πολιορκίας ἡμᾶς, οὐ διαλείψομεν συνεχῶς ἐπιστέλλοντες σου πρὸς τὴν μιμῆτητα. Ἡμῖν γὰρ αὐτοῖς τοῦτο ποιούντες τὰ μέγιστα χαριούμεθα.

ΡΑΒ'. Γεμέλλῳ.

Βαβαί, ἡλικὸν ἐστὶ γενναῖα καὶ νεανικὴ ψυχὴ, οὐκ ἐξωθέν ποθεν, ἀλλ' οἰκοθεν, καὶ παρ' ἐαυτῆς καὶ τὴν ἡδονὴν καὶ τὴν ἀσφάλειαν καρπομένην, καὶ, τὸ δὴ θαυμαστὸν, ἀπὸ τῶν πραγμάτων τῶν τοῖς πολλοῖς φοβερῶν καὶ σφαλερῶν εἶναι δοκούντων. Τὸ γὰρ μὴ μόνον μὴ θορυβεῖσθαι, μηδὲ ἀλγεῖν μισούμενον παρὰ

^a Coisl. ἀνακαινίσαι.
^b Bavil. ὄρμη.

^c Omnes mss. πόλεις ἀνεσκάφησαν. Paulo post duo mss. συνεχῆσι βαλλόμενοι.

quod non superet. Ideo nos quoque etsi alioqui multis calamitatibus affecti, nimirum solitudine, obsidione, assiduis prædonum incursibus, nihilo tamen in vestri amore segniore sumus: verum nostram erga vos benevolentiam perpetuo florentem retinemus. Quamobrem vos rogamus ut de vestræ valetudinis statu sæpius nos certiores per literas faciatis. Neque enim vobis dubium est, quantam in hac solitudine consolationem hinc accepturi simus.

CXXX. Casto, Valerio, Diophanto, Cyriaco, Antiochie præbyteris. (Cucuso anno 405.)

Vehemens et violenta quædam res est caritas, ac molesto creditore quovis violentior. Neque enim illi eos, qui pecunias debent, ita præfocant, ac debitum exigunt, ut vos caritatis catenam injicientes ad epistolas persolvendas nos urgetis, etiamsi alioqui hoc debitum persæpe jam a nobis sit solutum. Verum ea hujusce debiti natura est: semper solvitur, semperque debetur. Ideoque vos ne quidem acceptis literis satiari potestis. Nimirum illud etiam caritas habet, ut plura semper appetat: ac mare imitat, quod licet annes undecumque in ipsum influant, non tamen impletur. Eadem quippe aurium vestrarum amplitudo est: ex quo efficitur, ut quo plura in eas injecerimus, eo etiam majoris vestræ erga nos benevolentie flammam excitemus. Quamobrem ne existimetis, nos, quod de vestra amicitia quædam suspicio animum nostrum tetigisset, brevi hoc temporis spatio siluisse. Nam si qua suspicio nos incessisset, sæpius ad vos literas dedissemus. Quemadmodum enim qui optima valetudine sunt, medici opem non desiderant: eodem modo ignavi ac dejecti homines multis remediis opus habent. Quocirca si vestrum erga nos animum claudicare sensissemus, non neglexissemus ea adhibere quæ ipsum inflammare possent. Quia vero admodum vobis fidimus, probeque scimus, sive literas a nobis accipiat, sive secus, vos affectum erga nos firmum, immotum, vigentem perpetuoque florentem servare, idcirco ad eam rem minime necessarias epistolas nostras esse ducebamus: verum ad hoc dumtaxat, ut debito benevolentie munere fungeremur. Nam nunc quoque non necessitate ulla impulsus, sed amicitia adducti scribimus. Quod enim, etiam si multæ variis e locis tempestates oriantur, atque innumeri fluctus excitentur, nullo tamen vos detrimento afficere atque in mæstitiæ procellam conjicere queant, superius tempus abunde planum fecit. Ac proinde, non ut solatium vobis afferamus (neque enim consolatione nostra egetis) hæc scribimus: verum ut intelligatis nos gaudio exsultare, ac lætari, quod tantam ex tanto locorum intervallo caritatem vestram obtineamus. Quoniam autem scio magnæ vobis lætitiæ esse, quo statu res nostræ sint, intelligere, scitote nos stomachi imbecillitate liberatos esse, atque valere, ac nec obsidione nec latronum incursionibus, nec loci solitudinæ, nec sexcentorum adversorum casuum turba, nec denique illo alio hujusmodi incommodo dejici et conturbari; verum securitate, otio, ac quieto frui, ac

singulis diebus de rerum vestrarum statu in cura esse, deque his ad eos qui accedunt sermonem habere. Nam hoc veri amoris natura facit, ut ii qui nobis cari sunt semper in ore nostro ac lingua versentur. Quod etiam in nobis propterea usu venit, quia valde amamus: idque ipsi nostis. Hæc igitur omnia vobiscum reputantes, ne existimetis nos in nostro erga vos officio et benevolentia temporis progressu segues ac negligentes redditos esse. *Caritas enim numquam excidit* (1. Cor. 13. 8): nec, tametsi alioqui longum tempus fluxerit, tametsi longiori adhuc, quam nunc, itineris intervallo inter nos dirimamur, interrumpi et obliterari potest, verum magis ac magis floret atque augetur.

CXXXI. Elpidio episcopo. (Anno 406.)

Non contemptu tui, nec incuria, superiori tempore siluimus: verum res adversæ, quibus undique obsidemur, diuturnum hoc silentium effecerunt. Neque enim certo illo loco defixi sumus, verum nunc Cucusum, nunc Arabissum, nunc valles, ac prærupta desertaque circumimus: usque adeo cuncta tumultibus ac perturbatione plena sunt, flammaque et ferum, tam corpora, quam ædificia omnia conficit. Ac jam etiam urbes una cum viris omnibus funditus excisæ sunt, novisque quotidie rumoribus percussi sedes mutamus, grave quoddam ac novum exsilii genus perpetientes, mortemque in dies expectantes. Nam ne castello quidem, perinde atque carcere, nunc inclusi, fidenti animo esse possumus: propterea quod Isauri ejusmodi arces obsidere non dubitant. Ad hæc gravis etiam morbus accessit: cujus nunc ægre acerbitate depulsa, reliquias adhuc circumferimus; et quemadmodum in insulam quamdam non navigabili mari circumfusam relegati, eodem modo neminem fere ulla ex parte cernere possumus, quod via omnis tumultuum metu interclusa sit. Quamobrem abs te peto, reverendissime ac religiosissime mi domine, ut mihi ignoscas; scis enim quas tibi jampridem, atque ab initio, amoris et benevolentie significationes dederim; nec pro nobis Deum precari intermitas. Nam quod, si homines qui imperio tuo pareant, facile nancisci queas, nihil submonitore ad eam rem opus habiturus sis, ut de tua valetudine quam creberrimo ad nos scribas, equidem confidimus. Ac nos item, si hæc pericula conquiescant, atque ex hoc carcere prorepere, et ab obsidione, in qua nunc sumus, nos ipsos aliquantum recreare ac reficere queamus, nullum tempus omittemus, quin ad te scribamus. Hoc enim facientes, quam maximo nos ipsos beneficio afficiemus.

CXXXII. Gemello.

Papæ, quanta res est generosus et fortis animus, qui voluptatem ac securitatem non aliunde, verum domi atque a se ipso percipit, quodque mirabile est, ab iis rebus quæ multorum opinione horrendæ ac periculosæ sunt. Nam non modo non perturbari ac discrucari, cum quibusdam odio sis, verum etiam hoc

nomine gloriari, neque gloriari solum, sed etiam eos qui te oderint miserari, atque ut meliorem mentem induant, probique efficiantur, expetere, cujus tandem prudentiæ, cujusque philosophiæ est? Ac propterea te, cum primis admirande et magnifice domine, laudibus afficiamus ac suspicimus: propterea, inquam, nos quoque magnopere exsultamus, ob tuam amicitiam; tamquam ob splendidam coronam gloriantes. Quoniam autem preces quoque a nobis per literas exposcis, velim intelligas, nos ne ante has quidem literas vota facere destitisse, ut animam usque adeo magnam et philosophicam sacris initiari, ac sacrosanctis illis tremendisque mysteriis donari conspiceremus. Ac si nobis lætum hujusmodi nuntium accipere liceat, jam et hoc exsilio¹ liberati erimus, et solitudinis memoriam deponemus, et corporis imbecillitate, cum qua nunc vobis certamen est, solutos nos esse ducemus. Nec vero illud nobis dubium est, vir admirande, quin nostra opera arcana hæc bona consequi studeas et concupiscas. Quod etiam, ut ipse nosti, nobis quoque studio atque cupiditati est. Verum si a nobis mora aliqua interveniat, hinc tamen rei ne mora asseratur, cura. Omnino enim, etiam si ipsi abfuerimus, homines vobis amicissimi non defuturi sunt, qui te ad hæc mysteriorum initia deducere queant (a). Quod si contingat, eadem voluptate afficiemur, qua afficeremur, si cœlestis hujus beneficii largitioni administram ipsimet operam præbuissemus, quandoquidem etiam eadem est gratia.

CXXXIII. Adolæ. (Cucuso anno 404.)

Quid ais? Rursum insidias luges, gravibusque calamitatibus affectam te esse inquis? Quid autem obstat, quæso, quin in tranquillum portum te conferas, atque his omnibus fluctibus libereris? Annon hæc tibi semper occinebam, nec tamen unquam mihi obtemperandum duxisti? Nec potius ipsa quoque tibi ab hujusmodi negotiorum luto sexcenta mala accersis, in cœnum perpetuo illabens, ac nobis, dum hæc pateris, crebros ac perpetuos mœrores affers. An me levi mœrore affici censes, cum ea audivi, quæ ad me scripsisti, nimirum te a propinquis, vel potius alienis (ipsis enim tuis verbis utar) proditam esse, gravesque tragœdias pertulisse? Quousque fumo assides, et clarum animi oculum turbas? numquamne te ab hac acerbissima servitute in libertatem vindicabis? Quid autem impediēbat, quominus huc venire, nosque de his rebus consilium una caperemus? Siquidem scribis te numquam horum sensum ullum capturam fuisse, si id contigisset. Magna admiratione ac stupore teneor, neque ullam aliam causam tam diuturnæ tuæ a nobis absentiæ reperio, quam negligentiam ac pigritiam. Nam et exiguo itineris in-

tervallo divellimur, et anni pars ad peregrinandum perquam idonea est, ut quæ nec frigore, nec æstu molesta sit. Verum rursus fortasse, quæ tibi omnium malorum parens existit, hoc est rerum hujusce vitæ cura, eadem nunc quoque tibi impedimentum affert. Ego vero si venias, ingentem gratiam habiturus sum; si non venias, non propterea te accusabo, ac moleste feram: verum eam quidem caritatem, quam semper tibi præstiti, integram ac florentem retineo. Illud autem iniquo atque acerbo animo fero, cum te innumeris negotiis implicatam teneri, ac sexcentas curarum hujusce vitæ sarcinas circumferre audio. Ac nisi me exsillii necessitas tamquam compedibus adstrictum teneret, tibi negotium non facerem, verum, etiamsi graviore adhuc, quam qua nunc sum, corporis imbecillitate laborarem, ipse sane ad te excurrissem, neque prius quidvis agere ac moliri destituissem, quam te ex hac tempestate atque innumerorum malorum cœno et colluvie extraxissem. Quoniam autem id minime licet, cuperem sane te huc venire, ac de his rebus ad nos referre. Quod si nec istud proclive est, verum difficile, per literas te monere atque hortari non desinam, ut tu funes ac nexus præcidas, animæque compedes efringas, magnaque cum facilitate et libertate gradiaris. Hac enim ratione non modo hujus vitæ lætitiā consequeris, sed etiam cælum facili negotio accipies. Quamobrem da operam, ut quæ aliquanto post, cum hinc migrandum erit, invita relicta es, ea sponte in æraria ab omni latronum injuria libera et immunia præmittas, ac per ea immortales, nec unquam marcescentes coronas tibi præcondas.

CXXXIV. Diogeni. (Cucuso anno 404.)

Permagno, domine mi admirande, istud emissem, ut mihi suavitatem tuam videre liceret, idque etiam ipse ante literas nostras exploratum habes: quandoquidem tibi quoque meus erga te amor perspectus est. Quoniam autem id minime licet (nam et longum iter inter nos interjectum est, nec nostri quidem arbitrii est, quo libeat, nos conferre, ac denique Isauricarum incursionum quotidie metus ingravescit), abs te peto, ut, quod maximum nobis tum hujusce solitudinis, tum ærumnarum omnium et calamitatum solatium est, quam sæpissime a te literas accipiam, quibus de tua totiusque domus tuæ valetudine certior fiam: id velim, si facultas detur, quam sæpissime nobis concedas. Neque enim facile est nos istud copiose obtinere, quod haud facile quisquam istinc ad nos veniat. Cæterum, etsi arduum est quod potimus, tamen quoad ejus fieri poterit, velim des operam, ut crebras ad nos literas mittas, quæ nobis valetudinis tuæ statum exponant. Ut autem, quid ipsi quoque geramus, intelligere queas, otio atque ingenti quiete fruimur, magna tranquillitate, ac mediocri corporis sanitate; hoc unum animum nostrum conturbat, quod a vobis, a quibus amamur, sejuncti sumus. Verum potest tua prudentia, ea ratione, quam diximus, huic quoque malo solatium adhibere. Quocirca hoc nobis, quæso, beneficium da, quo, licet tanto abs te inter-

¹ Celsin., carcere.

(a) In Græco, τα ταύτην ἀγορά, τῆς ποικίλης. Verterat Billius: Qui te ad hanc sacerdotii dignitatem provehere queant; sed male: id enim græca non exprimunt, et Gemellum hunc ex viris primariis et ex senatoribus fuisse constat, tum ex compellitione honorifica, magnifice, tum etiam, quod in aliis epistolis 70 et 124 magistratum gessisse constat. Puto itaque cum Frontone Duceo hic de baptismo agi, quem suscepit Compellus.

τινων, ἀλλὰ καὶ καλλωπίζεσθαι ἐπὶ τούτῳ, [677] καὶ μὴ καλλωπίζεσθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔλκειν τοὺς μισοῦντας, καὶ ἐπιθυμεῖν αὐτοὺς μεταβάλλεσθαι, καὶ γενέσθαι χρῆστούς, πόσης μὲν συνέσεως, πόσης δὲ ἀνεπιφροσύνης; Διὰ ταῦτα σε ἐπαινοῦμεν καὶ θαυμάζομεν, δέσποτα θαυμασιώτατε καὶ μεγαλοπρεπέστατε, διὰ ταῦτα καὶ αὐτοὶ σχιρῶμεν * μέγαρα, ὥσπερ ἐπὶ στεφάνῳ λαμπρῷ, τῇ φίλῃ τῆς σῆς σεμνουόμενοι μεγαλοπρεπείας. Ἐπειδὴ δὲ καὶ εὐχὰς τὰς παρ' ἡμῶν ἀπαιτεῖς διὰ τῶν γραμμάτων, μάνθανε ὅτι καὶ πρὸ τῶν γραμμάτων τούτων οὐκ ἐπαυσάμεθα εὐχόμενοι, τὴν μεγάλην οὕτω καὶ φιλόσοφον ψυχὴν ἰδεῖν τελουμένην ταχέως τὴν ἱερὰν τελετὴν, καὶ τῶν ἱερῶν ἐκείνων καὶ φρικτῶν καταξιωμένην μυστηρίων. Ἐάν τούτων δυναθῶμεν μετασχεῖν τῶν εὐαγγελίων, καὶ τῆς ἐξορίας ὠ ἀπηλλάχμεθα ταύτης, καὶ τῆς ἐρημίας ἐπιλελήσμεθα, καὶ τῆς σωματικῆς ἀσθενείας, ἢ παλαίωμεν νῦν, ἤλευθερώμεθα. Καὶ οἶδα μὲν ὅτι σοι σπουδῆ, δέσποτά μου θαυμασιώτατε, καὶ ἐπιθυμία διὰ τῆς ἡμετέρας βραχυτήτος τῶν ἀπορρήτων τούτων καταξιωθῆναι ἀγαθῶν, καὶ ἡμῖν δὲ, ὡς αὐτὸς οἶσθα, τοῦτο περισπούδαστον. Ἄλλ' ἐκ μέλλη τὰ ἡμέτερα, τοῦτο μηδεμίαν ἐχέτω μέλλησιν. Πάντως γὰρ εὐπορήσεις, καὶ ἡμῶν ἀπόντων, ἀνδρῶν σφόδρα ἡμῖν γνησίων, δυναμέων σε ἐπὶ ταύτην ἀγαγεῖν τὴν μυσταγωγίαν. Ἐάν τοῦτο γένηται, τὴν σῶσάν ἐξομεν ἰδόνην, ἢ ἤπερ ἂν εἰ καὶ ἡμεῖς διηκωνησάμεθα τῇ δόσει τῆς ἐπουρανίου ταύτης δωροδότης, ἐπειδήπερ καὶ ἡ χάρις ἐστὶν ἡ αὐτή.

ΡΑΓ'. Ἀδολία.

Τί λέγεις; Πάλιν ἐπιβουλάς ὀδύρη, καὶ δεινὰ πεπονθέναι φῆς; Καὶ τί τὸ κωλύον, εἰπέ μοι, εἰς γαληνὸν καταπλεῦσαι λιμένα, καὶ τούτων πάντων ἀπηλλάχθαι τῶν κυμάτων; Ὅθ ταῦτά σοι διὰ παντὸς ἐπέδων τοῦ χρόνου διετέλουν, καὶ οὐδέποτε ἡμῶν ἀνασχέσθαι ἠθέλησας; Ἀλλὰ καὶ σαυτῇ μυρία τὰ κακὰ ἀπὸ τοῦ πηλοῦ τῶν πραγμάτων τούτων προξενεῖς, εἰς τέλματα συνεχῶς ἐμπέπτουσα, καὶ ἡμῖν ἐκ τοῦ ταῦτα ὑπομένειν λύπας ἐπάγουσα συνεχῆς καὶ πικρῆς. Ἡ μικρῶς οἶμι μὲν νῦν ἀθυμεῖν, ἀκούσαντα ταῦτα ἄπεσταλκας, ὅτι παρὰ τῶν οἰκειῶν, ἦτοι ξένων (αὐτοῖς γὰρ σου χρῆσομαι τοῖς ῥήμασι) προδοσίας ὑπομεμένηκας, καὶ τραγωδίας χαλεπάς; Μέχρι τίνος τῷ καπνῷ προσεδρεύεις, τὸ δειδῆς σου τοῦ κατὰ ψυχὴν ὄμματος ἐπιβολούσα; μέχρι τίνος οὐκ ἐλευθεροῖς σαυτὴν πικροτάτης δουλείας; Τί δὲ καὶ τὸ κωλύον ἐνταῦθα παραγενέσθαι, καὶ περὶ τούτων ἡμᾶς κοινῇ βουλευσάσθαι; Καὶ γὰρ ἐφησ' ἡμῶν ἂν αἰσθησιν τούτων λαλεῖν, εἰ τοῦτο γέγονεν. Ἐγὼ σφόδρα ἐκπλήττομαι καὶ θαυμάζω, καὶ αἰτίαν οὐδεμίαν εὐρίσκω τοῦ σὲ ἐπὶ [678] τοσοῦτον ἡμῶν ἀπολειφθῆναι, ἢ βραβυμειαν καὶ δκνον μόνον. Καὶ γὰρ τῆς ὁδοῦ τὸ μέσον ὀλίγον, καὶ ἡ τοῦ ἔτους ὥρα πρὸς ἀποδημίαν σφόδρα ἐπιτηδεῖα, οὔτε κρυμῶ, οὔτε θάλπει λυπούσα. Ἀλλὰ πάλιν ἴσως ἡ πάντων σοι μήτηρ αἰετῶν κακῶν γινομένη, λέγω δὴ

τῶν βωτικῶν ἢ φροντίς, αὕτη καὶ νῦν κώλυμα γίνεσθαι. Ἐγὼ μὲν οὖν καὶ παραγενομένην χάριν ἔχω πολλήν, καὶ μὴ παραγενομένην οὐκ ἐγκαλῶ, οὔτε δυσχεραίνω, ἀλλ' ἔχω μὲν τὴν ἀγάπην, ἣν αἰετῶν περὶ τὴν σὴν ἐμμέλειαν ἐπεδειξάμεν ἀκμάζουσιν. Ἄλλω δὲ καὶ σφόδρα ὀδυνῶμαι, ἀκούων ἔτι μυριοῖς σε ἐμπεπλεγθαι πράγμασι, καὶ μυρία περιφέρειν τῶν βωτικῶν φροντίδων φορτία. Καὶ εἰ μὴ ἡμᾶς ἡ τῆς ἐξορίας ἀνάγκη πεδήσασα ἐνταῦθα κατέσχευε, οὐκ ἂν ἐσκηλά σου τὴν εὐλάβειαν *, ἀλλ' εἰ καὶ τῆς ἀσθενείας ταύτης, ἣς ἔχω νῦν, ἀσθενέστερον εἶχον, αὐτὸς ἂν ἐξέδραμον, καὶ οὐκ ἂν ἀπέστην πρότερον πάντα ποιῶν καὶ πραγματευόμενος, ἕως ἂν σε τῆς ζάλης ταύτης, καὶ τοῦ βορβόρου, καὶ τοῦ φορυτοῦ τῶν μυριῶν ἀπήλλαξα κακῶν. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο οὐκ ἐνι, ἐβουλόμην παραγενομένην περὶ τούτων ἡμῖν κοινώσασθαι. Εἰ δὲ μὴδὲ τοῦτο εὐκολον, ἀλλ' ἐργῶδες, οὐ παυσάμεθα διὰ γραμμάτων παραινοῦντες καὶ συμβουλεύοντες, ὥστε διακλῶσαι τὰ σχοινία, διατεμεῖν τὰς πλεκτάνας, διακλάσαι τὰς κέδας τῆς ψυχῆς, καὶ μετὰ εὐκολίας καὶ ἐλευθερίας βαδίζειν πολλῆς. Οὕτω γὰρ οὐ μόνον τὴν ἐντεῦθεν εὐφροσύνην καρπώσῃ, ἀλλὰ καὶ τὸν ὄρανόν μετὰ πολλῆς λήψῃ τῆς εὐκολίας. Ἄν οὖν μέλλεις μικρὸν ὑστερον ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἐντεῦθεν ἀποδημίας ἀκουσα ἀφίστασθαι, ταῦτα ἐκούσα πρότερον εἰς τοὺς ἀσπλήτους θησαυροὺς, καὶ διὰ τούτων σοι τοὺς ἀκρηάτους ἐκείνους καὶ μηδέποτε μαραινόμενους προαποτιθεμένην στεφάνους.

ΡΑΔ'. Διογένει.

Πολλοὺ ἂν ἐπριάμην ἰδεῖν σου τὴν ἐμμέλειαν, δέσποτά μου θαυμασιώτατε, καὶ τοῦτο οἶσθα καὶ πρὸ τῶν γραμμάτων αὐτῶν, ἐπειδὴ καὶ τὸ φίλτρον οἶσθα σαφῶς, ὃ περὶ τὴν σὴν ἔχομεν θαυμασιότητα. Ἄλλ' ἐπειδὴ τοῦτο οὐκ ἐνι (καὶ γὰρ τῆς ὁδοῦ πολὺ τὸ μέσον, καὶ οὐδὲ κύριοι κινεῖσθαι, ὅπουπερ ἂν ἐθέλωμεν, ἐσμέν, καὶ τῶν Ἰσαυρικῶν ἐφόδων καθ' ἑκάστην ἡμέραν ὁ φόβος ἀκμάζει), παρακαλῶ σου τὴν εὐγένειαν, ὅπερ μέγιστον ἡμῖν εἰς παραμυθίαν ἐστὶ καὶ τῆς ἐρημίας τῆς ἐνταῦθα, καὶ τῆς ταλαιπωρίας, καὶ τῆς ἀλλης πάσης θλίψεως, τὸ συνεχῶς γράμματα δέχεσθαι, εὐαγγελιζόμενα τὴν ὑγίαν τὴν σὴν, καὶ τοῦ οἴκου σου παντὸς, τοῦτο χαρίζεσθαι ἡμῖν συνεχέστερον κατὰ τὸ ἐγχεῖν. Οὐδὲ γὰρ τοῦτο βῆδρον μετὰ πολλῆς ἡμᾶς ἔχειν τῆς θαψιλίας, διὰ τὸ μηδένα ταχέως ἐκείθεν ἐνταῦθα ἀφικνεῖσθαι. Ἄλλ' ὅμως, εἰ καὶ ἐργῶδες ὅπερ ἠτήσαμεν, ἀλλ' ὡς ἂν οἶόν τε ἢ [679] σπουδῆν ποιήσασθαι παρακλήθητι, καὶ συνεχῶς πέμπειν ἐπιστολάς ἀπαγγελλούσας ἡμῖν τὰ περὶ τῆς ῥώσεως τῆς σῆς. Ἴνα δὲ καὶ τὰ ἡμέτερα εἰδῆναι ἔχης, ἀπραγμοσύνης ἀπολαύομεν, ἡσυχίας πολλῆς, λευκῆς τῆς γαληνῆς, ὑγείας συμμετρου, τούτῳ θεοουόμενοι μόνον, τῷ κεχωρισθαι ὑμῶν τῶν ἀγαπώντων ἡμᾶς. Ἄλλ' ἱκανῆ ἡ σύνεσίς σου καὶ τούτων παράμυθῆσθαι τὸν πόνον, ὃν εἶπον. Δίδου δὴ ταύτην ἡμῖν τὴν χάριν, ὥστε καὶ ἐκ τοσοῦτου ἡμᾶς καθήμενους

* *Cōsisla*, καὶ ἡμεῖς σχιρῶμεν.
 ὁ *Cōsilia*, καὶ τῆς σφιρῆς.

* *Cōsisla*, οὐκ ἂν ἐσκύλευσά σου τὴν εὐλ. *Sanil*, οὐκ ἂν ἴσχυλα.

διαστήματος δύνασθαι ἐντροφῆν καὶ ταύτης τῆς γλυκειάς σου καὶ θερμῆς καὶ γνησίας ἀγάπης.

ΡΑΕ'. Θεοδότῳ διακόνῳ.

Οὐδὲ αὐτὸς ἀγνοῶ, ὅτι πάλαι μεθ' ἡμῶν ἐμελλες εἶναι, εἰ μὴ τῶν Ἰσαύρων ὁ φόβος διετείχιζεν. Ὁ γὰρ ἐν κρυμῷ πάντα πηγνύνει, καὶ χιόνι τοσαύτη δραμεῖν ἐνταῦθα ἀνασχόμενος, πολλῷ μᾶλλον τοῦ ἥρους φανέντος ^a, καὶ πολλῆς τῆς κατὰ τὸν ἀέρα γαλήνης ὄσης. οὐκ ἂν ἠνέσχου μένειν αὐτόθι. Οἶδα γὰρ τὸ γλυκὺ, καὶ προσήνεις, καὶ θερμὸν σου τῆς διαθέσεως, τὸ εἰλικρινές, τὴν πολλῆς γέμουσαν ἐλευθερίας ψυχὴν. Διὸ καὶ αὐτὸς οὐχ ὡς ἔτυχεν ἀθυμῶ, ὅτι ἐν τῇ οὐτως ἡμερωτάτῃ τοῦ ἔτους ὥρα, χειμῶνα οὐ τὸν τυχόντα ἡμῖν ἐπάγεις ἀθυμίας, τοσοῦτον ἡμῶν χωριζόμενος χρόνον. Καὶ ταῦτα λέγω οὐχ ἔλκων σε ἐνταῦθα καὶ μυριάκις αὐτὸς θέλης (πολλῶν γὰρ ἅπαντα πολέμων ἐμπέπλησται, καὶ τοῦτο εἶση διὰ τῶν ἐντεῦθεν ἐκεῖσε ἀφικνουμένων), ἀλλ' ἵνα μάθῃς ὅτι οὐδὲ ἡμεῖς, καίτοι γε ἡσυχίας καὶ ἀπραγμοσύνης πολλῆς ἀπολαύοντες, ἀλύπως δυνάμεθα εἶναι ἐνταῦθα τῆς σῆς κεχωρισμένοι τιμιότητος, καὶ τοῦτο μαθὼν συνεχῶς ἡμῖν ἐπιστέλλῃς, μὴ μόνον διὰ τῶν παρ' ἡμῶν ἐκεῖσε ἐρχομένων, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἐκεῖθεν ἀποτόμων τῆς ὁδοῦ καὶ τῆς ἐνταῦθα ἀφίξεως. Πολλὴν δὲ σοι χάριν ἴσμεν, δέσποτά μου τιμιώτατε, καὶ τῆς φροντίδος, καὶ τῆς μερίμνης, ἣν ἔχεις ὑπὲρ τῶν ἐνταῦθα θορύβων. Καὶ γὰρ καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἐπιτείνεται τὰ τῆς πολιορκίας τῆς ἐνταῦθα, καὶ ὡς ἐν πηγίδι, τῷ φρουρίῳ τούτῳ καθήμεθα. Ἦδη γοῦν καὶ μέτρων νυκτῶν παρ' ἐλπίδα πᾶσαν καὶ προσδοκίαν, στίφος Ἰσαύρων τριακοσίων ^b τὴν πόλιν κατέδραμον, καὶ μικροῦ ἂν καὶ ἡμᾶς εἶλον. Ἄλλ' ἡ τοῦ Θεοῦ χεῖρ τυχέως αὐτοῖς καὶ μὴ αἰσθομένων ἡμῶν ἀπέστρεψεν, ὡς μὴ μόνον τῶν κινδύνων, ἀλλὰ καὶ τοῦ φόβου ἐκτός γενέσθαι, καὶ ἡμέρας γενομένης, τότε μαθεῖν τὰ συμβάντα. Διὰ ταῦτα χαίρει καὶ εὐφραίνεται, καὶ μὴ παύσῃ τὸν Θεὸν παρακαλῶν, ὥστε ἐν ἀσφαλείᾳ ἡμᾶς καταστήσῃ πάσῃ, καὶ ἀπαλλάξῃ καὶ τῆς ἐπικειμένης ἡμῖν ἀρρώστιας. Εἰ γὰρ καὶ τοῦ σφαλερώς ἔχειν ἠλευθερώμεθα, ἀλλ' ὅμως μένει ἔτι λείψανα τῆς ἀρρώστιας ἡμῖν, συνεχῶς τῆς ἀρρώστιας ἀναμιμνήσκοντα. Ταῦτα δὲ ἐπεστάλακαμεν, οὐχ ἵνα λυπήσωμεν, ἀλλ' ἵνα σε σπουδαιότερον πρὸς τὰς ὑπὲρ ἡμῶν [680] διεγειρωμένον εὐχάς. Τὸν κύριόν μου τὸν τιμιώτατον τὸν ἀναγνώστην Θεόδοτον παρακατατίθεμαι σου τῇ εὐλαθείᾳ, ὥστε κατὰ τὸ δυνατόν ἐν ἅπασιν αὐτῷ γενέσθαι λιμένα. Πολλὰ γὰρ ἐστίν, ὡς ἔγνωμεν, αὐτὸν τὰ λυποῦντα.

ΡΑΓ'. Θεοδότῳ ἀναγνώστῃ ^c.

Μὴ κάμνε ζητῶν ἀπολογία τῶν ταχέως ἐντεῦθεν ἀποδημήσαι, ἐπὶ τὴν τῶν ὀφθαλμῶν ἀσθένειαν, καὶ ἐπὶ τὸν κρυμὸν καταφεύγων, καὶ τούτοις λογιζόμενός σου τὴν ἀποδημίαν. Ἡμεῖς γὰρ σε καὶ παρῆναι, καὶ μεθ' ἡμῶν εἶναι οὐκ ἔλαττον ἢ καὶ ἐμπροσθεν λογιζόμεθα κατὰ τὸν τῆς ἀγάπης λόγον, καὶ προσδοκῶμεν καὶ τῆς κατ' ἄφιν ἀπολαύσεσθαι ποτε συντυχίας. Μηδὲν οὖν σε τούτων θορυβεῖτω. Εἰ γὰρ καὶ τῆς Ἀρ-

^a Coisl. ἔρος φανέντος.

^b Coisl. Ἰσαύρων διακοσίων.

^c Colex Regius. Θεοδότῳ διακόνῳ. Mox Coisl. ἐντεῦθεν ἀποπρήσαι.

μνίας ἀπήγαγε σε ὁ χειμὼν, ἀλλὰ τῆς ἡμετέρας ψυχῆς οὐκ ἐξέβαλεν, ἀλλ' ἐπὶ διανοίας σε περιφερόμεν διηνεκῶς. Καὶ εἰ μὴ ὁ τῶν Ἰσαύρων πόλεμος πᾶσαν ἀποτείχισας ὁδὸν, ἐν σπᾶνι κατέστησεν ἡμᾶς τῶν γράμματα διακομιζόντων, καὶ νιφάδας σοι πολλάκις ἐπέμψαμεν ἐπιστολῶν. Νῦν μέντοι τῇ γλώττῃ τὸν παρελθόντα σεσιγήκαμεν χρόνον, τῇ γνώμῃ δὲ οὐδαμῶς· ἀλλ' αἰεὶ σε καὶ τὰ σὰ μεριμνῶμεν, καὶ, τό γε ἡμέτερον μέρος, συνεχῶς ἐπεστάλακαμεν. Ταῦτ' οὖν εἰδὼς, μεθ' ἡμῶν τε εἶναι νόμιζε, καὶ σὺν ἡμῖν ἐν Ἀρμενίᾳ διατρίβειν. Κἄν τις ἐπιβουλεύειν ἐπιχειρῆ καὶ κακῶς ποιεῖν, ὑψηλότερος γίνου τῶν ἐντεῦθεν βελῶν ^d, ἐπειδὴ περ οὐ τὸ πάσχειν κακῶς, ἀλλὰ τὸ ποιεῖν κακῶς, τοῦτ' ἐστὶ τὸ πάσχειν κακῶς. Ἡμεῖς γὰρ σε καὶ διὰ τοῦτο μειζόνως θαυμάζομεν, καὶ τὴν στερότητα σου καὶ τὴν ἀνδρείαν ἐπαινοῦμεν, ὅτι καὶ τοσαύτης σε ζήλης περιαντλοῦσης, ἔστηκας ἀνώτερος τῶν ἐντεῦθεν θορύβων γενομένος. Μένε δὴ μετὰ πολλῆς τῆς ἡδονῆς τὸ γαλήνῳ τοῦτο καὶ ἀκύμαντον πλέων πέλαγος. Καὶ μὴ θαυμάσης, εἰ σου πολλῶν ἐπιβουλῶν μεμνημένου ἐγώ ^e τὸ πέλαγος ἀκύμαντον καλῶ. Οὐ γὰρ ἀπὸ τῆς τῶν ταραττόντων γνώμης, ἀλλ' ἀπὸ τῆς κατ' ἀρετὴν ἡσυχίας ταύτην φέρω τὴν ψῆφον. Τί δὲ ἐστὶν ὁ φημι; Ὁ μέγας οὗτος καὶ ὑψηλὸς βίος, καὶ πρὸς τὸν οὐρανὸν τεταμένος, τῇ μὲν φύσει τῶν πραγμάτων δυσχερῆς τις εἶναι δοκεῖ, τῇ δὲ ἀνδρείᾳ τῶν μετιόντων καὶ τῇ προθυμίᾳ εὐκαλὸς σφόδρα γίνεται. Καὶ τὸ δὴ θαυμαστὸν τῆς φιλοσοφίας ταύτης τοῦτο μάλιστα ἐστίν, ὅτι τῆς θαλάττης μεινομένης, ἐξουρίας πλεῖ καὶ μετὰ πολλῆς τῆς γαλήνης ὁ γνησίως αὐτὴν μετιῶν καὶ θερμῶς, καὶ ὅτι, πολλῶν πανταχόθεν θορύβων ἐγειρομένων, ἡσυχίαν καρποῦται καθαρὰν, καὶ μυρίων πανταχόθεν πεμπομένων βελῶν, ἔστηκεν ἄτρωτος, δεχόμενος μὲν τὰ ἀκόντια, πάσχων δὲ ἐντεῦθεν οὐδέν. Ταῦτ' οὖν εἰδὼς, καὶ διηνεκῶς ἐν τούτοις φιλοσοφῶν, καρποῦ τὴν ἀμάραντον ἡδονὴν, ἀναμμένων τοὺς ὑπὲρ τῶν καλῶν πόνων τούτων κειμένους σοι παρὰ τῷ Θεῷ στεφάνους. [681] Καὶ γράψε συνεχῶς ἡμῖν, ἥνικα ἂν ἐξῆ, τὰ περὶ τῆς ὑγείας σου δηλῶν καὶ τῆς κατὰ τὴν ψυχὴν, καὶ τῆς κατὰ τὸ σῶμα· καὶ τὴν σχολὴν ἅπασαν εἰς τὴν τῶν θείων ἀνάλισκε Γραφῶν ἀνάγνωσιν, τοσοῦτον αὐταῖς ὀμιλῶν, ὅσον καὶ ἡ τῶν ὀφθαλμῶν ἀσθένεια ἐπιτρέπει, ἐν' εἰ ποτε γένοιτο καιρὸς ἡμῖν καὶ τὰ νοήματα αὐτῶν ἐνθελθῆναι τῇ εὐγενεστάτῃ σου ψυχῇ, μετὰ πολλῆς τοῦτο ποιήσωμεν τῆς εὐκολίας. Οὐ γὰρ μικρὸν εἰς τοῦτο δυνήσεται σοι συντελέσαι τὸ μαθεῖν τὰ ἐγκείμενα γράμματα, ἥνικα ἂν μέλλῃς τὰ ἐν τούτοις νοήματα ὑποδέχεσθαι.

ΡΑΖ'. Θεοδότῳ διακόνῳ.

Παῦσαι κατηγορῶν ἡμῶν βραδυτέτος, μὴ σαυτὸν πρότερον ἔλῃς τῷ ἐγκλήματι. Τοσαύτας γὰρ ἐπιστολάς δεξάμενος παρ' ἡμῶν, ὅσας ἐπέσταλας, πλὴν μιᾶς, ὡσπερ νιφάδας πέμπων γραμμάτων, οὕτως ἔφης, τῇ γοῦν συνεχεῖς ἀναστήσειν ἡμᾶς πρὸς τὸ γράφειν οἰόμενος. Ἔστι μὲν οὖν καὶ μὴ γράφοντα φιλεῖν, πλὴν ἀλλ' ἐγὼ καὶ γράφων οὐ διελίπον, καὶ

^d Coisl. τῶν ἐντεῦθεν κακῶν.

^e Quidam mss. εἰ σου πολλῶν ἐπιβουλῶν μεμνημένου, ἐγώ. In aliis μεμνημένου deest.

vallo semoti, tamen dulcem ac ferventem et sinceram tuam caritatem pro deliciis habeamus.

CXXXV. Theodoto diacono. (Arabisso anno 406.)

Nec me quidem hoc fugit, te pridem ad nos venturum fuisse, nisi Isaurorum metus vias tibi præclusisset. Nam cum omnibus frigore rigentibus, atque in tanta nivium vi, hic accurere minime dubitaris, multo sane minus, exorto vere, ac cælo ingenti tranquillitate prædito, istic manere sustinuisses. Siquidem animi tui suavitatem et comitatem, ardoremque ac sinceritatem, eamque, quæ in te summa est, ingenuitatem novi. Eaque de causa non vulgari mœrore afficior, te in tam suavi et amœna anni parte non parvam nobis mœstitiæ tempestatem accersere, dum tandiu a nobis abes. Idque non eo commemoro, ut te huc, etiamsi millies id velis, pertraham (multis enim bellis omnia hic flagrant, idque ex iis, qui ex his locis istuc se conferunt, scire poteris), verum ut intelligas, nos, etsi aliqui magna quiete atque otio fruimur, hic tamen sine mœrore esse non posse, dum a te disjuncti sumus: hocque ipse intelligens, quam sæpissime ad nos scribas, non modo per eos qui hinc ad vos profiscuntur, sed etiam per eos qui istinc ad nos veniunt. Magnam autem tibi, reverendissime mi domine, ob eam curam et sollicitudinem, in qua propter hujusce regionis tumultus versaris, gratiam habemus. Etenim obsidio nostra in dies ingravescit, atque in hac arce, tamquam in laqueo, desidemus. Quippe jam etiam media nocte præter spem omnem et expectationem trecentorum¹ Isaurorum agmen oppidum percursavit, peneque nos capit. Verum Dei manus festinavit eos, nobis etiam nihil tale sentientibus, hinc avertit: ita ut non modo periculo, sed etiam metu vacui essemus, ortoque die tum denique, quod contigerat, resciverimus. Quæ cum ita sint, gaude ac lætare, Deumque indesinenter ora, ut nos in omni securitate constituat, atque urgente morbo liberet. Quamvis enim jam extra periculum simus, tamen morbi reliquæ adhuc hærent, morbi memoriam mihi perpetuo refricantes. Hæc autem non eo animo scripsimus, ut tibi mœrorem afferamus, sed ut te ad preces studiosius pro nobis ad Deum adhibendas excitemus. Dominum meum honoratissimum lectorem Theodotum pietati tuæ commendamus: atque abs te petimus, ut pro virili tua omnibus in rebus ei portus loco sis. Multa enim esse animadverti, quæ eum mœrore afficiant.

CXXXVI. Theodoto lectori. (Arabisso anno 406.)

Nihil est, quamobrem eo quod maturius hinc accesseris, excusationem quæras, ac tum ad oculorum infirmitatem, tum ad vim frigoris confugas, iisque discessum tuum adscribas. Nos enim te, non minus quam antehac, adesse ac nobiscum versari censemus, ex caritate videlicet id perpendentes: quietiam spem habemus fore, ut aliquando congressu tuo fruamur. Quocirca nihil te horum conturbet. Quamvis enim

hiems te ab Armenia abduxerit, minime tamen ex animo nostro ejecit, utpote quem mente semper nobiscum circumferamus. Ac nisi Isaurorum bellum interclusis omnibus itineribus in tabellariorum penuriam nos adduxisset, frequentissimas ad te literas misissemus. Nunc autem lingua quidem superiori tempore tacuimus; animo autem, non item: verum te semper tuasque res sedulo curamus, et quantum in nobis fuit, sæpissime scripsimus. Quæ cum ita sint, velim ita existimes te nobiscum esse, unaque in Armenia commorari. Quod si quis tibi insidias struere, teque incommodo aliquo afficere conetur, da operam, ut hujusmodi omnia tela¹ superes: quandoquidem non injuria affici, sed injuriam inferre, miserum ac perniciosum est. Nos quippe hoc etiam nomine impensius te admiramur, animique tui firmitatem ac fortitudinem laudamus, quod tanta tempestate circumfusus, tumultibus tamen iis, qui hinc exorti sunt, superiorem te præbuisisti. Quamobrem magna cum voluptate tranquillum hoc placidumque pelagus navigare perge. Nec vero mireris, quod, cum multas insidias memores, ego tamen tranquillum pelagus appellem. Neque enim a perturbantium animo et studio, sed ab ea quiete, quam tibi virtus parit, hanc sententiam fero. Quid autem sibi vult illud quod dico? Magna hæc et sublimis vita, atque ad cælum porrecta, si rerum natura spectetur, molesta quodammodo esse videtur: si autem eorum, qui eam sequuntur, fortitudinem animique alacritatem spectes, perquam facilis efficitur. Quodque in hac philosophia mirabile est, furenti mari prospere magnaque cum tranquillitate navigat, qui sincero ac ferventi animo eam consecatur: multisque undique tumultibus excitatis puram quietem carpit, atque innumeris omni ex parte coniectis telis illæsus stat, tela nimirum excipiens, nihil autem hinc detrimenti ferens. Hæc igitur cum tibi explorata sint, et tu hæc commentari non intermittas, perpetuam voluptatem percipe, constitutas tibi pro præclaris hisce laboribus apud Deum coronas expectans. Atque quam sæpissime licuerit, de animi corporisque tui valetudine nos fac certiores: idque omne otium, quod tibi suppetit, in divinarum Scripturarum lectione consume, tantum ipsius temporis impertiens quantum oculorum imbecillitas permittit: quo videlicet, si quando occasio sese offerat, ut earum quoque sensa nobilissimo animo tuo inserere commode possimus, magna cum facilitate id faciamus. Neque enim ad eam rem tibi parum adjumenti afferre poterunt ipsæ literæ, cum sensa, quæ in iis delitescunt, suscipere parabis.

CXXXVII. Theodoto diacono. (Anno, ut putatur, 406.)

Tarditatis ac negligentiae nos accusare desine, ne te ipsum prius ejusdem criminis reum peragas. Nam cum tot epistolas, quot scripsisti, a nobis acceperis, una dumtaxat excepta, tamen perinde ac si plurimas a te literas accepissemus, his verbis usus es, te frequentibus literis nos ad scribendum excitaturum. Quamquam autem fieri potest, ut quispiam

¹ Coislin., ducentorum.

² Codex Regius, diacono.

¹ Coislin., mala.

etiamsi non scribat : ego tamen nec scribere destiti , nec amare desino. Atque ut etiam tempus illud, quod a digressu nostro fluxit, longius adhuc protrahatur, atque in desertiorem adhuc locum deportemur, tamen nec te ex animo nostro ejicere possumus, nec efflicere, quia nostram erga te benevolentiam perpetuo florentem conservemus. Hæc cum scias, de tua valetudine quam æpissime ad nos scribe. Id enim tibi factu facilius est, quam nobis. Quod si anni tempus, atque Isauricorum malorum acerbitas id prohibeat, cum nobis tuus erga nos animus exploratus sit, abunde amplam diuturni silentii consolationem habituri sumus.

CXXXVIII. *Elpidio episcopo.* (Cucuso anno 405.)

Non sum nescius, me raro ad te scripsisse : at non id lubenti animo, verum quod rerum angustiis prohiberer. Nam et anni tempus, et loci, in quo gravius quam in ullo carcere conclusi tenemur, solitudo, et eorum, qui huc veniunt, infrequentia, quodque item hos paucos non omnes sinceros ac fidos nanciscimur, ac denique corporis morbus, qui nos vehementer attrivit, et pene confecit, ac per totam hiemem lecto afflxit, longum hoc silentium mihi attulit : at illud dumtaxat silentium, quod in lingua, non in animo consistit. Nec vero existimes te tot solum epistolas, quot misimus, accepisse, verum multe plures. Id autem esse existimabis, si non eas dumtaxat, quas chartæ atque atramenti ope scripsimus, sed eas etiam, quæ ab animo et voluntate proficiscuntur, numeres. Siquidem animo nunquam ad te scribere destitimus, semperque tecum versamur : ac nec viæ longitudo, nec temporis diuturnitas, nec rerum difficultates, nostræ erga te benevolentia obscuritatis aliquid attulerunt. Verum florentem eam perpetuo retinemus, teque qui nostri amore ardes, etiamsi in desertiorem adhuc locum abeamus, in animo nostro insculptum passim circumferemus. Ea enim sinceri amoris natura est, ut nec tempore, nec loco, nec viæ longinquitate, nec rebus adversis obliteretur. Idque ipse quoque nosti, quandoquidem etiam sincere amare nosti.

CXXXIX. *Theodoro Syriæ consulari.* (Ab anno 404 ad 407.)

Tu quidem istud maximo argumento tibi fore ais, res tuas nobis curæ esse, si post superiorem epistolam alteram rursus a nobis acceperis¹. Nos autem si homines, qui ad eandem rem nobis operam navarent, præsto haberemus, ad te, hoc est ad hominem tanta probitate ac morum facilitate præditum, nostrique amore flagrantem, tantaque cum cupiditate epistolas nostras accipientem, sexcenties scripsissemus. Quoniam autem id minime licet, abs te postulamus, ne caritatem nostram epistolarum numero metiaris : verum sive tacemus, sive scribamus, quod de ea prius habebas, idem constanter iudicium retineas : illud tecum reputans, longioris nostri si-

¹ Savil. sic in textu habet,.... res tuas nobis non curæ esse, si..... acceperis. In margine autem conjicit, non acceperis, pro, acceperis; et sic ad sensum textus nostri accedit.

lentii causam, non pigritiam, sed loci solitudinem esse.

CXL. *Theodoto diacono.* (Cucuso anno 405.)

Non parvum in tanta solitudine solatium nobis huc erat, quod ad tuam suavitatem sæpe scribere poteramus : verum Isaurica mala hoc quoque nobis abstulerunt. Exorto enim vere, illorum quoque impetus florere cœpit, ac per omnes vias effusi sunt, eas omnibus prorsus invias reddentes. Sane jam et ingenue matronæ captæ sunt, et viri obruncati. Quare velim mihi agnoscas, quod non frequenter ad te scriperim. Quoniam autem non dubito quin de valetudine nostra certior fieri cupias, scito non superiori hieme graviorem in modum ægrotasse, nunc autem paulum recreatos esse. Quinetiam aeris inconstantia rursus perturbati (nam nunc quoque hiems hic viget), tamen speramus fore, ut cum æstas plane effulserit, morbi reliquias deponamus. Neque enim corpus nostrum ulla re æque labefactatur, ut frigore; nec rursus ulla re æque juvatur, ut æstate, et caloris solatio.

CXLI. *Theodoto ex consularibus.* (Anno forte 406.)

Multa tibi bona eveniant, qui tam honorifice filium exceperis. Id enim ipse nobis exposuit, nec occultavit, tam suam erga patrem affectum ostendens, tum nos ingenti lætitia commotans. Siquidem hac in re duplici nos honore affici censemus, tum quia, quidquid ille beneficii acceperit, idem nobis impensum ferimus, tum etiam quia a literis nostris hujusmodi benevolentia incrementam accepisse contigit. Tu vero, domine mi cumprimis venerande ac nobilissime, pulchram hanc stirpem colere perge. Quenam autem ipsius colendæ ratio erit? Nimirum si pulcherrimæ hujusce philosophiæ, quam nunc consecatur, studium atque amorem perpetuo in ipso alas et vegetes : sic enim celeres fructus nobis feret. Siquidem generosi animi, stirpium harum, quæ terræ gremio mandantur, tarditatem non imitari solent : verum simul atque in præclarissima hujus virtutis cupiditate conseruntur, ad ipsum quoque cælum evehuntur, tantosque fructus edunt, ut et copia et natura divitias omnes superent. Neque enim una cum præsentī vita exstinguuntur, verum ad futurum ævum nobiscum excedunt.

CXLII. *Elpidio episcopo.* (Anno, ut putatur, 406.)

Lingua quidem raro, animo autem ad te persæpe scripsimus, quotidieque tecum versamur. Atque hanc congressum nobis nec temporis diuturnitas, nec itineris longinquitas, nec rerum adversitas eripere potest. Nam ea caritatis natura est, ut nulli hujusmodi rei cedat, verum stet, omniaque superet. Quamobrem, reverendissime ac religiosissime mi domine, noli epistolarum numero meum erga te amorem ponderare : verum, cum tibi animus meus ac benevolentia, quam pietati tuæ semper præstiti, tibi comperta sit, nihil ob diuturnum silentium sinistri suspicceris. Quandoquidem ne nos quidem, etsi literas ab te raro acceperimus, propterea segniores te erga nos

φιλῶν οὐ παύομαι. Ἄλλὰ κἄν χρόνος γένηται μακρότερος ὁ μεταξὺ τοῦ χωρισμοῦ τοῦ ἡμετέρου, κἄν εἰς ἐρημότερον ἀπενεχθῶμεν χωρίον, οὔτε ἐκβαλεῖν σε τῆς ψυχῆς δυνάμεθα, οὔτε μὴ διηγεκῶς ἀκμάζουσιν διατηρεῖν τὴν περὶ σὲ διάθεσιν. Ταῦτ' οὖν εἰδὼς, γράφε συνεχῶς ἡμῖν τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς. Πλείων γὰρ ὑμῖν ἡ εὐκολία τούτου, ἢ ἡμῖν. Εἰ δὲ ἡ τοῦ ἔτους ὥρα διακυλύει, καὶ τῶν Ἰσαυρικῶν κακῶν ἡ σφοδρότης, εἰδότες σου τὴν γνώμην ἣν περὶ ἡμᾶς ἔχεις, ἀρκοῦσαν τῆς μακρᾶς σιγῆς ἔξομεν παραμυθίαν.

ΡΑΒ. Ἐλπιδίῳ ἐπισκόπῳ.

Οἶδα ὅτι ὀλιγάκις ἐπέσταλα καὶ τῇ τιμιότητι σου, ἀλλ' οὐκ ἐκὼν, ἀλλ' ὑπὸ τῆς τῶν πραγμάτων ἀνάγκης κατεχόμενος. Καὶ γὰρ ἡ τοῦ ἔτους ὥρα, καὶ ἡ τοῦ χωρίου ἐρημία ἐν ᾗ καθείργμεθα δεσμοτηρίου χαλεπώτερον, καὶ ἡ τῶν ἐνταῦθα παραγινομένων σπάνις, καὶ τὸ μῆδὲ αὐτῶν τῶν ὀλίγων πάντων γνησίῳ ἐπιτυγχάνειν, ἔτι δὲ καὶ ἡ τοῦ σώματος ἀβρωστία σφόδρα ἡμᾶς κατεργασαμένη, καὶ πάντα τὸν χειμῶνα τῇ κλίῃ προσηλώσασα, τὴν μακρὰν ταύτην σιγὴν ἐποίησεν, ἀλλ' οὐ τὴν ἀπὸ γνώμης, ἀλλὰ τὴν ἀπὸ γλώσσης. Μῆδὲ νόμιζε τοσαύτας δέχεσθαι ἐπιστολάς, ὅσας διεπεμψάμεθα, ἀλλὰ πολλῶ πλείους. Ἠγήθη δὲ τοῦτο, ἂν μὴ τὰς διὰ χάρτου καὶ μέλανος μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς ἀπὸ διαθέσεως ἀριθμῆς. Καὶ γὰρ τῇ διανοίᾳ συνεχῶς ἐπεστάλακμεν, καὶ αἶε σοι συγγινόμεθα, καὶ οὐδὲν οὐδὲ τῆς ὁδοῦ τὸ μήκος, οὐ τοῦ χρόνου τὸ πλῆθος, οὔτε αἱ τῶν πραγμάτων περιστάσεις τὴν περὶ τὴν σὴν τιμιότητα διδάσκειν ἡμῖν ἀμαυροτέρην ἐποίησαν. Ἄλλὰ μένομεν ἀκμάζουσιν αὐτῆν διατηροῦντες, καὶ τὸν σφοδρὸν ἡμῶν καὶ θερμὸν ἔραστην, κἄν εἰς ἐρημότερον τούτου χωρίον ἀπέλωμεν, πανταχοῦ περιφέροντες ἀπιμεν, [682] ἐγκολάφσαντες ἡμῶν τῇ διανοίᾳ. Τοιοῦτον γὰρ τὸ γνησίως φιλεῖν· οὐ χρόνῳ, οὐ τόπῳ, οὐκ ὁδοῦ μήκει, οὐ πραγμάτων περιστάσει ἐξίτηλον γίνεται. Καὶ τοῦτο οἶσθα καὶ αὐτὸς, ἐπειδὴ καὶ γνησίως οἶσθα φιλεῖν.

ΡΑΘ. Θεοδώρῳ Κορσουλάρῳ Συρίας.

Αὐτὸς μὲν ἔφησ' σημεῖον ποιῆσθαι μέγιστον τοῦ μέλειν ἡμῖν τῶν σῶν, εἰ δευτέρα^α μετὰ τὴν προτέραν ἐπιστολὴ ἔλθοι πρὸς τὴν σὴν λαμπρότητα παρ' ἡμῶν. Ἡμεῖς δὲ εἰ τῶν εἰς τοῦτο διακονησομένων ἡμῖν εὐποροῦμεν, νηφάδας ἂν ἐπέμφαμεν γραμμάτων πρὸς ἄνδρα οὕτω χρηστὸν, καὶ ἐπεικῆ, καὶ σφοδρὸν ἡμῶν ἔραστην, καὶ μετὰ τοσαύτης ἐπιθυμίας δεχόμενον ἡμῶν τὰς ἐπιστολάς. Ἄλλ' ἐπειδὴ τοῦτο οὐκ ἐνι, παρακαλούμεν σου τὴν λαμπρότητα, μὴ τῶν ἐπιστολῶν ἀριθμῶ μετρεῖν ἡμῶν τὴν ἀγάπην, ἀλλὰ καὶ σιγῶντων καὶ γραφόντων, ἦνπερ καὶ ἐμπροσθεν εἶχες περὶ αὐτῆς ψῆφον, ταύτην ἀκίνητον διατηρεῖν, λογίζομενον ὡς τὴν σιγὴν ἡμῖν μακροτέραν, οὐκ ἡ τοῦ πρόσω βραχυμία, ἀλλ' ἡ τοῦ τόπου κατασκευάζει ἐρημία.

ΡΜ. Θεοδώρῳ διακόνῳ.

Οὐ μικρὰν εἶχομεν παραμυθίαν ἐν ἐρημίᾳ τοσαύτῃ

^α Savil. in textu τοῦ ἀμελεῖν ἡμᾶς τῶν σῶν, εἰ δευτέρα. In marg. conj. εἰ μὴ δευτ.

τὸ συνεχῶς δύνασθαι ἐπιστέλλειν σου τῇ γλυκύτητι· ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἡμᾶς παρελείτο γὰρ Ἰσαυρικῶν κακῶν ἢ περιστάσις. Ἐπιστάντος γὰρ τοῦ ἑαρος ἠνθῆσε καὶ τὰ τῆς ἐκείνων ἐφόδου, καὶ πανταχοῦ τῶν ὁδῶν εἰσιν ἐκκεχυμένοι, πᾶσιν ἀθάτους ποιοῦντες τὰς λεωφόρους. Ἡδὴ γοῦν καὶ γυναῖκες ἐλεύθεραι ἐάλωσαν, καὶ ἄνδρες ἐσφάγησαν. Διὸ παρακαλῶ συγγινώσκειν ἡμῖν μὴ συνεχῶς γεγραφεκόσιν. Ἐπειδὴ δὲ εὐ οἶδα, ὅτι περισπούδαστόν σοι μαθάνειν τὰ περὶ τῆς ὑγείας ἡμῶν, δεινοπαθήσαντες χαλεπῶς κατὰ τὸν παρελθόντα χειμῶνα, ὀλίγον ἀνηγάκαμεν νῦν, καὶ διαταραχθέντες πάλιν τῇ ἀνωμαλίᾳ τοῦ ἀέρος (καὶ γὰρ καὶ νῦν χειμῶν ἐνταῦθα ἀκμάζων), ὅμως προσδοκῶμεν τὰ λείψανα τῆς ἀβρωστίας ἀποθέσθαι, καθαροῦ φανέντος τοῦ θέρους. Οὐδὲν γὰρ ἡμῶν τὸ σῶμα οὕτως λυμαίνεται, ὡς κρυμῶς, οὔτε ὀνίνησιν, ὡς θέρους, καὶ ἡ τοῦ θάλασσαι παραμυθία.

ΡΜΑ. Θεοδώρῳ ἀπὸ Κορσουλάρῳ.

Πολλὰ σοι τὰ ἀγαθὰ γένοιτο, ὅτι τὸν υἱὸν μετὰ τοσαύτης ὑπεδέξω τιμῆς. Τοῦτο γὰρ αὐτὸς ἡμῖν ἐδήλωσε, καὶ οὐκ ἐκρυψεν, ὅμοῦ τε τὴν περὶ τὸν πατέρα εὐγνωμοσύνην ἐπιδεικνύμενος, καὶ ἡμᾶς πολλῆς ἐμπλήσαι βουλόμενος ἡδονῆς. Ἐπεὶ καὶ ἡμετέραν διπλὴν ἠγοῦμεθα εἶναι τὴν τιμὴν, τῷ τε ἡμᾶς αὐτοὺς εὐπεπονηταί νομίζειν, ἅπερ ἂν ἐκεῖνος εὐπάθῃ, τῷ τε καὶ ἀπὸ τῶν γραμμάτων^β τῶν ἡμετέρων πολλὴν αὐτῷ γενέσθαι τὴν προσθήκην ταυτησὶ τῆς εὐνοίας. Μένε δὴ, δέσποτά μου αἰδεσιμώτατε καὶ εὐγενέστατε, θεραπεύων τὸ καλὸν τοῦτο φυτὸν. [683] Τίς δὲ ἔσται τῆς θεραπείας ὁ τρόπος; Ἦν τὸν ἔρωτα τῆς καλλίστης ταύτης φιλοσοφίας, ἣν μέτεισι νῦν, τρέφῃς ἐν αὐτῷ διηγεκῶς, καὶ ἀκμάζειν παρασκευάζῃς· οὕτω γὰρ καὶ ταχεῖς ἡμῖν οἶσει τοὺς καρπούς. Αἱ γὰρ γενναῖαι ψυχαὶ οὐ μιμῶνται τὴν βραδυτητα τουτωῦν τῶν φυτῶν, τῶν τοῖς κόλποις τῆς γῆς παρακατατιθεμένων, ἀλλ' ὅμοῦ τε φυτεύονται ἐν τῇ καλλίστῃ τῆς ἀρετῆς ταύτης ἐπιθυμίᾳ, καὶ πρὸς αὐτὸν ἀνατείνονται τὸν οὐρανὸν, καὶ τοσαύτην ἐπιδείκνυνται τῶν καρπῶν τὴν φορὰν, ὡς ἅπαντα ἀποκρύπτειν πλουτοῦν καὶ τῇ δαφιλείᾳ καὶ τῇ φύσει. Οὐ γὰρ τῷ παρόντι συγκαταλύονται βίῳ, ἀλλὰ πρὸς τὴν μέλλουσαν ἡμῖν συναποδημοῦσι ζωῆν.

ΡΜΒ. Ἐλπιδίῳ ἐπισκόπῳ.

Γλώττη μὲν ὀλιγάκις, γνώμη δὲ πολλάκις ἐπεστάλακμέν σου τῇ θεοσεβείᾳ καὶ καθ' ἑκάστην συγγινόμεθα τὴν ἡμέραν, καὶ ταύτης οὐκ ἰσχύει τῆς συνουσίας ἡμᾶς ἀποστερησαί οὐ χρόνου πλῆθος, οὐκ ὁδοῦ μήκος, οὐ πραγμάτων περιστάσις. Τοιοῦτῃ γὰρ τῆς ἀγάπης ἡ φύσις· οὐδενὶ τούτων εἶχει, οὐδὲ παραχωρεῖ, ἀλλ' ἔσθηκε πάντων ὑψηλότερα γινόμενην. Μὴ τοίνυν τῷ τῶν ἐπιστολῶν ἀριθμῶ, δέσποτά μου τιμώτατε καὶ εὐλαβέστατε, μέτρει τὸ φίλτρον, ὃ περὶ τὴν σὴν ἔχομεν ἐμμέλειαν, ἀλλ' εἰδὼς ἡμῶν τὴν γνώμην καὶ τὴν διάθεσιν, ἣν αἶε περὶ τὴν εὐλάβειαν ἐπεδειξάμεθα τὴν σὴν, μῆδὲν ἀπὸ τῆς μακρᾶς ταύτης σιγῆς ὑπόπτεις. Ἐπεὶ καὶ ἡμεῖς ὀλιγάκις δεξά-

^β Codices omnes nostri ἀπὸ τῶν γραμμάτων sic etiam unus a Frontone Duceo memoratus; neque dubito hanc esse veram lectionem. Editi ἀπὸ τῶν γνωριμωτέρων. Savilius quoque habet ἀπὸ τῶν γραμμάτων.

μενοι γράμματα παρά τῆς σῆς διαθέσεως, οὐδὲ ἐντεῦθεν βραθυμότερόν σε περὶ ἡμᾶς γεγενησθαι νομίζομεν, ἀλλ' ἴσμεν σαφῶς καὶ πεπιστεύκαμεν, ὅτι μένεις ἀνοῦσαν διατηρῶν τὴν περὶ ἡμᾶς διάθεσιν, οὐ μόνον οὐκ ἀναπίπτων ἐκ τῆς συνεχείας τῶν ἐπαγομένων δεινῶν, ἀλλὰ καὶ σφοδρότερος γινόμενος περὶ ἡμᾶς· καὶ τοῦτου σοὶ χάριν ἴσμεν πολλήν. Ἐπειδὴ δὲ εὐ οἶδ' ὅτι καὶ τὰ ἡμέτερα βούλει μαθάνειν, ὑγείας ἀπολαύομεν καὶ ἀπραγμοσύνης πολλῆς, καὶ ἡσυχίας, καὶ ἐν ἀσφαλεῖ διαγόμεν, τῶν Ἰσαυρικῶν τέως ἀπηλλαγμένοι θορύβων. Τὸν γὰρ χειμῶνα λοιπὸν τῆς Ἀρμενίας φέρειν ἐμελέτησα, βλαπτόμενος μὲν ἡρέμα βλάβην, ὅσην εἰκὸς οὕτως ἀσθενεῖ σωματι κεχρημένον· περιγεγόμενος δὲ τῷ διηνεκῶς οἴκοι κατακλεισθαι, ὅταν ἀφόρητος ὁ κρυμὸς ἦ, καὶ ὀλιγάκις τῶν προθύρων προκύπτειν. Ὡς τῶν γε ἄλλων ὥρῶν τοῦ ἔτους σφόδρα ἡδίστων ἀπολαύομεν, ὡς δυναθῆναι εὐκόλως καὶ τὴν ἐκ τοῦ χειμῶνος ἐγγινομένην ἡμῖν διορθώσασθαι ἀβρώστιαν.

PMΓ'. Πολυδίφ.

Τοῦ μὲν ἐδάφους καὶ τῶν τοίχων τῆς πόλεως ἐκβεβλήμεθα, τῆς δὲ κυρίως πόλεως οὐ μετῴκησθημεν. Εἰ γὰρ ὑμεῖς ἡ πόλις, μεθ' ὑμῶν δὲ ἡμεῖς αἶε καὶ ἐν ὑμῖν, εὐδῆλον ὅτι καὶ ἐνταῦθα διάγοντες, τὴν πόλιν οἰκοῦμεν ἐκείνην· καὶ γὰρ ἐνδιαιωμέθα ὑμῶν ταῖς [684] ψυχαῖς, εὐ οἶδ' ὅτι, καὶ ὅπουπερ ἂν ἀπίωμεν, καὶ πάντας ὑμᾶς τοὺς σφοδρούς ἡμῶν ἐραστάς ἐπὶ διανοίας περιφέροντες ἄπιμεν. Τοῦτο ἡμᾶς οὐτε τὴν ἐρημίαν τοῦ χωρίου τοῦτου (καὶ γὰρ πάσης τῆς οἰκουμένης ἐστὶν ἐρημότατον), οὐτε τὴν πολιορκίαν τῶν ληστῶν (καὶ γὰρ καθ' ἐκάστην πολιορκεῖται τὴν ἡμέραν), οὐ τὸν ἐντεῦθεν τικτόμενον λιμὸν ἀφίσειν ὄρεῖν· ἐπειδὴ τὸ μὲν σῶμα ἡμῖν ἐνταῦθα ἔθρται, ἡ δὲ ψυχὴ παρ' ὑμῖν διηνεκῶς. Ἄλλ' ἐπειδὴ τοῖς οὕτω διακειμένοις ποθεινὴ σφόδρα καὶ περισπούδαστος καὶ ἡ σωματικὴ παρουσία, καὶ λυπαῖ μὴ γινομένη, τοῦτο δὲ τέως γενέσθαι οὐκ ἐνι, ἐνι δὲ αὐτῇ φάρμακον μέγιστον ἢ διὰ τῶν γραμμάτων συνουσία, πάρεχε ταύτην ἡμῖν μετὰ δαφιλίας πολλῆς, καὶ ταύτης ἀπηλλαγμέθα τῆς ἀθυμίας. Ἰκανὸς γὰρ σὺ, δέσποτά μου θαυμασιώτατε, καὶ διὰ γραμμάτων σοφίζεσθαι παρουσίας ἡδονήν.

PMΔ'. Διογένει.

Ἐρημον μὲν ἡ Κουκουσὸς ἢ χωρίον, καὶ ἄλλως εἰς οἰκίαν σφαλερόν, διηνεκεὶ φόδῳ τῶν ληστῶν πολιορκούμενον· σὺ δὲ αὐτὴν καὶ ἀπὸν παράδεισον εἶναι πεποιήκας. Ὅταν γὰρ σου τὸν ζῆλον ἀκούσωμεν τὸν πάλιν, τὴν ἀγάπην τὴν περὶ ἡμᾶς, τὴν γνησίαν καὶ θερμὴν (οὐδὲν γὰρ ἡμᾶς λανθάνει καὶ ἐκ τοσοῦτου καθημέριος διαστήματος), ὡς θησαυρὸν μέγιστον ἔχοντες, καὶ πλοῦτον ἄφατον, τὴν διάθεσίν σου τῆς ἐμμελείας, καὶ ἐν ἀσφαλεστάτῃ ὁ πόλει διατρέβειν ἡγούμεθα, ὑπὸ τῆς τοσαύτης εὐφροσύνης πτερούμενοι, καὶ μεγίστην πρᾶκλῆσιν ἐντεῦθεν καρπούμενοι.

^a Coislin. ἀφόρητος ὁ χειμῶν.

^b Vaticanus semper Κοκουσός ut iam diximus.

^c Coislin. et altius ἐν ἀσφαλεστάτῃ καὶ εὐθαλεστάτῃ.

Ἴν' οὖν καὶ ἑτέρα προσθήκη γένηται ἡμῖν ἡδονῆς, παρακαλῶ, καὶ γράμματα ἡμῖν χαρίζου, τὰ περὶ τῆς ὑγείας δηλοῦντα τῆς σῆς. Εἰ γὰρ καὶ ἐργῶδες τοῦτο, διὰ τὸ τῆς ὁδοῦ μήκος, καὶ τὸ σφόδρα ἀπικεῖσθαι τῆς δημοσίας τουτὶ τὸ χωρίον ὁδοῦ, ἀλλὰ τῷ οὕτως φιλοῦντι, ὡς αὐτὸς οἶσθα φιλεῖν, καὶ τὰ δύσκολα εὐκόλα γίνονται. Ἐνοήσας τοῖνον ἡλίκτην ἡμῖν χαρῆν τῆς πυκνότητι τῶν τοιοῦτων γραμμάτων, πάρεχε καὶ ταύτην ἡμῖν τὴν εὐφροσύνην· καὶ γὰρ σφόδρα ἀλγοῦμεν, ὅτι δεύτερον ἐπεσταλκότες ἦδη, οὐδὲ ἅπαξ ἐδεξάμεθα γράμματα τῆς σῆς ἐμμελείας.

PMΕ'. Νικολάφ πρσθυτέρφ.

Ἐβουλόμην καὶ αὐτὸς, καὶ σφόδρα ἐπεθύμουν ἰδεῖν σου τὴν ἐμμελίαν, καὶ περιπτύξασθαι· καὶ τοῦτο οἶσθα καὶ πρὸ τῶν ἡμετέρων γραμμάτων. Φιλεῖν γὰρ εἰδὼς γνησίως καὶ τοὺς γνησίως φιλοῦντας διαγινώσκειν ἐπίστασαι. Ἄλλ' ἐπειδὴ τοῦτο οὐκ ἐνι, ὅπερ ἐνι ποιῶ^d, τέως γράφω, προσαγορεύω, γράμματα ἀπαιτῶ, τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς ὑμῖν πυκνότερον δηλοῦντα. Χαρίζου δὴ ταύτην ἡμῖν τὴν χάριν. Εἰ γὰρ καὶ μὴ δεῖ σοὶ παρακλήσεως εἰς τοῦτο, οὐ παυσόμεθά σε ἀναμιμνήσκοντες ὅπερ τοῦτο, [685] Οὐ γὰρ μικρὰ παράκλησις ἡμῖν καὶ παραμυθία καὶ τῆς ἐρημίας καὶ τῶν φόδων τῶν καθημερινῶν, τῶν ἀπὸ τῆς ἐφόδου γινομένων τῆς ληστρικῆς, καὶ τῆς τοῦ σώματος ἀβρώστιας, καὶ τῶν ἄλλων περιστάσεων, τὸ μαθάνειν περὶ τῶν ἀγαπώντων ἡμᾶς ὑμῶν, ὅτι τε ἔβρωσθε^e, καὶ ὑγιαίνετε, καὶ κατὰ ῥοὺν ὑμῖν ἅπαντα φέρεται, ἂν μυρίους ἡμῖν λέγῃς χειμῶνας. Πῶς καὶ εἶναι τρόπῳ; Ὅτι ἐνι τὸν γενναῖον, καὶ ἐγρηγορότα, καὶ νήφοντα καὶ ἐν ταρattoμένῳ πραγμάτων πελάγει ἐξουρίας πλεῖν, ὅσπερ καὶ τὸν χαῦνον καὶ ἀναπνευκτότα καὶ κείμενον ὑπτιον, καὶ ἐν γαλήνῃ διαταράττεσθαι καὶ θορυβεῖσθαι.

PMΣ'. Θεοδότφ, Νικολάφ, Χαιρέφ, πρσθυτέροις καὶ μονάζουσι.

Ἐμεῖς μὲν τῶν Ἰσαυρῶν αἰτιάσθε τὴν καταδρομὴν τῆς ἀπουσίας τῆς ὑμετέρας· ἐγὼ δὲ ὑμᾶς καὶ παρῆναι φημι, καὶ σὺν ἡμῖν εἶναι, καὶ οὐδὲν οὐδὲ ἐντεῦθεν γενέσθαι κώλυμα πρὸς τὴν ἀφίξιν ὑμῶν. Τοιαῦτα γὰρ τῆς ἀγάπης τὰ πτερά· ἀθρόον καὶ μετὰ πολλῆς τῆς εὐκολίας πανταχοῦ παραγίνεται, ἂν μυρία τὰ κωλύματα ἦ. Εἰ δὲ τῆς σωματικῆς θμῶν ἀπεστερήμεθα παρουσίας, μὴ διαλίπτετε εὐχόμενοι, καὶ δώστε ταῦτα ὁ φιλόθρωπος Θεός. Ἐπεὶ καὶ αὐτὸς διηνεκῶς ὑμᾶς ἐν διανοίᾳ περιφέρων, οὐχ ὡς ἔτυχε καὶ τῆς κατ' ἔβην ἐρῶ συντυχίας, καὶ εὐ οἶδ' ὅτι καὶ αὐτὴ ἔσται, μετὰ ἐκτενεσίας ὁμῶν παρακαλούντων τὸν δυνάμενον πάντα λύσαι χειμῶνα, καὶ εἰς γαλήνην λευκὴν ἅπαντα ἀγαγεῖν. Ἴνα δὲ καὶ τὰ ἡμέτερα μαθόντες εὐφραίνησθε, πολλῆς ἀπολαύομεν ἡσυχίας καὶ ἀπραγμοσύνης, τὸ σῶμα ἡμῖν, καίτοι πολλῶν θντων τῶν λυμαινομένων αὐτοῦ τὴν ὑγείαν· καὶ γὰρ ἱατρῶν σπάνις, καὶ ἀναγκαίων ἀπορία (οὐδὲν γὰρ ἐστὶν ὦνον ἐνταῦθα, οὐ φαρμάκων εὐπορία),

^d Savil. ποιῶν. Utrumque quadrat. Edit.

^e Tres mss. ὅτι δὴ καὶ ἔβρωσθε.

redditam fuisse existimamus : verum illud pro certo habemus, nobisque persuaderemus, te benevolentiam eam, qua nos hactenus complexus es florentem retinere, atque ob calamitates, quæ nobis assidue inferuntur, non modo non consternari, sed etiam vehementiore erga nos amore affici : ideo ingentem tibi gratiam habemus. Quia autem probe scio te quoque de rebus nostris certior fieri cupere, commoda valetudine sumus, ingentique otio et quiete fruimur, atque in securitate degimus. Isauricis nimirum tumultibus liberati. Nam quod ad Armeniæ hiemem attinet, eam jam usu ipso ferre didici. Quanquam enim frigore non nihil offendor, ut solet is qui tam imbecilli corpore præditus sit : superior tamen existo, dum domi me perpetuo, cum frigus sævit, includo, raroque e limine pedem effero. Nam cæteras quidem anni partes ita jucundas ac suaves sentio, ut eum etiam morbum, quem ex hiemis asperitate contraxi, perfacile depellere queam.

CXLIII. Polybio. (Cucuso anno 401.)

Urbis quidem solo, ac muris et parietibus ejecti sumus : verum ex urbe, quæ proprie hoc nomine gaudet, minime migravimus. Nam si vos urbs estis, sane cum vobiscum atque in vobis perpetuo sinus, illud perspicuum est, nos etiam hic commorantes, urbem illam habitare. Neque enim dubito quin in animis vestris habitemus : ac vicissim quocumque abierimus, vos omnes, qui nostri amore flagritis, animo circumferimus. Hoc porro nos nec hujus loci solitudinem (est autem totius orbis terræ desertissimus), nec prædonum obsidionem (nam quotidie obsidetur), nec denique famem, quæ hinc ortum trahit, perspicere sinit : quandoquidem corpus hic defixum est, anima vero apud vos versari non desinit. At quoniam his, qui hoc animo præditi sunt, corporis quoque præsentia magnopere cara et expetenda est, mœrorumque adest, cum ea negatur, id porro minime fieri potest, huic rei maximum remedium affert congressus ille, qui mutuis epistolis comparatur : quo si nobis per vos copiose frui contingat, hac quoque mœstitia liberatos nos sentiemus. Potes enim ipse, domine mi cumprimis admirande, præsentia voluntatem per literas adumbrare.

CXLIV. Diogeni. (Scripta anno 404.)

Desertus quidem locus est Cucusus, et alioqui ad habitandum periculosus, ut qui perpetuo latronum nœto infestus sit : tu vero, etiam absens, eum nobis in amœnissimum locum commutasti. Nam cum ingentem tuum zelum, sinceramque ac ferventem erga nos caritatem audimus (nihil enim nobis, quamvis tam longe dissitis, incognitum est), benevolentiam tuam, tamquam amplissimi cujusdam thesauri, ac inenarrabilem divitiarum instar habentes, ita afficimur, ut nobis ipsi in tuissima urbe versari videamur, tanta videlicet lætitia erecti, maximumque hinc solatium capientes. Quo igitur alter insuper nobis voluptatis cumulus accedat, velim literis quoque nos recrees, quibus de tua valetudine certiores efficiamur. Nam etsi difficile istud est, tum ob viæ longinquitatem,

tum, tam quod hic locus a publica via valde se notus sit, tamen homini ita amanti, ut ipse amare nosti, etiam quæ ardua sunt facilia redduntur. Cum igitur animadvertas, quantum hujusmodi literarum frequentia gratiam a nobis initurus sis, hanc quoque lætitiâ nobis præbe : siquidem illud moleste ferimus, quod cum iterum jam ad te scripserimus, tamen ne semel quidem literas a te accepimus.

CXLV. Nicolao presbytero. (Anno circiter 403 vel 406.)

Cuperem quidem ipse quoque, et quidem vehementer cuperem te videre atque complecti : idque ipsa etiam ante nostras acceptas literas minime ignoras. Nam cum sincero animo amare noris, eos quoque qui sincero animo amant, agnoscere nosti. Verum quia id non licet, interim, quod licet, facio : scribo, saluto, literas, quæ nobis valetudinis tuæ statum crebro exponant, postulo. Quamobrem hanc nobis gratiam concede. Nam quamquam ad eam rem hortatore nihil indiges, tamen de hac re te submonere minime desistemus. Neque enim exiguam animi levationem, atque tum solitudinis, tum quotidianorum terrorum, qui ex prædonum incursione nobis oriuntur, tum morbi corporis, adversarumque aliarum rerum consolationem illud nobis allaturum est, si ex vobis, quibus cari sumus, hoc intelligamus, vos firma valetudine esse, omniaque vobis ex animi sententia evenire, etiamsi alioqui sexcentas nobis tempestates commemoras. Qui tandem istud ? Quoniam nihil impedit, quominus, qui generosi et experrecti atque attentissimi animi est, etiam in perturbato negotiorum mari feliciter naviget : quemadmodum contra, qui ignavi ac consternati supinique animi est, tranquillo quoque mari perturbetur atque in tumultu versetur.

CXLVI. Theodoto, Nicolao, Chærea, presbyteris et monachis. (Cucuso anno 405.)

Vos quidem Isaurorum incursionem atque impetum absentia vestra causam esse dicitis : at ego vos et adesse, et nobiscum versari dico, neque hujusmodi rem, quin ad nos veneritis, impedimento vobis fuisse. Nam ex caritatis penuriam sunt, ut etiamsi sexcenta impedimenta se objiciant, repente tamen ac magna cum facilitate ubique adsit. Quod si corporea vestra præsentia caremus, precari ne intermitte : ac Deus eam pro sua benignitate dabit. Quandoquidem ipso quoque animo vos assidue gerens, congressum vestrum haud vulgarem in modum desidero : neque dubito, quin istud mihi contingat, dummodo eum, qui tempestatem omnem discutere, cunctaque in magnam tranquillitatem adducere potest, obnixè oretis et obsecretis. Ut autem rerum quoque nostrarum statu cognito lætemini, ingenti quiete atque otio fruimur, corpusque nostrum, etsi alioqui multa sint quæ ipsius valetudinem labefactent, satis commode se habet. Quamquam enim et medicorum inopia, et rerum necessariorum penuria (nihil enim hic venale est, nec medicamenta ulla suppetunt), et celi intemperies

(neque enim æstas nobis minus quam frigus molesta est, ut quæ frigoris acrimoniam in contrarium imitatur), et gravis ac perpetua obsidio, erebrique Isauricarum incursionum metus; hæc, inquam, omnia, et alia plura sunt quæ valetudinem nostram labefactent; nunc tamen gravi periculo, atque hujusmodi morbo¹ liberati sumus ac mediocrem quandam sanitatem obtinuimus. Vos vero operam etiam date, ut ad nos sæpe scribatis, ac de vestra valetudine sine ulla intermissione certiores nos faciatis. Siquidem maximæ levationis, maximique solatii, atque amplissimorum thesaurorum instar, vestram caritatem esse ducimus: ac cum sinceræ vestræ benevolentiæ, animique constantiæ, ac firmæ caritatis cogitatio nobis in mentem venit (nunquam autem non venit), tamquam in latum quemdam atque tranquillum portum ex multis calamitatibus appellimus.

CXLVII. Anthemio. (Cucuso anno 403.)

Alii tibi consulatus atque præfecturæ nomine gratulantur (a): ego autem magnificentiæ tuæ causa ipsis quoque magistratibus imperiisque gratulor. Neque enim te ornarunt, verum abs te ornata sunt. Quandoquidem etiam ea virtutis natura est, ut honores non aliunde mutuetur, verum ipsa eos in sese circumferat, nimirum hisce dignitatibus honorem præbens, non autem ipsa ab illis accipiens. Eaque de causa ne amoriquidem erga te nostro quidquam nunc adjunximus. Nihil enim tibi amplius accessit; nec nos præfectum atque consulem amamus, sed dominum meum suavissimum Anthemium, cum magna prudentia, tum etiam ingenti philosophia refertum. Ac proinde te quoque beatum prædicamus, non quod ad hoc solum evectus sis, sed quia uberio-rem prudentiæ tuæ atque humanitatis demonstrandæ materiam accepisti. Atque iis omnibus, quibus injuria fit, gratulamur, latum scilicet animæ tuæ portum intuentes, qui possit innumera naufragia depellere, atque efficere, ut ii, qui in atrocissimam tempestatem inciderunt, ex animi sententia navigent. Propterea exultamus et lætitia diffundimur, imperium tuum commane eorum, qui injuria afficiuntur, festum esse existimantes. Quo etiam nunc ipsi fruimur, ut qui ex virtutum tuarum magnitudine propriam nobis voluptatem fingamus.

*CXLVIII. Cyriaco, Demetrio, Palladio, Eulysio²,
episcopis. (Cucuso anno 405.)*

Beati vos, ac ter beati, sæpiusque beati, ob præ-

¹ Fabric., hujusmodi difficultate.

² Reg. et Fabric. Eulysio (Εὐλύσιω), et hoc erat verum ejus nomen. Morel., Eclysio (Ἐκλύσιω).

(a) in hunc locum hæc notat Fronto Ducaeus: *Billius vocem grecam, ἡγεμόνης, intellexerat de imperio; sed cum ἡγεμόνης ἢ ἡγεμῶν, vel ἡγεμῶν τῶν στρατιῶν, sive præfectus urbi, et præfectus prætorio, sic præfectura urbana apud Ambros. lib. 3 Offic. c. 8: et præfecturae urbanæ sublimis fastigium. ἡγεμονία ἡγεμονία, præfecti potestas dicitur a Xiphilino in Σεβαστῶν, et hic ἡγεμόνης. Anthemium enim sive hunc ad quem scribit auctor, sive alium fuisse præfectum prætorio constat ex lege 14 lib. 12, tit. 12 Codicis Theodosiani Imp. Honor. et Theodos. Fuit etiam consul cum Stilicone anno Christi 403.*

claros vos sudores, certamina, et ærumnas, ac labores et pericula, quæ pro omnibus orbis terræ Ecclesiis subiistis, hincque tum in terra, tum in cælis gloriam et splendorem consequuti estis. Siquidem homines omnes, qui mentis compotes sunt, vos prædicant, ac coronis ornant, animi vestri robur, fortitudinem, tolerantiam, atque constantiam, ad stuporem usque mirantes. Benignius autem Deus, qui laboribus longe ampliora præmia semper constituit, tot tantaque bona vobis rependet, quot quantaque iis a Deo rependi par est, qui pro universi orbis pace tam strenue dimicant. Ideo nos quoque beatos vos prædicare non desinimus, voluptatem ex vestri recordatione perpetuo capientes, vosque, etiamsi alioqui longo itineris intervallo a vobis disjuncti simus, animo circumferentes. Ac Cyriacus quidem reverendissimus diaconus (a) nunc navigare non potuit, quod multo labore confectus esset. At vero domini mei religiosissimus presbyter Joannes, et reverendissimus diaconus Paulus, cum und que vexarentur, nec usquam consistendi ac delitescendi potestas esset, necessarium esse putarunt, ut ad caritatem vestram sese conferrent, isticque vobiscum essent. Quamobrem ipsos cum caritate excipite, eamque, quam par est, benevolentiam ipsis exhibete.

CXLIX. Aurelio Carthaginis episcopo. (Anno 406.)

Papæ, quanta res est generosus animus, atque caritatis ac pietatis fructibus abundans: quippe cum ipse tanto itineris intervallo a nobis dissitus, tamquam præsens ac nobiscum degens, nos ceperis, tibi que devinxeris. Siquidem caritatis tuæ ardor, eaque odoris suavitas, quæ ex tua loquendi libertate ac pietate manat, ad nos usque, qui in extremo orbis recessu collocati sumus, penetravit. Propterea ingentes tibi gratias agimus; propterea, inquam, te beatum prædicamus, quod cum magnum laborem ac sudorem pro omnibus orbis terræ Ecclesiis susceperis, maximas tibi apud benignum Deum coronas condidisti. Teque hortamur, ut in hoc præclaro certamine perseveres: neque enim te fugit, quænam hinc præmia orientur. Nam si quispiam unum aliquem injuria affectum ac præter jus læsum sublevans, mercedem inenarrabilem a Deo obtinet: cogites velim, quantum ipse præmium accepturus sis, qui tot Ecclesias perturbatas, per egregium hujusmodi studium, tumultibus ac perturbatione liberares, atque in tranquillum pacis portum appellere studeas.

CL. Maxime episcopo. (Anno 406.)

Cum labores eos ac sudores, quos diuturno tempore subiistis, animo contemplor, non vulgarem, sed amplissimam quandam injuriarum earum, quibus per summum scelus affectus sum, consolationem capio, vestram nimirum usque adeo ardentem ac germanam caritatem, sinceram curam, acerrimamque in iis ma-

(a) Sic legunt Coislin. et Savilius, hancque puto veram esse lectionem: nam hic Cyriacus diaconus alibi quoque memoratur.

καὶ ἀέρος δυσκρασία (τοῦ κρυμοῦ γὰρ οὐκ ἔλαττον ἡμᾶς τὸ θέρος λυπεῖ, ἀπεναντίας τοῦ κρυμοῦ μειοῦμενον τὴν σφοδρότητα), καὶ πολιορκία χαλεπὴ καὶ διηνεκῆς, καὶ συνεχεῖς καὶ ἐπάλληλοι φόβοι τῶν Ἰσαυρικῶν ἐφόδων· τούτων τοίνυν καὶ ἐτέρων πλειόνων ὄντων τῶν διαφθειρόντων τὴν ῥῶσιν ἡμῖν, τῶς τοῦ μὲν κινδύνου τοῦ χαλεποῦ, καὶ τῆς τοιαύτης ἀπηλλάγμεθα ἀρρώστιας^α, ὑγιαίνομεν δὲ τινα ὑγείαν σύμμετρον. Μὴ δὲ διαλίπητε καὶ αὐτοὶ συνεχῶς ἡμῖν ἐπιστέλλοντες, καὶ τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς ὑμετέρας εὐαγγελιζόμενοι. Καὶ γὰρ παράκλησιν μεγίστην, καὶ παραμυθίαν, καὶ θησαυρὸν πολλῶν γέμοντα ἀγαθῶν, τὴν ὑμετέραν ἀγάπην εἶναι νομίζομεν· καὶ ὅταν τὴν διάθεσιν ὑμῶν τὴν γνησίαν, καὶ τὸ ἀπερίτρεπτον τῆς γυώμης, καὶ τὴν ἀκλινηὴ καὶ στερεῶν ὑμῶν ἐννοήσωμεν ἀγάπην (ἀεὶ δὲ αὐτὴν ἐννοοῦντες [686] οὐ παυόμεθα), ὥσπερ εἰς τινα λιμένα εὐρὺν καὶ ἀκύραντον ἀπὸ τῶν πολλῶν καταπλέομεν θλίψεων.

PMZ. Ἀνθεμίω.

Ἄλλοι μὲν σου τῆ θαυμασιότητι καὶ τῆς ὑπατείας καὶ τῆς ἐπαρχότητος συνήδονται· ἐγὼ δὲ αὐταῖς ταῖς ἀρχαῖς τῆς σῆς ἔνεκεν μεγαλοπρεπείας. Οὐ γὰρ σὲ κατεκόσμησαν, ἀλλ' ἐκοσμήθησαν παρὰ σοῦ. Ἐπειδὴ καὶ τοιοῦτον ἡ ἀρετὴ· οὐκ ἐξωθεν δαναίζεται τὰς τιμὰς, ἀλλ' αὐτὴ ἐν ἑαυτῇ περιφέρει ταύτας, τιμὴν τοῖς ἀξιωμασι τοῦτοις παρέχουσα, οὐκ αὐτὴ παρ' ἐκείνων λαμβάνουσα. Διὰ δὲ τοῦτο οὐδὲ προσεθήκαμεν τῷ φίλτρῳ νῦν τῷ περὶ σέ. Οὐδὲν γὰρ σοι προσέγεγονε πλέον· οὐδὲ τὸν ὑπαρχον καὶ ὑπατον ἡμεῖς φιλοῦμεν, ἀλλὰ τὸν δεσπότην μου τὸν ἡμερώτατον Ἀνθέμιον, τὸν πολλῆς μὲν συνέσεως, πολλῆς δὲ γέμοντα φιλοσοφίας. Διὰ σε καὶ μακαρίζομεν, οὐκ ἐπειδὴ πρὸς τὸν θρόνον ἀνέθης τοῦτον, ἀλλ' ἐπειδὴ θαυμάσιότεραν ἔλαβες ὕλην, εἰς τὸ τὴν σύνεσίν σου καὶ τὴν φιλανθρωπίαν ἐπιδείξασθαι. Καὶ τοῖς ἀδικουμένοις πᾶσι συνηδόμεθα, τὸν πλατύν σου λιμένα τῆς ψυχῆς ὀρώντες, μυρία δυνάμενον λύσαι ναύαγια, καὶ τοὺς εἰς ἔσχατον κλυδωνίου κατενεχθέντας παρασκευάσαι ἐξουρίας πλεῖν. Διὰ ταῦτα σκιρτῶμεν, διὰ ταῦτα χαίρομεν, τὴν σὴν ἀρχὴν κοινήν ἐσορτὴν τῶν ἐπιπρεαζομένων εἶναι νομίζοντες. Ἦς καὶ αὐτοὶ νῦν ἀπολαύομεν, οἰκίαν ἡδονὴν εἶναι τιθέμενοι τῶν σῶν κατορθωμάτων τὸ μέγεθος.

PMH. Κυριακῶ, Δημητρίῳ, Παλλαδίῳ, Εὐλύσιῳ, ἐπισκόποις.

Μακάριοι καὶ τρισμακάριοι, καὶ πολλάκις τοῦτο ἡμεῖς τῶν καλῶν τούτων ἰδρύτων καὶ ἀγώνων, τῶν μόχθων, καὶ πόνων, καὶ τῶν κινδύνων, οὗς ὑπὲρ τῶν Ἐκκλησιῶν τῶν κατὰ τὴν οἰκουμένην κειμένων ὑπομεμενήκατε, λαμπροὶ μὲν ἐν γῆ, λαμπροὶ δὲ ἐν οὐρα-

^α Fabric. ἀπηλλάγμεθα ἀπορίας.

νοῖς διὰ τούτων γενόμενοι. Καὶ γὰρ ἄνθρωποι πάντες οἱ νοῦν ἔχοντες ἀνακηρύττουσιν ὑμᾶς, καὶ στεφανοῦσιν, ἐκπληττόμενοι τὴν εὐτονίαν ὑμῶν, τὴν ἀνδρείαν, τὴν καρτερίαν, τὴν προσεδρείαν. Ὁ τε φιλάνθρωπος Θεὸς, ὁ μείζοντας ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος τιθεὶς ἀεὶ τῶν πόνων τὰς ἀμοιβὰς, τοσοῦτοις ἀμείψεται ἀγαθοῖς, ὅσοις ἀμείβεσθαι Θεῷ πρόπον τοὺς οὕτω γενναίως ἀγωνιζομένους ὑπὲρ τῆς κατὰ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν εἰρήνης. Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς οὐ παυόμεθα μακαρίζοντες ὑμᾶς, ἐντρυφῶντες ὑμῶν τῇ μνήμῃ διηνεκῶς, ἐπὶ διανοίας περιφέροντες, εἰ καὶ πολλῶ διψκίσαμεθα [687] τῷ τῆς ὁδοῦ μήκει. Ὁ μὲν οὐν τιμιώτατος Κυριακὸς ὁ διάκονος οὐκ ἠδυνήθη νῦν ἐκπλεῦσαι, διὰ τὸ πολλῶν κατειργάσθαι πόνων. Οἱ μέντοι κύριοί μου, ὁ εὐλαθέστατος πρεσβύτερος Ἰωάννης, καὶ ὁ τιμιώτατος Παῦλος ὁ διάκονος, ἐλαυνόμενοι πανταχόθεν, καὶ μηδαμῶ στήναι, μηδὲ λαθεῖν ἔχοντες, ἀναγκαῖον ἐνόμισαν καταλαθεῖν ὑμῶν τὴν ἀγάπην, καὶ αὐτῶ μεθ' ὑμῶν εἶναι. Δεξάμενοι τοίνυν αὐτοὺς μετὰ ἀγάπης, τὴν πρόπευσαν ὑμῖν εὐνοίαν περὶ αὐτοὺς ἐπιδείξαθε.

PMΘ. Αὐρηλίῳ ἐπισκόπῳ Καρθαγένης.

Βαβαί, ἡλίκον ἐστὶ γενναία ψυχὴ, καὶ πολλῶ βρούσα τῷ τῆς ἀγάπης καὶ τῷ τῆς εὐλαθείας καρπῷ, ὅπου γε καὶ αὐτὸς τοσοῦτον ἡμῶν ἀπικισμένος ὁδοῦ μήκος, ὡς παρὼν καὶ μεθ' ἡμῶν ὢν, οὕτως ἡμᾶς εἶλες, καὶ ἐχειρώσω. Τῆς γὰρ ἀγάπης σου τὸ θερμὸν, καὶ τῆς παρρησίας καὶ τῆς εὐλαθείας ἡ εὐωδία μέχρι τὰ ἡμῶν τῶν ἐν ἔσχατιᾷ τῆς οἰκουμένης καθημένων ἔφθασεν. Διὰ ταῦτά σοι χάριτας πολλὰς ἴσμεν, διὰ ταῦτά σου μακαρίζομεν τὴν εὐλάβειαν, ὅτι πόνον πολὺν καὶ ἰδρώτα ὑπὲρ τῶν κατὰ τὴν οἰκουμένην Ἐκκλησιῶν ἀναδεχόμενος, μεγίστους ἑαυτῷ παρὰ τῷ φιλανθρώπῳ Θεῷ προαπέθου τοὺς στεφάνους. Καὶ σε παρακαλοῦμεν μείναι τὸν καλὸν τοῦτον ἀγῶνα ἀγωνιζόμενον· οἶσα γὰρ τὰ ἐντεῦθεν βραβεῖα. Εἰ γὰρ ἕνα τις ἀδικούμενον καὶ παρανομούμενον ἀλέχων ἄφατον ἔχει παρὰ τοῦ Θεοῦ τὸν μισθὸν, ἐννόησον ὅσῃν αὐτὸς λήψῃ τὴν ἀμοιβήν, Ἐκκλησίας τοσαύτας ταρασσομένας διὰ τῆς καλῆς ταύτης σπουδῆς ἀπαλλάττων μὲν θορύβων καὶ ταραχῆς, εἰς δὲ γαληνὸν λιμένα εἰρήνης ὀρμίσει^β ἔσπουδακῶς.

PN. Μαξίμῳ ἐπισκόπῳ.

Ὅταν ἐννοήσω τοὺς πόνους ὑμῶν, καὶ τοὺς ἰδρώτας, τοὺς ἐπὶ μακρῷ χρόνῳ γεγενημένους, οὐ τὴν τυγοῦσαν, ἀλλὰ καὶ μεγίστην καρπούμαι παράκλησιν, ἐφ' οἷς αὐτὸς πέπονθα παρανόμως, τὴν ὑμετέραν ἀγάπην τὴν οὕτω θερμὴν καὶ γνησίαν, τὴν πρόνοιαν τὴν εἰλικρινῆ, τὴν ἀγρυπνίαν τὴν ὑπὲρ τῆς διορθώ-

^β Unus deus sum.

σεως τῶν γεγενημένων, τὴν ἐπιτεταμένην, μεγίστην ἔχων παραμυθίαν. Καὶ γὰρ οὐχ ἡ τυχοῦσα γέγονέ μοι παραψυχὴ, τὸ λογίζεσθαι ὅτι ἐκ τοσούτου καθήμιοι διαστήματος, οὐχ ἑωρακότες ἡμᾶς ποτε, οὐκ ὀφθέντες παρ' ἡμῶν, οὐ λόγων ἡμῖν κοινωνήσαντες, ἀθρόον ὑπὸ τῆς παρανομίας τῶν τολμηθέντων κινήθοντες, τοσαύτην ἐπεδείξασθε περὶ ἡμᾶς ἀγάπην, ὅσην πατέρες περὶ παιδᾶς, μᾶλλον δὲ καὶ πατέρας ἀπεκρῦψατε τῇ τοσαύτῃ κτηδεμονίᾳ. Διὰ ταῦτα χάριτας ὑμῶν ἴσμεν τῇ εὐλαβείᾳ, θαυμάζομεν, μακαρίζομεν, παρακαλοῦμεν ὑμᾶς αὐτοὺς τὰ ἑαυτῶν μιμήσασθαι, καὶ ἢν ἐξ ἀρχῆς ἐπεδείξασθε προθυμίαν, [688] ταύτην εἰς τέλος ἀγαγεῖν. Κἂν γὰρ μηδὲν γίνηται πλέον εἰς διόρθωσιν τῶν γεγενημένων, οὐ μικρὰ παράκλησις ἡμῖν, ὅπερ ἐξ ἡμῶν εἰπῶν, τοσαύτης ἀπολαυκῶσι καὶ ἀπολαύουσι παρὰ τῆς τιμιότητος τῆς ὑμετέρας ἀγάπης.

PNA'. Ἀσέλιφ ἐπισκόπῳ.

Οἶδα μὲν ὅτι οὐδὲν ὑμῖν δεῖ γραμμάτων εἰς τὸ διαναστῆναι, καὶ ἀντιλαβέσθαι τῆς διορθώσεως τῶν τὰς Ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς κατελιφθέντων κακῶν. Καὶ τοῦτο δι' ὧν πεποιθήκατε ἐπεδείξασθε, αὐτοπαράκλητοι τοσαύτην παρασχόντες * σπουδῆν. Ἄλλ' ἐπειδὴ τὰ κακὰ ἔτι μένει ἀδιόρθωτα, διὰ τὴν ἄνοιαν τῶν τοσαῦτα παρανομησάντων, ἀναγκαῖον εἶναι ἐνομίσαμεν παρακαλέσαι ὑμῶν τὴν εὐλάβειαν, ὥστε μὴ ἀποκαμῖν, μηδὲ περικακῆσαι, ἀλλ' ἀκμαζούση χρήσασθαι τῇ προθυμίᾳ, καὶ τὰ παρ' ἑαυτῶν πάλιν ἅπαντα εἰσενεγκεῖν. Ὅσῳ γὰρ ἂν ἀνίσταται νοσῶσιν οἱ πρὸς τὴν τῶν Ἐκκλησιῶν κατάστασιν στασιάζοντες, τοσοῦτον κάκεινων ὁ πλέον ἔσται τὸ κρίμα, καὶ ὑμῖν τοῖς μὴ ἀποκάμνουσι λαμπρότερος ὁ μισθός, καὶ μείζους οἱ στέφανοι.

PNB'. Ἐπισκόποις.

Καὶ ἰδίᾳ ἐκάστω, καὶ κοινῇ πᾶσιν ὑμῖν ὀφειλομένην χάριτας, οὐχ ἡμεῖς δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ κατὰ τὴν Ἀνατολὴν ἐπίσκοποι, κληρικοὶ διαφόρων πόλεων, λαοὶ ποικίλως ἐλαυνόμενοι, ὅτι πατρικὰ σπλάγγνα ἐπιδειξάμενοι, συνηγήσατε, ἔσητε γενναίως, τὰ παρ' ὑμῶν αὐτῶν πάντα εἰσηγήκατε. Διὰ ταῦτα πάντες ὑμᾶς ἀνακηρύττουσι, στεφανοῦσιν, ἐπὶ στόματος φέρουσιν ὑμῶν τὰ κατορθώματα. Εἰ δὲ παρὰ ἀνθρώπων τοιαῦτα αἰ τιμαὶ, ἐνοήσατε παρὰ τοῦ φιλοῦ θρώπου Θεοῦ πόσαι ὑμῖν αἰ ἀντιδόσεις Ταῦτ' οὖν εἰδότες, τιμιώτατοι δέσποται μου καὶ εὐλαβέστατοι, κἂν οἱ θορυβοῦντες τὰς Ἐκκλησίας ἀνίσταται νοσῶσι, μὴ παύσησθε τὴν παρ' ὑμῶν αὐτῶν εἰσφέροντες θεραπείαν. Ὅσῳ γὰρ ἂν πλείονα τὰ κωλύματα ἢ καὶ πλείων ἡ δυσκολία, τοσοῦτον καὶ μείζων ὑμῖν ὁ μισθός. Εἰ γὰρ ποτὸν τις ψυχρὸν ὁ ἐπιδοῦς, οὐκ ἀμισθὸν ἔξει τὴν βραχείαν φιλοφροσύνην· οἱ τοσαῦτα καὶ ποιῆσαι καὶ παθεῖν ἐλόμενοι ὑπὲρ Ἐκκλησιῶν ταρασσομένων, ἐνοήσατε ἠλικὴν λήψεσθε τὴν ἀμοιβήν, καὶ πῶσα ὑμᾶς ἀναμένει τῶν καλῶν πόρων τὰ βραβεῖα.

* Tres mss. παρέχοντες.

† Omnes mss. κάκεινων. Edit. κάκεινων.

‡ Omnes editi ei γὰρ ποτὴριόν τις ψυχροῦ.

PNI'. Τοῖς αὐτοῖς.

Οὐ διαλιμπάνομεν χάριν ὑμῖν ὁμολογοῦντες διηλεκτῶς. Εἰ γὰρ καὶ πολλὰ παρανομημέθε παρὰ τῶν ἐχθρῶν, ἀλλ' ὁμῶς πολλῆς παρ' ὑμῶν ἀπηλαύσαμεν [689] τῆς συμμαχίας, θαυμάζομεν τῆς ἀγάπης, γνησίας φιλοφροσύνης, θερμότητος σπουδῆς· καὶ ταῦτα οὐ μικρὰν παράκλησιν καὶ τῆς χαλεπωτάτης ἐξορίας, ἐν ἧ κατεχόμεθα, καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἐπενεχθέντων ἡμῖν δεινῶν, ἔχομεν. Διὸ παρακαλοῦμεν ὑμῶν τὴν εὐλάβειαν ἐπιμένειν τὴν αὐτὴν περὶ ἡμᾶς ἐπιδεικνυμένους διάθεσιν τε καὶ σπουδῆν. Οὐδὲ γὰρ εἰς ἡμᾶς στήσεται τὸ γινόμενον μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ ἄκων τῶν Ἐκκλησιῶν διαθήσεται. Οὐ γὰρ μία, καὶ δύο, καὶ τρεῖς πόλεις, ἀλλ' ὀλόκληρα ἔθνη πανταχοῦ τῆς γῆς ταράττεται. Καὶ τοσαύτην παρ' ὑμῶν ἐπιδειχθῆναι δίκαιον σπουδῆν, ὅσην εἰκὸς ὑπὲρ τοσοῦτων ψυχῶν ἐσπουδακώτας καὶ κάμνοντας ἐπιδείξασθαι. Εἰ δὲ πολλὰ πεπονήκατε, καὶ τὰ παρ' ἑαυτῶν εἰσηγήκατε, ἴσμεν τοῦτο καὶ ἡμεῖς, καὶ εὐχαριστοῦντες ὑμῖν οὐ παυόμεθα· ἀξιοῦμεν δὲ μὴ διαλιπεῖν τοῦτο ποιοῦντας. Ἡ γὰρ καρτερία ὑμῶν, καὶ ὑπομονή, καὶ ἡ εὐτυχία γνώμη δυνήσεται καὶ τοὺς σφόδρα φιλονεικῶς ἀκακίμωνους καὶ ἀνίσταται νοσοῦντας ἀποστήσαι τῆς κατεχούσης αὐτοὺς νυκτὸς παραφροσύνης. Εἰ δὲ ἐπιμένειεν καὶ οὕτως ἀνίσταται ἔχοντες, ἀλλ' ὑμῖν ἀπρητισμένους ὁ μισθός ἔσται, καὶ πλήρη τὰ τῆς ἀμοιβῆς, καὶ ὀλόκληρος τῶν καλῶν τούτων ὁ στέφανος *.

PND'. Τοῖς αὐτοῖς.

Ἡμεῖς μὲν ἐποθοῦμεν † καὶ ταῖς τοῦ σώματος βήσιν ὑμᾶς θεάσασθαι· ἐπειδὴ δὲ τοῦτο οὐκ ἐνι, τῷ τῆς ἐξορίας δεσμῷ κατεχομένων ἡμῶν, τοῖς ὀφθαλμοῖς τῆς ἀγάπης ὑμᾶς καθ' ἐκάστην φανταζόμεθα τὴν ἡμέραν, καὶ περιπτυσσόμεθα, καὶ κροτοῦντες καὶ θαυμάζοντες οὐ διαλιμπάνομεν, ὅτι τοσαύτην προθυμίαν καὶ σπουδῆν ἐξ ἀρχῆς μέχρι νῦν μεμενήκατε ἐπιδεικνύμενοι ὑπὲρ τῶν τῆς Ἀνατολῆς Ἐκκλησιῶν· καὶ παρακαλοῦμεν ἄξιον τῶν προοιμίων ἐπιδείξασθαι τὸ τέλος. Εἰ γὰρ οἱ πάντα ταραξάντες, καὶ θορύβων ἐμπλήσαντες, τοσαύτην κέχρηται τῇ φιλονεικίᾳ, πολλῷ μᾶλλον ὑμᾶς, τοὺς τὰ κακῶς γεγενημένα διορθοῦν ἐσπουδακώτας, πολλῇ δίκαιον κεχρηθῆναι τῇ ὑπομονῇ, καὶ καρτερίᾳ τῇ περὶ τὴν τοιαύτην σπουδῆν. Οὕτω γὰρ πλείων ὑμῖν ἔσται ὁ μισθός, καὶ μείζων ἡ ἀμοιβή, ὅταν καὶ πύλλων κωλυμάτων γινομένων, μὴ ἀνακρούησθε, ἀλλὰ μένητε τὴν τῶν πραγμάτων δυσκολίαν τῇ παρ' ἑαυτῶν ἀποτεριχίζοντες ἀγρυπνίᾳ τε καὶ σπουδῇ.

PNE'. Χρωματίφ ἐπισκόπῳ Ἀκυλητίως.

Ἦχησε καὶ μέχρις ἡμῶν ἡ μεγαλόφωνος τῆς θερμότητος σου καὶ γνησίας ἀγάπης ἀλπιγῆ, μέγα τι καὶ

‡ Omnes mss. οὐδὲ γὰρ ἐν ἐνὶ στήσεται τὸ γινόμενον ἀλλ' εἰς τό.

† Duo mss. τούτων πόρων ὁ στέφανος.

‡ Duo mss. ἡμεῖς ἐπιθυμοῦμεν.

lis, quæ contigerunt, corrigendis vigilantiam, maximi solatii loco ducens. Siquidem id non mediocri mihi consolationi fuit, cum illud mecum reputarem, vos tanto intervallo a me disjunctos, cum nec me umquam vidissetis, nec a me visi essetis, nec ullum unquam sermonem mecum habuissetis, perpetratorum facinorum iniquitate repente commotos, quantam patres erga liberos, tantam erga me caritatem ostendisse, imo etiam curæ ac sollicitudinis magnitudine paternum amorem superasse. Ac propterea pietati vestræ gratiam habeo, vosque mirificis laudibus in cælum fero, petoque a vobis, ut ipsi vosmet imitemini, quamque antehac semper animi promptitudinem exhibuistis, eam ad extremum perducatis. Ut enim ad ea, quæ acciderunt, sarcienda nihil hinc utilitatis progrediatur, non parva tamen, ut jam dixi, nobis hæc consolatio futura est, quod tantam a vobis caritatem obtinuerim, atque etiamnum obtineam.

CLI. Asello episcopo. (Anno 406.)

Scio vos literis nihil indigere, quibus excitemini, atque ea mala, quæ orientales Ecclesias invaserunt, sarcienda suscipiatis. Idque per ea, quæ a vobis gesta sunt, planum fecistis: quippe qui vestra sponte tantum studii ac diligentie præbeatis. Verum quoniam hujusmodi mala, propter eorum qui ea perpetrarunt amentiam, non adhuc emendata sunt, idcirco necessarium duximus vos hortari, ut ne defatigemini, verum strenuam animi alacritatem adhibeatis, atque a vobis ipsis rursus omnia conferatis. Nam quo periculosiore ac incurabiliore morbo laborant qui adversus Ecclesiarum statum seditiones agitant, eo quoque gravius ipsorum iudicium erit: ac vobis, contra, quorum animi minime franguntur, luculentior merces et majores coronæ.

CLII. Episcopis. (Anno, ut putatur, 406.)

Et privatim singulis, et universim omnibus vobis gratias ferre debemus, non nos dumtaxat, sed etiam omnes orientales episcopi, diversarum urbium clerici, ac laici vario modo pulsi, quod paterna viscera exhibentes, vicem nostram doloistis, fortiterque stetitistis. Nam quidquid vestrarum partium erat, præstitistis. Ac propterea cuncti vos prædicant, corona donant, vestraque egregia facinora in ore habent. Quod si tanti honores vobis ab hominibus habentur, cogitate quanta vobis a benigno Deo præmia expectanda sint. Quæ cum ipsi non ignoretis, reverendissimi ac religiosissimi domini mei, etiam si ii, qui Ecclesias perturbant, incurabili morbo teneantur, ne tamen, quod potestis, remedium afferre desinitis. Nam quo plura impedimenta¹, ac major difficultas fuerit, eo quoque major vobis merces erit. Nam si qui poculum aquæ frigidæ dat, non sine mercede ob humanitatem abit (*Math. 10. 42*): perpendite, quæso,

quantam vos, qui pro perturbatis Ecclesiis tot ac tanta et facere et perpeti in animum induxistis, mercedem accepturi sitis, quantaque vos egrigiorum laborum præmia maneant.

CLIII. Iisdem. (Anno, ut putatur, 406.)

Numquam vobis gratias habere intermitimus. Etsi enim multas ab hostibus injurias accepimus, tamen plurimum auxilii atque subsidii a vobis, ingentem caritatem, sinceram humanitatem, ferventissimumque studium sensimus: ex iisque rebus non exiguum tum gravissimi exilii, quo detinemur, tum aliorum malorum, quæ nobis illata sunt, solatium habemus. Ideo vos rogamus, ut eandem nobis benevolentiam idemque studium exlibere pergatis. Neque enim officium nobis tantum præstabitur, verum etiam ad communem Ecclesiarum utilitatem dimanabit. Non enim una, aut altera, aut tres urbes, verum integræ gentes ubique terrarum perturbantur. Ac proinde tantum a vobis studium adhiberi convenit, quantum ab iis adhiberi par est, qui pro tot animarum salute laborem suscipiunt. Quod si multos jam labores pertulistis, vestrisque partibus functi estis, nos quoque id exploratum habemus, eoque nomine sine ulla intermissione vobis gratias agimus: petimus autem a vobis, ne hoc facere desinatis. Siquidem tolerantia, patientia, et constans sententia vestra, eos etiam qui perversi animo sunt, ac pene incurabili morbo tenentur, ab ea, qua nunc laborant, dementia abducere poterit. Si vero inmedicabili morbo laborent, at vobis certe cumulata merces, bonorumque horum¹ corona integra erit.

CLIV. Iisdem. (Anno, ut putatur, 406.)

Nos quidem corporis etiam oculis vos videre cuperemus; quoniam autem id minime licet, quia exilii vinculis constricti tenemur, caritatis oculis vos quotidie cernimus atque amplectimur, plausuque et admiratione prosequi non desinimus, quod tantam animi alacritatem ac studium pro Orientis Ecclesiis ab initio ad hoc usque tempus constanter exhibuistis: vosque rogamus, ut parem initiis finem præstetis. Nam cum ii qui omnia perturbarunt ac tumultibus impleverunt, tanta contentione ac perversa usu sint, multo utique majorem vos, qui incommodis acceptis moderi studeatis, patientiam ac tolerantiam in hujusmodi casu adhibere convenit. Hac enim ratione major vobis merces majusque præmium erit, si, licet impedimenta multa sese vobis obijciant, vos tamen pedem minime referatis, verum rerum difficultatem vigilantia vestra et studio constanter intercludatis.

CLV. Chromatio (a) Aquileiæ episcopo. (Anno 406.)

Clarissima ferventis tuæ ac sinceræ caritatis tuba, ad nos usque sonum suum diffudit, magna quiddam

¹ Duo Mss. addunt, *laborum*.

(a) Hic Chromatius ad Joannem Chrysostomum scripsit, ut commemorat Palladius in Vita Chrysostomi cap. 4. Hujus etiam mentio habetur supra in epistola Innocentii ad Chrysostomum. Eundemque Chromatium Aquileiensem honorifice commemorat Hieronymus Præfatior e in libros Paralipomenon et in Epistola 66. Huic epistolæ alteram subiungit Savilius, quæ tamen nonnisi pauculis verbis ab initio ab hac differt, et eundem omnino sensum exhibet.

¹ Omnes Mss. nostri, quo plures tempestates (gr. πνιγωνα τὰ κύματα). Edit., quo plura impedimenta (κωλύματα), quæm lectionem præferabant aliquot Frontonis Ducæi Mss. Savil. etiam in textu κωλύματα habet.

ac diutissime durans ex tanto itineris intervallo spirans, atque ad extremos usque terræ fines pertingens. Nec nos, licet alioqui tam longe disjuncti, minus quam ii qui adsunt, vehementissimam atque igne plenam caritatem, sinceramque et ingenti libertate ac fiducia perfusam linguam, atque adamantinam contentionem exploratam habemus. Ideo vestro etiam conspectu atque congressu frui magnopere nobis in votis esset. Quoniam autem id quoque nobis ea solitudo, qua nunc tanquam compedibus restricti sumus, eripuit: idcirco dominum meum reverendissimum ac religiosissimum presbyterum nacti, cupiditatem nostram, ut licet, explemus, scribentes et salutantes, vobisque pro eo studio, quod toto hoc tam diuturno tempore magna cum animi contentione præstitistis, amplissimas gratias agentes. Ac vos rogamus et obsecramus, ut cum ipse revertetur, insuperque etiam, si tabellarii occurrant qui ad hanc solitudinem veniant, de vestra valetudine ad nos scribatis. Scis enim quantam hinc voluptatem percepturi simus, cum de hominum tam ardentem nos amantium prospera valetudine crebrius ad nos aliquid afforetur.

CLVI. Episcopis. (Anno, ut putatur, 406.)

Clamat quidem ubique ipsa quoque rerum natura, quavis tuba luculentiorum vocem emittens, præclarissimum vestrum zelum, animique pro veritatis defensione alacritatem, quam non itineris longitudo, non temporis diuturnitas, non hominum insanabili morbo laborantium vesana contentio, non denique aliud quidquam hujusmodi oppressit, aut etiam debilitavit. Ac nos item magnas vobis gratias agere, atque coronarum earum nomine, quæ vobis ob præclara hæc certamina a benigno Deo reconduntur, gratulari non desinimus. Et quidem coram etiam vos cernere cuperemus. Quoniam autem id minime fieri potest, quod exsilio vinculis adstricti teneamur; idcirco dominum meum reverendissimum ac religiosissimum presbyterum nacti, per eum scribimus, vobisque debitum salutationis munus persolvimus: illud vobis significantes, vos universum Orientem vestri desiderio inflammasse, ingentemque vestri amorem ipsis attulisse, atque numeros homines juste hujusce ob ea flagitia quæ perpetrata sunt, indignationis socios habere. Vos itaque hortamur, ut idem studium ad extremum usque præstetis. Scitis enim quantas ob breves hos labores coronas accepturi sitis, nimirum immortalia vobis atque copiosa præmia apud benignum Deum recondentes.

CLVII. Episcopis, qui ab Occidente venerant (a).

(Anno, ut putatur, 406.)

Et quidem prius quoque studium vestrum, et affe-

(a) Hæc et sequentes epistolæ ad episcopos qui ab Occidente venerant missæ, excepto quodam verborum discrimine, ejusdem pene formæ sunt, et ab eodem presbytero deferendæ dicuntur. Sic autem a Chrysostomo concinnatæ fuisse videntur, ut etsi ad episcopos occidentales simul missæ dicantur, suam tamen cuique episcopo traderetur exemplar.

ctum, quem ad Ecclesiarum detrimenta sarcienda præstitistis, firmam etiam ac sinceram benevolentiam, fortitudinem, animi constantiam ac tolerantiam, quam tamdiu præ vobis tulistis, majorem in modum admirabar. Nunc autem ex ingenti animi vestri vigore stupore affectus sum: quippe qui tam longam ac marinam, laborumque et sudorum plenam peregrinationem vobis, ut Ecclesiæ commodis consuleretis, suscipiendam duxeritis. Ac vellem quidem mihi quoque sæpe scribere, debitamque vobis salutationem persolvere liceret. Quoniam autem id minime licet, quod in eo loco habitem, qui pene omni aditu caret, et solitudine undique, tanquam murc quodam, interceptus est, idcirco nunc reverendissimum ac religiosissimum dominum meum presbyterum nactus, caritatem vestram saluto, vosque moneo ac rogo, ut finem principiis consentaneum imponatis. Scitis enim quanta vobis patientiæ merces futura sit, quantaque iis a benigno Deo præmia constituta, qui pro publica pace labores subeunt, ac tantum certamen suscipiunt.

CLVIII. Iisdem. (Anno, ut putatur, 406.)

Non parvam et vobis ipsis coronarum segetem, et nobis consolationum materiam, præclarissimo hoc vestro studio laboribusque comparastis. Quocirca tanto etiam itineris intervallo a vobis dissiti, laudes vestras prædicamus, vobis gratias agimus, vos denique corona donamus, ac beatos censemus. Ac vellemus quidem frequentius etiam ad vos scribere nobis liceret; nam hinc quoque maximum solatium caperemus; si quidem qui literas ferrent nancisci possemus. Quoniam autem nobis, qui ad extremos usque orbis fines relegati sumus, id minime facile est, cum præsertim laud facile quisquam ad nos accedere queat, idcirco nunc, cum reverendissimum ac religiosissimum dominum meum presbyterum nacti simus, debitam salutationem vobis pendimus; vosque rogamus, ut rei, si succedat, magnitudinem animo intuentes, etiamsi alioqui plurimum jam temporis in ea re consumptum est, atque adversariorum pervicacia ingravescit, nec curationem ullam etiamnum admittit; tamen, quæ vestrarum partium sunt, ad detrimenta sarcienda conferre ne desistatis. Quo enim major difficultas est, eo quoque major et uberius egregiorum horum certaminum merces a benigno Deo vobis constituetur.

CLIX. Iisdem. (Anno, ut putatur, 406.)

Non exiguum malorum eorum, quæ has regiones invaserunt, consolationem ex studii vestri ac diligentie magnitudine capimus. Ac profecto ea quoque quæ prius a vobis facta sunt, vestraque vigilantia et studium, tantaque cura ac sollicitudo, ad ingens solatium nobis afferendum abunde sufficiebant: quod autem nunc adjecistis, ut pro Ecclesiæ commodis tam longum iter susciperetis, nos omnes majorem in modum recreavit. Itaque communibus animis ingentes pro tot laboribus ac sudoribus præclarisque

δικαίωτόν ἐκ τοσούτου πνεύσασα τοῦ διαστήματος, καὶ πρὸς αὐτὰ ἀφικομένη τῆς γῆς τὰ πέρατα. Καὶ τῶν παρόντων οὐκ ἔλαττον ἴσμεν ἡμεῖς, οἱ τοσούτον ἀπυκτισμένοι μῆκος ὁδοῦ, τὴν σφοδροτάτην σου καὶ [690] πρὸς γέμουσαν ἀγάπην, τὴν εὐκρινῆ καὶ ἐλευθερίας πολλῆς καὶ παρρησίας ἐμπληρωμένην γλῶτταν, τὴν ἐνστάσιν τὴν ἀδάμαντα μιμουμένην. Διὸ καὶ σφόδρα ἐπιθυμοῦμέν κσ' τῆς κατὰ πρόσωπον ἀπολαύσαι σου συνουχίας. Ἄλλ' ἐπειδὴ καὶ τοῦτο ἡμᾶς ἡ ἐρημία αὕτη παρείλετο, ἣ νῦν ἐσμεν πεπεδημένοι, εὐρόντες τὸν κύριόν μου τιμιώτατον καὶ εὐλαβεστάτον πρεσβύτερον, καθὼς ἐνι, τὴν ἐπιθυμίαν πληροῦμεν τὴν ἑαυτῶν, γράφοντες καὶ προσαγορεύοντες, χάριτας ὁμολογοῦντες ὑμῖν πολλὰς ὑπὲρ τῆς σπουδῆς, ἣν διὰ παντὸς τοῦ μακροῦ τούτου χρόνου*, μετὰ πολλῆς ἐπεδείξασθε τῆς εὐτονίας. Καὶ παρακαλοῦμεν ἡνίκα ἂν ἐπανῆ, καὶ τούτου χωρὶς, διὰ τῶν ἐμπιπτόντων γραμματιφόρων, εἰ γέ τινες εὐρεθῆεν οἱ πρὸς τὴν ἐρημίαν ταύτην ἀφικνούμενοι, τὰ περὶ τῆς ὑγείας ἡμῖν ἐπιστέλλειν τῆς ὑμετέρας. Οἶσθα γὰρ ὅσην ἐντεύθεν καρπωσόμεθα τὴν ἡδονὴν, τῶν οὕτω θερμῶς περὶ ἡμᾶς διακειμένων τὴν ὑγείαν πυκνότερως εὐαγγελίζόμενοι.

PNΓ'. Ἐπισκόποις.

Βοᾶ μὲν πανταχοῦ καὶ αὕτη τῶν πραγμάτων ἡ φύσις, σάλπιγξ λαμπροτέραν ἀφίεσα φωνήν, τὸν κάλλιστον ὑμῶν ζῆλον, καὶ τὴν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας προθυμίαν, ἣν οὐχ ὁδοῦ μῆκος, οὐ χρόνου πλήθος, οὐ τῶν ἀνίατα νοσούντων ἢ παράλογος φιλονεικία, οὐκ ἄλλο τῶν τοιούτων οὐδὲν κατέλυσεν, οὐδὲ ὁ ἀμαυροτέραν ἐποίησε. Καὶ ἡμεῖς δὲ οὐ διαλιμπάνομεν πολλὰς ὑμῖν ἔχοντες χάριτας, καὶ μακαρίζοντες ὑμᾶς οὐ παυόμεθα, τῶν ἐπὶ τοῖς καλοῖς τούτοις ἀγώσιν ἀποκειμένων ὑμῖν στεφάνων παρὰ τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ. Καὶ ἐπιθυμοῦμεν ὑμᾶς καὶ κατ' ἕψιν ἰδεῖν. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο οὐκ ἐνι δυνατόν τῷ τῆς ἐξορίας δεσμῷ πεπεδημένοις, ἐπιλαθόμενοι τοῦ κυρίου μου τοῦ τιμιωτάτου καὶ εὐλαβεστάτου πρεσβυτέρου, δι' αὐτοῦ γράφομεν, καὶ τὴν ὀφειλομένην πρόσρησιν ἀποδιδόμεν ὑμῖν δηλοῦντες ὡς ἄπασαν ἀνηρτήσαθε τῷ πῶπι τὴν ἀνατολήν, καὶ σφοδρὸς ὑμῶν κατεστήσατε ἔραστὰς, καὶ μυρίους ἔχετε τοὺς συναγακτοῦντας ὑμῖν τὴν δικαίαν ταύτην ἀγανάκτησιν ἐπὶ ταῖς γεγενημέναις παρανομίαις. Καὶ παρακαλοῦμεν τὴν αὐτὴν ἐπιδείξασθαι μέχρι τέλους προθυμίαν. Ἰστε γὰρ ὅσους καρπώσεσθε στεφάνους ἀπὸ τῶν προσκαίρων τούτων πόνων, τὰς ἀθανάτους ὑμῖν μετὰ πολλῆς δαψιλείας προαποτιθέμενοι παρὰ τῷ φιλανθρώπῳ Θεῷ ἀμοιβὰς.

PNZ'. Ἐπισκόποις ἐλθοῦσιν ἀπὸ τῆς Δύσεως.

Καὶ ἔμπροσθεν μὲν ἐξεπλητέμεθα ὑμῶν τὴν σπουδὴν, τὴν προθυμίαν τὴν ὑπὲρ τῆς διορθώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν γεγενημένην, τὴν στερέβαν καὶ γνησίαν διάβησιν, τὴν ἀνδρείαν καὶ ἀπερίτρεπτον γνώμην, τὴν καρτερίαν, ἣν ἐπὶ τοσούτον ἐπεδείξασθε [691]

χρόνον. Μάλιστα δὲ ἐξεπλάγημεν νῦν τὸν πολλὸν ὁμῶν τόνον, οὕτω μακρὰν καὶ διαπόντιον ἀποδημίαν ἐλομένων, καὶ πόνων καὶ ἰδρώτων γέμουσαν, ὑπὲρ τῶν ταῖς Ἐκκλησίαις συμφερόντων. Καὶ ἐβουλόμεθα μὲν καὶ ἐπιστέλλειν συνεχῶς, καὶ τὴν ὀφειλομένην ἔφ' εὐλαβεῖα ὑμῶν ἀποδιδόμενα πρόσρησιν. Ἄλλ' ἐπειδὴ τοῦτο οὐκ ἐνι (σχεδὸν γὰρ ἀδατον τοῖς πολλοῖς οἰκουμένον χωρίον, ἐρημία πάντοθεν ἀποτετελισμένον), νῦν ἐπιλαθόμενοι τοῦ κυρίου μου τοῦ τιμιωτάτου καὶ εὐλαβεστάτου πρεσβυτέρου, προσαγορεύομεν ὑμῶν τὴν ἀγάπην, καὶ παρακαλοῦμεν τοῖς προοιμίαις συμβαῖνον ἐπιθεῖναι τέλος. Ἰστε γὰρ ὅσος ὑμῖν ἔσται τῆς ὑπομονῆς ὁ μισθός, καὶ ὅσα παρὰ τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ αἱ ἀντιδόσεις ὑπὲρ τῆς κοινῆς εἰρήνης πονοῦμενοι, καὶ τοσούτον ἀναδεχομένοις ἀγῶνα.

PNH'. Τοῖς αὐτοῖς.

Οὐ μικρὰν καὶ ὑμῖν αὐτοῖς στεφάνων ὑπόθεσιν, καὶ ἡμῖν παρακλήσεως ἀφορμὴν ἀπὸ τῆς καλλίστης ὑμῶν ταύτης σπουδῆς, καὶ τῶν πόνων, καὶ τῶν ἰδρώτων κατεσκευάσατε. Διὸ καὶ ἐκ τοσούτου καθήμενοι διαστήματος, ἀνακηρύττομεν ὑμᾶς, χάριτας ὁμολογοῦμεν, καὶ στεφανοῦμεν, καὶ μακαρίζομεν. Καὶ ἐβουλόμεθα μὲν καὶ συνεχέστερον ἐπιστέλλειν καὶ γὰρ μεγίστην ἐντεύθεν ἂν ἐκαρπωσάμεθα* τὴν παραμυθίαν, εἰ γε τῶν τὰ γράμματα διακομιζόντων ἐπετυγχάνομεν. Ἐπειδὴ δὲ οὐ βῆδιον ἡμῖν τοῦτο πρὸς αὐτὰς τὰς ἐσχαιτὰς τῆς οἰκουμένης ἀπυκτισμένοις, καὶ οὐδενὸς ἡμῖν ταχέως ἐπιχωριάζειν δυναμένου, νῦν ὅτε ἐπετύχομεν τοῦ κυρίου μου τοῦ τιμιωτάτου καὶ εὐλαβεστάτου πρεσβυτέρου, τὴν ὀφειλομένην ἀποδεδώκαμεν πρόσρησιν, καὶ παρακαλοῦμεν ὑμῶν τὴν εὐλάβειαν, ἐννοοῦντας τοῦ κατορθώματος τὸ μέγεθος, εἰ καὶ πολὺς ὁ παρελθὼν ἀνηλώθη χρόνος, καὶ ἐπὶ τὸ χεῖρον τῶν ἐναντιουμένων αὐξεται ἡ φιλονεικία, καὶ μένουσι νοσούντες ἀνίατα, τὰ γούν παρ' ὁμῶν μὴ διαλιπεῖν εἰς διάρθρωσιν τῶν γεγενημένων εἰσφέροντας. Ὅση γὰρ πλείων ἡ δυσκολία, τοσούτω μείζων καὶ δαψιλεστέρα ἔσται τῶν καλῶν τούτων ἀγῶνων ὑμῖν ἢ ἀμοιβὴ παρὰ τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ.

PNΘ'. Τοῖς αὐτοῖς.

Οὐ μικρὰν ἔχομεν παραμυθίαν τῶν κατελιγφῶτων τὰ ἐνταῦθα κακῶν, τῆς ὑμετέρας σπουδῆς τὸ μέγεθος. Ἰκανὰ μὲν γὰρ καὶ τὰ ἔμπροσθεν παρ' ὁμῶν γεγενημένα, ἡ ἀγρυπνία, καὶ ἡ σπουδὴ, καὶ ἡ τοσαύτη φροντις, πολλὴν ἡμῖν παρασχέιν τὴν παράκλησιν· ὁ δὲ νῦν προσεθήκατε, τὸ μακρὰν οὕτως ἀποδημίαν στελλασθαι, ὑπὲρ τῶν ταῖς Ἐκκλησίαις συμφερόντων, σφόδρα πάντας ἡμᾶς ἀναπνεῦσαι πεποίηκε. Καὶ κοινῇ πάντες ὑμῖν [692] χάριτας ὁμολογοῦμεν πολλὰς ὑπὲρ τῶν τοσούτων πόνων, καὶ τῶν ἰδρώτων,

* C^oislin. διὰ παντὸς μικροῦ δειν τοῦ χρόνου.

b C^oislin. οὐδὲν κατασεσθῆναι ἐποίησε καὶ οὐδεὶς. Vatic. el Neg. οὐδὲν βῆδιον ἐποίησε.

* Duo in. s. μεγίστην ἐντεύθεν καρπωσόμεθα.

καὶ τῶν καλῶν τούτων ἀγῶνων, καὶ μακαρίζοντες ἡμᾶς· οὐ διαλιμπάνομεν τῆς καλῆς ταύτης προθυμίας τε καὶ σπουδῆς. Διὸ καὶ τὸν κύριόν μου τὸν τιμιώτατον καὶ εὐλαβεστάτον πρεσβύτερον παρεκαλέσαμεν δραμεῖν ἕως ἡμῶν. Δεξάμενοι τοίνυν αὐτὸν μετὰ τῆς ἡμῶν προσηύχουσι φιλοφροσύνης, ἄξιον τοῖς προοιμίαις τὸ τέλος ἐπιθεῖναι παρακλήθητε. Εἰ γὰρ καὶ ἀνάτα νοσοῦσι τέως οἱ τοσοῦτους χειμῶνας καὶ πολέμους ταῖς Ἐκκλησίαις ἐργασάμενοι, τοσοῦτον ταλανίζειν μὲν ἐκαίνους καὶ θαυρῶντι χρῆ, ἡμᾶς δὲ ἐκπλήττεσθαι καὶ ἀνακηρύττειν, ὅτι καὶ τῶν κακῶν ἀζόμενων, μείζονα εἰς προϊόντας τὴν ὑπὲρ τοῦ τὰ τριαῦτα διορθῶσαι σπουδὴν ἐπιβέβηκυσθε.

ΡΕ' Ἐπισκόπῳ ἐλθόντι ἀπὸ Δύσεως.

Ὅταν ἐνοήσω τὸν ἰδρωτᾶ, ὃν ἰδρωσας, καὶ οἶκοι καθήμενος, καὶ μακρὰν οὕτω καὶ διαπόντιον ἀποδημίαν στειλάμενος, ὑπὲρ τῶν ταῖς Ἐκκλησίαις συμφερόντων πραγμάτων, καὶ πρὸ τοῦ τέλους σε στεφανῶν καὶ ἀνακηρύττων καὶ μακαρίζων οὐ παύομαι. Ἄν τε γὰρ γένηται τι πλέον ἀπὸ τῆς ὑμετέρας σπουδῆς, δέσποτά μου τιμιώτατε, ἂν τε ἐπὶ τῆς αὐτῆς μένῳσι φιλονεικίας οἱ τὰς ταραχὰς παρὰ τὴν ἀρχὴν ἐμβαλόντες, ἀνάτα νοσοῦντες, ἡμῶν ὁ μισθὸς ἐστὶν ἀπρητισμένος· ἀπὸ τῆς γνώμης καὶ τοῦ τὰ παρ' ἑαυτῶν ἅπαντα εἰσενεγκεῖν. Διὰ τοῦτο ἡμᾶς μακαρίζομεν, θαυμάζομεν, χάριτας ἡμῶν ὁμολογοῦντες οὐ διαλιμπάνομεν. Καὶ ἐβουλόμεθα μὲν καὶ συνεχέστερον ἐπιστέλλειν· ἐπειδὴ δὲ τοῦτο ἡμᾶς παρεῖλετο ἢ τὸ χωρίον τούτου, ἐν ᾧ καθειργμεθα, ἔρημία, νῦν ὅτε ἐπετύχομεν τοῦ κυρίου μου τοῦ τιμιωτάτου καὶ εὐλαβεστάτου πρεσβύτερου, καὶ γράφομεν, καὶ τὴν ὀφειλομένην ἡμῶν ἀποδίδομεν πρόσρησιν. Γνώμη μὲν γὰρ καὶ διαθέσει πολλάκι· ἐπεστάλαμεν, χάρτη δὲ καὶ μέλανι πρῶτον νῦν, ἐπειδὴ καὶ νῦν πρῶτον τὸν πρὸς ἡμᾶς ἀφικνούμενον εὐρήκαμεν. Δεξάμενοι τοίνυν αὐτὸν ὡς ἡμῶν πρέπον ἐστὶ, καὶ τὴν προσήκουσαν περὶ αὐτὸν ἐπιβεβηκότες ἀγάπην, ὅτε ἐντροφῆσαι ἢ ἡμῶν τῇ διαθέσει. Οὐ γὰρ μικρὰν ἔξει τῆς τοσαύτης ταλαιπωρίας, τῆς κατὰ τὴν ὁδοπορίαν, παραμυθίαν καὶ παράκλησιν, τὸ τῆς εὐνοίας· ἀπολαύσαι τῆς ὑμετέρας. Ὅτι γὰρ ὑπὲρ τοῦ ἐβρώμενεστάτη χρῆσασθαι τῇ σπουδῇ τῶν ταῖς Ἐκκλησίαις ἐνεκεν συμφερόντων οὐδὲν δέησεσθε τῆς ἐτέρων ὑπομνήσεως, ἐδείξατε διὰ τῶν πραγμάτων αὐτῶν.

ΡΕΑ' Πρεσβυτέρους Ῥωμαίους ἐλθοῦσι μετὰ τῶν ἐπισκόπων.

Πολὸν ὑπομεμενήκατε πόνον, μακρὰν οὕτω καὶ διαπόντιον ἀποδημίαν στειλάμενοι, πολὺν τὸν ἰδρωτᾶ, ἀλλ' οὐχ ὑπὲρ τῶν βιωτικῶν καὶ ἐπικήρων πραγμάτων. [693] ἀλλ' ὑπὲρ τῶν ταῖς Ἐκκλησίαις συμφερόντων, ὑπὲρ ὧν καὶ πολλῶν μείζονα τῶν κόπων λήψεσθε τὰ βραβεῖα παρὰ τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ. Οὐ μικρὰ τῶν καὶ ἡμῶν καὶ ἡμῶν ἐστὶ παρὰ κλησὶς ὁ πόνος ἡμῶν καὶ ἡ σπουδὴ· ἡμῶν μὲν, ὅτι ὑπὲρ εἰρήνης τοσούτων Ἐκκλησιῶν ὁ καλὸς οὗτος ἡμῶν ἀγὼν, καὶ

• Уиша ѡма; переилено.

• Duo mss. τὴν προσήκουσαν περὶ αὐτὸν ἐπιβεβηκότες ἀγάπην, δόντες, ἐντροφῆσαι.

ἐπὶ πολλῶν μείζονα στεφάνοις ἢ ἀντιδοῖς· ἡμῶν δὲ, ὅτι τοσαύτης παρ' ἡμῶν ἀπηλαύσαμεν ἀγάπης, καὶ παρὰ τῶν τοσοῦτων καὶ τρηλοῦτων ἀνδρῶν πολλῆς τετυχῆκαμεν τῆς σπουδῆς, καὶ τῷ σώματι τοσοῦτων διμυκισμένους ὄδοι μῆκος τῇ τῆς ἀγάπης ἀλύσει ἡμῶν αὐτοῖς συνεδήσατε μετὰ πολλῆς τῆς ἀκριβείας. Διὰ ταῦτα χάριτας ἡμῶν ἴσμεν πολλὰς, καὶ ἀνακηρύττοντες ἡμῶν τὴν πολλὴν εὐνοίαν εὐ παυόμεθα. Βοᾶ μὲν γὰρ αὐτὴν καὶ αὐτὴ τῶν πραγμάτων ἢ φωνῆ, οὐ διαλιμπάνομεν δὲ καὶ ἡμεῖς διὰ τῆς ἡμετέρας τοῦτο ἐργαζόμενοι γλώττης. Εἰ δὲ νῦν πρῶτον ἡμῶν ἐπεστάλακαμεν, οὐκ ἀπὸ τῆς βραθυμίας, ἀλλ' ἀπὸ τῆς τοῦ τόπου ἐρημίας τοῦτο πεπόνθαμεν. Νῦν γοῦν ἐπιλαβόμενοι τοῦ κυρίου τοῦ τιμιωτάτου καὶ εὐλαβεστάτου πρεσβυτέρου, διαβαίνοντες οἱ διάγετε, τὴν τε ὀφειλομένην ἡμῶν ἀποδίδομεν πρόσρησιν, καὶ παρακαλοῦμεν ἡμᾶς μετὰ τῆς προσηύχουσι ἡμῶν ἀγάπης αὐτὸν ὑποδέξασθαι, καὶ ἐπανώντος, τὰ περὶ τῆς ὑγείας ἡμῶν δηλῶσαι τῆς ὑμετέρας, περὶ ἧς σφόδρα περισπούδαστον ἡμῶν μανθάνειν. Ὑπὲρ δὲ τοῦ τὴν προσήκουσαν σπουδὴν ἐπιβεβηκότες εἰς τὴν τοῦ πράγματος ὑπόθεσιν, εἰς ἣν ἔστε ἀφικόμενοι, οὐδὲν οἶμαι δεῖσθαι τὴν εὐλάβειαν ἡμῶν τῆς ἐτέρων ὑπομνήσεως· καὶ τοῦτο δῆλον πεποιθήκατε διὰ τῆς σπουδῆς, ἣν διὰ παντὸς ἐπεδείξασθε τοῦ χρόνου.

ΡΕΒ' Ἀντιφῶ ἐπισκόπῳ Θεσσαλονικῆς.

Ὅψ' μὲν καὶ βραδέως ἐπεστάλακαμεν σου τῇ ἀγάπῃ· ἀλλ' οὐχ ἔκουσῶσι ἡμῶν ἢ μακρὰ αὕτη σιγῇ γέγονεν, ἀλλὰ διὰ τὴν τοῦ χωρίου ἐρημίαν, ἐν ᾧ καθειργμεθα, οὐ διὰ τὴν βραθυμίαν τὴν περὶ τὴν ὑμετέραν ἀγάπην. Νῦν γοῦν ἐπιλαβόμενοι τοῦ κυρίου μου τοῦ τιμιωτάτου καὶ εὐλαβεστάτου πρεσβυτέρου, τὴν πάλα ὀφειλομένην ἀποδεδώκαμεν πρόσρησιν τῇ τιμιότητι σου, χάριτας πολλὰς ὁμολογοῦντές σου τῇ εὐλαβείᾳ ὑπὲρ τῆς ἐνοστάσεως, καὶ τῆς ἀνδρείας τῆς ὑπὲρ τῶν Ἐκκλησιῶν. Δεξάμενος τοίνυν αὐτὸν, δέσποτά μου τιμιώτατε, ὡς σοὶ πρέπον ἐστὶ, καὶ τὴν προσήκουσαν περὶ αὐτὸν φιλοφροσύνην ἐπιβεβηκότες, μὴ ἀποκάμης τὰ συντελούντα τῇ κοινῇ διορθώσει τῶν Ἐκκλησιῶν ποιῶν καὶ πραγματευόμενος. Οἶσθα γὰρ τοῦ κατορθώματος τὸ μέγεθος, καὶ ὑπὲρ ὧν Ἐκκλησιῶν τὸν καλὸν τούτον ἀγῶνα ἀνεδείξασθε, καὶ ὅσοι ὑπὲρ τῆς κοινῆς εἰρήνης πονησαμένοις ἡμῶν ἀπόκεινται παρὰ τῷ φιλανθρώπῳ Θεῷ οἱ στέφανοι.

[694] **ΡΕΓ'** Ἀντιφῶ, Νουμριῶ, Θεοδοσίῳ, Εὐτροσίῳ, Εὐσταθίῳ, Μαρκέλλῳ, Εὐσελίῳ, Μαξιμιανῶ, Εὐγενίῳ, Γεροντίῳ, καὶ Θύρῳ, καὶ πᾶσι τοῖς κατὰ Μακεδονίαν ὀρθόδοξοῖς ἐπισκόποις.

Πολλὴ μὲν ἡμῶν τῆς ἀγάπης καὶ ἡ ἐμπροσθεν σπουδὴ, καὶ χάριτας ὑπὲρ τούτων ὁμολογοῦμεν, ὅτι ἐν οὕτω χρόνῳ μακρῶν ἔστητε μετὰ τῆς προσήκουσας ἡμῶν ἀνδρείας, μηδενὶ εἰκοντες τῶν συναρπάξαι ἐπιχειρούντων· παρακαλοῦμεν δὲ καὶ τὸ τέλος ἐπιθεῖναι ὅσον προσήκον ἐστὶν. Ὅσῳ γὰρ πλεονα τὰ τῶν καμάτων ἡμῶν, μείζονα καὶ τὰ τῶν ἀντιδόσεων ἐσται,

• Duo mss. ὀρθόδοξοι; κοινωνικοῖς ἐπισκ.

his certaminibus gratias vobis agimus, nec pro egregio hoc animi studio beatos vos prædicare desinimus. Ideoque dominum meum reverendissimum et religiosissimum presbyterum, ut ad vos usque excurreret, obsecravimus. Eo igitur ita ut comitas vestra poscit, excepto, velim operam detis, ut finem principis dignum imponatis. Nam cum incurabili adhuc morbo laborent, qui tot tempestates ac bella Ecclesiis attulerunt, eos quidem hoc nomine miseros existimare, lacrymisque prosequi par est, vos autem admirari ac prædicare, quod etiam ingravescentibus malis, majus semper ad ea depellenda studium majoremque diligentiam progressu temporis adhibetis.

CLX. Episcopo, qui ab Occidente venerat. (Anno, ut putatur, 406.)

Cum sudores eos, quos et domi, et in tam longa ac marina peregrinatione pro Ecclesiæ commodis subiisti, mecum perpendo, etiam ante finem laudes tuas prædicare, teque corona redimire, ac beatum dicere non desino. Nam sive tuo studio ac diligentia aliquid perficiatur, domine mi reverendissime, sive in eadem animi pertinacia illi hæreant, ac medicinam omnem aspernentur, qui hos motus primum injece- runt, tibi certe ob hunc animum, et quod ea omnia quæ tui muneris erant contuleris, plena et cumulata merces crit. Ac propterea sine ulla intermissione te beatum prædico ac suspicio, gratiasque tibi ago. Atque etiam vellem crebrius mihi scribere liceret: quoniam autem hujus loci, quo conclusus teneor, solitudo mihi hoc ademit, idcirco nunc, cum mihi reverendissimi ac religiosissimi domini mei presbyteri potestas facta est, et scribo, et quam debeo salutationem tibi persolvo. Nam animo quidem ac voluntate persæpe scripsi: chartæ autem atque atramenti opera nunc primum: quoniam scilicet nunc etiam primum hominem, qui ad vos proficisceretur, nactus sum. Cum igitur hunc, ut humanitas tua poscit, exceperis, eamque, quam convenit, erga eum caritatem demonstraveris, hoc ei des, quæso, ut ex tua benevolentia ingenti voluptate afficiatur. Non enim magnæ hujus ærumnæ, quam in itinere subiturus est, exiguam consolationem habebit, si ei tua benevolentia frui contingat. Nam quod nihil necesse sit admoneri vos a nobis, ut ad Ecclesiarum utilitatem promovendam summum studium ac diligentiam adhibeatis, rebus ipsis planum fecistis.

CLXI. Romanis presbyteris, qui cum episcopis venerant. (Anno, ut putatur, 406.)

Plurimum laboris ac sudoris subiistis, tam longa et marina peregrinatione suscepta: verum non pro caducis ac fragilibus hujusce vitæ rebus, sed pro Ecclesiarum utilitate, pro qua præmia quoque a benigno Deo laboribus multo majora atque ampliora referetis. Quamobrem et vobis et nobis vester hic labor, vestrumque studium non parvæ consolationi est: vobis nimirum, quod pro tot Ecclesiarum pace præclarum hoc certamen suscepistis, multoque majore

res coronas accepturi estis: nobis autem, quod tantam a vobis caritatem consequuti sumus, ingensque tot et tantorum virorum studium obtinimus: nosque etsi, quantum ad corpus attinet, tanto itineris intervallo a vobis disjunctos, arctissimis caritatis vinculis vobiscum adstrinxistis. Quapropter ingentes vobis gratias habemus, vestramque erga nos benevolentiam prædicare non desinimus. Quamquam enim eam ipsa quoque rerum vox clamat: tamen nos item lingua nostra idem efficere non intermittimus. Quod si nunc primam ad vos scripsimus, hoc non negligentia, sed loci solitudinis factum est. Nunc quippe, posteaquam reverendissimum ac religiosissimum dominum meum presbyterum eo ubi degitis proficiscentem nacti sumus, tum eam, quam vobis debemus, salutationem persolvimus, tum vos oramus, ut ea caritate, quæ vobis digna est, ipsum excipiat: cunquere revertetur, de vestra valetudine, de qua aliquid intelligere summopere cupimus, certiores nos faciatis. Ut autem eam, quam convenit industriam ac diligentiam ad eam rem, ob quam venistis, adhibeatis, nullius submonitione vobis opus esse existimo: idque per id studium, quod perpetuo præ vobis tulistis, perspicue declarastis.

CLXII. Anytio Thessalonicensi episcopo. (Anno, ut putatur, 406.)

Sero quidem ac tarde ad te scripsimus: at non sponte nostra diuturno hoc silentio usi sumus, verum ob loci, quo inclusi tenemur, solitudinem, non autem ob socordiam in te ullam ac negligentiam. Nunc quippe reverendissimum ac religiosissimum dominum meum presbyterum nacti, quam jampridem debemus salutationem tibi persolvimus, ingentesque pro ea contentione ac fortitudine, quam Ecclesiarum causa præstitisti, gratias agimus. Cum igitur eum, reverendissime mi domine, ut humanitas tua poscit, exceperis, eamque, quam convenit, comitatem et humanitatem erga eum ostenderis, ne labore te frangi ac debilitari sinas, atque quominus ea, quæ ad communem Ecclesiarum correctionem attinent, efficias ac moliaris, impediri. Scis enim quanta hujusce rei, si succedat, magnitudo sit, quamque multarum Ecclesiarum causa præclarum hoc certamen a te susceptum sit: ac denique quantæ pro laboribus publicæ pacis causa subitis coronæ tibi a benigno Deo recondantur.

CLXIII. Anysio, Numerio, Theodosio, Eutropio, Eustathio, Marcello, Eusebio, Maximiano, Eugenio, Gerontio¹, et Thyrsio, atque omnibus Macedoniae orthodoxis episcopis: (Anno, ut putatur, 406.)

Ingens certe pristinum quoque vestræ caritatis studium exstitit. Eoque nomine gratias vobis habemus, quod tam diuturno tempore, cum ea, quæ a vobis postulabatur, fortitudine stetistis, nemini eorum, qui vos ad se arripere conabantur, cedentes. Itaque vos hortamur, ut eum etiam, quem par est, finem imponatis. Nam quo plures vestri labores fuerint, eo

¹ Coislin., Georgio (Γεωργίῳ)

etiam major merces atque ampliora præmia a benigno Deo referentur. Ac vellem quidem nobis vestro quoque conspectu frui daretur. Quoniam autem exsilii vincula hoc nobis abstulerunt, atque in uno loco concluderunt, reverendissimum ac piensimum dominum meum presbyterum misimus, ac per ipsum, quam debemus, salutationem vobis persolvimus: illudque vobis significamus, nos plurimas atque ingentes sine ulla intermissione vobis gratias agere: atque a vobis petere, ut pro diuturno silentio, quo antehac usi sumus, veniam nobis tribuatis. Neque enim vestri contemptu atque negligentia tamdiu siluimus: sed quia nunc primum hominem qui eo, ubi nunc vobis sedes est, proficisceretur, nostrasque litteras ferre posset, nacti sumus, tandem ad vos scribimus, quidque rerum geramus, exponimus. Posteaquam igitur eum sincero animi affectu exceperitis, velim de valetudine vestra nos certiores faciatis. Siquidem ex huiusmodi literis, etiam in hac solitudine constituti, maximam consolationem habituri sumus.

CLXIV. Alexandro Corinthi episcopo. (Anno 406.)

Nosti quam erga te caritatem præ me tulerim, et quo pacto, etiamsi mihi exigua tecum consuetudo fuerit, tui tamen amore tanquam vinculis quibusdam adstrictus sim. Eaque de causa permirum mihi visum est, te tam longo tempore ne semel quidem ad me scribere sustinuisse. Ac tu quidem, sat scio, tabellariorum penariam causaberis, neque id alienum est. Nam etsi multi istinc veniunt, nemo tamen eorum huc, ubi nunc degimus¹, facile accedere potest. Cæterum, cum ne semel quidem litteras abs te acceperim, hac excusatione minime sum contentus. Neque enim ipse, cum ad eandem excusationem mihi confugere liceret, tacui; verum reverendissimum ac piensimum virum, dominum meum presbyterum excitavi, et ad te misi, ut te conveniret, atque hanc nostram salutationem perferret, valetudinisque tuæ, de qua aliquid intelligere summopere cupio, statim cognosceret. Posteaquam igitur eum amico animo, eaque qua convenit humanitate, tanquam membrum meum conspexeris, cum ad me se referet, de tua valetudine certiore me facere ne, quæso, graveris. Siquidem literæ tuæ maximam mihi, etiam in solitudine constituto, consolationem allaturæ sunt.

CLXV. Episcopis qui cum occidentalibus venerant. (Anno, ut putatur, 406.)

Pristinam quidem vestram animi promptitudinem, atque studium, quod pro Ecclesiarum commodis præ vobis tulistis, admirati sumus. Posteaquam autem tam longam peregrinationem insuper adjecistis, omnique emutatione abjecta, forti, ut vos decebat, animo tam longum iter suscepistis, non vulgariter hoc quoque nomine vos suspicimus: nec vobis, tum nunc per litteras, tum citra litteras, gratias agere desinimus. Nec vero nos dumtaxat, sed etiam orientales omnes admiratione tenentur vestræque firmitatis atque con-

¹ Coislin., ubi nunc concludimur.

stantiæ, ferventisque caritatis et immotæ sententiæ præcones sunt. Ac nec itineris longinquitatem, nec peregrinationis ærumnam ullo modo gravem et molestam esse ducunt, ut ad vos excurrant ac tot vestra præclara facta conspiciant. Ideoque reverendissimus et piensimus dominus meus presbyter, etiamsi alioqui parum firmo corpore præditus, nihil non sibi perferendum putavit, ut ad vos se conferret, vestroque conspectu atque congressu frueretur. Posteaquam igitur ipsum, ut vestra caritas postulat, exceperitis, illud a vobis petimus, ut etiamsi mala ingravescant, vos tamen iis medicinam afferre ne gravemini, verum parem in illis finem imponatis. Scitis enim quantam vobis benignus Deus mercedem relaturus sit, si pro tot Ecclesiis perturbatis laboretis, nihilque omitatis, quo eas ad tranquillum portum appellatis.

CLXVI. Episcopis, qui cum occidentalibus episcopis venerant¹. (Anno, ut putatur, 406.)

Magna quidem ac præclara ea quoque sunt, quæ prius fecistis, nempe quod justam virtutisque vestræ consentaneam, ob ea mala quæ tot Ecclesiis occuparunt, indignationem concepistis earumque vicem doluistis: neque hic gradum fixistis, verum etiam quæ muneris vestri ratio postulabat, ipsi præstitistis. Illud autem longe maximum ac præclarissimum, quod nunc a vobis factum est, nimirum quod unusquisque vestrum domesticis sedibus relictis tam longam peregrinationem inivit, atque in externa regione commoratur, ac pro Ecclesiarum utilitate diuturnæ peregrinationis labores suffert. Ac propterea vobis gratias agere, vosque ob tot ac tanta præmia, quæ hoc nomine Deus vobis pro sua benignitate recondit, admirari ac beatos prædicare non desinimus. Ac quoniam nos nec ob exsilium, quo nunc coercemur, vobiscum versari, nec item, quod, cui litteras demus, haud facile nanciscimur, assidue ad vos scribere possumus (nam alioqui litterarum frequentia vos obruissemus): idcirco reverendissimum ac religiosissimum dominum meum presbyterum, qui etiam ipse sponte sua proficisci ac vos videre cupiebat, obsecravimus, ut litteras a vobis ad nos obtineret, atque ipse caritate vestra coram frueretur. Posteaquam igitur eum, pro eo atque vos deceat, exceperitis, de vestra valetudine, cum licuerit, certiores nos facere, quæso, ne gravemini. Siquidem nobis id scire summo studio est: neque parvam solitudinis huius, in qua versamur, consolationem hiuc accepturi sumus.

CLXVII. Iisdem². (Anno 406.)

Amplissimas vobis ob tantam animi firmitatem, ac studium, et curam, laboresque et sudores, ac denique ob longam hanc peregrinationem, quam utilitatis Ecclesiarum causa suscepistis, gratias agimus. Etenim

¹ Coislin. sic titulum habet: *Episcopo qui cum occidentalibus episcopis venerat.*

² Huius etiam titulus est in Coislin.: *Episcopo qui cum occidentalibus episcopis venerat.*

καὶ τῶν ἀμοιβῶν παρὰ τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ. Καὶ ἐπιθυμοῦμεν κατὰ πρόσωπον ὑμῶν θεάσασθαι τὴν τιμιότητα. Ἐπειδὴ δὲ τὰ τῆς ἐξορίας δεσμὰ τοῦτο ἡμᾶς παρείλετο, καὶ ἐν ἐνὶ καθείρωξε χωρίῳ, τὸν κύριόν μου τὸν τιμιώτατον καὶ εὐλαβέστατον πρεσβύτερον ἀπεστάλακαμεν, καὶ δι' αὐτοῦ τὴν τε ὀφειλομένην πρόσρῃσιν ἀποδιδόμεν, καὶ δηλοῦμεν, ὅτι χάριτας πολλὰς καὶ μεγάλας ὁμολογοῦντες ὑμῶν τῇ θεοσεβείᾳ οὐ διαλιμπάνομεν, καὶ ἀξιοῦντες ὑπὲρ τῆς μακρᾶς σιγῆς τῆς ἐμπροσθεν συγγνώμῃν ἡμῖν νεύματι. Οὐ γὰρ δὴ ῥαθυμοῦντες, οὐδὲ κατολιγωροῦντες ὑμῶν, τοσοῦτον εἰσιγῆσαμεν χρόνον· ἀλλ' ἐπειδὴ νῦν πρῶτον εὐρομεν τὸν δυνάμενον ἐκείσε διαθῆναι, ἔνθα διατριβετε νῦν, καὶ τὰ παρ' ἡμῶν διακομίσει γράμματα, γράφομεν ὑμῖν δηλοῦντες, ἐν οἷς ἔσμεν. Δεξάμενοι τοίνυν αὐτὴν μετ' εὐνοίας καὶ διαθέσεως γνησίας, τὰ περὶ τῆς ὑγείας ὑμῶν δηλοῦν ἡμῖν παρακλήθητε. Μεγίστην γὰρ ἀπὸ τῶν τοιοῦτων γραμμάτων. καὶ ἐν ἐρημίᾳ καθήμενοι, ἐξομεν παραυυίξιν.

ΡΞΔ'. Ἀλεξάνδρῳ ἐπισκόπῳ Κορίνθου.

Οἶσθα τὴν ἀγάπην, ἣν ἐπεδειξάμεθα περὶ τὴν σὴν τιμιότητα, καὶ πῶς ὀλίγα σοι συγγερόμενοι, συνεδέθημέν σου τῷ πῶθῳ. Διὸ καὶ σφόδρα ἐθαυμάσαμεν, ὅτι ἐν οὕτω χρόνῳ μακρῷ οὐδὲ ἀπαξ ἡμῖν ἐπιστεῖλαι κατεδέξω. Καὶ οἶδα μὲν ὅτι γραμματιφόρων προβαλῆ σπάνιν, καὶ οὐδὲν ἀπεικός. Εἰ γὰρ καὶ πολλοὶ οἱ ἐκείθεν ἀφικνούμενοι, ἀλλ' ἔνθα καθήμεθα ἂν οὐδεὶς ἂν ταχέως παραγένοιτο τῶν ἐκείθεν ἐρχομένων. Πλὴν ἀλλ' οὐκ ἀρκεῖ τοῦτο ἡμῖν εἰς τὸ μηδὲ ἀπαξ δεῖξασθαι γράμματα. Ἐπεὶ καὶ ἡμεῖς εἰς ταύτην ἔχοντες ἀναχωρῆσαι τὴν πρόρῃσιν, οὐδὲ οὕτως εἰσιγῆσαμεν, ἀλλὰ τὸν κύριόν μου τὸν τιμιώτατον καὶ εὐλαβέστατον πρεσβύτερον ἀναστήσαντες, ἐντεῦθεν ἐπέμψαμεν, ὥστε καὶ τῇ σῆ συντυχίῳ τιμιότητι, καὶ ταύτην ἡμῶν τὴν προσηγορίαν ἀποκομίσει, καὶ μαθεῖν περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς, περὶ ἧς σφόδρα περισπούδαστον ἡμῖν μανθάνειν. Ἰδὼν τοίνυν αὐτὸν μετ' εὐνοίας, καὶ ἀγάπης, καὶ τῆς προσηκούσης φιλοφροσύνης, ὡς μέλος ἡμέτερον, ἦνίκα ἂν ἐπανήῃ, τὰ περὶ τῆς [695] βίσεως σου δηλώσει ἡμῖν μὴ κατοκνήσης. Μεγίστην γὰρ ἡμῖν ἀπὸ τῶν γραμμάτων, καὶ ἐν ἐρημίᾳ καθεζόμενοι, παρέξεις τὴν παράκλησιν.

ΡΞΕ'. Ἐπισκόποις ἐλθοῦσι μετὰ τῶν ἀπὸ τῆς Δύσεως ἐλθόντων ἐπισκόπων ^b.

Ἐθαυμάσαμεν ὑμῶν καὶ τὴν ἐμπροσθεν προθυμίαν τε καὶ σπουδὴν, ἣν ὑπὲρ τῶν ταῖς Ἐκκλησίας συμφερόντων ἐπεδείξαθε. Ἐπεὶ δὲ καὶ μακρὰν οὕτως ἀποδημίαν προσεθήκατε, καὶ πάντα δικνὸν ἐκβαλόντες, μετὰ τῆς προσηκούσης ὑμῖν ἀνδρείας τοσαύτην ὄδον ἐστελλασθε, οὐχ ὡς ἔτυχε καὶ διὰ τοῦτο ὑμᾶς ἐκπληττόμεθα, καὶ εὐχαριστοῦντες οὐ διαλιμπάνομεν, καὶ διὰ γράμμάτων νῦν, καὶ χωρὶς γραμμάτων. Οὐχ ἡμεῖς δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ κατὰ τὴν

Ἀνατολὴν θαυμάζονται, καὶ κήρυκες ὑμῶν γίνονται διαπαντός τῆς στερέβότητος τῆς ἀκλινοῦς, καὶ θερμῆς ἀγάπης, καὶ τῆς ἀπεριρέπτου γνώμης. Καὶ οὔτε ὁδοῦ μήκος, οὔτε ταλαιπωρίαν ἀποδημίας ἡγοῦνται τι βαρὺ λοιπὸν καὶ ἐπαχθές, ὑπὲρ τοῦ δραμεῖν, καὶ ἰδεῖν ὑμῶν τὰ τοσαῦτα κατορθώματα. Διὸ δὴ καὶ ὁ κύριός μου ὁ τιμιώτατος καὶ εὐλαβέστατος πρεσβύτερος, καίτοι γε ἄσθενεῖ κεχηρημένος σώματι, πάντα εἴλετο παθεῖν ὑπὲρ τοῦτου παραγερόμενος καὶ τῆς κατ' ὄψιν ἀπολαῦσαι συνουσίας ὑμῶν ^c. Δεξάμενοι τοίνυν αὐτὸν μετὰ τῆς πρεπούσης ὑμῖν ἀγάπης, κἂν ἐπὶ μεῖζον αἴρηται τὰ δεῖνὰ, παρακαλοῦμεν μὴ κατοκνήσαι διορθομένους αὐτὰ, ἀλλ' ἄξιον τῶν προοιμίων ἐπιθεῖναι τὸ τέλος. Ἵστε γὰρ ἡλικίος ὑμῖν ἔσται ὁ μισθὸς παρὰ τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ, ὑπὲρ τοσοῦτων Ἐκκλησιῶν ταραττομένων πονουμένοις, καὶ πάντα κοιουμένοις, ὥστε εἰς εὐδεινὸν ^d αὐτὰς ὁρμίσει λιμένα.

ΡΞΖ'. Ἐπισκόποις ἐλθοῦσι μετὰ τῶν ἀπὸ τῆς Δύσεως ἐπισκόπων.

Καὶ τὰ ἐμπροσθεν παρὰ τῆς τιμιότητος ὑμῶν γεγεννημένα μέγала, τὸ δικαίαν καὶ πρέπουσαν ὑμῖν ἀγανάκτησιν ὑπὲρ τῶν τοσαύτας Ἐκκλησίας κατελειφθέντων κακῶν ἀγανακτήσαι, τὸ συναλγῆσαι, τὸ μὴ μέχρι τούτου στήναι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ παρ' ἑαυτῶν εἰσενεγκεῖν. Πολὺ δὲ μέγιστον καὶ τὸ νῦν γεγεννημένον παρὰ τῆς ἀγάπης ὑμῶν, τὸ ἀναστήναι ἕκαστον ὑμῶν οἰκοθεν, τὸ μακρὰν οὕτως ἀποδημίαν στελλασθαι, τὸ διατριβεῖν ἐπ' ἄλλοτρίας, καὶ τοὺς ἀπὸ τῆς μακρᾶς ἀποδημίας ὑπομένειν καμάτους, ὑπὲρ τῶν ταῖς Ἐκκλησίας συμφερόντων. Διὰ ταῦτα ὑμῖν εὐχαριστοῦντες οὐ παυόμεθα, θαυμάζοντες, μακαρίζοντες, ὅσους ἑαυτοῖς ὑπὲρ τούτων παρὰ τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ προσποτίθεσθε τοὺς μισθοὺς. Καὶ ἐπειδὴ οὔτε συγγερόμενοι ὑμῖν δυνατὸν νῦν ὑπὲρ ἐξορίας κατεχομένῳ, οὔτε συνεχῶς ἐπιστέλλειν, τῷ μὴ ταχέως εὐπορεῖν γραμματοφόρων (ἦ γὰρ ἂν νιφάδας [696] ἐπέμψαμεν γραμμάτων), τὸν κύριόν μου τὸν τιμιώτατον καὶ εὐλαβέστατον πρεσβύτερον, καὶ αὐτὸν οἰκοθεν ὁρμώμενον ἐλθεῖν, καὶ θεάσασθαι τὴν εὐλάβειαν τὴν ὑμετέραν, παρεκαλέσαμεν, ὥστε καὶ πρὸς ἡμᾶς γραμμάτων ἐπιτυχεῖν, καὶ αὐτὸν καὶ κατὰ πρόσωπον ἀπολαῦσαι τῆς ἀγάπης τῆς ὑμετέρας. Δεξάμενοι τοίνυν αὐτὸν ὡς ὑμῖν πρέπον ἔστιν, ἦνίκα ἂν ἐξῆ, καὶ ἡμῖν δηλοῦν μὴ κατοκνεῖτε τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς ὑμετέρας. Σφόδρα γὰρ ἡμῖν περισπούδαστον τοῦτο μανθάνειν, καὶ οὐ μικρὰ τῆς ἐρημίας, ἐν ἧ καθήμεθα, τοῦτο ἡμῖν ἔσται παράκλησις.

ΡΞΖ'. Τοῖς αὐτοῖς ^e.

Χάριν ὑμῖν ἴσμεν πολλὴν τῆς τοσαύτης εὐτονιας καὶ σπουδῆς, καὶ φροντίδος, καὶ τῶν πόνων, καὶ τῶν ἰδρώτων καὶ τῆς μακρᾶς ταύτης ἀποδημίας, ἣν ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τῇ Ἐκκλησίᾳ πεποίησατε. Ὅσαυ

^a Cois. in. ἔνθα καθείρωμεθα.

^b Coislin., ἐπισκόπῳ ἐλθόντι μετὰ τῶν ἀπὸ τῆς Δύσεως ἐλθόντων.

^c Duo mss. ἀπολαῦσαι συντυχίας ὑμῶν.

^d Coislin. εἰς εὐδεινόν. Savil. εὐδεινον.

^e Coislin. iterum, ἐπισκόπῳ ἐλθόντι μετὰ τῶν ἀπὸ τῆς Δύσεως ἐπισκόπων.

γάρ τοις παράττουσιν ἅπαντα μείζον τὸ κρίμα, τοσοῦτῃ καὶ ὑμῖν πλείων ὁ μισθός, τοσαύτῃ κεχρημένοις ὑπομονῇ καὶ σπουδῇ εἰς διόρθωσιν τῶν κακῶς παρ' ἐτέρων γεγεννημένων. Καὶ ἐβουλόμεθα μὲν καὶ παρόντες κατὰ πρόσωπον συντυχεῖν ὑμῶν τῇ εὐλαθείᾳ· ἐπειδὴ δὲ τοῦτο ἀφηρήμεθα ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν ἔξορίαν ἀνάγκης, ὀφέ ποτε καὶ μάλις ἐπιτυχόντες τοῦ πρὸς ὑμᾶς ἀφικνουμένου, τοῦ κυρίου μου τοῦ τιμωτάτου καὶ εὐλαβεστάτου πρεσβυτέρου, διεπεμφάμεθα ταυτὶ τὰ γράμματα, τὴν τε ὀφειλομένην ἀποδιδόντες πρόσρησιν, καὶ εὐχαριστοῦντες ὑπὲρ τε τῶν παρελθόντων, ὑπὲρ τε τῶν νῦν, ὑπὲρ τε ὀλοκλήρου τῆς διορθώσεως τῶν κακῶν. Κἄν γὰρ μηδὲν γένηται πλέον, ὑμεῖς τὸ ὑμέτερον πεποιήκατε. Διὸ καὶ ἀπρηταίμενον ἔχετε παρὰ τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ τὸν μισθόν, τοσαύτῃ καὶ σπουδῇ καὶ προθυμίᾳ πρὸς τὰ κακῶς γεγεννημένα ἰάσασθαι διὰ παντός χρησάμενοι τοῦ χρόνου.

ΡΕΗ. Πρόβη ἐλευθέρᾳ, ἐν Ῥώμῃ.

Εἰ καὶ πολλῶ διψκίμεθα τῷ μέρῃ τῆς ὁδοῦ, ἀλλὰ τῆς γνησίας σου καὶ θερμῆς ἀγάπης, ὡς παρόντες, καὶ πάντα τὰ σὰ ὀρῶντες, οὕτως ἀκριθῆ πείραν εἰλήφαμεν, τῶν ἐκεῖθεν ἀφικνουμένων πρὸς ἡμᾶς ἀπαγγελλόντων περὶ τῆς σῆς ἐμμελείας ταῦτα, ἅπερ ἐπεθυμοῦμεν μαθάνειν. Διὰ τοῦτό σοι χάριτας ἴσμεν πολλὰς καὶ μεγάλας, καὶ ἐναθρυνόμεθα, καὶ καλλωπιζόμεθα ἐπὶ τῇ διαθέσει τῆς εὐγενείας σου· καὶ τοὺς ἀγαπητοὺς, τὸν εὐλαδέστατον πρεσβύτερον Ἰωάννην, καὶ τὸν τιμωτάτον διάκονον Παῦλον πρακατατιθέμεθά σου τῇ κοσμιότητι, ὡς εἰς λιμένα τὰς σὰς αὐτοῦς παραπέμποντες χεῖρας. Ἴδεν τοίνυν αὐτοὺς ὡς σοι πρέπον ἔστι, δέσποινά μου τιμωτάτῃ καὶ εὐγενεστάτῃ, παρακλήθητι. Οἶσθα γάρ, ὅσος ἔσται σοι τῆς φιλοφροσύνης ταύτης ὁ μισθός. Καὶ ἦνίκα ἂν [697] ἐξῆ, συνεχέστερον ἡμῖν δήλου τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς, περὶ τῆς σφῆδρα περισπούδαστον ἡμῖν μαθάνειν, ἐπειδὴ περ σφῆδρα αὐτῆς ἀντεχόμεθα.

ΡΕΘ'. Γιουλιανῇ, καὶ ταῖς σὺν αὐτῇ.

Ὅσῳ χαλεπότερον τὸ κρίμα γεγένηται τοῖς τὰ τοιαῦτα παρανομήσασι, τοσοῦτῃ πλείων ὑμῖν ἔσται ὁ μισθός, τοῖς τοσαύτας παρανομίας λύειν ἐσπουδακόσι, καὶ τοσοῦτον ἐπιδεικνυμένοις πόνον καὶ κόματον. Οὐδὲ γὰρ ἔλαθεν ἡμᾶς τῆς ὑμετέρας διαθέσεως ἡ εὐποία, καὶ ἡ σπουδή, ἣν καὶ εἰς τὴν προκειμένην ὑπόθεσιν ἐπεδείξαθε, καὶ εἰς τὴν φιλοφροσύνην τῶν παρ' ἡμῶν ἐκεῖσε ἀφικνυμένων. Διὸ καὶ χάριτας ὑμῖν ἔχομεν, καὶ παρακαλοῦμεν τῇ αὐτῇ ἐπιμένειν προθυμίᾳ, καὶ ἐβρῶμενεστέραν ἐπιδείξασθαι εὐτονίαν τε καὶ ἀνδρείαν. Ἴστε γὰρ ἡλικίον τοῦ κατορθώματος τὸ μέγεθος, καὶ ὅσον λήψασθε τὸν μισθόν, τοσαύτην ταραχὴν, καὶ οὕτω κύματα ἀγρία, τὸ γὰρ εἰς ὑμᾶς ἦκον, καταστέλλουσαι, καὶ τὴν προσήκουσαν εἰς τὴν τῶν γεγεννημένων κακῶν εἰσφέρουσαι διόρθωσιν.

ΡΟ'. Ἰταλικῇ.

Ἐπὶ μὲν τῶν ἔξωθεν πραγμάτων, ὡσπερ τῇ φύσει, οὕτω καὶ τῇ πράξει καὶ τῇ μεταχειρίσει διήρηται ταῦτα τὰ γένη, ἀνὴρ λέγω καὶ γυνή. Τῇ μὲν γὰρ οἰκουρεῖν νομόμισται, τῷ δὲ τῶν πολιτικῶν καὶ τῶν

ἐν ἀγορᾷ πραγμάτων ἄπτεσθαι. Ἐπὶ δὲ τῶν τοῦ Θεοῦ ἀγώνων, καὶ τῶν ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας πόνων οὐκ ἐνε τοῦτο, ἀλλ' ἔστι καὶ γυναῖκα ἀνδρὸς ἐβρῶμενεστέρον τῶν καλῶν τούτων ἀντέχεσθαι ἀγώνων καὶ πόνων. Καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ Παῦλος ἐν τῇ πρὸς τὴν πατρίδα τὴν ὑμετέραν ἐπιστολῇ, πολλὰς ἀνακηρύττει γυναίκας, λέγων αὐτάς οὐ μικρὰ πεπονηκέαι ἐν τῷ ἀνδρᾷ διορθοῦν, καὶ ἐνάγειν ἐπὶ τὰ προσήκοντα. Τίνος ἐνεκεν ταῦτά φημι; Ἴνα μὴ νομίσητε ἄλλότριον ὑμῶν εἶναι τὸ τῆς σπουδῆς ἄπτεσθαι, καὶ τῶν πόνων τῶν εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν διόρθωσιν συντελούντων, ἀλλ' ὡς πρέπον ὑμῖν ἔστι, καὶ δι' ἑαυτῶν, καὶ δι' ἐτέρων, ὧν ἂν οἶόν τε ἦ, τὴν προσήκουσαν εἰσενέγκητε σπουδὴν, εἰς τὸ λύσαι τὴν κοινήν ζάλην καὶ ταραχὴν τὴν τὰς Ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς καταλαβοῦσαν. Ὅσῳ γὰρ χαλεπώτερα γέγονεν ἡ ζάλη, καὶ βαρύτερος ὁ χειμῶν, τοσοῦτῃ καὶ ὑμῖν πλείων ἔσται ὁ μισθός, ταῖς πάντα διαταραχθεῖσαν εἰρήνην ἐπαναγαγεῖν, καὶ ἐν καταστάσει τῇ προσηκούσῃ σπουδάσαι καταστήσαι διαταραχθέντα ἅπαντα.

ΡΟΑ'. Μοριῶ.

Πόρρω μὲν σου καθήμεθα τῇ παρουσίᾳ τοῦ σώματος, ἐγγύς δὲ τῇ διαθέσει τῆς ψυχῆς, καὶ σύνεσμέν σοι, [698] καὶ συμπεπλεγμέθα καθ' ἐκάστην ἡμέραν, τὸν θερμόν σου περὶ ἡμᾶς ἔρωτα, τὴν φιλοξενίαν, τὴν φιλοφροσύνην, τὴν τοσαύτην θεραπείαν καὶ σπουδὴν, ἣν διὰ πάντων ἐπεδείξω, καθ' ἑαυτοῦς ἀναλογιζόμενοι, καὶ ἐντροφῶντες τῇ μνήμῃ τῆς εὐγενείας τῆς σῆς, καὶ πρὸς ἅπαντας ἀνακηρύττοντες σοὶ τὴν εἰλικρινῆ διάθεσιν, καὶ ὅλον οὐκ ἔχουσαν. Διὸ καὶ γραμμάτων ἐπιθυμοῦμεν τῆς εὐγενείας τῆς σῆς, καὶ σε παρακαλοῦμεν συνεχῶς ἡμῖν ἐπιστέλλειν, καὶ τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς εὐαγγελίζεσθαι, ἵνα καὶ ἐκ τούτου πολλὴν καρπωσώμεθα τὴν παράκλησιν, μαθάνοντες τὰ περὶ τῆς βύσεως τῆς σῆς. Πάνυ γὰρ ἡμῖν τοῦτο περισπούδαστον εἰδέναι. Μὴ τοίνυν ἀποστερήσης ἡμᾶς ταύτης τῆς εὐφροσύνης· ἀλλ' ὁσάκις ἂν ἐξῆ γράφω, ταῦτα εὐαγγελιζόμενος ἂ.

ΡΟΒ'. Ἑλλαδίῳ.

Ὀλίγα μὲν σοι συνεγενόμεθα, πολλὴν δὲ τὴν πείραν σου τῆς γνησίας καὶ θερμῆς εἰλήφαμεν ἀγάπης. Καὶ γὰρ αἱ γενναῖαι ψυχαὶ ἐν βραχεῖ καιρῷ τοὺς ἐντυγχάνοντας χειροῦνται. Ὁ δὲ καὶ αὐτὸς ποιήσας ἐν ὀλίγῳ σφοδρὸς ἡμᾶς ποιήσας ἐραστὰς τῆς εὐγενείας τῆς σῆς. Διὸ καὶ ἐπιστέλλομεν, καὶ τὰ καθ' ἡμᾶς αὐτοὺς δηλοῦμεν, ὅτι ἐν ἡσυχίᾳ καὶ ἀπραγμοσύνῃ διάγομεν πολλῇ, πάντων ἡμᾶς ἐνταῦθα θεραπευόντων μετὰ σπουδῆς, καὶ μετὰ πολλῆς δρώντων τῆς εὐνοίας. Ἴν' οὖν καὶ τὰ ὑμέτερα μαθάνοντες εὐφραίνώμεθα, συνεχῶς ἡμῖν ἐπιστέλλειν μὴ κατόκνει, καὶ τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς εὐαγγελίζεσθαι, ἵνα καὶ ἐκ τούτου πολλὴν καρπωσώμεθα τὴν παράκλησιν, τοιαῦτα παρὰ τῆς σῆς εὐγενείας δεχόμενοι γράμματα.

ΡΟΓ'. Εὐθηλίῳ.

Εἰ καὶ τῷ σώματι κεχωρίσμεθά σου τῆς εὐγενείας,

* Duo mss. τοῖς... ἀφρομένοις.

ἂ Duo mss. ταῦτα ἡμῖν εὐαγγελιζόμενος.

quanto gravior eos, qui omnia perturbant, iudicium manet, tanto quoque majus uberiusque vobis præmium exspectandum est, qui ad ea, quæ ab aliis accelerate ac nefarie admissa sunt, corrigenda, tantum patientiæ studiique adhibuistis. Atque utinam coram quoque vobiscum congregari possemus. Quod quoniam nobis exsilii necessitas ademit, tandem aliquando atque ægre ornatissimum ac religiosissimum dominum meum presbyterum ad vos proficiscentem nacti, has literas misimus, quibus debitum vobis salutationis munus pendimus, ac tum pro præsentibus vestris officii, tum pro eo, quo flagratis, sarcinendorum incommodorum zelo, gratias agimus. Nam etsi nihilo meliore statu res est: tamen ipsi, quod muneris vestri erat, præstitistis. Eoque nomine plena merces a benigno Deo vobis constituta est, ut qui ad medicinam admissis sceleribus afferendam tanto studio fervoreque assidue usi sitis.

CLXVIII. Probræ matronæ Romæ degenti. (Anno 406.)

Etsi longo itineris spatio abs te disjunctus sum, tamen sinceram ac ferventem tuam caritatem, non secus ac si coram essem, tuaque omnia cernerem, certo expertus sum, iis nimirum, qui istinc ad nos veniunt, ea de te afferentibus, quæ audire cupiebam. Eaque de causa multas atque ingentes tibi gratias habeo, atque ob istum tuum animum glorior, meque effero: virosque mihi carissimos, religiosissimum presbyterum Joannem, et ornatissimum diaconum Paulum tibi commendo, atque ad tuas manus velut ad portum transmittito. Abs te igitur, cum primis veneranda et nobilissima domina mea, peto, ut quemadmodum humanitatem tuam docet, ipsos videas. Scis enim quantam hujusce comitatis mercedem relatura sis. Ac quam sæpissime licebit, de tua valetudine, quæ ædmodum nobis curæ est, fac me certiore.

CLXIX. Julianæ et iis, quæ cum ipsa sunt. (Anno 406.)

Quo graviore pœna mulctati sunt, qui tot scelera perpetrarunt, eo quoque vobis, qui tot scelera delere studuistis, tantumque laboris et ærumnæ suscipiis, amplior merces futura est. Neque enim nobis obscura fuit ea beneficentia, idque studium, quod et in negotio, de quo agitur, et in excipiendis benigneque complectendis iis, quos istinc misimus, præstitistis. Eoque nomine gratias vobis habemus, vosque rogamus ut in eodem studio et alacritate permaneat, ac firmius etiam animi robor et fortitudinem adhibeatis. Neque enim vos fugit, quanta hujusce præclari facti magnitudo sit, quantamque mercedem percepturæ sitis, tantos motus, ac tam sævos fluctus, quantum in vobis est, compecentes, eamque, quam par est, acceptis incommodis medicinam afferentes.

CLXX. Italicæ. (Anno 406.)

In externis negotiis, ut natura, ita etiam actione atque administratione distincti sunt hi sexus, nimirum vir et mulier. Sic enim moribus comparatum

est, ut mulier domi se teneat, vir autem publica et forensia negotia suscipiat. At in divinis certaminibus, iisque laboribus, qui Ecclesiæ causa subeuntur, hoc locum non habet: verum fieri potest, ut fomina in præclaris his certaminibus laboribusque capessendis virum quoque fortitudine superet. Quod etiam indicans Paulus in ea epistola, quam ad patriam vestram scripsit, complures feminas amplissimis laudibus effert, ipsas nimirum haud parum in eo elaborasse asserens, ut viros etiam corrigerent atque ad officium revocarent (*Rom. ult.*). Quorsum autem hæc commemoro? Nempe ne alienum vobis existimetis studium illud, ac labores eos attingere, quæ ad ecclesiasticarum rerum emendationem conducunt: verum et quod primum est, per vos ipsos, et per alios quorum opera uti licebit ad sedandam communem tempestatem ac perturbationem, in quam Orientis Ecclesiæ inciderunt, eam quam convenit curam ac diligentiam adhibeatis. Nam quo atrocior tempestas et graviores procellæ existerunt, eo quoque major merces vobis referetur, si, ut turbatam pacem reducat, nihil non agere ac perpeti in animum inducat, omniaque ea, quæ perturbata sunt, in congruenti statu collocare studeatis.

CLXXI. Montio. (Ab anno 404 ad 407.)

Etsi procul a te corpore semotus sum, at animi tamen affectu prope, tecumque quotidie versor, ac te amplector, nimirum ardentem tuum erga me amorem, hospitalitatem, comitatem, ingentem observantiam atque studium, quod mihi semper præstitisti, mecum reputans, tuique memoriam pro deliciis habens, sinceramque benevolentiam ac doli expertem apud omnes prædicans. Eaque de causa literarum tuarum desiderio teneor: teque rogo, ut quam sæpissime ad me scribas, meque de tua valetudine certiore facias: quo ingentem hinc consolationem capiam, de valetudinis tuæ firmitate, quæ mihi summe curæ est, aliquid ediscens. Quare ne me, quæso, hac voluptate carere sinas: verum quoties facultas dabitur, hæc scribe, lætoque nuntio nos exhilara.

CLXXII. Helladio. (Cucuso anno 404.)

Exigua mihi tecum hactenus consuetudo fuit, magnum tamen sinceri tui atque ardentis erga me amoris experimentum cepi. Etenim generosæ animæ brevi tempore eos, qui ad se adeunt, sibi devinciunt. Id ipse quoque fecisti, ut qui brevi tempore tam acrem tui amorem mihi attuleris. Ob eamque causam ad te scribo, rerumque mearum statum expono, nempe quod in magna quiete atque otio degam, meque hic omnes diligenter ac studiose colant, magnaque cum benevolentia conspiciant. Ut igitur rebus quoque tuis cognitissimè læto animo sint, scribere ad me quam sæpissime, ac de tua valetudine certiore me facere ne graveris. Hujusmodi enim literis abs te acceptis, ingenti hinc consolatione afficior.

CLXXIII. Evethio. (Cucusi anno 404.)

Etsi corpore abs te remotus sum, caritate tamen

cum animo tuo devinctus sum. Hujusmodi videlicet amicitiae pignora nobis inieceris, dum tantam erga me observantiam ac benevolentiam istic praeter te tulisti. Ideo quemcumque in locum accesserim, gratias tibi agere minime intermitto. Ac te rogo, ut ad me quam maxime ipse quoque scribas, ac de tua valetudine me facias certiore. Ego enim, via omni tranquille ac tuto decursa, Cucusi dego, loci quietem atque

otium pro deliciis habens, atque ingentem omnium observantiam et benevolentiam obtinens. Ut igitur valetudine quoque tua cognita laetitiam concipiam, da operam, ut crebras, imo assiduas literas, quae de tua totiusque domus tuae valetudine nuntient, ad nos mittas. Hinc enim amplissimam consolationem percipiemus.

EJUSDEM EPISTOLAE LXVIII

AD DIVERSOS.

Primum in lucem editae anno 1613, ex codice Ms. Collegii Antverpiani Societ. Jesu, FRONTONE DUCENO, Societatis Jesu theologo, interprete.

CLXXIV. Episcopis, presbyteris, et diaconis Chalcedone inclusis. (Scripta, ut putatur, cum Cucusum in exilium pergeret, anno 404.)

Beati vos et ob vincula, et ob animum quo vincula toleratis, et in his apostolicae fortitudinis specimen exhibetis: quandoquidem illi etiam dum flagellarentur, vexarentur, ac vincirentur, haec multa cum voluptate tolerabant; neque vero tantum multa cum voluptate tolerabant, sed etiam dum catenis victi essent, suo munere fungebantur, et de toto terrarum orbe solliciti erant. Quocirca vestram etiam caritatem oro, ut ne idcirco animo concidatis, sed quanto majorem vobis sentitis infligi dolorem ex iis quae patimini, tanto etiam majorem animi alacritatem ostendite, vosque singulis diebus Ecclesiarum curam gerite, quae in toto sunt orbe terrarum, ut conveniens malis remedium adhibeatur, neque idcirco reddamini seniores, quod numero paucos vos esse videatis, et quod undequaque vexemini. Non enim dubium est quin, cum ex his quae patimini majorem vobis apud Deum fiduciam concilietis, majores inde quoque vires adepturi sitis. Date igitur operam, ut cum sese offeret occasio, studium et alacritatem exhibeatis, ac tum per vos ipsos, tum per alios quoscumque, per quos licuerit, ea facere ac dicere studete, quae proceliam poterunt exortam sedare. Sic enim maxime profici poterit, si vos studium adhibueritis: quod si nihil profici poterit, vos nihilominus ob hanc animi alacritatem mercedem a benigno Deo recipietis.

CLXXV. Agapelo. (Cucuso anno 404, ut putatur.)

Multos subiit et continuos sudores reverendissimus ac religiosissimus presbyter dominus meus Elpidius, dum hujus montis incolas, hoc est Amani, studet ea, qua detinentur, impietate liberare. Jamque adeo liberavit, et abduxit eos ab errore, construxit ecclesias, et monasteria exaedificavit, atque haec ab aliis nobilitas tua poterit intelligere. Quando igitur pios viros atque generosos a te scio vehementer adamari, non mediocre a te gratiam initurum me novi, si eum tibi notum faciam, cujus tam praecleara exstant facinora simul, ut quacumque data occasione te salutare contendo, adjiciendas has censui literas, ut et debi-

tam tibi salutationem penderem, et virum tuae nobilitati commendarem. Quamobrem illo intuens eum aspectu, quo te deceat, domine mi observandissime ac summopore admirande, illi rebus ipsis ostende non temere neque frustra nostra illum hac munitum epistola ad te venisse, sed harum interventu literarum multam ipsum apud te benevolentiam et caritatem expertum esse. Sic enim fiet, ut et nos multam solertiam tuae gratiam habemus, quod tanto licet a te dissidua locorum intervallo, per epistolam tuae caritati conciliare ac conglutinare possimus eos, qui potiri illa percipiunt: ex quibus unus hic est summo tuae suavitate amore inflammatus: quam ob causam et summo studio has a me literas postulavit.

CLXXVI. Hesychio. (Cucuso anno 404.)

Nos et praesentem intueri te cupimus, et dulcissimo jucundissimoque tuo congressu frui. Sed quoniam est hoc difficile, cum propter itineris difficultatem, tum propter negotia, ac corporis imbecillitatem: consolationem, quae percipitur ex literis, requirimus, quam neque corporis agritudo, neque asperitas itineris potest interrumpere. Hoc igitur nos affice beneficio, quod et leve est, et minime molestum, multamque nobis voluptatem affert, et contractam ex corporea disjunctione maestitiam non mediocriter mitigat. Nam hoc solatio si fruamur, et nos prope esse arbitramur, et perpetuo cum reverentia tua versari. Sufficit enim vel sola caritas ad hoc praestandum: sed multa tamen accessione cumulabitur ipsa animi cogitatio, si literarum subsidio juvetur.

CLXXVII. Artemidoro (Cucuso anno, ut putatur, 404.)

Magna te complexurum ipsum benevolentia dominus meus Antiochus arbitratus est, si cum literis nostris tuae suavitate se sisteret. Da igitur operam, domine mi plurimum venerande, ut ne opinione sua frustreretur, et cum ea qua par est illum exoeperis benevolentia, si quid aequum ac rationi consentaneum petat, promptum, quaeso, ac paratum illi te praebere, illique rebus ipsis ostende non frustra nec temere cum literis nostris ipsum ad te venisse: sed ad obtinen-

¹ Omnes Mss., nobilitati tuae.

ἀλλὰ τῇ ἀγάπῃ συνδεδέμεθά σου τῇ ψυχῇ. Τοιαῦτα ἐνέχυρα φιλίας ἡμῖν ἐναπέθου, πολλὴν περὶ ἡμᾶς τὴν θεραπείαν καὶ τὴν διάθεσιν ἐπιδείξαμενος αὐτόθι. Διὰ τοῦτο ὅπου περ ἂν ἀφικώμεθα, οὐ παύομεθα χάριτας ὁμολογοῦντες τῇ εὐγενείᾳ τῇ σῆι. Καὶ σε παρακαλοῦμεν συνηχῶς ἡμῖν καὶ αὐτὸν ἐπιστέλλειν, καὶ τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς εὐαγγελίζεσθαι. Ἡμεῖς γὰρ τὴν ὁδὸν ἄπασαν ἀπραγμόνως καὶ μετὰ ἀσφαλείας διανύσαντες ἐν τῇ Κουκουσῷ διατρίβομεν, ἐντροφῶντες

τῇ ἡσυχίᾳ τοῦ χωρίου, καὶ τῇ ἀπραγμοσύνῃ, καὶ πολλῆς ἀπολαύοντες θεραπείας τε καὶ εὐνοίας. Ἴν' αὖν καὶ περὶ τῆς βρώσεως τῆς ὑμετέρας μανθάνοντες εὐφραίνωμεθα, πυκνὰ καὶ συνεχῇ πέμπειν ἡμῖν τὰ γράμματα σπούδασον, εὐαγγελιζόμενα ἡμᾶς περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς καὶ τοῦ οἴκου σου παντός. Οὕτω γὰρ μεγίστην ἐντεῦθεν καρπωσόμεθα τὴν παράκλησιν.

[699] ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΠΡΟΣ ΔΙΑΦΟΡΟΥΣ

Ἐπιστολαὶ ξη'.

ΡΟΑ'. Τοῖς ἐν Χαλικηδόνι ἐγκεκλεισμένοις ἐπισκόποις, πρεσβυτέροις τε καὶ διακόνοις.

Μακάριοι καὶ τῶν δεσμῶν ὑμεῖς, καὶ τῆς γνώμης, μεθ' ἧς φέρετε τὰ δεσμὰ, ἀποστολικὴν ἀνδρείαν ἐν τοῦτοις ἐπιδεικνύμενοι· ἐπεὶ κάκεινοι καὶ μαστιγούμενοι, καὶ ἐλαυνόμενοι, καὶ δεσμούμενοι, μετὰ πολλῆς ταῦτα ἔφερον τῆς ἡδονῆς· οὐ μόνον δὲ μετὰ πολλῆς ἔφερον τῆς ἡδονῆς, ἀλλὰ καὶ τὰ αὐτῶν ἐποίουν ἐν ταῖς ἀλύσεσιν ὄντες, καὶ τὴν οἰκουμένην μεριμνῶντες ἄπασαν. Διὸ δὴ παρακαλῶ τὴν ὑμετέραν ἀγάπην μηδὲν ἐντεῦθεν ἀναπεσεῖν, ἀλλ' ὅσῳ πλείον ὑμῖν ἢ ὁδύνη γίνεται ἐξ ὧν πάσχετε, πλείονα καὶ τὴν προθυμίαν ἐπιδείξασθαι, καὶ καθ' ἐκάστην ἡμέραν μεριμνῶν ὑπὲρ τῶν κατὰ τὴν οἰκουμένην Ἑκκλησιῶν, ὅπως ἂν γένοιτό τις διόρθωσις ἢ προσήκουσα, μηδὲ εἰς τὴν οὐλοσύνην ὑμῶν ἀπιδόντες, καὶ τῷ περιελαύνεσθαι πανταχόθεν, ὑπιτώτεροι γένησθε. Δι' ὧν γὰρ πάσχετε, μείζονα τὴν παρὰ τῷ Θεῷ παρῆρησιαν κτώμενοι, πλείονα εὐδελῶν ὅτι καὶ τὴν δύναμιν ἔχετε. Χρήσασθε τοίνυν εἰς καιρὸν τῇ προθυμίᾳ, καὶ δι' ἑαυτῶν, καὶ δι' ἐτέρων, ὧν ἂν οἶόν τε ἦ, ταῦτα καὶ πράξαι καὶ εἰπεῖν σπουδάσατε, ἵνα τὸ κατέχον κλυδώνιον κατασταλεῖται δυνήσεσθε. Μάλιστα μὲν γὰρ ἔσται τι καὶ πλεον σπουδαζόντων ὑμῶν· εἰ δ' ἄρα μηδὲν γένοιτο πλεον, τῆς προθυμίας καὶ τῆς γνώμης ἔχετε παρὰ τοῦ φιλανθρωποῦ Θεοῦ τὸν μισθόν.

ΡΟΒ'. Ἀγαπητῷ.

Πολλοὺς καὶ συνεχεῖς ἰδρώτας ἰδρωσεν ὁ κύριός μου ἐ εὐλαθέστατος καὶ τιμιώτατος πρεσβύτερος Ἐλπιδος, τοὺς τὸ ὄρος οἰκοῦντας, τὸ Ἀμανὸν λέγω, σπουδάζων ἀπαλλάξαι τῆς κατεχούσης αὐτοὺς ἀσθελείας. Καὶ ἀπήλλαξεν, καὶ μετέθηκεν αὐτοὺς ἀπὸ τῆς πλάνης, καὶ ἐκκλησίας ψυχοδόμησεν, καὶ μοναστήρια συνεστήσατο· καὶ ἔξιστι ταῦτα τῇ εὐγενείᾳ σου καὶ παρ' ἐτέρων μανθάνειν. Ἐπεὶ οὖν οἶδα ὅτι τῶν εὐλαθῶν ἀνδρῶν καὶ γενναίων σφόδρα γέγονας ἐραστής β, εἰδῶς ὅτι σοι χαριζομαι γνώριμον ποιῶν τὸν τοσαῦτα κατωρθωκότα, ὁμοῦ καὶ προσεπειν σε δι' ἐκάστης προφάσεως ἐπιγόμενος, προστέθεικα ταῦτα τὰ γράμματα, τῆν τε ὀφειλομένην πρόσρησιν ἀποδιδούς, καὶ

^a Aliquot mss. ὁμῶν.

^b Sic mss. omnes. Edit. vero σφοδρὸς αἰεὶ γέγονας ἐραστής. Insuper omnes mss. προστέθεικα ταῦτα τε.

τὸν ἀνδρα παρακατατιθέμενός σου τῇ εὐγενείᾳ. Ἴδὼν τοίνυν αὐτὸν ὡς σοι πρέπον ἔστι, δέσποτά μου τιμιώτατε καὶ θαυμασιώτατε, δεῖξον αὐτῷ διὰ τῶν ἔργων, [700] ὡς οὐ μάτην οὐδὲ εἰκὴ ταύτην ἦλθεν ἔχων παρ' ἡμῶν τὴν ἐπιστολήν, ἀλλ' ἴσχυσε ταυτὶ τὰ γράμματα πολλῆς αὐτὸν ποιῆσαι ἀπολαῦσαι εὐνοίας τε καὶ ἀγάπης. Οὕτω γὰρ καὶ ἡμεῖς χάριν πολλὴν ὁμολογήσομεν τῇ ἀγχινοίᾳ ἢ τῇ σῆι, ὅτι καὶ ἐκ τοσούτου καθήμενοι διαστήματος, ἀπὸ τῆς ἐπιστολῆς δυνάμεθα συνάπτειν σου τῇ ἀγάπῃ γνησίως τοὺς ἐπιθυμοῦντας αὐτῆς ἀπολαβεῖν· ὧν εἰς οὐτός ἐστι, σφοδρὸς ἐραστής ἡν σου τῆς κοσμιότητος· διὸ καὶ μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς ταύτην παρ' ἡμῶν ἦτησε τὴν ἐπιστολήν.

ΡΟΓ'. Ἡσυχίῳ.

Ἡμεῖς ἐπιθυμοῦμεν καὶ παρόντα σε θεάσασθαι, καὶ τῆς γλυκυτάτης καὶ ἡδίστης σου ἀπολαύσαι συνοσίας. Ἄλλ' ἐπειδὴ τοῦτο ἐργῶδες, καὶ διὰ τὴν τῆς ὁδοῦ δυσκολίαν καὶ διὰ τὴν τῶν πραγμάτων ἀσχολίαν, καὶ τὴν τοῦ σώματος ἀσθένειαν, τὴν ἀπὸ τῶν γραμμάτων ζητοῦμεν παράκλησιν, ἣν οὔτε σώματος ἀρρωστία, οὐδὲ ὁδοῦ τραχύτης διακωλύσαι δύναται. Δίδου δὴ τὴν χάριν ἡμῖν κούφην τε οὔσαν καὶ ἀνεπαχθῆ, καὶ πολλὴν κομιζοῦσαν ἡμῖν τὴν ἡδονήν, καὶ οὐ μικρὸν τῆς ἀθυμίας, τῆς ἐκ τοῦ σωματικοῦ χωρισμοῦ, ὑποτεμνομένην. Ἄν γὰρ ταύτης ἀπολαύσωμεν τῆς παρακλήσεως, καὶ πλησίον ἡγησόμεθα εἶναι, καὶ αἰετὰ μετὰ τῆς τιμιότητός σου. Ἀρκεῖ μὲν γὰρ καὶ ἡ ἀγάπη τοῦτο ποιῆσαι· πλείονα δὲ αὐτὴ ἢ φαντασία λαμβάνει προσθήκην, ὅταν καὶ τὴν ἀπὸ τῶν γραμμάτων ἐξῆ συμμαχίαν.

ΡΟΖ'. Ἀρτεμιδώρῳ.

Πολλῆς ἐνόμιτεν ἀπολαύσεσθαι εὐνοίας ὁ κύριός μου Ἀντίοχος, εἰ μετὰ γραμμάτων ἡμετέρων φανείη τῇ ἐμμελείᾳ τῇ σῆι. Δεῖξον σοῖνον, δέσποτά μου τιμιώτατε, ὡς οὐ τηνάλλως ταῦτα ἐνόμισεν, καὶ δεξάμενος αὐτὸν μετὰ τῆς σοι προσηκούσης εὐνοίας, ἂν τι δίκαιον νομίζῃ, καὶ λόγον ἔχον, ἔτοιμον σεαυτὸν αὐτῷ παρασχεῖν παρακληθῆναι, καὶ δεῖξον διὰ τῶν ἔργων αὐτῷ ὡς οὐ μάτην οὐδὲ εἰκὴ ταύτην ἦλθε φέρων παρ' ἡμῶν τὴν ἐπιστολήν, ἀλλὰ γέγονε τι πλεον

^c Omnes mss. ὁμολογήσομεν τῇ εὐγενείᾳ.

αὐτῶν εὐνοίας καὶ συμμαχίας δικαίας λόγον ἀπὸ τῶν γραμμάτων τῶν ἡμετέρων. Οὕτω γὰρ ἀπολοῖσται μὲν τῆς εὐεργεσίας οὗτος, καρπώσομαι δὲ ἐγὼ τιμὴν δι' ὧν καὶ οὗτος τῆς εὐεργεσίας ἀπήλαυσε.

ΡΟΗ. Εὐθαλία.

Σφόδρα γνησίας καὶ θερμῆς ἀγάπης ἀνακέχρωσται σου τὰ γράμματα, εἰλικρινούς καὶ ἀδόλου διαθέσεως. Διὰ ταῦτά σοι πολλὰς χάριτας ὁμολογοῦμεν, καὶ ὅτι γράφεις, καὶ ὅτι τῆς γνησίας σου φιλίας τῆς περὶ ἡμᾶς μέγιστον δαίγμα ἐκφέρεις. Ὁ Θεὸς σοι τὸν μισθὸν δῶν τῆς τοιαύτης διαθέσεως καὶ ἐνταῦθα, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι, καὶ τειχίσειέ σε, καὶ φρουρήσειε, καὶ ἐν πάσῃ καταστάσει ἐν ἀσφαλείᾳ, καὶ εὐθυμίᾳ. Οἶσθα γὰρ αὐτῆ, κυρία μου τιμιωτάτη, [701] ὡς οὐ μικρὰ ἡμῖν εὐφροσύνην φέρει, καὶ ταῦτα ἐν ἐρημίᾳ καθημένοις, τὸ συνεχῶς ἀκούειν κατὰ νοῦν ἃ σοι τὰ πράγματα φέρεσθαι. Ταῦτα δὴ δήλου συνεχῶς ἡμῖν, καὶ μὴ διαλείπης περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς εὐαγγελιζομένη, ἵνα καὶ ἐν ἐρημίᾳ καθήμενοι πολλὴν ἐντεῦθεν καρπωσώμεθα τὴν παράκλησιν.

ΡΟΘ'. Ἀδολία.

Τὴ μὲν παραγενέσθαι Ἰσως ἐργώδες διὰ τὴν τοῦ σώματος ἀσθένειαν· οὐδὲν γὰρ ἕτερον κώλυμα, τὰ γὰρ τῶν ληστῶν πάντα πέπαιται· τὸ δὲ γράφειν ποῖον ἔχει πόνον; Οὐ γὰρ δὴ καὶ ἐνταῦθα εἰς ἐκεῖνο καταφυγεῖν ἔχεις. Ταῦτα δὲ λέγω, ὅτι ἔκτην, ὡς ἐγωγε οἶμαι, ταύτην διαπεμφάμενος τὴν ἐπιστολὴν, δύο μόνως ἐδεξάμην παρὰ τῆς εὐγενείας τῆς σῆς. Πλὴν ἀλλὰ ἂν τε γράφης, ἂν τε σιγᾷς, ἡμεῖς τὰ ἑαυτῶν ποιοῦντες οὐ διαλιμπάνομεν. Οὐ γὰρ δυνησώμεθα ἐπιλαθέσθαι σου τῆς ἀρχαίας ἐκεῖνης καὶ γνησίας φιλίας ἢ, ἀλλ' ἀνοῦσαν αὐτὴν διηνεκῶς διατηροῦμεν, καὶ ἡνίκα ἂν ἐξῆ, γράφομεν. Ἐπειδὴ δὲ σφόδρα μερινῶμεν τὰ σά, σφόδρα ἐπιθυμοῦμεν καὶ γράμματα παρὰ σοῦ δέχεσθαι, περὶ τῆς ὑγείας ἡμῖν εὐαγγελιζόμενα τῆς σῆς. Μὴ δὴ ταύτης ἡμᾶς ἀποστέρει τῆς παραμυθίας· ἀλλ' εἰδυῖα ὅσον χαρίζῃ, κἂν ἐπίπονον σοι ἦ τὸ γράφειν, δι' ἡμᾶς τοὺς σφόδρα σε ἀγαπῶντας καὶ τοῦτον καταδέχου τὸν πόνον· καὶ δήλου τὰ περὶ τῆς ῥώσεως ἡμῖν τῆς σῆς, σφόδρα ἐπιθυμοῦσι καθ' ἑκάστην ἡμέραν περὶ ταύτης μανθάνειν.

ΡΙΓ'. Ὑπατίῳ πρεσβυτέρῳ.

Οὐ παύσομαι μακαρίζων σου τὴν τιμιότητα τῆς ὑπομονῆς, τῆς ἀνδρείας, τῆς καρτερίας τῆς πολλῆς, ἣν ἐπεδείξω, καὶ ἐπιδείκνυσαι ἐν τοῖς πειρασμοῖς. Καὶ τοῦτο καὶ διὰ τῆς προτέρας ἃ ἐπιστολῆς ἐδήλωσα, ὅτι διπλοῦς καὶ τριπλοῦς σοι ὁ μισθὸς ὑπὲρ τοῦτον ἀπόκειται, ὑπὲρ τε ὧν αὐτὸς τοσαύτην στεῖρότητα ἐπιδείκνυσαι, καὶ ἑτέρους εἰς τὸν αὐτὸν ἄγεις ζῆλον, ἐν γῆρᾳ οὕτω βαθεῖ τοσαύτην προθυμίαν ἐπιδεικνύμενος ὑπὲρ τοῦ διωκομένου λαοῦ. Καὶ ἐβουλόμην μὲν συνεχῶς ἐπιστέλλειν σου τῇ τιμιότητι· ἐπειδὴ δὲ τοῦτο οὐκ εὐκόλον, διὰ τε τὴν τοῦ χειμῶνος ὕφαν καὶ

^a Omnes mss. κατὰ ῥῶν.

^b Sic nos e Savil. et Morel. Unus γνησίας ἀγάπης. Edit.
^c Sic omnes fere mss. Edit. καὶ διὰ τοῦτο καὶ διὰ τῆς προτέρας.

τῶν τῶν ληστῶν φόβον, καὶ τὴν τοῦ χωρίου ἐρημίον ἐν ᾧ καθήμεθα, ἡνίκα ἂν ἐξῆ, καὶ προσαγορευόμενος σου τὴν εὐλάβειαν, καὶ αἰτούμεν συνεχῶς ἡμῖν ἐπιστέλλειν, καὶ τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς εὐαγγελιζεσθαι· σφόδρα γὰρ ἐπιθυμοῦμεν τὰ περὶ ταύτης μανθάνειν. Μακαρίζομεν δὲ καὶ τοὺς τιμιωτάτους διακόνους Εὐσέβιον καὶ Λαμπρότατον, τοὺς κοινωνήσαντάς σοι τῶν διωγμῶν. Ἴστε γὰρ ἡλίκοι στέφανοι τοῦτων ὕμιν ἀπόκεινται, καὶ ὅσος ὁ μισθός, καὶ ὅση ἡ ἀνταπόδοσις. [702] Ταῦτ' οὖν εἰδότες, μένετε ἔδραλοι, ἀμετακίνητοι· τῆς τε γὰρ ὑπομονῆς· δαψιλῆ τὸν μισθὸν ὁ Θεὸς ὑμῖν ἀποδώσει, καὶ τὰ παρόντα ταχέως λύσει δεινά. Γράφατε δὲ ἡμῖν συνεχῶς, τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς ὑμετέρας ἡμῖν εὐαγγελιζόμενοι, περὶ ἧς σφόδρα περισπούδαστον ἡμῖν μανθάνειν.

ΡΙΔ'. Ἐπισκόποις.

Καὶ ἡ καταλαβοῦσα τὰς Ἐκκλησίας τὰς κατὰ τὴν Ἀνατολὴν ταραχὴ, σφοδροτάτη καὶ ποικίλη, καὶ ἡ παρὰ τῆς εὐλαβείας ὑμῶν εἰσνεχθεῖσα εἰς τὴν διόρθωσιν ταύτης σπουδῆ, πολλὴ καὶ δαψιλῆς. Εἰ δὲ μηδὲν μὴδέπω γέγονε πλέον, τοὺς μὲν ἀνάτα νοσοῦντας καὶ μὴ διορθωθέντας ταλαινίζομεν, ὑμᾶς δὲ θαυμάζοντες καὶ μακαρίζοντες οὐ διαλιμπάνομεν, ὅτι μετὰ τοσοῦτον χρόνον τῶν πραγμάτων ἀδιορθῶτων μεινάντων, οὐκ ἀπεκάμετε, οὐδὲ ὑπτιοὶ γεγόνατε, ἀλλὰ καὶ ἐπίκεισθε, Ἐτι ἀκμαζούση τῇ προθυμίᾳ τὴν παρ' ἑαυτῶν εἰσφέροντες συμμαχίαν, εἰς κρίμα μὲν τῶν οὐκ ἐθελόντων ὑμῶν ἀνασχέσθαι, εἰς στεφάνους δὲ τῆς ὑμετέρας σπουδῆς, καὶ βραβεῖα πολλά. Διὰ ταῦτα ὑμᾶς καὶ ἡμεῖς, καὶ πάντες οἱ κατὰ τὴν οἰκουμένην ἀνακηρύττουσι καὶ στεφανοῦσιν, ὅτι ἐκ τοσοῦτου καθημένους διαστήματος, οὐ τῆς ὁδοῦ τὸ μήκος, οὐ τοῦ χρόνου τὸ πλῆθος βρῆθυμοτέρους ἐποίησεν, ἀλλ' ὡς πλησίον ὄντες τῶν γενομένων, καὶ αὐταῖς ὄψεσιν ὄρωντες τὰς γενομένας παρανομίας, οὕτως ἐβῆρωμεν-στάτη προθυμίᾳ τὰ παρ' ἑαυτῶν εἰσφέρειν ἃ ἐσπουδάκατε. Εἰ δὲ μήπω τὴν ἄκαιρον ἢ φιλονεικίαν καὶ τὸν ἄλογον πόλεμον καταλείβου βούλοιντο οἱ ταῦτα ἐξ ἀρχῆς τεκόντες τὰ κακὰ, μηδὲν ὑμᾶς τοῦτο θορυβεῖται, μήτε ἀποκάμειν ποιείτω· ὅσῳ γὰρ ἂν πλείων ὁ πόνος ὑμῖν ἐγγένηται, τοσοῦτω καὶ μείζων ἔσται ὁ στέφανος, τοῦ Θεοῦ τὰς ἀρβήτους ὑμῖν καὶ ἀφάτους ἐκείνας καὶ λόγον ὑπερβαίνουσας ὀρίζοντας ἀμοιβὰς.

ΡΙΕ'. Βερερίῳ ἐπισκόπῳ Μεθιολάνῳ.

Τὴν ἀνδρείαν ὑμῶν, καὶ τὴν παρῆρσιαν, καὶ τὴν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἐλευθεροστομίαν καὶ πρότερον μὲν ἄπαντες ἤθεσαν· ἔδειξε δὲ ἀκριβέστερον ὁ παρῶν καιρὸς τὴν φιλαδελφίαν, τὴν ἀγάπην, τὴν εὐλάβειαν, τὴν πολλὴν συμπάθειαν ὑμῶν, τὴν κηδεμονίαν τὴν ὑπὲρ τῶν Ἐκκλησιῶν. Ἐπεὶ καὶ κυβερνήτην ὁ χειμῶν μάλιστα δείκνυσι τῆς θαλάσσης, καὶ ἱατρὸν ἄριστον τὰ χαλεπὰ τῶν σωματίων νοσήματα· οὕτω

^d Εἰσφέρειν deest in duobus mss.

^e Verba τὴν ἀκαιρον, et mox ὅσῳ γὰρ ἂν, e Savilio recepta sunt. Edit.

dant benevolentiam, et justum auxilium plurimum nostris eum literis adjutum fuisse. Sic enim fiet, ut et ille beneficium adipiscatur, et ego honore afficiar ex eo quod beneficium ille fuerit consequutus.

CLXXVIII. Euthaliæ. (Cucuso anno 405.)

Magnopere sincera et ferventi caritate conditæ fuerunt literæ tuæ, vero minimeque fucato amore. Quocirca ingentes tibi gratias habemus, et quod scribas, et quod sinceræ tuæ erga nos benevolentia maximum specimen edas. Deus tibi mercedem tanti amoris, et hic et in futuro sæculo tribuat, teque muniat et custodiat, atque in omni securitate animique tranquillitate constituat. Non enim te latet, domina mea reverendissima, non mediocri nos affici voluptate, cum vel in hac solitudine degentes frequenter audimus ex animi tui sententia res tibi succedere. Hæc igitur nobis assidue scribe, neque felicem de tua prospera valetudine nuntium mittere desine, ut etiam in solitudine degentes multam inde consolationem hauriamus.

CLXXIX. Adolix. (Cucuso anno 405.)

Difficile fortasse propter corporis imbecillitatem fuisset, ut huc venires: nihil quippe aliud subesse potuit impedimenti, cum a latronibus omnino quieti simus; sed quid laboris est in scribendo? Neque enim hic ad illam confugere excusationem potes. Hæc autem a me idcirco dicuntur, quod cum sextam, ut equidem arbitror, ad te miserim hanc epistolam, duas tantum a nobilitate tua receperim. Verumtamen sive scribas, sive taceas, quæ nostrarum sunt partium, præstare non desinemus. Non enim veteris illius ac sinceræ poterimus amicitia tuæ oblivisci, sed vigentem illam perpetuo retinemus, et quoties facultas datur, scribimus. Quoniam autem de tuis rebus valde solliciti sumus, literas quoque a te accipere summopere desideramus, quæ felicem de tua valetudine nuntium ferant. Noli ergo nos hoc solatio privare: sed cum non te lateat, quanto nos beneficio tibi devincias, tametsi laboriosum est scribere, in gratiam nostri, qui te impense diligimus, hunc quoque laborem suscipe, deque tua sanitate nos fac certiores, qui de illa quotidie quidpiam intelligendi summo desiderio tenemur.

CLXXX. Hypatio presbytero. (Cucuso anno 405.)

Numquam te beatum prædicare desinam, ob patientiam, fortitudinem, tolerantiam multam, quam exhibuisti, et exhibes in tentationibus. Idipsum quoque prioribus tibi¹ literis significavi, duplicem ac triplicem horum causa te manere mercedem, et quod tantam constantiam præ te feras, ceterosque ad eundem zelum impellas, dum in tanta senectute tantam pro populo persecutionem passus alacritatem animi exhibes. Cuperem equidem ad reverentiam tuam sæpe scribere: sed quoniam id facile non est, tum propter hibernum tempus, tum propter metum prædonum, locique in quo degimus solitudinem, quo-

¹ sic omnes fere Mss. Edit. *itaque prioribus etiam tibi.*

ties facultas datur, pietatem tuam salutamus, utque ad nos quam sæpissime scribas petimus, ac felicem de tua valetudine nuntium mittas; nam certiores de illa fieri magnopere desideramus. Reverendissimos quoque diaconos Eusebium et Lamprotatum, qui tibi consortes ærumnarum fuerunt, beatos prædicamus. Non enim ignoratis, quales vos ob ista maneat coronæ, quanta merces, quanta retributio. Quæ cum vobis explorata sint, stabiles et immoti perseverate: copiosam enim vobis Deus patientiæ mercedem persolvat, ac præsentia mala cito depellet. Cæterum literas ad nos quam creberrimas mittite, quæ lætuni de vestra valetudine nuntium ferant, de qua subinde aliquid audire vehementer optamus.

CLXXXI. Episcopi. (Anno, ut putatur, 406.)

Et quæ invasit Ecclesias Orientis perturbatio, vehementissima fuit ac multiplex, et magnum simul et impensum studium illud fuit, quod ad eam sedandam pietas vestra contulit. Quod si forte nihil utilitatis inde promauarit, eos quidem qui medicinam omnem asperrantur, neque correcti sunt, miseros ducimus, vos autem laudare beatosque prædicare non intermitimus, quod cum tam diuturno elapso tempore meliorem in statum restitui res non potuerint, frangi tamen ac debilitari vos non sinatis, nec animum despondeatis, sed instetis, et strenue fortiterque auxilium feratis, quod in condemnationem cedit eorum qui ferre nos nolunt, coronas autem comparat et præmia plurima studio quod a vobis adhibetur. Idcirco nobiscum omnes, qui universum orbem terrarum incolunt, vos prædicant, et corona donant, quod tanto licet intervallo disjunctos, neque itineris longitudo, neque temporis intercapedo negligentiores reddiderit, sed quasi vicini essetis eorum quæ gerebantur, atque ipsis oculis ea quæ perpetrabantur scelera conspiceretis, ita fortiter strenueque, quæ vestrarum erant partium, præstare studueritis. Quod si necdum importunæ suæ contentioni et injusto bello suum imponere volunt, qui horum auctores fuerunt, ne vos conturbet istud, neve animos vestros debilitet: quanto enim major vobis exoritur labor, tanto etiam major corona necetur, cum Deus arcana illa et ineffabilia, quæque omnem sermonem excedunt, præmia vobis constituet.

CLXXXII. Venerio episcopo Mediolanensi (a).

(Anno 406.)

Omnes quidem fortitudinem vestram, ac fiduciam, et pro veritate loquendi libertatem etiam antea noverant: sed accuratius fraternum vestrum amorem, caritatem, religionem, multam commiserationem, sollicitudinem Ecclesiarum hoc tempus indicavit. Nam gubernatorem quoque maris tempestas præsertim indicat, et optimum medicum graviore corporum morbi: sic et illum qui religiose vitam suam tra-

(a) Venerius Mediolanensis ad Chrysostomum scripsisse fertur apud Palladium in Vita Chrysostomi cap. 4. Hic etiam commemoratur supra in epist. Innocentii ad Chrysostomum.

Jucere studuit, ac multa præditus est fortitudine, temporum difficultates ostendunt. Quod vobis etiam contigit, et quantum in vobis fuit, omnia bene successerunt, neque ulla pars officii vestri desiderata est. Sed quoniam illi qui turbas excitarunt, et excitant, eo demerentia sunt progressi, ut non modo priora gessisse illos non pudeat, sed illis etiam graviora patrare contendant, omnes vos simul cohortor, ut fortissimam alacritatem animi adhibeatis, neque de tanto studio quidquam remittatis, sed illud amplius etiam augeatis, licet innumeræ difficultates occurrant. Qui enim pluribus cum sudoribus ac laboribus magnum aliquod ac generosum facinus ediderit, uberiorum illis, qui facile ac nullo negotio idipsum gesserint, mercedem accipiet. Siquidem *Unusquisque*, inquit beatus Paulus, *propriam mercedem accipiet, secundum proprium laborem* (1. Cor. 3. 8). Ne igitur ideirco animum despondeatis, quod multi vobis fuerint exantlandi labores, sed hoc ipsum magis vos excitet. Quanto enim major afflictionum sit accessio, tanto magis augentur coronæ, ac multiplicentur ea præmia, quæ vobis pro his præclaris certaminibus reconduntur.

CLXXXIII. *Hesychio episcopo Salonensi (a).*
(Anno 406.)

Etsi magno itineris intervallo a reverentia tua disjungimur, et ad extremos usque orbis terrarum fines relegati sumus; tamen levi caritatis penna utentes, quæ faciles reddit ejusmodi peregrinationes, et propinqui sumus tibi, et tecum versamur, ac debitam per literas salutationem persolvimus, teque hortamur, ut ad juvandas Orientis Ecclesias conveniens studium adhibeas. Scis enim quanta sit parata merces ei qui divexatis Ecclesiis manum porrexerit, et tauram procellam in tranquillitatem converterit, ac bellum adeo grave restinxerit. Atque ad hæc vos hortamur, non quasi admonitione nostra indigeatis; siquidem antequam nostras literas accepissetis, quæ vestri muneris erant, ipsi præstitistis: sed quia nondum sublata sunt inala, sed adhuc vigent et urgent, oramus vos, ut ne animo concidatis, neque malis cedatis, sed quamdiu manent ulcera, quibus Ecclesiæ corpus affligitur, vestra medicamenta adhibeatis. Quanto enim pluribus cum laboribus res geruntur, tanto vobis amplior etiam merces constituetur.

CLXXXIV. *Gaudentio episcopo Brixiano (b).* (Anno, ut putatur, 406.)

Nihil nos latet rerum tuarum, sed tamquam præsentibus probe novimus studium tuum, vigilantiam, curas, labores quos pro veritate suscepisti, tibi que ingentes gratias agimus: neque mediocrem in tanta degentes solitudine consolationem haurimus ex tuæ caritatis ardore ac sinceritate, cujus, dum hic periculum fecimus, istic quoque integram illam vigere

(a) Hesychius Salonensis episcopus ille putatur esse, cujus existat commentarius in Leviticum.

(b) Gaudentii Brixiani episcopi existant sermones in Exodum et in Evangelia, atque alia quedam opuscula.

cognovimus, nec ullo modo aut temporis diuturnitate aut itineris longitudine debilitatam fuisse. Quo nomine multam tibi gratiam habemus, teque hortamur, ut in instituto pergas, et idem semper studium præ te feras. Non enim ignoras, quot Ecclesiarum salus nunc agatur, et quam eximium futurum sit hoc opus. Hæc igitur cogitans, domine mi reverendissime ac religiosissime, in eodem studio perseverare dignare: sic enim fiet, ut exiguis laboribus exantlatis, immortalia vobis pro his præclaris certaminibus in cælo præmia recondatis.

CLXXXV. *Pentadiæ diaconissæ.* (Anno 405, ut putatur.)

Diurno silentio usa es, tametsi multi erant qui ad nos istinc proficiscerentur. Quid ergo tandem in causa fuit? num rerum perturbatio? Absit; hoc ego de te numquam dixerim: novi quippe magnum et excelsum animum tuum, qui vel in multis tempestatibus potest felicissime navigare, atque in mediis fluctibus tranquillitate magna frui. Id vero tu rebus ipsis demonstrasti, tuorumque nuntia recte factorum ad extremos usque fines orbis terrarum fama pervenit, et omnium ore laudaris, quod cum in uno constituta sis loco, longe dissitos excites tua pietate, atque alacriores efficias. Quænam igitur est causa silentii? Equidem dicere minime possum. Tuam autem oro suaviter, ut per eum qui literas pietati tuæ tradet in manus, de tua valetudine, tranquillitate animi ac securitate eum tua, tum universæ domus tuæ, certiores nos facias: ut licet tanto a te intervallo sejuncti, atque in tam molesta degentes solitudine, multum ex ejusmodi literis percipiamus solatium.

CLXXXVI. *Alypio.* (Cucuso anno 404.)

Tu quidem veritus es, ne, quod prior ad nos scripsisses, in præcipitationis reprehensionem incurreres: ipsis enim tuis utar verbis; ego vero tantum abest, ut hujusce rei tibi actionem intendam, ut etiam negligentia propter tarditatem te accensem, et amplius ante laudarem, cum prior literas ad nos misisses. Atque hoc ego dico, ut tua ipsius sententia ad id comprobandum utar: sic enim dixisti, hoc præcipue propensioris esse amicitia, ut etiam tacentes literis appellemus. Quando igitur et præcipitationis ac temeritatis metus est exemptus, quo sine causa correptus fueras, et hoc ipsum majoris indicium caritatis ostensum est, ingentem ad nos deinceps literarum copiam mitte. Non enim te fugit quo animo erga tuam suavitatem affecti et fuerimus, et simus. Nam licet in hunc desertissimum locum relegati simus, licet ad ipsos orbis terrarum ultimos fines, sinceræ tuæ minimeque fucate caritatis oblivisci non possumus, sed singulis diebus illam mente versare non desinimus, animæque tuæ virtutes recordatione nobis effingere. Ac cupere-mus quidem crebrius ad vos scribere: sed quoniam id nobis est difficile, qui a vobis adeo sejuncti sumus, vobis autem perfacile, hortamur vos, ut frequentes ad nos literas de vestra totiusque domus vestræ valetu-

καὶ τὸν ἐν εὐλαβείᾳ ᾗ ἔσπουδακότεν, καὶ πολλὴν ἔχοντα ἀνδρείαν, ἢ τῶν καιρῶν δυσκολία. Ὁ δὲ καὶ ἐφ' ὧν γέγονε, καὶ τό γε ὑμέτερον μέρος, ἅπαντα διώρθωται, καὶ οὐδὲν ἐλλέλειπται. Ἄλλ' ἐπειδὴ οἱ τὰς ταραχὰς καὶ τσόντες καὶ τίκτοντες εἰς τοῦτο [703] ἦλθον παρανότας, ὡς μὴ μόνον μὴ ἐγκαλύπτεσθαι τοῖς προτέροις, ἀλλὰ καὶ ἐπαγωνίζεσθαι ἐκείνοις, παρακαλῶ κοινῇ πάντας ὑμῶν ἐβῶμενεστάτῃ χρῆσασθαι τῇ προθυμίᾳ, καὶ μὴ καταλύσαι τὴν τοσαύτην σπουδὴν, ἀλλὰ καὶ προστιθέναι μειζόνως, κἂν μυρίαὶ δυσκολίαι παρεμπίπτωσι. Οἱ γὰρ μετὰ πλειόνων ἰδρώτων καὶ πόνων μετὰ τι καὶ γενναίως κατορθούετε, τῶν βράδιος καὶ μὲν εὐκολίας τοῦτο ποιούντων πλείονα λήφονται τὸν μισθόν. Ἐκαστος γὰρ, φησὶν ὁ μακάριος Παῦλος, ἐπὶ ἰδίων μισθὸν λήψεται, κατὰ τὸν ἰδίον κόπον. Μὴ τοίνυν τὸ πολλὰ κεκμηκέναι ποιεῖτω ὑμᾶς ἀπαγορεύειν ἄλλ' αὐτὸ δὴ τοῦτο μᾶλλον διεγείρετω. Ὅσῳ γὰρ ἂν προσθήκη λάθῃ τὰ τῶν πειρασμῶν, τοσούτῳ μᾶλλον αὐξεται τὰ τῶν στεφάνων, καὶ πλεονάζει τὰ ὑπὲρ τῶν καλῶν τούτων ὑμῖν ἀγώνων ἀποκείμενα βραβεῖα.

ΡΠΓ'. Ἦσυχίφ ἐπισκόπῳ Σαλώνων.

Εἰ καὶ πολλῶν διεργόμεθα τῷ τῆς ὁδοῦ μήκει τῆς τιμιότητός σου, καὶ πρὸς αὐτάς ἐσμεν τῆς οἰκουμένης τὰς ἔσχατίας ἀπωκισμένοι, ἀλλ' ὁμως τῷ τῆς ἀγάπης πτερῷ χρώμενοι, κούφῳ τε ὄντι, καὶ βράδιος τὰς τοιαύτας ἀποδημίας ἐργαζομένῳ, πλησίον τέ σοῦ ἐσμεν, καὶ σύνεσιμέν σοι, καὶ τὴν ὀφειλομένην τῶν γραμμάτων ἀποδιδόμεν πρόσρησιν, καὶ σε παρακαλοῦμεν τὴν προσήκουσαν ὑπὲρ τῶν Ἐκκλησιῶν τῶν κατὰ τὴν Ἀνατολὴν ποιήσασθαι σπουδὴν. Οἶσθα γὰρ ἥλικος ἐστὶν ὁ μισθὸς Ἐκκλησίαις πονουμέναις χεῖρα ὀρέγειν, ταραχὴν τοσαύτην εἰς γαλήνην μεταθεῖναι, καὶ πόλεμον οὕτω σφοδρὸν καταλύσαι. Καὶ ταῦτα οὐχ ὡς δεομένους ὑμᾶς τῆς παρ' ἡμῶν ὑπομνήσεως παρακαλοῦμεν· καὶ γὰρ καὶ πρὸ τῶν ἡμετέρων γραμμάτων τὰ παρ' ὑμῶν αὐτοὶ πεποιήκατε· ἀλλ' ἐπειδὴ οὐδέπω τὰ θεῖα λέλυται, ἀλλὰ καὶ ἀκμάζει, ἀξιοῦμεν ὑμᾶς μὴ ἀναπεσεῖν, μηδὲ περικακῆσαι, ἀλλ' ἕως μένει τὰ ἔλλα τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας συντρίβοντα, καὶ τὰ παρ' ὑμῶν φάρμακα ἐπιτιθέναι· καὶ γὰρ ὅσῳ μετὰ πλειόνων πόνων ἀνύεται τὰ προκείμενα, τοσούτῳ πλείων ὑμῖν κείσεται καὶ ὁ μισθός.

ΡΠΔ'. Γαυδερίῳ ἐπισκόπῳ Βριξίας ᾧ.

Οὐδὲν ἡμᾶς ἔλαθε τῶν σῶν, ἀλλ' ἐγνωμεν σαφῶς ὡς παρόντες τὴν σπουδὴν σου, τὴν ἀγρυπνίαν, τὴν φροντίδα, τοὺς καμάτους, τοὺς πόνους οὓς ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἐπεδείξω, καὶ σοὶ χάριτας πολλὰς ὁμολογούμεν· καὶ ἐν τοσαύτῃ καθήμενοι ἐρημίᾳ, μεγίστην ἔχομεν παράκλησιν, τῆς ἀγάπης σου τὸ θερμὸν καὶ γνήσιον, ἧς πείραν ἐνταῦθα λαβόντες, ἔγνωμεν αὐτὴν ἀκμάζουσαν καὶ ἐκείσε, καὶ οὐδὲν οὕτε τῷ πλήθει τοῦ χρόνου, οὕτε τῷ μήκει τῆς ὁδοῦ καταμαρανθείσαν. Διὰ τοῦτό σοι χάριτας ἴσμεν πολλὰς, καὶ σε παρακαλοῦμεν [704] μένειν τὴν αὐτὴν ἐπιδεικνύμενον σπουδὴν. Οἶσθας γὰρ ὑπὲρ ὧν Ἐκκλησιῶν ὑμῖν ὁ ἀγών

πρόκειται νῦν, καὶ ἥλικον ἔσται τοῦ κατορθώματος τὸ μέγεθος. Ταῦτ' οὖν ἐννοῶν, δέσποτά μου τιμιώτατε καὶ εὐλαβέστατε, ἐπιμεῖναι τῇ αὐτῇ σπουδῇ παρακλήθητι. Οὕτω γὰρ ὀλίγα κάμνοντες, ἀθάνατα ἑαυτοῖς προαποθήσεσθε ἐν τοῖς οὐρανοῖς τῶν καλῶν τούτων ἀγώνων τὰ βραβεῖα.

ΡΠΕ. Πενταδίᾳ διακόνῳ.

Μακρὰν εἰσίγησας σιγὴν, καίτοι πολλῶν ὄντων τῶν ἐκείθεν ἀφικνουμένων πρὸς ἡμᾶς. Τί ποτ' οὖν ἂν εἴη τὸ αἴτιον; τῶν πραγμάτων ὁ θόρυβος; Ἄπαγε· τοῦτο οὐκ ἂν εἴποιμι· οἶδα γὰρ σου τὴν μεγάλην καὶ ὕψι- λην ψυχὴν, τὴν καὶ ἐν πολλοῖς κλυδωνίοις δυναμένην ἐξουρίας πλεῖν, καὶ ἐν μέσοις κύμασι γαλήνης ἀπολαύειν λευκῆς. Καὶ τοῦτο δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων ἔδειξας, καὶ πρὸς αὐτάς τὰς ἔσχατίας τῆς οἰκουμένης ἦλθεν ἡ φήμη τὰ σὰ φέρουσα κατορθώματα, καὶ πάντες σε ἀνακηρύττουσιν, ὅτι καὶ ἐν ἐνὶ χωρίῳ ἰδρυμένη καὶ τοὺς πόρθῳθεν ὄντας διὰ τῆς εὐλαβείας τῆς σῆς διεγείρεις, καὶ προθυμότερους ποιεῖς. Τίς οὖν ἡ αἰτία τῆς σιγῆς; Ἐγὼ μὲν εἰπεῖν οὐκ ἔχω. Παρακαλῶ δέ σου τὴν ἐμμέλειαν διὰ τοῦ τὰ γράμματα ἐγχειρίζοντός σου τῇ εὐλαβείᾳ, δι' αὐτοῦ δηλώσαι ἡμῖν τὰ περὶ τῆς ὑγιείας τῆς σῆς, καὶ τῆς εὐθυμίας, καὶ τῆς ἀσφαλείας, καὶ σοῦ καὶ τοῦ οἴκου σου παντός· ἵνα καὶ ἐκ τοσούτου καθήμενοι διαστήματος, καὶ ἐν οὕτω χαλεπωτάτῃ ἐρημίᾳ διατρίβοντες, πολλὴν ἀπὸ τῶν τοιούτων γραμμάτων καρπωσόμεθα τὴν παράκλησιν.

ΡΠΖ'. Ἀλυπίῳ.

Αὐτὸς μὲν ἔδειξας μὴ τῷ πρότερον ἐπιτηδῆσαι τοῖς πρὸς ἡμᾶς γράμμασι προπετείας μέμψει περιπέσης· αὐτοῖς γὰρ σου χρῆσθαι τοῖς ῥήμασιν· ἐγὼ δὲ σε τοσούτον ἀπέχω τούτου γράψασθαι^b, ὅτι καὶ βραθυμίαν ἐγκαλῶ τῆς βραδυτῆτος ἔνεκεν, καὶ μειζόνως ἀνεκῆρυξα πρότερον ἐπισταλκότεν. Καὶ τοῦτο λέγω, αὐτῇ πάλιν σου τῇ ψήφῳ εἰς ἀπόδειξιν τούτου κερημένον. Ἐφης γὰρ, τοῦτο μάλιστα φιλοστοργίας εἶναι, τὸ καὶ σιωπῶντας προσειπεῖν. Ἐπεὶ οὖν τό τε θεός σοι τῆς προπετείας ἀνήρηται, ὅπερ οὐ ἐδόντως ἔδεδόκεις, τοῦτό τε μειζόνως ἀποδέδεικται σημεῖον ἀγάπης, πέμπε λοιπὸν ἡμῖν νιφάδας γραμμάτων. Οἶσθα γὰρ ὅπως καὶ διετέθημεν καὶ διακείμεθα περὶ τὴν σὴν ἐμμέλειαν. Κἂν γὰρ εἰς ἐρημότατον τοῦτε χωρίον ἀπενεχθῶμεν, κἂν εἰς αὐτὰ τῆς οἰκουμένης τὰ πέρατα, τῆς εἰλικρινούς^c ἀγάπης καὶ δόλον οὐκ ἔχουσης οὐδέποτε ἐπιλαθέσθαι δυνάμεθα, ἀλλὰ καθ' ἐκάστην σε τὴν ἡμέραν φανταζόμενοι διατελοῦμεν, τὰς ἀρετὰς σου τῆς ψυχῆς διὰ τῆς μνήμης ἀναπλάττοντες. Καὶ ἐβουλόμεθα μὲν συνεχέστερον ἐπιστέλλειν [705] ἐπειδὴ δὲ τοῦτο ἐργῶδες ἡμῖν ἐστὶ, τοσούτων ὑμῶν ἀπωκισμένων, ὑμῖν δὲ βράδιον, παρακαλοῦμεν συνεχῶς ἡμῖν ἐπιστέλλειν τὰ περὶ τῆς ὑγιείας τῆς σῆς καὶ παντὸς ὑμῶν τοῦ οἴκου. Οὕτω γὰρ, καὶ

^b Colslin. ἐγὼ δὲ τοσούτον ἀπέχω τούτου γράψασθαι.

^c Duo mss. κἂν πρὸς αὐτὰ τῆς οἰκουμένης τὰ τέρματα, τῆς εὐγενούς σου ψυχῆς, τῆς εὐδορίας, τῆς ἀπλάστου, τῆς εἰλικρινούς· et infra ibidem διὰ τῆς μνήμης ἀνάπτοντες.

^a Savil. Βρόξης. Codex unus Frontonis Ducis Βριξίας.

ἐν ἀλλοτρίῳ διατρέβοντες, πολλὴν καρπωσόμεθα τὴν παράκλησιν.

ΠΙΖ. Προκοπίφ.

Ὅλγα μὲν σοι συνεγενόμεθα αὐτόθι, δέσποτά μου θαυμασιώτατε, πολλὴν δέ σου τὴν πείραν τῆς γνησίας εὐλόγησεν ἀγάπης, καὶ τῆς ἀπράγμονος ψυχῆς, καὶ τῆς γνησίας καὶ θερμῆς διαθέσεως. Διὸ καὶ πρὸς αὐτὰ τῆς οἰκουμένης ἀπικισθέντες τὰ τέρατα, καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν ἐσχάτην ἐρημίαν ἀπενεχθέντες ^a, διὰ τὸ πανταχοῦ σε περιφέρειν, ὅπου περ ἂν ἀπίωμεν, καὶ ἔχειν ἐγκεκαλαμμένον τῷ συνεϊδῶτι, καὶ γράφομεν ἐκ τοσοῦτου διαστήματος, καὶ τὴν ὀφειλομένην ἀποδιδάμεν πρόσρησιν καὶ σου παρκαλοῦμεν τὴν ἐμμέλειαν, εἰ μὴ βαρὺ καὶ ἐπαχθὲς, καὶ αὐτὸν ἡμῖν ταύτην παρέχειν τὴν χάριν, καὶ τὰ περὶ τῆς ὑγείας εὐαγγελίζεσθαι ἡμᾶς τῆς σῆς. Μανθάνομεν γὰρ αὐτὰ καὶ μὴ γράφοντες, τοὺς ἐκείθεν ἀφικνουμένους ἐρωτῶντες, διὰ τὸ σφόδρα περισπουδάστον εἶναι ἡμῖν εἰδέναι τὰ περὶ τῆς ῥώσεως τῆς σῆς καὶ τῆς εὐδοκίμησεως· βουλόμεθα δὲ καὶ παρὰ τῆς γλώττης τῆς σῆς, καὶ παρὰ τῆς χειρὸς τῆς σῆς ταῦτα δηλοῦσθαι, ὥστε διπλῆν ἡμᾶς καρποῦσθαι ^b τὴν ἡδονήν, ἀπὸ τε τοῦ γράφειν, ἀπὸ τε τοῦ γράμματα δέχεσθαι παρὰ τῆς εὐγενείας τῆς σῆς. Δίδου δὲ ταύτην ἡμῖν τὴν χάριν, ἡδίστην τε οὖσαν καὶ εὐλογον, καὶ πολλὴν ἡμῖν παρέχουσαν τὴν εὐφροσύνην.

ΠΠΗ. Μαρκελλίνφ.

Εἰς μὲν αὐτὸ τὸ πάντων ἐρημότατον χωρίον ἀτήχθημεν, τὴν Κουκουσὸν ^c· πλὴν ὅταν τὴν ἀγάπην ὑμῶν τῶν φιλοῦντων ἡμᾶς ἐνοήσωμεν, μεγίστην καρπούμεθα παράκλησιν, ἐν ἐρημίᾳ πλουτοῦντες. Οὐδὲ γὰρ ὀτυχῶν θησαυρὸς, ἀνδρῶν ἐπιτυγχάνειν γνησίως φιλεῖν εἰδῶτων. Διὰ δὲ τοῦτο καὶ μὴ τῷ σώματι παρῶμεν, ὅμιν τῇ ψυχῇ συνδεδέμεθα, τῇ τῆς ἀγάπης ἀλύσει σφ' γρόμενοι. Ὅθεν καὶ ἐπιστέλλομεν ἐκ τοσοῦτου διαστήματος, καὶ τὴν ὀφειλομένην ἀποδιδάμεν πρόσρησιν. Ὅτι γὰρ εἰς τοὺς πρώτους σε τὴν ἔραστον ἐγράψαμεν τῶν ἡμετέρων, οὐδὲ αὐτὸς ἀγνοεῖς, δέσποτά μου θαυμασιώτατε. Δίδου δὲ καὶ αὐτὸς ταύτην ἡμῖν τὴν χάριν, καὶ συνεχῶς ἡμῖν ἐπιστελλε, τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς εὐαγγελίζόμενος, ἵνα καὶ τῷ γράφειν, καὶ τῷ δέχεσθαι τοιαύτας ἐπιστολάς, πολλὴν καρπωσόμεθα τὴν παραμυθίαν καὶ εὐφροσύνην, καὶ μεγίστης, καὶ ἐν ἐρημίᾳ διατρέβοντες, ἀπολαύσωμεν παρακλήσεως.

ΠΠΘ. Ἀντιόχφ.

Πότε γὰρ σοι ἐπιλαθέσθαι δυνάμεθα τῆς γλυκείας καὶ θερμῆς διαθέσεως, τῆς γνησίας [706] καὶ εὐκρινούς ἀγάπης, καὶ ἐλευθέρως γνώμης καὶ ὑψηλῆς, τῆς πεπαθήσασμένης ψυχῆς; Κἀν γὰρ πρὸς αὐτὰς ἀπέλωμεν τὰς ἐσχαιτίας τῆς οἰκουμένης, πανταχοῦ σε περιφέροντες ἄπιμεν, τὸν θερμὸν ἡμῶν ἔραστον,

^a Reg. ἀπενεχθέντες. Savil. Item in textu ἀπενεχθέντες, in marg. ἀχθέντες, Morel. ἀναχθέντες.

^b Duo mss. καρπώσασθαι.

^c Vatic. τὴν Κουκουσὸν de more. Vide supra epist. 84.

καὶ σφόδρα ἡμῖν τῷ τῆς ἀγάπης νόμῳ συνδεδεμένον. Διὸ καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν ἐρημίαν τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης ἀπικισμένοι, τὴν Κουκουσὸν λέγω, καὶ οὐ βραδίως ἐπιτυχεῖν τῶν τὰ γράμματα διακομιζόντων δυνάμενοι, πολλὴν ἐποίησάμεθα σπουδὴν ἐκζητῆσαι τε καὶ εὐρεῖν τὸν ταύτην ἡμῶν τὴν ἐπιστολὴν διακομίζοντα, ὥστε σου προσεπειν τὴν θαυμασιότητα, καὶ τὴν ὀφειλομένην πρόσρησιν ἀπιδουναί τῇ μεγαλοκρίτειά τῇ σῇ. Ὅτι δὲ καὶ αὐτὸς, ἐξ ὧν ἦδη πεποίηκας, οὐ δέξῃ τῆς παρ' ἡμῶν ὑπομνήσεως εἰς τὸ συνεχῶς ἡμῖν ἐπιστέλλειν, καὶ τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς εὐαγγελίζεσθαι, οὐδὲν οἶμαι δεῖν ἀμφιβάλλειν. Καὶ γὰρ οὐ τὴν τυχοῦσαν καρπωσόμεθα παράκλησιν, ὅταν παρ' ὑμῶν τῶν σφόδρα ἡμᾶς ἀγαπώντων δεχόμεθα γράμματα, περὶ τῆς ῥώσεως τῆς ὑμετέρας δηλοῦντα, καὶ τὴν ἀγάπην διὰ τῶν ἐπιστολῶν συνεχῶς ἀνακοῦντα, καὶ τὴν παρουσίαν τῆς ὑμετέρας ἀγάπης ποιοῦντα φαντάζεσθαι. Ἀρκεῖ γὰρ πυκνότης ἐπιστολῶν, ὅταν παρὰ φίλων γνησίως φέρηται, καὶ τῆς παρουσίας σοφίσασθαι τὴν ἡδονήν.

ΠΙ'. Βρίσωρι.

Τί τοῦτο; Αὐτόθι μὲν ὄντων ^d ἡμῶν μυρία καὶ ποιεῖν καὶ λέγειν ἐσπουδάκας, καὶ τῇ πόλει πάση, μᾶλλον δὲ τῇ οἰκουμένην κατάδηλος γέγονας ἐπὶ τῷ φίλτρῳ, ᾧ περὶ ἡμᾶς ἐπιδείκνυσαι, μὴ στέγων αὐτὸ σιγῇ κατέχειν, ἀλλὰ διὰ τῶν ἔργων, διὰ τῶν ῥημάτων πανταχοῦ ἐπιδεικνύμενος, ἐπιστελλαι δὲ ἡμῖν οὐδὲ ἀπαξ κατεδέξω, καὶ ταῦτα σφόδρα διψῶσι τῶν ἐπιστολῶν τῶν σῶν, καὶ τῶν γραμμάτων ἐπιθυμοῦσιν; Οὐκ οἶσθα ὅσην ἐμέλλομεν καρποῦσθαι παράκλησιν τῆς οὕτω γνησίας ψυχῆς, τῆς οὕτω θερμῆς φιλίας ἔγγονα δεχόμενοι γράμματα; Καὶ ταῦτα οὐκ ἐγκαλῶν λέγω (οἶδα γὰρ ὅτι καὶ γράφων, καὶ σιγῶν, ἀμάζουσαν διατηρεῖς τὴν περὶ ἡμᾶς διάθεσιν), ἀλλὰ σφόδρα ἐπιθυμῶν ^e σου τῶν ἐπιστολῶν. Καὶ μὴ γράφοντος μὲν σου, οὐ παύομεθα τοὺς ἐκείθεν ἀφικνουμένους ἐρωτῶντες περὶ τῆς ῥώσεώς σου καὶ τῆς εὐθυμίας, καὶ σφόδρα χαίρομεν ἀκούοντες ἅπερ ἐπιθυμοῦμεν· ἀλλὰ βουλόμεθα καὶ παρὰ τῆς γλώττης τῆς σῆς, καὶ παρὰ τῆς δεξιᾶς τῆς σῆς ταῦτα μανθάνειν. Εἰ τοίνυν μὴ βαρὺ μηδὲ ἐπαχθὲς ζητοῦμεν ^f, νῦν γοῦν ταύτην ἡμῖν παράσχου τὴν χάριν, μεγίστην οὖσαν καὶ ἡδίστην, καὶ πολλὴν ἡμῖν φέρουσαν τὴν ἡδονήν.

[707] ΠΙΔ'. Ἀμπρούκλη διακόνφ.

Ἐδεξάμην δευτέρων, ἦν ἔφης προτέραν ἐπιστολὴν ἐπεσταλέναι, δέσποινά μου τιμωτάτη καὶ κωμωτάτη. Καὶ τὰ αὐτὰ πάλιν λέγω, μὴ κάλει τόλμαν τὸ προτέραν τοῖς πρὸς ἡμᾶς ἐπιπηδῆσαι γράμμασι, μηδὲ ἀμάρτημα νόμιζε τὸ μέγιστον ἐγκώμιον. Ἀγάπης γὰρ ζεούσης καὶ θερμῆς τοῦτο δεῖγμα ποιούμεθα, καὶ τῆς γνησίας καὶ εὐκρινούς σου διαθέσεως τῆς φλο-

^d Mss. αὐτόθι μενόντων, quae etiam lectio quadrat.

^e Sic recte Savil. Morel, et Monaf. ἐπιθυμῶ. Eortz.

^f Reg. et Vatic. αἰτούμεν.

dine mittatis : sic enim peregre degentes solatio non mediocri perfruemur.

CLXXXVII. Procopio. (Ab anno 404 ad 407.)

Quamquam exigua nobis tecum istic consuetudo fuit, domine plurimum suspiciende, magnum tamen sinceræ tuæ caritatis, animi quieti, sinceri ac ferventis amoris periculum fecimus. Quapropter etiam ad ipsos orbis terrarum fines relegati, atque ad ipsam extremam solitudinem abducti, quoniam ubique te circumferimus, quocumque tandem proficiscamur, et insculptum in pectore gestamus, ex tanto licet intervallo scribimus, ac debitam salutationem persolvimus : tuamque suavitate oramus, ut nisi grave sit ac molestum, hanc ipse nobis gratiam concedas, et de tua valetudine lætum ad nos nuntium mittas. Hæc enim etiam te minime scribente intelligimus, dum eos qui istinc veniunt sciscitamur, quod magno nobis studio sit, ut de tua valetudine ac nominis celebritate certiores fiamus : cupimus tamen linguæ tuæ ac manus tuæ beneficio nobis eadem innotescere, ut duplicem voluptatem carpiamus, tum quod scribamus, tum quod literas a tua nobilitate missas recipiamus. Hanc vero nobis concede gratiam, quæ et jucundissima est, ac rationi consentanea, et multa lætitia nos perfundit.

CLXXXVIII. Marcellino. (Cucuso anno 404.)

Nos quidem in omnium desertissimum locum Cucusum relegati sumus : cum tamen nobis in mentem venit vestræ caritatis, qua nos complectimini, ingentem percipimus consolationem, atque in solitudine divites sumus. Neque enim is vulgaris est thesaurus, si viros nanciscaris, qui sincere amare noverint. Ideo tametsi corpore minime adsumus, vobiscum anima devincti sumus, et catena caritatis obstricti. Hinc etiam fit, ut ad vos tanto intervallo disjuncti scribamus, ac debitam salutationem persolvamus. Nam in primorum numerum amicorum te adscriptum a nobis fuisse nec ipse ignoras, domine mi plurimum suspiciende. Hanc igitur nobis et ipse gratiam concede, ut frequenter ad nos literas mittas, quæ de tuæ valetudinis statu læta nuntient, ut et dum scribimus, et dum ejusmodi literas accipimus, multam consolationem ac voluptatem carpiamus, et maximo etiam in solitudine degentes solatio perfruemur.

CLXXXIX. Antiocho. (Cucuso anno 404.)

Equando tandem suavis et ardentis amoris tui, sinceræ minimeque fucatæ caritatis poterimus oblivisci, mentis ingenuæ ac sublimis, animi confidentis ? Quamvis enim ad ipsos ultimos orbis terrarum fines proficiscamur, ubique te circumferimus abeuntes, fervidum nostri amorem, et arctissima caritatis nobiscum lege devinctum. Quocirca vel in ipsam nostri hujus orbis terrarum solitudinem, Cucusum nimirum relegati, quamvis haud facile, qui literas perferant, nancisci queamus, omnem adhibuimus diligentiam, ut investigaremus, ac reperiremus, qui nostram hæc

epistolam ad te perferret, ut sublimitatem tuam contemplaremus, ac debitam salutationem magnificentiæ tuæ persolveremus. Neque vero in dubium revocari debere arbitror, cum ea quæ jam a te sunt gesta considero, quin sine nostra admonitione ad nos literas crebro mittere, et de tua valetudine certiores nos facere memineris. Non enim mediocrem consolationem hauriemus, cum a vobis, a quibus impense diligimur, literas accipere licebit, quæ valetudinis vestræ statum exponant, et epistolæ ministerio caritatem subinde renovent, ac vestram præsentiam nobis ob oculos ponant. Siquidem potest frequentia literarum eam, quæ ex præsentia perciperetur, lætitiâ ac voluptatem adunibrare, cum a sinceris amicis transmissæ fuerint.

CXC. Brisoni (a). (Anno 404.)

Quid hoc rei esse dicam ? Siccine tu, qui cum nos istic essemus, innumera facere ac dicere studuisti, atque urbi, vel potius toti orbi terrarum innotuisti ob eum amorem, quem erga nos ostendebas, neque silentio tegere id poteras, sed et rebus ipsis et verbis ubique specimen ejus edebas, literas ad nos ne semel quidem dignatus es mittere, idque, cum summo tuarum epistolarum desiderio teneremur, tuasque literas expeteremus ? Nescis quantam ex eo percepturi essemus consolationem, quod tam ardentis amicitie fetus literas acciperemus ? Atque hæc ego non exprobrandi causa dico, quippe qui sciam te, sive scribas, sive sileas, ingentem benevolentiam erga nos conservare, sed quod tuarum desiderio flagrem epistolarum. Ac solemus quidem, etiamsi non scribas, eos qui istinc adveniunt, sciscitari de tua valetudine atque hilaritate, ac summopere lætari, cum ea quæ desideramus, audimus : sed linguæ tuæ ac dexteræ tuæ beneficio hæc intelligere cuperemus. Nisi ergo fortasse grave sit ac molestum quod petimus, nunc saltem hanc nobis concede gratiam, quæ maxima est et jucundissima et magnam nobis pariet voluptatem.

CXCI. Ampruclæ (b) diaconissæ. (Cucuso anno 404.)

Secundam accepi, quam te priorem misisse scribis, epistolam, domina mea reverendissima et ornatissima. Atque iterum dico, noli audaciam appellare, quod literas ad nos prior scripseris, neque peccatum id arbitrare quod laus est maxima. Hoc enim ferventis et ardentis documentum esse caritatis censemus, ac sinceræ minimeque fucatæ benevolentie tuæ, quæ

(a) Pro nomine græco, Βρίσον, quod interpretatum est, *Brisoni*, Morel. habet, Βρίσον, *Brisoni*; sed infra epist. 234 idem Morel. Βρίσον. Savil. in textu Βρίσον, in marg. Βρίσον. Socrat. Hist. Eccl. lib. 6, cap. 8, Βρίσον habet, qui dicitur lapide percussus, qui Briso etiam cap. 16 dicitur Chrysostomum a priore exilio reduxisse, et apud Palladium in Vita Chrysostomi cap. 20 memoratur Βρίσον, sic cum eo, frater Palladii, unde liquet hoc nomen cum scribendum esse. Alius item Briso episc. Philipporum in Thracia commemoratur Socrat. lib. 6, cap. 18.

(b) Eandem putat esse Ampruclam Fronto Duceus quam Proculam, sive potius Proclam vocat Palladius in Vita Chrysostomi cap. 10 : qua de re actum est in Vita S. doctoris, Ibid. Reg. et Vatic., Ἐδεξιμένη προτέρων, ἢ ἐπὶ δευτέρων ἐπιστολῆν ἐπιστάληναι. Priorem accepi quam te secundam misisse scribis. Sic etiam Savilius. Utrovis modo legas, eodem recidit sententia.

flamma ipsa sit ardentior. Cum igitur hæc tibi explorata sint, hanc nobis frequenter largire gratiam, ut de tua valetudine certiores nos facias, et sexcentis epistolis nos obruas, quæ id significant. Nam si vos qui nos amatis, et hilares esse, ac prospera valetudine et securitate frui certo confidamus, non mediocrem nostræ in regione peregrina commorationis levationem capiemus, sed et maximo solatio fruemur, licet in extrema solitudine habitemus. Tecum ergo reputans, quantam festivitatis occasionem nobis allatura sis, noli hanc nobis lætitiâ invidere, sed quantum licebit, et facultas dabitur, continue felicem nobis de tua valetudine nuntium mitte.

CXCII. Onesicratæ (a). (Cucuso anno forte 405.)

Magnum animo dolore nos quoque cepimus, cum de mortæ beatæ filix tuæ ad nos est allatum. Verruntamen cum probe nota nobis sit animi tui sapientia, mentisque sublimitas, plane confidimus fore, ut tantis fluctibus superior evadas. Nam ut nequaquam contristeris, fieri nequit; sed te hortamur tamen, ut moderate id agas, cum probe noveris, quam fluxæ sint et caducæ res humanæ, communesque omnibus hæc calamitates, ac naturæ lex communis, et Domini omnium nostrum Dei decretum. Neque enim istud mors est, sed peregrinatio, atque a deterioribus ad meliora commigratio. Hæc igitur animo volvens omnia, generose fer quod accidit, et clementi Deo gratias age. Quamvis enim eo gravior inflicta sit plaga, quod adhuc recenti priori successerit, tamen eo tibi splendidior corona patientiæ, majoraque præmia debebuntur, si cum gratiarum actione et laude calamitatem istam tuleris. Ne igitur nos quoque magnopere doleamus, sed evidenter sciamus nonnihil tibi nostras literas profuisse, ad nos hoc ipsum scribere ne graveris, ut indices omnem tibi mœroris nubem esse discussam, ac doloris ulcus magna ex parte sanatum. Si enim hæc intellexerimus, sexcentas ad te mittere epistolas non cessabimus, quod non mediocriter tui studiosi simus, cum sincerum semper ac minime fucatum honorem, reverentiam et caritatem a modestia tua delatam senserimus. Quorum omnium perpetuo memores, florentem ac vigentem erga te benevolentiam conservamus, licet ad ipsos ultimos orbis terrarum fines deferamur.

CXCIII. Pæanio. (Cucuso anno 404.)

Magnopere me crexisti, ac summa lætitia perfudi-

¹ Juxta Vatic. et Reg., *Macariæ filix tuæ*, gr. τῆς Μακαρίας τῆς θυγατρὸς σου. Macariam agnoscunt Mythologi Hercullis filiam, et in Martyrologio Romano, Macaria martyr occurrit die 8 Aprilis, quo argueretur nomen illud proprium insolens non esse.

(a) Vox *Onesicratæ*, Ὀνησικρατία, omnibus Mss nostris consonat. At vero, si Frontoni Ducæo credatur, scribendum est *Asyncritiæ*, Ἀσυνκριτία, quia nempe alii sunt ad Asyncritam a Chrysostomo missæ epistolæ. Sed si Mss. nostros vidisset, forte sententiam mutavisset: nam sic Coslilianus et Vaticanus antiquissimi Codices habent. Sic quoque Regius, sic Savilius legit, neque aliam lectionem notat: nam illud *Asyncritiæ* unde prodierit ignoro; certe potius ereditur librarium illum qui vocem græcam Ἀσυνκριτία posuit, nomen illud frequenter positum vero et genuino substituisse, quam librarium quempiam nomen insolitum, Ὀνησικρατία, commentum esse, quod tamen nomen græce optime compositum est nec temere fornicatum.

sti, quod, cum tristia nuntiâres, verbum adjeceris, quod omnibus quæ acciderint accinendum est, dixerisque, Glorificetur Deus in omnibus. Hoc verbum letale diabolo vulnus infligit; hoc in quovis periculo securitatis et voluptatis occasionem offert. Nam simul atque illud quis protulerit, confestim mœroris nubes discutitur. Numquam igitur hoc dicere intermitte, atque alios docere. Si enim quæ vos invasit tempestas, licet asperior fiat, in tranquillitatem mutabitur; sic qui tempestate jactantur, majorem accipient mercedem, simulque a malis liberabuntur. Hoc Jobum corona cinxit, hoc verbum diabolum in fugam convertit, et confusum recedere coegit, hoc tumultum omnem depellit. Perge itaque omnibus quæ contingunt, istud accinere. Loci vero causa, nemo ulli negotium facessat. Quamquam enim desertus locus est Cucusus, hic tamen et quiete fruimur, et non mediocriter ex itinere contractam infirmitatem sanare potuimus, ex quo cœpimus domi perpetuo residere. Quod si nos rursus cogere velitis loca subinde mutare, summis conflictabimur malis, præsertim cum hiems sit pro foribus. Nemo igitur importunus ulli aut molestus hac occasione sit. Verum ad nos de tua valetudine, deque tua istic commoratione nominisque celebritate atque hilaritate scribe. Non enim vulgarem etiam in tanta degentes solitudine consolationem hauriemus, cum ejusmodi a tua reverentia missæ literæ nobis reddentur.

CXCIV. Gemello. (Cucuso anno 404.)

Desertum quidem locum habitamus Cucusum, ac totius orbis hujus nostri desertissimum. Quamvis tamen ad ipsos terræ terminos relegemur, oblivisci tuæ caritatis minime possumus; sed in extera desertaque regione dum versamur, et morbi reliquias etiamnum circumferimus, ac metu latronum obsidemur (neque enim abscedunt, sed itinera intercludunt, et omnia cruore complent Isauri), perpetuo te mente circumferimus, ac fortitudinem tuam, loquendi libertatem, suavem ac sinceram benevolentiam apud nos effluimus, et harum nos recordatione cogitationum oblectamus. Tu vero frequenter ad nos, domine plurimum suspiciende, scribe de valetudinis tuæ statu, et quo pacto calidarum tibi aquarum usus successerit, et quid rerum nunc geras: ut etiam procul a te dissiti nihilo deteriori conditione simus, quam qui semper tecum versantur, ut de rebus tuis certiores fiamus. Nosti quippe quanto nobis studio sit, de tua valetudine quidpiam audire; quod te vehementer amemus; et arctissime cum tua magnificentia devincti simus.

CXCV. Claudiano. (Ab anno 404 ad 407.)

Quidnam hoc esse dicam? Tunc illo, qui nosro amore flagrabas, et quodammodo insaniebas, qui tantam in nobis expertus es caritatem, qui semper nobiscum devinctus eras, ne literis quidem nos tanto temporis spatio dignatus es, sed tam diuturno silentio uti potuisti? Quid igitur in causa fuit? An vero post discessum nostrum ex animo tuo nos eiecisti, et segnior

γός θερμότερας. Ταῦτ' οὖν εἰδυία ἐπιδαψίλευε ^a ταύτην ἡμῖν τὴν χάριν συνεχῶς, περὶ τῆς ὑγείας ἡμῖν δηλοῦσα τῆς σῆς, καὶ πέμπε νιφάδας ἡμῖν γραμμάτων, τοῦτο ἀπαγγελλούσας. Ἐὰν γὰρ θαρρώμεν περὶ τῶν ἀγαπώντων ἡμᾶς, ὅτι ἐν ἐπιθυμίᾳ καὶ ἐν ὑγείᾳ καὶ ἐν ἀσφαλείᾳ καθεστήκατε, οὐ μικρὰν δεξιόμεθα τῆς ἐν ἀλλοτρίᾳ διατριβῆς παράκλησιν, ἀλλὰ καὶ μεγίστην καρπωσόμεθα πραιμουθίαν, καίτοι γε ἐσχάτην ἐρημίαν οἰκοῦντες. Λογισαμένη τοίνυν ὄσση ἡμῖν ἐργασία τὴν ἑορτήν, μὴ φθονήσης ἡμῖν τῆς καλλίστης ταύτης εὐφροσύνης, ἀλλ' ὡς ἀν ἐγχωρή, καὶ οἶόν τε ἦ. εὐαγγελίζου διηνεκῶς ἡμῖν τὰ περὶ τῆς ῥώσεως τῆς σῆς.

ΡιγΒ'. Ὀνησικρατία.

Σφόδρα ἠλγήσαμεν καὶ ἡμεῖς ἀκούσαντες περὶ τῆς μακαρίας θυγατρὸς σου. Ἄλλ' ὅμως εἰδότες τὸ φιλόσοφόν σου τῆς διανοίας, καὶ τὸ ὑψηλὸν τῆς γνώμης, πάνυ θαρρώμεν ὡς ἀνωτέρα στήση τῶν τοιοῦτων κυμάτων ^b. Μὴ λυπεῖσθαι μὲν γὰρ ἀμήχανον, παρακαλοῦμεν δὲ συμμέτρως τοῦτο ποιεῖν εἰδυίαν τὸ ἐπίτηρον τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων, καὶ ὡς κοινὰ ταῦτα πᾶσι τὰ πάθη, καὶ ὡς φύσεως νόμος κοινὸς, καὶ τοῦ πάντων ἡμῶν Δεσπότης Θεοῦ ἀπόφασις. Οὐ γὰρ δὴ θάνατος τοῦτο, ἀλλ' ἀποδημία καὶ μετάστασις ἀπὸ τῶν χειρόνων πρὸς τὰ βελτίω. Ταῦτ' οὖν ἅπαντα λογιζομένη, φέρε γενναίως τὸ συμβάν, καὶ εὐχαρίσται ἐπὶ φιλανθρώπῳ Θεῷ. Εἰ γὰρ καὶ χαλεπωτέρα ἢ πληγὴ γέγονε, πρὸς τὸ νεαρὰν οὔσαν τὴν προτέραν καταλαβεῖν, ἀλλὰ καὶ λαμπρότερός σοι ὁ στέφανος τῆς ὑπομονῆς, καὶ μείζω τὰ βραβεῖα, μετ' εὐχαριστίας καὶ δοξολογίας φερουμένη τὸ πάθος. Ἴν' οὖν καὶ ἡμεῖς μὴ σφόδρα ἀλγῶμεν, ἀλλ' εἰδῶμεν σαφῶς ὅτι γέγονέ σοι τι πλεόν ἀπὸ τῶν γραμμάτων τῶν ἡμετέρων, μὴ κατοκνήσης ἡμῖν γράψαι τοῦτο αὐτὸ, δηλοῦσα ὅτι σοι τῆς ἀθυμίας διεσκεδάσθη τὸ νέφος, καὶ τὸ πολὺ τῆς ὀδύνης τοῦ ἔλκους ὑποτέμνεται. Εἰ γὰρ ταῦτα [708] μάθοιμεν, οὐ πεισοόμεθα νιφάδας ἐπιστολῶν πέμπειν σοι· καὶ γὰρ οὐχ ὡς ἔτυχεν ἀντεχόμεθά σου τῆς εὐγενείας, γνησίας ἀεὶ καὶ εἰλικρινοῦς καὶ τιμῆς, καὶ αἰδοῦς, καὶ ἀγάπης ἀπολαύσαντες παρὰ τῆς σῆς κοσμιότητος. Ἄν συνεχῶς μεμνημένοι, ἀκμάζουσιν τὴν περὶ σὲ διάθεσιν τηροῦμεν, κἂν πρὸς αὐτὰς ἀφικώμεθα τῆς οἰκουμένης τὰς ἐσχάτας.

ΡιγΓ'. Παιανίω.

Σφόδρα με ἀνεπτέρωσας, καὶ σκιρτᾶν ἐποίησας, ὅτι, τὰ λυπηρὰ ἀπαγγεῖλας, ἐπέθηκας τὸ ῥῆμα, ὃ πᾶσι τοῖς συμβαίνουσιν ἐπιλέγειν χρῆ, εἰπὼν· Δόξα δὴ τῷ Θεῷ πάντων ἔνεκα. Τοῦτο τὸ ῥῆμα καίρια τῷ διαδόλῳ πληγῇ τοῦτο μεγίστη τῷ λέγοντι ἐν παντὶ κινδύνῳ ἀσφαλείας καὶ ἡδονῆς ὑπόθεσις. Ἄμα τε γὰρ τις ἐφθέγγετο τοῦτο, καὶ σχεδάννυται εὐθείως τῆς ἀθυμίας τὸ νέφος. Μὴ δὴ παύση τοῦτό τε λέγων ^c,

^a Idem ἐπιδαψιλεύου, et sic legit Savillus: utraque lectio quadrat.

^b Coislin. τῶν τοιοῦτων καμάτων. Mox duo mss. τοῦτο ποιεῖν εἰδυίαν. Edit. εἰδυία.

^c Duo mss. παύση αὐτὸς τε λέγων. Infra lidem πλῆστον καρπῶσονται τὴν ἡδονήν, μετὰ καὶ τοῦ τῶν.

καὶ τοὺς ἄλλους παιδεύων. Οὕτω καὶ ὁ χειμῶν ὁ καταλαβὼν, κἂν τραχύτερος γένηται, εἰς γαλήνην μεταστήσεται· οὕτω καὶ οἱ χειμαζόμενοι πλείονα καρπῶσονται τὴν ἀμοιβὴν μετὰ τοῦ καὶ τῶν δεινῶν ἀπαλλαγῆναι. Τοῦτο τὸν Ἰωβ ἐστεφάνωσε, τοῦτο τὰ ῥῆμα τὸν διάδουλον ἐτρέψατο, καὶ ἐγχαλυψάμενον ἀναχωρῆσαι πεποίηκεν, τοῦτο θορόβου παντὸς ἀναίρεσις. Μένε δὴ τοῦτο ἐπάδων τοῖς γινομένοις ἅπασι. Τοῦ τόπου δὲ ἔνεκεν, μηκέτι λοιπὸν μηδεὶς ἐνοχλεῖται. Εἰ γὰρ καὶ ἐρημον τὸ χωρίον ἢ Κουκουσός, ἀλλ' ὅμως καὶ ἡσυχίας ἀπολαύομεν ἐνταῦθα, καὶ οὐ τὸ τυχόνεχ τῆς ἀσθενείας τῆς κατὰ τὴν ὁδὸν γενομένης ἡμῖν, διὰ τῆς οἴκου καθέδρας τῆς διηνεκῶς, διορθῶσαι ἰσχύσαμεν. Ἄν δὲ μέλλητε πάλιν ἡμᾶς ἀναγκάζειν τόπους ἐκ τόπων ἀμείβειν, τὰ ἐσχάτα πεισοόμεθα, καὶ μάλιστα τοῦ χειμῶνος ἐπὶ θύραις ὄντος. Μηδενὶ τοίνυν φορτικὸς μηδεὶς, μηδὲ ἐπαχθῆς γενέσσω ταύτης ἔνεκεν τῆς ὑποθέσεως. Ἄλλὰ γράφε ἡμῖν συνεχῶς τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς, καὶ τῆς διατριβῆς τῆς αὐτόθι, καὶ τῆς εὐδοκίμησεως, καὶ τῆς εὐθυμίας. Οὐ γὰρ τὴν τυχοῦσαν, καὶ ἐν ἐρημίᾳ τοιαύτη διατριβόντες, καρπωσόμεθα παράκλησιν, τοιαῦτα παρὰ τῆς σῆς τιμιότητος δεχόμενοι γράμματα.

ΡιγΔ'. Γεμιέλλω.

Ἐρημον μὲν οἰκοῦμεν χωρίον τὴν Κουκουσὸν ^d, καὶ πάσης τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης ἐρημώτατον. Πλὴν κἂν πρὸς αὐτὰ τῆς οἰκουμένης τὰ πέρατα ἀπεινεχθῶμεν, ἐπιλαθέσθαι σου τῆς ἀγάπης· οὐ δυνατόμεθα· ἀλλὰ καὶ ἐν ἀλλοτρίᾳ καὶ ἐν ἐρημίᾳ διατριβόντες, καὶ ἐτι λείψανα ἀβρωστίας περιφέροντες, καὶ φρόβω ληστῶν πολιορκούμενοι (οὐ γὰρ ἀφίστανται τὰς ὁδοὺς ἀποτειχίζοντες καὶ πάντα αἱμάτων πληροῦντες οἱ Ἰσαύροι), διηνεκῶς σε ἐπὶ διανοίας περιφέροντες, τὴν ἀνδρείαν σου, τὴν παρρησίαν, τὴν γλυκειάν καὶ γνησίαν διάθεσιν παρ' αὐτοῖς ἀναπλάττοντες, καὶ τοῦτον τῶν λογισμῶν ἐντροφῶντες τῇ μνήμῃ. Γράφε [709] δὲ αὐτὸς ἡμῖν συνεχῶς, δέσποτα θαυμασιώτατε, τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς, καὶ πῶς σοι τὰ θερμὰ ἐχρήσατο, καὶ ἐν τίσιν ὄρμα ^e τὰ σὰ νῦν· ἵνα καὶ πόρρωθεν ὄντες, μηδὲν ἑλαττον ἔχωμεν τῶν ἀεὶ σοι συγγινομένων, εἰς τὸ σαφῶς εἰδέναι τὰ σὰ. Οἶσθα γὰρ ὅπως ἡμῖν περισπούδαστον περὶ τῆς ῥώσεως τῆς σῆς μανθάνειν, διὰ τὸ σφόδρα σου ἐρῆν, καὶ συνδεθέσθαι μετὰ ἀκριβείας τῇ μεγαλοπρεπεῖα τῇ σῇ.

ΡιγΕ'. Κλαυδιανῷ.

Τί τοῦτο; Ὁ θερμὸς ἡμῶν ἐραστής, ὁ μανικὸς, τσαύτης παρ' ἡμῶν ἀπολαύσας ἀγάπης, ὁ διηνεκῶς ἡμῖν συνδεδεμένος, οὐδὲ γραμμάτων ἡμᾶς ἐν οὕτω χρόνῳ μακρῷ ἠξιώσας, ἀλλ' ἠνέσχου σιγῆσαι σιγῆν οὕτω μακρὰν; Τί ποτε ἄρα τὸ αἴτιον; Ἄρα μετὰ τὴν ἀποδημίαν ἐξέβαλες ἡμᾶς τῆς διανοίας τῆς σῆς, καὶ ῥαθυμότερος περὶ τὴν ἡμετέραν γέγονας

^d Valic. τὴν Κοκουσοῦν pro more. Paulo post Coislin. τῆς οἰκουμένης τὰ τέρματα.

^e Savil. ὄρμη.

ἀγάπην; Οὐκ ἔγωγε οἶμαι· μή γάρ ποτε τοῦτο γένηται, ἀπὸ φιλικῆς οὕτω ψυχῆς καὶ θερμῆς τοσαύτην γενέσθαι μεταβολήν. Ἄλλ' ἄρα μὴ ἀβρωστία σε κατέσχεν; Ἄλλ' οὐκ ἠδύνατο αὕτη γενέσθαι κώλυμα τῷ γράφειν. Ἐπεὶ οὖν ἀγνοοῦμεν τὴν αἰτίαν, μετὰ τοῦ λύσαι τὴν σιγὴν καὶ τὴν αἰτίαν εἰπεῖ τῆς σιγῆς, καὶ πέμπε ταχέως ἡμῖν ἐπιστολὴν τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς εὐαγγελιζομένην ἡμᾶς. Οὕτω γὰρ τὰ μέγιστα ἡμῖν χαριῆ, καὶ τῆς ἐρημίας πολλὴν παρέξεις παράκλησιν, ἂν τοιαῦτα δεξώμεθα γράμματα. Ἄλλὰ μὴ βῆθυσίης· εἰ γὰρ καὶ μετὰ τὴν ἐπιστολὴν ταύτην μένεις σιγῶν, οὐκ ἔτι σοι συγγνώμην δώσομεν, ἀλλὰ γραψόμεθά σε τῆς ἐσχάτης ἀγνωμοσύνης. Οἶδα δὲ ὅτι· πάσης σοι τιμωρίας τοῦτο πικρότερον.

ΡιζΓ'. Ἀετίω.

Ἡμεῖς σου τῆς ἀγάπης οὐδέποτε ἐπιλαθέσθαι δυνάμεθα, τῆς θερμῆς, καὶ γνησίας, καὶ πεπυρωμένης, τῆς εἰλικρινοῦς καὶ ἀδόλου, ἀλλὰ διηνεκῶς ἐπὶ διανοίας σε περιφέρομεν, καὶ ἔχομεν ἐγκεκολαμμένον ἡμῶν τῷ συνειδότι. Καὶ ἐβουλόμεθα μὲν καὶ ὄρῃν σε συνεχῶς· ἐπεὶ δὲ τοῦτο τέως οὐχ οἶόν τε, διὰ τῶν γραμμάτων τὴν ἐπιθυμίαν τὴν ἑαυτῶν πληροῦμεν, τὴν ὀφειλομένην πρόσρησιν ἀποδιδόντες σου τῇ εὐλαβεῖ, καὶ σε παρακαλοῦμεν καὶ ἑαυτὸν συνεχῶς ἡμῖν ἐπιστέλλειν. Εἰ γὰρ καὶ ἐν ἐρημίᾳ διατρίβομεν πολλῆ, καὶ ὑπὸ φόβου ληστῶν πολιορκούμεθα, καὶ ἐν ἀβρωστίᾳ τυγχάνομεν, ἀλλ' ἐὰν δεξώμεθα γράμματα παρὰ τῆς εὐγενείας τῆς σῆς, εὐαγγελιζόμενα ἡμῖν περὶ τῆς ὑγείας σου, πολλὴν καὶ ἐν ἄλλοις ὄντες καρπωσόμεθα τὴν παράκλησιν*. Εἰδὼς οὖν ἡλικία ἡμῖν χαριῆ, καὶ ὄσσην ἡμῖν παρέξεις τὴν εὐφροσύνην, μὴ φθονήσης ἡμῖν τῆς τοσαύτης ἡδονῆς, ἀλλὰ σπουδαῖς ἡμῖν συνεχέστερον ἐπιστέλλειν· πολλὴν γὰρ ἐντεῦθεν καρπωσόμεθα τὴν ἡδονήν.

[710] ΡιζΔ'. Στουδίω ἐπάρχω πόλεως.

Οἶδα μὲν, ὅτι συνειδὼς ὢν, καὶ φιλοσοφεῖν εἰδὼς, καὶ πρὸ τῶν γραμμάτων τῶν ἡμετέρων πρᾶως οἰσεις τοῦ μακαρίου ἀδελφοῦ τῆς μεγαλοπρεπείας τῆς σῆς τὴν ἀποδημίαν· οὐ γὰρ ἂν αὐτὴν καλέσαιμι θάνατον. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡμᾶς ἀναγκαῖον τὰ παρ' ἑαυτῶν εἰσενεγκεῖν, παρακαλῶ σου τὴν θαυμασιότητα, δέσποτα μεγαλοπρεπέστατε, καὶ ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ δεῖξαι σαυτὸν, οὐχ ὥστε μὴ ἀλγεῖν (τοῦτο γὰρ ἀμήχανον, ἀνθρωπον ὄντα, καὶ σαρκὶ συμπεπλεγμένον, καὶ τοιοῦτον ἐπιζητούντα ἀδελφόν), ἀλλ' ὥστε μέτρον ἐπιθεῖναι τῇ λύπῃ. Οἶσθα γὰρ τῶν ἀνθρωπίνων τὸ ἐπίκτητον, καὶ ὅτι ποταμῶν βεμάτων μιμεῖται φύσιν τὰ πράγματα, καὶ ὡς ἐκείνους μόνους χρῆ μακαρίζειν, τοὺς μετὰ χρηστῆς ἐλπίδος καταλύοντας τὸν παρόντα βίον. Οὐ γὰρ ἐπὶ θάνατον ἔρχονται, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἀγῶνων ἐπὶ τὰ βραβεῖα, ἀπὸ τῶν παλαισμάτων ἐπὶ τοὺς στεφάνους, ἀπὸ τῆς τεταραγμένης θαλάσσης ἐπὶ λιμένα ἀκύμαντον. Ταῦτ' οὖν ἔνοων παρακάλει σαυτὸν, ἐπεὶ καὶ ἡμεῖς οὐχ ὡς ἔτυχεν ἀλοῦντες, με-

γίστην τῆς ἀλγηδόνος ἔχομεν παραμυθίαν, τὴν ἀρετὴν τοῦ ἀνδρός, ἣν καὶ αὐτῷ σοὶ μεγίστην οἶμαι φέρειν παράκλησιν. Εἰ μὲν γὰρ πονηρός τις ἦν ὁ ἀπελθὼν, καὶ κακίας γέμων, ἔδει θρηνεῖν καὶ ὀλοφύρεσθαι τούτου χάριν· ἐπειδὴ δὲ τοιοῦτος καὶ οὕτω βεβιωκώς, ὡς ἅπανα οἶδεν ἡ πόλις, μετ' ἐπεικειας, μετὰ χρηστότητος, τὸ δίκαιον ἀεὶ τιμήσας, παρήρησά τῃ προσηκούσῃ χρησάμενος, ἐλευθερίᾳ, ἀνδρείᾳ, οὐδὲν τὰ παρόντα ἠγησάμενος, ἀλλ' ἄλλοτριος τῆς βιωτικῆς γενόμενος φροντίδος, ἀγάλλεσθαι χρῆ, ἐκείνῳ τε συνήδεσθαι, τῇ τε θαυμασιότητι τῇ σῇ, ὅτι τοιοῦτον προέπεμψας ἀδελφόν, ἐν ἀσύλῳ λοιπὸν θησαυρῷ, ἅπερ ἔχων ἀπῆλθεν, ἔχοντα τὰ ἀγαθὰ. Μὴ τοίνυν ἀνάξιόν τι σαυτοῦ λογιση, δέσποτά μου θαυμασιώτατε, κατακλῶμενος τῷ πένθει, ἀλλὰ δεῖξον σαυτὸν καὶ ἐν τῷ παρόντι καιρῷ, καὶ δηλώσαι ἡμῖν παρακλήθητι, ὅτι γέγονε σὸί τι πλεον καὶ ἀπὸ τῶν γραμμάτων τῶν ἡμετέρων, ἵνα καὶ ἡμεῖς, ἐκ τοσούτου καθήμενοι διαστήματος, καλλωπιζώμεθα, ἀπὸ ψιλῆς ἐπιστολῆς πολὺ τῆς ἀθυμίας ταύτης ὑποτέμενεσθαι δυναθέντες.

ΡιΗΡ'. Ἦσυχίω.

Τί τοῦτο; Οὕτως ἡμῶν σφοδρῶς ἐρῶν (οὐδὲ γὰρ ἔλαθες ἡμᾶς, ἐπεὶπερ οὐ δυνατόν ἐραστήν ποτε σφοδρὸν λαθεῖν τὸν ἐρώμενον), γραμμάτων ἡμᾶς οὐκ ἔξίωσας, ἀλλ' ἠνέσχου σιγῇ κατέχεις τὸν ἔρωτα; Τί ποτε ἄρα τὸ αἴτιον; Ἐγὼ μὲν εἶπειν οὐκ ἔχω· σὸν δὲ ἂν εἴη μετὰ τὸ λύσαι τὴν σιγὴν, καὶ τὴν αἰτίαν εἰπεῖν τῆς σιγῆς. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ πρότερον τοῖς [711] πρὸς τὴν σὴν εὐγένειαν ἐπετηδήσαμεν γράμμασιν, ἵνα μὴδὲ εἰς τοῦτό σοι καταφυγεῖν ἐξῆ. Γράφε δὴ συνεχῶς ἡμῖν, δέσποτα αἰδεσιμώτατε καὶ εὐγενέστατε, καὶ πλήρου τὴν ἐπιθυμίαν ἡμῶν. Καὶ γὰρ ἅπασ χειρωθέντες ἀπὸ φήμης ψιλῆς μόνης, καὶ συνδεθέντες σου τῇ εὐγενείᾳ, οὐδὲ ἂν αὐτοὶ σιγᾶν δυναθείημεν λοιπὸν, οὔτε τοῦ σιγῶντος ἀνέχεσθαι, ἀλλὰ μυρία σοὶ παρέξομεν πράγματα, εἰ μὴ συνεχεῖς καὶ πυκνὰς ἡμῖν πέμπεις τὰς ἐπιστολάς, τῇ πυκνότητι τῶν γραμμάτων τὴν ἐκ τῆς παρουσίας σοφίζομενος ἡδονήν.

ΡιΘ'. Δασυήλω πρὸς θυτέρα.

Εὐλογητὸς ὁ θεὸς, ὃ πολλῷ μείζονα τῶν θλίψεων παρέχων τὴν παράκλησιν, καὶ ὁμῖν τοσαύτην διδοὺς τὴν ὑπομονήν, ὡς καὶ μετὰ πολλῆς εὐφροσύνης φέρειν τὰ συμπίπτοντα λυπηρά. Τοῦτο μάλιστα δικαιοσιάζεται ὁμῖν τὸν μισθόν, τὸ καὶ φέρειν, καὶ μετὰ χαρᾶς φέρειν· τοῦτο καὶ ἡμῖν πολλὴν παρέχει τὴν παράκλησιν, ὅταν ἀκούωμεν τὴν ἀνδρείαν ὁμῶν, τὴν παρῆρησιαν, τὸ ἀπερίτρεπτον τῆς γνώμης, τὴν εὐτονίαν, τὴν ὑπομονήν, τὴν καρτερίαν, τὸν ἕξλον τὸν πυρὸς θερμότερον. Διὰ ταῦτα καὶ ἐν ἐρημίᾳ καθ-

* Duo inss. καρπωσόμεθα τὴν παραμυθίαν.

erga caritatem nostram evasisti? Non equidem arbitror; neque enim fieri potest, ut anima tam amica, tam fervida tantam mutationem patiat. An vero te fortasse morbus detinuit? At hic impedimento esse non potuit, quominus scriberes. Quoniam igitur causam ignoramus, simul et silentium solve, et silentii causam indica, et quamprimum epistolam mitte, quæ nos de tua valetudine certiores faciat. Sic enim maximo nos afflicti beneficio, et solitudinis non mediocre nobis solatium præbebis, si ejusmodi literas acceperimus. Sed cave pigriter: nam si hac accepta demum epistola silentium serves, non amplius veniam dabimus, sed te reum ingrati animi peragemus. Quod tibi, sat scio, supplicio quovis esset acerbius.

CXCVI. Actio. (Cucuso anno 404.)

Nos tuæ caritatis oblivisci non possumus, ardentis, sinceræ, defæcatæ, puræ, minimeque fucatæ, sed perpetuo te animo circumferimus, et insculptam pectori nostro gestamus. Et cuperemus quidem frequenter te cernere: quando autem jam id fieri nequit, nostram per literas cupiditatem explemus, et tuæ pietati debitam salutationem persolvimus, ac te cohortamur, ut ipse quoque sæpius ad nos scribas. Quamquam enim multa in solitudine degimus, ac metu latronum obsidemur, morboque detinemur, si tamen a tua nobilitate literas acceperimus, quæ de tua valetudine certiores nos faciant, multam, etiam dum peregre versamur, consolationem percipimus. Cum igitur minime ignores, quantam a vobis initurus sis gratiam, quanta nos lætitia sis affecturus, ne, quæso, tantam nobis invidias voluptatem, sed da operam, ut frequentius ad nos literas mittas: multam enim inde percepturi sumus voluptatem.

CXCVII. Studio (a) præfecto urbis. (Cucuso anno 404.)

Scio equidem te prudentem hominem, ac philosophandi peritum, etiam antequam literas nostras accipias, beati fratris magnificentiæ tuæ discessum moderate laturum: non enim mortem placet appellare. Quoniam autem nos etiam quæ nostrarum sunt partium præstare necesse est, excellentiam tuam hortor, domine magnificentissime¹, ut hoc quoque tempore, qualis es, te ipsum exhibeas, non ut omnino non doleas: id enim fieri nequit, cum homo sis corpori annexus, et ejusmodi fratrem requiras: sed ut tristitiæ modum adhibeas. Nosti enim quam fragiles sint res humanæ, ac fluvialium conditionem undarum imitentur, sic ut eos solum beatos censeri oporteat, qui cum bona spe præsentem vitam finierint. Non enim

¹ Post vocem, *magnificentissime* (μεγαλοπρεπέστατε), adjicit Savilius, et *illustrissime* (καὶ ἐνδοξότατε); ambæ vero compellationes Tatiano præfecto urbis ascribuntur in Synod. Chalced., Act. 1.

(a) Nuptus Studii mentio facta est in Vita Chrysostomi per Palladium, *Studii præfecti urbis*, qui cum aliis ibidem in memoratis calumniam a Joanne episcopo, id est Chrysostomo, depellebant, quæ omni pluribus in Vita Chrysostomi, Tomo primo. Alius autem hic est, ut recte monet Fronto Duceus, ab eo Studio qui anno 430, imperante Leone, S. Præcursori templum erexit, in quo monachos Accemetas dictos constituit: quibus tempore Leouis Isauri præfuit Theodorus Studites dictus.

ad mortem pergunt, sed a certaminibus ad præmia, a luctis ac palæstris ad coronas, a mari procellis agitato ad portum tranquillum. Hæc ergo cogitans te ipsum consolare, quandoquidem nos quoque non mediocri dolore correpti maximo nostrum mœrorem solatio mitigamus, cum menti nostræ viri illius virtus obversatur, ex qua non dubito, quin tibi quoque maxima consolatio præbeatur. Nam si quidem improbus fuisset is qui discessit, et sceleribus coopertus, ejus causa lugendum ac lamentandum esset: cum vero talis, et sic transacta vita, ut tota civitas novit, cum modestia, cum lenitate, justitiam semper colens, et ea qua par erat fiducia præditus, libertate, fortitudine, res præsentis pro nihilo habens, sed ab omnibus curis sæcularibus alienus fuerit, lætari oportet, ac tum illi, tum excellentiæ tuæ gratulari, quod talem fratrem præmiseris, qui ea bona, quæ habuit cum discessit, in tuto deinceps et inviolabili thesauro collocarit. Noli ergo quidquam te indignum cogitare, domine mi plurimum suspiciende, vel luctu frangi: sed hoc tempore, qualis es, te ipsum exhibe, nobisque significare dignare, nostras tibi literas profuisse, ut nos quoque tanto a te intervallo disjuncti gloriemur, quod solius epistolæ beneficio non mediocriter hunc mœrorem potuerimus mitigare.

CXCVIII. Hesychio. (Cucuso anno 404.)

Quid hoc est quod, cum tam vehementer nos ames (neque enim id nos latet; nam fieri nequit, ut qui vehementer amat, eum lateat quem amore prosequitur), literis minime nos dignatus es, sed amore silentio premere potuisti? Quidnam igitur causæ est? Equidem quid dicam non habeo; tuum porro erit, ut dum silentio finem impones, simul et silentii causam significes. Propterea namque priores ad nobilitatem tuam literas misimus, ut ne hoc quidem tibi perfugium relinquatur. Frequenter igitur ad nos scribe, domine plurimum venerande ac nobilissime, desideriumque nostrum exple. Semel quippe solius nudi rumoris illecebra capti, et cum tua nobilitate devincti, nec ipsi tacere potuimus amplius, nec tuum silentium tolerare: sed modis omnibus tibi negotium faceremus, nisi continuas ac frequentes ad nos epistolas mittas, et præsentis voluptatem literarum frequentia adumbrare contendas.

CXCIX. Danieli presbytero (a). (Cucuso anno 404.)

Benedictus Deus, qui multo majorem ærumnis consolationem largitur, tantamque vobis impertit patientiam, ut multa etiam cum hilaritate quæ accidunt adversa toleretis. Hoc præcipue vobis mercedem duplicat, quod et toleretis, et cum gaudio toleretis: hoc nos quoque non mediocri consolatione recreat, cum de vestra fortitudine, loquendi libertate, mentis constantia, tolerantia, patientia, zelo, flamma fervidiore, ad nos adfertur. Quamobrem etiam in solitudine constituti, ac metu prædonum obsessi,

(a) Omnes Mss., Δανιήλῳ πρεσβυτέρῳ, et sic etiam Savilius: quare non dubito hanc genuinam esse lectionem. In Morel. vox πρεσβυτέρῳ, desideratur.

jamque hiemis tempore dixati, nihil istorum præ eximia nominis vestri celebritate sentimus: sed et exsultamus et gaudemus, et propter hanc tantam vestram patientiam nos efferimus. Ut igitur dum hæc audimus, semper gaudeamus, semper nobis et continuo literas mittite, quæ cum de his rebus, tum de vestra valetudine nos faciant certiores. Magna quippe nos id agentes lætitia perfundetis.

CC. *Callistrato Isauriæ episcopo.* (Cucuso anno 404.)

Optarem equidem venerationem tuam præsentem hic cernere, ut tuo possem oblectari congressu, ac sincera ferventique tua frui caritate: quando autem id nondum licet, cum propter anni tempestatem, tum propter itineris longinquitatem, debitam tibi per literas salutationem persolvo; ac venerationi tuæ gratias ago, quod literis tuis dignatus sis nos læcessere. Hoc enim ferventis ac sinceræ est amicitie: neque solum non absurde, sed et tibi admodum convenienter egisti. Hoc itaque nobis assidue beneficium largire, deque valetudine tua frequentius reddere certiores. Quod si fieri potest, ut laborem ad nos usque veniendi veneratio tua suscipiat, summo nos beneficio tibi devincias, ac multa lætitia complebis. Cum igitur intelligas nos quoque percipere venerationem tuam cernere, neque rem laboriosam esse admodum, si tempus fiat idoneum ad iter agendum, ne tuo congressu nos prives. Donec id fiat, da operam, ut voluptatem eam, quam præsentia tua secum accersit, per frequentes literas effugas.

CCI. *Hercutio.* (Ab anno 404 ad 407.)

Nihil est quamobrem diuturni silentii excusationem quæras, et ad raritatem tabellariorum confugas, domine mi magnificētissime ac imprimis suspicie. Nos enim, sive scribas, sive taceas, nihilo tamen magis ideo de sententia et opinione, quam de tua caritate concepimus, possumus dimoveri: cum ita manifeste rebus ipsis illam expresseris, ut toti civitati notum fuerit, quam vehementi ac propemodum insano amore nostri flagrareas. Nililominus tamen sic affecti crebras accipere literas ab excellentia tua percipimus, quæ de tuæ valetudinis statu nos admoneant. Ut enim ipse dixisti, maximum istud separationis solatium afferre, si de nostra valetudine certior fias (nec te latet, quanti hoc fiat ab homine, qui amare noverit, cum et ipse amare probe noveris), ita nobis hoc est maxime cordi. Hanc itaque nobis concede gratiam, ut in tanta degentes solitudine multam consolationem inde capiamus.

CCII. *Cyriaco episcopo.*

Hæcne ferenda sunt? hæcne toleranda? tu vel umbram tibi excusationis suppetere arbitraris? In tanta tristitia, tam longo tempore, in tanto tumultu ac perturbatione, in tanta tribulatione ac miseria constitutis nobis ne semel quidem mittere literas dignatus es: at nos quidem semel atque iterum et sæpe misimus, tu vero tam longo tempore siles, et leve peccatum te admisisse existimas, cum tam ingratus in nos fueris? Me quidem in summam dubita-

tionem et anxietatem conjecisti. Non enim possum causam silentii comminisci, cum ardentis ac sinceræ tuæ caritatis mihi in mentem venit, cujus semper erga nos specimen edidisti. Nam neque segnitiei tribuere id possum; scio quippe quam vigilantissimo animo sis; neque formidini: novi quippe fortitudinem tuam; neque torpori ac pigritiæ: novi enim diligentiam et solertiam tuam; sed neque morbo: tametsi neque ille ad te impediendum sufficeret; verumtamen ex illis qui istinc veniunt didicisti sanum esse ac prospera frui valetudine. Quid igitur est causæ? Non possum dicere, sed hoc solum, doleo et crucior. Omnem igitur lapidem move, ut hoc mœrore nos liberet. Nam nisi acceptis etiam his literis ad nos multa cum celeritate scribere volueris, summum nobis dolorem inustus es: ita multum adhiberi laborem¹ opus est, ut nostra hæc tristitia mitigetur.

CCIII. *Sallustio presbytero.* (Cucuso anno 404.)

Non mediocriter dolui, cum allatum est ad me, te ac Theophilum presbyterum segniores factos esse. Scio namque unum ex vobis quinque hominias ad Octobrem (a) usque mensem habuisse, alterum nullam, atque id mihi gravius hac solitudine accidit. Hoc igitur nobis, si falsum sit, indicate, quæso; sin verum, remedium adhibete, vosque invicem excitate: siquidem gravem admodum mihi dolorem inuretis, tametsi vestro admodum amore flagranti. Quodque gravius est, cum tanto in otio et inertia vitam traducatis, neque munere vestro fungamini, multum Dei in vos judicium accersetis. Quis enim venia dignos vos censeat, qui cum ceteri persecutionem patiuntur, in exsilium mittuntur, relegantur, neque præsentia vestra vel eruditione populo tempestate jactato pro virili succurrere studeatis?

CCIV. *Pæanio.* (Cucuso anno 404.)

Cum tecum animo reputas, domine mi plurimum suspicie ac nobis melle suavior, grave ac molestum esse a nobis separatam esse, cogitans quale negotium geras, teque civitatem regere universam, vel potius totum orbem terrarum per illam civitatem, gaude et exsulta. Potes enim cum utilitate non mediocre inde percipere voluptatem. Si enim dum pecunias nonnulli colligunt, quæ et pereunt, et illos perdunt, tanta lætitia perfunduntur, licet ab ædibus suis, uxore, liberis, et propinquis omnibus multo tempore sint sejuncti: quis jucunditatem illarum opum tantorumque thesaurorum verbis exprimere poterit, quos istis quotidie tibi vel præsentia sola congregas? Non enim hæc assentandi causa dico, ut probe norunt, qui etiam absente te hic a nobis hæc audiunt,

¹ Savil., *tempus.*

(a) Ex quatuor Mss. tres habent *ἕως ὀκτωβρίου* (ad octobrem); unus cum Edit., *ἕως νοεμβρίου* (ad novembrem). Savil. in textu *ὀκτωβρίου*, in marg. *νοεμβρίου*. Sambuci item Codex *ὀκτωβρίου*. Morel, *νοεμβρίου*. Itaque cum omnes ferme Codices, *ὀκτωβρίου*, habeant, hanc lectionem adoptavimus, quæ firmatur etiam ex epistola 210 sequenti, ubi dicitur hic ipse Sallustius vix quinque hominias mense octobri habuisse. Paulo post duo Mss., *Hoc igitur nolite, si falsum sit, indicare vobis; sin verum, remedium adhibere, vosque invicem excitare.*

ήμενοι, καὶ φόβῳ ληστῶν πολιορκούμενοι, καὶ τῇ τοῦ χειμῶνος ὥρᾳ λοιπὸν κατατεινόμενοι, οὐδενὸς τούτων αισθανόμεθα, διὰ τὸ μέγεθος τῆς ὑμετέρας εὐδοκίμῆτος, ἀλλὰ καὶ σιριτῶμεν, καὶ χαίρομεν, καὶ μέγα φρονούμεν ἐπὶ τῇ τοσαύτῃ ἡμῶν καρτερίᾳ. Ἴν' οὖν διηνεκῶς χαίρομεν ταῦτα ἀκούοντας, διηνεκῶς ἡμῖν καὶ συνεχέστατα^α ἐπιστέλλετε, αὐτὰ τε ταῦτα, καὶ τὰ περὶ τῆς ὑγείας ὑμῶν εὐαγγελιζόμενοι. Μεγίστην γὰρ ἡμῖν παρέξετε εὐφροσύνην ἐντεῦθεν καὶ ἡδονήν.

Σ. Καλλιστράτῳ ἐπισκόπῳ Ἰσαυρίας.

Ἐγὼ μὲν σου τὴν εὐλάβειαν καὶ ἐνταῦθα παραγενομένην ἐπεθύμουν ἰδεῖν, ὥστε ἐντροφῆσαι σου τῇ συνοσίᾳ, καὶ ἀπολαῦσαι σου τῆς γνησίας καὶ θερμῆς ἀγάπης· ἐπειδὴ δὲ τοῦτο τέως οὐκ ἔνι, διὰ τε τὴν τοῦ ἔτους ὥραν, καὶ τὸ τῆς ὁδοῦ μῦθος, τὴν διὰ γραμμῶν ὀφειλομένην σοι πρόσρησιν ἀποδίδωμι, καὶ χάριν ἔχω σου τῇ εὐλαδίᾳ, ὅτι καὶ πρότερος τοῖς πρὸς ἡμᾶς ἐπεπῆδῃσας γράμμασι. Θερμῆς γὰρ τοῦτο καὶ γνησίας φιλίας· καὶ οὐ μόνον οὐκ ἀπεικόντως ἔπραξας^β, ἀλλὰ καὶ σφόδρα σοι προσηκόντως. Χαρίζου δὴ ταύτην συνεχῶς ἡμῖν τὴν χάριν, καὶ πικνότερον ἡμῖν δῆλου τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς. Ἄν δὲ καὶ θυνατὸν γένηται τῇ εὐλαδίᾳ τῇ σῇ σκυλῆναι ἕως ἡμῶν, τὰ μέγιστα ἡμῖν χαριῆ, καὶ πολλῆς ἡμᾶς ἐμπλήσεις εὐφροσύνης. Ἐνοήσας τοίνυν ὧς καὶ ἡμεῖς ἐπιθυμοῦμεν ἰδεῖν σου τὴν εὐλάβειαν, καὶ ὧς τὸ πρῶγμα οὐ σφόδρα ἐργῶδες, εἰ γένοιτο καιρὸς ἐπιτέθειος πρὸς ὀδοπορίαν, μὴ ἀποστερήσης ἡμᾶς τῆς συντυχίας τῆς σῆς. Ἐως δ' ἂν τοῦτο γένηται, τῇ πικνότητι τῶν γραμμῶν τὴν ἐκ τῆς παρουσίας ἡδονὴν σοφίζεσθαι παρακλήθητι^γ.

[712] ΣΑ'. Ἐρκουλλῳ.

Μὴ κάμνε ζητῶν ἀπολογίαν τῆς μακρᾶς σιγῆς, δέσποτά μου θαυμασιώτατε καὶ μεγαλοπρεπέστατε, καὶ ἐπὶ τὴν σπάνιν τῶν γραμματηφόρων καταφεύγων. Ἡμεῖς γάρ, καὶ γράφοντός σου καὶ σιγῶντος, ἀκίνητόν σου τὴν περὶ τῆς ἀγάπης σου ψῆφον ἔχομεν, ἣν διὰ τῶν ἔργων ἐπεδείξω οὕτω σαφῶς, ὡς πᾶσαν εἰδέναι τὴν πόλιν τὸν θερμὸν ἡμῶν καὶ μανικὸν ἔραστήν. Πλὴν ἀλλὰ καὶ οὕτω διακαίμενοι, σφόδρα ἐπιθυμοῦμεν συνεχῶς δέχεσθαι γράμματα παρὰ τῆς σῆς θαυμασιότητος, τὰ περὶ τῆς ὑγείας δηλοῦντα τῆς σῆς. Ὅσπερ γὰρ αὐτὸς μεγίστην ἔφησεν παραψυχὴν εἶναι τοῦ χωρισμοῦ, τὸ περὶ τῆς ὑγείας τῆς ὑμετέρας μινθάνειν (καὶ οἶσα ἤλικον τοῦτο ἀνδρὶ φιλεῖν ἐπισταμένῳ, ἐπειδὴ καὶ φιλεῖν^δ οἶσα καλῶς), οὕτω καὶ ἡμῖν περισπούδατον τοῦτο. Χαρίζου δὴ ταύτην ἡμῖν τὴν χάριν, ἵνα καὶ ἐν ἐρημίᾳ τοσαύτῃ καθήμενοι, πολλὴν ἐντεῦθεν καρπωσώμεθα τὴν παράκλησιν.

ΣΒ'. Κυριακῷ ἐπισκόπῳ.

Ταῦτα ἀνεκτά; ταῦτα φορητά; οἷε κἄν σκιάν

^α Sic omnes mss. nostri. Editi συνεχέστατον, male.

^β Omnes mss. καὶ οὐ μόνον οὐ καθηκόντως ἔπραξας.

^γ Omnes mss. σοφίζεσθαι παρακλήθητι. Morel. προθυμήθητι.

^δ Hæc e Savilio recepta sunt. Mor. et Monif. ἐπιστ. εἶναι, καὶ φ. ἔσθι.

ἀπολογίας ἔχειν; Ἐν τῇ τοσαύτῃ ἀθυμίᾳ^ε, ἐν οὕτω χρόνῳ μακρῷ, ἐν τοσοῦτῳ θορόδῳ, καὶ ταραχῇ, καὶ συντριβῇ, καὶ ταλαιπωρίᾳ καθεστῶτων ἡμῶν, οὐδὲ ἅπαξ ἡμῖν ἐπιστεῖλαι κατεδέξω· ἀλλ' ἡμεῖς μὲν καὶ ἅπαξ, καὶ δις, καὶ πολλάκις ἐπεστάλακαμεν, σὺ δὲ σιγᾶς χρόνον οὕτω μακρὸν, καὶ νομίζεις τὸ τυχὸν ἡμαρτηκέναι ἀμάρτημα, οὕτως ἀγνώμων περὶ ἡμᾶς γεγεννημένος; Ἐμὲ εἰς πολλὴν ἀπορίαν κατέστησας. Οὐδὲ γὰρ δύναμαι τῆς σιγῆς τὴν αἰτίαν εὑρεῖν, ὅταν ἐννοήσω σου τὴν θερμὴν ἀγάπην καὶ γνησίαν, ἣν αἶψα περὶ ἡμᾶς ἐπεδείξω. Οὐδὲ γὰρ βραθυμίαν λογίσασθαι ἔχω· οἶδα γὰρ σου τὴν ἀγρυπνον ψυχὴν· οὐτε δειλίαν· οἶδα γὰρ σου τὴν ἀνδρείαν· οὐκ ἔκνον· οἶδα γὰρ σου τὸ διεγτηγερμένον καὶ ἐντρέχες· ἀλλ' οὐδὲ ἀβρωσίαν· καίτοι γε οὐδὲ αὕτη ἱκανὴ ἦν σε κωλύσαι· πλὴν ἀλλὰ μανθάνω παρὰ τῶν ἐκείθεν ἐρχομένων, ὅτι ὑγιαίνεις καὶ ἔβρωσαι. Τί οὖν ἐστὶ τὸ αἴτιον, εἰπεῖν οὐκ ἔχω, ἀλλ' ἐν μόνον, ἀλγῶ καὶ δυνῶμαι. Πάντα τοίνυν ποιήσον ὥστε ἀπαλλάξαι ἡμᾶς καὶ τῆς λύτης, καὶ τοῦ διαπορεῖν. Ἐπεὶ εἰ καὶ μετὰ τὰ γράμματα ταῦτα μὴ μετὰ πολλοῦ τοῦ τάχους ἡμῖν βουλευθείης ἐπιστεῖλαι, οὕτως ἡμᾶς ἔχεις λυπησῆσαι, ὡς πολλοῦ δεηθῆναι πόνου^ι εἰς τὸ θεραπεῦσαι ἡμῶν τὴν ἀθυμίαν.

ΣΓ'. Σαλουστίῳ πρεσβυτέρῳ.

Οὐχ ὡς ἔτυχεν ἤλγησα ἀκούσας ὅτι καὶ σὺ καὶ θεόφιλος ὁ πρεσβύτερος ἀνεπέστετε. Ἐγὼν γὰρ ὅτι ὁ [713] μὲν ὑμῶν πέντε ὀμιλίας εἶπεν ἕως Ὀκτωβρίου μηνός, ὁ δὲ οὐδεμίαν, καὶ τῆς ἐρημίας μοι τῆς ἐνταῦθα τοῦτο γέγονε χαλεπώτερον. Βουλήθητε τοίνυν, εἰ μὲν ψεῦδος τοῦτο, δηλώσαί μοι· εἰ δὲ ἀληθές, διορθώσασθαι· καὶ ἀλλήλους διεγείρατε^ε· ἐπεὶ σφόδρα με ἔχετε λυπησῆσαι, καίτοι μεθ' ὑπερβολῆς σφόδρα ἀγαπῶντα ὑμᾶς. Καὶ τὸ δὴ χαλεπώτερον, ὅτι καὶ παρὰ τοῦ Θεοῦ πολὺ καθ' ἑαυτῶν ἐπισπάσασθε τὸ κρίμα, ἀργίᾳ τοσαύτῃ συζώντες καὶ δυνῶ, καὶ τὰ παρ' ἑαυτῶν οὐκ εἰσφέροντες. Ποίαν γὰρ σχολίᾳ συγγνώμην ἐτέρων διωκομένων, ἐξοριζομένων, ἐλαυνομένων, ὑμεῖς δὲ μηδὲ τὴν ἀπὸ τῆς παρουσίας ὑμῶν ἢ τῆς διδασκαλίας εἰσφέροντες τῷ χειμαζομένῳ λαῷ σπουδὴν;

ΣΔ'. Παιανίῳ.

Ὅταν ἐννοήσης, δέσποτά μου θαυμασιώτατε καὶ μέλιτος ἡμῖν γλυκύτερε, ὅτι βαρὺ καὶ ἐπαχθές τὸ κεχωρίσθαι ἡμῶν, λογιζόμενος ὅσον πρῶγμα μεταχειρίζῃ, καὶ ὅτι πόλιν ὀλόκληρον κατορθοῖς^β, μᾶλλον δὲ οἰκουμένην ὀλόκληρον διὰ τῆς πόλεως ἐκείνης, σκίρτα καὶ εὐφραίνου. Μετὰ γὰρ τῆς ὀφειλίας πολλὴν ἔξεστί σοι καρποῦσθαι καὶ τὴν ἡδονήν. Εἰ γὰρ χρηματὰ τινες συλλέγοντες τὰ τε ἀπολλύμενα καὶ ἀπολύντα αὐτούς, τοσαύτης ἐμποροῦνται τῆς εὐφροσύνης, καὶ οἰκιῶν, καὶ γυναικός, καὶ τέκνων, καὶ πάντων τῶν προσηκόντων ἐπὶ πολὺν χωριζόμενοι χρόνον, τίς ἂν παραστήσειε λόγος τὴν ἡδονὴν τοῦ πλοῦτου, τὸν τοσοῦτον θησαυρὸν, ὃν καθ' ἑκάστην συνάγεις ἡμέραν,

^ε Duo mss. ἐν τοσαύτῃ βραθυμίᾳ.

^ι Savil. χρόνον utraque lectio quadrat.

^β Duo mss. βουλήθητι τοίνυν... καὶ ἀλλήλους διεγείρειν Savil. διεγείρει.

^γ Tres mss. μεταχειρίζεις... ὀλόκληρον ὄρθοις.

καὶ φαινόμενος αὐτόθι μόνον; Οὐ γὰρ δὴ κολακεύω σε ταῦτα λέγω, καὶ Ἰσασιν οἱ καὶ ἀκούοντες ἀπόντος σου ταῦτα παρ' ἡμῶν ἐνταῦθα, ἀλλ' ἠδόμενος σφόδρα, καὶ χαίρων, καὶ πτερούμενο; ὑπὸ τῆς εὐφροσύνης. Ἄρκεῖς γὰρ, καὶ φαινόμενος, πολλοὺς ὀρθῶσαι τῶν αὐτόθι, στηρίζαι, ἀλείφαι, συγκροτῆσαι. Οἶδα ἐγὼ τὸν ἀριστεῖα τὸν ἐμὸν, οἶδά σου τὰς ἀνδραγαθίας τὰς αὐτόθι, τὸν ζῆλον, τὴν ἀγρυπνίαν, τοὺς δρόμους, τὸν πόνον τῆς ψυχῆς, τὴν παρῆρησίαν, τὴν ἐλευθερίαν μεθ' ἧς καὶ ἐπισκόπων κατεξανίστασο, τοῦ καιροῦ τούτου ἀπαιτούντος, μετὰ τοῦ προσήκοντος μέντοι μέτρου. Καὶ ἐθαύμαζόν σε ἐπ' ἐκείνοις, πολλῶ δὲ πλέον νῦν, ὅτι, καὶ μηδενὸς σοι παραστάντος αὐτόθι, ἀλλὰ τῶν μὲν φευγόντων, τῶν δὲ ἐλαυνομένων, τῶν δὲ κρυπτομένων, μόνος ἔστηκας ἐπὶ τῆς παρατάξεως, τὸ μέτωπον αὐτῆς κατακοσμῶν, καὶ οὐδένα ἀφιεῖς γενέσθαι λειποτάκτην, ἀλλὰ καὶ τοὺς μετὰ τῶν ἐναντίων τεταγμένους τῇ ἐμμελείᾳ σου καθ' ἐκίστην ἡμέραν μεθιστάς. Οὐ διὰ ταῦτα δὲ θαυμάζω μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ ἐν ἐνὶ ἰδρυμένους χωρίῳ, τὴν οἰκουμένην ἅπασαν μεριμνᾷ; τὰ ἐν Παλαιστίνῃ, τὰ ἐν Φοινίκῃ, τὰ ἐν Κιλικίᾳ, ὧν καὶ μάλιστα φροντίζειν ὀφείλεις. Παλαιστινοὶ μὲν γὰρ καὶ Φοίνικες, καθὼς ἔγνω σαφῶς, οὐκ ἐδέξαντο τὸν παρὰ τῶν ἐναντίων ἀποσταλέντα ἐκείσε, οὐδὲ ἀποκρίσεως αὐτὸν ἠξίωσαν. ὁ δὲ Αἰγῶν, ὡς ἔγνω, καὶ ὁ Ταρσοῦ μετ' [714] ἐκείνων τάττονται, καὶ ὁ Κασταβάλων ἐνταῦθα ἐδήλωσέ τινα τῶν ἡμετέρων φίλων, ὅτι ἀναγκάζουσιν αὐτοὺς οἱ ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως τῇ παρανομίᾳ αὐτῶν συνθέσθαι, καὶ τέως ἀντέγουσι. Πολλῆς τοίνυν σοι δεῖ τῆς μεριμνῆς, πολλῆς τῆς ἀγρυπνίας, ὥστε καὶ τοῦτο διορθῶσαι τὸ μέρος, τῷ δεσπότη μου γράψαντι τῷ ἀνεψιῷ σου, τῷ κυρίῳ τῷ ἐπισκόπῳ Θεοδώρῳ. Τὰ κατὰ Φαρέτριον λυπηρὰ μὲν καὶ σφόδρα ἀνιάρα· πλὴν ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ πρεσβύτεροι αὐτοῦ οὐτε συνέτυχον τοῖς ἐναντίοις, ὡς φῆς, οὐτε αἰροῦνται αὐτοὺς κοινωνήσαι, ἀλλ' ὡς λέγουσιν, ἐτι μεθ' ἡμῶν ἔστηκας, μηδὲν τούτων κοινωνήσεως πρὸς αὐτοὺς. ἔπει δ' ἐποίησαν εἰς ἡμᾶς ὁ Φαρέτριος οὐδεμίαν ἔχει συγγνώμην. Ὁ μέντοι κληρὸς αὐτοῦ πᾶς καὶ ἡλγει, καὶ ὠδύρετο, καὶ ἐθρήνει, καὶ μεθ' ἡμῶν ὄλωσ ἦν τῇ γνώμῃ. Ἄλλ' ἵνα μὴ τούτους ποιήσωμεν ἀποπηθῆσαι, καὶ τραχυτέρους ἐργασώμεθα, μαθῶν ἅπαντα τὰ ἀπὸ τῶν ἐπαρχικῶν, παρὰ σαυτῷ κάτεχε, καὶ μετὰ πολλῆς ἡμερότητος αὐτοῖς προσφέρου· οἶδα γὰρ σου τὸ οἰκονομικόν· καὶ λέγε, ὅτι Καὶ ἡμεῖς ἠκούσαμεν, ὅτι σφόδρα ἠλγησεν ἐπὶ τοῖς γενομένοις, καὶ ὅτι ἔτοιμος ἦν πάντα παθεῖν ὑπὲρ τοῦ διορθῶσαι πάντα τὰ κακῶς τοληθέντα. Τὸ σῶμα ἡμῶν ἐν ὑγείᾳ πολλῇ, καὶ τὰ λείψανα τῆς ἀρρώστιας ἀπεθέμεθα· ὅταν δὲ ἐννοήσωμεν, ὅτι σοι καὶ τοῦτο φροντίς ἔστιν, οὐ μικρὰ καὶ τοῦτο ὑγείας ἡμῶν ὑπόθεσις γίνεται, ὅτι οὕτω σφοδρὸν ἔχομεν ἔραστήν. Ὁ Θεὸς σοι τῆς τοιαύτης σπουδῆς, τῆς ἀγάπης, τοῦ ζήλου, τῆς ἀγρυπνίας δῶ τὸν μισθόν, κἂν τῷ παρόντι βίῳ, κἂν τῷ μέλλοντι αἰῶνι, καὶ τειχίσεις, καὶ φρουρήσεις, καὶ ἀσφαλίσαιτο, καὶ καταξιώσεις τῶν ἀπορ-

ρήτων ἐκείνων ἀγαθῶν. Δοεῖν δὲ καὶ ἡμῖν ταχέως εἰδεῖν σου τὸ ποθεινὸν πρόσωπον, ἀπολαῦσαι σου τῆς γλυκείας ψυχῆς, καὶ τὴν καλλίστην ταύτην ἑορτὴν ἀγαγεῖν. Οἶσθα γὰρ ὅτι καὶ ἑορτὴ ἡμῖν καὶ πανηγυρις τὸ καταξιωθῆναι τῆς ἡδίστης καὶ πολλῶν ἀγαθῶν γεμούσης συνουσίας σου, καὶ ταύτης ἀπολαῦσαι πάλιν.

ΣΕ'. Ἀνατολίῳ ἐπαρχικῷ.

Ὅφθ' μὲν ἐπιστέλλω καὶ βραχέα^α, μάλλον δὲ βραδέως, πρὸς τὴν σὴν εὐγένειαν· πλὴν ἀλλ' οὐ βραθυμία τὴν σιγὴν εἰργάσατο, ἀλλ' ἀρῶστιά μακρά· ὡς τῇ γε ἀγάπῃ διηνεκῶς συνδεδέμεθα, τὸ γνησίον σου τῆς ἀγάπης εἰδότες, τὸ ἐλευθέριον τῆς γνώμης, τὸ ἀπλοστον καὶ εἰλικρινές. Καὶ οὐκ ἐπαυσάμεθα πρὸς ἅπαντας ἀνακηρύττοντες τὴν διάθεσιν, ἧς συνεχῶς ἀπηλαύσαμεν παρὰ τῆς σῆς εὐγενείας, οὐχὶ παρόντες μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπόντες· οὐ γὰρ μετὰ τὴν ἀποδημίαν ἔλαθεν ἡμᾶς, ὅσα καὶ ποιεῖν καὶ λέγειν ὑπὲρ ἡμῶν ἐσπούδακας. Ὁ Θεὸς σοι δῶ τὸν μισθόν τῆς [715] τοιαύτης σπουδῆς, καὶ ἐνταῦθα, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι. Ἴνα δὲ καὶ πλείονος ἀπολαύωμεν ἡδονῆς, μὴ γράφοντες μόνον, ἀλλὰ καὶ γράμματα δεχόμενοι παρὰ τῆς ἐμιμείας τῆς σῆς, ἐπιστεῖλαι ἡμῖν παρακληθῆται, περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς εὐαγγελιζόμενος, ἵνα καὶ ἐν τῇ ἐρημίᾳ ταύτῃ καθεζόμενοι πολλὴν καρπωσώμεθα τὴν παράκλησιν. Ἄν γὰρ δεξώμεθα ἐπιστολὴν τῆς ἀγάπης σου, τὰ περὶ τῆς ῥώσεως ἡμῶν ἀπαγγέλλουσαν τῆς σῆς, καὶ τῶν σοὶ προσηκόντων ἀπάντων, πολλὴν, καὶ ἐν ἄλλοτριᾷ διατριβόντες γῆ, δεξώμεθα παράκλησιν.

ΣΖ'. Θεοδώρῳ διακόνῳ.

Εἰ καὶ χαλεπὸς ὁ χειμῶν, καὶ πρὸς ὕψος ἐτήγεσται μέγα, καὶ οἱ βουλόμενοι λυμαίνεσθαι ταῖς Ἐκκλησίαις ταῖς^ο εἰς Γοθθίαν πολλὴν ποιοῦνται σπουδὴν, πανταχοῦ περιτρέχοντες, ἀλλ' ὑμεῖς μὴ διαλίπητε τὰ παρ' ἑαυτῶν εἰσφέροντες. Κἂν γὰρ μηδὲν ἀνύσσητε πλέον, ὅπερ οὐχ ἠγούμαι, ἀλλ' ὁμοῦ τῆς γνώμης, καὶ τῆς προθέσεως ἀπηρτισμένον ἔχετε παρὰ τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ τὸν μισθόν. Μὴ τοίνυν κάμης, ἀγαπητέ, σπουδάζων, μεριμνῶν, φροντίζων, καὶ διὰ σαυτοῦ, καὶ δι' ἑτέρων, ὧν ἂν οἶόν τε ἦ, ὥστε μὴ γενέσθαι ταραχὰς αὐτόθι καὶ θορύβους. Πρὸ δὲ πάντων εὐχεσθε, καὶ μὴ διαλίπητε ἐκτενῶς δόμενοι τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ, καὶ μετὰ τῆς προσηκούσης σπουδῆς, ἵνα λύση τὰ κατέχοντα νῦν κακὰ, καὶ πολλὴν παράσχῃ καὶ βαθείαν τῇ Ἐκκλησίᾳ εἰρήνην. Τέως μέντοι, ὅπερ καὶ ἐμπροσθεν ἐπέσταλλα, πάντα ποιήσατε, ὥστε ἀναβολὴν τινα γενέσθαι τῷ πράγματι, καὶ γράψτε ἡμῖν συνεχῶς, ἕως ἂν ἦς αὐτόθι.

ΣΖ'. Τοῖς μονάζουσι Γότθοις τοῖς ἐν τοῖς Πρωμάτω.

Ἐγνω καὶ πρὸ τῶν γραμμάτων τῶν ὑμετέρων

^α Duo mss. μηδὲν τούτων κινήσεως πρὸς αὐτοὺς.

^β Coisl. τούτου φροντίς.

^ο Coisl. et Fabric. καὶ ἡμᾶς ταχέως.

^δ Vatic. et Savil. Ὅφθ' μὲν ἐπιστέλλω καὶ βραδέως.

^ε Coisl. λυμαίνεσθαι ταῖς ἐκκλησίαις τὰς.

sed præ nimio gaudio ac lætitia gestens, et incitatus. Multos enim eorum, qui istic sunt, potes vel sola præsentia tua meliorem ad frugem traducere, firmare, instruere, corroborare. Novi ego quam acer bellator sis, novi quam multa gesta sint istic a te præclara facinora, novi zelum, vigilantiam, cursus, animæ laborem, fiduciam, libertatem, qua episcopis restitisti, cum tempus id requireret, tametsi cum ea qua decuit moderatione. Ac laudabam te quidem ob hæc tanta gesta, multo vero amplius nunc, cum, licet nemo istic te adjuvet, sed alii fugerint, alii relegati sint, alii sese abdiderint, tu in acie solus stes, ejusque frontem ornes, nec ullum ordinis desertorem fiorisinas, sed eos etiam qui adversariorum partes sequebantur, quotidie ad tuas mira suavitate traducas. Neque te propter hæc laudo tantum, sed etiam quod in uno constitutus loco, universi terrarum orbis curam geras, Palæstinæ, Phœnicæ, Ciliciæ negotiorum, quæ potissimum curare debes. Nam Palæstini quidem ac Phœnices, ut probe novi, hominem illum ab adversariis missum non admiserunt; Ægensis autem et Tarsensis a partibus illorum stant, ut audivi, et admouit quemdam ex amicis nostris Castabolorum (a) episcopus, ipsos a Constantinopolitanis cogi illorum iniquitati assentiri, sed interim tamen resistere. Multam igitur adhibeas sollicitudinem oportet, vigilantiam multam, ut huic quoque parti remedium afferas, et ad consobrinum tuum, dominum meum Theodorum episcopum scribas. Quæ ad Pharetrium spectant, molesta valde sunt et tristia: verumtamen cum ejus presbyteri neque commercium et consuetudinem cum adversariis habuerint, ut ais, neque cum illis communicare statuerint, sed, ut dicunt, adhuc stent a partibus nostris, nihil horum cum illis communices: quandoquidem quæ in nos commisit Pharetrius, nullam omnino veniam merentur. Clerus certe ipsius omnis et ægre ferebat, et gemebat, ac totus in nostras partes animo transibat. Sed ne forte in causa simus, ut hi resiliant, et asperiores reddantur, ubi cuncta ex præfecti militibus cognoveris, ea apud te contine, ac perhumaniter illos tracta; novi quippe quam prudens sis ac providus; eique significa, nos quoque audivisse multum ipsum iis quæ contigerant indoluisse, ac paratum fuisse quidvis pati, ut omnia illa quæ nefarie sunt patrata sarcirentur. Nobis corpus optime valet, ac reliquias morbi depulimus: cum vero tibi hoc quoque curæ esse cogitamus, non mediocrem etiam nobis occasionem id afferit sanitatis, quod tam vehementem amatorem nacti simus. Deus tibi tanti studii, caritatis, zeli, vigilantia mercedem, cum in hoc, tum

(a) Reg. et Coisl., Καταβάλων (Castabolorum); Vatic., Καταβάλων (Catabolorum), et ad marginem Καταβάλων emendatur. Fabric., Κατάλων. Morel., Γαβάλων. Quam lectionem expunximus, non modo auctoritate Mss. pene omnium, sed etiam quia cum vera historia pugnet (Catabolorum episcopus, qui tunc Severianus erat, inter primipilares inimicorum Chrysostomi tunc maxime numeratus, clam monuisse amicos illius sibi vim inferri, ut gestis illis contra Chrysostomum annueret, sed hactenus tamen restitisse. Erat igitur hic Castabolorum episcopus in Cilicia, qui etiam hic cum aliis Ciliciæ episcopis, Ægarum scilicet et Tarsi, recensetur.

in futuro sæculo retribuatur, teque muniat, protegat, et custodiat, atque arcana illa bona tibi largiatur. Faxit autem, ut nos quoque jucundissimam faciem tuam intueri quamprimum possimus, dulci anima tua potiri, ac pulcherrimum hoc festum agere. Non enim te latet pro festo ac solemnitate nos habere, ut suavissimo multisque bonis redundanti congressu tuo dignemur, et rursus fruamur.

CCV. *Anatolio præfectiano.* (Cucuso anno 405.)

Sero quidem et pauca ad nobilitatem tuam scribo: verumtamen non negligentia, sed proluxa ægritudo corporis silentii causam attulit: alioqui perpetuo caritate devincti tecum sumus, utpote quibus perspecta sit caritatis tuæ sinceritas, et ingenuitas, candor ac puritas animi tui. Neque desinimus apud omnes amorem prædicare, quem erga nos sine intermissione non præsentibus solum, sed etiam absentibus præ se tulit tua nobilitas: non enim nos fugit post discessum nostrum, quanta nostra causa facere ac dicere studueris. Deus tibi tanti studii mercedem, cum in hoc, tum in futuro ævo rependat. Verumtamen ut majorem hauriamus animo voluptatem, non solum dum scribimus, sed etiam dum literas a tua suavitate missas accipimus, felici, quæso, de tua valetudine nuntio nos exhilara, ut etiam in hac degentes solitudine multam consolationem percipiamus. Si enim tuæ caritatis recipiamus epistolam, quæ de tua sanitate tuorumque omnium propinquorum certiores nos faciat, multo, etiam dum in extra regione versamur, solatio perfruemur.

CCVI. *Theodulo diacono.* (Cucuso anno 404.)

Etsi gravis nunc hiemis sævit asperitas, et ad summum fastigium est evecta, neque ullum cessant movere lapidem, qui Ecclesias Gothiæ labefactare conantur, dum undique discurrunt: vos tamen quæ vestrarum sunt partium præstare ne desinatis. Licet enim nihil dum fuerit vestra sedulitate perfectum, quod non existimo, vobis tamen ob hunc animum et propositum plena et cumulata merces jam est a benigno Deo constituta. Noli ergo defatigari, dilecte, dum studes, dum sollicitus es, et curam omnem adhibes, cum per te, tum per quoscumque alios licuerit, ut turbæ istic ac tumultus non excitentur. Sed ante omnia orate, neque assiduis precibus cum eo quo par est studio a benigno Deo postulare desinite, ut quæ illata sunt nunc mala depellat, ac multam Ecclesiis altamque pacem largiatur. Interim saltem, quod antea scripsi, omni ope conatuque contendite, ut negotio dilationem aliquam obtineatis. Tu vero, dum istic es, crebras ad nos literas mitte.

CCVII. *Monachis Gothis qui in Promoti agro degunt* (a). (Cucuso anno 404.)

Antequam vestras literas accepissem, quantas passi

(a) Græce legitur, τοῖς ἐν τοῖς Προμίοις, quod non nisi dividendo vertere possumus, in Promoti agro. Nam Billius qui vertit in Monasterio Promoti, τοῖς ἐν Προμίοις legerat, omisso secundo articulo ἐν τοῖς Προμίοις, quod de Monasterio Promoti

fuertis afflictiones, quantas tentationes, quantas molestias, jam cognoveram: eoque nomine vos beatus admodum censco, cum mihi veniunt in mentem coronæ, bravia, et præmia quæ vobis parantur. Ut enim illi, qui vobis insidias struunt, vosque perturbant, grave sibi iudicium accersunt, et ignem gehennæ capiti suo accumulunt: ita vos qui talia patimini, multam mercedem multamque retributionem obtinebitis. Nolite igitur terreri, vel inde turbari, sed gaudete et exultate, dum apostolicum animi sensum retinetis, ex quo vox illa promanat, *Nunc gaudeo in passionibus meis (Coloss. 1. 24):* et rursus, *Non solum autem, sed et gloriamur in tribulationibus, scientes quod tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem (Rom. 5. 3. 4).* Probatores igitur effecti et opulentiores cælestibus opibus, licet his graviora contingant, amplius exsultate. *Non enim condignæ sunt passionibus hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis (Ibid. 8. 18).* Neque vero nobis ignota est patientia vestra, fortitudo, tolerantia, sincerus et ardens amor, animique vestri firma et invicta constantia. Quam ob causam ingentes vobis gratias agimus, et cum animis vestris perpetuo devincti sumus, neque longinquitas iūneris nos erga caritatem vestram negligentiores ullo modo efficit. Sed et gratiam vobis habeo propter id studium quod exhibuistis, et nullus in Ecclesia Gothorum tamultus fieret, sed dilatione aliqua negotium extraheretur. Neque tantum non reprehendo, quod neminem misceritis, sed etiam laude et suspicio. Hoc enim illo multo est optabilius, ut vos omnes in ejusmodi opus incumbatis. Nolite igitur cessare quæ vestri sunt muneris exsequi, tum per vos ipsos, tum per alios per quoscumque licebit, ut negotium dilatione aliqua proteletur. Nam sive quid fuerit opera vestra perfectum, sive non, plena et cumulata merces vobis ob hanc animi sententiam et studiam constituetur.

CCVIII. Acacio presbytero. (Scripta ab anno 404 ad 407.)

Tu qui tanto nostri amore flagras, tam vehementi benevolentia nos complecteris, ne literarum quidem nos participes tuorum facis. Atqui jam semel atque iterum ad te scripsimus; tu vero in hoc segnior evasisti. Cum igitur intelligas, quanto nos beneficio tibi devincturus sis, si de tua valetudine certiores nos reddas, da operam, quæso, ut quam celerrime ad nos literas mittas. Non enim mediocri consolatione permulcebimur, si de amicorum nostrorum valetudine sine intermissione moneamur.

CCIX. Salvioni (a). (Ab anno 404 ad 407.)

Nos quidem abs te amari, seu scribas, seu non scribumquam interpreteris. Palladius in Vita Chrysostomi, cap. 4, Marsam commemorat Pronoti uxorem viduam inter eas, quæ Chrysostomo infensæ erant; unde forte inferas hanc monachis Gothis in agro vel fundo suo sedes habentibus molestiam intulisse, utpote Chrysostomi assecis; at id non nisi conjectando dicatur.

(a) Vaticanus et Fabricianus, Γαλβίωνι (Galbioni). Hic postremum hanc epistolam bis continet descriptam, et utrobique Γαλβίωνι legitur. Sav. quoque in textu Γαλβίωνι habet, in margine *Salvioni*. Utra lectio vera sit nondum liquet.

bas, probe scio. Non enim potest tam ardens amor in nos tuus nos latere, sed hoc omnes prædicant, multique, qui istinc ad nos adveniunt, ferventem ac sinceram nobis caritatem tuam annuntiant. Sed et optaremus sæpe literas a tua generositate recipere, quibus de tua et dominæ meæ uxoris tuæ, totiusque domus tuæ valetudine fieremus certiores: scis enim quanto in nobis studio sit. Hæc igitur cum tibi perspecta sint, domine mi plurimum venerande, tametsi difficile est quod petimus, cum propter tempus hibernum, tum quod pauci ad nos accedant, cum licuerit, ne te pigeat ad nos scribere, atque ea significare quæ petivimus. Vestram enim sanitatem et securitatem nostram esse ducimus opulentiam, ac lætitiā, atque adeo uberem voluptatem. Cave igitur tanta voluptate nos prives, sed iis qui te impense diligunt hanc per literas consolationem imperti, quæ nostrum tædium solatio non mediocri mitigabit.

CCX. Theodoro. (Cucuso anno 404.)

Miratus sum, qui factum sit, ut ex aliis Salustii presbyteri negligentiam intelligerem. Siquidem significatum mihi est vix cum quinque homiliis Octobri mense habuisse, atque ipsum et Theophilum presbyterum, alterum præ pigritia, alterum præ metu minime ad collectam venire. Sed Theophilum quidem per literas vehementius increpavi, Salustii vero causa ad reverentiam tuam scribo, quod illum abs te vehementer amari sciam: quam ob causam non mediocriter gaudeo et oblector. Sed et succenseo tuæ reverentiæ, quod hoc mihi non manifestum reddideris, qui debuisses ipsum corrigere: neutrum tamen horum præstitisti. Nunc ergo saltem oro te, cum tibi, tum nobis hanc maximam concede gratiam, ut vehementer illum excites, neque obdormire permittas, aut otari. Nisi enim nunc in hac negotiorum istorum tempestate ac procella convenientem fortitudinem præ se tulerit, quando sic ejus opera indigebimus, ubi tranquillitas et pax redierit? Te igitur hortor ut quæ sunt officii tui, prout decet, exsequutus, et illum et omnes ad auxilium populo ferendum tempestate jactato excites, quod antequam literas nostras acciperes, sat scio tua sponte ac nullo monente præstare cœpisti.

CCXI. Timotheo presbytero. (Cucuso anno 404.)

Nos quidem nuper ad te atque ad honoratissimum dominum meum Marcianum tribunum scripsimus: tu vero neque literas ad me ab illo mitti curasti, neque ad nos ipse scripsisti. Nihilominus tamen nos nostrum morem sequuti, sine intermissione vestri recordari, atque ad vos, cum facultas suppetit, scribere non desinimus; quod nunc etiam facimus, ingentesque vobis gratias agimus ob studium quod exhibetis, et pericula quæ subitis, vosque beatos prædicamus. Neque enim exiguas vobis coronas reconditis, dum ad modicum tempus afflicti, perennem vobis in cælo mercedem ac multo majorem his sudoribus præparatis. *Non enim sunt dignæ passionibus hujus tem-*

δσθην ὑπομένετε θλίψιν, ὄσας ἐπιβουλὰς, ὄσους πειρασμοὺς, ὄσας ἐπιρροίας· καὶ διὰ τοῦτο μάλιστα ὑμᾶς μακαρίζω, τοὺς στεφάνους τοὺς ἐκ τούτων ἐννοῶν, τὰ βραβεῖα, τὰ ἐπαθλα. Ὡσπερ γὰρ οἱ ἐπιβουλεύοντες ὑμῖν, καὶ ταραττοντες ὑμᾶς, κρῖμα καθ' ἑαυτῶν χαλεπὸν ἐπιφέρουσι, καὶ τὸ τῆς γενένης κατὰ τῆς ἑαυτῶν κεφαλῆς ἐπισωρεύουσι πῦρ· οὕτως ὑμεῖς οἱ ταῦτα πάσχοντες, πολλῆς ἀπολαύσεσθε τῆς ἀμοιβῆς, πολλῆς τῆς ἀντιδόσεως. Μὴ δὴ θορυβεῖσθε, μηδὲ διαταράττεσθε ἐντεῦθεν, ἀλλὰ χαίρετε καὶ σκιρτᾶτε, ἀποστολικὸν φρόνημα διατηροῦντες τὸ λέγον· *Νῦν χαίρω ἐν τοῖς παθήμασί μου*· καὶ πάλιν, *Οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ κυνχόμεθα ἐν ταῖς θλίψεσιν, εἰδότες ὅτι ἡ θλίψις ὑπομονὴν κατεργάζεται, ἡ δὲ ὑπομονὴ δοκιμὴν*. Δοκιμότεροι τοίνυν γενόμενοι, καὶ εὐπωρότεροι τὴν εὐπορίαν τὴν ἐν οὐρανοῖς, κἂν χαλεπώτερα τούτων πάσχητε, μιλίζοντες ἀγάλλεσθε. Οὐ γὰρ *ἄξια* [716] *τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλύπτεσθαι εἰς ἡμᾶς*. Οὐδὲ γὰρ ἔλαθεν ἡμᾶς ἡ ὑπομονὴ ὑμῶν, ἡ ἀνδρεία, ἡ καρτερία, ἡ γνησία καὶ θερμὴ διάθεσις, τὸ ἀκίνητον ὑμῶν τῆς γνώμης, τὸ ἀπερίτρεπτον, τὸ ἀκίνητον. Διὸ καὶ ἡμεῖς ὑμῖν πολλὰς ὁμολογοῦμεν χάριτας, καὶ συνδεδέμεθα ὑμῶν ταῖς ψυχαῖς διηνεκῶς, καὶ τῆς ὁδοῦ τὸ μήκος οὐδὲ βραθυμότερους ἡμᾶς περὶ τὴν ἀγάπην τὴν ὑμετέραν ἐργάζεται. Χάριν δὲ ὑμῖν ἔχω καὶ τῆς σπουδῆς ἣν ἐπεδείξασθε ὑπὲρ τοῦ μηδένα θόρυβον γενέσθαι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῇ τῶν Γόθων, ἀλλ' εἰς ἀναβολὴν τὸ πρᾶγμα ἐμπσεῖν. Καὶ οὐ μόνον οὐκ ἐγκαλῶ, ὅτι οὐδένα ἐπέμψατε, ἀλλὰ καὶ ἐπαινῶ καὶ θαυμάζω. Ἐκεῖνο γὰρ πολὺ τούτου προτιμότερον, τὸ πάντας ὑμᾶς εἰς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην ἀσχολεῖσθαι. Μὴ δὴ διαλίπητε τὰ παρ' ὑμῶν αὐτῶν εἰσφέροντες καὶ δι' ὑμῶν αὐτῶν, καὶ δι' ἑτέρων, ὧν ἂν οἶόν τε ἢ, ὥστε ὑπέρεσιν τῶν πράγματι γενέσθαι. Ἄν τε γὰρ ἀνύσσηται τι, ἂν τε μή, τὸν μισθὸν ἀπηρετισμένον ἔχετε τῆς γνώμης καὶ τῆς προθυμίας.

ΣΗ'. Ἀκακίῳ πρεσβυτέρῳ.

Ὁ οὕτω θερμὸς ἡμῶν ἑραστής, ὁ οὕτω σφοδρῶς ἔπερὶ ἡμᾶς διακείμενος, οὐδὲ γραμμάτων ἡμῖν μεταδίδως τῶν σῶν. Καίτοι γε ἤδη ἐπιστάλαμεν καὶ ἄπαξ, καὶ δις· αὐτὸς δὲ ὀκνηρότερος περὶ τοῦτο γέγονας. Ἐννοῶν τοίνυν ἡλίκα ἡμῖν χαρίζῃ, τὰ περὶ τῆς ὑγείας σου δηλῶν, μετὰ πολλοῦ τοῦ τάχους ἡμῖν γράψαι παρακλήθητι. Πολλὴν γὰρ καρπούμεθα παράκλησιν, τὰ περὶ τῆς ὑγείας ὑμῶν τῶν ἀγαπῶντων ἡμᾶς μανθάνοντες συνεχῶς.

ΣΘ'. Σαβίλωνι.

Ὅτι μὲν ἡμᾶς ἀγαπᾷς, κἂν γράψῃς, κἂν σιγᾷς, οἶδα σαφῶς. Οὐδὲ γὰρ δύνασα λαθεῖν οὕτω σφοδρῶς ἡμῶν ὧν ἑραστής, ἀλλὰ πάντες τοῦτο ξέδουσι, καὶ πολλοὶ πρὸς ἡμᾶς ἀφικνούμενοι τὴν θερμὴν σου καὶ

^a Sic nos e Savilio, expuncto σοι, quod apud Monif. et Morel. post ἢ additum legitur. Edris.

^b Duo mss. σφοδρῶς περὶ ἡμᾶς, sic Savil. In Morel. σφόδρα.

γνησίαν ἡμῖν ἀπαγγέλουσιν ἀγάπην. Ἐβουλόμεθα δὲ καὶ γράμματα συνεχῶς δέχεσθαι παρὰ τῆς εὐγενείας τῆς σῆς, περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς δηλοῦντα, καὶ τῆς δεσποίνης μου τῆς ἐλευθέρως σου, καὶ τοῦ οἴκου σου παντός· οἴσθα γὰρ ὅπως ἡμῖν τοῦτο περισπούδαστον. Ταῦτ' οὖν εἰδὼς, δέσποτᾶ μου τιμώτατε, εἰ καὶ ἐργῶδες ὅπερ αἰτοῦμεν λοιπὸν διὰ τὴν τοῦ χειμῶνος ὥραν, καὶ τὸ σπανιάκις ἡμῖν τινὰς ἐπιχωριάζειν, ὅτε ἂν ἐξῆ, γράφειν ἡμῖν μὴ κατόκει, ταῦτα δηλῶν ἅπερ ἠτήσαμεν. Τὴν γὰρ ὑγείαν τὴν ὑμετέραν καὶ τὴν ἀσφάλειαν ἡμέτερον εἶναι νομίζομεν πλουτοῦν, καὶ εὐφροσύνην, καὶ πολλὴν ἡδονήν. Μὴ δὴ τοσαύτης ἡμᾶς ἀποστερήσης ἡδονῆς, ἀλλὰ χαρίζου τοῖς σφόδρα σε ἀγαπῶσι τὴν διὰ τῶν τοιούτων γραμμάτων παράκλησιν, πολλὴν ἡμῖν κομίζουσαν τὴν παραμυθίαν.

[717] ΣΡ. Θεοδώρῳ.

Ἐθαύμασα πῶς παρ' ἑτέρων ἔμαθον τὴν βραθυμίαν Σαλουστίου τοῦ πρεσβυτέρου. Καὶ γὰρ ἐγνωρίσθη μοι ὅτι μόλις πέντε ὀμιλίαις εἶπεν ἕως Ὀκτωβρίου μηνῶς, καὶ ὅτι καὶ αὐτὸς καὶ Θεόφιλος ὁ πρεσβύτερος, ὁ μὲν δκνψ, ὁ δὲ δαιλία, οὐ παραβάλλουσι τῇ συνάξει. Ἀλλὰ Θεοφίλω μὲν σφοδρότερον ἐπέστειλα, καθασφάμενος αὐτοῦ, Σαλουστίου δὲ ἕνεκεν τῇ σῇ ἐπιστέλλω τιμότητι, ἐπειδὴ οἶδα πῶς αὐτοῦ σφοδρῶς ἑραστής εἶ· καὶ σφόδρα χαίρω καὶ εὐφραίνομαι ἐπὶ τούτῳ. Καὶ ἀλγῶ πρὸς τὴν σὴν τιμότητα, ὅτι μοι οὐκ ἐποίησας τοῦτο δῆλον, δέον καὶ διορθῶσαι, αὐτὸς δὲ οὐδὲτερον τούτων ἐποίησας. Νῦν γοῦν παρακαλῶ, καὶ σαυτῷ καὶ ἡμῖν τὰ μέγιστα χαρίζομενος, διέγειρον αὐτὸν σφοδρότερον, καὶ μὴ ἔα αὐτὸν καθεύδειν, μηδὲ ἀργεῖν. Εἰ γὰρ μὴ νῦν ἐν τῷ χειμῶνι τῶν πραγμάτων τούτων καὶ τῇ ζῆλῃ τὴν προσήκουσαν ἐπιδείξαίτο ἀνδρείαν, πότε αὐτοῦ δεηθῆσόμεθα ὁ οὕτως; ὅταν γαλήνη γένηται καὶ εἰρήνη; Παρακαλῶ τοίνυν, τὰ σαυτῷ πρόποντα ποιῶν καὶ αὐτὸν καὶ πάντας διέγειρον εἰς τὴν σπουδὴν καὶ τὴν ἀντιλήψιν τοῦ χειμαζομένου λαοῦ, ὃ καὶ πρὸ τῶν ἡμετέρων γραμμάτων εὐ οἶδ' ὅτι οἴκοθεν καὶ παρὰ σαυτοῦ ποιεῖς.

ΣΙΑ'. Τιμοθέῳ πρεσβυτέρῳ.

Ἡμεῖς μὲν σοὶ καὶ πρώην ἐπιστάλαμεν καὶ τῷ κυρίῳ μου τῷ τιμιωτάτῳ τριβούνῳ Μαρκιανῷ· αὐτὸς δὲ οὔτε παρ' ἐκεῖνου γράμματα ἡμῖν πεμφθῆναι παρεσκευάσας, οὔτε αὐτὸς ἡμῖν ἐπέσταλας. Ἀλλ' ὁμως ἡμεῖς ἑαυτοὺς μιμούμενοι, οὐ πιυόμεθα διηνεκῶς ὑμῶν μεμνημένοι καὶ ἐπιστέλλοντες, ἡνίκα ἂν ἐξῆ· ὃ δὴ καὶ νῦν πεποιήκαμεν, χάριτας ὑμῖν ὁμολογοῦντες μυρίας ὑπὲρ τῆς σπουδῆς ἣς ἐπιδείκνυσθε, καὶ τῶν κινδύνων οὐς ὑπομένετε, καὶ μακαρίζοντες ὑμᾶς. Οὐ γὰρ μικροὺς ἐντεῦθεν ὑμῖν προσηγορεύεσθε στεφάνους, πρὸς ὀλίγον μὲν θλιβόμενοι, διηνεκεῖς δὲ ἀμοιβὰς ἐν τοῖς οὐρανοῖς προσηγορεύοντες ὑμῖν, καὶ πολλῶν μείζους τῶν ἰδρωτῶν τούτων. Οὐ γὰρ *ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν*

^c Duo mss. δεησόμεθα.

καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆ-
ναι εἰς ἡμᾶς.

ΣΙΒ'. Θεοφίλω πρεσβυτέρω.

Σφόδρα ἤλγησα ἀκούσας ὅτι καὶ σὺ καὶ Σαλού-
στιος ὁ πρεσβύτερος οὐ συνεχῶς πρὸς τὴν σύναξιν
παραβάλλετε, καὶ οὐχ ὡς ἔτυχέ με τοῦτο ἐλύπησε.
Παρακαλῶ τοίνυν, εἰ μὲν ψεῦδος τοῦτο, δηλώσαί μοι
σπουδάσατε, ὅτι μάτην ἐσυκοφαντήθητε· εἰ δὲ ἀλη-
θές, διορθώσαθε τὴν τοιαύτην βῆθυσίαν. Ὅσπερ
γὰρ μέγιστος ὑμῖν ἔστιν ὁ μισθός, μάλιστα ἐν τῷ
παρόντι καιρῷ τὴν προσήκουσαν ἀνδραίαν ἐπιδεικνυ-
μένους· οὕτως οὐ [718] τὸ τυχὸν ἔσται κρίμα
ἀνοουσί, καὶ ἀναδουμένοις, καὶ τὰ παρ' ἑαυτῶν οὐκ
εἰσφέρουσιν. Ἵστε γὰρ τί πέπονθεν ὁ τὸ τάλαντον
καταχώσας τὸ ἐν, ὃς οὐδὲν ἕτερον ἐγκαλούμενος, διὰ
τοῦτο μόνον ἐκολάζετο, καὶ ἀπαραίτητον ἐδίδου δι-
κην. Σπουδάσατε οὖν διὰ τάχους ἐλευθερωσαί με τῆς
φροντίδος. Ὅσπερ γὰρ πολλὴν μοι φέρει παράκλησιν
καὶ παραμυθίαν, ἐπειδὴν ἀκούσω, ὅτι μετὰ προθυ-
μίας ἅπαντα τὸν χειμαζόμενον λαὸν συγκροτεῖτε·
οὕτως ἐπειδὴν μάθω, ὅτι τινὲς βῆθυσουσιν, οὐχ ὡς
ἔτυχεν ἀλλῶ ὑπὲρ αὐτῶν τῶν βῆθυσουσίντων. Τὴν
μὲν γὰρ καλλίστην ἀγέλην ἐκείνην ἢ τοῦ Θεοῦ χάρις
καθ' ἑκάστην συγκροτεῖ ἡμέραν, καθάπερ καὶ ὑμεῖς
διὰ τῶν ἔργων αὐτῶν ἔγνωτε· οἱ δὲ βῆθυσίαι τὰ παρ'
ἑαυτῶν ἐλλυμπάνοντες, οὐ μικρὸν ἑαυτοῖς διὰ τῆς
βῆθυσίας ταύτης συνάγουσι κρίμα.

ΣΙΓ'. Φιλίππῳ πρεσβυτέρω.

Ἐθαύμασα, πῶς ἐν οὕτω χρόνῳ μακρῷ ἡμῖν οὐκ
ἐπίσταλας, ἀλλ' ἀγάπην μὲν περὶ ἡμᾶς ἐπιδείκνυ-
σαι καὶ ἀπόντας πολλὴν, γραμμάτων δὲ ἡμῖν οὐ
μετέδωκας τῶν σῶν. Νῦν γοῦν ἡμῖν γράφειν ἢ μὴ
κατοκνήσης, τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς δηλῶν· ὡς
ἡμεῖς γε, καὶ μὴ γράφοντός σου, τὰ σὰ περιεργα-
ζόμεθα, καὶ ἔγνωμεν, ὅτι καὶ τῆς σχολῆς ἐξεβλή-
θητε, τὴν ὑμῖν πρέπουσαν παρῆρησιαν ἐπιδειξάμενοι.
Τοῦτο ὑμῖν μισθός, τοῦτο πραγματεία οὐράνιος,
τοῦτο στέφανος ἀκήρατος, τοῦτο βραβεῖον πληθός.
Ταῦτ' οὖν ἅπαντα λογιζόμενοι, γενναίως φέρετε τὰ
συμπέπτοντα. Ἰκανός γὰρ ὁ Θεός καὶ τοὺς περ-
ρασμούς λῦσαι τούτους, καὶ ταχίστην ποιῆσαι γαλή-
νην, καὶ τῆς ὑπομονῆς ὑμῖν ταύτης πολὺν καὶ ἐν
τῷ μέλλοντι αἰῶνι δοῦναι τὸν μισθόν.

ΣΙΑ'. Σεβαστιανῷ πρεσβυτέρω.

Εἰ καὶ τῷ σώματι κεχωρίσμεθά σου τῆς τιμιότη-
τος, ἀλλὰ καὶ τῇ ἀγάπῃ σοι συνδεόμεθα, καὶ ὅπου-
περ ἂν ὦμεν, περιφερόμεν σου τὴν διάθεσιν ἐπὶ τῆς
μνήμης, κἂν εἰς αὐτὰ τῆς οἰκουμένης ἀπενεχθῶμεν
τὰ τέρματα. Ὅτι δὲ καὶ αὐτὸς ἄλυστον ἔχεις τὴν
μνήμην ἡμῶν, οὐδὲν οἶμαι δεῖν ἀμφιβάλλειν. Οἶδα

γὰρ σου τὸ γνήσιον τῆς διαθέσεως, τῆς ἀγάπης τὸ
στερρόν, τὸ ἀπερίτρεπτον τῆς γνώμης. Διὸ καὶ παρα-
καλοῦμεν συνεχῶς ἡμῖν ἐπιστέλλειν, καὶ τὰ περὶ τῆς
ὑγείας τῆς σῆς εὐαγγελίζεσθαι. Σφόδρα γὰρ ἡμῖν
περισπούδαστον περὶ ταύτης μανθάνειν· καὶ πολλὴν
καὶ ἐν ἐρημίᾳ διατρίβοντες ἀπὸ τῶν τοιούτων γραμ-
μάτων καρπωσόμεθα τὴν παράκλησιν.

[719] *ΣΙΕ'. Πελαγίῳ πρεσβυτέρω.*

Οἶδα σου τὸ πρῶον, τὸ ἐπεικές, τὸ χρηστὸν, τὸ
γλυκὺ, τὸ θερμὸν τῆς ἀγάπης, τὸ γνήσιον τῆς διαθέ-
σεως τῆς περὶ ἡμᾶς. Διὸ καὶ προσαγορεύω σου τὴν
τιμιότητα μετὰ πολλῆς τῆς προθυμίας, καὶ δῆλον
ποιῶ, ὅτι ὅπουπερ ἂν ὦ^β, ἐπὶ διανοίας σε περιφέρω.
Παρακαλῶ τοίνυν, ἵνα καὶ ἑτέραν δεχόμεθα τὴν εὐ-
φροσύνην, μὴ μόνον ἀπὸ τοῦ γράφειν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ
τοῦ μανθάνειν τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς, δῆλου
ἡμῖν ταῦτα συνεχῶς. Κἂν γὰρ εἰς χαλεπωτέραν ταύ-
της ἐρημίαν ἀπενεχθῶμεν, δεχόμενοι τοιαῦτα παρ'
ὑμῶν τῶν ἀγαπώντων ἡμᾶς γράμματα, πολλῆς ἀπο-
λαυσόμεθα τῆς εὐφροσύνης.

ΣΙΓ'. Μουσωρίῳ.

Καὶ ἤδη ἐπιστάλακαμέν σου τῇ εὐγενείᾳ, δέσποτά
μου τιμώσατε καὶ εὐλαβεῖσθε, καὶ νῦν τὸ αὐτὸ
πάλιν ποιούμεν, καίτοι μηδὲ ἄπαξ σοῦ ἐπεσταλχότος
ἡμῖν. Ἄλλ' ὅμως ἡμεῖς οὐ διαλειψόμεν συνεχῶς ὑμῖν
ἐπιστέλλοντες, καὶ τὸ ἡμῖν αὐτοῖς πρέπον ποιούντες.
Ἐθουλόμεθα γὰρ καὶ πυκνότερον τοῦτο ποιεῖν· ἐπειδὴ
δὲ καὶ ἐν ἐρημίᾳ πολλῇ χωρίου διετρίβομεν, καὶ ὁ
τῶν ληστῶν φόβος πολιορκεῖ τὴν πόλιν, καὶ ἡ τοῦ
χειμῶνος ὥρα ἀποτεριχίζει τὰς ὁδοὺς, καὶ ταῦτα πάν-
τα οὐκ ἀφήσει πολλοὺς ἡμῖν συνεχῶς ἐπιχωριάζειν,
ἡνίκα ἂν ἐξῆ, καὶ γραμματηφόρων ἐπιτύχωμεν, τὴν
ὑφειλομένην πρόσρησιν ἀποδιδάμεν σου τῇ εὐλαθείᾳ.
Ἴσμεν γὰρ σου τὸ γνήσιον τῆς ἀγάπης, τὴν θερμὴν
διάθεσιν, τὸ ἀπερίτρεπτον τῆς γνώμης, τὴν ἐλευθε-
ρίαν, τὸ ἀνυπόκριτον. Διὸ καὶ ἐπὶ μνήμης σε διηνε-
κῶς περιφερόμεν, ὅπουπερ ἂν ὦμεν, καὶ ἐπιλαθέ-
σθαι σου τῆς ἐμμελείας οὐ δυνάμεθα. Ἴνα δὲ μὴ τῷ
γράφειν μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ δέχεσθαι γράμματα,
περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς δηλοῦντα, εὐφραίνώμεθα,
πέμπε συνεχῶς ἡμῖν τοιαύτας ἐπιστολάς. Οὕτω γὰρ
καὶ πόρρωθεν ὄντες πολλὴν καρπωσόμεθα ἀπὸ τῶν
τοιούτων γραμμάτων παραμυθίαν, ὅταν ἀκούωμεν,
ὅτι ὑμεῖς οἱ σφοδροὶ ἡμῶν ἔρασταί καὶ θερμοὶ ἐν
εὐθυμίᾳ καὶ ἀσφαλείᾳ διάγετε.

ΣΙΖ'. Βαλεντίῳ.

Οἶδα σου τὴν φιλότιμον ψυχὴν, τὸν ἔρωτα τὸν θερ-

^a Omnes mss. ἡμῖν γράφαι. Infra ὅτι καὶ τῆς σχολῆς ἐξε-
βλήθητε.

^b Sic omnes mss. Edit. ὅπουπερ ἂν ὦμεν.

poris ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis (Rom. 8. 18).

CCXII. Theophilo presbytero. (Cucuso anno 404.)

Vehementer dolui, cum audivi te ac Salustium presbyterum haud frequenter ad collectam accedere, neque mediocrem id mihi mœrorem inussit. Peto igitur, ut, si quidem id falsum sit, indicare mihi studeatis, quod sine causa calumniam passi sitis; sin verum, ejusmodi negligentiam emendetis. Ut enim maxima vobis merces constituitur, præsertim si in hoc sæculo convenientem fortitudinem exhibeatis, ita non mediocre vobis iudicium imminet, si negligentes sitis ac remissi, neque munere vestro fungamini. Scitis namque quid passus ille fuerit qui talentum unum defoderat, qui de nullo alio crimine accusatus, ob hoc solum punitus est, et inevitabiles pœnas dedit. Date igitur operam, ut me quam celerime cura liberetis. Ut enim summam consolationem mihi præbet ac solatium, cum audio vos cum omni alacritate populum universum tempestate jactatum instruere, sic cum adfertur ad me quosdam segnes esse, non mediocrem mihi segnitias illorum dolorem iaurit. Sane quidem pulcherrimum illum gregem Dei gratia quotidie confirmat, ut vos quoque reipsa comperistis: qui vero præ nimia negligentia, quæ suarum sunt partium, præstare desinunt, non mediocre per inertiam ejusmodi sibi iudicium accersunt.

CCXIII. Philippo presbytero. (Cucuso anno 404.)

Miratus sum, qui factum sit, ut tam diuturno tempore nihil ad nos scripsis; atque nobis quidem vel absentibus non mediocrem amorem exhibueris, sed nos literarum tuarum participes minime feceris. Nunc saltem ad nos scribere ne pigriteris, ac de tua valetudine facere certiores: nam licet non scribas, de rebus tuis sciscitamus, et vos didicimus a schola (a) pulsos fuisse, cum eam loquendi libertatem, quam par erat, exhibuissetis. Hoc vobis merces, hoc cælestis est negotiatio, hoc immortalis corona, hoc congeries præmiorum. Hæc igitur omnia vobiscum reputantes, quidquid acciderit, generose ferte. Potest enim Deus tentationes istas depellere, ac tranquillitatem quamprimum reducere, vobisque copiosam istius patientiæ mercedem in hac vita et in sæculo futuro largiri.

CCXIV. Sebastiano presbytero. (Scripta ab anno 404 ad 407.)

Etsi corpore a tua reverentia remoti sumus, cari-

(a) Erant Constantinopoli Scholæ, seu cohortes militum palatinorum ad custodiam Imperatoris atque palatii, quorum frequens mentio apud scriptores maxime Byzantios. Loca etiam in quibus versabantur Scholæ hujusmodi Scholarum et ipsa nomine gaudebant. Erant item Scholæ aliæ militares, quæ sæpe occurrunt. In Ecclesia latina Scholæ cantorum memorantur, aliæque item Scholæ. Fronto Ducæus putat hunc Philippum presbyterum, et Euthymium item presbyterum, qui ex Schola pulsus fuisse dicitur infra, vel capellanum fuisse Scholæ cujuspiam hujusmodi militaris, vel in Schola ecclesiastica quospiam fuisse: Tillemontius autem opinari videtur hos fuisse Scholarum pedagogos, et ex hoc officio pulsos. Res in incerto versatur. Apud Palladium de Vita Chrysostomi, c. 20, Philippus vocatur Asceta, et presbyter Scholarum.

tate tamen tecum devincti sumus, et ubicumque fuerimus, amicitiam tuam memoria circumferimus, licet ad ipsos orbis terrarum fines relegati simus. At tu quoque perpetuam nostri memoriam quin conserves, nulla ratione arbitror esse dubitandum. Novi quippe sinceritatem amoris tui, caritatis firmitatem, et animi tui constantiam. Quocirca te oramus ut frequenter ad nos scribas, ac de tua prospera valetudine certiores nos facias. Nam de ejus statu subinde moneri summo pere desideramus; et non mediocrem consolationem, dum in hac solitudine degimus, ex ejusmodi literarum lectione capiemus.

CCXV. Pelagio presbytero. (Scripta ab anno 404 ad 407.)

Mansuetudinem tuam, modestiam, probitatem, caritatis ardorem, amoris erga nos sinceritatem exploratam habeo. Idcirco multo cum affectu reverentiam tuam saluto, ac significo te a me, ubicumque gentium fuero, animo circumferri. Fac igitur, quæso, ut alteram percipiamus voluptatem, non solum ex eo quod literæ mittantur, sed etiam ex eo quod de tua valetudine certiores fiamus: hæc nobis frequenter significa. Licet enim in asperrimam hanc solitudinem relegati simus, cum ab amicis nostris ejusmodi literas acceperimus, multa lætitia perfundemur.

CCXVI. Musonio. (Cucuso anno 404.)

Et jam scripsimus ad generositatem tuam, domine mi honoratissime ac religiosissime, et nunc idipsum rursus agimus, tametsi tu ne semel quidem literas ad nos dederis. Nos tamen crebras ad te literas dare non cessabimus, et quod præstare nos decet, præstabimus. Cuperemus enim sæpius id agere: sed quoniam in loco admodum deserto versamur, et metu latronum civitas circumsidetur, ac temporis hiberni asperitas itinera intercludit; neque permittunt hæc omnia, ut multi ad nos frequenter accedant: quotiescumque licet, et tabellarios nancisci possumus, pietati tuæ debitam salutationem persolvimus. Nota quippe nobis est ac perspecta tuæ caritatis sinceritas, amoris ardor, animi constantia, et ingenuitas ab omni simulatione aliena. Quo fit, ut memoria te semper circumferamus, ubicumque versemur, neque tuæ suavitate oblivisci possimus. Verum ut non solum dum scribimus, sed etiam dum literas accipimus, quibus de tua fiamus valetudine certiores, lætemur, crebras ad nos ejusmodi epistolas mitte. Sic enim, quamvis loco valde dissiti, multam consolationem ex ejusmodi literis sentiemus, cum vos, a quibus vehementer et ardentè amamus, hilares et expertes periculi vivere intelligemus.

CCXVII. Valentino (a). (Cucuso anno 404 vel 405.)

Liberalem animum tuum, et amoris ardorem ex-

(a) Hæc epistola bis scripta reperitur in Codice Fabriciano: primoque numeratur sexagesima octava, et inscribitur *Sebastiano presbytero*, secundo octogesima quinta affertur, et inscribitur *Valentino*. Facile est ut ad duos eadem ipsa scripserit.

ploratum habeo, quo ad ferendum pauperibus subsidium incumbis, et quam in hac præclara negotiatione præ te fers cupiditatem, dum et præbes, et cum voluntate præbes, ac duplicem tibi coronam misericordie ac splendidiorem comparas, cum liberalitate, tum animi proposito, ex quo liberalitas ipsa promanat. Quando igitur nobis reverendissimus presbyter Domitianus, cui viduarum ac virginum istic cura commissa est, significavit eas propemodum fame vexari, tamquam ad portum quemdam ad manus tuas confugimus, ut ab iis ab hoc famis naufragio vindicentur. Te igitur oro, ac vehementer oro, ut misso presbytero, quantum fieri poterit, illis auxilio esse velis. Siquidem ea quæ nunc præbentur eleemosyna multo majorem ea, quæ alio tempore præberetur, mercedem acquiri, quanto graviore tempestate ac procella jactantur, qui sibi dari hoc petunt, consueta facultatibus destituti. Cum igitur rei utilitatem intelligas, et quanta ex temporis conditione fiat accessio, exorari te sine, ut quæ tuarum sunt partium præstes. Nihil enim amplius est dicendum, cum ad clementissimum et benignissimum hominem scribamus: quippe qui noveris te etiam sportulas (a) nobis debere: verumtamen si hoc præstes, quod earum nomine debes, nobis persolutum arbitramur. Tu vero ad nos quoque velim scribas, te nostræ petitioni annuisse: deque tua totiusque benedictæ domus tuæ valetudine facias certiores.

CCXVIII. *Euthymio presbytero.* (Cucuso anno 404.)

Nihil vos contristet, quod a schola pulsi fueritis, sed cum animis vestris reputantes, quantam hinc etiam mercedem receperitis, et quo pacto coronæ vobis angeantur, gaudete et exultate ob ejusmodi afflictiones et insidias. Multum enim vobis hæc in cælis quaestum coaccervant, et illustriores vos efficiunt, ac præmia majora constituunt. Angusta quippe et arcta via est, quæ ducit ad vitam. Ad nos quoque frequenter scribere de valetudine tua ne graveris. Scis enim quantis tecum caritatis vinculis obstricti simus, et quo pacto, ubicumque gentium degam, te mente circumferam, tuoque semper amore ardeam: jam vero tanto etiam magis ardeam, quanto ex ejusmodi afflictionibus illustrior evasisti.

CCXIX. *Severinæ et Romulæ.* (Cucuso anno 404.)

Nisi probe perspecta mihi vestra sincera caritas

(a) Gr. σπόρτουλα, in quam vocem hæc notat Fronto Ducaeus: Vox est a Latina deflexa; sportulas enim vocant Romani calathos vimineos, in quibus pecunie condi solebant, ut Asconius scribit: deinde prandium vel cæna, quæ in sportellas conjecta dabatur clientibus vice cænæ recte, sportula est dicta; tum latius porrecta sportularum appellatio ad salaria, congrua, et honoraria quævis. Vetus glossarium definit, τὰ ἐν σπορτίδι διδόμενα ξένια, Xenia quæ in calatho dabantur. Inde honorarium decurionatus, et ea quæ decuriones dabant pro introitu, et pecunie quæ iudicibus vel exsecutoribus litium ac negotiorum pro salario dabuntur, sic appellantur in tit. De sportulis iudicum. Item diaria quæ sacerdotibus dabantur; Cyprianus epist. 34: Et sportulis iisdem cum presbyteris honorentur, et divisiones mensuras æquatis quantitatis patientur. Et sportulantes clerici, sive fratres sportulantes, qui diaria et sportulas accipiunt, ab eodem dicuntur epist. 66. Sportularum igitur nomine vel honorarium aliquod vel subsidium victus hic intellige, quod Chrysostomo a Valentino dabatur.

esset, ac studium quod erga me semper ostenditis, non mediocriter vos negligentia propter longum vestrum silentium, idque, cum a nobis frequentes literas acceperitis, accusarem. Sed quoniam scio vos sive sileatis, sive scribatis, pariter erga nos affectas esse, propterea non ausim vos hujus silentii causa reprehendere, tametsi mirifice cupio literas sæpe vestras accipere, quibus de vestra valetudine certior fiam. Nihil enim est causæ cur ad hanc excusationem confugiatis, quod non ita crebro tabellarios nanciscamini: siquidem desideratissimus et suavissimus Salustius, nobis dilectus, ad hoc, sat scio, vobis potuit inservire. Verumtamen ne sic quidem vos accuso, quod admodum de vestra caritate confidam. Nos itaque, quoties licebit, ad vos crebras literas mittere non desinemus, quippe quibus sinceritas et ardor benevolentia vestra cognitus sit et exploratus.

CCXX. *Pæanio.* (Cucuso anno 404.)

Respiravimus, exultavimus, non jam exteram aut peregrinam amplius regionem incolere nos arbitramur, cum ad eam urbem, quæ tam multa perpressa est, tua sublimitas sit reversa. Hac autem idcirco nos voluptate perfundimur, non quod dignitas tibi major obtigerit: dignitas enim tua virtus est animæ tuæ, nec ullus ipsam tibi antea potuit auferre, neque nunc reddidit: (quo enim pacto, cum ablata minime fuerit?) sed idcirco exultamus, quod magnam consolationis occasionem attulerit tuus in urbem illam reditus iis qui vexabantur, mactabantur, in vincula conjiciebantur, cum communis illorum protector sis, et ad te omnes illi tamquam ad latissimum portum confugiant. Scis quippe inde lucrum decerpere, unde lucrum decerpendum est. Tu vero deinceps de tuorum recte factorum magnitudine scribe, ac manifeste significa, quot jacentes excitaveris, quot lapsos erexeris, quos fluctuantes firmaveris, quibus tandem laborantibus subsidio fueris, quot seniores tandiu diligentes reddideris, quos diligentes antea, diligentiores effeceris: omnia denique tua in hac acie præclara facinora sigillatim expone. Nam hæc cuncta scio prius etiam, quam literas tuas accipiam, utpote qui animum tuum noverim, generosum athletam ac mirabilem bellatorem: sed a carissima tamen nobis lingua tua cuncta velim ediscere. Huic igitur nostræ petitioni annue, cum intelligas, quanto nos tibi, dum hoc ages, sis beneficio devincturus.

CCXXI. *Constantio presbytero.* (a)

Nicæa quarto mensis Julii die soluturus, hæc ad pietatem tuam dedi literas, ad id te cohortans, ad quod numquam cohortari desii: quamvis gravior præsentem tempestate procella, majoresque fluctus ingruant, ut ne intermittas ea, quæ officii tui sunt, in ea, quam ab initio cepisti, administratione adimplere: Græce superstitionis exterminationem dico, eccle-

(a) Nicææ scripta cum iret in exsilium anno 401. Habetur apud Nicephorum lib. 13, cap. 27. De Panemio mens pluribus actum est in Vita Chrysostomi.

μὲν, ὃν περὶ τὰς τῶν πενήτων ἔχεις προστασίας, τὴν ἐπιθυμίαν, ἣν αἶε περὶ τὴν καλὴν ταύτην ἐπιδείκνυσαι πραγματείαν, καὶ παρέχων, καὶ μεθ' ἡδονῆς τοῦτο ποιῶν, καὶ διπλοῦν σοὶ τὸν στέφανον τὸν τῆς φιλανθρωπίας καὶ λαμπρότερον καθιστάς, καὶ τῇ δαψιλείᾳ, καὶ τῇ γνώμῃ ἀφ' ἧς καὶ ἡ δαψιλία γίνεται. Ἐπει οὖν ἐδήλωσεν ἡμῖν ὁ τιμωτάτος πρεσβύτερος Δομετιανός, ὁ τῶν χηρῶν καὶ παρθένων τῶν αὐτόθι τὴν προστασίαν ἔχων, ὅτι σχεδὸν ἐν λιμῷ καθεστῆκασι, ὡσπερ εἰς λιμένα τὰς σὰς καταφεύγομεν χεῖρας, [720] ὥστε τοῦτι λύσαι τοῦ λιμοῦ τὸ ναυάγιον. Δέομαι οὖν σου, καὶ σφόδρα δέομαι, μεταπεμφάμενος τὸν πρεσβύτερον, ὅπερ ἂν ἦ δυνατὸν, ἐπικουρῆσαι παρακληθῆτι. Τῆς γὰρ ἐν ἄλλῃ καιρῷ ἐλεημοσύνης ἡ νῦν παρεχομένη πολλῶν πλείονα παρέχει τὴν ἀμοιβήν, ὅσπερ ἐν χαλεπωτέρῳ χειμῶνι καὶ ζάλῃ καθεστῆκασι οἱ δεόμενοι λαβεῖν, οὐ τῆς εἰωθυίας ἀπολαύοντες ἀφθονίας. Ἐννοήσας τοίνυν καὶ τοῦ πράγματος τὸ κέρδος, καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ καιροῦ γενομένην προσθήκην, τὰ σαυτοῦ ποιῆσαι παρακληθῆτι. Οὐδὲν γὰρ δεῖ πλέον εἰπεῖν πρὸς φιλόφρονον οὕτω καὶ ἡμερωτάτην γράφοντες ψυχῆν. Οἶδας γὰρ, ὅτι καὶ σπόρτουλα ἡμῖν χρεωστεῖς· ἀλλ' ὅμως καὶ ἐκείνων ἕνεκεν εἰς τοῦτό σοι διαλυόμεθα. Καὶ γράψαι δὲ ἡμῖν παρακληθῆτι, ὅτι ἐπένευσας ἡμῶν τῇ αἰτήσει, καὶ τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς εὐαγγελιζόμενος, καὶ παντὸς τοῦ εὐλογημένου σου οἴκου.

ΣΙΗ'. Εὐθυμίῳ πρεσβυτέρῳ. *

Μηδὲν ὑμᾶς λυπεῖτω τὸ τῆς σχολῆς ἐξεῶσθαι, ἀλλ' ἐννοοῦντες, ὅσον καὶ ἐντεῦθεν ἐδέξασθε τὸν μισθόν, καὶ πῶς ἀβέξεται τὰ τῶν στεφάνων ὑμῖν, χαίρετε καὶ εὐφραίνεσθε ὑπὲρ τῶν παθημάτων τούτων καὶ τῶν ἐπιβουλῶν. Πολλὴν γὰρ ὑμῖν συνάγει ταῦτα τὴν ἐν οὐρανοῖς ἐμπορίαν, καὶ λαμπρότερους ποιεῖ, καὶ μείζονα καθίστησι τὰ βραβεῖα. Στενὴ γὰρ καὶ τεθλιμμένη ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωὴν. Καὶ ἡμῖν δὲ συνεχῶς ἐπιστέλλειν τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς μὴ κατόκει. Οἶσθα γὰρ ὅπως συνδεόμεθά σου τῇ ἀγάπῃ, καὶ πῶς, ὅσπουπερ ἂν ὦμεν, ἐπὶ διανοίας σε περιφέρω, αἶε σου θερμὸς γενόμενος ἑραστής· νῦν δὲ πολλῶν θερμότερος, ὅσῳ καὶ λαμπρότερος ἀπὸ τῶν παθημάτων γέγονας.

ΣΙΘ'. Σεσηρίῳ καὶ Ῥωμύλῃ.

Εἰ μὴ σφόδρα τὴν γνησίαν ὑμῶν ἀγάπην ἤδειν, καὶ τὴν σπουδὴν, ἣν αἶε περὶ ἡμᾶς ἐπιδείκνυσθε, καὶ ῥαθυμίαν πολλὴν ὑμῖν ἐνεκάλεσα, τῆς μακρᾶς ἕνεκεν ταύτης σιγῆς ἣν εἰσιγήσατε, καὶ ταῦτα πολλάκις καὶ συνεχῆ παρ' ἡμῶν δεχόμενοι γράμματα. Ἄλλ' ἐπειδὴ οἶδα ὅτι καὶ σιωπῶσαι, καὶ γράφουσαι,

ὁμοίως περὶ ἡμᾶς διάκεισθε, τούτου χάριν ἐγκαλεῖν οὐκ ἂν ἀνασχοίμην τῆς σιγῆς ἕνεκεν, εἰ καὶ σφόδρα ἐπιθυμῶ πυκνὰ παρ' ὑμῶν δέχεσθαι γράμματα, περὶ τῆς ὑγείας ὑμῶν δηλοῦντα. Οὐδὲ γὰρ ἔχοιτ' ἂν καταφυγεῖν εἰς τὸ μὴ συνεχῶς ἐπιτυγχάνειν γραμματηφόρου· ὁ γὰρ ποθεινότητος καὶ γλυκύτατος ἀγαπητὸς ἡμῶν Σαλούστιος, εὖ οἶδ' ὅτι πρὸς τοῦτο ὑμῖν διακονήσασθαι [721] ἠδύνατο. Ἄλλ' ὅμως οὐδὲ οὕτως ὑμῖν ἐγκαλῶ, διὰ τὸ σφόδρα θαρβέειν ὑμῶν περὶ τῆς ἀγάπης. Αὐτὸς μέντοι, ἡνίκα ἂν ἐξῆ, συνεχῶς ἐπιστέλλειν οὐ παύσομαι· οἶδα γὰρ ὑμῶν τὸ γνήσιον καὶ θερμὸν τῆς διαθέσεως.

ΣΚ'. Παιανίῳ.

Ἄνεπνεύσαμεν, ἐσκιρτήσαμεν, οὐκέτι ἄλλοτριαν, οὐδὲ ξένην οἰκεῖν ἠγούμεθα, τῆς σῆς θαυμασιότητος πρὸς τὴν τοιαῦτα πάσχουσαν ἐπανελευθέρου πόλιν. Ποιεῖ δὲ ἡμῖν τὴν τοσαύτην ἠδονὴν, οὐ τὸ σὲ πλείονος ἀπολελευκέναι τιμῆς· ἡ γὰρ σὴ τιμὴ τῆς ψυχῆς σου ἐστὶν ἡ ἀρετὴ, καὶ οὕτε ἐμπροσθέν σέ τις αὐτὴν ἀφελῆσθαι ἴσχυσεν, οὕτε νῦν ἀποδέδωκεν (πῶς γὰρ τὴν μὴ ἀφαιρεθείσαν;)· σκιρτῶμεν δὲ ὅτι μεγίστη παράκλησις τοῖς ἐλαυνομένοις, τοῖς σφαττομένοις, τοῖς δεδεμένοις, εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην εἰσελήλυθας, κοινὸν ὄφελος καὶ λιμὴν εὐρύτατος τούτων γενόμενος. Καὶ γὰρ οἶσθα κερδαίνειν & κερδαίνειν χρῆ. Γράψε δὴ λοιπὸν τῶν κατορθωμάτων σου τὸ μέγεθος, καὶ λέγε σαφῶς πόσους κειμένους ἀνέστησας, πόσους καταπεπτωκότας ἀνῶρθωσας, τίνας σαλευομένους ἐστήριξας, τίνες πεπονηκόσιν ἐν τῷ μακρῷ τούτῳ χρόνῳ παρέστης, τίνας ῥαθυμοῦντας σπουδαίους ἐποίησας, τίνας σπουδαίους ὄντας σπουδαιοτέρους εἰργάσω, καὶ πάντα ἀπλῶς καθ' ἕκαστον τὰ ἐπὶ τῆς παρατάξεώς σου ταύτης ἀνδραγαθήματα. Οἶδα μὲν γὰρ ταῦτα καὶ πρὸ τῶν γραμμάτων τῶν σῶν, ἐπειδὴ καὶ τὴν ψυχῆν οἶδα τὴν σὴν, τὸν γενναῖον ἀθλητὴν, καὶ τὸν θαυμαστὸν ἀριστεῖα· ἀλλ' οὖν βούλομαι καὶ παρὰ τῆς ποθεινότητός μοι γλώττης ταῦτα μανθάνειν. Δίδου δὲ ἡμῖν ταύτην τὴν αἰτησίαν· οἶσθα γὰρ ἡλικίαν χαριῆ χάριν, τοῦτο ποιῶν.

ΣΚΑ'. Κωνσταντίῳ πρεσβυτέρῳ.

Τῇ τετάρτῃ τοῦ Πανέμου μηνὸς μέλλων ἀπὸ τῆς Νικαίας διεξορμῆν, ταῦτα διαπέμπομαι τὰ γράμματα πρὸς τὴν σὴν θεοσέβειαν, παρακαλῶν, ὅπερ αἶε παρακαλῶν οὐκ ἐπαυσάμην, καὶ χαλεπώτερος τοῦ νῦν κατέχοντος γένηται ὁ χειμῶν, καὶ μείζονα τὰ κύματα, μὴ διαλιπεῖν τὰ σαυτοῦ πληροῦντα εἰς τὴν οἰκονομίαν, ἧς ἐξ ἀρχῆς ἠψω· λέγω δὲ τοῦ Ἑλλη-

* Fabric. γραμματηφόρων.

νισμού την καθαίρεσιν, τῶν ἐκκλησιῶν τὰς οἰκοδομάς, τῶν ψυχῶν τὴν ἐπιμέλειαν· μηδέ σε ὑπτιον ποιείτω τῶν πραγμάτων ἢ δυσκολία. Οὐδὲ γὰρ κυβερνήτης τὸ πέλαιος ὄρων μαινόμενον καὶ διανιστάμενον, ἀποστήσεται τῶν οὐράων· ἀλλ' οὐδὲ ἱατρὸς τὸν κάμνοντα βλέπων τῇ νόσῳ κρατούμενον, ἀναχωρήσει τῆς θεραπείας, ἀλλὰ τότε μάλιστα ἕκαστος τούτων τῇ τέχνῃ χρῆσεται. Καὶ σὺ τοίνυν, δέσποτά μου τιμιώτατε καὶ εὐλαβέστατε, πολλῇ νῦν χρῆσαι τῇ προθυμίᾳ, μηδέ ὑπτιον ποιείτω σε τὰ συμβαίνοντα· οὐ γὰρ ὑπὲρ ὧν ποιούσιν ἡμᾶς ἕτεροι κακῶν λόγον δώσομεν, ἀλλὰ καὶ [722] μισθὸν ληψόμεθα. Εἰ δὲ αὐτοὶ τὰ παρ' ἑαυτῶν μὴ εἰσενέγκαιμεν, ἀλλὰ βραθυμῆσαιμεν, οὐδὲν εἰς τοῦτο ἡμῶν προσήσεται ὁ τῶν πραγμάτων θόρυθος· ἐπεὶ καὶ Παῦλος δεσμοτήριον οἰκῶν, καὶ τῷ ξύλῳ προσεδεδεμένος, τὰ αὐτοῦ ἐπίει, καὶ Ἰωνᾶς ἐν τῇ γαστρὶ τοῦ θαλαττοῦ θηρὸς φερόμενος, καὶ οἱ τρεῖς παῖδες οἱ ἐν τῇ καμίῳ διατριβόντες· καὶ οὐδένα τούτων τὰ ποικίλα δεσμοτήρια ταῦτα βραθυμότερον πεποίηκε. Ταῦτ' οὖν ἐνοῶν, δέσποτά μου, καὶ Φοινίκης, καὶ Ἀραβίας, καὶ τῶν κατὰ τὴν Ἀνατολὴν μὴ παύση φρονεῖζων Ἐκκλησιῶν, εἰδὼς ὅτι πλείονα λήψῃ τὸν μισθόν, ὅσῳ καὶ τοσοῦτον ὄντων τῶν κωλυμάτων, τὰ παρ' αὐτοῦ εἰσφέρεις. Καὶ γράφειν δὲ ἡμῖν συνεχῶς μὴ κατόκει, ἀλλὰ καὶ πυκνότερα. Ὡς γὰρ ἐγνωμεν νῦν, οὐκέτι εἰς Σεβάστειαν, ἀλλ' εἰς τὴν Κουκουσοῦν ἐκελεύσθημεν ἀπελθεῖν, ὅπου σοὶ καὶ εὐκολότερον ἐπιστέλλειν ἡμῖν. Γράψε τοίνυν ἡμῖν πόσαι ἐκκλησίαι ἐπ' ἔτος ψυχοδομήσαν, καὶ τίνας ἀνδρῶν ἄγιον μετέστησαν εἰς τὴν Φοινίκην, καὶ εἰ τις πλεόν γέγονε προκοπῇ. Καὶ γὰρ ἀπὸ Νικαίας εὐρών τινα μονάζοντα ἐγκεκλεισμένον, ἔπεισα αὐτὸν ἔλθεῖν πρὸς τὴν σὴν εὐλάβειαν, καὶ ἀπελθεῖν εἰς Φοινίκην. Εἰ παραγέγονεν οὖν δηλώσαι μοι σπούδασον. Τοῦ Σαλαμίνοσ ἐνεκεν χωρίου τοῦ κατὰ τὴν Κύπρον κειμένου, τοῦ ὑπὸ τῆς αἰρέσεως τῶν Μαρκεωνιστῶν πολιορκουμένου, ἡμῖν διειλεγμένος οἷς ἐχρῆν, καὶ κατωρθωκῶς τὸ πᾶν, ἀλλ' ἔφθην ἐκβληθείς. Εἰ τοίνυν μάθοις τὸν κύριόν μου Κυριακὸν τὸν ἐπίσκοπον ἐπὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεωσ διατρίβειν, ἐπιστείλον αὐτῷ ταύτης ἐνεκεν τῆς ὑποθέσεωσ, καὶ τὸ πᾶν ἀνύσαι δυνήσεται. Καὶ μάλιστα τοὺς πρὸς τὸν Θεὸν παρῆρσιαν ἔχοντασ παρακάλει πολλῇ κεχρησθαι τῇ εὐχῇ, πολλῇ τῇ ἐκτενεῖα, ὥστε τὸ τῆσ οἰκουμένησ τοῦτο ναυάγιον παύσασθαι. Ἀφόρητα γὰρ καὶ τὴν Ἀσίαν κατέλαβε κακὰ, καὶ ἑτέρας δὲ πόλεισ καὶ Ἐκκλησίασ, ἅπερ, ἵνα μὴ δοκῶ διανοχλεῖν, ἀφελίς τὸ κατ' ἕκαστον λέγειν, ἐκεῖνο μόνον ἔρω, ὅτι εὐχῶν πολλῶν χρεία, καὶ δεήσεωσ ἐκτενῶν.

ΣΚΒ'. Κόστω, Οὐαλερίω, Διοφάντῳ, Κυριακῷ, πρεσβυτέροις Ἀρτιοχίασ.

Καὶ τὸ γράφαι, καὶ προτέρουσ ἐπιτηδησαι τοῖσ πρὸσ ἡμᾶσ γράμμασι, καὶ τὸ γράμματα παρ' ἡμῶν αἰτῆσαι, καὶ τὸ κελύσαι ὑπερβῆναι μέτρον ἐπιστολήσ, εἰδειξε τοὺσ ἀκορέτουσ καὶ μανικουὺσ ἡμῶν ἐραστάσ. Τοῦτο τὴν ἐρημίαν, ἐν ἣ διατρίβομεν, οὐκ ἀφῆρσιν ἐρημίαν φαίνεσθαι· τοῦτο τὰσ ποικίλασ καὶ συνεχείσ ἡμῶν περιστάσεισ παραμυθεῖται. Τί γὰρ

ἀγάπησ ἴσον; Οὐκ ἔστιν οὐδέν. Αὕτη καὶ βίβλα, καὶ πηγῇ, καὶ μήτηρ ἔσσι τῶν ἀγαθῶν, ἀρετῇ πόνον οὐκ ἔχουσα, ἀρετῇ ἡδονῇ συγκεκληρωμένη, καὶ πολλὴν φέρουσα τοῖσ γνησίωσ αὐτὴν μετιούσι τὴν εὐφροσύνην. Διὰ ταῦτα χάριν ἴσμεν πολλὴν, ὅτι οὕτω γνησίωσ διειρηθήσεται τὴν [723] περὶ ἡμᾶσ διάθεσιν· καὶ ἡμεῖσ δὲ ὅπουπερ ἀν ὤμεν, κἂν πρὸσ αὐτὰ τῆσ οἰκουμένησ ἀπενεχθῶμεν τὰ τέρματα^α, κἂν εἰς ἐρημότερον τοῦτο χωρίον, περιφέροντεσ ὑμᾶσ ἀπιμεν, ἐγκολάφαντεσ ὑμᾶσ τῇ διανοίᾳ, καὶ τῷ συνειδότι ἐναποθέμενοι, καὶ οὐτε τῆσ ὁδοῦ τὸ μήκοσ, οὐτε τοῦ χρόνου τὸ πλήθοσ, οὐτε ὁ τῶν περιστάσεωσ ὄχλοσ βραθυμότερουσ ἡμᾶσ περὶ τὴν ἐμμέλειαν τὴν ὑμετέραν πεποίηκεν, ἀλλ' ὡσ χθὲσ καὶ πρώην ὑμῖν συγγενόμενοι, μάλλον δὲ ὡσ αἰεὶ μεθ' ὑμῶν ὄντεσ, ὥσπερ οὖν καὶ ἔσμεν, οὕτωσ ὑμᾶσ ὀρώμεν, καὶ φανταζόμεθα τοῖσ τῆσ ἀγάπησ ὀφθαλμοῖσ. Τοιοῦτον γὰρ τὸ φιλεῖν· οὐ διείρηται ὁδοῦ διαστήμασιν^β, οὐ μαραινεται ἡμερῶν πλήθει, οὐ νικᾶται θλίψεωσ περιστάσει, ἀλλ' εἰσ ὕφοσ αἵρεται διὰ παντοῦ, καὶ φλογὸσ μιμεῖται ὁρόμον. Καὶ τοῦτο ἴστε μάλιστα πάντων, ἐπειθῇ καὶ φιλεῖν μάλιστα πάντων ἐπίστασθε· διὸ καὶ σφόδρα ὑμᾶσ μακαρίζομεν. Εἰ γὰρ καὶ ἡμεῖσ οἰκεροὶ καὶ εὐτελεῖσ, ἀλλ' ὁ Θεὸσ ἱκανὸσ ὑμῖν δοῦναι τῆσ ἀγάπησ ταύτησ μεῖζονα τὴν ἀνταμοιβῆν, καὶ πολλῷ πλείονα· καὶ γὰρ ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντουσ αἰεὶ νικᾷ ταῖσ ἀντιδόσει τοὺσ ἀγαθόν τι ποιούντασ ἢ λέγοντασ. Ἐγὼ μὲν οὖν ἐβουλόμην καὶ αὐταῖσ ὄψεσιν ὑμᾶσ ἰδεῖν, καὶ τῆσ κατὰ πρόσωπον ἀπολαύσαι συνουσίασ, καὶ ἐμφορηθῆναι καὶ τοῦτῳ τῷ τρόπῳ τῆσ ἀγάπησ ὡμῶν· ἐπειθῇ δὲ τοῦτο οὐκ ἔνι, οὐ εἰ^γ ἔκνον καὶ βραθυμίαν, ἀλλὰ διὰ τὸ τῇ ἀνάγκῃ τῆσ ἐξορίασ πεπεδησθαι, τὸν γοῦν δεύτερον ἡμᾶσ μὴ ἀποστερησῆτε πλοῦν, ἀλλὰ πέμπτετε ἡμῖν νιφάδασ ἐπιστολῶν, τὰ περὶ τῆσ ὑγείασ τῆσ ὑμετέρασ δηλούσασ. Εἰ γὰρ τοιαῦτα δεξαίμεθα γράμματα συνεχῶσ, πολλὴν καρπωσόμεθα τὴν παράκλησιν, καὶ ταῦτα ἐν ἀλλοτρίᾳ διατρίβοντεσ. Εἰδότεσ οὖν ἡλίκα ἡμῖν χαριεῖσθε, καὶ ἐν ὅσῃ καταστήσατε ἡμᾶσ εὐφροσύνη, μὴ φθονῆσῆτε τῆσ τοσαύτησ ἡμῖν ἡδονῆσ. Ὀμιλοῦντεσ γὰρ ὡμῶν τοῖσ γράμμασι, αὐτοῦσ ὑμᾶσ ἡγησόμεθα ἐνταῦθα παραιναι, καὶ τρανοτέραν ἐντεῦθεν^δ τῆσ παρουσίασ ὡμῶν ληψόμεθα τὴν φαντασίαν.

ΣΚΓ'. Ἐουχίῳ.

Ἐγὼ μὲν ἐπεθύμομεν καὶ μὴ γράψασ πρὸσ τὴν σὴν ἐμμέλειαν πρότεροσ δεῦσθαι ἐπιστολήν· τοῦτο γὰρ μάλιστα ἐραστοῦ σφοδρότάτου· οὐκ ἀνεμείναμεν δὲ ἡμεῖσ τὰ σὰ γράμματα, ἀλλὰ πρότεροι τῷ γράφειν ἐπετηδήσαμεν, τὸν θερμὸν ἔρωτα, ὃν περὶ τὴν σὴν ἐμμέλειαν ἔχομεν, κἂν τοῦτῳ δεικνύντεσ. Πλὴν ἀλλὰ καὶ τοῦτο σοὶ χάριν ἴσμεν· εὐ γὰρ οἷδ' ὅτι οὐκ ἐξ ὀλιγωρίασ, ἀλλ' ἐκ τοῦ σφόδρα μετριάξειν, τοῦτο πέπονθασ. Δείκνυε τοίνυν λοιπὸν μετὰ ἀδείασ τὴν περὶ ἡμᾶσ ἀγάπην, νιφάδασ ἡμῖν πέμπων ἐπιστολῶν, θελούσασ τὰ περὶ τῆσ ὑγείασ τῆσ σῆσ. Ἐν γὰρ τοιαῦτα

^α Fabric. τὰ πέρατα.

^β Unus cod. ὁδῶν διαστήματι, aliter ὁδῶν διαστήμασι, Paulo post duo mss. αἵρεται διὰ πάντων.

^γ Coislin. καὶ φανερωτέραν ἐντεῦθεν.

siarum constructionem, animarum curam : neque te supinum aut socordem rerum difficultas faciat. Neque enim gubernator, ubi mare ipsum concitari et furere videt, a navis clavo et gubernaculis discedit : neque medicus, ubi ægrum morbo corripit, cernit, curatione supersedet : sed tum maxime uterque istorum artem suam adhibet. Tu quoque, domine mi reverendissime ac religiosissime, multam nunc animi promptitudinem adhibe, neque te ad socordiam redigant presentia mala : non enim de eis, quæ nobis inferuntur, malis rationem reddemus ; quia potius mercedem accipiemus. Si vero ea, quæ nostrarum sunt partium, non præstiterimus, sed desides fuerimus, nihil nos ea in re adjuvabit aut defendet malorum tumultus : quandoquidem et Paulus carcerem incolens, in vinculis officium suum fecit, et Jonas in ventre belluæ marinæ inclusus fuit, et tres pueri in camino versati sunt : neque tamen horum quemquam vincula varia ad desidiâ redegere. Hæc igitur tecum reputans, domine mi, ne omiseris Phœnicia, Arabia, et Orientis Ecclesiarum curam gerere, illud persuasum habens, locupletiores te mercedem recepturum esse, si tot et tantis intercedentibus impedimentis, quæ tuarum partium sunt, præstiteris. Neque tibi grave sit identidem ad nos scribere, sed et creberrimas literas dato. Nam sicuti nunc cognovimus, non Sebasteam, sed Cucusum exsulatum ire jussi sumus, quo tibi literas inittere facilius erit. Scribe igitur nobis, quot anno quolibet structæ sint ecclesiæ, et qui viri sancti in Phœniciam commigrarint, et si qua majora accesserint incrementa. Nam cum Nicænum quemdam monachum inclusum (a) reperissem, ei ut ad pietatem tuam iret, et in Phœniciam proficisceretur, persuasi. An is ad te venerit, fac sciam. De Salamîne, quod oppidum est in Cypro situm, et ab hæresi Marcionistarum opprimitur, acturus cum quibus oportuit, et rem omnem feliciter confecturus eram, nisi ejectus fuisset. Quod si dominum meum Cyriacum episcopum Constanti-nopoli esse cognoveris, scribe ad eum hac de causa, et perficere is omnia poterit. Cohortare omnes, et potissimum eos qui fiduciam apud Deum habent, ut multam et assidue orent, ut præsens orbis terrarum naufragium conquiescat. Intolerabilia enim Asiam, aliasque urbes et Ecclesias invaserunt mala, quæ sigillatim, ne molestus esse videar, enumerare supersædeo : atque unum illud dico, multa nunc et assidua opus esse precatione.

CCXXIII. Casto, Valerio, Diophanto, Cyriaco, presbyteris Antiochenis. (Cucuso anno 404.)

Et quod ad nos scripseritis, et quod literis nos lacessere volueritis, ac literas a nobis petere, modumque epistolæ excedere jusseritis, id argumento fuit vos inamurabili et insano erga nos amore flagrare.

(a) Monachi inclusi, qui sese in cellula quadam abdebant, frequenter memorantur in historia ecclesiastica et anecdotica. In epistola autem prima ad Theodorum lapsum, Tomo I, historiam habes monachi cujusdam qui lapsus, postea in cellam sese includi curavit, et hoc genere vitæ plurimis annis est usus.

Atque hoc efficit, ut ea solitudo, quam incoimus, solitudo minime videatur : hoc diversas et continuas calamitates mitigat. Quid enim cum caritate conferri potest ? Nihil plane. Hæc et radix, et mater, et fons est bonorum, virtus minime laboriosa, virtus voluptate referta, quæque multam iis, qui ipsam exercent, voluptatem parit. Quas ob res gratias vobis ingentes agimus, quod adeo sinceram erga nos benevolentiam conservaveritis : nos vero ubicumque gentium fuerimus, licet ad ipsos orbis terrarum flæes deferamur, licet ad locum hoc multo desertiorem, vos mente circumferentes abibimus, insculptos vos animo et incisos pectore nostro gestantes, neque itineris longinquitas, neque temporis diuturnitas, neque turba calamitatum negligentiores erga suavitatem vestram nos reddidit, sed quasi non ita pridem vobiscum versati fuerimus, imo vero quasi vobiscum perpetuo versemur, ut re vera versemur, ita vos cernimus, et caritatis oculis contemplamur. Ejusmodi enim est amicitia : non itineram intervallo dirimitur, non longo dierum spatio debilitatur, non afflictionem turba superatur, sed in altum perpetuo tollitur, et flammæ cursum imitatur. Atque hoc vos præ cæteris omnibus nostis, quia præ cæteris omnibus etiam amare scitis : quocirca vos quoque beatos dicimus. Licet enim miserabiles simus ac despecti, at potens est Deus, et sufficit ad constituendam vobis mercedem hac caritate majorem, ac multo uberiorem : nam eorum meritam qui aliquid boni egerint dixerintve, suis præmiis longe superare solet. Et optarem equidem ipsis oculis vos præsentem cernere, et congressu vestro conspectuque frui, atque hoc pacto vestra caritate oblectari : quando autem id non licet, non ob pigritiam aliquam et negligentiam, sed quod exsili necessitate præpediamur : nolite saltem nos altera navigatione privare, sed ingentem copiam epistolarum ad nos mittite, quæ de vestra nos faciant valetudine certiores. Nam si ejusmodi literas frequenter acceperimus, multam consolationem percipiemus, quantumvis longinqua et externa in regione degamus. Cum igitur vobis exploratum sit, quanto nos devincturi sitis beneficio, quantaque lætitia perfusuri, nolite hanc nobis voluptatem invidere. Dum enim vobiscum per literas colloquemur, vos ipsos hic adesse arbitramur, et evidentius tamquam ob oculos positos poterimus animo contemplari.

CCXXIII. Hesychio. (Cucuso anno 404.)

Cupiebam equidem, antequam ad suavitatem tuam scripsissem, literas ab ea prior accipere : hoc enim vehementissimi amoris est proprium : veruntamen literas tuas non exspectavimus, sed priores ad te scripsimus, ut in hoc saltem ardentis amoris erga tuam suavitatem nostri specimen ederemus. Sed hoc tamen nomine tibi gratiam habemus, ut qui probe sciamus non ex contemptu, sed præ nimia humilitate tibi hoc contigisse. Audacter igitur hunc tuum in nos amorem ostende, ac literas, quibus de tua valetudine certiores flamus, ad nos creberrimas mitte. Si enim ejusmodi

litteras acceperimus, licet ad ipsos orbis terrarum fines amandati simus, licet ad locum isto desertiorem, multo solatio tædium nostrum vestræ caritatis officium mitigabit. Nihil enim ita potest animum erigere, multaque voluptate perfundere, ac si amet ameturque sincere. Atque hoc tu omnium maxime nosti, quandoquidem tu quoque omnium maxime amare nosti.

CCXXIV. Marciano et Marcellino. (Cucuso anno 404.)

Quidnam causæ est, quamobrem, cum tantopere nos ametis (neque enim tanto licet a vobis intervallo disjunctos latet nos amor vester, quod et vehemens sit et inflammatus), silere potuistis, ac ne semel quidem litteras ad nos dedistis, sed rem istam similem ænigmati reddidistis? Neque enim legitima fuit illa excusatio, quam in epistola ad religiosissimum presbyterum Constantium missa expressistis. Verumtamen nolim hæc exacte disquirere. Sit ita sane, atque hanc fuisse causam silentii domus: ecce et hæc ipsa nunc vobis eripitur, et literis nostris vos lacessimus, ac simul gratias agimus ob sinceram hanc caritatem, quam erga nos ita florentem conservatis, ac petimus, ut quotiescumque licebit, crebras ad nos litteras detis. Non enim dubito quin huc impigre advolare parati fuissetis, nisi ea quæ commemorastis impedimenta intercessissent; imo vero animo jam ac voluntate advolastis. Sed quoniam id reipsa fieri tantisper non potest, litterarum saltem solatio nostrum mœrorem lenite, ac de vestra totiusque vestræ domus valetudine nos facite certiores. Si enim ejusmodi literæ ad nos a vobis missæ fuerint, quamvis in asperiori degamus solitudine, quam sit ista, multam ex literis vestris consolationem capiemus.

CCXXV. Constantio presbytero. (Cucuso anno 404.)

Miratus sum cur tu qui tam vehementer nos amas, quique nihil non agere, dicere, ac pati nostra causa paratus es (neque enim nos fugit, neque fieri potest, ut sincere amantem id fugiat), ne semel quidem ad nos scriberes, idque cum nos haud longe a vobis advenissemus, et mihi plurimum colendus et clarissimus frater Libanius ad nos pergeret. Hæc a me non eo consilio dicuntur, ut vos accusem, sed ut dolori meo satisfaciam. Nam quoniam magno affectu pietatem vestram prosequor, non aliam ob causam, sed quoniam omni studio de animæ tuæ salute sollicitus es, et iis qui necessitatibus premuntur communem te portum offers, dum egenis succarris, dum viduis subvenis, dum sustentas orphanos, et communem omnibus te parentem præbes, hac de causa cum ingenti amore tui afficiar, litteras etiam recipere a tua pietate desidero. Hanc igitur nobis concede gratiam, ac desiderium nostrum exple. Non enim mediocri solatio levabimur, licet in solitudine constituti, si amantissimi animi tui manusque litteras acceperimus, quæ nos de tua totiusque domus tuæ valetudine faciant certiores.

CCXXVI. Marciano et Marcellino. (Cucuso anno 404.)

Nobis ænigma solvistis. Non enim ad defensionem

suffecisse illam excusationem, quæ tum suggeretur, vos nunc indicastis, cum nondum acceptis literis nostris nos lacessendos putastis. Ea quippe caritatis est natura, ut silere minime possit, verum quamvis periculum sit ne accusetur audaciæ, munere suo fungitur. Nos vero tantum abest, ut diem vobis dicamus, quod ad nos priores scripseritis, ut etiam vos hac de causa corona donemus, ac prædicemus, et sinceri amoris vestri periculum nunc maxime fecerimus, non solum quod scripseritis, sed etiam quod priores scripseritis. Deus autem vos omni potest ægritudine liberare, vosque pristinæ restituere sanitati, ac facultatem largiri communis inter nos congressus, et in conspectum mutuum veniendi: siquidem non vulgari solatio recreabimur, si ab homine adeo generoso litteras acceperimus, sed et illius colloquii desiderio tenemur, quo utinam nos quam citissime frui contingat, ut nobis instar maximæ cujusdam festivitatis esse possit.

CCXXVII. Carteriæ. (Cucuso anno 404.)

Quid ais? Continui tibi morbi non permisissent, ut ad nos venires? Atqui venisti, et nobiscum es, et ab animi tui affectu ac voluntate totum illud obtinuimus, nec ulla tibi hac in re excusatione est opus. Etenim ardens ac sincera caritas, quæ sic perpetuo viget, nobis sufficit ad suggerendam ingentis lætitiæ occasionem. Sed quoniam non mediocrem nobis sollicitudinem iniecasti, cum de tua ægritudine verba fecisti, si forte ab illa fueris liberata (potest enim Deus illa te liberare, ac pristinæ restituere sanitati), de eadem re certiores nos facito, ut hac sollicitudine liberemur. Quod enim semper literis meis significavi, nunc quoque significo, ubicumque verser, licet ad locum isto desertiorem ablegemur, de te tuisque rebus solliciti esse non cessabimus. Ejusmodi nobis tuæ ferventis et sinceræ caritatis pignora reliquisti, quæ numquam exstingui possunt, neque tempore debilitari: sed sive tuæ nobilitati vicini simus, sive ab illa remoti, caritatem eandem conservamus, utpote quibus exploratum sit, quam sincera sit caritas, qua nullo non tempore affectam erga nos esse sensimus.

CCXXVIII. Theodoro medico. (Cucuso anno, ut putatur, 404.)

Tu quidem ad negotiorum occupationes confugis, atque inde petita excusatione uteris, quod non veneris: ego vero nihil hac oratione tibi opus esse arbitrator. Nam et venisti, et quantum ad caritatem attinet, nihilo inferiore apud nos loco es, quam qui ad nos venerunt: siquidem voluntatis nomine non secus atque illos te prædicamus, atque inter præcipuos amicos numeramus, tibi que gratias agimus, quod cum modico temporis spatio nobiscum versatus fueris, ac fortasse ne modico quidem, nihilo minorem erga nos amorem præ te tuleris, quam qui diuturno tempore nobiscum fuerint educati. Quam ob causam ingentes tibi gratias agimus, teque obsecramus, ut ad nos frequenter scribas. Præsentem enim teipsum iuveri

δεξιόμεθα γράμματα, κἂν πρὸς αὐτὰ τῆς οἰκουμένης ἀπενεχθῶμεν τὰ τέρματα, κἂν εἰς ἐρημότερον τούτου χωρίον, πολλὴν ἀπὸ τῆς ἀγάπης ὑμῶν καρπωσόμεθα τὴν παράκλησιν. Οὐδὲν γὰρ οὕτω ψυχὴν ἀνέχειν [724] δύναται, καὶ ἐν πολλῇ καθιστᾶν ἡδονῇ, ὡς τὸ φιλεῖν καὶ φιλεῖσθαι γνησίως. Καὶ τοῦτο οἶσα μάλιστα πάντων αὐτῶν, ἐπειδὴ μάλιστα πάντων καὶ φιλεῖν οἶσα.

ΣΚΔ'. Μαρκιανῷ καὶ Μαρκελλίνῳ.

Τί τοῦτο; Οὕτως ἡμῶν ἐρῶντες (οὐδὲ γὰρ ἐκ τοσούτου καθημένους ὑμῶν διαστοήματος ἔλαθεν ἡμᾶς ὁ ἔρωσ, διὰ τὸ σφοδρὸς εἶναι καὶ πεπυρωμένος), κατέδεξασθε σιγᾶν, καὶ οὐδὲ ἅπαξ ἡμῖν ἐπιστείλατε, ἀλλ' αἰνίγμα τὸ πρᾶγμα ἡμῖν πεποιήκατε; Οὐδὲ γὰρ ἀρκοῦσα πρόφασις, ἣν ἐγράφατε ἐπιστέλλοντες πρὸς τὸν κύριόν μου τὸν εὐλαθέστατον πρεσβύτερον Κωνσταντίον. Πλὴν ἀλλ' οὐδὲν ἀκριβολογοῦμαι. Ἄλλ' ἔστω τοῦτο οὕτως ἔχον, καὶ κείσθω τῆς σιγῆς ταύτης εἶναι τὴν αἰτίαν· ἰδοὺ καὶ αὕτη ὑμῖν ἀνήρηται, καὶ πρότεροι τοῖς πρὸς ὑμᾶς ἐπεπηδήσαμεν γράμμασι, χάριτάς τε ὑμῖν ὁμολογοῦντες τῆς γνησίας ἀγάπης, ἣν οὕτως ἀκμάζουσαν περὶ ἡμᾶς διατηρεῖτε, καὶ παρακαλοῦντες, ἥνικα ἂν ἐξῆ, καὶ ἐπιστέλλειν ἡμῖν συνεχῶς. Ὅτι μὲν γὰρ καὶ παραγενέσθαι ἐνταῦθα οὐκ ἂν ὠκνήσατε, εἰ μὴ τὰ εἰρημένα κωλύματα παρὰ τῆς κοσμιότητος ὑμῶν ἦν, οὐδὲν ἀμφιβάλλω· μᾶλλον δὲ ἀπὸ τῆς γνώμης καὶ παρεγένεσθε. Ἄλλ' ἐπειδὴ τοῦτο ἔργῳ πληρῶσαι τέως οὐκ ἔνι, τὴν ἀπὸ τῶν γραμμάτων ἡμῖν παρέχετε παράκλησιν, τὰ περὶ τῆς υἰείας ὑμῶν καὶ τοῦ οἴκου παντὸς εὐαγγελιζόμενοι. Εἰ γὰρ τοιαῦτα δεξιόμεθα συνεχῶς παρ' ὑμῶν γράμματα, κἂν ἐν χαλεπωτέρῳ ταύτης ἐρημίας καθήμεθα, πολλὴν ἀπὸ τῶν ἐπιστολῶν ὑμῶν καρπωσόμεθα τὴν παράκλησιν.

ΣΚΕ'. Κωνσταντίῳ πρεσβυτέρῳ.

Ἐθαύμασα πῶς οὕτω σφοδρὸς ἡμῶν ὢν ἔραστής, καὶ πάντα ποιεῖν καὶ λέγειν ὑπὲρ ἡμῶν καὶ πάσχειν παρεσκευασμένος (οὐδὲ γὰρ ἡμᾶς ἔλαθεν· οὐδὲ γὰρ ἐνὶ γνησίως φιλοῦντα λαθεῖν), οὐδὲ ἅπαξ ἡμῖν ἐπέστεilas, καὶ ταῦτα πλησίον ἔλθοῦσιν ὑμῶν, καὶ τοῦ τιμίου μοι καὶ ἐνδοξοτάτου ἀδελφοῦ Λιθανίου ἐνταῦθα ἀφιγμένου. Καὶ ταῦτα οὐκ ἐγκαλῶν, ἀλλ' ἀλγῶν λέγω. Ἐπειδὴ γὰρ σφόδρα διάκειμαι περὶ τὴν εὐλαθεῖαν ὑμῶν, δι' ἕτερον μὲν οὐδὲν, ὅτι δέ σου τῆς ψυχῆς φροντίδα ποιεῖς μετὰ ἁπάσης τῆς σπουδῆς, καὶ λιμὴν εἰ κοινὸς τῶν ἐν ἀνάγκαις ὄντων, πενίαν λύων, χηρεῖαν διορθούμενος, ὀρφανίαν ἀνέχων, κοινὸς πατὴρ πάντων ὢν, τούτου χάριν σφόδρα σου ἐρῶν, καὶ γράμματα παρὰ τῆς σῆς εὐλαθείας δέχεσθαι ἐπιθυμῶ. Δίδου δὴ ταύτην ἡμῖν τὴν χάριν, καὶ ἐμπλησον ἡμῶν τὴν ἐπιθυμίαν. Οὐ γὰρ τὴν τυχοῦσαν καρπωσόμεθα παράκλησιν, καὶ ταῦτα ἐν ἐρημίας διατριβόντες, ἂν τῆς ποθεινῆς σου καὶ ψυχῆς καὶ χειρὸς δεξιόμεθα γράμματα, περὶ τῆς σῆς ἀπαγγέλλοντα υἰείας, καὶ τοῦ οἴκου σου παντός.

[725] **ΣΚΖ'. Μαρκιανῷ καὶ Μαρκελλίνῳ.**

Ἐλύσατε ἡμῖν τὸ αἰνίγμα. Ὅτι γὰρ οὐκ ἔρχεται εἰς

ἀπολογία ἢ ἐγκειμένη τότε πρόφασις, αὐτοὶ νῦν ἐδηλώσατε, μὴ δεξιόμενοι γράμματα, καὶ πρότεροι τῷ γράφειν ἐπιτηδήσαντες. Τοιαύτη γὰρ τῆς ἀγάπης ἢ φύσις· οὐκ ἀνέχεται σιγᾶν, ἀλλὰ κἂν θρασυτήτος μέλλῃ κρῖνεσθαι, τὸ αὐτῆς πληροῖ. Ἡμεῖς δὲ τοσούτον ἀπέγχετο τοῦ γράψασθαι ὑμᾶς διὰ τὸ προτέρους ἐπιστείλαται, ὅτι καὶ στεφανοῦμεν ὑπὲρ τούτου, καὶ ἀνακηρύττομεν, καὶ νῦν μάλιστα τοὺς γνησίους ἡμῶν ἐγνωμεν ἔραστάς, οὐκ ἀπὸ τοῦ γράφαι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ προτέρους γράφαι. Ἰκανὸς δὲ ὁ Θεὸς καὶ τῆς ἀβρωστίας ὑμᾶς ἀπαλλάξει, καὶ πρὸς καθαρὰν υἰείαν ἐπαναγαγεῖν, καὶ δοῦναι εὐκολίαν πολλὴν καὶ τῆς κατ' ἔψιν ἡμῖν συνουσίας· ἰκανὴν μὲν καὶ νῦν καρπούμεθα παράκλησιν ἀπὸ γνησίας οὕτω ψυχῆς δεχόμενοι γράμματα· ἐπιθυμοῦμεν δὲ καὶ ἐκείνης τῆς συντυχίας, ἥς γένοιτο μετὰ πολλοῦ τοῦ τάχους ἡμᾶς ἀπολαῦσαι, ὥστε μεγίστην ἡμᾶς ἀγαγεῖν ἑορτήν.

ΣΚΖ'. Καρτερία.

Τί φῆς; Αἱ συνεχεῖς ἀβρωστίαί οὐ συνεχώρησάν σοι παραγενέσθαι πρὸς ἡμᾶς; Καίτοι παραγέγονας, καὶ μεθ' ἡμῶν εἶ, καὶ ἀπὸ τῆς γνώμης σου τὸ πᾶν ἀπειλήφαμεν, καὶ οὐδὲν σοι ὑπὲρ τούτων ἀπολογίας δεῖ. Ἄρκει γὰρ ἡ θερμὴ σου καὶ γνησία ἀγάπη, ἢ οὕτως ἀκμάζουσα διηνεκῶς, ἀντὶ πολλῆς εὐφροσύνης ἡμῖν γενέσθαι. Ἄλλ' ἐπειδὴ οὐκ εἰς τὴν τυχοῦσαν φροντίδα ἡμᾶς ἐνέβαλες, περὶ τῆς ἀβρωστίας εἰπούσα τῆς σῆς, εἰ γε ταύτης ἀπαλλαγείης (ικανὸς γὰρ ὁ Θεὸς ἀπαλλάξει σε, καὶ πρὸς υἰείαν καθαρὰν ἐπαναγαγεῖν), ἐξ αὐτῆς ἡμῖν δῆλωσον, ὥστε ἡμᾶς ἀπαλαγῆναι τῆς φροντίδος. Ὅπερ γὰρ ἀεὶ γράφων ἐδῆλωσα, τοῦτο καὶ νῦν δηλῶ, ὅτι, ὅπουπερ ἂν ὤμεν, κἂν εἰς ἐρημότερον τούτου χωρίον ἀπενεχθῶμεν, σὲ καὶ τὰ σὰ μεριμνῶντες οὐ διαλιμπάνομεν. Τοιαῦτα ἡμῖν ἐνέχυρα τῆς θερμῆς καὶ γνησίας σου ἀγάπης ἐναπέθου, ἅπερ οὐδέποτε σθεσθῆναι δύναται, οὐδὲ καταμαρανθῆναι τῷ χρόνῳ· ἀλλὰ κἂν πλησίον σου ὤμεν τῆς εὐγενείας, κἂν πόρρωθεν, ἀεὶ διαφυλάττομεν τὴν αὐτὴν ἀγάπην, εἰδότες τὸ ἕν γνήσιον καὶ εἰλικρινὲς τῆς διαθεσίως σου, ἥς διαπαντὸς ἀπελαύσαμεν τοῦ χρόνου.

ΣΚΗ'. Θεοδώρῳ ἱατρῷ *.

Αὐτὸς μὲν εἰς τὴν τῶν πραγμάτων ἀσχολίαν καταφεύγεις, καὶ ἀπολογία ἐντεῦθεν ὑφαίνεις τοῦ μὴ παραγενέσθαι· ἐγὼ δὲ οἶμαι οὐδὲν τούτων σε δεῖσθαι τῶν λόγων. Καὶ γὰρ παραγέγονας, καὶ τῶν ἀφικόμενων πρὸς ἡμᾶς οὐδὲν ἔλαττον ἔχεις κατὰ τὸν τῆς ἀγάπης λόγον· ἀπὸ γὰρ τῆς γνώμης σε ἀνακηρύττοντες ὁμοίως [726] ἐκείνοις, εἰς τοὺς πρώτους σε τῶν φίλων γράφομεν, καὶ σοι χάριτας ἴσμεν, ὅτι ὀλίγα συγγενόμενος ἡμῖν, τάχα δὲ οὐδ' ὀλίγα, τῶν πολὺν ἡμῖν συντραφέων χρόνον οὐκ ἐλάττονα περὶ ἡμᾶς ἐπιδείκνυσαι ἔρωτα. Διὰ ταῦτα σοι χάριτας ἴσμεν πολλὰς, καὶ σε παρακαλοῦμεν συνεχῶς ἡμῖν ἐπιστέλλειν. Ἐπιθυμοῦμεν γὰρ αὐτὸν παρόντα σε θεάσασθαι· ἀλλ' ἵνα μὴ πολλοὺς ἀδικήσωμεν τοὺς καὶ

* Sic e Savillo correctum. Editum fuerat ὅτι τὸ περιπεραμ. Edit.

* Vatic. et Coisl. Θεοδώρῳ ἀρχιατρῷ.

* Tres mss. ὅτι δέ σοι τῆς ψυχῆς μέλει τῆς σῆς μετὰ.

τῶν χειρῶν τῶν σων καὶ τῆς γλώττης δεομένους τῆς σῆς, καὶ τοσοῦτον αὐτοῖς προσχώσωμεν λιμένα, οὐ τολμῶμεν ἐνταῦθα σε ἐλκύσαι. Ἄλλ' ἤνικα ἂν ἐξῆ, παρακαλοῦμεν συνεχῶς ἡμῖν ἐπιστέλλειν καὶ τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς εὐαγγελίζεσθαι. Οὕτω γὰρ καὶ πόρρωθεν ὄντες πολλὴν καρπωσόμεθα τὴν παράκλησιν, ἂν τοιαύτας δεχόμεθα παρὰ τῆς σῆς ἐμμελείας ἐπιστολάς.

ΣΚΘ. Συστήρα.

Ἐγὼ μὲν σου τὴν εὐγένειαν εἶδον οὐδέποτε σωματικῶς ὀφθαλμοῖς, τοῖς δὲ τῆς ἀγάπης πάντων μάλιστα θεασάμην· ἐπειδήπερ, κἂν πολὺ τὸ μέσον ἦ τῶν διαστημάτων, ταύτην οὐδέποτε διαίργει τὴν θεωρίαν. Ὁ γὰρ κύριός μου ὁ ποθεινότατος Λιβάνιος ὑπογράφων ἡμῖν τὸν ζῆλον τῆς σῆς εὐγενείας, τὸν ὑπὲρ τῆς ἑρῆς πίστεως, καὶ τὴν σπουδὴν, σφόδρα ἡμᾶς ἀνεπέρωσε. Διὸ καὶ μηδέποτε σε ἑωρακότας, ἐπεπηθήσαμεν πρῶτοι τοῖς πρὸς τὴν σὴν εὐλάβειαν γράμμασι, παρακαλοῦντες καὶ αὐτὴν ἡμῖν ἐπιστέλλειν ἡνίκα ἂν ἐξῆ. Εἰ γὰρ ἔλθοι παρὰ τῆς σῆς ἐμμελείας ἐπιστολὴ ἀπαγγέλλουσα ἡμῖν τὰ περὶ τῆς ὑγείας σου, καὶ τοῦ οἴκου σου παντός, μεγίστην, καὶ ἐν ἀλλοτρίᾳ διατριβόντες, ἐντεῦθεν καρπωσόμεθα ἃ τὴν παράκλησιν. Ἀγάπης γὰρ ἴσον οὐδέν.

ΣΛ'. Ἐλπίδιω ἐπισκόπῳ.

Πολλὰς ἔχω χάριτας τῷ κυρίῳ μου τῷ ποθεινοτάτῳ Λιβανίῳ, ὅτι καὶ οἰκοθεν ἀνέστη, καὶ ἐνταῦθα παρεγένετο, καὶ πάλιν πρὸς τὴν σὴν εὐλάβειαν ἀφίκετο, καὶ τούτῳ μάλιστα ὁ χάριτας αὐτῷ οἶδα. Ἐμοὶ γὰρ πᾶσα σπουδὴ, τιμῆς σε καὶ θεραπείας ἀπολαύειν ἀπάσης παρὰ πάντων· οὐκ ἐπειδὴ αὐτῷ σοὶ τούτων δεῖ, ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο συμφέρει ταῖς Ἐκκλησίαις, ταῖς τε χειμαζομέναις, ταῖς τε ἀχειμάστοις. Ἀποδεχόμενος τοῖνυν αὐτὸν τῆς ἐνοίας, δέσποτά μου τιμιώτατε καὶ θεοφιλέστατε, καὶ πάντα παρ' αὐτοῦ μαθὼν μετὰ ἀκριθείας, τὰ τε ἐν Ἀντιοχείᾳ, καὶ τὰ ἡμέτερα (καὶ γὰρ καὶ ταῦτα ἐρεῖ, ὀλίγον μὲν ἡμῖν συγγενόμενος χρόνον, μαθὼν δὲ ὅπως διάγομεν), ἐκπεμψὼν αὐτὸν χαίροντα καὶ εὐφραϊνόμενον. Καὶ γὰρ καὶ τῆς θεοσεβείας ἐκκρέμαται τῆς σῆς, καὶ ἡμῶν σφοδρὸς ἐστὶν ἔραστῆς. Τὸν δεσπότην μου τὸν ποθεινότατον καὶ τιμιώτατον Ἀσυχρίτιον τὸν πεσβύτερον προσεῖπειν [727] παρ' ἡμῶν παρακλήθητι μετὰ τῶν ποθεινοτάτων αὐτοῦ τέκνων, καὶ πάντα σου τὸν κληρον, ὃν ἐπαίδευσας ἐν βραχεῖ τὸν σὸν περὶ ἡμᾶς μιμείσθαι ἔρωτα. Οὐδὲ γὰρ τοῦτο ἡμᾶς ἔλαθεν, ὅσῃν περὶ ἡμᾶς ἐπιδείκνυνται ἀγάπην, καὶ πῶς πάντα καὶ παθεῖν καὶ ποιῆσαι τούτου ἔνεκεν παρεσκευασμένοι εἰσι. Τοῦτο δὲ ὅλον κατόρθωμα τῆς θεοσεβείας τῆς σῆς.

ΣΛΑ'. Ἀδολφῷ

Πολλάκις μὲν ἐπεστάλακμέν σου πρὸς τὴν εὐλάβειαν, ἀλλ' οὐκ ἀρκεῖ τοῦτο τὸ πολλάκις ἡμῖν, ἀλλ' ἐβουλόμεθα μὲν καθ' ἑκάστην ἡμέραν τοῦτο ποιεῖν. Οἶσθα γὰρ ὅπως διακείμεθα περὶ τὴν ἐμμέλειαν τὴν σὴν. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο οὐκ ἐνι, ἡνίκα ἂν ἐξῆ, ἡμῖν αὐτοῖς τὰ μέγιστα χαριζόμενοι τὴν ὀφειλομένην ἀπο-

πληροῦμεν πρόσρησιν, συνεχῶς καὶ διηνεκῶς βουλόμενοι μανθάνειν τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς, καὶ τῆς εὐθυμίας. Παρακαλῶ τοῖνυν, εἰδυῖα ἡλίκα ἡμῖν χαρίζη ταῦτα ἐπιστέλλουσα, ἔργον ποιήσασθαι τοῦτο παρακλήθητι, τὸ συνεχῶς ἡμῖν ταῦτα ἐπιστέλλειν. Ἐπεὶ καὶ νῦν οὐχ ὡς ἔτυχεν ἠλγήσαμεν, ὅτι ἀνδρὸς πᾶσιν, ὡς εἶπειν, γνωρίμου, καὶ ἡμῖν ἀγαπητοῦ, μέλλοντος ἐνταῦθα παραγενέσθαι, τοῦ κυρίου μου τοῦ τιμιωτάτου Λιβανίου, οὐκ ἐπέστειλας ἡμῖν, ἀγνοήσασα μὲν ἴσως· πλὴν ἀλλὰ καὶ δι' αὐτὸ τοῦτο ἀλγοῦμεν, ὅτι ἀγνοεῖς τοὺς ἐκεῖθεν πρὸς ἡμᾶς ἐρχομένους. Ἡμεῖς γὰρ οὐ παυόμεθα περιεργαζόμενοι καὶ πολυπραγμονοῦντες τοὺς ἐντεῦθεν πρὸς ὑμᾶς παραγενομένους, ἡνίκα ἂν ἐξῆ, δι' ἐκεῖνον ἡμῖν τὴν ἐπαθυμίαν τὴν ἑαυτῶν πληροῦντες· αὕτη δὲ ἐστὶ τὸ συνεχῶς ἐπιστέλλειν πρὸς τὴν σὴν ἐμμέλειαν.

ΣΛΒ'. Καρτερίᾳ.

Εἰ σαφῶς ἦβεις ὅσῃν ἡμῖν διδῶς χάριν, καὶ γράφουσα, καὶ συνεχῶς γράφουσα, καὶ τοῦ μελιτός σου τῆς ἀγάπης ἀναχωρῶνίσα τὰ γράμματα, πάντα ἂν ἐποίησας, ὥστε δυνηθῆναι καθ' ἑκάστην ἡμέραν πέμπειν ἐπιστολάς ἡμῖν. Οὐκέτι γὰρ Κουκουσὸν οἰκεῖν νομίζομεν, οὐδὲ ἐν ἐρημίᾳ διάγειν, τοσαύτην ἀπὸ τῶν γραμμάτων σου καὶ τῆς γνησίας ἀγάπης καρπούμενοι τὴν εὐφροσύνην. Τὸ δὲ μὴ μόνον ἐπιστολάς πέμψαι, ἀλλὰ καὶ τὸν κύριόν μου τὸν ποθεινότατον ἀδελφὸν ἡμῶν Λιβάνιον πείσαι τε ἀναστήναι ἐκεῖθεν, καὶ τὴν ἀποδημίαν στεφίλασθαι ταύτην, πόσης διαθέσεώς ἐστι; πόσης κηδεμονίας; Διὰ ταῦτα σκιρτῶμεν καὶ εὐφραϊνόμεθα. Ἀγάπης γὰρ γνησίας ἴσον οὐδέν. Καὶ αὕτη μὲν ἀξιοῖς τὴν αὐτὴν ἡμᾶς διασῶζειν διάθεσιν, ἣν ἐξ ἀρχῆς ἐπεδειξάμεθα περὶ τὴν σὴν ἐμμέλειαν. Ἡμεῖς δὲ οὐκ ἀνεχόμεθα ἐπὶ τοῦ μέτρου μένειν τούτου, ἀλλὰ καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν προσθήκασι ὁ ἐπιζητούμεν τῆς περὶ σὲ διαθέσεως, ἡμῖν αὐτοῖς τὰ μέγιστα χαριζόμενοι. Οὐ γὰρ διαλιπνόμεν συνεχῶς παρ' ἑαυτοῖς στρέφοντες τὸ εὐγενές σου τῆς ψυχῆς, τὸ ἀπλαστον, [728] τὸ ἐλευθέριον, τὸ φιλικόν, τὸ γνήσιον, τὸ ἀνυπόκριτον, καὶ μεγίστην ἀπὸ τῆς μνήμης τῶν λογισμῶν τούτων καρπούμεθα τὴν εὐφροσύνην. Διὸ παρακαλοῦμεν θαρρήσασαν ἡμῶν τῇ ἀγάπῃ, μηδὲν ἀλγήσαι ὑπὲρ τῶν ἀποσταλέντων παρὰ τῆς σῆς τιμιότητος, ὅτι δὴ ταῦτα ἀνεπέψαμεν. Τῇ μὲν γὰρ διαθέσει καὶ ἐδεξάμεθα, καὶ ἀπελαύσαμεν αὐτῶν· ἐπειδὴ δὲ ἐν χρεῖα οὐ καθεστῆκαμεν, ἐδηλώσαμεν αὐτὰ τηρεῖσθαι παρὰ τῇ σῇ εὐγενείᾳ. Κἂν ποτε καταστῶμεν ἐν χρεῖα, ὅφει μὲθ' ὀσης πάρρησίας καὶ τοῦ θαρρέειν γράψαιμεν, ὥστε ἡμῖν ἀποσταλῆναι, κἂν τούτῳ τὸ σὸν φυλάσσοντες ῥῆμα. Πρὸς γὰρ τῷ τέλει τῆς ἐπιστολῆς ἔφη· Δεῖξον ὅτι καταξιοῖ σου ἡ θεοσεβεία θαρρῆειν ἡμῖν, καὶ τοῖς ἡμετέροις ὡς ἰδίοις κεχρηθῆναι. Εἰ τοῖνυν οὕτω βούλει διακείσθαι ἡμᾶς, ὡσπερ οὖν καὶ βούλει, καὶ τοῖς σοῖς ὡς ἰδίοις κεχρηθῆναι, ἡνίκα ἂν ἐπιστελω, τότε πέμψε. Τοῦ γὰρ ἴδια αὐτὰ νομίζειν, τοῦτο μέγιστόν ἐστι

^a Coisl. ἐντεῦθεν δεξιόμεθα.

^b Alii καὶ τούτου μάλιστα.

^c Duo mss. προσθήκην.

^d Edit. θαρρήσασαν. Savil. et unus cod. θαρρήσαντες ἡμῶν τῇ ἀγάπῃ.

cupimus; sed ne multos lædamus, qui et manibus tuis indigent, et lingua tua, tantique portus ac refugii aditum illis intercludamus, huc te pertrahere non audemus. Sed quotiescumque facultas dabitur, ut ad nos sæpe literas des obsecramus, deque tua valetudine certiores nos facias. Sic enim quamquam longo intervallo dissiti, acceptis a tua suavitate ejusmodi literis, multam consolationem percipimus.

CCXXIX. *Severæ.* (Cucuso anno 404.)

Equidem tuam nobilitatem corporeis oculis nunquam vidi, caritatis autem oculis omnium maxime conplexi: quandoquidem nullo quantumvis magno regionum intervallo potest ejusmodi conspectus impediri. Cum enim zelum ac studium nobis tuæ nobilitatis pro recta fide dominus meus amantissimus Libanius verbis expressisset, magnopere nos erexit. Quo factum est, ut tametsi nunquam te viderimus, priores ad pietatem tuam scripserimus, ipsam orantes, ut quando facultas dabitur, ad nos scribas. Si enim a tua suavitate transmissa perferatur ad nos epistola, quæ de tua valetudine certiores nos faciat, maximo, dum in hac extera regione degimus, solatio mœrorem nostrum mitigabit. Nihil enim est, quod cum caritate conferri possit.

CCXXX. *Elpidio episcopo.* (Cucuso anno 404.)

Magnam domino meo amantissimo Libanio gratiam habeo, quod et domo sua excessit, et huc venit, ac rursus ad reverentiam tuam profectus est: atque ejus rei causa maxime gratiam illi habeo. Id enim omni animi contentione studeo, ut tibi ab omnibus honor obsequiumque deferatur: non quod tu istis indigeas, sed quoniam hoc Ecclesiis est utile, cum iis quæ persecutionem patiuntur, tum illis quæ tranquillitate fruuntur. Gratam igitur et acceptam habens ipsius benevolentiam, domine mi reverendissime ac religiosissime, cum ab eo diligenter cuncta didiceris, quæ Antiochiæ, quæque apud nos geruntur (nam et ista narrabit, qui tametsi perexiguo tempore nobiscum versatus est, quid tamen rerum geramus didicit), lætum illum hilaremque dimitte. Magno enim amicitia tuæ desiderio tenetur, ac vehementi nostri amore flagrat. Amantissimum ac reverendissimum dominum meum Asyncritum presbyterum meis verbis velim salutes, una cum amantissimis ejus liberis, omnemque tuum clerum, quem brevi temporis spatio tuum in nos amorem imitari docuisti. Neque enim id nos fugit, quantam in nos caritatem præ se tulerunt, et quo pacto parati sint eo nomine cuncta perferre ac peragere. Illud vero præclarum facinus totum est tuæ pietati acceptum ferendum.

CCXXXI. *Adolizæ.* (Cucuso anno 404.)

Frequenter quidem ad pietatem tuam literas dedimus, sed hæc frequentia nobis non sufficit, verum id agere singulis diebus cuperemus. Scis enim quo animo erga tuam suavitatem simus. Quando autem id non licet, quoties facultas datur, maximo nos ipsos afflicimus beneficio, dum salutationis debitum munus per-

solvimus, ac de vestra valetudine atque hilaritate sine intermissione ac perpetuo quidpiam audire percipimus. Cum igitur intelligas quantam a nobis gratiam initura sis, quoties ea de re ad nos scribes, oro te, omnem operam adhibe, ut sæpe ad nos de eo literas mittas: siquidem non mediocrem istud nobis dolorem inussit, quod cum vir omnibus prope notus nobisque percarus huc profecturus esset reverendissimus dominus meus Libanius, ad nos literarum nihil dederis, fortasse quod ignorares: atqui hoc ipsum est, quod nos male habet, quod qui veniant istinc ad nos, ignores. Nos enim sciscitari ac curiose inquirere non cessamus, quinam hinc ad vos pergant, ut eorum opera desiderium nostrum expleamus: id nimirum tale est, ut ad tuam suavitatem sine intermissione scribamus.

CCXXXII. *Carteriæ.* (Cucuso anno 404.)

Si probe nosces, quantam a nobis gratiam ineam, dum ad nos scribis, et frequentissime scribis, ac tuæ caritatis melle literas oblinis, omnem operam adhiberes, ut singulis diebus ad nos epistolas mitteres. Non enim jam Cucusum nos habitare censemus, neque in solitudine degere, tantam ex literis tuis ac tuæ sincera caritate voluptatem haurimus. Quod autem non literas tantum miseris, sed etiam domino meo dilectissimo fratri nostro Libanio persuaseris, ut istinc solveret, et peregrinationem istam susciperet, quantæ istud est benevolentia? quantæ sollicitudinis? Hac de causa lætamur et exultamus. Nihil enim est, quod cum caritate conferri possit. Atque a nobis quidem ipsa postulas, ut eandem conservemus benevolentiam, quam a principio erga te præ nobis tulimus: at nos eadem illa mensura contenti esse non possumus, sed quotidie conamur affectum illum et amicitiam erga te nova quapiam accessione cumulare, quod dum agimus, beneficio nos ipsos afficimus maximo. Non enim desinimus mente versare quæ sit nobilitas animæ tuæ, quæ sinceritas, ingenuitas amicitia, et candor ab omni dissimulatione alienus, et cogitationum istarum memoria maxima lætitia nos perfundit. Quocirca te obsecramus, ut de nostra caritate secunda, minime doleas¹ propter ea quæ a tua veneratione transmissa sunt, quod ea nimirum remisimus. Siquidem affectu ipso et accepimus, et illis potiti sumus; sed quoniam nulla egestate premimur, significavimus, ut nobilitas tua illa conservet: quod si forte premamur egestate, videbis quanta libertate fiduciaque scribemus, ut ad nos mittantur, et in hoc quoque tuis dictis parebimus. Sic enim sub finem epistolæ dixisti, Ostende tuam pietatem nobis confidere, ac rebus nostris tamquam propriis uti. Quando igitur sic animo nos affectos esse vis, ut procul dubio vis, et tuis rebus tamquam propriis uti, cum ad te scripsero,

¹ Savil. et unus cod., quocirca obsecramus, vestra caritati confidentes, minime dolere. « Utraque lectio, » inquit Duceus, « ferri potest: tamen amplexi alteram fuimus, quod minus usitatum sit Chrysostomo, unum pluraliter alloqui, ut sit per vocem, vestra (ὑμῶν), quodque in tota hac epistola pronomina singularis numeri tantam usurpet. »

tum transmittite. Hoc enim maximum est indicium me illa propria censere, si cum voluero, tum illa mittantur, non cum illis non indigeo. In hoc ergo quoque sinceram tuam ostende caritatem, et qua reverentia nos observes, quod in hac re nos toleraveris; et quamprimum literas mitte, quæ te mimine ægre tulisse significant. Nisi enim hoc feceris, in perpetuam anxietatem et sollicitudinem nos conjicies: non enim solliciti esse desinemus num forte molesti fuerimus: siquidem multo studio caritatis tuæ tenemur, et tuam nobilitatem recreandi. Postquam igitur excusatione usi sumus, quo pacto illam acceperis nobis significa. Nam ut intelligere potest suavitas tua, nobis apud alios qui id ipsum præstiterant, nobisque admodum cari erant, nulla nobis utendum excusatione fuit, sed satis fuit repudiare transmissa: verum apud tuam venerationem et excusatione utimur, et ne ægre feras obsecramus, neque prius hæc identidem dicere intermitteremus, donec te nobis minime succensusse significaveris. Quod si hujusmodi literas obtinuerimus, duplo ac triplo ac multoties majora quam quæ missa sunt, nos accepisse arbitrabimur. Id enim maxime potest argumento esse, quanta reverentia et honore nos colas.

CCXXXIII. *Ad Episcopum Antiochenum.*

Oportebat quidem pietatem vestram non verbis corum qui loquuti sunt, mente subverti, sed in tanta mendaciorum copia multa cum attentione veritatem investigare. Si enim omnia quæ vulgo jactantur vera censeas, in periculum venient omnes: sin autem iudicio et legibus ea quæ latent pervestigentur, iudicium a vobis ego libens postularem, nisi quis alia rursus in me calumniæ tela jaculetur. Timeo namque, timeo jam umbras et simulacra, postquam vos ita iudicastis. Amici amicitiz nuntium remiserunt, qui juxta erant, a longe steterunt, et qui longe erant calumniarum jacula contorserunt. (*Psal. 37. 12*). Effecistis ut in medio portu naufragium paterer. Sed quamvis ejiciar ex urbe, atque ab Ecclesia sejungar, ad quodvis supplicium ferendum me statui comparare. Philosophari mihi ac patienter adversa ferre decretum est: scio enim, scio certissime, civitate firniorem esse solitudinem, et bestias agri mansuetiores amicis. Vale.

CCXXXIV. *Brisoni (a).* (Postquam Cucusum pervererat anno 404.)

Septuaginta ferme consumptis in itinere diebus, unde potest amplitudo tua colligere, quot et quanta mala passi fuerimus, cum et Isaurorum metus nos undique premeret, et cum intolerandis febribus coluctaremur, Cucusum totius orbis terrarum desertissimum locum tandem aliquando pervenimus. Et hæc

¹ Reg., omnia, pro, omnes. Infra, pervestigaveris, pro, pervestigentur. Hæc porro epistola ad Porphyrium Antiochenum episcopum data est, qui defuncto Flaviano sedem Antiochenam invaserat, et inter æerrimos Chrysostomi hostes numerabatur.

(a) Hujus epistolæ partem refert Nicephorus Callistus l. 15, c. 27.

dico non rogans ut molesti ulli sitis, ac petatis, ut hinc transferamur: quod enim erat gravissimum jam pertulimus, nempe viæ molestiam: sed hanc a vobis peto gratiam, ut ad nos assidue scribatis, neque propterea quod longius a vobis relegati sumus, idcirco nos ista consolatione privetis. Scitis enim quanto nos istud solatio levet, quantumvis afflicti simus et ærumnis obsessi, cum de valetudine vestra amicorum nostrorum certiores fieri possumus, ac vos hilares et incolumes esse, ac plane securos. Ut igitur hinc non mediocrem possimus carpere voluptatem, de his ad nos assidue scribe. Non enim leviter nos recreabis, sed et ingenti solatio tædium nostrum lenies, cum non ignores, quantum tuis commodis gaudere soleamus.

CCXXXV. *Porphyrio episcopo Rhosensi (a).* (Cucuso anno 404.)

Quam firma, quam constanti, quam immota caritate sis, non me fugit, nec ullam negotiorum difficultatem illam posse labefactare: id vero tu rebus ipsis ostendisti. Quam ob causam nos quoque, licet morbo correpti, atque in locum totius hujus nostri orbis desertissimum delati Cucusum, et Isaurorum incursionibus circumsessi, ac multis ærumnis vexati, et scribimus, et debitam salutationem tuæ pietati persolvimus, corpore quidem sejuncti, sed animo copulati, magnamque inde consolationem percipimus. Licet enim non levibus hæc commutatio difficultatibus sit obsessa, maximum tamen inde solatium haurimus, quod non longe a vobis absumus, ac frequenter possumus, modico interjecto itineris hujus intervallo, et ad vos literas dare et a vobis accipere. Nam si hac festivitate perfruarur (festivitatem enim hoc ego censeo, ac solemnitatem, et ingentis voluptatis occasionem), ne minimum quidem sensum hujus solitudinis, metus, et anxietatis capiemus.

CCXXXVI. *Carterio præsidi.* (Cucuso anno 404.)

Desertissimum quidem mirum in modum locus est Cucusum: verumtamen haud ita nos solitudine sua contristat, ac quiete exhilarat, quodque nulla ex parte nobis negotium facessit. Quocirca tanquam ad portum quemdam ad solitudinem hanc delati sedemus, et a malis quæ in via pertulimus respiramus, et morbi atque malorum quæ sustinimus reliquias hac quiete depellimus. Hoc apud amplitudinem tuam sermone idcirco utor, quod intelligam mirifice te nostra quiete lætari, quandoquidem nulla nos capere potest eorum oblivio, quæ istic a te sunt gesta, dum præposteros illos et importunos tumultus sedares, et omnem lapidem moveres, ut in securitate versaremur, et quæ tuarum erant partium, omnino præstares. Hæc nos apud omnes, quocumque gentium deferamur, prædicamus, tibi que gratiam non mediocrem habemus, domine mi plurimum suspiciende, ob tantam hanc sollicitudinem: verum ut non

(a) in Edt. Savil., *Porphyrio episcopo*, simpliciter, non addito, *Rhosensi*, quæ tamen lectio in omnibus prorsus Mss. habetur. Ea de re vide quæ diximus supra ad epistolam CIX.

σημεῖον τὸ, ἦνίκα ἂν ἐγὼ βουληθῶ, τότε πέμπασθαι, ἀλλὰ μὴ τότε, ὅτε οὐ δέομαι. Δείξον τοίνυν κἀν τούτῳ τὴν γνησίαν σου φιλίαν, καὶ τὴν αἰδῶ τὴν περὶ ἡμᾶς, τῷ καὶ ἐν τούτῳ ἡμῶν ἀνασχέσθαι· καὶ πέμψον κα-
χίως ἐπιστολὴν ἀπαγγέλλουσαν ἡμῖν ὡς οὐκ ἤλγησας. Ἄν γὰρ μὴ τοῦτο ποιήσης, ἐν διηνεκεῖ φρονεῖδι κτι-
στοῦν ἡμᾶς μέλλεις· οὐ γὰρ παυσόμεθα μεριμνών-
τες, μὴ ποτε ἐλυπήσαμεν· πολὺ γὰρ σου τῆς ἀγάπης ἀντεχόμεθα, καὶ τοῦ ἀναπαύειν σου τὴν εὐγένειαν. Ἐπεὶ οὖν ἱκανῶς ἀπελογησάμεθα, δῆλωσον ἡμῖν ὡς ἐδέξω τὴν ἀπολογίαν ἡμῶν. Καὶ γὰρ ἔξεστι σου μα-
θεῖν τὴν ἐμμέλειαν, ὅτι πρὸς μὲν ἄλλους τὸ αὐτὸ δὴ τοῦτο πεποιηκότας, καὶ σφόδρα γνησίους ἡμῖν, οὐκ ἐδέξεν ἡμῖν ἀπολογίας, ἀλλ' ἤρκεσε τὸ διακρού-
σασθαι τὰ πεμφθέντα· ἐπὶ δὲ τῆς σῆς τιμιότητος καὶ ἀπολογούμεθα, καὶ παρακαλοῦμεν μηδὲν ἀλγῆσαι, καὶ οὐ πρότερον ἀποστησόμεθα συνεχῶς ταῦτα λέγον-
τες, ἕως ἂν ἡμῖν δηλοποιήσης, ὅτι οὐκ ἤλγησας. Ἄν γὰρ τοιούτων ἐπιτύχουμεν γραμμάτων, διπλασίονα, καὶ τριπλασίονα, καὶ πολλαπλασίονα ἢ τῶν ἀποστα-
λέντων ἡγοούμεθα δεδέχθαι. Ἰκανὸν γὰρ μάλιστα τοῦτο δεῖξαι καὶ τὴν αἰδῶ, καὶ τὴν τιμὴν, ἣν ἔχεις πρὸς ἡμᾶς.

ΣΑΓ'. Πρὸς τὸν Ἀρτιοχίαν.

Ἔδει μὲν τὴν ὑμετέραν εὐλάβειαν μὴ τοῖς ῥήμασι τῶν εἰρηκότων παρατρέπεσθαι τὴν διάνοιαν, ἀλλ' ἐν τῷ πλήθει τοῦ ψεύδους μετὰ πολλῆς τῆς σκέψεως ἀνιχνεύεσθαι τὴν ἀλήθειαν. Εἰ γὰρ ἅπαντα τὰ θρυλλού-
μενα ἀλήθειαν ὑπολάβοις, κινδυνεύοισαν ἂν ἅπαντες· εἰ δὲ χρίσει καὶ νόμοι ἀνιχνεύεται τὰ ὁ λανθάνοντα, κριτήριον ἂν ἔγωγε παρ' ὑμῶν ἐπέζητησά, εἰ μὴ τις ἔτερα αὐθις ὄπλα συκοφαντίας μοι ἐπιπνεύσει. Δέ-
δοικα γὰρ, δέδοικα λοιπὸν τὰς σκιάς, καὶ τὰ φαντά-
σματα, ἐπειδὴ αὐτοὶ ἐδικαιώσατε οὕτως. Οἱ φίλοι τὴν φιλίαν ἠρνήσαντο, οἱ πλησίον ὄντες πόρρωθεν [729] ἔστησαν, καὶ πόρρωθεν ὄντες τὰ βέλη τῆς συ-
κοφαντίας ἀποτοξεύουσιν. Ἐν μέσῳ δὲ τοῦ λιμένος ὄντα με ναυάγιον ὑπομείζαι ἐποίησατε. Ἄλλ' εἰ καὶ τῆς πόλεως ἐκβάλλομαι, καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἀπείργω-
μαι, παύσομαι πρὸς πᾶσαν ἀποδύσασθαι τιμωρίαν. Κρίεται γὰρ μοι φιλοσοφία, καὶ φέρον γενναίως τὰ δυσχερῆ. Οἷδα γὰρ, οἷδα σαφῶς τὴν ἐρημίαν εὐτονω-
τέραν εἶναι τῆς πόλεως, καὶ τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ τῶν φιλῶν ἡμερώτερα. Ἐρβῶσο.

ΣΑΔ'. Βρισωρι.

Ἐβδομήκοντα σχεδὸν ἡμέρας ἀναλώσαντες κατὰ τὴν ὁδὸν, ὅθεν λογίζεσθαι ἔξεστι τῇ θαυμασιότητι σου, ὅσα τε καὶ ἥλικα πεπόνθαμεν κακῶ, φόβῳ τε Ἰσαυρικῷ πολιορκούμενοι πολλαχοῦ, καὶ πυρετοῖς ἀφορητοῖς παλαίοντες, ὅψε ποτε ἀπηντήσαμεν εἰς τὴν Κουκουσὸν, τὸ πάσης τῆς οἰκουμένης ἐρημότατον χωρίον. Καὶ ταῦτα λέγω οὐκ ἀξιώων ἐνοχλῆσαι τίνα, ὥστε ἡμᾶς μεταστῆσαι ἐντεῦθεν (τὸ γὰρ χαλεπώτα-
τον διηγύσαμεν, τῆς ὁδοῦ τὴν ταλαιπωρίαν), ἀλλ'

ὑμᾶς χάριν αἰτῶ, τὸ συνεχῶς ἡμῖν ἐπιστέλλειν, μηδὲ, ἐπειδὴ πόρρωτέρω μετῃκίσθημεν ὑμῶν, καὶ ταύτης ἡμᾶς ἀποστερήσαι τῆς παραμυθίας. Ἵστε γὰρ ὅση παράκλησις ἡμῖν γίνεται, εἰ καὶ τὰ ἡμέτερα ἐν θλίψει καὶ περιστάσει, ὅταν ἀκούωμεν τὰ περὶ τῆς ὑγείας ὑμῶν τῶν ἀγαπώντων ἡμᾶς, ὅτι ἐν εὐθυμίᾳ καὶ ὑγείᾳ ἐστὲ, καὶ ἀδεία πολλῇ. Ἴν' οὖν ἐντεῦθεν πολλῆς ἀπολαύωμεν τῆς εὐφροσύνης, γράφε ταῦτα συνεχῶς ἡμῖν. Οὐ γὰρ ὡς ἔτυχεν ἡμᾶς ἀνακτήσῃ, ἀλλὰ πολλῆς ἡμᾶς παρασκευάσεις ἀπολαύσαι τῆς παραμυθίας· καὶ γὰρ οὐκ ἀγνοεῖς, ὅπως χαίρομεν τοῖς σοῖς ἀγαθοῖς.

ΣΑΕ'. Πορφυρίῳ ἐπισκόπῳ Ῥωσοῦ d.

Οἶδά σου τῆς ἀγάπης τὸ στερβόν, τὸ ἀπερίτρεπτον, τὸ ἀκλινές, καὶ ὡς οὐδεμία πραγμάτων δυσκολία αὐ-
τὴν παρασαλεύσει δύναται· ἂν· τοῦτο διὰ τῶν ἔργων ἔδειξας. Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς, καίτοι ἐν ἀβρωστίᾳ καθεστῶτες, καὶ εἰς τὴ πάσης τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκουμέ-
νης ἐρημότατον χωρίον ἀπενεχθέντες, τὴν Κουκου-
σοῦν, καὶ ὑπὸ τῆς τῶν Ἰσαύρων ἐφόδου πολιορκούμε-
νοι, καὶ ἐν πολλαῖς ὄντες περιστάσει, καὶ γράφομεν, καὶ τὴν ὀφειλομένην ἀποδίδομεν πρόσρησιν τῇ εὐλα-
θείᾳ τῇ σῇ, τῷ σώματι μὲν διεστηχότες, τῇ ψυχῇ δὲ συνδεδεμένοι, καὶ μεγίστην ἐντεῦθεν καρπούμεθα τὴν παράκλησιν. Εἰ γὰρ καὶ πολλῇ τῆς ἐντεῦθεν δια-
τριβῆς ἡ δυσκολία, ἀλλ' ἐν τοῦτο μεγίστον ἐντεῦθεν καρπούμεθα, τὸ ἐκ γειτόνων ὑμῖν εἶναι, καὶ συνεχῶς δύνασθαι, ὀλίγου τοῦ μέσου τῆς ὁδοῦ ταύτης ὄντος, καὶ ἐπιστέλλειν πρὸς τὴν ὑμετέραν εὐλάβειαν, καὶ δέχεσθαι παρ' ὑμῶν γράμματα. Καὶ γὰρ ταύτης ἀπο-
λαύοντες τῆς ἑορτῆς (ἑορτὴν γὰρ ἐγὼ τοῦτο εἶθεμαι, καὶ πανήγυριν, καὶ πολλῆς ἡδονῆς ὑπόθεσιν), οὐδὲ μικρὰν αἰσθησιν τῆς ἐρημίας, καὶ τοῦ φόβου, καὶ τῆς ἀγωνίας ληψόμεθα.

[730] ΣΑΓ'. Καρτερίῳ ἡγεμόνι.

Ἐρημότατον μὲν χωρίον μεθ' ὑπερβολῆς ἡ Κου-
κουσός· ἢ πλὴν ἀλλ' οὐκ οὕτως ἡμᾶς τῇ ἐρημίᾳ λυ-
πεῖ, ὡς εὐφραίνει τῇ ἡσυχίᾳ, καὶ τῷ μηδαμῶθεν ἡμῖν πράγματα παρέχειν. Διὸ καθάπερ εἰς λιμένα τινα τὴν ἐρημίαν ταύτην ἀπηντηχότες, οὕτω καθήμεθα ἀπὸ τῶν κατὰ τὴν ὁδὸν κακῶν ἀναπνέοντες, καὶ τῇ ἡσυχίᾳ ταύτῃ τῆς ἀβρωστίας καὶ τῶν ἄλλων κακῶν, ὧν ὑπεμείναμεν, τὰ λείψανα διορθοῦντες. Καὶ ταῦτα εἰρήκαμεν πρὸς τὴν σὴν λαμπρότητα, ἐπειδὴ σφόδρα ἴσμεν χαίροντά σε τῇ ἀνέσει τῇ ἡμετέρα, ἐπεὶ καὶ ἂ αὐθιῖ πεποίηκας οὐδέποτε ἐπιλαθέσθαι δυνάμεθα, τοὺς προπετεῖς ἐκείνους καὶ ἀλογίστους ἀναστῆλων θορύβους, καὶ πάντα ποιῶν, ὥστε ἡμᾶς ἐν ἀδείᾳ καταστῆσαι, καὶ τὰ σαυτοῦ πληρῶν. Καὶ ταῦτα πρὸς ἅπαντας ὅπουπερ ἂν ἀφικώμεθα ἀνακηρύττομεν, πολλὰς σοὶ χάριτας εἰδότες, δέσποτά μου θαυμασιώ-
τατε, τῆς τοσαύτης κηδεμονίας. Ἴνα δὲ μὴ μόνον ἐκ τοῦ φιλεῖσθαι παρὰ σοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν γραμμάτων

^a Duo pass. τῇ ἐμμελείᾳ.

^b Coislin. πολυπλασίονα.

^c Reg. κινδυνεύοισαν ἅπαντα... νόμοι ἀνιχνεύσαι: τὰ.

^d Savil. Πορφυρίῳ ἐπισκόπῳ, non addito Ῥωσοῦ.

^e Vatic. Κοκουσός; pro more.

ἀπολαύειν τῶν σῶν περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς σημερινῶν πολλὴν καρπωσώμεθα τὴν εὐφροσύνην, δίδου ταύτην ἡμῖν τὴν χάριν. Οὐ γὰρ τὴν τυχοῦσαν δεξό-

μεθα καὶ ἐν ἀλλοτρίᾳ γῆ διατρίβοντες παράκλησιν, εἰ τοιαῦτα γράμματα δεξαίμεθα παρὰ τῆς θαυμασιότητός σου.

IN EPISTOLAS QUINQUE SEQUENTES CONSTANTII PRESBYTERI

In Edit. Morel, ex quinque sequentibus epistolis prima sic inscribitur, Κωνσταντίῳ πρεσβυτέρῳ πρὸς τὴν μητέρα, et sic etiam legitur in Codice Regio, quam lectionem ex Codice quodam Antverplano excerptam, asserere nititur in notis suis Fronto Ducæus; atque ita vult titulum intelligi, ut Chrysostomus Constantio, qui lateri suo hærebat, has epistolas dictaverit, ad matrem et ad sororem ipsius Constantii et ad amicos ejus mittendos; et vere, addit Fronto, stylus Chrysostomum sapit. At Savilius exemplari usus Bongarsiano hunc titulum posuit, Κωνσταντίου πρεσβυτέρου ἐπιστολαὶ τινες. α'. πρὸς τὴν μητέρα. Huic accinit Codex Vaticanus qui habet Κωνσταντίου πρεσβυτέρου πρὸς τὴν μητέρα: quod Κωνσταντινίου pro Κωνσταντίου mendose posuerit, nihil negotii facessit: nam frequentissima est in manuscriptis hæc vocum commutatio. Stylus certe, contra quam opinatur vir doctus Fronto Ducæus, a Chrysostomi dicendi genere

[731] ΣΑΖ'. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΥ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΜΗΤΕΡΑ.

Τοῦτο μήτηρ φιλόστοργος καὶ φιλόπαις, τὸ, ἦνίκα ἂν δέη τι τῶν δεόντων, παραινεῖν τῷ παιδί, καὶ ἐλαύνειν αὐτὸν οἰκθον, καὶ πρῶως φέρειν τὸν χωρισμὸν, καὶ χάριτας αὐτῷ πολλὰς εἰδέναι τῆς ἀποδημίας. Κατέλυσας αὐτὴν τῆς φύσεως τὴν τυραννίδα, κελύσσασα ἡμᾶς ἔρημον ἀνταλλάξασθαι πόλεως, καὶ φόβον Ἰσαορικῶν ἀδείας, καὶ τὸν χωρισμὸν ἡμῶν τῆς συνουσίας τῆς μεθ' ὑμῶν, ὥστε μηδὲν ἀναγκασθῆναι ποιῆσαι τῶν μὴ προσηκόντων. Διὰ ταῦτά σοι πολλὰς χάριτας ἴσμεν, οὐχ ὅτι ἔτεκες, ἀλλ' ὅτι οὕτως ἀνέθρεψας, κὰν τούτῳ γινομένη μήτηρ οἶαν γίνεσθαι χρῆ. Ὡς αἱ γε τῷ πάθει καταμαλακίζόμεναι, καὶ πρὸ τοῦ συμφέροντος τῶν παιδῶν τὴν παρουσίαν αὐτῶν ἐπιζητοῦσαι, οὐ μητέρες, ἀλλὰ παιδοκτόνοι δικαίως ἂν κληθεῖεν. Ἄλλ' ὥσπερ ἐνταῦθα ἀνδρεία γέγονας, καὶ σιδήρου στερέροτέρα, ἀφατον παρὰ τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ διὰ τῆς γνώμης ταύτης προαποθεμένη σοι τὸν μισθόν, οὕτω παρακαλοῦμεν, καὶ σου δεόμεθα καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ἅπασιν τὴν αὐτὴν ἐπιδείξασθαι φιλοσοφίαν, καὶ εἰδέναι ὅτι μία ἐστὶ συμφορὰ, ἀμαρτία μόνον, τὰ δὲ ἄλλα πάντα μῦθος, δυναστεία, καὶ δόξαι, καὶ τιμαὶ, αἱ παρὰ ἀνθρώπων. Καὶ ἡ πρὸς τὸν οὐρανὸν ἄγουσα ὁδὸς, αὕτη μάλιστα ἢ διὰ τῶν θλίψεων ἐστὶ. Διὰ γὰρ πολλῶν θλίψεων δεῖ ἡμᾶς εἰσελθεῖν, φησὶν,

εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. Καὶ πάντες δὲ οἱ ἅγιοι, οἱ τε ἐν τῇ Παλαιᾷ, οἱ τε ἐν τῇ Καινῇ, ταύτην ὤδευσαν τὴν ὁδὸν, ἐπιβουλεύμενοι συνεχῶς, ἐλαυνόμενοι, φυγάδες καὶ μετανάσται γινόμενοι, ἀπόλιδες, δοκκοί, θανάτους ἄωρους ὑπομένοντες, καὶ παρ' ὧν μάλιστα οὐδαμῶς ἔχρην. Τί γὰρ ὀδυνηρότερον, εἰπέ μοι, ἢ χαλεπώτερον τοῦ παρὰ δεξιᾶς ἀδελφικῆς κατενεχθῆναι, καὶ ἄωρον καὶ βίαιον ὑπομῆναι τελευτήν, μετὰ στεφάνου καὶ εὐδοκίμησιν τοσαύτην; τί δὲ ὀδυνηρότερον, καὶ μόνον καὶ ἐν ἐσχάτῳ δοθέντα γῆρα κελυσθῆναι σφάττεσθαι ὑπὸ πατρικῆς χειρὸς, καὶ τὸν γεννησάμενον διάκονον γενέσθαι τῆς τοιαύτης σφαγῆς; Μὴ γὰρ μοι τοῦτο λέγε, ὅτι μετὰ ταῦτα ἀπέλαθεν αὐτὸν ὕγιη καὶ σῶον. Οὐδὲν γὰρ τούτων εἰδὼς ὁ δίκαιος ἔκτιστος, ἀλλ' ὅτι πάντως αὐτὸν ἀναίρησει, οὕτω καὶ ἀνήγαγεν εἰς τὸ ὄρος, καὶ τὸ θυσιαστήριον ὤκοδόμησε, καὶ τὰ ξύλα ἐπέθηκε, καὶ τὴν μάχαιραν ἤρπασε, καὶ τὸ ξίφος διήλασε· καὶ γὰρ καὶ διήλασε, τό γε εἰς τὴν αὐτοῦ γνώμην ἦκον διὰ καὶ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἄδεται. Ἄν δὲ τὸν ἔχγονον εἶπω τὸν ἐκεῖνον, καὶ αὐτὸν εἴπει ὑπὸ ἀδελφικῆς βασκανίας πάλιν φυγάδα καὶ ἀπολιν γινόμενον, καὶ δούλον, καὶ ἐν ἀλλοτρίᾳ θητεύοντα, καὶ ἐπὶ τῶν ἐσχάτων δεδοικὸτα φόβον. Ἄν δὲ τὸν Ἰωσήφ τὸν παρθέντα, τὸν δουλει-

solum ex eo, quod amemur a te, sed etiam quod literis tuis fruamur, quæ nobis valetudinis tuæ statum exponant, lætitia afficiamur, hanc nobis concede gra-

tiam. Non enim vulgari solatio quantumvis in extera regione degentes reficiemur, si ab excellentia tua missas ejusmodi litteras acceperimus.

MONITUM.

longe deflectit, ut quisquis Chrysostomi Epistolas legerit, statim animadvertet. Hic Constantius presbyter Antiochenus ex præcipuis erat Joannis Chrysostomi amicis, et a scelesto illo Porphyrio, qui indignis modis Antiochenam sedem invaserat, multis affectus ærumnis, Chrysostomum tunc Cucusi exsulantem adierat, ejusque lateri hærebat, ut circa finem sequentis epistolæ indicat: *Nos enim hic multa voluptate perfundimur, dum sanctissimi episcopi consuetudine, ac loci hujus quiete otioque summo oblectamur.* Non ab re opinatur Tillemontius epistolam ad episcopum Antiochenum (scilicet Porphyrium), quæ est supra num. 233, esse non Joannis Chrysostomi, cujus tamen nomen præ se fert, sed ejusdem Constantii presbyteri: nam et dicendi ratio, etiamsi non inelegans, et res ipsæ quæ dicuntur, Constantium presbyterum magis referunt, quam Chrysostomum.

CCXXXVII. CONSTANTII PRESBYTERI AD MATREM.

Hoc demum est veram esse matrem, ac liberos adamare, nempe cum defuerit quidpiam eorum quæ necessaria sunt, filium monere, domoque exigere, atque ejus discessum æquo animo ferre, ac magnam illi ob susceptam peregrinationem gratiam habere. Subegisti vim affectumque naturæ, dum jussisti, ut civitatem solitudine, securitatem metu Isaurico, et consortium vestrum separatione mutaremus, ne quid forte secus, ac convenit, agere cogemur. Quas ob res magnam tibi gratiam habemus, non quod pepereris, sed quod ita educaveris, et in hoc quoque talem, qualem oportet, matrem te præbueris. Siquidem illæ quæ affectu franguntur, et antequam expediat, filiorum præsentiam expetunt, non jam matres, sed filiorum parricidæ sunt appellandæ. Sed quemadmodum fortis in hoc fuisti, ac ferro firmior, tibi que mercedem a benigno Deo copiosam promeruisti, sic te oramus et obsecramus, ut in cæteris omnibus eandem philosophiam et constantiam præ te feras, et intelligas unam calamitatem esse, peccatum solum, reliqua vero cuncta fabulam, principatus, præconia, honores ab hominibus delatos: hanc autem per medias tribulationes esse viam quæ ducit ad cælum. *Per multas enim tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei (Act. 14. 21).* Et vero san-

cti omnes, et qui in Veteri, et qui in Novo Testamento memorantur, hanc tenuerunt viam, dum insidias passi sunt, perpetuo vexati, in fugam acti, in exilium pulsi, urbe domoque exacti, præmatura morte sublato, atque ab illis a quibus minime omnium oportebat. Quid enim, quæso, luctuosius, aut quid acerbius quam a dextera fraterna mactari, et post coronas tantamque commendationem ac laudem præmatura ac violenta morte vitam finire? quid vero acerbius, quæso, quam unicum filium et in extrema senectute datum a paterna manu jubere mactari, et patrem ipsum ejusmodi cædis fieri administrum? Noli enim hoc mihi dicere, salvum illum et incolumem postea receptum fuisse. Nam cum nihil horum sciret justus ille, sed omnino se illum jugulaturum, sic illum in montem deduxit, altare construxit, ligna imposuit, gladium arripuit, et jugulum ense transegit; nam et transegit, si animum ejus ac voluntatem spectes: quam ob causam et ubivis gentium in toto terrarum orbe celebratur. Quod si istius nepotem commemorem, et ipsum videbis fraterna vexatum invidia rursus in exilium relegatum, extorrem, ac civitate pulsum, servum, in extera regione mercede operam suam locantem, ac capitis sui periculum reformidantem (*Gen. 29. 14*). Quod si Josephum, qui venditus

fuit; et tot annis servus atque in vinculis fuit; quod si Mosem, qui tot a Judæis passus est mala; nam apostolorum afflictiones oratione complecti nemo potest: hæc ergo colligens, et apud te perpendens quanta sit merces patientiæ, sacrificium offer Deo, generose ferendo quæcumque accidunt; et in omnibus illum glorifica. Etenim Job propter ejusmodi verba coronam obtinuit. Tum vero exspecta mutationem in melius, neque precari Deum hujus rei gratia desine, atque ad nos scribere stude, nos aliquid literis nostris profecisse, ut animi tui tranquillitatem foveremus, nisi forte lætitiâ nostram turbare malis. Nos enim hic multa voluptate perfundimur, dum sanctissimi episcopi consuetudine, ac loci hujus quiete, otioque summo oblectamur. Nam et Isaurorum metus conquievit, dum cogente hieme, sua regione se continent. Ne igitur nostram hanc lætitiâ conturbes. Quod si ad nos literæ perferantur, quæ nobis significant, te prout te decet, sublimique tuæ menti convenit, ea quæ contigerint, ferre, hac occasione lætitiâ nostra non mediocri accessione cumulabitur. Enimvero mirifice nos recreavit fructuosa cum sanctissimo episcopo consuetudo, sic ut nos propemodum in alios viros mutaverit, nec ullo permiserit peregrinæ regionis sensu affici: tanta bonorum jucunditate redundamus, tot spiritualibus opibus circumfluimus, et eam ob causam Deum continue glorificare non cessamus.

CCXXXVIII. *Ejusdem ad sororem suam.*

Nos quidem caritate conjungit cum naturæ lex, tum quod eodem partu editi fuerimus: at nos non eam tantum ob causam, sed ob aliam, et quæ maxime locum habere debet, te reveremur et amamus, quod nimirum res hujus sæculi pro nihilo habeas, quod funum abegeris, pulverem oppresseris, lutum conculcaris, levesque tibi alas ad emetiendam viam, quæ tendit ad cælum, comparaveris: et neque mariti cura, neque liberorum educandorum sollicitudo, neque domus administratio, neque tumultus, quem ista pariunt, cursum tuum interrumpere aut retardare potuerunt, sed his ipsis quibus impediri posse videharis, ad majorem usam es volatus celeritatem: et neque illa quæ viros generosos humiliat (siquidem *Paupertas*, inquit Scriptura, *virum humiliat*) (*Prov. 10. 4*), dejicere te potuit, sed et sublimiorem effecit. Ea namque virtutis est vis, ut non ab iis quæ similia sunt aranearum telis præpediatur, sed ea multo facilius, quam ipsas aranearum telas dissipans, multum inde lucrum decerpit. Hæc non sine causa tuæ scripsimus venerationi, sed quoniam cum nostro discessu, tum tumultu istic exorto admodum conturbari te conjicimus, et anxiam esse, propterea scribendum ad pietatem tuam duximus, et cogitans viam quamdam esse res humanas, et angustam quidem eam quæ virtutis est, spatiosam autem quæ vitii, neque illos, quibus cum peccatis feliciter cuncta succedunt, æmulis, sed potius deploras (quando

(a) Quæ uncinis clauduntur in Edito deerant; ex Regio codice desumpta sunt.

quidem supplicium illis prosperitas hæc accersit), neque qui viam angustam sectantur, miseros arbitris, sed beatos potius prædices, si cum virtute viam peragant. Nam et istis majorem occasionem affert, et incrementum honorum et coronarum, istius vitæ afflictio, si cum virtutis auxilio toleretur: siquidem et dives ille non idcirco tantum cruciatur, quod crudelis et inhumanus esset, sed quod pluribus opibus abundaret, et opipara mensa frueretur; Lazarus vero propterea corona donabatur, quod multa cum patientia graveum ulcerum cruciatum ferret, egestatem, solitudinem eorum qui subvenirent, quod abjectus esset, quod contemneretur, quod canum linguis in prædam jaceret expositus. Hæc enim omnia licet antequam nostras literas acciperes, non ignorares, faciendum nobis tamen existimavimus, ut in memoriam ea tibi scribendo revocarem, ne forte tristitia turbari te sineres. Quamvis enim literis nolim omnia consignare, probe tamén novi quibus malis obsideamini; quam ob causam et epistolam adjeci. Ut igitur, etiam dum peregre vivimus, multa voluptate perfundamur, ad nos literas mitte, quibus significes tantum apud te nostram hanc valuisse cohortationem, quantum voluimus et optavimus. Sic enim fiet, ut licet longe sejuncti a vobis, multam hinc lætitiâ hauriamus. Siquidem nos, tametsi tam multa passi, nihil eorum sentimus, dum mercedem mente complectimur constitutam ob ea quæ passi sumus, et exspectamus fore, ut aliquam in melius mutationem negotia sortiantur, ut et ipsa exordia præ se ferunt. Hæc igitur ipsa tecum reputans, dum ejusmodi patientiæ sudores toleras, noli animum despondere, sed cum omnium aliorum curam gere liberorum tuorum (siquidem major te nunc merces manet), tum pulchram Epiphaniuni, prout placitum Deo fuerit, educare stude. Non enim ignoras quanta sit a Deo liberorum educationi merces constituta. Ita cum aliis Abraham nominis celebritatem adeptus est, ita Job coronam promeruit: et assidue beatus Paulus hoc parentibus præcipit dicens: *Educate filios vestros in disciplina et correptione Domini* (*Ephes. 6. 4*). Vacationem nacta es, quæ tibi a supervacuis et importunis curis et inutili anxietate potest immunitatem acquirere; vacationem, quæ multum quietum parit, unde tibi multi possunt virtutis fructus pullulare, si quidem huic rei omnem operam volueris adhibere. Nam de domina mea matre nihil opus esse arbitror ad te scribere, cum satis sciam inter cætera præclara facinora hoc a te editum, atque copiosum inde te fructum decerpisse, cum tuis in illam officiis et obsequiis quamlibet ancillam superaveris. Quia tamen hoc quoque a me non omitti par est, audi, beatum Paulum dicentem, *Honora parentes*, et addentem, *Quod est primum mandatum in promissionibus* (*Ib. v. 2*). Si ita te gesseris, cum multas tibi coronas acquires, tum multa nos voluptate perfundes, neque quidquam nos esse passos arbitrabimur eorum quæ passi fuimus hac de causa, sed magnitudine lætitiæ recreati, quam ex bonorum

σαντα, τὸν δεθέντα * ἔτη τοσαῦτα, τὸν μυρία παθόντα δεινά· ἂν δὲ τὴν [732] Μωϋσέα, καὶ τοσαῦτα παρὰ τῶν Ἰουδαίων παθόντα κακὰ· τὰ γὰρ τῶν ἀποστόλων οὐδὲ παραστῆσαι ἔστι τῷ λόγῳ· ταῦτ' οὖν ὅπαντα συναγαγοῦσα, καὶ λογιζομένη τῆς ὑπομονῆς τὸν μισθὸν, θυσίαν ἀνένεγκε τῷ Θεῷ, τὸ γενναίως ἐνεγκεῖν τὰ συμπίπτοντα, καὶ διὰ παντὸς αὐτὸν ἐοξάζειν. Ἐπεὶ καὶ ὁ Ἰωβ ἀπὸ τῶν τοιούτων ἐστεφανώθη ῥημάτων. Ἀνάμενε δὴ καὶ τὴν ἐπὶ τὸ χρηστότερον μεταβολὴν, καὶ μὴ διαλίπῃς τὸν Θεὸν ὑπὲρ τούτου παρακαλοῦσα, καὶ γράψαι ἡμῖν σπουδάσον, ὅτι γέγονέ τι πλεόν ἀπὸ τῶν ἡμετέρων γραμμάτων εἰς εὐθυμίας σοι λόγον, εἶγε μὴ βούλει θολοῦν ἡμῶν τὴν εὐφροσύνην. Ἡμεῖς γὰρ ἐνταῦθα πολλῆς ἀπολαύομεν ἡδονῆς, ἐντροφῶντες τῇ συνουσίᾳ τοῦ ἁγιωτάτου ἐπισκόπου, καὶ τῇ ἡσυχίᾳ τοῦ χωρίου τούτου, καὶ τῇ πολλῇ ἀπραγμοσύνῃ. Καὶ γὰρ ὁ τῶν Ἰσαύρων πέπαιται φόδος, τοῦ χειμῶνος αὐτοῦς συνελθόντος εἰς τὴν αὐτῶν. Μὴ δὴ τοσαύτην θολώσῃς ἡμῖν ἡδονήν. Εἰ γὰρ ἔλθοι γράμματα παρὰ τῆς σῆς τιμιότητος δηλοῦντα ἡμῖν, ὅτι ὡς σοι πρόπον ἐστὶ, καὶ ἀξίως τῆς ὀφελῆς σου γνωμῆς τὰ συμπίπτοντα φέρεῖς, καὶ ἐντεῦθεν πολλὴν καρπωσόμεθα εὐθυμίας προσθήκην. Οὐχ ὡς ἔτυχε γὰρ ἡμᾶς ἀνεκτήσατο ἡ ἐπωφελῆς συνουσία τοῦ ἁγιωτάτου ἐπισκόπου, ὡς ἄλλους ἀντ' ἄλλων σχεδὸν ἐργάσασθαι, καὶ μὴ συγχωρῆσαι μηδὲ αἰσθηθῆναι τῆς ξένης λαβεῖν τοσαύτη ἡμᾶς περιστοιχίζεται ἀγαθῶν εὐφροσύνη, καὶ πλοῦτος ἡμᾶς περιβρεῖ πνευματικός, καὶ τὸν Θεὸν διὰ ταῦτα διηνεκῶς δοξάζοντες οὐ παυόμεθα.

ΣΛΗΨ. Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ.

Συνάγει μὲν ἡμᾶς εἰς ἀγάπην καὶ φύσεως νόμος, καὶ τὸ λύσαι τὰς αὐτὰς ὀδύνας· ἡμεῖς δὲ οὐκ ἐντεῦθεν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐτέρωθεν, καὶ ὅθεν μάλιστα χρῆ, καὶ αἰδοῦμεθα καὶ φιλοῦμέν σου τὴν τιμιότητα, ὅτι σοι τῶν παρόντων λόγος οὐδεὶς, ὅτι τὸν καπνὸν ἤλασας, καὶ τὴν κόνιν ἔσβασας, καὶ τὸν πηλὸν κατεπάτησας, καὶ κοῦφόν σοι γέγονε τὸ πτερόν πρὸς τὴν ὄδον τὴν εἰς τὸν οὐρανὸν φέρουσαν, καὶ οὔτε ἀνδρὸς μέριμνα, οὔτε παιδοτροφίας φροντίς, οὔτε οἰκίας ἐπιμέλεια, οὔτε ὁ ἐντεῦθεν τικτόμενος θόρυβος ἔσχυσεν ὑποσκελίσαι σοι τὸν δρόμον καὶ βραδύτερον ἐργάσασθαι, ἀλλ' αὐτοῖς δὴ τούτοις τοῖς δοκοῦσιν εἶναι κωλύμασιν εἰς πλεῖον τάχος πτήσεως κέχρησαι· καὶ οὐδὲ ἡ τοὺς γενναίους ταπεινοῦσα ἀνδρας (*Περὶ γὰρ, φησὶν, ἀνδρα ταπεινοῦ*) ἔσχυσε κατενεγκεῖν, ἀλλὰ καὶ ὑψηλοτέρην εἰργάσατο. Τοιοῦτον γὰρ ἡ ἀρετὴ· οὐδενὶ τῶν ἀραχνίων τούτων ἐμποδίζεται, ἀλλὰ καὶ διασπάσασα αὐτὰ εὐκολώτερον ἢ τὰς ἀράχνας ταύτας, κέρδος ἐντεῦθεν συνάγει πολύ. Ταῦτα οὐκ ἀπλῶς ἐπεστάλακαμέν σου τῇ τιμιότητι, ἀλλ' ἐπειδὴ στοχαζόμεθα καὶ τῇ ἀποδημίᾳ τῇ ἡμετέρᾳ, τῷ τε θορύβῳ τῶν αὐτόθι πραγμάτων σφόδρα σε ταραττεσθαι καὶ ἀλύειν, τούτου χάριν γεγράφαμέν σου τῇ εὐλαθείᾳ, ἵνα ἐνοήσασα ὅτι ὁδὸς τὰ πράγματα, στενὴ μὲν ἡ τῆς ἀρετῆς, πλατεία [733] δὲ ἡ τῆς κακίας, μῆτε τοὺς μετὰ

ἀμαρτημάτων εὐημεροῦντας ζηλώσῃς, ἀλλὰ δακρύσῃς μαιζύνως (ἐφόδιον γὰρ αὐτοῖς τῆς τιμωρίας ἡ εὐημερία γίνεται), μῆτε τοὺς τὴν στενὴν ὁδεύοντας ταλανίσῃς, ἀλλὰ καὶ μακαρίσῃς μαιζύνως, ἂν μετ' ἀρετῆς ὁδεύσῃσι. Καὶ γὰρ καὶ τούτοις ἐφόδιον, καὶ προσθήκην τιμῶν καὶ στεφάνων, μετὰ τῆς ἀρετῆς καὶ ἡ στενοχωρία γίνεται τῶν παρόντων· ἐπεὶ καὶ ὁ πλοῦσιος ἐκείνος οὐ διὰ τοῦτο μόνον ἀπετηγανίζεται, ὅτι ὠμὸς καὶ ἀπάνθρωπος ἦν, ἀλλὰ ὅτι καὶ ἐν πλούτῳ πολλῶν μαιζύον, καὶ δαψιλῆ παρατιθέμενος τράπεζαν· ὁ δὲ Λάζαρος διὰ τοῦτο ἐστεφανούτο, ὅτι μετὰ πολλῆς τῆς καρτερίας τὸν χαλεπὸν τῶν ἐλκῶν ἤνεγκε πόλεμον, τὴν πενίαν, τὴν ἐρημίαν τῶν προστησομένων, τὸ ἀπεβρίθθαι, τὸ καταφρονεῖσθαι, τὸ προκείσθαι τράπεζα ταῖς τῶν κυνῶν γλώσσαις. Ταῦτα γὰρ πάντα εἰ καὶ πρὸ τῶν ἡμετέρων ἐπίστασαι γραμμάτων, ἀλλ' ἀναγκαῖον εἶναι νομισάντες καὶ παρ' ἡμῶν σε ἀναμιμνήσκεσθαι, ἐπεστάλακαμεν, ὥστε μὴ τῇ τυραννίδι τῆς ἀθυμίας θολοῦσθαι. Εἰ γὰρ καὶ μὴ βούλομαι πάντα ἐνθεῖναι τοῖς γράμμασιν, οἶδα σαφῶς, ὅσα ὠμὰς περιέστηκε λυπηρά· καὶ διὰ τοῦτο προσέθηκα τὴν ἐπιστολήν. Ἴν' οὖν καὶ ἐν ἄλλοτριᾷ διατρέχοντες, πολλῆς ἀπολαύσωμεν τῆς ἡδονῆς, πέμψον ἡμῖν γράμματα, δηλοῦντα ἡμῖν, ὅτι ἔσχυσεν ἡμῶν αὕτη ἡ παραινέσις, ὅσον ἐβουλόμεθα καὶ ἐπεθυμοῦμεν. Οὕτω γὰρ καὶ πόρροι καθήμενοι, πολλὴν ἐντεῦθεν καρπωσόμεθα τὴν εὐφροσύνην. Ἡμεῖς γὰρ καίτοι τοσαῦτα πεπονθότες, οὐδενὸς αἰσθανόμεθα, τὸν τε μισθὸν ἐνοοῦντες ὧν ἐπάθομεν, καὶ ταχίστην ἐπὶ τὸ βέλτιον μεταβολὴν τὰ πράγματα προσδοκῶντες λήψεσθαι, ὡς καὶ αὐτὰ τὰ προοίμια δείκνυσι. Ταῦτ' οὖν καὶ αὐτῇ λογιζομένη, μὴδὲν καταμαλακισθῆς πρὸς τοὺς τῆς ὑπόμονῆς ἰδρωτάς, ἀλλὰ τῶν τε ἄλλων σου παιδίων ἐπιμελοῦ (πλείων γὰρ σοι νῦν ὁ μισθός), καὶ τὴν καλὴν Ἐπιφάνιον κατὰ τῷ Θεῷ δοκοῦν ἀνατρέφειν σπουδάξῃ. Οἶσθα γὰρ ὅσοι παιδοτροφίας μισθός. Οὕτως ὁ Ἀβραάμ ἠὲδοκίμησε μετὰ τῶν ἄλλων, καὶ ἐντεῦθεν ὁ Ἰωβ ἐστεφανούτο· καὶ τοῖς γονεῦσι τοῦτο συνεχῶς ὁ μακάριος Παῦλος ἐπιτάττει λέγων· *Ἐκτρέφετε τὰ τέκνα ὑμῶν ἐν παιδείᾳ καὶ νοῦθειᾳ Κυρίου.* Ἐχεις σχολὴν ἱκανὴν ἀπαγαγεῖν σε τῶν περιττῶν καὶ ἀκαίρων φροντίδων καὶ τῆς ἀνοήτου λύπης, σχολὴν πολὺ φέρουσαν κέρδος, μέγαλιν τῷ τῆς ἀρετῆς δυναμένῃν βρῦειν καρπῷ, εἶγε βουληθείης ἔργον τοῦτο ποιήσασθαι. Περὶ γὰρ τῆς δεσποίνης μου τῆς μητρὸς οὐδὲν οἶμαι δεῖν οὐδὲ ἐπιστέλλειν, ἐπειδὴ ἔπερ σοι σύνοϊδα μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τοῦτο τὸ κατόρθωμα, καὶ τὸν ἀφαιτὸν ἐντεῦθεν καρπὸν, καὶ ὅτι παιδίσκην ἄπασαν ὑπερηκόντισας ἐν τῇ περὶ αὐτὴν θεραπείᾳ. Ἄλλ' ὁμῶς ἐπειδὴ πρόπον ἐμοὶ καὶ περὶ τούτου διαλεχθῆναι, ἀκουσον τοῦ μακαρίου Παύλου λέγοντος τιμῶν τοὺς γονεάς, καὶ προστιθέντος· *Ἦτις ἐστὶν ἐντολὴ πρώτη ἐν ἐπαγγελίαις.* Ἄν οὕτω σαυτὴν ἀγῆς, πολλοὺς μὲν σαυτῇ προσηπόρησεν τοὺς στεφάνους, πολλὴν δὲ ἡμῖν ἐργάση τὴν ἡδονήν, καὶ οὐδὲ [734] πεπονθέναι τι τούτων ἠγησόμεθα ὧν πεπόνθαμεν, καὶ διὰ τοῦτο, ἀλλὰ τῷ ὄγκῳ τῆς εὐφροσύνης τῶν ὧν

* ἰλαξ, τὸν δουλεύσαντα, τὸν ἐσθέντα, quæ in edito deerant, ex Regio codice desumpta sunt.

ἀγαθῶν πεπερούμενοι, καὶ εἰς τὰ οἰκεία εἶναι, καὶ με^ο ὑμῶν διάγειν, καὶ κατὰ ῥοὴν ἡμῖν ἅπαντα φέρεσθαι ἡγησόμεθα.

ΣΛΘ. Τοῦ αὐτοῦ πρὸς Οὐαλέριον καὶ Διόφυτον πρεσβυτέρους.

Μάλιστα μὲν καὶ μὴ γράψαντι γράφαι ἐχρῆν· τοιοῦτος γὰρ τῆς ἀγάπης ὁ νόμος· οὐκ ἀνέχεται ἐλαττούσθαι, ἀλλ' ἀεὶ φιλονεικεῖ νικᾶν τοὺς ἀγαπωμένους τῇ παρουσίᾳ τοῦ φιλεῖν· καὶ γράψαντα δὲ καὶ ἄπαξ, καὶ δις, οὐδὲ οὕτως ἡξιώσατε τῶν ὑμετέρων γραμμάτων, ἀλλ' ἐσιγήσατε σιγῇ οὕτω μακρὰν πρὸς ἄνθρωπον ἐπιθυμοῦντα δέχεσθαι νιφάδας γραμμάτων. Καὶ ταῦτα οὐκ ἐγκαλῶν λέγω· οὐχ οὕτως ἀγνοῶ μου τὰ μέτρα· ἀλλ' ἄθυμῶν καὶ ὀδυνώμενος. Ὅσῳ γὰρ μετὰ πολλῆς τῆς ὑπερβολῆς ἐπιθυμῶ τῶν γραμμάτων, τοσοῦτῃ καὶ πλείονα τὴν ὀδύνην ἀποστερούμενος αὐτὸν ὑπομένω. Μικρὰς οἴεσθε παρακλήσεως ἡμᾶς δεῖσθαι, μητρὸς καὶ ἀδελφῆς κεχωρισμένους, πατρὶδος ἐκπεπτωκότας, χορὸν τοσοῦτων γνησίων οὐ δυναμένους βλέπειν, ἐρημίαν οἰκοῦντας πάσης ἐρημίας χαλεπωτέραν, Ἰσαύρων φόβῳ πολιορκουμένους; Μετὰ τῶν ἐμῶν καὶ τὰ κοινὰ καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἀκούω τὰ κακὰ, καὶ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης βλαστάνοντα, καὶ καθ' ἐκάστην ἡμέραν μετὰ προσθήκης αὐξανόμενα, καὶ χαλεπάτινα ὠδίνοντα ναυάγια. Εἶθε μοι δυνατόν ἦν παραστῆσαι τῷ λόγῳ τῆς ἀθυμίας τὴν τυραννίδα· τότε ἂν, καὶ μὴ λεγόντων ἡμῶν, αὐτοὶ ἂν μετέγνων ἐπὶ τῇ σιγῇ. Λυπεῖ δέ με πρὸς τοῦτους τὸ μήτε εἰς γράμματιφόρων σπάνιν ἔχοντας καταφυγεῖν τοῦτο ποιῆσαι. Ὅπερ σημειῶν ἐστιν ... ἀλλ' ἐγὼ μὲν οὐδὲν ἂν εἴποιμι δυσχερὲς, ὑμῖν δὲ καταλιμπάνω εἰδέναι, εἰ μὴ πολλῆς ταῦτα ὀλιγωρίας, καὶ τῆς καθ' ἡμῶν ὑπεροψίας. Ἄλλ' οὐδὲν μοι τοῦτο μέλει*, κἂν καταπρονῆτε, κἂν ὑπερορᾶτε τῆς ἡμετέρας σμικρότητος· ἐν ἐπιζητῷ μόνον, ὅπως ἂν διακῆσθε, τὰ γράμματα τῆς θεοσεβείας ὑμῶν, τὰ πολλὴν ἔχοντα παράκλησιν. Καὶ γὰρ καὶ εἰς καὶ δευτέρος πολλὰκις ἀφίκοιτε πρὸς ἡμᾶς, καὶ νῦν ὁ κύριός μου ὁ τιμιώτατος ἀδελφὸς Λιθάνιος, καὶ οὐκ ἡξιώσατε ἡμᾶς τῶν ὑμετέρων γραμμάτων. Μὴ δὴ προσῆτε, παρακαλῶ, τῇ ἀθυμίᾳ μου ἀθυμίαν ἑτέραν. Εἰ γὰρ μὴδὲ μετὰ τὴν ἐπιστολὴν ταύτην βουλευθείητε ἡμῖν ἐπιστεῖλαι, ἢ δεκνῶ, ἢ βραθυμίᾳ ἐνδόντες, ἡμεῖς οὐ καυσόμεθα^β καὶ γράφοντες, καὶ μετὰ τοῦ γράφειν καὶ ὀλοφύρομενοι καὶ θρηνοῦντες διὰ τὴν σιγὴν τὴν ὑμετέραν. Τοῦτου γὰρ ἐσμεν κύριοι. Οὐ μικρὸν δὲ καὶ τοῦτο ἡμῖν εἰς παράκλησιν, μᾶλλον δὲ καὶ τούτου χωρὶς ἢ μεγίστη ἡμῶν παραμυθία, τὸ μέχρι τῆς ἐρημίας αὐτῆς καὶ τῶν περάτων τῆς γῆς (πρὸς γὰρ αὐτὰ τὰ πέρατα σχεδὸν ἐσμεν νῦν) φήμην ὑμῶν διαδίδουσαι λαμπρὰν, κομίζουσαν ὑμῶν [735] τὰ κατορθώματα. Πάντες γὰρ ὑμᾶς ἀνακηρῦττουσι, θαυμάζουσι, στεφανοῦσι, μακαρίζουσι τῆς ἀνδρείας, τῆς στερεότητος, ἣν διὰ τῶν ἔργων ἐπαδείξαθε, τὸ γραφικὸν ἐκείνη πληροῦντες, Ἔως θανάτου ἀγῶνισαι ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, καὶ Κύριος πολεμήσει ὑπὲρ σοῦ^ε. Ἰδοὺ γοῦν τοσοῦτων κυμάτων

* Reg. τοῦτου μέλει.

^β Reg. καυόμεθα.

^ε Reg. ὑπὲρ ὑμῶν.

ἐπενεχθέντων, τοσαύτης ζάλης διαναστάσης, οὔτε θορυβῆσαι τις ὑμᾶς ἴσχυσεν, οὔτε εἰς ὀτιοῦν παραδίλῃαι, ἀλλὰ καὶ μειζόνων ὑμῖν ἐγκωμίων ἄκοντες γεγόνασιν οἱ κακῶς ὑμᾶς ποιῆσαι βουλόμενοι αἱτικοί. Διὰ ταῦτα χαίρετε, παρακαλῶ, καὶ εὐφραίνεσθε, καὶ τὸν Θεὸν ἱκετεύοντες μὴ διαλίπητε, τὸν ποιούντα καὶ μετασκευάζοντα. Ποιῆσει γὰρ ταχέως ὑπὲρ ἐκπερισσοῦ ὧν αἰτούμεθα ἢ νοοῦμεν, διὰ τὴν οἰκειαν ἀγαθότητα.

ΣΜ. Τοῦ αὐτοῦ πρὸς Κάστον πρεσβύτερον.

Πῶς διαλάμπει σαφῶς, καὶ λαβεῖν οὐ δύναται ἡ ψυχὴ θερμὴν ἀγάπην ἔχουσα! ὅπερ ἐπὶ τῆς σῆς γέγονε τιμιότητος. Οὐδὲ γὰρ εἰδὼς ὅτι ἐπεστάλακαμέν σου τῇ εὐλαβείᾳ (καίτοι γε ἐπεστάλακαμεν), ὅμως αὐτὸς τὰ παρά σου τοῦ πεποίηκας, γράψας τε ἡμῖν, καὶ τὴν διάθεσιν σου τὴν γνησίαν καὶ ἐν τούτῳ ἐπιδειξάμενος, καὶ πολλῆς ἡμᾶς ἐμπλήσεως τῆς εὐφροσύνης καὶ τῆς παρακλήσεως. Ἴν' οὖν συνεχῶς ταύτης ἀπολαύωμεν τῆς ἡδονῆς καὶ εὐφρανινοῦμεθα, συνεχῶς τοῦτο ποιεῖν παρακίχλησο, ἥνικα ἂν ἐξῆ. Οἴδαμεν γὰρ ὅτι τὸ πρᾶγμα δύσκολον, τῷ μὴ βράδιως τινὰς ἐνταῦθα παραγίνεσθαι· καὶ γὰρ τὸ τῆς οἰκουμένης ἐρημότατον χωρίον τοῦτό ἐστιν· ἀλλ' ὅμως τοῖς ἀγαπῶσι καὶ τὰ δύσκολα εὐκόλα γίνεται. Εἰ γὰρ βουλευθείης περιεργάζεσθαι καὶ πολυπραγμονεῖν, τοὺς ἐκείθεν κατὰ χρείας ἰδίᾳ ἀφικνουμένους εὐρήσεις, καὶ ὅλως οὐδὲν ἐπιλείψει τῷ ζητεῖν καθ' ὁδοῦ. Ταῦτ' οὖν εἰδὼς, δέσποτά μου τιμιώτατε, συνεχεῖς ἡμῖν πέμπε ἐπιστολάς. Τό τε γὰρ πρᾶγμα δυσκόλιον οὐδεμίαν ἔχει, οὔτε πόνον, ἢ δὲ ἐξ αὐτοῦ εὐφροσύνην περοῦσθαι ἡμᾶς ποιεῖ, καὶ πολλῆς παραμυθίας ὑπόθεσις γίνεται.

ΣΜΑ. Τοῦ αὐτοῦ πρὸς Κυριακὸν πρεσβύτερον.

Καὶ ἐν τούτῳ θαύμασά σου τὴν ἀγάπην τὴν θερμὴν, καὶ γνησίαν, καὶ ἀκλινη, δι' ἧς ἐδειξας, ὅτι οὐ παρόντων ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ ἀπόντων πολὺν ποιῆ λόγον. Αὐτὸς μὲν γὰρ ἔφησεν μὴδὲ ἐπεσταλκέναι ἡμᾶς τῇ τιμιότητι σου, καὶ οὐκ ἐγένετο τοῦτο ἱκανὸν ἐμποιῆσαι σοι σιγῇ, ἀλλὰ καίτοι νομίσεις ἡμᾶς σεσιγηκέναι, τρεῖς ἐπιστολάς ἐπεμψας πρὸς ἡμᾶς. Ἡμεῖς δὲ καὶ ἄπαξ, καὶ δις, καὶ τρίς, καὶ πολλὰκις ἐπεστάλακαμεν. Καὶ ἀμφοτέρα ἐδειχθῆ καλῶς, ἢ τε ἀγάπη ἢ σὴ, μὴ δεηθεῖσα τῶν γραμμάτων ἡμῶν, ἢ τε εὐγνωμοσύνη ἢ ἡμετέρα. Ἐπεὶ οὖν οἶσθα, ὅπως διακείμεθα περὶ τὴν τιμιότητά σου, ὅτι τῷ κεφαλαίῳ τῶν ἀγαθῶν βρούεις, τῷ συνδέσμῳ τῆς τελειότητος, ἐπιδαφιλεύου ταύτην [736] ἡμῖν τὴν εὐφροσύνην. Ὅσας γὰρ ἂν λάβωμεν ἐπιστολάς, κἂν πολλὰ ὡς τῷ ἀριθμῷ, οὐ λαμβάνωμεν κόρον, διὰ τὸ σφόδρα διακίεσθαι σου περὶ τὴν τιμιότητα.

ΣΜΒ. Τοῦ Χρυσοστόμου Χαλκιδικῆ καὶ Ἀσυγκριτία.

Οὐδὲν ὑμῖν ἀπολογίας δεῖ πρὸς τὸ μὴ παραγενέσθαι· ἐμοὶ γὰρ ἀπὸ τῆς γνώμης παραγεγόνατε, καὶ οὐδὲν ἐλαττον ἔχετε παρ' ἡμῖν τῶν ἀφικομένων ἐνταῦθα. Διὸ καὶ χάριν ὑμῖν ἔχω πολλήν, τὴν γνησίαν ὑμῶν εἰδὼς ριθθεσιν, καὶ ὑπὲρ τῆς ἀπουσίας πολλὴν ἔχω συγγνώμην, διὰ τε τὴν τοῦ σώματος ἀβρωσίαν καὶ τὴν τοῦ ἔτους ὥραν καὶ τὸν τῶν ληστῶν φόβον. Γράφειν δὴ μὴ κατοκνεῖτε συνεχῶς ἡμῖν τὰ περὶ τῆς

tuorum consideratione capiemus, domi esse nos, vobiscumque versari arbitrabimur, et ex animi sententia nobis cuncta succedere.

CCXXXIX. Ejusdem ad Valerium et Diophantum presbyteros. (Cucuso anno 404.)

Sane quidem licet non scripsissem, vos oportuit scribere: hoc enim exigit lex caritatis, quæ neque superari se sinit, sed amoris excessu amicos suos viuere perpetuo contendit: cum vero jam et semel et bis scripserim, ne sic quidem ad nos literas mittere dignati estis, sed tam diuturno silentio usi estis apud hominem, qui frequentia litterarum vestrarum obrui cupiebat. Atque hæc a me dicuntur, non ut vos accusem; non enim meo me pede metiri nescio: sed ut animi mei mœstitiam doloremque testificer. Quanto enim majori cupiditate teneor litterarum, tanto major mihi, dum illis privor, animi dolor inuritur. An vero nos exigua consolatione putatis indigere, qui a matre et sorore procul simus, patria exciderimus, tot amicorum conspectu privemur, solitudinem omnium asperrimam incolamus, et Isaurorum metu simus obsessi? Porro una cum meis negotiis audio mala communia quæ ubique terrarum quotidie pullulant, atque in dies incrementum accipiunt, et gravia quædam minantur naufragia. Utinam ingentem vim doloris possem oratione complecti; tum vero licet nihil ipsi loqueremur, vestri tamen silentii poeniteret. Auget præterea dolorem meum, quod cum nec ad tabellariorum raritatem confugere possitis, id agatis. Quod argumento est—sed nolo quidquam molestum efferre; vobis id expendendum relinquo, num hoc aliquem nostri contemptum despectumque redoleat. Nihil tamen curo, sive contemnatis, sive despiciatis tenuitatem nostram: unum id requiro, quocumque tandem modo affecti sitis, ut literis vestris fruam, quæ non mediocrem nobis consolationem pariunt. Nam unus atque alter sæpe ad nos profectus est, et nunc dominus meus reverendissimus frater Libanius, nec tamen vestris nos literis dignati estis. Nolite, quæso, mœrori meo alterum mœrorem addere. Si enim neque accepta hac epistola scribere ad nos velitis, sive pigritiæ, sive inertæ dediti, nos tamen scribere non desinemus, et scribendo propter hoc vestrum silentium lugebimus et ingemiscemus. Hoc enim est in potestate nostra situm. Non tamen mediocriter nobis ad consolationem valet, imo vero hoc etiam omisso maximum nobis solatium parit, quod ad ipsam usque solitudinem et ad terræ fines (siquidem in ipsis propemodum finibus jam versamur) celebris vestra fama penetret, et præclara facinora vestra divulget. Omnes enim vos prædicant, laudant, corona donant, beatos censent ob fortitudinem, constantiam, quam rebus ipsis testatam esse voluistis: ut illud Scripturæ mandatum impleretis: *Usque ad mortem certa pro veritate, et Deus pro te pugnabit (Eccli. 4. 33)*. En igitur tot fluctibus impetum facientibus, tanta insurgente tempestate, neque conturbare vos ullus potuit, nec in ulla re lædere, sed et illi qui nobis injuriam inferre conaban-

tur, nec opinantes majorum vobis laudum auctores fuerunt. Quas ob res gaudete, quæso, et exultate, Deumque precari non desinite, qui res perficit, et immutat. Faciet enim cito plus quam petimus aut intelligimus, propter bonitatem suam (*Ephes. 3. 20*).

CCXL. Ejusdem ad Castum presbyterum.

Quam clare fulget, nec latere potest anima fervida prædita caritate! quo pacto tuæ contigit reverentiæ. Nam cum necdum scires, num tibi scripsissemus (tametsi scripseramus), tamen quæ tuarum erant partium ipse præstitisti, cum et literas ad nos dedisti, et in hoc sinceræ tuæ benevolentæ specimen edidisti, nosque summa lætitiâ et consolatione complevistis. Ut igitur hac voluptate perpetuo fruamur, ac lætemur, quotiescumque facultas dabitur, ita fac, quæso, perpetuo. Scimus enim rem esse perdifficilem, quod non facile aliqui huc adventent; quippe quod hic locus sit totius orbis terrarum desertissimus: verumtamen amantibus etiam ea quæ difficilia sunt, facilia fiunt. Si enim sciscitari volueris et curiose inquirere, eos, qui suorum negotiorum causa istuc adveniunt, nascisceris: nihil denique tibi deerit, si qui peragant iter, inquiras. Hæc igitur tibi cum explorata sint, domine mi reverendissime, creberrimas ad nos mitte literas. Nam et res ipsa omni difficultate aut labore caret, et quæ dimanat ex ea lætitiâ, nos mirifice rescit ac recreat, et multæ consolationis occasionem suppeditat.

CCXLI. Ejusdem ad Cyriacum presbyterum.

In hoc quoque fervidam tuam, sinceram, et constantem caritatem miratus sum, qua ostendisti te nostri magnam non modo dum adsumus, sed etiam dum absumus rationem habere. Nam licet nihil nos ad tuam reverentiam litterarum dedisse dicas, non tamen potuit illud tibi silentii causam asserre, sed quamvis nos siluisse censeret, tres epistolas ad nos misisti. At nos et semel et iterum, et ter et multoties ad te scripsimus. Et utriusque specimen egregium est editum, cum tuæ caritatis, quæ literis nostris non indigeat, tum nostræ æquitatis. Quando igitur non ignoras, quanta reverentiam tuam benevolentia complectamur, cum eo, quod caput est honorum, ac vinculum perfectionis (*Col. 3. 14*), abundes, fac, quæso, hanc nobis voluptatem impertias. Nam quantascumque literas acceperimus, licet numero multæ sint, nulla nos earum capit satiety, quod reverentiam tuam singulari amore prosequamur.

CCXLII. Chrysostomi Chalcidiæ et Asyncritiæ. (Cucuso anno 404.)

Nihil opus est ut ulla excusatione utamini, quod non veneritis: nam mihi quidem animo et affectu venistis, et nibilo inferiore loco apud nos estis, quam qui huc venerunt. Quocirca cum perspecta mihi sit insignis vestra benevolentia, et gratiam non mediocrem vobis habeo, et impense veniam do, quod tam propter corporis ægritudinem, tum propter anni tempus, prædonumque metum abfueritis. Vos tamen scribere minime

pigeat, neque de vestra valetudine sæpenumero facere certiores. Nam et longo locorum intervallo disiuncti a vobis de rebus vestris sumus solliciti: ac si forte vos intellexerimus omni tumultu ac perturbatione carere, prosperaque frui valetudine, non vulgari

voluptate perfundemur. Hæc igitur cum vobis explorata sint, quam sæpissime de his rebus certiores nos facite, quas nosse desideramus, ut etiam in solitudine degentes multam inde consolationem hauriamus.

IN EPISTOLAM AD CÆSARIUM

MONITUM.

Epistola ad Cæsarium a Chrysostomo secundi ipsius exsilii tempore scripta fertur initio et fine. Interpretationem ejus Latinam ex Codice quodam Florentino descripserat olim Petrus Martyr Florentinus, qui a catholica religione descivit, ac delatam secum in Angliam in Cranmeri archiepiscopi Cantuariensis bibliotheca reposuit. At post Cranmeri necem ejus bibliotheca direpta fuit, et epistola deinceps nusquam comparuit. Cum autem illa ab iis, qui *transsubstantiationem* negabant, in testimonium adducta fuisset, ab ejusdem *transsubstantiationis* propugnatoribus negatum est eam uspiam exstitisse, cujus exemplar nullum proferri posset. Anno autem 1680 vir cl. Emericus Bigotius interpretationem illam Latinam ex codice Florentino in bibliotheca Dominicauorum D. Marci descriptam edidit post Palladii librum de vita Chrysostomi. At censor quispiam epistolam jam cusam supprimendam esse putavit, ac revera suppressit cum notis Bigotii. Anno autem 1685 Stephanus Le Moyne, in libro cui titulus *Varia Sacra*, Tomo primo, hanc epistolam ad calcem edidit ut in Ms. habetur, multis mendis respersam, et aliquot in locis deformatam, ut vix aliquis sensus elici possit. Edidit etiam v. cl. Jacobus Basnage Roterodami anno 1687, cum parte illa præfationis Bigotianæ, quæ hanc epistolam respiciebat, quæque cum epistola ad Cæsarium expuncta fuerat, adjectis etiam fragmentis Græcis, quæ Bigotius collegerat. Aliæ quoque apud heterodoxos prodierunt hujus epistolæ editiones. Demum vir eruditus Jo. Harduinus ex Societate Jesu anno 1689 eandem publicavit, remque catholicam adversus heterodoxos, qui hanc ad sua tuenda dogmata usurpabant, strenue vindicavit. Hic iterum illam proferimus aliquot in locis emendatam; fragmenta autem Græca, quæ ex Anastasio presbytero, ex Joanne Damasceno et ex aliis desumpta fuerant, auctiora damus, beneficio doctissimi amicissimique viri Michaelis Lequien ex ordine Prædicatorum, qui hæc ex Anastasio et ex Joanne Damasceno diligentius collegit.

Jam hic plurima disquirenda sunt; nimirum an hic scriptor sit Joannes Chrysostomus, an alius [737] qui ejus nomen ementiatur; qui sit epistolæ scopus; et quid sentiendum sit de loco illo, qui circa *transsubstantiationem* tot controversiarum ansam dedit.

Quod attinet ad primam quæestionem, utrum scilicet hæc epistola sit vere Chrysostomi, nec ne: ea pro Chrysostomi fetu habita est a Joanne Damasceno, ab Anastasio Presbytero, a Nicephoro, ab aliisque qui de duabus naturis disputarunt; quin et ipse titulus Joannem episcopum Constantinopolitanum, scilicet Chrysostomum, auctorem prodit: sic enim habet, *Incipit epistola beati Joannis episcopi Constantino-politani ad Cæsarium monachum tempore secundi exsilii sui*; quod ipsum totum repetitur in fine: *Explicit epistula Joannis*, etc. Nihil mirum ergo si heterodoxi hinc se prævalidum contra catholicam fidem argumentum mutuari posse putantes, eam quasi genuinum Chrysostomi fetum, nullo præmisso

ὕψους ὑμῶν εὐαγγελίζομενοι. Καὶ γὰρ καὶ πόρρω καθήμενοι μεριμνῶμεν τὰ ὑμέτερα· κλῆν μάθωμεν, ὅτι θορύβων ἔκτός ἐστε καὶ παραχῆς καὶ τὰ περὶ τῆς ζωσεως ὑμῶν, οὗ τὴν τυχοῦσαν καρπούμεθα εὐφρο-

σύνην. Ταῦτ' οὖν εἰδυῖαι, συνεχῶς ἡμᾶς εὐαγγελίζετε ταῦτα, ἅπερ ἐπιθυμοῦμεν μαθάνειν, ἵνα καὶ ἐν ἔρημῳ διατρέθοντες πολλὴν ἐντεῦθεν καρπωσώμεθα τὴν παράκλησιν.

examine, protulerint. Harduinus etiam ipse et titulo et veterum testimoniis abductus, Chrysostomi esse putavit; id quod ipsi stimulo fuit, ut majori conatu, et feliciori exitu adversariorum tela depelleret argumentaque confutaret. Sub hæc autem laudatus vir Michael Lequien in Dissertatione tertia in fronte Operum S. Joannis Damasceni posita p. XLVIII et seqq. se περὶ γνησιότητος operis dubitare testificatus, hujusmodi argumenta proposuit ad eam Chrysostomo abjudicandam. Animadvertit autem primo eam a nemine ante Leontium laudatam fuisse, etsi perspicua loca præ se ferat adversus Eutychnianos, necnon unius voluntatis et operationis assertores: quæ sane loca non prætermittenda erant in Synodis quinta et sexta, non ab illis qui eas hæreses impugnarunt, non a Nestorii vindicibus; et tamen nullus eorum hanc epistolam, vel ejus laciniam quamlibet commemoravit. Adjicit vir doctus hos loquendi modos, *Quod infernum evomuit in Christo dicere unam naturam post unionem?* et *Iterum dicunt: Post unionem non oportet dicere duas naturas*, et similes, tantum usurpari cœpisse postquam Cyrillus Alexandrinus adversus Nestorium scripsit: *Ex duabus naturis ineffabilem unionem esse factam: dividendas non esse substantias post unionem; unam post unionem esse Dei Verbi naturam incarnatam*, et postquam circa hæc verba digladiantes plurimi eo devenerunt, ut dicerent ipsam deitatem passam fuisse; qua ætate editæ fuere dissertationes illæ, quæ Athanasii nomine circumferuntur Tomo secundo p. 560, 564 et seqq., in quibus eadem ferme res exagitantur, quæ in hac epistola passim feruntur. Pugnat quoque vir eruditus, hanc epistolam non modo post Chrysostomi obitum, sed etiam post Nestorianæ hæresis exortum scriptam fuisse: « Nam antea, inquit, auditum non erat Christum non modo *ex duabus naturis*, sed etiam *in duabus existere*, » quod primum Cyrillus docuit; deindeque Synodus Chalcedonensis contra Eutychem definivit; quæ etiam Synodus ex Cyrillo adjecit, *Christum perfectum esse in divinitate, et perfectum in humanitate*; in epistola vero ad Cæsarium legitur: *Agnosendum esse Filium non in una solum natura, sed in duabus perfectis*. Notandum tamen est Athanasium Libro primo contra Apollinarium dixisse Christum esse perfectum Deum et perfectum hominem. Verum licet hæ voces, ἕνωσις, unio, et duæ in Christo naturæ perfectæ, non ignotæ prorsus fuerint ante Chrysostomi ævum, certum tamen est eas non fuisse ita frequenti usu receptas, ut fuerunt temporibus Nestorii et Eutychis; atque adeo videri hunc scriptorem, qui illis passim utitur, in istud ævum conferendum esse. Movet item rev. patrem Lequien, ut epistolam Chrysostomo abjudicet, quod in ea dicatur: *Si enim Deum dixeris pertulisse qualicumque cogitatione, quod impossibile est dixisti: id quod blasphemum est et immane*; nam etsi hoc loquendi genus aliquo modo tolerabile esse videretur, quo tempore res nondum definita erat, multis existimantibus id ipsum esse dicere Deum passum, ac passam deitatem: attamen his adversa tradit Chrysostomus plurimis in locis. Hæc quæ scite observata sunt, pluribus prosequitur laudatus ille vir, et alia multa adjicit, quæ longum esset recensere.

Aliis item nominibus hæc epistola omnino mihi spuria esse videtur. Is ad quem scribitur, est Cæsarius monachus, qui jamdiu una cum epistolæ scriptore idem institutum vitæ tenuerat, nempe monasticum; nam illud significant hæc verba paulo post initium epistolæ: *Verumtamen nos recordantes tuæ nobiscum conversationis*, τῆς σῆς μεθ' ἡμῶν πολιτείας, hæc haud dubie Græca erant, quibus significatur hujus epi-

atolæ scriptorem idipsum institutum vitæ tenuisse, quod Cæsarius profitebatur, nempe monasticum; id de Chrysostomo quidem dici posset, qui juvenis inter monachos versabatur, et asceticam vitam agebat: sed an verisimile est, si cum Cæsario vitam monasticam egerit, qui Cæsarius ad usque secundum ejus exsilium superstes fuerit, ipsique litteras scribere consueverit, illius tamen nusquam [738] mentionem habendam fore, vel in Epistolis, vel in Vita Chrysostomi; certe hinc jam nescio quæ suspicio nascitur. Stylus mirum quantum a Chrysostomi dicendi genere alienus; quod nunc facilius deprehenditur, cum ex Græcis longe plura quam antea publicantur: hic omnia peregrinum olent, nec vel minimum quidpiam observatur, quod Chrysostomum sapiat; ita ut qui ex aliis scriptis et epistolis Chrysostomi ad hanc epistolam se conferat, in alium se orbem translatum putet. Quis apud Chrysostomum vidit *τηλαυγῶς διαγορεύσαι*, quis ταῦτα κατηγορεῖται vidit hoc sensu, *hæc prædicantur*? Ubi tam jejunos orator fuit Chrysostomus, cum de socio olim et contubernali ad sanam mentem redocendo ageretur? Argumentandi genus Chrysostomi elucet in orationibus contra Anomæos et contra Judæos: eas confer cum hæc epistola, et statim conspicias quantum sit inter hanc et illas discrimen. His perpensis epistolam ad Cæsarium Chrysostomi esse nunquam crediderim, sed potius cujuscumque qui Chrysostomum e mentibus sit.

Quis vero sit ille, qui hanc epistolam Chrysostomo adscripsit, incertum omnino. Ejus autem mittendæ occasio ea fuit, aut ea esse simulatur, quæ initio epistolæ narratur: oblatum fuerat Cæsario Apollinariū liber, quo perlecto usque adeo ejus doctrina permotus est, ut gratiam haberet iis qui librum sibi obtulerant, et librum optimum esse prædicaret etiam in epistola illa, quam ad Joannem se misisse confinxit. Non desunt viri docti, qui putent hanc epistolam non contra Apollinaristas scriptam fuisse, sed contra Eutychianos, exque conjectura tantum hic dici, librum de quo hic agitur Apollinariū fuisse: nam Apollinarius, inquit, nunquam dixit ex duabus naturis unam factam esse naturam post unionem. Ac nihil certe dubil est, hic de Apollinariū libro agi et Apollinaristarum doctrinam impeti. Nam ut omnia minutatim persequamur, quæ initio epistolæ dicuntur in libro Apollinariū prædicari *συνδρομὴν οὐσιώδη καὶ μίξιν θεοσιῶν γεγενῆσθαι θεότητος τε καὶ σαρκός, μίαν τε ἐντεῦθεν ἀποτελεσθῆναι φύσιν*: *Concursum essentialem et mixturem divinam factam esse divinitatis et carnis, et hinc unam perfici naturam*, hæc, inquam, ipsissima fere verba sunt Apollinariū, qualia referuntur ab Eulogio, apud Photium cap. CCXXX, p. 849, excerpta ex libro Apollinariū de *Incarnatione*: *ὁ καὶνὴ κτίσις, καὶ μίξις θεοσιῶν· θεὸς καὶ σὰρξ μίαν ἀπετέλεσαν φύσιν*: *O nova creatura et divina mixtio! Deus et caro unam perficiunt naturam*. Quod ipsum refert Ephræmius Antiochenus in Biblioth. Photii cap. CCXXIX, p. 787. Jam quis neget in epistola Cæsarii de hoc Apollinariū libro agi? Cætera quoque capita recenseamus: secundum Apollinarium et Apollinaristas, ut in hac epistola dicitur: *post unionem non oportebat dicere naturas duas*. Dicebant etiam Apollinaristæ, « Dominicum corpus non esse verum corpus, quia conversum erat in deitatem: Passionem divinitati excogitabant. » Dicebant quoque, « Dominum Jesum carne nostra amictum, sed inanimata. » Hi erant Apollinariū et Apollinaristarum, qui Syusiastæ vocabantur, errores; ii vero ex supra allato Apollinariū loco consequebantur: nam quia secundum Apollinarium per commixtionem divinam Deus et caro unam perficiebant naturam, hinc sequebatur post unionem non oportere duas dicere naturas; divinum corpus non esse verum corpus, quia conversum erat in deitatem; divinam ipsam naturam seu divinitatem passioni esse obnoxiam; carnem Christi anima esse humana vacuam, quia Deus et caro unam perficiebant naturam.

Hos etiam Apollinaristarum, seu *συνουσιαστῶν* errores commemorant Athanasius, Gregorius Nazianzenus, et Epiphanius, qui postremus necnon et Joannes Damascenus de Hæresibus, p. 94, *διμορφίτας, Dimorphitas*, illos vocant. Hujus vero appellationis causam aperit Gregorius Nazianzenus Orat. 46, p. 722, cum ait corpus et animam esse in Christo *τὸ τρίτημόριον, tertiam partem*. Apollinaristæ quippe aiebant, in Christo partem unam hominis, *νοῦν* scilicet, seu *mentem*, a Verbo suppleri, solumque Verbum junctum corpori et animæ (nempe sensitivæ, ut dicebant illi) totum constituere Christum. Quamobrem cum ex

Catholicorum sententia tribus constaret Christus, Verbo scilicet, mente humana, et corpore animato, qui unam ex illis demerent partem, mentem scilicet, a duabus aliis quæ supererant, διμορφτα audiebant : nam διμορφον Græcis est *duæ totius partes*, cujus significationis exempla sæpius advertere est in Analectis nostris p. 519 et seqq.

Cum hac igitur epistola consonant ea, quæ Athanasius in epistola ad Epictetum de Apollinaristis, tacito tamen nomine, dicit, quam epistolam Epiphanius Hæresi 77, ubi contra Dimœritas seu Apollinaristas agit, totam retulit. *Quis infernus eructavit*, inquit Athanasius, *corpus ex Maria genitum esse Verbi divinitati consubstantiale, ὁμοούσιον?* Hinc autem Apollinaristæ συνοσιασταί, *Synusiastæ*, audiebant, quod substantiam Verbi cum carne miscerent et utrumque unum facerent. *Aut Verbum*, pergunt Athanasius, *in carnem, ossa et capillos, et in totum corpus mutatum fuisse, et a natura [739] descendisse sua?* Hic habes illam θεοκτολίαν μίξιον, seu *mixtionem divinam* Apollinarii, per quam Deus et caro unam efficiebant naturam. *Quis autem*, ait Athanasius, *in Ecclesia aut a Christianis unquam audivit, Dominum positione, non natura, θέται καὶ οὐ φύεται, gestasse corpus?* Hæc explicantur per illud quod in Epistola ad Cæsarium legitur : *Dicebant enim Apollinaristæ*, inquit hic scriptor, *Dominicum corpus non esse verum corpus, quia conversum erat in deitatem.* Pergit Athanasius : *Aut quis eo processit impietatis, ut diceret sentiretque ipsam deitatem Patri consubstantialem, circumcisam et imperfectam, ex perfecta factam fuisse : et quod cruci affixum erat non fuisse corpus, sed ipsam Sapientiæ substantiam rerum Opificem?* Hæc iterum consentiunt cum iis quæ paulo ante dicebamus, Dominicum corpus secundum Apollinaristas non fuisse verum corpus. Ex his item dictis probatur id quod in epistola non semel dicitur, nempe secundum Apollinaristas ipsam deitatem esse passibilem, quod pluribus explicat Gregorius Nazianzenus Homilia 46, ubi ait secundum Apollinarium, unigenitum Deum in propria sua divinitate passum esse, atque in tridua illa corporis morte divinitatem quoque simul cum corpore mortuam fuisse, sicque rursus Patris opera a morte ad vitam revocatam fuisse. Passibilitatem quoque illam deitatis secundum Apollinaristas, commemorat et confutat Athanasius in libris contra Apollinarium, vide p. 924, et paulo ante, nempe p. 923, ait secundum Apollinaristas Verbum assumpsisse corpus absque mente : qui est postremus error in epistola ad Cæsarium commemoratus, et hæc erat quasi tessera Apollinaristarum. Certum itaque puto in epistola ad Cæsarium contra librum Apollinarii agi, illumque ipsum librum, ut videtur, quem de Incarnatione scripserat, ab Eulogio supra commemoratum. Cæterum Apollinaristæ non inter se consentiebant, sed alii alios errores, ex uno fonte manantes, propugnabant, ut videre est in epistola Athanasii ad Epictetum, et in ejusdem Athanasii libris contra Apollinarium ; itemque apud Epiphanium Hæresi 77.

Neque tamen negari potest probabile omnino esse hunc scriptorem qui sæculo Eutyichiano vixisse et hæresi illi infensus fuisse videtur, ut hanc epistolam ab se suppositam Chrysostomo adscribere posset, conflinxisse se contra Apollinarii librum, agere, qui in multis cum Eutyche consentiebat, quoniam non poterat Chrysostomum contra Eutychis hæresin aperte loquentem inducere, qui diu ante illam exortam obiisset. Quod autem hic cum Apollinaristis Eutychianos maxime confutet, probant voces illæ, et modi loquendi frequentes, quos supra commemoravimus, qui tempore Chrysostomi vix noti erant, et tamen in hac epistola passim usurpantur eodem modo quo contra Eutychianos adhibiti postea fuere.

Restat ut de clausula illa agamus circa quam multæ quæstiones agitatæ sunt ; illa vero est : *Sicut enim antequam sanctificetur panis, panem nominamus : divina autem illum sanctificante gratia, mediante sacerdote, liberatus est quidem ab appellatione panis ; dignus autem habitus Domini corporis appellatione, etiamsi natura panis in ipso permansit, et non duo corpora, sed unum corpus Filii prædicamus : sic et hic divina insidente corpori natura, unum Filium, unam personam utrumque constituit, cognitum sine confusione, indivisibili ratione, non in una solum natura, sed in duabus perfectis.* Hinc heterodoxi acerrimum contra fidem catholicam telum se mutuari posse rati, secundum hujus scriptoris mentem absque ulla mutatione substantiæ panis, Eucharistiam confici pugnare : alii ulterius progressi, panem appellatione

sola Domini corporis, non presentis dignatam esse contendunt. Iud autem quasi certum exploratumque habent, hanc epistolam vere Joannis Chrysostomi esse. Sed cum abunde supra probatum fuerit, hanc epistolam non esse Chrysostomi, etiamsi quid ex ignoti scriptoris dictis in eorum gratiam emergeret, quod tamen longe abest, nullam hinc mutuari possent auctoritatem, cum nec quis ille scriptor fuerit, nec an catholicus, heterodoxusve fuerit deprehendi possit; imo vero ex iis quæ de deitatis possibilitate dixit, non nihil adversæ nascatur suspicionis. Verum quisquis ille sit, jam locum dispiciamus, excutiamusque primo qua arte locum ejusmodi ad præsentiam Christi in Eucharistia negandam detorqueant. Hic, inquit, panis dignus habitus esse dicitur Domini corporis appellatione: unde sequitur, solo nomine panem in Eucharistia Dominicum appellari corpus: ad quid enim panem dignum habitum Domini corporis appellatione dixerit, si vere adsit Dominicum corpus? Sed quorsum illæ circuitiones, quando clare scriptor iste ait naturam panis et Dominicum corpus, non duo corpora, sed unum corpus Filii prædicari? annon hinc omnino consequitur corpus Filii vere in Eucharistia haberi? annon illa comparatio unitatis naturæ [740] panis et corporis Domini cum natura divina et humana, unum Filium et unam personam efficiente, omnino futilis erit, si corpus Christi non sit vere in Eucharistia? Aliud telum contorquent, graviusque instant, ac transsubstantiationem hic aperte impeti pugnant. Nam, inquit, hic luculenter dicitur panem in Eucharistia post sanctificationem remanere, idque his verbis declaratur, *Etiamsi natura panis in ipso permansit, et non duo corpora, sed unum corpus Filii prædicamus*. Verum, ut multis exemplis probat Harduinus, natura et οὐσία cujuscumque rei sæpe apud Patres significat proprietates naturales rei ejusdem; at hic proprietates omnes naturales panis permanent, et quidquid in pane sensum movet, aspectum scilicet, tactum et gustum; nam id solum in natura cujusque rei sensilis percipimus: ita ut natura panis hic tota perspicatur, licet ejus materia et substantia in corpus Christi mutata fuerit. Naturam certe panis sic intellexisse oportuit hunc scriptorem, quisquis tandem ille fuerit: nam panem in corpus Christi mutari tunc in Ecclesia Græca vulgo dicebatur, qua mutatione facta tunc non amplius substantia panis in Eucharistia erat. Sic autem explicandum hunc scriptorem esse probatur ex Joanne Damasceno, qui hanc epistolam legebat, eamque pro Joannis Chrysostomi fetu habebat, quique ejus partem non minimam retulit. Ipse quippe Joannes Damascenus de Orthodoxa fide libro quarto p. 270 sic habet: *Ὡςπερ φυσικῶς διὰ τῆς βρώσεως ὁ ἄρτος, καὶ ὁ οἶνος καὶ τὸ ὕδωρ διὰ τῆς πόσεως εἰς σῶμα καὶ αἷμα τοῦ ἐσθίουτος καὶ πίνοντος μεταβάλλονται, καὶ οὐ γίνονται ἕτερον σῶμα παρὰ τὸ πρότερον αὐτοῦ σῶμα, οὕτως ὁ τῆς προθέσεως ἄρτος, οἶνός τε καὶ ὕδωρ, διὰ τῆς ἐπικλήσεως καὶ ἐπιφοιτήσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὑπερφυῶς μεταποιοῦνται εἰς τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ καὶ τὸ αἷμα, καὶ οὐκ εἰσὶ δύο, ἀλλ' ἓν καὶ τὸ αὐτό: Quemadmodum naturaliter panis per comestionem, vinumque et aqua per potionem, in corpus et sanguinem comedentis et bibentis transmutantur, nec corpus fiunt aliud a corpore ejus quod prius exstabat: sic panis qui in prothesi præparatus fuit, vinum item et aqua per invocationem et adventum Spiritus sancti supernaturaliter mutantur in corpus et sanguinem Christi; nec duo sunt, sed unum et idem*. Hæc Joannes Damascenus, qui hunc quo de quæstio est locum in mente habuisse videtur cum hæc scriberet. Nisi dixisset autem panem et vinum supernaturaliter mutari in corpus et sanguinem Christi, ex sequentibus, *nec duo sunt, sed unum et idem*, inferrent haud dubie heterodoxi: si panis et vinum simul cum corpore et sanguine Christi unum et idem sint in Eucharistia, ergo post sanctificationem panis et vinum remanent; sed cum prius dixerit panem et vinum mutari in corpus et sanguinem Christi: quod subjungit postea, *nec duo sunt, sed unum et idem*, non ita intelligendum est, ut ipsa panis et vini substantia remaneat, et unum sit cum corpore Christi; alioquin enim non mutata fuisset in corpus et sanguinem Christi; sed quod proprietates illæ omnes quæ solæ in pane et vino sensu percipiuntur remaneant, et cum corpore et sanguine Christi unum sacramentum efficiant et sic explicandus est auctor epistolæ ad Cæsarium, quem præ oculis tunc habuit Joannes Damascenus: quod enim dicit, *Etiamsi natura panis remansit*, de speciebus et proprietatibus tantum panis intelligendum est. Neque enim negare voluit ille mutationem panis et

vini in corpus et sanguinem Christi, quam SS. Patres Græci enuntiant. Gregorius quippe Nyssenus eam modo μεταποίησιν, *mutationem*, vocat; modo μεταστοιχείωσιν, *traselementationem*; Chrysostomus μεταρρύθμισιν, *transformationem*; Cyrillus Jerosolymitanus μεταβολήν, *mutationem*, vel *conversionem*. Hanc autem mutationem ideo non expressit auctor epistolæ ad Cæsarium, quia cum hac de re nulla tunc controversia moveretur, non tanta opus esse cautela videbatur in his enuntiandis.

Præfationem clarissimi viri Emerici Bigotii quæ Lutetiæ suppressa fuit, quamque publicavit v. cl. Jacobus Basnage, hic subjungendam duxi.

PRÆFATIO

CL. V. EMERICI BIGOTII IN EPISTOLAM CHRYSOSTOMI

AD CÆSARIUM MONACHUM,

Quæ fuit suppressa in editione Palladii de Vita Chrysostomi, Parisiis vulgata apud viduam Edmundi Martini anno 1680.

[741] Hanc orationem sequitur epistola ad Cæsarium monachum, quæ licet nitore suo nativo, id est Græco eloquio, destituta, nihilominus sub velo veteris Latinæ interpretationis mirificos eloquentiæ disertissimi doctoris radios exhibet. Primus qui ultimis temporibus hujus meminit epistolæ, fuit Petrus Martyr Florentinus, qui ex ea locum quemdam protulit in Locis communibus. Insolitus loquendi de Eucharistia modus, qui ex ea referebatur, a Joannis Chrysostomi phrasi ac genio prorsus alienus, lectores in diversas traxit sententias; aliis supposititiam esse affirmantibus, aliis pro virili contendentibus veram esse ac genuinam, omnes integram videre summe concupivere: dolueruntque Petrum Martyrem, qui primus de ea mentionem iniecerat, minime indicasse qua in bibliotheca exstaret codex Ms. Florentiæ delitescere omnium erat suspicio, quia Florentinus fuit Petrus Martyr, sed ubi, ab omnibus nesciebatur. Mihi quæ fortuna faverat in reperiendo contextu Græco S. Joannis Chrysostomi, hic etiam non defuit. Ejus exemplar reperi apud RR. PP. Dominicanos, in Monasterio S. Marci. Cujus te in partem *ἐρωτων* venire libens patior; nec exspecto ut mihi succlames in commune, *κοινῶς Ἐρωτῆς*, si modo exorari te sinas, ut benigna interpretatione emollias, quæ duriuscule sonant de Eucharistiæ sacramento, et in memoriam revoces tot et tam insignes locos, in quibus adeo luculenter de hoc sacrosancto mysterio loquitur Joannes noster, ut doctor Eucharistiæ vocari meruerit: sicut S. Augustinus doctor Gratiae vulgo prædicatur. Dixi Petrum Martyrem postremis temporibus hujus epistolæ meminisse, quæ antea Græcis Patribus notissima fuerat, utpote qui multa testimonia ex ea adversus Monophysitas et Acephalos adduxerunt, ut observare licet in notis quas margini apposui, indicando Codices ex quibus textum Græcum apud illos Patres a me inventum descripsi. Cæterum ubi desiciebant verba Græca, vacua columnarum spatia reliqui, nec passus sum ea punctis, aut lineolis, sicut librariorum mos est, repleri, ut possint inibi viri eruditi verba Græca ascribere, si quando ea invenerint. Cum enim experimento noverim, quo casu, quave fortuna in ea quæ attexui testimonia inciderim, non despero ab aliis alia posse inveniri. Quisque experiatur cui fortuna erit faventior; et si cui ea obsecundaverit, is ne publico invideat, neque apud se inventa privatim detineat. Qui veteres libros tractant, norunt nullam veteris cujuscunque libri editionem, quæ ex unico exemplari fuerit cruta, hucusque prodiisse omni ex parte perfectam. Manus exarati Codices mutuas aliorum exposcunt operas, ut quod in uno corruptum est, ab alio sanetur; quod

INCIPIT EPISTOLA

BEATI JOANNIS EPISCOPI CONSTANTINOPOLITANI AD CÆSARIUM MONACHUM TEMPORE SECUNDI EXSILII SUI.

Inspeximus literas tuæ reverentiæ, inspeximus autem non præter lacrymas; quomodo enim non lacrymabimur, et animam ipsam dolore conficimus, videntes fratrem singularem vitam¹ a pueritia eligen-

¹ In Græco erat haud dubie, *τὴν μοναχικὴν βίαν*, *monasticam*

tem, et ἀκαταρτῶς, id est consummate, circa pietatem se habentem, subito hæreticorum jactibus lapsum?

vitam; imperitus Interpres, *singularem vitam*: Chrysostomus sepe, *μοναχικὴ βίαν*, *monasticam vitam* appellat. Sic Athanasius in Historia Arianorum ad Monachos, *τοὺς τὴν μοναχικὴν βίαν ἀγαποῦντας*, *monasticam vitam agentibus*.

in uno vetustas oblitteraverit, ab alio lucem accipiat. Hoc verum esse de Codice hujus epistolæ fateri cogor, qui licet sit annorum 500, parum tamen emendate scriptus est, et opem a Græco præcipue Codice, aut ab alio saltem Latino, postulat. In eo quem vidi, aliquando voces continuæ sunt, aliquando simplex vocalis E pro diphthongo Æ scripta fuit; T pro D, et vice versa D pro T; verbis aliquando ita corruptis, ut ad sanitatem reduci minime possint absque subsidio aliorum Codicum. Quæ scribarum incuria deterruit, opinor, Petrum Martyrem ab ea edenda. Taceo interpretationem, quæ minus accurata, imo plane barbara videtur. Ego his omnibus nævis lectores benevolos nequaquam offensum iri arbitratus sum; imo eam libenter excepturos puto quam damus epistolam, Latine quoquo modo versam, cujus fragmentum a Petro Martyre editum, eruditorum animos pridem sollicitavit. Quis enim illud cum legerit, Joannis Chrysostomi mentem percipere queat, ex eoque animadvertere, qua occasione, quo animo ejus verba scripta sunt? In ea porro epistola mirari licet summam et insolitam Dei amantissimi viri caritatem, qui licet innumeris ærumnis oppressus esset, atque continuis terroribus ob Isaurorum incursions, ut ipse scribit in epistolis ad [742] Olympiadem, pene exanimaretur, nihilominus cum audisset Cæsarium monachum amicum suum in Apollinaris et Συνουσιαστών hæresim incidisse, eum pro incredibili sua bonitate ab hæresi avertere atque in sinceræ pietatis viam revocare hac epistola molitus est. Quantum vero Apollinaris hæresis tum grassaretur, et quam multos invasisset, ex eo colligere licet, quod contra Apollinaristas et Synusiastas scripserunt Diodorus Tarsensis episcopus, quem supra memoravi, Gregorius Nyssenus, Cyrillus Alexandrinus, Theodorus Mopsuestenus, Theophilus Antiochensis, ut alios plures omittam. Atque ut ab eo errore Cæsarium revocaret Joannes, eumque ad catholicam fidem, quæ duas in Christo naturas inconfusas sub una persona confietur, epistola reduceret, comparisonem ab Euchari-
 stiæ sacramento mutuatur, in quo panis post consecrationem, non jam panis, sed corpus Christi appellari dignus efficitur; *Etiamsi natura panis, inquit, in ipso permansit, et non duo corpora, sed unum corpus Filii prædicatur.* Quibus verbis sanctus doctor veram ac realem, ut vocant, corporis Christi in Euchari-
 stia præsentiam supponit, et agnoscit; alias certe nulla esset cum humana ac divina in Christo natura Euchari-
 stiæ comparatio. Ipse Chrysostomus Hom. 2 ad popul. Antiochensem: Ὁ μὲν γὰρ Ἥλιος μὴλωτὴν ἀφήκε τῷ μαθητῇ, ὁ δὲ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἀναβαίνων, τὴν σάρκα ἡμῖν κατέλιπε τὴν αὐτοῦ· ἀλλ' ὁ μὲν Ἥλιος ἀποδυσάμενος, ὁ δὲ Χριστὸς καὶ ἡμῖν κατέλιπε, καὶ ἔχων αὐτὴν ἀνῆλθε: *Helias enim pallium reliquit discipulo suo, Dei autem Filius ascendens in cælum nobis carnem suam reliquit: sed Helias se exiit; Christus vero et carnem suam nobis reliquit, ipsumque habens ascendit.* Et Hom. 83 in Matthæum: Οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν μυστηρίων ποιῶμεν, οὐ τοῖς κειμένοις μόνον ἐμβλέποντες, ἀλλὰ τὰ ῥήματα αὐτοῦ κατέχουμεν. Ὁ μὲν γὰρ λόγος αὐτοῦ ἀπαραλόγιστος, ἡ δὲ ἀσθησις ἡμῶν εὐεξαπάτητος. Οὗτος οὐδέποτε διέπεσε, αὐτὴ δὲ τὰ πλείονα σφάλλεται. Ἐπεὶ οὖν ὁ Λόγος φησὶ, Τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, καὶ πειθώμεθα, καὶ πιστεύωμεν, καὶ νοητοῖς αὐτὸ βλέπωμεν ὀφθαλμοῖς: *Sic etiam in mysteriis faciamus, non illa quæ ante nos jacenti solummodo aspicientes, sed verba quoque ejus tenentes. Nam et verbis ejus defraudari non possumus, sensus vero noster deceptu facillimus est: illa falsa esse non possunt, hic sæpius atque sæpius fallitur. Quoniam ergo ille dixit. Hoc est corpus meum, obediamus et credamus, et oculis intellectus id perspiciamus.* Integrum librum con-
 dicerem, si ex Chrysostomo locos omnes exciperem, in quibus de sacratissima Euchari-
 stia similiter loquitur; sed lætius ac salubrius tibi erit eos in fonte legisse.

[736-742] • ΙΩΑΝΝΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ἐκ τῆς πρὸς Κωνσταντῖνον μοναχὸν ἐπιστολῆς μετὰ τὴν δευτέραν αὐτοῦ
 ἐξορίαν.

(GRÆCA DESUNT.)

* Καὶ φήσας πάντως ἐκ πλάνης πρὸς τὸ κρεῖττον ἐληλυθέναι, καὶ χάριν ὁμολογεῖν τοῖς τὴν θαυμαστὴν ἐκείνην προκομίσει βιβλόν, ἣν ἀρίστην τὰ κάλλιστα σου ἀποκαλοῦσι γράμματα, ὡς τηλαυγῶς [743] διαγορεύουσαν ^b συνδρομὴν οὐσιώδη καὶ μίξιν ^c θεσπεσίαν γεγενῆσθαι θεότητός τε καὶ σαρκός, μίαν τε ἐντεῦθεν ἀποτελεσθῆναι φύσιν. Τοῦτο, θαυμάσιε, τοῦ παράφρονος Ἀπολιναρίου τὸ ἀτόπημα· αὕτη τῶν εἰσαγόντων κρᾶσιν καὶ συναλοιφῆν ἢ δυσσεβεστάτη αἵρεσις.

μὲν σαρκί, ἀπαθῆς δὲ θεότητι. Ταῦτα δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ Ἰησοῦ καὶ Κυρίου κατηγορεῖται· κοινὰ γὰρ ταῦτα, καὶ δεικτικά τῶν δύο οὐσιῶν τὰ ὀνόματα,

^d Χριστὸν δὲ ὅταν εἴπῃς, συνήψας ἑκάτερα· ὅθεν καὶ παθητὸς λέγοιτο ἂν ὁ αὐτὸς καὶ ἀπαθῆς· παθητὸς

* Quæ sequuntur Græca, Καὶ φήσας, etc., educta sunt ex Anastasio in ms. Collegii Societatis Jesu Parisiensis; sunt etiam apud Nicephorum C. P. in Antirrhet. ms. bibliothecæ Colbertinæ.

^b In ms. Anastasii presb. Collegii Societatis Jesu Parisiensis, διαγορεύουσαν, minus recte, ni fallor. Ibid. ὡς ante τηλαυγῶς in schedis Bigotii non erat, sed habetur in ms. Soc. Jesu. Ibid. in edit. Stephani Le Moyne, qui epistolam Latine conversam cum mendis omnibus protulit, sic legitur. *Qui splendide prædical concursum essentialem sacram facta ex divinitate et carnis (monstrum lectionis).*

* Quæ hic leguntur, a verbo μίξιν usque ad αἵρεσις, sine ulla fere varietate exscripta sunt a Leontio Hierosolym. Contra Monophysitas, ed. A. Maio, in *Scriptorum veterum nova collectione*. e Vaticanis codd. edita, t. 7, in 4°, Romæ, 1835, p. 133, col. 2. Entr.

^d Fragmentum hoc Græcum ex iuss. Collegii Romani prodit, estque Anastasii.

[744] Οὕτω καὶ ἐνταῦθα τῆς θείας ἐνδρυνμένης ἐφ' σώματι φύσεως, ἓνα ὕδον, ἐν πρόσωπον τὸ συναμφοτέρον ἀπέτελεσαν. Γνωριζόμενον ^c μέντοι ἀσυγχύτως ἀδιαιρέτω λόγῳ, οὐκ ἐν μιᾷ μόνῃ φύσει, ἀλλ' ἐν δυσὶ τελείαις. Ἐπὶ γὰρ μιᾷς πῶς τὸ ἀσύγχυτον; πῶς τὸ ἀδιαιρέτον; πῶς ἕνωσις λεχθεῖ ποτέ; Ἐαυτῇ γὰρ

* Joann. Damasc. τὸ συναμφοτέρον ἀπέτελεσε γνωριζόμενον. Alia lectio, τὰ συναμφοτέρα. Hic autem locus, ut monet Bigotius, habetur apud Nicephorum, Anastasium, Joannem Damascenum, et tom. I *Variarum Lectionum* Canisii p. 231, nempe usque ad illa verba μίαν ἐπὶ Χριστῷ λέγειν φύσιν. Cæterum hæc, γνωριζόμενον... τελείας exscripsit Leont. Hieros. l. 1. p. 130, col. 2.

Et dicas fortasse ab errore ad id quod melius est venisse te, et gratiam confiteri his qui admirabilem protulerint librum, quem magnum esse optima tua nominant scripta: qui splendide prædicat concursum essentialem et mixtionem sacram factam ex divinitate et carne. Unam autem ex hoc perfici naturam istud mirabitur¹ insipientis Apollinarii inconsideratio: ista eorum qui introducunt contemperationem et συναλοφην, id est commixtionem impiissima intentio², quæ procedens immutat quidem Arii, Apollinarii, Sabellii, et Manetis nihil: passionem autem excogitari et adponi secundum illos Unigeniti imaginatur deitati, quod a Christianis alienum est.

Posside igitur temetipsum iterum, dilectissime, et ad priorem regredere ordinem, ab abominabili, ista abstinent opinione, quæ est Apollinaris et eorum qui Synusiastæ³ dicuntur. Impia cogitatio assidue puris influens nocere novit, qui secundum nos sunt simplicitati conviventes. Doctoris enim eorum est liber, Apollinarii: etsi hunc sibi tua reverentia non recte faciens negotiata est. Verumtamen nos recordantes tuæ nobiscum conversationis: sentientes autem ex his quæ scripsisti⁴ errorem subsistere erga tuam dilectionem, ex illorum insipientia; non solum erga dispensationis mysterium: magis autem et erga nominum conjunctionem, excogitavimus, Domino cooperante nostræ infirmitati, de omnibus manifestam ostentationem⁵ facere ad redargutionem quidem malæ opinionis eorum qui hæreticum tibi protulerunt librum; correctionem autem tuæ venerationis.

Deum ergo quando dicis, dilectissime, agnovisti id quod simplex est naturæ⁶, quod incompositum, quod inconvertibile, quod invisibile, quod immortale, quod incircumscribibile, quod incomprehensibile, et istis similia. Hominein autem dicens, significasti quod naturæ est infirmum, esuritionem, sitim, super Lazarum lacrymas, metum, sudoris ejectionem, et his similia, quibus id quod divinum est extra est.

Christum autem quando dicis, conjunxisti utrum-

¹ Hic stupeas veteris Interpretis ignorantiam, oscitantiamve, qui, θεωρία, ac si θεωρία legeretur, mirabitur vertit. Sic autem legas oportet: *Hæc est, o vir admirande, insipientis Apollinarii absurditas*, ut observavit v. cl. Harduinus, qui ait hic in Codice suo legi *Απολλινάριου τὸ δόγμα, Apollinarii impietas*. Sed Interpres Latinus qui vertit, *Apollinarii inconsideratio*, videtur legisse *ἀπέτηρα*. Mox ubi legitur *contemperationem*, Græce, *ἀπέτηρα*, Stephanus Le Moyne edidit, *contemplationem*.

² In Græco, ἡ δυσσεβαστάτη αἵρεσις, *impiissima hæresis*. Interpres imperite pro more sequentia convertit.

³ *Synusiastæ*, Συνουσιασταί, vocabantur Apollinaristæ. Greg. Naz. Orat. 4th, p. 722: Διαβεβαιούται πρὶν τοῦ κατελθεῖν αὐτὸν υἱὸν ἀνθρώπου εἶναι, καὶ κατελθεῖν ἰδίαν ἐπαγομένον σάρκα ἐκείνην, ἣν ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἔχων ἐτύχχανε, προαιώνιον τινα καὶ συνουσιωμένην. Hoc est: *Affirmabat eum antequam descendisset, filium hominis fuisse, et descendisse carnem propriam adducentem, illam, quam in celis habebat ante sæcula, SUE SUBSTANTIÆ COMMIXTAM*. De hac voce jam in Monito actum est. Ibid. Ms. *assidue puris influens*. Bigotius sic posuit, *assidue e puris influens*. Harduinus, *assidue puris influens*. Mox Bigotius et Harduinus, *Apollinarii dico*, sed hæc vox, *dico*, non est in Ms., nec prorsus necessaria videtur.

⁴ In Ms., *scriptisistis*.

⁵ Forte *ostensionem*.

⁶ Legendum videtur, *natura*.

que: unde et passibilis dicatur idem ipse et impassibilis: passibilis quidem carnis; impassibilis autem deitate. Eadem ipsa et de Filio, et de Christo, et Jesu, et Domino prædicantur: communia enim et susceptibilia duarum essentialium nomina sunt, quarum conjunctione in hæreticis quidem errorem facit proprio pro communi utentes nomine Christi. Unos autem communibus istis nominibus, quando dispensationis constitendum est mysterium¹. Si enim Deum dixeris pertulisse qualicumque cogitatione, quod impossibile est dixisti: id quod blasphemum est et immane: sed in aliorum hæresum declinasti impietatem²: si iterum hominem dixeris qui pertulit, inveniris purum ædificans templum, templum carnis³. Extra inhabitantem numquam dicitur, quia jam non est templum. Et forsitan dicunt, Et quomodo Dominus dixit, *Ut quid me vultis occidere, hominem qui veritatem vobis loquutus sum quam audivi a Deo* (Joan. 8. 40)? Bene et omnino sapienter hoc dicendum est: neque enim ex inhabitanti defraudabatur deitate; sed significare volens⁴ patientem naturam, hominis memoriam fecit: propter quod et Deus et homo Christus. Deus propter impassibilitatem, homo propter passionem. Unus Filius, unus Dominus, idem ipse procul dubio unitarum naturarum unam dominationem, unam potestatem possidens, etiamsi non consubstantiales⁵ existunt, et unaquæque incommixtam proprietatis conservat agnitionem, propter hoc quod inconfusa sunt duo. Sicut enim antequam sanctificetur panis, panem nominamus: divina autem illum sanctificante gratia, mediante sacerdote, liberatus est quidem ab appellatione panis; dignus autem habitus dominici corporis appellatione, etiamsi natura panis in ipso permansit, et non duo corpora, sed unum corpus Filii prædicamus.

Sic et hic divina ἐπιδρωσάσης⁶, id est insidente corpori natura, unum Filium, unam personam utraque hæc fecerunt. Agnoscendum tamen inconfusam et indivisibilem rationem, non in una solum natura, sed in duabus perfectis. Si enim unius, quomodo id quod inconfusum est, quomodo quod indivisibile, quomodo

¹ Stephanus Lemoyne, *unos autem communibus istis nominibus, quando dispensationis constitendum est mysterium*; si liceret pro, *unos*, legere, *utor*, sententia bene haberet; Bigotius sic habet: *His autem communibus istis ubi oportet nominibus, etc.*, ubi, *istis*, superfluit. Mallem, *utor*, ut supra dixi, et omnia quadrarent.

² Bigot., *id quod blasphemum est: et in Manetis et in aliorum hæresum declinasti impietatem*.

³ In Ms. erat *templum crucis*. Cujus loco posuit Bigotius *carnis*, et sic sententia quadrat. De templo carnis sic Athanasius Epist. ad Adelphium p. 816, de quibusdam Arianis loquens: Οὐ βούλομαι τὸν Κύριον ἐν σαρκὶ ὡς ἐν ναῦ ἢ ἐν τῷ προσκυναίῳ. *Dominum in carne tanquam in templo adorare noluit*. Et pag. seq. *carnem Christi, templum appellare pergit*.

⁴ Sic in Ms. legitur. Bigotius autem ita restituit: *Neque enim ex hoc ab inhabitanti defraudabatur: sed significare volens*, etc. Sensus est: Etsi Christus se hominem dixerit, deitate tamen non privatur, seu defraudatur.

⁵ Petrus Martyr legit, *consubstantialiter*. Locum sequentem: *Sicut enim antequam sanctificetur panis, etc.*, explicavimus in Monito.

⁶ Sic legit vetus interpres Latinus, atque ita etiam apud Joann. Damascenum contra Apollinaristas, qui hunc Chrysoptomi locum refert hoc titulo: Τοῦ Χρισσοτόμου, ἐκ τοῦ κατὰ Ἀπελιναριστῶν. Apud veterem interpretem legebatur ἐπιδρωσάσης, *id est inundante, mendose pro, insidente*.

unitio dicitur aliquando sibimetipsi uniri quæ una est; aut confundi, aut dividi impossibile est. Quod ergo infernum evomuit unam in Christo naturam dicere? putamus divinam solam nominantes non omnimodo unam negant, nostram dico salutem, aut humanam retinentes naturæ divinæ abnegationem faciunt. Dicant, quæ perdidit quod proprium erat? Si enim unus est, salva nobis est unitio omni modo, et ea quæ unitio sunt propria salvari necesse est. Si enim non, nec unitio, sed confusio et abolitio. Mox autem ad interrogationis fluctuantes responsionem, ad aliquid aliud exsiliunt, quod non sit proprium ad interrogationem, et inconstantes emittunt voces. Pertulit Deus et non pertulit, et si petantur modum dicere, ad ignorantiam recedunt proferentes, quomodo voluit: Christi apud ipsos memoria fugiente. Post hæc vituperati in hoc, mox dicunt, Et Christus non est Deus, sed et homo. Et iterum dicunt: Post unitatem non oportet dicere duas naturas. Attende significationem dicti. Unitionem dixisti? Unius unitionem non invenis fieri, quomodo prævenientes diximus, *Verbum caro factum est* (Joan. 1. 14): sed et speculancorum querentur subtilitatem. Intulit enim, *Et inhabitavit in nobis*. Numquid non tibi videtur quia aliud est quod inhabitat præter habitationem? *Si cognovissent, numquam Dominum gloriam crucifixissent* (1. Cor. 2. 8). Dominum iterum quando dixeris, non proprium, sed commune significatur nomen passionis et impassibilitatis susceptibile. Consueverunt autem et istud prætere: Putamus non corpus Dei et sanguinem accepinus fideliter ac pie suscipiendum, non quia cor-

¹ Athanasius contra Epictetum p. 902: Πότις ἔδης ἡρεώθηρο, ἁποούσιον εἶπαι τὸ ἐκ Μαρίας σῶμα τῆ τοῦ Λόγου θεότητι; *Quis infernus eructavit corpus ex Maria genitum esse Verbi divinitati consubstantiale?* Quæ sequuntur post, *unam in Christo naturam dicere* (ἓταν ἐνὶ Χριστῷ λέγειν φύσιν), quæ non erant in Bigot. Edit., ex Joan. Damasc. contra Jacobitas desumpta sunt. Ibidem, *Putamus divinam solam nominantes, non omnimodo unam negant, nostram dico salutem*. Græca sic vertenda: *Aut enim divinam naturam tenentes humanam negant, nostram dico salutem, aut humanam retinentes naturæ divinæ abnegationem faciunt*. Latine legebatur, *non divinæ abnegationem faciunt*; sed male.

² Inter propositiones illas, quæ ab Anonymo, qui Athanasii nomine circumfertur, confutantur, octava hunc habet titulum: Πρὸς τοὺς λέγοντας, Ἐπαθεν ὁ Θεὸς ὡς ἡβέλῃσεν. *Adversus eos qui dicunt, Passus est Deus, ut voluit*. Athan. Tom. 2, p. 570.

³ Et iterum dicunt. Græcum τῶν ἐκ ἐλλο παρασημασθέντων, *fursum ad aliud transilientes dicunt*. Hic vero locus nunc primo Græce prodit ex Joanne Damasceno contra Jacobitas.

⁴ Hic item locus nunc primo prodit ex Joanne Damasceno contra Jacobitas: Græca sic convertimus: *Solent autem et istud pretendere: Annon corpus et sanguinem Dei fideliter atque pie accipimus? Etiam respondendum: non quod Deus carnem et sanguinem ante incarnationem habuerit ex natura; sed quia ea quæ carnis sunt sibi propria facit, dicitur habere illa. O absurditatem! o impiam cogitationem! Periclitatur enim apud illos Dei dignitas*. Cætera ut in versione veteri.

pus et sanguinem possidet, id quod divinum est natura: sed quia quæ carnis sunt propria facit! O inconsideratio! O impia cogitatio! Periclitatur enim apud ipsos dispensationis mysterium, et iterum dominicum corpus sicut verum corpus confiteri non patiuntur. Per cogitationem enim dici conversum esse hoc in deitatem imaginantur, unam hinc construentes naturam, et ipsam cujus sit non invenientes dicere, ut passionem divinitati undique secundum Apollinarianum excogitantes, decidant a promissis bonis. Putamus non contremiscent ista dicere audientes? non cogitant æternum iudicium, et Domini vocem dicentis: *Ego sum, et non mutor* (Malac. 3. 6). *Caro infirma, spiritus autem promptus. Pater, si possibile est, transeat a me calix iste. Tristis est anima mea usque ad mortem* (Math. 26. 41. 39. 38). *Palpate et videte quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere* (Luc. 24. 39). Putamus deitati ista apta sunt? Audiant et Petrum dicentem, *Christo pro nobis passio carne* (1. Petr. 4. 1); et non dixit, Deitate; et iterum: *Tu es Christus Filius Dei vivi* (Math. 16. 16). Viventis dixit, non Morientis; et quæcumque his similia divina nos edocet Scriptura, cui violenti esse hæretici non desistant.

Horum istas novitates vocum declinantes, carissime, ad id quod præjacet revertamur, pium et valde pium Christum qui morte circumdatus est confiteri in divinitate perfectum et in humanitate perfectum, unum Filium unigenitum, non dividendum in filiorum dualitatem: portantem tamen in semetipso indivisurum duarum naturarum inconvertibiliter proprietates; non alterum et alterum, absit, sed unum et eundem Dominum Jesum Deum Verbum, carne nostra amictum, et ipsa non inanimata aut irrationabili, sicut impius Apollinarius dicit. Istis mentem intendamus: fugiamus eos qui dividunt naturam. Etsi enim duplex natura, verumtamen indivisibilis et indissipabilis unitio, in una filiationis confitenda persona, et una subsistentia. Fugiamus qui unam naturam post unitionem prodigialiter dicunt: unius enim cogitatione impassibili Deo passionem adjungere impelluntur, dispensationem abnegantes, et diaboli gehennam arripientes. Ista propter mensuram epistolæ sufficere arbitror ad confirmationem tuæ dilectionis, o magnifice (a).

Explicit epistula (sic) beati Joannis episcopi Constantinopolitani ad Cæsarium monachum tempore secundi exsili sui. Amen: ita legitur fideliter.

(a) Hæc a vocibus, *Horum istas*, ex Anastasio, Nicephore et Joanne Damasceno Græce prodierunt.

τὴν μίαν ἐνοῦσθαι, ἢ συγγεῖσθαι, ἢ διαιρεῖσθαι, ἀδύνατον. Ποῖος οὖν ἕδης ἐξηρεύετο μίαν ἐπὶ Χριστῷ λέγειν φύσιν; ἢ γὰρ τὴν θεϊαν φύσιν κρατοῦντες τὴν ἀνθρωπίνην ἀρνοῦνται, φημί τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν· ἢ τὴν ἀνθρωπίνην κατέχοντες τῆς θείας φύσεως τὴν ἀρνησιν ποιοῦνται· ἐπεὶ λεγέτωσαν, ποία ἀπολώλεκε τὸ ἴδιον; Εἰ γὰρ ἐτι ἐρῶνται ἡ ἔνωσις, πάντως καὶ μετὰ τῆς ἐνώσεως ἰδιώματα ἀποσώζεσθαι ἀνάγκη, ἐπεὶ οὐχ ἔνωσις τοῦτο, ἀλλὰ σύγχυσις καὶ ἀφανισμὸς τῶν φύσεων.

τὸ Κυριακὸν σῶμα ὡς ἀληθινὸν σῶμα ὁμολογεῖν οὐκ ἀνέχονται. Δι' ἐπινοίας γὰρ λέξεων τετράφθαι τοῦτο εἰς θεότητα φαντάζονται, μίαν ἐντεῦθεν κατασκευάζοντες φύσιν, καὶ αὐτὴν τίνος εἶναι μὴ εὐρίσκοντες λέγειν.

[745] Πάλιν εἰς ἄλλο μεταπηδῶντές φασι, μετὰ τὴν ἔνωσιν μὴ χρῆναι λέγειν δύο φύσεις. Πρόσεχε τῇ σημασίᾳ τοῦ ῥητοῦ. Ἐνωσιν εἶπας; Ἐνωσιν δὲ μίᾳς οὐκ ἂν εὐροῖς γινωμένην.

Τούτων τὰς κενοφωνίας ἐκκλινόντες, ἀγαπητὲ, εἰς τὸ προκείμενον ἐπανέλωμεν, εὐσεβὲς καὶ λίαν εὐσεβὲς τὸν θανάτῳ περιβληθέντα Χριστὸν ὁμολογεῖν ἐν θεότητι τέλειον, καὶ ἐν ἀνθρωπότητι τέλειον, ἕνα Ἰὴν μονογενῆ, οὐ διαιρούμενον εἰς υἱῶν δυάδα, φέροντα δ' ὅμως ἐν ἑαυτῷ τῶν ἀχωρίστων δύο φύσεων ἀσυγχύτους ἰδιότητας· οὐκ ἄλλον καὶ ἄλλον, μὴ γένοιτο, ἀλλ' ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν Θεοῦ Λόγον, σάρκα ἡμφιεσμένον, καὶ αὐτὴν οὐκ ἄψυχον καὶ ἄνουν, ὡς ὁ δυσσεβὴς [746] Ἀπολινάριος εἶπεν. Τούτοις τοίνυν πρόσχωμεν· φύγωμεν τοὺς διαιρούντας. Εἰ γὰρ καὶ διττὴ ἡ φύσις, ἀλλ' οὐν ἀδιάαιρετος καὶ ἀδιάσπαστος ἡ ἔνωσις, ἦν ἐν ἐνὶ τῷ τῆς υἰότητος ὁμολογοῦμεν προσώπῳ, καὶ μὴ ὑποστάσει. Φύγωμεν τοὺς μίαν φύσιν μετὰ τὴν ἔνωσιν τερατευομένους· τῇ γὰρ τῆς μίᾳς ἐπινοίᾳ τῷ ἀπαθεί Θεῷ πάθος προσάπτειν ἐπαίγονται^b, τὴν οἰκονομίαν ἀρνούμενοι, καὶ τοῦ διαδόλου τὴν γέενναν προσαρπάζοντες. Ταῦτα διὰ τὸ μέτρον τῆς ἐπιστολῆς ἀρκεῖν εἰς ἀσφάλειαν ἡγοῦμαι τῆς σῆς ἀγάπης, θαυμάσιε.

Εἰώθασι δὲ καὶ τοῦτο προτείνειν· Ἄρα οὐ τὸ σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Θεοῦ λαμβάνομεν πιστῶς καὶ εὐσεβῶς; Καὶ λεκτέον, οὐχ ὅτι τὸ σῶμα καὶ αἷμα τὸ θεῖον πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως ἐκέκτητο φύσει, ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ τῆς σαρκὸς ἰδιοποιεῖται, ἔχειν λέγεται ταῦτα. Ὁ τοῦ ἀτοπήματος! ὦ τῆς ἀσεβοῦς διανοίας! Κινδυνεύει γὰρ παρ' αὐτοῖς [τὸ] τῆς θεότητος ἀξίωμα. Καὶ πάλιν

^a Sic Joann. Damascenus. Harduinus vero ἀπαρσπαστος. Ibid. sic Joann. Damasc. quemadmodum et Bigotius legit ἡ ἔνωσις ἐν ἐνὶ τῆς υἰότητος ὁμολογούμενος προσώπῳ, καὶ μὴ ὑποστάσει.

^b Hæc φύγωμεν... ἐπαίγοντι exscripta habes a Leonitho Hierosol. l. l. supra, p. 745. A. not. 1. Id et præcedentia ei γὰρ καὶ διττῆ... ἀδιάσπαστος ἡ ἐν. ἐν ἐνὶ τῆς υἰότητος ὁμολογούμενη προσώπῳ refert, p. 130, col. 2.

MONITUM IN SEQUEMTEM ORATIONEM CHRYSOSTOMI

IN LAUDEM DIODORI TARSENSIS,

ET IN FRAGMENTUM ALIUD IN LAUDEM DIODORI EX FACUNDO HERMIANENSI EDUCTUM.

Orationem Joannis Chrysostomi in Diodorum edidit idem Emericus Bigotius post Vitam Chrysostomi per Palladium, et ante epistolam ad Cæsarium. Cui illam subjungimus, iis præmissis quæ Bigotius præfatur.

« Jam vero, inquit, ut lectoris animum ab atrocissima et iniquissima conspiratione, qua Chrysostomum obruere, ejusque famam ac memoriam extinguere conatus est Theophilus, tantisper averterem et recrearem, Joannis nostri orationem subjunxi, quam in laudem Diodori Tarsensis episcopi aliquando recitavit. Cujus eloquentia et suavitas tantam, ut spero, legentibus pariet voluptatem, ut nihil in ea præter brevitatem sint damnaturi. Orationis argumentum tale est. Concionem habuerat Diodorus, et in laudes Joannis totum se effuderat, cum Joanne Baptista, et Mosis virga, et voce Ecclesiæ eum conferens : ipse eximias et modestiæ suæ onerosas laudes aversatus, eas in Diodorum refundere voluit. Itaque in proxime sequenti concione ostendit, tantâ præconia Diodoro convenire, non sibi. Contextum Græcum deprompsi ex bibliotheca Vaticana; sed eum Latini juris feci : a quo labore libenter abstinuissem, si

[747] ΕΓΚΩΜΙΟΝ ΕΙΣ ΔΙΟΔΩΡΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ

τὸν προλαβόντα καὶ ἐγκωμίδσαντα.

α'. Ὁ σοφὸς οὗτος καὶ γενναῖος διδάσκαλος, πρῶην τὴν ἀβρωστίαν τοῦ σώματος ἀποθέμενος, καὶ ἐπὶ τὸν θρόνον τοῦτον ἀναβάς, ἐμοὶ τοῦ λόγου τῶν προοιμίων ἀπήρξατο, τὸν Βαπτιστὴν Ἰωάννην, καὶ φωνὴν τῆς Ἐκκλησίας, καὶ βιβλὸν Μωσέως, καὶ ἕτερα πλείονα μετὰ τούτων προσειπῶν. Καὶ οὗτος μὲν ἐπήνεσε τότε, ὑμεῖς δὲ ἀνεκράγετε· ἐγὼ δὲ πόρρω καθήμενος πικρὸν ἀνεστέναξα. Αὐτὸς γὰρ ἐπῆνει, τὴν φιλοτεκνίαν ἐπιδεικνύμενος, ὑμεῖς ἀνεκράγετε, τὴν φιλαδελφίαν ἐμφαίνοντες, ἐγὼ δὲ ἐστέναξον (sic) τῶν τῶν ἐπαίνων ὀκνηροῦ πιεζόμενος. Ἐγκωμίων γὰρ μέγεθος ἀμαρτημάτων οὐκ ἔλαττον δάκνειν εἴωθε τὸ συνειδός· καὶ ὅταν τις ἑαυτῷ μηδὲν συνειδώς

ἀγαθὸν, πολλὰ καὶ μεγάλα ἀγαθὰ λεγόντων ἐτέρων ἀκοῆν περὶ αὐτοῦ, ἀναλογιζόμενος τὴν παρούσαν ὑπόληψιν καὶ τὴν μέλλουσαν ἡμέραν, καθ' ἣν πάντα γυμνά καὶ τετραχηλισμένα· καὶ ὅτι ὁ τότε δικάζων, οὐκ ἀπὸ τῆς τῶν πολλῶν ὑπονομίας, ἀλλ' αὐτῆς τῶν πραγμάτων κρινεῖ τῆς ἀληθείας (Ὁὐ γὰρ κατὰ τὴν δόξαν κρινεῖ, φησὶν, οὐδὲ κατὰ τὴν λαλιὰν ἐλέγξει)· ταῦτα πάντα ἐνωῶν, ὀδυνῶμαι τοῖς ἐπαίνοισι καὶ τῇ χρηστῇ τῶν πολλῶν ὑπονομίᾳ, πολὺ τὸ μέσον ταύτης πρὸς τὴν μέλλουσαν ψῆφον ὄρων. Νῦν μὲν γὰρ προσωπεῖοις τισὶ ταῖς παρὰ τῶν πολλῶν δόξαις κρυπτόμεθα· ἐν ἐκείνῃ δὲ τῇ ἡμέρᾳ, γυμνῇ τῇ κεφαλῇ, τῶν προσωπείων τούτων ἀφαιρεθέντων, πρὸ βήματος

integra apud Facundum Hermianensem episcopum extitisset orationis hujus interpretatio. Cum autem ibi imperfecta sit, verba mea verbis antiqui interpretis miscere mihi religio fuit. At vero ne tam pretiosa et tam vetusta, ut ita loquar, fragmenta hic desiderarentur, ea unicuique paginae subjicere operæ pretium duxi.)

Annum quo hanc concionem habuit Chrysostomus, statuit Tillemontius 392, quam temporis notam nec impugnare, nec ut omnino certam defendere licet. Orationem jam habuerat Diodorus in qua Joannem Chrysostomum laudibus extulerat, ut supra dictum est. Chrysostomus vero laudum minime cupidus, suas ipsi laudes [reddidit et orationem texuit brevissimam, quia post illum eadem die concionaturus denno erat Diodorus, ut clare ipse innuit in fine ἐγκωμίου sive oratiunculæ. More quippe receptum vidimus Antiochiæ, ut eadem die in eademque ecclesia duo concionarentur. Diodorus vero episcopus Tarsensis, qui olim fuerat Joannis Chrysostomi magister, libenter ad id officii admittebatur, quia olim presbyter Antiochenus id muneris diu exercuerat : quo tempore Ariani cum auctoritate plurimum valerent, [747] Catholicos infestabant. Iis cum fortiter obsisteret Diodorus, ab Arianis, inquit Chrysostomus infra, sæpe pulsus est, sæpe in periculum capitis venit, ac si non re, saltem proposito martyr fuit, ut dicit ipse Chrysostomus, tum in oratione sequenti, tum in fragmento quod illi subjungitur. Partem orationis Latine conversam retulit Facundus Hermianensis episcopus lib. 4, c. 2, quam nos in ima pagina constituimus, ut jam Bigotius fecerat.

Orationi huic fragmentum aliud subjungimus, a Facundo Hermianensi ibidem allatum. Pertinet vero ad Homiliam quandam Chrysostomi in solemnitate Martyrum : quorum occasione Diodorum ipsum martyrem appellat, ac pro more laudat.

LAUS DIODORI EPISCOPI

QUI PRIOR CONCIONATUS LAUDABAT (JOANNEM CHRYSOSTOMUM).

1. Sapiens ille ac generosus doctor, nuper deposita infirmitate corporis, cum ad sedem hanc ascendisset, a me sermonis fecit exordium, Joannem Baptistam, et vocem Ecclesiæ, et virgam Mosis, et alia cum his multa me appellans. Ille tunc laudavit, vos exclamastis : ego procul sedens amare ingemui (a). Ipse namque laudabat, amorem erga liberos exhibens; vos

(a) Apud Facundum Hermianensem episc., l. IV, fragmenta quædam sunt veteris hujus Encomii interpretationis; quæ, quoniam ab interpretatione quam damus, saltem quoad verba, differunt, hic referimus :

Sapiens ille et fortissimus doctor, nuper infirmitate corporis exposita (i. e. deposita), super sedem istam ascendens, a me sermonis fecit exordium, Baptistam Joannem dicens, et vocem Ecclesiæ, et virgam Moysi, et alia horum plurima de me dixit. Et ipse quidem laudavit, vos autem exclamastis. Sed ego, procul sedens, amarissime suspiravi.

exclamabatis, fratrum amorem ostendentes; ego ingemiscebam, quod laudum mole obruerer. Laudum enim magnitudo, non minus quam peccata, mordere solet conscientiam; et cum quis sibi nullius boni conscius alios audit multa magnaque bona de se prædicantes, et præsentem opinionem, et futurum diem reputat in quo omnia nuda et aperta erant: quodque is qui tunc judicabit, non ex vulgi opinione, sed ex ipsa rerum veritate judicabit : *Non enim secundum opinionem judicabit, inquit, neque secundum rumorem arguet (Isai. 41. 3): hæc omnia cogitans, crucior laudibus, et bona opinione vulgi : magnum perspiciens illam inter et futurum iudicium discrimen. Nunc enim existimatione vulgi cœu quibusdam larvis tegimur: in illo autem die, nudo capite, positisque larvis ante*

tribunal stantes, nihil ab hac existimatione ad illam sententiam juvari poterimus; sed ob id ipsum gravius puniemur, quod et laudibus multis plurimisque præconis ab hominibus celebrati, non ideo tamen meliores effecti sumus.

2. Hæc igitur omnia mecum reputans, amare gemebam. Ideo celeriter hodieque præsto sum, ut a vobis auditoribus hujusmodi opinionem excutiam. Etenim corona cum ejus qui coronatur capite major est, non adstringit tempora, non insidet capiti; sed nimia sui magnitudine laxior per oculos descendens, collum torquis more ambit, et caput relinquit coronæ expers. Quod et nobis quoque accidit, dum corona laudum illa majori, quam nostrum sit, capite digna visa est. Attamen cum hæc ita se habeant, ex amoris abundantia pater non destitit ante, quam eam nobis quomodocumque imponeret. [Ita et reges sæpe faciunt, et diadema sibi aptum filiorum capitibus imponunt; deinde ubi viderint corona minus esse puerile caput, cum satis habeant illud quomodocumque ipsis imposuisse, receptum deinceps sibi metipsis imponunt.]

3. Quandoquidem igitur pater coronam sibi convenientem nobis imposuit, et ea major capite nostro visa est, sibi autem illam numquam impositurus est: age ademptam nobis eam, patris nostri capiti, cui apprime competit, imponamus. Nam Joannis quidem nomen ad nos, et animus ad ipsum pertinet: nos ejus appellationem habemus, ipse ejus philosophiam nactus est. Quapropter ejus appellationis dignior quam nos heres ille fuerit: cognominem quippe non nominum, sed actuum consortium facere solet, etiamsi nomina differant¹. Non enim ut externi philosophi, ita et Scriptura de his solet philosophari. Illi enim nisi cum substantia etiam nomina ipsa communia sint, cognomines esse non dicunt. At Scriptura non sic; sed ubi viderit multam in vitæ instituto cognationem, etsi alia sunt imposita nomina iis qui moribus inter se congruunt, eodem ipsos nomine appellat. Ejusque rei non longe demonstratio petenda; sed illum ipsum Joannem Zachariæ filium adducimus in medium: cum enim discipuli interrogassent an rursus Elias venturus esset, respondit: *Vultis enim recipere? Iste est Elias qui venturus est (Math. 11. 14)*. Atqui Joannes vocabatur: sed quia Eliæ mores habebat, ideo nomen etiam ipsi imposuit: quia Eliæ spiritum habebat, ideo et nomen obtinuit. Nam deserta loca uterque habitavit, et ille ovina pelle, hic pilosa veste indutus

¹ Quæ uncinis claudantur sic habentur apud Facundum: *Et post aliquanta: Sic etiam imperatores faciunt aliquotiens, et sibi aptum diadema auferentes, filiorum imponunt capitibus; atque ita cum viderint minus infantile caput, quam corona est, cupiunt eis tantummodo imponere, quamvis incongrue, eo ipso solum satisfactentes animo suo; auferentes deinde, sibi metipsis imponunt. Quoniam ergo et pater hic coronam sibi competentem atque sedentem nobis imposuit, et major nostro capite apparuit, ex nostro eam capite detrahentes, aptam hujus patris capiti imponamus. Joannis enim nomen apud nos, intellectus autem apud ipsum est: et appellationem quidem nos suscipimus, philosophiam autem ipse possidet. Propter hoc et ipsius appellationis magis ipse sit heres, quam nos: Synonyma enim non nominum communio, sed rerum cognitio facere consuevit, etsi nomina differant.*

fuit; mensa ipsis perinde vilis ac tenuis erat. Et hic quidem prioris adventus minister fuit, ille autem erit denuo futuri. Quando igitur et victus ratio, et vestium amictus, et locorum sedes, et ministerium unum, et omnia apud ambos paria erant: ideo nomen unum utrique indidit, ostendens etiam eum, qui aliud nomen habeat, posse illi cognominem esse, cujus mores æmulatus sit.

4. Cum igitur in divina Scriptura ea sit certissima regula, et accurata cognominum definitio: age, ostendamus quo pacto sapiens pater hic noster Joannis mores æmulatus sit, ut discatis eum longe digniorem esse qui nomine illius appelletur. Non erat illi mensa, non lectus, non domus in terris; sed nec huic umquam fuit. Et hujus rei testes vos estis, quomodo in apostolica ducenda vita omni tempore perseverarit, nihil proprium habens, sed ab aliis alimenta accipiens, ipse in oratione et in doctrina verbi perseverans. Prædicavit ille trans flumen, degens in solitudine: hic cum ultra flumen civitatem omnem aliquando accepisset, sana illam doctrina erudit. Habitavit ille in carcere, et capite truncatus est propter libertatem loquendi pro lege: sed et iste sæpe patria excidit, ob liberam fidei prædicationem; sæpe autem capite truncatus est ob eam ipsam causam, si re minus, at propositio tamen. Non ferentes enim veritatis hostes linguæ ejus eloquentiam, innumeras undique insidias struebant, et ex omnibus eripuit eum Dominus. Age igitur, hanc linguam audiamus, ob quam periclitatus et servatus est. De qua non peccet qui id dixerit quod de terra promissionis dixit Moses. Quid autem de illa dixit? *Terram fluentem lacte et melle (Exod. 3. 8)*. Hoc ita-

¹ Hic numerus quartus, usque ad has voces, quia ipsi gloria, sic legitur apud Facundum: *Quia ergo indubitanter ista est regula et integra definitio synonymorum apud Scripturam divinam, age, ostendamus qualiter morem æmulatus est Joannes sapiens iste noster pater, ut cognoscatis quoniam et appellationem illius juste ipse possidere debet. Non erat illi mensa neque lectus, neque domus super terram: sed neque huic aliquando fuit. Et hujus rei nos testes sumus, qualiter omne tempus advitæ, apostolicam demonstravit vitam, nihil proprium habens, sed a sociis (legit ^{triquem}) semper nutritus, ipse in oratione et doctrina verbi permansens prædicabat. Ille trans fluvium prædicabat in desertis: et iste trans fluvium aliquando civitatem omnem educens, salutiferam doctrinam docebat. Habitavit ille in custodia, et capite diminutus est propter fiduciam, quam pro lege habebat. Sed etiam iste sapiens illa patria fraudatus est propter fiduciam, quam pro fide gerit: sapiens etiam capite diminutus est propter eandem causam, etsi non re ipsa, proposito tamen. Non enim sufferunt veritatis inimici ejus linguæ virtutem, decem millia semper præstruebant insidias, et ex omnibus eum liberavit Dominus. Age itaque jam linguam ejus audiamus, hanc ipsam propter quam et periclitatus est, et salvatus: illam linguam, de qua si quis dixerit quod de terra promissionis dixit Moyses, nullatenus peccat. Quid ergo de illa dixit? Terra fluens lacte et melle. Hoc etiam de istius lingua dicendum est, lingua fluens lacte et melle. Ut igitur lacte et melle saturemur, hic noster jam quiescat sermo, audiamus lyram et tubam. Quando enim sanctitatem sentio verborum, lyram appello hujus vocem: quando vero fortitudinem intelligentiarum, tubam quamdam bellicam, et talem, qualem habebant Judæi, cum Hierico muros destruerent. Sicut enim tunc tubarum sonus, igne velocior, super lapides irruens, omnia consumebat, sic et ejus vox non minus quam illa tuba super molimina hæreticorum irruens, hoc est, disputationes illorum evertit, et omnem altitudinem extollentem se adversus scientiam Dei. Quod ne per nostram magis linguam, quam per hujus hæc dicamus, jam hic noster sermo quiescat: gloriam dantes Deo tales nobis tribuenti doctores.*

ἐστῶτες, οὐδὲν ἀπὸ τῆς ἐντεῦθεν δόξης εἰς τὴν ἐκεῖ ψῆφον ὠφελήθηται δυνησόμεθα, ἀλλὰ δι' αὐτῆ τοῦτο κολασθησόμεθα μειζρόνως, ὅτι καὶ πολλῶν ἐπαίνων καὶ πολλῆς εὐφημίας παρὰ τῶν πολλῶν ἀπολαύσαντες, οὐδὲ αὐτῶ τούτῳ γεγενήμεθα βελτίους.

β'. Ταῦτ' οὖν ἅπαντα ἐννοῶν, πικρὸν ἐστέναξον (sic). Αἰὲ καὶ ἀνέστην ταχέως σήμερον, ὥστε ἐφ' ὧμῶν εὖν ἐκεῖνα ἀκηκότων τὴν τοιαύτην ἀποκρούσασθαι δόξαν. Καὶ γὰρ στέφανος ὅταν μείζων ἢ τῆς τοῦ στεφανομένου κεφαλῆς, οὐ περισφίγγει τοὺς κροτάφους, οὐκ ἐπιζῆνει τῇ κεφαλῇ· ἀλλὰ χαυνότερος τῷ μεγέθει γινόμενος, διὰ τῶν ὀφθαλμῶν καταβαίνων περιαυχένιος γίνεται, καὶ τὴν κεφαλὴν ἀφήτησι ἀστεφάνωτον. Ὁ δὲ [748] καὶ ἡμεῖς πεπρόθυμα, τοῦ στεφάνου τῶν ἐγκωμίων [748] μείζονος τῆς ἡμετέρας φρονέοντος ἀξίας κεφαλῆς. Ἄλλ' ὁμοῦ καὶ τούτων οὕτως ἐχόντων, διὰ τὴν παρούσαν (i. περιούσαν) αὐτῶ φιλοσοφίαν, ὁ πατήρ οὐκ ἀπέστη πρὶν αὐτὸν ὁπωσδήποτε ἐπιθεῖναι ἡμῖν. Οὕτω που καὶ βασιλεῖς ποιῶσι πολλάκις, καὶ τὸ αὐτοῖς ἄρμόζον διδάγμα λαβόντες, ταῖς εὖν παιδιῶν ἐπιτιθέασι κεφαλῆς· εἶτα ἐπιθεῖν ἴδωσιν ἐλάττω τὴν παιδικὴν οὖσαν κορυφὴν τοῦ στεφάνου, αὐτῶ τούτῳ τῷ περιθεῖναι ἄκλῶς καὶ ὡς ἐτυχε πληροφορηθέντες, λαβόντες λοιπὸν ἑαυτοῖς περιτίθενται.

γ'. Ἐπεὶ οὖν καὶ ὁ πατήρ τὸν αὐτῶ πρόποντα στέφανον ἡμῖν ἐπέθηκε, καὶ μείζων ὤφθη τῆς ἡμετέρας κορυφῆς, ἰαυτῶ οὐκ ἂν ἔλοιτο περιθεῖναι· φέρε δὲ αὐτὸν ἡμῶν ἀφελόμενοι, τῇ ἀρμοζούσῃ τοῦ πατρὸς ἡμεῖς ἐπιθώμεν κεφαλῇ πάλιν. Τοῦ γὰρ Ἰωάννου τὸ ὄνομα παρ' ἡμῖν, τὸ δὲ φρόνημα παρὰ τούτῳ· καὶ τὴν μὲν προσηγορίαν ἡμεῖς ἐβεβήμεθα, τὴν δὲ φιλοσοφίαν οὗτος ἐκτήσατο. Διὰ τοῦτο καὶ τῆς προσηγορίας δίκαιος ἂν εἴη κληρονομησῆαι μᾶλλον ἡμῶν· συνώνυμον γὰρ οὐχ ἢ τῶν ὀνομάτων κοινωνία, ἀλλ' ἢ τῶν πραγμάτων συγγένεια ποιεῖν εἴωθε, κἂν τὰ ὀνόματα διαφέρῃ. Οὐ γὰρ ὡσπερ οἱ τῆς ἐξωθεν φιλοσοφίας μετέχοντες, οὕτω καὶ ἡ Γραφὴ περὶ τούτων φιλοσοφεῖν εἴωθεν. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ἂν μὴ μετὰ τῆς οὐσίας καὶ ἢ τῶν ὀνομάτων συμβαίνει κοινωνία οὐ φασὶ γίνεσθαι συνώνυμος, ἢ Γραφὴ δὲ οὐχ οὕτως· ἀλλ' ὅταν ἴδῃ πολλὴν τῆς φιλοσοφίας τὴν συγγένειαν, κἂν ἕτερα ὀνόματα ἢ κείμενα τοῖς κατὰ τὸν τρόπον κοινωνούσιν ἀλλήλοις, ἀπὸ τῆς αὐτῆς αὐτοῦς προσηγορίας καλεῖ. Καὶ τούτου οὐ πῆρρωθέν ἐστι παραφρεῖν τὴν ἀπόδειξιν, ἀλλ' αὐτὸν τούτον τὸν Ἰωάννην πρὸν Ζαχαρίου παραγαγόντες εἰς μέσον. Τῶν γὰρ μαθητῶν ἐρωτησάτων, εἰ μᾶλλον παραφρεῖσθαι πάλιν Ἥλιας, ἀπεκρίνατο· Καὶ ἐπὶ θέλετε δέξασθαι; Οὗτός ἐστιν Ἥλιας ὁ μέλλον ἐρχεσθαι. Καὶ μὴν Ἰωάννης ἐλάγεται· ἀλλ' ἐπειδὴ Ἥλιου τὸν τρόπον

ΡΑΤΡΟΦ. ΓΡ. LII.

εἶχε, διὰ τοῦτο καὶ τῆς προσηγορίας αὐτῶ μετέδωκε ταύτης· ἐπειδὴ τὸ πνεῦμα Ἥλιου ἐκτήσατο, διὰ τοῦτο καὶ τὸ ὄνομα Ἥλιου. Καὶ γὰρ ἐρήμους χώρας βύκησαν ἀμφοτέρω· καὶ ὁ μὲν μηλωτῆν, ὁ δὲ τρίχινον ἱμάτιον περιεβέβητο· καὶ τράπεζα ὁμοίως αὐτοῖς εὐτελής καὶ λιτή ἦν. Καὶ ὁ μὲν τῆς προτέρας παρουσίας διέκκοπος γέγονεν, ὁ δὲ ἔσται τῆς μελλούσης αὔθις. Ἐπεὶ οὖν καὶ διαφίτης τρόπος καὶ ἱματίων περιβολῆ, καὶ τόπων διατριβαί, καὶ διακονία μία, καὶ πάντα ἴσα ἦν αὐτοῖς· διὰ τοῦτο καὶ ὄνομα ἐν ἀμφοτέροις ἐπέθηκε, δείκνυς ὅτι κἂν ἕτερόν τις ὄνομα ἔχη, δύναται εἶναι ἐκείνῳ συνώνυμος, οὐ τὸν πρόπον ἐξήλωσεν.

[749] δ'. Ἐπεὶ οὖν ἀναμφισβήτητος οὗτός ἐστιν ὁ κανὼν, καὶ ἀκριβὴς οὗτος συμφωνύμων ὄρος παρὰ τῇ θείᾳ Γραφῇ, φέρε, δείξωμεν ὅπως καὶ τὸν τρόπον ἐξήλωσε τὸν Ἰωάννου ὁ σοφὸς οὗτος ἡμῶν πατήρ, ἵνα μάθητε ὅτι καὶ τῆς προσηγορίας οὗτος δίκαιότερον ἂν κληρονομήσατε τῆς ἐκείνου. Οὐκ ἦν ἐκεῖνῳ τράπεζα, οὐδὲ κλίβη, οὐδὲ οἰκία ἐπὶ γῆς· ἀλλ' οὐδὲ τούτῳ ποτὲ ἐτέγεται. Καὶ τούτου μάρτυρες ὑμεῖς, πῶς τὸν ἅπαντα χρόνον διετέλεισεν, ἀποστολικὸν ἐπιδεικνύμενος βίον, μηδὲν ἴδιον ἔχων, ἀλλὰ παρ' ἐτέρων τρεφόμενος, αὐτὸς τῇ προσευχῇ καὶ τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ λόγου προσκαρτερῶν. Ἐκῆρυξεν ἐκεῖνος, πέραν τοῦ ποταμοῦ διατριβῶν ἐν ταῖς ἐρημίαις· καὶ οὗτος πέραν τοῦ ποταμοῦ ποσε τὴν πόλιν πᾶσαν λαβὼν, τὴν ὑγιὴ διδασκαλίαν ἐπαίδευσεν. ἤκησεν ἐκεῖνος εἰς δεσμωτήριον καὶ τὴν κεφαλὴν ἐπετεμήθη διὰ τὴν ὑπὲρ τοῦ νόμου παρῆρσιαν· ἀλλὰ καὶ οὗτος πολλάκις τῆς πατρίδος ἐξέπεσε διὰ τὴν ὑπὲρ τῆς πίστεως παρῆρσιαν, πολλάκις δὲ καὶ τὴν κεφαλὴν ἀπετεμήθη διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν, εἰ καὶ μὴ τῇ πείρᾳ, ἀλλὰ τῇ προθέσει. Οὐ γὰρ φέροντες οἱ τῆς ἀληθείας ἔχθροί τὴν τῆς γλώττης αὐτοῦ δύναμιν, μυρίας πάντοθεν ἐβράπτων ἐπιβουλὰς, καὶ ἐκ πασῶν αὐτὸν ἐβρόύσατο Κύριος. Φέρε οὖν γλώττης ἀκούσωμεν ταύτης, δι' ἣν καὶ ἐκινδύνευσε καὶ ἐσώθη. Περὶ ἧς οὐκ ἂν τις ἄμαρτοι τοῦτο εἰπῶν, ὁ περὶ τῆς γῆς [τῆς] ἐπαγγελίας εἶρηκε Ἰησοῦς. Τί δὲ περὶ ἐκείνης εἶπεν; Ἐγγύρα γάλα καὶ μέλι. Τοῦτο καὶ περὶ τῆς γλώττης ἐστὶν εἰπεῖν· γλώττα δέουσα γάλα καὶ μέλι τοῦτου. Ἰν' οὖν καὶ γάλακτος ἀπολαύσωμεν, καὶ τοῦ μέλιτος ἐμφορηθῶμεν ἐνταῦθα τὸν ἡμέτερον καταπαύσαντες λόγον, ἀκούσωμεν τῆς λύρας καὶ τῆς σάλπιγγος. Ὅταν μὲν γὰρ τὴν ἡδονὴν ἐννοήσω τῶν ῥημάτων, λύραν καλῶ τὴν τούτου φωνήν· ὅταν δὲ τὸ δυνατόν τῶν νοημάτων, σάλπιγγά τινα πολεμικὴν, καὶ τοιαύτην, ὡς εἶχον οἱ Ἰουδαῖοι, ἤνικα τὰ τῆς Ἰερικῶς τείχεα κατέβαλον. Καθάπερ γὰρ τότε ἢ τῶν σαλπίγγων ἤχη, πυρὸς σφοδρότερον τοῖς λίθοις προσπίπτουσα, πάντα ἀνήλωσε καὶ ἔδαπάνη· οὕτω καὶ ἢ τούτου φωνὴ νῦν, οὐχ ἦτρον τῆς σάλπιγγος ἐκείνης τοῖς τῶν αἰρετικῶν ὀχυρώμασιν ἐμπεσοῦσα, λῆγ-

24

σμούς καθαιρεί, καὶ πᾶν ὕψωμα ἐπαιρόμενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ. Ἄλλ' ἵνα μὴ διὰ τῆς ἡμετέρας γλώττης, ἀλλὰ διὰ τῆς τοῦτου ταῦτα μάθητε, ἀνα-

παύσωμεν τὸν ἡμέτερον λόγον, δόξαν ἀναπέμφαντες τῷ Θεῷ, τῷ τοιοῦτους παρασχόντι διδασκάλους. ὅτι αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἄρην.

FRAGMENTUM S. JOANNIS CHRYSOSTOMI,

Ubi de eodem Diodoro ex Facundo Hermianensi, qui ait, lib. 4, c. 2 : Rursus in alio Sermone de ipso magistro Diodoro dixit.

Non superflue, sicut apparet, sermones prolixos expendimus. Sedenim in Martyrum celebratione commonemur etiam vivi martyris vicini martyrio fluminis

spiritualis. Vivus est enim iste martyr, et martyr siquidem mortuus et sæpius proposito. Videte ejus membra mortificata, videte figuram circumferentem

MONITUM

Hanc homiliam inter spuria ablegavit Fronto Ducæus. Illam contra *melioris* esse *notæ* dixit Savilius in notis. Ut genuinam etiam habuere alii docti viri, inter quos Tillemontius. Notat Savilius in eo multa haberi iis similia quæ in Homilia contra ebriosos et de resurrectione leguntur supra Tomo 2, p. 441, 442, 443, quæ loca in notis indicantur. In principio etiam homiliæ quædam habentur eadem, iisdemque pene verbis, quæ in Homilia de cœmeterio et de cruce p. 398. Alia quoque leviora hinc et inde deprehendantur, quæ in aliis Chrysostomi operibus habentur. Hæc fortasse Frontonem Ducæum virum sagacem induxerunt, ut banc homiliam inter spurias ablegaret. Putavit haud dubie esse centonem ex variis Chrysostomi

[750] ΕΙΣ ΤΟ ΑΓΙΟΝ ΠΑΣΧΑ ΛΟΓΟΣ.

α'. Εὐκαιρον σήμερον ἄπαντας ἡμᾶς ἀναδοῆσαι τὸ παρά τοῦ μακαρίου Δαυὶδ εἰρημένον· *Τίς λαλήσει τὰς δυναστείας τοῦ Κυρίου, ἀκουστάς ποιήσει πάσας τὰς αἰρέσεις αὐτοῦ;* Ἰθὺ γὰρ ἡμῖν παραγένονεν ἡ ποθεινὴ καὶ σωτήριος ἑορτὴ, ἡ ἀναστάσιμος ἡμέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἡ τῆς εἰρήνης ὑπόθεσις, ἡ τῆς καταλλαγῆς ἀφορμὴ, ἡ τῶν πολέμων ἀναίρεσις, ἡ τοῦ θανάτου κατάλυσις, ἡ τοῦ

διαβόλου ἤττα. Σήμερον ἄνθρωποι τοῖς ἀγγέλοις ἀνεμίγησαν, [751] καὶ οἱ σῶμα περικείμενοι μετὰ τῶν ἀσωμάτων δυνάμεων λοιπὸν τὰς ὑμνοφθίας ἀναφέρουσι. Σήμερον καταλύεται τοῦ διαβόλου ἡ τυραννίς· σήμερον τὰ δεσμὰ τοῦ θανάτου ἐλύθη, τοῦ ἔθου τὸ νίκος ἠφάνισται· σήμερον εὐκαιρον πάλιν εἰπεῖν τὴν προφητικὴν ἐκείνην φωνήν· *Ποῦ σου, θάνατε, τὸ κέντρον; ποῦ σου, ἄδη, τὸ νίκος;* Σήμερον τὰς χαλκᾶς

que de hujus lingua dicendum : lingua fluens lacte et melle. Ut igitur et lacte fruamur, et melle satiemur, hæc finita oratione nostra, lyram et tubam audiamus. Cum enim verborum suavitatem considero, lyram ejus vocem appello : ubi autem vim cogitationum, bellicam quamdam tubam voco, qualem habebant Judæi, cum Jerichuntis muros dejecerunt. Quemadmodum enim tunc tubarum sonus igne vehementius in lapides incidens, omnia consumebat et labefactabat :

sic et ejus vox nunc, non minus quam tuba illa in hæreticorum munitiones incidens, ratiocinia destruit et omnem altitudinem que se extollit adversus scientiam Dei (2. Cor. 10. 5). Verum ut ne per linguam nostram, sed per ipsius hæc ediscatis, hæc sine perandi faciamus, gloriam referentes Deo qui tales doctores præbuit : quia ipsi gloria in sæcula sæculorum, Amen.

quæ sunt hominis, et sensum habentem angelicum. *Et post aliquanta* : Sed revertamur ad martyrem istum iterum, propter quem et ista diximus. Quomodo itaque mortuus est mortificans membra sua, et conculcans naturæ cupiditates in humano corpore, et angelicam nobis demonstrans vitam? Si autem vultis videre, quia et reipsa mortuus est, recordamini illius temporis, quando bellum asperum adversus Ecclesiam exsurrexerat, et exercitus movebantur, et arma præparabantur, quando trans fluvium¹ omnes con-

gregabantur. Tunc ipse exiens, et velut turris anteposita, vel scopulus quidam altus et magnus ante alios stans, et contrariorum suscipiens fluctus et resolvens, in tranquillitate ceterum corpus Ecclesie custodivit, repercuitens tempestatem, et præstans nobis quietum portum.

¹ Sic et in Oratione præcedenti. In altera videlicet Orontis ripa, ubi ea pars urbis erat, quæ Palæa seu vetus urbs appellabatur, ubi erat ecclesia Palæa item dicta, in qua convenire solebant illi qui Meletium episcopum sequebantur.

AD HOMILIAM IN PASCHA QUÆ GENUINA ESSE PROBATUR.

locis consarcinatum : non cogitans Chrysostomum eadem ipsa quæ pridem dixerat sæpe repetere, et aliquando homilias integras retractatas mutatisque initiis ad conciones adhibere suas. Non dubito certe hanc homiliam a Chrysostomo verè habitam dictamque fuisse. Cum enim annis octodecim concionatus sit, recurrente Paschæ solemnitatem eadem ipsa aliquando repetierit : neque enim in promptu est cuius concionatori, qui tam longo temporis curriculo in Paschate quotannis oraverit, nova semper efferre, et ex prius dictis nihil unquam admiscere.

Interpretationem Latinam novam adornavimus,

IN SANCTUM PASCHA CONCIO,

1. *Mors victa a Christi tempore non ultra mors, sed somnus et dormitio vocatur.* — Opportune hodie omnes cum beato Davide clamemus : *Quis loquetur potentias Domini, auditas faciet omnes laudes ejus (Psal. 105. 13)?* Ecce enim advenit nobis hodie desideratum salutareque festum, dies nimirum resurrectionis Domini nostri Jesu Christi; pacis argumentum, reconciliatio- nis causa, quæ bella sustulit, mortem dissolvit, dia-

bolum prostravit. Hodie homines cum angelis commixti sunt, et qui corpore sunt induti, cum incorporeis potestatibus hymnos persolvunt. Hodie evertitur diaboli tyrannis; hodie vincula mortis soluta sunt, inferni victoria sublata est; hodie opportune proferatur prophetica vox illa : *Ubi est, mors, stimulus tuus? ubi, inferne, victoria tua (Osæe 13. 11; 1. Cor. 15. 55)?* Hodie portas æreas confregit Dominus postq̄

Christus, ipsamque mortis personam delevit. Quid dico personam? Ipsius quoque nomen mutavit: neque enim ultra mors vocatur, sed dormitio et somnus (a): siquidem ante Christi adventum, crucisque (economiam, ipsum quoque mortis nomen terribile erat. Certe primus homo magni supplicii loco hanc audivit sententiam: *Quacumque die comederis, morte morieris* (Gen. 2. 17). Quin et beatus Job hanc illo nomine appellavit: *Mors viro requies* (Job 3. 23). Et propheta David dicebat: *Mors peccatorum pessima* (Psal. 33. 22). Non modo animæ divisio a corpore mors vocabatur; imo etiam infernus. Audi enim patriarcham Jacob dicentem: *Deducetis senectutem meam cum dolore ad inferos* (Gen. 42. 38); et prophetam quoque: *Infernus dilatavit os suum* (Is. 5. 14); alius item propheta: *Eripiet me de lacu inferiori* (Psal. 85. 13); In multisque Veteris Testamenti locis transitum ex hac vita, mortem et infernum vocari deprehendes. Quoniam vero Christus Deus noster in sacrificium oblatum est et resurrectio consequuta est, illa nomina benignus Dominus sustulit, novumque et extraneum vivendi institutum in mundum induxit; exitus ex hac vita jam non mors, sed dormitio: et somnus vocatur. Undenam hoc liquet? Audi Christum dicentem: *Lasarus amicus noster dormit, sed vado ut a somno suscitem eum* (Joan. 11. 14). Quemadmodum enim facile nobis est dormientem expergefaceret et excitare: sic et communi omnino Domino a mortuis suscitare. Quia vero novum extraneumque erat id, quod ab ipso dictum fuerat, neque ipsi discipuli dictum intellexerunt, donec ad illorum infirmitatem se demittens, id clarior diceret. Communis vero orbis doctor beatus Paulus ad Thessalonicenses scribens ait: *Nolo vos ignorare de dormientibus, ut non contristentini, sicut et ceteri qui spem non habent* (1. Thess. 4. 12). Et rursus sibi: *Ergo qui dormierunt in Christo, perierant* (1. Cor. 15. 18). Et iterum: *Nos qui vivimus, qui residui sumus, non preveniemus eos qui dormierunt* (1. Thess. 4. 14). Et alibi rursus: *Si enim credimus, quod Jesus mortuus est et resurrexit, ita et Deus eos qui dormierunt, adducet cum eo* (1b. v. 13).

3. Videtis mortem passim vocari dormitionem et somnum, et eam quæ antea terribilis erat, nunc post resurrectionem facile contumni? Vides splendidum resurrectionis tropæum? Per hanc enim innumera nobis bona obtigerunt; per hanc dæmonum hæcæia soluta est; per hanc mortem irridemus; per hanc presentem vitam contempnimus, per hanc ad futurorum desiderium excitamur; per hanc licet corpore induamur, nihilo inferiore conditione sumus, quam incorporata; si tamen velimus. Hodie præclarum victoriæ triumphum agimus: hodie Dominus noster, tropæo contra mortem erecto, tyrannideque diaboli calcata, per resurrectionem viam nobis ad salutem munivit. Omnes proinde gaudeamus, exultemus et lætemur. Nam etsi Dominus ipse sit qui vicit et tropæum erexit, communis tamen lætitia, commune gaudium est. Nam propter nostram salutem omnia fecit: et per quæ (g) Hæc iisdem pene verbis habes supra Tom. 2, col. 763.

diabolus nos expugnavit, per ea ipsa Christus ipsum superavit. Ea ipsa arma accepit, ac per eadem ipsum prostravit: quomodo autem, audi. Virgo, lignum et mors nostræ cladis symbola erant. Etenim virgo erat Eva: nondum enim virum noverat, quando seducta est; lignum erat arbor: mors supplicium de Adamo sumptum. Viden' quomodo virgo, lignum et mors cladis nobis symbola fuerint? Jam vide quomodo eadem ipsa nobis victoriæ causa sint. Pro Eva Maria; pro ligno scientiæ boni et mali, lignum crucis; pro morte Adami, mors Domini. Viden' eum iisdem armis vicisse, et iisdem profligatum esse? Per lignum diabolus vicerat Adamum, per crucem Christus diabolum debellavit. Et illud quidem ad infernum mittebat; hoc autem crucis lignum defunctos ex inferno reducebat: illud quasi captivum et nudum eum qui prostratus fuerat obtegebat; hoc autem victorem nudum in alto defixum omnibus ostendebat. Et mors illa quidem prior omnes in damnationem traherebat; hæc vero posterior etiam eos, qui ante se fuerant, suscitabat. *Quis loquetur potentias Domini, auditas faciet omnes laudes ejus* (Psal. 105. 2)? Per mortem immortales facti sumus, per lapsum surreximus, per cladem victores fuimus.

5. Hæc crucis præclara opera, hæc maximum resurrectionis argumentum. Hodie angeli chorus ducunt, omnes caelestes virtutes exsultant, gaudentes de communi salute hominum generis. Nam si de uno peccatore penitentiam agente gaudium est in caelo et in terra (Luc. 15. 7), multo magis de salute mundi, Hodie humanam naturam, a diaboli tyrannide liberatam, ad priorem nobilitatem reduxit. Cum enim videt primitias meas de morte victoriam retulisse, non timeo, non horreo bellum; neque infirmitatem meam considero, sed immensam virtutem pro me pugnatam respicio. Nam qui mortis tyrannidem devicit, totamque illius vim sustulit, quid in posterum non facturus est pro genere suo, cujus formam ob iagentem clementiam suam accipere dignatus est, et per eam contra diabolum in arenam descendit? Hodie ubique terrarum gaudium et lætitia est spiritualis (a). Hodie et angelorum cœsus, et omnium superparum virtutum chorus propter hominum salutem exsultat. Cogita igitur, dilecte, gaudii magnitudinem, quoniam supernæ quoque potestates festum nobiscum agunt: congratant quippe nostris bonis. Etiam anim gratia illa Domini nos proprie respiciat, in partem tamen gaudii illi veniunt. Quamobrem non erubescunt nobiscum festum celebrare. Et quid dico, conservos nostros non erubescere nobiscum festum celebrare? Ne Dominus quidem noster et eorum idipsum agere erubescit. Quid dico, non erubescit? Etiam concupiscit nobiscum festum celebrare. Undenam id liquet? Audi ipsum dicentem: *Desiderio desideravi hoc pascha manducare vobiscum* (Luc. 22. 15): si pascha manducare desideravit, utique et festum nobiscum celebrare. Cum ergo videas non angelos tantum et omnium cæ-

(a) Hæc longa serie habentur supra Tomo 2, col. 456 et sequentibus.

πύλας συνέβλασεν ὁ Δεσπότης ἡμῶν Χριστός, καὶ αὐτὸ τοῦ θανάτου τὸ πρόσωπον ἠφάνισε. Τί δὲ λέγω τὸ πρόσωπον; Αὐτοῦ τὴν προσηγορίαν μετέβαλεν· οὐκ ἔτι γὰρ θάνατος λέγεται, ἀλλὰ κοιμησις καὶ ὕπνος· πρὸ μὲν γὰρ τῆς Χριστοῦ παρουσίας, καὶ τῆς τοῦ σταυροῦ οἰκονομίας, καὶ αὐτὸ τοῦ θανάτου τὸ ὄνομα φοβερὸν ἐτύγχανε. Καὶ γὰρ ὁ πρῶτος ἄνθρωπος γενόμενος ἀντὶ μεγάλου ἐπιτιμίου τοῦτο κατεδικάζετο ἀκούων· *Ἢ δ' ἂν ἡμέρα φαγῆ, θανάτῳ ἀποθανῆ.* Καὶ ὁ μακάριος δὲ Ἰωβ τοῦτ' ἔπος πρὸ ὀνόματι αὐτὸν προσηγόρευσε, λέγων· *Θάνατος ἀνδρὶ ἀνάπαυσις.* Καὶ ὁ προφήτης Δαυὶδ ἔλεγε· *Θάνατος ἀμαρτωλῶν ποτηρὸς.* Οὐ μόνον δὲ θάνατος ἐκαλεῖτο ἢ διὰ λύσεις τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος, ἀλλὰ καὶ ἕξης. Ἄκουε γὰρ τοῦ μὲν πατριάρχου Ἰακώβ λέγοντος· *Κατάξετε τὸ γῆρας μου μετὰ λύπης εἰς ἄδου· τοῦ δὲ προφήτου πάλιν· Ἐχάσεν ὁ ἄθης τὸ στόμα αὐτοῦ· καὶ πάλιν ἑτέρου προφήτου λέγοντος· Ῥύσεται με ἐξ ἄδου κατωτάτου· καὶ πολλοῦ ἐσθλάσας ἐπὶ τῆς Παλαιᾶς θανάτου καὶ ἕξης καλουμένην τὴν ἐντεῦθεν μετὰστασιν. Ἐπειδὴ δὲ Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν θυσία προσεβόηθη, καὶ τὰ τῆς ἀναστάσεως προεχώρησε, κερτῆρε δὲ τὰς προσηγορίας αὐτᾶς ὁ φιλόανθρωπος Δεσπότης, καὶ καινὴν καὶ ξένην πολιτείαν εἰς τὸν βίον εἰσήγαγε τὸν ἡμέτερον· ἀντὶ γὰρ θανάτου λοιπὸν κοιμησις καὶ ὕπνος λέγεται ἢ ἐντεῦθεν μετὰστασις. Καὶ πόθεν τούτο δῆλον; Ἄκουε αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ λέγοντος· *Αἰχλωρὸς ὁ φίλος ἡμῶν κοιμηται, ἀλλὰ πορεύομαι ἐξυπνίσαι αὐτὸν.* Ὅσπερ γὰρ ἡμῖν εὐκολον τὸν καθεύδοντα διυπνίσαι καὶ διεγείρει, οὕτω καὶ τῷ κοινῷ πάντων ἡμῶν Δεσπότη τὸ ἀναστήσαι. Καὶ ἐπειδὴ καινὸν ἦν καὶ ξένον τὸ παρ' αὐτοῦ εἰρημένον, οὐδὲ οἱ μαθηταὶ συνῆκαν τὸ λαχθῆν, μέχρις ὅτου συγκαταβαίνων αὐτῶν τῇ ἀσθενείᾳ, φανερώτερον αὐτὸ εἶρηκε. Καὶ ὁ τῆς οἰκουμένης δὲ διδάσκαλος ὁ μακάριος Παῦλος, γράφων Θεσσαλονικεῦσι φησιν· *Οὐ θέλω ὑμᾶς ἀγνοεῖν περὶ τῶν κοιμηθέντων, ἵνα μὴ λυπηθῆτε, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα.* Καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ· *Ἄρα οἱ κοιμηθέντες ἐν Χριστῷ, ἀπώλοντο.* Καὶ πάλιν· *Ἡμεῖς οἱ ζῶντες, οἱ περιλειπούμενοι, οὐ μὴ φοβώμεθα τοὺς κοιμηθέντας.* Καὶ ἐτέρωθι πάλιν· *Εἰ γὰρ πιστεύομεν, ὅτι Ἰησοῦς ἀπέθανε, καὶ ἀνέστη, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς τοὺς κοιμηθέντας ἄξει σὺν αὐτῷ.**

β. Εἶδες πανταχοῦ λοιπὸν κοιμησιν καὶ ὕπνον τὸν θάνατον καλούμενον; καὶ τὸν πρὸ τούτου φοβερὸν ἔχοντα τὸ πρόσωπον, νῦν εὐκαταφρόνητον μετὰ τὴν ἀνάστασιν γινόμενον; Εἶδες λαμπρὸν τῆς ἀναστάσεως τὸ πρόσωπον; Διὰ ταύτην ἡμῖν τὰ μύρια ἀγαθὰ εἰσηγήνακεται· [752] διὰ ταύτην ἢ τῶν δαιμόνων ἀπάτην κατελύθη· διὰ ταύτην καταγελῶμεν θανάτου· διὰ ταύτην ὑπερορώμεν τῆς παρουσίας ζωῆς· διὰ ταύτην πρὸς τὴν τῶν μελλόντων ἐπιθυμίαν ἐπειγόμεθα· διὰ ταύτην, σῶμα περιεκείμενοι, οὐδὲν ἑλαττον τῶν ἀσωμάτων ἔχομεν, ἢ ἀν βουλώμεθα. Σήμερον ἡμῶν τὰ λαμπρὰ νικητήρια γέγονε· σήμερον ἡμῶν ὁ Δεσπότης τὸ κατὰ τοῦ θανάτου πρόσωπον στήσας, καὶ τοῦ διαβόλου τὴν τυραννίδα καταλύσας, τὴν διὰ τῆς ἀναστάσεως ὁδὸν εἰς σωτηρίαν ἐχαρίσατο. Πάντες τοίνυν χαίρωμεν, σκιρτῶμεν, ἀγαλλώμεθα. Εἰ γὰρ καὶ ὁ Δεσπότης ἡμῶν ἐνίκησε καὶ τὸ πρόσωπον ἔσθησεν, ἀλλὰ κοινὴ καὶ ἡμῶν ἡ εὐφροσύνη καὶ ἡ χαρὰ. Διὰ γὰρ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν πάντα εἰργάσατο· καὶ εἰ ὡν ἡμεῖς καταπέλασειν ὁ διάβολος, διὰ τούτων

αὐτοῦ περιεγένετο ὁ Χριστός. Αὐτὰ τὰ ὄπλα ἔλαβε, καὶ τούτοις αὐτὸν κατηγωνίσαστο· καὶ πῶς, ἄκουε. Παρθένος καὶ ξύλον καὶ θάνατος τῆς ἡμετέρας ἡττης γέγονε τὰ σύμβολα. Καὶ γὰρ παρθένος ἦν ἡ Εὐα· οὐδέπω γὰρ ἀνδρα ἐγένωσκεν, ὅτε τὴν ἀγάπην ὑπέμεινε· ξύλον ἦν τὸ δένδρον· θάνατος τὸ ἐπιτίμιον τὸ κατὰ τοῦ Ἀδάμ. Εἶδες πῶς παρθένος καὶ ξύλον καὶ θάνατος γέγονεν ἡμῖν τῆς ἡττης τὰ σύμβολα; Ὅρα τοίνυν πῶς καὶ τῆς νίκης αὐτὰ πάλιν γέγονε παρὰ ἴτια. Ἀντὶ τῆς Εὐας ἡ Μαρία· ἀντὶ τοῦ ξύλου τοῦ εἰδέναί γενηστὸν καλοῦ καὶ πονηροῦ, τὸ ξύλον τοῦ σταυροῦ· ἀντὶ τοῦ θανάτου τοῦ Ἀδάμ, ὁ Δεσποτικὸς θάνατος. Εἶδες δὲ ὡν ἐνίκησε, διὰ τούτων αὐτὸν ἡττώμενον; Περὶ τὸ δένδρον κατηγωνίσαστο τὸν Ἀδάμ ὁ διάβολος· περὶ τὸν σταυρὸν κατεπάλασε τὸν διάβολον ὁ Χριστός. Κάκεινο μὲν τὸ ξύλον εἰς ἄδην ἔπεμψε, τούτο δὲ τὸ ξύλον, τὸ τὸ σταυροῦ, καὶ τοὺς ἀπελθόντας ἐκ τοῦ ἄδου πάλιν ἀνεκαλεῖτο· κάκεινο μὲν καθάπερ αἰχμάλωτον καὶ γυμνὸν ἔκρυπτε τὸν ἡττηθέντα, τούτο δὲ τὸν νικητὴν γυμνὸν προσηλωμένον ἐφ' ὑψηλοῦ πᾶσιν ἐδείκνυ. Καὶ θάνατος ὁ μὲν καὶ τοὺς μετ' αὐτὸν κατέκρινεν· ὁ δὲ καὶ τοὺς πρὸ αὐτοῦ ἀνέστησεν ἄληθώς. *Τίς λαλήσει τὰς δυναστείας τοῦ Κυρίου, ἀκουστάς ποιήσει πάσας τὰς αἰνέσεις αὐτοῦ;* Ἀπὸ θανάτου γεγόναμεν ἀθάνατοι, ἀπὸ πτώσεως ἀνέστημεν, ἀπὸ ἡττήματος κατέστημεν νικηταί.

γ. Ταῦτα τοῦ σταυροῦ τὰ κατορθώματα, ταῦτα τῆς ἀναστάσεως μεγίστη ἀπόδειξις. Σήμερον ἄγγελοι σκιρτῶσι, καὶ πᾶσαι αἱ οὐράναι δυνάμεις ἀγάλλονται, συνηδόμεναι ἐπὶ τῇ σωτηρίᾳ τοῦ κοινῷ γένους τῶν ἀνθρώπων. Εἰ γὰρ ἐπὶ ἐνὶ ἀμαρτωλῷ μετανοῶντι χαρὰ γίνεται ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς, πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ τῇ σωτηρίᾳ τῆς οἰκουμένης. Σήμερον τὴν ἀνθρωπιαν φύσιν, τῆς τοῦ διαβόλου τυραννίδος ἐλευθερώσας, πρὸς τὴν προτέραν εὐγένειαν ἐπανήγαγεν. Ὅταν γὰρ Ἰωβ τὴν ἀπαρχὴν τὴν ἐμὴν οὕτω τοῦ θανάτου περιγεγεννημένην, οὐκ ἔτι δέδοικα, οὐκ ἔτι φρίττω τὸν πόλεμον· οὐδὲ πρὸς τὴν ἀσθένειαν ὄρω τὴν ἔμαυτοῦ, ἀλλ' ἐννοῦ τοῦ μέλλοντός μοι συμμαχεῖν τὴν ἀπατον δύναμιν. Ὁ γὰρ τῆς τοῦ θανάτου τυραννίδος περιγεγεννημένος, καὶ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν ἰσχὴν ἀφελόμενος, τί λοιπὸν οὐκ ἐργάσεται περὶ τὸ ὁμογενές, καὶ οὐ τὴν μορφήν ἀναλαθεῖν διὰ πολλὴν φιλανθρωπίαν [755] κατηξίωσας, καὶ διὰ ταύτης τὴν πρὸς τὸν διάβολον πάλιν ποιήσασθαι; Σήμερον χαρὰ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης καὶ εὐφροσύνη πνευματικῆ. Σήμερον καὶ τῶν ἀγγέλων ὁ δῆμος καὶ πασῶν τῶν ἀνω δυνάμεων ὁ χορὸς διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων σωτηρίαν ἀγάλλονται. Ἐννόησον τοίνυν, ἀγαπητῆ, χαρὰς μέγεθος, ὅτι καὶ αἱ ἀνω δυνάμεις ἡμῖν συνεορτάζουσι· συχαίρουσι γὰρ τοῖς ἡμετέροις ἀγαθοῖς. Καὶ γὰρ εἰ καὶ ἡμετέρας ἢ χάρις ἢ παρὰ τοῦ Δεσπότη, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνων ἡ ἴδου. Διὰ τοῦτο οὐκ ἐπαισχύνονται ἡμῖν συνεορτάσαι. Καὶ τί λέγω, ὅτι οἱ σύνδουλοι ἡμῖν οὐκ ἐπαισχύνονται συνεορτάσαι; Αὐτὸς ὁ Δεσπότης αὐτῶν τε καὶ ἡμῶν οὐκ ἐπαισχύνεται ἡμῖν συνεορτάσαι. Τί δὲ εἶπον, οὐκ ἐπαισχύνεται; Καὶ ἐπιθυμῶ συνεορτάσαι ἡμῖν. Πόθεν τούτο δῆλον; Ἄκουε αὐτοῦ λέγοντος· *Ἐπιθυμῶ ἐπεθύμησα εὐτοῦτο τὸ Πάσχα φαγεῖν μεθ' ὑμῶν· εἰ δὲ τὸ Πάσχα ἐπεθύμησε φαγεῖν, καὶ συνεορτάσαι δηλονότι.* Ὅταν οὖν ἴδης μὴ μόνον ἀγγέλους καὶ πάντων τῶν οὐρανίων δυνάμεων τὸν δῆμον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν Δεσπότην τῶν ἀγγέλων ἡμῖν συνεορτάζοντα,

τί σοι λείπεται λοιπόν εἰς εὐφροσύνης λόγον; Μηδεὶς τοίνυν ἔστω κατηφής σήμερον διὰ τὴν πενίαν· ἑορτὴ γάρ ἐστι πνευματικῆς.

Μηδεὶς πλούσιος ἐπαιρέσθω διὰ τὸν πλοῦτον· οὐδὲ γὰρ ἀπὸ τῶν χρημάτων εἰσενεγκεῖν εἰς τὴν ἑορτὴν ταύτην δύναται. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἐξωθεν ἑορτῶν, τῶν βιωτικῶν λέγω, ἐνθα πολλὴ ἡ φαντασία καὶ τῆς ἐξωθεν περιβολῆς, καὶ τῆς ἐν τῇ τραπέζῃ πολυτελείας, εἰκότως ἔχει ὁ μὲν πένης ἐν ἀθυμίᾳ καὶ κατηφείῃ ἔσται, ὁ δὲ πλούσιος ἐν ἡδονῇ καὶ φαιδρότητι. Τί δῆποτε; Ὅτι ὁ μὲν λαμπρὰν ἐσθῆτα περιβάλλεται, καὶ πλουσιωτέραν παρατίθεται τὴν τράπεζαν· ὁ δὲ πένης ὑπὸ τῆς πενίας κωλύεται τὴν αὐτὴν φιλοτιμίαν ἐπιδείξασθαι. Ἐνταῦθα δὲ οὐδὲν τοιοῦτον, ἀλλὰ πᾶσα αἴτη ἡ ἀνωμαλία ἐκποδῶν, μίᾳ δὲ τράπεζᾳ καὶ πλουσίῳ καὶ πένητι, καὶ δούλῳ καὶ ἐλευθέρῳ. Κἂν πλούσιος ᾗς, οὐδὲν πλεονάζεις τοῦ πένητος· κἂν πένης ᾗς, οὐδὲν ἔλαττον ἔξεις τοῦ πλουσίου, οὐδὲ διὰ τὴν πενίαν ἔλαττοῦται σου τὰ τῆς εὐωχίας τῆς πνευματικῆς· θεία γάρ ἐστιν ἡ χάρις, καὶ οὐκ εἶδε προσώπων διαφοράν. Καὶ τί λέγω, πλουσίῳ καὶ πένητι ἡ αὐτὴν τράπεζαν πρόκειται; Καὶ αὐτῷ τῷ τὸ διδῶμα περικειμένῳ, καὶ τὴν ἀλουργίδα ἔχοντι, τῷ τὴν ἐξουσίαν τῆς οἰκουμένης ἀνηρημένῳ, καὶ τῷ πτωχῷ τῷ πρὸς τὴν ἐλεημοσύνην καθημένῳ, μία τράπεζα πρόκειται. Τοιαῦτα γὰρ τὰ δῶρα τὰ πνευματικά· οὐ τοῖς ἀξιωμασίᾳ διαιρεῖ τὴν κοινωνίαν, ἀλλὰ τῇ προαιρέσει καὶ τῇ γνώμῃ. Μετὰ τῆς αὐτῆς παρρησίας καὶ τιμῆς καὶ ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ πτωχὸς πρὸς τὴν ἀπόλαυσιν καὶ κοινωνίαν τῶν θείων τούτων μυστηρίων ὁρμῶσι. Καὶ τί λέγω, μετὰ τῆς αὐτῆς τιμῆς; Πολλάκις ὁ πένης μετὰ πλείονος τῆς παρρησίας. Τί δῆποτε; Ὅτι ὁ μὲν βασιλεὺς κυκλομάσας πραγματῶν φρονεῖσι, καὶ ὑπὸ πολλῶν περιστάσεων περιστοιχιζόμενος, ὥσπερ ἐν παλάγῃ τυγχάνων, οὕτως πανταχόθεν ὑπὸ τῶν ἐπιπλήλων κυμάτων περιβραντίζεται, καὶ πολλὰ προστίθεται τὰ ἁμαρτήματα· [754] ὁ δὲ πένης, πάντων τούτων ἀπηλλαγμένος, καὶ ὑπὲρ τῆς ἀναγκαίας μόνῃς φροντίων τροφῆς, καὶ τὴν ἀπράγμονα καὶ ἡσύχιον βίον μετῶν, ὥσπερ ἐν λιμένι καὶ γαλήνῃ καθήμενος, μετὰ πολλῆς τῆς εὐλαθείας τῇ τραπέζῃ πρόσσεισι.

8. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἐτέρων πολλῶν ἀθυμίαι διάφοροι τίκονται τοῖς περὶ τὰς βιωτικὰς ἑορτὰς ἡσυχολιμένοις. Πάλιν γὰρ ἔχει μὲν πένης ἐν κατηφείᾳ, ὁ δὲ πλούσιος ἐν φαιδρότητι, οὐ διὰ τὴν τράπεζαν μόνην, καὶ τὴν πολυτελείαν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ ἱμάτια τὰ φαιδρὰ καὶ τῆς ἐσθῆτος τὴν φαντασίαν. Ὅπερ γοῦν ἐπὶ τῆς τραπέζης πάσχουσι, τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἱματίων ὑπομένουσιν. Ὅταν οὖν ἴδῃ τὸν πλούσιον ὁ πένης πολυτελεστέραν περιβεβλημένον στολήν, ἐπλήρη τῇ ὀδύῃ, ἐταλάνισεν ἑαυτὸν, μυρία ἐπηράσατο. Ἐνταῦθα δὲ καὶ αὐτὴ ἡ ἀθυμία ἀνήρηται· ἐν γὰρ ἅπασιν ἐστὶν ἱμάτιον τὸ ἐνδύμα τὸ σωτήριον· καὶ βοᾷ Παῦλος λέγων· Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε. Μὴ τοίνυν καταισχύνομεν τὴν τοιαύτην ἑορτὴν, παρακαλῶ, ἀλλὰ ἄξιον φρόνημα τὸν δεδωρημένον ἡμῖν παρὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ χάριτος ἀναλάβωμεν. Μὴ μέθη καὶ ἀδηφάγῃ ἑαυτοὺς ἐκδώσωμεν, ἀλλ' ἐνοήσαντες τοῦ ἡμετέρου Δεσπότου τὴν φιλοτιμίαν, καὶ ὅτι καὶ πλουσίους καὶ πένητας ὁμοίως ἐτίμησε καὶ δούλους καὶ ἐλευθέρους, καὶ εἰς πάντα κοινὴν τὴν δωρεὰν ἐξέχεεν, ἀμειψόμεθα τὸν εὐεργέτην τῆς περὶ ἡμᾶς εὐνοίας· ὁμοιδίῃ θὲ ἀρκούσα πολιτεία ἀρέσκουσα, καὶ ψυχῇ νήφουσα

καὶ διεγρηγμένη. Αὕτη ἡ ἑορτὴ καὶ πανήγυρις ὁ χρημάτων δεῖται, οὐ δαπάνης, ἀλλὰ προαιρέσεως· μόνῃ καὶ διανοίᾳ καθάρῃς. Οὐδὲν σωματικόν· ἀκράδαι ἐντεῦθεν ἀνήσασθαι, ἀλλὰ πάντα πνευματικά· ἀκράδαισιν θείων λογίων, εὐχὰς Πατέρων, εὐλογίας ἱερῶν, τῶν θείων καὶ ἀποδόρῃων μυστηρίων τὴν κοινωνίαν, εἰρήνην καὶ ὁμόνοιαν, καὶ πνευματικὰ δῶρα καὶ ἔπα τῆς τοῦ δωρουμένου φιλοτιμίας. Ἐορτάσωμεν τοίνυν τὴν ἑορτὴν ταύτην ἐν ἡ ἀνέστη ὁ Κύριος. Ἀνέστη γὰρ, καὶ τὴν οἰκουμένην ἑαυτῷ συνανέστησε. Καὶ αὐτὸς μὲν ἀνέστη, τὰ δεσμὰ τοῦ θανάτου διαβρόχῃς ἡμᾶς δὲ ἀνέστησε, τὰς σειράς τῶν ἡμετέρων ἁμαρτιῶν διαλύσας. Ἡμαρτεν ὁ Ἀδὰμ, καὶ ἀπέθανεν· οὐχ ἡμαρτεν ὁ Χριστὸς, καὶ ἀπέθανε. Καίνον καὶ παραδόξον· ἐκείνος ἡμαρτε, καὶ ἀπέθανε· ὅπως οὐχ ἡμαρτε, καὶ ἀπέθανε. Τίνος ἐνεκεν, καὶ διὰ τί; Ἴνα ὁ ἁμαρτῶν καὶ ἀποθανόντων, διὰ τοῦ μὴ ἁμαρτόντος καὶ ἀποθανόντος δυνηθῇ τῶν θανάτου δεσμῶν ἐλευθερωθῆναι. Οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Ἀδὰμ γέγονε, καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ. Ὄφειλεν ὁ Ἀδὰμ τὸν θάνατον, καὶ κατείχετο ὑπὸ τοῦ διαβόλου· οὐκ ὄφειλεν ὁ Χριστὸς, οὐδὲ κατείχετο· ἤλθε δὲ καὶ κατέβαλε τὸν θάνατον ὑπὲρ τοῦ κασεχομένου, ἵνα ἐκείνου ἀπολύσῃ τῶν τοῦ θανάτου δεσμῶν. Εἶδες τῆς ἀναστάσεως τὰ κατορθώματα; [755] εἶδες τοῦ Δεσπότου τὴν φιλοανθρωπίαν; εἶδες μέγεθος κηδεμονίας;

Μη τοίνυν ἀγνώμονες γινώμεθα περὶ τὸν οὕτως εὐεργέτην, μηδὲ ἀπειθῆ ἡ νηστεία παρήλθε, βραθυμότεροι καταστῶμεν· ἀλλὰ νῦν μέλλον ἢ πρότερον πλείονα τῆς ψυχῆς πώμεθα τὴν ἐπιμέλειαν, ἵνα μὴ τῆς σαρκὸς πλαινομένης, αὐτὴ ἀσθενεστέρα γένηται, ἵνα μὴ τῆς δούλης φροντίζοντες, τῆς δεσποίνης καταμελώμεν. Τί γὰρ ὄφελος, εἰπέ μοι, ὑπὲρ τὴν χρεῖαν διαβρόχῃσθαι, καὶ τὴν συμμετρίαν ὑπερβαίνειν; Τοῦτο καὶ τὸ σῶμα λυμαίνεται, καὶ τῆς ψυχῆς τὴν εὐγένειαν προδίδουσι. Ἀλλὰ τῆς αὐταρχείας καὶ τῆς χρεῖας γενώμεθα, ἵνα καὶ ψυχῇ καὶ σώματι τὸ προσῆκον ἀποπληρώσωμεν, ἵνα μὴ τὰ ἀπὸ τῆς νηστείας συλλεγίντα ἀθρόον ἅπαντα ἐκχώμεν. Μὴ γὰρ κωλύθῃ ἀπολαύειν τροφῆς καὶ ἀνίσσασθαι; Οὐ κωλύω τοῦτο, ἀλλὰ παραινῶ τῆς χρεῖας γίνεσθαι, καὶ τὴν πολλὴν τρυφήν ἐκκόπτειν, καὶ μὴ τὸ μέτρον ὑπερβαίνοντας, λυμαίνεσθαι τῆς ψυχῆς τὴν ὑγίαν. Οὐδὲ γὰρ ἡδονῆς λοιπὸν ἀπολαύσεται ὁ τοιοῦτος ὑπερβάς τῆς χρεῖας τοὺς ὄρους· καὶ τοῦτο μάλιστα Ἰσασιν ἀκριδῶς οἱ διὰ τῆς πείρας αὐτῆς ἐλθόντες· καὶ μυρία ἐντεῦθεν ἑαυτοῖς τεκόντες νοσημάτων εἶδη, καὶ πολλὴν τὴν ἀθῆδαν ὑπομένεσαν. Ἄλλ' ὅτι μὲν πεισοθήσεσθε ταῖς ἡμετέραις παραινέσεσιν οὐκ ἀμφιβάλλω· οἶδα γὰρ ὑμῶν τὸ πειθίμιον.

ε'. Καὶ διὰ τοῦτο ἐνταῦθα τὴν περὶ τούτου στήσας παραινέσιν, πρὸς τοὺς κατὰ τὴν νύκτα τὴν φωτοφόρον ταύτην καταξιοθέντας τῆς τοῦ θείου βαπτίσματος δωρεᾶς τρέψαι βούλομαι τὸν λόγον, τὰ κατὰ ταῦτα τῆς Ἐκκλησίας φυτὰ, τὰ ἀνθητὰ πνευματικά, τοὺς νέους τοῦ Χριστοῦ στρατιώτας. Πρὸ τῆς χθῆς ὁ Δεσπότης ἐν σταυρῷ ἐτύγχανεν, ἀλλ' ἀνέστη νῦν· οὕτω καὶ οὗτοι, πρὸ τῆς χθῆς ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας κατείχοντο, ἀλλὰ νῦν συνανέστησαν τῷ Χριστῷ· ἐκείνος σῶματι ἀπέθανε καὶ ἀνέστη, οὗτοι ἁμαρτίῃ ἦσαν τεθηγκότες, καὶ ἀπὸ ἁμαρτίας ἀνέστησαν. Ἡ μὲν

lestium potestatum cœtum, sed etiam ipsum angelorum Dominum nobiscum festum agere, quid tibi jam deest ad lætitiã? Nemo ob paupertatem hodie mœstus esto: spiritualis quippe est celebritas.

Mensa Domini perinde pauperes atque divites admittit. — Nemo dives ob divitiarum copiam extollatur: nihil enim pecuniarum ad hoc festum afferre valet. In externis quippe solemnitatibus, ubi multa pompa et apparatus, ingens mensæ lætitiã, jure pauper in mœrore et anxietate, dives in voluptate et lætitiã. Quare? Quia ille splendida veste amicitur, et lautio-rem mensam apponit; pauper vero inopia impeditur, quominus eundem luxum ostendet. Hic vero nihil simile; sed illa omnis inæqualitas abest; una mensa diviti et pauperi, servo et libero. Si dives sis, nihil plus habebis quam pauper; si pauper, nihil minus quam dives: neque propter penuriam spiritualis convivii lautitiã minuitur: divina quippe gratia est, quæ personarum discrimen non respicit. Et quid dico, eandem pauperi et diviti apponi mensam? Ei etiam qui diademate redimitur et purpura vestitur, atque totius orbis imperium obtinenti, et pauperi ad eleemosynam sedenti, una apponitur mensa. Talia quippe sunt dona spiritualia; non dignitatibus eorum communicatio, sed voluntati et proposito tribuitur. Eadem fiducia, eodem honore Imperator et pauper ad usum et participationem divinarum mysteriorum accedunt. Et quid dico, eodem honore? Sæpe pauper cum majori fiducia. Quare? Quoniam Imperator negotiorum curis distentus, et casuum frequentia circumdatus, quasi in mari versans, sic undique ingruentibus fluctibus agitatur, et peccatis multis scœdatur; pauper autem iis expeditus, deque solo necessario alimento sollicitus, negotiis vacuum et quietam vitam ducens, quasi in portu et in tranquillo loco sedens, cum multa pietate ad mensam adstat.

4. Neque vero inde solum, sed etiam aliunde mœroris occasiones offeruntur iis qui sæcularia festa frequentant. Illic enim rursus pauper in tristitiã, dives in gaudio agit, non tantum ob mensam ejusque lautitiã, sed etiam ob vestimenta splendida, et amictus præstantiam. Quod propter mensam, id ipsum propter vestimenta patiuntur. Cum pauper divitem vestitu fulgentem videt, dolore cruciatur, se miserum existimat, et in maledicta erumpit. Hinc autem hujusmodi mœror eliminatur: una quippe omnibus vestis est salutare indumentum: clamat quippe Paulus his verbis: *Quicumque in Christum baptizati estis, Christum induistis (Gal. 3. 27)*. Ne igitur, quæso, hujusmodi festum debonestemus, sed digno animi sensu quæ nobis dona a divina gratia collata sunt, accipiamus. Ne ebrietati et gulæ nos dedamus; sed Domini nostri munificentiam nobiscum reputantes, quod videlicet pari honore divites et pauperes, servos et liberos habuerit, et commune omnibus donum effuderit, beneficium illum paribus remuneremur officiis, ob benevolentiam quam exhibuit nobis; congruens autem munus fuerit vitæ institutum ipsi placitum, animusque vigilans et expeditus. Hoc festum, hæc celebritas non

pecuniis, non sumptibus eget, sed propositæ tantum et pura mente. Nihil hic corporeum emi potest, sed omnia spiritualia: eloquiorum doctrina, preces patrum, benedictio sacerdotum, divinarum et arcanorum mysteriorum communio, pax et concordia, et spiritualia dona, digna largitoris munificentia. Celeberrimus igitur hoc festum, in quo surrexit Dominus. Surrexit enim, et orbem secum suscitavit. Et ille quidem surrexit, mortis vinculis disruptis: nos autem suscitavit, peccatorum nostrorum catenis solutis. Peccavit Adam, et mortuus est; Christus non peccavit, et mortuus est. Res nova et singularis: ille peccavit, et mortuus est; hic non peccavit, et mortuus est. Cur et qua de causa? Ut qui peccavit et mortuus est, per eum qui non peccavit et mortuus est, posset a mortis vinculis liberari. Ita quoque sæpe in pecuniariis debitis fieri solet: debet quispiam alicui argentum, et solvere nequit, ideoque apprehenditur: alius vero nihil debens, qui solvendo par erat, numerata pecunia debitorem a vinculis liberavit. Tale quidpiam inter Adamum et Christum intercessit. Adamus erat debitor et morti obnoxius, et detinebatur a diabolo: Christus nec debebat, nec detinebatur: venit tamen et debitum mortis explevit pro eo qui detinebatur ut illum a mortis vinculis liberaret. Vidistin' præclara resurrectionis opera? vidistin' Domini benignitatem? vidistin' magnitudinem providentiæ?

Cibus immoderatus vitandus. — Ne itaque simus erga tam beneficam ingrati, neque quia jejunium præterivit, segniore evadamus; sed nunc majorem quam antehac animæ nostræ sollicitudinem geramus, ne saginata carne anima infirmior sit, ne ancillam curantes, dominam negligamus. Quæ utilitas, quæso, si obesi dirumpamur et modum excedamus? Hinc enim et corpus labefactatur, et anima læditur. Sed tantum sumamus quantum necessitas postulat, ut et animæ et corpori quantum convenit tribuamus, ne ea quæ ex jejuniis collegeramus, confestim effundamus. Anne prohibeo cibi et recreationis usum? Non prohibeo, inquam; sed hortor ut necessitatem ne excedamus, nimiamque voluptatem reseccemus, ne modum excedentes, animæ sanitatem labefactemus. Neque enim voluptate fruatur ille qui necessitatis limites præteribit; idque optime sciunt illi qui rei periculum fecerunt: innumeras enim sibi morborum species pepererunt, ingensque sunt fastidium perpessi. Verum non dubito, quin hortationibus meis morem geratis: novi enim quam obsequentes sitis.

5. Quamobrem hic finem hortandi faciens sermonem convertere libet ad eos, qui in hac lucifera nocte euno divini baptismatis dignati sunt; ad has nempe pulchras Ecclesiæ plantas, ad flores spirituales, ad novos Christi milites. Nudiustertius Christus pendebat in Cruce, sed nunc surrexit; eodem quoque modo hi nudiustertius a peccato detinebantur, sed nunc cum Christo resurrexerunt; ille corpore mortuus est et resurrexit, hi per peccatum mortui erant et a peccato resurrexerunt. Terra itaque hoc tempore veris rosas, lilia et alios nobis flo-

res profert : aquæ autem hodie ipsa terra longe amonius nobis pratum ostendunt. Nec mireris, dilecte, si ex aquis prata floribus distincta prodierint (a) : neque enim terra ab initio secundam propriam naturam herbarum germina fundebat, sed Domini cessit imperio. Ipse aqua tunc motu prædita animalia produxerat cum audissent : *Producant aquæ reptilia animalium viventium* (Gen. 1. 20) : ac præceptum in opus exiit : inanimata substantia viva animalia protulit. Ita nunc quoque illud ipsum præceptum omnia operatum est. Tunc dixit, *Producant aquæ reptilia animalium viventium* : nunc autem non reptilia, sed spiritualia dona fundunt. Tunc aquæ pisces rationis expertes profuderunt ; nunc autem rationabiles et spirituales pisces nobis pepererunt, quos apostoli piscati sunt. *Venite, inquit, post me, et faciam vos piscatores hominum* (Matth. 4. 19). Novus sane piscandi modus. Nam piscatores educunt pisces ex aquis et captos enocant : nos autem in aquas injicimus, et qui capiuntur vitæ donantur. Erat quidem olim et apud Judæos piscina aquæ ; verum disce quid illa potuerit, ut plane perspicias Judæorum inopiam, et simul videns ubertatem nostram. *Descendebat, inquit, angelus ; et turbabat aquam, et qui prior descendebat post aquam commotionem, sanitatem consequabatur* (Joann. 5. 4). Descendit angelorum Dominus in Jordanis fluente ; et aquæ naturam sanctificans, universum orbem sanavit. Ideo illic quidem is qui post priorem descendebat, non sanabatur ; Judæis quippe infirmis et humi repentibus hujusmodi dabatur gratis ; hic vero post primum secundus descendit, post secundum tertius et quartus ; etiamsi sexcentos dixeris, etiamsi totum orbem terrarum in hæc fluente spiritualia injeceris, non insumitur gratia ; donum non exhauritur, fluente non sedantur, liberalitas non minuitur. Vidistin' magnitudinem doni ? Audite qui hodie hæc nocte in superna Jerusalem cives adscripti estis, et dignam magnitudine donorum custodiam exhibete, ut uberiorem gratiam attrahatis : nam gratus de jam receptis animus Domini munificentiam provocat. Non licet

(a) De recens baptismatis agitur.

tibi, dilecte, rursus quoquolibet modo vivere : sed leges tibi et regulas præscribas, ut accurate omnia perficias, et magnam custodiam adhibeas etiam circa ea quæ levia putantur esse. Certamen quippe luctæque est omnis vita præsens, et eos qui semel in hoc virtutis stadio sunt ingressi sese omnino continere par est : *Omnis enim qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet* (1. Cor. 9. 25). Non vides quantum in gymniciis certaminibus sui curam habeant, qui cum hominibus certamen susceperunt, quantaque abstinentia corpus exercent ! Ita et hic se res habet. Quia non est nobis colluctatio cum hominibus, sed cum spiritibus nequitie, nostra exercitatio et abstinentia spiritualis sit : nam et arma, quibus nos induit Dominus, spiritualia sunt. Habeat igitur oculus suos terminos et regulas, ne temere statim in quævis obvia sefatur : habeat et lingua suum septum, ut ne mentem antevertat. Idcirco enim et dentes et labia ad lingue custodiam creata sunt, ne umquam inconsulto per ostium erumpat ; sed postquam omnia quæ ad se pertinent rite disposuerit, tunc cum omni ornatu et decore procedat, et hujusmodi proferat verba, ut det gratiam audientibus ; eaque profundat dicta quæ ad florum instructionem conferant. Solutum vero risum declinare profert oportet ; facessetque modesto tunc concitato veste constricta prodire par est ; et sic omni modo sese concinnet oportet is qui huic virtutis stadio nomen dedit : externus enim membrorum modus compositus est quasi imago interioris animæ status.

6. Si ad hujusmodi consuetudinem nos ab initio composuerimus, facili deinceps progredientes via, virtutem omnem percurremus, nec multo egebimus labore, multumque nobis de celo subsidium adulescimus. Sic enim presentis vitæ fluctus tuto licebit transmittere, laqueisque diaboli superatis æterna bona consequi, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cum quo Patri simul et Spiritui sancto gloria, imperium, honor nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

οὐν γῆ κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον τοῦ ἁερος ῥόθα καὶ ἰα καὶ ἄλλα ἡμῖν ἐκδίδωσιν ἀνθη· τὰ μέντοι ὕδατα σήμερον τῆς γῆς τερπνότερον ἡμῖν λειμῶνα ἀνίδειξε. Καὶ μὴ θαυμάσης, ἀγαπήτῃ, εἰ ἀπὸ τῶν θεάτων λειμῶνες ἀνθῶν ἀνεδείχθησαν· οὐδὲ γὰρ ἐξ ἀρχῆς ἡ γῆ κατὰ τὴν οἰκείαν φύσιν τὴν βλάστην ἐξέδωκε τῶν βοτανῶν, ἀλλὰ τῷ ἐπιτάγματι ἔκλουσα τοῦ Δεσπότη. Καὶ τὰ ὕδατα δὲ τότε ζῶα ἐξέδωκε κινούμενα, ἐπειδὴ ἤκουσαν· Ἐξαγαγέτω τὰ ὕδατα ἔρπετα ψυχῶν ζωσῶν· καὶ τὸ ἐπίταγμα ἔργον ἐγένετο· ἡ ψυχὸς οὐσία ἐμφυα ζῶα ἐξέβαλεν. Οὕτω καὶ νῦν τὸ αὐτὸ ἐπίταγμα πάντα ἐργάσατο. Τότε εἶπεν Ἐξαγαγέτω τὰ ὕδατα ἔρπετα ψυχῶν ζωσῶν· νῦν δὲ οὐχὶ ἔρπετα, ἀλλὰ πνευματικὰ χαρίσματα ἀνίδωκε. Τότε ἰχθύας ἀλόγους ἐξήγαγε τὰ ὕδατα· νῦν δὲ ἰχθύας λογικοὺς καὶ πνευματικοὺς ἡμῖν ἀπέτεκεν ὑπὸ τῶν ἀποστόλων ἀλιευθέντας. Δεῦτε γάρ, φησὶν, ὀπίσω μου, καὶ ποιήσω ὑμῶς ἀλιεῖς ἀνθρώπων. Καινὸς ὄντως τῆς ἀληθείας ταύτης ὁ κρόκος. Οἱ γὰρ ἀλιεύοντες ἐκ τῶν ὕδατων ἐκβάλλουσι τοὺς ἰχθύας, καὶ νεκροῦσι τὰ ἀλιεύματα· ἡμεῖς δὲ εἰς τὰ ὕδατα ἐμβάλλομεν, καὶ ζωογονοῦνται οἱ ἀλιεύομενοι. Ἦν μὲν ποτε καὶ ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων κολυμβήθρα [756] ὕδατος· ἀλλὰ μάθε εἰ ἴσχυσεν, ἵνα γνῶς ἀκριβῶς τὴν πτωχείαν τὴν Ἰουδαϊκὴν, καὶ εἰδέναι ἔχῃς τὸν πλοῦτον τὸν ἡμέτερον. Κατήρχετο ἐκεῖ, φησὶν, ἄγγελος, καὶ ἐτάρασσε τὸ ὕδωρ, καὶ ὁ πρῶτος καταβαίνων μετὰ τὴν ταραχὴν ἀπήλασε τῆς θεράπειάς. Κατήλθεν ὁ τῶν ἀγγέλων Δεσπότης εἰς τὰ Ἰορδάνεια βεῖθρα, καὶ ἀγιάσας τῶν ὕδατων τὴν φύσιν πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἐθεράπευσε. Διὰ τοῦτο ἐκεῖ μὲν μετὰ τὸν πρῶτον ὁ καταβάς οὐκ ἔτι ἐθεραπεύετο· Ἰουδαίους γὰρ εἰδίδοτο ἡ χάρις τοῖς ἕσθενουσι, τοῖς χαμαὶ συρομένοις· ἐνταῦθα δὲ μετὰ τὸν πρῶτον ὁ δεῦτερος κάτεισι, μετὰ τὸν δεύτερον ὁ τρίτος καὶ τέταρτος· κἂν μυρίους εἴπῃς, κἂν τὴν οἰκουμένην ἅπασαν ἐμβάλλῃς εἰς τὰ νάματα πάντα τὰ πνευματικὰ, οὐκ ἀναλίσκεται ἡ χάρις, οὐ δαπανάται ἡ δωρεά, οὐ ρυπύεται τὰ νάματα, οὐκ ἐλαττοῦται ἡ φιλοτιμία. Εἶδες μέγεθος δωρεᾶς; Ἀκούετε οἱ σήμερον καὶ κατὰ τὴν νύκτα ταύτην εἰς τὴν ἄνω Ἰερουσαλὴμ πολιτογραφηθέντες, καὶ ἀξίαν τοῦ μεγέθους τῶν δωρεῶν τὴν φυλακὴν ἐπιδείξασθε, ἵνα καὶ θαυμάστεραν τὴν χάριν ἐπισπάσθητε· ἡ γὰρ ἐπὶ τοῖς ἡδὴ ἔπηργμένοις εὐγνωμοσύνη τὴν φιλοτιμίαν ἐκκαλεῖται

τοῦ Δεσπότη· Οὐκ ἔξεστί σοι, ἀγαπήτῃ, λοιπὸν ἀδιεφώρας ζῆν· ἀλλὰ θεὸς σαυτῷ νόμος καὶ κανόνας, ὥστε μετὰ ἀκριβείας ἅπαντα διαπράττεσθαι, καὶ πολλὴν τὴν φυλακὴν καὶ περὶ τὰ ἀδιάφορα νομιζόμενα εἶναι ἐπιδείκνυσθαι. Ἄγων γὰρ ἔστι καὶ πάλη πᾶς ὁ παρὼν βίος, καὶ τοὺς ἐν τῷ σταδίῳ τούτῳ τῆς ἀρετῆς ἔπαξ εἰσελθόντας προσήκει πάντα ἐγκρατεῦσθαι· Πᾶς γὰρ ὁ ἀγωνιζόμενος πάντα ἐγκρατεῦσθαι. Οὐχ ἄρξ ἐν τοῖς γυμνασίοις ὅπως πολλῆν ποιῶνται τὴν ἑαυτῶν ἐπιμέλειαν οἱ πρὸς ἀνθρώπους τὴν πάλην ἀναδεχόμενοι, καὶ μετὰ πόσης ἐγκρατείας τὴν τοῦ σώματος ἀσκησιν ἐπιδείκνυνται; Οὕτω δὲ ἐνταῦθα. Ἐπειδὴ οὐ πρὸς ἀνθρώπους ἡμῖν ἔστιν ἡ πάλη, ἀλλὰ πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας, καὶ ἡ ἀσκησις ἡμῶν κατὰ τὴν ἐγκράτειαν πνευματικῆ ἔστω· ἐπειδὴ καὶ τὰ ὄπλα ἡμῶν, ἅπερ ἡμᾶς ἐνέεισεν ὁ Δεσπότης, πνευματικὰ τυγχάνει. Ἐχέτω τοίνυν καὶ ὀφθαλμοὺς ὄρους καὶ κανόνας, ὥστε μὴ ἀπλῶς ἐπιπηδῶν πᾶσι τοῖς προσπίπτουσι· καὶ ἡ γλῶσσα τεχνίον ἐχέτω, ὥστε μὴ προτρέχειν τῆς διανοίας. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ οἱ ὀδόντες καὶ τὰ γέλινα πρὸς τὴν τῆς γλῶσσης ἀσφάλειαν δεδημιούργηται. Ἴνα μηδέποτε ἀπλῶς ἀναπετάσασα τὰς θύρας ἡ γλῶσσα ἐξῆι, ἀλλ' ἐπειδὴν καλῶς τὰ καθ' ἑαυτὴν διαβῆ, τότε μετὰ πάσης εὐκοσμίας προῆι, καὶ τοιαῦτα προφῆρη ῥήματα, ἵνα δῶ χάριν τοῖς ἀπούουσι, κἀκεῖνα φθέρηται, ἀ πρὸς οἰκονομῆν συντείνει τῶν ἐπιουθέντων. Καὶ τὸν ἄτακτον δὲ γέλωτα πάντῃ ἐκκλίπειν δεῖ, καὶ τὸ βέβησιμα ἡρέμον ἔχειν καὶ ἡσύχιον, καὶ τὴν στολὴν κατεσταλμένην, καὶ διὰ πάντων ἀπᾶσαπλῶς ρυθμίζεσθαι προσήκει τὸν ἀπογραφάμενον εἰς τὸ τῆς ἀρετῆς στάδιον· ἡ γὰρ τῶν μελῶν τῶν ἐξωθεν εὐταξία εἰκῶν τίς ἔστι τῆς ἐν τῇ ψυχῇ καταστάσεως.

ζ'. Ἐάνεις τοιαύτην συνήθειαν ἐκ προοιμίων ἑαυτοὺς καταστήσωμεν, ὀδῶ βαδίζοντες λοιπὸν μετ' εὐκολίας, [757] τὴν ἀρετὴν ἅπασαν δεκνύσομεν, καὶ οὐδὲ πολλοῦ πόνου δεησόμεθα, καὶ πολλὴν ἐπισπασόμεθα τὴν ἀνωθεν βοήθην. Οὕτω γὰρ δεησόμεθα καὶ τὰ κύματα τοῦ παρόντος βίου μετὰ ἀσφαλείας διαδραμεῖν, καὶ τῶν τοῦ διαβόλου παγίδων ἀνώτεροι καταστάντες, τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἔτι, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

MONITUM IN HOMILIAM SEQUEMTEM,

Ubi primum in hanc homiliam, ex Manuscriptis Regiis et Ottoboniano erutam, incidi, putavi eam esse secundam quam Chrysostomus habuerat de inscriptione Actorum, sed aliquot in locis librariorum ausibus temeratam: quamobrem eam in Prefatione primi Tomi paragr. 9 ut suo ordine edendam enuntiavi. Verum re postea diligentius perpensa et accuratius examinata, comperi esse centonem variis ex homiliis, atque ut videtur variis ex scriptoribus consarcinatum, qui partem illius homiliae secundae Chrysostomi in principium Actorum non minimam complectitur. Eae autem homiliae numero quinque de Actorum inscriptione atque titulo maxime agebant. Illas sic clare commemorat, et quo ordine locandae sint assignat Chrysostomus, Homilia tertia in principium Actorum, quam quia secunda, de qua jam agitur, excidit, tertiam locavimus et inscripsimus, etsi numero quarta esset. In ea vero num. 2 ita legitur: *Eo fit, ut cum ad quartum jam diem expositionem produxerimus, necdum tamen unam inscriptionem potuerimus praeterire, sed adhuc circa illam versemur.* Et paulo post: *Itaque primo die non esse temere praeterundas inscriptiones dicebam, quo tempore titulum vobis altaris legi, ap Pauli sententiam ostendi.... In hoc desiit priori die tota doctrina: post illam secundo die, qui libri esset auctor quaesivimus, et invenimus Dei gratia Lucam evangelistam, multisque vobis demonstrationibus rem in quaestione positam provabimus.* Et paucis interpositis clarius: *Prima igitur die de inscriptione: secunda vero die de eo qui librum scripsit: tertia die disserimus apud eos qui advenerunt, de initio Scripturae, et ostendimus quid sit actum, quid sit miraculum, etc.* Et in ea homilia, quae quarta in principium Actorum inscribitur, sic habet: *Dixi tum temporis, a quo scriptus fuerit liber Actorum, et quis operis istius auctor fuerit; imo vero non quis auctor operis, sed quis minister. Non enim ille quae dicta sunt produxit, sed iis, quae dicta sunt ministravit.* Ex his liquidum est homilianam secundam in principium, seu in titulum Actorum illam esse in qua disquirebatur quis esset auctor libri Actuum Apostolorum; neque minus constat illa omnia, quae articuli 8 et 9 infra complectuntur, ad hanc homiliam pertinere: nam ibi primo quaeritur quid significet titulus ille, *Acta Apostolorum:*

[758] ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΝΑΛΗΨΙΝ

τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ *.

Πλοῦτος ἡμῖν, καὶ θησαυρός, καὶ πηγαὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς, αἱ τοῦ Σωτῆρός εἰσιν οἰκονομίαι, αἷς καὶ λέγειν διψῶμεν, καὶ χρῆσθαι σπεύδομεν, εἰπεῖν δὲ κατ' ἀξίαν οὐκ ἰσχύομεν. Ἀλλὰ τῷ πόθῳ συνεχόμενοι, καὶ τὴν ἀσθένειαν ὁμολογοῦντες, ὥστερ ἐπὶ τινα εὐδίων λιμένα καταφεύγομεν ἐπὶ τὴν προφητικὴν ἐκείνην φωνὴν· *Τίς λαλήσει τὰς δυναστείας τοῦ Κυρίου, ἀκουστάς ποιήσει πάσας τὰς αἰρέσεις αὐτοῦ;* Εἰ γὰρ αὐτός ὁ μέγας προφήτης, ᾧ τὰ ἀόληλα καὶ τὰ κρύφια τῆς αὐτοῦ σοφίας ὁ Θεὸς ἐγνώρισεν, ὁ καταξιώθεις πατὴρ Χριστοῦ κληθῆναι, Δαυὶδ ὁ μακάριος καὶ μέγας ἐν προφήταις, ὁ ἔνδοξος ἐν βασιλεῦσιν, ὁ τοῦ Θεοῦ φίλος, ὁ τετιμημένῳ ἔχων παρ' αὐτῷ καρδίαν, ὡς αὐτὸν τὸν Θεὸν εἰπεῖν· *Ἐδρὸν Δαυὶδ τὸν τοῦ Ἰσραὴλ, ἀνδρα κατὰ τὴν καρδίαν μου·* εἰ ὁ τοιοῦτος καὶ τηλικούτος, ἀπιδὼν εἰς τὸ μέγεθος τῆς θεογνωσίας, ἔλεγεν· *Ἐθαυμαστάθη ἡ γνώσις σου ἐξ ἐμοῦ, ἐκραυκώθη, οὐ μὴ δύνωμαι*

πρὸς αὐτήν· εἰ ὁ προφήτης ἀτονεῖ^b πρὸς τὸ μέγεθος βλέπων τῆς αὐτοῦ δυνάμεως· εἰ Παῦλος ὁ θεολόγος καὶ ἡ οὐράνιος σάλπιγξ βοᾷ· *Ὁ βάθος πλοῦτος καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ, ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ, καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ·* εἰ προφητῶν καὶ ἀποστόλων γλώσσαί τοσαῦτα χέουσαι νάματα^c, ἐξ ὧν ἐπλήσθη ἡ σύμπασα γῆ τοῦ γινῶναι τὸν Κύριον, ὡς ὕδωρ πολὺ κατακαλύψαι θαλάσσας· εἰ τοιοῦτοι καὶ τηλικούτοι ποταμοὶ ῥέοντες, καὶ πέλαιος εὐσεβείας συνιστῶντες, ὡμολόγησαν τὴν ἤτταν, ἵνα δείξωσι τοῦ κηρυττομένου τὴν δύναμιν· ποῦ φανήσεται λόγῳ βραχυτάτου ψεκᾶς, τοσαύτου πελάγους σοφίας προκειμένου; Ἀλλ' οὐ δεῖ πρὸς τὸ μέγεθος τῆς θεολογίας ὀρῶντας ναρκᾶν, ἀλλὰ πρὸς τὴν πρόθεσιν τοῦ Θεοῦ βλέποντας, κατατυλμᾶν τῆς θείας διδασκαλίας. Βραβεύει γὰρ ὁ Θεὸς οὐ τῇ ἀξίᾳ τῶν λεγομένων, ἀλλὰ τῷ πόθῳ τῶν κηρυττόντων καὶ τῇ ἀγάπῃ τῶν ἀκούοντων. Καὶ ὥστερ οἱ φιλόστοργοι πατέρες, ἐπειδὴν ἴδωσι τοὺς παῖδας ψελλίζοντας καὶ χυλεύοντας τῇ λέξει, οὐ πρὸς τὸ ἀναρθρον βλέπουσι

* Cod. Reg. 1189: Ὁμιλία εἰς τὴν τοῦ Θωμᾶ ἀποσίαν, καὶ εἰς τὴν ἀνάληψιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ ἀληθνοῦ Θεοῦ. Ottobon. διώκομεν. Mox idem cum 1186 συνεχόμενοι καὶ τῇ βίᾳ κρατούμενοι, καὶ τὴν ἀσθένειαν.

^b Reg. 1447 ἀτονεῖ καὶ ναρκᾶ.

^c Reg. 1186 τοιαῦτα λέγουσαι νάματα.

QUÆ DE ASSUMPTIONE VEL DE ASCENSIONE CHRISTI INSCRIBITUR.

deinde pluribus disquiritur quis sit istius libri auctor, probaturque esse Lucam : estque dissertatio illa vere Chrysostomo digna ; neque dubitare licet, ni fallor, eam ad homiliam jam memoratam pertinere. Articulus quoque sequens numero 10 inscriptus, ubi quaeritur quoties Christus post resurrectionem appa-ruerit, ejusdem homiliae lacinia esse omnino videtur, etsi forte non continue posita fuerit.

Cætera omnia ex variis scriptoribus, et forte nonnulla ex Chrysostomi homiliis decerpta sunt. Titulus in *Ascensionem Domini*, non ad totam orationem quadrare potest, sed ad quasdam tantum illius particulas. Proœmium non ineptum est. In num. 2 cum dicit concionator et se et auditores aeris intemperie impeditos fuisse quôdminuscum ascenderent in Montem olivarum, indicat homiliam, aut hoc saltem assummentum, Jerosolymæ dictum fuisse. In numero 3 dicitur, lectum fuisse illo die illud ex evangelio Joannis : *Cum sero esset die illa una sabbatorum* etc., quæ certe ad Ascensionis diem non pertinent ; in sequentibus numeris usque ad septimum de hoc Evangelii loco agitur, et postea pluribus de incredulitate Thomæ. Numero 7 paucis de ascensione Domini agitur. Octavus, nonus et decimus numerus ad homiliam secundam in inscriptionem Actuum Apostolorum pertinet, ut diximus. Undecimo numero de divina mensa agitur. Duodecimo de Spiritus sancti descensu in apostolos. Decimo tertio quaeritur quo baptismo baptizati fuerint apostoli ante descensum Spiritus sancti, et concluditur baptizatos fuisse baptismate Joannis. Decimo quarto idem argumentum tractatur, et agitur carptim contra Anomœos. In cæteris quoque articulis de variis agitur rebus, et sic clauditur hic cento, a Græculo quoque variis ex locis consarcinatus. Cæterum Mss. inter se variant ; in Regio enim ab his verbis, καὶ ἀναλήψεως καὶ δευτέρας παρουσίας, quæ numero 2 claudunt, usque ad hæc verba n. 7, δεῦτε ἀναβῶμεν εἰς τὸ ἕως τοῦ Κυρίου, omnia absunt : ac vicissim idem Regius post hæc verba numero 15, ἀλλ' ὡς περ τῆς ἀναστάσεως ἔσχεν μάρτυρας τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν μαθητῶν, οὕτως αὐτοὺς αὐτόπτας ποιεῖ τῆς ἀναλήψεως, septem octoive paginas quisequiliis plenas adjicit, quæ non sunt in Ottoboniano.

IN ASCENSIONEM DOMINI

NOSTRI JESU CHRISTI, ET IN PRINCIPIUM ACTORUM II ¹ (a).

1. Divitiæ nobis, ac thesaurus, æternæque vitæ fontes sunt Servatoris œconomix, quas et enarrare cupimus et prædicare festinamus ; pro merito autem celebrare non valemus. Verum desiderio capti, et inlimitatem constituentis nostram, ad propheticam illam vocem, ceu ad tranquillum portum confugimus : *Quis loquetur potentias Domini, auditas faciet omnes laudes eius* (Psal. 105. 2)? Nam si magnus ille propheta, cui abscondita et occulta sapientiæ suæ revelavit Deus, qui dignatus est Christi pater vocari, David beatus ille et magnus in prophetis, gloriosus in regibus, Dei amicus, cujus cor apud ipsum pretiosum erat, ita ut ipse Deus diceret : *Inveni David filium Jesse, virum secundum cor meum* (Act. 13. 22); si ille talis ac tantus, magnitudinem divinæ cognitionis respiciens dicebat : *Mirabilis facta est scientia tua ex me, confortata est, non potero ad eam* (Psal. 138. 6); si propheta

¹ Cod. Reg. 1186 sic effert titulum: *Homilia in incredulitate Thomæ, et ascensionem Domini nostri Jesu Christi veri Dei.*

(a) Exscripta ex cod. Ottoboniano et collata cum codd. Reg. 2050 (nunc 1447), et 2037 (nunc 1186).

delicit ¹, dum potentiam ejus respicit; si Paulus theologus cælestique illa tuba clamat, *O altitudo divitarum et sapientiæ et scientiæ Dei, quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus* (Rom. 11. 33)! si prophetarum et apostolorum linguæ, tot fluentia emittentes, quibus repleta est universa terra cognitione Domini, ita ut aqua multa maria tegetet; si tanta taliaque flumina influentia, quæ pietatis mare constituunt, se superari fatentur, ut ostendant ejus qui prædicatur potentiam : tanto sapientiæ pelago proposito, quid esse videbitur perquam exigua verbi stilla? Verum torpere non decet, etiamsi ad magnitudinem theologiæ respiciamus; sed Dei propositum spectantibus divina doctrina fidenter est adenda. Præmia quippe sua Deus distribuit, non pro dignitate eorum quæ dicuntur, sed secundum prædicantium affectum, et secundum auditorum caritatem. Ac quemadmodum patres proles amantes, cum filios suos vident balbutientes, et verbis claudicantes,

¹ regius unus, 1447, *deficit et torpet.*

non verba minus articulate prolata respiciunt, sed affectum naturæ, ipsisque omni rhetorico apparatu, et philosophica sublimitate jucundior est illa puerorum balbuties: sic etiam Deus non linguas nostras circa theologiam balbutientes, sed amorem affectumque nostrum respicit, quoniam fide prædicamus et amore celebramus. Non potest enim humana lingua clare loqui, sed quidquid de Deo dicimus, balbutiendo proferimus. Quare? Quoniam Paulus ipse clamat: *Ex parte cognoscimus et ex parte prophetamus* (1. Cor. 13. 9). Attamen etiamsi balbutiamus, prædicationem pacis nobis Deus commisit. Quamobrem clamat Ihesaias: *Et linguæ balborum discent loqui pacem* (Isai. 32. 4). Agedum communem Patrem Dominumque nostrum balbutientes paucis alloquamur, qui dignatus est discipulis dicere, *Pueruli* (Joan. 13. 33): nam si pueros vocat, balbutientes pueros feret. Quoniam vero dixit eum assumptum esse in cælos, et illa ejus celebranda Ascensio prædicata est, non tempore concluditur gratia, neque diebus circumscribitur theologia.

2. Quandoquidem autem cum ascendere vellemus in Montem olivarum, præpediti sumus, ut Christus novit, et propositum nostrum cohibuit aeris intemperies et populi frequentia (hæc porro dico ut eorum, qui id mihi vitio vertere velent, suspicionem præcidam), [cumque dictorum multitudinem considerantes, dicendi cito finem fecerimus, ne dictorum multitudine memoriam vestram obrueremus, hodie debitum reddimus. Etenim lex jussit¹] eum qui primo mense Pascha non celebrasset, secundo mense debitum solvere. Opus autem est ut sciatis, verbum Dei non temporibus, non diebus circumscribi; sed quotidie prædicationem admittere de cruce, de passione, de resurrectione, de ascensione, de secundo adventu.

3. Cunque² pauca ex divinis verbis quæ hodie lecta sunt ante prælibaverimus, exque evangelicis fontibus hauserimus, sic ad promissionem accedamus. *Cum sero esset, die illa, una sabbatorum, cum fores essent clausæ ubi erant discipuli congregati, venit Jesus* (Joan. 20. 19). Ex quo Servator resurrectionem nobis paravit, raro apparet: aliisque a Dominica diebus discipulis sese exhibet. Quemadmodum enim singulis sabbatis synagogam adibat, ut impleret legem: sic ex quo resurrectionem paravit, et pignus mundo attulit, die Dominica apparere curavit, una sabbatorum, ut sanctæ Dominicæ fundamentum poneret. Nam quæ ad sabbata spectabant, finem habebant, et Dominica dies, scilicet resurrectionis, initium ducebat, ut de nuper dictis in memoria tenetis³. Cur beatus Mattheus sabbata inscribens, et sacris Dominicis dans initium, dicebat, *Vespere sabbatorum?* Quia finis erat, et vespera priorum sabbatorum, *Quæ lucescit in una sabbatorum* (Math. 28. 1). Apparuit igitur cum resurrexisset, una sabba-

¹ Octobon. et Reg. 1447, loco illorum quæ uncinis concluduntur, sequentia efferunt: *Multitudinem videntes, perturbando debilo. ut qui homines simus, sumus impares. Etenim lex jubet.*

² Hæc omnia desiderantur in cod. Regio 2030, usque ad hæc verba, n. 7. *Venite, ascendamus.*

³ Sic e Reg. 1069. in B., *tenetur.*

torum ipso die sanctæ festivitatis Resurrectionis, *Jannus clausis, ubi erant discipuli congregati propter metum Judæorum, venit Jesus, et stetit in medio* (Joan. 20. 19). Quippe tibi metus adest, advenit is, qui metum solvit; ubi tempestas ingruit, fulgent ea quæ tranquillitateu parant; ubi videt scapham fluctibus agitatum, gubernaculum scientiæ affert: procellam sedat, scapham in tranquillum locum ducit, ingruenti timoris morbo remedium adhibet. *Stetit in medio; et quid dicit? Pax vobis.* Ne fluctuet mens vestra, ne turbentur cogitationes, ne formidolosis cogitationibus quasi bello moveamini: *Pax vobis.* Pax bellum de medio tollit, metum solvit, inimicitiam eliminat: *Pax vobis.* Pax a Deo sæpe data hominibus est, at non auctoritate præsentis et personæ suæ, sed per angelos, per prophetas, per justos: solus Servator, ipse præsens, pacem dedit. Daniell pax data est, sed per angelum: *Visus est Daniell angelus et dixit: Pax tibi, vir desideriorum, fortiter viriliterque age, Dominus tecum* (Dan. 10. 19). Visus est quoque Gedeoni angelus, et dixit: *Pax tibi* (Jud. 6. 23). Angeli itaque pacem dederunt, sed nondum Dominus angelorum; per nuntios misit, quod evangelicam pacem sibi reservaret. Prophætæ vero cum sæpe ab angelis pacem accepissent, pacem sitiebant ipsius persona et auctoritate datam. Ideo clamabat Ihesaias, *Domine Deus noster, pacem da nobis* (Isai. 26. 12): non per alios, sed per teipsum pacem da nobis. Deinde secundum precationem responsio profertur: *Pacem meam do vobis. Et eum hæc dixisset, ostendit eis manus et latus* (Joan. 14. 21. et 20. 20); quemadmodum enim dux e bello reversus, victricibus plagis ornatus, vulnera non erubescit; sunt enim illa coronis ipsis splendida: sic et Servator vulnera pro veritate, et pro communi genere nostro accepta non legit, sed revelat, ut suam demonstret fortitudinem. Ostendit manus in quibus erat fixuræ clavorum; ostendit et latus, unde nobis fons mysteriorum scaturivit. Ostendit manus, ut resurrectioni fidem faceret, ut certiores faceret eos, qui dubitarent, eum qui passus fuerat resurrexisse, corpusque verè mortuum et sepultum revixisse.

4. *Gavisi sunt discipuli viso Domino* (Joan. 20. 20). Pax data est, metus solutus est, gratia floruit. *Dixit ergo illis iterum, Pax vobis* (Ib. v. 21). Cur iterum? Ubi vult dona gratiæ fundare, etiam benedictiones iterat: quemadmodum fecit et Abrahamo: *Benedicens benedicam tibi, et multiplicans multiplicabo te* (Gen. 22. 17): sic tum proximis, tum procul positis paci pacem adjicit. *Sicut misit me Pater, et ego mitto vos* (Joan. 20. 21). Attende, quæso; vide quomodo ad humanam formam œconomiam rapiat. Non dixit, *Sicut genuit me Pater: missio enim humanam formam ostendit.* Id vero frequenter indicamus, quia id œconomiam declarat. Ubi, inquit, nudam naturam profert, Patrem atque Filium prædicat. *Sicut misit me.* Quomodo misit te? Attende, quæso. Missus es Dominus de cælo; quo pacto¹ ita mittere potes ut Pater te misit? Non mo-

¹ Cod. Reg. 1186 sic habet: *Missus est Dominus de cælo; apostoli non de cælo sunt; quo pacto.*

[759] τοῦ λόγου, ἀλλὰ πρὸς τὸν πόθον τῆς φύσεως, καὶ πάσης αὐτοῖς ρητορικῆς μεγαλοφωνίας καὶ φιλοσόφου μετεωρολογίας ἡδύτερά ἐστι τὰ τῶν παιδῶν ψελλίσματα· οὕτω καὶ ὁ Θεὸς οὐκ εἰς τὰς γλώσσας ἡμῶν ψελλίζουσα περὶ θεολογίας, ἀλλ' εἰς τὸν πόθον καὶ εἰς τὴν διάθεσιν βλέπει, ὅτι πιστεῖται κηρύττομεν καὶ ἀγάπῃ ἀνυμνοῦμεν. Οὐ γὰρ δύναται ἡ ἀνθρωπίνη γλῶσσα τραυῶς λαλῆσαι, ἀλλ' ὅσα ἔν λalήσωμεν περὶ Θεοῦ, ψελλίζοντες λαλοῦμεν. Διὰ τὴν; Ἐπειδὴ καὶ ὁ Παῦλος βοᾷ· Ἐκ μέρους ἠρώσκομεν, καὶ ἐκ μέρους προσητεύομεν. Ὁμοίως δὲ εἰ καὶ ψελλίζομεν, ἐνεχείρισεν ἡμῖν ὁ Θεὸς τὸ κήρυγμα τῆς εἰρήνης, διὰ τοῦτο βοᾷ Ἡσαίας· Καὶ αἱ γλῶσσαι αἱ ψελλίζουσαι μαθήσονται λαλεῖν εἰρήνην. Φέρε τοίνυν μικρὰ ψελλίσωμεν πρὸς τὸν κοινὸν ἡμῶν Πατέρα καὶ Δεσπότην, τὸν καταξιώσαντα εἰπεῖν τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς· Τεκνία· εἰ γὰρ τέκνα καλεῖ, τῶν τέκνων ψελλίζόντων ἀνέχεται. Καὶ ἐπειδὴ ἔφη ἀνελεῖν εἰς τὸ οὐρανός, καὶ ἡ ἀνάληψις αὐτοῦ ἡ πολυύμνητος ἐκπύρῃ, οὐκ ἀποκλείεται χρόνῳ ἡ χάρις, οὐδὲ περιγράφεται ἡμέραις ἡ θεολογία.

β. Ἐπειδὴ δὲ θελήσαντας ἀνελεῖν εἰς τὸ ἔθος τῶν Ἑλαίων, ἐνεποδίσθημεν, ὡς οἶδεν ὁ Χριστὸς, προθέμενοι μὲν, κωλυθέντες δὲ διὰ τὴν ἀκαταστασίαν τοῦ ἀέρος καὶ τὸ συνεχὲς τοῦ πλῆθους (λέγω δὲ ταῦτα, ἵνα πᾶσαν ὑπόληψιν λύσω τῶν μάτην ἐγκλειν βουλομένων), ἐπειδὴ περὶ πρὸς τὸ πλῆθος ἰδόντες τὸν εἰρημίων, ταχέως συνεσελιμαμεν τὸν λόγον, ἵνα μὴ εἰς πλῆθει τῶν λεγομένων καταγώσωμεν ὑμῶν τὴν μνήμην, σήμερον ἀποδίδομεν τὴν ὀφειλὴν. Καὶ γὰρ ὁ νόμος ἐπέτρεπεν τὸν μὴ ποιήσαντα τῷ πρώτῳ μηνὶ τὸ Πάσχα, τῷ δευτέρῳ μηνὶ τὴν ὀφειλὴν ἀποδιδόναι. Δεῖ δὲ ὑμᾶς εἰδέναι, ὅτι Θεοῦ λόγος οὐ χρόνους, οὐκ ἡμέρας περιγράφεται, ἀλλὰ κατὰ πᾶσαν ἡμέραν δέχεται κήρυγμα καὶ σταυροῦ, καὶ πάθους, καὶ ἀναστάσεως, καὶ ἀναλήψεως, καὶ δευτέρας παρουσίας.

γ. Ἦρμα δὲ προδιαλαβόντες μικρὰ τινα τῶν θεῶν φημάτων ἐν τοῖς ὑπαναγνωσθεῖσι σήμερον, καὶ τὰς εὐαγγελικὰς πηγὰς ἀνελήσαντες, οὕτως ἔδωκεν ἐπὶ τὴν ἐπαγγελίαν. Ὁδοῖς ὁδίας, εἰ ἡμέρα ἐκείνη τῷ μῦ τῶν σαββάτων, καὶ τῶν θυρῶν κεκλεισμένων, ὅπου ἦσαν οἱ μαθηταὶ συνηγμένοι, ἦλθεν ὁ Ἰησοῦς. Ἀφ' οὗ ὁ Σωτὴρ τὴν ἀνάστασιν ἐπραγματεύσατο ἡμῖν, σπανίως φαίνεται, ἐν ἄλλαις ἡμέραις ἐπιφανὲς τοῖς μαθηταῖς ἢ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Κυριακῆς. Ὅσπερ γὰρ ἐν ἐκάστῳ σαββάτῳ παρέβαλλε τῇ συναγωγῇ, ἵνα πληρώσῃ τὸν νόμον· οὕτως ἀφ' οὗ τὴν ἀνάστασιν ἐπραγματεύσατο, καὶ τὸν ἀρραβῶνα τῷ κόσμῳ ἤνεγκεν, ἐσκοῦδασε τῇ ἡμέρᾳ τῆς Κυριακῆς, ἐν μιᾷ τῶν σαββάτων, ἐπιφανισθεῖσαι, ἵνα πῆξῃ τὸν θεμέλιον τῆς ἀγίας Κυριακῆς. Τέλος γὰρ εἶπε τὰ τῶν σαββάτων, ἀρχὴν δὲ ἐλάμβανε τὰ τῆς Δεσποτικῆς ἡμέρας, ἤγουν τῆς ἀναστάσεως, ὡς μέμνησθε τῶν πρώτων εἰρημίων. Πῶς ὁ μακάριος Ματθαῖος ἐπιγράφων τὰ σαββάτα, ἀρχὴν δὲ εἰσάγων τῶν ἁγίων Κυριακῶν, ἔλεγε· [760] Ὑψὲ σαββάτων; Τέλος γὰρ ἦν, καὶ ὅτε τῶν πρώτων σαββάτων, Ἐπιφωσκούσης εἰς μέσσην σαββάτων. Ἐφανὴ τοίνυν ἀνάστασις τῇ μιᾷ τῶν σαββάτων, αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ τῆς ἀγίας ἑορτῆς τῆς

ἀναστασίμου· τῶν θυρῶν κεκλεισμένων, ὅπου ἦσαν οἱ μαθηταὶ συνηγμένοι διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων, ἦλθεν ὁ Ἰησοῦς, καὶ ἔστη εἰς τὸ μέσον. Ὅπου τοίνυν ἀκμάζει φόβος, παραγίνεται ὁ λύων τὸν φόβον· ὅπου ἀκμάζει τὰ τῆς ζῆλης, ἐπιλαμβάνει τὰ τῆς γαλήνης· ὅπου βλέπει τὸ σκάφος χειμαζόμενον τῆς εὐσεβείας, προσφέρει τὴν κυβερνήτικὴν ἐπιστήμην· τὴν μὲν χειμῶνα λύων, τὸ δὲ σκάφος εἰς γαλήνην εἰσάγων, πρὸς τὸ ἀκμάζον πάθος τοῦ φόβου τὸ φάρμακον φέρε. Ἐσθὴ εἰς τὸ μέσον· καὶ τί φησιν; Εἰρήνη ὑμῖν, μὴ στασαζέτω ἡ διάκονια ὑμῶν, μὴ θορυβείσθε ὁ λογισμὸς, μὴ πολεμείσθε ταῖς ἐνοσίαις τοῦ φόβου· Εἰρήνη ὑμῖν. Εἰρήνη πόλεμον ἀφανίζει, φόβον καταλύει, ἔχθραν ἐξορίζει· Εἰρήνη ὑμῖν. Ἐδόθη πολλάκις εἰρήνη παρὰ Θεοῦ τοῖς ἀνθρώποις, ἀλλ' οὐ διὰ προσώπου τῆς αὐθεντίας, ἀλλὰ δι' ἀγγέλων, διὰ προφητῶν, διὰ δικαίων· μόνος ὁ Σωτὴρ δὲ ἑαυτοῦ φανερὸς ἔδωκεν εἰρήνην. Ἐδόθη τῷ Δανιὴλ εἰρήνη, ἀλλὰ δι' ἀγγέλου. Ὁσθὴ τῷ Δανιὴλ ἀγγέλος καὶ εἶπεν· Εἰρήνη σοι, ἄσπερ ἐπιθυμῶν, ἰσχυρὸς καὶ ἀνδρῖζου, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ. Ὁσθὴ καὶ τῷ Γεδων ἀγγέλος καὶ εἶπεν· Εἰρήνη σοι. Ἀγγέλοις τοίνυν ἔδωκεν εἰρήνην, οὐδέπω δὲ ὁ Δεσπότης τῶν ἀγγέλων· ἀλλὰ δι' ἐκείνων μὲν ἐπεμπεν, ἐταμιεύετο δὲ ἐν ἑαυτῷ τὴν εἰρήνην τὴν εὐαγγελικὴν. Οἱ δὲ προφῆται δεξάμενοι πολλάκις παρὰ τῶν ἀγγέλων τὴν εἰρήνην, ἐδίψων ἐξ αὐτοῦ τοῦ προσώπου τῆς εἰρήνης τῆς αὐθεντίας δέξασθαι τὴν εἰρήνην. Διὸ καὶ ἔδωκε Ἡσαίας· Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν, εἰρήνην δός ἡμῖν· μὴ δι' ἐτέρων, ἀλλὰ διὰ σαυτοῦ εἰρήνην δός ἡμῖν. Ἔπειτα πρὸς τὴν δέησιν ἡ ἀντιφώνησις· Εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν. Καὶ τοῦτο εἰπὼν ἔδειξεν αὐτοῖς τὰς χεῖρας καὶ τὴν πλευράν. Ὅσπερ γὰρ στρατηγὸς ἐπανελεύθων ἀπὸ πολέμου, καὶ τραύμασι, νικηφόρος λάμπων, οὐκ αἰσχύνεται τοῖς τραύμασι· στεφάνων γὰρ ἐστὶ λαμπρότερα· οὕτω καὶ ὁ Σωτὴρ, τραύματα ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἀγαδεξάμενος, καὶ ὑπὲρ τοῦ γένους τοῦ κοινού, οὐ κρύπτει τὰ πάθη, ἀλλ' ἐκκαλύπτει, ἵνα δείξῃ τὴν ἑαυτοῦ ἀνδρείαν. Ἐδείξε τὰς χεῖρας ἐν αἰς ἦν ὁ τύπος τῶν ἤλων, ἔδειξε καὶ τὴν πλευράν ἐξ ἧς ἀνέβλυσεν ἡμῖν τῶν μυστηρίων τὴν πηγὴν. Ἐδείξε τὰς χεῖρας, ἵνα πληροφόρησῃ τὴν ἀνάστασιν, ἵνα πληροφόρησῃ τοὺς ἀμφιβολοῦντας ὅτι ἔντως ὁ παθὼν ἀνέστη, ὅτι ἔντως τὸ ἀποθάνον καὶ ταφῆν οὐμὰς ἐγήγερται.

δ. Ἐχάρησεν οὖν οἱ μαθηταὶ ἰδόντες τὸν Κύριον. Ἐδόθη εἰρήνη, ἐλύθη ὁ φόβος, ἤγησεν ἡ χάρις. Ἐἶπεν οὖν αὐτοῖς πάλιν· Εἰρήνη ὑμῖν. Διὰ τὴν πάλιν; Ὅπου βούλεται πῆξαι τὰ ὄψα τῆς χάριτος, διπλασιάζει καὶ τὰς εὐλογίας· ὡσπερ ἐπὶ τοῦ Ἀβραάμ· Εὐλογῶν εὐλογίῳ σε, καὶ πληθύνων πληθύνῳ σε· οὕτω δίδωσιν εἰρήνην ἐπὶ εἰρήνην τοῖς ἐγγύς καὶ τοῖς μακρὰν. Καθὼς ἀπέσταλκέ με ὁ Πατήρ, καὶ ἡ πέμπω ὑμᾶς, Ἐρῶσεγε, παρακαλῶ· ὅρα πῶς εἰς τὸ ἀνθρώπινον σχῆμα ἀρπάζει τὴν οἰκονομίαν. Οὐκ εἶπεν· Καθὼς ἐγέννησέ με ὁ Πατήρ· ὅπου γὰρ ἀποστολή, τὸ ἀνθρώπινον σχῆμα ἐνδεικνύται. Συνεχῶς δὲ τοῦτο [761] ἐπισημασθέντα, ἐπειδὴ τὴν οἰκονομίαν ἐρμηνεύει· Ὅπου, φησὶν, γυμνὴ ἡ φύσις, Πατέρα καὶ Υἱὸν κηρύττει. Καθὼς ἀπέσταλκέ με. Πῶς δὲ ἀπέσταλκέ σε; Πρόσεχε, παρακαλῶ. Ἀπεστάλης Δεσπότης ἐξ οὐρανοῦ· πῶς, καθὼς ἀπέσταλτέ σε ὁ Πατήρ, ἀποστέλλεις; Οὐ τὸν τρόπον, φησὶ, λέγω

* Ottobon. καὶ ἐπειδὴ ἔσθην εἰπὼν ἀνελήθη εἰς.

b Ottobon. ei Reg. 1447 πᾶσαν ὑποψίαν λύσω· ἐπειδὴ περὶ τὸ πλῆθος ἰδόντες, ὡς ἄνθρωποι ἀλλάσασιν ἀποδοῦναι [τὴν] ὀφειλὴν. Καὶ γὰρ ὁ νόμος ἐπέτρεπε.

c Μνήμησθε. Sic e Reg. 1186 correctum. Montf. μεμνήσθε.

d Ἐρμηνεύει. Hoc verbum, a Montf. coniectum pro ερμηνεύει, exhibet cod. 1186, unde la textum receptum; indidem post γυμνὴ accessit articulus. Edit.

* Addit idem cod. οἱ ἀπόστολοι οὐκ ἐξ οὐρανοῦ.

τῆς ἀποστολῆς, τὸ, *Καθὼς ἀπέστειλέ με ὁ Πατήρ, καὶ γὰρ πέμπω ὑμᾶς, ἀλλὰ τὴν δύναμιν*. Ἀποστάλην ἐγὼ εἰς τὸ παθεῖν ὑπὲρ τοῦ κόσμου· ἀποστέλλω ὑμᾶς, ἵνα τοῖς ὑμετέροισι πάθει τὴν οἰκουμένην στερφανώσω. Καὶ ἐπειδὴ οὐκ ἴσχυεν ἡ θνητὴ φύσις ἀρκέσαι πρὸς τὴν ὁμοίωσιν τὴν δεσποτικὴν, λέγει· *Καὶ τοῦτο εἰκὼν ἐνεφύσησθε, καὶ λέγει αὐτοῖς· Ἀδθεε Πνεῦμα ἅγιον*. Πρόσεχε. Διατί ἐνεφύσησεν ὁ Σωτὴρ τοῖς ἀποστόλοις κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν τῆς ἀναστάσεως; Ἄρα γὰρ ἐκτός τοῦ ἐμφυσηματος οὐκ ἱκανὸς ἦν δοῦναι Πνεῦμα ἅγιον; Ἄλλ' ἐπειδὴ, τὸν πρῶτον ἄνθρωπον πλάττων, *Ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, καὶ ἐγένετο ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν*, ἀπόλεσε δὲ τοῦ ἐμφυσηματος τὴν χάριν διὰ τὴν παράδεισιν, καὶ ἀπόλεσε τὴν ζωοποιὸν δύναμιν, εἰς γούν ἐελθόν, καὶ ἐν τάφῳ κατέλυσε τὴν αὐτοῦ δημιουργίαν· ἀνανεῶν τοῖνον τὸ πλάσμα, καὶ ἀποδίδους τὸ ἀρχαῖον δῶρον, ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον τῶν ἀποστόλων, τὴν ἀρχαῖαν ἐκείνην καὶ ζωτικὴν δύναμιν ἀποδίδους τῷ πλάσματι· ὁμοῦ δὲ ἐπληροῦτο καὶ τὰ τῶν προφητῶν προειρημένα. Ὁ γὰρ μακάριος Ναοὺμ δὲ προφήτης, προειδὼς ὅτι ὁ Σωτὴρ ἀνίσταμενος ἐκ τῶν νεκρῶν μέλλει ἐμφυσεῖν τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις, καὶ πληροῦν αὐτοὺς θείου χαρίσματος, διαμαρτύρεται τῷ λαῷ λέγων· *Ἐόρτασε, Ἰούδα, τὰς ἐορτάς σου, ἀπόδος τῷ Θεῷ τὰς εὐχὰς σου· οὐκ ἔτι οὐ μὴ προσθῶσιν ἐλθεῖν εἰς καλαίωσιν*. *Συντετέλεσται, ἐξήρηται*. Ἄρθη γὰρ ἐκ τῆς γῆς ὁ ἐμφυσῶν εἰς τὸ πρόσωπόν σου, καὶ ἐξαιρούμενός σε ἐκ θλίψεως. Τότε λέγει· *Εἰρήνη ὑμῖν, καὶ τοῦτο εἰπὼν, ἐνεφύσησε, καὶ λέγει αὐτοῖς· Ἀδθεε Πνεῦμα ἅγιον*. Ἐπειδὴ εἶδε τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἐκλάζουσαν πρὸς τοὺς πόνουσ, καὶ παραιτούμενην πρὸς τοὺς ἀγῶνας δι' ἀσθενείαν, ἀναπληροῖ τὸ λείπον τῆς δυνάμει τοῦ Πνεύματος, ἵνα κάμνουσαν αὐτὴν τῇ ἀσθενείᾳ ἡμῶν παραμυθησῆται· καὶ ὡσπερ σίδηρον τινα ἐστόμωσεν αὐτὴν τῇ βίᾳ χάριτι, ἵνα ὁ μὴ ἔχη ἐκ φύσεως, δέξηται παρὰ τῆς χάριτος, καὶ προσέλθῃ πρὸς τοὺς ἀγῶνας τῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος νευρομένη. *Ἀδθεε Πνεῦμα ἅγιον· καθὼς ἀπέστειλέ με ὁ Πατήρ, καὶ γὰρ πέμπω ὑμᾶς*. Ἄλλὰ σὺ, Κύριε, ἐξελθὼν ὡς δεσπότης, εἶδες ἀμαρτωλοὺς καὶ ἠλέησας, συνεχώρησας τὰ ἀμαρτήματα ἡμῶν. Ἀνωτέρα ἡ χάρις· ἐμπιπτομεν εἰς τὴν ἀβυσσὸν τῶν ἀμαρτημάτων ἡμεῖς· οἱ ἀμαρτάνοντες πολλοὶ, φιλανθρωπίας χρεῖα πολλῆς. Οὐκ ἔχομεν τὴν αὐθεντίαν, πῶς δυνάμεθα κατὰ σὲ ἀποσταλῆναι; Διὰ τοῦτο, ἵνα πληρωθῇ τὸ, *Καθὼς ἀπέστειλέ με ὁ Πατήρ, καὶ γὰρ ἀποστέλλω ὑμᾶς*, λέγει· *Ἄν τινῶν ἀφῆτε τὰς ἀμαρτίας, ἀφίενται αὐτοῖς· ἂν τινῶν κρατῆτε, κεκράτηνται*. Ἦν ἔχει ἐξουσίαν ὁ Σωτὴρ, δίδωσι τοῖς ἀποστόλοις· ὡσπερ γὰρ οὐκ οἶδόν τέ ἐστιν ἀρχοντα πιστευθῆναι ἔθνος, μὴ λαβόντα συγχωρήσεως καὶ θανάτου καὶ τιμωρίας ἐξουσίαν παρὰ βασιλέως· οὕτω καὶ ὁ Σωτὴρ [762] μέλλων καθιστᾶν αὐτοὺς ἀρχοντας τῆς οἰκουμένης, δίδωσιν αὐτοῖς καὶ τιμωρίας ἐξουσίαν καὶ συγχωρήσεως, τὸ, *Ἄν τινῶν ἀφῆτε τὰς ἀμαρτίας, ἀφίενται αὐτοῖς· ἂν τινῶν κρατῆτε, κεκράτηνται*. Ἐν γὰρ ἐστὶ τῶν ἀμηχάνων, ἢ μαρτυρῆσαι γενναίως, ἢ κηρυῖσαι σπουδαίως, ἢ πρᾶξαι τι τῶν μεγάλων καὶ δυσκατορθῶτων, ἐὰν μὴ

Πνεύματος ἁγίου δύναμις νευρώσῃ τὸν τόνον τοῦ μάρτυρος· ἄλλως γὰρ οὐ δύνανται μάρτυρες εἶναι. Μάρτυρα δὲ λέγω νῦν, οὐ μόνον τὸν διὰ παθῶν ταλειούμενον, ἀλλὰ καὶ τὸν τῷ λόγῳ μαρτυρούμενον τῆς χάριτος. Πᾶς γὰρ κήρυξ ἀληθείας, μάρτυς ἐστὶ Θεοῦ. Διὸ περὶ Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ λέγει τὸ Εὐαγγέλιον· *Καὶ ἐμαρτύρησεν Ἰωάννης τῇ ἀληθείᾳ λέγων, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ Χριστός*. Μαρτυρεῖ δὲ οὐ τῷ πάσχῃν, ἀλλὰ τῷ βοᾶν. Ἀμήχανον οὖν μάρτυρας γενέσθαι θεῶν λόγου, μὴ παρὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος νευρωθέντας. Διὸ λέγει ὁ Σωτὴρ τοῖς ἀποστόλοις ἀναλαμβάνομενος· *Ἔγμεις δὲ μέντετε ἐν τῇ πόλει Ἰερουσαλήμ, ἕως ἂν ἐνδύσησθε δύναμιν ἐξ ὕψους, καὶ λήψεσθε δύναμιν ἐπελθόντος τοῦ ἁγίου Πνεύματος· δύναμιν ἦντινα οὐχ οἶδόν τέ ἐστὶ μάρτυρας γενέσθαι* ^b μὴ δεξαμένους.

ε. *Θωμᾶς δὲ εἰς ἐκ τῶν δώδεκα, ὁ λεγόμενος Διδυμος, οὐκ ἦν μετ' αὐτῶν*. Ἦν δὲ οἰκονομία μεγίστη Χριστοῦ, τὸ ἀπολειφθῆναι τὸν Θωμᾶν, ἵνα ἡ ἐκείνου ἀμφιβολία ἐναργέστερον παραστήσῃ τὴν ἀνάστασιν. Εἰ μὴ γὰρ Θωμᾶς ἀπελείφθη, καὶ τὴν ἀπόληψιν (sic) ἀμφιβάλεν, καὶ τῇ ἀμφιβολίᾳ πληροφορίαν ὁ Σωτὴρ προσήνεγκεν, ἐμάλλιν ἔτι σκανδαλίζειν πολλοὺς τὸ τῆς ἀναστάσεως θαῦμα· ἀλλ' ἐγένετο ἡ ἐκείνου ἀμφιβολία πάντων τῶν πιστῶν θεραπεία. Ὅτε οὖν ἦλθεν ὁ Θωμᾶς. Ἐλεγον ἀπ' αὐτοῦ οἱ ἄλλοι μαθηταί· *Ἐωράκαμεν τὸν Κύριον*. Οὐ μὴ ἐσεμνύνοντο ἐφ' οἷς ἐθεάσαντο· ὁ δὲ ὡσπερ ἀντιλογία τιμὴ κατεχόμενος, καὶ οὐκ ἀπιστοῖς (τοσοῦτον ἡ ἀμφιβολία), καὶ διψῶν πληροφορηθῆναι, οὐκ εἶπεν· *Ἀμήχανον τοῦτε γενέσθαι*. Πρόσεχε ἀκριβῶς. Οὐκ ἀπηρνήσατο τὴν ἀνάστασιν· οὐκ εἶπεν· *Ἀδύνατα λέγετε, ἀμήχανα πράγματα ἀπαγγέλλετε· ἀλλ' ἐζήτησε πληροφορίαν λέγων· Ἐάν μὴ ἴδω κατὰ τὴν χεῖρα αὐτοῦ τὸν τύπον τῶν ἡλῶν, καὶ βάλλω τὸν δάκτυλόν μου εἰς τὸν τύπον τῶν ἡλῶν, καὶ βάλλω τὴν χεῖρά μου εἰς τὴν πλευράν αὐτοῦ, οὐ μὴ πιστεύσω* ^c. Καὶ μεθ' ἡμέρας ὁκτώ. Ὅρα πῶς τῇ ἄλλῃ Κυριακῇ ἐπίσταται· ἀπὸ γὰρ Κυριακῆς εἰς Κυριακὴν ὁκτὼ ἡμέραι εἰσὶν. Καὶ μεθ' ἡμέρας ὁκτὼ τῆς ἀναστάσεως ἦλθε πάλιν ὁ Ἰησοῦς, τῶν θυρῶν κεκλεισμένων, καὶ ἔστη εἰς τὸ μέσον, καὶ εἶπεν· *Εἰρήνη ὑμῖν*. Ἐπειδὴ ἐκεῖ δεύτερον εἶπεν, *Εἰρήνη ὑμῖν*, ὧδε μίαν εἶπεν, ἵνα ἐκ τῆς ἁγίας Τριάδος διέλκην τὸ δῶρον τῆς εἰρήνης ἐργάσθαι· *Εἰρήνη ὑμῖν*. Εἶτα λέγει τῷ Θωμᾷ, *Φέρε τὸν δάκτυλόν σου ὧδε*. Πρόσεχε, παρακαλῶ. Οὐκ ἀναμένει ὁ Σωτὴρ ἀκοῦσαι παρὰ τῶν μαθητῶν τὴν ἀμφιβολίαν τοῦ Θωμᾶ· οὐ πρῶτον ἐνδιόχθη, καὶ τότε διδάσκει· ἀλλ' ἵνα πείσῃ αὐτὸν διὰ τὴν ἀρῆν καὶ μὴ φαινόμενος, καὶ ἵνα ἐξεταστῆς τῆς ἀμφιβολίας γέννηται, λέγει τῷ Θωμᾷ· *Φέρε τὸν δάκτυλόν σου ὧδε, ὡς εἶπας, καὶ ἴδε τὰς χεῖράς μου, καὶ φέρε τὴν χεῖρά σου καὶ βάλε εἰς τὴν πλευράν μου· καὶ μὴ γίνου ἀπιστος, ἀλλὰ πιστός*. Δείκνυσιν ὅτι ὁ πληροφορίαν [763] ζητῶν, οὐ πιστός, ὁ δὲ πιστεῖ δουλεύων, πιστός.

^a Cod. 1186: Τὰ δύο εἶπεν. Ἐπειδὴ γὰρ καὶ τὸν φόβον εἴσε, καὶ ἐνεφύσησεν δοῦναι Πνεῦμα εἶπεν· Ὁ ἐμφυσῶν εἰς τὸ πρόσωπόν σου, καὶ ἐξαιρούμενός σε ἐκ θλίψεως· εἶτα τότε λέγει.

^b Cod. 1186.... ἐπελθόντος τ. ἁγ. Πνεύματος ἐφ' ὑμᾶς· καὶ ἐστέ μοι μάρτυρες· ἄνευ γὰρ τοῦ λαβεῖν Πνεύματος δύναμιν οὐχ οἶδόν τέ ἐστὶ μάρτυρα γενέσθαι.

^c Cod. 1186. οὐ μὴ πιστεύσω. Οὐκ εἶπεν. Οὐ μὴ πιστεύσω παντελῶς, ἀλλ' Ἐάν μὴ πληροφορηθῶ, οὐ μὴ πιστεύσω.

autem, inquit, missionis significo, cum dico, *Sicut misit me Pater, et ego mitto vos*¹, sed virtutem ejus. Missus nam ego ut patiar pro mundo; mitto vos ut passionibus vestris orbem corosem. Et quia non potuit mortalis natura dominicam similitudinem assequi, addit: *Et cum hæc dixisset, insufflavit, atque illis, Accipite Spiritum sanctum* (Joan. 20. 22). Attende. Cur insufflavit Servator in apostolos ipso resurrectionis die? An non nisi insufflando poterat Spiritum sanctum dare? Verum quia cum primum hominem formaret, *Insufflavit in faciem ejus, et factus est homo in animam viventem* (Gen. 2. 7), sed insufflationis illius gratiam per prævaricationem perdidit; et postquam vivificam illam vim perdidit, in pulverem resolutus est, et in sepulcro ejus opificium dissolvit; ut figmentum suum renovaret, et priscum illud donum restitueret, insufflavit in faciem apostolorum, veteremque illam et vivificam vim figmento suo restituit: ac simul implebantur prophetarum prædicta. Beatus quippe Nahum propheta, cum prævideret futurum esse, ut Servator a mortuis resurgens insufflaret in sanctos apostolos, et implet eos divino munere, populo testificabatur his verbis: *Celebra, Juda, festa tua, redde Deo vota tua: non adjicient ultra venire in antiquationem. Consummatum est, excissum est. Ascendit enim ex terra qui insufflet in faciem tuam, et qui liberet te de tribulatione* (Nahum. 1. 15. et 2. 1). Tunc dixit², *Pax vobis; et cum hoc dixisset, insufflavit, et dixit eis: Accipite Spiritum sanctum* (Joan. 20. 22). Quia videbat humanam naturam in laboribus dejectam, et ob infirmitatem certamina recusantem, id quod deficiebat, implet virtute Spiritus, ut illam imbecillitate labantem consolaretur: ac ceu ferrum quodpiam divina gratia acuit illam, ut quod ex natura sua non habebat, ex gratia acciperet, et virtute Spiritus firmata, certamina adiret. *Accipite Spiritum sanctum: sicut misit me Pater, et ego mitto vos*. At tu, Domine, ut Servator egressus, vidisti peccatores, et miseratus es illos; peccatorum nobis veniam dedisti. Superior est gratia: incidimus nos in abyssum peccatorum; multi sunt peccatores, multa opus est gratia. Auctoritatem non habemus: quomodo possumus mitti ut tu missus es? Quamobrem ut impleretur illud: *Sicut misit me Pater, et ego mitto vos*, dicit: *Quorum remisistis peccata, remittuntur eis; et quorum retinueritis, retenta sunt* (Joan. 20. 23). Quam habet potestatem Servator, dat apostolis. Quemadmodum enim fieri nequit ut gens principi committatur, si non habeat veniæ et mortis ac supplicii potestatem ab rege concessam: sic et Servator, illos constituturus principes orbis, dat illis et supplicii et veniæ potestatem, his verbis: *Quorum remisistis peccata, remittuntur eis; et quorum retinueritis, retenta sunt*. Nullo enim pacto potest quis aut martyrium fortiter subire aut diligenter prædi-

care, aut quid magnum difficileque præstare, nisi martyris animum roboret Spiritus sancti virtus: atio quippe modo non possunt martyres esse. Martyrem vero nunc dico, non modo qui cruciatibus consummatus sit, sed etiam qui verbo gratiæ sit testificatus. Quivis enim veritatis præco, martyr est Dei. Quapropter de Joanne Baptista dicit Evangelium: *Et testificatus est Joannes veritati, dicens: Hic est Christus* (Joan. 1. 32). Martyr non patiendo, sed clamando efficitur. Non possunt igitur martyres esse divini verbi, nisi sancto Spiritu roborentur. Ideo resurrexens Servator dicit apostolis: *Vos autem manete in civitate Jerusalem, donec induamini virtute ex alto* (Luc. 24. 49), et accipietis virtutem supervenientis Spiritus sancti; virtutem, quam qui non acceperint, non possunt esse martyres seu testes³.

5. *Thomas autem unus ex duodecim, qui dicitur Didymus, non erat cum eis* (Joan. 20. 24). Erat autem magna illa Christi œconomia, quod Thomas non adesset, ut ejus dubitatio clariorem certioreque efficeret resurrectionem. Nisi enim Thomas defuisset, et de resurrectione dubitasset, ac dubitationi certum argumentum Servator opposuisset, futurum erat ut resurrectionis miraculum plurimis adhuc offendiculo esset: verum ejus dubitatio fidelibus cunctis remedium attulit. Cum itaque venit Thomas, dixerunt ei alii discipuli: *Vidimus Dominum*. Illi gloriabantur de iis quæ viderant; hic vero contradicendi quodam studio captus est, non incredulitate (tanta res est dubitatio), cum certior fieri peroptaret, non dixit, *Id fieri nequit*. Attende diligenter. Non negavit resurrectionem: non dixit, *Impossible dicitis, res impossibiles annuntiatis*; sed certior fieri voluit dicens: *Nisi videro in manibus ejus fixuram clavorum, [et mittam digitum meum in locum clavorum] (a) et mittam manum meam in latus ejus, non credam*⁴ (Joan. 20. 25). *Et post dies octo*. Vide quomodo alteri Dominicæ insistit: nam a Dominica in Dominicam sunt octo dies. *Post dies octo a resurrectione venit iterum Jesus, januis clavis, et stetit in medio et dixit: Pax vobis* (Ib. v. 26). Quia pridem eodem in loco bis dixerat, *Pax vobis*, hic semel dicit, ut ex sancta Trinitate perfectum et integrum donum pacis faceret: *Pax vobis. Deinde dicit Thomas, Infer digitum tuum huc* (Ib. v. 27). Attende, quæso. Non expectat Servator donec a discipulis Thomas dubitationem audiat: non docetur prius quam doceat: sed ut persuadeat ipsi se præsentem fuisse, licet non appareret; et ut dubitationis inquisitor sit, ait Thomas: *Infer digitum tuum huc, ut dixisti, et vide manus meas: et infer manum tuam, et mitte in latus meum: et non esse incredulus, sed fidelis* (Ibid.). Ostendit eam, qui evidens indicium querit, non esse fidelem; sed eam

¹ Sic effert hunc locum Cod. Reg. 1186: *Et accipietis virtutem Spiritus sancti supervenientis in vos; et eritis mihi testes: nisi enim accepta sit virtus Spiritus sancti, non possibile est aliquem martyrem fieri.*

² Idem Codex post, *credam*, sic habet: *Non dixit, « non credam omnino, » sed, « nisi probationem accipiam, non credam. » Et post, etc.*

(a) Uncinis clausa non habet Montef.; sed ad textus Evangelici integritatem pertinent.

¹ Locum integrum citamus e Cod. Reg. 1186.

² Cod. reg. 1186 sic habet, post locum e propheta Nahum citatum: *Duas notant circumstantias. Quoniam enim Christus et metum solvit, et insufflavit Spiritum dans, dixit (propheta), « qui insufflet in faciem tuam, et, qui liberet te de tribulatione. » Deinde dixit.*

qui fidei se subiecit, fideliem esse. Similis est is, qui investigat latus Christi et fixuras clavorum, ei qui dicit, Quomodo genitus est? Ipse non similis. Ille quippe querebat in carne videre fixuras clavorum, quæ sub aspectu et sensum cadebant: cupiebat videre rem peractam, quam ante sciebat. Tu vero qui curioso perquisitis naturam invisibilem, substantiam incomprehensibilem, generationem ineffabilem, genitorem inenarrabilem, genitum incomprehensibilem, annon gravius prævaricaris? annon es infideli deterior? Si quod latus investigaverit beatus Thomas, audivit, *Noli esse incredulus, sed fidelis*: tu qui incorpoream et incomprehensibilem virtutem scripturarum¹, noli esse incredulus, sed fidelis. Assamen Dei indulgentiæ gratias agimus, quod Thomæ digitus pietatis calamus fuerit, qui hæretica retia subverteret, et eorum ora obturaret, qui dicere auderent, Dominum specie invidiasse corpus, specieque tantam mortuum esse. Digitus vero Thomæ hæreticorum dubitationem ita solvit, ut ille digitus, contra quem nihil potuerant magi Ægyptiorum dicentes: *Digitus Dei est hic* (Exod. 8. 19). Par erat Thomam, post certam illud acceptum iudicium, illud Davidis dictum proferre: *In die tribulationis meæ Deum exquisivi* (Psal. 76. 3); et quia manibus scrutabatur, sequentia addere, *Manibus meis nocte contra eum, et non sum deceptus. Noli esse incredulus, sed fidelis*. Ille vero et a fixura eum, qui passus erat, conspexit, et a prævia cognitione Deum dicit: *Dominus meus et Deus meus*.

6. Audiant hæretici. Si vero id recusat Filius, nec est equalis Patri, cur se exsuperantem honorem non rejicit? Audivit a quodam, *Magister bone*, et dixit, *Cur me dicis bonum? Nemo bonus nisi unus Deus* (Math. 10. 16. 17). Licet illud *bonus*, etiam apud nos in usu sit. Illud *bone* audire, ut tu suspicaris, aliquando recusavit; annon illud *Deus et Dominus* multo magis recusare debuit? *Magister bone*, ac dicit, *Cur me dicis bonum?* Hic autem, *Dominus meus, et Deus meus*, et non dicit, *Cur me dicis Dominum et Deum?* sed ibi, quia se indigna vox erat (non enim dicit, *Domine bone, sed, Magister bone*), vilitatem respuit, ac rem gloriosam sibi admisit. Hic quoque reprehendit, sed contraria de causa reprehendit, quoniam id tardius dixerat. Reprehendit illum, non quod dixisset, *Dominus meus*, sed quod tardius dixisset. *Quia igitur vidisti me, credidisti: beati qui non viderunt, et crediderunt* (Joan. 20. 29). Unus reprehensus est, et nos omnes beati vocati sumus: illa quippe hæretico ad nos omnes pertransit, et ad eos qui post nos futuri sunt; quia cum miracula illa non visu perceperimus, sed fide acceperimus, participes tamen sumus magni illius glorioseque beatitudinis.

7. Sed ab historia, quam compendio tractavimus, pertranseamus, si tamen dictorum copia non defatigati estis, ad aliam propheticam vocem. Qualem vero? *Venite, ascendamus ad montem Domini* (Mich. 4. 2). Et animam a monte Olivarum assumptus est Servator. *Venite,*

ascendamus ad montem Domini, et ad domum Dei Jacob. Diem autem illam Deus ejusdem nominis honore dignatus est, quo mons appellabatur¹. Et enim illuc ex monte qui vocabatur Oliveti, assumptus est Servator, et hic etiam plantatur oliva, quæ et propinquitatē et nominis societate veteri historiae fidem facit. Nam duxit Servator discipulos in Montem Olivarum e regione Jerusalem. Et illi et huic igitur animum adhibeas: *Venite, ascendamus ad montem Domini*. Uña ascendamus desiderio et verbo, eaque videamus, quæ salutaris illa assumptio nobis operata est (a).

8. *De inscriptione libri Actorum; quis sit auctor libri Actorum*. — Volo itaque ipsum Actorum librum sumere, ac minutatim a principio examinare, ut divina sipientia vobiscum hauriam: atque ut veritatis insidiosos thesauros sacre Scripturæ una scrutemur; utpote qui studeamus in pietate dilescere. *Acta*, inquit, *Apostolorum*, Vel ipse titulus rerum vim totam signifiat, estque proœmium totius operis pollicitatio. Neque tamen omnium apostolorum acta hoc in libro feruntur; sed si quis rem accurate scrutetur, quæ prima feruntur in libro, Petri miracula et doctrinam exhibent, pauca de reliquis apostolis; post hæc vero de Paulo totus liber absolvitur. Petrus ergo memoratur et Paulus, et quomodo omnium apostolorum dicitur acta? Verum quia, secundum Paulum, cum gloria afficitur unum membrum, gloria item afficitur omnia membra, ideo non inscripsit historiographus Acta Petri et Pauli, sed Acta Apostolorum; communis est pollicitatio. Querimus ergo quis hunc Actorum librum adnaverit: varii eum, scriptorem libri nescientes in varias divisi sunt sententias; alii dicunt ejus auctorem esse Clementem Romanum, alij Barnabam, alii Lucam evangelistam. Quoniam igitur illi in varias abeunt sententias, ipsum scriptorem pro interprete accipiamus, quisnam ille sit, quid agat; et num de seipso quidpiam significet. *Primum quidem sermonem feci de omnibus, o Theophile* (Act. 1. 4). Cum dixit, *Primum*, mentem nostram alio remittit, ut queramus quem primum dicat sermonem. Nam si hunc solum edidisset, non diceret, *Primum sermonem feci*. Hic igitur liber secundus esse deprehenditur: primum enim jam fecerat: quem vero primum fecerit, ipse indicat: *Primum quidem sermonem feci de omnibus, o Theophile, quæ cepit Jesus facere et docere*. Sic patet eum in primo sermone non Acta composuisse, sed Evangelium; *primum sermonem* non versari circa ea quæ Petrus et Paulus fecerunt, sed circa quæ cepit Jesus facere et docere. Palam igitur est Lucam, qui Evangelium scripsit, etiam Acta edidisse. Verum attende, videamus num ipse sit, *Primum quidem sermonem feci de omnibus, o Theophile, quæ cepit Jesus facere et docere, usque in diem, quæ præcipiens apostolis per Spiritum sanctum, quos elegit, assumptus est*; ac si diceret, *Narravi acta et do-*

¹ Duo Mes. Regil: *Civitatem autem nostram ejusdem nominis honore dignatus est.*

(a) Hæc quæ numero 7 feruntur, nec cum præcedentibus nec cum sequentibus coherant. Quæ numeris sequentibus 8. 9. et 10. feruntur, vere Chrysostomi sunt.

¹ Cod. post, *scrutaris, omnibus, noli esse.... fidelis*, hæc habet: *Nonne nullo magis eadem audire dignus es?*

Ὅμοιον ἔστι τὸ ἐρευνᾶν πλευρὰν Χριστοῦ καὶ τύπους ἤλων, τῷ λέγειν· Πῶς ἐγεννήθη; Μᾶλλον δὲ οὐχ ὁμοιον. Ὁ μὲν γὰρ ἐπεζητεῖ ἰδεῖν τύπους ἤλων ἐν σαρκὶ ὀρωμένους καὶ αἰσθῆσαι ὑποπίπτοντας· ἐπεθύμει ἰδεῖν πρᾶγμα γεγενημένον, ὃ καὶ προήδει. Σὺ δὲ πολυπραγμονῶν φύσιν ἀθεώρητον, οὐσίαν ἀκατάληπτον, γέννησιν ἀρρήτον, τὸν γεννησαντα ἀφραστον, τὸν γεννηθέντα ἀκατάληπτον, οὐ χεῖρον παρανομεῖς; οὐκ εἰ ἀπίστου χεῖρων; Εἰ πλευρὰν ἐρευνήσας ὁ μακάριος Θωμᾶς ἤκουσε, *Μὴ γίνου ἀπιστος, ἀλλὰ πιστός*· σὺ ἐρευνῶν τὴν ἀσώματος φύσιν, τὴν ἀκατάληπτον δύναμιν, *μὴ γίνου ἀπιστος, ἀλλὰ πιστός*· Ὅμως εὐχάριστοῦμεν τῇ τοῦ Θεοῦ ἀγαθότητι καὶ ἀνεξίκακίᾳ, ὅτι ὁ τοῦ Θωμᾶ δάκτυλος ἐγένετο κάλαμος εὐσεβείας, ἀνατρέπων τὰ αἰρετικά δίκτυα, καὶ ἐμπράττων αὐτῶν τὰ στόματα τῶν τολμῶντων λέγειν, ὅτι σχήματι ἐνεδύσατο σῶμα ὁ Κύριος, καὶ σχήματι ἀπέθανεν. Ὁ δὲ δάκτυλος ὁ τοῦ Θωμᾶ οὕτω διέλυσε τῶν αἰρετικῶν τὴν ἀμφιβολίαν, ὡς ἐκεῖνος ὁ δάκτυλος, πρὸς ὃν οὐκ ἤρκεσαν οἱ μάγοι τῶν Αἰγυπτίων λέγοντες· *Δάκτυλος Θεοῦ ἔστιν οὗτος*. Ἐπρεπε τότε καὶ τῷ ἁγίῳ Θωμᾶ μετὰ τὴν πληροφορίαν εἰπεῖν τὸ τοῦ Δαυὶδ βῆτόν· *Ἐν ἡμέρᾳ θλίψεώς μου τὸν Θεόν ἐξεζήτησα*· καὶ ἐπειδὴ χερσὶν ἠρεῦνα, εἰπεῖν· τὸ ἐπαγόμενον· *Ταῖς χερσὶ μου ρυκτός ἐναντίον αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἠπατήθην*. — *Μὴ γίνου ἀπιστος, ἀλλὰ πιστός*. Ἐκεῖνος δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ τύπου θεατᾶμενος τὸν παθόντα, καὶ ἀπὸ τῆς προγνώσεως Θεοῦ αὐτὸν καλεῖ· Ὁ Κύριός μου καὶ ὁ Θεός μου.

ζ'. Ἀκουέτωσαν οἱ αἰρετικοί. Εἰ ἀληθῶς παραιτεῖται ὁ Υἱός, καὶ οὐκ ἔστιν ἐμότιμος τῷ Πατρὶ, τίνος ἐνεκεν οὐκ ἀποπέμπεται τὴν ὑπερβαίνουσαν αὐτῷ τιμὴν; Ἦκουσεν οὖν παρά τινος, *Διδάσκαλε ἀγαθὲ*, καὶ λέγει· *Τί με λέγεις ἀγαθόν; Οὐδεις ἀγαθός, εἰ μὴ εἷς ὁ Θεός*. Καίτοι τὸ ἀγαθὸς ὄνομα καὶ ἐν ἡμῖν ποιεῖται. Ἀγαθὲ ἄκουσαι κατὰ τὴν σὴν ὑπόνοιαν παρητήσατο· Θεός μου Κύριος ἀκούσαι οὐ πολλῶ μᾶλλον ὤφειλε παραιτησασθαι; *Διδάσκαλε ἀγαθὲ*, καὶ λέγει· *Τί με λέγεις ἀγαθόν; Ὡδε, Ὁ Κύριός μου καὶ ὁ Θεός μου*, καὶ οὐκ εἶπε· *Τί με λέγεις Κύριον καὶ Θεόν; Ἄλλ' ἐκεῖ, ἐπειδὴ ἀνάξιος αὐτοῦ ἦν ἡ φωνὴ* (οὗ γὰρ εἶπε, Κύριε ἀγαθὲ, ἀλλὰ, *Διδάσκαλε ἀγαθὲ*), τὸ εὐτελὲς ἀπεπέμψατο, καὶ τὸ ἐνδοξον ἀπεδέξατο. Ἐκεῖ ἐμέμψατο, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἐναντιῶν ἐμέμψατο, ὅτι βράδιον εἶπεν· Ἐμέμψατο αὐτὸν, οὐχ ὅτι εἶπεν, Ὁ Κύριός μου, ἀλλ' ὅτι βράδιον λέγει. Ἐκεῖ τοίνυν εἶδες καὶ ἐπίστευσας, μακάριοι οἱ μὴ ἰδόντες, καὶ πιστεύσαντες. Εἰς ἐνεκλήθη, καὶ ἡμεῖς πάντες ἔμακαρισθόμεν· ὁ γὰρ μακαρισμὸς οὗτος ἐπὶ πάντας ἡμᾶς διαβαίνει καὶ τοὺς μεθ' ἡμᾶς· ὅτι μὴ παραλαθόντες βῆει τὰ θαύματα, ἀλλὰ πιστεῖ ὀρχόμενοι, κοινωνοὶ γινόμεθα τοῦ μεγάλου τούτου καὶ ἐνδόξου μακαρισμοῦ.

ζ'. Ἀλλὰ ἀπὸ τῆς ἱστορίας, ἣν ἐπιτόμως διεδράμομεν, μεταδῶμεν, εἰ μὴ ἀπεκάρμετε πρὸς τὸ πλῆθος τῶν εἰρημένων, εἰς ἄλλην προφητικὴν φωνήν. Ποίαν δὲ ταύτην; Δεῦτε, ἀναβῶμεν εἰς τὸ ὄρος τοῦ Κυρίου [1764]. Ἀπὸ γὰρ τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν ἀνελήφθη ὁ

• Cod. 1186 huic commatis loco, μὴ γίνου... πιστός, habet οὐ καλλῶ μᾶλλον τοῦτο ἀκούσης;

Σωτήρ. Δεῦτε, ἀναβῶμεν εἰς τὸ ὄρος τοῦ Κυρίου, καὶ εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ Ἰακώβ. Ἐτίμησε δὲ ὁ Θεός καὶ τὴν ἡμέραν πάλιν τῇ ὁμωνυμίᾳ ὃ τοῦ ὄρους· καὶ γὰρ ἐκεῖ ἐξ ὄρους τοῦ λεγομένου Ἐλαιῶν ἀνελήφθη ὁ Σωτήρ, καὶ ὧδε ἡ λεγομένη ἐλαία πεφύτευται, καὶ τῇ ἐγγύτητι καὶ τῇ ὁμωνυμίᾳ πιστοῦμένη τὴν ἀρχαίαν ἱστορίαν. Καὶ γὰρ ἀνήγαγεν ὁ Σωτήρ τοὺς μαθητὰς εἰς τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν ἀπέναντι Ἱερουσαλήμ. Κάκεινη καὶ ταύτη πρόσχε τοίνυν. Δεῦτε, ἀναβῶμεν εἰς τὸ ὄρος τοῦ Κυρίου. Συναλέθωμεν τῷ πόθῳ καὶ τῷ λόγῳ· καὶ ἴδωμεν τίνα ἡμῖν ἐπραγματεύσατο ἡ σωτήριος ἀνάληψις.

ἡ'. Βούλομαι οὖν αὐτὴν τὴν βίβλον τῶν Πράξεων ἀναλαβεῖν, καὶ κατὰ μέρος ἐκ τῶν προομιῶν ἐξιχνιάσαι, ἕνα μεθ' ὑμῶν ἀνελήσω τὰ θεῖα νάματα, καὶ ἐρευνήσωμεν κοινῇ τοὺς θησαυροὺς τῆς ἁγίας Γραφῆς, ὡς ἔμποροι τῆς ἀληθείας, καὶ ὡς σπεύδοντες πλουτεῖν ἐν εὐσεβείᾳ. Πράξεις, φησὶ, τῶν ἀποστόλων. Καὶ αὐτὴ ἡ ἐπιγραφή, πᾶσαν ἐμφαίνει τῶν πραγμάτων τὴν δύναμιν, καὶ ἔστι προομιῶν ὅλης τῆς πραγματείας τὸ ἐπάγγελμα. Οὐδὲ γὰρ πάντων τῶν ἀποστόλων ἐμφέρονται ἐν τῇ βίβλῳ αἱ πράξεις· ἀλλ' εἰ τις ἀκριβὸς ζητήσῃ, τὰ μὲν πρῶτα τῆς βίβλου Πέτρου ἐκφαίνει θαύματα καὶ διδασκαλίαν, ὀλίγη δὲ καὶ τῶν λοιπῶν ἀποστόλων· καὶ μετὰ ταῦτα εἰς Παῦλον κενούται πᾶσα ἡ πραγματεία. Πέτρος τοίνυν μνημονεύεται καὶ Παῦλος, καὶ πῶς πάντων τῶν ἀποστόλων αἱ πράξεις καλοῦνται; Ἄλλ' ἐπειδὴ, κατὰ τὸν Παῦλον, δοξαζομένου μέλους ἐνός, συνδοξάζεται πάντα τὰ μέλη, οὐκ ἐπέγραψεν ὁ ἱστοριογράφος, Πράξεις Πέτρου καὶ Παύλου, ἀλλὰ, Πράξεις τῶν ἀποστόλων· κοινὸν τὸ ἐπάγγελμα ε'. Ζητοῦμεν οὖν τίς ὁ συντάξας ταύτην τὴν βίβλον τῶν Πράξεων· πολλοὶ γὰρ, ἀγνοοῦντες τὸν συγγραφέα, εἰς πολλάς καὶ διαφόρους ἐμερίσθησαν ἐννοίας, οἱ μὲν εἰπόντες ὅτι Κλήμης ὁ Ῥωμαῖος συντάξας αὐτάς, ἄλλοι δὲ λέγουσι, Βαρνάβας, ἄλλοι δὲ ὅτι Λουκάς ὁ εὐαγγελιστής. Ἐπεὶ οὖν εἰς διαφόρους ἐννοίας μερίζεται τὰ τῶν λογισμῶν αὐτῶν, ἐρμηνέα λάθωμεν τὸν συγγραφέα, τίς ἔστιν καὶ τί πραγματεύεται, καὶ εἰ εἰς ἑαυτὸν σημεῖται τὸν λόγον. Τὸν μὲν πρῶτον λόγον ἐποιήσαμην περὶ πάντων, ὡς θεόφιλε. Εἰπόν, πρῶτον· πέμπει ἡμῶν τὰς ἐννοίας ζητήσαι, πῶλον πρῶτον λέγει λόγον. Εἰ γὰρ τοῦτον μόνον συντάξας, οὐκ ἂν εἶπε· Τὸν μὲν πρῶτον λόγον ἐποιήσαμην. Ἰδρὺ οὖν εὐρίσκεται οὗτος ὁ λόγος δευτέρος· τὸν γὰρ πρῶτον ἤδη πεποιήται· πῶλον δὲ πρῶτον ἐποίησεν, αὐτὸς λέγει· Τὸν μὲν πρῶτον λόγον ἐποιήσαμην περὶ πάντων, ὡς θεόφιλε, ὡς ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς ποιεῖν τε καὶ διδάσκειν. Ὡστε δῆλον ὅτι οὐ Πράξεις συντάξας ἐν τῷ πρώτῳ λόγῳ, ἀλλὰ Εὐαγγέλιον· πρῶτον λόγον, οὐχ ὡς ἐποίησε Πέτρος καὶ Παῦλος, ἀλλ' ὡς ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς ποιεῖν τε καὶ διδάσκειν. Δῆλον οὖν ὅτι ὁ τὸ Εὐαγγέλιον συντάξας Λουκάς, αὐτὸς καὶ τὰς Πράξεις συνῆρκεν. Ἄλλὰ πρόσχε, ἴδωμεν εἰ αὐτὸς ἔστιν. Τὸν μὲν πρῶτον λόγον ἐποιήσαμην περὶ πάντων, ὡς θεόφιλε, ὡς ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς [1765] ποιεῖν τε καὶ διδάσκειν, ἀχρι τῆς ἡμέρας ἐντελειάμενος τοῖς ἀποστόλοις διὰ Πνεύματος ἁγίου, οὐς δεξιότατος ἀνελήφθη.

• Duo mss. Regii ἐτίμησε (supra 1417 ἐτίμα) δὲ Θεὸς τὴν ἡμετέραν πόλιν τῇ ὁμωνυμίᾳ. Infra sibiem ὧδε ὁμωνυμίας ἡ λεγομένη.

• Reg. κοινὸν γὰρ εἰ ἐγκώμιον, κοινὸν τὸ ἐπάγγελμα.

ἀντὶ τοῦ, εἶπον τὰς πράξεις τοῦ Σωτῆρος καὶ τὰς διδασκαλίας ἕως τῆς ἀναλήψεως. Προσέχετε, παρακαλῶ. Τὸ μὲν πρῶτον μου, φησὶν, σύνταγμα περιέχει τὰ ἔργα τοῦ Κυρίου καὶ τὰς διδασκαλίας, καὶ ἔφθασε μὲν ὁ πρῶτος λόγος ἕως τῆς ἀναλήψεως. Εὐρίσκεις τοίνυν μήτε Ματθαίου ὄλως, μήτε Μάρκον εἰ μὴ ἐν μέρει, μήτε Ἰωάννην πληρώσαντας τὸ Εὐαγγέλιον ἕως τῆς ἀναλήψεως, ἀλλὰ μόνον Λουκᾶν. Ματθαίος μὲν γὰρ τέλος ἔχει τοῦ Εὐαγγελίου τοῦτο· *Οἱ δὲ ἑνδεκά μαθηταὶ ἐπορεύθησαν εἰς τὸ ὄρος τῆς Γαλιλαίας, ὅπου συνετάξατο αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς. Ἦρθη δὲ αὐτοῖς, καὶ προσεκύνησαν αὐτῷ· καὶ εἶπε· Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη. Καὶ ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος.* Καὶ τοῦτο τέλος τοῦ Εὐαγγελίου. Ἦ δὲ πῶς ἀνελήφθη οὐκ εἶπεν. Μάρκος ὁμοίως λέγει· *Καὶ ἐξῆλθον αἱ γυναικες ἐκ τοῦ μνημείου, καὶ οὐδενὶ ἀπήγγειλαν οὐδέν· φοβοῦντο γάρ.* Καὶ μεθ' ἑτέρα λέγει περὶ τῆς ἀναλήψεως ἐν συντόμῳ οὕτως· *Ὁ μὲν οὖν Κύριος, μετὰ τὸ λαλῆσαι αὐτοῖς, ἀνελήφθη εἰς οὐρανὸν καὶ ἐκάθισεν ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ. Ἐκείνοι δὲ ἐξεληύησαν ἐκέρησαν πανταχοῦ, τοῦ Κυρίου συνεργούντες καὶ τὴν λόγον βεβαιούντες διὰ τῶν ἐπακολουθούτων σημείων. Ἀμήν.* Τοῦτο τὸ τέλος τοῦ Εὐαγγελίου. Οὐκ ἐγένετο δὲ ἀναλήψεως μνήμη κατὰ πλάτος ἐν Μάρκῳ. Ἰωάννης δὲ τὴν ἐπὶ τῆς λίμνης τῆς Τιβεριῆδος ἐπιφάνειαν τοῦ Σωτῆρος εἶπεν· *Λέγει τῷ Πέτρῳ, Πέτρε, φιλεῖς με; καὶ ἐπλήρωσε τὴν διέλεξιν.* Καὶ ἔσθη Ἰωάννης, καὶ οὐκ ἐμνημόνευσεν ἀναλήψεως, ἀλλὰ λέγει· *Πολλὰ μὲν οὖν καὶ ἄλλα σημεῖα ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς, ἅτινα ἐν γράφῃται καθ' ἑν, οὐδὲ αὐτὸν ὀμιᾶται τὸν κόσμον χωρῆσαι τὰ γραφόμενα βιβλία.* Οὕτε οὖν Ἰωάννης ὄλως, οὕτε Ματθαίος ὄλως, οὕτε Μάρκος κατὰ πλάτος ἐμνημόνευσαν ἀναλήψεως. Αὐτὸς μὲντοι ὁ Λουκᾶς ἕως τῆς ἀναλήψεως διέδραμε τὸν λόγον κατὰ πλάτος. Διὰ τοῦτο λέγει· *Τὸν μὲν πρῶτον λόγον ἐποιήσαμην περὶ πάντων, ὡς Θεόφιλε, ὡς ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς ποιεῖν τε καὶ διδάσκειν, ἄχρι ἧς ἡμέρας ἐντεταλόμενος τοῖς ἀποστόλοις, οὗς ἐξελέξατο, ἀνελήφθη.*

Θ. Τίς δὲ ἐστὶν ὁ Θεόφιλος οὗτος; Κατὰ τοὺς τότε χρόνους ἡγεμῶν ἦν, καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ ὡς ἐδέξατο τὸ κήρυγμα· καὶ ὡσπερ ὁ ἀνθύπατος· ποτε τῆς Κύπρου, ἐν αὐτῷ τῷ ἀνθυπατεύειν ἐδέξατο τὸ κήρυγμα Παύλου· οὕτω καὶ ὁ Θεόφιλος ἡγεμῶν ὦν, τὸ τμηκαῦτα ἐδέξατο τὸ κήρυγμα διὰ τοῦ Λουκᾶ. Ἀξιοὶ δὲ αὐτὸν τὸν μακάριον Λουκᾶν συντάξαι αὐτῷ καὶ τὰς Πράξεις τῶν ἀποστόλων. Ἐβίβαξά με, φησὶ, τὰ ἔργα τοῦ Σωτῆρος, διδάξόν με λοιπὸν καὶ τὰ ἔργα τῶν μαθητῶν αὐτοῦ· διὰ τοῦτο προσφωνεῖ αὐτῷ καὶ τὸν δεύτερον λόγον. Καὶ γὰρ τὸ Εὐαγγέλιον τὸ κατὰ Λουκᾶν πρὸς Θεόφιλον ἐγράφη. Πόθεν τοῦτο δῆλον; Αὐτὸς ὁ Λουκᾶς λέγει· *Ἐπειδὴ περ πολλοὶ ἐπεχίρησαν ἀνατάξασθαι διηγῆσθαι περὶ τῶν πεπληρωμένων ἡμῖν ἡμῖν πραγμάτων, καθὼς παρέδωκαν ἡμῖν οἱ ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπται καὶ ὑπηρέται γενόμενοι τοῦ λόγου· ἔδοξε κἀμοὶ παρηκολουθηκῶτι ἀνωθεν κῆσιν ἀκριβῶς [766] καθελθῆς ἡς γράψαι σοι, κρη-*

τιστε Θεόφιλε, ἵνα γνῶς περὶ ὧν κατηχήθης λόγων τὴν ἀσφάλειαν. Τὸ δὲ, κράτιστε, ὡς τὸ *λεμπρότατε*· τότε γὰρ ἐπὶ τῶν λαμπροτάτων τοῦτο ἐχρημάτιζε τὸ ἀξίωμα. Πόθεν τοῦτο δῆλον; Φησὶ; ὁ ἡγεμῶν λέγει Παύλῳ· *Μαίρη, Παῦλε· ἡ δὲ, Οὐ μαίνομαι, κράτιστε Φηστε, τῷ ἡγεμόνι λέγει· οὕτω καὶ ἐνταῦθα· Κράτιστε Θεόφιλε.* Εἰπὼν οὖν τὸ Εὐαγγέλιον πρῶτον ὁ Λουκᾶς, καὶ προσφωνήσας αὐτὸ Θεοφίλῳ, πάλιν τῷ αὐτῷ Θεοφίλῳ προσφωνεῖ καὶ τὸν δεύτερον. Ποῖον δὴ τοῦτον; *Τὸν μὲν πρῶτον λόγον ἐποιήσαμην περὶ πάντων, ὡς Θεόφιλε, ὡς ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς ποιεῖν τε καὶ διδάσκειν.* Καὶ ἐποίησεν τὸν λόγον μέχρι τίνος; *Ἀχρι ἧς ἡμέρας ἐντεταλόμενος τοῖς ἀποστόλοις, οὗς ἐξελέξατο διὰ Πνεύματος ἁγίου, ἀνελήφθη.* Καθ' ὑπερβατόν ἐστιν. Συνέταξα τὸ Εὐαγγέλιον ἀπ' ἀρχῆς, φησὶν, ἄχρι ἧς ἡμέρας ἀνελήφθη, συναξάμενος τοῖς ἀποστόλοις, οὗς ἐξελέξατο. Πρόσεχε, παρακαλῶ. *Οἷς καὶ παρέστησεν αὐτὸν ζῶντα μετὰ τὸ παθεῖν αὐτόν.* Ὅρα εὐαγγελιστοῦ παρρησίαν· οὐδὲ ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων ἀπολιμπάνεται τῆς θεολογίας. Οὐκ εἶπεν, *Οἷς ἐμφανίζων, ἀλλ', Οἷς παρέστησεν αὐτόν ζῶντα.* — Λύσατε γὰρ, φησὶ, *τὴν ταῦν τοῦτο, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν.* — *Οἷς καὶ παρέστησεν αὐτόν ζῶντα μετὰ τὸ παθεῖν αὐτόν ἐν πολλοῖς τεκμηρίοις, δι' ἡμερῶν τεσσαράκοντα ὁπτανόμενος αὐτοῖς, καὶ λέγων τὰ περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ^b.*

ι'. Πρόσεχε, παρακαλῶ. *Ἐν πολλοῖς τεκμηρίοις δι' ἡμερῶν τεσσαράκοντα ὁπτανόμενος αὐτοῖς, καὶ λέγων τὰ περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ.* Οὐ καθ' ἑκάστην ἡμέραν τῶν τεσσαράκοντα ἐπεφαίνετο αὐτοῖς. Μετὰ γὰρ τὴν ἀνάστασιν πολλὴν περιέθηκε τῇ σαρκὶ ἀξιοπιστίαν, ἵνα μὴ τὸ συνεχὲς τῆς ὄψεως ἐκλύση τὸ μέγεθος τῆς δυνάμεως. Ἔδει γὰρ αὐτὴν ἀναστάντα λοιπὴν τύποις θεϊκοῖς ἐπιφαινεσθαι, οὐκ αὐτοψίας συνθηθεῖ· διὰ τοῦτο λέγει· *Ἐν πολλοῖς τεκμηρίοις δι' ἡμερῶν τεσσαράκοντα.* Οὐκ αὐτοψία γὰρ ἦν, ἀλλὰ τεκμηρίά τινα τοῦ αὐτὸν εἶναι. Ἐφαίνετο γὰρ αὐτοῖς ἄλλη μορφή, ἄλλη φωνή, ἄλλη σχήματι. Ἐπέστη πολλάκις τοῖς ἀποστόλοις, καὶ οὐκ ἐγνωρίζετο. Ἐπέστη ἄλιευσαι τοῖς περὶ Πέτρον καὶ λέγει αὐτοῖς· *Τσακία, μήτι προσφάγιον ἔχετε;* καὶ οὐκ ἐπέγνωσαν, οὐ τὴν μορφήν, οὐ τὴν φωνήν, καὶ λέγει· *Βάλετε εἰς τὰ δεξιὰ μέρη τοῦ πλοίου τὸ δίκτυον, καὶ εὐρήσετε· καὶ βαλόντες ἤλειυσαν πολλὰ. Μὴ καταλαθόντες οὖν αὐτόν ἀπὸ ὄψεως, ἀπὸ τεκμηρίων τῆς δυνάμεως κατέλαθον.* Διὸ καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης λέγει τῷ Πέτρῳ, *Ὁ Κύριός ἐστιν, οὐκ ὄψει πληροφορηθεῖς, ἀλλὰ τεκμηρίῳ δυνάμεως.* Διὰ τοῦτο ὁ Λουκᾶς βοᾷ· *Ἐν πολλοῖς τεκμηρίοις δι' ἡμερῶν τεσσαράκοντα ὁπτανόμενος αὐτοῖς, καὶ λέγων.*

Οὐκ ἀπλῶς ὁπτανόμενος, ἀλλὰ κατὰ καιρὸν φαινόμενος. Εὐρίσκομεν δὲ ἐπιτηρησάμενοι ἀκριβῶς, ὅτι μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐνδέκατον ὤφθη τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις ὁ Σωτῆρ, καὶ τότε ἀνελήφθη πρὸς τὸν Πατέρα. Διατί; Ἐπειδὴ γὰρ εἶχεν ἐνδεκά μαθητάς, τοῦ Ἰουδα ἐκδηθέντος, καὶ ἀπολέσαντος τὸν ἴδιον τόπον καὶ τὴν ἀξίαν διὰ τὴν κακὴν ποδοσίαν ἢν ἐιργάσατο, ἐνδέκατον [767] ἐπιφαίνεται τοῖς ἀποστόλοις, καὶ οὐ πᾶσιν ὁμοῦ, ἀλλὰ διαφόρως, ποτὲ μὲν τισιν, ποτὲ δὲ τισιν, ὡσπερ ἐνθε

^b Aiddl cod. 1186: Καὶ γὰρ πρὸ τῆς ἁγίας ἡν ἀναλήψεως, ἐπειδὴ τεσσαράκοντα ἡμέραι πληροῦνται ἀπὸ τῆς ἀναστάσεως μέχρι τῆς ἀναλήψεως. Τῇ γὰρ πενητησῆτι οὐκ ἦν ἀνάληψις, ἀλλ' ἡ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπιφοίτησις.

^a Brg. οὐκ εἶπε Ματθαίος.

etrinam Servatoris usque ad assumptionem. Animum adhibete, obsecro. Primus, inquit, liber meus complectitur opera Domini et doctrinam ejus, pertingitque primus ille liber usque ad assumptionem. Comperies autem nec Matthæum ex toto, nec Marcum nisi ex parte tantum, nec Joannem complevisse totum Evangelium usque ad assumptionem, sed unum Lucam. Nam Matthæus hunc habet Evangelii finem: *Undecim autem discipuli abierunt in montem Galilææ, ubi constituerat illis Jesus. Visus est autem illis, et adoraverunt eum; et dixit: Euntes docete omnes gentes. Et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi (Matth. 28. 16. 20)*. Et hic finis Evangelii. Quomodo autem assumptus sit, non dixit. Marcus similiter dicit: *Et egressæ sunt mulieres de monumento, et nemini quidquam dixerunt; timebant enim (Marc. 16. 8)*. Et paucis interpositis de assumptione sic breviter loquitur: *Et Dominus quidem, postquam loquutus est eis, assumptus est in cælum, et sedet a dextris Dei. Illi autem profecti prædicaverunt ubique, Domino cooperante, et sermonem confirmante sequentibus signis. Amen (Ibid. v. 19. 20)*. Hic finis Evangelii. In Marco assumptionis mentio non est fuse descripta. Joannes vero Salvatorem ad stagnum Tiberiadis apparuisse narrat, atque: *Dicit Petro, Petre, diligis me (Joan. 21. 15)?* et dialogum implevit. Certe Joannes hic stetit, nec memoravit assumptionem; sed dicit: *Multa quidem alia signa fecit Jesus, quæ si scribantur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere posse eos, qui scribendi sunt, libros (Joan. 21. 25)*. Nec Joannes itaque, nec Matthæus omnino assumptionem memorarunt, nec Marcus fuse descripsit. Verum Lucas usque ad assumptionem explicatè narrationem prosequutus est. Ideo dicit: *Primum quidem sermonem feci de omnibus, o Theophile, quæ cæpit Jesus facere et docere, usque in diem qua præcipiens apostolis, quos elegit, assumptus est (Act. 1. 1. 2)*.

9. *Qui sit Theophilus, initio libri Actorum memoratus.* — Quis est hic Theophilus? Illo tempore præfectus erat, et in præfectura sua prædicationem suscepit; ac quemadmodum proconsul Cypri Pauli prædicationem in proconsulatu suscepit: sic et Theophilus dum præfectus esset prædicationem admisit Lucæ ministerio. Rogavit autem et beatam Lucam, ut Apostolorum Acta sibi conscriberet. Servatoris, inquit, gesta me docuisti; doce me etiam gesta discipulorum ipsius: ideo illi secundum librum nuncupat. Etenim Evangelium secundum Lucam ad Theophilum scriptum est. Undenam id probetur, ipse Lucas indicat: *Quoniam quidem multi conati sunt ordinare narrationem rerum, de quibus certiores facti sumus, sicut tradiderunt nobis, qui ab initio ipsi viderunt, et ministri fuerunt sermonis: visum est et mihi, assequuto omnia a principio, diligenter ex ordine tibi scribere, optime Theophile, ut cognoscas eorum verborum, de quibus eruditus es, veritatem (Luc. 1. 1-4)*. Illud vero, *Optime*, est quasi splendidissime: tunc enim splendidissimis hæc dignitas tribuebatur. Undenam id perspicuum est? Festus præses dicit Paulo, *Insanis,*

Paulo: cui ille: Non insanio, optime Feste (Act. 26. 24), præsidem compellans: sic et hic, *Optime Theophile*. Cum itaque de Evangelio primum Lucas loquutus esset, quod nuncupaverat Theophilo, rursus secundum librum eidem Theophilo nuncupat. Quem librum? *Primum quidem sermonem feci de omnibus, o Theophile, quæ cæpit Jesus facere et docere*. Et quousque sermonem fecisti? *Usque in diem, qua præcipiens apostolis, quos elegit per Spiritum sanctum, assumptus est*. Est autem illud per hyperbaton seu transpositionem dictum. Evangelium composui a principio, inquit, usque in diem, qua assumptus est, postquam apostolis, quos elegerat, præcepta dedit. Animum adhibe, quæso. *Quibus et præbuit seipsum vivum post passionem suam*. Vide evangelistæ fiduciam: ne in Actibus Apostolorum quidem theologiana relinquit. Non dixit, *Quibus apparet*; sed, *Quibus præbuit seipsum vivum*. Nam *Soluite, inquit, templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud. Quibus præbuit seipsum vivum post passionem suam in multis argumentis per dies quadraginta apparet eis, et loquens de regno Dei (Joan. 2. 19)*¹.

10. Attende, quæso. *In multis argumentis per dies quadraginta apparet eis, et loquens de regno Dei*. Per illos quadraginta dies non quotidie apparebat eis. Etenim post resurrectionem magnam carni suæ vim indidit ad fidem conciliandam, ne, si frequentius apparet, magnitudinem virtutis solveret. Oportebat enim illum post resurrectionem cum divinis signis apparere, nec se frequentius in conspectum dare: ideo dicit, *In multis argumentis per dies quadraginta*. Non enim se in conspectum dabat; sed erant hæc argumenta ipsum esse probantia. Apparebat enim illis alia forma, alia voce, alio habitu. Adstabat apostolis frequenter, nec ab eis cognoscebatur. Adiit pisces Petrum et socios, atque iis: *Filioli, numquid habetis ad manducandum (Joan. 21. 5)?* et non cognoverunt eum, non formam, non vocem, dicitque, *Mittite ad dexteram navigii rete, et invenietis (Ib. v. 6)*; ac cum misissent, multa piscati sunt. Cum itaque eum non ex conspectu perciperent, ex argumentis virtutis percipiebant. Quapropter evangelista Joannes dicit Petro, *Dominus est (Ib. v. 7)*, non visu suadente, sed argumento virtutis. Ideo clamat Lucas, *In multis argumentis per dies quadraginta apparet eis, et loquens*.

Quoties Christus post resurrectionem apparuerit. — Neque solum apparebat, sed etiam quandoque videbatur. Re diligenter observata comperimus. Servatorem post resurrectionem undecies visum fuisse sanctis apostolis, et tunc assumptum fuisse ad Patrem. Quare? Quia enim undecim habebat discipulos, postquam Judas expulsus fuerat, ac per nefarium prodicionem, et locum suum et dignitatem perdiderat, undecies apostolis apparet, ac non omnibus simul, sed variis modis, aliquando his, aliquando illis, ut cum

¹ In Cod. 1886 additur: *Etenim nudius tertius ascensio aderat, cum quadraginta compleantur dies a resurrectione usque ad ascensionem. In Pentecoste enim non ascensio fuit, sed sancti Spiritus descensio.*

decem illis apparuit, absente Thoma; rursus apparuit, præsente Thoma. Numerum vero quærinus, quomodo constet eum undecies apparuisse propter undecim apostolos. Primum apparuit Mariæ in monumento discendenti, nec non aliis mulieribus. Nam mulieres illum prius, quam alii omnes, conspexerunt, quas et beatus Hesaias compellat: *Mulieres a spectaculo venientes, venite et annuntiate nobis (Isai. 27. 41)*. Apparuit igitur mulieribus. Si quis voluerit calculum ducere, videat num circa numerum erremus. Primo mulieribus. Mariæ et reliquis: deinde Petro; postea Cleopæ et socio in via, cum Emmaus irent, cumque in fractione panis cognitus est. Undenam id liquet? Quod Petro apparuerit ante, quam his duobus. Ingressi autem illi duo Cleopas et socius a vespera, ut annuntiarent discipulis se vidisse Dominum: et invenerunt apostolos dicentes, *Vere surrexit Dominus, et apparuit Simoni (Luc. 24. 34)*. Dum illi duo quod viderant annuntiarent, fama præcesserat, quod Petrus vidisset Dominum. Hoc et Paulus significat his verbis: *Tradidi enim vobis in primis quod et accepi, quod Christus mortuus est pro peccatis nostris, secundum Scripturas, et quod resurrexit et visus est Cephæ, deinde undecim discipulis (1. Cor. 15. 3-5)*. Primum Petro, deinde illis. Apparuit igitur mulieribus primo, deinde Petro, postea foribus clausis Cleopæ et socio tertium, deinde decem discipulis, non præsente Thoma; deinde undecim discipulis præsente Thoma. Ecce jam quinq̄ies apparet. Postea quingentis fratribus; illud enim Paulus indicat his verbis: *Deinde visus est plus quam quingentis fratribus una vice, ex quibus plerique manent usque ad hoc tempus; ecce jam sexto*. Postea apparuit septem illis ad mare Tiberiadis piscantibus: deinde Jacobo secundum Paulum: sub hæc apostolis omnibus¹. Animum adhibe, quæso. Habes igitur primo mulieres, Petrum, Cleopam et socium, visionem fratrum decem Thoma absente, visionem undecim apostolorum, visionem quingentorum fratrum: ecce jam sexto; septimo, illis septem; octavo Jacobo; nono septuaginta discipulis; decimo in monte Galilææ; undecimo in Monte olivarum. Cum in resurrectione Dominus sæpe pacem repetierit, absurdum esset nos hunc calculum non repetere ad confirmationem. Habes igitur primo mulieres; secundo Petrum; tertio Cleopam et socium; quarto decem apostolos; quinto undecim apostolos; sexto quingentos; septimo septem illos; octavo Jacobum; nono septuaginta discipulos; decimo in monte Galilææ; undecimo in Monte olivarum.

11. *Apparens eis per dies quadraginta, et loquens de regno Dei. Et convalescens præcepit eis ab Jerosolymis ne discederent; sed expectarent promissionem Patris, quam audistis a me (Act. 1. 3. 4)*. O magnam Servatoris tolerantiam! o multam bonitatem! o ineffabilem humanitatem! Esto, Domine, ante passionem una

¹ In duobus Codd. additur, *non de undecim loquitur; dixit enim superius eum apparuisse Cephæ, et deinde undecim discipulis*. Pergit 1186, *deinde septuaginta; sub hæc apostolis omnibus*; at 1447, *apostolos dixit nunc septuaginta*.

vixeris, una recuberis cum discipulis, quare post resurrectionem convalesceris? Ut ex his, inquit, Thomam de resurrectione certiores faciam. Si namque, postquam id ita gestum est, etiam nunc sunt qui resurrectionem non credant; si id non factum esset, si non comedisset et bibisset cum illis: quis effrenata eorum ora compescuisset, qui de Salvatoris œconomia quælibet temere proferre audent? Hinc discimus divinam et mysticam mensam honorare. Sæpe contigit ut ea, quæ sermones non emendaverant, mensa emendaret. Sæpe sexcenti conciliatores ne unam quidem inimicitiam solvere potuerunt, et una mensa bella sedavit. Ab iis, quæ præcesserunt, hujus rei argumentum accipe. Non cessabamus inimici esse Dei, adversus divinum verbum bellum gerentes, ut dicit Paulus: *Inimici cum essemus, reconciliati sumus Deo per mortem Filii ejus (Rom. 5. 10)*. Inimici eramus. Missa fuit lex, nec reconciliavit: venerunt prophætæ, et non persuaserunt; qui inimici Dei erant, inimici manserunt et hostes. Multi tyranni contra veritatem, multi Dei hostes erant contra piam religionem, multa verba, multæ doctrinæ fuere, neque bellum sedarunt. Venit Christus, mensam fundavit suam, seipsum proposuit in cibum, et dixit: *Accipite, manducate (Math. 26. 26)*, et statim bellum solvit, pacique triumphum attulit. In Ægypto Dei hostes plagis afficit, et nemo obsequitur: tyrannos perculit, et nemo obtemperat. Hic seipsum proponit in cibum, et omnes erubescunt et obtemperant. Flagellis non persuadebat, et cum comeditur persuadet: cum comeditur, inquam, in mystica mensa. Nam *Ego, inquit, sum panis qui de celo descendit, et dat vitam mundo (Joan. 6. 41)*. Et convalescens ipsis loquebatur de regno Dei: et *Præcepit eis ab Jerosolymis ne discederent, sed expectarent promissionem Dei Patris, quam audistis a me*. Esto, audierimus a te, Domine: dixisti enim, *Ascendo ad Patrem meum (Joan. 20. 17)*, et advocabo eum, et mittam vobis Spiritum veritatis, Paracletum. Tu hæc dixisti, Pater vero quandonam promisit? Non dixit, Ut expectarent promissionem meam, sed promissionem Patris, quam audistis a me. Profecto, inquit, Pater promisit, ego monui. Et ubinam promisit Pater? Si evolveris totum Evangelium, non invenies Patris vocem promittentis se discipulis daturum esse Spiritum sanctum. Ubinam ergo promisit? In prophetis, ut dicit Paulus: *Paulus servus Jesu Christi, vocatus Apostolus, segregatus in Evangelium Dei, quod ante promiserat per prophetas suos in Scripturis sanctis de Filio suo (Rom. 1. 1-3)*.

12. Cum prius ergo promiserit Evangelium, prius promisit etiam se daturum esse Spiritum sanctum. Ubinam illa promissio Spiritus? Vobiscum quæro quasi unus ex vobis; cum vere unus ex vobis sine fide et caritate erga Christum. Sæpe namque vestræ caritati dixi, oves et pastores ex humana divisione sic vocari: nam erga Christum omnes sumus oves. Et enim tam pastores, quam ii qui pascuntur, ab uno superno pastore pascuntur. Ubinam ergo promisit? Dicit Deus per prophetam Joel: *In novissimis diebus,*

ἐφάνη τοῖς δέκα, καὶ οὐ παρῆν ὁ Θωμᾶς· πάλιν ἐφάνη, παρόντος Θωμᾶ. Ζητούμεν δὲ τὸν ἀριθμὸν, πῶς συνίσταται εἰ ἐνδέκατον ἐφάνη διὰ τοὺς ἔνδεκα ἀποστόλους. Ἐφάνη πρῶτον τῇ Μαρίᾳ ἐν τῷ μνηματι ἀπερχομένη, καὶ ταῖς ἄλλαις γυναῖξιν. Πρὸ γὰρ πάντων αἱ γυναῖκες αὐτὸν εἶδον, ἅς καὶ ὁ μακάριος Ἡσαίας προσκαλεῖται· *Γυναῖκες ἀπὸ θέας ἐρχόμεναι, δεῦτε, καὶ ἀπαγγείλατε ἡμῖν*. Ἐπεφάνη τοῖνυν ταῖς γυναῖξιν. Ὁ βουλόμενος λογοθετεῖν, ὁράτω μήπω διασφάλλωμεν τὸν ἀριθμὸν. Πρῶτον ταῖς γυναῖξιν, Μαρίᾳ καὶ ταῖς λοιπαῖς· ἔπειτα Πέτρῳ, εἶτα τοῖς περὶ Κλεώπαν ἐν τῇ ὁδῷ, ὅτε εἰς τὴν Ἐμμασοῦς ἀπήησαν, ὅτε ἐν τῇ κλάσει τοῦ ἄρτου ἐφανερῶθη. Πόθεν δὲ τοῦτο δῆλον; Ὅτι πρὸ τῶν δύο τούτων ὤφθη τῷ Πέτρῳ. Εἰσῆλθον οἱ δύο ἀπὸ ἐσπέρας οἱ περὶ Κλεώπαν, ὥστε ἀπαγγεῖλαι τοῖς μαθηταῖς, ὅτι Ἐδομεν τὸν Κύριον· καὶ εὔρον τοὺς ἀποστόλους λέγοντας, ὅτι *Ὅντως ἠγήθη ὁ Κύριος, καὶ ὤφθη Σίμωνι*. Ἐν ὅσῳ οὖν ἀπήγγειλαν οἱ δύο τὴν θέαν, προσέλαβεν ἡ φήμη, ὅτι Πέτρος εἶδε τὸν Κύριον. Τοῦτο καὶ Παῦλος ἐπισημαίνεται λέγων· *Παρέδωκα γὰρ ὑμῖν ἐν πρώτοις, ὃ καὶ παρέλαβον, ὅτι Χριστὸς ἀπέθανεν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, κατὰ τὰς Γραφὰς, καὶ ὅτι ἀνέστη καὶ ὤφθη Κηφᾶ, εἶτα τοῖς ἔνδεκα*. Πρῶτον Πέτρῳ, εἶτα ἐκεῖνοις. Ἐφάνη τοῖνυν ταῖς γυναῖξιν πρῶτον, εἶτα Πέτρῳ δεύτερον, εἶτα τοῖς περὶ Κλεώπαν τρίτον, εἶτα τοῖς δέκα τῶν θυρῶν κεκλεισμένων, μὴ παρόντος Θωμᾶ, τέταρτον· εἶτα τοῖς ἔνδεκα παρόντος καὶ τοῦ Θωμᾶ· ἰδοὺ πέμπτον. Εἶτα πάλιν φαίνεται ἀδελφοῖς πεντακοσίοις· ὃ γὰρ Παῦλος καὶ τοῦτο ἐπισημαίνων λέγει· *Ἐπειτα ὤφθη ἐπάνω πεντακοσίοις ἀδελφοῖς ἐφάπαξ, ἐξ ὧν οἱ πλείους μένουσιν ἕως ἄρτι*. ἰδοὺ ἕκτον. Εἶτα ὤφθη τοῖς ἐπτά ἐπὶ τῆς θαλάσσης τῆς Τιβεριάδος ἀλιεύουσιν· εἶτα ὤφθη Ἰακώβῳ κατὰ τὸν Παῦλον· εἶτα ταῖς ἀποστόλοις πᾶσι. Πρόσεχε ^α, παρακαλῶ. Ἐχεις οὖν πρῶτον τὰς γυναῖκας, τὸν Πέτρον, τοὺς περὶ Κλεώπαν, τὴν ὄψασάν τῶν δέκα ἐκτός τοῦ Θωμᾶ, τὴν τῶν ἔνδεκα, τὴν τῶν πεντακοσίων ἀδελφῶν, ἰδοὺ ἕκτον· ἔβδομον τοῖς ἐπτά, ὄγδοον Ἰακώβῳ, ἕνατον τοῖς ἔβδομήκοντα, δέκατον εἰς τὸ ἕρος τῆς Γαλιλαίας, ἐνδέκατον εἰς τὸ ἕρος τῶν Ἐλαιῶν. Εἰς τὴν ἀνάληψιν τοῦ Σωτῆρος πολλάκις ἐπαναλαβόντος τὴν εἰρήνην, ἄτοπόν ἐστιν ἡμᾶς μὴ ἐπαναλαβεῖν τὴν ψῆφον εἰς βεβαίωσιν. Ἐχεις τοῖνυν πρῶτον τὰς γυναῖκας, δεύτερον τὸν Πέτρον, τρίτον τοὺς περὶ Κλεώπαν, τέταρτον τοὺς δέκα, πέμπτον τοὺς ἔνδεκα, ἕκτον τοὺς πεντακοσίους, ἔβδομον τοὺς ἐπτά, ὄγδοον Ἰακώβον, ἕνατον τοὺς ἔβδομήκοντα, δέκατον ἐπὶ τὸ ἕρος τῆς Γαλιλαίας, ἐνδέκατον ἐπὶ τὸ ἕρος τῶν Ἐλαιῶν.

ια. Ὑπανόμενος αὐτοῖς δι' ἡμερῶν τεσσαράκοντα, καὶ λέγων τὰ περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Καὶ συναλιζόμενος παρήγγειλεν αὐτοῖς ἀπὸ Ἱεροσολύμων μὴ χωρίζεσθαι, ἀλλὰ περιμένειν τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Πατρὸς, [768] ἣν ἠκού-

^α Addunt duo codd. Οὐ πῆρ τῶν ἔνδεκα λέγει· προλαβὼν γὰρ εἶπεν ὅτι ὤφθη Κηφᾶ. Εἶτα τοῖς ἔνδεκα. Pergit 1166 εἶτα τοῖς ἔβδομήκοντα· ἔπειτα τοῖς ἀποστόλοις πᾶσι. Πρόσεχε, κτλ. Sed 1147 ἀποστόλους δὲ λέγει· τὸν τοὺς ἔβδομήκοντα. Πρόσεχε, κτλ.

σατέ μου. Ὡς τῆς πολλῆς ἀνεξικακίας τοῦ Σωτῆρος! Ὡς τῆς πολλῆς ἀγαθότητος! Ὡς τῆς ἀπάτου φιλοανθρωπίας! Ἔστω, Δέσποτα, πρὸ τοῦ πάθους συνήθεις καὶ συνανεκλίνου τοῖς μαθηταῖς· διὰ τί μετὰ τὴν ἀνάστασιν συναλιζῆ; Ἴνα βεβαιώσω ἐν αὐτοῖς, φησί, τῷ Θωμᾶ τὴν ἀνάστασιν. Εἰ γὰρ τούτου γενομένου εἰσὶ τινες ἔτι καὶ νῦν διαπιστούντες τὴν ἀνάστασιν· εἰ μὴ τοῦτο ἐγένετο, καὶ συνέφαγε καὶ συνέπειν αὐτοῖς, τίς ἂν ἐπειθεν αὐτῶν τὰ ἀγαλίνωτα στόματα, τολμώντων βραδίως λέγειν πάντα περὶ τῆς τοῦ Σωτῆρος οἰκονομίας; Ἐντεῦθεν διδασκόμεθα τὴν θέαν καὶ μυστικὴν τράπεζαν τιμῆν. Πολλάκις γὰρ ἃ μὴ κατώρθωσε λόγος, κατώρθωσε τράπεζα. Πολλάκις μυρίοι σύμβουλοι καὶ μίαν ἔχθραν οὐκ ἔλυσαν, καὶ μία τράπεζα πολέμους κατέλυσεν. Ἀπὸ τοῦ προηγουμένου λάβε τὴν ἀπόδειξιν. Οὐ διελιμπάνομεν ἔχθροί ὄντες τοῦ Θεοῦ ἐκπεπολεμημένοι πρὸς τὸν θεῖον λόγον, ὡς λέγει Παῦλος· *Ἐχθροὶ ὄντες κατηγολήθημεν τῷ Θεῷ διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ*. Ἐχθροὶ ἦμεν· ἀπεστάλη νόμος καὶ οὐ διήλλαξεν· ἤλθον προφηταί, καὶ οὐκ ἔπεισαν· ἀλλ' ἔμεναν οἱ ἔχθροὶ τοῦ Θεοῦ, καὶ πολέμιοι. Πολλοὶ τύραννοι κατὰ τῆς ἀληθείας, πολλοὶ θεομάχοι κατὰ τῆς εὐσεβείας, πολλοὶ λόγοι, πολλὰ διδασκαλία, καὶ οὐκ ἔλυσαν τὸν πόλεμον. Ἦλθεν ὁ Χριστὸς, ἐπηξεν τὴν αὐτοῦ τράπεζαν, προσέθηκεν αὐτὸν εἰς βρώσιν, καὶ εἶπε, *Αἰδέεσθε, φάγετε*, καὶ εὐθέως τὸν πόλεμον ἔλυσε, καὶ τὴν εἰρήνην κατεβράβευσεν. Ἐν Αἰγύπτῳ μαστίζει τοὺς θεομάχους, καὶ οὐδεὶς ὑπακούει· τύπτει τοὺς τυράννους, καὶ οὐδεὶς πείθεται. Ἐνταῦθα δὲ προτίθησιν αὐτὸν εἰς βρώσιν, καὶ πάντες αἰδοῦνται καὶ πείθονται. Μαστίζων οὐκ ἔπεισεν, καὶ ἐσθίόμενος πείθει. Ἐσθίόμενος λέγω κατὰ τὴν μυστικὴν τράπεζαν. Ἐγὼ γὰρ, φησὶν, εἰμὶ ὁ ἄρτος ὁ ἐξ οὐρανοῦ καταβάς, καὶ ζῶν διδοὺς τῷ κόσμῳ. Καὶ συναλιζόμενος αὐτοῖς ἐλάλει τὰ περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ· καὶ *Παρήγγειλεν αὐτοῖς ἀπὸ Ἱεροσολύμων μὴ χωρίζεσθαι, ἀλλὰ περιμένειν τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Πατρὸς, ἣν ἠκούσατέ μου*. Ἔστω, ἠκούσαμέν σου, Δέσποτα· εἶπας γὰρ, *Ἀναβαίνω πρὸς τὸν Πατέρα μου*, καὶ παρακαλῶ αὐτὸν, καὶ ἀποστελῶ ὑμῖν τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, τὸν παράκλητον. Σὺ εἶπας ταῦτα, ὃ δὲ Πατὴρ τότε ἐπηγγείλατο; Οὐκ εἶπεν, *Ἀναμένειν τὴν ἐπαγγελίαν μου*, ἀλλὰ, *τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Πατρὸς, ἣν ἠκούσατέ μου*. Ναί, φησὶν, ὁ Πατὴρ προεπηγγείλατο, ἐγὼ ὑπέμνησα. Καὶ ποῦ ἐπηγγείλατο ὁ Πατὴρ; Ὅλον ἐὰν ἀναπτύξῃ; τὸ Εὐαγγέλιον, οὐκ εὗρισκεις φωνὴν Πατρὸς ἐπαγγελλομένην τοῖς μαθηταῖς διδόναι Πνεῦμα ἅγιον. Καὶ ποῦ ἐπηγγείλατο; Ἐν τοῖς προφήταις, ὡς λέγει Παῦλος· *Παῦλος δούλος Ἰησοῦ Χριστοῦ, κλητὸς ἀπόστολος, ἀφωρισμένος εἰς Εὐαγγέλιον Θεοῦ, ὃ προεπηγγείλατο διὰ τῶν προφητῶν αὐτοῦ ἐν Γραφαῖς ἁγίαις περὶ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ*.

ιβ'. Προεπαγγελάμενος τοῖνυν τὸ Εὐαγγέλιον, προεπηγγείλατο καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον διδόναι. Ποῦ οὖν ἡ ἐπαγγελία τοῦ Πνεύματος; Ζητῶ μεθ' ὑμῶν ὡς εἰς ἐξ ὑμῶν ὧν τῆ πίστις καὶ τῆ ἀγάπη τῆ περὶ τὸν Χριστόν. Εἶπον γὰρ πολλάκις πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγάπην, ὅτι πρόβατα καὶ ποιμένες πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην [769] εἰσὶ διαίρεσιν, πρὸς δὲ τὸν Χριστόν πάντες πρόβατα. Καὶ γὰρ οἱ ποιμαίνοντες καὶ οἱ ποιμαινόμενοι ὅψ' ἐνὸς τοῦ ἄνω ποιμένος ποιμαίνονται. Ποῦ οὖν ἐπηγγείλατο; Λέγει ὁ Θεὸς διὰ τοῦ

προφήτου Ἰωήλ· Ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις, λέγει Κύριος παντοκράτωρ, ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα, καὶ προφητεύουσιν οἱ υἱοὶ ὑμῶν, καὶ αἱ θυγατέρες ὑμῶν. Ἰδοὺ οὖν ἡ ἐπαγγελία. Πού οὖν ἡ ἐκχασίς; Ὅτε ἦλθε τὸ ἅγιον Πνεῦμα εἰς τοὺς ἀποστόλους, καὶ διένειμεν αὐτοῖς τῶν γλωσσῶν τὴν διαίρεσιν, καὶ ἐλάλουν γλώσσαις. Ὑψωπατεύοντο δὲ ὡς μεθύοντες, καὶ λέγει Πέτρος· Ἄνδρες Ἰσραηλῖται, εἰ προσέχετε τοῖς ἀνδράσι τούτοις ὡς μεθύουσιν; Τρίτη γὰρ ὥρα ἐστὶν ἀκμὴν τῆς ἡμέρας. Ἀλλὰ τοῦτο ἐστὶ τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ προφήτου Ἰωήλ, ὅτι Ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις, λέγει Κύριος, ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα. Αὕτη ἡ ἐπαγγελία τοῦ Πατρὸς. Ἀλλὰ πόθεν δῆλον ὅτι ἐκ προσώπου τοῦ Πατρὸς; ἦν ἡ ἐπαγγελία; ἐπειδὴ οἶδα καὶ τὸν Υἱὸν λαλοῦντα ἐν τοῖς προφήταις, πόθεν τοῦτο, εἰ ὁ Πατήρ ἦν ὁ λέγων; Ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα, καὶ προφητεύουσιν οἱ υἱοὶ ὑμῶν καὶ οἱ θυγατέρες ὑμῶν. Καὶ δῶσω, φησὶ, σημεῖα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ ἐν τῇ γῆ κάτω, αἶμα καὶ πῦρ καὶ ἀεμίδα καπνοῦ. Εἶπον πολλάκις αἶμα τὸ ἐκ τῆς πλευρᾶς ἐξεληθόν· σημεῖον γὰρ ἦν μέγιστον ἀπὸ νεκροῦ σώματος προερχόμενον ἰδεῖν· αἶμα τὸ ἀπὸ πλευρᾶς ῥεύσαν, πῦρ τὸ ἐπὶ τῶν ἀποστόλων καταλθόν. Αἶμα καὶ πῦρ καὶ ἀεμίδα καπνοῦ. Ὁ ἥλιος μευστραφῆσεται εἰς σκοτός, καὶ ἡ σελήνη εἰς αἶμα, πρὶν ἔλθειν τὴν ἡμέραν Κυρίου τὴν μεγάλην καὶ ἐπιφανῆ. Ὅρα τὸν λαλοῦντα Θεὸν Πατέρα, πῶς τὸν Υἱὸν ἐμνηνεύει λέγων· Πρὶν ἔλθειν τὴν ἡμέραν Κυρίου· καὶ οὐ λέγει· Τὴν ἡμέραν τὴν ἐμὴν. Τί οὖν; Εἰ σὺ οἶδως σημεῖα, πῶς εἰς ἄλλον μεταφέρεις τὴν ἐνοσίαν, λέγων, Πρὶν ἔλθειν τὴν ἡμέραν Κυρίου τὴν μεγάλην καὶ ἐπιφανῆ; Πρόσεχε. Ἴσως ἐρεῖ τις τὸν προφήτην λέγειν ἐκ προσώπου ἰδίου· Πρὶν ἔλθειν τὴν ἡμέραν. Ἀλλ' οὐκ ἦν εἰπεῖν τὸν προφήτην· Ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα, πρὶν ἔλθειν τὴν ἡμέραν Κυρίου τὴν μεγάλην καὶ ἐπιφανῆ. Καὶ ἐστὶ, πᾶς ὃς ἂν ἐπικαλέσῃται τὸ ὄνομα Κυρίου, σωθήσεται. Τοῦτο οὖν ὁ Θεὸς ἐν τοῖς προφήταις λέγει. Καὶ Παῦλος· αὐτῷ ἐπιφέρει λέγων· Ὁ δὲ ἀπὸ τοῦ Κυρίου πάντων, κλουτῶν εἰς πάντας τοὺς ἐπικαλουμένους αὐτόν. Πᾶς γὰρ ὃς ἂν ἐπικαλέσῃται τὸ ὄνομα Κυρίου, σωθήσεται. Εἶτα δεικνύς ὅτι εἰς Χριστὸν εἴρηται, λέγει· Πῶς οὖν ἐπικαλέσονται εἰς ὃν οὐκ ἐπίστευσαν; πῶς δὲ πιστεύουσιν οὐ οὐκ ἤκουσαν; πῶς δὲ ἀκούσονται χωρὶς κηρύσσοντος; πῶς δὲ κηρύξουσιν, εἰ μὴ ἀποσταλώσιν; καθὼς γέγραπται· Ὡς ὡραῖοι οἱ πόδες τῶν εὐαγγελιζομένων εἰρήνην, τῶν εὐαγγελιζομένων τὰ ἀγαθὰ! Πρόσεχε, παρακαλῶ. Παρήγγειλε, φησὶν, αὐτοῖς ἀπὸ Ἱεροσολύμων μὴ χωρίζεσθαι, ἀλλὰ περιμένειν τὴν ἐπιφανῆσαν τοῦ Πατρὸς, ἣν ἠκούσατέ μου, ὅτι Ἰωάννης μὲν ἐβάπτισεν ὕδατι, ὑμεῖς δὲ βαπτισθήσεσθε ἐν Πνεύματι ἁγίῳ, οὐ μετὰ πολλὰς ταύτας ἡμέρας. Μετὰ γὰρ τεσσαράκοντα ἡμέρας δέκα ἦσαν ἡμέραι [770] ἕως τῆς Πεντηκοστῆς, ἐν ἧ ἐπέφανε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ ἐβάπτισε τοὺς ἀποστόλους, οὐκ ὕδατι, ἀλλὰ πνεύμῳ.

ἰγ'. Ὡδε τοῖνον λύεται τὸ ζήτημα τὸ παρὰ πολλῶν ζητούμενον. Ἐζήτησαν γὰρ πολλοὶ, εἰ πρὸ τοῦ πάθους τοῦ Σωτῆρος βεβαπτισμένοι ἦσαν οἱ ἀπόστολοι τῷ βαπτίσματι τῷ εὐαγγελικῷ. Ἡμεῖς δὲ οὔτε ἀποφαινόμεθα, οὔτε λογισμοῖς ἐγχειρίζομεν ἀνθρωπίνους τοσαύτην δικαιολογίαν, ἀλλὰ τοῖς γεγραμμένοις στοιχοῦμεν. Εὐρίσκομεν τοὺς ἀποστόλους λαθόντας βάπτισμα πρὸ τοῦ πάθους τοῦ Χριστοῦ, τὸ Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ. Ὁ Σωτὴρ δὲ πρὸ τοῦ πάθους οὐ δίδωσι βάπτισμα ἄλλο, ἵνα μὴ λύσῃ τὸ Ἰωάννου κήρυγμα, καὶ δώσῃ ἀφορμὴν τοῖς ἀντιλέγουσιν Ἰουδαίοις, ὅτι πρὸς ὕβριν τοῦ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου ἐπισήγαγεν ἄλλο ἴδιον βάπτισμα, ἀλλ' ἐξ αὐτοῦ ἔχειν τὸν ἀρβᾶδωνα τοῦ ὕδατος, τῆρῶν αὐτοῖς τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος. Διὰ τοῦτο ὡς μηδέπω λαβοῦσι Πνεῦμα λέγει, Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον, μετὰ τὴν ἀνάστασιν· καὶ φησιν· Ἀπέλθετε εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ ἀναμείνατε ἐκεῖ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Πατρὸς, ἣν ἠκούσατέ μου, ὅτι Ἰωάννης μὲν ἐβάπτισεν ὕδατι, ὑμεῖς δὲ βαπτισθήσεσθε ἐν Πνεύματι ἁγίῳ οὐ μετὰ πολλὰς ταύτας ἡμέρας· οὐκ ἐτι ὕδατι· λαθὼν γὰρ· ἀλλὰ Πνεύματι ἁγίῳ· οὐκ ἐπιστάγει ὕδωρ τῷ ὕδατι, ἀλλ' ἀναπληροῖ τὸ λείπον τῷ λειπομένῳ. Ὑμεῖς δὲ βαπτισθήσεσθε ἐν Πνεύματι ἁγίῳ οὐ μετὰ πολλὰς ταύτας ἡμέρας· ἀντὶ τοῦ, μετὰ δέκα. Τίς οὖν χρεία τῶν διαλειμμάτων; Τίς; Αἱ δέκα ἡμέραι αἱ μεταξύ· ἐγγυμνάζων τὴν πίστιν τῶν ἀποστόλων. Ἐναγκαζοῦσας γὰρ τῆς χάριτος, καὶ μηδενὸς φαινομένου, ἐγγυμνάζετε αὐτῶν ἡ πίστις, εἰ ἐκδέχονται ὡς ἀψευδῆ τὴν ἐπαγγελάμενον. Ἐπηγεῖλατο καὶ εἶπεν· Οὐ μετὰ πολλὰς ταύτας ἡμέρας. Οὐ μὴν ὥριστο τὰς ἡμέρας, ἀλλ' οὐ μετὰ πολλὰς ἡμέρας. Οὐ πάντα ἐπιτρέπει ἡμῖν εἰδέναι ὁ Σωτὴρ, ἀλλὰ δείκνυσιν ἔχειν μέτρα θεοποικίτης τάξεως. Ἄ ἀκούεις, διδάσκου· ἂ δὲ μὴ μανθάνεις, μὴ περιεργάζου. Ὑμεῖς δὲ βαπτισθήσεσθε ἐν Πνεύματι ἁγίῳ. Ὅτε οὖν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπεφοίτησεν αὐτοῖς τῇ ἡμέρᾳ τῆς Πεντηκοστῆς, ἐκλήρωσαν ὅλον τὸν οἶκον οὗ ἦσαν καθήμενοι, ἵνα τῷ Πνεύματι ὡσιν βεβαπτισμένοι, ὡς ἐν ὕδατι. Συμπλέκει δὲ τῇ ἀοράτῳ ὅσιν τὴν ὀραμένην, λέγω δὴ τὴν τῶν γλωσσῶν. Ἐβαπτίσθησαν οὖν ἐν Πνεύματι. Καὶ ὅτι αὐτὸ τοῦτο τὸ βαπτισθῆναι ἦν Πνεῦμα ἅγιον λαβεῖν, μαρτυρεῖ ἄλλη ἱστορία. Ἐγκαλουμένου γὰρ Πέτρου παρὰ τῶν μαθητῶν· Διατί εἰσῆλθες πρὸς ἄνδρας Ἕλληνας καὶ κατῆχσας αὐτούς, καὶ βαπτίσματος καὶ μυστηρίων μετέδωκας; λέγει· Ἐγὼ ἤμην ἐν Ἰόππῃ τῇ πόλει, Κορνήλιος δὲ τις ἐκατοντάρχης ἀπέστειλε πρὸς με, καὶ ἀπελθὼν ἐδίδασκον τὸν λόγον· ἐγένετο δὲ ἐν τῷ λαλεῖν με, ἐπέπεσεν ἐπ' αὐτούς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὡς καὶ ἐπ' ἡμᾶς ἐν ἀρχῇ. Καὶ ἵνα δεῖξῃ ὁ Πέτρος ὅτι τὸ λαβεῖν τοῦ; περὶ Κορνήλιον τὸ Πνεῦμα βάπτισμα ἦν, εὐθέως λέγει· Καὶ ἐμνήσθη τῶν ῥημάτων τοῦ Κυρίου, ὡς ἐλεγγεν, ὅτι Ἰωάννης μὲν ἐβάπτισεν ὕδατι, ὑμεῖς δὲ βαπτισθήσεσθε ἐν Πνεύματι ἁγίῳ.

[771] ἰδ'. Ἦσαν οὖν βεβαπτισμένοι πρὸ τοῦ πάθους τοῦ Κυρίου οἱ ἀπόστολοι ὕδατι, καὶ λειομένοι· ἦν δὲ τὸ λουτρὸν ἐκεῖνο εἰς ἀφεσιν ἁμαρτιῶν, ἀλλ' οὐ μετοχὴ Πνεύματος ἁγίου. Ἦλθε γὰρ, φησὶν, Ἰωάννης κηρύττων ἐν τῇ ἐρήμῳ βάπτισμα μετανοίας εἰς ἀφεσιν ἁμαρτιῶν. Καὶ ὅτι τοῦτο εἶχον οἱ ἀπόστολοι, πόθεν εἰσόμεθα; Δείξωμεν τοῦτο. Οὐδὲ γὰρ εἶπεν ὅτι Ἰωάννης ἐβάπτισεν ὕδατι, ἀλλ' ὅτι

dicit Dominus omnipotens, effundam de Spiritu meo super omnem carnem, et prophetabunt filii vestri et filiae vestrae (Joel 2. 28). En igitur promissionem. Eventus quandonam? Cum descendit Spiritus sanctus in apostolos, et distribuit eis linguarum divisionem, et loquebantur linguis. In ebrietatis suspicionem vocabantur, dicitque Petrus: *Viri Israelitae, quid attenditis his hominibus quasi ebriis, cum sit hora diei tertia? Sed hoc est quod dictum est per prophetam Joel: In novissimis diebus, dicit Dominus, effundam de Spiritu meo super omnem carnem (Act. 2. v. 14-17).* Hæc est Patris promissio. At undenam liquet promissionem ex persona Patris esse? quandoquidem novi etiam Filium in prophetis loquutum, undenam liquet Patrem hoc dixisse? *Effundam de Spiritu meo super omnem carnem, et prophetabunt filii vestri et filiae vestrae. Dabo, inquit, signa in caelo sursum, et in terra deorsum; sanguinem, et ignem, et vaporem fumi (Joel. 2. 50).* Dixi sæpe, sanguinem latere fluentem: signum enim erat maximum a mortuo corpore sanguinem effluentem videre; sanguinem e latere manantem, ignem in apostolos descendentem. *Sanguinem, et ignem, et vaporem fumi. Sol convertetur in tenebras, et luna in sanguinem, antequam veniat dies Domini magnus et illustris (a).* Animadvertite loquentem Deum Patrem, quomodo Filium indicet, quando dicit, *Antequam veniat dies Domini;* non dicit, *Dies meus.* Quid igitur? Si tu das signa, cur in alium intelligentiam transfers, dicens, *Antequam veniat dies Domini magnus et illustris?* Animum adhibe. Forte dicat quispiam prophetam loqui ex sua propria persona: *Antequam veniat dies.* At non poterat dicere propheta: *Effundam de Spiritu meo super omnem carnem, antequam veniat dies Domini magnus et illustris. Et erit, omnis quicumque invocaverit nomen Domini, salvus erit.* Hoc itaque Deus in prophetis dicit, Paulus vero hæc adjicit: *Ipsæ autem Dominus omnium, dives in omnes, qui invocant illum. Omnis enim quicumque invocaverit nomen Domini, salvus erit (Rom. 10. 12. — 13).* Deinde ostendens hoc de Christo dictum esse, ait: *Quomodo ergo invocabunt, in quem non crediderunt? quomodo credent ei, quem non audierunt? quomodo vero audient, sine prædicante? quomodo autem prædicabunt, nisi mittantur? Sicut scriptum est: Quam speciosi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona (1b. v. 14. 15)!* Animum adhibe, quæso. *Præcepit, inquit, eis ab Jerosolymis ne discederent, sed expectarent promissionem Patris, quam audistis a me; quia Joannes quidem baptizavit aqua, vos autem baptizabimini Spiritu sancto, non post multos hos dies (Act. 1. 4. 5).* Nam post quadraginta dies decem erant dies usque ad Pentecosten, in qua apparuit Spiritus sanctus, et baptizavit apostolos, non aqua, sed igne.

13. Hic itaque solvitur quæstio a plurimis mota. Multi quæsierunt, num ante Salvatoris passionem

(a) Hic multa ex Regio 2050 excerptimus, quæ non erant in Ottoboniano.

baptizati fuerint apostoli baptismo evangelico. Nos vero neque sententiam dicimus, neque ratiociniis humanis tantam controversiam aggredimur, sed Scripturis hæremus. Comperimus apostolos ante passionem Christi baptisma Joannis Baptistæ accepisse. Servator autem ante passionem aliud baptisma non dedit, ne Joannis prædicationem abrogaret, ansamve contradicendi Judæis præberet, quod ad Joannis Baptistæ contumeliam aliud sibi proprium baptisma induxisset, sed illos sinebat pignus aquæ habere, reservans illis gratiam Spiritus. Quamobrem quasi nondum accepissent Spiritum, ait, *Accipite Spiritum sanctum;* additque: *Abite Jerosolymam, et ibi expectate promissionem Patris, quam audistis a me; quia Joannes quidem baptizavit aqua, vos autem baptizabimini Spiritu sancto non post multos hos dies;* non ulterius aqua: jam enim acceperant; sed Spiritu sancto: non addit aquam aquæ, sed complet id quod deficiebat. *Vos autem baptizabimini in Spiritu sancto non post multos hos dies;* scilicet post decem dies. Quid opus est intervallo? Quod intervallum? Decem dies quæ intercesserunt; quibus apostolorum fidem exercitavit. Nam quiescente gratia, et nemine apparente, eorum fides exercebatur, num quasi veracem expectent eum, qui pollicitus est. Promisit enim dicendo, *Non post multos hos dies.* Non definiit dies, sed dicit, *Non post multos dies:* non omnia nos scire concedit Servator, sed ostendit se mensuram tenere dominicæ auctoritatis. Quæ audis, discere; quæ non didiceris, ne curiose inquire. *Vos autem baptizabimini in Spiritu sancto.* Cum igitur Spiritus sanctus supervenit eis in die Pentecostes, replevit totam domum ubi erant sedentes, ut baptizati essent in Spiritu sancto, velut in aqua. Ea vero quæ in hac visione sub aspectum non cadebant, commiscet cum iis quæ sub sensum cadebant, nempe donum linguarum. Baptizati sunt ergo in Spiritu. Quod autem Spiritum accipere idipsum esset quod baptizari in Spiritu, testificatur alia historia. Cum enim Petrus reprehenderetur ab aliis discipulis: *Cur ingressus es ad viros gentiles, et instituisti eos, ac baptismi et mysteriorum participes reddidisti?* respondit: *Ego eram in Joppe urbe, Cornelius autem quidam centurio misit ad me, et abiens docebam eum: factum est autem cum loquerer, decidit in eos Spiritus sanctus, sicut et in nos in initio. Et ut ostenderet Petrus, quod accipiendo Spiritum sanctum Cornelius et socii baptizati fuissent, statim dixit: Recordatus sum autem verborum Domini, sicut dicebat: Joannes quidem baptizavit aqua, vos autem baptizabimini in Spiritu sancto (Act. 11. 16).*

14. Erant igitur ante passionem Domini apostoli aqua loti: lavacrum autem illud erat in remissionem peccatorum, sed non erat participatio Spiritus sancti. Nam venit, inquit, *Joannes prædicans in deserto baptismum penitentiae in remissionem peccatorum (Marc. 1. 4).* At undenam sciemus hunc baptismum accepisse apostolos? Hoc demonstramus. Non dixit, *Joannes baptizavit vos aqua;* sed baptizavit tantum. Nondum

autem palam est cum apostolos baptizasse. Undenam ergo id liquidum? Audi prudenter. Cum enim Petrus repugnando diceret, *Domine, non mihi lavabis pedes in æternum*: respondit Servator: *N si laverò te, non habebis partem mecum. Respondit Petrus: Domine, non tantum pedes, sed et manus et caput*; respondit Servator. *Qui lotus est, non indiget nisi ut pedes lavet* (Joan. 13. 8.-10). Vides quo pacto lavacrum confirmaverit? Ubi namque non nominatur Pater et Filius et Spiritus sanctus, baptismus pœnitentiæ est; ubi vero nominatur, baptismus adoptionis. Servator non abrogavit baptismum pœnitentiæ, sed complevit, et adiecit baptismum in Trinitatè baptismum sancti Spiritus. Hæretici vero quantum in ipsis fuit, baptismum in Trinitate constitutum abrogarunt. Non reveriti enim sunt mali isti dominicam vocem: *Qui lotus est, non indiget nisi ut pedes lavet. Vos autem baptizabimini in Spiritu sancto non post multos hos dies*. Delinc ostenditur aviditas humanæ naturæ ejusque curiositas: quoniam proprium est hominibus interrogare semper, Quandonam consummatio? quando veniet Christus? post quot annos finis aderit? quandonam regnum cælorum apparebit? apostoli humanis exercitati incommodis ex Servatore disciscantur. *Igitur qui conrenerant interrogabant eum dicentes: Domine, si in tempore hoc restitues regnum Israel* (Act. 1. 6)? Quoniam dixerat ipsis, *Cum venerit Filius hominis in gloria sua*, dicunt ei, *si in tempore hoc?* discere cupiebant an e propinquo esset expectatio, an procul salus. Quibus Servator, *Non est vestrum nosse tempora vel momenta, quæ Pater posuit in sua potestate* (Ibid. v. 7). Apostolis ne tempora quidem explorare fas erat; et hæreticis licitum erit substantiam tempora excedentem, et naturam æternam scrutari? Cum hæreticus quispiam ita quesierit, Quo pacto genuit Pater? quis divinæ generationis modus? tu illi dominicam vocem reponas, *Non est vestrum nosse tempora vel momenta*; non est vestrum nosse Dei generationem et substantiam; nec tantum non est vestrum, sed neque angelorum, neque archangelorum, neque cujusvis creatæ potestatis. Sed cujusnam est nosse? *Nemo novit Patrem nisi Filius, neque Filium quis novit nisi solus Pater* (Matth. 11. 27); neque profunda Dei, nisi spiritus Dei: *Non est vestrum nosse tempora vel momenta*. Non revereris apostolorum modum? qui cum Servatore vixerant, quibus ipse apparuit, qui ab illo illuminati, illud tamen nosse non permittuntur, sed docentur modum suum non transcendere, illudque audierunt, *Non est vestrum nosse tempora vel momenta*: et tu scrutaris? Daniel quidem didicit tempora et momenta novisse: nam ait, *Septuaginta hebdomades abbreviatæ sunt super populum tuum. A verbo dierum exitus, ut ædificetur templum; hebdomades septem, et hebdomades sexaginta et duæ et una* (Dan. 9. 24). En hinc tempora ediscere potuit; verum ex illa temporum ratione hominum audaciam refrenat, ut discant se, si hæc tempora ediscere non permittantur, nullo minus debere divinam generationem scrutari. *Non est vestrum nosse tempora vel momenta, quæ*

Pater posuit in sua potestate. Ergone Filius non posuit in sua potestate; sed in potestate Patris sunt sæcula et tempora, Filiusque nihil habet cum illo commune? Si nihil habet commune Filius circa tempora, momenta et sæcula, mentitur Paulus cum dicit: *In novissimo dierum horum loquutus est nobis in Filio, per quem fecit et sæcula* (Heb. 1. 1. 2). Si sæculorum conditor Filius, ergo illa in ejus potestate sunt: et illud est quod ait Paulus, *Quos Pater posuit in sua potestate*. Potestatem ergo Patris vocat Filium, quemadmodum et virtutem et sapientiam. *Christus enim Dei virtus et Dei sapientia* (1. Cor. 1. 24).

15. *Non est vestrum nosse tempora vel momenta, sed accipietis virtutem supervenientis sancti Spiritus in vos* (Act. 1. 7. 8). Accipietis virtutem, non ut scrutemini tempora vel momenta, sed ut credatis Domino: *Et eritis mihi testes in Jerusalem et in omni Judæa et Samaria, et usque ad terminum terræ*. Ne metiaris ordinem verborum, sed auctoritatis potentiam. Hic dixit, Prædicate ubique: illud potestatem ejus indicat, si verba rei exitus sequatur. Possum et ego auctoritate et arrogantiæ usus, adstantibus vel domesticis paucis vel fratribus¹ dicere: *Proficiscimini ad gentes, et omnes docete, omnes convertite, barbaros occidite, cunctos imperio adversantes concidite*²: verba prodeunt; sed si gesta ipsa non sequantur, non modo mendax deprehendor, sed etiam ut arrogans et temerarius punior. Examinentur ergo verba Servatoris, non ex iis quæ dixit, sed etiam ex iis quæ perfecit. Dixit, *Docete omnes gentes* (Matth. 28. 19); si dictum illud non in opus exierit, illud arrogantia erat, at non auctoritas divina. Dixit, Prædicate usque ad terminum terræ: si quis sit terminus vel extremus terræ, qui prædicationis expers fuerit, prædictio falsa est: si autem res ipsæ plus quam verba splendeant, veraces sunt testes, verax ille cui testimonium perhibent. *Et cum hæc dixisset, videntibus illis elevatus est* (Act. 1. 9). Poterat non palam ascendere; sed sicut testes resurrectionis habuit oculos discipulorum, sic et ipsos oculatos assumptionis testes constituit. *Videntibus illis elevatus est* (a); *ab iis sublatus est, et ferebatur in cælum, et nubes suscepit eum: cumque intuerentur in cælum euntem illum* (Ibid. et Luc. 24. 51; Act. 1. 10), assumptus, elevatus est, sursum ferebatur, et ingressus est: *Non enim in manufacta sancta ingressus est Jesus, sed in ipsam cælum, ut appareret coram Deo* (Heb. 9. 24). Nec solum ingressus est, sed etiam penetravit: nam ait Paulus: *Habentes pontificem magnum, qui penetravit celos, Jesum* (Heb. 4. 14). Ascendit, adiit, assumptus est, ivit, penetravit. Animadvertite. Ascendit quasi potestatem habens, ut impleretur prophetæ oraculum: *Ascendit Deus in jubilatione*. Hic propheta apertam offert fiduciam. *Ascendit Deus in jubilatione* (Psal. 46. 6). At-

¹ in Cod. 1447 sic habetur, *paucis adstantibus domesticis et fratribus*.

² Legitur in Cod. 1186, *si qui adversentur, eos a regno meo excludite*.

(a) Hic in Regiis 203 et 2030 est assummentum longissimum septem octove paginarum, quod nugaceum Græculum est.

ιδάπτισε μόνον. Οὐπω δὲ δηλον εἰ καὶ τοὺς ἀποστόλους ἰδάπτισεν. Πόθεν οὖν τοῦτο δηλον; Ἄκουσον συντεῶς. Ὅτε γοῦν ἀντέλεγε Πέτρος, λέγων, Κύριε, οὐ μὴ μου ρίψῃς τοὺς πόδας εἰς τὸν αἰῶνα, ὁ Σωτὴρ ἔλεγεν, Ἐὰν μὴ ρίψω σε, οὐκ ἔχεις μέρος μετ' ἐμοῦ. Ἀπεκρίθη ὁ Πέτρος, Κύριε, μὴ μόνον τοὺς πόδας, ἀλλὰ καὶ τὰς χεῖρας καὶ τὴν κεφαλὴν. Ἀπεκρίθη ὁ Σωτὴρ· Ὁ λελουμένος οὐ χρεῖαν ἔχει ρίψασθαι ἢ τοὺς πόδας μόνον. Ὅρας πῶς ἐκύρωσεν τὸ λουτρὸν; Ὅπου γὰρ οὐκ ὠνομάσθη Πατήρ καὶ Υἱός· καὶ ἅγιον Πνεῦμα, βάπτισμα μετανοίας μόνον ἐστίν· ὅπου δὲ ὠνομάσθη, βάπτισμα υιοθεσίας. Ὁ Σωτὴρ οὐκ ἠθέτησεν τὸ τῆς μετανοίας, ἀλλ' ἐπλήρωσε, καὶ προσέθηκε τὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος τῷ τοῦ ἐν Τριάδι. Οἱ δὲ αἰρετικοὶ βάπτισμα τὸ ἐν Τριάδι κυρωθὲν ἠθέτησαν, ὅσον τὸ παρ' αὐτοῖς. Οὐκ ἠθέτησαν γὰρ οἱ δεσπαιοὶ τὴν Δεσποτικὴν φωνήν· Ὁ λελουμένος οὐ χρεῖαν ἔχει ρίψασθαι ἢ τοὺς πόδας μόνον. Ὑμεῖς δὲ βαπτισθήσεσθε ἐν Πνεύματι ἁγίῳ οὐ μετὰ πολλὰς ταύτας ἡμέρας. Εἶτα λοιπὸν τὸ λίκνον τῆς ἀθωπίνης φύσεως καὶ πολυπραγμύου· ἐπειδὴ ἴδιον τῶν ἀνθρώπων ἐρωτῶν πάντοτε. Πότε ἡ συντέλεια; πότε ἔρχεται ὁ Χριστός; μετὰ πόσα ἔτη τὸ τέλος ἐστί; πότε ἡ βασιλεία αὐτοῦ φαίνεται; οἱ ἀπίστολοι τὸ ἀνθρώπινον πάθος γυμνάζοντες ἄρχονται ζητεῖν παρὰ τοῦ Σωτῆρος. Οἱ μὲν οὖν συναλεθόντες ἐπήρωτον αὐτὸν, λέγοντες· Κύριε, εἰ ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ ἀποκαθιστάνεις τὴν βασιλείαν τῷ Ἰσραὴλ; Ἐπειδὴ ἔλεγεν αὐτοῖς, Ὅταν ἔλθῃ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ, λέγουσιν, Εἰ ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ; ἐβούλοντο μαθεῖν εἰ τότε ἐγγύς ἐστιν ἡ προσδοκία, εἰ βραδύνει ἡ σωτηρία. Εἶτα ὁ Σωτὴρ· Οὐχ ὑμῶν ἐστί γινῶναι χρόνους ἢ καιροὺς, οὐδ' ὁ Πατὴρ ἔθετο ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ. Τοῖς ἀποστόλοις οὐδὲ χρόνοι ἐπετρέψαν εἰς ἔρευναν· καὶ αἰρετικοῖς ἐπετρέπη τὴν οὐσίαν τὴν ὑπερχρόνιον καὶ τὴν φύσιν τὴν προαιώνιον ἐρευνᾶν; Ὅταν οὖν τις αἰρετικὸς συζητῇ τὰ τοιαῦτα, καὶ λέγῃ, Πῶς ἐγέννησεν ὁ Πατήρ; καὶ τίς ὁ τῆς θείας γεννήσεως τρόπος; σὺ ἀντίστροφον αὐτῷ τὴν Δεσποτικὴν φωνήν· Οὐχ ὑμῶν ἐστί γινῶναι χρόνους ἢ καιροὺς· οὐχ ὑμῶν ἐστί γινῶναι Θεοῦ γέννησιν καὶ οὐσίαν, καὶ οὐ μόνον οὐχ ὑμῶν, ἀλλ' οὐδὲ ἀγγέλων, οὐδὲ ἀρχαγγέλων, οὐ πάσης τῆς κτιστοῦς δυνάμεως. Ἀλλὰ τίνος ἐστί γινῶναι; Οὐδαὶς οἶδα τὸν Πατέρα εἰ μὴ ὁ Υἱὸς, οὐδὲ τὸν Υἱὸν τις ἐπιγινώσκει εἰ μὴ ὁ Πατὴρ μόνος, οὐδὲ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ, εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ· Οὐχ ὑμῶν ἐστί γινῶναι χρόνους ἢ καιροὺς. Οὐκ αἰδῆ τὸ μέτρον τῶν ἀποστόλων; οἱ συναλισθέντες τῷ Σωτῆρι, οἷς ἐφάνη, οἱ φωτισθέντες παρ' αὐτοῦ, οὐκ ἐπιτρέπονται εἰδέναι, ἀλλὰ διδάσκονται μὴ ὑπερβαίνειν μέτρα, καὶ ἤκουσαν· Οὐχ ὑμῶν ἐστί γινῶναι χρόνους ἢ καιροὺς· καὶ σὺ ἐρευνᾶς; Ἄλλ' ὁ Δανιὴλ ἔμαθε καὶ χρόνους καὶ [772] καιροὺς καὶ μέτρα γινῶναι. Ἐβδομήκοντα γὰρ ἑβδομάδες, φησὶ, συνετεμήθησαν ἐπὶ τὸν λαόν σου. Ἀπὸ λόγου ἡμερῶν ἐξέδου τοῦ οἰκοδομηθῆναι τὸν ναόν· ἑβδομάδες ἐπὶ καὶ ἑβδομάδες ἐξήκοντα, καὶ δύο καὶ μία. Ἰδοὺ ἐνεδέχεται μαθεῖν χρόνους· ἀλλ' ἀπὸ τῶν χρόνων ἐπιστομίζε· τὴν τόλμαν, ἵνα μάθωσιν οἱ ἀνθρώποι

ὅτι εἰ περὶ χρόνων οὐκ ἐπιτρέπονται μαθεῖν, πολλῶν μᾶλλον περὶ τῆς θείας γεννήσεως οὐκ ὀφείλουσιν ἐρευνᾶν. Οὐχ ὑμῶν ἐστί γινῶναι χρόνους ἢ καιροὺς οὐδ' ὁ Πατὴρ ἔθετο ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ. Ὁ Υἱὸς οὖν οὐκ ἔθετο, ἀλλ' ἐν ἐξουσίᾳ τοῦ Πατρὸς αἰῶνας καὶ χρόνοι, καὶ ὁ Υἱὸς οὐδὲν ἔχει κοινόν; Εἰ οὖν οὐδὲν ἔχει κοινόν ὁ Υἱὸς εἰς τοὺς χρόνους καὶ τοὺς καιροὺς καὶ τοὺς αἰῶνας, ψεύδεται Παῦλος λέγων· Ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν τούτων ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν Υἱῷ, δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησεν. Εἰ τῶν αἰώνων ποιητὴς ὁ Υἱὸς, καὶ ἐν τῇ ἐξουσίᾳ τοῦ Υἱοῦ κείνται· καὶ τοῦτο ἐστίν ὃ λέγει Παῦλος· Ὁδ' ὁ Πατήρ ἔθετο ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ. Ἐξουσίαν ἄρα καλεῖ τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱόν, ὡσπερ καὶ δύναμιν καὶ σοφίαν. Χριστὸς γὰρ Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία.

ιε'. Οὐχ ὑμῶν ἐστί γινῶναι χρόνους ἢ καιροὺς, ἀλλὰ λήψετε δύναμιν ἐκπελοπόντος τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐξ' ὑμῶν. Λήψετε δύναμιν, οὐκ εἰς τὸ πολυπραγμανεῖν χρόνους ἢ καιροὺς, ἀλλ' εἰς τὸ πιστεύειν τῷ Δεσπότη· Καὶ ἐσεσθέ μοι μάρτυρες ἐν τῇ Ἱερουσαλὴμ καὶ ἐν πάσῃ τῇ Ἰουδαίᾳ καὶ Σαμαρείᾳ, καὶ ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς. Μὴ μετρήσης τῶν λόγων τὴν τάξιν, ἀλλὰ τῆς αὐθεντίας τὴν δύναμιν. Οὗτος εἶπε· Κηρύξτε πανταχοῦ· τοῦτο δεῖκνυσι τὴν δύναμιν αὐτοῦ, εἰ ἐξέθη εἰς πρᾶγμα τὸ ῥήμα. Δύναμαι ἐγὼ αὐθεντία χρησάμενος καὶ ἀλαζονείᾳ εἰπεῖν τοῖς παρεστῶσιν ἢ ὀλίγοις οἰκέταις ἢ ἀδελφοῖς· Ἐξέλθετε εἰς τὰ ἔθνη, καὶ πάντα διδάξατε, πάντας ἐπιστρέψατε, βαρβάρους ἀνάετες, τοὺς ἐναντιομένους τῇ βασιλείᾳ ἐκκόψατε· τὰ ῥήματα προβαίνει, ἀλλ' ἐὰν τὰ πράγματα μὴ ἀκολουθήσῃ, οὐ μόνον ὡς ψεύστης καταγινώσκομαι, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀλαζῶν καὶ προπετῆς κολάζομαι. Ζητήσω οὖν τὰ ῥήματα τοῦ Σωτῆρος, μὴ ἐξ ὧν ἐλάλησεν, ἀλλ' ἐξ ὧν ἐτέλεσεν. Εἶπε· Μυθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη· εἰ μὴ προῆλθεν ὁ λόγος εἰς ἔργον, ἀλαζονεῖα ἦν, καὶ οὐκ αὐθεντία θεϊκή. Εἶπε· Κηρύξτε ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς· εἰ ἐστὶν ἐσχατιά τις ἀμορῶσα τοῦ κηρύγματος, ἐψεύσατο ἢ πρήβησιν· εἰ δὲ πρὸ τῶν ῥημάτων λάμπει τὰ πράγματα, ἀληθεῖς οἱ μάρτυρες καὶ ἀληθὴς ὁ μαρτυρούμενος. Καὶ ταῦτα εἰπὼν, βλεπόντων αὐτῶν ἐπήρθη. Ἠδύνατο μὲν γὰρ μὴ φανερῶς ἀνελεῖν, ἀλλ' ὡσπερ τῆς ἀναστάσεως ἔσχε μάρτυρας τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν μαθητῶν, οὕτω πάλιν αὐτοὺς αὐτόπτας ποιεῖ καὶ τῆς ἀναλήψεως. Βλεπόντων αὐτῶν ἐπήρθη· διέστη ἀπ' αὐτῶν καὶ ἀνεφέρετο εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ νεφέλῃ ὑπέλαβεν αὐτόν· καὶ ὡς ἀτενίζοντες ἦσαν εἰς τὸν οὐρανὸν κορευομένου αὐτοῦ, ἀνελήφθη, ἐπήρθη, ἀνεφέρετο, εἰσῆλθεν· Οὐ γὰρ εἰς χειροποίητα ἄγια εἰσῆλθεν ὁ Ἰησοῦς, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανὸν ἐφανισθῆναι τῷ Θεῷ. Καὶ οὐ μόνον εἰσῆλθεν, ἀλλὰ καὶ διῆλθεν. Ἐχοντες γὰρ, φησὶν ὁ Παῦλος, [773] ἀρχιερέα μέγα διελθλυθότα τοὺς οὐρανούς· Ἰησοῦν. Ἀνῆλθεν, ἀνέβη, ἀνελήφθη, ἐπορεύετο, διῆλθεν. Πρόσεχε. Ἀνέβη ὡς ἐξουσίαν ἔχων, ἵνα πληρωθῇ τὸ τοῦ προφήτου λόγιον· Ἀνέβη ὁ Θεὸς ἐν ἀλαλαγμῷ. Ἐνταῦθα ὁ προφήτης γυμνὴν φέρει παρρησίαν. Ἀνέβη ὁ Θεός

^a Cod. 1447 τοῖς παρεστῶσιν ὀλίγοις οἰκ. καὶ ἀδελφοῖς (sic).

^b Cod. 1186 τῆς βασιλείας μου ἐκκόψατε αὐτούς. 1447 τῆ βασιλείᾳ ἐκκ. αὐτοῦ.

ἐν ἀλαλαγμῷ. Ἄρατε πύλας, οἱ ἄρχοντες, ὑμῶν, καὶ ἐπάρθητε, πύλαι αἰώνιοι, καὶ εἰσελεύσεται ὁ Βασιλεὺς τῆς δόξης. Εἰσελεύσεται· Ὁδὸν γὰρ εἰς χειροποίητα ἅγια εἰσῆλθεν ὁ Ἰησοῦς, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανὸν εἰσελεύσεται ὁ Βασιλεὺς τῆς δόξης. Δύο λοιπὸν ἐγένετο· ὡσπερ γὰρ ἐξεῖσθη ἡ γῆ θεασαμένη περιβεβλημένον σῶμα τὸν Σωτῆρα, καὶ ὡσπερ ἔθος ἡμῖν, ὅταν ἴδωμεν ξένον πρόσωπον, λέγομεν· Τίς ἐστὶν οὗτος; οὐδεὶς γὰρ περὶ γνωρίμου ἐρωτᾷ· οὕτω καὶ ἡ γῆ θεασαμένη τὸν Σωτῆρα δύναμιν θεϊκὴν ἔχοντα, καὶ ἐπιτάσσοντα τοῖς ἀνέμοις καὶ τῇ θαλάσῃ, λέγει· Τίς ἐστὶν οὗτος, ὅτι ἡ θάλασσα καὶ οἱ ἄνεμοι ὑπακούουσιν αὐτῷ; Ὡσπερ οὖν ἡ γῆ ξενίζομένη ἔβόα, Τίς ἐστὶν οὗτος; οὕτω καὶ ὁ οὐρανὸς ξενιζόμενος ἐν σαρκὶ βλέπων τὴν θεότητα λέγει· Τίς ἐστὶν οὗτος ὁ Βασιλεὺς τῆς δόξης;

ἰς· Καὶ ὄρα τὸ θαυμαστὸν. Ὁ Σωτῆρ ἦλθε, καὶ ἔλθων ἤνεγκε τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἀνελθὼν δὲ ἀνήνεγκε σῶμα ἅγιον, ἵνα δῶ τῷ κόσμῳ ἐνέχυρον σωτηρίας, Πνεύματος ἁγίου δύναμιν. Πάλιν τῷ αὐτῷ κόσμῳ ἀρραβῶνα σωτηρίας τὸ σῶμα τὸ ἅγιον λεγέτω ὁ Χριστιανός. Ὅταν δὲ εἶπω τοῦτο, καὶ σὲ λέγω καὶ ἕκαστον πρόσωπον Χριστιανοῦ. Ἐγὼ Χριστιανός εἰμι καὶ τοῦ Θεοῦ εἰμι· πόθεν τοῦτο; Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔχω τὸ ἐξ οὐρανοῦ κατιόν. Θέλεις καὶ ἄλλην ἀπόδειξιν; Ἐλαβὸν Πνεῦμα ἐξ οὐρανοῦ τὸ τοῦ Θεοῦ, ἔχω μου τὸν ἀρραβῶνα βέβαιον. Ποῖον ἀρραβῶνα; Ἄνω τὸ σῶμα αὐτοῦ, κάτω τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς. Ἀμφιδάλλει, αἰρετικῆ, ὅτι τοῦ Θεοῦ ἐσμεν; Γένος ἔγένετο ἐν, Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. Ὡσπερ γὰρ τὰ διεστῶτα μέρη συνάπτει ἐπιγαμθρία, καὶ ὁ μὴ εἰδώς τινα πόθεν ἐστὶ, μιᾶς συναπτομένης καὶ ἐνός, δύο γένη ὅλα συνάπτει, καὶ ὁ μὲν ὡς ἀνεψιὸς τάττεται, ὁ δὲ ὡς θεός· οὕτως ἀναλαβόντος σάρκα Χριστοῦ, διὰ τῆς σαρκὸς ἐγένετο πᾶσα ἡ Ἐκκλησία συγγενῆς Χριστοῦ, Παῦλος Χριστοῦ συγγενῆς, Πέτρος, πᾶς πιστός, πάντες ἡμεῖς, πᾶς εὐσεβής. Διὰ τοῦτο λέγει Παῦλος· Γένος οὖν Θεοῦ ὑπάρχοντες. Ἄλλ' ὁδοὺ τὴν ἔννοιαν καθ' ἣν εἰρηται· οὐ σκοπός μοι ἐστὶν ὅλην ἱστορῆσαι τὴν θεωρίαν, ἀλλ' ὅτι μόνον βεβαίῳ Παῦλος τὸ γένος. Καὶ ἄλλαχθ' ἄλλ'· Ἡμεῖς ἐσμεν σῶμα Χριστοῦ καὶ μέλη ἐκ μέρους ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ. Ἄντι τοῦ, διὰ τὴν σάρκα ἣν ἀνέλαβε συγγενεῖς αὐτοῦ ἐσμεν. Ἐχομεν οὖν τὸ ἐνέχυρον αὐτοῦ ἄνω, ἤγουν τὸ σῶμα, ὃ ἐξ ἡμῶν προσελάβετο, καὶ κάτω τὸ ἅγιον Πνεῦμα μεθ' ἡμῶν. Καὶ ὄρα τὸ θαυμαστὸν· οὐ λέγω ὅτι τὸ Πνεῦμα κατέβη ἐξ οὐρανοῦ, καὶ οὐκ ἔτι ἐστὶν ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ἀντηλλάξατο τὸ μὲν σῶμα τὸν οὐρανόν, τὸ δὲ Πνεῦμα τὴν γῆν, ἀλλὰ καὶ μεθ' ἡμῶν τὸ Πνεῦμα, καὶ πανταχοῦ, καὶ ἄνω· Ποῦ γάρ, φησὶ, πορευθῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός σου; Καὶ τί θαυμάζεις, εἰ τὸ Πνεῦμα καὶ μεθ' ἡμῶν καὶ ἄνω, καὶ τὸ σῶμα Χριστοῦ καὶ ἄνω καὶ μεθ' ἡμῶν; Ἐσχεν ὁ οὐρανὸς τὸ ἅγιον σῶμα, ἐδέξατο καὶ ἡ γῆ τὸ [774] ἅγιον Πνεῦμα· ἦλθεν ὁ Χριστὸς· καὶ ἤνεγκε τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἀνῆλθε καὶ ἀνήνεγκε τὸ ἡμέτερον σῶμα. Καὶ ἦν ἰδεῖν τὴν εἰκόνα τοῦ Ἀδὰμ τὴν ἐν τῷ κεχωσμένῳ, οὐκ ἔτι μετὰ ἀγγέλων φαινομένην, ἀλλ' ὑπεράνω τῶν ἀγγέλων συγκαθήμενῃ τῷ Θεῷ, ἵνα καὶ ἡμᾶς συγκαθίσῃ μετ' αὐτοῦ. Ἡ

τῆς φοβερᾶς καὶ ξένης οικονομίας! ὦ τοῦ μεγάλου βασιλέως τοῦ τὰ πάντα μεγάλου, τοῦ οὕτως μεγάλου καὶ θαυμαστοῦ! Καὶ ὡς εἶπεν ὁ προφήτης· Κύριε ὁ Κύριος ἡμῶν, ὡς θαυμαστὸν τὸ δρομά σου ἐν πάσῃ τῇ γῇ, ὅτι ἐπήρθη ἡ μεγαλοπρέπεια σου ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν! Ἐπήρθη ἡ θεότης· αὐτολεξεὶ καίται· Βλεπόντων αὐτῶν ἐπήρθη, ὃ τὰ πάντα μέγας, μέγας ὁ Θεός, μέγας ὁ Κύριος· Μέγας Κύριος καὶ αἰνετός σφόδρα. Εἰ δὲ μέγας Θεός καὶ μέγας Κύριος, μέγας καὶ βασιλεὺς· Βασιλεὺς μέγας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν. Ὁρῶ Σιών, τὰ πλεῦρά τοῦ βεβρᾶ, ἡ πόλις τοῦ βασιλέως τοῦ μεγάλου. Μέγας προφήτης, μέγας ἱερεὺς, μέγα φῶς, τὰ πάντα μέγας. Καὶ αἶψα ἡ Γραφή μετὰ προσθήκης αὐτὸν λέγει μέγαν, ὡς ὅταν λέγῃ Παῦλος· Τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ὡς καὶ Δαυὶδ λέγει· Μέγας Κύριος καὶ αἰνετός σφόδρα. Μέγας βασιλεὺς, μέγας προφήτης· ὅτε γὰρ ἐποιοῖ τὰ θαύματα ὁ Ἰησοῦς, ἔλεγον οἱ δούλοι, Ὅτι μέγας προφήτης ἐγήνηται ἐν ἡμῖν, καὶ ὅτι ἐπεσκέψατο ὁ Θεός τὸν λαὸν αὐτοῦ. Οὐ μόνον γὰρ κατὰ τὴν θεότητα μέγας, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν σάρκα· ὡσπερ γὰρ Θεός μέγας, καὶ Κύριος μέγας, καὶ βασιλεὺς μέγας κατὰ τὴν θεότητα· οὕτω πάλιν καὶ ἱερεὺς μέγας, καὶ προφήτης μέγας. Πόθεν τοῦτο; Λέγει Παῦλος· Ἐχομεν οὖν ἀρχιερεῖα μέγαν διεκλιθῆτα τοὺς οὐρανοὺς Ἰησοῦν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, κρυπτοῦμεν τῆς ὁμολογίας ἡμῶν. Εἰ δὲ ἀρχιερεὺς μέγας καὶ προφήτης μέγας, ὅπως ἐπεσκέψατο ὁ Θεός τὸν λαὸν αὐτοῦ, καὶ ἀνέστησεν προφήτην μέγαν ἐν τῷ Ἰσραήλ. Εἰ δὲ μέγας προφήτης, μέγας ἱερεὺς, μέγας βασιλεὺς, καὶ φῶς μέγα· Γαλιλαία τῶν ἐθνῶν, ὁ λαὸς ὁ καθήμενος ἐν σκότει εἶδε φῶς μέγα· ἀλλὰ καὶ ἡ ἡμέρα αὐτοῦ ἡ μεγάλη, ὡς λέγει ὁ προφήτης· Πρὶν εἰσεῖν τὴν ἡμέραν Κυρίου τὴν μεγάλην καὶ ἐπιφανῆ. Πανταχοῦ μέγαν ἀκούουν, καὶ μεγάλα τὰ ἔργα Κυρίου, πόθεν ἐπλήθυσεν οἱ σχιζοί, αἰρετικῆ, καὶ σμικρύνειν τὸν μέγαν; Ἐχομεν οὖν ἀρραβῶνα τῆς ζωῆς ἡμῶν ἐν οὐρανῷ, συνανελήφθημεν τῷ Χριστῷ. Πάλιν οὖν ἀρραβόμεθα ἐν νεφέλαις, ἐὰν ὦμεν ἄξιοι ἐπὶ νεφελῶν ἀπαντῆσαι. Ὑπόδικος οὐκ ἀπαντᾷ δικαστῆ, ἀλλὰ φαίνεται μὲν αὐτῷ παριστάμενος, οὐκ ἀπαντᾷ δὲ, ὡς ἀπαρρησιαστος ὢν. Εὐξόμεθα οὖν καὶ ἡμεῖς ἅπαντες, ἀγαπῆτοι, ἵνα τῶν ἀπαντώντων κἂν ἐν μικρᾷ τάξει τύχωμεν. Ὡσπερ γὰρ οἱ ἀπαντώντες βασιλεῖ, κἂν μὴ πάντες ὡσιν ὁμοίτοι, ἀλλ' ὁμοῦς τετιμῆνται παρ' αὐτοῦ· οὕτως ἔσται καὶ τότε. Οὐδὲ γὰρ πάντες ὁμοίως ἐπολιτεύσαντο. Ἐκαστος γὰρ τὸν ἴδιον μισθὸν λήψεται κατὰ τὸν ἴδιον κόπον. Μηδέποτε τοῖνον κωλυέσθω λόγος Θεοῦ, ἀλλὰ μετὰ ἀληθείας παρρησιαζόμεθα ἅπαντες ἐν ἀγάπῃ Χριστοῦ λαὸν [775] τρέφοντες, ψυχὰς ἀρδεύοντες, ψυχὰς μεριζόμενοι, ταῖς δὲ ὑπονοίας μὴ σχιζόμενοι. Ὁ εἰρήνης ἐχθρὸς ἔχει τὸν δικάζοντα. Καὶ ἐπειδὴ, ἀδελφοί, ἀνθρώπους μὲν πείθομεν, Θεῷ δὲ πεφανερῶμεθα οἱοί ἐσμεν, μάρτυς ὁ τῶν ἐννοιῶν ἐπόπτης, ὃς ἀπαιτήσει λόγον πάντα τὸν λαλοῦντα τὸ ψεῦδος, ὡς οὐδέποτε ἐχθροὶ εἰρήνης οὕτε ἠελήσαμεν, οὕτε θέλομεν γενέσθαι. Ἐὰν γὰρ τὴν εἰρήνην ἀπολέσωμεν, ἐχθροὶ ἐσμεν ἐκείνων τῶν ἀκουσάντων παρὰ Χριστοῦ·

tolite portas, principes, vestras, et elevamini, portæ æternales, et introibit Rex gloriæ (Psal. 23. 7. 8). Introibit: Non enim in manufacta sancta ingressus est Jesus; sed in ipsum cælum (Hebr. 9. 24) ingrediatur Rex gloriæ. Duo demum facta sunt: quemadmodum enim obstupuit terra cum vidit Servatorem corpore indutum; et sicut cum extraneum et ignotum quempiam videmus, solemus dicere, Quis hic est? de noto quippe nemo sciscitatur: sic etiam terra Servatorem videns divina virtute præditum, ventisque et mari imperantem, dicit: Quis est hic, quia venti et mare obediunt ei (Matth. 8. 27)? Quemadmodum itaque obstupescens terra clamabat: Quis est hic? sic et cælum obstupescens, quod in carne divinitatem cerneret, dicit: Quis est iste Rex gloriæ (Psal. 23. 8)?

16. Et vide mihi, quæso, rem mirabilem. Salvator venit, veniensque Spiritum sanctum attulit, ascendens corpus sanctum retulit, ut daret mundo pignus salutis, Spiritus sancti virtutem. Rursus eidem mundo sanctum corpus salutis pignus esse dicat Christianus. Cum hoc dico, et te dico et unamquamque personam Christianam. Ego Christianus sum et Dei sum: quare hoc? Spiritum sanctum de cælo descendens habeo. Vis aliud indicium? Accepi Spiritum Dei de cælo, pignus meum habeo certum. Quodnam pignus? Corpus ejus sursum est; Spiritus ejus deorsum apud nos. Dubitasne, hæretice, nos esse Dei? Genus unum factum est Dei atque hominum. Quemadmodum enim separatas partes jungit cognatio, et is, qui quempiam non novit, ex unius viri cum muliere conjunctione duas familias totas copulat ita ut ille consobrinus, ille avunculus constituatur: sic Christo carnem assumente, per carnem tota Ecclesia, Christi cognata effecta est: Paulus est Christi cognatus, Petrus item, omnisque fidelis, nos omnes, quivis pius. Ideo dicit Paulus, *Genus ergo cum simus Dei (Act. 17. 29)*. At etsi sciam qua mente id dictum sit, non in scopo mihi est, totam dicti rationem et sensum explorare; sed id solum dicam, Paulum genus illud firmare. Et alibi rursus: *Nos sumus corpus Christi, et membra ex parte, ex carne ejus (1. Cor. 12. 27)*. Scilicet propter carnem quam assumpsit cognati ejus sumus. Habemus igitur pignus ejus sursum, nimirum corpus quod ex nobis assumpsit; et in terra Spiritum sanctum nobiscum. Et vide rem mirabilem; non dico quod Spiritus descenderit de cælo, et non ultra sit in cælo; et quod mutatis sedibus, corpus cælum, Spiritus terram occupet; sed quod Spiritus sit nobiscum, et ubique, et in cælo: nam, *Quæ ibo, inquit, a Spiritu tuo (Psal. 138. 7)?* Ecquid miraris si Spiritus sit nobiscum et sursum, quando etiam corpus Christi est et sursum et nobiscum? Habuit cælum sanctum corpus; suscepit et terra sanctum Spiritum; venit Christus et attulit Spiritum sanctum, ascendit Christus et retulit nostrum corpus. Videreque erat imaginem Adami in sepulcro humanam, non ultra cum angelis apparentem, sed super angelos cum Deo sedentem, ut et nos ejus opera ipsi assideremus. O tremendam et stupendam dispensationem! o magnum regem per omnia magnum, ita ma-

gnum, inquam, et mirabilem! Atque ut ait propheta: *Domine Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in universa terra! quoniam elevata est magnificentia tua super cælos (Psal. 8. 2)*. Elevata est divinitas; ipsis verbis dicitur: *Videntibus illis elevatus est, qui secundum omnia magnus, magnus Deus, magnus Dominus: Magnus Dominus et laudabilis nimis (Psal. 47. 2)*. Si vero magnus Deus et magnus Dominus, magnus etiam rex est, *Rex magnus super omnem terram (Ibid). Montes Sion, latera aquilonis, civitas regis magni (1b. v. 3)*. Magnus propheta, magnus sacerdos, magnum lumen, secundum omnia magnus. Semperque Scriptura magnum prædicat; ut cum Paulus dicit: *Magni Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi (Tit. 2. 15)*; quemadmodum et David dicit: *Magnus Dominus et laudabilis nimis*. Magnus rex, magnus propheta: cum enim miracula ederet Jesus, dicebant turbæ vulgi: *Propheta magnus surrexit in nobis, et Deus visitavit plebem suam (Luc. 7. 16)*. Non modo autem secundum divinitatem magnus, sed etiam secundum carnem: quemadmodum enim Deus magnus, Dominus magnus, et rex magnus est secundum divinitatem: ita rursus et magnus sacerdos, et magnus propheta. Quomodo illud? Ait Paulus: *Habentes itaque pontificem magnum qui penetravit cælos Jesum Filium Dei, tenemus confessionem nostram (Hebr. 4. 14)*. Si autem pontifex magnus et propheta magnus, vere visitavit Deus plebem suam, et suscitavit prophetam magnum in Israel. Quod si magnus est propheta, magnus sacerdos, rex magnus, lux etiam magna est: *Galilæa gentium, populus qui sedebat in tenebris, vidit lucem magnam (Isai. 9. 1. 2)*; imo et dies ejus magnus, ut ait propheta: *Antequam veniat dies Domini magnus et horribilis (Joel 2. 31)*. Cum undique magnum audias et magna esse opera ejus, unde tibi in mentem venit, o hæretice, scissionem facere, et magnum illum minuire? Habeamus igitur pignus vitæ nostræ in cælo; assumpti sumus una cum Christo. Rursus certe rapiemur in nubibus, si digni fuerimus, qui illi in nubibus obviam veniamus. Reus non obviam venit judici, sed coram eo sistitur, nec occurrit illi unquam, utpote qui minus habeat fiduciæ. Precemur itaque et nos omnes, carissimi, ut simus ex numero eorum qui ipsi obviam venient, licet in minori ordine. Ut enim ii qui regi occurrunt, etiamsi non omnes pari in honore sint, honorifice tamen excipiuntur ab eo: sic erit et illo tempore. Neque enim omnes eodem vivendi genere sunt usi: nam *Unusquisque mercedem suam accipiet, secundum proprium laborem (1. Cor. 3. 8)*. Numquam itaque impediatur verbum Christi; sed cum veritate fiduciam habeamus omnes in caritate Christi, populum pascentes, animas irrigantes, animis divisi, sed cogitationibus non divisi. Pacis inimicus judicem habet. Et quoniam, fratres, hominibus quidem verbis persuademus, Deo autem tales videmur, quales sumus, testis est ille cogitationum inspector, qui rationem repetet ab iis omnibus qui mendacia loquentur, nos numquam pacis inimicos esse nec voluisse, nec hodie velle. Nam si pa-

cem perdiderimus, inimici erimus eorum qui a Christo audierunt. *Pax vobis.* Verum quod pacem velimus, et curemus, et concupiscamus, testis ille qui novit; de reliquis tacebimus. Nam qui præmiorum largitorem expectat Deum, ad se purgandum non contumeliam inferet superno illi tribunalii. Potest Deus pacem dare,

pacem firmare, pacem decernere inter prædicatores et auditores, inter doctores et discipulos, ut per omnia a pace orsi, et in pace medium transigentes, et in pace perseverantes, Deo pacis gloriam referamus, Patri et Filio et Spiritui sancto, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

SPURIA.

[776] MONITUM.

Inter spurias jure ablegatæ sunt hæc quinque Homiliæ in Assumptionem Domini, quarum quatuor priores a Morello publicatæ sunt Tomo 6, quinta eaque brevissima apud Savilium habetur. Qui Savilius etiam excepta prima alias omnes edidit. Ex numero autem videntur esse eorum viginti duum brevium λόγων in Assumptionem, quos commemorat Photius in Biblioth. Cod. 25.

Homilia prima nobis Chrysostomo indigna videtur esse: hic enim scriptor ἀπροσδιόνυτος ab alio ad aliud inepte excurrit: nam in brevissima oratione ab Assumptione Domini orsus, ab hoc argumento ad aliud transit, nempe ad apostolos, ad Paulum maxime: ex abrupto autem ad alapam jussu Ananiæ sacerdotum principis Paulo incussum progreditur, et quasi prioris instituti oblitus, hic Pauli laudes multis celebrat. Voces porro usurpat a Chrysostomo vel nunquam vel parum frequentatas, ut ἐκονδύλιζον, *interficiabant, plectrum vitæ*, epitheton Pauli; θεοκλητούντες, *Deum invocantes*; et alia id genus, quæ plura proferre possemus, nisi jam constaret hoc opusculum non esse Chrysostomi.

Paulo melioris notæ est homilia secunda: sed quæ tamen non careat suspitione νοθείας: nam libenter crediderim esse centonem ex variis Chrysostomi locis consarcinatum. In Editione autem Savilii habetur Tomo 5, p. 973, l. 37, et consultur cum altera de Ascensione homilia brevissima, manifeste spuria, quam postremam omnium de Ascensione homiliarum infra referimus: in multis autem variat, et aliquot in locis non mediocriter ab hac de qua agimus discrepat. Unde liqueat hanc homiliam fuisse diversorum manibus tractatam. Esse itaque centonem suspicor, ut dixi, variis ex Chrysostomi locis ador-

IN ASCENSIONEM

DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI, SERMO PRIMUS.

Tria summe admiranda atque stupenda, temporibus antiquis ignota, superant quidem naturæ nostræ vires, ipsa tamen infracta permanent et immota: funiculus enim triplex non facile rumpitur. Ea vero sunt: ianuptæ matris Partus, ex triduana passione Resurrectio, carnisque in cælum Ascensio. Novit tempus sterilem peperisse, sed non absque matrimoniali conjunctione; agnovit mortuos ad vitam rediisse, sed non ad sempiternam; agnovit prophetam assumptum esse, sed tamquam in cælum: tamquam, hoc est, non in cælum verum. Siquidem Helias locum loco mutavit: at Salvator ascendit, unde descendit, multis contemplantibus viris atque mulieribus, quousque in altum visus imbecillitas ferri potuit, angelis ipsis fidem huic spectaculo præbentibus, secundumque Christi adventum prænuntiantibus. *Et ecce,*

inquit, duo viri adstiterunt juxta illos in vestibus albis, qui et dixerunt: Viri Galilæi, quid statis aspicientes in cælum? Hic Jesus, qui assumptus est a vobis in cælum, sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in cælum (Act. 1. 10, 11). O quanta benignissimus Dominus propter improbos servos, in salutem peregit! descendit e cælis, in cælos ascendit, et de cælis iterum venturus est: sed quo pacto venturus? Non alia quidem assumpta persona, sed in forma carnis, et habitu humano; non tamen humilia agens ut antea, non in nave dormiens, non ad puteum snis molestia laborans, neque super pullum asinæ sedens, sed pullonibus vectus; non piscatores adducens, verum angelorum comitatu stipatus; non ante judicis tribunal constitutus, sed ipse judicans fines orbis terrarum; ipsisque piscatoribus potestatem judiciariam præbens;

Ειρήνη ὑμῖν. Ἄλλ' ὅτι εἰρήνην θέλομεν, καὶ σπεύδομεν, καὶ ποθοῦμεν, μάρτυς ὁ εἰδώς· περὶ δὲ τῶν λοιπῶν σωπήσομεν. Ὁ γὰρ βραβευτὴν ἐκδεχόμενος τὸν Θεὸν, τῇ ἀπολογία οὐχ ὑβρίζει τὸ ἀνω δικαστήριον. Δυνατὸς δὲ ὁ Θεὸς εἰρήνην δοῦναι, εἰρήνην πηξάει, εἰρήνην βραβεῦσαι ἐν τοῖς κηρύττουσι καὶ ἐν τοῖς κηρυσσομένοις, ἐν τοῖς διδάσκουσι καὶ ἐν

τοῖς μανθάνουσιν, ἵνα διὰ πάντων ἀπὸ εἰρήνης ἀρξάμενοι, καὶ ἐν εἰρήνῃ μεσάσαντες, καὶ ἐν εἰρήνῃ πληρώσαντες, τῷ Θεῷ τῆς εἰρήνης δόξαν ἀναπέμψωμεν, τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

SPURIA.

AD HOMILIAS QUINQUE IN ASSUMPTIONEM DOMINI.

natum : certe illa quam pluribus hic prosequitur comparatio de Elia raptο cum Christo in cœlum ascendente, eadem omnino et iisdem pene verbis legitur supra in genuino Chrysostomi sermone de Ascensione, Tomo 2, p. 455. Ut autem potius centonem esse opiner, quam veram Chrysostomi homiliam, hic locus me movet, qui ita præcedentibus assuitur, ut cum iis non cohærere videatur : atque item ea quæ comparisonem illam subsequuntur, non videntur cum præcedentibus apte conjungi. Quibus perspectis omnibus, Chrysostomi sit, necne, non ausim affirmare, etsi magis in negandi partem propendeam.

Homilia tertia sese prodit alterius esse scriptoris, quam Chrysostomi ; dicendi genus remissum, stylus a doctore nostro alienus : paulo ante finem contra Nestorianos agere videtur, et quæstionem circa duas in Christo naturas jam agitatam fuisse arguit.

Ejusdem farinae est quarta homilia, stylo scilicet χυδαίῳ scripta, in qua commemorantur septem præcipuæ Christi solemnitates, quarum ultima erit futurus adventus. Hic clarius agitur contra Nestorianos, cum dicitur dualitatem naturarum a propheta aperte prædicari, et infra cum hæreticos hujusmodi adoritur hic quisquis sit scriptor.

Quinta homilia inepti Græculi opus, secundæ, ut supra diximus, præmittitur, cum illaque conjungitur apud Savillum.

Quatuor priorum interpretatio Latina est Gerardi Vossii, quam multis in locis emendavimus. Quintam nos Latine convertimus.

ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΝΑΛΗΨΙΝ

[776-777] Τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὁμιλία δ'.

Τρία παράδοξα θαύματα ἐξ ἀρχῆς χρόνου οὐ γνώριμα, τὴν φύσιν αὐτὴν ὑπερακοντίζοντα τὴν ἡμετέραν συνέπλεξαν, ἀρραγῆ καὶ ἀσάλευτα μένοντα· τριπλοκον γὰρ σχοινίον ταχὺ οὐ διαρρήσεται. Ταῦτα δὲ ἐστὶν ἀνυμφεύτου μητρὸς ὄδις, τριημέρου πάθους ἀνάστασις, σαρκὸς εἰς οὐρανοῦς ἀνάληψις. Οἶδεν ὁ χρόνος στεῖρας τικτοῦσας, ἀλλ' οὐ γαμικῆς συναφείας ἐκτός· οἶδε νεκροῦς ἀναβιώσαντας, ἀλλ' οὐχὶ εἰς ζωὴν ἀτελεῦτητον· οἶδε προφήτην ἀναλαμθανόμενον, ἀλλ' ὡς εἰς οὐρανὸν· τὸ, ὡς, τῆς ἀληθείας δευτέρον. Ὁ μὲν γὰρ Ἥλιος τόπον ἐκ τόπου ἤμειψεν, ὁ δὲ Σωτὴρ ἀνῆλθεν, ὅθεν κατῆλθεν, πολλῶν θεωμένων ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, ἀγχις οὐ τὸ βλέμμα πρὸς ὕψος ἀτειρίζον ἠτόνησεν, ἀγγέλων ἐπιμαρτυρούντων τῇ

θέᾳ, καὶ τὴν δευτέραν καταμηνύοντων Ἐλευσιν. Καὶ ἰδοὺ, φησὶν, ἄνδρες δύο παρειστήκεισαν αὐτοῖς ἐν ἐσθῆτι λευκῇ, οἱ καὶ εἶπον· Ἄνδρες Γαλιλαῖοι, τί ἐστῆκατε ἐμβλέποντες εἰς τὸν οὐρανόν; καὶ τὰ ἐξῆς· Ὡ πόσα ὁ ἀγαθὸς διὰ δούλων πονηρῶν εἰς σωτηρίαν ἐπραγματεύσατο! κατῆλθεν ἐξ οὐρανῶν, ἀνῆλθεν εἰς οὐρανοῦς, ἐξ οὐρανῶν πάλιν ἔλευσεται· ἔλευσεται δὲ πῶς; Οὐκ εἰς ἑτέραν ἀναλυθεὶς ὑπόστασιν, ἀλλ' ἐν τῷ εἶδει τῆς σαρκὸς, ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ σχήματι· οὐ μέντοι ταπεινὰ πράττων, ὡς τὸ πρότερον, οὐκ ἐπὶ σκάφους ὑπνῶν, οὐκ ἐπὶ φρέατι κόπῳ δίψης κρατούμενος, οὐκ ἐπὶ πύλον ὄνου καθήμενος, ἀλλ' ἐπὶ πάλου νεφελοειδοῦς ὄγούμενος· οὐχ ἀλίεας ἐπαγόμενος, ἀλλ' ὑπὸ ἀγγέλων δορυφορούμενος· οὐ δικαστοῦ παριστάμενος βῆματι, ἀλλ' αὐτὸς κρίνων τῆς οἰκουμένης τὰ πέρατα, καὶ τοῖς ἀλίευσιν αὐτοῖς ἐξουσίαν δικαστικῆν

* Deesse aliquid videtur.

χαρισάμενος ὡς καὶ αὐτὸς διδάσκει, πρὸς μὲν τοὺς μαθητὰς λέγων· Ὅταν καθίσῃ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ θρόνον δόξης αὐτοῦ, καθίσσθε καὶ ὑμεῖς ἐπὶ δώδεκα θρόνους, κρινόντες τὰς δώδεκα φυλάς τοῦ Ἰσραὴλ· πρὸς δὲ τοὺς Ἰουδαίους· Εἰ δὲ ἐγὼ ἐν Βελλεσοὺλ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, οἱ υἱοὶ ὑμῶν ἐν τίνι ἐκβάλλουσιν; διὰ τοῦτο υἱοὶ κριταὶ ὑμῶν ἔσονται· ὅτι περ ἐξ Ἰουδαίων ὄντες τὰ τῶν Ἰουδαίων οὐκ ἐφρόνησαν, ἀλλὰ τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ καὶ τὰ στίγματα τῶν συγγενῶν Κυριοκτόνων προετίθησαν. Μέγα θαῦμα, ξένον κριτήριον, ἰδεῖν ἄλιεα δικάζοντα, καὶ Φαρισαῖον κρινόμενον, σκηνοποιοὺν μετὰ παρρησίας καθήμενον, καὶ ἀρχιερέα μετὰ στεναγμῶν εὐθυόμενον. Τί γάρ τὸν Δεσπότην κατὰ κόρησιν ἐβρόπιζον, κατὰ κεφαλῆς ἐκποδούλιζον, τὸ δὲ τέλος τὸν κληρονόμον ἔξω τοῦ ἀμπελώνος ἐφόρουν; τί δὲ τὸν Πέτρον ἐφυλάκιζον; τί δὲ τὸν Παῦλον πεντάκις τεσσαράκοντα παρὰ μίαν πληγὰς ἀσάνιζον; Ἄλλ' ὁ θαυμαστὸς ἀρχιερεὺς Ἀνανίας τὸ στόμα παιεῖν τοῦ Παύλου τοῖς ὑπηρέταις ἐκέλευσε, τὸ στόμα τοῦ Παύλου, τὸ στόμα τῆς χάριτος, τὸ στόμα τῆς ἀληθείας, τὸ πληκτρον τῆς ζωῆς, τὸ πάσης σάλπιγγος γενναϊότερον, τὸ πάσης ἀρμονίας ἐμμελεσιότερον, τὸ ὄργανον τοῦ Χριστοῦ, τὸν αὐτὸν τοῦ Πνεύματος· τὰ γὰρ δοκοῦντα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι ὁ Παῦλος διὰ τῆς γλώσσης ἐδημοσίευσεν· ὅθεν οἶμαι τὸν Δαυὶδ ἐκ προσώπου Παύλου λέγειν· Ἡ γλώσσά μου κέλιμος γραμματέως ὀξύρραφον. Τί οὖν πρὸς τὸν Ἀνανίαν ὁ Παῦλος, τὴν ἐπερογομένην αὐτῷ δίχην προθεωρῶν; Τύπτειν σε μέλλει ὁ Θεός, τοῖγε κεκοιμημένε. Τοῖχος γὰρ κεκοιμημένος, τάφος κεκαλιπισμένος, ἐξωθεν ἐχθρός, ἐσωθεν νεκρός. Ἐπεὶ οὖν πρόκειται τῶν βεβιωμένων λογοθέσιον, καὶ παγκόσμιον δικαστήριον, τῶν ταλάντων τὴν ἐργασίαν ἀπαιτοῦν, τοῦ μυστικοῦ γάμου τὴν ἀθέτησιν, τὴν λαμπραδοῦσιαν τοῦ νυμφῶνος, τοῦ σπόρου τὴν ἀεθῆσιν, τοῦ ἀμπελώνος τὴν

καρπὸν, καὶ ὅσα διὰ τῶν παραβολῶν ἡμῖν ἀπακάλυψε, [778] τὸν βίον ταλαντεύσωμεν, τὰ τοῦ βίου συναλλάξωμεν, οὐκ ἀργυραμοιδοῦντες, οὐδὲ χρυσορροχοῦντες, οὐ βαρέως δανεῖοντες· ταῦτα γὰρ καὶ ὁ κριτὴς ἀποστρέφεται· ἀλλὰ πτωχοτροφοῦντες, φιλοξενούντες, θεοκλητοῦντες, καὶ ὅσα τοῦ κριτοῦ τὴν ὀργὴν μαλάττειν ἐπίσταται. Μάθε τῆς φιλοξενίας τὸ κέρδος, ἀποβλέψας εἰς τὸν Ἀβραάμ, τῆς ἰκεσίας τὸ ὄφελος τῶν Νινευιτῶν λογιζάμενος, τῆς ἐλεημοσύνης τὸν θησαυρὸν θεωρήσας τὴν Ταβιθάν ἐπὶ κλίνης κατακειμένην ἄψυχον, ἐν τάφῳ μέλλουσαν κατορῦτθεσθαι· ἀλλ' αἱ χῆραι τὸν Πέτρον κυκλώσασαι, καὶ τὰ δῶρα τῆς νεκρᾶς ἐπιδεικνύμεναι, ἐξ ἔδου τὴν τελευτώσαν ἀνέσπασαν. Εἰ δὲ νεκρὸν τὸ σῶμα δάκρυα χηρῶν ἐψύχωσε, πρόδηλον ὅτι καὶ αἴθις τεθνησκόμων, ὅποια τινα παρέξιν οἷε ἐν ταῖς τῶν ἀγαθῶν ἀποδόσει τὸν κριτὴν τοῖς ἀφειδεῖ δεξιᾷ τὴν πτωχοτροφίαν ἀσκήσασαι, καὶ μαρτυρίας πτωχῶν οὐκ ἀποβρήσασαι; Τότε γὰρ τὸ δῶρον ἀναφαίρετον, οὐκ ἐπιθανάτου μεσιτεύοντος, ἀλλὰ διηνεκοῦς ἐκτεταμένης ζωῆς. Σάλπιξι γὰρ, φησὶ, καὶ οἱ νεκροὶ ἐν Χριστῷ ἀναστήσονται ἀσθμῶντες καὶ ἀτρεπτοὶ, κατὰ τὴν τοῦ Δεσπότου μίμησιν. Καὶ καθάπερ αὐτὸν νεφέλη τις ὑπέλαβεν, οὕτω καὶ ἡμεῖς, κατὰ τὴν τοῦ Παύλου φωνήν, Ἐν νεφέλαις ἀρπαιγησόμεθα. Καὶ ὡς αὐτὸς ἀνέβη ἐν ἀλαλαγμῷ καὶ φωνῇ σάλπιγγος, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡμεῖς διὰ τῆς ἀρχαγγελικῆς σάλπιγγος, τοῦ θανάτου τὸ νέφος ὡσπερ ὕπνον ἀποσεισάμενοι, τῷ ἀρχηγῷ τῆς ζωῆς συνεσόμεθα· Καὶ οὕτω, φησὶ πάντοτε σὺν Κυρίῳ ἐσόμεθα, τὰ τοῦ Κυρίου φρονούντες, τὰς ἐντολάς αὐτοῦ φυλάξαντες. Γένοιτο δὲ πάντας ἡμᾶς τῆς μακαρίας ἐκείνης ἀξιοῦσθαι φωνῆς· Εὐ, δοῦλε ἀγαθὸ κα πιστὲ, ἐπὶ ὀλίγα πιστός, ἐπὶ πολλῶν ὡς καυστήριον, εἰσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου. Αὐτοῦ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΝΑΛΗΨΙΝ

Τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Λόγος β'.

Εὐλογητός ὁ Θεός. Εὐκαιρον σήμερον ἅπαντας ἡμᾶς ἀναδοῦσαι τὸ προφητικὸν ἐκεῖνο λόγιον, καὶ κοινῇ τὸν ἅπαντων ἡμῶν Δεσπότην ἀνυμνήσαι, καὶ λέγειν· Τίς λαλήσει τὰς δυναστείας τοῦ Κυρίου, ἀκουστάς ποιήσας πάσας τὰς ἀνέσεις αὐτοῦ; Σήμερον γὰρ ἡ ἀσπρῆ ἡμέτέρα εἰς οὐρανὸν ἀνετήλυθεν, καὶ ὁ τὴν ἐξ ἡμῶν σάρκα ἀναλαβὼν, τὸν θρόνον κατεῖληψε τὸν πατρικὸν, ἵνα καταλλαγὴν πρὸς τοὺς δούλους· ἐργάζεται, καὶ τὴν παλαιὰν ἔχθραν ἀνέηλ, καὶ τὴν εἰρήνην τῶν ἄνω δυνάμεων τοῖς ἐπιγελοῖς ἀνθρώποις χαρίζεται. Κοινὰ γὰρ ἡμῶν σήμερον κατὰ τοῦ διαβόλου τὰ νικητήρια, κοινὰ τὰ βραβεῖα, κοινὰ τὰ ἐπιθλα. κοινὸ καὶ οἱ στέφανοι, κοινὴ καὶ ἡ δόξα. Διὸ σκιρτήσωμεν ἅπαντες ὀρῶντες ἡμῶν τὴν ἀπαρχὴν ἄνω καθήμενην, καὶ τὴν ἡμετέραν φύσιν τὸν ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ καταλαμβάνουσαν θρόνον. Εἰ γὰρ ὁ θαυμασιὸς προφήτης μακαρίζει τοὺς ἔχοντας σπέρμα ἐκ Σιών, καὶ οἰκειοὺς ἐν Ἱερουσαλὴμ, πολλῶν μᾶλλον ἡμᾶς χαίρειν δεῖ, καὶ ἀγάλλεσθαι ὀρῶντας τὴν ἡμετέραν ἀπαρχὴν εἰς αὐτὴν τοῦ οὐρανοῦ τὴν κορυφὴν ἀνελθούσαν, καὶ τὸν θρόνον ἐπειλημμένην τὴν βασιλικὴν. Ἐννοεῖ γὰρ, ἀγαπητὲ, ὅση τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἡ ἀγαθότης καὶ ἀπέρρητος οἰκονομία γέγονε περὶ τὸ γένος τὸ ἡμέτερον, τοῦ παραδείσου ἐκπεπτωκό· διὰ τὴν ἀπίτην τοῦ διαβόλου, καὶ τὸσαῦτα ἄρξ καταδικασθὲν ἄθροον εἰς ὅσον ὕψος ἀνήγαγεν, καὶ πῶς ἡμεῖς οἱ τῆς γῆς ἀνάγει· φανέντες, τήμερον εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνήχθημεν, καὶ ἡμετέρα φύσις ἡ καὶ τοῦ παραδείσου ἀναξία τὸ πρότερον νομισθεῖσα. Αὕτη γὰρ τοῦ οὐρανοῦ τὴν προεδρίαν ἀνέληψε, καὶ ἡ τῶν δαιμόνων γενομένη πλὴγνιον, σήμερον ὑπὸ ἀγγέλων καὶ τῶν ἄνω δυνάμεων προκυνεῖται. Ὡ μακαρίου φθόνου! ὦ καλῆς ἐπιβολῆς! ὦ φθόνου καλῶν, πρόξενε

μυρίων ἡμῖν ἀγαθῶν, θεσμῶν ἀπέτεκες ἀθανασίας. Φθονήσας γὰρ τῇ φύσει τῇ ἡμετέρῃ [779] ὁ πονηρὸς ἐκεῖνος δαίμων ἐπὶ γῆς τὴν διαγωγὴν ἐχοῦση, νῦν ὄρξ ἐν οὐρανῷ προσκυνουμένην· καὶ παρακλέψας, ὡς ἔπειτο, μεγάλα καὶ ἀνείκαστα, νῦν μειζόνων καὶ λαμπροτέρων ἡμᾶς ἀπολαύοντας ὄρξ. Διὸ δὴ σκιρτῶ καὶ ἀγάλλομαι σήμερον, καὶ ὑμᾶς συνεψάσασθαι μοι τῆς χορείας παρακαλῶ. Οἱ γὰρ μήτε τῆς κάτω ἀρχῆς ὄντες ἀξιοί, πρὸς τὴν βασιλείαν ἀνέβημεν τὴν ἀνωτάτω, ὑπερέβημεν τοὺς οὐρανούς, ἐπελαβόμεθα τοῦ θρόνου τοῦ βασιλικοῦ, καὶ ἡ φύσις, δι' ἣν ἐφύλασσε τὸν παράδεισον τὰ Χερουβὶμ, ἐποχεῖται προσκυνουμένη. Ἐκπλάγῃ τοίνυν, ἀγαπητὲ, τοῦ Δεσπότου σου τὸ εὐμήχανον, καὶ δόξασον τὸν τοσαῦτά σοι χαρισάμενον. Ἰπερέβη γὰρ ἡ φιλοτιμία τῆς δωρεᾶς τῆς ζημίας τὸ μέγεθος. Ὅρα γὰρ, παραλείπου ἡμεν ἐκπεσόντες, καὶ εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανὸν ἀνήχθημεν· θανάτω κατεδικάσθημεν, καὶ ἡ ἀθανασία ἡμῖν δωήρηται· προσκεκροκότες ἡμεν καὶ ἀπεβρίμμενοι, καὶ υἱοὺς ἡμᾶς καλέσας κατηξίωσεν, καὶ οὐ υἱοὺς μόνον, ἀλλὰ καὶ κληρονόμους, καὶ οὐ κληρονόμους μόνον, ἀλλὰ καὶ συγκαληρονόμους Χριστοῦ. Ἴδε πῶς μείζονα τῶν ἀφαιρεθέντων τὰ παρὰ τοῦ Κυρίου δωδωρημένα ἡμῖν. Ἄλλ' ὅταν ἀκούσης, ὅτι ἀνήλυθε καὶ ἀνελήφθη, μὴ κατάβασιν τοπικὴν ἐπὶ Θεοῦ ὑπολάβεις· ἡ γὰρ Θεότης ἅπαντα πληροῖ, καὶ πανταχοῦ πάρεστιν, καὶ οὐδαμοῦ ἀπολειπόμεναι, ὡς πᾶν τὸν ἔφορος, καὶ πάντων δημιουργός. Τὸ δὲ ὁμογενὲς ἡμῖν σῶμα, ὃ ἀναλαβὼν ὀφθῆναι κατηξίωσεν ἐπὶ τῆς γῆς, ὁμοιον ἡμῖν κατὰ πάντα, αὐτὸ ἐστὶ τὸ ἡμέτερον ἀναλαμβανόμενον. Καὶ διὰ τοῦτο κοινῇ πάντες σήμερον ἀναδοῦσάμεν τὸ προφητικὸν ἐκεῖνο λόγιον· Ἀνέβη ὁ Θεός ἐν ἀλαλαγμῷ, Κύριος ἐν φωνῇ σάλπιγγος,

quemadmodum et ipse docet, ad discipulos dicens: *Cum sederit Filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis et vos super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel (Matth. 19. 28)*; ad Judæos vero: *Si autem in Beelzebub ego ejicio dæmonia, filii vestri in quo ejiciunt? propterea ipsi iudices vestri erunt (Matth. 12. 27)*: quandoquidem cum ex Judæis essent, non sapiebant ea quæ Judæorum erant, sed Christi supplicia, ejusque stigmata cognatis suis interfectores Domini prætulerunt. Rem magnam atque stupendam! inusitatum iudicii genus? piscatorem aspicere iudicantem, et Pharisæum iudicari; tabernaculorum officem confidenter sedentem, et summum sacerdotem cum suspiriis iudicium subeuntem. Cur enim Domino in faciem alapas impigerunt, caputque verberarunt, et demum heredem ipsam extra vineam interfecerunt? cur Petrum ad carcerem traxerunt, Paulo autem quadragenas, una minus, plagas inflixerunt? Quin et admirandus apud eos princeps sacerdotum Ananias præceptis adstantibus sibi ministris percutere os Pauli: os dico Pauli, os gratiæ, os veritatis, plectrum vitæ, quod quavis tuba vehementius resonat, et quacumque harmonia consonantius est: organum, inquam, Christi, ac fistulam Spiritus sancti. Quæ enim visa sunt Spiritui sancto, Paulus lingua sua publicavit: unde et arbitrator David prophetam sub persona Pauli dicere: *Lingua mea calamus scribæ velociter scribentis (Psal. 44. 2)*. Quid igitur ad Ananiam Paulus, impendens illi supplicium prospiciens? divit ad eum: *Percutiet te Deus, paries dealbatus (Act. 23. 3)*. Nam paries dealbatus, sepulcrum speciosum erat, foris inimicus, intus vero mortuus. Quoniam igitur de rebus omnibus, quæ in vita fuerint actæ, rationes nobis reddendæ proponuntur, ac iudicium universale constituitur ubi quid de talentis egerimus exigitur, de mysticarum nuptiarum contemptu, de lampadibus sponsi, de se-

mentis incremento, de vineæ fructu, deque iis omnibus quæ nobis per parabolas revelavit: vitam nostram expendamus, et res hujus vitæ commutemus, non cum argento, non aurum nobis parantes, non gravem usuram exercentes: hæc enim iudex aversatur; verum inopiam pauperum sublevantes, hospitalitatem exercentes, ac Deum invocantes, omniaque agentes quæ ad iudicis placandam iram bona noscuntur. Disce lucrum hospitalitatis, respiciens ad exemplum Abrahæ: orationisque utilitatem ex Ninivitis considerans, ac eleemosynæ thesaurum in Tabitha contemplans: quæ cum in lecto exanimis jaceret, sepultureque jam proxima esset, circumsteterunt Petrum omnes viduæ flentes, et ostendentes ei dona defunctæ, ab inferis mortuam extraxerunt (*Act. 9. 39. sqq.*). Quod si mortuum corpus viduarum lacrymæ vitæ restituerint, rursus haud dubie moriturum: quanta putas in bonorum mercedem præbiterum esse Iudicem iis qui larga manu pauperes aluerint, ac testimonium pauperum non abjecerint? Tunc enim dona auferri non potuerunt, morte non intercedente, sed vita in perpetuum durante. *Canet enim, inquit, tuba in Christo, et mortui resurgent incorrupti (1. Cor. 15. 52)*, atque immutabiles, ad imitationem Domini. Et sicut eum nubes quædam suscepit, ita et nos, secundum vocem Pauli, *In nubibus rapiemur ei (1. Thess. 4. 16)*. Et sicut ipse in jubilo et voce tubæ ascendit, ita et nos mortis nebulam, velut somnum excutientes, Auctori vitæ conjungemur: *Et sic, inquit, semper cum Domino erimus (Ibid.)*; sapientes ea quæ sunt Domini, divinaque ejus præcepta servantes. Dignetur autem nos omnes beata ac felici illa sua voce: *Euge, serve bone et fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, supra nulla te constituam: intra in gaudium Domini tui (Matth. 25. 21)* Ipsi gloria et imperium, et in sæcula sæculorum. Amen.

IN ASCENSIONEM

DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI, SERMO II.

Benedictus Deus. Opportunum est hodie nos omnes propheticum illud clamare, simulque universorum Dominum collaudare, ac dicere: *Quis loquetur potentius Domini, audiat faciet omnes laudes ejus (Psal. 105. 2)*? Hodie enim nostræ primitiæ Christus in cælos ascendit, et qui ex nobis carnem sibi assumpserat, thronum Patris accepit, ut nos servos reconciliaret, veteremque inimicitiam deleteret, ac pacem supernorum exercituum hominibus adhuc in terra degentibus donaret. Communis enim nobis hodie adversus diabolum proponitur victoria, communia certaminis præmia, communes coronæ, communis gloria. Quocirca exultemus cuncti aspicientes primitias nostras Christum, sursum sedentem, nostramque naturam thronum dexterae Dei occupantem. Nam si admirabilis propheta beatos eos prædicat qui habent semen in Sion, et domesticos in Jerusalem (*Isai. 31. 9*), quanto magis nos gaudere et exultare oportet, videntes primitias nostræ salutis Christum ad ipsum cælorum verticem ascendentem, et regalem thronum, quem ipse reliquerat, sibi vindicantem? Considera enim, dilecte, quanta Dei nostri sit bonitas, quamque occulta et ineffabilis ejus facta sit dispositio erga genus nostrum, quod fraude diaboli paradiso exciderat; tantaque maledictione damnatum, repente in quantum celsitudinem evexit: et quo pacto nos, qui et terra ipsa videbamur indigni, hodie in cælum evecti simus, ipsaque nostra natura, quæ etiam paradiso prius putabatur indigna. Hæc enim in cælis primam sedem occupavit; quæque dæmonum ludibrium evaserat, hodie ab angelis supernisque potestatibus adoratur. O beatam illam invidiam! o bonas insidias! o invidia

bonorum causa, quæ nobis infinita concilias bona, legemque immortalitatis peperisti! Cum enim antea naturæ nostræ humanæ in terris degenti invideret improbus ille dæmon, nunc eam in cælis adorari videt: et qui antea per fraudem magna et incomparabilia surripuerat, ut putabat, nunc majoribus et illustrioribus nos perfrui cernit. Ideo jubilo et exultatio hodie, et vos ut mecum simul has choreas agatis cohortor. Qui enim nec terreno quidem honore digni eramus, ad supernum regnum ascendimus, cælos pervasimus, et regalem thronum apprehendimus, ipsaque natura, per quam custodiebant paradisi Cherubim, jam evecta est et adoratur. Obstupesce igitur et admirare, carissime, magnam solertiam Domini tui, ac glorifica eum, qui tanta tibi largitus est. Transcendit enim doni magnificentia damni magnitudinem. Nam ecce qui paradiso excideramus, ad cælum ipsum sublati sumus; qui morte damnati fuimus, immortalitatis donum accepimus: infensi eramus et abjecti; et filios nos vocare dignatus est, neque filios solum, sed et heredes; neque etiam heredes tantum, sed et coheredes Christi. Ecce quomodo majora nobis a Domino sint donata, quam antea fuerant ablata. Verum dum audis eum ascendisse et assumptum esse, cave localeni in Deo descensum opineris: divinitas enim omnia implet, ubique præsens est, et nusquam abest, velut omnia inspiciens, et universorum opifex. Ejusdem cum nostro generis corpus, quo assumpto, apparere super terram dignatus est, cum prorsus simile nobis sit, illud ipsum nostrum est, quod sursum evectum est. Et propterea communibus hodie cuncti vocibus clamemus propheticum illud dictum: *Ascendit Deus in*

jubilo, Dominus in voce tubæ (Psal. 46. 6) : et præclaram hanc atque illustrem celebremque festivitatem, cum omnes simul ejus donis perfruemur. Sicut enim benignus quis dominus, amans famulum suum, ob amorem quo in eum fertur, non recusat illius etiam veste indui : ita et Dominus noster Christus, nostram amans naturam, conspiciensque in profundum malitiæ eam delapsam, nullamque salutis spem ipsi esse reliquam, multaque indulgentia indigentem, nostrum corpus assumere dignatus est. Et idcirco cum se in terris ostendisset, mortales omnes ab errore liberavit, et ad veritatem traduxit : clamatque in Evangelio, dicens : *Non veni vocare justos, sed peccatores, ad penitentiam* (Matth. 9. 13). Quod igitur voluit, effecit; humanamque naturam humi jacentem erexit, tantamque humanitatem exhibuit, ut rerum gestarum ratio humana cogitatione nequeat comprehendi. Quomodo enim, dic mihi, nos qui offenderamus, quique ipsa etiam terra videbamur indigni, et a principatu deorsum excideramus, ad tantam celsitudinem repente sumus evecti? quo pacto bellum solum? quo pacto ira sublata est? Admirabile enim hoc est, et omni stupore plenissimum; quoniam non accurrentibus nobis, sed ipso qui juste in nos indignabatur pro nobis intercedente, pax facta est. Unde et Paulus clamat, dicens : *Pro Christo legatione fungimur, tamquam Deo exhortante per nos* (2. Cor. 5. 20). Vides sagacissimam Dei sapientiam? cernis ineffabilem Domini benignitatem? cernis excellentem ipsius providentiam? Nunc stimulus mortis destructus est; nunc inferni victoria disrupta est; nunc mortis potentia deleta est; nunc inimicitie extinctæ sunt; nunc diuturnum bellum restinctum est : homines angelis similes effecti sunt, homines angelis permixti sunt, et magna ex utraque cognominacione conjunctio nata est. Ascendit enim communis omnium Dominus, reconcilians humano generi suum Patrem. Quodque ob id ascenderit, ipsum dicentem audi : *Expedi vobis ut ego vadam : nisi enim ego abiero, Paraclitus non venit ad vos* (Joan. 16. 7). Et in signum reconciliacionis promittit se nobis daturum Paracliti præsentiam. Vide enim quod addit, quam accurate subjungat : *Et ipse, inquit, deducet vos in omnem veritatem* (Ib. v. 13); nos errabundos scilicet, qui huc atque illic agebamur, Spiritus sanctus demissus, cunctos ad veritatis lumen deducet. Nam quoniam erat nobis infensus, nos vero adhuc benignissimum Dominum aversabamur, seipsam medium interponens Dominus noster Christus reconciliacionem nobis operatus est. Vere enim mediam sepi maceriem solvit. (Ephes. 2. 14). Idcirco bonam deinceps repositam nobis spem habemus, ad primitiarum nostrarum Dominum respicientes. Quidquid enim deinceps dixeris, non amplius timeo, sive vermem dixeris, sive pulverem, sive ignem, sive tormentum, sive stridorem dentium, sive cinerem, sive quodcumque tandem aliud mihi dixeris, omnia mihi facile superanda sunt, primitias illas meas Christum aspicienti, sursum sedentem, et propinodum cum omnibus hominibus disserentem et clamantem : Ignaviam tandem abjicite, et agnoscite vestram nobilitatem, considerantes mensuram donorum, quorum participes non ita multo post futuri estis. *Conversans enim præceptis tuis ab Jerusalem ne discederent, sed expectarent promissionem Patris* (Act. 1. 4) Certe et in hoc sollicitudinem Domini; videns enim humanæ naturæ infirmitatem, eamque magno indigentem auxilio, Spiritus sancti præbuit opem, ut invictus evadat homo adversus machinamenta diaboli. Et idem accidit, ut si præstantissimus quis belli dux ordinator sub se cernens milites, minas adversariorum non ferentes, sed certaminis metu perculosos, eos omnes confirmet, muniens undique thorace, scuto, galea, et

¹ In vulgata, *conspiciens*.

reliqua armatura : ita et Dominus noster Jesus Christus, aspiciens magnam adversariorum potestatum vim atque potentiam, et ob id humanam naturam magno indigentem auxilio, donavit ei gratiam Spiritus sancti, ut qui prius dæmonum phalangas timebat, nunc iisdem formidabilis appareat, et solo aspectu fraudulentum repellat serpentem. Talis enim est gratia Spiritus sancti : ubi enim se manifestat, fugat agmina dæmonum, cunctasque potestates adversarias. *Accipietis, inquit, virtutem supervenientis Spiritus sancti in vos, et eritis mihi testes in Jerusalem, et in omni Judea, et Samaria, et usque ad ultimum terræ.* Quæ autem ea potentia fuerit, paulo ante insinuavit, dicens : *Infirmos curate, leprosos mundate, dæmonia ejicite* (Matth. 10. 8), et quæcumque ejusmodi : nulla enim est, inquit, agritudo tam gravis, ut non cedat virtuti Spiritus sancti. Tantorum nobis honorum causa est dies hodiernus. Hodie enim receperunt angeli quæ jam dudum cupiebant, nostram naturam conspicientes o regali coruscantem throno. Et ut differentiam servi et domini discas, Elias quando assumptus est, in curru igneo sublatus est (4. Reg. 2) : at quando Dominus noster cum carne, nubes ad ascensum obsequata est. *Videntibus enim illis, inquit, elevatus est, et nubes suscepit eum ab oculis eorum* (Act. 1. 9). Et ille quidem quasi in cælum tollebatur, nam servus erat; hic autem in ipsum cælum, quoniam Dominus erat. *Ecce duo viri adstiterunt in vestibus albis, qui et dixerunt ad illos : Hic Jesus, qui assumptus est a vobis in cælum, sic veniet quemadmodum vidistis eum* (Ib. v. 10. 11). Et quando servus vocandus erat, currus demittebatur : quando vero Filium, regium solium; neque simpliciter solium, sed ipsum Patris solium. Audi enim Esaiam magna voce de Patre dicentem : *Ecce Dominus sedet super nubem levem* (Isai. 49. 4). Ob id et Filio nubem demisit. Et Elias quando ascendens, melotea reliquit Elisæo : Jesus autem ascendens gratiarum dona in discipulos dimisit, quæ non unum prophetam, sed infinitos Elisæos efficiunt, atque multo quam ille erat majores et illustriores. Quæ omnia considerantes, dilectissimi, mutuis et nos Dominum nostrum remuneremus donis, optimo vitæ genere; ut sicut ipse nos propriis glorificavit gratiarum donis, ita et nos per bona opera sanctamque vitam Deum nobis reddamus propitium [sanctique Spiritus gratiam abundantiorum nobis conciliemus] ¹. Glorificemus igitur Dominum nostrum, et factum omnium rerum præsentium despiciamus. Hæc enim optima doctrina etiam infideles ad veritatem manuducere potest. Non enim tam quid dicamus, quam quid agamus, attendunt. Et propterea Christus dicebat : *Beatus qui fecerit et docuerit, ostendens factorum doctrinam perfectiorem esse, quam verborum* (Matth. 5. 19) : magisque illa induci posse perfidos atque iniquos. Deo igitur placere atque obsequi studeamus, seduloque vitam nostram componamus, ut et S. Spiritus gratiam nobis conciliemus : sic enim ad virtutis exercitium magis expediti et prompti erimus, Spiritus sancti virtute adjuti. Ubi enim gratia animam sobrietati ac temperantiæ vacantem invenerit, ibi affluenter se diffundit. Quare nos paremus, obsecro, ut Spiritus sancti cooperatione adjuti et confirmati, præsentem hanc vitam absque mœrore transigamus, et futuris æterni gaudii bonis perfruemur, cælestique regno digni efficiamur : quod utinam omnes consequamur, gratia et benignitate ejus, qui redemit nos pretioso vivifico lateris sui sanguine, et ab errore servituteque nos liberavit, Jesu Christi Domini nostri, quem decet honor et potentia, omnis quoque gloria et magnificentia, Patri, et sancto ac vivifico Spiritui, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

¹ Hæc, quæ uncinis clauduntur, in Græco non habentur, habentur autem in Sævilio.

καὶ τὴν περιφανὴ ταύτην καὶ λαμπρὰν ἐορτάζωμεν πανήγυριν, ἐπειδὴ καὶ κοινὴ πάντες τῆς ὑπ' αὐτοῦ δωρεᾶς ἀπηλαύσαμεν. Καθάπερ δὲ δεσπότης φιλόανθρωπος ἀγαπήσας τὸν ἴδιον οἰκέτην, διὰ τὴν περὶ αὐτὸν φιλίαν οὐ παραιτεῖται τὸν ἰμάτιον αὐτοῦ περιβάλλεσθαι· οὕτω καὶ ὁ δεσπότης ἡμῶν Χριστὸς ἀγαπήσας τὴν φύσιν τὴν ἡμετέραν, καὶ θεασάμενος εἰς βυθὸν κακίας κατενεχθεῖσαν, καὶ οὐδεμίαν ἐλπίδα σωτηρίας ἔχουσαν, καὶ πολλὰς δεομένην τῆς συγκαταβάσεως, κατηξίωσε τὸ σῶμα τὸ ἡμέτερον ἀναλαβεῖν. Καὶ διὰ τοῦτο φανεῖς τῷ κόσμῳ, πάντας ἀνθρώπους ἀπὸ τῆς πλάνης ἠλευθέρωσε, καὶ πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἐπανήγαγε· καὶ βοᾷ ἐν Εὐαγγελίῳ, λέγων· *Οὐκ ἦλθον καλεῖσαι δικαίους, ἀλλὰ ἁμαρτωλοὺς, εἰς μετένοιαν.* Ὁ τοῖνον ἐβούλετο, κατέρωθωσε, καὶ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν κάτω ποῦ κειμένην ἀνέστησε, καὶ τοσαύτην φιλανθρωπίαν ἐπεδείξατο, ὡς μὴ χωρεῖν ἀνθρώπινον λογισμόν τὸν λόγον τῶν γενομένων. Πῶς γὰρ, εἰπέ μοι, ἡμεῖς οἱ προσκεχρυσωμένοι, οἱ τῆς γῆς ἀνάξιοι φανέντες, καὶ τῆς ἀρχῆς κάτωθεν ἐκπεσόντες, πρὸς τοσοῦτον ὕψος ἀρρόον ἀνήχθημεν; πῶς ὁ πόλεμος κατελύθη; πῶς ἡ ὀργὴ ἀνῆρέθη; Τὸ γὰρ θαυμαστόν καὶ πολλῆς ἐκπλήξεως γέμον τοῦτο ἐστίν, ὅτι οὐχ ἡμῶν προδραμόντων, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ δικαίου πρὸς ἡμᾶς ἀγανακτούντος, παρακαλέσαντος ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ οὕτως ἡ εἰρήνῃ γέγονεν. Καὶ βοᾷ Παῦλος λέγων· *Ἦνεν Χριστὸς προσβούμενος, ὡς τοῦ θεοῦ παρακαλοῦντος δι' ἡμῶν.* Εἶδες εὐμήχανον σοφίαν; εἶδες ἀπατον φιλανθρωπίαν δεσπότητος; εἶδες κηδεμονίαν ὑπερβάλλουσαν; Νῦν τὸ κέντρον τοῦ θανάτου διελύθη· νῦν τοῦ θῆου τὸ νίκος διεβράβη· νῦν τοῦ θανάτου ἡ δυναστεία κατήργηται· νῦν ἡ ἔχθρα καταλείπεται· νῦν ὁ χρόνιος ἐσθεται πόλεμος· ἀνθρωποὶ τότε ἀγγέλοις ὁμοιωθήσαν, ἀνθρωποὶ τοῖς ἀγγέλοις ἀνεμίγησαν, καὶ πολλὸς παρ' ἐκατέρως τῆς ὁμοιότητος ὁ σύνδεσμος πεπολίτευται. Ἀνῆλθε γὰρ ὁ κοινὸς δεσπότης καταλλάξας τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα τῶν τῶν ἀνθρώπων γένει. Καὶ ὅτι διὰ τοῦτο ἀνῆλθεν, ἄκουσον αὐτοῦ λέγοντος· *Συμφέρει ὑμῖν, ἵνα ἐγὼ ἀπέλθω· ἅδι γὰρ μὴ ἐγὼ ἀπέλθω, ὁ Παράκλητος οὐκ ἐλεύσεται πρὸς ὑμᾶς.* Καὶ σημεῖον τῆς καταλλαγῆς ἐπαγγέλλεται δώσειν ἡμῖν τὴν τοῦ Παράκλητου παρουσίαν. Ὅρα γὰρ καὶ τὸ ἐπαγόμενον πῶς ἀκριβῶς προσέθηκεν· *Καὶ αὐτός, ψῆσιν, ὀδηγήσει ὑμᾶς εἰς πᾶσαν τὴν [780] ἀλήθειαν*· δηλονότι πλανωμένων, καὶ ὡς κάκεισε παριαγομένους, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καταπεμφθὲν ἅπαντας ἡμᾶς πρὸς τὴν ἀλήθειαν ὀδηγήσει. Ἐπειδὴ γὰρ αὐτὸς ὠρχίσατο, ἡμεῖς δὲ καὶ οὕτως ἀπεστρεφόμεθα τὸν φιλόανθρωπον δεσπότην, μέσον ἑαυτὸν ἐμβαλὼν ὁ δεσπότης ἡμῶν Χριστὸς, τὴν καταλλαγὴν εἰργάτατο. Ἐλυσε γὰρ ἀληθῶς τὸ μεστόιχον τοῦ φραγμοῦ. Διὸ χρηστάς ἐχομεν λοιπὸν τὰς ἐλπίδας πρὸς τὸν τῆς ἡμετέρας ἀπαρχῆς ἀφορῶντες Κύριον. Ὅπερ ἂν γὰρ λοιπὸν εἴποις, οὐκ ἐτι δέδοικα, κἂν σκόληκα εἴποις, κἂν κόνιν, κἂν πῖρ, κἂν κόλασιν, κἂν βρυγμὸν ὀδόντων, κἂν τέφραν, κἂν ὀτιοῦν μοι εἴποις, πάντα μοι εὐκαταφρόνητα ἐπὶ ἀπαρχὴν τὴν ἔμην ὀρῶντι ἄνω καθήμενη, καὶ μονοουχί πᾶσιν ἀνθρώποις διαλεγομένην καὶ βοῶσαν· Ἀπόστητε τῆς βρυμίας λοιπὸν, καὶ ἐπίγυντε τὴν ἑαυτῶν ἐγγύθειαν, ἐνοήσαντες, τὸ μέτρον τῶν δωρεῶν, ὧν μετ' οὐ πολὺ τὴν μετουσίαν ὑποδέχσασθαι μέλετε. *Συνευλιζόμενος*· γὰρ αὐτοῖς παρήγγειλεν ἀπὸ Ἱερουσαλὼμ *μὴ χωρίζεσθαι, ἀλλὰ περιμένειν τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Πατρὸς.* Ὅρα καὶ ἐν τούτῳ κηδεμονίαν δεσπότητος· ἴδων γὰρ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τὴν ἀσθένειαν, καὶ ὅτι πολλῆς δεῖται συμμαχίας, ἐχαρίσατο τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος βοήθειαν, ἵνα ἀκαταβίβητος γένηται ὁ ἀνθρώπος πρὸς τὰς τοῦ διαβόλου μηχανάς. Καὶ ταυτὸν γέγονεν, ὡς περ ἂν εἰ τις στρατηγὸς ἀριστὸς ἰδὼν τοὺς ὑπ' αὐτὸν ταττομένους στρατιώτας, οὐ φέροντας τὰς τῶν ἐναντιῶν ἀπειλάς, ἀλλὰ καταπεπηγμένους ὑπὸ τῆς ἀγωνίας, ἅπαντας αὐτοὺς ἐπιβρώσειεν, περιφράξας πανταχόθεν θώρακι καὶ ἀσπίδι καὶ περικεφαλῆαι, καὶ τῇ λοιπῇ παντευχίᾳ·

οὕτω δὲ καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς θεασάμενος πολλὴν οὖσαν τὴν τῶν ἐναντιῶν δυνάμεων ἐνασθεῖαν, καὶ διὰ τοῦτο πολλῆς δεομένην βοηθείαν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, ἐδωρήσατο τοῦ ἁγίου Πνεύματος τὴν χάριν, ἵνα ὁ πρότερον δεδιώς τῶν δαιμόνων τὰς φάλαγγας, νῦν ταῦταις φοβερός ὄψῃ, καὶ καταπλήτῃ, καὶ μόνον ὀφθαίς ἀπλάσῃ τὸν δόλιον ἔθιν. Τοιαύτη γὰρ ἡ τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάρις· ὅπου γὰρ ἂν φανεῖται, δραπετεύειν ποιεῖ τῶν δαιμόνων τὰς φάλαγγας, καὶ πάσας τὰς ἀντικειμένας δυνάμεις. *Λήψετε γὰρ, φησὶ, δυνάμιν ἐκελθόντος τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐφ' ὑμᾶς, καὶ ἐσσεθέ μοι μάρτυρες ἐν τῇ Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἐν πάσῃ τῇ Ἰουδαίᾳ, καὶ Σαμαρείᾳ, καὶ ἕως ἐσχατοῦ τῆς γῆς.* Τίς δὲ ἦν αὕτη ἡ δύναμις; Ὅπερ καὶ πρῶτον πρὸς αὐτοὺς ἔλεγεν· *Ἀσθενούντας θεραπεύετε, λεπροὺς καθαρίζετε, δαιμόνια ἐκβάλλετε, καὶ ὅσα τοιαῦτα· οὐδὲν γὰρ ἔσται νόσημα, ψῆσιν, οὕτως ἰσχυρὸν, ὃ μὴ εἴη τῇ τοῦ ἁγίου Πνεύματος δυνάμει.* Τοσοῦτων ἡμῖν ἀγαθῶν αἰτία γέγονεν ἡ σήμερον ἡμέρα. Σήμερον γὰρ ἀπέλαβον ἀγγελοὶ, ἃ πάλοι ἐπεθύμουν, τὴν φύσιν τὴν ἡμετέραν ὀρώντες ἀπὸ τοῦ θρόνου ἀνατίπτουσαν τοῦ βασιλικοῦ. Καὶ ἵνα μάθῃς τὸ διάφορον δούλου καὶ δεσπότητος, ἦνίκα μὲν Ἠλίας ἀνελαμβάνετο, ἐν ἄρματι πυρίνῳ τοῦτο ὑπέμεινε· ἦνίκα δὲ ὁ δεσπότης ὁ ἡμέτερος μετὰ σαρκός, νεφέλῃ πρὸς τὴν ἀνοδὸν ὑπηρέτει. *Ἐλεπόντων γὰρ αὐτῶν, ψῆσιν, ἐπήρθη, καὶ ἡ νεφέλη ἐπέβλεπεν αὐτὸν ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν.* Καὶ ἐκεῖνος μὲν ὡς εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνῆκε, δούλος γὰρ ἦν· ὁ δὲ εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανὸν, δεσπότης γὰρ ἦν. *Ἰδοὺ δύο ἄνδρες ἐν ἐσθῆτι λευκῇ, καὶ φασὶ πρὸς αὐτούς· Οὗτος ὁ Ἰησοῦς ὁ ἀναληφθεὶς ἐφ' ὑμῶν εἰς τὸν οὐρανὸν, οὗτος ἐλεύσεται ἐν ἐρόκῳ δεικνύσασθε αὐτόν.* Καὶ ὅτε μὲν τὸν δούλον ἔδει κληθῆναι, ἄρμα κατεπέμπετο· ὅτε δὲ τὸν Ἰῶν, ὁ δεσπότης βασιλικός, καὶ οὐχ ἀπλῶς θρόνος, ἀλλ' αὐτὸς ὁ πατρικός. Ἄκουε γὰρ Ἠσαίου τοῦ μεγαλοφώνου περὶ τοῦ Πατρὸς λέγοντος· *Ἰδοὺ Κύριος καθῆται ἐπὶ νεφέλῃς κούφης.* Διὰ τοῦτο καὶ τῷ Ἰῶν τὴν νεφέλῃν κατέπεμψεν. Καὶ ὁ μὲν Ἠλίας ἀνελθὼν ἀφήκε μελωτὴν ἐπὶ τὸν Ἐλισσαίον, ὁ δὲ Ἰησοῦς ἀναβάς ἀφήκε χαρίσματα ἐπὶ τοὺς μαθητάς, οὐχ ἵνα προφήτην ποιοῦντα, ἀλλὰ μυρίους Ἐλισσαίους, μᾶλλον δὲ ἐκείνου πολλῶν μείζους καὶ λαμπροτέρους. [781] Ἄπερ ἅπαντα ἐνοοῦντες, ἀγαπητοὶ, ἀμειψόμεθα καὶ ἡμεῖς τὸν ἡμέτερον δεσπότην διὰ τῆς ἀρίστης πολιτείας, ἵνα ὡς αὐτὸς ἡμᾶς ἐδόξαζε διὰ τῶν οἰκίων χαρισμάτων, οὕτω καὶ ἡμεῖς διὰ τῶν κατορθωμάτων καὶ τῆς ἀρίστης πολιτείας τὸν Θεὸν ἴδωμεν ἐργαζόμεθα. Δοξάσωμεν τοῖνον τὸν ἡμέτερον δεσπότην, καὶ τῆς ὑπεροχῆς τῶν παρόντων καταφρονήσωμεν. Αὕτη γὰρ ἀρίστη μάλιστα διδασκαλία δυναμένη τοὺς ἀπίστους πρὸς τὴν ἀλήθειαν χειραγωγῆσαι. Οὐδὲ γὰρ οὕτω τοῖς παρ' ἡμῶν λεγομένοις προσέχουσιν, ὡς τοῖς· ὑφ' ἡμῶν πραττομένοις. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγεν Μακάριος ὁ ποιήσας καὶ διδάξας· δεικνύς ὅτι τῆς διὰ λόγων διδασκαλίας ἡ διὰ τῶν ἔργων ἐστὶν ἀκριβεστέρα, καὶ μᾶλλον ἐναγαγεῖν δυναμένη τοὺς ἀγνώστους. Γενώμεθα τοῖνον εὐάρεστοι Θεῷ, καὶ μετὰ ἀκριβείας τὸν ἑαυτῶν βίον ρυθμίσωμεν, ἵνα καὶ τοῦ Πνεύματος τὴν χάριν ἐπισπασώμεθα, καὶ πρὸς τὴν τῆς ἀρετῆς κατόρθωσιν πλείονα τὴν εὐκαλίαν ἔχωμεν ὑπὸ τῆς τοῦ Πνεύματος δυνάμεως συνεργούμενοι. Ἐνθα γὰρ ἂν ἴδῃ ψυχὴν νήφουσαν ἡ χάρις, ἐκεῖ μετὰ δαψιλείας ἐπίπτειται. Εὐτρεπίσωμεν τοῖνον ἑαυτοῦ, παρακαλῶ, ἵνα παρὰ τῆς τοῦ Πνεύματος ἐνεργείας δυναμούμενοι, καὶ τὸν παρόντα βίον ἄλυπον διανύσωμεν, καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, καὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἀξιωθῆναι· ὧν γίνονται πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ ἐξαγοράσαντος ἡμᾶς τῶν τιμῶν τῆς ζωοῦρου πλευρᾶς αὐτοῦ αἵματος, καὶ ἐκ πλάνης καὶ ἐκ δουλείας ἡμᾶς ἀπαλλάξαντι, Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν· μεθ' οὐ πρόπει τιμὴ καὶ κράτος, πᾶσα δόξα καὶ μεγαλοπρέπεια τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ δεῖ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

^a In Actis Apost. Graece legitur συναλιζόμενος

ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΝΑΛΗΨΙΝ

Τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἀόρος γ'.

Φαιδρὸν μοι τὸ τῆς Ἐκκλησίας θέατρον, οὐ γέλωτα τοῖς ἀνθρώποις ἐργαζόμενον μάταιον, ἀλλὰ σφοδρὸν τῷ διαβόλῳ τὸν ἦρτον. Βλέπει γὰρ ἄνω τῶν κάτω νεκρῶν ἀναστάσιμον ῥίζαν· βλέπει τὴν κάτω παρ' αὐτοῦ παραδοθέντα τῷ σταυρῷ, ἐξ οὐρανοῦ αὐτὸν καθορῶντα· βλέπει τὴν γῆν ἀγγέλων πεπληρωμένην· βλέπει παραδόξως ἀέρα βαδίζοντα· βλέπει τὰς οὐρανίους δυνάμεις ἀπαντοίας, καὶ τοὺς μὲν λέγοντας· Ἄρατε πύλας, οἱ ἄρχοντες, ὧμῶν, καὶ εἰσελεύσεται ὁ Βασιλεὺς τῆς δόξης, τοὺς δὲ πάλιν ἀπαντώντας καὶ ὑπασπίζοντας· Κύριος κραταῖος καὶ δυνατὸς ἐν πολέμῳ. Ποίῳ πολέμῳ; Ὅν ὑπὲρ ἡμῶν πρὸς τὸν κοινὸν ἐχθρὸν ὑπεδέξατο, ὃν οὐδεὶς ἀνθρώπων, οὐ προφητῶν, οὐ δικαίων καταπαλαίσει· δεδύνηται. Ἐτετυράννητο γὰρ πάντες ὑπὸ Βασιλευόντος πότε θανάτου, ἕως οὗ παραγέγονεν ὁ βασιλεὺς τῶν αἰώνων, καὶ δῆσας τὸν Ἰσχυρὸν, ἀπέλαβεν αὐτοῦ τὰ σκευή. Σταυρουμένου γὰρ τοῦ Κυρίου, αἱ μὲν δυνάμεις τῶν οὐρανῶν ἐξενίσθησαν, ἡ δὲ κτίσις πάσα ἐκλονεῖτο, ὥρῳσα τὸ κοινὸν μυστήριον καὶ τὸ φοβερὸν θαύμα γενόμενον ἐπὶ τῆς γῆς. Ἐτρόμασε γὰρ ἡ γῆ, ἐκινήθη ἡ θάλασσα, ἐκλυδωνίσθη ἡ θύσσοσ, πάσα ἡ κτίσις ἐταράχθη· ἐφοβήθησαν φαστῆρες οὐρανῶν, ἔφυγεν ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη, ἀστέρες ἐξέλιπον, ἡμέρα οὐχ ὑπέμεινεν, ἄγγελος ἐξῆλατο τετραγαγμένους τοῦ ναοῦ, περιεσπόμενος τοῦ καταπετόσματος τοῦ οἴκου· σκότος ἐπλήρωσε τὴν γῆν, τὰ στοιχεῖα ἀπεστράφη, καὶ ἡ ἡμέρα ἠλλοιώθη· οὐ γὰρ ἐβάσταζον ὄντωντες τὸν αὐτῶν Δεσπότην καὶ ποιητὴν κρεμῆμενον ἐπὶ ξύλου. Τότε ὁ ἄδης κατελύθη, καὶ αἱ πύλαι αὐτοῦ συνετρίβησαν. καὶ οἱ μοῦχοι αὐτοῦ συνεκλάσθησαν. Περὶ οὗ Δαυὶδ προφητεῖων λέγειν, Ὅτι συντρίψῃ [782] πύλας χαλκῆς, μοχλοὺς σιδηροῦς συνέθλιψε. Τότε ἔπεισεν ὁ βασιλεὺς τῶν οὐρανῶν ὑπὸ τοὺς πόδας Χριστοῦ, καὶ σύρατο εἰς χιμῶλωτος θριαμβουόμενος. Τῷ γὰρ ἀτρέπτῳ σώματι καὶ γενναίῳ κενώσας τοῦ Ἐχθροῦ τὴν ἰσχύν, καὶ τὰς ἡ μηχανὰς αὐτοῦ συντρίψας, κατέδραμεν εἰς τὰ τοῦ θῆου βασιλεία, καὶ τὸν θρόνον αὐτοῦ κατέσπασε, τὸ δάδμη καθεῖλε, τὰ σκήπτρα κατέλυσσε, φωνὴν ἀφῆκε, λέγων· Δεῦτε, πᾶσαι αἱ πατριαὶ τῶν ἐθνῶν, πρὸς τὸν Πατέρα καὶ Θεόν· δεῦτε, καὶ τῆς δουλείας ἐλευθερίαν κομίσασθε. Πρόσθω γὰρ ὅτις ἐκ δουλείας εἰς ἐλευθερίαν, ἐκ σκότους εἰς φῶς, ἐκ τυραννίδος εἰς βασιλείαν. Ζῶν γὰρ ὡμῶν εὐαγγελίζομαι ἐγὼ ὁ Χριστός. Τοιγαρὸν μηκέτι φοβείσθε τὸν τύραννον, ἀλλὰ καταφρονεῖτε φόβου καὶ θανάτου, λιμοῦ καὶ θλίψεως, δεσμῶν καὶ φυλακῆς καὶ στενοχωρίας. Ταῦτα γὰρ δόδοικεν ὁ τυραννὸς στρατός ὃς καταλέλυται· μόνος δὲ πάντων ἐγὼ εἰμι νικηφόρος βασιλεὺς, ὁ καὶ παθῶν ὑπὲρ ὑμῶν σαρκί. Οὗτος τοίνυν ἐστὶν ἀληθῶς κραταῖος καὶ δυνατὸς Κύριος· οὗτός ἐστιν ὁ δυνατὸς ἐν πολέμῳ· οὗτός ἐστιν ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης, ὁ ἐξάγων πεπεδημένους ἐν ἀνδρεία, τοὺς κατοικοῦντας ἐν τάφοις· πρὸς ὃν ἔλαγε Δαυὶδ· Ἀπέθηκε εἰς ὕψος, ἡγαλώτευσας αἰχμῶλωσιαν. Πᾶσα μὲν οὖν ἐορτὴ Χριστιανῶν, τοῦ διαδόχου κατὰ κρισίς· ἐξαιρέτως δὲ αὕτη. Ἐν πάσαις μὲν γὰρ ταῖς ἀλλαις τὴν ἑαυτοῦ ἀπογυμνάσας κακίαν, καὶ μηδὲν ὠφελείας ἑαυτὸν ἐθριάμβευσεν. Οἷόν τι λέγω· Τῆς Παρθένου παραδόξως κωφοροῦσης, τὴν τῆς μοιχείας ἐπαφήμισε πρᾶξιν· ἀνεκκαλήτως τεκοῦσης, τὸ μὴ εἶναι παρθένου διέβλη· ἐκτραφομένου τοῦ τὴν σύμπασαν τρέφοντος· κτίσιν, φονοκομῶν τὰ βρέφη τὸν Ἡρώδην ἐδίδαξεν, οἰόμενος ἐν αὐταῖς συλλαβεῖν τὸν ἀκράτητον· ἐπὶ τὸ βάπτισμα σπείδοντα, πρὸς πειρασμὸν ἐπανήγει, διαλεγόμενος τοῖς Ἰουδαίοις, βλασφημεῖσθαι πεποίηκε· θαυματουργοῦντα, λιθάσθαι παρεσκεύασε, τὸν φονέα καὶ ληστὴν ἀντ' αὐτοῦ κροετίμησε· σσαυρωθέντι ληστᾷς συνεσταύρωσε· ταφέντι τὸ μνημεῖον ἐσφρά-

γισεν· ἀναστάντι συκοφαντεῖ τὴν ἀνάστασιν· ὄναλμαβανομένου δὲ αὐτοῦ καὶ εἰς οὐρανούς ἀπὸντας, οὐκ εἶχε τί φθέγγασθαι, ἀλλὰ τὴν ἑαυτοῦ μετίζωνος κεφαλὴν ἐτραυμάτισε. Διὸ πάσης αὐτῷ πανηγύρεως ἡ σημερον γαλεπωτέρα καθεστῆκει, ὄρωντι πᾶσαν πανταχοῦ τὴν τῶν ἀγγέλων στρατίαν χορευούσαν, καὶ τοὺς μὲν ἀκολουθοῦντας, ἄλλους δὲ προτρέγοντας, ἑτέρους ἀπαντώντας, ἄλλους πάλιν τῷ χορῷ τῶν ἀποστόλων διαλεγόμενους, καὶ λέγοντας· Ἄνδρες Γαλιλαῖοι, τί ἐσθῆκατε βλέποντες εἰς τὸν οὐρανόν; Οὗτος ὁ Ἰησοῦς ὁ ἀναληφθεὶς ἀπ' ὑμῶν εἰς τὸν οὐρανόν, οὕτω πάλιν κλεισεται, ὃν τρόπον ἐθεόσωσθε αὐτὸν κορευόμενον εἰς τὸν οὐρανόν· ὅπως ὁ Ἰησοῦς ὁ τὴν πλῆθὴν τῶν σημείων ἐπίδειξάμενος. Ἡ τῆς δεσποτικῆς οὖν ἀναλήψεως ἡμέρα τὸν μὲν διάβολον, καθὼς εἶρηται, θρηγνείν παρεσκεύασε, τοὺς δὲ πιστοὺς φαιδρόμενος. Νῦν γὰρ τὸ τερπνὸν ἐαρ ἀνέτειλε, καὶ τὰ τῶν ἀνθῶν ἀνεφύησαν κάλλη· τὰ τῆς ἀμπέλου κατακομᾶ κλήματα τῶν καρπῶν, τὰ δένδρα τῆς ἐλαίας κυρτίζονται, αἱ σικαὶ τοὺς ἐλάνθους προσήνεγκαν, καὶ κινεῖται τῷ ζεφύρῳ πεπικνωμένα τὰ λῆθα, τὴν τέρψιν τῶν κυμάτων μμοῦμενα τῆς θαλάσσης· πάντα τῆ δεσποτικῆ ἀναλήψεως μεθ' ἡμῶν φαιδρόμενος. Φερε τοίνυν, καγὼ ἐπ' ὑμῖν τὰ τοῦ Δαυὶδ ἀνακρούσομαι ῥήματα, ἅπερ ἡμῖν ἄσπῳς διὰ τὴν δεσποτικὴν ἀνάληψιν ἐβόα· Πάντα τὰ ἐσθῆ, κροτήσατε χεῖρας, ἀλαλάσατε τῷ Θεῷ ἐν φωνῇ ἀγαλλιῶσεως. Κύριος ἐν φωνῇ σάλπιγγος ἀνέβη, ὅπου ἦν· ἀνελήθη, ὅθεν οὐκ ἐχωρίσθη. Ὁ γὰρ κωνταῖθας, αὐτός ἐστιν ὁ καὶ ἀνάθας ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν. Οὐκ ἄλλος ὁ τοῖς προφήταις ὄφθαλς, καὶ ἄλλος ὁ τοῖς ἀποστόλοις συνδιαιρέσας· οὐκ ἄλλος ὁ ὦν ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Πατρὸς, καὶ ἄλλος ὁ ἐπὶ Πιλάτου κρινόμενος· οὐκ ἄλλος ὁ ἐπὶ σταυροῦ τοῖς ἡλῆς προσήλωμένος, καὶ ἄλλος ὁ τοῖς Χερουβὶμ ἐποχοῦμενος· οὐκ ἄλλος ὁ ὑπὸ Ἰωσήφ τῆ σινδῶν ἐντυλιζόμενος, καὶ ἄλλος τῆ παλάμῃ τὴν κτίσιν περιδρασοόμενος· οὐκ ἄλλος ὁ ἐν τῷ μνημείῳ κατατιθέμενος, καὶ ἄλλος ὑπὸ τὸν Σεφαρίμ ἀνυμνοῦμενος· ἀλλ' αὐτός τῷ Πατρὶ συγκαθήμενος, ὁ ἐν τῆ παρθενίῃ [783] μήτρα ἀσπῳς βλαστήσας· Ἀνέβη ὁ Θεός ἐν ἀλαλαγμῷ, Κύριος ἐν φωνῇ σάλπιγγος ὁ τῶν αἰώνων ποιητῆς, ὁ ἐξ οὐκ ὄντων εἰς τὸ εἶναι τὰ σύμπαντα παραγαγὼν, ὁ πλάστης τοῦ Ἀδάμ, ὁ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως παραγωγέως, ὁ τὸν εὐάρεστον Ἐνὼχ εἰς χωρίον τῆς ζωῆς μεταστήσας, ὁ τὸν Νῶε φυλάξας μετὰ τῆς οἰκουμένης, ὁ τὸν πατριάρχην Ἀβραάμ ἐκ γῆς Χαλδαίων προσκαλεσάμενος, ὁ τυπώσας ἐν τῷ Ἰσαὰκ τὸ τοῦ σταυροῦ μυστήριον, ὁ τὴν δωδεκάκλωνον τεκνογονίαν τῷ Ἰακώβ γαρισάμενος, ὁ τὴν ὑπομονὴν τῷ Ἰὼβ παρασχὼν, ὁ ἡγεμόνα τοῦ λαοῦ τὸν Μωϋσῆν προβαλόμενος, ὁ προφητείας ἐπιλήσας ἐμπλήσας τὸν Σαμουὴλ, ὁ τὸν Δαυὶδ εἰς βασιλέα ἐκ τῶν προφητῶν ἐλόμενος, ὁ τὴν σοφίαν τῷ Σολομῶντι παρασχόμενος, ὁ τὸν Ἥλιον ἐν συσσειαμῷ ἄρματα πυρίνῳ ἀναλαβὼν, ὁ τοῖς προφήταις ἐμπνεύσας τὴν πρόγνωσιν, ὁ τοῖς ἀποστόλοις τὴν δωρεάν τῶν ἰαμάτων γαρισάμενος, ὁ τοῖς αὐτοῖς βοήσας· Θαρσεῖτε, νενίκηκα τὸν κόσμον ἐγώ. Οὗτός ἐστιν ὁ Κύριος τῆς δόξης, ὁ ἀναληφθεὶς εἰς τοὺς οὐρανούς ἐν ἀλαλαγμῷ, καὶ καθίσας ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς. Ἰποταγέντων δὲ αὐτῷ ἀγγέλων καὶ ἑξουσιῶν καὶ δυνάμεων, αὐτός τὰς ἐπιτόνους εὐχὰς ἡμῶν ἀναλάβε, καὶ νικητὰς ἡμᾶς ἀναδείξει (sic) τῶν περὶ αὐτῶν τοῦ κόσμου· ὑποτάξει ἡμῖν πᾶσαν τὴν φύλαγγα τῶν ἀκαθάρτων πνευματιῶν, λέγων πρὸς ἡμᾶς· Ἰδοὺ δέδοκα ὄμνη τὴν ἐξουσίαν κατεῖν ἐκάνω ὄραων καὶ σκορπιων. Ἀβλαθεῖς τοιγαροῦν καὶ ἀμώμους, ὕμεις καὶ ὀλοκλήρους διαφυλάξτε ἡμᾶς ψυχῆ καὶ σώματι καὶ πνεύματι, πεπληρωμένους καρπῶν δικαιοσύνης καὶ εὐποιίας, ὁ τῶν ὄλων Θεός, ὁ ἀτάξιώςας ἡμᾶς συν-

* Hęc, ποιῳ πολέμῳ, deerrat in edid.

† Hic et hu sequentibus aliqua deerrat, vel secus posita erant, quae ex mss. sarciuntur.

* Mss. τὸν καρπὸν. Neutra lectio placet.

IN ASCENSIONEM

DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI, SERMO III (a).

Illustremihi Ecclesiae se offert spectaculum, non vanum hominibus risum excitans, sed lamentationem vehementem diabolo generans. Cernit enim sursum eam, quae mortuos ab inferis suscitavit, radicem; aspiciet eum qui ab eo hic in crucis lignum traditus erat, et caelis respicientem ipsum; videt terram angelis repletam; intuetur aere in miro modo peragrari; cernit caelestes virtutes occurrentes, et alias quidem dicentes: *Attollite portas, principes, vestras, et introibit Rex gloriae (Psal. 23. 7)*: alias autem obviam venientes, et stipantes, *Dominus fortis et potens, Dominus potens in praelio (Ibid. v. 8)*. At in quo praelio? In illo quod pro nobis cum communi hoste suscepit, quem nullus hominum, aut prophetarum, sive justorum debellando superare potuisset. Omnes enim erant sub tyrannide mortis, quae tum regnabat, donec Rex saeculorum advenit, ligatoque forti, vasa ipsius abstulit. Nam Domino cruci suffixo, virtutes caelorum stupefactae sunt, et omnis natura rerum commota, dum novum illud cernerent mysterium, et formidabile quod fiebat in terris spectaculum. Contremuit enim terra, commotum est mare, fluctuata est abyssus, perterrefacta est omnis creatura; luminaria caelorum expaverunt, luna et sol fugerunt, stellae defecerunt, dies non tulit, angelus e templo, conscisso velo, territus exiit; tenebris obducta est terra, elementa velut a suo ordine recesserunt, dies immutatus est: non enim aspectu suo ferre poterant Dominum ac Creatorem suum suspensum in ligno. Tunc infernus eversus est, et portae ejus contritae sunt, et vectes ipsius confracti. De quibus David vaticinans dicebat: *Quia contrivit portas arceas, et vectes ferreos confregit (Psal. 106. 16)*. Tunc mors dominans subjecta est sub pedibus Christi, et in triumpho ducta captiva. Nam incorrupto resurgens et glorioso corpore, hostis vires fregit, et ejus machinis contritis, ad inferni regiam descendit, ejus solium divulsit, diadema sustulit, scepra perdidit, vocem emisit, dicens: Venite, omnes patriae gentium, ad Deum Patrem venite, et pro servitute libertatem reportate: vos e servitute in libertatem adduco, ex tenebris ad lucem, ex tyrannide ad regiam. Vitae enim vobis laetum nuntium fero; ego sum Christus. Itaque ne amplius timueritis tyrannum; sed metum, ac mortem, famem atque pressuram, vincula, carcerem et angustiam despiciat. Haec enim metuit tyranni exercitus, qui profligatus est; solus autem omnium ego Rex sum victor, qui et in carne pro vobis passus sum. Hic ergo vere fortis et potens est Dominus, qui potens est in praelio; hic est rex gloriae, qui compedibus victos educit in fortitudine, eos qui habitant in sepulchris; ad quem David dicebat: *Ascendisti in altum, captivam duxisti captivitatem (Psal. 67. 19)*. Atque omnia quidem Christianorum celebritas diabolus damnat: sed hodierna potissimum. In aliis quippe omnibus suam ostentans malitiam, nihilque proficiens, de se ipso triumphavit. Exempli gratia: cum admirabiliter virgo concepit, adulterii nomine suspectam reddere conatus est; cum inexplicabili ratione peperit, virginem non esse criminatus est; cum nutrire non alit omnia, infantes interimere docet Herodem, cum existimaret ita se comprehensurum eum qui teneri non potest; ad baptismum properanti, tentationem parat; cum Judaeis colloquente, blasphemiae notam inurit; miracula edenti,

lapidationem molitur; homicidam atque latronem illi anteponit; medium illum inter duos latrones crucifigendum curat; sepulto ei monumentum obsignat; resurgenti resurrectionem calumniatur: ascendenti autem ei, et ad caelos abeunti, non habuit quod obloqueretur, sed suum ipsius magis vulneravit caput. Ideoque quacumque alia celebritate hae praesens ei gravior exstitit, vidente praesertim ipso omnem ubique angelorum exercitum choros ducentem, et alios quidem sequentes, alios autem praecedentes, alios occurrentes, alios rursus cum apostolorum choro colloquentes, atque dicentes: *Viri Galilaei, quid statis aspicientes in caelum? Hic Jesus, qui assumptus est a vobis in caelum, sic rursus veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in caelum (Act. 1. 11)*: hic Jesus, qui signorum multitudinem ostendit. Haec igitur dominica ascensionis dies diabolo quidem, sicut dictum est, luctum procreavit, fidelibus autem hilaritatem atque laetitiam. Nunc enim jucundum ver exortum est, et florum pulchritudo germinavit, vineae palmites apparuerunt fructibus onerati, olearum arbores florent, ficus grossos produxerunt, moventurque zephyro densissima segetes, oblectationem fluctuum maris imitantis; omnia nobiscum dominica ascensione exultantur. Age igitur, et ego vobis verba Davidis insonabo, quae nobis ipse paulo ante propter ascensionem Domini intonabat. *Omnes gentes, plaudite manibus, jubilate Deo in voce exultationis. Ascendit Deus in jubilo, et Dominus in voce tubae (Psal. 46. 2. 6)*: eo ascendit, ubi erat: assumptus est illuc, unde non recesserat. *Qui enim descendit, ipse est et qui ascendit supra omnes caelos (Ephes. 4. 10)*. Non alius prophetis apparuit, et alius cum apostolis versatus est; non alius fuit in sinu Patris, et alius sub Pilato judicatus; non alius in cruce clavis transfixus, et alius super Cherubim vectus; non alius a Joseph sindone involutus, et alius palmo creaturam concludens; non alius in monumento depositus, et alius qui ab ipsis Seraphinis celebratur: sed idem qui ad dexteram sedet Patris, qui in utero virginis sine semine natus est; *Ascendit Deus in jubilo, Dominus in voce tubae (Psal. 46. 6)*; qui saeculorum factor est, qui ex non existentibus ad esse produxit omnia, qui formator Adae fuit, et humanae naturae productor, qui sibi placitum Enoch in regionem vitae transtulit, qui Noe in terrarum orbe servavit, qui patriarcham Abraham ex terra Chaldaeorum advocavit, qui in Isaac mysterium crucis praefiguravit, qui duodecim germinum propagationem filiorum Jacobo concessit, qui patientiam ipsi Job praebuit, qui Moysen populi ducem constituit, qui prophetia Samuelem ab utero replevit, qui David ex ovium pastore in regem elegit, qui sapientiam Salomoni donavit, qui in concussionem per curram igneam Eliam recepit, qui prophetis futurorum praecognitionem inspiravit: qui apostolis donum curationum largitus est, qui ad ipsos clamavit, *Confidite, ego vici mundum (Joan. 16. 33)*. Hic est Dominus gloriae, qui assumptus est in caelum, in jubilo, et sedet ad dexteram Patris, subditus ipsi angelis et potestatibus. Ipse indefessus nostras preces suscipiat, victoresque nos tentationum mundi efficiat; omneque nobis immundorum spirituum agmen subjiciat, dicens: *Ecce dedi vobis potestatem calcandi super serpentes et scorpiones (Luc. 10. 19)*. Innoxios igitur et illaenos atque innocentes et irreprehensibiles, sanos et integros custodiat nos anima et corpore ac spiritu, repletos fructibus justitiae, ac beneficentiae, universorum Deus, qui nos dignatus est simul congregare ad salutarem

* Hae voces, at in quo praelio? deerant in Edit. Sed in nova Reg. habentur, et a Vossio lectae sunt.

(a) Collatus et emendatus ad fidem duorum cod. Regg. 1820 et 2052.

diem festum celebrandum : quoniam ipsi convenit omnis gloria, honor et adoratio, Patri et Filio, et

Spiritus sancto, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

IN ASCENSIONEM

DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI, SERMO IV.

Læta quavis œconomix Christi festivitas, utpote quæ fidelium corda exhilaret : læta quoque hodierna celebritas ; cur vero læta sit, in sequentibus ostendemus. In sex itaque diebus fecit Deus cuncta opera sua, sicut scriptum est, die autem septimo quievit (*Gen. 1. et 2*). Idcirco etiam novissimis diebus placuit divino Dei Verbo quærere et salvare quod perierat, carneque humana assumpta, eundem nobis modum, secundum numerum dierum creationis mundi, in celebritate festorum suarum œconomix exhibuit. Prima igitur radix festorum Christi est ejus in carne post conceptionem admiranda ex sancta virgine Deipara Maria Nativitas, qua Christus Deus inclinans cælos, in terram ad nos venit, ut mundum deperditum liberaret ; ubi angeli pastoribus visi, admirabile miraculi mysterium patefacientes, clamabant : *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax : in hominibus beneplacitum* (*Luc. 2. 14*). Unde et merito prima festivitas appellatur. Secunda autem celebritas est Christi Dei nostri Epiphania sive apparitio, quando in Jordaneum veniens, cunctis hominibus ineffabilis misericordix indulgentiam ostendit, quando et Patris vox e cælo audita est, de ipso testificans : *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui* (*Matth. 3. 17*). Quin et Spiritus sanctus in specie columbæ apparens mansit super eum, tota scilicet simul consubstantiali Trinitate se manifestante in unico momento temporis : cujus dignus spectator Domini præcursor Joannes factus est. De qua Epiphania, seu apparitione, etiam beatus Paulus dicebat : *Apparuit gratia Dei Salvatoris nostri omnibus hominibus* (*Tit. 2. 11*). Quandoquidem ergo omnium hominum hinc orta est salus, merito maxima a piis festivitas denominatur. Tertia solemnitas festorum est, adoranda modisque omnibus veneranda salutaris Passionis Christi veri Dei dies, in qua, cruci carne affixus, chirographum peccati, quod contra nos erat, delevit ; in qua etiam Adamum per inobedientiam e paradiso expulsum, sola voce in illum introduxit. Ait enim ad latronem : *Hodie mecum eris in paradiso* (*Luc. 23. 43*). Unde et hæc solemnitas maxima atque præcipua habetur ; ait enim Paulus : *Pascha nostrum pro nobis immolatus est Christus* (*1. Cor. 5. 7*). Quarta festa dies est gloriosissima atque pacifica et triumphalis dies sanctissimæ Christi Dei nostri Resurrectionis, quando apud inferos, vectes perpetuos confringens, et vincula dirumpens, a mortuis resurrexit, ac de inferno devicto triumphans, justos ibi detentos secum resuscitavit atque eduxit (*Luc. 24*), quando etiam ad discipulos suos ingressus, pacem illis quasi præmium dedit (*Joan. 20*). Unde, sine ulla controversia, mater hæc festorum, et celeberrima dies fidelibus semper est habita. Quintus autem festorum dierum est sanctissima Domini ad cælos Ascensio, quam modo celebramus : est autem hæc festivitatum quinta, quoniam et quinto hebdomadæ die contingit. Propterea solemnitatem istam celebremus oportet, quandoquidem hodie primitias nostræ massæ, id est, carnem nostram in cælos Christus sustulit. Idcirco et apostolus dicebat : *Conresuscitavit et consedere fecit nos in cælestibus, in Christo Jesu* (*Ephes. 2. 6*). Unde auctor omnis mali et inventor peccati diabolus, propter timorem elationis et fumum superbiæ, excidit, ibi magnitudine benignitatis suæ hominem, pessimo illius consilio paradiso ejectum, Christus restituit. Omni igitur honore et spirituali chorea digna est præsens

festivitas. Sed quoniam septem festorum numerum, pro ratione dierum creationis mundi, in principio sermonis vobis in memoriam redivimus, quinque autem solum hactenus festivitates ostendimus : alias quoque duas in medium adducamus oportet, atque ita ad institutam narrationem deducatur oratio. Sexta igitur festorum celebritas est, benedicta dies Adventus Spiritus sancti, quando sanctis apostolis expectatum ac promissum donum Spiritus sancti in specie linguarum ignearum a Christo Domino de cælis emissum est, quæ et Pentecoste ob septem hebdomadarum expletionem denominata est. Sine controversia igitur et hæc omnibus piis maxima solemnitas constituta est. Septima festivitas, quæ expectatur, est Resurrectionis mortuorum dies, cujus spe ac desiderio cuncti fideles detinemur, quando venet Dominus et qui nullum personarum respectum habet, iudex Christus Deus noster, redditurus unicuique secundum opera sua. Hæc vera est requies, atque ideo beatus apostolus Paulus dicebat : *Festinemus ingredi in illam requiem* (*Heb. 4. 11*). Tunc igitur vel maxime celebritas omnis gaudii, lætitiæ et exsultationis impleta erit iis qui hereditate possidebunt ea. *Quæ oculus non vidit, et auris non audivit, et in cor hominis non ascenderunt, quæ Deus præparavit iis qui diligunt illum* (*1. Cor. 2. 9*). Precemur ergo et nos, dilectissimi, ut cum iustis ac sanctis, in cælestis regni thalamo festum diem celebrare possimus, non modo ad unum, duos vel tres dies dumtaxat : sed in sempiterna sæcula. Septem itaque festorum celebritatibus sic a nobis expositis, ad illud de quo agitur revertamur. Est autem nobis instituta narratio de præsentis festo Ascensionis Christi in cælos, de quo David dixit : *Et inclinavit cælos, et descendit, et caligo sub pedibus ejus* (*Psal. 17. 10*) : divini scilicet Verbi e cælis super terras adventum designare volens. Caliginem vero sub pedibus ejus dixit, indumentum divinitatis per carnem significans : incognitus quippe vulgo erat adventus ejus, ob humilitatem ipsius et mansuetudinem. Rursus enim idem propheta ait : *Domine, in mari via tua, et semitas tuæ in aquis multis, et vestigia tua non cognoscuntur* (*Psal. 76. 20*). *Si enim cognovissent, inquit apostolus, numquam Dominum gloriæ crucifixissent* (*1. Cor. 2. 8*). Iterumque ait : *Ascendit super Cherubim, et volavit super pennas ventorum* (*Psal. 17. 11*). Super Cherubim, inquit, quia idem qui in cælis est cum Patre, et super Cherubim vehebat, et dum cum hominibus in terra versaretur, nequaquam a Cherubico cælestique solio separabatur ; per pennas autem ventorum nubes innuit, in quas et assumptus est, sicut etiam in Actis Apostolorum scriptum est : *Et nubes suscepit eum ab oculis eorum* (*Act. 1. 9*). Sub hæc addit : *Cumque intuerentur in cælum eantem illum* (*Ib. v. 10*), stupor apostolos invasit et metus : cum enim mortales natura essent, et contemplandis rebus ejusmodi non assueti, in stuporem mentis acti sunt. Sed dixerit quispiam, transfigurationem antea vidisse Petrum et Jacobum et Joannem. Viderant quidem antea Dominum transfigurari, ac nubem umbrantem illum : sed nubem non aspexerunt, quæ in aëren raperetur, et in cælos suscipientem Dominum (*Matth. 17. 3*). Miraculum illud, miraculum et istud : at miraculum miraculo formidabilius est, hoc illo sublimius : unius tamen Dei potentia atque mysterio factum utrumque. Tunc Moyses et Elias apparuerunt iis qui cum Petro aderant, cum eo loquentes : nunc autem thronus Cherubicus, id est invisibilis potentia, nube abscondita,

αγθῆναι, καὶ τὴν σωτήριον ἐπιτελεῖται ἑορτὴν· ὅτι αὐτοῦ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκυνήσις, τῷ

Πατρὶ καὶ τῷ Ὑῳ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΝΑΛΗΨΙΝ

Τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Λόγος δ'.

Φαιδρά μὲν πᾶσα ἑορτὴ τῆς τοῦ Χριστοῦ οικονομίας, καὶ φαιδρύνουσα τῶν πιστῶν τὰς καρδίας· φαιδρὰ δὲ καὶ τῆς προκειμένης ἑορτῆς ἡ ὑπόθεσις· διὰ τί δὲ φαιδρά, ἐν τοῖς καθεστῆς βηθησομένοις ὑποδείξομεν. Ἐν ἐξ τῶν ἡμέραις ἐποίησεν ὁ Θεὸς πάντα τὰ ἔργα αὐτοῦ, καθὼς γέγραπται, τῇ δὲ ἑβδόμῃ κατέπαυσα. Αἰὶ καὶ ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν εὐδοκήσας ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος ζητῆσαι καὶ σῶσαι τὸ ἀπολωλὸς, καὶ ἐνανθρωπήσας, τὸν αὐτὸν τρόπον κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἡμερῶν τῆς κοσμοποιίας, τὰς ἑορτὰς τῆς ἑαυτοῦ οικονομίας ἡμῖν παρέδωκε. Πρῶτῃ τοίνυν καὶ βίβια τῶν ἑορτῶν Χριστοῦ, ἡ κατὰ σάρκα ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου καὶ θεοτόκου Μαρίας μετὰ τὴν σύλληψιν παράδοξος γέννησις, ἐν ἣ παρεγένετο Χριστὸς ὁ Θεὸς κλῖνας οὐρανούς, ὅπως σῶσθι κόσμον ἀπολλύμενον ἐν ἣ ἄγγελοι τοῖς ποιμαίνον ὀφθέντες, τὸ παράδοξον τοῦ θαύματος γνωρίζοντες ἐδῶν· *Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνῃ, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία.* Αἰὶ καὶ δίκαιος πρῶτῃ ἑορτῇ προσηγόρευται. Δευτέρα δὲ ἑορτὴ, ἡ ἐπιφάνεια Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, καθ' ἣν ἐν τῷ Ἰορδάνῃ παραγιγνόμενος εἶδειε πᾶσιν ἀνθρώποις τῆς ἀφάτου αὐτοῦ εὐσπλαγγίας τὴν συγκατάθεσιν· ἐν ἣ καὶ φωνῇ Πατρὸς ἐξ οὐρανοῦ ἦλθε, μαρτυροῦσα περὶ αὐτοῦ· *Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ἀγαπητός, ἐν ᾧ ἠδούκησα.* Ἀλλὰ καὶ τὸ Πνεῦμα ἐν εἰδῆ περισσευρὰς ἔλθον ἔμεινε ἐπ' αὐτὸν, τῆς ὁμοουσιου Τριάδος δηλαδὴ ἐπιφανείσης ἐν μῆ καιροῦ ῥοπή ἣς ἀπόπτῃς ἀξίος ὁ τοῦ Κυρίου πρόδρομος γέγονεν Ἰωάννης. Περὶ ἣς ἐπιφανείας καὶ ὁ μακάριος Παῦλος ὁ ἀπόστολος ἔλεγε· *Ἐπεφάνη ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἡ σωτήριος πᾶσιν ἀνθρώποις.* Ἐπεὶ οὖν πάντων ἀνθρώπων σωτήρια πέφυκεν, ἀξίως καὶ ἑορτῇ μεγίστῃ ὑπὸ τῶν εὐσεβῶν ὀνομάζεται. Τρίτῃ τῶν ἑορτῶν ἡ ἁγία καὶ προσκυνητὴ καὶ πάνσεπτος τοῦ σωτηρίου πάθους Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ ἡμῶν Θεοῦ ἡμέρα, ἐν ἣ ἐν σταυρῷ σαρκὶ προσηλωθεὶς, τὸ καθ' ἡμῶν τῆς ἁμαρτίας ἐξήλειψε [784] γραμματεῖον· ἐν ἣ καὶ τὸν διὰ τῆς παρακοῆς ἐκκληθέντα τοῦ παραδείσου Ἀδὰμ διὰ μιᾶς φωνῆς ἐν αὐτῷ εἰσήγαγε. Φησὶ γὰρ τῷ Ἰησοῦ· *Σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσθι ἐν τῷ παραδείσῳ.* Ὅθεν καὶ ταύτῃ ἑορτῇ μεγίστῃ καθέστηκε, καὶ μάλιστα· Παῦλος γὰρ εἰρηκ· *Τὸ Πάσχα ἡμῶν ὅπερ ἡμῶν ἐτίθη Χριστός.* Τετάρτῃ ἑορτῇ, ἡ ὑπερ-ἠδύς καὶ εἰρηνοποιῆς ἡμέρα τῆς ἁγίας Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἀναστάσεως, καθ' ἣν καὶ ἐν τοῖς καταχθονίοις γενόμενος, τοὺς μοχλοὺς τοὺς αἰωνίους συντήρας, καὶ τὰ δεσμὰ διαρρήξας, ἀνίστη ἐκ τῶν νεκρῶν, νίκην κατὰ τὸν ἄδυσ ἀράμενος, τοὺς ἐν αὐτῷ κατακειμένους συναναστήσας δίκαιους, καὶ πρὸς τοὺς μαθητὰς εἰσελθὼν, τὴν εἰρήνην αὐτοῖς κατεβράβευεν. Ὅθεν πάσης ἀντιλογίας ἐκτός, μήτηρ αὕτη ἑορτῶν ἡ ἀοιδίμος ἡμέρα τοῖς πιστοῖς λελογίσταται. Πέμπτῃ τοιγαροῦν ἑορτῇ ἡ ἁγία τοῦ Κυρίου εἰς οὐρανὸς ἀνάληψις, περὶ ἣς νυκὶ καὶ τὴν πραγματεῖαν ποιούμεθα· πέμπτῃ δὲ τῶν ἑορτῶν ἐστὶ, καθότι καὶ πέμπτῃ ἡμέρᾳ τῆς ἑβδομάδος ἐπράχθη. Διὰ τοῦτο δὲ ἑορτάζειν ὀφείλομεν, ἐπειδὴ σήμερον τὴν ἀπαρχὴν τοῦ ἡμετέρου φερούματος, τούτῃστι τὴν σάρκα, ἐν οὐρανοῖς Χριστὸς ἀνήγαγε. Αἰὶ καὶ ὁ Ἀπόστολος ἔλεγε· *Συνήγαγε καὶ συνεκάλισεν ἡμᾶς ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.* Ὅθεν ὁ ἀρχέκακος καὶ τῆς ἁμαρτίας εὐρεθῆς διάβολος, διὰ τὸν ὄγκον τῆς ἐπάρεως καὶ τῆς ὑπερηφανίας τὸν ἕψον, ἐξέπεσεν, ἐκεῖ τῷ μεγέθει τῆς ἐαυτοῦ φιλανθρωπίας τὸν διὰ τῆς ἐκείνου κακίστης συμβουλίας ἐκ τοῦ παραδείσου ἐκλιθέντα ἄνθρωπον Χριστὸς ἀντικατέστησε. Τιμῆς οὖν ἀξία καὶ πνευματικῆς χορείας καὶ ἡ παρούσα ἑορτὴ καθέστηκεν. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἑπτὰ ἑορτῶν ἀριθμὸν κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς κοσμοποιίας ἐν ἀρχῇ τοῦ λόγου ἐμνημονεύσαμεν, πέντε δὲ καὶ μόνον μέχρι τοῦ παρ-

όντος ἑορτὰς εἰδείξαμεν, δεόν ἐστὶ καὶ τὰς ἄλλας δὲ ἑορτὰς εἰς μέσον ἀγαγεῖν, εἰθ' οὕτως ἐπὶ τὴν προκειμένην ἱστορίαν τὸν λόγον χειραγωγῆσωμεν. Ἐκτὴ τοίνυν ἐστὶ τῶν ἑορτῶν ἡ ἕκτη πανευφημίας ἡμέρα τῆς ἐπιφοιτήσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καθ' ἣν τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις ἡ κατ' ἐπαγγελίαν προσδοκωμένη δωρεὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐν εἰδῆ πυρίνων γλωσσῶν παρὰ Χριστοῦ ἐξ οὐρανῶν ἀπεστάλη, ἣτις καὶ Πεντηκοστὴ διὰ τὴν τὸν ἐπὶ ἑβδομάδων συμπλήρωσιν ὀνομάσθη. Ἀναντιρρόπως οὖν καὶ αὕτη ἑορτὴ τοῖς εὐσεβεῖσι μεγίστη καθέστηκεν. Ἐβδόμη ἑορτὴ ἡ προσδοκωμένη ἡμέρα τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν (τὴν γὰρ ἐλπίδα ταύτην οἱ πιστοὶ ἀπεκδεχόμεθα), ἐν ἣ μέλλει ὁ φιλόανθρωπος καὶ ἀπροσωπώλητος δικαστὴς Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν ἀποδιδόναι ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Αὕτη ἐστὶν ἡ ἀληθὴς κατάπαυσις, δι' ἣν καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἔλεγε· *Σπουδάσωμεν εἰσελθεῖν εἰς ἐκείνην τὴν κατάπαυσιν.* Τότε τοίνυν καὶ δίκαιος ἑορτῇ χαρὰς καὶ εὐφροσύνης καὶ ἀγαλλιάσεως πεπληρωμένη ὑπάργει τοῖς μέλλουσι κληρονομεῖν. *Ἄ ὀφθαλμοὶ οὐκ εἶδα, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἠτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν.* Ὅστε, ἀγαπητοί, εὐζώμεθα καὶ ἡμεῖς συνοερούμενοι τοῖς δικαίοις ἐν τῷ νυμφῶνι τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, οὐ μόνον πρὸς μίαν ἡμέραν, ἡ δύο, ἢ τρεῖς, ἀλλ' εἰς ἀτελευτήτους αἰῶνας. Τοιγαροῦν τῶν ἐπὶ ἑορτῶν ἡμῖν ἀποδειχθεισῶν, ἐπὶ τὸ προκειμένον ἐπανέλθωμεν. Ἐστὶ δὲ ἡμῖν περὶ τῆς παρουσίας ἑορτῆς τῆς ἐν οὐρανοῖς, λέγω δὲ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἀναλήψεως, τὸ διηγήμα. Δαυὶδ μὲν γὰρ εἰρηκ· *Καὶ ἐκλίβεν οὐρανοῦ, καὶ κατέβη, καὶ ἠρόφος ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ·* τὴν ἐξ οὐρανῶν δηλαδὴ τοῦ Λόγου παρουσίαν ἐπὶ γῆς ἐσήμανε. Γνώφον δὲ εἶπεν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ, τὸ διὰ σαρκὸς ἐνδομα τῆς δεότητος γνωρίζων· ὥστε καὶ ἀγνωστος ἦν τοῖς πολλοῖς ἡ αὐτοῦ παρουσία διὰ τὸ ταπεινὸν καὶ πρῶτον. Πάλιν γὰρ ὁ αὐτὸς προφήτης λέγει· *Κύριε, ἐν τῇ θαλάσῃ ἡ ὁδὸς σου, καὶ αἱ τρίβοι σου ἐν ὕδασι πολλοῖς, καὶ τὰ ἰχθυῶν σου οὐ γνωσθήσονται.* Εἰ γὰρ ἐγνωσαν, φησὶν, οὐκ ἂν τὸν Κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν. Καὶ πάλιν εἶπεν· *Ἐπέβη ἐπὶ Χερουβὶμ, ἐπέτασαν ἐπὶ πτερυγῶν ἀνέμων.* Ἐπὶ Χερουβὶμ εἶπε, καθότι αὐτὸς καὶ ἐν οὐρανοῖς σὺν τῷ Πατρὶ ὢν ἐπὶ τῶν Χερουβὶμ ἐπωγεῖτο· καὶ σὺν ἀνθρώποις γὰρ ἐπὶ τῆς ἀναστρεφόμενος, τοῦ Χερουβικικοῦ καὶ ἐπουρανίου [785] θρόνου οὐδαμῶς ἐχωρίζετο· πτέρυγας δὲ ἀνέμων τὰς νεφέλας ἀνιτίττειται, ἐν αἷς καὶ ἀνελήθη καθὼς καὶ ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων γέγραπται· *Καὶ νεφέλῃ ὑπέλυθεν αὐτὸν ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν.* Εἶτα καθεστῆς λέγει· *Καὶ ὡς ἀνετίθοντες ἦσαν εἰς τὸν οὐρανὸν πορευομένου αὐτοῦ, θαύμα τοῖς ἀποστόλοις καὶ ἑκστασι· καὶ θρόνος ἐπεγίνετο·* θνητοὶ γὰρ τὴν φύσιν ὄντες, καὶ ἀσυνήθεις τοιοῦτων θεωριῶν, ἐξήτησαν τῇ ὀδῶν. Ἀλλ' εἶπε τίς, ὅτι προειδότες ἦσαν καὶ τὴν μεταμorfωσιν ὅτε Πέτρος καὶ Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης. Προεῖδον μὲν ἐκείνοι μεταμορφωθέντα τὸν Κύριον, καὶ νεφέλῃν σκιάσαν αὐτὸν, ἀλλ' οὐκ εἶδον τὴν νεφέλῃν εἰς ἀέρα ἀρπασθεῖσαν, καὶ εἰς οὐρανὸν τὸν Δεσπότην ἀναλαμβάνουσαν. Θαῦμα ἐκείνου, θαῦμα καὶ τοῦτο· ἀλλὰ θαῦμα θαύματος φοβερότερον, τοῦτο ἐκείνου ὑψηλότερον ἢ, κὰν ἐνὸς Θεοῦ ἡ δύναμις καὶ τὸ μυστήριον ὑπέργει. Τότε Μωυσῆς καὶ Ἠλίας ὤφθησαν τοῖς περὶ τὸν Πέτρον, μετ' αὐτοῦ συλλαλόντες· νῦν δὲ θρόνος Χερουβικῆς, τούτῃστι, ἀόρατος δύναμις, τὴν νεφέλῃν καλυπτομένην ἀθρόον ὀπιστάσα, τὸν Δεσπότην τοῖς δούλοις συνδμιλούντα ἀφῆρπασε. Τότε Πέτρος μετὰ παρρησίας

^a ἰσ. ἐξέστησαν τῇ.

^b ἰσ. ἐκείνου καὶ ὑψηλ.

^c ἰσ. τῇ νεφέλῃ καλυπτομένη, ἀθρόον.

ἀπεκρίναντο· Κύριε, καλὸν ἔστιν ἡμῶς ὡς εἶναι· ποιήσωμεν ὡς τρεῖς σκηναίς, σοὶ μίαν, καὶ Μωσῆ μίαν, καὶ μίαν ἑλίαν. Νυνὶ δὲ οὐδὲ φθέγγασθαι ἠδυνήθη τις τῶν μαθητῶν, οὐδὲ τὸ πτόμα διανοεῖται, ἀλλὰ φόβῳ μεγίστῳ καταπλαγέντες ἐξέστησαν. Ἐπάγει δὲ καθεξῆς· ἡ Γραφή λέγουσα· Καὶ ἰδοὺ ἄνδρες δύο παρεστῆρισαν αὐτοὺς ἐν ἐσθῆσι· λέουκαίς, ἀλλὰ εἶπον. Οὐδὲ τούτο ἀργῶν· τὸ γὰρ λευχείμονας ὑπάρχειν τοὺς ἄνδρας, εορτῆς μεγίστης σημαντικὸν ἔστι. Τί δὲ εἶπαν; Ἄνδρες Γαλιλαῖοι, εἰ ἐστήκατε ἐμβλέποντες εἰς τὸν οὐρανόν; Τὸ ὑπεράγαν θαῦμα κατέπηξεν ὑμᾶς· ἐπελάβασθε τοῦ εἰπόντος· Πορεύομαι πρὸς τὸν Πατέρα μου, καὶ Πατέρα ὑμῶν, καὶ Θεὸς μου, καὶ Θεὸς ὑμῶν; Ἡ οὐχ ἔνεκεν τούτου ἔλεγε πρὸς ὑμᾶς, Οὐκ ἀφήσω ὑμᾶς ὄργανούς· καὶ πάλιν, Εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν, εἰρήνην τὴν ἐμὴν ἀφήμι ὑμῖν; Οὐ τὴν παγγελίαν τοῦ Παρακλήτου· τούτεστι τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὑπέσχετο ὑμῖν; Οὗτος ὁ Ἰησοῦς ὁ ἀναληφθεὶς ἀπ' ὑμῶν εἰς τὸν οὐρανόν, οὕτως ἐλεύσεται, ὃν τρόπον ἐθεσάσασθε πορευόμενον αὐτὸν εἰς τὸν οὐρανόν. Οὕτως ἐλεύσεται μετὰ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ, μετὰ δόξης καὶ δυνάμεως πολλῆς· οὕτως ἐλεύσεται ἐν καιρῷ, ὅταν μέλλῃ κρίνειν τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ. Αὐτῷ γὰρ ὁ Πατὴρ δέδωκε τὴν κρίσιν πᾶσαν. Οὐ μνημονεύετε ὅτι ὦν σὺν ὑμῖν, ἔλεγεν· Ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς; Τότε οἱ ἀπόστολοι ἐν ἑαυτοῖς γενόμενοι, ὑπέστρεφον, αἰνοῦντες καὶ εὐλογοῦντες τὸν Κύριον, καὶ ἀπακροθήμενοι τῆς θαλάσσης δωρεᾶς, τούτεστι τοῦ παναγίου Πνεύματος τὴν ἐπιτολήθειν. Καὶ δὴ ἐπληρώθη τὸ ἐν Ψαλμοῖς εἰρημένον· Ἀρέθῃ ὁ Θεὸς ἐν ἀλαλαγμῷ, Κύριος ἐν φωνῇ σάλπιγγος. Χαρῶς ἐνταῦθα ὁ προφήτης τὴν θαῦδα τῶν φύσεων τῆς ἐν Χριστῷ οἰκονομίας ἐσήμανε· τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ Θωμᾶς μετὰ τὴν τοῦ Κυρίου ἀνάστασιν ψηλαφήσας τὴν πλευρὰν αὐτοῦ, ἔδῳ λέγων· Ὁ Κύριός μου καὶ ὁ Θεός μου. Ἀρέθῃ ὁ Θεός ἐν ἀλαλαγμῷ, Κύριος ἐν φωνῇ σάλπιγγος. Ἐν ἀλαλαγμῷ μὲν, ὅτι ἀκαταπαύστῃ φωνῇ τὸν τριτάτον ὕμνον ἀναπέμποσι τῷ Θεῷ· καὶ ὅπως ἐπὶ Χερου-

δικῷ θρόνῳ ἀνελήφθη, προαπειξαμεν· Ἐν φωνῇ δὲ σάλπιγγος, ἀρχαγγελικῆς δηλαδὴ, προσημαινούσης αὐτοῦ τὴν ἐν οὐρανῷ ἀνοδόν. Ἀλλὰ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τὰς ἄνω δυνάμεις τῇ προστακτικῇ φωνῇ ἀνεκήρυτταν· Ἄρατε πύλας, οἱ ἀρχοντες, ὑμῶν, καὶ ἐπάρθητε, πύλαι αἰώνιοι, καὶ εἰσελεύσεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης. Αἱ δὲ δυνάμεις ἔλεγον· Τίς ἔστιν οὗτος ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης; Εἶτα τὸ Πνεῦμα· Κύριος κραυγῶν καὶ δυνατὸς, Κύριος δυνατὸς ἐν πολέμῳ. Ἐνίκησε γὰρ τὸν Πολέμιον, ὥπλισατο κατὰ τῆς τοῦ διαβόλου τυραννίδος ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ σώματι, ἔσθεσεν αὐτοῦ τὰ πεπυρωμένα βέλη· καὶ τῷ σταυρῷ προσηλωθεὶς, καὶ θανάτῳ γευσάμενος, ἀθάνατος ὑπάρχων, ἐσκύλευσε τὸν βῆθην, καὶ νικητῆς ἀποδειχθεὶς ἀνέστη ἐκ τῶν νεκρῶν· καὶ τὸ πλανώμενον πρόβατον ἐπιστρέψας, ἰδοὺ ἀνέρχεται ἐπ' ὧμων τούτου φέρων πρὸς τὰ ἐνεθήκοια ἐν-νεῖα [786] τὰ ἀπλανῆ, τὰ ἐν τοῖς ἔρεσι, τούτεστι ἐν οὐρανοῖς νεμόμενα. Κύριος κραυγῶν καὶ δυνατὸς, Κύριος δυνατὸς ἐν πολέμῳ. Καὶ πάλιν λέγει· Κύριος τῶν δυνάμεων, αὐτὸς ἔστιν ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης. Αἱ οὖν δυνάμεις ὡς ἤκουσαν, Κύριος τῶν δυνάμεων, ὁμοφώνως τὴν συνήθη δοξολογίαν ἐκποῶντες, ἐδέχοντο μετὰ χαρᾶς τὸν Κύριον, καὶ ἐπεμνον ἕως τοῦ ὑψηλοῦ θρόνου καὶ ἐπληρμένου. Καὶ ἐπληρώθη τὸ ὑπὸ τοῦ Δαυὶδ εἰρημένον· Ἐἴπερ ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου· Κἄθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου.

Ἡ αἰρετικὴ, ἠπάντως· πρὸς τὴν ἐξ ἡμῶν ληφθεῖσαν σάρκα, ἐψυχώμενην ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου. Δισχυνέσθωσαν οὖν οἱ μίαν φύσιν ἐπὶ Χριστοῦ ὁμολογούντες. Ἡ γὰρ θεία φύσις εὐδῆλον ὅτι συντῆν ἀδιῶς τῷ θρόνῳ τῆς μεγαλωσύνης. Ἡ δὲ καθολικὴ Ἐκκλησία δοξάζεσθω. Ἡμᾶς δὲ πάντα ἀξίως ἀναδείξῃ Χριστὸς ὁ Θεὸς τῆς αἰωνίου αὐτοῦ βασιλείας· αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ ἀχράντῳ Ἁ Πατρὶ, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

ἰσ. ἡ πάντως. Textus Græcus hic deficit.

ἰ Legendum videtur ἀνάγωφ, et sic legit Gerardus Vosius qui verit, principii experte.

ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΝΑΛΗΨΙΝ

Λόγος ε'.

Ἐπέστη τῆς Δεσποτικῆς ἀναλήψεως ἡ ἡμέρα· καὶ προσδοκιωρήσαντων πολλῶν ἢν καὶ τὴν ἡμετέραν βραχυτέτα πρὸς λόγους· ὁ πατὴρ προετρέψατο. Καὶ δίκαιον ἡμῖν κατεράσθαι, κάλυμμα τῆς βραχυλογίας τὴν σιωπὴν ἐπιφέρεισθαι, καὶ κρυπτεῖν τῆς ἀπαιδεύσιας τὸ μέγεθος· ἐπειδὴ δὲ μετὰ τὸν πατέρα καὶ τῶν ἄνω δυνάμεων πρὸς λόγους τὸ πλῆθος προτρέπετε, καὶ λαλεῖν μετ' αὐτῶν ἐγκελεύετε ἄπερ πάσαι καὶ Δαυὶδ περὶ τῆς ἀναλήψεως· τῆς Δεσποτικῆς ἀνεβόθηςεν· Ἄρατε πύλας, οἱ ἀρχοντες, ὑμῶν, καὶ ἐπάρθητε, πύλαι αἰώνιοι, καὶ εἰσελεύσεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης· δεῦρο, στήμερον τὰ πρόσπορα τῆς ἡμέρας καὶ ἡμεῖς κελαθήσωμεν. Σήμερον γὰρ ὁ Δεσπότης ἡμῶν Χριστὸς πρὸς τὸν πατρῶν θρόνον ἀνέρχεται· σήμερον ὁ σωματωθεὶς τῷ Πατρὶ συγκαθίζεται, οὗτε πρότερον χωρισθεὶς, οὗτε νῦν ἐν πρώτοις αὐτῷ συγκαθήμενος· ἀεὶ γὰρ ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Πατρὸς ἀναπαύεται· μόνος τὸν Πατέρα χωρῶν, καὶ ὑπὸ τοῦ Πατρὸς μόνος χωρούμενος· Ἐγὼ γὰρ, φησὶν, ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί· καὶ ὁ Λόγος ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Λόγος ἐν τῇ γῆ. Οὗτε δὲ κατελθὼν ὡς οὐδὲν ἢ τὸν πατρῶν κόλπον ἐκένωσεν· οὗτε εἰς οὐρανοὺς ἀνελθὼν, ἔρημον τὴν γῆν τῆς αὐτοῦ παρουσίας κατέλειπεν· ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναναστρέφόμενος, τῷ Πατρὶ συνεκάθητο, καὶ τῷ Πατρὶ συγκαθήμενος, ὑπάρχει τῶν ἀνθρώπων ἀχώριστος. Ἰδοὺ γὰρ ἐγὼ, φησὶ, μεθ' ὑμῶν εἰμι πᾶσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. Σήμερον ὁ Δεσπότης Χριστὸς ἐκ τῶν ἀνθρώπων εἰς οὐρανοὺς ἀναφέρεται, οὐ κατὰ τὸν Ἐνώχ μεθιστάμενος, οὐ κατὰ τὸν Ἥλιαν ἄρματι πυρὸς πρὸς οὐρα-

νὸν ἀνερχόμενος· ἀλλ' ἀναλαμβάνεται, ἕνα πέμψῃ τοὺς μαθηταίς τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος δύναμιν. Ταύτης τῆς ἀναλήψεως τὴν χαρὰν πρὸ πολλῶν γενεῶν Δαυὶδ θεασάμενος, προανεφώνησε λέγων· Ἀρέθῃ ὁ Θεός ἐν ἀλαλαγμῷ, ὁ τὸν Ἀδὰμ διακλάσας ἐκ κό-νεως, ὁ τὸν Ἀβὲλ δικαιοῦσας, καὶ τὸν Ἐνώχ μεταθέμενος. Ἀρέθῃ ὁ Θεός ἐν ἀλαλαγμῷ, ὁ τὸν Νωε κυβερνήσας, καὶ πιστῶν τὸν Ἀδραμ ἐκλεξάμενος. Ἀρέθῃ ὁ Θεός ἐν ἀλαλαγμῷ, ὁ τὸν Ἰσαὰκ ἰδοῦν θυσίαν δεξάμενος, καὶ τὸν Ἰακώβ πληρώσας εὐλογιῶν. Ἀρέθῃ ὁ Θεός ἐν ἀλαλαγμῷ, ὁ τὸν Ἰωσήφ ὀδηγήσας πλανώμενον, καὶ τὴν ὑπομῆν τῷ Ἰωβ προσδεξάμενος. Ἀρέθῃ ὁ Θεός ἐν ἀλαλαγμῷ, ὁ δοξάσας τὸν Μωυσῆν, καὶ τὴν ἀρετῶσύνην τῷ Ἀαρῶνι χαρισάμενος. Ἀρέθῃ ὁ [787] Θεός ἐν ἀλαλαγμῷ, ὁ τὸν Ἰησοῦν τὸν Ναυῆ ἐνισχύσας, καὶ τὸν προφήτην τῷ Σαμουὴλ δωρησάμενος. Ἀρέθῃ ὁ Θεός ἐν ἀλαλαγμῷ, ὁ τὸν Δαυὶδ δυναμώσας, καὶ τὸν Σολομῶνα σοφίσας. Ἀρέθῃ ὁ Θεός ἐν ἀλαλαγμῷ, ὁ τὸν προφήτας ἐμπνεύσας, καὶ τοῖς ἀποστόλοις τὰς τῶν ἱαμάτων δωρεὰς χαρισάμενος. Ἀρέθῃ ὁ Θεός ἐν ἀλαλαγμῷ, ὁ ἄνω ἀμήτηρ, καὶ κάτω ἀπέμωρ. Ἀρέθῃ ὁ Θεός ἐν ἀλαλαγμῷ, τὸ τοῦ Πατρὸς προαιώνιον γέννημα, καὶ τῆς Παρθένου μητρὸς τὸ ἀφύτευτον βλάστημα. Ἀρέθῃ ὁ Θεός ἐν ἀλαλαγμῷ, ὁ τῆς ζωῆς χορηγός, καὶ τῶν παραδόξων διανομέας. Ἀρέθῃ ὁ Θεός ἐν ἀλαλαγμῷ, ὁ τῷ θανάτῳ θανατώσας τὸν θάνατον, καὶ τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων ζωὴν χαρισάμενος. Ἀρέθῃ ὁ Θεός ἐν ἀλαλαγμῷ, Κύριος ἐν φωνῇ σάλπιγγος. Αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰ-ώνων. Ἀμήν.

ἰ Sic cum Savilio palam legendum· προσδοκιωρήσαντων πολλῶν, ὅμως τῆν.

ἰ F. οὐρανόν.

ἰ Savilius hic legendum putat καὶ τὸν προφήτην τὸν Σαμουὴλ δωρησάμενος· sed melius, ni fallor, legatur καὶ τὴν προφητείαν τῷ Σαμουὴλ δωρ.

quæ repente adstitit, Dominum cum servis colloquenter abripuit. Tunc Petrus magna cum fiducia respondit : *Domine, bonum est nos hic esse. Faciamus hic tria tabernacula, tibi unum, Moysi unum, et Eliæ unum (Ib. v. 4)*. Nunc vero ne loqui quidem potuit quisquam discipulorum, neque os aperire; sed maximo timore percussus obstupuerunt. Adiecit autem deinceps Scriptura dicens : *Et ecce duo viri adstiterunt juxta illos in vestibus albis, qui et dixerunt (Act. 1. 10)*. Ne hoc quidem supervacaneum : nam quod albis vestibus amicti fuerint illi viri, maxime celebritatis significatio est. Sed quid dixerunt? *Viri Galilæi, quid statis aspicientes in cælum?* Igens miraculum perterrefecit vos; oblitus estis illius qui dixit : *Vado ad Patrem meum et Patrem vestrum, Deum meum, et Deum vestrum (Joan. 20. 17)*? Nonne propterea ad vos dicebat : *Non relinquam vos orphanos (Joan. 14. 18)*; ac rursus : *Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis (Joan. 14. 27)*? Nonne paracletum, id est, Spiritum sanctum, promissit vobis? *Hic Jesus, qui assumptus est a vobis in cælum, sic veniet quemadmodum vidistis eum eantem in cælum*. Sic, inquam, veniet in nubibus cæli, cum gloria et potestate multa; sic veniet in tempore illo, quando judicabit universum orbem terrarum in justitia. Ipsi enim Pater dedit omne judicium. Non meministis illum, cum apud vos esset, dixisse : *Data est mihi omnis potestas in cælo et in terra (Math. 28. 18)*? Tunc apostoli in se reversi abierunt, laudantes et benedicentes Dominum, expectantesque divini doni, hoc est Spiritus sancti, adventum. Atque impletum est illud Psalmi : *Ascendit Deus in jubilo, Dominus in voce tubæ (Psal. 46. 6)*. Manifeste hic propheta dualitatem naturarum œconomice Christi significavit : ad eundem quoque modum Thomas post resurrectionem Domini, palpans ejus latus, exclamabat dicens : *Dominus meus et Deus meus (Joan. 20. 28)*. *Ascendit Deus in jubilo, Dominus in voce tubæ (Psal. 46. 6)*. In jubilo quidem, quoniam incessabili voce ter sanctum hymanum Cherubim Deo offerunt ac concinunt;

et quomodo super Cherubicum thronum assumptus sit, aut ostendimus : *In voce autem tubæ, archangelicæ scilicet, ejus in cælum prænuntiantis ascensum*. Quin et Spiritus sanctus supernis potestatibus imperantis voce acclamabat : *Attollite portas, principes, vestras, et elevamini, portæ æternales, et introibit Rex gloriæ (Psal. 23. 7)*. At potestates dicebant : *Quis est iste rex gloriæ?* Quibus Spiritus : *Dominus fortis et potens, Dominus potens in prælio (Ib. v. 8)*. Vicit enim hostem, armavit se adversus tyrannidem diaboli in humano corpore, tela ejus ignea extinxit : crucique affixus, ac mortem degustans, cum esset immortalis, infernum spoliavit, et victor evadens, resurrexit a mortuis; errantemque ovem convertens ecce venit, in humeris illam deferens ad nonaginta novem, quæ non erraverant, quæ erant in montibus, hoc est quæ in cælis pascebantur. *Dominus fortis et potens, Dominus potens in prælio*. Rursusque ait : *Dominus virtutum, ipse est rex gloriæ*. Potestates igitur, ut dici audiverunt, Dominus virtutum, concordibus vocibus, solita glorificatione exclamantes, cum gaudio Dominum suscipiebant, et deducebant usque ad excelsum et altissimum solium. Et impletum est quod a Davide dictum est : *Dixit Dominus Domino meo, Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum (Psal. 109. 1)*.

Contra hæreticos blasphemos negantes duas in Christo naturas. — O hæretice, ad quam naturam dixit Dominus : *Sede a dextris meis?* Nonne omnino ad eam quæ ex nobis sumpta est carne, quæque animatum corpus sumpsit ex sancta virgine? Confundatur igitur qui unam dumtaxat in Christo naturam confitentur. Divinam siquidem naturam coæternam fuisse throno majestatis gloriæ suæ clarissimum est. Glorificetur autem catholica Ecclesia. Cæterum nos omnes æterno suo regno dignos reddat Christus Deus noster : cui gloria et potentia, una cum principii experte Patre, simul ac Spiritu sancto, in sæcula sæculorum. Amen.

IN ASCENSIONEM

SERMO V.

Adest dominicæ Assumptionis dies : ac licet multam jam concionem habuerint, nostram tamen tenuitatem ad concionandum pater cohortatur. Verum nobis e re videbatur esse infacundix nostræ velum silentii obtundere, et ignorantix magnitudinem occultare : quia vero una cum patre et cum supernis facultatibus vos auditores nos cohortamini, et jubetis ea persequi quæ olim David de Assumptione dominicæ exclamavit : *Attollite portas, principes, vestras, et elevamini, portæ æternales, et introibit Rex gloriæ (Psal. 23. 7)*; age et nos ea quæ ad hanc diem pertinent, cum modestis celebremus. Hodie namque Dominus noster Christus ad paternum solium ascendit; hodie qui incarnatus est, cum Patre sedet, neque prius separatus ab illo, neque nunc primum cum illo sedere incipiens : semper enim in sinu Patris requiescit : solus Patrem comprehendens, et solus a Patre comprehensus : nam *Ego, inquit, in Patre, et Pater in me est (Joan. 14. 11)* : Verbum erat in Patre, et Verbum erat in terra (Ib. v. 1. 12). Neque descendens sinum paternum vacuum reliquit; neque in cælum ascendens, præsentia sua vacuum terram reliquit; sed et cum hominibus versans, cum Patre sedebat, et cum Patre sedens ab hominibus non separabatur. *Ecce enim, inquit, ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem sæculi (Math. 28. 20)*. Hodie Dominus Christus ex hominibus in cælos assumitur; non quemadmodum Enoch translatus, neque sicut Elias curru igneo in cælum vocatus; sed assumitur, ut discipulis Spiritus sancti virtutem mittat. Hujus Assumptionis gaudium

cum David multis ante annis prospiceret, hæc præfatus est : *Ascendit Deus in jubilo (Psal. 46. 6)* : qui Adamum ex pulvere efformavit, qui Abelem justificavit, qui Enochum transtulit. *Ascendit Deus in jubilo*, qui Noe gubernavit, qui fidelem Abraham elegit. *Ascendit Deus in jubilo*, qui Isaac non immolatum hostiam accepit, qui Jacobum benedictionibus replevit. *Ascendit Deus in jubilo*, qui Josephum errantem duxit, qui Jobi patientiam accepit. *Ascendit Deus in jubilo*, qui gloria Moysen affecit, qui Aaroni summum sacerdotium dedit. *Ascendit Deus in jubilo*, qui Jesum Nave roboravit, qui Samueli prophetix donum largitus est. *Ascendit Deus in jubilo*, qui Davidem fortitudine, Salomonem sapientia donavit. *Ascendit Deus in jubilo*, qui propheta inspiravit, et apostolis curationum dona largitus est. *Ascendit Deus in jubilo*, qui in cælis sine matre, in terra sine patre est. *Ascendit Deus in jubilo*, Patris ante sæcula proles, matris germea non satum. *Ascendit Deus in jubilo*, vitæ largitor et mirabilium dispensator. *Ascendit Deus in jubilo*, qui mortem morte necavit, et generi hominum vitam largitus est. *Ascendit Deus in jubilo : Dominus in voce tubæ*. Ipsi gloria in sæcula sæculorum. Amen (a).

(a) Sic in Edit. Savil. clauditur hæc brevissima homilia, a quodam Græculo adornata. Post eam una serie sequitur ibidem altera homilia, quæ sic incipit : *Ἐλόγητος ὁ Θεός: ἑώραπον σηµεῖον ἄνακτος: Benedictus Deus. Opportunum est hodie*, etc., quam paulo ante dedimus, quæque nullam habet cum hac affinitatem.

MONTUM

Septemdecim Homilias seu λόγους Chrysostomi in Pentecosten commemorat Photius in Bibliotheca sua cap. 25, e quarum fortasse numero erant hæc tres quas in spuriarum numero ponimus. Illas inter ἀμφιβάλλόμενα seu dubia locavit Savilius; Fronto Ducæus priorem tantum edidit, at spuriam existimavit: cui et ego adstipulor. Adstipulantur similiter plerique omnes viri docti; stylus enim mirum quantum abhorret a Chrysostomi dicendi genere. Putavit quispiam esse Severiani Gabalorum episcopi opus; id ex conjectura dictum est; potuit a Severiano pronuntiari, potuit ab alio Chrysostomi nomine conungi; id quod libentius crederem. Postrema homiliæ verba observatu dignissima sunt: dicitur Imperatorem tunc regnantem immatura esse ætate, et filium Theodosii patremque Theodosii. Erat igitur Arcadius, qui tamen quomodo immatura ætate, si jam pater erat? Illud vero dicere non potuit Chrysostomus: nam cum is in episcopum Constantinopolitanum cooptatus est, erat Arcadius annos 21, ut optime observat Tillemontius, qui arbitratur hæc verba ex margine in textum irrepsisse. At vetus Interpres hæc

IN PENTECOSTEN.

SERMO I.

Hodie nobis terra facta est cælum, non stellis de cælo in terram descendantibus; sed apostolis supra cælos ascendentibus, quia effusa est gratia Spiritus sancti. Orbem terrarum cælum effecit, non mutata natura, sed emendata voluntate. Invenit publicanum, et evangelistam effecit; invenit blasphemum, et fecit apostolum; invenit latronem et in paradysum induxit; invenit meretricem, et virgine castiorem reddidit; invenit magos, et in evangelistas mutavit. Ejecit malitiam, et virtutem induxit, Deique gratiam attulit. Cælum facta est terra. Qua in re stellæ apostolis comparandæ? Stellæ in cælo; apostoli supra cælum. Quæ sursum sunt sapite, ubi Christus est in dextera Dei sedens (Col. 3. 1). Stellæ ab igne sensibili; apostoli ab igne spirituali. Stellæ noctu lucent, in die occultantur; apostoli nocte et die radiis suis effulgent. Stellæ orto sole occultantur; apostoli orto sole justitiæ, suo fulgore resplendent. Stellæ in resurrectione ut folia cadunt; apostoli in resurrectione in nubibus rapiuntur. Et in sideribus quidem alius Hesperus, alius Lucifer; in apostolis autem nullus Hesperus, sed omnes Luciferi sunt. Ideo apostoli sunt stellis ipsis splendidiore: neque aberraverit si quis illos mundi luminaria vocet, non modo dum viverent, sed etiam nunc postquam e vita migrarunt. Sanctorum quippe gratia morte non absconditur, obitu non obscuratur, non in terram solvitur: et hoc res ipsa testificatur. Piscatores erant, et piscatores mortui sunt; illorum autem retia semper operantur¹; id quod testificatur multitudo eorum qui quotidie salutem

consequuntur. Vinitores erant, et postquam illi abierunt, vinea foliis ornatur ac fructu onusta est. Etenim vinitores sunt et piscatores, et columnæ et medici, et duces, atque doctores. Columnæ, quia lectum fidei sustentavere; portus, quia fluctus impietatis represserunt; gubernatores, quia orbem a terra in cælum manu duxerunt; pastores, quia lupos abegerunt, et oves servarunt; vinitores, quia spinas evulserunt, et semina pietatis sparserunt; medici, quia vulnera nostra curaverunt. Et ut discas hæc non temere jactari, Paulum in medium adduco, qui hæc omnia præstitit. Vis eum satorem videre? Ego plantavi, Apollo rigavit (1. Cor. 3. 6). Vis architectum cernere? Ut sapiens architectus fundamentum posui (1. Cor. 3. 10). Vis pugilem? Sic pugno, non quasi aerem verberans (1. Cor. 9. 26). Vis athletam? Non est nobis collectatio adversus sanguinem et carnem (Eph. 6. 12). Vis cursorem? Ita ut ab Jerosolyma usque ad Illyricum releverim evangelium Dei (Rom. 15. 19). [Vis duceam? (a)] Induentes lorica[m] fidei (Eph. 6. 14). Vis certantem? Bonum certamen certavi (2. Tim. 4. 7). Vis coronatum conspicerem? In reliquo reposita est mihi corona justitiæ (Ibid. v. 8). Unus cum esset, omnis fiebat, Dominum suum imitans. Etenim Dominus noster cum unus esset substantia, in omnes se formas commutabat. Qua de causa in omnes formas? Propter nostram salutem. Tu palmes fuisti; ille radix: nam, Ego sum vitis, vos palmites (Joan. 15. 5). Progredi voluisti; factus est tibi via: Per me si quis introierit et exierit, pascua inveniet (Joan. 10. 9). Ovis factus es: ille factus est tibi pastor: Ego enim sum pastor bonus: bonus pastor animam suam dat pro ovibus suis (Ibid. 10. 11). Peccator fuisti; ille factus est tibi Agnus Dei, qui tollit peccatum mundi (Ibid. 1. 29). Comedere voluisti; ille factus est tibi mensa. Bibere voluisti: factus est tibi poculum: Qui manducal meam carnem, et bibit meum sanguinem, in me manet, et ego in eo (Ib. 6. 57). Induere te voluisti; ille factus est tibi

¹ In versione veteri hæc leguntur, quæ non sunt in Græco: Et tunc pisces capiebant ad mortem, nunc autem homines capiunt ad salutem; claudos facientes currere, cæcos illuminantes, leprosos mundantes, dæmones effugantes. Paulo post in illa veteri versione legitur: Etenim vinitores erant et piscatores, et turres, et columnæ, et medici, et duces, et doctores, et portus, et gubernatores, et pastores, et athletæ, et coronas gestantes. Textus Græcus in multis vel mancus, vel vitiatu videtur. Infra quoque in veteri Latina versione quedam habentur, quæ non sunt in Græco.

(a) Uncinis clausa in Græco desunt, et desiderari omnino videntur.

AD HOMILIAS IN PENTECOSTEN.

in ipso textu legerat : sic etiam habet Ms. Cæsareus, ex quo hæc homilia educta fuit. Crederem potius eum qui Chrysostomi nomine hanc homiliam primum edidit, hæc ἀσύντατα posuisse. Vetus autem Interpres longe diversum in multis textum habuit, et non pauca effert quæ in textu Græco hodierno non exstant, ut in notis ad imam paginam positis videas.

Secunda homilia Græculi commentum esse videtur, qui in brevissima oratione ab alio ad aliud argumentum transit, quasi priorum oblitus; hic etiam non pauca puerilia deprehendas.

Tertia indigna quovis sagaci viro, ne dicam Chrysostomo, solæcismis scatet, et quibusdam in locis ita obscura est, ut non nisi divinando sensum assequaris. Hæc porro duas postremas homilias publicare ne cogitasset quidem, nisi Savilius prior edidisset.

Trium Homiliarum interpretationem Latinam adornavimus.

ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΗΝ.

Λόγος α'.

Οὐρανὸς ἡμῖν γέγονε σημερον ἡ γῆ, οὐκ ἀστέρων ἐξ οὐρανοῦ εἰς γῆν καταβάντων, ἀλλ' ἀποστόλων ὑπὲρ τοὺς οὐρανοὺς ἀναβάντων, ἐπειδὴ ἕπερ ἐξεχύθη ἡ χάρις τοῦ Πνεύματος. Οὐρανὸν τὴν οἰκουμένην ἐποίησεν, οὐ τὴν φύσιν μεταβάλων, ἀλλὰ τὴν προαίρεσιν διορθωσάμενος. Εὗρε τελώνην, καὶ εὐαγγελιστὴν κατεσκεύασεν· εὗρε βλάσφημον, καὶ ἐποίησεν ἀπόστολον· εὗρε ληστὴν, καὶ εἰς παράδεισον εἰσήγαγεν· εὗρε πόρνην, καὶ παρθένου ἐποίησε σιμωνότεραν· εὗρε μάγους, καὶ εὐαγγελιστὰς εἰργάσατο. Ἐξέβαλε τὴν κακίαν, καὶ ἐπανήγαγε τὴν ἀρετὴν· τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν ἐκόμισεν. Οὐρανὸς γέγονεν ἡ γῆ. Τί γάρ τοιούτων ἀστέρες, ὡς ἀπόστολοι; Ἀστέρες ἐν οὐρανῷ· ἀπόστολοι [788] ὑπὲρ τὸν οὐρανόν. Τὰ ἄνω γὰρ φρονεῖτε, οὐ ὁ Χριστὸς ἐστὶν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ καθήμενος. Ἀστέρες ἀπὸ πυρὸς αἰσθητοῦ· ἀπόστολοι ἀπὸ πυρὸς πνευματικοῦ. Ἀστέρες ἐν νυκτὶ φαίνονται, ἐν δὲ ἡμέρᾳ κρύπτονται· ἀπόστολοι δὲ ἐν νυκτὶ καὶ ἡμέρᾳ τὴν ἑαυτῶν ἀκτίνα λάμπουσιν. Ἀστέρες, ἡλίου φαίνοντος, οὐ φαίνουσι· ἀπόστολοι δὲ, τοῦ Ἥλιου τῆς δικαιοσύνης λάμποντος, τὰς ἑαυτῶν λαμπηδόνας ἀπαστρέπτουσιν. Ἀστέρες ἐν τῇ ἀναστάσει ὡς φύλλα πίπτουσιν· ἀπόστολοι δὲ ἐν τῇ ἀναστάσει ἐν νεφέλαις ἀρπάζονται. Ἐν τοῖς ἀστροῖς ὁ μὲν ἔστιν ἔσπερος, ὁ δὲ φωσφόρος· ἐν δὲ τοῖς ἀποστόλοις ἔσπερος· οὐδεὶς, ἀλλὰ φωσφόρος πάντες. Διὰ δὲ τοῦτο τῶν ἀστέρων οἱ ἀπόστολοι παιδρότεροι· καὶ οὐκ ἂν τις αὐτοὺς ἀμάρτοι φωστῆρας τῆς οἰκουμένης προσεπιπῶν, οὐχ ὅτε ἔξωσιν, ἀλλὰ καὶ νῦν ὅτε ἐταλευτήσαν. Ἡ γὰρ τῶν ἁγίων χάρις οὐ διακόπτεται θανάτῳ, οὐκ ἀμβλύνεται τελευτῇ, οὐ διαλύεται εἰς τὴν γῆν· καὶ μαρτυρεῖ τὰ πράγματα. Ἄλιεις ἦσαν, καὶ οἱ ἄλιεις ἀπέθανον· αἱ δὲ σαγῆναι αὐτῶν ἐργάζονται· καὶ μαρτυρεῖ τὸ πλῆθος τῶν καθ' ἡμέραν σωζομένων. Ἀμπελοργοὶ ἦσαν, καὶ ἀπῆλθον ἐκεῖνοι, καὶ οἱ ἄμπελος τοῖς φθλοῖς κομᾶ, καὶ τῷ καρπῷ βριβεται. Καὶ γὰρ ἀμπελοργοὶ, καὶ ἄλιεις, καὶ στυλοὶ, καὶ ἰατροὶ, καὶ στρατηγοὶ, καὶ διδάσκαλοι. Στυλοὶ μὲν, ὅτι τὸν ὄροφον τῆς πίστεως ἐβά-

στασαν· λιμένες δὲ, ὅτι τὰ κύματα τῆς ἀσεβείας κατέστειλαν κυβερνῆται δὲ, ὅτι τὴν οἰκουμένην ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανὸν χειραγώγησαν· ποιμένες δὲ, ὅτι τοὺς λύκους ἀπήλασαν, καὶ τὰ θρέμματα διέσωσαν· ἀμπελοργοὶ, ὅτι τὰ· ἀκάνθας ἀνέσπασαν, καὶ τὰ σπέρματα τῆς εὐσεβείας κατέσπειραν· ἰατροὶ, ὅτι τὰ τραύματα ἡμῖν διωρθώσαντο. Καὶ ἕνα μᾶθης ὅτι οὐ κόμπος τὰ ῥήματα, παράγω Παῦλον ἅπαντα ταῦτα ποιήσαντα. Βούλει ἰδεῖν αὐτὸν φυτουργόν; Ἐγὼ ἐφύτευσα, Ἀπολλῶς ἐπότισε. Βούλει ἰδεῖν οἰκοδόμον; Ὡς σοφὸς ἀρχιτέκτων, θεμέλιον τέθεικα. Βούλει ἰδεῖν αὐτὸν παγκρατιαστὴν; Οὕτω πυκτεύω ὡς οὐκ ἄδρα δῆρων. Βούλει ἰδεῖν αὐτὸν ἀθλητὴν; Οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἡ πάλη πρὸς αἷμα καὶ σάρκα. Βούλει ἰδεῖν αὐτὸν δρομέα; Ὡςτε με ἀπὸ Ἱερουσαλήμ καὶ κύκλῳ μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ πεπληρωκέμαι τὸ Ἐυαγγέλιον τοῦ Θεοῦ. Ἐνθυσόμενοι τὸν θάνατον τῆς πίστεως. Βούλει ἰδεῖν αὐτὸν ἀγωνιστὴν; Τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἠγώνισμαι. Βούλει ἰδεῖν αὐτὸν στεφανίτην; Αἰοιῶν ἀπόκειται μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος. Εἰς ὧν, πάντα ἐγένετο, τὸν δεσπότην τὸν ἑαυτοῦ μιμούμενος. Καὶ γὰρ ὁ δεσπότης ὁ ἡμέτερος εἰς ὧν τὴν οὐσίαν, πρὸς ἅπαντα ἐσχηματίζετο. Πῶς πρὸς πάντα; Διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν. Κλήμα ἐγένου, καὶ ἐγένετο ῥίζα. Ἐγὼ γὰρ εἰμι ἡ ἀμπελος, ὅμοιος τὰ κλήματα. Βασιλαὶ ἠθέλησα; ἐγένετό σοι ὁδός· Δι' ἐμοῦ ἔαν τις εἰσελθῆι καὶ ἐξέλθῆι, ῥομὴν εὐρήσει. Πρόβατον ἐγένου, ἐγένετό σοι ποιμήν· Ἐγὼ γὰρ εἰμι ὁ ποιμήν ὁ καλός· ὁ ποιμήν ὁ καλὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίθησιν ὑπὲρ τῶν προβάτων. Ἀμαρτωλὸς ἐγένου· ἐγένετό σοι ἄμνος τοῦ Θεοῦ ὁ αἴρων τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου. Φαγῆναι ἠθέλησα; ἐγένετό σοι τράπεζα. Πιεῖν ἠθέλησα; ἐγένετό σοι ποτήριον. Ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα καὶ πίνων μου τὸ αἷμα, ἐν ἐμοὶ μένει, καὶ ἐγὼ ἐν αὐτῷ. Ἐνδύσασθαι ἠθέλησα; ἐγένετό σοι ἱμάτιον. Ὅσοι γὰρ εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε. Νύμφη ἠθέλησα γενέσθαι· ἐγένετό σοι νυμφίος·

• Legit vetus interpres, ἔξω μόνον, atque ita legendum.

• Post τοῦ Θεοῦ hæc desiderari omnino videntur, Βούλει ἰδεῖν αὐτὸν στρατηγόν;

Ὁ ἔχωρ τὴν τύφωρην, νυμφίος ἐστίν. Ἠθέλησας ἀ-
 ἐγένετο σοι ἀνὴρ Ἑρμούσμη γὰρ ὑμᾶς ἐνὶ ἀνδρὶ
 παρθένου ἀγῆρη παραστήσαι τῷ Χριστῷ. Πόρνη
 ἦς, καὶ ἐγένου παρθένος. Ὡ καινῶν καὶ παραβέβη-
 πραγμάτων! Ἐπὶ τῶν ἔξωθεν ὁ γάμος τὴν πρῶ-
 νίαν διαλύει, ἐπὶ δὲ τῶν πνευματικῶν πόρνην ἔλαβε,
 καὶ παρθένου ἐποίησε σεμνοτέραν. Ἐρμήνευσον, ὦ
 αἰρετικῆ, πῶς ἡ πόρνη παρθένος. Περιεργάσασθαι οὐ
 δύναται· πίπτει δὲ κατέγομαι. Ταῦτα δὲ πάντα ἡ
 τοῦ Πνεύματος ἐποίησε χάρις. Ἐξεχύθη [789] ἡ χά-
 ρις, καὶ ὤφθησαν αὐτοῖς διαμεριζόμεναι αἱ γλώσ-
 σαι ὡσεὶ πυρρὸς ὄχι πυρρὸς, ἀλλ' ὡσεὶ πυρρὸς. Εἰ
 πῦρ, πῶς οὐκ ἐκαίοντο; ἐρωτᾷ ὁ Ἰουδαῖος. Μᾶλλον δὲ
 ἐγὼ τὸν Ἰουδαῖον ἐρωτῶ, πῶς οὐκ ἔκαε τὴν βᾶτον
 φρυγανῶδες ξύλον; Τί πυρρὸς σφοδρότερον; τί βᾶτον
 ἐτελεστέρον; καὶ οὕτω τὸ ξύλον ἐκαίτο, οὕτω τὸ
 πῦρ ἐσθόνυτο. Καὶ πάλιν, πῶς τὰ σώματα τῶν
 τριῶν παιδῶν οὐ κατέκαυσεν, ἀλλ' ἡ κάμινος εἰς δρό-
 σον μεταβάλλετο, καὶ τοὺς ἀνθρακας βοδῶνα ἐνόμι-
 ζον; Μάχη ἦν πυρρὸς καὶ σωμάτων, καὶ ἡ νίκη τῶν
 σωμάτων ἐγένετο στερωτέρα. Ἐρμήνευσόν μοι τὰ τῶν
 παλαιῶν ἀλλ' ἐκεῖνα προέλαβεν, ἵνα πιστευθῇ ἡ ἀλή-
 θεια. Διὰ τί ἐν πυρὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον; Διὰ τὸ
 γοργὸν τῆς διανοίας τῶν δεχομένων. Οὐ διὰ τοῦτο δὲ
 μόνον, ἀλλὰ καὶ ὡσπερ τὸ πῦρ τὰς ἀκάνθας ἀνα-
 αλλτκει, οὕτω τὸ Πνεῦμα τὰ ἁμαρτήματα δαπανᾷ.
 Ἐνεβλήθη ὁ ἅγιος εἰς λάκκον, καὶ τοὺς λέοντας
 ἐφίμωσεν. Περιήλθον οἱ ἀλλεῖς τὴν οἰκουμένην, νοσού-
 σαν αὐτὴν παραλαβόντες, καὶ πρὸς ὑγίειαν ἐπανήγα-
 γον· στασιάζουσιν παραλαβόντες, πρὸς εὐταξίαν
 ἐχειραγωγῶσαν οὐ δόρατα κινούντες, οὐ τόξα βάλλ-
 οντες, οὐ βέλος ἀφιέντες, οὐ χρημάτων ἔχοντες περι-
 υσιαίαν, οὐ λόγων ῥητορικῶν ἀλλ' ἦσαν γυμνοὶ ἀπὸ
 ἱματίων, καὶ ἐνδοξομένοι τὸν Χριστὸν πένητες καὶ
 πλῆσιτοι, χρημάτων ἀπεστερημένοι, τὴν δὲ βασι-
 λειαν κεκτημένοι· μόνοι καὶ οὐ μόνοι, μόνοι ἀνθρώ-
 πων, ἔχοντες δὲ τὸν ἐαυτῶν Δεσπότην. Ἐγὼ γὰρ εἶ-
 μὲν, φησὶ, μεθ' ὑμῶν ἕως τῆς συντελείας τοῦ
 αἰῶνος. Περιήλθον τὴν οἰκουμένην πᾶσαν τὰ πρόβατα
 μεταξὺ τῶν λύκων. Τίς εἶδε; τίς ἤκουσε; Λέγει·
 Ἀποστέλλω ὑμᾶς ὡσπερ πρόβατα ἐν μέσῳ λύ-
 κων. Ποῖος ποιμὴν πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων πέμψει;
 Ἄλλ' ὅταν ἴθῃ τὸν λύκον ὁ ποιμὴν, συναλεύει τὰ
 πρόβατα ὁ δὲ Χριστὸς τὸ ἐναντίον ἐποίησε· τὰ πρό-
 βατα εἰς τοὺς λύκους ἀπέστειλε, καὶ οὐκ ἐγένετο θη-
 ριάλωτα τὰ πρόβατα, ἀλλ' οἱ λύκοι εἰς τὴν τῶν προ-
 θιῶν ἡμερότητα μετέστησαν. Καὶ ἵνα μὴ λέγωσιν
 ἐκείνοι, Πρόβατὰ ἔσμεν, καὶ πέμψει ἡμᾶς κατάθρω-
 μα τοῖς λύκοις, καὶ τράπεζαν τοῖς θηρίοις, μὴ λέξει
 περιεπλεοναῦτων τὴν διάνοιαν. Οὐκ εἶπεν· Ἀπέλθετε·
 οὐδὲ γὰρ τῆ ἐαυτῶν δυνάμει ἐπεμψεν αὐτούς· ἀλλ',
 Ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω ὑμᾶς. Ἀσθενεῖς ὑμεῖς· ἀλλὰ
 δυνατὸς ὁ ἀποστέλλων ὑμᾶς. Τίς εἶ σύ; Ἐγὼ εἰμι
 ὁ τὸν οὐρανὸν πῆξας, ὁ τὴν γῆν θεμελιώσας, ὁ τὴν
 θάλασσαν διαλύσας, ὁ τὸ καθ' ὑμῶν χειρόγραφον τῷ
 σταυρῷ προσηλώσας, ὁ τὴν παλαιὸν νόμον ἀνατρέ-
 ψας, ὁ εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐπαναγαγὼν ὑμᾶς πατρίδα, ὁ
 τὸ ἰσχυρὰ παραλύων, καὶ τὰ παραλελυμένα ἐν-
 ισχύων. Τί τῆς θαλάσσης ἰσχυρότερον; Ἀλλὰ ἡ μι-
 κροὶ ψάμμος τὴν ἀφόρητον βίαν ἐκείνην κατέχει.
 Ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω ὑμᾶς ὡσπερ πρόβατα ἐν μέσῳ
 λύκων. Τεῖχος τὰ θηρία τοῖς πρόβασι γίνεται, ἵνα
 μηδὲ φυγῇ τὴν σωτηρίαν πορίζωνται. Ὡ δυνάμις
 τοῦ ἀποστελλαντος! ἐν μέσῳ τὰ πρόβατα, καὶ κύκλω
 οἱ λύκοι· ἀλλὰ μετεβλήθησαν, καὶ ἐγένοντο πρόβατα.
 Οὐ γὰρ ἦσαν φύσει λύκοι, ἀλλὰ προαιρέσει. Ἰδοὺ
 ἐγὼ ἀποστέλλω ὑμᾶς. Τί οὖν κελεύεις; Γίνεσθε φρό-
 νιμοὶ ὡς οἱ ὄφεις, καὶ ἀκέραιοι ὡς αἱ περιστε-
 ραί. Τί λέγεις, Φρόνιμοι ὡς οἱ ὄφεις; Ὁ ὄφις κἄν
 μυρία λάθῃ τραύματα, τὴν δὲ κεφαλὴν διασώσῃ, ὅλος
 ἐστὶν ὑγιής. Οὕτω καὶ σύ, κἄν χρήματα θέλῃ λαβεῖν
 ὁ ἐναντίας, δός· κἄν κτήματα, κἄν αὐτὴν τὴν ζωὴν
 μόνον τὴν πίστιν σου διατήρησας. Γίνεσθε φρό-
 νιμοὶ. Ἐκεῖνης μενοῦσιν πάντα ῥάβδα καὶ εὐχερῆ.
 Ἰγμὸς ἐξήλθες ἐκ κοιλίας μητρὸς σου, γυμνός; καὶ
 ἀπλευρήσῃ. Ἄλλ' ἐξορῶ· σέ τίς; Τοῦ Κυρίου ἡ γῆ,
 καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς. Ἄλλ' ἀποθηήσκεις; Ἄλλ' ὁ

θάνατός σοι ἀποθνήσκει. Μόνον τὴν πίστιν μὴ ἀπωλέ-
 σης, τὸν θησαυρὸν τὸν ἀνάλωτον, τὴν πίστιν τὴν
 δαπανήτην. Μάρτυρες τούτων οἱ μάρτυρες οὗτοι·
 ἐπειδὴ τὴν πίστιν οὐκ ἀπόλεσας, καὶ μετὰ τελευτῆν
 τῶν ζώντων εἰσι δυνατώτεροι. Διὰ τοῦτο ἀνθρώπος
 ἐγενόμην, διὰ τοῦτο σάρκα ἀνέλαβον, ἵνα τὴν οἰκου-
 μένην Ἐκκλησίαν ἐργάσωμαι. Πολὺ γὰρ περισπού-
 δαστον τῷ Θεῷ Ἐκκλησία, οὐ τολχοὺς ἀσφαλιζομένην,
 ἀλλὰ πίστει τειχιζομένην. Διὰ τὴν Ἐκκλησίαν οὐρα-
 νὸς ἐστάθη, καὶ ἡ θάλασσα ἐξεχύθη, καὶ [790] ἀήρ
 ἠπλώθη, καὶ γῆ θεμελιώθη, παραδείσος ἐφουτεύθη,
 νόμος ἐδόθη, προφηταὶ ἀπεστάλησαν, θαύματα ἐγέ-
 νετο, πέλαιος ἐσχίζετο καὶ ἐρράπτετο, πέτρα ἐρ-
 ρήγνυτο, καὶ πάλιν συνήπτετο, μάννα κατεφέρετο,
 καὶ σχεδιαζομένη παρεσκευάζετο τράπεζα. Διὰ τὴν
 Ἐκκλησίαν προφηταί, διὰ τὴν Ἐκκλησίαν ἀπόστολοι·
 καὶ τί πολλὰ λέγω; Διὰ τὴν Ἐκκλησίαν ὁ μονογενὴς
 Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἀνθρώπος· ἐγένετο, ὡς φησὶν ὁ Παῦ-
 λος· Ὅς γὰρ τοῦ Ἰδίου Υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο. Τοῦ Υἱοῦ
 οὐκ ἐφείσατο, ἵνα τῆς Ἐκκλησίας φείσεται· τὸ αἷμα
 τοῦ Υἱοῦ ἐξέχευε διὰ τὴν Ἐκκλησίαν. Τοῦτο ἐφείσε
 αὐτὴν τὸ αἷμα· διὰ τοῦτο τὰ φυτὰ μαρτυρῆσαι οὐ δύ-
 ναται, οὐδὲ φυλλορροεῖ. Οὐχ ὀπνεύεται καιρῶν
 ἀνάγκαις, οὐδὲ δουλεύει χρόνοις, ἐν θερῇ μὲν κομῶσα
 τὰ φύλλα, ἐν δὲ χειμῶνι γυμνομένη. Οὐ γὰρ και-
 ρῶν ἀνάγκη, ἀλλ' ἡ τοῦ Πνεύματος χάρις αὐτὴν
 γεωργεῖ· διὰ τοῦτο οὐκ ἀνασπᾷται. Ἄλλ' οὐκ ἐστὶ θαυ-
 μαστὸν, ὅτι οὐκ ἀνασπᾷται, ἀλλ' ὅτι καὶ πολεμούντων
 πολλῶν οὐκ ἀνασπᾷται. Πόσοι ἐξ ἀρχῆς ἐπολέμησαν
 τὴν Ἐκκλησίαν; Ὅτε νεόφυτος ἦν, πολλὰ κατ' αὐ-
 τῆς ἐκινήθη. Νῦν μὲν γὰρ διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν,
 καὶ τὴν τοῦ Πνεύματος δύναμιν, καὶ βρασιλεῖς εὐ-
 σεβεῖς, καὶ στρατηλάται, καὶ ἡ οἰκουμένη πᾶσα τῆς
 πίστεως ἐμπέπλησται· τὸ δὲ ἐν ἀρχῇ καὶ ἐν προομίῳ
 βασιλεῖς ἐν ἀσθεῖα, στρατηλάται ἀσθεῖς, διατάγμα-
 τα ἀρχόντων, βωμοὶ ἀναπλάται, καπνὸς πανταχοῦ
 καὶ κνίσσα. Ὁ ἀήρ ἐμολύνετο, ἡ γῆ ἐμαίνετο, δαι-
 μονες ἐθάκχευον, διάβολος ἐχόρευε, πατὴρ ἀπέκτει-
 νεν υἱόν, υἱὸς ἠτίμασεν· ἡ φύσις ἐσχίζετο, καὶ ἡ
 εὐσέβεια οὐκ ἔμεριζετο. Πού νῦν οἱ τολμήσαντες τῇ
 Ἐκκλησίᾳ ἀντιπαρᾶττεσθαι; Ὅτε νεόφυτος ἦν, οὐ
 καὶ ἠδικήθη· ὅτε τοῦ οὐρανοῦ ἤψατο, προσδοκᾷς αὐ-
 τῆς περιγενέσθαι; Ὅτε ἔνδεκα οἱ ἀπόστολοι, οὐδεὶς
 αὐτῶν ἐκράτησεν, ἀλλὰ οἱ ἔνδεκα τοσαύτας μυριάδας
 ἐσαγγέλευσαν· νῦν ὅτε ἡ θάλασσα, καὶ ἡ οἰκουμένη,
 καὶ ἡ ἀοίκητος χώρα, καὶ πόλεις, καὶ πάντα τὰ πέ-
 ρατα τῆς εὐσεβείας ἐμπέπλησται, τότε ἐλπίζεις αὐ-
 τῆς κρατῆσαι; Ἄλλ' οὐ δύνασαι· ὁ Χριστὸς γὰρ
 ἀπέψηγατο· Πύλαι ἴδου οὐ κατισχύουσιν αὐτῆς.
 Εὐκολώτερον τὸν οὐρανὸν ἀφανισθῆναι, καὶ τὴν γῆν
 ἀπολέσθαι, ἢ τὴν Ἐκκλησίαν τι παθεῖν. Αὐτὸς ὁ Χρι-
 στὸς· Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται, οἱ δὲ
 λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσι. Καὶ καλῶς· ὁ γὰρ λό-
 γος τοῦ Θεοῦ, αὐτοῦ τοῦ οὐρανοῦ δυνατώτερος· ὁ γὰρ
 οὐρανὸς ἔργον τοῦ λόγου. Ἐπεν ὁ Θεός, Γενηθήτω οὐ-
 ρανός· καὶ ὁ λόγος ἔργον ἐγένετο. Ἐτρεχεν ἡ φύσις,
 καὶ τὸ κωλύον οὐδέν. Καὶ γὰρ δεσπότης ἦν τῆς φύ-
 σεως, καὶ τοιαύτην ποιῆσαι, καὶ τοιαυτὴν μεταβα-
 λεῖν. Ἐγὼ αὐτὴν ὠκοδόμησα ὁ τοὺς οὐρανὸς στή-
 σας· ἀλλ' ὑπὲρ οὐρανοῦ· σῶμα οὐκ ἂν ἔλαβον, ἵνα
 μάθης ὅτι καὶ οὐρανοῦ καὶ ἀγγέλων καὶ πάσης τῆς
 κτίσεως ἡ Ἐκκλησία τιμιωτέρα. Διὰ τοῦτο Ὁ οὐρα-
 νὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται, οἱ δὲ λόγοι μου οὐ
 μὴ παρέλθωσι. Παρέστω ὁ Ἰουδαῖος, παρέστω ὁ
 Ἕλληγ. Εἰ κόμπος τὰ ῥήματα, ἐλεγέτω· εἰ δὲ ἀλή-
 θεια τὰ εἰρημένα, προσκυνεῖτω τὴν δύναμιν. Εἶπεν ὁ
 Χριστός· Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται, οἱ
 δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσι. Τί δὲ ἐστίν, οἱ λό-
 γοι αὐτοῦ; Προχειρίζωμεν ἐν μέσῳ, ἴδωμεν μὴ
 διέπασαν. Οὐκ ἀμφιβάλλων λέγω, ἀλλὰ τὸν αἰρετικὸν
 ἐπιστομίζω. Διὰ τοῦτο, Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρ-
 ελεύσονται, οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσι. Ποῖοι
 λόγοι; Σὺ εἶ Πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτη τῇ πέ-
 τρα οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ πύλαι
 ἴδου οὐ κατισχύουσιν αὐτῆς. Ἐπὶ ταύτη τῇ
 πέτρᾳ. Οὐκ εἶπεν, Ἐπὶ τῷ Πέτρῳ· οὕτω γὰρ ἐπὶ τῷ
 ἀνθρώπῳ. ἀλλ' ἐπὶ τὴν πίστιν τὴν ἐαυτοῦ Ἐκκλη-
 σίαν ὠκοδόμησεν. Τί δὲ τὴν πίστιν; Σὺ εἶ ὁ Χρι-

* Hic legendum videtur ἠθέλησας γαμετῆ γενέσθαι.

b Hic legendum ἠτίμασεν ἢ τιμᾶσα· versio vetus, inho-
 noravit patrem.

indumentum: *Quotquot enim in Christo baptizati estis, Christum induistis (Gal. 3. 27)*. Sponsa esse voluisti; tunc fuit sponsus: *Qui habet sponsam, sponsus est (Joan. 3. 29)*. Nubere (a) voluisti; factus est tibi vir: *Descendi enim vos uni viro virginem castam exhibere Christo (2. Cor. 11. 2)*. Meretrix eras, et facta es virgo. O res novas et admirandas! Apud sæculares nuptiæ virginitatem solvunt; in spiritualibus autem meretricem accipit, et virgine castiorem fecit. Interpretare, o hæretice, quomodo meretrix facta sit virgo¹. Curiose inquirere non valeo; sed fide detineor. Hæc autem omnia Spiritus sancti gratia effecit. Effusa est gratia, *Et apparuerant illis dispersitæ linguæ tanquam ignis (Act. 2. 3)*; non ignis, sed *Tanquam ignis*. Si ignis, quomodo non ardebant? interrogat Judæus. Et ego vicissim Judæum interrogabo, *Quomodo non comburebit ignis rubrum combustibile lignum? Quid igne vehementius? quid rubo vilius? et neque lignum exurebatur, neque ignis exstinguebatur. Ac rursus quomodo corpora trium puerorum ignis non exussit; sed fornax in rotam versa est, et carbones tanquam rosas habebant? Certamen erat ignis et corporum; ac corpora victoriam reverterunt; nam quæ cera molliora erant, ferro firmiora evaserunt. Interpretare mihi vetera: verum illa præcesserunt, ut crederetur veritati. Cur in igne Spiritus sanctus? Ob agilitatem mentis eorum qui ipsum susceperunt. Neque ob hoc tantum; sed etiam quia sicut ignis spinas consumit, sic et peccata Spiritus sanctus. Injunctus est sanctus vir in lacum, et ille leonum ora frenavit. Circueverunt piscatores terram, et cum ægram accipessent, ad valetudinem restituerunt; seditionibus agitatum, in bonum ordinem reduxerunt, non lanceas vibrantes, non sagittis impetentes, non tela mittentes, non pecuniarum vim nacti, non verbis utentes rhetoricis; sed erant nudati quidem vestibus, at Christo induti: pauperes et divites, pecunia vacui, sed regnum possidentes: soli et non soli; soli scilicet quod non homines secum haberent, sed Dominum suum adstantem. Nam *Ego, inquit, vobiscum sum usque ad consummationem sæculi (Matth. 28. 20)*. Peragrarunt universum orbem oves inter lupos. Quis vidit? quis audivit? Dicit: *Mitto vos sicut oves in medio luporum (Ib. 10. 16)*. Quis pastor oves mittit in medium luporum? Certe cum pastor lupum videt, oves abigit; Christus autem e contrario fecit: oves ad lupos misit, et oves non rapte a lupo sunt, sed lupi sunt in ovium mansuetudinem translati. Et ne dicant illi: Oves sumus, et nos mittis in escam luporum, et in mensam ferarum: uno verbo illorum mentem complectitur. Non dixit, *Ite*: neque enim illorum virtute mittebat illos, sed, *Ecce ego mitto vos*. Vos infirmi estis; sed potens est ille qui vos mittit. Quis es tu? Ego sum qui cælum fixi, ego qui terram fundavi, qui mare effudi, qui chirographum, quod contra vos erat, cruci affixi, qui veterem legem mutavi, qui vos ad veterem patriam reduxi, qui fortia solvo, qui dissoluta roboro. Quid mari fortius? Sed parva arena ejus intolerandam vim retinet. *Ecce ego mitto vos sicut oves in medio luporum*. Ferae quasi murus ovibus sunt, ne fuga salutem consequi possint. O virtus mittentis! in medio oves, et in circuitu lupi; sed mutati sunt lupi, et facti sunt oves. Non enim erant natura lupi, sed voluntate. *Ecce ego mitto vos*. Quid ergo jubet? *Estote prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbæ*. Quid dicitis, *Prudentes sicut serpentes*? Serpens etiamsi sexcenta accipiat vulnera, dum caput servet, totus est sanus. Ita et tu, si pecuniam adversarius tollere vult, præbe illi, item si facultates, si ipsam vitam: fidem tantum serva. *Estote prudentes*. Illa maneant omnia facilissima sunt. Nudus egressus es de utero matris tuæ, nudus reverteris (Job. 1. 21). Sed quispiam te in exilium mittit? *Domini est terra et plenitudo ejus (Psal. 23. 1)*. Forsitan mors adest? At mors tibi peregrinatio est. Fidem tantum ne amittas, thesaurum non deficientem; fidem quæ nunquam*

consumitur. Horum testes hi martyres, quia fidem non perdidit, mortui viventibus sunt potentiores. Ideo homo factus sum, ideo carnem assumpsi, ut orbem Ecclesiam efficerem. Admodum cara Deo est Ecclesia non muris septa, sed fide munita. Propter Ecclesiam extensum est cælum, diffusum est mare, aer expansus, fundata terra, paradisi plantatus, lex data, prophete misi, miracula patrata, pelagus scissum et reductum est, petra scissa est et restituta, manna delapsum, et extemporanea parata mensa est. Propter Ecclesiam prophete, propter Ecclesiam apostoli: et quid plura dico? Propter Ecclesiam unigenitus Dei Filius factus est homo, ut ait Paulus: *Qui proprio Filio suo non pepercit (Rom. 8. 32)*. Filio non pepercit, ut Ecclesie parceret: sanguinem Filii effudit propter Ecclesiam. Ille sanguis illam irrigat: ideo plantæ ejus marcescere non possunt, nec folia amittere. Non subjacet necessitati tempestatum, nec temporibus subest, ita ut aestate frondescat, hieme muletur. Neque enim tempestatum ulla necessitas adest, sed Spiritus gratia illam excolit: ideoque non evellitur. Neque sane mirum est, quod non evellatur, sed quod multis impugnantibus non evellatur. Quot quantique ab initio Ecclesiam oppugnarunt? Cum recens plantata esset, multa contra illam mota sunt. Nunc enim per Dei gratiam et Spiritus virtutem Imperatores pii sunt, ac duces, et universa terra fide repleta est: in principio autem et in exordio Ecclesie Imperatores impietati addicti erant, duces impii: edicta principum ubique, aræ incensæ, fumus ubique ac nidor. Aer sædabatur, terra polluebatur, demones delacchabantur, diabolus choreæ agebat: pater occidebat filium; filius inhonorabat patrem: natura scindebatur, pietas non distribuabatur. Ubi sunt nunc illi qui audent contra Ecclesiam pugnare? Quando novella erat, non læsa fuit, et cum ad cælum pertingit, exspectas te illam posse superare? Cum undecim tantum essent apostoli, nullus eam superare potuit; sed illi undecim tot hominum millia quasi sagena ceperunt: nunc vero cum mare, terra, desertum et urbes, omnesque terrarum terræ vera religione sunt repleti, num speras te illam posse vincere? Verum non potes, Christus enim pronuntiavit, *Portas inferi non prævalent adversus eam (Matth. 16. 18)*. Facilius est cælum de medio tolli, et terram petire, quam aliquid mali pati Ecclesiam. Ipse Christus ait: *Cælum et terra transibunt, verba autem mea non præteribunt (Matth. 24. 35)*. Bene quidem: verbum quippe Dei ipso cælo potentius est: cælum enim est opus verbi. Dixit Deus, Fiat Cælum, et verbum opus factum est. Currebat natura, et nihil impediebat. Etenim Dominus erat natura, qui et talem facere, et immutare poterat. Ego illam ædificavi qui cælos statui: verum non pro cælis corpus assumpsi, ut discas et cælo et angelis et omni creatura honorabiliorem Ecclesiam esse. Ideo *Cælus et terra transibunt, verba autem mea non præteribunt*. Adsit Judæus, adsit gentilis: si hæc inania verba sunt, redarguat; si autem vera, adoret virtutem. Dixit Christus: *Cælum et terra transibunt, verba autem mea non transibunt*. Quid tibi volunt verba ejus? Adducamus in medium; videamus num interciderint. Non dubitans dico, sed hæretico os occludo. Ideo *Cælum et terra transibunt, verba autem mea non transibunt*. Quæ verba? *Tu es Petrus, et super hunc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalent adversus eam (Matth. 16. 18)*. Super hæc petram. Non dixit, Super Petrum: neque enim super hominem, sed super fidem ejus Ecclesiam ædificavit. Quid erat illa fides? *Tu es Christus Filius Dei vivi (Ib. v. 16)*. Petram Ecclesiam vocavit, quæ exripit flurtus, et non concutitur. Etenim Ecclesia tentationes excipit, sed non vincitur. Quid igitur est illud, *Super petram*? Confessio in verbis est. Num immittis lapides? num ligna? num ferrum? Nequaquam, inquit: non est enim ædificium hujusmodi, quod, quolibet modo structum sit, tempore solvitur: con-

¹ Sic additur in veteri versione: *Hæc te nescire dicit, et disputare de Deo nudati temeritate conaris!*

(a) Vox, nubere, deest in Græco, sed legenda videtur.

¹ Ven., super cælos.

lesionem autem ne daemones quidem vincere possunt. Cujus rei testes sunt martyres, quorum latera radebantur, nec tamen illi fidem amittebant. O res admirandas! Paries effoditur, et thesaurus non abripitur; caro consumitur, et fides non amittitur: talis quippe martyrum virtus. *Nam super hanc petram edificabo Ecclesiam meam: et portæ inferi non prævalent adversus eam.* Verborum accuratorem animadvertite: *Portæ inferi non prævalent adversus eam.* Cur, inquam, non impedit quominus tentationes Ecclesiam impetant? Non impedio; nonne ut meam virtutem ostendam? Si nemo eam impugnaret, dicere possint: Si oppugnaretur, utique vinceretur. Ideo sinit eam impugnari, ne defectui impugnantium victoria adscribatur. *Et portæ inferi, non dicit, Non impingent in eam: sed, Non prævalent adversus eam:* impugnabitur, sed non vincetur. Tempestatibus subit Ecclesia, sed non demergitur: fluctibus jactatur, sed non obruitur: tela excipit, sed non vulneratur: machinis impetitur, sed turris non quatitur. Et quid dico Ecclesiam? Unum verbum protulit piscator, et stat sicut turris immobilis. Quot tyranni verbum hoc delere conati sunt, et non potuerunt? Supra petram enim fundatum erat. Illic animum adhibe: tyranni, Imperatores, diademata, gladii acuti, dentes ferarum, mortis oblatæ terrores, sartagine, fornaces: pharetram quippe suam evacuavit diabolus: sed Ecclesiam non lesit. Quare? *Portæ inferi non prævalent adversus eam.* Quot ab initio Ecclesie impugnatores? Ubinam illi? Silentio et oblivioni dati sunt: et Ecclesia floret. Ubi Claudius? ubi Augustus? ubi Nero? ubi Tiberius? Nomina mera sunt: horum nemo meminit. Quia Eccle-

siam impugnaverunt, nulla eorum mentio: Ecclesia autem plusquam sol splendet. Quocumque ieris, ad Indos, ad Mauros, ad Britannos¹, ad totum orbem terræ invenies illud, *In principio erat Verbum* (Joan. 1. 1), et vitam ubique probam. Antehac vero civitates erant impietate repletæ; nunc autem ipsum desertum pietate plenum est. Antea reginæ saltabant, nam in natali Herodis saltavit filia Herodiadis (Matth. 14. 6); hodie ne ancilla quidem id facere dignatur. Antea Persæ² matres suas in uxores ducebant; hodie virginitatem colunt. Antea Gotthi patres occidebant; hodie sanguinem suum pro pia religione fundere non dubitant. Antehac etiam privati erant impii; hodie Imperatores et populi pii sunt. Imperator hodiernus posito diademate, accepta cruce, ætatem habens immaturam, canitie dignam sapientiam exhibet, in ecclesia imperium non agnoscens: foris satellitum, hic mysteria; foris scuta, hic sacrorum initiationes: Theodosii filius et pater Theodosii. Pro his omnibus gratias agamus Deo: cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

¹ In veteri versione additur, *ad Hispanos.*

² Quæ sequuntur, usque ad vocem, *Antehac*, ita habentur in veteri versione Latina, a textu Græco longe diversa: *Antiquitas gentis Persarum filii parentibus sociabantur convivio, et soror fratri jungebatur impune: nunc vero virginitatem appetunt. Antehac autem quoties in Britannia humanis vescerantur carnibus, nunc jejuniis reficiunt animam suam. Massagetæ et Derbices miseros pulant qui ægrotatione moriuntur, et parentes, cognatos, propinquos, cum ad venectiam venerint, jugulatos devorant, rectius esse dicentes, ut a se potius quam a verminibus consumantur: nunc vero post passionem Christi et resurrectionem ejus, abstinentia et castitate devote militant Christo, et prope omnes gentes pro nomine Domini fundere sanguinem suum non dubitant.*

IN SANCTAM PENTECOSTEN

SERMO II.

Advenit gratia Spiritus: verax quippe est ille qui donum Spiritus sancti promisit. Advenit Paracletus a Domino Christo prædicatus; mentiri enim nequit is qui ejus ad nos profectum prænuntiavit. Non servus servi adventum prædicit; sed Dominus Domini æquali honore præditi prænuntius fuit: et bonus doctor bono doctore loco cedit; imo potius et præsentis adest, et cum ascendente ascendit, et cum descendente advenit. Indivisibilis quippe est Trinitatis gratia: ac neque qui ascendit, abiit; neque qui venit, aberat. Sed ascendit Dei Verbum ut homo, et tamen adest; descendit vero Paracletus, nec caros reliquit: sed cum Patre regnat, et terram illuminat, œconomiam implevit, et genera linguarum apostolis misit; vox ingens statim audiebatur, vehementis auræ sonitus factus est, tonitruum strepitum adventus Spiritus sancti imitabatur: nam super filios tonitruum adventabat. *Et apparuerunt eis dispertitæ tanquam ignis* (Act. 2. 3): eratque id quod apparebat, terribile; id vero quod agebatur, desiderabile: flamma ingruens, nec urens; ignis insidens, nec comburens; ignis qui cælestem sapientiam dabat, ignis qui in linguas innumeras dividebatur, ignis in verborum species divisus: flamma quæ piscatores argumentandi modum docebat, quæ coriarum rhetorem efficiebat. Imo vero his non sunt comparandi sophistæ. Illi enim unius solum gentis doctores erant; hi vero totius orbis pædagogi. Vir Galilæus Medorum lingua loquebatur, Parthice sciebat, Flavitice non ignorabat: sed omnium dialectorum imagines in ore ferebat. Auditorum nemo illum esse barbarum putabat, neque a verborum talium ut spuriorum auditu refugiebat: sed a tota gente quasi contribulis audiebatur, quia totius orbis linguam circumferebat, et hunc primum piæ religionis fructum accipimus. Nam

in constructione turris vocum species divise sunt, et alii homines aliorum linguam ignorabant. Denique perosi propositi concordiam ignorantia verborum dissipari opus erat, et eos qui simul et male operabantur, linguæ mutatione disjungi, absurdique coactus notitiam ex verbis accipere: ita ut is qui loquebatur nihil diceret, et qui audiebat nihil intelligeret ne tempus frustra insumeretur. Quodnam tibi arrogantis lucrum? quis tanti operis finis? Cur eum qui apprehendi nequit, apprehendere satagis? Cur calum ipsum rapere contendis, qui ne dignus quidem es qui terra fruaris? Quid sublimia loqueris, qui ne proximi quidem tui vocem intelligis? Vocem et linguam tuam divide, et opus solve; non quod ascensum tuum metuas, nec quod regno meo timeam, sed quod de te vane laborante et fatiscente sim sollicitus. Non enim lapidum structura, nec multorum manibus adificata turris in cælum deducere potest, sed cursus divinæ cognitionis, et equi justitiæ, vitæque luce purior, atque altæ virtutis in illa ducunt via. Illos quidem divise lingue ab ausu deterruere, ita Deo sapienter clementerque dispensante. Quod autem illis utpote improbis abstulit, hoc apostolis utpote probis dedit: et qui per linguam improbos castigaverat, per linguam sanctos gloria affecit: ac ministri verbi ejus formas suscipiunt, non ad ostentationem gratia utentes, sed ad usum donum accipientes. Oportebat enim orbis doctores orbis linguas callere. Infirmus certe doctor, qui a discipulis non intelligitur. Verum illi utpote quibus tanta mysteria credita fuerant, necessario linguarum notitiam prius acceperunt. Nullus enim quempiam mysteria docere potest, quin prius ille crediderit; nec potest quis credere, nisi quæ dicitur teneat. Hinc cœpit Spiritus gratia, ideoque sonituum miracula prius edidit. *In omnem terram exi-*

στὸς, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος. Πέτραν τὴν Ἐκκλησίαν ἐκάλεσε, δεχομένην κύματα, καὶ μὴ σαλευομένην. Καὶ γὰρ ἡ Ἐκκλησία δέχεται πειρασμούς, ἀλλ' οὐ νικάται. Τί οὖν ἐστίν, Ἐπί τῃ πέτρᾳ; Ὁμολογία ἐπὶ τοῖς ῥήμασιν. Οὐ ἄλλους βάλλεις; οὐ εὐία; οὐ εἰδῆρον; Οὐχί, ψῆσιν οὐ γὰρ ἐστὶν οἰκοδομὴ τοιαύτη, ἢ, ὅσα ἂν ἦ, τῷ χρόνῳ λυεταί· ὁμολογίαν δὲ οὐτε δαίμονες νικάσαι δύνανται. Καὶ μαρτυροῦσιν οἱ μάρτυρες, οἱ τὰς πλευράς ξεόμενοι, καὶ τὴν πίστιν οὐκ ἀπολλύοντες. Ὡ καὶ νῦν καὶ [791] παραδόξων πραγμάτων. Ὁ τοίχος διορύττεται, καὶ ὁ θησαυρὸς οὐ σὺλάται· ἡ σὰρξ δαπανᾷται, καὶ ἡ πίστις οὐκ ἀναλλίσσεται· τοιαύτη τῶν μαρτύρων ἡ δύναμις. Ἐπί γὰρ τῇ πέτρᾳ ταύτῃ οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν· καὶ πύλαι ἄδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς. Προσέχετε τῇ ἀκριβείᾳ τοῦ ῥήματος. Πύλαι ἄδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς. Διὰ τί γὰρ, ψῆσι, μὴ κωλύει τοὺς πειρασμούς τῇ Ἐκκλησίᾳ προσέρχεσθαι; Οὐχ ἵνα δεῖξω μου τὴν δύναμιν; Ἄν μὴ τις αὐτὴν πολεμήσῃ. Ἐρῶσιν εἰπείν· Εἰ ἐπολεμήθη, ἐνικάτω. Διὰ τοῦτο ἀφίησιν αὐτὴν πολεμηθῆναι, ἵνα μὴ τῇ ἐρημίᾳ τῶν πολεμούντων τὰ τῆς νίκης ἐπιγράφῃται. Καὶ πύλαι ἄδου, οὐκ εἶπεν, Οὐ προσβάλλουσιν αὐτῇ, ἀλλ', Οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς· πολεμηθῆσεται μὲν, οὐ νικηθῆσεται δέ. Χειμάζεται ἡ Ἐκκλησία, ἀλλ' οὐ καταποντίζεται κλυδωνίζεται, ἀλλ' οὐ γίνεται ὑποδρύχιος· δέχεται βέλη, ἀλλ' οὐ δέχεται τραύματα· δέχεται μηχανήματα, ἀλλ' οὐ πύργον οὐ σαλεύεται. Καὶ τί λέγω ἡ Ἐκκλησία; Ἐνα λόγον ἐφ' ἐβέγγατο ὁ ἀλιεύς, καὶ ἔστηκεν ὡς πύργος ἀσειστος. Πῶσαι τύραννοι ἐφιλονεύοντες ἀφανίσαι τὸ ῥῆμα τοῦτο, ἀλλ' οὐκ ἴσχυσαν; Ἐπὶ γὰρ τῇ πέτρᾳ τεθεμελίωτο. Ἐννόη-

σον· τύραννοι, βασιλεῖς, διαδήματα, ξίφη ἠχοημένα, θηρίων ὀδόντες, θάνατος ἀπειλούμενος, τήγανα, κάμινοι. Καὶ μὴν τὴν βελοθήκην αὐτοῦ ἐξεκένωσεν ὁ διάβολος, τὴν δὲ Ἐκκλησίαν οὐκ ἐβλάψε. Διὰ τί; Πύλαι ἄδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς. Πῶσαι ἐξ ἀρχῆς ἐπολέμησαν τὴν Ἐκκλησίαν; ποῦ οἱ πολεμησάντες; Σοφίγηται, καὶ λήθη παραβίδονται ἡ Ἐκκλησία ἀνθεῖ. Ποῦ Κλαύδιος; ποῦ Ἀγούστος; ποῦ Νέρων; ποῦ Τιβέριος; Ὑνόματά εἰσι ψιλὰ· τούτων δὲ οὐδεὶς μέμνηται. Ἐπειδὴ τὴν Ἐκκλησίαν ἐπολέμησαν, καὶ τὴν μνήμην ἀπόλεσαν· ἡ δὲ Ἐκκλησία ὑπὲρ τὸν ἥλιον λάμπει. Ὅπου δ' ἂν ἀπέλθῃς, εἰς Ἰνδοῦς, εἰς Μαυρούς, εἰς Βρετανούς, εἰς τὴν οἰκουμένην, εὐρήσεις. Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ βίον ἐνάρετον. Πρὸ γὰρ τούτου καὶ πόλεις ἐν ἀσεβείᾳ περιπληρωμέναι· νῦν δὲ καὶ ἡ ἔρημος εὐσεβείας ἐμπέπλησται. Πρὸ τούτου καὶ βασιλεῖδες ὀρχύοντο· γενεαὶς δὲ γενεαῶν Ἡρώδου ὀρχήσατο ἡ θυγάτηρ Ἡρωδιάδος· σήμερον δὲ θεράπαινα οὐ καταξιοῖ τοῦτο ποιῆσαι. Πρὸ τούτου Πέρσαι μητέρας ἐγάμον· σήμερον παρθέναν ἀσκούσι. Πρὸ τούτου Γότθοι πατέρας ἀπέκτειναν· σήμερον τὸ αἷμα αὐτῶν ὑπὲρ εὐσεβείας ἐχέουεν σπουδάζουσι. Πρὸ τούτου καὶ ἰδιώται ἀσεβεῖς· σήμερον καὶ βασιλεῖς εὐσεβεῖς, καὶ δῆμοι. Ὁ παρὼν βασιλεὺς διάδημα ἀποθέμενος, καὶ λαθὼν σταυρὸν, ἐν ἀώρῳ ἡλικίᾳ, πεπολιωμένην δὲ σοφίαν ἐνδεικνύμενος, ἐν ἐκκλησίᾳ βασιλείαν οὐκ ἐπιγινώσκων· ἔξω δόρατα, καὶ ἐνταῦθα μυστήρια· ἔξω ἀσπίδες, καὶ ἐνταῦθα μυσταγωγίαι· Θεοδοσίου υἱός, καὶ ὁ πατὴρ Θεοδοσίου. Ὑπὲρ δὲ τούτων εὐχαριστήσωμεν τῷ Θεῷ· ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΓΙΑΝ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΗΝ.

Λόγος β'.

Ἐπεφοίτησεν ἡ τοῦ Πνεύματος χάρις· ἀληθῆς γὰρ ὁ τὴν δωρεάν τοῦ Πνεύματος ὑποσχόμενος. Ἐπεδήμησεν ὁ Παράκλητος ὁ παρὰ τοῦ Δεσπότην Χριστοῦ κληρονομήσας· ἀψευδῆς γὰρ ὁ τὴν ἀφίεσιν προμηθεύσας, ὁ δούλος δούλου παρουσίαν προλέγων, ἀλλὰ Δεσπότης ὁμοτίμου Δεσπότην γενόμενος μηνυτής, καὶ διδάσκαλος ἀγαθός, ἀγαθῶ παραχωρῶν διδασκάλῳ, μάλλον δὲ συμπάρωντι παρῶν καὶ συνανιῶν ἀνιόντι, καὶ συγκαινοὶ ἐρχόμενοι. Ἀδιαφάνης γὰρ τῆς Τριάδος ἡ χάρις· καὶ οὕτως ἀναβάσις ἀπέστη, οὗτε ἐρχόμενος οὐ παρῆν. Ἄλλ' ἀνῆλθεν ὡς ἄνθρωπος ὁ Θεὸς Λόγος, καὶ πάρεστι· κατῆλθε δὲ ὁ Παράκλητος, καὶ τοὺς οὐρανοὺς οὐ κατέλιπεν· ἀλλὰ σὺν τῷ Πατρὶ βασιλεύει, καὶ τὴν γῆν καταναγάζει, καὶ τὴν οἰκονομίαν [792] ἐπλήρωσε, καὶ γένη γλωσσῶν τοῖς ἀποστόλοις ἀπέστειλε· καὶ φωνῆς μέγεθος ἐξείλην τ' ἰκοῦτο, καὶ βιαίας αἴρας ἤχος ἀπέτελετο, καὶ βροντῆς τύπον ἡ τοῦ Πνεύματος ἀφίεσις ἐμιμνήσκειτο· ἐπὶ γὰρ τοὺς υἱοὺς τῆς βροντῆς περιεγίνετο. Καὶ ὤφθησαν αὐτοῖς διαμερίζονται γλώσσαί ὡσεὶ πυρὸς· καὶ ἦν τὸ φαινόμενον φοβερόν, τὸ δὲ γινόμενον ποθεῖν· φλόξ ἐφίεσανουσα, καὶ μὴ καινοῦσα, πῦρ ἐπικαθήμενον, καὶ μὴ φλέγον· πῦρ τὴν ἐπουράνιον σοφίαν δωρούμενον, πῦρ εἰς ἀπείρους μερίζμενον γλώσσας, πῦρ εἰς μυστίας ιδέας ῥημάτων τεμνόμενον· φλόξ σοφιστεύειν τοὺς ἀλίεας διδάσκουσα, καὶ ῥήτορα τὸν σκυτοσύειν ἀπαρτίζουσα. Μάλλον δὲ οὐδὲν τοσούτων οἱ σοφισταί. Οἱ μὲν γὰρ ἐνὸς τινος ἦσαν ἔθνοὺς διδάσκαλοι, οἱ δὲ τῆς οἰκουμένης γεγέννηται παιδεύται. Καὶ Γαλιλαῖος ἀνὴρ τὰ Μῆδων ἐφθέγγετο, καὶ τὰ τῶν Πάρθων ἐπίστατο, καὶ τὰ τῶν Ἑλαμιῶν οὐκ ἠγγόνει· ἀλλ' εἰσεν ἐπὶ τοῦ στόματος πάσης εἰκόνας φωνῆς. Καὶ οὐδεὶς αὐτῶν ἐν ἀκρασίῳ ἐνόμιζε βάρβαρον, οὐδὲ ὡς νόθους τοὺς λόγους τῆς ἀκοῆς ἀπέφυγεν· ἀλλ' ὡς παντὸς ἔθνους πολίτης ἠκούετο, πάσης τῆς οἰκουμένης γλώτταν ἐαυτῷ περιέφερεν, καὶ πρῶτον τοῦτον τῆς εὐσεβείας εἰληφάμεν καρπὸν. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς τοῦ πύργου κατασκευῆς τὰ τῆς φωνῆς ἐμερίσθη, καὶ τὰς ἀλλήλων ἠγνόησαν γλώττας· οἱ ἄνθρωποι. Ἐδεῖ γὰρ

τῆς θεομάχου βουλῆς τὴν ὁμόνοιαν ἀγνωσίαις συνηθῆναι ῥημάτων^b, καὶ τοὺς κακῶς ἀλλήλους συμπράξαντας τῇ τῆς γλώττης μεταβολῇ διαστήναι. καὶ τὸν ἀλογίστων ἐγχειρημάτων λόγῳ τὴν πείραν λαβεῖν, καὶ μὴτε λέγοντα λέγειν, μὴτε ἀκούοντα συνείπει, μὴδὲ μάντην προσπαλλόμενα τοὺς χρόνους. Τί γὰρ σοὶ τῆς ἀπονοίας τὸ κέρδος; τί σοὶ τῆς μεγαλοφυΐας τὸ τέλος; Τί τὸ ἀκατάληπτον βιάσῃ καταλαβεῖν; Τί τὸν οὐρανὸν ἀρπάξῃ φιλονεικίαις, ὁ μὴδὲ τῆς γῆς ἄξιος ὢν ἀπολαύειν; Τί μετεωρολογεῖς, ὁ μὴδὲ τῆς τοῦ πλησίον φωνῆς ἐπακούων; Μερίζω σοὶ τὴν φωνήν, καὶ καταλύω τὴν πρᾶξιν, οὐ τὴν σὴν ἀνάδασιν δεδοκωκώς, οὐδὲ ὑπὲρ τῆς ἐμοῦ βασιλείας φοβούμενος, ἀλλὰ σοῦ τοῦ μάντην πονούντος καὶ κοπιτομένου κηδόμενος. Οὐδὲ γὰρ λίθων οἰκοδομῆ, καὶ πολυχειρίᾳ συντιθέμενος πύργος εἰς οὐρανὸν ἀνάγειν πέφυκεν, ἀλλὰ ἄρματα θεογνωσίας, καὶ πολλοὶ ὁ δικαιοσύνης, καὶ φωτὸς καθαρώτερος βίος, καὶ πτέρυγες ἀρετῆς πρὸς εἰρήνην τὴν ὁδὸν ἀνάγουσιν. Ἐκείνους μὲν ἡ γλώττις μερισθεῖσα τῆς τόλμης κατέπαυσε, σοφῶς τε ὁμοῦ καὶ φιλανθρωπίως τοῦτο τοῦ Θεοῦ κυβερνησάντος. Ὁ δὲ παρ' ἐκείνων ἔλαβεν ὡς κακῶν, τοῦτο τοῖς ἀποστόλοις ὡς ἀγαθὸς ἐδωρήσατο, καὶ ὁ διὰ γλώττης καλῶσας τοὺς ἀσεβεῖς, διὰ γλώττης τοὺς ἁγίους ἐδόξασε· καὶ οἱ τοῦ λόγου δίκαιοι τὰς τοῦ λόγου μορφὰς ὑποδέχονται, οὐ πρὸς ἐπίδειξιν τῆς χάριτος ἀπολαύσαντες^c, ἀλλ' ἐπὶ χρείᾳ τὸ δῶρον ἐπιδιεξάμενοι^d. Ἐδεῖ γὰρ τοὺς τῆς οἰκουμένης παιδεύτας τὰ τῆς οἰκουμένης ἐπίστασθαι. Ἀσθενῆς γὰρ διδάσκαλος ὁ τοῖς μανθάνουσιν ἀσαφής. Ἄλλ' ὡς τηλικούτων μυστηρίων πιστεύομενοι, ἀναγκαῖως πρότερον τῶν γλωσσῶν τὴν γῆν ἐλάμβανον. Οὐδὲ γὰρ δύναται τις μυσταγωγεῖν τὸν μὴ πιστεύσαντα πρότερον πιστεῖν· ὃ ἂν οὐδεὶς, ἀπειρώσας ἔχων τῶν λεγομένων. Ἐντεῦθεν ἡ τοῦ Πνεύματος ἠρέατο χάρις, καὶ διὰ τοῦτο τὰ περὶ τῶν φθόγγων πρότερον ἐθαυματούργησεν. Εἰς πᾶσαν γὰρ τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν. Ἐμῶσι

^b ἰσ. ἀγνωσίαις συνεπαρῆθαι ῥημάτων.

^c ἰσ. πύλαι.

^d ἰσ. ἀπολαύσαντες.

^e ἰσ. ἐπιδιεξάμενοι.

^a ἰσ. περιεγίνετο.

καὶ τὴν οἰκουμένην καταλαμβάνειν, καὶ τοῖς ὀρίοις τῆς γῆς μετρεῖσθαι, καὶ οὐδένα ἀδίδακτον παρεῖναι, οὐδὲ ἀμαθῆτεον παρατρέχειν. Ὀφθησαν δὲ ἐν εἰδει πύρρως μερίζονται γλώσσαι. Καὶ γὰρ τὰ τοῦ πυρρῶς ἐμελλον ἐνεργεῖν τῶν ἀποστόλων αἱ γλώσσαι, καὶ διπλῆν τὴν χρῆσιν δείκνυσθαι· καὶ τὸν μὲν διάβολον καταπλέγειν, φωτίζειν δὲ τοὺς καθημένους ἐν σκότει. Ὅρα μοι πῦρ παντὸς ἐλαίου τοῖς πιστοῖς προσηνέστερον· ὅρα μοι γλώτταν παντὸς πυρρῶς τῶ διαβόλῳ φοβερωτέραν· ὅρα μοι γλώτταν τῆς ἀσεθείας τὰς ἀκάνθας συμπλέγουσαν, καὶ τὰ λήια τῆς εὐσεθείας δροσίζουσαν· ὅρα μοι δώδεκα μαθητάς ἐξ ἑνὸς διδασκάλου παιδευομένους· ὅρα μοι δώδεκα στρατηγούς ὑφ' ἐνὶ βασιλεῖ ταττομένους· ὅρα μοι δώδεκα [795] φωστῆρας λαμπροὺς ἐκ μιᾶς ἀνατέλλοντος κηρυφῆς· ὅρα μοι δώδεκα καθαρὰς ἀκτίνας ἐξ ἑνὸς προϊούσας ἡλίου· ὅρα μοι δώδεκα λαμπάδας ἐξ ἑνὸς ἀπτομένας σπινθῆρος· ὅρα μοι δώδεκα κλήματα ἐξ ἑνὸς ἀπτομένης ἀμπέλου βλαστῆσαντα· ὅρα μοι δώδεκα κοφίνους· ἐκ μιᾶς πληρουμένου τραπέζης· ὅρα μοι δώδεκα ποταμούς ἐκ μιᾶς προφερομένου πηγῆς· ὅρα μοι δώδεκα γλώσσας ἐκ μιᾶς χάριτος φθειγγομένας. Καὶ μὴ νομίσης αὐτοὺς μεθύνει, μηδὲ γλευκοὺς εἶναι μεστοὺς, μηδὲ ὑβρίστῃ ἀπιστία τὸ δῶρον, μηδὲ μιμησὴ τὸν καταράτους, μηδὲ προσειπῆς μέθην τοῦ Πνεύματος τὴν ἐνέργειαν. Μέθη μὲν γένη γλωσσῶν οὐκ οἶδε χαρίζεσθαι, ἀλλὰ καὶ τὴν οὖσαν ἐκάστῳ δεσμεῖ, καὶ παράφρονα ἀπεργάζεται, καὶ κόπτει τοῦ λόγου τὸν δρόμον, καὶ καθάπερ ἐν πέτρας τῷ σκότῳ βαδίζουσα τοῖς ὀδοῦσι παροπταίει· καὶ νῦν ἔχει τὴν διάνοιαν, καὶ ταραχὴν ἐμποιεῖ, καὶ φαντασίαν ἐργάζεται, καὶ περιτέμνει τὸν συλλαβῶν. Καὶ ἔστιν ἡ μέθη ἄναρ ἐργηγορός, καὶ ἐνύπνιον οὐ καθεύδοντος, καὶ μανία διψώσα, καὶ δαίμων πεινώμενος, καὶ διάβολος ἐγκαθημένος οἴνῳ, καὶ λησθῆς ἐν συμποσίοις λοχῶν, καὶ τὸν λογισμὸν καταφλέγων ἀκράτῳ, καὶ φάρμακον τῆς ἀθυμοσύνης ψυχῆς δηλητηρίου ἐργαζόμενος. Ταῦτα ἡ μέθη πέφυκεν ἐμποιεῖν. Ταῦτα τοὺς ἀποστόλους ἐσυκοφαντῶν οἱ δυσσεβεῖς· καὶ οὐδὲν θαυμαστόν. Οἱ νήφοντες ἢ μεθύειν τοῖς Ἰουδαίοις ἐδόκουν· πᾶσαι ὁ

^a ἴσ. παρίναι.

^b ἴσ. θαυμαστόν εἰ νῆφ.

^c Legendum videtur πάλαι. Savilius sic ex conjectura restituit, πάσαις γὰρ ταῖς τῶν ἁγίων ἐνετράφησαν ὕβρει.

γὰρ ταῖς τῶν ἁγίων ἐνετράφησαν ὕβρει, καὶ τοὺς προφήτας ἔχλευσαν ὡς μεθύοντας. Κἂν ἀρνησώμεθα, λέγωμεν πρὸς αὐτούς· *Μὴ οὐκ ὄστι ταῦτα, νιοὶ Ἰσραὴλ; λέγει Κύριος· Καὶ ἐποτίζετε τοὺς ἡγιασμένους μου οἶνον, καὶ τοῖς προφήταις ἐνετέλλεσθε λέγοντες· Μὴ προφητεύετε.* Ἐγὼ δὲ μεθύειν μὲν αὐτοὺς καὶ αὐτὸς ὁμολογῶ, ἀλλ' οὐ τὴν μέθην ἦν λέγει· αὐτὸς, ἀλλὰ τὴν θειοτέραν καὶ νοεράν ἐκεῖνην, ἧς ὁ πεπωκὼς σοφίας ἐμπύλλεται, ἧς ὁ πεπωκὼς ἐξέρχεται τὴν διάνοιαν· ἧς ὁ πεπωκὼς ἐργήγορος (sic) καὶ νήφει πρὸς ἀρετὴν, ἧς ὁ πεπωκὼς ἐρᾶν μανθάνει Θεοῦ, ἧς ὁ πεπωκὼς οὐ μὴ διψήσῃ εἰς τὸν αἰῶνα, ἧς ὁ πεπωκὼς μαίνεται μετὰ Παύλου, καὶ παντὸς· πυρρῶς καὶ σιδηροῦ κατατομῆ, καὶ τοῖς κινδύνοις ἐπιπυρρῶς, καὶ πᾶσαν συμφορὰν ὡς εὐφροσύνην ἀπάσχειται, καὶ ταῖς λοιδορίαις ὡς εὐφημαῖας ἀγάλλεται, καὶ ταῖς ὕβρειν ὡς ἐπαίνους ἐγκαλλωπίζεται, καὶ τοῖς ὑπέρο του Σωτῆρος δεσμῶς ὡς ἐπὶ τοῖς βασιλικῶς στεφάνους ἀβρύνεται. Οὗτος ὁ κρατῆρ τοῦς ἀποστόλους ἐμέθυσε· τοῦτο τὸ ποτήριον οἱ τοῦ Σωτῆρος εἶπον μαθηταί, καὶ τὴν καλλίστην ἐμεθύσθησαν μέθην, καὶ τῆς ἁγίας τραπέζης ἐνεφορηθήσαν, καὶ λέγουσι μετὰ τοῦ μακαρίου Δαυὶδ· *Ἠτοίμασας ἐνώπιόν μου τράπεζαν, ἐξ ἐναντίας τῶν θλιβόντων με· ἐλίπαντας ἐν ἐλαίῳ τὴν κεφαλὴν μου, καὶ τὸ ποτήριόν σου μεθύσκον με ὡσεὶ κρατίστον, καὶ τὸ ἐλεύς σου καταδιώξει με πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς μου.* Ὁ γὰρ ἐκ τούτου τοῦ ποτηρίου πίνων νήφει μὲν ἐν Χριστῷ, μεθύει δὲ τοῖς ἀνοήτοις δοκεῖ, τὰ τοῦ Σωτῆρος φρονῶν. Τούτου καὶ ἡμῖν ὁ Δεσπότης Χριστὸς ἐξ αἵματος ἐκέρασε τὸν κρατῆρα, καὶ πολλοὺς ἡμῖν συνεκάλεσε δαιτυμόνας, καὶ τῶν εὐαγγελικῶν ἰχθύων ἀπέρρισε συνεκάλεσε, καὶ τοῦ Πέτρου τὴν σαγήνην ἐπλήρωσε, καὶ γέγονεν αὐτῷ τὰ τῆς θεωρίας ἐκ παραδόξου, καὶ τὴν ἀλείψαν αὐτῷ λαμπροτέραν ἐποίησεν ὁ χειμῶν καὶ οὐκ ἐθήρησε πείθων, τοῦτους φοβηθέντας ἐζώγρησεν, ἀτραπῆς αὐτῷ πρὸς τὴν ἄγραν συλλαμβανόμενης. Ἀλλὰ μηδεὶς ὕβριν τοῦτο τῆς νέας ἀγέλης ὀνομαζέτω, εἰ δὲ ἀτραπῆς ἐθηράθησαν· εἴθε γὰρ ὁ Χριστὸς τοὺς λαχίζοντας πώλους δι' ἀτραπῆς γαλίνων. Καὶ ὅστις οἶδε τοῦ μακαρίου Παύλου τὴν κληθῆν, ἀγάλλεται μετὰ τοῦ Παύλου κληθεὶς, καὶ τὸν Δεσπότην Χριστὸν δι' ἀτραπῆς θεασάμενος, γίνεται Χριστοῦ μαθητῆς. Αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

[794] Εἰς τὴν ἁγίαν Πεντηκοστὴν.

Ἄλτος γ'.

Τὰς γλώσσας σήμερον διανείμασα χάρις αὐτῆ οὐκ ἐμὲ με δεδοκίμαται τῆ τῆς γλώττης πενία, ἡ τοὺς ἀγραμμάτους τῷ κόσμῳ παιδεύει ἐπιστήσασα, ἡ τοὺς αἰετίας γεροτονήσασα ῥήτορας, αὐτοσχεδίῳ σοφίᾳ τοὺς τοῦ κόσμου σοφοὺς καταίχυνασα. Πόθεν γὰρ ἄλλοθεν αἱ τῶν ἀνθρώπων ἀγάλαι τῆ εἰδωλοατραπῆ νοσεύουσι πρὸς τὴν εὐσέθειαν ἔδραμον; πόθεν τὴν πολυδέσποτον τῶν δαιμόνων δουλείαν μετέμαθον; πόθεν βραχὺς μαθητῶν ἀριθμὸς ἀνθρώπων ἡμῶν καὶ δαιμόνων ἀντηγωνίσαστο φάλαγγιν, εἰ μὴ τῷ τῆς θεοτητος πυρὶ καθωπλισθῆ; Σήμερον αἱ διὰ τοῦ πυρρῶς πηγαὶ τῆς χάριτος ἐξέβλυσαν, καὶ φλόξ διατρέγουσα ταῖς ἀβραῖς ὑφείη^a τοῦ Πνεύματος. Ταῦτην ὁ Χριστὸς τὴν χάριν τοῖς μαθηταῖς εὐαγγελιζόμενος ἔλεγεν· Οὐκ ἔασω ὑμᾶς ὀφρανοῦς· ἄλλον ὑμῖν ἀποστέλλει Παράκλητον ὁ Πατῆρ· ἡ γὰρ εἰς οὐρανὸν ἀνοδος τοῦ Δεσποτοῦ τὴν ἐξ οὐρανοῦ κάθοδον ἐγγυδαί τοῦ Πνεύματος. Ἐκεῖ γὰρ τοὺς τὴν Ἰησοῦν ἀποδεξαμένους ὑποδέξασθαι καὶ τὴν τοῦ Πνεύματος ἀφίξιν, ἰναδράμη πρὸς ἐντελεστέραν ἀνοδὸν τὰ τῆς θεογνωσίας διδάγματα. Ὁ μὲν οὖν Ἰησοῦς ἀνθρωπίνην τὴν φύσιν λαβὼν, καὶ συγγενῆ τοῖς ἀνθρώποις περιβαλλόμενος θεῶν, πρὸς τὴν τοῦ Πνεύματος ὑποδοχὴν τοὺς ἀνθρώπους ἀνάστησεν. Ἐκεῖ γὰρ φησὶ, *καὶ ἐγὼ λέγειν, ἀλλ' οὐ δύνασθε βαστάειν.* Ὅταν δὲ ἔβη ὁ Πα-

ράκλητος, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὀδηγήσεται ὑμᾶς εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν. Ἐλεύσεται πρὸς ἐμὲ τὸ κατ' ἐμὲ τὴν οὐσίαν παραγενήσεται μετ' ὑμᾶς τὸ ἐκ Πατρὸς τῷ Πατρὶ τὴν οὐσίαν ἐφάμιλλον. Οὐκοῦν ἂ τοῖς λόγοις εὐηγγελισθήσαν, τοῖς ἔργοις ἐπέγνωσαν· ὦν τὴν ἐπαγγελίαν ἐδέξαντο, τούτων τὴν πείραν ἐνέμενον. Ἐν τῷ συμπληροῦσθαι τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς. Βραχὺς ἐν μέσῳ τῆς ἀνόδου καιρῶς, καὶ ἡ τοῦ Πνεύματος γίνεται κάθοδος· ἡ τοῦ Σωτῆρος ὑπόσχεσις ἔργοις τοῦ πέρατος ἐλάμβανεν. Ὁ μὲν οὖν τῶν ἀποστόλων χορὸς τῆς ὑποσχέσεως τῆς δεσποτικῆς, καθάπερ ἀγκύρας τινὲς, ἐπιλαβόμενος, τὴν τοῦ Πνεύματος παρουσίαν ἀνέμενον. Ἐπειδὴ τῶν ἡμερῶν ὁ δρόμος πρὸς τὸν πεντηκοστὸν ἀριθμὸν ἀνεληλυθεν, ὅτε τῶν ἐπτά ἔδδομάων ὁ κύκλος κατὰ τὸν νόμον διατάξιν ἐαυτὴν ἀναστρεφόμενος, ταῖς ἐορταῖς ἐκατέρωθεν περιγράφεται, τότε οὖν ἡ τοῦ Πνεύματος γίνεται κάθοδος. Ἀλλ' οὐ σαρκῶς, ὡς Ἰὼς, ἐπελάβετο, οὐδὲ ἀνθρωπίνην ἐπανερωθῆ μορφῆς, οὐδ' ὡσπερ ἐν τοῖς Ἰορδάνου βέθροις τὸ τῆς περισσεῶς εἶδος τὴν τοῦ Πνεύματος παρουσίαν ἐμφύνησεν. Ἦυσία γὰρ δεσποτικῆ, καθὰ βούλεται, ἐπιφαίνεται. Βροντῆ δὲ σάλπιγγς οὐρανῶθεν ἐβόα, πᾶσαν ἀκοῆς ἐνέργειαν τῆ ἀνηγήσει κώσσα, καὶ φλόξ διπταμένη γλώσσας πυρίνας ἀπέτικτεν· ἡ τοῦ πυρρῶς διαίρεσις γλωσσῶν ἐγένετο μῆτηρ· γλώσσαί διαμερίζομεναι ταῖς τῶν μαθητῶν κορυφαῖς· ἐπεκαθίζοντο,

^a ἴσ. ὑφίησι

vit sonus eorum (Psal. 18. 5). Oportebat enim eum orbem terrarum comprehendere, et secundum mensuram finium ejus extendi, neminemque doctrina expertem adesse, ac sine institutione prætermitti. Apparuerunt autem in forma ignis divisæ linguæ. Etenim apostolorum linguæ ignis more operaturæ erant, et duplicem usum exhibituræ; ita ut et diabolum adurerent, et sedentes in tenebris illuminarent. Vide mihi ignem fidelibus oleo quovis mitiorem; vide mihi linguam quovis igne diabolo formidabiliorem, vide mihi linguam impietatis spinas incendentes, et pietatis segetes rore perfundentes; vide mihi duodecim discipulos ab uno doctore institutos; vide mihi duodecim duces ab uno rege cooptatos; vide mihi duodecim splendida luminaria ex uno vertice surgentia; vide mihi duodecim puros radios ab uno sole emissos; vide mihi duodecim lucernas ab una scintilla accensas; vide mihi duodecim palmites ex vera vite pullulantes; vide mihi duodecim cophinos ex una mensa repletos; vide mihi duodecim fluvios ex uno fonte manantes; vide mihi duodecim linguas ex una gratia loquentes. Ne putes illos ebrios aut musto plenos esse, ne incredulitate tua donum contumelia afficias, ne execrandos homines imiteris. neque Spiritus operationem ebrietatem appelles. Ebrietas quippe linguarum genera impertire nequit; imo cujusque linguam alligat, et insanum illum efficit, sermonisque cursum intercipit, et quasi in petris noctu incedens, dentibus implorari; et dum mentem tenet, perturbationem immittit, imaginationem movet, et syllabas detrunctat. Est autem ebrietas vigilantis somnium, non dormientis somnium, furor sitiens, dæmon esuriens, diabolus vino insidens, latro in convivii insidias struens, et mero ratiocinium inflammanans, et pharmacum animæ deficienti venenatum parans. Hæc solet ebrietas efficere. Hæc apostolis calumniam offerebant impij illi: nihilque mirum si sobrii Judeis videbantur ebrii: olim namque sanctos viros contumeliis afflicebant, et pro-

phetas tamquam ebrios irridabant. Etiam si vero ahnegaverint, dicamus ipsis: *Annon hæc ita sunt, filii Israel, dicit Dominus? Et potabitis sanctificatos vino, et prophetis præcipiebatis dicentes, Ne prophetis (Amos 2. 11. 12).* Ego etiam ipse ebrios illos esse fateor, non ebrietate quam tu dicis, sed divina et spiritali illa, quam qui hauserit, sapientia repletur, quam qui hauserit, mente roboratur, quam qui hauserit, vigilat ad virtutem, quam qui hauserit, Deum amare discit, quam qui hiberit, non sitiet in æternum, quam qui hiberit, cum Paulo inanit, ignem et ferrum audacter adit, et in pericula se conjicit, omnemque calamitatem quasi rem lætam amplectitur, de contumeliis quasi de laudibus exultat, de conviciis quasi de præconiis gestit, vinculis pro Salvatore, quasi coronis regis exhilaratur. Hic crater apætolos inebriavit; hoc poculum Salvatoris discipuli ebiberunt, et pulcherrima ebrietate capti sunt, ac sacra mensa satiati dicunt cum beato Davide: *Parasti in conspectu meo mensam adversus eos qui tribulant me: impinguasti in oleo caput meum, et calix tuus inebrians quam præclarus est: et misericordia tua subsequetur me omnibus diebus vitæ meæ (Psal. 22. 5. 6).* Qui enim ex hoc calice bibit, etsi sobrius in Christo, insanis ebrius esse videtur, cum ea quæ Salvatoris sunt sapiat. Hunc craterem nobis Dominus Christus ex sanguine suo miscuit, multosque nobis convivæ advocavit, innumerosque evangelicos pisces congregavit, ac Petri sagenam implevit; fuitque spectaculum novum et inauditum, et piscatum ipsi celebriorem tempestas reddidit: quos enim persuadendo piscatus non luerat, perterritos cepit vivos, fulgure ad piscatum suppetias ferente. At nemo id novo gregi in contumeliam vertat, quod juvante fulgure capti sint: solet namque Christus calcitrantes pullos per fulgur frenare. Ac quisquis beati Pauli vocationem novit, cum Paulo vocatus exultat, et Dominum Christum per fulgur conspiciens, Christi discipulus efficitur. Ipsi gloria in sæcula sæculorum. Amen.

IN SANCTAM PENTECOSTEN.

SERMO III.

Quæ linguas hodie distribuit gratia, linguæ inopia non me sinit timere, quæ illiteratos viros mundi magistros instituit, quæ piscatores in rhetoras cooptavit, pudefactis per extemporalem illam sapientiam hujus mundi sapientibus. Quo enim alio modo hominum greges idolatriæ morbo laborantes ad pietatem accurrerunt? unde multis dominis obnoxiam dæmonum servitatem dediderunt? undenau factum est ut exiguus discipulorum numerus hominum simul atque dæmonum turmis obsisteret, nisi divinitatis igne armatus fuisset? Hodie fontes ignei gratiæ scaturierunt, et flamma discurrens auras Spiritus pervadit. Hanc Christus gratiam discipulis annuntians, dicebat: *Non relinquam vos orphanos (Joan. 16. 12):* alium vobis Paracletum mittet Pater: nam Domini in cælum ascensus sponsor est descensus Spiritus sancti de cælo. Opus enim erat ut ii qui Jesum receperant, Spiritum quoque sanctum advenientem acciperent, ut diviniæ cognitionis doctrina ad perfectiorem ascensum accurreret. Jesus itaque, humana assumpta natura, hominibus consentanea indutus specie, ad Spiritum sanctum suscipiendum homines crexit. Nam *Adhuc, ait, multa habeo dicere, sed non potestis portare. Cum autem venerit Paracletus, Spiritus veritatis, ducet vos in omnem veritatem (Joan. 16. 18).* Exhibet post me is qui est ejusdem mecum substantiæ, adveniet ad vos is qui est ex Patre, Patri par secundum substantiam. Ea igitur quæ verbis acceperant, opere completa noverunt: quorum, promissionem acceperant, expe-

riam expectabant. *Cum completerentur dies Pentecostes (Act. 2. 1).* Breve temporis spatium fuit Ascensionis inter et descensum Spiritus sancti: Servatoris promissio ipsis rebus et operibus exitum habuit. Apostolorum ergo chorus promissionem dominicam quasi anchoram nactus, Spiritus præsentiam expectabat. Cumque dierum cursus ad quinquagenarium numerum devenisset, quando scilicet secundum legis præceptum septem hebdomadam circuitus revolutus festiva utrinque circumscribitur, tunc Spiritus descensus fuit. Sed non carnem, ut Filius, suscepit, nec humana forma apparuit, neque sicut in fluentis Jordanis columnæ species Spiritus præsentiam indicavit. Dominica namque substantia quo vult modo apparet. Sed tonitruum quasi tuba de cælo insonabat, sonitu tanto auditum omnem superans: et flamma involans linguas igneas peperit: ignis divisio mater fuit linguarum: dispersitæ linguæ discipulorum verticibus insidebant. Hujusmodi fuit Spiritus adventus¹. Neque enim sine causa, nec ut festinaret, festum illud delegit; neque postquam festum præterit, descensum exhibet. Cur hoc? Tres tantum sunt apud Judæos publicæ solemnitates. Prima Paschatis, in qua ovem immolantes, verum Agnum non agnoscebant, et tyrum honorantes in tyri causam inique agebant: cujus enim umbram honorabant, hujus præsentiam deho-

¹ In Græco hic per brasia articulus interponitur: *Hanc diem elegit cæteris anteponeus.*

nestabant. Secunda post illam Pentecoste vocata, seplenum hebdomadam spatium occupabat. In his umbræ ad deserti imitationem. Hæ solemnitates Judæos simul una in civitate congregabant. Quia igitur in priore crux defixa fuit, passio exaltata, et hactenus tota Judæorum natio spectatrix fuit; ac resurrectionis miraculum sponte ignorabant, non credebant, abscondebant, calumniabantur: post primam, in qua omnes Judæorum tribus, ex legis præcepto eundem in locum congregantur, gratia tempus observans, in discipulos effunditur, et omnium oculos atque aures ad se convertit, ut domum in Christi discipulos effusum, ipsum resurrexisse testificaretur; et si Christum resurrexisse non crederent, dona de celo viderent: si mitterentur qui sepulcrum obsignarent, caelestium miraculorum spectatores essent. Sonus itaque tonitruum adfuit, et ignis de celo et virtus divina Spiritus adventum testificabantur. Sic itaque olim in monte Sina flamma commovebatur, et Moyses in medio ignis ad legem ferendam instituebatur. Alia nunc sublimioris ignis flamma involavit, quæ in verticibus apostolorum insedit. Nam is qui tunc Moysen movit ad leges Hebræis ferendas, hæc nunc ad gentium salutem edidit: quapropter veterum miraculorum memoria novis admixta fuit: rursumque ignis in medio sistitur, ut ex similitudine spectaculi probaretur illum ipsum esse Deum, qui præsentibus miraculis fidem faceret. Gratia autem in linguarum figuris distribuitur, ut illas suscipientes doctores efflueret, ut in igne ambulantes, magistri orbis essent. Cum olim una vox et lingua omnium esset, audax turris constructio linguarum divisionem intulit: et pugna linguarum bellum in caelos susceptum sedavit: ac linguæ innumeræ innumeris emissæ sonis perterrefaciebant, sed auditum non unum reperiebant ad sonum vocis annuentem: sed divisa lingua sententias quoque diviserat, et soluta lingua manus alligabat. Nunc autem gratia divisa linguis ora in uniuscujusque linguam collegit, doctrinæ terminos extendens, et multas fidei vias aperiens. O stupenda miracula! apostolos loquebatur, et Indus docebatur; Hebræus loquebatur, et barbarus instituebatur; gratia per sonum effundebatur, et auditus verbum percipiebat; Gothi vocem noverant, et Æthiopes linguam agnoscebant; Persæ loquentem admirabantur, et populi barbari ab una lingua irrigabantur; quantum natura

genere multiplicabatur, tantum gratia linguis ditescibat. Ignis natura divisa operationem multiplicat. Gratia namque divitiæ fons luminis sunt. Rursumque natura ignis dum alta attingit, non minuitur, sed dum communicatur, accrescit: sic et gratia effusa fluentia sua multiplicat. Una lucerna quæ sexcentas parit faces, quæ omnes splendidae lucent, et luminis fulgor non abscedit: sic gratia Spiritus ab aliis in alios procedens, et illos replet, et eos a quibus profisciscitur. Gratia igitur primo in apostolos venit, et hos quasi arcem capiens, ac per eos in fideles exundans, omnia replet; gratia namque fluentia non contrahuntur. Ignis igitur lingua involavit, quivis discipulus millium linguarum receptaculum erat, ac præsentibus illi alloquebantur, ad certamina prædicationis se conferentes. Qui miraculo præsentibus erant, theatrum constituebant: aderat et multitudo auditorum genere discrepantium, nec deerat lingua apostolica, quæ propriis cuique verbis prædicaret. Nam quasi in tinctura quadam ignis contactu vocem accipientes, cognitionem non tempore partem accipiebant, fides docebatur, gratia admirationi erat, Deus cognoscebatur; sed Judæus ridebat, et miraculum ebrietatem esse criminabatur, et gratiæ mysterium vini novi opus esse dicebat. *Musto, inquit, pleni sunt.* O ingratum animum Judæis innatum! Tempus cogita, Judæe, et linguam calumniantem comprime. Ubi nam mustum jam accedente messis tempore? vere ineunte quorsum musti mentio? Tempestatem anni tecum reputa, et linguam frena. Quid igitur Petrus, qui Spiritu primas tenebat, qui gratia abundabat, qui igne plenus erat? Lingua sua utitur ad linguas delendendas. *Non enim, sicut vos aestimatis, hi ebrii sunt (Act. 2. 18); sed hoc est quod dictum est per Joëlem prophetam: Effundam de Spiritu meo (Joel. 2. 28).* Pelagus gratiarum annuntiat propheta. *Effundam, inquit, de Spiritu meo.* At non cohibita deinde sunt fluentia? an ad Judæos tantum circumscribitur donum? Nequaquam. *Effundam, inquit, super omnem carnem.* Prædicationem cum didiceritis, exitum videte. Prævenit prophetiam linguam lingua Spiritus. Hujus nobis gratiæ stillam infundi precemur, ut miraculorum memoriam retinentes gratiæ lucrum metanus: facile namque donum mittitur, si voluntas reperiat. Ipse namque Deus est qui operator omnia in omnibus: ipsi potestas et imperium in infinita sæcula sæculorum. Amen.

Τοιοῦτος μὲν οὖν τῆς τοῦ Πνεύματος ἐπιφανείας ὁ τρόπος. Ἐκλέγεται τὴν ἡμέραν ταῖς ἐτέραις παραπεμπόμενος^α· οὐ γὰρ δὴ λόγου χωρὶς, οὔτε τῷ τάχει λαμβάνει τὴν ἔσρητην, οὔτε μὴν ἂν τῆς^β ἡμέρας τὴν πάροδον, ἐπάγει τὴν· κάθοδον. Διὰ τί; Τρεῖς εἰσὶν αὐταὶ μόναι παρὰ Ἰουδαίους δημοτελεῖς ἔσρηται. Πρῶτη μὲν ἡ τοῦ Πάσχα, καθ' ἣν τὸ πρόβητον θύοντες, τὸν ἀληθινὸν Ἀμὼν οὐκ ἐπέγνωσαν, καὶ τιμῶντες τὸν τύπον, εἰς τὸν τοῦ τύπου παρηγόμενον παραίτιον· οὐ γὰρ τὴν σκιὰν προσεκύνουν, τοῦτο τὴν παρουσίαν ἠτίμαζον. Δευτέρα δὲ ἡ μετ' ἧκεῖνην Πεντηκοστή, ὄνομα λαχούσα τὸ τοῦ Πνεύματος^γ διάστημα. Ἐπὶ ταύταις αἱ σκιαί, τῆς ἐρήμου τὸ μίμημα. Αὗται πάντας ὁμοῦ Ἰουδαίους ἀνάγκη πρὸς μίαν πόλιν συνήθροισον. Ἐπειδὴ τοίνυν ἐν τῇ προτέρᾳ σταυρὸς ἐπάγη, καὶ τὸ πάθος ὑψώθη, καὶ θεατῆς ἦν μέχρι τούτων ἅπας τὸν Ἰουδαϊὸν ὁ δῆμος, τὸ δὲ τῆς ἀναστάσεως θαῦμα ἠγνόουν ἐκόντες, ἠπίστουν, ἐκρυπτοῦν, ἐσυκοφάντου· μετὰ τὴν πρώτην εὐθύς, καθ' ἣν ἅπαντα τῶν Ἰουδαίων τὰ φυλά κάλιν ἀνάγκη νόμου πρὸς τὸν αὐτὸν ἠγέρθη τόπον, ἐπιτηροῦσα τὸν καιρὸν ἐπὶ τοὺς μαθητὰς ἡ χάρις ἐκχεῖται, καὶ τοὺς ἀπάντων ὀφθαλμοὺς καὶ ἀκοὰς ἐπιστρέφει, ἵνα πρὸς τοὺς [795] Χριστοῦ μαθητὰς ἡ δωρεὰ φερομένη ἀναστάντα μαρτυρῆται· καὶ εἰ ἐγγεράβαι Χριστὸν ἀπιστήσαντες, ἐξ οὐρανῶν ὀρώσι δωρεὰς· ἀντιπέμπονται οἱ τὸν τάφον σφραγίζοντες, τοῦ οὐρανοῦ θεαμάτων θεαταὶ καταστῶσιν. Ἦχος οὖν βροντῆς καὶ πῦρ οὐρανῶθεν καὶ ἐνέργεια τοῦ Πνεύματος ἀφίξει πιστομένη. Οὐτως ἄρα ποτὲ καὶ κατὰ τὸ Σιναιὸν βροσ ἡ φλόξ ἐτινάσσετο, καὶ Μωϋσῆς ἐν μέσῳ πυρὸς νομοθετεῖν ἐδίδασκετο. Ἄλλη νῦν μετεωρῶ πυρὸς ἵπτατο φλόξ, τὰς ἀποστολικὰς κορυφὰς σταδίουούσα. Ὁ γὰρ τότε Μωϋσῆα ταῖς εἰς Ἑβραίους νομοθεσίαις κινήσας αὐτὰ εἰς τὴν τῶν ἐθνῶν σωτηρίαν, διὰ τοῦτο καὶ παλαιῶν μνημῆθ θαυμάτων τοῖς νέοις ἀνεμίγνυτο· καὶ πάλιν μεσιτεύει τὸ πῦρ τῷ παραπλησίῳ τῆς θεᾶς τὸν αὐτὸν ἐκεῖνον εἶναι Θεὸν τοῖς παροῦσι πιστούμενον. Πρὸς δὲ γλώσσας μεριζομένη τὸρνεύεται, ἵνα διδασκάλους τοὺς ὑποδεχομένους ἐργάσθαι, ἵν' ἐν πυρὶ πορευόμενοι παιδεύται τῆς οἰκουμένης ὑπάρξωσι. Πάλαι μὲν οὖν μίαν φωνὴν τε καὶ γλώσσαν ἀπάντων ὑπάρχουσαν ἢ πάλαι τῆς πυργοποιίας διεμεμέριστο τόλμα, καὶ μάθῃ γλωσσῶν ἀντισεῖε τὸν κατὰ τῶν οὐρανῶν πόλεμον παύουσα· καὶ γλώσαι μυρίαὶ μυρίαὶ φθέγγασιν ἐπληττον, ἀκοὴν δὲ μίαν οὐχ εὐρίσκον πρὸς τὸν ἦχον οὐκ ἐπινεύουσαν· ἀλλ' ἡ γλώσσα τμηθεῖσα καὶ τὰς γνώμας ἐμέρισε, καὶ γλῶττα λυθεῖσα τὰς χεῖρας ἐπέδησε. Νυκτὶ δὲ ἡ χάρις διαίρεθεῖσα γλωττας τὰ στόματα, εἰς τὴν ἐνὸς ἐκάστου γλώσσαν συνήθροισε, τοὺς τῆς διδασκαλίας ὄρους πλατύνουσα, καὶ πολλὰς ὁδοὺς τεμονμένη τῆς πίστεως. Ὡ τῶν παραδόξων θαυμάτων! ἀπόστολος ἐλάλει, καὶ Ἰνδὸς ἐδίδασκετο· Ἑβραῖος ἐφθέγγετο, καὶ βάρβαρος ἐπαιθεύετο· ἡ χάρις ἐξηχεῖτο, καὶ ἀκοὴ τὸν λόγον ἐδέχετο· Γότθοι τὴν φωνὴν ἐπεγίνωσκον,

καὶ Αἰθίοπες τὴν γλῶτταν ἐγνώριζον· Πέρσαι τοῦ λαλοῦντος ἐθαύμαζον, καὶ ἔθνη βάρβαρα ὑπὸ μιᾶς ἠρθεύετο γλώττης. Ὅσον ἡ φύσις τοῖς γένεσιν ἐπλάτυνετο, τοσοῦτον ἡ χάρις· ἀντεπλοῦτει ταῖς γλώτταις. Ἡ μὲν οὖν τοῦ πυρὸς φύσις μεριζομένη πολυπλασιάζει τὴν ἐνέργειαν. Πηγή γὰρ φωτὸς ἐστὶν ὁ πλοῦτος τῆς χάριτος. Πάλιν ἡ τοῦ πυρὸς φύσις οὐκ εἶδος ἐραπτομένη^δ μειοῦσθαι, ἀλλ' ἡ μετάδοσις αὐθῆσις· οὕτως ἡ ἐκχεομένη^ε πολυπλασιάζει τὸ βεῖθρον. Μία μὲν λαμπρὰς μυρίαὶ ἀποτεκοῦσα πυρσούς, καὶ πάντας δεικνυσι κομῶντας τοῖς φέγγεσι, καὶ ἡ τοῦ φωτὸς λαμπηδῶν οὐκ ἀφήσιν· οὕτως ἡ χάρις τοῦ Πνεύματος ἀφ' ἑτέρων εἰς ἑτέρας μεταφοιτῶσα, καὶ τοὺς ἑτέρους πληροῖ, καὶ τοὺς ἀφ' ὧν πρόεισι. Πρῶτον τοίνυν ἐπὶ τοὺς ἀποστόλους ἡ χάρις ἐλθοῦσα, καὶ τοὺς οὕτως ὡς περ ἀκρόπολιν καταλαβοῦσα, καὶ δι' αὐτῶν τοὺς πιστεύοντας ἐπικυμαίνουσα πάντα πληροῖ, καὶ τὰ τῆς χάριτος οὐ συστέλλεται βεῖθρα. Ἡ μὲν οὖν τοῦ πυρὸς ἐφιπτατο γλώσσα, γλωσσῶν δὲ ἦν μυρίων δοχείων μαθητῆς ἕκαστος, καὶ τοὺς παρόντας ἀπεφθέγγοντο, τῶν διδασκαλικῶν ἀγῶνων ἀπτόμενοι. Καὶ θεάτρον ἦσαν οἱ παρόντες τοῦ θαύματος· καὶ πλῆθος ἀκρατῶν τῷ γένει μεριζόμενον, οὐκ ἠπόρει γλώσσης ἀποστολικῆς πειθούσης συγγενεῖς τοῖς ῥήμασιν. Ὅσπερ γὰρ τινε βαφῆ τῇ τοῦ πυρὸς ἐπαφῇ τὴν φωνὴν ἐκδεχόμενοι, ἀγρονον τὴν γνώσιν ἐλάμβανον, καὶ πίστις ἐδίδασκετο, καὶ χάρις ἐθαυμάζετο, καὶ θεὸς ἐγνωρίζετο· ἀλλ' Ἰουδαῖος ἐχλεύαζε, καὶ μέθην κατηγόρει τοῦ θαύματος, καὶ γλεύκους ἔργον ἐκάλει τὸ τῆς χάριτος μυστήριον· Γλεύκους γὰρ, φησὶ, μεμεστομμένοι εἰσίν. Ὡ τῆς συντρόφου τῶν Ἰουδαίων ἀγνωμοσύνης! Ἐνδὸς τὸν καιρὸν, ὧ Ἰουδαῖε, καὶ τὴν γλώσσαν συκοφαντοῦσαν ἀνάστειλε. Πού γὰρ γλεύκος, ἤδη παρελαύνοντος θέρους; Ἐαρος δὲ ἄρτι φανέντος, πού χώραν ἔχει γλεύκους ἡ μνήμη; Λογίζου τὴν ὥραν, καὶ χαλίνοι τὴν γλῶτταν. Τί οὖν Πέτρος, ὁ πρωτεύων τῷ Πνεύματι, καὶ βρούων τῇ χάριτι, ὁ πλησθεὶς πυρὶ; Συνήγορον τὴν γλῶτταν ταῖς γλώτταις ἀφήσιν. Οὐ γὰρ, ὡς ὑμεῖς ὑπολαμβάνετε, φησὶν, οὔτοι μεθύουσιν, ἀλλὰ τοῦτο ἐστὶ παρὰ τοῦ προφήτου Ἰωηλ εἰρημένον· Ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματος μου. Πέλαγος χαρισμάτων ὁ προφήτης εὐαγγελίζεται. Ἐκχεῶ, φησὶν, ἀπὸ τοῦ Πνεύματος μου. Ἄλλ' ἄρα μὴ συνέσταλται πάλιν τὸ βεῖθρον; ἢ πρὸς Ἰουδαίους περιγράφεται [796] μόνον τὸ δῶρον; Οὐ μὲν οὖν. Ἐκχεῶ, φησὶν, ἐπὶ πᾶσαν σάρκα. Μαθόντες τὴν πρόβησιν, ὁρᾶτε τὴν ἐκβασιν. Προέλαβε τὴν προφητικὴν γλῶτταν ἡ γλώσσα τοῦ Πνεύματος. Ἐκεῖνης καὶ ἡμῖν τῆς χάριτος ἐπελθεῖν σταγόνα παρακαλέσωμεν, ἵνα τὴν μνήμην τῶν θαυμάτων φυλάττοντες, τῆς χάριτος τὸ κέρδος τρυγῶσμεν· εὐκολο γὰρ ὁδός, ἂν εὐροὶ προαίρσιν. Ὁ γὰρ αὐτὸς θεὸς, ὁ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πάντι· αὐτῷ ἡ δύναμις καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς ἀτελευτήτους αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

^α ἰσ. ταύτην τὴν ἡμέραν, τὰς ἐτέρας παραπεμπ.

^β ἰσ. μετὰ τῆς.

^γ ἰσ. τῆς πεμπτάδος.

^δ ἰσ. οἶδεν ἐπιπταμένην.

^ε ἰσ. λείπει = χάρις.

AD HOMILIAM DE SPIRITU SANCTO

Savilius in Notis p. 815 circa concionem de Spiritu sancto iudicium huiusmodi tulit : « Hanc homiliam agnoscit Photius Bibliothecæ p. 841 : descripta est ex bibliotheca Regia Lutetiæ. Vel Chrysostomi, vel, quod potius reor, alterius alicujus ex illa erudita antiquitate. Stylus enim magis concisus, et frequentes loquendi formulæ Joanni nostro non usitatæ. » Certe tanta est illa styli diversitas, ut Fronto Ducæus eam jure inter spuria ablegaverit. Hic enim orator totus strigosus est, coarctatoque dicendi genere utitur; ut nullus mihi unquam visus sit Chrysostomo absimilior. Male ergo Photius eam inter germana S. doctoris opera recensuit, ut etiam alia plurima cooptavit. Libet autem epitomen illam hujus concionis quam ipse c. 77 contexit Latine convertere, lectori haud dubie non displicituram.

« Lecta est prima Chrysostomi Homilia de Spiritu sancto, cujus initium, Χθές ἡμῖν, ὦ φιλόχριστοι. Falsi Christi ex seipsis loquebantur, non ex lege, non ex prophetis; sed ex proprio sensu atque motu. Servator autem non discessit a lege, non deseruit prophetas; sed dicebat modo, *Bene dixit Hesaias*; modo autem, *Nonne scriptum est in lege vestra* (Matth. xv, 7)? et sexcenta similia. Quia igitur si qui ante Christum venerant, et callide fraudulentè sibi nomen ejus imposuerant, non ex sacris Scripturis, sed ex propria arrogancia errores suos efferebant: dicebat Servator, *Ego a meipso non loquor* (Joan. xiv, 10), quemadmodum illi. Nam a seipso loqui, illud est præter sacras Scripturas loqui. Quod autem a seipso loqui mos sit pseudochristorum et pseudoprophetarum, docet ipse Deus per prophetam Ezechielem: *Non misi eos; a semetipsis locuti sunt, ex corde suo loquuntur* (Ezech. xiii, 3, 6). Quandoquidem igitur pseudopropheta ex proprio sensu prædicabant, ut illam a se amoveret suspicionem; ingrata quippe Judæorum natio illum quasi deceptorem, qui mundum in errorem deduceret, calumniabatur: ideo dicebat: *Ego a meipso non loquor*, sed a lege, a prophetis: *Quæcunque audivi a Patre* (Joan. viii, 38) in lege, in prophetis: ex carnis persona ita loquitur, ut impiam illam suspicionem abigat: *Vos autem, quæcunque audistis a patre vestro diabolo* (Joan. viii, 44). Nam quæ patris sunt, sors et hereditas sunt filiorum: ideoque ea quæ ad illum pertinent hereditibus ejus cedunt: ita ut idipsum esse, ut in idipsum recidere deprehendatur, ex semetipsis loqui, et ex patre suo diabolo loqui. Quemadmodum Christus adveniens factus est plenitudo legis et prophetarum: ita et Spiritus plenitudo Evangelii. Christus adveniens ea quæ a Patre in lege et in prophetis dicta fuerant, confirmavit. Ideo dicit Paulus (Rom. x, 4), *Plenitudo legis Christus*. Spiritus sanctus adveniens implevit ea quæ Evangelii erant. Quæcunque in doctrina Christi sunt, ea Spiritus implet; quæcunque vero in doctrina legis sunt, Christus

[797] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΟΜΙΛΙΑ

περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος *.

α'. Χθές ἡμῖν, ὦ φιλόχριστοι, ἡ τοῦ ἁγίου καὶ προσκνητοῦ Πνεύματος ἐπιρροήτης ἀνυμνεῖτο, οὐκ ἀνθρωπίναις ἐνομαῖς τιμιωμένη, ἀλλὰ τῇ πατρικῇ δυνάμει μαρτυρουμένη. Οὐ γὰρ ἐξ ὧν λογιζόμεθα ἡ φεγγόμεθα, ὁ τοῦ Θεοῦ συνίσταται λόγος, ἀλλ' ἐξ ὧν φωτιζόμεθα καὶ ἡ εὐσεβία συνίσταται, καὶ ἡ ἀλήθεια κηρύττεται. Μόνος ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος, μόνῃ ἡ τοῦ ἁγίου Πνεύματος διδασκαλία, καὶ λαμπράς ἐστὶν εὐσεβίας, καὶ κήρυγμα θεογνωσίας, καὶ φωτισμὸς τῆς ἐνθέου διδασκαλίας. Ἀναγκαῖον δὲ ἐστὶν ἐπιμεῖναι τῇ τοῦ ἁγίου καὶ προσκνητοῦ Πνεύματος ἐξηγήσει, καὶ σαφέστερον τι περὶ τῆς ἁγίας καὶ ἐνδόξου δυνάμεως εἰπεῖν. Πάλιν, ἵνα τοῖς αὐτοῖς χρῆσωμαι, οὐκ ἐξ ὧν λογιζόμεθα, ἀλλ' ἐξ ὧν διδασκόμεθα, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐξ ὧν οἱ θεοὶ διδάσκουσι λόγοι β, ἄλλων δὲ ἐξ ὧν αὐτὸ περὶ ἑαυτοῦ κηρύττει, καὶ διὰ τῶν προφητῶν φθέγγεται, καὶ διὰ τῶν ἀποστόλων τὴν ἑαυτοῦ ἀκτῖνα φέρει, τὴν μὲν φύσιν ἐστὶν ἀδιαίρετον, ἅτε δι' ἐκ τῆς ἀδιαίρετου καὶ ἀμερίστου φύσεως προελθόν.

Ὄνομα δὲ αὐτοῦ, Πνεῦμα ἅγιον, Πνεῦμα ἀληθείας, Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, Πνεῦμα Κυρίου, Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς, Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ, Πνεῦμα Χριστοῦ καὶ οὕτω καλεῖ αὐτὸ ἡ Γραφή, μᾶλλον δὲ αὐτὸ ἑαυτὸ καὶ Πνεῦμα Θεοῦ, καὶ Πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἵνα μήποτε ἀκούσαντες ἡμεῖς Πνεῦμα Θεοῦ, νομίσωμεν δι' οἰκειότητα λέγεσθαι Πνεῦμα Θεοῦ, εἰσάγει ἡ Γραφή τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ προστίθησι τῷ Θεοῦ ἢ τὸ ἐκ Θεοῦ. Ἄλλο δὲ τὸ Θεοῦ, καὶ ἄλλο τὸ ἐκ Θεοῦ. Θεοῦ μὲν γὰρ οὐρανὸς καὶ γῆ, ὡς παρ' αὐτοῦ πεποιημένα, ἐκ Θεοῦ δὲ οὐδὲν λέγεται· εἰ μὴ δὲ ἐκ τῆς οὐσίας ἐστί. Λέγεται τοίνυν Πνεῦμα ἅγιον. Αὕτη γὰρ ἐστὶν ἡ κυρία καὶ πρώτη προσηγορία, ἡ ἐμφαντικωτέραν ἔχουσα τὴν διάνοιαν, καὶ περιστασὰς τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

^a In Colb. titulus, 'Ομιλία περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος καὶ εἰς τὸν πειρασμὸν, καὶ εἰς τὸν ληστὴν, καὶ κατὰ Ἀρειανῶν, καὶ τί νοσεῖ (sic) τὸ, κλητός. Idem paulo post initium ἄλλα τῇ οἰκίᾳ δυνάμει μαρτυρούμενος.

^b Colb. διδάσκουσι νομοί, et in marg. λόγοι. Ibidem καὶ post κηρύττει deest in Reg. et καὶ post φθέγγεται deest in Colbert.

^c Sic Colbert. Edit. vero τῷ Θεῷ, male.

τὴν φύσιν. Πνεῦμα ἅγιον, Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. Τίς αὐτὸ καλεῖ Πνεῦμα Θεοῦ; Ἀκουε τοῦ Σωτῆρος· *Εἰ δὲ ἐγὼ ἐν Πνεύματι Θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια*. Πνεῦμα Θεοῦ. Ἴνα τοίνυν, ὡς ἔφθην εἰπόν, μὴ τις ἀκούσας Πνεῦμα [798] Θεοῦ, νομίσῃ οἰκειότητα σημαίνεσθαι, καὶ μὴ φύσεως κοινωνίαν. Ὁ Πιῦλος λέγει· *Ἵμῖν δὲ οὐκ ἐδόθη τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἐκ Θεοῦ*. Πάλιν λέγεται Πνεῦμα Πατρὸς, ὡς ὁ Σωτῆρ τῶν ἁγίους ἀποστόλους λέγει· *Μὴ μεριμνήσητε πῶς ἡ τί λαλήσητε· οὐ γὰρ ὁμιεῖς ἐστε οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς ἡμῶν τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν*. Ὅσπερ δὲ εἶπε, Πνεῦμα Θεοῦ, καὶ ἐπήγαγεν ἡ Γραφή, *Τὸ ἐκ Θεοῦ, οὕτω πάλιν εἴρηται Πνεῦμα Πατρὸς*. Καὶ ἵνα μὴ νομίσῃς τοῦτο κατ' οἰκισίωσιν λέγεσθαι, ὁ Σωτῆρ βεβαίως· *Ὅταν δὲ εἴθῃ ὁ Παράκλητος, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται*. Ἐκεῖ ἐκ Θεοῦ, ὡς παρὰ τοῦ Πατρὸς. Ὅσπερ ἐπήγαγεν ἑαυτῷ, *Ἐγὼ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐξῆλθον*, τοῦτο δὲ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, *Ὁ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται*. Ἔστιν οὖν Θεοῦ Πνεῦμα ^d καὶ Θεοῦ Πατρὸς Πνεῦμα, καὶ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται. Τί ἐστίν, *Ἐκπορεύεται*; Οὐκ εἶπε, Γεννᾶται. Ἄ γὰρ οὐ γέγραπται, οὐ δεῖ φρονεῖν. Υἱὸς ἐκ Πατρὸς γεννηθείς, Πνεῦμα ἐκ Πατρὸς ἐκπορεύμενον.

Ζητεῖς παρ' ἐμοῦ τὴν διαφορὰν πάντως, πῶς ἐγεννήθη οὗτος, πῶς ἐξεπορεύθη ἐκεῖνος; Τί γάρ; Ὅτι ἐγεννήθη μαθῶν, ἔμαθε καὶ τὸν τρόπον. Ἄρα ἢ οὖν, ἐπειδὴ κηρυττόμενον Υἱὸν ἀκούεις, καὶ γεννήσεως τὸν τρόπον κατέλαβες. Ὄνόματά ἐστι πίστει τιμώμενα, καὶ εὐσεβεῖ λογισμῶν τηρούμενα. Τίς δὲ ἡ δύναμις τοῦ, *Ἐκπορεύεται*; Ἴνα τὸ τῆς γεννήσεως ὄνομα παρέλθῃ ἡ Γραφή, ἵνα μὴ Υἱὸν αὐτὸ καλέσῃ, λέγει Πνεῦμα ἅγιον, *Ὁ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται*. Εἰσάγει αὐτὸ ἐκπορεύμενον, ὡς ὕδωρ ἀπὸ γῆς βρύον· κατὰ τὸ εἰρημένον περὶ τοῦ παραδείσου· *Ποτιμὸς δὲ ἐκπορεύεται ἐξ Ἐδέμ*· ἐκπορεύεται,

^d Sic mss. Edit. vero ἐστὶν οὖν πνεῦμα.

^e Reg. μαθῶν, ἔμαθε καὶ τὸν τρόπον. Ἄρα. Colb. μαθῶν, ἔμαθε καὶ τὸν τρόπον κατέλαβες; ἀρα ἐπεὶ κηρυττόμενον καὶ οὖν.

MONITUM.

implet; non quasi imperfectus sit Pater, sed quasi ipse Patris interpres consummatorque sit. Eodem quoque modo Spiritus explicat et clara reddit ea quæ Filii sunt. Etenim inquit ille: *Multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo. Cum autem venerit Spiritus sanctus, deducet vos in omnem veritatem*; ac deinde, *Quia a semetipso non loquitur* (Joan. xvi, 12, 13). Non enim contradicit Filio, sed implet ea quæ Filius sunt, ut Filius ea quæ Patris. In hac oratione circa finem invenies a Chrysostomo probari, missionem neque Filium neque Spiritum Patre minores facere. Imo ipsis verbis dicit ipsum Patrem mitti a Spiritu et a Filio; ejus verba sunt: *Si [797] tibi ostendero ipsum factorem cæli et terræ missum esse a Spiritu et a Filio, quid facies? Aut nega Christum, aut de' Scripturas, aut Scripturis subditus, ipsis obtempera. Et ubinam, inquires, hoc dictum est? Audi Deum per prophetam Isaiam dicentem: Audi me, Israel, quem ego voco*; ac tōta hujus loci periodo exposita, usque ad illud, *Et nunc Dominus misit me et Spiritus ejus*, affirmat Patrem hæc dicere, atque ex præcedentibus sermonem confirmat, et palam facit Patrem esse qui hæc loquitur, et qui mittitur a Spiritu et a Filio. »

In his dictis quædam observamus, et primo quidem hanc homiliam fuisse primam inter eas quæ de Spiritu sancto inter Chrysostomi opera Photii tempore circumferebantur; sed ex iis nulla alia comparet: non enim putandum est sermones de Pentecoste, de quibus supra diximus, in harum de Spiritu sancto homiliarum numero comprehensos fuisse: illos quippe alio loco separatim commemorat Photius, ut ibidem diximus. Aliud ex hoc Photii compendio inferes; nempe hunc scriptorem, qui Chrysostomum ementitur, ingenio valuisse: in hac enim epitome ejus ratiocinia clarius enuntiantur: nam scriptor ille, non multo inferior ætate Chrysostomo, nonnihil intricatus est in syllogismis suis.

Hæc homilia initio habita fertur die Pentecosten insequente: ac contra Macedonianos fere semper res agitur, et quidem strenue argumentisque ex Scriptura sacra desumptis. Principio docetur in quo differat generatio a processione: diucide dicitur intercessionem sanctorum nobis ad sanctitatem auxilio esse. Docetur etiam Macedonianos etsi consubstantialitatem Filii admitterent, ei tamen secundum Nicænam synodum subscribere nolle. Sub finem de Montano et de Manichæo, de postremo maxime nonnulla scitu digna traduntur.

Interpretationem veterem, quam nonnullis in locis Fronto Ducæus castigaverat, et adhuc medica manu egebat, multis aliis in locis emendavimus.

S. JOANNIS CHRYSOSTOMI SERMO

DE SANCTO SPIRITU (a).

1 Heri a nobis, amatores Christi, sancti et adorandi Spiritus celebrabatur adventus; non humanarum cogitationum honore exceptus, sed paternæ¹ virtutis testimonio comprobatus. Non enim ex iis quæ cogitamus vel loquimur verbum Dei commendatur: sed per ea quibus illustramur et pietas commendatur, et veritas prædicatur. Unus Dei sermo est, una sancti Spiritus doctrina, et pietatis lampas est, et divinæ agnitionis prædicatio, ac doctrinæ Dei illustratio. Operæ pretium autem est, ut perseveremus diutius in sancti adorandique Spiritus enarratione, et manifestius aliquid de sancta gloriosaque potestate dicamus. Iterum, ut iisdem utamur verbis, non per ea quæ cogitamus, sed per quæ docemur, Spiritus sanctus ex iis quæ divini docent sermones², imo quæ ipse de seipso prædicat, dum per prophetas loquitur, perque apostolos fert radium summæ, natura inseparabilis est, utpote qui ex inseparabili et indivisibili natura progressus est.

Spiritus sancti nomina. — Nomen autem ejus Spiritus sanctus, Spiritus veritatis, Spiritus Dei, Spiritus Domini, Spiritus Patris, Spiritus Filii, Spiritus Christi: et sic vocat eum Scriptura, imo ipse seipsum, et Spiritum Dei, et Spiritum qui ex Deo est. Et ut nunquam, cum audimus Spiritum Dei, putemus eum per familiaritatem dici Spiritum Dei, introducit Scriptura Spiritum sanctum, et apponit, Dei, et qui ex Deo est. Aliud enim est dicere Dei, et qui ex Deo est. Dei enim sunt cælum et terra, utpote ab eo facta: ex Deo autem nihil dicitur, nisi quod ex substantia ejus. Ita-

que dicitur Spiritus sanctus. Ista enim est propria et prima appellatio: et ut evidentior habens intelligentiam, Spiritus sancti naturam demonstrat. Spiritus sanctus, Spiritus Dei. Quis eum vocat Spiritum Dei? Audi Salvatorem dicentem: *Quod si ego in Spiritu Dei ejicio dæmonia (Matth. 12. 28).* Spiritus Dei. Ut igitur, sicut dicebam, ne quis audiens, Spiritum Dei, putet familiaritatem quamdam significari, et non communitatem naturæ, Paulus dicit: *Vobis autem non datus est spiritus mundi, sed Spiritus qui ex Deo est (1. Cor. 2. 12).* Iterum dicitur Spiritus Patris, sicut Salvator apostolis dicit: *Ne solliciti sitis, quomodo vel quid loquamini: non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis (Matth. 10. 19. 20).* Sicut autem dixit, Spiritus Dei, additque Scriptura, *Qui ex Deo est*: sic iterum dicitur est Spiritus Patris. Et ut ne putetis hoc secundum familiaritatem dici, Salvator id confirmat: *Quando venerit Paracletus, Spiritus veritatis, qui a Patre procedit (Joan. 15. 26).* Illic ex Deo, hic a Patre dicitur. Id quod sibiipsi tribuerat dicens, *Ego a Patre exivi*, hoc et Spiritui sancto adscribit, dicens: *Qui a Patre procedit (Joan. 16. 26).* Quid est, *Procedit*? Non dixit, *gignitur*. Quod enim non est scriptum, non est sentiendum. Filius a Patre genitus est, Spiritus a Patre procedit.

Generatio in quo differat a processione; contra hæreticos Macedonianos. — Quæris a me differentiam, quomodo genitus ille, et quomodo processit iste? Quid igitur rei est? Cum didiceris quod genitus est, didicisti et modum, et comprehendisti utique. Itaque cum audieris prædicari Filium, comprehendisti generationis modum. Nomina sunt, quæ fide honorantur, et pia cogitatione conservantur. Quæ autem vis est vocis hujus, *Procedit*? Ut nomen generationis prætereat Scriptura, ne Filium ipsum dicat, dicit Spiritus sanctus, *Qui a Patre procedit*. Inducit eum procedentem

¹ Colb., *proprie*.

² Colb., *divinæ docent leges, et in margine, divinæ docent sermones.*

(a) Habitus die sequenti festum Pentecostes, collatus autem Ms. cum Reg. 2343, et cum Colbert. 970. In Colb. titulus, *Homilia de sancto Spiritu, et in tentationem, et in latronem, et contra Arianos, et quid intelligendum sit per vocem, Paracletus.*

ut aquam de fonte scaturientem : sicut et de paradiso dictum est : *Fluvius autem procedit ex Edem* (Gen. 2. 10) ; procedit et scaturit. Pater fons aquæ viventis dicitur, secundum prophetam Jeremiam : *Obstupuit caelam super hoc, et horruit valde terra, quoniam duo et mala fecit populus meus : me dereliquerunt fontem aquæ viventis* (Jer. 2. 12. 13). Divinus sermo definiens Patrem fontem aquæ, inducit ex fonte vitæ aquam vivam quæ procedit : *Qui a Patre procedit* (Joan. 15. 26). Quid procedit ? Spiritus sanctus. Quoniam pacto ? Sicut a fonte aqua. Unde hoc quod Spiritus sanctus aqua vocetur ? Dicit Salvator : *Qui credit in me, sicut dixit Scriptura, Flumina ex ventre ejus fluent aquæ vivæ* (Joan. 7. 38) ; et interpretans evangelista hanc aquam subdit : *Hoc autem dicebat de Spiritu, quem accipiunt erant credentes in eum* (Ibid. v. 39). Si igitur evangelista Joannes declarans Spiritum sanctum, dixit aquam vivam, Pater autem dicit, *Me dereliquerunt fontem aquæ vivæ* : fons Spiritus Pater, propterea etiam ex Patre procedit. Dicitur igitur (repetere liceat) Spiritus Dei, et Spiritus qui ex Deo, Spiritus Patris, et Spiritus qui a Patre procedit. Spiritum Domini testatur Hesaïas in persona Christi : *Spiritus Domini super me : eo quod unxerit me* (Isai. 61. 1). Et Paulus : *Dominus autem Spiritus. Ubi autem Spiritus Domini, ibi libertas* (2. Cor. 3. 17). Si ubi adventi Spiritus, ibi est libertas, num ipse est servus ? Si eorum ad quos accedit Spiritus sanctus, solvit servitutis jugum, et præstat eis libertatis personam : quomodo ipse servus ? quomodo largitur quod non habet ? quomodo cum ipse sit servus, libertate donat ? Non audisti Paulum dicentem, *Lex enim Spiritus vitæ in Christo Jesu liberum me reddidit* (Rom. 8. 2) ? Liberosne reddit Spiritus servos, qui natura sua non habet libertatem ? Nam si creatus est, et servus factus, non reddit liberum.

2. Ne vos sophismatibus circumveniant hæretici. Non dico eum servum, non creaturam : nova hæc est hæresis. Periculum est ne tria principia inducant, increatum, creatum, et aliud nescio quomodo vocem. Spiritus Dei, Spiritus qui ex Deo : Spiritus Patris, Spiritus qui a Patre procedit : Spiritus Domini, Spiritus Filii. *Quod autem ait filii, dicit apostolus, misit Deus Spiritum Filii sui in corda nostra, clamantem, Abba Pater* (Gal. 4. 6). Ecce ipse Spiritus Filii. Alio loco iterum Spiritum Christi dicit Paulus : *Vos autem non estis in carne, sed in Spiritu : siquidem Spiritus Christi habitat in vobis* (Rom. 8. 9). Obseero, animadvertite sanctam hanc connexionem. Quasi catenam quamdam sanctam et vivam ex triplici potentia inducit Paulus, naturam conjungens inseparabilem, et in diversis nominibus unam virtutem indicans : *Vos autem, inquit, non estis in carne, sed in Spiritu*. Ecce Spiritum. *Siquidem Spiritus Dei habitat in vobis*. Vide Spiritum Dei. *Si autem quis Spiritum Christi non habet* (Ibid.). Et sane oportebat dicere, si quis autem Spiritum Dei non habet : sed dixit Spiritum Christi : dixit Spiritum Dei, et subdit Spiritum Christi. *Si quis autem Spiritum Christi non habet, hic non est ejus*. Verum hoc dixit, ut ostendat, si Spiritus sit, et Christum esse ; et idem esse, Christum adesse, et Spiritum adesse, idemque esse, Spiritum Dei dicere et Spiritum Christi. Est igitur Spiritus sanctus, Spiritus veritatis : quasi quis dicat Spiritum Filii : quia Salvator dicit, *Ego sum veritas* (Joan. 14. 6). Dicitur Spiritus veritatis qui est Spiritus Filii, sicut dicit Paulus : *Misit Deus Spiritum Filii sui* (Gal. 4. 6). Est igitur et Spiritus Filii, et Spiritus ejus qui excitavit Jesum Christum. Et audi Paulum ipsum dicentem : *Si autem Spiritus ejus qui suscitavit Jesum Christum habitat in vobis* (Rom. 8. 11). Hæc nomina sanctæ et immaculatæ virtutis, sancti et adorandi Spiritus : sunt et alia nomina, non naturæ convenientia, sed operationi. Profundus sermo, et opus habet auribus attentis, munitis et fidelibus. Dicitur autem iterum Spiritus vitæ : quia Salvator dicit, *Ego sum veritas et vita* (Joan. 14. 6). Dicitur Spiritus vitæ, sicut et Paulus dicit : *Lex Spiritus*

vitæ (Rom. 8. 2). Hæc nomina ejusdem sunt auctoritatis, et ejusdem naturæ. Sunt autem alia nomina, quæ non adscribuntur sancto Spiritui, sed virtuti et operationi ejus ; ut sunt dona ejus. Dico autem, et ante declaro sententiam, postea testimonium subinducturus. Quando dat Spiritus sanctus, precibus sanctorum, vel mihi, vel alicui Christianorum sanctificationem, et accipio donum, ita ut sanctum habeam et corpus et animam, donum mihi collatum vocatur Spiritus sanctificationis, hoc est, charisma. Si dederit Spiritus sanctus cuiquam donum, non habenti sapientiam, vel non habenti intelligentiam, sed solam fidem det illi, quales sunt multi habentes dona, ut credant Scripturis, qui ignorant Scripturas, licet illis credant, vocatur donum illud Spiritus fidei. Si quis accipiat virtutem et donum a Spiritu sancto, ut credat promissioni honorum quæ dantur in futuro sæculo, ille Spiritum promissionis accipit. Si quis accipit et sapientiæ donum, vocatur donum Spiritus sapientiæ. Et ubique dona Spiritus vocantur Spiritus. Attende diligenter, dum nos in figura ex parte speculationis tibi declaramus. Veniamus ergo ad demonstrationes. Quando quis habet donum caritatis, dicitur habere Spiritum caritatis. Quando quis acceperit donum martyrii, dicitur habere Spiritum virtutis, hoc est, donum. Jam quia id quod datur, Spiritus sanctus est, vocatur et donum eodem nomine quo is qui donat. Idcirco dicit Paulus : *Non enim accepistis spiritum servitutis iterum ad timorem, sed accepistis Spiritum adoptionis filiorum* (Rom. 8. 15) ; et iterum : *Non enim dedit nobis spiritum timoris, sed Spiritum virtutis et dilectionis et temperantiæ* (2. Tim. 1. 7). Spiritum autem hic docet donum, sicut quando dicit : *Vos autem obsignati estis Spiritu promissionis sancto* (Ephes. 1. 13). Promissionis Spiritus ubinam scriptus est ? Dicit Paulus : *Habentes autem eundem Spiritum fidei et promissionis, hoc est, gratiam Spiritus* (2. Cor. 4. 13). Ecce igitur Spiritum fidei, et Spiritum promissionis. Si quis fuerit mansuetus et humilis corde, donum accepit mansuetudinis : est autem donum Dei. Et hoc dicit Paulus : *Si autem præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, instruite hujusmodi in Spiritu mansuetudinis* (Gal. 6. 1), hoc est, in charismate doni mansuetudinis : *Considerans, inquit, temetipsum ne et tu teneris*. Ecce Spiritum mansuetudinis. Alii datur sanctificatio animæ et corporis, et vocatur Spiritus sanctificationis, sicut ait ille : *Paulus servus Jesu Christi, vocatus apostolus, segregatus in evangelium Dei, quod ante promissis per prophetas suos, secundum Spiritum sanctificationis* (Rom. 1. 1). Obverso ordine hoc dixit ; sensus autem sic habet : Paulus qui factus est apostolus secundum Spiritum sanctificationis. Multi enim putaverunt, primo verbo, ut jacet, hærentes (sic intelligendum esse) : qui prædestinatus fuit Filius Dei secundum Spiritum sanctificationis. Non est autem sic ; sed, Paulus apostolus ordinatus secundum Spiritum sanctificationis. Et quando ordinatus est ? Ex resurrectione Jesu Christi. Quoniam alii quidem apostoli ante passionem, hic autem post resurrectionem, et propterea dicitur, *Secundum Spiritum sanctificationis*. Et aliud dico : Quando incipimus omnes tempore sacrorum mysteriorum dicere, *Pater noster qui es in calis* (Matth. 6. 9) : donum accepimus Spiritum adoptionis, hoc est donum sancti Spiritus. Spiritus vocatur æmulationis, sicut dicit Paulus : *Quoniam æmulatores estis Spiritum* (1. Cor. 14. 12), hoc est, æmulationem habetis ad spiritualia dona. *Quoniam æmulatores estis Spiritum, hoc est, donorum*. Et, *Adhuc excellentiorem vobis viam monstro* (1. Cor. 12. 31). *Si linguis hominum loquar, et angelorum, caritatem autem non habeam, nihil sum*

¹ Hic textum Scripturæ invertit scriptor iste, et quæ de Christo dicuntur vult de Paulo intelligi. sed de Christo intelligit Joan. Chrysostomus Homil. I in Epist. ad Romanos, ut monet Fronto Duceus.

καὶ πηγάζει. Ὁ Πατήρ πηγὴ ὕδατος ζώντος λέγεται, κατὰ τὸν προφήτην Ἰερμῖαν τὸν λέγοντα· Ἐξέστη ὁ σόρανος ἐπὶ τοῦτο, καὶ ἐβρῖσεν ἐπὶ πλείον ἢ γῆ, ὅτι δύο καὶ ποτηρὰ ἐποίησεν ὁ λαός μου· ἐμὲ ἐγκατέλιπον πηγὴν ὕδατος ζώντος. Ὀριζόμενος πηγὴν ὕδατος ζώντος, τὸν Πατέρα ὁ θεὸς λόγος εἰσήγαγεν, ἐκ τῆς πηγῆς τῆς ζωῆς τὸ ὕδωρ τὸ ζῶν ἐκπορεύμενον. Ὁ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται. Τί ἐκπορεύεται; Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Πῶς; Ὡς ἀπὸ πηγῆς ὕδωρ. Πόθεν τοῦτο, ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὕδωρ καλεῖται; Λέγει ὁ Σωτὴρ, Ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, καθὼς εἶπεν ἡ Γραφή, ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ρέουσιν ὕδατος ζώντος· καὶ ἐρμηνεύων ὁ εὐαγγελιστὴς τοῦτο τὸ ὕδωρ, ἐπάγει· Τοῦτο δὲ ἔλεγε περὶ τοῦ Πνεύματος, οὗ ἐμελλεν λαμβάνειν οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτόν. Εἰ τοίνυν ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης σαφηνίζων Πνεῦμα τὸ ἅγιον, εἶπε τὸ ὕδωρ τὸ ζῶν, ὁ δὲ Πατὴρ λέγει, Ἐμὲ ἐγκατέλιπον πηγὴν ὕδατος ζώντος· πηγὴ τοῦ Πνεύματος ὁ Πατὴρ, διὰ τοῦτο καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται. Λέγεται τοίνυν (ἐπιναλαμβάνω γάρ) Πνεῦμα Θεοῦ, καὶ Πνεῦμα τὸ ἐκ Θεοῦ, Πνεῦμα Πατρὸς, καὶ Πνεῦμα τὸ παρὰ τοῦ Πατρὸς, Πνεῦμα Κυρίου μαρτυραὶ Ἰσῆας ἐκ προσώπου τοῦ Χριστοῦ, Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμὲ· οὗ εἶνεκεν ἐχρισέ με. Καὶ Παῦλος, Ὁ δὲ Κύριος τὸ Πνεῦμα ἔστιν. Οὗ δὲ τὸ Πνεῦμα Κυρίου, ἐκεῖ ἐλευθερία. Εἰ ὅπου παραγίνεται τὸ Πνεῦμα, ἐκεῖ ἐλευθερία, αὐτὸ δούλον; Εἰ οἷς ἂ ἐπιφοιτῇ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, λύει τὸν τῆς δουλείας ζυγόν, καὶ χαρίζεται τὸ τῆς ἐλευθερίας πρόσωπον, πῶς αὐτὸ δούλον; πῶς χαρίζεται ὁ μὴ ἐχει; πῶς αὐτὸ δούλον ὃν ἐλευθεροῖ; Οὐκ ἤκουσας Παύλου λέγοντος, Ὁ γὰρ νόμος τοῦ Πνεύματος τῆς ζωῆς ἐν Χριστῷ. Ἰησοῦ ἠλευθέρωσέ με; Ἐλευθεροῖ τὸ Πνεῦμα τοὺς δούλους, τὸ μὴ ἔχον ἐν τῇ φύσει τὴν ἐλευθερίαν; Εἰ γὰρ ἔκτισται καὶ δεδούλωται, οὐκ ἐλευθεροῖ.

β'. Μὴ κατασοφισθῶσαν ἢ μάς αἰρετικοί. Οὐ λέγω αὐτὸ δούλον, οὐδὲ κτίσμα· καινὴ τοῦτο αἰρεσις. Κινδυνεύουσι τρεῖς ἀρχαὶ εἰσάγοντες, ἄκτιστον, κτιστὴν, καὶ ἄλλον, ἦν οὐκ οἶδα πῶς καλέσω. Πνεῦμα Θεοῦ, Πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ, Πνεῦμα Πατρὸς, Πνεῦμα. [799] ὁ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, Πνεῦμα Κυρίου, Πνεῦμα Υἱοῦ. Λέγει ὁ Ἀπόστολος· Ὅτι δὲ ἔστε υἱοί, ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν, κρῖνον, Ἀδᾶ ὁ Πατήρ. Ἰδοὺ αὐτὸ τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ. Ἄλλαξοῦ πάλιν Πνεῦμα Χριστοῦ λέγει Παῦλος· Ὑμεῖς δὲ οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκί, ἀλλ' ἐν Πνεύματι· εἰπερ Πνεῦμα Χριστοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν. Παρακαλῶ, πρόσθετε τῇ πλοκῇ ταύτῃ τῇ ἀγίᾳ, πῶς ὡσπερ εἰρᾶν τινα ἂ ἄγιαν καὶ ζῶσαν ἐκ τριπλόκου δυνάμει εἰσήγαγεν ὁ Παῦλος, τὴν φύσιν συνάπτειν τὴν ἀδαιρέτων, καὶ ἐν διαφόροις δόγμασι μίαν τὴν δύναμιν ἠνεδεικνύμενος· Ὑμεῖς δὲ, φησὶν, οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκί, ἀλλ' ἐν Πνεύματι. Ἰδοὺ Πνεῦμα. Εἰπερ Πνεῦμα Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν. Ἰδε Πνεῦμα Θεοῦ. Εἰ δὲ τις Πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει. Καὶ μὴν ἔχρην εἶπεν, Εἰ δὲ τις Πνεῦμα Θεοῦ οὐκ ἔχει, ἀλλ' εἶπε, Πνεῦμα Χριστοῦ· εἶπε Θεοῦ Πνεῦμα, καὶ ἐπήγαγε τὸ Πνεῦμα τοῦ Χριστοῦ. Εἰ δὲ τις Πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ. Ἀλλὰ τοῦτο εἶπεν, ἵνα δείξῃ ὅτι εἰ Πνεῦμα, καὶ Χριστός· καὶ Ἰσον ἐστὶ Χριστὸν παρῆναι, καὶ Πνεῦμα παρῆναι· καὶ Ἰσον ἐστὶν εἶπεν Πνεῦμα Θεοῦ, καὶ Πνεῦμα Χριστοῦ. Ἔστι τοίνυν Πνεῦμα ἅγιον, Πνεῦμα τὸ τῆς ἀληθείας, ὡς ἂν τις εἴποι Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ· ἐπειδὴ λέγει ὁ Σωτὴρ, Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀλήθεια. Λέγεται τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὁ ἐστὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ, ὡς φησὶν ὁ Παῦλος· Ἐξελέσθεισιν ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ. Ἔστιν οὖν καὶ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ, καὶ Πνεῦμα τοῦ γεγεννημένου Ἰησοῦν Χριστόν. Καὶ ἔκους αὐτοῦ τοῦ Παύλου· Εἰ δὲ τὸ Πνεῦμα τοῦ γεγεννημένου Ἰησοῦν Χριστόν ὁ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν. Ταῦτα τὰ ὀνόματα τῆς ἁγίας καὶ ἀχράντου

δυνάμει, τοῦ ἁγίου ἐστὶ καὶ προσκυνητοῦ Πνεύματος· ἔστι δὲ καὶ ἄλλα ὀνόματα οὐ τῆ φύσει προσήκοντα, ἀλλὰ τῇ ἐνεργείᾳ. Βαθύς ὁ λόγος, καὶ χρήζει ἀκοῆς προσεγούς, καὶ ἀσφαλούς, καὶ πιστῆς. Λέγεται δὲ πάλιν τὸ Πνεῦμα, ζωῆς Πνεῦμα· ἐπειδὴ ὁ Σωτὴρ λέγει, Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωὴ. Λέγεται δὲ ὁ Πνεῦμα ζωῆς, καθὼς καὶ ὁ Παῦλος λέγει· Ὁ γὰρ νόμος τοῦ Πνεύματος τῆς ζωῆς. Ταῦτα τὰ ὀνόματα αὐτῆς τῆς αὐθεντίας, αὐτῆς τῆς φύσεως. Ἔστι δὲ ἄλλα ὀνόματα, ἃ οὐ προσγράφεται τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, ἀλλὰ τῇ δυνάμει καὶ τῇ ἐνεργείᾳ αὐτοῦ, οἷον αἱ δωρεαὶ αὐτοῦ. Λέγω δὲ καὶ προσδιασαφηνίζω ἵ τὴν ἐννοίαν, καὶ ἐπάγω τὴν μαρτυρίαν. Ἐπειδὴν χαρίσθηται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον εὐχαίς τῶν ἁγίων, ἢ ἐμοῦ, ἢ ἐτέρῳ Χριστιανῷ ἁγιασμένῳ, καὶ λάβω δῶρον, ὥστε ἅγιον ἔχειν τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν, ἢ δωρεὰ ἢ δωρεῖτά μοι καλεῖται Πνεῦμα ἁγιάσωνος, τούτεστι χάρισμα β'. Ἐάν δὴ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον δωρεάν τινα μὴ ἔχοντι σοφίαν, μὴ ἔχοντι γνῶσιν, ἀλλὰ δὴ αὐτῷ μόνῃ πίστιν, οἷοί εἰσι πολλοὶ χάρισματα ἔχοντες τῶν πιστεύειν Γραφαῖς, οὐκ εἰδότες Γραφάς, καὶ ταῖς Γραφαῖς πιστεύοντες, καλεῖται ἢ δωρεὰ ἐκαίην Πνεῦμα πίστews. Ἐάν τις λάθῃ δύναναι καὶ δωρεάν παρὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος πιστεύειν τῇ ἐπαγγελίᾳ τῶν δεδομένων ἀγαθῶν ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι, ἔλαβε Πνεῦμα ἐπαγγελίας. Ἐάν τις λάθῃ σοφίας δῶρον, καλεῖται ἢ δωρεὰ Πνεύματος σοφίας. Καὶ πανταχοῦ τὰ χάρισματα τοῦ Πνεύματος καλεῖται Πνεῦμα. Καὶ πρόσθετε ἀκριθῶς ἐν τύπῳ διασαφηνίζόντων ἡμῶν ἐκ μέρους τὰς θεωρίας. Ἐλθόμενος ἐπὶ τὰς ἀποδείξεις. Ὅταν τις ἔχη χάρισμα ἀγάπης, λέγεται ὁ Πνεῦμα ἀγάπης ἔχει. Ὅταν λάθῃ τις χάρισμα μαρτυρίου, λέγεται Πνεῦμα δυνάμει ἔχειν, τούτεστι χάρισμα. Ἐπειδὴ πᾶρ τὸ δωρούμενον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐστὶ, καλεῖται καὶ τὸ δῶρον ὁμωνύμως τῷ χάρισματι β'. Διὰ τοῦτο λέγει Παῦλος· Οὐ γὰρ ἐλάβετε πνεῦμα δουλείας ἀλλ' εἰς φόβον, ἀλλ' ἐλάβετε Πνεῦμα υἱοθεσίας· καὶ πάλιν· Οὐ γὰρ ἔδωκεν ἡμῖν πνεῦμα δειλίας, ἀλλὰ Πνεῦμα θυράμειος καὶ ἀγάπης καὶ σωφρονισμοῦ. Πνεῦμα δὲ λέγει ἐν ταῦτα τὸ χάρισμα, ὡς ὅταν λέγῃ· Ὑμεῖς δὲ ἐσπαρτισθητε τῷ Πνεύματι [800] τῆς ἐπαγγελίας τῷ ἁγίῳ. Ἐπαγγελίας Πνεῦμα ποῦ γέγραπται; Λέγει Παῦλος· Ἐχοντες δὲ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα τῆς πίστews καὶ τῆς ἐπαγγελίας, τούτεστι, τὸ χάρισμα τοῦ Πνεύματος. Ἰδε οὖν Πνεῦμα πίστews, Πνεῦμα ἢ ἐπαγγελίας. Ἐάν ἢ τις πρὸς, ταπεινὸς τὴν καρδίαν, δῶρον ἔλαβε πρᾶτητος· ἐστὶ δὲ Θεοῦ χάρισμα. Καὶ τοῦτο λέγει Παῦλος· Ἐάν δὲ προληφθῇ ἄνθρωπος ἐν τινι παραπτώματι, ὅμεις οἱ πνευματικοὶ καταρτίσετε τὸν τοιοῦτον ἐν Πνεύματι πρᾶτητος, τούτεστι, ἐν τῷ χάρισματι τῆς δωρεᾶς τῆς πρᾶτητος· Σκοπῶν, φησὶ, σαυτὸν, μὴ καὶ σὺ κειρασθῆς. Ἰδὸ Πνεῦμα πρᾶτητος. Ἄλλω δίδοται ἁγιασμός ψυχῆς καὶ σώματος, καὶ καλεῖται Πνεῦμα ἁγιάσωνος, καθὼς φησὶ Παῦλος δοῦλος Ἰησοῦ Χριστοῦ, κλητὸς ἀπόστολος, ἀφωρισμένος εἰς ἐπαγγελίαν Θεοῦ, ὁ προσκηγέλατο διὰ τῶν προφητῶν αὐτοῦ, κατὰ Πνεῦμα ἁγιάσωνος. Ἀντίστοιχον αὐτὸ εἶπεν· ἢ δὲ ἔννοια τοῦτο ἔχει· Παῦλος γενόμενος ἀπόστολος κατὰ Πνεῦμα ἁγιάσωνος. Πολλοὶ γὰρ ἐνόμισαν, ἀκολουθοῦντες τῷ ῥήματι τῷ πρώτῳ, τοῦ ὀρισθέντος Υἱοῦ Θεοῦ κατὰ Πνεῦμα ἁγιάσωνος. Οὐκ ἐστὶ δὲ οὕτως· ἀλλὰ, Παῦλος ἀπόστολος χειροτονηθεὶς κατὰ Πνεῦμα ἁγιάσωνος. Καὶ πότε ἐχειροτονήθη; Ἐξ ἀναστάσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἐπειδὴ οἱ μὲν ἄλλοι ἀπόστολοι πρὸ τοῦ πάθους, οὗτος δὲ μετὰ τὴν ἀνάστασιν, διὰ τοῦτο, κατὰ Πνεῦμα ἁγιάσωνος. Καὶ ἄλλο δὲ λέγω ὅταν

• Δὲ post λέγεται deest in utroque mss. Infra Reg. 178 αὐθεντίας.

† Προσδιασαφηνίζω. Fronto Duc. : « Emendandum in Græco admonet velus interpretatio, προδιασαφηνίζω, ante declaro. » At omnes mss. habent προδιασαφηνίζω, et hæc vox quadrare potest.

β Colb. τούτεστι χάρισματος.

ἢ Legi-se videtur interpretes ὁμωνύμως τῷ χάρισματι, cum veritit, eodem nomine quo is qui donat, quæ videtur esse vera lectio.

† Sic mss. Πνεῦμα ante ἐπαγγελίας deerat in edit. Morel. Infra idem mss. ἐάν καὶ προληφθῇ.

• Colb. παραγίνεται ἐλευθερία. Πῶς αὐτὸ δούλον; Εἰ οἷς. Reg. ibid. ἐκεῖ ἐλευθερία· εἰ ὅπου παραγίνεται ἐλευθερία, αὐτὸ δούλον.

ἢ Colb. μὴ σοφισθῶσαν. Ibid. mss. καινή. Edit. καὶ μή, male.

ε Colb. ὡσπερ σογιόν τινα.

δ Reg. et Colb. γεγεννητός τὸν Χριστόν.

δοξώμεθα πάντες τῇ ὥρᾳ τῆς μυσταγωγίας λέγειν, *Μάτερ ἡμῶν ὃ ἐν τοῖς οὐρανοῖς*, ὧρον ἐλάβομεν Πνεῦμα υἰοθεσίας, τουτέστι, τὸ χάρισμα τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Πνεῦμα καλεῖται ζῆλου, ὡς φησὶν ὁ Ἰαῦλος· *Ἐπεὶ καὶ οὗτοι ζήλωται ἐστὲ πνευματικά χαρίσματα*. *Ἐπεὶ ζήλωται ἐστὲ πνευματικῶν*, τουτέστι, τῶν χαρισμάτων. Καὶ, *Ἐτι καὶ ὑπερβολὴν ὁδοῦ ὑμῖν δεικνυμι*. *Ἐὰν ταῖς γλώσσαις τῶν ἀνθρώπων λαλῶ καὶ τῶν ἀγγέλων, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν εἰμι*· τουτέστι, παντὸς ἁ' χαρίσματος μείζων ἢ ἀγάπη.

γ. Ἄλλ' εἰς τὸ προκειμένον ἐπανέλωμεν. Ἐρχεται Ἰσαΐας πάλιν· τὴν γὰρ αὐτὸ Πνεῦμα διὰ πάντων λαλεῖ. Ὡσπερ οὖν εἶπε Παῦλος Πνεῦμα ζωῆς. Πνεῦμα ἀγάπης, Πνεῦμα δυνάμεως, Πνεῦμα σωφρονισμοῦ, Πνεῦμα ἐπαγγελίας, Πνεῦμα πίστεως, Πνεῦμα πραότητος, Πνεῦμα υἰοθεσίας, οὕτω καὶ ὁ μακάριος Ἰσαΐας, *Ἐξελεῖσεται*, φησὶν, *ἐκ τῆς ρίζης Ἰεσσαὶ ῥάβδος*, τουτέστιν, ἡ βασιλικὴ τοῦ Σωτῆρος. Ῥάβδον γὰρ καλεῖ βασιλικὸν σύνθημα, ὡς φησὶν ὁ Δαυὶδ· *Ῥάβδος εὐθύνητος ἡ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου*. *Ἐξελεῖσεται ῥάβδος ἐκ τῆς ρίζης Ἰεσσαὶ, καὶ ἄνθος ἐξ αὐτῆς ἀναβήσεται, καὶ ἐκταραπαύσεται ἐπ' αὐτὸν Πνεῦμα Θεοῦ*.

Ὅδε τὸ ἔννομα τῆς φύσεως αὐτοῦ τοῦ Πνεύματος· λοιπὸν τὰ χαρίσματα· *Πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως, Πνεῦμα βουλήν καὶ ἰσχύος, Πνεῦμα γνώσεως, Πνεῦμα εὐσεβείας, Πνεῦμα φόβου Θεοῦ*. Οἶον ἀναπτύσσων Γραφήν, ἢ σὺ ὁ πιστός, ἢ ἄλλος Χριστιανός, ἐὰν ἢ ἀπόκρυφον νόημα καὶ ἀσαφές, διὸ δὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὥστε τὰ κεκρυμμένα τῶν νοημάτων ἀποκαλυφθῆναι, ἔλαβε Πνεῦμα ἀποκαλύψεως, τουτέστι, χάρισμα ἀποκαλύπτον τὰ βῆθη. Ὅθεν ὁ Ἀπόστολος βουλόμενος τοὺς μαθητὰς τῆς εὐσεβείας νεεῖν τὰ τῶν Γραφῶν, λέγει· *Ἐδύχομαι τῷ Θεῷ, ἵνα δῶν ἡ ὑμῖν Πνεῦμα σοφίας καὶ ἀποκαλύψεως ἐν ἐπιγνώσει, περὶ τὰ μυστήρια τοῦ κρυφθέντος τῆς διανοίας ὑμῶν*. Εἶδες Πνεῦμα ἀποκαλύψεως; Ἄλλὰ πρὸς τὸ προκειμένον ἐπανέλωμεν. Ὅπου δεῖ μαθεῖν τὰ βῆθη, καλεῖται Πνεῦμα ἀποκαλύψεως· ὅπου δεῖ ἀγάπην ἔχειν, καλεῖται Πνεῦμα ἀγάπης· ὅπου δεῖ σαφῶς λαλῆσαι τὸν διδάσκοντα, καλεῖται Πνεῦμα σοφίας· ὅπου δεῖ νοῆσαι τὸν ἀκρατῆν συνेतῶς, καλεῖται Πνεῦμα συνέσεως. τὸ Πνεῦμα τῆς σοφίας δίδεται τοῖς διδασκούς, τὸ Πνεῦμα τῆς συνέσεως τοῖς ἀκραταῖς. Κηρύττων ἐγὼ· ἀλλὰ σὺ νοῆσαι οἶδας, οὐ διδάσκει· ὁ λεγόμενος ἐστὶ χάρισμα σοφίας διὰ τὸ διδάσκειν. [801] Βουλόμενος δὲ ὁ Θεὸς δεῖξαι ὅτι ὡσπερ πέμπει τῷ διδασκοντὶ λόγον σοφίας, οὕτω πέμπει καὶ τῷ μανθάνοντι ὧρον συνέσεως, ἵνα νοήσῃ τὰ τοῦ Θεοῦ, φησὶ· *Σοφίας χάριν ἔχει στόμα κηρύττον, συνέσεως χάριν ἔχει καρδίαν μανθάνουσα*. Ἡ σοφία ὅπλον ἐστὶ τοῦ στόματος· ἡ συνέσις ὅπλον τῆς καρδίας. Διὰ τοῦτο Δαυὶδ λέγει· *Τὸ στόμα μου λαλήσει σοφίας, καὶ ἡ μελέτη τῆς καρδίας μου σύνησις*. Ἄλλως οὐκ ἔλαβε διδασκαλίαν χάριν, ἀλλ' ἔλαβε χάριν δίδοναι γνώμην καὶ βουλήν ἀγαθὴν καὶ θαυμαστὴν· *Ἐννοτε ὁ διδάσκων, γνώμην οὐκ οἶδα δοῦναι· οὐ γὰρ ἔλαβον οὐ πάντα γὰρ λαμβάνει τις, ἵνα μὴ τις φύσιν εἶναι τὴν χάριν νομίσῃ*. Λαμβάνει τις διδασκαλίαν χάριν· καὶ ἵνα μὴ ἐπαίρηται, ἐν πραγμάτων βουλήν εὐρίσκειται ἀνοήτων· καὶ ἄλλος διδάσκειν μὴ δυνάμενος, συμβουλεύει καλῶς· καὶ εὐρίσκειται ὁ δανείζων ἄλλοις, ἀλλ' αὐτοῦ δανειζόμενος. Πόθεν τοῦτο; Νῦν ἀποδείξιν παρατήρησιν, ὅτι ὁ λαβὼν χάριν διδασκαλίας, ἐπιδέεται γνώμην ἑτέρου. Μωϋσῆς ἔλαβε Πνεῦμα σοφίας, νομοθεσίας, διδασκαλίας· ἐπέτρεψεν αὐτῷ δικάζειν πᾶσαν ἡμέραν. Ἐπέρχεται Ἰωθὴρ ὁ πενθερός αὐτοῦ συμβουλεύων αὐτῷ, καὶ λέγει· *Οὐ δύνη ἀρκέσαι πρὸς τοσοῦτον λαδὸν μόνος σὺ, ὥστε δικάζειν*· ἀλλὰ φροσᾶ καταφθάρησιν, ἐὰν τοῦτο ποιήσῃς. Ἄλλὰ τί; Κατάστησον, φησὶ, δεκάρχους, καὶ πεντηκοντάρχους, καὶ ἑκατοντάρχους, καὶ χιλιάρχους, ἵνα τὰ ὑπερβαίνοντα τὸν δεκάρχον ἢ ἀνεγένη

ἐπὶ τὸν πεντηκοντάρχον· τὰ δὲ ὑπερβαίνοντα τὸν πεντηκοντάρχον ἀνεγένη ἐπὶ τὸν ἑκατοντάρχον, καὶ τὰ ὑπερβαίνοντα τὸν ἑκατοντάρχον ἀνεγένη ἐπὶ τὸν χιλιάρχον, καὶ τὰ ὑπερβαίνοντα τὸν χιλιάρχον ἀνεγένη σοι, καὶ τὰ ὑπερβαίνοντά σε ἀνοίσῃς τῷ Θεῷ. Εἴ τι, φησὶ, βαρὺ ῥῆμα, ἀνοίσουσιν ἐπὶ σέ· εἰ δὲ τί σοι βαρὺ, ἀνοίσεις πρὸς τὸν Θεόν. Καὶ ὁ νομοθέτης· σοφός ὢν, ἐδέξατο γνώμην ἰδιώτου· καὶ ἐγένετο ἡ γνώμη νόμος, καὶ εἰκὼν τῶν μελλόντων. Ἐπειδὴ Ἰωθὴρ ὁ πενθερός Μωϋσέως ἱερεὺς ἦν τῶν εἰδῶλων· μετὰ δὲ ταῦτα κατέγνω τῆς πλάνης, καὶ ἔμαθε τὴν ἀλήθειαν, καὶ εἰκὼν ἐγένετο τῆς τῶν ἐθνῶν Ἐκκλησίας, ὅτι τὴν σοφίαν τοῦ νόμου ὑπερβαίνει ἡ τῶν ἐθνῶν σύνεσις, οὐκ ἐν τῷ εἶναι ἔθνητι, ἀλλ' ἐν τῷ μετανοῆσαι. Πότε γὰρ ἐδέχθη ἡ γνώμη Ἰωθὴρ; Οὐκ ἐν ὅσῳ ἦν ἱερεὺς, ἀλλὰ μετὰ τὸ ἐπιγνώσαι τὸν Θεόν. Ὅτε γὰρ εἶδε τὸ Θεοῦ τὰ ἔργα, καὶ διηγήσατο αὐτῷ Μωϋσῆς τὰ ἐν Αἰγύπτῳ θαύματα, λέγει· *Νῦν ἔγνω* (ἴδε μετάνοιαν) ὅτι μέγας Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν *παρὰ πάντας τοὺς θεοὺς*. Ἄφ' οὗ οὖν ἔγνω ἡ τῆς ἀλήθειαν. ἔλαβε χάρισμα γνώμης ἀγαθῆς.

δ. Ἄλλ' εἰς τὸ προκειμένον ἐπανέλωμεν. Ἐλαβεν ὁ διδάσκων Πνεῦμα σοφίας, ὁ διδασκόμενος Πνεῦμα συνέσεως, ἵνα συνιῇ. Διὰ τοῦτο Ἰσαΐας τὴν σοφίαν ἐπιγράφει τῷ λέγοντι, τὴν σύνεσιν τῷ ἀκούοντι, καὶ φησὶ, *Σοφὸν ἀρχιτέκτονα, καὶ συνετὸν ἀκρατῆν*. Πνεῦμα βουλήν δίδεται τῷ γνωμοδοτοῦντι, Πνεῦμα ἰσχύος τῷ τὴν γνώμην δεχομένῳ· λαμβάνει χάριν ὁ γνωμοδότης, εἰπεὶν τὴν χρηστόν· λαμβάνει χάριν ὁ τὴν γνώμην δεχόμενος, ἐπιτελεῖται τὸ συμφέρον. Πνεῦμα φόβου Θεοῦ. Ἐκαστον τούτων τῶν χαρισμάτων πρὸς τὴν προκειμένην χρεῖαν εἰδίδοτο. Ἄμελε· ὅτε κατεσκευάζετο ἡ σκηνὴ ἐπὶ Μωϋσέως ἐν τῇ ἐρήμῳ, οὐ χρεῖα ἦν ἐκεῖ δωρεᾶς διδασκαλικῆς, ἀλλὰ δωρεᾶς ἀρχιτεκτονικῆς, πῶς ὑφάνωσι τὴν βύσσην, τὴν ὑάκινθον, τὸ κόκκινον, τὴν πορφύραν· ἔδωκεν ὁ Θεός· *χάρισμα δωρεᾶς ἀρχιτεκτονικῆς, ὑφαντικῆς, ἰστοουργικῆς, χρυσοχοικῆς, λιθογοικῆς, βαρβιδευτικῆς*. Καὶ διὰ τί ταύτας τὰς τέχνας ἔδωκεν; Ἐπειδὴ τὴν σκηνὴν ἐποίησεν ὁ Θεὸς ἐπὶ τῆς γῆς. Ἦν δὲ εἰκὼν οὐρανοῦ καὶ γῆς ἡ σκηνή· ἐν ἐξ δὲ ἡμέρας ὁ Θεὸς ἐποίησεν τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Κατεσκευάζετο ἡ σκηνὴ τύπον ἔχουσα οὐρανοῦ καὶ γῆς, καὶ χρεῖα δωρεᾶς τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἦν πρὸς τὸ πρᾶγμα ἀρμοζούσης. Οὐ γὰρ ἦν καρδὸς διδασκαλικῆς, ἀλλ' ὑφαντικῆς, καὶ τῶν ἄλλων. Καὶ λέγει ὁ Θεός· *Ἴδὸν κέκληκα ἐξ ὀνόματος τὸν Βεσελεὴλ ἐκ φυλῆς Ἰούδα, καὶ ἐπλήρωσα αὐτὸν [802] Πνεῦμα σοφίας, Πνεῦμα σοφίας, καὶ ἐπιστήμης, καὶ αἰσθήσεως*· σοφίας, πρὸς τὸ υποτιθεσθαι τοῖς ἐργαζομένοις τοῖς ὅδε ἐργάζεσθαι ἢ τὸδε ποιῆσαι· ἐπιστήμης, ἵνα ἀρμόστῃ αἰσθήσεως, ἵνα νοήσῃ τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ λεγόμενα πολὺν ἔχει δύναμιν. Ἀλλαχού ἐπαγγέλλεται ὁ Θεὸς δίδοναι χάριν φιλανθρωπίας, καὶ λέγει· *Ἐρχεῖ ἐπὶ τὸν οἶκον Δαυὶδ Πνεῦμα χάριτος καὶ οἰκτιρμοῦ*, τουτέστι δωρεᾶν φιλανθρωπίας. Πάλιν δωρεῖται χάρισμα ταπεινοφροσύνης. Πόθεν τοῦτο; Οἱ τρεῖς παῖδες ἐν τῇ καμίνῳ, ἐπειδὴ ὡς δίκαιοι τὴν φλόγα ἐπάτησαν, ὡς δὲ ταπεινόφρονες ἀμαρτωλοὺς ἑαυτοῦ· ἐκάλεσαν, διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν δικαιοσύνην ἐπάτησαν τὴν φλόγα, καὶ τὴν χάμινον δρόσον ἐποίησαν· οὐκ ἐπύρηνσαν δὲ, οὐδὲ εἶπον· *Ὁ πῶς ἡ δικαιοσύνη μεθ' ἡμῶν!* ἐνίκησαμεν φύσιν, ὑπερέβημεν νόμον· ἀλλὰ πρᾶττοντες ὡς δίκαιοι, καὶ λαλοῦντες ὡς ἀμαρτωλοὶ. Ἐνόησον γὰρ· Ἐπάτουν τὴν φλόγα ἰ, καὶ ἐπύρηνον ὡς ἄγιοι, καὶ ἐξωμολογοῦντο ὡς ἀμαρτωλοὶ· *Ἡμῖς τοιμεν, ἠγομήσαμεν, ἠδικήσαμεν*. Πάντα ἔσα ἐπηγάγες ἡμῖν, ἐν ἀληθινῇ κρίσει ἐπείνουσ· *ὅτι ἠγομήσαμεν ἀποστάντες ἀπὸ σοῦ, καὶ τῶν ἐντολῶν σου οὐκ ἠκούσαμεν, ἵνα εὖ ἡμῖν γένηται*. Ἐπεὶ οὖν δίκαιοι βυτᾶς ἑαυτοῦς ἐταπείνωσαν, ἔλαβον Πνεῦμα ταπεινώσεως, χάρισμα ταπεινοφροσύνης.

^α Colb. ὁ νομοθέτης.

^β Sic Colb. recte. Morel. ἀφ' οὗ οὖν ἔγνω.

^γ Τὴν σοφίαν deest in Colb.

^δ Colb. σκηνὴν ἦν ἐποίησεν.

^ε Re-tituendum hic putat Fronto Ducerus, ὡς πῶς δικαιοσύνη μεθ' ἡμῶν. Quae lectio cum Interpretis concordat.

^ζ Reg. et Colb. ἐπάτουν φλόγα.

^α Reg. et Colb. τουτέστιν ὅτι παντός.

^β Colb. δῶ.

^γ Colb. βουλήν ἀγαθὴν καὶ βουλήν θαυμαστὴν.

^δ Reg. et Colb. τὰ ὑπερβαίνοντα τῷ δεκάρχῳ.

(1. Cor. 13. 1) : hoc est, omni dono major est caritas.

5. Verum ad propositum redeamus. Accedit iterum Hesaias : idem enim Spiritus per omnes loquitur. Itaque sicut Paulus dixit Spiritum vitæ, Spiritum caritatis, Spiritum virtutis, Spiritum temperantiæ, Spiritum promissionis, Spiritum fidei, Spiritum mansuetudinis, Spiritum adoptionis filiorum : ita et beatus Hesaias, *Egredietur, inquit, de radice Jesse virga (Isai. 11. 1)*, hoc est, regia dignitas Salvatoris. Virgam enim regis symbolum vocat, ut dicit David : *Virga æquilatis, virga regnitiui (Psal. 44. 7)*. *Egredietur virga de radice Jesse, et flos de ea ascendet, et requiescet super eum Spiritus Dei.*

Varia Spiritus sancti dona. — Illic est nomen naturæ ipsius Spiritus; deinceps sequuntur dona : *Spiritus sapientiæ et intellectus, Spiritus consilii et fortitudinis, Spiritus scientiæ, Spiritus pietatis, Spiritus timoris Domini (Isai. 11. 2)*. Sicut si quis explicet Scripturam, sive tu fidelis, sive alius Christianus, etsi absconditus sit sensus et obscurus, det autem Spiritus sanctus alicui abscondita sensuum revelare, is accepit Spiritum revelationis, hoc est, donum quo profunda revelantur. Unde et apostolus volens piæ religionis discipulos intelligere Scripturas, dicit : *Precor Deum ut dat vobis Spiritum sapientiæ et revelationis, in agnitione, illuminatos oculos mentis vestræ (Ephes. 1. 17. 18)*. Vidistis Spiritum revelationis? Sed ad propositum redeamus. Ubi opus est profunda ediscere, vocatur Spiritus revelationis; ubi oportet habere caritatem, vocatur Spiritus caritatis; ubi decet manifeste loqui doctorem, vocatur Spiritus sapientiæ; ubi opus est auditorem cum intelligentia capere, nominatur Spiritus intellectus. Spiritus sapientiæ datur docentibus, Spiritus intellectus auditoribus. Ego prædico; tu intelligis, et dictorum mentem capis, nescis autem docere, id quod vocatur donum sapientiæ ad docendum. Volens autem Deus monstrare, se sicut mittit docenti sermonem sapientiæ, ita mittere et discenti donum intellectus, ut capiat ea quæ Dei sunt, inquit : *Sapientiæ gratiam habet os prædicans, intellectus gratiam habet cor discens. Sapientia armatura oris est, intellectus vero cordis. Propterea dicit David, Os meum loquetur sapientiam, et meditatio cordis mei intelligentiam (Psal. 48. 4)*. Alius non accepit doctrinæ gratiam, sed accepit donum, ut det consilium, consiliumque bonum et admirabile. Aliquando qui docet, consilium dare nescit, quia non accepit : non enim omnia quis accipit, ut ne donum naturam esse puet. Accipit quis doctrinæ gratiam, et ut ne superbiat, ad consilium in rebus gerendis dandum ineptus deprehenditur : et alius non valens docere, bene consulit; etiamque invenitur qui mutuum nunc aliis dat, nunc ab aliis recipit. Unde hoc? Nunc demonstrandum suscipiam, eum qui accipit gratiam doctrinæ, indigere alterius consilio. Moses acceperat Spiritum sapientiæ, legislationis et doctrinæ : in se susceperat ut toto die jus diceret. Accedit Jothor socer ejus, et consulit ei, ac dicit : *Non potes sufficere tanto populo solus tu, ut ei jus dicas : sed si hoc feceris, totum teipsum perdes (Exod. 18. 18. sqq.)*. At quid? Constitue, inquit, decanos, et quinquagenarios, et centuriones, et tribunos ut ea quæ excedunt decanum, referat ad quinquagenarium : et quæ excedunt quinquagenarium, referat ad Centurionem : et quæ Centurionem excedunt, referat ad tribunum : et quæ excedunt tribunum, referat ad te : et quæ excedunt te, referas ad Deum. Si quod, inquit, grave negotium, referent ad te; si autem tibi molestum sit, referes ad Deum. Etiam legislator sapiens cum esset, accepit consilium viri privati; et factum est consilium lex, et figura futurorum. Quoniam Jothor, socer Moysi, sacerdos erat idolorum : postea autem damnato errore, didicit veritatem, factusque est figura Ecclesiæ gentium :

quia sapientiam legis transcendit gentium intelligentia; non quia gentilis est, sed quia resipuerant. Quando enim receptum est consilium Jothor? Non cum esset sacerdos idolorum, sed postquam agnoverat Deum. Cum enim cognovit opera Dei, et mirabilia quæ narravit ei Moses in Ægypto facta, dicit : *Nunc ego cognovi (vide poenitentiam) quod magnus sit Dominus Deus vester supra omnes deos (Exod. 18. 11)*. Nam ubi veritatem agnovit, accepit boni consilii donum.

4. At nos ad propositum redeamus. Accipit is qui docet Spiritum sapientiæ, is qui discit Spiritum intelligentiæ, ut intelligat. Propterea Hesaias sapientiam adscribit docenti, intellectum audienti, et ait : *Sapientem architectum, et intelligentem auditorem (Isai. 5. 3)*. Spiritus consilii datur consiliario; Spiritus fortitudinis, consilium accipienti : accipit donum consiliarius, ut dicat utile quidpiam; accipit gratiam, qui consilium accipit, ut perficiat quod uti est. Spiritus timoris Domini. Singula dona illa sive charismata ad propositum usum concedebantur. Certe cum extruebatur tabernaculum a Mose in solitudine, non opus erat illi dono doctrinæ, sed dono architectonicis, quomodo consuerent byssum, hyacinthum, purpuram, coccinum; deditque Deus donum architectonicas, et artem consuendi, texendi, fundendi aurum, poliendi lapides, et construendi. Et quare omnes artes illas dedit? Quia tabernaculum faciebat Deus in terra. Erat autem tabernaculum figura cæli et terræ : in sex vero diebus fecit Deus cælum et terram. Extruebatur tabernaculum figuram gerens cæli et terræ, et opus habebant dono Spiritus quod suo operi congrueret. Non enim erat tempus doctrinæ, sed textoriæ, et aliarum artium. Et dicit Dominus, *Vocavi ex nomine Beseel de tribu Juda, et implevi eum Spiritu divino, Spiritu sapientiæ, et scientiæ, et sensus (Exod. 31. 2)* : sapientiæ Spiritus, ut suggereret iis qui operabantur, hoc modo esse operandum, aut hoc faciendum; scientiæ autem, ut omnia bene quadrarent; sensus vero, ut intelligeret qualem haberent virtutem ea quæ dicebantur a Deo. Alio loco promittit Deus se daturum gratiam clementiæ et dicit : *Effundam super donum David Spiritum gratiæ et clementiæ (Zach. 12. 10)*, hoc est, donum clementiæ. Iterum largitur donum humilitatis. Unde hoc liquet? Tres pueri in camino, quoniam ut justi flammam calcaverunt, et humiles autem, peccatores se vocaverunt, propter excellentem justitiam flammam calcaverunt, et caminum rorem fecerunt : non inflati sunt, neque dixerunt, *O quanta nostra justitia! vicimus enim naturam, transgressi sumus legem; sed operantur ut justi, et loquuntur ut peccatores. Rem enim pendende. Calcabant flammam, exultabant ut justi, et confitebantur ut peccatores. Peccavimus, inique egimus, injustitiam fecimus. Omnia quæ induxisti super nos, iudicio justo fecisti : quia inique egimus, et discessimus a te, et mandata tua non audivimus, ut bene esset nobis (Dan. 3. 29. 30)*. Quoniam igitur eum justi essent, seipsos humiliabant, acceperunt Spiritum humiliationis, donum humilitatis. Et propterea cum viderent gratiam, dicebant : *Non est nobis in tempore hoc princeps et propheta, neque oblatio, neque thymiama, neque locus ut offerantur primitiæ, et invenitur misericordia (Dan. 3. 38)*. Quia igitur non habemus civitatem, neque templum, neque altare, neque thymiama, pro omnibus humilitas nostra sufficiet. Propterea dicunt, *Sed in anima contrita et in Spiritu humilitatis suscipiamur (Ibid. v. 39)*. Alius cum plenus esset gratia, accepto integro dono dicit : Spiritum accepit plenitudinis. Unde hoc? Dicit Jeremias : *Via filie populi mei, non in sancto, neque in puro Spiritu plenitudinis (Jer. 4. 11. 12)*. Non habent, inquit, Spiritum qui implet eos. Sic habebant Spiritum impletionis apostoli, ut scriptum est : *Tunc Paulus impletus Spiritu sancto (Act. 13. 9)*, quando arguit Elymam magum. Vides dona? Repetam igitur nomina ineffabilis naturæ : Spiritus Dei, Spiritus qui ex Deo,

¹ Itæc et sequentia alio ordine aliisque verbis habentur in libro Exodi cap. 18.

Spiritus Domini, Spiritus Patris, Spiritus Filii, Spiritus Christi, Spiritus ejus qui excitavit Christum, Spiritus vitæ, Spiritus veritatis. Dein dona : Spiritus virtutis, Spiritus caritatis, Spiritus temperantiæ, Spiritus promissionis, Spiritus fidei, Spiritus revelationis, Spiritus adoptionis filiorum. Quando aliquis accipit gratiam judicandi, accipit Spiritum judicii, sicut dicit Hesaias, *Et purgabit eos Dominus Spiritu judicii, et Spiritu adustionis (Isai. 4. 4)* : ultricem et purgatricem vim vocat Spiritum judicii et Spiritum adustionis. David autem petit Spiritum rectum, qui dirigat, et in rectam viam ferat. Et iterum petit donum principale, quod dominetur affectibus, efficiatque ne anima serviat illis. Quoniam enim perversum fuerat cor Davidis, et a continentia venerat in nequitiam affectionum et voluptatis, et quia non juste iudicium tulerat de interficiendo viro, et servus factus erat concupiscentiæ, in adulterium prolapsus, petit Spiritum rectum, inquit : *Innova in visceribus meis ; et ne projicias me*, inquit, *a facie tua : et redde mihi lætitiæ salutaris tui, et Spiritu principali confirma me (Psal. 50. 10-12)* : hoc est, dono quo domiuer affectionibus, et colibeam voluptates.

5. *Hæretici Macedoniani quomodo verum Scripturæ sensum adulterant ; argumentum Macedonianorum.* — Hæc a nobis dicta sunt de Spiritu sancti divina majestate, et de diversitate operationum ejus. Hæretici autem cum ignorant ipsum, quando dicit Spiritum sanctificationis vel promissionis, dona commemorare : id ad naturam referunt, dicentes, Deum dedisse, et Spiritum sanctum donavisse. Vidisti, inquit, donum Dei esse ? Legerunt ea quæ ad dona pertinebant, et ipsa ad naturam retulerunt ; cum oportuisset intelligere quæ nomina ad naturam pertinent et quæ dona gratiam significarent : caupones fuerunt adulteratæ veritatis, confuderunt omnia, subverterunt seipsos, exciderunt a veritate, *Obtenebratum est insipiens cor eorum : dicentes se esse sapientes insafuati sunt (Rom. 1. 21. 22)*. Eapropter inlerunt : Quoniam de Spiritu quæstiones moves, et ex Scripturis doces, et vis testes habere Scripturas : ab ipsis Scripturis moti dicimus ea ipsa quæ de Spiritu sancto Salvator dixit. Quid igitur dicit ille ? *Cum autem venerit Paracletus, Spiritus veritatis qui a Patre procedit, deducet vos in omnem veritatem : non enim loquetur a seipso, sed quæcumque audierit, loquetur, et quæ ventura sunt annuntiabit vobis : ille me glorificabit ; quia de meo accipiet, et annuntiabit vobis (Joan. 15. 26)*. Vidisti quomodo, inquit, et semetipso non loquitur, sed ex illo accipit ? Non potest demonstrari Spiritus auctoritas. An non demonstravit, inquit, eum subjacere potestati Filii, et mutuari ab eo, atque aliis suppeditare ? Attende diligenter. Quoties tibi dictum aliquod apparet obscurum, ne statim advoles ad dictionem, sed expecta finem sententiæ. Non vides, quando exstruuntur domus, quomodo omnia confusa sint, calx, lapides, ligna, et in oculis tuis omnia permixta videantur, artificii autem omnia bene quadrent ? Scit enim quo tempore hoc confusum in hoc loco, illud in alio congruat : et quæ nunc dispersa in harmoniam quamdam convenientiam ædificii pulchritudinem perficiant. Igitur cum videris dicentem ab hoc in illud, et ab illo in hoc transilire, puta eum sibi materias preparare : quando enim conjungo materias, tunc ostendo quam bene convenient. Una natura Filii est et Spiritus, una virtus, una veritas, una vita, una sapientia. At ab eo tempore quo Salvator dignatus est assumere naturam nostram, impletur Spiritu sancto : non quod sit inferior Spiritu sancto, sed quod caro opus habeat humana figura, ut accipiat adventum Spiritus ; non quod non possit Deus Verbum sanctificare creaturam quam assumpsit. Nam si hunc concesseris sermonem, supervacuum erit Filius : sufficiebat enim Pater ad sanctificandam carnem. Num igitur Pater quasi infirmus assumpsit Filium ? num quasi

infirmus Filius assumpsit Spiritum ? Sed quia una natura est, quæ omnia in omnibus operatur, alia quidem Pater operatur, et in omni natura suscipitur : alia autem Filius, et in omnem transit naturam : alia vero Spiritus, et in omni natura suscipitur. Quando igitur natura secundum seipsum consideratur, par est et æqualis, plena herilis potestatis et auctoritatis admirabilis, neque indiga, neque imperfecta, non proficit, non minuitur, non augmenta suscipit, non attenuatur. Cum autem accepit Deus Verbum carnem nostram, fecit eam humano more, quæ quasi unum prophetarum vel apostolorum suscipiat Spiritum sanctum. Dixi prius, non quod non sufficiat divinitas Filii, sed ut perfecta Trinitatis cognitio in officio illo ostendatur. Assequuta est caro Domini Spiritum sanctum, et deinde voluit Salvator carnem, quam accepit, Spiritui sancto propria reddere : ut quodcumque faciebat Christus secundum carnem, adscriberetur Spiritui sancto, qui habitavit in eo, sicut in sancto humano templo. Homo enim propter nos, Deus autem propter seipsum ; Deus propter seipsum, homo autem propter amorem erga homines. Ejecit dæmones ; et voluit fugationem dæmonum adscribi sancto Spiritui, aitque : *Si autem ego in Spiritu sancto ejicio dæmonia (Matth. 12. 28)*. Non dixit, in Deo Verbo, sed adscribit Spiritui, sicut vir sanctus Spiritu sancto dignatus. Certe quando intravit in templum, sumpsit prophetam Hesaiam, et legit : legit autem quæ de seipso erant scripta : *Et ut revolvit librum, ait : Spiritus Domini super me (Luc. 4. 17. 18)*. Num igitur hæc Deo Verbo conveniunt ? Deus dicit, *Spiritus Domini super me*. Non negari potest quin persona hominis loquatur. *Spiritus Domini super me, eo quod unxit me (Isai. 61. 1)*. Per Spiritum, inquit, sanctum unctus sum. Propterea dicit Petrus, *Jesum a Nasareth, quem unxit Deus Spiritu sancto et virtute (Act. 10. 38)*.

6. Hic animadvertamus obsecro. Hæc enim omnia in apparatu illius sermonis assumuntur, *De meo accipiet (Joan. 16. 14)* : non enim ab aliis in alia efficiuntur, sed, ut dixi, materias dispono, ut tu conjunctionem concinnes. Dignatus est Spiritu sancto, baptizatus est in Jordane ; dicitque Joannes : *Vidi cælos apertos, et Spiritum Dei descendentem sicut columbam, et manentem super eum (Joan. 1. 32)*. Vidisti quomodo, humano modo accipit Spiritum sanctum ? Nullus sic impius, ut credat divinitatem accipere Spiritum. Dicit Joannes Baptista : *Medius vestrum stetit, quem vos ignoratis, et ego nesciebam eum : sed qui misit me, ut baptizarem in aqua, ille mihi dixit : Super quem videris Spiritum sanctum descendentem sicut columbam, et manentem super eum, hic est Filius meus (Joan. 1. 26. 33)*. Descendit Spiritus sanctus, ut impleatur hoc Hesaiæ : *Spiritus Domini super me (Isai. 61. 1)*. Baptizata est caro, et statim baptizatus ascendit de aqua, et ductus est a Spiritu in desertum. Ducta est, et quasi pædagogum habuit caro Spiritum sanctum. Quare ductus est ? Ut nobis figuram daret : sicut caro mea non ducitur concupiscentiis, sed ducitur Spiritu, sic et vos debetis. Propterea et Paulus : *Si autem Spiritu Dei ducimini, non jam estis in carne (Galat. 5. 18)* ; et *Quicumque Spiritu Dei ducuntur, non sunt sub lege (Rom. 8. 14)*. Ducitur caro Christi, ducamur et nos. Propterea enim omnia in seipsum assumpsit, ut nobis exemplum relinquat. *Ductus est a Spiritu, ut tentaretur (Matth. 4. 1)*, et vicit diabolum ; non deitas : contumelia enim fuerit deitati dicere, Vici. Deus enim numquam vincitur, neque vincit, sed semper prævalet et dominatur. Nam si omnino vinceret, possibile esset et ipsum vinci. At qui semper dominatur, est omnipotens, et neque tumultuantur adversus eum subditi, neque adversus conatum et laborem subditorum suorum prævalet. Si igitur caro dominica, et dominicum figmentum, novus homo cælestis, novum germen, quod novo partu floruit, accipit Spiritum sanctum, habes testimonia advenisse Spiritum de cælo : et ductum eum esse a Spiritu, ut vivereet diabolum. Imago Adam quæ in principio se-

¹ Hæc voce, et purgatricem, desunt in Colb.

διὰ τοῦτο ἰδόντες τὴν χάριν, λέγουσιν, ὅτι οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ προσήτης, οὐδὲ προσφορὰ, οὐδὲ ἠθυμία, οὐ τόπος τοῦ καμψῶσαι καὶ εὐρεῖν ἔλεος. Ἐπεὶ οὖν οὐκ ἔχομεν πόλιν, οὐ ναὸν, οὐ θυσιαστήριον, οὐ θυμίαμα, ἀλλ' ἐν πάντων ἡ ταπεινοφροσύνη ἡμῖν ἀρκέσει. διὰ τοῦτο λέγουσιν· Ἄλλ' ἐν ψυχῇ συντετριμμένη καὶ Πνεύματι ταπεινώσεως προσδεχθῆμεν. Ἄλλος, ὅταν πλήρης ἦ τῆς χάριτος^β, λαβὼν ὀλόκληρον τὸ δῶρον, λέγει· Πνεῦμα ἔλαβε πληρώσεως. Πόθεν τοῦτο; λέγει Ἰερεμίας· Ἡ ὁδὸς τῆς θυγατρὸς τοῦ λαοῦ μου οὐκ εἰς ἄβυσσον, οὐδὲ εἰς καθαρὸν Πνεῦμα πληρώσεως. Οὐκ ἔχουσι, φησί, Πνεῦμα τὸ^γ πληρὸν αὐτοῦς. Οὗτως εἶχον Πνεῦμα πληρώσεως οἱ ἀπόστολοι, καθὼς γέγραπται· Τότε, φησὶν, ὁ Παῦλος κλησθεὶς Πνεύματος ἁγίου, ὅτε ἐλέγγει Ἐλύμαν τὸν μάγον. Ὁρᾷ τὰ χαρίσματα; Ἐπαναλαμβάνω τοῖνυν τὰ ὀνόματα τῆς ἀφάστου φύσεως· Πνεῦμα Θεοῦ, Πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ, Πνεῦμα Κυρίου, Πνεῦμα Πατρὸς, Πνεῦμα Υἱοῦ, Πνεῦμα Χριστοῦ, Πνεῦμα τοῦ ἐγειραντος τὸν Χριστόν, Πνεῦμα ζωῆς, Πνεῦμα ἀληθείας. Λοιπὸν τὰ χαρίσματα· Πνεῦμα δυνάμεως, Πνεῦμα ἀγάπης, Πνεῦμα σωφρονισμοῦ, Πνεῦμα ἐπαγγελίας, Πνεῦμα πίστεως, Πνεῦμα ἀποκαλύψεως, Πνεῦμα υἰοθεσίας. Ὅταν λάβῃ τις χάρισμα τοῦ δικάζειν, ἔλαβε Πνεῦμα κρίσεως, ὡς λέγει Ἡσαίας· Καὶ καθαρῶν αὐτοῦ ὁ Κύριος Πνεύματι κρίσεως καὶ Πνεύματι καύσεως· τὴν τιμωρητικὴν καὶ καθαρτικὴν^δ δύναμιν καλεῖ Πνεῦμα κρίσεως καὶ Πνεῦμα καύσεως. Ὁ δὲ Δαυὶδ αἰτεῖ Πνεῦμα εὐθὲς, τὸ εἰς εὐθύτητα φέρον. Καὶ πάλιν αἰτεῖ χάρισμα ἡγεμονίων τῶν παθῶν, καὶ ποιοῦν τὴν ψυχὴν μὴ δουλεύειν τοῖς πάθεσιν. Ἐπειδὴ γὰρ διεστράφη ἡ καρδία τοῦ Δαυὶδ, καὶ ἀπὸ σωφροσύνης ἦλθεν εἰς κακίαν παθῶν καὶ ἡδονῆς, καὶ ἔπειθ' οὐ δικαίως ἔκρινεν ἀναιρεθῆναι τὸν ἄνδρα, καὶ δούλος ἐγένετο ἐπιθυμίας, καὶ εἰς μοιχείαν ἐτρέπη, αἰτεῖ Πνεῦμα εὐθὲς, λέγων· Ἐγκαινίσσον ἐν τοῖς ἐγκάτοις μου, καὶ μὴ ἀποθρήνησέ με, φησὶν, ἀπὸ τοῦ προσώπου σου· ἀπόδος μοι τὴν ἀγαλλίασιν τοῦ σωτηρίου σου, καὶ Πνεύματι ἡγεμονικῶς στῆριξόν με, τοῦτέστι, χαρίσματα ἡγεμονεύοντι τῶν παθῶν, καὶ κρατοῦντι τῶν ἡδονῶν.

ε'. Ταῦτα ἡμῖν εἰρηται περὶ τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος θεϊκῆς αὐθεντίας, καὶ τῆς κατὰ τὰ ἐνεργήματα διαφορᾶς. Οἱ δὲ αἰρετικοὶ ἀγνοήσαντες ὅτι, ὅταν λέγῃ Πνεῦμα ἀγιοσύνης ἢ ἐπαγγελίας, τῶν δωρεῶν μέμνηται, αὐτοὶ εἰ; τὴν φύσιν ἀνάγουσι, λέγοντες, ὅτι [803] ὁ Θεὸς ἔδωκε, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔδωκεν ἑαυτοῦ. Εἶδες, φασίν, ὅτι εὐθὺς ἐστὶ Θεοῦ; Ἀνεγνων τὰ τῶν δωρεῶν, καὶ εἰς τὴν φύσιν ἀνήγαγον, δέον νοῆσαι τίνα τὰ ὀνόματα τὰ τὴν φύσιν δηλοῦντα, καὶ τίνα τὰ ὀνόματα τὰ τὴν χάριν ἐρμηνεύοντα· ἔκατηλευσαν τὴν ἀλήθειαν, συνέχον τὰ πάντα, ἀνέστρεψαν ἑαυτούς, ἐξώκειλαν τὴν ἀλήθειαν· Ἐσκοτίσθη ἡ ἀσύνετος αὐτῶν καρδία· φάσκοντες εἶναι σοφοί, ἐμωράθησαν. Διὸ ἐπάγουσιν· Ἐπειδὴ, φησὶ, περὶ Πνεύματος κινεῖς, καὶ ἀπὸ Γραφῶν διδάσκεις, καὶ βούλει μάρτυρας ἔχειν τὰς Γραφὰς, ἀπ' αὐτῶν τῶν Γραφῶν κινούμενοι λέγομεν, ἄπερ ὁ Σωτὴρ περὶ τοῦ Πνεύματος εἶπε τοῦ ἁγίου. Τί οὖν λέγει; Ὅταν δὲ εἴθῃ, φησὶν, ὁ Παράκλητος, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὁ κηρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, ἐκεῖνος ὑμᾶς ὀδηγήσει πρὸς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν. Οὐ γὰρ ἀπ' αὐτοῦ λαλήσει, ἀλλ' ὅσα ἂν ἀκούσῃ, ἀναγγελεῖ ὑμῖν· ὅτι ἐκ τοῦ ἑμοῦ λήψεται, καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν. Εἶδες πῶς, φησὶν, ἀπ' αὐτοῦ οὐ λαλεῖ, ἀλλ' ἐξ αὐτοῦ λαμβάνει; Μὴ δύναται ἡ αὐθεντία δευτερογενῶς τοῦ Πνεύματος; Οὐκ ἔδειξε, φησὶν, ἡ Γραφή ὑποκαίμενον αὐτὸ τῇ ἐξουσίᾳ τοῦ Υἱοῦ, καὶ δανειζόμενον παρ' αὐτοῦ, καὶ ἄλλως χορηγοῦν; Πρόδεξε ἀκριβῶς. Ὅταν τι τῶν λεγομένων ἄπορόν σοι φανῆ, μὴ εὐθέως ἐπιτηδῆσθαι τὴν λέξιν, ἀλλ' ἀνάμεινον τὸ τέλος τοῦ νοήματος. Οὐκ εἶδες ἐν ταῖς παρασκευαῖς τῶν οἰκοδομῶν, πῶς πάντα συγκεχυμένα,

ἀσβεστος, λίθοι, ξύλα, καὶ τῆ μὲν σὴ βφει πάντα συγχέυται, τῷ δὲ τεχνίτῃ πάντα ἤρμονται; Καὶ οἶδε τὸν καιρὸν, καὶ ὃν τοιοῦτο τὸ συγκεχυμένον ἄρμῳσι ἐκείνῳ, κἀκεῖνο τούτῳ· καὶ τὰ νῦν διεσκορπισμένα τὴν πρόπευσαν ἄρμονίαν λαμβάνοντα ἀποτελεῖ τὸ τῆς οἰκοδομῆς κάλλος. Ὅταν τῶν ἔργων τὸν λέγοντα ἀπὸ τούτου εἰς τοῦτο, καὶ ἀπ' ἐκείνου εἰς ἄλλο μεταβαίνοντα, ἴδει τὰς ὕλας αὐτὸν παρασκευάζειν· ὅταν γὰρ ἰ παραθῶ τὰς ὕλας, τότε δείκνυμι τὴν ἄρμονίαν. Μία φύσις Υἱοῦ καὶ Πνεύματος, μία δύναμις, μία ἀλήθεια, μία ζωὴ, μία σοφία. Ἀπ' οὐδὲ ὁ Σωτὴρ κατηξίωσε τὸ πλάσμα λαβεῖν τὸ ἡμέτερον. πληροῦται Πνεύματος ἁγίου, οὐκ ὡς κατώτερος ἁγίου Πνεύματος, ἀλλ' ὡς τῆς σαρκὸς ὀφειλοῦστος ἀνθρωπίνῳ τύπῳ λαβεῖν τοῦ Πνεύματος τὴν ἐπιφοίτησιν· οὐκ ὅτι οὐκ ἔδύνατο ὁ Θεὸς λόγος ἀγ-άσαι τὸ πλάσμα ὃ ἀνέλαβεν. Ἐάν γὰρ εἰς τοῦτον χωρήσει τὸν λόγον, καὶ ὁ Υἱὸς περιττός· ἦρκει γὰρ ὁ Πατὴρ ἀγιάσαι τὸ πλάσμα. Μὴ γὰρ ὡς ἀνοῦν ὁ Πατὴρ ἐργάζεσθαι, καὶ εἰς πᾶσαν^β τὴν φύσιν ἐκλαμβάνεται· τὰ δὲ ὁ Υἱὸς, καὶ εἰς πᾶσαν διαβαίνει τὴν φύσιν· τὰ δὲ τὸ Πνεῦμα, καὶ εἰς πᾶσαν τὴν φύσιν ἀναλαμβάνεται. Ὅτε οὖν ἐστὶν ἡ φύσις καὶ ἑαυτὴν θεωρουμένη, ἴση καὶ ὁμαλή, δεσποτικῆς αὐθεντίας πλήρης, θαυμαστή, οὔτε ἐνδεής, οὔτε ἀτελής, οὐ προκόπτουσα, οὐ μειουμένη, οὐκ ἐλαττωμένη, οὐ προσθήκη λαμβάνουσα. Ὅταν δὲ ἀναλάβῃ ὁ Θεὸς λόγος τὴν σάρκα τὴν ἐξ ἡμῶν, ποιεῖ αὐτὴν κατὰ τὸν ἀνθρώπινον τύπον, ὡς ἔνα τῶν προφητῶν, ἢ ὡς ἔνα τῶν ἀποστόλων, δεχομένην Πνεῦμα ἅγιον. Εἶπον προλαβὼν, οὐκ ὡς μὴ ἀρκούσης τῆς θεότητος τοῦ Υἱοῦ, ἀλλ' ἵνα ἐνελεῖς τῆς Τριάδος ἡ γνώσις ἐν τῷ πλάσματι τοῦτον δευτερογενῆ. Κατηξιώθη οὖν ἡ σὰρξ ἡ δεσποτικῆ Πνεύματος ἁγίου, καὶ λοιπὸν ἐβούλετο ὁ Σωτὴρ τὸ πλάσμα, ὃ ἀνέλαβεν, οικειοῦν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, ἵν' ὅπερ ἂν ποιῆ ὁ Χριστὸς κατὰ σάρκα, ἐπιγράφεται τῷ ἁγίῳ Πνεύματι τῷ νοικοῦντι^β ἐν αὐτῷ, ὡς ἐν ἁγίῳ ναοῦ τῷ ἀνθρωπίνῳ. Ἀνθρώπος γὰρ δι' ἡμᾶς, Θεὸς δὲ τῷ ἑαυτοῦ· Θεὸς δι' ἑαυτοῦ, ἀνθρώπος δὲ διὰ φιλοπόνησιν. Ἐξέβαλε δαιμόνια, καὶ ἠθέλησε τὴν ἀπέλασιν τῶν δαιμονίων ἐπιγράφειν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, καὶ λέγει· Εἰ δὲ ἐγὼ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια. Καὶ οὐκ εἶπεν, Ἐν τῷ Θεῷ λόγῳ, ἀλλ' ἐπιγράφει τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, ὡς ἀνήρ ἁγίου Πνεύματος ἁγίου κατηξιωμένος. Ἀμέλει ὅτε εἰσῆλθεν εἰς τὸν ἔργον, λαμβάνει τὸν προφήτην Ἡσαΐαν, καὶ ἀναγινώσκει· [804] ἀναγινώσκει δὲ τὰ περὶ αὐτοῦ γεγραμμένα· Καὶ ἀναπτύξας, φησὶ, τὸ βιβλίον, λέγει· Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἔμας. Ταῦτα ἄρα τῷ Θεῷ λόγῳ ἀρμόζει; Θεὸς λέγει· Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμέ; οὐκ ἀναντιρρήτῳ ἐστὶ, ὅτι· τὸ πρόσσωπον τοῦ ἀνθρώπου λαλεῖ; Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὐ εἰνεκεν ἐχριστέ με. Διὰ τοῦ Πνεύματος, φησὶ, τοῦ ἁγίου ἐχρισθῆναι. Διὰ τοῦτο Πέτρος φησὶν· Ἰησοῦν τὸν ἀπὸ Νυζαρὲτ, ὃν ἐχρισεν ὁ Θεὸς Πνεύματι ἁγίῳ καὶ δυνάμει.

ζ'. Ὅδε τὸν ἰ νοῦν παρακαλῶ, ἔχωμεν. Ταῦτα γὰρ ὅλα παρασκευῆ τοῦ, Ἐκ τοῦ ἑμοῦ λήψεται· οὐ γὰρ ἀπ' ἄλλων εἰς ἄλλο ἐξηγήθημεν, ἀλλ', ὡς ἔφθην εἰπὼν, τὰς ὕλας εὐτρεπίξω, ἵνα σὺ τὴν ἔνωσιν ἀρμόσης. Κατηξιώθη Πνεύματος ἁγίου, ἔδαπτισθη ἐν τῷ Ἰορδάνῃ· καὶ λέγει Ἰωάννης· Ἐἶδον τοὺς οὐρανούς ἀνεωγμένους, καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ καταβαίνον, ὡσεὶ περιστέρα, καὶ μένον ἐπ' αὐτόν. Εἶδες πῶς οὔτω ἀνθρωπίνῳ λαμβάνει Πνεῦμα ἅγιον; Οὐδεὶς οὕτως ἀσέβης, ἴνα νομίσῃ ὅτι ἡ θεότης ἔλαβε Πνεῦμα. λέγει Ἰωάννης ὁ Βαπτιστής· Μέσος ὑμῖν ἰ ἐστίν κεν, ὃν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε, κἀγὼ οὐκ ἔδειξά μοι αὐτόν· ἀλλ' ὁ πέμψας με βαπτίζων ἐν ὕδατι, ἐκεῖνός μοι εἶπεν· Ἐφ' ὃν ἂν ἴδῃς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καταβαίνον, ὡσεὶ περιστέρα, καὶ μένον ἐπ' αὐτόν, οὗτός ἐστιν ὁ Υἱὸς μου. Κατήλθε τὸ

^α R. et Colb. οὔτε προσφορὰ, οὔτε.

^β Colb. ὅταν πληρωθῇ τῆς χάριτος.

^γ T. deest in Colb.

^δ Καὶ καθαρτικὴν deest in Colb.

^ε Sic Reg. et Colb. In Morel. αἰνῶ πνεῦμα, perperam.

¹ Sic mss. Morel. verso ὅταν δὲ.

² Colb. καὶ πᾶσαν.

³ Sic Reg. et Colb. Edit. vero Morel. οἰκοῦντι.

⁴ Ibidem ὡδε τὸν. Morel. ὡδε δὲ τὸν.

⁵ Col. μέσος ὅμων.

Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἵνα πληρωθῇ τὸ τοῦ Ἡσαίου, *Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμέ*. Ἐβαπτίσθη ἡ σὰρξ, καὶ εὐθέως βαπτισθεὶς ἀνέβη ἀπὸ τοῦ ὕδατος, καὶ ἀνήχθη ὑπὸ τοῦ Πνεύματος εἰς τὴν ἔρημον. Ἀνήχθη, καὶ ὡς παιδαγωγὸν εἶχεν ἡ σὰρξ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Διὰ τὴ ἡγετο; Ἴνα ἡμῖν τύπον δῶ, ὅτι ὡσπερ ἡ σὰρξ ἡ ἐμὴ οὐκ ἀγεται ἐπιθυμίαις, ἀλλ' ἀγεται Πνευματι, οὕτω καὶ ὑμεῖς ὀφείλετε. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος· *Εἰ δὲ Πνεύματι Θεοῦ ἄγεσθε, οὐκ ἐστὶ ἐσθὲ ἐν σαρκί*· καὶ, *Ὅσοι Πνεύματι Θεοῦ ἄγονται, οὐκ εἰσὶν ὑπὸ νόμον*. Ἀγεται ἡ σὰρξ τοῦ Χριστοῦ, ἀγώμεθα καὶ ἡμεῖς. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ πάντα εἰς ἑαυτὸν ἀναλαμβάνει, ἵνα τύπον ἡμῖν καταλίπη. Ἀνήχθη ὑπὸ τοῦ Πνεύματος πειρασθῆναι, καὶ ἐνίκησε τὸν διάβολον· οὐχ ἡ θεότης, ὕβρις γὰρ ἦν τῆ θεότητι τὸ ἐπιεῖν, Ἐνίκησα. Θεὸς γὰρ οὐτε ἠττάται ποτε, οὔτε νικᾷ, ἀλλὰ αἰεὶ κρατεῖ. Εἰ νίκην δέχεται, πάντως οἶόν τε αὐτὸν καὶ ἠττάσθαι. Ὁ δὲ αἰεὶ κρατῶν, παντοκράτωρ, καὶ οὐτε στασιάζεται ὑπὸ τῶν κρατούμενων, οὔτε καμᾶτω περιγίνεται τῶν ἀρχομένων. Εἰ τοίνυν ἡ σὰρξ ἡ Δεσποτικὴ, τὸ Κυριακὸν πλάσμα, ὁ ξένος ἄνθρωπος, ὁ οὐράνιος, τὸ νέον βλάστημα, τὸ ἀπὸ τῆς ξένης ὠδίνος ἀνῆσαν, οὗτος λαμβάνει Πνεῦμα ἅγιον, ἔχεις τὰς μαρτυρίας ὅτι ἐπεδόμησεν Πνεῦμα ἐξ οὐρανοῦ, ὅτι ἀνήγαγεν αὐτὸν τὸ Πνεῦμα εἰς τὸ περιγενέσθαι τοῦ διαβόλου. Ἄ τὸν Ἀδάμ εἰκὼν ἡ ἐν τῇ ἀρχῇ πλανηθεῖσα, ἵνα νικήσῃ λοιπὸν, ὁ ἄνθρωπος ὁ ξένος εἰσῆρχετο, δορυφορούμενος τῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος. Διὰ τοῦτο, ὡσπερ εἶπεν, *Ἀνήχθη ὑπὸ τοῦ Πνεύματος ἐν τῇ ἐρήμῳ πειρασθῆναι*· οὕτως ὅτε ὡς νικητὴς ὑπέστρεψε, λέγει· *Ἰησοῦς δὲ ὑπέστρεφεν ἐν τῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος ἀπὸ τῆς ἐρήμου*. Εἶπεν οὖν ἡ σὰρξ Πνεῦμα ἅγιον, οὐ μέρος χαρισμάτων, ὡς ἡμεῖς, τῷ μὲν σοφία, τῷ δὲ γνῶσις· ἀλλὰ πάντα ἔσχε τὰ χαρίσματα. Ἐπ' ἀληθείας ἀγωνίῳ καὶ τρέμω, μὴ τὸ ἀσθενὲς τῆς γλώττης ἀμβλύνη τὸ μέγεθος τοῦ κηρυττομένου. Τὸ τοίνυν σῶμα τὸ Δεσποτικόν, καὶ ἡ σὰρξ ἡ ἅγια λαβούσα τοῦ ἁγίου Πνεύματος τὴν ἐνέργειαν, οὐκ ἔλαθεν, ὡς ἐπὶ τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν προφητῶν, μίαν χάριν ἢ δευτέραν. Ἄνθρωπος γὰρ πάντα χωρῆσαι οὐ δύναται· διὸ λέγει Παῦλος· *Μὴ πάντες ἀποστόλοι; μὴ πάντες προφῆται; μὴ πάντες χαρίσματα ἔχουσιν λαμάτων;* Ἐφ' ἡμῖν γὰρ μερίζεται τὰ δῶρα· ἐν δὲ τῇ σαρκὶ τοῦ Χριστοῦ ὅλα τὰ χαρίσματα, βλασταὶ δωρεὰ ἦσαν κατὰ τὴν τῆς σαρκὸς οὐσίαν. Καὶ πρόσεχε. Ἐπλήρωσε πρῶτον τὸν ἴδιον ναὸν πάσης χάριτος. ἔχεις χάρισμα^α νόσου· ἰαθῆναι, δαίμονας ἐκβάλλειν, νεκροὺς ἐγείρειν, προφητεύειν, τὰ τῆς ἀληθείας ἐργάζεσθαι· [805] πάντα ἠδύνατο, καὶ εἶχε τῶν χαρισμάτων τὸ πλήρωμα, ἀπ' οὗ ἐπληρώθη ἡ σὰρξ ἡ Δεσποτικὴ πάντων τῶν χαρισμάτων. Χρεῖα δὲ ἦν πάντως ἡμᾶς λαμβάνειν ἐκ μέρους, ὡς ἀπὸ δεξαμενῆς, ἀπὸ τοῦ Κυριακοῦ αἵματος, χορηγεῖται καὶ ἀποστόλοις·^β καὶ προφηταῖς^γ ἐκ αὐτοῦ. Ἰωάννης ἐμαρτύρει, ὅτι ἐν αὐτῷ ὄλον τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος· καὶ Παῦλος, *Ἐν ᾧ κατέκησε πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς*. Οὐκ εἶπεν ἀπλῶς, *Ἐν ᾧ κατέκησεν ἡ θεότης, ἀλλὰ, Τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος*· τούτεστι, πᾶσα ἡ δωρεὰ τῆς θεότητος.

Καὶ ἵνα μὴ τις νομίσῃ, ὅτι ἐν τῷ Θεῷ Λόγῳ κατέκησε, λέγει· *Ἐν ᾧ κατέκησε πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς*. Ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ πᾶν τὸ πλήρωμα σοφίας, συνέσεως, δυνάμεως, σημείων, πάσης ἐνεργείας. Λοιπὸν ἀπὸ τοῦ πληρώματος δανειζόμεθα πάντες. Μαρτυρεῖ Ἰωάννης· ὁ Βαπτιστῆς· *Κἀγὼ οὐκ ἴδον αὐτόν, ἀ.λ.δ' ὁ πᾶς ἡμᾶς με βαπτίζειν, ἐκείνος μοι εἶπεν*· *Ἐφ' ᾧ ἦν ἰδὼν τὸ Πνεῦμα καταβαῖνον καὶ μένον* (οὐκ εἶπε, *Χαριζόμενον αὐτῷ ὄρον ἐν, ἀλλὰ, Μένον ὄρον*), *οὗτός ἐστιν ὁ βαπτίζων ἐν Πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρὶ*. Εἶτα βουλιόμενος δεῖξαι ὁ Ἰωάννης, ὅτι οὐχ ὡς ἄνθρωπος ἔλαβε χάριν ὁ Σωτήρ, λέγει· *Οὐκ ἐκ μέτρον δίδωσιν ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα*· ὁ Πατήρ ἀγαπᾷ τὸν Υἱόν, καὶ πάντα δέδωκε ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ. Ἡμεῖς οὖν πῶθεν λαμβάνομεν; *Ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες*

^α Colb. εἶδε χάρισμα.

^β Fronton Ducasse hic restitutum putat καὶ χορηγεῖσθαι ἀποστόλοις. Series melius quadraret; sed hic scriptur saepe verisimile intercurre videtur.

ἐλάβομεν. Ἐκεῖνος τὸ πλήρωμα, ἡμεῖς ἐκ τοῦ πληρώματος. Πῶς; Ἀπ' οὗ ἐπλήρωσε τὴν Δεσποτικὴν σάρκα, ἀπ' αὐτῆς ἦντλει ὡς ἀπὸ πηγῆς, καὶ ἐδάνειζε τοῖς ἀνθρώποις τὴν δωρεάν. Πρόσεχε, παρακαλῶ. Λέγει οὖν· *Ὅταν ἔλωθ ὁ Παράκλητος, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, δόξησιν ὑμᾶς πρὸς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν, ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται*.

Γ'. Πρόσεχε τῇ ἀκριβείᾳ. Οὐκ εἶπεν, Ἐξ ἐμοῦ, ἀλλ', *Ἐκ τοῦ ἐμοῦ*. Ἐξ ἐμοῦ, τίνος; Ἐκ τοῦ ἐμοῦ δώσει ὑμῖν, ἀλλὰ λήψεται· λαμβάνει οὐ δανειζόμενον. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἐπλήρωσε τὴν πηγὴν ὡς ἀρχὴν χαρισμάτων, ἀπὸ τῆς δεξαμενῆς ἀντλεῖ, καὶ παρέχει πᾶσιν ἐκ τῶν ἰδίων. Καὶ πῶθεν τοῦτο, ὅτι τὸ λαβεῖν, ἐκ τῶν ἰδίων ἐστὶ λαβεῖν; Ἄκουε. *Ἐπλήρωσεν ὁ Θεὸς τὸν Μωϋσῆν Πνεύματος, καὶ λέγει Μωϋσῆς· Οὐ δύναμαι μόνος φέρειν τὸ βάρος τοῦ λαοῦ τούτου· προχέρισαι ἄλλον στανῶν. Λέγει αὐτῷ ὁ Θεός· Ἐπίλεξαι ἑδομηκόντα πρῶσθητέρους, καὶ λήψομαι ἀπὸ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἐν σοί, καὶ δώσω ἐπ' αὐτούς*. Οὐκ εἶπε, λήψομαι τὸ σὸν, ἀλλὰ, *Ἀπὸ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἐν σοί*, ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψομαι. Λέγει ὁ Θεός· *Ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐκχώσω ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα, καὶ προφητεύσουσιν*. Εἰ ὁ Θεὸς παρὰ Μωϋσεῖος λαμβάνων ἐδανείσατο. Καὶ γὰρ Μωϋσῆς τύπος ἦν τοῦ Χριστοῦ· ὅτι ὡσπερ ἀπὸ Μωϋσεῖος ἑδομηκόντα ἐγένοντο, οὕτως ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ ἡ οἰκουμένη ἰδέξατο τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. *Ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται*· ἐξ ὧν ἐχορηγήσει μοι μόνω τῷ Κυριακῷ ἀνθρώπῳ, λήψεται αὐτὸ τὸ δεδώκός. τὸ ἔλθον καὶ μεῖναν ἐν ἐμοί, τὸ χριστὸν με, τὸ ἀγιάσαν, τὸ ἀγαγόν^δ εἰς τὴν ἔρημον, τὸ ὑποστρέψαν με νικητὴν. *Ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται, καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν*. Καὶ ἵνα δεῖξῃ ὅτι οὐ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐμνημόνευσεν, ἀλλὰ τῶν δωρεῶν, ἐπάγει, μετὰ τὸ εἰπεῖν, *Ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται*, εὐθύς, *Πάντα, ὅσα ἐγὼ ὁ Πατήρ, ἐμὶ ἐστίν*· ἔλαβον αὐτὰ ἐκ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· διὰ τοῦτο εἶπον· *Ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται*. Ἐπειδὴ ὁ Θεὸς τὴν σάρκα ἠγάσσε Πνευματι ἁγίῳ, καὶ ἀπέστειλε τὴν δωρεάν τοῦ Πνεύματος ὁ Πατήρ εἰς τὴν σάρκα τοῦ Χριστοῦ, ἔλθουσα δὲ ἡ χάρις ὅλα τὰ δῶρα ἐνέθηκε τῷ Χριστῷ, λέγει· *Ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται, καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν*. Τί οὖν ἐστὶ τὸ, *Ἀπ' αὐτοῦ οὐ λαλήσει, ἀλλ'* ὅσα ἂν ἀκούσῃ, γνωρίσει ὑμῖν; Εἰρηται πρὸς τοῦτο, ὅτι ἄλλο ἐστὶ Πνεῦμα ἅγιον, καὶ ἄλλο χάρισμα· ἄλλο βασιλεὺς, καὶ ἄλλο τὸ δῶρον τοῦ βασιλέως. [806] Ὅταν τις πρὸς πολλὰ καὶ διάφορα ἔθνη βαρβάρων ἔχη, ἀπορατὴ πῶθεν ἄρξεται τοῦ πολέμου. Ἐάν περὶ τοῦτους ἀσχυλῆσῃ τὸν πόλεμον, ἑτέρον ἀνακύπτει κέρας· ἰάν διέλη αὐτὸν εἰς δύο μέρη, σχίζεται τὰ τῆς δυνάμεως. Ἐν μέσῳ ἐσμέν Ἀρειανῶν τῶν ἀθετούντων τοῦ Χριστοῦ τὴν δόξαν, καὶ τῶν Μακεδονιανῶν· τῶν ὕβρισόντων τὴν θεϊκὴν τοῦ Πνεύματος δόξαν. Ἐάν ὡς μολογημένον ἔπω τὸ τοῦ Υἱοῦ, ὡς πρὸς Μακεδονιανούς, ὁ Ἀρειανὸς εὐθέως μάχεται· περὶ γὰρ τοῦ Υἱοῦ ἑπεισας, ὅτι περὶ Πνεύματός μοι λαλεῖς; ἦ· Ἄλλ' ἐπειδὴ πρόκειται σήμερον περὶ Πνεύματος ἁγίου (πολλάκις γὰρ κατὰ τὴν δοθείσαν χάριν παρὰ Χριστοῦ περὶ τοῦ Υἱοῦ ἐνίκησαμεν, καὶ μάρτυρες τῶν εἰρημένων ὑμεῖς, ὡς οὐκ ἦν σοφίσματα τέχνης, ἀλλ' ἀποδείξεις Γραφῶν), ἐβουλόμην δὲ καὶ νῦν κατασκευάσαι τὸν περὶ τοῦ Υἱοῦ λόγον· αἰεὶ γὰρ ἐν αὐτῷ^ε τὴν δυνάμιν ἐκλάμπουσαν ἔχει· ἀλλὰ διὰ τὴν τῶν αἰρετικῶν πληροφορίαν τῶν περὶ τὸ Πνεῦμα σκαζόντων τῶς παρασιωπῶ. Ἀμήχανον δὲ ἐστὶ τὸν περὶ τὸ Πνεῦμα σκάζοντα ὀρθοποθεῖσαι περὶ τὸν Υἱόν. Ἐως σήμερον οὐ πείθεις τινὰ Μακεδονιανὸν ὑπογράψαι τῷ ὁμοουσίῳ τῷ κατὰ Νίκαιαν, καίτοι λέγοντες αἰεὶ, Ἡμεῖς ἐκείνη στοιχοῦμεν τῇ πίστει· ἐπειδὴ περὶ Πνεύματος οὐ διεσαφηνίσθη. Οὐδὲ γὰρ ἦν ἀγών, οὐδὲ πόλεμος. Ὅμως πρὸς τὴν ἐκείνων πληροφορίαν, λέγω, γέγραπται· *Ἀπ' αὐτοῦ οὐ λαλήσει*. Εἶπέ τῷ Μακεδονιανῷ, Γέγραπται τοῦτο καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ, μᾶλλον δὲ αὐτὸς λέγει περὶ αὐτοῦ; *Ἐγὼ ἀπ' ἐμῶν*

^α Colb. ἦν Χριστοῦ. Διότι ὡσπερ.

^δ Τὸ ἀγαγόν Colb. Edit. Morel. τὸ ἀναγαγόν.

^ε Reg. et Colb. δόξαν ἐν μέσῳ Μακεδονιανῶν.

^ε Reg. et Colb. ἐν αἰφῶ.

ducta fuit, ut postea vinceret, homo novus ingreditur, comitatus virtute Spiritus. Propterea, sicut dixit. *Ductus est a Spiritu in desertum, ut tentaretur* (Matth. 4. 1) : sic quando revertitur ut victor, dicit : *Jesus autem reversus est in virtute Spiritus a deserto* (Luc. 4. 14). Habuit igitur caro Spiritum sanctum, non partem donorum, sicut nos, cum uni sapientia, alteri scientia datur (1. Cor. 12. 8) : sed omnia habuit dona. In veritate anxius sum et tremo, ne infirmitas linguæ obsceat magnitudinem ejus quod prædicatur. Igitur corpus Domini et caro sancta, ut accepit Spiritus sancti efficaciam, non accepit, sicut de aliquo apostolorum dicitur et prophetarum, gratiam unam, vel alteram. Homo enim non est capax omnium : ideo dicit Paulus : *Numquid omnes apostoli ? numquid omnes prophetæ ? numquid omnes dona habent sanationum* (1. Cor. 12. 29. 30) ? In nobis enim dividuntur dona ; in carne autem Christi omnes gratiæ, omnia dona fuerunt, secundum substantiam carnis. Et attende. Implevit primo proprium templum omni gratia. Habuit donum curandi morbos, effugandi demones, suscitandi mortuos, prophetandi, operandi ea quæ veritatis sunt : omnia potuit, et habuit donorum plenitudinem, ex quo impleta est caro dominica omnibus charismatibus. Opus autem fuit, ut inde omnes acciperemus ex parte, tamquam a receptaculo quodam a corpore dominico : et apostolis atque prophetis ex eo suppediatur. Joannes testatur, in eo esse totam deitatis plenitudinem ; et Paulus : *In quo habitavit divinitatis plenitudo corporaliter* (Coloss. 2. 9). Non dixit simpliciter, In quo habitavit deitas, sed *Plenitudo deitatis* ; hoc est, omne deitatis donum. Et ut ne quis putet, eam in Deo Verbo habitasse, dicit : *In quo habitavit omnis plenitudo deitatis corporaliter*. In carne ejus omnis plenitudo sapientiæ, intellectus, virtutis, signorum, omnis operationis. Deinde a plenitudine ejus mutuamur omnes. Testatur Joannes Baptista : *Et ego nesciebam eum : sed qui misit me ut baptizarem, ille mihi dixit, Super quem videris Spiritum descendentem, et manentem super eum* (non dixit, Largientem ei donum unum ; sed, *Manentem totum*), *hic est qui baptizat in Spiritu sancto et igni* (Joan. 1. 33). Deinde volens ostendere Joannes, Salvatorem non ut hominem gratiam accepisse, dicit Deum non ad mensuram ei Spiritum dare. *Pater diligit Filium, et omnia dedit in manu ejus* (Joan. 3. 34. 35). Nos igitur unde accepimus ? De plenitudine ejus nos omnes accepimus (Joan. 1. 16). Ille plenitudinem, nos de plenitudine. Quomodo ? Ex quo implevit dominicam carnem, ab ea hausit sicut a fonte, et largitus est hominibus gratiam. Attende, obsecro. Dicit igitur : *Quando venerit Paracletus, Spiritus veritatis, ducet vos in omnem veritatem, quia de meo accipiet* (Joan. 16. 13. 14).

7. *Quomodo intelligendum sit illud, De meo accipiet. Macedoniani et Ariani in diversis errantes.*— Attende diligentiam. Non dixit, De me, sed, De meo. De meo, cujus? De meo dabit vobis, sed accipiet : accipit non mutuo datum. At quoniam implevit fontem ut originem donorum, ab aquarum receptaculo haurit, et præbet omnibus de propriis. Et unde hoc certum, quod accipere, de propriis sit accipere? Audi. *Implevit Deus Moysen Spiritu, et dicit Moses : Non possum solus ferre pondus hujus populi, ordina alium tibi ipsi. Dicit ei Deus : Elige septuaginta seniores, et accipiam de Spiritu qui in te est, et dabo super eos* (Num. 11. 14. seq.). Non dixit, Accipiam tuum : sed, *De spiritu qui in te est, de meo accipiam*. Dicit Deus, *In diebus illis effundam de Spiritu meo super omnem carnem, et prophetabunt* (Joel 2. 28). Si Deus a Mose accipiens mutuatus est, et Spiritus a Filio accipiens mutuatus est. Et enim Moses figura erat Christi : quia sicut a Mose septuaginta fuerunt impleti, ita a Christo orbis terrarum accepit Spiritum sanctum. *De meo accipiet* : ex his quæ mihi suppediavit soli homini dominico, sumet sibi qui dedit, qui venit super me, et mansit

in me, qui unxit me, qui sanctificavit me, qui duxit me in desertum, qui reduxit me victorem, *De meo accipiet, et annuntiabit vobis*. Et ut ostendat, quod non sancti Spiritus mentionem fecerit, sed donorum ejus, postquam dixit, *De meo accipiet*, adjicit statim : *Omnia quæcumque habet Pater, mea sunt* (Joan. 16. 15) ; accipi ea de Spiritu sancto ; propterea dixit, *De meo sumet*. Quoniam Deus carnem sanctificavit Spiritu sancto, et emisit Pater donum Spiritus in carnem Christi, venit autem gratia, et omnia dona indidit Christo, dicit : *De meo accipiet, et annuntiabit vobis*. Quid igitur est, *A seipso non loquetur, sed quæcumque audierit, nota faciet vobis* (Ib. v. 13) ? Dictum est antea, aliud esse Spiritum sanctum, et aliud donum : aliud regem, et aliud donum regis. Quando quis contra multas et varias barbarorum gentes bellum gerit, dubitat ubi præliari incipiat. Si in hac impressionem faciat, et occupetur, mox aliam prospectat erumpere aciem : si in duas partes dividat, dividitur robur exercitus. In medio sumus Arianorum, qui reprobant Christi gloriam, et Macedonianorum, qui divinam Spiritus gloriam contumeliis afficiunt. Si igitur confessa de Filio loquar ad Macedonianos, Arianus statim pugnat : Num de Filio persuasisti, qui de Spiritu mihi loqueris ?

8. Verum quia hodie propositum est de Spiritu sancto (sæpe enim secundum gratiam nobis a Christo datam de Filio victoriam reportavimus, testesque dictorum vos estis, scilicet non sophismatibus, sed Scripturarum demonstrationibus rem actam esse), volebam autem et nunc instituere de Filio sermonem ; semper enim in se virtutem fulgentem habet : sed ut probationes adferam, adversus hæreticos qui circa Spiritum sanctum claudicant, interim taceo. Impossibile autem est, eos qui circa Spiritum sanctum aberrant et claudicant, recto pede ambulare circa Filium. Usque hodie nulli Macedoniano persuades, ut consubstantiali subscribat secundum Nicænam synodum, quamvis semper dicant : Nos illam fidem sectamur : quoniam de Spiritu sancto nihil declaratum est. Neque enim de hoc pugna vel questio erat : at tamen ut pluribus argumentis illis persuaderetur, dico, Scriptum est, *A seipso non loquetur*. Dic Macedoniano : Scriptum est hoc de Filio (Joan. 16. 13), imo ipse dicit de seipso, *Ego a me ipso non loquor* (Joan. 14. 10). Attende, obsecro. Affero testimonium apud te confessum : adversus Arianum enim certamine hic opus esset, in hoc quod dicit, *Ego a meipso non loquor, et similiter de Spiritu sancto* : apud te autem, qui profiteris te hoc sancte colere, nulla opus concertatione. De Christo sermonem instituens, dicis æqualem Deo, similem Patri per omnia. Quia adversus eum, qui confitetur gloriam, quæstionem induxi. Dicis de Spiritu, *A seipso non loquetur* : dicit Filius de seipso, *Ego a meipso non loquor, sed quæcumque audivi a Patre meo, hæc loquor* (Joan. 14. 10. et 15. 15). Ecce et Filius a seipso non loquitur : interimque est æqualis honor. Hæc ad te dico : Arianus enim et de illo et de hoc dubitat. Quod naufragis accidit, hoc evenit, ut dicit Paulus, incredulis, *Qui circa fidem naufragium fecerunt* (1. Tim. 1. 19). Ariani naufragio facto perdidit et Christi gloriam, et Spiritus sancti virtutem ; Macedoniani contendunt quidem emergere, sed dimidiam sarcinam amiserunt, sicut dicit Paulus : *Si quis autem Spiritum Christi non habet, hic non est ejus* (Rom. 8. 9). Attende igitur, ut ne videamur more certantium irrupere, et contumeliose demonstrationem efferre. *Ego a meipso non loquor*. Interpretare mihi quid est hoc quod dicit, *Ego a meipso non loquor* ? quomodo id dixit Salvator ? Eam enim quam Macedonianus adduxit solutionem de Filio, hanc intelliget et Spiritui sancto congruere. Duo stant æqualis ponderis : Neque Spiritus a seipso, neque Filius a seipso : sed opus habet Filius Patre, opus habet et Spiritus sanctus Patre : hætenus æqualis est honor. Attende igitur. Scio me in profundum

descendisse, sicut novit virtus Christi quæ omnia perscrutatur : imo tremo potius quam dico, ne in immensam abyssum abeat navicula, et desit Spiritus. Da enim mihi navim paratam, gubernatorem, nautas, funes, anchoras, omnia disposita, et nusquam esse spiritum venti : nonne cessat omnis quantumcumque est apparatus, si desit operatio spiritus ? Ita fieri solet : licet sit sermonis ampla suppellex, et mens profunda, et eloquentia, et intelligentia, si non adsit Spiritus sanctus, qui vim suppeditet, otiosa sunt omnia.

9. *Solvitur argumentum Macedonianorum.*— Quare igitur de seipso, sicut et de Spiritu sancto dixit, *A seipso non loquor* ? Quasi agonistæ essemus, subvertimus contradicentem, sufficientibus consequenter argumentis persuasuri, his et illis, siquidem parere voverint. Non enim omnino necessitate eos adducemus, sed dicamus tamen, si forte persuadeantur : et ne admireris si ego homo hoc dicam. Dicit Deus Ezechiel : *Abi ad domum Israel et dic eis, si forte audiant, si forte credant (Ezech. 2. 3. 7).* Dicimus hæc, *Si forte audiant, si forte credant, si forte assentiantur.* Quod si hæc nobis dicentibus non assentiantur, innoxii sumus nos. Sic Paulus docebat, et postquam docuit, dicit : *Testificor omnibus quod mundus sum a sanguine omnium vestrum. Non enim subterfugi quominus annuntiarem vobis viam Dei (Act. 20. 26. 27).* Et nunc dico : Quare Salvator dixit, *A seipso non loquor* : et de Spiritu sancto : *A seipso non loquetur* ? Oro caritatem vestram, hic animadvertamus. Cum unus sit Christus, multi prodierunt falsi Christi, sicut Salvator dixit : *Multi venient in nomine meo falsi Christi, et falsi prophetæ (Math. 24. 24).* Cum igitur unus sit Christus, quem propheta venturum promiserunt : ante adventum ejus apparuerunt quidam deceptores, dicentes : Nos sumus. Theudas dixit : Ego sum ; Judas Galilæus dixit : Ego sum : et seducebant multos (Act. 5. 36. 37). Salvator venit, et dixit : *Quotquot venerunt ante me, fures fuerunt et latrones (Joan. 10. 8).* Quoniam igitur primi, cum deceptores essent, Christi nomen inducentes populo persuadere conati sunt, quod ipsi Christus erant ; non simul in lucem procedentes, sed singuli seorsim, unus quidem nunc se offerens, alius autem alio tempore : dicit Christus : *Quotquot venerunt ante me, fures fuerunt et latrones ; sed non audierunt eos oves (Joan. 10. 8).* Oves meæ meam vocem audiunt, et cognoscunt vocem meam, et sequuntur me (Ibid. v. 27). Venerant igitur illi falsi Christi, et non docuerunt ex lege et ex prophetis, sed ex seipsis loquuti sunt, et ex propria sententia. Salvator venit, et non discessit a lege, non discessit a prophetis, sed dicebat quasi in exemplo : *Bene dixit Hesaias (Math. 15. 7) ; et iterum : Nonne scriptum est in lege vestra (Joan. 8. 17) ? Et cum accederet ad eum diabolus, dicit ei : Scriptum est, Dominum Deum tuum adorabis et illi soli servies (Math. 4. 10).* Venit igitur Christus secundum carnem et non loquutus est ex seipso, sed ex prophetis. Igitur quia illi qui ante Christum venerunt, in nomine Christi non sunt loquuti, neque ex lege, neque ex prophetis, sed ex propria sententia, errores loquuti sunt : dicit Salvator : *Ego a seipso non loquor, sicut illi (Joan. 14. 10).* A seipso enim loqui, extra legem loqui est. Sic igitur oportet etiam nos loqui. Cum videris hæreticos Aristotelica vel Platonica inovere, dic, Nos a nobisipsis non loquimur : quæcumque audivimus a Christo, hæc loquimur. Et unde hoc, quod is qui a seipso loquitur, pseudopropheta sit, vel loqui a seipso pseudoprophetam nobis indicet ? Dicit Ezechiel propheta : *Vivo ego, dicit Dominus ad prophetas qui seducunt populum meum, non misi eos : a seipsis loquuti sunt, et ex corde suo loquuntur (Ezech. 13. 3. 6. 10).* Proinde quia pseudopropheta a seipsis prædicaverunt, Salvator a suspitione hæc se purgans dicit : *Ego a seipso non loquor.* Unde hoc quod Salvatorem deceptorem esse suspicati sunt ? Hoc primum proponemus. In festo Scenopægiæ quærebant turba Jesum, dicentes : *Ubi est ?*

Et erat de eo diversa vox ; alii dicebant, *Bonus est* : alii dicebant, *Non, sed seducit populum (Joan. 7. 12).* Vidisti quomodo in suspitionem venerit ut seductor ? Item post sanctam Salvatoris mortem dicunt pontifices Pilato : *Scimus, Domine, seductorem illum adhuc viventem dixisse, Post tres dies resurgam (Math. 27. 63).* Hæc ideo dixi, ut demonstrarem eum habitum fuisse seductorem. Quia igitur seductor habitus est, dicit : *Ego a seipso non loquor (Joan. 14. 10), sed de lege, de prophetis, quæcumque audivi a Patre (Joan. 15. 15) : non secundum divinitatem audivi a Patre, in lege et in prophetis. Ex persona carnis loquitur, ut solvat errorem. Ego a seipso non loquor, sed quæcumque audivi a Patre. Vos autem quæcumque audivistis a patre vestro diabolo, loquimini (Joan. 8. 44).* Et ut demonstret diabolum, quando in aliquibus loquitur, mendacium operari, dicit : *Quando loquitur mendacium, ex propriis loquitur. Ego ex seipso non loquor (Ibid.), sed ex prophetis et lege : hoc enim est veritas. Sicut igitur Salvator purgans se a suspitione, dicit, Ego a seipso non loquor, sicut deceptores : sic et de Spiritu sancto dicendum.*

10. Cæterum, obsecro, hic animum adhibeamus. Secundum dictum Salvatoris multi apparent pseudoprophetae et pseudochristi, et dicit quidam, Ego sum : et alius, Ego sum, sicut scriptum est, *Multi venient in nomine meo, dicentes : Ego sum Christus, et multos seducunt, sed ne seducamini (Luc. 21. 8).* Sicut igitur erant qui suspicabantur Christi nomen a deceptoribus usurpari, sic et multi simulaturi erant se habere Spiritum sanctum quem non habent, et loquuturi. Sed illic quidem homo apparebat, et dicebat, Ego sum Christus : hic autem nemo audebat dicere, Ego sum Spiritus sanctus : non enim cum corpore, sed invisibilis adveniebat. Venit ad Petrum, venit ad Paulum, et in confesso erat eos Spiritum Domini habere. Prodit Simon, et dicit : Spiritum habeo. Ex facie nullus videt quis habeat, vel quis non habeat : vel quis Spiritum immundum, vel quis Spiritum sanctum habeat (Act. 8.). Nam si visibilis esset, non decepisset ; nam agnitione fuisset redargutus. Venit Montanus, dicens : Spiritum sanctum habeo (a). Venit Manichæus, dicens : Spiritum sanctum habeo : id vero palam non erat. Ut ne igitur plures nomine seducerentur, quoniam invisibiliter donum venturum erat, dicit : *Cum venirit Paracletus, Spiritus veritatis, qui a Patre procedit, ille vos memores faciet verborum meorum, et inducet vos in omnem veritatem : non enim a semetipso loquetur (Joan. 16. 13).* Si quem videritis dicentem, Spiritum sanctum habeo, et non loquentem evangelica, sed propria verba, is a se ipso loquitur, et non est Spiritus sanctus in ipso. Sicut enim dicit de seipso : *Ego a seipso non loquor* : ut solvat suspicionem deceptionis, inno errorem a veritate separet, et ostendat, quinam habeant Spiritum sanctum, et qui non habeant, sed simulent se habere, dicit : *A seipso non loquetur.* A me audistis quid tradidi. Quando veniet invisibilis Spiritus, mea loquetur. Si videritis aliquem evangelica repetentem, profecto Spiritum sanctum habet. Veniet enim Spiritus sanctus, ut in memoriam vobis revocet ea quæ docui. Si quis igitur eorum, qui se dicunt habere Spiritum sanctum, dicat aliquid a seipso, et non ex evangelicis, non credite, meam doctrinam sequamini. *A seipso non loquetur.* Sed hac ratione adventus ejus indicat quis acceperit Spiritum, et quis non acceperit : si quis sequitur dicta Christi, Spiritum sanctum habet. *Nullus enim potest dicere Dominum Jesum, nisi in Spiritu sancto (1 Cor. 12. 3).* Venit Manes, vere *parvulus*, hoc est *insaniens*, consentaneum errori suo nomen habens ; et dixit : Ego sum Paracletus (b), quem promisit Salvator apostolis : ego sum Filius Dei. Ubi audisti in Evangelio

(a) Montanus et Manichæus dicebant se Spiritum sanctum habere.

(b) Manes dicebat se esse Paracletum.

τοῦ οὐ λαλῶ. Πρόσσεχε, παρακαλῶ. Παράγω τὴν μαρτυρίαν ἀπὸ τοῦ ὠμολογημένου παρὰ σοί· πρὸς μὲν γὰρ τὸν Ἀρειανὸν ἀγώνως χρεία εἰς τὸ, Ἐγὼ ἀπ' ἔμαντοῦ οὐ λαλῶ, καὶ περὶ τοῦ Πνεύματος· πρὸς δὲ σὲ τὸν ἐπαγγεϊλάμενον εὐσεβεῖν, οὐ χρεία ἀγώνως. Περὶ Χριστοῦ γυμνάζων λέγεις, ἰσθθεον, ὁμοιον τῷ Πατρὶ κατὰ πάντα. Ὡς πρὸς ὁμολογοῦντα τὴν δόξαν, εἰσήγαγον τὸ ζήτημα. Λέγεις περὶ τοῦ Πνεύματος, Ἀφ' ἑαυτοῦ οὐ λαλήσει· λέγει ὁ Σωτὴρ περὶ ἑαυτοῦ· Ἐγὼ ἀπ' ἔμαντοῦ οὐ λαλῶ, ἀλλ' ὅσα ἤκουσα παρὰ τοῦ Πατρὸς μου, ταῦτα λαλῶ. Ἰδοὺ καὶ ὁ Υἱὸς ἀφ' ἑαυτοῦ οὐ λαλεῖ· τῶς ὁμοιότητα. Ταῦτα πρὸς σὲ λέγω· ὁ γὰρ Ἀρειανὸς κάκεινον καὶ τοῦτο ἀπορεῖ. Ὁ πάσχουσιν οἱ ναυαγοῦντες, τοῦτο πάσχουσιν οἱ ἀπιστοῦντες, ὡς λέγει Παῦλος· *Οἱ τινες περὶ τῆν πιστὴν ἐκινώθησαν*. Οἱ Ἀρειανοὶ ναυαγήσαντες, ἀπώλεσαν καὶ Χριστοῦ δόξαν καὶ ἀγίου Πνεύματος δύναμιν. Μακεδονιοὶ φιλονεικοῦσι μὲν ἀναδῆναι, τὸ δὲ ἡμῖσι τοῦ φορτίου ἀπώλεσαν, ὡς λέγει Παῦλος· *Εἰ δὲ τις Πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ*. Πρόσσεχε τοίνυν, ἵνα μὴ δόξωμεν ἀγωνιστικῶς ἐπεμβαίνειν, καὶ ὑβριστικῶς τὴν ἀπόδειξιν ποιησάσαι. Ἐγὼ ἀπ' ἔμαντοῦ οὐ λαλῶ. Ἐρμήνευσόν μοι τί ἐστὶ τὸ, Ἀπ' ἔμαντοῦ οὐ λαλῶ; πῶς εἶπεν ὁ Σωτὴρ; Ἦν γὰρ ἀν ἐλύση λύσιν ὁ Μακεδονιανὸς περὶ τοῦ Υἱοῦ, ταῦτην ἐπίνοεῖ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι. Τὰ δύο ἐστῆκεν ἰσθρόντα, οὗτε τὸ Πνεῦμα ἀφ' ἑαυτοῦ, οὗτε ὁ Υἱὸς ἀφ' ἑαυτοῦ· ἀλλὰ χρήζει ὁ Υἱὸς τοῦ Πατρὸς, χρήζει καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς· τῶς ὁμοιότητα. Πρόσσεχε τοίνυν. Οἶδα εἰς βάθος ἔμαντον δεδωκότος, ὡς εἶδεν ἡ τοῦ Χριστοῦ δύναμις; ἡ πάντα ἐρευνῶσα· μᾶλλον τρέμω, ἢ λέγω, μὴ εἰς ἀπειρον ἄδυσσον δράμῃ τὸ σκάφος, καὶ Πνεῦμα μὴ ἦ. Ἄδὲ γὰρ εἶναι τὸ σκάφος ἔτοιμον, τὸν κυβερνήτην, τοὺς ναυτάς, τὰς σχολίους, τὰς ἀγκύρας, πάντα εὐτρεπισμένα, καὶ μηδαμῶ πνεῦμα ἀνέμου· οὐχὶ ἀργεὶ τὰ τῆς παρασκευῆς, μὴ παρουσίας τῆς ἐνεργείας τοῦ πνεύματος; Οὕτως ἔθος· κἂν λόγου πλάτος, κἂν διανοίας βάθος, κἂν φράσις, κἂν ἔννοια, καὶ μὴ παρῆ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον χορηγῶν, ἀργεὶ τὰ πάντα β.

β'. Διὰ τί οὖν περὶ ἑαυτοῦ, ὡς καὶ περὶ τοῦ Πνεύματος εἶπεν, Ἀπ' ἔμαντοῦ οὐ λαλῶ; Ἀγωνιστικῶς ἐνετρέψαμεν τὸν ἀντιλέγοντα, λοιπὸν πληροφορήσωμεν καὶ ἑαυτούς. κάκεινος, εἴγε πείθονται. Οὐκ ἂν πάντως [807] ἀνάγκην αὐτοῖς ἐπάγοιμεν. ἀλλὰ λέγωμεν, εἰ ἄρα πεισθῶσι· καὶ μὴ θαυμάσῃς, εἰ ἐγὼ ὁ ἀνθρώπος τοῦτο λέγω. Λέγει ὁ Θεὸς τῷ Ἰεζεκιήλ· *Ἀπελθὲ πρὸς τὸν οἶκον τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ εἰπέ αὐτοῖς· Ἐάν ἄρα ἀκούσωσιν, ἐάν ἄρα πιστεύσωσιν*. Ἐάν ἄρα ἀκούσωσιν, ἐάν ἄρα πιστεύσωσιν, ἐάν ἄρα συνθῶνται. Ἐάν δὲ τούτων λεγομένων μὴ συνθῶνται, ἀθῶοί ἐσμεν ἡμεῖς. Οὕτω Παῦλος· εἰδασκε, καὶ μετὰ τὸ διδάξει λέγει· *Διημαρτήρομαι πάντας, ὅτι καθαρὸς εἰμι ἀπὸ τοῦ αἵματος πάντων ὑμῶν. Οὐ γὰρ ὑπεστέλλωμην τοῦ μὴ ἀναγγεῖλαι ὑμῖν τὴν ὁδὸν τοῦ Θεοῦ*. Καὶ νῦν λέγω· Διὰ τί ὁ Σωτὴρ εἶπεν, Ἀπ' ἔμαντοῦ οὐ λαλῶ; καὶ περὶ τοῦ Πνεύματος, Ἀφ' ἑαυτοῦ οὐ λαλήσει; Δέομαι τῆς ὑμετέρας ἀγάπης, ἐνταῦθα τὸν νοὸν ἔχωμεν. Ἐνὸς δὲ Χριστοῦ, πολλοὶ προήλθον ὁ ψευδοχριστοί, ὡς ὁ Σωτὴρ εἶπε· *Πολλοὶ ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ ὀνόματι μου ψευδοχριστοί, καὶ ψευδοπροφήται*. Ἐνὸς οὖν ἵντος Χριστοῦ καὶ ἐπαγγελθέντος διὰ τῶν προφητῶν ὅτι ἔρχεται, πρὸ τῆς παρουσίας αὐτοῦ ἐφάνησαν τινες πλάνοι, λέγοντες· Ἡμεῖς ἐσμεν. Θεοῦ δὲ λέγει, Ἐγὼ εἰμι· Ἰούδας ὁ Γαλιλαῖος, Ἐγὼ εἰμι· καὶ ἐπλάνων πολλούς. Ὁ Σωτὴρ ἐλλῶν λέγει· *Ὅσοι ἦλθον πρὸ ἐμοῦ, κλέπται ἦσαν καὶ λησταί*. Ἐπεὶ οὖν οἱ μὲν πρῶτοι πλάνοι ἵντος, ἐνδυσάμενοι τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, ἐσπούδαζον πείσαι τὸν λαόν, ὅτι αὐτοὶ εἰσὶν ὁ Χριστὸς, οὐχ ὁμοῦ φανέντες, ἀλλ' ἕκαστος καθ' ἑαυτὸν, ὁ μὲν νῦν φαινόμενος, ἄλλος δὲ ἐπ' ἄλλῳ καιρῷ· λέγει ὁ Χριστὸς· *Ὅσοι ἦλθον πρὸ*

ἐμοῦ, κλέπται ἦσαν καὶ λησταί· ἀλλ' οὐκ ἤκουσαν αὐτῶν τὰ πρόβατα. Τὰ πρόβατα τὰ ἐμὰ τῆς ἐμῆς φωνῆς ἀκούει, καὶ γρηγορεῖ τὴν φωνὴν μου, καὶ ἀκολουθοῦσίν μοι. Ἦλθον οὖν ἐκείνοι οἱ ψευδοχριστοί, καὶ οὐκ εἰδίδασαν ἀπὸ νόμου, οὐκ ἀπὸ προφητῶν, ἀλλ' ἐξ ἑαυτῶν ἐλάλουν καὶ ἀπὸ τῆς ἰδίας γνώμης. Ὁ Σωτὴρ ἐλλῶν οὐκ ἀπέστη τοῦ νόμου, οὐκ ἀπέστη προφητῶν, ἀλλ' ἔλεγεν, ὡς ἐν ὑποδείγματι· *Καλῶς εἶπεν Ἠσαΐας· καὶ πάλιν, Οὐ γέγραπται ἐν τῷ νόμῳ ὑμῶν*; Καὶ ὅτε προσήλθεν αὐτῷ ὁ διάβολος, λέγει αὐτῷ· *Γέγραπται· Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λυτρεύσεις*. Ἐλλῶν οὖν ὁ Χριστὸς κατὰ σάρκα οὐκ ἐλάλησεν ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλ' ἀπὸ προφητῶν. Ἐπεὶ οὖν οἱ ἐλλῶντες πρὸ τοῦ Χριστοῦ, ἐν ὀνόματι Χριστοῦ οὐκ ἐλάλησαν, οὐκ ἀπὸ νόμου, οὐκ ἀπὸ προφητῶν, ἀλλ' ἀπὸ ἰδίας γνώμης, τὰ τῆς πλάνης ἐλάλουν· λέγει ὁ Σωτὴρ· *Ἐγὼ ἀπ' ἔμαντοῦ οὐ λαλῶ, ὡς ἐκεῖνοι*. Τὸ γὰρ ἀφ' ἑαυτοῦ λαλεῖν, τὸ ἐξῶ νόμου λαλεῖν ἐστίν. Οὕτως οὖν δεῖ καὶ ἡμεῖς λαλεῖν. Ὅταν ἴδῃς αἰρετικούς Ἀριστοτελικὰ κινούντας ἢ Πλατωνικά, εἰπέ· Ἡμεῖς ἀφ' ἑαυτῶν οὐ λαλοῦμεν· ὅσα ἤκουσαμεν παρὰ Χριστοῦ, ταῦτα φθεγγόμεθα. Καὶ πόθεν τοῦτο, ὅτι ὁ ἀφ' ἑαυτοῦ λαλῶν, ψευδοπροφήτης ἐστίν, ἢ τὸ λαλεῖν ἀφ' ἑαυτοῦ ψευδοπροφήτην χαρακτηρίζει; Λέγει ὁ προφήτης Ἰεζεκιήλ· *Ζῶ ἐγώ, λέγει Κύριος ἐπὶ τοὺς προφήτας τοὺς κλωνώτας τὸν λαόν μου, οὐκ ἀπέστειλα αὐτούς· ἀφ' ἑαυτῶν ἐλάλησαν, καὶ ἐκ τῆς καρδίας αὐτῶν φθέγγονται*. Ἐπεὶ οὖν οἱ ψευδοπροφῆται ἀφ' ἑαυτῶν ἐκήρυττον, ὁ Σωτὴρ ἀποδύομενος τὴν ὑπόνοιαν, λέγει· *Ἐγὼ ἀπ' ἔμαντοῦ οὐ λαλῶ*. Πόθεν τοῦτο, ὅτι ὁ Σωτὴρ πλάνος ὑπενοήθη; Τοῦτο πρῶτον στήσωμεν. Ἐν τῇ ἔορτῃ τῆς σκηνοπηγίας ἐξήτουν οἱ δχλοὶ τὸν Ἰησοῦν, λέγοντες· *Ποῦ ἐσσι; Καὶ ἦν περὶ αὐτοῦ διαφωνία· ἄλλοι ἔλεγον, Ἀγαθὸς ἐστίν· ἄλλοι ἔλεγον, Οὐκ, ἀλλὰ πλανᾷ τὸν δχλον*. Εἶδες πῶς πλάνος ὑπενοήθη; Πάλιν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σωτῆρος τὸν ἅγιον, λέγουσιν οἱ ἀρχιερεῖς τῷ Πιλάτῳ· *Οἴδαμεν, κύριε, ὅτι εἶπεν ὁ πλάτης ἐκεῖνος ἐπὶ ζῶν· Μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἔγειρομαι*. Ταῦτά μοι ἐρήται εἰς τὸ δεῖξαι, ὅτι πλάνος ἐνομήθη. Ἐπεὶ οὖν πλάνος ἐνομήζετο, λέγει· *Ἐγὼ ἀπ' ἔμαντοῦ οὐ λαλῶ, ἀλλ' ἀπὸ νόμου, ἀπὸ προφητῶν, ὅσα ἤκουσα παρὰ τοῦ Πατρὸς*. Ὁ κατὰ τὴν θεότητα ἤκουσα παρὰ τοῦ Πατρὸς, ἐν νόμῳ, ἐν προφήταις. Ἐκ προσώπου τῆς σαρκὸς λαλεῖ εἰς ἔκλυσιν τῆς πλάνης. Ἐγὼ ἀπ' ἔμαντοῦ οὐ λαλῶ, ἀλλ' ὅσα ἤκουσα παρὰ τοῦ Πατρὸς. Ὑμεῖς δὲ, ὅσα ἠκούσατε παρὰ τοῦ πατρὸς ὑμῶν τοῦ διαβόλου λαλεῖτε. Καὶ ἵνα δεῖξῃ ὅτι ὁ διάβολος, ὅταν λαλή, ἐν τισὶ ψεύδους ἐργάζεται, [808] λέγει· *Ὅταν λαλή τὸ ψεύδος, ἐκ τῶν ἰδίων λαλεῖ*. Ἐγὼ ἐξ ἑαυτοῦ οὐ λαλῶ, ἀλλ' ἀπὸ προφητῶν, ἀπὸ νόμου· τοῦτο γὰρ ἐστὶν ἀλήθεια. Ὅσπερ οὖν ὁ Σωτὴρ ἐκλύων τὴν ὑπόνοιαν καὶ ἀποδύομενος τὴν κακὴν ὑπόψιν, λέγει· Ἐγὼ ἀπ' ἔμαντοῦ οὐ λαλῶ, ὡς οἱ πλάνοι· οὕτω καὶ περὶ τοῦ Πνεύματος.

γ'. Λοιπὸν ὡς τὸν νοῦν, παρακαλῶ, ἔχωμεν. Κατὰ μὲν οὖν τὸ μέρος· τοῦ Σωτῆρος φαίνονται πολλοὶ ψευδοχριστοί καὶ ψευδοπροφῆται· καὶ ἔλεγεν ὁ δέσνα, Ἐγὼ εἰμι, καὶ ἄλλος, Ἐγὼ εἰμι, καθὼς γέγραπται, ὅτι *Πολλοὶ ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ ὀνόματι μου, λέγοντες, Ἐγὼ εἰμι ὁ Χριστὸς, καὶ πολλοὺς πλανήσουσιν*· ἀλλὰ μὴ πλανᾶσθε. Ὅσπερ οὖν ὑπενοήθη τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ εἰς τοὺς πλάνους, οὕτως ἐμελλον πολλοὶ σχηματίζεσθαι ἔχειν Πνεῦμα ἅγιον, ὃ μὴ εἶχον, καὶ λαλεῖν. Ἄλλ' ἐκεῖ μὲν ὁ ἀνθρώπος ἐφαίνετο, καὶ ἔλεγεν· Ἐγὼ εἰμι ὁ Χριστὸς· ἐνταῦθα δὲ οὐκ ἐτόλμα εἰπεῖν τις· Ἐγὼ εἰμι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· οὐ γὰρ ἐγένετο ἐν σώματι, ἀλλ' ἀόρατως ἐπαδῆμει. Ἦλθεν ἐπὶ Πέτρον, ἦλθεν ἐπὶ Παῦλον, καὶ ἦν ὠμολογημένος, ὅτι Πνεῦμα Κυρίου εἶχον. Ἀνεκύψε Σίμων καὶ λέγει· Πνεῦμα ἔχω. Ἀπὸ τῆς βίσεως οὐδεὶς ᾔδει τις ἔχει, τις οὐκ ἔχει, ἢ τις ἔχει πνεῦμα ἀκάθαρτον, ἢ τις ἔχει Πνεῦμα ἅγιον. Εἰ μὲν γὰρ βίσις ἦν, οὐκ ἂν ὑπέκλειπεν· ἀπὸ γὰρ τῆς διαγνώσεως εἶχε τὸν ἐλεῖγον. Ἦλθε Μοντανὸς λέγων· Πνεῦμα ἅγιον ἔχω· ἦλθε Μανιχαῖος λέγων· Πνεῦμα ἅγιον

^a Hæc, τοῦτο πάσχουσιν οἱ ἀπιστοῦντες, desunt in Colb. b Reg. et Colb. ἀργεὶ πάντα. Ibid. Colb. εἶπεν, ἀφ' ἑαυτοῦ.

^c Πιστεύσωσι Colb. et ita legit Interpr. Morel. ἐνδύσω.

^d Colb. πολλοὶ ἦλθον.

^e Reg. et Colb. κατὰ μὲν τὸ μέρος. Sed hæc corrupta sunt, Interpretis alio modo legisse videtur.

Εγώ· οὐκ ἦν δὲ ὄθλον. Ἴνα οὖν μὴ πλανῶνται τῷ δόγματι, ἐπειδὴ ἀόρατος ἔμελλε τὸ χάρισμα ἐρχεσθαι, λέγει· *Ὅταν ἔλθῃ ὁ Παράκλητος, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρά τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, ἐκείνου ὑμᾶς ἀναμνησίει τὰ ρήματά μου, καὶ ὁδηγήσει ὑμᾶς πρὸς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν· οὐ γὰρ ὁψ' ἔαυτοῦ λαλήσει.* Ἐάν ἴσθῃτε τινα λέγοντα, Πνεῦμα ἅγιον ἔγω, καὶ μὴ λαλοῦντα τὰ εὐαγγελικά, ἀλλὰ τὰ ἴδια, ἀψ' ἑαυτοῦ λαλεῖ, καὶ οὐκ ἐστὶ Πνεῦμα ἅγιον ἐν αὐτῷ. Ὅσπερ γὰρ λέγει περὶ ἑαυτοῦ, *Ἔγὼ ἀπ' ἑμαυτοῦ οὐ λαλῶ, ἵνα ἐκλύσῃ τὴν ὑπόνοιαν τῆς πλάνης, μᾶλλον δὲ τὴν πλάνην ἀπὸ τῆς ἀληθείας διέλη** καὶ δεῖξῃ τίνες ἔχουσιν Πνεῦμα ἅγιον, τίνες οὐκ ἔχουσιν, ἀλλὰ προποιοῦνται ἔχειν, λέγει· *Ἀψ' ἑαυτοῦ οὐ λαλήσει.* Παρ' ἐμοῦ ἠκούσατε, τί παρέδωκα. Ὅταν ἔλθῃ τὸ ἀόρατον Πνεῦμα, τὰ ἐμὰ λαλήσει. Ἐάν ἴσθῃτε τινα τὰ τοῦ Εὐαγγελίου δευτεροῦντα, ὄντως Πνεῦμα ἔχει ἅγιον. Ἐργεταὶ γὰρ τὸ Πνεῦμα ἀναμνησάτω ὑμᾶς, καὶ εἰδίδαξα. Ἐάν τις οὖν τῶν ὀνομαζόντων ἔχειν Πνεῦμα λέγῃ τί ἀψ' ἑαυτοῦ, καὶ μὴ ἀπὸ τῶν Εὐαγγελίων, μὴ πιστεύσητε· τῇ ἐμῇ διδασκαλίᾳ στοιχήσατε. Ἀψ' ἑαυτοῦ οὐ λαλήσει. Ἄλλ' ἀντὶ τούτου ἡ ἐπιπορευθεὶς ἡ γινομένη β' δείκνυσι τίς ἑλαβε Πνεῦμα ἅγιον, τίς οὐκ ἔλαβε· εἰ τις δευτεροῦ τὰ τοῦ Χριστοῦ, Πνεῦμα ἅγιον ἔχει. Οὐδεὶς γὰρ δύναται εἰπεῖν Κύριον Ἰησοῦν, εἰ μὴ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ. Ἦθεε Μάνης, ὁ ἀληθὺς μανεῖς, ὁ φερωνύμως τῇ πλάνῃ τὸ ὄνομα ἔχων· καὶ λέγει· Ἔγὼ εἰμι ὁ Παράκλητος, ὃν ἐπηγγελάτω ὁ Σωτὴρ τοῖς ἀποστόλοις· ἐγὼ εἰμι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Ποῦ ἦκουσας ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅτι ὁ ἦλος καὶ ἡ πελήνη δημιουργοὶ εἰσι; ποῦ εἶπεν ὁ Χριστὸς, ὅτι ταῦτα ἀντλοῦσι τὰς ψυχὰς, καὶ ἀνάγουσιν αὐτάς; ποῦ ἀνέγνωσας τοῦτο; Ἐκ τοῦ μὴ λέγουσιν τὰ γεγραμμένα, ἀλλὰ τὰ ἀψ' ἑαυτοῦ λαλεῖν, δὴλόν ἐστιν ὅτι οὐκ ἔχει Πνεῦμα ἅγιον. *Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀψ' ἑαυτοῦ οὐ λαλήσει, ἀλλ' ὅσα ἀκούσει, ἀναγγελεῖ ὑμῖν· ἀντὶ τοῦ, Ἄ ἐλάλησα, ταῦτα βεβαιώσει. Καὶ ὅρα τὸ θαυμαστόν.* Ὅσπερ ὁ Σωτὴρ ἔλθων ἐγένετο πληρῶμα νόμου καὶ προφητῶν, οὕτως πληρῶμα τοῦ Εὐαγγελίου τὸ [809] Πνεῦμα. Ὁ Χριστὸς ἐλθὼν, ἐθεβαίωσε τὰ παρὰ τοῦ Πατρὸς, τὰ ἐν τῷ νόμῳ εἰρημένα καὶ προφήταις. Διὰ τοῦτο λέγει Παῦλος· Πληρῶμα νόμου Χριστὸς. Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐλθὼν ἐπλήρωσε τὰ τοῦ Εὐαγγελίου. Ὅσα ἐστὶν ἐν τῷ νόμῳ, ὁ Χριστὸς πληροῦ· ὅσα ἐστὶν ἐν τῇ τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίᾳ, τὸ Πνεῦμα πληροῦ, οὐχ ὡς ἀτελοῦς ὄντος τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' ὡς ἐφάνη Χριστὸς βεβαιῶν τὰ τοῦ Πατρὸς, οὕτως ἐφάνη τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον βεβαιῶν τὰ τοῦ Υἱοῦ. Πόθεν τοῦτο; Λέγει ὁ Σωτὴρ τοῖς μαθηταῖς· *Πολλὰ ἔχω λαλεῖν ὑμῖν, ἀλλ' οὐ δύνασθε βαστάζειν ἅρτι· ὅταν δὲ ἔλθῃ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὁδηγήσει ὑμᾶς εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν, ὅτι ἀψ' ἑαυτοῦ οὐ λαλήσει· τὰ γὰρ ἐμὰ πληροῦ.* Ἀναπληροῦ ὁ Υἱὸς τὰ τοῦ Πατρὸς, καὶ ἀψ' ἑαυτοῦ οὐ λαλεῖ· ἀναπληροῦ τὸ Πνεῦμα τὰ τοῦ Υἱοῦ, καὶ ἀψ' ἑαυτοῦ οὐ λαλεῖ. Ἐάν δὲ ἀκούσῃς λέγοντος, Ἀποστελῶ ὑμῖν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, μὴ κατὰ τὴν θεότητα ἐκλάβῃς· Θεὸς γὰρ οὐκ ἀποστέλλεται. Ὄνομάτ' ἐστὶ ταῦτα τὴν ἐνέργειαν σημαίνοντα, ὀνόματα κρυπτόμενα καὶ λάμποντα· κρυπτόμενα τῇ ἀξίᾳ, λάμποντα τῇ ὁσωρίᾳ· ὅσον, πᾶς ἀποστέλλων εἰς ἐκείνους ἀποστέλλει τοὺς τόπους, ἐν οἷς μὴ ἔπαρσεν. Ὑπόθου ἐμὲ εἶναι τὸν λαλοῦντα ἐν τῷ καθίσματι τούτῳ· οὐ δύναμαι εἰπεῖν τι· Δεῦρο, ἀποστελῶ σε ὡς· τοῦτο οὐκ ἐστὶ πέμψαι, ἀλλὰ συγκαθίσταί τὴν παραστήσαι. Εἰ δὲ ὁ Θεὸς πανταχοῦ· *Τὸν οὐρανὸν γὰρ, φησὶ, καὶ τὴν γῆν ἐγὼ πληρῶ** ποῦ οὖν πέμψει ὁ πανταχοῦ ὢν; *Ἐάν ἀναβῶ εἰς τὸν οὐρανόν, σὺ ἐκεῖ εἶ** ἐάν καταβῶ εἰς τὸν ἄδην, πᾶρι· *ἐάν ἀναλάβω τὰς πτέρυγὰς μου κατ' ἄρθρον, καὶ κατασκηνώσω εἰς τὰ ἔσχατα τῆς θαλάσσης** καὶ γὰρ ἐκεῖ ἡ χεὶρ σου ὁδηγήσει με. Ποῦ οὖν ὁ Θεὸς δ' ἀποστέλλει; Ἄλλ' ἄρα μὴ αὐτὸς μὲν πανταχοῦ, ὁ δὲ ἀποστελλόμενος οὐ πανταχοῦ; Ἀπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ εἰς τὸν κόσμον. Ἄρα ὡς μὴ παρόντα ἐν τῷ κόσμῳ;

a Reg. et Colb. ἀληθείας διέλη. Morel. ἀληθείας; ἵνα διέλη.
 b Colb γενομένη.
 c Reg. et Colb. οὐκ ἔχει πνεῦμα.
 d Reg et Colb. οὐν θεός.

Καὶ μὴν ὁ κόσμος ἐκ τοῦ Υἱοῦ. Διὰ τοῦτο οὖν ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον, ὡς πρὸ τούτου μὴ ὢν ἐν τῷ κόσμῳ; Πῶς οὖν Ἰωάννης ὁ εὐαγγελιστὴς λέγει, *Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο· ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, καὶ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο;* Πῶς οὖν ἀπεστάλη εἰς τὸν κόσμον; Πάλιν, εἰ ἀπεστάλη ὁ ἀποσταλεὶς, καὶ ἔμεινεν ὁ ἀποσταλεὶς ἄνω, καὶ ὁ ἀποσταλεὶς κάτω, πῶς ἔλεγε, *Καὶ ὁ πέμψας με μετ' ἐμοῦ ἐστι;*

α'. Παρακαλῶ, πρόσχε μετὰ ἀσφαλείας, ἀσφάλισαι τὸν λόγον. Δύναται γὰρ εἰπεῖν ὁ αἰρετικὸς, Μετ' ἐμοῦ ἐστὶ τῇ βοήθειᾳ, ὡς λέγω κάτω, Ὁ Θεὸς μετ' ἐμοῦ ἐστὶν. Οὐκ εἶπεν ἀπλῶς, ἀλλὰ τί; Ὁ Πατὴρ ὁ ἐν ἐμοῖ μένων. Εἰ μετ' αὐτοῦ ἦν, καὶ ἐν αὐτῷ ἔμενε, πῶς ἐκείνους ἀπέστειλεν, ἡ πῶς οὕτως ἀπεστάλη; Εἴτε γὰρ ἦλθον, οἱ δύο ἦλθον, καὶ οὐδεὶς ἀπεστάλη· πάλιν, ἀλλ' οἱ δύο ἔμειναν. Εἰ ἔμεινεν ὁ Πατὴρ ἄνω, πῶς λέγει ὁ Υἱὸς, Ὁ Πατὴρ μετ' ἐμοῦ ἐστίν; Εἰ ἄνω ἔμεινεν ὁ ἀποσταλεὶς, πῶς μετ' αὐτοῦ ἔχει ὁ ἀποσταλεὶς τὸν ἀποσταλεῖντα; Ἔγὼ γὰρ, εἶπεν, ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ μετ' ἐμοῦ ἐστίν. Πῶς οὖν ἀπεστάλη ὁ λέγων, Ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοῖ ἐστίν; πῶς δὲ πάλιν ἀπέστειλεν; Ὅταν οὖν λέγῃ, Πέμψω ὑμῖν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τουτέστι, τὴν δωρεάν τοῦ Πνεύματος· καὶ ἵνα μάθῃτε ὅτι ἡ δωρεὰ πέμπεται, τὸ δὲ Πνεῦμα οὐκ ἀποστέλλεται, ὁ Σωτὴρ λέγει τοῖς ἀποστόλοις· *Μείνατε εἰς Ἱερουσαλήμ, ἕως ἂν ἐκδώσῃτε δύνάμιν ἐξ ὑψώνος, καὶ λήψωσθε δύνάμιν ἐκάλουτος τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐφ' ὑμᾶς.* Ἄλλῃ ἡ δύναμις ἡ χορηγομένη, ἄλλο τὸ Πνεῦμα τὸ χορηγῶν. *Πάντα γὰρ ἐνεργεῖ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, διακρινόν ἴδια ἐκάστῳ, καθὼς βούλεται.* Σὺ μὲν οὖν ἐν δύνῃ δεῖξαι πεμπόμενον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὑπὸ γυμνῆς τῆς θεότητος. Ἐάν δὲ σοι δεῖξω τὸν ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς ἀποστελλόμενον ὑπὸ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου, τί ποιεῖς; Ἡ ἀρῆσαι τὸν Χριστὸν, καὶ ἀπάλειψον τὰς Γραφάς, ἡ δούλος ὢν τῶν Γραφῶν ὑποτάττω ταῖς Γραφαῖς. Καὶ ποῦ, φησὶν, εἴρηται τοῦτο; Ἄκουε τοῦ Θεοῦ λέγοντος διὰ τοῦ προφήτου Ἠσαίου τοῦ κήρυκος τῆς εὐσεβείας· *Ἄκουέ μου, φησὶν, Ἰακώβ καὶ Ἰσραὴλ, ὃν ἐγὼ καλῶ· ἐγὼ Θεὸς πρῶτος, καὶ ἐγὼ μετὰ ταῦτα, καὶ πλήρῃ ἐμοῦ Θεὸς οὐκ ἐστίν.* Πρόσεχε. [810] Λοιπὸν γὰρ ἐνταῦθα τὸ ζητούμενον. Ἄρα τίς ὁ εἰπὼν ταῦτα; ὁ Πατὴρ, ἢ ὁ Υἱὸς; Ὅρα πῶς ἐν μοναρχίᾳ τύπω τὴν Τριάδα κηρύττει συγκεκαλυμμένως· Ἔγὼ Θεὸς πρῶτος, καὶ ἐγὼ μετὰ ταῦτα, καὶ πλήρῃ ἐμοῦ Θεὸς οὐκ ἐστίν. Τίς ὁ ταῦτα λέγων; Ὁ δημιουργός. Ἐπάγει γὰρ· *Ἔγὼ τῇ χειρὶ μου ἐθεμελίωσα τὴν γῆν· βλέπε πῶς ὁ δημιουργός λαλεῖ. Καὶ τὸ Πνεῦμά μου ἐστερέωσε τὸν οὐρανόν.* Ἔγὼ πᾶσι τοῖς ἀστροῖς ἐνετείλαμην· ἐγὼ ἤγειρα μετὰ δικαιοσύνης βασιλεῖα, καὶ πᾶσαι αἱ ὀδοὶ μου εὐθείαι. Εἶπων ἐαυτὸν δημιουργὸν καὶ ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, λέγει λοιπὸν ταῦτα· *Οὐκ ἀπ' ἀρχῆς ἐν κρυψῇ ἐλάλησα ὑμῖν ταῦτα, οὐδὲ ἐν τόσῳ σκοτεινῷ·* εἰπὼν, ὅτι *Ἐθεμελίωσα τὴν γῆν, καὶ ἐποίησα τὸν οὐρανόν·* ὅτε ἐγένοντο. ἐκεῖ ἤμην· *Καὶ τὸν Κύριος ἀπέστειλέ με καὶ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ.* Σὲ τὸν ποιήσαντα τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, τὸν εἰπόντα τοῖς ἀστροῖς, Κύριος ἀπέστειλέ με καὶ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ, ἐγέννησε κατὰ τὴν θεότητα, ἀπέστειλε κατὰ τὴν σάρκα. Ὁ ποιητὴς οὐρανοῦ λέγει· *Κύριος ἀπέστειλέ με καὶ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ.* Τὴν ἀποστολὴν ὁ αἰρετικὸς τοῦ Πνεύματος εἰς ὕβριν λαμβάνει. Ἀπέστειλεν ὁ Πατὴρ, οὐ μεταστάς, οὐ μεταστήσας· ἀπέστειλεν ὁ Υἱὸς τὸ Πνεῦμα, οὐ διαίρων, οὐ διαιρεθεὶς. Διὰ τοῦτο ἡ Γραφή, Ὁ Θεὸς, φησὶν, *ἐξέχευ τὸ Πνεῦμα· αὐτοῦ,* ἦγον τὴν δωρεάν τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Θεότης οὐκ ἐκχεῖται, ἀλλ' ἡ δωρεὰ. Διὰ τοῦτο, ἵνα δευχθῇ ὅτι τὸ ἐκχυνόμενον οὐ Πνεῦμα ἅγιον, ἀλλὰ Πνεύματος θείου χάρις, λέγει Δαυὶδ τῷ Χριστῷ· *Ἐξέχυθῃ χάρις ἐν χειρὶ σου.* Χάρις ἐκχεῖται, οὐχ ὁ δωρούμενος τῇ χάριν. Εἰ οὖν ὁμοτιμία κηρύττεται, καὶ τὸ Ἀψ' ἑαυτοῦ σαφηνίσταται, καὶ τὸ Ἀπὸ τοῦ ἐμοῦ λήψεται, ὡς ἀπὸ δεξαμενῆς ἠρμύνηται, μὴ ἐξέωσσαν χώραν ἢ παρελθόντων ἀσφαλείας· οἱ αἰρετικοὶ. Τίμησον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὁ ἑλαβες. Εἶπον πολλοὶ, ὅτι ἀντιδοσὶν ἔσχατος. Ἐλαβε Χριστὸς παρὰ σοῦ τὸ πλάσμα τὸ σὺν, ἔδωκέ σοι αὐτὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἑαυτοῦ.

• Reg. et Colb. ἐξέχευ τὴν δωρεάν.

Jesu Christi, solem et lunam opifices esse (a)? ubi dixit Christus, quod hæc hauriant animas, et reducant eas? ubi legisti hæc? Ex eo quod non dicat ea quæ scripta sunt, sed a seipso loquatur, manifestum est eum non habere Spiritum sanctum. *A seipso non loquetur, sed quæcumque audierit, annuntiabit vobis* (Joan. 16. 13): hoc est, quæ dixi confirmabit. Et vide miraculum. Quemadmodum Salvator venit, et factus est plenitudo legis prophetarum: ita plenitudo Evangelii est Spiritus sanctus. Christus venit et implevit quæ a Patre in lege et prophetis sunt dicta: ideo dicit Paulus: Plenitudo legis Christus (Rom. 10. 4). Spiritus sanctus venit, et implevit evangelica. Quæcumque sunt in lege, Christus implet: quæcumque sunt in doctrina Christi, Spiritus implet, non quod imperfectus sit Pater, sed ut apparuit Christus confirmans quæ sunt Patris, sic apparuit Spiritus sanctus confirmans ea quæ sunt Filii. Unde hoc? Dicit Salvator discipulis: *Multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo: quando autem venerit Spiritus sanctus, inducet vos in omnem veritatem, quia a seipso non loquetur* (Joan. 16. 12. 13): nam mea implet. Filius implet ea quæ sunt Patris, et a seipso non loquitur: Spiritus sanctus implet quæ sunt Filii, et a seipso non loquitur. Si autem audieris dicentem, Mittam vobis Spiritum sanctum, non secundum deitatem accipias: Deus enim non mittitur. Nomina sunt hæc operationem significantia, nomina occulta simul et lucida: occulta si dignitatem spectes; lucida si contemplationem: certe quisquis mittit, in alia mittit loca, in quibus non est. Finge me alicum alloqui in hac sede: non possum dicere cuiquam, Veni, mittam te huc: hoc non est mittere, sed collocare vel accersere. Quod si Deus ubique est: *Cælum enim, inquit, et terram ego impleo* (Jer. 23. 24): quomam igitur mittit, qui ubique est? *Si ascendero in cælum, tu illic es; si descendero in infernum, ades; si sumptero pennas meas diluculo, et habitavero in extremis maris: etenim illic manus tua deducet me* (Psal. 138. 8.—10). Quorsum igitur Deus mittit? An forte quod ipse quidem ubique, is autem qui mittitur, non ubique? *Misit Deus Filium suum in mundum* (Joan. 3. 17). Nun ut non præsentem in mundo? At mundus ex Filio est. Propterea venit in mundum, quia antea non fuerat in mundo? Quomodo igitur Joannes evangelista dicit: *Omnia per ipsum facta sunt: in mundo erat, et mundus per ipsum factus est* (Joan. 1. 3)? Quomodo igitur in mundum missus est? Rursus si missus est qui missus, et mansit supra is qui misit, et qui missus est infra, quomodo dicebat, *Et qui misit me, mecum est* (Joan. 8. 29)?

11. Obsecro, diligenter attendas, sermonem in tuto colloca. Potest enim dicere hæreticus: *Mecum est,*

(a) Manes dicebat solem et lunam opifices esse. Ubinam dixerint aut Manichæus aut Manichæi solem et lunam esse opifices, nondum mihi compertum est. Verum Manichæos qui late per orbem grassati sunt, et in varias abiire sectas, diversa admodum et parum consona tradidisse certum est. Vide Manichæorum historiam, quam ex Amphilochii Photii edidimus in Bibliotheca Coislin. p. 350. Quod mox hic dicitur solem et lunam haurire animas et reducere, cum Epiphonio consentit, qui dicit Hæresi 66, secundum Manichæorum sententiam, Christum, qui apparetur tantum venit, machinam struxisse duodecim cados habentem, quæ a sphaera quadam circumacta mortuorum animas sursum trahit, quas luminare magnum radiis exceptas purgat, lunæque tradit, et sic lunæ discum impleri: hæc quippe duo luminaria navigia et pontones esse dicit. Cui simile quidpiam dicitur ab Augustino de Hæresibus ad Quodvultdeum cap. 46.

mihî est auxiliò, sicut et ego dico, Deus mecum est. Non dixit simpliciter: sed quid? *Pater in me manens* (Joan. 14. 10). Si cum ipso erat, et in ipso mansit, quomodo ille misit, vel quomodo hic missus est? Si enim venerunt, duo venerunt, et nullus missus est: aut unus, duo manserunt. Si mansit Pater supra, quomodo dicit Filius: *Pater mecum est*? Si supra mansit qui misit, quomodo secum habet is qui missus est eum qui mittit? *Ego enim, dixit, in Patre, et Pater mecum est* (Joan. 10. 58). Quomodo igitur missus est, qui dicit: *Pater in me est*? Et quomodo iterum misit? Igitur cum dicit, *Mitto vobis Spiritum sanctum, donum dicit sancti Spiritus*. Et ut discatis donum mitti, Spiritum autem non mitti, Salvator dicit apostolis: *Manete in Jerusalem, donec induamini virtute ex alto, et accipietis virtutem supervenientis Spiritus sancti in vos* (Luc. 24. 49). Alia est virtus quæ conceditur, et alius est Spiritus qui concedit. *Omnia enim operatur unus et idem Spiritus, dividens singulis prout vult* (1. Cor. 12. 11). Igitur tu non potes ostendere mitti Spiritum sanctum a pura deitate. Sin autem ostendam tibi factorem cæli et terræ mitti a Spiritu sancto, quid facies? Vel nega Christum, et dele Scripturas, vel servus Scripturarum Scripturis obsequere. Et ubi, inquit, dictum est hoc? Audi Deum dicentem per prophetam Ihesaiam, præconem pietatis: *Audi me, ait, Jacob et Israel, quem ego voco: ego Deus primus, et ego post hæc, et præter me Deus non est* (Isai. 48. 12). Attende, quæso. Restat enim hic quod quæretur. Quis igitur dicit hæc? Pater an Filius? Vide quomodo in figura monarchiæ Trinitatem recte prædicet. *Ego Deus primus, et ego post hæc, et præter me non est Deus* (Ibid. et 44. 6). Quis est qui hæc dicit? Mundi conditor. Subdit enim, *Ego mea manu fundavi terram: vide quomodo opifex loquitur: Et Spiritus meus firmavit cælum. Ego omnibus stellis mandavi, ego excitavi cum justitia regem, et omnes vias meæ rectæ* (Is. 48. 13. et 45. 12. 13). Dicens seipsum opificem et factorem cæli ac terræ, hæc adjicit postea: *Non ab initio in occulto loquutus sum vobis hæc, neque in loco tenebroso* (Ib. 48. 16). Dixit, *Fundavi terram, et feci cælum: quando facta sunt, illic aderam: Et nunc Dominus misit me et Spiritus ejus* (Ibid.). Te, qui fecisti cælum et terram, qui dixisti astris, *Dominus misit me et Spiritus ejus*, genuit secundum deitatem, misit secundum carnem. Opifex cæli et terræ dicit: *Dominus misit me et Spiritus ejus*. Missionem Spiritus hæretici in contumeliam capiunt. Misit Pater qui non migrat, nec transfert eum loco; misit Filius Spiritum, non dividens nec divisus. Et idcirco Scriptura dicit: *Deus effudit Spiritum suum*¹, hoc est, donum Spiritus sancti (Joel. 2. 28). Divinitas non effusa est, sed donum: propterea ut demonstraretur, hoc quod effunditur, non esse Spiritum sanctum, sed Spiritus Dei gratiam, dicit David Christo: *Diffusa est gratia in tubis tuis* (Psal. 44. 3). Gratia effunditur, non is qui donat gratiam. Si igitur æqualis honor prædicatur, et si illud, *A seipso*, explicatum est, necnon illud, *De meo accipiet*, quasi a fonte interpretari quis potest; ne habeant hæretici locum vel subterfugium impietatis. Venerare Spiritum sanctum, quem accepisti. Dixi sæpe te retributionem accepisse. Assumpsit a te Christus signamentatum, dedit tibi ipse Spiritum suum.

¹ Reg. et Colb., *effudit donum suum*. Illic autem locus, ut in textu jacet, nusquam, ni fallor, ipsis verbis habetur: LXX. sed in Joel. 2, 28, et in Zachar. 12, 10, similia habentur.

MONITUM

In hanc homiliam hæc notat Savilius p. 759 : « Hanc homiliam, editam Romæ anno 1581, castigavimus ex Manuscripto ex Bibliotheca Regia Lutetiæ, adhibitis etiam Florentis Christiani conjecturis : ac primum sublato titulo Romani Codicis, quem rectissime damnat Florens, cum de Acacio nullum in hoc toto sermone verbum, substituímus alium ex Regio commodiorem. Florens pro 'Αχάκιον ex ingenio ἄχασον [substituit], ut de Christo intelligatur. » His consona dicit Fronto Ducæus in Notis : « In Editione Romana, inquit, anni 1581, huic sermone præfixus erat titulus, εἰς τὸν ἄγιον 'Αχάκιον ποιμένα, καὶ εἰς τὸ πρόβατον, *De sancto Acacio pastore et de ove* : sed castigavit ex Ms. Regio Editio Savilii Græcum textum, et hunc titulum substituit, quem exhibuimus : quandoquidem neque in toto orationis decursu mentio ulla sit Acacii. Fuit hoc nomine Cæsareæ Palæstinæ episcopus quidam, qui synodo Seleuciensi interfuit, ut ex Tripartita Historia constat lib. 5, c. 34. Alius Berœæ fuit episcopus temporibus Gratiani Imperatoris ex ejusdem Historiæ lib. 1x, cap. 3. Forte scriptum hic fuit, εἰς ἄχασον ποιμένα, *De innocente pastore*. »

Utrum autem hæc lectio, εἰς τὸν ἄγιον 'Αχάκιον, *In sanctum Acacium*, ex librorum vitio manarit : utrum vero ex cujuscumque Græculi ausu invecta fuerit, non ita facile est statuere. Certe ita titulus habet, non in Romano Codice tantum, sed etiam in Regio, cujus lectiones in imis paginis posuimus. Et observare velim, etsi initio memoria martyrum in plurali celebrari dicatur, in fine tamen homiliæ [811] unum

IN MEMORIAM MARTYRUM,

ET QUOD CHRISTUS SIT PASTOR ET OVIS : NECNON DE VELO ET PROPITIATORIO (a).

1. *Martyres cum Christo comparati ; Filius cum Patre cooperatur.* — Rursus martyrum memoria, rursus piorum festi dies, rursus angelorum argumentum, rursus Ecclesiæ celebritas. Memoria est eorum qui martyrium sunt perpassi : honor autem martyrum, gloria est ejus pro quo martyrium subierunt. Honorantur martyres pro Christo passi ; adoratur Christus, qui pro omnibus passus est. Illi quidem per supplicium ex humili gradu sese in sublimem evexerunt : Servator autem a sublimitate divinitatis, ad humilitatem humanæ naturæ descendit, non egressus quidem a dignitate, sed ut œconomiam suam operaretur. Audivimus enim eum dicentem : *Ego sum pastor bonus, qui posuit animam suam pro ovibus* (Joan. 10. 11) ; qua ille oratione et benignitatem suam ostendit, et potentiam prædicavit. Nam quod pro ovibus patitur, id benignitatis ; quod vero animam suam ipse ponat, id potestatis est : non enim vim patitur, sed œconomiam operatur. Etsi namque dicat apostolus Patrem illum tradidisse pro nobis (Rom. 8. 32), non necessitate Filium subisse supplicium arguit, sed voluntate Filii cum paterna concurrisset ostendit. Tradit autem seipsum Filius, non necessitate serviens, sed cum Patris sententia cooperans. Aliud enim est servilem in modum ministrare, aliud divino more cooperari. Cooperatur enim cum Patre Unigenitus, etiamsi id nolint hæretici, qui propria nequitia indivisibilem naturam dividunt, qui Patrem creatorem, Filium subministrum, Spiritum sanctum item ministrum prædicant ; qui nec Pauli voces reverentur, qui ministros prædicationis non subministros vocavit, sed cooperatores Dei, cum dixit, *Dei sumus cooperatores* (1. Cor. 3. 9). Paulusne cooperatur, Filius vero subminister ? Ne quæras igitur quid Christus dixerit per Hesaiam, sed quid per seipsum. Propter seipsum siquidem pastor est, propter te ovis ; hæc quippe duæ lectiones hodie concurrerunt. Hesaias certe de ipso lectionem suppeditabat eunucho, *Quasi ovis ad occisionem ductus est*

¹ Reg., ut Deum decet.

(a) Collata cum Ms. Regio 1476, in quo titulus sic habet : *in sanctum Acacium pastorem, et in ovem, et in velum, et in propitiatorium.*

(Isai. 53. 7. Act. 8. 32) : Servator autem, *Ego sum pastor bonus* (Joan. 10. 11). Tu mihi igitur discrimen ovem inter et pastorem ostende ; in quonam ovis, in quonam pastor sit. Nisi enim nominum differentiam noveris, unde cognosces excellentiæ dignitatem ? Palam sane est ovem esse ob supplicii œconomiam¹, pastorem vero ob potentiam benignitatis. Neque enim erubescit Deus appellari pastor. Oportebat quidem nos ipsum Deum ac Regem agnoscere : sed quia Deum ut homines ratione præditi non novimus, vult ille nos, ut oves irrationabiles, saltem agnoscere pastorem. Si enim Servator, cum in mundum venit, te hominem rationabilem reperisset, ut Deus tibi necessario apparuisset : sed quia te hominem non invenit, tamquam ovem a priscis usque temporibus errantem, et per prophetas Dominum invocantem : *Erravi sicut ovis, quæ perivi, quære servum tuum* (Psal. 118, 176) : ideo regiam occultat dignitatem, et pastoris curam profert. Quocirca a principio statuit in præsepi corpus suum collocari : matremque et œconomiam ministrum Joseph in angustias deducit : neque enim illum dixerim vel patrem Servatoris, vel Mariæ virum, sed socium et mediatorem mysterii. Siquidem sponsus erat virginis, non maritus ejus ; sed maritus quidem nomine, re minister œconomiam. Hic itaque in angustum deducitur cum Maria in Bethlehem : ita ut propter diversorii angustias infantem in præsepio locari necesse fuerit. Dei autem opus erant angustia illæ, ut ex necessitate in illum deponeretur locum benignus ille ; deponeretur, inquam, propter carnalem œconomiam. Cur hoc ita dispensat ? Quia præsepe est brutorum mensa ; humanitas vero in brutorum naturam degeneravit (*Homo enim, cum in honore esset, non intellexit ; comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis*) (Psal. 48. 13) : caelestem cibum in brutorum mensa apponit, ut qui animo bruti essent, in præsepi, quasi in propria sibi mensa, non ultra brutorum sænum invenirent ; sed eum qui dixit, *Ego sum panis, qui de caelo descendit, et, qui dat vitam mundo* (Joan. 6. 35. 41). Ovis igitur propter œconomiam, Deus vero propter gloriam suam. Pone igitur ani-

¹ Florens Christianus mavult, ob passionis Dei œconomiam.

IN HOMILIAM DE CHRISTO PASTORE ET OVE.

tantum martyrem commemorari. Ταῦτα, ἀδελφοί, ἡγεῖσθε μὴ παρ' ἡμῶν εἰρηθεῖαι, ἀλλὰ παρὰ τοῦ ἀγίου μάρτυρος : *Hæc putate, fratres, non a nobis dici, sed a sancto martyre.* Nescio utrum hic martyr sit Acacius in titulo positus. Acacii plures martyres in Martyrologio Romano commemorantur. Nollem tamen affirmare hunc Acacium data opera in titulo fuisse positum ab eo qui hanc concionem Chrysostomi nomine publicavit : huic enim opinioni officeret ipsa tituli ratio. Hæc namque sic posita, εἰς τὸν ἅγιον Ἀκάκιον ποιμένα, καὶ εἰς τὸ πρόβατον, *In sanctum Acacium pastorem, et in ovem,* non quadrant : homilia quippe, maxime initio, de Christo pastore et ove agit : quamobrem ut staret hic titulus, ita concinnatus esse deberet, εἰς τὸν ἅγιον Ἀκάκιον, καὶ εἰς Χριστὸν ποιμένα καὶ τὸ πρόβατον : *In sanctum Acacium, et in Christum pastorem et ovem.* Hæc omnia dubitando et ex conjectura dicta sunt : interimquæ donec quid certius emergat, titulum a Savilio et a Frontone Ducæo editum et approbatum homiliæ præligimus.

Savilius hanc concionem inter ἀμφιβαλλόμενα posuit, Frontio Ducæus in spuris locavit et jure quidem : nihil enim hic Chrysostomo dignum. Omnia Græculum sapiunt qui S. illum doctorem ementitur, cujus generis multi fuerunt.

Interpretationem Latinam Joannis Jacobi Beoreri, utpote minus bene concinnatam, rejectimus, veramque paravimus.

[814] Εἰς Μνήμην Μαρτύρων,

Καὶ δεῖ ποιμὴν καὶ πρόβατον ὁ Χριστὸς ὀνομάσθαι, καὶ εἰς τὸ καταπέτασμα, καὶ εἰς τὸ ἱλαστήριον *.

α. Πάλιν μαρτύρων μνήμη, πάλιν εὐσεβῶν ἑορταί, πάλιν ἀγγέλων ὑπόθεσις, πάλιν Ἐκκλησίας πανήγυρις. Ἡ μνήμη τῶν μαρτυρησάντων, τιμὴ δὲ μαρτύρων ἢ δόξα τοῦ μαρτυρηθέντος. Τιμῶνται μάρτυρες ὑπὲρ Χριστοῦ παθόντες, προσκυνεῖται δὲ Χριστός ὑπὲρ πάντων παθών. Οἱ μὲν γὰρ διὰ τοῦ πάθους ἑαυτοὺς ἀπὸ ταπεινώσεως εἰς ὕψος ἀνήγαγον· ὁ δὲ Σωτὴρ ὁ ἀπὸ ὕψους τῆς θεότητος εἰς ταπεινώσειν ἀνθρωπότητος ἐβήλυθεν, οὗ τῆς ἀξίας ἐξερχόμενος, τὴν δὲ οἰκονομίαν πραγματεύμενος. Ἰκοῦσάμεν γὰρ αὐτοῦ λέγοντος· Ἐγὼ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλός, ὁ τιθεὶς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν προβάτων· καὶ τὴν φιλανθρωπίαν ἐδείξε τοῦτο εἰρηκώς, καὶ τὴν ἐξουσίαν ἐκήρυξε. Τὸ μὲν γὰρ παθεῖν ὑπὲρ τῶν προβάτων, φιλανθρωπίας· τὸ δὲ ἀπ' ἑαυτοῦ θείναι τὴν ψυχὴν, ἐξουσίας· οὐ γὰρ βίαν ὑφίσταται, ἀλλ' οἰκονομίαν ἐργάζεται. Κἀν λέγῃ ὁ Ἀπόστολος, ὅτι ὁ Πατὴρ παρίδωκεν αὐτὸν ὑπὲρ ἡμῶν, οὐκ ἠναγκασμένον εἰσαγαγεῖ τοῦ Υἱοῦ τὸ πάθος, ἀλλὰ συνδρομον τῷ Πατρὶ τὸ Υἱοῦ θέλημα. Παραδίδοσι ὁ δὲ αὐτὸν ὁ Υἱός, οὐκ ἀνάγκῃ δουλεύων, ἀλλὰ γνώμῃ Πατρὸς συνεργῶν. Ἄλλο γὰρ ὑπουργῆσαι δουλοπρεπῶς, ἕτερον δὲ συνεργῆσαι θεϊκῶς. Συνεργός γὰρ τοῦ Πατρὸς ὁ Μονογενής, κἀν μὴ θέλωσιν αἰρετικῶν παῖδες, οἱ τῇ βίᾳ κακία τὴν ἀμνητον φύσιν τέμνοντες, οἱ τὸν μὲν Πατέρα δημιουργόν, τὸν δὲ Υἱὸν ὑπουργόν, τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον λειτουργόν κηρύττοντες· αἱ οὐκ αἰσχροῦνται οὐδὲ τὰς τοῦ Παύλου φωνάς α, ὅς τοὺς ὑπηρέτας τοῦ κηρύγματος οὐκ ὑπουργοὺς ἐκάλεσεν, ἀλλὰ συνεργούς Θεοῦ, εἰρηκώς· Θεοῦ ἔσμεν συνεργοί. Παῦλος συνεργός, καὶ ὁ Υἱὸς ὑπουργός; Μὴ οὐκ ζήτηε τί εἰρηκε Χριστὸς διὰ Ἡσαίου, ἀλλὰ τί δι' αὐτοῦ. Δι' αὐτὸν μὲν γὰρ ποιμὴν ἐστὶ, διὰ δὲ αὐτὸ πρόβατον· τὰ γὰρ δύο ταῦτα συνδρομον σημερον ἀναγνώσματα. Ἡσαίας γὰρ περὶ αὐτοῦ τῶν ἐπουράτων ὑπανεγίνωσκεν· Ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγῆν ἤχθη· ὁ δὲ Σωτὴρ, Ἐγὼ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλός. Δειξόν

μοι τοίνυν τὴν διαφορὰν προβάτου πρὸς ποιμένα, ἐν τίνι πρόβατον, ἐν τίνι ποιμὴν. Ἐάν γὰρ μὴ εἰλόξῃ τῶν ὀνομάτων ἢ τὴν διαφορὰν, πόθεν γνωρίσεις τὴν ἀξίαν; Δῆλον μὲν ὅτι ὡς πρόβατον, διὰ τὸ πάθος τῆς οἰκονομίας, ὡς ποιμὴν δὲ, διὰ τὴν ἐξουσίαν τῆς φιλανθρωπίας. Οὐ γὰρ ἐπαισχύνεται Θεὸς ὡν καλεῖσθαι ποιμὴν. Ἐγρήν μὲν γὰρ ἡμᾶς Θεὸν αὐτὸν γινώσκειν καὶ βασιλεῖα· ἀλλ' ἐπειδὴ ὡς ἄνθρωποι λογικοὶ Θεὸν οὐκ ἐπέγνωμεν, βούλεται ἡμᾶς, κἀν ὡς πρόβατα ἄλογα, τὸν ποιμένα γνωρίσαι. Εἰ γὰρ ἔλθω ὁ Σωτὴρ εἰς τὸν κόσμον εὐρέ σε ἄνθρωπον λογικόν, ἀναγκαίως σοι ὡς Θεὸς ἐπιφαίνεται· ἀλλ' ἐπειδὴ ἄνθρωπον μὲν οὐκ εὗρεν, ὡς πρόβατον δὲ πλανώμενον ἐξ ἀρχαίων χρόνων, καὶ παρακαλοῦντα διὰ τῶν προφητῶν τὸν δεσπότην· Ἐπλανήθη ὡς πρόβατον ἀπολωλός, ζήτησον τὸν δούλον σου· διὸ κρούπει τὴν βασιλικὴν ἀξίαν, καὶ προφέρει τὴν ποιμαντικὴν κηδεμονίαν. Διὰ τοῦτο καὶ ἀπ' ἀρχῆς οἰκονομεῖ ἐν φάτνῃ τεθῆναι τὸ σῶμα τὸ ἑαυτοῦ, καὶ συναγαγεῖ εἰς ἀνάγκην τὴν μητέρα, καὶ τὸν τῆς οἰκονομίας ὑπηρέτην Ἰωσήφ· [812] οὐ γὰρ εἶποιμι πατέρα ἐκεῖνον τοῦ Σωτῆρος, οὐδὲ ἄνδρα Μαρίας, ἀλλὰ κοινῶν καὶ μεσίτην τοῦ μυστηρίου. Μνηστῆρ γὰρ ἦν τῆς παρθένου, καὶ οὐκ ἀνήρ, ἀλλ' ἀνήρ μὲν τῇ προσηγορίᾳ, ὑπηρέτης δὲ τῆς οἰκονομίας. Στενοῦται οὖν οὗτος μετὰ Μαρίας ἐν Βηθλεὲμ, ὥστε διὰ τὸ στενὸν τοῦ καταλύματος ἀναγκασθῆναι τὸ βρέφος ἐν φάτνῃ τεθῆναι. Θεοῦ δὲ ἦν ἔργον ἡ στένωσις, ἵν' ἐξ ἀνάγκης εἰς ἐκεῖνο τὸ χωρίον ἀποτεθῇ ὁ φιλάνθρωπος, ἀποτεθῇ δὲ, φημί, διὰ τὴν ἔνσαρκον οἰκονομίαν. Διὰ τί δὲ τοῦτο οἰκονομεῖ; Ἐπειδὴ ἡ φάτνη ἄλογον ἐστὶ τράπεζα, ἡ δὲ ἀνθρωπότης εἰς ἀλόγιαν ἐτρέπη (Ἄνθρωπος γὰρ ἐν τριμῇ ὦν, οὐ συντήκῃ παρασυνεβλήθη τοῖς κτηνεσι τοῖς ἀνοήτοις, καὶ ὁμοιώθη αὐτοῖς), τίθησι τὴν τροφήν τὴν οὐράνιον τῇ τραπέζῃ τῶν κτηνῶν, ἵνα οἱ κτηνώδεις τὴν ψυχὴν, προσελθόντες, ὡς οἰκία τραπέζῃ, τῇ φάτνῃ, εὗρωσι μηκέτι κτηνώδη χόρτον, ἀλλὰ τὸν φάσκοντα· Ἐγὼ εἰμι ὁ ἄρτος ὁ ἐξ οὐρανοῦ καταβάς, καὶ ὡμὴν διδοῖς τῷ κόσμῳ. Πρόβατον μὲν οὖν διὰ τὴν οἰκονομίαν, Θεὸς δὲ διὰ τὴν ἑαυτοῦ δόξαν. Τίθησιν οὖν τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ὑπὲρ τῶν προβάτων, οὐκ ἀνάγκην ὑπομένων, ὡ;

* In ms. Regio 1476 titulus sic habet : Εἰς τὸν ἅγιον Ἀκάκιον τὸν ποιμένα, καὶ εἰς τὸ πρόβατον, καὶ εἰς τὸ καταπέτασμα, καὶ εἰς τὸ ἱλαστήριον. Vide Monumentum.

b Reg. ὁ δὲ Χριστός.

c Reg. τὸ τοῦ Υἱοῦ πνεῦμα, παραδίδοσι, perperam. Infra idem συνεργῆσαι θεοπρεπῶς.

d Reg. τὰς Παύλου φωνάς.

e Sic Reg. Morel. vero ὑπανεγίνωσκεν.

f Reg. μὴ δῆς τῶν ὀνομ. Infra Florens Christianus multum diu Θεοῦ πάθους τὴν οἰκονομίαν

Ερσην εἰπών, ἀλλὰ πραγματεῖαν ἀναδεχόμενος. Πάντα γὰρ ὅσα ἐν τῇ παλαιᾷ λατρείᾳ γεγένηται, εἰς τὸν Σωτῆρα τὴν ἀνακεφαλαίωσιν φέρει, εἴτε προφητεία, εἴτε ἱερωσύνη, εἴτε βασιλεία, εἴτε ναὸς, εἴτε θυσιαστήριον, εἴτε καταπέτασμα, εἴτε κιβωτός, εἴτε ἱλαστήριον, εἴτε μάννα, εἴτε βῆθος, εἴτε στάμνος, εἴτε τι ἄλλο^α, πάντα εἰς αὐτὸν τὴν ἀναφορὰν ἔχει.

Συνεχώρησε γὰρ ὁ Θεὸς Ἰουδαίον παισὶν ἀπ' ἀρχῆς τὴν τῶν θυσιῶν λειτουργίαν, οὐκ ἀναπαυόμενος εἰς θυσίας, ἀλλὰ βουλόμενος αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀποσπάσαι. Καὶ ἐξ ἐκείνου ἠνιοχήσας αὐτοὺς πρὸς ἃ βούλεται, περιτίθεισιν αὐτῶν ὃ μὴ βούληται. Ἐπειδὴ γὰρ^β οὐδέπω ἔχωρεν Ἰουδαίον διάνοια δέξασθαι πνευματικὴν ἐνέργειαν, ἀλλὰ τῇ τῶν ἰθῶν συνήθειᾳ δεδούλωτο, καὶ περὶ βωμῶν ἐκαχθῆναι καὶ θυσίας, λαθῶν ὁ Θεὸς τὰς εἰδωλικὰς ἑορτάς μεταβάλλει τῶν βῆθων τῆς εὐσεβείας, καὶ ἀνέχεται ὧν μὴ βούληται. Καὶ ὡσπερ πατὴρ ἀγαθός, ἐπειδὴν ἴδῃ τὸν αὐτοῦ παῖδα περιπαίγνια ἔχοντα, τῆς μὲν ἀγορᾶς αὐτὸν ἀπέλκει, κατὰ δὲ τὸν οἶκον ἐπιτρέπτει πάντα ποιεῖν ἃ βούλεται, καὶ τὴν εὐσημοσύνην αὐτῶν φυλάττει, καὶ τὴν ἀναίδειαν τῆς παιδείας ἀνασκευάζων^γ οὐτὼ καὶ ὁ Θεὸς βουλόμενος αὐτοὺς τῇ φαινομένῃ ταύτῃ πανηγύρει τῶν ἑορτῶν εἰς εὐσεβείαν μεταβρῦθῆναι, συνεχώρει καὶ θυσιάζειν, δίδωσι καὶ θυσιαστήριον, καὶ πρόσβατα θύεσθαι κελεύει, καὶ αἶγα καὶ βόων, τὰ δὲ ὀλοκαυτώματα οὐκ ἔτερεπεν. Οὐ γὰρ Θεὸν ἀνέπαυεν.

β. Ὅτι δὲ ταῦτα ἰκονομίως γίνετο, ἄκουε πῶς ὁ διὰ Μωϋσέως ἐπιτρέψας τὰς θυσίας, καὶ προστάξας διαφόρους γίνεσθαι θυσιῶν ἰδέας, διὰ τῶν προφητῶν ἀνατρέπει τὰ κατὰ συγχώρησιν γινόμενα, δεικνύς ὅτι ὡς νηπίος γάλα συνεχώρησεν, οὐ τροφήν ἔδωκε· καὶ φησὶ διὰ τοῦ αὐτοῦ· Ἄκουσον, λαὸς μου, λαλήσω σοι, [813] Ἰσραὴλ, καὶ διαμαρτυροῦμαι σοι, ὅτι ὁ Θεός, ὁ Θεός σου ἐμὶ ἐγώ. Οὐκ ἐπὶ ταῖς θυσίαις σου ἐλέγξω σε, τὰ δὲ ὀλοκαυτώματά σου ἐνώπιόν μου ἐστὶ διὰ παντός. Οὐδέξομαι ἐκ τοῦ οἴκου σου μόσχους, οὐδὲ ἐκ τῶν ποιμνίων σου ζιμάρους. Καὶ ἵνα μὴ τίς νομίσῃ, ὅτι ἀποστρεφόμενος οὐδέχεται^δ, ἐρμηνεύει τὸν τρόπον, ὅτι δι' ἀνιδέησιν τούτων, οὐ διὰ τῆς τούτων προσφορᾶς, καὶ ἰπάγει· Μὴ φάσονται κρῆα ταύρων, καὶ αἶμα τράγων κλομαί; Θύσον τῷ Θεῷ θυσίας αἰρέσεως, καὶ ἀπόδος τῷ Ἰψίστῳ τὰς εὐχὰς σου· δεικνύς ἵτι οὐκ ἀποστρεφόμενος ἀποσελεται, ἀλλ' εἰς τὴν κρείττονα αὐτοῦ, καὶ νοσρὰν θυσίαν προσκαλεῖται. Συνεχώρησε μὲν οὖν ἀπ' ἀρχῆς τὰς θυσίας, οὐκ αὐταῖς ἀρεσκόμενος, ἀλλὰ τοὺς οὕτως ἠργόμενος μεταβρῦθῆναι εἰς εὐσεβείαν. Ἐνδιδούς δὲ τῇ προήκει τῇ Ἰουδαϊκῇ, ὡς σοφός καὶ μέγας, ἐν αὐτῇ τῇ συγχώρησι τῶν θυσιῶν προκατεσκεύαζεν εἰκόνα τῶν μελλόντων, ἵνα κἀν ἡ θυσία εἰ' αὐτὴν ἀχρηστος ἦ, διὰ τὴν εἰκόνα χρήσιμος εὐρεθῆ. Πρόσεχε ἀκριβῶς^ε λεπτόν γὰρ τὸ νόημα. Αἱ μὲν οὖν θυσίαι οὐκ ἦσαν ἀρεσταὶ τῷ Θεῷ, οὐδὲ κατὰ γνώμην γινόμεναι, ἀλλὰ κατὰ συγχώρησιν καὶ γινόμεναις ἐπέθηκε^ς τύπον κατ' εἰκόνα τῆς μελλούσης οἰκονομίας τοῦ Χριστοῦ, ἵνα κἀν μὴ δι' αὐτὰς ὡσιν δεχταί, κἀν γοῦν διὰ τῆν εἰκόνα ὡσιν εὐπρόσδεκτοι. Καὶ τίθησι διὰ πάντων εἰκόνα Χριστοῦ, καὶ σκιαγραφεῖ^α τὰ μελλόντα. Κἀν πρόσβατον ἢ θυόμενον, εἰκὼν τοῦ Σωτῆρος· κἀν βούς, εἰκὼν τοῦ Κυρίου· κἀν μόσχος, κἀν δάμαλις, κἀν ἄλλο τι τῶν προσφερομένων, κἀν περισσότερὰ καὶ τρυγῶν, πάντα εἰς τὸν Σωτῆρα τὴν ἀναφορὰν εἶχε. Διὰ τοῦτο καὶ ναὸς, ἵνα ἡ εἰκὼν προκατασκευασθῇ τοῦ Κυριακοῦ ναοῦ· διὰ τοῦτο πρόσβατον, διὰ τοῦτο ἱερεὺς, διὰ τοῦτο

καταπέτασμα. Καὶ ἵνα μὴ κατὰ μέρος πλατύνω τὸν λόγον, δέχου τῶν εἰρημένων ἐρμηνεία τὸν Παῦλον, μὴ συγχωροῦντά σε μηδὲν ἔξω Χριστοῦ νοῆσαι, ἀλλὰ πάντα εἰς Χριστὸν ἀναλαμβάνοντα. Τί γάρ; Ὁ αὐτὸς πρὸς Ἑβραίους^ι βουλόμενος ἐκθέσθαι τῶν μυστηρίων τὰς διαφορὰς, τί ἐβούλετο ἡ τράπεζα, τί ἐβούλετο τὸ θυσιαστήριον, τί ἐβούλετο τὸ καταπέτασμα, τί ἡ ναὸς, τί ὁ ἱερεὺς, ἐν κεφαλῶν εἰς Χριστὸν τὰ πάντα ἀναφέρει, καὶ δεικνύσι σκητὴν εἶναι δι' οἴλου τὸν πάντα βίον· ἀλλὰ τὴν πρώτην σκητὴν τύπον τῆς Ἀρχαίας Διαθήκης, τὰ δὲ Ἅγια τῶν ἁγίων τύπον τῆς Νέας Διαθήκης. Πρόσεχε ἀκριβῶς, παρακαλῶ. Ἦν μὲν γὰρ ὁ ναὸς εἰς δι' οἴλου, εἰς ἄλλα δὲ καὶ ἄλλα ἐμεμέριτόν· εἰς τὸ ἄγιον, καὶ εἰς τὸ Ἅγιον τῶν ἁγίων^ι. Τύπος ὁ ναὸς τοῦ Κυριακοῦ σώματος· καὶ ἄκουε τοῦ Κυρίου λέγοντος· Ἀύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερω αὐτόν. Ὅσπερ οὖν ἐν τῷ ναῷ κείνῳ τὰ μὲν πασὶν ἐρωτό, τὰ δὲ μόνῳ τῷ ἀρχιερεῖ· οὕτω καὶ ἐν τῇ τοῦ Σωτῆρος οἰκονομίᾳ ἡ θεότης, καὶ ἡ ἐνέργεια τῆς θεότητος, οὐσα μὲν ἐν κρυφῇ, ἐργαζομένη δὲ ἐν τῷ φανερῷ. Ἐχεις τοῦ ναοῦ τὴν εἰκόνα· ζήτησόν μοι τὸ καταπέτασμα τὸ μέσον, τὸ διεργαστὰ ἅγια ἀπὸ τοῦ ἁγίου τῶν ἁγίων, ὅποιον τὸ καταπέτασμα· πάλιν τὸ καταπέτασμα εἰκὼν τοῦ σώματος. Ὅσπερ γὰρ τὸ καταπέτασμα ἐμεσολάθει τῷ τόπῳ, καὶ διεργε τὴν ἐξωθεν ἔβην τῆς ἔσωθεν μυσταγωγίας· οὕτω τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου καταπέτασμα ἦν τῆς θεότητος, μὴ συγχωροῦνταὶς ἔβησι ταῖς θνηταῖς ἐνατενίσειν τῇ ᔁβει τοῦ ἀθανάτου. Οὐκ ἐμὸς ὁ λόγος, ἀλλ' ἄκουε τοῦ Παύλου λέγοντος· Ἐχόντες δὲ, ἀδελφοί, ὁδὸν πρόσφορον καὶ ζωσαν, ἣν ἐνεκαίνωσεν ἡμῖν διὰ τοῦ καταπέτασματος, τουτέστι, τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, προσεβρῦσθα. Πρόσεχε ἀκριβῶς. Καὶ ναὸν εἶπε τὴν σάρκα, καὶ τὸ καταπέτασμα τύπον τῆς σαρκός. Πάλιν ὁ ἱερεὺς εἰσῆγε διὰ τοῦ καταπέτασματος; ἀπεξῆ τοῦ ἐνιαυτοῦ· οὐδὲ τοῦτο παρέλειπεν ὁ Παῦλος, ἀλλὰ λαμβάνει αὐτὸ εἰς τύπον τοῦ Σωτῆρος, καὶ φησὶ· Οὐκ εἰς χειροκλήθη ἅγια εἰσῆλθον ὁ Χριστός, ἀντίτυπα τῶν ἀληθινῶν, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν [814] ὄρανόν, τὸν ἐμφανισθῆναι τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ ἡμῶν. Ὅρα τὸν ἀρχιερέα, ὄρα τὸν τύπον. Πάλιν ἐθύετο πρόσβατον, καὶ ἦν εἰκὼν τοῦ Σωτῆρος· Ὡς πρόσβατον ἐπὶ σφατῆν ἤχθη. Ἐθύετο μόσχος, ταῦρος, τὰ ἄλλα πάντα καὶ ἀπὸ τοῦ αἵματος τῶν θυομένων ἐλάμβανεν ὁ ἀρχιερεὺς τῷ δακτύλῳ, καὶ εἰσῆγε εἰς τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων, καὶ ἔβραινεν ἀπέναντι τοῦ ἱλαστήριου ἐπτάκις. Καὶ ἦν καὶ αὐτὸ τὸ ἱλαστήριον τύπος τοῦ Σωτῆρος, καὶ τὸ αἶμα τὸ βαινόμενον τύπος αὐτοῦ, ἵνα καὶ ὁ προσκυνούμενος καὶ τὸ δῶρον τὸ προσφερόμενον τῷ προσκυνούμενῳ εἰς καὶ ὁ αὐτὸς ἦ. Τούτων δὲ τῶν ζῶων, ὧν τὸ αἶμα προσεφέρετο εἰς τὰ ἅγια, τὰ σῶματα κατεκαίετο ἔξω τῆς παρεμβολῆς, καὶ ἡ τέφρα αὐτῶν ἤγιάζε τοὺς ἀνθρώπους, καὶ τοὺς κεκοινωνημένους ἤγιάζε τὰ τῶν νεκρωθέντων ζῶων λείψανα. Βλέπε τούτων. Ζῶντα μὲν οὐκ ἤγιάζον, ἀποτεφρωθέντα δὲ, καὶ εἰς θυσίαν ἀπαρισσένετ, ἁγιασμὸν ἔφερον τοὺς κεκοινωνημένους, καὶ ἦν τὰ αὐτὰ ζῶα καὶ ἔξω καίόμενα, καὶ ἔσω προσφερόμενα. Ἐνετῶθεν ὁ Ἀπόστολος· Ὅν γὰρ, φησὶν, εἰσφέρεται ἡ ζῶων τὸ αἶμα εἰς τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων, τούτων τὰ σῶματα κατεκαίετο ἔξω τῆς παρεμβολῆς^ι. Εἶπε τὸν τύπον, καθερμηνεὺς τὴν ἀλήθειαν, καὶ φησὶ· Διὸ καὶ Ἰησοῦς, ἵνα ἀνάσῃ τὸν λαόν, ἔξω τῆς αὐλῆς ἐβίβη. Καὶ τί ἐπάγει; Ἐξεργώμεθα οὖν πρὸς αὐτόν, τὸν ὀνειδισμὸν αὐτοῦ φέροντες. Ἐχεις τὸν τύπον· Ἔθε τὴν ἀλήθειαν. Ζήτησον πάλιν τὸ αἶμα καὶ τὸ ἱλαστήριον. Τὸ αἶμα ἔβραινέτο, καὶ τὸ ἱλαστήριον ἐδέχετο, ὁ ἱλασμὸς ἐπέκειτο. Ἦν τὸ ἱλαστήριον; Παύλου πάλιν ἄκουε λέγοντος ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους· Πάντες γὰρ ἡμαρτον, καὶ ὑπερευνοῦνται τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, δικαιοῦμενοι δωρεὰν τῇ αὐτοῦ χάριτι, διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ, διὰ τῆς ἀπολυτρώσεως τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὃν προσέθετο ὁ Θεός Ἰλα-

^α Εἴτε τι ἄλλο deest in Reg.
^β Reg. ἀποσπάσαι, ἵν' ἐκείνου ἠνιοχήσαντος πρὸς ἃ βούλεται. Ἐπειδὴ γὰρ.
^γ Suspirantur David. legendum περί παιγνια.
^δ Reg. παρασκευάζων.
^ε Reg. ἐλέγχομαι. Non alii legendum putant διὰ τὴν τούτων προσφορὰν teste Savillio. Frustra ma: uitt οὐδέχεται τούτων προσφορὰν.
^ς In Reg. καὶ deest ante ἐπάγει.
^ζ Reg. ἔβηκε. ibid. Florens legendum putat καὶ εἰκόνα.
^η Sic Reg.

^ι Reg. ἀναλαμβάνοντα· ὅτι γὰρ πρὸς Ἑβραίους.
^κ Reg. εἰς τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων.
^λ Reg. προσφέρεται.
^μ Reg. et Savill. in textu ἔξω τῆς παρεμβολῆς. Savill. in marg. et Morel. ἔξω τῆς πόλης. Quidam legerunt ἔξω τῆς πόλεως.

mam suam pro ovibus (*Joan. 10. 11*) non necessitate aliqua, ut jam dixi, sed hoc negotium suscipiens. Quæcumque enim in veteri cultu facta sunt, in Servatorem reducuntur: sive prophetia, sive sacerdotium, sive regnum, sive templum, sive altare, sive velum, sive arca, sive propitiatorium, sive manna; sive virga, sive urna, sive quidpiam aliud¹, omnia in ipsum referuntur.

Cur Deus Judæis sacrificia concessit. — Concessit enim Deus Judæis ab initio sacrificiorum ministerium, non quod hostiis acquiesceret, sed ut eos a gentiliis superstitionibus avelleret. Inde vero cum illos duxisset ad ea quæ ipse vellet, id sibi ipsi apponit, quod minime vult. Quia enim mens Judæorum spiritualem operationem nondum suscipere poterat, sed in servitute gentiliis consuetudinum deducta erat, arisque et victimis inhiabat, acceptis Deus idolorum festivitatis, ad pietatis ritum ipsas traduxit, atque ea fert, quæ sibi minime placent. Et quemadmodum bonus pater cum filium videt ludicris vacantem, a foro quidem ipsum arceat, domi vero ad libitum omnia facere permittit; atque ita illum in decore custodit, et lusus insolentiam eliminat: ita quoque Deus, cum vellet illos ab hujusmodi festorum conventibus ad pietatem conformare, sacrificia concessit, altare dedit, oves immolare jussit et capram et bovem, omniaque facere quæ ipsi voluptati essent. Neque enim Deum hæc oblectabant.

2. Quod autem hæc ex dispensatione facta sint, audi quomodo is, qui per Moysen sacrificia concessit, et varias victimarum species offerri jussit, per prophetas evertat ea quæ ex concessione efficiebantur, ostendens se iis tamquam infantibus lac concessisse, non cibum dedisse. Ait quippe per Davidem: *Audi, populus meus, et loquar tibi, Israel, et testificabor tibi, quia Deus, Deus tuus sum ego. Non in sacrificiis tuis arguam te, holocausta autem tua in conspectu meo sunt semper. Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos (Psal. 49. 7-9)*. Ne quis vero putet cum aversantem non admittere, explicat modum, quod scilicet non iis opus habere, non quod nolit offerri², et infert: *Nunquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo? Immola Deo sacrificium laudis, et redde Altissimo vota tua (Psal. 49. 13. 14)*: declarans se non aversantem recipere, sed eos ad meliorem et spiritualem victimam evocare. Concessit igitur antiquitus sacrificia, non quod placerent; sed ut eos, qui sic initiati fuerant, ad pietatem transformaret. Dum proposito Judæorum indulgeret, utpote sapiens et magnus, in ipsa concessione sacrificiorum imaginem futurorum præparabat, ut si sacrificium per se inutile esset, per imaginem utile reperiretur. Animum diligenter adhibe: subtile namque est hoc cogitatum. Victimæ Deo gratæ non erant, nec ex animi sententia, sed per concessionem factæ: iisque figuram atque imaginem futuræ Christi incarnationis impresserat Deus, ut si non per se gratæ, saltem per expressam imaginem acceptæ forent. Per omnes certe Christi imaginem exprimit, et futura adumbrat. Licet ovis esset quæ immolabatur, imago tamen Servatoris; licet bos, imago Christi; licet vitulus, sive vacca, sive quid aliud eorum quæ solebant offerri, sive columba, sive turtur, omnia ad Servatorem referebantur. Ideo templum erat, ut imago præpararetur dominici templi; ideo ovis, ideo sacerdos, ideo velum. Ne vero minutatim prolixius loquar, prædictorum interpretem accipe Paulum, qui nihil extra Christum te cogitare permittit; sed omnia de Christo explicat. Quid enim? Cum Hebræis vellet exponere mysteriorum quid verum, quid sibi vellet mensa, quid altare, quid velum, quid templum, quid sacerdos, summam in Christum omnia refert, et ostendit tabernaculum esse

totam hanc vitam (*Hebr. 8. et 9*); sed prius illud tabernaculum figuram esse Veteris Testamenti (*Exod. 30*); sancta vero sanctorum figuram esse Novi Testamenti (*Levit. 26*). Animum adhibe, quæso, diligenter. Templum quidem illud unum omnino erat, sed in alia et alia divisum; in sanctum, in Sanctum sanctorum. Figura erat templum dominici corporis: audi vero Dominum dicentem: *Solvite templum hoc, in tribus diebus excitabo illud (Joan. 2. 19)*. Sicut ergo in illo templo quædam ab omnibus, quædam ab uno summo sacerdote cernebantur: sic et in Servatoris œconomia divinitas, et operatio divinitatis, quæ occulta quidem erat, sed palam operabatur. Habes templi imaginem: jam quære medium velum quod dividebat sancta a Sancto sanctorum, quale velum erat: rursus velum erat imago corporis. Sicut enim velum locum illum a medio dividebat, et distinguebat externum conspectum ab internis mysteriis: sic corpus Domini velum erat divinitatis, quod non concedebat mortales oculos immortalem respicere. Non meus est sermo, sed audi Paulum dicentem: *Habentes, fratres, viam novam et viventem, quam renovavit nobis per velum, id est, carnem suam, accedamus (Hebr. 10. 19. 20)*. Attende diligenter. Et templum vocavit carnem, et velum figuram carnis. Rursus sacerdos ingrediebatur per velum semel in anno: neque hoc prætermisit Paulus, sed illud accipit in figuram Servatoris, atque: *Non in manufacta sancta introivit Christus, exemplaria verorum, sed in ipsum cælum, ut apparet nunc in conspectu Dei pro nobis (Hebr. 9. 24)*. Vidis sacerdotem, vide figuram. Rursus immolabatur ovis, et erat figura Servatoris: *Sicut ovis ad occisionem ductus est (Isai. 53. 7)*. Immolabatur vitulus, taurus, aliaque omnia, et de sanguine immolatorum sacerdos digito accipiebat, et ingrediebatur in Sancta sanctorum, et aspergebat septies in conspectu propitiarii. Ipsumque propitiatorium erat imago Servatoris, itemque sanguis quo aspergebatur, ut et is qui adorabatur, et donum oblatum ei qui adorabatur, idipsum esset. Animalium vero, quorum sanguis offerebatur in sancta, corpora comburebantur extra castra, et cinis eorum sanctificabat homines, et inquinatos sanctificabant mortuorum animalium reliquiæ. Adverte igitur. Viventia non sanctificabant, in cinerem vero redacta, et in sacrificium consummata, inquinatis sanctitatem afferebant; erantque eadem ipsa animalia extra combusta, et intra in sacrificium oblata: inde Apostolus: *Quorum, inquit, animalium sanguis inferitur in sancta sanctorum, horum corpora comburebantur extra castra (Hebr. 13. 11)*. Dixit figuram, interpretatur veritatem, et ait: *Ideoque et Jesus, ut sanctificaret populum, extra portam passus est (Ibid. v. 12)*. Et quid infert? *Egrediamur ergo ad eum, opprobrium ejus ferentes (Ibid. v. 13)*. Habes figuram; vide veritatem. Quære rursus sanguinem et propitiatorium. Sanguis aspergebatur, et propitiatorium excipiebat, propitiatio insidebat. Quid est propitiatorium? Paulum iterum audi dicentem ad Romanos: *Omnes enim peccaverunt, et privantur gloria Dei, justificati gratis per ejus gratiam, per sanguinem ejus, per redemptionem, quæ est in Christo Jesu, quem proposuit Deus propitiatorium per fidem ejus in sanguinem ipsius (Rom. 3. 23-25)*. Et sanguis ipsius, et propitiatorium ipsius. Hæc a me omnia dicta sunt, quia propter nos omnia factus est Servator Deus, et Dei unigenitus Filius, non propter se. Aliud autem illud erat quod pro nobis agebatur, aliud quod propter ipsum secundum divinitatem adorabatur: aliud et aliud, non nunc divisum, sed dispensatione conjunctum, et cogitatione divisum.

3. Cum igitur audies summum sacerdotem, aut pastorem, aut ovem, aut templum, aut velum, aut propitiarium, aut sanguinem aspersionis, aut similia, per hæc omnia cognoscas propter te factam œconomiam.

Nemo scandalizari debet quod Christus æqualis Deo

¹ Ite voces, sive quidpiam aliud, desunt in Reg.

² Probo inavult,.... explicat modum, nempe se eo sensu illa non accipere quod illis non indigent.

prædicatur; quæ de Christo dicuntur, alia ad divinitatem, alia ad humanitatem spectant. — Cum vero videris Unigenitum eodem in throno (hunc enim prædicavit, hunc cum pompa celebravit Ecclesia) ne erubescas divina eloquia. Sapientiam enim in vivis celebratur, in plures fiducialiter agit, in summitate murorum prædicatur (Prov. 1. 20. 21). Cum autem videris Dei sapientiam et virtutem prædicari, cogita excellentiam gloriæ, dignitatem quæ ante sæcula est, illæsam, immutabilem, invariabilem. In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum (Joan. 1. 1). Ubique illud, Erat, illud vero, Non erat, nusquam. Si cogites excellentiam gloriæ, non offenderis ob incarnationem. Exempli causa, si audias hæreticum dicentem: *Pater, qui me misit, major me est* (Joan. 14. 28), dic illi, Nihil mirum si Pater sit minor propter œconomiam incarnationis, quando et angelis sic minor erat. Tu ex improbitate demonstrare conaris, illam esse Patre minorem; ego vero ostendo, illum secundum incarnationem esse angelis minorem. Et tu quidem cum vis adstruere differentiam inter substantiam Patris et Filii, affers dictum illud, *Pater, qui misit me, major me est*: ego vero ostendo illum, secundum illam rationem, non solum Patre, sed etiam angelis esse minorem. Siquidem Paulus, qui affert testimonium illud Davidis: *Quid est homo, quod memor es ejus, aut Filius hominis, quoniam visitas eum? Ministri eum paulo minus ab angelis* (Psal. 8. 5. 2). Id explicat in epistola ad Hebræos: *Eum autem qui paulo minus ab angelis minoratus est, ridemus Jesum propter passionem mortis* (Hebr. 2. 9).

Arianos et Sabellianos impetit. — Quid igitur tantopere laboras, ut ostendas Filium esse minorem Patre, quando ipsi etiam angelis minor est, non propter dignitatem, sed propter œconomiam? Deinde illud quidem attendis, *Qui misit me Pater, major me est*; hanc vero evangelicam vocem non audis, quæ hodie clamabat omnibus: *Ego et Pater unum sumus* (Joan. 10. 30)? Et differentiam in animo perpende. Ubi est illud, *Unum*, non dixit, *Qui me misit, sed, Pater*; ubi unionem et identitatem ostendere voluit, non dixit, *Ego et qui misit me unum sumus*, sed, *Ego et Pater*. Inter Patrem et Filium nihil intermedium; ubi autem illud, *Major*, habetur, ibi adjicit illud, *Qui misit me*. Nam mittere est opus œconomiae: mitti autem non interpretatio divinitatis, sed interpretatio est œconomiae. Deus enim neque corporaliter mittit, neque mittitur. Quomodo autem, audi. Qui mittit, in illa mittit loca, ubi ipse non adest. Ostende igitur locum Patre vacuum, ostende locum Filio desitutum, ostende locum Spiritu sancto vacuum. Certe id locum habet, si intelligas ad verbum, quod ille miserit, hic missus sit. Illud igitur, *Missus est*, non a loco transitum declarat, sed corporeum aspectum. Neque enim cum Scriptura dicit, *Fuit homo missus a Deo, cui nomen erat Joannes* (Joan. 1. 6), Joannem de caelo venisse intelligimus: nam si ibi erat, inquires, quomodo missus est? Sed quia œconomia ipsi commissa fuerat, œconomiam missionem vocavit. Hesaias Jerosolymis in ipso templo vidit Dominum sedentem super solum excelsum et elevatum. Cum esset in urbe, in templo et in visione, cum dignus habitus esset qui Deum videret, ut fas erat hominem, audivit Deum dicentem: *Quem mittam ad populum hunc* (Isai. 6. 8)? In populo erat, et quomodo mittitur ad populum? Sic missio non localem transitum, nec servile ministerium, sed humanam œconomiam significat. Alioquin vero si literæ servis, literam reverere. Si missus est, quomodo dicit, *Et qui misit me mecum est* (Joan. 8. 29)? Nemo enim qui mittat, cum illo abit, quem mittit. Illud enim non est mittere, sed una ire. *Ego in Patre, et Pater in me* (Joan. 14. 11). Ubi nam missio? Ne vero quis illud, *Qui misit me Pater mecum est*, secundum operationem et secundum auxilium dici putet, ait, *Pater mecum habitans* (Joan. 14. 10), secundum illud, *Ego*

in Patre, et Pater in me. Hanc quippe vocem etiam Hesaias prius protulit dicens: *Laboravit Ægyptius, et negotiatio Æthiopum et Sabaim viri excelsi in te transibunt, et sequentur te compedibus vinciti, et adorabunt te et in te precabuntur: quoniam in te est Deus, et non est Deus præter te* (Isai. 45. 14). Qui fieri potest, ut si alius sit in ipso, non sit alius præter ipsum? *In te Deus est, et non est Deus præter te*. Annon hæc est interpretatio hujus Evangelii, quo dicitur, *Ego in Patre, et Pater in me*; et, *Duo unum sumus*? Illud enim, *Non est Deus præter te*, interpretatio est illius, *Unum sumus*. Ac vide mihi dicti sapientiam, et virtutem. Illud, *Unum sumus*, est gladius anceps discipulis hæreticos. Illud enim, *Unum*, Arianorum insaniam arguit; illud vero, *Unum sumus*, Sabellii confusionem. *Quoniam Deus in te est, et non est Deus præter te*. Et ut ostendat propheta eundem esse Deum in Deo, subiungit: *Tu enim es Deus, et nesciebamus* (Isai. 45. 15). Tunc ignorabas ipsum esse Deum? Annon Moyses illum ante te prædicavit? annon post vigesimam primam a Moysse generationem venisti? Nam a Moysse usque ad Davidem septem sunt generationes, a Davide autem usque ad Hesaiam duodecim: nam Hesaias erat duabus generationibus ante Babylonis captivitatem. Quem itaque ante viginti quinque generationes prædicarunt prophete, quod nempe Deus esset; et Moyses dixit: *Audi, Israel, Dominus Deus tuus, Dominus unus est* (Deut. 6. 4); idemque Samuel clamabat; eadem quoque ipse David, ac quisquis propheta similiter vaticinatus est: cur, inquam, Hesaias dicit, *Tu enim es Deus, et nesciebamus*, nisi vere Salvatorem subindicet, qui erat quidem, sed non cognoscebatur? Illud enim, *Tu es Deus, et nesciebamus*, non ejus ignorantiam arguit, sed populi persecutionem spectat. Conspirat autem hæc doctrina, *Tu es Deus, et nesciebamus*, cum dicto illo, *Domine, excelsum brachium tuum, et non noverunt* (Isai. 26. 11). Et tamen ut dicat, *Tu es Deus, et nesciebamus, Deus Israel omnium Servator*, audi angelos dicentes et pastoribus evangelizantes, *Nolite timere, evangelizamus vobis gaudium magnum: quia natus est vobis hodie Salvator qui est Christus Dominus* (Luc. 2. 10). *Tu es enim Deus Israel omnium Salvator. Ecce pudore afficiuntur omnes qui adversantur tibi, et ibunt cum ignominia. Erunt enim quasi non sint, et sicut vestimentum veterascent* (Isai. 45. 15, et 41. 11, et Psal. 101. 27): adversarios vocans eos qui verbo contradicunt. Nam si Græco aut alii a pia religione alieno dixeris, quod Deus sit, non contendit; sin dixeris, quod sit Christus, tunc demonis instar furit, ut ait beatus David: *Dominus regnavit; irascantur populi: qui sedet super Cherubim; moveatur terra* (Psal. 98. 4). Et quis ille qui sedet, nisi is ad quem dicit idem propheta: *Qui sedes super Cherubim, appare et excita potentiam tuam, et veni ut salvos facias nos* (Isai. 37. 16, et Psal. 79. 2. 5)? Viden' hæreticorum nequitiam nullum ex verbis hujusmodi habere locum? Sed ubi est qualitas, dicitur: *Ego et Pater*; ubi vero de œconomia agitur, *Qui misit me major me est*: ob habitum missionis minor, major vero per deitatis unionem.

4. *Scripturæ sacræ studiose legendæ.* — Sic itaque Scripturis animus adhibendus, nec prætereunda divina oracula. Jam vero tu totum Evangelium damnas, Servator autem ne unam quidem literam. Tantam quippe voluit nos erga Scripturam fidem habere, ut dixerit: *Amen, amen dico vobis, facilius est celum et terra transeant, quam ut a lege tota unum, aut unus apex cadant* (Luc. 16. 17). Servator itaque ne unum quidem apicem contemnit, tu vero totam Scripturam discerpis. Clare autem ostenditur Scripturæ scientiam ipsa mortuorum resurrectione validiorem esse. Non enim tantum potest mortuorum resurrectio, quantum Scripturæ scientia. Attende patriarcham Abraham, qui divitem sibi dicentem audit: *Pater Abraham, miserere mei: et mitte Lazarum ut dicat fratribus meis, ne veniant in hanc damnationem* (Luc. 16. 27.—31). Et quid respondet ille? *Habem Moysem*

ετήριον διὰ τῆς ζύσεως αὐτοῦ ἐν τῷ αἵματι αὐτοῦ. Καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ, καὶ τὸ ἱλαστήριον αὐτοῦ. Ταῦτά μοι εἰρηναίως πάντα, καὶ πάντα δι' ἡμᾶς γίγιναι ὁ Σωτὴρ Θεός, καὶ Θεοῦ μονογενῆς Υἱός, οὐ δι' ἑαυτὸν. Ἄλλο δὲ τὸ δι' ἡμᾶς πραγματοποιούμενον, ἄλλο ἰδίως ἑαυτὸν κατὰ τὴν θεότητα προσκυνούμενον· ἄλλο καὶ ἄλλο, οὐ νῦν μεμερισμένον, ἀλλὰ τῆς οἰκονομίας συνημμένον, τῆ δὲ ἐνοίας τεμνόμενον.

γ. Ὅταν τοίνυν ἀκούσῃς ἢ ἀρχιερέα, ἢ ποιμένα, ἢ πρόβατον, ἢ ναδὸν, ἢ καταπέτασμα, ἢ ἱλαστήριον, ἢ αἷμα βαντισμοῦ, ἢ ὅσα τοιαῦτα, διὰ πάντων γινώσκῃς τὴν διὰ σὲ γενομένην οἰκονομίαν.

Ὅταν δὲ ἴδῃς σύνθρονον τὸν Μονογενῆ (τοῦτου γὰρ ἐκήρυττεν ἡ Ἐκκλησία, καὶ ἐπόμπευσεν), οὐκ ἐπαισχύνῃ τὰ θεῖα λόγια. Σοφία γὰρ ἐν ἐξόδοις ὑμνεῖται, ἐν δὲ πλατεῖαις παρρησιᾶν ἀγει, ἐπ' ἀκρων δὲ εὐχέλων κηρύσσεται. Ὅταν δὲ ἴδῃς κηρυττομένην Θεοῦ σοφίαν καὶ δύναμιν, νόει τὴν ὑπεροχὴν τῆς δόξης, τὴν προαιώνιον ἀξίαν, τὴν ἀτρύττον, τὴν ἀμετάβλητον, τὴν ἀναλλοίωτον. Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεός ἦν ὁ Λόγος. Πανταχού τὸ, Ἦν, τὸ δὲ, Οὐκ ἦν, οὐδαμού. Ἐάν νοήσῃς τὴν ὑπεροχὴν τῆς δόξης, οὐ σκανδαλισθήσῃς πρὸς τὴν τῆς σαρκὸς οἰκονομίαν. Οἶόν τι λέγω· Ἐάν ἀκούσῃς λέγοντος αἰρετικοῦ, ὅτι Ὁ Πατὴρ ὁ πέμψας με μείζων μου ἐστίν, λέγε αὐτῷ, ὅτι οὐδὲν θαυμαστόν, εἰ τοῦ Πατρὸς ἐλάττων διὰ τὴν οἰκονομίαν, ὅπουγε καὶ ἀγγέλων ἠλαττώθη. Σὺ ἀπουδάσεις δεῖξαι διὰ τὴν κακίαν, ὅτι τοῦ Πατρὸς ἐλάττων· ἐγὼ δὲ αὐτὸν δεῖκνυμι διὰ τὴν οἰκονομίαν καὶ ἀγγέλων ἐλάττονα. Καὶ σὺ μὲν οὖν βουλόμενος κατασκευάσαι διαφοράν ὡςίας Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, παράγει τὸ βῆμα, ὅτι Ὁ Πατὴρ ὁ πέμψας με μείζων μου ἐστίν· ἐγὼ δὲ δεῖκνυμι, ὅτι οὐ μόνον τοῦ Πατρὸς ἐλάττων κατὰ τὴν λέξιν, ἀλλὰ καὶ ἀγγέλων. Ὁ γὰρ μακάριος Παῦλος παράγων τὸν Δαυὶδ τὴν μαρτυρίαν, τὸ, Τί ἐστίν ἀνθρώπος, ὅτι μιμητὴς αὐτοῦ, ἢ Υἱὸς ἀνθρώπου, ὅτι ἐπισκέπηται αὐτόν; Ἠλάττωσας αὐτὸν βραχῆ τι παρ' ἀγγέλων· ἠρμήνευσε διὰ τῆς πρὸς [813] Ἐβραίων ἐπιστολῆς· Τὸν δὲ βραχῆ τι παρ' ἀγγέλων ἠλαττωμένον βλέπομεν Ἰησοῦν διὰ τὸ πάθημα^α τὸ θανάτου.

Τὶ τοίνυν κείμενος πολλὰ, καὶ κατασκευάζεις δεῖξαι Υἱὸν ἐλάττονα Πατρὸς, ὅπου καὶ ἀγγέλων ἐλάττων, οὐ διὰ τὴν ἀξίαν, ἀλλὰ διὰ τὴν οἰκονομίαν; Εἶτα τὸ, Ὁ πέμψας με Πατὴρ μείζων μου ἐστίν, ἀκήκοας· τῆς εὐαγγελικῆς ταύτης οὐκ ἀκούεις· εὐωνύς, ἢ σήμερον ἐπέθεα πᾶσιν, Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἕσμεν; Καὶ πρόσεχε τῆ διαφορᾷ. Ὅπου τὸ, Ἐν, οὐκ εἶπε τὸ, Ὁ πέμψας με, ἀλλ', Ὁ Πατὴρ· ὅπου τὴν ἔνωσιν ἠβουλήθη δεῖξαι καὶ τὴν ταυτότητα, οὐκ εἶπεν, Ἐγὼ καὶ ὁ πέμψας με ἐν ἕσμεν, ἀλλ', Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ. Πατρὸς καὶ Υἱοῦ οὐδὲν τὸ μέσον· ὅπου δὲ τὸ, Μείζων, προστίθησι τὸ, Ὁ πέμψας με. Τὸ γὰρ πέμψαι, ἔργον οἰκονομίας· τὸ δὲ πεμφθῆναι, οὐχ ἐρμηνεῖα θεότητος, ἀλλ' ἐρμηνεῖα τῆς οἰκονομίας. Θεός γὰρ ὡς ἀποστέλλει σωματικῶς, οὕτως ἀποστέλλεται^α. Καὶ ὅπως, ἄκουε. Ὁ γὰρ ἀποστέλλων, ἐν ἐκείνοις ἀποστέλλει τοῖς τόποις, ἐν οἷς μὴ πάρεστι. Δείξον τοίνυν ἔρημον τόπον Πατρὸς, δείξον τόπον γυμνὸν τοῦ Υἱοῦ, δείξον τόπον ἀφρασηκότα τοῦ Πνεύματος. Καὶ ἔχει χῶραν, εἰ κατὰ τὴν λέξιν ἐνάσῃς ὅτι ὁ μὲν ἀπίσταται, ὁ δὲ ἀπεστάλη. Τὸ γυνὴν, ἀπεστάλη, οὐ τοπικὴν μετάθεσιν δείκνυσιν, ἀλλὰ σωματικὴν ὄψιν. Οὐδὲ γὰρ, ὅταν λέγῃ ἡ Γραφή, Ἐγένετο ἄνθρωπος ἀπεσταλμένος παρὰ Θεοῦ, ὄνομα αὐτῷ Ἰωάννης, ἦλθ' ἐν ἰουάνην ἐξ οὐρανῶν ἀφίχθαι νομιζόμενος· ἐπεὶ εἰ ἦν, φησί, πῶς ἀπεστάλη; Ἄλλ' ἐπειδὴ οἰκονομίαν ἐνεγερίσθη, τὴν οἰκονομίαν ἀποστολῆν ἐκάλεσεν. Ἡσαίας ἐν ἱεροσολίμοις ἐν αὐτῷ τῷ ναφ εἶδε τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου. Ἦν ἐν τῆ πόλει ἐν τῷ ναφ, καὶ θεασάμενος τὴν ὄψασίαν, καὶ ἰδεῖν καταξίωθαις Θεοῦ ὡς δυνατὸν ἀνθρώπων, ἦκουσεν τοῦ Θεοῦ λέγοντος· Τίνα ἀποστέλλω

^α Reg. τὴν εἰς σέ.

^β Reg. διὰ τὸ πάθος.

^γ Reg. et Sav. ταύτης οὐκ ἀκούεις, recte. Morel. οὐκ ἀκούεις.

^δ Reg. οὔτε ἀποστέλλει, οὔτε ἀποστέλλεται· οὔτε ἀποστέλλει, σωματικῶς, οὔτε ἀποστέλλεται.

πρὸς τὴν λαὸν τοῦτον· Ἐν τῷ ναφ ἦν, καὶ πῶς ἀποστέλλεται πρὸς τὸν λαόν; Οὕτως ἡ ἀποστολὴ οὐ τοπικὴν ἐρμηνεῖα μετάθεσιν, οὕτε ὑπουργίαν δουλικὴν, ἀλλ' ἀνθρωπίνην οἰκονομίαν. Ἄλλως δὲ εἰ τῆ λέξει δουλεύεις, τὴν λέξιν αἰδέσθητι. Εἰ ἀπεστάλη, πῶς λέγει, Καὶ ὁ πέμψας με μετ' ἐμοῦ ἐστίν; Οὐδεὶς γὰρ ἀποστέλλων συναρτίζεται τῷ ἀποσταλέντι. Τοῦτο γὰρ οὐκ ἐστὶν ἀποστείλαι, ἀλλὰ συνοδεῖσαι. Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί. Πῶς ἡ ἀποστολὴ; Καὶ ἴνα μή τις τὸ, Ὁ πέμψας με Πατὴρ μετ' ἐμοῦ ἐστίν, κατ' ἐνεργεσίαν εἰρησθαι νομίση καὶ κατὰ βῆθειαν, φησὶν· Ὁ Πατὴρ ὁ ἐν ἐμοί μένων, κατὰ τὸν, Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί. Ταύτην γὰρ τὴν φωνὴν καὶ Ἡσαίας προεκήρυξε λέγων· Ἐκοπίασεν Αἴγυπτος, καὶ ἡ ἐμπορία Αἰθιοπῶν, καὶ οἱ Σαβαῖμ ἄνδρες ὑψηλοὶ ἐπὶ σέ διαβήσονται, καὶ ἐξακαλοῦθήσουσι σοὶ χειροπέδαις δεδεμένοι, καὶ προσκυνήσουσί σοι, καὶ ἐν σοὶ προσεύξονται· ὅτι ἐν σοὶ ὁ Θεός, καὶ οὐκ ἐστὶ Θεός πλὴν σοῦ. Πῶς ἐνδέχεται; εἰ ἄλλος ἐστὶν ἐν αὐτῷ, πῶς πλὴν αὐτοῦ οὐκ ἐστὶν ἄλλος; Ὅτι ἐν σοὶ ὁ Θεός, καὶ οὐκ ἐστὶ Θεός πλὴν σοῦ. Ἄρα οὐχ ἐρμηνεῖα ἐστὶ τοῦ εὐαγγελίου τοῦτου τοῦ λέγοντος, Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί, καὶ, Οἱ δύο ἐν ἕσμεν; Τὸ γὰρ, Οὐκ ἐστὶ Θεός πλὴν σοῦ, ἐρμηνεῖα ἐστὶ τοῦ, Ἐν ἕσμεν. Καὶ ὅρα τὸ σοῦ· τῆς λέξεως, καὶ πληθυντικῶν δυνάμεως. Τὸ, Ἐν ἕσμεν, δίτομος μάχαιρα αἰρετικῶς τέμνουσα. Τὰ μὲν γὰρ, Ἐν, ἐλέγχει τὴν τὸν Ἀρειανῶν μανίαν· τὸ δὲ, Ἐν ἕσμεν, τὴν Σαβελλιανὴν σύγχυσιν. Ὅτι ὁ Θεός ἐν σοὶ ἐστίν, καὶ οὐκ ἐστὶ Θεός πλὴν σοῦ. Καὶ ἴνα δεῖξῃ ὁ προφήτης τὸν αὐτὸν ὄντα Θεὸν ἐν Θεῷ, ἐπαγοί· Σὺ γὰρ εἰ Θεός, καὶ οὐκ ἦδειςμεν. Οὐκ ἤδειξεν οὐδὲ αὐτός ἐστι Θεός; Μωυσῆς οὐ πρὸ σοῦ προεκήρυξεν; οὐ μετὰ εἰκοσι καὶ μίαν γενεάν ἐγένοντο τοῦ Μωυσέως; Ἀπὸ γὰρ Μωυσέως ἕως Δαυὶδ γενεαὶ ἐπέτα· ἀπὸ δὲ τοῦ Δαυὶδ μέχρι Ἡσαίου γενεαὶ δώδεκα· πρὸ γὰρ δύο γενεῶν Βαβυλωνός ἐστὶν Ἡσαίας. Ὅν τοίνυν πρὸ εἰκοσιπέντε γενεῶν ἐκήρυξαν οἱ προφῆται, ὅτι Θεός ἐστίν· καὶ Μωυσῆς εἶπεν· Ἄκουε, Ἰσραὴλ, Κύριος ὁ Θεός σου, Κύριος εἷς ἐστίν· καὶ Σαμουὴλ μὲν ἐπέθεα [816] τὰ αὐτὰ· ἀλλὰ μὴν καὶ Δαυὶδ τὰ αὐτὰ ἐκήρυττε, καὶ πᾶς δὲ προφήτης τὰ αὐτὰ ἐθέσπιζε· πῶς φησὶν ὁ προφήτης Ἡσαίας, Σὺ γὰρ Θεός, καὶ οὐκ ἦδειςμεν, μὴ ἀληθῶς τὸν Σωτῆρα αἰνίττειται, τὸν ὄντα μὲν, οὐ γνωρίζομεν δέ; Τὸ γὰρ, Σὺ εἰ Θεός, καὶ οὐκ ἦδειςμεν, οὐχ ἑαυτοῦ ἀγνοίας κατηγορεῖ, ἀλλὰ τοῦ λαοῦ τὸ πρόσωπον ἀναδέχεται. Συντείνει δὲ ἡ διδασκαλία, τὸ, Σὺ εἰ Θεός, καὶ οὐκ ἦδειςμεν, τῷ φάσκοντι, Κύριε, ὑψηλός σου ὁ βραχίον, καὶ οὐκ ἦδειςσαν. Καὶ ἴνα ὅμως εἴπῃ, Σὺ γὰρ εἰ ὁ Θεός, καὶ οὐκ ἦδειςμεν, Θεός τὸν Ἰσραὴλ πάντων Σωτῆρ, ἄκουε τῶν ἀγγέλων λεγόντων, καὶ εὐαγγελιζομένων τοὺς ποιμένας, Μὴ φοβείσθε, εὐαγγελιζόμεθα ὑμῖν χαρὰν μεγάλην· ὅτι ἐτέθη σήμερον ὑμῖν Σωτῆρ, ὅς ἐστι Χριστὸς Κύριος. Σὺ γὰρ εἰ ὁ Θεός τοῦ Ἰσραὴλ πάντων Σωτῆρ. Ἰδοὺ αἰσχυρήσονται πάντες οἱ ἀντικείμενοί σοι, καὶ κορευθήσονται ἐν αἰσχύνῃ. Ἔσορται γὰρ ὡς οὐκ ὄντες^α, καὶ ὡς ἰμῶτιον καλαιωθήσονται· ἀντικείμενους καλῶν τοὺς τῷ λόγῳ ἀντιπίπτοντας. Ἐπειδὴ γὰρ ἐάν μὲν εἴπῃς Ἕλληνας, ἢ ἑτέρω τινὶ τῷ τῆς εὐσεβείας ἀπεγομισμένῳ, ὅτι ἐστὶ Θεός, οὐ μάχεται· ἐάν λέξῃς δὲ ὅτι ἐστὶ Χριστός, δαιμονίζεται· ὡς πού φησι καὶ ὁ μακάριος Δαυὶδ· Ὁ Κύριος ἐβασίλευσεν ὀργίζεσθωσαν λαοί· ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν χερσῶν σου σαλευθήτω ἡ γῆ. Καὶ τίς ὁ καθήμενος; Ἡ δὴλον ἐκεῖνος, πρὸς ὃν φησὶν ὁ αὐτὸς προφήτης, Ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν χερσῶν σου ἐμφάνηθι, καὶ ἐξέγερσον τὴν δυναστείαν σου, καὶ ἐλθέ εἰς τὸ σῶσαι ἡμᾶς. Ὁρᾷς ὅτι οὐκ εἶχε χῶραν ἀπὸ τῶν λέξεων ἡ κατασκευαζομένη^β τοῖς αἰρετικῶς κακούργῳ. Ἄλλ' ὅπου μὲν τὸ ἰσχυρὸν, Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ· ὅπου δὲ τὸ οἰκονομικόν, Ὁ πέμψας με μείζων μου ἐστίν· διὰ τὸ σχῆμα τῆς ἀποστολῆς μείζων (sic), οὐ διὰ τὴν τῆς θεότητος ἔνωσιν.

^α Reg. ὡς οὐ δοκοῦντες.

^β Reg. λέξεων μὴ κατασκευαζομένη.

δ. Οὕτως οὖν δεῖ προσέχειν ταῖς Γραφαῖς, καὶ μὴ παρέργεσθαι τὰ θεῖα λόγια. Νῦν μὲν σὺ δλοκλήρῳ Εὐαγγελίῳ καταγινώσκεις, ὁ δὲ Σωτὴρ οὐδενὸς γράμματος. Τοσοῦτον γοῦν ἐβουλήθη εὐλαβεῖς εἶναι ἡμᾶς περὶ τὴν Γραφήν, ὡς εἶπειν Ἄμην, ἀμὴν λέγω ὅτι, εὐκολώτερον ἐστὶ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν παρελθεῖν, ἢ τοῦ νόμου λόγος εἶναι, ἢ μιαν κεφαλὴν πεσεῖν. Ὁ μὲν οὖν Σωτὴρ οὐδὲ τοῦ ἴσως καταφρονεῖ, σὺ δὲ δλοκλήρῳ Γραφῆν διασπάς. Σαφῶς δὲ ἡμῖν ὁ λόγος δείκνυσιν, ὅτι ἡ περὶ τῶν Γραφῶν γνώσις καὶ τῆς τῶν νεκρῶν ἀναστάσεως ἰσχυροτέρα τυγχάνει. Οὐ γὰρ τοσοῦτον δύναται νεκρῶν ἀνάστασις, ὅσον ἡ τῶν Γραφῶν ἀνάγνωσις. Καὶ ἄκουε τοῦ πατριάρχου Ἀβραάμ, ὃς ἀκούει λέγοντος τοῦ πλουσίου αὐτῷ· Πάτερ Ἀβραάμ, ἐλέησόν με, καὶ πέμψον Λάζαρον, ἵνα εἰπῇ τοῖς ἀδελφοῖς μου μὴ ἐλθεῖν εἰς τὴν κρίσιν ταύτην. Καὶ τί φησιν; Ἐχουσι Μωυσῆα καὶ τοὺς προφήτας ἀκούσάτωσαν αὐτῶν· ὁ δὲ λέγει, Οὐχί, πάτερ Ἀβραάμ· ἐὰν μὴ τις ἐκ νεκρῶν ἀναστῆ, οὐ πιστεῦσουσιν. Ὁ δὲ φησὶ πρὸς αὐτὸν Ἄμην λέγω σοι, εἰ Μωυσῆος καὶ τῶν προφητῶν οὐκ ἀκούσουσιν, οὐδὲ ἐὰν τις ἐκ νεκρῶν ἀναστῆ, πιστεῦσουσιν. Πρόσθετε ἀκριβῶς· Ἄρα οὖν, εἰ ἀνέστη τις ἐκ νεκρῶν, οὐκ ἂν ἐπίστευσαν; Οὐδαμῶς. Καὶ ὅρα τὴν ἀκολουθίαν. Ἄρα εἰ ἐφάνη τις ἐκ νεκρῶν τῶν παλαιῶν, ἢ τῶν καθ' ἡμᾶς ἀγνωσμένων, ἢ τῶν γνωρισθῶντων· εἰ μὲν οὖν τῶν ἀγνωσμένων, ἢ ἀγνοία ἐσκέπτεται τὰ θαύματα. Εἰ ἐφάνη σήμερον Μωυσῆς, πόθεν ἦδει τις Μωυσῆος ἦν; εἰ ἐφάνη σήμερον Ἡσαίας, πόθεν ἦδει τις Ἡσαίας ἦν; Εἰ δὲ ἄλλος τις τῶν καθ' ἡμᾶς ἀποθανόντων ἠγγεῖρετο, ἀλλὰ καὶ πάλιν τὸ θάυμα συνεσκιάζεται, τῶν μὲν λεγόντων, Οὗτος ἐστὶν ὁ ἀποθάνων, τῶν δὲ φασκόντων, Οὐχ ὁ θεσβὼς ἐστὶν οὗτος, ἀλλὰ δαίμων τις καὶ φάντασμα ὑπάρχει. Οὐκ ἀπορεῖ γὰρ ἡ ἀπιστία κακῆς ὁδοῦ. Καὶ τί θαυμαστόν, εἰ ἡδύνατο ἡ τῶν ἀνθρώπων ἀγνωμοσύνη συκαφαντῆσαι καὶ νεκρῶν ἀναστάντα; ὅπουγε ὁ τυφλὸς ἰθεραπαύθη, καὶ Ὁ μὲν ἔλεγον, ὅτι Αὐτός ἐστιν ὁ θεοῦ ἔρμωσκον· Ὁ δ' ἄλλ' ὁμοίως αὐτῷ ἔστιν ἑκίνου λέγοντος· Ἐγὼ εἰμι. Καὶ ὁ μὲν αὐτῷ ἐμαρτύρει, καὶ τὸ θαῦμα ἐβόα· ἢ δὲ ἀγνωμοσύνη ἠρνεῖτο. Μὴ γὰρ οὐκ ἀνέστησαν πολλοὶ ἐπὶ τοῦ Σωτῆρος; Πολλὰ σώματα τῶν κακοιημένων ἀγίων, ὡς φησιν ἡ Γραφή, μετὰ τὴν τοῦ σταυροῦ οἰκονομίαν ἀνέστησαν ἐκ τῶν [817] μνημείων, καὶ ἦλθον εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν, καὶ ἐνεφανίσθησαν πολλοίς. Μὴ τὸ θαῦμα τὴν ἀπιστίαν ἐδοξεν, ἢ τὴν ἀγνωμοσύνην ἐνίκησε; Καὶ γὰρ σημεῖα τοῖς ἀπίστοις, καὶ οὐ τοῖς πιστοῖς· ὁ δὲ ἀπίστος εὐκαίρως καὶ σημεῖων καταφρονεῖ. Ἄλλ' ὅρα εἰ ἔδυσωποῦντο ἀναστάντα νεκρῶν, ὡς ἡδέως ἠδέσθησαν Λαζάρου· Λάζαρος ἐκ νεκρῶν ἀνέστη, καὶ ἐπειθὶ πολλοὶ διὰ τὴν τοῦ Λαζάρου ἀνάστασιν εἰς θῆαν τοῦ Σωτῆρος ἤρχοντο, ἐβουλεύσαντο οἱ Ἰουδαῖοι ἀποκτείνειν τὸν Λάζαρον. Ὅρα τὴν ἀγνωμοσύνην πανταχοῦ αὐτῆς μὴ ἀπισταμένην. Εἰκότως οὖν καὶ ὁ πατριάρχης ἔλεγεν· Εἰ Μωυσῆος καὶ τῶν προφητῶν μὴ ἀκούσωσιν, οὐδὲ ἐὰν τις ἐκ νεκρῶν ἀναστῆ, πιστεῦσουσιν αὐτῷ. Καὶ νῦν οὖν ἀπειτικῶν παίδες, εἰ Μωυσῆος καὶ τῶν προφητῶν καὶ τῶν Εὐαγγελίων οὐκ ἀκούουσιν, οὐδὲ ἐὰν τις ῥήξη μυρίας φωνὰς, ἀκούσονται. Ἄλλ' ἡμεῖς μὴ ἀποστῶμεν τῆς ὁδοῦ. Ἐγὼ γὰρ εἰμι ἡ ὁδός, φησὶν ὁ Κύριος· ὁ τοῖνυν ἐκβαίνων ἐκ τῆς ὁδοῦ, πλανᾶται· ὁ ἔξω τῶν Γραφῶν ὁδεύων, χειμάζεται. Ὡσπερ γὰρ ἐν θαλάσῃ ὁ πολλὸς ἀνέμοις περιφερόμενος οὐκ ἔχει ἐξ εὐθείας διευθυνόμενον τὸν πλοῦν, ἀλλ' ὡς κακεῖ ὑπὸ διαφόρων ἀνέμων βριζίζεται· οὕτω δὴ καὶ ὁ διάφοροις διδοσκαλαῖς· αὐτὸν διδοῦς, καὶ μὴ στοιχῶν τῇ εὐαγγελικῇ διδασκαλίᾳ, οὐδὲν διαφέρει· ὁλικῶς κλυδωνιζόμενης. Διὰ τοῦτο φησὶ καὶ ἡ Γραφή· Μὴ παντὶ ἀνέμῳ λιχμα· καὶ ὁ ἐρημηγεὺς ἐπάγει, Καὶ μὴ παντὶ λόγῳ κρίτεσθε. Καὶ ἵνα μάθης, ὅτι πάντα ἀνεμὸν πῖσαν διδασκαλίαν καλεῖ ἡ Γραφή, Παῦλτος ἄκουε λέγοντος· Ἴνα μὴ ὡς ἐν νῆσῳ, κλυδωνιζόμενοι καὶ περιφερόμενοι παντὶ ἀνέμῳ τῆς διδωσκαλίας, ἐν τῇ κλυδίᾳ τῶν ἀνθρώπων, πρὸς τὴν μεθοδίαν τῆς πλάνης. Παντὶ ἀνέμῳ τῆς διδωσκαλίας. Τὸ οὖν, Παντὶ ἀνέμῳ, ἀντὶ τοῦ, Πᾶσῃ διδωσκαλίᾳ. Ὁ ἐκδοῦς

αὐτὸν, κλυδωνίζεται, χειμάζεται, ναυαγεῖ. Εἰς γὰρ ἐπι πλοῦς, μία ὁδός, εἰς λιμὴν, ἢ πῖστον· αὕτη ὁδηγεῖ, αὕτη συγκλείει, αὕτη δέχεται. Ὁ δὲ ἐκ πῖστον; ἐκπίπτων, ναυαγεῖ, ὡς φησὶν ὁ Παῦλος Τιμοθέῳ γράφων· Ταύτην τὴν παραγγελίαν παρατίθημι σοι, τέκνον Τιμόθεε, ἵνα σφραγεύσῃς ἐν αὐτῷ τῇ καλῇ σφραγίδι, ἔχων πιστὴν καὶ ἀγαθὴν συνειδήσιν, ἣν τίτις ἀποσάμενοι, περὶ τὴν πίστιν ἐνανάγησαν. Ὁ γοῦν τῆς πίστεως ἀπιστάμενος, ναυαγεῖ· ὁ δὲ τῇ πίστει ἀπόμεινος, εἰς εὐδὸν λιμένα τὸ σκάφος ὀρμίζει. Μὴ τοῖνυν παντὶ ἀνέμῳ ὑπαγάμεθα. Μετὰ Κύριον οὐκ ἐν ἄλλῃ διδωσκαλίᾳ μετὰ γὰρ Μωυσῆα προσδοκᾷτο Χριστός· μετὰ δὲ Χριστοῦ ὁ προσδοκᾷται ἄλλος. Διὰ τοῦτο Μωυσῆς μὲν βουλεύμενος παιδεύσαι τὸν λαόν, ὅτι οὐ δεῖ τοῖς αὐτοῦ νόμοις στοιχῆσαι μόνους, ἀλλ' ἐκδέξασθαι τὴν τελειώσιν, ἔλεγε· Προφήτην ὅμιρ ἀναστήσει Κύριος ὁ θεὸς ὑμῶν, αὐτοῦ ἀκούσεσθε. Εἰ γὰρ συνῆδει τὸ ἐντελεῖσθαι τῆς διδωσκαλίας, οὐκ ἂν ἄλλο διδωσκαλὸν παρεπέμψατο λέγων· Προφήτην ὅμιρ ἀναστήσει Κύριος ὁ θεὸς ὑμῶν, ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν, ὡς ἐμέ· διὰ τοῦτο, προφήτην, ἐπειθὲ ἐξ ὑμῶν. Θεὸς μὲν γὰρ οὐκ ἐξ ὑμῶν, προφήτης δὲ ἐξ ὑμῶν· ὁ μὲν γὰρ θεὸς ἐκ θεοῦ, ὁ δὲ προφήτης ἐξ ὑμῶν, τὸ κατὰ σάρκα· διὰ τοῦτο καὶ, Ὡς ἐμέ, νομοθέτην. Ἐπειδὴ γὰρ εἰς μὲν νομοθέτης ἀρχαῖος Μωυσῆς, δευτέρος δὲ νομοθέτης ὁ Σωτὴρ, οὐχ ἐνὸς λαοῦ, ἀλλὰ τῆς οἰκουμένης· διὰ τοῦτο Ὡς ἐμέ, κατὰ τὸν τύπον καὶ τὴν νομοθεσίαν. Τίς τοῦτω γὰρ μαρτυρήσει τῷ λόγῳ; Διὰ τὸ ὁ γενόμενος μετ' ὄλιγας γενεὰς τοῦ Μωυσῆος ἐπέβρα· Ἀνάστηθι, Κύριε, μὴ κραταιούσθω ἀνθρώπος· κριθήτωσαν ἔθνη ἐνώπιόν σου. Κατάστησον, Κύριε, νομοθέτην ἐπ' αὐτούς. Εἰ οὖν πρὸ Μωυσῆος ἦν ὁ Δαυὶδ, εἰκότως ἂν ὑπὲρ Μωυσῆος ἰκέτευεν· εἰ δὲ Μωυσῆς μὲν προδιέλαμψε, μεταγενέστερος δὲ Δαυὶδ Μωυσῆος, εἰ ἐβουλέτο ὁ προφήτης Δαυὶδ ἄλλον καλεῖσαι νομοθέτην, ἐτέρου ὄντος, καὶ λέγειν, Κατάστησον, Κύριε, νομοθέτην ἐπ' αὐτούς; Τίσι δὲ ἄρα ἀλλ' ἢ τοῖς ἔθνεσιν; Ἀνάστηθι γὰρ, φησὶ, Κύριε, μὴ κραταιούσθω ἀνθρώπος· κριθήτωσαν ἔθνη ἐνώπιόν σου. Τοῖς γὰρ ἔθνεσι δέδοται ὁ νομοθέτης. Γνώτωσαν ἔθνη οἱ ἀνθρώποι εἰσι· [818] πρὸ γὰρ τοῦ νομοθέτου ὡς δεῖται ὑπὸ χηθῶν. Ἐὰν δὲ ἔλθῃ ὁ θεὸς Λόγος, εἰς τὴν λογικὴν αὐτοῦς ἀποκαθιστᾷ φύσιν. Ὁ μὲν οὖν Μωυσῆς, ὡς ἐφθην εἶπῶν, ἔλεγε, Προφήτην ὅμιρ ἀναστήσει Κύριος ὁ θεὸς, ὡς ἐμέ· ὁ Δαυὶδ, Κατάστησον, Κύριε, νομοθέτην ἐπ' αὐτούς· ὁ δὲ Παῦλος, ἐλθὼν μετὰ τὸν Σωτῆρα, καὶ κηρυξάντων τοῦ Σωτῆρος, τοὺς πρώτους ἰδὼν, ὅτι ἦν ὁ ἐκδέξασθαι Χριστὸν, μετὰ δὲ Χριστὸν, οὐδένα ἄλλον, διὰ τοῦτο φησὶ· Εἰ τις ὅμιρ εὐαγγελίζεται παρ' ὁ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω. Ἀποκλείει πᾶσαν γνώσιν, καὶ λαμβάνει τὸς κλειεῖ τῆς βασιλείας· Ὅτι· δὲ μετὰ τὴν διδωσιν Χριστοῦ οὐκ ἐστὶν ἄλλῃ προσδοκῆσαι διδωσκαλίαν, λέγει· Παρ' ὁ παρελάβετε εἰ τις εὐαγγελίζεται ὅμιρ, ἀνάθεμα ἔστω. Καὶ ἵνα μὴ μόνον τὴν τῶν ἀνθρώπων ἀποκλείσῃ κακοτεχνίαν, ἐπαγωνίζεται καὶ φησὶ· Κἄν ἡμεῖς. Τί θῆποτε δὲ ἐστὶ, Κἄν ἡμεῖς; Ὁ Ἀπόστολος εἶλεν ἄλλως διδάξαι· Ἡ ὄηλον ὅτι ὑπερβολῇ κηρύσσεται ὁ θεὸς Παῦλος· ὅτι· κἄν ἐμοῦ ἀκούσητε κηρύττοντος ἔτερα, νοήσατε ὅτι· μὲν οὐκ ἐκ θεοῦ φερόγομαι; Διὰ τοῦτο λέγει, Κἄν ἡμεῖς. Ἀνθρωπίνῃ μὲν γὰρ ἀνατρέπεται γλώττω, θεοῦ δὲ γλώσσα οὐ μεταβάλλεται. Διὰ τοῦτο, Κἄν ἡμεῖς, κἄν ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ. Ἀσφαλῶς γὰρ εἰς ὑπόνοιαν τοιαυτῆν ἤρχου, ὅτι ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ ἔξην διδωσκαλίαν ἡμᾶς εἰσαγεῖν. Ἄλλ' οὐκ ἀγγέλου ἀσφαλίζεται, ἀλλὰ τοῦ διαβόλου τὴν κακοτεχνίαν κατατίμει· Κἄν ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ· οὐκ ἐπειθὲ τοιαῦτα συνῆδει ἀγγέλοις· ἦδει γὰρ ὅτι ἐν ἀγγέλοις ἀκλήνης ἢ ἀλήθειας· ἀλλ' ἐπειθὲ πολλὰκις ὁ Σατανᾶς αὐτὸν μεταμορφοῖ, καὶ δαίμονες πολλὰκις ἐν σχήμασιν ἀγγέλων αὐτοῦς μεταμορφώσαντες, πρὸς τὴν αὐτῶν ἔνοιαν τὴν διδωσκαλίαν εἰσάγουσιν, κατὰ τὸ ἐρημηγεῖν· Αὐτὸς δὲ ὁ Σατανᾶς μεταμορφίζεται εἰς ἄγγελον φωτός· διὸ ἀποκλείει τῷ

ᶜ Reg. αὐτὸν ταλανίζεται, χειμ.

ᶠ Conjicit Savil. ὅτι ἐρχῆν.

ᶢ Sic Reg. At Morel. et Savil. τῆς εὐσεβείας, viticus recte.

ᶜ Forte Λάζαρον.

ᶠ Reg. ἀκούουσιν.

et prophetas : audiant illos. Ille vero, *Non, pater Abraham : nisi quis ex mortuis resurrexerit, non credent.* Ille vero reponit : *Amen dico tibi, si Moysen et prophetas non audiunt, neque si quis ex mortuis resurrexerit, credent.* Attende diligenter. Ergone, si quis ex mortuis resurrexisset, non credidissent? Nequaquam. Et vide consequentiam. Si quis ex mortuis apparuisset, vel ex ignotis fuisset, vel ex notis : si ex ignotis, ignorantia obscuras et miracula. Si Moyses hodie appareret, undenam scires ipsum esse Moysen? si Helias appareret, undenam scires Heliam esse? Si vero quis ex iis qui nostro tempore mortui sunt, resurgeret, rursus miraculum obscuraretur, dicentibus aliis, Is ipse est qui mortuus est, aliis contra asserentibus, Non hic est ex mortuis, sed dæmon et phantasma est. Neque enim incredulitati desunt effugia mala. Ecquid mirum, si posset ingratus hominum animus vel mortuum in vitam revocatum calumniari? Cum creus ille curatus esset, *Alii dicebant, Ipse est; alii, Non, sed alius ipsi similis (Joan. 9. 9)*; illo tamen dicente, *Ego sum.* Ille testimonium de se perhibebat, et miraculum celebrabat, dum ingrati illi negabant. Annon multi Servatoris tempore resurrexerunt? Multa corpora sanctorum qui dormierant, ut ait Scriptura, post crucis œconomiam resurrexerunt ex monumentis, et venerunt in sanetam civitatem, et apparuerunt multis (*Math. 27. 52*). Num miraculum incredulitatem extinxit, aut ingratum animum vicit? Etenim signa infidelibus, non autem fidelibus proponuntur; infidelis vero vel ipsa signa despicit. At perpende, num excitatio a mortuis reveriti essent ut revera Lazarum reveriti sunt. Lazarus a mortuis surrexit, et quia ob Lazari resurrectionem multi conspectum Servatorem veniebant, Judæi de Lazaro interficiendo deliberarunt. Adverte stultam pervicaciam, perpetuo sibi similem. Ergo jure dixit patriarcha : *Si Moysen et prophetas non audiunt, neque si quis ex mortuis resurrexerit, credent illi (Luc. 16. 31)*. Et nunc igitur hæretici, si Moysen et prophetas et evangelia non audiunt, neque si quis erumperet in mille voces, audirent. Verum nos a via ne abistamus. *Ego enim sum via (Joan. 14. 6)*, dicit Dominus : qui ergo a via deflectit, aberrat; quisquis extra Scripturas incedit, tempestate agitur. Sicut enim in mari, qui multis ventis circumfertur, non recta navigat via, sed huc illuc a ventis jactatur : sic et qui variis doctrinis sese dedit, nec incedit secundum evangelicam, nihil differt a cymba a fluctibus agitata. Ideo dicit Scriptura, *Ne omni vento ventiles; addit interpres, Et ne omni verbo credas (Eccli. 5. 11. et 19. 16)*. Et ut dicas quod Scriptura doctrinam omnem ventum vocat, Paulum audi : *Ne simus parvuli fluctuantes, et circumferamur omni vento doctrinæ, in nequitia hominum, ad astutiam erroris (Ephes. 4. 14)*. Omni vento doctrinæ. Illud, *Omni vento, est cæsi, omni doctrinæ.* Qui se ipsi dedit, fluctibus agitur, jactatur, naufragium facit. Una quippe est navigatio, una via, unus portus, fides; illa ducit, illa concludit, illa excipit. Qui vero de fide excidit, naufragatur, ut ait Paulus Timotheo scribens : *Hoc præceptum tibi, fili Timothee, commendo, ut milites in illo bonam militiam, habens fidem et bonam conscientiam, quam quidam repellentes, circa fidem naufragaverunt (1 Tim. 1. 18. 19)*. Qui ergo a fide recedit, naufragatur; qui fidem sequitur, in tranquillum portum scapham reducit. Ne igitur omni vento agitemur. Post Dominum nulla superest doctrina : nam post Moysen expectabatur Christus; post Christum non alius expectatur. Ideo Moyses cum vellet erudire populum, quod non in suis tantum legibus incedendum esset, sed perfectio quædam esset expectanda, dicebat : *Prophetam vobis excitabit Dominus Deus vester, hunc audietis (Deut. 18. 15)*. Si enim de doctrinæ suæ perfectione sibi conscius fuisset Moyses, non ad alium doctorem misisset dicendo : *Prophetam vobis excitabit Dominus Deus vester ex fratribus vestris, sicut me (Ibid.)*; ideo Prophetam, quia ex vobis. Deus

enim non est ex vobis, sed propheta ex vobis; Deus enim ex Deo, propheta ex vobis, secundum carnem : ideo et *Sicut me*, legislatorem. Quia enim unus legislator antiquus Moyses, secundus legislator autem Servator, non unius populi, sed totius orbis : ideo *Sicut me*, secundum figuram et legislationem. Sed quis hujus rei testis? David, qui paucis generationibus Moysen sequutus est, clamabat : *Exsurge, Domine, ne confortetur homo : judicentur gentes in conspectu tuo. Constitue, Domine, legislatorem super eos (Psal. 9. 20. 21)*. Si itaque ante Moysen erat David, jure pro Moyse supplicabat; sin vero Moyses præluxit, David vero posterior fuit, cur voluit David alium advocare legislatorem, cum jam alter esset? cur dixit : *Constitue, Domine, legislatorem super eos?* Quibusnam, nisi gentibus? Nam ait : *Exsurge, Domine, ne confortetur homo, judicentur gentes in conspectu tuo.* Gentibus enim datus est legislator. Sciant gentes quoniam homines sunt : ante legislatorem enim ceu bruta abducebantur. Si venerit autem Deus verbum, sive ratio, in rationalem illas naturam restituit. Moyses ergo, ut dixit, *Prophetam, ait, excitabit vobis Dominus Deus sicut me (Deut. 18. 15)*; David vero, *Constitue, Domine, legislatorem super eos (Psal. 9. 21)*. Paulus vero, qui venit post Servatorem, et est ejus præco, videns quod præci illi Christum expectasse deberent, post Christum vero nullus alius expectandus sit, ideo dicit : *Si quis vobis evangelizaverit præter id quod accepistis, anathema sit (Gal. 1. 9)*. Excludit aliam omnem scientiam, et claves regni accipit. Quod autem post doctrinam Christi non sit alia expectanda, dicit, *Si quis evangelizat vobis præter id quod accepistis, anathema sit.* Et ut non solum hominum versutiam excludat, rem contentione amplificat, et ait, *Etsi nos (Ibid. v. 8)*. Quid sibi vult illud, *Etsi nos?* Poteratne Apostolus alio modo docere? An vero illud palam est hyperbole usum fuisse divinum Paulum? Etiam si me, ait, audiretis alia prædicantem, existimate me non ex Deo verba facere? Idcirco dicit, *Etsi nos.* Humana quidem lingua subvertitur, Dei autem lingua non mutatur. Ideo, *Etsi nos, etsi angelus de cælo.* Merito namque in hanc suspicionem veneras, quod angelus de cælo peregrinam doctrinam inducturus esset. Sed non ab angelis præmunit, diaboli vero versutiam præscindit : *Etsi angelus de cælo; non quod putaret angelos id facturos : sciebat enim apud angelos immutabilem esse veritatem; verum quia satanas sæpe sese transformat, et dæmones plerumque speciem angelorum mentiuntur, ut pro arbitrio suo doctrinam inducant, secundum illud : Ipse satanas transformat se in angelum lucis (2. Cor. 11. 14)*; propterea clementis angelos a veris secludit, et nudum contra angelos calculum ponit, non illos contumelia afficiens, sed dæmonibus viam præcludens. Neque indignati sunt angeli Paulo dicente : *Etiam si angelus de cælo evangelizaverit præter id quod accepistis, anathema sit, sed gaudebant illi de confidentia prædicantis, et divinam prædicationem confirmantis ac munientis. Ideo ipsi angeli scientes nemini credendum esse, nisi verbo apostolorum, id confirmant et non prædicant. Mittunt quidem ad homines, neque tamen prædicant. Missus est aliquando angelus ad Cornelium, et ei quidem apparet, suumque ministerium denuntiat, Corneli, inquit, orationes tuæ et elemosynæ tuæ ascenderunt in memoriale in conspectu Dei (Act. 10. 3. 4)*. Annuntiare nostrum est, prædicare apostolorum. Angeli namque est nosse si acceptus sit ministerii et orationis modus¹ : prædicationem non sibi permittit angelus, sed apostolis. Ideo adjicit : *Mitte ergo Joppen, et accerere Simonem, cognomine Petrum, qui veniens loquetur tibi verba, quibus salvaberis tu et tota domus tua (Ibid. v. 5. 6)*. Et quid impediēbat quominus ipse statim prædicaret? Annon fide

¹ Sic Reg. At Morel. et Savil., pietatis, minus recte.

² Reg., si accepta sint præcatio et elemosynæ modus.

dignior fuisset prædicatio angeli? annon certior factus fuisset Cornelius ab angelo, cum de cruce audivisset, de passione ac de œconomia? Sed et seipsum observat nec det locum dæmonibus, simulque declarat absque doctrina apostolica non posse homines salvos fieri. Quod si angelus de cælo aliud quid evangelizans anathemati damnatur, qui Arii dogmata spirat, qui Eunomii et Sabellii sententias docet, annon jure anathemate damnabitur, si non poenam poenitentia prævertat? Hæc putate, fratres, non a nobis dici, sed a sancto martyre, et per legationem Patris. Etenim hæc in honorem martyrum dicuntur: honor quippe martyris est custodia fidei. Si itaque vis martyrem honorare, time eum pro quo martyrium

¹ Forte, *honor vero martyris.*

subiit. Si enim ille pro Christo sanguinem effudit, an tu pro Christo sanguinem non effundes? Hæc igitur habentes fidei certam notam, curemus ut bonis operibus fulgeamus, ut post virtutum iacta semina, retributionem metamus: quisquis enim ex propriis operibus messor est justitiæ, ut ait Paulus: *Quamdiu tempus habemus, operemur bonum* (Gal. 5. 10). Nam suo tempore metemus non deficientes. Quo tempore proprio? Resurrectionis scilicet. Hoc itaque tempus non est proprie nostrum, sed est alienum. Illic semina, illic manipuli: hic seminas cum afflictione, illic metis cum lætitia, ut ait David, *Qui seminant in lacrymis, in exultatione metent* (Psal. 125. 5). Utinam vere cum exultatione et seminemus et metamus in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

MONITUM

IN HOMILIAM DE ADORATIONE CRUCIS.

Hanc concionem Savilius inter dubia opera rejecit; Fronto autem Ducæus in spiriis locavit; a styli videlicet genere ambra permoti. Nam hic orator, licet aliqui non ineptus, dictionem effert Chrysostomi eloquentiæ longe absimilem: epithetis autem abundat compositis more Græcorum mediæ ævi; hujusmodi sunt: *φωσφόρος ἑβδομάς*, *lucifera hebdomada*, *ζωοποιὸς σταυρὸς*, *salutifera seu vivifica crux*, et similia multa quæ ad nauseam usque passim occurrunt. Licet enim eorum epithetorum quædam in germanis Chrysostomi operibus occurrant, at non solet ille iis tanta copia et confertim uti. Stylus alioqui remissus alium, quam Chrysostomum, indicat auctorem. Illic igitur de adoratione Crucis, quæ in media quadragesima celebrari solebat: qua in solemnitate habita fuit, vel habita

fuisse fingitur hæc homilia. Codex unus Regius in fine hujusce homiliæ multa adjecta præfert, quæ, ut in nota ibidem dicitur, consulto prætermissa fuerunt. Nam ut in præfatione primi Tomi diximus, ex homiliis illis quæ Chrysostomo a librariis et a Græculis adscriptæ fuere, eas quidem omnes, quæ vel a Savilio vel a Frontone Ducæo publicatæ fuere, in hac Editione proferemus: in cæteris autem aliquis delectus habebitur. Nam ipse Savilius multas istiusmodi conciones consulto prætermisit, quarum catalogum texuit in Notis T. 8. p. 857. Cujus exemplo nos etiam ab iis quæ nullius pretii sunt, si quidem nondum publicatæ fuerint, abstinēbimus.

Interpretatio latina est Joachimi Perionii quam aliquot in locis castigavimus.

IN PRETIOSÆ VITALISQUE CRUCIS ADORATIONEM, MEDIA HEBDOMADA JEJUNIORUM (a).

1. *Dies adorationi Crucis constitutus; laus crucis.* — Venit nobis anniversarius dies omni religione colendus, ac lucem afferens sanctorum jejuniorum media hebdomas, quæ et ter beatam vitalemque conservatoris nostri Jesu Christi crucem profert, et adorandam proponit, et eos qui eam sincero corde castisque labiis venerantur, sanctos efficit, atque ad reliquum stadii sanctorum jejuniorum cursum paratiores robustioresque reddit. Quia igitur hodieus dies pretiosæ crucis adorationi constitutus est, huc adeste, carissimi, eam cum metu atque desiderio amplectamur. Resurrectionis enim Christi splendorem emittens, muneribus suis omnes illustrat et sanctificat: ideo eam ex animo gaudentes saluemus. Hodie cæli atque terræ incolæ ingenti lætitia allicuntur, quia lucem afferens vitalisque Christi crux mundo proponitur, cujus vi dæmones fugantur, morbi profligantur, caliginosæ tenebræ pelluntur, omnesque orbis terræ fines illuminantur. Hodie Christi Ecclesie alter paradisis efficitur, quæ et sanctum pretiosæ crucis ligam proponit, et passionis Christi præviam pompam crucem facit, et ejusdem resurrectionis quasi præviam resurrectionem. Hodie propheticum verbum completum est: *Adoramus enim in loco in quo Dei nostri pedes steterunt* (Psal. 131. 7). Lætare ergo et gestu gaudio, Christi Ecclesia, liberosque tuos fac adducas affectuum continentia, jejuniisque expiatis, splendidisque virtutibus fulgentes, atque

¹ Savil. in marg., *pedes tui, domine*; et sic dno Mas. Regii.

(a) Notat Perionius in margine, *Ἐν ἑβδομάδῃ τῶν ἁγίων ἑβδομῶν*, quia in quodam exemplari sic legebatur. Sed in nullo Codice nostrorum ita legitur. Contulimus autem hanc homiliam cum Codicibus Regiis 1828, 2030, et 2032.

chorem decas, inenarrabilem. Quemadmodum enim in solitudine il qui vulnerati erant, aspectu veno serpente a morte liberabantur (Num. 21): sic etiam nunc il qui medium jejunii cursum confecerunt, hujus contactu serpentem intelligibilem interficiunt; iudomque immortalitatem assequuntur, sociique eorum quæ Christus pertulit, continentia effecti; participes ejus resurrectionis redduntur. Neque hoc modo, verum etiam ad id quod sequitur fortiter currentes, triumphales hymnos Deo offerunt. Crux enim Domini armatura est victrix, et tropæum reportans, quæ regum armis vinci non potest; cornu Ecclesie, hostium expugnatrice, salus fidelium. Beatique vere sunt, ac ter beati il quibus castis labris, sanctoque ore eam ut amplectentur concessum est. Re enim vera illud Domini verbum implent, *Qui vult venire post me, abneget semetipsum, et tollat crucem suam; et sequatur me* (Math. 16. 24). Vide ut nullam necessitatem verbis suis addjungat. Non enim dixit, *Velitis, nolitis*, hoc vobis perferendum est: sed quo modo? *Si quis vult post me venire; non vim affero, non cogo, sed suæ quemque voluntatis dominum facio, ob eamque causam dico: Si quis vult venire post me.* Ad bonum enim et honestatem voco, non ad malum et molestiam, non ad supplicium et poenam, sed ad regnum et ad vitam cælestem. Ipsa enim natura rerum satis virium habet ad trahendum. *Si quis vult venire post me, sive vir, sive mulier, sive is qui præest, sive is qui alii paret, et servari vult, hanc ingrediatur viam.*

Abneget semetipsum quid sit. — Tria sunt quæ commemorat, abnegare seipsum, crucem portare, et sequi. Sed primum quid sit seipsum abnegare, videamus. Discamus quid sit alterum negare, ac tum deum

σχήματι τῶν σχηματιζομένων τοὺς ἀληθεῖς ἀγγέλους, καὶ φέρει γυμνὴν τὴν ψῆφον κατὰ ἀγγέλων, οὐκ ἐκείνους ὑβρίζων, ἀλλὰ τοῖς δαίμοσιν ἀποκλείων τὴν ὁδόν. Καὶ οὐκ ἠγανάκτων ἀγγελοὶ Παύλου λέγοντες, *Κῆρ ἄγγελος ὁ ἐξ οὐρανοῦ εὐαγγελίζεται παρ' ὁ παραλάβετε, ἀνάθεμα ἔστω· ἀλλ' ἔχαιρον ἐπὶ τῇ παρήρσιᾳ τοῦ κηρύσσοντος, καὶ ἀσφαλιζομένου καὶ εὐαγγέλιον τοῦ θεοῦ κήρυγμα. Διὰ τοῦτο καὶ αὐτοὶ οἱ ἀγγελοὶ μαθόντες, ὅτι οὐ δεῖ οὐδενὶ πιστεύειν, ἢ ἐπὶ λόγῳ τῶν ἀποστόλων, ἀσφαλίζονται καὶ οὐ κηρύσσουσιν. Ἀποστέλλονται μὲν πρὸς ἀνθρώπους, καὶ οὐ μὴν κηρύσσουσιν ἀμέλει. Ἀπεσάλη ἄγγελός ποτε πρὸς Κορνήλιον, καὶ ἐπιφαίνεται μὲν αὐτῷ, καὶ τὴν αὐτοῦ λειτουργίαν μνηύει, *Κορνήλιε, λέγων, αἱ προσευχαὶ σου καὶ αἱ ἐλεημοσύναι σου ἀνέβησαν εἰς μνημόσυνον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Τὸ μνηύειν ἔμην, τὸ δὲ κηρύττειν τῶν ἀποστόλων. Ἀγγέλου γὰρ ἔστιν εἶδέναι εἰ δεκτός ἐστι τῆς λειτουργίας καὶ προσευχῆς ὁ τρόπος· τὸ δὲ κήρυγμα οὐκ αὐτῷ ἐπιτρέπει ἄγγελος, ἀλλὰ τοῖς ἀποστόλοις. Διὰ ἐπάγει, Ἀπόστειλον οὖν εἰς Ἰσραὴλ, καὶ μεταπέμψαι Σίμωνα, ὃς ἐπιμαλεῖται Πέτρος, ὅστις ἐλάων λαλήσει σοι ῥήματα, ἐν οἷς σωθήσῃ σὺ καὶ πᾶς ὁ οἶκος σου. Καὶ τὸ ἐκώλυσεν αὐτὸν παρ' αὐτὰ κηρύξαι; Ἀρ' οὐκ ἀξιοπιστότερον τὸ κήρυγμα τοῦ ἀγγέλου; Ἄρ' οὐ μᾶλλον ἐδεχαιοῦτο Κορνήλιος παρ' ἀγγέλου περὶ σταυροῦ ἀκούων, καὶ περὶ πάθους, καὶ περὶ τῆς οἰκονομίας; Ἄλλ' ἅμα μὲν καὶ τρεῖς αὐτὸν,**

^a Reg. εἰ δεκτὴ ἐστὶν ἡ προσευχὴ καὶ τῆς ἐλεημοσύνης; ὁ τρόπος.

μὴ βουλόμενος ἀνοίξει χώραν τοῖς δαίμοσιν, ἅμα δὲ καὶ δείκνυσιν ἡμῖν ὁ ἄγγελος, ὅτι ἐξω τῆς ἀποστολικῆς διδασκαλίας σωθῆναι οὐκ ἐστιν. Εἰ δὲ ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ ἕτερον τι εὐαγγελιζόμενος ἀναθεματίζεται, ὁ τὰ Ἄρειου πένων, καὶ τὰ Εὐνομίου καὶ Σαβελλίου διδάσκων, οὐκ εἰκότως ἀναθεματισθήσεται, ἐὰν μὴ ψθῆσθαι τῇ μετανοίᾳ τὴν διόρθωσιν; Ταῦτα, ἀδελφοί, ἠγείσθε μὴ παρ' ἡμῶν εἰρησθαι, ἀλλὰ παρὰ τοῦ ἁγίου μάρτυρος, καὶ παρὰ τῶν πρεσβυτέρων τοῦ Πατρὸς. Καὶ γὰρ εἰς τιμὴν τῶν μαρτύρων ταῦτα λέγεται· τιμὴ γὰρ μάρτυρος ἢ ἡ φυλακὴ τῆς πίστεως. Εἰ γοῦν θέλεις καὶ σὺ τιμῆσαι τὸν μάρτυρα· τιμήσον τὸ [819] ὑπὲρ τοῦ μάρτυρος μαρτυρηθέντα. Εἰ γὰρ ἐκείνος ὑπὲρ Χριστοῦ τὸ αἷμα ἐξέχεε, σὺ ὑπὲρ Χριστοῦ τὸ αἷμα οὐκ ἐχέσεις; Ταύτην οὖν ἔχοντες τὴν ἀσφάλειαν τῆς πίστεως σπουδάσωμεν διαλάμψαι καὶ ἔργους ἀγαθοῖς, ἵνα σπείραντες τὰς ἀρετὰς, θερίσωμεν τὰς ἀμοιβὰς· ἕκαστος γὰρ ἐκ τῶν ἰδίων ἔργων θερίσῃ; ἐστὶ δικαιοσύνης, ὡς φησὶν ὁ Ποῦλος· Ἐν ὄσῳ καιρῶν ἔχομεν, ἐργασώμεθα τὸ ἀγαθόν. Καιρῷ γὰρ ἰδίῳ θερίσομεν μὴ ἐκλούμενοι. Ποίω καιρῷ ἰδίῳ τῆς ἀναστάσεως. Οὐκοῦν ὁ καιρὸς οὗτος οὐκ ἴδιος ἡμῶν, ἀλλ' ἀλλότριος. Ἐνταῦθα μὲν τὰ σπέρματα, ἐκεῖ δὲ τὰ δράγματα· ἐνταῦθα σπείρεις μετὰ βίβλεως, ἐκεῖ θερίζεις μετ' εὐφροσύνης, ὡς φησὶν ὁ Δαυὶδ· Οἱ σπείροντες ἐν δάκρυσιν, ἐν ἀγαλλίασει θεριοῦσι. Γένοιτο δὲ ἡμᾶς καὶ σπείραι καὶ θερίσαι ἐν ἀγαλλίασει, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

^b Forte τιμὴ δὲ μάρτυρος.

Εἰς τὴν προσκύνησιν τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιῦ σταυροῦ, τῇ μέσῃ ἑβδομάδι τῶν νηστειῶν.

^a Ἦκεν ἡμῖν ἐνιαύσιος ἡμέρα, ἡ πανσέβαστος καὶ φωσφόρος τῶν ἁγίων νηστειῶν ἡ μέση ἑβδομάς, τὸν τρισόβδιον καὶ ζωοποιὸν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ σταυρὸν προσκομίζουσα, καὶ τοῦτον προτιθεμένη εἰς προσκύνησιν, καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὴν εἰλικρινεῖ καρδίᾳ καὶ ἀγνοῖς χεῖλεσιν ἀγιάζουσα, καὶ πρὸς τὸν ἐξῆς τοῦ σταδίου τῶν ἁγίων νηστειῶν δρόμον εὐτονωτέρας καὶ ἀκμασιέτους δεικνύουσα. Σήμερον τοιγαροῦν προσκυνήσιμος ἡμέρα τοῦ τιμίου σταυροῦ καθέστηκε, καὶ δεῦτε, ἢ φίλοι, φῶδῳ καὶ πῶδῳ τοῦτον περιπετυζώμεθα ^a. Τῆς γὰρ ἐγέρσεως Χριστοῦ τὰς αὐγὰς φωτοβολῶν, πάντα φωτίζει, καὶ ἀγιάζει ταῖς αὐτοῦ χάρισι· διὰ τοῦτον ἀσπασώμεθα ψυχικῶς ἀγαλλόμενοι. Σήμερον χαρὰ γίνεται ἐν [820] οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ γῆς, ὅτι ὁ τοῦ Χριστοῦ φασφόρος καὶ ζωοποιὸς σταυρὸς τῷ κόσμῳ ἐμφανίζεται, δι' οὗ δαίμονες φυγαδεύονται, καὶ νόσοι ἀραπατεύουσι, καὶ σκότος ζοφώδες ἀπελαύνεται, καὶ πάντα τῆς γῆς τὰ πέρατα καταφωτίζεται. Σήμερον ἡ Χριστοῦ Ἐκκλησία ἕλλος παράδειτος δέικνυται, τὸ πανάγιον ξύλον τοῦ τιμίου σταυροῦ ἐν μέσῳ προθείσασιν, καὶ προπομπὴν τοῦ πάθους Χριστοῦ τὸν σταυρὸν ποιούμενη, καὶ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ προέγερσιν. Σήμερον τὸ προφητικὸν πεπλήρωται λόγιον, τὸ φάσκον, Ἰδοὺ γὰρ προσκυνήσεται εἰς τὸν τόπον, οὗ ἔστησαν οἱ πόδες τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ^b. Εὐφραίνου τοιγαροῦν καὶ ἀγάλλου, ἡ Χριστοῦ Ἐκκλησία, καὶ προσάγε τὰ σὰ τέχνα, ἢ ἔγκρατιζ τὸν πᾶσιον, τῇ νηστείᾳ κεκαθαρμένα.

^a Notat in margine Savilius περιπετυζώμεθα, quae lectio magis apta dicitur: Editi προσκυνώμεθα. Mox unus habet καὶ ἔπλαται.

^b Savil. in marg. οἱ πόδες σου, Κύριε, et sic duo mss. Regii.

ταῖς τε θεολαμπέσις ἀρεταῖς ἐξαστράπτοντα, καὶ χόρεμε χορείαν τὴν ἀνεκλάλητον. Καθάπερ γὰρ πάλαι ἐν τῇ ἐρήμῳ τὸν χαλκοῦν ὄβριον οἱ δηγθέντες προσβλέποντες ἐβρόντο θανάτου· οὕτω δὴ καὶ νῦν οἱ τῆς νηστείας μεσοπρήσαντες σταδίου, τοῦτω προτιθεσύντες, τὸν νοητὸν ὄβριον νεκρὸν δεικνύουσι ^c, καὶ αὐτοὶ ἀθανατίζονται, καὶ κοινωνοὶ τῶν παθημάτων τοῦ Χριστοῦ διὰ τῆς ἐγκρατείας δεικνύμενοι, κοινωνοὶ καὶ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ ἀναδείκνυνται. Καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ ἐξῆς νεανικῶς εὐδρομοῦντες, ἐπινικίους τῷ Θεῷ προσκομίζουσι. Τροπιοφόρον γὰρ καὶ νικητικὸν ὄβριον ὁ τοῦ Κυρίου σταυρὸς καθέστηκε· βασιλέων ὄβριον ἀκαταμάχητον, Ἐκκλησίας κέρας, ἐχθρῶν καθαιρέτης, καὶ τῶν πτωχῶν σωτήρ. Καὶ μακάριοι ἀληθῶς καὶ τρισμακάριοι· οἱ ἀγνοῖς χεῖλεσι καὶ στόμασι καθαροῖς τοῦτον ἀξιοῦμενοι περιπετυζασθαι. Ἐργῷ γὰρ ἀληθῶς πληροῦσι τὸ φάσκον τοῦ Κυρίου ῥήτον· *Εἰ τις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτόν, καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθήτω μοι. Καὶ ὅρα πῶς ἀκαταναγκάστως ποιεῖ τὸν λόγον. Οὐδὲ γὰρ εἶπε. Κἂν βούλησθε, κἂν μὴ, τοῦτο δεῖ ὑμᾶς παθεῖν, ἀλλὰ πῶς; *Εἰ τις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν· οὐ βιάζομαι, οὐκ ἀναγκάζω, ἀλλ' ἕκαστον κύριον τῆς αὐτοῦ προαιρέσεως ποιῶ· δι' ὃ καὶ λέγω· *Εἰ τις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν. Ἐπὶ γὰρ ἀγαθῷ καλῷ, οὐκ ἐπὶ κακῷ καὶ ἐπαχθεῖ, οὐκ ἐπὶ κολάσει καὶ τιμωρίᾳ, ἀλλ' ἐπὶ βασιλείᾳ οὐρανῶν καὶ ζωῇ οὐρανῶν. Καὶ γὰρ αὐτῇ τῶν παρηγάμων ἡ φύσις ἰκανὴ ἐφεκλύσασθαι.***

^c Savil. in marg. ἀποδεικνύουσι, et sic omnes mss. Editi δεικνύουσι.

^d Sic unus ms. recte. Alii καὶ τιμωρίᾳ. Καὶ γὰρ, intermedlis omissis.

Εἰ τις θέλει ἀπολω μὴ ἐλθεῖν, κἄν ἀνὴρ, κἄν γυνή, κἄν ἄρρωγ, κἄν ἀρχόμενος, καὶ θέλει σωθῆναι, ταύτην ἐρχέσθω τὴν ὁδόν. Τρία δὲ ἐστὶ τὰ λεγόμενα, τὸ ἀπαρνησάσθαι ἑαυτὸν, τὸ ἀραι τὸν σταυρὸν, καὶ τὸ ἀκολουθήσαι. Ἄλλ' ἴδωμεν πρότερον, τί ἐστὶ τὸ ἀπαρνησάσθαι ἑαυτὸν. Μάθωμεν τί ἐστὶν ἀρνήσασθαι ἑτερον, καὶ τότε εἰσόμθα τί ἐστὶ τὸ ἀρνήσασθαι ἑαυτὸν. Τί οὖν ἐστὶ τὸ ἀρνήσασθαι ἑτερον; Ὁ ἀρνούμενος ἑτερον, οἷον ἡ ἀδελφὸν, ἢ φίλον, ἢ γείτονα, ἢ ὄντινασὺν, κἄν μαστιζόμενον ἴδῃ τοῦτον, κἄν δεσμούμενον, κἄν ὀντιοῦν πάσχοντα, οὐ προσιτάται, οὐ βοηθεῖ, οὐκ ἐπικλάται, οὐ πάσχει τὴν πρὸς αὐτὸν ἄπαξ γὰρ αὐτοῦ ἠλλοτριῶται. Οὕτω τοίνυν βούλεται τοῦ σώματος ἀπειθεῖν τῷ ἡμετέρῳ ὁ Θεὸς, ἵνα κἄν μαστιζῶσιν ἡμᾶς δι' αὐτὸν τινες, κἄν κολλάζωσι, κἄν ἐλαύνωσι, κἄν ἄλλο τι ποιῶσι, μὴ φειδώμεθα. Τοῦτο γὰρ ἐστὶν ἀρνήσασθαι· τούτῃσι, μὴδὲν ἔχεται πρὸς ἑαυτὸν, ἀλλ' ἐκιδίδωται αὐτὸν ὡς τοῖς κινδύνοις, τοῖς ἀγῶσι, καὶ ὡς ἑτέρου πάσχοντος, οὕτω διακείσθω. Καὶ οὐκ εἶπεν, ἀρνήσασθω ἑαυτὸν, ἀλλ', Ἀπαρνησάσθω, μικρὰ ταύτην προσθήκην πολλὴν ἐμφαίνων τὴν ὑπερβολὴν. Καὶ ἀρατὴ τὸν σταυρὸν αὐτοῦ. Εἶδες πῶς καθώπλισε τὸν ἐπόμενον αὐτῷ στρατιώτην ὁ τῶν οὐρανῶν βασιλεὺς; Οὐ θυρεὸν ἔδωκεν, οὐ κράνος, οὐ τέξον, οὐ θώρακα, οὐ κνημίδα, οὐκ ἄλλο τι τῶν τοιούτων οὐδὲν, ἀλλ' ὁ πάντων τούτων ἐστὶν ἰσχυρότερον, τὴν ἀσφάλειαν τὴν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, τὸ σύμβολον τῆς κατὰ τῶν δαιμόνων νίκης. Τοῦτο μάχιρα, τοῦτο ἀσπίς, τοῦτο θώραξ, τοῦτο κράνος, τοῦτο κνημὶς, τοῦτο φρούριον ἀσφαλῆς, τοῦτο λιμὴν, τοῦτο καταφυγή, τοῦτο ἀσφάνος, τοῦτο ἐπαθλόν, τοῦτα τῶν [821] ἀγαθῶν ἀπάντων θησαυροί, καὶ τῶν νῦν καὶ τῶν ἐσομένων ποτέ. Καθάπερ γὰρ τις ὄπλον ἰσχυρὸν λαθῶν, καὶ τοῖς αὐτοῦ δίδωσι στρατιώταις, οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς. Ἴδετε, φησὶ, τὸν ἐμὸν σταυρὸν ἕσα ἤνυσσε· ποιήσατε καὶ ὑμεῖς τοιαῦτα, καὶ ἀνύσατε τοιαῦτα ὅσα βούλεσθε. Καίτοι γε καὶ ἀλλαχοῦ καὶ μερίζονα τούτων ἐπιγύσλατο λέγων· Ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, τὰ ἔργα ἂ ἐγὼ ποιῶ, κἀκεῖνος ποιήσει, καὶ μερίζονα τούτων ποιήσει. Τί δὲ ἐστὶν αὐτὸ τὸ ρητὸν, τὸ, Ἀρατὴ τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθεῖτω μοι; Ἀρα ἵνα τὸ ζῦλον βασιτάζωμεν ἕκαστος; Οὐδαμῶς· ποία γὰρ ἀρετὴ τοῦτο; Ἄλλ' ἵνα πρὸς τοὺς κινδύνους ὡμεν παρατεταγμένοι, τὸ αἷμα ἡμῶν ἐν ταῖς ψυχαῖς περιφέροντες, πρὸς σφαγὴν καὶ θάνατον ἔτοιμοι καθημερινῶν, οὕτως ἅπαντα πράττοντες, ὡς μηδέπω προσδοκῶν μέχρι τῆς ἑσπέρας τὴν ἡμετέραν διαρκείαν ζῶν, ὡς ἀποθανομένους πάντως. Ὅπερ καὶ ὁ ἀπόστολος ἔλεγε Παῦλος· Καθ' ἡμέραν ἀποθνήσκω. Οὐχὶ εἰς σοὶ παρὰ τῆς φύσεως δέδοται θάνατος; Ἐξεστὶν, ἀν θέλεις, μυριάκις ἀποθανεῖν ὑπὲρ τοῦ Δεσπότη τοῦ σου.

β'. Τοιαύτη γὰρ ἡ χάρις· τὴν παρὰ τοῖς φίλοις πτωχεῖν ὁ εἰς πολὺν ἐξάγει πλοῦτον, διὰ τὸ φιλόδωρον τοῦ Δεσπότη, οὐ τῆ τῶν πραγμάτων ἐκδῶσει μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆ προθέσει τῶν ἀγωνιζομένων τοὺς στεφάνους ὀρίζοντες. Τί δὲ ἐστὶν, Ἀρατὴ; Οὕτως ἔστω πρόθυμος εἰς τὸ σφαιγασθῆναι καὶ σταυρωθῆναι, φησὶν, ὡς ἐκεῖνος ὁ βασιτάζων ἐπὶ τῶν ὤμων· οὕτως ἐγγὺς εἶναι νομιζέτω τοῦ θανάτου. Τὸν τοιούτον ἅπαντες καταπλήττονται· οὐ γὰρ οὕτω δεδολίκαμεν τοὺς μυριάκις πεφραγμένους ὄπλους ἀνθρωπίνους, καὶ ἐπὶ ἀνδρεία τοσαύτη τετεγειρισμένους, ὡς τοῦτον ἐπ' ἐλευθερίᾳ. Οὐδὲν γὰρ οὕτω ποιεῖ θάνατον ἐκφυγεῖν, ὡς τὸ καταφρονεῖν θανάτου. Ἴνα δὲ μηδεὶς νομίση τοῦτο μόνον ἀρκεῖν, τὸ πρὸς θάνατον ἔτοιμους εἶναι (εἰσὶ γὰρ καὶ ἡσθαὶ καὶ γήττες τοιούτοι καὶ μαιφόνου πάντες), διὰ τοῦτο προσέθηκε· Καὶ ἀκολουθεῖτω μοι. Οὐ τὸν ἀνδρείον ζητῶ, φησὶ, μόνον, οὐδὲ τὸν ἀκατάπληκτον πρὸς τὴν τελευταίην τοῦ βίου, ἀλλὰ τὸν ἐπιεικῆ καὶ σωφρονα καὶ μέτριον, καὶ πάσης γέμοντα ἀρετῆς. Εἶδες σταυροῦ διακονίαν οὐκ ἐπὶ τοῦ Δεσπότη μόνου, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν δούλων τοσαῦτα ἰσχύουσιν; Τοῦτο Πέτρον κορυφαῖον εἰργάσατο· τοῦτο Παῦλον τοσοῦτον ἐποίησε. Διὰ καὶ ἔλεγε· Τίς ἡμᾶς

χωρήσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; θλίψις, ἢ στενοχωρία, ἢ κίτθουρος, ἢ μάχαρα; Τοῦτο καὶ τοὺς νηστεύοντας οὐχὶ βρωμάτων μόνον, ἀλλὰ καὶ παθῶν ἀνδρείους ἀπειργάσατο ὁ Περιφράσωμεν ἑαυτοῦς, ἀγαπητοί, τῆ δυνάμει τοῦ σταυροῦ, καὶ καθώπλισμένοι πρὸς τὸ ἐξῆς, προθυμότεροι τῆ νηστείας προσδῶμεν, καὶ πάντων τῶν τοῦ βίου τερπνῶν καταφρονήσωμεν. Καὶ γὰρ πλοῦτος, καὶ ὄξω, καὶ δυναστεία, καὶ ἔρωσ, καὶ ὅσα τοιαῦτα, διὰ τοῦτο ἤδεα, διότι φιλοφύγομεν, καὶ τῆ παρουσίᾳ προσηλωθῆμεν ζωῆ. Ταύτης δὲ καταφρονήσεως, οὐδεὶς ἐκεῖνων ἡμῖν λόγος. Καλὴ γὰρ ἡ παρούσα ζωὴ, καλὴ καὶ ἡδεῖα· ὄψων γὰρ ἐστὶ Θεοῦ· ἀλλ' ὅταν ἡ μέλλουσα φανῆ, τότε καταφρονεῖται δικαίως αὐτῆ.

Μη τοίνυν ἀισχυνοῦμεν τοῖς σεμνοῖς τῆς σωτηρίας ἡμῶν συμβόλοις, μηδὲ τὸ μέγα κεφάλαιον τῶν ἀγαθῶν, δι' οὗ ζῶμεν καὶ ἐσμεν, ἀποκρουσώμεθα, ερυσθῆ ἑαυτοὺς ἐκδόντες καὶ κραιπάλῃ καὶ γαστριμαργίᾳ, ἀλλ' ὡς στέφανον περιφέρουμεν τὸν σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ, τούτῃσι τῶν παθῶν τὴν νέκρωσιν. Καὶ γὰρ πάντα δι' αὐτοῦ τελεῖται τὰ καθ' ἡμᾶς· κἄν ἀναγεννηθῆναι δέη, σταυρὸς παραγίνεται· κἄν τραφῆναι τὴν μυστικὴν ἐκείνην τροφήν, κἄν χειροτονηθῆναι, κἄν ὀντιν ἑτερον ποιῆσαι, πανταχοῦ τὸ σύμβολον ἡμῖν τοῦ σταυροῦ παρίσταται. Διὰ τοῦτο καὶ ἐπὶ οἰκίας, καὶ ἐπὶ τῶν τοίχων, καὶ ἐπὶ τῶν θυρίδων, καὶ ἐπὶ τῶν μετώπων, καὶ ἐπὶ τῆς διανοίας μετὰ πολλῆς ἐπιγράφομεν ὁ αὐτὸν τῆς σπουδῆς. Τῆς γὰρ ὑπὲρ ἡμῶν σωτηρίας καὶ τῆς ἐλευθερίας τῆς κινήσ, καὶ τῆς ἐπιεικειᾶς τοῦ Δεσπότη τοῦτο ἐστὶ σημεῖον. Διὰ τοῦτο σφραγὶς κέκληται, [822] ὅτι πάσας τοῦ Θεοῦ τὰς παρακαταθήκας, ὅσας ἀν λάβωμεν, τοῦτω, καθάπερ τινὲ σημεῖον βασιλικῶν καὶ δακτυλῶν, σφραγίζομεν, καὶ προσελθὲν οὐδὲν οὐκέτι τολμᾷ πονηρὸν. Ἀν προστασίαν δὴμοῦν τινὲν παρακατάθωμεν, κἄν πρὸς τὸ τῆς ἱερωσύνης ἀγάγωμεν ἀξίωμα, μετὰ τὸ μυρία ἐπεύξασθαι, καὶ καλεῖται τοῦ Πνευματικῆς τῆς χάριτος ἐλθούσαν, τοῦτω σφραγίζομεν, ὡς περ ἐναποκλειόντες ἐν ἀσφαλεῖ ταμείῳ τὴν δοθεῖσαν δωρεάν. Οὕτω καὶ ἐν ταῖς ἱεραργίαις παραλαμβάνεται. Ὁ γὰρ σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ μάχιρα ἐστὶ καὶ ζῦλον, ἐν ᾧ σφραγίς ὁ Χριστὸς ὑπὸ τῶν θεοκτόνων Ἰουδαίων ἔλυσε τὰ ἔργα τοῦ διαδόλου, καὶ αὐτὸν τὸν διάβολον κατέβαλε, τὰς ἡμῶν ἀμαρτίας προσηλώσας ἐν αὐτῷ. Τοῦτο γὰρ ἐν ταῖς ἱεραργίαις παραλαμβάνεται, οἷα τις ρομφαία καὶ μάστιξ βασιλικῆ, βασιτάζουσα καὶ ἀποδιώκουσα πᾶσαν δαιμονικὴν ἔλευσιν, καὶ σατανικὴν ἐπιφοδῶν. Διὰ τοῦτο ὁ οἶ θεοῖς ἱερομύσται, ὡς περ τινὲς δορυφόροι, προθέντες τὴν βασιλικὴν μάστιγα, διὰ ταύτης ἀποδιώκουσι πᾶσαν ἀντιδικίαν καὶ ἀντίπαλον φάλαγγα, τὰς θείας καὶ βασιλικὰς δωρεὰς τοῖς μυσταγωγοῖς ἀπονέμοντες, καὶ σὺν αὐτοῖς τὸν βασιλεῖα Χριστὸν γεραίροντες.

γ'. Ὅταν τοίνυν σφραγίξῃ, ἐννοεῖ τοῦ σταυροῦ πᾶσαν τὴν ὑπόθεσιν, καὶ σβέσει θυμὸν, καὶ πάντα τὰ λοιπὰ πάθη. Ὅταν σφραγίξῃ, πολλῆς ἐμπλήσων τὸ μέτωπον παρρησίας, τὸ στήθος, τὰ ὄμματα, καὶ πᾶν μέλος παράσθησον θυσίαν εὐάρεστον τῷ Θεῷ. Τοῦτο γὰρ ἡ λογικὴ λατρεία. Τοῦτο τὸ σημεῖον καὶ ἐπὶ τῶν προγόνων ἡμῶν θύρας ἀνέψυξε κεκλεισμένους, τοῦτο δηλητήρια ἔσβεσε φάρμακα, τοῦτο κωνεῖου δύναμιν ἐξέλυσε, τοῦτο θηρίων ἰσθδῶν δῆγματα ἴασατο. Εἰ γὰρ ἦσαν πύλας ἀνέψυξε, καὶ οὐρανῶν ἀψίδας ἄνεπέτασε, καὶ παραδείσου εἰσοδὸν ἀνεκαίνισεν, καὶ τοῦ διαδόλου τὰ νεῦρα ἐξέκοψε, τί θαυμαστὸν εἰ φαρμάκων δηλητηρίων περιγίνεται; Τοῦτο τοίνυν ἐγκόλαψον τῆς διανοίας τῆς σῆ, καὶ τὴν σωτηρίαν περιπτύσει τῶν ἡμετέρων ψυχῶν. Οὕτως γὰρ ὁ σταυρὸς τὴν οἰκουμένην ἔσωσε, τὴν πλάνην ἀπέτλασε, τὴν ἀλήθειαν ἐπανήγαγε, τὴν τῶν οὐρανῶν ἐποίησε, τοὺς ἀνθρώπων ἀγγέλους εἰργάσατο. Διὰ τοῦτον οἱ δαίμονες οὐκ εἰ φοβέροι, ἀλλ' εὐκαταφρόνητοι, οὐδὲ ὁ θάνατος θάνατος, ἀλλ' ὕπνος καὶ ἐρηγήσῃσι. Διὰ τοῦτον τὰ τῆ; σαρκὸς πάθη τὰ πολυμύστατα εὐς νηστεύοντας,

^d Savil. in marg. ἀπεργάζεται, et sic duo mss.

^e Sav. in marg. ἐπιγράφωμεν. Mox in τῆς γὰρ ὑπὲρ ἡμῶν σωτηρίας, delendum videtur ὑπὲρ, sed sic omnes habent.

^f Savil. in marg. ἐπιφοίτησιν, διὰ τοι τοῦτο, et sic etiam unus cod.

^g Unus cod. οὐρανῶν πύλας. Paulo post Savil. in marg. ἐξέκοψε, et sic etiam duo mss. Morel. ἐκοψε.

^a Ἐαυτὸν deest in tribus mss.

^b Savil. in marg. παραφέροντες, et infra pro μηδέπω in marg. scribitur ἡμίτις: et sic duo codices.

^c Savil. in margine sic legit; in textu tamen post αὐτὰς; φιλοπρωχίαν, quam lectioem praeferunt duo mss.

que negare se quid sit, intelligemus. Quid ergo est negare alterum? Qui alium negat, exempli causa, filium, vel fratrem, vel amicum, vel vicinum, aut quemvis alium, sive flagris eum cædi videat, sive in vincula conjici, aut quidvis aliud perpeti, non præsto est, non fert auxilium, non frangitur animo, nullum sensum doloris ejus sentit: alieno namque ab eo est animo. Sic ergo vult nos Deus caput nostrum negligere: ut si qui nos ipsius causa verberent, vel supplicio afficiant, vel pellant, aut aliquid aliud faciant, negligamus. Hoc est enim negare; id est, nihil rei secum habeat, sed se ipse periculis obiciat, et certamini: atque eo modo affectus sit, quo si quis alius pateretur, esset. Nec dicit, Neget seipsum, sed, *Abneget*, hæc parva adjunctione magnam declarans exsuperantiam. *Et tollat crucem suam.* Vides quomodo eum nihilum, qui ipsum sequitur, rex cælorum armavit? Non scutum dedit, non galeam, non arcum, non thoracem, non ocream, non quidpiam aliud ejusdem generis, sed quod his omnibus est firmius et valentius, præsidium quod a cruce proficitur, signum victoriae quæ contra dæmonia parata est. Hoc gladius est, hoc scutum, hoc thorax, hoc galea, hoc ocreæ, hoc tutum firmumque præsidium, hoc portus, hoc perfugium, hoc corona, hoc certaminis præmium, hoc bonorum omnium thesaurus, et quæ nunc sunt, et quæ sunt unquam futura. Ut enim aliquis sumptis armis quibus facile se tueri possit, ea etiam dat militibus suis, sic etiam Christus. Videte, inquit, omnia quæ crux mea perfecit: facite etiam vos arma ejusmodi, et perficite ejusmodi quæ vultis. Quamquam alicubi his etiam majora pollicitus est, his verbis: *Qui in me credit, is etiam opera quæ ego facio perficiet, atque his majora faciet (Joan. 14. 12).* Quid autem vult sibi hoc verbum, *Tollat crucem suam, et me sequatur?* An ut lignum unusquisque nostrum ferat? Nequaquam: quæ enim hæc virtus est? Sed ut ad pericula instructi simus, et sanguinem in animis nostris circumferentes, ad eadem et mortem quotidie parati, ita omnia faciamus, ut si ad vesperam nos victuros esse non speraremus, quasi plane morituri. Id quod etiam apostolus Paulus dicebat. *Quotidie morior (1. Cor. 15. 31).* Annon tibi a natura mors una constituta est? Et tamen licet tibi, si libet, millies pro Domino mortem oppetere.

2. Hic enim gratiæ mos est, egestatem quæ apud amicos est, Domini benignitate ad magnas divitias perducere, qui non rerum modo eventu, verum etiam certantium proposito et voluntate coronas metitur. Quid autem illud est, *Tollat*? Ita esto, inquit, paratus ad eadem et crucem, ut is qui eam humeris portat: ita vicinus morti existimetur. Omnes talem obstupescunt: neque enim adeo nulle armis instructos humanis, et hac fortitudine munitos pertimescimus, ut hunc libertate hujusmodi præditum. Nihil enim tantopere mortem fugat, ut mortis contemptio. Sed ne quis existimaret hoc unum satis esse, paratos esse ad mortem (sunt enim et latrones, et venefici ejusmodi, et parricidæ omnes), ob eam causam addidit: *Et me sequatur.* Non fortem, inquit, modo quæro, nec enim qui appropriante morte non horrescit, sed etiam bonum, continentem, moderatum, omnique virtute præditum. Vidisti crucis ministerium, nec in Domino solum, verum etiam in servis tantum valere? Hoc Petrum principem fecit, hoc Paulum talem reddidit. Itaque dicebat: *Quis nos separabit a caritate Christi? tribulatio? an angustia? an periculum? an gladius (Rom. 8. 35)?* Hoc etiam eos qui jejunant, et se absterneant non ab esculentis modo, verum etiam ab affectibus, fortes effecit. Armemus nos, carissimi, vi crucis, atque muniamus: armatique ad id quod reliquum est, ad jejunium veniamus paratiores, contemnamusque omnia voluptatum genera, quæ hæc vita suppeditat. Etenim divitiæ, gloria, potentia, amor, omniaque ejusdem generis propterea jucunda sunt, quod nimia vite cupiditate ducimur, et huic vitæ affixi sumus. Hæc autem contempta, nullam illorum rationem ducimus. Boni enim hæc vita est, bona et jucunda: est

enim Dei donum; sed cum futura apparuit, tum æquum est eam contemere.

Cruce in ædibus, in muris, in frontibus; cruce in sacrificiis adhibita. — Ne igitur pudore afficiamur de magnificis salutis nostræ signis, nec magnum caput honorum, quo et vivimus et sumus, depellamus, nos deliciis, crapulæ ingluvieque dedentes: sed pro corona Christi crucem feramus, id est, mortem affectuum. Etenim ea quæ ad nos pertinent, per eam perficiuntur omnia: sive renascendum est, cruce præsto est; sive mysticus ille cibus sumendus, sive aliqui ordinandi sunt, sive quidvis aliud faciendum est, ubique signum nobis crucis adest. Ob eamque causam et in ædibus, et in muris, et in fenestris, et in frontibus, et in animo atque mente eam studiose depingimus¹. Salutis enim nostræ, communisque libertatis, et bonitatis Domini nostri hoc signum est. Hinc sigillum appellata est, quod deposita divina omnia quæ accepimus, hæc quasi signo quodam regio atque annulo obsignamus; nec quidquam mali jam audeat accedere. Si quem populo præficiamus, cumque ad sacerdotii dignitatem provehamus, posteaquam innumerabilia præcati sumus, ac Spiritus sancti munus accessurum evocavimus, hæc obsignamus, quasi certo firmoque in loculo donum quod donatum est includamus. Sic etiam in sacrificiis adhibetur. Christi enim crux gladius est et lignum, quo interfectus a Dei interfectoriis Judæis Christus diaboli opera delevit, ipsumque diabolum dejecit, nostris in eo fixis criminibus. Ob eamque causam in sacrificiis usurpatur, quasi gladius quidam et flagrum regium quod omnem diaboli incursum, satanæque impetum profligat et fundit. Hinc divini sacrique antistes quasi stipatores quidam regio flagro proposito, eo omnium hostium exercitum fundunt ac fugant, cum divini regiaeque muncra iis qui initiantur tribuunt, in quo una cum eis regem Christum colunt atque venerantur.

3. Cum ergo signaris, tibi in mentem veniat totum crucis argumentum, ac tum iram omnesque a ratione aversos animi impetus exstinxeris. Cum consignaberis, frontem multa reple fiducia; pectus, oculus et omnia membra offer hostiam Deo placentem. Hoc est enim rationabile obsequium (*Rom. 12. 1*). Hoc etiam signum fores clausas majorum nostrorum aperuit, hoc noxia mortiferaque venena exstinxit, hoc cicuta vim eluit, hoc denique belluarum venenatarum morsus curavit. Si enim inferorum portas reseravit, et cælorum apsidis aperuit, paradisque aditum renovavit, et diaboli nervos fregit: quid mirum videri debet, si noxia venena vincit et superat? Hoc ergo in mente tua insculpe, animorumque nostrorum salutem amplectere. Hæc enim crux orbem terræ conservavit, errorem expulit, veritatem revocavit, terram cælum fecit, hominesque angelos. Propter crucem dæmones non jam horribiles sunt, aut metuendi, sed contemnendi: nec mors est mors, sed somnus aut vigilia. Hinc carnis affectus, qui jejunantes oppugnant, marcescunt. Quod si quis Judæus hæc tibi dicat: Eum qui cruci suffixus fuit, adoras? ei alacri magnaque voce, ac lato vultu responde: Certe adoro, nec finem adorandi faciam: et, si rideat, iuge eum quod amens sit, nec sciat quid loquatur: Christoque Domino age gratias, quod ejusmodi in nos beneficia contulit, quæ sine caelesti divinaque enumeratione discere nemo possit. Ob eam enim causam iste etiam ridet, quod *Animalis homo non capit ea quæ sunt Spiritus (1. Cor. 2. 14).*

Cruce a prophetis prædicta — Sed quidnam ait amens, ingratus, perlidiusque Judæus? Si ergo Christus est Deus, ut defenditis, ac Dei Filius, salutisque hominum causa venit: in cur tali morte, quæ, inhonesta est, obiit, et in crucem actus est? Cui paucis respondebimus, quæ ex prophetis collecta sunt: Oportuit Christum cruci affigi, o legis violator, et in-

¹ Savit. in marg., *depingamus.*

² Duo Mss., *quod corporeus homo* (ὁτι σαρκικὸς ἄθρωπος).

grata Judææ! propierea quod lex et prophetæ ita prædixerant, fore ut genus hominum a Christo conservaretur. Primum enim Moyses dicit: *Videbitis vitam vestram suspensam in oculis vestris, nec vitæ vestræ fidem habebitis* (Deut. 28. 66). Et Isaias: *Tamquam ovis ad cædem ductus est, et quasi agnus coram tondente se obmutuit* (Isai. 53. 7). Itemque Jeremias: *Venite, inquit, immittamus lignum in ejus panem* (Jer. 11. 19). Et, *Deriderunt pretium ejus in agrum figuli, quemadmodum mihi Domini constituit* (Matth. 27. 10). Deum autem esse Christum qui in crucem sublatus est, audi Esdræm asserentem, *Benedictus est Dominus, qui manus suas extendit, salutemque Jerusalem, spectantibus nobis, dedit*. Cum autem serpentes populum interfliciebant, jussuque Dei Moses in ligno serpentem sublimem proposuit, dicebat: *In hunc respicite, et non moriemini* (Numb. 21. 8. 9). Rursusque Jeremias ex eorum persona, qui eum cruci suffixerunt, *Venite, inquit, et eum ex vivorum terra exterminemus* (Jer. 11. 19). Et rursus Christus per eundem prophetam, *Ego vero, inquit, quasi agnus innocens, qui ad victimam ducitur: non cognovi* (Ibid.). David quoque ex Christi persona: *Poderunt manus meæ, et pedes meos, diriveruntque intus se vestimenta mea, et super vestes meas miserunt sortem* (Psal. 21. 17, 19). Et rursus: *Expandi manus meas toto die ad populum incredulum et contradicentem, qui via bona et recta non incedebant, sed post peccata sua* (Isai. 65. 2). Colendam autem adorandamque esse Christi crucem, ejusque figuram, hoc etiam prophetæ dicunt: David quidem dicens: *Dedisti metimentibus te significationem, ut fugiant a facie arcus* (Psal. 59. 6); et rursus, *Fac mecum signum in bonum, ut videant qui oderunt me, et confundantur* (Psal. 85. 17) (a). Et per Ezechielem prophetam dicit Deus: *Da signaculum in frontibus eorum, qui ingemiscunt et dolore afficiuntur in omnibus peccatis: transite, cædite, nec parcite: senem, juvenem, mulieres et infantes lucentes debete; ad eos porro qui signum habuerint, ne acceditote* (Ezech. 9. 4-6). Salomon quoque his verbis, *Benedicite lignum, quo justitia oritur* (Sap. 14. 7). Isaias etiam unde esset, et qualia quoque crucis ligna essent, exponit his verbis, *In cupresso, picea et cedro, simul locum sanctum celebrate* (Isai. 60. 13). Quin etiam Moses demisso ligno in Merham, amaras aquas dulces reddidit in figuram crucis Christi, qui mundum ex tæmonum amaritudine dulcem effecti. Moïsi etiam virga, quæ petram discidit, crucem Christi significabat, qui corda hominum discidit, Spiritusque sancti gratiam in eis insevit.

4. Hæc etiam vere vitæ via est: omnesque qui eam tenent, vivunt; qui autem eam reliquerunt, mortem suppliciumque æternum habebunt. Lex enim et prophetæ sanctam Trinitatem prædicant: vereque hic est qui a lege prophetisque prædictus est, Jesus Christus Dominus, qui Domini nomine venit: nec est alius, nisi is qui in Bethleem Judææ oppido, ex virgine et Deipara Maria Augusto Cæsare imperatore natus est. Quod si quis eum non recipit et probat, nec ei credit, is Dei desertor est, ipsique anathema esto. Itaque Isaias de vobis qui errastis clamat his verbis: *In captivitate populus meus abductus est, quia Dominum non norunt* (Id. 5. 15). Ex quo enim Christus venit, vis exercitus vestri, Judæi, dissoluta est, sublatumque sacerdotium, et a Romanis dispersi estis. At enim Isaias de iis qui Christum in crucem exerunt, *Propter peccata nostra averit faciem suam Deus a nobis, et reliqui nostrum in peccatis* (Id. 59. 2). Si

enim ipse Christus non esset, is qui ex Maria natus, qui a Deo electus est, verusque ejusdem Filius, qui a lege et prophetis prædictus est, natio vestra Judæa in honore et nomine esse, sequi erigere atque regnare potuisset, ut quæ Dei hostem et inimicum impostoremque morte multasset. Verum jam ex eo tempore cum crux erecta est, et a majoribus vestris ei Christus suffixus est, ad hoc usque tempus cum ignominia et dedecore perit: vobisque Deus gravior succenset, quam in captivitate Babylonica. Tum enim post septuaginta annos Deus misertus est, vosque revocavit; hoc vero tempore omnino repulit: paterque vester idemque propheta et patriarcha Jacob verum prædixit, jura vestra omnia conciderunt: ex Judæa patria vestra pulsi estis: in diversa loca dispersi estis, atque in orbe terrarum ab oriente ad extremam terræ vos omnes et contemnant et rident. At res nostræ Christianorum in dies magis florent, crescunt et corroborantur: atque per omnes mundi angulos religiose fidei nostræ prædicatio pervasit: Christus in nobis regnat; ejusque pretiosam atque vivificam crucem adoramus, et pro thesauro magni pretii tenemus. Fænim crux Domini omni regia corona vere splendidior est et præclarior: quid dico, regia corona? imo vero ipsos solis radios splendore superat. Ac quondam quidem improbæ vitæ pravorumque factorum condemnatio hæc res fuit: nunc autem divini muneris symbolum, nobilitatis spiritualis signum, thesaurus tutus ac certus, donum quod eripi non potest, sanctimoniam argumentum. Hanc et in mensa et in lecto et quocumque in loco sumus, præferimus¹. Ut enim plerique milites sine armis nec prudent, nec dormiunt: sic nunc pro gladio eam in lecto suspendamus, pro repagulo in ostio depingamus, pro muro et pariete omni domui circumdemus: partes intimas et extimas hac muniamus. Hæc enim mortem delevit, caelos aperuit, terram expiavit, naturam nostram in solium regium exivit, atque tyrannidem diaboli dissipavit. Hujus forma est duplex: una ex materia, exempli causa, ex auro vel margaritis vel gemmis, quæ sæpe a barbaris vel furibus auferitur: altera sine materia: neque enim ex materia est ejus existentia, sed a se est ejus natura et essentia: a dispositione autem ejus qui eam facit est materia. Hæc dormientes custodit, hæc vigilantibus nec præsidio, hæc in periculis conservat, hæc bellum dirimitur, et pax confirmatur. Quare laudo tuum, Domine, patientiæ et clementiæ plenum in me providentiæ mysterium: adoro pretiosam tuam et vivificam crucem, Domine: amplector mala quæ pertulisti, amo clavos, membrorumque foramina saluto: arundinem, lanceam et spongiam suspicio: pro regia corona coronam ex spinis ad caput accommodo, et spitis tanquam splendidis gemmis ornor: pro clarissimo ornatu colaphis glorior: teque verum Deum esse profiteor, unum sanctæ Trinitatis, Jesum Christum, qui mea causa mortem perpe-sus es, in linteo involutus fuisti, et a Judæis legis violatoribus irritus (a), qui tandem sepultus fuisti, et tertio die post excitationis es a mortuis, qui rediturus es judicandorum vivorum mortuorumque causa. Tibi enim gloria est et imperium una cum Patre, sanctoque et vitæ largitore tuo Spiritu, nunc et semper et in sæcula seculorum. Amen.

¹ Savil. in marg., præferamus (προφίρωμεν)

⁴ Unus Cod., non cognovi eos malum consilium inisæ super me, οὐκ ἔγνω ὅτι ἐπ' ἐμὲ ἐβουλεύσαντο βουλὴν πονηρὰν.

(a) Unus alia Psalmorum testimonia adjicit.

(a) Ibi Codex Regius 1828 multa hinc et inde corrupta adjecit de jejunio et de elemosina, quæ sic incipiunt: Καὶ τέλος ταρῆν κατεδέξατο Χριστὸς ὁ αἰρῶν τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. Ἄλλὰ δεῦτε οἱ πιστοὶ, τὸ ζωοποιὸν εὖλον προσπονήσωμεν. Et demum sepeliri sustinuit Christus, qui tollit iniquitatem mundi. Venite igitur, fideles, lignum vivificantem adoremus, et cætera multa quæ consulo prætermittimus, quia non juvat Chrysostomum hujusmodi meritis præciorem profectæ.

ἀπεμαραινόμενοι. Ἄν τοίνυν εἴποι σοί τις τῶν Ἰουδαίων· Τὸν ἐσταυρωμένον προσκυνῶ; εἰπέ φαῖδρα καὶ μεγάλη τῆ φωνῆ, καὶ γεγηθὸς τῆ προσώπου· Ναί, καὶ προσκυνῶ, καὶ οὐ παύσομαι προσκυνῶν· κἀν γέλαση, δακρυσοῦν καὶ μαινεταί, καὶ οὐ συνιεῖ τί φθέγγεται· καὶ τῷ Δεσπότη Χριστῷ εὐχαρίστησον, ὅτι τοιαῦτα ἡμᾶς εὐεργέτησεν, ἀ μηδὲ μαθεῖν δύναται τις χωρὶς τῆς ἀνωθεν ἀποκαλύψεως. ἀτά τοῦτο καὶ οὕτως γέλα, ὅτι **Ψυχὸς ἀνθρώπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ Πνεύματος.**

Ἀλλὰ τί φησὶν ὁ φρενιλλήσιος καὶ ἀγνώμων καὶ ἀπειθής Ἰουδαῖος; Εἰ ὁ θεὸς ἐστὶν ὁ Χριστὸς, ὡς φασε, καὶ Θεοῦ Υἱὸς, καὶ ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν ἀνθρώπων ἐλήλυθε, διὰ τί τοιοῦτω θανάτῳ ἀσχημῶ ἐσταυρωταί; Πρὸς δὲ ἐροῦμεν ὀλίγα τῶν προφητῶν ἐκλεξάμενοι· Ἐδεῖ τὸν Χριστὸν σταυρωθῆναι, ὡ παράνομος καὶ ἀγνώμων Ἰουδαῖε, ὅτι ὁ νόμος καὶ οἱ προφήται οὕτως· ἐκήρυξαν, ὡς εἶναι τὴν ἀνθρωπότητα διὰ Χριστοῦ. Πρῶτος γὰρ Μωϋσῆς λέγει, **Ὅψεσθε τὴν ζωὴν ὑμῶν κρημαμένην ἀέναντι τῶν ὀφθαλμῶν ὑμῶν, καὶ οὐ μὴ πιστεύσητε τῇ ζωῇ ὑμῶν.** Καὶ ὁ Ἡσαίας· **Ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγῆν ἤχθη, καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείροντος αὐτὸν ἀφωκός.** Καὶ ὁ Ἱερεμίας, **Δεῦτε καὶ ἐμβάλωμεν ξύλον εἰς τὸν ἄρτον αὐτοῦ.** Καὶ, **Ἐδωκαν τὴν τιμὴν αὐτοῦ εἰς τὸν ἄρτον τοῦ παραμῶς, καθὰ συντάξέ μοι Κύριος.** Καὶ ὅτι θεός· ἐστὶν ὁ σταυρωθεὶς Χριστὸς, ἀκουσον τοῦ Ἐσθρα λέγοντος· **Εὐλόγητος Κύριος ὁ ἐκπετάσας τὰς χεῖρας αὐτοῦ, καὶ σώσας τὴν Ἰερουσαλήμ κτείναντι τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν.** Καὶ ὅτι οἱ ὄφεις ἀπέκτεινον τὸν λαόν, ὅσιν κελύσει Θεοῦ κρημάσας Μωϋσῆς ἐπὶ τὸ ξύλον, ἔλεγε· [823] **Τούτω προσέχετε, καὶ οὐ μὴ ἀποθάνητε.** Καὶ πάλιν Ἱερεμίας λέγει, ὡς ἐκ προσώπου τῶν σταυρωσάντων αὐτόν· **Δεῦτε καὶ ἐκτρίψωμεν αὐτὸν ἐκ γῆς ζώντων.** Καὶ πάλιν ὁ Χριστὸς διὰ τοῦ αὐτοῦ προφήτου, **Ἐγὼ δὲ ὡς ἄρτιον ἀκακὸν ἀργόμενον τοῦ θύεσθαι, οὐκ ἔγνω.** Καὶ πάλιν ὁ Δαυὶδ ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Χριστοῦ· **Ἐρῶσαν χεῖράς μου καὶ πόδας μου, καὶ διεμερίσαντο τὰ ἰμῶνά μου αὐτοῖς, καὶ ἐπὶ τῶν ἰματισμῶν μου θέλωρον κλίρον.** Καὶ πάλιν, **Διεπέτασα τὰς χεῖράς μου ὅλην τὴν ἡμέραν πρὸς λαὸν ἀπειθεύοντα καὶ ἀνελέγοντα, οἱ οὐκ ἐπορεύθησαν ὀφθαλμῶν ἀγαθῶν, ἀλλ' ὀπίσω τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν.** Ὅτι δὲ σεβάσμιος καὶ προσκυνητὸς ὁ τοῦ Χριστοῦ σταυρὸς καὶ ὁ τύπος αὐτοῦ, καὶ τοῦτο οἱ προφῆται διδάσκουσι· **Δαυὶδ μὲν γὰρ λέγων· Ἐδωκας τοῖς φοβουμένοις σε σημεῖον, τοῦ ζυγεῖν ἀπὸ προσώπου τὸ ξύλον· καὶ πάλιν· Ποίησον μετ' ἐμοῦ σημεῖον εἰς ἀγαθόν, καὶ εἰδέτωσιν οἱ μισοῦντές με, καὶ αἰσχυρῶνθήωσαν.** Καὶ ὁ Θεὸς δὲ διὰ Ἰεζεκιήλ τοῦ προφήτου λέγει· **Δὲ τὴν σημεῖωσιν ἐπὶ τὰ μέτωπα τῶν καταστυγμένων καὶ κατοδυνωμένων ἐν πάσαις ἀνομίαις· καὶ διέλιθετε, καὶ κώπτετε, καὶ μὴ ἐλεήσητε· κρησθῆτερον καὶ κρησθῆτερον, καὶ γυναικας καὶ γηκίας θηλάζοντα ἐξαισθήσατε· ἐπὶ δὲ τοὺς ἔχοντας τὸ σημεῖόν μου μὴ ἐγγίσθητε.** Καὶ ὁ Σολομὼν λέγει, **Εὐλογεῖτε ξύλον, εἰ ὃ γίνεται δικαιοσύνη.** Καὶ ὁ Ἡσαίας, πόθεν ἦν, καὶ ποῖα τὰ ξύλα τοῦ σταυροῦ, λέγει· **Ἐν κυπαρίσσω καὶ πεύκῃ καὶ κέδρω, ἅμα δοξάσαι τὸν τόπον τὸν ἅγιον.** Καὶ Μωϋσῆς δὲ ξύλον βαλὼν εἰς Μερβάν, τὰ πικρά ὕδατα ἐγλύκανεν εἰς τύπον τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ τοῦ γλυκάναντος ἐκ τῆς πικρίας τῶν δαιμονίων τὸν κόσμον. Καὶ ἡ βάβδος Μωϋσέως ἡ σχίσασα τὴν πέτραν, εἰς τύπον ἦν τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ, τοῦ σχίσαντος τὰς καρδίας τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἐμβάλοντος τὴν χάριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐν αὐτοῖς.

Ὁ. Καὶ αὐτῆστιν ὄντως ἡ ὁδὸς τῆς ζωῆς, καὶ πάντες οἱ κρατούντες αὐτὴν ζῶσιν· οἱ δὲ καταλιπόντες αὐτὴν θάνατον καὶ κόλασιν ἀτελεύτητον ἔξουσιν. Ὁ νόμος γὰρ καὶ οἱ προφῆται κηρύττουσι τὴν ἁγίαν Τριάδα· καὶ ἀληθῶς οὕτως ἐστὶν ὁ κηρυχθεὶς ὑπὸ τῶν προφητῶν καὶ τοῦ νόμου, ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ Κυρίου, καὶ οὐκ ἐστὶν ἄλλος, εἰ μὴ ὁ γεννηθεὶς ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας ἐκ τῆς Παρθένου καὶ θεοτόκου Μαρίας ἐπὶ Καίσαρος Λυγούστου. Καὶ ὁ μὴ διχόμενος αὐ-

• Omnes mss. διὰτι οὕτως ἀσχημῶ (ἡμῶ ἀσχημῶ) ὡς ἐσταυρωταί. Πρὸς δὲ ἀποκριτὸν ὀλίγα.

τὸν, καὶ μὴ πιττυῶν εἰς αὐτόν, ἀποστάτης ἐστὶ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀνάθεμα αὐτόν. ἀτά τοῦτο καὶ ὁ Ἡσαίας περὶ ὑμῶν τῶν πλανηθέντων βοᾷ λέγων, **Αἰχμαλωτός ὁ λαός μου ἐγενήθη διὰ τὸ μὴ εἰδέναι αὐτοὺς τὸν Κύριον.** Ἐξ οὗ τε γὰρ ἦλθεν ὁ Χριστὸς, κατελύθη ἡ δύναμις τοῦ σταυροῦ ὑμῶν τῶν Ἰουδαίων, καὶ ἡ ἱερουσύνη ἠφάνισται, καὶ ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων διεσκορπίσθητε. Φησὶ γὰρ Ἡσαίας περὶ τῶν σταυρωσάντων τὸν Χριστόν, **Διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ἀπέστρεψε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὁ Θεὸς ἀπ' ἡμῶν, καὶ οἱ κατάλοιποι ἡμῶν ἐν ἁμαρτίαις.** Εἰ γὰρ μὴ ἦν αὐτὸς ὁ Χριστὸς ὁ γεννηθεὶς ἐκ Μαρίας, ὁ ἐκλεκτός τοῦ Θεοῦ, καὶ Υἱὸς ἀληθινός αὐτοῦ, ὁ κηρυχθεὶς ὑπὸ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν, εἶχεν ἂν δοξασθῆναι τὸ ἔθνος ὑμῶν τῶν Ἰουδαίων, καὶ ὠλοῦνθαι καὶ βασλευσαί, ὡς τὸν ἀντίθεον καὶ πλάνον ἀποκτείναν. Ἄλλ' ἐξ οὗ τε ὁ σταυρὸς, καὶ ἐσταυρωθῆ ἐν αὐτῷ ὑπὸ τῶν πατέρων ὑμῶν ὁ Χριστὸς, ἀπὸ τότε ἕως τῆς σήμερον εἰς ἀπόλειαν καὶ εἰς ἀτιμίαν ἐστὶ, καὶ χειρὸς ὠργίσθη ὑμῖν ὁ Θεὸς ὑπὲρ τὴν αἰχμαλωσίαν τὴν ἐν Βαβυλῶνι. Ἐκεῖ γὰρ μετ' ἐξήκοντα ἔτη ὁ Θεὸς ἠλέησε καὶ ἀνεκαλέσατο ὑμᾶς· ἐνταῦθα δὲ τελείως ἀπώσατο· καὶ ἠλήθευσεν ὁ πατὴρ ὑμῶν καὶ προφήτης καὶ πατριάρχης Ἰακώβ, καὶ πάντα τὰ νόμιμα ὑμῶν κατέπεσε, καὶ τῆς χώρας ὑμῶν τῆς Ἰουδαίας ἐξηλάθητε^β, καὶ κατὰ τόπους διεσκορπίσθητε, καὶ ἐστὲ εἰς ἐξουθενισμόν, καὶ εἰς κατάγελων εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἀπὸ ἑβίας ἕως ἐσάτου τῆς γῆς. Τὰ δὲ ἡμέτερα τῶν Χριστιανῶν καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἀνθεῖ, καὶ αὖξει, καὶ κρατύνεται, καὶ εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην τὸ κηρυγμὰ τῆς εὐσεβοῦς ἡμῶν πίστεως διέδραμε, καὶ βασιλεύει Χριστὸς ἐν ἡμῖν, καὶ τὸν τίμιον καὶ [824] ζωοποιὸν αὐτοῦ σταυρὸν προσκυνούμεν, καὶ ὡς θησαυρὸν πολυτίμητον κατέχομεν. Καὶ γὰρ ὄντως πάντος στεφανίου βασιλικῆς λαμπρότερός τε καὶ σεμνότερός ὁ τοῦ Κυρίου σταυρὸς· καὶ τί λέγω, στεφάνου βασιλικῆς; αὐτῶν τῶν ἡλιακῶν ἀκτεῶν φαυρότερος. Καὶ τὸ μὲν παλαιόν, βίου ποτηρὸς καὶ διεφθαρμένων πράξεων καταδίκη τὸ πρῆγμα ἦν· νῦν δὲ δωρεὰς θείας σύμβολον, εὐγενείας πνευματικῆς σημεῖον, θησαυρὸς ἀσύλητος, ἀναφαίρετος δωρεᾶ, ὑπόθεσις ἁγιασμοῦ. Τούτον καὶ ἐπὶ κλίνης καὶ ἐπὶ τραπέζης προφέρομεν, καὶ πανταχοῦ οὐπὲρ ἂν ὦμεν. Καθὰπερ γὰρ πολλοὶ τῶν στρατιωτῶν, χωρὶς ὄπλων οὔτε ἀριστοποιούνται, οὔτε καθεύδουσιν· οὕτως καὶ νῦν ἀντὶ μαχαίρας ἐπὶ κλίνης κρημασόμεν, ἀντὶ μογλοῦ ἐπὶ θύρας διαγράφωμεν, ἀντὶ τείλους τῆ οἰκίᾳ πάσῃ περιβάλωμεν· τὰ ἔσω καὶ τὰ ἐξῶ τοῦτω περιφράξωμεν. Τούτω γὰρ θάνατον κατέλειπον, εὐρανούς ἀνέψαε, γῆν ἐκάθηρε, τὴν φύσιν τὴν ἡμετέραν ἐπὶ τὸν θρόνον ἀνήγαγε τὸν βασιλικόν, τὴν τυραννίδα τοῦ διαβόλου κατέλυσε. Τούτω τὸ εἶδος διπλοῦν· τὸ μὲν ἐξ ὕλης ἢ χρυσοῦ ἢ μαργαριτῶν ἢ λίθων τιμιῶν, ὁ καὶ ἀφαιρεῖται πολλάκις ὑπὸ βαρβάρων ἢ κλεπτῶν· τὸ δὲ αἴδιον· οὐ γὰρ ἐξ ὕλης αὐτοῦ ἡ ὑπόστασις, ἀλλ' ἀπὸ πίστεως ἢ οὐσίας, ἀπὸ διαθεσεως τοῦ ποιούντος ἢ ὕλης. Τούτω καθεύδοντας τρεῖς, τούτω ἐργηγοράτας ἀσφαλίζεται, τούτω κινδυνεύοντας διασώζει· διὰ τοῦτο πόλεμος καταλύεται, καὶ εἰρήνη συνίσταται. Ὑμῶν σου τοιγαροῦν τὸ μακρόθυμον καὶ ἀνεξικακὸν τῆς περὶ ἐμὲ οἰκονομίας μυστήριον, Κύριε· προσκυνῶ τὸν τίμιον καὶ ζωοποιόν σου σταυρὸν, Δέσποτα· περιπτύσσομαι τὰ πάθη, φιλῶ τοὺς ἥλους, καὶ τὰς διατρήσεις τῶν μελῶν ἀσπάζομαι· ὀπὲρ τὸν κλάμον καὶ τὴν λόγχην καὶ τὸν σπῆγγον ὑπὲρ τράγματι· ὡς βασιλεῖον διὰδῆμα, τὸν ἀκανθῶν περιτίθειμαι στέφανον, καὶ ὡς διαυγέσι λίθος^α, τοῖς ἔμπυτοις ἐγκαλλωπίζομαι, ὡς λαμπροτάτω κόσμω τοῖς βαπτισμοῖς ἐνεσημνύομαι. Καὶ σὲ ὁμολογῶ ἀληθινὸν θεὸν ἐν ἑα τῆς ἁγίας Τριάδος Χριστόν Ἰησοῦν, τὸν ὑπὲρ ἐμοῦ τὸ πάθος καταδεξάμενον, εἰληθόντα τε ἐν σινδόνι, καὶ ὑπὸ τῶν παρανομῶν Ἰουδαίων μυκτηρισθέντα, τέλος ταφέντα, καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ πάλιν ἐρχόμενον κρῖναι ζώντας καὶ νεκρούς. Σοῦ γὰρ ἐστὶν ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, ἅμα τῷ Πατρὶ καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ζωοποιῷ σου Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

^β Sic mss. Savil. qui con iudicē ἔδομαζοντα.

^α Sic mss. et Sav. in marg. Mor. et Sav. in textu ἐξείρησθε.

^δ Savil. in marg. καὶ ὡς διαυγέσιν μαργαρίτας.

[825] ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΛΟΓΟΣ

Περὶ τοῦ μὴ ἐπαισχύνεσθαι ὁμολογεῖν τὸν τῖμιον σταυρὸν, καὶ ὡς δι' αὐτοῦ ἐσωσεν ἡμᾶς ὁ Χριστός, καὶ δεῖ ἐν αὐτῷ καυχᾶσθαι, καὶ περὶ ἀρετῆς, καὶ ὅπως ἐφέρεται τῆς σωτηρίας τῆς ἡμετέρας, καὶ περὶ ἐλευθερίας.

α'. Τοῦτό ἐστιν, ἀδελφοί, τὸ σημεῖον ὑπὲρ ὁ Δεσπότης πᾶσιν ὑπέσχετο δώσειν. λέγων· *Γενεὰ κοιτηρὰ καὶ μοιχαλὶς σημεῖον ἐπιζητεῖ, καὶ σημεῖον οὐ δοθήσεται αὐτῇ, εἰ μὴ τὸ σημεῖον Ἰωρᾶ τοῦ κροφήτου· τὸν σταυρὸν λέγων, καὶ τὸν θάνατον, καὶ τὴν ταφὴν, καὶ τὴν ἀνάστασιν. Καὶ πάλιν ἐτέρως δηλοῦν τοῦ σταυροῦ τὴν ἰσχύον, ἔλεγεν· Ὅταν ὑψώσητε τὸν Ἰὼν τοῦ ἀνθρώπου, τότε γνώσεσθε ὅτι ἐγὼ εἰμι. Ὅταν σταυρωσῆτέ με, φησὶ, καὶ νομίσητε περιγενέσθαι μου, τότε μάλιστα εἰσαθέ μου τὴν ἰσχύον. Καὶ καλῶς εἶπεν ὁ Χριστός· Μετὰ γὰρ τὸ σταυρωθῆναι Χριστὸν τὰ Ἰουδαϊκὰ ἔθνη ἐπαύσαντο, τὸ κήρυγμα ἤνθησε, πρὸς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης ἐξετάθη ὁ λόγος· καὶ γῆ καὶ θάλασσα, καὶ οἰκουμένη καὶ ἄσκητος, τὴν δυνάμιν αὐτοῦ διαπαντός ἀνακηρύττουσι.*

Μηδεὶς τοίνυν αἰσχυνέσθω τὰ σμνὰ τῆς σωτηρίας ἡμῖν σύμβολα, καὶ τὸ κεφάλαιον τῶν ἀγαθῶν, δι' ὃ καὶ ζῶμεν καὶ δι' ὃ ἐσμέν· ἀλλ' ὡς στέφανον, οὕτως περιφύρωμεν τὸν σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ. Καὶ γὰρ πάντα δι' αὐτοῦ τελεῖται τὰ κατ' ἡμᾶς· κἂν ἀναγεννηθῆναι δεῖ, σταυρὸς παραγίνεται· κἂν τραφῆναι τὴν μυστικὴν ἐκείνην τροφὴν, κἂν χειροτονηθῆναι, κἂν ὀπιὸν ἕτερον ποιῆσαι, πανταχοῦ τὸ τῆς νίκης ἡμῶν παρίσταται τὸ σύμβολον. Διὰ τοῦτο καὶ ἐν οἰκίαις, καὶ ἐπὶ τῶν τοίχων, καὶ ἐπὶ τῶν θυρῶν, καὶ ἐπὶ τοῦ μετώπου, καὶ ἐπὶ τῆς διανοίας, μετὰ πολλῆς ἐπιγράφομεν αὐτὸν τῆς σπουδῆς. Τῆς γὰρ ὑπὲρ ἡμῶν σωτηρίας, καὶ τῆς ἐλευθερίας τῆς κοινῆς, καὶ τῆς ἐπαικίας ἡμῶν τοῦ Δεσπότη, τοῦτο ἐστὶ τὸ σημεῖον· Ὡς πρόβατον γὰρ ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη. Ὅταν τοίνυν σφραγίσῃ, ἐννοεῖ πᾶσαν τοῦ σταυροῦ τὴν ὑπόθεσιν, καὶ ὀδίσσον θυμῶν, καὶ τὰ λοιπὰ πάντα πάθη· ὅταν σφραγίσῃ, πολλῆς ἐμπλήσων τὸ μέτωπον παρρησίας, ἐλευθερίαν τὴν ψυχὴν ποιῆσον. Ἰστε δὲ πάντως ποῦ ἐστὶ τὰ ἐλευθερίαν ἡμῖν παρέχοντα. Διὰ καὶ Παῦλος εἰς τοῦτο ἐνάγων ἡμᾶς, εἰς τὴν ἐλευθερίαν λέγω τὴν προσήκουσαν ἡμῖν, οὕτως ἀνήγαγε, τοῦ σταυροῦ καὶ τοῦ αἵματος· ἀναμνήσας τοῦ Δεσποτικοῦ· *Τιμῆς γὰρ, φησὶ, ἡ· ὑπακούετε· μὴ γίνεσθε δοῦλοι ἀνθρώπων.* Ἐννόησον, φησὶ, τὴν ὑπὲρ σοῦ καταβληθεῖσαν τιμὴν, καὶ οὐδενὸς ἀνθρώπου ἔθουλος· τιμὴν τὸ αἷμα λέγων τὸ διὰ σταυροῦ. Οὐ γὰρ ἀπλῶς τῷ δακτύλῳ ἐγγραττεῖται αὐτὸν δεῖ, ἀλλὰ πρότερον τῇ προαιρέσει μετὰ πολλῆς τῆς πίστεως, καὶ οὕτως ἐντυποῦν αὐτὸν τῇ ὄψει. Οὐδεὶς ἐγγύς σου στήναι δυνήσεται τῶν ἀκαθάρτων δαιμόνων, ὁρῶν τὴν μάχαιραν ἐν ἧ τὴν πληγὴν λαθεῖν, ὁρῶν τὸ ἔξοχος ἐν ᾧ τὴν καιρίαν ἐδέξατο. Εἰ γὰρ ἡμεῖς τόπως ὀρώμετες ἐν οἷς ἀποτε-

μονται· οἱ κατὰ δίκην, φρίττομεν, [826] ἐνόησον τί πίπεται ὁ διάβολος, τὸ ὄπλον ὁρῶν δι' οὐ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν δυνάμιν ἔλυσεν ὁ Χριστός, καὶ τὴν τοῦ δράκοντος ἀπέτεμε κεφαλὴν.

β'. Μὴ τοίνυν ἐπαισχυνθῆς τοσοῦτον ἀγαθόν, ἵνα εὖ μὴ ἐπαισχυνθῇ ὁ Χριστός, ὅταν ἐρχεται μετὰ τῆς ὀφθῆς αὐτοῦ, καὶ τὸ σημεῖον ἐμπροσθεν φαίνεται, λάμπων ὑπὲρ τὴν ἀκτίνα τοῦ ἡλίου. Καὶ γὰρ φανήσεται ὁ σταυρὸς τότε φωνὴν ἀφίεως διὰ τῆς ὄψεως, καὶ πρὸς τὴν οἰκουμένην ἄπασαν ἀπολογούμενος· ὅπερ τοῦ Δεσπότη, καὶ δεικνύς, ὅτι οὐδὲν ἐνέλιπε τῶν εἰς αὐτοῦς ἠκόντων. Τοῦτο τὸ σημεῖον καὶ ἐπὶ τῶν προγόνων ἡμῶν θύρας ἀνέψξε κεκλεισμένας, τοῦτο δηλητηρία ἔσθεσε φάρμακα, τοῦτο κωνεῖου δυνάμιν ἐξέλυσε, τοῦτο θηρίων δῆγματα ἰοδόλιον ἴασατο. Εἰ γὰρ ἔδου πύλας ἀνέψξε, καὶ οὐρανῶν ἀψίδας ἀνεπέτασε, καὶ παραδείσου εἴσοδον ἀνεκαίνισε, καὶ τοῦ διαδόλου τὰ νεῦρα ἐξέκοψε, τί θαυμαστόν, εἰ φαρμάκων δηλητηρίων καὶ θηρίων, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιοῦτων περιγίνεται; Τοῦτο τοίνυν ἐγκόλαψον τῇ διανοίᾳ τῆ σφῆ, καὶ τὴν σωτηρίαν περιπτύξαι τῶν ἡμετέρων ψυχῶν. Οὗτος γὰρ ὁ σταυρὸς τὴν οἰκουμένην ἐπέστρεψε, τὴν πλάνην ἐξήλασε, τὴν ἀλήθειαν ἐπανήγαγε, τὴν γῆν οὐρανὸν ἐποίησε, τοὺς ἀνθρώπους ἀγγέλους εἰργάσατο. Διὰ τοῦτο οἱ δαίμονες οὐκ ἔτι φοβεροί, ἀλλ' εὐκαταφρόνητοι· οὐδὲ ὁ θάνατος, θάνατος, ἀλλ' ὕπνος. Διὰ τοῦτο πάντα ἐβρίπται χαμαὶ καὶ πετάτῃται τὰ πολεμοῦντα ἡμῖν. Ἄν τοίνυν εἴπη σοὶ τις, τὸν ἐσταυρωμένον προσκυνεῖς; εἰπέ φαίδρα τῇ φωνῇ, καὶ γεγηθῶσι προσιπῶ. Καὶ προσκυνῶν, καὶ οὐ παύσομαι ποτε προσκυνῶν· κἂν γελᾶσθαι ἴδῃ, δάκρυσον αὐτόν, ὅτι μαίνεται. Εὐχαρίστησον τῷ Δεσπότη, ὅτι τοιαῦτα ἡμᾶς εὐεργέτησεν, ἃ μηδὲ μαθεῖν δυνατόν τις χωρὶς τῆς ἀκωθεν ἀποκαλύψεως. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ οὗτος γελᾶ, ὅτι Ὁ ψυχικὸς ἄνθρωπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ Πνεύματος· ἐπὶ καὶ τὰ παιδία τοῦτο πάσχει, ὅταν τι τῶν μεγάλων ἴδῃ καὶ θαυμασῶν· κἂν εἰς μυστήρια παιδίων εἰσαγάγῃ, γελᾶσεται. Τοῦτοις δὲ καὶ Ἕλληνας εἰκόασαι τοὺς παιδίους, μάλλον δὲ καὶ τούτων εἰσὶν ἀτελέστεροι, διὰ καὶ ἀθλιώτεροι, ὅτι οὐκ ἐν ἄνω γηκίξαι, ἀλλ' ἐν τελείᾳ τὰ τῶν παιδίων πάσχουσιν, ὅθεν οὐδὲ συγγνώμης ἄξιοι εἰσιν. Ἄλλ' ἡμεῖς λαμπρᾶ τῇ φωνῇ μετὰ βῶντες καὶ ὑψηλὸν, κρᾶζόμεν καὶ λέγωμεν, κἂν πάντες παρῶσιν Ἕλληνας, μετὰ πλείονος τῆς παρρησίας εἴπωμεν, ὅτι Τὸ καύχημα ἡμῶν ὁ σταυρὸς, καὶ τὸ κεφάλαιον τῶν ἀγαθῶν ἀπάντων, καὶ ἡ παρρησία καὶ ὁ στέφανος ἅπας. Ἐβουλόμην δυνάσασθαι καὶ μετὰ Παύλου λέγειν, ὅτι Ἐμοὶ κόσμος ἐσταυρῶται, καὶ γὰρ τῷ κόσμῳ· ἀλλ' οὐ δύναμαι, ποικίλοις πάθει· κατ-εχόμενος. Διὰ παραινῶ καὶ ὑμῖν καὶ πρό γε ὑμῶν ἐμαυτῷ σταυρωθῆναι τῷ κόσμῳ, καὶ μηδὲν κινῶν ἔχειν πρὸς τὴν γῆν, ἀλλὰ τῆς ἀνω πατρίδος ἐρεῖν, καὶ

• Verba καὶ... Χριστός· addidimus e Savil. qui ea unciis inclusit.

• Duo mss. νίκης ἡμῖν παριστ. quae videtur esse vera lectio. Edit. νίκης ἡμῶν παρίσταται. Haec autem ex superiore conclone desumpta sunt, ut alia multa.

• Duo mss. ἐν οἷς ἀποτίμονται. Editi ἐν εἰς τίμονται.

• Sic mss. omnes. Editi vero κἂν γελᾶσθαι.

MONITUM

IN HOMILIAM DE CONFESIONE CRUCIS.

Hæc homilia præcedenti prorsus similis est; ita ut etiam multa ad verbum ex illa mutuatus sit hic quisquis sit scriptor. Quamobrem jure post illam inter spuria ablegatur.

Interpretationem Joachimi Perionii aliquot in locis castigavimus.

EJUSDEM ORATIO (a),

QUA DOCEAT NON ESSE VERENDUM CONFITERI SANCTAM CRUCEM, ET PER EAM NOS A CHRISTO ESSE CONSERVATOS, ET IN EA ESSE GLORIANDUM: DE VIRTUTE ETIAM AGIT, ET QUOMODO CHRISTUS SALUTEM NOSTRAM EXOPTET, AC DE ELEEMOSYNA.

1. Hoc est, fratres, signum illud, quod Dominus daturum se omnibus promisit his verbis, *Generatio improba et adulterina signum quærit, et ei signum non dabitur, nisi signum Jonæ prophete (Math. 12. 39)*: crucem intelligens, mortem, sepulturam, et resurrectionem. Rursus aliter vim crucis declarans, alibi dicebat, *Cum exaltaveritis Filium hominis, tunc cognoscetis, quod ego sum (Joan. 8. 28)*. Cum me, inquit, cruci suffixeritis, et me victum existimaveritis, tum maxime vim meam intelligetis. Et recte id Christus affirmavit. Postea enim quam Christus in crucem actus est, Judæorum consuetudines finem et terminum habuerunt, prædicatio floruit, ad fines terminosque orbis terrarum verbum pervasit: ejusque vim terra et mare, tam ea quæ habitantur, quam quæ non habitantur, semper prædicant.

Crucis signum gloriosum et passim adhibitum; crucis mirabilia opera. — Neminem igitur gloriosorum salutis nostræ signorum pudeat, summæque bonorum, qua et vivimus et sumus; sed ut coronam, sic Christi crucem feramus. Etenim nostræ religionis omnia per illam perficiuntur: sive regeneratione opus est, crux adest, sive spiritualis ille ac tremendus cibus sumendus est, sive in ordmem ecclesiasticum aliqui cooptandi, sive quidvis aliud faciendum est, ubique victoriæ nostræ signum adest. Ideo illam et in redibus, et in muris, et in foribus, et in fronte et in mente cum magno studio depingimus. Nostræ enim salutis communisque libertatis et honoris Domini nostri hoc signum est: *Tanquam enim ovis ad cædem ductus est (Isai. 53. 7)*. Quando ergo consignaris, cogita totum crucis argumentum, exstingue iram et reliquos animi affectus; quando consignaris, magna fiducia frontem imple, animum tuum fac liberum. Scitis autem plane quenam nobis libertatem afferant. Itaque Paulus nos ad hoc ipsum incitans, ad libertatem dico quæ nobis competit, dominicæ crucis ac sanguinis recordatione invitat hoc modo: *Pretio enim, inquit, empti estis; nolite servi hominum effici (1. Cor. 7. 23)*. Cogita, inquit, pretium quod pro te solutum est, et nullius hominis servus eris: quibus verbis pretium appellat sanguinem, qui in cruce profusus est. Non enim simpliciter digito imprimenda et consignanda est, sed prius voluntate ac judicio, cum magna fide; qua sic in oculis vultuque impressa, impurorum scelestorumque dæmonum nullus ad te accedere umquam poterit, cernens gladium quo ei vulnus inflictum est, vidensque eum, quo letalem plagam accepit. Si enim nos cum loca in quibus damnati capite plectuntur videmus,

exhorrescimus, cogita quid eventurum sit diabolo, cum arma videbit, quibus vim potestatemque ejus omnem Christus dissolvit, draconisque caput amputavit.

2. Noli igitur committere, ut te tanti boni pudeat, ne tui etiam Christum pudeat, quando cum gloria sua veniet, et signum coram apparebit, superabitque solis radios lumine. Crux enim tum apparebit, nitetque vocem aspectu suo, atque pro Domino apud omnes orbis terrarum homines defensionem instillet, docebitque nihil ab eo prætermissum esse, quod ad illorum salutem pertineret. Hoc etiam signum januas clusas majorum nostrorum ætate aperuit: hoc noxia mortiferaque venena profligavit: hoc cicutæ vim diluit: hoc denique venenatarum bestiarum morsus curavit. Si enim inferorum portas reseravit et calorump apsidem aperuit, paradisque aditum restituit, et diaboli nervos fregit: quid mirum, si mortifera venena et bestias et alia ejusdem generis vincit et superat? Hoc igitur in mente tua insculpe, animorumque nostrorum salutem amplectitor. Crux enim hæc orbem terrarum convertit, errorem expulit, veritatem revocavit, terram cælum fecit, homines angelos reddidit. Hinc dæmones non jam horribiles sunt, sed contemnendi: neque mors est mors, sed somnus. Hæc abjecta sunt humi conculcatisque omnia quæ nobis adversantur. Quod si quis Judæus hoc tibi objiciat, Eum tu qui cruci suffixus est adoras? ei alacri magnaque voce ac læto vultu respondeo, Certe adoro, nec adoro eum desistam: et si rideat, dole ejus vicem cum lacrymis, quod amens sit. Christo Domino age gratias, quod beneficia ejusmodi in nos contulerit, quæ sine cælesti revelatione discere nemo possit. Ideo namque ridet, quia *Animalis homo non percipit ea, quæ sunt Spiritus (1. Cor. 2. 14)*, quandoquidem hoc etiam pueris usu venit, cum aliquid magnum et admiratione dignum intuentur: ac si puerum ad mysteria introduxeris, ridebit. His igitur pueris gentes sunt similes, verum pueris, ut ita dicam, imperfectiores sunt, ob eamque causam miseres, quod non in immatura ætate, sed in absoluta et constante in illos eadem quæ in pueros cadunt. Itaque ne venia quidem digni sunt. Nos vero clara magnaque voce clamemus, atque dicamus, ac si omnes gentes adsint, cum majore fiducia profiteamur, crucem esse nostram gloriationem, summamque bonorum omnium, et fiduciam omnem atque coronam. Vellem autem posse etiam cum Paulo dicere, *Mihi mandus cruci suffixus est, et ego mundo (Gal. 6. 14)*; sed non possum variis impeditis constrictisque animi afflictibus. Itaque cum vobis, tum mihi ipse suadeo, ut mundo crucifigamur, nec quidquam habeamus cum

(a) Collata cum Colicibus regis 1828, 1829, et 2121.

terra commercii, verum caelestem illam patriam amemus, et gloriam quam illic expectamus, bonaque semperna : sumus enim caelestis Regis milites, armaque Spiritus sumpsimus. Cur ergo cauponum et circulatorem, atque adeo vermium vitam traducimus? Nam ubi rex est, ibi etiam milites esse debet. Milites enim effecti sumus, non eorum qui procul absunt, sed eorum qui sunt in propinquo. Terrenus enim rex nunquam omnes in regia esse patitur, nec latera sua cingere : caelorum autem Rex omnes propinquos vicinosque solio regio esse vult. Sed quomodo fieri potest, dicit aliquis, ut nos qui hic sumus, ad solium illud stemus? Quia etiam Paulus cum in terra esset, ibi erat, ubi et Seraphim, et Cherubim erant : viciniorque hic Christo erat, quam regi sint isti stipatores. Ili enim saepe oculos in multa loca convertunt : illum autem nihil ab objecta specie distrahebat, sed omnem mentis aciem in Rege ac Domino delixam habebat.

3. Quocirca si velimus, nos quoque haec possumus. Si enim loco disjunctus esset, recte dubitares? si vero ubique adest et praesens est, ei qui studium adhibet, animique contentione, sed propinquior. Itaque propheta etiam dicebat, *Non timebo mala, quoniam tu mecum es (Psal. 22. 4)*. Et Deus ipse rursum, *Deus appropinquans ego sum, non Deus remotus (Jer. 23. 23)*. Ut igitur peccata nos ab eo disjungunt, sic vos cum eodem conjungunt virtuti consentaneae actiones. *Adhuc enim te loquente*, inquit, *dicam, Ecce adsum (Isai. 58. 9)*. Quis tandem parens sic liberis unquam obediat? quae mater ita parata est, statque semper, si forte ipsam appellent liberi? Nemo est, nec pater, nec mater. At Deus praesto est semper expectans, si quis forte servorum se appellet : neque umquam nos, si ipsum vocabamus, ut par erat, neglexit. Ob eamque causam ait, *Adhuc te loquente* : non expectabo, dum absolves orationem, sed statim audiam. Vocemus ergo eum, ut vult vocari. Quo autem modo vult? *Solve*, inquit, *omne vinculum injustum : dissolve obligationes contractuum qui vi facti sunt : omnem syngrapham iniquam discindito. Frange esurienti panem tuum, egentesque et vagos introduc in domum tuam. Si nudum videris, cum cooperi : et propinquos generis tui ne contemnis. Tum erumpet matutinum lumen tuum, et sanitas tua cito orietur, et antecedit te iustitia tua, et gloria Domini te colliget. Tunc me invocabis, et te audiam, etiam loquente te dicam, Ecce adsum (Ibid. v. 6-9)*. Ecquis, dicit quispiam, facere haec potest omnia? Quæso te, quis est qui ea præstare non possit? Quid enim difficile est eorum quæ commemorata sunt? quid arduum? aut quid non facile? Sic enim non solum fieri possunt, sed etiam facilia factu sunt, ut multi etiam ultra modum constitutum progressi sint, qui non solum syngraphas non legitimas disciderunt, sed sua etiam omnia erogarunt : egentesque non solum in domum suam receperunt, et mensæ adhibuerunt, verumetiam pudore corporis ipsos aluerunt, non solum cognatos, verum etiam hostes afficientes bonis.

Commendatur elemosyna. — Quid vero omnino difficile est eorum quæ dicta sunt? Neque enim dixit, *Supera cursu montem, trajice mare, perfode terra tot atque tot jugera, abstine a cibo, sacco te indue* : sed donum tuam communica, impertire et eroga panem, tabulas et syngraphas non legitimas discludito. Quid his, quæso te, facilius est? Quod si etiam difficilia esse existimas, intueri præmia, et tum tibi facilia erunt omnia. Quemadmodum enim reges in ludis circensibus coronas, tunicas et præmia iis qui certant, proponunt : sic Christus in medio curriculo præmia prophetae verbis quasi multis manibus ea explicans

proponit. Et reges quidem cum homines sint, abundantiamque rerum habent quæ profunditas, et liberalitatem quæ consumitur, ea quæ parva sunt multa magnaque ostendere student ; ob eamque causam singulam singulis ministris tradentes, sic in medium prodeunt. At Rex noster contra, cum universa accumulavit, quoniam valde est locuples, nihilque ostentationis causâ facit, sic in medio proponit ea, quæ explicata, innumerabilia infinitaque erunt, et multas manus quæ contineant, desiderant. Atque ut hoc intelligas, unumquodque eorum accurate considera. *Tunc erumpet*, inquit, *matutinum lumen tuum*. Annon tibi unum quoddam esse donum videtur? At non unum est. Etenim multas intrinsecus et coronas habet et bravia, et alia præmia : et si placet vobis, proferentes divitias omnes ostendemus, quantum quidem possumus ostendere, modo ne molestum sit vobis. Ac primum intelligamus quid sit *Erumpet*. Celeritatem et largitatem nobis declarat, *erumpere* et salutem nostram cupiat, et ut bona ipsa erumpant gestiat : nec quidquam erit, quod ejus inenarrabilem impetum colibeat. Quibus omnibus eorum copiam infinitamque abundantiam indicat. Quid est autem *Matutinum*? Id est, non postea quam in tentationibus fueris, nec post malorum accessum, sed ante quam existant. Quemadmodum enim in fructibus præcoces dicimus eos qui ante tempus apparent ; sic etiam hoc loco celeritatem significans, ita præcocis vocem usurpavit, ut supra dicebat, *Adhuc te loquente dicam, Ecce adsum*. Quod vero *lumen* dicit, et quid hoc lumen est? Non hoc, quod sub sensum cadit, sed aliud multo melius, quod caelum nobis ostendit, nempe angelos, archangelos, Cherubim, Seraphim, thronos, dominationes, principatus, potestates, exercitum omnem, urbes regias, tabernacula. Si enim dignus habitus fueris, qui lumen illud videas, hæc videbis : et a gehenna, et a verme qui venenum jaculatur, et a stridore dentium, et a vinculis quæ dolorem afferunt, et ab angoribus, et a malis, et a tenebris lumine carentibus, et a dissectione, et ab ignis fluminibus, et a maledictione et a locis dolorum plenis liberabere, coque venies, ubi nihil loci relictum est dolori et molestiæ, ubi magnum viget gaudium, pax, caritas, voluptas et lætitia : ubi vita est sempiterna, et gloria, pulchritudoque ineffabilis : ubi aeterna sunt tabernacula, Regisque gloria et majestas, quæ exprimi non potest, eaque bona, *Quæ nec oculus vidit, nec auris audivit, nec cor animusque hominis cogitavit (1. Cor. 2. 9)* ; ubi est sponsus spiritualis, thalamus caelorum, et virgines quæ lucernas ardeas tenent, iique qui vestem habent nuptiarum ; ubi palatia sunt Domini, et æraria regia. Vidisti quæ et quot præmia uno verbo demonstraverit, et quemadmodum omnia in unum compegerit? Sic etiam si singula verba quæ sequuntur, explanaverimus, magnam abundantiam atque inmensum mare reperiemus. Quare ne differamus, neque pigri simus ad præstanda officia benignitatis egentibus ; ne simus, hortor ; sed licet omnia etiam abijcienda nobis sint, licet in ignem concijendi simus, licet ensis adeundus, licet in gladiis saltandum sit, licet quidvis perferendum : omnia facile et æquo animo feramus, ut regni caelorum amictum gloriamque illam ineffabilem consequamur : quam utinam consequamur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

⁴ Unus Cod., *fiduciam*.

τῆς ἐκεῖθεν δόξης, καὶ τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν· καὶ γὰρ στρατιῶται βασιλεὺς ἐσμέν οὐρανοῦ, καὶ ὅπλα ἐνδεδυμέθα πνευματικά. Τί τοῖνυ κατήλων καὶ ἀγυρτῶν, μάλλον δὲ σκολήκων βίον μεταχειρίζομεν; Ὅπου γὰρ βασιλεὺς, ἐκεῖ καὶ τὸν στρατιώτην εἶναι δεῖ. Καὶ γὰρ στρατιώται γεγόναμεν, οὐ τῶν μακρῶν, ἀλλὰ τῶν ἐγγύς. Ὁ μὲν γὰρ ἐν γῆς βασιλεὺς οὐκ ἂν ἀνάσχοιτο πάντα εἶναι ἐν τοῖς βασιλείοις, οὐδὲ παρὰ τὰς αὐτοῦ πλευράς· ὁ δὲ τῶν οὐρανῶν, ἀπαντα ἐγγὺς εἶναι βούλεται τοῦ θρόνου τοῦ βασιλικοῦ. Καὶ πῶς δυνατὸν ἐνταῦθα ὄντας, φησί, παρ' ἐκεῖνον ἐστάναι τὸν θρόνον; Ὅτι καὶ Παῦλος ἐπὶ γῆς ὢν, ἔπου τὰ Σεραφίμ ἦν, ἔπου τὰ Χερουβίμ, καὶ ἐγγυτέρω οὗτος τοῦ Χριστοῦ, ἢ οὗτοι οἱ ἀσπίδηφόροι τοῦ βασιλέως. Οὗτοι μὲν γὰρ πολλαχοῦ τὰς βῆεις περιφέροντι· ἐκεῖνον δὲ οὐδὲν ἐφάνταξεν, οὐδὲ περιεῖλεν, ἀλλὰ πᾶσαν τὴν διάνοιαν πρὸς τὴν βασιλέα καὶ Κύριον τεταμένην εἶχεν.

γ'. Ὅστε ἐὰν βουλῆθῶμεν, δυνατὸν καὶ ἡμῖν τοῦτο. Εἰ μὲν γὰρ τόπω διστῆσκει, καλῶς ἂν ἠπόρεις· εἰ δὲ πανταχοῦ ἄρεστοι, τῷ σπουδάζοντι καὶ συντεταμένῳ πλησίον ἐστὶ. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ προφήτης [827] ἔλεγεν, *Οὐ φοβηθήσομαι κακῶ, ὅτι σὺ μετ' ἐμοῦ εἶ. Καὶ αὐτὸς πάλιν ὁ Θεὸς· Θεὸς ἐγγίζων ἐγὼ εἰμι, καὶ οὐ Θεὸς πόρρω.* Ὅσπερ οὖν αἱ ἀμαρτίαι διστῶσιν ἡμᾶς αὐτοῦ, οὕτως καὶ αἰ δίκαιοισὺναι συνάγουσιν ἡμᾶς πρὸς αὐτόν. *Ἐτι γὰρ λαλοῦντός σου, φησί, ἐρῶ, Ἰδοὺ ἀπέριμι.* Ποῶς πατῆρ οὕτως ἂν ὑπακούσειέ ποτε τοῖς ἐγγόνοις; ποῖα μήτηρ οὕτως ἐστὶ παρεσκευασμένη καὶ διηνεκῶς ἐστηκῦα, εἰ ποτε ἢ καλέσειεν αὐτὴν τὰ παῖδια; Οὐκ ἐστὶν οὐδεὶς, οὐ πατῆρ, οὐ μήτηρ. Ἄλλ' ὁ Θεὸς ἐστηκε διηνεκῶς ἀναμένων, εἰ τις ποτὲ καλέσειεν αὐτὸν τῶν οἰκετῶν, καὶ οὐδέποτε καλεσάντων ἡμῶν ὡς δεῖ, παρήκουσε. Διὰ τοῦτο φησιν, *Ἐτι λαλοῦντός σου· οὐκ ἀναμένω σε πληρώσαι, καὶ εὐθέως ὑπακούσω.* Καλέσωμεν τοῖνυ αὐτόν, ὡς κληθῆναι βούλεται. Πῶς δὲ βούλεται; Λύε, φησί, *πάντα σύνδεσμον ἀδικίας, διάλυε στραγγαλιὰς βιαιῶν συναλλυγμάτων, πᾶσαν συγγραφήν ἄδικον διάσπα. Διάβρουπε πινῶντι τὸν ἄρτον σου, καὶ πτωχοῦς ἀστέγους εἰσάγαγε εἰς τὸν οἶκόν σου. Ἐὰν ἴδῃς γυνῶν, περιβῆαι, καὶ ἀπὸ τῶν οἰκειῶν τοῦ σπέρματός σου οὐκ ὑπερόψῃ. Τότε βαγήσεται πρῶτον τὸ φῶς σου, καὶ τὰ ἰάματα σου ταχὺ ἀνατελεῖ, καὶ προπορεύσεται ἔμπροσθέν σου ἡ δικαιοσύνη σου, καὶ ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ περιστελεῖ σε. Τότε ἐκίκαλισαί με, καὶ εἰσακούσομαι σου, ἐτι λαλοῦντός σου, ἐρῶ, Ἰδοὺ ἀπέριμι.* Καὶ τίς ταῦτα πάντα δύναται ποιῆσαι, φησί; Τίς δὲ οὐ δύναται, εἰπέ μοι; Τί γὰρ δυσχερὲς τῶν εἰρημέτων; τί δὲ ἐργῶδες; τί δὲ οὐ βῆδιον; Οὕτω γὰρ ἐστὶν οὐχὶ δυνατὰ μόνον, ἀλλὰ καὶ εὐκόλα, ἔτι πολλοὶ καὶ τὸ μέτρον ὑπερηκόντισαν, οὐκ ἀδίκῃ γραμματεῖα διασπᾶσαντες μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ ὄντα ἀποδυσάμενοι πάντα· οὐ στέγη καὶ τραπέζην τοῦ πτωχοῦ ὑποδεχόμενοι, ἀλλὰ καὶ τῷ του σώματος ἰδρωτί κάμνοντες, ὥστε αὐτοῦς διαθρέψαι, οὐ συγγενεῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐχθροὺς εὐεργετοῦντες.

Τί δὲ ὄλωσ καὶ δύσκολον τῶν εἰρημένων; Οὐδὲ γὰρ εἶπεν, Ἵπέρβηθι τὸ βροσ, διάσθηθι τὸ πέλαιος, διάσκαψον γῆς πλέθρα τόσα καὶ τόσα, ἄσιτος διάμενε, σάκχον περιβαλοῦ· ἀλλὰ, Μετάδος τῆς οἰκίας, μετάδος τοῦ ἄρτου, τὰ ἀδίκως κείμενα γραμματεῖα διάβρῃξον. Τί τούτων εὐκλῶτερον, εἰπέ μοι; Εἰ δὲ καὶ δύσκολα εἶναι νομίζεις, σκόπει μοι καὶ τὰ ἐπαθλα, καὶ ἐσται σου βῆδια πάντα. Καθάπερ γὰρ εἰ βασιλεῖς ἐν ταῖς ἱπποδρομίαις πρὸ τῶν ἀγωνιζομένων στεφάνους καὶ

ἰμάτια καὶ βραβεῖα τιθέασιν· οὕτω δὲ καὶ ὁ Χριστὸς, ἐν μέσῳ τίθησι τῷ σταδίῳ τὰ ἐπαθλα, καθάπερ διὰ πολλῶν χειρῶν τῶν τοῦ προφήτου δημάτων ἐκτείνων αὐτά. Καὶ οἱ μὲν βασιλεῖς, ἄτε ἄνθρωποι ὄντες, καὶ εὐπορίαν δαπανωμένην ἔχοντες, καὶ φιλοτιμίαν ἀναλισκομένην, τὰ ὀλίγα πολλὰ φιλοτιμούνται δεῖξαι· διὸ καὶ ἐν ἑκαστῷ ἐκάστῳ τῶν διακόνων ἐγχειρίζοντες, οὕτως ὑπάγουσιν εἰς ἃ τὸ μέσον. Ὁ δὲ βασιλεὺς ὁ ἡμέτερος τοῦναντίον, πάντα ὁμοῦ συμφορήσας, ἐπειδὴ σφόδρα ἐστὶν εὐπορος, καὶ οὐδὲν πρὸς ἐπίδειξιν ποιεῖ, οὕτως εἰς μέσον προίθησιν ἄπερ ἐκταθέντα ἄπειρα ἐσται, καὶ πολλῶν δεήσεται τῶν κατεχουσῶν χειρῶν. Καὶ ἵνα μάθης τοῦτο, ἑκαστον αὐτῶν περισκόπησον μετὰ ἀκριβοῦς. Τότε βαγήσεται, φησί, *πρῶτον τὸ φῶς σου.* Ἄρα οὐ δοκεῖ σοι ἐν τι εἶναι δῶρον; Ἄλλ' οὐκ ἐστὶν ἐν. Καὶ γὰρ πολλὰ ἔνδον ἔχει, καὶ στεφάνους καὶ βραβεῖα, καὶ ἔτερα ἐπαθλα, καὶ εἰ βούλεσθε, λύσαντες δεῖξομεν τὸν πλοῦτον ἅπαντα καθὼς ἡμῖν οἶδν τε ἐπιδείξαι, μόνον μὴ ἀποκάμψτε. Καὶ πρῶτον μάθωμεν, τί ἐστὶ, *Βαγήσεται.* Τὸ ταχὺ καὶ θαψίλος ἡμῖν ἐμφαίνει· καὶ πῶς σφόδρα ἐφείτα τῆς ἡμετέρας σωτηρίας, καὶ πῶς ὠδίνει τὰ ἀγαθὰ αὐτὰ προελθῆναι, καὶ ἐπιγέται· καὶ οὐδὲν ἐστὶ τὸ κωλύον τὴν ἄφατον ῥύμην. Δι' ὧν ἀπάντων τὴν θαψίλειαν αὐτῶν ἐνδείκνυται, καὶ τὸ ἄπειρον τῆς περιουσίας. Τί δὲ ἐστὶ *Πρῶτον*; Τουτέστιν, οὐ μετὰ τὸ ἐν τοῖς πειρασμοῖς γενέσθαι, οὐδὲ μετὰ τὴν τῶν κακῶν ἔφεδον, ἢ ἄλλα πρὸ φανῆναι. Καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῶν καρπῶν [828] λέγομεν πρῶτον τὸ πρὸ τοῦ καιροῦ φανέν, οὕτω καὶ ἐνταῦθα τὸ ταχὺ πάλιν ἐμφαίνων, οὕτως εἶπεν, ὡσπερ ἄνω ἔλεγεν, *Ἐτι λαλοῦντός σου, ἐρῶ, Ἰδοὺ ἀπέριμι.* Ποῖον δὲ λέγει φῶς, καὶ τί ποτὲ ἐστὶ τοῦτο, τὸ φῶς; Οὐ τοῦτο τὸ αἰσθητὸν, ἀλλ' ἔτερον πολλῶ βέλτιον, ὃ τὸν οὐρανὸν ἡμῖν δείκνυσι, τοὺς ἀγγέλους, τοὺς ἀρχαγγέλους, τὰ Χερουβίμ, τὰ Σεραφίμ, τοὺς θρόνους, τὰς κυριότητας, τὰς ἀρχὰς, τὰς ἐξουσίας, τὸ στρατόπεδον ἅπαν, τὰς πόλεις τὰς βασιλικὰς· τὰς σκηνὰς. Ἄν γὰρ τοῦ φωτός ἐκείνου καταξιώθῃς, καὶ ταῦτα βῆεις, καὶ ἀπαλλαγῇς γεέννης, καὶ τοῦ σκόλυγκος τοῦ ἰοδόλου, καὶ τῶν βρυγμῶν τῶν ὀδόντων, καὶ τῶν δεσμῶν τῶν ὀδοντρῶν, καὶ τῆς στενωγοῦρας, καὶ τῆς θλίψεως, καὶ τοῦ σκότους τοῦ ἀρεγγούς, καὶ τοῦ διχοτομηθῆναι, καὶ τῶν ποταμῶν τοῦ πυρός, καὶ τῆς κατάραις, καὶ τῶν τῆς ὀδύνης χρωίων, καὶ ἀπελευσῆ, ἐνθα ἀπέδρα ὀδύνη καὶ λύπη, ἐνθα πολλὴ ἡ χαρὰ, καὶ εἰρήνη, καὶ ἀγάπη, καὶ τρυφή καὶ εὐφροσύνη· ἐνθα ζωὴ αἰώνιος, καὶ ὁδὸς ἀβῆρτος, καὶ κάλλος ἀφραστον· ἐνθα αἰώνιος σκηνά, καὶ ἡ δόξα τοῦ βασιλέως ἡ ἀπῶρρητος, καὶ τὰ ἀγαθὰ ἐκείνα, *Ἄ ὀφθαλμοὺς οὐκ εἶδε, καὶ οὐς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη*· ἐνθα ὁ νυμφῶν ὁ πνευματικὸς; καὶ αἱ παστάδες τῶν οὐρανῶν, καὶ αἱ παρῆνοι αἰ τὰς φαίδρας ἔχουσας λαμπάδας, καὶ οἱ τὸ ἔνδυμα τοῦ γάμου ἔχοντες· ἐνθα παλᾶτια ὑπάρχει τοῦ Δεσπότου, καὶ τὰ ταμίαια τὰ βασιλικὰ. Εἶδες ἥλικα τὰ ἐπαθλα, καὶ ὅσα διὰ μῖαδ ῥήτους ἐπεδείξατο, καὶ πῶς πάντα συνεφόρησεν; Οὕτω καὶ τῶν ἐξῆς ῥήσεων ἐκαστην ἀναπτύξαντες, πολλὴν εὐρήσομεν τὴν περιουσίαν καὶ πέλαιος ἀχανές. Μὴ οὖν ἀναβαλώμεθα, καὶ ὀκνήσωμεν ἔλεειν τοὺς δεομένους· μὴ, παρακλῶ· ἀλλὰ κἂν πάντα ρῖψαι δέη, κἂν εἰς πυρ ἐμβληθῆναι, κἂν ζῖφους κατατολμησαι, κἂν κατὰ μαχαίρων ἄλλεσθαι, κἂν ὅτιον παθεῖν· πάντα φέρωμεν εὐκόλως. Ἴνα τοῦ ἐνδύματος ἐπιτύχωμεν τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, καὶ τῆς δόξης ἐκείνης τῆς ἀβῆρτου ἡς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

^a Post ἀγαθῶν in edit. Morel. additur σπουδάζειν ἐπιτυχεῖν. Sed id deest in omnibus mss. nec ab interprete lectum est.

^b Tres mss. μήποτε.

^c Duo mss. ὑπακούω.

^d Tres mss. οὕτως εἰσάγουσιν.

^e Idem ἐμφαίνων.

^f Sic idem mss. Editi vero ἐπάγειται.

^g Tres mss. ἀλλὰ προφανῆ, male.

^h L'nus cod. τὴν ἀβῆρτην.

SELECTA EX NOTIS

HENRICI SAVILII ET FRONTONIS DUCÆI

IN TOM. III

OPERUM SANCTI JOANNIS CHRYSOSTOMI.

His notulas adjicimus alio caractere asterisco prævio.

NOTÆ HENRICI SAVILII

Ad Homiliam debitoris decem millium talentorum.

Col. 17, in tit. Hanc optimæ notæ homiliam ex Augustano ms. descriptam castigavimus ex Bavarico. Agnoscit eam catalogus Augustanus num. 10.

Col. 18, l. 35. ἴπῳ. Mavult Boisius ἵπῳ, et ἀναβάσει.

NOTÆ HENRICI SAVILII.

Ad Homiliam in illud, Pater, si possibile est, etc.

Col. 51, in tit. Hujus orationis germanæ et elegantis cum primis apographum ex Regia bibliotheca nacti, ex alio ms. in eadem bibliotheca accurate castigatam damus.

Col. 56, l. 51. Καὶ τ-ῆρος. Halesius καὶ ἰ-ῆρος. Idem enim Hesaias utrumque asserit. * *Atqui hæc loquendi ratio ignota Chrysostomo; dixisset potius καὶ ἀλλοτρίῳ. Crederem esse Chrysostomi παραφρασὴν ἀσέβητου.*

NOTA HENRICI SAVILII

Ad Homiliam de angusta porta.

Col. 41, in tit. De auctore hujus orationis nihil pro certo affirmaverim. Censet doctissimus Halesius inventionem quidem esse Chrysostomi, stylum vero multo humiliorum; esse tamen alicujus qui Chrysostomi studiosus fuerit: quem licet sensibus sit imitatus, stylo tamen certe non est consecutus, nisi ubi eum verbatim compilavit. Pleraque enim particulae hujus orationis inventiuntur alibi apud Chrysostomum. Porro sciendum est Florilegum multa ex hac oratione, quisquis auctor fuerit, citare: quod nemo ῥησώδητος ἀποδιδῶν esse credat, cum ipsi mos sit ne a spuris quidem, nedum dubiis, manum abstinere: neque enim heri aut nudius tertius invectæ sunt in mundum istæ bonorum auctorum *υπεκρίσεις*. * *Nihil moramur hos Halesii scrupulos, ut in Monito ad hanc homiliam videas; sed cum Frontone Ducæo atisque viris doctis germanam hanc homiliam censemus. Non semel enim Halesius, tunc juvenis, καὶ ῥησώδητος operum Chrysostomi tenere locutus est.*

NOTA HENRICI SAVILII

Ad Homiliam I in principium Actorum.

Col. 66, in tit. Descripta ex Bavarico codice. Agnoscit catalogus Augustanus num. 48. ῥησῶν cum primis. Unico nixi exemplari, ut etiam in tribus proxime præcedentibus. multa necessario manca relinquimus, ab iis emendanda, quibus codicum aliorum mss. copia suppetet. * *Certe mendis scælet hæc homilia in Savilitana editione, sed in Parisina emendatior prodit; conjecturæque Savilitanæ ad restituendam seriem jam inutiles evadunt.*

NOTÆ HENRICI SAVILII

Ad Homiliam II in principium Actorum.

Col. 77, in tit. Hanc orationem et sequentem, utramque ut ῥησῶν et melioris notæ agnoscit catalogus Augustanus num. 49 et 55. Porro hanc debemus serenissimi Bavarici ducis instructissimæ Bibliothecæ. Habita est Antiochiæ, episcopatum tenebat Flaviano, quem ad finem orationis Petrum vocat, διὰ τῆς τῆς πόλεως καὶ τῶν δογμάτων συγγενῶν τῶν καὶ πατριῶν cum Petro apostolo, qui Antiochenam Ecclesiam princeps, ut ipse ait, fundavit. Pauca subsunt suspecta de mendo, quod necesse est usu venire unico nixi exemplari ms., sed valde illa quidem levia, aut nullius prope momenti. Est hæc oratio una ex illis quatuor, quas habuit hic noster Antiochiæ, presente Flaviano, in prin-

cipium Actorum: primam habes tomo II, p. 272. (Edit. Savil.), secundam nondum reperire potuimus, tertia hæc est quæ in manibus: quartam habes tom. VIII, p. 111. * *Imo quinque in principium Actorum homiliae lectæ, ut videns in Monito p. 47, quarum quatuor integre una serie ponuntur ibidem. Secundæ quæ luctenus luitit partes non minimæ habentur in homilia illa De Ascensione quam ad calcem edidimus p. 758 sqq. tomi hujus.*

Col. 85, l. 4. ἀλλ' ἔτιαν ἢ ἔτιαν. Halesius ἢ ἔτιαν, vel ἔτι ἢ ἔτιαν, * *quæ lectiones melius quadrarent.*

NOTÆ HENRICI SAVILII

Ad Homiliam III in principium Actorum.

Col. 87, in tit. Hanc orationem ῥησῶν cum primis, et catalogo Augustano memoratam num. 50, debere se sciat lector doctissimo Frontoni Ducæo, qui eam ex Vaticana, ut opinor, descriptam mihi pro sua humanitate liberaliter communicavit. Mendosa aut suspecta inesse aliqua non est mirandum, ut in unico exemplari. * *Nunc ea emendatior prodit ope ms. Colbertini. — Ibid. ἀναλία non convenit huic loco: sed aliud commodum vocabulum non occurrit. * *Atqui videtur mihi hic ad sensum probe quadrare.**

Col. 88, l. 14. ἔρις. Mallet ἀφ' ἑρῆς.

NOTÆ HENRICI SAVILII

Ad Homiliam primam de mutatione nominum.

Col. 115, in tit. Hujus orationis apographum ad missum est a doctissimo Frontone, a libraris quidem male acceptum, sed a me magna ex parte in his notis sanitati restitutum. Est quidem oratio notæ melioris. Titulum in Ducæi codice corruptum sic restitue: *Χρυσώδητος λόγος εἰς τὸ, ἑσθλὸς ἐστὶ ἡ ἀ. κ. ρ. π. κ. τ. ε. ἀφ' ἡν τῶν Πρίστου τ. ἰ. λ. ρ. καὶ δ. ἀσπασίους Χρυσώδ. ἢ Π. κλ.* Meminit hujus ut ῥησῶν catalogus Augustanus num. 52.

Col. 115, l. 2. ἑσθλῶν. Deesse videtur, inquit Fronton, ἀπορρογὴ τὸ μῆλος autem intelligit τριτάτων, ἄρας, ἄρας, ἄρας. — L. 50. ἀ. νομῶν. Mallet ἀνομῶν, vel ἀνομοφῶν.

Col. 116, l. 54. ἑκαθῶν. Suspectum.

Col. 117, l. 10. Εὐκρίας. Aut deest substantivum quod τῆ respondeat, aut legendum εὐ τῆ κλειρῆ ὑπορῆ καὶ, ἀλλὰ τῆ ὑπερῆ ἀπορρογὴ τῆς. — L. 46. Λεγε ἀπερρογῆ, ut paulo ante.

Col. 118, l. 55. Fortassis aptius προειδήμῃ; nam sic infra. — L. 55. Κραλῆς. Aut verbum aliquod deest, vel pro κριτῶν leg. κριτῶν, vel pro κελύβας, κελύβας. — L. 44. Προεὶδραμεν ἂν τῆς ἡμετέρας γλώσσας τὸ βέλδιον.

Col. 119, l. 18. Post ἀρηται deest tale aliquid, ἰ. ταῦτα δὲ, ἢ οὐκ ἔτι, scilicet sine ulla additione. — L. 40. Fortasse ἀλλήλασθαι, ut supra l. 55. ἀναίτητα.

Col. 122, l. 45. Λεγε ὡςτε ἀτῆ (vel αὐτῆ) ἢ ἀτῆρα μεταβολῆ καὶ μεταστροφῆ καὶ τῆ.

Col. 124, l. 12. * *Λεγε καὶ γινῶν ἄρας. * *Secunda de mutatione nominum deest in Savil.**

NOTA HENRICI SAVILII

In Homil. III, de mutatione nominum.

Col. 151, in tit. Hanc orationem ante aliquot annos excusam Basileæ castigavimus ex cod. ms. in bibliotheca Bavarica.

NOTÆ HENRICI SAVILII

In Homil. IV, de mutatione nominum.

Col. 141, in tit. Hanc orationem perquam sane elegantem et ῥησῶν debemus monasterio D. Joannis Præcursoris in monte Atho, communiter dicto *Santo*, in Cherso

nese Thraciæ. Agnoscit catalogus Augustanus numero 55.

Col. 153, l. 47. $\tau\acute{\alpha}\nu\ \tau\omicron\upsilon\varsigma\ \tau\omicron\upsilon\varsigma\ \mu\acute{\epsilon}\tau\grave{\alpha}$. Dele $\mu\acute{\epsilon}\tau\grave{\alpha}$ — l. 48 $\acute{\epsilon}\kappa\alpha\lambda\iota\sigma\tau\omicron\varsigma$, corruptum; sed quid substituemus? Forte $\epsilon\kappa\alpha\sigma\tau\omicron\upsilon\varsigma$, vel $\epsilon\kappa\alpha\lambda\iota\sigma\tau\omicron\upsilon\varsigma$.

Col. 153, l. 6 $\tau\alpha\kappa\alpha\iota\sigma\pi\omicron\upsilon\sigma\tau\omicron\upsilon\varsigma$ Malim $\tau\alpha\kappa\alpha\iota\sigma\pi\omicron\upsilon\sigma\tau\omicron\upsilon\varsigma$, ut paulo post $\epsilon\upsilon\gamma\omega\mu\omicron\upsilon\sigma\tau\omicron\upsilon\varsigma$.

NOTÆ HENRICI SAVILLII

In orationem de gloria in tribulationibus.

Col. 153, in tit. Agnoscit catalogus Augustanus hanc orationem num 14. Excudi curavit doctissimus Fronto Ducrus Burdigalæ, 1604: quam editionem perpauca in locis emendatam secuti sumus.

Col. 160, l. 23. $\kappa\alpha\iota\ \tau\eta\varsigma\ \pi\acute{\rho}\omega\tau\omicron\upsilon\varsigma$. Lege $\acute{\alpha}\varsigma\ \kappa\alpha\iota\ \tau\eta\varsigma\ \pi\acute{\rho}\omega\tau\omicron\upsilon\varsigma$, alioqui sententia claudicabit.

Col. 163, l. 5. $\tau\eta\varsigma\ \acute{\epsilon}\pi\iota\sigma\tau\omicron\lambda\eta\varsigma$. Lege cum Ducro $\tau\eta\varsigma\ \acute{\alpha}\pi\omicron\sigma\tau\omicron\lambda\eta\varsigma$. Sic ex conjectura: nam mss. habent $\acute{\epsilon}\kappa\alpha\sigma\tau\omicron\lambda\eta\varsigma$.

NOTA HENRICI SAVILLII

Ad Homiliam in illud, Scimus autem quosiam diligentibus, etc.

Col. 163, in tit. Proœmium hujus orationis idem sensu et verbis etiam propœdum cum illo orationis 52. Fortasse non dubitavit Joannes noster ex consimili occasione valedudinis eodem proœmiosisapius uti. Oratio perelegans certe, proœmium tamen videtur imitatore alicquem sapere. Hæc Halesius. Descripta est ex bibliotheca Augustana: habita, ut opinor, Constantinopoli. Locum etiam illum de $\acute{\delta}\epsilon\sigma\pi\omicron\upsilon\sigma\tau\omicron\upsilon\varsigma$ in Actis videtur mihi alibi apud Joannem nostrum legisse.

* Hæc Savilius; qui ut sagax erit, scrupulum Halesii temere injectum nihil noratur. Vide Monument nostrum in hanc Homiliam.

NOTÆ HENRICI SAVILLII

Ad Homiliam in illud, Si esurierit inimicus tuus, etc.

Col. 171, in tit. Elegans hæc oratio, et auctore Chrysostomo dignissima, ex bibliotheca Collegii novi descripta, et alterius ope codicis destituta, aliquot in locis non satis emendata, quod dolendum est, editur. Loca nobis maxime suspecta deinceps ordine subjiciuntur. — L. 10. $\tau\omicron\upsilon\ \epsilon\pi\acute{\alpha}\nu\ \alpha\pi\eta\mu\acute{\alpha}\tau\omicron\upsilon\upsilon$. Boisius vult $\chi\eta\mu\acute{\alpha}\tau\omicron\upsilon\upsilon$. * Utraque lectio quadrat.

Col. 177, l. 35. $\iota\sigma\sigma\tau\omicron\upsilon$. Forte $\iota\sigma\sigma\tau\omicron\upsilon\tau\alpha\iota$. * Non placet hæc restituitio.

Col. 180, l. 29. $\tau\omicron\upsilon\tau\omicron\upsilon\ \tau\omicron\upsilon\varsigma\ \tau\omicron\upsilon\tau\omicron\upsilon$ videtur inducendum. * Est expungendum.

NOTÆ HENRICI SAVILLII

Ad duas Homilias in illud, Salutate Priscillam.

Col. 187, in tit. Has orationes, quas ambas recipit catalogus Augustanus, num. 16 et 17, damus ex fide duorum codicum mss. quorum unus archiepiscopi Philadelphiæ Venetiis, alter Bavaricus quam emendatissimus.

Col. 205, l. 55. $\epsilon\pi\alpha\phi\eta\iota\ \tau\omicron\upsilon\varsigma\ \epsilon\pi\alpha\phi\eta\iota\ \mu\eta\mu\omicron\upsilon\sigma\tau\omicron\upsilon\varsigma$. non enim hæc de Epaphra Colossis agente, sed de Epaphrodito Philippis versante dicuntur.

NOTÆ HENRICI SAVILLII

Ad duas Homilias, quarum prior in illud Apostoli, Propter fornicationes, etc.; altera in illud, Mulier alligata est legi.

Col. 207, in tit. Hoc argumentum eodem fere modo tractatum mihi videor alibi apud Chrysostomum meminisse. Quidquid sit, non dubito quin $\gamma\eta\mu\omicron\upsilon\varsigma$ sit, sed videndum num $\kappa\alpha\tau\alpha\theta\eta\mu\omicron\upsilon\varsigma$ sit aut ex ethicus consutum. Nos tamen ita ut in codice Augustano reperimus, bona fide representamus.

Col. 212, l. 35. $\acute{\epsilon}\kappa\ \tau\omicron\upsilon\varsigma\ \gamma\eta\mu\omicron\upsilon\varsigma$. Halesius ex conjectura $\gamma\eta\mu\omicron\upsilon\varsigma$, id est a poculis. Joannes Boisius vero: Nescio an legere oporteat $\kappa\alpha\tau\alpha\theta\eta\mu\omicron\upsilon\varsigma$. Malim tamen $\acute{\alpha}\nu\ \acute{\alpha}\nu\ \tau\eta\varsigma\ \eta\mu\acute{\epsilon}\rho\alpha\varsigma\ \tau\omicron\upsilon\varsigma\ \gamma\eta\mu\omicron\upsilon\varsigma$, deleta particula $\kappa\alpha\tau\alpha$: vel $\acute{\alpha}\nu\ \acute{\alpha}\nu\ \tau\eta\varsigma\ \eta\mu\acute{\epsilon}\ρ\alpha\varsigma\ \kappa\alpha\tau\alpha\theta\eta\mu\omicron\upsilon\varsigma$.

NOTÆ HENRICI SAVILLII.

In Homiliam, Quales ducendæ sint uxores.

Col. 225, in tit. Oratio $\gamma\eta\mu\omicron\upsilon\sigma\tau\omicron\upsilon\varsigma$, quamvis in catalogo Augustano non reperitur: descripta ex eadem Bibliotheca qua proxime superior, in Oriente. Vide homiliam 48 in *Genesim*, ubi nonnulla sunt iis, quæ hic ad finem dicuntur, similia.

Col. 233, l. 4. $\alpha\lambda\epsilon\tau\omicron\upsilon$, forte $\alpha\lambda\epsilon\tau\omicron\upsilon\varsigma$.

NOTÆ HENRICI SAVILLII

Ad Homiliam in illud, Nolo vos ignorare, fratres, etc.

Col. 241, in tit. Hanc orationem recipit catalogus Augustanus num. 93, quam ex codice in bibliotheca Collegii

novi Oxoniensis descriptam, ex manuscripto Bavarico emendavimus, estque melioris notæ homilia.

NOTÆ HENRICI SAVILLII.

Ad orationem in illud, Oportet hæreses esse.

Col. 251, in tit. Hanc orationem ex Augustana bibliotheca Bavarica descriptam emendavimus ex ms. in bibliotheca Bavarica. Multa habet communia cum homilia 28 Chrysostomi in priorem ad Corinthios, ut ab eodem fonte profectas ambas dubium non sit.

NOTÆ HENRICI SAVILLII

In Homiliam De elemosyna.

Col. 261, in tit. Ex bibliotheca Regia Lutetiæ descripta, et emendata auctaque ex ms. multo plentiore in bibliotheca Augustana; habita Antiochiæ: agnoscit catalogus Augustanus num. 47.

Col. 266, l. 15. $\alpha\lambda\gamma\omega\sigma\tau\omicron\upsilon$ Lego $\sigma\iota\lambda\lambda\eta\gamma\omega\sigma\tau\omicron\upsilon$. — L. 51. $\sigma\alpha\pi\tau\omicron\upsilon$ $\epsilon\tau\iota$ Lege $\sigma\alpha\pi\tau\omicron\upsilon\lambda\omicron\upsilon\varsigma$.

NOTÆ HENRICI SAVILLII

Ad tres Homilias in illud, Habentes eumdem Spiritum, etc.

Col. 271, in tit. Tres hæc orationes, ut sunt, pro germanis agnoscit catalogus Augustanus numero 18, 19, et 20. Porro eas ex bibliotheca Collegii novi Oxoniensis descriptas castigavimus ex codice Augustano.

Col. 293, l. 15. $\alpha\tau\epsilon\lambda\iota\sigma\tau\omicron\upsilon\varsigma$. Forte $\acute{\alpha}\tau\epsilon\lambda\iota\sigma\tau\omicron\upsilon\varsigma$. * *Puto hunc locum bene habere: Sigismundi vero Gelenii interpretationem Latinam emendavi; sed re accuratius perpensa sic existimo locum totum esse vertendum.* Græcæ sic habent: $\tau\omicron\upsilon\ \kappa\alpha\iota\ \acute{\epsilon}\ \tau\omicron\upsilon\ \theta\lambda\eta\mu\iota\ \tau\omicron\upsilon\varsigma\ \acute{\alpha}\nu$, $\iota\sigma\alpha\ \eta\tau\iota\ \kappa\alpha\tau\alpha\theta\eta\mu\omicron\upsilon\varsigma\ \eta\ \pi\alpha\pi\alpha\tau\eta\lambda\omicron\upsilon\sigma\tau\omicron\upsilon\varsigma$, $\kappa\alpha\iota\ \acute{\epsilon}\ \kappa\alpha\lambda\eta\varsigma\ \acute{\alpha}\pi\omicron\lambda\alpha\upsilon\sigma\tau\omicron\upsilon\varsigma\ \acute{\alpha}\delta\iota\sigma\tau\omicron\upsilon\varsigma$; $\acute{\alpha}\nu\tau\iota\ \tau\eta\varsigma\ \acute{\delta}\ \tau\eta\varsigma\ \acute{\alpha}\nu\ \kappa\alpha\tau\alpha\theta\eta\mu\omicron\upsilon\varsigma\ \acute{\delta}\epsilon\iota\kappa\tau\omicron\upsilon\varsigma\ \kappa\alpha\lambda\eta\varsigma\ \acute{\alpha}\nu\tau\eta\varsigma\ \epsilon\pi\omicron\sigma\tau\omicron\upsilon\varsigma$; $\epsilon\tau\iota\ \tau\omicron\upsilon\varsigma\ \acute{\delta}\ \acute{\alpha}\nu\ \acute{\alpha}\nu\ \tau\omicron\upsilon\varsigma\ \acute{\delta}\epsilon\iota\kappa\tau\omicron\upsilon\varsigma\ \lambda\omicron\gamma\iota\sigma\mu\omicron\upsilon\varsigma\ \mu\acute{\alpha}\lambda\eta\varsigma$, *quæ sic vertenda puto*: Ut et qui in ærumnis jam versatur, idoneam inde consequatur consolationem, et qui in magna tranquillitate degit, etsi non exercitatus periculis hujusmodi, magnam sibi paret aacritatem ad pugnam contra absurdas cogitationes suscipiendam.

NOTÆ HENRICI SAVILLII

Ad Homiliam in illud, Utinam sustineretis, etc.

Col. 301, in tit. Recipit hanc orationem catalogus Augustanus numero 53; descriptam ex Augustana bibliotheca. emendavimus ex Bavarica.

Col. 301, l. 25. $\kappa\alpha\tau\alpha\tau$ Imperfecta pendet sententia. Resumitur autem. — L. 31 $\acute{\epsilon}\tau\iota\ \acute{\alpha}\nu\ \acute{\alpha}\nu\tau\omicron\upsilon$.

Col. 307, l. 4 ab imo $\iota\sigma\sigma\tau\omicron\upsilon\tau\alpha\iota$ $\acute{\alpha}\nu\ \acute{\alpha}\nu\tau\omicron\upsilon$, aut simile aliquid deesse videtur. Interpres legit in numero singulari *novit*, ad Davidem referens: a ms. Bavarico tota sententia aberrat. * *Numerus pluralis hic omnino quadrat, quia exemplum sanctorum ostenditur, quædam proprias efferre laudes licet.*

Col. 309, l. 4 ab imo $\mu\eta\tau\prime\ \kappa\alpha\tau\alpha\theta\eta\mu\omicron\upsilon\varsigma$. Quos? * *Antiquos scilicet illos, qui in Ægypto fuerant, de quibus hic loquitur.*

— Ibid. l. ultim. $\mu\eta\pi\alpha\delta\epsilon\theta\eta\mu\omicron\upsilon\varsigma$. In ms. $\mu\eta\pi\alpha\delta\epsilon\theta\eta\mu\omicron\upsilon\varsigma$. Nentum fortasse satis grammaticæ; sed illud tolerabilius.

Col. 310, l. 5. $\tau\omicron\upsilon\varsigma\ \tau\omicron\upsilon\tau\omicron\upsilon$. Dele; est enim ortum ex glossæ marginali ad $\iota\sigma\tau\omicron\upsilon\tau\alpha\iota$. Idem enim erat Gedeon et Jerobaal. * *Potuit etiam utrumque nomen ab ipso Chrysostomo adjici, $\tau\omicron\upsilon\varsigma\ \iota\sigma\tau\omicron\upsilon\tau\alpha\iota\ \tau\omicron\upsilon\varsigma\ \Gamma\epsilon\delta\epsilon\omega\upsilon\varsigma$. Ut ut est, dele virginitatem post Jerobaal in *Giaco et in Luffino.**

NOTÆ HENRICI SAVILLII

In Homiliam de viduis.

Col. 321, in tit. Etiam hanc orationem agnoscit catalogus Augustanus num 27. Habita est Antiochiæ post eam quæ proxime collata est. Eam ex bibliotheca Coll. novi Oxoniensis descriptam, ex cod. ms. in bibliotheca Bavarica emendavimus. — l. 9. $\tau\omicron\upsilon\ \gamma\eta\mu\omicron\upsilon\varsigma$. Lege $\kappa\alpha\iota\ \acute{\alpha}\nu\tau\omicron\upsilon\ \tau\omicron\upsilon\varsigma\ \gamma\eta\mu\omicron\upsilon\varsigma$.

Col. 323, l. 40. \ddagger Videtur abundare, aut mutandum in $\acute{\delta}\epsilon\iota\kappa\tau\omicron\upsilon\varsigma$.

Col. 324, l. 36. $\kappa\alpha\iota\ \tau\alpha\upsilon\tau\omicron\upsilon\varsigma\ \iota\sigma\sigma\tau\omicron\upsilon\tau\alpha\iota\ \tau\eta\varsigma\ \delta\omicron\gamma\mu\alpha\tau\omicron\upsilon\varsigma$. Halesius hunc locum procul omni dubio corruptum sic restitutum putat: $\iota\sigma\sigma\tau\omicron\upsilon\tau\alpha\iota\ \tau\eta\varsigma\ \delta\omicron\gamma\mu\alpha\tau\omicron\upsilon\varsigma$, $\beta\omicron\lambda\omicron\upsilon\sigma\tau\omicron\upsilon\varsigma\ \gamma\eta\mu\omicron\upsilon\varsigma\ \acute{\alpha}\nu\tau\omicron\upsilon$, $\beta\eta\lambda\omicron\upsilon\tau\omicron\upsilon\varsigma\ \epsilon\pi\iota\ \kappa\alpha\iota\ \tau\omicron\upsilon\tau\omicron\upsilon\ \delta\epsilon\delta\epsilon\iota$, $\tau\omicron\upsilon\varsigma\ \gamma\eta\mu\omicron\upsilon\varsigma\ \epsilon\lambda\epsilon\theta\eta\varsigma$, \ddagger $\tau\eta\varsigma\ \epsilon\pi\iota\ \tau\omicron\upsilon\varsigma\ \chi\eta\mu\omicron\upsilon\varsigma\ \mu\eta\mu\omicron\upsilon\sigma\tau\omicron\upsilon\varsigma\ \sigma\alpha\tau\eta\mu\omicron\upsilon\varsigma$, $\acute{\alpha}\varsigma\ \acute{\delta}\ \mu\acute{\epsilon}\tau\grave{\alpha}$.

Col. 327, l. 3. $\kappa\omega\delta\iota\kappa\omicron\varsigma$. Non quadrat hinc $\iota\sigma\sigma\tau\omicron\upsilon$.

NOTÆ HENRICI SAVILLII

Ad Homiliam in Heliam et viduam.

Col. 337, in tit. Oratio hæc bonæ cum primis notæ descripta est ex ms. in *Kalæy vifoy* $\chi\eta\mu\omicron\upsilon\varsigma$, nequæ aliud præterea suppetebat exemplar, ut mirum non sit aliqua superesse emendanda, quamvis pauca, eaque non magis momenti.

Col. 346, l. 28. Μακαρίζεις. Melius conveniret ταλανίζεις. Verisimilius dicitur hic tollendam esse negationem μή ante μακαρίζεις, legendumque τὰ μακαρίζεις πειλάν. Ita μή θεωρηθήσεται πλοῦστον. Non enim ita facile ταλανίζεις in μακαρίζεις mutari videtur.

NOTÆ HENRICI SAVILLII
In Homiliam de futurorum deliciis, etc.

Col. 347, in tit. Descripta in usum nostrum Peræ Constantinop. Γρηγοῖα procul dubio, nisi si fragmentum est alterius orationis, quod nescio. Non fragmentum est, sed omnibus suis partibus absoluta, ut et ex serie et ex mss. Regio et Colbertino arguitur. — L. 14. Quid si pro τῶν legamus πάντων? Omnes mss. παραῖ habeni, quæ præpositio, etsi hoc usu minus frequentata, quadrare posse videtur.

Col. 332, l. 36. Καὶ ὡς ἀνεύχοντες ἴσαν κορυμμένον αὐτοῦ. Aut expungenda sunt hæc, aut supplenda ex contextu citato. Sententiæ certe omnino manca videtur. — L. 38. Forte, ἐκ τῶν αὐτοῦ συμμάχων.

NOTÆ HENRICI SAVILLII
In Homiliam, quod non oporteat peccata fratrum erulgare.

Col. 333, in tit. Hanc orationem ex bibliotheca Augustina descriptam damus, quam etiam pro vera et germana agnoscit sæpius a nobis nominatus catalogus Augustanus numero 43: jure merito. Hunc vero catalogum Augustinum sæpius memoratum, habes supra in notis ad calcem positus, tomo I.

Col. 360, l. 18. Διὰ τῶν ἀποστόλων ὁδὸς αὐτὸς tale aliquid deesse videtur, διὰ τῶν ἀποστόλων subintellige πύλῃς, vel ὁδὸς. Est ἀποστόλων Chrysostomo non ignota.

NOTÆ HENRICI SAVILLII
In Homiliam, Non esse desperandum.

Col. 363, in tit. Ex bibliotheca monasterii S. Trinitatis in insula Chalce super Bosp. Thraciæ descripta: ipsamque ut γρηγοῖαν agnoscit catalogus Augustanus num. 44.

Col. 369, l. 41. Lege ὡς τὴν ἰαντινὴν φιλιεῖ κεραλίην, ὡ γίνεαι, καὶ τῆφι, οὗτω τίμα, etc. Halesius? Hanc lectionem secutus est in Latina interpretatione Fronto Ducæus. Locus tamen, ut est, apte potest sic explicari, ὡς τὴν ἰαντινὴν φιλιεῖ κεραλίην, ὡ γίνεαι καὶ εἰ τῆφι, οὗτω τίμα τὸν ἀνδρα. Ut ipsum caput tuum virum ama, o mulier, et si collis caput tuum, sic illum cole.

Col. 370, l. 31. Εὐχέτω. Pro εὐχέτω aliquid aliud substituendum.

NOTÆ HENRICI SAVILLII
Ad Homiliam in illud, In faciem Petro restiti.

Col. 371, in tit. Hanc orationem inter præcipuos Chrysostomi facile numerandam, ab Augustano catalogo num. 35 agnitam, in codice Bavarico ἀσπίλων deprehensam, explevimus et accurate castigavimus ex manuscripto doctissimi Frontonis Ducæi. Accessit post excusum librum a Samuele Sladio meo descriptum Constantinopoli, ex quo quadam excerptissimus, non contemnendum apographum, quod in his notis littera C. signavimus. Vide epistolas adversarias Hieronymi et Augustini, qui de hoc Petri facto ex hac, ut videtur, Joannis nostri oratione materiam lili-gandi sumpserunt.

Varie lectiones hujusce codicis Constantinopolitani sic ad editionis nostræ numeros aptantur. — L. 3. ὦν βραεῖς. — L. 9. ἡμῶν δεest. — L. 12. Γενόμενον ἡμῶν ἀεὶ τῆφι.

Col. 372, l. 11. Τοῦτου. C. αὐτοῦ. — L. 12. Καὶ αὐθεντίου χαρῶν καὶ τὸν οὐκ ἔπεισαν ταῦτι: τοῦ κατ' ἐξουσίαν.

Col. 373, l. 2. Ἐργάσαν δι τούτου. C. τῆς μὲν διαι τούτου, ponendo post αἰτίας lin. seq. ἀπ' αὐτοῦ. — L. 14. Αὐτὰρ καὶ εὐχέτω ἡμῶν ἵνα ἡ ἀρετὴ, ὅσα ἐκτελέσεται καὶ πολυπλασθήσεται. — L. 21. Περὶ τῶν τυγ. — L. 25. Ἐργημένους. — L. 36. Καὶ πρόβολοι δεest in C. Mox l. 41, πλείων ἡμῶν. — L. 33. Τούτου. τι δὲ εἴπε: ἔμπροσθεν πλεονασμῶν.

Col. 374, l. 16. Τῆ λόγῳ διασπέντων τὸν θυμῶν τοῦ νό, ἴνα. — L. 19. εἰς pro, ἀλλὰ. — L. 28. ἐπιβολαίς. — L. 31. Τινος οὐκ ἔπεισαν κατὰ τῶν νόμων, hæc desunt in C.

Col. 376, l. 5. Αὐτὸν ἴτι καὶ. — L. 6, hæc, ἀπολόγηται μετὰ παρρησίας, desunt.

Col. 379, l. 2. Ἐπιεικέως καὶ δεest.

Col. 383, l. 37. Τούτου δεest in C.

In reliquis codex ille Constantinopolitanus cum edito nostro consentit.

Col. 387, l. 18. Lege εἰσα sine interrogatione. Sic utique corrigendum existimo.

NOTÆ HENRICI SAVILLII
Ad Homiliam in Eutropium.

Col. 391, in tit. Meminerunt hujus orationis Socrates, Hist. ecclesiasticæ lib. vii, cap. 6, fol. 233, edit. Rob. Ste-

phani, et Sozomenus lib. viii, c. 7. fol. 108, quos vide, quia huic sermoni multum lucis afferunt. Vide etiam orat. 18, tom. V, multa huic pertinentia (est in hac editione oratio sequens). Porro apographum hujus orationis misit ad me Fronto Ducæus mihi sæpe memoratus.

Col. 392, l. 11. Ἐπιεικῶς. Sic eddidimus e contexta, cum tamen et exemplar et Florilegium legant ἐπιεικῶς: et sic fortasse legit Chrysostomus. Nec enim sensum habet incommo-dum. Halesius. In Bibliis Græcis legitur, ἐπιεικῶς. Vetus interpres Chrysostomi in ms.: meliora sunt vulnera amici, quam oscula inimici fraudulenta.

Col. 394, l. 43. Τῆ: σπουδῆς. Interpres τῆ σπουδῆς, καὶ τῆ σπουδῆς. In præcedentes omnes homilias nullæ habentur notæ Frontonis Ducæi.

NOTÆ HENRICI SAVILLII
Ad Homiliam de capto Eutropio.

Col. 395, in tit. Huic orationi ante annos fere 60 Latinitæ mendosissime editæ sanitatem prope attulimus ex cod. ms. in bibliotheca Regia ibidem. Porro Eutropius hic Arcadii imperatoris eunuchus, et Joanni nostro in adipiscenda sede Constantinopolitana suffragator maximus, cum in ipso consulatus sui anno in imperatoris iram incidisset, ad ecclesiam confugit: in quem sub altari delitescentem Chrysostomus orationem statim habuit, quam vide tomi octavi p. 76: quod plerisque visum est inhumanum, hominis calamitosi et olim amici miseris insulare. Colligitur autem ex præmio hujus orationis Eutropium ab imperatore repetitum, a Joanne neutiquam deditum: sed postea extra ecclesiam forte reptum, ad supplicium fuisse abreptum. Quæ tamen circumstantiæ aliquo modo pugnare videntur cum iis quæ in historia ecclesiastica narrantur. Sed Joanni nostro, qui rebus gerendis interfuit, etiam contra omnes historicos fides habenda. Non ut Eutropio insularet Chrysostomus in oratione præcedenti in ipsum invehctus est; sed ut iratæ adversus illum plebi alicuiatenus satisfaceret, eamque deinde placaret et ad misericordiam deduceret, quod et consecutus est. Ipsam homiliam vide.

Col. 404, l. 11. Ποταμὸς ἢ ἐξ ἄρτου. Lege ex Nahum i, 4, unde hic locus sumptus est, πταμοῖς κερμαῖον. Si sic legatur, verendum videtur fluvios arfaciens.

Col. 407, l. 16. Πικρῶν. Lege γαστρῶν.

Col. 410, l. 42. Διὰ τὴν παραίτησιν: non coherent hæc cum superioribus. Hoc ipsum pluribus dicit Boisius in notis Savilianis p. 765. Verum in hac homilia passim ex abrupto ab alio in aliud argumentum excurritur.

NOTÆ FRONTONIS DUCÆI
Ad priorem in Eutropium Homilian.

Col. 391, in tit. Hujus celeberris homiliæ rarissimum exemplar unum misit ad nos Roma R. P. Jacobus Sironodus, cum in aliis Europæ bibliothecis non inveniretur. Sed antiquissima tamen editio Parisiensis anni 1524 nobis instar Græci codicis erit, quam et manuscriptam olim in Collegio nostro Agennensi offendimus. In ea titulus imprimis erat, Epistola ad Eutropium consulem, at Gelenius anno 1347 addidit, quæ occasione habitæ orationis sive conclusionis indicant, et Eutropii dignitates. Consulem fuisse illum ac præpositum sacri cubicii testatur Socrates lib. vi, cap. 6: ἀριστίας τοῦ βασιλέως κωνσταντος καὶ τῆς τοῦ ἰαντινοῦ ἀναστασίας, unde præpositum eum appellat Epiphanius Scholasticus Tripartitæ historiæ lib. ii, c. 4. Patricium quoque fuisse illum constat ex illis verbis Arcadii lib. xvii De præniis cod. Theodos. : Patriciatus dignitate spoliatum se esse cognoscat. Ascripuit autem dies illi constitutioni hæc gesta esse anno Christi 399 ante festum Paschæ significat, neque textus ei Chrysostomi Græcus adversatur. Hæc homilia in Eutropium jam emendatior prodit.

NOTÆ HENRICI SAVILLII
In Homiliam ante exsilium.

Col. 427, in tit. Hanc orationem Chrysostomi alibi non reperit conservavit libellus hic Georgii. Versam Latine vide tom. VII. p. 941. Est autem γρηγοῖα.

Col. 429, l. 49. καὶ ὁδῶς. Interpres legisse videtur, οὐκ εἶδες. Sive καὶ ὁδῶς sive οὐκ εἶδες legas, idem est sensus, nam οὐκ εἶδες interrogando dicitur.

Col. 430, l. 26. Pro τῶν δόμων interpres videtur legisse ἡμῶν.

NOTA FRONTONIS DUCÆI
In Sermonem ante exsilium.

Col. 427, in tit. Circumferrebat antea inter sancti Joannis operum Latinos tomos hic sermo, sed in nullis codicibus manuscriptis ejus textus Græcus occurrebat. Itaque absque Georgio Alexandrino foret, qui hunc et

sequentem Vita ipsius inseruit, ut utroque careremus : tametsi attestata est utriusque pars altera, quæ ad finem usque non eodem sublimem concinnata decurrit. Nam ab illis verbis p. 417, ἀλλ' ὅσα τοῖς ἁγίοις ἔδωκεν, appendix incipit, quæ a veteri interprete non agnoscitur, et ἁγιογραφικῶς τὸν λέγει. * *Cæteræ Frontonis notæ interpretationem Godefridi Tilliammi fere respiciunt, quæ quia παραφραστῶν ἐρῶν ἀδωρῆτα, rejecta sūt.*

NOTÆ HENRICI SAVILLII

In orationem post reditum ab exsilio, a Georgio Alexandrino allatam.

Ne hæc quidem nobis alibi reperta, nec Græce neque Latine. Meminit ut ἡγεμόνης Sozomenus l. viii, c. 48, hisce verbis : Ἀναγκαστὴς δὲ (sc. τὸν εὐφύη τὸν λιφ προσπίπ) καὶ σιδήριον τὴν διαζήτην λόγον. Ἐκ γὰρ εὐσεβῆος δὲ εὐσεβῆος τὰς ἀφῆρταις λαβῶν, ἠνεπίθου θεοφίλου πρ. ἐπιπέδου τὸν ἅγιον ἀπὸν Ἐκκλησιαίων ἐπιχρῆμα. ὡς τὸν Ἀθηναίων βασιλέα τὸν ἄρταρον τὸν πατριάρχου γαρτηρῆν, ὡς αὐτὸν Ἑβραίων ιστοροῦσι βιβλίον : τὸν δὲ λαόν, ὡς εὐσεβῆος, ἰσχυροῦς τὴν φρονητικῆν, καὶ τῆς ἀρεθῶνται; τῆς; καὶ αὐτὸν εὐσεβῆος, εἰς πολλοὺς ἀπόστολους καὶ ἐνρημίαν τὸν βασιλέα καὶ τῆς αὐτοῦ γαρτηρῆς τὸν εὐσεβῆος λαίωσαν, ὡς καὶ ἡμετέρας καταλύσαν τὸν λόγον. l. e. *Cocculus itaque extemporalem quandam orationem habuit, et ex elegantissima similitudine sumpto argumento, subindicavit Theophilum Ecclesiae suæ contumeliam insere tentavisse, ut et regem Egyptiani uxori Abrahami patriarchæ, quemadmodum referunt libri Hebræorum. Cumque populum, uti par erat, ob propensum animum, et imperatores ob benevolentiam erga se laudasset, in multos apulpluvs ac benedictiones imperatoris ejusque conjugis vulgum excitavit. adeo ut semiplenam orationem abruptè cogeret.* Hactenus Sozomenus. Sed insignis, ut videtur, est ἀνακρίσεις, et qui in Chrysostomum cadere non potuit, nisi omnes fallunt historici. Nam ea hic a Chrysostomo narrari videntur, quæ non nisi in posteriori exsilio contingere. Vide p. 428. Quæ enim ibi uarrantur de tumultu ad baptisteria, unanimi historiarum consensu ante secundum exsilium, non vero primum, facta referuntur.

* *Eadem fere præfatur Fronto Ducæus, quæ Henricus Savilius, et locum Sozomeni perinde affert.*

AD HOMILIAM DE CHANANÆA.

Col. 449, in tit. * *Quæ de hujus homiliæ stylo dixit Savilius, in Monito nostro retulimus, quæ vero corrigenda esse suspicabatur in notis, jam ad fidem manuscriptorum sunt emendata. Similiter ea quæ de hac oratione præfatus est Fronto Ducæus in notis suis, in Monito nostro retulimus; ejusque notæ veterem interpretationem, quam, quod minus accurate adornata esset, rejecimus, respiciunt, emendandam aut sarciendam : ideoque non possunt ad nostram interpretationem, quam novam adornavimus, adaptari.*

NOTÆ HENRICI SAVILLII

In librum, Quod nemo læditur nisi a seipso.

Col. 460, in tit. Hanc orationem ante omnes alias Chrysostomi notissimam Occidentem, et per omnes fere bibliothecas Latine descriptam, ediderunt Græce, quod sciam, primi, viri docti Romæ : et post eos Fronto Ducæus Ingolstadtii. Non priores editiones aliquammultis locis emendavimus ex ms. Bavarico. In Latina versione deprehendit lector verissimum illud esse, quod aliquoties memini monuisse, summa in vertendo libertate usos esse antiquos illos interpretes, et rem non verba spectasse. Hujus orationis meminit Chrysostomus epistola 16 ad Olympiadem (quæ nunc est quarta).

Col. 466, l. 37. Κηλεύσαν αὐτὸν τὸν θεόν. Hoc est fortasse τὸν θεοῦ πατρὸς τὸν πρὸς φύσιν ἐπιπέδου δυνάμειον. Sed hoc est sensum ex suo verbis allingere, non ex verbis sensum elicere. Et est certe totus, ni fallor, locus ab aliis ἁγιογραφικῶς usque ad σημεῖον corruptus.

NOTÆ FRONTONIS DUCÆI

Ad librum, Quod nemo læditur nisi a seipso.

Col. 460, in tit. Hanc elaboratam a se in exsilio lucubratiōnem misit ad Olympiadem feminam illustrem Chrysostomus, ut constat ex epistola 4 : ἰσαμὶ σοὶ ἔδωκα ἱερῶν ἐργῶν, ὅτι τὸν λαόν, ἀνακρίσει οὐδὲς ἐπιπέδου δυνάμειον. Hic verus est titulus, hoc verum argumentum est hujus libri ; sed in uno Regio codice Henrici IV Medicæo, quem hæc littera H. designabimus, appellabatur, ἐπιπέδου γρηγορίας ἀπὸ Κωνσταντίνου τῆς Κωνσταντίας, ὁ δὲ αὐτὸν ἐν ἐργῶν, ὅτι τὸν λαόν τὸν καὶ ἀνακρίσει οὐδὲν παραβλέπει δυνάμειον, καὶ εἰς τὸν τοῦτον τῆς κατὰ τὸν λόγον. * *Epistola scripta Cucuso Ciliacæ oppido cum esset in exsilio, etc.* Rectius in altero manuscripto Francisci Olivarii dicitur, Ἀθήνα, ὅτι τὸν λαόν τὸν καὶ ἀνακρίσει οὐδὲν παραβλέπει δυνάμειον, καὶ εἰς τὸν τοῦτον τῆς κατὰ τὸν λόγον ἀπὸ Κωνσταντίνου τῆς Κωνσταντίας ἀπὸ κρι; πάντας τοὺς τι-

στοὺς : *Liber missus ab exilio Cucuso ad beatam Olympiadem et ad omnes fideles.* Certè Cucusum Armeniæ fuisse oppidum contendant Theodorulus et alii passim, non Ciliacæ. Videturque potius appellandum hoc opus liber in forma epistolæ scriptus : cujusmodi est ille cuius meminit Leo imperator in Vita Chrysostomi, cum ait eum Cucusi scripsisse orationem vel potius librum per epistolam, auditorum animas nutritientem mirabiliter, cujus initium est, ἰσαμὶ μὲν ταύτας, *Medici quidem.* Male igitur in omnibus editionibus aliis homilia dicebatur hoc titulo : *Quod nemo læditur nisi a seipso*, ex veteri interpretatione incerti auctoris, cujus loco hanc multo fidelioem et concinnioem damus sociorum nostrorum opera Ingolstadtii primum editam anno 1595.

Col. 461, l. 46. Τὸν δὲ θρασύν. In vulgatis editionibus legabatur τὸν δὲ ἄρτῶν καὶ ἄρθεῶν τοῖς; πολλοῖς, etc. Sed ordine verborum immutato locum ex H. et O. consentiente quoque veteri interprete restitimus, cujus hæc verba sunt : *Protervum vero et improbum et pessimi propositi virum, aucter divitiis, potentia et honoribus cumulari ; quod vero sequitur, ἄρταρον ἐν ἐργῶν, non ut interpres ediderat, infamem, infami quæstu dilescenstem, sed ex infamibus ortum intelligimus, ut infra in epistola 2 : ἄρταρον καὶ ἐν ἀρθεῶν γαβῶνται; et epistola 3 : Οὐδὲ ἄρταρον καὶ ἐν ἀρθεῶν, καὶ οὐδὲ ἐν ἁγιογραφικῶν. Obscure atque obscuro genere nati omnibusque ignoti, et De sacerdotio lib. 1 : ἔξ ἐπιπέδου καὶ ἀρθεῶν ἐργῶν γρηγορίας.*

Col. 463, l. 10. Σαφῆροῦτα πρὸς.

Col. 467, l. 51. Ἀλλὰ τῆς τῶν ταπεινῶν ἀσπίαν ἐπιπέδου; δυναμίας. In Latino textu scribendum : *sed ut ægrotantem illi immunitate animum.* * *Aptius veteris ad litteram, Sed ad ægrotantem illa irrationabilitate animum.*

Col. 478, l. 43. Ἐκπεπῆσθαι. Mire deformatus est hic locus ob vitium Græci codicis. Latina editio penultima sic habuit apud veterem interpretem : *Vinctus et exutus ad mortem ductus es.* Quo pacto Gelenius edidit anno 1547, cum ante in Parisiensi editione anni 1524 scriptum esset, *Vinctus et exutus ad mortem ductus :* at in ms. v. cl. Nicolai Fabri erat : *vinctus es et secutus es ; pro secutus es.* Veram enim lectionem exhibet Olivarii codex ἁγιογραφικῶς, non ut vulgata et H. ἁγιογραφικῶς, unde in quibusdam etiam mss. *Exustus es :* alludit quippe ad illud Hebræorum xi, 37 πρὸς ἀσπίαν, ἁγιογραφικῶν, *Lepidatū sunt, secti sunt ; Danielis ix, 15, 30, τὸν βορῆσταιον ἔχων κλισίαν αὐτῶν, Gladium habens ut sectet te medium.*

* *Optime probat Fronto Ducæus adductis Latinæ versum exemplis, Græcos codices variasse : in aliisque lectum fuisse ἁγιογραφικῶν, in aliis ἁγιογραφικῶν ; frequentissima quippe est in codicibus Græcis litterarum et commutatio. Sed miror virum alius accuratissimum et sagacissimum non advertisse lectionem ἁγιογραφικῶν ex serie illa usariam exhiberi, ut etiam omnes codices ἁγιογραφικῶν haberent, quæ lectio in uno tantum reperitur, corrigendum omnino esset ἁγιογραφικῶν. Nam hic per totam paginam agit de tribus pueris, qui vincti in fornacem injecti, incensi, imo et quantum ad præparationem animi mortui sunt. Postquam igitur illorum victoriam pluribus descriperat, ad ipsorum constantiam invitandam eorum exemplis sic coloratur : Quid ergo dicere poteris ? In exsilio relegatus es, et patria ejectus ? Ecce etiam isti, scilicet tres pueri. Captivitate sustinuvisti, et sub barbaris dominis fuisti ? At hoc quoque istis contigisse reperies. At non habebis ibi qui tibi adsit, resque tuas moderetur, neque qui te admoneat et doceat ? Hac quoque isti cura erant fraudati. At vinctus es ? at combustus es ? at mortuus es ? αὐτὸν ἁγιογραφικῶν ; αὐτὸν ἁγιογραφικῶν ; nihil enim potes dicere gravius. At ecce isti quoque per hæc omnia transierunt, et per eorum singula illustriores exstiterunt longæque clariore, et caelestes merces auxerunt. Jam quis neget hic ἁγιογραφικῶν legendum esse ? Quis hæc ad supra memoratum Epistolæ ad Hebræos locum referre tentaverit ?*

Col. 480, l. 7. Ἐπερῶν. Hæc ad finem usque libri non reperiuntur in duobus mss. : nam in Regio quidem sic terminabatur, δυνάμειον τὸν ἐν κυρίῳ γρηγορίας καὶ ἁγιογραφικῶν, ὅτι αὐτῶν ἡ δυνάμειον καὶ τὸ πρὸς εἰς τὸν αἰῶνα τὸν αἰῶνα, ἀμήν. In O. παραβλέπει δυνάμειον : nec amplius quidquam vetus interpretis, quam hæc : *Nequaquam nocere poterunt ei, qui a semetipso non læditur.*

NOTÆ HENRICI SAVILLII

In librum, Ad eos qui scandalizati sunt.

Col. 479, in tit. Hujus orationis inter primas nobilissimum omnes fere alii προγράφοι meminerunt, tum Leo imperator his verbis : Ἄρταρον τοῦ φερῶνται τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος ἐπιπέδου παντὶ πρὸς τὸν πῶν ἡ Κωνσταντίνου διατρέψαντες, ἀνακρίσει τὸν λαόν τὸν δὲ Κωνσταντίνου τῆς Κωνσταντίας ἀπὸ κρι; πάντας τοὺς τι-

αὐτὸ τοῦ δὲ ἀποστόλου λέγον, ἠγαπημένους ἐλάτουμεν τὰς φωνὰς τῶν ἀποστόλων, ἃ καὶ λέγον ἐπιδοθεῖς ἐπιδοθεῖσι ἐν κεραιαῖς εἰσὶ καὶ τῆ: τερσὶ ἀφ' ἑαυτοῦ (forte ἔστι) ἠαῖοι, ἀφ' ἧ δὲ τῶ λόγῳ τῆς; ἰατρῶν μὲν καὶ δὲ, καὶ τῆ: Πορρο hanc orationem datus, ex cod. ms. in bibliotheca Collegii novi Oxonii usque ad cap. 10, et inde ad finem ex optimo et vetustissimo ms. Augustano descriptam, emendatam vero ex duobus Palatinis, et in posterioribus capitibus ex illo Oxoniensi.

Col. 500, l. 32. τὰ γραφὰ αὐτῆς ἰδέσθαι. Aptius iudicio meo quadraret αὐτῆς οἷς ἰδέσθαι. ut intelligatur loqui eum de veteribus patriarchis, quibus δὲ γραφὰ in hac vita non obtigerunt, quod manifeste facit in sequentibus, τούτων μὲ ἀπολλυμένων. * Conjecturam Savitii admodum probò. Sed quid si legeretur τὰ δὲ ἀρχαῖα?

NOTÆ HENRICI SAVILLII
in Epistolas Chrysosomi.

Col. 545, in tit. Epistolas ad Olympiadem ex Regio ms. Lutetiæ descriptas, ex cod. Palatino et alio ms. eruditissimi Jani Douzæ nuper allato Constantinopoli accurate castigavimus.

In Palatino titulus est Οὐκιστὰδὲ τῆ σοφί καὶ κοσμίῃ γράμει τὰ γραφῶν καὶ ποιητῶν στίμα, ἡγὴ σκεδῶζον χαλεκῆ; ἀθυρίας, ut sunt in tituli pro arbitrio librariorum.

* Non adcertit Savilius hos esse tres iumbos hoc ordine ponendos :

Οὐκιστὰδὲ τῆ σοφί καὶ κοσμίῃ
Γράμει τὰ γραφῶν καὶ ποιητῶν στίμα,
ἡγὴ σκεδῶζον χαλεκῆ; ἀθυρίας.

Col. 559, l. 15. Lege cum ms. παραιδύσασον. * Atqui maxima pars mss. nostrorum διαίωσαν habet, et lectio perinde utique altera quadrare videtur.

Col. 569, l. 55. ἄλαια, Billius reddit aream, ut videatur legisse ἄλαια : aut si hic piscationem intelligit, verius ut in margine (editionis Savilianæ) ἄλαια, pro ἄλαια, ut ἡγὴ pro ἡγὴ. Nam ut ἄλαια pro regione marina sumatur, quamvis de Troade verum est, durum nimis et ἀπροσδόκῶσαν. * Hic de area loqui Chrysostomum nullo modo dubitari potest; quo enim alio modo intelligas? Postquam dixit καὶ τῆ; ἄραιαν ἐπὶ λισσοθηρίων, καὶ ἰσχυρῶ ὡσαν τὰ στίματα ἠελίου. ἄε repurgatam arvum semeltemque exciperet paratum, certe quod sequitur καὶ τῆ; ἄλαιαν πεπληρωμένην, et plenam aream intelligas oportet. Licet enim ἄλαια piscationem vulgo significet, an dixeris, ex repurgato arvo et ad semenem excipiendam parato, plenam piscationem parari? Cum igitur omnes mss. hic ἄλαια habeant aut ἄλαια, vel Chrysostomus ἄλαια pro area habuerit, vel omnes mss. vitiosi pro ἄλαια, ἄλαια exhibent.

NOTÆ FRONTOIS DUCÆI
in Epistolas S. Joannis Chrysostomi.

Col. 529, in tit. Prodiit in lucem hæc epistola (ad Innocentium papam) Græcæ una cum aliis opusculis auctoris Basileæ anno 1529, studio et opera Desiderii Erasmi Roter., cuius veterem interpretationem cum altera, quæ exstat in Dialogo Palladii de vita Chrysostomi, et cum ipso textu Græco contulimus. Citatur ejus quoque pars non minima a Nicephoro Callisto lib. xiii, c. 18 et 19 : Igitur ad Innocentium urbis Romæ episcopum de rebus suis scribens hæc quoque addit : Quomodo vero tandem quæ sic acta sunt, etc. At Palladius narrat quatuor episcopos a Joanne missos tres epistolas Innocentio detulisse, unam Joannis ipsius; alteram episcoporum xi de communitate Joannis; tertiam cleri Constantinopolitani, etc.

Col. 532, l. 18. ἴδὲ τὸν κορυμῶσαν τῆς πόλεως, A curioso civitatis : hinc deprompta sunt illa quæ apud Suidam in voce κορυμῶσαν (sic) citantur ex τὸν βίω τῶν Χριστοστόμου. Tertullianus inemit beneficiorum et curiosorum cap. 15 De fuga in persecutione, et ex Notitia imperii Orientis et Occidentis constat fuisse sub Magistro officiorum curiosum cursus publici præsentialis unum et curiosos per omnes provincias, item curiosos in comitatu prasidium admissa per provincias renuntiasse, eosdemque iudicibus crimina detulisse constat ex lege I Cod. De curiosis. In passione B. Menææ Heliodori cujusdam fit mentio, qui curiosi officio fugebatur.

Col. 545, in tit. Hunc Epistolarum librum scripsisse beatum Joannem Chrysostomum cum injuste atque inhumaniter relegatus esset in exilium, tradit Photius in Bibliotheca, pag. 118 edit. August. inter quas αὐτὸν τῆ; χαλεκῆ; μάλλον ἐπιδοθεῖσαι αὐτῶ; πρὸς τῆ; ἀποστολῆ; τῶν ἰεροσολιμῶν ἐπὶ τῆ; γερουσίᾳ διαστέλλει. καὶ αὐτὸς ἰεροσολίμων τὸν βίω τῆ; Utilissimæ sunt, quas ad religiosissimum Olympiadem didicissimum decem et septem conscripsit, et ad Innocentium pontificem Romanum. Atque has quidem septemdecim tantum Medicæus codex Christianissimi regis Henrici Magni sup-

editavit : omnes autem interprete v. c. Jacobo Billio Latine tantum olim editas. Ilium ipsum Jacobi Cujacii codicem, quo interpretus usus est, nobis perbenigne illustrissimus card. Perronius ex bibliotheca sua depromi jussit. Contulimus earundem Græcum textum cum apographo collegii nostri Antverpiani, quod olim ex libro Joannis Sambuci consiliarii Cæsarei sibi curarat exscribi vir doctissimus Joannes Livineius, et ex collatione cum altero ejusdem Sambuci libro emendarat, eodemque ex apographo fideliter expressas habet epistolas, quæ centesimam septuagesimam tertiam sequuntur. Hujus tamen primæ ad Olympiadem et tertiam quartam exemplar Henrici II in Regis bibliotheca nobis occurrit; sed ad Cyriacum episcopum utraque missa dicebatur mutatis nominibus quæ femina conveniebant in masculina, quasi voluisset auctor eadem oratione utriusque animi afflictum consolari : nisi forte sic eam librarii potius immutarent. H. Henrici quarti codicem, H. 2, Henrici secundi, P. Perronii cardinalis, A. Antverpiani collegii, S. variantes lectiones ex codice Joannis Sambuci collectas designabunt.

Col. 606, l. 3. ἐπὶ τῶν ἡμῶν, H. ἡμῶν, τῶν, et conjecturam suam annotarat Livineius in margine Antverpiani, ἡμῶν ἡμῶν. Sozomenus lib. viii, c. 22, exortii Constantinopoli excidii crimen sibi mutuo impigisse testatur accusatores Chrysostomi ejusque fautores, quibus et idem tribuit Socrates lib. vi, c. 16 : itaque lectio utraque ferri potest : siquidem ex fautoribus Joannis fuit Olympias : quod tamen addit, in publico iudicio, potius ad Chrysostomum referre suadet, quamquam inter ea capita, quæ in synodo ad Quercum sunt objecta, hoc de incendio non reperitur; sed et amicos Joannis questionibus subjectos ea de causa per Optatum præfectum urbi, loco citato narrat Sozomenus.

Col. 615, l. 5 ab imo. ὁ βεβδων, Billius, equus : sed proprie βεβδων et βεβδων est ἡμῶν, mulus, in Glossariis : et in Basilicorum eclogis, τῶ; λεγόμενῶν βεβδων καὶ αὐτῶν περιεργῶν : Legato burdonum continentur et mulæ. Victor De persecutione Vandalica lib. 1 : Ex transverso super burdonem vinculum toto itinere portabamus. Certe cum lectica ferretur Chrysostomus, suspicari potuit quis mulos adhibitos quam equos.

Col. 616, l. 15. Οἱ αὐτὸ βυζύριον, Ex ricariis. Billius ediderat, legalis, præfecti, sophisti, philosophi. Satis constat ex historicis ecclesiasticis imperatorum ætate appellatos ἀπὸ βυζυρίων, qui vicarii erant prætoriorum prætorio, unde apud Eusebium lib. x dicitur Anulinus ἀδύνατος, καὶ περιεργῶν, καὶ Οὐκιστῶν τῶν ἰατρῶν. I a conc. Chalced. act. 1 Theodorus dicitur, ἐπιδοθεῖς ἀπὸ ἰατρῶν τῆς πόλεως, Gloriosissimus præfectus urbis, et Maximus exmagister officiorum, ἀπὸ περιεργῶν, et ἀπὸ περιεργῶν, ex præpositus sacri cubiculi. Justinianus Nov. 1, λέγων τὸ δούσαν ἀπὸ βυζυρίων, Joanni iterum exconsulit. Veritur etiam ἀπὸ ἰατρῶν, Ex præfectis, ut in conc. chalced. act. 1 : ὁ ἰατρῶν ἀπὸ ἰατρῶν καὶ ἰατρῶν φιλοσοφῶν, Gloriosiss. ex præfectis et consulibus Florentinis.

Col. 617, l. 16. Οὐδὲν γὰρ λοιπὸν διδοῦσι αὐτῶ; ἰστορίας, καὶ ἄλλων. Billius verterat, Nemium enim tam metuo, quam episcopos, eosque haud multos. Fronto Ducens recte : Aptius fortasse scribes, paucis exceptis; quasi velit plerosque omnes adversarios sibi metuendos episcopos esse, si paucos excipias : nam Theophilus studebant episcopi non pauci.

Col. 623, l. 7 ab imo. ἐπιδοθεῖς, ad verbum esset. Tuæ nobilitatis et inimicitias : sic enim illa ætate Latini Patres loquebantur. Ambrosius epist. 74 : Antiochus vir clarissimus reddidit mihi inimicitias tuæ litteras : ut paulo ante Billius vertit : ὅτι ὁ βασιλεὺς ἰατρῶν, eximium illum æque admirandum virum. Isidorus Pelus. lib. i epist. 524 : τῆ; οἱ, ταυμάσι, ἀρετῶν μὲν αὐτῶ; Te oportet, vir admirande, firmum atque constantem semper manere. Et epist. 451 : οἱ τῶ; ταυμάσι, ἀπὸ τῶ; ἀφῶν ἰατρῶν : Ventis haud semper cedere oportet, vir æmie. Eandem vocem usurpat Chrysostomus infra epist. 41 et 50, ubi ταυμασώμενα amplitudinem vertimus, et 234. * Hujusmodi honorificæ compellationes isto et sequenti arvo ita frequenter occurrunt, ut a pluribus referendis exemplis supersedendum videatur.

Col. 631, l. 22 in tit. Ἰατρῶν. A. ἀρχιτῶν. Billius epistola 81 verterat, medicorum principii, ubi ἰατρῶν appellatur, Hymnetius, non Hymnetius. Αὐτῶ; ἀρχιτῶν, medicum principis potius significat, qui et archiater dicitur, unde in Codice Theodosiano titulus de comilibus et archiatri sacri Palatii. Archiatri enim erant dicti a tempore Neronis illi, quorum fidei et peritæ imperatorum salus tuenda committebatur, quique in eorum comitatu medicam faciebant. Cassiodorus lib. ix Variar. ep. 16. Vide Marsilium Cagnatum, l. ii, c. 15, Variarum observat., tom. III Theauri critici. Porro medico hic tribuit auctor τῶ; τῶ; venerationem, ut in concilio Chalcedon. act. 1 : Epist.

ditus venerandus comes dixit, quod est Græce ἐπιτιμῶς ἰπποκρίτου ὄφης ἀνα: nam et medici comites erant.

Col. 646, l. 13. Ἐπιτιμῶν etiam arcem et castellum sonat, quemadmodum et in sequenti epistola narrat, Arabissi, quæ urbs vicina fuit Cucuso, arcem munitam et Cucuso tutiorem.

Col. 639, l. 34. Huic epistolæ Billius hunc solum titulum præfixerat: Incertæ, quod abesset a libro Cujacii nomen ejus ad quam mittitur. Ampruelæ meminit et titulus centesimæ tertie, in quo mendose antea legebatur Ampruelæ. In Cujacii libro erat, Ἀμπερούλων διακόνος καὶ ταῖς σὺν αὐτῷ. Sed animadvertit Billius emendandum locum, et ad feminam scripsisse Chrysostomum, ejusque correctionem nobis Antverplanus codex confirmat.

Col. 676, l. 4. Τῆς Ἀρμενίας. Hoc adjecimus ex S. quod confirmat epistola 127, in qua se Armeniam incolere testatur, et epistola 136. In epistola tamen 115 Cucusum ait esse Ciliciæ oppidum: sed et apud Ptolemæum lib. v, cap. 6, Ἐπικουρίαν Κιλικίας, præfectorum Ciliciæ, legitimus, quæ Ponto Cappadocia vicina erat, et in tabula priina Asiæ Cilicia regio non longe a Cæsarea notatur, longe dissita ab altera Cilicia, quæ Issico sinui vicina. Sozomenus quidem certe lib. viii, cap. 22, Theodoretus, lib. v, c. 34, Palladius in Vita Chrysostomi, Nicephorus, lib. xii, c. 26, etc., Cedrenus alique passim Armeniæ minoris id oppidum esse constanter asserunt. Non omnino accurata sunt quæ supra retulit Fronto Ducæus de epistol. Chrysostomi ubi Cucusus Armeniæ esse dicitur, ut pluribus demonstrabitur in Vita Chrysostomi.

Col. 685, l. 51. Τῆς χειμῶνος. De hac re plura Georgius Alexandrinus apud Photium in Vita Chrysostomi: posquam enim narravit eum monasterio excessisse, atque in spelunca biennio integro delituisse, addit: ἐν τῷ καὶ χειμῶνι δὲ τὸς κρύους καὶ τὰς τῆς χειμῶνος καὶ τοῖς κρύοις ἀσθενῶντα δὲ τῆς ἰσχυρῆς ἐν τῇ πόλει: Emortuus autem hic præ frigore iis corporis partibus, quæ ventrem ac renes attingunt, in urbem hoc morbo coactus revertit. Palladius item in Dialogo: Cum toto biennio nunquam cubuisset, non nocte, non die, subjectus ventri partes omnino mortificat, [frigore virtutes renum] feriente.

Col. 685, l. 12. Ἀρσάκιου. Froben. τὸς Νεκτορίου, et vetus interpres, deliro illo Nectario: at P. et A. Ἀρσάκιου constanter præferunt, quibus suffragatur Theodoretus lib. v, c. 34: οὗ τῆς ἐκείνης ἐπίσκοπος Ἀρσάκιον, ὃς μὲν ταύτων ἐγένετο, ἠγορεύσας οὐκ ἔβουλα: Occidentis episcopi Arsacium ejus successore non salutare quidem dignati sunt. Et Socrates lib. vi, cap. 17, scribit Arsacium, fratrem Nectarii, qui ante Joannem Constantinopolis episcopatum administraverat, jam octogenarium episcopum ordinatum. Sozomenus lib. viii, cap. 25.

IN EPISTOLAS LIX AD DIVERSOS.

Primum an. 1614 Græce et Latine in lucem editas Notæ interpretis.

Col. 711, in tit. Etsi missas ad Olympiadem, Innocentium pontificem, et alios epistolas Photius in Bibliotheca communi titulo comprehendit, cum ait, ἀ ἐπιτιμῶν. ἐπιτιμῶν αὐτῶν ἐπιτιμῶν καὶ τῶν ἐπιτιμῶν ἐπιτιμῶν ἐπιτιμῶν: Lectæ sunt epistolæ sancti Patris Joannis Chrysostomi, quas injuste atque inhærenter relegit ad varios misit: tamen in multis codicibus manuscriptis separatim exscriptæ reperiuntur solæ illæ septemdecim ad Olympiadem missæ, et in aliis haud aliam inscriptionem totam illud earum volumen, quam epistolarum ad Olympiadem, obtinet: in uno Cuiaciano illustris cardinalis Perronii additur, πρὸς Ὀλυμπιάδα βασίλισσαν καὶ πρὸς τὰς ἐπίσκοπους: Ad Olympiadem reginam et alios quosdam. Sed in illo codice desiderabantur hæ sexaginta novem, una excepta ducesima tricesima sexta, quam interpres clarissimus Billius casu prætermisit: eas autem ex apographo Antverpiani nostri Collegii a R. P. Andrea Schotto nobis commodato presentantur, eo nimirum ordine, quo cum aliis jam Latinitate donatis sparsè occurrerunt. Licet enim in omnibus libris eæ, quæ sunt ad Olympiadem datæ, præcedant: cæteræ tamen diverso plane ordine in singulis aliis codicibus disponuntur, ut ex numeris colligitimus, quos doctissimus Livinius ad orani marginis Antverpiani codicis annotat. Porro variantes lectiones sic indicare placuit. In A. codicem Antverpianum, Sam. variantes lectiones illius margini ex Sambuci libris attextas, eas autem quæ adjunctæ margini fuerant editionis doctissimi viri Henrici Savillii Sav. v., illius denique textum Sav. designet.

Col. 712, l. 4 ab imo. ἠγορεύσας. Addit conjecturam in margine Savilius τὸν κρυμμένον, quam sequitur. Huic et nos ad stipulamur, reclamant licet mss.

Col. 714, l. 43, in tit. Βουζύριον. Apud Palladium in Vita

Chrysost. sub finem epistolæ ipsius ad Innocentium pontificem additur: Scripsimus ista et ad Venerium Mediolanensem, et ad Chromatium Aquisieensem episcopum. Vale in Domino. At licet interciderint epistolæ, quibus in illa sua persecutione quæ passus esset narrabat: constat tamen ex historicis, Occidentis episcopos non pacificis tantum litteris, sed etiam communicatoriis cum illo communicasse, ut observat illustrissimus cardinalis Baronius tom. V Annot. an. 403, sect. 16, et ex iis quæ ad ipsos datæ exstant, ut ad Chromatium Aquisieensem, et ista ad Venerium Mediolanensem, quam ex codice Vaticano acceptam a piæ memorie Gulielmo Sirloto cardinali bibliothecario, et Latinitate donatam profert: Fortem vestrum et virilem animum, etc. Porro Mediolanum dixit, at Ptolemæus in Geographia regiones Insurbum describens, Μεδιόλινα ἴσται Μεδιολάνων Strabo, lib. v De Insurbibus, Μετιόλιον δ' ἴσται μετρίπολιν: Quorum metropolis fuit Mediolanum. Sic apud eundem Strabonem legitimus: ἔστι δὲ μετρίπολιν Βουρβιγγιὰ ἐπιτιμῶν Ἀμπερούλων, Et habet Burdigalam emporium impositum æstuariis. Sic et apud Stephanum Λούδουρον dicitur urbs Galliæ, quæ Straboni δὲ Λούδουρον.

Col. 715, l. 44, in tit. Βριξία. Ita scripsimus pro quod erat apud Sav. Βριξίας et in ms. A. Βριξίας. Sic apud Strabonem pro Βριξία recte emendatum est Βριξία. Brixia, ex Ptolemæo et Livio, Cænomanorum caput est, in Italia Romanorum colonia, sub Venetorum dominatu populosa civitas a Leandro Brescia dicitur. Hujus Gaudentii Brixiani episcopi exstant varii tractatus sive sermones in Erodum et in Evangelia tom. II Bibliothecæ Patrum, in quorum præfatione tempore S. Ambrosii se vixisse testatur.

Col. 718, l. 43 in tit. Ampruelæ nomen, ad quam missæ sunt epistolæ 96 et 103, a libraribus inmutatum videtur, cum versimile sit eam indicari, quam Proculam indigitat Palladii Dialogus his verbis: Ingressus autem baptisterium Olympiadem vocat, quæ ab ecclesia non discedebat, una et Pentadiam et Proculam diaconas, Sylvianumque beati Nebridii conjugum. Longe aberrat hic conjectura Frontonis, qui Ampruelam hanc eandem esse putat, quam Proculam illam diaconissam Constantinopolitanam, cum contra Ampruelæ extraneæ linguæ fuerit, ut ait Chrysostomus epist. 103. Et alioquin hoc nomen Ampruelæ sæpius in his epistolis repetitur, in mss. omnibus idem semper est, uno excepto.

Col. 719, l. 13 in tit. Κατακρίσις ὀνηστικῆς ΣΑΥ ὀνηστικῆς Sam., sed verius nomen istud videtur, quod et præ se fert titulus epist. 40 et 77. Porro similis argumenti litteras habes in quibus orbatos parentes liberis, aut propinquis consolatur propinquos, epist. 61 et 197. — L. 17. Beata. Filiam Asyneritiæ defunctam beatam vocat, ut epist. 197, beatum Studii præfecti fratrem, τὸς μακαρίων ἀδελφῶν τῆς μακαρίων τῆς σφ. Græci quidem gentiles μακαρίτες omniandi gratia vita functos appellabant, quasi vitæ miseris defunctos et μακαρίους, ut apud Platonem De legib. XII: οὗ τὸν μακάριον γενοῦσα ἔθενε: Ubi eum beatum facium sepeliant Synesius epist. 36: ὁ μακαρίτης Καστριμύς αὐτὸ τῶν ἐγένετο: Beatus Castricius hoc ipsum factus est. Sed et ipsi sancti Patres in gravioribus scriptis theologici ita locuti sunt. Athanasius Disputat. 1 contra Arian.: ὁ μακαρίτης Ἀλέξανδρος ἔβηκεν τὸν Ἄριον τῆς βουλῆσεως: Beatus Alexander Arium ab Ecclesia reject, et in alio loco ejusdem libri p. 120: τὸς μακαρίτητος Ἀλεξάνδρου πατριάρχου ὡς ἀλλοῦ ἔβηκεν τὸν Ἄριον: Acusent beatissimæ memoriæ Alexandrum, quæ Arium cum injuria ejecerit. Denique ad solitariam vitam agentes, p. 632: τὸν ἀδελφὸν τὸν τῆς ζωῆς καὶ εὐσεβείας ἠγορεύσας: Fratrem reverentem divinæ et beatæ memoriæ, et Hieronymus apud Latinos, epist. 13: Nudistertius de beatæ memoriæ Lea aliqua dixeramus. Augustinus item lib. 1 contra Julianum cap. 4: Ego sine beatæ memoriæ Memorii patris tui non innumero.

In nota ibidem probavimus Onesicritiam verum esse matronæ hujus nomen, diximusque in aliquot mss. vocem Μακαρίως quasi proprium illius fidei nomen ferri.

Col. 721, l. 56 in tit. Studio. Studii præfecti urbis meminit Palladii Dialogus, cum narrat, Germanum presbyterum et Cassianum diaconum Romano pontifici B. Innocentio breviculo ostendisse, ubi ornamenta tradebant sub iudicibus testibus, subscriptum manu Studii præfecti urbis, Eutychiani prætoris, Joannis comitis thesaurorum, et Eustachii quæstoris ac tabularii in auro et argento et vasis, ut Joannis episcopi calumnia diluerent. In Codice Theodos. l. v De his qui super religione contendunt; l. 57 De episcopis et clericis, rescriptum est ad eundem datum præfectum urbi, quo clericos relaxari jubet et navibus impositos dimitti, qui qua die questiones haberent de auctoribus incendii tum exorti, cum B. Joannes in exsilium pelleretur, in carcerem conjecti fuerant. Scribit etiam epistolam suam 51 S. Ambrosius Studio nobili viro De dementia in iudiciis sectanda, et 52 De causa mulieris

in adulterio deprehensa: Sive idem hic fuerit, sive alius ab isto præfecto urbis, eum quidem certe quem postea consulem produunt *Fasti consulares* anno Christi 154 diversum ab hoc fuisse probabile est. Nam et anno Christi 439, imperante Leone, sub Gennadio patriarcha, ut scribit Nicephorus lib. xv, c. 25, Studius vir præclarus Roma Constantinopolim pervenit, et sancto præcursori templum erexit, in quod monachos ex domicilio eorum, qui *ἀσκηταί*, id est *insonnes*, dicuntur, induxit. His præfuit Theodorus appellatus inde Studites temporibus Leonis Isauri et Constantini Copronymi Iconomachorum. — L. 43. Μαγνητικῆς σταυρῆς. Addit Sav. v. καὶ ἐκτέταται, et *illustrissime* vel *gloriosissime*, ut veritatem interpres vetus Conciliorum in Chalcidensis act. 1: τὸ ἕνα μῆτρον παρὰ αὐτῶν καὶ ἐκτετατῶν ἐκείνου καὶ τῶν ἄλλων. *Magnificentissimo et gloriosissimo præfecto urbis Taiiano*. Coniunxit etiam binos hos titulos Cassiodorus epist. 35, lib. iii *Variarum*, quam mittit Theodoricus rex Argolico præfecto urbis: *Illustris magnificentissimus tu in clarissimo armeniarum ea faciat exhiberi*.

Col. 725, l. 27. καὶ τὸ γὰρ ἀλλοῦ. Ita quoque Sav., at in marg. Καρροβαβύλων. Sam. Γαβυβὼν. Et Καρροβαβύλων. Sozomenus subortam esse causam odii in S. Joannem Chrysost. scribit καὶ ἀδελφῶν ἐκ τῶν ἀδελφῶν τῶν Συρίας ἐκείνων, *Ob Severianum Gaborum in Syria episcopum*. Sed hunc fuisse unum ex tribus ejus accusatoribus, eique maxime intensum tum ipse Sozomenus, tum Palladius in *Dialogo* testatur: neque verisimile est eum admonuisse amicos Chrysostomi de iis quæ Constantinopolim adversus eum alii molirentur. Pro *Γαβυβίων* legendum esset fortasse *Γαβυβύων* cum Sambuci ms.: nam et inter Phœnicicæ civitates numeratur, quæ Gamala dicitur a Plinio lib. v, cap. 13, quemadmodum et Castabalam Stephanus lib. *De urbibus* in Phœnicia ponit. Idem Palladius sub finem *Dialogi* sui inter episcopos, qui de communione erant Theophili, ac muneribus inducebant milites imperatoris, ut B. Joannis sectatores civitatibus pellicerent, nominat præcipuos Tarsensem, Antiochenum, et Cæsariensem. — L. 50. *Commissit Pharetrius*. Narrat ipse quæ passus fuerit Cæsareæ, dum in exsilium deportare ur, et quo pacto de sententiâ Pharetri illius urbis episcopi fierent, quæ ab Impr. bis hominibus gerebantur, in *Epistola ad Olympiadem* 14, quæ nec omisa sunt a Palladio in *Dialogo*: quo loco, ut diximus, Cæsariensem, Ancyranum, et Pelusienses episcopos refert, partim dominis, partim etiam minis, militum animos contra Chrysostomi amicos sic efferasse, ut ne laicos quidem illos exciperet hospitio cupientes id agere sinerent; et alibi pag. 15: *Pharetrius vero Cæsareæ, quæ Argeæ adjacet, præsul nimium formidans, non secus alique infantes larvas, neque urbe egressus sua per litteras consensit adversariis et quidem non vocatus in medium, quippe qui esset omnino rusticus ac stultus*.

* In nota ibid. probavimus hic Castabolorum episcopum memorari.

Col. 729, l. 55. τὰς σχολὰς: *vestro munere*. Ad verbum esset, *Vos etiam scholaejectos fuisse*, ut col. 731, l. 19, ἡγεῖσθε ἰκίοντες, *Schola pulsos esse*. Nam σχολὰ quidem et otium et vacationem sonat, sed aptius videtur, quod suspicamus, eos nimirum scholarum fuisse presbyteros, quemadmodum apud Palladium legimus in *Vita Chrysost.* Philippum monachum atque presbyterum scholarum in Campania infirmatum esse, sive scholas intelligamus hic militum, ex quibus fuit ille quem idem Palladius ibidem provinciale quemdam appellat inter scholares militantem, qui quod Joanni studeret in Petram exsul est actus, quales etiam fieri scholæ equitum et peditum in l. vi Cod. *De advocatis diversorum judicum*, et scholæ scutariorum et elibanariorum in *Notitia imperii et apud Ammianum Marcellinum* l. xxii, sive sillentiariorum et domesticorum, vel etiam ægentium in rebus, l. i *De officio magistri officiorum*. Suidas etiam σχολαίῳ, *scholares*, vocat eos qui in scholis divisi militabant sub magistro officiorum, et in concilio Chalcedonensi, act. 3, p. 229 edit. Rom. Theod. diaconus ait ἡ ἐκ ἀρχιεπισκοπῆς ἐν τῇ τῆν ἀρχιεπισκοπῆς σχολὰ: *In schola magistrinarorum*. Horum presbyteri forte fuit, qui sacrorum illis præfectus et quasi capellanus esset, vel certe scholas accipiemus ecclesiasticas diversi ordinis, quæ et occurrunt apud auctores de officis divinis, ut schola cantorum, schola subdiaconorum, et apud Gregorium lib. vii, et xvii, unde et scholares dicit diversarum classium clericis.

Col. 730, l. 3 ab imo. τοὺς ἐν Προπα. Emendandum τοὺς ἐν τῷ πρ. Sic enim erat in A. et Sav. Atque apud geographos quidem haud facile occurrit hoc nomen loci, verum ab aliquo potius fundatore nomen accepisse domicilium istud monachorum probabilis est, ut in τοὺς ἑοῦ Προπαίου intelligas, *In cellis vel domiciliis Promoti*, quemadmodum apud Zouarum in Nicephoro Generali mentio fit Theodori τοῦ ἡγουμένου τῶν μοναχῶν ἐν τῷ τῶν ἐκείνων πρ. ἡγεῖσθε: *qui fuerat abbas monasterii Studii consulis*: et in vii synodo

p. 594 ed. Rom. Sabbæ Hegum. τῶν ἐκείνων. Certe Palladius in *Vita Chrys.*, p. 7, inter eos qui Theophili partibus favebant, numerat Marsam Promoti uxorem et Castricium Saturnini; sic locutus est, et epist. 55: Μαρζαμῶν ἐν τῷ τῶν ἐκείνων.

Col. 732 l. 9 ab imo. Παναγία. Profertur hæc epistola lib. xiii, c. 27, *Histor. eccl.* Nicephori Callisti, cujus interpres Joannes Langus. novibus mensem Julium vertit, cum probe nosset Epiphanium aliosque Græcos Patres nunc Macedonum, nunc Romanorum nominibus designare menses, licet in tota Asia et Syria Macedones et in toto imperio Romano illo sæculo Juliano anno solari uterentur, non ut antea Calippico lunari, dum Olympicam vel Macedonicam et Alexandream periodum sequeretur, ut annos Græcos cum Romanis æquarent. Sic in veteri quoque inscriptione quæ post annos quatuor ab hoc, quo in exsilium missus est Chrysostomus, exarata est, dicitur obisse Eusebia quædam ἡρακλῆς Ὀμπιον τοῦ ἡ', καὶ Κωνσταντίνου τοῦ α', πρὸ Παναγίας τῆς ἡμέρας: *Consulibus Honorio viii, et Constantino i, mense Pamenio 12, die*. Male igitur Josephus Scaliger lib. v *De emendat. temporum* eam ad septimum Honorii consulatum retulit. At Romana voce mensium usus est hic nosler antea epist. 203 et 210, cum ἡγεῖσθε Νομῆβιου μηνός vel ἡγεῖσθε Ὀμπιον μηνός dixit, et *Epist. ad Olympiadem* 10, p. 590, ἡγεῖσθε μηνός ἡουλίου. Apud Bedam in *caput nonum libri De temporum ratione* Joannes Noviomagus menses Græcorum enumerat, Παναγίας, Ἰουλίου, Σεπτεμβρίου, pro Julio, Augusto et Septembri nominat, cum tamen, ut ex ipso Beda constat in libro *De divisionibus temporum*, non Græcorum, sed Macedonum mensium illa enumeratio sit.

Col. 733, l. 32. *Inclusum*, ἐγκαταλειμμένον. Inclusionem simpliciter dicere potuit. Nam qui relictis cœnobis, in quibus religiozæ vitæ stipendia meruerant, in solitariis cellas se abdebant, inclusi appellantur, et ἐγκαταλειμμένοι, act. 3 concilii vi œcumenici pag. 563: Ἐν τῷ ἐγκαταλειμμένῳ εἰς τὸ ὄρος τῶν Δαυίδ. Unde Theodori Studitæ Iambi Græci ἐκ τῆς ἑσπερας. Et apud Palladium in Lausiaca, *Virgo quæ succum q. stavit sexennio et fuit inclusa*, sect. 31, et Theodoretus lib. v, cap. 28 *Historiæ*: Ἐν δὲ τῇ Κερκερῶν ὁ ἀναστρέφας ἀσκήσει: ἐν κλειστῷ καὶ ἡσυχίᾳ, καὶ ἐν ἡσυχίᾳ τῶν γυναικῶν ἵδου τὸν ἄνθρωπον. *Tripartita Hist.* lib. viii, c. 6: *Fuit in Cyrestenatum eremo sumigeratus ille Acepsenus in cella reclusus, et sexaginta annos neque visus neque locutus*. Idem in *Historia religiosa* de Aphastrate sic scribit, τῆς ἑδέουσαν ἀναστασίαν, ἡσυχίᾳ τῶν ἀσκήτων οὐκ ἔχοντων ἄλλοθεν, καὶ τῆς κλειστῆς ἡσυχίας ἐκπέσει ἐν τῇ κλειστῇ: *Cum venisset Elessum, et extra ejus ambitum inuenisset domunculam, et se in ea inclusisset, suæ curam gerebat animæ*. Marianus Scotus anno Christi 1058: *Paterinus monachus Scythæ, multisque annis inclusus in sua claustrum ambiens martyrium combustus est*, et anno 1063: *Marianus jussu episcopi Moguntinensis post annos decem mæe inclusionis solutus de claustrum in Fulda ad Moguntium veni*. Goffridus Vindocinensis scribit Hervey et Eve inclusis epist. 48, lib. iv. Idem tamen si forte in Ecclesiæ negotia exigerent, ut afflictis episcopis aut fidelibus, populus succurrerent, egressi e cellis opem ferebant, quod Aphastrate fecisse testatur Theodoretus lib. iv, c. 21, et hunc Nicænum monachum Chrysostomus. — L. 50. Κατὰ τὴν Κόρυπον. A. τοῦ ἀσκήτου ἑσπερας τῶν κατὰ τὴν Κόρυπον. De Salami, quod oppidum est e regione Cyri situm. Sav. et Sav. v. τῆν τῶν v. e regione Tyri. Cyri civitas Syria fuit, cujus olim episcopus Theodoretus, quemadmodum et Tyrus Phœnicicæ. Interpres Nicephori Langus, quid legerit, ex verbis ejus conjicere licet, *De Salamin regione, quæ non longe a Curo sita, et ab hæresi Marcionistarum oppressa est*: quasi scriptum offendisset, ἡσυχίας, non ἡσυχίας, quam tamen interpretationem transtulit in suum *Thesaurum geographicum* Ortelius, et Salaminem regionem ab urbe Cyri diversam constituit. Nos e margine Savigianæ editionis retraximus in textum vocem κίρυπον, quod omnes geographi testentur Salamina Cyri fuisse civitatem, quam Stephanus lib. *De urbibus* Constantiam dicit affirmat, et Epiphanius Constantiæ urbis provincię Cyri appellatur episcopus in titulo librorum *Adversus hæreses*, quem Hieronymus Cyri Salaminae episcopum indigitat lib. *De scriptoribus ecclesiasticis*, eaque ex insula vocatum illum fuisse Constantinopolim a Theophilo, ut Chrysostomo resisteret, scribit Socrates lib. vi, c. 11. Tamen, ut verum fatear, non facile adducit, ut credam urbem tam celebrem a Chrysostomo κίρυπον appellatam, neque facile insulæ et civitatis, quæ subdita erat homini sibi infesto, curam suscipere illum velle arbitraretur; denique cum de Phœnicia hic agatur, suspicarer potius de oppido aliquo Tyro vicino hic fieri mentionem.

Col. 739, l. 21 in tit. τῶν Ἀντιοχητικῶν. Sav. τῶν Ἀντιοχίαι, *Antiochenum*. Sed Ἀντιοχίαι, Antiochiæ, civitatis Syriae, vel alterius cujuspiam intelligi satius est, præsertim cum in *Dialogo* Palladii legamus pag. 6, Antiochenæ Ecclesiæ

presbyteros litteras Romam misisses, integritatem iudicii et actiones Chrysostomi defendentes, et pag. 15, Syriæ et Cappadociæ episcopos Constantinopolim profectos eidem communicasse. Porro τῶν Ἀποστόλων ἐπιστολῶν hic intelligere debes ut antea col. 723, ἡ Ἀγία καὶ ἡ Ἁγία, Ægensis et Tarsensis episcopus. Neque enim assentior Boisio, qui Ægonem cognominem pastori Theocriteo intelligit, et Tarsi filium. Ægas urbem esse Achaïæ constat ex Pausania, itemque alteram ejusdem nominis in Macedonia ex Plinio et Diodoro, tertiam item ex Ptolemæo in Cilicia, in qua et Tarsus est, quemadmodum Gabala in Syria vel Castabala in Phœnicia. Forte legendum esset ἀπὸ τῶν Ἀποστόλων. Nam et ex iis episcopis, qui plurimum illi aduersari sunt, unus fuit Antiochus Ptolemaidis episcopus.

* Hunc episcopum Antiochenum Ptolemaidis, ut ibi diximus, esse Porphyrium, Chrysostomo infensissimum, de quo plura in Vita Chrysostomi.

Col. 741 in tit. post monit. Κωνσταντίας. In editione doctiss. Savillii hæc epistola ut quatuor sequentes Constantio tanquam earum auctori tribuitur, quæ ex unico exemplari e Gallia mæro expressa est, et hunc titulum omnibus præfigit Κωνσταντίας ἐπιστολὴν ἰεροκλήου τῆς. Nam nec in aliis codicibus Germanicis, Viennensibus, Palatinis, Bavaricis et Augustanis, nec in Cujaciano illustrissimi cardinalis Ferronii reperiuntur, sed in uno Jo. Sambuci apographo, quod nunc est collegii nostri Antverpiani, hæc epistola inscribitur τῆς Κωνσταντίας ἐπὶ πύργου, quasi nimirum eam Constantio dictarit B. Joannes Chrysostomus, cum eum lateri suo adherentem, viâ comitem et exsilii laborum consortem haberet. Non enim alium prodit auctorem quam Chrysostomum stylus, et verisimile est, cum neque mater Joannis viveret, neque sororem tum illum habuisse constet ex historicis, eas Constantio dictatas fuisse, atque in numerum epistolarum Chrysostomi relatas, ut inter epistolas Hieronymi decimam septimam nomine Paulæ et Eustachii scriptam, et inter eas Augustini septuagesimam septimam legimus ad Aurelium datam nomine Augustini et Alypii, et nonagesimam secundam nomine Augustini et episcoporum Milevitani concilii, sexagesimam octavam ad Januarii episcopum Donatianorum, quæ stylum redolet Aug. quanquam a communi clericorum Hipponensium scripta, denique inter Leonis papæ epistolas adversus Eutychem multæ a Prospero dictatæ creduntur. Scripsit ad eundem Constantium epistolas duas 221 et 223 Chrysostomus, et in 54 ad Gerontium testatur ei se negotium dedisse, ut sive ad ædium extructiones, sive ad inopiam fratrum sublevandam impensis opus esset, large omnia suppeditaret : in 13 ad Olympiadem secum esse Constantium narrat, et sponte ad exsilii miseriam cum illo ferendas bona cum ejus venia (ucusum commigrasse. Antiochiam tandem illum se contulisse discas ex e istola 62.

NOTA HENRICI SAVILLII

in Homiliam de Paschate.

Col. 765 in tit. Oratio ex Regiis Membranis Lutetiæ descripta, ex codice Bavarico accurate castigata. estque notæ mellioris. Multa habet communia cum oratione 81, et proxime præcedenti 84. * Quæ sint hæc orationes dicitur *ibid.* in *Monito* col. 765.

NOTÆ FRONTONIS DUCÆI

in Sermonem I de Pentecoste.

Col. 808, l. 20 et in not. *Ante hoc autem quoties.* Hæc videntur exotica et verbis auctoris inserta, et exscripta ex Hieronymo in libr. II *adversus Jovinianum*, ubi hæc leguntur : *Quid loquor de cæteris nationibus, cum ipse adolescentulus in Gallia viderim Scotos, gentem Britannicam, humanis vesci carnibus : et cum per sylvas porcorum greges, et armentorum pecudumque reperiant, pastorum nates et seminarum papillas solere abscindere, et has solas ciborum delicias arbitrari?* Itaque in Latina interpretatione corrigendum est : *Antehac Scoti, gens Britannica, humanis vescabantur carnibus.* Sequitur in Græcis, ἐπὶ τοῦ τῶν τῶν, *Antehac Gotthi patres necabant.* Sed copiosus ista expressit interpres, ascitis ex eodem Hieronymi loco verbis illis, *Massagetæ et Verberces miseros putant*, etc. Herodotus de Massagetis idem tradit sub finem libri I : ἰσχυρὸν γίνεσθαι καὶ ἀδύτην, οὐ προσφρονεῖς οὐκ ἀδύτην ἀναλλήθως θύουσι μὲν : *Ubi quis admodum sensit, convenientes propinqui eum immolant.* * Bene annotatum : *at ægre crediderint hæc, quæ in hodierna Græca serie non habentur, ab interprete tantum adjecta fuisse, nec unquam in Græco fuisse.*—
L. 25. *Antehac etiani privati.* Legebatur antea hoc loco : *Ante hoc impii et persecutores erant reges, nunc vero ad cælum perferunt pietatem, et ingredientibus limen ecclesiæ deponunt coronam, et crucem Christi deponunt in suis frontibus.* Nos Græci textus sententiam expressimus. Tum interjectis duabus lineis sequebatur apud veterem interpretem, *Theodosius pater, filius Theodosii, religione ac pietate insignis.* At in Græco textu designatur Arcadius, Theodosii senioris filius natu major, et Theodosii junioris pater. Nam ut constat ex Socrate lib. X *Tripartitæ histor.* cap. 53 : *Arcadius relicto annorum octo filio Theodosio de'uncius est, consulatu Bassi et Philippi, primo die Maii anno 2 ducentesimæ nonagesimæ septimæ Olympiadis. Is ergo cum patre Theodosio tredecim regnavit annis : post mortem vero ejus, quatuordecim.* Coram illo imperatore habitus videtur hic sermo ab auctore, qui Joanni nostro Chrysostomo coævus. Illo enim Arcadio imperante Constantinopoli sedit archiepiscopus, et in exsilium pulsus, ac mortuus.

* *Vide quæ diximus in Monito col. 805.*

ORDO RERUM

QUÆ IN DUABUS TOMI TERTII PARTIBUS CONTINENTUR.

PRÆFATIO in tertium tomum Operum S. Joannis Chry-
sostomi. 5-6

§ 1. De Homiliis quæ ex diversis Scripturæ locis argu-
mentum mutuantur. *ibid.*

§ 2. Opuscula de motibus Constantinopolitanis, et de
utroque Chrysostomi exilio, quænam sint. *ibid.*

§ 3. Quinta et postrema classis, quæ est epistolarum. 9-10

§ 4. De Notis: item de Interpretationibus Latinis Ope-
rum Chrysostomi. 11-12

§ 5. Animadversiones in quædam loca hujus tertii tomi
Operum Chrysostomi. 13-14

S. PATRIS NOSTRI JOANNIS CHRYSOSTOMI OPERA
OMNIA. 15-16

ADMONITIO ad Homiliam in Parabolam debitoris decem
millium talentorum. *ibid.*

HOMIL. in Parabolam decem millium talentorum debito-
ris, et centum denarios exigentis, et quod omni peccato
deterior sit injuriarum recordatio (*Math. 18. 25. sqq.*). —
Sibi e morbo convalescenti gratulatur. Dilectio nunquam
satiatur. Velle satis est. Auctoritas jubentis excitare de-
bet. Petri in scenam paulisper induci primatus et studium
erga doctrinam Christi prædicantur. Petrus de aliorum
salute sollicitus. Accepti et expensi ratio Deo reddenda.
Quæ ratio reddenda est ecclesiasticis præsulibus. Verbo-
rum etiam luenda premia. Ratio delendi peccata. Imputantur
ad veniam peccatorum actiones bonæ. Precationis vis.
Maxima fiducia quamam. Veniæ donatus modus. Non solæ
preces veniam impetrant, sed cum gratia Dei. Recordatio
peccatorum utilis. Paulus peccatorum suorum recordatur.
Facilius sibi quam aliis debita remittit Deus. Nihil ita Deus
edit, ut mentem memorem injuriæ. 17-30

MONITUM ad Homiliam in illud, *Pater, si possibile est,
transeat a me calix iste*, etc. 29-30

HOMIL. in illud, *Pater, si possibile est, transeat a me
calix iste: verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu*
(*Math. 26. 39*): et contra Marcionistas et Manichæos, et
quod ingerere se periculis non oporteat; sed omni voluntati
Dei voluntatem anteferre. — Lectio sine intelligentia non
prodest. Mortem Christus subire non recusavit. Mirabilia
crucis opera. Contra Anomæos et Arianos agit. Una volun-
tas Patris et Filii. Doctrina de Incarnatione Christi. Mar-
cion, Valentinus et Manichæus Incarnationis oppugnatores
refelluntur. Altera ratio cur passiones et affectus Christus
in se suscepit. 31-40

MONITUM in Concionem de Angusta Porta et de Oratione
Dominica. 39-40

CONCËO de instituenda secundum Deum Vita, et in illud,
Angusta est porta (*Math. 7. 14*), etc.; item explicatio Ora-
tionis, *Pater noster*. — Corporis cura animæ curæ postpo-
nenda. Pulchritudo corporis, resque terrenæ quam fluxæ
sint. Omnium dispensatio Deo committenda. Oratio Domi-
nica, ejusque explanatio. 39-48

MONITUM ad Homiliam in Paralyticum per tectum de-
missum. 47-48

HOMIL. in Paralyticum per tectum demissum, quod non
sit ille de quo apud Joannem agitur; deque Filii cum Patre
æqualitate. — Spiritualium opum natura qualis sit. Paraly-
tici quanta virtus. Quæ utilitas ex historia Paralytici deri-
vetur. Comparantur afflictiones cum fornace. Cum medico
et patre comparatur Deus. Auxilium gratiæ diviniæ neces-
sarium. Transit ad posteriorem paralyticum. Evangelistæ
non inter se pugnant. Quid sit diversa loqui et contraria.
Quibus distinguantur duo paralytici. Incisiones et ustiones
medicorum comparantur cum curatione ista. Fidem ostendit
Paralytici. Divinitatem suam indicat Christus. Altera demon-
stratio remissionis peccatorum. Epilogus Sermonis, quo ad
patientiam in adversis cohortatur. Exemplum patientiæ. 47-64

MONITUM ad homiliam in principium Actorum. 63-64

HOMIL. I, ad eos qui conventum ecclesiæ deseruerunt,
et quod non oporteat sacrarum Scripturarum titulos præ-
termittere, et in inscriptionem altaris, et in nuper illumi-
natos. — Invehitur in eos qui spectaculis intersunt. Non
divitiæ, sed divitiarum abusus damnandus. Judæis pejores
qui absunt ab ecclesia. Tituli scripturæ non prætereundi.
Comparatur Paulus cum Davide. Neophyti qui veri sint.

Athletarum probatio in Olympicis. 67-76

HOMIL. II, habita in inscriptionem Actorum apostolo-
rum, cum in veteri ecclesia longo intervallo celebrata col-
lecta esset: et vitam cum virtute actum utiliore esse si-
gnis ac miraculis; et quatenus differat a signis conversatio.
— Ecclesia nec persequutionibus, nec alio modo vincitur.
Ecclesia quomodo fundata. Explanatio tituli Act. Apost.;
differentia quæ inter actionem et miraculum; altera dif-
ferentia inter miraculum et actum. Cur olim charismata
darentur indignis. Vera miracula etiam indigni faciebant.
Quæ notæ et indicia Apostoli. Non sunt contumeliis affi-
ciendi pauperes. 77-88

HOMIL. III, quod utilis sit lectio sacrarum Scripturarum,
et quod servitute et incommodis omnibus inexpugnabilem
reddat cum, qui fuerit eis intentus: et quod apostolorum
nomen multarum dignitatum sit nomen, et quod extrin-
sicis magistratibus, ipsisque adeo regibus multo majorem ha-
beant potestatem et auctoritatem apostoli; et in fine, ad
nuper baptizatos. — Alacritas auditorum laudata. Scripturæ
lectio cum prato collata. Paradisi lumina quæ. Cum fonte
comparatur Scriptura. Ad lectionem Scripturæ sacræ hor-
tatur. Scriptura cum nubibus collata. Homiliarum in prin-
cipium Actorum ordo. Quid significet nomen Apostoli.
Christus a sensibus ad spiritualia deducit. Apostolatus
dignitas quanta. Quid per genera linguarum intelligat.
Apostolatus consulatus spiritualis. Debita dimittat Apo-
stoli. Carnifices habent apostoli dæmonas. Ad nuper illu-
minatos cohortatio. 87-98

HOMIL. IV, periculo non carere si auditores ea taceant,
quæ in ecclesia dicuntur, et cujus rei gratia legantur Acta
Apostolorum in Pentecoste; et cur seipsum non omnibus
Christus ostenderit, cum surrexisset a mortuis; eumque
multo clariorem ipso conspectu demonstrationem exhibuisse
resurrectionis per miracula, quæ sunt ab apostolis edita.
— Usuram doctrinæ acceptæ exigit Deus. Usuras qui
exigunt quam iniqui sint. Doctoris munere quisque fungi
potest, quomodo. Cur longioribus exordiis utatur Chrysosto-
mus. Cur in Pentecoste legantur Acta Apostolorum. Cur
circumciderit Timotheum Paulus. Rursus cur legantur in
Pentecoste Acta Apostolorum. Lectio Scripturæ in festis
distributa. Cur post resurrectionem Judæis non apparuerit
Christus. Miraculorum vis ad probandam resurrectionem.
Cur post passionem miracula majora. Fide sola cernitur
Deus. Petrus quomodo crucifixus fuerit. Jerusalem quando
excisa. 97-112

MONITUM ad Homiliam in illud, Saulus autem adhuc spi-
rans minas et cædem, et in reliquis de Mutatione nomi-
num. 111-112

HOMIL. I. Cum lectus esset ille textus, Saulus autem ad-
huc spirans minas et cædem, cum expectarent omnes ho-
miliam in principium cap. 9 Actorum habendam, et quod
resurrectionis demonstratio sit Pauli vocatio. — Homines
non sunt, qui Dei verbum spernunt. Pauli conversi cum
pisce comparatio. Pauli conversio magnum miraculum. Li-
berum arbitrium. 115-124

HOMIL. II, ad eos qui reprehendebant eum ob prolixita-
tem eorum quæ dicta fuerant, et ad eos qui brevitate
orationis ægre ferebant, deque Sauli et Pauli appellatione,
et cur primus homo vocatus sit Adam, et quod utiliter ac
fructuose; atque in eos qui recens fuerant illuminati. —
Duo genera auditorum. Nominum mutatio quanti faciendæ.
Scripturæ quomodo legendæ. Deus nihil facit frustra. Cur
Paulus nomen mutaverit. Pauli nomen ubi primum occur-
rerit. Nomina immutata in Veteri Testamento; duæ
questiones de nominum mutatione. Terra virgo Edem. Virgi-
nis matris figura. Adam quid sonet. Cur a terra nomen
Adami. 123-134

HOMIL. III, ad eos qui ipsum reprehenderant ob proce-
riorum prolixitatem, quod utile sit reprehensiones æquo
animo ferre: et cur Paulo non statim atque credidit nomi-
nem mutatam est, itemque quod non ex necessitate, sed
ex libera voluntate facta sit hæc mutatio; et in illud di-
ctum: *Saule, Saule, quid me persequeris* (Act. 9. 4)?—Qui-
nam vere amici. Reprehensionum utilitas. Cur Chrysosto-
mus longa proemia ederet. Cur Paulo nomen sit mutatum.

Cur non statim post conversionem innotatum ei nomen fuerit. Martyres palmities ex Christo ceu radice pullulantes. Conversionis Pauli modus. Probatur Paulum libere accessisse, non necessitate. Alio exemplo probatur Paulum libere ad fidem accessisse. Deus non vim infert nolentibus, sed volentes trahit. 131-144

HOMIL. IV. reprehensio eorum qui aberant ab ecclesia, et cohortatio ad presentes, ut curam gerant fratrum; et in proœmium Epistola ad Corinthios, *Paulus vocatus* (1. Cor. 1. 1), et de humilitate. — De paucitate auditorum loquitur. Amor propria facit, quae communia. Tabernacula peccatorum domus privatae. Dei cultus omnibus rebus præferendus. De fratribus solliciti esse debent ipsius auditores. Non rerum exitum, sed animi propositum Deus spectat. Exemplum viduæ orantis. Auditio aut lectio Scripturæ, sine intellectu, nil prosunt. Commonefactio dictorum superius. Petri nomen quid designet. Præceptorum nomina veneranda. De dictione *Vocatus*, agit. Salutationes præmittuntur epistolis. Arrogantia mala. Corinthii priami Pauli doctrina exculsi. Profana sapientia non confert ad pietatem. Humana sapientia confunditur. Prima lex humilitatis. 143-156

MONITUM ad Homiliam de gloria in tribulationibus. 153-156
HOMIL. in dictum illud Apostoli, *Non solum autem, sed et gloriamur in tribulationibus, scientes quod tribulatio patientiam operatur* (Rom. 5. 3), et reliqua. — Labores pro virtute subeundi. Adversarii fidei christianæ quam multi. Persecutiones varis initio prædicationis. Inducitur Paulus de futuris disserens. Cur ingemiscat creatura. Magnitudo rerum quas adepti sumus. Ipsæ afflictiones sunt lætitiæ occasiones, martyrum egregia certamina. Paulus de demonibus terribilis in afflictionibus. Gloria voluntatem affert. Præmium iustorum in hac vita. 155-164

MONITUM ad Homiliam in illud, *Scimus autem quoniam diligentibus Deum omnia, etc.* 163-164

HOMIL. in dictum illud Apostoli, *Scimus autem quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum* (Rom. 8. 28), et de patientia, et quantum lucrum ex tribulationibus oritur. — Chrysostomi amor erga suos auditores. Caritatis debitum nunquam solvitur. Persecutiones Christiani patiuntur. Verborum Apostoli quanta vis. Macedones ingrati in apostolos. Cur eiectionis demon fuerit. Pauli et Silæ leviter et liberatio. Vis hynorum quanta sit. Cur hæc media nocte fierent. Afflictio diligentes reddit et attentos. Nunquam differendum in spiritualibus. Cur tentationes permittat Deus. 163-172

MONITUM ad Homiliam in illud, *Si esurierit inimicus tuus, ciba illum.* 171-172

HOMIL. adversus eos qui ad collectam non occurrerunt, et in dictum illud Apostoli, *Si esurierit inimicus tuus, ciba illum* (Rom. 12. 20), et de inimicitiarum memoria. — Paucitatem auditorum queritur Chrysostomus. Applausus auditorum respuit. Proverbium, *Gutta cavat lapidem*. Non solis nobis notis sumus. Exemplo sanctorum sudores non metuendi, Ecclesiæ structura. Judæorum diligentia circa sabbatum. Secularia bene succedunt, si Deus colatur. De quibus rebus instruantur, qui concioni interant. Lectioni Scripturæ addantur bona opera. Cum inimicis reconciliari grave et difficile. Vincendum inimicus quomodo. David in veteri lege inimico benefecit. Cur Saulo pepererit David. Davidis quanta virtus. Davidis patientiam exaggerat. 171-186

MONITUM ad duas Homilias in illud, *Salutate Priscillam et Aquilam.* 183-186

HOMIL. I in illud, *Salutate Priscillam et Aquilam* (Rom. 16. 3), et quæ sequuntur. — In Scriptura nil superfluum. Unde hæreses natae sunt. Quæ in hac salutatione sunt consideranda. Opifiosæ et pauperes salutari Paulus. Nobilitas unde nascatur. Non est vituperandum matrimonium. Sauctorum non oratio tantum, sed et vita docet. Epilogus sermois et cohortatio moralis ad optis nianuum. Non debet nos pudere laboris et officii. 187-196

HOMIL. II in locum Pauli, *Salutate Priscillam et Aquilam* (Rom. 16. 3), et de colendis Dei sacerdotibus. — Sollicitudo Pauli quanta. Priscilla et Aquila præ omnibus beati. Solvitur quæstio, cur Christus jussisset non habere duas tunicas. Non semper lege obstringi voluit Christus discipulos. Quantum sit peccatum Ecclesiæ rectoribus male dicere. 195-208

MONITUM ad tres sequentes Homilias. 207-208

HOMIL. I, de verbis illis Apostoli, *Propter fornicationes autem inusitavit suam uxorem habere* (1. Cor. 7. 2). — Lingua quomodo coercenda. Nuptiæ quomodo celebrandæ. Invehitur in lascivas pompas mulierum. Dæmonium impulsu sunt illa omnia. Mimos et saltatores arceat a nuptiis. Adulterium etiam cum libera committitur. Nihil turpius viro et orante. 207-218

HOMIL. II, in illum locum, *Mulier alligata est legi quanto*

tempore vixerit vir ejus: si autem dormierit, libera est cui voluerit nubere, tantum in Domino. Beatior autem est si sic manserit. — Non licet repudiatum ducere. Leges externæ divinæ legi cedunt. Inseparabile matrimonium ab initio. Adultera nullius est uxor. Pauli sapientia. Vidua beatior etiam in presentis sæculo. Fornicatio quam turpis. Bileum animæ quale. 217-226

HOMIL. III, Laus Maximi, et quales ducendæ sint uxores. — Maximus Chrysostomi collega laudatur. Justificationis pars peccatum damnare. Mature de nuptiis deliberandum. Paulus matrimonii leges præscribit. Uxores quomodo diligendæ. Ecclesia cum Eva collata. Parentibus præferenda uxor. Mulier creata ut auxiliaret viro. Sola virtus et morum probitas in uxore quærenda. Uxoris divitis incommoda. Cur institutum fuerit conjugium. Exemplum Abrahami filio suo uxorem quærentis. Famuli Abrahamæ laudatio. Hospitalitas honorum causa. Cur bis appellet virginem Rebeccam. Hospitalitas et modestia Rebecce. Non ex sumptu æstimanda hospitalitas. Abrahami potentia. Cum quanta sapientia a famulo laudetur. Deo auspice quæ sunt bene succedunt. Quomodo erudiendæ filia a matribus. 225-242

MONITUM ad Homiliam in illud, *Nolo vos ignorare, fratres, quod, etc.* 241-242

HOMIL. in apostolicum dictum, *Nolo vos ignorare, fratres, quod patres nostri omnes sub nube fuerunt, et omnes per mare transierunt* (1. Cor. 10. 1). — Cur Paulus de poenis peccatorum loquens Veteris Testamenti verbis utatur potius quam Novi. Præterita gesta futurorum prædictionibus fidem faciunt. Probatur eundem esse Novi ac Veteris Testamenti Deum. Proximi honeste compellandi. Transitus per mare Rubrum baptismi typus. Discrimen inter nubram et veritatem. Mensa et mysteria sacra in veteri lege adumbrata. Paulus Samosatensis refellitur. 241-252

MONITUM ad homiliam in illud, *Oportet hæreses esse in vobis, etc.* 251-252

HOMIL. in dictum illud Apostoli, *Oportet et hæreses esse in vobis, ut qui probati sunt, manifesti fiant* (1. Cor. 11. 19). — Vox, *Oportet*, prædicationis sæpe vim habet. Vigilanti nihil damni infert diabolus. Vox, *et*, aliquando eventum, non causam significat. Eleemosynæ modus. Præscæ nos Ecclesiæ circa mensam communiem. Adhortatio ad pauperum curam. 251-260

MONITUM in Homiliam de Eleemosyna. 259-260

Sæmo de Eleemosyna habitus cum lieimis tempore pertransisset, et pauperes medicosque neglectos vidisset in foro jacentes. — Homiliæ hujus habenda occasio. Pauper pius divite improbo præstantior. Paulus pauperes summopere curat. Judæorum in Christianos immanitas. Die dominica præsertim eleemosyna eroganda. Omnes eleemosynam pro viribus dare oportet. Eleemosyna cum gaudio eroganda. Eleemosyna ritus. Non perquirenda egenorum vita, ut eleemosyna erogetur. 261-272

MONITUM ad tres sequentes Homilias in illud Apostoli, *habentes autem eundem spiritum fidei, sicut scriptum est* (2. Cor. 4. 15); item de his verbis, *Credidi, propter quod locutus sum* (Ps. 1. 115, 10), et de eleemosyna. — Dona spiritualia largitione crescunt. Corinthi commemorari cur jussus Paulus. Fides cum laculo comparata. Philosophos ridet profanos. Fides cum ancora collata. Fidem cognitionis cur spiritum fidei vocet; fides quare auxilio spiritus indiget. Quomodo Spiritus sanctus in nobis retineatur. Virginitas sit juncta benignitati. Quæ præcepta Deo curæ sint præ cæteris. Virginitatis dignitas. Cohortatur ad eleemosynam impertiendam. Monachorum dura vivendi ratio. Fides indiget auxilio spiritus. Ex pravitæ morum oritur incredulitas. 271-272

HOMIL. I, de verbis Apostoli, *habentes autem eundem spiritum fidei, sicut scriptum est* (2. Cor. 4. 15); item de his verbis, *Credidi, propter quod locutus sum* (Ps. 1. 115, 10), et de eleemosyna. — Dona spiritualia largitione crescunt. Corinthi commemorari cur jussus Paulus. Fides cum laculo comparata. Philosophos ridet profanos. Fides cum ancora collata. Fidem cognitionis cur spiritum fidei vocet; fides quare auxilio spiritus indiget. Quomodo Spiritus sanctus in nobis retineatur. Virginitas sit juncta benignitati. Quæ præcepta Deo curæ sint præ cæteris. Virginitatis dignitas. Cohortatur ad eleemosynam impertiendam. Monachorum dura vivendi ratio. Fides indiget auxilio spiritus. Ex pravitæ morum oritur incredulitas. 281-289

HOMIL. II, de eisdem verbis Apostoli, *habentes autem eundem spiritum fidei, sicut scriptum est* (2. Cor. 4. 15); et adversus Manichæos, et omnes qui Vetus Testamentum calumniantur, et a Novo separare conantur, et de eleemosyna. — Veri amatores promissorum memores. Contra Manichæos. Unus est utriusque Testamenti legislator. Pauli Samosatensis error. Probat unum esse legislatorem utriusque Testamenti ex apostolicis verbis, et ex eo quod Vetus Novum præfiguraverit. Argumentum secundum ex eadem historia. Non pauci in Veteri Testamento amore ducti, non timore. Morum probitas cum fidei sinceritate jungenda. Eleemosyna etiam indignis datur. Sæges revocat ab otio Paulus, sed multum abest quin a benefaciendo avertat. Excusationes alias avorum refellit. Coheredes filiorum sunt pauperes Semeletem cur eleemosynam vocet Scriptura. 281-290

HOMIL. III, de eisdem verbis, *habentes autem eundem spiritum fidei, sicut scriptum est* (2. Cor. 4. 15); et quæ de causa rebus bonis omnes ex æquo fruuntur, et de eleemosyna. — Cur dicat eundem esse spiritum fidei. Imago persecutionum. Pace Ecclesiæ non abutendum.

A humiliaribus et propinquis vexati Christiani. Doctores ipsi gravius afflicti. In veteri Testamento præmia hic accipiebantur. Aliter cum vulgo, et aliter cum justis et sanctis se gessit Deus. Eleemosyna ex rapina data, non est eleemosyna. Eleemosynæ laudes. Cur pro foribus templorum pauperes. Fontes ante oratoria. Precatio cum igne collata. 289-302

MONITUM ad Homilium in illud, *Utinam sustineretis modicum quid insipientie mee!* 301-302

HOMIL. in hoc Apostoli dictum, *Utinam sustineretis modicum quid insipientie mee!* (2. Cor. 11. 1). — Veri amoris ratio. A pseudo apostolis accusatus Paulus se laudare cogitur. Sancti peccata sua facile, laudes vero suas non nisi coacti enuntiant. Principes optant improbos habere successores. Sancti non nisi urgente necessitate laudes suas effrunt. 301-310

MONITUM ad Homilium in illud Apostoli, *Sive per occasionem, sive per veritatem Christus, etc.* 309-310

HOMIL. in eos qui male utuntur hoc Apostoli dicto, *Sive per occasionem, sive per veritatem Christus annuntiantur* (Philipp. 1. 18); et de humilitate. — In humilitate quantum boni, et in arrogancia quantum mali insit. Sollicitudo Pauli erga discipulos; discipulorum erga magistrum amor. Caritas inæqualitatem abijcit. Erumnae et catenæ Pauli magnæ consolationi discipulis erant. Ad precationem hortatur. Perseverantia in precando quantum valeat. Deus per nos rogatus magis exaudivit, quam si per alios rogemus. 311-320

MONITUM in Homilium de Viduis.

321-322

HOMIL. in illud, *Vidua eligatur non minus sexaginta annorum* (1. Tim. 5. 9), et de liberorum educatione, ac de eleemosyna. — Connexio dicendorum cum antea dictis. Arma viduarum quæ sint. Genera viduarum varia. Olim chori erant viduarum. Cohortatur ad monogamiam, nec damnat secundas nuptias. Virginitas sine virtutibus aliis non prodest. Viduæ in educandis liberis laus. Heli pater nimis indulgens. Pater indulgens parricida est. Quomodo pueri docendi. Fructus bonæ aut malæ educationis liberorum. Negligentia parentum. Peccator dæmoniaco miserior. Exemplum Christi pedes lavantis. Bona ex susceptione peregrinorum mansuetudo. Exemplum viduæ. Pauperibus inserviendum est. Ad eleemosynam adhortatio. Quatuor ob causis Christi nomine dandum. 321-338

MONITUM ad Homilium in Heliam et Viduam. 337-338

HOMIL. in Heliam et in Viduam, et de Eleemosyna. — Eleemosynæ dignitas. Duæ viduæ duo Testamenta exprimunt. Descriptio sterilitatis et siccitatis aeris. Deus quomodo punit Sodomitarum nefaria scelera. Quomodo Deus in puniendo eos se gessit. Cur ab aliis ejectus, a Vidua susceptus propheta. Cur Heliam Deus affligi siverit. Elisæus duplex Helias. Nullam relinquit excusationem divitibus Vidua. Non prophetæ solum excipiendi sunt. 337-348

MONITUM ad Homilium de futurorum delictis, etc. 347-348

HOMIL. de futurorum delictis, et presentium vilitate. — Auditoribus de avaritate gratulatur. Quæ vera sint insignia magistratus exponit. Martyrum potestas quanta. Spirituales divitiæ distributione creantur. Cur caducas esse res vitæ hujus voluerit Deus. Angelica est vita evangelica. Resurrectionis futuræ argumenta. Transfiguratio Christi futuræ gloriæ imago. 347-354

MONITUM ad Homilium de non evulgandis fratrum peccatis, et in sequentem de non desperando. 353-354

HOMIL. quod non oporteat peccata fratrum evulgare, neque inimicis imprecari. — Scriptura numquam suam beneficentiam vim amittit. Pauperibus utilior quam divitiis. Nec divitiæ, nec paupertas vituperandæ. Tum præcipue nos vexat dæmon, cum oramus. Quomodo dæmoni resistendum. Magnum telum precatio. Orbitas liberorum non est pena peccati; quam causam habeat. Partus sterilis partus Virginis fidem facit. Quot annos precatus sit Isaac. Cui similes sint, qui contra inimicos orant. Oratio eorum qui vindicta delectantur. 353-364

HOMIL. non oportere quemquam de seipso desperare, aut preces contra inimicos fundere, aut animo deficere, quamvis petens non accipiat; et ad maritos de pace erga uxores conservanda. Fructus sermonum antea habitorum. Publicanus limes ultimus malitiæ. Precationis modus quis. Peccatorum meminisse, recte factorum oblivisci oportet. Cur esset sterilis uxor Isaac; cur sterilis partus præcesserit. Quid prædicta non doceant. A beneficiis atque præstitis declinandum. Conjuges se invicem diligant necesse est. Uxor vitiosa toleranda est. Non licet uxorem repudiare, et aliam ducere. Orationis vis. 365-372

MONITUM ad Homilium in illud, *In faciem ei restitit.*

371-372

Cam in præcedenti collecta in nova ecclesia cum episcopo conventum celebrasset, hunc sermonem habuit in veteri ecclesia in hunc locum Apostoli: *Cum venisset Pe-*

trus in iochanan, in faciem ei restitit (Gal. 2. 11); et ostendit ea quæ tum fiebant, non a contrariis studiis profecta esse, verum ex pacto convento et per dispensationem. Petri constantia in Christo prædicando. Petrus aliis apostolis fiducia antecellit. Cur præfectus fuerit Paulus gentilibus, Petrus Judeis. Cur non præfagat nomen suum Paulus Epistolæ ad Hebræos. Historiam paulo alius repetit. Gentiliter vivere quid sit. Aliorum quorundam solutionem præmittit. Altera solutio questionis, cur reprehensus sit Petrus, quo consilio Paulus Petrum argueret. Cur se argui voluerit Petrus. Simulatam fuisse reprehensionem ostendit. Infirmirate legis inculcat Apostolus. 371-388

OPUSCULA DE MOTIBUS CONSTANTINOPOLITANIS, DEQUE HIS QUÆ AD UTRUMQUE EJUS EXSILIUM SPECTANT.

387-388

PROGRAMM. MONITUM circa duas sequentes in Eutropium Homilias. 389-390

HOMIL. in Eutropium eunuchum patricium ac consulem. — Quam fluxæ res hujus vitæ. Quo consilio hæc loquatur. Eutropii splendor ante calamitatem. Eutropium Arcadius Imperator abduci a templo jubet. Eutropius in ecclesia, cuius immunitatem violaverat, confugere coactus est. 391-396

HOMIL. cum extra ecclesiam deprehensus Eutropius abreptus fuit. De paradiso seu horto, et de Scripturis; atque in illud, *Adstiti regina a dextris tuis* (Psal. 44. 10). — Lectionis Scripturarum utilitas. Eutropius quomodo captus. Vero Christiano nihil timendum. Divitarum quis usus. Solum peccatum lædere potest. Hæc vita peregrinatio. Ecclesiæ laudes. Affectus in Deo quomodo. Varia Christi nomina. Exempla nulla Deo digna. Qui verus thesaurus. Dos sponsæ Christi. Quam præstat vita futura presentis. Viæ sunt variæ ad salutem. Pulchritudo corporis ex natura, animæ ex virtute proficitur. 395-414

MONITUM in Homilium sequentem. 413-414

HOMIL. cum Saturninus et Aurelianus acti essent in exsilium, et Gaius egressus esset e civitate; et de avaritia. — Constantinopolitani tumultus imago. Adversus avaritiam. Paupertatis bona. Expectatio tristium, ea cum advenierint, mitigat. Jobi historia et laudes. 413-420

MONITUM in tria sequentia Opuscula. 419-420

De regressu S. Joannis ex Asia Constantinopolim. 421-422

De recipiendo Severiano. 423-424

Sermo in S. Severiano de Pace, cum susceptus esset a beato Joanne, episcopo Constantinopolitano. 425-426

MONITUM in sequentem Chrysostomi Orationem, antequam iret in exsilium. 427-428

HOMIL. ante exsilium. *Ibid.*

Item cum de expulsionem S. Joannis ageretur. 431-432

MONITUM in alteram Orationem, antequam iret in exsilium. 433-436

ORATIO cum iret in exsilium. *Ibid.*

MONITUM in duas sequentes post reditum ab exsilio Orationes. 437-438

ORATIO post reditum a priore exsilio. 439-440

Item eodem tempore. 441-442

Ejusdem post reditum a priore exsilio Homilia. 443-444

MONITUM in Homilium de Chanaanæ, post reditum ab exsilio a Chrysostomo habitum. 447-448

HOMIL. in dimissionem Chanaanæ. Hostes Chrysostomi illo reverso fugerunt. Publicanus quis. Liberum arbitrium. Pœnitentia omnia vitia solvit. Christus pro omnibus gentibus venit in mundum. Christus legem implevit, quare? Perseverandum in precatione. Omnis locus ad precandum opportunus. 449-460

ADMONITIO in librum quod nemo lædatur nisi a seipso. 459-460

LIBER quod qui seipsum non lædit, nemo lædere possit. Attentionem et benevolentiam sibi conciliat. Judex utramque partem audire debet. Quid sit virtus hominis, et quid eam lædere possit. Adam exemplo dicta probat. Objectioni respondet de pœnis et suppliciis. Num afflictiones veteret eleemosynam impertiri. De cupiditate divitiarum, et cur eas sint expetendæ. An expetendæ sint divitiæ ob voluptates. Utræ jucundiores mensæ, divitum an pauperum. Num concilient honorem divitiæ, et ad ultionem juvent. Honorem sola virtus conciliat. An efficiant divitiæ ut hostes ulciscamur. Exemplo Lazari paupertatem vindicat. Amplificat eandem sententiam, exemplo Pauli ostendens neminem ab afflictionibus lædi. Cur etiam improborum lapsus exprimat Scriptura. Parabola ædificantium explicatur. Providentia Dei erga Judæos. Miracula edita in exitu ex Ægypto. Aliud exemplum Niniuitarum confirmat, afflictiones homini nocere non posse. De tribus pueris Danielis sociis. 459-460

ADMONITIO in librum ad eos qui scandalizati sunt ob adversitates, etc. 479-480

LIBER ad eos qui scandalizati sunt ob adversitates quæ

contigerunt, potiusque et multorum sacerdotum persecutionem ac perversionem, et de Incomprehensibili, et adversus Judæos. — 1. Necessarium esse ut causa dicatur, ex qua scandalum ortum est. 2. Periculosum esse ac demeritum plenum, curiose inquirere et scrutari arcanam Dei sapientiam. Liberum arbitrium. 3. Non nobis solum, sed et caelestibus virtutibus incomprehensibilem esse divinitatem. 4. Moysen prophetam periculosam curiositatem in exordio libri uno verbo sustulisse. 5. Credendum esse providentia Dei regi omnia: ejusque rei maximam demonstrationem iis qui dubitant, a rebus creatis suppeditari. 6. De caritate Dei, quæ caritatem omnem longe excedit. Exemplum affertur ex historia Jonæ deductum. 7. Demonstratio divinæ providentiæ ex creaturis. Utilitas siderum quæ de cælo nos regunt. Solem utilitatemque ejus commendat; deinde singularum partium naturæ utilitatem generatim laudat. Speciatim de ventorum et noctis utilitate loquitur. De piscium et ferarum varii generibus agit. 8. Multæ providentiæ demonstrationem esse, quod lex naturalis et scripta sit data, quodque viros eximios per suas transmigrationes fieri magistros curavit earum gentium a quibus suscipiebantur, et quod deinde caput bonorum largitus sit Unigeniti sui adventum. Viri justi peregrinari coacti. Non curiosius scrutanda sunt opera Dei. Actiones medicorum non examinamus. 9. Non esse curiose inquirendum, et rerum finem expectandum esse. 10. Antiquos etiam finem rerum expectasse. Abraham filium sacrificare jussus. Joseph a fratribus venditur. Tentatur ab heri. Exemplo Davidis afflictos consolatur. 11. Hoc non statim contigisse (nempe Davidis felicitatem), atque initio contraria cuncta cum cernerent evenire, veteres scandalizatos non fuisse. 12. Quæ de causa homines improbi et demones et diabolus in hoc mundo sit. Scandala cur permissa. 13. Nihil eos lædere qui vigiles sunt et attenti, neque supplantare. Abraham filium immolare jussus. 14. Apostolorum etiam temporibus multa fuisse scandala, multosque depravatos, ac doctorum persecutiones ac rædes frequentes. 15. Insipientes etiam ex eo quod caput erat honorum, hoc est ex cruce, per quam salvus factus est orbis terrarum, scandalum passos esse. 16. Qui seipsum injuria non afficiat, eum a nemine lædi posse. 17. Maximæ providentiæ, bonitatis et caritatis Dei documentum esse crucem. 18. Non mediocrem utilitatem ex iis quæ acciderunt ad Ecclesiam dimanasse. 19. Hoc multorum martyrum institutum ac propositum fuisse sive cum viverent, sive cum morerentur. Martyres plures ob causas. 20. Temporibus apostolorum res evenisse graviores. Vitæ apostolicæ prærogativa qualis. 21. Cur tam in Veteri quam in Novo Testamento multæ fuerint afflictiones. 22. Afflictiones non modo non scandalizare, sed et prodesse illis qui ex æquo et bono judicent, sint licet gentiles. Josepho nihil nocuit Ægyptia. Josephi exemplum quam utile. 23. Maximum esse gloriæ et celebritatis Ecclesiæ indicium, quæ acciderunt, eaque nullis profuisse. 24. Qui hæc scelera perpetrarunt, inde quoque jam poenas luere. 449-528

MONITUM in Epistolas duas Joannis Chrysostomi ad Innocentium papam, inque Epistolam Innocentii ad Chrysostomum, et in alteram ad clerum et populum Constantinopolitanum; itemque in Epistolam Honorii ad Arcadium circa ea quæ in depositione Joannis Chrysostomi gesta fuerant, demum in Epistolam Joannis Chrysostomi ad episcopos et presbyteros ob pietatem in carcere inclusos. 527-538

JOANNES Innocentio episcopo Romæ. 539-550
Idem ad eundem. 551-558
INNOCENTIUS Joanni. 557-558

INNOCENTIUS episcopus presbyteris et diaconis universoque clero ac populo Ecclesiæ Constantinopolitanæ, qui subditi sunt episcopo Joanni. *ibid.*

EXEMPLUM sacræ Honorii Augusti, missæ ad principem Orientis Arcadium. 559-540

JOANNES ad episcopos, presbyteros et diaconos ob pietatem in carcere inclusos. 541-542

ADMONITIO in Epistolas S. Joannis Chrysostomi ad Olympiadem et ad alios multos. 543-544

EPIST. I ad Olympiadem. — Nihil grave præter peccatum. Deus non statim semper adversa tollit. 549-550

II ad eandem. — Perniciosum est pro alienis peccatis animo frangi. In publicis calamitatibus quid agendum. Videtur ipsi virgines meritis posse superare. Olympiadis virtutes. De vestitu viri ac neglecto Olympiadis. Quanta res sit virginitas. Laus Jobi; calamitates ejus. Consolatur Olympiadem ob absentiam ipsius dolentem. Patientiæ merces. 556-573

III ad eandem. — Afflictam consolatur. Mæroris naturam explicat. Mæror Evæ poena. Morte nihil gravius aut terribilius esse demonstrat. Mors mærore levior. Ærumnæ coronas pariunt. Quantas ex calamitatibus fructus oriatur. Nulla virtus sine labore magnam laudem refert. Aliquid

præclari agere cum perpensione aliqua multo rætes est quam sine labore idem præstare. Calamitates Olympiadis. Joseph ob calamitates clarus. 572-589

IV ad eandem. — Patientia nihil gloriosius; morbo nihil acerbius. Morbus non est otium. Chrysostomus putat ab exilio se rediturum esse. In Armenia exsulat Chrysostomus. 589-596

V ad eandem. — Illam cui scribit, ut forti sit animo hortatur. Humanæ felicitatis vanitas. 596-604

VI ad eandem. — Præsentis vitæ calamitates mera fabula sunt. 598-601

VII ad eandem. — Peccati conscientia carnifex. Lugendi peccatores. Vitium est animæ mors. 601-607

VIII ad eandem. — Timenda scelerum impunitas. 607-608

IX ad eandem. 608

X ad eandem. *ibid.*

XI ad eandem. 609

XII ad eandem. *ibid.*

XIII ad eandem. 610

XIV ad eandem. — Commemorat quæ ipsi Cæsares acciderint. Chrysostomus gaudet de calamitatibus. Grave malum mortuaria. Nihil molestum præter peccatum. 612-619

XV ad eandem. 619

XVI ad eandem. — Deus per læta et adversa plorum vitam gubernat. 620

XVII ad eandem. — Calamitas pios robustiores reddit. 621-622

XVIII, Carteriæ. 623

XIX, Marciano et Marcellino. *ibid.*

XX, Agapeto. *ibid.*

XXI, Alphio. *ibid.*

XXII, Casto, Valerio, Diophanto, Cyriaco, Antiochie presbyteris. 624

XXIII, Romano presbytero. 625

XXIV, Hesychio. *ibid.*

XXV, Elpidio episcopo. 626

XXVI, Magno episcopo. *ibid.*

XXVII, Domno episcopo. *ibid.*

XXVIII, Basilio presbytero. 627

XXIX, Chalcediæ et Asyncritiæ. *ibid.*

XXX, Heortio episcopo. 628

XXXI, Marcellino. *ibid.*

XXXII, Euthalia. *ibid.*

XXXIII, Adolie. 629

XXXIV, Carteriæ. *ibid.*

XXXV, Alphio. 630

XXXVI, Maroni presbytero monacho *ibid.*

XXXVII, Tranquillino Episcopo. *ibid.*

XXXVIII, Hymnetio archiatro. 631

XXXIX, Chalcediæ. *ibid.*

XL, Asyncritiæ. 632

XLI, Valentino. *ibid.*

XLII, Candidiano. 633

XLIII, Bassianæ. *ibid.*

XLIV, Theodoto diacono. *ibid.*

XLV, Symmacho presbytero. 634

XLVI, Rufino. *ibid.*

XLVII, Namæ. *ibid.*

XLVIII, Arabio. 635

XLIX, Alphio. *ibid.*

L, Diogeni. 636

LI, Eidem. *ibid.*

LII, Adolie. 637

LIII, Nicolao presbytero. *ibid.*

LIV, Gerontio presbytero. 638

LV, Symeoni et Mari presbyteris atque in Apamiensi regione monasticam vitam profitentibus. 639

LVI, Romulo et Byzo monachis. 640

LVII, Adolie. *ibid.*

LVIII, Theodosio ex ducibus. 641

LIX, Theodoto diacono. *ibid.*

LX, Chalcediæ et Asyncritiæ. 642

LXI, Theodoto ex consularibus. *ibid.*

LXII, Casto, Valerio, Diophantæ, Cyriaco, Antiochie presbyteris. 643

LXIII, Tranquillino. *ibid.*

LXIV, Cyriaco episcopo. 644

LXV, Marciano et Marcellino. *ibid.*

LXVI, Casto, Valerio, Diophantæ, Cyriaco, Antiochie presbyteris. *ibid.*

LXVII, Theodoto diacono. 645

LXVIII, Eidem. *ibid.*

LXIX, Nicolao presbytero. 646

LXX, Aphthonio, Theodoto, Choreæ, presbyteris ac monachis. 647

LXXI, Malcho. *ibid.*

LXXII, Alphio. 648

- LXXXIII, Agapeto. 648
ibid. 649
 LXXXV, Harmatio. *ibid.*
 LXXXVI, Chalcidiaz. *ibid.*
 LXXXVII, Asyncritiaz. 650
 LXXXVIII, Romano presbytero. *ibid.*
 LXXXIX, Gemello. 651
 LXXX, Firmino. *ibid.*
 LXXXI, Hymnetio archiatro. *ibid.*
 LXXXII, Cytherio. 652
 LXXXIII, Leontio. *ibid.*
 LXXXIV, Faustino. 653
 LXXXV, Lucio episcopo. *ibid.*
 LXXXVI, Mari episcopo. 634
 LXXXVII, Eulogio episcopo. *ibid.*
 LXXXVIII, Joanni episcopo Hierosolymitano. 635
 LXXXIX, Theodosio Scythopolis episcopo. *ibid.*
 XC, Moysi episcopo. *ibid.*
 XCI, Romani presbytero. 636
 XCII, Moysi presbytero. *ibid.*
 XCIII, Aphthonio, Theodoto, Charæ, presbyteris et monachis, universos vestro sodalium. 637
 XCIV, Pentadiæ diaconissæ. 659
 XCV, Pæanio. *ibid.*
 XCVI, Ampruclæ diaconissæ atque illis quæ cum *ibid.*
 sunt. 660
 XCVII, Hypatio presbytero. *ibid.*
 XCVIII, Chalcidiaz. 661
 XCIX, Asyncritiaz. *ibid.*
 C, Marciano et Marcellino. 662
 CI, Severo presbytero. *ibid.*
 CII, Theodoto lectori. 663
 CIII, Ampruclæ diaconissæ ipsiusque comitibus. 664
 CIV, Pentadiæ diaconissæ. *ibid.*
 CV, Chalcidiaz. 665
 CVI, Asyncritiaz ipsiusque sodalibus. 667
 CVII, Casto, Valerio, Diophanto et Cyriaco presbyteris. *ibid.*
 CVIII, Urbicio episcopo. 668
 CIX, Rufino episcopo. *ibid.*
 CX, Basso episcopo. 669
 CXI, Anatolio episcopo Adanæ. *ibid.*
 CXII, Theodoro episcopo. 670
 CXIII, Palladio episcopo. 671
 CXIV, Elpidio episcopo. 672
 CXV, Theophilo presbytero. *ibid.*
 CXVI, Valentino. 673
 CXVII, Theodoræ. *ibid.*
 CXVIII, episcopis et presbyteris in carcere degentibus. 674
 CXIX, Theophilo presbytero. 675
 CXX, Theodoræ. 676
 CXXI, Arabio. 677
 CXXII, Marciano. 678
 CXXIII, Phœniciaz presbyteris et monachis, gentiles in christiana religione instituentibus. *ibid.*
 CXXIV, Gemello. 679-680
 MONITUM in Epistolam sequentem ad Cyriacum episcopum exsulem. 681-682
 CXXV, Cyriaco episcopo exsulanti. 387
 CXXVI, Rufino presbytero. 688
 CXXVII, Polybio. 689
 CXXVIII, Mariniano. *ibid.*
 CXXIX, Marciano et Marcellino. 689
 CXXX, Casto, Valerio, Diophanto, Cyriaco, Antiochiæ presbyteria. 690
 CXXXI, Elpidio episcopo. *ibid.*
 CXXXII, Gemello. 691
 CXXXIII, Adoliaz. 692
 CXXXIV, Diogeni. 693
 CXXXV, Theodoto diacono. *ibid.*
 CXXXVI, Theodoto lectori. 694
 CXXXVII, Theodoto diacono. 695
 CXXXVIII, Elpidio episcopo. *ibid.*
 CXXXIX, Theodoro Syriæ consulari. 696
 CXL, Theodoto diacono. *ibid.*
 CXLI, Theodoto ex consularibus. *ibid.*
 CXLII, Elpidio episcopo. 697
 CXLIII, Polybio. *ibid.*
 CXLIV, Diogeni. 698
 CXLV, Nicolao presbytero. 699
 CXLVI, Theodoto, Nicolao, Charæ, presbyteris et monachis. *ibid.*
 CXLVII, Anthemio. 700
 CXLVIII, Cyriaco, Demetrio, Palladio, Eulysio, episcopis. *ibid.*
 CXLIX, Aurelio Carthaginis episcopo. 701
 CL, Maximo episcopo. *ibid.*
 CLI, Asello episcopo. 701
 CLII, Episcopis. 701
 CLIII, *ibid.* 702
 CLIV, *ibid.* 703
 CLV, Chromatio Aquileiæ episcopo. *ibid.*
 CLVI, Episcopis. 704
 CLVII, Episcopis, qui ab Occidente venerant. *ibid.*
 CLVIII, *ibid.* 704
 CLIX, *ibid.* 705
 CLX, Episcopo, qui ab Occidente venerat. *ibid.*
 CLXI, Romanis presbyteris, qui cum Episcopis venerant. *ibid.*
 CLXII, Anysio Thessalonicensi episcopo. 706
 CLXIII, Anysio, Numerio, Theodosio, Eutropio, Eustathio, Marcello, Eusebio, Maximiano, Eugenio, Gerontio, et Thyrsio, atque omnibus Macedoniæ orthodoxis episcopis. *ibid.*
 CLXIV, Alexandro Corinthi episcopo. 707
 CLXV, Episcopis qui cum Occidentalibus venerant. *ibid.*
 CLXVI, Episcopis qui cum Occidentalibus episcopis venerant. 708
 CLXVII, *ibid.* 709
 CLXVIII, Probæ matronæ Romæ degenti. *ibid.*
 CLXIX, Julianæ et iis quæ cum ipsa sunt. *ibid.*
 CLXX, Italicæ. *ibid.*
 CLXXI, Montio. 710
 CLXXII, Helladio. *ibid.*
 CLXXIII, Evethio. *ibid.*
 Ejusdem Epistolæ LXVIII ad diversos, primum in lucem editæ anno 1613, ex codice Ms. Collegii Antverpiani Societatis Jesu, Frontone Ducæo, soc. Jesu Theologo, interprete. 711-712
 CLXXIV, Episcopis, presbyteris et diaconis Chalcedone inclusis. *ibid.*
 CLXXV, Agapeto. *ibid.*
 CLXXVI, Hesychio. *ibid.*
 CLXXVII, Artemidoro. *ibid.*
 CLXXVIII, Euthaliæ. 713
 CLXXIX, Adoliaz. *ibid.*
 CLXXX, Hypatio presbytero. *ibid.*
 CLXXXI, Episcopis. 714
 CLXXXII, Venerio episcopo Mediolanensi. *ibid.*
 CLXXXIII, Hesychio episcopo Salonensi. 715
 CLXXXIV, Gaudentio episcopo Brixiano. *ibid.*
 CLXXXV, Pentadiæ diaconissæ. 716
 CLXXXVI, Alypio. *ibid.*
 CLXXXVII, Procopio. 717
 CLXXXVIII, Marcellino. *ibid.*
 CLXXXIX, Antiocho. *ibid.*
 CXC, Brisoni. 718
 CXCI, Ampruclæ diaconissæ. *ibid.*
 CXCII, Onesicratiaz. 719
 CXCIII, Pæanio. *ibid.*
 CXCIV, Gemello. 720
 CXCV, Claudiano. *ibid.*
 CXCVI, Actio. 721
 CXCVII, Statio præfecto urbis. *ibid.*
 CXCVIII, Hesychio. 722
 CXCIX, Danieli presbytero. *ibid.*
 CC, Callistrato, Isauriaz episcopo. 723
 CCI, Herculo. *ibid.*
 CCI, Cyriaco episcopo. *ibid.*
 CCI, Sallustio presbytero. 724
 CCIV, Pæanio. *ibid.*
 CCV, Anatolio præfectiano. 726
 CCVI, Theodoto diacono. *ibid.*
 CCVII, Monachis Gothis qui in Romæ agro degunt. *ibid.*
 CCVIII, Acacio presbytero. 727
 CCIX, Salvioni. *ibid.*
 CCX, Theodoro. 728
 CCXI, Timotheo presbytero. *ibid.*
 CCXII, Theophilo presbytero. 729
 CCXIII, Philippo presbytero. *ibid.*
 CCXIV, Sebastiano presbytero. *ibid.*
 CCXV, Pelagio presbytero. 730
 CCXVI, Musonio. *ibid.*
 CCXVII, Valentino. *ibid.*
 CCXVIII, Euthymio presbytero. 731
 CCXIX, Severinæ et Romulæ. *ibid.*
 CCXX, Pæanio. 732
 CCXXI, Constantio presbytero. *ibid.*
 CCXXII, Casto, Valerio, Diophanto, Cyriaco, presbyteris Antiochenis. 733
 CCXXIII, Hesychio. 734
 CCXXIV, Marciano et Marcellino. 735
 CCXXV, Constantio presbytero. *ibid.*
 CCXXVI, Marciano et Marcellino. *ibid.*
 CCXXVII, Carteriaz. 736
 CCXXVIII, Theodoro medico. *ibid.*

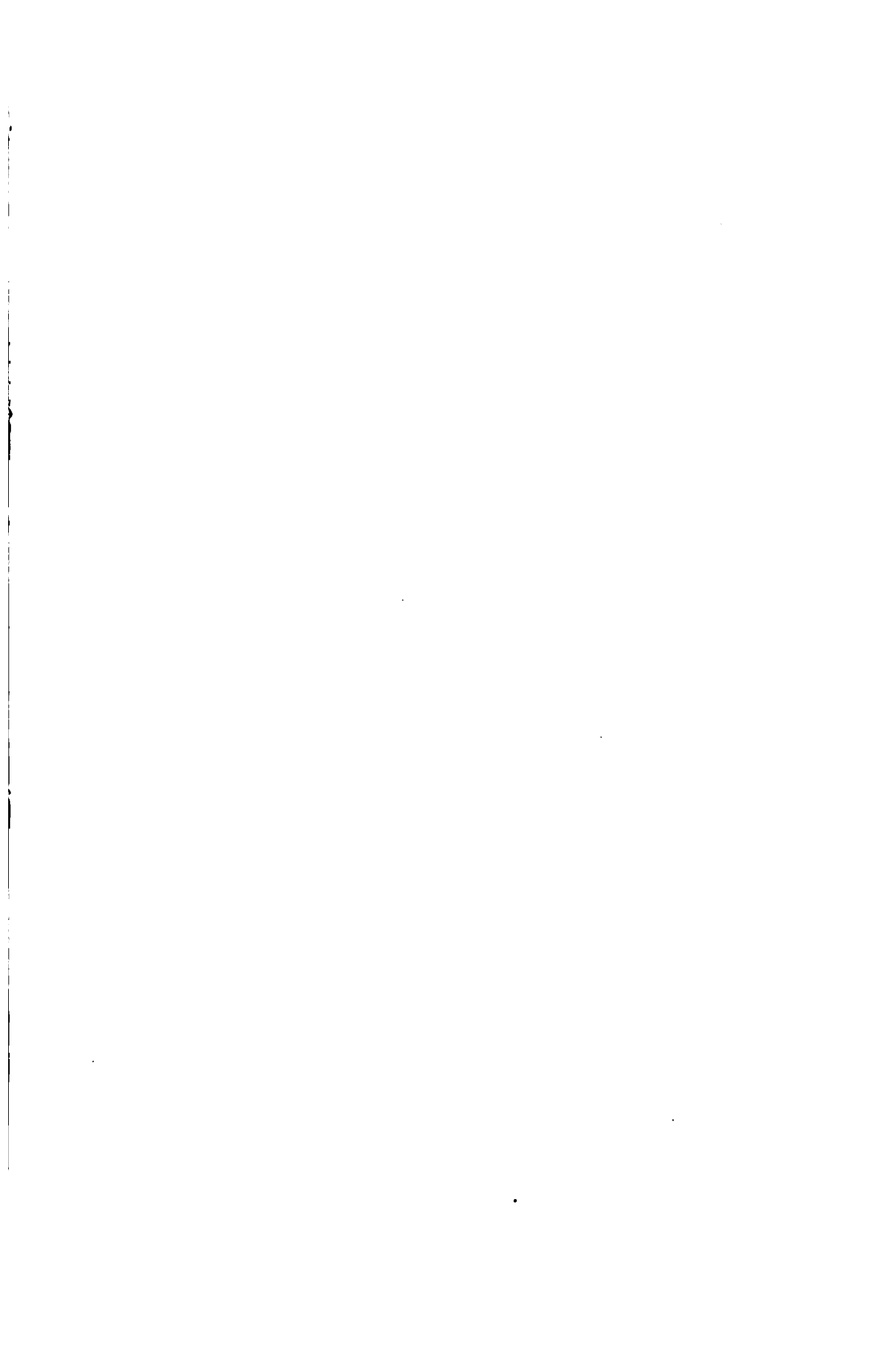
CCXXIX. Severæ.	757	HOMIL. in Ascensionem Domini nostri Jesu Christi, et in principium Actorum 2.	775-774
CCXXX. Elpidio episcopo.	<i>ibid.</i>	SPURIA.	791-792
CCXXXI. Adollæ.	<i>ibid.</i>	MONITUM ad Homilias quinque in Assumptionem Domini.	<i>ibid.</i>
CCXXXII. Carteriæ.	758	SERMO I in Ascensionem Domini nostri Jesu Christi.	<i>ibid.</i>
CCXXXIII. ad episcopum Antiochenum.	759	SERMO II in Ascensionem Domini nostri Jesu Christi.	795-794
CCXXXIV. Brisoni.	<i>ibid.</i>	SERMO III in Ascensionem Domini nostri Jesu Christi.	797-798
CCXXXV. Porphyrio episcopo Rhosensi.	740	SERMO IV in Ascensionem Domini nostri Jesu Christi.	799-800
CCXXXVI. Carterio præsidi.	<i>ibid.</i>	SERMO V in Ascensionem Domini nostri Jesu Christi.	801-804
MONITUM in quinque sequentes Epistolas Constantii presbyteri.	741-742	MONITUM ad Homilias in Pentecosten.	805-804
CCXXXVII. Constantii presbyteri ad matrem.	<i>ibid.</i>	SERMO I in Pentecosten.	<i>ibid.</i>
CCXXXVIII. ejusdem ad sororem suam.	743	SERMO II in sanctam Pentecosten.	807-808
CCXXXIX. ejusdem ad Valerium et Diophantum presbyteros.	745	SERMO III in sanctam Pentecosten.	809-810
CCXL. ejusdem ad Castum presbyterum.	746	MONITUM ad Homiliam de Spiritu sancto.	811-812
CCXLI. ejusdem ad Cyriacum presbyterum.	<i>ibi.</i>	SERMO S. Joannis Chrysostomi de sancto Spiritu.	815-814
CCXLII. Chrysostomi Chalcidiæ et Asyncritiæ.	<i>ibid.</i>	MONITUM ad Homiliam de Christo pastore et ove.	825-823
MONITUM in Epistolam ad Cæsarium.	747-748	HOMIL. in memoriam Martyrum, et quod Christus sit pastor et ovis; necnon de Velo et Propitiatorio.	827-828
PRÆFATIO cl. v. Emerici Bigotii in Epistolam Chrysostomi ad Cæsarium monachum.	755-754	MONITUM in Homiliam de Adoratione crucis.	835-836
EPISTOLA D. Chrysostomi ad Cæsarium monachum.	755-756	HOMIL. in pretiosæ vitalisque crucis adorationem, media hebdomada jejuniorum.	<i>ibid.</i>
MONITUM in sequentem Orationem Chrysostomi in laudem Diodori Tarsensis, et in fragmentum aliud in laudem Diodori ex Facundo Hermianensi eductum.	761-762	MONITUM in Homiliam de Confessione crucis.	841-842
LAUS Diodori episcopi qui prior concionatus laudarat (Joan. Chrysostomum).	<i>ibid.</i>	HOMIL. qua docet non esse verendum confiteri sanctam crucem, et per eam nos a Christo esse conservatos, et in ea esse gloriandum; de virtute etiam agit, et quomodo Christus salutem nostram exoptet, ac de elemosyna.	<i>ibid.</i>
FRAGMENTUM S. Joannis Chrysostomi, ubi de eodem Diodoro ex Facundo Hermianensi.	763-766	SELECTA ex notis Henrici Savilii et Frontonis Ducæ in tomum III Operum S. Joannis Chrysostomi.	845-846
MONITUM ad Homiliam in Pascha, quæ genuina esse probatur.	<i>ibid.</i>		
CONCIO in sanctum Pascha.	<i>ibid.</i>		
MONITUM in Homiliam sequentem, quæ de Assumptione vel de Ascensione Christi inscribitur.	771-772		

FINIS TOMI QUINQUAGESIMI SECUNDI.

PHILADELPHIA
DIVINITY SCHOOL

... ..
... ..
... ..

4463 020

SEP 22 1982

3 2044 073 501 918

